БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. ОКТЯБРЬ 1 вторник № 233 (5637).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ЧУРТТАЛГА ТУДУУ — БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Коммунистиг партияның, Совет чазактың бүгү ажыл-чорудулгазы, бистиң улуувустуң бүгү бодалы болгаш энергиязы чаңгыс эчис сорулгага — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының программазын амыдыралга боттандырарынга чагыртган. Совет кижилер экономиканың, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге чаа-чаа бедиктерни диилии-биле чедип ап, СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин боттандырары дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Партия болгаш чазак совет кижилерниң чаагай чоруун улам экижидер дугайында, коммунистиг тургузуушкунунуң кол, шалыпчы участоктарының бирээзи чуртталга тудуунуң дугайында онза кичээнгейни салып турар. Партияның болгаш чазактың кортуун турары материал-техниктиг дузаламчызының ачы-хавыязында капитал тудугнуң хемчээ бистиң республикавыста база чыл келген тудум-на өзүп турар. Үлетпүрнүң, культураның болгаш кадык камгалалының чаа-чаа бүдүрүлгелерин тудуп, ажыглалга кирип турар.

Тываның ажылчы чоннарының амыдыралын улам дүрген экижидериниң бир шиитпирлиг чүүлү болза, чуртталга айтырыын шиитпирлээри болуп турар. Чуртталга фондузун тудар талазы-биле республиканың партия организациязы, республиканың ажылчы чоннары сөөлгү чылдарда элээн ажылды чоруткан. Чеди чылдың чүгле 4 чылдарының дургузунда Тываның колхозчуларынга болгаш совхозтар ажылчыннарынга 3600 чуртталга бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирген. Тываның кодээзинде клубтарлыг, школаларлыг болгаш медицина албан черлерлиг чаа-чаа суурлар сайзырап турар. Чеди чылдың 4 чылдарының дургузунда республиканың хоорайларынга болгаш суурларынга 150 ажыг муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген азы 1958 чылга бодаарга чуртталга фондузу 34 хуу өскен.

Ындыг-даа болза чуртталга тудуунуң темпизи улустуң өзүп турар негелдезинден хожудап турарын миннир херек. Республиканың хоорайларында болгаш суурларында чуртталга тудуу ам-даа эки чорувайн турар. Бо талазы-биле бар курлавырларны болгаш аргаларны ыракта четпес ажыглап турар. Күрүне чуртталга тудуунга хөй акша-хөреңгини үндүрүп берип турар, ындыг-даа болза оларны республикада ыракта четпес ажыглап турар. Оон кол чылдагааны болза, тудуг организациялары эки күженишкинниг ажылдавайн, капитал салышкынынга берген акша-хөреңгилерни эвээш шиңгээдип ап турарында. Оон түңнелинде чуртталга бажыңнарын ажыглалга кииреринин планын республика сөөлгү каш чылдарны удаштыр күүсетпейн турар.

Чуртталга тудуунуң планын бо 1963 чылда база дыка багай боттандырып турар. Капитал салышкынының планын бо чылдың 8 айларында чүгле 83 хуу күүсеткен, ынчаарга чуртталга тудугларын ажыглалга киирерин чүгле 37 хуу күүсеткен. Тудуг планын ылангыя Даг-руда комбинадының болгаш Кызыл хоорайның тудуг организациялары онза багай күүседип турар.

Чуртталга шөлүнге негелде онза улуг болуп турар Кызыл хоорайда тудугнуң чорип турарының байдалы онза дүвүрээзиниг болуп турар. Мында капитал салышкынының планын бо чылдың 8 айларының дургузунда чылдыынга бодаарга чүгле 49 хуу күүсеткен, ынчаарга чуртталга шөлүн ажыглалга киирерин чүгле 37 хуу күүсеткен. Чуртталга тудуунуң ол хире хожудап турары хамыктың мурнунда хоорайның удуртур органнары чуртталга тудуунуң дугайында ыракта четпес сагыш салып турары-биле тайылбырлаттынар.

Кызыл хоорайда кол тудуг организациязы болза, «Кызылтудугнун» тудуг эргелели болуп турар, ындыг-даа болза тудуг ажылдарының планын үргүлчү күүсетпейн турар. Ол бо чылдың эрткен айларында тудуг планын база чүгле 37 хуу күүсеткен. Ындыг-даа болза СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш хоорküускому оон-биле эптежип турарлар. Бо тудуг организациязында тудугжуларның күш-ажылын онза сула организастаан. Масса-политиктиг ажылды мында багай тургусканындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар хөй, кадрларның ажылга шыырынмас чоруу улуг болуп турар. Ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү чавыс.

Тудугнуң технологиязында улуг четпестер бары мында ам-даа үргүлчүлевишаан. Тудугнуң чорип турарын хынавайн турарындан чуртталга бажыңын чедир кылбайн дужаар, ынчангаш чурттакчыларга берге байдалды таварыштырып турар. Ол бужар чорукту моон соңгаар болдурбас херек. Кызылдың тудугжулары бо улуг хожудаашкынын дүрген узуткаар ужурлуг.

Республиканың чамдык районнарында чуртталга тудуунда улуг четпестер бар боор турар. 1963 чылда чер-чер Советтерниң шугуму-биле республиканың районнарынга тудугга хөй түңнүг акша-хөреңгини берген, ындыг-даа болза ол чүгле 54 хуу шиңгээттинген. Таңды, Тес-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарда чуртталга тудуу онза багай чорупт турар, бо районнарда чуртталга бажыңнарын ажыглалга кииреринин планын 50 хуудан куду күүсеткеннер. Ол районнарның партия комитеттери, райкүүскомнары тудуг ажылын кыры-биле удуртуп, тудуг организацияларының, колхозтарның, совхозтарның тудуг ажылын контрольдавайн турарлар. Сөөлгү үеде колхозтарда, совхозтарда чуртталга бажыңнарын тударынга кичээнгейниң кошкааның чүгле оон-биле тайылбырлап болур. Чуртталга шөлүн ажыглалга киирер талазы-биле планны 40 хуу күүсеткенин база чүгле моон-биле тайылбырлап болур-дур.

Ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары тудугнуң херээнге харысалга чок чоруктарны кылып турарлар. Чижээ, «ҮТКА-ның 25 чылы» совхоз (директору эш Стихарев) чуртталга бажыңнары тударынга берген 143 муң рубльден чүгле 58 муң рубльди ажыглаан азы планын чүгле 26 хуу күүсеткен. Бо чылын совхозта чаңгыс-даа метр чуртталга шөлүн ажыглалга дужаавааан. Совхозтуң парткому болгаш ажылчын комитеди дооразындан көрүкчүлер боор турарлар. «Межегей», «Элегес» совхозтарда тудугну база кончуг багай чорудуп турар.

Чуртталга тудуунга ындыг янзылыг кичээнгей салбас чорукту кылып болбас. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия, профэвилел организациялары тудуг организацияларының, бригадаларның ажылында четпестер-биле шиитпирлиг демиселди чорудуп, курлавырларны болгаш аргаларны ажыглаарынга, чуртталга тудуунуң темпизин дүргедедиринге дузалаар ужурлуг.

Чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер талазы-биле күрүне планын күүседири дээш персоналдыг харысалганы хүлээр ужурлуг тудуг организацияларының удуртукчуларынга негелдени партия, совет органнары улам бедидер ужурлуг.

Чуртталга тудуу — бүгү улустуң херээ. Ам хамык ужур болза план күүселдези дээш харысалганы тудугжу кижи бүрүзү билиринде болуп турар. Парткомнар, партияның эге организациялары чурттаага шөлүн ажыглалга кииреринин графигин күүседири дээш, тудугнуң бедик шынаазы дээш тудугжуларның социалистиг чарыжын баштаар ужурлуг. Чуртталга бажыңнарының планын күүседири — эң чугла сорулга.

Ажаап алыышкын доозулган

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» кодээ ажыл-агый артелиниң № 2 комплекстиг бригадазы бо чылын 1200 га кызыл-тасты тараан. Оон ажаап алыышкынын сентябрь 25-те дооскан. 400 га кукурузаның ажаап алыышкыны база доозулган болгаш оон 2625 тонна силосту салган. 300 га чүмизаны кескеш, ам бөлүп сараттап турар.

Бригадада 613 га чайгы черни, 400 га күскү аңгысты аңдарган болгаш аңгыс аңдарылгазын үргүлчүлеп турар.

Кодээ ажыл-агый ажылдарының ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының ховуларында тараа культураларының кезилдези болгаш ногаалар ажаап алыышкыны доостурунга чоокшулап турар. Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң чамдык ажыл-агыйларының соон дарый «Элегес», «Сукпак» совхозтар, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозу тараа кезилдезин болгаш бастырылгазын доосkan.

Күш-ажылды шын организастаан, ажаап алыышкын ажылдарының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге арга бүрүзүн ажыглаан, комбайннарның, жаткаларның болгаш өске-даа техниканың үзүктел чок ажылын хандырган тавырылгада кижилер күженишкинниг демиселге удуп ап турарын фактылар көргүзүп турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары база тускай эртемниглерн механизаторларның хөй кезиин тараа кезилдезинге болгаш тавычаларны бастырарынга ээлчег онаалгаларын хүн бүрүде чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседир кылдыр ажылды ынчаар организастаан. Ол болза күш-ажылды организастаарының мурнакчы аргаларын калбаа-биле нептеретгенинин, дээштиг социалистиг чарыштың ачызы-биле чедип алдынган.

Ындыг болза-даа тараа фронтузунда ажыл-херек чогумчалыг чорүп турар деп бодаары частыры болур ийик. Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелинде «Улуг-Хая» болгаш «Найырал» совхозтар тараа кезилдезин болгаш бастырылгазын мурнукузу хевээр, ооҗум чорудуп турар.

Таңды бүдүрүлге эргелелиниң «Межегей», «Тиилелге» совхозтарының база дуржулга станциязының ховуларында муң-муң гектар тараа сыпта турбушаан.

Каа-Хем районнуң колхозтарында күш-ажылчы күженишкиниң элээн кошкай берген. «Октябрь 14 чылы» кодээ ажыл-агый артелиниң (даргазы эш Федоров, партия организациязының секретары эш Андреев) механизаторлары беш хонук дургузунда чүгле 10 гектар тарааны ажаап алганын чогумчалыг деп санап болур бе?... «Бурунгаар» колхоз тараа кезилдезин амга чедир доозуп чадап каан. Ынчаарга силерниң ажыл-агыйнар Таңды бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларының зоназынга ажаап алыышкынны бир-ле дугаарында эгелээн болгай эштер, Байкалов болгаш Ситкин. Ынчангаш ам ажыл-агыйларнын кудурууңда чорип турарынар чегенчиг-дир.

Ленин аттыг колхозта хову ажылдакчыларының болгаш механизаторларның күш-ажылын организастаар талазы-биле улуг четпестер бар. Ынчаарга колхоз даргазы эш Бархатов болгаш агроном эш Брагин ол четпестер-биле эптежип база дужут ажаап алыышкынының темпилерин күштелдирер талазы-биле дээштиг хемчеглер албайн турар.

Бии-Хем районда «Искра» колхозтуң механизаторлары тараа кезилдезин дүүн доосkan. Ол ажылды «Кызыл тараачын» болгаш «Хадын» кодээ ажыл-агый артельдериниң ажыл-ишчилери бөгүн доозуп турар. Ындыг болза-даа районда ниитизи-биле 24.800 гектар шөлдүн тараа культуралары ажаап алдынган. Ол болза 84 хуу болуп турар. «Тиилелге» колхозтуң болгаш «Өөк» совхозтуң механизаторлары бүгү ажыл-агыйларның кудурууңда сөөртүнүп турар. Бо ажыл-агыйларда чүгле тараа кезилдези багай чоруттунуп турар эвес, харын келир чылдың дүжүдүнге хорзун белеткээри база багай чоруттунуп турар.

Ажаап алыышкынны, аңгыс аңдарыышкынын болгаш үрезин арыглаашкынын чорударынга таарымчалыг кааң хүннер республиканың бүгү девискээринде ам доктаай берген. Октябрьның баштайгы беш хонуунда ажаап алыышкынны чер болганга доозар дээш бо хүннерде хову ажылдакчыларының болгаш механизаторларның күженишкинин ийи катап улгаттырар, социалистиг чарышты дээштиг калбартыр херек.

Н. С. ХРУЩЕВ УКРАИНАДА

Украинаның ховулары чаартынып турар

ЧАА КАХОВКА (ХЕРСОН ОБЛАСТЬ), сентябрь 28 (парлалга бөлүү). Бо хоорайның биче үстүү чарында Краснознаменскиниң улуг каналы эгелээн. Оортан Днепрниң суу Таврияның ховуларынче оруун эгелээр болгаш ол черлерге амыдыралды бээр.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев ол черлерге чораан. Сентябрьның 27-де Краснознаменскиниң суггарылга системазын көрүп, черни суггарып турар хөй-хөй ажыл-агыйларга ол чораан. Ооң-биле кады Таврияның ховуларынга чораннар болза: Украинаның КП ТК-зының бирги секретары П. Е. Шелест, УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы И. П. Казанец, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Д. С. Коротченко, Украинаның КП ТК-зының секретары В. Г. Комяхов, Украинаның мурнуу чүк областарының партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары.

Суггарылга системазын көөру Краснознаменск каналының бажындан эгелээн. Суг ажылының Херсон область эргелелиниң начальниги Л. П. Головко каналдың бажында кезээ, бирги участогу секундада 380 кубометр сугну эрттиреринге таарыштыр кылдынган дээрзин дыңнаткан. Ол болза 500 муң гектар черни суггарар арганы бээр. Суггарылга системазын тудары болгаш шиңгээдип алыры хары угда чорип турар. Ынчаарга Каховканың, Голопристанскиниң болгаш Скадовскиниң бүдүрүлге эргелелдериниң үжен ажыл-агыйлары сугну алган. Тудугнуң чорудулгазын, суггаттыг черлерге кодээ ажыл-агый культураларының тарылгазын калбартып болурунуң аргаларын Н. С. Хрущев сонуургаан. Краснознаменскиниң болгаш Соңгу-Крымның каналдарынга үндезилээш, суггарылганы калбартырының перспективаларының дугайында Никита Сергеевичиге УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң суг ажылының талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Е. Е. Алексеевский чугаалап берген.

Машиналар каналдың бажында тудугнуң сескн километринге доктаай берген. Каховканың улуг каналы моон эгелээн, оортан Днепрниң суу Чаплинск, Геническиниң болгаш Мелитопольдуң бүдүрүлге эргелелдериниң колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринче агып кирер.

— Суг Мелитопольга база чеде бээр деңер?—деп Никита Сергеевич айтырган.

— Ийе. Мелитополь болгаш ону долгандыр черлер сугну алыр—деп, эш Алексеевский харыылаан. — Каналды тудары 400 муң гектар черни суггарар арганы бээр. Олардан 100 муң гектарны ристиң тарылга ээлчештирилгезинге ажыглап болур. Тарааның ниити чылдазы 560 миллион пуд чедер. Каналдың тудуун келир чылын-на эгелеп болур.

— Дүжүттү кайы хире алыр бодап турар силер?—деп, эш Хрущев айтырган.

— Кызыл-тасты гектардан 40 центнерни, ристи—50 болгаш кукурузаны —70 центнерни.

— Суггаттыг черлерде мурнакчы ажыл-агыйлар гектардан-на кукурузаның тараазын 80 болгаш оон хөй-даа центнерин ап турар. Силер база ындыг соруглганы салыр болзуңарза эки-дир—деп, Н. С. Хрущев аңаа чугаалаан.

Машиналар база-ла каналдың унун дургаар чорүулапкан. Оң талада чараштыр кылгылап каан суггарыкчылар көстүр. Чаашкын чагдырар машиналар ажылдап турган. Олар аңгыста тараан кукурузаны, күзүн чажып тараан тарааларны суггарып, хөрзүннү өттүрүп турары ол. Птаховка суурнуң чанында каналдың ийленчек черинде ак даш-биле кылган айтыкчы кылган: «Крымче» деп бижип каан. Соңгу-Крым каналы эгелээни ол. Ооң узуну 400 километр. Каховка—Джанкой участогунга суг бөдү агып бадар. А оон ыңай сугну дөрт сордурар станциилар 80 метр бедикче сордуруп үндүрер.

«Крымсуггудуг» трестиң эргелекчизи Т. П. Сенкевич тайылбырны берип чораан. Каналдың тудуунуң чорудулгазын ол чугаалап, баштайгы төлевилел-биле деңнээрге, ооң күчүзүн үштен ажыг катап көвүдеткен дээрзин дыңнаткан. Соңгу-Крым каналы 165 муң гектар черни суггарар арганы бээр. Каналдың 61-ден 125 километрге чедир черн шагда туттунган. Чоокку хүннерде Днепрниң суу Крымга чеде бээр. А келир чылдың чазынында—ховуларже агыптар. Дараазында участок — 125-ки километрден ыңайгызы — 1964 чылда тудуп доозар. Бүгү каналдың тудуун 1969 чылда доозар деп көрген. Ол ынчаарда Крымның суггаттыг черлери чыл бүрүзүнде 33 миллион пуд тарааны, хөй санныг ногааларны болгаш өске-даа продуктуларны бээр апаар.

— Эки-дир—деп, Н. С. Хрущев чугаалаан.—Ынчаарга сугну аксып алыры ол база шуптузу эвес болгай. Улуг каналдар-биле чергелештир суггарылга системазын база шиңгээдип алыр кылдыр ажылды ынчаар организастаар херек. Кол чүве ол — деп, Н. С. Хрущев демдеглээн. — Суггарылга системазының комплекстиг тудуушкунунуң эки дуржулгазын Куруг ховуда өөренип алган. Силер ол дуржулганы ажыглаар болзуңарза эки-дир.

Орук «Нове життя» колхозтуң шөлү-биле чорупкан. Солагай талада — кукуруза ханаландыр турупкан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Украин ССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. И. Романюктуң участогу ол. Звенонуң кежигүннери-биле, ажыл-агыйның удуртукчулары-биле Н. С. Хрущев мендилешкилээн. Херээжен колхозчулар М. Синякова болгаш Т. Азовская олар Никита Сергеевичиге чечектер тудускан, а звено удуртукчузу А. Романюк кукуруза мочаандан кылган боодалды тудускан, ону суггаттыг черге өстүрген. Эш Хрущев колхозчуларга четтиргенин илереткен. Кукуруза шөлүн көөрү эгелээн.

Агротехниканы канчаар ажыглап турарын, чежени суггарганын Никита Сергеевич айтыргылаан.

— Участокта «ВИР-156» деп хайнакты өстүрүп турар чүве—деп, А. Романюк чугаалаан.—Беш катап суггарган бис. Бирги суггарылгага 800 кубометр суг киирген, ынчаарга бүгү өзүүшкүн үезинде гектарга-ла 3 муң кубометр суг чарыгдаан бис.

— Ол хөй-дүр—деп, Н. С. Хрущев чугаалаан.—Мырыңай чаа Кубаньга чордум. Ында «Кубанец» совхозта кукурузаны бо чылын ийи катап суггарган, гектарга-ла 800 кубометр суг чарыгдаан, ынчаарга дүжүттү гектардан 75 центнерни ажаан алган-дыр. А силер чежени ажаап ап турар силер?

— Ортумаа-биле 85 центнер.

— Эр хейлерни!—деп, Н. С. Хрущев чугаалаан.

Чамдык мочактар чедир өспээн, үнези куду-дур дээрзинче кичээнгейни Никита Сергеевич углаан. Ол болза үнүшке чүү-бир минералдыг бүдүмел чедир чеминнеттиммээниниң демдээ-дир. Ынчангаш чемишчидилгени чөрле шын төгер болза эки.

Оон соонда Н. С. Хрущев болгаш ону үдеп чоруур кижилер «Радянска Украина» колхозта А. Ф. Серинтиң звенозунуң кукуруза өстүрүп турар кожа шөлге чеде бергеннер. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган болза-даа, ол артельдиң чер ажылдакчылары тарааның эки дүжүүн бо чылын ажаап алган. Гектардан ортумаа-биле 25,6 центнер тараа алдынган, ооң иштинде күзүн чажып тараан кызыл-тасты гектардан-на 29 центнерни алган. 444 гектар ристиң гектар бүрүзүнден 55 центнер ристи өстүрген. Өске-даа культураларның багай эвес дүжүдү алдынган. Колхозта кукурузаның чамдызын суггаттыг черде өстүрүп турар. Никита Сергеевич бир участокка чеде берген, ол дораан чугаалаан:

— Кукуруза эки-дир, ынчалза-даа сырый тарыттынган-дыр.

— Бо дээрге силостаар кукуруза чүве—деп эш Серик тайылбырлаан.

— Демей-ле—деп, Никита Сергеевич чугаалаан,—силоска-даа кукурузаны сырый тарып болбас. Ногаан массаны хөйнү алыр силер, ынчаарга мочактар эвээш болур, ындыг силостуң чемгир талазы куду болур.

Херсоннуң комбайн тудукчуларының бүдүргени чаа комбайн кукуруза шөлүнге ажылдап турган. Заводтуң кол инженери А. П. Соломыкин чаа машинаның ажылдаарының принципин чугаалаан. Ол комбайн-биле кукурузаны тараа кылдыр-даа, силоска-даа ажаап болур. Ол машина мочакты чиигн-биле аңгылап, оларны арыглап, ынчаарга сыптарын доорап чоруур. Бедик үнүштүг кукурузаны машина чиигн-биле ап турар. Ол «Херсонец-7» деп комбайн ол ажыл-агыйда бүдүрүлге шенелдезин эртип турар.

Никита Сергеевич оон «Нове життя» колхозтуң шөлүнге ээп келген. Кукурузаның «Днепровская-200» деп сортунуң тарылгазын ол көрген.

— Кукуруза кончуг эки-дир — деп Никита Сергеевич чугаалаан.—Бедиин көрүңерлен. 4—5 метр болур боор. Ынчаарга бир эвес одуруглар аразын силерниң кылганыңар мынкаш, 70 эвес, харын 90 сантиметр кылдыр тараан болзуңарза, мочактар улуг-улуг болгулаар болгаш үнүш улам бедик болур ийик.

Ийи чыл бурунгаар «Политкилдис» колхозта Люба Линиң звенозунга чораан кижи мен. Ол болза кукурузаның одуругларын 90 сантиметр кылдыр тарыыр бодаан. Ынчаарда мен тарылганың янзы-бүрү хевирлерин—70-даа, 90-даа сантиметр кылдыр тарыя, кайы эккизин шилип алырын аңаа сүмелээн мен. Ол уруг шак ынчаар кылган. Одуруглар аразын 90 сантиметр кылдыр тараан черлерде кукурузаның дүжүдү эки болуп илерээн. Силер база дуржулгадан кылыңар.

— Силерниң холуңарда улуг байлак — суггаттыг чер бар-дыр — деп, колхозчулар-биле чарлып чоруп тура, Никита Сергеевич чугаалаан.—ол байлакты угаазылалдыг ажыглаар херек.

Кара далайның кыдыынга, Скадовскадан ырак эвесте, «Скадовский-90» совхозтуң рис шөлү чаттыла берген. Бо черлерде ол чаа чүүл. Ийи чыл бурунгаар маңаа кукурулгу чер чыткан. Ам мында тараажылар чаагай ристи ажаап ап турар.

Скадовска бүдүрүлге эргелелиниң начальниги И. А. Куркурин, совхоз директору В. З. Ткачук, чоогунда «Рядянска Украина» колхозтуң даргазы Г. С. Попович олар эш Н. С. Хрущевту утккуп алган. Олар аңаа ристиг хапчыгаш болгаш ийи моожа тудусканнар. Хапчыгашта болгаш моожаны шараан пөсте бижээн болза: «Скадовск бүдүрүлге эргелелиниң рисчилери бо чылын гектардан-на 50—55 центнер ристи ажаап алыр. «Скадовский-90» совхоз «Дубровский-129» сортту тараан, алыр бодаан турар дүжүдү—45 центнер. «Радянска Украина» колхоз «Краснодарский-424» сорттан дүжүттү гектардан-на 65 центнерни алыр».

Бо болза ристи бир-ле дугаар тарып турар ажыл-агыйларның рапорту-дур.

— Центнер ристиң өртээ чүү болур?—деп, Никита Сергеевич сонуурган.

— Дөрт рубль чаарби ийи көпеек —деп, совхоз директору эш Ткачук чугаалаан.—Ынчаарга ол дээш күрүне биске 22 рубль төлеп турар. Ажыктыг культура. Центнер ристи өстүрерингге күш-ажыл чарыгдалы — 0.21 кижи-хүн. Бистиң санаалгавыс ёзугаар алырга, баштайгы чылда-ла рис тараанындан 320 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр бис.

Н. С. Хрущев ристиң тарылгазынга чеде берген. Рис бышкан. Ынчаарга рис тараан чериниң суунда янзы-бүрү балыктар эштип чоруп тургулаар. Украинаның балык ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, биология эртемнериниң кандидады Азлита Константиновна Чижик совхозтуң рис шөлдеринде чорудуп турар дуржулгаларның дугайын чугаалап берген. Чазын маңаа байлаңнар салып киирген. Олар ынчаарда 10 — 20 грамм деңзилерлиг турган. Ам оларның деңзизи—300—400 грамм. Ынчангаш балыктар аажок эки өзүп турар.

Гектардан-на чеже балыкты өстүрүп ап болурун эш Хрущев сонуурган.

— Ам бир центнерни ап турар бис—деп, А. К. Чижик харыылаан.—Балык өстүрерингге үнер чарыгдал улуг эвес.

Бүдүрүлгениң хөгжүдеринге чедиишкиннерлиг болурун эш Н. С. Хрущев совхозтуң ажыл-ишчилеринге күзээн.

Хүннүң ийиги чартыында Н. С. Хрущев болза республиканың партия болгаш совет органнарының удуртукчулары-биле, эртемденнер, суггарыкчылар, тудугжулар-биле, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчулары-биле Украинаның мурнуу талазынга суггаттыг черни улам ыңай шиңгээдип алырының айтырыгларының дугайын чугаалашкан.

Кукурузачыларның чедиишкиннериниң Бүгү-эвилел көрүлдези

МОСКВА, Сентябрь 28. (СЭТА)-ның корр.). Кукурузачыларның чедиишкиннериниң Бүгү-эвилел көрүлдези сентябрь 28-те ССРЭ-ниң УАЧД-ге ажыттынган. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында, ынчалзажок кукурузаны хынамчалыг ажаарганда ону тарып өстүрүп турар бүгү районнарга бедик дүжүттү берип турарын көрүлдезе киирген экспонаттар херечилеп турар.

Москва чоогунда Дединово совхозка өстүрген кукурузаның шыктыг үнүнүң бедии үш чартык метр чедип турар. «Стерлинг» сорттуң үннарында мочактар сүт-быштак чем быжыттыг, а «Буковинский-3» деп хайнакты быштак чем быжыттыг болган. Ында ногаан массаның бир гектардан дүжүдү 400 центнер ажып турар.

Оон-даа бедик — 550 центнер дүжүт Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Т. С. Пряхин удуртуп турар Москва чоогунда «Ленинчи херел» колхозка өстүрүнген. Ол дүжүттү В. Н. Орловтуң механизастаттынган звенозу 55 гектар шөлге өстүрген. Звено гектар бүрүзүнге 60 тонна компостуларны база 4 центнер минералдыг чемишчидилгелерни төккен. Чай дургузунда участокту үш катап илиирттээн, дөрт катап культивастаан болгаш гербицидтер-биле ажылдап кылган.

Москва чоогунда «Большевик» колхозка «Буковинский-3» деп хайнак бир гектардан 362 центнерни берген, ынчалзажок мочактар быштак чем болгаш харын-даа четче быжыт үезинде алдынган.

Чуваш АССР-ниң кукурузачылары кезээде шылгарап келген. Батыревск бүдүрүлге эргелелиниң «Искра» кодээ ажыл-агый артелинге 114 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 969 центнер ногаан масса алдынган. Аңаа мочактар быштак чем бижытка четкен. Ажыл-агый центнер бүрүзү ногаан массага 15 кижи-минутазын чарыттаан. «Тиилелге», «Гвардейжи» колхозтарга болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларга бир центнер ногаан массага 16 — 17 минута чарыгдаттынган.

Ярославль областың «Михайловское» деп дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйынга, Минск областың «Шипяны» совхозунга, Ленинград областың мурнакчы ажыл-агыйларынга кукурузаның ногаан массазының эки дүжүттери база алдынган.

Крым областың «Дальний» совхозунуң суггаттыг черлеринге механизастаттынган звенонуң удуртукчузу В. С. Саранча 30 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 702 центнер ногаан массаны алган. Узбекистанның Самарканд областа Ахунбабаев аттыг совхозу 100 гектар шөлдүң бир гектарындан-на мочактары-биле кады 1100 центнер ногаан массаны өстүрген.

Көрүлдеге боттарының экспонаттарын киирип келген ажыл-агыйларның иштинден Туркмен кодээ ажыл-агый институдунуң өөредилге ажыл-агыйы эң бедик дүжүттү алган. Звено удуртукчузу О. Качамзиов суггаттыг 25 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден мочактары-биле кады 1.301 центнер ногаан массаны ажаап алган.

МУРНАКЧЫ КОМБАЙНЕР

Дуржулга станциязының комбайнери — **В. И. Горин** механизаторнуң тускай мергежилин чедип алгандан бээр элээн каш чылдар болган. Ол бо ажыл-агыйга комбайнерлеп ажылдаандан бээр дөрт чыл боор турар. Эш Горин — бодунуң ажылынга улам-на мергежип, эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап ап турар кижилерниң бирээзи.

Бо чылдың тараа ажаап алыышкынында станцияның № 5 бригадазынга ажылдавышаан, ол «СК-3» комбайн-биле тараа ажаап ап, хүнде 20 га черниң орнунга 30 — 35 га чедирип, мурнакчы ажылдап келген.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер В. И. Горин

Фото **С. ФЕОКТИСТОВТУУ.**

Цех бүрүзүнде

Кызылда Раскова аттыг даараныкга комбинады бүдүрүлге көргүзүглериниң талазы-биле хоорайда мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи болуп келген. Маңаа ол коллективте политиктиг болгаш кижизидилге ажылының эки тургустунганы биче эвес рольдуг болганын комбинаттың директору эш С. Бессмертных чугаалап турар. Ындыг болза-даа мурнуку чылдарда политиктиг өөредилгени организастаарда чамдык четпестерни болдуруп, коллдуунда-ла агар-политика бөлгүмүнче хаадыгып турган. Ынчангаш бо чылын ол четпестерден чайлап, ажылдакчыларның теоретиктиг өөредилгезин бүдүрүлгениң мурнунда турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри-биле холбаштырарынче угландырып турар.

Политөөредилгени комбинатта организастааны өөредилгени бүдүрүлгеже чоокшуладырынга шынап-ла дугжуп турар. Комбинаттың тус-тус цехтериниң аайы-биле коммунистиг күш-ажылдың 5 школаларын тургускан болгаш оларда 190 ажыг кижи хаара туттунган. Олар ниити теоретиктиг айтырыгларны өөренчмишаан, тус-тус цехтериниң аайы-биле тускай мергежилдерин база бедидер. Коммунистиг күш-ажыл школаларынга өөредилгелерни тус-тус цехтериниң начальниктери удуртур. Даараныкга комбинадының албан-хаактыларының чамдызы марксизм-ленинизмниң кежээки университединге, бот-өөредилге-биле өөренир болгаш чамдыктары заочно өөредилгеже хаара туттунган.

Бо коллективте тургускан политбөлгүмнер бөгүн, октябрь 1-де өөренип кириптерлер. Өөредилгени организастыг эгелээринге чугула чүүлдерни ында парторганизация (секретары эш Макарова) белеткеп кылган. Дыңнакчылар болгаш пропагандистер өөредилгеге белен. Школа бүрүзүнүң өөренир черлери тодараттынган, өөренирнге таарымчалыг байдалдар тургустунган. Ынчангаш партия чырыдышкынынга чаа өөредилге чылы дыңнакчыларның билиин улам бедидип, оларның улам чедиишкиннииг ажылдаарынга дузалаары чугаажок.

Ч. САЛЧАК.

АЖААП АП, КАДАГАЛААР

Республиканың бүгү девискээринде келдуунда-ла каан, чылыг хүннер болуп турар апарган. Картофель болгаш ногаалар ажаап алышкыны дооступ чыгаан. Сентябрь 27-ге чедир 2200 гектар шөлдүң картофелин ажаап алдынган, ам 600 гектар хире картофель кастынмаан. Оон 300 ажыг гектары Таңды, 200 гектар хирези Чөөн-Хемчик, а 100 гектары Тес-Хем эргелелинге хамаарышыр. Тес-Хем эргелелиниң ажыл-агыйлары картофель ажаап алышкынын аажок саададып турар.

«Кок-Тей», «Сукпак» совхозтар, Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы», Таңдының «Революцияның чалбыышы» колхозтары картофель ажаап алышкынын дооскан. Таңды район картофель казышкынын ам ийи-үш хонгаш бүрүнү-биле доозар. «Межегей» совхоз 380 гектар картофельди ажаап алган. Ол үнелиг аъш-чем культуразынын ажаап алышкынны аңаа дүүн доозулган. Кызыл хоорайның чурттакчы чонун хандырары-биле «Межегей» совхоз 700 ажыг тонна картофельди, 131 тонна ногааларны кооперацияга саткан. Оларның хөй кезии огурецтер болгаш капуста.

«Кок-Тей» совхоз 81 тонна, «Тиилелге» — 72 тонна, Дуржулга станциязы — 79 тонна картофельди кызылчыларны хандырары-биле херээлел кооперациязынга саткан. Картофель казар талазы-биле бо ажыл-агыйларга кызылчылар — ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер болгаш өөреникчилер үнелеп четпес дузаламчыны көргүскен. Оларның хөй кезии кызымаккай ажылдаан. Картофель болгаш ногаалар ажаап алышкыны республикада үргүлчүлеп турар.

«Межегей», «Тиилелге» совхозтар, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтары ам-даа хөй картофельди болгаш ногааларны күрүнеге садар. Чижээ, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» кодээ ажыл-агый артелиниң даргазы Иннокентий Иванович Болегов: Колхоз кызылчыларга 80—90 тонна капустаны болгаш 30 тонна картофельди немей садып болур — деп, дыңнаткан. Ол колхозта ногаа ажылының бригадазының кежигүннери кайгамчык эки ажылдап турар. 50—60 тонна капустаны, 70—80 тонна картофельди кызылчыларга садар арга «Коммунизмче орук» колхозта бар. Кызыл хоорайже ам-даа элээн хөй капуста болгаш ногаа Каа-Хемниң колхозчуларындан кирер дээрзинге кызылчылар бүзүреп болур.

Кызылчыларны хандырары-биле кооперация 114 тонна капустаны болгаш 330 тонна картофельди садып алган. Ынчалзажок херээлел кооперациязының белеткел эргелелиниң ажылдакчылары колхозчулардан, ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан картофель садып алыр талазы-биле ажылды ам-даа калбартса чогуур. Бир килограмм картофельди садып алырының өртээ 10 копеек. Ол колхозчуларга ажыктыг өртек. Картофель садып алырын бүгү садыг организацияларын чер болганга организастаза чогуур. Оон-биле кады чамдык ажыл-агыйлар картофель казышкынын дендии багай чорудуп турары харааданчыг. Чижээ, Каа-Хемниң Ленин аттыг колхозу сентябрь 25-ке чедир 20 гектар безин четпес картофельди казып алган.

Партия, совет организацияларының, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының сорулгазы болза картофель казышкынын чоокку хүннерде, а капуста ажаап алырын октябрь 5-ке чедир бүрүн доозары болур. Ам уруглар албан черлерин, эмнелгелерни, ниитиниң чемненилге черлерин ногаалар болгаш картофель-биле кышкы үеде херегцелге бүрүн четчир кылдыр хандырары кончуг чугула. Оон-биле кады кышкы үеге курлавырлаан ногааларны болгаш картофельди үреп, ажырбас дээш эки кадагалаар херек. Дыка хөй ажыл-агыйлар келир чылдың тарылгазынга херегleeр картофель үрезиннери-биле боттарын хандыртынган. Ол эки-дир. Ынчалзажок чаңгыс килограмм-даа үрезинни эки кадагалаар ужурлуг.

Комсомолчу Александр Кымысов Кызылга механизация школазын дооскан соонда, Дуржулга станциязының комбайнери болуп ажылдап эгелээн. Бодунуң онаашкан ажылынга кызымак аныяк механизатор хүн бүрүнүң үлүүн 120 — 130 хуу чедир күүседип, тарааж ажаап алышкынының мурнакчыларының санынга кирип турар. Оон ажылдап турары № 4 бригаданың ажылчыннары аныяк механизаторнуң чүткүлдүг ажылын бедии-биле үнелеп турарлар.

ЧУРУКТА: комбайнер Александр Кымысов.

Фото С. Феоктистовтуу.

Республикада аңгыс аңдарылгазы

(СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ, ХУУ-БИЛЕ)

Районнар, ажыл-агыйлар	Аңдарган чериң хуузу		Аңдарган чериң хуузу
Улуг-Хем	30.7	«Улуг Хая»	34.8
Барыын-Хемчик	28.6	«Найырал»	31.6
Чөөн-Хемчик	21.7	«Өөк»	29.0
Чөөн-Хемчик эргелел	27.4	«Барлык»	27.2
Бии-Хем	31.5	«Сүт-Хөл»	27.4
Каа-Хем	29.3	«Межегей»	26.9
Таңды	25.9	«Тиилелге»	25.6
Тожу	12.1	Дуржулга станциязы	21.7
Таңды эргелел	27.6	«Элегес»	21.0
Өвүр	1.4	«Тээли»	19.1
Тес-Хем	—	«Чыраа-Бажы»	19.3
Тес-Хем эргелел	0.2	«Тыва»	4.4
СОВХОЗТАР:		Тес-Хем	—
«Шекпээр»	44.0		
«Кок-Тей»	41.3		
«ҮТКА 25 чылы»	38.7		

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары аңгыс аңдарылгазының ниити планын 26.2 хуу күүсеткен.

Мал чемнериниң белеткели

(Сентябрь 25-те, хуу-биле)

Районнар, ажыл-агыйлар	сиген	силос		сиген	силос
Барыын-Хемчик	57.6	7.1	«Чыраа-Бажы»	67.7	1.4
Чөөн-Хемчик	54.4	3.5	«Сүт-Хөл»	66.5	4.8
Улуг-Хем	42.3	3.8	«Тес-Хем»	57.4	2.5
Чөөн-Хемчик эргелел	49.5	4.5	«Өөк»	56.6	7.8
Тожу	64.9	183.0	«ҮТКА 25 чылы»	55.8	6.8
Каа-Хем	44.6	17.7	«Тээли»	55.6	8.0
Бии-Хем	43.6	7.1	«Межегей»	40.5	—
Таңды	42.2	1.1	«Улуг-Хая»	36.5	3.7
Таңды эргелел	45.5	8.6	«Элегес»	36.2	2.6
Тес-Хем	108.1	3.5	«Найырал»	28.0	0.9
Өвүр	51.3	—	«Тыва»	23.5	2.1
Тес-Хем эргелел	67.5	3.0	«Сукпак»	13.0	—
СОВХОЗТАР:			«Кок-Тей»	2.4	3.7
«Барлык»	77.1	6.4			
«Тиилелге»	72.5	0.5			
Дуржулга станциязы	70.0	—			
«Шекпээр»	68.1	6.5			

Республиканың бүгү колхозтары болгаш совхозтары сиген белеткелин 50.6 хуу, силос салышкынын 5,7 хуу күүсеткен.

Ындыг туруп кайын болур...

СЭКП Барыын-Хемчик парткомунга

Барыын-Хемчик районнуң «Тээли» совхозунуң төвүнде партия эге организациязының чоокта чаа болуп эрткен бир хуралынга элээн шыңгыы чугаалажылышкын болган. «Партия организациязының ажылы черле ынчаар туруп кайын болурул» диишкен чугаалар маңаа дыңналып турган.

Коммунистерниң ол чемелээшкинин шынавыла четтүг. Мында парторганизация (секретары эш Верхов) организакчы ажылды баксыратканы тодаргай болган. Маңаа эрткен чылдың отчёт-соңгулдалыг хуралындан бээр коммунистерниң хуралы моон-биле чүгле ийи-ле катап болганы ол.

Бо хуралга комсомол организациязының ажылының дугайын чугаалашкан. «Чыл эгезинден бээр комсомол организациязының хуралын кылбаан бис, а кежигүн дадывырын комсомолчуларның бажыннарындан барып хавырып ап турар мен». ...Комсомол организациязының секретары эш Шожутмааның илеткелге ынчаар чугаалааны коммунистерни кайгаткан. Комсомолчуларны ындыг «чурумга» кижизидип кайын болур боор?! Кежигүн дадывырын бодунуң организациязынга боду кээп төлээри комсомолчунуң-даа, коммунистиң-даа албан күүседир бодуун хүлээлгези. Оон бодунуң организациязы-биле тудуш харылзаалынын көргүзүг ол болур. Организацияның хуралынга комсомолчу аңыдыралдан чугаалажыр айтырыглар-ла хөй болгай. Ынчаарга бо организацияда ындыг айтырыглар чүге чок болганыл? Мында комсомолчуларны болгаш аныяктарны ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң практиктиг сорулгаларын күүседиринче мобилизастаарының айтырыглары ук комсомол организациязы эки сонуургаваан турар-дыр дээрзи моон илден болган.

Партия организациязының ажылында мындыг четпестерни чайладырының хемчеглерин ам дарый алыры чугула.

С. САЛЧАК.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш Б. Ш. Долчанмааның даргалаашкыны-биле сентябрь 26-да болуп эрткен хуралынга Барыын-Хемчик районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында күш-ажыл хоойлузун хажыдып турар фактыларның дугайында болгаш «Административ чуруму-биле онаар торгаалдарны моон соңгаар кызыгаарлаар дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1962 чылдың май 16-да үндүрген Чарлыының Чөөн-Хемчик районда күүселдезиниң дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Ажылчыннарның шалыңынга дээп болбас

Бирги айтырыгның талазы-биле Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы эш Биченин илеткелин дыңнааш, районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында күш-ажыл хоойлузунга хажыдыышкыннарның хөй болуп турарын, база кодээ ажыл-агыйны хогжүдеринге болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга ол чоруктуң багай салдарын болдурганын демдеглээн.

Кижини ажылга киргенин, ажылдан үндүргенин, күш-ажыл стажын болгаш өскелерни-даа демдеглээр кол документ болур күш-ажыл дептери «Шекпээр» совхозтуң 620 ажылчыннарының иштинден чүгле 6 кижиде бар, оларның ээлерин совхозтуң ажылынга киргени безин демдеглеттинмээн. «Тээли» совхозта 345, а ол ышкаш «Барлык» совхозта дыка хөй ажылчыннарның күш-ажыл дептерлери чок база мурнунда колхозчулар чорааннарның күш-ажыл стажы доктааттынмаан болган.

Совхозтарның директорлары кижилерни ажылга кирип алырда, шенелде хуусаазын хоойлуга чөрүштүр уадып, ажылчын, албан-хаакчыларны профэвилелиниң ажылчыннар комитединиң чөпшээрели чокка ажылдан үндүрүп турганнар. Чижээ, «Шекпээр» совхозтуң директору эш Боблов контора аштакчызы Р. Кууларны ажылга харысаалга чок дээш, а ажыл-агый эргелекчизи Дажыны мергежили чок дээш, ажылдан бодунуң кара-туразы-биле үндүрген турган.

Совхозтарның ховуларында ажылдап турар кижилерниң ажыл шагының чуруму доктааттынмаан болгаш ажыл шагындан дашкаар үелерде күүсеттинген ажылдарны чогуур-биле барымдаалап көрбейн турар. 18 хар чедир назылыг аныяктарга хүнде 4—6 шакта ажылдаарының чуруму база доктааттынмаан.

«Барлык» совхозтуң директору эш Макальский часкы тарылга болгаш күскү дүжүт ажаап алышкынының үелеринде ажыл шагындан артыкка ажылдаар чурумну профэвилелиниң ажылчыннар комитеди-биле чөпшээрешпейн доктааткаш, шалың фондузунга дыка хөй артык чарыгдалды үндүрерин болдурган. Дирекция черинге отчёт, медээлерни кирбээни дээш албан-хаакчы 11 кижиниң ай шалыңының үштүн ийи хуузун ол тырткан. 56 ажылчыннарны совхозтуң малының баш санын тудаткан дээш база четчир барымдаа чок өске-даа чылдагааннар-биле 5044 рубльге ол торгаан, ажылчыннарның шалыңындан бо чылын оларның чөпшээрели чок черге 2388 рубльди тырткан.

«Тээли» совхозтуң директору эш Чюдюк совхозтуң дыка хөй санныг ажылчын, албан-хаакчыларын база-ла барымдаа чок черге торгап, чүгле бо чылын безин оларның шалыңындан 1935 рубльди тырткан база 1962 чылдың өрезиниң артыы дээш, 2700 рубльди шалыңдан хоойлуга чөрүштүр казып алган. Ол совхозтуң шалың ведомозунга бажын, электри хол(?)диниңерни безин тарттып турган.

Районда колхозчуларның күш-ажыл сагылга-чуруму кошкап турар чүүл бар. «Большевик» колхозка эрткен чылын 60 кижи күш-хүнүнүң минимумун чедир ажылдаваан, ол ышкаш четпес чорук «Мурнакчы» колхозта база бар. Дыка хөй колхозчулар Уставта көрдүнгенинден хөй санныг малды хуузунда эдилеп турарлар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1956 чылдың март 6-да үндүрген доктаалынга дүүштүр эдилээрин, немелделерин болгаш өскерилгелерни база «колхоз кежигүнү эвес хамаатыларның хуу өнчүзүнде турар малдың нормазының дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыттынган сүмелээшкиннерни кодээ ажыл-агый артелиниң Уставы районнуң колхозтарында-даа, райкүүскомда-даа чок болган.

Күш-ажыл хоойлузун сагыыр талазы-биле үстүнде улуг четпестер болза ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш кодээ Советтериниң күүскомнарының, а ол ышкаш кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң болгаш Чөөн-Хемчиктиң колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң талазындан совхозтарның ажылчын, албан-хаакчыларының болгаш колхозчуларның күш-ажыл талазы-биле эргелерин боттандырарынга хынаалданы кошкатканының түңнели деп Президиум демдеглээн.

Колхозтарга, совхозтарга социалистиг хоойлу-дүрүмнү шыңгыы сагып, хамаатыларның күш-ажыл талазы-биле эргелерин камгалаарының, колхозтарның талазындан кодээ ажыл-агый артелиниң Уставын шыңгыы сагып боттандырарын хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш кодээ Советтеринге Президиум дааскан.

Хоойлу-дүрүмнү хажыдып болбас

Ийиги айтырыг талазы-биле Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазы эш Дилгижектиң илеткелин дыңнааш, «Административ чуруму-биле, онаар торгаалдарны моон соңгаар кызыгаарлаар дугайында» Чарлыкты күүседир талазы-биле райкүүскомнуң, оон административтиг органының четпес ажылдап турарын Президиум демдеглээн.

Административ талазы-биле чурум үрээни, ылангыя хөй-ниитиниң корум-чурумун, чаагайжыдылганың болгаш санитарияның чурумнарын үрээни дээш хемчеглер хүлээдири көрдүнген тодаргай шиитпирлерни бодунуң сессияларынга райкүүском хүлээп албаан. Чадаана хоорай күүскомунуң чурум үрээни дээш хамаатыларга янзы-бүрү хемчээлдиг торгаалдар онаар дугайында үндүргүлээни хоойлуга чөрүшкек шиитпирлерин соксадыр талазы-биле ол боттуг хемчег албаан. Чижээ, хоорайга санитар чурумун үрээни дээш хамаатыларга 10, а албан дужаалдыг кижилерге 50 рубль чедир, база кудумчуларда тараан үнүштерни мал, кужунга үрегдеткени дээш 1-ден 5 чедир рубльге торгаар дугайында үндүргүлээн шын эвес шиитпирлерин херек кырынга боттандырып турда-ла райкүүском ол буруу чорукту эскербейн, ону соксатпайн турганы илерээн.

Райкүүскомнуң чанында административтиг комиссияның кежигүннери Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының ужурутказын чедир билип албаан, РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай Советтериниң күүскомнарының чанында административтиг комиссиялар дугайында, административ талазы-биле чурум үрээн дугайында херектерниң чорудулга чурумунуң дугайында Дүрүм-биле эки таныштаан болганнар. Ынчангаш административ талазы-биле чурум үрээн дугайында херектерни көрүп турган. Частырыгларны болгаш хоойлуга хажыдыышкыннарны олар болдуруп турган.

Комиссия чурум үрекчилери-биле демиселге кижизидилгелиг ролюн четпес илередип, херектерни чурум үрээшкинниниң болдунган черлеринге — колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа организацияларга көөрүн практикалавайн келген.

Комиссия (даргазы райкүүском даргазының оралакчызы эш Аваа, оон чалакчызы райкүүскомнуң инициация салбырының начальниги эш Хунажык) бодунуң хуралдарын хаара чырыдырып, оларның протоколдарын биживейн, айтырыгларны коллегиалдыг шиитпирлээриниң принципин боттандырбайн, чурум үрекчилериниң херектерин көөрде, комиссияның кежигүннерин четче кириштирбейн турган. Кайы-бир чурум үрекчизиниң херээн көргеш, ол дугайын ук кижиниң ажылдап турары бүдүрүлгениң, албан черинин удуртукчузунга, ында партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нииti организацияларга комиссия медээлевейн турган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң эң чугула чарлыктарының күүселдезиниң кайгаарлы районда чорттунмайн турар. Оон уламындан кара-туразы-биле арагалыныс белеткээр, хоругдаттынган тывыштыг ажылдар чорудар чорукларга удур демисел дугайында, садыг четкизинден садып алдынган хлеб болгаш өске-даа продуктулар-биле мал, куш чемгерер чоруктарга удур демисел дугайында, бок үнүштер-биле демисел талазы-биле болгаш өске-даа Чарлыктар районда четпес күүсеттинип келген. Үстүнде санаттынган Чарлыктарны үреп хажытканының фактылары бар турда-ла, ол талазы-биле чаңгыс-даа чурум үрекчизинге хемчег онаттынмаан болган.

«Административ чуруму-биле онаар торгаалдарны моон соңгаар кызыгаарлаар дугайында» Чарлыкты ажылчы чоннар депутаттарының райкүүскому четпес боттандырып келгенин демдеглээш, күүскомнуң болгаш оон административтиг комиссиязының ажылында үстүнде айыттынган бүгү четпестерни болгаш социалистиг хоойлу-дүрүм хажыдыышкыннарын чайладырын, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының, чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының болгаш санитария айтырыгларының талазы-биле чурумнарның дугайында эргежок чугула шиитпирлерни чогаадып кылгаш, хүлээп алырын аңаа хүлээндирген.

Чадаана хоорай Совединиң хоойлуга чөрүшкек шиитпирлерин күш чок болдурарынче чогуур хемчеглерни алырын, административтиг комиссияның ажыл-чорудулгазынга контрольду күштелдирерин, чурум үрекчилеринге удур демиселге ол комиссияның кижизидилгелиг ролюн бүгү хемчег-биле бедидерин райкүүскомдан негээн.

Чон ортузунга эрге-чурум талазы-биле пропаганданы күштелдирерин, ылангыя РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң эң чугула Чарлыктарын чонга калбаа-биле таныштырарының чугулазын Президиум айыткан.

Административтиг комиссияларның ажылының дугайында айтырыгны октябрь айда чугаалажып көргеш, оларның ажыл-чорудулгазын экижидер талазы-биле хемчеглерни алырын ажылчы чоннар депутаттарының райкүүскомнарының болгаш Кызыл хоорай күүскомунуң даргаларынга хүлээндирген.

Чер-черде совет ажылдакчыларының, совхозтар болгаш колхозтар удуртукчуларының хоойлу-дүрүм талазы-биле билиин бедидер сорулгалыг чөвүлел хуралдарны эрттирериниң чугулазын кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунга, колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдеринге Дээди Советтиң Президиуму база саналдаан.

ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕНИ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭР

Өөренип кириптерлер

Партия чырыдышкынынга чаа өөредилге чылы бо чылын элээн онзагай. СЭКП ТК-ның июнь Пленуму ажылчы чоннарның марксистиг-ленинчи теория-биле чепсегленишкининиң ужур-дузазын онзалап демдеглээн, ону күштелдирерин бүгү партия организацияларындан негээн болгай. Ол чорук партия организацияларының харысалгазын болгаш коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның политиктиг өөредилгеге сонуургалын дыка бедиткен.

Октябрь 1-зи — хоорайлар болгаш бүдүрүлге черлеринде партия чырыдышкынының эгелээр хүнү. Бөгүн биистиң республикавыстың найысылалы — Кызыл хоорайның хөй санныг коммунистери, комсомолчулары, кежигүн эвес активтери марксистиг-ленинчи теорияны шиңгээдип алыры-биле өөренип кириптерлер.

Политиктиг чырыдышкынга чаа өөредилге чылын СЭКП Кызыл хоорkому болгаш хоорайның партия организациялары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр организастаар талазы-биле боттуг хемчеглерни алган. Оон түңнелинде Октябрь 1-де 201 бөлгүмнер болгаш семинарлар, марксизм-ленинизмниң кежээки университеди, оон чанында пропагандист мергежилдиң школазы өөренип кириптеринге белен.

Бо өөредилге чылында марксистиг-ленинчи теорияны, тодаргай экономиканы ханызы-биле өөренир күзелдиг ажылчыннар, интеллигентилер болгаш албан-хаакчылар эрткен чылдардаазындан дыка көвүдээн. Моон түңнелинде хоорайның бүдүрүлгелеринде болгаш албан черлеринде ындыг бөлгүмнерниң болгаш семинарларның саны элээн өскен. Чижээ, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының тодаргай экономиказын өөренир бөлгүмнер болгаш семинарлар хоорайда 84 четкен, СЭКП төөгүзү, философия, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир бөлгүмнер болгаш семинарлар—57, политшколалар 41 чедир тургустунган.

Бо чылын марксизм-ленинизмниң кежээки университединге өөренирлерниң саны база өскен. Университеттиң бирги курзунга 160 кижи немежип кирген болгаш ийиги курзунуң дыңнакчылары 120 кижи болуп турар. Кежээки университеттиң экономика факультединде улус ажыл-агыйының адырларының экономиказын өөренир үш салбырлар (транспорттуң, үлетпүрнүң, тудугнуң) болгаш пропагандист мергежилдиң школазы бо чылын немей ажыттынган. Ол салбырларны эштер Ковалев, Гирдеев, Зильберман ышкаш шыырак билиглиг тускай эртемниглер удуртур.

Хоорайның чамдык партия организациялары политчырыдышкын бөлгүмнерин четчелээрин бо чылын хынамчалыг чорутканнар. Республиканың проект чери тудуг талазы-биле университет тургускаш, ажылдакчыларны олче барык бүрүн хаара туткан. № 3 тудуг-монтаж эргелелинде, ыяш ажыл-агый черинде, Сан министерствозунда, курбанкының республика конторазында парторганизациялар болгаш ол черлерниң удуртукчулары коллективтиң кежигүннерин политөөредилгеже аң-не хөй хаара тутканнар.

Ынчалза-даа политиктиг өөредилгени организастаарын эрги хевээр-ле ёзу барымдаалап көөр чоруктар Быдылдың «Кодээ тудуг» тудуг эргелелинде партия организациязынга (секретары турган Кудрявцев), автосептелге заводунга болгаш өске-даа чамдык черлерге бар турган. Мурнакчы бүдүрүлге болуп келген респотребсоюзтуң АТК-зының улуг коллективи чүгле чаңгыс агар политиктиг бөлгүмү тургузуп алган турганын СЭКП хоорkому буруу шапкан.

Бо өөредилге чылында бөлгүмнерни удуртурунче удуртур ажылдакчыларны база хөй хаара туткан. Улуг-Хем ыяш ажыл-агый үлетпүрүнүн директору эш Забоев, бус-турбиналыг электри станциязының директору эш Асеев, пиво заводунуң директору эш Ананьин, пароходства начальниги эш Лавейкин болгаш өскелер-даа боттарының коллективтеринде бөлгүмнер болгаш семинарларны удуртурлар. Ол чорук пропагандистерниң составын шыңгаржыдып, өөредилгени экижидеринге дузалаар ужурлуг.

Хоорайның партия чырыдышкын четкизинге ажылдаар ужурлуг бүгү пропагандистерни хоорком бюрозу бадылаан. Олар-биле чыл дургузунда чорудар хемчеглерниң планын, кичээлдерге олуржуп, пропагандистерге дузалаар хемчеглер ажылдап кылдынган, партия чырыдышкынны эгелээр мурнунда хоорайда пропагандистерниң ийи хүннүң семинарың хоорком эрттирген болгаш аңаа пропагандистерге чугула кол темаларга лекцияларны номчуп, секциялар айы-биле ажылдарны организастаан.

Политчырыдышкынга өөредилгениң бүгү бөлгүмнерге болгаш семинарларга организастыг эгелээрин хандыргаш, оон улаштыр бүгү өөредилге чылының дургузунда оларның ден-дески эки ажылдаарын чедип алыры партия организацияларының, СЭКП хоорkомунуң чугула сорулгазы болуп турар.

А. ЛЕПЕШКИН,
СЭКП хоорkомунуң инструкторы.

Бүдүрүлгеже чоокшулаткан

Партияның политиктиг чырыдышкынынга чаа өөредилге чылының белеткелдерин Өвүр районнуң кодээ парткому болгаш колхозтарда, албан организация черлеринде партия эге организациялары дооскан. Политиктиг өөредилгени организастаар талазы-биле СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң айтышкыннарын барымдаалавышаан, районнуң партия организациязы кол кичээнгейни партия чырыдышкынының бүдүрүлге-биле ханы холбаштырар хемчеглерни ап чорутан. Өөредилгени организастаарда кижилерниң эки-туразын барымдаалаар принципти сагывышаан, түс-түс кижилер-биле чугаалажып, оларның өөредилге хевириин шилип алырынга парторганизациялар дузалажып турган. Моон түңнелинде районда 24 янзы-бүрү хевирниң политбөлгүмнери организастаттынган болгаш ында 575 кижи хаара туттунган. Бо дээрге эрткен чылга бодаарга дыңнакчыларның саны ийи катап өскени ол.

Партия чырыдышкынының четкилин организастаарда коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң политөөредилгезин янзы-бүрү хевирлиг болдуруп, ону бүдүрүлге сорулгаларын шиитпирлээри-биле холбаштырарынче кичээнгей салдынган. Ынчангаш колхозтарга болгаш албан организация черлеринге бөлгүмнерни тургузарын дыңнакчыларның шилип алган хевирлеринге дүүштүрген. Чижээ, районнуң колхозтарынга өөредилге комбинаттары хевирлиг бөлгүмнерни организастаан болгаш оларның дыңнакчылары теоретиктиг айтырыгларны өөренири-биле чергелештир боттарының ажыл-чорудулгазының аайы-биле чугула темаларны база өөренирлер. Ындыг бөлгүмнерниң бир янзы хевиринге мал ажылында кижилер—саанчылар, хойжулар, бригадирлер, учётчиктер болгаш мал ажылының чамдык ортумак тускай эртемниглери хаара туттунган турар. Өске бир хевиринге механизаторлар, чолаачылар болгаш техника өөренириңге сонуургалдыг өске-даа кижилер хаара туттунган турар. Бо ийи хевирлерниң бирээзинге зоотехниктерниң, өскезинге механизатор билиглиг айтырыгларын кириштир өөренир.

Колхозтарның удуртукчу кадрларынга таарыштыр колхозтарда тодаргай экономиканың семинарларын тургускулаан. Аңаа колхозтарның удуртукчу ажылдакчылары, тускай эртемниглери, бригадирлер, сан ажылдакчылары кирип турар. Олар кодээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренмишаан, боттарының колхозтарының ажыл-чорудулгазының анализин ай санында кылып, оон тодаргай түңнелдерин кылып, практиктиг ажыл-херекке ону ажыглаарының аргаларын тыварлар.

Районда башкы кадрларның теоретиктиг билиин бедидеринге, башкыларның хөй нуруузунуң күзелин барымдаалааш, коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин өөренир бөлгүмнерни организастаан. Район төвүнде албан организация черлеринде партия төөгүзү, политэкономия өөренир бөлгүмнерни болгаш политшколаларны, а комсомолчуларга болгаш аныяктарга—ВЛКСМ-ниң төөгүзүн өөренир бөлгүмнерни тургускулаан.

Политчырыдышкын четкизин районга организастап турган үеде дыка хөй аныяктар кежээки школаларга өөренир күзелдиин илереткеннер. Бо айтырыг талазы-биле районнуң комсомол комитеди, улус өөредилгезиниң килдизи болгаш колхозтар баштаар черлери амдан эгелеп чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг. Эрткен өөредилге чылында «Торгалыг» болгаш өске-даа колхозтарга элээн хөй аныяктар кежээки школаларга өөренип кирип алгаш ара каапкан турган. Ол дээрге чамдык колхозтарның удуртукчулары аныяктарның өөредилгезин тооомчага албайн, оларны өөредилгезинден чардыктырып, ырак-узак черлерже чорудуп турганындан болган. А комсомол организациялары, районо тур үеде ырак черлерже бөлүк ажылдап үнген кежээки школа дыңнакчыларынга дуза чедирип, консультацияларны организастаарын бодавайн барганнар.

Политиктиг өөредилгениң кандыг-даа эки хевирлерин тургузуп алза, партия чырыдышкынынга пропагандист кадрлар кол рольдуг дээрзин СЭКП ТК-ның июнь Пленуму онзалап демдеглээн болгай. Ону барымдаалааш, пропагандистерни шилип алырын бо чылын элээн хынамчалыг чорутткан. Пропагандист хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип шыдаар шыырак билиглиг, дуржулгалыг эштерни бөлгүмнер удуртурунче болгаш консультантылар кылдыр хаара туттушаан, колхозтарның болгаш албан организацияларының чамдык удуртукчуларын бо ажылче база кириштирген. Моон-биле кады кол кичээнгейни пропагандистерниң хөй санныг даалгалардан хостаарынче база кичээнгей салган.

Пропагандист кадрларга боттуг дуза чедирер талазы-биле ажыл эрткен чылын багай организастаттынган турган. Парткомнуң чанынга тургускан методиктиг чөвүлел чүгле ат кадагалап турган болгаш өөредилге чылының дургузунда чаңгыс-даа пропагандистиң кичээлинге олурушпаан. Бо дээрге методиктиг чөвүлел кежигүннериниң талазындан политбөлгүмнер ажылын хынап, оларга дузалаарын чүгле парткомнуң идеология килдизиниң херээ кылдыр көрүп турганының база бодунуң бюрозунга бадылап каан ол бөлүктүң кежигүннеринден парткомнуң болгаш оон идеология килдизиниң негедде чок болганының түңнели болган. Бо өөредилге чылында ындыг четпестерден чайлап, пропагандистерге дузалаарының болгаш оларны өөредириниң хемчеглерин шыңгыы боттандырар ужурлуг.

Партия чырыдышкынын четчелеп алганы—ол дээрге ажылдың чүгле эгези болур. Коммунистерниң болгаш кежигүн эвес активтерниң политөөредилгезин чедиишкиниг чорудар төлээде, районнуң бүгү-ле партия, комсомол организациялары, колхозтар болгаш албан организация черлериниң удуртукчулары хүн бүрү сагыш салып, дыңнакчыларның өөренириңге, пропагандистерниң чедиишкиниг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, кижи бүрүзүнүң идей-теоретиктиг өзүлдезин дээш сагыш човангыр болуру чугула.

М. ДАВАА.

Станокчу кыс

Шевергин самбырада «үлетпүр комбинадының чазаныкга цеги» деп каан бижик мени баар дээн чериже чедире берген. Эжикти ажытпаш, кире бээримге, делгем өрээлдерде сеп-саая чокка ажылдап турар хөй янзы станоктарның шимээн-даажы дүвүреңчиг кынныып, пеш ыяштың чүксүг чыды билдинип тур. Халаттарлыг, ажыл-херектеринге сиңниккен ажылчыннар ында-мында шалыпкын ажылдап турлар. Сөөлгү үениң эң нарын техниказын шиңгээдип алган кижилерниң башкарылгазы-биле карак чивеш дээр эразында ыяшты одура хирээлеп, дилип, тураажын уунче үттеп, хаарыылдап, ховулдап, хээлеп—черле канчаар кылып турбас станоктар ында чок дээр!

Чазаныкга цегиниң ажылчыннары, моон мурнунда мээң бодап турганым ышкаш, чүгле эр кижилер эвес, харын элээн хөйү тыва херээжен уруглар болганын кончуг сонуургадым.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларын, оларның ажыл-херектерин чугаалап турган, цехтиң начальниги станокчу тыва кыс Чаш-оол Итпик-кыстың дугайын онзалап демдегледи.

Харыылдаар станокта шилгедек боттуг, бедиксимээр дүрт-сыныг, шоваа карактарлыг, чээрби хар хире назылыг аныяк уруг ажылдап тур. Уругнуң билдилиг холдары нарын техниканы кайгамчык дүрген болгаш эптиг-биле башкарып турда, хаарыылдаан ыяштардан чуга чоңгулар ак ленталар ышкаш шуужуп, чаштап, хоюг, десни, калбак ыяштар, станок чанында чыглып, бедип үнүп турду. Дүштеки дыштанылгаже медээ бердинген соонда, сөөлгү кылыгны чыый салгаш, кек песке холун чода туткаш, уруг биске чоокшулап келди. Мендилешкеш, ажылының дугайын чугаалап бээрин оон диледивис. Шаажаң дег ак диштерин көзүлдүр хүлүмзүреп каап, бистиң салган айтырыгларывыска ол харыылап турду...

Чаш-оол Итпик-кыс Монгушовна—Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинадында 4-кү разрядтың чазаныкчызы. Мастер кыстың эртип келген күш-ажылчы оруу кыска боолза-даа солун. Ол 7-ги классты дооскан соонда күш-ажылчы оруже кирипкен. Удаваанда боду ышкаш аныяк ажылчын оол Угаанза Май-оол, кыска ынакшылдың илереткен болгаш олар өг-бүле болуп чурттай бергеннер.

Май-оолдуң адазы Угаанза ирей шаандан тура тыва улустуң эт-эдилелдерин чазап, сиилип кылыр талазы-биле мергежилдиг кижилерниң бирээзи турган. Ол сөөлгү чылдарынга чедир бүдүрүлге комбинадынга чазаныкчылап чораан. Май-оол бичии назылыг турган-ла адазының кылган, бүдүрген чүүлдерин улуг сонуургал-биле көрүп, боду ындыг мастер болурун күзеп турган. Адазы оглунуң сонуургалдыын көргеш, бодунуң ынак тускай мергежилинге ону өөредип каарын шиитпирлээн. Баштай өөреникчилеп киргеш, кызымаккай оол күзелин чедип ап, тускай ажылдаар эргени чедип алган. Чамдык бергелер турза-даа оларны ажып эртпишаан, өөл дуржулгалыг мастерлерниң дузазы-биле өзүлүг мергежилдиг мастер болуп, нарын кылыгларны бүдүрүп, үлүг-нормазын ажыр күүседип турган.

Назын үези бодунуун ап, Май-оолдуң шериг албаны эрттирер үези чоокшулап турган. Бажыңынга ийилээ олурагаш, бир-ле катап Итпик-кыс Май-оолче көргеш, оожум чугаалаан:

— Келир күзүн Совет Армияже чоруптар-ла болгай сен, Май. Мен ол дугайын бодап олурагаш ындыг саналды сеңээ киирер деп бодадым. Мени бодуңнуң тускай эртемиңге өөредип каап болур сен бе?

Май-оол хенертен болган айтырыгга баштай чүү деп харыылаар аайын тыппайн баргаш, ынча дээн:

— Сен ажылдап турар ышкажыңгай, Итпик? Оон ыңай мээң бо ажылым сеңээ таарышпас—деп, чорда уруг ону үзе киргеш чугаалаан:

— Бир эвес сен мени өөрединден чалгаараар-даа болзуңза өске мастерлерге демей-ле өөреникчилеп ажылдаар мен. Эр, херээжен кижи кылыр ажыл деп ылгал ам чок болдур ийин—дээш, туруп келген.

Май-оол биле Итпик-кыс бир чыл хиреде бирээзи өөредип, бирээзи өөренип келген түңнелинде уругнуң күзели чедип алдынган. Кылыгларны ол өске чазаныкчылардан дора эвес кылып, бодунга ажылының талазы-биле улам бүзүрелдиг апарган.

1961 чылда Май-оол шеригже чорупкан. Итпик-кыс чүгле чазаныкга херээ эвес, харын ында техниканы шиңгээдип алыры дээш, күжүн харамнанмайн улам кызып ажылдап, мергежип турган. «Ол херээжен кижиниң ажылы эвес-тир» дигилээр, кочулаан чугааларны ол ам тоовастаан, харын ынча деп турган кижилерге бодунуң ажылын көргүзүксээр апарган.

Ам аныяк кыс бо бүдүрүлгеде ынак ажылынга 4 чыл ажыг ажылдап, үлүг-нормазын үргүлчү долдур болгаш ажыр күүседип, мурнакчыларның санында кирип турар. Ооң ады ам чүгле ажылдап турар черинде эвес, харын районда билдингир.

Чоокта чаа шеригден Май-оол шаалдап келген. Кадайының кайы хире мергежип, чедиишкинниг ажылдап турарын бүзүреп көөр, эрги өңнүктери-биле ужуражыр дээш ол чазаныр цехке барган. Итпик-кыстың холунда нарын машиналар канчаар дыңнангыр хөделип турганын көргеш, ол станокту соксадыр кнопканы базыпкаш, аңаа чугаалаан:

— Четтирдим, Итпик. Удавас халажып келгеш, ыявыла сээң чанында ажылдаар мен. А мергежил талазы-биле сенден шынап-ла чыдып калган-дыр мен. Чүге дизе, мээң көрбээним чаа станоктар силерде бар апарган-дыр—деп, ол чугаалаан.

Итпик-кыс карактарын өөрүшкүлүг көрүп, хүлүмзүрүвүшаан, ынча дээн:—Шериг албаның эки эрттиргеш чанып келириңни күзеп тур мен, Май. А ажыл дугайында ынчаарда болгай-аан—дээш, «Шериг албаның тергиини» деп демдекти холу-биле суйбап, бир-ле бодалда сиңниге берген турган.

В. БЫШТАН-ООЛ.

Көдээ эмчи

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында эмнелге пунктузунга кире бээримге, кижи ортузу чеде берген не кижи уруг күспактап алган олур.

Угбай-биле мендии солушканывыс соон дарый:

— Эмчи бар иргин бе?—деп айтырдым. Ол шагынче көргеш, чугаалай-дыр.

— Мынча четпес чедип кээр эмчи болгай, бир-ле болза бо дүне малалгаже барган магат чок боор. Оон башка тос шак четкелекте, ап чедер эмчи болгай.

Оон-биле хоорежип, бичии чаптанчыг уругнуң адын айтырып, чугаалажып олурдум. Бичии уругнуң ады Светлана болду.

Уругнуң иези соңга өттүр көрүнду.—Эмчи кел чор—дээш, уруунуң бажын дырай берген.

Эмчи кирип келген дораан-на, бистиң-биле мендилешкеш, Светаның кадыын айтыра берди. Ол үр-даа болбайн, аарыг улус хүлээп алыр өрээлинче кире берген.

Эмчи хүлээп алыышкын кылып турар аразында, коридорда стол кырында салгылап каан медицина темазынга номчуулдарны ажыдып көре бердим. Ында «Гриппти баш удур болдурбазы», «Ижин аарыгларындан камгаланыры», «Озал-ондак болган кижилерге баштайгы дузаны чедирери», «Сааттыг нелерге сүме», «Күш-культура — кадыкшылдың үндезини» дээш оон-даа өске тыва дылда брошюралар бар болду. Кылын саазын-биле карган каан санал-оналдар кыдыраажын ажа каапкаш, дараазында чүүлдерни номчудум:

«Эмчи Монгуш Чамыянович Силерниң доктаамал сагыш човап эмнээшиңерниң түңнелинде, аарыым үзе эмирди. Ам 10 классты доозуп алдым. Кижилерниң кадыы дээш ажылдаары харысалгалыг-даа, аас-кежиктиг-даа, хүндүлүг-даа херек-тир. Мен база силер ышкаш эмчи болуп, чонумга бараан болур деп шиитпирледим. Ынчангаш Кызылдың медицина училищезинге өөренири-биле кижилерниң шылгалдаларын эки түңнелдиг дужаап алдым. Кижилерниң аас-кежиктиг чурттаалгазы дээш ам-даа улам чедимишкиннерни силерге күзедим.

Донгак КӨК-КЫС».

Монгуш Чамыяновичиге эмнеткеш сегээн дыка хөй кижилерниң өөрүшкүзүн илереткен чылыг сөстер санал-оналдар дептеринде хөй болган. Ол-ла бүгүнү өөнүурлеп олурумда, демги угбай уруун шинчидип алгаш үнүп келди.

— Уруунар кандыг-дыр? —деп, оон айтырарымга, оон өөрүшкүзү арнында-ла илдек:

— Ам шуут кан-кадык болган дидир...—Совхозтуң картошказын казып турган кижи мен. Бо «уруу» дээш дөрт хүн ажылга барбадым. Хүн келген тудум-на соон, хар бөгүн, даарта чаантар магат чок апарган. Чайладыр ажааган картошкавысты хар аалаанче кирипттер болзувусса, ат болганывыс ол болбазыкпе, дүнмакым—деп, чугаалаңмышаан, демги угбай чорупту.

Эмчи-биле чугаалажып эгеледим.

— Силерниң дугайыңарда хөйнү дыңнаан кижи мен. Бодуңарның ажылыңарның дугайында номчукчуларга чугаалап берип көрүнер—деп, Монгуш Чамыяновичиден чугаа кадында дилээримге ол:

— Бижи болурун дугайында боду чугаалаарга черле коңчок эчок боор чүве болгай. Мээң ажылымның үре-түңнелин, экизин, багын чон билир болгай. Суурнуң чурттакчылары-биле сүмележип көрзүңерзе кандыгыл? — деп, харын бодуштан чайладырын оралдашты.

Монгуш Чамыянович-биле элээн үр чугаалажып органыш, оон ажыл-чорудулгазын шуптузун дес-тараалай эвес-даа бол, кезиктерин билип алыр аргалыг болган мен.

Монгуш Чамыянович 1949 чылда Кызылдың медицина училищезин доостанындан бээр бо хүннерге чедир-ле эмчилеп ажылдап келгени бо. Бо эрткен чылдарда ыраккы «Бара-Хол» колхозка, Чаа-Хөлге, Кызылдың дүрген дуза чедирер станциязынга, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозка, 1951—1954 чылдарда «Н» шериг кезээниң шериг эмчизинге ажылдап келген. А 1960 чылдан бээр Аянгаты салбырда медицина пунктузунда эргелекчилеп ажылдап турар.

Монгуш Чамыянович кажа-ла ажылдап турган болдур, ону чон хүндүлээр. Оон дугайында хөй буянныг сөстерни чугаалап турар. Моон кол-ла чажыды чүдел? Мында кандыг-даа чажыт чок. Хамык ужур—Монгуштуң чон-биле сырый харылзаалыг ажылдап өөренгенинде. Аянгатыга келген соонда, чоннуң культуразын көдүрериниң талазы-биле ол эвээш эвес ажылдарны кылгылаан. Эмчиниң дөрт удуртулгазы-биле ажылдап турар 7 кижи составтыг санитар чөвүлели бар. Ында херээженнер чөвүлелиниң даргазы Монгулдей, библиотека эргелекчизи Долгар, ажылчын Күжүгет эң-не идепкейлиг киржип турарлар. Санитар чөвүлели салбырның сүт-бараан фермазынга каш удаа барып, ында арыг-шевергиж чурумчулдарының талазы-биле улуг ажылдарны кылгылаан. Санитар чөвүлелиниң негелдезин ёзугаар саанчылар шупту ак халаттарны даарап алганнар. Санитар чөвүлелиниң организастааны-биле салбырга санитар хүнүн чоокта чаа эрттирген. Ол хүнү организастыг эрттирер дээш дыка хөй белеткелдерни медицина ажылдакчылары кылганнар. Медицина темазынга тускай плакаттарны белеткеп аскан. Санитарның тускай хана солуннун үндүргеш, суурда санитар байдалдың ында тодаргайы-биле бижип көргүскен.

Монгуш Чамыяновичиниң чоннуң калыы дээш карак-кызыл ажылын партия болгаш совет чазак бедик-биле үнелээн. 1960 чылда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы ёзугаар «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медаль-биле Монгуш Чамыянович шаңнаткан.

Дуржулгалыг эмчи чүгле бодунуң ажылының аайы-биле эвес, харын хөй-ниитиниң ажылынга эң-не идепкейлиг киржип турар. Ол ында партия организациязының бюро кежигүнү, суурда кедээ лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу.

Монгуш Чамыянович Октябрьның ажылыралында база бир уттундурбас болуушкун чоокта чаа болган. ССРЭ-ниң медицина ажылдакчыларының Москва хоорайга болуп эрткен чөвүлел хуралынга бистиң республикадан чорааннар-биле кады ол аңаа киришкен. Ол чөвүлел хуралга чоралдының дугайында Монгуш Чамыянович чоргаарал-биле мынчаар чугаалап турар:

— Хуралга баар эмчилерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Х. А. Анчымаа баштап чораан. Тыва АССР-ниң Кадык камгалалының министри эш А. Лубинов, эмчилер Калдар-оол, Сүзүктер олар-биле кады чордувус. Төрээн чурттуң найысылалынга барып, хуралга олуржуру дыкала аас-кежик-тир. Чөвүлел хурал эрткен соонда, В. И. Ленинниң Мавзолейинге база чордувус. Кремльге, Ленин дагларында Ломоносов аттыг университетке экскурсияладывыс. Магалыг-ла-дыр! Хөйнү-даа көрдүм. Бо бүгү мени ажыл-ишче улам сорук кирип, сагыш-сеткилимни өөртүп, бүгүле билимни чонумга бараалгадырын шуут-ла албадап кээр-тир—деп, ол чугаалаан.

Монгуш Чамыянович Октябрь-биле элээн үр чугаалажып олурувуста, эжикти кижи соктаан. Кирип келзе-ле ында сес чыл школазының өөреникчизи оол болган.

— Чедиги класска санитар кичээли алдыгы урокта болур. Чедип кээп көрүнер деп, школаның өөредилге эргелекчизи дамчытты—деп, оол чугаалады.

Эмчи менче бурууланган түве дег көрүп, мээн-биле байырлашкаш, стол кырында кылын номнарны колдуктааш, школаже углуг базыпкан. «Сээң билииң, талантың чонуңга херек. Үлең бүтсүн!» деп, бодаан мен...

И. КЕЛИК-СЕҢГИ.

„Тиилелгениң" саанчылары

«Тиилелге» колхозтуң сүт-бараан фермазында 17 саанчылар болгаш ээлчег солуур ийи саанчы 258 инекти саап турар. Саанчы бүрүзү 7 хүн дургузунда ажылдааш-ла, ооң соонда бир хүн дыштанып алыр аргалыг. Чайын 4 кадарчы кодан инекти ээлчег-биле одарладып, кыжын чемгерилге-биле хандырып, ажаап турар.

Бо чылдың эгезинде ферма ажылдакчылары коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алыр дээш демисежир дугайында шиитпирни үндүрген. Сес айлар дургузунда саанчыларның ажыл түңнели мындыг: чыл эгезинден бээр саап алган сүдү 215 тонна, күрүнеге сатканы—185,3 тонна, саанчылар ол-ла үениң дургузунда инек бүрүзүнден 830 кг сүттү саап алган.

Колхозтуң мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Х. Сат, саанчылар З. Мелкозерова, А. Настай болгаш оон-даа өскелер инек санындан сүт саап алырының чыл планын күүседиринге чоокшулаан. Инек кадарчылары М. Дадар-оол, Аскак-оол Сумбаа ээлчег-биле инектерни дүн-хүнде одарладырын эки хандырган.

Бо ферма моон мурнунда колхоз бүдүрүлгезиниң хожудаңгай участогу турган. Колхозчулардан кончуг эвээш кижи саанчылап, бызаа ажаакчылап, фермага кадрлар ызырынмайн келген. Партия организациязы, тускай комиссия фермада учёт багай тургустунганын, саанчыларның, кадарчыларның, бызаа ажаакчыларының моон мурнуу үезинде туруп турган күш-ажыл төлевири күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукция бүдүрерин көвүдедиринге, малдың чаш төлүн камгалап алырынга дузалыг идиг болбаазын, кышка удур мал чемнериниң чогуур курлавыры чок болуп келгенин илереткен.

Ол четпестерни чайладырының хемчеглери алдынган. Күш-ажыл төлевириниң чаа системазын артель баштаар чери ажылдап кылган. Саанчы бүрүзү мурнунда чайын бир центнер сүттү сагганы дээш 2 рубль, а кыжын—2 рубль 50 көпеек ап турган болза, а 1962 чылдың августан эгелээш центнер сүт сагганы дээш чайын—3 рубль, азы кыжын—4 рубль 60 көпеек алыр апарган.

Малдың чаш төлүн менди алганы дээш төлээр төлелгени чурумчуткан. Моон мурнунда саанчы менди алган бызаа бүрүзү дээш 3 рубль ап турган болза, ам 5 рубль 65 көпеек алыр. Планындан ажыр сагган центнер сүт бүрүзү дээш саанчы 3 рубль алыр кылдыр немелде төлевир тургустунган.

Ю. КУРСКИЙ.

Бии-Хем район.

ХМЕЛЬНИЦК ОБЛАСТЬ. Ярмолинецк бүдүрүлге эргелелиниң «Коммунар» колхозу—хөй адырлыг мурнакчы ажыл-агый. Бо чылын хаван эъдин 100 гектар шөл бүрүзүнге 57 центнерни бүдүрер. Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур хаван фермазының коллективи күрүнеге эът садарының чыл планын 110 хуу күүседирин хүлээнген. Хаван ажылдакчылары бодунуң сөзүн ажыл-херек-биле көргүзүп турарлар: бо чылдың сес айларында 730 центнер хаван эъдин саткан.

ЧУРУКТА: «Коммунар» колхозтуң хаван фермазында. Мурнунда—эң эки хаван ажаакчыларының бирээзи Н. И. Вельская.

СЭТА-ның фотохроникаы. Фото В. Степаненкону.

Билиг дээш чүткүл

Бежээкиниң чеди шак четкелек турда, школа бажыңының, ындазында хөлээзиниңни аажок: кежээки школага өөренир күзелдиг аныяктарның чыглып кээп турары ол. Мында кымны чок дээр боор: колхозчу механизатор, эмчи, клуб ажылдакчылары, фермаларда болгаш бригадаларда ажылдап турар аныяктар. Оларның күзел-соруу чаңгыс — бүдүрүлгеге ажылдавышаан, нитти билиин бедидип алыры.

Маңаа колхоз даргазы В. Тамдын-оол, парторг А. Доржу, комсомол организациязының секретары Д. Хомушку олар база-ла четкилеп келгеннер.

Шупту бир черге чыглып келгеш, нитти чуруму дүгуржуп, сүмележип аары-биле хуралды кылган. Эрткен өөредиилге чылында чамдык аныяктар кандыг-даа чылдагаан чок черге өөредилгезин үзүп, харын-даа оларның чамдыктары шуут өөренмейн баргылаан. Ындыг чорукту канчап-даа болдурбазын аныяктар чугаалап турганнар. Ол ышкаш, колхоз башкаар чери кежээки школада өөренип турарларның ажылын шын таарыштырып бербейн турганындан элээн каш кижи өөренир аргазы чок болганын демдеглээн. Бо талазы-биле негелдени аныяктар колхозтуң удуртукчуларынга сагындырып, шын негелдени чугаалаанар.

Эрткен өөредилге чылының түңнелдерин болгаш чаа өөредилге чылының негелделериниң дугайын Азас сес чыл школазының директору эш Агбаан чугаалаан. Эрткен чылын 60 ажыг кижиден 47 кижи эки түңнелдиг доозуп, дараазындагы класстарже шилчээннер. Ылангыя сески классты дооскан чеди кижиниң чамдызы Кызылдың ортумак өөредилге черлеринде киргилээн болгаш бир кижи Иркутскиниң сан-хөө институдунуң студентизи апарганы өөрүнчүг.

Тоора-Хем суурда кежээ аныяктарның кежээки ортумак школазының Азаста салбырынга өөренип кириптеринге белен 60 ажыг аныяктар сентябрь 16-дан эгелээш өөренип эгелээннер. Ылангыя 8,9 класстарның өөреникчилериниң идепкейлиин демдеглээри чугула.

Баштайгы кичээлдер организастыг эрткен. Ам каш-ла хонгаш, бистиң районнуң аңчылары ырак тайга, сыыннарже аңнап үнүптерлер. Оон-биле кады, чамдык аныяктар өөредилгезинден түр үеде үзүктелир апаар, ынчалза-даа бис оларның моон соңгаарты өөредилгезинге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш бүгү-ле аргаларны хереглээр бис.

К. ДОРЖУ, башкы.

Номчукчуларның айтырыгларынга харыы

Автоматчыдылганы коммунизмге бараан болдурар

Бүдүрүлгени автоматчыдар талазы-биле улус ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында улам-на калбарып турар ажыл совет улуска чүнү бээрил? Келир үеде баргаш, автоматчыдылга машина-биле кижини шуут солуурунга чедирер бе? Автоматиканы нептередири бистиң чуртувуста болгаш капиталистиг күрүнелерде ажылчыннарның байдалынга канчаар илереттинерил?—деп айтырыгларны бистиң солунувустуң чамдык номчукчулары салып турар. Бо парлаттынган чүүл ол айтырыгларга харыыны берип турар.

* * *

Ортаакы Уралда Дегтярка рудниктери делегейниң бирги дайынындан бээр-ле сураглыг апарган. Болунда чес рудаларының кайгамчык хөй курлавырларын шиңгээткен Бараул дагның иштинче хандыр кирбишаан, ол рудниктер өске бүдүрүлгелер-биле черглештир. Уралдың чес эзилдирер заводтарын чиг-эт-биле хөй чылдарның дургузунда хандырып келген. Рудалар улам-на хөй негеттинип келгениңден чер адаанга ажылдаар ажылчыннарның саны рудникке үргүлчү өзүп келген.

Бурунгу Дегтяркага сөөлгү чылдарда шуут-ла магалыг хуулгаазын болган. Казып тывыышкын дыка көвүдээн, а ажылдаар ажылчыннарның саны барык муң кижиге кызырылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедээн, чамдык участоктарга харын-даа каш катап өскен. Казып тывыышкынның бот-үнези чиигээн—ам Дегтярка рудазы Уралда эң чиик өртек-үнелиг продукциялыг апарган.

Рудникти комплекстиг механизастаан болгаш автоматчыткан чорук ол магалыг чүүлге ажыктыг болган. Бодунун «хүлээлгезин» дүрген, алдаг чок болгаш шевергин күүседир автоматтыг янзы-бүрү машиналар рудникке кестүп келген. Мурнунда хөй-хөй кижилерниң кылып турганы аар чымыштыг ажылдарын ам ол машиналар солуп турар апарган.

Ынчаарга кижилер канчап барганыл? Олар ажылын ышкынып каан эвес бе? Чок, ындыг эвес болдур ийин. Оларның чамдыктары Дегтярканың болунда болгаш чоок районнарда чаа тудугларже ажылдап чоруткулаан. База бир чамдыктары янзы-бүрү профессионал-техниктиг курстарда, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринде өөренип киргилээн. А автоматчыткан участоктарда арткан кижилер бедик мергежилдиң чаа эртем-билиин чедип алган: олар автоматиканы ажыглаар талазы-биле электриктер болу берген.

Бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаар болгаш автоматчыдар чорук ам техниктиг депшилгениң шиитпирлиг кол кужу болуп бар чыдар. Ам безин бистиң чуртувуста машиналарның ажылдаарын кижи чүгле хайгаараар, эргежок чугула апарганда оларны башкарар, сеплелге ажылдарын күүседип турар ындыг түс-түс бүдүрүлге участоктары, цехтер болгаш өөн туржук заводтар бар. Моон соңгаар ындыг цехтерниң болгаш бүдүрүлгелерниң саны улам-на көвүдээр.

Автоматика угаан ажылының казызынче база улам хаңылап бар чыдар. Электронну саналга машиналары аажок хөй санныг саналга ажылдакчыларын хире шаа-биле солуп, учёттуң, статистиканың, ажыл-агыйның планнаарының, эргелеп башкарарының талазынче кирип турар. Ол машиналар сайзырангай машиналарны болгаш механизмнерни дүрген чогаадып кылырда конструкторга, мурнунда кижиниң угаанының болап болур турганы эртем сорулгаларын шиитпирлээрде эртемденге дузалап турар.

Социализм болза автоматиканың хөгжүлдезинге магалыг чаагай делгемнерни ажыдып берип турар. Ол черле билдингир, чүге дээрге чаа тургузугнуң байдалдарында автоматика ниитилел депшилгезиниң улуг сорулгаларынга бараан болуп, бурунгаар, коммунизмче бистиң шимчээшкинивисти дүргедедип, бүгү совет кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг чаагай байдалының соксаал чок өзүлдезинге идиг берип турар.

Партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүсетпишаан, совет улус коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турар. Кижилерниң өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг херегледелерин чыл бүрүде улам холдур хандырарын партия бодунуң бирги чергениң хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның бүгү-ле кол-кол продуктуларын бүдүрериниң деңнелиниң талазы-биле эң-не мурнакчы капиталистиг чуртту — Американың Каттышкан Штаттарын чедер болгаш эртер, материал болгаш культура талазы-биле үнелиг чүүлдерниң элбекшилин тургузар сорулганы партия салган. Ол дээрге чүгле эң мурнакы техниканы, автоматиканы нептередириниң суурунга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чок бедидериниң суурунга болдунар аргалыг.

Мындыг бир чижекти көргүзеэ чогуур: анаа-ла токарь станоктарын хөй шпиндельдиг токарь автоматтары-биле солааны безин оларга ажылдаар ажылчыннарның санын он беш катап эвээжедир болгаш ажылдап үндүрер кезектерниң санын он беш катап көвүдедир арганы берген. Ынчангаш, амгы үениң чаңгыс ажылчын — «автоматчыгы» үжен чылдарныңга бодаарга 225 катап хөй кезектерни ажылдап үндүрүп турар. Азы улуг демир хоолайларны бүдүрерин ап көрээли. Мурнунда улуг хоолай-прокат заводтарынга аар берге күш-ажылдыг муң-муң ажылчыннар турган. Ынчаарга бөгүн Закавказьениң металлургия заводунуң «400» деп адаар механизастаттынган улуг хоолай-прокат станын ээлчеге чүгле дөрт оператор кижи ажылдадып турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитпишаан, автоматчыдылга оон-биле кады ол ажылды чиигедип база оон бодунун шынар-бүдүжү хевирин өскертип турар. Чижээ, бир эвес станок ажылчыны кижи станокка кезектерни тургузар болгаш эптээр, ажылдаашкынның чорудулгазында хемчээшкиннерни чорудар, белен кезектерни дүжүрер болгаш өске-даа хөй ажылдарны боду хол-биле кылыр ужурлуг турган болза, ам автоматтыг шугумда ажылдап турар таарыштырыкчы-оператор кижи күштүг ажылдың дыка улуг күженишкиннерни негеттинер ол ажыл хүлээлгелерден бүрүн хосталган болуп турар. Автоматтыг шугумнуң ажылдаарын хайгаараары, эргежок чугула апарганда станоктарда херекселдерни солууру, таарышпас чүүлдер тыптып келгенде оларны элери ам оон хүлээлгезинге кирип турар.

Ол бүгү дыка бедик мергежилдиг, технологияны, станоктарның, транспорт херекселдериниң, автоматика приборларының бүгү чүүлдерин ыяк билген турарын негээр болбайн аан. Маңаа күш ажыл угаан ажылы-биле бүрүн каттыжа бээр, ажылчынның күш-ажылы инженер-техниктиг ажылдакчының күш-ажылының деңнелинге чедир көдүрлүр.

Ол чорук ажылчыннарның эң бедик культура-техниктиг деңнелдиг болурун негээри чугаажок. Ынчангаш ажылчыннарның нитти эртеминиң болгаш тускай техниктиг белеткелиниң бедиишкининиң ындыг чорудулгазын чер болгандан, бистиң кандыг-даа бүдүрүлгевистен, бирги ээлчегде, бүдүрүлгениң комплекстиг механизациязы болгаш автоматчыдылгазы боттанып турар бүдүрүлгелерден көрүп турар болгай бис.

Бүдүрүлгениң комплекстиг механизациязы болгаш автоматчыдылгазы-биле черглештир күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиишкини болгаш күш-ажылдың эң мергежилдиг шынар-бүдүжү совет ажылчыннарга эң-не бедик материалдыг чаагай кежикти база берип турар. Чижек кылдыр алырга, «Динамо» заводка ажылчыннарның ажыл төлевири дайын соондагы үеде 40—60 хуу өскен. Донбасста хөмүр даш казаар ажылчын бүрүзү чүгле сөөлгү чылдарда безин ортумаа-биле дөртен рубльдн хөйнү ажылдап ап турар апарган.

Бүдүрүлгениң комплекстиг механизастаарын болгаш автоматчыдарын калбаа-биле ажыглаар чорук бүдүрүлгениң хамаарышкан участок бүрүзүнде ажылдап турарларының дыка хөй кезиин хостаары чайлаш чок. Ол чорук кедизинде барган, кижини автоматтар «сырыптарынга» чедире бербес бе? Социализмниң болгаш коммунизмниң байдалдарында ындыг кыжаныышкын турбут шыдавас. Маңаа автоматчыдылга харын бүдүрүлге-техниктиг сорулгаларны кижиниң үе-шагны болгаш күш-ажылды аажок эвээшти үндүрүп турган, дүрген, ылап шиитпирлээринге дузалаар. Ынчалзажок эң сайзырангай дээн машина кижини солуп шыдавазы билдингир. Бир тээ машинаны кижи чогаадып кылыр болганда, кижи чокта машина анаа-ла өлүг сүүзүн болур.

Комплекстиг механизацияны болгаш автоматчыдылганы нептереткениниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң чергези-биле ажыл хүнү бичий моон соңгаар-даа чоорту кызырлыр. Партияның Программазында көрдүнгениниң ёзугаар, Совет Эвилели делегейге эң-не кыска ажыл хүнүг чурт болур. Ынчалза-даа ажылчын күш-биле хандырап апаар муң-муң чаа бүдүрүлгелерни бисте тудуп. Сибирьниң, Ыраккы Чөөн-чүктүң, Казахстанның улуг делгемнерин, Ортаа Азияның ховулуг районнарын шиңгээдип ап турар, ол черлерге хөй ажылчын күжү база негеттинер. Ынчангаш чурттуң байлактыг чаа-чаа черлерин шиңгээдип алыр дээш муң-муң «доскел чок чүректер» чыл бүрү олче чоруп турарын көрүп турар бис.

Ынчангаш, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургуспас болгаш оон чарылбас кезии—бүдүрүлге ажылдарын автоматчыдарын калбаа-биле ажыглавас болза, социализмниң байдалдарында социал депшилге болдунмас болгаш улустуң материалдыг база культурлуг чаагай чоруу бедивес. Ынчангаш автоматчыдылга чүгле чаа ниитилел тургузуунга чоптуг. Социалистиг ниитилелге чаагай кежик болуп турар чүүлдер капитализм үезинде ажылчы чоннарга үргүлчү-ле каргыштыг четкер болуп турар.

Капиталистиг делегейниң ажылчы чоннарынга автоматчыдылга херек кырында чогум чүнү берип турарыл ынчаш? Хамыктың мурнунда ажылдан «хосталганы», ындыг болганда, амыдырал чурттаарынга акша-хөреңги ажылдап алыышкынындан кызамдаашкынны, элегдеп-түрээринге болгаш аштан өлүрүнге «хосталганы» берип турар.

Капиталистиг бүдүрүлгелер автоматиканы нептеретпейн барып шыдавас—оларны олче каагжыышкыннар болгаш орулга-кончаазын бедидип алыырынче чүткүл албадап турар. Буржуаз чурттарга автоматиканың чаа базым бүрүзү ажылчыннарны ажылдан массалыг үндүрер чорук-биле, ажылчы чоннарның хоочуураашкынын, оларның садып алыр аргазын кудуладыр чорукту болдуруп турар ажыл чокталыышкынының доктаамал өзүлдези-биле өскерлиш чок капсырлажып турар. Ол дээрге «хостуг делегейге» тураа чогуур болуушкун-дур. Боттарының чурттарындан дашкаар черлерге саарылга рыноктарын чүткүлдүг хилептывырынче, капиталистиг өске күрүнелерниң монополияларны биле рыноктар дээш демисежип кирерин-че ол болуушкун монополияларны албадап турары билдингир. Капиталистиг чурттарның аразында амгы харылзаа байдалдарның төөгүзү ол демиселдиң чижектери-биле долдунган.

Ынчаарга капиталистерниң аңдызында ажылдан үндүр октаваны ындыг кижилерниң байдалы автоматчыдылга бичи-даа бол, чиигедип турар чадавас эвеспе? Чок, черле ындыг ужур чок! Капитализмниң байдалдарында автоматчыдылга күш-ажылдың чымыжын чайлаш чок бергедедир. Ол чорук озал-ондактыг таварылгаларны, ажылчыннарның ортузунга янзы-бүрү аарыг-аржыктарны үргүлчү болдурар. Ол дугайын капиталистиг чурттарның статистиказы тодаргай чугаалап турар.

Ынчангаш XX чүс чылдың эртемниң болгаш техниказының эң чугула чедиишкини — бүдүрүлгени автоматчыдар чорукту капитализм ажылчы чоннарга эң улуг хилинчек-човулаң болдуруп турар. Ажыл чокталыышкынының өзүлдезин, ажылдап турарларны мөлчүүрүн, күштелдирер автоматчыдылганы нептередири аңгы демиселдиң чиидилендирер болгаш капитализмниң чөрүлдээлерин улам ынай хаңыладып турар.

«XX чүс чылдың халаптыг аарыы», «Кежик-чолдуг ышкыннарының оруу» деп автоматчыдылганы буржуаз экономистер ынчаар адап турарлар. Ынчангаш амгы үениң капиталистиг бүдүрүлгезиниң каргыш четкерлиг чүүлдериниң ужурунда капиталистиг тургузугнуң алыс бүдүжү эвес, харын автоматчыдылга буруулуг болуп турар ышкажыл. Буржуазияның камгалакчыларының кандыг-даа каргаашкыннары туразок, шак ол байдалды чүү-даа өскертип шыдавас. Депшилгелиг француз бижикчилер К. Венсан биле В. Гроссенниң чоптуг демдеглээниниң ёзугаар алырга, бо талазы-биле капитализм мунгаранчыг мугулдурда таваржып турар: автоматчыдылга капитализмге социал кыжаныышкынны таварыштырып, а автоматчыдылгадан былдаары — экономиктиг кыжаныышкынны таварыштырып турар. Ол хагдынчак мугулдурдан уштунуп үнериниң чаңгыс аргазы бар—бүдүрүлгениң капиталистиг аргазын чок кылыр апаар. Чүге дээрге автоматчыдылга чүгле социализмниң байдалдарында социал депшилгениң улуг чаагай сорулгаларынга бараан болуп, коммунизмче оруктап ниитилелдиң бурунгаар шимчээшкинин дүргедедир.

В. РЕУТ.

Совет уран чүүл ажылдакчыларының медеглели

Совет уран чүүлдүң ажылдакчылары — даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культура харылзааларының совет ниитилелдериниң эвилелиниң хогжум болгаш литература секцияларының кежигүннери — медеглел кылгаш, ядролуг чепсектиң шенелделерин кезик-чамдык хоругдаар дугайында Москва Керээзи болза тайбың дээш, янзы-бүрү социал болгаш политиктиг тургузуглуг күрүнелерниң тайбың каша-хевбээ дугуннаашкыны дээш демисежип турар бүгү-ле улустарның улуг тиилелгези-дир деп айыткан. Баштайгы чедиишкин-биле сорук кирген делегейниң бүгү-ле ак-сеткилдиг кижилери, янзы-бүрү расаларның болгаш янзы бүрү диптерниң төлээлекчилери тайбыңның болгаш улустарның найыралының херээн улам-на улуг күштениишкин-биле болгаш чаныш-сыныш чок быжыг туруштуу-биле камгалаар апаар.

«Калчаарап барганнар» деп адаттырган бөлүк милитаристерниң чамдык чурттарда чорудуп турар телеп чок кампаниязы дүвүрээзинни болгаш таарзынмас чоруктуу болдуруп турар. Бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралынга болгаш салым-хуузунга Москва Керээзиниң ужур-дузазын хүлээп көөрүн күзевейн турар кыдат удуртукчуларның политиказы улуг хараадаашкынны, эдепсиникшиңнн болдуруп турар деп медеглелде чугаалаан.

«Калчаарап барганнарның», кыдат удуртукчуларның болгаш Москва Керээзинге удурланып турар бүгү-ле кижилерниң меге-хоозун пропагандазын сөйгалап илередирин ак-сеткилдиг, чогаадыкчы бүрүзү бодунуң ыдыктыг хүлээлгези деп санаар ужурлуг.

Барыын болгаш Чөөн чүктүң, Европаның болгаш Азияның, Африканың, Американың болгаш Австралияның чурттарының мурнакчы, чогаадыкчы интеллигенциязынга оларның реакцияга болгаш милитаризмге удур, колониализмниң чүдекбушар чоруунга удур, тайбың дээш, Москва Керээзи дээш дидими-биле туржуп турары дээш совет-уран чүүлдүң төлээлекчилери изиг байырны чедирип турар.

Медеглелге ат салганнар болза: ССРЭ-ниң улустуң артистери Т. Хренников, Д. Шестакович, А. Хачатурян, Д. Кабалевский, Г. Уланова, Ю. Завадский, Н. Охлопков, М. Кедров, М. Царев, Р. Симонов, РСФСР-ниң улустуң артизи М. Мураделли, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчылары М. Чулаки, П. Марков, профессор Г. Болдинев болгаш режиссёр В. Комиссаржевский. (СЭТА).

Москва Керээзинге ат салган

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин кызырын хоругдаар дугайында Керээниң совет экземплярының адаанга 84-кү ат салдынган. Уругвайның ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Л. Клоуз-Поэзо бодунуң чазааның өмүнээзинден сентябрь 27-де ол төөгүлүг документиге ат салган. (СЭТА).

Тайбыңның удурланыкчыларын төөгү буруу шавар

Луи Сайянның чугаазы

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң төөгүлүг ачы-хавыязы чүдел дээрге, дайынның кыптыгып үерин кыжаны тыптып келген таварылга бүрүзүнде-ле аңаа удур тайбыңның күштерин Совет Эвилелиниң чедиишкиннииг мобилизастап турары болур деп, Будапештиге болган митингиге профэвилелдерниң бүгү делегей Федерациязының чиңгине секретары Луи Сайян медеглээн. Ядролуг шенелделерни кезик-чамдык хоругдаар дугайында Керээни Москвага чарганынга профэвилелдерниң бүгү делегей федерациязы байыр чедирген. Аңаа 100 ажыг күрүнелер ат салган, ынчангаш ол делегей Керээзи болу берген. Москва Керээзи болза тайбың дээш, ядролуг шенелделерни бүрүнү-биле хоругдаары дээш бистиң демиселивиске бир чаданы айтып турар.

Атомнуг чепсекти ажы-биле алырының болдунар аргазындан Бонн адаан-өжээнчилер болгаш милитаристер казыттырган дээрзин ол Керээ база-ла айтып турар деп, Луи Сайян уламчылаан. Ол кончуг чугула, чүге дээрге бир эвес Бонн адаан-өжээнчилер атомнуг чепсекти аптар чүве болза, бистер болгаш тайбыңның херээ кандыг айыылга таваржып болурун бистер билип турар болгай бис. Москва Керээзин деткивейн база ону чүүлдүгзүнүп көрбейн турар ындыг кижилер ханызы-биле адап турар болгаш боттарын калбак улус-массалардан аңгылап турар. Кижи төрелгетенниң чурттаар, тайбың турар болгаш айыыл чок болур эргезин казырын бодап турар ындыг кижилерни төөгү кезээде кадыг-дошкуну-биле буруу шаап турар. Агаарга, суг адаанга болгаш космоска ядролуг чазылдырыышкыннарны хоругдаар дугайында Керээни чарганының соонда тайбың дээш бистиң демиселивис үргүлчүлээр апаар деп, Луи Сайян онзалап демдеглээн.

Ю. Гагарин Парижте

ПАРИЖ. Сентябрь 28-те Юрий Гагарин Францияже аян-чорукка ону удеп чоруур генерал-лейтенант Н. П. Каманин-биле кады Мари-Роз кудумчуда В. И. Ленинниң музей-бажыңынга барып чораан.

Францияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Морис Торез, чиңгине секретарының оралакчызы Вальдек Роше, партияның удуртулгазының кежигүннери Поль Лоран, Гастон Плиссонье, Лео Фигер болгаш өскелер-даа совет космонавты чылыы-биле хүлээп алган. Бажың-квартирага Юрий Гагарин чеде бээрге, парижчилер аңаа изиг байырны чедирген.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ХӨГЖҮП ТУРАР

БЕЛГРАД. (СЭТА). ЮСФР биле ССРЭ-ниң аразынга 1964 чылда садыглажылга дугайында протоколга аңаа ат салган деп, ТАНЮГ агентизи дамчыдып турар.

Совет таладан ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев протоколга ат салган, югослав таладан — Эвилелдиң күүсекчи вечазының ЮСФР-ниң даштыкы-биле экономиктиг харылзааларының айтырыгларының талазы-биле комитединиң даргазы Йоже Брилей ат салган.

Ат салдынган протоколду ёзугаар алырга, садыглажылганың хемчээли 220 миллион доллар болур болгаш 1963 чылда садыглажылганың хемчээлинден 20 хуу ажар. Ынчангаш ийи чурттарның аразынга садыглажылганың эң улуг хемчээли чедип алдынган турар.

Совет Эвилели Югославияже машина дериишкиннерин, шарикоподшипниктерни, коксту, шойну, ферросплавтарны, алюминийни, асбести, химикаттарны болгаш фармацевтиг продуктуларны, херек-ле барааннарын болгаш өске-даа чүүлдерни чорудар.

Югославия Совет Эвилелинче машина дериишкиннерин, судноларны, коргулчунну, кабельдерни, химикаттарны, фанераны, дүбтан дилген материалдарны, бажың херекселдерин, идиктерни, трикотаж кылыгларын, пөстерни болгаш өске-даа бараанарны үндүр сөөртүр.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. Г. Васильев биле С. Лосевтиң дамчыдып турары болза:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының эртенги пленарлыг хуралынга ниити чугаалажылгага Албанияның, Таиландының, Непалдың болгаш Италияның төлээлекчилери чүве чугаалаан.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин кезик-чамдык хоругдаар дугайында Москва Керээзинге Таиланд каттышкан, ол базым кайы-даа хире бичии болза, ядролуг дайынны чайладырынче болгаш маргылдаалыг айтырыгларны тайбың шиитпирлээриниң принциптерин улустар аразының харылзааларынга быжыглаарынче угланган өске хемчеглер оон соонда болур дээрзинге ынанып турар деп, Таиландының даштыкы херектер министри Танат Коман медеглээн. Чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле 18-тиң Комитединде кирип турар күрүнелерниң чөвүлел хуралын эң бедик деңнелдиң удуртукчу ажылдакчыларының киржилгези-биле чыылдырар дугайында совет саналды «эң-не кичээнгейлиг өөренири болгаш көөрү чугула» болуп турар деп, Танат Коман чугаалаан.

Непалдың премьер-министри болгаш даштыкы херектер министри Тулси Гири Москва Керээзин чарганынга Непалдың чазааның өмүнээзинден ханы таарзынганын бодунуң чугаазынга илереткен. Делегей бадалының илереп келген экижиишкинин мээң чазаам таарзынныышкын-биле демдеглеп турар деп, ол чугаалаан.

Чепсеглениишкинни бүгү-нити болгаш бүрүн дужүрериниң айтырыын дүрген шиитпирлээринге улуг күрүнелер-биле чергелештир идепкейлиг киржиринче бичии чурттарны Непалдың төлээлекчизи кыйгырган.

КНО-га КУР-га дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузарынга Тулси Гири каттышкан.

Италияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Аттилио Пиччони Москва Керээзиниң улуг ужур-дузазын демдеглээн. Италия төлээлекчи ол Керээни «чепсегленииишкинни дүжүреринче болгаш тайбынче угланган баштайгы базым» кылдыр характеризээш, делегейниң дүшкүүрлуг чорууну чавырылдырарынче угланган улам ынайгы хемчеглерни алырын айыткан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязынга нити политиктиг чугаалажылгызының эгезинден бээр ол делегей организациязының ижиринден ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында Москва Керээзинге шоглаан чугаа бир дугаар дыңналган. Ол болза Албанияның даштыкы херектер министри Бехар Штюллуң чугаазы болган.

Антикоммунистиг сүлчээ үргүлчүлеп турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Никарагуаның, Коста-Риканың болгаш Гондурастың президентилери Никарагуа биле Гондурастың аразында кызыгаарда Эль-Эспино хоорайга ужурашкан деп, Рейтер агентизи дыңнадып турар.

Ужуражылышкын үезинде президентилер «коммунистиг салдарның эртип киреринче», а ол ышкаш Төп Американың элээн хөй айтырыгларын чугаалажып көөр.

ДҮШКҮҮРЛУГ ЧОРУКТУҢ ЧАА ОДАА

Хамаарышпас чорукту 6 чылдың мурнунда алган Малайя болгаш англи колониялар Сингапур, Саравак база Сабах (британ Соңгу Борнео) составтыг кылдыр чаа күрүнени — Малайзия федерациязын сентябрь 16-да чарлап тургусканы-биле Мурнуу-Чөөн Азияда байдал дыка чидигленген.

Малайзияның улустары-биле төрелдешкен улустарлыг Индонезия болгаш Филиппиннер федерацияны тургусканынга шиитпирлиг удурланып үнген. Джакартага болгаш Малайзияның найысылалы Куала-Лумбурга болгулаан хайныышкыннарыг чыскаалдарның соонда малайя премьер-министр, ам федерацияның чазааның баштыны болган Абдул Рахман Индонезия-биле болгаш Филиппиннер-биле Малайзияның дипломаттыг харылзааларын үскен дугайын медеглээн. Моон-биле кады Абдул Рахман шериг талазы-биле элээн хемчеглерни чоруда берген дугайын база чарлаан.

Сентябрь 18-те ала-чаягаар болган чыскаалдарның түңнелинде Джакартада англия элчин черин буза шаап каан соонда байдал улам чидигленген. Бо «бадыткал чок болуушкуннар-биле» холбаштыр индонезий чазак хараадаашкынын илергейлеп, «Малайзияның удуртулгазында херек кырынга кирген таланың тодаргайлаарга, Англияның үүлгедиглериниң болдурганы улустуң килеңнээшкинин эки билип турарын» моон-биле кады медеглээн.

Индонезияга удур кампанияны Англияга калбартып эгелээн. Солуннар Англия биле Индонезияның аразында дипломаттыг харылзаалар үстүр боор деп бижип. Малайзияга «шериг дузаламчызын» Англияның көргүзер апаарын медеглеп, шериг кыжаныышкынын кылып турар.

Малайзияның тургустунганының бодунуң төөгүзү база-ла бар. Ол дээрге, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң кодурттуушкунуңуң байдалында англи империализм Мурнуу-Чөөн Азияда экономиктиг, политиктиг болгаш шериг кол туруштарны камгалап алырын оралдажып турарының төөгүзү-дүр.

Делегейниң ийиги дайынының соолунде Мурнуу-Чөөн Азияда Индонезияга голланд империализмниң, Филиппиннерге америк империализмниң, Индо-Кыдатка француз империализминиң турушталры буступ эгелээн үезинде, ол районга Англия бодунуң колониалдыг эжелел черлерин хевээр арттырып алырын оралдашпышаан турган. Эң улуг стратегтиг шериг-далай баазазы — Сингапурнуң кырынга англи тук турбушаан турган. Ол база Оожум океандан Индо-Кыдатче далай оруктарын кончтрольдап турар. Малакк чартык ортулуктарының быдаргай хаан күрүнелеринге англи эжелел нептерээн турган; Калимантаның соңгу талазында (Индонезияның-биле ону Борнео ортулук деп адаар) Саравак, Бруней, британ Соңгу Бронео англи эжелелге хевээр арткан турган.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң өзүлдези англи империализмниң кажар аргаларны херегзээринче албадаан. 11 хаан күрүнелерин каттыштырган Малайя федерацияны тургускан дугайын 1957 чылда чарлаан. Федерацияның чазааның баштыңынга Абдул Рахманны олурткан турган. Англия болза Малайяга бодунуң экономиктиг контролюн бүрүнү-биле хевээр арттырган; харын оон туржук, федерацияның девискээринге англи баазалар болгаш шеригаер, а ол ышкаш СЕАТО-нуң шериг блогунуң кежигүннери Австралияның болгаш Чаа Зеландияның шериглери аңаа база артары үргүлчүлевишаан турган.

Малайяның улузу хамаарышпас чорук дээш демиселин соксатпаан. Соңгу Калимантанда англи империализмге удур шимчээшкин калбарып турган. Ол шимчээшкинниң чидиг үези 1962 чылдың декабрьда Брунейге тура халыышкын болган. Ол тура халыышкынны Саравакка болгаш британ Соңгу Борнеога база деткээн.

Бодунуң эжелел черлерин камгалап алырының чаа аргаларын, дилеп тыварынче англи колонизаторларны бо бүгү албадаан. Бо байдалдарда Малайзияның федерациязын тургузарының планы тыптып келген. Планның автору Абдул Рахман деп турар. Шынында, Малайзияны тургузарының эгелекчизи Англияның Мурнуу-Чөөн Азиядa дээди комиссары Малкольм Макдональд болган. Ол районда англи колонияларны кулданыг дугуржулгалар-биле Англияга холбашкан болгаш эреңгей ёзу-биле хамаарышпас күрүне кылдыр каттыштырарын М. Макдональд саналдап кииргени. Ынчангаш «бот-бодун камгалажыр дугайында» англи-малайя шериг керээзи Малайзияга хамаарыштыр бодунуң күштүг болурун база хевээр арттырган.

Тургузарын планнаан федерацияның кежигүннери-биле чугаалажыышкыннар үр үеде үргүлчүлеп келген болгаш харын ол чугаалажыышкыннар үстүрүнге безин чедип турган. Малайзияга кирерин баш бурунгаар планнап турган Бруней-биле чугаалажыышкыннар түңнел чок болуп үзүлген болгай. Ынчалза-даа Брунейниң нефть курлавырлары бодап турарындан дыка хөй болуп турары илереттинген. Ооң ужурунда Брунейниң ёзулуг ээзи «Шелл» деп англи нефть компания тус черниң султанынга чогуур ыйыышкынны кылган. Ынчаныжежок султан «хедерленип», бодунуң «тускайлан чоруун» көргүскен болгаш Малайзияны Бруней чокка тургусканы ол, Чаа күрүнени тургузар үезинде шиитпирлиг рольду улустарның күзел-соруу эвес, а океан ындының монополиялырының эрге-ажыктары ойнаан дээрзин бо факт тодаргай көргүзүп турар.

Тургузарын планнап турган федерацияның кежигүннериниң аразынга болган маргылдаага бодаарга, Малайзияны тургузарынга удур улустуң шимчээшкини, а ол ышкаш Индонезия-биле, Филиппиннер-биле харылзааларны таарыштырары Англияга дыка берге болган.

Малайзияны тургузарынга удур көдүрлүп үнген болгаш хамаарышпас чорукту тыпсырын негээн шимчээшкин федерацияны тургузарын планнап турган бүгү районнарны хаара туткан. Чижээлээрге, Сингапурнуң социалистиг фронтузунуң бодунуң революциязынга демдеглээни болза: «Малайзияны чурт девискээрлерниң эрге-ажыктарынга эвес, а англи капиталдың эрге-ажыктарын камгалаарының хевири кылдыр тургузуп турар. Малайзияны англи башкарыкчы бөлүктерниң чаа колониалисчи политиказының хевири кылдыр тургузуп турар».

Англия оппозициялыг шимчээшкинниң эрги «чаагай» колониалисчи аргалар-биле соксадып, Сингапурда, Малайяда болгаш Соңгу Калимантанда таарзынмаан бүгү кижилерни кара бажыңче киир октаан. КНО-нуң комиссиязы Саравактың болгаш британ Соңгу Борнеонуң чонунуң федерацияны канчаар көрүп турарын өөренип көргеш, бо фактыны херек кырынга демдеглээн. Ынчалзажок ол чурт-девискээрлерде политиктиг хоругдатканнар — Малайзияны тургусканынга удурланыкчылар — чоннуң санал алыышкынының түңнелинге боттуг салдарны чедирбээн деп медеглеп болур дээрзин КНО-нуң комиссиязы саваан.

Чаа күрүне-биле Индонезияның болгаш Филиппиннерни эптештирер дээр Англияның (а ол ышкаш ону деткээн АКШ-тың, Австралияның болгаш Чаа Зеландияның) бүгү оралдажыышкыннары турзажок, ону кылыры Англияга чедип алдынмайн барган. Индонезий кызыгаарларга шуут кыжанып турар англи шериг баазаларының хевээр турар чоруунга индонезий чазак шиитпирлиг удурлааган. Соңгу Калимантанга чаа колониалисчи ёзунуң тургустунарын эвес, а найыралчы хамаарышпас күрүнелерниң тургустунарын Индонезияның күзеп турары чөптүг.

Малайзияга хамаарыштыр Филиппиннерниң туружу өске чылдактар-биле негеттинип келген. Британ Соңгу Борнеога негелделиг болуп турарын филиппин чазак хөй удаа медеглеп келген. Ынчалза-даа Малайзияның тургустунганынга Маниланың удурланып турарының кол чылдагааны болза, барык тос миллион чурттакчы чоннуг, сайзыраңгай экономикалыг (Малайяда оловонуң болгаш каучуктуң аажок хөй курлавырлары, Саравактың болгаш британ Соңгу Борнеонуң ыяш байлаа, Сингапурнуң ажылдап кылыр үлетпүрү бар) чаа федерация Филиппиннерниң шыңгыы адаанакчызы болу берген турар деп филиппин башкарыкчы бөлүктерниң сестип турарында.

Мурнуу Вьетнам-биле чергелештир Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлуг чоруктуң чаа, айыылдыг одаа тургустунган. Ооң чылдагааны болза, хосталгаже болгаш хамаарышпас чорукче улустарның чүткүлүн херекке албайн, боттарының мурнундагы колонияларындан бар-ла шаа-биле халбактанып турар империалистерниң политиказында болуп турар.

С. ИВАНОВ.

Кус. Н. Ондарның чураан фотоэтюду

Күскү ыяш тарылгазынче

Кызыл хоорайга күскү ыяш тарылгазының дугайында айтырыгны хоорай Совединиң күүскомунга чөөкта чаа чугаалашкан.

Ыяш тарылгазын болгаш ажаалга камгалалын эки чорудуп турар организациялар-биле кады бо ажылды чугулага көрбейн турар организацияларны илеткелчи — чаагайжыдылга конторазының начальниги эш Мирошников демдеглээн. Республика типографиязы, эмнелге черлери, республиканың санитар-тырыдыышкын бажыңы, автотрест, музей, респотребсоюз болгаш горпо коллективтери, № 5, 7, 11, 3 школалар күскү ыяш тарылгазының планын күүседир хемчег албайн, бо хүннерге чедир чаңгыс-даа ыяш олуртпаан.

Хоорайның бажыңнар эргелели чурттакчы чоннуң бажыңнарының чанынга ыяш тарылгазын организаставайн турар. Чамдык организациялар боттарының харылап турар сесерликтеринге, кудумчуларынга ыяштар ажаалгазын багай чорудуп, күскү ыяш тарылгазын чорутпайн турар болгаш боттарының чуртталга бажыңнарының чанынга ыяш тарылгазын база организаставайн келген.

Хоорайның чаагайжыдылга конторазы, оон тускай эртемниглери чурттакчыларны хоорай чаагайжыдылгазынче, ылангыя ыяш тарылгазынче, ыяштарның камгалал-ажаалгазын экижидеринче четпес организастап келгенин хоорkүүскому демдеглээн.

Күскү ыяш тарылгазын чедиишкиннииг чорудар хемчеглерни айыткан шиитпирни хоорkүүском хүлээп алган.

М. ЧАМЗЫРЫН.

ЧООГАДА АДЫГ

Тес-Хем районунуң Ленин аттыг колхозунга чөөкта чаа мындыг таварылга болган. Колхозтуң чолаачызы Баажай Самбиль ажылын дооскаш, колхоз төвү Эрзин суурдан кежээликтей апарганда, бодунуң чурттап турары Мөрен суурже хаяан. Үш километр чорук олургаш, бир чооганы кежип чыда, машинаның одун чырыыпкан. Орукта кара чүве шимчеп турган. Бут кырынга туруп келзе-ле адыг болган. Чолаачы адыгны хөө тавартыр деп бодап алгаш, дорт углапкан. Бир таварып эртерге, адыг туруп кээп, алгырган, машинаже шоглап олурда, база бир тавартхан. Адыг ам харыксырай берген, ынчалза-даа ковайып олурган. Чолаачы адыгны ол орта шуут ужуруп каан, чана берген.

Эртенинде Баажай өөрлүг келгеш, орукка таварышкан олчазын чүдүрүп алгаш чоруй барган. Чолаачы Баажай тулган улуг даг-иргекти ынчап даалаткан-дыр.

С. МОНГАЛ.

АГААР бойдус

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур. Чаашкын болбас чадавас. Кызылга чаашкын шуут болбас. Хат кошкактан өй-таңынга чедир, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага — 10—15, а Кызылга — 13—15 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

Стадионга ужуражыышкын

Эрткен воскресеньеде, Кызылдың спорт коллективтериниң бут бөмбүүнүң талазы-биле командаларының чаңчыл болган ужуражыышкыны эгелээн. «Тувинская правда» солуннуң шаңналы дээш ол маргылдааның баштайгы хүнүнде дөрт командалар ужурашкан.

Республиканың бут бөмбүүнүң талазы-биле чемпиону — транспортчулар командазы «Буревестник» командазы-биле ойнаан. Студентилер чараш болгаш мергежилдиг ойнаан болзажок, транспортчулар 6:1 санга тиилээн.

Дараазында пассажир АТК-зының командазы-биле динамочулар ужурашкан. Часпарга чедир сан 2:2 болган. Оюнунуң ийиги чартыында динамочулар тос санны улаштыр киирген, 11:2 санга тиилээннер.

Парктың шаңналы дээш

Гастелло аттыг парктың шаңналы дээш маргылдаага дүүн Кызылдың шилиндек баг-кагыкчылары киришкен. Беш шак үргүлчүлээн чидиг демиселдиң түңнелинде баштайгы бөлүктен Валентин Шулаков, а ийигизинден Алексей Линейский шүглүп үнген, оларның кайызы-даа — динамочулар.

Бирги чер дээш ушку эжелгени — шүүлгеннерниң маргылдаазы эгелээн. Оларның кайызынып-даа кагыг бүрүзү тода дээштиг болуп, көрүкчүлерниң сонуургалын улам хайныктырып турган.

Элээн үргүлчүлээн чидиг демиселдиң түңнелинде бирги черни В. Шулаков ээлээн, ийиги черни А. Линейский алган. Маргылдааның тиилекчилеринге мактал бижиктерни болгаш өртектиг шаңналдарны тывыскан.

В. КРАСНИКОВ.

Хамаатыларның кичээнгейинге

1963 чылдың акша-бараан лотереязының алдыгы үндүрүлгезиниң талазы-биле ойнаашкынарының тиражы 1963 чылдың октябрь 7-де Тула хоорайга болур.

35 разрядтарда тиражка 5.250.000 рубль түңнүг 2.800.000 ойнаашкыннар тааржыр. Ооң иштинде «Москвич» деп 35 автомашиналар, «Планета» деп 245 мотоциклдер, 280 пианинолар, 2590 соодукчулар, 2.800 левистер, хеп чуур 1505 машиналар, 2730 дааранылга машиналары болгаш өске-даа эт-херексел база акша ойнаашкыннар бар.

Лотерия билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа бүдүрүлгелеринден, кинотеатрларның кассаларындаа, вокзалдарның, аэропорттуң болгаш театрларның кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырын утпаңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

НОМЧУКЧУЛАРГА!

Октябрьның 1-ден эгелеп 1964 чылдың СОЛУННАРЫНЫҢ болгаш ЖУРНАЛДАРЫНЫҢ чагылгазы эгелээн. Чагылгаларны харылзааның бүгү черлеринде, Союзпечатьтың киоскилеринде болгаш чер-черде хөй-ниитичи төлээлекчилер хүлээп ап турар.

СОЮЗПЕЧАТЬ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Чүс сезен бир харыылавайн-дыр» 10, 12 шактарда. «Василий Суриков» 2 шакта. «Дүнеже базымнар» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыраккта душтуң» 11.15, 1.15, 3.15, 9.15 шактарда. «Ынакшылынга чеже сестер херегил» 5.15, 7.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мичман-Панин» 2.30 шакта. «Үшку тайм» 6.30 шакта. «Испанта» 4.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Боду-биле билир» 3.15, 7.15 шактарда. «Баштактанып-даа шыммап-даа» — 5.15, 9.15 шактарда.

«Тываның аныяктары» солуннуң килдис эргелекчизи И. Д. Белик-Сенгиге оон кадайы

КЕЛИК-СЕНГИ ЧАНЧАҢМАА ЧАДАМБАЕВНАНЫҢ

хенертен мөчээнинге Тыва АССР-ниң журналистер Эвилелиниң баштаар чери, ВЛКСМ тыва обкому, «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарының редакцияларының база радиокомитеттиң коллективтери болгаш хөй-нити организациялары ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьның 23 — 35, кезээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш кезээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларының 21 — 47, солун келбейн баргаңда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01369. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 2 СРЕДА № 234 (5638).

Өртээ 2 көп.

КУР-нуң 14 чыл оюн-биле байыр чедириишкини

Кыдат Улус Республиканың тургустунганындан бээр 14 чыл болган оюн-биле холбаштыр Кыдаттың компартиязының Төп Комитединге, Кыдат Улус Республиканың даргазынга, Улус Төлээлекчилериниң бүгү-кыдат хуралының доктаамал комитединге болгаш КУР-нуң күрүне чөвүлелинге байырлыг телеграмманы СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели чоруткулаан.

Нийти херектиң — оран-делегейге социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселдиң тиилээриниң херээнге Маркс—Энгельс—Лениннин өндүр улуг өөредииниң чайгылыш чок үнелезининге совет-кыдат найыралды, ССРЭ-ниң болгаш КУР-нуң, социалистиг бүгү чурттарның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылгазын быжыглаар талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Совет чазак, бүгү совет улус чаныш-сыныш чок шиитпирлиг дээрзин телеграммада чугаалап турар.

Кыдатка социализм тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиннерлиг болурун телеграммада күзеп турар.

Нигерияның улузунга

Нигерияның федеративтиг республиказының премьер-министри дээрги Абубакар Тафава Балевага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев телеграмма чорутукан, ында болза Нигерия федерациязы республика кылдыр чарлааны-биле болгаш чурттуң хамаарыжылгазы чоруу үш чыл болганы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байырны чедирип турар.

Экономиктиг болгаш социалдыг депшилге дээш, улустар аразынга тайбың болгаш найырал дээш, Африканың улустарының чаңгыс эвин база каттыштырылгазын быжыглаары болгаш чүлек-бужар колониальдыг системаның эң сөөлгү артыышкыннарындан бүгү Африка диптин эң-не дүргени-биле арыглаары дээш демиселге нигери улустуң болгаш оон чалааның күжениишкиннерин Совет чазактың болгаш совет улустуң талазындан найыралдыы-биле көрүп, деткип турар дээрзин Совет чазактың баштыңы телеграммада демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Нигерияның федеративтиг республиказының президентизи болгаш кол командылакчызы доктор Ннамди Азикивениң адынга байыр чедирген телеграмма чорутукан.

Көдээ ажыл-агыйы ажылдарының хүн демдеглели

Сентябрь ай төнген. Колхозтарның болгаш совхозтарның тараа ажылдарының хөй кезии таарымчалыг каан хүннерни ажыглавышаан, дүжүт ажаап алыышкынының болгаш өске-даа күскү хову ажылдарын организастыг чорудуп турар. Октябрь 1-де республикада 50 ажыг муң гектар тараа культуралары ажаап алдынмаан. Күскү дүжүт ажаап алыышкынын доозуп турар ажыл-агыйларның саны хүн-бүрүде өзүп турар.

Ындыг болза-даа тараа кезилдезин доозар улуг аргаларлыг Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң «Тыва», «Чыраа-Бажы» совхозтары, Таңдының «Тиилелге», «Өөк» совхозтары аргаларын багай ажыглап турарын фактылар көргүзүп турар.

Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларының зоназынга «Чыраа-Бажы» совхоз дүжүт ажаап алыышкынынче бир дугаарында эгелеп кирген. Ынчалзажок, ол ажыл-агый ажаап алыышкынны кончуг багай чорудуп турар. Сентябрьның сөөлгү беш хонуунда силерниң 30 комбайннарыңар чүгле 174 гектар тарааны кестирген болгай эштер, Аржаалай болгаш Бондарь.

Мал семиртир «Тыва» совхоз (директору эш Юртаев, кол агроному эш Помимнов) чыраа-бажычылардан дээре эвес ажылдап турар. Сөөлгү хүннерде ында 200 гектардан шөөлүг ашпас тараа ажаап алдынган. Чөөн-Хемчик район ниитизи-биле сентябрьның төнчүзүнге чедир ажаап алыышкынның байдалын экижитпээн. Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында 7 муң гектар хире тараа культуралары сыпта турбушаан. Чөөн-хемчикчилер эрткен каан, чылыг хүннерни ажыглап, тараа кезилдезин болгаш бастырылгазын колдуунда доозар аргалыг турган.

«Найырал» совхозтуң комбайннерлери хүнде чүгле ийи-ийи гектар тарааны кестирип турар. «Улуг-Хая» совхозтуң механизаторлары тараа кезилдезин база ындыг темпилиг чорудуп турар. Ынчаарга силерниң ажыл-агыйларда ам-даа үш-үш муң ажыг гектар таралаар сыпта туруп турар болгай, эштер Хвостов болгаш Мочсеев. Бир эвес ажылды мооң ышкаш ындыг темпилиг чорудар болзуңарза силерге октябрь ай безин четпес апаар-дыр.

Дүүнге чедир тараа культураларының чүгле 53 хуузун кестирген кур черлиг «Тиилелге» совхозта (директору эш Алымов, кол агроному эш Новиков) ажаап алыышкын талазы-биле байдал дыка дүвүрээзиниг.

Тараа кезилдезиниң чавыс темпилиг чорууну чылдагааны болза, бо болгаш өске-даа ажыл-агыйларда чүүн-баазын техниктиг чылдагааннар-биле комбайннар мурнукузу хевээр аңаа туруп турар чорук болур. Кижилерниң күш-ажылын организастаарында болгаш автотранспортту ажыглаарында улуг четпестер бар. Ол дугайы ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының болгаш салбырларының тускай эртемнигleринге билдингир турбуже, машиналарның үрелир чоруун удуртаар болгаш техниктиг хандырылганы организастаар талазы-биле кээштиг хемчеглер алдынмайн турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларындан тараа кирери соксавайн турар. Сентябрьның сөөлгү беш хонуунда республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 368 муң пуд тараа чедиртинген. Таңды районнуң ажыл-агыйлары тараа белеткелин организастыг чорудуп турар. Ындыг болза-даа күрүнеге тараа садары республикада ниитизи-биле оожум чоруттунуп турар. Октябрь 1-ге чедир Тереэн чурттуң шыгжамырында чүгле 2 миллион 670 муң пуд тараа урдунган.

Күрүнеге тараа садарын эки чорудуп болур арга бисте бар. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары янзы-бүрү чылдагааннар-биле ону саададып турар. Чижээ, көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы дүүн хүн чүгле 74 тонна тарааны чүдүрүп чорутукан. Ынчаарга ол ажыл-агыйның шаанарында муң тонна хире тараа мөөңнеттинген.

Ховуларның ажыл-ишчилери! Дүжүт ажаап алыышкынны доозуурунуң үе-чадазынче кирген. Ажаап алыышкын ажылдарын дүрген доозарын, өстүрүп алган дүжүттүң килограмм бүрүзүн камгалап алырын чурт силерден манап турар. Бо хүнүң чугула сорулгазы болза аңгыс аңдарары, 1964 чылдың дүжүдүнге үрезин уярлы болгаш арыглаары ышкаш ажылдың ындыг хевирлери-биле калы шиитпирлеттинер ужурлуг.

Малчыннарга чуртталга бажыңнары

ДҮВҮРЭЭЗИННИГ БАЙДАЛ. Тере-Хөлдүң сыннарында хар агарты дүжүгвээн. Кыш мурнуңай чыгадып келген. Ындыг турбуже колхозта кыштаглар белеткели кончуг хожудаан, ылаңгыя малчыннар кышты канчап чурттап эрттирерил деп айтырыг сеткил-сагышты оожургатпас апарган. Сарыг-Хөлде төп сүт-бараан фермазында 12 чуртталга бажыңнарында кандыг-даа сентелге чок, оларның шалалары шаараш, соңгалары ойбак, печкалары чок, чугайлаттынмаан. Каргының, Балыктыгның малчыннарының кыштагларында чуртталга бажыңнарының байдалы мооң-даа дора. Чамдык бажыңнарның шынары аргажок: оларның доразында, дээвиир кырында довураа хатка арлы берген, ам шаарарын калгылаан. Чамдык малчыннар ындыг бажыңнарга чурттаарындан бергезинген, кидис өглеринге делир кирип турар апарган.

Мал ажылының тудугларын малчыннарның күжү-биле кылыр. Ону кылдырганы дээш фермалар эргелекчилеринге колхоз баштаар чери 3 хуу немелде төлевирни доктаадып каан. Ол эштер ону четирип турар, а тудуг, сентелге чорутпаан. Баштаар чериниң мону кылып турары база чиктиг. Артельдиң удуртукчуларын болгаш бригадирлерин дарый хөделдирзе чогуур.

С. СЕДИП.

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунда бижикчи эш С. Седиптиң бо бижип турарындан ап көөрге, материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар малчыннар дугайында колхоз баштаар чериниң даргазы эш С. Севен, парторганизация секретары эш Ф. Бегзи канчап сагыш салбайн, ындыг шылажыр аргажок байдалды тургуза бергенил? деп айтырыг совет кижиниң бодалынга дораан кирип кээр-дир. Ол эштер мооң кандыг түңнелди кылганын номчукчуларга дыңнатсын!

Малчыннарның, ылаңгыя хойжуларның чуртталга байдалын экижидер талазы-биле сагыш салбайн, ам кыш удур дүвүрээзинниг байдалды көргүзүп турарының фактылары республиканың өске-даа ажыл-агыйларында бар. Мапаа мындыг чижектерни көргүзүп болур. Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Хөнделең салбырында чээрби ажыг кодан хойну кадагалап турар малчыннар чуртталга бажыңнары-биле хандыртынмаан.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда эш С. Хайның бригадирлээн хойжу бригаданың чаңгыс-даа малчынында чуртталга бажыңы чок. Бо дугайын бригадир колхоз баштаар черинче чүүй катташ, хойжуларның күжүн тудугже эвилелдевээн. Ол-ла районнуң Ленин аттыг колхозунда № 3 хойжу бригадада чаа чуртталга бажыңнары база кылдынмаан.

1963 чылда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 430 чуртталга бажыңнарын малчыннарга тудар деп планнаан болза сентябрьга чедир кыштагларда туттунган бажыңнар чүгле 140 хире болган. Оларның чамдызы хүлээп алдынмаан болгаш чедир кылдынмаан. Республиканың совхозтарында бо чылын бир, ийи, дөрт аал ишти чурттаар бажыңнарны малчыннарга тудар дээш үндүрүп берген акша-хөреңги багай ажыглаттынып турар. Улуг-Хем районнуң «ҮТБА 25 чылы» совхозунда ол хөреңги чүгле 26 хуу чарыгдаттынган, а ажыглалга кирген чуртталга шөлү чок. Ол районнуң «Найырал» совхозу чуртталга бажыңнарының тудуунга үндүрген хөреңгиниң чүгле 8 хуузун, Таңды районнуң «Элегес» совхозу—25,4 хуузун чарыгдаан.

Фермаларда, кыштагларда бар чуртталга бажыңнарының септелгези кайы-даа районда багай чоруп турар болгаш харын чамдык черлерде бо ажыл амга чедир эгелевээн. Каа-Хем районнуң колхозтарының, Таңдының «Тиилелге» совхозунуң кыштагларында болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларында чуртталга бажыңнарынга санаттынып турар шынар чок. Чамдыктарынга кижи чурттаар аргажок бажыңнар хөй. Ам оларның септелгези чоруттунмаан.

Бо бүгү чижектерден ап көөрге, республиканың ажыл-агыйының кол экономиказы болур ниитиниң малын болунун харысалгазынга ап, эът, сүт, дүк бүдүрери дээш, малдың баш санын өстүрери дээш чыл-чылы-биле демисежип турар малчыннар дугайында сагыш салыышкын хүннүң чугула айтырыы болбайн, ам-даа эренгей байдалда турар-дыр. СЭКП Тыва обкомунуң V пленуму (1963 ч.). «Малчыннарның амыдырал-хандырылгазын экижидер дугайында» доктаалын күүседир дээш бүдүрүлге эргелелдери, районнарның партия, совет организациялары ам-даа боттуг хемчеглер албайн турар. Кыштың соогунда малчыннарның чамдызы самдар өглерге, бир чамдызы чедир кылдынмаан, шынары куду, хөй кижилиг өг-бүлелерге таарышпас бажыңнарга чурттаар ындыг байдалдан чайлаар дугайында айтырыг чер-черде чидиг-биле тургустунмайн турар.

Малчыннарның чуртталга болгаш культурлуг амыдыралынче сагыш салып турар черлерде мал ажылының продуктуларын бүдүрери көвүдеп, социалистиг хүлээлгелер хуусаа бетинде күүсеттинер дээрзин утпас херек. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң күрүнеге сүт, дүк садар хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткени аңаа таварылга эвес. Ында малчыннар дугайында сагыш салыышкын өскелерден дээре болуп, бо чылын 11 чуртталга бажыңын, 3 чунар бажыңны немей туткан болгаш малчыннар кышкы үеде өглерге чурттавас болур.

Өске ажыл-агыйлар мынчаар чүге кылып болбазыл? Черле болур. Мапаа чүгле кижилер дугайында сагыш салыышкын четпейн турар. Ниитиниң малын кыштан менди ажырар, чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, малдың продуктулуун кудулатпас дизе, кижилер дугайында сагыш салыышкынны бирги черге тургузар херек.

Колхоз, совхоз бүрүзү малчыннарга чаа чуртталга бажыңнарының тудуун калбартып, бо кыжын ажыглалга кииреин, бар бажыңнарны септээрин, алгыды тударын хандырып шылаар күштү эвилелдеп, мапаа тудугжуларны база малчыннарны хаара тудары чугула. Чаа тутунган болгаш септеттинген бажың бүрүзүн тускай комиссия хүлээп алыр. Чедир кылдынмаан, ылаңгыя печказы, шалазы чок, ажии чылыглаттынмаан, соңгалары шилдеттинмээн бажыңнар турбас ужурлуг.

Мооң-биле кады малчыннарның культурлуг амыдыралынче кичээнгейни база салыр. Кызыл булуңнарны, чунар бажыңнарны тудар болгаш септээр ажылды катай чорудар херек.

Малчыннарга таарымчалыг чуртталга бажыңнары, культура-амыдыралдың тудуглары дээш чарышты чер болганга калбартыыл!

СЭКП Тыва обкомунуң Пленуму

Дүүн Кызылга СЭКП-ниң Тыва обкомунуң VII Пленуму болуп эрткен. Пленум адаанда айтырыгларны чугаалашкан: 1) обласның партия конференциязын чыылдырар дугайы, 2) республикада чуртталга тудуунуң планының күүселдезиниң чоруп турарының дугайы.

Пленум партияның ээлчегиниг XI область конференциязын 1963 чылдың ноябрь 29-та чыылдырар дугайында доктаалды хүлээп алган. Конференцияга адаанда айтырыгларны чугаалажыр: 1) СЭКП-ниң область комитединиң отчёдун, 2) СЭКП обкомунуң ревизия комиссиязының отчёдун, 3) СЭКП-ниң область комитедин соңгуур, 4) СЭКП обкомунуң ревизия комиссиязын соңгуур. Конференцияга төлээлер келдирериниң нормазын бадылаан: СЭКП-ниң 16 кежигүннеринден бадылаар эргелиг бир делегат, СЭКП кежигүнүнге 16 кандидаттардан чөвүлээр эргелиг бир делегат.

Республикада чуртталга тудуунуң планының күүселдезиниң чоруп турарының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. И. МЕНДУМЕ кылган. Илеткел талазы-биле санал берип СЭКП-ниң Кызыл хоорлкомунуң секретары П. Т. КИСЕЛЕВ, «Тыва-тудуг» трестиң эргелекчизи И. Т. БЕЗМАТЕРНЫХ, Барыын-Хемчик районнуң «Мурнанчы» колхозунуң даргазы Х. Ч. КУДУРУКПАЙ, «Кызыл-тудуг» эргелелиниң начальниги А. С. НЕСТЕРОВСКИЙ, Тожу райкүүскомнуң даргазы О. К. ООЛАК, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында капитал тудуг килдизиниң эргелекчизи Н. И. ИВАНОВ, колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Тес-Хем эргелелиниң начальниги С. С. СОНАМ, Таңды партком секретары М. М. СУХАЧЕВ, «Сибтранстудуг» эргелелиниң начальниги Ф. С. ЦУКАНОВ, Бии-Хем партком секретары Ю. С. КАТКОВ, Тыва куртаалевилел эргелелиниң начальниги В. А. ХАРЛАМОВ, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында тудуг болгаш архитектура эргелелиниң начальниги В. И. РОВНОВ, СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. ТОКА олар Пленумга чуве чугаалааннар.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Пленум доктаал хүлээп алган.

Автоклуб—тараажыларга, малчыннарга

Дүжүт ажаап алыышкынын, күрүнеге тараа дужаалдазын чорудуп, мал чемнерин белеткеп турган көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга шии, концерттерни көргүзер, таныдыганы калбартыр талазы-биле Улуг-Хем районда автоклубтуң бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери райкүүскомнуң культура килдизиниң бадылааны тускай маршрут ёзугаар хөй катап үнүүшкүнү кылган. Олар 15 хову турлагларынга, 13 сүт-бараан фермаларынга, база каттышкан бригадаларның малчыннарынга чорааннар.

Агиткультбригаданың киржикчилери чоңга таныдыглалыг политиктиг илеткелди дөрт катап, беседаны 12 удаа чорутукан. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш материалдарын калбаа-биле таныштырган. Көскү агитация болур агитхуудустарны 6 кезек, «Крокодилдиң» ийи кезек черге үндүрген бис. Аңаа ажылдың чедиишкиннерин, мурнакчыларны чырытпышаан, оон-биле чергелештир күш-ажылдың сагылга-чурумунуң каржы үрекчилерин, арагачыларны, ажыл кылбастарны шүгүмчүлеп бижээн. Ыраккы хову бригадаларынга болгаш фермаларга ном тарадылгазын база чорутувус.

Бот-тывынгыр уран чүүл ойнакчылары август, сентябрь айларда 39 концерттерни чоңга көргүскен. Оларның концерт, шии программазы янзы-бүрү, сценажыткан көргүзүглер: «Соруг чаныыр анчы», «Ийи хырын», «Хандырылгазы четпес магазин» дээш оон-даа өске, база интермедиялар. Автоклубтуң ойнакчылары көдээ чоңга «Партия», «Авам», «Хүлүмзүрүг», «Бодап көрдаан», «Ховуда кежээ», «Караван» деп ырларны болгаш шүлүктерни ырлап, номчуп күүсеткен. Олар концерттерге оон-даа өске чүүлдерни ойнап көргүскен.

Көдээниң ажыл-ишчилери концерттерни улуг сонуургал-биле уткаан. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң хойжулары, «ҮТБА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазының саанчылары, «Найырал» совхозтуң Шаңчының, Терезиниң тараажылары кончуг сонуургаан болгаш автоклубтуң катап-катап аалдап кээрин күзээннер.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери Д. Одаң-оол, Анай Араакчаа, Галя Дөмүр-оол, А. Седип-Балчыр, М. Өнермаа болгаш оон-даа өскелер чоңга концерт көргүзеринге эң идепкейлиг киришкен.

Кыдат Улус Республика—14 чыл болган

Москваның хөй-ниитизиниң хуралы

МОСКВА. (СЭТА). Кыдат Улус Республиканың 14 чыл болган оюн-биле холбаштыр сентябрьның 30-де Эвилелдер бажыңының Октябрь залынга Москваның хөй-ниитизиниң хуралы болган.

Залды КУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн. Пөстерде орус болгаш кыдат дылдар кырында мынчаар бижиглээн: «Социализмниң тургузукчулары, Кыдат Улус Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры!» Хуралдың президиумунда—совет күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, Кыдат Улус Республиканың элчини Пань Цзы-ли, Кыдаттың улустуң хосталга шериниң политиктиг кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Лю Чжи-цзянь баштаан, кыдат-совет найырал ниитилелиниң төлээлери.

Хуралды кыска чугаа-биле Москва хоорай Совединиң Күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов ажыткан.

Оон соонда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы М. Н. Сулоев чуве чугаалаан.

Хуралга Лю Чжи-цзянь, ВЦСПС-тиң секретары Л. Н. Соловьев олар база чуве чугаалааннар.

Хуралдың түңнелинде Кыдат Улус Республиканың ССРЭ-де элчини Пань Цзы-ли чуве чугаалаан.

Ногаалар ажаап алдынган

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ногаа бригадазы чыл бүрү байлак дүжүттү өстүрүп, ону чогуур өйүнде ажаап ап келген. Бо чылдың байдалы үнүшке таарымча чок болзажок, олар олуртулганы болгаш чайгы ажаалдаазы хынамчалыг чорутукан.

Моңгуш Байыр-оол ногаа бригадазын элээн каш чылдарда уламчылыг эки удуртуп келген. Хөй эвес, чүгле 15 кижиден тургустунган ол коллективтиң чаңгыс эп-сеткилдиг күш-ажылы бо чылын база-ла өөрүнчүг түңнелди илереткен.

Бригада ажаап алыышкынны чедиишкинниг дооскан. Олар ниитизи-биле 7457 кг помидорну, 8484 кг огурецти, 3047 кг согуннаны болгаш 1595 кг морковьту алган. Ол ышкаш 555 дестен 1672 кг ранетканы ажааган.

Ажылының дуржулгазын быжыглавышаан, келир чылдың дүжүдүнге база хынамчалыг белеткенип турар. Олар олуртулга үрезини-биле ам четчир кылдыр хандыртынган.

Чарыштың тиилекчизи

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң мал чеми белеткээр бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи Сергей Мангырның бригадазы болган. Ол бригада 240 тонна силос салыр, 3400 центнер сиген белеткээр планны ажыр күүсеткеш, колхозтуң баштаар чериниң болгаш партия организациязының тиилекчи бригадага тывсыр шилчиир кызыл тугун алган болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаннаткан.

ЛЕНИННИҢ УЛУГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ МААДЫРЛЫГ ОРУУ

Хөй томнуг „СЭКП төөгүзүн" парлап үндүреринге

Алды томнуг «СЭКП төөгүзүнге» чагыг бижидиишкиннер бүгү чуртта эгелээн. Ол дээрге ССРЭ-де бир-ле дугаар парлап үндүрүп турар фундаментальдыг ажыл болур. Дөрт чылдарның дургузунда—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл оюнга чедир ол үндүрүүшкүннүң бүгү төс томнары төндүр парлаттынар. (Үш томнар ийи-ийи дептерлер болуп үнер). Бирги том бо чылын-на үнүп келир.

Улуг Ленинниң тургусканы болгаш кижизиткени Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы чон-биле кады үш революцияларны дамчыштыр, чепшээрежикчилер болгаш оппортунистерге удур демиселди, империализмге удур аар-берге дайынны дамчыштыр социализмниң тиилелгезинге четкен. Ленинчи партия удурткан совет кижилерниң күжениишкиннери-биле кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир-ле дугаар бистиң чуртта социалистиг ниитилел тургустунган. СЭКП болза, бодун делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң тудуш кезээ кылдыр санавышаан, марксисчи-ленинчи партияларның, делегейниң бүгү коммунистерниң күштерин сырый каттыштырары дээш кезээде туржуп турган болгаш туржуп-даа турар.

ССРЭ-ниң Коммунистиг партиязы болгаш ажылчын аңгызы коммунизм дээш демиселге бүгү делегейге төөгүлүг үш үе-чаданы эртип турар: малчукчуларның тергиидээшкинин дүжүргени болгаш пролетариаттың диктатуразын тургусканы; социализмни тургусканы; коммунистиг ниитилелди тургузары. Хөй томнуг «СЭКП төөгүзүнге» ол бүгү үш үе-чадаларда партияның теоретиктиг, политиктиг, кижизидикчи болгаш организакчы ажыл-чорудулгазын көргүскен турар.

Автор коллективи болза, СЭКП ТК-ның айтыышкыннарын удуртулга болдурбушаан, төөгү эртемниниң партийжи болурунуң ленинчи принцивин, төөгүге шын болурунуң принцивин бодунуң ажылынга шыңгыызы-биле сагып турар болгаш болуушкуннарны, фактыларны, ийи-чаңгыс кижилерниң ажыл-чорудулгазын болгаш өске-даа чүүлдерни эртем ёзузу-биле сайгарып турар. Марксизм-ленинизмниң классиктериниң, күрүне болгаш партия ажылдакчыларының ажылдары, партияның шиитпирлери хөй томнуг «СЭКП төөгүзүнүң» үндезининде салдынган. Алды томнуг ол ажылда Коминтерниниң, акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның документилерин, СЭКП-ниң чер-черде организацияларының, күрүне болгаш партия архивтериниң материалдарын, СЭКП-ниң хөөчүн кежигүннериниң сактыышкыннарын калбаа-биле ажыглаан. СЭКП-ниң XX, XXI, XXII съездилеринге болгаш коммунистиг база ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралдарының документилеринге онза кичээнгей салдынган.

Марксизм-ленинизмниң улам ыңайгы хөгжүлдезинге, алум чон ол өөредилгени чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаарынга В. И. Лениннин, бистиң партияның, оон Төп Комитединиң шылгараңгай ролюн көргүзерин автор коллективи болгаш томнарның редакциязы боттарының сорулгазы кылдыр салып турар. СЭКП болза, революсчу бодалдың болгаш ажыл-херектиң чаңгыс эптиин бодунга сиңниктирбишаан, марксизм-ленинизмниң революсчу угаан-бодалынга шын болуп артып келген болгаш артып-даа турар. Марксизм-ленинизмниң хамыыларынга удур, ревизионистерге болгаш догматиктерге удур партияның демиселиниң дуржулгазын ниитилеп түңнээн чорук кыдат удуртукчуларның авантюризминиң алыс утказын, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин шынчы ленинчи оруктан чайладыр дээр оларның оралдажыышкынын улам экизи-биле тодарадып билип алыр талазы-биле номчукчуларга дузалаар.

Сталинга чүдүүрүнүң үезинде төөгү—партийжи эртемге болдуна берген турган хамыдыышкыннарны болгаш херек кырында ылзывылал чок чүүлдерни дөрт томнуг «СЭКП төөгүзүнге» чайлатыкан турар.

Революстуг шимчээшкинниң идепкейлиг киржикчилериниң, партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчыларының ажыл-чорудулгазын төөгүнүң ол-бо чадазынга оларның ойнап турганы херек кырында ролюнга дүүштүр, база ол ышкаш политиканың принципиальдыг айтырыгларынга чогуур үе бүрүзүнде оларның ээлеп турганы туружун калбаа-биле көргүскен турар.

Эртем талазы-биле ылак барымдаалыг, билдингир болгаш шынарлыг кылдыр бижээн ол чаа үндүрүүшкүнге справкалыг улуг аппараттыг болур болгаш аңаа хөй схемалар, чуруктар, карталар, документилер, фото-чуруктар болгаш өске-даа чүүлдер бар болур. Хөй томнуг «СЭКП төөгүзү» пропагандистерге, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң башкыларынга улуг дуза болур. СЭКП-ниң төөгүзүн өөренир чорук совет болгаш даштыкы номчукчуларга марксизм-ленинизмниң чайлаш чокка тиилээринге бүзүрелин быжыглаар. Ол болза коммунизмни болгаш социализмни дүргени-биле тургузары дээш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаары дээш, улустар аразынга тайбың база найырал дээш демиселдиң күштелиринге идигни бээр.

(СЭТА).

ФОТО БУРУУДАДЫП ТУР

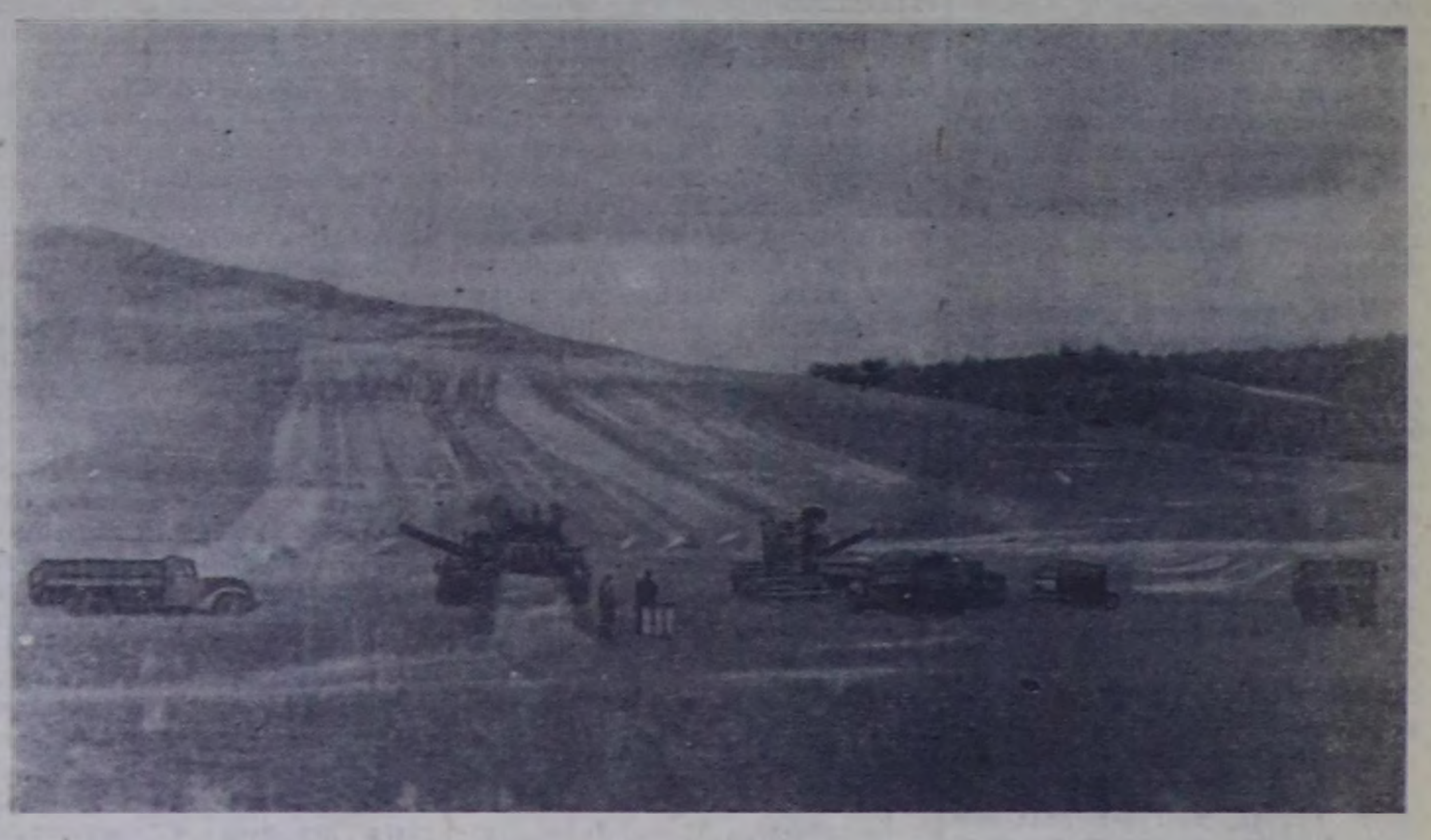

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозу Улуг-Ажыкта тараа культураларының эки дүжүдүн өстүрген. Ында № 1 трактор-хову ажылының бригадазы ажылдап турар. Бригаданың турлаанда дүжүт ажаап алыышкынны дүрген доозарынче кыйгырып турар лозуң, плакаттарны аскылаан. Мурнакчы комбайннерлер эки көргүзүглерни чедип ап турар. Ынчалзажок чамдык комбайннерлер ажаап алыышкынның негелдезинге ыракта четпес ажылдап турар. Комбайннарның үрелир чоруу хөй. Чамдык хүннерде бригадага алды чедир комбайн аңаа тургулаар. Комбайннерлер хүндүскүнүң 12 шагта ажылче арай боорда үнер таварылгалар бар. Бригада ажаап алза чогуур тараазының чартыындан бичии-ле хөйүн кезип алган. Ынчаар ажылдаар болза чаагай дүжүт хар адаанче кирип болур. Колхозтуң баштаар чери чүну бодап турарыл?

ЧУРУКТА: Ленин аттыг колхозтуң № 1 бригадазында. Бо чуруктуу хүндүскүнүң 12 шагта тырттырган. Комбайннар, автомашиналар ажылга үнмейн аңаа турары ол. Фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Бүгү колхозтарны болгаш совхозтарны мурнап турарларның деңнелинге чедир көдүрер

Коммунистиг партия чер болгаш мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң, аъш-чем продуктуларын база үлетпүрге чиг-эттн бүдүрерин бүгү талалыг көвүдедириниң дугайында могаг-шылаг чок сагыш салыышкынын илередип турар.

Бистиң көдээ ажыл-агыйывыска негелде улам-на өзүп турар. Чуртка чиик үнелиг продукцияны улам хөйнү бээр, эң-не кыска хуусаада мал ажылының продуктулуун, ховуларның дүжүттүүн шаңнын-биле бедидер төлээде, курлавырларны болурчогууру-биле эң эки ажыглаар, чыл бүрүде бүдүрүлгени дүргедедир сорулга көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар. Ол болза партияның XXII съездизиниң айыткаңы коммунистиг тургузуушкунунуң программазынга дүүштүр совет улустуң өзүп турар херегцелдерин улам долу хандырар арганы бээр.

СЭКП ТК-ның төөгүлүг сентябрь Пленумунуң сөөлүндеги он чылдарның дургузунда колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин көдүрери дээш демиселге хөй-хөй ажыл-агыйлар чаа-чаа бедиктерже көдүрлүп, кайгамчык чедиишкиннерин чедип алганнар. Гектар чер бүрүзүн болгаш техниканы эң ажыктыг кылдыр ажыглааның, ховуларга база фермаларга күш-ажылды мергежилдиг организастааның, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы каабаа-биле нептереткениниң ачызында чыл келген тудум-на эки дүжүт алдынып, чүс гектар черге онааштыр 75—100 центнер эътти, 500—600 центнер сүттү бүдүрүп, чуртка көдээ ажыл-агыйның хөй санныг продуктуларын берип турар. Экономика талазы-биле быжыг колхозтар болгаш совхозтар область бүрүзүнде бар апарган.

Оон-биле чергелештир эътти болгаш сүттү мурнап турар ажыл-агыйлардан каш катап эвээшти бүдүрүп, кедергей куду дүжүттү ал, хөй-хөй чылдарда чаңгыс-ла черде таптап турар ажыл-агыйлар ам-даа эвээш эвес. Ынчаарга экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйлар боттарының хөгжүлдезинге оларның кожаларында мынчаш база-ла ындыг таарымчалыг байдалдарлыг болгулаар: чери-даа домей, кижилери-даа база ол мышкаш, техниказы-даа бар болур. Бисте чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның хожудаңгай болурунуң боттут чылдагааннары чок.

Партия болгаш Совет күрүне бүдүрүлгениң өзүлдезин хандырар эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузуп турар. Чуртта хожудаңгай ажыл-агыйларның бар бооп турарының чылдагааны чүл дизе, хамыктың мурнунда колхозтарның болгаш совхозтарның кадрлары-биле ажылда сандаргай чоруктуң дугайын херечилеп турар-дыр. Чижээ, бүгү колхозтар даргаларының барык-ла беш хире кезээ чыл санында солчуп турар Владимир областының ажыл-агыйлары канчап эки түңнелди чедип алырыл мынчаш. Партияның Пермь, Горький, Пенза көдээ обкомнары кадрларны кичээнгей чок шилип ап, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчу кадрларын удаа-дараа солуп турар. Ол дээрге шын эвес практика-дыр, ол болза бүдүрүлгениң хөгжүдерин моондактап турар.

Чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның хожудаашкынының ажын эртери — партияның көдээ ажыл-агыйга удуртулгазының эң чугула сорулгазы болур. Ол ажыл-агыйларны дүрген көдүрерин шиитпирлиг чүүл болза оларга дуржулгалыг, ажыл-херекти эки билир кадрларны быжыглаары болур. эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «ЭКОНОМИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОШКАК КОЛХОЗТАРГА ХАМЫКТЫҢ МУРНУНДА ОРГАНИЗАСТЫГ ДУЗАНЫ КӨРГҮЗЕР ХЕРЕК. КОЛ ЧҮҮЛ — КАДРЛАР ШИЛИП АЛЫРЫ БОЛУР. КАНДЫГ-БИР АЖЫЛ-АГЫЙ КОЛДУУНДА-ЛА УДУРТУЛГАНЫҢ ДЕҢНЕЛИНИҢ КОШКААНЫҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ ХОЖУДАП ТУРАР БОЛГАЙ.

КОЛХОЗТАРНЫ КАДРЛАР-БИЛЕ БЫЖЫГЛААРЫ — ЧУРТТУҢ БҮГҮ КОЛХОЗТАРЫН МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДЕҢНЕЛИНГЕ ЧЕДИР КӨДҮРЕР ДЭЭШ БААР ШЫН БОЛГАШ ЧААГАЙ ОРУК ОЛ БОЛУР».

⊙ „Правданың" мурнуку чүүлү ⊙

Мурнунда хожудап турган ажыл-агыйлар кыска хуусаада мурнап турарларның деңнелинге чедип турар хөй-хөй бүзүреддиг чижектерин амыдырал бадыткап турар. Удуртулгазында талантылыг организакчылар база бүдүрүлгени мергежилдиг башкарып билир кижилер, көдээниң ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салыңгыр кижизидикчилер туруп турар колхозтар ону хажык чокка чедип ап турар. Баршаа эргелелиниң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг Винница колхозунуң, Курск областың Калиновка суурунуң колхозунуң чедиишкиннери бүгү чуртка билдингир, оларны В. М. Кавун биле В. В. Грачев ышкаш тергиин организакчылар удуртуп турар. Колхозчулар-биле кады олар кандыг-ла бир ийи-үш чылдарда боттарының ажыл-агыйларын чурттуң бүгү колхозтарынга үлегерчижек кылдыр тургузуп алганнар.

Көдээ партия организациялары, бүдүрүлге эргелелдери, партгомнар колхозтарның болгаш совхозтарның кадрлары-биле ажылды шиитпирлиг экижидер, оларны хынамчалыг шилип алырының болгаш шын таарыштыр тургузарының, өөредилгезиниң база кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды хандырар хүлээлгелиглер. Хожудап турар ажыл-агыйларга мергежилдиг удуртукчуларны быжыглаарын бодунуң кичээнгейинге тургузуп турар партия комитеттериниң ажылын шын деп санаар херек.

Чоокта чаа «Правданың» арнынга Винница көдээ партия областы организациязының ажылының дуржулгазын парлаан. Болук ажыл-агыйларның хожудаашкынының чылдагаанын тодарадып көргеш, партия обкому улуг ажыл-агыйларны удуртур аргамергежилдиг, экономиканы эки билир, кижилер-биле ажылдап шыдаар кадрларны оларга шилип алган. Хожудап турар 58 ажыл-агыйжылларже улуг практика дуржулгалыг, мергежилдиг кадрларны чоруткан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарының талазы-биле бүгү ажылдың чедиишкиннери бүдүрүлге эргелелдериниң, партия комитеттериниң планныг, тодаргай сорулгалыг организакчы ажыл-чорудулгазындан дыка улуг хамаарылгалыг ... Көдээниң ажыл-ишчилериниң идепкейлиг киржилгези-биле олар ниитиниң ажыл-агыйының бүгү адырларын дүрген хөгжүдеринче угланган тодаргай хемчеглерин ажылдап кылыр болгаш практика кырынга боттандырар хүлээлгелиглер.

Хожудап турар ажыл-агыйларның экономиказын дүрген көдүрериниң чугула чүүлү болза черни шын ажыглаары, тарылганың структуразын улам ыңай сайзырадгайжыдары, кызыл-тастың, кукурузаның, чигир свёкланың, бобы болгаш өске-даа бедик дүжүттүг культураларның бүдүрүлгезин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири болур. Мал ажылын хөгжүдеринге колхозтарда болгаш совхозтарда улуг аргалар ам-даа ажыглаттынмаан. Маңаа кол айтырыг мал чемин бүдүрери болуп турган болгаш моон соңгаар-даа болуп артар. Бир эвес малдың бажы өскени-биле колбаштыр мал чеми соксаал чокка көвүдеп турар болза, ажыл-агый оруглалыг болур.

Бистиң үеде, ылаңгыя ажыл-агыйның хожудаашкынын ажып эртер демиселде чорударда, бүгү-ле чаа, депшилгелиг чүүлдү өөреннейн ажыл-агыйның чедиишкинниг удуртуп шыдавас. Бүдүрүлгеге эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы нептередири, чер болгаш мал ажылынга күш-ажылдың эң эки хевирлерин база аргаларын ажыглаары—бүдүрүлге эргелелдериниң, партгомнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң соңгаарлалып болбас сорулгазы болур.

Бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарынга партийжи күштерни таарыштыр тургузарының, ховуларга болгаш фермаларга күш-ажылды организастаарын экижидериниң дугайында, ажылдың түңнелин барымдаалап кижилерниң материалдыг соңуургалын бедидериниң дугайында сагыш салыр херек. Көдээде ниитиледе удур идегеттерге—чалгааларга, маңгыстарга, чииженнерге, ниитиниңге хора чедирер, бөгүнүң хуузунда ажыл-агыйын үрдүндүрерин оралдажыр чоруктарга удур демиселди күштелдирери негеттинип турар.

Хожудап турар ажыл-агыйларда ажыл-херектиң байдалы дээш, оларның ажылында тодаргай көргүзүглери дээш бүдүрүлге эргелелдери болгаш парткомнар партияның болгаш улустуң мурнунга бүгү харысалганы бүрүн хүлээр апаар. Эргелел, партком, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчу бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазын үнелээринге кол чүүл болза продуктулар бүдүрериниң деңнели, ажыл-агыйның оруглалын база барааныын, чер болгаш мал ажылын көдүрери дээш бүгү улустуң демиселинге оон киирер үлүг-хуузун барымдаалаары болур. Бистиң кадрларывыстан негеддени бедидери, даандырган ажылдың участогу дээш оларның харысалгазын бедидери эргежок чугула.

Чамдык партия комитеттериниң, бүдүрүлге эргелелдериниң колхозтарны болгаш совхозтарны эреңгей, бюрократсыг аргалыг удуртуп турар байдалы-биле эптежип бөлбас. Колыванск эргелелдиң ажыл-агыйларының хожудаашкыннарының дугайында СЭКП-ниң Новосибирск көдээ обкому эвээш эвес шиитпирлерни хүлээп алган. Ынчалзажок резолюциялар тодаргай организакчы ажыл-херек-биле быжыглаттынмаан, экономиказы кошкак ажыл-агыйларда херекке кандыг-даа боттуг салдар чедирбээн. Эргелелдиң начальниги эш Белых база партком секретары эш Чащин колхозтарның болгаш совхозтарның ажылынче ханылап кирбейн турар, ында черин ажыл-агыйжы эвес ажыглап, агротехниканың деңнели чавыс болгаш ховуларже чемиштидилгени сөөртнейн турар. Зонаның чеди колхозтары шуптузу карылгалыг. Ылаңгыя «Кызыл Октябрь», Ленин аттыг колхозтар, а ол ышкаш Вьюнск совхоз эң-не хожудаңгай байдалдыг боол турар. Ол ажыл-агыйларга удуртукчулар удаа-дараа солчуп, бүдүрүлгениң эң чугула участоктарын кошкак белеткелдиг кижилер баштап турар. Ынчалзажок хожудаңгай ажыл-агыйларны мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар дугайында партком ёзулуг сагыш салыышкынын илеретпейн турар.

Хожудап турар ажыл-агыйларга бүдүрүлгени хөгжүдериниң база быжыглаарының талазы-биле ажыл — ол болза кыска үениң кампаниязы эвес, а партия комитеттериниң болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң хүн бүрүдеги чорудар ажыл-херээ болур. Ниити айтыышкыннар болгаш төпмес-батпас директивалар үндүрер эвес, колхоз болгаш совхоз, бригада база ферма бүрүзүнге кижилер-биле тодаргай организакчы ажылды чорудары олардан негеттинип турар. Күстүң бо хүннеринде ол ажыл болза дүжүттү ажаап алырын доозарынче, чазын чажар тарааларга аңгыс болгаш күску чер андарылгазын дүрген доозарынче, мал кыштаглаашкынынга чедиишкинниг белеткениринче, чурттуң мурнунга алган хүлээлгени чедиишкинниг күүседиринче угланган болур ужурлуг. Соңгаарладып болбас ол сорулгаларны күүсеткениинден келир чылдың ажылының түңнели улуу-биле хамааржыр.

Хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын шиитпирлиг көдүрери, бүдүрүлгениң байдалы дээш партия, совет болгаш ажыл-агый кадрларының харысалгазын бедидери — бистиң чурттуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр арганы бээр.

Дүжүт ажаап алыышкынының эң кыска хуусаада доозары дээш демиселдиң мурнакчылары нормазын ыракта ажыр күүседип турарлар. Дуржулга станциязының комбайнери Юрий Афанасьевич Рубцов «СК-3» комбайнга ажылдавышаан, хүнде 11 ганы кезер турган, 22 га чедир ажаап ап турар. Оон бодунуң белеткеп алганы комбайны үрелиишкин чок ажылдап турар.

Комбайнер Рубцов сезонда 600 гектар тарааны ажаап алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: комбайнер Ю. А. Рубцов.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Чылдагаан ында эвес

Мал ажылдыг «Кара-Хөл» колхозтуң малчыннары бо чылын малдың баш санын өстүрер талазы-биле багай эвес ажылдааннар. Ниити малды өстүрериниң планы 116,4 хуу, оон иштинде сарлыкты өстүрери 100 хуу, хойнуу—110,2 хуу, өшкүнүү—113 хуу, чылгыны—115,6 хуу күүсеттинген.

Колхозтуң мал ажылында мурнакчыларның аразында хойжу И. Балчый бо чылын эки түңнелдиг болган. Ол бодуун дүктүг хой бүрүзүнден 1,9 кг дүкту кыргып, 408 хураганы менди доруктуруп алган. Кула-Аскыр сүт-бараан фермазының кадарчызы Х. Самыя чеди чыл дургузунда кадарчылап келген. Оон кадарган инектериниң күш-деңгилдези эки.

Чамдык көргүзүглер-биле чергелештир мал ажылында улуг четпестер бар. Ылангыя Кула-Аскыр сүт-бараан фермазында сүт саалдазы эрткен чылдың деңнелинден кудулаан. Саанчылар бир инекке онаштыр чылда 1200 кг сүт саар дээн болза ам оон чүгле чартыын саап алган, а чылдың сөөлгү кварталы арткан болгай. Ферманың дээре дээн саанчылары Хомушку Серекпаа, Хомушку Антонина оларның инек бүрүзүнден сагган сүдү 709 — 723 кг болган.

Сүт саалдазының кудулап турарының чылдагааны ферманың ажылдакчылары эрткен чылын мал чемин четпес болганындан инектер кышты арган ажып, чайын орай семирип, сүттеген деп тайылбырлап турарлар. Чылдагаан чаңгыс ында эвес, саалданы канчаар организастааныында, сүт саалдазын көвүдедир дээш кандыг боттуг хемчеглер ап турганында деп айтырыгны олар ооп каап турарлар.

Эрткен чылын мал чемнериниң белеткели багай болганының уржуу ындыг болган дижик, а бо чылын ындыг уржукту болдурбас дээш чүнү кылгалыл дээш көөрге, байдал база-ла пат. Колхоз сиген белеткелиниң планын чүгле 22 хуу күүсеткен. Ферманың белеткээн сигени 142 тонна азы бир инекке 800 ажыг килограмм онаажыр.

Колхоз мал тарып боозадырының планын чыл-чылы-биле үзүп келген. Амгы байдал чүүден-даа дора. Хой тарып боозадырының пунктузунга чаңгыс-даа хой кирбээн. Кажааның иштинде чайгы чаъстың малгажы аштаттынмаан.

Мал ажылдыг колхозта байдал мындыг-дыр. Колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери келир чылын малдан чаш төл алырын канчап бодавайн турар чоор деп айтырыг дораан-на кижиниң бодалын доюлдура бээр.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

Ак-Хөл бригадазында

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң трактор-хову ажылының бригадазында повар Зоя Санчат болгаш оон дузалакчызы Евдокия Сюрюн хүннүң-не эртен дан бажындан орай дүнеге чедир могаг-шылаг чок ажылдап турар.

Бир-ле эртен Евдокия плитага от салып турар аразында, Зоя мынча деп бодаым турган: «Механизаторларны чүнүң-биле чемгерер чүве боор»?

— Баштай макароннуг хаарган эъттен кылыптаал, оон-биле казы чигирлиг шайдан база хайындырыплаткай бис. Оон ыңай сметана бар, аңаа ыяктар база хөй болгай. Дүштеки чемге чаа капусталыг щи болгаш гуляш кылыр бис, Дуся — деп Зоя өөнге чугаалаан.

— Эки-дир— деп, ону бир кижиниң үнү оон чугаазын үзе кирген. Зоя хая көрүнү бээрге, ол — бригадир Михаил Маңнай-оол болган. А ол мынча деп уламчылаан:

— Шөлде кижилерге чем аппарып бээрде, чем кудар саваны чоорган-биле эки ораап ап көрүңер. Дүүн дүштеки мун соок болган деп оолдар хомудап турар чораан. Ам колхоз төвүнче баар мен, силерге кандыг продуктулар херегил?

— Үс төнер чыгаан, капуста болгаш картофель база эвээжеп турар.

— А кино кажан болурул бригадир?— деп, оларның чугаазын бир үстүг хептиг аныяк оол үзе кире берди.

— Кино-чурукту база эккээр бис — деп, Михаил Маңнай-оол аңаа аазаан.

— Оон ыңай, садыгжы папирос болгаш оттан база чорутсун— деп, Зоя сагындырган.

— Шупту чагыглар күүсеттинер—деп, чугаалааш, бригадир сууржe хапкан.

Комбайнер Валентин Гончаров чүгле майкалыг чунар демирде чунуп турган.

— Сен чүге мындыг эрте туруп келгениң ол азы хову турлаанга доңа бердиң бе?—деп, Дуся оон айтырган.

— Чок, кайын доңар ийик мен. Хонар черивис чылыг-ла болгай. Эртенги чемге чедир комбайнга чамдык чүүлдер кылып алыр дээш —деп, Валентин харылаан.

Удатпаанда хову турлаанда бүгү комбайнерлер, штурвальщиктер, трактористер туруп чунуп, бөгүн эки кааң хүн болур-дур дижип чугаалажып турганнар.

Столоваяга кижилер дола берген. Оларның чамдыктары столдарны ээлеп олургулап, чамдык дөстүнмес кижилер чем бээр соңгада чеде берген турганнар.

— Кандыг чем барыл, уруглар?

— Поджарка, шай, хлеб бар. Күзээр кижилер бар болза, сметана база бар-ла — деп, Зояның өткүт үнү дыңналган.

— Өртээ чүү хире болуруул?

— Сметана-биле кады 35, сметана чокка 23 копеек.

— Өртээ чиик, эки чем-дир...

Чартык шак хире болганда, бүгү механизаторлар чемненип дооскан.

Хову турлаа куруглаан. Ыракта моторлар даажы дыңналып, бир кезек үе эртерге-ле комбайннардан тараа чүдүрген автомашиналар турлагга келгеш, дедир-ле шөлче чоруп турганнар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы күскү хову ажылдарынга белеткел ажылдарын чорудар үеде бүгү-ле чүүлдерни баш бурунгаар көрген турган. Ак-Хөлге ниити чурттаалга бажыңын, столованы ыяк белеткеп, чугайлап, лозуң, плакат, көргүзүг болгаш хүндүлел самбыралары-биле шимеп каастаан. Ажыл-ишчилерниң чемин белеткээрин Зоя Санчат болгаш Евдокия Сюрюн оларга дагзып, оларны аяк-сава болгаш аъш-чем-биле хандырган. Олар баштаар чериниң идегелин шынзыктырып турар. Олар чүгле столованы, кухняны эвес, харын ниити чурттаалга черин безин доктаамал арыг тудуп турар.

Дүштеки чем мурнунда учётчик Степан Даңгаа шөлден чедип келген.

— Механизаторлар дүүн кайы хире ажыл кылып каапканнарыл, Степан? — деп, поварлар сонуургап айтырдылар.

— Багай эвес ажылдааннар. Ынаар бир 82 гектар кызыл-тас тарааны шөлдү билир силер ыйнаан...

— Билир бис, дүүн дүштеки чем чедирип чораан бис.

— Ам ол кызыл-тас бүрүнү-биле кестинген. Ону Абрамов, Гончаров, Лялин оларның агрегаттары кезип каапкан болгай.

Степан бичии дыштанып алгаш, комбайнерлерниң, трактористерниң учёт карточкаларын долдуруп эгелээн. Бригадир суурдан автомашиналыг ээп келген. Уруглар продуктуларны машинадан дүжүрүп ап турган.

— Ажылывыстың түңнели кандыг-дыр?—деп, бригадир Маңнай-оол учётчиктен айтырган.

— Бо-дур, көрүп көрүңер — дээш, ол аңаа медээ тудуска.

Олар ийилээн олурупкаш, көргүзүг самбыразын чаартып эгеледилер. Самбыраның үстүнде улуг үжүктер-биле: «1870 гектарны кезер ужурлуг. Кезип алганы 1580 гектар. Хүнде 25 гектарны кестирген Александр Абрамовтуң агрегады мурнап турар» деп бижээн.

Оон соонда Степан биле Михаил агитхуудус үндүреринге белеткени бергеннер. Агитхуудус болза ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринден эгелээш бүгү-ле чаа болгаш ажаап алыышкынны дүрген доозарынга дузалап болгу дег чүүлдерни нептередип келген. Оон номерлериниң бирээзинге комбайнерлерниң хүлээлгелерин бижээн. Оон соңгаар олар ону канчаар күүседип турарын үргүлчү чугаалап турар.

Агитхуудус четпестерни база оюп эртпейн турар. Бир-ле катап бир комбайнер багай дүжүттүг участоктан бодунуң комбайнын эки дүжүттүг участокка бодунуң туразы-биле апарган. Ол дугайын агитхуудуска дораан демдеглээн соонда ук механизатор частырын эткен.

Комбайннар соондан трактор волокушалары, аът дырбааштары чоруп турар. Ол болза колхозтуң малчыннарынга саваң белеткеп турары ол. Агрегаттар ажылдап, тараазын кезип, саваңын бөлүп, трактористер Игнат Пичугин биле Михаил Малютин олар аңгыс андарып турарлар.

Хову турлаанга дүштеки чем дооступ турда, колхоз даргазы Н. Куулар чедип келген. Дарга бригадир-биле кезек чугаалашкан соонда, бригадир М. Маңнай-оол:

— Бөгүн чарыштың түңнелин үндүрер бис—деп, чарлады.

Кежээликтей чоок-кавыда механизаторларның хөй кезии чыглып келгенде, колхоз даргазы республикада, районда, колхозта дүжүт ажаап алыышкынының чоруп турарын, ол бригадада Валентин Гончаров, Александр Абрамов оларның агрегаттары 360 — 400 гектар тарааны кестиргенин, колхозтуң ховуларында ам 1100 гектар тараа сыпта арткан, каш-ла хонукта шудургу ажылдаар болза, ону бүрүн ажаап ап болурун чугаалаан.

Эрткен беш хонукта чарышка бирги черни ээлээн А. Абрамовтуң коллективинге шилчиир кызыл вымпелди болгаш акша шаңналын тывыскан.

Н. ПЛЯСОВСКИХ.
Бии-Хем район.

МАЛЧЫННАРНЫҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ ЧУГУЛА СОРУЛГА

Кижилер дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың улуг сагыш салыышкынының магалыг чаагай үре-түңнелдерин берип турарын бистиң республиканың чижээнден көрүп болур. Школаларның, уруглар, культура-чырыдыышкын албан черлериниң, эмнелгелериниң четкизи чер бүрүде өскен. Электри, радио, ном, солун, сеткүүл араттарның хүн бүрүнүң амыдыралынче ханылап нептерээн.

«Кандыг-даа планны чедиишкиннинг күүседиринче эң-не ынанчыктыг орук—кижилерниң коллективте эки тургустунган кижизидилгези, олар-биле дириг харылзаа, оларның дугайында сеткилдиң алызындан сагыш салыышкыны болур дээрзин кажан-даа утпас кылдыр сагтып алыр херек...» деп СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга эш Л. Ф. Ильичев бодунуң илеткелинге чугаалаан. Кижилерге чурттаалганың чогуур таарымчалыг байдалын тургузуп бербейн тургаш, олардан бедик түңнелди негээри берге деп чүве билдингир.

Малчыннар дугайында сагыш салыышкыны бисте улуг. Тожуда, Эрзинде, Өвүрде, Мөңгүн-Тайгада болгаш өске-даа черлерде малчыннарның ажы-төлүнге күрүнениң күселибиле уруглар албан черлерин ажыткан. Оон аңгыда школаларның интернаттарында 7300 хире өөреникчилер күрүне хандырылгазында турар. оларның хөй нуруузу малчыннарның уруглары болур.

СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирин ёзугаар республиканың чер-чер Советтери малчыннарның амыдырал-культура хандырылгазын экижидеринче улуг кичээнгейни салып турар апарганнар. Өвүр, Тожу, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик район Советтериниң сессияларынга чоннуң амыдырал-культура хандырылгазының болгаш тулуг база чаагайжыдылгазы талазы-биле айтырыгларны чугаалажып тура, малчыннарның амыдырал-чурттаалга болгаш культура хандырылгазын экижидеринде чедер, четпес ажылдарны түңнеп көрген.

СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң соонда көдээ чурттакчыларның культура-амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң чогуур хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралда боттандырып турар. Эң ылаңгыя «Большевик» колхозтуң баштаар чериниң малчыннар дугайында сагыш салыышкынын колхозчулар улуг өөрүшкү-биле чугаалажып турарлар. Бо көдээ ажыл-агый артелиниң хойжу бригадаларында болгаш фермаларында он-он чаа бажыңнарны, кызыл булуңнарны, чунар бажыңнарны туткан.

Бо колхозтуң Даштыг-Тейде сүт-бараан фермазы 1963 чылдың бирги чартыында «Колхозчу араттарның болгаш совхозтар ажылчыннарының бажыңнарынга эң эки чурттаалга дээш база көдээниң чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазы дээш» социалистиг чарышка эң эки түңнелдиг болган. Фермада чунар бажың доктаамал ажылдап турар, чурттаалганың бүгү бажыңнарын эки өөртээн. Ферма электрижиттинген, механизастаттынган, радиолуг, кызыл булуңнуг, библиотекалыг. Ферманың төвүнде хөй ыяштарны тарып олурткан.

Ол-ла районнуң «Сүт-Хөл» совхозу (директору эш Соловьев) СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирин күүседири-биле кошку ажылдарны чорудуп турар. Совхозта бо чылын малчыннарга ийи-ийи квартиралыг 15 бажыңнарны, 12 чунар бажыңнарны, 12 кызыл булуңнарны тудары, 4 сүт-бараан фермаларын радиожудары, 12 хойжу бригадаларны радиоприёмниктер-биле хандырары көрдүнген. 15 чаа өглерни малчыннарга дерип былып берген. Амгы үеде бо хемчеглер чедиишкинниг-биле боттанып турар. Малчыннарны үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныры-биле үзүк чок хандырар дээш ийи лавка, алды кезек черде тускай ларёктар ажылдап турар. Совхозтуң талазындан ап чоруткан бо хемчеглерниң түңнелинде, эң ылаңгыя Ак-Даш, Сарыг-Булуң, Ишкин фермаларында малчыннарның культура-амыдыралы мурнукузундан экижээн.

«Чыраа-Бажы» совхоз бар бажыңнарга немештир малчыннарга 7 чурттаалга бажыңнарын, сүт-бараан фермазында ийи өг-бүле чурттаар бир бажыңны дооскан, өске үш бажыңнарны ноябрь 10-нуң бетинде доозар дээш ажыл хайнып турар. Оон аңгыда малчыннарга тудуп турар бөдүүн хевириниң 20 бажыңнарындан 15-ти доозупкан. Дөртен сес өг-бүленин өглериниң дериг херекселин чаарткан. Фермаларда болгаш хойжу бригадаларда тудуп турар 6 кызыл булуңнарның бежин, 9 чунар бажыңнарның чедизин дооскан, артканнарының тудуу доостур чыгаан. 3 сүт-бараан фермаларында, 6 хойжу бригадаларда дерги садыын организастаан, бир автолавка база ажылдап турар. Совхозтуң малчыннарынга кино, концертти көргүзүп, лекция, беседаларны номчуп турар, оларда медицина ажылдакчылары күзенчиг аалчылар апарган.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран сүт-бараан фермазында малчыннар чурттаар ийи эрээлдиг 2, чаңгыс эрээлдиг 3 бажыңнарны тудуп турар. Ферманың кудумчулары арыг, тарымал ыяштарлыг, ниити ферма болгаш чурттаалга бажыңнарын арыг-шевер тургузар талазы-биле коску ажылдар чорудуп турар.

Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозу малчыннарының септезе чогуур 30 бажыңнарының 21-ин септээш, печкаларын салып, чугайлаан. Хойжу бригадаларның төвүнде ийи-ийи өг-бүле чурттаар 4 бажыңнарны тудуп дооскан. Ол-ла районнуң «Тээли» совхозу ийи өг-бүле чурттаар бир бажыңны база туткан, оон аңгыда малчыннарга 12 чаа өглерни дерип кылган.

Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазынга болгаш ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны Тожунуң «Совет Тыва», Өвүрнүң «Кызыл тук» колхозтарында, Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарының чамдык ажыл-агыйларында эки организастап турар.

Моон-биле чергелештир чамдык чер-чер Советтериниң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары шак бо чугула ажылче чогуур кичээнгейни салбайн турарындан малчыннарның амыдырал-культура хандырылгазында дыка улуг четпестер бар.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң (даргазы эш Бүрбү), көдээ Совет (даргазы эш Шагдыр) Улаатай болгаш Мугурда хойжу бригадаларның төптеринде чурттаалга бажыңнарының септелгезин кылбаан, чамдык бажыңнарның печкалары болгаш соңгалары кижи чурттаар аргажок. Кужур-Чыраада сүт-бараан фермазынга тудар чурттаалга бажыңнарының тудуун эгелээри-биле материалды чаа сөөртүп эгелээн, фермаларда чунар бажыңнар септеттинмээн, а ийи хойжу бригадаларда болгаш бир фермада чунар бажың шуут чок. Бо колхозтуң Арыг-Бажында сүт-бараан фермазында малчыннарның чурттаарынга болгаш ажылдаарынга таарымчалыг бүгү тудуглар бар. Ынчалза-даа бо фермада септелге кылдынмаан. Районнуң чамдык малчыннары оларга тудуп берген бажыңнарынга кыжын чурттавайн турарлар. чүге дээрге колхозтар ындыг бажыңнарны 2—3 чыл мурнунда тудкаш дооспаан. Өвүр районнуң малчыннарын, ылангыя чайгы үеде бараан аймаа-биле дыка багай хандырып турган. Чайлаг-Хемде, Хоолуда малчыннар чайын автолавканы шуут көрбээннер. Ол ышкаш дерги садыын база организаставаан.

Малчыннарның амыдырал хандырылгазында бо четпестерниң чылдагаанын тодаргай илередип, ону дораан чайладыр дугайында Өвүр районнуң советтиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязы чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Малчыннарның хандырылгазынче чогуур кичээнгей салбас чорук Бии-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйларында база бар. Бо талазы-биле «Кызыл тараачын» колхозтуң Кудук фермазын онзалап демдеглээр херек. Бо суурнуң санитарлыг байдалы дергиин багай. Чурттаалга бажыңнарының аразында мал кажааларын туткулаан, чурттаалга бажыңнары чеденниг бичии, печкалары чок, дээвиринден дамдылаар, крышазы чок. Фермада кызыл булуң-даа, библиотека-даа чок.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирин күүседир талазы-биле «Искра» колхоз (даргазы эш Дежнев, көдээ Совет даргазы эш Немкина) тергиин кошкак ажылдап турар. Колхоз чеди чылдың эгезинден бээр Лениникада чунар бажың тудуп эгелээш, ону ам-даа дооспаан. Бо чылдың бир хойжу бригаданың төвүн тудар ужурлуг турган, ында чүгле чаңгыс-ла бажың тудуп дооскан, бирээзин тудуп турар.

«Хадың» колхозтуң Баян-Колда хойжу бригадазында чунар бажыңны туткан-даа болза, оон печказын кылырын саадаткан, ниитизи-биле ында малчыннарның бажыңнарында печкалар чок, чугайлаттынмаан, соңгалары чаңгыс каът.

Бо чижектиг четпестер өске-даа районнарда бар. Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Бара-Булуңда чамдык малчыннар эрткен чылын самдар, соок өглерге кыштаан. Бо талазы-биле бо чылын база-да чогуур хемчеглерни албаан.

Республиканың малчыннарының садыг, культура-чырыдыышкын, почта-харылзаа черлеринге негелдези улуг. Өвүр партком районнуң харылзаа конторазынга бо чылын колхоз фермалар, хойжу бригадалар төптерин радиожудар дугайында даалга берген турда-ла, ону мынчага чедир кылбаан, малчыннарга оларның чагыдканы солун, сеткүүлдерин чедирерин багай организастап турар. Бо районда культура килдизи (эргелекчизи эш Хураган-оол) фермаларда болгаш хойжу бригадаларда кызыл булуңнарже, библиотекаларже чогуур кичээнгейни салбайн турары район Советиниң сессиязынга илерээн.

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Аянгатыда сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери оларга культура ажылдакчылары сөөлгү 9 ай иштинде шуут келбээн дээш улуг хомудалдыг. Улуг-Хемниң «Улуг-Хая», Таңдының «Тиилелге» совхозтарының чамдык кадарчылары бараан садып алыры-биле ырак черлерже чоруп, хөй үе-шакты хадас чарыгдап турарлар. А херек кырында совхозтар дирекциялары, көдээ Советтер болгаш садыг ажылдакчылары бо херекке чогуур кичээнгейни салган болза, ол малчыннарже автолавкаларны чорудуп болур аргалыг.

Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазын, оларның культуразын экижидери-биле партия болгаш чазакты салып турар негелдезиниң талазы-биле боттандырар хемчеглер бисте ам-даа хөй. Ырак тайга-сыннарга кыжын, чайын көжүп чораан, хөй ниитиниң малын өстүрер, оон уксаазын экижидер, продукциязын бедидер дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар малчыннарның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг бүгү чүүлдү тургузуп бээри колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, чер-чер Советтериниң ылыктыг хүлээлгези болур.

Сорулга болза бо чылдың арткан үезинде амга чедир кылдынмайн барган чүүлдерни четчелеп тургаш, малчыннарның амыдырал-чурттаалга хандырылгазының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып, ону экижидеринче бисте бар бүгү күштү, аргаларны долузу-биле ажыглаары болур.

С. ХЕРТЕК.

Хөй-ниитиге даянгаш

Социалистиг демократияны бүгү тала-биле калбартыр болгаш сайзыраңгайжыдар, күрүнени эргелеп башкарарынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга бүгү хамаатыларны идепкейлиг киириштирер, күрүне аппаратының ажылын экижидер болгаш оон ажыл-чорудулгазынга улустуң контрольдун күштелдирер — коммунизм тургузуушкунунуң үезинде социалистиг күрүнениң хөгжүлдезиниң кол углаашкынының ындыг болур деп СЭКП-ниң Программазында айыткан.

Бо айтышкынның удуртулга болдурган, Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана кодээ Советиниң болган оон күүсекому чамдык эки түңнелдерни чылдын-на чедип ап турарындан республиканың мурнакчы ажылдыг кодээ Советтериниң бирээзи болуп келген. Бо кодээ Советтиң ажылы депутаттарның, доктаамал комиссияларның, ажылчы чоннарның хөй-ниити бот-башкарылгалыг организацияларының болгаш массаның киржилгези-биле чоруттунуп турар.

Советтерниң ажылын экижидер, ажылчы массаны күрүнениң ажыл-чорудулгазынга киириштирери-биле Советтерниң составын үргүлчү чаартып турары чугула деп айтышкынга үндезилээш, Чадаана кодээ Советтиң 25 депутаттарының 45 хуузу бо чылын бир дугаарда депутатка соңгуткан.

Кодээ Советтиң ажылының чединишкиннииг болурунуң кол даянгыжы депутаттарның ажыл-чорудулгазы болур деп чүүлдү эрткен чылдарның дуржулгазы көргүскен. Ону барымдаалааш, баштай-ла депутаттарның сургаалдалыг хуралын, семинарын күүском эрттирип, аңаа депутаттарның эрге-хүлээлгелерин чугаалашкан болгаш дуржулгалыг депутаттар боттарының ажыл-чорудулгазының дугайында арга-сүмезин чугаалаан.

Кодээ Советтиң депутат бүрүзүн ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү адырларында таарыштыр тургускан. СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырар, ажыл-агый планнарын чединишкиннииг күүседир дээш колхоз баштаар чериниң болгаш кодээ Советтиң чорудуп турар ажыл-чорудулгазынга депутаттар улуг күш болуп турарлар. Депутаттар М. Доктугу, М. Чамыян, Х. Деспилдей олар кодээ лекторлар бөлүүнүң кежигүннери болуп, партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын, иштики, даштыкы байдалды чоңга тайылбырлаар талазы-биле көскү ажылды чорудуп турарлар.

Депутаттар сессияларны белеткээринге доктаамал киржип, күүскомунуң, Советтиң база үстүкү органнарының айтышкынын, шиитпирлерин чоңга таныштырарын идепкейлиг чорудуп турарлар. Амгы үеде депутаттар шуптузу соңгукчулар мурнунга отчёттарын бергилээн, а чамдыктары харын-даа 3 — 4 катап отчёттааннар.

Эрткен соңгулда үезинде соңгукчулардан 17 чагыглар кирген. Күүсекчи комитет чагыгларны чогуур үезинде түңнеп, күүседир хемчеглерни ажылдап кылган болгаш сессияга бадылаан. Чагыгларның кол үлүүн чоннуң амыдырал-чурттаалгазын экижидеринче болгаш түс чериниң экономиктиг хөгжүлдезинче угланган. Чагыглар ёзугаар сүт-бараан фермазын механизастаан, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларның төптеринге чурттаалганың болгаш амыдырал хандырылганың тудугларын кылып, малчыннарга аъш-чемниң болгаш үлетпүр бараанын чедирерин экижидип, орукторну болгаш Бажын-Алаак суурнуң чанында Чадаана хемниң көвүрүн септээн, чурттаалга бажыңнарны шуптузу радиожуттунган.

Бажын-Алаак суурну чаагайжыдарынче кодээ Совет, оон чогуур доктаамал комиссиязы болгаш кудумчу, квартал комитеттери улуг кичээнгейни салып турар. Амгы үеде суурда 9217 дөс янзы-бүрү ыяштар тарып олуртунган. Колхозчуларның бажың бүрүзү крыльцалыг, кладовкалыг, херимниг болгаш огородтуг. Колхоз бо чылын хойжу бригадаларга чурттаалганың 12 бажыңнарын, 4 кыдыы бүлүкнарны, 5 чунар бажыңнарны тудар планныг. Амгы үеде бо ажылдар кол чуунда дооступ турар. Колхозтуң тускай эртемниглеринге Бажын-Алаак суурда ниити чурттаалга бажыңын тудуп турар. Оон ангыда бо чылын 15 бажыңнарны херимнээн, 9 кудуктарны септээн болгаш 3 чаа кудуктарны каскан, чурттакчыларның дилээ-биле 5 бажыңнарның шөлүн делгемчидип, улай туткан.

Бажын-Алаак суурда 14 кудумчу комитеттеринде 23 колхозчулар ажылдап, кодээ Советтиң ажылынга улуг дузаны көргүзүп турарлар. Кудумчу комитеттери часкы ыяш тарылгазын чединишкиннииг организастаан, 900 дөс ыяш олуртур турган, 3614 ыяшты олурткан. 5699 метр штакетниктерни, суурнуң кудумчуларында эрги көвүрүглерни септээрин болгаш чаа көвүрүглерни тударын, олурткан ыяштарның суггарылгазын организастаары-биле квартал комитединиң даргазы эш М. Содунамның удуртулгазы-биле чээрби хире кижи эрги буга уюн аштааш, сугну бадырган.

Мир кудумчузунда Иргит Эрелчин даргалаан кудумчу комитеди ыяш чоннуң культура-амыдыралын, уруг-дарыгның өөредилгезин болгаш арыг-шеверни экижидер талазы-биле чугула ажылды чорудуп турар. 1963 чылда ол кудумчуга 347 дөс ыяшты олурткан, бажың бүрүзү эки чаагайжыттынган, чуунду төгер 40 оңгарларны каскан.

Карл Маркс кудумчузунда кудумчу комитеди ол кудумчунуң чаагайжыттынмайн турган черинге 171 дөс ыяшты олуртуп, 459 метр штакетникти кылып, 4 арыгланыр бажыңнарны туткан. Улуг-Алаакта № 2 хойжу бригаданың төвүнде депутат О. Шыырып-оолдуң удуртулгазы-биле 147 ыяштарны олурткан.

Суур чаагайжыдылгазынга комитет кежигүннери О. Оржумаа, О. Кончукчап эки киришкеннер. Карл Маркс кудумчузунуң комитеди март айдан бээр ниити чоннуң хуралдарын 5 катап чорудуп, аңаа ажыл-агыйның болгаш культураның янзы-бүрү айтырыгларын чугаалашканнар. Кудумчу комитеттери боттарының чорудуп турар ажылының түңнелин кодээ Советтиң күүскомунга дыңнадып турарлар. Күүском, кудумчу, квартал комитеттериниң бүгү составы-биле кады оларның сургаалдалыг хуралын эрттирген. Кудумчу комитеттеринде Тыва АССР-ниң хоорайлар, суурлар болгаш кодээниң кудумчу база квартал комитеттериниң дугайында дүрүмүн удуртулга болдуруп ажылдап турарлар.

Суурда ниитиниң шугуму-биле чоруттунуп турар ажылдар ышкаш кудумчу болгаш квартал комитеттериниң киржилгези-биле эртип турары ол организацияларның чон ортузунда улуг ат-алдарлыг болуп турарын херечилеп турар.

Кудумчу комитеттери колхозчуларның хууда малының кадарын организастап, малдың янзы-бүрү аарыгларынга удур тарылгазының чорудар, торуваан аныяк шээр малды ангылаар, 47 км узун дурттуг тараа, сиген кажаазын тудар талазы-биле улуг ажылды чорутан.

Кодээ Совет болгаш девискээринде турар эш-хуузунуң сүдүнүң болгаш дружина чөвүлелиниң ажылын эки удуртуп турар. Хөй-ниитиниң бот-башкарылгалыг бо организацияларында 129 кижи бактаап турар. Эш-хуузунуң сүдүнга киргилээн херектерни чогуур өйүнде чугаалажып көрүп, эш-хуузунуң суд хуралдарынга 80-ден 200 чедир колхозчулар олуржуп турар. Ындыг чоруктуң кижизидикчи ужур-дузазы улуг. Эш-хуузунуң сүдү болгаш дружина чөвүлели чоннуң ортузунга тайылбыр массалыг ажылдарны база чорудуп турарлар.

Кодээ Советтиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга дружина чөвүлелиниң даргазы эш Х. Самданның илеткелин дыңнап чугаалашкаш, дружина ажылын экижидер талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Кодээ Советте херээженнер чөвүлели 9 кижи составтыг ажылдап турар. Бо чөвүлел херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинге киириштирер, өг-бүлениң культура-амыдыралының деңнелин бедидер дээш тодаргай ажылды чорудуп турар. «Культуралыг одаа» хана солун херээженнерниң культура дээш демиселин доктаамал чырыдып, чедер, четпестерни илередип турар. Колхозчу аныяктарның хеп быжар болгаш дараар бөлгүмү тургустунган. Оон ангыда херээженнер чөвүлели «Ситең балыы» организастаан, аңаа эң эки хевирлиг хеп даарап кеттеннерни шаңнаан. Херээженнерниң күжү-биле чазын 125 гектар черниң хараганын аштаан.

Школа болгаш уруглар яслизинде төрелдер комитеттери, клуб база библиотека чөвүлелдери боттарының онаашкан ажылдарын база багай эвес чорудуп турарлар. Культура албан черлериниң активчилери бригадаларда, фермаларда көжер библиотекаларны организастаан, кырганнарны кино, концертке чалап кээдирип турарлар.

Советтиң сессиялары болгаш күүскомнуң хуралдары өй-шаанда шынарлыг эртип турар. Аңаа ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң эң чугула айтырыгларын чугаалажып, ону экижидеринче чогуур хемчеглерни ап чорудуп турар.

Советтиң девискээринде «Искра» колхоз болгаш школаның, эмнелгениң, культураның, садыгның албан черлери чылдың-на эки түңнелдерни чедип ап турар. Колхоз экономика талазы-биле республиканың мурнакчы шыдалдыг колхозтарының бирээзи апарган. 1962 чылда колхозтуң орулгазы 364971 рубль чедир өскен. Бир күш-хүнге 61 көп, 1, 110 кг тараа онаашкан.

Агаар-бойдустуң үнүш-дүжүтке таарымча чок үези турза-даа, чадаанажылар бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп, чамдык черлерниң га бүрүзүнден 8—12 центнер дүжүттү ажаап ап турарлар. Дүжүт ажаап алыр болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле кодээ Советтиң девискээринде турар «Искра» колхоз—Чөөн-Хемчик районда мурнакчыларының бирээзи. Хову ажылында мурнакчы комбайнерлер Ш. Бертик-оол, С. Комаадыр, чолаачы А. Ондар оларның ады бүгү районда билдингир. Тараа, сиген ажылының чединишкиннииг чорудуп турарында кодээ Советтиң ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның (даргазы, сигенчилер звенозунуң удуртукчузу Х. Деспилдей) улуг-хуузу биче эвес.

Тараа, сиген ажылдарының үезинде бригадаларда агитхуулдустар, «Молние» болгаш «Крокодил» деп сатиралыг хана солуннар база «Дүжүт» деп хана солун доктаамал үнүп турарлар.

Үстүнде чединишкиннер-биле чергелештир Чадаана кодээ Советтиң ажыл-чорудулгазында чамдык шыңгыы четпестеер бар. Чүл дизе, ол Советтиң девискээринде турар «Искра» колхоз бирги чартык чылда күрүнеге дүк болгаш сүт садарының планын күүсетпээн. Оон ангыда 100 баш төрүр малга онаашттыр мал төлүн камгалап ап турары куду болган. Колхозтуң эң тараалан участогу—Кара-Талда хову бригадазында ажыл багай. Часкы үеде механизаторларга дыштаныр болгаш чурттаар талазы-биле бүгү байдалды тургускан турза-даа, ол чорук ам читкен, механизаторларның чурттаар чери арыг-силиг эвес.

Чоокта чаа кодээ Советтиң сессиязынга школа септелгезиниң болгаш дружина чөвүлелиниң ажылын чугаалажып көргеш, дыка хөй четпестерни илереткен. Ылангыя школа септелгезин багай чорутканындан баштайгы үеде ону күрүне комиссиязы хүлээн албаан. Кодээ Советте дружинначылар ажылын арай кошкадыпканындан мал оорлаар, арагалаар чоруктар бар апарган. Кодээ Совет малчыннарның амыдырал-чурттаалгазын улам экижидер дугайында партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирин ам-даа четпес күүседип турар.

Бо-ла бүгү четпестер, кодээ Совет болгаш оон күүсекчи комитеди, оон активтери оларның мурнунда турун турар сорулгаларны күүседиринче бүгү күштү ажыглавайн турарының дугайын чугаалап турар.

Тарааны чидириг чокка ажаап алыр, малга быжыг чем-сүрүң тургузар, күрүне мурнунга боттарының планныг хүлээлгелерин күүседир, чоннуң амыдырал-чурттаалгазын экижидер талазы-биле дыка улуг сорулгалар турун турар. Ону чединишкиннииг күүседирде, бүгү бар күштү эвилелдээри негеттинер.

Ш. КАНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң оргкилдизиниң улуг инструктору.

ХҮЛЭЭП АЛДЫНГАН

ЛЕНИНГРАД университединиң калбак бетон чадаларын өрү кылаштап бар чорда, Кужугет Байындыктың сеткил-сагыжы улам-на хайныгып, дүвүреп келген. Аңаа мында бүгү-ле чүве чаа болган: хөй-хөй эжиктерлиг дорт коридорлар-даа, улуг-улуг соңгаларлыг делгем, чырык өрээлдер-даа, башкыларның ширини арын-шырайы-даа Кужугетке ынчаар сагындырган.

Кужугет Байындык тынныжын оожумнадып алгаш, деканаттың эжиин ажыткаш, бозаганы арта база берген. Ол меңни айтыргаш, оон ыңай чүну-даа ыттавайн Ленинград университединиң физика факультединиң деканының оралакчызы В. Вальковка документилерин дужаап берген. Оларны номчуп көргеш, Вальков холдарын чада туткаш:

— Озалдап каап-тыр сен, кужур дуңмам. Билдиришкиннер хүлээп алырын доозуп тур бис. Бөгүн бирги экзамен.

— Мен физик болуксап тур мен. Бо чылын хүлээп алырының экзаменнерин июль айже шилчидипкен деп билбээн болгай мен. Экзаменнерни ийиги ээлчегде дужаар улус-биле кады дужаарын чөпшээреп көрүңер.

— А ийиги ээлчегиниң улузу даарта дужаап эгелээр болгай.

— Ажырбас, даарта дужаар мен.

Консультацияны, белеткел чокка дужаары берге деп турда-ла, Кужугет дужаар мен деп кызыткан.

— Ада-иемниң, дуңмаларымның мени канчаар үдеп турганын билген болзуңарза. Бистиң өөвүс иштинден көвей — чеди кижи бис. «Диплом чокка ээп келбе» деп чагааннар. Бистиң өөвүс иштинде дээди эртемниг кижи чок болгай — диген. Оон элээн каш минута иштинде шыпшың апарган.

— Кызылга үш чыл иштинде заводка ажылдадым. Ажылдавышаан, оңгу классты доостум. Мен физикага кончуг ынак турган мен. Школага бо эртемге чүгле «бештер» ап турдум. Бо-дур, көрүп көрүңер даан — диген, ол Вальковтуң мурнунда чыткан бышкан билигниң аттестадынче айыткан.

Карактарының чаштары бүлдеңейнип бадып келген оолче көргеш, Вальков чугаалаан.

— Дыка-ла кызымаккай-дыр сен аа, ам канчаар, чүгле ынчаар дугуржуп алыылы: бир эвес кирериниң экзаменнерин чединишкиннииг дужаап, конкурсту эртип алзыңза, школага өөренип турганың ышкаш, чүгле «бештерге» өөренир херек.

— Ийе, мени дээш сагыш човаваңар — деп сагыш-сеткили хайныккан Кужугет деканның оралакчызынга бүзүреткен.

ЫРАККЫ Тывадан келген оол, Кужугет Байындыкка даарта кирериниң экзаменнерин дужаарын декан чөпшээрээн, оон документилерин хүлээп алган. Кирериниң экзаменнерин дужаап келген оолдар, кыстар дораан-на таныжып алганнар. Ол чаа эш-өөрлер апарган. Экзаменниң бүдүүзүнде Кужугет шуут олура хонган. Шынап-ла корабльден бадып келген деп чугаалап турары ышкаш, даарта ол бирги экзамен дужаар.

Факультеттиң хүндүскү салбырынга чүгле 350 кижи хүлээп алыр турган, а кирерин күзээн кижилер оон оранчок көвей болган.

Конкурс эгелээн. Физик болурларның бирги экзамени — физика. Бо шылгалда-даа шыңгыы-ла болган, дыка хөй кижилер ол шылгалданы шыдавайн, эстип чыдып калгылаан. Чажыңдан тура-ла бодун эртемге турасхаадыр деп бодап алган, бодунуң сорулгазынче дидим болгаш шудургу чоруп орган, Тывадан келген бо оолдуң төлептиг харыызынга экзаменаторлар өөрээннер.

Кужугет Байындыктың экзаменге харыызының дугайында ассистент Г. Хвостенко ынчаар чугаалай-дыр:

— Кужугет бирги курстуң студентизи дег харыылаан. Ам безин ынчаар харыылап турар кижи студент болуру чигзиниг чок.

Кужугет эки демдектерниң долу балдарын алза-даа, ам-даа конкурс бар. Ынчангаш ол ам ректорнуң кабинединиң эжиинде турары ол.

— Кужугет Байындык кир — деп үн дыңналган.

Университеттиң ректорунуң мурнунга оон хуу херээ чыткан.

— Байыр чедирип тур мен, Кужугет!— деп ректор хүлүмзүрүп чугаалаан.

— Таанда шынап-ла хүлээп алганы ол бе?— деп боду безин билбейн чугаалаан.

— Ынчанмайн канчаар, сени хүлээп алган — деп, ректор катаптаан.

Кужугет Байындык мыкаш мындыгаар эртемниң чадазынче бар чоруурлар. Олар атомну чагырып аар, черниң болгаш космостуң чажыттарын шинчилеп тывары, кижиниң бойдусту чагырып алырын күзел чоруурлар.

Байындык университеттен аас-кежиктиг үнүп келген. Аңаа хүнге чайынналган асфальт-даа, чиңгир-көк аас дээр-даа, ногаан ыяштар-даа, оон чаны-биле эртип турган кижилер-даа — шупту чүве эргим болгаш чүрекке чоок болган. Ынчангаш ол кандыг-даа чыдагаан чокка каттырып, өөрүп чораан. Чурттаалга, демисел болгаш тиилелге-биле оон чүрээ долдунган. Кужугет чоогунда турган почта салбырынга чүгүрүп чеде бергеш, аалынче телеграмма чоруткан «Эргим авай, хүлээп апты. Кужугет Байындык».

А. ТАРЧОКОВ.
Ленинград хоорай.

Үрезин белеткели

Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң тараажылары болгаш механизаторлары кодээ ажыл-агый культураларының байлак дүжүдүн өстүрер дээш бо чылын шудургу ажылдааннар. Беш чартык муң гектар хире шөлде тараа культураларының эки дүжүдү өстүрттүнген. Чамдык участоктарның бир гектарындан 15 — 18 центнерни ажаап ап турар.

Бо хүннерде артельдиң ховуларында ажыл хайныгып турар. Комбайнерлер Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга алдар болдурган чарышты калбартпышаан, дүжүт ажаап алыышкынның чоокку хүннерде доозарын шиитпирлээн. Анатолий Стародумов баштаан бешки хову ажылының бригадазының коллективи баштайгы күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Ында 1460 гектар шөлге тараан тараа культураларының кезилдези бүрүнү-биле доозулган. Бригаданың тараажылары 66 муң пуд тарааны күрүне шыгжамырынче чудуруп чорудкан. Механизаторлар ам кожазында бригаданың тараазын кестирип, оларга дузалап турар.

Колхозтуң төп складының девискээринге ажаап алышкан агрегаттарындан тараа үзүктел чок каап турар. Ону аңаа дүрген арыглааш, тараа хүлээп алыр черлерже чорудуп турар. Артельдиң кежигүннери 1964 чылдың тарылгазынга үрезин уарынче бо хүннерде улуг кичээнгей салып турар. Колхозтуң хоочун тараажызы Терентий Федорович Сарапуловтуң удуртулгазы-биле үрезин тарааны «ОС-4,5» деп машинада арыглап турар. Колхозтуң үрезин урар складтарында 650 тонна үрезинни уруп, оон 120 тоннаны чажып тарыырының шынарынга чедир арыглаан.

ӨДЕК-ЧЕР ИРИНДИЛЕР—ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Академик Т. Д. Лысенконуң аргазы-биле өдек-чер ириндилери белеткээриниң болгаш ажыглаарының аргазын «Горки Ленинские» деп, шенелде-шинчилел ажыл-агыйында ажылдап кылган.

50 гектар хемчээлдиг ховуга 0,5 гектар шөлдү шилип алгаш, 250 — 300 тонна өдекти аңаа алгарып төккеш, холуй булгаар болгаш декси кылдыр эжил каар. Өдектиң кырынга 20 тонна фосфориг дамганын болгаш 30 тонна хоюг чугайны урар. Ол органиктиг-минералдыг холуксааны хамызы 15 сантиметр кылдыр хөрзүнге холуй тарыптар болгаш чемишчидилге хөрзүн-биле эки холушсун дээш, кезе базар илиир-биле демги участокту илииртээр. Ириндилер белеткеп турар шөлдү өдек суу-биле бир катап суггарар.

Белен болган ириндини бульдозер-биле бөле иттирип алыр, херек апарган чергези-биле ону шөлдүң янзы-бүрү участоктарынга чаштырар болгаш кезе базар илиир-биле хөрзүнче хөөдүрер.

Бир тонна ирин бүрүзү бодуңуң чемишчидилгелиг шынарының талазы-биле бир тонна эки өдекке деңн болур.

«Горки Ленинские» деп ажыл-агыйга өдек-чер ириндилерни ажыглааныың түңнелинде сөөлгү чылдарның дургузунда бүгү кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдү ийи катап көвүдээн.

Ында гектар черден ортумаа-биле күзүн чажар кызыл-тасты 30 болгаш оон-даа хөй центнерни, чигир свёкладын — 442 — 523 центнерни, морковьту — 450 — 500 центнерни, картофельди — 160 — 170 центнерни, силос кылыр чочак-тарааны — 250 — 320 центнерни, «бызыр»-тарааның үрезинин — 30 центнерни ап турар.

Бо чылын чай кончуг кандаашкынныг болза-даа, «Горки Ленинские» деп ажыл-агыйга гектар черден ортумаа-биле кукурузаның 550 центнер ногаан массазын алган — ол болза кожазы колхозтарның болгаш совхозтарның алгаанындан ийи катап хөй болуп турар.

Ук ажыл-агый чемишчидилгени херегл ээриниң мурнунда гектар черден ортумаа-биле 15 центнер чемгерилге единицазын ап турган, ынчаарга ам — 40 болгаш оон-даа хөйнү ап турар.

ЧУРУКТАРДА: 1. Ирнди белеткээри-биле шилип алган участокту тарып турары. 2. Олче өдекти сөөртүп турары. 3. Сөөртүп эккеп төккен өдекти холуп турары. 4. Минералдыг ириндилерни немеп турары. 5. Ирнди белеткеп турар участокту кезе бастырып турары.

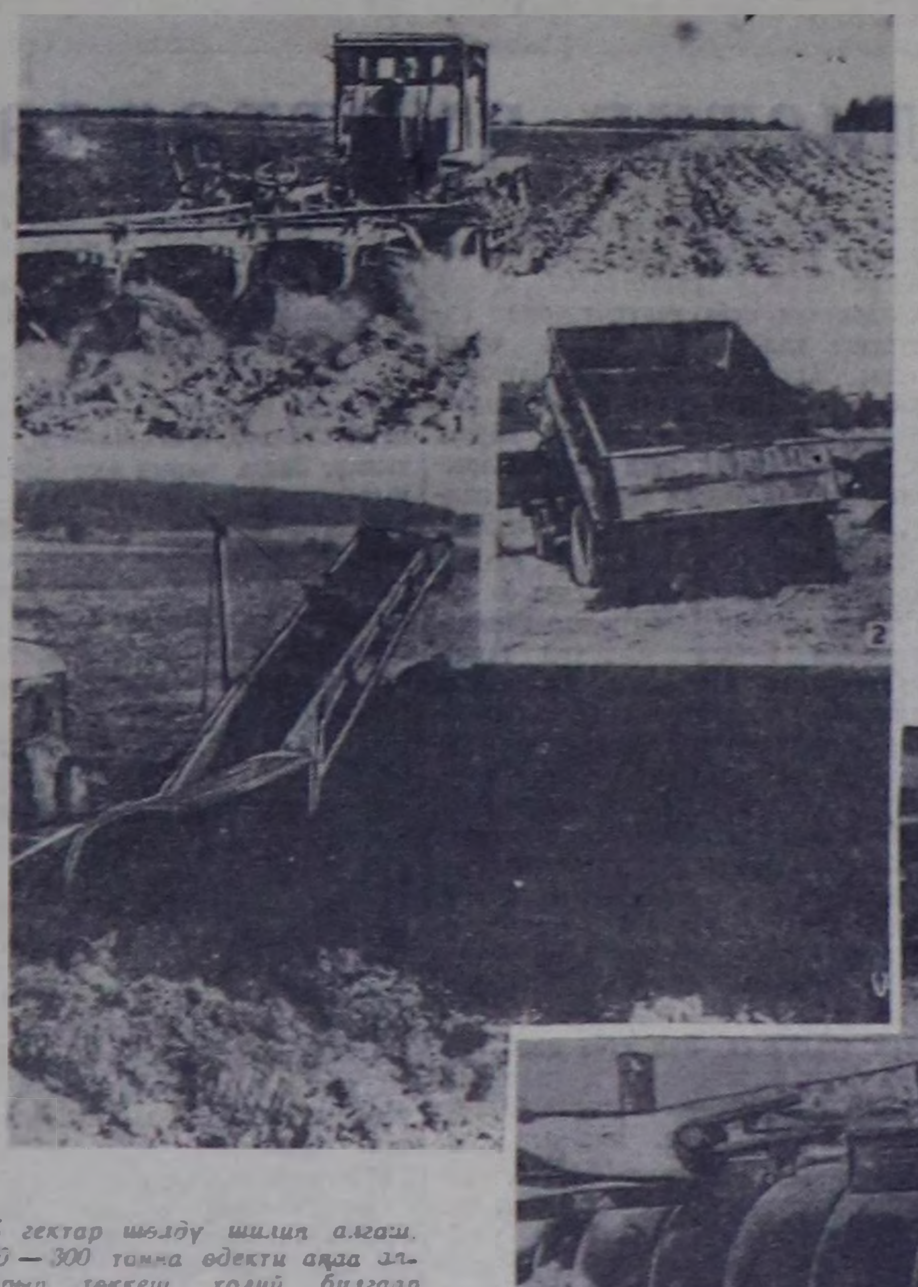

6. Өдек суу-биле суггарып турары. 7. Белен ириндини бөлүп турары. 8. Чаштырар тергеде чудуруп турары. 9. Белен ириндини хөрзүнге төп турары. 10. Чемишчиткен участокту чаштырыышкын мурнунда сөөлгү катап кезе бастырып турары.

Фото Н. ЖИГАНОВТУУ.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Тарып боозадылга

Зоотехник Сарыглар Окчаа «Тиилелге» совхозка чоокта келгеш, хой ажылының бригадиринде ажылдай берген. Ийи муң ажыг хойну тарып боозадыр ажыл озалдап турган. Чаа бригадир ук ажылды бодунуң харыысалгазынга алгаш, дораан организастап эгелей берген. Сентябрь 26-га чедир 470 ажыг хой тарыттынган.

Тарып боозадылганың түс-түс коданнар аайы-биле график-планын тургускаш, хүн бүрүде 40 — 50 хойну тарып турар.

Хой агарлаашкыны база организастыг чоруттунган. Совхоз күскү кыргылдада 7,5 тонна дүк алыр планныг турган болза херек кырында 8, 4 тонна болган. Оон түңнелинде совхозтуң 27 тонна дүктү күрүнеге дужаар онаалдазы 28 тонна 600 кг кылдыр ажыр күүсеттинген. Ирт кадарчызы К. Дажы-Серен ирт бүрүзүнден 2 кг 330 грамм, М. Калчан бир кодандан-на 2 кг 80 грамм дүктү ап, багай эвес түңнелдиг болган.

В. АРАНЧАА.
Таңды район.

Күүсеттинмейн барган

Хуу чурттакчыларның малын организастыг кадатка киирер дугайында Тоора-Хем кодээ Советтиң күүскомунга депутаттар, чурттакчы чон үргүлчү-ле саналдап келген. Ынчалза-даа ол саналды кодээ Советтиң күүскому херекке албайн келген. Чурттакчыларның хуузунда малы кудумчуларда хайгаарал чок чоруп, тараан ыяштарны үреп, суурну чии-биле боктаадырып келген.

Хамаатылар боттарының бүгү ыттарын дугаарладыр болгаш бажыңнарының чанынга баглап кадагалаар дугайында бо чылдың январьда-ла радиога чарлаан. Ынчалза-даа суурнуң ыттары амга чедир өөр-өөр болуп алган чорбушаан. Ол чорук почтачыларның ажылынга дыка шаптыктыг болуп турар.

Тоора-Хем кодээ Советтиң күүскому бодунуң шиитпирин кажан күүседип, чоннуң негелдезин хандырар ирги?

Н. ОЮН.

ТУДУГ АЖЫЛЫ ХОЖУДААН

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң Бара-Хаак салбырында тудуг ажылы дыка хожудап турар. Бо чылын Бара-Хаакка он аал иштинде чурттаар бажыңнар тудар дээн болза, оон чүгле ийизин шала туткан, оларның печкалары салдынмаан, соңгалары шилдеттинмээн, шалаларын доозулваан. Шынында ол бажыңнар Саян ындындан эккелген, чүгле эптей салыр кылдыр белеткеп каан болган.

Чамдык ажылчыннар бажың-биле хандыртынмаан турда-ла, салбырның эргелекчизи эш Шомин тудугже кичээнгей салбайн, хөй тудугларның планын үскен. Кыштагларга тудар дээн бажыңнарның чангызыңда тутпаан.

Ол ышкаш кажаалар септелгези база хожудап турар. Сүт-бараан фермазының инектери кала кыштаары билдинмес, кажаа септеттинмээн. Ферма турар черлерде өдек белдүнмээн.

Чурттаалга тудуу чугула айтырыг болгай. Бир эвес кижилер таарымчалыг бажың-биле хандыртынар болза, чүгле оларның чурттаарынга эки болур эвес, ниитиниң ажылынга киржиринге, ажы-төлдүң өөренирингге база дузалыг болур.

О. ЕНДАН.

Байырлыг хүлээп алыышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Делегейде бирги космонавтыга парижчилерниң көргүскен байырлалдыг хүлээп алыышкынынга хөй-хөй күрүне ажылдакчылары адаарган болур. Париж солуннар ынчаар бижип турар. «Космоска бир дугаарында четкеш келген кижини парижчилер өөрүшкү-биле уткуп алган»—деп, ындыг эгениң адаа-биле башкарыкчы партия ЮНР-ниң органы «Насьон» солуң совет космонавт Юрий Гагаринниң Парижке чеде бергенинин дугайында тодаргай отчётту парлап үндүрген. «Юрийни йөрээшкиннер-биле уткаан»—деп, «Паризьен Либере» бижээн.

«Гагаринге парижчи ура»—деп, улуг эгениң адаанга «Юманите» солуң Гагаринниң Парижте чорупп турарының баштайгы хүнүнүң дугайында ийи арын долу отчётту парлап үндүрген. Тайбынче болгаш бүгү улустарның тайбың кады ажылдажылгазынче совет улустуң кедергей улуг чүткүлү Ю. Гагаринниң сөс бүрүзүнден илдең-дир деп, совет космонавтның интервьюзун бир дугаарында алган, ол солуннуң корреспондентизи Пьер Жюан онзалап демдеглээн.

«Гагаринниң чугаалап турары бүзүрелдиг-ле-дир, ол болза дензи чок апаар байдалга Черни долгандыр аян-чорукту кылган баштайгы кижи-дир... Оон чугаалап турары бүгү чүүлдерни тодаргай өөренип алган техник ышкаш-тыр, космос делгемин удавас бүгү кижилерниң болур деп ол-ла түннелди ол кылып турар-дыр»—деп, Жюан бижээн.

Үре-түңнел чок оралдажыышкыннар

СОФИЯ. (СЭТА). Радио дамчыдылгазының болгаш телевидениениң айтырыгларының талазы-биле делегей организациязының нийти хуралының XIX сессиязында болгар төлээлерниң удуртукчузу Н. Ганчовский КУР-нуң төлээлериниң сессияның ажылынга шаптыктаар дээн оралдажыышкыннарының дугайын «Народна культура» солунга бижээн. Кыдат төлээлер кежигүн дадывырын төлээринден херек кырында ойталаан. Ол-ла үеде КУР даштыкыга радио дамчыдылгазының санын чүгле эвээжедип турар эвес, харын-даа көвүдедип, радио чалгыгларын ажыглап, эфирге корум-чурум чок чорукту ындыг янзы болдуруп турар.

Делегей байдалының кол-кол айтырыгларын чугаалажып көөрүн сессияга күткүүр дээн кыдат төлээлерниң оралдажыышкыннары болгаш чепсегленииишкинни бүгү-нийти дүжүрери болгаш тайбың дээш 1962 чылда Москвага болган бүгү-делегей конгрезинге ол организацияның төлээлериниң ажыл-чорудулгазын чүгалдыг деп бадылап турар чүүлдү административтиг чөвүлелдиң отчёт илеткелинден казырын чедип алы, дээн оларның салдыныш чок оралдажыышкыны мырыңай үре-түңнел чок болган.

Кыдат төлээлерниң баштыңының чугаазында ол организацияның сорулгалары-биле болгаш ажылы-биле капсырлажыр чүү-даа чок болган деп, Ганчовский бижээн. Ол чугаа болза өжээтен каржы хыйланыышкын-биле долдунган болгаш ажычаның бүгүде хүлээп көрген нормаларын каржызы-биле хажыткан чорук болган. Нийти хурал шак ындыг кара-туразында чулчурукчуларны ойтур шапкан болгаш болуунуң ажылын чедиишкинниг чорудкан. Кыдат төлээлер мораль талазы-биле бүрүн ангылалдыышкынның байдалынга таварышкан. Совет төлээлерге өске төлээлерни удурланыштыр тургузар болгаш чарлыышкынны болдурар дээш оларның оралдажыышкынындан чүү-даа болбаан.

Угаан-сарыылдыг туруш

ТОКИО. (СЭТА). Экономиканы өөренир талазы-биле япон чөвүлел социалистиг лагерьниң чурттары-биле Японияның садыглажылгазын идепкейлиг хөгжүдерин айыткан. Бо айтырыгга Япония моон соңгаар АКШ-че болгаш барыын европейжи чурттарже хая көрүнмезе чогуур деп, чөвүлелдиң ажылдап кылган илеткелинде онзалап демдеглеп турар. Япония болза социалистиг чурттар-биле коммерциялыг садыг харылзааларын хамаарыштас чорукту туружундан калбартыр, ол үеде кол чүткүлдү ССРЭ-биле, Кыдат-биле болгаш КУДР-биле садыглажылганы хөгжүдеринче угландырар ужурлуг.

Социалистиг чурттар-биле Японияның садыглажылгазының айтырыгларын өөренип көөрү-биле ол чөвүлелди 1962 чылда тускай тургускан. «Майнити» солуннуң дыңналып турары-биле алырга, ол чөвүлел чүгле салдарлыг саң-үлетпүр бөлүктериниң эвес, харын-даа чурттуң чазак бөлүктериниң бодалын илередип турар.

Совет улуска өөрүп четтиришкин

САНА. (СЭТА). Саналан 16 километр черде туруп турар Рахабта улустар аразының чаа аэропортту ЙАР-ның президентизи Абдалла Ас-Саляль ажыткан. Ажыдыышкынның ёзулалынга чүве чугаалааш, президент Ас-Саляльдың медеглээни болза:

«Бистиң политикавыс—ол дээрге тайбынның политиказы деп, бистер чарлаан болгай бис, ынчангаш бискэ дузалап турар бүгү-ле кижилерге найыралдың холун сунуп тур бис. Эң-не улуг самолёттарны-даа хүлээп ап шыдаар. Йеменде улустар аразының баштайгы аэропорттуң ажылдап турар-дыр бис. Мону совет тускай эртемниглер йемен техниктер-биле демнежип тургаш тургускан. Бистер совет улуска улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис».

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гананың даштыкы херектер министри Коджо Ботсио КНО-нуң Кол Ассамблеязының пленарлыг хүндүскү хуралынга чүве чугаалааш, өскениң девискээрлеринде даштыкы шериг баазаларын узуткап чок кылырын негээн. Оон чугаалааны болза: «Гана ядролуг чепсектиң тарап нептерээринге база-ла удурланып турар. Кижи төрелгетениң эрге-ажыын барымдаалааш, ядролуг күрүнелер ядро чок болуп турар өске күрүнелерге ол чепсекти дамчыдып бээринден дадагалзаар ужурлуг. Ядролуг чепсекти болгаш ону чедиреринин херекселдерин узуткап чок кылырының болгаш чепсегтиг күштерни база анаа чепсегленииишкиннерни дыка кызырарының дугайында саналды бис база-ла деткип турар бис».

Амдыызында, колониализмни чер кырындан арылдырбаан турда, деколонизацияның айтырыы Каттышкан Нациялар Организациязының кол сагыш салыр чүүлдериниң бирээзи болуп артар ужурлуг деп, Коджо Ботсио онзалап демдеглээн.

Португали тергиидээшкинниң адаанда туруп турар девискээрлерде, а ол ышкаш Мурнуу Родезияда болгаш Мурнуу африкан республикада эптежир арга чок берге байдал турустунуп турар. Анголаның, Мозамбиктиң болгаш португали Гвинеяның улустарының бот тодараттынар эргезин хүлээп көөрүнден Салазарның чазааның ойталап турары дээш улуг харысалга Португалияның НАТО талазы-биле эвилелдиглеринге онаажыр деп, Ботсио айыткан.

АКШ-та негрлерниң үр үеде ядыы-түреңги болуп турар байдалы бүгү-ле африкан күрүнелерниң ханы дүвүрээзинин болдуруп турар деп, Ботсио оон ынай демдеглээн.

Улуг күрүнелерниң эң-не өйү келген болгаш соңгаарладып болбас сорулгаларының бирээзи болза, герман айтырыын аайлап шиитпирлээри болгаш герман тайбың керээзинге ат салыры болур деп, Коджо Ботсио демдеглээн.

Индонезияның төлээлекчизи Л. Н. Палар база-ла бодунуң чугаазынга улуг кичээнгейни деколонизацияның айтырыынга салган. Бодунуң колонияларының девискээрлеринге бодунуң тергиидээшкинин болгаш салдарын хевээр арттырарынче чүткүп турар Великобританияның колониалдыг политиказын ол чугаалаан. Ол политика Кол Ассамблеяның деколонизация талазы-биле хүлээп алган резолюциязының ёзузунга мырыңай таарышпас болуп турар деп, Палар чугаалаан. Малайзияны тургузар дээн оралдажыышкын Мурнуу-Чөөн Азияның районунга Англияның салдарының кавызын мөңгежидеринче угланган чорук-тур деп, ол чугаалаан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чорууну илерел келген чавырлыышкынынга хамаарыштыр чугаалааш, Москва Керээзин чарган чорук миллион-миллион кижилерге ханы чиигээшкинниң болгаш идегелдиң медерелин болдурган деп, Л. Н. Палар онзалап демдеглээн. Оон бодалы-биле алырга, чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле 18-тиң комитединде кирип турар күрүнелерниң чөвүлел хуралын эң-не бедик деңнелдиң удуртукчу ажылдакчыларының киржилгези-биле чыылдырар дугайында ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң саналынга эң-не шимгыы кичээнгейни салыр ужурлуг.

Атомнуг улуг күрүнелерниң моондаан ядролуг чепсээниң кедергей улуг үрегдекчи күжүнүн дугайын сагындырбышаан, Чилиниң төлээлериниң баштыңы сенатор Луис Боссайның чугаалааны болза: ядролуг ускулежиишкин болу берген таварылгада «тиилекчилер база-ла тиилеттиргеннер ышкаш, шак ындыг халаптыг байдалга таварышкан турар ийик». Ындыг болган төлээде, улустарга тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның оруундан өске орук чок. Чилиниң делегады Москва Керээзин дайынның кыжанын узуткаарынче орукка чугула базым кылдыр байыр чедирген. Чамдык чурттар ол керээге ат салырындан ойталап азы ат салырын саададып турарының талазы-биле холбаштыр, бистиң дүвүрээзиниивисти бо индирден илередир ужурлуг бис деп, Боссай уламчылаан. «Керээге бар болуп турар моральдыг кыйгырыгга харыылаарынче бүгү чурттарны найыралдыг ёзу-биле Ассамблея кыйгырза чогуур» деп, чили делегат саналдаан. Ассамблеяның сессиязынга А. А. Громыконуң болгаш Дж. Кеннединиң чугаалаан чүүлдерин делегейниң хөй-ниитизи «чаагай чоруктуң эгези» кылдыр хүлээп алган деп, Боссай чугаалаан. «А. Громыконуң чугаазында позитивтиг чүүлдер болгаш саналдар бар болуп турар болгаш чаагай тура-сорук-биле сиңниккен деп, бистер санап турар бис»—деп, ол уламчылаан.

Чили болза Латин Американы ядро чок зона болдурар дугайында декларацияга ат салган беш латин-америк чурттарның бирээзи болуп турар болгаш чепсегленииишкинниң кызырар талазы-биле хемчеглерни алырынче ол районнуң чурттарын Чилиниң президентизи Алессандри кыйгырган деп, Боссай сагындырган. Хөгжүп турар чурттарның шыңгыы экономиктиг бергелеринге доктаагаш, чили төлээлекчи болза, амгы үеде чепсегленииишкинниң эндере бүдүреринге чарыгдап турар миллиард-миллиард долларны аш-чүтү, чедимчес түрегделди, аарыг аржыкты узуткаарынга ажыглаан туруп болур ийик деп чугаалаан.

Индияның найысылалы Делиге улуг чыскаал болгаш ажылчы чоннарның митингизи болган. Аңаа 200 муң хире кижи киришкен. Ону Индияның Коммунистиг партиязы болгаш профэвилелдериниң бүгү-индий конгрези улустуң бижиин деткиири-биле организастаан. Ук бижикти Индияның парламентизинге дамчыдып берген.

10 миллион ажыг индий ажылчыннар, тараачыннар болгаш албан-хаакчылар ат салган ол бижикте өртектерни дыка чиигедириниң дугайында, ажылчы чоннарга онаап турар янзы-бүрү үндүрүглерни кызырарының дугайында болгаш чурттуң экономиказының эң чугула адырларын национализастаарының дугайында ажылчы чоннарның негелдези кирген.

ЧУРУКТА: чыскаалдың киржикчилериниң колонназ ы.
Фото В. Никитинниң.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Конкурс дугайында

Жюриниң даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Х. А. Анчимааның даргалааны-биле литератураның болгаш уран чүүлдүң эң эки чогаалдары дээш чарлаттынган конкурстуң жюри кежигүннериниң хуралы болуп эрткен. Аңаа республиканың чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чериниң даргазы эш Саган-оол конкурстуң чорупп турарының дугайын дыңнаткан.

Янзы-бүрү жанрларның болгаш аңгы-аңгы авторларның элээн хөй санныг чогаалдары киргилээн. Оларның аразында — тоожулар, шиилер, шүлүглелдер, чечен чугаалар, очерктер, либеретто болгаш шүлүктер. Оларның дыка хөйүнүң идейлиг утказының, техниказының болгаш өске-даа шынарларының конкурстуң негелделеринге дүгжүп турары илерээн. Ооң-биле кады республиканың чогаадыкчы кол күжү—чогаалчыларның, журналистерниң, ылаңгыя композиторларның конкурска мынчага чедир киришпейн турарын четпес деп демдеглээн.

Жюри конкурска хүлээп алыышкынны 1963 чылдың ноябрь 15-те доосkaш, декабрь 1-ниң бетинде түңнелдерни үндүрер деп шиитпирлээн.

Смоленск—1100 чыл болган

Эрте бурунгу хоорай байырлап турар

СМОЛЕНСК. (СЭТА-ның корр.). Смоленск бодунуң 1100 чыл болган оюн байырлап эрттирген. Ол байырлал өске алдарлыг болуушкун-биле — немец-фашистиг эжелекчилерден хоорайны хостааныының 20 чыл болган ою-биле капсырлашкан.

Төрээн чурттуң төөгүзүнге хөй-хөй алдарлыг арыннарны кирип бижээн эрте-бурунгу хоорай бодунуң байырлалын аныяксый берген—ногаан парктарлыг болгаш бульварларлыг, каас-чараш шөлдерлиг, улуг чаа тудуглар районнарлыг, чаа бүдүрүлгелерлиг болуп демдеглеп эрттирген.

Транспарантыларны, лозунгаларны эндере аскылаан. Эрте-бурунгу бажыңнарның бирээзинде—боттарының чаагай ажыл-херектери-биле алдар чуртун алдаржыткан, сураглыг ол чер чурттугаар—композитор М. Глинканың, аян-чорукчу Н. Пржевальскийниң, флот баштакчызы П. Нахимовтуң, аныяк партизан В. Куриленконуң болгаш өскелериниң-даа портреттери.

Ажылчы чоннар депутаттарының Смоленск хоорай Совединиң байырлал сессиязы областың шии театрынга болган. Улустуң соңгааннары-биле кады аңаа бүдүрүлгелериниң, тудугларының мурнакчы кижилери, 1941—1943 чылдарда немец-фашистиг ордаларга удур Смоленщинага маадырлыг демисежип турган дайынчылар болгаш партизаннар, хоочун большевиктер, хөй санныг аалчылар чедип келген.

СЭКП-ниң үлетпүр обкомунуң бирги секретары Е. Трубицын, СЭКП-ниң көдээ обкомунуң бирги секретары Н. Калмык, облкүүскомнар даргалары А. Гнедов, Н. Ребрик, Совет Эвилелиниң маршалы А. Еременко, мурнунда партизан баштыңнары турган С. Гришин, В. Воронченко, чогаалчылар А. Твардовский, М. Исаковский, скульптор Л. Кербель, хоорайның бүдүрүлгелериниң, тудугларының мурнакчы кижилери президиум столунуң олуттарынга олурупкан.

Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП ТК-ның Президиуму составтыг хүндүлүг президиумну улуг өөдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Хоорайкүүском даргазы Д. Богачева илеткел кылган. Москваның, Ленинградтың, Киевтиң болгаш өске-даа хоорайларның төлээлекчилери сессияның индиринден смоленчилерге байыр чедирген. Витебск хоорайның төлээлери юбилей хевизин хоорайга белекке берген. Калуганың төлээлери—сылдыстыг октаргайның лоцманы К. Циолковскийниң бюзун, Ярославльдың төлээлери космос маадырлары—Юрий Гагарин биле Валентина Терешкованың портреттерин чураан шаажаң саваны белекке берген.

Хоорай Соведи тураскаалдыг самбыраны доктаадып тургускан. Хоорайны тудуп тургускан болгаш каастап шимээн, дайзыннардан ону камгалап, ооң адын күш-ажылчы, революстуг болгаш кайгамчык маадырлыг чоруктары-биле алдаржыткан кижилерниң аттарын аңаа киирер. Ол тураскаалдыг самбыраны эрте-бурунгу быжыглал хаказының чанынга тургузар.

Күш-ажылчы алдарның эстафетазын—мурнакчы заводтарның болгаш фабрикаларның рапорттарын бижээн дептерни президиумга чедирип келген.

Салгакчыларга бижээн чагааның созун номчаан. Ол чагааны быжыглал хаказынга шыгжаан турар болгаш 50 чыл эрткенде—2013 чылдың сентябрь 28-те ажыткан турар ужурлуг.

СЭКП ТК-зынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чорудар байырны сессияның киржикчилери улуг өөдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛААРГА

БӨГҮН

«НАПЫРАЛ» «Хөглүг-оолдар» 10 шакта. «Сөңгү чуктуң төөжүзү» 12 шакта. «Бир-ле катап эрте кузун» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Памирниң уруглары» 11.15, 1.15 шактарда. «Дунаи базымнар» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ыраңта душтун» 2.30, 4.30 шактарда. «Ынакшылга чеже сестер херегил?» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иоланта» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

БО ДИРИГ АМЫТАННАР айыылдыг..

Моортайлар болгаш ыттар кижилерге халдамырлыг: холаар дарылга, токсоплазмоз, парша аарыгларының тарадыкчылары, а токсоплазмоз деп аарыгның түннелинде, угааны четпес тудуу уругларның төрүттүнери азы абортту болдурар; глистилер-биле (аскаридалар, бичии цепеннер, острицалар), чума, ижин тиви, от аарыын тарадып болур.

Черлик ыттарны болгаш моортайларны тутпаңар. Оларны бажыңнарга тутпаңар. Олар-биле уругларыңар ойнатпаңар. Ындыг черлик моортайларны болгаш ыттарны орун-дөжекче чаглатпаңар. Моортайларны болгаш ыттарны тутканыңар соонда, ыяавыла холдарыңарны чуңар.

Чем магазиннеринге болгаш аъш-чем кылыр бүдүрүлгеге черлерге моортайларны тудуп болбас.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫНЫ

Акы-дуңма социалистиг чурттарда

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ ЭРГИМ АКЫ-ДУҢМАЛАРГА

Болгар садыг организациялары чыл бүрү Совет Эвилелинче чүс-чүс тонна эң янзы-бүрү консервыларны болгаш компоттарны чорудуп турар.

Продукциязының улуг кезиин Совет Эвилелинче садыглап турар. республикада күрүнениң 43 консервы бүдүрүлгелериниң бирээзи — Варненск комбинадынга чоокта чаа чораан бис.

Чуртта бо улуг бүдүрүлге үш чыл мурнунда туттунган, ол техниканың эң тергиини-биле дериттинген. Коммунистиг күш-ажылдың коллективизиниң бедик алы дээш демисежип турар инженерлерниң, техниктерниң болгаш ажылчыннарның хөй санныг, найыралдыг коллективи мында ажылдап турар. Чыл бүрү Варнечскиниң консервы комбинады эң янзы-бүрү продукцияларны: ногаа болгаш эът консервыларын, янзы-бүрү ногаа-чимис компоттарны, кадырган ногааларны болгаш кат-чимистерни, соктарны, концентраттарны — чүс ажыг чүүл аттыг чүүлдерни бүдүрүп үндүрүп турар.

Мында, хүнээрек Варнаның комбинадында, арыглаттынган сураглыг болгар помидорларны, кызыл перецти, чочак-тараажыгаштарны, консервилээн тырткан чемнерни бүдүрүп турар.

Бажан бис комбинаттың директору, 32 харлыг инженер Ильея Илиев-биле чайынналып турар кат-чимис цегинче кире бергенивисте, чаагай чыттанып турар хуулгаазын тоолчургу садче кире бергени дег ындыг болду. Компот кылыры-биле ажылдап кылып каан муң-муң килограмм персиктер, абрикостар, сливалар чыткылаан. А кожазында ногаа цегинде узун столдарның чанында ак халаттарлыг херээженнер чаа помидорларны арыглавышаан, конвейерде банкаларга дүрген доңдуруп олурлар.

Оларның бирээзи онза шалыпкын ажылдап олурган, сактырга, ооң доңдурган банкалары соонуг-мурнуг дүрген ужугуп чоруп турган ышкаш. «Болуунуң күш-ажылынга кончуг ынак мен»—деп, чурттуң консервы бүдүрүлгелеринге чээрби чыл ажыг ажылдаан Пенка Малчева биске чугаалады.—Совет Эвилели бистиң фабрика болгаш заводтарывыска эң үнелиг дериглелерни, машиналарны, станоктарны чорудуп берип турар, а бис совет улуска бистиң черниң кайгамчык кат-чимизин берип турар бис. Бистиң продукциявыстың совет чуртка улуг херегленнип турары онза өөрүмчүг-дүр, ынчангаш бис чүгле кончуг эки шынарның консервыларын бүдүрүп үндүрерин оралдажып турар бис».

Пенка Малчева бодунуң коллективиниң бодалын кончуг-ла эки илеретти деп, комбинаттың директору биске чугаалады. Бисте чыдып каап турар участоктар чок. Ылангыя чимис цегиниң Янко Рашковага удурткан чөлчээ. Пейка Маноловаыны удурткан ногаа цеги болгаш өскелер-даа эки ажылдап турарлар.

Комбинатта бодунуң чаарттыкчылары бар. Чижээ, столяр Никола Шиваров чеди ажылчынның күш-ажылын солаан, кургадылгага таарыштыртынган яблок кезер машиназы чогаадып кылган.

Комбинаттың инженерлер коллективи конфитюра хайындырар чаа технологияны ажылдап кылган болгаш ону ажыглалга киирген. Бир эвес мурнунда конфитюрну ажык котельдарга 50—100 кг ишкирлиг бедик температурага хайындырып турган болзувусса, ам бис ону 55-60 градус чылыг турда 600 кг ишкир аппараттарга хөлчок улуг саваларга хайындырып турар апарган бис. Оон түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү хөй катап бедээн. Каттар бодунуң амданын, өңүн, а эң-не чугулазы—үнелиг витаминнерни камгалап турар чүве болганда, конфитюрлар эң бедик шынарлыг болуп турар.

— Комбинат бүдүрүлгеге кандыг чаа чүүлдерни белеткеп турары?—деп, бүдүрүлгениң директорундан айтырган бис.

— Бо чылын бис үнүш консервыларын бүдүрүп үндүрдүвүс, оон составынче янзы-бүрү чаа ногаалар кирип турар. Оларны болгар салаттар деп адап алган бис. Ынчангаш бис ону совет садып алыкчылар ынакшыыр дээрзинге бүзүреп турар бис. Оон ынай, чоокта чаа бис консервылаан чаа морковьту үндүрүп эгеледивис. Үр үеде ажаар болза-жок, ол болза чап чаа-ла дөзүнден тура тыртып алган морковьтуң амданы дег болур-дур.

Комбинаттан чоруп тура, бис белен продукция шыгжаан склад чанынга доктааган бис. Янзы-бүрү консервыларны болгаш компоттарны улуг хааржактарга салгаш, чүдүрүп турар болду. Оларның бирээзинде мынчаар бижип кааның номчаан бис: «Совет Эвилелинде эргим акы-дуңмаларга. Хүннээрек Болгариядан байыр».

Клара ОРЛОВА.
Варна-София хоорай.
СЭТА-ның корреспондентизи.

ХОСТАЛГАНЫҢ ОРТУЛУУНУҢ ААС ЧОГААЛЫ

Залда тергиидеп турган ыржымны күштүг, дыңзыг ыыт үрепкен. Дүлейзиннээр кагыглар дыңзыы-биле солчуп, олар улам-на дыңзып органа. Хаяаларда болгаш залдың дээвиринде дыңзыг даащ хөй удаа дапкырлап турган. Үзейипкеш, дискек кырынга олурупкан, улуг барабанны адыштары-биле дыңзыг каккылаан, кызыл-даван негрниң олурганы сценаже көрүкчүлер көрнү бээрлер. Мистиктиг шажынчы «Конга» деп танцының нарын хевирлерин күүседип турган кижилерниң дүрзүлерин чурувушаан, тырыктың чидиг херели сценаның ханызында карангыны чара кире берген...

Кубаның аас чогаал танцызының национал ансамбльниң ойнап турары Гавананың эң эки театрларының бирээзи — «Мельны» кежээлерде ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер дола бээрлер. Революцияның тиилелгезиниң соонда, культураның Национал чөвүлелиниң бот-идепкейи-биле тургустунган ол ыр коллективи куба көрүкчүлерниң ортузунга калбак ат-сураглы чедип алган. Ансамбль болза бот-боттарының аразында чоок холушкак индей, испан, африк элементилер кирген кубаның улустуң эрги танцыларының чанчыл болган хевирлерин камгалаар болгаш хөгжүдер сорулгалыг.

Куба аас чогаалы нарын болгаш хөй хевирлерлиг. 1511 чылда бо ортулукту эжелеп алган испан конкистадорлар Кубага бодунуң танцы культуразын эккелген. Африканың янзы-бүрү кезектеринден колонизаторларның чедирип эккелгени—янзы-бүрү аймактарның негрлери — норуба, конго, карабали, арара болгаш өскелер-даа боттарының чанчыл оюннарын, танцыларын арттырып алганнар. Чүс-чүс чылдарның дургузунда аймак-сөөктерниң болгаш улустарның танцылары чаа, куба национал танцыны төрүттүндүрбүшаан, бот-боттары деңге байлакшып, холужуп тургулаан. Кол куба карнавалдар апаргылаан хөглүг, массалыг танцы көргүзүү — компарса база-ла ынчаар төрүттүнген.

Ансамбльге киржири-биле 50 кижини, колдуунда-ла аныяктарны шилип алган. Дуржулгалыг ыр удуртукчулары Родольфо Рейес, Рохелио Мартинеса Фуре болгаш өскелериниң даа удуртулгазы-биле олар куба национал уран чүүлдүң хөгжүлдезиниң төөгүзүн көргүзерин оралдажып турар улуг программаны белеткеп турарлар. Контрадансу, румбу, прегон деп француз хоргадакчыларының эккелгени Африк аймактарның «Байле де Мани», «Байле де Нука» деп танцыларын көрүкчүлер көөрлер.

Революция соонда куба улустуң амыдыралын болгаш күш-ажылын көргүзүп турар чаа-чаа темаларны ол программада калбаа-биле көргүскен. «Ол көргүзүгнү көөрү дээрге Кубаны, революция-биле төрүттүнген бо Кубаны улам-на эки билип алыры-дыр», —деп, «Мундо» солуң аас чогаал танцызының Национал ансамблиниң чаа программазының дугайын ынчаар бижип турар.

...Кежээ дүжүп келген. «Мелья» театрының эжиктери көрүкчүлерниң мурнунга хүндүткелдиг-биле ажыттынар. Залда чырык өже бээр. Чанның-дидимниттиң болгаш эрес-дидим чоруктуң бурганы күчүлүг Шанго, көрүкчүлерни африк арга-арыгларының шыштыг шыргайынче аппарбышаан, сценага хөглүг оюн-ёзулалды көргүзер. Кубачылар төрээн ортулуунуң байлак аас чогаалы-биле ынчаар таныжарлар.

Ю. РОМАНЦЕВ.
(СЭТА).

ААРЫГ ЧАЙЛАП БЕРГЕН

ЧТБ-ның дыңнадып турары болза, уругларның туберкулёз эмнелге черлеринге 1.240 орунгар эмнеликчилерниң чок боор турары-биле бодунуң чогуур херегленинге ажыглаттынмайн турар. Ол аарыг-биле баш удур камгаладыг демиселдиң ачызында, уругларга туберкулёз амгы үеде кончуг ховар таваржып турар. Чехословакия дээрге туберкулёзтаан уругларның өлүрү чок болдунган чурт болур.

Кошумберкте болгаш Лучивна уругларның ийи эмнелгези бо чылын хагдынган. Бо чылын хагдынган эмнелгелер өске сорулгаларга таарыштыр кылдынган.

Уруглар туберкулёзу-биле демиселге тарыышкын улуг рольду ойнап турар. Чаа төрүттүнгеннерниң 98,3 хуузунга бо чылын тарыышкын кылган. Уругларга катап тарылганы 6,11 болгаш 14 харлыында кылыр. Аныяктарга тарыышкынны 9,25 болгаш 30 харлыында чорудар. Тарылганы бүгү уругларга халас болгаш ыяавыла албан кылып турар. Оон ыңай, бүгү уруглар болгаш аныяктар эмчилерниң үргүлчү хайгаарылгазында турар.

(СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63. редакторнуң оралакчыларының 35 — 24. 25 — 38. идеология килдизиниң 37 — 13: харыысаалгалыг секретарьның 23 — 35. көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54. үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64. чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27. нийтиик информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75. корректорларның 21 — 47. солун келбейн баргаза 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—00710.

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 3 ЧЕТВЕРГ № 235 (5639).

Өртээ 2 көп.

Ажаап алыышкынны болгаш күрүнеге тараа садарын дүрген доозарының шалыпчы неделязы чарлаттынган

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА

Дүжүт ажаап алыышкынын болгаш күрүнеге тараа садарын доозарын дүргедедир талазы-биле хемчеглер дугайында

Дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда дүжүт ажаап алыышкынны багай чорудуп турарын СЭКП обкомунуң бюрозу демдеглээн. Октябрь 1-де байдал-биле алырга республикада 51 муң гектар тараа культуралары ам-даа ажаап алдынмаан. Таңды колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозтары болгаш совхозтары дүжүт ажаап алыышкынын дендии оожум болгаш организас чок чорудуп турар. Ында 24 муң гектар тараа культуралары ам-даа бастыртынмаан. «Тыва», «Чыраа-Бажы», «Найырал», «Улуг-Хая» болгаш «Өөк» совхозтар дүжүт ажаап алыышкынын узамдыктырган. Оларда 2-ден 3 муң гектар чедир тараалар ам-даа сыпта хевээр, а «Тиилелге» совхозтуң тараазының чартык кезии ажаап алдынмаан.

Күрүнеге тараа садары мырыңай багай чорудуп турар. Таңды бүдүрүлге эргелелиниң чамдык колхозтары болгаш совхозтары күрүнениң белеткел пункттарынга тараа дужаарын саададып, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары тараа дужаарының темпилерин дүргедедириниң орнунга чүзүк-баазык саналгалар кылып, күрүнеге тараа дужаарының хемчээлин эвээжедирин партия, совет органнарындан диләэрин оралдажып, ооң-биле күрүнеге удур хөөнну илередип турар.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары шаңнарда хөй санныг барааның тараалыг турган-ла сентябрьның үшкү он хонуунда чүгле ол чылдагааннар-биле белеткел пункттарынче тараа сөөртүрүнүң темпизин дыка кызырган. Таңды бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш Куценко болгаш партком секретары эш Сухачев дүжүт ажаап алыышкынын багай организастап, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртур кадрларының аразында олуттпай-шуушпен болгаш харыысалга чок чорук-биле эптежип, күрүнеге тараа садарын саададып турар ажылдакчыларга эргежок чугула политиктиг үнелел бербейн турар.

Автотрестиң эргелекчизи эш Антышев дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш белеткел пункттарынче тараа сөөртүр ажылда автотранспорттуң уаңктел чок ажылын организастаар хемчег албаан. Сөөлгү үеде автомобиль чолаачылары ажыл-агыйлардан массалыы-биле чанып чоруур чоруктар турган, ол болза «Тиилелге» совхозка болгаш Дуржулга станциязынга комбайннар анаа турар чорукту болдурган. Тараа сөөртүлгезинде ажылдап турар хөй чүък сөөртүр машиналарны тараа белеткелдери-биле холбашпаан өске ажылдарже чардыктырар чорукту эш Антышев бөлүк-биле тараа сөөртүлгезиниң темпизин кошкадырынга дузалап турган. Чүгле автотрестиң буруузу-биле Таңды районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының шаңнарынга 3 муң тонна хире тараа мөөңнеттинген болгаш үр үеде белеткел черлеринче сөөртүнмейн чыткан.

СЭКП обкомундан хөй удаа сагындырып турбуже, чамдык районнар ангыс андарыышкынының мурнукузу ышкаш багай организастап турар. Ол ажылды Чөөн-Хемчик, Тес-Хем болгаш Өвүр районнарның колхозтары база совхозтары оожум темпилиг чорудуп турар.

Дүжүт ажаап алыышкынын, күрүнеге тараа садарын, ангыс андарыышкынын болгаш үрезин уруушкунун организастап турарында бо бүгү улуг четпестер болза көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң бо эң чугула ажылдарны багай удуртуп, бүдүрүлге эргелелдериниң ажылдакчыларынга болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге көдээ ажыл-агыйда ажыл-херектиң байдалы дээш кошкак негелде салып турарының база түңнели болур.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң **доктаатканы болза:**

Октябрь 1-ден 7-ге чедир дүжүт ажаап алыышкынының доозар талазы-биле шалыпчы неделяны чарлаар. Тараа культураларының ажаап алыышкынын доозарының хуусааларын мынчаар доктааткан: Таңды бүдүрүлге эргелелинге октябрь 7-де; Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем бүдүрүлге эргелелдеринге октябрь 5-те.

Күрүнеге тараа дужаарын доозарының хуусаазын бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга октябрь 10-дан орай эвесте деп доктааткан.

Тараа ажаап алыышкынының темпизин күштелдирер хемчеглерни албаны база күрүнеге тараа садарын организастаарынче кичээнгейни кошкатканы дээш Таңды бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш Куценкону болгаш партком секретары эш Сухачёвту доңгуткан. Дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш белеткел пункттарынче тараа сөөртүлгезинге автотранспорттуң багай ажылы дээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш Коссов биле автотрестиң эргелекчизи эш Антышевти шыңгыы сагындырган.

Автотранспортту ажыглаарынга корум-чурумну тургузар талазы-биле ажылды күштелдирерин, сагылга-чурум чок чамдык чолаачылар-биле, тарааны оорлаар чорук-биле база ажыл үезинде чолаачыларның арагалаар чорук-биле шыңгыы демиселди чорударын республиканың хөй-ниити корум-чурум камгалалының министри эш Алдын-оолга дааскан.

Бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга үрезиннерни шын урганын он хонук хуусаада хынаарын, тарааның немелде курлавырларын илередип, ону күрүнеге дужаарын хандырарын көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунга сүмелээн. Шөлдерни ийиден эвээш эвес катап илиртеп тургаш, картофельдиң немелде чыылдазын бүгү черлерге чорудар.

Белеткел пункттарында, ол ышкаш колхозтарның, совхозтарның шаңнарында, складтарында тарааның камгалалы дээш шыңгыы контрольду тургузарын республиканың прокуратуразынга (эш Дорун-оол), хөй-ниити корум-чурум камгалалының министерствозунга (эш Алдын-оол), көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунга, бүдүрүлге эргелелдериниң парткомнарынга дааскан. Тарааны үреп баксыраткан болгаш төтчеглээн буруулуг кижилерни шыңгыы харысалгага кирер.

Аңныыр сезону келген

Тыва республиканың девискээри үнелиг өлүк аңнар-биле дыка бай. Бистиң аңчыларывыс чуртка чыл бүрүде-ле хөй санныг «чымчак алдынны» белеткеп турар.

Чеди чылдың бешки чылында республиканың аңчыларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Бүгү аңныыр сезонунда 700 муңдан эвээш эвес рубльдиң өлүүн олар белеткээр ужурлуг. Бо улуг сорулганы чедиишкинниг күүседир дээш, чамдык районнар аңныыр сезонунуң кампаниязынга хайныышкынныг белеткенип турар. Каш-ла хонгаш, аңнаашкынче аъттаныр үнүштер үе келген.

Республиканың кол аңныыр ажылдыг районну — Тожунуң аңчылары боттарының слётунга эрткен аңныыр сезонунуң түңнелин болгаш бо сезонда сорулгаларын тодаргай чугаалашканнар. Диин ховар деп чылдак хап, ас, кырза, күзен чергелиг өске-даа өнүүг аңнар сүрбейн, кол күштүг чүгле киш аңнаарынче угландырган турганындан районнуң өлүк белеткелиниң планы 30 ажыг-ла хуу күүсеттинген чорукту слёттуң киржикчилери буруу шапканнар.

Бүрүнеге 700—800 рубльдиң өлүүн киирген, аңчыларның бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилери болган Бараан Серинчик, Кол Нагазы, Бараан Орай-оол, Ак Мырлаа, а ол ышкаш, төрээн колхозунга 100 ажыг диинни, 10 киштиг киирген 80 харлыг Ак Диленчи оларның эки түңнелдери өлүк тывыжын көвүдедип болурун херечилеп турар тода чижек бо-дур.

Бо сезонда үстүнде чугаалаан четпестерни болдурбазын районнуң аңчылары дугуржуп алганнар. Районга ниитизи-биле 350,9 муң рубльдиң өлүүн белеткээр планны олар ийин-биле хүлээп алган. Ону күүседир дээш районнуң 360 ажыг колхозчулары, Сыстыг-Хем аңныыр-тывыш ажыл-агый черинин штаттыг болгаш кержэ чарган 170 база Хам-Сырада кооператив аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң болгаш районнуң аңчыларының эки-тура ниитилел салбырының хөй санныг аңчылары чаа аңныыр сезонунга хайнышкынныг белеткенип келген.

Аңчыларның дыка хөйү өлүк планың күүседири дээш бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Чижээ, «Совет Тыва» колхозта Кол Нагазы, Бараан Дажырган олар кайызы-даа 25 киштиг, 200-тен эвээш эвес диинни колхозунга киирерин хүлээнгеннер.

Күрүнеге 98,9 муң рубльдиң өлүүн киирер ужурлуг Каа-Хемден Үжеп кооператив аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң аңчылары болгаш 65,2 муң рубльдиң өлүүн белеткээр Тес-Хем районундан ыраккы «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери аңнаашкынга база-ла чедиишкинниг белеткенип турарлар.

Бо аңныыр сезонунда аңныыр-тывыш ажылынга белеткелдиң болгаш ону чорударының дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың август 12-де доктаалынга колхоз, совхоз бүрүзүнге коммунистер, комсомолчулар баштаан аңныыр бригадаларны болгаш звеноларны тургузулааш, өлүк тывыш талазы-биле онаалгаларны оларга бээрин, аңчыларны аът-хөл-биле хандырарын айыткан. Ындыг турда-ла, Тожу район биле «Тере-Хөл» колхозту санавас-ка, аңныыр бригадалары кайы-даа районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында тургустунмаан.

Оон туржук чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ам безин ол доктаалды күүседиринден ойталаарын оралдажып турар чүүл бар. Чижээ, «Өөк» совхозтуң директору эш Лихтин — совхозтуң ажылчыннарын аңнадып үндүрбес мен, оларга аъткөл-даа бербес мен — деп, чоокта чаа медеглээн. Ол ышкаш, республикада аңныыр талазы-биле ийиги черни ээлеп турар Каа-Хем районнуң чамдык колхозтарының удуртукчулары дүжүт ажаап алыышкыны доозулбаанда, аңныыр сезонунга белеткелди чорудуп шыдавас бис дээр янзылыг шын эвес хөөнну илередип турарлар.

Өлүк планын күүседири — ол дээрге бүгү районнарның ажыл-агыйлар удуртукчуларының чугула хүлээлгези болур. Харын-даа, аңныыр сезонунуң үезинде дуржулгалыг аңчы ажылчын, албан-хаакчыларга ээлчеглиг болгаш төлевир чок шөлээлерни тыпсып тургаш, аңнаашкынче оларны организастаар херек.

Аңчыларның хүнезиниңге херег-лээр саржаг, кургаткан сүт, сухарай, далган чергелиг эргежок чугула продуктуларны аңныыр-тывыштыг кол районнарга дүрген чедирер ужурлуг турагш, респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы эш Серёдкин, Тыва аъш-чем хандырылга чериниң начальниги эш Осмаловский олар ол чугула хүлээлгезин амдыгаа чедир күүсетпээннер.

Респотребсоюзтуң садыг баазазы Кызылдың хлеб заводундан бүгү аңныыр сезонунда аңчыларга четчир хемчээлдиг сухарайны алган тургаш, ону өске сорулгаларга чарыгдаан, ол ышкаш Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Улуг-Хем районнар сухарайга белеткээри-биле көрдүнген далганны өскээр ажыглап төтчеглээн. Сесерлиг сельпозу (даргазы эш Эртине) Севи участогунче аъш-чем продуктуларын чорудуп бербээн чорук аңчыларның хандырылгазынга чамдык бергедээшкинни тавагрыштырган.

Өлүк белеткээри болгаш күрүнеге киирери республиканың ажыл-агый болгаш политика талазы-биле чугула сорулгаларының бирээзи. Бо ажылга бүгү районнарның 3150 ажыг аңчыларын хаара тудуп киириштирери көрдүнген. Ынчангаш парткомнар, райкүүскомнар болгаш колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчулары бүгү аңчыларны аңнаашкынче организастыг аъткарар, өлүк тывыжының күрүне планын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир, оон шынарын бедидер дээш, оларның аразынга социалистиг чарышты калбартыр хүлээлгелиг.

Тайгаларда аңчы бригадаларже сөлүп, сеткүүлдерни чедирерин организастап, аңчылар ортузунга масса-политиктиг болгаш тайылбыр ажылдарын чорудар тускай агитаторларны коммунистерниң, комсомолчуларның иштинден томуйлап чорудар сорулга районнарның парткомнарының мурнунда салдынган.

Бистиң белеткел организацияларывыстың болгаш аңчыларның эки-тура ниитилелиниң удуртукчулары болза өлүктү белеткеп дужаар ажылга сонуургалдыг бүгү кижилер-биле керээлерни чарарын эң дүрген доозар, өлүктүң шынарын бедидерин хандырар сорулга-биле ону эң баштай болбаазырадырының нарын аргаларының көргүзүг чуруктарын парлап үндүргеш, аңчыларның бригадаларынче тарадыр ужурлуг.

Белеткел организацияларының ажылдакчылары тайгаларда аңчылар поктаар бажыңнарны септеп, оруктарны аштап, өлүк аңнарның эң-не хөйү-биле мөөңнешкен черлерин баш удур илередип, аңчыларның кол күжүн ол черлерже угландырар ажылды организастаары эргежок чугула.

Аңнаашкынга киржир ужурлуг бүгү аңчыларны калбаа-биле хаара тудуп киириштирерин хандырар болза, Төрээн чурттуң өлүк белеткелиниң планын олар чедиишкинниг күүседип шыдаарлар. Ону чедип алыры — бистиң партия, совет болгаш белеткел организацияларывыстың, бүгү аңчыларның чугула хүлээлгези.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

Чылыг хүннер улам-на эвээжеп турар. Хүндүс биче чылып турза-даа дүне доңат дүжүп, хат хадып, сыпта тарааларны тогладып дүжүрүп турар. Ажыл-агыйларның хөй кезииниң ажыл-ишчилери тараа культураларының кезилдезин болгаш бастырылгазын дүрген доозар дээш далажып турарлар.

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели күрүнеге тараа садарының планын күүсеткениниң дугайын илеткээн. Бүрен-Бай-Хаактың ховуларындан 2662 тонна тараа күрүне шыгжамырында кирген. Ол колхоз 2600 тонна тарааны күрүнеге садар планныг турган. Ук артельдиң хову ажылдакчылары ам 4 муң тонна тарааны садар талазы-биле хүлээлгезин күүседир дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Ол районнуң «Тиилелге» колхозу дүжүт ажаап алыышкынының болгаш тараа белеткелдериниң талазы-биле мырыңай чоокка чедир мурнакчы ажыл-агый кылдыр демдеглеттинип турган. Ынчалзажок сөөлгү хүннерде күш-ажылчы бүжениишкин ында илези-биле кошкай берген. Ажыл-агый чүгле тараа кезилдезин оожум чорудуп турар эвес, харын күрүнеге тараа садар ажылды база оожум темпилиг чорудуп турар апарган.

Хүлээлгелер ап, оларны чарлаары-биле ажыл аңаа бүде бербесле болгай, эштер Зайцев болгаш Глазырин. Ол хүлээлгелер дээш шудургу демисежир, күрүне мурнунга хүлээлгени ханызы-биле медереп билип, база ук хүлээлгени чедиишкинниг күүседир херек.

Ындыг янзылыг чорук Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларында бар. Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында дүжүт ажаап алыышкынын база күрүнеге тараа дужаарын доозарының темпилери дендии багай чорупту турарын партияның область комитединиң октябрь 1-де болган бюро хуралынга ооң ужурунда чугаалажып көрген. Амга чедир 50 ажыг муң гектар шөлдүң тараа культуралары ажаап алдынмаан, ынчаарга күрүнеге чүгле ийи миллион чеди чүс муң пуд тараа саттынган. Ажаап алыышкынны республикага баштай эгелээн «Тыва», «Чыраа-Бажы», «Найырал», «Улуг-Хая», «Өөк» совхозтарда амга чедир 2-ден 3 муң га чедир тараа сыпта турбушаан.

Тарааны малга чидиртир, сөөртүр болгаш шаңнарга кадагалаар үеде болдунуп турар чидириглер-биле колхозтар болгаш совхозтар шиитпирлиг демисел чорутпайн, тарааны эки арыглаар деп чылдак-биле ону күрүнеге садарын саададып турар. Чижээ, Дуржулга станциязы ооң шаңнарында муң ажыг тонна барааның тараа чыдырда-ла сөөлгү ийи хүн иштинде чүгле 173 тонна тарааны дужааган. Республиканың ажыл-агыйлары ховуларда саванны бөлүп ажаарынче амга чедир кичээнгей салбайн турар.

Дүжүт ажаап алыышкынын болгаш тараа белеткелдерин чорудар ажылда бо бүгү четпестер болза, көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң, парткомнарның, бүдүрүлге эргелелдериниң, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң талазындан багай удуртулганың түңнелинде болдунган.

Бүгү колхозтарда болгаш совхозтарда үрезин уруушкунуң шынныын 10 хонук хуусаа иштинде хынап көөрүн, тарааның немелде курлавырларын илередирин болгаш ону күрүнеге дужааттырарын, республиканың ажыл-агыйларынга саваң бөлерин октябрь 14-ке чедир доозарын хандырарын көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунга СЭКП обкомунуң бюрозу дааскан.

Шөлде мажакталып төктүп калган картофельди аъш-чем херегелелинге болгаш малга чидиртиринге ажыглаар сорулга-биле картофель тараан шөлдерни коптарып илиритээр ажылды организастаар. Районнарның партия комитеттери, республиканың прокуратура органнары белеткел пункттарында, ол ышкаш колхозтарның база совхозтарның шаңнарында болгаш складтарында тарааның кадагалалынга шыңгыы контрольду тургузар хүлээлгелиг. Тарааны үрегдел төтчеглээниниң талазы-биле буруулуг кижилерге шыңгыы харысалга хүлээдир ужурлуг.

БАЛГАЗЫНЧЫЛАР МУРНАП ТУРАР

Чеди чылдың бешки чылының дүжүдүн ыяска хуусаада чидириг чокка ажаап алыр болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле ажылдың сөөлгү хүннерде канчаар чорупт келгениниң дугайында айтырыгны Таңды районнуң парткому болгаш райкүүском чугаалажып көрген.

Дүжүттү чидириг чокка ажаап, күрүнеге хөй тарааны садар дугайында бедик хүлээлгени алгаш, республиканың бүгү тараажыларынга патриотчу кыйгырыгны үндүрген «Революцияның чалбыыжы» колхоз (даргазы Гудков, партия организациязының секретары Кунаев, кол агроном Чуева) сөөлгү он хонукта дүжүт ажаап алыышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының темпизин дыка дүргедедирин чедип ап, амга чедир ниитизи-биле күрүне шыгжамырынга 4810 ажыг тонна тарааны уруп, хүн бүрү 200 тоннадан эвээш эвес тарааны тараа хүлээп алыр черлерже чудуруп чорудуп турар.

Балгазынчыларның сөзүнге ээ болуп, эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдап турарын барымдаалааш, партикомнуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун оларга кыпсыр деп дүүн шиитпирлээн.

«Совет Россия» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилериниң база сөөлгү хүннерде дүжүт ажаап алыышкынының техниказын эки ажыглап, күрүнеге тараа садарының темпизин дүргедеткенин демдеглээн.

Районнуң чамдык ажыл-агыйлары дүжүт ажаалдазын шапкынчыдар болгаш тараа дужаалдазын дүргедедир талазы-биле боттарының бар аргаларын чөп ажыглавайн турар. «Коммунизмниң хереле» колхоз (даргазы Агапов, партия организациязының секретары Тембрек) тараа садарының онаалгазының чүгле 50 хуузун күүсетпеш, сөөлгү он хонукта тараа хүлээп алыр черлерже чаңгыс килограмм-даа тарааны чудуруп чорутпаан. Ынчаарга ам-даа ээзи хөй тарааны Төрээн чуртка берип болурунуң бүгү-ле аргалары бо ажыл-агыйда бар болуп турар.

Кур чериң «Тиилелге» совхозу тараа дужаалдазының темпизин сөөлгү хүннерде дыка кошкадып, ортумаа-биле хүнде-ле 200 тонна тарааны чудуруп чорудуп турар. Бир эвес ажаап алыышкынның техниказын чөп ажыглап, тараа ажылында бүгү кижилерниң ажыл-ишчи бедик бүдүрүкчүлүг организастаар болза, «Тиилелге» совхоз тараа хүлээп алыр черлерге хүнде-ле 600—700 тонна тарааны дужаап шыдаар эргелиг. Ам хамык ужур ажылды шын организастаарында болгаш шак бүрүзүн бүдүрүкчүлүг ажыглаарында болуп турар.

РЕСПУБЛИКАДА КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАРЫНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫ

(1963 чылдың октябрь 1-ге чедир, хуу-биле)

Районнар, ажыл-агыйлар	Саткан тараа
Каа-Хем	63,4
Таңды	47,3
Бии-Хем	10,7
Таңды эргелел	**48,0**
Чөөн-Хемчик	41,0
Улуг-Хем	11,5
Барыын-Хемчик	4,3
Чөөн-Хемчик эргелел	**21,4**
Тес-Хем	41,6
Өвүр	—
Тес-Хем эргелел	**34,6**
СОВХОЗТАР:	
«Сут-Хөл»	54,5
«Тиилелге»	46,2
Дуржулга станциязы	41,6
«Межегей»	34,8
«Чыраа-Бажы»	30,7
«ҮТКА 25 чылы»	17,8
«Улуг-Хая»	10,3
«Найырал»	9,3
«Элегес»	7,8
«Барлык»	7,8
«Шекпээр»	6,3
«Өөк»	5,3

Республиканың ажыл-агыйлары ниитизи-биле 2 миллион 731 муң 900 пуд тарааны күрүне шыгжамырынга уруп, тараа садарының планын 40,6 хуу күүсеткен.

Мурнакчылар рапорттап тур

Каа-Хем районнуң „Кызыл тук" колхозунуң даргазы эш ФОМЕНКОГА
Партия организациязының секретары эш ГРАХОВКА
Комсомол организациязының секретары эш КОЛОБОВАГА

Күрүнеге сүт болгаш дүк садар талазы-биле чыл хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткени-биле СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Кызыл тук» колхозтуң эр, херээжен колхозчуларынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге байыр чедирип, пландан ажыр 20 тонна сүттү дужаар база тараа болгаш эът садарының чыл планын хуусаа бетинде күүседир дугайында силерниң шиитпириңерни деткип тур.

Көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери дүжүт ажаап алыышкынын дүрген доозарынга күштерин харамнанмас, үрезиннерни бүрүнү-биле уруп алыр, эргежок чугула хемчээлдиг аңгысты андарып алыр, келир мал ыштагладыышкынынга эки белеткенир, мал чемнериниң эргежок чугула курлавырын тургузар, мал кажааларын, суггарылганы, ол ышкаш малчыннар чурттаар черлерни белеткээр, ниитиниң мал ажылын улам ыңай хөгжүдери дээш социалистиг чарышты улам калбартыр, ол болза Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг белек болур деп бүзүрелин СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң даргазы эш БАРХАТОВКА
Партбюро секретары эш ФЕДОРОВКА
Колхозтуң агроному эш БРАГИНГЕ

Күрүнеге тараа садарының чыл планын хуусаа бетинде 2662 тоннага болгаш дүк садарын 95 центнерге күүсеткен Ленин аттыг колхозтуң эр, херээжен колхозчуларынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирбишаан, күрүнеге тараа садар хүлээлгени база эът болгаш сүт дужаарын хуусаа бетинде күүседир деп силерниң шиитпириңерни изиг-биле деткип тур.

Бүрен-Бай-Хаактың ажыл-ишчилери боттарының хүлээлгезин күүседиринге бүгү-ле күштерин салыр, малдың келир кыштагладыышкынынга белеткелдер талазы-биле бар аргаларны долузу-биле ажыглаар, мал чемнериниң эргежок чугула курлавырларын тургузар, мал кажааларын болгаш малчыннарга чуртталга бажыңнарын эки белеткээр, бүгү-ле планныг көргүзүглерниң күүселдези дээш социалистиг чарышты улам калбартыр дээрзинге изиг бүзүрелин СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели илередип тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюн утпувушаан, «Кызыл тук» колхозтуң колхозчулары күрүнеге сүт болгаш дүк садарының чыл планын күүседирин хандырган. Октябрь 1-ге чедир күрүнеге 213 тонна сүттү, 92 центнер дүктү саткан. Боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, «Кызыл тук» колхозтуң колхозчулары чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге немелде 20 тонна сүттү садарын хүлээндивис, дүжүт ажаап алыышкынын, күрүнеге тараа садарын, үрезин уруушкунун болгаш малды кыштаглаашкынга белеткээрин эң дүрген доозарынче хемчеглерни ап тур бис.

«Кызыл тук» колхозтуң даргазы ФОМЕНКО.
Парторганизациязының секретары ГРАХОВ.
Комсомол организациязының секретары КОЛОБОВА.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң эр, херээжен колхозчулары күрүнеге тараа, дүк садарының талазы-биле планныг онаалдазын күүсеткенин, 2600 тонна тарааны, 94 центнер дүктү садар тургаш, Бүрен-Бай-Хаактың 2662 тонна тараазын, 95 центнер дүгүн сатканын СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге илеткеп тур.

Күрүнеге эът, сүт садар планнарны база тарааны садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш бүгү-ле хемчеглерни колхозтуң партбюрозу, баштаар чери ап турар.

Колхоз даргазы БАРХАТОВ.
Партбюро секретары ФЕДОРОВ.
Колхозтуң агроному БРАГИН.

Каа-Хем районда Ленин аттыг колхозтуң комбайнеру Доктаал Адыя сезонда тарааны «СК-3» комбайн-биле 320 гектарны ажаар деп хүлээлгени алган. Бодунуң хүлээлгезин комбайнер элээн ажыр күүсеткен. Чүл дээрге, сентябрьның 27-ге чедир 510 гектар черден тарааны ол ажааган болгаш ам-даа ажаалданы үргүлчүлеп турар. Ол болза Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга төлептиг белек болур.

ЧУРУКТА: комбайнер Доктаал Адыя.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

СЭКП ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ VII ПЛЕНУМУ

Чуртталга тудуунда хожудаашкынны ажып эртер

СЭКП-ниң Төп Комитеди болгаш Совет чазак капитал тудугга, ылангыя ажылчы чоннарга чуртталга бажыңнарының тудуунга дыка улуг кичээнгейни салып турар. Ындыг-даа болза чуртталга айтырыы ам-даа шиитпирлеттинмээн, ол айтырыг амыдыралда онза чугула болуп турар. Партияның Тыва обкомунуң октябрьның 1-де болган ээлчеглиг пленуму бодунуң ажылын аңаа турасклааткан. «Республикада чуртталга тудуунуң планының күүселдезиниң чорууп турарының дугайында» илеткелди республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш М. К. Мендуме кылган.

Бистиң чурттувуста тудуг дээрге материалдыг бүдүрүлгениң, совет улустуң чаагай чоруун болгаш культуразын бедидериниң эң чугула адырларының бирээзи деп илеткелчи чугаалаан. СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың өөрүп турар материал-техниктиг дузаламчызының ачы-хавыязында Тыва АССР-де капитал тудугнуң хемчээли чыл санында улгадып турар. Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда Кызылдың төп электростанциязын, пиво заводун, элээн каш школаларны, эмнелгелерни ажыглаалда киирген. Аар индустрияның бирги болур «Тыва даг-дуг» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарны тудуп турар, республиканың улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг Улуг-Хемни болгаш Хемчикти кежилдир көвүрүглерни туткулаан, Ак-Довурак — Абазаның автомобиль оруун тудуп турар.

Республиканың хоорайларында-даа, кодээ черлеринде-даа чуртталга тудуу калбаа-биле чоруп турар. Чеди чылдың чүгле дөрт чылдарында колхозтарда болгаш совхозтарда 3600 ажыг чуртталга бажыңнарын туткан, чаа-чаа суурлар тыптып келгилээн. Эмнелге пунктуларын болгаш школаларны, уруглар садтарын болгаш яслилерни, клубтар болгаш библиотекаларны туткулаан. Ол үениң дургузунда чуртталга тудуу улуг делгеренгейиниң болган. Хоорайларда, суурларда 150 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглаалда киирген. Орта 8 миллион ажыг рубльди шиитпирлеп алган. Оон ыңай хоорайларның болгаш ажылчын суурларның чурттакчы чоннары боттарының күзели-биле болгаш күрүнениң дузаламчызы-биле 47 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тудуп алганнар. 1958 чыл-биле деңнээрге бо чылдың эгезинге чедир республиканың чуртталга фондузу 34 хуу улгаткан. Соолгу чылдарның дургузунда хөй каъттарлыг, чаагайжыдыр туттунган чуртталга бажыңнарын тударынче углаашкын алдынган.

Ындыг-даа болза республикада чуртталга тудуунуң темпизи ам-даа чавыс, чуртталга айтырыын ам-даа четпес шиитпирлеп турарын миннир херек деп, эш Мендуме айыткан. Ол бүгүнүң чылдагааны болза ажыл-агый болгаш тудуг организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының чуртталга тудуу дээш ам-даа ёзулуг ажылдавазында боор турар. Эрткен дөрт чылдарның дургузунда тудугга берген акша-хөреңгиден 1 миллион 30 муң рубль шиитпирлеттинмээнин, ынчангаш чурттакчы чон 12 муң ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлүн чедир албааның чугаалаарга-ла маңаа четчир. Бо талазы-биле бурунгаар шимчээшкин ам база чок боор турар. Чуртталга тудуунга капитал салыышкыннарның планы 8 айлар дургузунда республикага ниитизи-биле 83 хуу күүсеттинген. Чуртталга бажыңнарын ажыглаалга дужаары оон-даа дора болуп турар. Ону планга бодаарга чүгле 37,3 хуузун ажыглаалга киирген.

Даг-руда комбинадының (директору эш Туровец) бүдүрүлгелеринде чуртталга тудуунга уңдурун берген акша-хөреңгини сула ажыглап турар. Бир дөрбелчин метр чуртталга шөлүнүң херек кырында бот-үнези мында сметага удур 3—6 хуу бедиткен. Ак-Довуракта чуртталга тудуун ам херек кырында соксаткан, ынчаарга чагыкчы—даг-руда комбинады ону чорудар дээш эргежок чугула хемчег албайн турар.

Чуртталга тудуу Кызылда онза багай боттанып турар. Капитал салыышкыннарның чыл планын мында сес айлар дургузунда 49 хуу күүсеткен. Ол ханыктың мурнунда тудугнуң чорудулгазы дээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында капитал тудуг килдизиниң (начальниги эш Иванов), Кызыл хоорккүскомунуң (даргазы эш Красный) болгаш партия хоорккомунуң (секретары эш Киселев) талазындан контрольдуң багайының түңнели болган. Кызылдың кол тудуг организациязы болур «Кызыл-тудуг» эргелелиниң ажылын анализтеп көргеш, илеткелчи ол организация соолгу чылдарның дургузунда чаа техниканы алган, коммунист эш Долгихтиң комплекстиг бригадазы ышкаш хөй санныг, бедик квалификациялыг ажылчыннар ажылдап турар эш Косинпаваның чазаныкчылар бригадазы, эштер Ельшованың, Чудановскаяның болгаш оон-даа өскелерниң бригадалары ажылдап турар.

Ындыг-даа болза мында мурнакчыларның дуржулгазын нептеретпейн турар, коллективтерде масса-политиктиг ажыл кошкак. Ынчаарга СЭКП-ниң хоорком-даа, тудуг эргелелиниң партия организациязы-даа аңаа чугула дуза көргүспейн турар. Тудуг объектилеринде ажылчыннарның күш-ажылын ам-даа кошкак организастап турар, тудугнуң технологиязы дээш контроль чок, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр фактылар массалыы-биле боор турар, ажылды үрей кылыр чоруктар бар, тудуг материалдарын ажыл-агыйжы эвес көөр чоруктар ам-даа бар. Ол бүгү чоруктар ажылды катап кылыр, чуртталга бажыңнарын ажыглаалга киирериниң хуусаазын соңгаарладыр чорукту болдуруп турар. «Кызыл-тудугга» кадрларны белеткээр болгаш оларны ажылга быжыглаар ажылды багай чорудуп турар.

Улуг бурууну субподрядтыг организациялар болгаш чагыкчыларга хамааржып турар. Чижээлээрге, сантехмонтажчылар кончуг багай ажылдап, элээн хөй тудуг объектилерин дериирин болгаш ажыглаалга киирерин саададып турарлар. Хандырылга талазы-биле байдал база-ла эки эвес боор турар. Демир-бетон кылыглаар чогундан бүдүн-бүдүн бригадалар ажыл кылбайн аңаа турар чоруктар бар.

Илеткелчи кудуу шынарлыг тудуг материалдарын берип турар «Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының ажылдакчыларын шыңгыы буруу шапкан. Кызылда төп канализацияны дүргени ажыглаалга киирериниң чугулазын айыткан, ол капитал тудугнуң планының күүселдезинге болгаш хоорайның ниити ажылының моон ыңай өзүлдезинге улуг ужур-дузалыг.

Ам үеде тудуг организацияларының ажылын эде тургусканы-биле холбаштыр Чадаана «Кодээ тудуг» болгаш Кызыл «кодээ тудуг» ышкаш тускай мергежилдиг эргелелдерни тургускулаан. Колхозтарга болгаш совхозтарга техниктиг дузаламчыны улам-на мергежилдиг берип турар апарган. Чуртталга бажыңнарын төлевилел ёзугаар тудуп турар апарган. Суурларның тудуун планнаары экижээн. СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын күүсеткенин, чамдык парткомнар болгаш райкүүскомнар кодээ тудугну удуртуруун экижиткен.

Республиканың совхозтарында чуртталга тудуу улуу-биле калбарган. Чүгле бо чылын совхозтарга чуртталга бажыңнарын тударынга күрүне 2570 муң рубльди берген. Бо чылын совхозтарның ажылчыннары 17 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн алыр ужурлуг. Бажыңнар тудуушкунун «Барлык», «Тиилелге», «Өөк», «Кок-Тей» совхозтарда элээн чедиишкинниг чорудуп турар. Ындыг-даа болза, совхозтарга чуртталга тудуунга берген акша-хөреңги сентябрь 1-де чүгле 53 хуу шиитпирлеттинген, ынчаарга чуртталга шөлүн ажыглаалга киирери чүгле 40,7 хуу күүсеткен. Ылангыя «УТБА 25 чылы», «Найырал», «Тарлаг», «Межегей», «Элегес» совхозтар онза хожудап турар.

Парткомнарның болгаш райкүүскомнарның талазындан тудугнуң чорууп турарын кошкак контрольдап турарының түңнелинде чамдык районнарда берген акша-хөреңгини ажыглавайн турар болгаш чуртталга бажыңнарын ажыглаалга киирериниң планын үстүрүнге чедирип турар. Маңаа холбаштыр илеткелчи Таңды, Өвүр, Тес-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарны шүгүмчүлээн.

Чамдык министерстволар болгаш албан черлери тудугну дыка багай чорудуп турарлар. Чижээлээрге, чуртталга тудуунга капитал салыышкыннарын ажыглаарының талазы-биле планны харылзаа эргелели—27 хуу, Чырыдыышкын министерствозу—84 хуу, Тыва сүт-ажыл-агыйы — 87 хуу күүсеткен.

Оон соолунде эш Мендуме тудугнуң техниктиг баазазының байдалынга доктааган. Тудуг түүйбүзүн бүдүрериниң 8 ай планын республикага ниитизи-биле 73,5 хуу күүсеткен. Бо байдал, ылангыя Шуурмак, Чадаана, Сарыг-Сеп, Туран үлетпүр комбинаттарында эки эвес боор турар. Түйбү чогундан хөй тудугчулар келир чылче шилчип турар, ынчаарга чаа тудугларны аңаа-ла тудуп эгелевейн турар. Түйбү колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, ылангыя мал ажылында кадарчыларның бажыңнарынга печка кылырынга четпейн турар. Түйбүну чыл дургузунда бүдүрериниң өйү келген. Эптеп тудар демир-бетонну шингээдириниң айтырыын шиитпирлээр, мал кажааларын болгаш чуртталга бажыңнарын тударын механизастаар сорулга-биле механизастаттынган отрядтарны тургузарын шиитпирлээр херек.

Тудуг ажылдарының планын күүседиринге чагыкчыларның ролюнуң дугайын чугаалааш, эш Мендуме олар боттарының хүлээлгезин ам-даа эки күүсетпейн турарын айыткан. Олар колдуунда керээлер чарары-биле болгаш шынары багай документацияларны бээри-биле кызыгаарлап каан турарлар. Ындыг «хайгааракчы» чагыкчыга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң капитал тудуг килдизиниң начальниги эш Иванов хамааржыр. Оон тудуг организацияларынга акшаландырыышкынны бээрин 3—4 ай соңгаарладып турары система апарган. Документацияны чогуур өйүнде эвес болгаш кудуу шынарлыг берип турар, тудугнуң хемчээлин бодал чокка планнап турар, ынчангаш тудуг кылып турар организациялар сан-хөө талазы-биле үргүлчү бергедээшкинге таваржып турар болгаш документацияны үргүлчү катап эде кылыр чорукка таваржып турар.

Түңнелинде илеткелчи чуртталга айтырыын шиитпирлээри ажылчы чоннарның амыдыралын улам ыңай экижидеринге дузалаар. Партия организацияларының сорулгазы—тудуг ажылын боттарының холунга алыр, ону хүн бүрү удуртуру ол болур.

Чуртталга тудуушкуну бүгү улустуң херээ, аңаа онза кичээнгейни салыр, эргежок чугула дузаламчыны аңаа ой-шаанда көргүзер ужурлуг. Чуртталга бажыңнарын ажыглаалга киирериниң графигин күүседири дээш дээштиг контрольду тургузар, дериг-херекселдерни ой-шаанда бээрин хандырар, тудугларга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды экижидер, чуртталга тудуунуң программазын чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышты улам калбартыр херек.

* * *

Чуртталга тудуунуң темпизин дүргеледир, планын күүседир болгаш оон шынарын экижидер айтырыглар пленумга санал бергеннерниң кичээнгейиниң төвүнге туруп турган.

Бир дугаарында СЭКП-ниң Кызыл хоорккомунуң секретары эш П. Т. Киселев сөс алган. Бистиң республикавыстың найысылалын сайзырадыр дугайында партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак доктаамал сагыш салып турар дээрзин ол онзалап демдеглээн. Бир эвес 1961 чылда Кызыл хоорайның чуртталга тудуунга 1,6 миллион ажыг рубль берген турган болза, а 1963 чылда ону 2,6 миллион ажыг рубль чедирген азы барык-ла бир миллион хире хөй рубльди берген. Оон ачызында чуртталга бажыңнарының тудуунуң хемчээли өзүп турар. Тудуг участоктарында эштер Ельшова, Федотов оларның бригадалары дег план күүселдезин дээш коммунистиг ёзу-биле бердингенин көргүзүп, ажылдап турар тудугжулар-даа хөй дээрзин эш Киселев бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Ынчалза-даа чуртталга бажыңнарын тудуп, ажыглаалга киирип турарының ниити темпии хоорайда оожум чоруп турар деп оратор маңаа билдирген. Эрткен сес айлар иштинде чуртталга бажыңнарының тудуунуң чыл планын 46-ла, оларны ажыглаалга киирериниң планы 37-ле хуу күүсеттинген. Тудугну организастап турарында четпестер дээш «Кызыл-тудуг» эргелелин (эш Нестеровскийни) ол шүгүмчүлээн. 26-гы кварталда чурттаалганың ийи бажыңнарын ажыглаалга киирер дээниниң хуусаазы шагда-ла эрткен. Оон кол чылдагааны болза тудугда күш-ажылды багай организастап турарында болур. Тудуг участоктарын тудуг материалдары-биле хандырары үзүктелип турар. Оон уржунда сентябрьда ажылчыннар 7 шактыг ажыл хүнүнүң орнунга чүгле 3 шак ажылдаан. Демир-бетон кылыглары дыка саадап турар.

Тудугжулар ортузунда партийжи-политиктиг ажыл экижиир. Бо талазы-биле СЭКП-ниң хоорккому база-ла буруулуг. Коммунистиг күш-ажыл дээш шиничээшкинни удуртуп турарывыс дыка четпес деп, мини чугаалааш, а пленумга илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин СЭКП хоорккому алыр дээрзин эш Киселев бүзүреткен.

«Тыва-тудуг» трезиниң начальниги эш И. П. Безматерных санал берген. Кызыл «Кодээ тудуг» болгаш Чадаана «Кодээ тудуг» эргелелдериниң база Тожу районнуң тудуг талазы-биле дээре ажылдарын демдеглээн. Ниитизи-биле кодээ тудугда сорулгалар бо чылын республикага чедиишкинниг күүсеттинер дээрзин ол бүзүредип чугаалаан.

— Тудугнуң шынарында, күш-ажылды организастап турарында четпестер дугайында шүгүмчүлелдер шын. Ону бодувуска хамаарыштыр чөптүг шүгүмчүлел деп көрүп турар бис. Кижи кужу-даа, техника-даа четче ажыглаттынмайн турар. Тудугнуң шынарынга контрольду ону кылып турда-ла чорудар ужурлуг. Башкы институдунуң бажыңын ажыглаалга киирери саадаан. Аңаа катап эде кылыышкыннар боор турган. Күрүнениң акша-хөреңгизинге кагарал болур, ажылдың ниити темпиинге-даа шаптыктыг шак мындыг фактылар-биле моон соңгаар эптежир аргажок. Четпестер болза тудугжуларга негелде чок чоруктуң, тудугга доктаамал удуртулганың четпезиниң түңнелинде болуп турар-дыр. Чадаанага ыш үнер хөөлай чок бажыңны ажыглаалга киирип турган таварылга бар. «Кодээ тудугнуң» Чадаана эргелели мындыг бажыңнарны элекке ажыглаалга киирип болбас деп чүвени билир ужурлуг болгай-ла. Ынчангаш ажылга харысаалга дээш негелдени дыңзыдар херек. Чагыкчы организациялар тудугнуң чогуур үезинде болуру дээш боттары сагыш салыр, тудуг организацияларынга дузалажыр ужурлуг — деп, эш Безматерных санал дооскан.

Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозунуң даргазы эш Х. Ч. Кудурукпай бодунуң колхозунда тудуг дугайын чугаалаан.

— Тудугну калбартырының чугулазын амыдырал боду-ла негеп турар. Бистиң колхозувуста 130 тудугжулар доктаамал ажылдап турар. Олар бо чылын ийи хойжу бригадалар төптерин тургузуп, 2000 хөй кирер кажааларны, чурттаалганың 4 бажыңнарын, 2 чунар бажыңын, 2 кызыл булуңну туткан, 24 бажыңны септеп, кладовкалап турар.

Тудуг ажылында хоочун-даа, аныяк-даа тудугжулар бар. Ылангыя 64 харлыг Кара-Доңгак Чалзын тудугда ам-даа ажылдавышаан. Ол, дүрүм ёзугаар пенсионер болган, а ынчалза-даа тудугдан ол чарылбаан, аныяктарны сорук киир ажылдап, ажыл нормазын 150 — 200 хуу күүседип турар. Хоочун колхозчуларны-биле аныяктарның каттышкан хуралын кылган бис. Хоочун мурнакчы кижилер боттарының оолдарын болгаш кыстарын күш-ажылче кыйгырып тургулаан. Аныяктарга ол дыка эки салдарны чедирген. Оларның колхоз бүдүрүлгезинге киржилгези экижип турар.

Чыл төнчүзүнге чедир тудугларны ам-даа чорудар бис. Ылангыя малчыннарга кыштаглар одарлар айы-биле мелде бажыңнарны тудар, эрги бажыңнарның септелгезин үргүлчүлээр бис.

Хойжу бригадалар төптерин электриктээр болгаш радиожудар ужурлуг бис. Бо дугайында бистиң дилээвисти күүседиринден республиканың «Сельэлектро» чери (эш Ондар) ойталап турарын кайгаар мен — деп, эш Кудурукпай шыңгыы шүгүмчүлээн.

«Кызыл-тудуг» эргелелиниң начальниги эш А. С. Нестеровский сөс алган, эргелелдиң тудугжулары бо чылын ажыглаалга киирээ чогуур 14 муң дөрбелчин метр бажыңнарның 7,5 муң дөрбелчин метрин дужаап турарын чугаалаан.

Ынчалза-даа бажыңнарны ажыглаалга киирериниң темпизи оожум деп ол миннип турарын илереткен.— Сорулгаларны күүседир төлээде ажылчын күжүн немей организастаары чугула. 700 хире ажылчын херек. Бисте ам 300 кижи бар. Ажылчыннарны четчир кылдыр эвилеңдээш, ийи ээлчеглиг ажылды организастаар чогуур. Тудугжулар ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирери чугула — деп, ол саналдаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында капитал тудуг килдизиниң начальниги эш Н. И. Иванов тудугнуң шынары дээш контрольду күштелдирериниң чугулазын онзалап чугаалаан. Чедир туттунмаан бажыңнарже улус чурттадып кирип бээр таварылгалар Бай-Хаакка болуп тургулаан. Тудугжуларның мергежилин бедидер хемчеглерни алырын ол чугулалап айыткан.

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш С. С. Сенам кодээ тудугга удуртулгада четпестерни ээтпээрынче угландыр санал берген. Оон чугаалааны болза:

— Колхозтарда тудуглар кандыгда төлевилел чокка чоруп турар. Республиканың төлевилел организациялары колхоз тудуун чаңгыс зай болдурарының хемчээн алза чогуур. Оон ыңай кодээ тудугга техниктиг хандырылганы экижидери чугула. Тудугнуң хол-биле кылыр ажылдарын чиигедир, станоктар тургузар херек. Бистиң зонада тудуг ажылдарының хемчээли улам өзүп турар. Ынчангаш тудуг организациязын тургусса чогуур.

Таңды партком секретары эш М. М. Сухачев бодунуң районунда ажыл-агыйларның тудугнуң байдалын чугаалаан. Дуржугаа станциязында, «Элегес», «Межегей» совхозтарда тудуг планы 30 — 40-не хуу күүсеттингилээн чорукту ол четпес деп шүгүмчүлээн.

— Тудуг организациялары планны ажыл-агыйларга чылдың эгезинде-ле чедирген турары чугула. Бисте ол ындыг эвес боор турар. Чамдык совхозтар бо чылдың тудуг планын май айда алгылаан болгай. Чуртталга бажыңнарының төлевилелинде улуг четпестер бар. Бай-Хаакта ийи-ийи аал ишти чурттаар бажыңнарны чурттакчылар холуп турар. Оларның кухняларын мырыңай аргажок бичии. Оон ыңай тудуг участоктарының баазаларын экижитсе чогуур. Бай-Хаактың тудуг участогунуң мастерскаязы-даа, пилорамазы-даа чок боор турар.

Тожу райкүүском даргазы эш О. К. Оолан, Сибирь-транспецтудуг трезиниң № 3 тудуг эргелелиниң начальниги эш Ф. С. Цуканов, Бии-Хем партком секретары Ю. С. Катков, Тыва Бүртөлевилел эргелелиниң начальниги эш В. А. Харламов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында тудуг болгаш архитектура талазы-биле эргелелдиң начальниги эш В. И. Ривнов олар база пленумга санал бергилээн.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока делгеренгей чүве чугаалаан.

Чуртталга бажыңнарынга болгаш уруглар албан черлеринге чоннуң негелдези хүн бүрүде өзүп турар. Депутаттарга чоннуң тургузуп каан турар айтырыгларының барык-ла 90 хуузу ол дугайты боор турар. Чуртталга бажыңнарының, уруглар садтарының, яслилерниң тудугларын калбартырының болгаш дүргедедириниң чугулазы моон безин тодаргай көстүп турар-дыр деп эш Тока онзалап айыткан.

Чуртталга тудуун калбартыры чүгле тудуг организацияларының эвес, а бүгү-нииттиниң херээ. Бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары чуртталга бажыңнарының, уруглар албан черлериниң тудугларынче шуут боттары сагыш салып, дузалажып ажылдаар ужурлуг деп оратор айыткан.

Тудуг планын айның, кварталдың, чылдың эгезинден тура-ла күүседирин чедип алыр херек. Ынчангаш кодээде-даа, хоорайда-даа бүгү-ле чуртталга тудугларынче доктаамал сагыш салып ажылдаарынче, масса-политиктиг, культура-чырыдыышкынныг болгаш организастыг ажылдарны ол бүгү ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгаларга холбаштырып чорударынче пленумнуң киржикчилериниң кичээнгейин эш Тока угландырган.

Пленум бо айтырыгның талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының чолаачызы эш Иван Антонович Мишин чүък сөөртүрүнүң онаалдазын үргүлчү-ле ажыр күүседир чолаачыларының бирээзи кижи. Ол бодунуң эдилеп турар машиназынга кончуг камныг, ынчангаш септелге чокка эдилеп, күрүнениң акша-хөреңгизинге улуг камналганы берип турар.

Коммунист эш Мишин министерствонуң автовашыл-агыйының коллективинде мактал-хүндүткелди чедип алган. Ол бүдүрүлгеге, ында ажылдап турар кижилерни эки билир болгаш партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүкте улуг ажылды кылып турар.

ЧУРУКТА: чолаачы И. А. Мишин.

Фото И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.

Бүдүрүлге өөредилгезинче кичээнгей салыр

Барыын-Хемчик районнуң Тээли он бир чыл бүдүрүлге өөредилгелиг школазының коммунистери боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга чыылгаш, эрткен отчёттуг үеде партия организациязының ажылын чугаалажып көргеннер.

Школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидеринче угланган чамдык чугула хемчеглерни партия организациязы школа директорлуу-биле казы боттандырып чорутукан. Башкыларның ниити билиин болгаш педагогиктиг мергежилин бедидер талазы-биле чамдык боттуг ажылдарны кылып, оларның өөредилгезин организастаан. Өөредилгениң шынарын бедидер сорулга-биле эң эки өөредилге дээш чарышты класстар аразынга калбартып, ону чогуур организастыг хемчеглер-биле быжыглап келген. Өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгезин экижидер талазы-биле чамдык чүүлдер кылдынган болгаш өөреникчилер бригадалары «Тээли» совхозтуң шөлдеринге кукуруза, ногаа, картофель өстүржүп, комбайннар септелгезинге безин киржип турганнар.

Бо бүгү чоруттунган хемчеглер өөредилге-кижизидилгелиг ажылга чогуур салдарны чедирген. Школаның ниити өөредилге шынары 1961-62 өөредилге чылынга деңнээрге 17 хуу бедээн.

Бир эвес партия организациязы башкылар ортузунга партийжи-политиктиг болгаш организакчы ажылды эки чоруткан турган болза, школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы моон-даа шынарлыг болуп, хөй-хөй четпестер чайлаттынган турар ийик дээрзин санал берген коммунистер демдеглээннер. Партия организациязы башкыларның болгаш техниктиг ажылдакчыларның өөредилгезинче кошкак кичээнгей салып келген. Политиктиг ажылдың кошкак тургустунганы парторганизацияның хана солунунуң үнмейн турганы безин тодаргай херечилеп турар.

Партия организациязы башкыларның профэвилел, комсомол организацияларын, өөреникчилерниң комсомол болгаш пионер организацияларын багай удуртуп, оларның күжүн өөредилге-кижизидилгелиг, политмассалыг ажылдарже моонневейн келгенин коммунистер шүгүмчүлээн. Башкыларның аразында ажылынга ээ-харысаалга чок ийи-чаңгыс кижилерни, оон иштинде коммунист Дүмен-оол ышкаштарны партия организациязы, школа директорлуу ой-шаанда хемчег албайн, эдип, чазавайн келген.

Тээли он бир чыл школазының башкыларының болгаш ажылчыннарының аразында партия кежигүнүнге кирип болур төлептиг кижилер бар турда-ла, бүдүн чыл иштинде чүгле 2 кижини партияга хүлээп алган чорук парторганизацияның школа коллективинге салдары ам-даа чавыс дээрзин көргүзүп турар.

Школада бүдүрүлге өөредилгезинде улуг четпестерни коммунистер шүгүмчүлээннер. Эрткен өөредилге чылында, ылангыя чайгы үеде школачыларның практиказынга таарымчалыг байдал тургустунмаанындан элээн хөй өөреникчилер бүдүрүлгеге ажылдаваан. Ол дээрге өөредилге программазының бир чугула кезээ күүсеттинмээни ол-дур. Өөреникчилер бригадалары ажылдаар тускай турлагларын кылып алыр дугайында өөреникчилерниң инициативазын школа директорлуу, парторганизация багай деткип, совхоз директорлуу оларны тудуг материалдары-биле хандырбаанындан ол сорулга күүсеттинмээн. Уругларның бүдүрүлге өөредилгезин ынчаар харысаалга чок көөр чорукту болдурбас ужурлуг.

И. КАЛГА-ХОО.

Иви фермазынга чорааш

Тожу районнуң «Май 1» кодээ ажыл-агый артелиниң иви фермазының туруш байдалы-биле, ивижилерниң амыдырал-чурттаалгазы-биле таныжар, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин таныштырар, лекция, беседа кылыр сорулга-биле Чазылар тайгазында иви фермазынга чораан бис.

Иви фермазынга дөрт хонуп четкен бис. Ферма колхоз төвүнден барык-ла 280 километр хире ырак тайгада турар. Колхоз тургустунгазындан эгелээш, он ажыг чыл дургузунда колхозтуң иви малы Кызыл-Дыттыг деп черге туруп келген. Ында иви одары баксырап, барык-ла төне бээрге, иви фермазы Чазылар тайгазынче бо чайын көшкен болгаш ивилерни ийи бөлүк кылдыр одарладып турар. Фермада 3102 баш, оон иштинде 710 баш төрүүр ивилер бар. Бо чылын төрүүр 100 баш ивилерден 90 иви анайларын алыры планнаттынган болза, херек кырында 98 анайлар менди камгалаттынып алдынган. Күрүнеге 2660 кг эът дужаары-биле 400 ивилерни тускай одарладып, семиртип турар.

Иви фермазында 28 кижи 10 майгыын болгаш чадыр өглерде чурттап, чылдың дөрт ээлчээнде одар солуп көжүп чоруур. Кыжын безин олар 2—3 катап одар солуп көжер. Ындыг нарын байдалга турган-ла малдың баш санын өстүрер, оон чаш төлүн менди камгалап доруктурар, ивилерни алыг, бөрү болгаш өске-даа араатаннардан камгалаар дээш иви малчыннары кызымак ажылдап турар.

Кадыр-берт тайгаларга кыш, чай чок иви малдаары белен эвес ажыл. Ындыг турбуже колхоз баштаар чери, партия организациязы, кодээ Совет иви малчыннарының амыдырал-чурттаалгазынче чогуур кичээнгей салбайн турары хараадаанчыг.

Фермада радиоприемник эрткен чылын үрелген. Ону септедири-биле колхоз төвүнче чоруткан хевээр читкен. Малчыннарның чагыткан солун, сеткүүлүн ой-шаанда чедирбейн турар. Ферма-биле радиохарылзааны чок. Малчыннар шай, таакпы, от, даңган болгаш өске-даа херегээн чүүлдерни хандыртынар аргажок апаар таварылгалар хөй. Чаңгыс черге турар туруш суур чок болганындан малчыннар чунар бажыңга чунар арганы берге. Фермада медицина ажылдакчызы база чок.

Тожу партком, райкүүском, колхоз баштаар чери, партия организациязы, ийи кодээ Совет иви малчыннарының амыдыралынче кичээнгей салып, оларның херегледдерин үзүктел чок хандырарын иви малчыннары негеп турар.

С. САМИЯ.

Күш-ажылчы кижилер

Мында кадыг ажылды кылырын херээженнер боттары-ла дилеп, харын ол күзелин чедип ап-даа турарлар. Бо болза Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчу херээженнери-дир.

Эш Байыр Кызыл-Үргүнүн баштааны 11 кижи июль айның 19-та сес чүък машиназы турар гаражты даш-биле тудуп эгелээн. Ам ол тудугнуң ханазын дооскан болгаш өөргазын салып, кырын дуглап, эжиин, соңгаларын кылып турар.

Тудуг ажылында эштер Б. Кызыл-Үрүг, Доңгурейн, Серин, Умандай, Кара-Кыс олар чамдык эр кижилерден-даа артык ажылдап турарлар. Бо тудугжу херээженнер кускү хөй кыргылдазынга база киржип турарлар.

Н. ЛОПСАН.

Таарымчалыг-даа, культурлуг-даа

Кызылдың үлетпүр бараанннарының № 1 төп магазининиң белен хептер салбыры септелге соонда ажылдап эгелээн. Эде кылыышкын соонда ол салбыр садып алыкчыларга таарымчалыг болган. Ол дээрге кызылчыларга чугула белек-тир.

Эде кылырының мурнунда ол салбырның ниити тургузуу таарымча чок, эки дериттинмээн, культурлуг садыгны эки организастаарының негелдезинге дүүшпес турган. Садыгның улуг эвес залы бараанннарны калбак ассортимент-биле көргүзерин делгээринге-даа, садып алыкчыларның бараанннарны шилээн шилип алырынга-даа таарымча чок турган.

Садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузар төлээде, салбырның садыг шөлүн алгыдыр эде кылыры негеттинип турган.

Садыг залының дээвирин, ханаларын дозулуг будук-биле будаан, шалазын линолеум-биле шыпкан, чырыткызын таарыштырган.

Кызыл горпоргуңуң бирги салбырының директорунуң оралакчызы В. И. Брежнева мынча деп чугаалап турар:

— Ам бо салбырда байдал таарымчалыг болгаш культурлуг апарган. Рига заводунга кылган садыг дериглелери: эр, херээжен платьелерге, дараан кылыгларга, бөрттерге тускай шкафтар, шил прилавкалар тургустунгулаан. Садып алыкчыларның боттарынга херектиг бараанннарын шилип алырынга, оларның бараанннарны хостуг кирип көөрүнге дыка эптиг апарган.

Салбырның эргелекчизи А. В. Гончарова бо дугайын улуг өөрүшкү-биле чугаалап турар:

— Тудугжуларның бистиң салбырывыстың мындыг эки кылдыр кылып бергенинге өөрүп турар бис. Мурнунуузунга деңнээр-даа чүве чок эки болган. Ам бүгү бараанннар садып алыкчыларга шуут көстүп турар, бараан бүрүзүнде өртектер бижиттинген, садыг залы улгаткан. Садып алыкчыларга хеп хемчээр черни кылган.

Салбырда хөй янзы бараанннар: чижээ, эки шынарлыг кышкы, кускү эр тоннар, херээжен кижилерниң 44—54 дугаарлыг янзы-бүрү өңнерлиг кышкы, кускү, чайгы тоннары, эр костюмнер, чувурлер, даштыкы хөйлеңнер, бөрттер, херээжен платьелер делгеттинген.

Салбыр катап ажылдап эгелээн соонда план күүселдези бедээн, ийи-ле хүннүң дургузунда безин 9 муң рубль ажыг түңнүг бараан садыттынган. Ол дээрге планны 113 хуу күүсеткени ол болур.

— Бараанннар хөй болгаш эки шынарлыг-дыр. Бодумга таарышкан кускү тонну шагда-ла садып алыксаан кижи мен. Ам-на күзелим боттанды — деп, чүък АТК-зының диспетчери эш Л. П. Красинская улуг хандыкшыл-биле чугаалап турганын дыңнаан бис.

Хөй-хөй садып алыкчылар херегээн бараанннарын чээлиге ап турар. Чижээ, тудуг ажылчыны В. И. Чистякова кышкы тонну, бызанчы М. Л. Семин 94 рубльдиң костюмун, чолаачы М. Я. Курбанов улуг өртектиг костюмну, «Кодээ тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң мастери П. Г. Коваленко 249 рубльдиң кышкы тонун садып алган. Чээли-биле бараан ап турарларның саны көвүдеп турар.

Н. ВАСИЛЬЕВ.

АЛТАЙ КРАЙ. Колхозтарда болгаш совхозтарда чигир свёклазының ажаап алыышкыны чоруп турар. Хөй-хөй ажыл-агыйлар В. Светличныйның аргазы-биле хол күш-ажылын ажыглавайн свёкланы өстүрүп турар.

Чигир свёклазының Киевте эртем-шинчилел институдунуң Бийскиде дуржулга-селекция станциязында механизаторлар болза свёкла ажаап алыр шууштурулгалыг комбайнга транспортёрну таарыштыр кожуп алган. Ол чорук свёкла борбактарын комбайнда кожуп каан тергеге ол-ла дораан чүдүрүп чоруур арганы берип турар.

ЧУРУКТА: Дуржулга станциязының шөлүнде шууштурулгалыг комбайн-биле фабриканың чигир свёклазын ажаап ап турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Улуг Октябрьга белек кылдыр

Нина Ивановна ажыл-херек дээш дескел чок-ла кижи. Оон-биле ужуражыр, чугаалажыр дээн кижи эрте, ажыл шагы четкелекте чеде бербес болза, ол шагда-ла арлы бээр, чаа бараан-сараан дээш хоорай адаанда садыг баазазынче дүрген-не чоруптар.

Шынап-ла бо удаада ажылдап турар салбырында ол чок болган. Ол хүн чүгле ажыл шагы төнүксей бергенде, саазыннар туткан эргелекчи бо чедип келген.

— Нина Ивановна, олчалыг чораан бе?

— Шору-шору, чаа барааннар келген, дыка саададым. Машина, транспорт-биле ой-шаанда хандырар чүве болза, бөгүн-даа эккелдирип ап болур чүве-дир ийин — деп, бир садыгжы кыстың айтырыынга ол мынчаар харыылады.

Кызылдың үлетпүр барааннары садар № 1 магазинниң галантерея салбырының эргелекчизи Нина Гребейникова 22 чыл дургузунда садыг шугумунга ажылдап, херeглекчилерниң мурнунга ак-сеткилдиг бараан болуп келген. Нина Ивановнаның эргелеп турар салбырында беш садыгжы ажылдап турар.

— Эргелекчивис-биле кады үр-ле ажылдап келген бис. Ажыл дээш негелделиг, туруштуг, сөглээн сөзүнге ээ болур кижи. Чоонган бис, өскелерден дора деп бе? Өске салбырлар-биле чаржып тургаш ажылдаар, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр дидзенивистен бээр бүдүн чартык чыл эрткен. Ол күзелдивис чоокта чаа боттангаш. Бистиң галантерея салбырынга коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты тывыскан — деп, ол салбырның база бир садыгжызы эш Олейникова чугаалады.

Бо бичии коллектив эп-найыралдыг. Эш-хуузунуң-даа, ниити коллективиниң-даа мурнундан кым-бир кижи ажыл талазы-биле ажыктыг санал-сүме үндүрер болдур, ону ылавыла ачизинге чедир күүседирин кызардаар. Ол бедик ат дээш демисежир саналды Нина Ивановна бир катап үлетпүр барааннарының салбырының садыгжыларының ниити хуралынга кодуруп үндүрген. Оон саналын коллектив кежигүннери шупту деткээннер.

Культурлуг садыглаашкын, херeглекчилерге эптиг-ээлдек, арыг-шевер ажылдаар, ай планнарын күүседир, хууда-даа, ниитиниң-даа амыдыралының талазы-биле бот-боттарынга дузалажыр деп шиитпир ындыг турган. Хүлээнген херек күштүг, сөглээн сөс — ээлиг дижир- Нина Ивановна, оон коллективи сөглээн сөзүн ээлеп шыдаан. Бо салбыр бараан саарыглазының ай планын чедир күүсетпейн барган таварылга черле турбаан. Чижээ, чамдык саннар бо-дур: майның планын 112 хуу, июнь, июльдуун — 148, а августуун—114 хуу күүсеткен.

Бар барааннарны бүгү-ле хевирлер-биле чаа септеп кылган витриналарга делгеп, шупту чүве турар туружунда, шевергин, харын-даа көрүштүг, каас-чараш, садыгга келгеннер дораан-на үнүксевес, бөртен бөдүнүң хереглээн кандыг-бир чүүлүн ылавыла садып алгаш чанар. Аксы-сөзү ээлдек-эвилең, дыңнангыр коммунистиг күш-ажылдың бо коллективиниң ажыл-ижин каш сөс-биле допчулап чугаалаарга ындыг-дыр.

— Ам бо хүннерде бүгү улустуң чаңчыл болган улуг байырлалы — Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга тептиг ужуражыр дээш өске салбырлар-биле база боттарывыстың арасында социалистиг чарышты калбарткан бис. Ноябрь 1-ге чедир ай санының саарылга планын 120 хуудан кудулатпас деп бистиң ам хүлээлгевис ындыг. Оон ындай чарышка бирги черни база катап хевээр ээлээр дээш демисежир бис — деп, Нина Ивановна чугаалап турар.

Хөй чылда совет садыгга бараан болган эш Гребейникованы № 1 садыгның бүгү ажылдакчылары болгаш ону таныыр хереглекчилер-даа «бистиң Нинавыс» деп хүндүткел-биле адаар болдулар. Ындыг хүндүткелдиң ээзи болур эргени Нина Ивановна ёзулуг-ла чаалап ап шыдаан.

Д. ЕНДАН.

Хойжу бригадада

Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозу бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданы бо чылдың март айда организастаан. Оон составынче 8 колхозчу ог-бүле бактаап кирген.

Бригаданың бүгү кежигүннери бригада организастаттынганының баштайгы хүнүнден эгелээш эрес-шудургу ажылдап турар. Бригада төвү Сут-Бажында ийи аал ниити чурттаар чуртталга бажыңын тудуп дооскан. Ам ында чунар бажың тудуп турар. Чылгы-Өдээ деп черде 500 хой кирер кажааны, Кызыл-Ургай, Бек-Тей, Кызаа-Аксы ышкаш чазагларда мал төрүүр үеде ажыглаар дөрт чазаг кажааларны, Кара-Белдирде мал чуур ваннаны болгаш хой кыргыыр пунктунуң сарайын тудуп доосакан. Бригаданың кежигүннери амгы үеде мал кыштаглаашкынынга белеткелди чорудуп турар.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

Эрткен чылдың четпестерин катаптап болбас

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирин күүсетпишаан, политиктиг чырыдылышкынның системазында чаа өөредилге чылынга белеткелди «Тээли» совхозта парторганизация салбырларның база школаларда башкыларның аайы-биле, тускай эртемниглерниң, механизаторларның билиин барымдаалап, четчелеп чорутткан.

Эрткен өөредилге чылында ниитизи-биле янзы-бүрү хевирниң 9 бөлгүмнери 132 дыңнакчыларлыг ажылдап турган. Үшкү салбырның партия эге организациязының чанынга турган СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүм (пропагандизи И. С. Бичелдей), бирги салбырның Ээр-Хавак сүт-бараан фермазынга СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүм (пропагандизи Х. Д. Комбу) программаларын эки дооскааннар. Оларның кичээлдери дыңнакчыларга үргүлчү-ле солун эртип турган болгаш кичээлдер өөредилгениң эгезинден төнчүзүнге чедир үзүктелиишкин чокка организастыг эрткеннер.

Ынчалза-даа совхоз девискээринге турган бөлгүмнерниң ажылының шынары, ылангыя район төвү-биле холбаштыр баксырап, дыка хөй бөлгүмнер ажылын эрэнгейлеп, өөредилге түңнелдеринге чедир кичээлдерни хөй удаа үзүктелдиргеш, өөредилгениң төнчүзүнде «доозулган» деп түңнелдер үндүргениниң чаа өөредилге чылының четчелээшкининиң үезинде дыка хөй дыңнакчылар хомудап турганнар. Бо талазы-биле Тээли ортумак школазында башкылар коллективинге коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин өөренир бөлгүмнүң, Тээли суурнуң ажылчын, албан-хаакчыларынга, сельпога турган бөлгүмнер түңнел кичээлдер кылбааны тодаргай чижек болур.

Дыка хөй бөлгүмнерниң составы холушкак турган. А чамдык дыңнакчылар хөй санныг бөлгүмнерге (СЭКП төөгүзүнүң, техниканың, агрономнуң, зоотехниктиң) бөлгүмнеринге кирип алгаш өөренип турганнар. Оон уламындан кичээлдер үзүп, кылыр ажылынга база чардыгып турганы-биле бөлгүмнерниң составын болгаш кичээлдерниң шынарын баксыраткан. Ындыг таварылга колдуунда-ла кедээ салбырларда бөлгүмнер бүрүзүнге-ле хамааржыр.

Чаа өөредилге чылынга белеткелдиң үезинде политиктиг өөредилгениң хевирлерин коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң шилип алырынга дузалаар дээш кижи бүрүзү-биле чаңгыстап чугаалажып тургаш, оларның эки-туразын барымдаалап чорутткан. Бо өөредилге чылында «Тээли» совхозтуң партия организациязының девискээринге 235 дыңнакчыларлыг янзы-бүрү хевириниң 11 бөлгүмнери тургустунган. Оларның 105-и коммунистер болуп турар.

Марксисчи-ленинчи теорияны 11 коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер боттары өөренирлер. Элээн хөй кижилер пропагандистер болгаш методиктиг чөвүлел кежигүннери болуп база заочно өөренип турар. Политиктиг чырыдылышкынның утка-шынарын улам ыңай экижидериниң, амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунуң тодаргай сорулгалары-биле оон харылзаазын экижидери, марксисчи-ленинчи теорияны, экономиктиг билиглерни пропагандалаарының чыгдынган дуржулгазын эки ажыглап тургаш, бөлгүмнерниң дыңнакчыларынга бедик билигни бээринге дузалаар сорулга-биле методиктиг чөвүлелдиң составынга 18 санныг дээди эртемниг кижини кирип, аңаа төөгү башкыларын, агрономнарны, эмчилерни болгаш зоотехниктерни, инженерлерни хаара тудкулаан. Оларның ажылының утка-шынарының, сорулгаларының дугайында баштайгы организастыг хуралын база чыылдырган.

Бо өөредилге чылында совхозтуң партия организациязы чүгле бөлгүмнер тургузары-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Бүдүрүлгелер, салбырлар аайы-биле ажылчын аныяктарны кежээки школаларга хаара тудар талазы-биле ажылды күштелдирип турар. Эрткен өөредилге чылында Тээли болгаш Кызыл-Даг суурларга эвээш санныг аныяктар кежээки школаларже хаара туттунган болза, бо өөредилге чылында Тээли, Бай-Тал, Кызыл-Даг суурларда кежээки школаларга өөренир аныяктарның саны 229 четкен. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң негелделерин совхозтуң ажылчын аныяктары ханызы-биле билип, өөредилгеже оларның сонуургалы көдүрлүп турары-биле холбаштыр бүдүрүлгелерде, салбырларда, школаларда, албан черлеринде партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары, бүдүрүлге удуртукчулары болгаш школалар директорлары өөредилгеге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри оларның инициативазын деткиири чугула.

«Тээли» совхоз ышкаш делгем девискээрни ээлеп турар ажыл-агыйның хөй санныг ажылчыннарының иштинде бижикти билбес болгаш биче билир чогуур назылыг кижилер база бар болуп турар. Оларны өөредири-биле шырак билиглиг болгаш мергежилдиг культармейжилерни шилип тургаш, суурларны бөлүктеп, кудумчулар, фермалар, хойжу бригадалар аайы-биле бижик өөредир бөлгүмнерни тургузарын парткомга болгаш Тээли кодээ Советтиң күүскомунга чугаалашкаш, хөй санныг культармейжи башкылар-биле керээ чарып ажылдап эгелээннер. Бо айтырыг талазы-биле партияның эге организацияларының секретарьлары болгаш комсомол комитеттериниң, оон эге организацияларының секретарьлары шиитпирлиг хемчеглерни ап, культармейжилерниң ажылынга негелдиг болгаш контрольду тургузуп, дуза чедирери негеттинип турар.

Политиктиг чырыдылышкынның идей-теоретиктиг шынарынче кичээнгей салыр, ону хынамчалыг чорудар, дыңнакчылар-биле чаңгыстап беседалажыр. пропагандист кадрларны шын шилип ап, эрткен чылгы четпестерни катаптавас дээш ажылды күштелдирерин Бай-Тал салбырында, коммунал конторазында болгаш совхоз төвүнде партия эге организациялары (секретарьлары эштер И. Кундан, О. Ойдуп, М. Биротов) эрэнгей, кыры-биле көрүп, бууза данзы тургузуп алгаш, политиктиг өөредилгениң бедик негелделерин боттарындан чайладырып оралдажып турганнар.

Өөредилгениң организастыг болгаш чаңгыс аай корум-чурумнуг болуру — ол дээрге бүдүрүлге, албан черлеринде болгаш школаларда, салбырларда партия эге организацияларының секретарьлары партия чырыдылышкынының шынарын бедидер, өөредилгениң баштайгы хүннеринден эгелээш бөлгүмнерниң дыңнакчы бүрүзү долу киришкен турзун дээш өөредилгениң организастыг эгелээринче кол кичээнгейни угландырган турарындан хамааржыр.

А. АДЫГБАЙ,
«Тээли» совхозта партком чанында политчырыдылышкын кабинединиң эргелекчизи.

ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ БАЗА БИР ЧУГУЛА ЧЕРИНДЕ

Хоорайның чурттакчы чонунуң амыдырал-хандырылгазының черлери хүн бүрүде-ле улам-на көвүдеп турар. Бисте чунар бажың, гостиница, парикмахерская чижектиг коммунал-хандырылга черлери-биле черге дештир Кызылда хеп чуур чер база ажылдап эгелээн.

Ол чер гостиницаларның, парикмахерскаяларның, школаларның болгаш өске-даа албан черлериниң, а ол ышкаш хоорайның ажылчын, албан-хаакчыларының чагыгларын хүлээп ап турар.

Кызыл хоорайның коммунал ажыл-агый килдизиниң шугумунда тургустунган хеп чуур черниң мурнунда улуг перспективтиг сорулга салдынган. Ол черге хеп аймаан чууру, кургадыры болгаш базары бүрүнү-биле механизастаттынар. Аңаа моон соңгаар хоорайның бүгү чонунуң чагыын күүседир апаар. Ол чорук ог-бүлениң база бир улуг ажылындан ажылчы херээженнерниң хосталырынга чугула ужур-дузалыг.

Эрткен чылдың төнчүзүнден бээр ажылдап келген хеп чуур черниң ажылдакчылары бо аразында чамдык бергелер тураа-даа, организацияларның болгаш чурттакчыларның чагыын күүседир талазы-биле багай эвес ажылдап келген. Чүгле июль айда безин кургаг деңнези 11.900 кг ажыг хепти олар чугган. Ылангыя аңаа чурттакчыларның киирип турар чагыының улам-на көвүдеп турарын демдеглээри чугула.

— Бистиң коллективте чээрби хире кижи ажылдап турар бис. Ажылывыстың шынары багай эвес, бисте чагыг берип турар чамдык организациялар болгаш хамаатылар байырлаа хүннерин таварыштыр өөрүп четтиргиишкинин илередип турганнар. Чоокта чаа Красноярск хоорайның хеп чуур черниң төлээлекчилери маңаа келгеш, чугган хептеривистиң шынарын эки деп демдеглээни өөрүнчүг болган—деп, хеп чуур черниң директору эш Барпушина бистиң-биле беседазынга өөрүшкүлүг чугаалаан.

Ынчангаш ол чаа коллективтиң кежигүннери херээженнер ажылының баштайгы чедиишкинин быжыглавышаан, боттарының мурнунда салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседири дээш улам-на шудургу ажылдап турарлар.

Ындыг болза-даа ук черниң ажылында улуг четпестер база бар. Кызылда «Коммунизмге» сеткилге тудуг эргелели оон бажының соолгу чылдар дургузунда чыл-чылы-биле улаштыр эде дерип, септеп келгени болза-даа, ол ажылды ам-даа доозуп, күрүне комиссиязынга хүлээдип бербээн. Ылангыя кыштың соогу үе удавас чоокшулап орар амгы үеде ол черниң улуг бажының чартык кезиин чылыдар батареялар киирттинмээн болгаш чедир кылдынмаан өске-даа ажылдар хөй болуп турар.

Бо ажылдарны харыылаар ужурлуг септелге организациязының удуртукчулары боттарының хүлээлгезин күүседип, ол черниң чедир кылдынмаан ажылдарын эң дүрген доозарынче кичээнгейни күштелдирери чугула.

Ол ышкаш хеп чуур ажылды бүрүну-биле механизастаарын хандырар сорулга-биле хепти кургадып базарынга холдун ажылын бүрүн солуурун хандырар коландр, пресс дээр күчүлүг машиналарны болгаш өске-даа дериглерни бо чылдың планында кирдүнгенин ёзугаар эккеп, тургузарын дүргедедир хемчеглерни алырын Тыва АССР-ниң Коммунал ажыл-агый министерствозундан болгаш хоорайның коммунал ажыл-агый килдизиниң удуртукчуларындан чурттакчылар улуу-биле негеп турарлар.

С. ЛОПСАН.

Самолёт чалгынының адаанда

Күскү каан, аяс хүннерде ыяштарның бүрүзү хүлкүң-не саргарып, дүшкүлеп эгелээн. Арыг иштинде черниң хөрзүнү улам-на кургап турар, ынчан өрт айыылы улгадыр. «АН-2» деп патруль самолёду республиканың дээринде ужуп чоруп турар. Сентябрьның 26-да самолёт Балгазынче углап алгаш, маршрудун шыңгыы сагып чорып орган.

Самолёттуң чиге мурнунда көк ыш шөйлүп үне берген турганын ужудукчу көрүп каан болгаш журналга «ыыже баар» деп бижий шаап алган. Кызыл-Арыг суурнуң мурнуу-чоон талазынга өрт база катап кыва берген болган. Агаарга ужуп чораш, өрттүң хемчээн тодарадып билгеш, дүрген өжүрер дугаайында шиитпирни хүлээп алган.— Дуржулгалыг ийи парашютистерни өрт кыдынынче дүжүрүп бадырган. Командазының инструктору И. Новик парашютистер Н. Смирнов биле В. Кушнерге парашюдун кедип алырынга дузалажып, хер-херекселиниң четче барын хынап турган.

Корабльдың дуржулгалыг командири Х. Хопуя самолёдун өрт үүнче углап алгаш чорупорган, ужарының дүргени 130 санга деңнежил чораан. Сиреннинг ыыды база катап, ындыг-даа болза узадыр дыңналган — парашютистер самолётту каггаш, черже халып эгелээннер. Удаваанда-ла агаарга ийи ак майгынчыгаштар көстүп келген. Бөлүктүң даргазы Смирнов «черге эки дүштүвүс» деп радио-биле медээлээн... Кызыл аэропорттуң оперативтиг салбырынга ындыг хүннер ам-даа болур чадавас, чүге дизе, өрт айыылы болур үе ам-даа төнмээн болгай.

Совет хамаатызы кижи бүрүзү арга-арыгга чораш, өрт болдурбас дээш чурумнуг, серемчилелдиг болур ужурлуг. Ынчаарга өрт болу бээрге ону өжүреринге дыка хөй чарылга үнер, өрт күрүнениң ыяш байлаанга улуг когаралды таварыштырар болгай.

Эштер! Улустуң байлаан камгаланар!

В. ОЗОЛЬ.
Оперативтиг салбырның начальниги.

Чагыдылгаларны дүргедедир

Ажылчы чоннарның культуразы, билиг-медерелы бедээн тудум-на, солуннарны, журналдарны чагыдарынга сонуургалы өскен. Моон бир тодаргай чижээн Барыын-Хемчик районда чагыдылгаларның чорун турар байдалындан көрүп болур. Оон баштайгы түңнелдери мындыг болган: ыраккы «Кара-Хөл» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары 1964 чылдың чагыдылгалары кылдыр 576 солуннарны, журналдарны чагыткан. Школаның партия эге организациязының секретары, башкы эш Х. Сержинмаа чонунуң ортузунга чагыдылга тарадыр талазы-биле дээштиг сурталчы, организакчы ажылды боттандырган. Боду 70 ажыг колхозчу өрегелерге барып тургаш, чагыдылгаларны бижиткен.

«Большевик» колхозтуң партия организациязы (секретары эш К. Эмер-Сарыг) чагыдылгаларны чедиишкиниг чорутткан. Чоң ортузунга солуннар чагыдылгазын организастаарынга Эрги-Барлык школазының директору эш М. Чыргал идепкейлиг киришкен, 14 санныг янзы-бүрү солуннарны, журналдарны чыл хуусаалыг чагыткан.

«Барлык» совхозтуң Хөндергей салбырында партия эге организациязының секретары эш Дозураш 300 чагыдылгаларны тарадыр тургаш, 379-ту чагыткан. Ол салбырда эш К. Каң-оол 48 ажылчынга солуннар чагыдылгазын бижиткен. Кызыл-Мажалыкта кижи эмнелгезиниң, «Сельхозтехниканың» район салбырының, мал эмнелгезиниң, банк салбырының коллективтери солуннар, журналдар чагыдылгазын чедиишкинниг чорутткан. Район төвүнде парлалга чагыдылгазы чедиишкинниг чорбушаан, доостур чыгаан. Моон-биле чергелештир «Шекпээр», «Тээли» совхозтарның партия комитеттери солуннарның, журналдарның чагыдылгазын кончуг оожум чорудуп турар. Херек кырында чагыттырган солуннарның, журналдарның саны кончуг эвээш.

Кайда-ла партия организациязы чагыдылгаже сагыш салган турар болдур, ында парлалга чагыдылгазы чедиишкинниг чоруттунган турар. Чагыдылгаларны массалыг болгаш организастыг тарадыр болза, кандыг-бир солунну азы журналды чагыдып алырындан ойталаар кижи турбас ужурлуг. Чагыдылгаларны тарадыры дээрге, чүгле харылзааның штаттыг ажылдакчыларының херээ дээр болза шын эвес болур. Солун чагыдылгазы дээрге, идеологтуг ажылдың база бир чугула адыры-дыр.

Д. ОДАН-ООЛ.

АЙТЫРЫГЛАРГА ХАРЫЫЛАР

Өскерликчилер интернационалы

Троцкизм чаа өңнүктү тып ап турар

Бистиң дыка хөй номчукчуларывыс мынча деп айтырып турар: Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртукчуларындан чаңгыс үзелдиг кижилерин тып алган IV интернационал дээр чогум чүү чүвел ол? Ол каман тывылганыл, кымны маттыштырып турарыл, оон үзел-бодалы болгаш сорулгазы чогум чүл? Моон адаанда парлаттынган чүүлде бо айтырыгларга харыыны берип турар.

* * *

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш коммунистиг өске-даа партияларга кыдат удуртукчуларның удур чорудуп турар калчаалыг кампаниязын амгы үениң троцкизминиң төвү болуп турар IV интернационал дээр чүүл бодунуң талазындан улам-на ханызы-биле чүүлдүгзүнүп, таарзынып көрүп турар апарган. Марксизм-ленинизмниң ол эң каржы дайзыннары-биле, дүржок чарылдырыкчылар болгаш политика талазынга бурааннар-биле — троцкистер-биле өннежип, кус-пактажыр чорук дээрге-ле, кыдат удуртукчуларының политиказын салчажыр аргажок кылдыр билдингири-биле тайылбырлап турар-дыр. Шынап-ла кыдат удуртукчуларның амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдары, оларның авантюрнистиг, политиктиг үгшии болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинин сандарадырынче угланган чарылдырыкчы үүлгедиишкиннериниң арга-методтары-даа, троцкизмниң идеологиязынга болгаш үзел талазы-биле мөзү-шынарынга-даа кара-кайгамчык, төрелдешкек болуп турар.

Көөргеттиниип, чарлаттынып турар IV интернационал деп чогум чүл ол ынчаш? Ындыг организация бар болуп турарын эскерген кижи колдуунда чок болгаш чүгле ККП-ның догматиктериниң, ревизионистерниң оралдажылышкынының ачызы-биле чок черден бар кылдыр, бажын ол ковайтып келген. IV интернационалды азы ренегаттарның хээктүрүп адааны «Социалистиг революцияның бүгү-делегей партиязын» тургускан Троцкий-биле чаңгыс үзелдиг идегеттер 1938 чылда чарлааннар. Ол организация колдуунда-ла коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининден үндүр хөөглеттирген, кедергей барыын үзелдиг оппортунистерниң, сектантыларның, а харын-даа аңаа-ла политиктиг кезимелдерниң турлаа болу берген. Троцкизмниң хөртээргек «революсчу» шуугаазынынга тенип, ээдерээн чамдык экстремисчи хөөннүг идегеттер интеллигенцияның болгаш студентилерниң хүрээлеңнеринден база ынаар каттыжып кирип турганнар.

Оон тургустунганы хүнден эгелээш-ле бөгүнге чедир IV интернационалды марксисчи-ленинчи партияларга өжээргек кижилер башкарып турарлар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сандарадыр. Компартияларны болгаш оларның удуртулгаларын хоптап-мегелээр, СЭКП-ни болгаш Совет күрүнени бактаар чорукту боттарының кол-ла сорулгазы кылдыр ол калчаалыг ренегаттар көрүп турган болгаш ынчаар ам-даа санап турарлар.

Троцкисчи бөлүктер дөртен-беженчи чылдарның дургузунда АКШ-ка, Мексикага, Чилиге, Боливияга, Аргентинага, Перуга, Эквадорга, Францияга, Италияга, Англияга, Голландияга, Японияга, Цейлонга болгаш өске-даа дыка хөй чурттарга боттарының бужар бак үүлгедиглиг ажыл-чорудулгаларын кылып турганнар. Ынчаарга олар боттарының организацияларын (Чилиниң «Ажылчын революстуг партиязы», Боливияның «Национал революстуг шимчээшкини» дээш оон-даа өске) тургускан дугайын чарлааннар-даа болза, ол «партияларның» болгаш бөлүктерниң хөй нурруузунга чүгле он шаа, а харын-даа — ийи-чаңгыс кижилер санаттынып тургулаан. Ажылчын шимчээшкининиң хүрээлеңинче шургуп кирер, боттарының массалыг чөленгиижин тургузуп, боттарының талазынче профэвилелдерин элзидип киирер дээш троцкистерниң кызгылаан бүгү оралдажыышкыннары бурап дүшкен.

Ынчангаш бо хүннерде IV интернационалда бактаап турар бөлүктер — ажылчын аңгыдан хоорулган, хаг-дынчак, эвээш санныг пропагандисчи чаштанчылар болуп турар-дыр. Коммунизмге удур үзел-бодалдарны өөскүдерин күзеп турар буржуаз бөлүктерниң болгаш партияларның дузазы-биле олар троцкисчи литератураны, сеткүүлдерни болгаш солуннарны парлап үндүрүп турар. Чижээлээрге, боттарының төп органнары—«IV интернационалды», «Интернейшнл социалист ревьюну»— АКШ-та, «Луча обрераны» — Боливияда парлап турарлар. Троцкистер үргүлчү-ле бүдүү үүлгетпишаан, аңгы демиселиниң айтырыгларының талазы-биле антимарксистиг үзел-бодалдарны ажылчы массаларга сыгаарын, коммунистиг партияларга болгаш оларның-биле холбаалыг ажылдап турар профэвилелдеринге оларны удурланыштыр тургузарын бар-ла шаа-биле оралдажып турарлар.

Ажылчын аңгының иштинден бодунга массалыг чөленгиишти тургузар дээш IV интернационалдың оралдажылышкыннарының бурап дүжүүшкүннери оон иштики сандараашкыннары-биле холбаалыг болуп турган болгаш ындыг болуп-даа турар. 1953 чылда ол ийи аңгы бөлүглениишкинге — «Улустар аразының секретариадынга» болгаш «Улустар аразының комитединге» чарылган. Оларның баштайгызы 1961 чылда шуут башкаланып сандараан. Латин-америк троцкистер оон үнүп чорупканнар. Ынчангаш Францияда, АКШ-та болгаш Аргентинада төптүг кылдыр тургустунган үш бөлүглениишкиннер ам бот-боттарының «социалистиг ажылчын партиязы» деп адаттынган троцкисчи секталарның бирээзи: «IV интернационал болза шыңгыы иштики кризиске таваржып турар, ол ам элээн каш чылдарда үргүлчүлеп келген болгаш ону чиигэ-биле доп-дораан шиитпирлээр аргажок» деп миннир ужурга таварышкан. Чүвениң шынын чугаалаар болза, ренегаттарның интернационалы долузу-биле бурап дүжериниң кес кырында келген.

Чогум-на оон ужурундан оон баштыңнары Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртулгазының бо үедеги политиктиг үг-шиин троцкийжи төптүң үүлгедиишкиннерин катап диргизеринге ажыглап, оон холбактазын берген-дир. Кыдат догматиктерниң болгаш ревизионистерниң «теорияларын-биле» боттарының үзел-бодалдарының дөмейин IV интернационал бүгү-ле аргалар-биле чарлап турар. Ол 1960 чылда-ла Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртукчуларынга болгаш кежигүннеринге ажык чагаазын чорутткан. «IV интернационал... силерниң эгелээн маргылжышкыныңарга байыр чедирбишаан», ол «СЭКП-ниң болгаш бүгү делегейниң коммунистиг партияларының удуртукчуларының хөй кезииниң оппортунистиг концепцияларынга удур тулчуушкунга силерниң талаңарда турар» деп ында чугаалаан.

Ук чагаада онзалап демдеглээн болза, IV интернационал кыдат удуртукчулар-биле бир дөмей, аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кожа-хелбээ кожуннаашкынның политиказын болгаш чепсегленииишкиниң дүжүрери дээш демиселди буруу шаап турар. Совет Эвилелиниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкынын буруу шаап, чамдык чурттарның капитализмден социализмче тайбың ёзу-биле шилчип болурунуң дугайында тезисти шын эвес деп санап, делегейниң компартияларының хөй нуруузун революстуг демиселден каапкан кылдыр буруудадып турар.

IV интернационалдың 1961 чылда болган алдыгы «бүгү делегей конгрези» СЭКП-ге болгаш өске-даа марксисчи-ленинчи партияларга удур, СЭКП-ниң XX болгаш XXII съездилериниң төөгүлүг шиитпирлеринге база 1957 болгаш 1960 чылдарның Москва чөвүлел хуралдарының документилеринге удур каржы нугулдээшкиннин байдалынга болуп эрткен. Ындыг болур дооста, Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртукчуларының амгы үеде көдүрүп турары ындыг шугумчулуг ышкаш чүүлдерге бүгү шугумчулел үндезилеттинген болгаш ол-ла чижектерни аңаа өөскүдүп турган. «IV интернационал» дээр сеткүүлүгешке ККП-ның чөгенчиг теоретиктерин олар «перманентилиг революцияның троцкийжи теориязы-биле чоокшулажы бергеннер» деп көгүдүп мактаан.

IV интернационалдың ренегаттары кыдат удуртукчуларны боттары-биле дөмей үзел-бодалдыг-дыр силер деп санап алгаш, марксисчи-ленинчи партияларга удур демнежип хөделиринче оларны кыйгырып турганнар. Троцкийжилерниң ол шагар-ары ол ышкаш уязының күүскомуну 1963 чылда болган 22-ги пленуму «кыдаттарга каттыжып алгаш, IV интернационал-биле кыдат эштерниң аразынга чаңгыс эп-сеткилдиг фронтуну тургузары дээш демисежириниң төөгүлүг сорулгазын чүүлдүг деп көрген». Ол пленум Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртукчуларын эгиннеринден часкагылааш, олар болза «дыка хөй чылдар мурнунда-ла IV интернационалдың көдүрүп турганы чүүлдерин камгалап турарын» демдеглээн.

Кыдат догматиктерни болгаш ревизионистерни чаа эвилелчизи кылдыр тып алган өлүгленчек үндезиннинг IV интернационалдың арыншырайы шак мындыг-дыр.

Ю. БОРКО.

Ю. Гагарин Парижтиң чанында ажылчын хоорайда

ПАРИЖ. (СЭТА). Бирги совет космонавт Юрий Гагарин генерал-лейтенант Н. П. Каманинниң болгаш ССРЭ-ниң Францияда элчин черинин ажылдакчыларының үделгези-биле Парижтиң чанында ажылчын хоорай Иврите барып чораан. Он-он муң ажылчы чоннар ону байырлалдыг-биле хүлээп алган. Космонавтыны уткуп алган кижилерниң аразынга ФКП-ниң чиңгине секретары Морис Торез, ФКП-ниң чиңгине секретарының оралакчызы Вальдек Роше, ФКП-ниң Политбюро кежигүннери Жак Дюкло, Жаннетта Вермерш, Ивриниң даргазы сенатор Жорж Марран олар бар турган.

Тайбыңның хоралыг дайзыннары-биле чаңгыс хүрээлеңде

СОФИЯ. (СЭТА). Социализмге болгаш депшилгеге шынчы күштер бүгү делегейге тайбыны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, өлүм чок Ленинниң чарлааны янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ дугуннашкынының политиказын чорудар дээш шудургу болгаш чалбышкыг демиселди чорудуп турар деп «Работническо дело» солун бижээн дээрзин БТА агентилел дыңнаткан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязынга Совет чазактың киирген сөөлгү саналдарын хөй миллион кижилер чүулдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган. Бо саналдар болза амгы үениң кол болгаш чугула айтырызы—чепсегленишкиниң бүгү-нийти болгаш бүрүн дүжүрериншиитпирлээринче оруктуг улустарга айтып турар тодаргай план болурун ол солун демдеглээн.

Сөөлгү неделяларда, ылангыя ядролуг чепсектиң шенелделерин чамдык-кезиктеп хоруур дугайында Москва Керээзин делегей парлалгазынга чугаалажып турарының үезинде Кытаттың Коммунистиг партиязының болгаш Кызыт Улус Республиканың удуртулгазы тайбыңның эң хоралыг дайзыннары-биле чаңгыс хүрээлеңде турары харааданчыг-дыр деп «Работническо дело» солун бижээн. Ядролуг чепсекти чедип алыр дээр болуушун чүткүлүнге кыдат удуртукчулар герман адаанзырактар-биле чаңгыс туружта болу бергеннер.

Кыдат удуртукчулар социалистиг лем каттыштырылгазының дүтүрүштүнген нийти шугумундан, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң программалыг принциптеринден улам ырадыр аткаарлап бар чыдар.

ККП-ниң удуртукчулары боттарының бар чыдар оруунче өске улустарны болгаш акы-дуңма партияларны киир тырттар дээр оралдажышкынчарны кылып турары чаржынчыг болуп турар дээрзин «Работническо дело» солун түңнелинде бижээн. Бо хүннерде делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини марксизм-ленинизмниң улуг түгүнүн адаанга база-ла сырый каттышкан болгаш чаңгыс аай болган. Тайбын дээш демисел—бүгү коммунистерниң, делегейниң депшилгелиг бүгү кижилериниң ыдыктыг хүлээлгези. Бистиң бүгү планетавыстың улустарының эң калбак бөлүктери Маркстың-Лениниң улуг херээнге шынчы. Чайгылыш чок кижилер-биле калы бар чоруурун хүн бүрүзү бадыткап турар. Империалистер-даа, кыдат чарыдлырыкчылар-даа оларны ол шын оруктан тайзып шыдавас.

Польшаның болгаш ГДР-ниң улустарының найыралының митингизи

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның болгаш ГДР-ниң улустарының найыралының митингизи Варшавада культураның болгаш эртемниң ордузунуң конгресс залынга болган. ГСЧП ТК-ның бирги секретары, Күрүне чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихтиге баштаткан ГДР-ниң партия-чазак төлээлери митингиге киришкен. ПКАП ТК-ның бирги секретары В. Гомулка, Күрүне чөвүлелиниң даргазы А. Завадский, премьер-министр Ю. Циранкевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш секретарьлары, чазак кежигүннери, көскү күрүне болгаш хөй-нийти ажылдакчылары, Варшаваның хөй-нийтизиниң муң-муң төлээлекчилери база-ла ол митингиге киришкен.

Митингиге В. Гомулка биле В. Ульбрихт чүве чугаалаан.

ГДР-ниң партия-чазак төлээлери-биле Варшаваның чурттакчыларының ужуражылгазы социалистиг чурттарның бузулбас чаңгыс эвилелиниң мөгүзүү болган.

Капиталдың чурттарында аңгы тулчуушкуннары

ГРЕК АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ОРГАНИЗАСТЫГ ДЕМИСЕЛИ

Сентябрьның 26-да чарлаан 24 шактыг ажыл соксадылышкынынга Афиныының, Волостуң, Патрның болгаш Грецияның өске-даа хоорайларының он-он муң ажылчыннары киришкен. Ол болза ажыл соксадылышкынның болдурбас дээн эрге-чагырганарның оралдажышкыннары туреа-даа, ажылчыннарның организастыг демисели болган. Ажыл төлевирин 20 хууга бедидеринин болгаш пенсия алырының назы-харын кызырарының дугайында нийти негелдени чуртка үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларының ажылчыннары бир-ле дугаар ииин үндүргени ол.

НИГЕРИ АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ БҮГҮ-НИЙТИ АЖЫЛ СОКСАДЫЫШНЫНЫ

Сентябрьның 28-те чуртта 700 профэвилел организацияларының кыйгырызы-биле ажылчыннарның бүгү-нийти ажыл соксадыышкыны эгелээн. Ажыл төлевирин улгаттырар болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидер дээн ажылчы чоннарның негелдезинге чазак харызы бербейн баарга, ажыл соксадыышкынының эгелээр дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Нигерияның найысылалы — Лагос хоорайның хөй-хөй районнары караңгы турган—электростанцияларының ажылчыннары ажыл соксатkan. Ол ажыл соксадыышкыны бүгү чуртта профэвилелдерниң барык-ла 800 муң кежигүннерин хаара туда берип болур чадавас деп болуп турар.

АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИН БЕДИДЕРИ ДЭЭШ

Перуда Демир-орукчуларның ажыл соксадыышкыны эгелээн. Чуртуң төп кезээнде демир орук аргыжылгазы бүрүн соксаан. Демир-орукчулар ажыл төлевирин бедидерин негеп турарлар.

ТЕАТР АЖЫЛЧЫННАРЫНЫҢ ДЕМИСЕЛИ

Лондоннуң кол театрларынга каастаглар кылып турар 200 ажыг ыяшчылар күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негевишаан, ажыл соксадыышкынын чарлаан. Театр мастерскаяларының каттыжышкынында кирип турар Лондоннуң сес мастерскаяларының ажылчыннары оларның негелделерин бүдүрүүге эдеря хандырарын күзевейн турарыга улур ажыл соксадыышкынының кылыр болап турарлар.

(СЭТА).

Партизан шимчээшкини өзүп турар

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэлада партизан шимчээшкиниң удуткаар дээш Бентакурнуң чазаа калчаалыг оралдажышкыннарны кылып турар. «Кларин» солунунуң дыңнадып турары-биле алырга, чүгле партизаннар-биле демиседжир дээш Фалькон штатта безин 5 муң солдаттарны мобилизастаан болуп турар.

ФРАНЦУЗ КОММУНИСТЕР ЧЕХОСЛОВАКИЯДА

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының чалааның ёзугаар ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Жорж Маршеге баштаткан Француз Коммунистиг партияның ТК-зының төлээлери мында чедип келген деп ЧТК агентилел дыңнадып турар.

КУБА-БИЛЕ САГЫШ-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

КАРАКАС. (СЭТА). Контрреволюстуг күштерниң амгы үеде Төп Американың чурттарында чоруп турар, Кубага удур чаа агрессияның белеткели-биле холбаштыр Кубада революцияны камгалаарының венесуэл комитети Куба революциязы камгалаары-биле улам-на шиитпирлиг турушче Венесуэланың болгаш бүгү Латин Американың ажылчы чоннарын кыйгырган.

Бүгү-ле латин-американчылар Латин Америка чурттарының тамаарышпас чоруу дээш демисежир болгаш Куба революциязы-биле бөлүнүп сагыш-сеткил каттыштырылгазын илередир ужурлуг деп, ол комитеттиң даргазы, Каракас университединиң профессору Умберто Куэвка онзалап демдеглээн.

ЛЕЙБОРИСТЕРДЕ ТИИЛЭЭРИНИҢ ЫНАНЫЖЫ УЛУГ

ЛОНДОН. (СЭТА). Амгы үеде Англияның лейборисчи партиязы консервативтиг партияга бодаарга, ам болур бүгү-нийтиниң соңгулдага тиилелге чедип алыр улуг ынаныштыг болуп турар. Ол дугайын хөй-нийтиниң санал-оналының институдунуң «Дейли телеграф» солунга парлап үндүрген медээлеринден көрүп болур.

Доп-дораан соңгулда болу бергени таварылгада кайы партия дээш бадылаар силер дээн айтырыгга харыылаанзарның 47,5 хуузу лейбористерниң талазында, 34 хуузу—консерваторларның талазында, 17,5 хуузу либералдарның талазында болган.

Селгүүстээшкинде. Н. ОНДАР чураан.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде

Кышкы сезон мурнуу чарыында

ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде чайгы сезон доозулган. Чылдың эгезиндгн бээр делгелгени чеди миллион хире кижи көрген, ооң иштинде делегейниң бүгү-ле чурттарындан муң-муң даштыкы туристер база көрген.

Делгелгениң ажылын бүдүрүүге, адыр аайы-биле эде тургузуп турар. Бо сезонңуң бүгү дургузунда аңаа 67 тематиктиг делгелгелерни болгаш көрүлделерни организастаан. 600 ажыг семинарны, эртем-техниктиг конференцияларны болгаш чаартыкчылар-биле ужуражышкыннарны чоруткулаан. Үлетпүрнүң, транспорттуң, кодээ ажыл-агыйның болгаш тудугнуң 67 муң хире тускай эртемниглери оларга киришкен. «Машинатудуу» павильонга чоруткулап турган, янзы-бүрү бүдүрүлгелерниң чаартыкчылары-биле ужуражышкыннар улуг чедиишкиннерлиг болуп турган.

Октябрьның 1-ден эгелээш, бүгү эвилел-республика павильоннарын дүжүргүлээн. Оларның бажыңнарының иштинде адырлар аайы-биле — кара металлургияның, электротехниканың, целлюлоза-саазынның, гидролизтиң газ үлетпүрүнүң болгаш өске-даа талазы-биле павильоннарны организастагылаар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга болгаш ооң институттарынга үш павильон бээр. «Грузин ССР» дээн павильонга соднуларның чедиишкиннерин көргүзер. Чаа павильоннар чазын ажыттынгылаар.

Күскү-кышкы сезонуң бүгү дургузунда делгелгеге мурнуку хевээр улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының тускай эртемниглериниң семинарларын, тематиктиг делгелгелерни база чоруткулаан турар. Ол семинарларга чылдың төнчүзүнге чедир 50 муң хире кижи киржир деп турар.

(СЭТА).

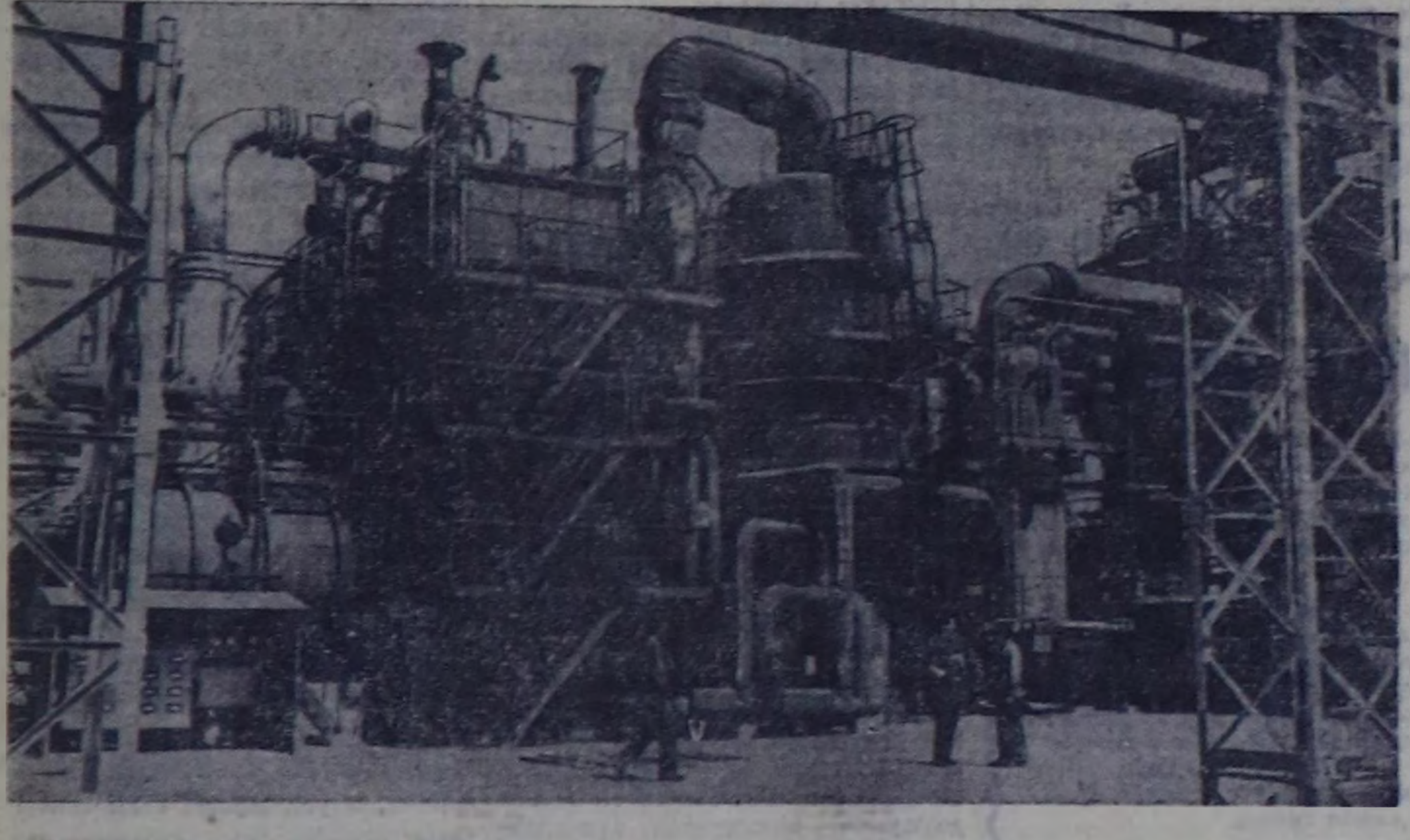

ЧЕХОСЛОВАК СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКА. Братиславаның чанында «Словнафт» комбинат — Словакияда эң улуг бүдүрүлге. Аажок улуг нефть шыгжакчылары, «Найырал» нефть дамчыдыкчызы-биле Совет Эвилелинден ынаар кирер «кара алдынны» бөлбаазырадырынга болгаш арыглаарынга таарыштырган аажок улуг тургузулгалар 7 дөрбелчин километр черни дола берген. Ол чаа бүдүрүлге өзүп үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң девискээринде.

СЭТА-ның фотохроиказы.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сентябрь 30-де хуралы

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. С. Лосев биле Г. Васильевтиң дамчыдып турары болза

Москва Керээзиниң айыткан оруу-биле быжыг турушттуг чоруру—Кол Ассамблеяның бо сессиязының соңгаарладып болбас сорулгазы болур деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының пленарлыг хуралынга нийти чугаалажышкынга сентябрь 30-де чүве чугаалааш, Белорус ССР-ниң даштыкы херектер министри К. В. Киселев демдеглээн. Күрүнелерниң хөй нуруузу тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның болгаш кады ажылдажылганың оруунда кирген азы кирип турарын Белорус ССР-ниң төлээлери таарзынышкын-биле айтып тур деп, ол уламчылаан. «Соок дайынның» эрип турар доштарында тайбыңның доштарын Совет Эвилелиниң күчүлүг деволу баштап чорууп турарынга бистер чоргаарланып турар бис.

Улустарның салым-чолунга, тайбыңның салым-хуузунга чепсегленишкиниң бүгү-нийти болгаш бүрүн дүжүрер чоруктуң ужур-дузалыын К. В. Киселев онзалап демдеглээн.

Чепсегленишкиниң дүжүрер талазы-биле 18-тиң комитединде кирип турар күрүнелерниң чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын 1964 чылдың бирги чартыында чыылдырар дугайында Совет Эвилелиниң чаа, эгелекчи чоруу бо талазы-биле эки болдунар арганы ажыдып турар. Ам барын чүкте чепсегленишкинниң дүжүрериниң удурланыкчылары ол айтырыгны практиктиг шиитпирлээриниң дайзыннары кылдыр боттарын сойгалавайн чыткаш, чепсегленишкинниң дүжүрериниң айтырыын бот-бодунга таарзыр ылдыр аайлап шиитпирлээринче шаптыктаары берге болур апаар деп, БССР-ниң төлээзи чугаалаан. Ядролуг чепсектиң шенелделерин кезик-чамдык хоругнаар дугайында Москва Керээзи—ол дээрге улустарның негеп турары делегей амыдыралынга ол аажок улуг бурунгаарлаашкынарының чаагай медээчизи-дир деп, белорус төлээзиниң баштыңы уламчылаан. Ук Керээ дайынның айыылын чайлатпаан, чепсегленишкиннерни ондере бүдүрерин соксатпаан, ынчалза-даа ол Керээ кижи төрелгетенниң үндезин эрге-ажыктарын хандырарының оруун биске айтып турар. Ол оруг-биле чорууру дээрге хамыктың мурнунда Варшава керээзиниң күрүнелери биле Соңгу атлантика керээзиниң киржикчилери чурттарының аразынга халдашпас дугайында керээни чарарыдыр, хенертен халдаар чорукту чайладыр талазы-биле база ГФР-де болгаш ГДР-де даштыкы шериглерни кызырар талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры-дыр.

Барык-ла 50 миллион кижи чурттакчылыг болуп турар 70 чедир девискээрлер ам-даа колониалдыг кулданылышкында туруп турарын демдеглевишаан, чудек-бужар колониалдыг ёзу-чурумнарның артыышкынын 1965 чылга чедир чер кырындан арылдыр узуткаарын белорус төлээ негээн. Мурнуу Вьетнамда байдалды К. В. Киселев тодаргай чугаалаан. Нго Динь Дьемниң хан төгүүшкүннүг ёзу-чуруму америк шериг дузалакчызынга даянмышаан, ол чуртту кедергей улуг хоругдал лагери болдурган-дыр деп, ол чугаалаан. КНО-га КУР-нуң дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузарын Белоруссияның төлээлекчизи шиитпирлиг деткээн.

Куба улуска удур ам-даа кылдынып турар айыылдыг үүлгедиглерже Ассамблеяның кичээнгейин К. В. Киселев угландырган.

Москва Керээзи—ол дээрге херектиг угланыышкынче базым-дыр. ынчангаш мээң чуртум ол Керээге каттышкан деп, Нигерияның даштыкы херектер министри Вачуку медеглээн.

Африкан күрүнелерниң Аддис-Абебага болган конференциязы болгаш Москва Керээзи—сөөлгү үеде делегейниң эң-не чугула ийи болуушкуннары-дыр деп, Бурундиның оралакчы премьери болгаш кадык камгалал министри Масумбуко медеглээн.

Хүндүскү хуралга Индонезияның, Индияның болгаш Пакистанның төлээлекчилери база-ла чүве чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери С. Лосев биле Г. Васильевтиң дыңнадып турары болза:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязының ажылының үшкү неделязы эгелээн. Ассамблеяның пленумунуң нийти чугаалажышкынынга чүве чугаалавышаан, төлээлерниң баштыңнары делегейниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле боттарының чазактарының туружун тайылбырлап турарлар. Тайбынны быжыглаар талазы-биле хемчеглер, чепсегленишкиниң дүжүрери, колониализмниң артыышкыннарын узуткаары, садыглажылганы калбартырынга шаптыктап турар чүүлдерни чайладыры—чугаалажып көрүп турар кол айтырыглар бо.

Эртенги пленарлыг хуралга Пакистанның, Иорданияның, Тогонуң болгаш Гвинеяның төлээлекчилери чүве чугаалаан.

Пакистанның даштыкы херектер министри Зульфикар Али-Хан Бхутто ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында Москва Керээзин чырыктың херели деп адаан. Ол баштайгы базымның соонда делегейниң дуу-күүрлүг чоруун чавырылдырарынче болгаш дайынның кыжаныын чайладырынче угландыр чаа базымнар эгелээр ужурлуг деп, ол чугаалаан. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң болгаш АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң чугаалаан чүүлдеринге Пакистанның төлээлекчизи байыр чедирген. Оон болазы-биле алырга, ол чүүлдер улам ынайгы шынгыы чугаалажышкыннарга үндезин болуп турар.

Али-Хан Бхутто бодунуң чугаазынга Кашмир айтырыының талазы-биле Пакистанның болгаш Индияның аразында маргылдаага доктааган болгаш мурнуу-африкан республиканың эрге-чагыргаларының чорудуп турары аймак-сөөк ылгаар политиканы болгаш португали колонизаторларының Анголада үүлгедиишкиннерин шыңгыызы-биле буруу шапкан.

Москва Керээзиниң адаанда хол ужуктерниң саны — улустарның тайбынче чүткүлүнүң тодаргай көргүзүү-дүр деп, Иорданияның төлээлекчизи Абдель Монейм Рифаи чугаалаан. Тургустунуп келген таарымчалыг байдалды делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче угланган чаа хемчеглерни алырынга ажыглаарынче ол кыйгырган. Иорданияның төлээзи бодунуң чугаазының элээн кезээн Палестина айтырыынга холбаштырган. Төрээн черинден үндүр сывырткан араб дескеннерниң халаптыг байдалынче КНО-нуң кичээнгейин ол угландырган.

Тогонуң даштыкы херектер министри Апедо Ама Жорж Африканың аныяк күрүнелериниң экономиктиг хөгжүлдезиниң айтырыгларынга болгаш колониализмниң артыышкыннарын тура тырттарының айтырыынга доктааган. Мээң чуртум Москва Керээзинге ат салган деп, Апедо Ама Жорж ооң ынай чугаалаан.

Тайбын—ол дээрге кандыг-даа экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң кол негелдези-дир деп, Гвинея республиканың даштыкы херектер министри Луи Лансана Беавоги медеглээн. Африкан чурттарның күрүнелериниң болгаш чазактарының баштыңнарының Аддис-Абебага болган конференциязының киржикчилери чурттар Африканың черинге колониализмниң кожуун үзе узуткаарын чедип алырынга, даштыкының шериг баазаларын узуткаарынга болгаш ол конференцияның өске-даа бүгү шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бүрүн шиитпирлиг деп, ол уламчылаан.

Беавоги бодунуң чугаазынга КНО-нуң Айыыл чок чоруу чөвүлелинге болгаш өске-даа удуртур органнарынга африкан чурттарның төлээлеттирилгезин калбартыр сорулга-биле КНО-нуң уставын чаартырының дугайында негелдени салган.

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар африкан улустарның хамаарышпас чорук дээш демиселин кезээде хажык чок деткип турар деп, Гвинеяның төлээзи демдеглээн.

КНО-га КУР-нуң дүрүм ёзугаар эргезин катап тургузарын ол түңнелинде негээн.

Хамаатыларның кичээнгейинге

1963 чылдың акша-бараан лотереязының алдыгы үндүрүлгезиниң талазы-биле ойнаашкыннарның тиражы 1963 чылдың октябрь 7-де Тула хоорайга болур.

35 разрядтарда тиражка 5.250.000 рубль түңнүг 2.800.000 ойнаашкыннар таваржыр. Оон иштинде «Москвич» деп 35 автомашиналар, «Планета» деп 245 мотоциклдер, 280 пианинолар, 2590 соодукчулар, 2800 хевистер, хеп чуур 1505 машиналар, 2730 дааранылга машиналары болгаш өске-даа эт-херексел база акша ойнаашкыннар бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа бүдүрүлгелеринден, кинотеатрларның кассаларындан, вокзалдарның, аэропорттуң болгаш театрларның кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырын утпаңар.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ

Солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы эгелээн

Бо чылдың октябрь 1-ден эгелээш, бистиң чуртувуста 1964 чылда солуннар болгаш журналдарның чагыдыга бижидилгези эгелээн. Солун чагыдылгазынга бижидиишкиннерни харылзааның почта килдистери болгаш «Союзпечатьтың» киосктери хүлээп алыр. Оон аңгыда бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда, албан болгаш өөредилге черлеринде парлалга чагыдылгазынга бижидилге кылырынын 280 муң черлерин ажыткан, оларга парлалганың 800 муң хөй-нийтичи тарадыкчылары бижидилгени чорударлар.

Чараштыр кастаан 6 миллион плакаттарны, афиштерни, чурумалдыг открыткаларны, каталогтарны парлагылаан. «Черниң спутниктери», «Өнүктерге аалдап», «Журналдарның арыннары-биле», «Ону бүгү делегей көнчүп турар» деп аттарлыг кыска метраштыг кинофильмнерни база үндүргүлээн. Ол бүгү үндүрүүшкүннер кижилерни солуннар-биле болгаш журналдар-биле таныштыргылаар.

Бистиң парлалгавыска чок ылак. Бистиң парлалгавыс—коммунистиг миниглеиди тургузуп турар совет кижилерниң патриоттуг ажыл-херектериниң чайынналчак тээгүчүзү, ол болза бүгү делегейге тайбың дээш улустарның демиселиниң чедиишкиннерин калбаа-биле пропагандалап, партияның XXII съездизиниң салып бергени кайгамчык улуг сорулгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны ээлеедеп турар. Эң-не сонуурганыг болуп турар «Правда», «Известия», «Комсомольская правда», «Труд», «Сельская жизнь» болгаш өске-даа солуннарны чагыдып алыр талазы-биле совет номчукчуларның негелдезин хандырар дээш, ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу бүгү чүүлдерни белеткээн. Ол ышкаш «Коммунист», «Партийная жизнь», «Агитатор», «Международная жизнь», «Проблема мира и социализма» журналдарны чагыдып алыр талазы-биле база ындыг хемчеглер алдынган.

Социалистиг чурттарның солуннарынга болгаш журналдарынга, ол ышкаш капиталистиг хөй-хөй чурттарның солуннар, журналдарынга бижидиишкиннер база үргүлчүлеп турар.

Чаа чылдан эгелээш, «Огонек» журналдың бижидикчилери ындыг немелдени алырлар: А. Н. Куприниң 9 томнуг чогаалдары болгаш Г. Уэллстиң 15 томнуг чогаалдары.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг, чаашкын чок хүн болур. Хат өй-тавында, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага—10—15, а Кызылга—10—15 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Он үшче дүне» 10. 12 шактарда. «Бир катап күзүн эрте» 2. 4. 6. 8. 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Черниң куулар» (делгем экранныг) 9.15. 11.15. 1.15 шактарда. «Дүнеки базымнар» 3.15. 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программалар 10 шакта. «Кыстар хендир тараан» 2.30 шакта. «Ынакшылырынга чеже сестер херегил» 4.30. 6.30 шактарда. «Пелецскиниң төөчүргү чугаазы» 8.30 шакта.

«ВОСТОК»: «Ыракта душтук» 3.15. 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 21 — 63. редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьның 23 — 35. кадээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 51, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64 чагаа, ажылдың болгаш кадээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун кезбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—00713.

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 4 ПЯТНИЦА № 236 (5640).

Өртээ 2 көп.

Тес-Хем районнуң „Чодураа“ колхозунуң даргазы эш ШУЛУУ-МААДЫРГА Парторганизация секретары эш ЧООДУГА Комсомол организациязының секретары эш БАРЫЙ-ООЛГА

Бирги тиилелге-биле — күрүнеге сүт болгаш дүк садарының чыл планын күүсеткени-биле холбаштыр «Чодураа» колхозтуң эр, херээжен колхозчуларынга, тускай эртемниглеринге СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур.

Кодээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери чедиишкиннерге доктаавайн, эът дужаарының күрүне планын күүседир база сүттү, дүктү пландан ажыр садар талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр, бар аргаларны ажыглаар, улам эки ажылдаар, малдың тодуг болгаш чылыг кыштаглаадыышкынын белеткээр, нийтиниң мал ажылын улам хөгжүдер, ооң продукталарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартыр дээрзинге идиг бүзүрелин СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели илередип тур.

СЭКП ОБКОМУ.

ТЫВА АССР-ниң МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Тес-Хем районнуң «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисежиишаан, сентябрьның 30-де күрүнеге сүт садар хүлээлгезин 100,4 хуу, дүктү—101,5 хуу күүсеткен. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 300 центнер сүттү садарын хүлээндивис. Кодээ ажыл-агый чылын чедиишкиннииг доозарының бүгү-ле хемчеглерин ап турар бис.

Колхоз даргазы ШУЛУУ-МААДЫР.
Партком секретары ЧООДУ.
Комсомол организациязының секретары БАРЫЙ-ООЛ.

Сессия—советтиң доктаамал ажылдаарының кол хевири

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, амыдыралдың хөй талалыг янзы-бүрү айтырыгларын Советтиң сессиязынга чугаалажып шиитпирлээри — Советтиң доктаамал ажылының болгаш удуртулгазының коллективтиг формазы олдур. Ынчангаш ажылчы чоннарның депутаттар Советтериниң сессияларын үндезин хоойлу ёзугаар доктааткан хуусаазында, эки белеткелдиг, депутаттарның идепкейлиг киржилгези-биле боттуг чугаалажып, шиитпирлээр байдалга эрттиреринче кичээнгейни партия салып турар.

Бистиң республиканың чер-чер Советтериниң хөй нуруузу сессиялар талазы-биле бо негелдени шынгыы сагып турар. Советтерниң сессияларынга амыдыралдың, хүн бүрүнүң чугула айтырыгларын ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып турар. Бо дугайын сөөлгү чижектерден атырга-ла билдине бээр. Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа кодээ Соведи «Улуг-Хая» совхозта дүжүт ажаап алыышкынының дугайын сессияга чугаалашкан. Үениң бо чугула ажылында четпестерни Советтиң кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы — эдеринчи илеткелчи И. Хурагандай болгаш депутаттар илереткеш, үнелиг саналдарны совхозтуң дирекциязынга берген. Ол ышкаш Тожу районнуң Ий кодээ Соведи «Май 1» колхозта мал чемнериниң белеткелиниң дугайын, Барыын-Хемчик район Соведи — чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер хемчеглер дугайын, Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл кодээ Соведи — культура албан черлериниң кышка белеткелиниң дугайын сессияларга тургузуп, чугаалашкан. Советтер үениң ындыг чугула айтырыгларынче депутаттарның, хөй-нийтиниң кичээнгейин угландырып турар.

Сессияларга тургузар айтырыгларны белеткээринге Советтерниң хамаарыышкан доктаамал комиссияларының киржири, эдеринчи илеткелдер-биле үнелиг санал-оналдарны кииреri бистиң чер-чер Советтеривистиң хөй нуруузунда эки чаңчыл болу берген. Советтерниң депутаттары сессияларга идепкейлиг киржип, Советтиң ажылы дээш кичээнгей салып турар.

Тес-Хем районнуң Эрзин кодээ Совединиң депутады Б. Өлзей редакцияга чагаазында мынча деп бижип турар:

— Эрзин кодээ Совединиң сессиязында Эрзин суурнуң чаагайжыдарының дугайында үш чыл планы деп айтырыгны тургускан. Ол планның чогаадырынга кодээ Советтиң күүскому депутаттарны-даа, хөй-нийтини-даа киириштирбээн. Ынчангаш ол айтырыгны ындыг белеткел чок киргени-биле сессияга тодаргай санал-онал-даа калбарбайн барган. Сөөлгү үеде сессияга тургузар айтырыгларны белеткээринге доктаамал комиссияларны күүском киириштирбейн турар. Ынчангаш сессияларга доктаамал комиссиялар эдеринчи илеткел безин кылбастаан. Суур чаагайжыдылгазының үш чыл планын сессияга чугаалашкан хирезинде, ооң күүселдезин кодээ Совет даргазы эш Кенден организаставайн турар.

Сессияны белеткел чокка эрттирип, аңаа депутаттарның идепкейлиг киржилгезин хандырбайн, ооң шиитпирин организастыг ажыл-биле быжыглавайн турарының чижээ бо-дур. Советтиң депутаттарының үштүн ийи хуузу чыылган болза, сессия ам бүрүн эргелиг болур ужурлуг. Ындыг турбуже, Кызыл-Мажалыктың суур Совединиң июньда болган сессиязынга Ак-Довурак суурдан чүгле 6 депутат келген. Ооң өскелериниң чамдыызынга сессия болурунуң дыңнадыын чедирбээн. Суур Совединиң сессиязынга 39 депутаттарның келбейн барганының чылдагаанын тодаратпаан.

Чер-чер Советтериниң ээлчеглиг сессияларын ийи айда бир удаадан эвээш эвес эрттирери Конституция ёзугаар албан болур ужурлуг турбуже, Бии-Хем районнуң ийи кодээ Советтериниң бирээзи—Тарлаг кодээ Соведи болгаш Туран хоорай Соведи бо чылдың бирги чартыында чүгле 2—2 сессияларны чыылдырган.

Сессияларны белеткээринге болгаш эрттирреринге киржири-биле райкүүском бодунуң төлээлекчилерин чорудуп турарын Чөөн-Хемчик райкүүскомга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму дааскан турган. Ындыг турбуже, бо чылдың июнь төнчүзүнде Чадаана хоорай Совединиң сессиязы райкүүскомнуң бодунуң-на хуралдаар залынга болуп турда, райкүүскомнуң удуртукчулары аңаа киришпээн. Чанынга бооп турган сессияга киришпээн болганда, кодээ Советтерниң сессияларынга райкүүскомнуң төлээлекчилери доктаамал киржип турар деп чугаалаары берге.

Үнүүшкүннүг болгаш илеткелчи чокка сессиялар эрттирер чаа хевирлерин чурттуң хөй-хөй Советтеринде практикалап турар. Сессияларны чыылдырып, эрттирериниң ындыг чаа хевирлерин бистиң республиканың Советтеринге чүге практикалап болбазыл. Ол чаа хевирлер масса-биле харылзааны быжыглаар болгаш депутаттарның чогаадыкчы идепкейин көдүрер. Чижээ, дүжүт ажаап алыышкынының амгы үезинде кодээ Советтиң сессиязынга тараа чыырыны-биле демисел дугайы чижектиг айтырыгны тургузарда ол сессияны хову турлаанга барып, ында масса ортузунга эрттирер болза, ооң дээштиги, кижизидикчи, организакчы ролю улам-на күштүг болур.

Советтерниң сессияларынга бир чугула чүүл болза шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел болур. Ынчангаш шүгүмчүлелдиң делгеренгей, санал-оналдың боттуг болурунга идигиилиг болур байдалды сессия бүрүзүнге тургузары эргежок чугула. Ол шүгүмчүлелдерни, саналдарны ёзугаар чүнү кылганының дараазында сессияга чамдык күүскомнарның дыңнадып турар практиказы черле чөптүг.

Сессияны эки белеткелдиг чорудуп, эки шиитпирни хүлээп алыры — ажылдың чүгле эгези деп чүве билдингир. Кол чүве болза Советтиң шиитпирин күүседири болгаш организастыг ажыл болур.

Баштайгы кичээлдер

Октябрь 1—бистиң улуг-делгем чуртувуста хоорайларга, үлетпүр бүдүрүлгелеринге, партия чырыдыышкынынга өөредилге эгелээриниң хүнү. Политиктиг чырыдыышкынга өөредилгелер бо чылын кажангызындан-даа массалыг болгаш онза идепкейжи шинчилиг болуп турар. Ол черле билдингир. СЭКП ТК-ның июнь Пленуму бүгү совет улустуң идей-теоретиктиг билиин бедидериниң болгаш коммунистиг кижизидилгезин улам экижидериниң дугайын бүгү тала-биле чугаалажып көрген болгаш тодаргай шиитпирин хүлээп алган болгай.

Совет кижи дугайында сагыш салыышкын илереттинген ол төөгүлүг Пленумнуң шиитпирлерин, ылаңгыя Пленумга эш Л. Ф. Ильичевтуң: «ПОЛИТИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ БЕДИДЕРИ ХАМЫКТЫҢ МУРНУНДА ООҢ БОДУНГА ХЕРЕК ДЕП ЧҮВЕНИ КОММУНИСТ БҮРҮЗҮ, СОВЕТ КИЖИ БҮРҮЗҮ БИЛГЕН ТУРАР УЖУРЛУГ» деп чугаалааныының алыс ханы утказын ажылчы чон ханызы-биле билген болгаш политиктиг өөредилгени организастаарын парторганизациялар хынамчалыг чорудкан дээрзин бистиң республикада эгелээн баштайгы кичээлдер көргүзүп турар.

Республиканың найысылалы — Кызылга, районнар төптеринде бүдүрүлге, албан организация черлеринге политиктиг өөредилге октябрь 1-де массалыы-биле эгелээн. Бо талазы-биле алдынган чамдык информацияларны парладывыс.

ПОЛИГРАФИСТЕРНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип турар типография коллективинде политөөредилге бо чылын база-ла массалыг кылдыр организастаттынган. Бо улуг коллективтиң цехтериниң аайы-биле коммунистиг күш-ажылдың школаларын организастаан. Ында 120 ажыг кижи хаара туттунган. Элээн хөй кижилер аныяктарның кежээки школазында, янзы-бүрү өөредилге черлеринде заочно өөренип турарлар.

Октябрь 1-де полиграфистерниң баштайгы политөөредилгези эгелээн. Партия чырыдыышкынының сорулгаларын болгаш өөредилгениң организастыг айтырыгларын кончуг шалыпкын дугуржуп чугаалажып алган соонда, бирги тема—СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын өөрениринче кирипкеннер. Бо айтырыг талазы-биле пропагандист эш Филимонова баштайгы кичээлди билдингир кылдыр тайылбырлап эрттирген. Дараазында кичээлге өөренип эрткен темазынга беседалажыышкын чорудар кылдыр дугуржуп алганнар. Бирги кичээлге коммунистиг күш-ажыл школаларының дыңнакчылары барык шупту келгеннер. Олар нийтизи теоретиктиг айтырыгларны өөренири-биле кады бүдүрүлгениң экономиказын, тускай мергежилдиң айтырыгларын өөренирлер.

Баштайгы кичээлге организас талазы-биле четпестер база тургулаан. Дыңнакчыларның чамдызынга олурар олуттар чедишпээн, чамдык кижилер кыдыраа болгаш карандаш чок болганындан демдеглел, конспект кылбааннар. Чарлал кошкак болганындан чамдык дыңнакчылар озалдай бергилээн. Организастаашкын талазы-биле ындыг четпестерни парторганизация дораан чайладып ужурлуг.

Ч. САЛЧАК.

КЕЖЭЭКИ УНИВЕРСИТЕТТЕ

Марксизм-ленинизмниң Кызылда кежээки университединиң бүгү-ле факультеттеринде кичээлдер организастыг эгелээн. Хоорайның мурнакчы ажылчыннарындан, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, тудуг организацияларының өөредилге болгаш албан черлериниң удуртукчуларындан болган тускай эртемниглериндан ийи чүс чыгыы кижи бо университетке өөренир кылдыр бо чылын аттарын бижиткен.

Октябрьның 1-де баштайгы кичээлдер болгулаан. «Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга үлетпүрүнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ролюнуң дугайында» бирги лекцияны экономика факультединиң дыңнакчылары сонуургап дыңнааннар. Ол факультеттиң үш салбырларынга чүс чыгыы кижи чыылган.

Төөгү болгаш философия факультединде эмчилерниң, башкыларның улуг бөлүү өөренип эгелээн.

Кежээки университеттиң эки ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган. Ооң башкылар составында педагогика институдунуң башкылары, бүдүрүлге болгаш албан черлериниң дуржулгалыг тускай эртемниглери кирген. Оларны СЭКП хоркомунуң бюрозу бадылаан.

Экономика факультединде үш салбырлар (үлетпүрүнүң, транспорттуң болгаш тудугнуң) тургустунган. Олар бүдүрүлге адырларының аайы-биле тодаргай экономиканы база политэкономияны өөренирлер.

Теоретиктиг болгаш практиктиг өөредилгелер дыңнакчыларның билиин дыка ханыладыр.

А. ЛЕПЕШКИН,
Университеттиң директору.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Ак-Довурак суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары партия чырыдыышкынының чаа өөредилге чылын октябрь 1-де эгелээн. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң хайныктырып үндүргени күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн кижилерниң политиктиг өөредилгеже чүткүлдүүн улам бедиткен. Моон түңнелинде бо суурда политбөлгүмнерниң, семинарларның болгаш оларның дыңнакчыларының саны эрткен чылдаазындан дыка өскен.

Октябрь 1-де Ак-Довуракта политчырыдыышкын бөлгүмнериниң хөй нуруузунга өөредилге организастыг эгелээн. Ак-Довурак ортумак школазында СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүмнүң дыңнакчылары баштайгы кичээлинге бүрүн чыглып келген. Ында партия эге организациязының секретары эш Домрачева, пропагандист эш Шнырова олар бирги кичээлди бедик деңнелге эрттирер дээш эки белеткенгени илдең.

Механизация участогунда СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүмнүң, ТЭС-те партия Программазы өөренир бөлгүмнүң болгаш автотранспорт конторазында тодаргай экономика өөренир бөлгүмнүң дыңнакчылары кичээлдерни организастыг эгелээннер. Арткан политбөлгүмнерниң баштайгы кичээлдери бо неделяда болгулаар.

ШАГААН-АРЫГДА

Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорайда бүдүрүлге черлеринде болгаш албан организация черлеринде тургустунгулаан политбөлгүмнерге өөредилге сентябрь 30-де-ле эгелээн.

Октябрь 1-ге чедир 20 бөлгүмнерниң болгаш семинарларның баштайгы кичээлдери эрткилээн. Шагаан-Арыг АТК-зында тодаргай экономика өөренир бөлгүмнүң дыңнакчылары баштайгы кичээлинге бүрүн чыылган. Өөредилгениң организастыг айтырыгларын чугаалашкаш, чогуур темазын өөренип кирипкеннер. Ол ышкаш үлетпүр комбинадының заараныгга цегинде политшкола, районнуң милиция салбырында, коммунал-хандырылга конторазында бөлгүмнер баштайгы кичээлдерин бедик деңнелге эрттиргеннер.

Амыдырал-биле эки холбаштырган

Республиканың харылзаа эргелелинде партия организациязы партия чырыдыышкынының четкизинче коллективтиң барык бүгү кежигүннерин хаара туткан. Ында коммунистиг кижизидилгениң, экономиканың 5 бөлгүмнери болгаш харылзааның тодаргай экономиказының семинары октябрь 1-де ажылдап эгелээн. Экономиктиг бөлгүмнерге кичээлдерни неделяда дөрт катап нийти политиктиг болгаш бүдүрүлге талазы-биле темаларга чорудары көрдүнген.

Эргелелдиң бир килдизинде харылзаачыларның экономиктиг бөлгүмүнүң кичээли дыка организастыг эгелээн. Бөлгүмнүң составында 9 коммунистер, 3 комсомолчулар, партия кежигүнү эвес 13 харылзаачылар бар.

Кичээлге 22 кижи чыглып, олурупкан турган. Үш кижиниң командировкада чорупп турарын парторганизация секретары, пропагандист эш Н. Касаткинге бөлгүмнүң даргазы дыңнадырга, чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлин эгелээрин ол чарлаан.

Совет улусту идеология талазы-биле кижизидер дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң салган сорулгаларын коллективтиң боттуг амыдыралы-биле холбаштырбышаан, пропагандист тодаргайы-биле тайылбырлаарга, харылзаачылар ону улуг кичээнгейлиг-биле дыңнап база боттарының кыдыраашкынга допчу демдеглелдерни бижип ап органнар.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөру деп темага лекция чорудуп турда, коллективтиң иштинде коммунистиг күш-ажылдың үш бригадаларының тывылганы, бүгү эргелелде акша-шалыны ажылдакчылар ведомостиге аттарын салгаш, кассир чокка боттары алыр апарган чаагай чаңчыл коммунистиг ёзунуң чаа өзүмнери болур дээрзи ол кичээлге илереп турган.

А кижилерниң медерелинде капитализмниң артыышкыннарын ажып эртер талазы-биле партияның салган сорулгаларынга доктаагаш, коллективте Рогожников дээрзиниң арагага суңдугуп, 15 хонукта шииттирген, төлеп чок чоруун пропагандист база чугаалаан.

Бөлгүмнүң дыңнакчылары кичээлдиң сөөлүнде дыка хөй солун айтырыгларны салып, тодаргай харыыларны ап турганнар.

— Бистер коммунистиг ёзу-биле ажылдап турар болганывыста, совхозтарның картофелин ажаары, сайгарылга баазазынга дузалажыры чижектиг хөй-нийтиниң шугуму-биле күүселдир ажылдарга кижилерни онаап киириштирбейн, оларның бот-идепкейин илередирин барымдаалаза эки эвес бе?—деп, айтырыгны хөй-нийтичи, хоочун харылзаачы эш Пескунов салган.

— Ол чүүлдүг айтырыг-дыр, бистиң коллективке моон соңгаар хөй-нийтиниң ажылдарынга киржир кижилерниң чүгле эки-туразын барымдаалаар дугайында айтырыгны шиитпирлээр бис. Кандыг-даа хөй-нийти ажылга чүткүлдүүн бистиң харылзаачыларывыс шупту көргүскеннер — деп, килдис эргелекчизи эш А. Копылов ол айтырыгны деткип харылаан. Баштайгы кичээл амыдырал-биле сырый холбаалыг эрткен.

С. ЛОПСАН.

Бирги кичээлде-ле

Өске бүгү черлерге ышкаш октябрь 1-де, Кызылдың № 3 школазының башкылар коллективинге политөөредилге база эгелээн. Башкылар баштайгы кичээлинге-ле СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалын өөренип кирипкен.

Пропагандист У. М. Филимонованың теманы тайылбырлап турарының билдингирин, бүзүрелдиин дыңнап олурарга, кичээлди солун кылдыр эрттирер дээш кызымаккай белеткенгени илдең болду.

Бирги кичээлде-ле бөлгүмнүң 20 ажыг дыңнакчыларындан элээн каш кижи чылдагаан чок келбээн болду. Бо дээрге ында партия организациязының талазындан политөөредилгени организастыг эгелээр талазы-биле кошкак белеткенгенин көргүзүп турар. Ындыг четпести дарый чайладыр хемчегни алган турары чугула.

С. ФЕОКТИСТОВ.

Таңдының «Революцияның чалбыыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң ховуларында тараа ажаап алыышкыны үргүлчүлевишаан. Ажыл-агый ам үеде кол-ла күжүн күрүнеге тараа садарынче угландырып турар. Чамдык хүннерде 700 тонна дан хөй тарааны дужаап, сөөлгү үеде тараа дужаалдазының темпизин элээн дүргедеткен.

Артельдиң шаңнарында ажыл соксаал чок хайныгып турар. Тарааны арыглап, савалап, күрүнеге дужаар ажылды организастап, мында ажылдап турар кижи бүрүзүнүң ажылга харыысалгазын бедидип турар.

ЧУРУКТА: бирги хову бригадазының шаңында ажыл.

Фото Г. СИРОТИННИН.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Ам үеде бистиң республикада дүжүт ажаап алыышкының доозарының шалыпчы неделязы чоруп турар. Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга төлептиг ужуражыр төлээде, мурнакчы ажыл-агыйлар ол ажылды кужениишкиниг чорудуп турар болза-даа, чамдык ажыл-агыйлар ажаап алыышкын ажылдарын ам-даа оожум чорудуп, кижилерниң ажылын организастаарынга комбайннарны, тракторларны, автомашиналарны четпес ажыглап турар.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң даргазы эш Гудков таралдарны кестирерин болгаш бастырарын бистиң ажыл-агый октябрь 5-те доозар деп сөзүн берген. Ынчаммыже ол ажыл-агыйның ховуларында «Сукпак» совхозтан дузалажып келген 9 комбайн октябрь 2-де ажыл чок турган. Ооң чылдагааны механизаторларның амыдырал-чурттаалгазынга эргежок чугула чүүлдерни хандырбаанында болур.

Ол-ла колхозта бир дугаар АТК-ның 18 чолаачылары ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу комбайннардан шаңнарже болгаш шаңнардан тараа хүлээп алыр пунктуларже тараа сөөртүлгезин ак-сеткилдиг чорудуп турар. Ынчалза-даа ажылчын ат-алдарын үнелеп көрбес, күш-ажылдың чурумун үрээр, арагалаар болгаш Кызылче шөлээ-чопшээрел чокка чоруй баргылаар кижилер оларның аразында бар. Ол чоруктарны болдурбас төлээде, эш Громов чогуур хемчеглерин ап, буруулуг кижилерни тывар херек.

Чаа дүжүттүң килограмм бүрүзүн камгалап алыр дээш демиселди кошкак чорудуп турар ажыл-агыйлар барын фактылар көргүскен. Таңды районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының шаңнарында тарааның кайы-хамаан чок чашканы берген чыткылаарын көрүп болур. Ол тарааны автомашиналар таптай бастырып турар. Ындыг байдал «Совет Россия» колхозта болгаш «Тиилелге» совхозта бар.

Тарааны камгалаарынга ажыл-агыйжы эвес чорукту «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң удуртукчулары көргүскен. Делгем шөлдерде бөлдүмнээн тавычаларны, а чамдыкта мырынай орук аскында безин чыткылаарын көрүп болур-дур, эштер Гудков болгаш Чуева. Оларны машиналар бастырып, а тараа довурак-биле холужуп, чидип турар.

Тес-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозу тараа культураларының багай эвес дүжүдүн өстүрген. Ынчалза-даа ол ажыл-агыйның удуртукчулары тарааны кадагалап алырынче кичээнгей салбаан. Ол тараа база-ла үрелип, будалып турар. Тес-Хем парткомунуң болгаш бүдүрүлге эргелелиниң удуртукчулары эштер Кызыл-оол болгаш Сонам ол дугайын билир, ынчалза-даа буруулуг кижилерге харыысалга көргүспейн турары таарышпас.

Колхозтардан болгаш совхозтардан хүлээп алыр пунктуларже тараа дужаалгазы үргүлчүлеп турар. Октябрь 3-те күрүне шыгжамырынга 2 миллион 770 мун пуд тараа кирген.

Республиканың ховуларының ажылдакчылары, ажаап алыышкынны доозарының шалыпчы неделязын чедиишкиннииг эрттиреринге болгаш күрүнеге болдунарла хөй тарааны дужаарынга бүгү байдалдарны чер-черге чорудаалыңар. Ол болза Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга бистиң төлептиг белээвис болур.

Совет чазактың Медеглелин чон чүүлдүгзүнүп турар

Чөөн оппортунистиг үзел

Бүгү чуртта совет кижилер ышкаш, Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чоннары, кыдат удуртукчуларның кылып турар үүлгедиглерин хоралыг болгаш айыылдыг херек кылдыр көрүп, ону чөөн оппортунизминиң балгажынче кирген үзел-бодал кылдыр санап турар. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Кызыл-Мажалык салбырының механизаторлары Совет чазактың Медеглелин таныышкаш, аңаа бүрүн каттышканын илереткен.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш марксисчи-ленинчи өске-даа партияларга удур нүгүлдээшкинни көдүргеш, Кыдаттың удуртукчулары боттарының кара сагыштыг чоруун делегейге улам-на илередип турар. Механизаторларның коллективи бистер, ол чорук марксизм-ленинизмниң номналындан хажаан, чөөн оппортунистиг үүлгедиг болганда ону буруу шаап турар бис.

С. ЧАВЫДАК.

Буруу шаап тур мен

Коммунистиг партияның марксисчи-ленинчи идеязының шынчызы илереттинген Совет чазактың Медеглели бистиң улустуң, делегейниң деңшилгелиг бүгү кижилериниң бүрүн чүүлдүгзүнүп көрүүшкүнүн чаңгыс эп-сеткилдиг деткиишкинин алган. Кыдат удуртукчулар бистиң чежемейниң-даа нүгүлдээрин оралдашса, оларның бужар, авантюрисчи бодалдарын шынныг херек сый шаап, улам-на тодазы-биле илередип турар.

Бистиң чуртта амыдырал улам-на чечектелип, кижилерге амыдыралдың байлакшылын хүн бүрү хөйү-биле тургузуп берип турар. Ол болза бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың ачызы-дыр. Алды он чылдарны ажыр чурттап келдим. Кыдат удуртукчуларның чөөн оппортунистиг үзелдерин шынгыызы-биле буруу шаап тур мен.

С. КУСТУГУР,
пенсионер.

Барыын-Хемчик.

Биске тайбың херек

Партия организацияларынга болгаш Совет Эвилелиниң бүгү коммунистеринге СЭКП ТК-ның Ажык чагаазын ханызы-биле таныжып көргеш, КБП-ниң удуртукчуларының делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге удур үүлгедиглерин ол чагаада сойгалап илереткенинге болгаш бо талазы-биле бистиң партиявыстың туружун тодаргай тайылбырлаанынга бүрүн каттышкан мен. Ол ышкаш Кыдаттың коммунистиг партиязының ТК-зының «Правдада» парлаан чагаазын база таныжып көргем. Кыдат удуртукчуларның ээлеп турар туружунуң частырыглыын болгаш айыылдыын бүзүреп билген мен.

Кыдат удуртукчуларның догматиктиг болгаш сектантыг «теориязын» бистиң партиявыс ханы үндезиннииг барымдаалар-биле принципиалдыг шүгүмчүлеп база бодунуң туружун тайылбырлаан. Ол хиреде-ле КБП-ниң болгаш Кыдат чазактың удуртукчулары улам-на хажагай байдалче шилчип, чөрүлдээлерни күрүнелер аразының харылзаазынче шилчидип турары кижиниң килеңин бодурбайн барып шыдавас-тыр.

Кыдат удуртукчуларның туружунуң делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң 1957 болгаш 1960 чылдарда болган коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чөвүлел хуралдарга дугурушкан нийти шугумундан улам ырап, авантюристиг шиичи кирип бар чыдарын Совет чазактың сөөлгү Медеглелинде тодаргай сойгалап, илередип турар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың шынныг угланыышкынын нүгүлдеп, ыяңгыя ядролуг чепсекти агаарга, суг адаанга болгаш космоска шенээрин хоругур дугайында Керээге удурланган боттарының авантюристиг үүлгедиглеринге деткимчени кыдат удуртукчулар хей-ле кордап турарлар.

Улустарга атомнуг халап соонда «магалыг келир үе» кажан-даа кээп шыдавас, дайын биске херек чок. Ыяңгыя бистиң совет улусту улуг Ленинниң айытканы шын оруктан кым-даа, кандыг-даа кажар арга-биле чайладып шыдавас!

М. ЛОЖКИНА,
торгнуң 1-ги салбырында бухгалтер.

Тайбың күш-ажыл-биле

Делегейге быжыг тайбың дээш демиселге Совет чазактың, ооң баштыңы Никита Сергеевич Хрущевтуң улуг салыышкынын бүгү-ле тайбыңга ынакшылдыг кижилер эки билир. Ону чүгле кыдат удуртукчулар үнелеп көрбейн, бистиң совет күрүневистиң тайбың политиказынга ажыы-биле удурланып, нүгүлдүг билиишкиннерни нептередирин оралдажып турарлар-дыр.

Бистер, совет кижилер тайбыңның күжү улам өзүп турарынга бүзүрелдиг бис. Биске дайын херек чок. Делегейге термоядролуг дайынны болдурбас дээш бистиң Совет чазаавыстың бүгү-ле чорудуп турар хемчеглерин чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар бис. Мен бодум чеди уруглардың иези мен. Олар коммунизмниң аас-кежиктиг келир үезинде чурттаарлар. Ынчангаш бистиң чуртувуска коммунизмниң тиилелгезин тайбың күш-ажыл-биле дүргедедип турар бис.

Кыдат удуртукчуларның авантюристиг туружун сойгалап илереткен Совет чазактың Медеглелин иин-биле деткип тур бис.

З. БАВУУ,
Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Хүт сүт-бараан фермазының саанчызы.

ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын бедидер

Кызылда улуг школаларның бирээзи № 11 он бир чыл школазы эрткен чылын ажыттынган. Школага 860 ажыг өөреникчилерниң, 40 ажыг башкыларның коллективи тургустунган, быжыглаан боттарының мурнунга салдынган өөредилге-кижизидилгелиг ажылды чедиишкинниг шиитпирлээр дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижидеринге, башкы кадрларның билиг мергежилин бедидип, оларга практиктиг дуза чедирериинге школада партия организациязы чугула рольдуг болган. Харын ол дугайын № 11 школаның коммунистери чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга шынгыы чугаалажып, ажылының түңнелин үндүрбүшаан, четпестерни чайладырының, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды улам экижидериниң аргаларын айтып турганнар.

Партия организациязы биче-даа болза, хурал бедик деңнелге эртип, савал-оваа хайнымышкыныг, боттуг сорулгаже угланган болгаш парторганизацияның ажылын бүгү тала-биле анализтеп көрген.

Партия организациязы башкылар коллективи-биле калы өөредилге-кижизидилгениң чугула айтырыгларын шиитпирлеп келген. Ай санында болуп турган партия хуралдарынга башкыларның политөөредилгезиниң, партийжи даалгаларның күүселдезиниң, комсомол болгаш пионер организацияларының болгаш өске-даа чугула айтырыгларның дугайын чугаалажып турган. Партия организациязының коммунист бүрүзү даалгалыг. Оон аңгыда, дуржулгалыг коммунист башкылар боттарының байлак арга-дуржулгаларын аныяк башкыларга күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Коммунист эш А. Федченко коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин өөренир бөлгүмнү удуртуп, оон ажылын солун болгаш хаңы утка-шынарлыг кылдыр организастап турар.

Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижидер, башкылар ортузунга политиктиг ажылды калбартыр талазы-биле партия организациязы болгаш школа дирекциязы чамдык чүүлдерни ам-даа чедир кылбайн турарын парторганизация секретары эш А. Маршанская илеткелинге болгаш өске-даа коммунистер боттарының саналдарынга чугаалап, четпестерни чыпты турар чылдагааннарын илеретпишаан, оларны чайладырының аргаларын сүмелеп турганнар.

Ажылга бедик негелделиг, культурлуг болгаш сагылга-чурумнуг болур чорукту дирекция, парторганизация башкылардан ам-даа кошкак негеп турар. Моон уламындан дежурныйлаарындан озалдаар, школаның удуртулгазынга дыңнатпайн турганда, кичээлдерге келбейн баар аныяк башкылар бар турган. Чамдык аныяк башкылар ниитиге ажыктыг, хол-биле кылыр кадыг ажылдан ойталаар, азыралыкчы хөөн көргүзер чоруктар бар. Ындыгларны парторганизация, бүгү коллектив эде кижизидер ужурлуг.

Школада өөреникчилерниң комсомол болгаш пионер организацияларының ажылынче, өөреникчилер-биле класстан дашкаар ажылче улуг кичээнгей салдынып турарын демдеглээш, бо талазы-биле чедир кылдынмайн турар чүүлдер ам-даа хөй дээрзин башкылар В. А. Козлова, Ф. Н. Зябрева олар чугаалаан. Олар өөреникчилерге сонуурганчыг кежээлерни янзы-бүрү темаларга организастаарын, бөлгүмнер ажылынче өөредилге чылының эгезинден-не кичээнгей салырын саналдаан.

Кол айтырыг—школада өөредилгениң байдалын коммунистер шынгыы-биле колдургеннер. Эрткен чылын 65 өөреникчилер ийичылчылар болуп артып калганын башкыларның сеткилиниң ханызындан хомудап чугаалааннар. Шынап-ла, ийи бүдүн класс хире уруглар ол класынга катап олурган чорук—күрүнеге-даа, төрелдерге-даа, харын өөреникчилерниң боттарынга-даа улуг каража болган. Башкылар ындыг чогенчиг чорукту болдурбас ужурлуг болгаш болдурбайн баар аргалар-даа бар турган дээрзин коммунистер демдеглээн. Ол дээш харысалганы бистен кым-даа чиигетпес болгаш бис боттарывыс-даа ажылывыстың ындыг түңнели дээш боттарывысты өршээп шыдавас бис деп, школа директору эш В. Ф. Клюшин чугаалаан. Эң-не хараадачыг чүве дээрге ийичылчыларның хөй нурууазу үстүкү класстарга—9-ку класстарга онаажып турарында. Моон уржуунда ам оңгу класска 20 өөреникчилер чедир келбээни ол-дур деп, директор чугаалаан. Амгы өөредилге чылында, эрткен чылгы четпестерден кичээнгиин кылгаш, өөредилге чылын бедик деңнелге чорударының чугулазын хурал демдеглээн.

Партия организациязының талазындан башкыларның комсомол организациязын удуртпайн турганындан, комсомол эге организациязы кончуг багай ажылдап келген. Моон уржуунда комсомолчу башкылар коммунистерге кошкак дузалап, комсомол хуралдарынга ховар чыглып, анаа чугула айтырыгларны чугаалажып көрбейн турган. Комсомол организациязының секретары Г. А. Иванова инициатива чок кижи болуп, аныяк, билиглиг, энергиялыг башкыларны удуртуп шыдаваан.

№ 11 школаның коммунистери отчёт-соңгулдалыг хуралын ажылдыг херекчи байдалга эрттирип, чедиишкиннерни быжыглаарының, четпестерни чайладырының оруун тодаргай айтып алганнар. Ол күзел-чүткүлүг амыдыралга боттандырганы, школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын олар улам экижидип болурлар.

Ч. САЛЧАК.

Кызылдың башкы училищезиниң өөреникчилери Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң тараа ажаап алышкынынга эки дузалажып турарлар. Олар тараа арыглаарынга, саваларынга, машинадан дужурериинге болгаш өске-даа янзы-бүрү ажылдарга киржип, ажылга мергежип ап турарлар.

Чурукта: училищениң башкы салбырының бирги курузунуң өөреникчизи К. Сарыг-оол Ленин аттыг колхозтуң № 1 хову бригадазында ажылдап тур.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Кызыл-Мажалык суурнуң чону манап турар

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараан болдурары—партияның кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ону боттандырарын бистиң партиявыстың Төп Комитеди, Совет чазак чер-черинин партия болгаш совет органнарынга хүлээткенин бүгүдеге билдинигир.

Кижилерниң культура-амыдыралының херээнге база бир эргежок чугула ужур-дузалыг чунар бажың дугайында айтырыг Барыын-Хемчик районнуң төвү — Кызыл-Мажалык суурда чогум кандыг байдалдыг турарын сонуурган көрээлинер. Бүгү-эвилелге онза чугула ужур-дузалыг «Тыва дағ-дүгү» комбинады-биле холбаштыр, Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчы чонунуң саны сөөлгү үш чылдарның дургузунда барык-ла 2,5 катап өскен.

Үш чылдар мурнунда-ла хары үтда 10 кижи кирер бичии чунар бажынны чонунуң хүн бүрү өзүп турар негелделеринге дүүштүр алгыдып сайзыратпаан. Ол чунар бажың орт айыылынга үш катап таварышкан.

Ону чыл бүрү-ле күзүн септеп эгелээш ноябрьның ортан үезинде барып ажылдалга киирген аттыг болур, а херек кырында чунар бажың кижилерниң кылын хайындырып, човадырындан өске, доктаамал ажылдавас, үргүлчү үрелиишкинге таварып, анаа хөй турары чаңчыл болу берген.

Чылдагааны чул? Коммунал ажыл-агый конторазының ажылдакчыларының кижилер дугайында сагыш човангыр эвес, шүшпен ажылындан хамааржып турар. Эрткен үш чылдарның дургузунда коммунал ажыл-агый конторазының начальниги барык-ла 5, райкүүскомнуң даргазының коммунал ажыл-агый айтырыгларын хүн бүрү башкарар болгаш удуртур хүлээлгелиг оралакчызы—3 катап солушкан. А чунар бажың ажылында бичии-даа өскерлиишкин болбаан, харын-даа дорайтап турар.

Бодап көрүңердаан. Ам октябрь ай үнүп келген. Чунар бажың белен эвес.

Бир эвес чунар бажың дугайында айтырыгны үш ай дургузунда чогумчалыг кылдыр шиитпирлеп шыдаваан чүве болза, чугаа бир янзы болур ийик. Үш чыл дургузунда шиитпирлеттинмес чогум чүү ындыг ужурлуг апарган чунар бажынныл ол?

Суурнуң үстүү талазында «Сельхозтехника» салбырының эргезинге турган чунар бажынны эрткен чылын коммунал ажыл-агый конторазынга шилчиткен соонда, сандаргай байдалга кирген, ам база ажылдавастаан. Ам херек кырында коммунал ажыл-агый конторазының эргезинде 2 чунар бажыннар ажылдавайн турар.

Оларның кайызының-даа суг изиир котёлунуң сеткилери үрелген.

— Чунар бажың кажан ажылдап эгелээрил?—деп, коммунал ажыл-агый конторазының начальниги эш Барановтан айтырыг салырга:

— Чунар бажынны ажылдадып эгелээринге кол чүүл болза котёл, оон сеткилери болур. Ону дүнзаалап кылып бээри-биле чагыгны Коммунал ажыл-агый министерствозунуң септелге-тудуг эргелелинде киирип каан бис, оон кажан кээрин манаар апаар—деп быжыг бүзүрел чок харылап каар.

«Сельхозтехника» салбырының девискээринде чунар бажың бо чылын ажылдаар бе азы ажылдавас бе дээрзин эш Баранов ыттавайн турар.

Эрткен чылын бо үеде суурда ийи чунар бажыннарның кышка белеткелиниң байдалы бөгүнгүзү ышкаш турганының түңнелинде одаар ыяш, изиг суг, электрочырыткызы чок, кыжын удур септелге кылыр ужурга таварышкан. Ам база-ла ындыг байдалга таваржыры чугаа чок апарган.

Суг изидер котёлларның сеткилери кажан Кызылдан чедип келирин манап олурбайн, ону район иштинде чамдык организацияларның дузаламчызы-биле кылып болурунуң аргалы бар. Чижээ, «Сельхозтехника» салбыры, «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың тудуг эргелелиниң механизация баазазы-биле чугаалажып көрзе, суг изидер котёл, оон сеткилери ышкаш ындыг-ла нарын эвес чүүлдерни дүнзаалап кылырынга, чижээ, чүгле бир ажыл хүнү негеттинип болур-дур.

Чунар бажыннарны чогумчалыг ажылдадыры чүгле котёл, сеткилер чок эвес, оон өске чүүлдерден база хамааржыр. Эрткен чылдагызы ышкаш, дош ыяш одаар, электри чырыткызы-биле хандырбас чорукту шиитпирлиг чайладыр херек.

Барыын-Хемчик райкүүскомитети талазындан коммунал ажыл-агый айтырыгларын харылап турар албан-дужаалдыг эштерден шуут шынгыы айтырып, район төвүнге чунар бажыннар доктаамал ажылдап турзун дээш тодаргай, шиитпирлиг хемчегни алыр өй ам келген. Ындыг хемчегни алырын Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчы чону четтикпейн манап турар.

Т. ТАЛГАНЧИН,
«Шынның» корреспондентизи.

Кыштаг бүрүзүнде силос

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунга дужут ажаап алышкынының үезинде бир ай иштинде шефтеп, колдуунда-ла кукурузаның ногаан массазын силостаар ажылга киришкен мен.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын тараан кукуруза тарылгаларының ой-шаанда ажаап ап, оон ногаан массазын силостаан. Бирги, ийиги, дөрткү болгаш сески трактор-хову ажылының бригадаларының кукурузачылары 555 гектар кукурузаны кезип, оон 4.461 тонна ногаан масса силостаан. Ол силос кукуруза тарылгаларының чоогунда барык-ла кыштаг бүрүзүнде белеткеттинген.

Кукуруза кестирип, оон ногаан массазын силостаарынга совхозтуң комбайнерлери Х. Нораа, О. Дай-оол, С. Богданов, В. Будник, Кызылдың № 1 АТК-ның чолаачылары О. Бара-Ашак, Ф. Тюльберов, Р. Ефимов болгаш оон-даа өскелер могаг-шылаг чок шудургу ажылдааннар.

В. АРАКЧАА.

Мал чеминиң белеткели

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының коллективи бо чылын ниитиниң малынга 1500 тонна сигенни белеткээри бүдүрүлге планында көрдүнген. Сиген белеткелин түңкай сигенчи бригадалар база сут-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының ажылчыннары чорудуп турар.

Эш Баазанга удурткан сигенчи бригаданың кежигүннери Экиммин Улуг-Алаак, Бускун-Баары шынаазының сигенин колдуунда кезип дооскан. Ында 350 тонна сиген болдунген. Кызымаккай ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар сигенчилерде хөй. Чижээ, аът машиназы-биле сиген кестирер машинист О. Чорбаа, хол кадыырдары-биле сиген кезер ажылда А. Кызыл-оол, Ш. Чижит-оол, В. Маннай-оол болгаш өскелер-даа кылыр ажыл нормаларын хүн бүрүде 150 хуу чедир күүселип турар. Салбырның кукурузачылары Натпит-оол, Аракчаа, Тыртык-оол олар кукурузаның эки ногаан массазын өстүрүп, силостаан. Эш Сундуй-оолга удурткан база бир сигенчи бригаданың кежигүннери 100 тонна сигенни бөлүп сараттап, 50 тонна бүдүк-бүрү чемнерни белеткээн.

Д. ЛОПСАН.

«Тыва» совхоз хожудаан

Амгы үе болза дужут ажаап алышкынының төнчүзү, харын-даа чамдык ажыл-агыйларның доозуп үнгениниң үези болур. Ынчаарга Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозту ап көөрге, дужут ажаап алышкыны орту-даа кирбээн болуп турар. Ам кыш дужери чоокшулап келген болза-даа, ажылдың темпизинде өскерлиишкин чок, мурнуку оожум хевээр.

Октябрь 1-ге чедир тараа болгаш тараа-бобы культураларының 51.3 хуузун ажаап алган, ам-даа 2500 гектар хире тараа сыпта хевээр, а ажаап алышкын эгелээнден бээр кайы хире үе эрткенин кымга-даа билдинигир. Бо хевээр ажылдаар болза тарааны хар алаанга кирер апаар. Айтырыг бо хире чидигленип турда, совхозтуң удуртукчуларының ап турар хемчеглери онзаланмайн турар. 200 га черниң тараазын Чаш-Теректиң шаңында урган. Ол тараа ында изип турар. Муң ажыг га черниң тараазын черде тавычалай кескен. Ону бөлүп бастырары база бар. Моон ап көөрге, ажаап алышкын ажылдары орту-даа кирбээн деп санаар херек.

Совхозта 23 комбайн болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа янзы-бүрү чепсек-техниказы бар. Ынчаарга хожудаашкынның чылдагааны чүдел? Совхозтуң удуртукчуларының ажылды шын организаставайн турарында. Кижилер-биле ажыл четпес, ылангыя кижилерниң кылгаш ажылының учёдун шын тургуспас, материалдыг сонуургалды бедидер хемчегни албайн турар. Оон уламындан чамдык механизаторлар өске ажыл-агыйларже чоруй баргылаар. Чижээ, Бара-Сал, Хуурак, Далар-оол, Чигжит олар Шенне «Большевик» колхозта барып ажылдай бергеннер. Өске-даа черлерже чоруткан механизаторлар, чолаачылар бар.

Совхозта мал чемнерниң белеткелиниң байдалы мырыңай чогенчиг. 3100 тонна сиген белеткээр турган болза ам чүгле 700 тонна хирени белеткээн. Амга чедир саван бөлүүшкүнүн организаставаан. Кыш дужуп келирге, малды чүнүң-биле чемгерерил?

Эрткен чылын совхозтуң семиртилгеге турган каш кодан малы хар чаап, кыштың соогу душкуже чедир кажа чок черге турган болгай. Чемгерилге четпестиң хараазындан часкы үеде совхозтуң малы улуг когаралга таварышкан. Ындыг кеземчени көрген хирезинде совхозтуң удуртукчулары чүнү бодап турар ирги? Мындыг деңнелчиг байдал тургустунуп келгенде, үйгу-чылын чок хемчегни алыр херек.

С. СЕРЕН-ООЛ.

Кыштаглаашкынга белен

Коммунист Моңгуш Акан-оол — Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң дуржулгалыг хойжуларының бирээзи. Хойжунуң кызымаккай ажылын оон келир кышка белеткелинден көрүп болур.

Оон кыштаа совхоз төвүнде төп хой фермазында. 550 хой кирер үлегерлиг кажаазының кержениң хойжу хоорупдооскаш, кажааның иштин кургаткаш, кырындан ол душпес кылдыр саван, довурак-биле базырган. Кажааның иштин ам-даа эки кургадыры-биле кырында үш кезек ойбактарны дуглаан халыптарны болгаш хаалгаларын хүндүс ажыдып агаарладып турар. Бодунуң чурттаар бажыңын база септеп алган.

Кыштагда дүжүртүп алган силозун долгандыр чалагай кажааны тудуп алган. Оон ынай хөй кирер чалагай кажааны болгаш кужу кошкак хойларны тускайлап чемгерер кажааны база тудуп алган. Хойжунуң кыштаанда совхоз кудукту казып, чылыг хураган кажаазын тудуп берген. Ам үеде хойларының тарып боозадылгазын хүн бүрү чорудуп турар.

Дончуузу-биле чугаалаарга, мурнакчы хойжу кыштаглаашкынга бүрүн белен.

«Кежээниң мурнунда хүндү, а чалгааның мурнунда кочу» деп үлегер чугаа бар болгай. Шынап-ла, хойжу М. Акан-оол ак-сеткилдиг, кызымаккай күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин болгаш идегелин чаалап алган. Ол ам Таңды район Советиниң депутады. Бистиң совхозка фабрикага кылган улуг өртектиг, каас ог келген. Ону совхозтуң дирекциязы бо хойжуга тип берген.

В. АРАКЧАА.

КЫШТАГЛАРНЫ КАЖАН БЕЛЕТКЭЭР ИРГИ?

Тес-Хем районнуң «Чаа орук» колхозу — республикада эң хөй малдыг ажыл-агыйларның бирээзи. Кол ажылы мал болганда, ында мал ажылы үлегерлиг тургустунгаш турар ужурлуг. Ындыг турбуже, херек кырында байдал ындыг эвес.

Колхозтуң кыштаг кажаалары амга чедир септеттинмээн. Малчыннарның чурттаар оран-бажыңнары чедишпес, оларга кандыг-даа септелге чорутпунмаан. Кыштагларже мал чемнериниң сөөртүлгезин организаставаан. Ылангыя кышкы үеде машина четпейн баар черлер база бар болгай. Ындыг черлерде кыштагларже мал чемнерин таарымчалыг үеде сөөртүп алырын организастаза чогуур.

С. КЫРГЫС.

Хой чуулдазы чүге озалдааныл?

Бодурга удур хой чуулдазы Улуг-Хем районнуң «Чодураа» кедээ ажыл-агый артелинде кончуг хожудап турар. Хүнде дөрт кодан хойну чуур деп планнаан болза, чүгле бир коданны чуурунга өйлежип турар.

Оон чылдагааны болза, хой чуулдазынга четчир санныг кижилерни тургуспайн, чүгле 4 кижини ажылдатканындан олар күш четпейн турар. Бир кодан хойну хүндүскүнүн 12 шакка чедир кажаалааш, дүъш эрте бергенде чуп эгелээш, кежээ арай боорда чуп турарлар.

Ам чүгээ чогуур сес муң хире хойну чылыг үеде чуп доозары бергедээн. Хой ажылының бригадири эш Дунгар-оол хой чуулдазын дүргеделириниң хемчээн албайн турар. Кижилерни немеп тургаш, бо ажылды дүргедетпес болза кыштаглаашкынга белеткелге, хойну ынай-бээр одарладырынга шаптыктыг болган соок үеде чуурга хойга база берге болур.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

ӨРЕ-САМЧЫГДАЛ ТУРБАЗЫН

Бай-Тайга сельпозунда партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга садыг ажылында улуг четпестерни коммунистер шынгыы илереткен. Сельпонуң 24 садыг черлериниң 17-зи чартык чылдын планын күүсетпээн. Кооперативтиң 71151 рубль түңнүг акша-хереңгизи 50—60 хире кижилерниң кырында самчыгдал кылдыр санаттырып турар. Чүгле бо чылдың бирги чартыында безин 17693 рубльдиң самчыгдалы болдунган.

Садыгжы кадрларны эки хынамчалыг шилип албайн, мурнунда «Тээли» совхозтуң найырал салбырында магазинниге 1373 рубль түңнүг самчыгдал кылган Шура Чамбал, Иргит Киров база Зина Чамбал оларны Бай-Тайга сельмагынга ажылдадып кирип каарга, анаа 6966 рубльди олар база самчыгдааннар.

Бо сельпога хөй түңнүг өре-самчыгдалдың болдунган чоруу өртектиг чүүлдер харылаар кадрларны баштаар черниң четпес шилип ап турарында болурун коммунистер демдеглээн. Сельпонуң шугумунга сөөлгү үеде дыка хөй садыгжылар ажылдан үндүрткеннер. Чамдык садыгжылар магазиннерни чогуур шактарында ажытпайн, херегледдиң эң чугула бараанары-биле чоннучетпес хандырып турар чорук хуралга база илерээн.

Партия организациязы болгаш сельпонуң баштаар чери садыг ажылынга хөй-ниитиниң киржилгезин чугулдан көрбейн келгенинден ревизия, лангыы комиссияларының ажылы сөөлгү үеде чорувастаан. Садыгжыларның билиг мергежилин болгаш политиктиг деңнелин бедидериниң хемчеглери алдынмаан, садыгның дешпиителиг мурнакчы аргаларын ажыглаар, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир талазы-биле ажылдар барык үттүндурган.

Садыг организацияларының ажылында илерээн четпестерни шиитпирлеп чайладып, ылангыя оон шугумунда өре-самчыгдалдарны узуткаарының боттуг хемчеглерин ап, садыгжы кадрлар ортузунга партийжи-политиктиг ажылдың деңнелин бедидериниң партия организациязының чаа соңгуткан составындан коммунистер шынгыы негээн.

К. КАЛГА-ХӨӨ.

Бир сезонда бүдүн чартык муң гектарны

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Переяславск совхозтуң комбайнери Павел Смородин бүдүн чартык муң гектар тарааны ажаап алыр деп шиитпирлээн. Дуржулгалыг механизатор соглээн сөзүн быжыы-биле тудуп турар. Ам ол 1000 ажыг гектар чериниң тараазын ажаап алган.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер П. П. Смородин (солагай талазында) болгаш оон дузалакчызы Я. М. Кондюл.

Фото Р. Маняфовтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Комплексилиг бригада

«Кызылтудуг» коллективиниң мурнунда туруп турар кол сорулга болза, хоорайның ажылчы чоннарынга чурттаалга бажыннарын, культура-амыдырал болгаш уруглар албан черлериниң бажыннарын тудуп кылыры болур. Ол ышкаш, бо коллектив республика төвүнге чаа-чаа бүдүрүлгелерниң корпустарын тударын база-ла харылап турар. Чүгле бо чылын безин кызылчыларга 12.960 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн хандырар чугула сорулга салдынган. Ындыг болганда, «Кызылтудугнуң» ажылчыннарының харысалгазы улуг дээрзи билдингир.

Ам бо хүннерде коллективтиң ажылчыннары 26 дугаар кварталдың болгаш институттуң тудугларында ажылдап, боттарының кол күжүн ынаар угландырганнар. Мында тудугжуларның чеди бригадалары бар, оларның 6-зы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг атты чедип алган, бирээзи ол ат дээш демисежип турар.

Институттуң кол улуг бажыңының тудуу доозулган, чүгле ниитики эптелге болгаш дериглге ажылдарында чамдык чедир кылдынмаан ажылдар арткан. Ону кылырын элээн каш бригадаларга хуваатан. Оларның иштинден эш С. С. Белоусовка удурткан коммунистиг күш-ажылдың комплексилиг бригадазы эң-не мурнакчы ажылдап, өскелерге үлегер-чижек болуп турар. Бригада ажыл үлүүн ай санында ажыр күүседип келген: июльда 140 хуу, августа 130 ажыг, сентябрьда 140 ажыг хуу болган.

Бригаданың составында кирип турар бызанчылар, дашчылар, столярлар, бетончулар—кайызы-даа кылыр дээш хүлээнип алгач чүүлүн чедир кылбаанда, черле амыравастар. Чүге дээрге мынзы бүгү-ле ажылды эгелээрде, кымның ол ажылга кайы хире мергежилдиин бригадир эш Белоусов баш бурунгаар таныжып көрүп, чүгле оон соонда ам ол кижээ тодаргай ажылды дагзыр. Чамдык тавараалгаларда, чижээ, кым-бир кижээ соңга шилдеткен болза, оон кылган ажылын бригаданың хынакчылар бөлүүнүң кежигүннери хынаар. Оон түңнелинде кылган ажылдың шынары багай эвес болур.

Комплексилиг бригаданың кежигүннери институттуң ийиги, үшкү каъттарының соңгаларын шилдеп, рамаларын тургускаш, хүлээдип берген. Ажылды эки шынарлыг кылганын тудугну хүлээп алыр комиссия мактаан.

«Кызылтудугнуң» удуртукчуларының талазындан бригадаларының ажылын тодаргай хуваан бербес, дүшкам-на ажыл кылдыртыр, тодаргай план чок чорук чамдыкта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылдың шынарын бедидеринге моондактап турарын эш Белоусов чугаалап турар. Чижээ, кол инженер эш Терещенко бо бригаданы каш-ла хонуктуң иштинде элээн каш черге—26 дугаар кварталдың чеди дугаар корпузунга, хоорай канализациязынга болгаш өске-даа түрлек ажылдарга ажылдады каапкан. Оон хараазы-биле бо бөлгүже чедир тудугнуң удуртур чериинден бригаданың ол үеде канчаар ажылдап келгенин тодаргайы-биле илеретпейн турар. Ынчалза-даа дуржулгалыг бригадир эш Белоусовка удурткан тудугжулар ажылдаан-на чер бүрүзүнге бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааның херек кырынга көргүскеннер. Оларның ажылдаан черинге барган, тудугнуң өске чедир кылдынмаан ажылдарын харылаар бригада бо бригаданың эки ажылдааның мактап турары таварылга эвес.

А. НУГУУРАК.

СӨӨЛГҮ ПОЧТА-БИЛЕ

Хоочун аңчы

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунда 72 харлыг Бараан Чензер ирей, төрээн колхозунуң күрүнеге өлүк белеткээр ажылынга киржир дээш, амдыгаан хынамчалыг белеткенип эгелээн. Чарыга урдунар эзерин, барба-савазын ол септеп, боозун аштап, чулгувушаан, оон дээжин хынап, идик-хевин четчелеп алган.

Хоочун аңчы бодунуң колхозунга 15 киштин, 100-тен эвээш эвес диинни болгаш өске-даа өлүктү киирерин хүлээнген.

— Бо хүлээлгемни күүседири-биле октябрь 10 үезинде-ле тайгаже аъттаныр мен—деп, ол чугаалап орар.

Кадыр-бөрт тайгаларының орук-чирии, өлүк аңнарның турар черлерин эки билир Бараан Чензер ышкаш хоочун, дуржулгалыг аңчылар бистиң районда хөй. Олар бо аңныыр сезонунда Төрээн чуртка «чынчак алдын» белеткээриниң чугула кампаниязынга киржип, аныяк аңчыларга боттарының байлак дуржулгазын дамчыдар, аңныыр ажылынга чаңчыккан үлегер-чижээн оларга көргүзер дээш база-ла кызымаккай белеткенип турарлар.

Ч. СЕРЕН.

Мурнакчылар

Саанчының ажылының бедик түңнелдиг болуру оон мергежилинден болгаш ажыл-ишке кызымаандан шуут хамааржыр. Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң саанчызы Моңгуш Бөк ында саанчылар арызында социалистиг чарыштың мурнакчызы болуп, чыл эгезинден бээр инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1361 кг сүттү саап алган.

«Торгалыг» колхозтуң Ак-Чыраа сүт-бараан фермазында Маадыр Күнзенмаа инек санындан 943 кг, Кыргыс Кызыл-Үрүт—858 кг сүттү сагганнар.

Бо хүннерде ук колхозтарның мурнакчылары болуп турар ол саанчылар Октябрь мурнунуң социалистиг чарышынга киржип, улам хөй сүт саалдазы дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

С. КУУЛАР.

Капустаның дүжүдү

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң ногаа бригадазы бо чылын капустаны эки өстүрген. Ол бригада күрүнеге 6 тонна капустаны дужаар турган 8 тонманы дужааган. Бригадир З. Чурупкан ногаа өстүреринге эки өөренген, бөдү 1000 дес капустаны чааскаан өстүрген. Оон өстүрген культуразының бирээзи-ле 3—4 кг чедип турар.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

Сагган сүдү көвүдээн

Саанчы Бөк-кыс — «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң мурнакчы саанчыларының бирээзи. Социалистиг хүлээлгезин саанчы чедиишкиннинг күүседип, сес айлар дургузунда инек бүрүзүнден 1910 кг сүттү саап алган.

Ол-ла үениң дургузунда оон ниити сагган сүдү 22 тонна 927 кг четкен. Октябрь байырлалынга күш-ажылчы белек кылдыр ол ам-даа хөй сүттү саар деп сорулганы салган.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Бедик харыысалгалыг болур чорукка кижизидер

Коммунистиг партия, оон ленинчи Төп Комитеди партия болгаш күрүне аппарадында, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында кадрларны даандырган ажыл-херек дээш бедик харыысалгалыг, ак-сеткилдиг болур чоруктуң ёзузунга кижизидип турар. Даандырган ажыл-херек дээш бедик харыысалгалыг болуру, шынчы болгаш ак-сеткилдиг болуру—ленинчи партияның кежигүнү бүрүзүнүң онзагай будужу, коммунистиг моральдың эң чугула шынары, партия болгаш күрүне амыдыралының чорчуп болбас хоойлузу.

Мергежилдиг, даандырган ажыл-херээнге бедик харыысалгалыг, организакчы чоруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар кадрларның хүрээлени партияның коммунистиг кижизидилгезиниң ачызында бистиң Каа-Хем районунда өскен. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый активиниң иштинден чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселче совет улусту үлегерлиг организастажып, төлептиг ажылдап турар эштер хөй. Маңаа чижек кылдыр дараазында чамдык фактыларны айтып болур. Районнуң колхозтары 1963 чылдың бирги чартында мал ажылының продуктуларын белетээрениң база ону күрүнеге садарының планныг онаалгаларын чүгле күүсеткен эвес, а харын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Колхозтар пландан ажыр хөй сүттү, эътти болгаш дүктү күрүнеге саткаңнар. Сүттү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчир Кызыл тугун бирги чартык чылдың түңнелинде бистиң районга тывыскан.

Мергежилдиг, организакчы болгаш ажыл-агыйжы коммунист эш Д. И. Зайцевтиң даргалааны «Тиилелге» колхоз организас, ажыл-агый талазы-биле чыл бүрү быжыгып келген. Колхоз ам чүгле районда эвес, харын республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи апарган. Колхоз кедээ ажыл-агыйның мурнакчы дуржулгазын бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглап турар. Ылаңгыя комплекстиг бригадаларны колхозтарга тургузар деп депшилгелиг арганы үлегерлиг ажыглаан. Кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база ону күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалгаларны чедимишкинниг күүседип, дүжүт ажаап алыышкынын организастыг чорудуп турар. Бо чылын колхозтуң девискээринге агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турзажок, тарла культураларының багай эвес дүжүдүн өстүрген.

Колхозчулар боттарының бар аргаларын санап көргеш, Төрээн чурттуң курлавырынга 3500 тонна эки шынарлыг тарааны садарын хүлээнген. Бо хүннерде ук колхоз күрүнеге 2462 тонна тарааны дужааган, социалистиг чарыштың мурнуку одуурунда чоруп турар.

Мурнуку чылдарда «Буруңгаар» колхоз хожудаңгай ажыл-агыйларның бирээзи турган. Колхозтуң ажылын экижидер сорулга-биле партком болгаш райкүүском кедээ ажыл-агый талазы-биле агроном эртемниг, аныяк коммунист эш Байкаловту ол колхозче чоруткан. Ук колхозтуң даргазынга соңгутканының соонда, эш Байкалов колхозчулар-биле беседаны кылып, ажыл-агыйның байдалы-биле хандыр таныжып алгаш, бүдүрүлгениң планныг онаалгаларын күүседиринче угланган тодаргай хемчеглерни ап чорударындан ажылды эгелээн. Колхозта ажыл-херектиң байдалы ам кезулдүр-ле экижээн, күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларынга колхозчуларның киржилгези идепкейжээн. Даандырган ажыл-херектиң байдалы дээш коммунистерниң, комсомолчуларның харыысалгазы бедээн.

Коммунист эштер Зайцевтиң, Байкаловтуң организакчы ажыл-чорудулгазында дээре түңнелдерниң үндезини чүдел деп айтырыгга ындыг харыыны берип болур: ажыл-херекти оларның башкарып билиринде, даандырган участокта байдал дээш бедик харыысалганы оларның медереп билиринде, масса-биле, колхозчулар-биле оларның сырый харылзаазында, активче даянып ажылдап билиринде. Хүлээнген ажылынга кызымаккай чоруун көргүзүп турар өске-даа эштер бар. Районнуң ыяш ажыл-агый чериниң директору коммунист эш Тюнинни чижекке ап болур. Ол чүгле бодунга даандырган ажыл дээш сагыш салырынга кызыгаарлаттынмайн, харын коллективтиң бүгү кежигүннерин ажылга харыысалгалыг, шынчы болур чоруктуң ёзузунга кижизидип келген. Оон удуртуп турары ыяш ажыл-агый чери эрткен бүдүн чылдың болгаш бо чылдың сес айларының бүдүрүлге планнарын чедимишкинниг күүсеткен. Сарыг-Сепиң харылзаа конторазының начальниги коммунист эш Шатохин, районнуң мал эмнелгезиниң эргелекчизи, партком бюро кежигүнү эш Дементьев олар боттарының коллективтериниң ажылын мергежилдиг удуртуп турарлар.

Районнуң партия комитеди, оон бюрозу удуртукчу кадрларга негелдени улам бедидип, ажылга харыысалга чоктаныр чоруктуң фактылары-биле шыңгыы демисежип турар. Сарыг-Сеп суурда уруглар яслизиниң эргелекчизинге ажылдап турган коммунист Гальченко чуруум үреп, уруглар яслизиниң өнчү-хөреңгизин бөдү баштааш оорлап, самчыгдап турганын районнуң партия-күрүне контролюнуң комитеди илереткен. Ол коммунисте партия комитединиң бюрозу соолгу деңгулданы хүлээткен болгаш ону ажылындан дүжүрген, оон урууглар яслизинге чедирген материалдыг хоралын төлеткен. Бөлүк оорларның кем-херээн шыңгыы көрүп, оларның чамдыызын истелге органнарынче шилчиткен.

«Совет Тыва» колхозтуң удуртукчулары турган коммунистер Даваалай биле Быштак-оол олар колхозтуң ажыл-агыйын сандарадып, ону саң-хөө талазы-биле ядарадып турганнар. Оон соонда олар «ажылды ууп шыдавас бис, бисти эрте-дээре хостап көрүңер» деп билдириишкиннерни парткомга удаа-дараа бижип туруп бергеннер. Партийжи быжыг туруш чок ол коммунистер хемчег алдыргылаан. Даваалайны колхоз даргазының эрге-хүлээлгезинден дүжүрген, партия эге организациязының секретары турган Быштак-оолду партия организациязының ажылын бансыратканы дээш партия талазы-биле хемчег алган болгаш ол ажылындан халаан.

Бодунуң ажылын бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле көөрүн, четпестерниң дугайында кезээде дорт болгаш ак-сеткилдиг чугаалаарын бүгү коммунистерден партия негеп турар. Ындыг турбуже партияның мурнунга шынчы эвес, чүгле хуузунда эрге-ажык, ат-алдар сүрер, чулчурукчу ийи-чаңгыс кижилер бисте ам-даа бары хомуданчыг. Хуузунда эрге-ажыын бодааш, ындыг кижилер күрүне мегелээриниң, оон хөреңгизин кара сагыштыг ёзу-биле оорлап самчыгдаарының оруунга кире бергилээр. Оон чижээнге бистиң районнуң белеткелдер конторазының директору турган коммунист Агаенокту айтып болур. Партияның мурнунга шынчы эвес, мегелээр, арагалаар чоруу дээш, күш-ажылдың чурумун кармызы-биле үреп, күрүнениң хөреңгизин самчыгдап турганы дээш Агаенокту партиядан үндүрген болгаш истелге органнарынче шилчиткен.

Четпестерниң чамдык фактылары болза бистиң коммунистеривистиң, харын-даа удуртур ажылдакчыларывыстың ортузунга кижизидилге ажылын улам экижидерниң, онаашкан ажылын болгаш партия кежигүнү хүлээлгезин күүседир талазы-биле оларның харыысалгазын бедидериниң чугулазын негеп турар. Бо талазы-биле ажылды бистиң паркомувус, партияның эге организациялары моон соңгаар-даа чорудар.

К. САЛЫЫ,
Каа-Хем паркомунуң инструкторы.

Ийиги бригадада

«Тиилелге» совхозтуң № 2 трактор-хову бригадазының ховуларында эки дүжүт өскен. Ону өй-шаанда эки ажаап алыр дээш бригаданың тараажылары болгаш Кызылдан барган чолаачылар, Кызылдың башкы институдунуң студентилери кызымак ажылдап турар. Ылаңгыя совхозтуң комбайнерлери В. Оюн, С. Оюн-оол, тракторист М. Мельников, Кызылдың № 2 АТК-зының чолаачызы Д. Салчак болгаш оон-даа өскелер бүдүрер ажыл нормаларын 150—210 хуу чедир күүседип турар.

Кызылдың башкы институдунуң студентилери бригаданың 1300 гектар тараа шөлүнде бүгү саванны бөлүп сараттаан. Анаа студентилер Я. Дамба, К. Куулар, А. Даржай, М. Октябрь олар онза кызымак ажылдааннар. Бригада совхозтуң бригадалар аразынга шилчир мөңгелин быжыг тудуп турар.

Ш. САЛЧАК.

МАЛЧЫННАР СОЛУН ЧАГЫТКАН

Келир чылдың чагыдылгазынче далашкан херээ чүү боор! Ам-даа ийи чартык ай ажыг үе бар-дыр — деп, бир аныяк эш солун чагыдарын арай чылзып, соңгаарладыр байдалдыг чугаа үндүрдү.

— Оо, ол кайын боор, өңнүк, дораан-на чагытканы херек—деп, эштерлер оон-моон чугаалай бээрге, демгизи анаа чепсүнгеш хөөнүн дораан-на илередипкен.

— Че, бижидээлиңер—дээн соонда, малчыннар О. Деспи, Х. Уургак, Х. Байыр, ажылчын Анчымаа болгаш оон-даа өскелер кижи бүрүзү түс-түзүнда «Шын» солунну чыл хуусаалыг чагыдып алдылар.

«Барлык» совхозтуң Хөнделен салбырында солун, сеткүүл чагыдылгазы мурнуку чылдарнындан ыракта артык, шалыпкын чоруп турар. Бо чүнү айтып турарыл дизе, чоннуң билии, культуразы бедип, партия өөредилгезиниң дээштиг болуп турары ол-дур.

Салбырның малчыннары болгаш ажылчыннары 80 «Шынны», «Ленинчи оруқ» солунну—81-ни, «Тываның аныяктарын» 42-ни болгаш алаан каш төп солуннарны, журналдарны шалыпкын чагыткан. Чагыткан солун, журнал бүрүзү барык чыл хуусаалыг. Салбырның бухгалтери аныяк коммунист К. Манзырыкчы парлалга чагыдылгазын тарадыр дугайында партия организациязының даалгазын саадал чокка күүсеткен. Чагыдылгаларның квитанцияларын бижип турда, оон шалыпкының чүү дээр. Ол агитатор болгаш-да, солун чагыдылгазының талазы-биле тайылбыр ажылын база калбарткан.

Хөнделең сес чыл школазының башкылары, ажылчыннары шупту чагыдылгалыг апарган. Ам ында парлалга чагыдылгазы барык-ла дооступ турар. 280 ажыг рубльдиң чагыдылгалары почтада дужааттынган. Оон иштинде журналдар — 20, төп солуннар 30, башкы бүрүзү 2—3 солуннарны, башкылаашкынга, өөредип турар эртемнеринге хамаарыштыр 1—1 журналды чагыдып алган. Башкылар А. Белек-Байр, Х. Доьураш, С. Сүгдүр, М. Дүүней 3—5 чагыдылгаларны кылган.

Школаның комсомолчулары, пионерлери «Шупту чагыдылгалыг болуңар! деп, кыйгырыгны ам удавас күүседирлер. Үстүкү класстарның өөреникчилери чагыдылганы кидинме чорудуп турар, 7 «а» класстың өөреникчилери хүлээндирген даалганы күүсеткен.

А. ДОПЧАА,
Барыын-Хемчик район.

ЛЕНИН АТТЫГ КОЛХОЗТА

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ. Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру аңаа баш бурунгаар хынамчалыг белеткелден хамааржыр. Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтуң тараажылары бо хүннерде 6000 центнер ажыг үрезинни арыглап урган, оон кол нуруузу—кызыл-тас.

Колхозтуң механизаторлары чер аңдарылгазын база чедиишкинниг чорудуп турар. Чайын 1350 гектарны, күскү аңдарылга-биле 790 гектарны чарган. Аңгыс аңдарылгазынга «ДТ-54» маркалыг беш тракторларны быжыглаан.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ. Нииттиниң малын менди, чылыг болгаш тодуг кыштагладырынга белеткел ажылын бо колхоз улам калбартып турар. Сүт-бараан фермаларының коллективтери, хой ажылының бригадалары мал кажааларының, кыштагларда чуртталга бажыңнарының септелгезин хынамчалыг чорудуп турар.

Бо чылын сигенниң үнүжү орайтаан болзажок, нииттиниң малынга 2370 центнер бөдүүн, 6250 центнер шыктыг чемнерни белеткээн. Ол ышкаш, 1700 центнер саванны бөлүп сераттаан. Саваң ажаан алыышкынын чоруттпушаан, мал чеминге будук-бүрү болгаш өске-даа чемнерни болдунар арга-биле белеткээрин бүгү хемчег-биле организастап турар.

АГИТАТОРЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

Колхозка орулгаларны хуваары

Колхоз бүдүрүлгезиниң продуктуларын канчаар хуваарыл? Хөреңгилерниң кайы хирезин база кайнаар бирги ээлчегде угландырарыл? Бирден орулгаларны ап тургаш бөгүн оларны янзы-бүрү арга-биле чарыгдап болур болгай. Ынчангаш ол чорук бүдүрүлге түңнелдеринге салдар чедирип турар. Бир эвес бир колхозта экономика чыл келген тудум-на күш кирип турар болза, бирээзи өрелерден уштунуп чадап турар чорук база тургулаар.

Кол орулгаларны тодарадыр, оларны ийиги чергениң орулгаларындан ангылаар дээш, агар онаалгаларны күүседирге перспективниг планнарны боттандырарынга шаптыктавас кылдыр хөреңгилерни таарыштыр хуваар дээш, колхозчуларның хуузунда эрге-ажыктары нииты колхозтуң болгаш нииты күрүнениң эрге-ажыктары-биле шын дүүштүнген турарын дээш шудургу ажылдаанда ажыл-агыйжы болур чорук чогун-на ынчан илереттинер.

Планнаашкын практиказында, з ол ышкаш чыл дургузунда түңнелдерни үндүрерде, нииты продуктупу үш кезекке: чарыгдаттынган кол болгаш саарылга хөреңгилерин эгидериниң фондузу, чыылданың фондузу болгаш хереглел фондузу кылдыр үзери чурумчаан.

Бирги ээлчегде бүдүрүлгениң материалдыг артык чарыгдалдары эгиттинген турар ужурлуг, ынчанмас болза ажыл-агый оон ыңай хөгжүп шыдавайн баар. Оларны тодарадыры берге эвес: бүдүрүлгениң хемчээлин билир, машиналарның, техниканың элендизиниң үчёлун чурумчудар, үрезиннерни чажарының, кывар чүүлдү, чемишчидилгелерни болгаш өске-даа чүүлдерни чарыгдаарының шын нормаларын доктаадыр херек. Ынчаарга ол бүгү саналгалар чүгле саазын кырынга артпазын дээш, бүгү акша кирилделеринден амортизацияга шилчидилгелер өй-шаанда чоруттунзун, шыгжааш үрезин болгаш мал чеми тараалар хуусаазында база четчир кылдыр урдунган турарын доктаамал хайгаараар херек.

Аңгы-аңгы колхозтарда түс-түс фондулар аразынга деңзигүүрнү болган чок-ла бир дөмей эвес доктаадып турар. Чижээ, Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң «Кубань» колхозунга соолгу чылдарда бүгү-ле нииты продукцияның барык-ла 60—65 хуузун эгидилге фондузунче, 15—20 хуузун чыылда фондузунче болгаш 25 хире хуузун хереглел фондузунче угландырып турар. Тамбов областың «Россия» колхозу эгидилге фондузунче 40—45 хуузу, чыылда фондузунче—25—30 хуузу болгаш хереглел фондузунче—25—35 хуузу шилчидип турар.

Эгидилге фондузун үскениниң соонда арткан кезекти—нииты орулганы—күрүне, колхоз болгаш колхозчулар аразынга үлеп хуваар.

«Колхозтар болгаш колхозчулар күрүне мурнунга боттарының керээлиг хүлээлгелерин шыңгыы сагыыры—бүгү улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге оларның киржилгениң чайлаш чок принциви болур»—деп, партияның Программазында тодаргайлаан. Совет күрүне экономикаа болгаш организас талазы-биле улуг дузаламчыны колхозтарга көргүзүп, тускай эртемниглер белеткээр талазы-биле чарыгдалдарны бодунга ап, медицина дузаламчызын көргүзүп, кедээ чурттакчыларны хандырар болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле сагыш салып турар.

Колхозтар нииты күрүнениң хереглелдеринге боттарының хөреңгилериниң улуун база киирип турар. Ол хөреңгилер болза, колхоз продукциязынга база үлетпүр кылыгдарынга экономика талазы-биле үндезилеттинген өртектерниң системазын дамчыштыр, олча-ажык үндүрүүн, магадылал болгаш өске-даа төлевирлер дамчыштыр күрүнениң эргезинче кирип турар.

Партия болгаш чазак соолгу чылдарда өртектерни чурумчудар талазы-биле хемчеглерни алган. Ындыг болза-даа үлетпүр бараанкарынга өртектерни чиигеткени болгаш кедээ ажыл-агый продукциязынга садып алыышкын өртектерин бедиткени орулгалыг чорукту өстүрериниң доктаамал үнер дөзү болур деп бодаары ханы бүдүлүүшкүн болур ийик. Колхозтарның болгаш колхозчуларның орулгаларын бедидериниң эң шын оруу болза бүдүрүлгени хөгжүдери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери, продукция единицазынга чарыгдалдарны кызырары болур.

Ынчаарга ол болза колхозтарның эргезинге артып турар хөреңгилер канчаар ажыглаттынарындан улуу-биле хамааржыр. Ол кезек **чыылдага** (колхозтарның кол, саарылга болгаш өске-даа бүдүрүлге фондуларының немелде өзүлдези) болгаш **хереглелге** (күш-ажыл төлевири болгаш ниитилел фондулары) хувааттынып турар.

Шаанда янзы-бүрү фондуларны немээриниң ээлчеглиг чоруун, нииты продуктуну хуваарының чурумун болгаш нормаларын кедээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставы тодаргайлап турган. 1956 чылдың марттан эгелээш колхозтар Уставтың чамдык чүүлдерин немээр болгаш өскертир талазы-биле чазактың берген эргелерин ажыглавышаан, ол кол-кол пропорцияларны боттары тодаргайлап турар.

«Колхозтарның чедиишкинниг хөгжүүрүнүң чүүлү болза, орулгаларны хуваарда **чыылданы болгаш хереглелди** шын дүүштүрери болур. Колхозтар боттарының бүдүрүлге, ниитиниң магадылал, культура-амыдырал фондуларын доктаамал калбартпайн хөгжүп шыдавас. Оон-биле кады колхоз бүрүзүнге ыявыла күүседир чурум болза ниитиниң ажыл-агыйындан колхозчуларның орулгаларын көвүдедири болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери-биле дүүштүр оларның амыдырал деңнелин бедидери болур — деп, СЭКП-ниң Программазында чугаалап турар.

Ташкент областың Үстүү-Чирчик бүдүрүлге эргелелиниң «Политкилдие» колхозун чижекке ап көрээл. Оон орулгалары 6—7 миллион рубль болуп турар. Ында бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал объектилериниң улуг тудуу чоруттунуп, комплекстиг механизацияже улуг кичээнгей салдынып турар. Анаа үндезилээш продукцияның бот-үнезин доктаамал чиигедип турар. Күш-ажылдың төлевири чыл келген тудум-на өзүп турар.

СЭКП ТК-ның март (1962 чыл) Пленумунга илеткелинге эш Н. С. Хрущев дыка хөй колхозтар орулгаларны хуваарда улуг частырыгны болдуруп турар деп демдеглээн. Чамдык удуртукчулар колхозчуларның күш-ажыл төлевирин кудулатканының күсели-биле ниитилел фондуларын көвүдедип турар.

Тудуг кылып тургаш, артык чарыгдалдар үндүрериндеи күш-ажылдың төлевири ховар эвес өзүп турар. Одесса областың Любашевск бүдүрүлге эргелелиниң Киров аттыг колхозу соолгу чылдарда колхозчуларның күш-ажылының төлевиринче шоолуг кичээнгей салбаан, оон-биле кады Культура ордузун аар өртектиг чурумалдар-биле каастааш, 300 муң хире рубльди чарыгдаан.

Чыылданың болгаш хереглелдиң шын дүүштүрүлгези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш төлевирин өстүрериниң темпилеринге илереттинип турар. Колхоз бүдүрүлгезинге, улус ажыл-агыйының өске адырларынга ышкаш, **күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези оон төлевириниң өзүлдезинден мурнаан турар ужурлуг.** Ол болза, бүдүрүлге фондуларын көвүдедиринче, механизацияже эргежок чугула хөреңгилер шилчидер, тодаргайлаарга, ажыл-агыйны улам ыңай өстүрерине, быжыглаарынга болгаш колхозчуларның чаагай чоруун бедидеринге үндезинни тургузар арганы берип турар.

Артельдер чыылдаларының кол түңүн кол фондуларның немелде өзүлдезинче, техниканы чаартырынче, мал кажааларын тударынче, кодан малды экижидеринче, а ол ышкаш культура-амыдырал албан черлерин тударынче угландырып турар. Чурттуң колхозтарының капитал салыышкыннары 1962 чылда 3,4 миллиард рубль ашкан.

Агитатор болза, капитал салыышкыннарны шын ажыглаарының ужурлугзазының дугайын чугаалавышаан, тудугнуң хуусааларын кызырарын чедип алыр, хөй санныг азы ийиги чергениң объектилериниң айы-биле хөреңгилерни бидарадыр чашканнаар чорукка удур демисежир ужурлуг. Капитал салыышкыннарны ажыглаары колхозтарга оларның ажыл-агый иштиниң чыылдаларының кезии анаа кирип турарының ужурунда эвес, харын ол болза бүдүрүлгени өстүрериниң болгаш кедээниң ажылчыннарының чаагай чоруун бедидериниң перспективаларын тодаргайлап турарының ужурунда эң чугула айтырыг болуп турар.

Дыка хөй колхозтар кол фондуларны бүгү тала-биле көвүдедиринче чүткээш, эргиде хөреңгилерин немей өстүрерин чедир үнелевейн турар. Ол болза бригадаларны болгаш фермаларны кывар-чаар материалдар-биле болгаш артык кезектер-биле өй-шаанда хандырарын бергедедип, черни, техниканы, продуктулуг малды рационалдыг ажыглаарынга шаптыктап турар. Күш-ажыл төлевиринге көрдүнген туда санап бээр акша-хөреңгилерже онза кичээнгей салза чогуур. Чижээ, чамдык удуртукчулар мөөнээшкиннерни көвүдедир деп чылдак-биле доктаамал аванс бээр чорукту практикалавайн, продуктуларны болгаш акшаны өй-шаанда бербейн турар. Ынчангаш олар болза бүдүрүлгеге хуваалданың идепкейлиг салдарын кудуладып турар. Ынчаарга оон-биле кады ай санының авансылаашкынынче база дорт акша төлевиринче шилчири нииттиниң бүдүрүлгезин өстүрерринге колхозчуларның материалдыг сонуургалын боттуу-биле бедидип турар.

«Күш-ажыл төлевиринге киириштир ай санының авансыларын бээрениң доктааттынган чуруму бүгү колхозтарга шыңгыы сагыттынган турарын, бүдүрүлгениң өскениниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээниниң хире-чергези-биле колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглерниниң күш-ажылының төлевири доктаамал көвүдээн турарын» чедип алырының эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның март (1962 чыл) Пленумунуң доктаалында демдеглеп турар.

Мурнакчы колхозтар болза, нииты орулганы хуваарын кандыг-бир хүнге таарыштырган хары угдагы түңнел акт кылдыр эвес, харын үзүктел чок чорудулга кылдыр көрүп турар. Чыл эгезинде бүдүрүлге-саң-хөө планнары чогаадыр үеде чыылдага болгаш хереглелге чарыгдаар хөреңгилерни баш бурунгаар шыңгыы доктааттынган хуваалда ёзугаар тускай саннарже шилчидип турар. Оларны орулгазынга чарыгдаар, а эргежок чугула апарганда нииттиниң янзы-бүрү фондуларының аразынга эде хуваар. Чижээ, бир эвес тудугну кылып турда курлавырлар тыптып келген болгаш ажылдарның хуусаалары кызырыш болур апарганда хосталган хөреңгилерни биндилиг ажыглаар: бир болза уруглар шөлүн калбартырынче, бир болза бүдүрүлгениң бирги чергелиг кандыг-бир хереглелинче болгаш өске-даа чүүлдерге угландырар.

Хөй артык штаттарны кызырып эвээжедири, машиналарны болгаш механизмнерни эки ажыглаары, материалдарны камнаары, иштики курлавырларга даяныры акша-хөреңгилерни хостаар, оларны алаан рационалдыг ажыглаар арганы берип турар. Чижээ, Ростов областа чүгле административ-ажыл-агый чарыгдалдарын кызырары бо чылын 4 миллион ажыг рубльдин камналгазын бээр, 4 муң хире колхозчулар конторалардан ховуларже болгаш фермаларже шилчип шыдаар.

Колхозтарның орулгаларын хуваарын шуут-ла ёзу барымдаалаан, саналга херээ кылдыр көөрү шын эвес апаар. Ол болза курлавырларны илередири-биле чардыныс кылдыр холбашкан, ынчангаш ол болза ук курлавырларны дилеп тыварынче колхозчуларны мобилизастап турар агитаторларның идепкейлиг ажыл-чорудулгазын негеп турар. Тодаргай чижектерге болгаш нииттиниң өнчүзүнге ажыл-агыйжы болур үлегер-чижектерге кижилерни кижизидеринге байдалды тургузуп турар. Агитатор болза, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш демиселге кезээде идепкейлиг киржикчи база адыгжы болур ужурлуг.

Д. ПРАВДИН,
«Агитатор» деп журналдан.

Бии-Хем райкүүскомунуң культура килдизиниң эш Б. С. Березовскийге удурткан агиткультбригадазы районнуң бүгү суурларын кезип, оюн-концерттерни доктаамал көргүзүп турар. Чүгле соолгу чээрби ажыг хүннерде бежин 15 концерттерни көргүскеннер.

Агиткультбригаданың киржикчилери: А. М. Березовская, А. И. Филиппов, И. А. Филиппов, Г. Зотов, А. Рязанцев, Г. Кудрявцева болгаш өскелер-даа ажыл-ишчилерге боттарының талантыларын көргүзүп, агиткультбригаданың ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Чурукта: «Кызыл тараачын» кедээ ажыл-агый артелиниң № 2 трактор-хову бригадазының хову турлаанга оюн көргүзүп турары. Цыган танцыны Алексей Филиппов теп тур.

Фото **П. СТАХНЕВТУУ.**

Кадрларның кижизидилгезин экижидер
(Кедээ Советтиң сессиязындан)

Барыын-Хемчик районнуң Тээли кедээ Совединиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга Бай-Тайга сельпозунуң ажыл-чорудулгазының дугайында оон даргазы эш Шойлааның илеткелин депутаттар дыңнап чугаалашкан.

Ол садыг организациязы чартык чылда бараан саарылгазының планын чедир күүсетпээн, оон системазында өре-самчыгдалдар түңү улуг болуп турар чорук сессияга илерээн.

Сельпонуң магазиннеринде болгаш складтарында чоңга хереглеттинмес 207 муң рубль түңнүг 44—45 дугаарлыг илиттер, улуг хемчээлдиг пальтолар база эргижиреп үрелген өске-даа янзы-бүрү бараанар бар болуп турда, чунар саваң, диш порошогу, щёткалар, таакпы, уругларның хеп аймаа, малчыннарга тааржыр бичии дугаарлыг сапыктар, шаажаң аяктар, аъш-чем аймаа, шил, плита херекселдери чижектиг өске-даа чугула бараанар бо чылдың бүгү дургузунда кирбээн чорукту депутаттар улуу-биле хомудап демдеглээннер.

Сельпонуң баштаар чери садыгжы кадрлар-биле ажылды дыка чывыс деңнелге тургускан. Оон кадрлары ажылдан хөйү-биле үнүп турар чүүл бар. Чүгле бо чылдың сес айларының дургузунда бежин 2 кол бухгалтер, 17 садыгжы, 13 таңныыл, шупту 30 кижи ажылдан үндүрткен болган.

Шуй магазининиң эргелекчизи Сат Серенмааның эки ажылын колхозчулар демдеглеп, «садыгның шылгаракчызы» деп хүндүлүг атты аңаа тыпсыр дугайында боттарының дилээн киирген турда-ла, ол чижектиг мурнакчыларның дуржулгазын сельпонуң баштаар черинин нептеретпейн турганын депутаттар четпес деп демдеглээн.

Садыг ажылынга кадрларны шилип алыр ажылды сельпонуң даргазы эш Шойлаа чаекаан шиитпирлеп, ол дугайын «Тээли» совхозта партком-биле сүмелешпейн турганындан моон мурнунда Кара-Хөлге самчыгдал кылган М. Сендааны Бай-Тал магазининиң эргелекчизинге база хулиган херек ужун шииттирген, хосталып келген И. Серенни төп склад эргелекчилинге ол хүлээп алган.

Мурнунда Бай-Тайга райпозу турда оон пекарнязының эргелекчизинге ажылдап киргеш, хөй чүүл продуктуларны бодунга шиңгээдип, хуузунда хаван, куш, инектерни кооперативтиң далган, хлеви-биле азыраарынга чаңчыккан Распоповтуң маңгыстачак чоруун илереткеш, ону ажылындан үндүрген турда, Барыын-Хемчик районнуң улус суду ол кижини кеземче харыысалгазынче киирериниң улуу, харын ону катап эрги черинге ажылдаар кылдыр сельпоже чоруткан турган.

Кажар Распопов сельпонуң удуртулгазында чаа кижилерниң киргенин ажыглап, мурнундагы ажылынга катап кирип алган. Ол хаваннарын, куштарын, инээн хлеб, далган-биле катап-ла азырап туруп берген. Оон-биле кады пекарнияга чиг, өртең хлеб быжырар, бажыңынга бүдүү пиво белеткээш, үргүлчү эзирик чоруур чанын ол ам-даа хевээр үргүлчүлеп турар чорук сессияга илереп турган.

Сельпонуң девискээринге хамааржыр Бай-Тал, Кызыл-Даг, Дөң-Терек суурларының чурттакчыларының хлеб дугайында шыңгыы негелделери кирип турда-ла, эш Шойлааның талазындан ол суурларда пекарняларны септээр, одаар ыяжын белеткээр ажылдарже амдыгаа чедир сагыш салбайн келген. Сельпода 2 автолавка бар-даа болза оларны ыраккы одарларда малчыннарже кончуг ховар чорудуп турар.

Сельпонуң столоваяларында чемнерниң шынары багай, оларда эът, сүт, картофель, ногаа аймааның чемнери ховар болуп турар. Оон уламындан чартык чылда нииттиниң чемненилге черлериниң планы күүсеттинмээн чорукту депутаттар база демдеглээн.

А. АДЫГБАЙ.

Куба космостуң маадырын уткуп ап тур

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи М. Бузинскийниң дыңнадып турары болза:

Хүн үнериниң ырак мурнунда чүс-чүс автомобильдер болгаш автобустар делгем, чараш орук-биле Хосе Марти аттыг аэропортче далаштыг чоруп турган. Куба найысылалдың чурттакчылары — ажылчыннар, албан-хаакчылар, өөреникчилер, студентилер делегейде баштайгы херээжен космонавт ССРЭ-ниң хамаатызы Валентина Терешкованы уткуп алырынга белеткениг турган.

«ТУ-114» дээрге көстүп келген. Социалистиг революцияның Чаңгыс аай партиязының Национал удуртулгазының бирги секретары Фидель Кастро, республиканың президентизи Освальдо Дортикос, Социалистиг революцияның Чаңгыс аай партиязының Национал удуртулгазының кежигүннери, министрлер, куба херээженнериниң федерациязының Национал удуртулгазының даргазы Вильма Эспин, хөй-ниити революстуг организацияларның төлээлекчилери, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчини А. И. Алексеев, Гаванада дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, куба болгаш даштыкы журналистер аэропорттуң бажыңының баарында шөлге үнүп келген.

Аажок улуг лайнер аэропорттуң бажыңының чанынга чедип келген. Самолётта салган чадага «Чайка» көстүп келген. Диңмиттиг адыш часкаашкыны, байыр чедириишкиннери чаңгыланып үнген.

Менди чаагай чедип келгени-биле холбаштыр совет космонавтыга Фидель Кастро, Освальдо Дортикос, Вильма Эспин, ССРЭ-ниң Кубада элчини А. И. Алексеев олар байыр чедирген. Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң гимннери байырлалдыг дыңналып турган. Гаванада совет школаның өөреникчилери, куба пионерлер Валентина Терешковага аажок улуг боодал чечектерни тудускан.

Н. С. Хрущевтуң Фидель Кастрога белек кылдыр бергени «ЗИЛ-111» деп ажык машинага космостуң маадыры, Фидель Кастро, Освальдо Дортикос, Вильма Эспин, А. И. Алексеев олар олурупкаш найысылалче чорупкан.

Ранчо Байреос оруктуң ийи талазын дургаар—холунда туктар, чечектер, транспарантылар туткан чүс-чүс муң кижилер. Транспарантыларда «Кирип моорлаңар, Валентина!» деп сөстерни бижээн.

• • •

ГАБАНА. СЭТА-ның корреспондентизи Р. Кинзевтиң дамчыдып турары болза:

Гавананың «Сьюдад либертад»—«Хосталганың хоорайжыгажы»—чуртта школаларның база бир эң улуг төвү. Ында сес муң ажыг школачылар өөренип турар. Кубаның Чырыдыышкын министерствозу база ында турар.

«Хосталганың хоорайжыгажының» аныяк ээлеринге октябрь 1-де улуг байырлал болган. Делегейде баштайгы херээжен космонавт Валентина Терешкова «Сьюдад либертадка» аалчы болуп чеде берген. Кубаның Чырыдыышкын министерствозунуң бажыңының чанынга министр Армандо Харт В. Терешкованы уткуп алган. Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимннери чаңгылавып турган. Школачылар Валентинага чечектерни тудускан. Валентинаның хүндүлүг пионер болганын чарлаан болгаш куба пионерниң көк галстуктуг хевин аңаа белек кылдыр берген.

Чырыдыышкын министри Армандо Харт космостуң маадырын кабинетинче чалаан. Аңаа хайыышкынныг беседа болган.

Оон дараазында В. Терешкованың чугаалааны болза, бистиң улустарывыстың аразы ырак, ынчалза-даа чуректиң чылыы ырак хемчээлдиг черни хүлээп көрбес: Бистерге ынакшылдың ындыг илергейлээшкинин маңаа ам бежин көрдүм, ол дугайын сөс-биле чугаалаары берге-дир. Бистиң совет чурттуң төлээлекчилеринге ол ынакшыл дээш бүгү куба чоңга өөрүп четтирдим.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Нигерияны республика кылдыр чарлаан

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияны октябрь 1-де республика кылдыр чарлаан. Нигерияның Федеративтиг Республиказының президентизинге Бенджамен Ннамди Азикивени соңгаан.

Нигерия—федеративтиг республика

(Тайылбыр)

Нигерия болза Гвиней муңгулдурнуң эриинде туруп турар, Барыын Африкада улуг күрүне. Девискээри—923 муң дөрбелчин км. Чону — 40 миллион хире кижи. Кол улустары— хауса, фулани, ибо, фульбе, йоруба. Найысылалы— Лагос хоорай.

Чурттуң экономиказында кедээ ажыл-агыйы колдап турар. Эн-не нептерээн, дашкаар үндүр сөөртүп турар культуралары — үстүг пальманың продуктулары (ол талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турар), арахис, какао, каучук.

Чери ажыктыг казар чүүлдер-биле байлак: ак-көргулчун, хөмүр, нефть, колумбит (ол талазы-биле делегейде бирги черде), демир рудазы, фольфрам, көргулчун болгаш өске-даа чүүлдер бар. Кол черни ак-көргулчун тывыжы ээлеп турар, оон тывыжы даштыкы компанияларның, колдуунда-ла англи компанияларның холунда мөөңнеттинген.

Болбаазырадып бүдүрер үлетпүрү шоолуг хөгжүвээн болгаш колдуунда-ла кедээ ажыл-агый чиг-эдин баштай ажылдап кылыр талазы-биле бүдүрүлгелер болуп турар.

Нигерия мурнунда англи колония турган. 1960 чылдың октябрьдан эгелээш, национарның британ дем каттыштырылгазының составынга хамаарышпас чорукту алган.

1963 чылдың октябрьның 1-де Нигерия нацияларның дем каттыштырылгазының составынга федеративтиг республика кылдыр чарлаттынган.

Мурнунда генерал-губернатор турган Ннамди Азикиве президент болган. Республиканың хоойлу үндүрер органы федералдыг парламент. Күүседикчи эрге-чагырга федералдыг министрлер чөвүлелинге хамааржып турар. Федеративтиг республиканың премьер-министри Абубакар Тафава Балева.

(СЭТА).

Нигерияның Федеративтиг республиказының президентизи Бенджамен Ннамди Азикиве

(Тайылбыр)

Бенджамен Ннамди Азикиве 1904 чылда Зунгеру хоорайга, африкан кижиниң — колониалдыг администрацияның дүжүмедииниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Эге билигни миссионер школазынга алган. Лагоска ортумак школа дооскан. АКШ-тың университеттеринге өөренип, литератураны, уран чүүлдүг болгаш журналистиканы өөренип тургаш, дээди эртемни чедип алган. 1934 чылда Африкага ээп келген болгаш бодунуң чуртунуң хамаарышпас чоруу дээш идепкейлиг демиселче кирипкен.

«Уэст-Африкан Пайлот» деп, Нигерияның улуг солуннуң үндүрүкчүзү турган. Африканың улустар арзының конференцияларынга хөй удаа киржип чораан.

1944 чылда Нигерияның болгаш Камерунуң Национал чөвүлел партиязын тургускан (ону ам нигер хамаатыларының национал конвентизи деп чаарты адаан) болгаш удавааңда оон даргазы болу берген. Нигерияның хамаарышпас чоруу дээш демиселге ол партия улуг рольду ойнаан.

1954 чылда Нигерияның чөөн облазының премьер-министри болу берген. 1959 чылда федералдыг сенаттың даргазынга соңгуткан, а 1960 чылда чурттуң хамаарышпас чоруун чарлааның соонда баштайгы африкан генерал-губернатор болу берген.

1963 чылдың октябрьның 1-ден эгелээш Азикиве — Нигерияның федеративтиг республиказының президентизи.

Кеннеди дүвүреп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Делегейниң банкири болур Каттышкан Штаттарның байдалы сөөлгү 20 чылдарның дургузунда кошкаан деп, АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди делегейниң саазын акша фондузунуң Вашингтонга сентябрь 30-де болган сессиязынга чүве чугаалааш, ынча дээн. 20 чыл мурнунда делегейниң экономиктиг амыдыралы Каттышкан Штаттарны долгандыр мөөңнеттинген турган деп, ол чугаалаан. Делегейниң алдын курлавырының 60 хуузу Каттышкан Штаттарга турган. Оон бээр байдал шыңгыызы-биле өскерилген. АКШ-тың алдын курлавыры ам делегей курлавырының 40 хуузундан ашпайн турар деп, Кеннеди медеглээн.

Бодунуң төлелге балансызын экижидер оруулга-биле Каттышкан Штаттар элээн хемчеглерни боттандырып турар деп, Кеннеди чугаалаан. АКШ болза үндүр сөөртүр чүүлдерни болгаш өске чурттар-биле садыглажылганың хемчээлин улгаттырарынче улуг күженииишкиннерни кылып, даштыкыга доллар чарыгдалдарын улам ынай кызырарын чедип ап, даштыкыга капиталдың хөй баар чоруун кызырарының талазы-биле хемчеглерни ап турар болгаш бодунуң бараанарынга өртектерниң турум деңнелин хевээр арттырар база Каттышкан Штаттарга «капитал салыышкыннарының хандыкшылыын» бедидер бодап турар.

АКШ-тың даштыкы садыынга «чаа болгаш улам-на берге адаанналжылганы тургузуп турар» «ниити рыноктуң» тургусканы-биле холбаштыр дүвүрээзиниң Кеннеди илереткен.

ДАНИЯДА үрер хөгжүмчүлер эрги чаңчылын ёзугаар бедик кожагар шляпаларны кедип чоруурлар. Ынчалза-даа бистиң хүннеривисте үрер хөгжүмчү ындыг чаа шляпаларны кедип чоруур дээрге аңаа хөй акшаны чарыгдаар апаар.

Дат үрер хөгжүмчүлер эледир кедип каапкан ындыг шляпаларны чыыр талазы-биле кампанияны калбарткаңнар. Ол кампания Оденсеге, алдарлыг тоолчу Ганс Кристиан Андерсенниң төрүттүнген черинге, оон «Бичии кадарчы болгаш үрер хөгжүмчү» деп тоолунга үрер хөгжүмчүлерниң хүндүлүг кежигүнүнүң адын тывыскан черге эгелээн.

ЧУРУКТА: кампанияның киржикчилери эледир кедип каапкан бедик кожагар шляпаларны Оденседе чыып чоруп турары.

Нордиск Прессе — САТА-ның фотозу.

Төлеп чок Ооржак

РЕДАКЦИЯГА ЧАГАА

Социалистиг өг-бүлени быжыглаар, ие-чашты камгалаар талазы-биле Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Моон түннелинде бистиң чуртувуста өг-бүлелер социалистиг ниитилелдиң тудуш кезээ апарган болгаш өг-бүле ээлериниң найыралдыг чурттап, уруг-дарыын эки кижизидеринге бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Совет өг-бүлелериниң шуут хөй кезии аас-кежиктиг, эп-найыралдыг чурттаалганы бедик-биле үнелеп турда, а чамдык ийи-чаңгыс, төлеп чок кижилер өг-бүле айтырыын, ажы-төлүнүң кижизидилгезин тооп көрбес чоруктар ам-даа бар болгулаар-дыр. Ындыгларның бирээзинге М. Ооржак хамааржыр.

Михаил Ооржак мырыңай аныяк кижи. Ол хиреде оон өөренип доозуп алган тускай эртеми-даа чок, доктаамал ажылдап турар чери-даа чок, бир черден өске черже ужуптур чоруп турган. Ол 1961 чылдан эгелеп, ынчаардагы Бай-Тайга районнуң Дөн-Терек суурга, оон соонда Бай-Талга башкылап-даа, клуб эргелекчилеп-даа, ажылдаан кижи боор турган. Бай-Талга баргаш, бир аныяк, чараш урут-биле таныжып алгаш, оон соонда өгленип алган.

Бир чыл ажыг чурттап чорда, Ооржактың кадайы оол уруг божуп алган. Соок баарлыг Ооржак божаан кадайынче сагыш салырының орнунга, ол-бо черлерже чоруп, төлеп эгелээн. Ынчап чораш, Ак-Довурак суурнуң столовайзынга ажылдап турган Г.-биле таныжып, ону төөректеп эгелээн. Ол уруг Михаил Ооржакты өг-бүлелиг кижи деп дыңнаан, оон-биле харылзаазын үзүптерге, ол бодунуң ажи деп санап чораан кижизиниң кадайы Н.-ниң төөредин, өлзе чагаалары ыят чок бижип, көгдүп тургаш, ук уругну будалдырып алган. Ынчалза-даа бо удаада Ооржак өг-баштыг кижи дээрзи база билдинге бээрге, Н. «Мишаалынга ынакшылындан» база ойталап каапкан.

Ындыр арын чок Ооржак бичии оолдуг кадайынче ээп чанарының орнунга база бир—үш дугаарлы кысты көгдүп алгаш, оон-биле кады тавааар селгүүстеп чоруп турар апарган. Бо аныяк кижи 1963 чылдың майдан бээр ажылдавайн, магазиннер, столовайлар, клубтар кезип, «ынакшаан» уругларының акша-хөреңгизи-биле амыдырап, арагалап турганы ол ышкажыл!

М. Ооржактың тантыг-ла шак ынчаар бажы эттенип чоруп турган үезинде, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик парткомунга бичии оол холунда туткан Полина Данзы деп аныяк уруг кирип келген. Чаш уруглуг аныяк ие бодунуң амыдыралында бергелерни болгаш ашаа Ооржактың өг-бүлезин каапкаш чоруп турарын парткомга чугаалааш, бо талазы-биле дуза көргүзерин дилээн. Парткомнуң хераженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи Ооржактың боду-биле болгаш оон таныжып турган уруглары-биле чугаалажып көргеш, өг-бүлезин хүндүлеп көрүп, чаш уругну кадайы-биле катап чурттаарын аңаа сүмелээн. Ынчалза-даа Ооржак оон бандыг-даа түннел кылбайн, мурнуку-ла бужар чоруун үлгеткеш турган. Ынчангаш херектиң байдалы шыңгыыраан, эрге-чагырга шугуму-биле хемчег алырынга четкен. Ооржакты районнуң административтиг комиссиязынче шилчиткен.

Административтиг комиссия ону ынчаар андажытпас деп чүвени кажар Ооржак билгеш, сөөлгү таныжып турганы, Ак-Довуракка ажылдап турган уругну өлергип алгаш, Барыын-Хемчик районнан дезип чорупкан. Олар ам кайда дээрзи амга чедир билдинмейн турар. Ынчалзаа Михаил Ооржак ышкаш, социалистиг өг-бүлени хүндүлевес, уругдарын кижизидерин бодавас ийи-чаңгыс кижилер хөй-ниитиниң чаагай сеткилдиг кижилериниң карааңдан чаштынып шыдавас болгаш ындыгларны совет эрге-чагырга органнары база дарган салбас дээрзи чугаажок.

С. ОЧУР.

Ажык-кончаа сүрериниң моралы

„Амыдыралдың америк хевири“ ол-дур!

Акша мегелеп кылыр американнар ам аажок чиженңнеп, хөлзеп турар. Ак бажыңның чажыт албан удуртукчузу Джеймс Роули чыл бүрү кылыр илеткелин чоокта чаа парлап чарлаан. Меге акша белеткээр чорук Американың Каттышкан Штаттарында дыка калбак нептерээни оортан илереп турар. Чижээ, июнь 30-де доозулган эрткен саң-хөө чылында Роулиниң агентилери саарылгага кирериниң мурнуу чарынында 2 миллион 850 муң меге долларны илередип тудткан. Ынчалзажок ындыг акшаларның чамдыызы — 500 муң ажыг доллар саарылгага кире берген турган. Меге акша белеткеп турган 662 кижини тудуп хоругдаан.

Меге акша кылыр ындыг кижилер акшаны шуут-ла кылып турган. «Мейк мани» («акша кылыр») деп состер америк чугаа-соотка быжыы-биле кирген. «Амыдыралдың америк хевири» кижиниң чажындан-на будулдуруп, ону долларга чүдүүрүнүң ёзузунга кижизидип турар.

Канчап-даа тургаш байып алыр—ол чүткүл хөй-хөй американнарны дүвүредип турар. АКШ-та бай кижи алдар болгаш хүнду-биле бүргеттинген-не болгай; күрүне эргелелиниң чепсектери ооң холунда турар. Улуг немец шүлүкчү Генрих Гейне эрткен чүс чылда-ла мынча деп бижээн: «Акшалар — бистиң үевистиң бурганы-дыр. Ротшильд — ооң бүдүү биликчизи-дир». Дюпоннар, рокфеллерлер, морганнар болгаш өске-даа миллионерлер аажок бузуттуг аргалар-биле баттар-хардаачылар апарганнар. Алдын дээш улуг монополистерниң династиялары болгаш оларга бараан болуп турар чазактар хан төгүүшкүннүг дайыннарны чорудуп, массалыг өлүрүүшкүннерни, күчү дөгээшкиннерин боттандырып, чүгле боттарының эвес, харын өске-даа чурттарның улустарын ыят чокка мөлчүп келген.

«Акша дээнде, байып алыр дээнде арга-хемчеглер шилип алырда будулуп турган херээ бар бе?» деп, дыка хөй американнарның удуртулга болдуруп турары кажарлаашкын чок «философиязы» ол-дур. Дуглас Джонсонуң төөгүзү ындыг якзылыг моральды өске талазындан эки көргүзүп турар.

Лос-Анжелоска бежен харлыг ажыл чок хаалгачы таварылга-биле оруктан шоодай тып алган. Бир страхование компаниязының эрткен машиназындан ол шоодай аттының калган болган. Ол ону аажок алыксаан болбайн аан. Доктаамал ажылы чок Джонсон кайгамчык хөй байлактың ээлекчизи болу берген. «Бир эвес бо акшаларны аптар болзумза, үш оолдарымче кажан-даа көрүп шыдавас апаар мен деп бодаан мен» деп, ол чугаалаан. Ынчангаш ол ак-сеткилдиг кижи болганы-биле бодунга чаңгыс доллар-даа албайн, тыпкан акшазын оон ээзинге эгидип берген.

Ынчалза-даа Джонсонуң төөгүзү ооң-биле доозулбаан. Оон үргүлчүлээшкини амгы Американың тергиидээн аажы-чаңчылдарга дөргүлешкек болган. Ай эрткен соонда ооң амыдырал-чуртталгазы мырыңай шыдажыр аргажок апарган. Ооң ак-сеткилиниң хүндүлээрниниң орнунга, ооң өңнүктериниң, таныштарының, кожаларының талазындан дорамчылаашкынга болгаш кочулаашкынга ол таварышкан. Аңаа ужур-дүрүм чок чагаалар кээп туруп берген. Ону тенек кижи кылдыр санап турганнар. Хаалгачының амыдырал-чурттаалгазы ёзулуг-ла халап апарган.

Олчазырак, чиженң чорук эки херек кылдыр көдүрүлген ниитилелге Джонсонуң ак-сеткили өлүмнүг хээлап болу бергени ол-дур. Ынчаарга «акша кылып» билир кижиниң кандыг арга-биле алдаржый бээри чүгула эвес. Байларның билиишкини-биле алырга, мегелээри, оорлаары, хоойлуну херекке албазы — сагыш-сеткилдиң муңгараачалын көргүзер дээни ол болур. Хоралыг херекти элээн кажар кылыптар кижиниң талазында харын экизиген ээй корүүшкүннер турар.

Ол талазы-биле чижекти үлетпүр компаниялары, корпорациялар, фирмалар көргүзүп турар. Ажык-кончаалар-ла дээн соонда олар чүден-даа чексинместер. Саарылга рыногун хуваар болгаш өртектерни бедидер дугайты электротехниктиг улуг компанияларның чажыт сүлчээзин илереткен дугайында чоокта чаа Американга хөй чугаалар турган. Чижээ, электри өжүрер, кыпсыр күштүг херекселдер бүдүреринге фирма бүрүзүнүң саарылга рыноктарын ылап хуваан турган.

Ол кажар дугуржулга ооң киржикчилеринге аажок хөй түңнү берген. Электри лампочказындан эгелээш кайгамчык улуг турбогенераторларга чедир электри дериинин кандыг-даа херекселинге өртектерни чажыт бузутчулар албадап турган. Ынчангаш 1951 чылдан 1959 чылга чедир генераторларның рынок өртектери 50 хуу бедээн. Ынчаарга мөөңнеп садар өртектер ол-ла үеде чүгле 5 хуу көвүдээн.

Чажыт бузутчуларның кажарлаашкыннары кедизинде келгеш илерей берген. Ол чүүлдер судка тодарадып көөр чүүл болу берген. Ынчалза-даа ону ёзу барымдаалап кылган. Электрокомпаниялар чиик адырлып үнгеннер: оларның үптеп алган миллион-миллион түңнеринден чүгле бичии ынай түң болур шоолуг эвес торгаалдар төлээннер.

Америк байлаттарның чагырыкчы бөлүктери моральдыг норма-чижектерни шуут-ла херекке албастар. Байлаттарның арзында демисел өлүмнүг шынар-бүдүштүг болуп турар. Чамдык компанияларның удуртукчуларының арзында хоп-мүгүл, кагжыышкынның чажыт албан чүүлдери дээш шивишкиниээриниң, хээлилээриниң, чажыт дугуржулга кылырының бүгү-ле кевирлери ында бар. Директор олуду дээш бир администраторнуң өске администраторну балдырлаар чоруу — ол дээрге үлетпүрге шивишкиниээшкиннер деп адаар чажыт херектер-биле дөмейлээрге мырыңай хөй чүве-дир. Чурттуң корпорациялары болгаш фирмалары кагжыкчының бүдүрүлгезиниң миллион-миллион доллар өртектиг боол болгу дег чажыт чүүлдерин тудуп алыксаар муң-муң хуу детективтерни тудуп турар.

Корпорацияларның ораны — ажык-кончаалар сүрериниң моралы хуваалда чок тергиидээн калчаалыгларның ораны дээрзин ортумак чергениң америк кижи бүрүзү билир. Америк кижи дээрге бүгү-ле чүве доллар сүрүүшкүнүнге чагырткан оранда чурттап турар. Ынчангаш ол дээрге ниитилелдиң «респектабельдиг» дээди дужаалдыг кижилериниң үлегери-элерип чоруур.

Кара херектер караанга көзүлдүр болуп турар банкылар, корпорациялар албан-хаакчылары база-ла моон хажызынга артпайн турарлар. Америк парлалганың санаашкыны-биле алырга, оорлаашкыннардан америк корпорацияларның чидириглери чаңгыс чүгле 1962 чылда безин миллиард ажыг доллар болган. Банкыларда оорлаан акшаларның саны чылдың-на көвүдеп орар. 1958 чылдың январьдан 1960 чылдың июньга чедир ийи чартык чылдың дургузунда бүгү чуртта 12 350 банкыларның удуртукчулары болгаш албан-хаакчылары 20 миллион чыгам долларны «карманнапканнар». Бо чылын чедиги банк бүрүзүнге-ле тудагдал болур кылдыр санап көрген.

...Канзас-Сити хоорайның полиция комиссары... элдеп болган: ол аныяк полицейжи Хомер Мартин аажок хөй үптээшкиннерни илередиптер канчап ындыг кажар болганыл? Кемниг херек болган черге... Мартин кезээде мурнап чеде берген турарын истелге илереткен, чүге дээрге... ындыг үүлгедиглерни боду-кыла бээр полицейдир. Ооң-биле кады полицияның база бир беш ажылдакчыларын тудуп хоругдаан. Олар үптээшкин кылыр тускай аргалыг турган. Оларның бирээзи үптеп турда, чамдыктары ооң чанынга таңныыл албанын эрттирип турган.

Чиженң чиксектерниң моралы АКШ-тың күрүне аппарадында база тергиидээн. Эрге-дужаалды соора ажыглааш, хээли алыр, бээр чорук Вашингтонга шагдан бээр чаңчыга берген. Президентиниң чөвүлекчизи чораан Джеймс Лэндис—үндүрүглер төлээриниден былдааны-биле холбаштыр ам шиткел манап турар. Беш чылдар дургузунда 350 муң доллар бодунуң орулгаларын үндүрүг инспекторларындан сл чажырыпкан.

Техастың бузуттуг саң-хөөчүзү Билли Эстеске болган таварылга Вашингтонда амдыгаа чедир чүдек чүве болуп турар. Тараа болгаш чемишчилиг-биле хөй миллион долларлыг кажарлаашкыннарны чиженң Эстес кылып турган. Кедээ ажыл-агый министерствозунуң бедик дужаалдыг дүжүметтери аңаа дузалап, ону чажырып турганнар. Министрниң оралакчызы Джеймс Ральф-биле ооң дузалакчызы Уильям Моррис база бо бузуттуг херектиң киржикчилери болган. Оларга муң-муң доллар түңнүг белектерни Эстес сунуптар турган-дыр. Министерствонуң килдис начальникиниң дузалакчызы Джекобс база албанындан дүшкен, ол кижи база Эстестиң чаагай бериилдезин болгаш акша-хөреңгилерин ажыглаптар турган.

Бо-даа шупту эвес-тир. Күш-ажыл министриниң оралакчызы Джерри база Эстестен бир муң долларның «белээн» апкан болган. Техас чурттуг бузутчунуң дузаанга чүгле чазак дүжүметтери эвес, харын «чоннуң соңгуттурганнары»— конгрессменнер база алзыпканы илереэн.

Ак-сеткилдиг болгаш кижи мөзүлүг чорук Каттышкан Штаттарда, ооң найысылалында хүндүткел чок.

Бодунуң чугааларының бирээзинге Н. С. Хрущев мынча деп чугаалаан: **«Индивидуализмниң, хуузунда ажык алыксарының ёзузу, кончааның чүткүлү, өжээннежиишкин болгаш кагжыышкын — буржуаз ниитилелдиң моралының алыс утказы ындыг. Буржуаз ниитилелдиң тургустунганы, кижиниң кижи мөлчүүр чорук сагыш-сеткилди эң-не дерзии, бак көргени ол болур. Мөлчүкчү аңгыларының моралы: «Кижи кижиге—бөрү» деп кадыг-дошкун домак-биле тодаргайлап турары аңаа эвес-ле болгай».**

Америк ниитилелде кижилерниң арзында харылзаалары харын чогум-на бо состер-биле эң дээре тодарадып болур. Империализмниң кижиге удур моральдыг бүгү системазының эң-не чүдек-бужар демдектери ында мөөңнеттинип турар. Ында бедик идеалдарның орнунга—чаңгыс чиик чоруктар, хууда эрге-ажыктар, кижи мөзү чок аажы-чаңнар тергиидээн.

Ирик моральдыг, кижи мөзү чок аажы-чаңныг ол ниитилелдиң демдектери бистерге, социалистиг ниитилелдиң кижилеринге шуут удурлапышкак болгаш канчап-даа таарышпас. Капитализмниң ирип, буурап бадып чыдар делегейиниң социализм делегейиниң шиитпирлиг артык күштерлиниң совет кижиниң угаан-бодал хевир-бүдүжү онза күштүг-биле болгаш чырыткыландыр көргүзүп турар. Социалистиг тургузугнуң дээди чаалап алышкыны, бистиң партиявыстың кол чедиишкиннериниң бирээзи чүл дээрге, бисте чаа кижиниң өскени. Коммунистиг идеалдарның, бедик моральдыг принциптерниң кижилерин кижизидип турары болур дээрзин СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга база онзалап демдеглеп турган.

О. ВАСИЛЬЕВ.

Кипрниң улузу хамаарышпас чоруктуң хүнүн демдеглеп эрттирген

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Октябрьның 1-де Кипрниң улузу улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлалды — хамаарышпас чоруктуң хүнүн демдеглеп эрттирген. Үш чыл мурнунда — 1960 чылдың августуң 16-да — англи колонизаторларга удур кипр улустуң дарберге болгаш карак-кызыл демиселиниң соонда чуртка республиканы чарлаан. Ол магалыг болуушкун-биле холбаштыр делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустары кипржилерге чүректиң ханызындан байыр чедирип, бүрүн хосталга, демократия болгаш тайбың дээш демиселге улуг чедиишкиннерни оларга күзеп турар. Кипрниң хамаарышпас болгаш тайбыңга ынакшылдыг күрүне кылдыр хөгжүүрүнүң оруунга шыңгыы шаптыктаашкын болуп турар англи шериг баазаларындан дүрген адырлырын оларга күзеп турарлар. Чурттуң хоорайларын болгаш суурларын байырлал шимчи киир каастап шимээн. Хоорайларга болгаш шөлдерге массалыг байырлалдар болгулаан.

ПРЕЗИДЕНТИЛЕРНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Коста-Риканың, Сальвадорнуң болгаш Гондурастың президентилериниң Сальвадор биле Гондурастың кызыгаарынга болган чөвүлел хуралы доозулган. Ол хурал чажыт байдалга эрткен.

Парлалганың дыңнадыгларында айтып турары болза, революстуг Кубага болгаш «коммунизмниң айыылынга» удур демиселдиң айтырыгларын чугаалажып көрген. Ниити төп-америк рыноктуң тургузарының айтырыгларын болгаш «дешпилге дээш эвилелдиң» америк «дузаламчызының» программазын колдадыр чугаалашкан.

Элээн айтырыглаарның талазы-биле, ылаңгыя Төп Американың чурттарының экономиктиг болгаш политиктиг интеграциязының айтырыының талазы-биле чөрүлдээлер чөвүлел хуралдың киржикчилериниң арзынга илерээни парлап үнүрген дыңнадыгдар билдинип турар.

Даштыкыдан дамчытканы

★ Латин Американың чурттарында чоруп турар «За рубежом» журналдың кол редакторы Д. Ф. Краминовка баштаткан совет журналистериниң делегациязы ам Боливияда чоруп турар. Совет аалчылар Боливияның парлалга ажылдакчылары-биле ужуражып, эрте-бурунгу индей культураның тураскаалдарын көргеннер.

★ Будапешт хоорайда социалистиг чурттарның музыкантыларының удуртукчуларының конференциязы ажыттынган. Ол конференцияның ажылында Болгарияның, Вьетнам Демократтыг Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң, Чехословакияның, Югославияның болгаш Венгрияның делегаттары киржип турар.

★ Пиештяны хоорайда чехословак антропологтарның конференциязы ажылдап эгелээн. Ооң ажылында 100 эртемденнер болгаш ооң ниитинде социалистиг чурттарның тускай эртемниглери база Францияның, Бельгияның, Италияның болгаш ГФР-ниң төлээлери киржип турар.

★ Венесуэланың ажылчы чоннарының бирги конференциязы болуп эрткен. Конференция ажылчы чоннарның аар-берге байдалын чугаалажып көрген болгаш ажыл төлевирин өстүрерин, күш-ажылдың болгаш ажылчыннарының база албан-хаакчыларының амыдырал-чурттаалгазының байдалын экижидерин негээн.

Эстафетага делегей рекорду

ЯЛТА. (СЭТА). Спортсменнер **Вера Муханова, Людмила Гуревич** болгаш **Зоя Скобцова** 3×800 метрге эстафеталыг чарышка чаа делегей рекордун тургусканнар. Оларның түңнели— 6 минута 21,8 секунда, ол болза бо чылдың августа совет спортсменнерниң тургусканы делегей рекордундан 3,8 секунда ажыг болуп турар. Бо чедиишкинни олар «Труд» ниитилелдиң чиик атлеттериниң маргылдаазы болуп турда көргүскеннер.

Пионерлер болгаш школачылар!

Ыт-кадын болгаш долааананы—кадык камгалалының херегледеринге

Эм кылыр үнүштер болгаш витаминниг каттар кижиниң кадыкшылынга улуг ажык-дузалыг. Силер оларны чыггаш, чурттакчы чонну эргежок чугула эмнер-биле хандырарынга болгаш аарыг кижилериниң эттинип сегиреринге улуг дузаны чедирер силер.

Тайгаларга чораш, эм кылыр үнүштерни чыып чоруңар. Ховушөлдерге, аргаларга агаарлап, селгүүстеп чоруур үеңерде бистиң республиканың девискээринде хөйү-биле өзүп турар ыт-кадын болгаш долааананы чыыңар.

Оларны чыып алгаш, тайылбырлап бижээн инструкция ёзугаар эки кургаткаш, аптекаларга дужааңар.

Бо чылын Тываның аптека эргелелинге кургаткан 2 тонна ыт-кадын болгаш 0,5 тонна долааананы чыып алыры көрдүнген.

Силерниң чыггаш, кургаткаш эккеп дужааган, эм кылыр үнүштериңерни болгаш каттарыңарны дараазында өртектер ёзугаар хүлээп алыр:

1 килограмм кургаткан ыт-кадының өртээ 70 көпеек.

1 килограмм кургаткан долааананың өртээ 35 көпеек.

Ол каттарны кургадырының болгаш ажаап шыгжаарының талазы-биле тайылбырны болгаш сүмелерни алыры-биле чоокта турар аптекалар болгаш медпунктулар-биле харылзажыңар.

Каттарны чыырын, кажан ол каттар четче бышпайн, сарыг-кызыл өңнүг турда эгелээр болгаш орай күзүн, соок дүшкүжеге чедир чорудар. Харын-даа баштайгы чуга хар чаапканда безин ыт-кадын болгаш долааананы чыып болур.

Чыгдынган каттарны серинн, салгыннап турар (өл-шык болгаш хүн дегбес) бажың иштинге, чадыг кырынга 5 сантиметрден кылын эвес кылдыр чадып кургадыр. Каттарны печкаларга болгаш духовкаларга, 70—80 градус чылыгга, чуга демирлерге болгаш шишкиништерге, өртени бербезин бодап тургаш кургадыр (өртеин бээрге оларда витаминнер үрелир).

Кургадышкынны дүрген чоруткан түңүм-на, оларда витаминнер эки камгалаттынар.

Эм кылыр үнүштерни болгаш каттарны чыыры кончуг сонуургалчыг ажыл, оон-биле кады силер бойдус дугайында билиглерни байлакшыдып, төрээн чериңерни улам эки билип алыр силер, уруглар!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ, ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ АПТЕКА ЭРГЕЛЕЛИ

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап баап турар хүн болур. Чаашкын чок, хат ой-тавында, чүк-чүгүнче угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага 7—12, Кызылга 9—11 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Эки-турачылар» 10, «Эки, Гнат!» 12, «Эң-не озал поезд» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Иззлик» 11.15, 1.15, «Бир катап орай күзүн» 3.15, 7.15, «Диңмирээшкинниң копказы-биле» 5.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш мушкетер» (1-ги сериязы) 12.30, 4.30, «Үш мушкетер» (2-ги сериязы) 2.30, 6.30, «Леди Гамильтон» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Данте кудумчузунга өлүрүкчү чорук» 5.15, 7.15, 9.15, «Сашко» 3.15 шактарда.

Картофель садып ап турар

Райполарның, сельполарның болгаш рабкооптарның белеткелдер контораларын магазиннерни болгаш тускай белеткелчилерни дамчыштыр картофельди 1 килограммны 10 көпеекке садып ап турар. Кижилерниң садар картофелин белеткелдер пунктузунга хадас чедирерин хандырар.

РЕСПОТРЕБСОЮЗТУҢ БЕЛЕТКЕЛДЕР ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 21, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьның 23 — 35, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн баргаңда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01373. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
ОКТЯБРЬ
5
СУББОТА
№ 237 (5641).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Дүжүт ажаап алыышкынын дүрген доозары — Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг белек

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ ДООЗАР

Ажаап алыышкынны болгаш күрүнеге тараа садарын дүрген доозарының шалыпчы неделязын чарлаан болгай. Бо талазы-биле кандыг хемчеглерни ап турарын таныжары-биле дүүн чаа Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунга чордувус. Ниити байдалды ап көөрге, совхоз 22 муң ажыг гектар чериниң тараазын ажаап алган, ам 8 муң ажыг гектар чериниң тараазын ажаары арткан. Совхозта ажаап алыышкын дыка хожудап турар болза-даа, бо талазы-биле мурнакчылар хөй. Ылангыя сөөлгү он хонуктуң чарыжының түңнелинде совхозтуң эш Кустов баштаан № 1 хову-трактор бригадазы ажылын эдип, чарыштың тиилекчизи болгаш, совхозта шилчиир кызыл тукту чаалап алган.

Үк бригада ажаап алыышкынны өске бригадалардан орайтап эгелезе-даа 3425 гектар кызыл-тасты ажаап алыр турган, оон 2225 гектарын ажаап апкан. Дүжүт ажаап алыышкынын болгаш күрүнеге тараа садарын доозарын дүргедедир талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң доктаалын таныжып көргеш, бригаданың кежигүннери ажаап алыышкынны октябрь 7-де доозар деп быжыг хүлээлгени алган.

Ам бригада 1200 гектар тарааны ажаап алыр ужурлуг, ынчаарга ону күүседир төлээде, бар 12 «СК-3» комбайннар-биле хүнде-ле 200 гектар чериниң тараазын ажаар апаар деп санап көрген бис дээрзин бригадир чугаалап турар. Ынчангаш ол оналганы комбайнер бүрүзүнге онаштыр алырга, бир комбайнер-ле хүнде 20 гектардан өрү тарааны ажаагап турар. Савалгага дүүштүр графикти тургускан.

Бо сорулганы күүседирде, хүнекинин 3—4 шактарга чедир уэуктелиишкин чокка ажылдап турган, чедиишкинни хандырарын комбайнерлер шиитпирлээннер деп. Мурнакчы комбайнер Михаил Акан-оол чугаалап турар. Акан-оол боду хүнде 20 гектардан ажыг чериниң тараазын ажаап ап турар. Ынчаарга оон өске, чижээлээрге, эштер Кудрявцев, Гуляев болгаш өскелер-даа база-ла хүнде 20 гектардан кудуу эвес тарааны ажаап турар.

Совхозтуң парткому ажаап алыышкынны дүрген доозар талазы-биле хемчеглерни база ажылдап кылган. Ол хемчеглерни ёзугаар чедиишкиннинг ажылдаар чүве болза, үстүнде сорулганы күүседип болур арга бар. Ынчалза-даа октябрьның 3-те байдалды ап көөрге, бо талазында шиитпирлиг өскерлиишкиннер болбаан. Комбайннарның 40 хире хуузу ажылдавайн турар. Оон-биле кады улуу-биле хожудап турар бригадалар база бар. Аңаа ылангыя 4 дугаар бригада хамааржыр. Чижээлээрге, ол бригадага эрткен он хонукта бир комбайн ортумаа-биле чүгле 54 гектар чериниң тараазын ажааган. Бо көргүзүг чүге кудул дээрге, комбайннарның хей-хөйү янзы-бүрү үрелиишкиннерге таваржып турарында.

Совхозтуң дирекциязы чериниң саналын ёзугаар алыр болза, тараа ажаап алыышкынын октябрь 7-ге чедир доозарда, бир комбайнга оналтыр 20-ден өрү гектар чери хүнде ажааган турар ужурлуг. Ынчаарга бо талазы-биле алырга, бригадаларның байдалы деңнээр эвес. Чижээ, үстүнде хуусаада ажаап алыышкынны төндүрер дээр болза, 4 дугаар бригаданың комбайнер бүрүзү хүнде 25-тен өрү гектар чериниң тараазын ажаар, а бирги бригаданы — 18-тен өрүнү ажаар ужурлуг. Ону барымдаалааш, ажаап алыышкынны 2-де доозар ужурлуг турган № 7 бригададан комбайннарны дөртку бригадаже бээр дишкен. Ынчалза-даа ол бригада ол хүн ажаап алыышкынның доозун шыдаваан, чүге дээрге оон сес комбайннарындан чүгле 3 ажылдап турган. Мындыг байдалдар өске-даа бригадаларга база хамааржы бээр.

Октябрьның 3-түн хүнүнде совхозтуң 1, 2, 3 болгаш 4 дугаар бригадаларынга 30 хире комбайннар ажыл чок тургулаан. Моон ап көргеш, ажаап алыышкынны октябрь 7-де доозар сорулганы совхоз канчап күүседирил деп айтырыг туруп келир. Оон-биле кады совхозтуң дирекциязының болгаш парткомунуң бодап турганы өске-даа чамдык курлавырлары база ажыглаар талазы-биле бүттүнмейн турар чүүл бар. Ол чүлерил дээрге, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче оруң» колхозунуң даргазы эш Киселев 7 комбайнны чорудуп бээр болуп аазаан хирезинде-ле, ол комбайннарны совхоз ийи хонукта манаан, олар ам-даа чок. «Көк-Тей» совхозтан дузалажыры-биле совхозка барган комбайнерлерден Хафузов, Холырев, Юрков болгаш Автайкин олар ажылдын ийи өйүнде, бындан-даа шөлээ-чөпшээрел албайн, комбайннарын ээн каггаш, Кызылче кирип, ийи хонукта ажылга үнмээннер. Ынчаарга пассажирлер АТБ-зындан Бинко болгаш бирги АТБ-дан Попов олар чуруу ёзугаар баштайгы он хонукта ээлчегде бүдүн чартык ажыл төлевири бээр үени чүгле ажылдааш, ажыл төлевириниң аңаа нормазынга кире бээрге, ажылын шуут каггаш чоруканнар.

Бригадаларны кезии чөрүүрге, ажылда четпестер каракка чалгаарла көстүп келир. Октябрь 3-те ийи дугаар бригаданың шөлүнге тараа сөөртүр машина чогу-биле дөрт комбайн ийи шак иштинде ажыл чок турган. Ол дугайын дузалажыры-биле Барыын-Хемчиктен келген комбайнер эш Плешков хомудал-биле чугаалап турар. Ынчаарга дөрт дугаар бригаданың шаңында комбайннардан келген тараа эвээш болганының ужурундан автомашиналар үр үеде аңаа турар чоруктарны совхозтуң удуртукчулары хайгаарап көрбейн турар.

Үстүнде четпестерниң болуп турарының кол чылдагааннары чүл дээрге, совхозта боттарының механизатор кадрларының чедишпезинде. Комбайнерлерниң хөй нуруузу өске ажыл-агыйлардан келгеннер болуп турар. Ынчаарга 25 комбайннар кол ремениниң чогу-биле аңаа туруп турар, ынчангаш комбайннарның артык кезектери чедишпес. База бир кол чылдагаан — ёзулуг техниктиг дузаламчының четпес болуп турарында.

Бо бүгү четпестер тураа-даа совхозтуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары тараа ажаап алыышкынын чарлаттынган шалыпчы неделя иштинде доозар бис дээш демисежип турары кончуг өөрүнчүг.

Барыын-Хемчик районнуң совхозтуң ажаап алыышкынынга дузалажыры-биле комбайнерлер база келген. Ылангыя ийиги бригадага ажылдап турар Хертек Болхоз аңаа комбайн башкарар дуржулга чок келген болза-даа, эш-өөрүнүң дузазы-биле сөөлгү үеде «СК-3» комбайн-биле хүнде 16 гектар чериниң тараазын ажаап ап турар болу берген.

Мынчангаш, организастыг ажылдарны чөптүг-биле таарыштырып тургаш, ажаап алыышкынны доозар деп аазап турар хүнүнде доозар талазы-биле хемчеглерни ап турарындан ол күүсеттинер эвеспе деп идегел кижиге черле быжыгып келир.

С. САЛЧАК.
«Шынның» корреспондентизи.

АМЫДЫРАЛГА СҮМЕЛЕКЧИ БОЛГАШ ДУЗАЛАКЧЫ

Чыл бүрүде октябрь 1-ден эгелеп, тараазының чылынга парлалга чагыдазын бистиң чуртка организастыг чорударын эгелээри чаңчыл апарган. Бо чылдың октябрь 1-ге база-ла ынчаар эгелээн.

Парлалганы массалыг чагыдып эгелээриниң ырак мурнунда-ла бо чугула политиктиг кампанияга ажылчы чон, партия, комсомол организациялары, харылзаа органнары белеткенип эгелей бергенин дыннадып турар. Чижээ, Өвүр районнуң Торгалыг ортумак школазының коллективи парлалга чагылгазын сентябрьда-ла чорудa бергенин, башкылар 35—60 рубль түңге чедир чагылгаларны бижидип апканын «Шынның» бижикчизи редакцияга дыңнаткан. Кызылдың чамдык бүдүрүлге, албан организация черлеринде парторганизациялар парлалга чагыдылгазын калбаа-биле чорудa берген.

Бистиң республиканың ажылчы чоннарының солуннарга болгаш журналдарга хандыкшылының улгадып турарын каш-ла чижектер көргүзүп турар. Эрткен чылын республикага чагылгаларның ниити тиражы 81 муң четкен азы ортумаа-биле муң кижиге оналштыр 420 ажыг солуннар болгаш журналдар оналжып турар. Республиканың төп болгаш аргелелдер солуннарының тиражы чыл келген тудум-на өзүп турар.

Совет парлалга чагыкчызы бүрүзүнүң күзенчиг аалчызы почтальоннар чоннуң парлалгага сонуургалының эндевес эскерикчилери. Оларбиле чугаалажырга, солун чүүлдерни кижээ дыңнадырлар. Чижээ, хоорайларда болгаш көдээде-даа он шаа чагылгаларлыг өг-бүлелер бар, чедирилге бичии-даа озалдай бээр болза, дораан-на дүвүрээзин үндүрер, харын оон туржук эртен келгеш чаа солун, журналдарны ажылдаар мурнунда ыяавы-ла номчуп көөр өг-бүлелер бар деп олар чугаалап турарлар.

Бо бүгү дээрге совет парлалга кижилерниң ажыл-амыдыралынга эргежок чугула дузалакчы болгаш сүмелекчи болуп турарын, совет кижиниң политиктиг болгаш культурлуг деңнелиниң аажок бедээнин херечилеп турар өөрүнчүг фактылар-дыр. Совет кижиниң идей-теоретиктиг кижизидилгезиниң дугайын бүгү талазы-биле чугаалажып кергеш, ажылчы чоннарның политиктиг идепкейин улам бедиткен СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң сөөлүнде республиканың ажылчы чоннарының парлалгага негелде херегледери улам өзери чугаажок.

Идеологтуг ажылдың дээштиг шалыпчы чепсээ парлалганы 1964 чылда өг-бүле бүрүзүнге чедир тарадып, кижилерниң угаан-бодал негелделерин шын хандырар чугула сорулга бо хүннерде республиканың партия, профэвилел, комсомол организацияларының, харылзаа болгаш «Союзпечать» ажылдакчыларының мурнунда салдынып турар. Кижилерниң медерелиниң бедээни-биле парлалга чагыдылгазы чаагаар болдуна бээр деп идегээр болза улуг частырыг болур. Ынчангаш солуннарның болгаш журналдарның чагыдылгазын организастыг чорударынга бүгү партия, профэвилел, комсомол организациялары, харылзаа конторалары болгаш салбырлары хынамчалыг белеткенири чугула.

Бо чугула политиктиг кампанияны бичии-даа кыдыра көөр чорук эки эвес түңнелдерге чедирер дээрзин эрткен чылгы дуржулга көргүзүп турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның партия организациялары, харылзаа конторалары болгаш салбырлары чагылганы багай организастааныңдан ол районнарга чагылга саны эвээш болган. Чон ортузунга тайылбыр ажылының кошкаандан чамдык алырлар аайы-биле солуннарга болгаш журналдарга бижидилге эвээш болган.

Парлалга чагылгазын организастыг чорудары парткомнарның, партия эге организацияларының болгаш харылзаа органнарының кичээнгейинге хүн бүрү турар ужурлуг. Чагылга чорудар пункттарының ажылын экижидер, коллективтерге, бригадаларга болгаш фермаларга экитурачы парлалга тарадыкчыларын тургузар, почтальоннарны бо ажылче хаара тудар херек. Парлалга чагылгазын чорудар кижилерни шып шилип ап, аңаа идепкейжи болгаш бүзүрелдиг кижилерни киирген, оларны дамчыштыр парлалга дугайында тайылбыр ажылын чорудуп, кым, кандыг солунну азы журналды чагып алза ажыктыг дээрзин кижилерге сүмелеп, дузалаар чорук чугула.

Солуннар болгаш журналдар чагыткан ээлеринге өй-шаанда четкен турарын хандырары онза кичээнгейни негеп турарын уттуп болбас. Чагылгаларын бүдүн неделяда, мырыңай айда-даа албайн турарының дугайында чагыкчыларның хомудалы, ылангыя ырак-узак черлерде ажылдап турар кижилерден, бо-ла үнүп кээп турар. Моон ужурунда парлалга чагылгазын чорудары-биле кады оон чедирилгезинде четпестерни чайладыр хемчеглерни партия, совет органнары, харылзаа органнары, колхозтар, совхозтар удуртукчулары боттандырып чорудар хуулгедеглигер.

Совет парлалга — кижи бүрүзүнүң идей-теоретиктиг өзүлдезинге, улам эки болгаш чогаадыкчы ажылдаарынга хүн бүрү дузалап турар дайынчы идеологтуг чепсек. Ынчангаш парлалга республиканың ажылчы чоннарынга эң-не калбаа-биле нептерээн турарын дээш партия, профэвилел, комсомол организациялары бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг. А ажылчын кижи бүрүзү 1964 чылдың парлалга чагыдылгазындан хожудап калбайн, совет кижээ бараалгаткан парлалганы бодунга ажыглаар дээш баш удур сагыш салыр херек.

Алдарлыг 18 чыл оюу

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының тургустунганындан бээр 18 чыл болган оон таварыштыр профэвилелдерниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели аңаа байыр чедирген бижикти чоруткан.

Пролетарлыг интернационализмниң улуг принциптерин удуртуга болдуруп турар профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязы демократия болгаш тайбың дээш, империализмге удур, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының амыдыралчы эргежыктары дээш мөгаг-шылаг чок болгаш хажык чок демиселчи болуп турар деп, бижикте демдеглеп турар.

Амгы үениң байдалдарында, нити тереңгетенниң салым-чолу дээш ажылчын аңгының харыысалгазы улам-на улгадып турда, калбак улус массаларының үндезин эрге-ажыктары дээш, дайынның империалистиг кыпсыкчыларынга удур, чепсеглениишкинни бүгү-нити болгаш бүрүн дужурери дээш, янзы-бүрү социал тургузуглуг чурттарның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптериниң тиилелгези дээш демиселге ажылчы чоннарны каттыштырарының херээнге профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының ролю болгаш ужур-дузазы өзүп турар деп, байыр чедириишкининде онзалап демдеглеп турар.

(СЭТА).

Республикада күрүнеге тараа садарының чоруп турары

(1963 чылдың октябрь 3-ке чедир, хуу-биле)

Районнар, ажыл-агыйлар	Саткан тараа		
Каа-Хем	64,7	«ҮТКА 25 чылы»	17,8
Таңды	50,6	«Улуг-Хая»	10,3
Бии-Хем	10,7	«Найырал»	9,7
Таңды эргелел	50,3	«Барлык»	7,8
Чөөн-Хемчик	41,4	«Элегес»	7,8
Улуг-Хем	11,5	«Шекпээр»	6,3
Барыын-Хемчик	4,3	«Өөк»	5,3
Чөөн-Хемчик эргелел	21,6	«Тес-Хем»	—
Тес-Хем	41,6		
Өвүр	—		
Тес-Хем эргелел	34,6		
«Көк-Тей»	100,8		
«Сут-Хөл»	54,5		
«Тиилелге»	48,9		
Дуржулга станциязы	45,0		
«Межегей»	35,2		
«Чыраа-Бажы»	30,7		

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КОЛХОЗТАРЫ БОЛГАШ СОВХОЗТАРЫ НИИТИЗИ-БИЛЕ 2 МИЛЛИОН 842 МУҢ ПУД ТАРААНЫ КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНДА КИИРГЕН АЗЫ ТАРАА САДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫН 42,3 ХУУ КҮҮСЕТКЕН.

Чагытайның тараажылары

Таңды районда «Совет Россия» колхозтуң Чагытай бригадазы дүжүт ажаап алыышкынын доосган. Бо хүннерде тараа сайтарылгазын организастыг чорудуп турар.

Белир чылдың дүжүдүнге үрезин уруушкунуң чорутпушаан, күрүне шыгжамырынга 200 тонна ажыг тарааны киирген. Тараа сөөрткен автомашиналар бо хүннерде улажып турар.

Бригаданың механизаторлары амгы кичээнгейни аңгыс андарылгазынче угландырган. Олар бо хүннерде 1200 гектарны чарган болгаш ам-даа 1800 гектарны андарарлар.

Мурнакчы звено

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң хову ажылының бригадазындан коммунист Лозанның звенозу эки ажылдап турар. Олар сентябрьның сөөлгү декадазында Өөдеҥ-Шөлде 270 гектар арбайны ажаап алырын эгелээн.

Ында тараа культураларының дүжүү бир гектардан ортумаа-биле 7 центнер болуп турар.

Звенода үлегерлиг ажылдап турар Х. Болат-оол, В. Кечил-оол, С. Кызыл-оол ышкаш комбайнерлер, тараа сайгарылгазында К. Кара-оол, Б. Күдерек, С. Сувакпит, Ч. Даваа ышкаш колхозчулар хөй илереп турар.

Хоочун чолаачы

Михаил Сирзановтуң хары ам 53 чедип турар. Ол Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозунуң он үш чыл ажылдап келген чолаачызы-дыр.

Эш Сирзанов амгы үеде бензовоз башкарып чоруп турар. Хоочун чолаачы Хайырлыгда болгаш Калбак-Дашта хову бригадаларының тракторларынга болгаш комбайннарынга бензинни үзүктел чокка эккеп берип турар. Ол, Кызыл-биле аразынга хүнде ийи рейсти кылып турар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң ажыл-ишчилери шак бүрүзүн халас эрттирбейн, күжениишкинниг ажылдап турарлар. Ажыл-агыйның Улуг-Ажыкта № 4 бригадазының комбайнерлери кызымаккай ажылдап, дүжүттү чидириг чокка, дүрген ажаап алырын шиитпирлээннер. Колхозтуң мурнакчы комбайнери В. Ш. Барбалдай хүнде 15 тонна тарааны бастырар тургаш 17—20 тонна чедирип турар. Ооң чугаалап турары:

— Тарааны өй-шаанда ажаап алыры — бистиң бедик хүлээлгевис, а гектар бүрүзүнден улам-на хөй тарааны ажаап алыры — ол дээрге Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга бистиң төлептиг белээвис болур.

ЧУРУКТА: комбайнер В. Ш. Барбалдай.
Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

ЭНЕРГИ-ТУДУГЖУЛАРНЫҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Октябрьның 3-те, 22 шакта Ак-Довурактың чылыдылга-биле ажылдаар электростанциязының бирги турбиназын ажылдадып киирген. Тудугжуларның, монтажниктерниң болгаш наладчиктерниң улуг коллективиниң күш-ажылы чаагай чедиишкинниг болган.

Кежээкиниң 9 шак 30 минута турда: «Котел турбинаны ажылдадып шимчедиринге белен, бустуң базыышкыны — 40 атмосфер» — деп, котелдуң машинизи Монгуш медеглээн.

Таптыг-ла 10 шак турда турбина монтажчыларының бригадири В. Ощепков бусту турбинаже салып кирипкен, бустуң базыышкыны-биле ротор бирги, ийиги, оон соонда үшкү долганыгны кыла берген...

Турбинаның шенелдези болган! Шупту механизмнер эки ажылдап турар! Тиилелге чедип алдынган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыглары

УСТЬ-КАМЕНОГОРСКИНИҢ коргулчун-цинк комбинадының металлургтары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Мастер В. Курбатовтуң ээлчээниң ээлдирикчилери чыл эгезинден бээр оналгадан артыкка чүс-чүс тонна коргулчунну болгаш чести ээлдирген. Ам комбинаттың бүгү-ле мурнакчы коллективтери продукцияны пландан артыкка берип турар.

• • •

КРИВОРОЖ БАССЕЙНИНИҢ дагжылары чыл эгезинден бээр пландан артыкка 250 эшелон руданы металлургтарга чорудуп берген. «Гигант-глубокая» деп шахтаның, Орджоникидзе аттыг, «Ингулец» болгаш Карл Либкнехт аттыг рудниктерниң коллективтери октябрь мурнунуң чарыжының бирги черинде туруп турар.

• • •

АХТЫРСКЫНЫҢ НЕФТЬ ТЫВЫЖЫНЫҢ районунда (Сумск область) чаа скважинаны өрүмнеп киирген. В. Аносовка баштаткан бригада ону хуусаа бетинде ажыглалга киирерин белеткээн. Ол болза сөөлгү он хонуктарда ажыглалга киирген бешки скважина-дыр. Үшкү кварталда оларны ажыглалга киирериниң планын барык-ла ийи катап ажыр күүсеткен.

• • •

ДУШАНБАНЫҢ «ТАДЖИКТЕКСТИЛЬМАШ» заводунуң чаартыкчылары техниктиг чаа чүүлдерни шиңгээдип алырының чыл программазын Таджикистанга бир дугаарында дооскан. Оларның эгелекчи чоруу-биле 190 саналдарны боттандырган. Ол болза чылда 90 муң ажыг рубль камналганы бээр.

• • •

БРЯНСКИНИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ машиналары бүдүрер заводунуң коллективи үш кварталдарның планын ажыр күүсеткен. Ол завод эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, чурттуң тараажыларынга тараа кургадыр машиналарны дөрт чүсту хөйнү берген.

• • •

ПЛАНДАН АРТЫККА 44 МИЛЛИОН киловатт-шак электроэнергиязын ажылдадып үндүрген! Коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгезиниң — Волганың В. И. Ленин аттыг ГЭС-иниң сентябрьда ажылының түңнели ындыг. Гидростанцияның коллективи мурнунда төлевилеттинген 250 миллион киловатт-шактың орнунга 300 миллион киловатт-шак электроэнергияны чыл планындан артыкка бээр деп бедиткен хүлээлгени алган.

• • •

ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ КОМБИНАТТЫҢ дериишкини дүрген чоруп турар. Сыргалыг Ооржактың бригадазының бетонщиктери суг резервуарларын салырында графикти мурнады ажылдап турар. В. Вишневскийниң бригадазының арматурщиктери оналганы ийи катап ажыр күүседип турарлар.

• • •

ПОДОЛЬСКИНИҢ ЭКОНОМИКТИГ РАЙОНУНУҢ (Винница область) бүдүрүлгелери чуртка квартал планындан артыкка 60 муң центнер чигирни берген. Капустянскиниң, Гоноровскиниң, Красноселковтуң, Барскиниң чигир заводтарының коллективтери эң дээре көргүзүглерни чедип алган.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Четчир хемчээлдиг аңгыс андарылгазы чок болза, тараа болгаш өске-даа культураларның бедик дүжүттерин ап шыдавас дээрзин бистиң республиканың тараажылары боттарының дуржулгазынга бүзүреп көргеннер.

Чижээ, өске ажыл-агыйлар-биле деңнээрге бо чылдың агаар-бойдузунуң таарымча чок байдалдарында тарааның дээре дүжүдүн бастырып ап турарынарны чүү хандырганыл деп. Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хем районнуң «Тиилелге» болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый артельдериниң кежигүннеринден айтырар болзуңарза, бирги ээлчегде баш удур белеткээн аңгыс андарылгазында болгай деп харыызын дыңнаар силер. Ынчаарга ол черле билдингир. Күзүн андарган хөрзүн болза өл-шыкты хөйнү мөңнээр болгаш бодунга сиңирип алыр, база тарылга мурнунда черни ажылдап кылырын эки хуусааларда дүрген чорударын болгаш оон түңнелинде эки дүжүттү өстүрүп алырын хандырар.

Келир чылдың дүжүдүнге аңгыс андарылгазынче чер ажылдакчыларының сагыш човаангыр байдалының эвээш эвес чижектерин көргүзүп болур. «Комбайнны шөлден үндүр, андазынны андарар черже чорут» деп негелде оларда сонгаарлаттынмас хоойлу апарган.

Республикада ниитизи-биле аңгыс андарылгазы эрткен чылдың бо үезинде турганындан хөй болза-даа, темп ам-даа кудуу болуп артпышаан. Колхозтарда болгаш совхозтарда келир чылдың дүжүдүнге 100 муң гектар хире чер андартынган, ол дээрге 30 хуудан бичии-ле ажып турар деп манаа чугаалаарга четчир. Ол болза келир чылдың дүжүдүнге хөрзүн белеткээр талазы-биле улуг дүвүрээзиниң байдалды көргүзүп турар.

Таңды бүдүрүлге эргелелинде сентябрьның сөөлгү беш хонуунда чүгле 8.108 гектар чер андарган. Каа-Хем районнуң Ленин аттыг болгаш «Тиилелге» колхозтарында, Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозунда, «Межегей» совхозунда чаңгыс гектар-даа чер андартынмааның таарымчалыг деп санап болур бе ынчаш. «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи оруң» көдээ ажыл-агый артельдеринде, «Сукпак», «Элегес», «Көк-Тей» совхозтарда болгаш Дуржулга станциязында кончуг эвээш аңгыс андартынган.

Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелинде бо чугула ажылче кичээнгей база кошкак. «Шекпээр» совхозтуң шөлдери тарааладан шагда хосталган, ынчалза-даа аңгыс андартынмаан. Сөөлгү беш хонукта чүгле 89 га аңгыс андарган. «Сүт-Хөл», «Тыва» совхозтарда байдал база эки эвес болуп, ол үениң иштинде чүгле 42—66 га немелделиг болган. Бо ажыл-агыйларда чүгле аңгыс андарылгазы эвес, харын үрезин уруушкунуң база багай чоруп турар.

Күскү чер андарылгазының темпизин эң дүргедедирин чедир чылдың алдыгы чылының дүжүдүнүң эрге-ажыы негеп турар. Кыска хуусаада муң-муң гектар аңгысты андарар ужурлуг бис деп билир херек. Ажыл аажок улуг, ынчалза-даа ону хуусаазында күүседиринин бүгү аргалары бисте бар. Ажаап алыышкынны доозары-биле чергелештир аңгыс андарылгазынче эң хөй санныг тракторларны киирээ чогуур.

Ооң-биле кады машиналарны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга чогуур байдалдарны механизаторларга тургузар дугайында сагыш салза чогуур. Тракторларны хүн-дүн иштинде ажылдадырын, оларның ажылдап турган черлеринге кывар-чаар, материалдарны кудуп бээрин, шөлдерни савандан өй-шаанда хостаарын организастаар. Ажылдап кылырының нормаларын эки шынарлыг кылдыр ажыр күүседип турар механизаторларны материал талазы-биле деткиир система дугайында айтырыгны бодап көөр.

Шөлдерниң ажыл-ишчилери! Чазын бүгү чажып тарыыр хөрзүнге аңгыс белеткеттинген турар ужурлуг! Бо сорулганы шиитпирлээри болза дүжүттүг бедидери, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүделир дээш демиселге чугула чүүл болур.

Отчёттар болгаш соңгулдалар

Кижилер-биле ажылдың кошкаандан

Кызылдың № 1 чүък АТК-зының коллективин моон мурнунда социалистиг чарышка чедип алган чедиишкиннери дээш СЭКП хоорукому болгаш хоорукуусеком үргүлчү мактап, демдеглеп турган. АТК бо чылдың август айда чаа дужуттуң тараазын сөөртүрүнге эки белеткенири дээш социалистиг чарыштың эгелекчизи болган. Мурнунда автоажыл-агыйның чедиишкиннериниң ажылдаарынга апаа эки тургускан партийжи-политиктиг ажыл дузалап турган.

Ындыг-даа болза сөөлгү үеде партия организациязы бодунуң ажылын кошкаткан. Ынчангаш автоажыл-агый чүък сөөртүрүнүң планын үш айлар уламчыр күүсетпейн келген болгаш 1962 чылдан багай ажылдап турар апарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын болгаш өске-даа техника-ажыглаадының көргүзүглерин база күүсетпейн турар.

Коллективте меңээргениир болгаш ёзу барымдаалаар чоруктар бар. Мында коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 300 ажыг ажылчыннар киришкен. Дөрт цехтерге болгаш 24 бригадаларга коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты тывыскан. Чолаачыларның аразында бодунуң ажыл-херээниң мастерлери дыка көвей. 27 мурнакчы чолаачылар ам үеде 1964—65 чылдарның үлүүн ажылдап турарлар. Оларга эш Зюзин, Гаев, Барыбин болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Ындыг-даа болза коммунистиг күш-ажыл деп бедик атка чамдык бригадалар болгаш оларның кежигүннери төлептиг болбайн турар. Оларның иштинден дыка хөй ёзу барымдаалап турар. Ол дугайын партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга партбюро секретары эш Н. Лобачев болгаш санал бергеннер тодаргай чугаалааннар.

Келир үениң разведчиктериниң ажылдап турарын шапты-биле көөрге эки ышкаш сагындырар. Ынчаарга мында күш-ажылды организастаашкын болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалын ап көрээли. Чүгле коммунистиң, коммунистиг күш-ажылдың бригадазының кежигүнүнүң эвес, харын ажылчынның ат-алдарын баксырадып турар фактыларның дугайын хуралга чугаалажып турган. Чижээ, СЭКП кежигүнү Песчанский арагалап, шош-содаа кылып турган, Купченко биле Лыткин шагдаага туттуруп турган, Корчиков, Кавешников арагалааш, каш хүннер уламчыр ажылга үнмейн турганнар.

Коллективте партияның иштики болгаш полит-массалыг ажылын кошкак тургускан. Чамдык Рубцов, Полещук ышкаш коммунистер партия хуралдарынга үргүлчү келбес, кежигүн дапыырын төлевес турган. Оон туржук, мында чамдык коммунистер чүнү, кандыг ажыл кылыксаан болдур, ону боттары таарыштырар чорукка четкен.

Мында хөй-ле акша ажылдап алыр деп оралдажыышкын барык кижи бүрүзүнде бар. Ынчангаш коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының бригадирлери безин ырак эвес чоок оруктарга чоруп ажылдаарындан ойталап турарлар. Партия кежигүннери эштер Селин, Билин болгаш өскелер саналынга коммунистиг күш-ажылдың бригадаларын удуртуп турар Палещук, Захаров олар автоажыл-агыйның эрге-ажыын барымдаалавайн, чүгле ырак рейстерге ажылдаарын оралдажып, чоок оруктарга ажылдаарындан ойталап турарлар деп, чугаалааннар.

Коллективте хоорай Совединиң депутаттары П. Барыбин, И. Паев олар коллективтиң өске кежигүннери оларга деңнешсе чогуур ёзугаар шолбаннар болуп турарлар. Бо коммунистер кандыг-даа берге үеде чүък сөөртүрүнүң талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. Партия организациязы коллективтиң өске бүгү кежигүннерин боларның үлегерин ёзугаар ажылдаарынче углап шыдаваан.

Септекчилерниң болгаш ылангыя аныяк ажылчыннарның ортузунда кижизидилге ажылын коллективте багай тургусканын хуралга санал берген коммунист Гуревич болгаш өске-даа ораторлар демдеглеп турганнар. Чурум үреп турар, төлеп чок кижилерни удуртур ажылче шилчидер чоруктар бар боор турар. Чижээ, мурнунда чолаачы турган Михаил Помазкин амга чедир механик хевээр. Ниитизи-биле алырга коммунистиг күш-ажылдың бригадаларында кижизидилге ажылынга чогуур кичээнгейни салбайн турар. Захаров, Арчуваев, Пономарев ышкаш бригадирлер боттарының кежигүннери кымнарыл дээрзин безин билбес болганнар. Партбюро оон чогуур түңнелди ой-шаанда үндүрбээн болгаш коллективке кижизидилге ажылын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң негелдезин ёзугаар эде тургуспаан. Чаа соңгуткан партбюронуң сорулгазы болза, партия хуралынга коммунистерниң илереткени четпестерни моон соңгаар катаптавас дээш, партийжи-политиктиг, тайылбыр-массалыг кижизидилге ажылын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң негелдезинге дүүштүр тургузары болур.

А. БАЛАКИН,
СЭКП хоорукомунуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизи.

«Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының чазанмыга цеги август айның бүдүрүлге планын 101 хуу күүсеткен.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш комбинаттың ажылчыннары ажыл нормазын дыка ажыр күүседип турарлар. Комбинаттың хоочун чазанмыкчызы Кузнецов Анатолий Иванович ажыл нормазын хүн бүрү 160 — 170 хуу күүседип турар.

— Чазанмыкчыларның күш-ажылы ам дыка чиигээн, ажылдың дыка хөй чорудулгаларын механизастаан. Бистиң цегивисте электри күжү-биле ажылдаар станоктар көвүдээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ынчангаш кончуг бедээн деп, Кузнецов Анатолий чугаалап турар. Мурнакчы чазанмыкчы бүткен кылыгларны дүргени кончуг оваалай салып турар.

ЧУРУКТА: Солагай талазында А. Кузнецов электриниг хирээ-биле ажылдап тур.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕРДЕН ШЫН ТҮҢНЕЛДИ КЫЛЫР

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң партия комитединиң отчёт-соңгулдалыг хуралы партком бюрозунуң отчёттуг илеткелин чугаалашкан.

Эр, херээжен колхозчулар партияның XXII съездиниң, СЭКП ТК-ның пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин, чеди чылдың бешки чылының планныг сорулгаларын күүседир дээш бо чылдың эгезинде бедиткен хүлээлгелерин алган. Малчыннар эрткен тос айларда мыйыстыг бода малдың болгаш хаваннарның баш санын өстүрер планны ажыр күүсеткен. Колхозтуң Божайда № 2 сүт-бараан фермазы бо чылдың эрткен тос айларында эрткен чылдың ол-ла үезиниң деңнелинден сүт саалдазын 27 хуу бедиткен. Ол ферманың мурнакчы саанчылары С. Кок-кыс, М. Балдан, республиканың алдарлыг малчыны, саанчы Т. Макпаг, О. Анчимаа тос айларда инек бүрүзүнден 1300—2000 кг сүттү саап алганнар. Хаван ажаакчызы А. Афанасьева тос айларда төрүүр улуг хаван бүрүзүнден-не 9 хаван оолдарын, дүңгүш хаваннардан 6 хаван оолдарын өстүрүп алган. Бызаа ажаакчызы А. Блинова 60 бызааларының бирээзинге-ле хүн-хүнде ортумак немелде деңзизин 700 грамм чедирип турар.

Ындыг болза-даа партия комитединиң бюрозу, бригадаларда, салбырларда эге организациялар колхоз бүдүрүлгезинге масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды кулу деңнелде тургускан. Ооң түңнелинде колхозтуң экономиказы, ажыл-агыйы улам өзүп хөгжүүрүнүң орнунга, мурнунда турганындан дорайтааашкынныг байдалче кирип турар. Колхоз 1962 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериң дыка бедиткен, ону садар талазы-биле күрүне мурнунга хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсетинмээн турган болза, а бо чылдың эрткен тос айларының иштинде эът бүдүрериниң чыл планын чүгле 23,6 хуу, сүттү—58,7 хуу, дүктү—79-да хуу күүседип алган. Торгалыгда № 1 тон сүт-бараан фермазы бо чылдың тос айларында сүт саалдазын эрткен чылдың ол-ла үезиндегизинден 70 тонна кудулаткан. Колхоз эрткен чылдың бо үезинде хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,1 кг дүк кыргып алган турган болза, ам чүгле 1,6 кг дүк алган. Төрүүр малдарның эдержилгезин, тарып бээзадылгазын багай организастаан. Ооң түңнелинде бо чылын төрүүр 100 баш малга онаажтыр чүгле 57 бызаа, 62 хураган алган азы 344 бызааны, 4750 хураганны чедир албайн барган. Күрүнеге эът садарының чыл планы чүгле 43,3 хуу, сүт—73 хуу, дүк—73,9 хуу күүсеттинген. Колхоз бо чылын күрүнеге 800 тонна тараа садар планын шуут үскен.

Колхоз бүдүрүлгезинде күш-ажылын организастыы дыка четпес тургустунган. Торгалыг сууртда ажылдавайн турар күш-ажылчы колхозчулар дыка хөй. Картофель ажаап алыышкынында хүн бүрүде 4—5-ле колхозчулар ажылдап турар.

Күрүнеге продуктулар садарының планнары күүсеттинмейн турар төлээде, колхозтуң орулга планы күүсеттинмейн, сан-хөө талазы-биле бергедээшкинге таварышкан. Колхоз колхозчуларга бээр хөй тун-үр өреиг апарган. Колхозта сан-учёт дыка бүдүлгээзинниг. Мал кыштагдаашкынынга белеткел ажылдары багай чоруттунуп турар.

Партия комитеди колхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң мурнакчы ролюн көдүрбээн. Партияның масса-политиктиг ажылын калбартпайн, ону ажыл-агыйжы сорулгалар-биле холбаштырбайн турар дугайында парткомнуң бюрозун коммунистер шыңгыы болгаш чөптүг шүгүмчүлээннер.

Партком бюрозу колхоз бүдүрүлгезин тодаргай удуртпайн турар деп эш Т. Биче-оол чугаалаан. Колхозтуң Эйлиг-Хем салбырынга ийи чыл мурнунда-ла хойжу бригадалар тургузуп эгелээн. Оларның тудуг суурт-даа кылдынмаан, бот-орулга-чарылгалыг болур чорукче-даа шилчивээн. Хойжуларның ажыл-амыдыралында кандыг-даа чаа өскерилгелер болбаан. Эйлиг-Хемде сугаттыг тарылга шөлдерин ажыглаарын организаставаан, сөөлгү каш чылдарда оон дүжүт албайн келген.

Партияның идеологтуг ажылын партком, эге организациялар четпес организастап келген. Эрткен өөредилге чылында партия чырдыышкынының чамдык бөлгүмнери өөредилгелерни үзеш, тарай берген. Бо өөредилге чылында колхозта 100 коммунистерден чүгле 44 кижи өөредилгеже хаара туттунган. Агитколлективтер, лекторларның хөй нуруузу чон ортузунга агитас-массалыг ажыл чорутпайн турар. Кедээ клубтар, библиотекалар, кызыл булуңнар чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны четпес организастап келген. Фермаларда, бригадаларда колхозчуларны күш-ажылга кыйгырыр лозуңнар, плакаттар чок. Хана солуннар, агитхуудустар, «Крокодилдер» ай-айы-биле үнмейн, малчыннарның чагыткан солуннарын ой-шаанда чедирип бербейн келген. Ылангыя Хендергеде малчыннар үр үеде солун номчувайн турар.

Партия хуралдары чогуур ой-шаанда болбайн турар. Оларга амыдыралчы чугула айтырыгларны тургузуп чугаалажырын партком бюрозу, ооң секретары турган Х. Доржу сонуургавайн келгенин, ол талазы-биле партия эге организацияларынга негелдени кошкатканын, комсомол организациязын, херээженнер чөвүлелдерин эки удуртпайн келгенин коммунистер К. Хунажык, Т. Маховкин олар чөптүг шүгүмчүлээннер.

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалын экижидеринче, культуразын бедидеринче, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээринче чогуур кичээнгейин салбаны дээш парткомну, колхозтуң баштаар черин хөй чылдар дургузунда хөй кадарып келген хойжу коммунист Сендажы биле хойжу бригада бригадири эш Өдүрек олар шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Отчёттуг үениң иштинде партком канчаар ажылдааның коммунистер шак ынчаар түңнеп көрген болгаш илерээн четпестерни чайладырының тодаргай хемчеглериниң дугайында санал-сүмелерин бергеннер. Парткомнуң чаа соңгуткан бюрозу, ооң секретары эш Марташ моон чогуур түңнелди кылгаш, ниити ажылды экижидерин негээннер.

Д. МОНГУШ.

Ада-иелерниң школа-биле харылзаазы

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында бистиң колхозчуларның, малчыннарның дыка хөй уруглары долу күрүне хандырылгазында өөренип, чурттап турар.

Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп ортумак школазының интернадында 150 уруглар долу хандырылгада өөренип турарлар. Интернатта уруглар культурлуг аажы-чаңга, коллективтиг ёзуга өөренип, чаңчыгып турарлар. Чамдык өөреникчилерниң ада-иелери ыракта чурттап турар-даа болза, чагаа-биле харылзааны үспейн, боттары каап школа-биле харылзаазын утпайн турарлар.

Чамдык ада-иелер чүвениң ужурун шын эвес билип, мээң уруумну школага халас өөредип бээри башкыларның хүлээлгези деп билир чоруктар эвээш эвес бар болуп турар. Ажы-төлүн школага ээлеп каапкаш, олчаан келбес, кандыг өөренип турары деп айтырбас. Ийи-чаңгыс келгенде ээрик келгилээр ада-иелер бар-да болгай. Ындыгларга Монужап, Баларчы олар база хамааржыр. Монужап мурнунда партияның удуртур ажылынга ажылдап чораан-даа болза, уругларының кижизидилгезинче сагыш салбайн турарының түңнелинде уруглары багай өөренип турар, а Баларчы боду башкы-даа болза, оон урууң школаның дирекция чери күрүнениң долу хандырылгазында кирип алган, а ол боду уруунуң кижизидилгезинче бичии-даа сагыш салбайн турарын херекке албайн эртип турары кончуг четпес. Баларчының уруу 8-ки класска катап олурган хирезинде-ле күрүне хандырылгазында ону кирип алган турары дирекцияның чериниң четпес ажылы-дыр. Чүгле Баларчының уруу эвес, өске даа ийиги чылда катап олурганнарны күрүнениң хандырылгазында тургузуп турары чөптүг эвес. Күрүне хандырылгазынга өөреникчилерни хүлээп алырда шын шилиишкинни кылып, школаның дирекция чери малчыннарның уругларынче сагыш салып, өскүс уругларны көөрү чугула.

Ада-иелерниң школа-биле харылзаа чогуң ажыглап алгаш, интернаттың-даа, школаның-даа өөреникчилерниң урок үзер чоруу бо школада көвүдеп турар. Школаның ада-иелер биле харылзаазын быжыглаар дугайында школада ада-ие комитеди, «Кызыл тук» колхозтуң баштаар чери, партбюро сагыш салбайн турар. Колхоз даргазы Фоменко, партбюро секретары Кравов школага дуза чедирбейн турар.

ХАЛБЫШ-ООЛ.

Уруглар чүге өөренмээнил?

Чаа өөредилге чылының эгелээни—бүгү совет школачыларга, ылангыя бирги класстыларга, база оларның ада-иелеринге улуг байырлал.

Ындыг турбуже, Таңды районнуң Кара-Булуң сес чыл школазынга Доора-Хадын суурдан кээп өөренип турар өөреникчилерге бо чаа өөредилге чылы ындыг-ла улуг байырлал-биле эгелевээн.

«Межегей» совхозтуң дирекция чери Доора-Хадын суурдан Кара-Булуңче өөреникчилерни чедирери-биле автобусту тускайлап үндүрген турган. Өөреникчилер ону билгеш, 30 ажыг кижи чыгдып келген, манап турган.

Автобус сураг. Байырлалын манаан бичии чаштарывыс школазынче чадаг бастырар ужурга таварышкан. Ындыг таварылга чүгле бо чылын эгелеп турары ол эвес, а эрткен өөредилге чылында хөй катап таваржып турган.

«Межегей» совхозтуң директору эш Пащенко, совхозтуң Доора-Хадың салбырының эргелекчизи эш Гребачев бичии чаштарны транспорт-биле хандырып, сагыш салза эки.

А. САНЧАЙ,
Таңды районнуң комсомол комитединиң инструктору.

Таңды районнуң школаларында

Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында Хоойлуну хүлээп алганының соонда Таңды районнуң школаларында бо талазы-биле элээн ажылдар чоруттунгулаан.

Районда чеди чыл школалары сес чыл школаларынче, он чыл школалары он бир чыл школаларынче долузу-биле шилчээн.

Бо өөредилге чылында районда 10 сес чыл, 3 он бир чыл, сес эге школалар ажылдап турар. Эрткен чылдарга бодаарга, бо өөредилге чылында он бир чыл школалары өөредилге кабинеттери-биле четчези-биле хандыртынган. Районнуң школаларында мастерскаялар чаа-чаа херекселдер-биле дериттинген. Ында өөреникчилерни күш-ажылга кижизидериниң талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

Районнуң барык шупту школаларында ажыктыг күш-ажыл уроктары методика талазы-биле шын тургустунгулаан болгаш бедик деңнелде эртип турар. Өөреникчилерниң күш-ажылга чүткүлдүүн, коллективке ажыктыг ажылды кылып бээрин үнелеп көөрүнге оларны эки кижизидип турар.

Өөреникчилерни күш-ажылга чаңчыктырарда школа мастерскаязындан, школа участогундан эгелээри чугула негеттинер. Өөреникчилер аңаа ажылдың эге хевирлери-биле таныжып, ону кандыг янзылыг кылырының аргазын өөреникчилер билип алыр кылдыр организастаары чугула. Бо талазы-биле чамдык чижектерни көрээлиңер.

Арыг-Бажы школаның удуртукчулары школа участогун эки организастап, чылдың-на бодунуң дуржулгазын өске школаларга көргүзүп турар. Чүгле участок талазы-биле бирги одуругда эвес, а школа даштының ногаанчыдар талазы-биле база эки хемчегни алган. Бо талазы-биле биология башкызы Фаина Николаевна Дубатованың кызымаккай ажылының түңнели багай эвес дээрзин ооң участогу херечилеп турары ол. Ф. Н. Дубатова школа участогунда яблоня, груша болгаш өске-даа чимистиг үнүштерни өстүрериниң аргазын чедип алган. Кочетов сес чыл, Элегес он бир чыл школазында школа участоктары база-ла эки шынарлыг боор ылгалып турар.

Чамдык школалар бо талазы-биле чедир ажылдавайн турары сөөлгү үеде илерэп турар. Бай-Хаак он бир чыл, Кара-Булуң, Алаак сес чыл школаларында участоктар багай организастаттынган, участокта чүгле чашпаннар өскен. Ындыг школаларда уруглар кедээ ажыл-агый культуралары-биле, оларны ажаап өстүрериниң аргалары-биле таныштпайн эртип турары дыка четпес.

Чамдык мастерскаяларның ажылын чугаалажып көрээлиңер. Бай-Хаак школазының мастерскаязын Арыг-Бажы школаның мастерскаязы-биле деңнеп көөрге, Арыг-Бажы школаның мастерскаязы Бай-Хаактыындан шөл-даа, херекселдериниң-даа талазы-биле бичее, ынчалза-даа ында ажылдың шынары Бай-Хаактың школазындан ыракта-ла артык.

Дүрген сес чыл школазында өөреникчилерниң күш-ажылга чүткүлдүү чылдың-на бедип турар. Ында техниктиг бөлгүмнер үргүлчү ажылдап, өөреникчилерниң сонуургалын чаалап апкан. Ооң удуртукчузу Николай Матвеевич Митрофанов өөреникчилер-биле ажылдаарының методун чаартып, өөреникчилерниң хөй кезиин бөлгүмге хаара тудуп шыдаан. База ол ышкаш Хову-Аксы он бир чыл школазының башкызы Генрих Гилярович Даманский өөреникчилер-биле ажылдаарының чүткүлүн көргүзүп турар. Ооң өөреникчилери чазаныр ажылдың янзы-бүрү хевирлерин кылып билирлер.

Эрткен өөредилге чылында өөреникчилерниң кылган чүүлдериниң техниктиг делгелгези районга бедик деңнелге эрткен. Чазаныр чүүлдүң янзы-бүрү хевирлерин көвүдеткен. Техниктиг бөлгүмнерниң ажылдарын комиссия онзагай деп демдеглээн. Бо талазы-биле Владимировка, Дүрген школалары эки боор ылгалып үнген.

Ооң-биле кады Кара-Булуң, Алаак, Чедер, Хову-Аксы сес чыл школаларының удуртукчулары өөреникчилерни техникага өөредириниң, күш-ажылга кижизидериниң аргаларын чедир үнелевейн, харын-даа херекке албайн эртип турары кончуг таарымча чок. Кара-Булуң школазының директору Елаев, Алаак школазының директору Сагалаков болгаш өскелер-даа мурнакчы школаларның методтарын өөренип көргеш, ооң деңнелинге чедир ажылдаары чугула дээрзин утпаза чогуур.

И. ПРИНЦЕВ,
Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

Хожудаашкындан мурнакчы ажыл-агыйже

Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездизи аттыг колхоз чоокта чаа-да Тываның дээре ажыл-агыйларының бирээзи турган. А сөөлгү чылдарда ол колхоз ажыл-агый талазы-биле хожудаан, экономика талазы-биле кошкаан.

1961 чылда турган деңнелинге хамаарыштыр алырга, колхозка тарааның нийти чыылдазы аажок эвээжээн, малдың баш саны кудулаан. Оон уламы-биле мал, чер ажылдарындан кирип алган акша орулгазы барык 50 хуу эвээш болган.

ХОЖУДАҢГАЙ БОЛУ БЕРГЕНИНИҢ УЖУРУ ЧҮДЕЛ?

Чери багай бе? Чок. Колхозтуң эдилеп турар чери багай эвес. Оон девискээрин чер ажылын дүрген хөгжүдеринге таарымчалыг үнүш-дүжүткүр шөлдер шыгкан. Бо чылын, чер ажылынга агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок чылда безин, бо колхоз ээзэн бедик дүжүттү алган. Чамдык черлерниң дүжүдү га бүрүзүнден 10 —15 центнер болган. Мал ажылынга таарымчалыг одар-белчиирлиг черлер база арбын.

Техника болгаш ажылчын күжүнүң талазы-биле чедимес бе? Чок. Колхозта 500 хире күш-ажыл шыдаар кижилер бар. Оларның бирээзинге-ле чеди аът күштүг моторлар онаажып турар. 100 гектар чер бүрүзүнге-ле он беш аът күштүг трактор онаажыр. Колхозта эки ажылдап турар механизаторлар, малчыннар, тудугжулар эвээш эвес. Мал ажылы база-ла багай эвес хөгжүп, хойнуң болгаш инектиң 75 хуузу экижиттинген уксаалыг болуп турар.

Сөөлгү үеде колхозтуң хожудап, чылып каап турарының үндезин чылдагааны болза, артельдиң ажыл-херээнге багай удуртулганың тургаынында. Экономика талазы-биле шын санаашкыннарга үндезилеттинген тодаргай, билдилиг удуртулга чок турган. Мал болгаш чер ажылынга агротехниканың болгаш зоотехниканың чурумнары сөөлгү үеде шуут-ла сагыттынмайн келген. Ооң-биле чергелештир эртемниң болгаш техниканың чаа-чаа чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы ажыл-агыйга шиңгээдип ажыглавас, ниитиниң өнчү-хөреңгизин камнавас, ажыл-агыйжы эвес, ажылга ээ-харысалга чок чоруктар колдаан турган.

Бо бүгүнүң түңнелинде колхозта чер ажылының культуразы кудулаан. Кол-кол тараа шөлдери бок үнүштер-биле шыптынган. Шаандан бээр ажыглап келген 800 га суггаттыг черни шуут ажыглавастаан. Хөрзүн сайзырадырының агротехниктиг чурумнарын каржызы-биле үреп, кыдыра, ооргаландыр андарар, хөй нуруузунда чазын удур андарар, чажарының нормаларын хажыдар, аңаап алыышкын үезинде улуг чидириглер болдурар, ангылап ажаар арганы херекке албас, бастыртынган таараларны кургадып, сайгарарынче кичээнгей салбас чоруктар бар. Ам безин Бора-Хөл бригадазының шаңында ийи чүс тонна тарааны ажаап сайгарарынче күш салдынмаанындан изип, үрелип эгелээн.

Машина-техниканы чөп эдилеп, ажыглаарынче кичээнгей салдынмаанындан 122 муң рубль түңнүг янзы-бүрү машина-чепсектер ажыглалдан үнген.

Мал ажылы сандаргай байдалда. Ооң баш санын өстүрериниң планы чыл бүрүде күүсеттинмейн турар. Төрүүр малдың баш саны эвээш: хой 40, инек 30-не хуу. 100 баш төрүүр малдан чаш төлдү кончуг эвээштии камгалап ап турар — бо чылын 100 хойдан-на чүгле 58 хураган алган. Буштарны шуут уштукаан. А хаван ажылынче кичээнгей салбайн турар. Чоокта чаа безин ийи-үш хонук иштинде 70 баш хаван өлген. Мал ажылын механизастаар, эки шынарлыг кажаа-турлаг-биле хандырар талазы-биле сөөлгү ийи-үш чылдарда чүнү-даа кылбаан. 25 муң рубль түңнүг хаван кажаазының тудуун ара соксаткан.

Артель уставын каржызы-биле хажыдып, ниити хуралга шиитпирлээр ужурлуг чыл отчёду, бүдүрүлге планы бадылаар, ажыл кылырының нормаларын, ажыл төлевириниң расценкаларын эде көөр айтырыгларны чүгле баштаар чериниң хуралынга үзе шиитпирлеп турган. Колхозтуң чамдык тарылга шөлдерин Чадаана хоорайның чурттакчыларынга ногаа, картошка тарыыры-биле колхоз даргазы Комбукай баш билип берипкен.

Колхозтуң хожудап турар чорууун хандыр анализтеп, оон ажыл-агыйын дүрген хөгжүдериниң курлавырларын илередип тывары-биле СЭКП Тыва обкому тускай комиссияны чорутканы. Ол комиссия бо үстүнде фактыларны илередип, колхозтуң экономиказын кедирериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, колхозчу коммунистерге, бүгү колхозчуларга илеткеп берген. Бо айтырыгны дыңнап, чугаалажып турда, коммунистер-даа, бүгү колхозчулар-даа хожудаңгай байдалдан уштунуп, мурнакчыларның деңнелинге чедер дугайында чүткүлүн илередип, боттарының санал-оналын бергеннер.

АРТЕЛЬДИҢ АЖЫЛ-АГЫЙ ОРГАНИЗАС ТУРГУЗУУН БЫЖЫГЛАП, ШЫЫРАК КАДРЛАР-БИЛЕ ХАНДЫРАР

Артельдиң экономиказын шалыпкын хөгжүдеринге ажыл-агыйны шын удуртуп шыдаар шыырак кадрлар улуг рольдуг. Ынчангаш колхозту мергежилдиг, инициативтиг кадрлар-биле быжыглаар, колхозтуң организас тургузуун сайзырангайжыдар дугайында хемчеглерни хуралга чүве чугаалаан коммунистер болгаш колхозчулар чүүлдүгзүнүп деткивишаан, бо талазы-биле тодаргай чижектерни айтып турганнар.

Колхозту даргалап турган Ревнюк, Комбукай болгаш колхоз баштаар черинге турган өске-даа ажылга харысалга чок, билиг-мергежили чогувус кижилер артельдиң ажыл-агыйын, сан-хөөзүн сандарадып, ооң экономиказын кошкатканнар. Артельдиң ажыл-агыйының түс-түс адырларын эртемге, мурнакчы дуржулгага үндезилээш командылап шыдаар тускай эртемниглер барык чок турган.

Баштаар черге каш удаа соңгудуп келген, пат-ла шоюккан, эргижирээн арга-методтан уштунмаан, чаа чүүлдерни шиңгээдип алырынга диди эвес, кол чугаазы хөй, организакчы ажылдан оспаксыраар, таладугай тырттар хөөнүг чамдык кижилерни колхозчулар шыңгыы шүгүмчүлеп, оларның орнунга кыптыгып чоруур диди кижилерни соңгуурун саналдааннар.

Колхоз ажылын башкарып шыдавайн келген Комбукайны колхоз даргазы хүлээлгезинден дүжүргеш, ооң орнунга эш П. К. Пичен-оолду колхозчулар бир үн-биле соңгаан. Хожудаңгай колхозка барып, ооң ажылын сегидер дугайында патриоттуг күзелин илереткен. Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң агроному эш Т. А. Сотпаны колхозчулар улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганнар.

Колхозка хөй санныг, үрдүнчек аппараттарлыг үүрмек бригадаларның орнунга ийи комплекстиг бригадаларны Бора-Хөлге, Чоога-Аксынга тургузарын шиитпирлээн. Олар хову болгаш мал ажылын кады чорудар, оларга четчир санныг техниканы быжыглаар.

1964 чылда күш-ажылдың акша төлевиринче шилчиир дугайында хемчегге айыттынган чүүлдү колхозчулар күзелдии-биле хүлээп алган. Ажылдарның чижек нормаларын, ажыл төлевириниң расценкаларын чоокку үеде эде көөрүн айыткан. Артельдиң уставынга чамдык эргежок чугула өскерилгелерни кирерин хемчеглерде сүмелеп турар.

Колхозчуларның билиин бедидеринче онза кичээнгей салдынган. Чоокку ийи-үш чылдарда колхозчу бүрүзү техника талазы-биле хандыгбир мергежилди чедип алган турарын, колхозчу аныяктарның иштинден шылгараан кижилерни чурттуң кедээ ажыл-агый талазы-биле дээди өөредилге черлеринге колхозтуң күсели-биле өөредип ап турарын айыткан.

КОЛХОЗ БҮДҮРҮЛГЕЗИН АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЁЗУ-БИЛЕ БАШКАРАР

Чоога-Аксында 800 га хире хагдынган суггаттыг черлерни дүрген ажыглаалга кииреринин хемчеглерде айыткан. Ону колхозчулар чүүлдүгзүнүп хүлээп алган. Ынчангаш ол черлерниң хараган, талдарын туруп, буга-сумунарын эдер, бо чылын бүрүн андарар ажылды ам эгелээрин колхозчулар шиитпирлээннер. Ооң чарыгдалдары бир гага-ла 5 рубль 31 копеек болур. Ынчаарга оон баштайгы чылда га бүрүзүнден 75 рубльдиң арыг орулгазын кирип ап болур.

Тарылга шөлүнүң структуразын чаартып, кызыл-тасты 44 хуу чедирерин, картофель болгаш ногааларны 110 гадан эвээжетпезин, мал чемнериниң үнелиг культуралары — кукурузаның, чочак-тарааның шөлүн калбартырын хемчеглерде тодаргай айыткан. Ооң-биле кады чер ажылының культуразын бедидерин, хөрзүнү ажылдап кылырының шынарын экижидерин минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелер-биле байыдарын, чүгле чайын, күзүн андарган черлерге тараа чажарын көрүп турар.

Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле тодаргай хемчеглер айыттынган. Хамыктың мурнунда төрүүр малдарның баш санын өстүрер (хойну 60 хуу, инекти 45 хуу, хаванны 150 баш чедирер). Малды тарып бээзадырын болгаш уксаазын экижидеринче онза кичээнгей салыр. Элбекшилдиг чем-суурну, кажаа-турлагны белеткээр талазы-биле хөй ажылдар кылдынар. 1965 чылда 10000 тонна силосту, 2000 тонна сигенни, 1000 тонна концентраттарны ниитиниң малынга белеткээр турар. Бо чылын 800 баш, келир чылын 2000 баш хой кирер кажааларны, база 200 баш инек саар электри саалдалыг кажааны тудар.

Бо хемчеглерниң түңнелинде 1964 чылда колхозтуң акша орулгазы 760 муң, 1965 чылда 904 муң рубль чедер.

Колхозтуң сан-хөө талазы-биле бергедээшкинниг байдалын барымдаалааш, эрги чээлилерниң хуусаазын узадыр болгаш чаа техника садып алырынга, тудуг чорударынга, суггарылгалыг черлерни катап шиңгээдип алырынга чаа чээлилер тывсырының айтырыын шиитпирлээри база көрдүнген.

Ооң-биле кады токпак хап, чугай эртедип, чыжырганы кактап, элүк тывыжын чорудуп турган немелде акша тып алырын колхозчулар шиитпирлээннер.

Колхозтуң ажыл-агый организас тургузуун быжыглаарынче угланган өске-даа тодаргай саналдары хемчеглерде айыткан.

С. ПАВУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Ажыл-агыйны башкарарын ам-даа экижидер

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының эргелели бо чылын ажыл-агыйын башкарар талазы-биле мурнуку чылдарныындан дээре ажылдаан. Салбыр 1963 чылда 1630 гектар тараа культураларын, 327 гектар кукурузаны чазын тарааш, оларның тарызэ чогуур планын ажыр күүседкен. Механизаторлар ол культураларның ажаап алышкынын сентябрь 15-ке чедир доосkан. Комбайнерлер Ч. Ажырбит «С-6» комбайн-биле сезонда 323, Т. Сүрүн 309, С. Данзы-Белек «СК-3» комбайн-биле 273, Т. Кызыл-оол ындыг маркалыг комбайн-биле 253, О. Доңмаа 222 гектар тарааны ажаап салгылаан. Дүжүт ажаап алышкынынга эки ажылдаан комбайнерлер ол-дур. Олар Ак-Туруг салбырының тараа ажаап алышкынынга дузалашканнар.

Келир чылдың тарылгазынга белеткел кылдыр тракторист «ДТ-54» деп трактор-биле сентябрьның 25-ке чедир 420 гектар күскү чер аңдарылгазын чоруткан. Ол ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан. М. Самбуу, Д. Докул-оол трактор-биле чер чарарының нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Тарылгага херегләэр 130 тонна үрезин урдунган болгаш арыглаттынган. Салбыр күрүнеге элээн хой тонна тарааны дужааган.

Сентябрь төнчүзүнге чедир мал чемнериниң белеткекчилери 682 тонна сигенни, 55,5 тонна будук-бүрү чемни белеткээн. Малчыннар күскү одарларга малды таарыштыр ажаавышаан, кышкы ажаалгаже шилчидеринге белеткен турар. Бол чүве—малды менди кыш ажырары дээш шиитпирлиг демисежиир болур. Хойжу Д. Кызыл-оол эрткен чылдың берге кыжынында бүгү-ле кужун мал ажаалгазынче салгаш, чаңгыс хураган-даа өлүрбээн, 584 хураганның кыш-деңгелин баксыратпаан болгаш кажан кыргылда үези келгенде, хураган бүрүзүнге оналаштыр 1 кг 900 грамм дүктү кыргып алган.

Хойжу М. Даваакай удурткан 6 кижи составтыг звено Дөргүнде 800 хой кирер кажааны октябрь 10-нуң бетинде тудуп доозар дээш ажылдап турар. Ол ышкаш, сес чүс хойга чаа кажааны тудугжу бригада Серлис-Дөңде тудуп доозар чыгаткан. Хойжулар М. Көңгүл-оол, Б. Доржу, тудугжу Д. Тас-оол ол тудугну кызымак кылган. Ийиги сүт-бараан фермазының кышка ухур белеткели доозулган. Септекчилер ында 200 инек кирер кажааның иштин, даштын штукатуралаан, чугайлап каан. Чүс чээрби бызаа турар клеткаларның септелгези база доозулган. Оң уругларны төрээн болгаш кижизиткен ие—Кыргыс Көк септелгеге эң-не идепкейлиг киришкен.

Мал ажылында идепкейлиглерни демдеглевишаан, оларның моон соңгаар улам-на чедиишкиннерлиг болурун күзээр херек. Т. Козинцева эргелекчилээн ийиги сүт-бараан фермазы инек бүрүзүнден 1428 кг сүттү саткан. Салбыр ниитизи-биле бо чылын 300 тонна сүттү бүдүрер тургаш, сентябрьның ийиги чартыынга чедир 208 тоннаны бүдүрген. Күрүнеге 155 тонна сүт, 28 тонна 500 кг эът садылган. Эът, сүт садарының планын долдур күүседип болурунуң аргалары бар. Салбыр хой бүрүзүнге оналаштыр 1700 грамм дүктү кыргаан болгаш күрүнеге 6 тонна 400 кг дүктү дужааган.

Ындыг-даа болза, салбырның ажыл-агыйында четпестер хөй деп чүвени уттуп болбас. Салбырның удуртукчулары ажыл-агыйны тода удуртурун болгаш организастыг башкарарын ам-даа экижидери хүннүң айтырыы кылдыр негеттинип турар. Бүгү-ле аргаларны херeглеп турган ажылды эки организастаан тудуп-ла, оон үре-түңнели эки болур. Чер ажылының болгаш мал ажылының продуктулуун бедидер, ажыл-агыйны орулгалыг болдурар дээш бар курлавырларны тыш ажыглаары эң-не чугула чүүл болур.

* * *

Салбырда партбюро секретары А. Далбыр-оол, салбыр эргелекчизи Т. Сюртюк хой-ниитиниң киржилгези-биле чоннуң улуг шевин организастап тургаш, клубтуң септелгезин долдуунда доосkан. Чамдык чедир кылдынмаан аар-саар чүүлдерни дарый четче кылыры арткан. Ында түскай кижилерни быжыглаан. Клуб моон соңгаар культураның ёзулуг одаа болган турар ужурлуг. Партия организациязының удуртулгазы-биле хой-ниитичи актив клубта бот-тывынгыр уран чүүлдүң ыр, танцы, музыка, шии бөлгүмнерин тургускан. Ол бөлгүмнерде 27 комсомолчулар болгаш аныяктар хаара туттунган. Бөлгүмнер ам ажылдап, оларның ажыл-чорудулгазын клуб эргелекчизи В. Сундуй, школа башкызы С. Хемер-оол, комсорг Д. Бошкар-оол, школа директору Н. Комбуй-оол олар башкарып турар.

К. УРАНГАЙ.

Улуг-Хем район.

Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң № 1 бригадазы-биле тараа хүлээп алыр пункт аразында тараа чудурген автомашинаны бо-ла көрүп болур. Ол болза колхозтуң чолаачызы Салчак Чыдыл-оолдуң автомашиназы-биле шаңдан тараа сөөртүп турары ол. Ажылгыр, кежээ бо чолаачы шаңның ажылдакчыларынга тараа чудуреринге база дузалажып турар.

ЧУРУКТА: чолаачы Салчак Чыдыл-оол тараа чудуруп тур.

Фото С. Феоктистовтуу.

Каа-Хем район.

Үрбүнде мурнакчылар

Ам чылдың үш кварталдары эрткен. «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында малчыннарның аразында бо чылын боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннерниң саны хөй.

Хойжулардан Сат Лопсан бир хойга оналаштыр 2,6 кг, Доңгак Бавуу—2,5 кг дүктү кыргып, мурнакчылар болгулаан. Инек кадарчызы Түлүш Сүүнай 54 инекке 108 бызааларны чагыштырып доруктурган.

Малдың чаш төлүн чидирбейн чоокз ажаап алыр талазы-биле Сат Сундуп, Санчы Максыр-оол олар шылгарааннар. Ылаңгыя Сат Сундуп 295 хойдан 295 хураганны менди ажаап алган болгаш доруктурган.

Ш. ДҮВҮНДЕЙ.

Улуг-Хем район.

„Тал-биле сыптап бериңер“

— Бо чүү деп кончуг чоор, уругларым?—деп, холунда номнар тудуп алган, кижи ортузу эрте берген кадай Кызыл-Мажалыктың ном садыындан унуп келди.

— Бо садыгдан өске ном садыы чок бе, оглум?—деп, менден айтырды.

— Чок-ла болгай. чүнү садып алырыңар ол?—деп айтырдым.

Школада өөренип турар уругларым шуут кулак амыратпас болду, бижиттинер демир ужуктериниң сывы чок.

Ол-ла кадайның чугаазын дыңнап турган бир аныяк оол үзе кирди:

— Ак талдан шевергин кылдыр чазааш, оон бажынга демир ужук бажындан кедирип бериңер, угбам — диди.

— Шынап-ла, черле тывылбас чүве болза, силерниң оонар база эки суме-дир—дээш, базыпты.

Кайгамчык чүве, өөредилге чылы эгелээнден бээр ай ажып турар, өөредилгениң база бир эргежок чугула херексели демир ужук сывы районнуң төп садыында безин чок болуп турар.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЗА ЧОГУУР

Чаа-Хөл ортумак школазының септелгези бо чылын чогуур өйүнде доозулган. Өөредилге чылы эгелээнден бээр бир ай ажып турар. Ол хиреде-ле школаның өөредилге кабинеттери көргүзүг материалдары-биле хандыртынмаан. Химия, физика, биология кабинеттери кандыг-даа херекселдер-биле дериттинмээн. Өөреникчилер уроктарны кандыг-даа көргүзүг материалдары чокка дыңнап эртип турар.

Школаның мастерскаязын көрээлиңер. Мастерскаяда слесарь болгаш чазанылга өрээлдери аңгы-аңгы тургустунган-даа болза, оларның кайызы-даа херекселдер-биле тергиин багай дериттинген. Эң-не болуун херекселдер: балды, маска, хол хирээлери безин чок. Бар турган эвээш херекселдер сынып үрелгилээш, дадарып калгылаан, ам оларны кижи ажыглаар аргажок. Слесарь өрээлинде металл чондурар болгаш ыяш болбаазырадыр ийи станок бар. Олар хир, довурак-биле шыптынган, ажыглаалга кирбейн турар. Күш-ажыл башкылары Андреев болгаш Булытов боттарының ажылынга кичээнгей чок, өөреникчилерни күш-ажылга кижизидерин кошкатканы дыка таарымча чок боор турар.

Школа мастерскаязы, кабинеттери мындыг байдалга турда, өөреникчилер күш-ажылга кижизиттинмейн турары тодаргай-ла илдең. Бо талазы-биле школаның дирекциязы чери кичээнгей салбайн, күш-ажыл башкылары чылдың-на чаартынмайн чаңгыс черге таптап турары кончуг четпес. Бо талазы-биле районо чери школаже сагыш салып, школаның кабинеттерин, мастерскаязын херекселдер-биле, көргүзүг материалдары-биле хандырары негеттинип турар.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Республикада күрүнеге сүт, эът, дүк садарының чыл планының күүселдези

(1963 чылдың октябрь 1-де, хуу-биле)

Районнар, ажыл-агыйлар	СҮТ	ЭЪТ	ДҮК
Барыын-Хемчик	90,7	83,4	82,9
Чөөн-Хемчик	89,9	64,2	97,8
Улуг-Хем	76,3	60,2	82,4
Чөөн-Хемчик эргелел	**84,3**	**68,9**	**87,1**
Каа-Хем	93,5	76,3	98,9
Тожу	91,0	43,2	105,6
Таңды	83,2	71,0	87,9
Бии-Хем	73,4	65,5	95,7
Таңды эргелел	**82,1**	**69,4**	**92,5**
Өвүр	100,2	97,8	82,4
Тес-Хем	98,1	89,7	107,1
Тес-Хем эргелел	**98,9**	**91,9**	**99,3**
СОВХОЗТАР:			
«Көк-Тей»	126,4	52,7	—
«Тес-Хем»	105,3	93,1	112,4
«Сүт-Хөл»	98,1	54,0	100,0
«Барлык»	92,4	56,0	71,9
Дуржулга станциязы	91,6	72,0	99,7
«Чыраа-Бажы»	75,4	51,1	91,9
«Улуг-Хая»	84,9	48,2	89,1
«Тиилелге»	84,0	46,9	101,5
«Найырал»	83,3	61,8	81,2
«Элегес»	80,6	79,9	92,4
«Межегей»	73,5	41,7	50,3
«ҮТКА 25 чылы»	72,3	59,2	87,9
«Тээли»	65,5	89,9	87,8
«Өөк»	61,7	67,9	79,8
«Тыва»	—	64,0	—
«Суглак»	—	44,3	—

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге сүт садарының чыл планын 84,7 хуу, эъттиң—73,5 хуу болгаш дүктү—97,6 хуу күүсеткен.

РЯЗАНЬ ОБЛАСТЬ. Мещерскиниң зона аайы-биле дуржулга-мелиорация станциязының коллективи Приокскиниң суг шыва алы бээр шөлдерин бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглаары дээш ажылды бо чылын калбартып эгелээн. Чүс-чүс чылдарда ажыглал чок чыткан 150 гектар черни аңдарган. Ында тургускан дуржулга участоктарынга кукурузаны, бобыларны, огурецти, картофельди, чигир свёклазын тарып өстүрген. Кукуруза онза чаагай дүжүттү берген.

Дуржулга участоктарындан аңгыда, 130 гектар черге кукурузаны ажыл-агыйга херегләэри-биле тараан. Гектар черден ногаан массаның ортумак дүжүдү 350 центнер болган, а чамдык участоктарга оон дүжүдү гектар черден 480 центнер чедип турар.

ЧУРУКТА: агроном Л. С. Казанская кукурузаның початоктарының контроль деңзилээшкинин кылып тур.

Фото Г. Удальцовтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чөөн үзелдиг домактар болгаш шынныг чорук

Өскерлип келген байдалды эртем ёзузу-биле чөптүг анализтээринге даянгаш, революстуг шимчээшкин стратегтиг болгаш тактиктиг чаа угланыышкынны, демисэлдиң чаа лозуңнарын ажылдап кылган санында-ла, шынныг чорукту фактыларындан чайлап, дириг амыдыралды анализтээрин шээжилеп алган революсчу домактарын катаптап чугаалаары-биле солуур кижилер тыптып кээп тургулаан. В. И. Ленинниң бижээни болза: «Революсчу домак дээрге, болуушкуннарның эргилдезинде, бар чүүлдерниң байдалындан хамаарыштыр боттуг байдалдарны барымдаалап көрбейн, революсчу лозуңнарны катаптаары болур». (Чогаалдары, т. 27, арын 1). Ындыг домактарның тыптып келгениниң тайылбырлавышаан, оон чылдагааннары национал эвес, харын аңгы талазының болур, ыткыр домактарны элээр дээр чүткүл—биче буржуазтыг шынар-бүдүш-тур деп, Владимир Ильич демдеглеп чораан.

Ам кижи төрелгетен капитализмден коммунизмче эң-не нарын, эң-ле берге, ынчалзажок бодунуң ужур-дузазының талазы-биле бүгү делегейге төөгүлүг шилчилгениң ажыл эртип турар. Мындыг байдалда, марксисчи-ленинчи кандыг-даа партияның политиказын ажылдап кылырда демисежип турар күштерниң чаа деңзигүүрүнүң байдалдарында, делегейде болуп турар өскерлишкиннерни боттуг, эртем талазы-биле шыңгыы барымдаалаары негеттинер. Мынчангаш, мындыг шыңгыы эргилдениң аңгы үе-чадаларында эрги чүүлдер коргунчуг даап-шимээн болгаш чыжыраашкын-биле долгандыр үрелип, буступ, а кожа чидиг чөрүдээлерге чаа, туруш чок элементилер коммунистиг шимчээшкинге турушту чоруун чидирип турарында кижи кайгаар чүве чок: чамдык кижилерниң бажы дескинип турар; чамдык кижилер демисэлдиң бергелериниң, чараш, хандыкшылдыг домактарының дузазы-биле болганчок-ла аажок даржыктыг шынныг чорукташ чайлап үнериниң аргазын дилеп турар.

Сөөлгү чылдарның фактыларының көргүзүп турарын ёзугаар алырга, КБП-ниң удуртулгазы иштики болгаш делегей хөгжүлдезиниң нарын айтырыгларының мурнунга таваржып келген. Биче буржуазтыг турушстарже чылып кирбишаан, ол удуртулга чуртунда-даа, оон дашкаарда-даа өскерлип келген байдалга марксисчи ханы анализти берип шыдаар шинек чок болган, тургустунуп келген сорулгаларның берге чорукунга дужуп беришкиниң революсчу кол лозуңнар-биле чаап-чажырар хүлээлгелиг чөөн домактарның оруунга туруп алган. Иштики болгаш делегей хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле КБП-ниң удуртукчуларының сөөлгү үеде кодурып үндүрүп турары антиленинчи концепциялар оон бадыткалы болур-дур.

БАДЫТКАТТЫНМААН ШЕНЕЛДЕЛЕР

Кыдатка революцияның тиилелгезиниң болгаш улусчу эрге-чагырганың баштайгы чылдарында оон ажылчы чоннарының чедип алган улуг чедиишкиннерин бүгү совет кижилер, бүгү дэшпилзелиг кижи төрелгетен өөрүшкү-биле уткаан. Социал-экономиктиг чаартылгаларның түңнелинде Кыдат улустуң амыдыралчы деңнели бедээн, оон культуразы көдүрүлгэн. Кижиниң кижи мөлчүүр чорукту чок кылбышаан, индустриализацияның болгаш көдээ ажыл-агыйны кооперациязының оруунга, экономиктиг дүрген хөгжүлдениң оруунга кирген.

Бар чедиишкиннерни шын барымдаалаарын, социалистиг тургузуушкунун перспективаларын боттуг ёзу-биле көөрүн кыдат удуртукчулардан амыдырал негеп турган. Бир эвес хажыызынче быдаар биче буржуазтыг чаагаарлаашкынның аажок күштүг ыйыышкынын, а ол ышкаш хөй миллион тараачын массаларның эки амыдырал-чуртталганы канчап-ла дүрген чедип алырыл дээр шынныг чүткүлүн өөренип көрген болза, шак ындыг чөптүг көрүүшкүн черле эргежок чугула турган. Ынчалза-даа өскээр болган. Баштайгы чедиишкиннер кыдат удуртукчуларның бажын дескиндирипкен хире. Биче буржуазтыг базымышкынга алзышкаш, олар экономиктиг хоойлуларны, социалистиг өске чурттарның дуржулгазын херекке албайн, чуртун ол-ла дораан «коммунизастаарын» шиитпирлээннер.

«Улуг шураашкын» дугайында, Кыдатты эң кыска хуусаада-ла бүрүн «коммунажыдар» дугайында чөөн домактарны «шудургу ажылдаштың үш чылы—аас-кежиктиң он муң чылы» деп, халыдыглыг лозуңнар-биле сорук кирип, күрүне политиказының үстүү деңнелинге чедир көдүрген турган. Амыдыралдың боттуг фактыларын будулдуруп хажыдар чөөннээшкин чүве болганындан-на: чедип алдынган чедиишкиннерни эвин эртир мактаныын көргүзериндендаа, эң чоокку перспективаларның дугайында хоозун бодалдардан-даа коступ кээп турар апарган.

Шилчилге үезин, «шилчилге ниитилелин» социализм-биле домейлештирип, Кыдатка социализм тиилелгезиниң дугайында кончуг өөрүнчүг, ынчалза-даа мырынай үндезилээр барымдаа чок медээни чептеретпкен концепциялар шаанга кирип элбекшип келген. КБП-ниң удуртукчулары мынча деп медеглеп турганнар: «Бистиң чуртувуста ниитилел эрге-чагырганы пролетариаттың чаалап алганының болгаш бүдүрүлгениң чепсек-херекселинге өөнүнүн ниитилел системазын тургусканының үезинден бээр социалистиг шынарлыг бүдүштүг болуп турар; чогум-на харын ол үеден бээр чуртка коммунизме шилчишкиниң талазынга шынар талазы-биле өскерлишкиннер эгелээн».

Будүрүлгеге «улуг шураашкынны» боттандырарынче болгаш «улусчу коммуналарны» тургузарынче угланыышкын ниитилел харылзааларын организастаарынга төөгүнү кажарлап каантар, чурттуң ниитилел экономиктиг хөгжүлдезиниң деңнелин херекке албайн, коммунизмни чедип алыр дээр чөөн оппортунистиг чүткүлдерниң эгези болган. Социалистиг тургузуушкунуң боттуг хоойлуларын кедергей херексевес чорук «көдээге улусчу коммуналарны тургузар дугайында» КБП-ниң Төп Комитединиң 1958 чылдың август 29-тагы шиитпиринге онза чырыткыландыр илергейлеттинген. Социализм тургузуушкунун дүрген доозарынга эргежок чугула бааза Кыдатта шагда-ла тыптып келген деп санавышаан, КУР-нуң удуртукчулары улусчу коммунанны коммунизме дорт шураашкынның арганы берип турар чепсек кылдыр айтып турганнар. Улусчу коммунаны «социалистиг тургузуушкунну дүргедедиринге, социализмни хуусаа бетинде тургузарынга болгаш коммунизмче чөөрту шилчишкинге тараачыннарны удуртурунче угланган эргежок чугула кол угланыышкын кылдыр» чарлап турган. Чурттуң хөгжүлдезиниң чедип алдынган деңнелин херексевейн турар боттарының чаа чорудулгазын мактап үнелевишаан, КБП-ден домак суруктулери «коммунизмниң боттандырары Кыдатка моон соңгаар ырак келир үениң херээ болбайн турар» деп бадыткап турганнар.

«Улуг шураашкынны» боттандыргаш, хоорайларга болгаш суурларга улусчу коммуналарны тургускаш, коммунизмче дүрген кирери, оон уламындан ниитилел дениилгезиниң бажынга туруп алыры кончуг халыдыглыг чүүл болбайн аан. Ынчаарга чөөн үзелдиг домактаныышкын чогум чүү дээрге, оон чарап лозуңнарының болгаш баш дескиндирер чайырлыг чырыткыларының артында боттуг үндезиниң чок болуп турары болур. «Лозуңнар тергиин-дир, хандыкшылдыг-дыр, ээнертикчи-дир, — оларның үндезиниң туттунар чүвези чоктур,—революсчу домактың утказы ол ышкажыл» деп, В. И. Ленин бижээн. (Чогаалдары, т. 27, арын 1).

Шынныг чорук чөөнзүргей домактарны болгаш оларга үндезилеттинген авантюристиг политиканы кадыг-шириин шоодаан. Бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге «улуг шураашкын» боттанмаан. Ону харын ындыг болур кылдыр манап болур-даа турган: экономиканы кара-туразынга ажылап болбас. Экономикага күчү деген болбайн аан: эвин эрткен күженишкинниң болгаш онза дүрген хемчеглерни кылып турган, чыл дургаарында хөй хемчээлдиг үс-тывышчы шөйүп ээлдирип: түр үеде ажыл хүнүн узадып турган, продукцияның чамдык хевирлерин бүдүрер чорукту көвүдедип болбайн аан. Ынчалза-даа ол үр үргүлчүлеп шыдавас. Бүдүрүлге чорудулгазы—утопистерниң тура-соруунга эвес, харын боттуг хоойлуларның боттаныышкынынга чагырткан миллион-миллион кижилерниң амыдыралчы ажыл-чорудулгазының идепкейлиг чорудулгазы-дыр. Ол чорудулганы командылаашкын-биле эвес, харын ниитилел хөгжүлдезиниң деңнелинге таарышкан херек кырында боттуг деткиишкиннер-биле деткип болур. Төөгүнүң оршээлинге кордааш, ол деңнелди херексевестеп, ам-даа эртинмээн үе-чадаларны аха халыыр чорук ажык чок болган харын-даа хоралыг: оваарымчажок кылдынган базымнарның өжээнин төөгү эрте, азы орай-даа бол, негей бээр.

Кыдатка харын ындыг болган. Кыдаттың удуртукчулары чуртунга мындыг улуг каражаны таварыштырганын көөрү хараадаңчыг-дыр: бүдүрүлгениң дүрген көдүрерининң орнунга, «улуг шураашкынның» орнунга КУР экономиктиг бергелерниң оруунда кирген. Республиканың улус ажыл-агыйынга бодал чок хемчеглерниң түңнелинде эргежок чугула хамаарылгалар үрелген, чамдык адырлар бүдүрүүшкүнүн кызырып турар апарган. Ону бөгүн кыдат теоретиктер боттары база миннип көөр ужурга таварышкан.

Улусчу коммуналар база үе-шагның хыналдаларын тудуп шыдаваан. Күш-ажылга материалдыг деткиишкиннерни—материалдыг сонуургалдың принципин баксыраткаш, ол коммуналар чүгле көдээ ажыл-агыйның дүрген көдүрлүүшкүнүн хандырып шыдаваан эвес, харын массаларның күш-ажылчы идепкейин дыка кудулдадырынга чедирген. Ол чорук сөөлгү беш чылдарның дургузунда КБП-ниң удуртукчуларын көдээ улусчу коммуналарны «корум-чурумчудар» талазы-биле соксаал чок кампанияларны чорударынче албадапкан, моон алыс утказын алгаш көөрге, коммуналарны бүдүрүлге кооперативинче дедир ээлдирери болуп турар.

Мынчангаш, коммунизмче «улуг шураашкын» дугайында чөөн үзелдиг домак күштерни боттуг барымдаалаарындан хоорулган чаагай күзээшкинниг политиканың үндезини болу бергеш, черле боттуг аткааралаашкын, социалистиг тургузуушкунуң бергелериниң мурнунга дужуп беришкиниң болуп, аңдарып дүшкен. Тургустунган байдалды, бадыткаттынмаан шенелделерни бистиң дайзыннарывыс делегейниң бүгү социалистиг системазын бак көргүзеринге ажыглап турар.

Чүгле чөөнзүргей концепцияларны ажып эртип, аң октап турган, чедиишкиннерни чедип ап, Кыдатка-даа, бүгү делегейге-даа социализмниң хандыдыкчы кужун быжыглап болур.

КАДЫК БОДАЛДАН ЭЛЭЭН ЧӨӨН

Болуунуң догунаап делегейниң баштайгы чылдарында чаа Кыдат болуп тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиканың ёзулуг камгалакчызы кылдыр. Аңаа болгаш бүгү делегейге байдалды турумчудуп турар күчүлүг фактор кылдыр көргүскен. Тайбыңны камгалаар талазы-биле КУР-нуң идепкейлиг хемчеглеринге бүгү улустар өөрүп, тайбың кожа-хелбээ догунназашкынның сураглыг беш принциптерин Индия-биле кады саналдап үндүрген кыдат чазактың тайбың инициативазынга изиг байыр чедирип турган.

Ынчалзажок чамдык үелерден бээр КУР-нуң удуртукчуларының ажыл-чорудулгазынга тайбыңның болгаш социализмниң күштеринге улуг айыылдыг болгу дег чөөнзүргей, авантюристиг концепциялар улам-на улуу-биле билдинип келген. Кыдат удуртукчулар иштики чурумнуң бергелеринге таваржы бергеш, тургустунган байдалдан уштунуп үнериниң өске аргаларын дилеп тывары шиитпирлээн хире. Олар делегей харылзааларының хөгжүлдезиниң талазы-биле боттарының онза теориязын удуртулга болдургаш, ол бергелерни агартырын даштыкы чылдагааннардан дилеп турар апарганнар.

Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ турарының эргежок чугулазын сес кырынга хүлээп көрбүшаан, КБП-ден чарылдырыкчылар шынында ындыг политиканы империализмге догээр аргалыынга бүзүревес кижилер ышкаш кылдыр кылып турарлар. Делегей дайынын болдурбайн-даа барып болур база ол дайын болуп-даа чадавас, ол ийи аргаларның барын кара-өш-биле ажыглап алгаш, кыдат удуртукчулар боттарының идеологтуг болгаш практиктиг бүгү ажыл-чорудулгазын кеди чок перспективаны барымдаалап тургузуп турарлар-дыр. Ындыг арга-биле олар иштики айтырыглардан улусту чардыктырып, болуун чиганниглиг чоруун чөөн үзелдиг хөй-ле кедергей хөөрээк домактар-биле чаап чажырып турарлар.

«Чидитте удур чидии-биле» хоорлериниң эргежок чугулазының дугайында, «атомнуг бомба — саазын пар» болурунуң дугайында, чөөн үзелдиг домактарның кайгамчыктыг келир үеже кижи төрелгетениң аңнар чылдар аянныг теоретиктиг ветиналарының деңнелинге чедир көдүрүп үндүргеннер.

Делегейниң душкууралт чоруун кошкадып турар кезик-чамдык-даа дугуржулгаларны чедип алыр деп коммунистерниң шудургу оралдажышкыннарын оппортунизм-дир деп кыдат теоретиктер карган, боттарын эң-не чайгылыш чок революсчу оптимистер кылдыр чарлавышаан, шоодун турарлар-дыр. Империалистиг агрессорларга удур демисэлче массаларны мобилизастаавышаан, акы-дуңма партиялар термоядролуг дайынның оруунуң кижи төрелгетенге таварыштырыш болгу деги санап четтинмес човулаң-хилинчектерниң дугайын чугаалап үндүрүп келирге-ле, кедергей чөөн домакчылар акы-дуңма партияларны дужуп берикчи чиганникчилер, дайындан корткаңнар деп буруудадып турарлар.

КБП-ниң удуртукчулары боттарының төөгүлүг оптимизмин чүзен көрүп турарларыл? деп айтырыг тургустунуп турар. «Делегей төөгүзүнге кижи төрелгетенниң салым-хуузун техника эвес, харын кижи, улус массалар шиитпирлээр» деп чүвезинге сылдап алгаш, кыдат догматиктер дайынның деңнилеринче октаттырган туруп болур ындыг кижи курлавырларының арифметиктиг саналгаларын кончуг өөрүнчүг болгаш соруктуг кирикчен-дир деп санап турарлар. «Революсчу хөөн кирген улустар делегейде бүгү чоннуң 90 ажыг хуузу болуп турар — деп, «Жэньминь жибао» солун бижээн.— Ынчангаш кижи бүрүзү демисэлдиң үре-түңнелдери — делегей чоннуң 90 ажыг хуузу болуп, революсчу улустарның холунга бе азы ынабүрү чурттарда 10 хуу четпейн турар империалистерниң болгаш реакционерлерниң холунга кирер бе?—дээрзин болу көрүп болур. Ам кым кедизинде барган делегейниң ээзи болурун кижи бүрүзү көрүп болур».

Ону барымдаалааш, «оптимистиг даап-бодаашкынныарны кылып турарлар, ол даап-бодаашкынныарны ёзугаар алырга, термоядролуг дайынның оруунге бүгү ажылчы чоннар шуптузу-ла өртенип калбас болуп турар. Ынчалза-даа шак ындыг оптимизм «шупту кижилерни кайын дажыглап төдер» даап сестер-биле бодун часкарып турар хөөр хааржаа кылыр кижилерниң «оптимизминден» шоолуг-ла ылгалпас болуп турар-дыр. Шак ындыг хоозун чулчуруушкуннар марксисчи чаагай сеткилдиг чорукка ханы удурланышкак-тыр, улустарның амыдыралды бадыткап турар медерели аңаа удурланып турар.

«Коргуш чок болгаш чиганниг чок рыцарьлар» өттүнер, революцияның тиилелгезиниң ужун бүгү-ле чүүлдерни кылырынга белен революсчулар кылдыр көрдүнер чорук

(Төнчүзү 4-кү арынга).

Ю. Гагарин Францияда

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның национал хуралының болгаш сенадының француз-совет парламент бөлүктери делегейде баштайгы космонавт Юрий Гагаринни хүлээп алган.

Сенаттың люксембург ордуда бажыңынга ужуражылгазыннын болган. Генерал-лейтенант Н. П. Каманин болгаш ССРЭ-ниң Францияда элчини С. А. Виноградов олар совет космонавтыны үдеп чорааннар.

Национал хуралдың болгаш сенаттың француз-совет парламент бөлүктериниң мурнундан Шмиттлэн биле Армангө олар чүве чугаалаан.

Харыы чугаазынга Юрий Гагарин чылыг хүлээп алыышкын дээш француз парламентиниң кежигүннеринге өөрүп четтиришкинни илергейлеп, бодунуң өнүктери — совет космонавтарның байырын оларга дамчыткан. Бо хүлээп алыышкын болза, совет улуска француз улустуң эп-сетиин каттыштырылгазының илергейлээшкинни болур деп Юрий Гагарин чугаалаан.

Терешкова—кубачыларның аалчызы

ГАВАНА. (СЭТА). Космостуң маадыры Валентина Терешкова Хосталга ортулуунда аян-чорук кылып чоруп турар. В. Терешкова калбаа-биле сураглыг Варадеро курортка, Плайя Хиронга чораан. Совет херээжен космонавт Кубаның шериг-агаар күштериниң төлээлекчилери-биле ужурашкан. Майор Диоклес Торральба аңаа байыр чедирген. «Силерниң космоска ужудуушкунуңар бистиң бүгү улузувуска, ылаңгыя шериг-агаар күштериниң хевин кеткен бистерге кончуг өөрүшкүлүг болуушкун болган. Куба черге силерни көөрү биске кончуг өөрүнчүг-дүр» деп ол чугаалаан.

Шериг-агаар күштериниң төлээлекчилери Валентина Терешковага бөдал чечектерни болгаш Кубаның национал тугун тудускан. Тукту хүлээп ап тура Валентинаның чугаалааны: «Хосталганың бо тугу Кубаның нырынга мөңгези-биле кинсиип турар боозун».

Чуртка аян-чорук кылып чоруп турар үезинде Валентина Терешкованы социалистиг революцияның Чаңгыс аай партиязының Национал удуртулгазының кежигүннери Флавио Браво, Армандо Харт, Айдее Санта-Мария, куба херээженнерниң федерациязының Национал удуртулгазының кежигүну Лупе Велас үдеп чоруурлар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының сентябрь 2-де болган пленарлыг хуралынга Конгонуң (Браззавиль), Афганистанның, Израильдиң болгаш Марокконуң төлээлекчилери санал бергеннер.

Африка күрүнелериниң болгаш чазактарының баштыңнарының Аддис-Абебе болган конференциязының шиитпирлерин Конгонуң (Браззавиль) даштыкы херектер министри Гано чүүлдүгзүнүп көрген. Ооң бодалы-биле алырга, КНО-нуң садыг болгаш хөгжүлде талазы-биле ам болур конференциязы кошкак хөгжүлделиг чурттарның чиг-эдинге өртектерни таарыштырар ужурлуг.

Мээң чуртумнуң даштыкы политиктиг угланыышкыны блоктарга киришпестин болгаш аңгы-аңгы тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың божа-хелбээ доктааашкынның политиказы болуп өскерилге чок артар деп, Афганистанның төлээлекчизи Абдул Рахман Пежвак медеглээн. Божалары-биле найыралдыг харылзааларны тударын афган чазак бодунуң эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турар.

Ядролуг шенелделерни хоруглаар дугайында Москва Керээзин Пежвак бүгү кижи төрелгетенге чиигээшкинниң үнер деэзи болур кылдыр тодаргайлап көргүскен. Чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле 18-тиң Комитединде кирип турар чурттарның чөвүлел хуралын күрүнелер удуртукчуларының киржилгези-биле бедик деңнелге чорудар дугайында Совет Эвилелиниң саналын Пежвак бүрүн деткээн.

Чепсегленииишкинни дүжүрер дугайында айтырыгга хамаарыштыр Францияның туружунче болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарга КУР-ну киириштирерииче база ол чурттуң эргелерин КНО-га катап тургузарынче Кол Ассамблея улуг кичээнгейни салыр ужурлуг деп, Пежвак медеглээн.

Делегейниң амгы байдалы эрткен чылдарның байдалындан ылгалып турар-дыр деп, Израильдиң даштыкы херектер министри Голда Мейр медеглээн. Чоокку Чөөн чүкте туруп турар дүшкүүрлүг байдалды чугаалавышаан, ол черге «дайынны болдурбазын болгаш тайбынны камгалаарын» израиль чазак бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар деп, Мейр демдеглээн. Израильдиң дайын белеткелдерин күштелдирериниче угланыышкынның чаап чажырарынче угланган чамдык саналдарны пропагандачы сорулга-биле Мейр кодурген.

Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны күүсеттээн шаанда. Африкага болгаш делегейниң өске-даа черлеринге колониализм улам-на чаа-чаа каража-когаралдарны хүн үргүлчү таварыштырбышаан турда, тайбың херээ турушту болган туруп шыдавас деп, Марокконуң даштыкы херектер министри Ахмед Балафредж бодунуң чугаазынга айыткан. Ооң-биле чергелештир, экономика талазы-биле бот тускайлап чорукту чедип албаанда аныяк күрүнелерниң политика талазы-биле хамаарышпас чоруу божаннааш болур деп, ол онзалап демдеглээн. Колониалдыг үелерден салгал кылдыр артып калган бүгү-ле структураны чаарты тургузарының үезинде ол күрүнелер аажок улуг бергелерге таваржып турар, чүге дээрге оларның экономиказы мурнундагы колониалдыг чагырыкчыларның болгаш оларның контрагентилериниң холунга артпышаан турар-дыр деп, ол чугаалаан. Ол күрүнелерге чээшкиннерни болгаш чээлилерни тыпсыр турар күрүнелер болза кадрлар, техниктиг чепсек-херекселдер болгаш капиталдар чедишпес чорукка таваржып турар Африка күрүнелериниң хамаарышпас чоруун кызыгаарлаарын болганчок-ла оралдажы берген турар деп, Ахмед Балафредж чугаалаан.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА. Берлин. Республиканың найысылалынга сөөлгү чылдарның дургузунда тудуп тургускан бажыңнарже хөй-хөй чурттакчылар көжүп кирген. Аштап арыглаан бузундулар орнунга чаа чуртталга бажыңнары тургустунган.

ЧУРУКТА: хоорайның төвүнде чаа тудуларның хевири. АДН—СЭТА-ның фотозу.

МАРП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНГА БЕСЕДА БОЛГАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның чазак төлээлериниң баштыңнары-биле беседа Моолдуң араттың революстуг партиязының ТК-зының Политбюрозунга октябрь 3-те болган. Чоокку 20 чылдарда МАР-ның хөгжүлдезиниң чиңгине перспективалыг планының кол угланыышкыннарын Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери акы-дуңма социалистиг чурттарның план органнары-биле таарыштыр чорудар дугайында айтырыгның талазы-биле болган чөвүлел хуралга ол төлээлер киришкен.

МОНЦАМЭ агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, беседага эштер Ю. Цеденбал, Ж. Самбу, Ц. Дугэрсүрэн, Б. Лхамсүрэн киришкен. МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы болгаш Бурпланның даргазы Т. Рагча, Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Ц. Пунцагноров беседага база олурушкан.

МАРП ТК-ның бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ю. Цеденбал акы-дуңма социалистиг чурттарның чазак төлээлеринге алдар болдурган хүлээп алыышкынны тургускан.

ДАШТЫКЫДАН ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

◆ ГДР-де партия чырыдыышкынының четкизинге өөредилге чылы Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң политбюро кежигүнү профессор Курт Хагериң «Марксизм-Ленинизм — бистиң демиселивистиң тугу болгаш чепсээ» деп темага лекция номчааны-биле ажыттынган. Ол лекцияга Берлинниң 3 муң ажыг пропагандистери, партия кежигүннери болгаш кандидаттары база кежигүн эвес ажылчыннар киришкен.

• • •

◆ Болгарияның, ГДР-ниң, Венгрияның, Польшаның, Чехословакияның болгаш Румынияның ужар чүүл шугумнарының төлээлериниң конференциязы Прагага болуп эрткен. Бо чурттарның найысылалдарының аразынга хүн-бүрүнүң ужар чүүл харылзааларын тургузарының дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

• • •

◆ Угандының чазаа Мурнуу Африкан республика-биле бүгү садыг харылзааларын хоруглаан. Садыг министри Майонджа-Нкаиги Мурнуу Африкан республика-биле садыг харылзааларының үзүлгенинниң дугайында чазактың шиитпирин сөөк-язы ылгаар Фервурдтуң чазааның чорудуп турары, Апартеидтиң бужар политиказынга удур чоруттунган деп медеглээн.

• • •

◆ Барыын Берлинде америк болгаш француз шериглерниң ийи хонуу хуусаалыг дайынчы өөредилгези доозулган. Ону «фронтучу хоорайда» дүшкүүрлүг чорукту күштелдирери-биле кылган. Ол өөредилгеге шериглерниң янзы-бүрү кезектериниң бүдүн чартык муң хире солдаттары киришкен болгаш ында чоокта чаа эккелдирген чаа хевириниң америк танкаларын ук өөредилгеге ажыглаан. Ол шериг өөредилгезиниң кол сорулгазы шериг кезектериниң дайынчы белеминхынаары болган.

• • •

◆ Италияда амыдыралдың үнези бо чылдың августа эрткен чылдың ол-ла айы-биле деңнээрге 8.2 хуу өскен.

• • •

◆ Бир неделя бурунгаар болган шериг эргилдезиниң түңнелинде эрге-дужаалындан дүшкен. Доминикан республиканың президентизи Хуан Бош Пуэрто-Рикода чедип келген.

Эдлай Стивенсоннуң минниишкини

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Пономаревтуң дамчыдып турары болза:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының Социал комитединге чүве чугаалап турган америк төлээлекчи Эдлай Стивенсоннуң билингени болза, АКШ-тың чонунуң 10 хуузу болуп турар негрлер «кандыг-даа артык эргелерден казыттырган, чурттаар бажың шилип алыр, балылаашкынга киржир, өөренир болгаш ажыл алыр эргези чок болуп турар».

АКШ-та расизмни узуткап чок кылыры «кончуг оожум чоруп турарын» Стивенсон миннир ужурга таварышкан. Сөөлгү он чылдарда Каттышкан Штаттарда негрлерни эриидээр чорук элээн кызырылганын америк төлээлекчи мактап турган. Ындалза-даа сөөк-язы ылгаар чорукка удур демиседип турар негрлерни муң-муңу-биле кара бажынче болгаш албадал лагеринче кир октап турарын, полицияның ыттарынга үспердедип турарын ол чугаалаваан.

Хөй-ниитиниң санал-оналын алыр америк институт америкаң чурттуң ниитиги айтырыгларының кайызының эң чугула деп санап турар дугайында санал алыышкынны июльда чорудукан. Саналын бергеннерниң 52 хуузу чуртта сөөк-язы ылгаар чорук эң чугула айтырыг болур деп харыылаан.

Конгода парламентини чүге дүжүргенил

Конгонуң парламентизиниң сессиязын сентябрьның 30-де Конгонуң президентизи Касавубунуң чарлыы-биле соксаткан, ол болза парламентини херек кырында дүжүргени ол болуп турар. Чурт хоойлу үндүрер дээди орган чок арткан, чүге дээрге парламентиге чаа соңгулда чорударының хуусаазы айыттынмаан болгаш соңгулданы кажан чоруткан турары билдинмес.

Конго парламентини дүжүрген чорук делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин Бельгияның ол мурнундагы колониязынче база катап хаара туда берген. Конгонуң хамаарышпас чоруун чарлаандан бээр үш чыл ажыг үе эрткен, ынчаарга ол чылдарның дургузунда ук чурт иштики силгиишкиннерге таваржып келген.

Конгонуң конституциязының төлевилелин ажылдап кылыр ужурлуг «хоойлу үндүрер органнарның шиизи чок чоруу-биле» ол чорук тайылбырлаттынар дээр янзылыг кылдыр. Касавубу парламентини тараткаынының дугайында шиитпирниң чылдагаанын айыттышаан, медеглээн. Шынап-ла, чурттуң хамаарышпас чоруунуң үш чылдарының соонда чуртта бодунуң конституциязы чок болуп турар. Бельгилерниң кылып тургусканы «Кол хоойлу» деп адаар хоойлу Конгода күштүг болуп турар. Конституция дугайында айтырыгны сентябрьның эгезинде ажыттынган парламент сессиязынга чугаалажып көөр ужурлуг турган.

Парламентиниң ажылының чорудулгазында конго чазактың политиказын оппозицияның депутаттарының талазындан шыңгыызы-биле шүгүмчүлей берген. Чуртта тургустунган халаптыг байдалды депутаттар боттарының чугааларынга чугаалап турган. Конгонуң экономиказы бурунубиле сандараан. Саазын акшаның үнези дүргени-биле кудулаан. Ажыл чокталыр чорук конголарның эрээзи болу берген. Ынчаарга ол берге байдалдарның үезинде Адуланың чазаа бюджеттиң бүгү-ле орулгалыг кезээниң үштүң бир хуузун... конго армияның чаарты белеткээриниге чарыгдап туруп берген.

Ооң-биле чергелештир чуртта хоойлу-дүрүмнү шуут херекке албастаан. П. Лумумбаның идеалдарын чазак таптай баскан, а ооң херээнии шынчы уламчылакчызы, парламент депутады Антуан Гизенга суд болгаш истелге чок черге 19 айларда хоругдалда чыдып турар деп, депутаттар медеглээн. А. Гизенганың салым-чолунуң дугайында айтырыгны депутаттар барык-ла хурал бүрүзүнге көдүрүп үндүрүп турган. Гизенгага удур идип үндүрген буруудаашкыннарның меге-хоозунун сөйтталап илереткеш, ол чалбыыштыг патриотту хостаарын парламент деткээн. Ынчалза-даа А. Гизенганы бо хүнге чедир-ле хоругдалда туттушаан турар.

Чуртта улам-на улуг деткимчени чаалап ап турар Конгонуң патриотчу күштериниң иштикиниң болгаш даштыкының реакциязы базып шыдаваан дээрзин парламентиге чугаалажыышкыннар көргүскен. Конго реакцияның күткүүшкүнү турза-даа, парламентиде элээн хөй албан-дужаалдарга чөөн күштерниң кандидаттарын соңгааның фактызы ол дугайын херечилеп турар. Чагыртпаан парламент премьер-министр Адуланың даштыкы политиказын база-ла шүгүмчүлээн, национал удур угланыышкынны чорудуп, Каттышкан Штаттарның мурнунга дүжүп берип турар дээш, ону депутаттар буруудаткан.

Парламентиниң ажылдап турган үезиниң дургузунда чурттуң найысылалы Леопольдвильде дүшкүүрлүг байдал тургустунган. Экономиктиг болгаш политиктиг негелделерни идип үндүрген Конгонуң эң улуг профэвилелдериниң ажыл соксадыышкынын эрге-чагыргалар чүгле чазак шериглериниң дузазы-биле чайладып шыдаан. Профэвилелдериниң чаңдык ажылдакчыларын тудуп хоругдаан. А. Гизенганың аш чарлааны-биле холбаштыр, сентябрьның төнчүзүнде Леопольдвильге конголар массалыг чыскаалдарны кылган болгаш А. Гизенганы хостап үндүрерин негээннер. Чурттуң эң улуг политиктиг партиялары — Конгонуң национал шимчээшкини (МНК) болгаш африкан сагыш-сеткил каттыштырылгазының партиязы улустуң ол чептүг негелделерин деткээн. Хөй-хөй парламентарийлер, Африканың демократтыг эвилели партияның аныяктар организациязы, конго студентилерниң бүгү-ниити эвилели болгаш өске-даа организациялар аңаа боттарының үнүн каттыштырган.

Ынчангаш бо байдалдарның үезинде реакцияның албадалы-биле Конгонуң парламентизин тараткан-дыр. Эрге-чагыргалар парламентини тараткаш, оппозицияның аскын дуглаарын, ооң демисежиринин ажык аргаларын казыырын, чуртта патриотчу күштерге удур халдаашкынны калбартырын оралдажып турарлар. Патрис Лумумбаның идеалдарынга шынчы партия болур МНК-ниң болгаш Антуан Гизенганың хамааржыл турары африкан сагыш-сеткил каттыштырылгазының партиязының ажыл-чорудулгазын Леопольдвильде хоругдаан. Ол партияларның даргаларының оралакчылары, парламент депутаттары Э. Бошеле-Давидсонну болгаш Г. Юмбуну тудуп хоругдаан. Антуан Гизенганы хостаарын негээп чыскаалдарның чүс-чүс киржикчилерин база-ла тудуп хоругдаан.

Национал-патриотчу күштерни кошкадырынче чүткүвүшаан, реакция болза оппозициялыг партияларның баштыңнарын, парламент депутаттарын, ооң иштинде А. Гизенганы-даа кара-туразы-биле ужур-дуржок аажылаар бодап турар. Парламентини дүжүргенниниң уржуктарының бирээзи болза парламент депутаттары дээп болбас эргезинден казыттырганы болур деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан. Ындыг болган төлээде оларны меге-хоозун буруудаышкыннар-биле-даа судтап болур ышкажыл. МНК-ни чарыдырарын, партияның удуртулгазын сандарадырын реакцияны күштер база-ла оралдажып турар.

Американнарның ажылдап кылганы, барыын чүктүн салдарынга алыскан бүгү-ле күштерни каттыштырарының планын боттандырарынче Конгода реакция кирип турар деп, Каир солун «Аль-Гумхурия» чоокта чаа бижээн. Парламентини дүжүрген чорук болза Барыын чүктүн империалистиг болгаш колониалдыг бөлүктериниң Конгога удур чаа сүлчээзиниң тудуш кезээ болуп турар.

Конгода амгы болуушкуннар болза реакция Мобутунуң шериглериниң дузазы-биле күрүне эргилдезин кылган, парламентини тарады сыырган 1960 чылдың сентябрьның аар-берге хүннеринге аажок дөмейлежип турар. Даштыкы информация агентилелдериниң дыңнадып турары-биле алырга, парламентини дүжүрер дугайында шиитпирни хүлээп алырда, Касавубу конго армияның командылакчызы Мобуту-биле сүмелешкен болуп турар. «Бинза бөлүглежиишкини» деп адаар бөлүглежиишкиниң удуртукчуларының бирээзинге баштаткан шериг чагыргазын Конгога тургузарынче оруку реакция аштап турар эвес ирги бе деп оңдаксыныышкын тыптып келир. Ол бөлүкке Мобутудан аңгыда, Конгонуң айыыл чок чорук албаның начальниги Нендака, ам Адуланың чазаанда министр албан-дужаалдарны ээлеп турар Бомбоко болгаш өске-даа кижилер база-ла кирип турар.

Бо чылдың чайынында Мобуту АКШ-ка чораш, конго армияны НАТО чурттары АКШ-тың удуртулгазы-биле «чаарты белеткээриниң» дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. «Чоокку келир үеде Конгонуң политиказын тодаргайлаарынга Мобуту кол рольду ойнаар апаар» деп, аңаа холбаштыр Каир журнал «Аль-ахрам аль-иктисадий» айыткан. АКШ шериг ёзу-чурумунга бурун деткимчени көргүзер болгаш ону быжыгаарын оралдажып турар деп, ол журнал бижээн.

Парламентини дүжүргенинге өөрүп турарын Конгонуң реакцияны солуннары чажырбайн турар. Леопольдвильде массалыг тудуп хоругдаашкыннарны чорудуп турар. Парламентиниң куруг бажының шериглер бүзээлеп алган турар.

В. КУЗНЕЦОВ.
(СЭТА).

Чөөн үзелдиг домактар болгаш шынныг чорук

(Төнчүзү. Эгези үшкү арында).

дыка-ла читаничиг болур болбайн аан. Ынчаарга амы-тыны-даа харам чок чоруп турар революсчуларның эрес-дидим чоруу дээрге, улустарның амы-тынын өргүптеринге белен чорук эвес-ле болгай. Шак ындыг «белен чорук» болгаш шак ындыг «эрес-дидим чорук» чүгле массаны аткаар идип, революцияның херээн бойладып болур аргалыг. Мынчангаш В. И. Ленин мурнунда-ла мынча дээн: «Революсчу дайын дугайында революсчу домак революцияны өлүрүп каан» деп бистиң дугайывыста ажыглыг шынны кажан-бир шагда чугаалаваая турар төлээде, революсчу домакка удур дайылдажыр херек, дайылдажыр, ылавыла дайылдажыр апаар» (Чогаалдары, т. 27, арын 10).

Шынныг чорук маңаа база ону херексевес кижилерден, демиселдиң боттуг логиказын барымдаалап көрбес кижилерден өжүн калыг-дошкун негей бээр. Агаарга, космиктиг делгемге болгаш суг адаанга атомнуг шенелделерни хоруглаар дугайында Керээге хамаарыштыр чөөнзүргей турушту ээлеп алгаш, ККП-ниң удуртукчулары тайбың дээш эң улуг тулчуушкунну чорудуп турар улустарның тура-соруун ооң уламындан херекке албааннар. Совет чазактың сентябрь 21-деги Медеглелинде демдеглеп турарын ёзугаар алырга, догматиктерниң чепсеглениишкиннерни дүжүрериң чүгле империализмни чок кылганының соонда чедип ап болур дээрзиниң дугайында уралакчы, ыткыр революсчу бодалдарының артында делегей социализминиң күштеринге, ажылчын аңгының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң күжүнге бүзүревес чорук, демиселде бергелерден коргуушкун чаштынып чыдар.

ККП-ниң удуртулгазының политиктиг шугуму, делегейниң чаа дайынның таарымчалынга үндезилеттинген ооң амгы даштыкы политиктиг практиказы улуг айыылдарлыг болуп болур. Шак ындыг чигелээшкин болгаш шак ындыг ажыл-чорудулга империализмниң милитаристиг чүткүлдерин күштелдирериниге идиг бээр өске чүүлдер-биле холбаштыр боттуг фактор болуп, империализмниң авантюраларын элээн боттуг чүүлдер кылыптып болур.

Бир эвес «калчаалыглар» термоядролуг дайынны өөскүдүп үндүрүптер болза, улустар капитализмни хөөржүдүп каар дээрзинде маргылдаа чок. Маргылдаа болза өске чүүлдүң дугайында. коммунистер кандыг перспективаны барымдаалаар ужурлугул, олар боттарының бүгү күженииишкиннерин чүү чүвеже мөөңнээр ужурлугул, түңнелинде олар кандыг арганы чедип алырын оралдажыр ужурлугул?— дээрзиниң дугайында чоруп турар. Чогум-на харын ол бодал-биле алырга, ККП-ниң удуртукчуларының бир-тээ делегейниң чаа дайыны капитализмниң өлүрүн дүргеделир болганда, ортан кортпаза чогуур дээр чорукка үндезилеттинген теоретиктиг тургузулгалары болгаш практиктиг хөделиишкиннери мырыңай ойлук чок чүвелир.

Биче буржуазчы биле пролетаржы революсчунуң аразында принципиалдыг ылгал чүдел дээр болза, биче буржуазчы революсчу чүгле капитализмни үрегдээрин бодап турда, пролетаржы революсчу болза чүгле капитализмниң болун үрегдээрин эвес, харын социализмни тургузарын сонуурган турарын-да болур. В. И. Ленинниң бижээни болза: «Чедир согарыг, үрегдээри болгаш өске-даа чүүлдер социализмни тургузарынга четпес дээрзин эскерип көрбези биче буржуазтыг революсчунуң шынары-дыр,— ол дээрге улуг өнчүлүгте удур сербейип келген биче өнчүлүгте таарыжыр чүвеле,— ынчаарга пролетаржы революсчу ындыг алдагдалды кажан-даа кылбас ийик» (Чогаалдары, т. 27, арын 301).

Революсчу ажылчын аңгыга болгаш ооң авангардызы — марксисчи-ленинчи партияга эрги делегейден чүү салгал болуп артары, чаа ниитилелдиң тургузуушкунун кандыг байдалдарда калбарары оларга ырак-та-ла сагыш амыр көөр чүве эвес болдур ийин. Чогум-на харын ооң биле холбаштыр алырга чүл дээрге, делегейниң термоядролуг дайынын дамчыштыр социализмче баар орук, бир-тээ ол дайын тыптып келген таварылгада бүдүрүкчү күштерниң аажок улуг үрегдээринге, миллион-миллион ажылчы чоннарны чок кылырынга чедирер болганда, революсчу ажылчын аңгыга болгаш ооң авангардызы — марксисчи-ленинчи партияга чүгле күзенчиг принцип болуп таарышпас эвес, харын барымдаа кылдыр алгаш, бодунуң политиказын таарыштыр тургузары эргежок чугула практиктиг чигелээшкин-даа болуп шыдавас.

Ынчангаш, «чидигте удур чидим-биле» дээр политикада чөөн үзелдиг домак, термоядролуг дайындан төрүттүнүп келир «ёзулуг кайгамчыктыг келир үениң» дугайында оптимистиг чулчуруушкуннар боттуг амыдыралга холбаштыр алырга, тайбың дээш демиселдиң бергелериниң мурнунга чигзиникчи дүжүп беришкин, биче буржуазтыг турушсарже соруп киришкин болурундан өске, чүү-даа эвес-тир. Чүгле ындыг янзылыг чөөнзүргей угланыышкыннарны ап октап, бүгү күштерни мөөңнеп болгаш тайбынны быжыглаарынга бүгү арга-хемчеглерни ажыглап тургаш, бүгү кижи төрелгетенге ёзулуг кайгамчыктыг келир үени империалистерден чаалап берип болур.

• • •

Коммунистиг шимчээшкинге марксизмниң калбарган тудум-на, ККП-ниң удуртулгазындан амгы чөөн үзелдиг оппортунистерниң турушарының бүгү-ле барымдаа чок чоруу калбак ажылчы массаларга улам тодаргай билдингир болган тудум-на, чарыдырыкчыларның коммунистерже халдаары, нүгүлдээшкиннери шинек чокталыр болгаш калчаалыг болу бээр. Бодунуң турушарын марксисчи ёзу-биле шүгүмчүлеп турарын буруу шавар шинек чок болу бергеш, кыдат теоретиктер: «Улугларның аажы-чаңын бичиилер бодунуң хемчээ-биле хемчевес болгай аан» деп ыят чок медеглеп турарлар. Кижи бурузу бодунуң турушарын харын бодунуң билири-биле камгалаар-ла ийнеп! Ындыг янзылыг «улугларга» — марксизмден аткаарлакчыларга В. И. Ленинниң адресаан сөстерин маңаа кавчап сагынмайн баар бээр: «...Хоозун домактарны болгаш мистификацияны оларның кайын-даа тыпты келгениинден хамаарылга чокка, революсчу авантюристерниң «программаларынга»-даа, оларның чогаалчыгаштарының эң-не чырыткылыг черлеринге-даа, азы шын иштиң дугайында, арыг чалбыыш дугайында, магалыг арыг-силиг чорук дугайында болгаш өске-даа хөй чүүлдер дугайында хөөремик билиишкиннерге-даа (сүзүглүг чугааларга-даа — **Ред.**) тыптып келгениинден хамаарылга чокка, сойгалап илередир деп хүлээлгевисти күүседирде бистерге чаржынчыг сөстерниң кандыг-даа агымнары шаптыктап шыдавас деп чүвени утпанар» (Чогаалдары, т. 7, арын 25).

Марксисчи шынныг чоруктуң чырыын кандыг-даа улуг хоп-нүгүл дуглап шыдавас дээрзинге коммунистер чигзинмейн турар.

А. БУТЕНКО.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага чаашкын барык чагбас хүн болур. Кызылга чаашкын чок. Хат кошкактан өй-тавынга чедир, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага — 8—13, а Кызылга—11—13 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: **«Эмин, уруглар»** 10, 12. **«Саша амыдыралче кирип тур»** 2, **«Эң-не озал поезд»** 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Алдын дүгүүр»** 10, 11.15, 1.15. **«Шынаада демисел»** 3.15, 5.15, **«Дээрбениң аныяк ээзи»** 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Памирниң уруглары»** 2.30. **«Дүнеки базымнар»** 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Бир катап орай күзүн»** 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуу 24 — 63, редакторнуу оралакчыларының 35 — 21, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьның 23 — 35, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54, үлетгүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01375.

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 6 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 238 (5642).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Улуг Октябрьга

Суггарылгалыг черлер—тараа бүдүрерин өстүрериниң чугула үндезини

Чурттуң экономиказының хайнышкынныы-биле чечектелип, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиниң улам бедип турары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге улам-на бедик негелделерни салып турар. СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы Программада тарааның ниити чыылдазын 1970 чылда 14 миллиард пуд, а 1980 чылда—18—19 миллиард пуд чедирер дээрзин көрген.

Тараа ажылы — бүгү көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң үндезини. Бистиң партия, совет улус тараа ажылын быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырган. Ооң түңнелинде сөөлгү он чылдар иштинде чуртта тараа бүдүрүлгези барык ийи катап көвүдээн. Ынчалза-даа колхозтар болгаш совхозтар болза чер болгаш мал ажылының продуктуллуун улам ынай бедидеринге, көдээ ажыл-агыйны шапкынчыларынга, дүжүттү өстүреринге, тарааның ниити чыылдазын улам көвүдедиринге боттуг аргаларлыг болуп турарлар.

Соңгу Кавказтың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза:

«Тараа бүдүрерин чүнүң ужун дүргедедип болур бис? Ында ийи боттуг үндезин бар. Ол дээрге—минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериниң көвүдедири болгаш суггарылгалыг черлерге тараа ажылын калбартыры.

Тараа бүдүрерин көвүдедиринге ол ийи үндезиннерниң шиитпирлиг ужур-дузазын бистер шуптувус билир, көдээ ажыл-агый химиязын база суггарылгалыг чер ажылын хөгжүдер талазы-биле соңгаарладыышкын чок хемчеглерни ап чорудар ужурлуг бис».

Тараа бүдүрерин көвүдедириниң сорулгазын бистиң чуртка мынчага чедир тарылга шөлдерин калбартырының күзели-биле шиитпирлеп турган. Ынчангаш, ол чорук болза дүжүттү өстүрериниң кол аргазы болур минералдыг чемишчидилгелер биске четчир санныы-биле чок турган үеде шын турган. Ам, химия үлетпүрүнүң дүрген өзүп турарының ачызы-биле шөлдерге чемишчидилгелерни төгериниң көвүдедириниң болгаш ооң харазында дүжүттү шиитпирлии-биле бедидериниң улуг аргалары ажыттынып турар. Хоорзун черлер тарааның кол нуруузун берип турар болгаш моон соңгаар-даа бээр. Ол черлерге дүжүттүң өзүушкүнү—чурттуң тараа курлавырын көвүдедириниң кол курлавыры ол.

Тарааның ниити чыылдазын көвүдедириниң бир чугула үндезини болза суггарылгалыг черлерге тараа ажылын калбартыры, суггарылгалыг черниң гектар бүрүзүн эң ажыктыы-биле ажыглаары болур. Улуг Лениниң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырбышаан, суггарылганы хөгжүдер талазы-биле Коммунистиг партия аажок улуг ажылды кылган. Суггарып турар черлер барык 9 миллион гектар болуп турар. Суггарылгалыг черлер — чоннуң ёзулуг байлаа, бистиң чурттуң хөй-хөй республикаларының экономиказын хөгжүдериниң күчүлүг үндезини.

Мурнакчы колхозтар болгаш совхозтар суггарылгалыг чер ажылын эң ажыктыы-биле чорударының үнелиг дуржулгазын чедип алган, ристиң, кукурузаның, күзүн чажып тарыыр кызыл-тастың, чочак-тарааның болгаш эң үнелиг өске-даа культураларның бедик дүжүүн олар өстүрүп турарлар.

Суггарылгалыг черни билдилиниң-биле ажыглап турарының чижектери хөй. Ооң-биле кады ол ындыг черлер дугайында чамдык черлерде эки ээ болуп ажылдавас чүүлдер бар. Эрткен чылын чуртка суггарылгалыг черлерден гектардан-на тарааны 11,8 центнерни, кукурузаны—18,2 центнерни алган: ристи гектардан-на Казахстанга—15,7 центнерни, Узбекистанга—19,2 центнерни, Россия Федерациязынга—28,6 центнерни ажаап алган. Бо дээрге колхозтар болгаш совхозтар тарааны болгаш өске-даа культураларны бүдүрерин көвүдедиринге бар улуг аргаларны хөй эрттирип турарын чугаалап турар-дыр.

Коммунистиг тургузуушкунуң көдээ ажыл-агыйны дүргени-биле көдүрериниң эрте-ажыктары суггарылга системазын шиитпирлии-биле экижидерин негеп турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның тускай эртемниглериниң, удуртукчуларының хүлээлгези чүл дээрге, суггарылгалыг черлерге үлегерлиг чурумну тургузары, оларның шынарын эки билири, минералдыг чемишчидилгелер талазы-биле хереглелди тодарадыры, чылдың-на бедик дүжүттү ап турарын чедип алыры болур. Суггарылгалыг черлерден эң чоокку чылдарда немелде бүдүн чартык—ийи миллиард пуд тарааны алыр кылдыр ажылды ынчаар организастаар херек.

Суггарылгалыг черниң гектар бүрүзүн эң-не ажыктыы-биле ажыглаары бүгү чуртка, бистиң бүгү улузувуска канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Аңаа холбаштыр Ортаакы Азияның болгаш Закавказьениң ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Олар бар турар байлак аргаларны улам долузу-биле ажыглаар, хөвең болгаш техниктиг өске-даа культураларны когаратпайн турган, аъш-чем база мал чеми тарааның курлавырын көвүдедир ужурлуглар. Агаар-бойдузунуң ында таарымчалыг байдалы болза, чижээлээрге, чочак-тарааның, кукурузаның чылда ийи дүжүдүн өстүрүп алыр аргазы ол черлерде берип турар. Алдыы Поволжьениң, Кубаньның, Донуң, Ставропольениң, Украинаның мурнуу областарының суггарылгалыг черлеринге чогуур чурумну тургузар дугайында ам-даа хөй ажылдарны кылыр апаар. Мурнакчыларның дуржулгазының чугаалап турары чүл дээрге, суггарылгалыг черлерге кала-даа бол гектардан-на: ристи — 50 центнерни, кукурузаны тараага — 80 центнерни, кызыл-тасты—40 центнерни ап болур-дур.

Ам бар туруп турар суггарылгалыг черлерни ажыглаарын үндезининдеп экижидери-биле чергелештир партия болза, тарааның шөлдерин дыка калбартыр, ристиң, кукурузаның, кызыл-тастың, чочак-тарааның болгаш өске-даа культураларның чылдың-на магадылаттынган дүжүттерин алыр төлээде, суггарылга тудуушкунунуң калбак программазын боттандырар деп көрүп турар. Тускай эртемниглерниң баш бурунгаар санааның ёзугаар алырга, Ортаакы Азияның республикаларынга болгаш Казахстанга, Россия Федерациязынга болгаш Украинаның мурнуу талазынга эң чоокку чылдарда суггарылга кылыры-биле 2 миллион 800 муң гектар чаа черни шиңгээдип ап болур. Көдээ ажыл-агый культураларын ажаап өстүрер болгаш ажаап алыр талазы-биле бүгү ажылдарны механизастаар деп сорулга-биле суггарылга ажыл-агыйын чорудар херек.

Суггарылга ажылын улуу-биле калбартыры күрүнеден дыка хөй капитал салыышкынның негээр апаар. Ол капиталды эң-не дүргени-биле эгидип алырын чедип алыры чугула. Суггарылга системаларын тудары-биле чергелештир суггарар чаа черлерни база шиңгээдип ап турар херек. Бо талазы-биле Бурят ховуда совхозтарны организастап турарының болгаш чаа черлерни шиңгээдип ап турарының дуржулгазын нептередир болза эки. Ында суггарылга тудуунга үнген чарыгдалдар бир-ийи чыл болгаш-ла эгиттинип турар.

Бөдүүн суггарылга системазын тудар талазы-биле мурнакчы ажыл-агыйларның инициативазын бүгү хемчеглер-биле деткиири чугула. Краснодар крайда «Кубанец» совхозтуң коллективи бо талазы-биле байлак дуржулгалыг болуп турар. Боттарының күжү-биле, шоолуг эвес чарыгдал үнүрүп турган, нарын эвес конструкциялыг суггарылга системазын ында тургузуп алган болгаш ам 240 гектар черни суггарып турарлар. Совхоз гектар бүрүзүнден кукурузаның 75 центнер тараазын болгаш 800 центнер ногаан массазын алган. «Кубанец» совхозтуң ол кылган чүүлүн кандыг-даа ажыл-агый кылып шыдаар!

Суггарылга тудуун хөгжүдер чорук тускай эртемниглерниң мергежилдиг кадрларын белеткээр дугайында онза сагыштыг салырын негээр. Суггарылгалыг чер ажылынга инженерлерни, агрономнарны, гидромелиораторларны, техниктерни көдээ ажыл-агыйның дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге өөредирин шиитпирлии-биле экижидер херек. Ол кадрлар чүгле теория талазы-биле ханы билиглерлиг болур эвес, харын база быжыг организакчылар болур, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин эки өөренип алыр, оларны практиктиг ажылга ажыглап билир болур ужурлуг.

Бүгү черлерге — суггат чок-даа, суггаттыг-даа черлерге— келир чылын бедик дүжүттү алыр төлээде, амдан эгелээш эки ажылдаар херек. Чазын тарыыр тараа культураларынга аңгысты андарар, түс черниң чемишчидилгезин хөйү-биле белеткээр, бүгү тарылга шөлдерин бедик шынарлыг үрезиннер-биле курлавырлап алыр, тараажыларның болгаш механизаторларның өөредилгезин организастаар болза чогуур. Көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин тараа бүдүрерин көвүдедириниң улуг программазын боттандырарынче көдүрүп, колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылды организастаарының болгаш төлээгениң улам ажыктыг аргазын хереглээр, бүдүрүлгени өстүреринге кижилерни материал талазы-биле сонуургалдыг болдурар чорук чугула.

Тараа культураларының дүжүттүң бедидер талазы-биле партияның көрүп турар хемчеглери — кайгамчык улуг чугула херек болур. Ол— бүгү улустуң сорулгазы-дыр!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Тес-Хем районнуң «Чаа орук» колхозунуң даргазы эш АМЫРБИТКЕ

Партия организациязының секретары эш МАКСЫРГА

Комсомол организациязының секретары эш ЕНДАНГА

Күрүнеге сүт болгаш дук садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткени-биле холбаштыр Тес-Хем районнуң «Чаа орук» көдээ ажыл-агый артелиниң эр, херээжен колхозчуларынга СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирбишаан, колхозтуң ажыл-ишчилери пландан ажыр 150 центнер сүттү чыл төнчүзүнге чедир садар, мал кыштагладыышкынның организастыг белеткээр болгаш эрттирер, өске-даа көдээ ажыл-агый ажылдарын хуусаазында доозар дээрзинге бүзүрелин илередип тур. Малга чемнер болгаш кыштаглар белеткээрин күштелдиреринче, малчыннарның чуртталга-амыдыралынга таарымчалыг байдалды тургузарынче онза кичээнгей салырын СЭКП обкому болгаш Министрлер Чөвүлели сүмелеп тур. Аңгыс аңдарылгазынче база 1964 чылдың тарылгазынга үрезиннер белеткелинче онза кичээнгей салыры эргежок чугула, ооң-биле Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткуур.

СЭКП ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Тес-Хем районнуң «Чаа орук» колхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, күрүнеге сүт, дук садар талазы-биле чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Күрүнеге 200,3 тонна сүт, 630 центнер дук саттынган. Бодувустуң аргаларывысты санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир 150 центнер сүттү садарын болгаш ажыл-агыйның чедиишкиннииг доозарын хүлээнип тур бис.

Колхоз даргазы С. АМЫРБИТ.
Парторганизация секретары Б. МАКСЫР.
Комсомол организациязының секретары Т. ЕНДАН.

Байырлалга белек

Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжы Кызылдың бүдүрүлгелеринде, тудуг болгаш транспорт организацияларында улам калбарып турар. Чарыштың мурнуку одуруунда Минкомхоз АТК-зының коллективи, олар сентябрьның тонна-километр талазы-биле онаалдазын 135 хуу күүсеткен.

Коллектив чүък сөөртүлгезиниң чыл планын декабрь 5-те күүседир дээнин эде көргеш, ам Октябрьның байырлалынга уткуштур доозарын хүлээнген. Траспортчуларның коллективинде коммунист эш Гуртовтуң чолаачылар бригадазы чарыштың мурнуку одуруунда. Эш Петуховтуң чолаачылар бригадазының көргүзүү база эки.

Кызылдың полиграфистери байырлал мурнунуң чарыжынга киргеш, 11 айларның бүдүрүлге онаалдазын ноябрь 7-де күүседирин шиитпирлээн. Коллективте М. Сорокина, Г. Бражникова, Ф. Косинцева ышкаш үлегерлиг ажылдап турарлар хөй.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

Геолог-шинчилел ажылдарын хөгжүдер, ажыктыг казар байлактарны илередип шинчилээр талазы-биле чедип алган чедиишкиннери дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1963 чылдың апрель 29-тагы Чарлыы-биле хөй совет геологтар-биле кады Тыва комплекстиг геолог экспедициязының начальниги эш Иван Михайлович Селезневту Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаан дугайын дыңнаткаш, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының оралакчызы С. Х. Красный аңаа тывыскан.

И. М. Селезнев орденни хүлээп алгаш, совет геологтарның дугайында Совет чазактың ада-сагыш салыышкынынга өөрүп четтиргенин илергейлээн. Тываның казар байлактарының курлавырларын шинчилээр ажылды улам-на калбартып, ону Төрээн чуртка, совет улуска бараан болдурар дээш ам-даа улам күжениишкинниг ажылдаарын ол хүлээнген.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң тараа ажаап алыышкынынга № 1 АТК-ның чолаачылары улуг дузаны чедирген. Комбайндан колхозтуң шаңнынче-даа, тараа хүлээп алыр черже-даа тараа сөөртүрүн олар үзүктел чокка чорудуп турган.

ЧУРУКТА: № 1 АТК-ның ажаап алыышкынында ажылдап турар бөлүк чолаачылары (солагай таладан оң талаже): Л. Ядрышников, В. Меренюк болгаш Н. Беспалов.

Фото Г. Сиротининии.

* * Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1963 чылда Төрээн чуртка 19 муң тонна сүттү бээр сорулганы боттарының мурнунга салганнар.

Бо херекке ам-даа хөй ажыл-агыйлар тодаргай чедиишкиннерни чедип алганнар. «Бак-Тей» болгаш «Тес-Хем» совхозтар, Бай-Хем районнуң «Бурунгаар», «Коммунизмче орук», «Кызыл тук», Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы», Тес-Хем районнуң «Чодураа» көдээ ажыл-агый артельдери күрүнеге сүт садарының чыл планын күүсеткен дугайын партияның область комитединге болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге илеткээннер. Бай-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы», «Тиилелге», Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозтары сүт садар талазы-биле чыл планнарын күүседир чоокшулааннар.

Бо ажыл-агыйларның чедиишкиннери аңаа таварылга эвес. Ол дээрге СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш оралдашпышаан, инектерниң продуктуллуун бедидеринге чедиишкиннерлиг болган сүт-бараан фермаларының малчыннарының күжениишкинниг күш-ажылының түңнели болур.

Хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге сүт садарының чыл планын күүсеткеш, пландан ажыр сүт садарын уламчылап турары кайгамчык эки. Сүт дужаарының чыл онаалдазын 126,4 хуу күүсеткен болгаш чүгле сөөлгү он хонукта 13,6 хуу немелде өзүлдени берген «Бак-Тей» совхозтуң коллективи мааңаа кайгамчыктыг үлегер-чижекти көргүзүп турар-дыр. «Тес-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери чедип алган чедиишкинге база доктаавайн, күрүнеге пландан ажыр сүт дужаарын ол ышкаш уламчылап турар.

Ынчалза-даа малдың продуктуллуун бедидер болгаш 1963 чылда Төрээн чурттуң мурнунга алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш ёзулуг демисел чорутпайн турар ындыг ажыл-агыйлар бистиң республикада эвээш эвес. Ындыгларның санынга Таңдының «Совет Россия» колхозу хамааржыр. Ында одарладыышкынны багай организастаан, саанчылар болганчок-ла саалдага хожудап кээр болгаш инектерниң ажаалда, чемгерилгезин четпес чорудуп турар. Ынчаарга оон түңнели бодур. Ам аъдан чылыг үе туруп турза-даа, сүт саалдазы августа турганындан барык үш катап кудулаан. Аңаа эптежип болур бе? Ажыл-агыйның удуртукчулары эштер Дубатов биле Лопсан-оол олар ындыг байдал-биле канчап эптежип турары билдинмес. Силерде сагдынган сүттү 50 хуу чедир иштики ажыл-агый херекселинге чарыгдап турары таарымчалыг эвес-тир.

«Өөк» биле «Тээли» совхозтар сүт садар планын чүгле 61,7 болгаш 65,5 хуу күүсеткеш, сүт бүдүрер талазы-биле мурнакчы ажыл-агыйларның кудурууңда чоруп турарлар. Бо талазы-биле Бии-Хемниң «Искра» көдээ ажыл-агый артели база кончуг хожудап турар. Бо ажыл-агыйларда малчыннар он хонукта, айда сүт саалдазының талазы-биле тодаргай онаалдалар албайн, малдың продуктуллуун бедидер дээш, хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш оларның аразынга социалистиг чарышты ёзулуг калбартпайн турарының чылдагаанындан ындыг байдал болу берген. «Өөк», «Тээли» совхозтарның болгаш «Искра» колхозтуң удуртукчулары бо чылда алган хүлээлгелериниң дугайында хоозун шуугаазын кылгаш, аңаа сагыжы оожургай бергеннер, ам ол хүлээлгелерин күүседириниң үзеринге чедип турарлар.

«Межегей» совхозта инектерниң продуктуллуунуң талазы-биле дүвүреезиниң байдал беступ турар. Бедик продуктулуг инектерлиг Алаак фермазында инектерни чамдыкта саалдаже эккелбейн турар болгаш шөлге хонуп чоруур чүүл бар. Ында сава чуур чер чок болганының харазындан саанчылар кочалдарын боттарының бажыңнарынга чуур ужурга таваржып турарлар. Доора-Хадың фермазында дүнеки одарладыышкын үстүп турар чорук сүт саалдазынга база багай салдарны чедирип турар. «Межегей» совхозта инектерни силос-биле чемгерерин багай организастаан болгаш шыктыг чемнерни фермаларже улуг үзүктелиишкин-биле чедирип турар.

Ам саанчыларның, инек кадарчыларының кол сорулгазы болза малдың продуктуллуун кудулатпазы болур. Ол дугайында бүгү ажыл-агыйларга инектерниң дүн-хүнде одарладыышкынын организастап, тараа шөлдериниң аңгыстарынга база шыкпынааларга кадарар болгаш суггарылганы шын чорудар херек.

Сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары! Улуг Октябрьның 46 чыл оюн чоокшулап олурар! Ол бүгү улусчу байырлалга күш-ажылчы белекти бараалгадыышлар, күрүнеге сүт садар талазы-биле хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү чүүлдерни кылыылынар!

Ак-Довурактың энерго-тудугжуларының тиилелгези

Бо чылдың октябрьның 3-те, 22 шакта Ак-Довурактың одалга-биле ажылдаар электростанциязының бирги турбиназын ажылдадып киирген! Тудугжуларның, монтажниктерниң болгаш наладчиктерниң улуг коллективи күш-ажылга чаагай чедиишкиниг болган.

Ажылдадып киирериниң мурнунуң кол ажылдары сентябрь 21-де эгелээн. Бус котёлун одап эгелээн. Монтажниктерниң, слесарьларның, электриктерниң, наладчиктерниң күжениишкиниг күш-ажылы электростанцияга 12 хонук иштинде үргүлчүлеп келген.

Ажылдадып киирериниң мурнунуң ажылдары уламчылыр-уламчылыр чедиишкинниг дооступ турган, ындыгда болза ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның хынамчалыг болуру негеттинер. Котёлду чаап, кургадырын доозуп, бус баар кол хоолайын үрдүрүп, бус дамчыдарын шенеп көрген, үстүн болгаш кывар чүүлдүн хоолай-насостарын шенеп ажылдадырын чедиишкинниг боттандырган. Турбинаның үс дамчыдар системазының шенелдези он шак иштинде дооскан.

Турбинаны ажылдадып шимчедириниң мурнунда шенелделер шупту доозулган.

«Востокэнергомонтажтың» Игорь Владимирович Дьяконов удурткан участогунуң турбина монтажчылары ындыг чартык чыл мурнунда эптеп тургузуп кааны турбина кужун чажыт тудуп турган. Өөрүнчүг медээ бөгүн бүгү республикага дыңналы бергенде бис Хемчиктиң эриинге чайынналган тиилелгени чедип алырын хандырган кижилерниң аттарын чоргаарал-биле адаар бис. Ол болза турбиначы алышкылар Василий биле Иван Ощепковтар, слесарьлар Александр Бондарев, Виктор Афанасьев, Владимир Захарченко, Валерий Кириллов, турбинаның машинизи Николай Зоренко олар-дыр.

Котёлдуң бузун таарыштырар талазы-биле белеткел ажылдарының хемчээ база дыка улуг болган. Ажылдың байдалы кижи бодунуң күжүн, угаан-бодалын кончуг бодамчалыг үндүрерин негеп турган. Ынчангаш монтажниктер дүн, хүн эртгениң безин эскербейн, кызымак ажылдап турганнар. Ол үеде ажылдап турган кижилер таарымчалыг чемненирин, дыштаныырын безин бодавайн турганнар. Олар шуптузу тиилелгеже чүткүп турган. Ону чедип алганнар-даа.

Ынчангаш бөгүн бис оларны күш-ажылчы фронтунуң маадырлары деп чоргаар адаар бис. Сагын безин чүлүп ап четтикпейн, үйгү-чыдын чок ажылдап турган ол маадырлыг оолдарның — слесарь-монтажниктер: Алексей Кобелевтуң, Виктор Дроздецкийниң, Василий Ашихминниң, Вячеслав Янковтуң, Дмитрий Терешенконуң, Михаил Федоровтуң, Михаил Пановтуң, Георгий Зениниң, Валерий Андреевтиң, электроканнакчылар Виктор Гусевтиң болгаш Александр Петровтуң арын-шырайы улам өөрүшкүлүг болзун.

Турбинаны ажылдадыр мурнунда электростанцияга дүне дежурныйлап турган ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның үлүүнге база бедик алдар болгаш харыысалга онаашкан. Турбина цегиниң улуг мастери Виктор Круглов, котёл цегиниң улуг мастери Адольф Батышев, котёлдуң машинизи Монгуш Дектээ, котёлдуң хүл тыртыкчызы Монгуш, сүт хемчээкчизиниң дежурныйы Зоя Бурина, электриктиң дежурный инженери Анатолий Афанасьев, чемгерилге насозунуң машинизи Галина Смольник, машинист Михевич, улуг шигчи Лидия Кузьмина, электри цегиниң улуг мастери Дмитрий Свавильный боттарының хүлээлгезин кончуг эки күүсеткеннер.

Кежээкиниң 9 шак 30 минута турда — котёл турбина ажылдап шимчээринге белен, бустуң базыышкыны — 40 атмосфера—деп, котёлдуң машинизи Монгуш медеглээн.

Таптыг-ла 10 шак турда турбина монтажчыларының бригадири Василий Ощепков бусту турбинаже салып киирипкен, бустуң базыышкыны-биле ротор бирги, ийиги, ооң соонда үшкү долганыгны кыла берген... Ооң соонда долганыглар улам-на дүргедеп туруп берген.

— Бус бээрин соксадыр!— деп команданы ТЭЦ-тиң кол инженери Хорошевский берген. Бустуң шимээни доораан читкен.

Ротор инерция-биле долганып турда инженер стетоскоп-биле чепсегленип алгаш, подшипниктерниң ажылдап турарын дыңнап турган. Бир-ле черде кошкак соктаашкын барын билип кааш, чазып көргеш, ону эдип каан.

Бусту база катап берипкен. ТЭЦ-тиң директору Сергей Филиппович Барков, инженер Алексей Хорошевский, Василий Ощепков болгаш Игорь Дьяконов олар улуг турбинаның мага-бодун дээскиндир кылаштажып, ооң ында-мында кезектериниң подшипниктериниң ажылдаарын, космонавтыны ужудуушкун мурнунда эмчилерниң шинчип турганы ышкаш, хынамчалыг дыңнап, хынап турганнар.

База катап доктаадыпкан. Сөөлгү катап серемчилелдиг хынап көргеннер. Шупту механизмнер эки ажылдаар болган!

Төлевиледе көргүнген дүргенинге долгандырып эгелээн. Шимээн дыңзып туруп берген. Турбинаның чылыры 45 минутада үргүлчүлээн. Шупту кижилер турбинаның роторунуң долганып турарының санын көргүзүп турар приборже көрүп алган турганнар. 1000 дээн санга четкен. 2000, ооң соонда 2500, 3000...

Каш минута эрткен соонда турбина төлевилел ёзугаар долганып туруп берген. Ындыг-даа болза шенелде кылырда оон ыракта хөй долгандырар херек: 3100, 3200, 3300...

Бо аразында бир-ле черде демир даажы үнген, айыыл чоктуң автоматы ажылдай берген, бус боду-ла кезбестей берген, долганыг эмин эрте бээр таварылгада турбинаның айыыл чок болуру ынчаар хандыртынган.

Турбинаның бүгү шенелдези доозулган! Шупту механизмнер эки ажылдаар болган. Тиилелге чедип алдынган.

АГААРГА, КОСМОС ДЕЛГЕМИНГЕ БОЛГАШ СУГ АДААНГА ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕКТИҢ ШЕНЕЛДЕЛЕРИН ХОРУГДААР ДУГАЙЫНДА КЕРЭЭ БО ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 10-ДАН ЭГЕЛЕП КҮШТҮГ БОЛУР

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Великобританияның чазактары агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында Керээни бадылаан бижиктерни 1963 чылдың октябрь 10-да Москвага, Вашингтонга болгаш Лондонга шыгжаары-биле хары угда дужаар деп дугурушкан.

Ол хүнден эгелээш, Керээ күштүг болур.

Күш-ажылчы белектер

★ Иванова-Франковскиниң газ тывыш черниң коллективи (Львов совнархозу) октябрь мурнунуң чарыжынга чаа күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Иванова-Франковск — Коломья — Черновцы шугумунуң газ дамчыдылгазының сөөлгү 20 километр участогун ол коллектив хуусаа бетинде ажыглалга кииргени.

★ Златоустуң металлургия заводунда Алексей Кривокорыйның, Алексей Мишаровтуң, Павел Самойловтуң болгаш Виктор Синициниң баштааны мартен суугузунуң бригадалары октябрьда пландан ажыр 500 тонна каңны эзилдирген.

★ Волгоград—Петров электри дамчыдылгазының бедик вольтулуг шугумун хуусаазындан үш ай бурунгаар ажыглалга киирген. Ооң узуну дуртунуң хемчээли — 157 километр. Чаа шугум область төвүн Алдыы Поволжьениң шапкын хөгжүп турар районну-биле тудуштурган.

★ Харьков областың Кегичевка суурнуң чоогунда хөй газтыг чер тывылган. Өрүмнекчилер боттарының бүдүрүлге чедиишкинин Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга алдар болдурган.

★ Полоцкиниң (Белоруссия) үлетпүрүнүң ажылдакчылары Октябрьга күш-ажылчы эки белектерин белеткеп турарлар. Хоорайның бүдүрүлгелериниң коллективтери бүдүрүлгениң деңнелиниң талазы-биле чеди чыл онаалдазын бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. 1958 чыл-биле деңнээрге, продукцияны бүдүрери ийи катап көвүдээн.

★ Гайның дагжылары (Оренбург область) чес-хола руданы металлургтарга улам хөйнү берип турар. Ажык черде чес-хола руданы казып алырының бүдүрүлгези ажыглалга кирер деп турар болгаш темпилерин ол дүргедедип турар. Бүдүрүлге металлургия чиг-эдин хуусаа бетинде чүдүрүп чорудуп турар.

★ Калмыкияның чер байлаанын шинчилекчилеринге байырлал мурнунуң күш-ажылчы ээлчээ эки тиилелгени берген. В. Зарейниң өрүмнекчилер бригадазы Кызыл-Камыш шөлге өрүмнээшкинин чоруткан. Ооң түңнелинде элбек бойдус газтыг чер тывылган.

★ Новороссийск комбинадының ажыл-ишчилери Октябрьның 46 чыл оюнга белек кылдыр пландан ажыр он эшелон цементини ажылдап үндүрген. Бүдүрүлгеде байырлал мурнунуң чарыжы калбарган. Комбинат продукция бүдүрериниң төс ай планын ажыр күүсеткен.

ОНЗА ЧУГУЛА ТУДУГДАН:

Чедиишкиннерни быжыглавышаан, четпестерни чайладыр

СЭКП ТК-нын июнь Пленумунун тѳѳгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бо чылдын үшкү кварталында улуг күжениишкиннинг ажылдаанын демдеглээр херек.

Тудуг эргелелинде партком, участоктарда партия эге организациялары, эргелел чери ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларнын күш-ажылчы мергежилин болгаш кичээнгейин ажыглалга кирер тудуг объектилеринче угландырган.

Тудуг эргелели бо чылдын дѳрткү кварталында чазактын доктааткан хуусаазында чылыдыга-биле ажылдаар бус-турбиналыг электростанциянын болгаш даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың баштайгы ээлчээниң тудуг-монтаж ажылын дооскаш, ажыглалга кирип, Тываның эки шынарлыг баштайгы даг-дүгүн Тѳрээн чуртка бээр. Ол болза тудуг эргелелиниң бүгү хѳй-ниитизиниң соңгаарладып болбас сорулгазы болур.

Тудуг эргелели эрткен 9 айларның иштинде чамдык тудугларны ажыглалга кииргилээн. Тодаргайлаарга, амыдырал-биле чугула холбашкан тудуглар болур — дүн-хүнде 10 тонна хлеб быжырар заводту, ийи магазинни, столоваяны болгаш эмнелгениң амбулатория бажыңын, чурттаганың чаагайжыды туттунган 4323 дѳрбелчин метр шѳлүн ажыглалда кирген. Азы 130 ажыг ѳг-бүлелер чогумчалыг, чаагайжыды кылдынган чуртталга бажыңнарынче шилчээннер. Ол-ла үениң иштинде 8 км хемчээлдиг суг дамчыдыр хоолайларны, бус-биле чылыдар 2 км узун, чылыг хоолайларны ажыглалга кирген.

Ам үеде бус-турбиналыг электростанцияның тудуг-монтаж ажылын доосказ, ажыглалга кирериниң шенелделерин барык доозуп турар. Даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың кол корпузунуң туйбузун, кургадылга корпузунга штукатура болгаш монтаж садыглары, доозун арыглаар корпустуң арматура болгаш демир-бетон ажылы чедимишкинниг-биле доозулган.

Ажылчыннарның чуртталга-амыдыралы, оларның хандырылгазы база ажылчыннар ортузунда агитас-массалыг ажылдарның байдалы сөөлгү үеде экиживаан. Шак үзер болгаш прогул кылырларның саны эрткен айлардан элээн кызырылган.

Ынчалза-даа тудуг эргелелиниң ажылында шыдажыр аргажок четпестер ам-даа үргүлчүлеп турар. «Күш-ажылдыг кижилерниң медерелдиг ёзу-биле көөрү — ооң бүдүрүкчүлүг чорууну ѳӊгүүлдезинге тѳттүнмес курлавыр болур» — деп эш Л. Ф. Ильичев СЭКП ТК-нын июнь Пленумунга демдеглээн. Бо негеделди тудуг эргелелиниң партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары четпес боттандырып турарлар. Чижээ, эрткен 9 айларның дургузунда ажылга 436 кижилерни хүлээп алган болза, 517 кижилерни ажылдан ундурген, ооң иштинде 320 ажыг кижилер боттарының күзели-биле ажылдан үнгеннер, 28 кижилер күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээш ундурткеннер. 9 айларның иштинде 1655 кижи прогулдаан азы 7123 кижи-хүнүнүң прогулун кылган. Прогульщиктер-биле боттуг демиселди чуртталга бажыңнары тударының № 1, № 3 бүдүрүлге участоктарында болгаш электростанцияның тудуу-нуң участогунда (начальниктери Островский, Алейников, Константинов, Игнатьев) кончуг сула чорудуп турар. Ол участоктардан Н. Князев, Х. Байыр, Л. Жеребцов, А. Чижовкин, В. Попов, Р. Замонов—14—25 прогульдарны, И. Шевченко, В. Бакланов, Д. Монгуш, Х. Кара-кыс, Д. Достаң-оол олар 7 — 12 ажыл хүннериниң прогулдарын кылганнар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турарлар-биле кижизидилге ажылын, тайылбыр-массалыг ажылдарны тудуг комитеди (секретары эш В. Чижик) дендии багай удуртуп турар.

Комсомолчулар болгаш аныяктар ортузунга кижизидилге ажылы сөөлгү үеде дыка сулараан. Ниити чуртталга бажыңнарынга кижизидилге ажылынче комсомол комитеди, ооң секретары эш Чижик көңгүс кичээнгей салбаанындан № 16, № 15, № 13, № 11 нийти чуртталга бажыңнарында чамдык аныяктар бүдүн неделяда ажылдавайн турарының фактылары бар. Ооң түңнелинде хүн бүрүде ортумаа-биле 35—40 кижилер ажылга үнмейн турар.

Ажылдан прогулдаар чорук кандыг-даа бүдүрүлгеге күш-ажылдың организациязын болгаш сагылга-чурумун сандарадып, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг когаралды чедирип турар. Чижээ, 9 айларның иштинде болган прогулдар бүдүрүлгеге ортумаа-биле 21.100 ажыг рубльдиң каража-когаралдарын чедирген. Амга чедир ажыглап шыдавайн турар аргалар болгаш иштики курлавырлар мында бо-дур!

Кадрларны шын шилип алыр болгаш ажылга таарыштыр тургузар, ѳѳредир, ѳстүрер талазы-биле ажылды тудуг эргелелиниң партия комитеди (секретары эш В. Коганков), тудуг комитеди (даргазы эш Ф. Тупицын), администрация ыракта четпес боттандырганнар. Чижээ, № 1 бүдүрүлге участогунуң начальнигинге эш Г. Махлиповскийни июнь 1-де томуйлаан. Ол кижи 2 ай 20 хонук ажылдааш, участок начальнигинден ундурткен. Махлиновский участок начальниги тургаш бодунуң албан-дужаалын ажыглап алгаш, кылып бүдүрбээн ажылдарга меге нарядтарны бижип, тудуг эргелелинге чаа акшабиле 14 муң рубльдиң когаралын чедирген. Ол хирезинде ол ам-даа демги-ле участокта мастер болуп ажылдап турар. Эш Махлиповскийниң күрүнеге чедирген когаралдарын, ооң партияның болгаш күрүнениң сагылга-чурумун үрээниниң дугайында тодаргай хемчегни партком (секретары эш В. Коганков), районда партия-күрүне контролюнуң комитеди (даргазы эш Т. Стал-оол) амга чедир албайн турарлар. Ол ышкаш партком, администрация чери тудуг эргелелиниң улуг диспетчеринге арагачы, кажар, оптуг, моон мурнунда хѳй организациялардан үндүртүп чораан Гаскинни ажылдадып алгаш турган. Кажан Гаскин арагалап, шош-содаа кылып, дендеп туруп бээрге, ону чүгле ынчан ам ажылдан дужүрген. Мындыг чижектиг фактылар ам-даа хѳй.

Кижилер-биле ажылды экижидери дээрге — оларның амыдыралынче кичээнгей салыры болур. Сөөлгү үеде № 2, № 3, № 9, № 4 нийти чуртталга бажыңнарында чурттап турар ажылчыннар республика солуннарын үнген хүнүнде-ле ап номчуп, радио-биле чедир хандыртынганнар. Ол-ла бажыңнарның кызыл булуңнарында шахмат, шашки маргылдаалары, политинформациялар болуп турар болгаш шевергин кылдынган фото-монтажтар, Коммунистиг партияның, Совет чазактың удуртукчуларының портреттери-биле шиметтинген. Ында 56 санныг комнаталар «коммунистиг ёзу-биле амыдырап-чурттаар дээш» деп лозунгнуң адаа-биле социалистиг чарыштың тодаргай бот-хүлээлгелерин алганнар. Коммунистиг ёзу-биле чуртталга дээш социалистиг чарышта 220 ажыг кижилер хаара туттунган.

Ол бажыңнарда шефтеп турар организациялар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дирекциязы (директору В. Белявский), механиктиг база (начальниги эш В. Бачин) болгаш ѳске-лер-даа боттарының шефтеп турар бажыңнарынга үргүлчү барып, лекцияларны болгаш беседаларны кылып берип турарлар. Ооң түңнелинде «Эң эки комната дээш» комнаталар аразында шилчип чоруур «рекорд» деп радиоприёмниктерни болгаш хевис чадыгларны 15 хонуктуң түңнелинде эң эки арыг-силиг, чурумнуг, культурлуг болган комнаталарга шилчидип берип турар. Бо нийти чуртталга бажыңнарында чѳвүлел, арыг-шевер постулары ажылдап турар, хана солуннары доктаамал үнүп, чурум үрээннерни нийти чуртталга бажыңының чѳвүлели хемчег ап, прогульщиктер-биле шиитпирлиг демиселди нийти күш-биле чорудуп турар.

Ынчаарга № 13, № 11, № 5, № 15 нийти чуртталга бажыңнарын алган организациялар «Сибтехмонтаж» участогу (начальниги эш Шацкий), № 3 тудуг-монтаж эргелели (начальниги эш Хидекель), чуртталга участогу (начальниги эш Алейников) болгаш ѳске-даа организациялар боттарының шефтеп турар бажыңнарында чурттап турар ажылчыннарының ортузунда кижизидилге ажылын кошкак чорудуп турар.

Ооң түңнелинде ында политинформациялар, хана солуннары, чурттакчыларның хуралдары болбайн турар болгаш арагалаар, ажылга үнмес, шош-содаа кылыр чоруктар бар болуп турар. Ында дыка хѳй комнаталарның хаалгалары хагдынмас, соңгалары бузук, а кызыл булуңнары шоочалыг турар.

Амгы үеде сорулга болза нийти чуртталга бажыңнарынга ажылды экижидип, ооң-биле кады ажылга үнмес чорукту болдурбазы дээш, шефтеп турар организациялар боттарының хамаарышкан бажыңнарынга политкижизидилгелиг, тайылбыр ажылын калбартып, кижилер-биле ажылдың шынарын экижидери болур.

Х. НЕСТИКЕЙ.

Чоокку үеде «Тыва даг-дүгү» комбинаа ажылдап турар бүдүрүлгелерниң санынга кирер. Ам безин комбинаттың даг-дүгү арыглаар түр тургузуунуң ажылчыннары Тѳрээн чуртка баштайгы тыва даг-дүгүн бээр деп хүлээлгени алганнар. Октябрь мурнунуң чарыжынга даг-дүгү арыглаар тургузугнуң ажылчыннарындан Ю. Шагдырның ээлчээниң кижилери мурнакчы черни ээлеп турарлар.

ЧУРУКТА: даг-дүгү арыглакчыларының мурнакчы ээлчээниң кижилери (солагай таладан оң талаже): Ю. Шагдыр, А. Чамзрын, Б. Беленко, Х. Чыргал-оол, В. Колосов, К. Хертек, Ч. Доре, В. Сотников, О. Монгуш болгаш А. Аислицкина. Фото Г. СИРОТИННИИ.

АНГЫС АНДАРЫЛГАЗЫ

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арысканда механизаторлары ангыс андарылгазын улам калбартып турар. Олар каш-ла хүн иштинде 700 ажыг гектарны андарган.

Ажылдың бүдүнгүрү, эки шынары дээш чарыш кижилерни улам сорук кирип турар. Трактористерниң аразында М. Самбу, К. Доржу болгаш Д. Доржу ышкаш үлегерлиг ажылдап турарларны мактаары чаптыг.

Б. ХУРАГАНДАЙ

Суггарылга бугазында

«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының тараажылары суггат бугазын белеткеп турар. Эш Часкал-оолдуң удуртканы 30 кижи, ында ажылдың айыы-биле тус-тус звеноларга үстүп алган, аразында чарыштыг ажылдап турар.

Комсомолчу-аныяктарның ол бригадазы суггат бугазын дүрген ажыглалга кирери дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Оларның аразында Арадмаа, Орус-оол, Оюу, Ананды ышкаш ажылдың хүн нормазын доктаамал, ажыр күүседип турарлар хѳй.

Н. ХҮРГҮЛЕК.

Дүжүттү бедидеринин боттуг ийи үндезиннери

Никита Сергеевич Хрущевтуң Россияның мурнуу чүгүнде база Украинада суггаттыг чер ажылы болгаш ону хѳгжүдериниң аргалары, химиктиг чемишчидилгелерни ажыглап турары-биле таныжып, ол айтырыгларның талазы-биле удуртукчулар, тускай эртемниглер болгаш кѳдээ ажыл-агыйның бѳдүүн ажыл-ишчилери-биле чугаалажып, сүмележип чорупт турарының дугайында парлалганың база радионуң дыңнадыгларын бистиң чонувус улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. ТК-нын Бирги секретарының болгаш чазак баштыңының ол хире үр үе дургузунда ында чорупт турары — кѳдээ ажыл-агыйының хѳгжүдеринче партия Төп Комитединиң болгаш чазактың кайы хире улуг сагыш салып турарын кѳргүзүп турар.

Кѳдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хѳгжүдүп, ооң продуктуларының элбекшилин тургузар талазы-биле партияның Программазында салдынган сорулгаларны боттандырарының тодаргай оруктарын ол черлерге Н. С. Хрущевтуң чугаалары болгаш беседаларында канчаар-даа аажок билдингир, тодаргайы-биле кѳргүскен.

Сѳѳлгү он чылдарда тараа бүдүрүп үндүрерин бедидер талазы-биле улуг ажылды партия кылган. 1953 чылдан 1962 чылга чедир тараа бүдүрери 4 миллиард пуд хире ѳскен. Ол чорук мал ажылын кѳдүрер аргазын берген. Ол-ла үениң дургузунда эъттиң күрүнеге белеткели коллуунда-ла ийи чартык катап, сүттүү—үш хире, чуурга садары — үш ажыг катап кѳвүдээн.

Ынчалзажок амга чедир тараа бүдүрерин кѳвүдедир сорулганы коллуунда-ла тарылга шѳлдерин калбартып турган шиитпирлеп турган бис деп, эш Н. С. Хрущев чугаалаан. Бур черлерни шиигээдип, тарылга шѳлдериниң структуразын эде кѳрүп турган, тараа культураларының тарылгазын калбартып турган. Ол кара чаңгыс шын орук турган. Чуруктан минералдыг чемишчидилгелер чок турда дүжүттү ийи, үш катап бедидип турган, тарааның нийти чылдазын кѳвүдедир берге турган.

Ам тарылга шѳлүн калбартыр аргавыс коллуунда-ла чок болган. Ынчаарга чурттуң херегзелин долузу-биле хандырар тѳлээде чыл санында тараа бүдүрерин (9 миллиард пуд тараа алганывыс 1962 чылга деңнээрге) ам-даа 5 миллиард пудка кѳвүдедип, ону 1970 чылга чедир 14 миллиард пуд чедирер херек.

Ындыгның тѳлээзинде тараа болгаш ѳске-даа культураларның дүжүттүүн улам бедидип, ону бүдүрерин кѳвүдедири чугула сорулга болур болгаш кѳдээ ажыл-агыйны хѳгжүдериниң кол угланыышкыны апаар деп, Никита Сергеевич айыткан.

Кѳдээ ажыл-агыйны дүрген хѳгжүдери деп чүл ынчаш? Ол дээрге, бир талазында — гектар чер бүрүзүнден хѳй продукцияны алыры; а мал ажылынга болза чүс гектар черге онаажтыр хѳй эътти болгаш сүттү бүдүрери ол. Ийи талазында — механизацияга үндезилээш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукцияның бот-үнезин чиигедири ол деп, эш Н. С. Хрущев тайылбырлап турар.

Тараа бүдүрерин кѳвүдедип, тарылга шѳлүнүң гектар бүрүзүнден хѳй тарааны алыр тѳлээде чүнү кылырыл? **«Ону чедип алырының ийи боттуг үндезиннери бар. Ол болза минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрерин кѳвүдедири, суггаттыг черлерге тараа ажыл-агыйын калбартыры болур»** деп, Н. С. Хрущев чугаалаан.

Дүжүттү бедидер сорулганы партия кезээде салып келген. Ынчалза-даа химия үлетпүрүн хѳгжүдүп, бедик дүжүттерни алырының чугула чүүлү болур минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрер акша-хѳреңги болгаш материалдыг курлавырлар моон мурнунда биске турбаан. Химиктиг чемишчидилгелер чедишпес турганындан оларны тараа культураларынга ажыглавайн турган бис. Ол чемишчидилгелерни нургулайында-ла хѳвең, чигир свёкласы, кендир болгаш ѳске-даа техниктиг культураларны ѳстүреринге чарыгдап турган.

Чижээлээрге, сѳѳлгү чылдарда хѳвен тарыырынга четчир санныг химиктиг чемишчидилгелерни ажыглап турар апарган. Ол чорук «ак алдынның» дүжүдүнүң талазы-биле чер бѳмбүрзээнде бирги черни алыр арганы ССРЭ-ге берген.

Бир центнер минералдыг чемишчидилгелер (азоттуг, фосфорлуг болгаш калийлиг) гектар чер болганындан тарааның ийи центнер немелде дүжүдүн бээр дээрзин дуржулга болгаш практика кѳргүскен.

Минералдыг чемишчидилгелерни чүгле техниктиг культураларга эвес, харын тараа культураларын ѳстүреринге база ажыглаар аргалыг болур тѳлээде, ону бүдүрүп үндүрерин улам кѳвүдедиринче угланган бүгү хемчеглерни партия ам ап турар.

Бо чылын 20 миллион тонна химиктиг чемишчидилгелерни бүдүрер, а 1965 чылда ону кызыры 35 миллион тонна чедер (эрткен чылын АКШ ол хирени бүдүрүп турган). 1970 чылда ол санны 100 миллион тонна чедир кѳвүдедирин планнап турар.

Бо чылын минералдыг чемишчидилгелер заводтарының чыл бүдүрүлгезиниң күчүзү 8 миллион тоннага, а келир чылын — аңаа немей 9 миллион тоннага үлгадыр. Совет эрге-чагырганың бүгү үезинден 1962 чылга чедир минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүп үндүрер талазы-биле тургустунган бүгү бүдүрүлгелер-биле бир дѳмей күчүлүг бүдүрүлгелерни ийи чыл дургузунда тудуп тургузар. Шак ындыг бедик темп чаңгыс-даа чуртка турбаан. Ону чүгле күчүлүг Совет Эвилели кылып шыдаар.

Минералдыг чемишчидилгелер тергиин үнелиг байлак. Олар чокка чиик ѳртектиг кѳдээ ажыл-агый продуктуларын бистиң кижилеривиске бүдүрүп берип шыдавас бис.

Амдызында бисте минералдыг чемишчидилгелер эвээш турда, ону 218 миллион гектар тарылга шѳлүнге үлеп, тѳтчеглээн херээ чок деп Н. С. Хрущев айыткан. Минералдыг чемишчидилгелер эң эки ажыктыг бээр черлерни шилип алгаш, олардан хѳй тарааны болгаш ѳске-даа продуктуларны алыр тѳлээде, ол черлерже чемишчидилгелерни чорударны эң шын орук ол болур деп, ол чугаалаан.

«Бойдуска хомудаванар, ол бодунуң херээн кылган. Ам кижиниң ээлчээ арткан» деп англи философ Ф. Бекон бижип чораан. Чурттуң кызыгаар чок делгемнеринге байлак хѳрзүннү берген, чай санында четчир санныг чаашкын-биле хандырарын бойдус утказ. Ол чокка ортумак дүжүттү безин ап болбас. Ынчангаш бистиң тарааланы черлеривиске кандаашкын хире-хире болуп турар.

Шаандагы Россияга каш чылдарда коргунчуг аш-чут болуп, чүс-чүс муң кижилер аш-ѳлүм-биле ѳлүп турган.

Ам ындыг чорук болбастаан. Улугтун күрүнезиниң холунда тергиин улуг экономиктиг күчү турган-даа болза, чер ажылының агротехниктиг деңнелин бедидер талазы-биле хѳй ажылды кылган. Ынчалза-даа бо чыл ышкаш кандаашкынныг чылдар бистиң кѳдээ ажыл-агыйывысты хѳгжүдеринге шаптыктаар. Ындыг болганда кандыг-даа чылда үнер дүжүт негеттинип турар.

Ынчангаш чыл санында-ла суггаттыг черлерден бүдүн чартык — ийи миллиард пуд ыяавыла үнер дүжүттү немей алыр сорулганы эш Н. С. Хрущев салган. Ону чедип алырда, Ортаакы Азияның болгаш Казахстанның, Волганың алдыы талазының болгаш Донның, Соңгу Кавказтың болгаш Украинаның мурнуу чүгүнүң районнарынга сѳѳлгү он чылда суггартынган черлерден ийи ажыг катап хѳй — 2,8 миллион гектар черлерни суггарары чугула.

Ол черлер ристиң, кукурузаның, кызыл-тастың 1,2 миллиард пуд ыяавыла алыр дүжүдүн немей алыр арганы бээр дээрзин тускай эртемниглерниң баш бурунгаар кылган санажылгалары кѳргүскен. Амгы суггаттыг черлерни эки ажыглап тургаш, бир миллиард пуд хире тарааны чыл санында ап болур дээрзин Н. С. Хрущев бѳзүредип кѳргүскен. Хѳй-хѳй колхозтар болгаш совхозтар суггаттыг черлерниң га бүрүзүнден 15—20 центнер хире чаңыс дүжүттү ап турар. Суггаттыг черлерден ооң дѳрт-беш катап хѳй дүжүттү ап болур дээрзин чүс-чүс мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы кѳргүзүп турар.

Бар турар суггаттыг черлерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаары — күрүнениң чугула сорулгазы. Чүгле Ортаакы Азияның республикалары безин ындыг черлерни эки ажыглап тургаш, хѳвеңден аңгыда 400 миллион пуд хире тарааны немей бүдүрүп болур. Суггаттыг черлерге тараа бүдүреринниң улуг курлавырлары Закавказье республикаларында болгаш чурттуң ѳске-даа районнарында бар дээрзин эш Н. С. Хрущев айыткан.

Кадрларны сагыш човаңгыр ѳѳредип, кѳдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын бедидеринче Никита Сергеевич чугааларында улуг кичээнгейни салып турар.

И. АРТЕМОВ,
СЭТА-нын хайгаараакчызы.

Чагытайда «Дыштанылга бажыңы»

Чагытай хѳл—бойдус бүдүмелиниң талазы-биле республикада эң-не чараш, чурумалдыг черлерниң бирээзи. Чайын ооң эриктерин эң-баазын чечектер каастап шиметтер. Таңды сыннарының сүстүп чыдар элбек кат-чимистиг, ногаан аргалары ооң мурнуу талазын дургаар хаажылап турар.

Чагытай—шагдан бээр-ле чоннуң сеглүүстээр база балыктаар чери бооп келген. Чай болурга-ла шолээлеп дыштанган, дыштаныр хүннерде сеглүүстеп, балыктаан ажылчы чоннар республиканың найысылалындан болгаш чоок-кавы суурлардан ооң эриктерин доллур дизе тургулап турарлар.

Аңаа барган-на кижи—дыштанылга бажыңын тудуп организастаар болза магалыг-ла чаагай агаарлыг чер бо-дур — деп дораан-на чугаалай бээр болгай.

Чоннуң ол күзелинге дүүштүр аңаа дыштанылга бажыңын тудар дугайында респотребсоюзтуң баштаар черинин үндүрген шиитпирин кооператорларның сеткилинге удуу-биле ѳѳрткен турган.

Шынап-ла ол дыштанылга бажыңының тудуу баштай хайгыышкынныг эгелээн. Дыштаныкчылар чурттаар 30 чыгам ѳрээлдиг ийи каът улуг корпустуң тудуу кезээде доозулган, шак-ла ындыг база бир корпустуң ханазын ортаа кезиг чедир бедиткен. Ажылдакчылар чурттаар 24 квартиралыг дѳрт бажың база туттунган. Чаа телевизер ѳзугаар столованың бажыңын база тудуп кааш болгаш ону коллуунда доозуп каан. Ѳске-даа элээн хѳй чаа тудуглар ында база тургулай берген.

Ынчангаш Чагытайның мурнуу эриинде хевис ышкаш чараш чечектерлиг девискээрде чаа сууржугаш ынчаар тывылган. Ол дыштанылга чери ажыттынарга, аңаа бир-ле дугаарда барып дыштанырынга дыка хѳй кооператорлар четтикпейн белеткенип турганнар.

Ынчалза-даа херектиң байдалы сѳѳлүнде ѳскерли берген. Ол дыштанылга бажыңының тудуу ара соксап турупкан.

Ооң ужуру чүдел? Бо айтырыгны кым-даа харыылап шыдавайн турар. Хуучуларның хѳй түннүг акша-хѳреңгизин чарыгдап тургаш, тудуп каан магалыг чаагай бажыңнарының хайгаарал чогундан ам ол-ла черинде үрелип турар чорукка ону кѳрген кижи бүрүзү-ле харааданп чоруур апарган.

Барык бѳдүн сууржугашты ээнзиргей байдалга каапканының ужурундан чаа туткан улуг бажыңнарының соңгалары, рамалары үрелип, шалалары, чаажылары хажып, хоорлуп турар, дыка хѳй суугулар бузулгулаан. Ында электростанцияның шиммчедикчизиниң херекселдери барык тѳтчеглеттинген.

Сууржугаш ам эрткен-душкен чорумал кижилерниң доктаар оваа, чоок-кавыда мал-маганның девээлээр чери апарган. Ол дыштанылга чериниң тудугларын кылырынга, аңаа ортек-үнелиг чүүлдерни садарынга ниитизи-биле 166 муң 135 рубльди чарыгдаан. Кооператорларның бо хире хѳй түннүг акша-хѳреңгизи ам Чагытайда ѳлүг капитал боон чыдардыр.

Респотребсоюзтун баштаар чериниң удуртукчулары бо оңчү-хѳреңгини канчаар камгалап алырының аргазын тыппайн туруп бергеннер.

— Ол бажыңнарны аңаа тургузуп садар херек—деп, чамдыктары ынчаар саналдап турарлар.

— Оларны Кызылче кѳжүрүп, катап туткаш, ажыглаалга кирзе эки — деп санап турарлар база бар.

— Пионер лагери кылдыр ажыглаза чогумчалыг эвес чүве бе моңар —деп, элээн таарымчалыг саналды чамдык эштер база үндүрүп турган. Ол санал боттанган. Эрткен чайын сууржугашта ажылдакчылар чурттаар кылдыр туткан бажыңнарынга лагерни организастаан турган. Ынчалза-даа сезон эрткен соонда сууржугаш катап-ла ээнзирей берген.

Чагытайда дыштанылга бажыңының айтырыы моон соңгаар канчаар шиитпирлеттинерин тываның кооператорлары улуу-биле сонуургап турарлар.

Күрүне албан чериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң талазындан (даргазы эш Матсон) бо айтырыгны кандыг-бир эки талазынче шиитпирлээринге бодунуң салдарын чедирбейн турарынга кооператорларның элдепсинип турары база-ла таварылга эвес.

А. САЛЧАК.

Бедик бүдүрүкчүлүг саар установка

Украинаның Одесса облазында Дергачевскийниң механиктиг заводунуң коллективи баштайгы бѳлүк автоматтыг саар установкаларны белеткеп үндүрген. Ындыг установкаларны бистиң чуртувуста бир-ле дугаар белеткеп үндүргени ол.

Саар автоматты улуг сүт-бараан фермаларында инектерни саарынга таарыштыр кылган. Үш саанчы бир шакта 210 инекти саап кааптар. Инектиң эмиин саарынга белеткээри, саалданың чорудулгазы, сүттү шуураари болгаш соохары, сѳѳртүп чорудары, саалда үезинде концентраттарны инектерге бээри — ол бүгү ажыл автоматчыттынган болгаш механизастаттынган.

Чурттуң кѳдээ ажыл-агыйы чыл тѳнчүзүнге чедир 250 ындыг саар установкаларны алыр.

А. МАЙЗЕЛЬС.
Одесса хоорай.

Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабрика тудуунуң 6-гы кажы. Ында амгы үеде «Сибмонтаж» участогуң монтажниктери вентиляторлар комплекизин тургузуп турарлар...

ЧУРУКТА: фабриканың вентиляция-циклон цеги.

Фото Г. ФЕДОСЕЕВТИИ.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Кыжын малга тудум-даа сиген үнелиг. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхоз бо чылын сигенниң үнүжү орайтаан болзажок, ажыл-ишти эгезинден эки организастааны-биле, бѳдүүн чем белеткээриниң планын 92 хуу күүсеткен азы 8904 центнер сигенни белеткээн.

Шагның кайы-даа ээлчээнде ыланзын кыжын силосту мал кончуг хѳѳнүүг чиир. «Большевик» колхоз бо талазы-биле 5868 центнер силосту салган. Ол ышкаш 1910 центнер саванны бѳлүн сарааттаан. Хову ажылының бригадазында Куулар Дыргымайның звенозу саван ажаап алышкынында идепкейлиг ажылдап турар.

Сүт-бараан фермаларының коллективтери, хой ажылының бригадалары ниитиниң малынга чем белеткээрин улам калбартып турар. Школачылар колдаан звенолар 42 центнер будук-бүрүнү чыттаннар. Шаңнарда мякина болгаш ѳске-даа боктарны ажаал, малга чем болур бүгү-ле чүүлдерни чыылдырып турар.

Амгы үеде кыштагларже сиген сѳѳртүлгези база организастыг эгелээн. Баштайгы хүннерде 2000 ажыг центнер сигенни кыштагларда чедирген. Ооң иштинден ийиги хой бригадазы 780 центнерни сѳѳрткен. Коммунист эш Сайын-оолдуң ол хой бригадазының коллективи 1250 центнер сиген белеткээр тургаш, херек кырында 1320 центнерни сарааттап алган.

Мал кыштагладыышкынынга колхозтуң ѳске-даа белеткели организастыг чорупт турар. Шыраа-Булакта болгаш Шолук-Хевуда хой ажылының бригада тѳптеринде бирээзинге-ле 500 хой кирер чаа ийи кажааны немей туткан. Хаван фермазында 100 баш турүүр хаванның кажаазын ажыглалда кирген. Ол ышкаш кыштагларда 5 чуртталга бажыңын немей туткан.

Херээженнерниң аразында мурнакчы

Анайбан Селайбеевна Конгуужук — он бир уругларның иези болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы. Амгы үеде ол, Жданов аттыг колхозтуң хлеб быжырыкчызы болуп ажылдап, күскү хову ажылдарында механизаторларга болгаш бүгү таргажыларга чедир хлебти быжырып турар. Эш Конгуужук бодунуң ол мергежилинге колхозчуларны база өөредип турар.

Куш-ажылга оон кызымаккайын херечилеп турар өске-даа чижектерни маңаа көргүзүп болур. Эш Конгуужук чеди ай дургузунда 532 куш-хүнүн ажылдаан азы ай санында 60 — 100 чедир рубльди ажылдап ап турар.

Ол чүгле куш-ажылга эвес, а чуртталгага үлегерлиг чорукту көргүзүп келген. Ылангыя колхозчуларның чуртталга-амыдыралының культуразын бедидер хемчеглерге идепкейлиг киржип, бодунуң бажыңының иштин, даштын дыка-ла арыг-силиг, корум-чурумнуг болдурган. Бо маадыр-ие бодунуң уругларының кижизидилгезинге онза кичээнгей салып, школа-биле харылзааны быжыг тудуп турар.

А. УЙНУК.

Улуг-Хем район.

ООҢ «АЯА ДОЛГАН»

«Өөк» совхозта Тарлаг кодээ магазинниң эргелекчизинде Дуся Курагина дээрзи садып алыкчыларны мегелээр, бараан өртээн улгаттырар телеп чок чоруу-биле садып алыкчыларны үргүлчү-ле хомудадып турар апарган.

Чижээ, бо чылын магазинге кирген хепке хереглээр 15 копеек өртектиг резинаны 30 копеекке садыглаан, республиканың өске хоорай, суурларының магазиннеринде 37 копеекке садып турар горох консервизин Тарлагның бүгү садып алыкчылары 53 копеек-биле садып ап турганнар.

Кыжкы бөрттер өртээн база-ла улгаттыргаш, садыглап турганын садып алыкчылар эскергеш, сокаткаштар. Чамдык эки бараанларны чажырыпкаш, төрелдеринге, таныш-көрүштеринге дамчыдар чорукту ол база болдуруп турар. Чоокта чаа ийи чем шкавын болгаш ийи комотту хүлээп алгаш, оларны бодунуң урууңга болгаш чоок төрелдеринге оон сатканы илерээн.

Ажылчы чоннуң акша-төгеригин ажыы-биле артыкка ап, совет садыг чурумун каржызы-биле хажыдып турган Курагинаның бүрүү үүлгедиглериниң дугайын «Өөк» совхозта рабкооптуң баштаар чери канчаар көрүп турарыл? Чондан артыкка кирип турар акша күрүнениң орулгазынга кирип турар бе, азы оңу Курагина бодунга ажыглап турар бе? дээр дугайында айтырыгны хууучлар салып турар апарган.

Чон мегелээр «Аяа долган» Курагинаның ажылын рабкооптуң баштаар чериниң дарый хынап, совет садыг чуруму үрээн ол буруулуг кижиниң херээн бир янзы көрзе чогуур.

О. ЛАНЗЫЫ.

Бии-Хем район.

Анна Ванькова Кызылдың бирги поликлиниказында медицина сестразы болуп ажылдап турар. Тос чыл иштинде ажылдап келген дургузунда ажылын ол эки шиңгээдип алган, а амгы үеде медицинаның ийи чыл хуусалыг курузунда өөренип турар. Эмнедип турар кижилер ону улуу-биле хүндүлээр. Ооң боду—эки хөй-ниитичи.

ЧУРУКТА: А. Ванькова аарыг кижини эмнеп тур.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Медицинаның Бүгү-эвилел чизе-даңзызы

МОСКВА. (СЭТА-ның корреспондентизи). Медицина албан черлериниң Бүгү-эвилел чизе-даңзызы чурттуң хоорайларында болгаш кодээ черлеринде эгелээн. Чизе-даңзы бир неделяда үргүлчүлээр. Бо хемчеглерниң ужур-дузазының дугайын чугаалап бээрин ССРЭ-нин Кадык камгалал министерствозунуң медицина статистика килдизиниң начальниги Г. Ф. Церковныйдан СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

Совет Эвилели эмчилер-биле хандыртынганының талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турар деп, аш Церковный чугаалаан. 448 муң эмчилерниң аажок улуг армиязы чонга дуза чедиреринге кажан-даа белен. Бо сан болза эмчилерниң революция мурнундагы составындан 19 ажыг катап хөй болуп турар.

• Күрүне чыл бүрүде эмнелге албан черлериниң материал-техниктиг баазазын дериириңге аажок хөй херекгилерни чарыдап турар. Бистиң кадык камгалалывыстың чедиишкиннериниң дугайын дыка хөй фактылар херечилеп болур. Чаңгыс фактыны чижек кылдыр көргүзейн. Казахстан ышкаш ындыг республикада медицина ажылдакчыларының саны революция мурнундагы үе-биле деңнээрге 50 катап ажыр өскен. Ам Казак ССР-де 10 муң чурттакчы чонга онаалтыр эмчилер капиталистиг делегейниң ГФР, АКШ, Англия болгаш Швейцария ышкаш ындыг чурттарындан хөй болуп турар. Казахстандан беш катап эвээш эмчилер ол хире санныг чурттакчы чоннуг Турцияда ажылдап турар болгаш Иранда 10 катап эвээш болуп турар.

Совет кижилерниң кадыкшылы дээш демиселге боттандырган аажок улуг чаартылгаларның бүрүн түңнелин медицина албан черлериниң Бүгү-эвилел чизе-даңзызы үндүрер. Медицинаның бир янзы чизе-даңзызы болза амгы үеде медицина албан черлериниң байдалының болгаш оларның мергежилдиг кадрлар-биле хандыртынганының дугайында тодаргай медээлерни бээр. Эмнелгелерниң, поликлиникаларның, диспансерлерниң, амбулаторияларның, божулга бажыңнарының болгаш өске-даа медицина албан черлериниң байлак дерилгезин канчаар ажыглап турарыл деп айтырыгга харыыны чизе-даңзы база бээр.

Күрүнениң эң чугула хемчеглери—чизе-даңзыны чорударынга чүс-чүс муң кижилер—Төп статистика эргелелиниң ажылдакчылары киржир. Бо чизе-даңзының баштайгы түңнелдери 1964 чылдың февральда-ла билдине берген турар.

КОСМОСЧЕ УЖУДУУШКУННАР БОЛГАШ АТМОСФЕРА

(Черниң баштайгы кылымал спутнигин салып үндүргениңден бээр 6 чыл болганынга)

Черниң кылымал спутнигин делегейге бир дугаарында бистиң чуртувустуң салып үндүрген хүнүнден бээр октябрь 4-те 6 чыл болган. Баштайгы совет спутниктиң соонда дээрже өске спутниктерни салып үндүрген. Космос үези эгелээн.

Баштайгы спутниктер болза, планеталар аразының корабльдериниң келир үедеги капитаннарынга хереглээр «космос лоциязының» баштайгы дээвилелин кылыр ужурлуг чүгле автоматтыг хайгыылчылар болгаан. Спутниктерниң болгаш космос корабльдериниң ужудуушкуннары төрүттүнген чер-делегейивистиң, харын бирги ээлчегде, ооң агаар каъдының дугайында бистиң билиглеривисти кедергей калбарткан.

Кылымал спутниктерни салып үндүрериниң мурнунда атмосфераның дыгыйының дугайында чогуур, ынаныштыг медээлерни чүгле 150 километр чедир бедиктен ап турган. Улуг бедиктерде агаар каъттарының дыгыйын чүгле кандыг-бир даап бодаашкыннар үезинде теоретиктиг санаашкыннар-биле тодаргайлап турган. Ындыг болган төлээде, үстүкү атмосфераның тургузуун янзы-бүрү кылдыр билип турганындан хамаарыштыр, түңнелдер база-ла элээн чергези-биле янзы-бүрү болуп турган.

Баштайгы кылымал совет спутниктерниң орбитазының бедииниң адаккы хемчээли (перигейи) черниң кырындан 225—228 километр болуп турган. Бедээн тудум-на атмосфераның дыгыйы бичелеп, шүүлеп апаар болганда, атмосфераның эң-не дыгый каъттарын спутник перигей чоогунга эртер. Ындыг төлээде, эң-не күштүг оожумнаашкынга ол аңаа таваржып турар.

Шөйүлчек орбита-биле шимчээшкин үезинде спутниктиң дүргедээшкини үзүктел чок өскерлип чоруур. Перигей чоогунга ол эң-не дүрген болур. Черниң кырындан ыраанының хире-чергези-биле улам-на бедивишаан, спутник черниң тыртыышкынын эртер, ооң шимчээшкини оожумнай бээр. Өрү октапкан даш ышкаш ындыг янзылыг болур. Өрү октаан даш оккур болган тудум, улам-на бедиди ужугуп үнер. Перигейге спутниктиң дүргедээшкини улуг болган тудум-на черни долгандыр эргилбишаан, черниң кырындан ол улам-на ырап шыдаар. Ооң эң-не бедик хемчээли—апогейи эң-не улуг бедикке ынчаар барып чедер.

Спутник перигейниң чаны-биле ужудуп эрткен санында-ла оожумнап чоруур, бодунуң дүргедээшкининиң чамдызын чидирер. Ооң энергия курлавыры эвээжээр. Ынчангаш перигейге таварты эрткен санында-ла спутник мурнунда чораан бедииңге чедир көдүрлүп шыдавас болур. Апогейниң бедии чавызап турар. Чижээ, 1958 чылдың майның 15-те орбитаже салып үндүрген черниң үшкү кылымал совет спутниги перигейин таварып эрткен санында-ла апогейинге четкеш, мурнуку долганытта четкен бедииңге 100 метр четпес кылдыр шак ынчаар оожумнап турган. Ынчангаш 10.000 долганыгның соонда ооң апогейиниң бедии 1880 километр турганындан 230 километр чедир өскерилген-дир. Спутниктиң оожумнааның уламындан ооң орбитазының апогейиниң бедии илерей өскерлип чоруур, ынчаарга перигейиниң бедии шоолуг эвес өскерлип чоруур болган ужурунда, апогей биле перигейниң бедииңге ыңгаажеп чоруур, ынчангаш орбитазы улам-на тырыкыланып, шоолуг шөйүлчек эвес апаар.

Спутниктиң ужудуушкунунуң эки организастаттынган болгаш үр астрономиктиг хайгааралдакчынары спутниктиң орбитазын ыладтыг тодаргайлаарының, а ындыг болганда орбитаның өскерлиишкиннерин хайгаараарының аргазын берип турар. Ындыг болганда дедирги сорулганы шиитпирлээриниң — спутниктиң орбитазының өскерлиишкиннерин ёзугаар ооң таваржып чоруур оожумнаашкынын тодаргайлаарының, а ооң перигейиниң бедииңде агаарның дыгыйын тыварының болдунар аргазы ажыттынып турар-дыр.

Ындыг сорулганы шиитпирлээш чорук манаттынмаан түңнелди берген. 225 километр бедикте чаңгыс кубиктиг метрде бүдүмелдиң миллиграммының 3—4 он муңгу үлүү бар болганы илерээн. Ол дээрге чаңгыс кубиктиг метрде 1.3 килограмм газтар бар болуп турар чер чанының агаар каъды-биле деңнээрге, чегенчиг бичии болбайн аан. Ынчалза-даа ол дээрге, кылымал спутниктерни салып үндүрериниң мурнунда теоретиктиг санаалгаларга үндезилээш, санап турганынга бодаарга, 5—10 катап улуг болуп турар-дыр. Улуг бедиктерде атмосфераның температуразы дыка улуг болуп турар болгаш черниң кырындан ыраан тудум-на улгадып бар чоруур дээрзин спутниктерге тургускан херекселдер ол-ла үеде көргүскен.

Ол ийи фактылар бот-бодунуң аразында холбаалыг. Чогум-на изиишкиниң уламындан черниң агаар каъдының газтары чүс-чүс километр бедикче көдүрлүп үнүп турар болгаш атмосфераның бедик каъттарының дыгыйы дыка улгадып турар. Мурнунда бодап турганынга бодаарга, атмосфераның «дээвиирин» үш катап улгаттырар ужурга таваржыткан. Бистиң чер-делегейивистиң газ каъды муң километр чедир эвес, а бети дээрге-ле, үш муң километр чедир өрүлеп чоруткан дээрзи тодаргай апарган.

Атмосфераның үстүкү каъттарының дыгыйы хонуктуң дургузунда илергей өскерлип турар дээрзин спутниктерниң ужудуушкунун үр үеде хайгаараан чорук көргүскен. Бир эвес перигей чер-делегейниң хүннүг турар кезииниң кырынга таваржыр болза, спутник аажок оожумнай бээр. Перигей черниң хөлегезинге, ооң чырыттынмаан кезииниң кырынга таваржы бергенде, спутник шоолуг-ла оожумнавас. Ол черле билдиниг. Изиишкин үезинде молекулаларның чылыг дүргедээшкини улгады бээр болгаш олар черниң тыртыышкынының белеени-биле эртпишаан, хөлчок бедиди ужугуп үнүп турар, ынчангаш атмосфераның үстүкү каъттары дыгыйланып турар. Дүне, сериндээшкин үезинде, молекулаларның дүргедээшкини шоолуг эвес апаар, ынчангаш олар кедергей бедиди ужуптур харык чок, черниң газтыг каъды черниң кырынче оларны «чыпшыр тыртып» турар. Черниң атмосферазы «тынып» турар—хонукта чаңгыс катап хаңы болгаш оожум «тынып» турар ышкаш болуп турар дээрзин спутниктер көргүскен.

Эртемденнер үшкү совет спутниктиң орбитазының өскерлиишкиннерин ооң ужудуушкунунуң эгезинде анализтеп көргеш, үк спутник орбита-биле чаңгыс чылдың дургузунда долганып апаар, оон соонда чавызап баткаш, атмосфераның дыгый каъттарынче кирер болгаш аңаа бодунуң шимчээшкинин соксадыр деп санап көрген. Ынчалза-даа спутниктиң шимчеп чоруп турарының үезин бүдүн чартык чыл чедир узадыр апаарын улам ынайгы хайгааралдар көргүскен. Ол спутник барык-ла ийи чыл «чурттаар» дээрзи ооң соолунде тодаргай апарган. Херектиң ужуру чүдел? Хүннүң идепкейлиг чоруу эң-не улуг турган, хүнге хөй-хөй ойбуннар болгаш өске-даа тургустуушкуннар болуп тургулаан 1957 чылда салып үндүргүлээн бирги болгаш ийиги спутниктерниң ужудуушкуннарын барымдаалап, санаашкынны кылган турган. Үшкү спутник 1958 чылдың майдан 1960 чылдың апрельге чедир ужудуп турган. Ол үеде хүннүң идепкейлиг чоруу кудулап бадып эгелээн. Хүннүң идепкейлиг чоруу улуг болган тудум-на черниң атмосферазы улам-на изиг турар, ооң үстүкү каъттары улам-на дыгый апаар дээрзи илерээн. Ол үеде спутник оожумнап эгелээр. Хүннүң идепкейлиг чоруу кудулаарга, атмосфераның изиишкини шоолуг эвес болур, ынчангаш спутниктиң оожумнаары шоолуг эвес. Мурнунда эртемге билдинмес турган ол фактыны үшкү спутниктиң ужудуушкунунуң үргүлчүлээлдиниң санап үндүрер душта баш удур көрүп шыдаваан.

Спутниктиң оожумнаарының дүргениниң эң чугула факторларының бирээзи болза, ооң орбитазының перигейиниң бедии болур. Перигейи куду болган тудум-на атмосфера улам-на дыгый болур, спутниктиң оожумнаары аажок апаар, ол улам-на дүрген кудулап бадар, ооң «амыдыралы» улам-на кыска болур. Спутник чамдык оожумнаашкыннарга орбитаның өске-даа участоктарынга таваржып чоруур болбайн аан. Ындыг болган төлээде, орбитаның апогейиниң бедии база-ла чугула ужур-дузалыг болур.

Үшкү кылымал совет спутниктиң перигейиниң бедии 226 километр болуп турган. Ол 692 хонукта ужудуп келген. 1958 чылдың декабрьда салып үндүрген «Атлас-Скор» деп америк спутниктиң перигейиниң бедии 190 километр турган. Ол чүгле 34 хонукта «чурттаан». 356 километр бедик перигейлиг кылдыр 1958 чылдың февральда орбитаже салып үндүрген «Эксплорер—1» деп америк спутник 7—10 чылдарда «чурттаар» апаар. 1958 чылдың марта салып үндүрген «Авангард—1» деп америк спутниктиң орбитазының перигейи 650 километр бедикте туруп турар. Эртемденнерниң санап көргени-биле алырга, ол спутник 200 чыл хире чурттаар. Ол спутник болуп салып үндүргениниң бүгү-ле дириг херечилерин «эртир чурттаар» апаар-дыр. Бодунуң перигейиниң бедииниңден хамааржыр спутник бир болза кончуг кыска чурттаар, бир болза дыка үр чурттаар дээрзи оон илдең-дир.

Космосту шиңчилээриниң программазының калбарганының хире-чергези-биле, чаа фактыларның болгаш медээлерниң чыгдынганының хире-чергези-биле космос аппараттарының шимчээшкининге атмосфераның салдар чедирериниң дүрүм ёзугаар болур чоруктарын улам-на ханызы-биле билип ап турар.

Атмосфераның дыгыйы улуг бедиктерде мурнунда бодап турганынга деңнээл чок улуг болганы илерээн төлээде, космос корабльдерин оожумнадып доктаадырынга үстүкү атмосфераны ажыглаар деп бодал чаагар-ла тыптып келген.

Космос корабльдиң орбита-биле ужудуушкунунуң секундада барык-ла 8 километр чедип турар эге баштайгы дүргедээшкинин үк корабльдиң хөделир, оожумнадыкчы херексели чүгле шоолуг эвес чергези-биле кудуладыр. Дүргедээшкин эвээжей берген соонда корабль кедергей улуг шаптараазынга таваржыр. Бурунгаар кедергей дүрген ужугуп бар чораан космос корабльге «чайлап берип» четтикпээн газ кезекчигештери үк корабльге бөлдүнчү бээр болгаш агаарны дыгыйландырыптар. Дыгыйланыышкын үезинде газ хөлчок изиир. Корабльдиң дашты кызыдыр изий бээр. Кудулап кел чораан космонавт чалбыраашты безин көрүп каар. Ынчалза-даа изиишкинге быжыг даштыкы хат болгаш чылыг агылаакчызы кабинаны изиишкинден ынаныштыг камгалап чоруур. Бодунуң дүргедээшкининиң элээн кезээн атмосферага чидиргеш, корабль оожумнадыр өске херекселдерниң дузазы-биле, бодунуң космоска ужудуушкунунуң дүргенинден барык-ла муң катап эвээш, ой-тап дүргедээшкин-биле чер кырынче дүжүп бадып келир.

Совет космос корабльдери ужудуушкунга болгаш ол ышкаш кудулап бадыышкын үезинде кончуг бүзурелдиг болуп турары билдингир. Дүжүп бадар команданы чер кырындан бериптер. Корабльдиң кудулап бадарын хол башкарылгазының дузазы-биле-даа кылып болур.

Ынчалза-даа бир эвес корабль башкартынмас апарза канчаарыл? Ол таварылгада-даа космонавтыга айыыл таварышпас кылдыр космос корабльдериниң орбитазын шак ынчаар шилип ап турар. Ону А. Г. Николаевтиң башкарып чораан «Восток-3» деп корабльдиң чижээнден ап көрээлиңер. Ужудуушкуннуң эгезинде «Восток-3»-түң орбитазының апогейиниң болгаш перигейиниң бедии түс-түзунда 234.6 болгаш 180.7 километр болуп турган. Хостуг ужудуушкуннуң төнчүзүнге чедир корабль илергей-ле кудулап келген. Апогейи болгаш перигейи түс-түзунда 210.3 болгаш 168.1 километр болу берген. Ол «кудулап келген» орбитага оожумнадыр херекседи ажылдадыпкан турган.

Ужудуушкуннуң тозан ажыг шактарының дургузунда апогейиниң бедии 24.3 километрге, а перигейиниң —12.6 километрге чавызаан. Бир эвес хөделир херекселдери ажылдавайн барган болза, космос корабли кудулааныныың хире-чергези-биле улам-на улуг оожумнаашкынга таварышпышаан, атмосфераның дыгый каъттарынче боду-ла кире бээр, ынчаарга камгалал каъттыг болганда, черге кээп хонуп алыр ийик.

Амдызында бистиң космонавтарывыс боттарының маадырлыг ужудуушкуннарын ой-тап бедиктерде кылып турарлар. Радиациялыг айыылды чайладыры чүгле оон-биле хандыртынып турар эвес. Чогуур куду орбиталар боду-ла оожумнай бээр болуп турар. Ол орбиталар-биле ужудуушкун оожумнадыр херекселдер үрелген таварылгада безин чогуур кыска хуусаада черге космонавтың ээп чедип келирин магадылап турар.

Кижиниң билип алганы болгаш «сөөредип кааны» бойдустуң күштери шак ынчаар кижиниң өңнүү болу берип турар-дыр.

В. АРСЕНТЬЕВ.

СЭТА-ның эртем талазы-биле хайгааракчызы.

КРИТИКА БОЛГАШ БИБЛИОГРАФИЯ

„Ыржыгаштың“ аяны

Ыры!... Ийет, ыры дээрге, шынап-ла кайгамчык чаагай сөс-ле болгай. Адаптарга сагышка кандыг-ла бир чоргааралдыг, чараш-чаагай бодалдар кирип кээр.

Ол сөстүң янзы-бүрү талаларының тайылбырын эвес, а **Алексей Хуурактың «Ыржыгаш»** деп шүлүктериниң чыындызын чугаалажып көөрүн оралдажыылыңар.

Бо улуг эвес чыынды болза аныяк авторнуң баштайгы ажылы. Амыдыралдың иштинден оон кызымак дилээшкиннериниң түңнели-дир. Ынчангаш ону ырыыны боду ыдыр эвес, оон бичии кезикчигежи — ыржыгаш кылдыр адап алганы черле эки турган боор. Чыындыны ийи бөлүкке чардынган, үжен үш шүлүктерден тургустунган. Автор ында амгы совет амыдыралдың хөй талаларынга дээп, оон чижектерин ажыглааш, чечен сөстүң күжү-биле ону көргүзерин оралдашкан. Төрээн чуртунуң улам сайзырап олурар каас-чаражын, аңаа кызыгаар чок ынаан, ооң дестүнмес ажыл-ишчи кижилерин автор «Төрээн черим», «Совет кижи», «Самагалдай», «Күзел», «Доңдуу дарган», «Найырал» болгаш өске-даа шүлүктерде илереткен.

Совет кижиниң ажыл-ишке ынак мөзү-шынарлары ол шүлүктерде илерэп, оон лириктиг маадырлары номчукчуларга коступ турар. Оон-биле кады автор маадырларының мурнундан чугаалавышаан, амыдыралдың хайымынга кыдыындан хайгааракчы болбайн турар. «Төрээн черим» деп шүлүүнде чоннуң куш-ажылының өндүр-улуун чоргаарал-биле сөглээн.

Чыындыда «Доңдуу дарган» деп шүлүк авторнуң дээре чогаалдарының бирээзи. Назы-хары улгатса-даа амыдыралга ынак, оон кандыг-даа болуушкуннарындан чыда калбас, ажыл-ишчи, хөглүг ирейниң овур-хевирин дамчыдыр совет амыдыралдың хостуг-чаагайын номчукчу оон билип алыр.

Кыстың караан бышкан чодураага, кыпкан шолбаңга, дурт-сынын чойган хадыга чүгле дөмейлеп бижигилээри тыва шүлүк чогаалынга моон мурнунда бо-ла таварышкылаар турган. А автор «Чаражы-ла» деп шүлүүнге херээжен кижини ол бүтүге анаа-ла деңнээринден ойталааш, оон овур-хевирин бедик, чаагай кылдыр көргүзүп, аңаа хүндүткелдиг чылыг сеткилин илереткен.

«Чаным келир» деп шүлүкте эге строфаны номчуй каапкаш: «Бо чоп кончуг хөлзээри ол кижи боор?» деп бодал-биле улам сиңниге бээр сен:

Ээир ышкаш ужуп үнгеш,
Элегер көк октаргайда
Маңган булут кырын орта
Бараан харап олуруксаам кээр.

Хөлзээшкинниң чылдагааны мында база-ла ажыттынмайн турар. А номчукчу оон чылдагаанын дилеп, боданмышаан, сырбык истээн аңчы дег, топтап номчуп бадып орар. Дараазында одуругларда лириктиг маадыр өске кижилерден артык сиңдир кеттинипкен. Чүрээ хөлзеп, олут орбайн «Оялыкче халып кирерлээр» бээр. Маңаа ам номчукчу: «Ойт, ол кай баары ол ирги?» деп бодай каар. Лириктиг маадыр: «Тураскаалга тудайн дээш, тудуп чечек чулуп алдым» дептерге, хөлзээшкинниң чылдагааны ам-на бүдүрүн билдинип кел чыдар.

Чүге дээрге, бөгүн маңаа
Чүден артык өңнүүм уруг
Сургуул дооскан, ажылдаар
дээш

Суурунга чанып келир — деп, сөөлгү строфаны номчупкаш: «Оон ужун чүве дийин он» деп бодай бээр. Номчукчуга хамык чүвени белен тө каап бербейн, ону бодандырып, ооң кичээнгейин бижип турар чүүлүнүң төнчүзүнге угландырар деп чүве бо-дур. Бо шүлүкте онзагай улуг болуушкун чок. Ынчалза-даа эки бижиирге, мыя бо бедии сагыштан ыравас апаар-дыр.

Алексей Хуурактың чыындызында элээн улуг черни акы-дунма даштыкы чурттарга чорааның дугайы ээлеп турар. Эң ылангыя «Бирманың аалчызы» деп шүлүү ийи-ле строфага бижиттинзе-даа, утказы хаңы, найыралдыг Бирманың чурту оңу чылыг хүндүткел-биле хүлээп алза-даа, ынак Москвазын ол сактып турар...

Авторнуң дээре шүлүктериниң маадырлары херектиг чокка бижиттинген ажыл-ишчи, бөдүүн кижилер болур. Олар бүгү кижилерниң чырыткылыг келир үези — «Коммунизм тургузаар дээш, кончуг улуг үүле кылып» турар болганда олар аңаа чүүден-даа чараш дээрзин бүзуреткеш, «Совет кижи» деп шүлүүн мынчаар төндүрген:

Делегейде совет кижээ
Деңнээр чараш чүве чок-тур.

Чедиишкиннер-биле чергелештир «Ыржыгаштың» чамдык четпестериниң ону топтап номчаан номчукчу чайлыг эскерип каар. Сөстү кам чок ажыглааны, бижип тура, үүрмек чүвелерже эмин эртир сагыш салыры, кара чугааже хөй сундугары болгаш овур-хевирни дылдың уран аргалары-биле чечче, тода көргүспейн баары — шүлүкчүнүң кол-ла четпестери ол болур ышкаш-тыр.

«Орук» деп шүлүктү алыылы. Ында аалчы Совет Эвилелинден ужудуп үнгеш, Турцияның кырыбиле эртип чыда, Назым Хикмет сагыжынга кире дүшкен соон дарый, «Янчыыр таакпызын» төндүр соруп чалап олурда-ла, «Гималайның кылчен баштыг бизеннерни» шывыраш кылыкгылаар. Оон соонда Делиг хоорай кестүп, ужар-хемези ында хонуп алганы-биле доостур. Бис моон чүнү билип алган бис? Билдинмес. «Мистер Кубта» деп шүлүкте чамдык эки одуруглар бар-даа болза, ол шөйүлчек «индий кыстың ийи караан таан чарашсызаган мен» деп бижээни ийи чурттуң найыралдың чырыдар дээн улуг темага ол үүрмек апарган эвес чүве бе? Ол ышкаш, «Таиланд» болгаш «Моолга чораанывыс» деп шүлүктери база-ла ужуп чорда каранайнып, эртип турган черлерниң тайлымы-биле төрээн черин сакты хонуп келгенин база оортан көргени үүрмек чүүлдерни эндере бижири-биле кызыгаарлаттынган.

Домактарны, сөстерни кам чок ажыглаан чорук номчукчуларны мырынай-ла чүве далдавас кижилер кылдыр чанчыктырарынга чедирип болур. «Ужуп чораан» деп шүлүкте «Эртир ыяш ырак чурттуң» дээш. Оон ынай номчуп бадарга база:

Халуун эртир ыяш чер-дир.
Хөйлен эътке чышпыныып чор.
Аржыыл-биле үргүлчү-ле
Арын дерин чоттунар-дыр —

деп, мырынай дөрт далкыр көргүскен. Ча, оон-биле кады аалчының хөйлениниң эътке чышпынып чорааны, дерин чоттунганы кандыг-даа онзагай чүве эвес-тир. Харын номчукчунуң сеткил-чүрээнге чараш эвес кылдыр дээр-дир. Дараазында арында «Таиланд» деп шүлүк «Орта черле ынап дүжер, орук аайы ындыг болган» деп эгелээш, төнчүзүнге чедир аайнаштырып каан шөйүлчек кара чугаа апарган.

Моолга чораанында база «Чылыг шайны» чигир, пова, эътти, чемни, чигтен, «Тожу чедер орук» деп шүлүкте база-ла «Деритикиже шаблап, дүъштеп» чоруп орар.

Моолга, Индияга, Индонезияга — каяа-даа чорааш, автор онзагай чүүлдерни эскерип, ону канчаар сеткип, канчаар үнелеп көргенин номчукчуларга дамчыдып берип шыдаваан деп көрген бис.

«Тожу чедер орук», «Чагытайның эртеми» деп шүлүктерни авторнуң чедир ажылдап, улам хоюглап болур аргазы турган ийик. Ынчалза-даа, үстүнде чугаалаанывыс ышкаш сөстерни кайы-хамаан чок ажыглаар, харыысаагга чок чорук мында база-ла бар.

Ол-ла шүлүктүң бешки строфазында:

Элик, хүлбүс, сыын, мыйгак аңы-мени
Ээлиинде кодан мал дег өттап чоруур.

О. Сувакпиттиниңде:

Бойгун-тоолай аңы-мени
Кодан мал дег өттап чоруур.

Дөмейлери аажок!

Ынакшыл дугайында шүлүктеринде «сакты бердим», «эмин эртир сактып чор мен» дээри көвүдеп турар. Ындыызы эки-дир харын, ынчалза-даа ол эки сөстерни хөй дапкырлаан тудум-на үнези суларап, хоон калып турар ышкаш.

Картының каасталгазы (азы чуруу) номнуң кол утказынга дүүшкен турар ужурлуг. Алексей Хуурак аныяк шүлүкчү. Оон бо чыындызы баштайгызы-дыр. А «Ыржыгаштың» картында кургааш, черже тоглап дүжүп турар бүрүлер чуруп каан (Чураан И. Кузнецов). Ону канчаар билип алыр чүвел? Шүлүкчүге, азы оон чогаалдарынга хамаарыштыр ындыг чурук кижиге чиктиг бодалдарны киирип каар боор-дур.

Чыындыны тургузуп турган үеде рецензия берген эштер аныяк шүлүкчүнүң чырыкче үнер номунуң салым-чолунуң болгаш бо хүнгү номчукчунуң негелдезиниң дугайын бодавышаан, чогуур дуза, сүмени берип-ле турган чүве ыйнаан. Ынчалза-даа кошкак дүзүлээн деп чүве чыындыны номчуп олурарга-ла билдинип кээр.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.
К. ЭНЕР-ООЛ.

Чазыйны көр

Хөйнүң херээ дижи бээрге,
Хөлүге бээр чазыйны көр,
Хуузунуун кылыр дээрде,
Хуула бээр «эрес» боор оң.

Коъданынга тарып алгаш,
Коржаа-биле чижир мен дээр,
Базаар черге чеде бергеш,
Байыыр мен дээр куурушту боор.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязында совет төлээлерниң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Конгода хемчеглериниң дугайында болгаш ол хемчеглерни акшаландырар дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяга чугааланып көөр деп турары-биле холбаштыр ССРЭ-ниң төлээлери медеглелди парлап үндүрген. КНО-нуң Конгода хемчеглери колониалисчи күрүнелерниң агрессчи үүлгедиглери-биле бедунган дээрзин ол медеглелде демдеглеп турар.

Делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуг деткиири-биле нити-ваамир чүзү-даа чок сорулганы салып турар чүгле колониалисчи күрүнелерниң болгаш оларның эвилелчилериниң бурууузу-биле ол хемчеглер узамдыгып, бодунуң утка-шынарының талазы-биле хажыттынган болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының дыка хөй чарыгдалдарын үндүрген деп медеглелде чугаалап турар.

КНО-нуң Конгода шеригленириниң анаа турарын 1964 чылдың баштайгы алды айларынче соңгаарладыр дээр оралдашкынын ол күрүнениң иштики херектеринге даштыкы күштериниң ыят чок холгаарлашкынын чажырып чаары болгаш КНО-нуң Уставын каржызы-биле үрээни кылдыр медеглелде буруу шаап турар.

КНО-нуң Конгода хемчеглери-биле холбашкан бүгү материалдыг харысалганы колониалисчи күрүнелерниң боттарынга хүлээп алыры нара чаңгыс чептиг болгаш хүлээп ап болур шиитпир болган турар дугайында бодунуң туружун совет төлээлер медеглелинде бадыткап турар.

Медеглелдиң түңнелинде айтып турары болза, КНО-нуң Конгода хемчеглери КНО-нуң кежигүннери күрүнелерге кандыг-даа саң-хөө хүлээлгелерни онаавайн турар, чүге дээрге ол хемчеглерни КНО-нуң Уставынга черуштур чорудуп турар.

Совет Эвилели болза 1964 чылда КНО-нуң Конгода хемчеглерин акшаландырар дугайында кандыг-бир сүмелер-биле бодун холбаштырбас болгаш ол хемчеглерге үнер чарыгдалдарны дуглаарынга киришпес деп санап турар.

Чылыг ужуражыышкыннар

ГАВАНА. (СЭТА). Бо хүннерде делегейде баштайгы херээжен космонавт Валентина Терешкованың Хосталга ортулуунда чоруп турары куба хөй-ниитиниң кичээнгейиниң төвүнде турар.

Янзы-бүрү хөй-нити, революсчу, херээженнер, анныктар организацияларындан, чурттуң бүгү булуңнарында тус-тус кижилерден хөй санныг телеграммалар, чагаалар, бижиктер солуннар редакцияларынга, радиостанцияларынга, телевидение төптеринге хүн бүрүде кээп турар. Оларга ажылчы чоннар куба черде «Чайкага» изиг байырын чедирип, оларның төрээн чуртунга келгени дээш хүлээп көргүшкүнүң болгаш өөрүп четтиришкиниң ханы сагыш-сеткилин илергейлеп турар.

Октябрь 3-түң эртенинде Гаваның чүс-чүс чурттакчылары найысылалдың төп парыгынга чыылган. Олар космостуң маадырын диңмиттиг адыш часкаашкыны болгаш «Виаа Совет Эвилели!» деп йөрээл салыышкыны-биле уткаан.

Кубаның революстуг чепсектиг күштериниң министри Рауль Кастро Валентина Терешкованы хүлээп алган. Рауль Кастро ооң космоска ужудуушкунун улуу-биле сонуургап, космоска бодунуң байдалы кандыг чораанын айтырып, Кубаның кырыбиле ужудуп эрткен оруун чуруктан көргүзерин Терешковадан дилеп турган.

Валентина космоска ужудуушкуннарның перспективаларының болгаш космосту шиңгээдип алыр талазыбиле совет эртемденнерниң ажылдап турар айтырыгларының дугайын чугаалаан.

Валентина Терешкова бүгү совет космонавтарның адын салганы өңнүг чуруктарын болгаш космонавтың демдээн Рауль Кастрога белек кылдыр тудускан.

Рауль Кастронуң чалааның ёзугаар совет космонавт болгаш ону үдеп чоруур кижилер 1956 чылда Ориенте можуда куба черге Фидель Кастронуң болгаш ооң эштериниң дүжүргүнгени «Гранма» яхтага чораан. Валентина Терешкова яхтаның хүндүлүг аалчыларының дептеринге чүве бижээш, ат салган.

Президентиниң ордузунга Валентина Терешкованы республиканың президентизи Освальдо Дортикос хүлээп алган. Чылыг болгаш найыралчы беседа болган, беседа чоруп турда Валентина космонавтың демдээн президентиге белек кылдыр тудускан болгаш ам космонавтарның отряды көвүдээш, ол отрядта үш хүндүлүг космонавтар — Освальдо Дортикос, Рауль Кастро болгаш Вильма Эспин киргеш деп ол чугаалаан.

Рауль Кастронуң чалааны-биле Валентина Терешкова ийи чүс чылдың мурнунда тудкан «Гавана» деп эртебурунгу шериг шивээзинге база чораан. Аңаа Валентина Терешковачы куба чепсектиг күштериниң кол штабының офицерлери уткуп алган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында

Октябрь 2-де хүндүскү хуралы

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери С. Лосев биле В. Петрусенко оларның дамчыдып турары болза:

Октябрь 2-де болган хүндүскү пленарлыг хуралга нити чугаалажыышка үргүлчүлээн болгаш аңаа Финляндияның, Болгарияның, Чаа Зеландияның болгаш Грецияның төлээлери санал берген.

Финляндияның даштыкы херектер министри дончу чугаазынга демдеглээни болза, бир эвес ядролуг чепсектиң нептереэшкининиң чорудулгазын ажыктыг кылдыр чайлатпас апарза, чепсегленишкинниң дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг болурун манаары берге-дир. Соңгу Европаны ядролуг чепсектен хостуг зона болдурарынга хамаарыштыр Кекконенниң саналыңын дугайын сагындырган, Финляндияның даштыкы херектер министриниң айытканы болза, ынаанда ядролуг чепсек чок турган районнарга ол чепсекти нептередир чорук улуг айыылдыг болуп турар. Дания, Норвегия шериг эвилелдеринге киржириниң оруун шилип алганнар. Ынчалза-даа бүгү Скандинав чурттар ядролуг чепсекти салып алырындан болгаш ону боттарының девискээрлеринге сайтара тургузарындан ам дээрезинде ойталап турарлар. Ол чорук Скандинавияны ёзулуг тайбың район болдурарынга баштайгы белеткелди тургузуп турар.

Оон дараазында Болгарияның даштыкы херектер министри Иван Башев чүве чугаалаан. Ядролуг шенелделерни чамдык кезиктеп хоруур дугайында Москва Керээзинге Болгарияның чаааа база-ла бир дугаарында ат салган дээрзин ол сагындырган. Москва Керээзи сөөлгү каш чылдарның эң чугула дипломаттыг бижии болуп турарын Болгарияның даштыкы херектер министри чугаалаан. Эрге-ажыктары болгаш бодалдары янзы-бүрү турзажок, бо залда «Москваның ёзузу» билдиниң турар-дыр.

Чепсегленишкинниң бүгү-нити болгаш бүрүн дүжүрериниң айтырыын ол тодаргай чугаалаан. 18 күрүнелерниң Комитединиң хуралын ол комитетте төлээлээн чурттарның чазактарының баштыңнарының киржилгези-биле 1964 чылдың бирги кварталында азы бирги чартынында чорудар дугайында Совет Эвилелиниң саналынга ол байыр чедирген. НАТО-нуң кежигүннери күрүнелер биле Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң аразынга халдашпас дугайында керээни чарары дээш Болгарияның даштыкы херектер министри саналдаан. Ядролуг чепсектен хостуг зоналарны тургузар дугайында айтырыгга улуг кичээнгейни болуруң чугаазынга ол көргүзген.

Сессияның хүн айтырыынга Румынияның саналдап киргени «Янзы-бүрү социал болгаш политика системаларлыг европ чурттарның аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны экижидер сорулга-биле регионалдыг деңнелге хемчеглерни» тургусканынга болгар төлээ байыр чедирген. Колониализмниң бужар-чүдек системазын туюлунга чедир узуткаарының айтырыынга, делегей салыын хөгжүдериниң, КНО-нуң ажылын экижидериниң, КНО-да КУР-нуң дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузарының айтырыгларынга болгаш өске-даа айтырыгларга ол база доктаап, чүве чугаалаан.

Чаа Зеландияның төлээлекчизи А. Макинтош бодунуң чугаазынга англи империалистерниң тургусканы Малайзия федерациязын мактап эгелээн. «Чечектелген, түрүм болгаш демократтыг күрүнениң» хемчээлинге хөгжүүр арганы Сингапурга болгаш Саравакка Малайзия тыпсып турар деп, ол чулчураан.

А. Макинтош Москва Керээзин чарганынга байыр чедирип, янзы-бүрү күрүнелерниң аразында бүзүрелдиң өзүп турарын демдеглээн.

Грецияның төлээлекчизи Москва Керээзин чүүлдүгзүнүп турарын эрээлгей сестер-биле илередип, оон болгаш-биле аныргa, шериг күчүзүн өстүрүп турарының чылдагааны болур «хоралакчы ажыл-чорудулганы» чайладырының боттуг хемчеглерин ажылдап кылыр херек деп кыйтырган.

Харыы бээр эргени ажыглааш, КАР-ның төлээзиниң медеглээни болза, Израильдиң даштыкы херектер министри Голда Меир төөгүлүг фактыларны мугулдеп, Израиль агрессчи хөөннерлиг эвес болгаш араб чурттар-биле тайбыңны тургузарын күзеп турар дээр бодалды бодунуң чугаазынга тургузарын оралдашкан.

Хүндүскү хуралдың түңнелинде төлээлер Румынияның саналдааны «Янзы-бүрү социал болгаш политика системаларлыг европ чурттарның аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны экижидер сорулга-биле регионалдыг деңнелге хемчеглерни» сессияның хүн айтырыынга киирер деп Кол комитеттиң сүмезин чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Октябрь 3-те эртенги хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязының октябрь 3-те болган эртенги пленарлыг хуралынга Ирландияның, Австралияның, Венгрияның болгаш Турцияның төлээлекчилери санал берген.

Ирландияның даштыкы херектер министри Фрэнк Эйкен ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Москва Керээзин чарганы-биле холбаштыр күзел ханыышкынын илергейлээн. Оон бодалы-биле алырга, ядролуг чепсекти улам ынай нептередирин болдурбас дугайында дугуржулганы чарары бо үе-чагда чугула ужур-дузалыг болур ийик.

Австралияның даштыкы херектер министри Г. Барuик ядролуг шенелделерни чамдык кезиктеп хоруур дугайында Москва Керээзин чарганынга база байыр чедирген. КУР-нуң чазаа «дайынның чайлаш чок болурунга бүзүрелин» илергейлеп турары-биле холбаштыр дүвүрээзиниң ол моон-биле кады илергейлээн.

Бир эвес кандыг-бир күрүнениң талазындан Малайзияга халдаашкын болу берзе, аңаа шериг болгаш политиктиг дузаламчыны Австралия көргүзер дээрзин Барuик медеглээн.

Австралияның даштыкы херектер министри Португалияның болгаш Мурнуу Африканың расисчи политиказын шуут камгалавайн турзажок, ол расисчи ийи күрүнелерге удур Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң сүмелээни хемчеглерни боттандырарынга КНО-нуң кежигүннери чурттарны моондактаарын оралдажып турган.

Венгрияның даштыкы херектер министри Янош Петерниң чугаазын төлээлер улуг кичээнгей-биле дыңнаан. КНО-нуң хүлээлгези чүдел дизе, Москва Керээзинге ат салганының түңнелинде эгелээн. «соок дайынга» тайбыңчыдылганы түр үенин эвес болдурарында болур деп ол чугаалаан.

Я. Петер чепсегленишкинниң дүжүрериниң айтырыынга тодаргай доктаап, 18-тиң Комитединиң конференциязын комитетте төлээлээн чурттарның чазактарының баштыңнарының киржилгези-биле эртиреp дугайында совет саналдың чугулазын моон-биле холбаштыр демдеглээн.

НАТО биле Варшава керээзиниң чурттарының аразынга халдашпас дугайында Совет Эвилелиниң онза чугула саналын амыдыралга боттандырар дээш эң улуг күжениишкиннерни Каттышкан Нациялар Организациязы салыр ужурлуг деп. Венгрияның даштыкы херектер министри медеглээн.

Турцияның даштыкы херектер министри Феридун Джемаль Эркин Кол Ассамблеяның XVII сессиязының сөөлүндеги үеде делегей байдалының чамдык экижидилгезин демдеглээн.

Чаа черлерни шиңгээдип турар

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның сууурларында болгаш күрүне ажыл-агыйларында черни ажыглап турарының массалыг хыналдазы эгелээн. Ону Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Президиумунуң шиитпирин ёзугаар чаа черлерни тып, оларны кезээ ажыл-агыйга ажыглаар сорулга-биле чорудуп турар.

Чооккү чылдарда чуртка моон мурнунда ажыглаттынмайн турган 200 мун гектар черлерни немей шиңгээдип алырын планнап турар.

Венесуэлада ужур-дүржок аажылаашкыннарның чаа чалгыы

КАРАКАС. СЭТА-ның корреспондентизи Сервандо Гарсиа Понсениң дамчыдып турары болза:

Чурттуң демократтыг, депшилгелиг күштеринге удур ужур-дүржок аажылаашкыннарны венесуэл эрге-чагыргалар күштелдирип турар. Национал конгрессиң депутаттар палатазының даргазының оралакчызы Хесус Мария Касальды болгаш конгрессиң депутаттары Густаво Мачадо, Эдуардо Мачадо база Франсиско Вилья-Исенсио оларны сентябрь 30-де Каракаска тудуп хоругдаан. Венесуэланың ажылчы чоннарының чаңгыс дай төвүнүң бажынынче полиция шургуп киргеш, аңаа турган 145 ажылчыннарны тудуп хоругдаан.

Коммунистиг партияның болгаш «Чоннерниң революстуг шимчээшкини» партияның кежигүннеринге удур сөнза хемчеглерни» ап чорутканының дугайын чурттуң иштики херектер министри чарлаан. Ол партиялардан сонгуткан конгрессиң депутаттарынга-даа ол хемчег хамааржыр апаар деп, министр медеглээн.

Эрге-чагыргаларның ужур-дүрүм чок үүлгедиишкиннеринге удурланыышкынның телеграммазын национал конгрессиң депутаттар палатазының даргазы Игнасио Луис Аркайя иштики херектер министринге чорудкан.

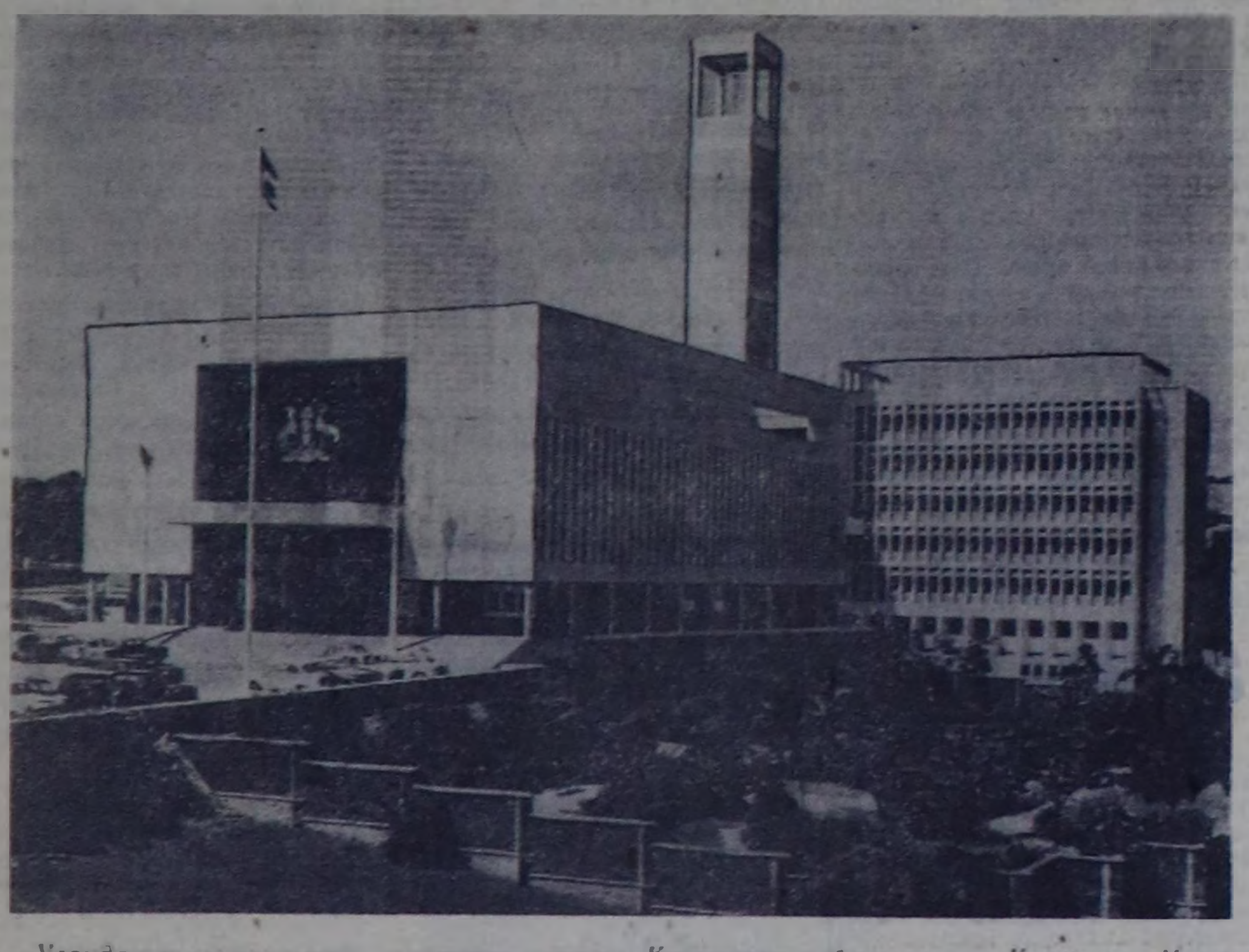

Уганданың хамаарышпас чоруунуң хүнүнге. Күрүнениң найысылалы — Кампала. Национал хуралдың бажыңы.

СЭТА-ның фотохроиказы.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛДУҢ 45 ЧЫЛ ОЮНГА

Анныктарның эстафетазы

Дүүн, хүндүскүнүң 2 шакта Кызылдың Гастелло аттыг парыгының эжиинге, хоорайның комсомолчулары болгаш анныктары ленинчи комсомолдуң 45 чыл болур оюнга тураскааткан эстафетаның стартын эгелээри-биле чыглып келген.

Хоорайның комсомолчуларының болгаш анныктарының күш-ажылчы херектериниң дугайында ВЛКСМ Кызыл хоорай комитединиң секретары эш Килин дончу чүве чугаалаан. Дараазында комсомол обкомунуң ажылдакчызы эш Сурова эстафетаның киржикчилеринге байыр чедирген. Хоорай анныктарының мурнундан электрик Юрий Железняков чүве чугаалаан.

Эстафетаның старты эгелээн. Элээн каш шак эрткенде, ону Кызылдың комсомолчуларының төлээлекчилери эстафетаның тукчугажын болгаш анныктарның күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын бижиир альбомну Улуг-Хемниң анныктарынга дамчыткан. Эстафета республиканың районнарын эргээш, октябрьның 29-та Кызылга чедип келир, орта түңнел үндүрер.

Демисел чидиг болган

«Тувинская правда» солуннуң бут бөмбүүнүң талазы-биле кубогу дээш маргылдаа чыл бүрүде чаңчыл болуп эртип турар. Ук маргылдаа Кызылдың «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга эгелээн. Кубокту чаалап алыры дээш 6 команда демисежип турар.

Бир дугаарында-ла пассажирлер АТК-зының бирги командазы «Буревестник» командазын 6:1 санга чиик үдуп алган. А динамочулар пассажирлер АТК-зының ийиги командазы-биле таваржыкаш, оюнуң бүгү дургузунда инициативаны чаалап ап, удурланыкчызын 11:2 санга уткан.

Октябрь 1-де ээлчеглиг ужуражыышкынга пассажирлер АТК-зының бирги командазы «Тыва тудуг» трезинин командазын тиилээш, түңнел оюнга ойнаар эргени чедип алган.

«Динамо» биле № 1 АТК-ның командалары октябрь 2-де ойнаан. Ол ийи команданың 4:0 санга тиилекчизи — динамочулар бут бөмбүүнүң талазы-биле республиканың бирги черин бо чылын чаалап алган пассажирлер АТК-зының командазы-биле түңнел оюнга таваржыр.

«Тувинская правда» солуннуң кубогу дээш ол түңнел оюн октябрьның 4-те көрүкчүлерниң кичээнгейин улам хайныктырган.

А. ДЕМЕНКОВ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, чамдык черлерге кыска чаашкыннар чаар, Кызылга чаашкын чок. Хат ой-тавында, чамдык черлерге дыңзыг. Агаарның температуразы: республикага — 8 — 13, а Кызылга — 9 — 11 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Буратиноның ужуралы» 10, 12, «Сески шахтага бопуушкун» 2, «Эң-не азая поезд» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Агаар бөмбүүнге аян-чорук» 11.15, 1.15, «Мексиканың дээриниң адаанда» 3.15, 5.15, «Полесская легенда» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программалар 10.30, «Насреддин Ходжентиде» 12.30, «Бир катап орай күзүн» 2.30, 4.30, «Дүнеки базымнар» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга программалар 10, «Дагларда застава» 11.15, 1.15, «Ынакшылга чеже сөс херегил» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Солдат дугайында баллада» 10, 12, «Арыг дээр» 2, «Аас-кежик чок чуртталга» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Валерий Чкалов» 11.15, 1.15, «Эң-не азая поезд» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Диким» 2.30, «Кушкашчыгаш» 4.30, 6.30, «Ромка болгаш оң аңы-дуңмалары» (1-ги сериязы) 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Памирниң уруглары» 3.15, «Дүнеки базымнар» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

НОМЧУКЧУЛАРГА!

Октябрьның 1-ден эгелеп 1964 чылдың СОЛУННАРЫНЫҢ болгаш ЖУРНАЛДАРЫНЫҢ чагылгазы эгелээн. Чагылгаларны харылзааның бүгү черлеринде, Союзпечатьтың киоскилеринде болгаш чер-черде хөй-ниитичи төлээлекчилер хүлээп ап турар.

СОЮЗПЕЧАТЬ.

КЫЖА КУРТТАРНЫҢ ХАЛДАМЫРЫНДАН КАМГАЛАНЫҢАР!

Олар организмни хораннаар хоралыг чүүлдерни үндүрүп турар. Кыжа курттары нерв системазын, ижин-шөйүндү шугумнарын аартыр, хан эвээжээр, баш аарыыр чорукту болгаш өске-даа аарыгларны өскүдер.

Кыжа курттарының чуургазы ижиниң мага-бодунче хирлиг хол-биле туткан чүвелерни, чугбаан нөгаа, нат-чимисти болгаш хайындырбаан сугну дамчып кирер.

Нөгааларны, нөгаан үнүштерни, нат-чимисти аъш-чемге херегээр мурнунда оларны эки чуп арыглаңар. Эътти болгаш балыкты эки хайындырыңар. Чемнениp мурнунда холуңарны чуңуңар.

Сээтерни узуткаңар!

Кыжа курттарының хоразындан аараан деп сезиглээшиңерде эмчиге шинчидиңер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Совет Эвилелиниң дузазы-биле

Сантяно-де-Кубадан ырак эвесте Эль-Христо деп улуг эвес сууржугашта долгандыр ыяштар-биле бүргеттинген, амгы үениң архитектуразы-биле кылдынган элээн каш чаачаа бажыңнар кыска үеде өзүп үнген. Ол — Кубаның даг-руда бүдүрүлгезиниң ажылчыннарын белеткээр талазы-биле чаа өөредилге төвүдүр. Ону Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп кылган. Ону Владимир Ильич Лениниң ады-биле адаан.

Бо өөредилге төвү — Кубада эң улуг өөредилге төптериниң бирээзи. Аңаа хары ыгда 500 ажыг өөреникчилер өөренип болур. Келир үеде оларның саны 1000 кижи чедер. Чедиишкинниг өөренириинге бүгү байдалдар мында тургустунган. Өөредилге төвү амгы үениң дериглелери-биле, испан дылга өөредилгениң көргүзүлге материалдары-биле, магнитофон, киноустановка-биле хандыртынган. Олла бүгү чүвени Совет Эвилелинден эккелген.

Кажан Эль-Христода өөредилге төвүнүң тудуу безин эгелевээнде аңаа кичээлдер эгелей берген. Ам мында 230 ажыг өөреникчилер өөренип турар. Оларның иштинден дагның тускай мергежилдиниң сес янзы-бүрү хевирлеринге тускай эртемниглерни, оон аразында электровозтар машинистерин, экскаваторщиктерни, электромонтёрларны. даг чазы тепсип ажылдаар кижилерни белеткеп үндүрер. Совет башкыларның болгаш бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң хөй санныг бөлүү өөредилгени чорудуп турар. Мастерлерниң чамдыызын ССРЭ-ге өөренген кубачыларының иштинден белеткээн.

В. И. Ленин аттыг өөредилге төвүнүң бажыңының нити шөлү — 5 муң ажыг дөрбелчин метр. Практиктиг кичээлдер эртирер бүдүрүлге мастерскаялары мында туруп турар. Мында токарь, кезер, чондурар болгаш өске-даа мастерскаялар, даг машиналарының база электромеханиктиг дериглелерниң лабораториялары бар. Теоретиктиг кичээлдер эртирер хөй-хөй кабинеттер, экскаваторщиктерни болгаш электровозтар машинистерин белеткээр ийи өөредилге чери мында база бар.

Эль-Христода өөредилге төвүнүң тудуг болгаш эптелге-дерилге ажылдарын доозар дугайында протоколга Кубаның база ССРЭ-ниң төлээлекчилери Кубаның Чырыдыышкын министерствозунга ат салганнар. Протоколду бижип турар үеде, Куба республиканың чырыдыышкын министри Армандо Харт база олурушкан. Тудугну чедиишкинниг дооскаңы-биле холбаштыр, сеткил ханыышкынын илередип, совет тускай эртемниглерниң улуг дузаламчызынга өөрүп четтиргенин ол бодунуң кыска чугаазынга илереткен. «Бо школа болза совет улустуң Кубаның улуу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының демдээ-дир. Ол болза коммунистиг ниитилелге школаның биске үлегерчижээ болур» деп, ол чугаалаан.

ГДР-ДЕН ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ЭҢ УЛУГ БОЛГАШ БИЧИИ

Клинтенталь районда Саксонияның булуңу үр үеден бээр бодунуң хөгжүм херекселдери-биле сурагжып келген, ынчангаш оларның бүдүрүп үндүрүп турары «Вельтмайстер» деп аккордеоннары бүгү делегейге эки билдингир. Ол аккордеон колдуунда-ла даштыкы садыглажыышкынче үнүп турар. Ынчангаш ук районнуң Маркейкирхен деп черде хөгжүм херекселдериниң музейин ажыткан. Ол музей бодунуң 80 чыл оюн чоокта чаа демдеглээн.

Музей 1.250 ажыг янзы-бүрү экспонаттардан тургустунган, оларның чамдыызы ховар чүүлдер болур. Чер делегейниң бүгү чурттарындан херекселдерни мында чыгтан, ооң иштинде 350 хирезин Африкадан, Азиядан болгаш Америкадан эккелген. Узуну 45-ле сантиметр болуп турар ийи бичии скрипкалар дыка солун. Ону улус аажок сонуургап көрүп турар. Игил аймаа ышкаш 9 сантиметр ол херексел мөңгүнден кылган 12 сантиметр миниатюрлуг хоолайжыгаштыг.

АҢАА ЭВЕС МАРГЫЛДААЛАР

ГДР-ге маргылдааларны чылдының спорттуң янзы-бүрү хевиринге чорудуп турар. Ынчалза-даа бистиң моон адаанта чугаалаарывыс. Галлага болган чемпионат оон өске байдалдыг болган. Эң тергиин стенографистер болгаш бижик машиназынга кагар тускай эртемниглер маңаа күжүн шенээннер. Гельмут Гемерт минутада 400 демдекти стенографтап бижээш, тиилекчи болган. Бригитте Больбек дүрген машиналап кагарынга 30 минутада 16.838 кагыттарны кылган, ынчангаш минутада 561 кагыгны кылган. Аңаа бирги черни тывыскан. Шын парлап кагарының маргылдаазынга Хильдегард Барч тиилээн, ол оң минутада 4551 кагыгны кылган болгаш чаңгыс-даа частырыгны кылбаан.

ЕВГЕНИЙ БАШМАЧНИКОВ.
(СЭТА-ның корреспондентизи).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харысаалгалыг секретарының 23 — 35, кезээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, улуг бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш кезээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20 — 60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01378. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 8 вторник № 239 (5643).

Өртээ 2 көп.

Совет-герман найырал — Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаарының дээштиг фактору

Эштер Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев ажылчын-тараачын күрүнезиниң тургустунган хүнүнден бээр 14 чыл болган ою-биле холбаштыр ГДР-ниң удуртукчулары эштер Вальтер Ульбрихт, Отто Гротеволь, Иоганнес Дикман, Эрих Корренс оларга байырлыг чагаа чоруткан.

Европага тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, делегейниң ийиги дайынының артыышкыннарын узуткаар болгаш герман тайбың керээзин чарар дээш, барыын-герман милитаристериниң адааннавчы айыылдыг чүткүлдеринге удур социалистиг чурттарының улустары-биле сырый кады ажылдажылгага могаг чок демисежип турар ГДР-ниң ажылчы чоннарынга совет улус байыр чедирип турар деп чагаада чугаалап турар.

Тускай догуннаан, хамааржыпас күрүне болур ГДР-ниң хөгжүдезиниң болгаш быжыгарының, делегейге ооң туруштарының болгаш ат-алдарының быжыгарының чорудулгазын барыын-герман болгаш делегей реакциязының кандыг-даа чимзениишкиннери арада доктаадып шыдавас деп чагаада демдеглээн.

Бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында тургустунган аны-дуңма харылзаалар болгаш бүгү талалыг чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылга улам быжыгып база калбарып турарын өөрүшкү-биле демдеглеп тур бис деп чагаада айтып турар. Бузуабас совет-герман найырал Европада тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаарының дээштиг фактору апарган. ГДР-ге удур барыын-герман милитаристериниң болгаш адаанзыракчыларының кандыг-даа дайынзырак чүткүлдери бууралышкынга таваржырының үндезини болу берген. Социализмни тургузарынга, ооң чаалап алышкыннарын империалистиг күштерниң халдаашкынындан камгалаарынга совет улус кезээде силер-биле кады чоруур. Совет Эвилели биле ГДР чаңгыс аай одуругга туруп алган, делегейниң социалистиг дем каттыжыылгазын улам ыңай быжыглаар болгаш сырый каттыжылыр дээш, коммунистиг болгаш ажылчы шимчээшкинниң чаңгыс эвилээш демисежип турар.

(СЭТА).

Тарааның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының дүжүттүүн бедидеринге минералдыг чемишчидилгелерни болгаш үнүштер камгалаарының химиктиг чүүлдерин бүдүрерин көвүдедир дугайында

химия үлетпүрүнүң, тудуг организацияларының, химия машина тудуунуң заводтарының, көдээ ажыл-агыйга химия продукциязын бүдүрүп турар үлетпүрнүң өске-даа адырларының бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарының бүгү эр, херээжен ажылчыннарынга, инженерлеринге болгаш техниктеринге, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң

Ч А Г А А З Ы

Эргим эштер!

Чурттуң мурнунга чаа, политиктиг болгаш экономиктиг улуг сорулгалар туруп келген таварылгага бүрүзүнде Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бодунуң баштайгы сөзүн чонга — бистиң тиилелгелеривистиң тургузукчузунга, материалдыг бүгү-ле үнелиг чүүлдерниң чогаадыкчызынга сөглеп турар.

Партия болгаш чон болза коммунистиг ниитилелди тургузар, бүгү ажылчы чоннарга материалдыг чаагай чүүлдерниң элбекшилин тургузар — деп чаңгыс эрге-ажык, чаңгыс чүткүл-биле чурттап турар. Коммунизмни тургузарының оруктарынга улуг чедиишкиннерни чедип алган бис. Продукция бүдүрерин чыл-чылы-биле көвүдедип, чаа мурнакчы техникага үндезилээш, бодунуң бүдүрүлгезин улам болбаазырангайжыдып турар күчүлүг аар индустрия бисте тургустунган. Аңгы үениң техниказын болгаш эртемниң сөөлгү чедиишкиннерин шиңгээдип алган мергежилдиг инженерлерниң, техниктерниң, конструкторларының, удуртукчуларының хөй муң арымызы бистиң чуртувуста бар. Алдарлыг ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, совет интеллигенция болза, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн быжыглаар болгаш хөгжүдер дээш демиселге күш-ажылчы, эрес-маадырлыг чоруктуң үлегерин чаңгыс эвес удаа көргүзүп келген.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле сөөлгү чылдарда бистиң чуртувуста улуг ажыл чорудулган. Дөртен миллион гектардан ажыг кур болгаш куруккан черлер шиңгээдип алдынган. Колхозтарның болгаш совхозтарның организас-ажыл-агый талазы-биле быжыглаар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эле тургузар болгаш ону удуртурун улам экижидер талазы-биле улуг хемчеглер алдынган. Колхозтарга болгаш совхозтарга күрүне улам өзүп турар дузаламчыны көргүзүп, оларны мурнакчы техника-биле чепсеглеп турар. Көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыны 1953 чылдан бээр дөрттен ажыг катап өскен.

Колхозтарның экономиказын улам ыңай быжыглаар болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын бедидер сорулга-биле эътти, хөвенни, чигир свёклазын, картофельди күрүнеге садып алырының өртээн улгаттырган. Оон-биле кады көдээ ажыл-агый машиналарының, кывар чүүлдүң болгаш тудуг материалдарының өртээн чиигеткен.

Ол бүгү хемчеглер бодунуң түңнелдерин берген. Тараа, картофель, ногаалар, хөвен, чигир свёклазы бүдүрерин колхозтар болгаш совхозтар хөйү-биле көвүдеткен. Ол-ла үениң иштинде чонга эът болгаш эът продуктулар садары 2,5 катап көвүдээн, сүттү болгаш сүт продуктуларын садары — 5 катап, мал саржаан — барык 2 катап көвүдээн.

Ынчалзажок көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери ынчаар өзүп турза-даа, ол талазы-биле негелде ам-даа долузу-биле хандыртынмайн турар. Ол болза бистиң чуртта ажылчы чоннарның орулгаларының үзүктел чокка көвүдеп, чоннуң чүве садып алыр аргазы өзүп турары-биле тайылбырлаттынар. Оон-биле кады чон боду база сөөлгү он чылдар иштинде 37 миллион кижиге көвүдээн. Ынчаарга көдээ ажыл-агый өзүлдезиниң деңнели чер болгаш мал ажылының продуктуларынга үзүктел чокка көвүдеп турар хереглелден ам-даа хожудап каап турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрери коммунистиг тургузуушкунуң шалыпчы фронтузу болуп турар деп партия биле чазак санап турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезинниниң үндезини кезээде тараа ажылы болуп келген.

Сөөлгү он чылдарның дургузунда тарааны бүдүрери болгаш ону белеткээри колдуунда кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырының күсели-биле өзүп келген. Ол шын турган. Минералдыг чемишчидилгелер биске эвээш туруп турда, тарылга шөлдерин калбартырының оруу-биле чоруур апаар ужурлуг турган. Чогуур санныг черлерни моон соңгаар-даа база шиңгээдип алыр апаар бис. Ынчалза-даа химия үлетпүрү кыска хуусаа иштинде бодунуң күчүзүн өстүрүп, көдээ ажыл-агыйны чемишчидилгелер-биле бүрүн хандырып шыдаптар апарганда, ам бар черлерни улам экизи-биле ажыглаарынче улганыышкынны алыр херек. Бодап көөрге, тарылга шөлдериниң моон ыңай калбартыры минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрерин көвүдедириниңден эвээш ажыктыг апаар ышкаш. Чемишчидилгелер бар турда, дүжүттү бедидериниң күсели-биле амгы үеде ажыглаттынып турар черлерден бисте херектиг тарааны ап болур.

ХХII съездиниң шиитпирлерин ёзугаар чуртка чылда тараа бүдүрерин 1970 чылда 14 миллиард болгаш 1980 чылда — 18 — 19 миллиард пуд чедирери көрдүнген.

Ол сорулганы чедиишкиннин-биле боттандырар төлээде, тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидер дээш шиитпирлиг демиселди калбартыр херек. Тарааның дүжүттүүн бедидериниң күсели-биле эң чоокку чылдарда бис тараа бүдүрерин бичии дээрге-ле 5 миллиард пудка көвүдедир ужурлуг бис.

Ол сорулганы эң кыска хуусаала шиитпирлеп болур бис бе? Чугаажок, болур бис. Бис чүге чавыс дүжүттү ап турар бис дээрге, колхозтар болгаш совхозтар хамыктың мурнунда, ылаңгыя тараа культураларының дүжүттүүн бедидеринге минералдыг чемишчидилгелер-биле чогуур хемчээлге хандыртынмаанында, гербицидтерни, хоран-химикаттарны болгаш үнүш камгалаарының өске-даа химиктиг чүүлдерин ажыглавайн турарында болур-дур. Ол чорук ылаңгыя бо чыл ышкаш, агаар-бойдус талазы-биле ындыг таарымча чок чылдарда тарааның курлавырын тургузарынга онза салдарлыг болуп турар. Аажок соок кыш болганы-биле чамдык районнарга күзүн чажып тараан тарылгалар өлген, чайгы кандааш база дүжүтке улуг когаралды тавырыштырган.

Дүжүттү бедидери дээш демисел — ол дээрге хамыктың мурнунда минералдыг чемишчидилгелерни көвүдедири дээш демисел ол.

Ону барымдаалааш, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүлгелериниң чаа күчүлерин ажыглалга кирер талазы-биле бо чылдың планын чугаажокка күүседир, минералдыг чемишчидилгелерни, гербицидтерни, хоран-химикаттарны болгаш химиктиг өске-даа продуктуларны көдээ ажыл-агый хереглелинге бо чылын-на бээрин дыка көвүдедир төлээде, бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылырынче эргим эштер, силерни партияның Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кыйгырып тур.

Химияның биске берип турары улуг аргаларны ажыглап тургаш, база оон-биле кады, кургаг черлерни суггарар болгаш суглаңдырар талазы-биле, көдээ ажыл-агыйны электрижидер болгаш механизастаар талазы-биле ажылдарны хөгжүдүп тургаш, оон-биле бис көдээ ажыл-агыйның бойдус халаптарындан хамаарылгалыг чоруун дыка кошкадып, агаар-бойдустуң байдалы кандыг-даа турда, мөгадылаттынган дүжүттү ап, тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларынга чурттуң хереглелин долузу-биле хандырып шыдаар бис.

Көдээ ажыл-агыйга химия деп чүл ол?

Минералдыг чемишчидилгелерни билдилиг-биле ажыглап турар эртем албан черлериниң, мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның дуржулгазының көргүзүп турары болза, бир центнер аммиак селитри кызылгастың дүжүттүүн 4 — 5 центнерге, чиг хөвенниин — 2 центнерге, чигир свёклазынын — 25 — 30 центнерге, картофельдиин — 18 — 20 центнерге бедидип турар. Центнер суперфосфаты одуругаар аразынга төгерге гектар черден 3 — 4 центнер немелде тарааны берип турар.

Химия чүгле чемишчидилге берип турар чүве эвес. Ам болза бок үнүштерни узуткап турар болгаш хоралакчылардан база аарыглардан көдээ ажыл-агый үнүштерни камгалап турар ындыг химиктиг препараттарны бүдүрүп үндүрүп турар. Чылдың-на өртээ чүс-чүс миллион болгаш харын-даа миллиард-миллиард рубльдер-биле санаттынып турар, дүжүттүң ынча кезээн бок үнүштерден, хоралакчылардан болгаш үнүштер аарыгларындан ышкынып турар дээрзин чугаалаар херек. Ынчаарга үнүштерни камгалаарынга химиктиг чүүлдерни бисте мырыңай эвээш бүдүрүп турар.

Химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң бүдүрүп турары элээн каш продуктуларны мал ажылында улам калбаа-биле ажыглап турар. Карбамид (мочевина) ышкаш ындыг химиктиг продуктуну мыйыстыг бода малдың чеминге улуг эвес түң немелде кылдыр ажыглап тургаш, белоктуң чедишпезин болдурбайн барып болур. Мал чемнеринге фторин чок кылып каан фосфаттарны, витаминнерни, антибиотиктерни болгаш химиктиг өске-даа продуктуларны немээри база ажыктыг болур.

Полимерлерден болгаш пластмассалардан кылыглар, ылаңгыя дуглаглыг хөрзүнге ногаалар өстүреринге ажыглап турар полимерлиг пленкалар база көдээ ажыл-агыйга улуг рольду ойнаар ужурлуг.

Бистиң чуртка күчүлүг химия үлетпүрүн тургузар дээш партия болгаш чазак сөөлгү үеде эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрүп келген. СЭКП ТК-ның 1958 чылдагы май Пленумунга чуртка улуг химияны тургузарының программазы хүлээп алдынган. Ол чылдарда химия үлетпүрүн хөгжүдеринге күрүне болза Совет эрге-чагырганың бүгү чылдарында ол адырга капитал салыышкыннарындан ажып турар ынча акша-хөренгини берген. Көдээ ажыл-агыйга кирер дээн минералдыг чемишчидилгелерни болгаш химиктиг өске-даа продуктуларны бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни тургузарынга дыка хөй түңнү база берген. Чеди чылдың баштайгы дөрт чылдарында 200 ажыг чаа химия бүдүрүлгелери болгаш цехтери ажыглалга кирген. Ол чылдарның дургузунда химия продукциязын бүдүрери 1,6 катап өскен.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрери база көскүзү-биле көвүдээн. Бо чылын минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүп үндүрери 20 миллион тонна ажыг болур. Деңнелге кылыры-биле, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрери 1940 чылда 3,2 миллион тонна, а 1953 чылда — 7 миллион тонна болган дээрзин чугаалап болур.

Ынчаарга минералдыг чемишчидилгелерни болгаш көдээ ажыл-агыйга херектиг өске-даа химикаттарны бүдүрери көвүдеп турган болза-даа, ол продуктулар талазы-биле бистиң хереглеливис хандыртынмайн турар.

Көдээ ажыл-агыйның хереглелин хандырар төлээде, биске эң чоокку чылдарда минералдыг чемишчидилгелер бүдүрерин шиитпирлиг-биле көвүдедири эргежок чугула. Ол сорулганы соңгаарладыышкын чокка шиитпирлээр херек. План ёзугаар 1965 чылда 35 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрерин хандырар төлээде, келир чылын-на минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүп үндүрерин 24 миллион тоннадан эвээш эвес санга чедирери чугула.

Ол программаны күүседир төлээде, чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле чаа улуг-улуг заводтарны тудар, ам ажылдап турар хөй-хөй бүдүрүлгелерни алгыдар болгаш чаартыр апаар бис. Ол сорулгаларга чазак хөй акша-хөрениини болгаш материалдар курлавырларны үндүрүп берип турар. Бүгү-ле эр, херээжен ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер, ажыл-агый, партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары чоңга таарышкан улуг көдүрлүүшкүн-биле болгаш күш-биле улус ажыл-агыйжы бо эң чугула сорулганы шиитпирлээр дээш ажылдап кириптери чугула.

Ажылчы чоннарның коллективтери, партия болгаш ажыл-агый органнары химияның ужур-дузазын аки билип, химия үлетпүрүн хөгжүдериниң хереэн бедик харысалга-биле көрүп, ажылды билдилиг-биле организастап турар, ындыг черде ажылдарны херев эки чоруп турар дээрзин амыдырал көргүзүп турар.

Бо дугайын Тула областың ажылчы чоннарының ажылының дуржулгазы херечилеп турар. Ажылдап турар бүдүрүлгелерге минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле күчүлерни чаарты тургузар болгаш улгаттырар дээш патриотчу шимчээшкинниң эгелекчилери Новомосковск химия комбинадының ажылдакчылары болган. Ол эгелээшкинниң Туланың тудугжулары, партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организациялары деткээн. Улуг планнарны төлевилеп алгаш, ол планнарны амыдыралга боттандырар дээш күжүн болгаш энергиязын тулачылар харамнанмааннар. Ол бүгү чылдарда областың химия бүдүрүлгелеринге ажыл-иш хайнып келген. Ол ажыл кайгамчык эки түңнелдерни берген. Новомосковск химия комбинадының бүдүрүлге күчүлери үш катап өскен. Мынчаңгаш комбинаттың тургустунган үезинден бээр бүгү 25 чылдарда кылдынганы хире шак ындыг хөй күчүлерни мынаа дөрт-ле чылдарның дургузунда ажыглалга кирген. Бойдус газындан аммиак алырының технологиязы чуртка бир-ле дугаарында шиңгээттинген. Областың база бир өске химиктиг улуг бүдүрүлгези — Щекинск комбинадын үштен эвээш чылдарның дургузунда туткан. Ол ам аммиакты болгаш концентрастаттынган үнелиг чемишчидилгени — мочевинаны сайзыралып кылып турар.

Бо талазы-биле Тула область чааскаан эвес. Башкирияда, Татарияда, Поволжьеде, Чөөн Сибирьде химия үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле улуг ажыл кылдынган. Чижээ, Башкир АССР-де чаа бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга кирер талазы-биле № 21 трестиң болгаш Уфаның химия заводунуң тудугжуларының коллективтери улуг чедиишкиннерни чедип алган. Боттарының күштерин болгаш курлавырларын мөөннээш, уфачылар гербицидтер бүдүрер талазы-биле бо чылын улуг күчүлерни ажыглалга кирген. Ол дээрге уфачы химиктерниң гербицидтери-биле миллион гектар тарылга шөлдерин чемишчидер арганы бээр.

Ынчалзажок чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер бүдүрүлгелерни тударынче четпес кичээнгей салып турарындан чаа күчүлерни ажыглалга кирер талазы-биле онаалгалар үргүлчү үстүп турар. Березниковскиниң калий комбинадында, Суминиң суперфосфат заводунда, Констатиновскиниң химия заводунда, Солигорскиниң калий комбинадында болгаш Гродноның азот-туко заводунда тудуушкун дыка хожудап турар. Мурманск областың «Апатит» комбинадының тудуунда, Азербайджанда, Грузияда болгаш Литвада минералдыг чемишчидилгелер заводтарында дыка хөй ам-даа доозулбаан ажыл-херектер бар.

Казахстанда Кара-Таунуң дагсынының районунда фосфориттерниң делегейде эң-не хөй дээн байлактыг черлери бар. Оларның курлавырлары миллиард-миллиард тонна кылдыр санаттынар, а олар ындыгла хандыр эвес чылар. Кара-Таунуң рудалары фосфорлуг ангидрид шиңгээлиниң талазы-биле Кольск чартык ортулуктуң апатит рудаларындан-даа байлак. Ындыг турбуже, Кара-Таунуң бассейниниң шиңгээдип алыр ажыл дестүнер аажок оожум чоруп турар. Мында ам дээрезинде чылда бир миллион тонна безин четпес рудаларны казып тып турар. Мынчаңгаш кайгамчык хөй байлактар мынчага чедир херек кырында ажыглаттынмайн турар-дыр. Сайзырадылга фабрикаларын ажыглалга кирерин саададып турар. Фосфоритер талазы-биле дески, байлактыг хирезинде Казахстан бодунуң суперфосфат заводтарынга херегзээр чиг-этти Кольск чартык ортулуктан сөөртүп ап турар.

Күгүрлүг кислотаны бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни ажыглалга кедергей оожум кирип турар. Күгүрлүг кислота — химияның хлеви дээрзи билдингир болгай. Ол дээрге, машина тудуунга канның болгаш шойнуң чугулаазы ышкаш, химия үлетпүрүнге база шак ындыг ужур-дузалыг. Күгүрлүг кислота чокта фосфорлуг чемишчидилгелер алдынмас. Ындыг турбуже, күгүрлүг кислота цехтерин тударының планнары, ылаңгыя өңнүг металлургияның бүдүрүлгелеринде чылдың-на күүсеттинмейн турар. Өңнүг металлургия бүдүрүлгелерлиг районнарның хөй-хөй партия болгаш ажыл-агый органнары күгүрлүг кислота бүдүрүлгелерин чедир үнелевейн турар хире, а чамдыкта шуут херексевестер-даа. Эң-не чиик үнелиг күгүрлүг кислотаны өңнүг металлургияның бүдүрүлгелериниң ажыглаттынган газтарындан база ап болур. Оон алдынган тонна-кислота колчедандан азы күгүрден үндүрүп алган кислотага бодаарга, ийи ажыг катап чиик өртектиг болур.

Ортаакы Уралдың чес эзилдирер заводунда болгаш Медногорскиниң чес-химия комбинадында күгүрлүг кислоталар цехтериниң тудуу бештен ажыг чыл үргүлчүлеп турар. Челябинскиниң цинк заводунда күгүрлүг кислота цегин тудар талазы-биле ажыл барык-ла чорбайн турар. Кировабадтың алюминий заводунда болгаш Алавердиниң чес-химия комбинадында күгүрлүг кислота бүдүрүлгелерин аажок багай тудуп турар. Волховтуң алюминий заводунда, Балхаштың болгаш Алтын-Топканның даг-металлургия комбинаттарында күгүрлүг кислота бүдүрер талазы-биле күчүлерни ажыглалга аажок озалдадып кирген. Өңнүг металлургияның болгаш хамаарылгалыг совнархозтарының удуртукчулары күгүрлүг кислота цехтериниң тудуушкунуң канчаар көөр чоруун үндезинни-биле өскертип, күгүрлүг кислота ажылдап үндүрер бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга ой-шаанда кирерин хандырар ужурлуг.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүлгелериниң тудуунда байдалды саадал чокка эдер хүлээлгелиг бис. Бо чылын хамыктың мурнунда улус ажыл-агый планы-биле көрдүнген барык 8 миллион тонна, а келир чылын — 9,5 миллион тонна хемчээлдиг кылдыр көрдүнген чаа күчүлерни ажылдадып кирерин хандырары эргежок чугула.

Чүгле Березниковскиниң болгаш Солигорскиниң калий комбинаттарынга безин бо чылдың төнчүзүнге чедир ийи миллион тонна чыгам калийлиг чемишчидилгелерни, Кингисеппскиниң фосфориттиг руднинге болгаш Москва чоогунуң даг-химия комбинадынга — барык 1.100 муң тонна фосфорит далганын, Воскресенскиниң химия комбинадынга, Красноуральскиниң чес эзилдирер заводунга, Констатиновскиниң химия заводунга, Сумгаиттиң суперфосфат заводунга болгаш Литва ССР-де Кедайняйның химия комбинадынга — ийи миллион тонна чыгам фосфаттыг чемишчидилгелерни, Ортаакы Волганың совнархозунуң № 18 комбинадынга, Гродноның, Невинномысскиниң, Руставтың азот-туко заводтарынга, Джамбулдуң суперфосфат заводунга болгаш Лисичанскиниң химия комбинадынга — барык 800 муң тонна ишы-бүгү азоттуг чемишчидилгелерни бүдүрер талазы-биле бүдүрүлге күчүлерин ажылдадып кирер апаар.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары болгаш Министрлер Чөвүлелдери, партияның крайкомнары болгаш обкомнары совнархозтар-биле, тудуг министерстволары-биле болгаш оларның түс-түс черлерде кол эргелелдери-биле кады тудугларны тудугжу болгаш эптекчи кадрлар-биле, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер чаа күчүлерни ажыглалга кирер дээш доктааттынган онаалгаларны чугаажок күүседиринге эргежок чугула хемчээлдиг технологтуг дериглер-биле, тудуг материалдары-биле, механизмнер-биле оларны хандырарынче угланган хемчеглерни эң кыска хуусаада чорудар херек.

Бар курлавырларның күсели-биле бүгү-ле херектиг чүүлдерни ол тудугларга бээр херек. Ол черлерже эң-не дуржулгалыг болгаш мергежилдиг ажылчыннарны база тускай эртемниглерни чорудуп, тудуг планының күүселдезинге шыңгыы контрольду тургузаар.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүлгелерин тударының төзевилеттинген программазын чедиишкинниг күүседир төлээде, төлевилел документациязын ажылдап кылырынче онза кичээнгейни салыр херек.

Төлевилел болгаш эртем организацияларының ажылдакчылары минералдыг чемишчидилгелерниң бүгү хевирлерин бүдүрер талазы-биле бүдүрүлгелерниң чаңгыс аай төлевилелдерин ажылдап кылыр, оларны эң-не дептелгелиг аргалар-биле шиитпирлээрин баш удур көөр ужурлуг. Ол чорук төлевилээшкинниң үе-шагын дыка кызырар болгаш тудугларны технологтуг дериглер-биле база тудуг конструкциялары-биле хандырарын чиигедир.

Чаңгыс аай төлевилелдерге бир аай хевирлиг тудуг конструкциялары ылавыла херекеттинген, тудугларның максималдыг блокировказы боттанган, чаңгыс аай дериглер ажыглаттынган турар ужурлуг. Ол чорук тудугну индустриалдыг, бедик деңнелге чорудар, тудугларның бүгү-ле конструкцияларын болгаш элементилерин база технологтуг дериглерин белеткээрин, чыып эптээрин болгаш монтаждаарын шуушутуурлалыг чорудар. Ындыг болганда бүдүрүлгелерни тударының үезинде акша-хөрентилерни болгаш үе-шакты эң хөйү-биле камнап алырын хандырар арганы бээр.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле заводтар тудуун эң эки тудуг болгаш монтаж организацияларынга дагзыр ужурлуг. Ол организацияларның күчүлерин эң кыска хуусаада күштелдирип, оларны тода специализастап, индустриалдыг баазазын быжыглаар чугуур.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер, бүдүрүлгелерниң тудуу тудуг конструкциялары болгаш материалдары-биле чедиштир хандыртынган турар ужурлуг. Тудугларны бедик бүдүрүкчүлүг механизмнер, машиналар болгаш транспорт-биле чепсеглээр херек.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер бүдүрүлгелерниң тудуун хөй-хөй чылдарда узамдыктырып, акша-хөрентилерни буданнаар болгаш анаа чыттырар чорукту канчап-даа болдурбас. Чаа бүдүрүлгелер продукция бүдүрерин дүрген шиңгээдип алыр ужурлуг. Бир эвес заводту бо чылын ажыглалга кирген болза, ол завод келир чылын чемишчидилгени долу күчүзү-биле бүдүрериниң планын алган турар ужурлуг. Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрерин хөгжүдеринге күрүнениң чарыдап турар хөрентилериниң оруу чаңгыс чылдың дургузунда-ла дедир эгиттинген турарын барымдаалап көөр херек. Заводтарны дүрген-не тудуп, оларның төлевилел күчүлерин шиңгээдип алганывыс тудум-на орулганы дүрген-не ап, улам-на хөй тарааны, картофельди, ногааларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын бүдүрүп, чоннуң негелделерин улам-на долдур хандырар апаар бис.

Эштер тудугжулар болгаш төлевилелчилер! Минералдыг чемишчидилгелер үлетпүрүн дүрген хөгжүдериниң кайгамчык улуг программазын күүседир талазы-биле улуг болгаш харысалгалыг херекти силерге дагзып турар-дыр. Тудуп турар бүдүрүлгелер техника талазы-биле бедик деңнелдиг болгаш бүдүрүлге мурнакчы технологтуг болур ужурлуг. Бистиң тудуг болгаш монтаж организацияларывыста бар бүгү-ле курлавырларны хөделдирип кирери, тудугларда чыгдынган мурнакчы дуржулганы улам долдур ажыглаары эргежок чугула.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле бо чылдың планында көрдүнген бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга бүрүн кирери, келир чылдарда көвүдеткен онаалгаларны күүседиринге ой-шаанда эки белеткенири тудугжуларның, эптекчилерниң, бүдүрүлгелерниң болгаш төлевилел организацияларының ажылдакчыларының алдарлыг хереэ болур.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер заводтарны тударының болгаш чаарты дерииriниң программазын боттандырарынга химиктиг машина тудуунуң ажылдакчылары улуг рольдуг болур. Чуртка минералдыг чемишчидилгелерниң үлетпүрүнге херегзээр дериг-херекселдерни бүдүрүп үндүрерин машина тудуглары сөөлгү чылдарда ийи ажыг катап көвүдеткен, ынчалзажок улус ажыл-агыйының аңаа хереглели ам-даа четче хандыртынмайн турар. Машина тудуунуң дыка хөй бүдүрүлгелери химиктиг дериглер бүдүрериниң болгаш бээриниң планнарын чылдың-на күүсетпейн турарлар. Приволжье совнархозунуң «Пензхиммаш», Харьков совнархозунуң Фрунзе аттыг, Мурнуу-Урал совнархозунуң «Курганхиммаш» заводтары болгаш өске-даа чамдык заводтар чурттуң мурнунга улуг өрелиг болган. Шелковскиниң болгаш Свердловскиниң насос заводтары күгүрлүг кислота бүдүрүлгелеринге херегзээр тускай насостарны бээрин четпес боттандырып турар. Кузбасс совнархозунуң Юргинде машина тудуунуң заводу калий үлетпүрүнге херегзээр чаарты дерээн чер үттээр комбайннарны бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип албаан, Пензаның компрессор заводу, «Тамбовхиммаш» болгаш оон-даа өскелер дериглерни кудуу шынарлыг кылдыр үндүрүп турар.

Машина тудугжуларының кол сорулгаларының бирээзи болза ажылдап турар бүдүрүлгелерге химия дериглери бүдүрерин улуу-биле көвүдедири болур. Улус ажыл-агый чөвүлелдери, партия организациялары болгаш заводтар коллективтери заводтарны кадрлар-биле четчелээринче, дериглениниң ажылдаарының эээчеглиг чоруун бедидеринче, күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарын экижидеринче база тудугларга эргежок чугула дериглени чогуур өйүнде хандырып бээринче угланган бүгү хемчеглерни ам дораана алыр ужурлуг.

Чаа тудугларны болгаш төлевилеп турар заводтарны бедик бүдүрүкчүлүг болгаш эки шынарлыг дериглер-биле бүрүн хандырар төлээде, бистиң машина тудугжуларывыс бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзинге Төп Комитет болгаш чазак бүзүрелдиг.

Эргим эштер! Көдээ ажыл-агыйга улуг химияны тургузары — бүгү улустуң хереэ болур. Ол херекке бистиң алдарлыг комсомолчувус, совет аныяктар чугула рольду ойнаар ужурлуг.

Ленинчи комсомол партияның кыйгырыышкынга кезээде изии-биле харыылап, демиселдиң эң-не берге участоктарынче дидими-биле чоруп, Төрээн чуртунуң мурнунга боттарының хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип келгеннер.

Химия бүдүрүлгелериниң тудуушкунунга идепкейлиг киржирин, минералдыг чемишчидилгелерниң, гербицидтерниң, хоран химикаттарның заводтарын тудуп тургузуп турар черлерже комсомолдуң путёвказы-биле чоруурун, чер болганга-ла ажыл комсомолчу хайныгыышкын болгаш кыптыкан турар кылдыр ажыл-херекти ынчаар таарыштырып башкарар кылдыр комсомолчуларга, аныяктарга СЭКП ТК-зы болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кыйгырыгны үндүрген.

Эштер! Минералдыг чемишчидилгелерниң бүдүрүлгелерин тударының улуг программазын тодаратпышаан, ажылдап турар заводтарның иштики курлавырларын ажыглаар дугайын уттуп болбас. Химия бүдүрүлгелериниң коллективтери, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары курлавырларны илередип тывары дээш шыңгыы ажылдап турарын, олар улуг түңнелдерни чедип ап турарын амыдырал көргүзүп турар. Воскресенскижилерниң инициативазын химия бүдүрүлгелериниң хөй-хөй коллективтери деткээн. Ол чарыштың

(Төнчүзү 2-ги арында).

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чагаазының уланчызы

(Эгези 1-ги арында).

үре-түңнели бо-дур: чурт пландан ажыр чартык миллион тонна ажык турар минералдыг чемишчидилгелерни алган. Ынчангаш ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин чоруу хайныгып турар ындыг бүдүрүлгелер бистиң чуртувуста эвээш эвес. Чижек кылдыр Винницаның суперфосфат заводун чижекке ап көрээлиңер. Ол завод чуртта эң баштай-ла бүдүнчүдүр кылган фосфорлуг чемишчидилгелерни янзы-бүрү микроэлементилерниң (молибденниң, борнуң, честиң, цинкиниң) холумактары-биле бүдүрерин чуртта эң баштай-ла таарыштырган. Чемишчидилгелерниң ол хевирлерин ажыглааны дужүтүг дыка бедидип турар. Лисичанскиниң химия комбинадының коллективи эки ажылдап турар. Ол коллектив комбинатты үлегер-көргүзүглүг комбинат болдурар сорулганы бодунуң мурнунга салган болгаш ону чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Дзержинск хоорайның химиктери чогаадыкчы, инициативчи ёзу-биле ажылдап турарлар.

Раздольскиниң даг-химия комбинадының коллективи улуг чедиишкиннерни чедип алган. Чүгле чоокта чаа-ла ажыглалга киирген аныяк бүдүрүлге чериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары күгүр рудаларын тывары болгаш ооң технологиязын ажылдап кылырын кыска хуусаа иштинде чүгле чедиишкинниг шиңгээдип алган эвес, харын иштики аргаларны болгаш курлавырларны илередип тывып, комбинаттың төлевилээн күчүзүн 20 хуу ажырып шыдааннар.

Иштики курлавырларны ажыглаарынга улуг роль бүдүрүлгениң чаартыкчыларынга, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларынга онаажып турар, олар дериглгениң хуусаазын узадырының методтарын сайзырангайжыдып, күш-ажылды ажыктыг кылдыр организастаарын нептередип, артыкшылдыг чүүлдерни кызырары болгаш продукцияның шынарын экижидери дээш демисежип турарлар.

Горловканың азот-тука заводунуң аппаратчызы В. К. Кобзевтиң дугайында чаагай мактал нептерээн, ол бодунуң билиглерин доктаамал сайзырангайжыдып, технологтуг чорудулганы бодамчалыг башкарып турарының ачызы-биле кончуг эки түңнелдерни чедип ап турар. Эш Кобзев бо чылын пландан ажыр 160 тоннадан эвээш эвес аммиакты бээр деп хүлээлгени алганын чугаалаарга-ла четчир. Ол хире аммиак 600 тонна ажыг минералдыг чемишчидилгелерни болбаазырадып кылырынга четчир. Эш Кобзев бодунуң хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар.

Раздольскиниң даг-химия комбинадының автоклавщиги И. С. Коваль, Новомосковскиниң химия комбинадының компрессор цегиниң машинизи М. С. Кузин, Константиновскиниң химия заводунуң суперфосфат цегиниң улуг аппаратчызы Н. Д. Петренко, Уфаның химия заводунуң электролиза цегиниң аппаратчызы М. Н. Ильтубаев, Кокандының суперфосфат заводунуң улуг аппаратчызы С. Турсунходжаева, Чарджоуда суперфосфат заводунуң коммунистиг күш-ажылдың эдчег начальниги С. Д. Брагов олар боттарының участоктарында эрес маадырлыг ёзу-биле ажылдап турарлар.

Днепродзержинскиниң азот-тука заводунда коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгезинде Н. Г. Моргунга удурткан аппаратчиктерниң коллективи аппаратураны техника талазы-биле башкарарын болгаш ажаап-деживээрин кончуг эки шиңгээдип алган, дериглгениң соксаал чок ажылдаарының доктааткан хуусааларын хандырып, технологтуг чиг-эттн камныг чарыглап турар ол коллектив кайгамчык эки ажылдап турар. Днепродзержинскиниң химиктери аппараттарны ай-тавында ажылдадырының күзели-биле азот водородтуг холумакты эң улуу-биле ап турар.

Ажылчыннарның, инженерлерниң, техниктерниң эрес-маадырлыг күш-ажылының, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын билдилиг ажыглап турарының чижектери кончуг хөй.

Көдээ ажыл-агыйга минералдыг чемишчидилгелерниң болгаш өске-даа химия продукциязын кылып үндүрерин көвүдедир болгаш шынарын экижидер талазы-биле социалистиг чарышка бо чылын Уфаның химия заводунуң, Кокандының суперфосфат заводунуң, Кемеровонуң азот-тука заводунуң, Невинномысскиниң химия комбинадының, Чарджоунуң суперфосфат заводунуң, Березниковскиниң азот-тука заводунуң, Актюбинскиниң химия заводунуң коллективтери кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алганнар.

Бүрүнү-биле ажыглаза чогуур минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле бистиң ажылдап турар бүдүрүлгелеривисте дыка улуг аргалар бар болуп турарын көрүп турар-дыр силер, эштер.

Эң чугула айтырыгларның бирээзи болза, минералдыг чемишчидилгелерниң шынарын бүгү хемчеглер-биле экижидери болур. Хөй янзы болгаш комплекстиг чемишчидилгелерни бүдүрерииче дүрген шилчиир херек. Чемишчидилгелерни хоюг эвес, а борбакталчак хевир-биле сайзырадып кылза чогуур. Ол бүгү база оларны ажыглаарынга эки байдалдарны тургузар болгаш сөөртүлгелерден аажок хөй камналганы бээр.

Эргим эштер! Бо чагаада бистиң чуртувустуң улуг ажыл-агыйының мурнунда туруп турар эң чугула сорулгаларны тайылбырлаан. Ол сорулгаларны күүседири химия бүдүрүлгелериниң ажылчы чоннарының, тудугжуларының, машина тудуушкунунуң заводтарының ажылдакчыларының, төлевилекчилерниң, эртем ажылдакчыларының күжениишкиннеринден кайгамчык улуг хемчээл-биле хамааржыр.

Бүдүрүлге черлериниң, тудуглардың, төлевилел болгаш эртем-шинчилел институттарының ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары, бо чагаа-биле таныжып көргеш, боттарының участоктарынга ажыл-херектерниң байдалын ылавылап, албан хүлээлгезин медерел билир ёзу-биле тодарадып, бар турар бүдүрүлге күчүлериниң канчаар ажыглаттынып турарын анализтеп көргеш, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрерин көвүдедир талазы-биле хемчеглерни айтыкан болгаш боттандырган, партияның база чазактың салган сорулгаларын алдарлыы-биле күүседир төлээде, бүгү чүүлдерни кылган турар дээрзинге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илередип тур. Чаа күчүлерни ажылга киирери болгаш ажылдап турар заводтарга минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле доктааткан онаалгаларны бо чылын бүрүнү-биле күүседири, а 1965 чылда чуртка 35 миллион тоннадан эвээш эвес чемишчидилгелерни берген турары эргежок чугула. Ол чорук дужүтту бедидеринге, көдээ ажыл-агый продуктуларынга чурттуң хереглелдерин хандырарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болур.

СЭКП-ниң Төп Комитеди — *ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели*

Көдээ ажыл-агый ажылдарының ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 46 чыл оюн чоокшулап орар. Бо хүннерде үлетпүр, транспорт болгаш тудуг организацияларының коллективтери-биле кады көдээниң ажылчыннары бүгү улустуң байырлалынга төлептиг белекти белеткеп турар. Оларның күжениишкиннери тараа кезилдезин дүрген доозарынче, үрезин уражынче, келир чылдың дүжүдүнге шынарлыг аңгысты болдурар шаа-биле хөвиң аңдарарынче, күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угланган.

Тараа кезилдезин болгаш Төрээн чуртка тараа садарын доозар талазы-биле шалыпчы неделя дүүн доозулган. Бо изиг-түлүк хүннерде бистиң республиканың чер ажылдакчыларының мергежили чаа күш-биле илереттинип турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларындан тараа келири соксавайн турар. Бөгүнге чедир 3 миллион ажыг пуд тараа күрүне шыгжамырында кирген. Октябрь 6-да тараа белеткелдеринге Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери, ол ышкаш «Тиилелге» совхоз болгаш дуржулга станциязы идепкейлиг киришкен. Кур черлиг совхозтуң ховуларындан 222 тонна болгаш дуржулга станциязындан 161 тонна тараа кирген.

Шалыпчы неделяның хүннеринде «Сут-Хөл» совхозтуң, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтарының, Каа-Хемниң «Буруңгаар», «Ленинче оруу», «Октябрь 14 чылы», Ленин аттыг болгаш «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артельдериниң механизаторлары болгаш хову ажылдакчылары бедик күш-ажылчы идепкейлиг чоруун көргүскен. Олар тараа кезилдезин чер болганга доосваш, ам келир чылдың дүжүдүнге күзүү аңгыс аңдарылгазының дүрген темпилерлиг чорудуп турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң, «Большевик» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарның механизаторлары ажаан алышкынны дүүн доосаан. Чижээ, «Сут-Хөл» совхоз бодунуң кожазы мал семиртир «Тыва» совхозче 5 комбайнны чоруткан. Каа-Хемниң «Совет Тыва» болгаш «Кызыл тук» колхозтары эң сөөлгү гектарларда тараа кезилдезин чорудуп турар.

Таңды районда «Тиилелге» совхоз ажаан алышкыны талазы-биле ховуларында 4 муң хире гектар тараа сыпта хевээр. Кур черлерде мурнуузу ышкаш комбайннар хөйү-биле аңаа туруп турар болгаш кижилерниң күш-ажылын организастаар ажылда улуг четпестер бар. Бо бүгү болза, үзүктелиишкинден уштунар, тараа кезилдезин организастыг доозар болгаш күрүнеге болдунар шаа-биле хөй тарааны садар арганы ол ажыл-агыйга бербейн турар.

Бо хүннүң сорулгазы болза, тараа культураларының кезилдезин доозары-биле кады бүгү-ле хостуг тракторларны аңгыс аңдарылгазынга ажыглаары болур. Саваң болуп саарттаарын чер болганга организастаар, а болдунар черлерге ону фермаларже болгаш малчыннар турар турлагларже сөөртүр херек. Хөрзүн белеткелинде ажылдап турар механизаторларга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының байдалдары тургустунган, материалдыг сонуургалдың хемчеглери ажылдап кылдынган, социалистиг чарыш организастаттынган, ооң калбак дээштиг чоруу хандыртынган турары чугула.

„Билиг" ниитилелиниң хуралынга

«Билиг» ниитилелиниң Өвүр район салбырының отчёт-соңгулдалыг хуралы чоокта болуп эрткен. «Билиг» ниитилелиниң мурнунга СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң салган тодаргай сорулгаларынга дүүштүр ажылының чугаалажылыышкыны хуралга калбарган.

Район салбырының даргазы эш Шиитпинааның илеткелинге база хуралга санал берген ниитилел кежигүннериниң саналдарынга салбырның ажылында эки чүүлдерни демдеглеп, четпестерни принципиалдыы-биле шүгүмчүлээн. «Билиг» ниитилелиниң район салбыры чон ортузунга лекция пропагандазын калбартыр талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ол чорук ажыл-агый сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринче кижилерни мобилизастаарынга дугуи болган. Салбырның лекторлары район төвүнүң бүдүрүлге, албан черлеринге, колхозтарның фермаларынга болгаш бригадаларынга удаа-дараа барып, лекцияны номчуп турар апарган. Ылангыя Хандагайты ортумак школазынга, райпога болгаш эмнелгеге, фермаларга лекциялар доктаамал болуп турар болгаш ол черлерниң удуртукчулары кижилерни лекция пропагандазынче хандыдып турарлар.

СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң соолунде лекция пропагандазы улам идепкейжээн, ылангыя ол Пленумнуң материалдарын ажылчы чонга таныштырар талазы-биле чугула ажылдарның кылдынганын хуралдың киржикчилери эки деп демдеглээн.

Лекция пропагандазының мурнунда аңгы үеде салдынып турар бедик негелдени салбырның баштаар чери чедир күүсетпээн дээрзин илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер. Салбырда 40 ажыг лектор бар хиреде-ле номчуттунуп турар лекцияларның саны эвээш. Оларның шынарын экижидер талазы-биле ам даа хөй ажылдарны кылыры негеттинип турар. Бо дээрге салбырның кежигүннерин лекция пропагандазынче хаара туттуйн, районда хөй санныг тускай эртемниглерни ниитилел кежигүнүнге киирип албайн турарында. Чижээ, ниитилел кежигүннеринден партком ажылдакчызы Х. Семис, райкүүском секретары Б. Түметей, райкүүскомнуң культура кадрларының эргелекчизи М. Хураган-оол болгаш өске-даа чамдык эштер бүдүн чыл иштинде лекция номчуваан. Эш Хураган-оол харын мырыңай 4 чыл иштинде [illegible] безин төлевээн.

Районга лекция пропагандазының деңнелин улам бедидип, тускай эртемниглерни ниитилел кежигүнүнче хаара тударын «Билиг» ниитилелиниң район салбырының баштаар чериниң чаа составынга отчёт-соңгулдалыг хурал дааскан.

С. МОНГУШ.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунда ажыл-херектер

Ак-Довурактың энергетиктиг чурээ — күчүлүг дизельдер комбинаттың тургузуп турар объектилеринче токту дамчытпышаан, дүн-хүн чок ажылдап турар. Дизельдиг шимчедикчилерниң ажылын машинист Онтээ Хурен-оолович Хомушку хайгаарап турар.

Шимчедикчилерниң канчаар ажылдаарының дугайында айтырыгны комбинаттың дирекциязының болгаш тудуг комитединиң хуралдарынга чугаалажып, аңаа эш Хомушкунуң санал-оналын ап келген. Бодунуң ажылынга хамаарышкан бо чугула айтырыгны чугаалажып турар үеде, дизельдиг шимчедикчи бүрүзү чазыг чок болгаш таарымчалыг ажылдазын дээш моон соңгаар кандыг хемчеглерни алырын ол комбинаттың удуртукчуларынга чугаалап турган. Чамдык четпестерни чогуур өйүнде эдип-чазап, машинистиге дузалап-даа турган.

Күш-ажылга кызымаккай, ак-сеткилдиг, коллективте хөй-нниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш тудуг комитединиң болгаш парткомунуң шиитпири-биле Онтээ Хурен-оолович Хомушкуга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан.

ЧУРУКТА: машинист О. Х. Хомушку.

Фотозу Г. Федосеевтиң.

Удуртур болгаш өөредир

Мээң тускай мергежилим — слесарь-монтажчы. Ол мергежилдиң кижилерниң хөй вуруузу ышкаш, мен Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн-чүктүң хөй санныг тудугларынга чоруп, комбинаттарга, фабрикаларга, заводтарга, домналарга технологтуг, дериглерниң монтажын кылчып чораан мен. Каяа-даа чоразн черимден, эптеп тургузарынга киришкеним машиналарга болгаш дериг-херекселдерге болбаазырадып ажылдаар рудаларның янзы-бүрү хевирлерин тураскаал кылдыр ап чордум. Хөй чылдар дургузунда ажылдап келгенимниң түңнелинде, кижи ынакшывас аргажок янзы-бүрү рудаларның солун коллекциязын чыып алган мен. Ол чүүлдерниң кайызы-даа мээң амыдыралымның, сибирьжи чаа тудугларның амыдыралының бир тодаргай үези болуп турар.

Чоокта чаа мээң коллекциямга база бирээ немешкен: Ак-Довурактың дашчылары меңээ даг-дүгүнүң онза солун хевирлерин белекке бергеннер. Хөй-хөй чылдар эртер... Ындыг-даа болза, ол хевирлер Тывага аар индустрияның баштайгызы—Ак-Довурактың даг-дүгү комбинадын тургузарынга мээң база киришкенимни кезээде сагындырып чоруур.

Мени Ак-Довуракче «Сибтехмонтажтың» Красноярск трези «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги ээлчээниң доозун арыглаар корпузунга электрилиг шуурну эптеп тургузары-биле үш ай хуусаалыг командировкалаткан чуве. Ындыг электрилиг шуурлерни даг-дүгү, цемент болгаш химия үлетпүрүнге ажыглап турар. Тывага ону Ак-Довурактың даг-дүгү арыглаар фабриказынга бир-ле дугаарында эптеп тургузуп турар. Бо—чаа, кончуг нарын ажыл болур. Ынчангаш комбинатта техниктерниң болгаш инженер-тудугжуларның хөй нурузу ону монтажтаарының технологиязынга онза сонуургалдыг болуп турарлар. Электрилиг шуурлерниң (олар Ак-Довурактың фабриказынга ийи турар) кол сорулгазы болза, даг-дүгүн болбаазырадырынга херегленттинген агаарны кижилерниң кадыынга хора чок кылдыр даг-дүгүнүң доозунундан арыглаары болуп турар. Эптеп, тургузуп каан бир электрилиг шуурнуң деңзизи 139 тонна.

Мындыг улуг деригни эптеп тургузарын бир эвес хамык херекселдерни чагыкчы организация монтаж шелунге бүрүн дүжүрген турган болза, 6 кижилиг бригада кыска хуусаала чедиишкинниг күүседип болур турган. Ындыг-даа болза, электрилиг шуурлерни монтажтап тургузарынга эргежок чугула дериг-херекселдерниң чартыы чок болган. Ону белеткеп турар завод чедир чорулун бербээн. Ол айтырыг мынчага чедир «Тыва даг-дүгү» тудугнуң удуртукчуларын дүвүреттейн турганын кижи кайгаардыр. Дүрген хемчегни ап, чагыкчы бодунуң төлээлекчизин заводче командировкалап чорутканындан бээр, ийи неделя болган соонда четпес кезектерни сөөрткен вагон Абаканга келирге, ону шуптузун Ак-Довуракка, техниктиг складка сөөртүп аппаргаш, көргеш, база катап кайгай берген: быжыглаар материалдар (улуг кадаглар, эриглелер, ээриглер боттери) чок болган.

Ындыг-даа болза шуурлерниң белдирлерин бар материалдан эптеп эгелей берип болур. Ынчаарга техниктиг склад фабрикадан ийи километр черде турар. Ам складтан фабрикага чедир дериг-херекселдери сөөртүп чедирери улуг айтырыг апарган. Бо дугайында айтырыгны улуг, бичии кандыг удуртукчу кижиге тургузаан мен дээр. Олар шуптузу дузалаар бис деп аазап, «бөгүн, даарта сөөртүр бис» дижип турганнар. Ол аразында ийи-үш неделя эрткен. Адак соолунде, дериг-херекселдерни монтажтаар шөлге сөөртүп эгелээн. Ам 6 кижи составтыг бригада белдирлерни эптеп кирикен.

Ам бергедеп турар чуве—четпес дериг-херекселдер болуп турар. Слесарь-монтажниктерниң бригадири мен монтажтың чоруп турарының удуртулгазын боттандырарындан аңгыда, тускай мергежилдиг монтажчыларны өөредип белеткээрим база кол сорулга болуп турар. Мен оларны бо талазы-биле билип алза чогуур бүгү чүвеге өөредир ужурлуг мен. Доозун арыглаар шуурлерни эптеп тургузары берге болгаш харысалгалыг ажыл. Бис бо ажылды фабриканың бирги ээлчээн ажыглалга киирер мурнунда доозар ужурлуг бис. Ындыг-даа болза, ам үеде аргажоктуң кырындан аар-саар ажылдарны кылып тур бис. Мынчангаш ам кол чуве болза, четпес дериг-херекселдерни дүрген келдирери болуп турар.

А. ОРЕШКИН.
«Сибтехмонтаж» участогунуң монтажчылар бригадири.

Эки эгелээшкин эки түңнелдерни бээр

Дүъш соолунде интернатка чүгле эге класстарның бичии өөреникчилери артып калган. Дышканыр хүн турза-даа, школаның башкылары, 5—8 класстарның өөреникчилери Жданов аттыг колхозтуң картофелин казып чорупкан. Олар картофель шөлүнде үшкү хүн ажылдап турары ол. Бо хүннерде 24 гектар картофель кастынган.

Интернаттың өрээлдери арыг-силиг, шалаларны арыдыр чуггаш, орунпарны шевергин чараш кылдыр аднп каан. Өөреникчи кичээл соонда келгеш, бот кичээл кылырынга байдал таарымчалыг. Улуг уруглар болган оолдар комнаталарында боттары ээлчежип дежурныйлап турарлар, а эң бичиилерниң комнаталарын тускай ажаакчылар аштап, арыглап, бичиилерни карактап турар. Черле ниитизи-биле алырга, интернаттың ажылы эки чоруп турары илдең. Интернат эргелекчизи Б. Опул кижизидикчи башкыларының болгаш дежурный өөреникчилерниң ажылын шын организастап, кызымак ажылдап турар. Өөреникчилерниң бот кичээл кылыр, күш-ажыл кылыр шактары шын организастаттынган.

Бечил-оол Опаевичиниң интернат ажылының талазы-биле чартык чыл планы солун кылдыр тургустунган. Кошкак өөреникчилер-биле болгаш ала-пелер-биле ажылды күштедиринче улуг кичээнгей салдынган. Кичээлдер соонда өөреникчилер бот кичээл кылыр тускай өрээл бар. Хостуг шагында өөреникчилер ховуже азы арыгже экскурсия кылып, спорттуң янзы-бүрү хевирлерин кылып турар.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдан аңгыда, школада өөреникчилерниң күш-ажылчы кижизидилгезинче чогуур кичээнгейни салган. Школа колхоз-биле чоок харылзаалыг. Төрээн колхозунга, оон ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга өөреникчилер улуг дузаны чедирип келгеннер. База ол ышкаш күш-ажылга ынак, аңаа сонуургалдыг болурунга, күш-ажылчы кижизидилгени бедик деңнелге эрттирериңге школаның өөредилге мастерскаязы улуг рольду ойнап турар. Ында ерүнзэр болгаш токарь станоктары бар. Күш-ажыл кичээлдеринде өөреникчилер аңаа чүгле школага эвес, а харын колхозка-даа херектиг чамдык херекселдерни боттарының холу-биле белеткеп турарлар. Уругларның домоводство кичээлин башкы Кара-кыс Анай-оолдуң удуртулгазы-биле солун болгаш ажыктыг эрттип турар.

Башкылар коллективи 15 кижи составтыг улуг эвес-даа болза бо коллективтиң кежигүннери эп-найыралдыг, бир дем-биле. Чаңгызы — шуптузу дээш, шуптузу—чаңгызы дээш чүткүлдүг ажылдап, чурттап турарлар. Ылангыя школаның директору Виктор Ондарович Бавуу-Сюрюнуң дугайында коллективтиң кежигүннери-даа суурнуң чурттакчылары-даа сеткил ханышкыны-биле чугаалаарлар. Даштындан көөрге топтуг оожум, бодунуң ажылынга сеткил-сагыжын бүрүн салган ол аныяк кижи улустуң хүндүткелин кызымаккай күш-ажылы-биле чедип алган. Виктор Ондарович 1959 чылдан эгелеп маңаа директорлап ажылдап келген. Өөредилге-кижизидилгелиг, ажыл-агыйжы-даа айтырыгны ол бодуу чааскаан эвес, чүгле бодунуң кады ажылдап турар эш-өөрү-биле кады шиитпирлээр. Коллектив колдуунда аныяк башкылардан тургустунган.

Башкылар чүгле школаның ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн, суурнуң хөй-нниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Шупту башкылар агитаторлар. Партияның болгаш чазактың шиитпирлерин колхозчу чонга таныштырып, көдээ чоннуң ортузунга политик-кижизидилгелиг ажылды чорударынга партия организациязынга практиктиг дузаны чедирип турарлар. Башкылардан Владимир Темир-Хая, Белчир-оол Сайын, Валентина Дагбаадай агитатор хүлээлгезин кызымак күүседип, быжыглаан бажыңнарынга үргүлчү барып турарлар.

— Бистиң башкылар коллективи күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, ажылдаар деп хүлээлгени алган бис. Башкыларның найыралдыг, ак-сеткилдиг ажылдап турары дыка өөрүнчүг-дүр — деп, Виктор Ондарович чугаалай-дыр. Оон ол чугаазын школада ажыл-херектиң байдалы бадыткан турар.

— Сыртыктар, хөвеңниг чөргааннар талазы-биле айтырыг черле берге чүве-дир. Мынчага дээр чазаштывыс. Аңаа хамаарышкан айтырыгны Улуг-Хем райпо-зунга болгаш Кызылда главснабсбыт черинче каш-даа катап тургускан бис. Чок болза ынчан-мынчан келиниер дээр аңы бир-ле чүвениң чогунга сыдаар. Бо ийи организация бисти шуудедип тур— деп интернат эргелекчизи Б. Опул хомудан чугаалап турар. Шынап-ла школада бичии уругларга таарышыр ботинкалар, школачы формалар чедишпес. Школаның баштаар чери ажыл-агый талазы-биле чамдык четпес чүүлдерин боттары аргазын тып, кылып ап турар. А чамдык школаларда чок чүвелерни боттары кылып алыр хамаан чок, харын бар чүүлдерни чып, камныг ажыглап шыдавас, ажыл-агыйжы эвес чоруктар хаая эвес болгай.

Ийи-Тал сес чыл школазының башкыларының күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр, бодунуң болгаш хөй-нниитиниң ажылынга кызымак чоруу өскелерге үлегер болур. Ам чүгле өөредилге чылының баштайгы айы төнген болгай, ол кыска хуусаада безин школа эки ажылдап, чаңгыс аай, сырый каттышкан коллектив апарган. Эки эгелээшкин эки түңнелдиг болур болгай.

К. ОРТУН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Чедерниң комбайнери

Чедерниң калбак-делгем ховуларында Таңды районунуң «Тиилелге» совхозунуң тараазы чер-чери-биле чаптылган. Ында дүжүт ажаап алышкыны ам соолзурен турар. Дүжүт ажаашкыны эгелээнинден бээр амга чедир бо чугула ажыл-херекке кым канчаар киришкенин ап көрээл. Комбайнерлерниң аразында бирги черни баштайгы хүнден эгелээш-ле бирги трактор-хову бригадазының аныяк комбайнери М. Акан-оол кымга-даа алыспайн ээлеп келген. Акан-оол бодунуң комбайнын билдилиг башкарып, ону таарыштыр септеп алганындан, оон кестирген чери эки шынарлыг, бичии-даа мажак чок.

Ол дээрге Акан-оолдуң ажылга ак-сеткилдиг, ниитиниң херээн бедии-биле үнелеп турарының херечизи ол-дур. Акан-оол ажыл дээнде амыр-дыжыын-даа уттуптар кижи, шак мындыг аваангыр-кашпагай, ажылга ынак кижизер-биле кады ажылдаарга, артында-ла ажыл бүдүнгүр, кижиниң улам-на соруу кирип, холу безин тыттунгур болур-дур,— деп, оон өөрү чугаалап турар. Михаил ажылче үнериниң мурнунда комбайнының техниктиг ажаалдазын хынап, безектерин үзеп, үрелген хире черлерин дораан-на кыла шаап алыр. Ынчангаш оон машиназының аңаа халас черге турбазының болгаш үрелбезиниң чылдагааны ында.

Оон ужурундан ол комбайнер тараа ажаар нормазын үргүлчү 180—220 хуу күүседип, хүнде 11 гектар черниң тараазын кестирер турган, 22—24 гектарны кезип турар. Тараа ажаап алышкыны эгелээнинден бээр «СК-3» деп комбайн-биле 500 гектар черниң тараазын ажааган. Ол баштай № 7 трактор-хову бригадазынга тургаш, ол бригаданың тараазын төндүр ажаашкаш, ам № 1 бригадада келген.

— Кол-ла чүве — кылган ажылынга харысалгалыг, ак-сеткилдиг болурундан, техниканы камныг ажыглаарындан хамааржыр. Оон ынай база бир кол чүүл кажан комбайн ажылдап турда, оон кайы-бир кезээнге бичии-ле үрелиишкин болу берзе, чижээ, моторнуң ажылдаары шын эвес апарза, ону ынчан-мынчан, азы соолунде деп чылыспас, ол дораан-на чылдагаанын тыпкаш, кылып алырында. Бир эвес ынчалдыр кылбас болза, техниканың үр үеле ажыл чок турар чоруу оон болур деп чүвени ажылымның практиказындан көрген мен — деп, ол чугаалап турар.

— Дүжүт ажаалдазы орайтаан, удавас хар чаап тар үе келген. Ынчангаш дүжүт ажаап алышкының темпизин дүргедедир, арткан каш хонуктарда сыпка тараа тургуспас, тарааны бичии-даа чидириг чокка кырүне шыгжамырынче киирер ужурлуг бис. Ол ажыл комбайнерлерден кончуг хамааржыр деп чугаалааш, хүн нормазын 200 хуудан кудулатпас мен — деп, ол чугаалаан. Бо күзүн 700 гектар черниң тараазын ажаап алыр дугайында комбайнер социалистиг хүлээлгени алган. Оон аазашкыны херек кырында боттанып турар. Бис ындыгларга чоргаарланыр бис.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Тоолзуг болуп турар

Барыын-Хемчик районда чонну хлеб-биле хандырарын дыка четпес организастап турар. Чамдык кижилер хлеб садып алыр дээш мырыңай тоолзуг байдалга кирип турар.

Сентябрьның төнчүзүнде бир хүнде мындыг таварылга болган. Райпонуң коммунал тудуг чериниң ажылдакчызы эш Ооржак эртен чеди шакта туруп алгаш, Кызыл-Мажалыктың бүгү магазиннерин кезээш хлебке четпээн. Оон эш Ооржак чиик машина мунуп алгаш, «Барлык» совхозтуң хлеб магазининге барган — база хлеб чок. Ак-Довуракка кээрге, хлеб садып алыр дээн улустуң ээлчээ кудумчуже үндүр чыскаалыпкан болган. Оон «Шекпээр» совхозтуң хлеб магазининге кээрге хлеб база курут. Оон соонда эш Ооржак мырыңай дыка ырак черден барып хлеб садып алган таварылга бар.

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты, Бичe-Тей, Дон-Терезин салбырларында чонну хлеб-биле доктаамал хандырбайн турарының ужурундан ол чериниң чону Кызыл-Мажалыктан, Ак-Довурактан хлеб сураглааш, баарда-кээрде автобус хележининге артык чарыгдал үндүрүп турар. Ылангыя Бичe-Тей салбырга хлебти беш хонукта безин сатпайн баар чоруктар бар.

Аъш-чем талазы-биле чугула херегжээл болур хлеб-биле чонну үзүктел чок хандырар дугайында шиитпирлиг хемчег алырын ажылчы чоннар райкүүскомундан, райподан негеп турар.

М. ЧҮЛДҮМ.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни тодаргай удуртур

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң партиему, профэвилелдиң ажылчын комитеди болгаш комсомол комитеди коммунистиг күш-ажыл дээш патриотчу шимчээшкинни совхозка нептередир талазы-биле чамдык организастыг ажылдарны чорутkан. Ооң түңнелинде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты совхозтуң дөрт саанчылары — коммунист Сарыг-оол Тамара, комсомолчу Увангур Вера база Бавуу Уйнук-кыс, Сембирээ Александра олар чедип алганнар. Бо саанчылар сүт саалдазының талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип, коммунистиг күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп, коммунистиг ёзу-биле өөренип, чурттап турарлар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш демиседип совхозтуң үш сүт-бараан фермалары, бир трактор-хову бригадазы чорудуп турар. Ол фермаларда болгаш бригадада шупту 95 кижи ажылдап турар. Оларның иштинде 9 коммунистер, 27 комсомолчулар бар. Дөң-Теректиң болгаш Алдыы-Шынааның сүт-бараан фермаларының коллективтери кызымаккай ажылдап, боттарының хүлээлгелерин эки күүседип келгилээн. Дөң-Терек сүт-бараан фермазы (бригадири коммунист Т. Ондар) бо чылдың сес айларының дургузунда сүт бүдүрер талазы-биле чыл онаалдазын 100,5 хуу, күрүнеге сүт садар талазы-биле хүлээлгезин 88 хуу күүсеткен. Алдыы-Шынааның сүт-бараан фермазы (бригадири эш Ширин-оол) сүт бүдүрер талазы-биле чыл хүлээлгезин 85 хуу, күрүнеге сүт садар талазы-биле хүлээлгезин 88 хуу күүсеткен.

Моон-биле кады, совхозтуң парткомунуң коммунистиг күш-ажыл дээш чарышты удуртуп турарында улуг четпестер бар. Совхозтуң партиему (секретары эш Дугур-Серен) бо чарышты ам-даа эреңгей удуртуп турар. Партия, профэвилел, комсомол хуралдарынга, партиемга, профэвилелдиң ажылчын комитединге бо чарышта киржип турар фермаларның, бригаданың ажыл-чорудулгазының дугайын хевар чугаалажып, оларга үнелиг сүмелерни эки бербейн турар. Совхозтуң дирекциязы болгаш партиему ол коллективтерниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылынга болгаш амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бербейн турар. Дөң-Терек болгаш Хайыракан фермаларының чамдык ажылчыннары чедир кылдынмаан, крышка, кладовка чок бажыңнарда чурттавышаан. Оларга эмнелге дузаламчызын көргүзери экиживээн, кино, концерттерни дыка эвээш көргүзүп турар. Автолавка график ёзугаар ажылдавайн турар, ынчангаш хлеб, шай, таакпы дээн ышкаш эң чугула хереглелдиң бараанналары үстү бээриниң фактылары бар. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп бедик ат дээш демисежип турар Хайыракан фермазының болгаш № 2 трактор-хову бригадазының коллективтериниң четпес ажылының бир чылдагааны мында.

Совхозтуң партиему коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың бүгүдеге билдингир болуруң ам-даа чедип албаан. Бо чарышта киржип турар коллективтерниң сагып күүсетсе чугуур үш көл хүлээлгелеринден чүгле коммунистиг ёзу-биле ажылдаар хүлээлгени кичээңгей салдыңгаш, а ийиги, үшкү хүлээлгелер — коммунистиг ёзу-биле өөренир, чурттаар деп хүлээлгелери уттундуруп турар чүүл бар. «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи дээш чарышта киржип турар ферма азы бригада» деп билээш, каскы черге азып каар ужурлуг. Ол чок боор турар. Ынчангаш оларның бо чарышта киржип турарын ында өскээртен келген кижилер билип ап шыдавас.

Партием, ажылчын комитеди болгаш комсомол комитеди совхозтуң ажылчыннарын коммунистиг күш-ажыл дээш чарышче калбаа-биле организастаар талазы-биле ажылды кошкак чорудуп келгенинден амгы үеде совхозта чаңгыс-даа кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы дээш чарышка киришпейн турар.

СЭКП-ниң Улуг-Хем партиемунуң ажылдакчылары «Улуг-Хая» совхозка чоруп тургаш, бо четпестерни узуткаар талазы-биле боттуг хемчеглерни албайн, ону оюп эртип турганы канчап-даа таарышпас.

В. САНАА,
СЭКП обкомунуң инструкторy.

Чаа квартал, чаа чурттакчылар

РЕПОРТАЖ

Улуг бажыңның ийиги каъды. 31 квадрат метр комната. Ам дээрезинде мында бүгү-ле чүве үй-балай чыдыр: шкафтар, столдар, чемоданнар — шала ортузунда, аяк-сава-даа мында. Маңаа дем чаа-ла көжүп келген ээлери — ашак, кадай улус кухнада от салган, суг куткан, чем кылып хөлзээн-не турлар.

— А, ам-на сагыш ажаан аа, кадай, тергиин-не бажыңга чединдивис, кылганы онза-ла-дыр — деп, өг-бүлениң эр ээзи өөрээнинден, арта дыңнаг чугаалангаш, кранга барып чуна берди.

— Эй, дөө ол бичии өрээлди ажып көрдүң бе, аңаа дуңмавыска орун салып бээр бис...

— Ийе. Мен база ынча деп бодал тур мен.

— Душ база бар, аңаа изиг суг-ну көрбес сен бе, бо шөйбек хоорзага киндип аар чүве-дир, чунар бажыңы моон ырак болгай, бажыңывыска чунарывыска биске кончуг-ла таарымчалыг — дээш, кадайы токкуладыр соктантылай-дыр.

Оларның өг-бүлези алды кижи. Улуг боттарынга-даа, уругларынга-даа маа чурттаарынга бүгү байдалдар дыка таарыжыр: ийи өрээл, кухня, душ өрээли, тон азар чери — шупту-ла таарыштыр кылдынган. Салчактарның өөнүң иштинде — үш бичии уруглары, ачылактарның кежээки школазында өөренмишаан, ажылдап турар дуңмазы-биле кады чаа бажыңга көжүп келгени дээш оларга эш-өөрү байыр чедирип, ооң эт-севин бажыңче киирерингге дузалажып турган чүве. Шынап-ла, ынчан оларга аажок байырланчыг болганын канчап демдеглевес боор...

Ийиги каът. Сонганы ажыдып каан. Чымчак салгын эстеңнедир хап тур. Дөө ында, ак-көк Улуг-Хемниң кежиндир турупкан улуг көвүрүгнүң кырында оттар чыскаалыпкан, чивеңейнип, көвүрүглеп машиналар, чадаг кижилер ынай-бээр шуужупла тур. Найысылалдың бо хире дүрген сайзырап, «Москвазып» бар тыдарынга чоргааралы хайныккан кызылчы болгаш, мен ол минуталарда кижиниң бодалы хоорайның ужу-бажынга дужуп турар чорду. Кызылдың адаа талазынче көрүнерем. Хоорайның келир үеде улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи болур эът комбинадының чаа тудуу дооступ турар. Аңаа эътти каш-ла минутаның иштинде болбаазырадыптар: хөй саңпыг нарын механизмнерниң дузазы-биле эътти ажылдап кылган соонда, бир талазында өрээлге белен колбасаларны, бузурнуктурган эътти болгаш өске-даа нарын кылыгларны оваалай салыптар. Чоңну аъш-чем-биле хандырарының айтырыын шиитпирлээринге улуг рольду ойнаар черлерниң бирээзи бо. Ол ышкаш, хоорайның адаанга сүт, хлеб, пиво заводтары, колбаса фабрикалы, улуг магазиннер, столовая, хөй саңныг чаа-чаа чуртталга бажыңнары тургустунган. А хоорайның бажы база-ла чаартынып орар. Чижек кылыр, башкы училищези турар үш каът бажыңны ап көрээл. Каа-Хем суур бисте район төптери-биле барык-ла деңнежип бар чыдар...

Чаа-чаа тудуглар оруун залеп-ле турар. Олар моон соңгаар-даа көвүдээр дээрзинге быжыг бүзүреддит бис.

...Дөө-ле ында, көвүрүгде машиналарны магадап чугаалажып тура, куду көрнү каапта-рымга, база бир өг-бүле көөп дүжүрнүп тур. Бо ышкаш өг-бүлелер-биле бөгүн маңаа хөй катап ужурашкан мен. Бир таварылга бо-дур.

№ 1 АТК-ның чолаачызы эш Солдатенко бодунуң башкарып турары машиназында чүү-хөөзүн чүдүрүп алган бо хап келди.

— Бо кежээ көжүп алгаш, даарта ырак рейсче хаптар кижи болгай мен — диди.

— Чаа бажыңны алганыңар-биле! — деп, бистиң чанывыска турган, «Кызылтудугнуң» № 2 участогунуң ажылчыны Шеповаленко чолаачыга байыр чедирди.

№ 26 кварталга ол хүн хайнымышкыныг-ла болган.

— Четтирдим! Тергиин бажыңнар кылган-дыр силер.

«Четтирдим!»... Бо сөсте өөрүшкүнүң, чоргааралдың бир-ле аяны иле дээрзин кижи дораан-на эскерип каар чорду.

Мурнунда журналист, партия ажылдакчызы чораан, ам пенсионер, хөй-ниитиниң ажыл-херээнге идепкейлиг киржип чоруур эш Рылов, башкы-пенсионер Галкина, пассажирлер АТК-зының чолаачызы Антонов, токарь Засов болгаш өскелер-даа бо чаа кварталда көжүп келгеннер. Шупту 78 аал ишти 7 болгаш 12 дугаар корпустарны ээлепкеннер. 19, 28, 31, 41 квадрат метр шөлдүг бо корпустарның ээлери — кварталдың баштайгы чурттакчылары ол кежээ орайга чедир-ле көжүп кээп турдулар. Оларның чаагай амыдыралы дээш партия болгаш чазактың улуг сагыш салымышкыныйның база бир херечизи бо-дур.

А. НУГУУРАН.

Тараа төтчеглекчилерин—харыысалгаже

Оорларга ажыглал болдурбас

Кызыл хоорайның милиция салбырының оперативтиг ажылдакчыларының мурнунда кижи ортузу чеде берген, чоон семис эр олурган. Ол болза Кызылдың № 2 АТК-зының чолаачызы Степан Вахрушев дээрзидир. Ол бодунуң кем-буруулуг херээн чажырарын оралдажып олурган.

— Кызыл-тасты кайын алган силер?

— Билбес мен. Мен командировкалап чорунда тарааны кадайым садып алган чадап чок боор.

Ынчалзажок чайлаар аргажок барымдааларны көргүзүп кээрге, ол кызыл-тасты «Тиилелге» совхозтан оорлап алганын Вахрушев билинген.

Ажаап алыышкын үезинде ажылдаары-биле С. Вахрушевти «Тиилелге» совхозче чоруткан турган. Ол баштай дөрткү бригаданың ховуларындан шанче тараа сөөртүп турган. Шанда тараа деңзилеп турган деңзи ындыг-ла ылапты эвес болганын ол эскерип каан. Ук деңзи херек кырында деңзини элээн каш килограмм кудуладып турган.

«Мону ажыглап көрзе кандыгыл?» деп бодал Вахрушевтиң бажынга кире берген.

Кызыл-тасты Кызылдың сайгарылга баазазынче сөөртүрүн ол дилээн. Ооң дилээн хандырган.

Ынчангаш дүнениң-не сайгарылга баазазынга чедеринин мурнунда Вахрушев бодунун чүък сөөртүр машиназын Малоенисейская кудумчузунда бодунуң № 14 бажыңының чанынга эккеп доктаадып турган. Кызыл горпозунуң ажылдакчызы бодунуң кадайы-биле кады Вахрушев тарааны шоодайларга дүрген савалааш, оларны бажыңының кырынче үндүрүп каап турган. Шоодайларны союндак пөс болгаш бок-сак херексел-биле базырып каап турган. Ол чорук элээн каш катап катаптаттынган.

Ынчалзажок оор кижи чеже-даа оорланып турза, ол черле туттурар деп улус чугаалажыр болгай. Милиция органы хөй-ниитиниң дузазы-биле кем-буруулуг херек үүлгедикчизин сойгалап илереткен. Чиңдиишкин үезинде Вахрушев ашак-кадайның оорлап алганы бир тонна хире тараа тывылган. Олар ол кызыл-тас-биле чүнү кылыр деп бодап турганын айтырарга, олар дүште-даа чок мынча деп харылаан:

— Хаван болгаш дагаалар чемгерер дээш.

Шынап-ла Вахрушев бодунуң хериминиң иштинде аажок улуг төрүүр хаванны семиртип азырап турар. Дагааларны чооккy хүннерде садып алыр деп турган.

Вахрушевтерге удур кеземче херээ көдүртүнген. Олар суд мурнунга чогуур харыысалганы хүлээр ужурлуг.

Ынчалзажок тараа үчүдунга ындыг харысалга чок чорукту «Тиилелге» совхоз чүге кылганыл, деңзини чүге хынап көрбээнил? деп айтырыг тургустунуп келир. Улустуң өнчүзүн оорлаарынга таарымчалыг чорукту боттарының харысалга чок чоруу-биле тургускан кижилерни база шыңгыы харысалгаже киирери чугула.

* * *

Орай кежээ Кызылдың милиция салбырының дежурный өрээлинге телефон кыңгырткайны берген. Элегестен электростанцияже баар чаа орукта респотребсоюзтуң АТК-зының бензозаправка турган чериниң дужунда билдинмес бир чолаачы шоодайлыг тараа дүжүр октапты деп бир кижиниң дувурээзиниг үнү дыңналган. Ол-ла дораан чогуур хемчег алдынган. Чолаачыны херек үүлгедип турган черинге бөду-биле тудуп алган. Сайгарылга баазазындан дедир ээп олура ук чолаачы ол тарааны ап чыткан. Ол болза № 1 АТК-ның чолаачызы Василий Краев болган. Шоодайда тараа арбай болган.

Краевтиң бажыңын чиңдип көөрге 270 килограмм хире кызыл-тас база тывылган.

— Бо кызыл-тасты 1962 чылда танывазым кижилерден садып алган кижи мен—деп чолаачы дыңнаткан.

Ынчалзажок ук тараа мырынай чаа, бо чылдың дүжүдү болганын анализ көргүскен.

Ынчангаш ажаап алыышкын үезинде ажылдаары-биле чоруткан Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозундан ол кызыл-тасты оорлап алган мен деп Краев миннир ужурга таварышкан. Арбайны база-ла ол колхозтан Краев оорлап алган болган.

— Көге-буалар болгаш хаван оглу азыраар дээш тарааны оорлап шыгжап турган мен деп, Краев боду медеглээн.

Улустуң өнчүзүнүң төтчеглекчизи Краевти база кеземче харысалгазынче киирген.

Кызылдың музыка школазында 270 уруглар өөренип турар. Ында фортепьяно, скрипка, баян, домбра класстары болгаш үрер хөгжүм өөренир оркестр салбыры ажылдап турар.

Чурукта: аккордеон клазында кичээл. Башкы Н. А. Сухорослов бирги класстың Наташа Беляеваны өөредип тур.

Фотозу Г. Сиротинини.

Келир чылдың дүжүдүнге белеткел

ЫЙГЫЛАК. (Телефон-биле). Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру аңаа хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг удуртулгадан чугула хамааржыр. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң тараажылары келир чылдың дүжүдүнге үрезин урууш-кунун доосткан.

Колхоз тараа культураларынга 4160 центнер үрезинни белеткээн, ооң иштинде кызыл-тас — 3000 центнер. Белеткеттинген үрезинниң үнүштүг шынарын улам бедидер сорулга-биле бо хүннерде ооң арыглаашкынын организастыг чорудуп турар.

Чаагай дүжүт өстүрүп алырынга хөрзүннү хынамчалыг белеткээри база чугула. Колхозтуң механизаторлары чайын 543 гектарны, күскү аңдарылга-биле 663 гектарны чарган.

Кырган аңчылар тайгаже үнеринге белен

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң 60-дан 82 харга чедир 15 кырган аңчылары аңнап, диңнеп аъттанырынга белен. Тергээн колхозунга олар чылдыңна хөй аң-өлүнү киирип келген. Чаңгыс чижек: 1962 — 1963 чылдарның күскү-кышкы аңныыр сезонунда 126 кишти, 549 диңни, 5 дырбактыгны болгаш өөн-даа өскени өлүргеннер.

Хоочун аңчылар 1963 — 1964 чылдарның аңныыр сезонунда, эрткен чылдыындан хөй аң-өлүнү киирерин хүлээнгеннер. 75 харлыг Тала Бараан бо аңныыр сезонунда 15 кишти, 250 диңни болгаш өөн-даа өске аң-өлүнү киирер мен деп, социалистиг хүлээлгени алган.

Ч. СЕРЕН.

Көдээ авторларның чагааларындан

АВТОЛАВКА КЕЛБЭЭН. Таңды районнуң дуржулга станциязының Кара-Чыраада хойжулары О. Дажысап, С. Допчу, О. Кашпык-Кара боттарының кадарып турар кодан хойларының кыштагларын белеткеп, станцияның Чедер-Ооргазында № 4 хову-трактор бригадазының ажыл-ишчилери күскү хову ажылдарын улуг күжениишкинниг чорудуп турар.

Бо ажыл-ишчилерниң амыдырал хандырылгазын экижидеринге садыг чугула ужур-дузалыг турбуже, оларга автолавка келбейн турары хомудаанчыг. Ооң ужурунда малчыннар шай, таакпы садып алыр дээш Бай-Хаак болгаш Дүрген суурларже чоруп турар.

Автолавканың доктаамал келирин ажыл-ишчилер негеп турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

• • •

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ. Каа-Хем райпозунуң белеткел конторазының агентилери сөөлгү ийи айлар дургузунда «Совет Тыва» колхозка келбээн. Колхозчулар боттарының хуузунда алгы-кежин Кызыл хоорайже киирип дужаар ужурга таварыжып турар.

Хөй-хөй школачылар чайгы дыштанылга үезинде хөй өргелер өлүрүп, оларның кештерин дужаар кылдыр белеткеп алган. Ам өөредилге чылы эгелээни-биле холбаштыр олар ол өрге кештерин дужаар аргазы чок болуп турар.

Белеткел агентилери чон ортузунга ажылдаар чүве болза, чиг-эт белеткелиниң планын күүседиринге-даа дөгүм, колхозчуларга-даа ажыктыг болур ийик.

Д. САЛЧАК.

• • •

ЭМЧИ ЧОК. Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Булун-Терек салбырында кижи эмнелгезиниң ажылы баксыраан. Эрткен частан бээр маңаа үш эмчилер халашкан. Ооң ужурунда чаа өөредилге чылының эгезинде школачылар эмчи шинчилгезин эртпээн. Ынчангаш ам үеде кадык уруглар аразында аарыг уруглар база өөренип турар. Ол ышкаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында база эмчи чок.

Районнуң кадык камгалал килдизи чоннуң кадыының камгалалынче кичээңгей салза чогуур.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Социалистиг чурттарда

ПЕТР, СЕНИ ӨҢНҮКТЕРИҢ МАНАП ТУР

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Венгрияның девискээрин немец-фашистиг ажелекчилерден хостаары дээш тулчуушкуннар үезинде совет дайынчының амы-тынын камгалап турда илерээн дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш венгр хамаатылар Имрене Сантону болгаш Иштван Токачинни «Ада-чурттуң дайынының ийиги чергези» орденнер-биле база венгр херээжен Имрене Сантону «Дидим чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаан.

...Кам-хайыра чок, берге дайын бо кижилерниң — венгр патриотчуларның болгаш совет дайынчы Петр Мокрогузтуң салым-чолун холушкан. Кижилерниң кээргелдиг аксеткилдиг чүректеринин чылыттырганы эрте берген бо ужуражышкынны шаг-үе утаан-сагыштан бадап каан ышкаш сагындырыы дег. Ынчалзажок кым-на дезиптер дээш оралдажырга-ла холун, будун фашистерниң өлүра кезип турганы, Парканның болгаш Тираскоддуң туттурган шериглер лагерьлериниң хүннерин уттуп шыдавазы-биле дөмей, Петр Мокрогуз бо ужуражышкынны черле уттуп шыдавас.

1944 чылда пулемёт салбырының командири сержант Мокрогуз 41 гвардейжи дивизияның составынга Яссы болгаш Кишинёв дээш тулчуушкуннарга киришкен. Федор Сирота биле кады бир бедикчигеш дээш демиселге Петр дайзынның камгалалын чок кылган болгаш батальонуң шаап халдаарынга орукту ажыткан, а Венгрияның кызыгаарынга оларга «Дидим чорук дээш» деп медальды тывыскан.

Ынчалзажок медаль Петрниң хөрээн үр эвес, чүгле Надьлок деп венгр черге чедир каастаан.

...Бир-ле катап Петр аштан болгаш аарыг-халаптан сегип алгаш, бодунуң чаштып турган черин каапканда, кажан фронт Балатон хөл чанынга көдүрүлгеш, Барыын чүкче база катап доктаадыр аргажок ырай бергенде, кырган Пишта саваң белер дээш кудумчуже үне берген. Дырбаажынын бистеринге бир-ле чүве кыңгырт дээн болгаш эрип калган харда төгерик мөңгүнну кырган көрүп каан. Оон бээр-ле бо кырган ук медальды ээзинге эгидер дээн идегелин ышкынмайн бодунда камныг шыгжап чоруур. Ол ону 18 чыл шыгжап келген.

ЧОК ТУРГАН СУУР

...Надьлок оруктуң кадыр ээр чериинден дораан-на костү хонуп кээр. Чазаглыг орук улуг хөлчүгештин оюп эрткеш, төвүнче, делгем 8 чыл школазынче, культура Бажыңынче болгаш көдээ Советтиң бажыңынче чедире бергеш, кудумчунуң хериминиң чанынга чатыла бээр. Кудумчулар дорт, план ёзугаар кылдынган, ол бажыңнар кадайлар чайынын хүнүнүң хереелдеринге болгаш ногаанчыдылгага шимны бергилээн.

Бистер «Известия» солуннуң корреспондентизи-биле кады дораан-на көдээ Советке дарга Йожефа Грамшпаргарга Иштван Лапошинин Конституциязы аттыг кооперативтиң даргазынга ужуражы берген бис. Олар ийилээ, аңгы-аңгы болзажок, бот-боттарынга дөмейлежир бир-ле чүвези бар, чаңгыс чер чурттуглар кооперативиниң ажыл-херектериниң дугайын күзел-биле чугаалап турарлар. Дайын соолундеги баштайгы чылдарда элээн каш өг-бүлелер аргажок дырттар күжүн ниитилештирип кадып, 300—400 хольд (гектар) черлиг болуп, кооперативти тургузуп алганнар.

Чаа амыдырал ынчаар эгелээн.

— А мурнунда маңаа чүү турганыл?

— Чүү-даа чок...

— Ылавылаарга, ээн чер. Каш бажың турган. Чер граф Ференц Хуньядка хамааржып турган — деп, И. Лапоши чугаалады.

— Көдээ суур барык кооператив-биле хары угла тывылган. Дайын соолунде маңаа аълы, чери чок хелечиктер, чер казыкчылары чыгылган, жааннар. Баштайгы чылдарда ыыкала берге турган, шуптузун ээн черге эгелээр ужурга таварыжып турдувус. А ам кооперативте 310 өрге бар. Ажыл-агыйны ам дээрезинде бай деп адап болбас: 3.300 хольд черлиг, 1700 хаваннарлыг, 450 инектерлиг, бодунуң көдээ ажыл-агый чепсек-херексели болгаш машиналары база бар. Бир эвес каш-ла 13 чылдар иштинде кооперативтиң үлешпес фондузу 18 млн. форинт чедир өскенин бодап көөр чүве болза бистиң шилип алган оруувус шын дээрзинге ам кым-даа чигзинмес.

Мурнунда хелечик болган чер казып чорааннар ам чүгле дүн дужурерин бодавас апарганнар. Күш-ажылдың үнези 30 форинт болуп турар. Уруглар школада өөренип турар. Бажыңнарны электрижиткен. Суурнуң төвүнде 360 олуттуг кино залдыг Культура бажыңын туткан.

Иштван Лапоши кооперативтиң мурнакчыларының дугайында эки организатор кижилерниң хүндүткелин чаалап алган бригадир Михал Киллере дугайында, чаңгыс центнер мал чеминге эъттиң бедик нимелде өзүлдезин чедип алган хаван ажаакчылары Йожефе биле Михал Шлетт оларның дугайында чугаалап турар, ынчаарга бо чугаа болза чаа амыдырал мында болуунун дорт болгаш иделгелдиг үг-шиин тыпкан дээрзиниң дугайын бузурелдии-биле херечилеп турар-дыр.

ОЛ КАНЧАП БОЛГАНЫЛ

...Көдээ Совет даргазы бисти Иштван Токачиниң бажыңынга чедирип келди. Ооң уруу Имрене Санто кел дивээн аалчыларны бижиирген, эпчоксунуп чоруй уткуп алган. Бодунуң берге болгаш үр 79 харны назылааныңдан кырып, баксыраан Пишта ирей база үнүп келген. Имрене Сантонуң ашаа кладовка эргелекчилеп турары күр-ажыл-агыйның ажылындан ам-даа ээп келбээн.

Улус эртер улуг эвес черде стол артынга эрткен хүннерниң болуушкуннарын катап төрүттүндүрген чугаа-соот хайнып эгелээр.

— Фронт бисти эрте база берген. Барыын чүкче чорупкан кылдыр сагындырап турган—дээш, Имрене Санто оон ынай уламчылады. — Дайын ам-на доозулган-дыр деп бодаан бис. Кайын ындыг боор ийик. Фронт бистиңинге дедир ээп келген, ол дүне хутор чанынга күштүг тулчуушкуннар болган.

А эртен эрте ооң адазы бажыңындан үнүп келгеш, ол тулчуушкуннарның изин: снарядтардан оңгаштылган чаа черлерни көрген. Ол оңгаштылган черлер, чаа балыглар-биле дөмей, чер болганда-ла бар турган. Оруктап немец танкылар илчирбелерин каңгыратпышаан, союп бар чорааннар. Оңгар черден ээп чаныр олура херим чанында чолдак хевенниг куртка кеткен кижини кырган көрүп каан. Ол болза сержант Петр Мокрогуз болган. Баталон хөлдүң районунга бистиң шериглеривистиң түр када атказарлаашкыны болуп турда, немецтерниң турган черинче ол кире берген болгаш Петр элээн хөй дүнелерде терең харлыг ховулап тояап келген, а хүндүс эрткен чылдың кукурузалының болгаш тоорук саванының аразынга чаштып турган. Аш-чут, доңуп-дожааашкын болгаш аарыг-аржык ону Сантонуң бажынынче чедирип келген. Ынчан Имре боду үнүп келгеш, Петрни көрүп кааны ол чүве-дир. Банчалза эвил? Долгандыр немецтер чиндип маннажып турар, бир эвес бажыңга орус кижи тып алыр болза, бисти шуптузун боолап кааптар болгай. Сүмележип көргеш, венгр өңнүктер сержантыны бажың чоогунда оңгарның кыдыынга бедип турган сараат саван адаанга чажырып алыр деп шиитпирлээннер.

— Бир-ле катап немецтер боттарының танкыларын болгаш үгер-бооларын чажырар дээш сараатка келгеш, ортан саванны андара октай берген ол минуталарны кажан-даа утпас мен — деп, Имрене Санто чугаалааш, оон ынай мынча диди: — Авам бажыңындан үне халып келгеш, саван октап турган немецтерни кончуп эгелээн. Ынчангаш, ол боду саванны куспак-куспаа-биле ап бергеш, кудумчудан арай деп үндүр үдээн болгаш шак ол берге айыылдан чайлаар дээш утаан-куду оскунуп турган.

Венгр патриоттар боттарының амы-тынын артынга каггаш, Петр Мокрогузту элээн каш хүннер иштинде чажырып келгеннер. Кажан дүн дүже бээрге, Сантонуң кадайы аңаа чемни чедирер, а артканнары чоокта фашистер чок бе дээрзин хайгаарап кадарар турганнар. Удаваанда сержант сегип, күш кире берген болгаш бодунче фронтунуң шугумун дамчыштыр эртип чоруур деп шиитпирлээш, венгр өңнүктер-биле байырлажып чарылган.

Чылдар эртип-ле турган. Дайынның чедирген уржуктарын ажып эрткен, ынчалзажок Сантонуң өг-бүлези-биле Петр Мокрогузту хамы харылзаштыргав найыралы узулбээн. Петр бир-ле катап ооң кады төрээн акызының оглу дуңмазы Михаил Суселенко Венгрияның девискээринде түр туруп турар совет шериг кезектериниң бирээзинде шериг албаны эртирип турар деп билген. 1945 чылдың январьда Надьлок деп черниң чоогунда хуторга чурттап турган Имрене Сантону уктап тывары Петр ол дуңмазындан дилээн. Уктаашкын чедиишкинниг болуп доозулган.

Мурнунда Совет Армияның сержантызы турган Петр Мокрогуз Надьлокче баары-биле белеткенип, изиг тулчуушкуннар болуп турган черлерге баргаш, венгр патриоттар-биле ужурашкаш, келир деп турар.

Митрофан ПОПОВ.
СЭТА-ның корреспондентизи.
Будапешт.

Улуг Октябрьга алдар болдурган чарыш

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның ажылчы чоннарының Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыжы калбарып турар. Фридек-Мистек хоорайда металлургия заводунуң ажылчыннары болгаш Прагада «ЧКД» заводтуң машина тудугжулары социалистиг чарыштың эгелекчилери болуп турарлар.

Фридек-Мистектиң прокатчиктери чыл планың хуусаа бетинде күүседир болгаш 4-кү кварталдың дүргүзунда пландан ажыр 4.150 тонна чуга демирни бээрин шиитпирлээн. Праганың машина тудугжулары планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир талазы-биле хүлээлгелерни боттары база алган.

Чехословакияның өске-даа үлетпүр-бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының коллективтери Улуг Октябрьга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни база ап турар. Октябрь мурнунуң чарыжы массалыг болуп турар.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКАДА

МАР-да партия чырыдыышкынының четкизинде өөредилге чылы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Партия чырыдыышкынының системазында өөредилге чылы эгелээн.

Чаа өөредилге чылының ылгалдыг шынары болза, эрткен өөредилге чылының түңнелдериниң болгаш партия чырыдыышкынының моол сонгааргы сорулгаларының дугайында Моолдуң араттың революстуг партиязының ТК-ның доктаалында тодараткан партия чырыдыышкынының чаа системазы болур деп МОНЦАМЭ агентилел дыңнадып турар. Бо чаа системаны ёзугаар бо чылын марксичи философияны, политэкономияны, МАРП-ның төөгүзүн, СЭКП-ниң төөгүзүн, а ол ышкаш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүн өөренир талазы-биле ийи чыл хуусаалыг бөлүгүмнерни тургускан. Бо эртемнерниң талазы-биле дээди эртемниг кижилерге теоретиктиг семинарларны организастаан. Малчыннарга политчырыдыышкынның бөлгүмнерин база тургузуп турар.

МООЛ УЛУСТУҢ ЧЕДИИШКИНИ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң беш чыл планының үшкү чылы болур бо чылын чуртта күрүнениң болгаш кооперативтерниң үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 1960 чылга деңнээрге 50 ажыг хууга өскен дээрзин баштайгы түңнелдер көргүскен. Ол сан үлетпүр продукциязының чыл санында өзүлдези 16.1 хуу болуп турар дээрзин көргүзүп турар деп МОНЦАМЭ агентилели дыңнадып турар.

1960 чылга бөдаарга электроэнергия ажылдап кылыры бо чылын 1.6 катап, хөмүр даш болгаш фольфрам тывыжы кайызы-даа 1,5 катап, пестаавы кылыры көлдүүнда-ла ийи катап, эът бүдүрүп үндүрери 1,4 катап, далган дээрбедээри көлдүүндүза 3 катап улгаткан.

Сөөлгү чылдарда МАР-га Улан-Баторнуң электростанциязының дөткү ээлчээ, Толгойтиниң чылыг күжү-биле ажылдаар электростанциязы, элээн каш хөмүр даш шахталары болгаш далган дээрбедээр бүдүрүлгелер, Тосонцэнгольскиниң ыяш ажылдап кылыр комбинады болгаш Улан-Баторда бажың тудар комбинат дээн ышкаш улуг бүдүрүлге черлери ажыглалга кирген.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери С. Лосев, Г. Васильев, В. Петрусенко оларның дамчыдып турары болза:

Кол Ассамблеяның XVIII сессиязынга хүн бүрү ниити чугаалажылгага төлээлерниң берип турар чаа-чаа саналдары болза ядролуг шенелделерни чамдык-кезиктеп хоруур дугайында Москва Керээзинге ат салганынга бүгү делегейниң улустарының көргүзүп турар аажок улуг идегелин илередип турар.

Кол Ассамблеяның октябрь 4-те болган эртенги пленарлыг хуралынга польша төлээлериниң баштыны, Польшаның даштыкы херектер министриниң оралакчызы Юзеф Виневичиниң медеглээни болза, Москва Керээзи чепсегленишкинниң эндере бүдүреринчепсегленишкинниң дүжүреринче угландырып болур болгаш болур-даа ужурлуг. Керээ болза үш улуг күрүнелерниң аразында баштайгы улуг дугуржулга болур дээрзин ол чугаалаан.

НАТО-нуң күрүнелери биле Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарының аразынга бот-бодунга халдашпас дугайында Керээни чарар дугайында 18-тиң Комитединиң хуралын удуртукчу ажылдакчыларның киржилгезин-биле эң бедик деңнелге эртирер дугайында Совет Эвилелиниң саналдарын, а ол ышкаш өске-даа совет саналдарны Юзеф Виневич деткээн.

Чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү районнарынга, хамыктың мурнунда Европага ядро чок зоналарны тургузарының эргежок чугула болуп турарын Польшаның төлээлекчизи тодаргай чугаалаан. Төп Европаны атом чок зона болдурар дугайында Рапацкийниң планын — Польшаның планын ол сагындырган. Төп Европаны ядролуг чепсектен хостуг зона болдурарының онза ужурдузалыын Виневич айыткан.

Оон дараазында оратор ийи немец күрүнелерниң — ГДР биле ГФР-ниң аразында харылзааларның амгы байдалын тодаргай чугаалаан. Нацисчи Германияның өскүткени дайынның түңнелинде Төп Европада тургустунган чаа байдалды хүлээп көөрүнден ГФР-ниң чазаа өйталап турарын ол айыткан. Польшаның барыын кызыгаарының доктааттынып тургустунгаанынга болгаш ону өскертип болбазынга ГФР-ниң чазаа читзиниш турар. Германия милитаризминиң дайынзырак политиказын бүрүү шаап турар болгаш бүгү диптерниң дыка хөй чурттары-биле тайбын кады ажылдажылганың харылзааларын тургускан тайбынга ынакшылдыг баштайгы немец күрүне — ГДР-ни ГФР-ниң чазаа күш-биле каттыштырарын оралдажып турар-дыр.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар талазы-биле улам ынайгы базымнарга шаптыктаар дээр Бонннуң оралдажыышкыннарын бүрүү шапкаш, польша төлээниң демдеглээни болза, «герман айтырыгның шиитпирлээри ядролуг чепсекти Германияга тыпсырының бүгү планнарындан өйталаарын негеп турар. Ол шиитпир доктааттынып тургустунган герман кызыгаарларны хүлээп көөрүнге, бот-эргелиг ийи герман күрүнелерниң догуннап тударын хүлээп көөрүнге. Барыын Берлинниң айтырыын таарыштыр шиитпирлээринге үндезилеттинген турар ужурлуг.

Болунуң чугаазының төнчүзүнге польша төлээлекчи бужар-чүдек, колониалисчи системаны узуткаарының, делегей садыын хөгжүдериниң, амгы делегейде КНО-нуң ролюнуң айтырыгларынга доктаап чугаалаан.

Оон дараазында санал берген Ямайканың төлээлекчизи сенатор Хьюс Шерер Москва Керээзинге байыр чедирген. Ол Керээни чарганы чүвениң чүгле эгези-дир, ынчангаш ам ядролуг күрүнелер чепсегленишкинниң дүжүрериниң эң дээренгей айтырыгларының талазы-биле дугуржулгаларны чедиш алыр ужурлуг деп, ол медеглээн. Кариб далайының районунуң болгаш бүгү Латин Американы ядролуг чепсектен хостуг зона болдурарынга дузалаарынче Ямайканың чүткүлүн эрткен чылдың кариб кризизи бижыглаан дээрзин Шерер демдеглээн.

Эрткен дыштаныр хүнде

ЭРТКЕН дыштаныр хүнде — октябрь 6-да Кызыл хоорайга үлетпүр болгаш аъш-чем бараанналарының күскү ярмаркызы болуп эрткен. Аңаа иштики болгаш даштыкы янзы-бүрү хептер, даараглыг болгаш трикотаж кылыгларын, культура-амыдырал херегселиниң үүрмек бараанналарын, бажың иштиниң болгаш школа-бижик херекселдерин, янзы-бүрү аъш-чем аймаан хөйү-биле садыглааан. Күскү ярмаркага садып алыкчылар Октябрьская кудумчузунга чыглып келгеннер. Ажылчы чоннарга бараан болгаш аъш-чем аймаан садыглааарының мыңныг аргазының ачызында, кызылчылар боттарынга херeглээн бараанналарны болгаш аъш-чемни хөйү-биле садып алганнар. Ылангыя кышкы хептер болгаш уругларга чылыг хептер садып турар черлерге кижилер хөйү-биле чыглып кээп, садыглап ап турганын көөрге дыка магалыг болган.

Чуруктарда: үлетпүр болгаш аъш-чем бараанналары садыглап турары.

Фотолары С. Феоктистовтуу биле А. Нугуурактыы.

Журналистерниң үшкү бүгү-делегей ужуражылгазының киржикчилери Асуанда

КАИР. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентизи В. Ивановскийниң дамчыдып турары болза: журналистерниң үшкү бүгү-делегей ужуражылгазының бөлүк киржикчилери Нилде тергиин улуг гидротехниктиг деривилде — Асуанның бедик плотиназының тудуунга чораан. Египет улустуң аас-кежиктиг амыдырал, болуңуң чуртунуң чечектелишкининиң дугайында күзел-бодалын холбап турары Вадд Аль-Аалиниң көдүрүп турар египет болгаш совет ажылчыннарның, техниктерниң, инженерлерниң кады ажылдажылгазының болгаш оларның маадырлыг күш-ажылының көскү түңнелдериниң дугайын египет болгаш совет экспертер журналистерге чугаалап берген.

Журналистер хөй айтырыгларны салып, участок бүрүзүнде ажылдың канчаар чоруп турарын, күш-ажылдың байдалын болгаш ажылчыннарның амыдырал-чурттаалгазын сонуургап көрген. Тудуг шөлүн көрген соонда Асуанның бедик плотиназының тудуун боттандырар талазы-биле организацияның кол директорунуң оралакчызы Ибрагим Заки Бинаун, кол совет эксперт А. П. Александров болгаш египет тудугларның организациязының кол директору Гамаль Эд-дин олар төлевилелди сан-хөө-биле хандырып, тудуг техниказы-биле чепсеглеп турарының дугайын болгаш чурттуң экономиказынга плотинаның база электростанцияның ужур дузазын, совет болгаш египет тус-бай эртемниглерниң кады ажылдажылгазының дугайын чугаалааннар.

«Американың Каттышкан Штаттары экономиктиг эвес, а политиктиг бодалдар-биле бо бедик плотинаны тударындан ойталаан» деп Кинауи чугаалаан. «КАР-га дузаны көргүскени дээш Совет Эвилелинге улуг өөрүп четтиришкинивис илередир ужурлуг бис. Совет Эвилели тайбын дээш демисежип турар чурттарга дузалажырын оралдашпышаан, ол чазгай херекти кылып турар» деп ол демдеглээн.

Асуанче аян-чорук, Нил хемни дургаар селгүүстээшкин ол черлерде төөгүлүг тураскаалдарны көөрү-биле деэзулган. Журналистер кежээ орайтай бергенде Каирже ээп келген. «Ынаар чораанывыс дыка солун болган. Көрген чүүлдеривис бистиң бодап турганывыстан безин артык болду. Садд Аль-Аали — Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг политиказының демдээ-дир» — деп Асуанче 8 шак дургузунда чораан соонда журналистерниң ниити бодалын илереткен.

АЛЖИРДЕ БАЙДАЛ

АЛЖИР. СЭТА-ның корреспондентилери Е. Попов биле А. Токарев оларның дамчыдып турары болза:

Кабилияда (Алжирниң даглыг районну) удурланышкак күштерниң чазакка удур демиселиниң түңнелинде тургустунуп келген чаа, политиктиг кризистиң айыылы-биле холбаштыр Улус Демократтыг Алжир Республиканың Национал хуралының октябрь 3-түн эртенинде чылдырган ээлчег чок сессиязы онза бүрүн эргелерни чурттуң чазаанга тыпсыр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Национал хуралдың депутады турган Аит Ахмед болгаш эм чедиги шериг округунуң командылакчызының албанындан дүжүртген, полковник чораан Моханд у эль-Хадж ол демиселдиң эгелекчилери болганнар. Ол даглыг областың экономика талазы-биле бергелерин, ажыл чок болгаш чоннуң түрецги чоруун, чоннуң янзы-бүрү бөлүктериниң ортузунга колонизаторларның он-он чылдарда нептеределип келген националисчи, «жээннешкек чорукту ажыглап алгаш, «социалистиг күштерниң фронтузунуң» удуртукчулары бис дижир ол кижилер сентябрь 30-де чазакка удур чыскаалды организастаан болгаш олче тараачыннарны, а ол ышкаш чедиги шериг округунуң чамдык безектериниң солдаттарын хаара тудганнар.

Удурланыкчыларның демисели чедиишкин чок болган. ынчангаш ол-ла хүннүң кежээзинде Кабилияга болгаш оон административтиг төвү — Тизи-Узу хоорайга дүвүрээзин чок байдалды катап тургускан.

Удурланыкчыларның үүлгедиглерин оларның күзеп турган түңнелдеринге четпээн болгаш оларны чурттуң өске районнарын деткивээн-даа болза, Алжирде байдал шыңгыы болуп артпышаан. Удурланыкчылар чурттуң иштинде бүдүрүлгелерни болгаш черни национализастаар талазы-биле чазактың чоруткан хемчеглериниң түңнелинде эрге-сонуургалын чидирген кижилерниң болгаш революстуг Алжирге өжээнешкек даштыкы күштерниң деткимчезин алырын кордап турар.

Национал-хосталга фронтузунуң (НХФ-нуң) активиниң тургустунгаз байдалдың айыылы-биле холбаштыр октябрь 2-де болган национал конференциязы конституцияның 58 болгаш 59 чүүлдерин ёзугаар онза бүрүн эргелерни чазакка тыпсырын база серемчилелдиң комитеттерин болгаш улусчу милицияны тургузары-биле далаштыг хемчеглерни алырын НХФ-нуң политбюрозундан негээрин Национал хуралдан дилеп турар шиитпирни хүлээп алган. Хоорайның квартал бүрүзүнде болгаш коммуна бүрүзүнде ам безин тургузуп эгелей берген серемчилелдиң комитеттери НХФ-нуң контролюнга турар. Эргежок чугула таварылга болганда ол комитеттер чепсекти алыр болгаш улусчу милицияның база армияның дайынчылары-биле кады алжир улустуң революстуг чаалап алыышкыннарынга кандыг-даа халдаашкынга төлептиг өйтүр шавыышкынны бээр.

Таңныыл

РАССКАЗ

Коргулчун дег каразымаар булуттар-биле дескилежип алгаш, чааскының шыыладыр, дымырадыр кудуп тура хүнзээн кудай кежээликтей барып аяскан. Муруу-барыын чүкте улуг дагның теве мөгени дег бизен хаялары, кертилектерлиг сиртиниң артында кызыл хаяа херел турупкан. Хүннүң ол ашкан черинче көрүп турарга харын ол даг артында, бир-ле ырак черде, өрт үнген, оон чалбыыжы дээрже шаштыгып үне берген чүве дег сагындырар.

Район төвүнде күрүнениң тараасайгарылга баазазының тараа хүлээп алыр черинге ол хүн, оон мурнунда хүннер ышкаш ындыг бачымчымныштыг ажыл болбаан. Каш-ла машина тараа кирген. «Чайын-на мынчаар чаап турбас кудайыл бо, ам чаттаныңың ажыы чүү боор, тараа-будаа ажаалдазынга доктармоондак ужурашпырар, хөй чүве-дир ийин» деп, тараа хүлээп алыр черниң таңныылы Сендиваа ол хүн каш-даа катап ынчаар чугааланган.

Кежээликтей бир колхозтан беш машина келген. Сендиваа хаалганы шыгырады ажыдыпкаш, кузовтарының кырын брезент-биле шып каан машиналарны санай аарак көрген. Олар малгашты чаштатпышаан, херим иштинде дензиже углай шууужуп алган чоруп турганнар.

Шоолуг-даа үр болбаанда демги машиналарның башкылыы чүъгүн дүжүрүп, чиигеп каапкан бо салчып келгеннер. Моон мурнунда чылдар ышкаш, тарааны машинадан хүүрек-биле эжер эвес, склакка маннап келирге саадал чокка-ла дүжүре каантар болбаазын техникалар барда ынчаамайн канчаар. Чеже-даа машина болза оларның чүъгүн каш-ла минута иштинде дүжүре каантар. Дөрт машинаны үндүре каапкан. Белек болганда, эң сөөлгү машина бо-ла карак-кулак чок дирилдип чоруп орган. Херим аксынга доктаар ужур чок хире боорга, Сендиваа холун өрү көдүргеш, «Тур!» деп кый дей каапкан. Хилирээн-дүлүрээн «адыгуазун» эжиктен үне маңнай бээр чыгам чорааш, чаашкынга малгашталган черин кыдырык дугуйлары-биле сүвүре эштирбишаан, тормозтай чоруй, хөөннүг-хөөн чок тура дүшкен.

— Чоп кончуг эшкенендирериң ол — дигеш, дугуйдан тептинип, бедиктенгештин, таңныыл баштай кузов кырын харап көрген. Оон кабина иштин бакылай берген.

— Бо чүн боор? — диген соонда, олут адаандан дөрт булунналчак резин лентаны ушта соп эккелген. — Чүге мындыг ылым-чылым апарган олуруп турарың ол, мону кайын алдың дидир мен? — деп чанчаттынгаш, чолаачының кырынга-ла баргаан.

— Кайын алыр боор, болуннуула-дыр — деп, оозу шагжок харылаан.

— Эрте дээре чугаалап, буруунну билин. Мээ-нии, мээ-нии деп алган мон. Бистиң транспортёрларывыстың бирээзиниң лентазы-ла-дыр.

— Мээнии эвес, эжимнии-дир ийин.

— Ча, мегелеве! Кулаш хирени үзе кезип алган-дыр сен, көрдүн бе. Ол-бо буулдурба. Буруунну дүрген билинмес болзунза хоржок — деп, таңныыл шыңгыы чугаалаан.

Чолаачы улуг тыңгаш:

— Буруулуг болдум, угбай. Бистиң колхозтуң шаңында бир транспортёрнуң лентазы чолдак, анаа улап аар дээш аптым ышкажыл, хайлыг.

Машинаның херим иштинге тургустуруп кааш, чолаачыны директорга чедире берген. Чолаачыныдаа анаа шаанга-ла кииргеннер. Складтарда кандыг херекселдер чок дээр. Сендиваа оларның шуптуузун беш салаазы дег таныыр. Оларда им-демдек-даа чок, та канчап эндевес чүве. Хары алдан ашкан. Ынчалза-даа оон черле чиик, капшагайы, карактарының көскүзү, кулактарының дыңнангыры аажок. Кандыг кончуг сөөгү быжыг кадай ыйнаан. Сендиваа хөй уругларының иези. Олары шупту-ла өглүг-баштыг, ажы-төлдүг. «Күрүнениң өнчүхеренгизин карак огу дег камнап караактаар чоор, уругларым» деп, улуг-биче ажы-төлүн аажок чагып сургаан олурар.

— Чүге пенсияже үнмес сен. Чылыг-чырык бажыңга буттарыңны хере тепкилепкеш, күрүнеге азырадып чытар болзунза эки-дир ийин. Оолдарын, уругларын база шуптузу-ла өглүг-баштыг, бай-шыырак чурттап орарлар болгай — деп, чамдык кижилер Сендиваага бо-ла чугаалай берген турар.

— Кыраан-чөнээн эвес мен. Пенсияже үнерин далашкаш канчаар. Күрүнемге, чонумга ажык-дузалыг ажыл-херекти, улуг-хуумну ам-даа кирип бээр мен — диген состерни-бирле ол дуй шаап каар.

Ол-ла ынчап дүвүреп турда, карангылап калган. Күскү дээрде эдие-тик чок сылдыстар чиндирип көрүп алган кылайып тургулаан.

Херим аксының кыдыында бичии бажыңчыгашка кирип келгеш, сайгылгааны кывыскаш, от салып олурда, хеймер кудазының иези Чолдак-кадай ногаан баалыныг донгуу тудуп алган бо кирип келген.

Кудашкылар бот-боттарынче удур-дедир хүлүмзүржү көрнүшкеш, амыр-мендиң солушканнар.

Мында изиг шай бар — дигеш, донгуузун түтсү каапкан. Оозу ону плита кырынга оожум салып каан.

— Бөгүн базы келдиң бе?

— Девин чаа келгеним ол-дур ийин — дигеш, сандайга олуруп алган.

«Мал-маган семис-чаагай, ыткуш өршээлдиг-дир бе, эки тур силер бе?» деп айтырыглар салырга, Чолдак-кадай кудазы эптиң сүрдегей харылай дыртып каан.

Чолдак-кадай ирейи-биле кады кедээр Өөрүгда колхоз хой кадарып турар. Ол ийи кудалышкы кадайның ындазында черле бот-боттарының сагыш-сеткилинге таарышканы аажок. А хевир-байдалы, дурт-сыны дээрге мырынай ангы дивес силер бе! Чолдак-кадай чолдак сыныг, арай чоон, семиссимээр, чүсүк ышкаш бичии даңдаш дүмчүктүг, бажының дүгү дээс кара, арнының хевири доора калбаксымаар. Сендиваазы узунзумаар дүрт-сыныг, арган мага-боттуг, кырлан хаайлыг, узун шөйбек арыныг, бажының дүгү ак өшкү-ле. Кудашкылар ийилээн чаңгыс черге хөрежип олурупканда, бир донгуу шай безин дораан-на божуй бээр, боттарының хүндүлежири аажок. Чолдак-кадай район төвүнге ындаза чорук кылып келгенде, кудазынга куруг келбес. Чайын өреме, саржагны, кыжын донуруп каан сүттү, борбак эътти дергилеп эккээр. Сендиваа база-ла «кара аяк харыылыг» дээн ышкаш, шай, таалкыны саткаш, хавын дүптей дыртып бээр.

— Сени солуур кижиниң келири элек чүве бе, кудагай?

— Даарта, эртенгиниң 8 шакта кээп солуур болгай.

— Тараа-даа узун-соксаал чокка урдунуп-ла турар чүве ыйнаан, але?

— Чүү дээр ону дуи, хүн дивейн келир чүве-дир ийин. Бөгүн харын бо кудай баксыраш, шоолуг келбеди. Каан хүннерде машиналар каржып, солчуп-ла турар болгай, кудагай — дигеш, стол кырында турган кырлыг шил стаканны чуй шаапкаш, сүттүг, хөөг сарыг шайны кудуп алган. Бичии шкаф иштинден кара сумка ужулгаш, оозундан шаажаң аяк эккелгеш, анаа шайны куткаш, кудазының мурнунга, стол кырынга тургузуп каан. Оон ол дашкаар үнүп, кезек дыңнаалап туруп-туруп, ыткыр чедүргүлээш, кирип келген. Кудашкылар-даа чиңсарыт шайны аартаан олурупканнар.

— «Авам бурунгаа дүне бир оор тудуп алган» деп Суван кеним чугаалады. Тараа оорлап чыдар чүү адам ындыг куурумчу боор, уруг?

— Таптыг-ла дүн ортузу чүве. Чаашкын чаап кээр орта улуг хат хадааш, үзе хадып каапкан. Аът кулаа көзүлбес карангыда склатгар чаңынга кылаштап чор мен ийин он. Даштыгаа доңулештир оваалай токкеш, кырын брезент-биле шып каан хөй тараа база бар чүве. Бир склад азыынга кылаштап келгеш, мурнунга турган улуг-ла кара кижиге уйүптер частым. «Кым бо?» дээримге ыттавайн, бир-ле чүве-биле мени чандыр мергедээш, салып ынай болуп чыдыр. Дүүргем-биле бажын ажыр боолаптым. «Тур! дээр болзунза ол черинге чыттыр адып каантар мен!» дээримге, ам харын хөөнүг-хөөн чок туруп алды. «Херим аксында бажынче кылаштап олур!» дигеш, сүрүп алгаш чорунтум. Маңаа киирип келгеш көөрүмге, дыт дег узун, кончуг-ла күдер-шыырак мага-боттуг аныяк эр болду. Бо азыгга холун кедурткеш тургузуп алдым. «Өршээп бер, мени салып чорудувут, кужур угбам. Чеже акша кузей-дир сен ам дораан берейн» деп бо-ла-дыр. Адыр-дүүргемниң чамыктарын аңдарып, олче шыгаай туткаш: «Мени хээлилээр диве, сеңээ хээлиледир кижи мен эвес боор мен харын! «Бичии-ле шимчээр болзунза шорун, өкпе-баарынче хөме тутсуптар мен» дидим. Хензиг-ле өскээр көрнүп, ээгер болзумза мени кайын чай алындырар, соп-ла каар ыйнаан.

— Бортпазыңны але уруг, кандыг кончуг чүректир кижи боор сен — деп, Чолдак-кадай кудазының чугаазын доораттан үзе кирген.

— Бараамны оон хензиг-даа ыраттпайн, бир холум-биле телефонну тудуп алгаш, шагдаа черинче дораан-на медээлептим. Удатпаан чок даштын машина дагжап келди. Шагдаалар кирип келирге харын улам-на дидимнени берген кончуп тур мен. Чолдак херектээжиниң адаанда шоодай куржанып алган-де даан. Идиниң хончузундан кончуг улуг бижек база тып алганнар болгай. «Улус тараа ээш дүнеки дүн дивейн, уйгу-чыдын чок ажылдап турда, сен куурумчу, маңгыс оорлап турар де! Бо тараа өскениң эвес, демей-ле болувустун-дур, билдиң бе, ынчангаш болуннуу болуп оорлап турарың ол-дур ийин ажырымчы, ана долбаан чүве» деп, черле ыиээним чок.

Чолдак-кадай шаажанда шайын сөөдүр тургузуп кааш:

— Шынап-ла ана чаа-ла сеглээн-дир сен але, уруг — диген.

— Ак-сеткилдиг эвес чорук-биле амыдырап, маңгыстап чоруур, күрүнеден оорланып турган байыыырын бодаар мындыг кижилер турар боор чүве-дир ийин. Бак үүлгедиг кажан-даа бастынмас, чажыртынмас, демей-ле илереп, бесту бээр — деп чугаалааш, Сендиваа хаалга азып каан турган боозун дүжүрүп алган. — Мен биче кылаштааш келийн, куда — дигеш, ол үне берген.

Таңныыл кижиниң ажылы харысалгалыг-даа, берге-даа ажылдың бирээзи. Аңаа кызыгаарда хайгыылчы ышкаш дыңнангыр кулак, көскү карак, дидим чорук негеттинер.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Микроскоп-биле көргени

Чугдунмаан ногаааларда, каттарда болгаш чимистерде халдамырлыг аарыгларны — дизентерияны, ижин тивин, уругларның ижин тоолгадыр аарыын болгаш кыжа курттарның чуургаларын тарадыр микробтар бар.

Ногаааларны, каттарны болгаш чимистерни чиир мурнунда эки чунар!

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Агаар бойдус

Бөгүн республикага бүлүттүгүлээн каап турар, чаашкын черле чок хүн болур. Хат өй-тавында, чамдык черлерге дыңзыг. Агаарның температуразы: республикага — 10—15, а Кызылга — 13—15 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Оожургал болбас» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гаврош» 11.15, 1.15 шактарда. «Эң-не оожум поезд» 3.15, 5.15 шактарда. «Аас-кежик чок амыдырал» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бешин ниидис» 2.30, «Римниң маминулдары» 4.30, 6.30 шактарда. «Ромео болгаш оон аныдуммалары» (ийиги серия) 8.30 шакта.

«ВОСТОК»: «Дүнени базымнар» 3.15, 7.15, 9.15 шактарда. «Сентябрьның дүнезинде» 5.15 шакта.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харысалгалыг секретарының 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, эгээ, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20 — 60, бухгалтериязының 31 — 75, корректорларының 21 — 47, солун кедбейн баргаза 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01380

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 9 СРЕДА № 240 (5644).

Өртээ 2 көп.

Ховулардан күш-ажылчы медээлер

★ ★ ★ ★

Өөрүп четтиришкинин илередип турар

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң үшкү трактор-хову бригадазында дүжүт ажаап алышкынын дүрген темпилиг чорудуп турар. Бригаданың тараажылары ам 2900 гектар тараа культураларын ажаап алган. Келир чылдын тарылгазынга чайын 1900, күзүн 800 гектар черни андарып белеткээн. Дүжүт ажаап алышкынын ам доостурунга чоокшулап келген. Комбайнерлер Иван Чистобаев, Иван Хасонович, Михаил Дулисов оларның кайызы-даа хүнгү-не 18—20 гектар тарааны ажаап ап турарлар. Ангыс андарылгазында трактористер Александр Сергеев, Алексей Кузьмин, Николай Козлитин, Чооду Кочал олар ажылдын хүн нормазын 170—180 хуу күүседип турарлар.

Мында тараажылар дугайында доктаамал сагыш салып, оларны эки чемгерип турар повар Анна Николаевна Леонованы онзалап мактаары чугула. Ол баштай бирги бригадага поварлап турган. Колхозтуң баштаар чери ону үшкү бригадаже ажылдадып чоруткан. Поварларга эки кижилерни шилип алыры база-ла чугула айтырыг. Анна Николаевна ол идегелди эки күүседип турар. Механизаторларны канчаар чемгерип турарыл дээрзинге хомудал черле болуп көрбээн, харын мактаалдын сөстери удаа-дараа дыңналып турар.

Бир-ле катап мындыг таварылга болган. Комбайнер Василий Безбороцкин турлагже үр-ле ээп келбейн барган. Бежээки чем үези эрткен. Комбайнер ам-даа чок. Дүн ортузу чеде берген. Анна Николаевна оон дугайында сагыш човап, «мынчага келбес, үрелиишкин болган боор, оозун кылып туруп берген-дир, ону барып чемгерер херек» деп шиитпирлеп алган.

Ынчангаш чолаачыны барып өттүрген. — Василий ам-даа чогул. Сен чемнениш алган, а ол эжиң мынчага чем чивейн, ажылдап турар — мынчап канчап болуруул?! Изиг чемден ап алгаш, ынаар чоруулу, ону барып чемгерээли — деп Анна Николаевна чугаалаанган.

Комбайнерни шак ынчаар барып чемгергеннер-даа. Василий Безбороцкинниң комбайнынга ол удаада үрелиишкин болган, ынчангаш ону кылып алырын ол оралдажы берген. Поварның кээп чемгергенинге өөрүп четтиргенин ол илереткен. Анна Николаевнага өөрүп четтиришкинни шупту комбайнерлер илередип турар.

Агиткультбригадалар

Чон ортузунга культура-массалыг, полит-кижизидилгелиг ажылдарны чорудар талазы-биле культура-чырыдыышкын албан черлериниң база бир эң-не дайынчы, дүрген дээштиг күштериниң бирээзи агиткультбригада болуп турар. Дыка хөй агиткультбригадалар боттарының ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң салган сорулгаларынга дүүштүр тургузуп, оон төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг-чаагай ажыл-херектерже хайныгып кирген.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда клуб эргелекчизи эш Мурзүүге удурткан агиткультбригаданың эки ажылының дугайында чылыг-чымчак сөстерни ында чон чугаалажып турарлар. Он хире кижиден тургустунган агиткультбригада хову турлагларынга, сүт-бараан фермаларынга, малчыннар аалдарынга бо-ла чеде берген турар. Олар көдээниң ажыл-ишчилеринге солун утка-шынарлыг концерттерни көргүзүп, лекция, беседаларны кылып, агитхуудустарны үндүрүп турар. Оон составы лектор, эмчи, баш таарыкчызы, садыгжы болгаш уран чүүлге талантылыг аныяктардан тургустунган. Чонга көргүзүп турар концерттериниң программазы түс черниң ажыл-амыдыралы-биле ханы холбашкан. Мурнакчыларны мактап, алдаржыдып, ажылда бар четпестерни чидии-биле сойгалап илередип турарлар. Агиткультбригаданың удуртукчузу эш Мурзүү каш-ла хонгаш, РСФСР-ниң көдээ культура ажылдакчыларының Москвага болур чөвүлел хуралынга киржип хөй-хөй культура ажылдакчылары-биле бодунуң ажылының арга-дуржулгазын анаа барып солчур.

Таңды райкүүскомунуң культура килдизиниң агиткультбригадазының эки ажылының дугайы бистерге эки билдингир. Оларның ажылы чылдың кандыг-даа үелеринде соксавас, шуут-ла доктаамал апарган. Каа-Хем районда автоклуб эргелекчизи эш Жирнова удурткан агиткультбригада бодунуң ажылын бо чылын дыка экижиткен. Бо күзүн оларның кол-ла сагыш салыышкыны дүжүттү чидириг чокка ажаап алырынче угланган. Дүжүт дээш демиселдиң хүннеринде районнуң бүгү хову турлагларын доктаамал эргип турар.

Улуг-Хем райкүүскомунуң культура килдизиниң агиткультбригадазының эки ажылының дугайында чагаалар «Шынга» парлаттынгылаан болгай. Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң агиткультбригадазы бо чайын чаа тургустунган. Быска үениң дургузунда олар республиканың элээн хөй районнарын кезип, солун концерттерни чонга бараалгаткан. Оон Маркка удурткан ол бригада бо хүннерде Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилеринге концерт көргүзүп чоруп турар.

Эң эки ажылдыг агиткультбригада дээш деп көрүлде-конкурс бистиң республикада эгелээнден бээр элээн каш айлар эрткен. Ол көрүлде-конкурстуң баштайгы эвлчээ Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарының агиткультбригадаларының көргүзүү-биле Кызыл хоорайда эгелээн. Көрүлде-конкурстуң кол сорулгазы болза, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң идеология ажылдакчыларының мурнунга салган сорулгаларын боттандырып, бедик идейлиг, ханы утка-шынарлыг, солун концерттерни чонга көргүзүп, агитас-массалыг ажылдарның эң-не дээштиг хевирлерин дилеп тып, чонга бараалгадыры болур.

Өвүр, Тес-Хем, Бии-Хем райкүүскомнарының культура килдистериниң чанында агиткультбригадалар тургустунган-даа болза, оларның ажылы херек кырында эки чорбайн турар. Бо районнарның культура килдистери амгы үениң киноаппаратуралары-биле хандыртынган, эки өөн херекселдерлиг тускай автоклуб машиналарлыг. Оларның ажылын эки шынарлыг чорудуп болурунуң бүгү-ле таарымчалыг байдалдары бар турбуже, ында четпестерниң чылдагааны чүдел дээрзин бо районнарның парткомнары канчаар харыылаарыл? Барыын-Хемчик райкүүскомнуң культура килдизиниң агиткультбригадазы эки ажылдап турган. Ынчалза-даа ол бригада сөөлгү үеде ажылын шуут соксаткан.

Бистиң партиявыстың Төп Комитеди идеологтуг ажылдың талазы-биле онза чугула хемчеглерни ап чорудуп турда, агиткультбригадаларның ажыл-чорудулгазынче кичээнгей салыры сонгаарлаттынмас чугула ажылдарның бирээзи.

Чамдык агиткультбригадалар чүгле сезоннуг ажылдар үезинде колхозтарже, совхозтарже үнүүшкүннер кылгаш, оон соонда ажылын соксап каары канчап-даа шын эвес. Район бүрүзү-ле тускай автоклубтар-биле хандыртынган төлээде, культура килдистери оларның ажылын доктаамал чорударын чедип алыр ужурлуг.

Агиткультбригадаларның чонга көргүзүп турар концерттериниң идейлиг утка-шынары бедик болуп, түс черниң ажыл-амыдыралы-биле ханы холбашкан турар ужурлуг. Лектор, эмчи, баш таарыкчызы, садыгжыдан болгаш өске-даа тускай эртемниг кижилерден тургустунган агиткультбригадалар черле чугула ажылдарны бүдүрүп кааптар чүве болганда, оларны шак ындыг комплекстиг кылдыр тургузары дыка улуг ужур-дузалыг. Республиканың Культура министерствозу болгаш Улус чогаадылгазының республика бажыңы агиткультбригадаларже үргүлчү кичээнгей салып, оларның эң эки ажылдыгларының арга-дуржулгазын калбаа-биле нептередири чугула. Олар чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорудары-биле кызыгаарлаттынмайн, агитас-массалыг ажылдарны база катай чорудуп турар болганда, парткомнарның идеология килдистери, колхозтарда, совхозтарда партия организациялары агиткультбригадаларның ажылын шуут-ла холга ап, удурткан турар ужурлуг.

Совет-алжир найыралдың быжыкканы

СОВЕТ-АЛЖИР КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

Улус Демократтыг Алжир Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы болгаш национал камгалал министри Хуари Бумедьенге баштаткан алжир чазак төлээлери Совет чазактың чалалгазын ёзугаар албаның аян-чоруун кылып, сентябрь 30-ден октябрь 5-не чедир Совет Эвилелинге чоруп турган. Совет Эвилелинге кылган боттарының аян-чоруунга музейниң хангамы аалчылар илергейлээн дээрзин кады кылган дыңнадыгда чугаалап турар.

Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин биле алжир чазак төлээлериниң аразынга болган беседалар ак-сеткилдиң болгаш бот-бодун билчир чорууттуң байдалынга эртмен база ол беседаларның чорудулгазында совет-алжир харылзааларның айтырыгларының талазы-биле, а ол ышкаш делегейниң амгы байдалының чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы болган. Экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле совет-алжир чугаалажышкыннар база болгулаан. Ол чугаалажышкыннарның үезинде ийи талалар ийи чурттарның бот-боттарының аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдериниң чугулазын бадыткааннар.

Чугаалажышкыннарның түңнелинде экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулганы чарган. Совет чазак үлетпүр-бүдүрүлгелерни тудар база көдээ ажыл-агыйны болгаш транспорт херекселдерин хөгжүдер сорулга-биле узун хуусаалыг чээлини Улус Демократтыг Алжир Республикага тывыснан.

Кады кылган дыңнадыгда демдеглеп турары болза, ССРЭ-ге алжир чазак төлээлериниң аян-чоруу дең эргениң, иштики херектеринге холгаарлашпастың, политика болгаш социал албан черлерин бот-боттары хүндүлежип көрүнүң принциптеринге үндезилээш ийи чурттарның улустарының эрге-ажыктарынга совет-алжир харылзааларны быжыглаарынга, а ол ышкаш делегейниң калбак кады ажылдажылгазынга, тайбыңны деткиириннге болгаш быжыглаарынга дузалаар дээрзинге ийи талалар бүзүрелдиг.

Москвага экономиктиг айтырыглар талазы-биле чоруттан чугаалажышкыннарның түңнелинде экономиктиг болгаш техниктиг адырлар талазы-биле ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырынче угланган дугуржулганы октябрь 4-те парафирлээн.

(СЭТА).

Польшаже найыралдың аян-чоруу-биле

ПКАП ТК-зының политбюро кежигүнү, национал камгалалының министри М. Спыхальскийниң дамчыдып бергени, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш ПУР-нуң чазааның чалалгазын ёзугаар чоокку хүннер иштинде Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң шериг төлээлери найыралдың аян-чоруун кылып, Польшага чеде бээрлер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кежигүнү, ССРЭ-ниң Камгалал министри Р. Малиновский ол төлээлерни баштаар.

Төлээлер Польша шеригниң 20 чыл оюн-биле холбашкан төп байырлалдарга киржир, элээн каш шериг кезектеринге баар болгаш Польшада социализм тургузуушкунунуң чедиишкиннери-биле таныжарлар.

Польша шеригниң шериг төлээлериниң эрткен чылын Совет Эвилелинге чоруп чорааны-биле бир демей, Совет шериг төлээлериниң Польшага баары — бистиң шериглеривисти каттыштырып турар боо-чепсек талазы-биле бузулбас акы-дуңмалышкы чорукту, бистиң улустарывыстың аразында найыралды улам ыңай быжыглаар сорулганы салып турар.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи шаңналдар комитединде

1964 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыры-биле киирген ажылдарны хүлээп алыры бо чылдың ноябрьның 15-те доостур дээрзин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи шаңналдар комитеди ССРЭ-ниң бүгү-ле албан черлеринге болгаш организацияларынга дыңнадып тур. Ол хуусааның соонда киирген бүгү-ле ажылдарны 1965 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыры-биле киирген ажылдар-биле кады көөр апаар.

Шилчиир Кызыл тук—«Революцияның чалбыыжы» колхозта

СЭКП-ниң Таңды комитеди колхозтарның болгаш совхозтарның дүжүт ажаап алышкынынга база күрүнеге тараа дужаалдазынга социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Сөөлгү беш хонукта күскү хову ажылдарынга «Революцияның чалбыыжы» көдээ ажыл-агый артели тиилекчи болуп, ам 6313 гектар тарааны ажаап алган болгаш күрүнеге 5 муң тонна тарааны дужааган. Ынчангаш парткомнуң болгаш райкүүскомнуң моон мурнунда «Көк-Тей» совхозка тывыскан шилчиир Кызыл тугун алгаш ону «Революцияның чалбыыжы» колхозка шилчиткен.

Күскү хову ажылдары «Коммунизмниң херели» колхозта, «Тиилелге», «Межегей» совхозтарда оожум темпилиг чорун турарын парткомнуң болгаш райкүүскомнуң хуралы шыңгыы айыткан.

КОЛХОЗКА ДУЗА

Бо чылдың агаар-бойдузунуң байдалы көдээ ажыл-агыйга берге бооп турарын барымдаалааш, колхозтуң ажыл-агыйынга дузалажырын Бажын-Алаак сес чыл школазының башкылар коллективи шиитпирлеп алган турган. «Искра» колхозтуң баштаар чери ону изии-биле деткип, кылыр ажылды-даа айтып берип турган.

Башкылар августуң изиг хүннеринден эгелээш, сиген белеткелинге ажылдааннар. Ынчангаш 25 тонна эки шынарлыг сигенни кескеш, белүп сараатап берген.

Школаның башкылары болгаш үстүкү класстарының өөреникчилери дүжүт ажаап алышкынынга база дузалажып, колхозтуң 40 ажыг гектар картофелин ажаап берген.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ТАРААЗЫН АЖААП ДООСКАН

Таңды районда «Совет Россия», «Революцияның чалбыыжы» колхозтар болгаш дуржулга станциязы тараа ажаап алышкынын дооскан. Ол болза техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглавышаан, күш-ажылды шын организастаанын илередип турар. Бо хүннерде күрүнеге тараа дужаалдазы үргүлчүлевишаан, келир чылдың дүжүдүнге үрезин белеткели оларда организастыг чорун турар.

Механизаторларның иштинден үлегерлиг ажылдаан кижилерни хөй-ну илередип болур. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң Чооду Баир сезонда 521 гектарны тавычалай кестирбишаан, 115 гектарның тараазын дорт ажаап алган. Влас Мымрыгин 418 гектарны тавычалай кестирген, 370 гектарны дорт ажааган. Ол ышкаш «Совет Россия» колхозтуң комбайнери Иван Иванов хөлчег нормазын 150 хуу чедир күүседип турган.

Келир чылдың дүжүдүнге

Улуг-Хем районнуң Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң төп шанында ажыл-иш бо хүннерде кидинтүлүк. Иван Амыртааның звенозу 750 центнер кызыл-тас болгаш 30 центнер чочак-тараа үрезинин арыглап урган.

Октябрь мурнуның чарыжынга киргеш, звенонуң кежигүннери үрезин арыглаашкынын байырлалга уткуштур бүрүн доозарынга шиитпирлиг ажылдап турар. Оларда М. Антон, Л. Доржу, Е. Кызыл-оол ышкаш ажыл-ишке үлегерлиг кижилер хөй.

САРЫГ-СЕПТИҢ ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫР черлериниң бирээзи — Улуг Ажыктың квас-чараш чурумалдыг шынаазында. Маңаа «Тиилелге», «Кызыл тук», Ленин аттыг колхозтар болгаш семиртилге пунктузу тарааны эккеп, күрүнеге дужаап турар.

Тараа хүлээп алыр чер чаа дүжүттү хүлээп алырынга эки белеткеттинген, ынчангаш мында тараа сөөртүп келген машиналар үр үеде манаар чорукка таварышпайн турар. Бүгү-ле ажылдар механизастаттынган. Үш авточудурукчулер, ийи тараа кургадыр чер болгаш 25 тонналың деңзилери ажылдап турар. Бир шакта 100 тонна чедир кызыл-тасты чүдүрер «ЗПС-100» деп авточүдүрүкчү эки ажылдап турар.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур тараа хүлээп алыр черниң ажылдакчылары агрегаттарның анаа турар чорууң болдурбас, күрүнеге дужааттынган тарааларны бедик шынарлыг ажылдап кылыры дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Дизельдиг электростанцияның ажылын Василий Демьянович Долганов эки хандырган. Тарааларның өл-шыгын хынаары лаборант Анна Поспелова шалыпкын чорудуп турар. Тараа кургадыр черниң мастери Петр Васильевич Малышев бир шакта-ла 8 тонна тарааны кургадып турар.

Улуг-Ажыктың тараа хүлээп алыр черниң коллективи найыралдыг ажылдап, бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседип турар.

ЧУРУКТА: кургадылга мастери Петр Васильевич Малышев кургадылга суугузунуң чанында.

Фотозу **С. ФЕОКТИСТОВТУУ.**

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Геолог-шинчилел ажылдарын хөгжүдер, ажыктыг казар байлактарны илередип шинчилээр талазы-биле чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1963 чылдың апрель 29-та Чарлыы-биле хөй бөлүк совет геологтар-биле кады Тываның комплекстиг геология экспедициязының улуг геологу Николай Семёнович Бухаровту «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле база олла экспедицияның гидрогеологу Лев Семёнович Качуринни «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнааан дугайын дыңнаткаш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының оралакчызы эш С. Х. Красный оларга тывыскан. Тываның казар байлактарын шинчилээр ажылды улам-на калбартып, ону Төрээн чуртка бараан болдурар дээш, үре-түңнелдиг ажылдаарын эш Красный оларга күзээн.

• • •

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле шериг албанныг Сергей Поликарпович Холявинни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнааның дыңнаткаш, ол Хүндүлел бижикти аңаа тывыскан.

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң аныяк комбайнери Сергей Кунга «СК-3» комбайнга ажылдавышаан, нормазын ыракты ажыр күүседип турар. Дүжүт ажаап алышкынынга эки ажылдааны дээш акша шаңналын аңаа тывыскан. Сезон дургузунда 280 гектар тараа культураларын ажаап алыр хүлээлгезин ажыр күүседирин аныяк комбайнер хүлээнгеш, сөзүн ээлеп турар.

ЧУРУКТА: комбайнер Сергей Кунга.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларында тараа база мал чеми культураларының кезилдези колдуунда доозулган. Улуг-Хем районнуң «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарының механизаторлары сөөлгү диилиндектерде ажылдап турар. Бур черлиг «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери ам-даа элээн улуг хемчээлдиг ажылды күүседир апаар. Сөөлгү хүннерде ында ажаап алышкын техниказының ажыглалынга берге байдалдар тургустунган. 30 ажыг эки комбайннар ремеңнер чогуунуң ужурундан аңаа туруп турарын чугаалаарга-ла четчир. Ындыг болза-даа тиилелгечилер тараа кезилдезин октябрь 10-га чедир доозар болгаш күрүнеге болдунар шаа-биле хөй тарааны садар дээш чогуур хемчеглерни ап турар. Ол чүткүлге уткуштур «Сельхозтехниканың» республика болгаш Таңды каттыжыышкынының удуртукчулары база тускай эртемниглери эргежок чугула практиктиг дузаны көргүзери чугула.

Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң мурнунда ам чугула сорулга болза, келир чылдың дүжүдүнге хөрзүнүң белеткээри болур. Чамдык ажыл-агыйларга ол ажыл дүжүт ажаап алышкыны-биле кады чоруттунуп келген. Бо талазы-биле Улуг-Хемниң «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарының механизаторлары эки үлегерни көргүзүп турар. Таңдының бүдүрүлге эргелелинде «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артельдери, «Көк-Тей» совхоз болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар шылгарап турар. Ынчалзажок бедик болгаш туруштуг дүжүттер алырының чугула чүүлү күскү андарыышкын республикада ниитизи-биле аажок оожум чоруттунуп турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда 120 ажыг муң гектар ангыс андартынган. Ол эрткен чылдың чогуур үезинге бодаарга элээн хөй болза-даа, ындыг темп бисти канчап-даа оожургадып шыдавас.

Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары ангыс андарыышкынын шыдажыр аргажок узамдыктырып турар. Ажылдың темпизиниң талазы-биле «Тыва», «Сукпак» совхозтарның, Таңдыда «Коммунизмниң херели», «Совет Россия», Каа-Хемде Ленин аттыг болгаш «Ленинчи орук» көдээ ажыл-агый артельдериниң механизаторлары Тес-Хем эргелелиниң ажыл-агыйларындан база шоолуг дээредевейн турар.

Бо чылын үргүлчү каң хүннер бооп, күскү ажылдар чорударынга аажок таарымчалыг болуп турар. Ол чорук ангыс андарыышкынын организастыг болгаш дүрген чорударынга дузалап турар. Ам сорулга ажаап алышкындан хостаалган бүгү тракторларны ажыглаар, ангыс андарар талазы-биле онаалдаларны чүгле күүседир дээш эвес, харын эки шынарлыг кылдыр дыка ажыр күүседир дээш механизаторларның ортузунга дээштиг социалистиг чарышты калбартыр херек.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларындан тараа келири соксавайн турар. Октябрь 8-ке чедир тараа хүлээп алыр черлерге 3 миллион 185 муң пуд тараа чедиртинген. Ол болза тараа белеткээр планга удур чүгле 47,3 хуу болуп турар. Таңды болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары тараа дужаалдазын дендии оожум чорудуп турар. Дуржулга станциязы, «Революцияның чалбыыжы», Ленин аттыг (Каа-Хем) көдээ ажыл-агый артельдери ышкаш чамдык ажыл-агыйларның шаңнарында хөй тараа мөөңнеттинген. Ынчалзажок ону белеткел пунктуларынче сөөртүп чорудары багай организастаттынган.

Колхоз-совхозтарның бүдүрүлге эргелелдери, бүдүрүлге эргелелдериниң болгаш районнарның парткомнары күрүнеге тараа дужаар талазы-биле ажылды кошкак чорудуп, белеткел пунктуларынга тараа дужаар талазы-биле онаалдаларны күүсетпейн турар ажылдакчылар-биле эптежип, күрүнениң эрге-ажыктарынга когарал кылдыр ажыл-агыйның иштики херегледеринге тарааның артыкшылын ажыглаар деп янзы-бүрү чылдак-биле оралдажышкан кылып турар кижилерге эргежок чугула политиктиг үнелел бербейн турар.

Бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктери, бүдүрүлге эргелелдериниң болгаш районнарның парткомнарының секретарьлары күрүнеге тараа садар талазы-биле онаалданы октябрь 12-ге чедир доозар дээш механизаторларның база хову ажылдакчыларының күжениишкинин улгаттырып, оларның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, организастыг ажылды күштелдирер ужурлуг.

Ховуларның ажыл-ишчилери! Тараа кезилдезин организастыг чорудар, келир чылдың дүжүдүнге ангыс андарарын, үрезин урарының планын, тараа белеткелдериниң талазы-биле онаалданы күүседир, Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг белекти белеткээр бүгү аргалар силерде бар. Ол аргаларны четче ажыглаңар!

Отчёттар болгаш соңгулдалар

Мал ажылын удуртурун экижидер

Отчёттуг чылда партия эге организациязының чорудуп келген ажылының дугайын «Шекпээр» совхозтуң Дөн-Терезин салбырының коммунистери боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга түңнеп чугаалашканнар.

Дөн-Терезин — совхозтуң эң улуг девискээрлиг, хөй чурттакчылыг, колдуунда-ла мал ажылдыг чери болур. Коммунистерниң, парторганизацияның удуртукчу, организакчы ролюнуң түңнелинде салбырның коллективи бо чылын планныг таалгаларны күүседир талазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг болган. Эрткен тос айларның дургузунда малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер, кедээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге дужаар талазы-биле салдынган сорулгалар колдуунда күүсеттингилээн.

Бо чылын мыйыстыг бода малды өстүрер планны 107 хуу, оон иштинде саар инекти—110, хойну—108, өшкүнү—109, чылгыны—111 хуу күүсеткен. Хойжулар Ооржак Агбаан, О. Сайын, О. Чимит-оол, О. Доржукай, аныяк инектер кадарчызы О. Кок-оол сиген белеткелинге эки ажылдаан. О. Мээреп-оол, О. Чудуу, механизатор-тракторист С. Өктек-оол, сурагдыг почтачы-коммунист М. Барынмаа, чылгычы Бурзеди, школа башкызы М. Доржу оларны коммунистер бо хуралга мурнакчылар деп чоргаарал-биле адааннар.

Үстүнде айыттынган чедиишкиннер-биле чергелештир, ажылда шыдажыр аргажок четпестер барын коммунистер чидии-биле шүгүмчүлээннер. Малдың хөй продуктулуг болур чоруу оон үксаазын экижидеринден шууг хамааржыр дээрзин салбырның эргелекчизи М. Чамбал-оол-даа, зоотехник С. Хирлиг-оол-даа чугудалап көрбээн, партбюро бо дугайын соңуургаваан. Ынчангаш күрүнеге дүк садар план эрткен чылын күүсеттинмээн, а бо чылын 3 тонна 236 килограмм дүк планга четпээн. О. Каныкырбай, О. Намзырай, Балгакпан, Тас-кара ышкаш эң хөй хойлуг кадарчылар бо чылын хой санындан ортумаа-биле чүгле 1 килограмм дүк кыргып алган. Күрүнеге саткан 1000 ажыг баш шээр малдың бирээзинге онаалтыр ортумак дензизи чүгле 30 кг, 90 ажыг баш бода малдың бирээзи-ле 248 кг болган. Малды тарып бооздадырының планы күүсеттинмээн, кадарчы бүрүзүнде тыва кошкарлар, хуналар, бугалар турбушаан.

Салбырда зоотехник С. Хирлиг-оол, мал эмчизи О. Карбаа олар мал ажылын багай удуртуп турарлар. Малдың аарыглары-биле демисел дыка кошкак. Бот-орулга-чарылгалыг үш хойжу бригадалар бар. Оларның бригадирлеринде томуйлаткан эштер М. Бошкалдай, О. Чаламба, Сур-оол олар боттарының хүлээлгелерин ам-даа чедир билбейн турарлар. Мал ажылында кадрларны шилип тургусканы четпес, ол ажылга аныяктарны дидими-биле депшитпейн турар.

Долгандыр турар тайгаларның баштарын хар хөме шыва берген. Кыштың соогу чоокшулап орар, а кыштаглаашкынга белеткел ам-даа шуудаваан. Тулуп алыр деп планда көрдүнген 4 чаа кажааның сомазы безин чок. Алаак деп черде хөп сугбараан фермазынга 2 аал ыштыг чурттаар бажың ам-даа туттунмаан, Элегейде хойжу бригаданың тову чедир кылдынмаан. Кажаалар адаанга төгер 200 тонна өлентин чүгле 20 тоннаазы белеткеттинген. Чамдык О. Дат, Седен-Дамбаа ышкаш кадарчылар боттарының күжү-биле бичии-даа сиген белетпеп албаан.

Салбыр бо чылын тарылгага чашкан үрезиннерниң чартынга безин четпес, чөгенчиг дүжүт алган. Кукурузаның бир гектарынга онаалтыр 19-ла центнер дүжүт алган. Элегейде 80 га кукуруза шуут үнмээн. Ол бүгү болза чер ажылын мында үнелеп көрбээнинин түңнели болган. Салбырда агроном чок. Манаа турган агроном Х. Лопсаңны 1962 чылдың ноябрьда Красноярск хоорайже чыл хуусаалыг өөредип чорудупкан, оон соонда агроном тып бербээн. Совхозтуң директору В. Коблов дээди эртемниг агроном кижи хирезинде, чер ажылынче көрүнмейн, бо салбырга ховар кээр аалчы болуп турганын коммунистер шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудуу, сайгылга-чурум багай. Мурнакчыларның дуржулгазын пропагандалаар, ажылдың чаа аргаларын дилеп тывар ажыл чоруттунмайн турар, тус-тус участоктарда быжыглаан коммунистерниң мурнакчы ролю кошкак, агитаторлар ажылдавайн турар. Республиканың кайы-даа булуңнарында коммунистиг күш-ажыл дээш патриотчу шимчээшкин калбарган турда, мында ону организастаар туржук, социалистиг чарыш безин чок.

Салбырда кижизидилге ажылының кошкаандан оорлаар, арагалаар, ажыл кылбас, маңгысталчак кижилер ам-даа бар. Оларның-биле демисел багай дээрзин шагдаанып участок төлээзи эш Чамбал-оол шүгүмчүлээн.

Парторганизация хөй-нити организацияларынга даянып ажылдавайн келген. Салбырда комсомол организациязы (секретары О. Сайын), профэвилел организациязы (даргазы эш М. Максим) багай ажылдап турар.

Моон соңгаар чедиишкиннерни быжыглавышаан, четпестерни чайладып ажылдаарын эге организацияның чаа соңгуткан бюрозундан коммунистерниң бо отчёт-соңгулдалыг хуралы негээн.

А. Комушку

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫ ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

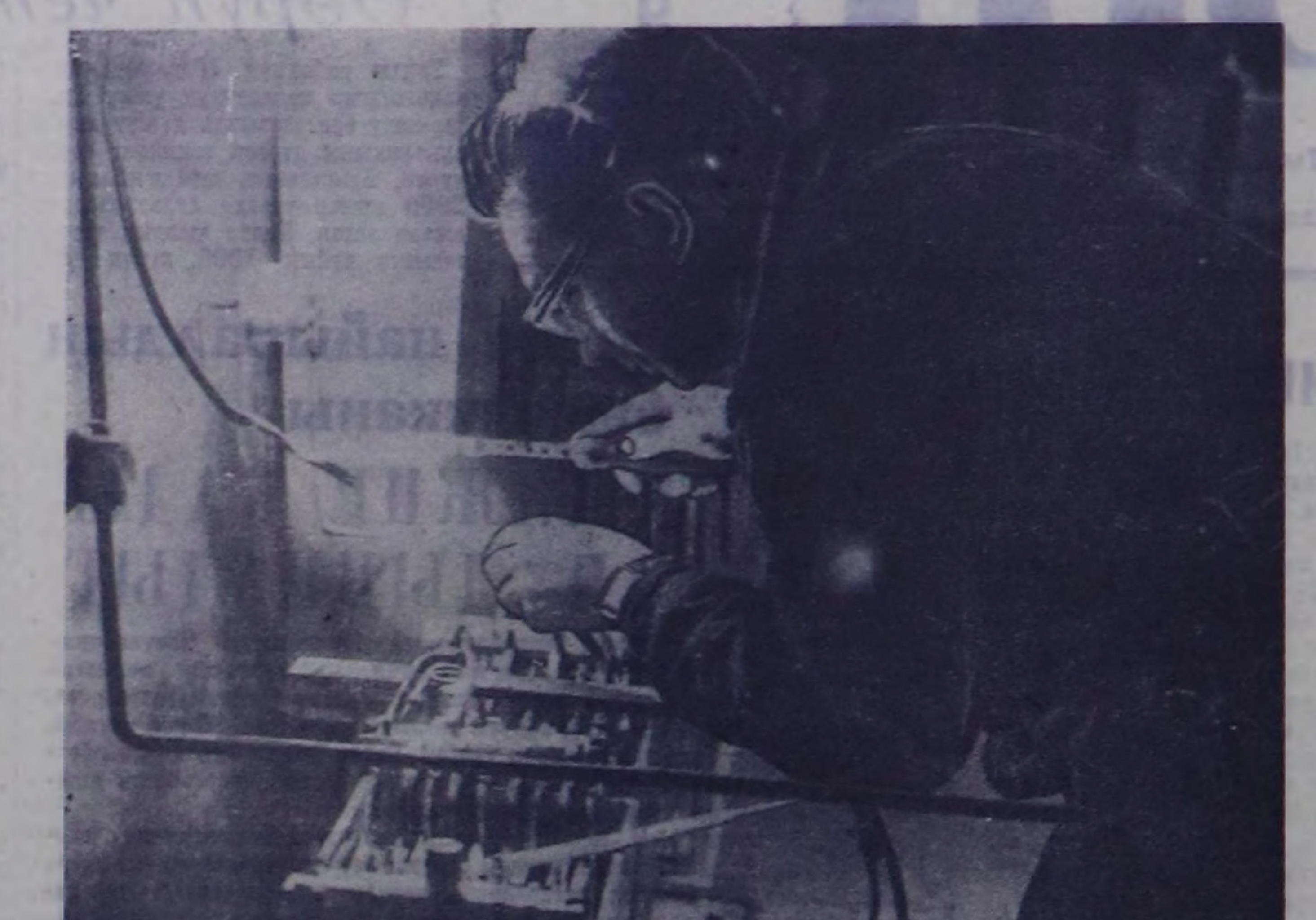

Ак-Довуракта чылыг күжү-биле ажылдаар электростанция. Мында аккумулятор батареяларын монтажтаарын дооскан. Монтаж талазы-биле бүгү ажылды норма ёзугаар 540 шак иштинде кылыр турда, он ажыл хүнүнде күүсеткен.

ЧУРУКТА: аккумуляторларның пластинкаларын каңнаар харысалгалыг ажылды инженер Василий Мисюренко кылып тур.

Фото Г. ФЕДОСЕЕВТИИ.

Өөрүнчүг медээлер

ЧАРЫШКА БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Кызыл-Хавак шахтазының дагжылары октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Чыл эгезинден бээр 12 муң тонна хөмүр дашты пландан ажыр кастынган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 18 хуу бедээн. Үшкү кварталдың болгаш сентябрь айның планныг онаалгалары бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеттинген.

Коллективте калбарган социалистиг чарыштың бирги черин Федор Морозов удурткан комплекстиг бригада ээлеп турар. Ол бригаданың кежигүннери сентябрь айда 444 тонна хөмүр дашты пландан ажыр казып үндүргеннер, а кижи бүрүзүнге онаалтыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 25 хуу өскен. Ол дээрге тергиин бедик көргүзүг. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп ат дээш демисежип турар мурнакчы шахтёрлар Д. Тимонин, А. Лейнвальд, В. Исаков, Н. Мещеряков болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады И. Еремин олар хүн бүрүнүң ажыл нормазын 150 хуу чедир күүседип, ээлчег санында 1 тонна хөмүр дашты пландан ажыр тус-тузунда казып үндүрүп турар.

Хөмүр даш казып үндүрерин көвүдедир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле кол кичээнгейни шахтёрлар механизацияже салып турарлар. Амгы үеде шахтада хөмүр даш казары-биле холбашкан ажылдар колдуунда шупту механизастаттынган. Механизация болгаш автоматчыдылга талазы-биле чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылдар чедиишкинниг үргүлчүлеп турар. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразында калбарган октябрь мурнунуң чарыжынга бирги черни ээлээр сорулганы Кызыл-Хавактың дагжылары салганнар.

ПЛАНЫН АЖЫР КҮҮСЕДИП ТУРАР

Ак-Довуракта тургустунуп турар фабриканың чанында, ооң технологтуг чорудулгазын мырыңай ол хевээр катаптаан, чүгле хөй катап бичелеткен хемчээл-биле тургускан «фабрикажыгаш» доктаамал ажылдап, продукциязын берип турар. Аңаа хамаарыштыр соңуургаачыг болгаш өнзагай чүүл болза, «фабрикажыгаштың» бүдүрүлге планының доктаамал ажыр күүсеттинип турары болур. Үшкү кварталда ол 180 тонна даг-дүгү бээр турган, херек кырында 262 тоннаны берген азы квартал планын 145 хууга күүсеткен. Сентябрь айда 6 тонна даг-дүгүн пландан ажыр берген, ай планы 145 хууга күүсеттинген. Чогум кол фабрика тургустунза, аңаа доктаамал ажылдаар кадрларны бээш бурунгаар өөредип белетпээринге тергиин улуг рольду «фабрикажыгаш» ойнап турар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА ТИИЛЕЛГЕ

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисежип турар Кызылдың энергетиктери үшкү кварталда күш-ажылчы чаа тиилелгени чедип алганнар. Үш ай дургузунда 265 муң киловатт-шак электроэнергия пландан ажыр ажылдап кылдынган. Коллектив кежигүннериниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү чыл эгезинден бээр 23 хуу өскен. Тургустунган болгаш ажылдап турар механизмнерниң, машиналарның күчүзүн долу ажыглаар талазы-биле Кызылдың электростанциязы республикада бирги черде чоруп турар.

Коллектив кежигүннери чаа өөредилге чылында боттарының нити билиин бедидеринден аңгыда, кижи бүрүзү бодунуң тускай мергежилин бир разрядка бедидер деп хүлээлгени алганнар. Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжы коллективте улам калбарып турар. Цехтер аразында чарышка бирги черни коммунист А. Павлюк удурткан химиктиг цех чаалап алган.

КЫЗЫЛЧЫЛАРНЫ МУРНАПКАН

Хову-Аксы ТЭЦ-тиң коллективи электроэнергия бүдүрүп үндүрер талазы-биле чаржып турары Кызылдың энергетиктерин үшкү кварталда мурнапкан. Квартал планы 111 хуу күүсеттинген, чыл эгезинден бээр 476 муң киловатт-шак электроэнергия пландан ажыр ажылдап кылдынган. Станцияның коллективи амгы үеде байырлал мурнунуң шалыпчы айын чарлааш, октябрь айның планын 120 хууга күүседир деп хүлээлгени алганнар.

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Сыстыг-Хемниң ыяш белеткээр участогунда Николай Даржанак удурткан комплекстиг бригада күш-ажылчы кайгамчык бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Төс кижиден тургустунган ол бригаданың кежигүннериниң кижи бүрүзүнге онаалтыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ыяш ажыл-агыйның кол эргелелинде безин бирги черде болуп турар. Ыяшты кезип, будуун аштап, аңгы сорттарга хуваар, ак черже сөөртүр, ыяш кескен девискээрни аштап арыглаар талазы-биле бригаданың чыл планы 9 ай дургузунда күүсеттинген.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

Монгуш Сундуевич Шактар-оол мал ажылынга сес чыл болган. Бо аразында эвээш эвес аныяк малдарны өстүрүп берген, мал ажылының продуктуларын белеткээр чугула ажыл-херекке ооң биче эвес үлүг-хуузу киирген. «ҮТКА 25 чылы» совхоз шак ындыг мурнакчы малчыннарынга чоргаарланып турар.

Ниитиниң малын өстүрер, ооң продуктулуун улам бедидер талазы-биле чарышка эш Шактар-оол эрткен чылын ийиги черни, а бо чылын бирги черни ээлээн. 1962 чылда 595 хөюндан 1310 кг дүктү кыргып алыр турган, херек кырында 1623 кг дүктү, а бо чылын 895 хөюндан 2437 кг дүктү кыргып алган.

Хөюнуң чайгы семиртилгезин эки организастаан, Ак-Хемде кыштаа үлегерлиг. Улуг кажаазының септээгезин дооскан, ооң иштинде херженин коптарып үндүрген, девискээрин арыглаан. Эш Шактар-оолдуң кыштаа ам белен.

М. ЛАМА.

Кадрлар-биле ажыл четпес

Хамаатыларның хомудал, билдириишкиннерин райпо шугумунда канчаар көрүп турарының дугайында айтырыгны районнуң партия-күрүне контроль комитединиң хуралынга чоокта чаа чугаалашкан. Райпонуң баштаар чери, оон даргазы эш Саая Очур хамаатыларның киирген хомудалдарын болгаш билдириишкиннерин чогуур үезинде шиитпирлеп көөрүнге дужуметсиг чорукту болдуруп турарын хуралга илереткен.

Райпонуң баштаар чери чоннуң хомудал, билдириишкиннерин кадагалаар папка болгаш данзылап бүрүткээр дептер безин чок. Оон ужурунда билдириишкиннерни ээлеринге кажан, чүү деп харыылап бергени тодаргай билдинмес. Хөй-хөй билдириишкиннер чогуур харыы-даа чокка чидип турар. Райпо даргазы билдириишкиннерни стол кырынга каапкан болгаш карманынга суп алгаш, чоруп турарындан ол билдириишкиннер элегилеп каар.

Хамаатыларның билдириишкинин херекке албас, харыылап бербес чоруктарының фактылары хөй. Чижээ, бо чылдың майда садыгжы Монгуш Довуу, ажаалга кассазының ажылдакчызы Монгуш Борбак болгаш оон-даа өскелерниң билдириишкиннери харыылаттынмаан. Хамаатылар боттарының билдириишкиннериниң харыызын айтырып чеде бээрге, райпо даргазы каржы-дошкун сөстер чугаалааш, оларны кабинединден үндүр ойладыр таварылгалар турган.

Бо чорук болза райпо баштаар черинин талазындан кадрларны үнелеп көрбес, олар-биле эки ажылдавайн турарын херечилеп турар дээрзин партия-күрүне контроль комитединиң хуралынга демдеглээн. Садыгларга, столовояга болгаш бухгалтерия аппарадынга мурнунда самчыгдал кылып чораанныарны, арагачыларны хүлээп ап турарының фактылары бар. Чижээ, Эрзин сельпозунуң шугумунга ажылдап турган, 800 ажыг рубльди самчыгдаан М. Бөрген-оолду столовая поварынга оон күш-ажыл дептерин-даа, ажылдап турган черинден характеристиказын-даа хынап көрбейн хүлээп алган. Бөрген-оол чемненикчилерни эки-бак сеглеп, төлеп чок аажызын көргүскеш, ажылдан үндүрткен. Ол ышкаш А. Донгак Эрзинге болгаш Шагаан-Арыгта ажылдап турган, чурум чок, молчукчу чоруу-биле ажылдан үндүрткен турбуже, ону база-ла Өвүр райпозунуң столовазынга буфетчик кылдыр хүлээп алган. Удатпаанда ол база-ла садыг алыкчыларга каржыланып, төлептиг эвес аажы-чаңын көргүскен.

Райпо даргазы Саая Очурда төрелдергүн тырттар чоруктар бар. Чижээ, 380 рубльдиң самчыгдалын кылган Саая Бекту столоваяда ажылдатпышаан, арагалааш 3—4 удаа садыг ажылындан үндүрткен Саая Үстүндайны ном магазининге ажылдадып турар. Кадрларның амыдырал-чурттаалга байдалынче кичээнгей салбайн турар. Чижээ, Торгалыг магазининге ажылдап турган Монгуш Довууну Хандагайты магазининге аккелгеш, аңаа 4—5 айлар дургузунда бажың тып бербээн.

Партия-күрүне контроль комитези үстүнде четпестерни дарый чайладырын райпо баштаар черинге шыңгыызы-биле сагындырган.

С. КУУЛАР.

Олар кайы кедээ Советке хамааржырыл

Мурнунда Бии-Хем районга хамааржып турган амгы Таңды районнуң Бара-Хаак суурунуң чурттакчылары Салчак Шилби-Сал, Саазын Лопсаң, Салчак Тыка, Чооду Багай-оол олар Бара-Хаак суурнуң чанында Бии-Хемниң оң талакы эриинде артыы-иштин Дөгелерде Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хоюн кадарып турарлар.

Бо хамаатыларның чиезин кайыдаа кедээ Совет чоруппаан, кайы районга хамааржырын безин билбейн турарлар. Олар үндүрүглерин, страхование дадывырларын безин хавыртпааннар.

Ийи район аразында уттундурган хамаатыларның, оларның өөредилгезиниң дугайында хамаарышкан эргечагырга органнарындан чогуур кичээнгейни салырының үези ам келген.

Д. АРАКЧАА.

Хожудаңгай чорукту шиитпирлиг ажып эртер

Илеткелдиң бижиттингени дес-дараалашкак болзажок, партбюронуң отчёдун кылган Куулар Анай-оол ону моддук-калдык номчуп дооскан соонда, айтырыгтар-даа база санал-оналдар-даа чидиг, шыңгыыы-биле өглээн.

— Бистиң черивис үнүш-дүжүткүр байлактыг оран: Чиңге-Даг, Чеди-Паш дег кара хөрзүннүг база Баян-Кол ышкаш суггаттыг черлер бар. Малывыстың баш саны хөй, олар-белчиирлиг-даа. Ажылдап шыдаар кижилеривис өске колхозтарывында дег база-ла ындыг, ынчалзажок районнуң өске ажыл-агыйларындан багай болуп, артеливистиң дендии хожудап турарының чылдагааны чогум чүдел, ону ажыт-чажыт чокка чугаалажып көрээлинер, эштер коммунистер — деп, коммунист Дамбаа Чиңгин саналдаан.

Оол ол чугаазы черле бүрүн үнелиниг болуп турар. Бо дугайы отчёт илеткелге-даа, коммунистерниң санал-оналдарынга-даа тодаргай чугаалаттынган.

Бир эвес бар аргаларын, бүгү байдалдарын ап көөр болдувусса, Каа-Хемниң «Совет Тыва» колхозу районнуң өске ажыл-агыйлары-биле бир демей. Ынчалзажок мал болгаш чер ажылындан оон ап турар продуктузу чыл келген тудум кудулап, ажыл-агыйның кассазы барык-ла курутлап, 50 муң хире рубль өрелиг болгаш улуг карылгалыг болуп турар. Ынчангаш бо айтырыг ында партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга кол черни ээлеп, коммунистер ону ажып эртерниң оруктарын айтып, четпестерниң чылдагааннарын дидими-биле илередип турганнар.

Бо дугайында чамдык саннарны, чижектерни көргүзүп болур. Бир эвес тарылга шөлүн ап көөр болза, 1958 чылдан 1963 чылга чедир ийи катап калбарган, а тараа культураларының дүжүттүүн бир гектарга онаалтыр алырга өзүлде чок: 1958 чылда 19,1 центнер, а 1962 чылда 3,2 центнер болган, а бо чылдың 4,8 центнер деп санап турар. Малдың продуктулуу база кудулаан. Бир инекке онаалтыр сүт саалдазы 1958 чылда 916 литр, 1962 чылда 608 литр, а бо чылдың амгы үезинге чедир чүгле 512 литр болган. Дүк бүдүрери бир хойга онаалтыр кудулаан, эът бүдүрери 1958 чылдың деңнелинден бо чылын шоолуг ашпаан. Бо чылын чүс баш төрүүр малга онаалтыр: 42 бызааны, 52 хураганны, 74 анайны, 6 хаван оолдарын алган. Ажыл-херекке көргүзүглер ындыг турда, колхозка орулга кайын кээрил. Касса курутлап, карылгалыг боон турбайн канчаар ийик.

Ында черни дендии ажыл-агыйжы эвес ажыглап, чемишчидилгени төтчеглеп. Кызылда хуу кижилерге садыглап, чеены тарылганы аажок хожудадып, агротехниканың чурумун каржызы-биле үреп, черни кыдыра, ооргаландыр аңдарып, чайгы үеде тарылганың аажалдазынче сагыш салбайн турар. Ынчаарга күскү ажылдарга организас чок чүүлдер ам-даа үргүлчүлеп турар. 15 комбайнарның 7—8 хирези ажылдап, октябрь эгезинге чедир муң гектар хире тараа ам-даа сыпта турбушаан. Чиңге-Даг болгаш Чеди-Пашта ажылдап турар кижилерге таарымчалыг байдал чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан.

Колхозтуң мал ажылында төтчеглекчи болгаш харысалга чок чорук үргүлчүлевишаан. Чүгле бо чылын 1118 баш улуг, биче малдар хораан. Хойжу Санаа-Байыр 88 хөй, Кенден-Даваалай 40 хөй, 113 баш хураган, Максименко 16 бызаа, Начын 9 инек чидириглиг болганнар. Ол кижилерге материалдыг харысалга хүлээтпээн. Он-он тонна эът, дүк, сүт ынчаар чок кылдынып турда, күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планы канчап күүсеттинер боор. Мал фермаларында учёт-отчёт сандаргай, кышка бүрүн белеткеттинген чаңгыс-даа кыштаг чок, мал чеминиң белеткелиниң планын күүсетпээн, саваң бөлер ажылды организаставаан.

Бо бүгү четпестерни хамыктың мурнунда партбюронуң колхозчулар ортузунга политиктиг ажылының кошкаанда база ажыл-агыйның чамдык харысалгалыг участоктарын багай белеткелдиг кижилер баштап турарында, 1958 чылдан бээр колхозка 3 — 4 хире дарга халашканында дээрзин отчёт-соңгулдалыг хуралга санал берген коммунистер Дамбаа, Бадарчы, Дамбыы, Люндуп, Баазан-оол болгаш оон-даа өскелер шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Отчёттуг үеде партия бюрозунуң эрттирген хуралдарының, чорутканы лекция, беседаларының саны хөй болза-даа, оларның ажыл-херекке дээштиги кончуг кошкак. «Нити болгаш бюро хуралдарын 36 катап кылып, аңаа 74 янзы-бүрү айтырыгларны чугаалашкан бис, оларның хөй кезиин колхоз бүдүрүлгезин экижидери-биле холбаштырган» деп, илеткелчи бадыткап турар. Ынчаарга ында тодаргай экижиш берген түве чок дээрзин үстүнде көргүскен болгай. Политиктиг ажылды артельдиң мурнунда турар тодаргай сорулгалар-биле сырый холбаштырбааның чижээ ол-дур. Хөй кижилер ажылга үнмейн турар болгаш колхоз баштаар чериниң кежигүнү С. Болай-оол ышкаш кижилер хуузунда ажыл-агыйын үрдүндүрерин оралдажып, колхозтуң сиген кезер шөлүнге сараат тургузуп ап турган. Баштаар чер ону колхозтуң нити сигенинге каттыштыр аптарга, ол аңаа хорадааш, артельдиң чаа даргазы эш Нурсатка хол чедип турган. Оон ол херээн ында эш-хуузунуң суду-даа, дружина коллективи-даа аңаа-ла эрттирип каан. Черле ынчаш колхоз төвүнде арагалаар, кижилерге кыжанып, маңгысталчак амыдыралдыг ийи-чаңгыс кижилерге удур хөй-нити организациялары шиитпирлиг демиселди чоруттпайн турарын хуралга шыңгыы чугаалашкан.

Ховунуң болгаш малдың үш-үш бригадаларының чамдыктарын таарыштыр тургускудаар, оларны баштаар мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар дугайында шыңгыы чугаалар хуралга болгуаан. Ылангыя Чиңге-Даг биле Чеди-Пашка ийи аңгы бригаданы тургузарының ажыы эвээш. Оларның бирээзинде ажылдаан кижилерге мөге документилер кылып турар бригадир Сафонов болгаш ажылы багай дээш үргүлчү шүгүмчүледип келген № 3 хойжу бригаданың бригадири отчёт-соңгулдалыг хуралга келбээн коммунист Чамбалдоо оларга хамаарыштыр шиитпирлиг хемчег алырын колхоз баштаар черинден, партбюродан хурал шыңгыы негээн.

Колхозта аныяк тускай артемчиг кадрлар-биле ажыл багай, ылаңгыя трактористерде болгаш комбайнерлерде чаңгыс-даа коммунист чок, механизаторларның бүгү-нити өөредилгезин багай организастап турар.

Артельдиң ажыл-хереэ ол хире сандарап турда партбюро, оон секретары турган Бышак-оол, бюро кежигүннери — колхоз даргазы турган Даваалай, агроном турган Дармажаа болгаш Анай-оол, Бичен болгаш өске-даа эштерниң шиитпирлиг хемчег албайн турганын отчёттуг хурал бүрүү шаап көрген. Оон-биле кады Каа-Хем парткомнуң болгаш колхоз-совхозтуң Таңды эргелелиниң талазындан ол хожудаңгай артельче сөөлгү үеге чедир кошкак кичээнгей салып келгенин база айтыр херек. Эргелел чүгле чоокта чаа колхозтуң экономиказын бүгү талалыг өөренип көргеш, дуза көргүзери-биле бөлүк тускай эртемниглерни чоруткан. Олар колхозтуң активи-биле кады тодаргай хемчегни ажылдап кылган. Чаа соңгуткан партбюронуң сорулгазы чүл дизе, ону херек кырында күүседир дээш бүгү хемчеглерни алыры болур.

Бар курлавырларны болгаш аргаларны четче ажыглап, колхозчулар ортузунга политиктиг ажылды күштелдирип тургаш, ажыл-агыйның хожудаашкынын дүрген, шиитпирлиг ажып эртер деп коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралы долу шиитпир-биле бадыткаан.

Ш. САЛЧАК-ООЛ.

Өлүк белеткелиниң планын күүседир дээш

Тайгаларже аңчыларның аңнап аъттаныр өйү келген. Бо чылын республикага 3 муң ажыг кижи аңнаашкынче үнер. Сезон дургузунда олар чеди чүс муң рубль түңнүг «чымчак алдынны» азы тос муң киштиг, 220 муң диинни, дыка хөй санныг ас, күзен, кызыл дилги дээш үнелиг өлүк чүүлүнүң өске-даа аңнарын белеткээр ужурлуг.

Тожу районда муң ажыг аңчылар 350 муң рубльдиң, Каа-Хемден 330 кижи чүс муң рубльдиң өлүүн белеткээр ужурлуг. Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Тес-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнардан хөй санныг аңчылар база аъттанып үнерлер.

Амгы үеде элээн хөй районнарның аңчыларының слёттары эрткилээн. Аңчылар ам тайгаларже аъттанырынга хынамчалыг белеткенип турарлар. Эртен аңныыр сезонунуң түңнелин кылгаш, эң-не шылгарангай аңчыларны хүндүлел бижиктер, өртектиг чүүлдер-биле шаңнагылаан. Чөөн-Хемчик райпозунуң белеткел конторазының дуржулгалыг аңчызы М. С. Шагарин аңнаашкынның сезон нормазын 1200 хуу күүсеткеш, эң-не эки түңнелди чедип алган. Ында аңчылар Б. Д. Бальгунов, С. Ф. Потылицын, Ф. А. Жуванов, Тожуда кооператив аңныыр-тывыш черлериниң аңчызы Ш. Б. Ак боттарының сезон нормаларын беш-алды катап ажыр күүсеткеннер.

Ам сорулга болза болдунарлыг хөй санныг аңчыларны бүгү сезон дургузунда аңнаар кылдыр ыяк хынамчалыы-биле белеткендиргеш, тайгаларже аъткарары болур. Тес-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының аңчылары тайгаларже үнгеш, 2—3 хонгаш-ла дедир чаңгылап келген турган эрткен чылдың частырыгларын ам катаптавас херек. Какпа, маспак чижектиг боду тудар өске-даа чепсектерлиг аңчыларны аңнаар черлеринге чедирер транспорт-биле оларны хандырары чугула.

Аңныыр ажылы хөй күш херереглеттинер болгаш нарын ажыл болур. Ынчангаш ырак тайгаларже чоруур кижилерниң идик-хевин, аъш-чемин хандырарынче хүн бүрү кичээнгейни күштелдирери негеттинип турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чаа аңныыр сезонунга белеткенир болгаш ону чорудар дугайында айтырыгны чугаалашкаш, өлүк белеткелиниң планын күүседири партия, совет, ажыл-агый организацияларының ажыл-агыйжы болгаш политиктиг чугула сорулгаларының бирээзи болурун демдеглээн.

Аңныыр сезонунуң эгезинге чедир колхоз, совхоз бүрүзүнге аңчы коммунистер, комсомолчулар, активчилер баштаан аңныыр бригадазын болгаш звенозун тургузарын, оларга өлүк белеткелиниң талазы-биле тодаргай онаалгаларны бээрин парткомнарга, райкүүскомнарга, колхозтар, совхозтар удуртукчуларынга дааскан. Өлүк белеткелиниң күрүне планын хуусаа бетинде күүседири, өлүктү белеткээриниң шынарын бедидери дээш, аңчылар ортузунга социалистиг чарышты калбартыры чугула болуп турар.

Ынчаарга аңчыларны транспорт-биле хандырарын, аңнаар черлеринге дүрген чедирерин хандырарының аргазын эки бодап көрзе чогуур. Парткомнар болза аңнаар черлерге солун, сеткүүлдерни чедирерин, аңчылар ортузунга тайылбыр ажылдары чорудар агитаторларны томуйлаарын уттуп болбас ужурлуг.

Бистиң аңныыр-тывыш ажыл-агый черлеривис дыка хөй курлавырларны ам-даа четче ажыглап шыдавайн турар. Хамыктың мурнунда кижи баспаан аажок делгем тайгаларның байлактарын ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирзе чогуур. Өлүк аңнарның элбек черлеринче аңчылар чедирер вертолёттарны дидими-биле ажыглаары чугула.

Бо аңныыр сезонунда өңнүг өлүк чүүлдүң ас, кырза, кызыл дилги чижектиг аңнарын, а ол ышкаш өзер кылдыр тайгаларже салып тараткан ондатр, норка чижектиг аңнарны план ёзугаар аңнаарын база чөпшээрээн. Өлүк белеткелиниң планын күүсединге бүгү-ле бар курлавырларны болгаш аргаларны четче ажыглаары партия, совет, ажыл-агый организацияларының эң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

П. ГОРЕЛОВ,
СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи.

Куулар Машпалдыр болгаш ооң бригадазы

Чүък машиназы ...ей-тавы-биле чорул олурган. Сенгаарлап чыдып каап чораан даглар, аргалар, шөлдериниң алдыннактак өңүн чаражынып чордум.

Ак-Туругнуң болган Ак-Хемниң тараалан шөлдеринде эңир чаа-ла хайнып турган ажыл-иш ам адакталган-дыр. Төрээн чурттуң шыгжамырынга бо шөлдер эвээш эвес тарааны берген, ооң дештүннес ажыл-ишчи кижилери улуг күш үндүрүп, хөйнү кылганнар. Ынчалза-даа бо шөлдер ээнзиревейн турар: күскү чер андарылгазы үргүлчүлевишаан...

Кыйыымга олурган үжен беш харлыг, чазык-чаагай кижи бүдүү химиренип ырлап чораан чүве. Ынчалзажок, бо удаада ол борбак-борбак, хөөг чиңге үнү-биле:

...Чүзүн-бүрү каас чечек
Шаа кээрге өнүп каар-дыр.
Чүгле, чүгле шынчы чечээм —
Чаражым сен өңнүг-тыр сен! —

деп ырлай кааптарга, уламчылаштыр куттулуп кээп чораан бодалдарымдан чардыкпаш, ооң-биле эвээш-бичелеп хөөрежи бердим. Чугаага харам эвес кижи болган. Янзы-бүрү каттырынчыг чүүлдерни чугаазының аразынга бо-ла ажыглай кагылап чоруур. Ийет, хөглүг-ле кижи! Ынчалза-даа, өйүн эртир мактанырынга ол ынак эвес. Чедер черивис чаңгыс болган: Ак-Хемниң Эрээннерде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының ийи дугаар сүт-бараан фермазының турлаан кылып турар бызанчыларга баар.

Ак-Туруг салбырында тудугжулар бригадазының бригадири Куулар Сенгилович Машпалдыр ол болган. Ооң дугайында эвээш эвес чылыг, чымчак сөстерни мурнунда-ла дыңнаан мен.

— Бригадиривис Куулар бистиң-биле демей-ле бөдүүн, ажыл-ишчи кижи чүве — деп, ооң тудугжулары сеткил ханып чугаалаарлар чораан.

К. Машпалдыр — чүгле эге школа дооскан. Ооң ажыл-ишчи оруу — 1946 чылда эгелээн, Чадааның үлетпүр комбинадынга ол чазаныкчылап кирген. Чазаныр чүвеге сагыжы ол аныяк оол 1950 чылга чедир эң бөдүүн стол, сандайлардан эгелээш, нарын шкафтарга чедир кылыглар кылдыр чазаныкчының тускай мергежилин чедип алган, дуржулгалыг кижилерден калышпас апарган. Ынчалза-даа хөйнү көрүксээр, хөй чүвеге өөреникседир кижиниң сагыжынга ол эвээш болган. 1951 чылдан эгелеп ынчангы Бара-Сугнуң даг-шинчилел экспедициязының бүдүрүлгеге чериңге чер өрүмнекчизи болуп киргеш, ону багай эвес шиңгээдип, чеди дугаар черлениң ажылчыны деп тускай мергежилди алган. Ол-ла ажылы-биле 1959 чылга чедир ол Хову-Аксының бүдүрүлгезинге ажылдааш, ооң «кырыышкеге турумчуп ажылдаары-биле» Ак-Туругга ээп келген.

— Маңаа келгеш, ийи чыл хире клуб эргелекчилеп турумда, тудуг бригадирлээдип каан болбазыкпе! Бергезиниеш өйталаарымга-даа, хоржок болган: — «Партия кежигүнү кижи-дир сен, даалганы күүсет» — дээннер дээш, Куулар Сенгилович боданып олур он.

— Партия кежигүнүнге кажан кирген силер?

— 1954 чылда.

— Аныяк кижи-дир силер, уруглар-дыг боор силер, аа? — деп сонуургадым.

— Ийе, арбын улус бис! — дээш, ол хүлүмзүрүй-дүр. — 5 оол: ийизи 1—5 класстарда өөренип турар. Өскелери бичии-бичии...

— Силерниң тудуг бригадазы эки ажылдыг дижир чораан, ооң... бодуңарны мактап-даа турар чораан! — деп, улам-на чугаа үндүрүксээш, ооң айтырыг сала кааптым.

Кижиминиң шырайында эпчокеунган аяи көстү хонуп келди:

— Менде чүү боор, мээн тудугжуларым эрес улус болбазыйыкпе. Оларның-биле багай атка кирбес-даа сен...

— Ынчалза-даа удуртукчудан база хамааржыр-ла болгай!

Ооң бригадазы бо чылдың эгезинден бээр тудуг материалы кылдыр 2500 кубометр ыяшты белеткээр планын 2814 кубометр кылдыр, 50 муң туүйбуну 60 муң кылдыр, 40 тонна чугайны өртедир турган, 50 тонна кылдыр күүсеткилээн. Ол ышкаш суурда 2 аал ишти, Терек деп черде 3 аал ишти, Ак-Хемниң Эрээннерде 4 аал ишти чурттаар бажыңнарны ажыглалда кирип, база Ак-Хемниң Эрээннерде 200 инек, 100 баш бызаа ийи кажааларны, Теректе 2 муң баш хой база ол хире хураганнар кирер ийи кажааларны тудуп дооскаш, ажыглалда киргизаан. Ыяш белетчелиинде: Суван Санчат (звено удуртукчузу), М. Байыр-оол, Ш. Сундуй, туүйбу кылыкчылары: Чөржей-оол, М. Лама, А. Делгермаа; Теректе тудугжулар: Дарган-оол, М. Сргун, Ак-Хемниң Эрээннерде Оргун-оол, Ч. Чимит-оол, штукатуржулар: Ч. Буске, М. Анай-оол болгаш ооң-даа өскелер эки ажылдап турар.

— Мындыг эки кижилер турда, ажыл бүдүвээр болбайн канчаар! — деп, Куулар ханып чугаалай-дыр.

Мен аңаа шын-на сеткилим-биле чөпшээрештим. Ынчалза-даа бригадирниң оларның эң үстүнде кылдыр бүдүү киир санап кагдым.

Тудугга херегләэр материалдар, аъш-чем аймаа үзүлүүн каан машинаның кырынга олурааш, кезек-кезек сигидип каап, хөөрежип чоруп олурувуста, Ак-Хемниң Эрээннерде тудугжуларның ажылдап турар чери көстү хонуп келген. Кижиминиң шырайы ажыл-ишчи шинчи кирип, ырак эвес тудугларны салдыкпайн көргүлей берди. Мен чүге ынчаарым ол ийик:

Чораан болун чонга дуза.
Шолбан сылдыс айга дуза.
Аныяндан алын камнап,
Адалардан үлегер ап...

— деп, ырының эгелептеримге, Куулар Сенгилович ооң ынай уламы берди...

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Бистиң күжүвүс—акы-дуңмалышкы кады ажылдажылгада

Рудольф ДЕЛЛИНГ,
ГДР-ниң ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчини

Делегейниң ийиги дайынының соонда Европаның төвүнге тургустунуп келген Герман Демократтыг Республика экономика талазы-биле быжыг, тускай догуннаан күрүне болур. Бодунуң улузунуң-даа база ол ышкаш бүгү социалистиг лагерьниң-даа эрге-ажыктарынга дүгжүп турар политиканы ол чорудуп турар. ГДР — социализмниң делегей системазының чардынмас кезии, улуг Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа акы-дуңма чурттарның идегелдиг өннүү.

Бистиң республикада социалистиг бүдүрүлге харылзаалары тиилээн, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң темпилери чайгылыш чокка өзүп турар. ГДР-ниң экономиказынга улуг когараалды чедирип келген Боннуң хоралакчы үүлгедиглери Берлинде күрүне кызыгаарын хаап быжыглааны-биле кезээде узуткаттынган. Тайбының политиказын чорудуп, экономиктиг көскү чедишкиннерни чедип ап, бодунуң улузунуң чаагай байдалын бедидип турар күрүне Германияның чөөн талазында өскен дээрзин Англияның «Таймс» ышкаш ындыг реакцыжы буржуаз солуну безин ам миннир ужурга таварышкан.

Социализмниң артык күштерин, амгы эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин ажыглавышаан, эрткен чылда ГДР үлетпүр продукциязын 1950 чылдыындан үш чартык катап хөйнү ажылдап үндүрген. Ам бистиң республикада ону тургусканының эгезинде чыл дургузунда ажылдап үндүрүп турган ол хире материалдыг үнелиг чүүлдерни тозан хонуктуң дургузунда бүдүрүп үндүрүп турар болган.

Тараачыннар—кооператорлар улуг чедишкиннерни база чедип алган. 1962 чылда олар гектар бүрүзүнден ортумаа-биле дүжүттү мынчаар алган: кызыл-тастың — 27,5 центнер, арбайның — 21,9 центнер, курузаның —20, картофельдиң — 124, чигир свёклазының — 214 центнер. Ажылчын ангының дузаламчызынга даянмышаан, кооперативтер ГДР-де чүгле алды миллион гектар болуп турар ажыглалдыг кодээ ажыл-агый шөлүнден чурттуң иштики хереглелин хандырарынга четчир хире дүжүттү алыр дээш демисежип турар.

Бистиң улузувус бүдүрүлгениң чайгылыш чок көдүрлүүшкүнүн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидеринге үндезилээш чедип ап турар. Социализмни, чечектелген экономиканы чүгле күш-ажыл-биле тургузуп болур дугайында бодунуң улуг өннүү Никита Сергеевич Хрущевтуң айтыышкыннарын ГДР-ниң ажылчы чоннары үнлайн чоруурлар. Ол айтыышкыннарны болгаш сүмелерни барымдаалааш, бистиң улузувус холун суда салбайн ажылдап турар. 1962 чылда республикада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8,4 хуу өскен.

Совет Эвилелиниң дузаламчызының, делегейге күш-ажылдың социалистиг хуваалдазынга ГДР-ниң киржип турарының ачызында бистиң бүгү чедишкиннеривис чедип алдынар аргалыг болган. Герман Демократтыг Республика Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң хемчээлинге өске-даа акы-дуңма чурттар-биле кады ажылдажылганы сырый чорудуп турар. Ол чорук шын экономиктиг политиканы боттандырар арганы ГДР-ге берип турар.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизи экономиканы планнаарының чаа системазын ажылдап кылган. ГСЧП-ниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары боттарының күженишкиннерин хамыктың мурнунда улус ажыл-агыйының кол адырлары — металл ажылдап кылыр, химия, электротехника болгаш электроника үлетпүрүн хөгжүдеринче ам салып турар. ГДР-де Клозвигте гипстен күгүр кислотазын бүдүрер талазы-биле улуг заводту ам безин ажыглалга киирген.

ГДР-ниң экономиказының болгаш культуразының бүгү адырларының талазы-биле аажок улуг чедишкиннери болза, ажылчы чоннарның баштайгы немец күрүнезиниң амыдыралчы аргалыының дугайын херечилеп турар. Хостуг улус кайы хире кайгамчык чүүлдерни кылып шыдаары ГДР-ниң чижээнден иле-дир. Ооң ужурунда барыын талакы немецтерниң боттарының кичээнгейин Герман Демократтыг Республикаже көргүзүп турары таварылга эвес.

...зар дээш чайгылыш чок демисежиринге бистиң шиитпирлиивисти кым-даа база чүү-даа чайгылдырып шыдавас. Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг ийи күрүнелерниң тургустунганы немец черлерге бодунуң шыннының чайынныр көргүскен тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынче угланышкын герман айтырыын шиитпирлээринге, делегейниң ийиги дайынының артыышкыннарын узуткаарынга, бонн адаан-өжээн негекчилериниң кеминг планнарын үзе шаварынга бөттүг перспективаларны ажып турар деп чүвени ГДР-ниң ажылчын ангызы, тараачыннары болгаш интеллигенциязы билип турар.

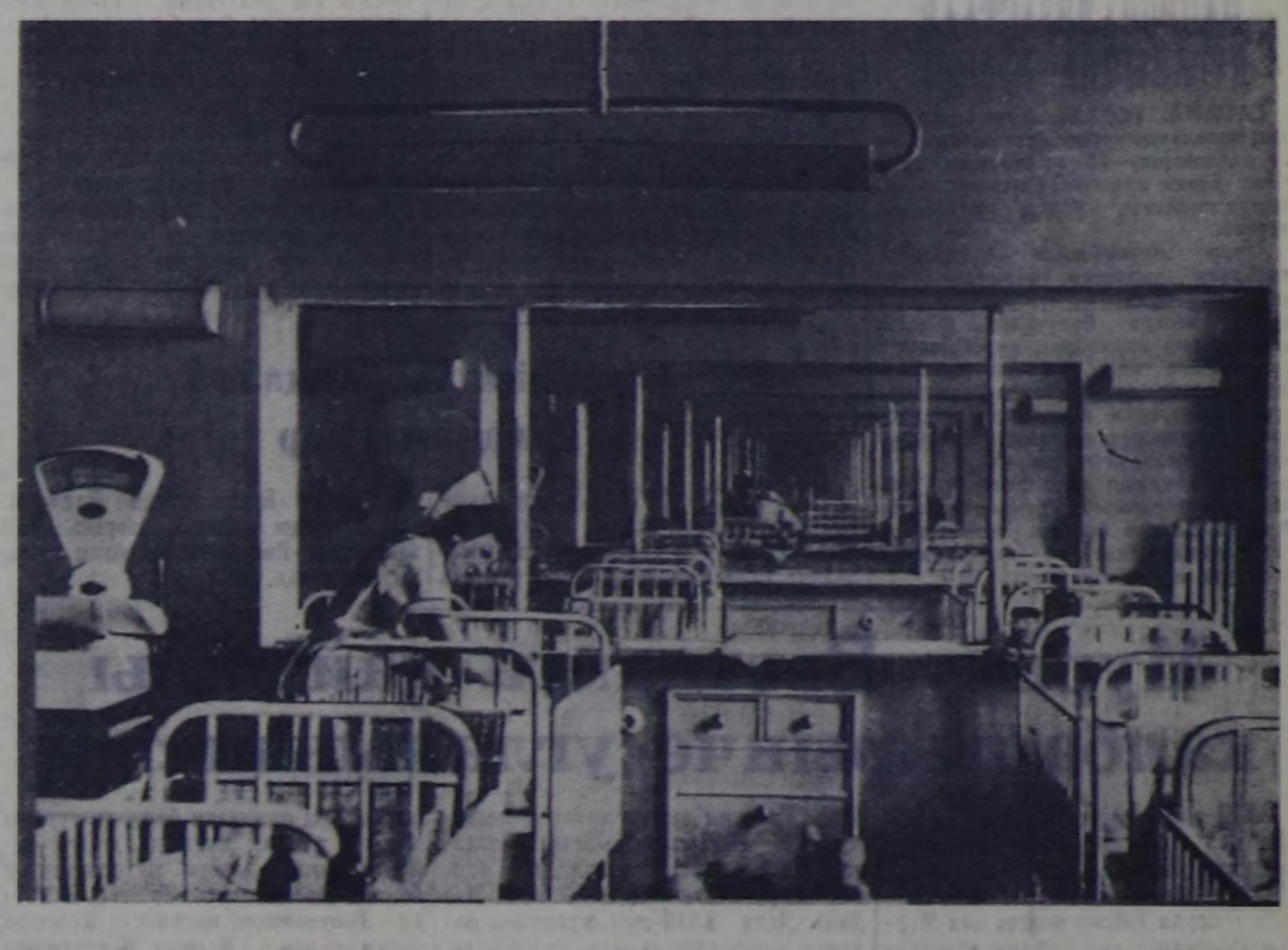

Герман Демократтыг Республика. Лайпциг округтуң Борна районунда 738 орунныг чаа эмнелге черин туткан. Ында 25 ажыг салбырлар бар. Ооң-биле кады ук эмнелге чери болза, шимээнниң, доозунунуң болгаш чыттың кижиге хоралыг салдары-биле демисежириниң эртем-шинчилел төвү болуп турар.
ЧУРУКТА: эмиг эмер уруглар чыдар салбыр.
АДН-СЭТА-ның фотозу.

Социалистиг өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылга база өзүп турар. ССРЭ-ниң болгаш акы-дуңма өске-даа чурттарның дузаламчызы-биле боттарының экономиказын болгаш культуразын көдүрбүшаан, Герман Демократтыг Республиканың ажылчынныры социализмни улус бүрүзү чүгле бодунуң күштери-биле тургузар дээш чулчуруп турар кыдат теоретиктерниң националисчи шугумун буруу шаап турар.

ГДР-де чаа амыдыралдың тургустунуп турарының чорудулгазында демократия бүгү хемчег-биле хөгжүп турар. Бо чылдың октябрь 20-де Улус палатазынга болгаш чер-черниң улус төлээлекчи черлеринге болур соңгулдага белеткенмишаан, ажылчы чоннар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планнарын дүрген күүседириниче угландырган саналдарын боттарының хуралдарынга киирип турар. «Күш-ажылга, планнаашкынга болгаш эргелеп башкарарынга кириш!» — бо кыйгырыг Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы, ооң Төп Комитеди болгаш эш Вальтер Ульбрихти долгандыр сырый каттышкан бистиң улузувустуң лозуну болу берген.

Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы ГДР иштики-даа база ол ышкаш даштыкы-даа политиканың бүгү айтырыгларының талазы-биле ленинчи шугумну быжыг болгаш чайгылыш чокка чорудуп турар. Агаарга, космос делгемнинге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээге бистиң күрүневистиң база-ла бир дугаарында ат салган чорук ооң тайбынга ынакшылдының чаа херечизи болур.

Делегейниң дүшкүүрлүг чорууну чавырылдырарынга удурланып турар күштерниң чер бөмбүрзээнде ам-даа турун турары билдингир болгай. Ол дээрге америк «калчаарап барганнар», барыын-герман өжээн-адаан негекчилери, француз экстремистер-дир. Ам олар-биле чаңгыс өдүрүгда кыдат удуртукчуларының туруп алганы бистерге ханы хараадаанчыг болуп турар. Социалистиг системаны быжыглаарынга, ындыг болганда делегейниң революстуг чорудуушкунунга ооң дээштиг салдарын күштелдиреринге дузалап турар тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи политиказын кыдат удуртукчулар буруу шаап турар болгай.

Ындыг политиканың туруп турарының байдалдарында социализмни чедиишкинниг тургузушаан, ГДР-ниң ажылчы чоннары, акы-дуңма өске-даа улустар-биле бир демей, кыдат удуртукчуларының авантюрачы болгаш келергей айыыдыг угланыышкынының буруу шаап турар. Чер кырынга бузулбас тайбынны тургузар...

Бо угланыышкынга тодаргай программаны Вальтер Ульбрихт партияның VI съездизинге угаазыладыы болгаш чаагай күзелдиң ёзузу-биле ГДР биле ГФР-ниң аразынга дугуржулганы кылыр дугайында саналдыг саналынга хөгжүткен. Чеди чүүлден тургустунган бо санал, ылаңгыя өске герман күрүнениң догуннаашкынын, ооң ниитилел тургузуун болгаш кызыгаарларын хүндүлеп көөрүн, атомнуг чепсектиг болурундан ойталаарын, ийи герман күрүнелерге челсегленишкинни соксадырын баш бурунгаар көрүп турар. ГДР биле ГФР-ниң аразынга таарымчалыг культура болгаш спорт харылзааларын тургузарын, чурттуң иштинге болгаш даштынга ийи герман күрүнелерниң хамаатыларын кандыг-бир ылгай көөр болгаш кандыг-бир деңэргелиг эвес кылдыр көөр чоруктан ойталаарын программа бодунуң сорулгазы кылдыр база салып турар. Ындыг дугуржулганың ачызында бот-бодун билчир чорукка болгаш конфедерацияның тургустунарынга баштайгы белеткелдер чорутгунган турар ийик.

Совет Эвилели-биле болгаш акы-дуңма өске-даа чурттар-биле сырый кады ажылдажылга, тайбың дээш идепкейлиг демисел — Герман Демократтыг Республиканың күчүзүн улам ынай быжыглаарының үндезини болур. ГСЧП-ниң удуртулгазы-биле бистиң улузувус ырак эвес келир үеде социалистиг ниитилелди тургузарын доозар болгаш коммунизмче орук-биле баар.

Малчыннар чаа бажыңнарда

Совхозтуң Кызыл-Даг салбырында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Үрүле Канданның хойжу бригадазының төвү — Будукта, Моңгуш Канданның бригадазының төвү — Тейлерде төп сүт-бараан фермаларының төптери — Мажалыкта, Ээр-Хавакта, хойжу бригадаларның төптери — Адыр-Мажалыкта, Даштыг-Тейде болгаш ооң-даа өске малчыннар турлагларында 19 аал ишти чурттаар он чурттаалга бажыңнарының тудуу доозулган. Чаа бажыңнарже малчыннар көжүп кирип эгелээн.

Чурттаалга бажыңнары чаңгыс-аай төлевилел ёзугаар кылдынган, шынары эки. Бажың бүрүзү кладовкалыг, херим кажаалыг, бок төгер черлиг болгаш арыгланыр бажыңныг. Малчын турлагларда кудуктар база бар. Я. Базырның удуртканы тудугжу бригада 6 аал ишти чурттаар бажыңнарны, «Тээли» совхозтуң төвүнде сүт заводунуң бажыңын тудуп дооскан, Ээр-Хавак фермазында ийи аал ишти чурттаар бажыңның фундаментизин салган, 200 инекке даш кажааның тудуун кылып эгелээн. Бо бригаданың кежигүннери: Б. Өлчей, С. Сендажы, Х. Седен-оол, Н. Дандар, С. Очур, Сегбе Алыг, Севээн Комбу, Базыр-Сат, С. Бержек олар коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алган.

Х. Сендиниң, чазаныкчы Х. Мижит-Доржунуң бригадазы чурттаалга бажыңнарының тудуун эки шынарлыг кылган. Тудугларда ооң-даа өске бригадалар ажылдап турар. Тудугжулар чаа бажыңнарны тудканы-биле чергелештир, элээн каш эрги чурттаалга бажыңнарын септээн. Ыраккы оъдарларда малчыннарга 12 өгнүң ыяжын совхоз дирекциязы чазадып берген, өглер дериир кидистерни болгаш херекселдерни база хандырган.

А. АДЫГБАЙ.
Барыын-Хемчик район.

Өвүрнүң район библиотеказы хемчээл талазы-биле улуг эвес, номчулга залы чоң-даа болза, ында массалыг ажылдар багай эвес чоруттунуп турар.
Номчукчулар-биле массалыг ажыл болур номчукчулар конференциязын ында доктаамал эрттирип турар.
Көжер библиотекачыгаштар ийи хойжу бригадаларны, бир механизастаттынган комплексилиг бригаданы хандырып турар.
Чаа номнар келирге, оларның даңзызын тургускаш, көскү черге азып турар. Номчукчуларның саны хүн бүрү өзүп турар.
ЧУРУКТА: библиотека эргелекчизи Г. Булатова.
Фото Т. ДОЮНДУПТУУ.

Болдунар-ла хемчегни алыр

Бо чылдың үшкү кварталы төнген. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле Улуг-Хем районда байдал кандыгыл дээш ап көөрге, октябрь 1-ге чедир район күрүнеге эът садарының чыл планын 77,8 хуу күүсеткен. «ҮТКА 25 чылы» совхоз эът дужаарының планын 84,3 хуу күүседип, өскелерни мурнап турар. Ол совхоз октябрьның сөөлгү он хонуунда 1766 центнер эътти киирген.

Эът садар талазы-биле күрүне мурнунга планын «Х Улуг хурал» колхоз чүгле 46,6 хуу күүсеткен болгаш сөөлгү он хонукта чаңгыс центнер-даа эът сатпаан. «Улуг-Хая» совхоз база онза хожудап турар.

Күрүнеге сүт садарының планын район 88,3 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинде сүт садары барык күүсеттинген турган. «Улуг-Хая» совхоз сүт садар планын 99,6 хуу, «Найырал» — 97,5 хуу күүседип, мурнуку одуругда чорун турарлар.

Район күрүнеге дүк садарының планын 83,7 хуу күүсеткен. «Чодураа» колхоз дүк садар планын барык күүседир чедип, өске ажыл-агыйларның мурнаан. Дүк садар талазы-биле «Х Улуг хурал», Жданов аттыг колхозтар хожудап турар.

Ам чыл төнчүзүнге чедир үш ай четпес үе арткан. Районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле ам-даа 5831 центнер эътти, 2999 центнер сүттү, 567 центнер дүктү күрүнеге садар.

В. БЫШТАК-ООЛ.

Ол та кандыг?

РАССКАЗ

Механизаторларның дүштеки чемин чеди ип, чемгерип кааш, Херелмаа вагончугунга кирип келген. Стол кырында чыткан солун ону черле дестүндүрбээн. Ону демин чаа номчаан-даа болза, Херелмаа база катап сегирип ап-тыр. Улуг карактыг, дорт думчуктуг, доозундан карак камгалаар көстүктүг бөргүнүң кырынче тыртып алган оол солунуң бирги арнындан Херелмааже хүлүмзүрүй берген, чиге көрүп орган. Портреттиң адаанда: «...Сураглыг комбайнер Сергей Очур» деп бижээн сөстерни база катап номчаан. «Солунга чуруктарны өңнүг кылдыр парлавайн турары хомуданчыг. Ооң башка Сергейниң чодураа дег кара карактарлыг хүрең-кызыл шырайы дыка-ла чараш көстүр ийик» деп, Херелмаа солунну туда алгаш, бодап олурган.

Сергей, Сергей... Канчап ындыг апарганыл? Кажан чоор? Эрткен чазын хову турлаандан колхоз төвүнче дүне машина кырынга кады олуруп алгаш чорувуста, чоор бе? Ынчаарда харыксыраан кижи куйкынны бергеш, ооң тудуп орган чемоданчыгынга бажым ээптеримге, Очур чемоданчыгажын оскунмушаан, мээн бажымны кээп сегирип алгаш, «уйгузуразыңза, мээн эктимни сыртанып ал, Херел» деп, адымны безин чассыдып адаан чүве эвезийникпе деп бодалдар уругнуң сагыжынга кирип келген.

Шынап-ла Херелмаа ооң бээр-ле чоорту Очурга ынакшып эгелээн. Очур та кандыг? Ону канчап билип алырыл? Кымдан айтырарыл?

Бир катап Очур ажылдап турган уруглар чаны-биле эртип чыткаш, Херелмааже өөрүшкүлүг хүлүмзүрээн. Ол дээрге Херелмааже эвес, а черле ниити уругларже хүлүмзүрээни-даа чадавас... Кым билир боор ону. Ындыг бе дээрге, ооң соонда-даа Херелмааның чүрээн Очур чеже-даа катап хайындырган-на болгай.

Херелмаага Очур кайын ынакшыырыл? Очур дээрге сураглыг комбайнер апарган, улуска-даа мактадып турар, солуннарга-даа бижидип, чуруун безин парладып турар, а Херелмаа дээрге кымыл? Повар безин эвес, чүгле повар дузалакчызы. Бышкан билигниниң аттестады бар-даа болза, тускай мергежээн эртеми чок...

Ооң кады дооскан уругларның чамдызы институтта өөрени берген, а бир чамдызы хоорайда ажылдап турар. Ынчаарга Херелмаа кайнаар-даа чорбаан. Бодунуң төрээн суурунга, алдыннанган ховуларга чедер эки чер кайда-даа чок ышкаш кылдыр аңаа сагындырар. Артында-ла Херелмаа «кымыый»-биле кады чаңгыс бригадада.

. . .

Дүштеки чем шагы ыңырыай чоокшулаан, а чем дажыкчызы Халбан-оол суурже хлебтеп чорупкаш, сураг-ла барган. «Сус чок Халбан-оол өрүк ара терге кырында удуп калчык ирги бе азы суурда хоозун сөзү-биле хөөреп туруп бержик ирги бе?» деп бодал Херелмааны кылыктандырып келген. Черле Халбан-оол бичии-ле саадаан черинге бөргүн арнынче дүй тырткаш, бо-ла ойта дүшкен чыдар, тергеге безин чораар, соганайны бээр, өөдежок амытан болбазыйыкпе.

Херелмаа четтикпейн суурдан кээр орукче карак шылагыже көөрге-даа сураг. Дынзып, оожумнап турар салгын аайы-биле ол-бо чүкте комбайннарның даажы бирде улгадып, бирде бичелеп турганзыг болган. Сергейге чемни озалдап чедире бээрге, эгенчиниң, улус аразынга ооң бир-ле чүве деп баштактаны каапдарын бодап, Херелмаа улам-на шыжыгып көрүп турда, ам-на Халбан-оолдуң барааны көстүп кээп-тир.

Херелмааның сагыжы ам-на оожургаан. Удатпайн тергеге аъш-чемин, аяк-савазын салып алгаш чарупканнар. Алдын-сарыг өңнүг далай ышкаш чалгаан тараа аразында кокпа орук-биле аъттың чоруурунуң үрү-даа аажок. Сактырга, Сергейниң кыдыраш кара карактары-ла тергелиг аъттче салдыкпайн көрүп тургаазыг.

Ол талазында Сергейниң дүүн кестирип турган черинде беш комбайн шуужуп чорун турган.

— Ол талаже тырт, Халбаң — деп, Херелмаа чугаалаарга, оол уйгузураан караа-биле уругнуң арнынче көргеш, багаай хүлүмзүрүп-даа каар.

— Силерниң дужаалыңар ёзугаар...— дээш, Халбан-оол, кыжыра аарак, өлче ээпкен.

Терге кээп тура дүжерге, комбайнерлер моторларын өжүргеш, чемненир дээш оларже базыпканнар. Очур кайы сен деп Херелмаа көргүлээрге, оозу-даа көзүлбес. Очур ында чок боорп-тур ийин мон.

Повар Доланмай угбайның ажыш кылдыр дузаан суук мүнүн Херелмаа комбайнерлерге кудуп, өртентилей берген котлеттерни эпчокеунмушаан каттылап берген. Чем чиксээн кижилер арыннарын дүрүштүргүлезе-даа, чемненип органнар. Ынчалза-даа чамдыктары биче чип чоруй, поварларны чемелеп, божуваан тавактарын ынай иткилегилепкен. Херелмаа эгенгениндеен черже кире бер чазып, улус арныже дорт безин көрбейн, Доланмай угбайның аажы-чаңын бодап орган.

Доланмай угбайның далаш-биле, кайы-хамаанчок чем кылырын көргеш, Херелмаа дыка-ла таарзынмайн турар. Бир катап аңаа дузалажыр дээрге, Херелмааның холун шенээдипкеш, «мен бодум билир мен» дээни дыка хомуданчыг болган. Ынчангаш ол угбай пашсазын кангыраадыр ынай-бээр салгылап, доңнанайны-ла бээр.

Комбайнерлер чемченип турар аразында, Халбан-оол өйталап чыткаш, удуй берип-тир. Херелмаа ону оттуруптарга:

— Чүл? Кайнаар? — деп, мөгүдеп, оттуп кээп-тир.

— Кайнаар деп чүңүл? Сергей Очур сугларны барып чемгергей бис — деп, Херелмаа сагындырган.

— Оо, ындыг ийикпе моң — дээш, ол туруп келгеш, хевинде чыпшынган саваңнарны кактангылаан.

Демги-ле ажыг дустуг, суук мүнүн, өртең котлеттерин сөөрткеш, олче чорупканнар...

. . .

Ооң соонда бир неделя эрткенде, мындыг таварылга болган.

Кежээ апарган турган. Ак-көк дээрде булуттар чалгааран чүве дег, кожуп чоруп турган. Шагзыраан-даа болза, ындазында эрес Сергей Очур хову турлаанга чоргаар базып чорааан.

Вагончук чоогунга Халбан-оол аңаа ужуражы бергеш, ону эргээ-биле будуу имнен алгаш чугаалаан:

— Херелмаа-даа аттыг-ла уруг-дур. Ажыг мүнну, өртең котлеттерни чивейн, поварларга ажынып турар хүнүнде, ол суурже халып чана берген болбас ийикпе. Үш хонукта бажыңындан безин үнмейн, ыглап, муңгарап келген дижир чорду.

— Шынап-ла бе? — дээш, Сергей Очур, ол уругнуң ындыг байдалын билбээн-даа ышкаш, Халбан-оолду хөөредиксээш, айтыра каапкан.

— Шынап, харын. Ооң соонда бригадага ол катап чедип келгеш, «Чемни мен бодум кылып, бодум дажыглап, чемгерейн» — деп, бригадирден дилээн дидир. Доланмай угбай чоруй барган-на болгай. «Сен ам-даа бичии-дир сен, шыдавас сен. Поварга өске хоочун кижи бодап алган мен» деп бригадир хүлээвеске, Херелмаа парторгка чеде берген. Ооң соонда Херелмаа шуут поварлай бергени бо. Ам көрдаан, чем кылыр чери кылаң-тас. Ам сөөлгү хүннерде чип турар чемнер кандыг-дыр? Кижи дылын үзе ызырыпкы дег... Сергей, сен кандыг деп бодай-дыр сен? Чараш-ла уруг аа?!

— Ооң чаражын ам чаа көргениң ол бе? Оо, сени-даа ындай! — деп, Сергей чоргаарланып, хей-аъттыг чугаалап-тыр.

— Ёзулуг-ла уруг-дур. Ону кадай кылып алыксап тур мен. Чүү деп бодаар сен? — деп, Халбан-оол сүме айтырган.

— Чүү че?! Мени-дир. Чүү мындыг чүве эскербес кижи сен, оол — деп, Очурнуң шырайы өскерлип келгеш, Халбан-оолдан ырады базып чорупкан.

Демги Халбан-оолдуң аксы аазады берген, ангадап олуруп каап-тыр эвеспе.

Очурга Херелмаа ынакшый берген. Ынчаарга Очур та кандыг? деп, баштайгы айтырыгның харыызы бо ышкажыл. Аңаа Сергей база-ла ынак.

Б. ХӨВЕНМЕЙ.

Райкүүскомнуң кичээнгейинге

Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү кодээ Советиниң даргазынга багай ажылдаан дээш Н. М. Сивкованы бо чылдың мартта ажылдан дүжүргеш, ооң орнунга киномеханик эш Детериниң соңгаан.

Ол ажылга хөңну чок, чөпшээрел бербейн турда-ла Детериниң соңгуп каан ужурунда марттан апрель төнчүзүнге чедир ажылдап чоруй, шыдавазын-даа, ажыл төлевири-даа эвээш ажыл-дыр дээш кодээ Совет ажылын ол каггаш барган. Ынчангаш май, июнь, июль айларда кодээ Совет барык-ла ээн турган. Кодээ Советтиң секретары Тулуш Дербет-оол база-ла ажылдавас мен дээш ажылын каггаш чоруй барган.

Арыг-Үзүү кодээ Советке хамааржып турар беш суурларның чурттакчылары янзы-бүрү айтырыглар шиитпирледип алыр дээш бергедеп турганы билдингир.

Августуң эгезинде кодээ Советтиң сессиязы күүском даргазы соңгуур айтырыгны чугаалашкан. Улуг-Хем райкүүскомнуң төлээлекчизи эш Дарташтың саналы-биле кодээ Советтиң күүскомунуң даргазынга Н. М. Сивкованы база катап соңгуур айтырыг тургустунган. Чамдык депутаттар удурланып турза-даа, Сивкованы сессия катап соңгуур ужурга таварышкан.

Сессияга эш Сивкова ындаар шаам-биле ажылдаар мен деп аадаашкын кылза-даа, ам херек кырында кодээ Советтиң ажылын шулуудатпайн турар. Эмнелгелер, школалар, культура албан черлериниң ажылынче кодээ Совет кошкак кичээнгей салып турар. Иштии-Хемде эге школаның септелгезин арай боорда багай шынарлыг кылдыр дооскан. Арысканда библиотеканың септелгезин-даа доозулбаан, одаар ыяжы-даа сөөртүнмээн. Ак-Турутда медпунктунуң одаар ыяжы белен эвес. Өөреникчилерни күрүне хандырылгазынга киирер дугайында билдириишкиннерни кодээ Совет чогууру-биле шиитпирлевейн турар. Культура албан черлериниң ажылдакчыларының амыдырал-чуртталгазынче кичээнгей кошкак. Чижээ, Арыскан библиотеказының эргелекчизи Г. Ховалыг частан сентябрьга чедир чурттаар бажың чок ажылдап келген.

Арыг-Үзүү кодээ Советтиң ажылын кичээнгейге ап, шиитпирлиг хемчег алырын Улуг-Хем райкүүскомга саналдап тур бис.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ,
М. МОНГУЛ-ООЛ.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Францияның Компартиязының ТК-зының пленуму

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң чоогунда Иври-Сюрсен хоорайга Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болуvуң ажылын октябрь 5-те эгелээн. Пленумнуң чугаалажыр айтырыгларынга Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң кежигүнү Раймон Гюйонуң «Тайбың болгаш демократия дээш сырый демиселдиң дугайында» илеткели, Компартияның чигине секретарының оралакчызы Вальдек Рошениң делегейниң коммунистиг шимчээшкининде байдалдың дугайында илеткели кирген.

ЧЕРНИ НАЦИОНАЛИЗАСТААР ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ

ГАВАНА. (СЭТА). Хуу кижилерниң эзелелинде турар беш кабальерия (1 кабальерия—13,43 гектарга дең) ажыг черни национализастаар дугайында хоойлуну Кубада парлап үндүрген.

Аграр реформаның дугайында хоойлуну үндүрген үезинден бээр аң бедик бүдүрүкчүлүг болгаш ол черниң өөлери бүдүрүлге болгаш садып алыр планнарны күүседиринге күрүне-биле кады ажылдажылганы чорударынга бүрүн белен чоруун көргүскен черлерни национализаставас эргени аграр реформаның институдунуң президентизинге тывыскан.

Республиканың президентизи Освальдо Дортикос, премьер-министр Фидель Кастро болгаш министрлер кабинединиң өске-даа кежигүннери хоойлуга ат салганнар.

Кыдат удуртукчуларның чарылдырыкчы үүлгедиглери

ПАРИЖ. (СЭТА). Жан Эмиль Видальдың «Кыдат удуртукчулар чарылдырыкчы үүлгедиглерни үүлгедип турар» деп эгелиг чүүлүн «Юманите» солун парлап үндүрген. Олар делегейниң сепаратисчи организацияларын тургузуп турарлар. Синьхуа агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, Пекинде «эртем ажылдакчыларының бүгү-делегей федерациязын» тургусканын чүүлдүң автору сагындырып турар. Бодунуң адынга чоруштур ол чаа организация болза чүгле Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының эртем ажылдакчыларын каттыштырар сорулганы салып турарын Видаль айтып турар.

Авторнуң үргүлчүлеп бижип турары болза, Синьхуа агентилелдиң дыңнадыындан билдинип турары-биле алырга, ам кыдат удуртукчулар студентилерниң делегей эвилели-биле чергелештир Азияның, Африканың болгаш Латин Американың студентилериниң организациязын тургузарын база белеткеп турарлар. Делегейниң студентилериниң делегей эвилели Прагада турар болгаш делегейниң бүгү чурттарының студентилерин каттыштырып турар деп чүве билдингир болгай.

Кыдат удуртукчулар ындыг янзылыг чарылдырыкчы политиканы делегейниң өске-даа организацияларында, ылангыя журналистерниң, профэвилелдериниң организацияларында база чорудуп турар деп Видаль демдеглээн.

Мынчанташ кыдат удуртукчуларның чарылдырыкчы үүлгедиглери ам эң янзы-бүрү адырларда илереп турар дээрзин Видаль бижээн. Бүгү делегейниң профэвилел шимчээшкининден үш диптерниш профэвилел шимчээшкинин болгаш ажылчы чоннарның янзы-бүрү отрядтарын тускайлаарын оралдашпышаан, олар боттарының частырыглыг болгаш айыылдыг үзел-бодалдарын деггеп болгу дег кызымы бөлүглелдерни тургузарын оралдажып турар-лыр.

Бо бүгү болза делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвинин оруунга моондак болуп, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының ажылчын аңгызынга ежээниг күштерге ажыктыг болуп турар. Кыдат удуртукчулар боттарының онза шугумун коммунистиг шимчээшкининиң нийти шугумунга улам ажыы-биле тургузуп, ооң дузазы-биле янзы-бүрү кажарлаашкыннарны дигээрин оралдажып турарлар.

Гондураста тулчуушкуннар

ГАВАНА. (СЭТА). Чагырыкчы шериг хунтазы-биле дужур октаткан президент Рамон Ильед Моралескениң шынчы болуп арткан хамааты гвардиязының отрядтарының аразында Гондурастың найысылалында тулчуушкуннар үш шак дургузунда үргүлчүлээн. Шериг кезектериниң аткылажыышкынын пулемёттар-биле, миномёттар-биле болгаш ужар чүүл-биле деткээн деп. Пренса Латина агентилелдиң корреспондентизи Тегусигальпадан дыңнадып турар.

Бразилияда байдалга хамаарыштыр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чуртта дүшкүүрлүг байдал-биле холбаштыр Жоао Гуларттың чазаа чуртка бүзээлелдиг байдалды 30 хонук хуусаада чарлаарын Бразилияның Национал конгрезинден дилээн дээрзин АП агентилел Рио-де-Жанейродан дыңнадып турар.

Кубок база катап транспортчуларда

«Тувинская правда» солунунуң кубогу дээш түңнел оюн октябрь 4-те пассажирлер АТК-зы биле «Динамо» командаларының аразынга болган.

«Динамонуң» ойнакчылары оюнуң эгезинден эгелээш идепкейлиг бурунгаарлаан турза-даа, чедиишкин чок болган. 20 минута эртип турда транспортчуларның оң талакы халдакчызы Анатолий Родин азыгдан бөмбүкту теверге, Владимир Белостоков камгалакчы хүлээлгезинден чедип келгеш, баштайгы бөмбүктү чараш кирр теп. салымы ажыткан. Оюнуң бирги чартыында кайы-даа командаларның талазынга демисел чидиглелзе-даа, түңнел 1:0 санныг болуп чапсарлаан.

Чапсар соолунде пассажирлер АТК-зының ойнакчылары «Динамо» командазының хаалгазының чанынга демиселди күштелдирип, халдакчы Александр Казаковтуң азыгдан кирр тепкен бөмбүүн «Динамонуң» хаалгачызы Николай Корешников тудуп шыдавайн эрттирипкен. Ынчангаш сан 2:0 апарган.

Динамочулар база-ла удур халдаашкынны күштелдирип, Владимир Бондарев баштайгы бирги бөмбүктү кирр тепкен. Демисел улам-на чидиглении, оюнуң төнчүзүнге чедир «Динамо» командазының ойнакчылары санын деңнештирип алыр дээш элээн-не оралдашкан. Ынчалза-даа оюн 2:1 санныг болуп, транспортчуларның тиилелгези-биле төнген.

«Тувинская правда» солунунуң бут бөмбүүнүң талазы-биле кубогун эрткен чылын чаалап алган пассажирлер АТК-зының командазынга база катап тывыскан.

А. КУМАЯК.

«Алдын күстүң» эстафетазы

Воскресеньеде. «Совет Тываның беш чылы оюн» стадионга хоорайның спорт чөвүлелиниң «Алдын күс» деп шаңналы дээш чиик атлетиканың эстафетазы болган. Маргылдааны ооң киржикчилериниң назы-хар аайы-биле үш бөлүкке чоруткан.

Баштайгы бөлүкке — спорт ниитилелдериниң чыындыы командалары, ийигизинге — он бир чыл школаларының, үшкүзүнге сес чыл школаларының командалары киришкен. Маргылдаа солун болгаш көрүштүг эрткен.

Эстафетаны он бир чыл школаларының өөреникчилериниң чарыжы-биле эгелээн. Аңаа № 2, № 3 база школа-интернаттың өөреникчилери киришкен. Бирги черни № 3 школаның, ийиги черни № 2 школаның, үшкү черни школа-интернаттың өөреникчилери ээлээн.

Сес чыл школаларының эстафетазынга база үш школаларның өөреникчилери киришкен. Бирги черни № 6, ийигизин № 9 школаларның командалары алган, а № 1 школаның командазы маргылдаа үезинде чурум сагываанындан чер ээлевээн.

«Буревестник» биле «Спартак» ниитилелдериниң командаларының аразынга демисел чидиг эрткен. Спартакчылар бирги черни чаалап алза-даа, командазының составынга он бир чыл школаларының эстафета маргылдаазынга киришкен өөреникчини база катап кииргениинден бирги черни «Буревестник» командазы тиилээн деп санаан. Ынчангаш эстафетаның кубогун «Буревестник» командазынга тывыскан.

В. СИЗЕНОВ.

АГААР БОЙДУС

Бөгүн республикага бүлүттагылап каап турар хүн болур, улуг авес чаашкыннар чаар. Хат өй-тавында, чамдык черлерге дыңзыг болур. Агаарның температуразы: республикага—5—10, а Кызылга—7—9 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Күрүнениң 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээшкини

1963 чылдың сентябрь 30-де Ленинград хоорайга болган ойнаашкынның 95-ки тиражының

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Чээшкинниң бүгү он алды разрядтарының аайы-биле серияларның болгаш облигацияларының даараазында номерлеринге ойнаашкыннар таварышкан:

Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле	Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле	Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле
000455	07*)	500	033533	1—50	40	068113	1—50	40
000761	1—50	40	034237	48*)	500	069540	06*)	500
001045	18*)	1000	034830	03*)	500	069819	03*)	1000
001067	1—50	100	034868	11*)	500	069826	21*)	500
001234	30*)	500	035232	1—50	40	071318	21*)	500
001392	1—50	100	035607	30*)	1000	071576	44*)	500
002136	35*)	1000	035685	21*)	500	071793	1—50	100
003701	08*)	2500	036822	1—50	40	071799	1—50	40
004703	1—50	100	037039	1—50	40	072476	49*)	500
004910	10*)	1000	038937	18*)	500	072531	11*)	500
005790	35*)	500	039237	1—50	40	072861	1—50	40
006066	08*)	500	039410	24*)	500	072993	03*)	500
006564	1—50	40	039883	06*)	1000	073564	1—50	40
007247	03*)	500	041190	19*)	500	074197	05*)	500
007428	1—50	40	041377	05*)	1000	074360	45*)	500
008768	1—50	100	041706	1—50	40	074570	09*)	500
009183	1—50	100	041794	01*)	500	074934	1—50	40
010759	07*)	500	042800	45*)	500	074947	21*)	2500
010927	18*)	500	043148	01*)	500	075388	48*)	500
011557	1—50	40	044668	30*)	500	075578	25*)	500
011667	29*)	500	046696	1—50	40	075585	08*)	1000
012328	1—50	40	046758	10*)	500	076299	43*)	5000
013403	10*)	1000	047589	34*)	500	077395	1—50	40
013464	1—50	40	048002	14*)	500	078401	13*)	500
014451	1—50	40	048326	44*)	500	079551	12*)	1000
014922	32*)	500	049255	17*)	500	079806	39*)	500
015467	1—50	40	049329	28*)	500	079833	33*)	500
016246	28*)	500	049454	15*)	500	080242	02*)	1000
018334	1—50	40	050308	29*)	2500	080793	46*)	500
019103	12*)	500	051268	1—50	40	081533	1—50	100
019183	20*)	1000	052853	09*)	500	083241	1—50	40
019209	1—50	100	054157	17*)	1000	084551	16*)	500
019237	1—50	100	054240	1—50	40	086382	1—50	40
019263	1—50	100	055005	26*)	1000	088113	30*)	500
019556	1—50	40	055438	38*)	1000	088997	01*)	500
020146	15*)	2500	055899	12*)	1000	090236	40*)	500
020165	18*)	500	056591	1—50	40	090289	1—50	100
020368	21*)	500	056881	42*)	500	090434	09*)	500
021475	1—50	40	057302	38*)	500	091028	31*)	500
021508	1—50	40	057811	1—50	40	092293	07*)	500
021834	05*)	500	058686	08*)	500	092748	12*)	1000
022139	34*)	500	059844	46*)	1000	092878	1—50	40
022446	50*)	500	060738	39*)	5000	092922	1—50	40
022603	28*)	1000	061510	29*)	500	093511	33*)	2500
024207	1—50	40	061989	45*)	500	094055	47*)	1000
025388	08*)	500	062098	1—50	40	094443	30*)	500
025395	48*)	1000	062781	19*)	1000	094496	27*)	500
025683	1—50	100	063569	42*)	500	094869	1—50	40
025680	49*)	500	063604	1—50	40	095778	1—50	40
026031	1—50	40	063772	1—50	40	096053	30*)	500
027647	41*)	1000	065295	1—50	40	096611	41*)	500
029279	1—50	100	065576	1—50	40	096925	02*)	500
030680	25*)	500	065598	44*)	500	098844	1—50	40
030723	05*)	1000	065822	45*)	500			
030905	39*)	1000	066999	1—50	100	099165	31*)	500
031567	45*)	500	067819	05*)	500	099231	35*)	500
031978	42*)	500	068024	1—50	40	099439	06*)	500

*) Бо серияның облигацияларының оон өске 49 номерлеринге 40—40 рубльдиң ойнаашкыннары таварышкан.

Чээрби рубльдиң облигацияларынга таварышкан ойнаашкыннарны таблицаа айытпан.

Он рубль өртектиг облигацияларга таварышкан ойнаашкыннарның чартык кезиин төлээр.

Ойнаашкынга таварышкан облигацияның бодунда чарлаан өртээн ойнаашкынның түңүнге киириштир санаан.

Бо таблица болза ажаалга кассалары солуннуң даараазында номерин алган соонда доктааттынган чурумну ёзугаар ойнаашкыннарның төлевириниң чорударынга тускай документ болур.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Күрүнениң 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээшкини

1963 чылдың сентябрь 30-де Ленинград хоорайга болган ойнаашкынның 16-гы немелде тиражының

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Чээшкинниң бүгү он алды разрядтарының аайы-биле серияларның болгаш облигацияларының даараазында номерлеринге ойнаашкыннар таварышкан.

Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле	Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле	Серияларның №№	Облигацияларның №№	Ойнаашкынның хемчээли рубль-биле
000367	45*)	1000	034005	1—50	40	066111	1—50	40
000834	30*)	1000	034539	07*)	1000	066934	1—50	40
001729	14*)	1000	035260	1—50	100	067492	03*)	1000
001854	46*)	1000	035958	1—50	40	067823	1—50	100
002073	33*)	1000	036581	1—50	40	067974	10*)	1000
002550	1—50	100	036695	49*)	1000	068063	1—50	40
003072	16*)	1000	036753	1—50	40	069479	30*)	2500
003964	1—50	500	037011	28*)	1000	069580	40*)	1000
005225	31*)	1000	037231	1—50	100	070240	06*)	2500
006206	44*)	2500	037268	1—50	40	071014	1—50	100
006881	14*)	1000	037764	1—50	500	071315	31*)	1000
007151	34*)	1000	038023	1—50	100	071426	1—50	40
008023	1—50	100	039428	24*)	1000	071784	1—50	40
008484	1—50	100	039484	1—50	40	072551	1—50	40
008640	33*)	1000	039491	1—50	100	072831	18*)	1000
009997	1—50	40	039957	1—50	40	073083	33*)	1000
010906	12*)	1000	040078	46*)	2500	073222	1—50	40
010973	1—50	40	040179	1—50	500	073383	34*)	2500
011241	1—50	40	040233	1—50	100	074181	13*)	1000
011623	32*)	1000	040820	05*)	1000	075168	49*)	1000
011655	1—50	500	041689	28*)	1000	075756	47*)	1000
013055	1—50	100	041912	31*)	1000	075905	20*)	1000
014383	1—50	40	042349	1—50	500	076160	47*)	1000
015367	50*)	1000	042827	25*)	1000	076207	26*)	1000
015641	47*)	1000	043112	36*)	2500	076492	46*)	1000
016337	1—50	40	043501	50*)	1000	076798	1—50	40
016601	50*)	1000	044397	37*)	1000	076900	1—50	40
017205	1—50	100	046436	06*	1000	077194	1—50	100
017345	1—50	500	046459	31*)	2500	077791	1—50	40
017607	43*)	2500	046532	45*)	1000	077846	12*)	1000
017690	1—50	40	047036	14*)	1000	078332	1—50	100
018079	1—50	40	047791	05*)	1000	078471	1—50	100
018323	1—50	40	047867	03*)	10000	078938	1—50	100
018552	1—50	100	048071	1—50	40	078968	1—50	500
018895	1—50	40	048169	1—50	40	079515	1—50	40
019479	1—50	100	048266	1—50	40	079549	1—50	100
021037	1—50	500	048303	26*)	2500	080574	1—50	40
021044	20*)	1000	050060	1—50	100	080701	1—50	40
021050	1—50	40	050214	38*)	1000	081203	1—50	100
021308	1—50	100	050374	1—50	40	081225	1—50	40
021377	1—50	40	050694	1—50	500	081384	1—50	100
021848	37*)	2500	051335	41*)	1000	081707	1—50	40
022086	1—50	40	052759	10*)	2500	082526	1—50	40
022100	1—50	40	052872	1—50	100	082645	02*)	1000
022503	50*)	2500	053031	1—50	100	083867	1—50	100
022553	34*)	5000	053110	24*)	1000	085771	1—50	500
022760	09*)	1000	053461	1—50	40	086250	23*)	1000
022795	12*)	1000	053769	1—50	100	086791	1—50	40
022798	1—50	100	053945	1—50	100	086825	1—50	40
023340	1—50	100	054032	36*)	1000	088905	34*)	5000
023680	1—50	100	054253	1—50	500	089300	1—50	40
024070	19*)	2500	054291	1—50	40	090049	1—50	500
024314	41*)	1000	055186	1—50	100	091785	1—50	100
024654	45*)	1000	055211	1—50	40	092340	1—50	500
024972	1—50	100	055394	1—50	40	092450	1—50	100
025001	06*)	1000	056709	27*)	2500	092606	08*)	1000
025267	48*)	5000	056839	1—50	40	092921	07*)	2500
025454	1—50	40	057673	41*)	2500	093121	13*)	1000
025555	1—50	100	058603	12*)	1000	093709	12*)	1000
026149	1—50	100	058914	1—50	40	093870	1—50	40
026906	1—50	500	058987	1—50	40	094035	23*)	1000
026992	20*)	2500	059195	27*)	2500	094190	03*)	1000
027210	18*)	1000	059205	32*)	1000	094314	1—50	100
027621	32*)	1000	059659	48*)	1000	095929	1—50	100
027630	40*)	1000	059722	27*)	1000	096086	1—50	500
027875	1—50	100	060949	30*)	2500	096274	17*)	1000
028613	20*)	1000	061059	14*)	1000	096994	28*)	1000
028640	1—50	40	061387	25*)	1000	097239	14*)	2500
029524	43*)	1000	061610	1—50	100	097280	23*)	1000
029710	45*)	1000	062030	1—50	40	098749	50*)	2500
030352	01*	5000	062171	24*)	1000	099108	02*)	2500
031662	1—50	100	062474	13*)	1000	099128	01*)	2500
031694	1—50	100	062521	1—50	40	099344	04*)	5000
031953	47*)	1000	064260	39*)	2500	099675	1—50	100
033430	1—50	500	064455	1—50	40	099859	1—50	40
033797	05*)	2500	065266	33*)	1000	099913	32*)	1000
033960	1—50	100	066060	1—50	100			

*) Бо серияның облигацияларының оон өске 49 номерлеринге 40—40 рубльдиң ойнаашкыннары таварышкан.

16-гы немелде тиражка таварышкан ойнаашкыннарны № 16 талоннуг облигацияларга төлээр. Он алдыгы немелде тиражка таварышкан ойнаашкыннарны № 16 талон чок облигацияларга төлевес. Ындыг облигацияның бодунда чарлаан өртээн эгидип төлээр.

Чээрби рубльдиң облигацияларынга таварышкан ойнаашкыннарны таблицаа айыткан.

Он рубль өртектиг облигацияларга таварышкан ойнаашкынның чартык кезиин төлээр.

Ойнаашкынга таварышкан облигацияның бодунда чарлаан өртээн ойнаашкынның түңүнге киириштир санаан.

Бо таблица болза ажаалга кассалары солуннуң даараазында номерин алган соонда доктааттынган чурумну ёзугаар ойнаашкыннарның төлевириниң чорударынга тускай документ болур.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Мурнуу Вьетнамга дайынны калбартырынче угланыышкын

АКШ-тың шериг машиназының ийи кол удуртукчулары—камгалал министри Макнамара биле штабтар начальниктериниң комитединиң даргазы генерал Тэйлор чоокта чаа Мурнуу Вьетнамга сес хүннүң сургаалдалыг аян-чоруун кылган. Чуртта байдалды ол черинге баргаш өөренип көрүп, дайын чорудулгаларының чоруп турарын анализтээрин болгаш Мурнуу Вьетнамда Нго Динь Дьем биле шажынчыларның аразында демиселдиң түңнелинде тургустунган чидиг, политиктиг кризисти ажып эртер орукту тывары-биле сүмелерни белеткээрин президент оларга даалган.

Мурнуу Вьетнамда чоннуң калбак бөлүктериниң ортузунда таарзынмас чорук өзүп турар. Патриотчу күштер Нго Динь Дьемниң улуска удур ёзу-чурумунга болгаш ооң америк чагырыкчыларынга удур демиселди идепкейжидип турар. Шажынчыларга, студентилерге болгаш ёзу-чурумуга бүгү удурланыкчыларынга удур өлүрүкчү чорукту кампаниязының эгелээниниң соонда, Нго Динь Дьемниң башкарыкчы бөлүүнүң байдалы улам дорайтаан. Ол бүгү болза чүгле Мурнуу Вьетнамга эвес, харын база бүгү Индо-кыдат чартык ортулукка АКШ-тың агрессчи политиказының чаа буураашкынынга айыылды тургускан.

Мурнуу Вьетнамга чорупт турган үезинде Макнамара биле Тэйлор олар «коммунизмни тыртылдырарының» политиказын үргүлчүлээри-биле кордаа салып турганы Нго Динь Дьемни шуут буураашкындан канчап камгалап ап болурунуң таржызгалыг айтырыын ажылдап турганнар. Боттарының ат-алдарын ышкынган кижилерни чайладып турган. Нго Динь Дьемниң чазаан элээн арыглаары-биле АКШ-тың кылган оралдажыышкыннары чедиишкин чок болган чоруу берге чүүл болган. Нго Динь Дьем АКШ-тың мурнунга бодунуң «ачы-хавыязын» билбишаан, бодунуң халажып болбазын бүзүредип, бодунуң чазааның составынга өскерилгелер киирериңден шуут ойталаан.

Вьетнамның мурнуу чүгүнде дайын чорудулгаларының чорудуушкунунга АКШ шыңгыы дүвүреп турар, чүге дээрге чуртта национал-хосталгалыг шимчээшкинни базар дээр ооң бүгү оралдажыышкыннары күзээн түңнелдерин бербээн. Пентагон Сайгонга тускай шериг командылалын тургускан, «Вьетнамны оожургадырының» планын ажылдап кылган, өске 25.000 американнарны, дыка хөй боо-чепсекти болгаш шериг материалдарын чоруткан; АКШ дайынга болгаш Нго Динь Дьемни деткииринге 2 миллиард ажыг долларны чарыгдаан, ам хүнде-ле бүдүн чартык — ийи миллион долларны чарыгдап турар. Ындыг турбужежок, Мурнуу Вьетнамның херектеринге АКШ-тың шуут шериг холгаарлаашкыны вьетнам улустуң бодунуң национал хамааржыпас чоруу дээш демиселинге күзел-соруун сый шаап шыдаваан. Мурнуу Вьетнамда патриотчу демисел, партизан шимчээшкини улам калбак хемчээлдерге калбарган. Макнамара биле Тэйлор оларның дайын чорудулгаларының дөрт кол районнарынга чоруур үезинде вертолёттарга, шериг самолёттарга болгаш парашютчуларның кезектеринге камгаладып алгаш чоруур ужурга таварышканы база-ла таварыга эвес-тир. Чурттуң чонунуң хөй кезии мөөңнеттинген болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының кол нуруузун бүдүрүп турары Меконг хемниң аксында делгем районда ёзулуг ээлери интервентилер болгаш шаажылакчылар эвес, а Мурнуу Вьетнамның патриотчу күштери болуп турар. Мурнуу Вьетнамның өске-даа дыка хөй районнарында байдал база-ла ындыг болуп турар.

Макнамара биле Тэйлор оларның Мурнуу Вьетнамче аян-чоруунуң сорулгазын үнелеп көрбүшаан, Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң сурагдыг тайылбырлакчызы Хайтауэрниң айтып турары болза, олар «Вьетнамда АКШ-тың хемчеглериниң чедиишкининиң перспективаларының дугайында» сүмелерни президент Кеннедиге киирер болгаш «тиилелгеге идеглелдерни ковудедиринге эргежок чугула хемчеглерни саналдаар» ужурлуг турган.

Президент Кеннедиге киирген чажыт илеткелге үндезилээш «Мурнуу Вьетнамга АКШ-тың политиказын тодараткан» дээрзин Ак бажың октябрь 2-де чарлаан. Ак бажыңның медегелинде херектиң ужурун мынчаар чугаалап турар: Мурнуу Вьетнамда чарлаваан дайынны АКШ эң калбак хемчээлдерге чорудар деп турар. Каттышкан Штаттар «Вьетконгтуң тура халыкчы шимчээшкинин (ылавылаарга, улусчу күштерни) аргалыг-ла болза доораан базарын» оралдажып турар деп ол документиле айтып турар. Ак бажыңның оон ынай медеглеп турары: «АКШ-тың шериг күжениишкиннерин болгаш ооң шериг күчүзүн тура халыкчы шимчээшкинни баскыжеге чедир азы Мурнуу Вьетнамның чазааның национал айыыл чок чоруунуң күштери ол шимчээшкинни базар шаа чок турар байдалда октаар апаар».

Мурнуу Вьетнамга интервенцияны үргүлчүлээринче, аңаа дайынны калбартырынче болгаш индий-кыдат чартык ортулукка байдалды чидиглендиреринче Вашингтоннуң угланыышкыны тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилерниң килеңнээшкинин болгаш буруу шавыышкынын болдурары чигзиниг чок.

И. ХРАМОВ.

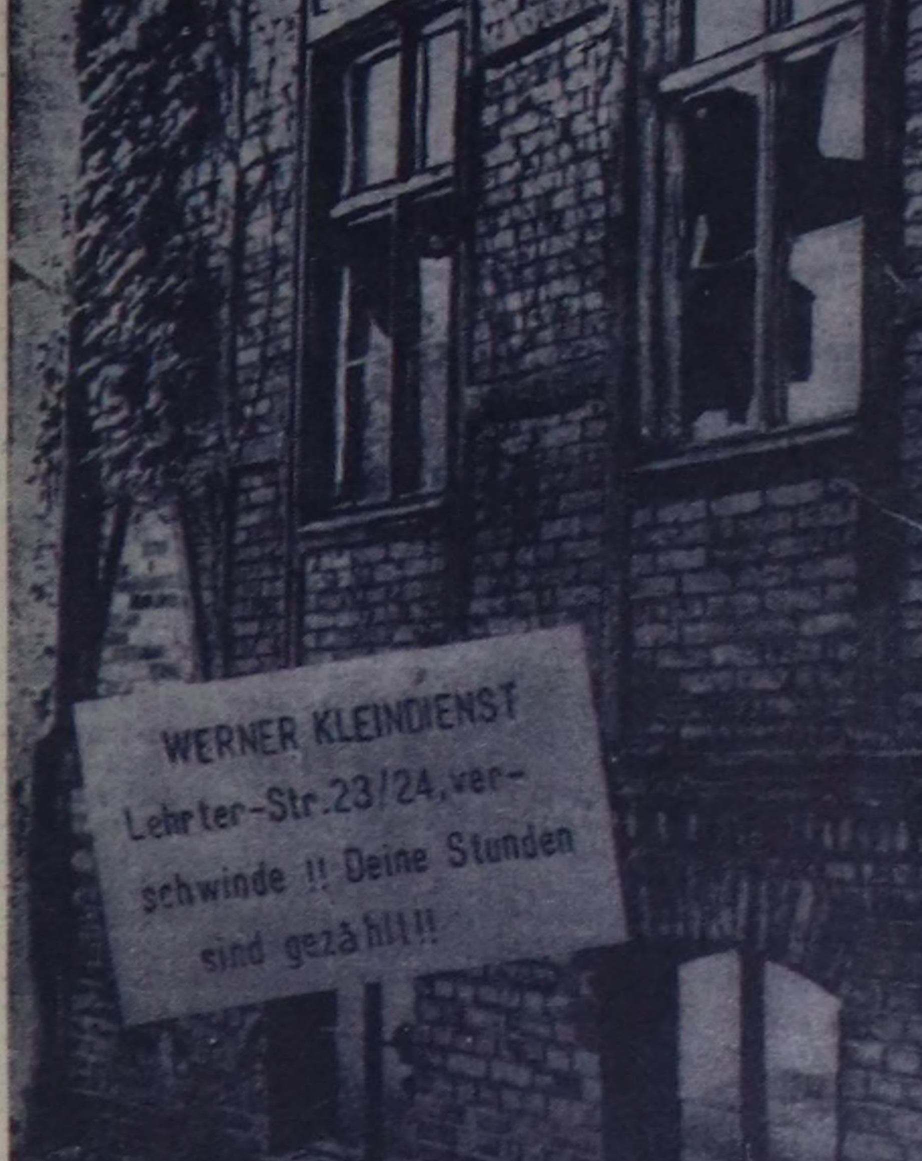

БАРЫЫН БЕРЛИНДЕ чонга таарымча чок болгаш айыылдыг байдал кептерээн. Ында эрге-чагыргаларның өмээржилгези-биле фашисчи идегеттер депшилгелиг ажылдакчыларга удур өлүрүкчү үүлгедиглерни үүлгедип турарлар.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Барыын Берлинде бир организациязының секретары Вернер Кляйндинсттиң бажыңынче шургуп кирерин оралдашкан дээрбечилерниң халдааның соонда ол бажыңны бо чурукта көргүскен: Квартирага ооң кадайы болгаш уруглары олурган. Ээрик беш идегеттер барык бүдүн чартык шак дургузунда кара туразында аажылап, бажыңның соңгаларынче болгаш ээжинче даштарны октап турганнар. Ооң амызынга халдаашкынны белеткеп турган дугайы ийи неделяның мурнунда-ла билдине берген турзажок, полиция аңаа келбээн. Кляйндинсттиге удур кара туразында аажылаарын кыжанган чүүлдерни бижээн хуудустарны бажыңның чанынга октаан (чурукта).

Фото АДН—СЭТА-ның.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Балтиканың депутаты» 10, 12 шактарда. «Румянцевтиң херээ» 2, 4 шактарда. «Дээрги башкы Ганнибал» 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чагаа болбас» 11.15, 1.15, 5.15, 9.15 шактарда, «Чеди салгынга» 3.15, 7.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эң-не озал поезд» 2.30. 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол ынчаар эгелээн» 3.15, 7.15 шактарда. «Машенька» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу. бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харысаалгалыг секретарьның 23 — 35. көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64. чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн баргаза 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01385. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 10 ЧЕТВЕРГ № 241 (5645).

Өртээ 2 көп.

Тиилелге-биле, ак-довуракчылар!

Одалгага ажылдаар электростанцияның үлетпүр тогун бээриңге белениң шенеп, бирги турбогенераторну шенеп шимчеткени-биле бүдүрүлгечи тиилелгезинге байыр чедирип, СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Тыва даг-дүгү» тудугунуң ажылчыннарынга, инженерлеринге, техниктеринге, Ак-Довурактың бүгү хөй-ниитизинге дүүн байырлыг телеграмма чорутканнар.

Чедип алган чедиишкинниңге доктаавайн, күш-ажылчы күжениишкининиң дыңзыдып, ажылчын, инженер болгаш техник бүрүзүнүң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидерин, ТЭС-тиң ийиги ээлчээн, фабриканың бирги ээлчээн дерип тургузарын болгаш даг-дүгү комбинаттың бүгү объектилерин ажыглалга кийрерин чазактың доктааткан хуусаазында доозар сорулга-биле социалистиг чарышты улам калбартырын тудугжуларның коллективинге сүмелээн.

Тудугнуң шынарын бедидеринче болгаш ооң бот-үнезин чиигедиринче, тудуг материалдарын камналгалыг чарыгдаарынче, күш-ажылга болгаш амыдыралга эң шыңгыы сагылга-чурумну тударынче, прогулдаарының болгаш амораалдыг үүлгедиглер кылырының бужар фактыларын ажыдыралдан тура казып каарының эргежок чугулазынче, даг-дүгү комбинатты—бүгү-эвилелдиң үлетпүрүнүң Тывада ол бирги бүдүрүлгезиниң тудуун чедиишкинниг-биле доозары дээш демиселче бүгү күжениишкиннерни мобилизастаарынче тудугжуларның бүгү коллективиниң коммунистериниң, комсомолчуларының, профэвилел кежигүннериниң болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуунуң бүгү ажылчы чоннарының онза кичээнгейин салырын партияның обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели кыйгырган.

Комбинаттың чуртка берип эгелей берген силерниң бүдүрүлгениң продукциязы улус ажыл-агыйынга үнелеп четпес ужур-дузалыг дээрзин утпаңар, эргим эштер, ак-довуракчылар—деп, байырлыг чагаада чугаалаан. Бүгү-эвилелдиң онза чугула шалыпчы комсомолчу тудуунуң коллективинге күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели күзээннер.

ХОВУНУҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНДЕ

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

Дүжүттү бедидип, тараа бүдүрерин көвүдедириниң чугула курлавырларының бирээзи—эки шынарлыг андарып белеткээн аңгыс болур. Аңгыс андарылгазынче чыл бүрүде кичээнгейни салып турар ажыл-агыйлар кандыг-даа чылын чаагай дүжүттү өстүрүп ап турар. Чижээ, бо чылдың байдалында безин Каа-Хем районнуң «Тиилелге», Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» көдээ ажыл-агый артельдери багай эвес дүжүттү өстүрүп ап, күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, республикага патриотчу эгелээшкинни кыйгыннар. «Тиилелге» колхоз хүлээлгезин ам күүсеткен.

Бо колхозтар аңгыс андарылгазын бо чылын база эки организастап турарлар. Чижээ, «Тиилелге» колхоз 5000 гектар хире аңгысты андарган болгаш ам-даа уламчылап турар. Колхозтуң агроному эш А. Глазырин аңгыс андарылгазының темпизин дүргедетпишаан, ооң шынарынче улуг кичээнгейни салып, илиирткээшкинни чорудуп, каток-биле хөрзүнү дескилей бастыртып турар.

Каа-Хем районнуң өске ажыл-агыйларында байдал моон сыр өске болуп турар. Ленин аттыг колхозта аңгыс андарылгазы чүгле оожум чоруп турар эвес, харын шынары база баксырап, андарган черлер ооргалыг, кыдыглары дески эвес болуп турар. «Кызыл тук» колхозта тракторларны четче ажыглавайн турарындан ажылдың темпизи кончуг оожум. «Совет Тыва» колхозту (агроному эш Даваалай) ап көөрге, аңгыс андарылгазын ёзу барымдаалаан чүве ышкаш кылдыр чорудуп турар. Ында саваңның бүрүн ажаап албаан шөлдерни илиирткээшкин болгаш каток чокка андарып турар. Тракторлар бүрүн ажыглаттынмайн, чамдыктары анаа хүнзээр таварылгалар бар.

Республикага 296 муң гектар ажыг аңгысты келир чылдың тарылгазынга белеткээр ужурлуг бис. Ам үеде оон чүгле 40 ажыг хуузу белеткеттинген. Чамдык районнарда байдал моон-даа дора. Тараа ажаап алыышкынын дооскан Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары ам чуну манап турары билдинмес. Ол районда аңгыс андарылгазының планы 40 хуу безин четпээн.

Республиканың улуг тараалан районну болур Таңдыда күскү аңгыс андарылгазының планы октябрь 5-ке чедир чүгле 34,4 хуу күүсеттинген болгаш сөөлгү үеде темп улам оожумнаан. Ол районда дуржулга станциязы аңгыс андарар планын чүгле 27,8 хуу, «Элегес» совхоз — 29,8 хуу күүсеткен. Оларда ажаап алдынган шөлдерде саваң бөлерин организаставаан чорук аңгыс андарылгазынга улуг шаптык болуп турар. Ол ышкаш «Тиилелге», «Межегей», «Сукпак», «Тес-Хем», «Тыва» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда бо чугула ажыл кончуг оожум болгаш шынары кулу чоруп турар.

Эки шынарлыг андарып белеткээн аңгыс хөрзүнге өл-шыкты мөөннеп сиңирери-биле кады часкы хову ажылдарының хуусааларын кызырар, тарылга мурнунуң илиирткээшкинин болгаш өске-даа ажылдарын дыка чиигедир. Ынчангаш күзүн белеткээн аңгыс келир чылдың дүжүдү ол-дур.

Ам чер доңарынга чедир каш санныг хонуктар арткан. Республиканың тараажыларының, механизаторларының бо хүннерде эң күжениишкинниг ажылы — чамдык ажыл-агыйларда арткан тарааларны чаңгыс сыпка чедир бүрүн ажаап алыры, күрүнеге тараа садар хүлээлгени күүседирин болгаш үрезин уруушкунун доозары, аңгыс андарылгазының планын күүседири болур. «Комбайн шөлден чайлаарга — андазыннаар» деп негелдени хоойлу кылдыр күүседир херек. Аңгыс андарылгазының планын күүседири-биле бүгү ажыл-агыйларга шалыпчы он хонукту чарлаза чогуур.

Келир чылдың дүжүдүнге бо чугула белеткели чедиишкинниг шиитпирлээрде хамыктың мурнунда шөлдерде бүгү саванны болуп алырын организастаар херек. Ажыглаттынып-ла болур тракторларны аңгыс андарылгазынче бо хүннерде бүрүн мобилизастап, оларны хүн-хүн иштинде үзүктел чок, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдадыр болза ам эки түңнел чедип алдынар. Тракторларны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар төлээде, оларның ажылдап турган черлеринге кывар-чаар материалдарны чедирерин организастаза чогуур.

Аңгыс андарылгазынга бир кол чүве ажылдың шынары болур. Колхозтарның, совхозтарның болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң агрономнары, хову бригадаларының бригадирлери база учётчиктер темпини дүргедедири-биле кады ажылдың шынарынче кичээнгейни салып, андарган чер бүрүзүн тараазын ажаап алган шөл-биле бир дөмей хүлээп алыр болза чогуур. Мурнакчы ажыл-агыйларның кылып турары ышкаш, аңгысты андарарда илиирткээшкинни, хөрзүннү каток-биле дескилей бастырарын катай-хаара чорудары чугула. Былыра андарар, ооргалаар, шөлдерниң уштарын дескилевес чорукту болдурбас.

Бо чугула ажылга хаара туттунган механизаторларның аразынга социалистиг чарышты калбартып, оон мурнакчыларын хүн бүрү илередири чугула. Ылангыя ажылдап кылырының нормаларын эки шынарлыг болгаш ажыр күүседип турар механизаторларны материал талазы-биле деткиир хемчегни алза чогуур.

Келир чылдың тарылгазының планын ажыр күүседири, бедик дүжүттү өстүрүп алыры дээш бо харысалгалыг ажылды ам доктаай берген чылыг хүннерде күүседиринче чер болганга ёзулуг дайынчы демиселди чорудар херек. Чеди чылдың алдыгы чылының дүжүдүнүң эрге-ажыы ону бистен негеп турар! Аңгыс андарылгазының планын күүседири Улуг Октябрьның 46 чыл оюнун байырлалынга бистиң күш-ажылчы белээвис болур.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнун байырлалы чоокшулап орар. Көдээниң ажыл-ишчилери ол чугула болуушкунну төлептиг белектер-биле уткуурун оралдажып турар. Олар тараа кезиидезин чер болганга доозар, келир чылдың дүжүдүнге болдунар шаа-биле хөй хөрзүнү, шынарлыг үрезиннерни белеткээр дээш күжениишкиннерин угландырып турар. Октябрь 9-ка чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 3 миллион 230 муң пуд эки шынарлыг тараа чедиртинген. Ынчалзажок колхозтарда болгаш совхозтарда тараа белеткелдериниң планы ниитизи-биле аажок багай күүсеттинип турар. Чижээ, дүүн күрүне шыгжамырынче чүгле 738 тонна тараа чудуртунген. Таңдычылар тараа чудуруп чорударының темпилин дыка кудулаткан. Ынчаарга Каа-Хемниң ажыл-ишчилери чүгле 99 тонна тарааны чудуруп чоруткан.

Күрүнеге тараа садарын көвүдедип болур арга бисте бар бе? Ийе, бар. Чижээ, «Тиилелге» совхозтуң шаңнарында 500 хире, дуржулга станциязының шаңнарында муң ажыг тонна белен тараа бар. Ындыг болза-даа автомашиналар чедишпезиниң база Кызылдың бирги, ийиги, үшкү автотранспорт конторалары машиналары багай ажылдап турарының уржуу-биле чер-черде тарааны белеткел черлеринче сөөртүр саадап турар. Ынчангаш тараа изип үрелир болур хире айыыл тургустунуп турар.

Автомашиналарны септээринче дүрген хемчег ап, чогуур санныг машиналарны быжыглаан ажыл-агыйларже чорудар ужурлуг силер эштер, Громов, Зубкова болгаш Кингин. Ону күрүнениң эрге-ажыктары негеп турар. Оон аңгыда Тываның колхозтарының болгаш совхозтарының хову ажылдакчыларының база механизаторларының өстүргени килограмм тараа бүрүзүн камгалаар дугайында сагыш салыр херек.

Тараа кезиидезин чүгле дүрген доозар эвес, харын күскү чер андарары, үрезин уралы болгаш арыглаары ышкаш ындыг ажылдарны организастыг чорударынче мурнакчыларның үлегер-чижээ кыйгырып турар. Ону кылырының бүгү аргалары бисте бар. Оларны шын ажыглаар херек.

Ынчалзажок аңгыс андарылгазының чавыс темпилиниң база катап демдеглээр апаар-дыр. Бо кааң хүннерде партия комитеттери, колхоз-совхозтарның бүдүрүлге эргелелдери, ажыл-агыйларның удуртукчулары бүгү-ле хостуг техниканы хөрзүн белеткээр ажылга тургузар ужурлуг. Оон-биле кады механизатор бүрүзү бүдүрер ажылдың ээлчег нормаларын күүседип турарын, оларның ажылының шынарын контрольдаарын күштелдирери чугула. Ол ышкаш материалдыг сонуургалдың хемчеглерин ажыглаар болгаш аңаа үнелээшкин ажыл-агый бүрүзү аңгыс андарылгазының планын чоокку хүннерде күүседир ужурлуг.

Комбайнер

«Чижек-норма күүседирде,
Чылдың-даа чок, олут-даа чок...» дижип, кур черде «Тиилелге» совхозтуң комбайнери Ондар Оттуг-оолдуң дугайында ында аныяктарның ырлажып турары таварылга эвес. Ол ам хову корабльин совхозтуң ховуларында 6 чыл уламчылап башкарып турар. Дүжүт ажаап алыышкыны-даа келирле, Оттуг-оолдуң комбайнындан Кызыл тук кезээде ыравас, улуг-нормазын күүседип, мактал дарны ап турар. Бо күскү сезонда ол база-ла мурнакчыларның аразындан үнмээн. Бодунуң ажылдап турары совхозтуң 6-гы хову бригадазынга хүнде 11 га үлүүн үргүлчү 14—15 га чедирип келген. Мурнакчы механизатор бо хүннерге чедир 400 га черниң тараазын кестирип, 270 тонна тарааны ажаап алган. Ам Кызыл тук база-ла ооң комбайнында кинскип чоруур.

Тараа кестирилгези совхозта доостур чоокшулаан, а Ондар Оттуг-оол ам-даа 90 га черниң тараазын чедирип чок ажаап алыр сорулганы салган.

Ол дээрге, совхозтуң үлегерлиг механизатору болурундан аңгыда, башкы хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип келген. Сезон-даа доостур—Ондар бодунуң өөрүн өөредип кириптер. Дуржулгалыг комбайнер эрткен чылын 30 комбайнерлерни, 20 трактористерни өөреткен, олар ам совхозтуң бо чылгы дүжүдүн ажаап алырынга киржип турар. Ооң өөреникчилеринден хүн нормазын чедиишкинниг күүседип, мурнакчыларның одуруунда санадып, өөредип каан башкызының үлегерин эдерип, арга-дуржулгазын ажыглап турарлар база бар.

Ондар Оттуг-оол—алдарлыг чеди чылдың бешки кузунунуң маадырларының бирээзи.

Тере-Хөлден медээ

Тес-Хем районнуң ыраккы «Тере-Хөл» колхозунуң аңчыларының мурнунда күрүнеге өлүк белеткээр талазы-биле чугула сорулга салдынган. Бүгү районнуң аңчылары 65,2 муң рубльдиң аң-өлүүн белеткээри көрдүнген турда, оон 42,5 муң рубльдин азы 65,2 хуузу оларның үлүүнге онаажып турар.

Тере-хөлчүлер үстүнде улуг сорулганы күүседир дээш бо хүннерде хынамчалыг белеткенип турарлар. Октябрь 5-те болуп эрткен слёдунга сезон дургузунда 20 муң диинни, 650 киштн болгаш өңнүг өлүк чүүлүнүң өске-даа дыка хөй аңнарып белеткээр хүлээлгени аңчыларның алганын колхоз даргазы эш С. Севен радио дамчыштыр дыңнаткан.

Колхозтуң баштаар чери баштайгы шинчилел ажылын организастааш, бодунуң девискээринде тайгаларның түс-түс участоктарында диинниң болгаш өске-даа өлүк аңнарның бар черлерин илередип алган. Тайгаларда аңчыларның доктаар черлеринде бажыңнарны септеп дерип, оруктарны аштаар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган.

Ам колхозчулардан эң ырак тайгаларже 53 кижи чарыдарлыг, 53 кижи аъттарлыг аңнап үнери-биле 3—5 кижи составтыг түс-түс бригадаа үстүп алганнар. Колхоз төвүнүң чоок кавызындан аңнаар аңчыларның 45 кижи составтыг отряды база тургустунган. Ынчангаш ол колхоз бо чылын аңнаашкынче 140 кижини чорудар планныг турган, херек кырында 150 ажыг аңчыларны аъткарарынга белеткеп алган.

Аңчыларның ок-чемээ, күш-хүнезини бүрүн белеткеттинген. Диинниң болгаш өске-даа аңнарның кештерин соңп, кадырарының аргаларын колхозчу аңчыларга, ылангыя аныяктарга өөредир ажыл база чоруттунган.

Боттарының түс-түс онаалгылыг аңнаар участоктарынче бо айның 15—20 хүннеринде аъттаныр үнер дээш, тере-хөлчүлер ам четтикпейн манап турарлар.

Каа-Хем районнуң „Тиилелге" колхозунуң даргазы эш Д. ЗАЙЦЕВКЕ Партбюро секретары эш М. ДОЛГОВКА Кол агроном эш А. ГЛАЗЫРИНГЕ Инженер-механик эш Г. САВИНГЕ

Дүжүт ажаап алыышкынын чедиишкинниг дооскаңы-биле, күрүнеге тараа садарының планын күүседир, силос салыр, 1964 чылдың дүжүдүнге аңгыс андарар талазы-биле улуг ажылдарны организастааны-биле «Тиилелге» колхозтуң эр, херээжен колхозчуларынга, тускай эртемниглеринге, бүгү хөй-ниитизинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур.

Сүт болгаш эът планын хуусаа бетинде күүседир, аңгыс андарарының темпизин күштелдирер, малды кышка бүгү талалыг белеткээр, малчыннарга эргежок чугула амыдырал болгаш культура байдалдарын тургузар дугайында колхозтуң инициативазын партия обкому болгаш Министрлер Чөвүлели деткип тур.

«Тиилелге» колхозтуң баштаар чери, партия организациязы, комсомолчулары болгаш тускай эртемниглери ниити чаагай чорук дээш сагыш салыышкынның харысалгазын медереп билбишаан, боттарының тараа курлавырларын база катап ажыл-агыйжы ёзу-биле санап көргеш, Төрээн чурттуң шыгжамырынга урар немелде тарааны тып шыдаар деп СЭКП Тыва обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели идегеп тур. Ильинкачылар, мурнунда хөй удаа кылып турганы ышкаш, бо удаада база-ла күрүнениң эрге-ажыын чүден-даа бедик тургузуп турар ажыл-агыйларның хүрээлеңинге кирер дээрзинге чигзиниг чок.

Колхозту организас-ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынга, партияның XXII съездизиниң төөгүлүг директиваларын, эш Хрущевтуң айтыышкыннарын боттандырарынга чаа-чаа кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алырыңарны эргим эштер, ильинкачылар, силерге күзеп тур бис.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң ажыл-ишчилери күрүнеге 213.500 пуд тараа садар планын октябрь 6-да күүсеткенин илеткеп тур. Октябрь 8-те Төрээн чурттуң шыгжамырынга 240.000 пуд, оон иштинде 12.230 пуд сорттуг тараа урдунган. Күрүнеге сүт садарының чыл планы 93 хуу, силос салыышкынының планы 107 хуу күүсеттинген болгаш келир чылдың тарылгазынга 5000 га аңгыс андартынган. Аңгыс андарылгазы уламчылап турар.

Оон-биле кады саваң бөлүүшкүнү, үрезин уруушкуну, мал кыштагладыышкынынга белеткел чоруп турар. Бодувустуң аргаларывысты санап көргеш, сүт садарының чыл планын октябрь 25-те, эътти — декабрь 1-де күүседирин болгаш пландан ажыр 30 тонна сүттү садарын хүлээнип тур бис.

Колхоз даргазы Д. ЗАЙЦЕВ.
Партбюро секретары М. ДОЛГОВ.
Кол агроном А. ГЛАЗЫРИН.
Инженер-механик Г. САВИН.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Чурттуң улуг байырлалдарын, ооң амыдыралында чугула болуушкуннарны күш-ажылчы белектер-биле уткууру бистиң совет кижилерниң чаагай чаңчылы апарган.

Ооң тодаргай чижектерин «Коммунтудугнуң» септелге-тудуг эргелелиниң участок, цех, бригада бүрүзүнүң ажыл-ишчи амыдыралындан өөрүшкү-биле көрүп болур.

Совет эрге-чагырганың 46 чыл оюнун байырлалынга төлептиг уткуражыр дээш чарышты эгелекчизи болган Кызылдың эът комбинадының коллективиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының патриотчу кыйгырыын изиг-биле деткивишаан, коммуналчы септекчилер, тудугжулар, монтажниктер күш-ажылчы бедик көргүзүглерни базым санында, шак бүрүзүнде чедип ап турар.

Бо хөй кижилиг коллектив сентябрь айның септелге-тудуг ажылдарының планын бүгү кол көргүзүглер талазы-биле 110 хуу, а эрткен тос айларының—102,3 хуу кылдыр күүсеткен.

Республиканың барык бүгү районнарының төптеринде «Коммунтудугнуң» септелге-тудуг эргелелиниң мастер участоктары ажылдап, оларның чамдыктары байырлал мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнге база эки түңнелдерни чедип ап турар. Чижээ, Сарыг-Сепниң мастер участоктуң (мастери эш Шипилин) чыл планын хуусаа бетинде, октябрь бирге чедир, 114 хуу күүсеткен. Бо участоктуң бүдүрген септелге-тудуг ажылдарын тускай эртемниг кижилер эки шынарлыг кылдыр үнелеп турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин бистиң чуртувуска эгелээн бээр удаваас беш чыл болур. Бистиң үевистиң ол кайгамчыктыг шимчээшкининиң миллион киржикчилериниң бирээзи Ирина Иванова ам «Коммунтудугда» станокчу херээженнерниң коммунистиг күш-ажыл бригадазын каш-даа чыл удай удуртуп, эң-не тергиин бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Бо бригаданың бүдүрүлге көргүзүү—ай санында-ла 150 хуу!

Найыралдыг, ажыл-ишке бердинген бо бригаданың кежигүннери — Мильда Рац, Полина Андреева, Мария Барсукова — боттарының кедилиг келир үезин, аас-кежиктиг амыдырал-чуртталгазын тургузукчу ажыл-ишке кылдыр ылап билген кижилер-дир.

— Боттарывыстың чеди чыл планывысты 1962 чылда-ла чедиишкиниң күүсеткен болгаш 1965 чылдың төнчүзүнге чедир ийи чеди чылдың планын күүседир сорулгалыг ажылдап турар бис, ынчангаш ол-даа сорулгавысты алдарлыы-биле күүседип шыдаарывыстың бүгү магадылалы бар — деп, орлан шовва бригадир кыс Ирина Ивановна биске долу бүзүрел-биле өөрүшкүлүг чугаалаан.

Эргелелиң чаазынга мастерскаязынга Никифор Степанович Монахов 1956 чылдан бээр ажылдап келген. Бо дээрге бешки разрядтың хоочун чазаныкчызы-дыр. Никифор Степанович бедүүн рамалардан эгелээш, бажың иштиниң бүгү-ле нарын херекселдеринге чедир, бүгү-ле чүүлдерни кылып билир, уран-шевер холдуг кижи кылдыр, бүдүрүлгеде чүгле ынчалдыр билдинер.

Никифор Степановичиниң оглу — Виктор Монахов 1958 чылда шериг албанындан халажып келген хүнүнден эгелээш-ле, адазының соон салгап, изин истеп, ооң-биле кожа ажылдап кирипкен. Виктор, адазы-биле бир дөмей, база-ла бешки разрядтың тергиин шевер даан чазаныкчызы болу берген. Адашкыларның дугайын мастерскаяда улуг хүндүткел болгаш мактал-биле чугаалаар. Олар бүдүрүлге онаалгазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Ниитиниң ажыл-херээнге шыдаарла салыышкынын кийрер деп чаагай күзелди удуртулга болдурган хоочун бүдүрүлгечи Никифор Степанович Монахов 1960 чылда профэвилел комитединиң өрүк бижии-биле акы-дуңма Чехословакияга барып, дыштанылга бажыңынга дыштанып чораан болду. Күш-ажыл кижини алдаржыдар дээрзиниң база бир бадыткалы ол-дур!

«Коммунтудугнуң» септелге-тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче улуг кичээнгейни салып, механизмнерни чөп ажыглап, эрткен кварталда бир ажылчынга-ла онаалтыр ажылдап кылыышкынның нормазын 140 ажыг хуу кылдыр күүсеткен. Ооң түңнелинде септелге-тудуг, монтаж ажылдарының бо чылга бердинген программазы ам безин 90 ажыг хуу боттанган.

Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур чарыш улам-на калбарып, эки үре-түңнелдерин берип турар. Федор Печериниң комплекстиг бригадазы болгаш Хамид Исхаковтуң монтажниктер бригадазы эмнелге, уруглар болгаш амыдырал-чуртталга хандырылгазының черлериниң септелге ажылдарын шалыпкын болгаш бедик шынарлыг чорудуп, администрация чериниң мактал болгаш шаңналын чедип алган.

Коммунизмниң тургузукчузу — совет кижиниң чаагай амыдырал-чуртталгазының дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң хүн бүрү сагыш салыышкынынга харыы кылдыр коммуналчы септекчи-тудугжулар, монтажниктер бүдүрүлгениң чыл планын хуусаа бетинде күүседир, байырлалга күш-ажылчы белектерни сеткээр дээш социалистиг чарыштың тугун бо хүннерде улам-на бедик тудуп турарлар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чуруктарда: үстүнде — станокчуларның коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери (солагай таладан оң талаже)—М. Рац, П. Андреева, М. Барсукова, И. Иванова (бригадир); адаанда чурукта — мурнакчы чазаныкчы Н. Монахов.

Фотолар С. Феоктистовтуу.

Уганданың улузунга байыр чедириишкиннери

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Уганданың премьер-министри Аполло Милтон Оботка байырлыг телеграмма чорутк аш, Уганданың хамаарышпас чорууң чарлааныңдан бээр бир чыл болган оюн таварыштыр Уганданың улузунга болгаш чазаанга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Эрткен чылдың дургузунда Совет Эвилели биле Уганданың аразынга найыралдыг харылзаалар болгаш бот-бодун билчир чорук тургустунган деп, телеграммада онзалап демдеглеп турар. Ол харылзаалар моон соңгаар-даа ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга хөгжүүр апаар дээрзинге быжыг бүзүрелин Совет чазактың баштыңы илереткен.

• • •

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Уганданың президентизинге телеграмма чорутк ан. Күрүнениң дээди албан-дужаалынга чедиишкиннерлиг болурун президентиге, а Уганданың улузунга — депшилгени болгаш чаагай чорукту ол күзээн.

(СЭТА).

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). БЭДЧ-ниң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының үнүштер камгалаар талазы-биле ажылчын бөлүүнүң 4-кү хуралы октябрь 8-те Будапештте ажыттынган. МТИ агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, чөвүлел хуралдың кол темазы үнүштерни камгалаар херекселдерниң делегей шинчилелдериниң талазы-биле 1962 чылда чедип алдынган түңнелдерин үнелеп көөрү болур.

Совет улустарның найыралдыг өг-бүлезинде

Совет Тываның ажылчы чоннары бодунуң республиказының төөгүзүнде чугула улуг-дугаар болуушкуннарның бо хүннерде демдеглеп турар. Тыва Арат Республиканы Совет Эвилелиниң составынга хүлээп алыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1944 чылдың октябрь 11-де чарлык үндүргенден бээр даарта 19 чыл болур. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хуралдарынга РСФСР-ниң автономнуг областы кылдыр Тываның эки-тура-биле киртени тыва улуска эң өөрүшкүлүг хүн болган. Ол хүннен эгелээш, Тыва акы-дунма совет улустарның найыралдыг өг-бүлезиниң деңээргелиг кежигүнү апарган.

Иштикинниң дарлакчыларынга болгаш даштыкының эжелекчилеринге чүс-чүс чылдарда кулданырын келген тыва араттар аас-кежиктиг, хостуг амыдырал дээш удаа-дараа тура халышкынче көдүрлүп, үр үениң дургузунда демисежип чораан. Чүгле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының түңнелинде, Владимир Ильич Ленин удурткан большевик партияның дузаламчызының ачызында Тываның арат чоннары 1921 чылдың национал-хосталгалыг революциязын өөскүдүп үндүргеш, политиктиг эргени чедип ап, тускай хамаарышпас күрүнезин—Тыва Арат Республиканы тургускан. Совет чазактың болгаш Коммунистиг партияның чыл келир тудуун-на өзүп турар деткимчезинге болгаш дузаламчызынга даянган Тыва Арат Республика 23 чыл иштинде улуг оруку эрткен. Марксичи-ленинчи өөредиг-биле чепсегленген Тыва Араттың революстуг намы Коминтерниниң болгаш ооң мурнакчы отряды бөлүр ленинчи большевик партияның удуртулгазы-биле Тываны чедиишкиниг хөгжүткеш, ооң капиталистиг эвес, социалистиг оруктап сайзыраарын хандырган, акы-дунма совет улустарның өг-бүлезинге каттыжарын белеткээн.

Совет Эвилелиниң составынга кирери — тыва улустуң күзеп чораан сеткили, баар чырык оруу турган. Тиилээн социализмниң болгаш чиңгине демократизмниң чурту болур Совет Эвилелиниң составынга чурттаар, ажылдаар күзелин, ооң төлептиг кежигүнү болуп шыдаарын Тываның ажылчы чоннары 23 чылдың иштинде улус демократчы күрүнезиниң революстуг чедиишкиннери-биле, Ада-чурттуң Улуг дайынынга идепкейлиг киржилгези-биле бузуреткен.

Тываны Совет күрүнениң хөй миллион акы-дунма улустарының составынга хүлээп алган чорук — канчаар-даа аажок өөрүшкүлүг байырлал, чаа бедик үе-чаданың эгези, дүрүм ёзугаар болуушкун болган. Тыва автономнуг область тургустунган соонда кыска хуусааның дургузунда Тываны Совет Эвилелиниң өске областарының деңнелинге чедир көдүрер, ажыл-агыйны болгаш культураны дүрген хөгжүдер сорулга Тываның ажылчы чоннарының мурнунга туруп келген. Ол сорулганы чедиишкиннииг күүседиринге таарымчалыг байдалдарны совет тургузуг, Коммунистиг партия, Совет чазак берген. Совет Эвилелиниң бүгү улустары, эң ылаңгыя улуг орус улус үнелеп четпес дузаламчыны көргүскен. Ооң ачызында тыва улус кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип ап, моон соңгаар улам шапкын хөгжүп шыдаарын көргүскен.

Ол бүгүнү барымдаалааш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүлүг XXII съездизиниң ажыттынар бүдүүзүнде, 1961 чылдың октябрь 10-да, Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде тургузар дугайында чарлык үндүрген. Ол Чарлыкты Тываның ажылчы чоннары бодунуң ажыл-чорудулгазын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың талазындан бедик үнелээшкин кылдыр аажок өөрүп, политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган. Тываның экономика, политика болгаш культура талазы-биле чечектелиишкининиң дугайында ада-сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга, ооң эш Н. С. Хрущевка удурткан Төп Комитединге тыва улус бодунуң өөрүшкүзүн чүректиң хан-ызындан илередип турар.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканы тургусканы — Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының херек кырынга чедиишкиниг боттанылгазының база бир көскү херечизи. Тыва автономнуг областы АССР кылдыр эде тургусканы тыва улустуң национал болгаш күрүне тургузуунга улуг өскерлиишкиннерни болдуруп, хөгжүлдениң бедик чадазынче көдүрлүүшкүн болган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салыышкынының, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының акы-дунма дузаламчызының ачызында эрткен 19 чылдарның иштинде Тывага социал-экономиктиг үнелээн өскерлиишкиннер болган. Чаңгыс эп-сеткилдиг совет улустарның өг-бүлезинге тура, Тываның ажыл-агыйы болгаш культуразын сайзырадыр, чоннуң амыдырал-байдалын бедидер талазы-биле кайгамчыктыг чедиишкиннер чедип алдынган. Эң берге сорулгаларның бирээзи—кодээ ажыл-агыйны коллективизастаары болгаш кодээниң көшкүн ажыл-агыйларын сууржуп чурттаалгаже шилчидери Тывага чедиишкиниг шиитпирлеттинген. Тыва ам хөй адырлыг болгаш механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг республика апарган. Бистиң республиканың экономиказының кол адыры болур кодээ ажыл-агый 3 бүдүрүлге эргелелдеринде каттышкан 39 колхозтардан болгаш 16 совхозтардан тургустунган.

Шаанда көшкүн, быдаргай ажыл-агыйлыг чораан тывалар ам тарааны чүгле бодунуң херегледин хандырар кылдыр бүдүрүп турар эвес, а харын төрээн социалистиг күрүнезинге миллион-миллион пудту берип турар апарган. Тыва кодээниң арны үнезиниң-биле өскерилген. Биеэде ыштыг самдар кара өглер турган черлерде ам колхозтар болгаш совхозтар төптериниң суурлары бар апарган. Чылдың дөрт эргилдезинде мал эдерип, чайның изинге, кыштың соогунга алзып чорур байдалдан бистиң малчыннарывыс уштунуп, боттарының бригада, ферма айлы-биле чаагайжыткан төптерлиг байдалче шилчип турарлар. Суур бүрүзүнде школа, интернат, клуб, радио, телефон бар апарган. Колхозчуларның болгаш совхоз ажылдакчыларының өргээлеринде радио, дааранып машина, демир орун, ноннар, солуннар, сеткүүлдер хүн бүрүнүң чаңчыккан эдилелдери болу берген.

Чүгле сөөлгү 10 чылдарның иштинде Тывада мыйыстыг бода малдың баш саны 165 хуу, хой болгаш өшкүнүң—192 хуу, хаванның—3,6 катап өскенин айтырга-ла бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйының чедиишкиниг өзүп келгени илдең. Республиканың социалистиг кодээ ажыл-агыйын сайзырадыры дээш кызымаккай ажылдың үлегер-чижээн мурнакчы коллективтер болгаш кижилер көргүзүп турар. Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйының ажылчылары бо чылын күрүнеге 20.000 тонна эът, 19.000 тонна сүт, 2.000 тонна дүктү дужаар дээш демисежип турарлар.

Тыва АССР-ниң үлетпүрү дүрген хөгжүп турар. Даг рудазы, хөмүр даш, ыяш белеткеп бөлбаазырадыр, аъш-чем, демир бөлбаазырадыр, тудуг материалдары бүдүрер үлетпүр тургустунган болгаш сайзырап турар. Тывага аар үлетпүрүнүң баштайгылары болур «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» дер эң улуг комбинаттар тургустунуп турар. Тывада янзы-бүрү тудугаар чылдын-на немежип, ооң акшаландырыышкыны улам-на өзүп келген. Чүгле 1963 чылда капитал тудуушкунунга 35 миллион рубльди чарыгдаарын планнаан. Улуг Хемни болгаш Хемчикти кежилдир чаа көвүрүглерни тудуп доосканының ачызында чурттуң өске областары, крайлары болгаш республикалары-биле Тыва АССР-ниң харылзаазы улам-на эки сайзыраар. Автомобиль болгаш агаар транспорту чедиишкиниг хөгжүп турар.

Тыва улус кыска хуусааның иштинде национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культураны тургузуп, чиңгине культура революциязын боттандырган, ам бүгү чону бижик-билиглиг республика апарган. Бир эвес 1944—45 өөредилге чылында 9.200 өөреникчилерлиг 122 школаларга 464 башкылар ажылдап турган болза, ам 42782 өөреникчилерлиг 175 янзы-бүрү школа бар, ында 2716 башкылар ажылдап турар. Республиканың ажыл-агыйынга болгаш культура тургузуушкунунга дээди болгаш ортумак тускай эртемниг кадрларны педагогика институду, кодээ ажыл-агый техникуму, медицина болгаш кооператив училищелери белеткеп турар. 1945 чылда Тывага 66 массалыг библиотекалар, 69 клубтар, 20 киноустановкалар турган. Ам культура албан черлериниң ажылының шынары бедээни-биле кады оларның саны дыка өскен. Бо үеде 144 массалыг библиотекалар, 160 клубтар, 156 киноустановкалар, уругларның 7 музыка школалары, музыка училищези ажылдап турар.

Чоннуң кадык камгалалы эрткен үениң дургузунда улуг калбарыышкынныг болган болгаш ооң ажылының шынары совет медицинаның бедик деңнелиниң негелделинге дүгжүп турар. Тываның эмнелге черлери чүгле сөөлгү чылдарда безин Кызылдың кезип эмнээр салбырының, өкпе аарыы эмнээр диспансерниң бажыңнарын алганнар. Районнарда эмнелге тудуу база чыл келир тудуун-на калбарып турар. Кадык камгалалының албан черлериниң четкизиниң өскени мындыг чижектен көрүп болур: 1945 чылда 16 эмнелгелер, 3 уруглар яслилери, 9 аптека турган болза ам 39 эмнелге, 112 фельдшер-акушер пунктулары, 36 доктаамал уруглар яслилери, уругларның 71 ясли-садтары, 23 аптека бар апарган.

Совет Тываның ажылчы чоннарының культурлуг өзүлдезиниң негелделерин хандырары-биле дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институду, хөгжүмнүг театры, чурт-шинчилел музейи, башкылар билиин бедидериниң институду, Чогаалчылар эвилелиң, «Билиг» ниитилелдиң салбыры болгаш ном үндүрер черни организастаан.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның турган чедип алган кайгамчыктыг чедиишкиннериниң бирээзи болза кадрларның өзүлдези. Үлетпүр, кодээ ажыл-агый болгаш культура фронтузунда бодунуң херээниң чиңгине мастери апарган тускай эртемниг кижилер дыка хөй. Оларны Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң, Красноярскиниң, Томскиниң болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа хоорайларында белеткеп турар. Ам хөй санныг тыва аныяк оолдар болгаш кыстар агрономнар, зоотехниктер, геологтар, инженерлер, башкылар, эмчилер, экономистер, эртем ажылдакчылары, журналистер, артистер апарганнар. Чүгле 1963 чылда безин Тыва АССР-ниң иштинге дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 390 кижини белеткеп үндүрген. Өөредилгезин дооскаш Совет Эвилелиниң янзы-бүрү хоорайларындан кээп турар тускай эртемниглерниң саны чыл келир тудуун-на өзүп турар.

Совет Тываның чедиишкиннерин болгаш кадрларын эш Н. С. Хрущев онза бедик-биле үнелээн. Ол дугайын 1961 чылдың ноябрьде Сибирьниң кодээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының Новосибирск хоорайга болган чөвүлел хуралынга мынча деп айыткан. «Буряттарны болгаш тываларны дыңнаары меңээ таалалчыг болду. Бедик дүжүттерни ында база ап турар-дыр. Тыва — Совет Эвилелиниң өг-бүлезинде аныяк республика, ынчаарга, а ол кандыг кадрларны өстүргени болгаш олар бижиглерни кайы хире кайгамчыктыг шиңгээдип алганын көрүнерем». Бо бедик үнелээшкин бистиң ажылывысты түңнеишаан, моон соңгаар улам кызымак ажылдаарын хүлээдип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинден баштаан 20 чылдың улуг ажылдарының программазының чугула кезии болур 7 чыл планын чедиишкиниг күүседир дээш совет улус эрес-маадырлыг ажылдап турар. Ол кайгамчыктыг планнарны боттандырарынга бодунуң үлүүн киирер дээш Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының идепкейлиг киржилгезиниң херечизи болза коммунистиг күш-ажыл дээш калбарган шимчээшкин болур. Бо үеде коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 6000 хире ажылдакчыларлыг 453 коллективтер киржип турар. 100 бригадалар болгаш 457 ажылчыннар коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты чаалап алганнар.

Бо чылдың агаар-бойдузунуң берге байдалдары, чурттуң чамдык районнарынга ышкаш Тываның кодээ ажыл-агыйының ишчилеринге элээн шаптыктарны таварыштырган. Ынчалза-даа мал продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын сүттү 84,7 хуу, эътти—73,5 хуу, дүктү—91,6 хуу чедир күүсеткен бис. Тараа дужаарының планы 42,2 хуу күүсеттинген. Бо улуг сорулгаларны чедир күүседири—ам үеде бистиң республиканың бүгү ажылчы чоннарының мурнунда онза харылзалыг хүлээлге. Тудугда, ылаңгыя чурттаалга тудуунда четпестерни СЭКП обкомунуң чоокта болган пленумунуң тодаргай айыткаш, планнарны доллур күүседириниң хемчеглерин айыткан.

Коммунистиг партияның ленинчи Төп Комитединиң хүн бүрү удуртулгазы-биле чораш Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. Ооң амгы байдалы кайгамчык чаагай, а келир үези—оон-даа артык чырыткылаңчак. Ону чедип алырда кижи бүрү онаашкан ажылынга могаг-шылаг чок ажылдаары негеттинер. Ону чедиишкиниг күүседиринң дээш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш калбарган социалистиг чарыш тодаргай көргүзүп турар.

О. ТОЛГАР-ООЛ.

Онза чугула тудугдан

«Тыва даг-дүгү» комбинатта даг-дүгү арыглаар фабриканың бирги ээлчээниң тудуун дооскаш, ажыглалга кириптериниң хүнү ырак эвес. Ажыл-ишчи совет кижи бүдүрүлгени тудуп, тургузуп тура-ла, ооң чиг-эдин белеткей бээр болгай. Ак-Довуракта руданы арыглап тургаш, оортан даг-дүгүн үндүрүп алыр руданы белеткээри шагда-ла эгелээн. Тывага шаанда «сиир даштар» дээр ол руда ам безин фабрика тудуунуң чанында база бир даг кылдыр оваалаңы берген чыдар, ону ынаар машиналар-биле үргүлчү сөөртүп келген.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуу чоруп турар-даа болза Эдегей дагларының эртинезин совет кижилер казып ап эгелей берген.

Руда тывыжында экскаваторщиктер эштер Николай Логинов болгаш Иван Ермилов олар чедиишкинниг ажылдап турарлар. Ынчаарга руданы чыып турар черинче сөөртүрүнге чолаачы Михаил Политовту дээрелерниң бирээзи кылдыр санап турар.

ЧУРУКТА: чолаачы М. Политов, а оң талазында — руданы машинага чүдүрүп турары.

Фото Г. СИРОТИННИИ.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДҮРГЕН ЧАЙЛАДЫР

Хоорайның партия организацияларының отчёт-соңгуудалыг хуралдарынга партия организацияларының бюролары, секретарьлары боттарының отчёт илеткелдеринге тус-тус коллективтерде, бүдүрүлгелерде коммунистер коммунизм тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны канчаар баштап турганының дугайын тодаргайы-биле анализтеп, четпестерни илереткеннер.

Бо талазы-биле эки хемчеглерни республиканың хереглекчилер ниитилелиниң АТК-зында, электростанцияда, шахта эргелелинде болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелерге партия эге организациялары ап келгеннер. Чижээ, респотребсоюзтуң АТК-зының коллективи бо чылдың 8 айларының дургузунда пландан ажыр 13 муң тонна чүъкту сөөрткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 20 хуу бедидипшаан, 50,4 муң литр кывар чүүлду камнап алган. Оон түңнелинде ол коллектив хоорайның болгаш республиканың автоажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП хоорkомунуң, хооркүүскомнуң болгаш СЭКП обкомунуң база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир кызыл туктарын чаалап алган. Хоорайның бус-турбиналыг электри станциязының парторганизациязы партияның көскү агитациязын бүдүрүлгениң тус-тус цехтеринде, бригадаларында социалистиг чарыштың хүлээлгелерин күүседиринге дүүштүр эки организастаан. Ында көргүзүг самбыразының көзенектерин неделя, ай санында чаартып солуп турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин тус-тус цехтер, бригадалар хуралдарынга чугаалажып, коллективтиң кежигүннериниң хөй-ниитиниң амыдыралынга канчаар киржип турарын, боттарының оран-бажыңнарынга канчаар чурттап турарын база чугаалажып турар. Ол коллективтиң кежигүннери өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде шуптузу хаара туттунган. Ам коллективте коммунистиг кижизидилгениң 6 школалары болгаш СЭКП төөгүзүн өөрениринин бир бөлгүмү үргүлчү ажылдап, ында 150 ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар хаара туттунган өөренип турарлар. Бо хемчеглерниң түңнелинде коллективте бо чылын чаңгыс-даа прогул болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн факт чок болган.

Ол ышкаш № 1 АТК-да, № 11 школада болгаш оон-даа өске черлерде парторганизациялар кижилер-биле ажылды экижиткенин коммунистер отчёт-соңгуудалыг хуралдарга чугаалажып көргеннер.

Хоорайга болуп эрткен отчёт-соңгуудалыг хуралдарга коммунистер идепкейлии-биле киржип, партия организацияларының ажылдарында бар четпестерни илередип, ол илереттинген четпестерни эдер талазы-биле боттарының тодаргай санал-оналдаларын киргеннер. Бо чылдың сентябрьның 1-ден бээр эрткен хоорайның 57 партия эге организацияларының хуралдарынга учёт ёзугаар туруп турар 1001 коммунистерниң иштинден 811 коммунистер азы 81,1 хуузу хуралдарга олуржуп, партия организацияларының ажыл-чорудулгазын чугаалажырынга киришкеннер. Ылаңгыя автотресте, № 1 школада, түүйбү заводунда, радиокомитетте партия организацияларының отчёт-соңгуудалыг хуралдарынга коммунистер 100 хуу киришкеннер. Отчёттуг хуралдарга олурушкан коммунистерниң 52 хуузу санал-шүгүмчүлелдер кылгылаан.

Партия эге организацияларының эрткен отчёт-соңгуудалыг хуралдарынга коммунистер болза бүдүрүлге черлеринде партия организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин четпес күүседип турганын шыңгыы шүгүмчүлээннер. «Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязының отчёт-соңгуудалыг хуралы онза кайынышкынныг болуп эрткен. Ында партком ажылчыннарны болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны бүдүрүлге оналгаларын күүседиринче четпес мобилизастап, хөй-ниитиг организацияларынга удуртулганы кошкатканы шыңгыы шүгүмчүлелге таварышкан. Оон түңнелинде «Кызыл тудуг» эргелели бо чылдың 8 айларында ажыл төлевириниң фондузун ажыр чарыгдавышаан, 182 муң рубль ажыл-агыйжы эвес чарыгалыг болган. Ол хирезинде чурттаалга тудуун ажыглалга кииреринин планын күүсетпээн.

Ол ышкаш байдал хлеб заводунда партия организациязының отчёт-соңгуудалыг хуралынга база илерээн. Ында механизмнерни чөп ажыглаар талазы-биле администрацияның ажылында четпестерни коммунистер илередип, шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Ам сорулга болза отчёт-соңгуудалыг хуралдарга коммунистерниң илереткени четпестерни дүрген чайладыр дээш чаа соңгуткан бюро азы эге организацияның секретары тодаргай, организакчы хемчеглерни алыры болуп турар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП хоорkомунуң секретары.

ХООЧУН АҢЧЫ

Тожу районда «Мяй бирн» колхозтуң хоочун аңчызы Ак Диленчиниң хары ам 79 четкен. Шагның кайызында ээлчээнде оон ажыл-ижиниң үлегерлиин, бердинген оналдаларны шевергин боттандырарынга кызымаан колхозчулар мактап турар. Бо чылын колхозтуң күрүнеге садар дээн малын эки семирткен.

Дуржулгалыг аңчы эрткен сезонда 17 киштиң, 35 диинин күрүнеге киирген, ол болза төрээн колхозунуң экономиказынга 450 рубльдиң орулгазын немээни болур. Хоочун аңчының мергежилин, ак-сеткилдиг күш-ажылын районнуң аңчылар слётунга үнелеп демдеглевишаан, ону мактал бижик-биле болгаш өртектиг чүүл-биле шаннаан.

Бо аңныыр сезонунда оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга Ак Диленчи ыңаамчалыг белеткенген. Ооң хүлээлгези — бо сезонда күрүнеге 10 киш, 200 диин олчаны киирери болур. Хоочун аңчы Оо-Хемниң тайгаларынче аъттанырынга белеткенип турар.

С. ХОЯДЫР.

САНЧЫЛАРДА

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунда саанчылар солун, сеткүүлдү кичээңгейлии-биле хайгаарап көрүп турар. Бистиң республикага, бүгү Совет Эвилелинге болгаш даштыкыга-даа көстүп келир солун чүүлдерни саанчылар улуг-биле соңуургаар болгаш номчулгадан олар черле адырылбастар.

Октябрьның 46 чыл оюн уткувушаан, саанчылар инек бүрүзүнден эң хөй сүттү саап алыр дээш демисежип турар. Чижээлээрге, саанчы Натпит Саарбай ооң бодунга бижиглээн 13 инектиң инек бүрүзүнден-не 1600 литр сүттү саап алырын хүлээнген. Ынчаарга Өпей Тамбаның алган хүлээлгези — инектен-не 1500 литр сүт саар. Тус черниң инектеринден ынчаар саап алыры белен эвес херек болгай.

ЧУРУКТА: учётчик Пичикей саанчыларга Н. С. Хрущевтуң Украинага чоруп турганын таныштырып тур.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Допчузу-биле

Октябрьның 46 чыл оюнга алдар кылдыр Уралдың «Алюминстрой» трестиниң тудугжулары кайгамчыктыг белекти белеткээннер. Синарскиниң (Свердлов областа) хоорзалар заводу чуртта бир-ле дугаар бүдүрүлге-дуржулгалыг 10 метр хемчээлдиг шой хоорзалар хептеп кудар цехти ажыглалда киирген. Бо арга шой хоорзаларны хептеп кударын чүгле машиналарның дузазы-биле чедип алырын эвес, харын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ийи катап бедидер арганы берген.

• • •

Чеди чылдың шалыпчы тудуу — Кричевскиниң цемент-шифер бүдүрер комбинадының октябрь мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде туржуп турар монтажниктери дөрткү 170 метр дурттуг, долганып турар печиниң тудуун доозупканнар. Ол көвүг улуг хемчээлдиг печь бүдүрүлгениң күчүзүн бүдүн чартык катап улгаттырган.

• • •

Чимкентиниң Ленин аттыг цемент заводунуң коллективи Улуг Октябрьның байырлалын пландан ажыр продукция бүдүрер таалалы-биле чыл хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткени-биле демдеглеп турар. Боттарының алган хүлээлгезинге немей чурттуң янзы-бүрү тудугларынче 35 эшелон продукцияны чүдүрүп чоруткан.

• • •

Полоцкиниң тудугжулары ийиги турбогенераторнуң эптеп кылыышкынының бир квартал бурунгаар доосканнар. Бо нарын агрегат көнчүг дүрген эптеп кылдынган. Ол ышкаш үшкү агрегаттың кол-кол кезектери доозулган, ону бир ай бурунгаар, ноябрь 7-де ажыглалга киирери шиитпирлээн.

• • •

«Интауголь» комбинадының № 9 шахтазының мурнакчы бүдүрүлгезиниң дагжылары сентябрьның сөөлгү хүнүнде хөмүр даш тывар талазы-биле беш чылдың программазын хуусаа бетинде Печорск бассейнде бир-ле дугаарында күүседиишкиниң дугайын рапорттааннар. Чеди чылдың эгезинден бээр 5 миллион тонна хөмүр дашты казып тыптканы ол.

Ол-ла шахтаның коллективи октябрьда база-ла темпизин кудулатпайн ажылдап турар. Чеди чылдың бешки чылында пландан ажыр тывкан хөмүр даштың бирги эшелонун бүдүрүлгеден сөөртүп үндүрген. Бо дээрге шахтёрларның Октябрьның 46 чыл оюнга күш-ажылчы белээ болур.

• • •

Улуг Октябрьның байырлалынга Волыньның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери эки белекти кылган. Олар октябрьның 5-те күрүнеге картофель садарының планын 102,5 хуу күүсеткеннер. Ажыл-агыйлар күрүнеге эрткен чылдаазы-биле деңнээрге 24,4 муң тонна хөй картофельди дужааганы ол.

Күрүнеге картофель дужаалдазы үргүлчүлеп турар. Областың колхозтары болгаш совхозтары келир чылдың дүжүдүнге чүгле сорттуг картофель үрезинин уруп турарлар.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛДЫҢ ТЕМАЗЫНГА

* *

Мындыг туруп болбас

Районнуң Культура бажыны болза район иштинде кедээ клубтарга болгаш кызыл булуңнарга методиктиг дуза кадар төп болур ужурлуг. Ындыг турбуже, Өвүр районнуң төвү Хандагайтыда районнуң Культура бажыны кедээ клубтарга, кызыл булуңнарга методиктиг дуза кадар хамаан чок, бодунуң ажылын чогуур негелделерге чедир тургузуп шыдавайн турар. Ооң чадаарда кышка белеткели безин дооступ чадап туруп берген. Иштики, даштыкы дерилге, каасталга кончуг багай. Ыяштыг ооң дашты арыг-шевер эвес, бок-биле долдунган. Иштинге кире бээрге, эргижирээн лозуң, плакаттар астыргылаан. Сандайлары үрелик, бузук, аштаттынмайн турарындан хирлиг. Кино, концерт үезинде сандайлар чедишпейн турарындан хөй көрүкчүлер бут кырынга турар чорукка таваржып турар.

Культура-массалыг ажылдар чавыс деңнелде тургустунган. Лекция номчулгазы, беседалар номчулгазы, дыштанылга кежээлери ында хаая болгулаар. Тускай тематиктиг кежээлер, мурнакчы кижилер-биле ужуражышкыннар шуут болбастаан. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери доктаамал ажылдавастаан, чүгле бот-тывынгыр уран чүүлдүң республика көрүлдезиниң белеткелиниң үезинде кезек када чорупп турган, көрүлде эрткен соолунде шуут шимээн чок барган. Культура бажынынга кодуунда-ла кино үндүрери, суббота кежээлеринде аап-саап танцылар болуру-биле кызыгаарлаттынган. Чамдыкта кинолар орта үнмес, киноорганизаторларны тургуспаан. Хөгжүм херекселдери эңме-сексе чок, чамдыктары үрелип калгылаан. Ыяңгыыя баяннар болгаш дыка хөй хылдыг хөгжүм херекселдери үрелген, чамдыктары читкилээн. Ооң директору эш С. Таспай бодунуң ажылын ууп шыдавайн турар. Райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи М. Хураган-оол Культура бажынының ажылында бар четпестерни узуткап, ооң ажылынга боттуг дуза чедирбейн турар, эш Хураган-оол моон мурнунда ооң директору турда ажылы база-ла амгы турганы ышкаш сандараан турган.

Агиткультбригада тургустунмаан, мал чеми белеткелиниң болгаш дужүт ажаалдазының үезинде ажылчыннерге концерт көргүспээн. Автоклуб машиназы бар-даа болза, ол үнүүшкүннерин кылбайн турар. Кажуп чоруур киноңун «ГАЗ-69» деп маркалыг машиназы бар-даа болза, ону кино көргүзеринге ажыглаваан, харын культура килдизиниң эргелекчизи М. Хураган-оолдуң чорук кылып мунар машиназы апарган. Машина чорудар бижик чок хирезинде-ле Хураган-оол ону мунуушкаштың Саглы, Торгалыг дээш өске-даа черлерден бээр чорааш келир. Ол чиик машинаны Хураган-оолдуң кадайының дуңмазы Емашаев безин мунупкан хап чоруур.

Культура бажынының бүгү-ле эт-херекселин моон мурнунда эш Хураган-оол чаа ажылдап кирген директор эш Таспайга кандыг-даа комиссияның киржилгези чокка, дүрге болду хүлээдип берген. Бухгалтерия чериңде Культура бажынының эт-херекселиниң ат-данзызы безин чок болуп турар. 335 ажыг рубль өртектиг радиоланың иштики херекселдери чок, эш Хураган-оол Культура бажынының директору турган, 120 рубль өртектиг бичии үрелген радиоланы эш Самсонкинге, 250 рубль өртектиг үн бижиир магнитофонну почта ажылдакчызы Белоглазовка берген болуп турар. 52 рубль өртектиг «Зорький-3» база 62 рубль өртектиг «Зорький-6» деп чурук тырттырар аппараттарны, 18 рубль өртектиг фотоувеличительди, патефонну болгаш элээн хөй пластинкаларны Хураган-оол болу хуузунда ажыглаан. 1962 чылда Культура бажынының директору Хураган-оол түүйбу алган чүве дээш район 165 рубльди райкүүскомнуң культура килдизиниң бухгалтери эш Базыр-оолдан төледип алган. Ол ышкаш раймагка база-ла 80 рубль өрелиг болуп турар. Культура бажынының столдары, сандайлары болгаш өске-даа эт-херекселдери Хураган-оолдуң бажыңында ам-даа турбушаан.

Эш Хураган-оол Культура бажынының ажылын экижидер дугайында удуртулганы күштелдирип, ооң директору эш Саая Таспайга дуза кадарын бодавайн, ажылдакчыларга каржы-халанчы болуп турар.

Өвүр районнуң Культура бажынының ажылын экижидип, ону культураның ёзулуг одаа болдурар дээш чугула хемчеглерни дарый алыры негеттинип турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

Ак-Довуракта он бир чыл школазының өөреникчилери үрелип демир коскиндизи чыырынга идепкейлиг киржип турар. Чөөнта чаа 6-гы «А» класстың уруглары ында тудуп турар электри станциязының девискээринден демирни чыгбышаан, ол девискээрни аштап-арыглааннар.

ЧУРУКТА: өөреникчилерниң демир чыып турары.

Фото Г. СИРОТИННИИ.

ЧЭЭРБИ ХООРАЙЛАРНЫҢ ЧУРУКЧУЛАРЫ КАМЧАТКАДА

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСКИЙ. (СЭТА). РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң организастааны, Россия Федерациязының чурукчуларының делгелгези ында ажыттынган. Ленинградтан Владивостокка чедир — республиканың чээрби ийи хоорайларының тергиин мастер уран чурукчуларының, скиликчилериниң болгаш скульпторларының ажылдарын ында делгегилээн. Жанрлыг чуруктарда, портреттерде, тус-тус кижилер көргүскен чуруктарда, пейзажтарда — амгы үениң тыныжы илерэп, бистиң совет амыдыралывыс, ооң маадырлыг чоруу болгаш чараш-каазы илерэп турар.

Свердловскиниң, Читаның, Новосибирскиниң, Иркутскиниң, Уфаның болгаш өске-даа хоорайларның чурукчуларының ажылдары-биле камчаткачыларны ында бир-ле дугаар таныштырып турар. Соңгу чүк улустарының амыдыралын көргүзүп турар чуруктар кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр. Владивостоктуң чурукчузу И. Рыбачуктуң чурааны Чукотканың ивичизин көргүскен чуруктар кижилер үр доктаап турар. Красподаржы В. Глуховтуң «Кижи болгаш далай» деп чуруу база солун, ол дээрге балыкчыларның маадырлыг ажылынга холбашкан.

Бо чылын ол болза, Камчаткада уран чурулга талазы-биле дөртүк делгелге болуп турар.

*

Концерт болгаш чоннуң күзели

Чөөнта чаа республиканың хөгжүм-шии театрының артистери Тожу районунга чорааннар. Чоннуң чыл ажыг үеде манаан аалчылары келген деп дыңнааш, ырак-узак черлерде бригадаларда, фермаларда ажылдап турган кижилер сонуургал-биле четкилеп келгеннер. Артистер 5 кезек черге концертти көргүскеннер.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырар дээш чоннуң бот-тывынгыр уран чүүлүн улам мыңай калбартыр дээш, партия, совет, хөй-нийти организацияларының ап турар хемчеглерин кижи бүрүзү ханы билир. Ол сорулга-биле республикага Москваның болгаш кожавыс Хакас автономнуг областың артистери солун концерттер, шиилерлиг аалдап чоравынга өөрүвүшаан, республиканың хөгжүм-шии театрының артистериниң амыдырал-биле холбаштыр тургускан концертин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер.

Ындыг болза-даа районда бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылынга практиктиг дузаны көргүзери-биле бистиң республиканың театрындан, Улус чогаадылгазының бажыңындан сагыш салбайн турары хомуданчыг.

Кызыл — ырак-узак Москва эвесле болгай. Ынчангаш моон соңгаар республиканың хөгжүм-шии театрының артистери бистиң районнуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринге дуза көргүспушаан, солун концерттерни, шиилерни көргүзүп турары дыка-ла күзенчиг-дир.

О. СИРИН-ООЛ.

Тес-Хемниң кино ажылдакчылары

Бо чылдың бирги, ийиги кварталдарында бистиң Тес-Хем районнуң кино ажылдакчылары чонга кино көргүзериниң болгаш чондан акша киирилдезиниң планын күүсетпейн келген. Планның күүсеттинмейн турарының кол чылдагааннары чогум чүдел дээрзин үшкү кварталдың эгезинде болуп эрткен районнуң бүгү киномеханиктериниң семинарынга тускай чугаалажып көрген. Кол чылдагааннары, бир талазында, ажылчы чоннарның ортузунга кинонуң кижизидикчи ужур-дузазының дугайында көскү тайылбыр ажылдарын чорутпайн, тускай өңнүг рекламаларны ажыглавайн турганында, ийи талазында, чамдык киномеханиктерниң талазындан күш-ажылчы сагылга-чуруму хажыдып, чон ортузунга шынчы сеткил-биле ажылдавайн турганында база ол ышкаш район иштинге кинофильмнер солчулгазын шын организастап шыдаваанында болгаш репертуар планын көрүкчүлерге чедир калбартпайн турганында дээрзин бадыткаттынган.

Семинарның киржикчилери СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң культура ажылдакчыларының мурнунга салган сорулгаларын күүседир талазы-биле моон соңгаар мынчаар ажылдап болбазының дугайында тускай шиитпирни хүлээп ап, ажылды үндезининбиле экижидер сорулга-биле үшкү кварталдың онаалгалыг планын чедиишкинниг күүседирин хүлээнип, кижи бүрүзү бодунуң болгаш эш-өөрүнүң ажылы дээш шудургу ажылдаарының сорулгаларын салган турган.

Кварталдың баштайгы айында-ла район кино көргүзүүнүң талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип ап, июль айның планын районнуң кино ажылдакчылары ниитизи-биле 119 хуу күүсеткен. Чедиишкиннерни улам быжыглаары-биле кварталдың ийи дугаар айында база-ла шалыпчы ёзу-биле ажылдап кирипкеннер. Түңнел база-ла эки болуп, план 147 хуу күүсеттинген.

Сентябрь айда районнуң кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң хөй нурууз күскү дүжүт ажаап алышкынынга киржип, хову турлагларынга турганнар. Ынчангаш колхозтар төптеринге кино көөр кижилерниң саны дыка эвээжээн турган. Ынчалза-даа бистиң районнуң кино ажылдакчылары чонну киноже хаара тудуп, хандыдып шыдааннар. Хову турлагларынга, дүжүт ажаап алышкынынга ажылдап турганнарга культура килдизиниң ийи автопередвижказы дүн-хүн чок кино көргүзүп, чонну чаңгыс-даа хүн кино көрбес чорукка таварыштырбааннар. Колхозтар болгаш совхоз төптериниң киномеханиктери төп шаңнарда болгаш тараа складтарында ажылдап турар колхозчуларга болгаш совхоз ажылчыннарынга оларның ажылының доостурунуң айы-биле кино көргүзерин шын таарыштыр организастааннар.

Үшкү кварталда кино көрүлдезиниң планын район ниитизи-биле 134 хуу кылдыр күүсеткени бистиң киномеханиктеривистиң ёзулуг ажылчы чоруун херечилеп турар.

Чонга кино көргүзер талазы-биле болгаш квартал планнарын ажыр күүседир, бодунуң ажылының ёзулуг мастерлери бистиң районда хөй. Оларның санынга дараазында киномеханиктерни чоргаарал-биле адап болур. Б. Крутиков чыл планын сентябрь 15-те 101 хуу кылдыр күүсеткен. Ол ышкаш Д. Чамзырай квартал планын 129 хуу кылдыр күүсеткен. Нарын суурда киномеханиктеп турар эш Байыр-оол чүгле айлар планын ажыр күүседип турарындан аңгыда III квартал планын 183 хуу кылдыр күүсеткен. Районга бирги черни ээлээн. Самагалдайның Чыргаландының, Ү. Шынааның киноустановкалары, райкүүскомнуң культура килдизиниң автокинопередвижказы квартал планнарын ажыр күүсеткилээн.

Чонга кино көргүзерин экижидер талазы-биле боттарының бар күжүн салып, ажылдап турар клуб ажылдакчылары база бар. Оларның санынга «Чодураа» колхозта клуб эргелекчизи Дембуу Борбайның, «Коммунизмче орук» колхозта Б. Санааның адап болур. Олар киномеханиктеринге чогуур дузаламчыларны көргүзүп турарлар.

Бистиң район кедээниң ажыл-ишчилеринге кедээ ажыл-агыйның болгаш эртем-билиг нептередириниң киноларын көргүзер талазы-биле багай эвес ажылдаан. Квартал дургузунда кедээ ажыл-агыйның болгаш эртем-билиг нептередиглиг киноларны 102 сеанс кылдыр үндүрген болгаш ону 5600 кижи көрген. Кедээ ажыл-агыйның киноларын колхозчуларга болгаш совхоз ажылчыннарынга көргүзер талазы-биле Берт-Дагда киномеханиги эш Дагба Чамзырай болгаш автопередвижканың киномеханиги эш С. Ойдуп эки ажылдап турарлар.

Бистиң районда кедээ киномеханиктерниң бригадалары багай эвес ажылдап турарлар. Ол талазы-биле эш Дагба Чамзырайга удурткан бир дугаар бригада кончуг эки ажылдап турар. Ол бригадазының ажылын үргүлчү шын удуртуп, бригадага хамаарышкан айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлеп турар. Ам бистиң районнуң киномеханиктери 4-кү кварталдың планын чедиишкинниг күүседир дээш ажылдап кирипкеннер.

М. МАРГЫС-ООЛ.
Тес-Хем райкүүскомнуң культура килдизиниң улуг реммастери.

ОПЕРА-КИНО — „ИОЛАНТА“

Улуг орус композитор Петр Ильич Чайковскийниң операзын ёзугаар Риганың киностудиязының бүдүрүп үндүргени «Иоланта» деп опера-кино бистиң республиканың киноэкраннарында үнүп турар. Чайковскийниң бо кайгамчык операзы кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр. Музыка үнүнүң күчүлүг куттулуушкуну, ойнакчыларның талантылыг ойнап турары көрүкчүлерни бодуушкуннарның кайгамчык делгемиинче эдертип, оларның сагыш-сеткилин хайныктырып келир.

Операның кыска утказы мындыг: күчүлүг бедик даш ханалар-биле хүрээлеттинген, кымның-даа баары хоругллуг шивээде согур Иоланта чурттап турар. Бай-шыырык, эрге-чагырганы холга туткан хаан Рениниң чаңгыс кызы Иоланта согур боол төрүттүнген. Чаңгыс уруунуң согур болуп төрүттүнгенин хаанның сагыш-сеткилин дешолдуруп, аажок хөлзедип турар. Ооң бүгү-ле сагыш-сеткили Иолантада, ооң караан канчап-чооп-ла экиртип алыринче угланган. Иоланта согур кижи дээрзин кымга-даа ыттавазын Рене бодунуң албаттыларынга шыңгызы-биле дужааган. Ынчангаш олар шуптуну шыңгызы-биле сагып турар. Кандыг-бир кижи ооң согурун чугаалапкан болза ол кижини өлүрүп каар турган. Чалча кыстар Иоланта чартыктырар дээш оюн-тоглааны үспестер.

Чылдар эрткен, Иоланта өзүп, хып дээн чалыы назынның түлүктээшкининде келген. Ону долганган каас шивээде, ону ойнадып, хөглеп турар кыстарның аажы-чаңында анаа эвес байдал барын Иоланта эскерип, карашп турар.

Аңаа рыцарь Водемон ынакшый бээр. Иоланта согур кижи дээрзин Водемон баштай билбес. Роза чечектен бер дээрге Иоланта анаа ак розаны бээр, кызыл розадан үзе тырттып бер дээрге Иоланта база-ла ак розаны бээр. Ынчангаш бо көргүзүг көрүкчүнү дүвүредир. Иоланта эмнээр дээш келген эмчи ону эмнеп каар. Иоланта кара ам-на көстүп, аңаа кайгамчык өөрүшкү төрүттүнер. Иоланта биле Водемон четтиничип алган кады селгүүстеп, чалгыглар хайнытып турар далай эриинде турарлар.

Оптимистиг чалыы назын, ынакшыл кандыг-даа бергелерни ажып эртерин бо кинода көргүскен. Бо опера-кино көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап ап турар.

К. ОРТУН-ООЛ.

С. КОЗЛОВА.

АГИТАТОР

(ШҮЛҮГЛЕЛДЕН)

1.

Мээс чарык карандылааш,
Белдиң хары чаг дег эрээн.
Эстээр аъттыг, караа кара
Эрес оолак халдып орган.
Дужумет тон кедипкен бол.
Түрлүг дошкун чаңчай бербес,
Бажын ашкан өнчүзү чок
Балдыр-бежик арат оглу.
Өзү кара кижи болуп
Өртемчейге төрүттүнмээн.
Үндүт болуп алыр диген.
Дужуметтиң келгени ол бе?
Үндүт алгаш, адыы кижи
Дувек-хинчээн төлбес чүзүл!
Саглап дузаан хунаап албас,
Саваан-биле соп бербес.
Дүлейледир шагаайтай бээр
Дужумет дег эвес болган.

2.

Дужумет дээн Чуржаапайы
Душте-дул чок базып турган.
Үндүт болуп келген оолду
Үнген, кирген кайгаар болган.
Шаанга дээр өглер кезип,
Шайлап алгаш, мынча диген:
— Канчаар чурттап чоруур-дур бис?

Халаданчыы кандыг-дыр чээ:
Дагдар, хову көрбес кылдыр
Тарлатып кончуувусту.
Манзы шаагай көргүткен бе?
Базымдырбас сузүүнер кай?
Алдан-Маадыр ырлап чораан
Аңи ырлар канчап барган?
Кара шайның халалыын аар,
Караңгының муңгажыы аар.
Кара булут шонган хүн дег
Хан дег кызыл тугун туткаш,
Халдып эрткен маадырны
Катап октыы көрүңерем.
Шолбан бөрттүг орус оолдуң
Чорааның чоп уткан силер?
Арат оглу партизаннар
Аъргаа кирип турган соонда,
Өштүг байның мокулчак өө
Өртенгештиң ыйбаланчыы.
Партизаннар салганы дег
Маадыр күштүг соруунар кай?
Караңгыже, түрегделче
Канчап кире берген силер?
Ыттаар кижи коңгүс болган —
Ыш-бус өгнү дола берген,
Улуг улус шыдап орда,
Урут чаштар чөдүргүлээн...
База катап Чуржаапайы
Бады бышкыг сөзүн сөглээн:
— Чүгүрүктер мунгулаңкаш,
Чүдүн орбайн, халдап кирер,
Аккыр өглер хуюктадза
Ажык шөлдер аныраарлар.
Човулаңның ажы-төлү,
Шончалай дег чоргаар өзер!

3.

Чалар оттар чавырылган,
Салган кезек хөмүрлеңген.
Үндүт чыыр дээн аныяк оол
Үзейипкен халдып орган.
Араттардан чыгган үндүт
Артыр даалың долбас болган...
Араттарның өжээн негээр
Аңдың чылдың шуурганың,
Өрттүң одун кыпсып салгаш,
Өөрүп хаңган Чуржаапай ол.
Оргу шөлдүң унун дургаар
Отчугаш дег изиңнедир
Аъттыг кижи, чадаг улус
Аглап үнер шаа келир.
Быдаадыр хонган аалдар
Быжыглаадыр сырлап келген.
Эдер сөзү «хувискаал» боон,
Эрес-түрлүү деңден барган...

4.

Шала часкаар хек-даваны
Саглаңнадыр частып келген.
Оолак маңнаар аъдын мунгаш,
Оргу шөлден халдып орган.
Түрлүг оолдуң ады кым деп?
«Дужумет» деп сезинместээн.
Хоюңнадыр чөлзип ора,
Хосталганы ырлап чораан.
Кыдыг самдар өглерден кээп
Кыстар ырлаан, кожаңнашкан:
«Чүгеп суглуун кыңгырадыр
Чүгүртү-ле берейн деп бе?
Чыраадайым аскын тырткаш
Чымчак сөстен сөглеп көрем...»
Кайгамчыктыг кожаң ырның
Хармызы кай, догаажы кай?
...Аккыр өгнүң чаңын орта
Эрес оолдуң чураандиве
Эңмек бижек шимны берген.
Аъды хирт дээн. Эзи шол арткан.,
Калыг, орлан Чуржаапайның
Кара бажы халаш диген.

5.

Чамдык улус: «Эргижирээн
тоогу-дур оң,
Шаанга дээр дыңнаан бис» деп
чемелээр боор.
Совет чазаан деткиңер деп
сургавайн,
Чогум амгы тоогудан ноңтар
дээр боор.
Антыг шынны чарлаар мен.
Өйүм эртпээн.
Аасныраатар аскын дутлап
шыдавастар.
Эзерлиг аът Чуржаапайны манап
турар.
Ээзи кижи өгден үнгеш
аъттаныптар.
Чуржаапайның баскан изи — баар
оруум,
Чуржаапайның сөглээн сөзү —
улаар херээм,
Ачы бүүн кызыл оңнуг удазыны
Аргып кезиир төнчүзү чок көкпа
болган.
Амыдырал, демиселди чара
кирип,
Аңчыг сөстер доштар кадып
үнүп келзе,
Аъдын мунгаш, Чуржаапайы
халдып үнгеш,
Аравыска чедип келгеш, сургай
соп бээр.
Думчуун хараар өөдежок
чүвелерни
Думчуундан үндүр хөглээр
күштүг тывар
Шынчы сөстүг тургузукчу,
дайынчы боол
Шылгарап кээр, дириг ышкаш,
соруп кирер.
Чуржаапайның изээн оруу
даг, хем ашты.
Челгеп аъттан сустуг бодаа
ойлап дести.
Суурлар, орук, көвүрүглер
тургустунду.
Чечектер дег сылдыс оттар
чайнай берди.
Чуржаапайның акызы боор
Коммунист — чон
Совет чазаан делегейге делгередип,
Октаргайга кызыл аъттыг сылдыс
болуп,
Оюзаландыр, мөңгередир
суртаалдап тур.

М. КЕНИН-ЛОПСАҢ.
Орузундан очулдурган.

Чурумчудар

Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң төлээлекчилери хоорайның нудунчуларынга болгаш хөй-нийти черлеринге дежурныйлаашкыннарны элээн хөй чылдар дургузунда уламчылыг чорудуп турарлар. Ол дээрге хөй-нийтиниң көрүм-чурумун камгалаар улустуң эки-тура дружинаачыларыдыр. Оларның дежурныйлаашкынга үнер чоруу ам хөй-нийтичи чаагай чаңчыл апарган. Бежээкиниң 6 шактан 11 шакка чедир боттарының онаалгалыг участоктарынга хайгааралды олар үргүлчү чорудуп турарлар.

Ындыг болза-даа чүгле дежурныйлар албаның эрттирген соонда-ла дружиначы кижи чурум үрекчилерни көрзе-даа, оларны соксадыры албан эвес дээр хоонер дыка хөй дружиначыларда бар. Бо чорукту шын эвес деп көрзе чогуур.

Дружиначылар шынзылгазын холга ап тура, херек деңдээн база-ла алгылаан, баштайгы үеде оларны эдилеп чорупп турганнар. Ынчаарга ол демдектерни уруглар ойнадып каапканы-ла ол боор оң, оларны ап чоруур кижилер кончуг ховар болган. Бо чорук чүнү көргүзүп турарын дизе, чон мурнунга бистиң дружиначыларывыстың бүгү-ле черлерге илеревейн турарын көргүзүп турар-дыр.

Мен болза чоннуң мурнунга көскү болур дээш, дружиначылар боттарының демдектерин үргүлчү-ле ап чорза эки деп санап турар мен. Хуулганнарның кандыг-бир халдаашкынынга таваржып, качыгдаан-даа кижилер ындыг демдектерлиг кижилерден дуза дилеп болур болгай.

Дружиначы кижи бүрүзү чүгле дежурный албанынга эвес, харын бүгү-ле черлерге бодун хөйнүң мурнунга илередип, чурум үрекчилеринге удур шиитпирлиг демисежип чоруур болза, бистиң кужувус улам-на улгадыр, а чурум үрекчилери биске дужуп бээр ужурга таварлажыр дээрзинге чигзинниг турбас ийик.

Н. БАЙКАЛОВ,
пенсионер, дружиначы.

Шылгараңгай совет эртемден

В. А. Обручевтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга

1863 чылдың сентябрь 10-да Калинин областың Клепенино суурга чадаг шериг офицери Афанасий Александрович Обручевтуң өг-бүлезинге оол төрүттүнген. Соолунде барып ол сураглыг аян-чорукчу, Төп Азия болгаш Сибирьниң шинчилекчизи, совет геологтарының өгбези, шылгараңгай педагог, чогаалчы болгаш хөй-нийти ажылдакчызы, бодунуң чуртунуң ёзулуг патриотчузу Владимир Афанасьевич Обручев дээрзи ол болган.

Бичезинден тура-ла география, бойдус, химия эртемнерин ханы сонуургал-биле өөренип, ырак аян-орукттар, шинчилелдер, ажыдыышкыннар дугайын ол күзеп бодап чораан. Бо бүгүге оолдуң өг-бүлезинге кижизидилгези база улуг салдарлыг болганы чугаажок. Харын ынчангаш Обручевтарның өг-бүлезинден эвээш эвес солун кижилер үнгүлээни ол.

1881 чылда В. А. Обручев Виленаның училищезин дооскан болгаш Петербургтуң даг институдунга өөренип кирген. Ол ынчаарда-ла геологтуң тускай мергежилин шилип алган. Институтту дооскавының соонда 23 харлыг даг инженери Обручев. Каспий кыдыынга ынчаарда тудуп турган демир орук шугумун дургаар геологтуг шинчилел ажылдарынга киришкен. Бо дээрге аныяк эртемденниң баштайгы-ла эң чугула ажылдарының бирээзи болган.

Даг институдунга чедип алган билиглери геолог кижиге практиктиг ажылга эвээш болуп турган. Соолунде Обручев боду профессор апаргаш, геология башкылаашкынынга улуг өскерилгелерни киирген. Даг институдунуң профессору, сураглыг геолог, аян-чорукчу И. В. Мушкетов биле Владимир Афанасьевичиниң найыралы ооң бүгү-ле амыдыралынга улуг ужур-дузалыг болган.

В. А. Обручев амгы Туркменияны шинчилээш болгаш «Каспий кыдыының ховулары болгаш элезиннери» деп ажылды бижээн. Ол ажылы дээш география ниитилелиниң мөңгүн медалын алган. «Каспий кыдыының чавызаажы» деп ооң ийиги улуг ажылы алдын медаль-биле үнелеттинген.

Туркменияга шинчилел ажылдарын дооскаш, Владимир Афанасьевич Сибирьниң геологиязын өөренип эгелээн. Ынчан Сибирьге демир орукдаа турбаан. Бир ай ажыг үе иштинде чорупп тургаш, обручевтар Петербургтан Иркутскиге келгеннер. Амгы үеде ол орукту поезд 4—5 хонукта, самолёт 6—7-ле шакта эртер.

Баштайгы үеде Сибирьниң геологиязының дугайында литература-биле эртемден таныжкан. Хөмүр даш курлавырларын шинчилевишаан, Чөөн Сибирьниң алдын курлавырларын шинчилеп эгелээн. Ол шинчилелдер эртемдениң ооң соңгааргы хөй чылдагы эртем ажылы болбушаан, оларны ажыглалга киирериниң эртем талазы-биле үндезини болган. Үстүнде адааныыс шинчилелдерниң соон дарый, сураглыг аян-чорукчу Д. А. Клеменцтиң саналын ёзугаар, Барыын Саян таварып, Урянхай крайже (амгы Тываже) экспедицияга белеткенип эгелээн. Ынчалза-даа Г. Н. Потаниниң экспедициязы-биле Төп Азияже чоруур апарган. Аңаа 2 чыл ажыг ажылдаан. Экспедиция Сибирьде кызыгаар бурят хоорай Кяхтадан эгелээш, Барыын Кыдатта Кульджа хоорайга кээп ажылын дооскан. Владимир Афанасьевич Моол болгаш Кыдат таварты 13625 километрни эрткен. Аян-чорукчу хүнде-ле бараан 30 километрни эртип турганы ол-дур. Бо экспедиция үезинде чаа бедиктерни база ажыткылаан.

Төп Азияның дагларынга болгаш курган ховуларынга узун болгаш берге орукту эртемден шыдажып эртип, бодунуң көрген чүүлдерин демдеглел дептеринге бижип, чурукка тырттырып ап, түс черлериниң бедик, чавызын хемчевишаан, геологтуг коллекцияларны чыып ап чораан. Ооң түңнелинде Төп Азияның физиктиг географиязының база геологиязының дугайында мырыңай чаа материалды эртем алган. Ол ышкаш «Төп Азия, Соңгу Кыдат болгаш Наньшан» деп аттыг ийи томнуг өрук демдеглели бижиттинген. Кыдаттың болгаш Моолдуң географиязының дугайында эртемдениң ажылдары амга дээр улуг ужур-дузалыг боон турар.

1901 чылдан эгелеп 15 чыл иштинде экспедиция шинчилелдериниң соолунде В. А. Обручев Томскиниң технология институдунга 11 чылда башкылаан. Ол геология кафедразын эргелекчилеп, институтка даг салбырын организастаан.

Кезээде оожум, шала хүлүмзүрүп чоруур бо башкы студент бүрүзүн ээлдек-эвилең хүлээп ап, оларның билбейн барган айтырыгларын дүрген болгаш билдингири-биле харылап бээр чораан. Башкылап турган үезинде улуг эртемден хөй-хөй геологтарны кижизиткен. Академик М. А. Усов, профессорлар А. Н. Козлов, М. К. Коровин болгаш өскелер-даа ооң салгакчылары болур. Ол ышкаш даг үлетпүрүнүң талазы-биле тускай эртемниг кадрлар белеткээринге Обручев канчаар-даа аажок улуг рольдуг болган.

Владимир Афанасьевичини хаанныг Россияның ынчаардагы улус чырыдылгазының министри Кассо 1912 чылдан эгелеп ажылдаарын хоруп каан.

В. А. ОБРУЧЕВ.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда чуртуң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге бүгү-ле бойдус байлактарын шинчилээри негеттинип келген. Совет Эвилелиниң экономиказының хөгжүлдезинге Сибирьниң ролу улуг. Совет эрге-чагырганың үезинде геология ажылы долузу-биле чаартынган. 1929 чылдан эгелеп В. А. Обручев академик болган.

Хөй чылдардагы шинчилел ажылдарының түңнели — Сибирьниң геологиязының үш томнуг база Сибирьниң геология шинчилелдериниң тоогузунуң беш томнуг ажылдарын ол бижээн.

Бодунуң шинчилел ажылдарынга Владимир Афанасьевич ажыктыг казымалдарже улуг кичээнгейин салып чораан. Лена деңде. Чөөн болгаш Ортаакы Сибирьде алдынныг черлерни, Барыын Кыдатты, Забайкальениң, Джунгарияның болгаш Крымның минералдыг черлерин, Кавказтың көргүлчүн, чес рудниктерин ол шинчилээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында В. А. Обручев Свердловскиге чурттап турган. Уралдың, Барыын Сибирьниң болгаш Казахстанның бойдус байлактарын чурт камгалалынче организастаарының херээнге идепкейлиг киришкен. Ол чылдарда 79 хар чедип назылаза-даа, геология ажылдарын ол үргүлчүлеп, бедик дагларже-даа белен үнүп турган. Чүгле 1941 чылдан 1943 чылга чедир, 3 чыл иштинде, академик Обручев 32 эртем ажылдарын, чүүлдерни парлааның айтырга-ла ооң ажылының кайы хире чугулазы илден.

Делегейниң геология эртеминиң тоогузунда В. А. Обручев эң шылгараңгай эртемден. Чүгле ол бодунуң бүгү чуртталгазының дургузунда бүдүн библиотека хире номнарны, чүүлдерни парлап үндүрген. Ооң иштинде муң ажыг эртем ажылдары бар. Ол дээрге барык бүдүн эртем-шинчилел институдунуң ажылынга деңнежир. Обручев чүгле география ниитилелинге ажылдап турган эвес, хөй-хөй дээди өөредилге черлеринге база доштадылышкынны өөренип кээр институтту 1956 чылга, 93 харлынга чедир директорлаан.

Академик Обручев эртем-фантастиктиг романнарны база бижигилээн. Чижээ, «Санниковтуң чери», «Плутония», «Курган ховуда алдын дилекчилери» деп сураглаан чогаалдарны ол бижээн.

Шылгараңгай совет эртемден — геолог болгаш географ В. А. Обручев бодунуң бүгү-ле медереллиг амыдыралын эртем-шинчилел ажылынга берген болгаш бистиң чуртувустуң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге аажок улуг ужур-дузалыг ажылдышкыннарны кылган. Ол бодунуң могаг-шылаг чок эртем ажылы-биле совет улустуң чаагай чоруунга кызыгаар чок бараан болуп, ада-чуртунуң эртемин алдаржыткан, делегейниң эртем хөгжүлдезинге шылгараңгай салдышкынны киирген. Ынчангаш совет улус В. А. Обручевтуң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болганын демдеглеп турар (ол 1956 чылда мөчээн), ооң чаагай сеткилдиг, могаг чок ажыл-чорудулгазын алдаржыдып, ону улуг хүндүткел-биле сактып турар.

Я. ХЕРТЕК.

Француз компартияның ТК-зында

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз компартияның Төп Комитединиң пленуму болуунуң ажылын октябрь 6-да дооскан. «Тайбың болгаш демократия дээш сырый каттыжыышкынныг демисел дугайында» ФКП-ниң Политбюро кежигүнү Раймон Гюйонуң болгаш «Делегейниң коммунистиг шимчээшкининде байдалдың дугайында» компартияның чиңгине секретарының оралакчызы Вальдек Рошениң илеткелдерин пленум дыңнаан болгаш чугаалажып көрген. Пленум ол илеткелдер талазы-биле резолюцияларны хүлээп алган.

Партияның XVII съездизин 1964 чылдың март 29-та Лилльге чыылдырар деп, ФКП ТК-ның пленуму доктааткан.

Коста-Рикада митинг

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Гондураска шериг эргилдезиниге удурланыышкынның массалыг митингизи аңаа болган. Чуртта дайынзыракчыларның күштелиишкининге удур хемчеглерни алырын чазактан митингиниң киржикчилери негээн. Митинг чыскаал-биле доозулган. Коста-Риканың найысылалының чурттакчылары шериг эргилдезин болгаш милитаризмни буруу шаап турар лозуңнарны тудуп алгаш, хоорайның кол кудумчулары-биле эрткен. Оон дараазында митингиниң киржикчилери чурттан америк ажелекчилерни сывырып үндүргени-биле холбаштыр тудкан тураскаалды тургускан национал паркка баргаш, милитаризмни илередип турар дүрзү-чурукту өртедипкеннер.

Бразилияда байдал

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Чурттуң бүзээлээшкининиң байдалынга киирер дугайында айтырыгны Бразилияның национал конгрези чугаалажып көөрүн үргүлчүлеп турар. Барыын үзеллиг партиялар республиканың президентизиниң төлевилелинге чазалганы киирип турар.

Бүзээлээшкинниг байдалды киирерин дептиилгелиг организациялар удурланып турар болгаш демократтыг хосталгаларны хевээр артырары база калбартыры дээш туржуп турарлар. Чуртта байдалды чиигледирип турар ындыг кижилерге улуг өске хемчеглерни алырын олар оон-биле чергелештир неге турарлар. Даштыкының эрге-ажыын ёзугаар хоглии турар суртээчилерге удур чазактың ап турар хемчеглерин профэвилеледери болган Бразилияның чону деткип турар деп, Бразилияның ажылчы чоннарының конфедерациязының медеглелинде чугаалап турар. Кол-кол реформаларны чорудары дээш демиселди күштелдирери болгаш империалистерге база латифундучуларга удур тодаргай хемчеглерни алырын олар база-ла неге турарлар.

ПУР-дан медээлер

ПОЛЬШАНЫҢ ХООРАЙЛАРЫН БОЛГАШ КӨДЭЭ СУУРЛАРЫН ДУРГААР

Миколуведе «Барбора» шахтазы — Польшада кара чаңгыс болгаш делегейде хөй эвес чер адаанын лабораторияларының бирээзи. Мында дагжылар эвес, а поляк дагжыларның улуг армиязының чаа техниктиг «чепсегленишкинин» практикага тургузуп, хынап турар техниктер, инженерлер болгаш эртемденнер ажылдап турарлар.

Сөөлгү үеде Рыбникекиниң хөмүр даш бассейниниң дагжылары хөй эвес частыр хейлиг шахталарга бопп айыыл чок, чаа тепсир ажылдарга херек чаа чазылдырар материалдарны ажыглап турар апарган. Ол дээрге шахтаның экспериментинде инженерлериниң коллективиниң ачы-дузазы-дыр.

«Барбора»ның хары угда 150 октаашкынныг чаа тепсиишкинни чорудуп болур аргалыг чаа четкилиг конденсаторнуң төлевилелин ажылдап кылган. Ол ышкаш, дагжының камгалал шлем бөргүнде тургускан батареяның тогундан чемченир транзисторну конструкторлар кылган. Оон дузазы-биле хөмүр даш ургайларының үнгүрлеринге улуг эвес чаа тепсиишкин ажылдарын чорудуп болур. Хөмүр даш каттарын чаа тепсир баштайгы картаны тургузуп кылыры доозулган.

«Барбора» коллективиниң ажылы поляк дагжыларның күш-ажылының айыыл чогун болгаш бүдүрүкчүлүүн бедидеринге дөгүмнүг.

СПЕЦИАЛИЗАЦИЯНЫҢ АЖЫЫ

«Польшага кылдынган» деп маркалыг, пассажир болгаш бараан вагоннарын делегейниң он-он хөй демир орук шугумнарынга көрүп болур. Демир оруктуң шимчээр составының бүдүрүлгезин специализастаары улуг экономиктиг ажыкты берип турар. Поляк конструкторларының ажылдап кылганы почта дажыр чаа вагоннуң төлевилелин чеекта чаа бот-боттарынга дузалажырының экономиктиг чөвүлели хүлээп алган.

Шахта 140 километр дүрген чоруур кылдыр кылган болгаш ажылдаарынга база дыштанырынга эргежок чугула бүгү-ле дерилгелер-биле хандыртынган чаа вагоннарны Вроцлавта эң улуг «Пафаваг» деп вагон тудар завод бо чылын үндүрүп эгелээр.

ПОЛЬШАДА ПОЛЯК ДЫЛ-БИЛЕ ЧУГААЛАШПАЙН ТУРАР ХООРАЙ

«Конин» деп Польшаның канчаар-даа аажок улуг беш чыл тудуунуң электростанциязындан элээн каш километрлерде болгаш кожазында бора хөмүрнү ажылдап кылырын ажыткан Слесин деп чер чаптыга берген чылар. Ол болза Польша Улус Республикада поляк дыл-биле чугаалашпас кара чаңгыс хоорайжыгаш болур. Эртемденнерниң саналы-биле алырга, ол дээрге, чүнүн-даа мурнунда, долганыр туруп турар кижилерге шуут-ла билдинмес чугаа болуп турар. Слесинниң чурттакчылары ону «карта-чурук дылы» деп адап турарлар. Бо «дылга» ол черниң элээн каш муң чурттакчылары чугаалажырлар.

Бо «дылдың» төөгүзү солун. Слесинниң чурттакчылары ону 18 болгаш 19 чүс чылдарда «ыдыктыг» карталарның бүдүрүлгезиниң талазы-биле улуг төвү болуп турган чоогунда Скульскиден салгал алганнар. Оортан «карта дылы» деп адаттынган ужуру-даа ол. Коржаа-салыглаашкынының ажыл-чорудугазын чиңгедир сорулга-биле, чиижен садыгжылар болуну дылын ынчаар тургузуп алганнар. Ол «дыл» ол үеден бээр түс черниң чурттакчыларының амыдыралынга быжыы-биле кирген ол.

Аныг үениң шинчилекчилериниң көргүскени ёзугаар алырга, «Слесин дылы» дээрге аңгы-аңгы үелерниң поляк болгаш орус дылдарының база ол ышкаш боттарының сестеринден чыгдынган холушкак хайнак дылы болуп турар.

БИБЛИОТЕКАЛАР ЧЕТКИЗИ КАЛБАРЫП ТУРАР

Ам Польшаның хоорайларында болгаш көдээ суурларында 117 миллион том чедир санаттынып турар публицистиканың, профсоюзтуң, эртемниң болгаш школаларның 42.600 библиотекалары ажыттынган. Библиотекаларны 11 миллион кижи азы чурттуң хамаатыларының үштүң бир хуузу ажыглап турар.

Сөөлгү үш чылдарда республиканың янзы-бүрү булуңнарында 600 хире чаа библиотекалар ажыттынган.

Виктор КУЗНЕЦОВ.
(СЭТА-ның корреспондентизи).
Варшава.

Ракетчиктерни белеткеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, Хантевилле (Алабама штат) снарядтар башкарар талазы-биле артиллерия-техниктиг училище «хок» деп күчүлүг зенит снарядтарны ажыглаарын өөренип алган 18 мурнуу-корей шериг албанныгларга училищени дооскан дугайында дипломнарны тывыскан.

Агентилелдиң дыңнадыында айтып турары болза, «Мурнуу Корей Ыракта Чөөн-чүкте Каттышкан Штаттарның ушку, Азий диптe бирги эвилелчизи болуп турар болгаш оон шериг албанныглары НАТО-нуң стандарт чепсээ—«хок» деп снарядтарны башкарып ажыглаарынга өөренип турар. Японияның болгаш националисти Кыдаттың (чайкайшичи — редакцияның тайылбыры) шериг албаныгзары ындыг янзылыг белеткелди база эрттирип турар.

Корей Улус Демократтыг Республиканың Бетонг хемде оралгага ажылдаар электростанциязын тудуп турар, оон күчүзү 400 муң киловатт болур. Бо чылын тудугжулар күчүзү 50 муң киловатт бирги генераторну ажыглалга киирер деп турарлар.
ЧУРУКТА: электростанциязының тудуунда.
ЦТАК-СЭТА-ның фотозу.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ ДЕТКИИШКИН

ЛАГОС. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында Москва керээзин бистер чаңгыс эп-сеткил-биле деткип, чүүлдүгзүнүп тур бис деп нигерия-совет найырал ниитилелиниң Джос хоорайда (Соңгу Нигерия) салбырының медеглелинде чугаалап турар.

Ол керээни чарган чорук болза бүгү чурттарда тайбың талалакчыларының термоядролуг шенелделерин соксадыры дээш, чепсегленишкинни дужурери дээш хөй чылдарда чорууп келген быжыг туруштуг демиселиниң баштайгы чугула чедиишкинниир деп, медеглелде онзалап демдеглеп турар. Совет улус, тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустар ол демиселге улуг салымышкынны киирген. Тайбыңны үнелеп турар бүгү кижилер Москва керээзин чүүлдүгзүнүп турар. Ол керээ делегейниң өске-даа маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээринге чаа болдунар аргаларны ажыдып турар.

Москва керээзиниң адаанга боттарының аттарын салган бүгүле улустарга болгаш чазактарга бистер байыр чедирип тур бис деп, медеглелдиң түңнелинде онзалап демдеглеп турар. Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында керээге каттыжарынче делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарын ылаңгыя Африканың, Азияның болгаш Латин Американың улустарын кыйгырып тур бис.

Мурнуу Көрейниң экономиктиг аар-берге байдалы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Саазын акшаның саны көвүдээш, өртээ кудулап турар» деп Мурнуу Корейде аар-берге экономиктиг байдалдың дугайын «Нью-Йорк таймс» солуннуң Сеулдан дыңнадыында чугаалап турар.

Калбак херегледиң бараанарының өртээ сөөлгү айларда үзүктел чок өзүп турар деп, солун чугаалап турар. Аъш-чем аймааның продуктуларының болгаш кииир сөөртүп эккелген чиг-эттен бүдүрүп турар ындыг бараанарның өртээ кедергей улгадып турар. Ам рис өртээ эрткен күзүн турганынга бодаарга 80 хуу улгаткан. Чамдык аъш-чем продуктуларының, оон иштинде дустуң болгаш чигирниң өртээ бо чылдың дургузунда үш катап улгаткан. Ынчаарга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири сөөлгү ийи чылдың дургузунда барык-ла өспээн.

Политика талазы-биле турум байдалдың чок болуп турарының, чиижең садыг кылыр чоруктуң хөгжүп турарының болгаш кииир сөөртүп эккелген бараанарны өртектиң улам ыңдайгы улгадыышкынынга чедир садыгжыларның кара өжегээр садыглавайн турарының уламындан өртектер улгадып турар деп, солун демдеглеп турар.

Ам 100 миллион доллар чедир эвээжээн даштыкы саазын акшаның курлавырының шыңгыы чедишпес чорууңга мурнуу-корей эрге-чагыргалар таваржып турар деп, солун дыңнадып турар.

Мурнуу-корей эрге-чагыргаларның төлевилээни экономиктиг беш чыл планының талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң контроль чурагайларын 6,4 хуудан 5 хууга чедир кудуладыр ужурга таварышкан. Эрткен чылын бүдүрүлгениң өзүлдези чүгле 2,3 хуу болганын барымдаалап көөрге, ол чурагайны безин күүседири берге.

ДЖУЗЕППЕ ВЕРДИ

(Төрүттүнгени-ле 150 чыл болганынга)

Улуг итали композитор Джузеппе Вердиниң төрүттүнгениң хүнүнден бээр 150 чыл болган. Вердиниң уран чүүлүнүң күжү чүл дээрге, ооң чоннуң иштинден үнүп келгени, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш итали улустуң демиселин-биле төрүттүнүп келгенинде.

1845-1846 чылдың сезонунда-ла Петербургка Вердиниң «Ломбардылар» деп операзы чедиишкинниг-биле көргүстүнүп турган. Орус дыңнакчылар таныжкан ооң бирги операзы ол болган. Оортан бээр Россияның музыка талазы-биле барык сезон бүрүзүнде Вердиниң киржилгези бар болуп турар апарган. Верди 1861 чылда Россияга бир-ле дугаар келген. Ынчаарда ол бодунуң «Салым-чолдуң күжү» деп операзынга ойнаар кол ыраажыларны шилир болгаш ону белеткеп турарын хайгаараар аргалыг болуп турган. Вердиниң опералары ол үелерде Петербургка болгаш Москвага улуг чедиишкинниг-биле үнгүлеп турган. Артистер-биле белеткелдерин кылып, оларга дузалап турган Верди ынчаарда Россияга каш ай иштинде чурттаан. Ооң операзын Петербургка үндүрери-биле белеткеп турган төлээде, төрээн чуртунче чанар бар чыда, орук аайы-биле Москвага база ол чораан.

Дараазында бир чыл болганда база катап Россияга ол чедип келгеш, бодунуң операзын көргүзүп турда Петербургка дирижёрлап турган. Москвага база ол чедип келгеш, Улуг театрга «Трубадурну» көргүзүп турда, Москваның чону аңаа диңмиттиг-биле адыш часкап турган.

Ынчаарга 1840 — 1850 чылдарда Вердиниң операларын Россияга кол шуруузунда итали артистер көргүзүп турган дээрзин айтыр херек. Ынчаарга Вердиниң операларын орус дыл кырынга күүседиир эгелээшкининиң төөгүзү 1859 чылда «Трубадурну» көргүзүп турганы-биле эгелээн.

Ооң соонда «Травиатаны» дараазында «Аиданы» болгаш «Риголеттону» база «Отеллону» болгаш өскелерин-даа улаштыр-улаштыр Россияга көргүзүп эгелээн. Оон элээн үр болганда орус дыл кырынга «Бал-Маскарадты» болгаш «Дон-Карлосту» күүседип эгелээн. Оон өске-даа чамдык операларны база көргүскүлээн. Опера талазы-биле ойнаашкыннар калбарган хирези-биле, ылаңгыя XX чүс чылда Вердиниң опералары бүгү Россияга нептерел турар апарган.

Советтиг Россияга Вердиниң алдары улам калбарган, чүл дээрге ооң опералары дөртен ажыг чылдарның дургузунда чурттуң бүгү-ле опералыг

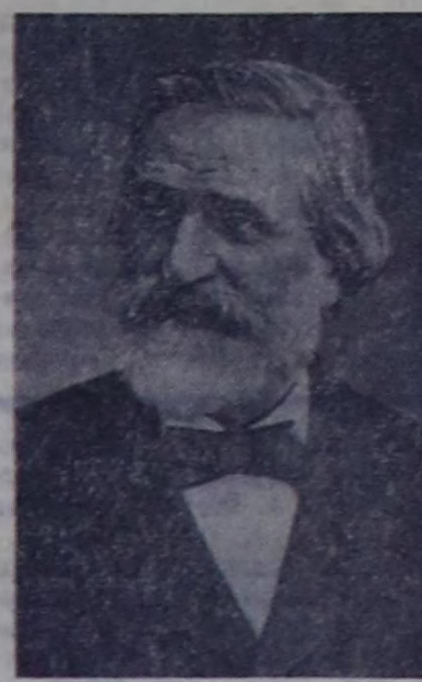

Д. ВЕРДИ.

сценаларында улуг чедиишкинниг көргүстүнүп чорун турар, ол операларда дээре дээн артистер ойнап турарлар. Нежданова, Собинов, Держинская, Барсова, Козловский ышкаш, ырның ындыг алдаржаан мастерлерни Вердиниң хөгжүмү сорук киирип келген. Совет театр болза Вердиниң чүгле бүгү делегейге билдингир чогаалдарын бодунуң репертуарынга киирген чүве эвес, харын революция мурнундагы Россияга ховар көргүстүнүп турган ооң шала биче билдингир операларын-даа бодунуң репертуарынга киирилээн. Ол дээрге «Дон-Карлос», «Бал-Маскарад», «Сицилия кежээзи», «Эрнани», «Отелло», «Фальстаф», «Луиза Миллер» болгаш өскелер-даа-дыр. Ол дээрге совет сценага бир-ле дугаар 1938 чылда Свердловскиге көргүскен «Симон Бакканегр» болгаш совет сценага бир-ле дугаар 1960 чылда Одессага көргүскен «Макбет» болуп турар-дыр. Барымдаа чок черге уттундура берген турган «Леньянога тулчуушкун» деп операны база 1960 чылда бир-ле дугаар биске радио дамчыштыр ойнап дыңнаткан. Вердиниң өске-даа улуг, биче чогаалдарын ниити ырның, хөгжүмнүң ыраажылары бисте күүсеткилеп тургулаар.

Вердиниң опералары Совет Эвилелиниң хөй-хөй национал республикаларында база көргүстүнүп турары солун. Украинаның болгаш Белоруссияның опера театрларын адаваска безин, Арменияда, Грузияда, Азербайджанда, Киргизияда, Таджикистанда, Латвияда, Эстонияда, Литвада, Казахстанда, Узбекистанда болгаш өске-даа совет республикаларда ооң операларын көргүзүп чорун тургулаар.

База демдеглезе чогуур солун чүве чүл дээрге, совет үениң эң улуг режиссерлары Константин Станиславский болгаш Владимир Немирович-Данченко Вердиниң «Риголетто» болгаш «Травиата» деп операларын улуг сонуургал-биле сценага көргүзерин боттандырып турганнар. Станиславскийге «Риголеттону» көргүзер деп идея 20 чылдарның эгезинде-ле туруп келген. Ону белеткээрде Станиславский Вердиниң чогаалын хынамчалыы-биле өөренип көрүп, сценага амыдыралчы шын байдалды көргүзер кылдыр күүседирин оралдажып турган болгаш ук операны угаанныы-биле ооң белеткээниниң түңнелинде ол чогаал база катап бодунуң амыдын көргүзүп, чечен талазы-биле чаражы чаазы-биле тургустунуп келген.

Ынчаарга Немирович-Данченко «Травиатаны» 1934 — 35 чылдарда көргүзери-биле белеткээн. Ооң чугаазы-биле алырга, «Травиатаның» «хөгжүмү сценада болуп турар бүгү чүвени хаара туда бээр болгаш оон-биле иады хөделип турар кижилерниң амыдыралы-биле ханы холужа бээр, хөгжүмнүң чаражы, ооң аян-байдалы, ооң янзы-бүрү аялгалары болгаш артистерниң психология талазы-биле шимчээшкиннери — бир бүдүн чүве дег коступ турар».

Мынчангаш Вердиниң чогаалдарының хөйге тааржыры, кижилерниң сеткилинге чоок болуп кирип келири илдең. Харын оон ужурунда ооң операларын бистиң чуртта калбаа-биле көргүзүп чорун турары ол. Ооң хөгжүмүн бистиң чурттуң булуң бүрүзүнде билир, ынак болгаш ол шыналала чоннуң сонуургалы болу берген.

Спорт дугайында 96 муң лекциялар

Бистиң чуртувуска эрткен чылын спорт дугайында 96 муң лекцияларны, бо чылдың бирги чартыында 50.300 лекцияларны номчаан деп, ССРЭ-ниң лекция пропагандазының федерациязының даргазы, педагогика эртемнериниң кандидады К. Жаров октябрьның 8-те Москвага ажыттынган лекторларның бүгү-эвилел семинарынга — чөвүлел хуралынга чугаалаан. СЭКП ТК-ның июнь Пленуму күш-культура болгаш спорт талазы-биле лекторларның мурнунга чаа, улуг сорулгаларны салган, ынчангаш ол сорулгаларны канчаар күүседириниң дугайын семинарда чугаалажып турар.

«Спортта буржуаз идеологияны шүгүмчүлээри» деп, педагогика эртемнериниң кандидады Ф. Самоуковтуң, «СЭКП-ниң Программазы болгаш күш-культураны база спортту чуртка хөгжүдериниң кол сорулгалары» деп, ССРЭ-ниң спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиниң даргазының оралакчызы Л. Никоновтуң илеткелдерин база-ла дыңнаан.

Күш-культура болгаш спорт пропагандазының талазы-биле лекторларның чөвүлел хуралын ССРЭ-ниң спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының эвилели база бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чери организастаан. Чөвүлел хуралдың ажылы октябрь 10-да доостур.

(СЭТА)

Школага спорт хүнү

Хүннүң байдалы ылаңгыя спорт хемчеглерин организастаарынга кончуг таарымчалыг турган. Кызылдың № 1 ссс чыл школазының беш болгаш алды класстарының өөреникчилери чыглып келген. Чаа өөредилге чылынга турасккаткан ол спорт хүнү организастыг болгаш көрүштүг эрткен.

Школаның спортчу байырлалынга 240 ажыг өөреникчилер киришкен. Ол хүннүң сорулгазы болза эки спортсменнерни шилип белеткээри, секцияларны болгаш бөлгүмнерни тургузары, школаның шилиндек командаларын организастаары болур. Маргылдааның ол хүн: 60 метрге чарыжы, черниң узунун болгаш бедиин халыыры, эстафета болгаш өске-даа хевирлери болгулаан.

Школаның күш-культура башкызы Анатолий Евгеньевич Гущин байыр чедирип, юпчу чүве чугаалаан соонда, аныяк спортсменнерниң көргүзүглери улажып эгелээн.

Черниң узунун халыырынга бирги черни 6 «г» класстың уруглары болгаш 5 «г» класстың оолдары ээлээн. Ол талазы-биле Юра Васильев, Люба Митрошкина болгаш өскелер-даа эки мергежилди илереткен.

Алдан метрге чарыш көрүкчүлерниң сонуургалын улам-на хайныктырган. Чиңиг демиселдиң түңнелинде оолдарнывындан 6 «г» класстың, уругларнывындан 6 «б» класстың спортсменнери тиилээн. Эстафетага 6 «а» болгаш «б» класстарның оолдары болгаш уруглары бирги черни алган.

Черниң бедиин ажа халыырынга солун мергежилдерни, чараш көргүзүглерни өөреникчилер удаа-дараа илередип турган. Чижээ, 6 «г» класстан Саша Кудрявцев 125 сантиметр, ол-ла класстың Галя Березникова 120 сантиметр бедикти халааш, тиилекчи болган.

Н. ВАСИЛЬЕВ.

Гаприндашвилиниң чугула тиилелгези

СПЛИТ. (СЭТА). Хол-шыдыраа талазы-биле делегейниң херээженнер олимпиадазынга алдын медаль дээш Совет Эвилели биле Югославияның командаларының аразынга шиитпирлиг салыышкынга делегей чемпиону Н. Гаприндашвили М. Лазаревичини тиилээн. Бодунуң саналдааны хайындан ойталаан соонда, югослав шыдыраачы дужуп бээр ужурга таварышкан. ССРЭ-ниң чемпиону Т. Затуловская биле В. Неделковичиниң салыышкыны соңгаарлаттынган. Бир эвес ол салыышкын хайым болур болза, совет команда херек кырында бирги черни алыр.

СУД ЗАЛЫНДАН

ООР ШИТТИРГЕН

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң тудуг ажылчыны турган Александр Апужапович Оюн дээрзи бо чылдың май айда совхозтуң бензоңилказын алгаш, ынаа белеткээр кижи боон мегеленип чорупкаш, Каа-Хем районнуң Ильинка суурунга картофель сурагланып чеде берген.

Аңаа бир-ле дугаарында «Тиилелге» колхозтуң даргазы Зайцевтиң бажыңынга кирген, оортан үнүп бар чыда, эжик чанынга азып каан турган күскү пальтону ол алгаш барган. Ынчалза-даа суур иштинге ону ол чажырып шыдаваан. Зайцева ону сүрүп дилеп чорааш, пальтону оортан ап алган, а оорнуң болуп тударын оралдашпаан.

Оон ол чорукту ажыглааш, ол-ла хүн колхозчулар А. Ивойлова, М. Рязанова оларның ээн турган бажыңнарының шоочаларын үреп кирген, янзы-бүрү нарын хеп аймаа, акша шыгжаан чемоданнарны, плащ тонну болгаш элээн хөй ак чоорганнарны оорлап алгаш, ырак черден чаа чедип келген кижи боор, өске бир колхозчунуң бажыңынга киргеш, ол чүүлдерни аңаа дилеп салып каар турда, суурнуң дружинниктары истеп келгеш, ону илередип тудуп алган. Хөй-нииити ол удааза оорну аңаа салбайн, харысалгаже киирерби-биле милиция черинге дужаап берген.

Оюн чаңгыс-ла хүн иштинде ийи үш удаа үүлгеткен оор херээниң ужун Сарыг-Сеп суурга суда байысаадып турган, ол аразында совхозтуң бензоңилказын 70 рубльге саткан болгаш оон өртээ акшаны арага садып ижип алган.

Каа-Хем районнуң улус суду оорнуң херээн Ильинка суурга чоокта чаа барып көрген. А. А. Оюнну ийи чылда хосталгазын казып шииткен. Ильинканың чурттакчылары ол шииткелди улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан.

И. ПЕТУХОВ.
Районнуң улус шииткекчизи.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар чаашкын шөөлүг эвес хүн болур. Хат кошкактан ый тавынга чедир. Агаарның температуразы: республикага — 8 — 13, а Кызылга — 11—13 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНДА ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

1963 чылдың октябрь 6-да Бии-Хем районнуң Туран хоорайынга болган ойнаашкынныг салыышкыннар талазы-биле ойнаашкыннарның дөртен ийиги тиражының

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Тыва АССР-ниң бүгү ажаалга кассаларында ойнаашкынныг салыышкыннар талазы-биле счёттарның дараазында номерлеринге ойнаашкыннар таварышкан:

Счёттарның номерлери	Салыышкынның ортумак түңүнге ойнаашкынның хемчээли хуу-биле	Счёттарның номерлери	Салыышкынның ортумак түңүнге ойнаашкынның хемчээли хуу-биле
20	25	547	25
77	25	571	25
92	100	635	25
155	25	676	25
168	25	715	25
225	50	732	25
278	25	789	25
284	25	810	25
341	25	874	25
384	50	915	25
433	100	930	25
459	25	994	25
519	200		

Счёттарының саны 1000-дан ажып турар ажаалга кассаларында бүгү сурушбек муңнарның баштайгы муңу ышкаш ындыг номерлиг счёттар ойнап алган. Чижээ, №№ 1020, 2020, 1077, 2077 дээн ышкаш оон-даа ынай счёттар болур.

Тиражты эрттирер талазы-биле комиссияның даргазы — Бии-Хем районнуң саң килдизиниң эргелекчизи И. ШВЕДОВ.

Тираж комиссиязының харысалгалыг секретары — Ажаалга кассаларының эргелелиниң улуг инспектору Т. ИЛЬИН.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА
1963—1964 ЧЫЛДАРНЫҢ ТЕАТР СЕЗОНУ АЖЫТТЫНАР
ОКТЯБРЬ 12-ДЕ
Игорь СОБОЛЕВТИН
Хайгыылчылар
деп романтиктиг, 3 кежегелиг, 9 көргүзүглүг шиизи болур.
Эгелээри — кежээкизиниң 7 шакта.
Ол-ла шии октябрь 13-те хүндүс болгаш кежээ база болур.
Хүндүскүзүнүң эгелээри—12 шакта, а кежээкизиниң — 7 шакта.
ДИРЕКЦИЯ.

КИНОТЕАТРЛАРГА
ОКТЯБРЬ 10-ДА
«НАЙЫРАЛ»: «Шииткел тевиг» 9. 10.50. 2.40. 4.30. 6.20. 8.10. 10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10 шакта. «Дагларда застава» 11.15. 1.15. 7.15 шактарда. «Румянцевтиң херээ» 3.15. 5.15. 9.15 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программалар 10 шакта. «Дерсу Узала» 2.30 шакта. «Эң-не өзал поезд» 4.30. 6.30 шактарда. «Чаа эринче» 8.30 шакта.
«ВОСТОК»: «Украинаның рапсодиязы» 3.15. 7.15 шактарда. «Ээлчеглиг рейс» 5.15. 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63. редакторнуң оралакчыларының 35 — 24. 25 — 38. идеология килдизиниң 37 — 13; харысалгалыг секретарьның 23 — 35. көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38. 23 — 54. үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64. чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистерниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60. бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47. солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01387.

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 11 ПЯТНИЦА № 242 (5646).

Өртэз 2 көп.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ—МИНЕРАЛДЫГ ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ БҮДҮРЕРИНЧЕ

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң коллегиязында

Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериниң планы ам канчаар күүседиинип турарыл, ажыглалга кирер бүдүрүлгелерни дериглге-биле дужу хандырарынга чүнү кылза чогуурул, ала-чурттуң химиязының аажок улуг сорулгаларын дааскан ол чугула адырның тудуун дүргеделиринге кандыг хемчеглерни алыры негеттинип турарыл?

Бо айтырыгларны ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң коллегиязының октябрь 9-та болган калбак хуралынга чугаалажып көрген. Тарааның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының дүжүлүн бедидеринге минералдыг чемишчидилгелерни болгаш үнүштер камгалаарының химиктиг чүүлдерин бүдүрерин көвүдедир дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа парлап үндүрген чагаазының онза улуг ужур-дузазын хуралга демдеглеп турган. Үлетпүрнүң ажыл-ишчилери бо документиниң ханызы-биле чүүлдүгзүнүп көрген. Бүдүрүлгелерде чаа-чаа курлавырларны дилеп тывар ажылды чорудуп турар. Чаа оналдаларны алдарлыы-биле күүседир химиктер нелеп турар.

Бо чылын дыка хөй эвилелдешкен республикалар көдээге минералдыг чемишчидилгелерни бээрин элээн көвүдедип, тос айларның программазын ажыр күүсеткен. Чижээ, Украинага үш кварталдарда көрдүнген оналдадан ажыр 45 муң тонна чемишчидилгелерни, Белоруссияга — 19 муң тонна чемишчидилгелерни бүдүрген. Казахстанның, Туркменияның болгаш Латвияның химиктери планнарын ажыр күүсеткен.

РСФСР-ниң, Грузияның, Азербайджанның, Арменияның химиктериниң дыка хожудап турарын коллегияга моон-биле кады демдеглээн. Бо республикаларда минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериниң планын күүсетпейн турарының чылдагааннары болза, чаа бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга кирерин саададып турары, а ол ышкаш ажылдап турар дериглгени багай ажыглап турары болгаш бүдүрүлгелерниң, совнархозтарның чамдык удуртукчуларының талазындан күрүнениң бо чугула сорулгазынга чогуур кичээнгейни улгандырбайн турарынга болур.

Эрткен үениң дургузунда Москва чоогунда хоорайның химия комбинады багай ажылдаан, «Маарду» (Эстония) химия комбинады хожудап турар. Күгүр кислотазын бүдүрериниң планы үш кварталдарда күүсеттинмейн келген болгаш чүгле августа күүсеттинген. Ында Балаковскиниң кылымал волокно комбинады, Ортааки-Уралдың чес-хола эзилдирер заводу, Сумгаиттиң суперфосфат заводу хожудавышаан.

Хуралга санал берген ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң эргелелдериниң начальниктери, ВЛКСМ ТК-ның төлээлекчилери, ССРЭ-ниң Күрпланының чанында күрүне комитеттериниң төлээлекчилери, бүдүрүлгелерниң ажылдакчылары химия индустриязының чугула адырын дүрген хөгжүдериниң улуг аргаларының барын чугаалап турганнар. Күрүне минералдыг чемишчидилгелерни бүдүреринге аажок хөй хөреңгилерни берип турар. Бо чылда-ла химия заводтары көдээ ажыл-агыйга 20 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни бээр. 1963 чылда улус ажыл-агый планында көрдүнген чаа күчүлерни шуптузун ажыглалга кирген турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң коллегиязының хүлээп алган доктаалынга чамдык бүдүрүлгелерниң хожудаашкынын узуткаар болгаш чыл программазын чуттаа чокка күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан. Минералдыг чемишчидилгелерни болгаш чиг-эттиг бүдүрүп турар бүдүрүлгелерге оларның бүдүрер талазы-биле эргежок чугула дузаламчыны көргүзерин эвилелдешкен республикаларның улус ажыл-агый чөвүлелдеринге болгаш экономиктиг районнарның совнархозтарынга дааскан. Бүдүрүлге бүрүзү чыл планын күүседирин хандырып турар хемчеглерни чер-черге ажылдап кылган турар ужурлуг.

Химия болгаш нефть үлетпүрүнүң күрүне комитеди ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлели-биле кады бүдүрүлгелерге карбамид бүдүрүлгезин ажыглалга кирерин дүргедедир талазы-биле хемчеглерни белеткээн. Карбамидти бүдүрерин шиңгээдип алырының бүгү үезиниң дургузунда ажылдаар кылдыр эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарының тускай эртемниглериниң бригадаларын оларже чорудар. Ындыг бригадаларны «Апатит», «Маарду» комбинаттарже чорудар болгаш олар болбаазырадыр ажылдаар фабрикаларга бүдүрүлгени шиңгээдип алыр талазы-биле дузаламчыны көргүзер.

Апатит концентрат, синтетиктиг амминак болгаш күгүр заводтарынга чедирип берикшкин дээш оперативтиг контрольду тургузар. Хожудап турар бүдүрүлгелерге практиктиг дузаламчыны көргүзери-биле тускай эртемниглерни чорудар.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлели болза завод бүрүзү минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериниң чыл планын күүседирин хандырар талазы-биле хемчеглерни бадылаан. Оон ангыда дөрткү кварталда бүдүрүлгелерге чемишчидилгелерни бүдүрер талазы-биле немелде оналдаларны доктааткан.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлели минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрер талазы-биле ажыглалга кирер бүдүрүлгелерни дериглге-биле хандырар дугайында айтырыгны база чугаалажып көрген. Ол дугайында хүлээп алган доктаалда демдеглеп турары чүл дээрге, бо чылын ажыглалга кирер бүдүрүлгелерни дериглге болгаш кылыглар-биле четчелээри доозулбаан. Минералдыг чемишчидилгелерни болгаш күгүр кислотазын ажыглалга кирер ужурлуг бүдүрүлгелерниге чедир бербээн дериглгени ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң доктааткан хуусааларында белеткээр болгаш чүдүрүп чорудары дээш хуузунда харысалгалыг болур дугайын чамдык совнархозтарның болгаш бүдүрүлгелерниң удуртукчуларынга ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлели баш удур сагындырган.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлели ажыглалга кирер ужурлуг бүдүрүлгелерни бүгү-ле эргежок чугула дериглге-биле четчелээр дугайында даланштыг хемчеглерни алган. Минералдыг чемишчидилгелерниң бүдүрүлгелерниң чагыгларын күүседир турар машина тудуунуң заводтарының ажылды дээш хүн бүрүнүң контролюн тургузарын шиитпирлээн. Чедирип берикчи заводтарга оперативтиг дузаламчыны ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлели көргүзер.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң коллегиязы тудугларга дузаламчы көргүзер дугайында шиитпирни база хүлээп алган.

(СЭТА).

Организакчы ажылдың деңнелин бедидер

— Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң мал болгаш чер ажылдарындан ап турар продукциязы кылып келген тудум-на кудулап, орулгазы эвээжеп, кассазы барык-ла куруглап, ук артель улуг өре-шиирге дүжүп, күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүсетпейн турар.

«Шынның» тускай корреспондентизиниң бижээни ол кашкыйна одуругларда-на ол ажыл-агыйның кандыг байдалдыг турары номчукчуга дораан-на билдине бээр. Коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга ол айтырыг ынчангаш кол черни ээлээн. Каа-Хемниң парткому болгаш райкүүскому ол колхозтуң хожудаашкынын болдурбас талазы-биле шиитпирлиг болгаш практиктиг хемчеглерни чогуур үезинде албаан.

Өске бир чижек. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң партия комитеди, оон бригадаларда, салбырларда партия эге организациялары колхоз бүдүрүлгезинде масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды куду деңнелге тургускан. Оон түңнелинде ук колхозтуң ажылы моон мурнунда чылдарда турганындан дорайтаан. Колхозтуң экономиказы, ажыл-агыйы улам быжыгып, өзүп хөгжүүрүнүң орнунга, бо чылын күрүнеге продуктулар садарының планнарын күүсетпейн турар болгаш саң-хөө талазы-биле бергедээшкинге таварышкан. Партия комитеди эрткен отчёттуг чылда масса-политиктиг ажылды калбартпайн, ону ажыл-агыйжы сорулгалар-биле холбаштырбайн келген.

Эът, сүт, дүк, тараа бүдүрер талазы-биле хожудап турар өске-даа ажыл-агыйлар бисте бар. Чер ажылынче, тараа бүдүреринче кичээнгей салбайн турары дээш «Шекпээр» совхозтуң удуртукчуларын Дөң-Терезин салбырның коммунистери шынныгы шүгүмчүлээн. «Тыва» совхозта бүгү ажыл-агыйжы көргүзүглер дендии чавыс болуп турар. Ол четпестер шупту-ла багай удуртулгадан хамааржып турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дугайында хөй удаа чугаалажып, кашкаш шиитпирлерни бижип турган, а ону херек кырында организастап келгени багай.

Ынчаарга ол ажыл-агыйларның экономика талазы-биле хожудап турарының чылдагааны чүдел? Мадаа боттуг чылдагаан тывылбас. Кожаларында ышкаш таарымчалыг байдалдар оларда бүрүн бар: агаар-бойдузу, чери-даа дөмей, кижилери база-ла ындыг, техниказы-даа, малы-даа бар. Оларда хожудаашкынның кол чылдагааны болза, хамыктың мурнунда кадрлар-биле, кижилер-биле ажылдың кошкак болуп турарында. Чижээ, Каа-Хемде «Совет Тыва» колхозтуң даргазынга сөөлгү кашкыйча чылдар иштинде беш дарга солчуп ажылдаан. Ынчаарга ук ажыл-агыйның харысалгалыг участоктарынга удуртукчу кадрлар база-ла удаа-дараа солчуп турар. Ажыл-агыйжы кадрларны шын эвес шилиир, оларның кижизидилгезинге сагыш салбас чорук колхозту багай түңнелге чедирип келген.

Хожудап турар ажыл-агыйларның удуртукчулары боттарының аргазын, күжүн ёзулуг үндүрүп ажылдавайн турган. Олар кижилерниң күш-ажылын багай организастап, чериниң шын ажыглалын чедип албайн, мурнакчы эртемниң болгаш практиканың чедиишкиннерин шиңгээтпейн, продуктулар бүдүрерин көвүдедиринге көдээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг сонуургалын бедидерин хандырбайн турарлар. Ол хожудап турар ажыл-агыйларда күш-ажылдың сагылга-чурумну кошкак, чалгаалар, мангыстар оларда хостуг чурттап, ак-сеткилдиг кижилерниң күш-ажылының продукциязын «чоорлап» турарлар. Мынчангаш мындыг четпестерни чайлатпышаан, хожудап турар колхозтарга болгаш совхозтарга бүдүрүлгени көдүрери — күрүнениң чугула херээ, колхоз-совхоз эргелелдериниң, парткомнарның, партия эге организацияларының дайынчы сорулгазы.

Ниити айтышкыннар, директивалар-биле кызыгаарлаттынмайн, ажыл-агый бүрүзүн тодаргай өөренип көөр болгаш удуртуру, бүдүрүлгени шуут организастаары, бригадаларда, звеноларда, шөлдерде болгаш фермаларда ажылдап турар кижилер-биле доктаамал харылзаа тудары, оларны кижизидери, мурнакчы дуржулганы кызымаккайы-биле шиңгээдири — бүдүрүлге эргелелдериниң, парткомнарның болгаш партия эге организацияларының, райкүүскомнарның ажылының кол үү бо-дур. Эргелелдер, парткомнар, райкүүскомнар, оларның бүгү-ле удуртур ажылдакчылары улустуң, партияның мурнунга колхозтарда болгаш совхозтарда байдал дээш, мал болгаш чер ажылының хөгжүлдези дээш харысаалгалыг болур чорукту улам шыңгыырадырын амыдырал негеп турар.

Экономика талазы-биле хожудангай ажыл-агыйларны көдүргениинден, продуктулар бүдүрери кайы хире өзүп турарындан, көдээ ажыл-агыйны улам көдүрер деп бүгү-улусчу сорулганы күүседиринге кандыг садыышкынны кииргенинден, харын шак-ла оон эргелелдериниң, парткомнарның, райкүүскомнарының ажылын анализтеп көөр деп партия негеп турар. Мадаа холбаштыр, хожудап турар черлерниң удуртукчуларындан улуг күжениишкин, кижилерни сырый мобилизастап билир чорук, күш-ажылды организастап билир чорук негеттинип турар. Парткомнар болгаш парторганизациялар отчёт-соңгулдалыг хуралдарга ажыл-агыйга удуртулгада четпестер дугайында коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарындан чогуур түңнелди үндүргеш, ол четпестер дараазында чылда катаптавас кылдыр ажылдаар херек.

Бо чылын сүттү, эътти болгаш дүктү күрүнеге садарын бүрүн күүсеткениниң «Тес-Хем» совхоз болгаш Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозу хамыкты мурнай рапорттааннар. Тес-Хем районнуң «Чаа орук», «Чодураа», Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозтары сүт, дүк садарын, «Коммунизмче орук» колхоз (Тес-Хем) эът, дүк садарын, «Тиилелге», Ленин аттыг колхозтар (Каа-Хем) болгаш «Көк-Тей» совхоз тараа садар хүлээлгезин ажыр күүсеткилээн. Сүттү садарын «Көк-Тей» совхоз болгаш Таңдыда «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтар күүседип алгылаан. Шак ындыг күш-ажылчы болгаш патриотчу чорук ук черлерде партия организацияларының, ажыл-агыйжы удуртукчуларның организакчы ажылының түңнели болганы черле маргылдаа чок. Ажыл-агыйны удуртур талазы-биле кымдан үлегерчижекти алырын бо фактылар боттары-ла кыйгырып турар-дыр.

Социалистиг көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ыңай хөгжүдериниң, ниити болгаш барааннығ продукцияны көвүдедириниң, көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелдериниң күрүне планнарын ажшаанда күүседириниң, колхозтарның акша болгаш натура орулгаларын көвүдедириниң, колхозчуларның материалдыг чаагай байдалын экижидериниң сорулгаларын шиитпирлээр дээш социалистиг чарышты улам калбартыр ужурлуг. Партия организациялары ол бүгү ажылды чорударда мурнакчы кижилерге, чер болгаш мал ажылының мастерлеринге, бүгү коммунистерге, хөй-нитти организацияларынга даяныры чугула.

Бергелер хөй. Ол бергелерге удур күжениишкинниг ажылдаар херек. Мадаа тиилелгелерни, чедиишкиннерни чүгле массалар ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарның деңнелин бедидип турганда чедип ап шыдаар бис.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дүжүт ажаап алышкыныың доозарының база тараа белеткелдериниң планын күүседириниң талазы-биле шалыпчы неделяны октябрь 1-ден 7-ге чедир чарлааның бистиң хүн демдеглелдеривиске дыңналып келген болгай. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери хову ажылдакчыларының база механизаторларның күжүн биддилиг мобилизастаан, оларның ортузунга дээштиг чарышты калбарткан, бүгү ажылды бедик хайнышкынныг чорукка чорутхан болгаш тодаргай чедиишкиннерни чедип алганнар.

Ындыг болза-даа Таңды бүдүрүлге эргелелиниң чамдык ажыл-агыйлары ажаап алышкынны доозар талазы-биле аажок хожудап турарын бөгүн база катап демдеглээр апаар-дыр. Оларга «Тиилелге» совхоз, «Коммунизмниң херели», «Совет Тыва» колхозтар хамааржыр.

Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларында байдал база дээре эвес. Олар 3988 гектар тараа культураларын ийи ай ажыг үе иштинде ажаап ап чадап турарлар. Ленин аттыг, «Чодураа» колхозтарда болгаш «Тес-Хем» совхозта 524 гектар тараа культуралары бөгүнге чедир сыпта хевээр турбушаан. Хөй удаа күштүг хат хадып, сыпта тарааларны тогадып дүжүрүп турар. Ынчалза-жок ол чорук чүгле ажыл-агыйларның эвес, харын бүдүрүлге эргелелиниң удуртукчуларын дүвүретпейн турар.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарының ажыл-ишчилери ажаап алышкын үезинде чидирген үнелиг шаг-үени амга чедир дуглап шыдавайн турар. Чижээ, «Найырал» совхозта ийи чартык муң ажыг гектар, а «Улуг-Хая» совхозта бүдүн чартык муң гектар тараа сыпта турбушаан.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарының ховуларында ажылдап турар комбайн агрегаттарының ажылының бүдүрүкчүлүү аажок кудү. Чижээ, ол ажыл-агыйлар сөөлгү 400 гектар тарааларны амга чедир ажаап ап чадап кааннар.

Ангыс андарылышкынын республикада ниитизи-биле эрткен чылга бодаарга дээре чорудуп турар болза-даа, оон темпизи ам-даа кудү. Тес-хемчилер мурнукузу ышкаш хожудап турар. Чөөн-Хемчик эргелелинде «Тээли», «Барлык», «Сүт-Хөл» совхозтар болгаш Чөөн-Хемчиктиң колхозтары ук ажылды оожум чорудуп турар. Ынчаарга ол ажыл-агыйларның ховулары дүжүттен шагда-ла хостаалган болгаш бүскү андарылышкынны дүн-хүн чок чорударының бүгү аргалары бар болгай. Бо ажылга бүгү-ле хостуг тракторларны тургузар, бүдүрер ажылдың нормаларын эки шынарлыг кылдыр күүседир болгаш ажыр күүседир дээш механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты калбартыр херек.

Октябрь 10-га чедир тараа хүлээп алыр черлерниң шыгжамыырынга 3 миллион 271 муң пуд тараа урдунган.

Ам тараа кезилдезин дооспушаан, көдээниң ажыл-ишчилериниң күжениишкини килограмм тараа бүрүзүн камгалаарынче, үрезин уurарынче, 1964 чылдың дүжүдүнге шынарлыг ангыс андарарынче угланган турар ужурлуг. Ол болза Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга байырлалынга төлептиг белек болур.

Чонга аъш-чем продуктуларын көвүдедир

Съезд бодунуң ажылын дооскан

МОСКВА. (СЭТА). Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының база албан-хаакчыларының профэвилелиниң Москвага болуп эрткен VI съездизиниң киржикчилери чонга аъш-чем продуктуларын болгаш үлетпүрге чиг-эттиг көвүдедириниң дугайын, көдээниң профэвилел организацияларының ол херекке ойнаар ужурлуг ролюн күштелдирериниң дугайын чугаалажып көрген. Съездиниң болуп турганы Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, профэвилелиниң харысалгалыг ажылдакчылары, эртемденнер, тускай эртемниглер четкилеп келген турган.

Бистиң профэвилеливис — чуртта эң-не хөй саныыг болуп турар. Ук профэвилели он миллион ажыг кижини каттыштырып турар деп, профэвилелиниң ТК-зының даргазы И. Ф. Шкуратов отчёт илеткелинге дыңнаткан.

Ам совхозтарның үлүг-хуузунга 90 миллион гектар тарылга шөлдери онаажып турар деп, съездиниң делегаттары демдеглээн. Көдээ ажыл-агыйның белеткеп турар бүгү продукциязының 40 хуузун олар берип турар. Ынчалза-даа хөй-хөй совхозтар аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң талазы-биле чеди чыл планының оналгаларын күүсетпейн, күрүнениң мурнунга өрелиг болуп эртип турарлар. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниң оруктарын СЭКП Төп Комитеди көдээниң ажыл-ишчилеринге айыткан болгаш чонга херелээр аъш-чем продуктуларын бүдүрерин СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлеринде баш удур көрдүнген хемчээлдерге чедир көвүдедириниң хемчеглерин төлевилээн. Химияның болдунар аргаларын көдээ ажыл-агыйга улуу-биле ажыглаары ам чугула сорулга болуп турар. Бо чылын 20 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрген турар, а 1970 чылда химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары чуртка 100 миллион тонна ол чемишчидилгелерни бээр ужурлуг. Тараа, ногаалар, кат-чимис бүдүрерин көвүдедириниң улуг курлавыры болза суггаттыг чер ажылы болур.

Ужудукчу-космонавт Андриян Николаев көдээниң ажыл-ишчилеринге изиг байыр чедирген.

Съездиниң делегеттары профэвилелиниң ТК-зының чаа составын, ревизия комиссиязын. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIII съездизинге баар делегеттарны соңгаан.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат, ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Поляков олар съездиниң ажылынга киришкен.

Бүдүрүлгелерден медээлер

УСТЬ-КАМЕНОГОРСК. Усть-Каменогорскиниң коргулчун-цинк комбинадының химиктери күгүр кислотазын бүдүрер талазы-биле чеди чыл планын хуусаазындан 250 хонук бурунгаар күүседирин шиитпирлээн. Олар чеди чылдың эгезинден бээр оналдага немей 50 эшелон ажыг продукцияны бергеннер.

КРАМАТОРСК. Краматорскиниң заводунуң машина тудугжулары минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп турар бүдүрүлгелерге техниканы чедирип бээриниң чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Кольск чартык ортулукта «Апатит» комбинатче ийи күчүлүг дээрбени чүдүрүп чоруткан.

ЧАРДЖОУ. Суперфосфат бүдүрер Ленин аттыг заводта курлавырларны тыварының хөй-ниитиниң көрүлдези чорup турар. Ол көрүлде бүдүрүлгени көвүдедиринге болгаш чемишчидилгелерниң шынарын бедидеринге дузалаар. Чарджоунуң химиктери чылдың төнчүзүнге чедир пландан ажыр алды муң тоннадан эвээш эвес суперфосфатты бээрин шиитпирлээн.

СВЕРДЛОВСК. «Уралхиммашзаводтуң» коллективи химияның 19 чаа чугула тудугларының чагыгларын хуусаа бетинде күүсеткен. База 15 бүдүрүлгелерге херегжээр аппараттарны болгаш машиналарны хуусаа бетинде белеткээрин шиитпирлээн.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА ТӨЛЕПТИГ БЕЛЕК

Өөрүнчүг медээ

АК-ДОВУРАК (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). Солуннуң бо дугаарын парлап турда Ак-Довурактың онза чугула тудуунда бистиң тускай корреспондентивис Т. Талганчык номчукчуларга өөрүнчүг медээни дамчыткан:

— Мында чер болганда байырлалдыг шинчи кирген. Ак-довуракчылар база бир чаа тиилелгени чедип алганнар: бус-турбиналыг электростанцияның баштайгы ээлчээниң (бирги агрегат) тудуун доозуп, ажыглалга киргенинге турасклаткан байырлыг митинг эртенгиниң 8 шакта болуп эрткен.

Электростанцияның тудуунуң девискээринге чыглып келген тудугжуларның байырлыг митингизин парткам секретары В. Г. Кагзиков ажыткаш, чаа чугула тиилелгени чедип алганы-биле холбаштыр бус-турбиналыг электростанцияның тудугжуларынга, бүгү ак-довуракчыларга СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын номчаан.

СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи Г. Н. Долгополов партия обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан электростанцияның тудугжуларынга байыр чедирген. Электростанцияның тудуунда монтажниктер бригадазының бригадири Василий Ощепков дараазында сөс ап, чүве чугаалааш мынча дээн:

— Бистиң монтажниктеривис болгаш тудугжуларывыс партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга сорук кирип, бо онза чугула бүдүрүлге черинге эң-не үнелиг электростанцияның баштайгы ээлчээн ажыглалга дүрген кирер дээш чүткүлдүг ажылдаан. Ам бистиң мурнувуста оон-даа чугула, оон-даа харысалгалыг сорулга туруп турар. Чүл дээрге, станцияның ийиги ээлчээн болдунар-ла арга-биле дүрген ажыглалга кирер дээш бүгү күштү мооннээр ужурлуг бис.

Дараазында электростанцияның хоолайын тургузуп турар бригаданың мурнундан Владимир Коновалов чүве чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери байырлалга уткуштур электростанцияның бирги блогунуң тудуг ажылдарында арткан үүрмек ажылдарны октябрь 16-ке чедир бүрүн доозар; ноябрь 7-ге чедир электростанцияның ийиги ээлчээн ажыглалга кирер, азы байырлал хүнүнде 5000 киловатт (Кызылдыы-биле дөмей) күчүлүг электростанциязын бүрүн ажыглаар кылдыр ажылдаарын хүлээнген.

Ол ышкаш байырлыг митингилер, хуралдар бо улуг тудугнуң бүгү участоктарынга, бригадаларынга, албан организация черлеринге эрткилээн. Орта СЭКП Тыва обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазы-биле таныжып, чаа-чаа социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Октябрь 10-нуң кежээзинден эгелеп Ак-Довуракта чаа электростанция чырыын берген.

КИРИП МООРЛАҢАР

Бистиң республиканың найысылалының Ленин биле Чүлдүм кудумчуларының белдиринде база бир чараш, чаагай бажың ажыглалда кирген. Ол болза күрүнениң башкы институдунуң үш каът өөредилге бажыңы. Ону студент анныктарга «Кызыл тудугнуң» тудуг эргелелиниң тудугжу ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнуң байырлалынга белек кылдыр бергеннер.

Мында студентилерниң өөренииринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан: өөредилгениң хөй өрээлдеринден ангыда 300 олуттуг улуг зал, физиканың, химияның кабинеттери, физкультура болгаш спорт залы, библиотека дээш черле чүү чок дээр!

Бо бажыңны байырлалдыы-биле хүлээп алганының байырлыг митингизи октябрь 9-та болган. Аңаа хоорайның партия, совет, хөй-нитти организацияларының, студент анныктарның төлээлекчилери чыглып келгеннер.

Күрүнениң башкы институдунуң бажыңын хүлээп алырынга холбаштырган байырлыг митингиниң СЭКП хооркомунуң секретары эш **П. Т. Киселев** ажыткаш, «Кызыл тудугнуң» тудуг эргелелиниң начальнинга эш **А. С. Нестеровскийге** сөс берген. Ол бодунуң чугаазынга Тывада дээди өөредилге чери—күрүнениң башкы институдунуң өөредилге бажыңын эки шынарлыг кылып, студент анныкоолдар, кыстарга Улуг Октябрьның 46 чыл оюнуң болгаш Совет Тываның 19 чылының байырлалынга таварыштыр белек кылдыр бээр дээш, Кызылдың тудугжулары кызымаккай ажылдап келгениниң түңнелинде күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алганын демдеглээн. Бистиң чуртувуста коммунизмниң келир үеле тургузукчулары студентилерниң өөрениринге институттуң бажыңы белен болган! Бо чаагай бажыңны тудугжулардан хүлээп ап, кирип моорлаңар, эргим башкылар, студентилер деп, эш Нестеровский чугаалаан.

Дараазында Кызылдың күрүнениң башкы институдунуң ректору эш **А. Ч. Кунаа** сөс алган. Бистиң чуртувуста эртем болгаш техниканың улам ыңайгы чечектелиишкини дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың, эш Никита Сергеевич Хрущевтуң хүн бүрү кичээнгей салып турарының тодаргай херечизи бистиң аныяк совет республикавыста күрүнениң башкы институдунуң өөредилге бажыңын бөгүн ажыглалга кирип, ону башкыларга, студентилерге хүлээдип берип турары ол-дур дээрзин чугаалааш, Кызылдың тудугжуларынга улуу-биле четтиргенин институт коллективиниң мурнундан ол илереткен.

Студент анныкоолдар, кыстарның омунээзинден митингиге студент эш **А. В. Баир** чүве чугаалаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** бодунуң чугаазынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш демиселге Тываның ажылчы чоннары чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турарын демдеглеп, Совет Тываның 19 чыл оюнга таварыштыр күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турар Кызылдың болгаш «Тыва даг-дүгү тудугнуң» тудугжуларынга байыр чедирген.

Митинг төнген. Институттуң бажыңының ажыдарының кызыл кожаазын эш С. К. Тока үзе кескен. Аңаа чыылганнарны кирип моорлаңар! деп чалаан.

О. ШИРАП.

Чурукта: Институттуң бажыңының баарында митинг.

Фото П. Гольцовтуу.

Совет Тываның 19 чыл оюу

С. К. ТОКА

Совет улустарының акы-дунма өг-бүлезинге тыва улусту хүлээп алганы, улуг орус улустуң болгаш Совет Эвилелиниң бүгү улустарының акы-дунма өг-бүлезинге чурттаар болгаш ажылдаар деп тываларның алыс күзелин хандырган өөрүшкүлүг хүнден бээр 19 чыл болган оюн Совет Тываның ажылчы чоннары бөгүн демдеглеп турар.

19 чыл—ындыг-ла улуг эвес хуусаа, ынчаарга бир эвес кижиниң назыны-биле үлегерлеп чугаалаар болза—ол дээрге назы четкениниң чүгле эгели болгаш улуг тургузукчу амыдыралче баштайгы базымнар-дыр. Ол чылдарның дургузунда Тыва экономика-даа, культура-даа талазы-биле өзүлүг өзүп доруккан, хемчээл чокка өскен болгаш таныттынмас апарган.

Совет Тываның амыдыралында бо үндезин өскерилгелер Тыва АССР-ниң бүзүп бүрүзүнде: Тере-Холде болгаш Мөңгүн-Тайгада, Кара-Хөлде болгаш Тожуда, Бора-Шайда болгаш Баян-Колда-даа тодаргай көстүп турар. Эң-не кижизиг кижи эш Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП ТК-ның болгаш оон Президиумунуң ала ышкаш чылыг сагыш салдышкынын ажылчы чоннар ажыглавайн турар ындыг чер Совет Тываның девискээриниң эң ырак булуңунда безин чок. Ленинчи национал политиканың улуг чырыткызы бүгү районнарда болгаш сумуларда, колхозтарда болгаш совхозтарда, бүгү үлетпүр бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда, хоорайларда болгаш суурларда эр, херээжен араттарны өөрүшкү болгаш аас-кежик-биле чырыдып турар.

Үстүнде айыткан чүүлдерни бадыткаары-биле каш чижектерни көргүзейн. Бора-Шайның Арыг-Бажы—Өвүр районнуң «Коммунизмче оруу» колхозунуң сүт-бараан фермазының турары кызыгаар чер, районнуң төвү Хандагайтыдан ол дыка хөй километр ырак турар. Бо чылдарның дургузунда Совет Тывага болгулаан социал-экономика талазы-биле үндезин чаартылгалар чүгле чурттуң амыдыралчы төптеринден эвес, харын-даа республиканың төвүнден безин чүс-чүс километр ырак турар ол сууржугаштың чижээнден-даа онза бүзүрелдиг болгаш тодаргай көстүп турар. Кажан Арыг-Бажының сүт-бараан фермазынга, ылангыя кежээ чоокшулап чеде бээрге, ының оттарының «далайы» дораанна каракка көстүп келир. Ильичиниң лампочкалары араттарга чаңчыл болу бергени чүгле бажыңнарда эвес, харын база школада, кызыл булуңда, медицина пунктузунда, чунар бажында, ол суурнуң кудумчузунда чеде берген—чер болганда электри чырыының чайынначак оттары хып турар. «Коммунизм дээрге Совет эрге-чагырганы бүгү чуртту электрижиткенинге каттыштырганы болур» деп улуг Ленинниң ханы мерген сөстерин манаа канчап сагынмас боор!

Мөңгүн-Тайга кожууну Соёттиң «Малчын» колхозунуң Тоолайлыгда культбаазазының дугайын база-ла ынчаар чугаалап болур. Ол культбааза Барлык хемниң бажында, далайның деңнели-биле алырга 1500 метр ажыг бедик черде турар. Ол черни «Тоолайлыг» деп адап турар, чүге дээрге, ышпынай чоокка чедирзе ынаа чүгле койгуннар турлаглап турган болгаш анаа кижи ис баазый көрбээн. А ам ында «Малчын» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының 20 өрегелери чурттап, мал ажылын хөгжүдүп турар. Анаа колхоз кызыл булуңну, магазинни, чунар бажыңны, чурттаар бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирген. Таңды-Уула сыныныың эдектеринде, Саадак деп суурнуң бедик арттың базырында одарлаткан мал ажылдыг араттарының «Тоолайлыг» деп чаа суурну ынчаар өскени ол.

Балыкчыларның адап турары ышкаш, «бел-кадыргылыг» Алаштың бажында, далай деңнели-биле алырга 2000 метр ажыг бедик черде турар «Кара-Хөл» колхозка барып, колхозчу малчыннар-биле оларның чуртталга-амыдыралының дугайын тааланчыг солун чугаалашкан мен.

Колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, ам тудуг бригадазының десятниги 73 харлыг Хертек Сыйдыгыр ирей чынтап мынча диди:

— «Кара-Хөл» колхозту тургусканывыстан бээр 5 чыл ашпас хире үе эрткен. Бистиң колхозувустуң төвү турар Дапсы ынчаарда, улустуң чугаалажыры ышкаш, «адыг ижээни» ышкаш ээн чер турган. Манаа эликтер, сыыннар тевээр одарлап, «мажаалай» хана эвес келгилээр турган чүве болгай.

— Ам Дапсы суур улуг болгаш чараш көстүп турар-дыр! Мында чеже хире чуртталга бажыңнары болгаш өске-даа тудуглар барыл?— деп айтырдым.

— Хоо, эргим оглукум, бистиң Дапсывыс өзүлүг хоорай болган. Мында 150 хире чуртталга бажыңнарын туткан, оон аңгыда сүт-бараан фермазында болгаш хойжулар бригадаларының төвүнде 30 ажыг чуртталга бажыңнары бар болгай!— деп, Сыйдыгыр улуг өөрүшкү-биле чугаалады.

Оон соонда папирозун соруп каап, незек боданып олура, холу-биле айыткаш, немей чугаалай-дыр:

— Бис 150 олуттуг клубту, сес чыл школазының бажыңын (бүгү уруглар ында өөренип турар, оларның саны 310 хире ышкаш ийик), божулга, бажыңын, электростанцияның туткан бис. Болуңар көрүңерлээн, бисте чырыткы Кызылдыңдан дорайтавае болдур ийин—деп, кижим хүлүмзүревишаан, чиңгиртиленип турган лампочкаже айытты.

Шынап-ла мында электростанциялыг, 100 өөреникчилер чурттаар интернаттыг, магазинниг, чунар бажыңныг, клубтуг, школа бажыңнарлыг, медпункттуг бүдүн хоорайжыгаш тургустунган. Дапсы суурда эш безин ийи кудумчу бар болгаш оларны ногааннаткан, суурну чаагайжыдар талазы-биле үндүрген күш-ажылдың түңнелдери ам безин тодаргай көстүп турар.

— Кызылдан 400 километр ырак черде турар бис, ынчалза-даа ындыг ырак дээрзи бистиң сагыжывыска-даа кирбес апарган, чүге дээрге бистиң амыдыралчы төптер-биле агаар болгаш автомобиль транспорту харылзаштырып турар. Республика солуннарын барык-ла үнген хүнүнде, а төп солуннарны ийи хонгаш ап турар бис—деп ол чугаалады.

Шынап-ла эрткен оруктуу сактып кээрге, чүгле 19 чылдың дургузунда Совет Тываның бүгү булуңнарында болгулаан социалистиг үндезин чаартылгалар, чаа амыдыралдың, социалистиг культураның тургустунганы, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының чаартынганы каракка көстүп келир-дир. Балбаа-биле көшкүн чораан чурт—Тываның бүрүн суурлажып апарганы, электри чырыткылыг, радиолуг, чаагайжыды туткан чуртталга бажыңнары өглерни болгаш чадырларны солааны бүзүрениг көргүзүг эвес деп бе, ынчаш! Ылангыя кышкы үеде өглерге болгаш чадырларга кайы хире аар-берге болгаш таржык-човууннуг чорааның ону чурттап эрттирген кижилер билир.

Көшкүн араттарның агаар-бойдустуң ала-чайгаар күштеринден кезээде хамаарылгалыг чораан үүрмек, бывырган хуу ажыл-агыйлары амгы үениң болбаазыраңгай кодээ ажыл-агый техниказы-биле чепсеглеңген колхозтар болгаш совхозтар кылдыр бүрүн чаартынганын ам кым көрбейн турар боор. Совет Тывада тарылга шөлдерин ажылдап кылыры, чажып тарыыры, дүжүт ажаап алышкыны, тараанны арыглаары болгаш сөөртүрү бүрүн механизастаттынган, кодээ ажыл-агыйның аар-берге, халалыг күш-ажылы чиик болгаш өөрүшкүлүг күш-ажыл апарган. Аът, шары, тевеге арай бөөрүнда сөөртүр чораан ышкаш аннамынар болгаш чырза, хараган илиирлер ам чок болган болгаш сагышка-даа кирбес апарган. Бо бүгү кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүреринге таарымчалыг салдарны чедирген. Сөөлгү он чылдарның дургузунда тараа бүдүрери 6,1 катап, эъти—198,6 хуу, сүттү—142,8 хуу, дүктү бүдүрери 3,4 катап өскениниң ужуру-даа бо.

Тыва болза тараанын херегленкчизи турганындан ам оон бүдүрүкчүзү республика болу берген. Совет эрге-чагырганың улуг күштүү, оон тергүттүндүргени колхоз, совхоз кодээ ажыл-агый бүдүрүлгези Тываның хөй-хөй он чылдарда көрбейн келгени бо чылдың каңдааткынында безин онза көргүзүглүг болган, харын агаар-бойдустуң бо аар-берге байдалдарында безин колхозтар болгаш совхозтар куруңнеге 3 миллион пуд ажыг тарааны саткан болгаш 1964 чылда херегләэр үрезинни үруп алган, чогуур хемчээлдиг тарааны колхозчуларның күш-хүнүнге тывыскан турар.

Совет Тываның ажыл-агый болгаш культура амыдыралының өске-даа участоктарынга улуг өскерилгелер база болгулаан. Ам Тывада улуг өскерилгелерни кым-даа маргыжып шыдавас, чүге дээрге эну ханы мерген ленинчи национал политиканың чаагай үре-түңнелдиг салдарының тодаргай фактылары көргүзүп турар. Чүгле сөөлгү он чылдарның дургузунда безин үлетпүр продукциязының ниити хемчээли 2,8 катап, бараан саарылгазы 2,5 катап, хандаты болгаш үлетпүр тудугда капитал салышкыннарның хемчээли 7 катап өскен болгаш өске-даа.

Совет үениң дургузунда Тывага улус өөредилгези болгаш кадык камгалалы, ажылчы чоннарның материал-амыдырал деңнели амга чедир көстүп көрбээн хемчээлдерге калбарганын бүгү кижилер билир. Ону бадыткаарынга школа назылыг уруглар 8 чылдың ыдавыла өөредилгези-биле бүрүн хаара туттунганын сагындырарга-ла четчир. Ам бистиң республикада чүгле районнар төптеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда эвес, харын база сүт-бараан фермаларында, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларда школалар тургустунган болгаш ажылдап турар. «Совет Россия» колхозтуң Каскал фермазында, «Тес-Хем» совхозтуң Орукку болгаш Үстүү Шынаалары, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хемде сүт-бараан фермазында болгаш өске-даа черлерде школалар бар болгай. Совет Тываның 19 чылдарының дургузунда улус ажыл-агыйының болгаш культураның барык бүгү адырларында түс чериң кадрларының: башкылар болгаш эмчилер, инженерлер болгаш техниктер, чолаачылар болгаш ужудукчулар, кодээ ажыл-агыйның механизаторлары болгаш тудугжулар, ветеринария тускай эртемнигләри болгаш зоотехниктер, агрономнар болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының инженерлери, артистер болгаш чурукчулар, композиторлар болгаш музыкантылар, чогаалчылар болгаш журналистер, партия-күрүне ажылдакчыларының өскени онза өөрүнчүг болуп турар. Ол үениң дургузунда Тываның төөгүзүнде эң-не баштай эртем ажылдакчыларының кадрлары, эртемнерниң кандидаттары, музей болгаш библиотека ажылдакчылары болгаш эң кол чүүл, үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң бүгү адырларының ажылчыннары, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң механизаторлары өскен. Республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларында орустар болгаш тывалар, украиннер болгаш хакастар, буряттар болгаш даг-алтайлар чаңгыс өг-бүледе дег хол-холундан туттунчуп алгаш ажылдап, бистиң улустарывыстың улуг болгаш бузулбас найыралының үлегер-чижээн көргүзүп турар. Тывага болгулаан улуг чаартылгаларның үндезинде, көшкүн болгаш хуу ажылдыг чораан Тыва улам-на аграр-индустриялыг болуп бар чыдарының, болуунуң продукциязын ам безин берип турар үлетпүрнүң чаа-чаа адырларының тургустунуп турарының үндезини—бо найырал.

Совет Тываның 19 чыл оюнга бистиң тудугжуларывыс Енисейни Кызыл хоорайның дужундан болгаш Хемчик хемни Кызыл-Мажалык суурнуң дужундан кежилдир көвүрүглерниң тудуун доосканнар. Кызылдың Ленин кудумчузунда пединститутуң 600 студентилер өөренир үш каъттыг бажыңының тудуун доозуган. Кызылдың № 2 школа-интернадының ниити чуртталга бажыңының, Кызылдың эът комбинадының, Кызылда, районнарда, колхозтар болгаш совхозтарның, сүт-бараан фермаларының, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларның төптеринде элээн хөй чурттакчы бажыңнарының тудуу доостурунга чыгап турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Тываның бүгү девискээри тудуг шыргайы апарган болгаш краннар-биле шыптынган. Хоорайларда школаларның, эмнелгелерниң, чуртталга бажыңнарының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуглары, колхозтарда болгаш совхозтарда культура-амыдырал болгаш ажыл-агый тудуглары чоруп турар. Ол бүгүнүң түңнелинде Тываның овур-шырайы үндезини-биле өскерилген, чаагайжыды туттунган хоорайлар болгаш чурттакчылыг черлер-биле ол шыптынган; өглер болгаш чадырлар чаа чүүлдерге орнун шуут чайлап берген, ам оларны чүгле музейде, малчыннарның болгаш аңчыларның чайгы үеде түр турар черлеринде көрүп болур.

Бо болза коммунизмниң тиилелгези дээш совет кижиниң эрес-маадырлыг күш-ажылының түңнели, ол демиселдиң херек кырында түңнелдери-дир.

СЭКП-ниң ХХII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң, оон эш Н. С. Хрущевка баштаткан Төп Комитединиң ханы мерген угааныг чорууң ыны база катап илереэн.

• • •

Совет Тываның төөгүлүг оюн болгаш ол чылдарның дургузунда республиканың бүгү амыдыралынга болгулаан маргыш чок чаартылгаларны демдеглевишаан, ам даа шиитпирлеттинмээн хөй айтырыгларны айытпайн барып шыдавас бис. Ол сорулгаларын күүседиринче партияның область организациязының болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарының кичээнгейин мооннаарын эргежок чугула. Кодээ ажыл-агыйның кол адыры—малдың баш саны ам дээрезинде өзүп турар, оон уржуунда республика чеди чыл планының 1963 чылда көрдүнген тевевилелинден хожудап турар. Бо талазы-биле улуг четпестер болза, эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны ышкаш, дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар чүгле чогуур саныыг малдыг турар эвес, харын база ол мал хөй продуктулуг болган турзун дээш мал ажылының продуктулуун көвүдедирин холга бөлүг албаанында база болуп турар.

Бир эвес бис Совет Тываның малдарыг оюн демдеглеп турар үевисте мал ажылының продукциязының саннар талазы-биле курунге мурнуңга бүрүн санашкан турган болзувусса дыка таарымчалыг болган турар ийик. Малдың баш санының болгаш оон продуктулуунуң өзүм өзүп турарының чылдагааны болза малдың быжыг чем-суурунуң чогунда, малдың чаш төлүн ээзи дорууп ап турарында, мал ажылын көшкүн арга-биле чорудары ынчага чедир колдавышаан турарында. Бо четпестер 1963 чылда онза тодазы-биле илерээн. Чижээ, 1963 чылдың октябрь 5-ке чедир бөдүүн чемнерин белеткээриниң планы 53,2 хуу, сенаж салырының—чүгле 13,3 хуу күүсеттинген, а дүжүт чок болганының чылдагаанындан, мал чеминге херегләэр тараа колхозтарның болгаш совхозтарның хөй куруузунда чок болуп турар.

Ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары тараа культураларының дүжүт чок болганын бо чылдың агаар-бойдузунуң таарымчалыг эвес байдалдары-биле тайылбырлаарынче сүндүгүп, дүжүт болза ону кым канчаар өстүрүп турарындан хамааржыр деп чүвени уттуп турарлар.

Агаар-бойдустуң база-ла ындыг байдалдарында туруп турар Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы», «Совет Россия» колхозтары, дуржуга станциязы, «Тиилелге» совхозу, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук», «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтары, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» болгаш «Большевик» колхозтары тараа культураларының гектар бүрүзүнден 9—12 центнер дүжүттү бо чылын алган, ынчаарга республиканың оон өске бүгү ажыл-агыйлары чүгле 4—5 центнер дүжүттү алган. Республиканың ажыл-агыйларында дүжүттүң ындыг ылгалдыг чоруу агротехниканың ангы-ангы деңнелдиниң түңнели болуру кымга билдингир эвес боор. «Революцияның чалбыыжы» колхоз часкы тарылганы чүгле кезин аңдарган черге сорттуг үрезиннер-биле, эң-не таарымчалыг агротехниктиг хуусааларда чорупкан, тараанны чартык кезиинден хойун ангылап ажаап алган болгаш оон түңнелинде бүгү шөлдүн гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 11 центнер дүжүттү ап, курунеге тараа садар планын 133 хуу күүсеткен. Оон кожазында турар «Совет Тыва» колхоз тарылганы колдуунда чазын аңдарган черге чорудуп, шынар чок үрезиннерни чашкан, тарылганың болгаш ажаап алышкынның хуусааларын узамдыктырган, а оон түңнелинде гектар бүрүзүнден ортумаа-биле чүгле 4,2 центнер дүжүттү алган болгаш курунеге тараа садар планын чүгле 25,7 хуу күүсеткен. Ол ажыл-агый бүдүрүлге-сан-хөө планын база күүсетпээн. Совет Тываның оюн демдеглевишаан, кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ынай хөгжүдер болгаш оон-биле [illegible] бүгү улустуң демиселинге эң хөй үлүгүн [illegible] хуудавырларны канчаар эң ажыктыг кылдыр ажыглаарын бодап, кодээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүлгезинде ол четпестерни чайладырын чедип алыр ужурлуг бис.

«Революцияның чалбыыжы» болгаш «Тиилелге» (Каа-Хем) колхозтарның үлегер-чижээн бүгүдээр күскү чер аңдарылгазын 1964 чылдың тарылга планының хемчээлинге четчир кылдыр чорудары, сорттуг болгаш чажыга шынарлыг үрезиннерни база техниканы ой-шаанда эки белеткээри эргежок чугула.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын улам ынай хөгжүдериниң оруктарын болгаш аргаларын СЭКП ТК-ның болгаш эш Н. С. Хрущевтуң айтышкыннарында база сүмелеринде ханы барымдаалар-биле бирден-бирээ чокка тодаргай айыткан. Ол болза чер ажылын чүгле калбартыр эвес, харын колдуунда хандыр хөгжүдери, суггаттыг черлерни шын ажыглаары, тарылга шөлдериниң тургузуун угаазылалдыг ажылдап кылыры, минералдыг болгаш органиктиг чемишчилиглерни кызымаккай ажыглаары болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдер-дир. Бо мерген угаанныг сүмелерниң колхозтуң болгаш совхозтуң удуртукчу бүрүзү, кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларының болгаш угланышкыннарының тускай эртемниглери холга алыр ужурлуг. Бо сүмелер оларның ажылдарының программазы, мал ажылын сан болгаш шынар талазы-биле улам ынай хөгжүдериниң негелдези болган турар ужурлуг.

Совет Тываның оюн демдеглевишаан, бис онза кичээнгейни СЭКП ТК-ның база партияның Тыва обкомунуң VII пленумунуң айтышкыннарын барымдаалаар, үлетпүрнүң, капитал болгаш чуртталга тудуунуң пландарын күүседириниң темпилерин күштелдиреринче база көрүндүрер ужурлуг бис.

• • •

Ленинчи национал политиканы чайгылыш чокка боттандырбышаан, тыва улусту Совет Эвилелиниң мурнакчы улустарының деңнелинге чедир көдүрген, бистиң республиканың ажылчы чоннары оон ачызында бистиң чуртувуска коммунизмниң тиилелгези дээш совет улустуң улуг демиселинге боттарының төлептиг салышкынын киирер ындыг байдалдарны хандырып берген бистиң төрээн Коммунистиг партиявыска болгаш Совет чазакка араттың арыг чүрээниң ханызындан өөрүп четтиришкинин Совет Тываның 19 чыл оюнда илергейлеп турар бис.

Ак-Довуракта туттунуп турар даг-дүгүнүң комбинадын ажыглалга киирериниң өйү хүн келген дудум-на чоокшулап олурар. Тываның байлаа—даг-дүгүн казып тывар болгаш ажылдап кылыр ажылчыннар ам безин ында кээп эгелээн.

Михаил Силигиниң удурткан бригада экскаваторжуларының. Кыска үениң дургузунда олар кажан болбаазырадылга фабриказы ажылдап эгелээри билек ажыглаттынып эгелээр «ЭКГ — 4,6» деп маркалыг ийи экскаваторну эптеп тургусканнар.

Амгы үеде ол коллектив шинчилел ажылдарын уламчылап чорударынга херектиг «БЕШ — 1» деп чер өрүмнээр станоктарны чедиишкиниг эптеп турар.

ЧУРУКТА: монтажчылар Михаил Силиг, Аркадий Бажанский болгаш Василий Гутцев. Фото Г. СИРОТИНИНИ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының коллективи хөй сүттү бүдүрер болгаш малдың продуктулуг чоруун бедидер дээш сорукту ажылдап турар. Коллективте шупту комсомолчулар, олар коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик адын чедип алыр дээш шудургу демисежип турар.

Фермада беш саанчы ажылдавышаан, кежээни школаның 8-ки классын доосаан. Мында күш-ажылдың шолбаннарының саны өскен. Саанчы кыстар С. Кара, С. Сереш, О. Шөртак, О. Өмүк бир саар инектен-не чылда 1500 литр саар турган октябрь 1-ге чедир 1512—1508 литрни саап, тиилекчилер болуп, совхозтуң хүндүлел самбыразында киирген.

Ферма 102 тонна сүттү бүдүрүп, курунеге дужаар турган, октябрь 1-де чыл планын ажыр күүсеткеннер.

Эки ажылдаанының түңнелинде алыктар коллектив Чөөн-Хемчик комсомол комитединиң шилчиир кызыл тугун болгаш совхозта комсомол комитединиң шилчиир вымпелин быжым-биле тудуп турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы саанчылар солагай талазындан оң талазынче: Сарыглар Кара биле Ондар Шөртак.

Сөзү болгаш чуруу Х. МОНГУШТУУ.

Ээрбектиң малчыннарында

Кыштаглаашкынга белеткел

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» кодээ ажыл-агый артелиниң шээр малының барык-ла шуптузу чылдың дөрт эгечээнде Ээрбектиң, Эки-Оъттугнуң, Сайырлар уннарының, Суглуг-Хемниң чаңгаар бүтнен деңгелодарларында турар. Бо одарлар шээр малга аажок таарымчалыг одарлар.

Ындыг болза-даа бо чайның кандааткынны малдың мандии кыш азарынга чамдык бергедээшкиннерни таварыштырып болур дээрзин малхаз баштаар чери болгаш бүгү малчыннар баш бурунгаар билип, мал кыштагладышкынынга хымаччалыг белеткенир талазы-биле тодаргай хемчеглерни чорудуп турар.

Кышка белеткел ажылы бисте чайын-на эгелээн. Ээрби ажыг муң баш шээр мал 42 коданнарда үстүнген. Кодан бүрүзү чайгы үеде 3 — 4 удаа одар солуп көшкүлээн. Сүт чем черде алды кодан аайы-биле алды цистерналы тургускан. Тускай ийи водовоз машина оларже хүннүң-не сүт сөөртүп чедирип турар. 12 кодан хойну Ээрбектен 100 ажыг километр ырак Туран чоогунда тараа шөлүнде одарладып чоруткан.

Бо бүгү хемчеглерниң түңнелинде шээр малдың хөй кезии ортумак болгаш ортумактан өрү деңгилделиг болуп турар. Ылангыя хойжулар Бойду-Хөө, Хайдан-оол, Кешеге, Седүй-оол, Самаан, Дүпшин оларның кадарган хойлары эки деңгилдени алган.

Июль, август айларда мал чемнериниң белеткелиниң үезинде хойжуларның хөй кезии сиген кезилдезинге киришкен. Төрүүр хойларга камолде чем кылдыр ажыглаар болгаш чаш хураганнарга четчир эки шынарлыг сиген белеткеттинген.

Шээр малдың 43 кажаалары, 21 теплянтары бар. Амгы үеде 19 кижи составтыг үш звено мал кажааларының, кыштагларда малчыннар чурттаар бажыңнарның септелгезин чорудуп турар. Сес кыштагда чаа кажаалар туттунган, беш кажааның септелгези бүрүнү-биле доозулган. Ийи хойжу бригада төвүнде беш чуртталга бажыңнарын, ийи чунар бажыңны тудуп турар.

Кышка удур кылыр чүүлдер ам-даа хөй. Ындыг болза-даа бүгү белеткелди Улуг Октябрьның 46 чыл оюнуң байырлалынга чедир бүрүнү-биле доозар дээш бүгү хемчеглерни ап турар бис.

В. ЧҮЛЬДҮМ,
Хой фермазының эргелекчизи.

Бистиң фермада

Ферма чайлагга турда-ла мал кажааларының, малчыннарның чуртталга бажыңнарының септелгезин эгелээн бис. Хамыктың мурнунда чуртталга бажыңнарының үүрмек септелгелерин кылган. Оларның печкалары септеттинген, шупту бажыңнарга кладовкалар кылдынган.

Инек болгаш бызаа кажааларынга хөй чүүлдерни эде кылып, септээн бис. Инек кажаазын долгандыр херимнээн. Бызаа кажаазын 30 баш немей кирер кылдыр алгыткан. 80 баш бызаалар турар кажааны, 200 инектиң улуг кажаазын, төрүүр инектер турар кажааны бүрүнү-биле септеп дооскан. Бызаалар-даа база улуг инектер-даа кажаалары дезинфексилеттинген болгаш чугайлаттынган. Автосуггарылга база септеттинген.

Мал кажааларын септеп чылыглаарынга ферманың бүгү ажылдакчылары киришкен.

Мал чемгерер силос мырыңай кажаалар чанында белеткеттинген. Сигенни удавас фермаже сөөртүп эгелээр бис. 557 тонна сиген, 600 тонна силос фермаңың эргезинде. Бо черде саван чок болганын барымдаалааш, шарын тыраан саванны Турандан сөөртүп, кышка курлап эгелээн бис. Ам арткан аар-саар септелгени октябрь 15-тиң бетинде доозарын оралдажып турар бис.

Сүт-бараан фермазының коллективи ажыл-иш дээнде кызымаккай, найыралдыг коллектив. Инек малдың баш саның улам ынай өстүрер, оон үксаалын экижидер, продуктулуун бедидер дээш доктаамал сагыш салып турар бис. Сүт бүдүрер талазы-биле планныг онаалдавысты чыл эгезинден бээр доктаамал күүседип келген бис. Фермaның саанчыларындан Елена Серет-оол, Саара Чаш-оол, Галина Хандыбай, Надежда Ховалыг олар ай санында 2000—2500 литр чедир сүттү саап, сүт саалдазын көвүдедиринге боттарының улуг салышкынын киирип, саанчыларның чарыжынга шылгарап турар. Оларның чедиишкиннериниң ачызы-биле бистиң колхозтуң фермаларының социалистиг чарыжынга бирги черни быжыг тудуп турар бис.

А. ТРОНИН,
Сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

Саалданы доктаамал көвүдедир

Бо 1963 кодээ ажыл-агый чылы эгелеп турда меңээ быжыглаан саар инек бүрүзүнге онаалтыр 2000 килограмм сүт саарып хүлээнген мен. Ам тос айлар төнген.

Эрткен айларда бодумга алган хүлээлгемни күүседир, Төрээн чурткa болдунар шаа-биле хөй сүттү бээр дээш бодумдан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылган мен. Ооң түңнелинде сүт саар талазы-биле ай бүрүзүнүң онаалдазы үргүлчү ажыр күүсеттинип келген. Сүт саалдазы август айда дыка хөй болган. Августа 3000 литр сүт саар турган, 3.275 литрни сагган мен. Ооң мурнунда айларда сүт саарының хүлээлгелери база-ла ынчаар күүсеттинип турган. Инектерни чайты үеде дүн-хүн чок эки одарладып кадарганы маңаа улуг рольду ойнаан.

Оон ынай сүт саалдазының көвүдээри саанчы кижи боду канчаар ажылдаарындан шуут хамааржыры билдингир. Бистиң фермада 13 саанчылар бар. Оларның хүн-бүрүде саап турар сүдүн көөрге чаңгыс аай деңнелге чер-ле турбас. Бирээзиниң бир хүн элээн көвүдей бээр, а бирээзиниң аажок эвээжей бээр таварылгалар хөй. Чижээ, бистиң фермaның алды саанчылары сентябрь айда 2000-дан 2500 литр чедир сүттү сагган. А оон арткан саанчыларның кижи бүрүзү ийи муң литр безин четпес сүт сагган.

Ам хүн келген тудум-на соок, ферма чоогунда мал одары эвээжеп, оът-сигенниң шынары баксырап турар. Бо чорук сүт саалдазынга багай салдарлыг болуру чугаажок. Мынчангаш саар инектерге немелде чем бээри негеттинип турар. Бо дугайын участоктуң-даа, колхозтуң-даа удуртукчуларының өөренип көргеш, хемчег алыры чугула. Ынчаарга болзумдугайта меңээ быжыглаан инектеримден сүт саалдазын кудулатпас, харын доктаамал көвүдедир дээш бүгү хемчегни алыр мен.

Е. СЕРЕТ-ООЛ,
улуг саанчы.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫ

«Искра» колхозтуң кол мал одарлары Кара-Талга, Баян-Дугайга, Шиви-Кудуруунга, Арыг-Бажынга, Кызыл-Хаванга, Чадаананың ыяш белеткээр участогунга болгаш Бора-Хөл шахтазынга № 07—94 дугаарлыг, хүрең өңнүг, үгектиг автомашинаны бо-ла көрүп болур.

Ол—Чөөн-Хемчик районнуң автолавказының чолаачызы болгаш садыгжызы Иван Иванович Земченко-дур. Үстүнде черлерде ажылдап турар колхозчулар болгаш ажылчыннар ону күзенчиг аалчывыс димип чылыг сөстер-биле чугаалап турары өөрүнчүг. Ооң башкарган автолавказында чоңга чугула херегленир бараанналы үргүлчү бар болур. Иван Ивановичтиң бодунуң ажылдап турар черлеринде кижилер-биле быжыг харылзаалыг. Арыг-Бажы, Кызыл-Хаван сүт-бараан фермаларында болгаш бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларда садыгжызы чок алды садыгны организастаан.

Ажыл-ишке кызымак ол садыгжы организастап алган садыгжызы чем точкаларының ажылын улам быжыглап, ону харыылап турар кижилер-биле быжыг харылзааны тудуп турар.

Автолавка садыгжызы эш Земченко бараан саарылгазының планын ай санында ажыр күүседип турар. Август айда 700 рубльдың бараанын садыглаар тургаш, 800 рубль кылдыр күүсеткен.

— Бистиң Иван Ивановичивис бисти хомудадыр эвес, эки-ле ажылдап турар садыгжы чүве бо. Чоннуң херегледеринге дыңнангыр, сагыш чевеңгир, ооң дугайында хомудалдыг сөстер чугаалап турган кижини черле дыңнаваан мен — деп, саанчы А. Күжүгет чугаалап турар.

Мурнакчы садыгжы эш Земченконуң эки ажылын район баштаар чери үнелеп, өртектиг белектерни аңаа каш удаа тыпсып келген.

Н. ХЕРТЕК.

Хүлээлге күүсеттинер

Төөгүлүг чеди чылдың бешки чылында сүт бүдүрериң көвүдедир дээш кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң ниити демиселинге бодумнуң күш-ажылчы салышкынымны киирер сорулга-биле меңээ быжыглаан 13 саар инектен кодээ ажыл-агый чылында ниитизи-биле 24 муң литр азы бир инекке онаалтыр 1800 килограмм сүттү саарын хүлээнген мен.

Сүт саалдазын эвээжетпес, харын улам көвүдедири-биле фермада бүгү саар инектерни апрель айга чедир кукуруза силозу, дроблёнка, хайындырган саваң-биле чемгерип келген бис. Үстүнде одаан чемнер эвээжеп, чамдызы төнө бээрге май айда инектерни чер одарынче шилчиткен. Майның 20-де ферма Сөөскеннигде чайлагже көшкен. Чайлагга баргаш, инектерни дүн-хүн чок черге оъттарып, оларның оъттап чораан черинге машина-биле барып саап турган бис. Чайлагның эки оъдунга инектерниң деңгилдези хүн бүрүде экижип, сүт саалдазы көвүдеп эгелээн.

Ооң ачызы-биле мен база эвээш эвес сүт саар аргалыг болган мен. Меңээ быжыглаан инектер бөлүгүнден чартык чылда 15.397 литр, азы инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1.185 литр сүт сагдынган. Бир эвес эрткен тос айларның катай санаар болза мээң сагган сүдүм ниитизи-биле 23 муң 273 литр болуп турар. Ол болза бир инекке онаалтыр 1790 литр болур.

Бир инекке онаалтыр бодумнуң алган хүлээлгем 1800 килограмм болгай. Ам арткан айларда ол хүлээлгени чүгле күүседир эвес, харын элээн ажыр күүседир дээш чүткүп турар мен. Хүлээлгем күүсеттинеринге бүзүрээр мен.

С. ЧАШ-ООЛ.

Хөй-ниитичи киржилгени күштелдирер

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының болгаш чаа кижини кижизидериниң сорулгалары-биле идеологтуг ажылды сырый холбаштырар дугайында бистиң партиявыстың, ылаңгыя СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң негеделдери «Билиг» ниитилелиниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкынын тодарадып турар. Партияның бо айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар талазы-биле «Билиг» ниитилелиниң Кызыл хоорай салбыры чамдык эки ажылдарны чорудкан.

Эрткен айларның иштинде 2500 ажыг лекцияларны ниитилел кежигүннери бүдүрүлгелерге болгаш албан организация черлеринге номчааннар. Номчуттунуп турар лекцияларның тематиказы элээн калбарган болгаш экижээн, мурнавчы дуржулга, үлетпүрнүң болгаш тудугнуң экономиказынга, геология, химия айтырыгларынга номчуттунуп турар лекцияларның саны өскен.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын билип алырынга ажылчы чоннарның сонуургалы онза бедик болган. Чоннуң ол негелдезин хандырар дээш, хоорайның «Билиг» салбыры пленум соонда бо темага 170 ажыг лекцияларны организастап, аңаа 62 лекторларны киириштирген.

Бүдүрүлгелерге, албан организация болгаш өөредилге черлеринге лекцияларны доктаамал номчуур чорук чурумчуп бар чыдар. Ам үеде хлеб заводунга, дааранылга комбинадынга, Улуг-Хем мөш үлетпүрүнге, респотребсоюз АТК-зынга, коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зынга болгаш өске-даа черлерге айда 1—2 лекциялар доктаамал болуп турар апарган. Бо дээрге бүдүрүлге планнарын күүседиринге, кижилерниң күш-ажылчы идепкейиниң болгаш коммунистиг медерелиниң бедииринге улуг дөгүм болуп турары чугаажок. Ынчалзажок идеологтуг ажылды, ооң иштинде лекция пропагандазын чедир үнелевес черлер бисте база бар. Чижээ, тууйбу заводунга, «Тыва тудуг» трезиниң дузалал бүдүрүлгелер комбинадынга болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелерге, албан черлеринге лекциялар ам-даа кончуг ховар болуп турар. Ындыг черлерниң удуртукчулары политиктиг ажылдың кошкак тургустунган ужурунда бүдүрүлге көргүзүглери куду болуп турар дээр дугайын хандыр бодавайн турар. Мооң база бир чылдагааны ниитилелдиң хоорай салбырының ажылында четпестериниң бар болуп турары болуру чугаажок.

Салбырда лекторлар ам-даа эвээш. 550 кежигүннериниң иштинден чүгле 70 ажыг кижи доктаамал лекция номчуп турар. Ниитилел кежигүннеринден 142 кижи бо чылын чаңгыс-даа лекция номчуваан. Оларның аразында автотрест эргелекчизи эш Антышев, эът комбинадының директору М. Маркин, респотребсоюз даргазы эш Б. Будегечиев, септелге заводунуң директору эш Самойленко, хоорово эргелекчизи З. Борисова, профэвилел обкомунуң даргазы В. Матсон, хоорвүүском секретары В. Заворотный ышкаш удуртукчу ажылдакчылар безин бар. Оон туржук, Сарипов, Мордвинцов, Моршанский, Чыргал-оол, Шуклин болгаш өске-даа эштер чүгле лекция номчувайн турар эвес, харын кежигүн дадывырын безин төлевейн турарлар. Үстүнде адаан эштер болгаш өске-даа чамдык кижилер удуртукчулар чон мурнунга айда ынавыла 1—2 катап лекция, илеткел кылган турар дугайында негелдени уттуп турарлыр. Ол хамаан чок олар лекцияларга безин олурушпайн, ону чүгле бодуун ажылдакчыларга херек чүве деп шын эвес билип турарлар.

Салбырның ажылында бир кол четпес чүүл болза «Билиг» ниитилелиниң кежигүнүнче, лекция пропагандазынче улус ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларының тускай эртемниглерин эвээш киириштирип турары болур. Чижээ, хоорайда 320 хире башкылардан 92-ле кижи, 140 эмчилерден, 360 ажыг ортумак медицина ажылдакчыларындан 54 кижи, 280 инженер-техниктиг ажылдакчылардан чүгле 18 кижи ниитилел кежигүнү болуп турар. Моон ап көөрге, билиглер пропагандалаары күрүнениң аажок улуг херээ-дир, ынчаарга ону бистен — эртемниң, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларындан өске кым чорудар боор. бис ону күүседир ужурлуг бис деп, Эртемнер академиязының Сибирь салбырының эртемденнериниң кыйгырыын бистиң интеллигентилеривис ханы бодавайн турар-дыр. Чүгле лекторларның саның көвүдедип тургаш безин лекция пропагандазын дыка экижидип болур арга бар. Эрткен 9 айларда салбырга кирген 128 чагыгларны лекторлар чедишпезинден хандырып шыдаваан болгай бис.

Хоорайда лекторлар бөлүүнден ХККМ-де, пединститутта, КГБ-де, респотребсоюзта болгаш өске-даа черлерде бөлүктер, чамдык секциялар багай эвес ажылдап турар. Ол дугайын лекторлар бөлүктериниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга демдеглээн болгаш бөгүн болуп турар хоорай салбырының конференциязынга тодаргай чугаалажыр. Ынчалза-даа чамдык бөлүктер кончуг кошкак ажылдап келген. Автотресте, харылзаа министерствозунуң эргелелинде, чурулга мастерскаязында, «Кызылтудуг» тудуг эргелелинде лекторлар бөлүктериниң кежигүннери боттарының коллективтеринге безин хаая лекция номчуп турарлар. Эртем-техниктиг пропаганда секциязы онза кошкак ажылдап турарындан бо чугула темага лекциялар кончут эвээш номчуттунган. Ол ышкаш хоорайның клубтары, агитпункттары болгаш чамдык лекторийлери чайгы үеде «дыштаны» бээр чоруктан өг-бүле ээлериниң, инвалидтериниң болгаш өскелериниң-даа ортузунга лекция номчулгазы сула болуп келген.

«Билиг» ниитилели хөй-ниитичи чорукка үндезилеттинген эки-тура организация болгай. Ынчангаш ооң ажылы хөй-ниитиниң киржилгезинге кол даянган турар. Бо талазы-биле ниитилелдиң хоорай салбыры чамдык эки чүүлдерни кылган. Секцияларны, бөлүктерни активтер удуртуп турар болгаш бо чылын номчуттунган лекцияларның 85 хуузу төлевир чокка чоруттунган. Ынчалза-даа бо талазы-биле ажылда четпестер ам-даа хөй. Лекция пропагандазын моон соңгаар хөй-ниитичи чорукка бүрүн үндезилээр дээш чогуур хемчеглерни ниитилел салбыры алыр ужурлуг.

Ф. ЖИТКОВ,
салбырның баштаар чериниң президиум кежигүнү.

Таджикистанның найысылалы Душанбеде саржаг-үс комбинадын дерип турар. Ол комбинат чаңгыс хонукта 700 тонна хөвең үрезиннерин болбаазыраткаш, 140 тонна янзы-бүрү үстерни бүдүрүп үндүрер. Амгы үеде бүдүрүлгениң бирги ээлчээн — техниктиг сорулгаларга ажыглаар үстерни белеткээр корпусту ажыглалга киирерин белеткеп турар.
ЧУРУКТА: үрезиннерни автоматтыг дүжүреринге херегләэр эстакада.
Фото А. ПОЛЯКОВТУУ.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Аңчыларның слёдундан

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунуң аңчылары боттарының слёдунга чыылгаш, бо аңныыр сезонунда колхозтуң мурнунда салдынган улуг сорулганы чугаалашканнар. Колхозчулар сезон дургузунда 42,5 муң рубльдиң өлүүн белеткээрин хүлээнип алган. Ону күүседирибиле чүс дыка ажыг кижи аңнаашкынче үнеринге белеткенип турар. Олар чээрби дөрт бригада кылдыр үстүп алганнар. Колхозта партия организациязы түс-түс бригадаларга агитаторларны быжыглаан.

Эрткен аңныыр сезонунда боттарының планнарын ажыр күүсеткен М. Хуужаан, С. Чашпай, С. Мунзук ышкаш өске-даа элээн хөй аңчыларны колхозтуң баштаар чери өртектиг чүүлдер-биле шаңнагылаан.

Ооң-биле чергелештир аңчыларның хандырылгазында чамдык четпестерни хуралдың киржикчилери база илереткен. Эрткен аңныыр сезонунда тайгаларда аңчылар доктаар черлерже дерги садыын чорутпаан турган, ам ону организастаарын аңчылар негээннер.

Колхозтуң девискээринде балык тудар ажылда улуг четпестер үргүлчүлеп турар. Колхозчулар балык тудар ажылды кереэ ёзугаар чедиишкинниг чорудуп турда-ла, респотребсоюзтуң белеткелдер эргелелиниң удуртукчулары Кызылдан тускай балыкчыларны база чорудуп турар. Ындыг кижилер туткан балыының дең кезиин дужаагаш, өскезин самолётка салып аппаргаш, чиижен ёзу-биле садыглап турарлар.

С. СЕДИП.

Чоннуң амыдырал хандырылгазынга

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет чазак ажылчы чоннарның чуртталга амыдыралын экижидер дугайында улуг кичээнгейни салып турар. Ол дугайында СЭКП ТК-ның Бирги Секретары болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев бо чылын болуп эрткен РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чугаазынга тодаргайы-биле чугаалаан. Бо улуг сорулганы боттандырарынга коммунал ажыл-агый черлериниң ажылдакчыларының таарымчалыг ажылы улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле Тес-Хем районнуң Эрзин суурда коммунал конторазы бо чылын кандыг ажылдарны кылганын допчузу-биле демдеглексеп тур мен. Чижээ, бо чылын чуртталга фондузунуң септелгезинге 300 рубльдиң ажылын кылыр тургаш, контораның ажылдакчылары барык оон ийи дапкыр улуг хемчээлдиг ажылды кылганнар. Коммунал чуртталга бажыңнарынга чаа печкаларны салып, септеп кылган. Суурда гостиницаның септелгезин чогуур үезинде эки шиммарлыг дооскан. Ол ышкаш суурну чаагайжыдар сорулга-биле суурнуң кол кудумчузу — Пушкин кудумчузунда 700 ажыг метр черде чечек херимин кылган бис. Суурда гостиница болгаш чунар бажыңның бо чылын одалгазынга херек 350 ажыг кубометр ыяшты өй-шаанда белеткээн болгаш сөөртүп дүжүрген. Ам үеде Эрзин суурнуң коммунал албан черлери кышка удур белеткелин колдуунда доозуп алган.

Бо-ла ажылдарны өй-шаанда кылып алырынга республиканың коммунал ажыл-агый Министерствозу болгаш ооң АТК-зы улуг дузаламчыны конторага көргүскенин демдеглевес аргажок. Үстүнде айыткан ажылдарны чедиишкинниг чорударынга райкүүском база районнуң саң кидизи эки дузалааннар.

Суурда коммунал конторазының хөй-ниитиниң кудуунуң септелгезин кылган, суурнуң ажылчын, албан хаакчылары ижер суг-биле хандыртынган.

Коммунал конторазы бажың хөлезинииң, электри чырыткызының талазы-биле бирги, ийиги кварталдарда акша чыылдазының планын 154,2 хуу, ниитизи-биле чартык чылдың планын 106 хуу күүсеткен. Бодунуң онаашкан ажылынга ак-сеткилдиг эки ажылдап турар эштерни чугаалавайн барып болбас. Ындыгларга кассир Мария Базыр-оол, чунар бажың эргелекчизи М. Норбу-Белди, кудук ажылдакчызы Саны-Маадыр, септекчи ажылчын Дончай Доржу, гостиница эргелекчизи Наталья Кунчун болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Коммунал конторазының ажылдакчылары чүгле бажың хөлезинин хавырып, бажыңнар септеп турар эвес, харын Сарыг-Булуңнуң 11 чыл школазынга, Ленин аттыг колхозка үргүлчүнүң шеф дузаламчызын база көргүзүп турарлар.

Ам сорулга болза, коммунал чуртталганың бажыңнарының септелгезин, оларның ажаалдазын моон соңгаар улам экижидери болур. Ооң-биле кады, күрүне, хөй-ниитиниң бажың-балгадынга чурттап тургаш, ооң хөлезинин каш-каш айлар уламчылыр төлевес, азы чурттап олурар бажыңының соңга, хаалгазын, кажаа-херимин камнавас, үрегдээр, девискээрин арыг-силиг тутпас хамаатыларның ортузунга ажылды чорудар херек. Ындыглар бистиң суурда база бар.

К. ӨЛЗЕЙ,
Эрзин суурда коммунал конторазының начальниги.

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Донниң колхозтары болгаш совхозтары кукурузаны күрүнеге дужаап турарлар. Ростов элеваторунуң тускай цеги мочактарны чедир кургадып турар. Ол цех 3000 тонна ажыг түүлеп кааң кукуруза үрезиннерин колхозтарга болгаш совхозтарга белеткеп бээр.

ЧУРУКТА: элеваторнуң ажылдакчызы Л. С. Ратанева кукуруза мочактарын түр шыгжаар бункерче механизмнериниң дузазы-биле уруп турары.

Фото В. ТУРБИННИИ.
СЭТА-ның фотохроникасы.

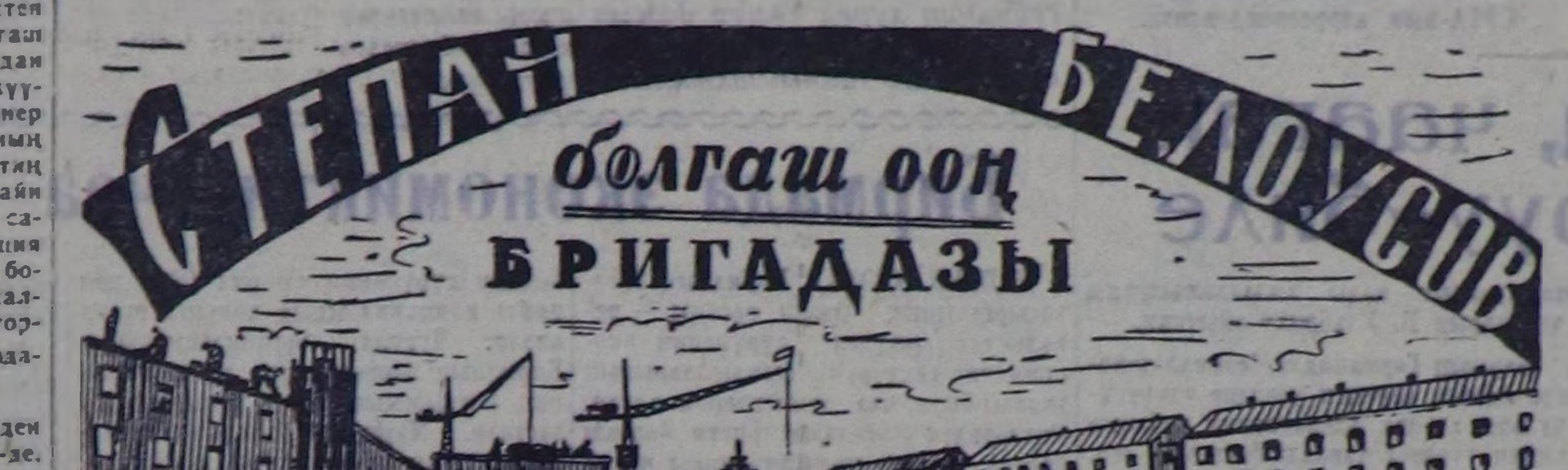

Степан Белоусов болгаш ооң бригадазы

«СТЕПАН, БЫЖЫГ ТУТ!»

Степан Салакеевич конторадан үнгеш, тротуарлап базып ора, караңгы булуңче ээпкен. 1961 чылдың январьның ол кежээзи кулак, думчукту «ошкаптар» хире дыңзыг соок эвес-даа болза, бөрт халбаңын дужурүптеринче ону албадапкан. Дем конторадан үнгеш, бээр углаптарга, Степанның соондан бир-ле кижи харны кыжырадыр базып, ону чыпшыр кедеп чоруп орган ышкаш болган. Кажан Степан бөрт халбаңын бадырыпкаш, кылажын дүргедедипкенде, ол дааш чиде берген дег сагындырган...

— Салакеевич, мени мана!— дээн хөлзенчиг үнну дыңнааш, Степан серт кылынгаш, хая көрнү каапкаш, далажып базып орган.

Соондагы кижи кожаланчып келген. Сергей Салакеевич ону дораанна танаан: «Тыва тудуг» трезинде прорабтап ажылдап турар Николай Иванович Суковатин болган.

— Чоп далажып үне халыырын ол, Степан? Коридорга турдум... Эки дугуржуп аар чүвевисти...

— Чүнү?..

Николай Ивановичиниң чүге ынчаар хөлзеп чоруурун Степан Салакеевич ынчан билбээн.

— Бис ийи, бир кижиниң ийи экти дег, улус-тур бис ийин. Степан...

«Бир кижиниң ийи экти дег»... Николай Ивановичиниң ынча дээни чүү чүвеге бадыткаттынганыл? Ол мындыг. «Тыва тудуг» трезиниң конторазынга кежээ хурал болган. Айтырыы—комплексилиг бригаданы тургузары. Кылыр ажылы — даш салыр, соңга, эжик, чада кылыр, соңга шилдээр, бетоннаар болгаш өске-даа түрмек ажылдар. Ындыг бригаданы организастааш, аңаа үндезин салып, ооң соонда коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп чаагай атты чедип алыры турган.

Бригадиринге кымны киирерил деп айтырыг элээн маргылдаалыг болган. Чамдык эштер, Степан Салакеевич Белоусовту эки таныыр кижилер:— бригадиринге Белоусовтан өске кижини тыппас-даа силер, ол дээрге холу дашталган, карла шугумналган тудугжу-дур—деп, элээн хөөретпилээн. Ооң-биле кады, Белоусов дээрге хөй-ниитиниң херээ, онаашкан ажыл-иши дээш «хырбаланы-ла» бээр кижи дээрзин база демдеглээннер. Өске эштер бо үнелелге удур, долгай ыяш-биле домей болган:—Пичугина, Калзан, Демир сугларга Белоусов канчап деннежир боор, оон ат-алдары оларныы дег алгаан эвес. Белоусов чаа «тыптып» турар кижи-дир. Даандыргада—талантызын тывар херек дижип, харын-даа хуралдың айтырыын өскээр чайзы каантарып кызыдып турганнар. Чок, ол шын айтырыг өскээр тыртылбайн барган. Хамык ужур — Белоусовтуң арыг-шынчы сеткилинде, тудугжу уран мергежилинде, келир үеже чүткүлдүүнде болган.

Январьның бир кежээзиндеги ол хуралга Николай Суковатин олурушпаан, озалдай берген. Ооң келир үедеги ажыл-херээ Белоусовтуу-биле бир-хелбээ болгаш, Суковатинниң чүрээ дөспээн, эжин караңгыда ара доктаадышкан ужуру-даа ол.

— Степан, сени бригадир болган дидир быжыг тут! А проравың мен болур мен — деп, Николай Иванович «сен, сен» деп, улам-на ханылай берген.

— Кайы, силер бе?!

— Ийе, ийе, чөпшээрежиптиң дүүн...

Проравы кым болурун Белоусов билбээн. Хуралга Суковатинниң адын адап турза-даа, ону ол эки эскербээн, чугаа кадында, тодаргай эвес ышкаш болган.

— Доруун-дур харын, силер улуг дуржулгалыг болгай силер, Николай Иванович.

— Бригадага эки кижилерни киирер чүве болза...

— О, Степан, ынчап кайын болур. Бригадаңга кандыг-даа кижи кирер болгай, сээң сорулгаң — оларны ажылга өөредири, кижизидери.

— Арагачылар кире берзе?..

— Сен харыыла, сен баштың, бригадир-дир сен. Оларга арага туттур, тудуспазын сен бил.

Степан Салакеевич аңаа харыылавайн, ыыт чок кезек базып олурган. Чагы бажында сайгылгаан кыва берген. Николай Иванович доора ээп чанышкан...

АМЫДЫРАЛ НЕГЕП КЕЛГЕН

Степан Салакеевич Белоусовка удурткан комплексилиг бригаданың дугайы баштай тресте билдинген, оон соонда хоорайның тудуг участоктарынга чоорту дыңналып эгелээн. Чурттаалганың, культура-амыдыралдың, үруглар албан черлериниң база үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудугларын Кызылга калбак хемчээлдиг-биле планнап, оларның чамдыктарын тудуп эгелеп турган. Бо чугула болгаш харыысалгалыг ажылга бригаданың, звенонуң, харын-даа чаңгыс-чаңгыс тудугжуларының чүткүлдүг, бот-биле-демниг ажылдаарын амыдырал улам-на негеп келген.

Белоусовтуң бригадазынга ынчан 18 кижи кирген. Дашчы, бетончу, чазаныкчы, столяр дээш өске-даа түрмек ажылдарга кымның кайы хире мергежилдиин Белоусов баштайгы хүннерден-не сонуургап, кымга кандаар дузалаарын, бригаданың кежигүннериниң аажы-чаңын, амыдырал-чурттаалгазын чоорту билип ап турган.

Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал Министерствозунуң үргүлар садынның тудуунга бригадазы ажылдап турда, Белоусов ажылчыннарының талазындан кандыг-бир четпес чүүлдү эскербээн, сактырга, бүгү-ле ажыл өй-тавында чоруп турар ышкаш болган. Ажылдың ниити чорудулгазын бригадирниң чедир билбези, дуржулга чогу ол болган.

Ол-ла үеде бригаданың проравы Суковатин Белоусовка чедип келгеш, элээн шыңгы негелде кылган.

— Эй-эй, бригадир, шилдээн соңгаларны барып көр, хыналда чок болганы ол чоор бе?

Белоусов бо удаада прораб-биле маргышпайн, чүгле чөпшээрешкен:

— Кымның шилдээни соңгазы ирги? Билдине бээр...

Соңга шилдээниниң дугайында хыналданы бригадага чорутпайн турганы шын. Василий Охотников шилди соңга ыяжынга эптештир шын дөрт кеспээн болган. Оон ынай, база бир кижиниң буу-хаа, багай шилдээшкини илерээн. Ынчалза-даа ол тодаргайлаттынмайн барган.

Василийден бригадир айтырган:

— Мону кандыг ажыл дээрил? Көр...

Василий чамдык шилдерни катап уштур, ооң орнунга өскени сугар, харын-даа шил кезер дугайында (Василий мергежилдиг шилдекчи турган) бригадирге сургадыр ужурга таварышкан.

— Хынаар, түңнээр херек, Степан, оон башка бригаданы тарадыр чыгыы болгай— деп, Суковатин ону бодап, сагындырган.

Тудуг участоктары көвүдээн турдум, чаңгыс бригадага безин хөй ажыл чүдүрлүп, нарыыдап-ла орган. Ындыг таварылгада, чамдыкта, чүү-бир чедир кылдынмаан азы шынар чок ажыл эскертинмейн эрте бээр турган.

Бир-ле катап столярлар Белоусовка мынчаар дыңнаткан: «Свиридов бөгүн аскы чыттыг келди. Дүүн база орта ажылдаваады, чүдээн боор ийин оң».

«Черле чүү болду бо? Үрей кылыышкыннар, ам арага... Свиридов... Четпестерни шоодайга суккаш, аскын чешпейн турар-дыр сен деп, трестиге-даа, партбюрога-даа мени база чемелеп турду. Бодан, Степан, хамык ужур сенде бе, азы?...— деп, бригадир ажыт черге чыскаан ынчаар боданып олурган. Коммунист Михаил Шеповаленко-биле база сүмелешкен, оозу Свиридов-биле шыңгыы чугаалажыры чугула деп, аңаа хөйнү-ле сүмелээн.

Свиридовтуң дугайын прорабка дыңнаткан. Ол, тодаргай чүнү-даа чугаалавайн, харын бодунуң бодуң харыыла дээнзиг. тоомча чок болган. Адак соонда, бригадирниң сеткили хайнып, Свиридовтуң кырынга-ла барган:

— Ижер черинге ижип, шелээттеп чыт! Бригадавыс адын бужартатпа!

— Бодум билир мен! Мээң көпеем-дир!—деп, Свиридов чалчыттынып, бодунуң четпезин хаайга-даа какпаан.

Ооң чанынга турган, дуржулгалыг тудугжу-бызаңчы Шавелкин база-ла дөспейн барган.

— Свиридов, сээң аайыңга бүгү-ле чүве, үрген дег, чиик эстеп турар бе? Ажылчын арын-нүүрүңну чүге хоме дүпкүрүпкениң ол?!

Свиридов эпчоксунган-даа, ажынган-даа дег, соңга мажыынга холун сыртангаш, чыдыпкан.

Чидиг сөске, дыңзыг чемелээшкинге, а ооң соонда эп-чөп сургаашкынга шыдашпаан Свиридов үш каът улуг тудугнуң ийиги каъдындан кылаштап бадыпкан. Оон кайнаар баары ол? Кымга?... Чүге?...

Бригаданың баштайгы ажыл-ишчи хүннери, айлары эртип-ле турган. 1962 чылдың эгези. «Тыва тудуг» трезиниң тудуг эргелелиниң өске алды бригадалары-биле кады, Белоусовтуң бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип аар дээш демисежип эгелээн. Коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, чурттаар, өөренир, чаңгыс кижи дег, найыралдыг, быжыг коллективти тургузар деп ол чүткүл, ажылда бергелер-биле, бригаданың кежигүннериниң аажы-чаңында четпестер-биле демисешпишаан, чоорту улам-на күштелип орган. Кижи, ооң ак-сеткилдиг арын-нүүрү, бедик мөзү-шынары хөйнү бүдүрүп кылыр, ынчангаш олар-биле быжыг харылзааны тудары эргежок чугула дээрзин бригадир эки билген-дир. Ол дугайын тудуг эргелели, кол инженер бригадирге база-ла сагындырып турган.

Ындыг кижилерниң бирээзи—Михаил Шеповаленко. Кижиже дидим, дыңзыг сөс сөглевес, оожум, томаанныг, ынчалза-даа четпестерни көрүп каанда, ону ынавыла чугаалап үнүп кээр, бодунга-даа, бригадазынга-даа негелделиг ол ажылчын кижи Степан Салакеевичиге хөйнү дузалаан-даа, сүмелээн-даа. Кажан бригадир кандыг-бир ажылче чардыгып чоруй барганда, Шеповаленко бригаданы удурткаш турупгар. Чамдыкта ол, Степан Салакеевич ышкаш, ажылды хүлээп алыр мурнунда ону хынап, үрей кылдынганын катап эде кылдыртып-даа турар. Ол боду эжик, соңга, шала болгаш столяр кылыгларының өске-даа херекселдерин шевергин чазап билир кижи. Ынчангаш бригаданың үлүүнге онаашкан ындыр ажылдарны кылдыртырын эш Шеповаленко бригадир-биле деңге харыылап турар.

Тудуг трезинде партия-күрүне контролюнуң дузалаар бөлүүнүң кежигүнү болганда, ол база-ла улуг харыысалгалыг ажылдыг. Эптелгелерилге ажылдарында четпестерни чок кылыр дугайында хыналдаларны ол каш удаа организастаан. Амыдырал ажылчындан ынчаар негеп келген.

БЕДИК ТҮҢНЕЛ, ЭКИ ШЫНАР ДЭЭШ

Хоорайның аалчылар бажыңының, кооператив техникумунуң, канализацияның, 36 аал иштиг чурттаар бажыңның, № 26 кварталдың, башкы институдунуң тудугларынга Белоусовтуң бригадазы хөй болгаш нарын ажылдарны кылган. Бо чылдың мартта «Кызылтудуг» тудуг эргелели организастаттынган. Ооң соонда-даа бо бригада мурнунда харыылап турган ажылын—соңга, хаалга, дээвиир, чадалар, бажыңның иштики болгаш даштыкы хөй түрмек ажылдарын кылыр хүлээлгелиг болуп артпышаан.

...Октябрьның баштайгы хүннериниң бирээзинде, эртенгиниң сес шак бичее-ле четпээнде, башкы институдунуң чаа тудуунга ажыл хайныгып-ла үнген. Чер дескилээр аар бастырыкчы трактор ынай-бээр таптай баскылап, каннакчылар чидиг-кылаң чалбыраазтарны тарадып, тудуг ажылчыннары аңаа студент оолдар, кыстар-биле кады тротуарларын салып, кижи бүрүзү-ле чайжок ажылдап турган чүве. Институттуң чаа тудуун комиссияга хүлээдир дээш сөөлгү ажылдарын доозуп турганы ол.

Бригадир Белоусов үшкү каъттан дүжүп келгеш, дуу ында турган бичии складчыгашче чүгүрүп кагды. Ооң соондан соңга рамазын көдүрген кижи базыпты.

Бригадирге чеде бердим. Ол, шилди рама кырынга салгаш, шил кезер алмазын туткаш, ылавылап хемчээп көргеш, шугум-даа хереглевейн, тыладыр кескилеп турду. Ону көөрге, чаг кезип турганы-биле домей-ле.

— Че, бо-дур, сөөлгү рама, ам-на бо бажыңдан адырылдывыс,—дээш, Степан Салакеевич улуг тудугже чоргаар көрүп тур.

Ол аразында бичии складчыгаш чанынга каш кижи чыглып келди. Мурнунда бо бригаданың проравы турган, ам «Кызылтудугнуң» тудуг эргелелиниң № 2 участогунуң начальниги эш Суковатин, эргелелдиң партбюро секретарының оралакчызы эш Бравченко олар база-ла ында келгеннер.

Белоусов чүү-хөөзүн аңаа чыскаай салгылап кааш, Суковатин биле Бравченкоже көргеш, улуг тынып кагды.

— Ээ, начальниктер, берге-ле турду...

Аңаа кым-даа харыылавады. Белоусовтуң «берге-ле турду» дээнин, шынап-ла, бадыткап болур. Маңаа ооң бригадазы улуг бүрүүнү чүктээр ужурга таварышпаан. Хамык ужур—өске бир бригаданың ак-сеткилдиг эвес ажылында болган.

«Бистиң бригадавыс институттуң чаа үш каът бажыңының ийиги, үшкү каъттарының соңгаларын бүрүнү-биле шилдеп каан. Ажылчынның арын-нүүрү-биле кылган. Ынчаарга маңаа эш Зябревтиң удурткан отделочниктер бригадазы чедип келген. Хамык чүве оон бузалып үнген. Олар рамалар сыскыырда, оларны турган черинден уштуп каапкаштар. Олар ону кылып доослаан-даа, харын эрги черинге тургуспайн каапкаш чоруй барганнар. Ооң түңнелинде хөй-хөй шилдер бустугулап калгылаан. Ону база катап шилдээн бис. Оларның бокталдырган черин база аштадывыс»... деп, Белоусов республика солуннарының бирээзинге бижээн.

Ону сактып келгеш, мынча деп айтырдым:

— Чижээ, чүгле августа безин бо бажыңга дөртен муң хире рубль карылга болган, ындыг бе?

Участок начальниги ол санны ылавылап кагды:

— Дөртен дөрт муң. Сөөлгү шын түңнели ол.

Кадырзымаар, борбак хавактыг, арганзымаар кижи арны шыңгыы апарган чугаалады:

— Институт тудар дээш 17.600 рубльдиң улуг каража-карылгазын болдурган чүве дидир, ону кым төлээрил?

— Ол каража силерге хамаарышпас, өскениң багай ажылы-дыр ийин—деп, эш Кравченко тайылбырлады.

Демги кадыр хавактыг кижи—бистиң моон үстүнде адын кииргип, арагачы деп бижээнивис Свиридов болду. Ол ам найыралдыг коллективтиң кижизидилгезинге киргеш, эттинген: ажылга прогул кылбастаан, ажыл үезинде арага ишпестээн. Комплексилиг бригаданың өске он ийи кежигүннери ышкаш, Свиридов ажыл үлүүн ажыр күүседип, өөрү-биле кады кино, концертке барып, өг-бүлезинде найыралдыг чурттап, тудугнуң экономиказын өөренир бөлгүмде өөренип турар. Свиридов «кадыг кижи» деп адаттырып турган. Ооң дугайын бригаданың хуралынга чугаалашкан. Аңаа коммунист Шеповаленко, тудугжу-чазаныкчылар Иван Фролов, Василий Охотников, мурнакчы дашчы Сергей Сарыглар олар эш-хуузу-биле дузалажып, ооң аажы-чаңының өзүлдезинге ажыктыг салдарны чедиргеннер. Олар ол эртен база-ла ында турдулар.

СОРУГДААНЫН ЧЕДИП АЛЫР

Бригадир-коммунисче көрдүм. Ол хөглүг хүлүмзүрүп, бодунуң черле чаны ындыг, ажыл-херек дугайын ол-бо айтырып, боду сүмелеп, сонуургап-ла тур. Ооң ындыг сонуургалы, чүткүлү халас барбаан: сорулгазын чедип алган. Бо чылдың майда ооң бригадазынга коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг атты тывыскан. Бригада ажыл нормазын ай санында доктаамал ажыр күүседип турар. Кылган ажылының шынарының, камналгазының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле бо бригада «Кызылтудуг» тудуг эргелелинде бригадаларның бирги черин ээлеп турар.

Тудуг эргелелинде алды бригадалар коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп атты чедип алган, чеди бригада ол ат дээш демисежип турар. Оларга эки үлегер болуп турар, эш Белоусовтуң коммунистиг күш-ажылдың комплексилиг бригадазы чедип алган бо бедик адын улам-на төлептиг ээлдээрин күзеп каалы.

А. НУГУУРАК.
(Бистиң тускай корр.).

Хуучуларның чөптүг негелдези

Тес-Хем районнуң Күңгуртуг сельпозунуң ажыл-чорудулгазының дугайында ооң баштаар чериниң даргазы эш Доржунуң илеткелин хуучулар дыңнап чугаалашкан. Чоннуң хереглелдерин хандырарын экижидер талазы-биле ол садыг организациязы чамдык ажылдарны кылганын хурал демдеглээн.

Ооң-биле кады сельпонуң ажылында улуг четпестерниң бары илерээн. Ажыл-агый херекселдери — чуга демир, брезент ышкаш бараалнар-биле хандырылга үр үеде үзүктелип келген. Респотребсоюзтуң садыг баазазы бараанарны чагыг барымдаалавайн, душканын-на чорудуп турарының уламындан садып алыкчыларга херегленгиммес улуг хемчээлдиг идик-хеп аймаан Кызылче дедир октаар чоруктар хаая эвес таварыш турар.

Чамдык бараанвар өрүк ара доора ажыглаттынып турар чоруктар база илереп турган. Чижээ, эрткен чылын бир хааржак яблоко ис чок читкен, чоокта чаа 38 шил арага база тудаап. Бо таварылгада бараанарны чедирип турган Ми..ов, Кольшин олардан араганың өртээн төлеттирип алган.

Сельпонуң баштаар чериниң хыналдазының кошкаандан ооң складтарынга кирген азы өртээн чиигеткен чамдык бараанар магазинге кирбейн ис чок чиде бээр, а ол ышкаш пекарнядан хлебти кайы-хамаан чок садыглай бээр чоруктарның бар болуп турарын демдеглээш, үстүнде бүгү четпестерни чайладырын сельпонуң баштаар чериндеи хуучулар негээн.

С. СЕМЕНОВ.

Моол-совет найыралдын айы

Чечектелип, быжыгып турар найырал

Совет Эвилели-биле найыралды Моолда бузулбас болгаш мөңге деп адап турар. Совет болгаш моол күрүнелериниң үндезилекчилери улуг Ленин биле моол революциянын баштыңчызы Сухэ-Баторнуң эгезин салганы ийи улустарның бо найыралы улам чечектелип, быжыгып турар.

Культура талазы-биле чыл бүрүде-ле көвүдеп турар аргыжылгалар ийи чурттарның аразында найыралдың харылзааларынга улуг ужур-дузалыг.

МАР—ССРЭ кызыгаарларының ол-бо талаларынче артистер, чурукчулар, чогаалчылар, журналистер, эртемденнер улам-на хөйү-биле эртип, өнүүктеринге ужуражып турар. Ынчаарга ам совет шүлүкчү Лев Ошанин болгаш драматург Иван Куприянов моол чогаалчылар эвилелиниң чалааның ёзугаар Улан-Баторда барган. Олар МАР-ның амыдыралы-биле болгаш культуразы-биле таныжарлар. Амгы үеде «Хуулмур» солуннуң кол редактору Д. Тарба баштаан моол журналистер Совет Эвилелинде аалдап чоруп турар. Олар совет солуннарның, журналдарның болгаш ном үндүрер черлерниң ажылы-биле таныжар.

Казах ССР-ниң артистериниң бо чылын Моолга ай дургузунда көргүзүүн моол көрүкчүлер бедик-биле үнелээн. Казах артистерниң концерттеринге чораан муң-муң көрүкчүлер Роза Баглановананың ырларын, Жиенкулованың танцыларын иштиг байыр чедирип сонуургааннар.

Улан-баторжулар болгаш Моолдуң ырак аймактарының чурттакчылары Совет Эвилелинде кожалары тыва цирктериниң уран чүүлү-биле бо чылдың чайынында таныжар аргалыг болган. Моол цирк артистериниң мергежилдиг көргүзүүн Киргизияның көрүкчүлери төлептиг-биле үнелээннер. Цэрэндулам баштаан кашпагайларның, илбичи Цендаюшиниң номерлерин, Сандаг биле Лувсанчимидтиң катырынчыг көргүзүглерин Фрунзениң көрүкчүлери үр үеде утпас.

Совет Эвилелиниң чеди чыл планының дугайында фото-делгелгени моол найысылалдың чурттакчылары улуг кичээнгейбиле көргеннер. Ол делгелгени Моолдуң улустуң революциязының 42 чыл оюнуң бүдүүзүнде, июньде Улан-Баторга ажыткан. Моолдуң чурукчу-графиктериниң делгелгезин ам Киргизияда болгаш Казахстанда улуг сонуургалбиле көрүп турар. Ол делгелгеде 250 чыгыы чуруктар кирип турар. Моол-совет найыралдың чанчыл болган айының хүннеринде Моолдуң чурулгага ынакшылдыглары Совет Казахстанның болгаш Киргизияның чурукчуларының чогаалдары-биле таныжарлар.

Бо дээрге ийи чурттарның аразында культура талазы-биле аргыжылгаларның хөй санныг болуушкуннарының чүгле чамдызы-дыр. Совет Эвилелинде МАР-га чораан төлээлерниң, эртем, культура, уран чүүл ажылдакчыларының болгаш Совет Эвилелинге чораан моол өнүүктерниң данзызын моон-даа ыңай уламчылап болур. Ниитизи-биле чыл төнчүзүнге чедир МАР-га 100 ажыг совет аалчылар баар. Моолдан Совет Эвилелинге 90 чыгыы кижи келир.

МАР-га бо чылын совет философтар, археологтар, чырыдыышкын ажылдакчылары, библиотека талазы-биле тускай эртемниглер, эмчилер болгаш оон-даа өске хөй-хөй тускай мергежилдерниң төлээлекчилери чораан. Хөй-хөй моол өнүүктер Совет Эвилелиниң янзы-бүрү областарынга болгаш республикаларынга чоруп, коммунизм тургузуп турар совет кижилерниң маадырлыг күш-ажылы-биле таныжыпканнар.

Геннадий ГАВРИЛЕНКО.
СЭТА-нын корреспондентизи.

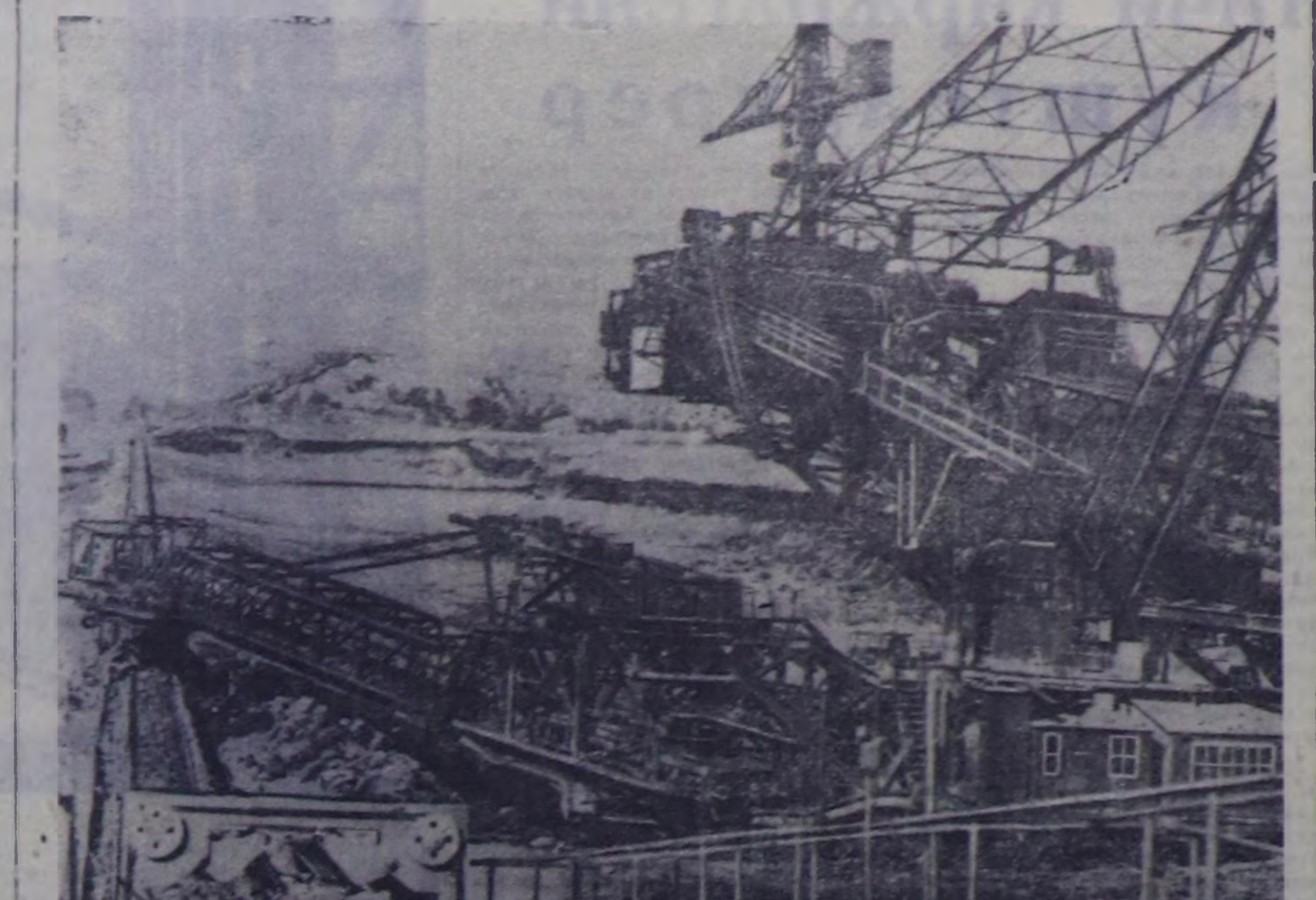

Хүрең хөмүр даштың миллиард-миллиард тонна эзээртинмес курлавыры Польша Улус Республикада бар болуп турар. «Турув» бассейниниң хүрең хөмүр дажын ажыглаарының талазы-биле ажылдар чурттуң мурнуу-барыын чүгүнде ам хайнышкынныг чоруп турар.

ЧУРУКТА: хүрең хөмүрнүң эң-не аныяк шахталарының бирээзи «Турув-П» деп шахта. Ол шахта чурттуң улус ажыл-агыйынга ак безин 1 миллион тонна одалганы берип турар.

ЦАФ-СЭТА-ның фотозу.

Алдан-маадыржылар-биле ужуражыышкын

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының Көк-Терек суурунга РСФСР-ниң алдарлыг артизи Виктор Шогжапович Көк-оол, республиканың хөгжүм-шии театрының режиссёру Оюн Сиин-оол, театрның кол чурукчузу Сергей Ланзыы-биле алдан-маадыржыларның ужуражыышкыны болган.

Аңаа бир-ле дугаарында хөгжүм-шии театрының артизи В. Көк-оол сөс ап чүве чугаалааш, тыва улустуң хосталгазы дээш демиселиниң төөгүзүнге алдарлыг арынны киирген Алдан-маадырларның тура халыышкынының дугайында чугаалап турар 3 көжегелиг, 6 көргүзүглүг «Самбажык» деп шиини Виктор Шогжапович чогаадып тургусканын дыңнаткан.

Алдан-маадырларның тура-халыышкынындан бээр 80 чыл болганынга холбаштыр «Самбажык» деп шиини аңаа тураскаадып, сценага үндүрериниң мурнуу чарында, Алдан-маадырларның тура-халыышкын үндүрген чери—Кара-Дагның, Оргу-Шөлдүң хевирин чурукчу Сергей Ланзыы чуруп, шии үндүрер сценаның шимедезин кылыр талазы-биле ажылдап турар.

С. Ланзыы. О. Сиин-оол уран чүүлдү нептередир дээш боттарының мергежилин чоңга бараан болдурарын, «Самбажык» деп шиини эки шыгарлыг үндүреринге режиссёр-даа, чурукчу-даа харысаалгалыг болурун, даандырган ажыл-херекти эки күүседип шыдаарын бүзүреткеннер.

1883—1885 чылдарда Алдан-маадырларның тура-халыышкынының дугайында кандыгбир чүүлдү дыңнаан болгаш билир улуг назылыг кырганнар-биле хөй беседалар кылдынган. С. Ланзыы Кара-Дагны, Оргу-Шөлдү ийи хүн дургузунда чурааш, ол чуруктарын чоңга көргүскен.

Ужуражыышкынга чүве чугаалаан эштер Мөңге-Назыч, Осур-оол олар артист драматург В. Көк-оолга, шииниң тургузукчузунга болгаш чурукчуга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээннер. Шиини чогаадырынга болгаш тургузарынга идепкейлиг дузалашкан кырганнар—М. Дажы-Доржуга, О. Самбыгага театрның артизи болгаш режиссёру өөрүп четтиргенин илереткен.

М. ТАНГЫТ.
Чөөн-Хемчик район.

Угаан-сарыылдың, чаагай тура-соруктуң оруу-биле

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Бүгүне чөвүлелиниң даргазы Вальтер Ульбрихт Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 14 чыл болган оюн таварыштыр хүлээп алыышкынга чүве чугаалаан.

Герман Демократтыг Республиканың саналдааны, угаан-сарыылга болгаш чаагай тура-сорукка үндезилеттинген дугуржулганы ийи герман күрүнелерниң чазактарының аразынга чедип алыры кара чаңгыс болдунар арга ол болур деп. В. Ульбрихт чугаалаан. Атомнуг чепсектен ойталаар дугайын болгаш улам ыңайгы чепсегленишкинни соксадыр дугайын ийи герман күрүнелер дугуржуп алыр дээрзиниң дугайында саналды В. Ульбрихт бадыткаан.

Тускай догуннаар чорукту болгаш улустарның деп эргелерин бот-бодунуң хүндүлеп көөрүнге үндезилээш, Барыын Европада тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле күштер-биле найыралдыг кады ажылдажылганы чорударын В. Ульбрихт айыткан.

Барыын Германияда социал-демократияның барыын үзелдиг удуртукчулары ам-даа Аденауэрниң аайынга кирип турары харааданчыг-дыр деп, В. Ульбрихт чугаалаан. Барыын Германияда дешпилгелиг күштер Аденауэрниң политиказындан адырылгаш, тайбыңга, демократияга болгаш социализмге магадылалды оон-биле тургузар төлээде. улуг ажыл негеттинер.

Бирмада экономиктиг чаа хемчеглер

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың эргечагыргазының дээди органы — революстуг чөвүлел күрүнениң экономиктиг секторун быжыглаарының талазы-биле чаа хемчеглерни алган. Октябрьден эгелээш ристи болгаш ристен кылган продуктуларны чүгле күрүне азы кооператив магазиннерин дамчыштыр үлеп хуваар апаар. Ынчангаш улетпүрүн национализастаар талазы-биле практиктиг базымнарның дугайын чарлаан. Бензин бээр бүгү-ле черлер күрүнениң холунче шилчиир болгаш күрүнениң «Бирма Ойл» деп нефть компаниязының холунга турар апаар. Чүгүла организацияны — Бирманың экономиктиг хөгжүлдезиниң каттыжыышкынын национализастаар. Мурнунда Бирма-Английн тургап ак-коргулчун компаниязы бүрүнү-биле күрүнениң болур.

Революстуг чөвүлелдиң ол хемчеглерни Бирманың парлалгазы капиталистиг эвес хөгжүлдениң оруун Бирманың мурнунга ажыдып турар базымнар кылдыр үнелеп турар.

Оон-биле чергелештир бирма улустуң дайзыннарының хизеннишкиннерин хөй-ниити сойгалап илередип турар.

Хуу бүдүрүлгелерниң реакциячы ээлери болгаш империалистиг идегеттер чуртка капиталистиг экономиканы хевээр арттырарын оралдажып турарының үезинде Революстуг чөвүлелдиң ол хемчеглерин боттандырары дээш демиселге чаңгыс эптиг болурунче ажылчыннарны хуу бүдүрүлгелерниң ажылчыннарының эвилелдериниң федерациязы бодунуң медеглелинде кыйгырып турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының пленарлыг хуралдарынга чугаалар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының эртенги пленарлыг хуралы Танганьиканың даштыкы херектер болгаш камгалал министри Оскар Камбонаның чугаазындан эгелээн. Мээң чуртумнуң бодап турары биле алырга, Каттышкан Нацияалар Организациязы ам үш кол сорулганы: делегейниң дүшкүүрлүг чоруун бүгү-ниити кошкадырын, соок дайынны соксадырын болгаш делегейниң кедергей улуг байлактарын бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга ажыглаарын бодунуң мурнунга салыр ужурлуг деп, Оскар Камбона медеглээн. Москва керээзиниң ёзугу соок дайынны тиилээр болгаш чепсегленишкинге үндүрүп турар кедергей хөй чарыгдалдарның чамдызын кошкак хөгжүлделиг чурттарга дузаламчы көргүзеринче шилчидер дээрзинге идегелин Камбона илереткен.

Оон соонда Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри Л. Ф. Паламарчук сөс алган. Үш кавыларга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында керээни улустар өөрүшкү-биле уткаан деп, эш Паламарчук медеглээн. Москва керээзин чарганының соонда тургустунган таарымчалыг байдалды делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче угланган чаа, улам-на боттуг дугуржулгаларны чедип алырынга ажыглаарынче украин төлээлерниң баштыны кыйгырган. Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле 18-тиң комитединде кирип турар күрүнелерниң чөвүлел хуралын удуртукчу күрүне ажылдакчыларының киржилгези-биле эң-не бедик деңнелге эртирер дугайында Совет Эвилелиниң саналын чугулазын ол онзалап демдеглээн. Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелер биле НАТО-нуң аразынга халдашпас дугайында фактыны чарарын, хенертен халдаар чорукту чайладыр талазы-биле хемчеглерни, ийи герман күрүнелерниң девискээринде даштыкы шериглерни кызырарын, күрүнелерниң шериг бюджеттерин кызырарын, делегейниң янзы-бүрү районнарынга адро чок зоналарны тургузарын Паламарчук база-ла чугаалаан.

Каттышкан Штаттарның Кубага удур хереглеп турары күткүүшкүннүң болгаш албадалдың аргаларын Украин ССР-ниң төлээлекчизи буруу шапкан болгаш өске чурттарның иштики херектеринге холгаарлаавазының принцивин шыңгыы сагыырын негээн. Африкан чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Аддис-Абебага болган конференциязының шиитпирлерин ол деткээн болгаш колониалдыг ёзу-чурумнарны узуткаар дугайында тодаргай шиитпирлерни Кол Ассамблея ажылдап кылгаш, бадылаарын саналдаан.

Оон соонда Ассамблеяның хуралынга Малиниң болгаш Кубаның төлээлекчилери чүве чугаалаан.

Малиниң төлээлекчизи Сори Кулибали колониализмниң бүгү-ле хевирлерин буруу шапкан. Агрессчи бөлүглежиишкин НАТО-нуң политиказын ол база-ла сойгалап илереткен болгаш НАТО-нуң дузаламчызы чок турган болза, Португалия Африкага колониалдыг дайынны чорудар харык чок ийик деп медеглээн. Ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында Москва керээзин Кулибали бедии-биле үнелээн.

Делегейниң амгы байдалын идегелбиле көрүп турар ындыг кижилерге бодунуң үнүн каттыштырарынга Кубаның төлээлери өөрүүр ийик деп, Куба төлээлерниң баштыны, КНО-нуң чанында Кубаның доктаамал төлээлекчизи Карлос Лечуга чугаалаан. Ынчалза-даа бөгүн Кариб далайны дуй шып алган турар өнчүк-чөңгээлиг чоруктарның байдалы, бир чыл мурнунда турганы ышкаш, байдалды өске янзы-биле көөрүнче бистиң албадап турар-дыр. Каттышкан Нацияалар Организациязының деңэргелиг кежигүнү болур Куба делегей организациязының өске кежигүнүнүң — Американың Каттышкан Штаттарының талазындан оон иштики херектеринге холгаарлаарының политиказының болгаш соксаваан турар агрессияның чижи болуп артпышаан турар-дыр.

Кубага удур агаардан болгаш далайдан кылып турар чепсектиг өнчүк-чөңгээлерниң болгаш өлүрүкчүлерниң база үрегдекчилерни куба девискээрже салып киирип турарының хөй санныг таварылгаларын Карлос Лечуга чугаалаан.

Ядролуг шенелделерни кезик-чамдык хоругдаар дугайында Москва керээзинге ат салганының дугайында медээни делегейниң хөй-ниитизи таарзыныышкын-биле уткаан деп, Лечуга чугаалаан. Ынчалза-даа Каттышкан Штаттарның чазаа Кубага удур чаа агрессияны керээге ат салган ол үеден эгелээн.

Чепсегленишкинни дүжүрериниче берге орукка чедиишкин бүрүзүн Куба бедии-биле үнелеп турар деп, Лечуга уламчылаан. Ядролуг шенелделерни кезик-чамдык хоругдаар дугайында керээни чарганы чижектиг болуп үре-түңнелдерин берген, тайбыңның совет политиказын Куба деткип турар. Бүгү-ниити тайбыңны быжыглаары-биле болдунар бүгү-ле күженишкиннерин салырынга Куба белен. Ынчалза-даа бистиң чуртувуска удур әжээтен чоруктарның болгаш чарлаттынмаан дайын болуп турар халдаашкыннарның кол пропагандалакчызы болза ук керээге ат салган күрүнелерниң бирээзи болуп турар чүве төлээде, Куба ол керээге ат салып шыдавас.

Америк реакцияның бүгү-ле өнчүк-чөңгээлиг чоруктары турза-даа куба улус бодунуң чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алыр деп, Лечуга медеглээн.

Куба төлээлекчиниң соонда харыы бээри-биле АКШ-тың төлээлекчизи Эдлай Стивенсон чүве чугаалаан. Хосталганың ортулуунга удур Каттышкан Штаттарның деткип турары өнчүк-чөңгээлиг чоруктарның дугайында Кубаның төлээлекчизиниң фактыларынга америк төлээлекчи чүнү-даа удурланыштыр салып шыдаваан. Куба чазактың Латин Америка чурттарында «үрегдекчи ажыл-чорудулгазының» дугайында америк пропаганданың меге-хоозун нүгүлдээшкиннерин катаптаары-биле ол кызыгаарлаттынган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүндүскү пленарлыг хуралынга Мурнуу Вьетнамда кижиниң эргелерин хажыдып турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү эгелээн.

Алжирниң национал чаңгыс эвиниң эрге-ажыктарынга

АЛЖИР. (СЭТА). Чазактың кежигүннери болгаш хосталыышкынның национал фронтузунуң удуртукчулары киришкен митингилер Алжирниң бүгү девискээринде болуп эртип турар. Президент Бен Беллага баштаткан чазактың политиказын деткиири-биле болгаш Алжирниң даглыг району Кабилияда оппозицияның идегеттериниң хөделиишкиннерин бүрүү шаары-биле ол митингилерни кылып турар.

Бужи хоорайже (Кабилия) республиканың президентизи Бен Белла чорупкан. Хоорайның болгаш чоок кавыда суурларның чурттакчыларынга ол чүве чугаалаар болгаш чазактың политиказын тайылбырлаар.

Оппозицияларның чазакка удур хөделиишкиннерин чурттуң чону бүрүү шаап турар.

Алжир эртекен чылдың чайынында бир ханы политиктиг кризисти чурттап эрттирген. Ол кризистиң уржуктары амга чедир-ле артып турар. Барык-ла сес чылдың дайынының болгаш мурнундагы колониалдыг администрацияның үрегдекчи чорукталарының уламындан чурттуң үрелип сандараан экономиказын катап тургузарын эрткен чылдың кризизи саадаткан. Ам алжирлер шак ындыг кризистиң катаптаарын күзевейн турар. Бүдүрүлгени национализастаарының болгаш радикалдыг аграр реформазын чорударының талазы-биле чазактың хемчеглерин аныяк республиканың миллион-миллион ажылчылары деткип турар.

Скопледе чер адааның шимчээшкини

БЕЛГРАД. (СЭТА). Октябрь 8-тиң дүнезинде Скоплеге чер адааның 6 баллдар чедип турар шимчээшкини болган деп, ТАНЮГ агентилел Скопледен дамчыдып турар. Хоорайның чамдык черлеринге нюльда болган чер шимчээшкининиң соонда септеп кааң бажыңнар база катап үрелип бузулган.

Саудчу Аравияда кулдарны садыглап турары

САНА. (СЭТА). Аден солун «Фатат Аль-Джазиранын» дыңнадып турары-биле алырга, саудчу Аравияның чазаа кулдарның чаа өртээн декрет-биле доктааткан. Ол декретти ёзугаар кул садыглакчылары кулдарны—эр кижини 250 англи фунтуга, херээжен кижини—350 фунтуга садып болур. Кулдарның эрги болгаш чаа өртектериниң аразында ылгалды кул садыглакчыларынга эгидип бээрин чазак хүлээнген.

Ужур-дүржок аажылаашкыннар үргүлчүлеп турар

ГАВАНА. (СЭТА). Венесуэланың Коммунистиг партиязының болгаш «Чоннорниң революстуг шимчээшкини» партияның удуртукчуларынга удур ужур-дүржок аажылаашкыннар Каракаста үргүлчүлеп турар деп, Пренса Латина агентилел дыңнадып турар. Ужур-дүржок аажылап турар күштер-биле патриоттарның аразынга үскүлежиишкиннер найысылалдың элээн каш черлеринге болгулаан. Кайы-даа талазында каража-когаралдар бар болган. Октябрьның 6-га чедир тудуп хоругдааннарның саны 600 кижи ажып турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының дөрткү комитединде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу африкан республика ышкаш шак ындыг күрүнени англи колониалдыг эрге-чагыргаларның деткимчези-биле тургузуп турар Мурнуу Родезияда байдалдың дугайында айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының дөрткү комитединге чугаалажып көөрү доозулган. Ол чуртта ээлээш кезик болуп турар ак кештиг кижилер үндезин чурттакчыларның күзелинге чөрүштүр, эрге-чагырганы боттарынга алыырын белеткеп турар деп, Мавританияның төлээлекчизи Таки Сиди комитеттиң хуралынга чүве чугаалааш, медеглээн. Ак кештиг чурттакчыларның У. Филдога баштаткан чазаанга эрге-чагырганы бүрүнү-биле дамчыдып бээр бодалдан ойталаарынче Великобританияны КНО-нуң моральдыг ат-алдары-даа, африкан күрүнелерниң баштыңнарының Аддис-Абебага болган конференциязының шиитпири-даа албадап шыдавас-ны харааданчыг-дыр деп, ол чугаалаан.

Англи колониалдыг эрге-чагыргаларның деткимчези-биле Мурнуу Родезияда «дарлалдың болгаш ужур-дүржок аажылаашкыннарның ёзу-чурумун» тургузуп турар деп, Эмилио Де Вежаса (Филиппиннер) онзалап демдеглээн.

КАР-ның, Гананың, Бирманың болгаш өске-даа черлерниң төлээлери Великобританияның политиказын шыңгыызы-биле буруу шапкан.

43 африк-азий чурттарның болгаш Югославияның резолюциязының төлевилелин комитеттиң хуралынга 2 удурланыышкыннарга (Португалия биле КАР), 11 дадагалзаашкыннарга удур, 85 бадылаашкын-биле хүлээп алган. Ак кештиг чурттакчыларның чазаанга эрге-чагырганы, ылангыя чепсектиг күштерин контрольдаарын дамчыдып бээр чорук «онза айыылдыг байдалды» болдурар деп, резолюцияда чугаалап турар.

Даштыкыдан допчузу-биле

★ Атлас деп диптер аразының ракетазын Ванденбергте (Калифорния) ужар чүүл баазазындан октябрь 7-де салып үндүрген соонда, каш-ла секундалар болганда, ук ракета частыы берген. Ол болза сөөлгү дөрт хүннер дургузунда Атласты агаарже салып үндүрер дээн АКШ-тың ийиги чедимче чок оралдажыышкыны болуп турар. Частыы бергениниң ужуру билдинмес болуп турар.

★ «Соок дайынның» политиказының таалалакчыларының ээлчеглиг чыжы Барыын Берлинде болуп турар. Ол чыышты «Төрээн чуртунче ээп чанып келген кижилерниң каттыжыышкыны» деп барыын-герман адаан-өжээнчи организация эрттирип турар. Чыыштың сорулгазы — ГДР-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур нүгүл-мегелиг кампанияның күштелдирери болур.

★ Римде испан элчин чериниң бажыңының чанынга массалыг антифашистиг чыскаал болган. Докпактар тудуп алгаш, чыскаалганнарже халдаан болгаш оларның аразындан чамдык кижилерни тудуп хоругдаан полицияның шаптыктаашкыны турза-даа, чыскаалдың киржикчилери тарай бергеш, катап каттыжа берген болгаш бодунуң хосталгазы дээш демисежип турар испан улус-биле сагыш-сеткил каттыштырарынче кыйгырып турар плакаттарны туткулап алгаш, хоорайның кудумчулары-биле эрткен.

★ АКШ-тың президентизи Кеннеди Францияның даштыкы херектер министри Кув де Мюрвильди ак бажыңга хүлээп алган. Даштыкы агентилелдерниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Кеннеди биле Кув де Мюрвильдиң ужуражыышкынының чорудулгазында экономика болгаш шериг айтырыгларын, ол ышкаш Европада байдалга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көрген болуп турар.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур. Соңгу-чөөн болгаш чөөн районнарга чамдык черлерге чаашкын болур. Кызылга булуттагылап каап турар, чаашкын шоолуг эвес хүн болур. Хат өй-тавында, бээрыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага—2—7, а Кызылга—5—7 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Шиитпен тевиг» 9, 10.50, 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Лунашкаларга маргыш» 11.15, 1.15 шактарда. «Дээрги башпы Ганнибал» 7.15, 9.15 шактарда. «Кыстар» (делгем эранныг) 3.15, 5.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аас-кежиин үнелээр херек» 3.15, 7.15 шактарда. «Геренштейнниң ужуралдары» 5.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ырмым эвес болур» 2.30, 4.30, 6.30 шактарда. «Аас-кежиин-биле ужуражыга» 8.30 шакта.

КУСКЕЛЕРНИ УЗУТКАҢАР!

Хээнчилер дыка хөй халдавырлыг аарыгларны: мунчураар аарыгны, чуманы, бруцеллёзту, сибирь язвазын, иштиң тивин, халдавырлыг гепатитти (өт аарыын) болгаш өске-даа аарыгларны тарадып турар. Квартирада оларның үнгүрлерин болгаш тиглерни демир-биле, цемент-биле азы алебастр-биле дугтаңар.

Аъш-чем продуктуларын хээнчилер четпес черлерге шыгжаңар.

Күске тудар капкаларны болгаш өске-даа херенселдерни ажыглаңар.

Күске хораның болгаш ээкумарынны аптекалардан садып алгаш, ажыглаңар. Өлген күскени хол-биле туттпаңар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 21, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13: харысалгалыг секретарының 23 — 35, чазак ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чегаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдастериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01391. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 12 СУББОТА № 243 (5647).

Өртээ 2 көп.

Бүгү улустарның өөрүшкүзү

Н. С. Хрущевтуң чоруткан бижии

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин кылырын хоругдаар дугайында Керээниң күштүг болуп киргени-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев АКШ-тың президентизи Дж. Кеннедиге болгаш Великобританияның премьер-министри Г. Макмилланга бижик чоруткан.

Ол болза бүгү улустарга өөрүшкүнү берип турар, делегей амыдыралында дыка чугула болуушкун дээрзи чигзиниг чок деп, Н. С. Хрущевтуң АКШ-тың президентизинге чоруткан бижиинде чугаалап турар.

Ынчалзажок шенелде-шинчилел ядролуг чазылдырыышкыннарны хоругдаарының дугайын дугуржуп алган чорук, ук дугуржуушкун улустарга чугула болуп турза-даа, бистиң үевистиң кол делегей айтырыын ол боду шиитпирлевейн турар — дайынның айыылын чайлатпайн турар болбайн аан деп, Н. С. Хрущев бижээн. Ам чедип алдынган чедиишкинни улам ыңай хөгжүдүп, делегейниң өйү келген өске-даа айтырыгларының шиитпирин дилеп тывар херек, бистиң чазактарывыс ону деткээн болгай.

Ам бистиң чазактарывыс тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга боттарының улам ыңайгы хөделиишкиннеринге улам-на улуг быжыг турушту болгаш хажык чок чорукту илередирин улустар манап турар деп, Н. С. Хрущев демдеглээн. Совет чазакты ап көөр болза, күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынынче угланыышкынны өскерлиш чок удуртулга болдурбушаан, ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында Керээни чарганының түңнелинде илереп келген, делегей байдалынга экижиишкинче бурунгаарлаашкын делегейниң дүшкүүрлүг чоруун калбаа-биле чавырылдырарынче эгилдениң эгези болзун дээш, чаа күженишкиннерин салырынга, болуңдан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылырынга Совет чазак белен.

• • •

Великобританияның премьер-министри дээрги Г. Макмилланга Н. С. Хрущевтуң чоруткан бижииниң утказы база-ла ындыг. (СЭТА).

КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ ЗАОЧНО ӨӨРЕДИЛГЕ

Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар болгаш бистиң чуртка улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай хөгжүдер дугайында Хоойлуга дүүштүр чоруттунган ажылдар улуг таарымчалыг түңнелдерни бергенин демдеглээш, СЭКП ТК-ның июнь Пленуму кежээки база заочно өөредилгени улам калбартырынче чугула кичээнгейни салган. Сөөлгү чылдарда бүгү чурттаазы дег бистиң АССР-де аныяктарның улус ажыл-агыйында ажылдап турар, ынчалзажок чогуур өөредилгени чедип албаан кезээниң ниити ортумак эртем дээш чүткүлү улам күштелгеп болгаш ол чугула ажылды таарымчалыг кылдыр организастаарынче чамдык черлерде партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары улуг кичээнгейни салып турар.

Бо талазы-биле чижек кылдыр чүгле бо өөредилге чылында безин ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школаларында база республиканың заочно школазында дөрт муң хире аныяктар өөренип кирипкенин чугаалаарга-ла четчир. Кежээки школаның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуу—«Тыва даг-дугү» тудуунда болур чогууру-биле тургускан. Ында эш Котельникова директорлаан кежээки школа тускай бажыңныг болгаш неделяның бүгү хүннеринде бүрүн кичээлдеп, өөредилгениң класстарын база чамдык эртемнерниң кабинеттерин багай эвес дерип кылган. Ол школада 12 башкылар шуут ажылдап турар. Эрткен өөредилге чылында школаның аңгы-аңгы класстарын 360 ажыг аныяк ажылчыннар дооскан. Ынчаарга ында бо чылын өөредилге база организастыг эгелээн.

Бии-Хемниң Туранда, Тандының Владимировкада, Барыын-Хемчиктиң Тээлиде, Кызылдың Ээрбек шахталыңда аныяктарның кежээки болгаш заочно школаларының ажылын багай эвес тургускулаан. Ылангыя Владимировкада консультация пунктузу план ёзугаар ажылдап, заочно өөренип турарларга методиктиг улуг дузаны үргүлчү көргүзүп, ооң эргелекчизи эш Агапова бо чугула херекти колдуунда-ла хөй-ниитичи хүлээлге кылдыр күүседип турар.

Ооң-биле кады бисте ажылдап турар аныяктарның кежээки болгаш заочно өөредилгезин организастап турарында улуг четпестер бар дээрзин шуут чугаалаар херек. Баа-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнарда өөренип болур хөй-хөй кижилер ол школаларда хаара туттунмаан база бо талазы-биле ажылда ёзу барымдаалаар, эренгейлээр чорук ам-даа үргүлчүлевишаан.

Чижээ, Тандының Балгазынга ийи чыл мурнунда тергиин эки консультация пунктузу ажылдап, өөренир аныяктарга методиктиг дузаны көргүзүп турган болза, а бо өөредилге чылында ону организастаарын кым-даа бодавайн турар. Бүгү Каа-Хем районунда эвээш санныг аныяктар хаара туттунган чүгле чаңгыс кежээки школа ажылдап турарын, ылангыя Ильинка дег улуг суурлардан заочно өөредилгеде чүгле 8 кижи хаара туттунганын база-ла таарымчалыг деп санап болбас.

Бир эвес ол районнарның партия комитеттериниң идеология килдистери, ылангыя районолар ол чугула ажыл-херекти боттарының кичээнгейиниң төвүнге тургускан болза, бо талазы-биле байдал оон черле эки болур турган ийик. Ынчаарга Тес-Хемниң районо эргелекчизи эш Дамдын-Сүрүн чүүл-бүрү чылдагааннар-биле амдыгаа чедир Самагалдайга консультация пунктузун ажытпаан болгаш харын-даа сөөлгү үеде өөренир хөй эвес аныяктарлыг «Тере-Хөл» колхозка ындыг пунктуну ажыдар дугайында саналды кирип турар. Ажылды ёзу барымдаалаарының бир тодаргай чижээ бо-дур.

Аныяктарның кежээки болгаш заочно өөредилгези чугула, харысалгалыг херек. Ылангыя коммунизмни тургузуп турарывыс, эртем техниканың эң сайзырангай амгы үезинде үлетпүрнүң база көдээ ажыл-агыйның кандыг-даа адырынга ажылдаар кижиге ниити билиглер эргежок чугула апаар болгай. Ынчангаш бистиң партиявыстың Программазында ол айтырыгже база улуг кичээнгейни салганы таварылга эвес. Ында мынча дээн: «...**Бүдүрүлгеге ажылдавышаан ортумак өөредилгени чедип алыр ниити билигниң школаларының бүгү хевирин, оон иштинде кежээки школаларның четкизин дыка калбартырын хандырар**».

Ам ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школаларында өөредилге эгелээнден бээр үр болбаан. Ынчангаш ооң эгезинден эгелээш ол школаларның ажылын чер-черде партия, профэвилел болгаш комсомол органнары боттарының кичээнгейинге алыр хүлээлгелиглер. Ылангыя өөренип турар аныяктар кичээл үзер, школазын ара кааптар чорукту болдурбас дээш бүгү хемчеглерни алыр болгаш ындыг таварылга бүрүзүн тодаргайлап, ону аңаа эрттирбейн, аныяк ажылчын база колхозчу бүрүзүнүң ниити ортумак эртемни чедип алырынга дузалаар херек.

База бир кол чүве болза, ол школаларда өөренип турар кижилерге бүгү талаының таарымчалыг байдалдарын тургузар болгаш эрткен чылдарда Кызылдың чамдык АТК-ларынга турганы ышкаш, оларны кичээлдээр хүннеринде кежээки ээлчегде ажылдадыр чорукту болдурбас ужурлуг. Бүдүрүлгениң, ажыл-агыйның база албан организацияларның удуртукчу бүрүзү кежээки болгаш заочно школаларга өөренир кижилерге чазактың көргүскен чиңгелделери бүрүн хандыртынган турзун дээш, оларның негелде-хереглелдерин сагыш салыңгыр, кичээнгейлиг көөрү эргежок чугула. Ооң-биле кады республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң болгаш районоларның талазындан ол школаларда башкылаашкынның шынарын бедидер-биле инспектор-хыналдаларны өй-өйде чорудуп, оларга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын доктаамал көргүзер ужурлуг. Бо үстүнде чугаалаттынган чүүлдерни кылгаш таварылгада оларның ажылы чедиишкинниг шиитпирлеттинер.

Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының национал удуртулгазының бирги секретары, Куба Республиканың революстуг чазаанын премьер-министри

эш Фидель Кастро Руска

ГАВАНА

Эргим эш Фидель Кастро,

«Флора» деп шуурганның эртекениниң түңнелинде силерниң чуртуңарга таварышкан аар-берге качыгдалдың дугайын ханы хомудалдың медерели-биле дыңнадывыс. Силерниң бодуңарга, Ориенте, Камагуэй болгаш Лас-Вильяс можуларның чурттакчыларынга база Куба Республиканың бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң эң-не шын сеткилдиң хомудаашкынын болгаш кажыыдалын хүлээп ап көрүңер.

Чуртка улуг каража-хоралды таварыштырган ол чайгаар болган халаптың уржуктарын куба улус чедиишкинниг узуткаар дээрзинге бүзүреп тур бис.

Маадырлыг куба улуска акы-дуңма найыралдың медерели-биле сиңниккен Совет чазак болгаш совет улус чурттуң шуургандан качыгдаан районнарынга дузалакчыны көргүзер.

Качыгдааннарның өг-бүлелеринге бистиң ханы кажыыдалывысты дамчыдарын дилеп тур бис.

Н. ХРУЩЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

Москва, Кремль. 1963 чылдың октябрь 10.

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээ күштүг болуп эгелээн

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Великобританияның болгаш Соңгу Ирландияның Каттышкан хаан күрүнезиниң база Американың Каттышкан Штаттарының чазактарының кады кылган дыңнадыы

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээниң III бөлүүнүң 3 чүүлүнге дүүштүр керээниң баштайгы киржикчилери—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Великобританияның болгаш Соңгу Ирландияның Каттышкан хаан күрүнезиниң база Американың Каттышкан Штаттарының чазактары боттарының керээни бадылаан бижиктерин кадагаладып шыгжадыры-биле чазактарга—Москвага Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаанга, Лондонга—Великобританияның болгаш Соңгу Ирландияның Каттышкан хаан күрүнезиниң чазаанга база Вашингтонга—Американың Каттышкан Штаттарының чазаанга 1963 чылдың октябрь 10-да дужааганнар.

Керээниң негелделерин ёзугаар керээниң баштайгы киржикчилери бадылаан бижиктерин дужааган хүнүнде, ылавылаарга 1963 чылдың октябрь 10-да ол күштүг болуп эгелээн.

Өске-даа күрүнелерниң каттышканының дугайында документилерни болгаш бадылаан бижиктерин керээниң негелделерин ёзугаар кадагаладып шыгжадыры-биле чазактарга дужаап турар.

Керээниң күштүг болуп эгелээринге чедир аңаа ат салбаан кайы-даа күрүне кандыг-даа үеде аңаа каттыжып болурун керээ баш бурунгаар көрүп турар.

Бадылаан бижиктерни азы каттышкан дугайында документилерни керээ күштүг болуп эгелээн соонда кадагаладып шыгжадыры-биле дужаап турар күрүнелерге керээни дужааган хүнүнде ол күштүг болуп эгелээр.

Москва Керээзи күштүг болган

МОСКВА. (СЭТА). Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээни бадылаан бижиктерни кадагаладып шыгжадырынга дужаарының ёзулалы октябрь 10-да Москвага болган.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Великобританияның төлээлекчилери: ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң оралакчызы В. А. Зорин, АКШ-тың Москвада элчини Фойд Колер, Великобританияның Москвада херектеринге түр бүзүреттирген Томас Бримлоу олар бадылаан бижиктерни кадагаладып шыгжадыры-биле чазактарга дужааганнар.

Москва Керээзи октябрь онда күштүг болуп эгелээн.

Москва Керээзин бадылаан бижиктерни шыгжадыры-биле дужааган

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Москва Керээзиниң инициаторлары — үш чурттарның — ССРЭ-ниң, АКШ болгаш Англияның бадылаан бижиктерин кадагаладып шыгжадыры-биле дужаарының байырлалдыг ёзулалы октябрь 10-да Вашингтонга АКШ-тың күрүне департаментизиниң бажыңынга болган.

Москва Керээзин бадылаан бижиктерни шыгжадыры-биле дужааган

ЛОНДОН. (СЭТА). 1963 чылдың август 5-те Москвага ат салганы агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээни бадылаан бижиктерни Великобританияның чазаанга кадагаладып шыгжадыры-биле дужаарының ёзулалы октябрь 10-нуң эртенинде Лондонга болган.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Күскү доштар эгелээриниң медээзи октябрьның баштайгы он хонуу доозулган. Эрткен он хонукта чер болганга чылыг, кааң хүннер болгулаан. Ол кааң хүннер чүгле дүжүт ажаап алыышкынын доозарынга эвес, харын аңгыс аңдарары, келир чылдың дүжүүнге үрезиннер уразы болгаш ону арыглаары ышкаш ындыг соңгаарлаттынмас ажылдарны чорударынга дузалаан.

Ол аргалар ажыл-агыйларның хөй кезиинге элээн четче ажыглаттынганын, кижилер бедик күш-ажылчы хайнышкынныг ажылдаанын, бүдүрер ажыл нормаларын чүгле күүседир дээш эвес, база ажыр күүседир дээш чаржып келгенин фактылар көргүзүп турар. Каа-Хемниң Ленин аттыг, «Тиилелге», Таңдының «Революцияның чалбыыжы», «Совет Россия» колхозтары, «Элегес», «ҮТКА 25 чылы» совхозтар болгаш дугжулга станциязы дүжүт ажаап алыышкынының доозарынга бедик организастыг чорукту көргүскен.

Ынчалзажок тараа культураларының кезиндези республикада ниитизи-биле амга чедир доозулбаан. Бөгүнге чедир ажаап алыышкын планы 98 хуу күүсеттинген. Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхоз (директору эш Юртаев, кол агроном эш Поминов) ажаап алыышкын ажылын узамдыктырып турар. Ында ам-даа муң ажыг гектар тараа культуралары сыпта хевээр.

Улуг-Хем районунуң «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарының директорлары эштер Хвостов болгаш Моисеев тараа кезиндезин октябрь 5-ке чедир доозар дугайын партия бөлүк комитединиң бюрозунга каш удаа медеглеп келгеннер. Ындыг болза-даа олар боттарының аазаашкыннарын тараа шөлдеринге организакчы ажыл-биле быжыглаваан. Бөгүн октябрьның 12 болгай эштер Хвостов болгаш Моисеев. Ынчаарга силерниң ховуларыңарда каттыштыр алырга 3000 ажыг гектар тараа ажаап алдынмаан-дыр. Бир эвес ажылды моон соңгаар ындыг янзылыг чорудар болза, хөй санныг тарааны хар адаанче кирип чадап чок тур силер. Ону болдурарын силерге кым-даа чоннуң шээревес дээрзин утпанар. Хоозун сөстерден тодаргай практиктиг ажыл херекче кажан шилчиириниң дугайында Улуг-Хем партком эштер Хвостов болгаш Моисеевтен шыңгыы айтырар ужурлуг.

Таңды районнуң ажыл-ишчилери боттарында бар аргаларны база четче ажыглаваанар. Ооң түңнелинде ол районнуң чамдык ажыл-агыйларының ховуларында бөгүнге чедир 3000 ажыг гектар тараа культуралары сыпта хевээр туруп турар. «Коммунизмниң херели» колхозта, «Межегей» болгаш «Тиилелге» совхозтарда тараа кезиндези ам-даа доозулбаан. Чижээ, тиилелгечилер сөөлгү 1800 гектар тарааның ажаап алыышкынын чүгле даарта кежээ доозар деп турар. Ынчаарга силерниң ажыл-агыйыңар ол ажылды кажан доозар деп бодап турарыл, эштер Пащенко болгаш Агапов? Кожаларыңардан чыдып каары силерге ыянчыг-дыр.

Ажаап алыышкынны доозар үе берге-даа болза ону чорудар апаар. Ынчангаш бо үеле бүдүрүлге эргелелдериниң тускай эртемниглери ажыл-агыйларга дуза чедирер ужурлуг. Ынчалзажок олар тараа фронтузунче кичээнгейни кошкаткан.

Октябрь 11-ге чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 3 миллион 321 муң пуд тараа чедиртинген. Колхозтар болгаш совхозтар тараа кезиндезин доосуушаан, килограмм тараа бүрүзүн ажылдап кылырын база арыглаарын, ону күрүне шыгжамырынче сөөртүрүн организастаар ужурлуг.

Партхомнарның, бүдүрүлге эргелелдериниң, республиканың ажыл-агыйларының удуртукчуларының кичээнгейи бо хүннерде күскү аңгыс аңдарары, келир чылдың тарылгаларынга үрезин уразы болгаш арыглаары ышкаш ажыл-агыйның ындыг сорулгаларын шиитпирлээринче угланган турар ужурлуг.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң комбайнери Күжүгет Эзер-оол ажаап алыышкынга эки көргүзүглерлиг кижиниң бирээзи. «С-6» комбайн-биле хүнде-ле 20 гектар тарааны ол ажаап ап турар.

ЧУРУКТА: Күжүгет Эзер-оол.

Фото Г. СИРОТИННИИ.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ

Маршал Малиновскийниң Варшаваже чорупканы

МОСКВА. (СЭТА). ПКАП-тың Политбюро кежигүнү, Польшаның национал камгалал министри М. Спыхальскийниң дамчыдып бергени, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш ПУР-нуң чазаның чалалгазын ёзугаар Совет Эвилелиниң шериг төлээлери найыралдың аян-чоруун кылып, октябрьның 10-да Москвадан Варшаваже чорупкан. Төлээлерни СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский баштап чоруур.

ССРЭ-ниң шериг төлээлери Польша Шеригиниң 20 чыл болган оюн-биле холбашкан байырлалга киржир.

Моол-совет найыралдың айынга холбаштыр

Кызылдың хөй-ниитизиниң хуралы

Моол-совет найыралдың айы Моол Арат Республикада эгелээнинге холбаштыр Кызыл хоорайның хөй-ниитизиниң хуралын совет-моол найыралдың Тыва салбыры октябрь 10-да чыылдырып эрттирген.

Совет-моол найыралдың улам-на быжыгып, калбарып турарының дугайында совет-моол найырал ниитилелиниң кежигүнү, «Шын» солуннуң редакторy эш Д. Б. Байыр-оолдуң илеткелин хуралдың киржикчилери улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

Совет болгаш моол улустарның акы-дуңма найыралының төөгүзүнүң дугайын, ооң улам-на быжыгып турарын, МАР-ның ажылчы чоннарының ажыл-агый культура тургузуушкунунда улуг чедиишкиннерин, МАР-ның бистиң кожавыста аймактары-биле Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының акы-дуңма найыралдыг харылзаазының калбарып турарының барымдаа чижектерин илеткелчи тодаргай чугаалаан. ССРЭ-ниң журналистер төлээлериниң составынга киргеш, бо чылдың чайынында Улан-Баторга болгаш МАР-ның чамдык аймактарынга чорааш, совет улуска найыралдыг ханы сеткил-сагыжын моол улустуң илередип турарының дугайын эш Байыр-оол бодунуң илеткелинге база чугаалаан.

Моолдуң Убса-Нур аймаанга чораан журналист эш Серлавкин болгаш ол-ла аймактың дыштанылга бажыңынга эрткен чайын дыштанып чораан ажылчын эш Горбунова олар боттарының сонуургап көрген чүүлдерин, социализм тургузуушкунунда моол эштерниң эрес-шудургу ажылдап турарының дугайын чугаалааннар.

МАР-ның Завхан, Буян-Улгий, Хубсугул аймактарының моол-совет найырал организацияларындан совет-моол найыралдың Тыва салбырынга келген байырлыг телеграммаларны хуралдың киржикчилеринге номчуп таныштырган болгаш ол аймактарже харыы телеграммаларны болгаш Убса-Нур аймакта моол-совет найыралдың организациязынга байырлыг телеграмманы хүлээп алган.

Моол өннүктерден Тываның янзы-бүрү организацияларынга келген белектерниң болгаш Моол Арат Республика дугайында номнарның делгелгезин хуралдың киржикчилери сонуургап көрген.

ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕН РЕПОРТАЖ

ШАҢДА АЖЫЛ

«Барлык» совхозтуң тараа шөлдери Тываның тараалаң черлериниң бирээзи. Бо хүннерде кайнаар-даа көөрге ында хоорзалар-ла, хоорзалар...

Совхозтуң төп шаңында оваа тейлер апаргылаан алдын-сарыг тараалар көстүп чыдар. Ону кургадып, арыглап турар 12 кыстың ыры-шоору хүннүң-не чаңгыланып хүнээр, а тарааларны ажааган механизаторлар ында көзүлбес—олар күскү чер аңдарылгазында.

Аныяктарның шаңда кылыр ажылы ам-даа хөй: кургадынчы хеделирни билек, ынаар баар, шаңда тарааларны коптарар, машиналарга ону чудурер—чүгле кежээликтей электри өжерге, оларның ажылы намдаар. Хүн санында оларның ажылы шак ынчаар кайгамчыктыг чорупп турар.

12 кыш дээн аныяк кижилер ажылдап турда көөрге, тараа узар демирлер холдарда изиш хып турганзыг. Оларның кайызын-даа шүшпең ажылдап турар дээри берге, ынчалза-даа Долгай, Раа, Юра сугларның ажылдап турары черле өскелериңден ылгалдыг. Олар бо шаңны дүжүт ажаап алыышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш, ээлеп келген.

• • •

ШЕФЧИЛЕР

Күскү дүжүт ажаап алыышкынының үезинде Барлык ховузунга чедип, ында хайынган ажылдыг ишке холун дээспээн кижи совхоз девискээринде барык чок. Ылаңгыя совхоз төвүнүң, Аксы-Барлык, Хөнделең, Кызыл-Мажалык суурларының школачылары аңаа бары мыңмай-ла чаңчыл болу берген.

Ол кыстарның бичии отрядынга Хөнделең школазының 7—8 класстарының 55 өөреникчилери кээп немежип, дөрт хүнну улаштыр ол шаңга шефтээн. Өөреникчилерниң маңаа келген сорулгазы кыстарныңдан өске—олар картофель ылгап сорттаар, капуста бүрүзүн силостаар.

Школачылар совхозка дөрт хүн улуг ажылды кылып берген: 12 автомашина чүъгү картофельди ылгааш, складка дажып урган, 3 машина сорттуг картофель үрезининиң шыгжаан, 16 автомашина чүъгү капуста бүрүзүн чыып, силостаан.

• • •

КАРА ХЕВИСТЕР

Алдыннадчак хоорзалар чоорту-ла кара хевистер ышкаш, сыңыттынгаш чорупкан. Ол болза—келир чылдың бедик дүжүүнүң магадылалы болур күскү чер аңдарылгазы-дыр. Шыра-Булак аксы, төп турлаг мурнуу чарыы ынчаар бо хүннерге чедир механизаторлар 10 ажыг агрегат-биле 1600 ганы чарып алганнар. Ында ажыл-иш түлүктеп турар, ынчалза-даа кылыр ажыл ам-даа хөй: келир чылдың тарылгазынга ниитизи-биле 6000 га черни бо хүннерде белеткеп алыр ужурлуг. Ол—улуг сорулга. Ону күүседир дээш механизаторлар бүгү күжүн мөөңнеп турар. Оларның ажылының темпизинден бүгү чүве хамааржыр болу берген. Оларның эң мурнакчылары: С. Олчат-оол, К. Делгер-оол, К. Каң-оол, Күнзен болгаш өскелер-даа хүнде 6—7 гаңың орнунга 10—13 га чедирип, эки үлегерни көргүзүп турарлар.

Механизаторларга ам үеде минута бүрүзү үнелиг болганы-биле, оларга чылыг чемни ажылдап турар черлеринге чедирип берип турар.

• • •

СКЛАД ТУДУУ

Төп хову турлаанда узун дурту 25, дооразы—9, бедии—3 метр склад тудуу чорup турар. Ында Очур Килчең-оолович Кара-Салга удурткан 12 кижи составтыг бригада ажылын ээзэн дегүде берген. Ук складты даш-биле тудуп турар. Ам бо хүннерде тудугжулар даш салыр ажылдарны шуут холдан үндүргеш, бызаңнаар ажылдарже кирипкен.

Бо коллектив база-ла мурнакчыларлыг: дашчылар Х. Доржу, К. Кара-Сал, Х. Севээн, М. Куш-каш-оол, Х. Шимзер олар үлегерлиг ажылдап турар. Улуг Октябрьның 46 чыл оюнда ук складты ажыглаалга киирер деп сорулганы тудугжулар салып алган. Олар сөзүн ээлеп шыдаар дээрзинге бүзүревес аргажок.

• • •

«Барлык» совхозтуң төп хову турлаанда бо хүннерде кылдынып турар чамдык ажылдар ындыг. Ынчалза-даа совхоз удуртукчуларының, көдээ ажыл-агый тускай эртемниглериниң кичээнгейинге ындыг чүүлдү сагындырбас аргажок: чүл дизе, турлагда кылыр ажыл ам-даа хөй, доңат дүшкен. Школачыларның ылгап четтикпээн картофели ам-даа элээн, ол складче урдунмаан болгаш чүгле саван-биле базырып каан чыдар. Оваада тараалар даштын чытпышаан, 12 кижи четтикпейн турда, арыглаттынмаан тараалар изип эгелээн. Чаңгыс борбак могазындаа, адыш ишти тарааны-даа соонка, доңатка алыспас дээш эрыы хемчег алыры чугула.

А. ДОПЧАА.

Бистиң Загладавыс

Калининград областың Славск районунда «Ясное» колхозтуң сураглыг саанчызы Анастасия Семеновна Шаталованы ында «Бистиң Загладавыс» дижип турарлар.

Ол херээжен кижи ындыг чаагай алдарны эрес-маадырлыг ажылы-биле чедип алган. Ол сүүрнүң сеткили деп болур—Анастасия Семеновна ниитиниң карманындан ажылдаан шаа-биле алгаш, ынчаарга чадаарда ажылдап турарларга черле амырал бербес. Ол дээрге эжинге бир дугаарында дузалаар, күш-ажылчы алдарны тоовас кижилерни база-ла бир дугаарында ыяттырып каар.

ЧУРУКТА: А. С. Шаталова.

СЭТА-ның фотохрониказы.

„Коммунизм дээрге совет эрге-чагырганы бүгү чуртту электрижиткенинге каттыжырганы болур".

В. И. ЛЕНИН.

Өөрүнчүг-даа, магаданчыг-даа

Бир-ле катап «Элегес» совхозтуң сураглыг хойжуларының бирээзи Чооду Чалбааның аалынга чорууруувуска, шак мынчаар чугаалап орган:

— Турлаам ховy ортузунда. Шаанда чылгы кадарып чорааным Тал ховулары ам бистиң хойларывыстың одары болган. Муң ажыг баш меринос хойларны дузалакчым эш Бойду-биле ажаап, кадарып турар мен. Мацаа бот-орулга-чарыгга-лыг хойжу бригаданы тургузар. Дөө турган борбак бажыңда ток кужу-биле ажылдаар кудук бар. Ында кызыл кнопканы базыптарга, суг насостар дамчыштыр аттыгып, оңгачаларже саарлы бээр, а ак кнопканы базарга соксай бээр. Сайгылгаан чырыын чүгле малчыннарның чурттап турар бажыңнарынче эвес, а хой, хураган кажааларынче безин кирип каан. 2000 ажыг хойларны кажаалап, кыргып, тарып боозадып, эмнеп-томнап болур чаа үлегерлиг кажааны кылган. Ынаар база-ла сайгылгааны киирген. Бисте «Родина» деп радиоприёмник бар. Малчыннар бистер хостуг шактарывыста чыглып алгаш Москвадан болгаш Кызылдан дамчыдылгаларны дыңнап турар бис. Борта моон мурнунда хол-биле долгап узар кудук турган. Бодап-даа көрүңер: муң ыракта ажыг хойларны суггарары-биле беш-алды кижи хүннү бадыр суг долгап тура хүнзээр. Ам дээрге амыр чүве-дир ийин. Электриниң «айбылап» каап базып турар мындыг. Енисейге Саян деп улуг станцияны туткаш, ооң удазынын бээр база шөөр дээрзин улус чугаалажып турар. Ону черле магадавас аргажок...

Ооң оозу шын. Хөй националдыг совет улустуң найыралдыг өг-бүлезинге киргени соонда бистиң амыдыралывыска болган өөрүнчүг өскерлиишкиннерниң бирээзи — электрижиделге. Ыраккы Эрзинде болгаш Бай-Тайгада, Тожунуң колхозтарында — чер болганда Ильичиниң лампочкалары чайнап турар апарган.

Бүр черде «Тиилелге» совхозтуң болгаш Межегейниң ажыл-ишчилериниң бажыңнарынга кире каапталы. Олар кажан-даа болза электризин кывыскаш, хеп чуур, дааранып машиналарны, доозун сордурар херекселди ажыглап, ооң кужу-биле аъш-чемин кылып ап орар.

А тараа шаңнарын барып көрүңер. Ында тарааны арыглаарындан эгелээш, машинага чүдүреринге чедир — бүгү ажылдарны электриниң кужу-биле кылып турар. Септелге мастерскаяларында, үлетпүр комбинаттарында чүүл бүрү машиналар кижиниң күш-ажылын солаан. Олар база-ла электри кужу-биле ажылдаар.

Республиканың колхоз, совхозтарын электрижидер херекке «Бодээ электри тудуг» тудуг-монтаж участогунуң киирген салыышкыны эвээш эвес. Ол тудуг организациязының удуртукчузу Ч. Б. Ондар биске мынча деп чугаалаан:

— Эрткен чылын кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының төп суурунга тудуг ажылдарын калбартыр соруглга-биле ыяш диңдирер черни кылган. Ооң тудуу доозулган соонда демир удазынны шөйүп апарган, дизельдиг электростанциязынга кожупкан. Ооң кужу чүгле ыяш дилдирер черни ажылдадырынга мөлдүк-калдык чедер болган. А өске чуртталга бажыңнарында, мастерскаяларда электри лампочкалары өшкен. Ам канчаарыл? Бичии күштүг бир станцияны тургузар бе? деп айтырыг тургустунуп келген. Чүгле дуржулга станциязынга эвес, а Бай-Хаак суурга, «Тиилелге», «Межегей» совхозтарга бичии күштүг электростанциялар турган. Олар база-ла ажыл-агыйларның электри кужунге негелдезин долузу-биле хандырып шыдавайн турган. Сөөлгү чылдарда Кызылда бүс-турбиналыг электростанцияның кужу долузу-биле ажыглаттынмайн турган дээрзин билир бис. Анаа халас чыдар улуг күштү Таңдының ховуларынче сывырындак демир дамчыштыр чорудупса кандыгыл деп айтырыг тургустунуп келген. Сөөлгү ийи-үш чылдарның дургузунда дуржулга станциязынга, район төвү — Бай-Хаак суурга, «Тиилелге» болгаш «Межегей» совхозтарга Кызылдың бүс-турбиналыг электростанциязындан бедик вольтулуг электри шугумун шөйүп чедирген.

Ам Таңдының девискээринде чамдык суурларда электри доктаамал кывар. Ыяш дилдирер черлер, дужут ажаарынга херегләэр бүгү-ле машиналар болгаш механизмнер тараажыларның кузээн-не үезинде соксаал чокка ажылдап эгелээр. Таңдыже шөйүп чоруткан электри шугумунуң бир онза чүвези бар: бир эвес улуг диниморээшкин болуп, адагаштарга чаанык дужүптер хире айыылдыг байдал тургустунуп келзе, станцияда кылган тускай механизм автоматтыг ажылдааш, болап электри тогунуң дамчыырын тур үеде соксадыптар. А кажан айыылдыг байдал эрте бээрге, демги-ле автоматтыг херексел база катап ажылдай бээр болгаш ол шугум-биле электри тогу база катап дамчып эгелээр.

Таңды сынның эдектеринде суурларга болгаш ажыл-агыйларга Кызылдан электри кужун чедиргени экономика талазы-биле улуг ужур-дузалыг.

Моон мурнунда анаа чер болганга бичии күштүг электростанциялары турда, бир киловатт-шак электри кужунуң бот-үнези 70—80 көпеек турган болза, ам ол 3,5 көпеек четкен. Бедик вольтулуг электри шугумун тургусканы тараажыларның улам бүдүрүкчүлүг ажылдап, дүжүттү чогуур өй-шаанда ажаарынга, культурлуг амыдырап-чурттаарынга дыка таарымчалыг болган.

Тываның девискээринге ол чугула ужур-дузалыг электри шугумун тургузарынга Николай Бирюков, Вячеслав Раевский оларның удуртуп турары электри-монтажчы бригадалар улуг салыышкынны киирген дээрзин демдеглээр ужурлуг.

Тываның тараалан черлериниң бирээзи болур Таңды районну электрижидер ажыл ам-даа үргүлчүлеви шаан. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының Кара-Чыраа деп черде хойжу бригадазының төвүн тудуп турар. Ол бригаданың төвүнче электри шугумун тудар ажыл эгелээн. Келир 1964 чылдың эгезинде Кызылдың электростанциязының тогу бригада төвү — Кара Чыраага баар болгаш ажыглалга кирер.

Амгы үеде Балгазында «Революцияның чалбыыжы» колхозту таварты «Совет Россия» болгаш Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозун электрижидер ажыл түлүк чоруп турар болгаш удавас доостур. Ону кылып турары дыка солун: «Тиилелге» совхозтан 35 киловольтампер күштүг электри шугумун Балгазынга чедирер. Ында 560 ква күштүг подстанцияны тудуп турар. Ол подстанциядан «Совет Россия», «Революцияның чалбыыжы» колхозтарже, «Тиилелге» совхозче 10 муң вольт күштүг шугумнарны чорудар. Ол электри дамчыдар шугумну тударында кодээ электрижилерниң мурнакчы бригадаларының бирээзи Павел Стажкинниң электри-монтажчы бригадазы ажылдап турар. Ам арткан 5—6 километр черге адагаштарны тургузуп, подстанцияны Кызылдың электростанция-биле кожуптар. Колхозтарда 10 муң вольт электри кужун чедирери 35 киловольтампер күштүг шугумга бодаарга үш катап чиик болур. Павел Стажкинниң бригадазында чолаачы, электромонтажчы Воробьев, электомонтажчы Юркевич олар бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, мурнакчыларга санадып келгеннер.

Каа-Хемниң «Совет Тыва», «Бурунгаар» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарынче Кызылдың электростанциязының кужун чедирер ажыл 1962 чылда эгелээн болгаш 1963 чылда доозулган. Ук ажыл-агыйларның шаңнарында, тудуг черлеринде механизмнер Кызылдан барган ток кужу-биле ажылдап турар.

Каа-Хем районнуң колхозтарының Улуг-Хем бо чарыында фермаларын электрижидер ажыл эгелээн. Ол девискээрге четчир санныг адагаштарны тудуг мастери Иван Ипофанович Лубошниковка удурткан тудугжулар белеткээн.

Бии-Хемде «Өөк», Улуг-Хемде «УТБА 25 чылы», Таңдыда «Элегес» совхозтарда бичии күштүг электростанцияларның орнунга улуг күштүг станцияларны тудуп, бригадаларны болгаш фермаларны механизастаар херекке «Кодээ электротудуг» тудуг-монтаж участогунуң коллективи боттуг дузаны көргүскен. Саны хөй-даа болза кужу эвээш станцияларның орнунга, улуг күштүг, эвээш станцияларны туткаш, ажыглалга киргеш, бедик вольтулуг электри шугумун тургусканы энергияның бот-үнезин чиигедип, хөй-хөй тонна кывар-чаар материалдарны камнап ап, механизатор кадрларны хостаар арганы берген.

Бии-Хем районче Кызылдың электростанциязындан электри дамчыдар шугумну тудар ажыл келир чылдың планында кирген. Ол районга электри шугумун тудуп турар үеде Кызылда даг-руда комбинадының электростанциязының ам ажылдап турар дөрт турбиназының кырынга 6000 киловатт күштүг бешки турбинаны немей тудар болгаш ооң күчүзүн Бии-Хемниң ажыл-агыйларынче углаптар.

«Кодээ электротудуг» тудуг-монтаж участогунуң коллективи бо чылдың бирги чартыында тудуг-монтаж ажылдарының планын 110 хуу күүседип, СЭБП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тудуг организацияларының аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Коммунист Вячеслав Раевский, комсомолчу Борис Головин оларның коммунистиг күш-ажыл бригадаларының ады дээш демисежип турар бригадалары, Александр Терехинниң удурткан бригадазы чыл эгезинден бээр кончут эки ажылдап, ай санының планныг даалгаларын 120 хуудан кудулатпайн турар. Прорабтар Первухин, Семенов, тракторист Голубцов, чолаачы Клюев, монтажчы Салчак ышкаш мурнакчыларның саны коллективте өскен.

Ам бо хүннерде кодээ электрижилер август, сентябрь айларның бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседип алган, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарыштың калбарткан. Олар бүгү улустуң байырлалынга алдар кылдыр Каа-Хем районнуң төвү — Сарыг-Сепке Кызылдың электростанциязының тогун чедирерин хүлээнген.

Байырлалдың бүдүүзүнде Сарыг-Сеп суурга Кызылдың бүс-турбиналыг электростанциязының кужу ылавыла чедер. Ол дээрге кодээ электрижилерниң бүгү улустуң байырлалынга төлептиг белээ болур.

Бо бүгү бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың ленинчи национал политиказының херек кырында боттаныышкыны-дыр.

Д. ЕНДАН.
А. ИРГИТ.

Амыдырал хандырылгазының шылгаракчызы

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС «АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ШЫЛГАРАКЧЫЗЫ» деп хөрек демдээн бадылаар дугайында доктаалды хүлээп алган. Коммунал-хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының профэвилелдериниң ТК-зының даргазы В. Н. Москалев «Совет Россия» солунуң корреспондентизи-биле беседазынга мынча дээн:

— Амыдырал хандырылгазы болза, янзы-бүрү бүдүрүлгелерден, ательелерден, прокат салбырларындан, чуруун тырттырар черлерден болгаш өске-даа организациялардан тургустунган, улус ажыл-агыйының тускайлыттынган улуг адыры болур. Чурттакчыларны хандырар ажылышке ийи миллион ажыг кижи хаара туттунган, бистер театр баар, мөң мончуур, кинолаар хостуг шакты камнап алыры-биле, хөй санныг бажың ажылындан адырлып алыры-биле оларның сагыш човаашкынныг дузазын ап турар болгай бис. Нептереңгей болгаш тодаргайы-биле организастаттынган амыдырал хандырылгазының албаны дээрге — социалдыг депшилгениң оруктарының бирээзи. Ону чурттакчыларга улам-на чоокшуладыр, эптиг болгаш чиик өртектиг болдурары хүннүң негелдези болу берген. Амгы үеде Федерацияның хоорай, суурларында чээшкинге хеп даараар ательелер, кедип чоруур мастерскаялар болгаш тускайлыттынган бүдүрүлгелер тургустунуп турар. Ол болза амыдырал хандырылгазының чаа, мурнакчы болгаш келир үелиг хевири болур.

«Амыдырал хандырылгазының шылгаракчызы» деп хөрек демдээ кижи дугайында, ооң хереглелинге сагыш салыышкынның болгаш ничээчгейниң херечизи болур. Ооң-биле чарыштарның эгелекчилери — ажылчыннар, албан-хаакчылар, инженерлер, ажыл-агый удуртукчуларын шаңнаар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында амыдырал хандырылгазының Кол эргелели биле коммунал-хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зы, автономнуг республикалар, край болгаш область күүсекомнарының база Моссовет биле Ленсоветтиң, амыдырал-хандырылга эргелелдери бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң, организацияларның киирип негелдезин езугаар ол шаңналды тыпсыр эргелиг.

Хөрек демдээн бүдүрүлгениң удуртукчузу ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ниити хуралынга тыпсыр. Шаңнаткаңнарга тускай шынзылганы тыпсыр болгаш күш-ажыл дептеринге тускай демдеглелди кылыр. Ол шаңналды алганнар чурттаалга болгаш амыдырал хандырылгазы талазы-биле артык эргелерлиг болур.

Тарып боозадыышкын

«Найырал» совхозтуң мал фермаларында тарып боозадыышкын массалыг чоруп турар. Бо хүннерге чедир 688 инектер, 9521 баш хойну тарып боозаткан. Бо дээрге эрткен чылдаазындан ийи катап хөй.

Мал ажылының бо чугула кампаниязын Бызыл-Даг салбырында эки организастаан. Салбырда 294 инектерни, 5663 баш хойну тарып боозаткан. Тарып боозадыышкынынче совхозтуң өске-даа фермалары кичээңгейни салган.

Д. МОНГУШ.

Василий Иванович Никулин Кызылдың үлетпүр комбинадының чазаныглга цегиниң мурнакчы ажылчыны. Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур ажылдавышаан, бүдүрүлге планын ол 150—160 хуу күүседип турар. В. Никулин Кызылдың чаа тудутларынга бажың эжиниң болгаш соңгаларның нарын чүүлдерин белеткеп турар.

— Шалыпкын ажылдаары — Улуг Октябрьның оюнга белээм болур — деп, ол чугаалаан.

ЧУРУКТА: чазаныкчы В. И. Никулин.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Чоннуң контролю

«Торгалыг» колхозта ыяш материалдарны шын эвес ажыглап, төктүгleп турар дугайында хомудалдар үнүп тургулаан. Колхозта партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктүң кежигүннери болгаш комсомолчу прожекторлар чоннуң иштинден үнүп турган ол хомудалдарның дугайында хынаалдаңы чоруткан.

Хынаалданың түңнели мындыг болган: «Торгалыг» колхоз чыл бүрүзүнде тудугга ажыглаары-биле ийи-үш муң кубометр ыяшты белеткеп, хөй чарыгдалды үндүрүп турар. Ооң ынай ийи суурлуг улуг колхоз болганда, культура албан черлеринге болгаш конторага одаары-биле хөй токпак ыяшты база белеткеп турар.

Ниитиниң хөреңгизи-биле белеткээн ыяш материалы чамдык алыс-как-чиеек кижилерниң хуузунга херегледиинге халас шиңгээттиниш. Колхозка улуг когарал болуп турар. Колхозтуң чолаачылары боттарының эдилеп турган машиналарын кара-туразында ажыглап, колхозтуң тудуг ыяжын оорлап чүдүрер, школа, эмнелге черлеринге белеткээн токпак ыяшты дүне оорлап дажыглааш, кладовкаларга чоруктар кивүдээн. Ооң удаандан Чаа-Суур эмнелгезиниң 27 кубометр одаар ыяжындан 8 кубометр арткан. Чолаачылар Базыр-оол, Анай-оол, Төгүс-оол, Сандарай, Чактаржан, Кара-оол, Баһы-Суур олар колхозтуң Ак-Бага-Сугда белеткээн тудуг ыяжындан чеди машина чүъгүн кара-туразында сөөртүп алганнар.

Бо бүгү ыяштың өртээн кым-даа кассага төлевээн, ыяш ажыл-агыйның төлээзинден кым-даа билет садып албаан. Колхозтуң белеткээн ыяжын кижилер хуузунга сөөртүп ап, бажыңнарының кладовказын, хериимин кылып ап турда, культура албан черлериниң херимнери чок болуп турар. Чамдык колхозчуларга чурттаалга бажыңнары чедишпейн турда, тудуг ыяжы чолаачыларның хуузунда ажыглаалы болуп турары шын эвес.

Колхозта партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктүң актив-биле каттышкан бюрозунга хынаалданың түңнелин чугаалашкаш, халаска ажыглаан ыяш материалдың болгаш ону сөөртүрүнге ажыглаан машинаның шүүделин бурууллуг кижилерден тариф езугаар төлеттирер деп шиитпирлээн.

Т. ДОРЖУ,
партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктүң кежигүнү.
Өвүр район.

КОЛХОЗ ТӨВҮ ТУРГАН СУУРДАН ЧАГАА

ТҮҢНЕЛИ КАЙЫЛ?

Бо чагааны Чөөн-Хемчик районнуң Бора-Тайга суурдан бижип тур мен. Суурнуң бодунда байдалды бижиириниң мурнунда «Сүт-Хөл» совхозта ниити чамдык байдалдарны каксы кезий каантаал.

Сүт-Аксында болгаш совхозтуң салбырлар төптери суурларда каракка көскү, кулакка дыңналгыр четпестерниң кайызын ол дээр боор! Сүт-Аксының эмнелгезиниң бажыңнары чаржынчыг костур апарган: соңгалары үрелик, иштики, даштыкы штукатурлалары хоорулгулап калган, херимнери үрелик. Чамдык чурттаалга бажыңнарының крышазы, кладовказы чок.

Салбырлар төптеринде саман-биле (колхозтар турда) кылган бажыңнар хаваларлы эрте-бурунгу шагның үрелген хоорайларының артыышкыны ышкаш, арзал берген тургулаар. Акша-хөреңги, күш үндүрүп тургаш кылган ол тудугларны чедир кылып алган болза, ам чурттаалга бажыңнары болган турар ийик.

Салбырларның хөй-хөй чурттаалга бажыңнарында, ылангыя суурлар кыдыында, кудумчулар ужунда бажыңнарда электри чырыткызы кииртинмээн. Совхоз директору эш Соловьевка бо дугайында айтырыг тургузарга, «провода тывылбайн тур, тывылкаш-ла электрини киирер бис» деп аазап-ла турар.

Совхоз ажылчыннарының бажыңнарынга арыг-шевер, культурлуг чурттаалга дээш чарыш чоруп турда, бажыңнарны силиг кылдыр чугайлаар айтырыг шиитпирлеттинмейн турар. Совхозта-даа, рабкоопта-даа чугай чок. Моон мурнунда Ийи-кижи-даа, Ары-Аргадан-даа чугайны өртедип турган. Ам ону чүге организаставайн турарыл?

Бо болгаш өске-даа айтырыгларны эш Соловьевка чон тургузуп-ла турар, а директор аазап-ла турар. Бижилер ам чугел тетктени, ыттавас апарган.

Моон чурттап турарым Бора-Тайга суурдан чамдык чижектерни көргүзерге-ле, «Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязының болгаш партия, профэвилел организацияларының чон дугайында канчаар «сагыш салып турарының» чамдык чижектери билдине бээр.

Чурттакчыларның суг хандырылгазын суурда багай организастаан. Кудуктар эвээш, арыг-шевер чурумунга таарыштыр кылдынмаан, ниити узар хуузу чок. Чамдык кудуктарның суу бокталып, чыдып, куртуп турар. Чижээ, библиотека чанында кудуктуң суу курттарлыг. Медицина ажылдакчылары, арыг-шевер комиссиязы чүнү көрүп турарыл?

Чунар бажыңны долузу-биле ажыглавайн турар: пятница, суббота хүннерде чүгле 3-3 шак ажылдаар. Чүге ындыгыл деп айтырыгга: «ооң киирип турар орулгазы эвээштир, ынчангаш анаа тускай ажылчын тургузары берге-дир» деп харыылаар совхоз удуртукчуларындан дыңналыр. Хамык ужур ында бе азы чоннуң арыг-шевер чурттаалгазының эрге-ажыында бе? Чунар бажыңда электри чырыткызы безин чок, ооң бир кижи чунар хөлезиниң 20 көпеек безин чедирип турган.

Суурда радио дамчыдылгазы эрта дыңналбас азы дамчыдыга үезинде шуут ыттавайн баар. Ооң ангыда радио точказы киирбээн бажыңнар хөй. Радио дамчыдылгазын экижидер дугайында чоннуң негелдезинге харылаар ажылдакчылары база-ла аазаашкын-биле харылап турар.

Совхоз ажылчыннарының акша-шалын үндүрүп бээринде, хлеб, одаар ыяш хандырылгазында, кино көргүзүлгезинде болгаш өске-даа чүүлдерде четпестерниң даңзызын моон-даа ыңай уламчылап болур. Бо бүгүнү кодээ Совет чүге көрүп олурар чоор деп айтырыг база дүрүм езугаар тургустунуп кээр.

Бо-ла бүгү айтырыгларны ажылчыннар хуралдарга шугумчулап турда, даргалар блокноттарынга четтикпейн-не демдеглегилеп-даа алыр-хемчеглер алыр дугайында хурал индириинден аазап-даа турар. Ынчалзадаа ооң боттуг түңнели көзүлбейн турар.

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадыр деп партияның Программазында айытканын кижи бүрүзү эки билир. Ынчангаш ажылчы чоннар боттарының соңгуп алган депутады эш Е. П. Соловьевтуң мурнунга бо үстүнде айтырыгларны тургузуп турар. Партияның негелдези болгаш чоннуң идегелин хемчеглер алырын далаштырып тур.

О. АЛЕКСАНДР,
Бора-Тайга школазының башкызы.

КОМСОМОЛЧУ ХОЙЖУ

Сүрүң-оол биче чажындан малга ынак чораан.

— Хураган сирбектеве, отканашка киирдиң, хөспес кулугур — деп, авазы ону бо-ла чемелээн турар.

Школачы чылдарында ол чайын аалынга келгеш, ада-иезиниң идегелдиг дузалакчызы болу бээр, хураган кадарар, хөй бажы дозар, черле мал аразындан үнмес оол чораан. Кажан өөрениң тургаңда, аалынче мындыг чагааны бижиир турган:

— Эргим ачай, авай мал-магалыннар, чараш хураганнарым эки турлар бе, оларны баксыратпайн эки кайгаараар силер, шупча!

Амыдыралы мал-биле холбашкан оол чеди классты дооскаш, адазынга дузалакчы кадарчы болуп кирген. Адазы Даржаа Мортуйович Монгуш ынак оглун черле эдертип алган, хөй кадарарының арга-дуржулгазын бо-ла чугаалай берген чоруур.

— Кол-ла чүве малды кайы-даа үеде шуушторуп маңнаштырбазы болур, дозун кадарарга тодуг-даа, семис-даа, эткир, дүкүр-даа болур чоор оглум — деп, ол хөй удаа оглунга чугаалап чораан. Эр боол өзүп келгеш, Сүрүң-оол ыяш боорга Сүт-Хөлдүң Анаяк Оргу Шөлге, чайын—Кызыл-Тайганың Шиви-Бажынга хөй кадарып, кылган ажылынга багай дилирттпейн ажылдап чораан.

Ол 1957 чылдан 1960 чылга чедир Совет Армияның албанын эрттиргеш келирге, ада-иези малганын онча-менди малдап, кадарчы-чаагай чурттап органнар.

— Че, ынак ада-ие хүлээлгеңерни күүседир магазы-биле күүседип келдиңер, силерни мен солуп ажылдап кириптейн, а силер бодуңарның хире-чергеңер-биле дуза чедирип чораай-ла силер — деп, Сүрүң-оол ээзи каш хойгаш чугаалаан. Шынап-ла оглунуң сүмезинге ада-иези бир эп-сеткил-биле каттышкан.

— Кырган улус хөйнүң хөреңгизи камгалаары берге-дир, ынчалза-даа бис малдан чарылбайн сээм-биле кады карактажып, мере дузаны көргүзүп чораай бис аан, оглум — деп, Даржаа Мортуйович сеткил ханыышкын-биле чугаалаан.

Монгуш Сүрүң-оол 1960 чылдан бээр Бора-Тайга салбырынга улуг кадарчы болуп ажылдап кирген. Ооң көргүзүглери чыл бүрүде чоорту өзүп чоруп олурган. Бо чылын ооң ажылынга өөрүнчүг түңнелдер көстүп келген. Хойжу кижиниң кол көргүзүү эът, дук, хураган-на болгай. Ол бодунга бижиглээн 300 хоюндан 326 хураганны, тыва уксаалыг хойларның бирээзиниң-не 2 кг 200 грамм дүктү кыргып алган. Бо дээрге «Сүт-Хөл» совхозтуң байдалынга эки көргүзүг-дүр.

Бора-Тайганың аныяктары ону орук айтыкчы шолбанывыс дижип турары таварылга эвес. Чоокта чаа ол суурнуң аныяктары боттарының комсомолчу эжи мурнакчы хойжу Монгуш Сүрүң-оол-биле солун ужуражылгаларны организастаан. Малчын-биле ужуражылгага холбаштыр кодээ клуб малчынның 1960 чылдан бээр көргүзүглерин тускай диаграммага көргүскен. Ол ышкаш республиканың мурнакчы хойжуларының, саанчыларының чуруктарын көргүзүглери-биле кады делгеп аскан. Клуб езулуг-ла малчын кижи-биле ужуражылгага таарыштыр каастаттынып дериттинген турган.

Салбырда комсомол организациязының секретары Ондар Баксыс кежээни ажыдып, комсомолчу хойжу эш Сүрүң-оол-биле чүү дээш ужуражып турарының ужур-дузазын чугаалааш, аңаа сөс берген. Ол индирге үнүп келгеш, мынча дээн:

— Эргим аныяк өңнүктер, чаңгыс чер чурттугларым, мээң бодуумн күш-ажылымны бедиин-биле үнелеп турарыңарга сеткилимниң ханызындан өөрүп тур мен. Хойну чугаалап канчаар, силер мээң ажыл-амыдыралымны эки билир болгай силер. Бистер шуптувус чырыткылыг коммунизм үезинде чурттап, ажылдап, өөренир аас-кежиктиглер бис. Ынчангаш коммунизмниң хереэ бүргедезин дээш, каш далкыр кужениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис. Мал ажылын сайзырадыр дугайында партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш моон соңгаар улам кызымаккай ажылдаарымны силерге быжыы-биле бүзүредип тур мен.

Ол кежээге чүве чугаалаан аныяк кижилер кадарчы Сүрүң-оолдуң ажылга кызымаккай, эрес-соруктуун, ооң бөдүүн мөзү-шынарын чылыг сөстер-биле чугаалаан. Ынчангаш олар боттарының орук айтыкчызы комсомолчу Сүрүң-оолдуң ажыл-ижинге, амыдырал-чурттаалгазынга улуг чедиишкиннерлиг болуруун күзеп турганнар.

Мурнакчы хойжуга ооң аныяк өңнүктери ол кежээ бөдүүн белектерни тывыскан. Бора-Тайганың аныяктары малчын-биле ужуражылга кежээзинге солун концертти база бараалгаткан.

Хойжу эш Сүрүң-оол хойжу бригаданың кежигүннери-биле кады сиген белеткээринге идепкейлиг киришкен. Мал ажылының чугула кампаниязы хөй тарып боозадырының ажылынга ол улуг салыышкынны киирген. Бо күзүн ол хойжу бригаданың 1120 хоюн нарын дүктүг кошкарларның үрезин-биле тарып боозаткан.

Ажылдың ут-шиин тып алган аныяк малчын Төрээн чуртунуң моон соңгаар чечектелиишкини дээш, чонунуң идегелин алдарлыы-биле күүседир, күш-ажылды коммунистиг езу-биле көөр, ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр сорулганы бодунуң мурнунда салып алган ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

Хойжу бригаданы быжыглаар

Бии-Хем районнун «Кызыл тараачын» кедээ ажыл-агый артелинин баштаар чери тускай эртемниглер болгаш хойжулар-биле чугаалажып көрген, республиканың чамдык колхозтарының болгаш совхозтарының үлегери-биле колхозка бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадалар тургузарын 1962 чылда шиитпирлээн. Ол шиитпир ёзугаар Ээрбектиң Хендей-Аксы деп черге эрткен чылдың декабрьның ийиги чартыында № 1 бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданы организастаан.

Бригаданың составынга 10 хойжу өреге бактаап кирген. Бригада тургустунуп эгелээрде, 2.277 баш төрүүр хойларны, 863 баш иртерни аңаа быжыглаан. Түс-түс коданнар болуп алгаш, ой-чик сангылдыр көжүп чоруурунга бодаарга бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданың ажыктыг чүүлдери хөй дээрзинге колхозтуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери, ылангыя хойжулар бригаданы организастаарда чугаалажып, аңаа бүзүреп турган.

Шынап-ла бригада бооп алгаш ажылдаарга ажыктыг дээрзин, оон организастаттынганының баштайгы хүннеринден эгелээш бригаданың кежигүннери билип, оларга быжыглаан бүгү хойларны меңди кыш ажырарынче, хойларның оолдаашкынын эки эртгиреринче бүгү күжүн угландырып ажылдап кирипкен. Бо чылдың январьның төнчүзүнде аажок соок үеде бригаданың төрүүр хойлары оолдап эгелээн. Хойларның оолдаашкыны колдуунда . бригада төвүнге организастыг эртен. Ынчан колхозтуң-даа, Ээрбек участогунуң-даа удуртукчулары, тускай эртемниглери бригада төвүнге үргүлчү барып, хойжуларга кино, концерт көргүзүп, лекция, беседа кылып, мал чемнери сөөртүрүн организастап, хойжуларны чүткүлдүг ажылче сорук кийрип турган.

Хойларның оолдаашкыны колдуунда-ла март айның төнчүзүнде доосту берген. Бригада бо чылын оолдаан 2.202 хойлардан ниитизи-биле 1.614 хураганнарны камгалап алган. Хойжу О. Содуй-оолга быжыглаан кодан хойнуң хураганнары четче камгалаттынып алдынган. Оон өске хойжулар коданнарындан хөй чаш хураганнар хораан. Чүге дээрге, ол ыяш-биле туткан шык кажаага хойларны оолдадып, хураганнарны хүлээп алганындан хураганнар массалыы-биле аарып, улуг хорамчага таварышкан. Ынчангаш хураганнар алыр талазы-биле хүлээлгелин бригада күүседип шыдаваан.

Хураганнар элээн дөрүтүп, оътка кире бээрге, хойжулар эки одарлыг, суггаттыг черлерже түс-түс коданнар аайы-биле хойларны одарладып семиртипшаан. Дүк кыргылдазын чедиишкиниг доозкаш, сиген белеткелинге база идепкейлиг киришкеннер. Хойжулар кессе чогуур сиген шөлдеринин сигенин бүрүнү-биле кезип, 12 улуг, 4 бичии сарааттарны тургузуп, оларны долгандыр кажаалаан. Ынчалзажок сигенни хемчээп, хүлээп алыр ужурлуг хову бригадазының бригадири эш Ойдун-оол, учётчик эш Тыртык-оол олар ук сигенни амга чедир хемчээвээн болгаш хойжу бригаданың күжү-биле чогум каш тонна, центнер сиген белеткеттингенил дээрзинин талазы-биле түңнел үндүрүп чадап каан. Ол ышкаш бригаданың бо чылын кыргаан дүгүнүң учёдун зоотехник эш Михайлова база ындыг янзы-биле будулдурганындан дүк кыргылдазының тодаргай түңнели үнмээн.

Хойжу бригаданың ажыктыынга колхоз баштаар чери-даа, хойжулар боттары-даа бүзүрээн болгаш моон соңгаар улам эки түңнелдер чедип алдынар дээрзинге бүзүреп-даа турар. Ындыг болза-даа бот-орулга-чарылгалыг бригаданы организас талазы-биле быжыглаароон ажылын улам экижидер дугайында колхоз баштаар чериниң талазындан сөөлгү үеде кичээнгей кошкатканын маңаа демдеглевейн барып болбас.

Бо дугайында хойжуларның, ылангыя хойжу бригаданың бригадири хоочун коммунист, дуржулгалыг хойжу Ховалыг Шажаевич Биче-оолдуң таарзынмайн хомудап, чугаалап турары черле чөптүг. Оон-биле беседага ол мынча деп чугаалаан:

— Бригада тургустунганының эгезинде, ылангыя мал оолдаашкынының үезинде бригаданың бүгү кежигүннери аажок организастыг ажылдааннар. Колхоз баштаар чериниң-даа, участоктуң-даа талазындан бистиң ажылывысты дыка сонуурган, мал чемнерин үргүлчү чедирип берип, бригада төвүн электри-биле чырыдып, хойжуларга кино, концерт көргүзүп, лекция, беседалар кылып, биске тодаргай дузаны чедирип, бистиң сеткилдивисти өөртүп турган. Ындыг болза-даа ол чорук үр болбаан. Мал оолдаашкыны доозулган соонда, колхоз баштаар черден бистиң бригадаже кичээнгей илези-биле кошкай берген. Бригаданың хойжуларынга колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери кончуг ховар кээп турар. Зоотехник эш Михайлова чорупла турар кижи, харын. Ынчалза-даа бистиң ажылывыска тодаргай дуза көргүспейн турар. Колхозта партком секретары эш Бесемертных малчыннарга шуут келбес дарга-дыр. Колхоз төвүнде олуруп алган, та чүнү кылып турар кижи чүве ийик. Хойжулар ортузунда политкижизидилгелиг ажыл шуут чоруттунмайн турар. Бригадага быжыглаан малды бригадага баш билиндирбес, кайы хамаан чок сайгарар, бригадага хамаарышпас коданнардан мал немээр, оон учёт-отчёт будулар чорук бар. Чижээ, 683 баш иртерни бистиң дүгү кыргыттынмаан турда-ла, колхоз баштаар чери ук иртерни күрүнеге садар эът планынга кийриштир дужааттырган ужурундан ийи тонна ажыг дүк бригаданың план күүселдезинге кирбейн барган. Бир дарга келгеш, бир янзы айтыышкын бээр, оон база бир дарга келгеш өске айтыышкын берип, бистиң ажылывыска шаптык кадар таварылгалар тургулаан. Бригаданың төвүнге тудугларны калбартырынче колхоз баштаар чери кошкак кичээнгей салып турар. Бо чылын бригада төвүнге бир теплякты, бир кызыл булуңну, чуртталганың алды бажыңын тудар дээн. Амдызында кылдынган чүве чок. Бригадада ажылдап турар он өрегеден чүгле дөрт хойжунун кыштагларында эрги багай бажыңчыгаштар бар. Оон ыңай бистиң бригадада кандыг-даа техника быжыглаттынмаан.

Колхоз баштаар чериң талазындан боттуг дузалакчы чок-даа болза, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданың кежигүннери бодунуң ажылын улам экижидер, малдың баш санын өстүрүп, оон шынарын экижидер, продуктузунуң бедидер дээш шудургу ажылдап турар. Маңаа тодаргай чижек болза, бо чылдың хой тарып боозадылгазы болур. Бригадага хой тарып боозадыр ажыл сентябрь 1-де эгелээн. Оон бээр ийи кодан азы 968 хой тарып боозаттынган. Баштай хойжу Чамзы Кировтуң, оон соонда Маады Самааның хоюн тараан. Ам Оюн Содуй-оолдун 367, Ховалыг Биче-оолдуң 399 баш хойларын тарып турар. Бо ажылга үрелендирикчи техник Василий Тарма, кошкарлар кадарчызы Кызыл-оол, ветсанитар Маады болгаш хойжулар боттары кызымаккай киржип турар.

Ындыг болза-даа тарып боозадылга ажылы аажок оожум чорул турар. Чүге дээрге, тарып боозадылга пунктузунуң бажыңы соок, ой-тавында температура чок, үре алыр кошкарларга бээр немелде чемнер: сиген, сула, капуста, морковь, сүт, дагаа чуургазы үзүктелиишкиниг хандыртынып турар. Ол чемнерниң чамдыызының шынары база багай. Чижээ, мал чиир аргажок карарып баксыраан сиген, довуракка бораашкан капуста бүрүлери эккеп турар. Морковь болгаш сүт шуут чок. Оон ужурундан кошкарларның хөй, эки үре бээр аргазы кудулап турар.

— Бо бүгүнү ой-шаанда хандырып бээр болгаш агаар-бойдустуң байдалы чылыг турар болза, ам арткан ийи кодан хойну октябрь 20-те чедир бүрүн тарып боозадыр арга бар — деп, үрелендирикчи техник эш Тарма бадыткап турар.

Хендей-Аксында бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданың кежигүннери шуптузу ажыл-иш дээш кызымак, ак-сеткилдиг, найыралдыг колхозчулар. Оларның моон соңгаар улам эки ажылдаарынга чогуур деткимче херек. «Кызыл тараачын» колхозтуң баштаар чери оон тускай эртемниглери, Ээрбек участогунуң удуртукчулары хойжу бригаданы организас талазы-биле быжыглап, оон практиктиг ажылынга боттуг дузаны көргүзүп, малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче доктаамал кичээнгей салза чогуур.

С. ЧАМЗРЫН.
(Бистиң тускай корр).

ЗАКАРПАТ ОБЛАСТЬ. Мукачевск бүдүрүлге эргелелиниң XXII партсъезд аттыг колхозунда кукуруза звенозун Анна Дмитриевна Пеца баштап турар. Бо чылын эрткен чыл-биле бир дөмей байлак дүжүт алдынган — 20 гектар чериниң гектар бүрүзүнден 102 центнер кукуруза тараазы алдынган.

ЧУРУКТА: А. Д. Пеца.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

Чуртталга тудуунче кичээнгейни күштелдирер

(Кызылдың партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

Октябрь 9-та СЭКП хоорькомунуң хуралдаар залынга партия-ажыл-агый активиниң хуралы болган. Аңаа хоорайның бүгү тудуг организацияларының калбак активи киришкен.

Актив хуралынга хоорайда чуртталга тудуунуң чорул турар байдалының дугайында СЭКП хоорькомунуң секретары эш В. Б. Добромыслов илеткел кылган. Ажылчы чоннуң амыдырал-чуртталгазын улам экижидер дээш, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүде сагыш салыышкынының ачызында хоорайның чуртталга тудуунга капитал салыышкынының хемчээли чыл келген тудум-на улам өзүп турар.

«Кызыл кодээ тудуг» (эштер Зандеев, Самофалов), «Суг ажыл-агыйы» (Петенев, Власенко), Элегестиң шахта эргелели (Глотов) болгаш оон-даа өске тудуг организациялары чуртталга тудугларын ажыглалга кииреринин 9 айлар планын чедиишкинниг-биле күүседип, дээре ажылдаанын илеткелчи демдеглээн.

Оон-биле чергелештир хоорайда чуртталга тудуунуң ажылында улуг четпестерге илеткелчи доктааган. Хоорайның тудуг организациялары чыл иштинде 20,3 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер тургаш, эрткен 9 айларның иштинде чүгле 8,9 муң дөрбелчин метрни дужааганы азы планны 43,5 хуу күүсеткенин, ылангыя «Кызыл тудуг» (эргелели Нестеровский, Емельянцев) чуртталга тудугларын ажыглалга кииреринин графиктерин удаа-дараа үзүп, чылда 14,3 муң дөрбелчин метр шөл ажыглалга киирер планындан эрткен 9 айларның иштинде чүгле 6,8 муң метрни киирген азы чыл планын 47,8 хуу күүсеткен.

Оон ыңай хуралга санал бергеннер республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында тудуг болгаш архитектора эргелелиниң (эш Ровнов), капитал тудуг килдизиниң (эш Иванов) талазындан тудугнуң шынарын ам-даа багай хынап турарын демдеглеп турганнар. Тудуг организациялары тудуг материалдарын кам чокка ажыглап, төгчелеп турарын хуралдың киржикчилери илереткеннер.

Тудугжуларның ортузунда партийжи-политиктиг, кижизидилге ажылы ам-даа кошкап турарындан, социалистиг чарышты тодаргай удуртпайн турарындан ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктар тудугларда үргүлчүлевишаан. Оон тодаргай чижээн эрткен 9 айларның иштинде «Кызыл тудуг» эргелелиниң системазынга 2 муң ажыг, «Кызыл кодээ тудуг» эргелелинде 3 муң ажыг прогулдар болгулааны херечилеп турар.

Активтиң хуралы чуртталга тудуунда четпестерни узуткап, бо чылын ажыглалга киирер тудугларны дүргедедиринче угланган шиитпирни хүлээп алган.

К. ШУЛУУ.

Чоннуң негелдезинче көрнүр болза чогуур

Бистиң партия болгаш чазаавыс ажылчы чоннуң культурлуг болгаш материалдыг хандырылгазын экижидерин эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр көрүп турар.

Ындыг турда-ла Барыын-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агый организацияларының удуртукчулары ол сорулганы күүседиринче кичээнгейин ырakта-ла четпес салып турарлар. Оон чижээн «Шекпээр» совхозтуң бир улуг салбырының төвү — Дөң-Терезин суурнуң чурттакчыларының хандырылгазының байдалындан-на тодаргай көргүзүп болур.

Суурга Барыын-Хемчик райпозунуң магазини . мурнуку чылдарда чүгээр ажылдап турган. Ынчаарга районнуң баштаар чери садыг ажылынга кадрларны шын шилип албайн, душкан-на кижилерни чорудуп турарының уламындан, ол магазинге ажылдап кирген садыгжылар ай-даа чедир орта садыглавыстаан. Ээлчеглиг сагаашкын болурга-ла хөй түңнүг самчыгдал кылган кижини ажылдан үндүргеш, оон орнунга чаа кижини киирер база магазинни үр үеде хаары чанчыл болган. Шак ындыг байдал-биле суурнуң магазини сентябрьның эгезинден сөөлгү хүннерге чедир хааглыг туруп келген. Магазин ажыттынза-даа аңаа чоннуң чүгула хереглелиниң барааннарын кирбейн турарын демдеглезе чогуур.

Суурда пекарняның ажылы база кончуг четпес, оон бажыңы септеттинмээн, арыг-шевер эвес. Аңаа хүнде быжырган хлеб суурнуң чурттакчыларының чартык кезиинге-даа четпес, ында булкаларның улуг-бичиин-даа ылгап, дендилевейн, бирээзин-не 30 копеекке садыглап турар. Ол пекарня бо чылын 60 ажыг хонукта ажылдаваан, сентябрьның эгезинден бээр одаар ыяш чок дээр чылдагаан-биле оон ажылы каш-даа катап үзүктелген. Ында быжырып турар хлебтиң шынары кончуг чавыс, чамдыкта садып алыкчыларны өөрге булкаларны чара кескилээш, боттары үс-биле катан быжырган суг тургулаар таварылгалар бар.

Үстүнде улуг четпестерни чайладырып районнуң баштаар чериден чон үргүлчү-ле негеп келген. Ында эш Эректол ам элээн үр үеде ажылдап турар болза-даа, Дөң-Терезинге боду чаңгыс-даа удаа кээп көрбээн. Ол че автолавканы чорударын диләэрге, бодунуң бюрократсыг чоруун илередип, сөөлгү үеде оон мырыңай ыттавастаанынга чон хомудап турар.

Чурттакчылар суурну медицина ажылдакчызы-биле хандырар дугайында айтырыгны республиканың Кадык камгалал министерствозунга чедир каш удаа тургузуп кээрге, эмнелге салбырының эргелекчизинге ортумак эртемниг эш И. Калындүүнү чорудкан турган. Ындыг болза-даа ол аңаа каш-ла ай ажылдааш, ук ажылын кыйга-даа хүлээтпейн, каапкаш өскээр чоруй барган.

Дөң-Терезин суур Ак-Довурактан 10 ажыг километрде турар. Бо суурларның аразында орукта бараан садып алыр, эмчээ шинчидер дээш, Ак-Довуракче чадаг шуушкан улуг-даа, бичии-даа кижилерни хүннүң бүгү-ле үелеринде көрүп болур. Ооңда Дөң-Терезинче автобусту хүнде ийи удаа чорудар дугайында бодунуң чарлалын Кызыл-Мажалык АТБ (начальниги эш Пальцев) сөөлгү үеде күүсетпейн барганы база әдептиг херек болуп турар.

Совхоз салбырының ажылчыннарынга, ында сес чыл школазының хамык өөреникчилеринге болгаш башкыларынга бо бүгү чамдык бергелерни удаа-дараа таварыштырып турар.

Ынчангаш район организацияларының удуртукчулары бистиң салбырда чоннуң хандырылгазын улам экижидерин чүгле аазап турбайн, харын ол талазы-биле боттуг хемчеглерни алырын чурттакчылар улуу-биле күзеп турар.

Х. АЛЕКСАНДР,
Дөң-Терезин сес чыл школазының директору.

Аңчыларның негелдези

Тес-Хем районнуң Эрзин сельпозунуң белеткел конторазы бо аңныыр сезонунга аңчыларны белеткээр ажылды саадаткан. Сельпо аңнаашкынче 120 ажыг кижини организастап, 11 муң ажыг рубльдиң өлүгн белеткээр тургаш, мынчага чедир колхозтарның аңчылары-биле керээ чарбаан, аңныыр бригадаларын тургуспаан чорук аңчыларның чоокта чаа болуп эрткен слётунга илереэн.

Сельпо ок-чемзекти четче белеткеп албаан, ылангыя дүүрге боо огунуң холалары чок, а ол ышкаш аңчыларга таарлжыр чиик идик, хепти база сухарай чергелиг чем продуктуларны чедир белеткевээн.

Аңныыр сезону ам каш-ла хонгаш эгелээр апарган чорукту эскерип көргеш, колхозтарның, сельпонуң аңчыларын түс-түс бригадаларга үзүп, оларны аът-хөл, күш-хүнезин, ок-чемзек-биле бүрүн хандыргаш, аңнаашкынче организастыг аъткарарын база тайгаларга оларның чуртталга-амыдыралынче кичээнгейни күштелдирерин Эрзин кодээ Советтиң күүсекомундан, сельпонуң болгаш колхозтарның удуртукчуларындан аңчылар шыңгыы негээннер.

К. ВЛЗЕЙ.

Бүгү делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилериниң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка харыы чагаазы

Хүндүлүг дээрги Дарга!

Амгы делегейде депшилгелиг журналистерниң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелээшкинни берген Силерниң бижиктерге делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилери ханы өөрүп четтиришкиниң медерели-биле харыылап тур. Дээрги Дарга, Силерниң ол бижиктер журналистерниң бүгү делегей шуулганының ужур-дузазын чүгле онзалап демдеглээн эвес — ону бистер чаагай сүме, бистиң бүгү оруувуска аас-кежиктиг айтылга кылдыр хүлээп алган бис.

Термоядролуг дайынның айыылын чайладырының оруунга баштайгы базым кылдыр Москва керээзин Силерниң бижиктерде үнелеп турары-биле бистер каттыжып база делегей байдалын арыглап турар ол чугула хемчегге чаагай сеткилдиг бүгү-ле кижилер-биле кады байыр чедирип тур бис. Тайбыңның эрге-ажыктарынга удур харыысалга чок политиктиг ойнаашкынны кылып турар ындыг бөлүктерниң чимээниишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелдиг болурунче Силерниң кыйгырыышкынныңарны бистер база-ла деткип тур бис. Бир эвес тайбыңның өзүп турар күштери эвес болза, ол бөлүктер улустарның салым-чолун халапка таварыштырып болур турган ийик дээрзин бистер медереп билип тур бис.

Бодунуң хамаарышпас чоруун кедергей улуг каража когараалдар-биле чаалап алган болгаш эң дээре келир үе дээш, тайбың, демократия болгаш социал чөптүг чорук дээш демиселдиң берге байдалдарынга ол хамаарышпас чоруун камгалап турар маадырлыг улустуң чүрээ — алжир хоорайга, африк эриктерге бистиң ужуражыышкынывыс ажыттынды. Хөгжүп турар аныяк чурттарның журналистеринге болгаш оларны дамчыштыр ол чурттарның улустарынга Силерниң чүректиң ханызындан чедирген байырыңарны бистиң журналисчи шуулганывыстың киржикчилери улуг таарзыныышкын-биле уткаан.

Улустуң мурнунга журналистиң харыысалгазының дугайында, парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң амгы үениң ниитилелинге ролюнуң дугайында бистиң кылган чугаалажыышкыннарывыстың түңнелдерин бодап көргеш, бүгү-ле демократтыг журналистерниң чаңгыс эвилелдежилгезин быжыглаарынга улам-на таарымчалыг байдалдар амгы үеде тургустунуп турар-дыр деп түңнелди бистер кылдывыс.

Силерниң кичээнгей салганыңар дээш база тайбыңның, хосталганың, улустар аразынга найыралдың, бүгү кижи төрелгетенниң депшилгезиниң идеалдарынга бараан болурун боттарының дээди хүлээлгези деп санап турар депшилгелиг журналистерниң күштеринге Силерниң бүзүрелиңер дээш. Силерге база катап өөрүп четтирерин чепшээреп көрүңер, дээрги Дарга.

ДЕЛЕГЕЙ ЖУРНАЛИСТЕРИНИҢ ҮШКҮ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНЫҢ ПРЕЗИДИУМУ.

«Литва» теплоходтуң борту, 1963 чылдың октябрь 8.

Хемчиктиң суу шагзан тура Кызыл-Мажалык суурнуң чаңынга тургулаан улуг-биче көвүрүглерни часкы үерде бо-ла үрей шаап алгаш баар турган. Ынчангаш ол хемни кежиилдир көвүрүг тударының айтырыы Ак-Довуран — Абаза аразының оруун тудуу эгелээни-биле тургустунуп келген. Ам Хемчикти кежиилдир демир-бетон көвүрүгнү тудупкан. Олап шагда-ла аргыжып эгелээн.

ЧУРУКТА: Хемчикти кежиилдир көвүрүг.

Фото Г. ФЕДОСЕЕВТИН.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Эки шынарлыг хөмүр дашты чонга бээр

Хөмүр даш тывыжы дээрге кандыг-даа чурттуң экономиктиг күчү-күжүнүң база бир чугула көргүзүглериниң бирээзи. Ол ындыг болбас аргажок, чүге дээрге, бисте хөмүр даш үлетпүрү бүдүрүлгелерниң чугула оттулар чүүлү болуп турар. Бистиң Тыва республикада бүдүрүлгелер чыл санында-ла муң-муң тонна оттулар чүүлдү чарыгдаар. Төп одалга системалыг чуртталга бажыңнарының эвээш туттунганындан хөмүр дашты чурттакчы чон чылдың-на хөй-хөй тоннаны садып ап турар болгай. Чүгле 1962 чылда Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринге болгаш чурттакчы чонунга 146,5 муң тонна хөмүр дашты саткан, а бо 1963 чылда бүдүрүлгелерге болгаш чурттакчы чонга 190 муң тонна хөмүр дашты садарын планнаан.

Ол дээрге эрткен чылдың негелдезинден дыка улуг болуп турар. Бистиң баазавыс эрткен чылын чүгле Кызыл-Хавак шахтазының хөмүр дажын садып турган. А бо чылын Чадаананың хөмүр даш казар чериниң хөмүр дажын садарын база биске даашкан. Оон-биле холбаштыр чүгле чурттакчы чонга хөмүр даш садары безин 40 тонна көвүдээн.

Ам бо 1963 чылда бүдүрүлгелерни, албан организацияларны болгаш чурттакчы чонну хөмүр даш-биле хандырар ажыл кандыг янзылыг чорул турарын көрүп көрээли.

Школалар, уруглар албан черлери болгаш кол-кол бүдүрүлгелер кышкы үеде четчир санныг хөмүр даш-биле долу хандыртынган. Чижээ, хоорайның бүгү школаларынга 1105 тонна хөмүр дашты чедирер планныг тургаш, 1770 тоннаны чедирип берген. Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязы (директору А. Ф. Асеев) 31 муң тонна хөмүр дашты сөөртүп алыр планныг тургаш, 28 муң тоннаны эккээп алган. Сентябрь болгаш октябрь айлар хоорайның бүдүрүлгелеринге оттулар чүүл сөөртүрүнге чугула айлар болгай. Бүдүрүлгелерге болгаш чурттакчы чонга хөмүр даш сөөртүп белеткээр ажыл ам кидин уламчылап турар.

Ындыг-даа болза бүдүрүлгелерни, албан организация черлерин болгаш чурттакчы чоннарны хөмүр даш-биле хандырар ажылда улуг четпестер бар дээрзин айтыр ужурлуг. Бир кол четпес чүүл болза, албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының талазындан оттулар чүүлдү чогуур ой-шаанда белеткеп алырынче сагыш салбайн турарында. Оон тодаргай чижектерин көргүзүп көрээли: А. Ф. Громовка удурткан № 1 АТК 3000 тонна хөмүр дашты белеткеп алыр планныг тургаш, чүгле 1400 тоннаны сөөртүп алган. Ол ышкаш № 2 автоажыл-агый чери (начальниги В. И. Зубкова) 1000 тонна оттулар чүүлдү сөөртүп алыр ужурлуг тургаш, чүгле 257 тоннаны эккээп алган. Пассажирлер АТК-зы, алгы заводу, автосентелге заводу дээн чижектиг организацияларның удуртукчулары кышкы үеге четчир санныг оттулар чүүлдү белеткеп алырынче сагыш салбайн турар.

Частан эгелээш, бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчуларынга оттулар чүүлдү чогуур үезинде сөөртүп алыр дугайын хоорай Советин дамчыштыр хөй удаа сагындырып келген болгай. Автотранспорт организацияларының улуг кезии, боттарында машина бар боорга ындыг чүве ийикпе, оттулар чүүлдү ылавыла кыш чоокшулап кээрге сөөртүр апарган.

Эрткен чылдан эгелеп, чурттакчы чонну оттулар чүүл-биле хандырар ажыл база элээн экижээн. Ам хөмүр даш садып алгаш, ону сөөртүп эккээрин ай-айы-биле манаар чорук чок болган. Ынчалза-даа чүък сөөртүр автостанцияның талазындан транспорт-биле чогуур үезинде хандырбайн баар таварылгалар бар. Хоорайның чурттакчылары колдуунда-ла 2,5 тонна хөмүр дашты сөөртүп эккээп бээр кылдыр бижидип ап турар. Ынчаарга 2,5 тонна чүък сөөртүр машиналарны кончуг эвээш берип, колдуунда-ла 3,5—4 тоннаның машиналарын тускайлап берип турар.

Хөмүр даштың шынары багай болур таварылгалар ам-даа бар. Ол дугайында хомудалдарны болганчокла дыңнап болур. Чижээ, сентябрьның 28-те алгы заводунга 200 тонна хөмүр дашты Кызыл-Хавак шахтазындан дужурген. Ол шуут кыппас болганындан актыны тургускаш, бисче чоруткан. Даг-руда комбинадының кол инженери Н. С. Субботинге болгаш Элегестиң шахта эргелелиниң начальниги Л. Е. Глотовка ол дугайын дыңнаткан бис. Олар ам-даа четпес хемчег ап турарлар.

Хөмүр даштың шыгы 8 хуу, хулугу болуру 15 хуу, өске породалары 5 хуу турар болза шынары эки болур. Шак ындыг оттулар чүүлдү бээрин шахта эргелели-биле дугурушкандан бээр үр үе эрткен. Оон аңгыда чурттакчы чонга болгаш уруглар албан черлеринге бээр хөмүр дашты шиштип турарын шагда-ла дугурушкан.

Шахта эргелели бүдүн хөмүрнү чонга болгаш уруглар албан черлеринге, а хоюун — улуг котёлдуг черлерже чорударын аазаан. Ол бүгү аңаа-ла саазын кырынга арткан. Ам-даа багай шынарлыг хөмүр даш чурттакчы чонга кээп турар. Чоннуң хереглелин хандырары бирги чергениң айтырыы дээрзин эш Глотов утпут турар. Сентябрьның 1-ге чедир шиштиштерлиг бункерлерни шахтага тургузарын аазаан хирезинде-ле эш Глотов сөзүнге ээ болбаан.

Чонга эки шынарлыг хөмүр дашты бээри шахта эргелелиниң удуртукчуларының база бистиң кол сорулгавыс болуп турар.

Кыш келген. Бүдүн кыш дургузунда четчир санныг оттулар чүүлдү чоокку хүннерде белеткеп алырынче бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчулары, хоорайның чурттакчылары сагыш салыры чугула апарган.

Ю. ПАШКОВСКИЙ
оттулар чүүл садар талазы-биле районнар аразының баазазының директору.

Кышка белен эвес

«Межегей» совхозтуң Бара-Булуң салбырында болгаш Алаак сүт-бараан фермазында мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдары дыка четпес чорул турар.

Алаак сүт-бараан фермазында 5 кажааны болгаш малчыннарның чуртталга бажыңнарын септээр ужурлуг. Ол ажылдар чорувайн турар. Чамдык кажааларның хаалгалары соңгалары болгаш агаар үнер үттери чок. Бара-Булуң сүт-бараан фермазында улуг инек кажаазының иштинде чиир чылгы хевээр аптттынмаан. Фермаларже саваң сөөртүлгези-даа эгелевээн. Ол ферманың эргелекчизи эш Будинов ол бүгү ажылдарны организастаардан туржук, арагалап чоруп турар апарган.

В. ШОЙЛАА.

Н. Т. Федоренконуң У Танга чагаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының хуралгези болза, мурнуу-африкан расистерниң ужур-дүрүм чок аймак-сөөк ылгаар политиказын соксадырын чедип алыры болуруң. Совет чазак сэнап турар деп чугаалап турар чагааны КНО-нуң чанында ССРЭ-ниң доктаамал төлээлекчизи Н. Т. Федоренко КНО-нуң чыңгине секретары У Танга чоруткан.

Мурнуу-африкан республикада аймак-сөөк ылгаар чорукту шыңгыы буруу шаап турар болгаш мурнуу-африкан республикага удур хемчеглер алырын баш удур көрүп турар, КНО-нуң Кол Ассамблеязының 17-ги сессиязының резолюциязын ССРЭ-ниң төлээлери идепкейлиг деткээн деп, чагаада демдеглеп турар. Айыыл чок чорук чөвүлелинге африкан-азий чурттарның бөлүүнүң киирген саназын ССРЭ-ниң төлээлекчизи база деткээн, ынчаарга Айыыл чок чорук чөвүлели 1963 чылдың август 7-деги туснай резолюциязынга аймак-сөөк ылгаар чоруктуң политиказын шиитпирлиг-биле буруу шапышаан, аймак-сөөк ылгаарының чүдек-бужар политиказындан ойталаарынче мурнуу-африкан республиканың чазаан албадап болгу дег чогуур хемчеглерни алырынче делегейниң бүгү курумелерин кыйгырган болгай деп, чагаада айтып турар.

«Колониализмни болгаш аймак-сөөк ылгаар чорукту ойтур шаап турар Совет Социалистиг күрүнениң принципиалдыг хамаарылгазын барымдаалааш, чаагай сеткилдиг чоруктуң болгаш кижилерниң дең эргелериниң принциптеринге үндезилээш, Совет чазак болза, мурнуу-африкан республикада аймак-сөөк ылгаар чоруктуң политиказын чок кылырыбиле КНО-нуң таарып деп кергени кандыг-даа базымнарны деткиириңге беленин медеглеп турар»— деп, чагааның түңнелинде чугаалап турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязында

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязының октябрь 8-те болган хүндүскү хуралынга нийти чугаалажылгага Конгонуң премьер-министри Адула санал берген, ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Москва Керээзинге байыр чедирген. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң болгаш АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң чугааларын Конгонуң премьер-министри чүүл дугзуннуушкун-биле үнелеп көрген. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чарыдыырынга моон соңгааргы депшилгеге аргаларны тургузуп турар саналдар бо чугааларда бар дээрзин ол медеглээн.

Колониализмниң артыышкыннарын узуткаар талазы-биле Африка чурттарының күрүнелериниң болгаш чазактарының баштыңнарының Аддис-Абебага болган конференциязының шиитпирлериниң ужур-дузазын Адула база демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының пленарлыг хуралының түнней кезиинге Мурнуу Вьетнамда кижиниң эргелерин үреп турар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Коста-Риканың төлээлери Чилиниң төлээлери-биле кады резолюцияның төлевилелин киирген, Нго Динь Дьемниң чазаа-биле шажынчыларның аразында харылзааларны «ол черинге барып өөренип көөр» сорулга-биле КНО-нуң туснай төлээлерин Мурнуу Вьетнамче чорударын болгаш хыналданың түңнелдериниң дугайында илеткелди КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязынга киирерин ол резолюцияда негеп турар.

Мурнуу Вьетнамның чонунга удур терроруну болгаш дерзии үүлгедиглерни доп-дораан соксадыр дугайында бөлүк азий-африк чурттарның негелдезин деткээн совет төлээлер терророруң фактыларын истеп көөрүн 1954 чылда-ла тургустунганы Вьетнамга хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязынга дагзыр болза чогуур деп саналды киирген.

Совет төлээлерниң киирген иницативазының түңнелинде Коста-Риканың болгаш Чилиниң төлээлери боттарының резолюциязының төлевилелинден ойталаар ужурга таварышкан. Оон өске туска саналдар чок болган ужурунда Кол Ассамблеяның даргазы Карлос Соса-Родригестиң (Венесуэла) медеглээни болза, терророруң болгаш дерзии үүлгедиглерниң фактыларын истеп хынап көөртү биле КНО-нуң төлээлерин Мурнуу Вьетнамче чорудар апаар, а хүз чурумунуң бо айтырыын чугаалажып көөрүн түр соксадыр.

Октябрь 9-та эртенги хуралы

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери С. Лосев биле Г. Васильев оларның дамчыдып турары болза:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязының октябрь 9-та эртенги пленарлыг хуралынга болган нийти чугаалажылгага Кипрниң төлээлекчизи Зенон Россидис бир дугаарында санал берген. Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Москва Керээзин «өөгүлүг улуг ужур-дузазының» болуушкуну кылдыр байыр чедирген.

КНО-нуң Айыыл чок чоруктун Чөвүлелин база Экономика болгаш социал чөвүлелин калбартырын, а ол ышкаш КНО-нуң доктаамал чепсектиг күштерин тургузарын Зенон Россидис саналдаан. Конгода «КНО-нуң хемчеглерин» ам-даа үргүлчүлээрин ол кыйгырган. КНО-нуң бо «хемчеглерин» ол африка күрүнениң иштики херектеринге холгаарлаашкынга колониалисчи күрүнелерниң ажыглап турары билдингир болгай.

КНО-нуң чанында Сауд Аравияның доктаамал төлээлекчизи Ахмед Шукейри Кол Ассамблеяның эрткен сессияларынга колониализмге удур чидиг саналдарны берип келген болза, бөгүн Кол Ассамблеяның XVIII сессиязында Сауд Аравияның төлээлериниң баштыңы Рашад Фараоннуң эренгей болгаш чалгаранчыг чугаазын төлээлер дыңнаан. Сауд Аравияда монархисчи ёзу-чурумну камгалап, «социал депшилге» дугайын ол чулчуруп турган.

Колониалисчи күрүнелерниң боттарының эрге-чагыргазының адаанда турар девискээрлерниң улустарын «кижизиг эвес байдалга» тургузарын оралдажып турарын Руанданың даштыкы херектер министри Лазар Мпаканийе буруу шапкан. Руанда ону бодунуң дуржулгазындан билип турар деп, ол чугаалаан.

Конгога КНО-нуң шериглерин 1964 чылдың июнь айның төнчүзүнге чедир тургузар дугайында Конгонуң премьер-министри Адуланың дилээн Мпаканийе деткээн.

Кол Ассамблеяның пленумунга нийти чугаалажылга доостурунга чоокшулап турар. КНО-нуң кежигүннери 87 чурттарның төлээлекчилери нийти чугаалажылгага киржип, боттарының саналдарын берген. Тайбыңны деткиир, чепсегленииишкинни дүжүрер, колониализмниң артыышкыннарын узуткаар, садыгга шаптыктыг чорукту чайладыр дугайында айтырыглар Кол Ассамблеяның амгы сессиязының кичээнгейиниң төвүнде тургустунган. Делегей байдалын экижидеринге чедип алган чедиишкиннер Кол Ассамблеяга нийти чугаалажылганы чорударда эң боттуг болгаш үндезиниг болган дээрзин санал берген элээн хөй төлээлер чөптүг-биле демдеглээннер.

Моол-совет найыралдың айының хүннеринде

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол-совет найыралдың айы МАР-да чедиишкинниг эртип турар.

Ол айның чорудулгазында моол ажылчы чоннар совет кижилерниң ажыл-амыдыралын болгаш күш-ажылын калбаа-биле таныжып турар. Моол найысылалдың болгаш чурттуң аймактарының чурттакчыларынга лекцияларны номчуп, совет кино-чуруктарны көргүзүп, Моолга социализмни тургузарынга дузалап турар совет туснай эртемниглер-биле ужуражыышкыннарны организастап турар. ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкун дугайын чугаалап турар фото делгелгелерни, совет номнарның болгаш совет чурукчуларының чуруктарының делгелгелерин чуртта ажыткылаан.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга болгаш моол-совет найыралдың айынга бараалгаткан боттарының күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын ажылчыннар болгаш араттар рапорттап турарлар.

Соңгулдага чөөн үзелдиг күштерниң тиилелгези дээш

ГКП ТК-ның пленуму

АФИНЫ. (СЭТА). «Шынның үнү» деп радиостанциязын айытпышаан, «Авги» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зының бешки пленуму болуп эрткен.

ГКП ТК-ның бирги секретары К. Колияннистиң «Грецияда чаа байдал болгаш ам болур парламент соңгулдазынга демисел» деп илеткелин пленумга дыңнаан.

Грецияда политиктиг байдалдың болгаш парламент соңгулдазы-биле холбаштыр партияның сорулгаларының дугайында, а ол ышкаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининде байдалдың дугайында шиитпирлерни пленум хүлээп алган. Политика талазы-биле хоругдаттырганнарны хостаары дээш демиселди күштелдирерин чүге грек улусту кыйгырып турар кыйгырыгны пленумнуң киржикчилери хүлээп алган.

Солунга парлап үндүрген. Грецияда иштики политиктиг байдалдың дугайында шиитпирге ГКП ТК-зы болза, ам болур парламент соңгулдазынга шиитпирлиг согуушкунну «Национал радикалдыг эвилел» деп реакцичы партияга таварыштырар болгаш демократтыг күштерниң чедиишкинин хандырар сорулганы грек коммунистерниң мурнунга, чурттуң демократтыг күштериниң мурнунга салган.

Национал хамаарыштас, тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиканы чорударын грек улус негеп турар деп, шиитпирде чугаалап турар. Иштики политиканың талазы-биле конституцияның хоойлулуг чорукту катап тургузары болгаш конституциялыг эргелерни хүндүлээрин, террорлуг организацияларны дүжүрерин, күрүне аппарадын демократчыдарын, политика талазы-биле хоругдаттырганнарны хостаары болгаш политэмигрантыларның төрээн чуртунче ээп келирин, ГКП-ны ажык болдурарын, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедидериниң талазы-биле хемчеглерни алырын, даштыкы монополиялар-биле кулданыышкыныг дугуржулгаларны күш чок болдурарын, чуртту индустриализастаарын негеп турар.

АКШ-тың президентизиниң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Парлалга конференциязынга АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң медеглээни болза, Совет Эвилелинге болгаш Чөөн Европаның социалистиг өске-даа чурттарынга кызыл-тасты садарын америк экспортёрларга чазак чөпшээрээн. Кызыл-тасты садарынга АКШ-тың чазааның сонуургалдыг болуп турарын ол демдеглээн.

Ядролуг чепсектиг объектилерни орбитаже салып үндүрерин хоруур дугайында айтырыгның талазы-биле Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң бодалының дүгжүп турарынга Кеннеди күзел хангаанын илергейлээн. Бистиң бодалывыс-биле алырга, бо дугайында дугуржулганы ийи таланың эвес, а Каттышкан Нациялар Организациязын дамчыштыр кылган турар ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Президентиниң оон ыңай медеглээни болза, АКШ биле Совет Эвилелиниң аразында чөрүлдээлерни келир үеде кандыг-даа чепсектиг үскүлежиишкин чокка кылырынче Каттышкан Штаттар оралдажып турар. Октябрь 10-да ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле ужуражыр деп турар дугайын чугаалааш, Кеннединиң демдеглээни болза, ийи талаларның бот-боттарының сонуургалдыг айтырыгларын чугаалажып көөрүн ол ужуражыышкынга үргүлчүлээр.

„Байлактарны ажылчы чоннуң холунга дамчыдып бээр"

АЛЖИР. (СЭТА). Күрүне секторунга төлээлеп турар алжир тараачыннарының съездизи октябрь 25-тен 27-ге чедир болуп эртер, ол съездиниң мурнунда департаментилерге тараачыннар съездилерин эрттиргилээр деп, Алжир Республиканың президентизи Бен Белла парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, дыңнаткан.

Президентиниң чугаалааны болза: «Бистер күчүлүг чепсекти—төөгүлүг март декреттерин феллахтарның холунга берген бис. (Европейжи-колонистерге хамааржып турган бүдүрүлгелерни национализастаар дугайында декреттер—**редакцияның тайылбыры**). Европейжилерге хамааржып турган черлерни национализастаан бис.

Ам тараачыннарның холунда турар ол чепсек болза, черни болбаазырадып турар кижилерге черни бээр деп принциптиң тодаргайлаашкыны болур. Болбаазырадып турар бүгү черлерниң үштүң бир кезээ, тодаргайлаарга, 3 миллион хире гектар чер социалистиг секторга хамааржып турар. Аграр реформазы социалистиг секторда туруп турар черниң санын болбаазырадып турар бүгү шөлдерниң бештиң дөрт кезектеринге чедирер.

Тараачыннар съездизинден аңгыда, үлетпүрде бот-эргелел комитеттериниң төлээлекчилериниң съездизи база удавас болур. Ол бүгү чүүлдер партияның съездизин чылдырарының таарымчалыг байдалын бисте тургузар.

Бистер чурттуң бүгү байлактарын ажылчы чоннуң холунга дамчыдып бээр бис, а бүгү черни феллахтарның холунга дамчыдып бээр бис, ынчаарга ону ыявыла кылыр бис деп, Бен Белла уламчылаан. Бо талазы-биле кым-даа биске шаптыктап шыдавас.

Нерунуң парлалга конференциязы

ДЕЛИ. (СЭТА). «Индияның даштыкы политиказының үндезиннери өскерилбээн. Ынчалза-даа Кыдатка бистиң хамаарылгавыс өскерилген. Шериг белеткелдерин күштелдирер ужурга таварышкан бис»—деп, премьер-министр Неру парлалга конференциязынга медеглээн.

«Американың үнү» деп радиостанцияның дамчыдыкчызын Калькуттага тургузар дугайында айтырыгга хамаарыштыр Неру болза өске күрүнениң өмүнээзинден дамчыдылга чорудар ындыг дамчыдыкчыны индий черге ажылдавас ужурлуг деп онзалап демдеглээн.

Бир эвес дугуржулганың негелделерин өскертир дугайында дугуржууушкун чедип алдынмас болза, ук дамчыдыкчыны тургуспас апаар деп, премьер-министр онзалап демдеглээн. Неру иштики айтырыгларга дыка кичээнгей салган. Индияның национал экономиказын хөгжүдеринге күрүне секторунуң ролюн онзалап демдеглевишаан. Нерунуң медеглээни болза: «Бистиң экономикавысты дүүнүң сектору контрольдаан турар-ла бистер күзевейн турар бис».

Камараджының планын амыдыралга боттандырар дугайын чугаалааш, (төп чазактың составынга болгаш штаттарның чазактарының удуртулгазынга өскерилге дугайында, мурнунда Мадрас штаттың кол министри турган Н. Камараджының саналы—**редакцияның тайылбыры**). Нерунуң айытканы болза: министрлериниң эрге-дужаалдарын туролунга чедир улеп-хуваар дугайында айтырыгны парламентиниң ээлчеглиг сессиязынга шиитпирлээр деп турар.

Редактор **Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.**

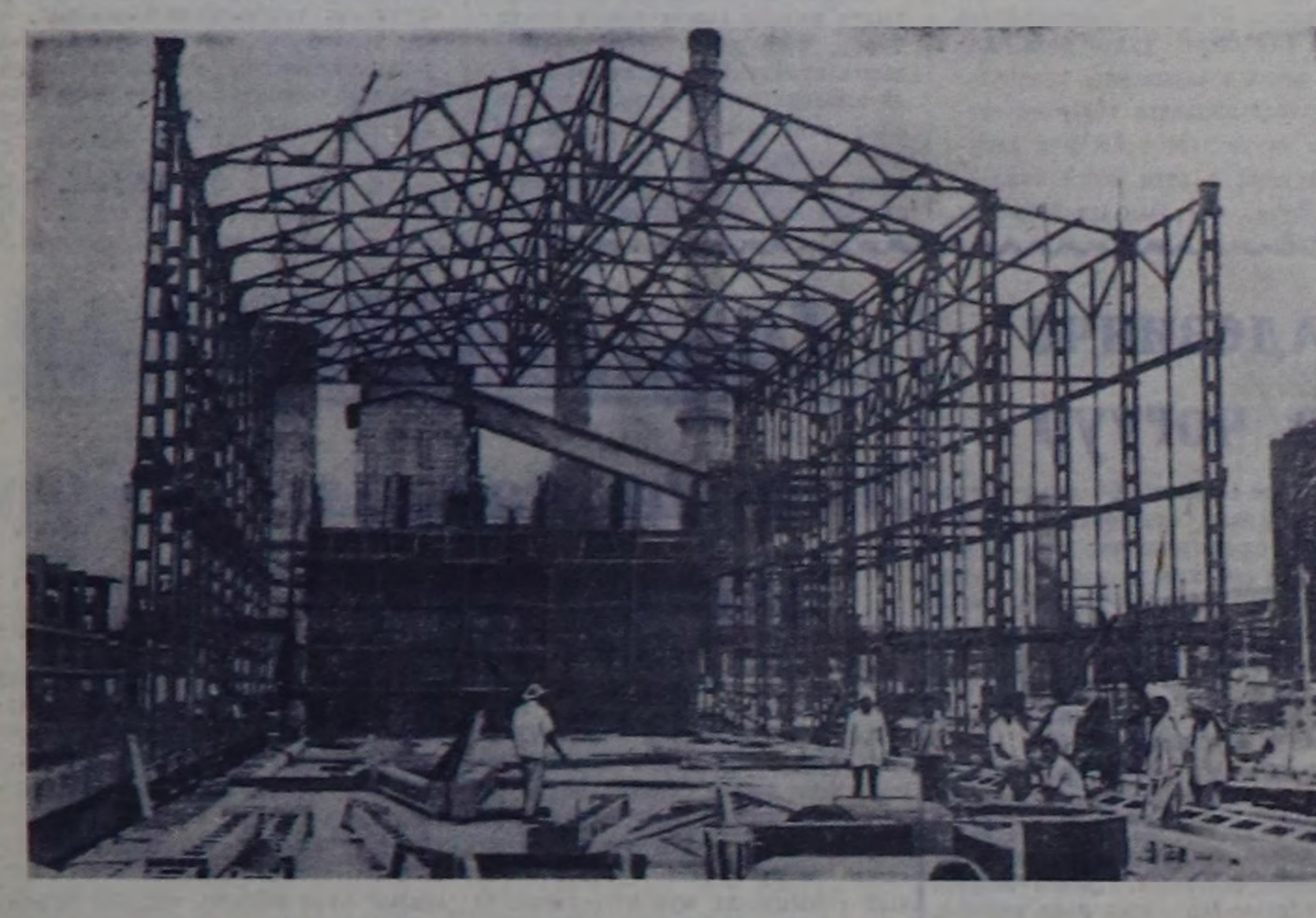

Индия республика. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тургускан Бхилаиниң металлургия заводу продукцияның кол-кол хевирлерин бүдүрер талазы-биле төлевилелде көрген күчүзүн шагда-ла ажа берген.

Совет туснай эртемниглерниң болгаш техниканың дузазы-биле амгы үеде ол бүдүрүлгени алгыдарының ажылдары чоруп турар. Тудуг шуут доозулган соонда, ооң күчүзү 2.5 миллион тонна каңны чылда үндүрер болур.

Алгыдарының программазы чаа улуг домна суугуларын тударын көрүп турар, олар Азияга эң-не улуг суугулар болур. Беш тонналыг сайзырангай дөрт мартен суугуларын база тудар болгаш оон-даа өске.

ЧУРУКТА: № 5 кокс батареязында оттулар черниң металлконструкциязын эптеп турары. СЭТА-ның фотохроникаzы.

Венесуэла соңгулдалар бүдүүзүнде

Латин Американы болган чок-ла Каттышкан Штаттарның чартык колониязы дээр. Ынчалза-даа бөмбүрзектиң бо кезээниң улуг чурттарындан Венесуэла америк капиталистерниң аажок күштүг дарлалынга таваржып турар. Бо чурт нефть-биле онза байлак, ынчангаш нефть венесуэл улустуң ядарангай, човулаңның байдалының кол чылдагааннарының бирээзи болган. Чүвениң ужуру чүл дээрге, чурттуң нефть курлавырларын даштыкы капиталдың калчаалыг мөлчүүшкүнү ооң национал экономиказының шуут-ла чаңгыс талалыг хөгжүүрүнге чедирген. Ындыг ёра-жок хөгжүлдениң түңнелинде чурттуң 8 миллион чонунуң аажок хөй нуруузу ядаралга болгаш дүрегделге таварышкан.

Венесуэла — янзы-бүрү көрүшкүнчүнүң чурту. Чурттуң найысылалы—Каракаска чоокшулаан хөй-хөй кижилерниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, ол дээрге «шилден, кандан болгаш бетондан симфония» болуп турар. Ындыг турбуже хоорайны долгандыр тейлерде чүс-чүс муң ажыл-чоктарның чаржынчыг амыдыралдыг ядарангай казанактары турар. Барыын-герман «Зюддейче цейтунг» солуннуң корреспондентизиниң сөстери-биле алырга, хөй эвес туристер азы политиктиг ажылдакчылар «анархияның, аарыгларның болгаш аштың ол черин» барып көөрүн диттигип турар. «Аажок хөй курлавырларлыг болгаш ындыт-ла хөй эвес чоннуг мындыг чуртта муң-муң уруглар аныяк өскен болгаш улуг кижилер хоорайларда бок төгер черлерде чушкуттунуп, чем артынчыларынче халыжып турар ол фактыны чижег-лээр чүвежок чүве-дир» деп, Венесуэланың «Эль Универсаль» солуну адап турар. Ынчаарга америк нефть компаниялары тоолда чүве дег ажык-кончаалары соруп ап турар. Чижээ, 1961 чылда ол компанияларның орулгазы миллиард доллар ашкан.

Венесуэланың бойдус байлактарын империалистиг ёзу-биле мөлчүүрүнүң системазын хевээр арттырып алыр дээш, Каттышкан Штаттар эргелел органнарының бажынга оларга дыңнангыр кижи турзун дээш бүгү-ле аргалар-биле оралдажып турар. Америк империализминиң шыйчы чалчазы диктатор Перес Хименес Венесуэланы 1958 чылга чедир 10 чылдарның дургузунда чагырган. «Хименестиң чазаа бүгү Латин Америкага үлегер-хевир болур ужурлуг. Ол чазак Каттышкан Штаттарга тааржыр-дыр» — деп, АКШ-тың президентизи чораан Эйзенхауэр чугаалаан. Ынчалза-даа венесуэл улус Хименестиң диктатуразын 1958 чылда дүжүр октапкан.

Ынчалзажок революсчу күштер бодунуң чедиишкинин быжыглап шыдаваан. Эрге-чагыргага амгы президент Ромуло Бетанкур кирген. 1958 чылдың соңгулдаларының үезинде ооң тиилелгезинге бир-ле үеде диктатор Хименеске оон удурланып турганы болгаш либералдыг ажылдакчы шинчи кирип турганы ол байдал элээн улуг идиг берген. Оон ангыда, демократтыг чамдык реформаларны кылырын, чуртту америк капиталистиг монополияларның үптээр чоруун чок кылырын Бетанкур аазаан. Ынчалза-даа ол бүгү политиктиг чулчуруушкун болган. Бетанкур база-ла Хименес ышкаш, америк империалистерниң шак-ла ындыг дыңнангыр чалчазы болу берген. Америк капиталистерниң чурттуң национал байлаан мөлчүүр чоруу күштелген. Нефтиден ангыда, олар сөөлгү чылдарда Венесуэланың кайгамчык хөй демир руда байлактарын база сегирип алган. Нефтиден күрүне саңынга кирип турар дыка хөй орулгаларны чагырыкчы бөлүктерниң байып алырынга болгаш таарзынмас хөөн кирген чонну Бетанкурнуң чагыргага тудуп алырынга дузалап турар полицейжи күчүлүг аппаратты болгаш шеригни тургузарынга ажыглап турар. Дештиргелиг ажылдакчыларны полиция дерзиилеп турар. Муң-муң кижилерни кара-бажыңнаан. Коммунистиг партияны «хоойлудан дашкаар» организация кылдыр чарлаан.

Кара-туразында аажылаашкыннарга болгаш полицейжи дерзиилээшкиннерге харыы кылдыр чөөн үзелдиг политиктиг организациялар эрткен чылдың төнчүзүнде бодунуң чепсектиг күштерлиг (ФАЛН) хосталгазының Национал фронтузун тургускан. Ол чепсектиг күштер полицейжи дерзиилээшкиннерден чонну камгалаар сорулгалыг. ФАЛН-ның отрядтары полицейжи туруштарже халдап, политика талазы-биле хоругдаттырганнарны солуп алыр дээш полицияның офицерлерин тудуп ап турар. Колла дайзын америк империализм болган ужурунда, ФАЛН-ның отрядтары хамыктың мурнунда нефть тывыштыг черлерге болгаш американнарның болуп турар өске-даа бүдүрүлгелерге согуушкунну таварыштырып турар.

Шак ындыг дүшкүүрлүг болгаш политиктиг нарын байдалда Венесуэлага бо чылдың декабрьда бүгү-нийти соңгулдалар болуп, ынчан республиканың президентизи болгаш Национал конгрессиниң (парламентиниң) кежигүннерин соңгаар турар ужурлуг. Барыын үзелдиг реаксылыг лагерьге-даа, чөөн үзелдиг демократтыг лагерьге-даа соңгулдалар үезинде боттарының аразында чаржалажыышкынныг дыка хөй санныг партиялар киржир бодалдыы-биле байдал нарыыдап турар.

Национал эрге-ажыкты хоралап садыгаар болгаш ону америк империалистерниң эрге-ажыктарынга чагыртыр дээр бодунуң политиказының түңнелинде Бетанкур политиктиг буржуаз бөлүктериниң дыка хөй кезииниң деткимчезин безин чидирген. Бетанкурнуң «Демократтыг хөделиишкин» дээр партиязы чарлып дүшкен. Чарлыышкын соонда шак-ла ындыг аттыг ийи партия тыптып келген. Чазак бюрократиязын болгаш саттынкчы профэвилелдериниң удуртукчуларының чамдык кезээн бодунуң составында киирип турар ол партияларның бирээзи «Эрги гвардия» деп ат-биле сурагжаан. Америк-анзырак угланыышкынның ол партиязы Бетанкурну деткип үргүлчүлевишаан. Бетанкурнуң чазаа «Социал-христиан партия» дижир партияның деткимчезин база ажыглап турар. Ол дээрге улуг чер ээлекчилериниң, эң-не реаксылыг капиталистерниң болгаш чурттуң католиктиг хүрээ-хиидиниң үстүү бөлүүнүң партиязы-дыр. Ол партияның чоокта чаа болган съездизи тайбың кожа-зелбээ догуннаашкынга удурланып турган ооң ёзулуг арнын тодаргай көргүзүп турар. «Фидель Кастронуң чазаан дүжүрер» сорулга-биле Кубаже чепсектиг халдаашкын кылырынче съездиге санал бергеннер кыйгырып турган.

Венесуэланың өске партиялары Бетанкурнуң чазаанга удур оппозицияда турар. «Республиканчы-демократтыг эвилел», «Демократтыг хөделиишкин», «Чөөн үзелдиглерниң демократтыг шимчээшкини» (МИР), база Венесуэланың Коммунистиг партиязы оппозицияның ол партияларының саныңга хамааржыр.

Оппозистиг партияларның эң-не улуу — «Республиканчы-демократтыг эвилел» — 1960 чылда чазак эвилелинден үнген. Ол партия колдуунда ортумак болгаш үүрмек хоорай буржуазиязындан тургустунган болгаш үлетпүр төптериниден калбак деткимчени ап турар. Ооң антиимпериалистиг программазы «нефть үлетпүрүн чоорту национализастаарын» негеп турар. База бир өске оппозистиг партия — «Демократтыг хөделиишкин» — Бетанкурнуң партиязының чарылганының соонда 1962 чылда тургустунган. Чаа партияның удуртукчузу Рауль Рамос Хименес ол партия кодээ ажыл-агыйның чартык феодал системазын чаарты тургузуп болгу дег реформаларны чорударын, а ол ышкаш даштыкы монополияларның тергиидели чок кылып, конституция хосталгаларын катап тургузуп болгаш чөөн үзелдиг партияларны хоругдаазын күш чок болдурарын негеп турар.

«Чөөн үзелдиглерниң революсчу шимчээшкини» (МИР) партия 1960 чылда тургустунган. Ол партия колдуунда студентилерден болгаш ажылчын нефтичилерден тургустунган. «Миржилерниң» политиктиг программазында нефть үлетпүрүн национализастаар болгаш шиитпирлиг аграр реформазын чорудар дугайында негелделер кирип турар. Ол партияның кежигүннери куба революциязын деткип турар.

1962 чылдың майда Бетанкурнуң чазаа Коммунистиг партияның болгаш «Чөөн үзелдиглерниң революсчу шимчээшкини» партияның ажыл-чорудулгазын хоругдаан. Ол партиялар чажыт чыгыы ажылдыг байдалже шилчиир ужурга таварышкан. Ынчалза-даа олар политиктиг демиселдиң ажык аргаларындан, чижээ, парламент иштиринден ажыглаарындан ойталаваан. Коммунистиг партия биле «МИР» соңгулдаларга боттарының кандидаттарын киирер эргелерин казырларының мурнунда-да Национал конгресске соңгуттурган боттарының төлээлекчилерлиг турганын демдеглезе чогуур.

Амгы үеде барыын үзелдиг партияларның лагеринде Венесуэланың президентизи албан-дужаалга кандидаттарны долгандыр демисел калбарган. Чагырыкчы «Демократтыг хөделиишкин» партия («Эрги гвардия») президент албан-дужаалга кандидат кылдыр Рауль Леонини депшиткен. Ынчалза-даа ол кандидатурага Бетанкур-даа, ооң камгалакчылары — американнар-даа хөөн чок болуп турар. Леонининң «дуржулгалыг политиктиг ажылдакчы» кылдыр адап турган-ла, Бетанкур Леониниң чуртту «күштелип турар кризис байдалындан» үндүрүп шыдаар бе, шыдавас бе дээрзинге чигзиниишкинин чугаалап турар. Биргээр чугаалаарга, Бетанкур болгаш ооң америк камгалакчылары Леони улуска удур ёзу-чурумну камгалап шыдавас болгаш дужур октаттырыптар деп каразып турарлар. Ооң орнунга Бетанкур мурнунда иштики херектер министри чораан — калчаалыг реакционер болгаш америкаазырак ажылдакчы Карлос Андрес Перестиң кандидатуразын саналдап турар, ону шериг бөлүктери база деткип турар.

Чазактың база бир өске партиязы «КОПЕЙ» президент албан-дужаалга бодунуң чыңгине секретары Рафаэль Кальдерин кандидат кылдыр депшиткен. Ол хирезинде ол партияның удуртукчулары Леони-биле чажыт чугаалажып, эңза деткимче көргүзерин аазап турар, чүге дээрге ооң кандидатуразы тиилээн таварылгада, келир үениң чазаанга министр албан-дужаалдарны алыксап турары ол.

Кандидаттарга хамаарыштыр оппозистиг партияларның лагеринде база долу чөпшээрежилге чок. Ол партиялар дөрт кандидаттарны депшиткен. Оларның аразында дыка сураглыг ажылдакчылар: Ховито Вильяльба биле адмирал Вольфганг Ларрасабаль бар. Диктатор Хименести дужур октаан 1958 чылдың тура-халыышкынынга Ларрасабаль шылгараңгай рольдуг болган. Оппозицияның бүгү кандидаттары ССРЭ-биле болгаш социалистиг бүгү чурттар-биле таарымчалыг садыг болгаш дипломаттыг харылзааларны катап тургузар дээш демисежип турарын демдеглезе чогуур. Ынчалзажок оппозистиг күштерниң аразында озалаңнааш чоруу соңгулдалар үезинде оларның аштырыышкынга таваржып болурунуң айыылын тургузуп турар. Ол айыылды венесуэл коммунистер болгаш «Чөөн үзелдиглерниң революсчу шимчээшкини» партия айтып турар. Чуртта политиктиг кризисти тайбың шиитпирлээриниң аргаларының бирээзи кылдыр көрүп турары бүгү-нийти соңгулдаларга боттарының киржир бодалдарының дугайын ол ийи партиялар кады кылган медеглелинге дыңнаткан. Соңгулдаларга боттарының кандидаттарын киирер эргелерин казыттырган ужурунда бо ийи партиялар Бетанкурнуң дерзии ёзу-чурумунга удур, чуртту америк империализмниң дарлалындан хостаар дээш демисежип турар национал күштерни болгаш кандидаттарны деткип турарын демдеглезе чогуур.

Хостуг демократтыг соңгулдалар дээш демисежир төлээде, коммунистер болгаш «миржилер» болза «чүгле тиилелгени берги дег эвес, харын чедип алдынган тиилелгени реакционерлерниң талазындан болдунуп чадавас халдаашкыннардан камгалаар аргазы база берги дег дүрүм ёзугаар соңгулдаларга магадылал» кылдыр чаңгыс-аай фронтуну тургузарынче бүгү оппозистиг партияларны кыйгырып турар. Чаңгыс кандидатураны долгандыр каттыжарынче база Венесуэланың хамаарышпас чоруунуң херээнге бараан болур чаартылгаларга чедирги дег чаа чазакты тургузар дээш демиселге дугуржулганы чедип алырынче ол партиялар оппозистиг бөлүктерни кыйгырып турар.

А. РАЧКОВ.
(СЭТА).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

1963—1964 ЧЫЛДАРНЫҢ ТЕАТР СЕЗОНУ АЖЫТТЫНАР

БӨГҮН

Игорь СОБОЛЕВТИҢ

Хайгыылчылар

деп романтиктиг, 3 көжегелиг, 9 көргүзүглүг шиизи болур.

Эгелээри — кежээкизиниң 7 шакта.

Ол-ла шии октябрь 13-те хүндүс болгаш кежээ база болур.

Хүндүскүзүнүң эгелээри—12 шакта, а кежээкизиниң — 7 шакта.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Шиитпел төвит», 9, 10.50, 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«БАЙ-ХЕМ»: Уругларга программа. 10 шакта. «Маргылдаа ябылгу», 11, 1 шактарда. «Данте кудумчуга өлүрүүшкүн» 3, 7 шактарда. «Доңгалыг кыс» 5, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эң-не өөжум поезд» 7.15, 9.15 шактарда. «Ырыым эвес болур» 3.15, 5.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дээрги башкы Ганнибал» 2.30, 4.30 шактарда. «Румянцевтиң херээ» 6.30 шакта. «Чаңгы» 8.30 шакта.

Тываның хоочун мурнакчы аңчыларының бирээзи, СЭКП кежигүнү

БАРААН МЫРЛАА ХҮРЕНОВИЧ

озал-ондакка таварышкаш мөчээнин СЭКП Тожу парткому болгаш райкүүсбом дыңнатпышаан, ханы кажыыдалын оон эг-бүлезинге илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шегинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63. редакторнуң оралакчыларының 35 — 24.25 — 35. идеология килдизиниң 37 — 13: харыысалгалыг секретарьның 23 — 35. кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38. 23 — 54. үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64. чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27. иштики информация килдизиниң 20—60. бухгалтерияның 31 — 75. корректорларның 21 — 47. солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01393.

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнүп эгелээн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1963 ч. ОКТЯБРЬ 13 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 244 (5648).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Винница областың Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң чурттуң кѳдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга хожудаңгай колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын кѳдүрери дээш чарышты калбартыр деп кыйгырыының дугайында

Винница областың Хмельницк колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозчулары, совхозтар ажылчыннары болгаш кѳдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери база бүгү ажылдакчылары болза, «Хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын кѳдүрериниң чамдык айтырыгларының дугайында» СЭКП ТК-ның Президиумунга эш Н. С. Хрущевтуң чагаазын чугаалажып көргеш, боттарының аргаларын болгаш курлавырларын ханызы-биле сайгарып көргеш, экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларның хожудаашкынын ийи чылдың дургузунда ажып эртерин хүлээнген болгаш колхозтарның база совхозтарның экономиказын кѳдүрери дээш чарышты калбартырынче чурттуң кѳдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырганнар.

Экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларның хожудаашкынын ийи чылдың дургузунда ажып эртер деп хүлээлгени алган болгаш колхозтарның база совхозтарның экономиказын кѳдүрери дээш чарышты калбартырынче кыйгырган, Винница областың Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң кѳдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң инициативазын СЭКП ТК чүүлдүг деп көрген.

Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң ажылчы чоннарының чагаазын колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының хуралдарынга калбаа-биле чугаалажып көөрүн, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар, кѳдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле ол патриотчу эгелээшкинни бүгү хемчеглер-биле деткиирин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, бүдүрүлге эргелелдеринге, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга СЭКП ТК сүмелээн.

«Правда», «Известия», «Сельская жизнь», «Труд» солуннарның редакцияларынга, ол ышкаш республикалар, крайлар болгаш областар солуннарынга болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң партия комитеттериниң солуннарынга социалистиг чарыштың чорудулгазын калбаа-биле чырыдып турарын СЭКП ТК хүлээткен.

Винница областың Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш кѳдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң бо үстүнде чугаалап турар чагаазын «Шынның» дараазында номеринге парлап үндүрер.

Совнархозтарның кол сорулгазы

РСФСР-ниң УАЧ-ниң Президиумунуң хуралы

Үлетпүр кылыгларын бүгү номенклатураны ёзугаар бүдүрериниң чыл планын күүседири Россия Федерациязының совнархозтарының кол сорулгазы болур ужурлуг. Тос айларның онаалдаларын күүседип шыдаваан бүдүрүлгелер чедир бербээн продукциязын дөрткү кварталда четчелептир бээри эргежок чугула.

Октябрь 10-да РСФСР-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң президиуму үлетпүр ажылының түңнелдерин бүгү тала-биле чугаалажып көрген соонда, бо шиитпирни хүлээп алган. Бүдүрүлгени организастаарын экижидеринге, күчүлерни эң долу ажыглаарынга дузалап турар хемчеглерни айыткан.

Россия Федерациязы чурттуң үлетпүр продукциязының 70 хире хуузун берип турар. РСФСР-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң президиумунуң хуралынга демдеглээни болза, республиканың совнархозтары бо чылдың тос айларының планын бүдүрүлгениң ниити хемчээлиниң талазы-биле ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге продукцияны барык 10 хуу хөйнү бүдүрүп үндүрген.

Ынчалза-даа заводтарның болгаш фабрикаларның элээн хөй кезии онаалдаларны мынчага чедир күүседип шыдавайн турар. Ылангыя Соңгу-Чөөн, Коми, Барыын-Урал, Красноярск, Соңгу-Барыын, Приволжье совнархозтарда ындыг бүдүрүлгелер хөй болуп турар. Кан хоорзалар, күгүр кислотазы, азот чемишчидилгелер, фосфорит далганы, прокат болгаш химия дерилгези ышкаш ындыг чугула продукцияны, өске-даа чамдык кылыгларны бүдүрериниң тос айлар планы күүсеттинмээн.

Сентябрьда каш-каш чүс машиналарны чедир бербээн Ульяновск автозаводтуң багай ажылының түңнелинде РСФСР-ниң ниитизи-биле автомобильдер бүдүрер талазы-биле ол айның планы күүсеттинмээн. Нижне-Тагильск металлургия комбинады чыл эгезинден бээр муң-муң тонна шойну, Магнитогорск комбинат — хөй канны чедир бербээн.

РСФСР-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң кол эргелелдери. Москва, Приокск, Приволжье, Үстүү-Волжье, Ортаакы-Волжье, Мурнуу-Урал, Ортаакы-Урал, Барыын-Сибирь болгаш Чөөн-Сибирь совнархозтар ылангыя химия үлетпүрүнге чаа күчүлерни ажыглалга кииреринге болгаш шеңгээдип алырын ол-шаанда хандырары-биле чогуур хемчеглерни албайн келген.

Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараанарын бүдүреринче ам-даа четпес кичээнгейни салып турар. Чадаг-тергелерни, радиоприемниктерни болгаш радиолдарны, дааранылга машиналарын, электри илиирлерни, эт-херекселди, чайырлаан демир саваларны бүдүрериниң тос айлар планы чедир күүсеттинмээн. Бо болза, ылангыя Приокск, Мурнуу-Урал, Волга-Вятск болгаш Адаккы-Волжье совнархозтарының бүдүрүлгелеринге хамааржыр.

Продукцияны бүдүрер база ол ышкаш техника-экономиктиг көргүзүглер-даа талазы-биле чыл планын күүседир арганы бүдүрүлге бүрүзүнге берип турар ындыг хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын совнархозтарга РСФСР-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң президиуму дааскан. Чиг-эттиң болгаш материалдарның ховар хевирлерин бүдүрер талазы-биле немелде онаалдаларны доктааткан. Продукцияны бүдүрерин улам-на көвүдедириниң курлавырларын илередип тывары-биле заводтарның ажылын совнархозтар-биле кады болур-чогууру-биле аңгылап көөрүн РСФСР-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң кол-кол адырларының эргелелдеринге дааскан.

Чаа бүдүрүлгелерниң ажылынче онза кичээнгейни угландырып, оларның төлевилээн күчүлерин дүрген шиңгээдирин чедип алырын экономиктиг районнарның улус ажыл-агый чөвүлелдериниң удуртукчуларынга дааскан.

(СЭТА).

Эртемниң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге дүрген ажыглаар

МОСКВА (СЭТА). Бүгү-эвилелдиң Ленин аттыг кѳдээ ажыл-агый академиязы бодунуң хүрээлеңинде 20 эртем-шинчилел институттарын, 83 хире дуржулга ажыл-агыйларын каттыштырып турар. Ук албан черлериниң эргезинде барык-ла 250 муң гектар чер, он-он муң баш мыйыстыг бода база шээр мал, хаваннар бар. Кѳдээ ажыл-агый культураларының чаа сорттарын, малдарның чаа уксааларын тыварының болгаш эртемниң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр талазы-биле ол ажыл-агыйларда улуг ажылдар чоруттунуп турар.

Ол институттарның болгаш дуржулга ажыл-агыйларының ажыл-чорудулгазын экижидеринче угланган ындыг албан черлериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы октябрь 11-де ажылын дооскан. Академияда эртем институттарының ажылын түңнеп, оларның 1964 чылда сорулгаларының дугайында илеткелди ук академияның оралакчы президентизи З. И. Лахтусов кылган.

Эртем-шинчилел институттарының дыка хөй дуржулга ажыл-агыйлары чер ажылының элээн ажыктыг системазын ажыглап тургаш сөөлгү чылдарның дургузунда бүгү-ле кѳдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн чедип алыр аргалыг болганы дээрзин илеткекчи айыткан. Чижээ, Краснодар крайда үстүг болгаш эфир-үстүг культуралар институдунуң «Березанское» деп дуржулга ажыл-агыйынга тараа культураларының гектар бүрүзүнден 32 центнер дүжүттү, а күзүн чажар «Безостая-1» деп кызыл-тастың гектар бүрүзүнден 40 центнерни алган.

Ындыг болза-даа бедик көргүзүглер чедип алдынмаан черлер база бар. Москва областа кѳдээ ажыл-агый механизастаарының институдунга хамааржып турар «Рогова» болгаш «Каменка» деп дуржулга ажыл-агыйлары агаар-бойдус таарымчалыг болган бо чылын безин тараа культураларының гектар бүрүзүнден чүгле 14 центнер дүжүттү алыр аргалыг болган.

Үстүг болгаш эфир-үстүг культуралар институдунуң директору В. М. Суслов, кукуруза институдунуң директору — ол академияның академиги А. И. Задонцев, униш өстүрериниң институдунуң директорунуң оралакчызы Ф. Ф. Сидоров болгаш оон-даа өскелер боттарының албан черлеринде эртемниң чедиишкиннериниң дугайында, эртем ажылын экижидер талазы-биле бодалдарын саналдап, чүве чугаалаан.

Ук чөвүлел хуралдың төнчүзүнде Бүгү-эвилелдиң Ленин аттыг кѳдээ ажыл-агый академиязының президентизи академик М. А. Ольшанский чүве чугаалаан.

Л. И. Брежнев Афганистанче чорупкан

МОСКВА. (СЭТА). Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахтың чалаазын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев албанның аян-чоруун кылып, октябрь 11-де Москвадан Кабулче чорупкан.

Внуково аэродромга Л. И. Брежневти болгаш ону үдеп чоруур кижилерни А. Н. Косыгин, О. В. Куусинен, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Н. М. Шверник, Л. Н. Ефремов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, А. Н. Шелепин болгаш албанның өске-даа кижилери, а ол ышкаш Москваның ажылчы чоннарының хөй санныг төлээлечилери үдээн.

Улуг Октябрьга уткуштур

„Революцияның чалбыыжы" колхозтуң даргазы эш Г. С. ГУДКОВКА

Партия организациязының секретары эш М. И. ДИДЕНКОГА

Комсомол организациязының секретары эш Н. М. СУХОВКА

Колхозтуң агроному эш О. П. ЧУЕВАГА

Күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарының хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен бүдүрүлгечи улуг тиилелге-биле СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң ажыл-ишчилеринге изиг байыр чедирип тур. Мурнакчы агротехниканы бодунуң ховуларынга нептеретпишаан, бо кандаашкынныг чылдың байдалдарынга колхоз тараа культураларының эки дүжүдүн өстүрүп алган, ол болза күрүнеге 443,2 муң пуд тарааны садар, күрүне планын 145 хуу күүседир арганы берген. Колхоз келир чылдың бүгү тарылга шөлүнге четчир үрезиннерни бүрүнү-биле уруп алган, негеттинер санныг аңгысты аңдарган, күрүнеге сүт болгаш дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчулары ам мал кыштагладыышкынынга бүгү талалыг белеткенииринче болгаш ону чедиишкинниг эрттирериниче бодунуң күженишкиннерин угландырар, кышкы үеде ховуларже хөй өдекти сөөртүп, механизатор тускай мергежилдерге колхозчуларны, ол ышкаш зоотөөредилгеге мал ажылдакчыларын массалыы-биле өөредирин организастаар, машина-трактор парыгының күскү, кышкы септелгезин, бүдүрүлге, культура-амыдырал объектилерин база чуртталга бажыңнарын тударынга ыяш белеткелин эки чорудар, кѳдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш моон соңгаар-даа шудургу ажылдаар деп СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бүзүрел-биле бүзүреп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчулары күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг бедик хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткенин айыткаар өөрүшкүлүг болдувус. Болгазының эки шынарлыг 443,2 муң пуд тараазы Төрээн чурттуң шыгжамырынче чүдүртүнүп чоруттунган.

Келир чылдың дүжүдүнге хереглээр эки шынарлыг үрезиннер бүрүнү-биле урдунган болгаш 11 муң гектар чер белеткеттинген. Күрүнеге сүт болгаш дүк садарының талазы-биле план ажыр күүсеттинген. Эът садарының планын Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур күүседир бис. Чыл төнчүзүнге чедир планга немештир 100 тонна сүт дужааттынган турар.

Колхоз даргазы Г. ГУДКОВ.
Партия организациязының секретары М. ДИДЕНКО.
Комсомол организациязының секретары Н. СУХОВ.
Агроном О. ЧУЕВА.

Байырлалга чедиишкинниг ужуражыр дээш

Культура министерствозунуң типографиязының коллективи Октябрь революциязының 46 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар. Бүдүрүлгениң тус-тус цехтериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин дүүн чаа үндүрүп чугаалашкан.

Хол-биле үжүк өрүүр цехтиң ажыл-ишчилери эрткен сентябрь айда 4904 рубльдиң продукциязын бүдүрер деп хүлээлгезин 5860 рубль 30 көпеек кылдыр күүседип, айның бүдүрүлге планын 119,5 хуу күүсеткеш, коллективтиң мурнакчы цехтериниң бирээзи болган.

Ол ышкаш линотип цеги сентябрьда 4892 рубльдиң продукциязын кылыр деп хүлээлгезин 5257 рубль 77 көпеекке бүдүрген болгаш ай планын 107,5 хуу күүседип, коллективтиң дээре цехтериниң бирээзинге санаткан.

Хол өрүүлгезиниң цегинден сентябрьның бүдүрүлге планын «Тувинская правда», «Шын» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарның чыскаакчылары Н. Михеева, Г. Жарова, М. Скобелин, В. Гнездюкова олар 120—130 хуу күүседип, цехтиң бригадалар аразынга шилчиир вымпелин чаалап алганнар. Линотип цегинден «Тувинская правда» солуннуң линотипистериниң бригадазы (бригадири Р. Заворотная) хүн бүрү бедик шынарлыг ажылдап тургаш, ол цехтиң бригадалар аразынга шилчиир вымпелин база алган.

Ол цехтерниң ажылчыннары байырлалга чедиишкинниг ужуражыр дээш октябрь айның бүдүрүлге планын 110—120 хуу күүседир деп чаа бедиткен хүлээлгелерни алгаш, шудургу ажылдап турарлар.

А. А. Громыконуң Дж. Кеннеди-биле ужурашканы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Октябрь 10-да Ак бажыңга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди-биле ужурашкан.

Ийи шакта үргүлчүлээн ужуражыышкынның соонда А. А. Громыконуң корреспондентилерге медеглээни болза: моон мурнунда АКШ-тың күрүне секретары Д. Раск-биле санал-оналдарның солчулгазынга көрүп турган делгеренгей айтырыгларны президент-биле ужуражыышкынга чугаалажып көрген. Бо айтырыгларының чамдыктары совет-американ харылзааларга шуут хамаарылгалыг айтырыглар болган деп, А. А. Громыко чугаалаан. Оон өске айтырыглар болза делегейниң дүшкүүрлүг чорууну ниити чавырылдырарынче угландырган моон соңгаарты базымнарның болдунуп болурунга хамаарышкан айтырыглар, ылангыя чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыглары болган.

Президент Дж. Кеннеди-биле ужуражыышкын ажыктыг болган дээрзинге бодалын А. А. Громыко илергейлээн. Дугуржулганы чедип алыр талазы-биле айтырыгларны калбартырынче угландыр боттарының күженишкиннерин моон соңгаар-даа үргүлчүлээринге ийи талалар күзелин илергейлээн деп, ол чугаалаан.

Ак бажыңга болган ужуражыышкынга совет таладан — ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы В. С. Семенов, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, американ таладан — күрүне секретары Д. Раск, күрүне секретарының тускай дузалакчызы Л. Томпсон, күрүне секретарының дузалакчызы У. Тайлер олар олурушкан.

Межегейжилер ажаап алыышкынны дооскан

«Межегей» совхозтуң механизаторларының, ажылчыннарының коллективи 22.600 гектар, оон иштинде 18.500 гектар тараа культураларының ажаап алыышкынын дооскан. Ажаап алыышкынны ол-шаанда чоруткан чорук болза, совхозтуң ажылчыннарының туткулдуг күш-ажылының болгаш дирекцияның база ажыл-агыйның партия организациязының талазындан организакчы ажылды багай эвес чорутканының түңнели болур.

Ажаап алыышкын эгелээриниң бүдүүзүнде биче эвес белеткел ажылы чоруттунган. Дүжүт ажаап алыышкынының үезинде механизаторларның күжүн шын таарыштыр тургускан болгаш оларның ажылы дээш чугуур контрольду тургускан турган. Механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты калбарткан. Бригадаларга агитхуудустарны, чаңныкчы гаштарны үндүрүп, социалистиг чарыштың көргүзүг самбыраларын чаартып, чарыштың түңнелин үндүрүп, оон тиилекчилеринге кызыл тукчугаштарны, вымпелдерни тыпсып келген. Механизаторларны кызымаккай күш-ажылче кыйгырып турар тодаргай кыйгырыглыг транспарантылар-биле хову турлагларын каастап шимээн. Ол ышкаш механизаторларга эргежок чугула амыдырал байдалдарын тургускан. Бригадаларга нииттиниң чемненилгези база багай эвес организастаттынган. Алдыгы, бешки, бирги бригадаларга ажылдап турган поварлар Т. Тиханова, Н. Устиненко, А. Кирякова оларның дугайын механизаторлар мактап турар. Бо бригадаларга ажылдаан бүгү кижилер ол-шаанда база тоттур чемненип, эки ажылдап турганнар.

Тоттур чемненип алырга ажыл бүдүңгүр деп механизаторлар баштактанып чугаалай бергилээн тургулаар. Шынап-ла дыка хөй механизаторлар амыр-дыжын бодавайн, аажок эки ажылдааннар. Ынчангаш олар дүжүт ажаап алыышкынының үезинде беш-алды сезон нормаларын күүседип келгени таварылга эвес. Комбайнерлер Владимир Тимков, Геннадий Шараев олар сезонда 220 гектар тарааны кестирер тургаш, кайызы-даа «СК-3» комбайн-биле 1450 гектарны ажаап алган. Леонид Исаков «СК-3» комбайн-биле 1200 гектарны, Николай Ладыгин 800 гектар хиренин кестирген. Михаил Чернышевтиң, Куулар Биче-оолдуң, Борис Васильевтиң комбайнерлер звенозунуң кежигүннериниң кижи бүрүзү 750 гектар тарааны ажаап алган.

Ол завецода комбайннардан тараа сөөртүрүнге чолаачы Геннадий Чичулин эки ажылдаан. Михаил Лутков «С-6» деп эрги комбайн-биле 900 гектар тараа культураларын кестирген. Сураглыг комбайнер Степан Прокопьевич Суворов оглу Николай-биле кады 2000 гектар тарааны кестирген. Комбайнерлер Темир-оол, Никитин, Кремаренко болгаш өскелер-даа ажаап алыышкынга багай эвес ажылдааннар.

Бо комбайнерлерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылында чажыт чүве чок болгаш олар комбайннарны эки билир, оларны эки ажаар, кызымаккай механизаторлар болуп турар.

Бешки бригада (бригадири эш Вышер, салбыр эргелекчизи эш Лебедев) 3.300 гектар шөлдүң ажаап алыышкынын совхозта бүгү бригадалардан эрте дооскан.

Совхозтуң бүгү бригадаларынга техниктиг хандырылганы багай эвес организастаан. Дуржулгалыг механизаторлардан тургустунган өдикчи-мастерлерни бригада бүрүзүнге бижиглээн. Олар тракторларның, комбайннарның болгаш өске-даа машиналарның үрелген чүүлдерин узуткаар талазы-биле механизаторларга мергежилдиг техниктиг дузаны көргүзүп келген. Комбайннардан шаңнарже, шаңнардан тараа хүлээп алыр черлерже тараа сөөртүрүнге совхозтуң бодунуң-даа чолаачылары база Кызылдан барган чолаачылар-даа улуг дузаны көргүзүп, эки ажылдаан.

Башкы институдунуң, садыг-кооператив училищезиниң студентилери, ол ышкаш Кызыл хоорайның, Бай-Хаак суурнуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары дүжүт ажаап алырынга, сиген белеткээринге, картофель болгаш ногаалар ажаарынга база саваң бөлеринге үнелеп четпес дузаны көргүскен. Ынчангаш ук ажыл-агый бо чылын 388 гектар шөлдүң картофелин ажаап ап, 2000 ажыт тонна сигенни белеткеп, 7.040 тонна саванны бөлүп алганы таварылга эвес.

Тараа шөлүнде бүгү саванны ленаа дужуп, хар чагыже чедир бүрүнү-биле бөлүп ап, тырып шарааш, фермаларже сөөртүр сорулганы совхозтуң дирекциязы коллективтиң мурнунга салган. «Межегей» совхозтуң дирекциязы аңгыс аңдарар ажылды сөөлгү хүннерде база багай эвес организастап турар. Аңгыс аңдарыышкынында 45—50 чедир тракторлар ажылдап, олар хүн бүрүде 450—500 гектар аңгысты аңдарып турар. Октябрь 10-га чедир совхоз келир чылдың дүжүдүнге 14 муң гектар черни белеткээн. Аңгыс аңдарарының темпизи хүн бүрүде өзүп турар болгаш чер доңгужеге чедир ам-даа 5—6 муң гектар аңгысты аңдарар сорулганы совхозтуң дирекциязы механизаторларның мурнунга салып турар. Ол болза Улуг Октябрьның байырлалынга эки белек болур.

Г. ПЕТРОВ.

„Октябрь 30 чылы" колхозта

ФЕДОРОВКА. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда күскү чер аңдарылгазы бедик темпилиг чорup турар. Бо хүннерге чедир ажыл-агыйда ниитизи-биле 2650 га черни келир чылдың дүжүдүн өстүреринге белеткээн. Ында ажылдап турар механизаторларның аразында И. Гуденко, С. Дымбыыштай олар ышкаш мурнакчылар ээлчег нормазын 150 — 160 хуу чедир күүседип турарлар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар мал кыштагладыышкынынга белеткелди ук ажыл-агыйда шыңгыыраткан. Фермаларже, кыштагларже саван, сиген сөөртүп чедирер ажыл изиг-хөлүк. Бо хүннерниң медээзин ёзугаар оларда 50 тонна сиген, саваң чедиртинген. Мал кажааларының чылыглаашкыны, септелгези эки чоруттунуп турар. Септелгеде ажылдап турар колхозчу тудугжулардан Т. Эртине, М. Оюн олар септелгениң шынарын экижидери дээш чарыштың эгелекчилери болу бергеннер.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң төп шаңында үрезин арыглаашкыны база чедиишкинниг чорup турар. Чеди чылдың алдыгы чазынга четчир хемчээлдиг, эки шынарлыг үрезиннерни уруп алыр сорулга ында салдынган.

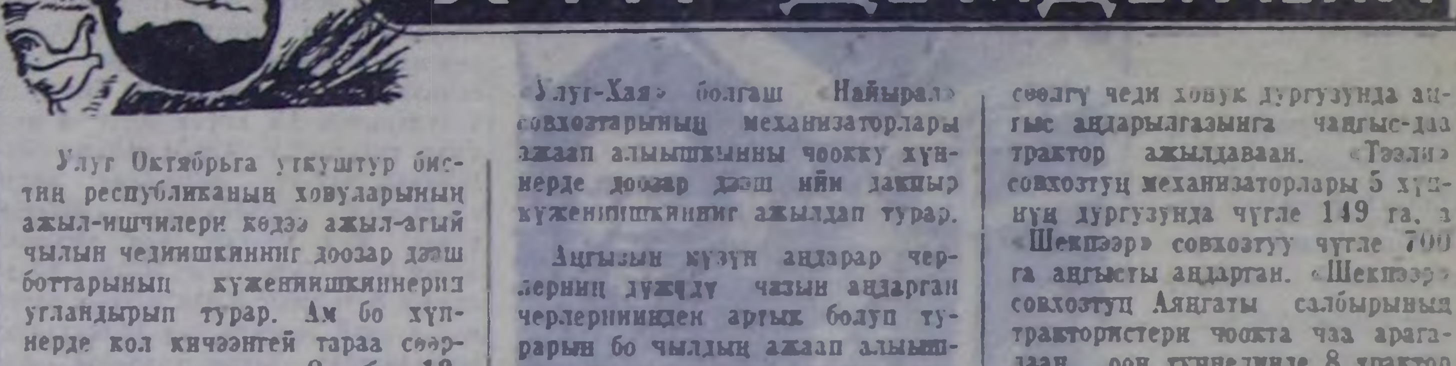

Улуг Октябрьга уткуштур бистиң республиканың ховуларының ажыл-ишчилери кѳдээ ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозар дээш боттарының күженишкиннерин угландырып турар. Ам бо хүннерде кол кичээнгей тараа сөөртүлгезинче угланган. Октябрь 12-ге чедир тараа хүлээп алыр черлерже 3 миллион 372 муң пуд тарааны кииргенn. Дүүн ол ажылга таңдыжылар төлептиг үлүүн кииргенn. Ылангыя дуржулга станциязының механизаторлары болгаш хову ажылдакчылары шылгарап, хүн дургузунда 322 тонна эки шынарлыг тарааны дужааган. Кур черниң «Тиилелге» совхозу Кызылдың сайгарылга баазазынга 264 тонна тарааны чедирген. «Революцияның чалбыыжы» кѳдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери боттарының бедиткен хүлээлгезин дүүн күүсеткен. Ол ажыл-агыйның ховуларындан Төрээн чурттуң шыгжамырынга 443 муң пуд тараа кирген.

«Межегей» совхозтуң механизаторлары тараа культураларының ажаап алыышкынын дүүн дооскан. Ол ажылды кур чержилер бөгүн доозуп турар. Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» болгаш «Найырал» совхозтарының механизаторлары ажаап алыышкынны чоокку хүннерде доозар дээш ийи дакпыр күженишкинниг ажылдап турар.

Аңгызын күзүн аңдарар черлерниң дүжүдү чазын аңдарган черлерниинден артык болуп турарын бо чылдың ажаап алыышкынының ажылдарының түңнели көргүзүп турар. Оон ужурунда күскү чер аңдарылгазын бо хүннерде улам калбартыр херек. Аңгыс аңдарарының планы октябрь 10-га чедир республиканга ниитизи-биле 46,8 хуу күүсеттинген. Ол болза эрткен чылдың бо үезинде турганындан элээн хөй, ынчалза-даа аңаа өөрүгнеп канчап-даа болбас.

Республиканың ажыл-агыйларының хөй нуруузунда ажаап алыышкын доозулган. Хову шөлдер хостуг чыдып турар. Ындыг болза-даа аңгыс аңдарылгазын кошкак чорудуп турар.

Барыын-Хемчик ышкаш ындыг улуг районнуң ажыл-ишчилери октябрьның ийиги беш хонуунда келир чылдың дүжүдүнге чүгле 1.761 гектар аңгысты аңдарганын четпес деп көөр херек. «Мурнакчы» колхозка (даргазы эш Кудуруктай, агроном эш Ак-Хүүрак) сөөлгү чеди хонук дургузунда аңгыс аңдарылгазынга чаңгыс-даа трактор ажылдаваан. «Тээли» совхозтуң механизаторлары 5 хүннүң дургузунда чүгле 149 га, а «Шекпээр» совхозтуу чүгле 700 га аңгысты аңдарган. «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының трактористери чоокта чаа арагалаан, оон түңнелинде 8 трактор ийи хонукта ажыл чок турган.

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында аңгыс аңдарыышкынының темпизин күштелдирерин боттуг ажыл чоруттунмайн турар. Ийиги беш хонукта аңгыс аңдарар талазы-биле немелде өзүлде 2341 гектар болган. Каа-Хемниң колхозтары база-ла ол хире черни аңдарган.

Ол хожудаашкыннарның чылдагааннары чүл дизе, бо чугула айтырыгны партия комитеттерниң, бүдүрүлге эргелелдериниң, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары чугулага көрбейн турарында. Моон соңгаар оон-биле эптежип болбас. Улуг Октябрьның байырлалынга белеткенип турар бо хүннерде кѳдээниң ажыл-ишчилери келир чылдың тарылгазынга четчир аңгысты ажыл-агый бүрүзү аңдарып алырынче бүгү күжүн угландырар ужурлуг.

ОППОРТУНИЗМГЕ УДУР ЛЕНИНЧИ ЭПТЕШ ЧОК ЧОРУК

(В. И. Лениннин „Марксизм болгаш ревизионизм" деп чүүлүнүң үнгенинден бээр 55 чыл болганынга)

«Марксизм болгаш ревизионизм» деп ленинчи чогаал коммунистиг болгаш ажылчын партияларының оппортунизм-биле демиселинге чартык чүс чыл ажыг үениң иштинде күчүлүг чепсек боop келген. Ол чепсек болза, революсчулар боон чагдынып алгаш, марксисчи өөредигни оон бүгү-ле кезектериниң—политиктиг экономиканың, философияның, эртемниг коммунизмниң теориязының талазы-биле ревизиялап турарларының чажыртынывын ап октаарда делегейниң коммунистеринге дузалап турар. Ленинчи айтыышкыннарга болгаш түңнелдерге даянып, СЭКП болгаш акы-дуңмалышкы өске-даа партиялар чогаадыкчы марксизм-ленинизмден бо үеги ырбакчыларга чылча шавыышкынны тавардып турарлар.

Эрткен чүс чылдың 40-ги чылдарында марксисчи теорияның тыптып келгенинден бээр ниитилелдиң угаан бодалының эң улуг революциязы боop эрткен деп чүве билдингир. Пролетарнатты ниитилелдиң революстуг чааргылгазын боттандырып шыдаар күш кылдыр көргеш, К. Маркс биле Ф. Энгельс боттарының өөредиин ёзулуг эртемниң бедиинче көдүргеннер.

Кандыг-даа чаа, мурнакчы чүүл-биле бир дөмей, марксизм болуунуң оргунга базым бүрүзүн тулчуушкун-биле чедип ап, чүүн-баазын оппортунистерге удур кадыг-дошкун демиселге бадыткаттынып тургустунуп турган. Ону В. И. Ленин «Карл Маркс (1818—1883 чылдар)» деп чылында ноига киирери-биле 1908 чылдың март айда бижээн «Марксизм болгаш ревизионизм» деп чүүлүнге тодаргай болгаш бүзүрелдиг-биле көргүскен.

Марксисчи теорияның арыг чорууу дээш демисешпишаан, оппортунизмниң аңгы талазы-биле дазылдарын Ленин сойгалап көргүскен. Мөге революсчуларның баштыңы Бернштейнниң болгаш пролетарнаттың улуг өөредииң иштинден чиидиредип үреэрин оралдашкан өске-даа ындыг «революсчуларны» кам-хайыра чогу-биле шүгүмчүлээн. Боттарының сөгүүлдарын марксизмче углавышаан, ревизионистер марксизмниң диргг чүл-дү-чүрээн, революсчу утка-шынарын чок кылып, мөге-күштүг ол өөредигниң чогаадыкчы, тургузукчу шимчээзин хүлээп көрбейн, ону ажыл-чорудулгага удурттулга турганындан эскерилбес шириленчек догма кылдыр хуулдуруп турганнар.

Болуунуң чүүлүнге В. И. Ленин өттүр көрүкчү ёзу-биле мынчаар бижээн: «Бистиң ам болганчок-ла идея талазы-биле чурттап эрттип турар чүүлүвүстү: Маркстың теория талазы-биле эдер дээр маргылдаалары, ревизионистер-биле тактиктиг чорудуглар болгаш анаа үнделээн чарламышкыннар кылдыр ажылчын шимчээшкининиң ийи-чангыс аазаар айтырыгларының талазы-биле практикага ам үве халып кээп турар чүүлдерни—бо-ла бүгүнү ажылчын аңгы кажан пролетар революциязы бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларны чиидиледирип, массаларның хөөннерин тодарадырда эң-не шуут, ужур-дузалыг болур чүүлдерге бүгү-ле хорулдаазерин моонпеп, өштүктериниң тайзыннарны ылгаар, тайбынга шиитпирлиг сөгүүшкуннарны тавардыттарда багай эвилелчилеринг удур октаар кылдыр демиселдиң шинтленишкининде албадап келгенге улам-на улуг хемчээлдерге ам-даа ынаваларда чурттап эрттирер апаар» (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 17, арын 25—26).

Бо ленинчи сөстер болза кыдат удуртукчуларының чарылдырыкчы үүлгедиглеринде эң-не ходалы-биле илереттинген аңгы ревизионизмге удур СЭКП-ниң болгаш акы-дуңмалышкы өске-даа партияларның чорудуп турар эптеш чок демиселиниң алыс ужур-уткасын билип алырының чүүден-даа артык эки аргазын берип турар-дыр. Кыдат удуртукчулар делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дугуруштунган үзел-боданнарынга болгаш туруштарынга удур. СЭКП-ниң XX болгаш XXII съездилериниң үг-шииинге удур база 1957 болгаш 1960 чылдардагы Москва чөвүлел хуралдарының документилеринге удур ажы-биле демиселдеп турар деп чүве билдингир болгай.

Хувискаалчы чугаа-соттар-биле чажыртынып алгаш, кыдат удуртукчулар СЭКП-ни болгаш акы-дугма өске-даа коммунистиг партияларны дөңгүн хажагайы-биле, үндезин барымдаа чокка иигүлдеп, боттарын революстуг теорияның «арыг чорууң» шын билип, камгалап турар барык-ла каравчангыс марксистер кылдыр санап турарлар. Херек кырында олар, ниитилел хөгжүлдезиниң болуушкуннарын анализтээрде теорг талазы-биле тодаргай кээр деп марксисчи диалектиканың кол негелдезинден хажаап, чогаадыкчы марксизм-ленинизмден чарылганнар.

СЭКП Төп Комитединиң ажык чагаазында база Совет чазактың Мелегледеринде аңгы үениң бүгү-ле үндезин айтырыгларының талазы-биле кыдат теоретиктериниң ревизионисчи болгаш догматисчи туруштарын ханы бүзүрелдиг-биле илередип көргүскен. ККП-ниң удуртукчулары дайынның болгаш тайбынның социализмниң делегей системазының ролюнуң, делегейниң ажылчы болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң, киирге чүдүүрүнүң идеологиязынга болгаш практиказынга удур демиселдиң айтырыгларын марксисчи-ленинчи ёзу-биле билип чорукту хажытканнар.

Бистиң үевис—капитализмден социализмче шилчилгекининиң үези. Социалистиг лагерьниң тыптып келгени, колониалдыг системаның буурап дүжкени болгаш хөй-хөй улустарның хамаарышпас чорукту чаалап алганы, капиталдыг чурттарында ажылчын шимчээшкининиң чединиккинери, дайынга удур демисежип турар күштерниң быжыкканы—бо бүгү чүүлдер делегейде күштерниң деңгүүр байдалын үндезини-биле өскерткен. ССРЭ-де коммунизмниң болгаш улус-демократтыг чурттарда социализмниң тургузуушкуну социализмниң делегей системазының кижи төрелгетен ниитилелиниң хөгжүлдезиниң улам-на шиитпирлиг фактору болдуруп турар.

Бо бүгүнү барымдаалаан, марксисчи-ленинчи партиялар болза бистиң бо үениң кол чөрүлдээзи дээрге социализм биле империализмниң аразында чөрүлдээ болур деп түңнелди кылганнар. Ол түңнелге удур кыдат ревизионистер хөрөнежип алганнар. Олар болза, пролетар революциязының хереэ кедиим барып, Азияның, Африканың болгаш Латин Америказының улустарының демиселинден хамааржыр деп мегелээннер. Ындыг теорияны көдүрүп үндүргеш, ККП-ниң удуртукчулары болза национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шаптыктар хөгжүлдези чүгле делегейниң ажылчы аңгызының тоогулуг тиилелгелериниң болгаш дөмги шимчээшкинге оон талазындан дузалажыныышкын ачызында, Совет Эвилелинге баштаткан делегейниң социалистиг системазының тургустунуп келгениниң ачызында болдунар аргалыг болган деп чүвени уттуп каннар.

Күштерниң деңнигүүрүнүң социализмге ажыктыг кылдыр өскерилгени-биле холбаштыр империалистерниң араатаныг мөзүзү эрги хевээр артса-даа, оларны тайбын кожа-хелбээ дорунмаашкынның политиказын хүлээп алырынче албадантар арга тывыты берген. Социалистиг лагерьниң улам-на өзүп турар артык күштеринге болгаш улус массаларының демиселинге даянгаш, тайбынның күштери чер бөмбүрзээниң кырынга чаа ниитилел тургузуунуң доктаап тургустунарының мурнунда-ла делегей дайынның болдурбайн барын шыдаар апарган.

ККП-ниң ревизионистери болгаш догматиктери өске бодалды барымдаалап турарлар. Чогаадыкчы марксизм-ленинизмден ырбааш, олар болза империализм туруп турган дээрезинде делегейниң дайынын болдурбайн барын шыдавас деп санап турарлар. Кыдат удуртукчуларының бодалын ёзугаар алырга, тайбын кожа-хелбээ дорунмаашкын дээрге делегей реакциязынга дужуп бериишкин; ол чорук капиталга удур ажылчын аңгының демиселин ноолдактап, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң кошкадын болур ындыг ышкажыл.

Ынчангаш Пекин теоретиктериниң ревизионистиг логиказын адерер болза, империализмниң удуткаарының оруу чүгле термоядролуг дайынны таварып чоруткан болур-дур. Оларның ол айыылдыг бодалының кескүү чижээ болза Кариб кризизиниң үезинде оларның ээлээн туружу; адралур ченсекти агаарга, октаргай делгемнинге болгаш суг адаанга шенээрин хоруур дугайында Керээге удур оларның демисели; ченсегленмишкиниң дужурер дээш демиселге удурлаанышкыны; болу хуузунда атомнуг бомбалыг болуп алыр дээш чүткүлү боop турар.

Аңгы-аңгы ниитилел тургузугл үргүнелериниң тайбын кожа-хелбээ дорунмаашкынының политиказы болза тайбынның, демократияның, социализмниң эрге-ажыктарынга дугжуп турар политиканың каравчангыс хевири болур дээрзин марксизм-ленинизм өөредип, практика бадыткап турар. Ындыг политика пролетар революцияларының тиилелгелеринге, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң өзүлдезинге, социалистиг системаның кижи төрелгетен ниитилелиниң хөгжүлдезиниң шиитпирлиг фактору болу бээринге бүгү хемчеглиг дугум болур.

Марксисчи-ленинчи өөредиг, коммунистиг шимчээшкининиң чингине шугумун ревизиялавышаан, кыдат удуртукчулар революцияны «революстуг дайыннарның» дузазы-биле идип деткииринин теориязын делегейниң ажылчын аңгызынга болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге чыгап дегээрин оралдажып турардар. Ындыг бөлүүрда олар ол-бо чуртка тургустунар революстуг байдалдын бар турарының дугайында айтырыгны херекке албайн, делегейде туруп турар байдалды барымдаалавайн турарлар. Оон-биле калы ККП-де чалылдырыкчылар болза революцияны дашкаартан экспорттап болбас, ону өскүдери—чурт бүрүзүнүң ажылчы чоннарының иштики херээ болур дээр дугайында ленинчи өөредигни хажыдып турарлар.

Чогаадыкчы марксизм-ленинизм болза демиселдиң янзы-бүрү хевирлерин туруп турар дээрзин барымдаалап турар. Ол хевирлерни—тайбынын-даа, тайбын эвес-даа хевирлерни ажыглап билир, оларны тодаргай байдалдарга дүүштүр ажыглап билир, чүгле ындыг революсчу күштер империализмни ажып тиилеп, революцияны өскүдүп үндүрүп шыдаар. Ындыг туруш ёзулуг-ла ленинчи туруш ол.

Кыдат авантюристер боттарының алыс үзел-бодалдарын хувискаалчырган чугаа-соттар-биле чеже-даа чажырарын оралдашса, боттарын «алыс шынныг» туржукчулары кылдыр көргүзер дээш канчаар-даа чүткүзе, оларның планнары буурап дүжер. Оон үндезини—делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви, марксизм-ленинизмниң бо үениң байдалынга таарыштыр чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүп турар революсчу партияларның чангыс эви болур.

В. И. Ленин мынчаар бижээн: «XIX чүс чылдың төнчүзүнде ревизионизмге удур революсчу марксизмниң идейлиг демисели болза хөөлүргактарның бүгү-ле тендиришкиннеринге болгаш кошкак чорууна чөрүштүр болуннуп хереэниң бүрүн тиилелгезинче бурунгаарлаан бар чорууp пролетарнаттың революстуг улуг тулчуушкуннарының чүгле эгези болур» (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 17, арын 26).

Эртенге дүүштүр баш удур көөрүнге үндезилеттинген бо ленинчи сөстер болза, чогаадыкчы марксизм-ленинизмче догматиктерниң болгаш ревизионистерниң халдаашкыннарын ойтур шаппышаан, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар оон тиилеттирбес түгүн бедик тудуп, бүгү делегейге социализмниң болгаш коммунизмниң улуг идеяларының тиилелгези хандырып турар бистиң бо хүннеривисте онза күштүү-биле дыналып турар.

Зоотехник — бригаданың удуртукчузу

Волгоград область. «Ленинский» совхозтуң зоотехниги коммунист М. А. Каширов 994 инектер санаттынып турар саар инектер коданынга бригадир болуп ажылдаарынче шилчээн. Оон эгелекчи чөруу-биле чайлаг черлерге механиктиг саалданың херекселдерни дерип тургускан. Ол чорук ээзэн хөй ажылчыннарны хостаарының аргазын берген, ам 15 саанчыларның орнунга 3 мастерлер 212 инектерни сагдырып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн болгаш саанчыларның ажыл төлевири барык-ла ийи катап улгаткан. Күрүнеге сүт дужаарының тос айларда планын бригада хуусаа бетинде күүсеткен.

Бо чылын совхозка сүттүң ниити чыындызы 20 муң центнер хире болур, эрткен чылдаазындан үш муң центнер хөй болуп турар. Мал ажылының бүгү продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын Октябрьның 46 чыл болган оюнга чедир күүседир деп, совхозтуң коллективи шиитпирлеп алган.

ЧУРУНТА: совхозтуң директору П. П. Некрасов (солагай талазында) биле саар инектер коданының бригадири зоотехник М. А. Каширов.

Фото С. КУРУНИННИИ. СЭТА-ның фотохроиниказы.

Отчёттар болгаш соңгулдалар

Барын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунуң коммунистери болгаш бүгү колхозчулары чеди чылдың бешки чылында мал ажылын хөгжүдер талазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг болганын партия комитединиң чөөкта чаа болган отчёт-соңгулдалыг хуралынга демдеглээн.

Колхоз күрүнеге сүт садарының чыл планын сентябрь 28-те 155.5 хуу, эъттиң—102 хуу күүсеткен. Колхозта сарлыктың 6 сүт-бараан фермалары, бо чылын тургускан 10 хойжу бригадалар ажылдап турар. Сарлыкты болгаш чылгы малды өстүрериниң чыл планын ажыр күүсеткен.

Сарлык кадарчызы коммунист Кеже, төрээн хойларының хураганнарын чүс хуу камгалап алган хойжулар Биче-оол, Балдар, Хунан-Бара, бир сарлыкка онаалтыр чылда 300 кг сүт саар онаалдазын 9 айлар дургузунда ажыр күүсеткен саанчылар Эчимей, Балгар, Удук, хой бүрүзүнден 2 килограммдан өрү дүк алган Шиилей, Серен болгаш оон-даа өске мурнакчылар бар.

Оон-биле чергелештир колхозтуң кол экономиказы болур мал ажылында улуг четпестер болгаш частырыглар барын отчёттуг хуралга коммунистер чугаалашкан. Колхоз шээр мал өстүрериниң планын күүсетпээн болгаш чыл эгезинден бээр 3452 баш мал когараадыг болган. Кыдыраашкындан болгаш ара-салыр чорукта 3376 баш чаш төлдү чедир албаан. Мал ажылынга мурнакчы аргаларны ажыглавайн, ону эрги хевээр чорудуп турарындан малдың өзүлдезинде-даа, шынарында-даа өскерилге болбайн турар. Бо чылын он муң хойну тарып боозадыр турган, ам ийи муңдаа чедирбээн. Мөңгүн-Тайга фермазы чаңгыс-даа хой тарываан. Бо дээрге чүгле мал ажылының тускай эртемниглериниң эвес, харын колхозтуң баштаар черниң, партия комитединиң бюрозунуң база улуг четпес ажылы болур деп, коммунистер шүгүмчүлээн.

Колхоз сиген белеткелиниң планын чүгле 51 хуу күүсеткен чорук сиген кезиидезиниң үезинде кижилерниң

Мал ажылынга удуртулганы күштелдирер

күш-ажылын багай организастаанындан хамааржыр. Будук-бүрү чөмнер белеткээр дугайында онаалда бар турда-ла, колхоз даргазы эш Шыдыраа, партком секретары эш Очур-оол «Мөңгүн-Тайгада ыяш бар эвес» деп чугаазы-биле анаа эрттирип кааннар.

Чеди-Тей чанында суггаттыг черге тараан 230 ажыг га зеленканы болгаш арбайны октябрьга чедир ажаап чадап турда-ла хой малдың дою болган. «СК-3» деп чаңгыс комбайн тарааны ажаап, бункери долуп каарге, шанга барып топ турган. Колхозта 18 автомашиналар болгаш «Беларусь» тракторлар канчап барган? Чер ажылын үнелеп көрбейн турган, мал ажылын канчап хөгжүдериг деп айтырыгны херекке албайн турары ол-дур.

Колхоз бо чылын ийи-ийи өрээлдиг он бажыңны, 4 чунар бажыңны, 15 чаа өглерни кылыр турган, чүгле ийи бажыңны ажыглалда киирген, чунар бажын тутпаан, он бир өгнү чаартып септээн.

Коммунистерниң хөйү мал ажылында болза-даа, олар кежигүн эвес массага боттарының үлегер-чижээн көргүзер, ажык-дузалыг саналдар чедирер хүлээлгезин эки күүсетпейн турарлар. Парткомнуң бюрозунуң талазындан коммунистерге негелдези кошкак. Отчёттуг үениң иштинде коммунистерниң ниити хуралы чүгле 3 удаа болган.

Партияның политкижизидилгелиг ажылының талазы-биле чамдык чорутунган ажылдар бар-даа болза, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң соонда лекторлар болуунун, агитаторларның, клубтуң болгаш библиотеканың ажылын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынмаан. Лекторларның болгаш агитаторларның хуралдарын кылбайн турар, лекция номчулгазының шынары чавыс, колхозтуң амыдыралы-биле холбаштырбайн турар.

Партияның идеологтуг ажылын кошкатканының түңнелинде ниитиге ажыктыг ажыл кылырынга хөөн чок, хуу өнчүзүн өстүрериниче сундугар, арагалаар чорук чамдык кижилерде бар. Чижээ, Мөген-Бүрен девискээринде Боралдай, Самбын, Чаизы, Бөк-оол суглар ниитиниң ажылындан былдаар, хуузунуң ажыын хараар байдал-биле чурттап турарлар.

Парткомнуң талазындан партия эге организацияларының ажылын кончуг кошкак удурткан деп хуралга демдеглээн. Ылангыя Мөген-Бүренде партия эге организациязы отчёттуг үениң дургузунда коммунистерниң хуралын чүгле үш удаа, Картызда эге организация 5 удаа эрттирген. Хуралдарга үндүрүп алган шиитпирлериниң күүседдезин дээш ажылды организаставайн турарлар.

Партия комитеди комсомолдуң, херээженнер чөвүлелиниң, улусчу дружинаның болгаш эш-хуузунуң судунуң ажылын четпес удуртуп турарын коммунистер хуралга шүгүмчүлээн.

Отчёттуг үениң иштинде парткомнуң канчаар ажылдааның коммунистер түннеп чугаалашкаш, илереэн четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай санал-сүмелерин бергеннер. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер сорулга-биле мал ажылынга коммунистерни, комсомолчуларны улам хөйү-биле быжыглаар. 1963—64 чылдарның мал кыштагладыышкынынга белеткел ажылдарын, неделде кыштаглар тударын октябрьда доостаан турар. Малчыннарның чурттаалга амыдыралын экижидер сорулга-биле хойжу бригадаларның төптеринде тулуп турар бажыңнарны ноябрь 1-ге чедир доозар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын удуртулга болдурбушаан, партияның идеологтуг ажылын экижидериниң хемчеглерин ап чорударын партия комитединиң эң чугула сорулгазы болур.

Д. ХҮРЕҢ.

Күш-ажылчы хайныышкын

Кызылдың бүдүрүлгелеринде Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга таварыштыр октябрь мурнуун күш-ажылчы хайнаа улам калбарып турар. Даараныр комбинат хоорайда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Мында даараныкчылар чеди чылдың бешки чылының бүдүрүлге онаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээш хайныышкынныг ажылдап турарлар. Комбинаттың ажыл-иштилери чоннуң калбак хереглелиниң даараныгга кылыгларын 50 ажыг ассортиментиге бүдүрүп үндүрүп турар. Даараныкчылар үндүрер продукцияны чүгле көвүдедип турар эвес, оон шынарын экижидер дээш улуг кичээңгейни салып турарлар.

Аңгы үеде комбинаттың ажылчыннары бүгү ажылдарны электриниг машиналар-биле кылыр апарганнар.

Комбинатта даараныкчыларның 7 бригадалары бар. Олар октябрь айда ниити продукция үндүрериниң планың 102 хуу күүседип, 27.000 рубльдиң кылыгларын баар деп шиитпирлээннер. Коллективтиң кежигүннери оон ыңай пландан ажыр 540 рубльдиң даараныгга кылыгларын бээрин хүлээнгеннер.

Коллективте бригадаларның иштинден 2 бригада коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты, чедип алган, артканнары ону чедип алыр дээш демисежип, кызымаккай ажылдап турарлар. Күш-ажылдыы коммунистиг ёзу-биле көөр, шуптузу—чаңгызы дээш, чаңгызы—шуптузу дээш деп чаагай принцип коллективте чаңчыл болуп бар чыдар.

К. ОРТУН-ООЛ.

Удавас бай шыдалдыг колхоз болу бээр арга бар

«Экономика талазы-биле кошкак колхозтарга хамыктың мурнунда организастыг дузаны көргүзер херек. Кол чүүл—кадрлар шилип алыры болур. Кандыг бир ажыл-агый колдуунда-ла удуртулганың деннелиниң кошкааның түңнелинде хожудап турар болгай.

Колхозтарны кадрлар-биле быжыглаары—чурттуң бүгү колхозтарын мурнакчыларның деннелинге чедир көдүрер дээш баар шын болгаш чаагай орук ол болур».

Н. С. Хрущев.

1953 чылда СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң соонда, партияның болгаш Совет чазактың чорутканы улуг хемчеглериниң түңнелинде, бүгү чурттагызы ышкаш, Тывада колхозтарның болгаш совхозтарның күш-шыдалы дыка улгаткаалын, өнчү-херенгизи арбыдааның шынды каш саннар көргүзүп турар. Ам Тываның ховуларында 15 аът күштүг 4 муң ажыг тракторлар. 2 муң чыгыы комбайннар, чүс-чүс янзы-бүрү кодээ ажыл-агый машиналары ажылдап турар. Мал болгаш чер ажылын эртем ёзузу-биле хөгжүдеринге дузалажыр 870 ажыг дээди болгаш ортумак туская эртемниглер фермаларда, бригадаларда, мастерскаяларда, албан черлеринде чуткулдуг ажылдап турар. 30 ажыг муң ажыл кылып шыдаар колхозчулар болгаш совхоз ажылдакчылары кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында бедик кодурлуушкунуг ажылдап турар. Чорутукан хемчеглериниң ачызында Тывада малдың баш саны 1953 чылда 610 муң турганындан 1963 чылда бир миллион ажыр өскен, тарылга шөлү 83 муң га турганындан 400 муң га чыгадыр калбарган болгаш ол-ла үениң иштинде колхозтарда болгаш совхозтарда сүттү 4 катап, эъттү 5 катап, дүктү 5 ажыг катап, тарааның ниити чыындызын 3 катап көвүдеткен.

Бо түңнелдер болза Тываның чурттунга кодээ ажыл-агыйны дүрген сайзырадырының хамык аргазы, эгээртинмес курлавырлары барын тодаргай көргүзүп турары-биле чергелештир, ону дүрген ажыглалга киирерин кодээ ажыл-агыйның ажылчылеринден шыңгыызы-биле негеп турар.

Амдыгаа чедир чедип алдынмайн турар ажылдарының бирээзи болза, хожудап турар ажыл-агыйларның экономиктиг шыдалын улгаттырып, оларны дүрген хөгжүдери болур. Бичии чаңгыс черде доктаал ажылдаа улам-на дерайтап турар колхозтарны болгаш совхозтарны эки ажылдап турар, шыдалдыг, хөй ажык-орулгалыг ажыл-агыйларның деннелинге чедир хөгжүдер сорулга бүгү партияның хереэ деп Коммунистиг партияның ленинчи Төп Комитеди айтып турар. Амыдыралдың негелдезин партияның айтышкынны ёзугаар боттандырар дээш бистиң республикада база-ла чамдык ажылдарны кылып эгелээн болгай.

Чөөкта чаа СЭКП Тыва обкомунуң бригадазы Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездинге аттыг колхозтуң ажыл-чорудулгазын өөренип көргеш, ол колхозтуң хожудап турарының чылдагааның илереткишаан, ол ажыл-агыйны дүрген көдүрериниң аргазын тып, тодаргай хемчеглерни колхозчулар-биле кады ажылдап кылган. Ол хемчеглерни колхозтуң кежигүннери чүгле чүүлзүнүп хүлээп алган эвес, харын амыдырал кырынга ам боттандырып эгелээни таарымчалыг.

СЭКП XXII съездинге аттыг колхозтуң ажыглап турар чери даш-сайырал эвес, эки байлактыг, кара-хүрең хөрзүннүг, тараа белен сускавас, тайга чоогунда суггат чок 5 муң ажыг гектар тарылга шөлдүг, база Чадаана хемниң унунда муң чыгыы гектар суггаттыг, куругуп калган черлиг, ол ышкаш 20 муң га чыгыы кадар өъттүг мал одарлары, дыка хөй сиген шөлдүг ажыл-агый боop турар. Ук колхоз техника-биле бүрүн хандыртынганындан күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзүнге 7 аът күштүг машиналар, азы 15 аът күштүг трактор бүрүзүнге 286 га (чымчак чер андарылгазынга шилчидерге) онаажып турар. Өске сос-биле чугаалаарга, хову ажылдарын ой-шаанда бедик шынарлыг күүседип турган, дүжүттү өстүрүп, ажаап алырының бүрүн аргазы бар. Ажыл кылып шыдаар 445 кижи колхозтуң бүгү-ле ажылын хаара тудуп шыдаар күш болуп турар.

Мындыг чүве турбуже, ол колхозтуң шыдалы сөөлгү чылдарда бахсырап турар апарганы кымга-даа чажыт эвес. Сөөлгү үш чылда тарааның бүдүрери 3,4 муң тоннага, эът—16 хууга, дүк — 40 хууга, а ниитиниң малының баш саны 1,5 муң башка эвээжээн. Бир-тээ ындыг болганда олча-ажык эвээжеп турбайн канчаар. Чер болгаш мал ажылындан алган ниити продукцияның үнези бо чылын 2 катап кудулаан болгаш орулганың кежигүннерге үлежир кезии база ол хире эвээжээн.

«Өрелиг кижи өөнделевес, чалгаа кижи сегиревес» деп, улустуң үлегер чугаазында ышкаш, ол артельдиң удуртукчуларының угаан-сарыыл чогундан ам оон албан организация болгаш янзы-бүрү бүдүрүлге черлеринге база колхозчуларга бээр өреширези 110 муң рубль ажып турар.

Колхоз канчап ынчап барганыл? — деп айтырыг үнүп турар. Оон чылдагааны болза, хамыктың мурнунда удуртулгада, ажылды айыалап баштаар хүлээлгелиг кижилерниң шушпеп багында, оларның кажар-хыныыр эвезинде. Колхозчу чондан хоорук сыртагарында болгаш оларның билиг-мөдерелиниң четпезинде деп чүвени хыналданың анализтеп көрген түңнелдери-даа, ажылчы чоннуң санал-шугумчулелдери-даа тодаргай көргүзүп турар.

Колхозту эргиде удуртуп турган эш Ревнюк-даа, чөөкта чаа халашкан эш Комбукай-даа чер болгаш мал ажылының культуразын бедидип шыдавас ажылдакчылар болган. Ажыл-агыйжы эвес, аэн-чадагай, эт-херенги үрегдээр чорук колхозта көвүдээн. Күш-ажылдың сагылга-чуруму кудулааны-биле ажылдың организастызы баксыраан. Ол ышкаш айыткан эштер кылган ажылдың эки түңнелдиг болуру дээш, колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедидери дээш тодаргай хемчеглер албайн турган.

Кылган түңнелдерни мындыг барымдаалар-биле бадыткап болур. Чаагай тараа үнер Бора-Хөл болгаш Чаңгыс-Хадын ховуларының «серемезин»—кур черни андарган баштайгы чылдарда соя тыртып алган соонда, черни чөп ажыглап турган, тарааның дүжүдүн улам бедидер деп кандыг-даа сагыш салбайн келген. Ам мында тараа шөлдерин хонак, кырлыг-кара, узун-кара чашпан дээн ышкаш янзы-бүрү бок-үнүштер шыва алган. Тарылганың хөй нурууун чалым черни удур андарып чорудар, бок-үнүштер-биле демисел чок, черни андарарда-даа, үрезинни чажарда-даа оорглаар, шөлдериниң уштарын база араларын дескилевес, тараа шөлүп чоогажыгаштар, чалчыгаштар дүй алган турда, дүжүт канчап өөнделээрил. Кукуруза, картофель, ногаалар ышкаш өдүргүларының аразын сайзырадыр культураларының шөлдеринде безин өдекти ажыглавайн турар. Суггаттыг 800 га ажыг шөлдү 8 чыл дургузунда ажыглаваан. Моон түңнели мындыг хомуданчыг болуп

***

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң комбайнери Мижит-оол Сандара чүгле колхозта эвес, харын районда мурнакчы комбайнерлерниң бирээзи. Ол бо күскү дүжүт ажаал алыышкынының сезонунда «СК-3» комбайн-биле 230 гектар тараа культураларын ажаап алыр нормалыг турган, 621 гектарны кестирип, 489 тонна тарааны бастырган.

Фото В. Лутковтуу.

***

ВЦСПС-тиң медеглели

Ядролуг чепсектиң шенелделерин чамдык кезиинтеп хоруур дугайында Москва Керээзинге хамаарыштыр профэвилелдериниң Бүгү-кыдат федерациязының удуртулгазының элээн ханы частырыглыг туружу-биле холбаштыр Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели медеглелди парлап үндүрген.

ВЦСПС-тиң медеглелинде айтып турары болза, профэвилелдериниң Бүгү-кыдат федерациязы чүгле Москва Керээзинге удур демисежип үнген эвес, харын база Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының Керээге хамаарыштыр деткимчениң болгаш чүүлдүгзүнүүшкүнүнүң туружун ээлээни дээш Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязынга болгаш оон чиңгине секретары эш Луи Сайянга удур каржы халдаашкыннарны кылган. Профэвилелдериниң Бүгү-кыдат федерациязының август 14-те парлап үндүрген болгаш түс-түс чурттарның профэвилелдериниң өртүзүнгэ калбаа-биле тарадып база Москва Керээзинге удур кампанияны калбартыр деп кыйгырып турар медеглели делегейниң профэвилелдериниң шимчээшкининиң хүрээлениниң чаңгыс эвинге айыылды бөгүн тургузуп турар-дыр.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының дугурушунган шиитпирлеринге, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар болгаш термоядролуг дайынның айыылын болдурбас дээш демиселдиң айтырыгларының талазы-биле оон интернационалчы туружунга чөрүштүр маргылдааны делегейниң профэвилелиниң шимчээшкининге догаар дээр ол эраадажыышкынга совет профэвилелдер шиитпирлиг удурланып турар деп, ВЦСПС-тиң медеглелинде чугаалап турар. Ядролуг чепсектиң шенелделери-биле холбаштыр агаарны хораннаар чорукту соксадыр дугайында Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының ниити туружун болгаш бүгү негелделерин КУР-нуң профэвилелдери моон мурнунда деткип келген.

ВЦСПС-тиң медеглелинде айтып турарын ёзугаар алырга, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштери боттарының демиселинде чүгула тиилелгени демдеглеп турар, а Москва Керээзиниң дугайында ажылчы чон массаларының чаңгыс эп-сеткилдиг бодалынга каттыжып турар чаңгыс-даа үн профэвилелдериниң Бүгү-кыдат Федерациязының медеглелинде чок-тур. Москва Керээзин деткиир дугайында Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының медеглели профэвилелдериниң беши Бүгү-делегей конгрезинге хүлээп алганы ажыл-чорудулгаларның программазының ёзузунга дүүшпейн турар дээр аянныг чүвени чулчурбушаан, кыдат профэвилелдер удуртукчулары Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязынга удур каржы халдаашкыннарны кылган. Моон-биле холбаштыр кыдат профэвилелдериниң удуртулгазының айыткан бүгү чүүлдери фактылар-биле, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының чорудуп турары аңгы демиселиниң эрге-ажыктары-биле дүүшпейн турар дээрзин медеглээрин бодунуң хүлээлгези кылдыр ВЦСПС санап турар. Август 14-те медеглелинге профэвилелдериниң Бүгү-кыдат Федерациязының удуртулгазының тайылбырлаан туружу ханы частырыглыг болуп турар дугайында Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының секретариадының бодалынга Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели бүрүнү-биле каттыжып турар. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының принциптерин болгаш делегейниң ажылчын аңгызының эрге-ажыктарын чайгылыш чокка камгалап турары дээш Луи Сайянга удур кыдат профэвилелдер удуртукчуларының халдаашкыннарын бис бүрүнү-биле хүлээп көрбейн, буруу шаап турар бис.

Профэвилелдериниң Бүгү-кыдат Федерациязының удуртукчулары боттарының холунга алган угланыышкынының бүгү частырыглыын, ол угланыышкын Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының ажылынга чүгле бергелерни тургузуп, делегейниң ажылчын аңгызының херээнге когаралды чедирер дээрзин алызында баргаш медерел билир боор дээрзинге идегээри күзенчиг-дир деп, ВЦСПС-тиң медеглелиниң түңнелинде чугаалап турар.

(СЭТА).

Кеземчени көргүскен

САҢ-ХӨӨ ЧУРУМУН ҮРЭЭНИ ДЭЭШ

Саң-хөө чурумун шыңгыы сагыыры болгаш акша-херекгилерни угаазылалдыг ажыглаары—бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчуларынга хажыттынып болбас хоойлу. Совет күрүнениң ол хоойлузун кым-на хажыдар болдур, ындыг кижи кеземче харысалгазының кандыг-бир хевиринге онаажыр ужурлуг.

Ынчаарга коммунал бүдүрүлгелеринге электроэнергия сайгарып хуваарының талазы-биле республика конторазының начальниги эш Чижиков, ук контораның кол бухгалтери эш Сивцов олар ол чурумну биле-тура-ла, күрүне херекгилериниң чарыгдалынга үр үениң иштинде туразында аажылалды болдурун, саң-хөөнүң чурумун каржызы-биле үреп келгеннер. Чүл дизе, күрүнеден бадылаан штаттыг расписание ёзугаар ол конторага элээн каш инженерлерни шилип тыпкаш, оларны ажылга чогууру-биле ажыглаар, ынчангаш республиканың коммунал бүдүрүлгелериниң аразынга электроэнергияны сайгарып хуваарын чогумчалыг болдурарының үндезин айтырыгларын дүрген шиитпирлээр ужурлуг турбуже, контораның удуртукчулары харын бухгалтер аппарадын үрдүндүр улгаттырып, күрүне банкызын оптуг-кажар аргалар-биле мегелеп турган, артык бухгалтерлерге шалын фондузундан 700-тен эвээш эвес рубльдиң ажыр чарыгдалын болдурган. Оон ыңай ол контораның удуртукчулары база-ла кажар аргаларны хереглеп туруп, курбанкыны мегелевишаан, гостиницаларга үр үеде чурттап турган боттарының чамдык ажылдакчыларынга 119 түңнүг рубльди квартира төлевири кылдыр дүрүм чокка чарыгдаан болган.

Бо үстүнде каржы хажыдылышкыннарның дугайында саң-хөө органнарының киирген медээни барымдаалап, Кызыл хоорайның партия-күрүне контролюнуң комитеди ук айтырыгны бодунуң чоокта чаагы хуралынга чугаалашкаш, саң-хөөнүң чурумун каржызы-биле үреп келген эштер Чижиков, Сивцов оларның шаңнындан дүрүм чокка артыр чарыгдаан бүгү түңну тырттырар дугайында шиитпирни үндүрген. Ол ышкаш боттарының шын эвес айтырыг-биле ол конторага саң-хөө чурумунун хажыдыышкынын болдурган республиканың Коммунал ажыл-агый министерствозунуң удуртукчулары эштер Еремеев, Конвиз оларны СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында партия-күрүне контролюнуң комитединге шиитпирлеп көөрү-биле шилчиткен.

Ынчаарга республикада өске бүгү албан, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, оларның санажылга ажылдакчылары бо шын эвес практикадан чогуур түннел үндүрерин, күрүнениң саң-хөө чурумун шыңгыы сагыырынче үстүнде факт кичээндирип турар-дыр.

САДЫГЛААШКЫНГА ТУРАЗЫНДА ААЖЫЛАЛ ДЭЭШ

Кедээ ажыл-агый продуктуларының артыкшылдыг курлавырларын чурттакчы чондан садып белеткээш, тускай садыглаашкынны организастаары-биле Тыва респотребсоюзтуң чанынга кооперативтиг сайгарылга секциязын тургускан. Ынчаарга ол секцияның чамдык ажылдакчылары шак ындыг садыгны организастаарының корум-чурумун барымдаалап эдериниң база чурттакчы чонунуң мурнунга ак-сеткилдиг-биле бараан бодурун орнунга, совет садыгның ниити принцивинге канчап-даа таарышпас үүлгедигерни кылып келгени респотребсоюз баштаар черүне контролюнга дуза чедиреринин бөлүү илереткеш, хоорайның партия-күрүне контролюнуң комитединге кирип келген.

Ол бөлүктүң чоруткан хыналдазындан илерээни болза: кооперацияның эш Житовка баштаткан ол сайгарылга секциязы кедээ ажыл-агый продуктуларының артыкшылдыг курлавырларын чурттакчы чондан белеткеп, садыглаар талазы-биле доктааткан чурумну эдерип сагыырының улуу, харын совет садыгның принцивин каржызы-биле хажыдып, ийи-чаңгыс спекулянт садыгжыларга, ак-сеткилдиг эвес кижилерге деткимче көргүзеринин орууже кирип келген.

Ол секция бир-ле тоянчы спекулянтыдан 4 доскаар ажыы четпес кызыл араганы 3000 ажыг рубль-биле садып алган турган. Ынчаарга ол араганы чонга садыглаар дугайында республиканың Садыг министерствозундан чөпшээрел бербейн турунда-ла, ук секцияның ажылдакчылары Потёмкин, Шлюсер олар чүгле боттарының карманнарын долдуруп, ажык-кончаа тыварын бодааш, демги 4 доскаар араганың хөй кезиин тускай ларёктарга-даа кирбейн, кандыг-даа фактура-документ чокка хоорайга болгаш республикага чажыды-биле базаарлаан болган.

Ындыг чурум чок садыглаашкын болгаш спекулянт садыгжыларга база ак-сеткилдиг эвес тоянчы кижилерге дузалыг байдалдың ол секцияга херек кырында тургустунуп келгени, ук секцияның удуртукчузу эш Житовтуң талазындан ажылга контроль чогунуң уламындан болдунган дээр дугайында дузалаар бөлүктүң кылган түңнели кончуг шын. Оон ыңай ол секцияның № 2 ларёгунга белеткеттинген продуктуларны камгалап шыгжаарынга хайгаарал тургустунмаанындан 500 ажыг рубльдиң чем бараннары үрелип, кооперацияга улуг когарал база чедиртинген.

Кызыл хоорайның партия-күрүне контролюнуң комитеди бо айтырыгны чугаалажып көргеш, ол садыг секциязының удуртукчузу эш Житовту шыңгыы доңгутнушаан, бодунуң харыылап турар участогунга ажыл-херектиң байдалын дарый экижидерин оон негээн, а чурум чок, чижен садыглаашкынны кылып келгени дээш ук секцияның склад эргелекчизи Потёмкинни, ларёк садыгжызы Шлюсерни ажылдан доп-дораан уштурерин болгаш кеземче харысалгазынче киирерин шиитпирлээн. Ынчангаш бо секцияның болгаш өске-даа садыг организацияларының ажылдакчылары үстүнде айытканы ышкаш, таарышпас үүлгедигерден чайлап совет садыгның принциптерин шыңгыы барымдаалавышаан, садып алыкчыларның мурнунга ак-сеткилдиг-биле бараан болурун бодаваза чогуур.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Кызыл хоорайның партия-күрүне контролюнуң комитединиң кежигүнү.

Тергиидээн кыс

Коммунизмни тургузуп турарының чаагай херээн дүргедедир дээш чон бо хире кедергей ажылдап турда, канчап черле анаа олурар боор деп боданып тура, Сарыглар Кара-Сарала машинага олуруп алгаш, Сүт-Аксынче хапкан.

«Сүт-Хөл» совхозта комсомол комитединиң секретары эш Хеймер-оолдуң кабинединге ол кирип келгеш, кезек ыыт чок турган.

— Чаа, дыңнап тур мен, кандыг херектиг келдиңер, дуңмам? — деп, Хеймер-оол эптиг-ээлдээ аажок айтырган. Ол улуг бурунгаар бир, ийи баскаш:

— Фермага саанчылаксаарым хөлчок, путёвкадан берзиңерзе кандыг ирги?— дээн.

Хеймер-оол хүлүмзүрүвүшаан:

— Чүүлдүг херек-тир. Ак-Дашта аныяктар фермазы организастап турар бис. Шупту баштайгы бызаалаар уксаалыг инектер чүве, сүдү-даа тергиин-не боор он— диген.

— Уксаалыг инектерни саап өөредип чадап турган, сүт тудатса канчаарыл, саап шыдаваза база атка ыядынчыг — деп, Кара кезек иштинде боданып тура:

— Че, харын барайн, өске кижилерден тудаан чүвем чүл, чайып аваамның инектерин саап турган, эвээш-бичени-даа бол, билип апкан болгай мен— деп, Кара бүзүределдиг чугаалааш, комсомолчу путёвканы апкаш, төрээн чери—Ак-Дашка ажылдаары-биле чорупкан.

Баштайгы үеде таваржып турган элээн хөй бергелер Караны үндарадып, суларатпаан. Хөй сүт дээш тура-соруун сыкпайн, вызыжаккай ажылдап, өөрүнден чыдып калбас дээш дыка оралдашкан. Шынап-даа ол кымдан-даа дора эвес ажылдап турар, харын 1963 чылдың бирги чартыында эш-өөрүн мурнай берген. Бо чылын ол инек бүрүзүнден 1500 кг сүттү саар деп хүлээлге алган. Ажыл дээнде амыр-дыжын бодавас хып дээн аныяк кыстың күзел чораан күзели-даа боттанган.

Ам Сарыглар Кара чүгле фермада эвес, харын совхозта, районда сураглыг берген. Ону хөй сүт сааган дээш ВЛКСМ район комитеди хүндүлел бижик-биле шаңнаан болгаш совхозтуң комсомол комитеди «Эң дээре саанчы» деп вымпелди тывыскан.

Комсомолчу кыстың сөглээн сөзү ажыл-херек-биле карышпайн турар. Сентябрь 15-ке чедир бир инектеңе 1561 кг сүттү ол саап апкан. Ол ниитизи-биле совхозунга 14159 кг сүттү саап берген. Ленинчи комсомолдуң 45 чыл болган оюнга таварыштыр мүүлээлгеден ажыр бир инекке онаалтыр 100 кг сүттү, а чыл төнчүзүнге чедир 250 кг-ны саап-алырын хүлээнген. Эрес-сорук тут ажылдап турар. Оон ажылдап турар фермазының коллективи сүт дужаар хүлээлгезин сентябрьның эгезинде-ле күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге пландан ажыр 20 тонна сүттү дужаарын хүлээнген.

Комсомолчу саанчы Сарыглар хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиглериниң бирээзи. Ферма чанында 102 тонна сиген, 50 тонна силос белеттингенде, ону белеткээринге ол база идепкейлиг киришкен, комсомол комитединиң кежигүнү, агитатор.

Ак-Даш фермазының саанчылары өөредилгеде хаара туттунган. 1962—63 өөредилге чылдарында 5 кижи аныяктарның кежээки школазының сески клазын дооскан. Олар ам 9 класста өөренип турар. Оларның аразында Сарыглар Кара эки өөренгеннерниң бирээзи.

Оон саап турар инектериниң арыг-силии, өске инектерден ылгалдыг, сагтан сүдү арыг. Ол коллективте эң-не биче назылыг кижи Сарыглар. Ол эрес-шоваа, дидим чүреккир, ажылда четпестер-биле эптешпес, ажыл дээш доскал чок улуг. Оон чугаалаан сөзүн ферманың саанчылары кичээнгейлиг дыңнаар болгаш чөпшүх хүлээп алыр.

Үе-чергези комсомолчу кыстар О. Шөртак, Д. Сереш олар-биле кады фермага агитхуудусту ол үндүрүп, мурнакчыларның ажылының дугайын аваа чырыдып турар. Сарыглар—Ак-Даштың аныяктарының бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. Концерттерге ол ховар эвес киржип турар.

Ферманың саанчылары Караның дугайында мындыг чыыг сөстерни чугаалап турар:— Кара дээрге, чунуңга хүндүлүг, алдын холдуг, ажыл-ишке кызымак саанчывыс чүве. Ынчангаш аңаа чоргаарланыр бис. Районнуң болгаш совхозтуң комсомол комитеттериниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алырынга бистиң Сарыгларывыс төлептиг салымышкының киирген.

Сарыглар Караның ажылдап турар фермазы—коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Аныяк кыстың ажыл-ижинге, өөредилгезинге, амыдырал-чуртталгазынга моон сонгаар улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп каалыңар.

Н. ХЕРТЕК.

АҢЧЫЛАР СЛЁДУ

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң аңчыларының слёду октябрь 10-да болуп эрткен. Районда белеткелдер конторазының директору эш Комбуй аңаа илеткел кылган.

Белеткел конторазы эрткен чылын өлүк болгаш алгы-кеш белеткелиниң планын ниитизи-биле 117 хуу күүсеткен болза-даа оон иштинде өлүк тывыжының талазы-биле планын күүсетпээни четпес. Эрткен чылын 22210 рубльдиң өлүүн киирер, турган, ол планны чүгле 69,4 хуу күүсеткен.

Мындыг четпестерниң чылдагааны районда аңчыларның бүрүүзү деп санаары база берге. Эрткен чылын районнуң мурнакчы аңчылары: Д. С. Май-оол, И. И. Логачев, С. Ч. Аралбай, В. Д. Хуурак, А. Д. Бызыр-Тараа оларга РСФСР-ниң белеткелдер эргелелинден «Кончуг эки аңчы» деп херек демдээн тывыскан.

Илеткелчиниң слёткада чүве чугаалааннарның херечилеп турарын ёзугаар алырга, бо чылгы өлүк планын күүседиринге моондактар база-ла катаптаар хире апарган. Эрткен чылын 500 аңчыны тайгаларже аъткарарын көрдүнген турда, чүгле 178 кижи аңнаан, ол чоруктуң уржуу-биле план күүсеттинмээн. Бо аңныыр сезонунда 185 кижини чорударын көрдүнүп турар, бо хүннерге чедир чүгле 148 аңчы даңзылаттынган.

Оон ыңай чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары бо чүгула ажылды кыдыра көрүп турар. «УТКА 25 чылы» совхозтуң директору эш Стихарев «аңнаары бистиң херээвис эвес, ону белеткелдер конторазы чорудар» дээш аңчылар аъткарарындан ойталап каан. «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны аңчы Анай-оол эрткен чылын белеткелдер конторазы-биле керээ ёзугаар аңнаашкелирге оон директору эш Моисеев ону ажылдан үндүреринге чедир хемчег алган.

Аңныыр сезонунга белеткел база-ла четпес чоруткан. Аңчыларның чамдыктарының боолары чок, октемзек садып алыр чери бидинмес, аът-хол-биле хандыртынар арга шиитпирлеттинмээн болуп турары дүвүренчиг.

Слётка районнуң эң дээре аңчыларының ажыл-ижин демдеглеп, өртектиг шаңналдарны тывыскылаан. Ол слёттуң киржикчилери районнуң бүгү аңчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

В. БАИР.
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Садыгжылар чарыштта

САМАГАЛТАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районунуң садыг ажылдакчыларының аразында калбарган чарыштың мурнуку одуруунда раймагтың эргелекчизи эш Рачова чорул турар. Ол, чүгле бо магазинге безин 8 чыл уламчылыр ажылдап, чонуң хереглелин хандырарынга мергежилдиг ажылдакчы кылдыр бодун көргүзүп келген. Бо чылгы оон чедиишкиннери эрткен чылдардан база тудан чок. Сентябрьның бараан саарылгазының планын ол 101 хуу күүсеткен.

О. Шынаада эш Саравaa эргелекчилээн кедээ магазин район төвүнден 120 км ыракта турар. Ында чүгле малчыннар безин 72 кижи чедип турар, хереглекчилер эвээш эвес. Эш Саравaa база-ла эки көргүзүглерни чедип алган. Сентябрьның бараан саарылгазының планын 101 хуу күүсеткен.

Шуурмакта кедээ магазинниң эргелекчизи эш Корешникованың эки ажылын дөрт чыл дургузунда демдеглеп келген. Ол бо чылын сентябрь айда бараан саарылгазының планын 102 хуу күүсеткен. Шуурмакта столовая (эргелекчизи эш Кирилловская) ажылдакчылары ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Кызыл хоорайда аныяк натуралистер станциязында бо хүннерде хайнывышкынныг. Найысылалдың бүгү школаларындан бөже өөреникчилер чыглып келип, үнүш өстүрүкчүлериниң ажыл-ижи-биле таныжып турар. Октябрь 4-тен эгелеп ында тараа, ногаа культураларының болгаш чимистерниң делгелгези ажыттынган. Делгемде школачыларның боттарының холу-биле өстүрген үнүштериниң экспонаттарын делгеп салгылаан. Аныяк натуралистерниң өстүрген кукурузаның 18 хире сортун ында салган. А сад өстүрүкчүлери — вишня, яблоко, малина болгаш оон-даа өске каттымыстың дүжүдүн делгеп көргүскен. Олар помидорларның безин 25 аңгы сорттун ында делгээн.

Октябрь 19-та Кызылга аныяк натуралистерниң слёду болур эртер. Аңаа республиканың бүгү школаларында аныяк өстүрүкчүлер бо делгелгениң экспонаттары-биле таныжар.

ЧУРУКТА: аныяк натуралистер станциязының экскурсоводу В. Я. Маланникова делгелгениң экспонаттары-биле Кызылдың № 6 школазының өөреникчилерин таныштырып тур.
Фото **В. ЛУТКОВТУУ.**

турар: тараа культураларының ортумак дүжүдү ийи чыл бурунгаар 20 центнер турганындан ам 5 центнер чедир, кукурузаның ногаан массазы 280 центнер турганындан 50 центнерге кудулаан.

Колхозта малдың уксаалыг шынары 75 хуу чедир хайнакталган болза-даа, малдың продуктулуу өспестээн. Оон баш саны харын кудулап турар болгаш төрүүр малдың барыкла деңкезин чылдың-на кызыраар апарган, оон аңгыда малдың өлүп-хораар чоруу улам көвүдеп турар.

Машина-техниканы, эт-херекселди камнап хайыралавас, үрегдээр, кайы хамаан чокка аажылаар чорук сөөлгү үеде кедерээн. Ындыг чоруктуң түңнелинде 4 тракторну, 4 автомашинаны, оон-даа өске 22 муң рубль өртектиг янзы-бүрү машиналарны тоймаглап, адырып үрегдээн. Колхозтуң баштаар чери хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин ээлевейн, үрегдекчилер-биле бөттүг демисел чорутпайн турганын колхозтуң бүгү кежигүннериниң хуралынга санал берген кижи бүрүзү шыңгыы шүгүмчүлээн.

Бо дугайында механизатор эш Лопсан-Серен мынча деп чугаалап турду: «Колхозтуң өнчү-хөреңгизин камнавас, үрегдээр чүве бисте чаңчыл болган. Улуг өртектиг машиналарны садып алгаш, эдилээр кижиге хол үжүү салдырып, хүлээдип бербес, сиген кезер машиналарны, дырбааштарны ажылдап турган черлеринге октапкаш баарга, ээн чүвени бак кижилер тоймаглап адырып аппаар чорук бисте удаа-дараа болуп турар. Оон ыңай этти камнавастың, ыыгжавастың чылдагааны-биле олар чыл четпес үрелип чидип турар. Чымык тергелерибис, шанактарывыс, хөмүттарывыс кайдал? Ээ-хайгаарал чогу-биле шупту читкен-дир».

Хойжу Өглүте, дарган Сотпа, хаван ажаакчызы Байлак олар баштаар чериниң составында үргүлчү «хүндүлүг» кежигүннер болуп турарын шүгүмчүлевишаан. Өң-тала, төрел-сады тыртар база буруулуг кижилерге хемчег көргүспес, өрелиг кижилерден төлевир негевес чорук чаңчыл апарганын, ону көре-тура партия организациязының секретары эш Дигик кандыг-даа хемчег албайн турарын колхозчулар буруу шаап шүгүмчүлеп турганнар.

Бижилерге ажылдааның барымдаалавайн акша авансылап бээр, күрүнеден алган чээлини күш-хүнүнге үлежир апарган чорук колхозту саң-хөө талазы-биле өөнделетпес, үргүлчү бергедээшкинге таваржытырып келген хоралыг практика-дыр. Колхоз баштаар чериниң болгаш партия организациязының ажыл-чорудулгазында база бир улуг четпестериниң бирээзи болза мурнакчыларны илередип, оларны шаңнал-макталга киирбес, ол ышкаш чүве үрегдээр, брак кылыр кижилерни буруудадып, оларга материалдыг болгаш өске-даа янзының харысалгазын хүлээтпес, кеземче көргүспес чорук боор турган.

Колхозтуң баштаар чериниң талазындан артель уставын хажыдар чорук үргүлчүлеп келген. Бо чылдың 9 айларының дургузунда бүгү кежигүн хуралын бир-даа катап чорутпааны артельдиң херээн эргелээринге колхозчуларның киржирин кызыгаарлап турганы ол, ынчангаш колхозтуң удуртукчулары чонунуң саналын херексевес, оларның-биле сүмелешпес, илеткел-отчёт кылбас апарган турган. Чыл планын, квартал отчёдун бадылаар, ажылдап кылырының нормаларын, төлевириниң чижээн доктаадыр дээн ышкаш, бүгү кежигүннерниң хуралынга көөр айтырыгларны колхозтуң баштаар чери шын эвес шиитпирлеп турганы колхозчуларның санал-оналын тоовастап, чондан хоорулчак турганын көргүзүп турар.

40 чыгыы коммунистерниң 40 хуу хирези-ле мал, тараа, тудуг ажылдарында, а 30 хуузу административ-эргелел ажылы, склад эргелекчизи дээн ышкаш бүдүрүлгеге шууд хол тудуп кирипшес черлерде ажылдап турар коммунистерниң авангардчы ролюн бүдүрүлгеде хандырбайн келгени ол.

Чөөн-Хемчик парткому база ында бүдүрүлге эргелели колхозтуң байдалын көре-тура, ону кадрлар-биле быжыглаар хемчегни алыр байтыгай, харын-даа чамдык чүгээр ажылдакчыларны өске колхозтарче чоруткан, ол ышкаш хожудап турар ажыл-агыйның курлавырларын илередир талазы-биле кандыг-даа бөттүг дузаламчыны көргүспейн келгенин обкомнуң бюрозу демдеглээн. Колхозтуң коммунистери бүдүрүлгеге авангардчы рольду ойнавайн турганы-биле сагылга-чурум үрээр, эт хереңги камнавас, брак кылыр чоруктар партия кежигүннериниң аразында безин бар турганын коммунистер боттарының хуралынга шыңгыы шүгүмчүлеп турган.

Хожудап турар ажыл-агыйларны дүрген хөгжүдериниң эң чүгула аргазы болза, оларны дуржулгалыг, ажыл-агыйжы, эртем билиглиг, ажыл-ишчилерни баштап шыдаар, ак-сеткилдиг ажылдакчылар-биле быжыглаары болур деп, бистиң партиявыс удаа-дараа айтып келген. Ол негелдени күүседири-биле Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң инспектор-организаторунга сөөлгү хүннерге чедир багай эвес ажылдап турган, кедээ ажыл-агыйны билир талазы-биле элээн дуржулгалыг эш Т. Бичен-оолду бо хожудап турар СЭКП XXII съездизи аттыг колхозтуң даргазынга колхозчулар соңгуп алганнар. Колхозчуларның улуг идегелин, партияның даалгазын күүседири-биле эш Бичен-оол улуг чүткүлдүг, бедик идепкейлиг ажылдап кирипкен. Ол ышкаш дээди эртемниг, аныяк агрономнуң эш Сотпаның эки-туразы-биле колхозтуң агрономунда барып ажылдай бергени оон патриотчу идепкейлиниң тодаргай демдээ болур. Колхозтуң баштаар чериниң составында бүдүрүлгениң мурнакчылары: комбайнер Монгуш Хүрең-Даш, саанчы Монгуш Алдын-Кыс, чолаачы Ооржак Намчал, агроном Сотпа оларның немешкени баштаар чериң ажылын идепкейжидер деп идегеп болур. Оон-биле чергелештир Чөөн-Хемчик эргелелиниң удуртукчулары бо колхозту механик, зоотехник-биле быжыглаар айтырыгны дораан шиитпирлээзе чогуур.

Колхоз баштаар чериниң составын чаартканы-биле чергелештир, партия организациязын белеткелдиг ажылдакчы-биле быжыглавышаан. Чогуур санныг коммунистерни болгаш комсомолчуларны мал, чер ажылынче болгаш өске-даа бүдүрүлге участоктарынче чоруткан. Оон аңгыда чугула хемчеглерниң бирээзи болза, күш-ажылдың организас хевирин эде тургузары болур. Ажыл-агыйның адыр бүрүзүнде-ле тускай эргелиг участок турган болза, ол колхозта ам мал болгаш чер ажылын катай чорудар бот-орулга-чарылгалыг ийи бүдүрүлге бригадаларын тургузар. Кол адырларны хаара тудар, каттыштырган четчир күштүг, чепсек-херекселдиг бригадалар болза үүрмек бригадалардан болгаш аңгы-аңгы фермалардан ыракта ажыктыг деп чүвени Каа-Хем районда «Тиилелге» болгаш өске-даа колхозтар амыдырал кырында көргүскен.

Колхозта бар турар норма-чижектер эргижирен, ажылга идиг бербестей бергенин барымдаалааш, ажылдап кылырының нормаларын, ажыл төлевириниң чижээн кылган ажылдың хемчээлин болгаш оон шынарын барымдаалап доктаадыры эргежок чугула, ол ышкаш күш-хүнүнден акша-биле төлээр хевирже 1964 чылда шилчиир деп колхозчуларның хуралынга доктааткан.

Кедээ ажыл-агыйны дүрген хөгжүдери ында ажылдап турар кижилерниң билиг мергежилинден хамааржырын барымдаалааш, машина техниканы өөредир школаны колхозка ажыткан, бүгү-ле бижик-биликтиг, машинага ажылдап шыдаар колхозчуларны массалыы-биле ынаар хаара тыртар сорулганы салган, ынчангаш ийи-үш чылдың дургузунда колхозтуң күш-ажылын кылыр кол кижилери механизатор билиглиг болурун чедип алыр деп бодай бергеннер.

Чыл бүрүде бедик дүжүттү алыр сорулга-биле суггаттыг шөлдерниң хараганын, ыяжын аштап арыглаар, буга-сумунун септээр, ында куруккан черни аңдарар ажыл эгелээн. Октябрь 10-га чедир безин 800 ажыг га черниң 500 га чыгыызын аштап дескилээн болгаш суггат бугаларын кылып эгелээни өөрүнчүг.

Белир чылын тарыыр 5 муң ажыг гектар черни амдыгаадан белеткеп алыр дээш бөттүг хемчегни ап турар. Үрезинни чүгле уруп алыр эвес, харын ону арыглааш, быжыртынчалыг шыгжагга кадагалаар, черниң хөрзүнүн дески, хаһы кылдыр аңдарып, илиргтеп, катоктап алыр, картофель, ногаа, кукуруза тарыыр шөлдериниң гектар бүрүзүнге 10 тоннадан эвээш эвес өдекти төгер ажылдарны организастыг чорудары баштаар чериниң, партия организациязының соңгаарлаттынмас сорулгазы болур. Чер ажылының талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерни эки күүседир болза, келир чылын тараа культураларының ниити чыылдазы 5,4 муң тоннадан хөй болур болгаш 20 муң тонна силосту, 10 муң ажыг тонна картофельди, ногааларны ажаап ап, бети дээрге-ле 550 муң рубльдиң орулгазын киирип алыры чайлаш чок.

Мал ажылын дүрген хөгжүдерде бирги ээлчегде оон быжыг чем-суурун тургузар, 6 муң ажыг баш малга херглээр 2,5 тонна бөдүүн, 19 муң тонна шыктыг, 1 муң тонна концентраттыг чемнерни келир чылын белеткээр болгаш малдың кажаа-хоразын улуг чарыгдал чокка кылып ап болур арга колхозта бар. Төрүүр малдың саны кодаңга көвүдедир, чижээ, инекти 45 хуу, төрүүр хойну 60—65 хуу, төрүүр кол хаванны 12 хуудан эвээш эвеске чедирер, малдың кызыраар чоруун узуткаар, төрүүр 100 баш малга онаалтыр 85-тен эвээш эвес бызааны, 95 хураганы, кол хавандан-на 13—14 оолду, саар инек бүрүзүнден 1500 кг сүттү саап, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алыр. Бо сорулганы чоокку 1—2 чылдарда чедип алтар болза, база аныяк малды чажындан эгелээш күрүнеге саткыже чедир эки азырап семиртир чаа аргаларны массалыы-биле хереглээр болза, колхозка эът бүдүрери 150 хуу, сүт саалдазы 180 хуу, мал ажылындан алыр орулга 310,5 муң рубльге көвүдээр.

Колхозту өре-шиiредеп дүрген адырар, ажыл-агыйны акшаландырар дээш колхозтуң баштаар чери 3 муң кубометрден эвээш эвес тонпак ыяш кагар, 140 тонна чугайны өртедир, 30 тонна чыжырганы чыыр болгаш районда албан черлеринге тудуг кылыр, аңнаар, балыктаар, мал согар черге ажылчын күжү бээр дээн ышкаш өске-даа ажыктыг ажылды организастап чорудар ужурлуг. Күрүнениң талазындан чедирип турар дузаламчы мындыг: эрги чээлилерниң төлээр хуусаазын уззадыр, техника садып алырынга, тудуг суур кылырынга, суг ажыл-агыйын сайзырадырынга ниитизи-биле 50 муң рубльдиң узун хуусаалыг чээлизин ол колхозка тыпсыр деп турар. Бо бүгү чүүлдер чеже-даа хөй болза, колхозчулар кызып ажылдаваска эки түңнел чедип алдынмас деп чүве билдиңгир. Херектиң ужуру болза хамык коммунистерниң, комсомолчуларның, бүгү-ле эр, херээжен колхозчуларның билектин сывырып алгаш, эдекти астып алгаш, чаңгыс үн-биле кедүрлүп үнгеш, хайнывышкынныг ажылдаарында.

Ажыл-ишчилерниң чүткүлдүг күш-ажылы хожудаңгай колхозту бир-ийи чылда мурнакчы ажыл-агыйларның деңнелинче чедир сайзырадыр дээрзинге идегеп болур.

* * *

Багай ажылдап турар ажыл-агыйлар оон ыңай бисте база бар. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик», Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Жданов аттыг, Каа-Хемниң «Совет Тыва», Бии-Хемниң «Хадың», Өвүрнүң «Коммунизмче орук» колхозтары сөөлгү үеде ажылын сегиптестээн. Ол колхозтарның дөртүнде ам бригадалар хемчеглерни ажылдап кылып турза-даа, Тес-Хем бүдүрүлге эргелели база ында партком ол ажыл талазы-биле кончуг шуппең хемчег ап турар. Чүгле хожудап турар ажыл-агыйларның экономиказын бедидер эвес, ол ышкаш ортумак-даа, дээре-даа ажылдыг колхозтарның, совхозтарның курлавырларын бүрүн ажыглаар хемчеглерни областтың партия конференциязының бетинде ажылдап дооскан турар болгаш эң ылаңгыя суггаттыг черлерни бүрүн ажыглаар, өдекти чемишчидилгеге киирер, механизаторларны белеткээр ажылдарны онзалап чорудар ужурлуг.

Н. КОНГАР,
СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи

„ШЫННЫҢ“ КОНКУРУЗУНГА

Х Л Е Б

АМЫДЫРАЛГА кандыг болуушкуннар турбас дээр! Өөрүнчүг, каттырынчыг, апчоксунчуг, өөредиглиг... Оларның чамдыктары үр болбайн чоорту уттундура-даа бээр, а өскелери кижиниң бүгү чуртталгазының дургузунда сагышка өл-ла олчаан артып-даа калыр-ла болгай. Үш чыл бурунгаар мээн хууда киржикчи болганым бир таварылга дугайын бо минутада мырыңай дем чаагы болуушкун дег кылдыр тода сактып олур мен.

...Декабрь айның төнчүзүнде бир-ле кежээ он ажыг кижи дүнеки ээлчегге ажылдаар дээш Кызыл-Хавак шахтазынга чеде берген бис. Ынчан сооктуң кедергей тулук үези чүве, ооң кырынга күштүг хат база келген. Чоокку дагларның баштарының хары хатка дувулей шаптыргаш, өштүг чүве дег, ыяавыла шахта аскынга кээп хөртүктелир мындыг. Ону аштап каартарывыска удатпаанда хар база катап оваалаңы берген болур. Хөртүк-биле демиселжир дээш удаа-дараа чардыгып, чогум шахта иштинде ажылывысты шулуудадып чадап турувуста үш шак эрте берген.

Ол аразында хат намдаар туржук, мырыңай дам барган, шахтаже электри дамчыдылгазының шугумунда үрелиишкин база болган. Энергия чок, үрелиишкинниң чогум кайда болганы база билдинмес. Ам канчаар, мырыңай хол даяң олурупкан бис.

Шахта аскында бажыңчыгашка келиривиске, соогу аажок, от салгаш чыңнып, ап алган хүнезиннеривисти уштуп чемненип эгеледивис. Даштыы хат дээрге сыылдадыр үрүп-ле турар, шахта иштин дүмбей караңгы, ажыл түр соксаан. Олла бүгүден өөрүм арай ундараан шинчилиг чугаа-соот-даа чок дайнаңып олурганнар. Элээн каш минуталар эрткенде шахта иштиниң слесары оол Саша Петров тоттур чемненип алгаш, хлевиниң артыын суугуже кирип каапкан. Хамык-ла чүве шак оон эгелээн.

КАНЧААРЫН ол, ыт оглу! Дүрген ужул!—деп соонда тепсикчи Игнат Суров тура халааш, Сашаны бир шашкаш, суугу иштин бууза коптарлап-ла эгелээн. Хып чыткан борбак хөмүрлер шала кырынче төктүп, идииниң майыын хуюктадыр чип турда-даа тоовайн, Суров даштыы караты өртени берген бичии хлебти көс аразындан тып алган.

— Бескинди хлеб кижилерниң тынын ап чораан чүве, ам кээп ол ыдыктыг чемни отче каап турар апарган ышкажывыс чүл! Ооң орнунга даштаар үндүр октапса, оода ыт, куш, күске чигей, буян-на болур ыйнаан—деп, ширайы хенертен өскерлип, арны агара берген Игнат кошкак, ынчалза-даа килеңнээшкинниг үн-биле чугааланы. Бо бүгү кончуг дүрген болган, баштай чүнү-даа аайын тыппайн баргаш, чүвениң алыс ужурун соолгунде билип каан мен.

Хоочум шахтёр Игнат Сергеевич Суров-биле ынчан ийи чыл ажыр кады ажылдаан турган бис. Аажы-чаны черле алдепсииндээр кижи. Чамдыкта хүнну бадыр чангыс сөс-даа этпейн, ажылдап-ла турар, а чамдыкта хөөрей бергенде ол дег чугаакыр кижи тывылбас. Чунар бажыңга саван-биле бажын дүрбүттүнүп олургаш-даа, шахта иштинге чер тепсирнинге белеткенип тургаш-даа хеп-хенертен чиңгежек үн-биле: «Соңгаларым дужунда чодураалар чечектели берди...» деп ырлай-даа бергилээр. Черле ынчаш элдеп чанныг кижи.

Хат намдаан, дээр аштып, декабрь дүнезиниң ак сылдыстары хып келген. Электри дамчыдылгазының шугумунда үрелиишкинни тыпкаш, эдип алган бис. Транспортёрлар хөделип, оларның кыры-биле хөмүр даш суггулааштыр агып, вагонеткаларже ураунуп эгелээн. Шахта иштинге ажыл-иш хайныгып үнген. Ээлчег төнчүзүнге чедир үе эвээш арткан, ынчангаш шахтёрлар кедергей далаш ажылдап турганнар. Чүгле тепсикчи Суров озалааш черде бажын гуттунупкан олур. Ооң чанынга чеде бээримге:

— Чүрээм согары дүргедээш аажок ийин, тыныш бачыдакжап, баш база дескинип тур—диди.

— Арай чүдерексеп турар болзуңарза, дашкаар үнээли, манаа, мүңгаш черге оожургаар туржук улам дорайтаар болгай—дээш, Суровту эдертип алгаш чорупттум.

Шахта аскында бажыңга чедип келиривиске ол чугаалап эгелээн.

— 1941 чылдың декабрь айда, таптыг-ла бо үеде чүве. Донбасска бистиң аткаарлаашкынывыс үезинде мина салып тургаш, немецтерге бүзээледипкен бис. Чаза булгап үнер арга чок апарган, бис чүгле беш сапёрлар, а немецтер—бүдүн полк. Бүзээлээшкин чыырлып келзе-келзе бисти бир ээн шахта аскында эккелген. Дайзын мырыңай чоокшулап, «Русь, хенде хох!» деп, алгылары дыңналы бээрге шахтаже кире берген бис. Аңаа алды хондур дайнам хлеб-даа боостааже ажырбайн олурган бис. Чер кырынче үнерин үргүлчү оралдажып келгеш чадаштывыс. Мурнунда шахта эргелели турган бажыңда немецтер бар, а дашкаар үнерде ол бажыңны оюп эртер арга чок, ынавыла бир ажиинден киргеш, өскезинден үнер апаар турган. Ол аразында чаа чыл чедип келген. Орай дүне шахта аскынга чоокшулап үнүп келгеш, олурарывыска, немецтер байырлап турар хирелиг болган. Эзирик үнер, билдинмес аялга дыңналды. Дайзынның байырлалын ажыглап, хөме таварып үнер деп шиитпирлеп алган бис. Эжик аскында таныыл чок болган, дүрген кире халышкаш чиңге коридорлап маңнажып эртип бар чорувуста, кедергей чаагай аъш-чем чыды келген. Кыйызында бир өрээлди кухня кылып каан чүве болуп-тур. Ынаар кире-ле халыдывыс. Бирээвис поварның бажынче сапёр балды чөвээ-биле хапкан, оон ында чыткылаан хлебтерни алгылапкаш, маңнажып үнүптүвүс. Даштыгаа турган немецтер бистерни баштай эзирик солдаттар деп бодаан хирелиг, херекке албааннар. Чээрби метр хире ырадыр маңнажы бээривиске, ам дүүреп үнгеннер. Автоматтар дазы чыжыртыкайны-ла берген. Ужувус аңаа хлебтерни холдарындан салбайн тын чок кээп ушкуяаннар. Мен дайынчы эжим-биле немецтер ээлээн девискээрге он хонукта чаштынып чорул тургаш, адак соолгунде база-ла бистер дег бүзээлээшкинге таварышкаш, дайзынның тылында арткан кезек солдаттарга каттыжа бердивис. Оларның хөй кезии аштап, мырыңай чилчии узулген болганнар. Бис ийи хлевисти кедергей камнап чорааш, он хонукта чүгле чаңгызын чигеш, ужуражылга үезинде бүдүн хлеб курлавырлыг бис. Ынчан ол арткан хлеб он ажыг кижиниң тынын алган, харыксыраан улусту деңгел кииргeн. Шак ынчаар деттип алгаш, немецтерниң үүрмек болуктеринче халдап, чем курлавырлары, ок-чемзек тып ап чорааш фронтуну эртип келген бис... Хлебти кайы хамаанчок ажылаар чорукту көрүп каанымда оон бээр-ле билинместей бээр апарган мен—деп, Ада-чурттуң улуг дайынының эгезинден төнчүзүнге чедир кириишкен, калыг-доннкун тулчуушкуннарга амыдыралдың бергелерин доозазын көрүп арткан хоочун шахтёр Иван Сергеевич Суров менээ чугаалаан.

ООН БЭЭР үш чыл эрткен. Суров ам пенсияда. Чоокта чаа ооң-биле ужуражып келгеш, сөс кадында база-ла аанакайын хлеб дугайында чугаалажы бээривиске:

— Хлебти кайы хамаанчок тетчеглээри дээрге хоралакчы чорук-тур. Солун, сеткүүлдерден номчуп көөрге, чамдык кижилер быжырган хлеб-биле ыт, хаван, инек чемгерип турган боор-дур. Ол черле чүү деп чоор, канчаар адаарыл ону?! Бем-херек үүлгедиишкини дээрге безин бичии-дир! Шак ындыг кижилер-биле демиселди чүгле суд, шагдаа органнары, партия-күрүне контролю эвес, а бүгү чон—чаштардан эгелээш кырганнарга чедир шупту кижилер чорудар херек. Хлеб дээрге хлеб-ле болгай, ээх, оон дугайында чүнү чугаалаарыл аан, билбес кажи бар эвес.

Мында артыр салып хөөретпеп чүү-даа чок, херек кырында болган таварылга дугайы ол-ла хевээр бижиттинген.

Д. САРЫКАЙ,
журналист.

Куба улуска белек

МОСКВА. (СЭТА). Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык аз ниитилелдериниң эвилелиниң күүскому Куба кызыл крест ниитилелиниң президентизи Хильберто Сервантес Нуньеске телеграмма чорутткан. Бойдустуң халавы—«флора» шуурганга акы-дуңма куба улустуң таварышканынга сагыш-сеткилиниң ханызындан хараадап турарын күүсекчи комитеттиң болгаш совет Кызыл Крестиң хөй миллион кежигүннериниң мурнундан ол телеграммада илергейлеп турар.

Телеграммада чугаалап турары чүл дээрге, качыгдалга таварышканнарга акы-дуңма дузаламчызын көргүзер сорулга-биле совет Кызыл Крест 100 муң рубль түңнүг эм аймаан болгаш аъш-чемни чоокку үеде Кубаже чорудар. Совет Кызыл Крестиң кежигүннери бүгү совет улус-биле бир демей, ол халаптың уржуктарын дүрген узуткаарын Куба Республиканың улузунга күзеп, акы-дуңманың бо белээ качыгдалга таварышканнарның байдалын кандыг-бир хире-чергези-биле чиигедир дээрзинге идеген турар.

Эм аймааны болгаш продуктуларның баштайгызын Кубага самолёттар-биле чедирер деп турарын профессор Г. А Митерев дыңнаткан.

Ширбип каар бис

Хуузунда инектерин семиртмештиң,
Хуулдурар бодай бергеш, чазый кижи,—
Тараа-хлеб эртинени садыгдан ап,
Тамчыын харап, оорлааштың туруп берди.
Контрольдуң төлээзи эш, чөөндүң мөң,
Көнчүг «эрни» чуларлааштың, баглап алам.

Хаванны көр, «ыжып аараш» чарлы берген,
Хайлыг маңгыс ажын харап өпейлээн-дир.
Шоодай хлеб хүнүң берип амдажааштың,
Шоодуг безин тоовастап, нүүрүн каггаш.
Ангыя кылбас, чиижеңнеп, кижи мөлчүүр,—
Амытанның кижи хевир чогун але!

Чемненир дээш, столовой кире бергеш,
Чежем дээр дээш, аайын база тыппайн баардым:
Баарымда кило-кило хлеб туру,
Пат-ла кайгааш, «төтпейн» баргаш, чорувуттум.
Ара магган хлевимни аныяк кыс
Арнылп-биле ширбип алгаш, октавытты.

* * *

Хуу өнчү ыглап сүрер буржуй хейни
Хувискаалчы чепсек-биле ширбип каар бис.
Коммунизм делгем оруун,— иштеп тургаш,
Көолама, арыг кылдыр чазап аар бис.

Чуруу **Н. ОНДАРНЫЫ.**
Сөзү **С. САМБА-ЛЮНДУПТҮҮ.**

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери С. Лосев биле Л. Пономарёвтуң дамчыдып турары болза:

Октябрьның 10-да эртенгиниң таптыг-ла 10 шак 30 минута турда чурт бүрүзүнден бир-бир төлээлекчи залга келген турзун деп, 18-ки сессияның даргазы Карлос Соса-Родригес пленарлыг хуралды хагбышаан, Кол Ассамблеяже чалаан.

Ниити политиктиг чугааланышкын чартык кезии хозай берген залга эгелээн.

Ынчаарга ол чорук дээрге, сагылга-чурум чок чоруктуң азы Ассамблеяны хүндүлевес чоруктуң илереэшкини эвес, а расисчи Мурнуу-Африка Республиканың чазаанын төлээлекчизиниң чугаазынга бир янзы удурланыышкын болган. Гананың, Алжирниң, Бурундиның, Индияның төлээлериниң болгаш Африканың, Азияның база Латин Американың төлээлериниң куруг олуттары арттылаан.

Мурнуу-Африка Республиканың даштыкы херектер министерствозунуң секретары Иоосте бодунуң чугаазын бодумнуң чазаамның төлээлекчизи болганымда «ыыттавайн эрттирбес бодап турар мен» деп «шыңгыы сагындырыгдан» эгелээн. Мээң чазаамның аймак-сөөк талазы-биле политиказын «шын эвес тайылбырлап турарлар-дыр» дээр янзылыг кылдыр Ассамблеяга бадыткаарын ол оралдашкан.

Кижини көөр хөөн чок аймак-сөөк ылгаарының политиказын агартпышаан, Мурнуу-африка Республиканың делегады Африканы кулданганының төөгүзүн мырыңай сыр өске кылдыр чурттураан. Африк черлерни европейжилер эжелеп алган эвес, а африканнар боттары «европейжи чурттакчыларның черинге чедип келген» дээр янзылыг кылдыр ол бадыткаан. Мурнуу-африк расистиң ол «төөгүлүг барымдаазы» делегаттарның болгаш залга келген кижилерниң арыннарынга кыжырыглыг хүлүмзүрүгнү болдурган.

Ооң соонда Каттышкан Араб Республиканың даштыкы херектер министри Махмуд Фавзи чүве чугаалаан. Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле 18-тиң комитединде кирип турар күрүнелерниң чөвүлел хуралын эң-не дээди деңнелдиң удуртукчу ажылдакчыларының киржилгези-биле чыылдырар дугайында совет санал-биле КАР-ның чазаа белени-биле каттыжып турар деп, ол медеглээн. НАТО чурттары биле Варшава керээзиниң күрүнелериниң аразынга халдашпас дугайында пактыны чарар дээн Совет Эвилелиниң саналын Фавзи база-ла деткээн.

Мальгаш республиканың болгаш Үстүү Вольтаның төлээлекчилери хуралга база-ла чүве чугаалаан.

Гана Республиканың үлетпүрүнүң кол адыры болза даг тывыжынның адыры болур. Алдын, алмазтар, бокситтер тывыжы чуртта көвүдеп турар.

Марганец рудазының тывыжының талазы-биле Гана делегейде бирги черлериниң бирээзин ээлеп турар. Ооң колдуг бар чери—Нсута.

ЧУРУКТА: Нсутада марганецти ажык чер кырындан казып турары. АДН—СЭТА-ның фотозу.

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

Француз коммунистер чарылдырыкчыларны буруу шаап турар

МОРИС ТОРЕЗТИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының ТК-ның октябрь 5—6-да болган пленумунга партияның чиңгине секретары Морис Торез делгеренгей чүве чугаалаан.

«Ийи фронтуга: барының оппортунизмге болгаш ревизионизмге удур, чөөн оппортунизмге сектанчы чорукка болгаш догматизмге удур эптеш чок, соксаал чок принципиалдыг демиселге тургустунган бистиң партиявыс кыдат удуртукчуларының частырыглыг туруштарын чайгылыш чокка буруу шаап турар. Ындыг удуртукчуларның шагдан бээр чорудуп келген сандарадыкчы болгаш чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын бистиң партиявыс буруу шапкан. Янзы-бүрү удурланыкчы идеегттерни, оппортунисчи болгаш троцкисчи бөлүктелдерниң боттарының сорулгаларынга ажы-биле ажыглавышаан, олар мырыңай дендеп барган» деп М. Торез чугаалаан.

Ол сандарадыкчы болгаш чарылдырыкчы ажыл-чорудулга Азияда болгаш Латин Америкада каш-каш партияларга улуг хораны ам безин чедирген. Ындыг ажыл-чорудулганы делегейниң бүгү массалыг организацияларынга удур база чорудуп турар-дыр деп, М Торез үргүлчүлеп чугаалаан.

Ооң дараазында Морис Торез кыдат удуртукчулар-биле чөрүлдээлиг болуп турар элээн каш чүүлдерни тайылбырлап чугаалаан. Кыдат удуртукчуларның боттарының частырыглыг үзел-бодалдарын нептередир сорулга-биле ажыглап турары болдуруп болбас ужурлуг арга-методтарынга онза кичээгейни М. Торез көрүндүрген. Колония улустарның боттарының хосталгазы дээш шимчээшкинниң делегейниң ажылчын аңгызынга, социалистиг чурттарга удур тургузар дээр кыдат удуртукчуларның оралдажыышкынын, Совет Эвилелинге кыдат удуртукчуларның кончуттунуп турар чоруун М. Торез килеңнээшкин-биле буруу шаап, «Октябрь революциязы чок турган болза, ам Пекинде удуртукчуларның кандыг-даа чылдак-биле чүгүлдеп турары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы чок турган болза, кыдат революция амгы үеде чедип алганы ышкаш ындыг түңнелдери чок турар ийик» деп демдеглээн.

Амгы үениң дайын болгаш тайбың дугайында айтырыы ышкаш ындыг чугула айтырыгның талазы-биле кыдат удуртукчуларның туружун, агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хорууур дугайында Москва Керээзинче оларның халдаашкынын Торез буруу шапкан. Москва Керээзинге, черле ынчаш дайынның болгаш тайбының айтырыгларынга кыдат удуртукчуларның ээлээн туружу ленинчи шугумга чөрүшкек, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чөвүлел хуралдарының ажылдап кылган шугумунга чөрүшкек болуп турар. «Тайбың дээш демисел коммунистиг шимчээшкинниң кезээде сорулгазы болуп келген, ол демисел бистиң партиявыстың төөгүзүнүң алыс утка-шынары болур» деп, Морис Торез чугаалаан.

Кыдат-индий кызыгаар адаан-демисели-биле холбаштыр кыдат удуртукчуларның туружун ФКП-ниң чиңгине секретары шыңгыы шүгүмчүлээн.

Индия болза Гоа девискээрни Португалияның колониалисчи тергиидээшкининден хостап алган, ынчаарга Макао португал колонизаторларны болгаш Гонконгта узурпаторларны кыдат удуртукчулар дувураазын чокка арттырып каан дээрзин ол сагындырган.

Сталинга чүдүүр чорукту сойгалаан болгаш ооң уржуктарын узуткаан дугайында айтырыгга кыдат удуртукчуларның туружун ол база шиитпирлиг буруу шапкан.

Кыдат удуртукчулар бүгү коммунистиг партияларга «боттарының политиказын албадап деээрин» оралдажып турар. Ол дээрге Ленинниң өөредиинден, ленинизмниң практиказындан ырак чүве-дир!—деп, М. Торез демдеглээн.

Бөгүн сорулга чүдел дизе, кады ажылдап кылган декларацияларга чөрүштүр, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининче кыдат удуртукчуларның кылып турар принцип чок халдаашкыннарынга удур шиитпирлиг демиселди чорудары болур деп, түңнелинде Морис Торез чугаалаан.

«Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң принципиалдыг политиказын бадыткаары-биле делегей чөвүлел хуралын эң чоокку үеде чыылдырары дээш шиитпирлиг туржуп турар бис. Шын туруштарже эглип кээп, бистиң делегей шимчээшкинивисти сырый каттыштырар талазы-биле ниити күжениишкиннерге боттарының салыышкынын база катап киирерин кыдат эштерге күзеп турар бис» деп, Морис Торез медеглээн.

Аар-берге чылдар катап эгелээн

ЛОНДОН. (СЭТА). Дарем графствода Джарроу хоорайны адаары Англияга таарымча чок апарган. 30 чылдарда экономиктиг кудулаашкынның үезинде ооң чурттакчыларының хөй нуруузу ажыл чок болган.

«Өлүмге таварышкан хоорай» ол-ла хевээр арткан. Ам хоорайның 2 муң ажыг чурттакчылары ажыл чокталыр чоруктуң талазы-биле алыр пособие-биле амыдырап турар. Судноалар тудуунуң «Готорн лесли» деп компаниязының 300 судно тудугжулары чоокта чаа ажыл дилээр черге ээлчег манап турупкан. «Бэйкер паркинс» деп бүдүрүлгениң 400 ажылчыннары октябрь 11-де соолгу катап ажылга үнер.

Октябрь 9-та 1000 ажыг ажылчы чоннар чыскаалды органзастап ажыл тыпсырын негээн. Машина тудугжуларының каттышкан профэвилелиниң ол черде салбырының даргазы Лен Эдмондсон чыскаал соолунде болган митингиге чүве чугаалааш, боттарының эргелери дээш демисежиринче ажылчыннарны кыйгырган. Хоорайга аар-берге 30 чылдарның база катап эгелээни дээш бүгү харысалганы консерваторларның чазаа хүлээр ужурлуг деп, Эдмондсон демдеглээн.

Чурттуң үлетпүр ажылчыннарының янзы-бүрү кезектери ажыл төлевирин бедидер болгаш ажыл неделязын кызырар дугайында чаа-чаа негелделерни тургузуп турар. Чоокта чаа демир оруктар мастерскаяларының 50 муң ажылчыннары Норкка болган чөвүлел хуралынга күш-ажылдың төлевирин кевудедирин чедип алыр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Он-он муң докерлер ажыл неделязын кызырарын негээн.

Шуурганның уржуктарын узуткап турар

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи М. Бузивскийниң дамчыдып турары болза:

Ортулукка барык беш хонукта үргүлчүлеп келген шуурган республиканың чөөн можуларынга улуг когаралды чедирген. Тарылга болгаш мал ажылы когаралга таварышкан. Ристиң, хөвеңниң, бананнарның болгаш өске-даа культураларның делгем шөлдери бүрүн азы чамдык кезии узуткаттынган. Чүгле чаңгыс Мансанильо районда безин 5 муң гектар ажыг рис тарылгазы, Никеро районда — 40 муң тонна ажыг чигир тростниги узуткаттынган. Ориенте можунуң үлетпүрү шуургандан улуу-биле когараан. Кижи когаралы бар болуп турар.

Бүгү ортулук шуурганның уржуктарын узуткаары-биле ажылдап турар. Гавана болгаш өске-даа хоорайлар ажылчы чоннарның бригадаларын качыгдаан районнарже чорударын үргүлчүлеп турар. Чөөн можуларның чонунга дузалаары-биле хөй санныг аъш-чем болгаш эм аймаан чорудкан.

Даштыкыдан допчу дыңнадыглар

⊙ Кубаны камгалаар национал координация комитеди болгаш Уругвайның херээженнер эвилели «флора» деп шуургандан качыгдаан Кубаның чонунга дузаламчы көргүзериниң национал кампаниязын чорудуп эгелээн. Куба-биле сагыш-сеткил каттыштырылгазының кампаниязын калбартырының талазы-биле хемчеглерни алыр дээш, куба революцияны деткип турар организацияларның төлээлекчилериниң пленарлыг хуралын ооң-биле кады чыылдырып турар.

⊙ Константина хоорайда янзы-бүрү 28 бүдүрүлгелерни алжир чазак национализастаан. Фабрикалар, типографиялар, 3 ол ышкаш магазиннер, кинотеатрлар, аалчылар бажыңнары болгаш өске-даа черлер аңаа кирип турар.

⊙ Күш-ажылдың бүгү-ниити итали конфедерациязы «Фиат» деп каттыжыышкын заводтарынга кол туруштарны база катап чаалап алган. Ол профэвилел организациязының активчилерни үр чылдарда истеп-сүрүп турганының соонда, ук организация «заводтуң иштики комиссиязының» кежигүннерин соңгуурунга бирги черни алган. Күш-ажылдың бүгү-ниити итали конфедерациязының кандидаттары дээш соңгулдага 25.390 бадылаашкыннар бердинген. (Эрткен чылын 17.840 бадылаашкыннар бердинген турган).

⊙ Хармон-Филдинге ядролуг частыр октарның складтарын тургузарын канада чазак Каттышкан Штаттарга чөпшээрээн деп, премьер-министр Л. Пирсон общиналар палатазынга чарлаан.

⊙ АКШ-тың президентизи Кеннеди-биле болгаш күрүне секретары Дин Раск-биле ужуражып чораан, Францияның даштыкы херектер министри Кув де Мюрвиль Вашингтондан ээп чанып келген. Ук чериниң политиктиг болуктеринде онзалап демдеглеп турары-биле алырга, Кув де Мюрвильдиң АКШ-че аян-чоруу «француз-америк харылзааларны экижитпээн» болуп турар.

(СЭТА)

Редактор **Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.**

КИНОТЕАТРЛАРГА

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга программалар 10.30, «Шииткел тевиг»: 10.50, 12.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Гуссар балладазы» 11.15, 1.15, «Актриса» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бичии уруг ачазын дилеп тур» 10.30, 12.30, «Ийи Федор» 2.30, «Румянцевтиң херээ» 4.30, 6.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга программалар 10, «Валерий Чкалов» 11.15, 1.15, «Ыржым эвес болур» 3.15, 5.15, «Эң-не озал поезд» 7.15, 9.15 шактарда.

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Арыгда ыш» 10, 12, «Райдан келген эшелон» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шииткел тевиг» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг Карузо» 3.15, 7.15, «Чүрек өршээвес» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 21, 25 — 34, идеология килдизиниң 37 — 13; харысалгалыг секретарьның 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20 — 60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солуң келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01395.

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылдан үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 245 (5649) 1963 ч. октябрь 15, вторник | Өртээ 2 көп.

ОРГАНИЗАС ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХАНДЫРАР

Октябрьның бирги чартыында — хоорайларга болгаш бүдүрүлгелерге 1-ден, кодээ черлерге 15-тен партия чырыдыышкынынга чаа өөредилге чылы эгелеп турар. Бо өөредилге чылы мурнуку чылдардан онзагай: партияның идеологтуг ажылының ээлчеглиг сорулгаларын бүгү тала-биле чугаалажып көрген СЭКП ТК-ның июнь Пленуму бүгү ажылчы чоннарның өөредилгеже сонуургалын кайгамчык өстүрген, политчырыдыышкынны организастаар талазы-биле партия организацияларының чогаадыкчы болгаш харысалгалыг чоруун бедиткен.

Бистиң республикага партия чырыдыышкынынга белеткелдер база-ла ТК-ның Пленумунуң шиитпирининг утка-шынарынга дүүштүр, коммунистерниң, кежигүн эвес активтерниң идепкейлиг киржилгези-биле чоруттунган. Баштайгы кичээлдерден эгелээш, марксисчи-ленинчи теорияны шиңгээдип алыр дээш 20545 кижи бөлгүмнерге болгаш семинарларга, 4800 хире кижи бот-өөредилгеге болгаш заочно өөренип кирипкен, 800 ажыг пропагандистер база ол хире курлавыр пропагандистер билиглерни массага чедирер дээш чүткүлдүг ажылче хаара туттунар. Нийти билигниң кежээки болгаш заочно школаларынга, бүдүрүлге-техниктиг, агрозоовтеринария, механизатор мергежилдиң өөредилгезинче хөй муң кижилер хаара туттунган.

Бистиң республикага партия чырыдыышкынының четчелээрин парткомнар болгаш парторганизациялар бо чылын организастыг болгаш хынамчалыг чорудуп, бүгү идеология ажылының шиитпирлиг звенозу — марксизм-ленинизмни пропагандалаарын организастаарын эккидерин, оон идейлиг деңнелин бедидерин эргежок чугула дээр дугайында Пленумнуң айтыышкынын барымдаалаан. Моон түңнелинде политчырыдыышкынның [illegible] хевирлери көвүдээн, амыдыралдан тыптып үнгүлээн чамдык чаа хевирлер тургустунгулаан. Бо талазы-биле Тес-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарының болгаш «Тыва даг дүгү» тудугда парткомнарның хөй санныг партия организацияларының эки үлегерин көргүзүп болур. Чижээ, СЭКП-ниң Өвүр парткому болгаш ында партия организациялары политчырыдыышкынның өөредилге комбинады янзылыг чаа хевирин организастаан. Тес-Хем районнуң парткому пропагандистер-биле ажылды билдилиг организаставышаан, политчырыдыышкынның үш секцияларын тургускан. Каа-Хемниң Сизимде ыяш участогунда эртем-атеизмниң школазын организастаан болгаш өске-даа.

Кандыг-даа ажыл-херек ышкаш, партия чырыдыышкынының эгезинден тура-ла организас талазы-биле хандырары чүден-даа чугула. Өөредилге чылының эгези харын бо талазы-биле биске шылгалда болур. Хоорайларда болгаш бүдүрүлгелерде эгелээн баштайгы кичээлдерден алырга, Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорайда 20 бөлгүмнер кичээлдерин организастыг эгелээн. Тожунуң кодээ парткому болгаш ол районда партия эге организацияларының бөлгүмнерин четчелээрде чедип алган түңнелдерин баштайгы кичээлдерден эгелээш-ле организас талазы-биле быжыглап, сентябрь 15-тен эгелеп өөредилгеже кирипкен. Кызылдың харылзаа эргелелинде, типографияда бөлгүмнер, марксизм-ленинизмниң кежээки университеди баштайгы кичээлдерин организастыг бедик деңнелге эгелевишаан, чогуур темаларынче кирипкен.

СЭКП-ниң Каа-Хем парткому баштайгы кичээлдерни организастыг эгелээр талазы-биле баш удур белеткелди кылып, боттарының төлээлерин түс-түс черлерже үндүргүлээн. Тес-Хем районнуң «Чодураа», Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозтарда, Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозта партия организациялары чаа өөредилге чылын бедик деңнелге эгелээн.

Партия чырыдыышкынының өөредилгениң эгелеп турарының бо хүннерде безин дүвүренчиг байдалдар чамдык черлерде бар болуп турар. «Тыва кобальт» комбинатка политөөредилге организастыг эгелээрден туржук чамдык бөлгүмнер четчелеттинмээн, консультантылар шилип алдынмаан, политчырыдыышкын кабинеди безин тургустунмаан. Кызыл хоорайда үлетпүр комбинады, Тыва комплексилиг экспедиция, республика эмнелгези ышкаш улуг организацияларда чүгле өөредилге эгелевээн эвес, харын бөлгүмнерниң четчелээшкини безин доозулбаан. Таңды, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарда чамдык партия организациялары өөредилге чылын эгелээринге белеткелдерин болур-чогууру-биле чорутпаан. Мындыг байдал-биле канчап-даа эптежип болбас.

Бистиң марксисчи-ленинчи өөредиивис эң-не шынчы, эң-не революсчу, эң-не мурнакчы теория. Ол бистиң ажыл-херээвисти, угаан-бодалывысты хүнден артык чырыдып, биске шаптыктыг бүгү чүүлдерни оттан артык чула чип турар. Ындыг күчүлүг теорияны бистиң партиявыстың, улуувустуң дайынчы чепсээ болдурар дээш соксаал чок демиселдиң бо күженишкинниг чылын идея талазы-биле бедик, организас талазы-биле сырый кылдыр эрттирер дээш парткомнар, партия эге организациялары болгаш пропагандистер бүгү-ле чугула чүүлдерни өөредилге чылының эгезинден эгелээш кылыр ужурлуг. А дыңнакчы бүрүзү бо өөредилге чылында билигниң база бир чадазынче бедиир дээш чүткүлдүг өөренир апаар. Бо болза политиктиг чырыдыышкын херээн хүн бүрү тодаргай удуртуруп, пропагандист кадрларның идей-теоретиктиг деңнелин, мергежилин бедидеринге үргүлчү дузалаарын, кижи бүрүзүнүң өөредилгезин доктаамал хайгаараарын парткомнардан, партия эге организацияларындан шыңгыы негеп турар дээни ол. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң партия чырыдыышкынының мурнунга салган сорулгаларын ажыл-херекке чүгле ынчаар организастап тургаш чедиишкинниг күүседип шыдаар бис.

Л. И. Брежнев Афганистанда

КАБУЛ. СЭТА-ның корреспондентилери П. Кречнев биле В. Гаврилин оларның дамчыдып турары болза:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахтың чалааны ёзугаар албанның аян-чоруун кылып, октябрь 12-де найыралчы Афганистанның найысылалы — Кабулда чеде берген. Афганистанга аян-чорук кылып чоруп турар үезинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазын Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Р. Курбанов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң оралакчызы С. Г. Лапин олар үдеп чоруур.

Кабул аэродромунга Л. И. Брежневти Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шах, маршал Шах Вали, Афганистанның премьер-министри Мухаммед Юсуф, улус совединиң даргазы Абдул Захир болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Совет болгаш афган туктарны аскан аэродромга хүндүлүг совет аалчыга алдар кылдыр хүндүлүг таңныылды чыскааган. Совет Эвилелиниң болгаш Афганистанның күрүне гимннерин күүсеткен, үгер-бооларның дааштаашкыны — национарның салюдун кылган.

Аэродромга Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шах болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев чуве чугаалааннар.

КАБУЛ. СЭТА-ның корреспондентилери П. Кречнев биле В. Гаврилин оларның дамчыдып турары болза:

Ында албанның аян-чоруун кылып чоруп турар, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев октябрь 12-де хүнүнүң ийиги чартыында Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахка чораан.

Хүндүлүг совет аалчы болгаш оңу үдеп чоруур кижилер хааның турар бажыңындан үнгеш, автомашиналарга олурупкаш, афганистан найысылалда бедик дөңнүң кырынга үнүп келген. Башкарыкчы хаан салгалының үндезилекчизи, Афганистанның база бир шылгараңгай күрүне ажылдакчызы, 1933 чылда саттыныкчыларга өлүрткен Мухаммед Надир Шахтың мага-бодун кадагалаан аажок улуг мавзолейни ол дөңнүң кырында туткан. Мавзолейге Л. И. Брежнев Надир Шахтың хааржааның кырынга дириг чечектерни салган.

КАБУЛ. (СЭТА). Октябрь 12-де Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шах ында албанның аян-чоруун кылып чоруп турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке алдар болдурган улуг хүлээп алыышкынны тургускан. Хүлээп алыышкынга Мухаммед Захир Шах биле Л. И. Брежнев олар чугаалар солушкан.

КАБУЛ. (СЭТА). Октябрь 13-те Афганистанның хаанының турар черинге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахтың беседазы болган.

Октябрьга алдар кылдыр

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң беш чыл болганынга холбаштыр

Амгы үениң күчүлүг шимчээшкини

1958 чылдың октябрьда Москва-Сортировочная депонуң мурнакчы ажылчыннарының инициативазы-биле коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының чарыжы — амгы үениң кайгамчык шимчээшкини тыптып келген. Совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазынга белеткеттинген ол шимчээшкин болза социалистиг тургузуушкунның орулгаларын боттандырар дээш демиселге массаларның чогаадыкчы чоруунуң гөрүткени бүгү эки болгаш үнелиг чүүлдерни болдунга сиңирген. Бистиң партиявыстың Төп Комитеди болгаш эш Н. С. Хрущев ол эгелээн шимчээшкинни коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезиниң чарыжының чаа, дээди хевири болур деп баш бурунгаар ленинчи ёзу-биле көрген. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар, коммунистиг ниитилел харылзааларын хевирлээр, чаа ниитилелдиң кижизин кижизидер дээш ажылчы чоннуң калбак массаларының демисели ол шимчээшкинниң үндезининде салдынган.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң беш чыл оюн демдеглевишаан, ВЦСПС-тиң Президиуму болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бюрозу доктаалы кады хүлээп алган. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин бистиң чуртувустуң экономиказының өзүлдезинге, чеди чыл планын чедиишкиннинг күүседиринге, СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш Коммунистиг партияның өндүр чаагай Программазын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга дузалап турар аажок улуг тургузукчу күш-ажыл кылдыр хүлээн деп ол доктаалда демдеглеп турар. Он-он миллион мурнакчы ажылчыннар, колхозчулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, эртемденнер, албан-хаакчылар коммунистиг ёзу-биле чурттаарынга болгаш ажылдаарынга өөренип турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш ол кайгамчык шимчээшкинни улам калбартып хөгжүдерин, бүдүрүлгениң болгаш амыдырал-чуртталганың база кижилерниң кижизидилгезиниң бүгү талаларынга оон ведирер салдарын бедидерин профэвилел болгаш комсомол организацияларының чугула сорулгазы кылдыр ВЦСПС-тиң Президиуму болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бюрозу санап турар.

Профэвилелдерниң чөвүлелдери болгаш комитеттери, комсомол организациялары болза улус ажыл-агыйының, эртемниң болгаш культураның бүгү адырларының чаа-чаа ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка кириштирери эргежок чугула болуп турар. Чарыштың киржикчилериниң кол кичээнгейин күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче, техниктиг депшилгеге, продукцияның шынарын бедидери болгаш бүдүрүлгениң орулгалыг бооруу, курлавырларны илередип ажыглаар дээш демиселче, үлетпүрге, тудугга, транспортка болгаш кодээ ажыл-агыйга улус ажыл-агыйның планнарын чедиишкиннинг күүседир дээш демиселче угландырар.

Профэвилел болгаш комсомол организациялары болза, ажылчы чоннарның, совет аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер, ниитилелге ажыктыг күш-ажылга ынакшылды болгаш ону хүндүлеп көөрүнге оларны чаңчыктырар, бидиглерже, коммунизм тургузукчузунуң мораль дүрүмүнүң негелделерин чайгылыш чокка боттандырарынче оларның чүткүлүн хөгжүдер ужурлуг деп доктаалда демдеглеп турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни амыдырал-чуртталгага коммунистиг харылзаалар дээш шимчээшкин-биле холбаштырар деп СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң салган чугула негелдезин чер болганга күүседирин чедип алыры эргежок чугула.

(СЭТА).

Тес-Хем парткомунуң секретары эш М. КЫЗЫЛ-ООЛГА Райкүүском даргазы эш Т. БЕГЗИГЕ Комсомол комитединиң секретары эш Ф. ДАЖЫГА

Күрүнеге сүт, дүк садар талазы-биле чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткени-биле холбаштыр Тес-Хем районнуң бүгү ажыл-ишчилеринге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирбишаан, пландан ажыр сүт садар дугайында силерниң алган хүлээлгелерни изии-биле деткип тур.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозунуң ажыл-ишчилери мал кыштагладыышкынынга белеткелди эки чорудуп, ниитиниң мал ажылын улам ыңай хөгжүдер, оон продуктулуун бедидер дээш социалистиг чарышты калбартырынче бүгү күштерин салыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илеретти.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНГА ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери октябрь мурнунуң социалистиг чарышка кирипшпишаан, күрүнеге сүт садарының чыл планын 101,1 хуу, дүктү — 107 хуу кылдыр хуусаа бетинде, октябрь 10-да, күүсеткен дугайын рапорттап тур. Сүт, дүк садар талазы-биле социалистиг чарышка «Тес-Хем» совхозтуң, «Коммунизмче орук», «Чаа орук», «Чодураа», «Тере-Хөл» колхозтарның ажыл-ишчилери эң идепкейлиг киришкеннер. Күрүнеге пландан ажыр 100 тонна сүттү садарын болгаш аңгыс андарылгазын чедиишкинниг доозарын, кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорударын хүлээнип тур бис.

Тес-Хемниң партком секретары М. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Райкүүском даргазы Т. БЕГЗИ.
Комсомол комитединиң секретары Ф. ДАЖЫ.

Дужут ажаал алыышкынының изиг-тулук хүннеринде Каа-Хем районнуң «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң чолаачызы Петр Тимофеевич Желтухин шалыпчы ажылдап турар. Ол 7—9 хире километр ырак черде шаңгыс комбайннардан тарааны сөөртүп, хүнде 18—20 рейсти кылып турар, а дүне, кажан комбайннар ажылын доозупканда, тарааны күрүнеге дужаары-биле хүлээп алыр черже сөөртүп турар.

ЧУРУКТА: чолаачы П. Желтухин.

Фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Улусчу талантыларның Бүгү-россия көргүзүү

СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1963—1965 чылдарда Бүгү-россияның кодээ бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин чорудар дугайында доктаалды хүлээп алган, түңнел көрүлде 1965 чылдың мартта Москвага болур.

Улусчу талантыларның көрүлдези аажок улуг болуушкун болур болгаш СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле бот-тывынгыр уран чүүлдү улам ыңай хөгжүдеринге идиг болур.

РСФСР-ниң Культура министерствозу, партия крайкомнары, облкүүскомнар, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, кодээ болгаш чаңгыс аай крайкүүскомнар база облкүүскомнар кодээ бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң көрүлдезин уран-чечен бедик деңнелге белеткеп, эрттирерин хандырар, ону чорудуп турарының үезинде кодээге бүгү культура-чырыдыышкын ажылының кодурлуушкунун чедип алыр, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң чанында хөй-нииттиг ёзу-биле ажылдаза чогуур уран чүүл кижизидилгезиниң факультеттеринге, а ол ышкаш районнарның культура бажыңнарының чанынга бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң удуртукчуларын белеткээр ажылды улам калбартыр ужурлуг.

Бүдүрүлгениң партия болгаш совет органнары көрүлдени белеткээринге болгаш чорударынга бүгү таланың дузазын көргүзер, хоорайларның болгаш ажылчын суурларның чогаадыкчы интеллигенциязын, а ол ышкаш хоорайларның уран чүүл бөлгүмнериниң эң эки күжүн кодээниң болгаш суурларның коллективтеринге организастыг болгаш чогаадыкчы дузаны көргүзеринге хандыкшыдар.

РСФСР-ниң Культура министерствозу бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылынга профессионалдыг уран чүүл ажылдакчыларын база культураның болгаш уран чүүлдүң өөредилге черлериниң сургуулдарын калбаа-биле киириштирерин чедип алыр ужурлуг. РСФСР-ниң композиторларының, чогаалчыларының, чурукчуларының Эвилелдери, Бүгү-российн театр ниитилели болгаш Бүгү-россияның ыры ниитилели-биле кады автономнуг республикаларже, крайларже болгаш областарже кодээ бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге организастыг болгаш чогаадыкчы тала-биле дуза көргүзер кылдыр мергежилдиг тускай эртемниглерни чорудар.

Бүгү-россия көргүлдезинге колхозтарның болгаш совхозтарның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң бүгү хевирлериниң база жанрларының коллективтери болгаш солистери культура-чырыдыышкын албан черлериниң эргезинде турар болза-даа, оон хамаарылга чокка, а ол ышкаш улусчу театрлар база кодээ районнарның музыкага ынакшылдыг коллективтери киржир.

Көрүлдени удуртуру-биле оргкомитетти тургускан, оон составында культураның болгаш уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчылары кирип турар. Оларның аразында: ССРЭ-ниң улустуң артизи, РСФСР-ниң композиторлар эвилелиниң бирги секретары Д. Д. Шостакович, РСФСР-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар черниниң даргазы Л. С. Соболев, ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. А. Устинова, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу, РСФСР-ниң чурукчулар эвилелиниң баштаар черниниң бирги секретары В. А. Серов, РСФСР-ниң улустуң артизи, Бүгү-российн ыры ниитилелиниң даргазы композитор А. Г. Новиков, РСФСР-ниң улустуң артизи А. В. Прокошина, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, солуннар база журналдар редакцияларының төлээлекчилери бар.

Оргкомитеттиң даргазынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы В. И. Кочемасовту, оон оралакчыларынга — РСФСР-ниң Культура министри А. И. Поповту база РСФСР-ниң Культура министриниң оралакчызы В. М. Стригановту, уран чүүл удуртукчузунга РСФСР-ниң улустуң артизи, Грузин ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы И. М. Тумановту бадылаан.

„Октябрь 14 чылы" колхозтуң даргазы эш ФЕДОРОВКА Парторганизация секретары эш СЕРГЕЕВКЕ Комсомол организациязының секретары эш МОРГУНГА Мерген фермазының эргелекчизи эш ЕЛИСЕЕВКЕ

Күрүнеге сүт, дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен дугайында «Октябрь 14 чылы» колхозтуң эр, херээжен колхозчуларынга болгаш тускай эртемниглеринге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур. Эът садар талазы-биле күрүне планын болгаш күрүнеге пландан ажыр сүт садарын күүседиринче колхозтуң ажыл-ишчилери бүгү хемчеглерни ап, мал ажылын хөгжүдериниң планын күүседир, оон продуктулуун бедидер дээш моон соңгаар күженишкинниг ажылдаар, мал кыштагладыышкынынга үлегерлиг белеткенир, 1964 чылда колхозтуң ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбартыр дээрзинге СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илеретти.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНГА ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш демиселди чорутпушаан, күрүнеге дүк садарының планын 102 хуу, сүттү — 102.5 хуу күүсеттивис. Боттарывыстың аргаларывысты санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир 200 центнер сүттү немей садарын хүлээнмишаан, кодээ ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозарының хемчеглерин алыр бис.

Колхоз даргазы ФЕДОРОВ.
Парторганизация секретары СЕРГЕЕВ.
Комсомол организациязының секретары МОРГУН.
Мерген фермазының эргелекчизи ЕЛИСЕЕВ.

Экономика талазы-биле кошкак колхозтарның хожудаашкынын ийи чыл дургузунда ажып эртер

Винница областың Хмельницк колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының, тускай эртемниглериниң болгаш бүгү ажылдакчыларының кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилеринге чагаазы

Эргим эштер! Бистиң ынак Төрээн чуртувустуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бүгү совет улус ышкаш партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш шудургу демиселди чорудуп турар.

Бүгү улустуң ол херээнге Хмельницк колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери боттарының салыышкынын база киирип турар. СЭКП ТК-ның сентябрь (1953 чыл) Пленумунуң соонда чылдарда эр, херээжен колхозчулар, совхозтарның эр, херээжен ажылчыннары, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, партия болгаш комсомол организациялары кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге саларын көвүдедир дээш хөй ажылдарны кылган.

Бистиң кызымаккай күш-ажылывыс чедиишкинниг болган. Оон чамдык фактылары мындыг: 1962 чыл-биле деңнээрге 1963 чылда эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары тарааны бүдүрерин 1,8 катап, эъттиин — 2,4 катап, сүттүүн — 3,1 катап көвүдеткен. Кодээ ажыл-агыйның чугула продуктуларын күрүнеге садары дыка өскен.

Хмельницк эргелелдиң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге мындыг чүүлдерни саткан:

	1953 чыл	1962 чыл	1963 чыл (Октябрь 1)
Тараа—муң тонна	20.2	31.8	42.8
Сүт—муң тонна	1.187	3.055	2.696
Эът—муң тонна	6.628	16.006	12.753

Ол ышкаш ниитилел фондулары база өскен. Кодээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг, культурлуг болгаш сагыш-сеткил талазы-биле деңнели бедээн. Бистиң бүдүрүлге эргелелиниң кодээ тудугжулары муң-муң чаа эки шынарлыг чурттаалга бажыңнарын, мал ажылының чүс-чүс оранжереяларын, клубтарны, школаларны болгаш өске-даа хөй чүүлдерни тудуп тургускан.

Эрткен оруувусче хая көрүнгүшаан, төрээн Коммунистиг партиявыс болгаш оон эш Никита Сергеевич Хрущев баштаан ленинчи Төп Комитеди колхозтар болгаш совхозтар быжыксын дээш партияның XXII съездизиниң салган улуг сорулгаларын кодээ ажыл-агый чедиишкинниг шиитпирлезин дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылган болгаш кылып турар дээрзин бөгүн чоргаарал-биле чугаалап турар бис.

Ол сорулгаларны чедип алырынга кодээ ажыл-агыйны удуртурун эде тургусканы, кодээге чаа органнарны — бүдүрүлге эргелелдерин болгаш парткомнарны тургусканы ужур-дузалыг болган. Бүдүрүлге эргелелдери болза, өйү келген сорулгаларга дүгжүп турар колхозтарны болгаш совхозтарны удуртурунуң ындыг хевири болур дээрзинге бүзүрээн бис. Бүдүрүлге эргелелдери болгаш партия комитеттери ам безин бичее эвес ажылды кылган, мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле бар курлавырларны улам четче ажыглаар талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга дузалаан. Ол болза бистиң эргелелдиң чижээнден илден.

Колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, тускай эртемниглерниң болгаш кодээниң бүгү ажыл-ишчилериниң кызымаккай ажылының ачызы-биле эргелелдиң ажыл-агыйлары бо чылын тараа белеткээриниң чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 2,6 миллион пуд тарааны урган болгаш пландан ажыр чартык миллион пуд тарааны күрүнеге садар хүлээлгени алган.

Чедип алдынган чедиишкиннер бисти өөртүп турар. Ынчалзажок бир эвес районнуң бүгү ажыл-агыйлары кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партияның айыткан бедиктерин чедип алыр дээш бир деминиг ажылдаан болза ол чедиишкиннер оон-даа улуг болур турган ийик. Ынчалзажок бистиң эргелелде бир домей байдалдарда турар колхозтар ажыл-агый талазы-биле аңгы-аңгы түңнелдерлиг болуп турар.

Чижээ, бир эвес Киров аттыг, Мичурин аттыг, Ленин аттыг мурнакчы кодээ ажыл-агый артельдери тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 25—28 центнер дүжүттү ап, база бир гектар черден 155—260 рубльдиң акша орулгаларын ап турар болза, Жданов аттыг, Коцюбинский аттыг болгаш Коммунизмниң шолбаны аттыг колхозтар ийи катап эвээшти ап турар.

«Хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын кодүрериниң чамдык айтырыгларының дугайында» эш Н. С. Хрущевтуң СЭКП ТК Президиумунга бижиин чугаалажып көргеш, ону чүректиг ханызындан деткип турар бис. Ол ыттуда документиде бүгү совет тараачыннарның бодалы илереттинген, хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарының тодаргай оруктары төлевилеттинген.

Партком болгаш бүдүрүлге эргелели чамдык колхозтарның хожудаашкынын ажып эртер талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырган. Эш Н. С. Хрущевтуң айтыышкыннарын удуртулга болдурбушаан, эргелелдиң болгаш партия комитединиң ажылдакчылары экономика талазы-биле кошкак колхозтарның хожудаашкынының чылдагааннарын хынызы-биле өөренип көрген, экономиканы кодүрер, ажыл-агыйның алыр бүрүзүнүң продуктулуун бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр дугайында оларның удуртукчуларынга дузалаан. Ол хемчеглерни болгаш сүмелерни колхозчуларның хуралдарынга база парткомнуң пленумунга чугаалажып көрген.

Бистиң эргелелде 35 колхоз бар. Оларның иштинден 10 колхозтарны экономика талазы-биле кошкак колхозтарга хамаарыштырып турар бис. Ол болза Жданов аттыг, «Найырал», Шевченко аттыг, Коцюбинский аттыг, «Коммунизмниң шолбаны», Чапаев аттыг, Ильич аттыг, «Ленинниң чагыглары», «Коммунизмниң херели», «Шлях до комунизму» артельдер болур. Оларның шөлдериниң дөрттүң бирикен ажылын ээлеп турар болза-даа,

(Уланчызы ийиги арында).

Экономика талазы-биле кошкак колхозтарның хожудаашкынын ийи чыл дургузунда ажып эртер

Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң чагаазының төнчүзү

(Эгези бирги арында).

аажок эвээш продукцияны бүдүрүп, база эң-не куду акша орулгаларлыг болуп турар. Бир эвес эрткен чылын кедээ ажыл-агыйның ажыглалдыг бир гектар черинге акша орулгалары эргелелге ниитизи-биле 130 рубль болган болза хожудап турар колхозтарның үлүүнге чедир 102 рубль болган. **Бо колхозтарны мурнакчыларның деңнелиинге чедирери эргелел талазы-биле чыл бүрүде миллион пуд хире тарааны, 12 муң центнер эътти, 53 муң центнер сүттү немей алыр болгаш акша орулгаларын дыка көвүдедир арганы бээр дээрзин санаангалар көргүзүп турар.**

Кайы-бир артельдиң хожудаашкынын бадылкаарынга кандыг-даа объективтиг чылдагааннар чок болгаш турбас ужурлуг деп санап турар бис. Бо бүгү болза кижилер кадрлар-биле, олар ажыл-агыйны башкарып билириндеп, күш-ажылга ак-сеткилдиг болурундан хамааржыр. «**Экономика талазы-биле кошкак колхозтарга хамыктың мурнунда организастазы-биле дузаламчыдан көргүзер херек. Кол чүве болза, кадрларны шилип алыры болур. Кандыг-бир ажыл-агыйның хожудаашкыны бээза удуртуланының куду деңнелиниң түңнели болур болгай...**

Колхозтарны кадрлар-биле быжыглаары — чурттуң бүгү колхозтарын мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрер дээш чорууп ужурлуг шын болгаш кадык өрүк ол-дур» — деп, эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Оон ужурунда партком болгаш бүдүрүлге эргелели экономика талазы-биле кошкак колхозтарның хожудаашкынын ажып эртер талазы-биле ажылды кадрларны шилииринден болгаш таарыштыр тургузарындан эгелээн. Сес артельдерде даргаларны солаан. Оларның оруңга билдилиг болгаш ат-алдарлыг организакчылар шилип алдынган. Ортумак звенонуң кадрларының составын элээн экижиткен. Хожудап турар колхозтарда бригадаларны болгаш фермаларны удуртурунга тускай эртемниглерни шилип алырын бодувустуң сорулгавыс деп санап турар бис. Ол сорулга ам безин шиитпирлеттинип турар: 15 агрономнар болгаш 12 зоотехниктер ам бригадирлер база ферма эргелекчилери апарганнар.

Колхозтарны хөгжүдери дээш партия эге организацияларының рольун болгаш харысалгазын бедидер дугайында хүн бүрүде сагыш салып турар бис. Дыка хөй коммунистерни болгаш комсомолчуларны бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарынче чорудулаан. Колхозтарда кадрларны чаартыры-биле кады эмин эрттир үрдүнген эргелел болгаш хандырылга персоналын дыка кызырарын боттандырган. 793 албан-дужаал единицаларын дүжүрген. Ол болза бир чылга шилчидир санаарга 190 муң рубль түңнүг камналганы бээр.

Кошкак ажыл-агыйларның удуртулгазын кандыг кадрларның күзели-биле быжыглап турарыл? Бижээлерниң чамдыызын эң-не кошкак ажыл-агыйларда аныяк тускай эртемниглерден болгаш колхозчулардан тып турар бис. Чамдык кошкак колхозтарга ажылдаары-биле мурнакчы колхозтарның удуртукчулары болгаш активчилери чорып турар. Боттарының хожудап турар кожаларынга мурнакчы колхозтар кадрлар-биле дуза көргүзери аажок ажыктыг. Оңу бодувустуң чижээвиске көргүзүп көрээл. Березина суурнуң Ленин аттыг мурнакчы артелиниң баштаар черниң даргазы агроном коммунист Мечислав Дмитриевич Белоус бедик патриотизмниң медерелин илередип, экономика талазы-биле кошкак дөрт колхозтардан улгаттыр каттышкан, хожудап турар «Найырал» артельди баштаар күзелин илереткен. Колхоз 7 муң гектар черлиг апарган.

Мурнунда удуртуп турган ажыл-агыйның идегелдиг болгаш дуржулгалыг холдарга хүлээдип бергеш, эш Белоус «Найырал» колхозту көдүрер дээш аажок улуг энергия-биле ажылдап кирипкен. Артельде бригадаларны, фермаларны, звеноларны удуртуру быжыглаттынган. Материалдыг бүдүрүлге кавызынга ажылдаары-биле дыка хөй СЭКП кежигүннери болгаш комсомолчулар шилчээн. Эң-не харысалгалыг участоктарны коммунистер удуртуп, баштай берген.

«Найырал» кедээ ажыл-агый артелиниң баштаар черинин болгаш партия организациязының ажылында чугула черни эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередиринин, бодунуң күш-ажылының түңнелдеринге колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедидеринин айтырыглары ээлеп турар. Мурнунда эш Белоус баштап турган Ленин аттыг кедээ ажыл-агый артелиниң болгаш областың өске-даа дээре ажыл-агыйларының ажылының дуржулгазын бүгү талалыг өөрениринга организастаттынган. Ажыл-агый иштиниң специализациязы нептереттинген, дөрт ферма: ыйыстыг бода малды, хаваннарны семиртир, аныяк малды чедир азырар фермалар, ол ышкаш сүт-бараан фермазы тургустунган. Бо чылдың сес айларының дургузунда бүгү эрткен чылдан дөрт катап хөй өдек хөрзүнге төктүнген. Бот-орулга-чарылганы нептереткен, күш-ажылдың ай-санында акша-биле төлевирни чурумчуттунган, акша-херекселдерни чарыгдаарынга шыңгыы контроль тургустунган.

Партия болгаш комсомол организациялары кижилер-биле кижизидикчи ажылды экижиткен, социалистиг чарышты калбарткан. Коммунистер чалгааларга удур демиселче, ниитиниң ажыл-агыйын быжыглаарынче бүгү-ле ак-сеткилдиг колхозчуларны көдүрүп үндүрген. Ниитиниң күш-ажылынга колхозчуларның хамаарылгазы илези-биле өскерилип, оларның медерелинде улуг өскерилгелер болуп, боттарының күштеринге бүзүрээр чорук тыптып турар. Колхоз бүдүрүлгезинге киржилге чок эвээш эвес артель кежигүннери чоокка чедир-ле туруп турган болза, ындыг кижилер ам чок апарган.

Кижилер-даа, чер-даа бир дөмей, ынчалза-даа ажыл-херекти дыка эки чорудуп турар. Күш-ажылдың быжыг сагылга-чуруму болгаш колхозтуң ажыл-херээ дээш харысалгазын кижилерниң медереп билир чоруу бергелерни ажып эртеринин болгаш бо чылдың бүгү-ле хову ажылдарын чогуур өйүнде база шынарлыг кылдыр чорударының болдунар аргазын берген, ол дээрге колхозта ажыл-херек дыка хөй кылдыр немежи бергенде безин ындыг болуп турар-дыр. Час орайтап эгелээн болганда, улуг хемчээлдиг, часкы-хову ажылдарын эң-не кыска хуусаада күүседири, оон аңгыда 700 гектар черни чазын аңдарары, күзүн чашкан 600 ажыг гектар тарааларны катап чажары херек турган.

Часкы болгаш чайгы үеде колхозчуларның карак кызыл күш-ажылы эки түңнелдерни берген. Колхоз бо чылын ортумаа-биле гектар черден (кукуруза чокка) 21,7 центнер тарааны алган — ол болза эрткен чылдаазындан 6,6 центнер хөй болуп турар. Тарааның нииты чылдазы 6 муң центнерге көвүдээн. Күрүнеге тараа садарының доктааттынган планын колхоз ажыр күүсеткен, өске-даа хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

«Найырал» артель бодунуң экономика талазы-биле хожудаңгай чорууну келир чылын бүрүнү-биле ажып эртсин, **а 1965 чылда эргелелдиң мурнакчы ажыл-агыйларының деңнелинге четсин база гектар чер бүрүзүнден тарааларның 28 центнерден эвээш эвес дүжүдүн, оон иштинде күзүн чажар кызыл-тастың болгаш чочак-тарааның 30 центнер, кукуруза тараазын — 50 центнерни, чигир свёклазын — 300, ногаа культураларын — 200 центнерни өстүрзүн дээш,** колхозтуң баштаар чери, партия организациязы болгаш колхозчулар бүгү-ле күжениишкиннерин үндүрүп турар.

Партияның кедээ обкомунуң бюрозунуң хуралы чоокта чаа «Найырал» колхозка болуп эрткен, аңаа колхоз даргазы Т. Белоустуң болгаш парторганизация секретары Т. Полищуктуң ажыл-агыйның экономиказын көдүрер талазы-биле чорудкан ажылдың дугайында илеткелдерин дыңнаан болгаш чугаалашкан. Бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктери, партия комитеттериниң секретарьлары, областың экономика талазы-биле кошкак колхозтарының даргалары болгаш партия организацияларының секретарьлары бюрога олурушкан.

Быжыг туруштуг болгаш шудургу организакчы ажылды чорудар болза, хожудап турар ажыл-агыйда ажыл-херекти эң-не кыска хуусаада экижидип болур дээрзинге хуралдың киржикчилери, ылаңгыя кошкак колхозтарның даргалары бүзүрээн. Экономиканы көдүрер талазы-биле «Найырал» колхозтуң партия организациязының болгаш баштаар черинин чорудуп турар ажылын партия обкомунуң бюрозу чүүлдүг деп көрген болгаш ол дуржулганы калбаа-биле ажыглаарын областың бүгү-ле парткомнарынга болгаш бүдүрүлге эргелелдеринге сүмелээн.

Ажыл-херектиң чедиишкини кадрлардан, кедээ ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнү дээш оларның демисежип билириндеп хамааржыр дээрзин бадыткап турар өске бир чижектен ап, көрээлиңер. «Коммунизмниң шолбаны» деп колхозтуң салым-хуузу «Найырал» артельдиң салым-хуузундан шоолуг-на ылгашпас турган. Аңаа база-ла даргалар удаа-дараа халажып турган. Оларның соонда күш-ажылдың куду сагылга-чуруму, хожудаңгай агротехника, фермаларга ажыл-агыйжы эвес чоруктар хевээр артып каап турган. Ол колхоз чыл бүрүзүнде-ле тарааларның, техниктиг культураларның куду дүжүдүн ап турган, ажыл-агый өреден уштунмайн турган.

Бо чылдың мартта артельдиң баштаар чериниң даргазынга агроном Марьян Васильевич Таборовскийни сонгаан. Ол бодунуң ажыл-чорудулгазын база-ла кадрларны кичээнгейлиг шилип алырындан болгаш шын таарыштыр тургузарындан эгелээн. Арагачыларны болгаш ажыл кылбас чалгааларны удуртур албан-дужаалдан үндүр сывырган. Оларның оруңга ак-сеткилдиг, кызымак-шудургу ажылдакчыларны тургускан. Колхозка күш-ажылдың сагылга-чурумун сандарадып турган янзы-бүрү маңгыс идегеттер-биле партия организациязы болгаш колхозтуң баштаар чери шиитпирлиг демиселди чорутткан, бүгү-ле чалгааларны, маңгыстаарларны, колхозтуң күсели-биле байлырын бодаар кижилерни хөй-ниитиниң судунга тургускан. Тараажының ат-алдарының дугайында ажык чугаалажылышкын бүгү-ле бригадаларга болгаш звеноларга болгулаан. Колхозчуларның ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, күш-ажылдың нормалаашкынын болгаш төлевирин чурумчударынга ол чугаалажылышкыннар улуу-биле дузалаан.

Чорутунган ол ажыл бодунуң түңнелин берген. Бо чылын колхоз эрткен чылга бодаарга, дыка хөй тарааны ажаап алган. Бир эвес мурнунда эрте быжар тарааларының бир гектарындан 12 центнерден ашпас дүжүттү ап турган болза, бо чылын 18 центнерни алган. Күрүнеге тараа садарының планын колхоз хуусаа бетинде күүсеткен. Артель бүгү-ле өрелерин төлеп каапкан болгаш эргежок чугула техниканы садып алган, мал кажааларының түдүүшкүнүн чорудуп турар.

Келир чылын гектар чер бүрүзүнден тарааларны 23 центнерден эвээш эвести, оон иштинде кызыл-тасты болгаш чочак-тарааны — 22 центнерни, кукуруза тараазын — 45, чигир свёклазын — 250 центнерни алыр болгаш эът база сүт бүдүрерин көвүдедир дээш, колхозтуң тараажылары бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Колхозтуң ажыл-ишчилери келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин ам-на белеткеп турар, күзүн чажар тарааларны чаштырарын эң-не дээре хуусаада — сентябрьның 6-да дооскан. Күзүн чажар кызыл-тасты мурнунда чогуур дараалаштырыкчы тараан муң гектар шөлге «белоцерковская-198», «мироновская-264» деп чалгай дүжүттүг сорттарның бирги класстың үрезиннери-биле чашкан. Чазын чажар тарааларның бүгү шөлүн курукатур аңдарарын артель чедиишкинниг чорудуп турар. Чигир свёклазы болгаш кукуруза тарыыр черлерге өдекти болгаш ириндилерни бир гектарга 10 тонча онаажыр кылдыр төп турар. Малды чем-биле хандырарынга улуг кичээнгейни салып келген.

Хожудап турарларга мурнакчыларның харам чок дузаламчы көргүзериниң фактылары бистиң амыдыралывыста улам-на көвүдеп турар. Бодун эки ажылдап турар болганында — кожаның ажыл-херекти эки чорударынга база-ла дузалааш. Ол принцип колхозтарның бот-бодунга коммунистиг ёзу-биле дузалажылгазындан илереп турар. Мурнакчы ажыл-агыйлар экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларны экитуразы-биле шефке алгаш, ажыл-херекчи сүмези-биле, мурнакчы дуржулганы дамчыдар болгаш шиңгээттирер дээш техниканы база тускай эртемниглерни чорудары-биле бүгү хемчегниң дузаламчызын көргүзүп турар.

Чижээ, Мичурин аттыг мурнакчы колхоз биле Жданов аттыг хожудап турар колхозту найыралдың быжыг бедирлери харылзаштырып турар. Мичурин аттыг артельдиң колхозчулары эң дээре дуржулгалыг бригадир эш Стуканны хожудап турар Жданов аттыг колхозтуң даргазы кылдыр чорутткан. Тарыыга шөлдериниң структуразын колхозчуларның чаартырынга болгаш экижидеринге тускай эртемниглер дузалаан. Тарыыга үезинде аңаа дуржулгалыг механизаторлар чедип кээп турган. Олар кошкак колхозтуң черлеринге кукурузаның көргүзүглерлиг тарылгазын 90 гектарга чорутткан. Саар инек кодаммының уксаазын экижидери-биле уксаалыг 50 казыраларны мичуринчилер боттарының шефтеп турар колхозунга саткан.

Эш Стуканның удуртуп турары Жданов аттыг колхоз хожудаашкынны ажып эртер талазы-биле баштайгы боттуг базымнарны ам кылган. Бо чылдың агаар-бойдузунуң берге байдалдарында безин ол колхоз мурнундагы чылдарга бодаарга, тарааларның дүжүттүүн гектар чер бүрүзүнден барык-ла 3 центнерге, оон иштинде чочак-тараазының — 5,9 центнерге бедиткен. Бир эвес эрткен чылдарда ол колхоз күрүнеге тараа садарының планын күүсетпейн турган болза, бо чылын ажыл-агый чери тараа белеткелиниң планын чедиишкинниг күүседип турар, эрткен чылын бүгү саткан тараазынга бодаарга, күрүнеге 12,2 муң пуд тарааны хөйнү саткан. Колхозтуң малчыннары эки ажылдаан, олар күрүнеге эът садарының планын ийи катап ажыр күүсеткен.

Экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларның хожудаашкынын бистиң ажып эртеривиске «Сельхозтехниканың» район каттыжыышкынының, автосентелге болгаш шугум-механиктиг заводтарның, Жлановскийниң болгаш Уладовскийниң чигир комбинаттарының, Винницаның химия комбинадының болгаш үлегерлиг өске-даа бүдүрүлгелерниң ажылчыннарының база албан-хаакчыларының коллективтери дузалап турар. Бүдүрүлгениң улуг күш негеттинер чорудулгаларын механизастаарынга, техниканы септээринге, бүдүрүлгени планнаарынга болгаш анализтаарын таарыштырарынга, а ол ышкаш кедээте масса-политиктиг ажылды чорударынга олар улуг дузаны көргүзүп турар.

Экономика талазы-биле кошкак колхозтар бо чылын «Сельхозтехниканың» район каттыжыышкынын дамчыштыр 20 тракторларны, 17 комбайннарны, 10 автомашиналарны, 2 муң кубометр ажыг тудуг ыяжын, өске-даа хөй-хөй техниканы болгаш материалдарны алган. Машина-трактор парыгының техниктиг хандырылгазын экижидери-биле кежүп чоруур мастерскаяларны шуут-ла колхозтарда тургускан. Ол бүгү чүүлдер кедээ ажыл-агыйның техниказын ажыглаарын экижидеринге идиглиг болган.

Колхозчуларның күш-ажылын организастаарын болгаш төлээрин экижидери онза ужур-дузалыг деп көрүп турар бис. Экономика талазы-биле кошкак колхозтарга хөй санныг үүрмек бригадалар болгаш фермалар сөөлгү үеге чедир-ле туруп келгени, ол чорук бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге шаптыктап, ажыл-агыйны удуртуп баштаарын нарыыдатпышаан, материалдыг сонуургалдың принцивин хажыдып турганы чажыт эвес-ле болгай. Мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы-биле хожудаңгай колхозтарда комплекстиг бригадаларны тургузуп база быжыглап турар, кылыр ажылдың нормазын болгаш кылган чүүлдүң төлелгезин чаарткан, ажыл-агыйның иштинге бот-орулга-чарылгалыг чорукту тургускан, күш-ажылдың төлелгезин продукцияның санындан болгаш шынарындан хамаарыштыр чорудуп турар. Немелде төлевирни болгаш материалдыг өске-даа идиглерни калбаа-биле хереглеп турар.

Экономика талазы-биле кошкак артельдерде оларның хожудаашкынын ажып эртериниң талазы-биле чүгле баштайгы базымнар кылдынган дээрзин бистер билип турар бис. Ынчалза-даа ол базымнар бүгү эргелелдиң көргүзүглеринге салдарын чедире берген. Эрткен чылын эргелелге ниитизи-биле тарааның нииты чылдазы кукуруза чокка 654 муң центнер болган, эътти тарылга шөлүнүң 100 гектарынга онаажтыр коң деңзи-биле 22 центнерни болгаш ажыглалдыг өске черлерниң 100 гектарынга онаажтыр 5,5 центнерни, сүттү чүс гектар черге онаажтыр 170 центнерни бүдүрген. Бо чылын бистиң чедиишкиннеривис дыка улуг болуп турар. Агаар-бойдузунуң байдалы берге болуп турза-даа, кукуруза чокка 800 муң центнер тарааны ажаап алган. Эътти эргелелге ниитизи-биле тарылга шөлүнүң 100 гектарынга онаажтыр 36 центнерни болгаш ажыглалдыг өске черлерниң 100 гектарынга онаажтыр 7,3 центнерни, сүттү — кедээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлериниң 100 гектарынга онаажтыр 185 центнерни бүдүрген турар. Ол түңнелдер ындыг-ла улуг эвес болбайнаан. Ынчалза-даа продукция бүдүрериниң өзүлдезинге боттарының салыышкынын мырынай чоокта чаа-ла хожудаңгай кылдыр санадып турган ындыг ажыл-агыйлар киирген ону онзалап демдеглээри чугула.

«Хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын көдүреринин чамдык айтырыгларының дугайында» эш Н. С. Хрущевтуң СЭКП ТК-ның Президиумунга киирген бижиин экономика талазы-биле кошкак колхозтарның хожудаашкынын эң-не кыска хуусаада ажып эртериниң талазы-биле партия организацияларынга болгаш кедээ ажыл-агый органнарынга хөделиишкинниң тодаргай болгаш бүгү талалыг программазын берип турар. Экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларның, черни ажыглаарын сагыш човаашкын чок көөр чоруктуң туруп турары-биле моон сонгаар эптежип болбас. Хожудап турар ажыл-агыйларны мурнакчыларның деңнелинге чедир тырттарының сорулгазын шиитпирлээрин иле, тодаргай угланыышкынныг болгаш организастыг кылдыр чорударының өйү келген.

Ол чугула документини колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, партия эге организацияларының нииты хуралдарынга, бүдүрүлге эргелелиниң чөвүлелинге чугаалажып көргеш, кошкак колхозтарның экономиказын дүрген өстүреринге немелде курлавырларны илередип тыппышаан, **оларның хожудаашкынын чоокку ийи чылдарның дургузунда шуут узутаар** деп чаңгыс үн-биле шиитпирледивис.

Экономика талазы-биле кошкак бүгү-ле 10 колхозтар келир чылын гектар бүрүзүнден тараа культураларының 20,9 центнер, чигир свёклазының — 210 центнер ортумак дүжүдүн алырын бодап турар. **Чүс гектар тарылга шөлүнге онаажтыр ол ажыл-агыйларга коң эътти бүдүрерин 1964 чылда 40 центнер болгаш ажыглалдыг өске черлерге — 8 центнер чедирер, сүт бүдүрерин чүс гектар ажыглалдыг черлерге 182 центнер болур. Бо чылга деңнээрге, тарааның нииты бүдүрүлгези 1965 чылда 39 хуу өзер болгаш сүт бүдүрери 43 хууга немежир.**

Салдынган сорулганы күүседип шыдаар-даа бис. Чүгле шудургу ажыл, сорулгаже шын угланыышкын, организакчы мергежил негеттинип турар.

Тараа ажылы бүгү кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезини болур дээрзин тараажылар эки билир. Ынчангаш хожудаңгай колхозтар 1964 чылда гектар бүрүзүнден-не бо чылда алдынганынга удур тараа культураларының дүжүттүүн 4-тен эвээш эвес хууга өстүрерин шиитпирлээн. Колхозтарның бо бөлүүнүң талазы-биле алырга, тарааның нииты чылдазы 92 муң центнерге өзер.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин химиязастаар талазы-биле Төп Комитеттиң айытканы программазын бистиң бүдүрүлге эргелеливистиң ажыл-ишчилери ийи-биле деткип турар. Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрерин өстүрери дээрге, кедээ ажыл-агый дугайында партия биле чазактың сагыш салыышкынының чаа, тода илергейлээшкини болур. Минералдыг чемишчидилгелерниң килограмм бүрүзүн ажыл-агыйжы, экономика талазы-биле эң-не таарымчалыг ажыглаар, олардан тарааның болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый культураларының эң хөй немелде дүжүдүн алыр дээш, эргелелдиң эр, херээжен колхозчулары, совхозтарның эр, херээжен ажылчыннары, тускай эртемниглери эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр.

Кедээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүлгезин улам өстүрер, бистиң шөлдерививистиң дүжүттүүн бедидер дивес, ажыл-агыйларда бар тус черниң чемишчидилгелерин эң таарымчалыг ажыглаары чугула дээрзин бистер оон-биле кады билир бис. **Бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер дээш демисешпишаан, тус черниң чемишчидилгелерин мөөңнеп чыыр болгаш шөлдерге төгер талазы-биле планнарны ажылдап кылганнар, өдек, компост чергелиг чемишчидилгелерни бо чылын гектар тарылга шөлүнге 4 тонназы төккен болза, чоокку ийи чылдарның дургузунда ону бүдүрерин көвүдедип, хөрзүнге төгерин 10 тонна чедирерин баш бурунгаар көрүп турарлар.**

Бистиң эргелелдиң колхозтары мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле чурттуң мурнунга ам-даа улуг өрелиглер, бар аргаларны дыка четпес ажыглап турар бис. Хөй-хөй колхозтарда малдың продуктулуу чавыс, мал чемнеринин чедишпезинден, мал ажылында күш-ажылды багай организастап, оон төлевирин чурумчутпайн турарындан элээн хөй эътти болгаш сүттү чедир албайн турар бис.

Колхозчулар ол четпестерни билип турар болгаш мал ажылында тургустунган бо байдалды үндезини-биле өскертиринге долу шиитпирлиглер.

Мал чемнериниң баазазы мал бажының өзүлдезинге, оон продуктулуг чорууну бедииринге бүрүн чүүлдешкен турзун дээш, мал чемнериниң бүдүрүлгезин улгаттырарының талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алыр бис. Мал чемнерин ажыглаарын экижидип, продукция единицазынга мал чемнериниң чарыгдалын дыка кызырып тургаш, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедирин чедип алыр бис.

Маңаа хамаарыштыр бо чылын колхозтар боттарын четчир санныг мал чемнери-биле хандырып шыдаан, бир эвес эрткен чылын саар инек бүрүзүнге 10 тонна кадыг чемнер белеткеттинген турган болза, олар ам бир инекке онаажтыр 16 тонныдан эвээш эвес силосту белеткээн. Мал чемнериниң мөөңнээшкинин улгаттырарынга колхозтар болгаш совхозтар чигир свёклазының бүгү-ле сывын силостаарлар, аъш-чем үлетпүрүнүң артынчыларын ажыл-агыйжы ажыглаарлар.

Малдың уксаазын экижидер дээш, тарып боозадылганы калбаа-биле ажыглап, чаш малдарны өстүрүп доруктурарының талазы-биле тускайжыттынган фермаларны тургускулаар бис. Төрүүр малдарның кызыраар чоруун эң бичии хемчээлге чедир кызырарын, 1964 чылда 100 төрүүр инекке онаажтыр 90 бызааны, 100 төрүүр хойдан — 120 хураганы, төрүүр хаван бүрүзүнден 16 хаван оолдарын алыр бис. Малдың ажаалдазын экижидип, оон продуктулуунуң бедиишкинин чедип алыр бис.

Колхозтарның хожудаашкынын дүрген узуткаары-биле бот-орулга-чарылганың принцивин шыңгыы сагып, немелде төлевир тыпсырын калбаа-биле хереглеп, эргелел аппаратын моон сонгаар-даа улам сайзырангайжыдып, төтчеглеп, буданнаар болгаш ажыл-агыйжы эвес чорук-биле шиитпирлиг демиселди чорудар бис.

Машина-трактор парыгының ажыглалын экижидип, тракторларның дүрген чоруп ажылдаарын калбаа-биле нептередип, он беш аът күштүг тракторга хонукта ортумак ажылдап кылыышкынны 5 гектар болгаш комбайнга 15 гектар, а кукуруза ажаар комбайнның сезонда ажылдап кылыышкынын 100 гектар чедирер.

Хожудап турар ажыл-агыйларны көдүрерин хоозун кыйгырыглар-биле эвес, а эртемниң чедиишкиннерин калбаа-биле шиңгээдиринге болгаш бүдүрүлгени шын организастаарынга үндезилээш чедип алыр дээрзин эки билип турар бис. Ынчангаш кадрларны өөредири онза ужур-дузалыг болуп турар.

Колхозчу кадрларның өөредилгезин канчаар организастап турар бис? Колхозтар даргалары дужаалче дежидеринге курлавыр кылдыр кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин эргелелдиң мурнакчы колхозтарынга практикалап ажыглаарын чорудар. Олар мурнакчы колхозтарның даргаларының ажылының аргазын ол даргалардан өөренирлер.

Күш-ажылды организастаарының болгаш ооң төлевириниң айтырыгларын, бистиң областа мергежилдиг башкарыкчылар, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары эштер В. М. Кавун, Ф. А. Желюк, Т. Н. Судачок болгаш оон-даа өскелерниң баштаан мурнакчы колхозтарының ажылының дуржулгазын экономика талазы-биле хожудаңгай ажыл-агыйларның колхозчу активи ханызы-биле өөренир.

Бүгү колхозчуларның өөредилгезин бирги чергениң ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Өөренип алган билиглерин чазын практикага ажыглаар дээш күш-ажылдың мурнакчы аргазын олар өөренир.

Келир чылын мындыг сорулганы мурнувуска салып турар бис — **эргелелге ниитизи-биле тарааның нииты чылдазын 7,4 миллион пуд чедирер, ол дээрге 1963 чылдагызындан 1,8 миллион пуд хөй болуру ол. Гектар бүрүзүнден тараа культураларының дүжүдүн 22 центнер, ооң иштинде күзүн чажар кызыл-тастыын — 21,5, чочак тарааның — 22, кукуруза тараазын — 50, чигир свёклазын — 300, картофельдин — 100, ногаалары — 120 центнер кылдыр өстүрүп үндүрер. Чүс гектар тарылга шөлүнге хамаарыштыр коң эътти 43 центнерни болгаш өске ажыглалдыг черлерниң чүс гектарынга хамаарыштыр — 9 центнерни, кедээ ажыл-агыйның ажыглалдыг чүс гектарынга хамаарыштыр 214 центнер сүттү бүдүрер бис.**

Ам үеде эргелелдиң колхозтарында болгаш совхозтарында кедээ ажыл-агый чылын доозар талазы-биле күжениишкинниг ажыл чоруп турар. Күскү үеде соңгаарладып болбас ажылдар хөй. Чигир свёклазын, кукурузаны болгаш өске-даа культураларны дүрген болгаш чидириг чокка ажаап алыр, ниитиниң малын четчир санныг чемнер-биле хандырар, келир чылдың бедик дүжүдүнге быжыг үндезинни салыр херек. Тарааны, чигир свёклазын, эътти, сүттү болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам ынай көвүдедири бо сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриңден хамааржыр. Бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн быжыглаар дээш колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары күштерин болгаш энергиязын хайыралавайн ажылдап турарының ужуру бо-дур.

Бүдүрүлге эргелелдериниң, партия комитеттериниң бүгү ажылдакчыларын, кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин бистиң эгелээшкинивисти деткииринче кыйгырып тур бис. Бистиң дайынчы лозунувус мындыг болур ужурлуг: область бүрүзүнүң хожудаңгай колхозтарын болгаш совхозтарын кыска хуусаада мурнакчыларга деңнештир көдүрер! Экономика талазы-биле чаңгыс-даа хожудаңгай ажыл-агый турбас ужурлуг. Бо чаагай сорулганы чедип алыры — улуска миллиард-миллиард пуд тарааны, миллион-миллион тонна сүттү, эътти болгаш өске-даа продуктуларны немей бээри болур.

Маадырлыг күш-ажыл дээш, дайынчы организастыг ажыл дээш, эргим эштер!

Колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының нииты хуралдарынга, партия организацияларының хуралдарынга, Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң чөвүлелинге чугаалашкан болгаш хүлээп алган.

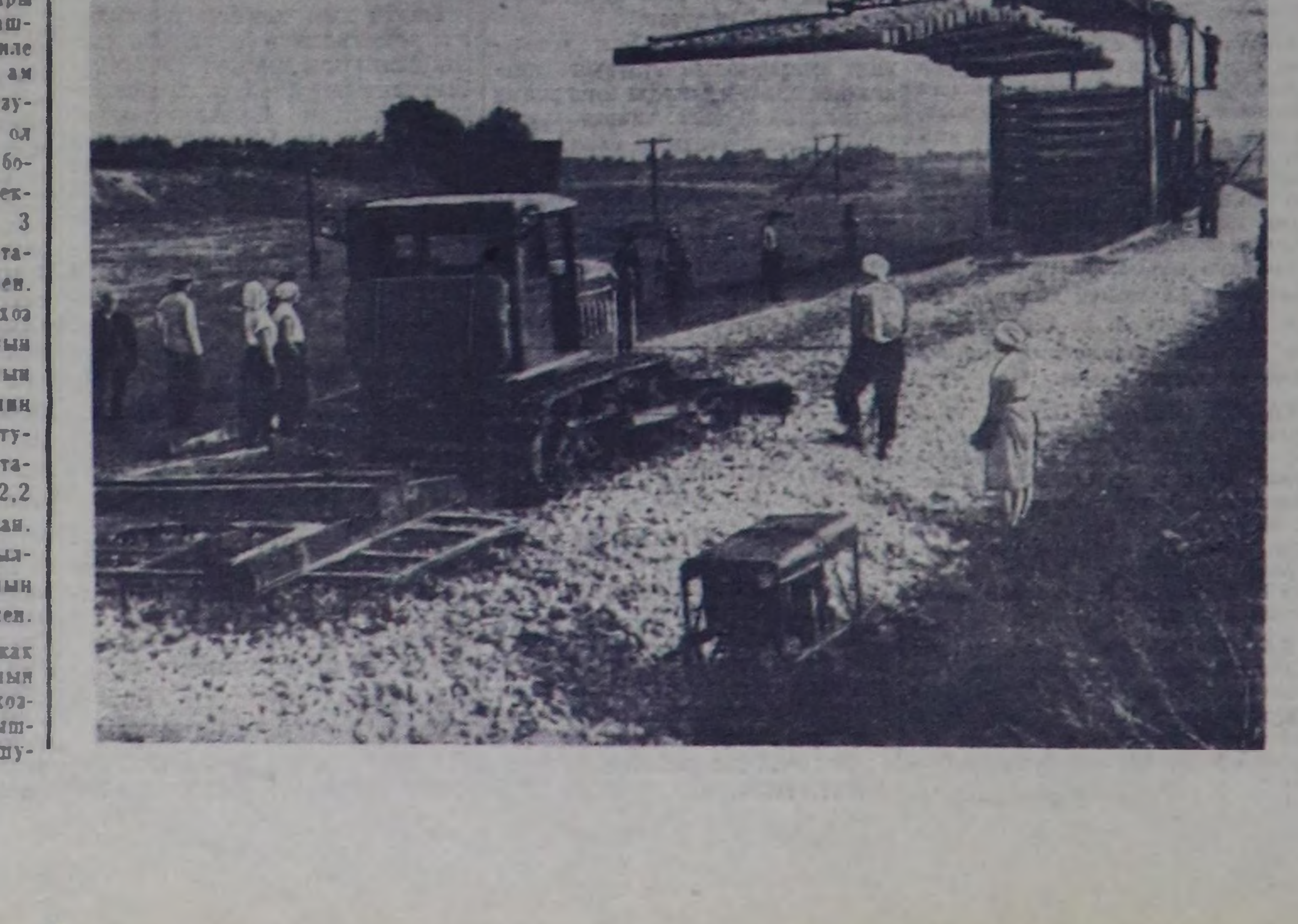

★★★

Брянскиниң орук машиназының станциязы демир орук четкизинге дериишкиннерниң эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган. Дөрт шактың дургузунда механизаторлар чаа щебеньге 1,2 километр норманың орнунга 2,2 километр орукту салып турар. Станцияда чаа технологияны шиңгээдип алган: краннарны, пакеттерни шимчедирин болгаш тудуштурулганы хары үеде чорудуп турар.

Орук харылзаа министерствозу мурнакчы дуржулганың четки школазын Брянск станциязында организастаан. Ам үеде ол коллективтиң ажылының аргазын 18 оруктарның төлээлекчилери өөренип турар.

ЧУРУКТА: орук станциязының механизмнериниң ажылдап турары.

Фото И. РАБИНОВИЧИНИИ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

★★★

ЛЕНИНЧИ УНИВЕРСИТЕТ

Пленумнуң шиитпирлеринге дүүштүр

Республикада партия чырыдыышкынының четкизин бо чылын четчелээри СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин тайылбырлаар болгаш практика кырынга боттандырар талазы-биле аажок улуг организастыг болгаш политмассалыг ажылдарны чорутканының соонда кылдынган. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын партия обкомунуң, хоорkomунуң болгаш районнарның парткомнарының пленумнарынга, партия болгаш комсомол активтериниң хуралдарынга, партияның ажык хуралдарынга болгаш өске-даа черлерге чугаалажып турда, кол кичээнгейни боттуг сорулгаларның күүселдезиниң идей талазы-биле хандырарынче, ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезинче угланган болгаш оон кол өзээ политиктиг чырыдыышкын болурун онзалап демдеглээн.

ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын тайылбырлаар болгаш партия чырыдыышкынының четкизин четчелээр талазы-биле парткомнарга, эге организацияларга дузалаары-биле СЭКП обкому, оон идеология килдизи пропагандистер бөлүүн үндүрүп, методиктиг сүмелерни ажылдап кылган. Мындыг чугула хемчеглерни боттандырганының түңнелинде 1963—1964 өөредилге чылында партия чырыдыышкынының четчелээшкини мурнунда чылдардалындан организастыг болгаш шынарлыг эрткен.

Бо өөредилге чылында политөөредилгениң хевирлери улам янзы-бүрү болуп, дыңнакчыларның саны дыка өскен. Бир эвес эрткен чылын политөөредилгениң бүгү бөлгүмнеринге 14500 хире кижи хаара туттунган турган болза, бо чылын 20545 кижи четкен, оларның 5693-жү коммунистер. Бот өөредилге-биле өөренип турарлар 1330 кижи турганындан 2277 кижи апарган. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде, кежээки школаларда заочно өөренип турарларның саны 5 катап өскен.

Политөөредилгениң чугула хевирлеринге өөренир, күзелдиглер аажок көвүдеп турар. Коммунистиг кижизидилге үндезиннерин өөренир 31 семинарларга болгаш 37 бөлгүмнерге 1434 кижи кирген, тус-тус адырларның тодаргай экономиказы 34 семинарларга, экономиканың 116 эге школаларынга 3532 кижи, оон иштинде 856 коммунистер өөренип кирер. Бо чылын бүдүрүлге өөредилгезиниң школаларынга болгаш курстарынга дыка хөй кижи немешкен, коммунистиг күш-ажыл школаларының дыңнакчылары барык дөрт катап өскен. Ол ышкаш СЭКП Кызыл хоорkomунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университединде үш факультеттерлиг, 160 дыңнакчыларлыг ажылдап кирген. Маңаа лекцияларны, консультацияларны болгаш теоретиктиг семинарларны педагогика институдунуң башкылары, эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, экономистер, плановиктер эрттиргилээр.

Пропагандист кадрларны шилип алыр болгаш белеткээр талазы-биле июнь Пленумунуң шиитпирин болгаш СЭКП ТК-ның 1961 чылдың май 5-те доктаалын удуртулга болдурбушаан, парткомнар, хоорком болгаш эге организациялар пропагандистерни, консультантыларны болгаш лекторларны шилип алырын организастыг болгаш бодамчалыг чорутkan.

Бо чылын ажылдаар ужурлуг 800 ажыг пропагандистерниң 70 хуузу тускай эртемниглер, 20 хуузу партия-совет активтер болгаш 10 хуузу ажыл-агый удуртукчулары болуп турар. Парткомнарның болгаш хоорkomунуң чанында пропагандистер болгаш курлавыр пропагандистер белеткээр курстарны тургускан.

СЭКП обкомунуң идеология килдизи кол болгаш курлавыр пропагандистер-биле ажылдың чыл дургузунда чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Ол-ла планга дүүштүр көдээ болгаш хоорай черлерде пропагандистерниң ийи хүннүү семинарын Кызылга эрттирген. Ол семинарга СЭКП ТК-ның пропагандистер бөлүүнүң кежигүннери чугула темаларга лекцияларны номчаан болгаш секциялар ажылынга база киришкеннер. Октябрь эгезинде парткомнарның политчырыдыышкын кабинеттериниң чанынга ийи хүннүү семинарларын база эрттиргилээн.

Чаа өөредилге чылынга белеткелдерни Тес-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарның база «Тыва даг-дүгү» комбинат тудуунуң парткомнары, парторганизациялары эки чорутканнар. Ол районнарда политчырыдыышкын четкилери калбарган, амыдыралдан, ажыл херектен төрүттүнген чаа хевирлери тывылгылаан. Чижээ, Тес-Хем районда коммунистиг кижизидилгениң болгаш марксисчи-ленинчи эстетиканың ол бир семинарлары бир дугаар-ла тургустунган, көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказының семинары болгаш бөлгүмнери, экономиканың эге школалары хөй тургустунгулаан.

Партком 24 кижи составтыг нетодчөвүлелди бадылаан, ында СЭКП төөгүзүнүң, экономиканың, агитмассалыг ажылдың үш секцияларын тургускан. Пропагандистерниң доктаамал ажылдаар семинарын, курлавыр пропагандистер белеткээр курсту организастаан.

«Тыва даг-дүгү» комбинатка политөөредилге эрткен чылын сандаргай байдалга турган. Партком бо чылын оон чогуур түңнеелди кылган, политиктиг болгаш бүдүрүлге-техниктиг өөредилгениң байдалы бо чылын үндезини-биле эде тургустунган. 520 кижи политбөлгүмнерде, коммунистиг күш-ажыл болгаш мурнакчы дуржулга школаларында өөренип турар. Удуртукчу ажылдакчыларның үш семинарларын, бүдүрүлге-техниктиг ийи курсту тургускулаан. 30 кижи бот-өөредилге-биле, 152 кижи заочно, дыка хөй анныктар кежээки школада өөренип турар. Ынчангаш шуптузу 1268 кижи өөредилгеде хаара туттунган.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң политиктиг чырыдыышкын дугайында айтыышкыннарындан чогуур түңнелдерни чедир кылбайн турар черлер база бар. Кызыл хоорайның парторганизацияларында политэкономияның, партия төөгүзүнүң, эртемниг коммунизмниң айтырыгларының талазы-биле семинарлар, эртем-атеизм школазы, өөредилге комбинады тургустунмаан. Оон туржук, хоорайның үлетпүр комбинадында, театрда, эмнелгеде, Тыва комплекстиг экспедицияда, Таңдының колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелинде болгаш өске-даа черлерде четчелээшкин безин октябрь эгезинге чедир доозулбаан, пропагандистер шилип алдынмаан турган.

«Тыва кобальт» комбинатта партком (секретары эш Кленов) политиктиг өөредилгени организастаарын ёзу барымдаалап чорутkan. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, политэкономияны өөренир чаңгыс-даа семинар, бөлгүм, чаңгыс-даа политшкола мында тургустунмаан, бүдүрүлге өөредилгезиниң курстары, школалары четчелеттинмээн. Чаңгыс-даа консультант, лектор шилип алдынмаан. Хөй-нийти кижизидилгеге үндезилеп эрткен чылын тургускан политчырыдыышкын кабинеди сандараан, методиктиг чөвүлел ажылдавастаан. Пропагандистерниң курлавыры чок. Бот-өөредилгелиглерни кым-даа хайгааравайн турар.

Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Улуг-Хем ышкаш улуг районнарда политэкономияның, философияның чаңгыс-даа семинары чок, философия болгаш эртем-атеизм талазы-биле бөлгүмнер база чок.

Партия чырыдыышкынының организастаарында мындыг четпестер-биле канчап-даа эптежип болбас дээрзи билдингир. Партия организациялары четчелээшкинниң түңнелдеринден чогуур кичээнгейлерни кылып, амдызында өрайтаваанда болдуна берген четпестерни болгаш частырыгларны доп-дораан эдер хемчеглерни алыр ужурлуг.

В. КУРЕНЕВ.
СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорkomунуң политчырыдыышкын Бажыңының консультантызы.

ӨӨРЕНИП ЭГЕЛЭЭН

Совет кижилериниң коммунистиг ёзуга кижизидилгезиниң херээнге болгаш эртем-материалистиг мировоззрениязының хевирлеттинип тургустунарынга бүгү коммунистерниң база партия кежигүнү эвестерниң марксисчи-ленинчи теория-биле чепсегленип, ону хандыр өөренири негеттинип турар дээрзин СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалында онзалап айыткан. Ынчангаш бо өөредилге чылында политчырыдыышкынның системазынга өөренири коммунист болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүрүзүнге онзагай харысалгалыг турар.

Бистиң Тожу районда партияның политчырыдыышкын системазынга өөредилге бо чылдың сентябрь ортан үезинде эгелээн. Политчырыдыышкынның чаа өөредилге чылынга белеткелди ооң мурнунда база-ла багай эвес чорутkan бис. Районнуң партия организациялары эрткен өөредилге чылында политчырыдыышкын системазынга өөредилгени канчаар эрттиргенин түңнеп, оон чогуур анализ кылыры чугула. Районга ниитизи-биле 29 бөлгүмнер турган, аңаа 400 ажыг кижилер хаара туттунуп өөренген. Дыка хөй пропагандистер эки ажылдап, бөлгүмнериниң дыңнакчыларынга өөредип турган материалдарын тус черниң ажыл-агыйы, амыдыралы-биле ханы холбаштырган турган. Ооң түңнелинде ол ажыл-агый черлеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле база-ла биче эвес чедиишкиннер чедип алдынган. «Совет Тыва» колхозка көдээ ажыл-агыйның экономиказын өөренир бөлгүмнү колхоз даргазы В. С. Тамдын-оол болгаш колхозтуң кол бухгалтери Сат Идам олар удуртуп турганнар. Бөлгүмнүң кичээлинге колхозтуң экономиказының болгаш ооң моон соңгааргы хөгжүлдезинге бар аргалар, курлавырлар дугайында солун беседалар чорup турган. Дыңнакчы бүрүзү-ле ажыл-агый хөгжүлдезиниң планын чугаалажып, ону планнап тургузуп турда, боттарының санал-оналын киирип, чамдык четпестерни тодаргай айтып турганнар.

Тоора-Хем ортумак школазынга политчырыдыышкын кичээлдери база-ла утка-шынарлыг эки эрткен. Пропагандист Е. И. Дорофеева ол бөлгүмге «Коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин» башкылап турган. Ол ышкаш өске-даа эки ажылдыг пропагандистерни хөйү-биле адап болур.

Бо чаа өөредилге чылынче кирип тура, эрткен өөредилге чылында болгулаан четпестерни бистер билип, ону моон соңгаар болдурбас дээш шиитпирлиг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг бис. Эрткен чылын биске кандыг четпестер турганыл? Сыстыг-Хем болгаш Ырбан суурларда «Май 1-ни» колхозка, районнуң бүдүрүлге комбинадынга тодаргай экономика өөрениринин бөлгүмнери программазын төндүр өөренип дооспаан. Аңаа партия организацияларының секретарьлары турган эштер Кызыл-оол, Глазкова, Достай-оол, Соколов олар бөлгүмнерниң ажылынче кошкак кичээнгей салып, хыналдаңы чорутпайн турган. Ол бөлгүмнерниң пропагандистери боттарының онаашкан ажылынга харысалга чок болуп, партийжи даалганы багай күүседип турганнар. Шак ындыг четпестерни бо өөредилге чылында болдурбас дээш чүткүлдүг ажылдап кирипкен бис.

Бо өөредилге чылында бистиң районда 26 бөлгүмнер тургустунган, ында 466 дыңнакчы өөренип эгелээн. Фермаларда болгаш ыраккы одарларда турар малчыннарга агар политика өөрениринин бөлгүмнерин тургускан, оон аңгыда олар коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүн база өөренирлер. Куштуг-Кежиг болгаш Далымда сүт-бараан фермаларында экономиканың эге бөлгүмнери ажылын эгелээн. Ону боттарының ажылынга саанчыларның боттарының күзээнин ёзугаар тургускан.

Пропагандистерни шилип алырынче улуг кичээнгейни салып, бүгү талазы-биле шынарак билиглиг кижилерни тургускан. Ол ышкаш кандыг бир чылдагаан ужурунда пропагандист кичээл эрттирип шыдавас болу бергенде ооң орнунга кичээл эрттирер курлавыр пропагандистерни база томуйлаан.

Пропагандистерге практиктиг дуза чедирер сорулга-биле парткомнуң чанында методиктиг чөвүлелди тургускан, ооң удуртукчузун болгаш пропагандистерге дуза чедирер талазы-биле дуржулгалыг удуртукчуларны партком бадылаан. Ол ышкаш бо өөредилге чылында политчырыдыышкын бөлгүмнеринден аңгыда өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин организастаан, ында ниитизи-биле 767 кижи хаара туттунган, 300 кижи ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школаларынга өөренирлер. Эрткен өөредилге чылында бо школаларны 150 кижи доозуп үнген.

Парткомнуң талазындан политчырыдыышкын бөлгүмнериниң болгаш кежээки школаларның база өөредилгениң өске-даа хевирлериниң бөлгүмнериниң ажылынче улуг кичээнгейни салып, оларның ажылынга бүгү талалыг дузаны чедирип, удуртулга, контрольду күштелдирери чугула.

С. ТАНАА,
СЭКП Тожу парткомунуң секретарының оралакчызы.

Политөөредилгеде чаа чүүлдер

Партия чырыдыышкынынга чаа өөредилге чылынга белеткелдер Чөөн-Хемчик районда бо чылын багай эвес чоруттунган. Партком партия эге организацияларының секретарьларының сургаалдыг хуралын кылып, чер-черге тайылбыр ажылдарын калбарткан. Политөөредилгени четчелээр талазы-биле сүмелерни ажылдап кылгаш, партия организацияларынга база тараткан. Бо бүгүнүн түңнелинде районнуң партия чырыдыышкынының четкизин четчелээри организастыг болуп эрткен.

Эрткен өөредилге чылында районга 70 бөлгүмнер турган болза, ам оларның саны 89 четкен болгаш дыңнакчыларның саны 1816 кижи болган, оларның иштинде 646 коммунистер, 603 комсомолчулар бар. Марксисчи-ленинчи теорияны 60 кижи бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Экономиктиг билиглерни шиңгээдип алырынче ажылчы чоннарның чүткүлү аажок улуг дээрзин демдеглээри чугула. Ону барымдаалааш, партком көдээ ажыл-агый билиглериниң улусчу университедин хөй-нийти киржилгеге үндезилеп организастаан. Ол университетте үш факультеттер — үнүш ажылының, мал ажылының болгаш көдээ ажыл-агый экономиказының факультеттери бар. Ооң дыңнакчылары колхозтар болгаш совхозтар удуртукчулары, партия-совет активтер. Университетке кичээлдерни Чөөн-Хемчик колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң тускай эртемниглери, шыырак билиглиг пропагандистер чорудар.

Ол ышкаш партком чанында үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш садыгның район семинарын база тургускан. Бо семинар районнуң бүдүрүлгелериниң удуртур ажылдакчыларын хаара тудар.

Көдээ черлерде ажыл-ишчилерниң экономиктиг билигже чүткүлүн барымдаалааш, колхозтарда база совхозтарда экономиканың 11 эге школаларын, көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказының 10 бөлгүмнерин 510 дыңнакчыларлыг кылдыр тургускулаан. Өөредилгениң университет, район семинары ышкаш хевирлери районда бо чылын чаа организастаттынган, а көдээ ажыл-агый экономиказының школалары болгаш бөлгүмнери дыка калбарган.

Көдээ черлерге партия чырыдыышкынының эгелээринге районнуң партия организациялары бүгү белеткелдерни доозуп, баштайгы кичээлдерден эгелээш-ле дыңнакчылар бүрүн чыглыр, өөрензе чогуур баштайгы темазынче кирген турарынче кичээнгейни салган. Партия чырыдыышкынының четчелээр болгаш баштайгы кичээлдерге белеткелдер талазы-биле чугула ажылдарны Ленин аттыг, «Искра» колхозтарда, тараа хүлээп алыр пунктуда партия организациялары эки чорутканын демдеглээри чугула.

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйының мебель цеги чонга, янзы-бүрү чүүлдерни бүдүрүп турар. Шкафтар, диваннар, стол-сандайлар дээш, аңаа чүнү кылбас дээрил. Бо чылын диван-орунну база бүдүрүп эгелээн. Эптеп, чазып ап турар столдарны болгаш өскелерни-даа база бүдүрер.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур бүдүрүлгениң мурнакчылары бүдүрүлге планын ажыр күүседип турарлар. Чазаныкчы Т. Е. Баширцев бедик шынарлыг продукцияны берип, норманы 150 хуу кылдыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: чазаныкчы Т. Е. Баширцев ажылдап тур.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыынга

„Правда" солундан

Ядролуг чепсектиң агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга шенелдезин чорударын хоругдаар дугайында Москва Керээзи күштүг болган. Совет Эвилели, Англия болгаш АКШ—үш күрүне бир дугаарында ат салгаш, бадылаан бижиктерин шыгжадыры-биле октябрь 10-да дужаап берген. Оон эгелээш, ол документ бүгү делегейге күштүг документ боор, ону шыңгыы сагыыр харысалганы бүгү чазактарга онаап турар. Чепсекти эндере бүдүрерин ол Керээ адаан хемчээлдии-биле моондактаар апаар.

Ол дээрге бүгү делегейниң амыдыралынга кайгамчыктыг болуушкун боор, аңаа бүгү улустар өөрүүр.

Улустарның быжыг тайбыны болгаш айыыл чок чоруук дээш демиселиниң берге оруктарынга чедип алдынган чугула чедиишкини-биле холбаштыр тайбыңга ынакшылдыг болгаш депшилгелиг кижи төрелгетенниң сеткили ханганын илередип турар. Ол керээни эң-не янзы-бүрү күштер деткээн. Ол керээге 100 ажыг күрүнелер ат салган. Делегейниң база тус-тус күрүнелериниң организацияларыны болгаш политиктиг партиялары, күрүнениң, хөй-ниитиниң ажылдакчылары ол керээни чүүлзүнүп көргеннер. Чаагай күзелдиг бүгү кижилери ол керээни чүүлдүгзүнүп көргени дээрзин бүзүрелдии-биле чугаалап болур.

Москва Керээзи делегей байдалын, янзы-бүрү политиктиг болгаш социал системалыг күрүнелерниң аразында харылзаазын экижидеринге чаагай салдарлыг болган, атомнуг дайынны белеткээрин Американың «калчаараан кижилер» болгаш Барыын Германияның өжээнзиректери сургаалдап турза-даа, ол дайынны соксадып болурунуң аргазы бар дээрзинге бүгү делегейде миллион-миллион кижилерниң идегелин ол керээ быжыктырган.

Социалистиг лагерьниң, тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарның күштериниң болгаш аргаларын кыдат удуртукчуларының талазындан чедир үнелевейн турганы кайы хире барымдаа чок болганын ол керээ база кады бадыткаан. Москва Керээзин чарганының түңнелинде реакцияның болгаш дайынның күштери уттуруп каан, тайбыңның болгаш улустарның келир үезиниң эрге-ажыктары удуп алган деп ындыг фактыны чүгле боттуг чүүлдү эскербес кижилер тоовайн барып болур. Москва Керээзиниң Пекинде дайзыннары «соок дайынның» болгаш атомнуг стратегияның эргижээн аргаларындан халбактанмышаан турар империалистиг реакцияның күштери дег, бүгү чурттардан база күрүнелерден оспаксырап калган боор турар.

Ядролуг шенелделерни чамдык-келиктеп хоругдаар дугайында дугуржулганы чедип алырынга шиитпирлиг салыышкынны киирген совет улус болгаш оон чазаа болза амгы үениң нарын айтырыгларын тайбын арга-биле шиитпирлээринге салдыпган эки эгелээшкин моон соңгаар-даа төлептии-биле үргүлчүлээр турар ужурлуг деп санап турар. Бүгү чазактарның болгаш күрүнелерниң хүлээлгези—чаа дугуржулгаларны чедип алыр дээш демиселге бурунгаарлаары-биле боттуг аргаларны дилеп тывары, тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң салымы хамааржып турар айтырыгларны шиитпирлээри болур.

Делегейже амыдыралдың хөгжүлдезиниң бо угланыышкынга болгаш бистиң чуртувустуң тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказының кол принциптеринге шыңгыы дүүштүр хандырарын удуртулга болдурбушаан, делегейниң душкүүрлүг чоруун улам ынай чымчадыры дээш, бүгү делегейге тайбын кожа-хелбээ догуннаашкын политиказының типилээри дээш демиселге боттуг программаны көдүрүп, Совет чазак КНО-нуң Бол Ассамблеязының XVIII сессиязынга чаа инициативаны үндүрген. Ол программаның кол чүүлдерин совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң чугааларынга айыткан болгаш оларны бүгү совет улус бүрүнү-биле хүлээп көрген.

Соңуургалдыг бүгү чазактарның көөрү-биле чазактың үндүрген саналдарында кол айтырыг болза Германия айтырыгын тайбын шиитпирлээри болгаш аңаа үндезилээш, барыын Берлинге байдалды таарыштыр шиитпирлээри боор турар. Тайбыңны быжыглаарынга чугула салыышкын болза НАТО-нуң кежигүннери болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттар—күрүнелерниң аразынга бот-боттарынга халдашпас дугайында керээни чарары, делегейниң янзы-бүрү черлеринге ядролуг чепсек чок зоналарны тургузары, шериг бюджеттерин кызырары, тайбын экономиктиг кады ажылдажылга—бо чүүлдер база чугула болган турар ийик. Дээрже атомнуг чепсектиг херекселдерни салып үндүрерин хоругдаар дугайын болгаш тайбыңны быжыглаар талазы-биле өске-даа хемчеглерни боттандырар дугайын дугуржуп алыр деп саналды Совет чазак АКШ-тың чазаанга киирген.

Чепсегленишкинни дужүрер дугайында чугаалажыышкыннар чедиишкинниг болурунга бүгү арга-биле дузалаарын оралдашкаш, чепсегленишкинни дужүрер талазы-биле 18 күрүнелерниң комитединиң чөвүлел хуралын эң улуг дужаалдыг удуртукчу ажылдакчыларының киржилгези-биле 1964 чылдың бирги квартазында азы чылдың баштайгы чартыында чыырын Совет чазак саналдаан.

Совет чазак тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаар ол калбак программаны саналдап үндүрерде, ядролуг чепсектиң шенелделерин кезек-чамдыктап хоругдаар дугайында барыын талакы чурттар-биле чугаалажыышкыннарның таарымчалыг дуржулгазын барымдаалап көрген: «Бир талазында, Совет Эвилели, ийи талазында, АКШ болгаш Англия ядролуг чепсектиң шенелдезин үш черге чорударын хоругдаар дугайын дугуржуп апкан факт болза, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелер аразынга бүзүрежир чорукту быжыглаар, ындыг болганда улустар аразының душкүүрлүг чоруун чавырылдырар төлээде, баштайгы үндезин белеткелдерни тургузуп турар» деп Совет чазактың бо чылдың—сентябрь 21—22-де чарлаан медегелинде чугаалап турар.

Ол программаны боттандырарынга империалистиг реакция ам-даа улуг бергелерни, моондактарны таварылдырар дээрзин бис бүрүнү-биле билип турар бис.

Чепсегленишкинни андере бүдүргенинден эмге-тикчок акшага баан монополияларның эрге-ажыы дээш НАТО-нуң киржикчилери чурттарның чазактарының политиказы делегейге душкүүрлүг чорукту хевээр арттырарынга ам-даа үндезилеттинип турар болгай. Харын ооң ужурунда чепсегленишкинни дужүрериниң айтырыгларын шиитпирлээринге империалистиг бөлүктерниң амгы үениң үндезин айтырыгларының талазы-биле дугуржулгаларны чедип алырындан күштүү-биле удурланып, ындаа турарының чылдагааны-даа ында.

Оон-биле кады аңаа удурланышкак чүткүл—маргылдаалыг айтырыгларны тайбын ёзу-биле шиитпирлээриниң чүткүлү амгы делегейде хөй талалакчыларлыг боор турарын көрбейн баар болза шын эвес болур ийик. Ол дугайын ылаңгыя Бол Ассамблеяның амгы сессиязынга совет саналдарны чугаалажып көрүп турары, ол саналдар хүнүң айтырыгларының кол айтырыы боор турары херечилеп турар. ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң АКШ-тың күрүне секретары-биле болгаш Англияның даштыкы херектер министри-биле ам боор турар ужуражыышкыннары база чугула ужур-дузалыг.

Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын үнелеп турар бүгү кижилер амгы санал солчуушкуннарындан боттуг түңнелдер үнер дээрзинге идегеп турар. Бүгү оран-делегейниң кижилери ол түңнелди манап турар, олар тайбын дээш демиселиң хүн келген тулуум-на калбартып, идепкейжидип турар.

Тайбыңның бүгү делегей чөвүлелиниң президиумунуң Венага сентябрь 27—29-та болган хуралдарынга хүлээп алган шиитпирлер тайбыңның салым-чолу дээш харысалга-биле ханы сиңниккен. Ол шиитпирлерге дүүштүр тайбыңның бүгү делегей чөвүлелиниң ээлчеглиг сессиязын ноябрьның 28-те Варшавага чыылдырар, ол сессияга ядролуг чепсектиң чамдык шенелделерин чорударын хоругдаарындан ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин хоругдаарынче шилчири, таварылга боор азы хеп-хенертен халдааның түңнелинде агрессияны азы дайынны баш удур болдурбазының хемчеглери, чепсегленишкинни дужүрери, курган черге болгаш далайга атомнуг чепсек чок зоналарны тургузар талазы-биле баштайгы базымнар кылыры дээп ышкаш, ындыг чугула айтырыгларны чугаалажып көрген турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының АКШ-тың президентизи Дж. Кеннедиге болгаш Великобританияның премьер-министри Г. Макмилланга октябрь 11-де чоруткан бижиинде чугаалап турары болза: «Бистиң чазактарывыс тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыынга боттарының моон соңгааргы ажыл-чорудулгазынга турушттуун болгаш чайгылыш чок чоруун ам улам илередир дээрзин манап турар. Совет чазакты алыр болза, күрүнелерниң тайбын кожа-хелбээ догуннаарының политиказын чайгылыш чок удуртулга болдурбушаан, ядролуг чепсектиң шенелдезин хоругдаар дугайында Керээни чарганының түңнелинде экижээн делегей байдалы болза, делегейниң душкүүрлүг чоруунун калбаа-биле чымчаарынга улуг эргелдениң эгези болзун дээш чаа куженниишкинниң салырынга, оон хамааржыр бүгү-ле чүвени кылырынга Совет чазак белен боор болуп турар».

Оран-делегейге быжыг тайбын турар дугайында улустарның күзели боттанган турар ужурлуг. Совет Эвилели бодунуң үндүрген саналдарының адаанга ат салырынга белен дээрзин ол медеглээн болгай. Ам хамык чүве барыын талакы чурттардан хамааржыр. Тайбыңны быжыглаарынче угланган моон соңгаарты хемчеглерни боттандырары дээш бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен демисежип турар.

Критика болгаш библиография

ЧЭЭРБИГИ „УЛУГ-ХЕМ“

«УЛУГ-ХЕМ» деп литература-ажы чечен чогаал альманагының ээлчеглиг чээрбиги номериниң баш-кызыны номчукчуларда четкеле каш неделя эрткен. Ынчалзажок оон арыннарында парлаттынган чамдык чогаалдарга хамаарыштыр номчукчунуң бодалын чугаалаары артык эвес боор.

Альманахтың номчукчулары оон номер бүрүзүн бистиң республиканың культурлуг амыдыралында чугула болуушкун, чаа базым кылдыр көрүп турар. Бо ээлчеглиг номерни номчукчулар кажангызындан-даа артык четтикпейн манап келген, чүге дээрге ол онзагай, чээрбиги номер болгай. Чамдык тала-биле бо номер альманахтың үнүп келген үезиниң дургузунда оон чедип алган литературлуг деңнелиниң көргүзүү болур ужурлуг.

Альманахтың редакция коллегиязы ол байдалды өөренип көрген деп чугаалаар апаар. Ылаңгыя чогаалчы С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп сураглыг автобиографтыг тоожузунуң үшкү номунуң «Шушенск», «Минусинск хоорай», «Енисей—Бызыл-Эрик», «Улуг Москва, амырда» деп баштайгы дөрт эгелерин парлааны кончуг чүүлдүг.

Ол чаа эгелер чээрби чылдарның баштайгы чартыында Енисейниң үстүү кавызының чонунуң, ылаңгыя тыва улустуң дугайында тодаргай билиишкинни берип турар. Москваже Улуг-Хемнеп сал-биле бар чораан тыва сургуул оолдарның нүүрүнде тыва улустуң дээре кижилериниң эртем-билиглерже, мурнакчы совет культураны шиңгээдип алырынче изиг чүткүлүнүң болгаш хандыкшылының кайы хире улуг турганын билип алыр бис.

Сураглыг Улуг-Хемниң күчүлүг агымы-биле «Улуг черже» бар чораан, ол аныяктар алызында баргаш, чаа Тываны тургузарының буянныг чаагай херээн боттары шиитпирлежир, оларның чамдыктары бо эгелерде авторнуң көргүскени тыва «сайыттарны», тодаргайлаарга, феодалдарның ол төлээлекчилерин эрге-чагыргадан чайладыр болгаш чуртту Совет Россияга чоокшулаштырар, а оон соңгаар чаңгыс өг-бүле кылдыр каттыштырар—ол улуг хүлээлгениң күүседикчилери болганын «Араттың сөзүнүң» үшкү номундан номчукчу таныжар апаар.

Совет Эвилелиниң он-он биче улустары боттарының бөгүнгү деңнелинче үнериниң мурнунда кандыг чорааныының бир чижээн бо эгелер совет аныяктарга таныштырар. Ындыг болганда, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының боттанышкыны деп чүл, ол чогум кандыг тодаргай түңнелдерге чедирип келгенил дээрзинче номчукчуну бодандырар арыннар «Араттың сөзүнүң» үшкү номунда бар-дыр.

«Шушенск» деп эге номчукчунуң кичээнгейин дораан-на хандыкшылда бээр. «...Россияның улуг кижизи, революцияның, коммун намның баштыңчызы — Ленин чурттап турган...» бо суурнуң эрткен үеде кандыг турганының, оон ам кандыг апарганының дугайында системниг билиишкинни бербишаан, В. И. Ленин болгаш Н. С. Крупская-биле кады чурттап турган кижилерниң бирээзиниң дириг сактыышкынын авторнуң ол эгеде делгеренгейи-биле бижээни Ильичиниң дугайында чечен чогаалга база бир төлептиг салыышкын боор кирер. Автор Кызылдан Красноярск чедир чүгле Улуг-Хемнеп сал-биле, пароход-биле чораан кижи болгаш делегейниң ол улуг хеминиң бойдузунуң база ол үеде Енисейниң эриктеринге амыдыралдың чурумалын чечен сөстүң күжү-биле чедимчелиг болгаш байлак кылдыр көргүскен. «Араттың сөзүнүң» бо эгелериниң күштүг талаларының бирээзи (харын кол деп чугаалап болур) чүдел дизе, оон публицистика талазы-биле байлаанда болур-дур.

Тываның төлээлерин (сургуулдар-биле кады чораан) Минусинск, Красноярск хоорайларның совет эрге-чагырга органнарының төлээлекчилериниң улуг хүндүткел-биле хүлээп ап турганы биче улусту совет улустуң хүндүткеп билир чаагай чаңчылының херечизи болуп артар.

Бо эгелер уран-чечени, овур-хевирлии, ында бүгү фактыларның шынныы-биле чергелештир домак тургузуунуң (стилистика) талазы-биле чамдык четпестерден хостуг эвес болган деп бодаар мен. Ол дээрге аар-саар чүүлдер болуру шыб-на. Улуг чогаалда ындыг четпестер оон ниити деңнелинге когарал чедирер, шөлде үнген чаагай тараа аразында кара бегелер дег, каракка илдигер болганындан хараадаанчыг болгай. «...Ол хире алдарлыг хувускаалчы революцияны-даа үндүрген...» деп домакты ап көрээл. Хувускаал деп сөс революция дег сөстү тывалап солуп турар болгай. ...«Мени коллуктап алгаш, өрээлдерниң бирээзинче кийре берди» деп домакты ап көрээл. «Коллуктаптар» дээри кедүрүп алыр дээни-биле дөмей болгай.

Үшкү эгени — «Енисей», «Бызыл-Эрик» деп эвес, «Красноярск — Кызыл-Эрик» деп адаан болза шын болур турган ийик. «Красный яр»— орустаарга кызыл эрик, азы кызыл эл дээн сөстер-дир, аңаа туткан хоорайны оон уламындан Красноярск дээни билдингир.

Красноярскиже бар чораан Тываның сайыттары-биле сургуулдарның аразында аңгы талазы-биле үзел-бодалдарның чөрүшкээ чуртта феодалдар-биле ажылчы чоннарның эрге-ажыктарының аразында ханы удурланышкааның тода илерээшкини болуп турган. Ынчангаш Тываның чазаан төлээлээн ол сайыттар Улуг кижиниң дугайын сонуургаар туржук, эрте-ле сал кырында хаарыктап чыткылааның номда көргүскен. Енисейге ол дүне авторнуң чуну бодап турганы мынчаар бижиттинген: «Шушь хемниң кырында хамык сылдыстарын чинчигилештир дизип алган ол чайгы дээрже харап алган. Үй-түмен бодалдарым-биле чугаалашкан чыдыр мен. «Ах, Ленин башкы бистиң Тывавыска чеде берген болза!» Бо ийи домак чайгы дүнени, Ленин дугайында дестүнмейн торугтунуп үнүп турган бодалдарны күштүг-биле көргүскен-дир. Ол домактың баштайгызында «харап алган» деп сөстерни «көрүп алган», ийигизин «Ах, Ленин башкы бистиң Тывавыска чеде берген боору кай!» дээн болза эки турган ийик.

«Сибирьниң маадыры болур күчүлүг Енисейниң унун дургаар бадып олура көөрге, магалыын, сонуурганчыын кандыг дээр: чараш-чаагай ортулуктар, оймактар, ол-бо талаларында делгем чаагай тараалан-хадылан черлеринде ажыл-ишчи чону күженген. Улуг, биче суурлар уткулзалап каастаан Улуг-Хемниң унунда амыдырал шак ынчаар. Шак-минута безин соксаал чок, хайнып турары ол шагдан тура угаанымга мөңге сиңнигип калган» (арын 15).

Бо кайгамчык чечен, Енисейниң бойдузун каракка көзүлген дег чуруп каан ийи домак номда хоззуп калган: «оймактар» деп сөстүң сөөлүнге чартык секти, «күженген» деп сөстүң сөөлүнге — улуг секти салбааны ол домактарны будап каан. А бо цитатада ол холуп каан домакты аде тургусканы ол. Черле чээрбиги «Улуг-Хем» грамматика, ылаңгыя бижик демдектериниң талазы-биле дыка хөй чазыгларлыг болган.

БИСТИҢ ЧОГААЛЧЫЛАРЫВЫСТЫҢ болгаш литературага хандыкшылдыг аныяктарның чогаадыкчы өзүлдези улам-на көскү апар чыдарын «Улуг-Хемниң» бо номериниден көрүп болур болгаш аңаа сеткил ханар-дыр. Аныяк авторларга хөй черни берген. Оларның иштинде бедик деңнелдиг чечен чугааларны, шүлүктерни бижээн эштер эвээш эвес.

Партияның идеологтуг ажылының талазы-биле чаа сорулгаларга, ылаңгыя СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр Тываның чогаадыкчы интеллигенциязының чугула звенозу — бистиң чогаалчыларывыс боттарының ажылынга чаа күженишкинни кылып эгелеп турарының херечизи альманахтың бо номериниден көрүп болур-дур. Чээрбиги «Улуг-Хемниң» арыннарында парлаттынган чечен чугааларда, шүлүктерде кол идея болза күш-ажылга ынакшылдың болгаш хүндүткелдиң идеязы болуп турар.

Бистиң бо хүнгү амыдыралывыстың темазынче дидим кирип турар чогаалчыга Сергей Пюрбюну хамаарыштырып болур. Бо номерде безин чогаалчының чаңгыс көжегелиг чаа шиизи, «Ленинниң шыны», «Минниишкин» деп шүлүктери парлаттынган. Шиide ак-сеткилдиг, тура-соруктуг, ажыл-херек дээнде бодунуң амыр-дыжын безин уттуптар аныяк кижите оон өске—багай мөзүлүг аныяк кижини удурланыштыр көргүскен. Шииниң четпес талазы түс-түс кижилерниң чугаа-домаазының, аажы-чаңының онзагай байдалының илереттинмээнинде деп бодаар мен.

Үстүнде адаанывыс чогаалчының ийи шүлүктери бедик идейлиг утказы-биле, уран-чечен күжү-биле кижиниң сагыш-сеткилин кыпсып, хайныктырып кээр. Бижиге чүдүүр чоруктуң идеологиязы чуртка кандыг уржукту чедиргенин шүлүкчү чүректиң саргыышкыны-биле, ындыг бужар чүүл кажан-даа эглип келбезин дээн күштүг килеңниң чидиг сөстери-биле сөглээн. Ол шүлүктерни С. Пюрбю партийжи туруш-биле, хамааты хүлээлгени бедик медерелдиг ёзу-биле көөрү-биле, улуг талант-биле тургускан деп чугаалаза хөөредиишкин болбас боор.

Аныяк чогаалчы К. Кудажы альманахтың бо номеринге номчукчуларның сеткилин өөртүр ажылдарны бижээн деп санаар мен. Оон «Шончалай» деп чечен чугаазын кады таныжып көрээл. «Шончалайны» эң дээре дээн тыва чечен чугааларның бирээзинге киирип болур. Ол чогаал уран-чечени-биле, кончуг эки композициялыг тургузуу-биле, маадырларының аажы-чаңының, дылының онзагай шынарлары-биле ылгалдыг кылдыр мергежилдиг бижиттинген.

Алдын-оол Даржаа мурнунда эвээш эвес шүлүктерни бижээн, аныяк шүлүкчүлерниң бирээзи. Альманахта ооң «Чалыы шагда» деп чечен чугаазын парлаан. Кара чажындан кады ойнап өскеш, онгу классты деңге дооскан аныяк оол биле кыстың арыг ынакшылының дугайын оон номчуур бис. «Ынакшыл дугайында чечен чугаада онза чүү деп, ындыг чогаалдар бисте кайы хөй-ле болгай» деп, ону номчуваан кижи херексевес магат чок. Ийи аныяк кижи боттарының салым-хуузун холбаштырар мурнунда үш чыл иштинде көрүшпээннер, оон ынай кара сагыштыг кижиниң нүгүлүнүң тайлымы-биле болган улуг шаптыкты олар ажып эртер болгаш шынныг херек тиилеп үнер. Ол берге шылгалданың үезинде уругнуң суурнуң чону безин көрбестээн. Чүгле оолдуң уругга ынакшылының күштүү, кыстың бодунуң шынныынга бүзүрелдии оларны үш чыл болганда катап ужураштырып кээр болгаш чүвениң шыны тодараар.

А. Даржаа бодунуң аныяк маадырлары-биле номчукчуну таныштырган баштайгы одуругларындан-на эгелеп ооң сонуургалын салдыкпас кылдыр хандыкшыда бээр. Чогаалды номчуп дооскаш, оон автору перспективтиг болгаш ынаныштыг чогаалчы болу бээриниң барымдаазы бар-дыр деп, кижи бодай бээр.

Бистиң республикада сураглыг тыва херээжен чогаалчы барык чок болгай. Ынчалза-даа альманахтың чаа номеринде Екатерина Танованың, Зоя Намзырайның, Севил Юмбуунуң шүлүктерин, Лариса Бенин-Лопсаның «Чечектел, Чодураа!» деп кыска чечен чугааларының парлаттынганы өөрүнчүг. Ылаңгыя Е. Танованың «Күскү лирика» база оон уругларга бижээн «Барабаның дыңзыг хаа», «Одагда» деп шүлүктери шүлүкчүнүң мергежилиниң өзүлдезин херечилеп турар. Автор черле солун, хөглүг, ханы утказыг лирикаларны тургузуп шыдаан.

Мен бодаарымга, аныяк шүлүкчүлерден Монгуш Доржу, Владимир Серен-оол, Зоя Намзырай оларның шүлүктерин элээн бышкан шүлүктерге санап болур. Овур-хевирлии, ханы ужур-утказы, амыдыралче чоок хандыкшылдыы, сеткилге таалаңчыг лирикалыы-биле ук шүлүктер онзагай болуп турар. Монгуш Өлчей-оол, Сат Күстүгүр олар база-ла идегелди берип турарлар.

ЧАМДЫК АНЫЯК ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ шүлүктери болгаш чечен чугаалары кудуу деңнелдиг болуп артып турар деп бодаар мен. Чижээ, Биче-оол Ондарның «Чоруунар чогузун», «Кадарчының оглу» деп чечен чугааларының домактары кончуг шөйдүнчек, аар, чамдык тала-биле натуралисчи сунгуушкуннуг. Бирги чечен чугаа хемчег талазы-биле бичии турда-ла, маадырны номчукчуга таныштырарда оон барык үштүң бирин хирезин уздадыр шөйүпкен. Даңза бажын кажи «бакылап көөр», соонда кижиниң арны «эң кирер» дээн чергелиг база өске-даа чедир бодаваан домактар бар. «Кадарчының оглу» деп чечен чугаада өөредиглиг чүүл эвээш, тодаргай овур-хевир көзүлбес болган. Чугаа болза чеди класстың тергиин өөреникчизи оолдуң сылдыстар четтип келгижеге чедир Хемчиктиң арыгларының иштинден адазының аалынче инектер хавырып эккээрде адыг кесту бээринден коргуп чорааның көргүскен. Оол адыг-даа көрбейн, сестип-даа, чамдыкта дидимнеп-даа чорааш, үстүп чыдып калган инектерни хавырып кирип кээр.

Монгуш Эрген «Салгакчының чугаазы» деп чечен чүүлүнде школачы үш оолдуң кичээл соонда чанып ора Чапаев дугайында чугаалажып чораан чугаазын, маадырга дөзээр күзелдиин көргүскен. Ынчалза-даа өскелерге өөредиглиг утка илеревээн, а уран-чечени-биле кулу, борастаан чогаал болган. Бир меңээргечел, турамыккай оолду колдадыр көргүскен.

Алексей Арапчорнун «Улуг-Хем», Анатолий Допчааның «Чалыы Тывам хоорайы» деп шүлүктерин ам-даа чиг деп бодаар мен. Бирги шүлүкту автор чүгле ритма таарыштыргаш-ла, чиңги-биле бижип кааны илдең. Деңнелгени ажыглаза-даа, утказын кыдыра бодаан. Улуг-Хем — агымынга амыдырал чаржып турар хем, делегейде улуг хем—бирги строфаның утказы ол. Оон ыңайгы одуругларда домактар харылзаа чок, чүгле «Енисейим—Улуг-Хемим» деп төнүп турар. А. Допчааның «Чалыы Тывам хоорайы» деп шүлүү демги шүлүк дег моолдургей. Бирги домак шуут үрелген: «Чалыы Тывам тудуп кылган чаа хоорай ырлап тур мен». Шүлүкту хоорай боду ырлап турар кылдыр эвес, а автор боду ону ырлап турар кылдыр чогаатканда, «Чалыы Тыва «хоорайы ырлап тур мен» дээрге үрелбейн канчаар. Шүлүктүң чүгле утка бар кылдыр бодааш, оон уран-чечен талазын чедир бодаваан. Ынчангаш мында поэзия, ылангыя сеткилди омакшыдып, өөртүп кээр эрес сорук, үлегерлеп чугаалаарга, чалгын чок, бора бүдүн, аяннашкак домактар болу берген.

Альманахтың баштайгы арынын ажыдыпкаш-ла, «Тоожулар, чечен чугаалар, шиилер, шүлүктер, чечен чүүлдер» деп рубрикти номчуур. Ону ынчаар кылганы билдингир, чүге дээрге үстүнде адаан жанрлар ында дөгере бар. Ону ынчаар кылбайн ангылаан болза, ылангыя чечен чугаалардан очерктерни (чечен чүүл) ылгаан болза эки турган. Альманахта чүгле чаңгыс шии, ийи очерк бар-дыр. Ылаңгыя очерктерге, шүгүмчүлелдиг чүүлдерге рубрик бээри чугула, чүге дээрге ол жанрлар альманахта эвээш болгай.

Бистиң чогаалчыларывыстың чаа, мурнунда шуут үнмээн шүлүктерин болгаш чечен чугааларын альманахка бээрин оралдашса чогуур. Мында кирген ажылдарның нургулайы-ла солуннар арыныын, радиодамчыдылгазын дамчып эрткен болуп турар-дыр.

Д. БЕГЗИ.

ОКТЯБРЬНЫҢ 46 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

Хоорайның чаагайжыдылгазы эгелээн

Кызылдың ажылчы чоннары боттарының төрээн хоорайынга ынак, ону чаагайжыдып, арыг-шевер байдалга тургузары дээш, үргүлчү-ле сагыш салып турарлар.

Октябрьның улуг байырлалынга белеткел кылдыр ажылчыннар, албан хаакчылар, школаларның өөреникчилери, өөредилге черлериниң студентилери, сургуулдары болгаш чурттакчылар октябрь 12-де эрткен суббота хүнүнде хоорайның кудумчуларының, сесерликтериниң бүдүрүлге, албан черлериниң болгаш чуртталга бажыңнар чанының аштаалгазын болгаш күскү ыяш тарылгазын калбаа-биле эгелээннер.

Кызылдың № 2 школазындан эгелээш, Ленин, Щетинкин-Кравченко, Интернационал, Комсомол, Октябрь кудумчуларының аштаалгазын ол-ла хүн ажылчы чон колдуунда дооскан.

Хоорайның аштаалгазынга № 2 школаның өөреникчилери, республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң, хөй-нииттиң корум-чурум камгалалының министерствозунуң, хоорайның милиция кирдизиниң коллективтери дыка организастыг үнгеннер.

Ылангыя ХККМ-ниң коллективиниң 100 ажыг кижи Ленин, Комсомол кудумчуларының аштаалгазын дооскан болгаш чаа, улуг тудугларже суг дамчыдылгазы киирген черлериниң чедир аштаттатынмаан черлерин дескилеп, оларның довураан ырадыр дажыглаар талазы-биле улуг ажылдарны кылып күүсеткеннер.

— Бистиң коллектив бодунуң хамаарышкан девискээринде суг дамчыдылгазы киирген черлерни асфальтылаары, чаа ыяштарны мемей тарып олуртуру дээш өске ажылдарны кылырын шиитпирлеп алган. Октябрьның улуг байырлалының хүнүнге чедир ол ажылдарны бүрүн доозар бис — деп, мастерствозунуң ажылдакчылары медеглеп турганнар.

Хоорайда эгелээн күскү чаагайжылга ажылын чүгле төп кудумчуларга эвес, харын хоорай кыдыының кудумчуларынга, чурттакчыларның бүгү бажыңнарынга чедир улам-на калбартыры партия, совет болгаш хөй-нииити организацияларының, Кызылдың чаагайжыдылга конторазының чугула сорулгазы.

Чаагайжыдылганың, аштаалганың ажылын чорударда хоорайдан Туран, Самагалдай, Шагаан-Арыг уткарынче үнгүлээн кол оруктар дургаар олурткан ыяштарже хамаарышкан организацияларның болгаш коллективтерниң кичээнгейин угландырары база чугула. Ылаңгыя Шагаан-Арыгже орук дургаар олурткулаан хадыңнарны чаш турда ушпазын дээш чүк-чүгүнден өртээн суурган демирлери ыяштарның уннарын кезе чип киргилей берген турар чорукту эскерер өй ам келген. Ол ыяштарның дазылдары өзүп быжыккан чүве төлээде, оларның уннарын үреп турар демирлерни адырып, аштаарының эргежок чугулазын утпас херек.

Октябрьның улуг байырлалынга уткуштур бодунуң хоорайының күскү аштаалгазын үлегерлиг чорудуп, оон чаагайжыдылгазын улам-на экижидеринче угланган хоорайның чурттакчыларының чаагай шимчээшкинин улам-на калбартыры бистиң чугула сорулгавыс болур.

Республиканың бүгү ажылчы чоннарын боттарының хоорайларының, районнар төптериниң ажылчын, көдээ суурларының болгаш бүгү-ле чурттакчылыг черлериниң аштаалгазынче болгаш чаагайжыдылгазынче калбаа-биле организастаары чер-черниң партия, совет, хөй-нииити организацияларындан база чугула болуп негеттинип турар.

ЧУРУКТА: № 2 школаның өөреникчилери кудумчу аштаалгазында.

С. ЛОПСАН.
Фото В. ЛУТКОВТУУ.

КЫЗЫЛГА ЫТТАРНЫҢ ХЕРЭЭ ЧҮЛ?

«Ыт кижиниң өңнүү» дижир, улустуң үлегер сөстери бар болгай. Кижи бодап көөрге, ол кончуг шын. Аңчы кижи аңнап чорда, ыт аңаа дыка дузалаар. Диин, киш, адыг болгаш өске-даа аңнарны ыттың күжү-биле өлүрүп болур.

Колхоз, совхозтарның малчыннарынга ыттың дузазы улуг, аал коданынга араатан бөрү-даа келирге, алыскак-чиксек оорлар-даа келирге, ыт ээзинге баш бурунгаар медээлеп, өөре бээр. База ол ышкаш соңгу чукте чурттап турар якуттарга, нанайларга, чукчилерге ыт транспорттуң база бир чугула чепсээ болуп турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң кызыгаарларын карак огу дег камгалап турар кызыгаарчыларга ыттың улуг рольду ойнаары база-ла билдингир.

Ынчаарга бистиң республиканың найысылалы Кызыл хоорайга ыттың херээ чүл?—деп айтырыгны боттарывыска салып көрээли. Кижи бодаарга, маңаа ыттың херээ мырыңай чок болгаш харын-даа ажылчы чоннарга улуг когаралды чедирип турар деп саназа ында черле буруу чок боор. Хоорайда азыраан мал-даа чок, аң-мең-даа чок болгай.

Чамдыкта хоорай кыдыының кудумчуларынга дүне шыдалы чегей кырганнар, уруглар ыттарга ызырткан болур. Хоорайның кудумчуларында солун, сеткүүл, чагаа, телеграмма тарадып чоруур почтачылар ол хөй ыттардан коргуп, харын-даа чамдыктары оларга ызыртып турарлар.

Мында ээлиг-ээжок муң-муң ыттар бар, олар ажылчы чоннуң чем продуктуларынга чамдык хорамчаны чедирип турарлар. Бир ыт-ла хонукта 500 грамм хлебти хорадыр деп чижек-биле ап көөрге безин, муң ытка онаалтыр 500 кг хлебтиң хораары билдингир болуп турар. Хоорайның үстүү талазында Шоссейная, Болотная, Чедерская, Водопроводная болгаш кедээки талазында Оюн Күрседи, Каменистая дээш өске-даа кудумчуларда чурттакчылар хүндүс ыттарын баглап салгылап, чамдык кожа-хелбээ турар чоннуң чаш уругларын ызыртып, «ыдыңар чүге баглавас силер» дээрге,—боштуна берген-дир—деп каар ийикпе харын-даа,—ызырар ыттыг бажыңче чүге чоокшулаан силер—деп шоодуп олурганнар таварылгалар дыка хөй.

Ытты ойун эртир тамчыктыг байдалга ажаап, ынчангаш боттарының арыг-шевер чурттагазының чурумун үреп турар кижилер хоорайда база бар. Кочетов кудумчузунда № 18 бажыңның ийиги каъдында чурттап турар Мазуревский бодунуң квартиразында бир ытты ажаап, ону ак хлеб, хайындырган болгаш чиг эът-биле чемгерип база суббота санында-ла «Москвич» деп автомашиназының иштинге чыттыргаш, хоорай даштынче агаарладып турар чорукту оон кожалары элдепсиниг чугаалажып турарлар.

Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 28 бажыңда Шашковтуң ыттары үргүлчү улужуп ээргеш, уругларга амыр-дыш бербейн турар дугайында ооң кожалары боттарының хомудалдарын албан черинге киирип турганнар. Ол кижи ийи улуг ыдын чаагайжыды туттунган квартиразының бир өрээлинде ажаап, оларны азыраары-биле хлеб болгаш өске-даа продуктуларны хөйү-биле чарыгдап турар чорук илерээн.

Интернационал кудумчузунда чурттап турар хамаатылар Лошенко, Захаров болгаш өскелер-даа ызырар ыттарын салгылапкаш, эрткен-дүшкен улустарже халый бээрге, «силерниң эртер чериңер бо эвес-тир, чүге ыт ээртип турар силер, харын» деп, чоннуң саналын тоовас турганнар.

Черле ынчаш хоорай иштинде ыттарынга болчур ындыг хамаатыларны хөйү-биле санап болур. Ындыг турда-ла, хоорайның хамаарышкан албан черлериниң талазындан бо чоруктуң дугайында кандыг-даа боттуг хемчеглерни албайн турары харааданчыг-дыр. Мооң ужурундан хоорайның төп кудумчуларында безин машинага бастырып өлгеш, ирип, чыдый берген ыттар бо-ла чыткылаар болгай.

Мындыг четпес чорукту моон соңгаар болдурбас сорулга-биле чоннуң аъш-чем продуктуларынга биче эвес хорамчаны чедирип база хамаатыларның амыр-дыжынга шаптык ужураштырып турар ыттарны хоорай иштинге тургуспас дугайында боттуг хемчеглерни алырын Кызыл хоорай Совединиң күүскомунга чурттакчылар күзеп турарлар.

Н. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

ЧЕДИИШКИН

Югослав хоорай Сплитеге октябрь 10-да бүгү делегейниң херээжен шыдыраачыларының олимпиадазы байырлалдыг-биле хагдыыган. Аңаа алдын медальдарны совет шыдыраачылар алганнар. Шылгараңгай херээжен шыдыраачы Вера Менчик аттыг Кубокту — шилчип чоруур шаңналды база-ла бистиң шыдыраачыларывыс чедип алган.

Совет команданы аңаа удуртуп чораан делегей мастери болгаш ССРЭ-ниң алдарлыг тренери А. М. Константинопольский-биле «Правда» солуннуң корреспондентизи телефон дамчыштыр беседа кылган.

— Олимпиадага демиселдиң көстүп көрбээн шыңгыы болганы, бистиң херээжен шыдыраачыларывыстың шудургузунуң көскү херечизи болган—деп, А. М. Константинопольский чугаалаан.—Олар 28 сандан 25-ти алганнар. Ийиги черни тиилекчилерден чүгле чартык сан куду болган, Югославияның херээжен шыдыраачылары алганнар—ол дээрге оюннарның кайы хире чидиг болуп турарын херечилеп турар. Үшкү черни 21 санныг болган Герман Демократтыг Республиканың төлээлекчилери чедип алганнар.

Бистиң херээжен шыдыраачыларывыс Европаның, Американың болгаш Азияның 14 чурттарындан келгилээн командаларны ажып шыдаан. Делегейниң херээжен чемпиону Н. Гаприндашвили, ССРЭ-ниң херээжен чемпиону Т. Затуловская болгаш делегей мастери К. Зворыкина олар 12 ужуражыышкынга тиилээш, чүгле ийини хайымнашканнар.

Югославияның херээжен шыдыраачылары кончуг эки ойнааннар. Делегей мастерлери М. Лазаревич биле В. Недельковичи олар келир чылын болур делегейниң бирги чери дээш маргылдаага чугаажок киржир ужурлуг болу берген.

— Шыдыраа олимпиадазын югослав өңнүктерниң эки организастааныга, бистерге көргүскен өөрүнчүг хүлээп алыышкынын демдеглээри чугула—деп, беседаның төнчүзүнде А. М. Константинопольский чугаалаан.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Пономаревтуң дамчыдып турары болза:

Октябрь 10-да КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүндүскү пленарлыг хуралынга болган ниити чугаалажылгага Гантиниң болгаш Сомалиниң төлээлери санал берген. Агаарга, космос делгемнинге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Москва Керээзин чарганы-биле холбаштыр боттарының күзелиниң ханып турарын бо ийи төлээлекчилер чугаалаан. Москва Керээзи болза, делегей байдалында чаа чүүл болгаш чаа политиктиг угланышкын, ол угланыышкынның эчис сорулгазы—чепсегленишкинни бүрүн болгаш бүгү-ниити дужүрери болур деп, Гантиниң төлээзи Аугуст демдеглээн. Ам оон дугайын чугаалажып турары «Москваның ёзузу»—ол дээрге, арада доктаавайн, а чепсегленишкинни бүрүн дужүрерин чедип алгыжеге чедир улам бурунгаар баарынче күзел-дир деп Аугуст үргүлчүлеп чугаалаан. Сентябрь 19-та ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң делегей айтырыгларынга хамаарыштыр Совет чазактың туружун тодаргай илергейлээн чугаазынга Гантиниң төлээзи байыр чедирген.

Индустриалдыг күрүнелер биле кошкак хөгжүлделиг чурттарның аразында экономиктиг харылзааларының айтырыгларынга доктаап чүве чугаалааш, Гантиниң төлээлекчизи барыын талакы күрүнелерниң протекционизмчиң политиказынга күзелиниң онза ханмайн турарын илергейлээн. Делегей рыногунда бир талазында үлетпүр бараанары-биле, өске талазында чиг-эт болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының аразында өртектерниң карышкааның соксаал чокка өзүп турарынче кичээнгейни көрүндүрер деп төлээзи Аугуст кыйгырган. Үлетпүр продукциязынга өртектерни сагыштыы-биле өстүрүп турарының база бир чылдагааны болза, чепсегленишкинни эндере бүдүрүп турарында болур деп, Гантиниң төлээзи чугаалаан. Африка болгаш Азия чурттарының төлээлекчилерин киирип турган, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң болгаш КНО-нуң өске-даа органнарының составын калбартыры ол база саналдаан.

Ядролуг шенелделерни чамдык-кезиктеп хоруур дугайында Москва Керээзи дайынның айыылын чайлатпайн турзажок, шын угланыышкында базым болуру чигзиниг чок дээрзин Сомалиниң чазаа санап турар деп, Сомалиниң даштыкы херектер министри Абдуллахи Исса чугаалаан. Чепсегленишкинни эндере бүдүрери үргүлчүлеп турда, чепсегленишкинни бүрүн дужүрери чедип алдынмайн турда, ядролуг болгаш ядролуг эвес дайынның айыылы артар апаар деп, Исса медеглээн. Африкада колонизаторларның боттарының эртык эргелерин камгалаар болгаш быжыглаар дээр оралдажыышкыннарынче Ассамблеяның кичээнгейин Сомалиниң төлээзи көрүндүрген. Колонизаторлар боттарының туруштарынга калчаалыы-биле халбактанырын үргүлчүлеп турарын ол чугаалаан. Португалия колониалистери эжелеп черлеринде хөй миллион африканнарның бот-шиитпирлеттинер эргези чок болуп турар.

Сөөк-язы ылгаар политиканы чорудуп турар Мурнуу-Африка Республикага хамаарыштыр сөс кырынга буруу шавары-биле кызыгаарлаттынары четпес деп, Исса үргүлчүлеп чугаалаан. Сөөк-язы ылгаар бужар-чүдек чоруктан Африканың черин арыглап аштаар төлээде, КНО тодаргай хемчеглерни алыры эргежок чугула болуп турар-дыр. Чазаа Каттышкан Нацияларның Организациязының Уставын ажыы-биле үреп турар Мурнуу-Африка Республиканы КНО-нуң органнарындан үндүрер дугайын шыңгыы бодап көөр ужурлуг бис.

Францияның чазаа чаа үениң ёзузунга таарыштыр бодунуң туружун эде көрүп, француз Сомалиниң улузунуң бот-шиитпирлеттинеринге дүрүм ёзугаар эргезин хүлээп көөр боор дээрзинге идегелин Сомалиниң төлээзи илергейлээн.

Хүндүскү пленарлыг хурал моон-биле доозулган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 11-де КНО-нуң Кол Ассамблеязы Мурнуу-Африка Республиканың чазааның чорудуп турар сөөк-язы ылгаар политиказын буруу шаап турар резолюцияны бадылаан. Бо резолюцияны Тускай политиктиг комитет октябрь 10-да хүлээп алган.

Чүгле расисчи Мурнуу-Африка Республиканың төлээзи резолюцияга удур бадылаан. Португалияның, Испанияның, Парагвайның болгаш Голландияның төлээлекчилери хуралга олурушпаан.

НОМЧУКЧУЛАРГА!

Октябрьның 1-ден эгелеп 1964 чылдың СОЛУННАРЫНЫҢ болгаш ЖУРНАЛДАРЫНЫҢ чагыдылгазы эгелээн. Чагыдылгаларны харылзааның бүгү черлеринде, Союзпечатьтың киоскилеринде болгаш чер-черде хөй-ниитичи төлээлекчилер хүлээп ап турар.

СОЮЗПЕЧАТЬ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Уттундурбас орукчугаш» 10, 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Штрафной удар» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хөглүг оолдар» 2.30, «Эпчок ээр черлер» 4.30, 6.30, «Мени мана» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оглу» 3.15, «Аас-кежии-биле ужуражылга» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Элегес шахта эргелелиниң шахтёрлары Геннадий Петрович АНДРЕЕВ биле Трофим Фомич ВОРОШИННИН озал-ондакка таварышкаш мөчээнин СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели ханы кажыыдал-биле дыңнатпышаан, оларның өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге боттарының кажыыдалын илергейлеп тур.

«Шын» солуннуң ажылдакчызы К. М. Аракчаага оон кадайы, СЭКП кежигүнү КҮЖҮГЕТ ДОСТАКОВНА АРАКЧААНЫҢ ур болгаш аар аарааш, элекке мөчээни-биле холбаштыр «Шын» солуннуң редколлегиязы болгаш партия, профэвилел организациялары ханы кажыыдалын илергей леп тур.

Элегес шахта эргелелиниң шахтёрлары Геннадий Петрович АНДРЕЕВТИҢ болгаш Трофим Фомич ВОРОШИННИҢ озал-ондакка таварышкаш мөчээни-биле холбаштыр оларның өг-бүлелеринге болгаш төрелдеринге ханы кажыыдалын СЭКП Кызыл хооркому болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому илергейлеп тур.

Облиттиң болгаш Тываның ном үндүрер чериниң коллективтери, облиттиң ажылдакчызы, СЭКП кежигүнү КҮЖҮГЕТ ДОСТАКОВНА АРАКЧААНЫҢ аар аарыгдан элекке мөчээнин дыңнатпышаан, оон өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьның 23 — 35, ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 34, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылдың болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20 — 60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун кылдыйн барганда 32 — 75 телефоннар болгаар.

ТС—01398.

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 16 СРЕДА № 246 (5650).

Өртээ 2 көп.

„Афган-совет найырал делгерезин!"

Н. С. Хрущев-биле Л. И. Брежнев Афганистанның хаанынга байыр чедирген

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахка оон төрүттүнген хүнү-биле холбаштыр телеграмма чорудкан. Н. С. Хрущев Совет чазактың өмүнээзинден болгаш бодунуң мурнундан хаанга чүректиң ханызындан байырны чедирип, чаагай кадыкшылды болгаш аас-кежикти, а ол ышкаш найыралчы афган улуска чаагай чорукту болгаш чедиишкиннерни сагыш-сеткилиниң ханызындан күзээн. Ийи чурттарның аразынга найыралчы чаагай кожа-хелбээ харылзааларның, үре-түңнелдиг экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганың улам ыңай хөгжүүрүнге бүзүрелин Совет чазактың баштыңы илергейлеп турар.

Кабулда чоруп турары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, совет улустуң өмүнээзинден, бодунуң мурнундан Афганистанның хаанынга байыр чедирген. Л. И. Брежневтиң байыр чедиришкининде ылап тыя чугаалап турары болза: «Силерниң эвилең ёзу-биле чалаанынар ёзугаар бо хүннерде Афганистанга чоруп тура бис ийи чурттарның аразында тургустунган харылзааларга бот шынарлыг ак-сеткилдиг найыралдың сагыш-сеткилиниң чайынналчак илергейлээшкининиң мында көрүп тур бис».

(СЭТА).

Хүлээлгелер күүсеттинер ужурлуг

Тываның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чеди чылдың дөрткү чылында мал ажылының талазы-биле онаалдаларны чедиишкининиг күүседирин хандырар дээш, мал ажылының продукциязын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедириниң аргаларын санал көргеш, бо чылын бедик хүлээлгелерни алганнар. Ам кодээ ажыл-агый чылының төс айлары эрткен.

Ынчаарга эрткен төс айлар дургузунда хүлээлгелер канчаар күүсеттингенил? Чүнү чедип алган бис? Ам чүнү кылза чогуурул? Бүдүрүлге эргелелдери, парткомнар, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчулары, тускай эртемниглер мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чамдык организакчы хемчеглерни чорудкан болгаш чорудуп-даа турар. Ооң ачызы-биле күрүнеге дүк садарының планын республика 102,6 хуу күүсеткен, дыка хөй ажыл-агыйлар хүлээлгелериниң чамдык хевирлерин күүседип база ажыр күүседип турар. Маңаа Тес-Хем эргелелиниң Тес-Хем, Өвүр районнары, «Тес-Хем» совхоз, «Чодураа», «Кызыл тук», «Коммунизмче орук», «Чаа орук», Таңды эргелелиниң «Революцияның чалбыыжы», «Кызыл тук», «Тиилелге», Ленин аттыг, «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артельдери, «Көк-Тей» совхоз, Чөөн-Хемчик эргелелиниң «Большевик» колхозу хамааржыр. Бо ажыл-агыйларның хөй кезии күрүнеге сүт болгаш дүк садарының чыл хүлээлгелерин, а чамдыктары оларның кабы-бирээзин хуусаа бетинде күүсеткилээш, пландан ажыг продукцияны күрүнеге дужаарын үргүлчүлеп турар.

Үстүнде айыткан ажыл-агыйларның саанчылары болгаш инек кадарчылары саар инектерниң продуктулуун кудулатпас дээш бүгү хемчеглерни ап, инектерге немелде чемнерни бериип, малдың ажаалдазын хүн бүрүде экижидип турар.

Ындыг көргүзүглерни бистиң мурнакчы ажыл-агыйларывыс чедип алганнар. Ооң-биле чергелештир мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш белеткээри республикада ниитизи-биле дувураазиниг болуп турар. 1963 чылдың октябрь 10-да байдал-биле алырга, күрүнеге сүт садарының планы 87,4 хуу, эъттиң—82,1 хуу күүсеттинген.

Сүт белеткээр талазы-биле Улуг-Хем, Бии-Хем районнар, «Өөк», «Тээли», «ҮТКА 25 чылы», «Межегей» совхозтар онза хожудап турар. Бии-Хемниң, Улуг-Хемниң чамдык ажыл-агыйлары сүт саалдазын август айбиле деңнээрге сентябрьда дыка кудулаткан.

Күрүнеге эът садар талазы-биле Тожу, Улуг-Хем районнар дендии хожудап, бүгү районнарның кудурууңда чоруп турар. Ол ышкаш «Суг-пак», «Межегей», «Тиилелге», «Улуг-Хая», «Көк-Тей», «Сүт-Хөл», «Барлык» совхозтарда күрүнеге эът садар ажыл аажок багай организастаттынганындан ооң темпизи оларда өспейн турар.

Сүт саалдазы куду болгаш ону күрүнеге садарының темпизи шоолуг өспейн турарының чылдагааны болза, чамдык ажыл-агыйларда саар инектерни шыктыг чемнер-биле немей чемгерерин организаставайн, малды азырап чемгерериниң мурнакчы аргаларын ажыглавайн турарында. Сүт бүдүрери болгаш ону күрүнеге садары оожум чоруп турарының дугайында ажыл-агый удуртукчуларын хөй удаа шүгүмчүлеп келген турбуже, олар амга чедир чогуур хемчеглер албайн, сүт бүдүрер база белеткээр талазы-биле ажылда четпестер-биле эптежип турар.

Ам үеде сүт саалдазын кудуладырының кандыг-даа чылдагааны республиканың чаңгыс-даа ажыл-агыйында чок. Күскү чаашкыннар соонда үнген хенче оът-сигенниг одарлар, кукуруза силозу болгаш өске-даа мал чемнери чер болгаңда бар. Ынчалзажок чамдык удуртукчулар малды ам немей чемгерип эгелей бербээнссе, кыжын мал чемгерер чүве чок артар бис дээр хөөнү илередип турар. Оон ужурунда инектерни чер оъттарып, немелде чем бербейн, хүнде чүгле ийи удаалыг саалдаже шилчип турар. Ындыг болза-даа кышкы үеге бодаарга 2—3 катап эвээш чемнерни чарыгдааш, ол хире сүттү саап ап болурун ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери уттуп турар.

Сүт саалдазын болгаш дужаалдазын көвүдедири-биле шыктыг болгаш өске-даа чемнер-биле инектерни эки чемгерерин чер болганга организастаар, эки одарларга малды дүңгүн чок кадарар, ооң-биле кады немелде чемнерни ынаавыла бээр, ажыл-агыйның иштики херегдээлиге сүт садыглаар чорукту бүгү хемчег-биле кызырар, бүгү фермаларны дуржулгалыг саанчылар, инек кадарчылары болгаш өске-даа ажылдакчылар-биле бүрүн четчелээр, чер болганга инектерни үш удаа саарын организастаар, ажыл-агый, ферма, саанчы бүрүзүнге беш, он хонуктарның онаалдаларын чедирер болгаш оларның күүселдезин хандырар херек.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле колхозтарда база совхозтарда амгы үеде тургустунган байдал бүдүрүлге эргелелдериниң, парткомнарның, совхозтар директорларының, колхозтар даргаларының, партия эге организацияларының секретарьларының, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң, а ол ышкаш бүгү-ле мал ажылдакчыларының дувурээзинин хайныктырар ужурлуг.

Хамыктың мурнунда колхоз, совхоз бүрүзүнде күрүне планнарының, алган немелде хүлээлгелерниң күүселдезин канчаар чоруп турарын хынап көөрү эргежок чугула. Күрүнеге садар эът планын күүседирде чүнү кылырын дээр болза, аңаа көрдүнген шыйыстыг бода малды, хойларны, хаваннарны дүрген семиртип дужаары болур. Ооң-биле кады хуузунда мал ээлеринден артыкшылдыг эът болгаш сүт садып алырын күштелдирер херек. Чер-чер Советтериниң ажылдакчылары, депутаттары, херегдел кооперациязының, маслопром ажылдакчылары артыкшылдыг продуктулар садып алыр талазы-биле чон ортузунга ажылды калбартыр, мал ажылының продуктуларын белеткээр талазы-биле хүлээлгелерни күүседир дээш олардан хамааржыр бүгү хемчеглерни алыры чугула.

Партия организациялары боттарының агитас-массалыг ажылын малчын бүрүзүнге чедирер, оларга эргежок чугула бүдүрүлге база культура-амыдырал байдалдарын тургузар дугайында сагыш салыр, ажылдың түңнелдерин үргүлчү үндүрер, мурнакчыларны деткиир, колхозтарга болгаш совхозтарга бүгү организакчы болгаш политиктиг ажылды мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседиринче угландырар, сүт саалдазын, малдың деңзи немелдезин дыка көвүдедир, мал кыштагаадышкынынга үлегерлиг белеткенир дээш мал ажылдакчыларының ортузунга октябрь мурнунуң социалистиг чарыжын калбартыр ужурлуг. Бо хемчеглер хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүселдезин хандырар.

СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле бюрозунда

Кылыгларның идегелдиин болгаш үр эдилеттинери—Ярославль мотор бүдүрүкчүлериниң лозуңу

Бодунуң үндүрүп турар продукциязының шынарын, идегелдиин бедидер, оон эдилелиниң хуусаазын узадыр талазы-биле Ярославльдиң мотор бүдүрер заводунуң коллективи улуг ажылды калбарткан. Сөөлгү чылдарда, чижээлээрге, ийи тактылыг «ЯАЗ-204» болгаш «ЯАЗ-206» дээр дизелдиг шимчедикчиниң моторесурузу ийи катап — 1500-тен 3000 чедир өскен, ол болза ам ортумаа-биле автомобильдиң 110 муң километр маннаанынга деңнежип турар. Ооң-биле кады моторларның күчүзү улгаткан, одалга чарыгдалы эвээжээн.

Чедип алдынган чүүлдерге маажыргавайн, ярославльчилер шимчедикчилерниң үр ажылдаарын улам узадырынга чаа аргаларны дилеп турарлар. Олар болза ийи тактылыг шимчедикчилерниң моторесурузун эң чоокку чылда ам-даа муң шакка көвүдедирин шиитпирлээннер, ынчаарга дөрт тактылыг моторларның моторесурузун 1965 чылда дөрт муң, а оон дараазында чылда — беш муң шак чедирерин шиитпирлээн. Ол чорук чүгле 1963—1966 чылдарда-ла улус ажыл-агыйынга 80 миллион хире рубльди камнап алыр арганы бээр.

Бедлирлерни, кезектерни улам болбаазырангайжыдар болгаш оларны бүдүрериниң технологиязын база улам болбаазырангайжыдар талазы-биле хемчеглерни заводта ажылдап кылган болгаш чедиишкинниг-биле боттандырып турар. Конструктор киндизиниң чанында ажыглал-шинчилел бюрозун организастаан. Ооң сорулгазы — ажыглал үезинде шимчедикчилерниң ажылын өөренип көөрү, моторнуң янзы-бүрү бедлирлериниң болгаш кезектериниң эдилеттинер хуусаазын узадыр талазы-биле саналдарны ажылдап кылыры болур-дур. Элээн каш хоорайларның автоажыл-агыйларының чанында ук заводтан тургускулаан салбыр черлери база ол сорулганы күүседир, ынчаарга тускай эртемниглер болза ол салбырларга шимчедикчилерниң ажылын чүгле өөренип көөр чүве эвес, харын база моторларның техниктиг ажаалгазының аргаларынга кадрларны өөредиринге чедир, автоажыл-агыйларның ажылдакчыларынга ындыг аргежок чугула дузаны көргүзерлер.

Заводка продукцияны комплекстиг байзырангайжыдарынга инженер албаны улуг рольду ойнаар. Бүдүрүлге чаа-чаа лабораториялар-биле — одалганың болгаш үстээриниң, электротехнологияның, турбонагнетательдерниң болгаш өске-даа чүүлдерниң лабораториялары-биле четчелеттинген.

Чедип алдынган түңнелдер — заводтуң партия организациязының кылган улуг ажылының үре-түңнели. Партия организациязы бодунуң масса-политиктиг болгаш организастыг ажыл-чорудулгазы-биле бүдүрүп турар моторларның эдилеттинер хуусаазын узадыр талазы-биле ажылга коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң идепкейлиг киржирин хандырып турар. Цехтерге болгаш салбырларга бо айтырыглар талазы-биле беседаларны, лекцияларны чорудуп турар, көскү агитацияны экижиткен, хөй литражтыг солун «Моторесурс — бир айтырыг ол» дээн ат-биле кылыгларның шынарын бедидер талазы-биле ажылдың чоруп турарының дугайында материалдарны доктаамал парлап турар.

Партия организациязы ажылчыннарның, инженерлерниң, техниктерниң болгаш албан-хаакчыларның чогаадыкчы кижениишкиннерин эң чугула айтырыгларны шиитпирлээринче углап, бүгү-ле чаа, дениилелиг чүүлдерни шиитпирлиг-биле деткип турар. Заводта техниктиг конференцияларны, продукцияның шынарын көөр талазы-биле хыналданың көрүлделерин чорудкулап турар. Бо чылын, ындыг көрүлдениң үезинде ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар болза кезектерниң база бедлирлерниң конструкцияларын болгаш оларны белеткээриниң технологиязын улам экижидип турар муң ажыг саналдарны киирген, 800 ажыг саналдарны бүдүрүлгеге нептереткен.

Шимчедикчилерниң шынарын, идегелдиин бедидер болгаш оон эдилелиниң хуусаазын узадыр талазы-биле ажылга администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле партия комитединиң комиссиязы улуг идепкейлиин көргүзүп турар. Цехтерде ажылчын чер бүрүзүнде технологияны сагып турарын хынаар талазы-биле «Комсомол прожекторунуң» кижилери ажылдап турар.

Ярославльдиң мотор заводунуң коллективиниң бо дуржулгазын Россия Федерациязының бүдүрүлгелеринге нептередирин СЭКП-ниң үлетпүр обкомнарынга болгаш крайкомнарынга СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу сүмелээн. Шимчедикчилерниң идегелдиин бедидер база оларның эдилелиниң хуусаазын узадыр талазы-биле мотор бүдүрер заводтарның удуртукчуларының семинарын Ярославльдиң мотор заводунга чорударын РСФСР-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелинге болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем-шинчилел ажылдарын таарыштырып каттыштырарының Күрүне комитединге хүлээткен.

(СЭТА).

Италия Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы мындаагылар дээрги Джованни Леонеге

Рим хоорай.

Беллуно можуга болган халаптың түңнелинде итали улуска таварышкан аар качыгдал-биле холбаштыр ханы кажыыдалды хүлээп алырын болгаш совет улустуң база Совет чазактың аажок сагыш човаашкынын качыгдалга таварышканнарның өг-бүлелеринге болгаш төрелдеринге дамчыдарын дилеедим.

Н. ХРУЩЕВ.
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

Москва, Кремль.
1963 чылдың октябрь 13.

Кабулдуң «Гази» стадионунга найыралдың митингизи

КАБУЛ. (СЭТА). Октябрь 13-те хүнүнүң ийиги чартыында Кабулдуң «Гази» стадионунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке алдар болдурган хамааты хүлээп алышкын — митинг болган. 20 муң көрүкчүлер олурар олуттуг стадионга кижилер долдур олурушкан. Стадионга сыңмайн барган кижилер стадионнуң моогунда кудумчуларда тургускан радионуң чанынга чыглып келген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ону үдеп чоруур кижилерниң олурганы чыскаалган машиналар стадионнуң чанынга чедип келген. Совет хүндүлүг аалчыны Афганистанның премьер-министри Мухаммед Юсуф, Кабул хоорайның даргазы доктор Мухаммед Асгар уткуп алган. Л. И. Брежнев коступ кээрге диңмиттиг адыш часкаашкыны чаңгыланып үнген болгаш «Афган-совет найырал делгерезин!», «Афганистан биле Совет Эвилели делгерезин!» деп йөрээл салыышкыннары дыңналып турган. Адыш часкаашкыны каш минуталарда үргүлчүлээн.

Премьер-министр М. Юсуф чыылганнарга Л. И. Брежневти таныштырган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга байыр чедирип тура М. Юсуф болза Л. И. Брежневтиң аян-чоруу Афганистан биле Совет Эвилелиниң аразында шагдан бээр туруп келген найыралчы болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларның быжыгарының болгаш калбаарының оруунга база бир базым болур дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Совет хүндүлүг аалчыга Кабул хоорайның даргазы Мухаммед Асгар база байыр чедирген. «Совет кижилерни Кабул хоорай болгаш кабулчулар чүректиң ханызындан хүлээп алырынга кезээде белен дээрзин бүзүредирин күзээн мен» деп ол чугаалаан.

Мухаммед Асгар Л. И. Брежневке сөс берген. Стадионга адыш часкаашкыны, совет-афган найыралга, совет улуска алдар болдурган йөрээлдер салыышкыны база катап диңмирэп үнген.

Совет Эвилели биле Афганистанның аразында найырал барык чартык чүс чыл мурнунда тургустунган дээрзин Л. И. Брежнев чугаалаан. Ийи чурттарга берге, ынчалза-даа маадырлыг үеде анывак Совет республика Афганистанга найыралчы холун сунуп, оон хамаарышпас чоруун бүгү күрүнелерден эң баштай хүлээп көрген. Афганистан анывак Совет күрүне-биле дипломаттыг харылзааларны баштай тургускан база бир күрүне болур. Ол үеден эгелээш амга чедир бистиң чурттарывыс бүзүрежир болгаш эп-сеткилдиг каттыштырар ёзу-биле бот-боттарын билчип турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Афганистанның найыралчы харылзааларының үндезининде түр үениң кандыг-бир тактиктиг бодалдары эвес, а бистиң улустарның бот-боттарының эрге-ажыктары кирип турар деп оратор оон ыңай айыткан. Чогум-на харын совет-афган найыралдың үндезини ында. Совет Эвилели болгаш Афганистан тайбынче болгаш тайбын кады ажылдажылгаже ниити чүткүлдүг. Олар боттарының харылзааларын бот-боттарынга бүзүрежир болгаш бот-боттарының тускай догуннаашкының хүндүлеп көөрүнүң ёзузунга, улус бүрүзүнүң күзээни-биле чурттаар эргезин хүлээп көөрүнге тургузуп турар.

Афган улус кайы хире чүткүлдүг ажылдап турарын бис көрүп турар бис деп, Л. И. Брежнев демдеглээн. Бистиң күрүнелеривистиң экономиктиг кады ажылдажылгазының түңнелинде Афганистанның экономиказының үндезиннерин тургузарынга ажыктыг чүүлдерниң кирип турарын демдеглээри бистерге таарымчалыг-дыр.

Бистиң социалистиг күрүневис хамаарышпас чорукту быжыглаарының оруу-биле, национал экономиканы тургузарының оруу-биле бар чоруур улустарга дузалаарын бодунуң хүлээлгези кылдыр кезээде санап турар деп, оратор демдеглээн.

Бистиң садыг харылзааларывыс быжыы-биле тургустунган. Садыг ылаңгыя ону бир эвес бот-бодунга ажыктыг болур чорукка болгаш найыралчы кады ажылдажылгага тургузар болза, улустарны чоокшулаштырып турар. Чогум-на харын бистиң чурттарывыстың аразында садыг ындыг болуп турар. Ынчангаш сөөлгү 10—12 чылдарның дургузунда совет-афган садыгның 18 катап өскени таварылга эвес. Совет Эвилели Афганистанче станоктарны болгаш машиналарны, нефть продуктуларны болгаш металлды, автомобильдерни болгаш дериглени чорудуп турар. Совет-афган садыгның амгы тургузуу Афганистанга ажыктыг, чүге дээрге, бодунуң национал үлетпүрүн тургузарының чугула сорулгаларын шиитпирлээринге аңаа дузалап турар.

Москва Керээзинге хамаарыштыр Л. И. Брежневтиң чугаалааны: керээниң дайзыннары чүнү-даа чугаалап турза, шыңныг чүүл чүдел дизе, ук керээ тайбын талалакчыларының чугула чедиишкини база дайын агрессиязының күштеринге согуг болуп турарында. Ам ол чүүл—чедип алдынган чүүлдерге доктаавазында, делегей байдалын улам ыңай экижидеринге болдунар чаңгыс-даа арганы халас эрттирбезинде болур. Термоядролуг делегей дайынының айыылын чавырылдырып турар улам чаа-чаа базымнарны чедип алыр ужурлуг. Афганистанның чазаанын чорудуп турары нейтралитеттиң база шериг блоктарынга кирипшестиң политиказын Совет Эвилелинде бедии-биле үнелеп көрүп турар деп, оратор үргүлчүлеп чугаалаан. Ындыг политиканы чорударынга улуг чедиишкиннерни Афганистанның чазаанга болгаш улузунга сагыш-сеткилдиң ханызындан күзеп турар бис.

Совет чазактың баштыңы Никита Сергеевич Хрущевтуң Афганистанга, хаан Мухаммед Захир Шахтың Совет Эвилелинге кылган кайгамчык аян-чоруктары совет-афган найыралдың быжыгарынга онза ужур-дузалыг болганын Л. И. Брежнев демдеглээн.

Л. И. Брежнев бодунуң чугаазын мындыг сөстер-биле доосткан: Совет-афган найырал бистиң улустарывыстың чаагай чоруунга болгаш бүгү делегейге тайбын дээш быжыгы база хөгжүп турар болзун!

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының чугаазын диңмиттиг адыш часкаашкыны, афган-совет найыралга, Совет Эвилелинге, оон тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи политиказынга, улустар аразында найыралга алдар болдурган йөрээл салыышкыннары каш удаа үзе кирип турган.

Афган найысылалдың чурттакчыларының Совет Эвилелиниң төлээзи Л. И. Брежнев-биле ужуражыышкыны кожа турар ийи күрүнелерниң—Совет Эвилелиниң болгаш Афганистанның быжыгып турар найыралының уттундурбас көргүзүү. Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң 1960 чылда ол-ла «Гази» стадионга чугаалаан: «Совет Эвилели биле Афганистанның аразында бедик даглар бар, ынчалза-даа олар бистиң улустарывысты башкаландырбайн турар. Кижиниң найыралы эң бедик даглардан бедик болган туруп болур» деп сөстериниң чайынналчак бадыткаашкыны болган.

Алдын медаль

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак эртемденнерниң дээди шаңналы — «Эртемниң хөгжүлдезинге болгаш кижи төрээтениниң мурнунга ачы-хавыяалары дээш» деп алдын медальды ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик М. В. Келдышке тывыскан.

М. В. Келдышке медальды тывыспышаан, Чехословакияның эртемнер академиязының даргазы Ф. Шорм амгы үениң эртемниг хөгжүлдеринге М. В. Келдыштиң кайгамчыктыг ачы-хавыяаларын онзалап демдеглээн. Бедик шаңнал дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин академик М. В. Келдыш илергейлээн.— Ол шаңналды совет эртемниң улуг рольун болгаш ужур-дузазын чехословак эртемденнерниң чүүлдүтзүнүп көргени кылдыр көрүп тур мен — деп, академик М. В. Келдыш чугаалаан.

Эш Елена Дмитриевна Стасовага

Силерниң тозан хар харлаан хүнүнерде, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының эң хоочун кежигүнү, көскү хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажылдакчы Силерге СЭКП Төп Комитеди чүректиң ханызындан байырны чедирип тур.

Үр чылдарда чурттап, чаагай кадыкшылды болгаш коммунизмниң чаагай чоруунга моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг ажылды Силерге бүгү сагыш-сеткилдиң ханызындан күзеп тур бис, эргим Елена Дмитриевна.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

• • •

Эш Е. Д. Стасованы Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет Күрүнениң мурнунга ачы-хавыязы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр тозан хар харлааны-биле холбаштыр эш Елена Дмитриевна Стасованы Ленин ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1963 чылдың октябрь 14.

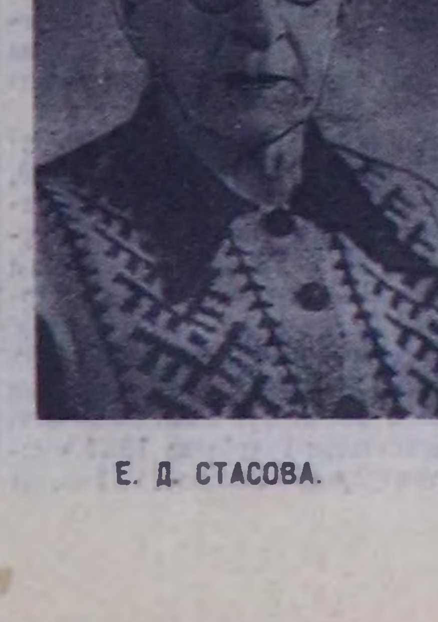

Е. Д. СТАСОВА.

Көдээ ажыл-ажый ажылдарының ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Аңгыс аңдарылгазының сөөлгү беш хонуу чоруп турар. Республикада ооң планы ам 50 хуу хире күүсеттинген. Элээн хөй ажыл-агыйларда ол ажыл бедик темпи-биле чоруттунган. Каа-Хемниң «Тиилелге», Таңдының «Революцияның чалбыыжы» колхозтарында, «Найырал», «Тиилелге», «Өөк» совхозтарда аңгыс аңдарылгазынга ажылдаан кижилерниң күш-ажылын эки организастаан. Ылаңгыя «Тиилелге» болгаш «Революцияның чалбыыжы» колхозтар келир чылын черни чазын удур аңдарып тарыырындан шуут чайлааннар. Балгазынчылар чер белеткелин ам доосканнар, а Ильинчилер сөөлгү 100 гектарны аңдарып турарлар.

Дуржулга станциязында чер белеткелин эртен чылдагызындан дээре чорудуп турар. Эрткен чылын аңаа 8 муң гектарны чайын болгаш күзүн аңдарган турган болза, ам 11 муң гектар белеткеттинген болгаш уламчылап турар. Ажыл-агыйның удуртукчулары октябрь 20-ге чедир ам-даа 2 муң гаа аңдарар деп планнаан. Ол сорулга-биле 30 ажыг тракторну аңгыс аңдарылгазынга тургузуп, ажылды ийи ээлчег-биле организастаан.

«Найырал» совхозта байдал илези-биле өскерилген. Бир эвес бо чылын чаа-хелчүлер тарыганың үштүң ийи кезиин чазын удур аңдарып тараан болза, 1964 чылда совхоз тарыганы чүгле чайын болгаш күзүн аңдарган черлерге чорудар аргалыг болуп турар. Аңгыс аңдарылгазының планы ам барык 100 хуу күүсеттинген.

Ындыг болза-даа республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында аңгыс аңдарылгазының эң чугула ужур-дузазын ам-даа чедир көрбейн турар. Бии-Хем районнуң «Хадын», «Тиилелге», «Искра» колхозтарында келир чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салбайн, механизаторларның күш-ажылын багай организастап турар. Чижээ, «Тиилелге» колхозта механизаторлар бир хонуктуң дүн-хүн дургузунда ажылдаар, а өскелери дыштанып деп, артельдиң баштаар чери шиитпирлээн. Ооң түңнели мындыг чавыс болган: бир тракторга хонукта ажылдап кылыышкын чүгле 5 гектар. Ол ындыг турда Таңдының «Революцияның чалбыыжы» колхозунга механизаторлар ээлчег санында 7—8, а харын-даа 10 гектар чедир аңдарып турган.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы», «Кызыл тук» колхозтарында аңгыс аңдарылгазын далаш чок чорудуп турар.

Чай маңдаашкынныг болган, хөй-хөй ажыл-агыйлар эвээш мал чемнери белеткээн. Ам фермаларже тонна сиген, саваң, будук-бүрү чемнер бүрүзүн сөөртүп чедирер херек. Ындыг турбуже шөлдерде саваңны ам-даа ажаап албайн турар черлер бар. Барыын-Хемчик районда 6 муң гектар шөлдүң саваңы ам-даа ажаап алдынмаан, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Таңды районнарда, «Тиилелге», «Межегей» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда саваңны камнавайн турар.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлге оран-савааларынга херегдээр элээн хөй чаа чырыткылыг приборларны Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел чырыткы-техниктиг институдунга ажылдап кылган. оон аңгыда Кедээ ажыл-агый электрижилгезиниң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институду-биле кады малдарны болгаш куштарны херел-биле хереглээр чаа аппаратты тургускан.

ЧУРУКТА: кедээ ажыл-агый чырыткызын ажылдап кылыр бөлүктүң удуртукчузу инженер В. И. Демчев биле бөлүктүң улуг инженери Н. И. Ершова оларның чаа чырыдынчыны хынап турары.

Фото С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙНИИ СЭТА-ның фотохрониказы.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ БОТТАНЫЛГАДА

УЛУГ ЧИДИРИГЛЕР, ООҢ БУРУУЛУГЛАРЫ

Тараа дээрге бистиң Төрээн чурттувустуң күчү-шыдалы, байлакшылы дээрзи кымга-даа билдингир болгай. Ону хензиг-даа чидириг чокка ажаап ап, кандыг-даа үрелиишкин, төтчегдээшкин чокка кадагалап каңгалаары дээш база шак ол ениа чугула байлакшылы эртинени төтчегзээр, оорлаар, багай ажаап кадагалаар чоруктар-биле шыңгыы демиселди чорудуп турар. Ындыг турбуже бистиң чамдык ажыл-агыйларывыс, оларның удуртукчулары тарааның улуг чидириин болдуруп, оон ажаалда хайгааралынче кичээңгей салбайн, улуг буруулуг херектерни кылып турар.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының төп шаңында хөй тараа изип, үрелип турар. Ол салбырның болгаш совхозтуң удуртукчулары өлче кичээңгей салбайн турар дугайында медээ партия-күрүне контролюнуң Барыын-Хемчик комитединге келген. Ол медээ ёзугаар чеде бээривиске Бижиктиг-Хая салбырының төп шаңында «Скала», «Мильтурум-553» деп сорттарлыг 64 тонна кызыл-тас ажок изээн болду. Шынында ол тарааны үрезинге херегләэр ужурлуг турган. Ам ол 64 тонна тарааны үрезинге херегләэриниң кандыг-даа барымдаазы чок болуп изээн, ону күрүнеге дужаар аргажок болуп үрелген. Ол ышкаш ол шаңда 200 тонна тараа база-ла адааңдан изип турары хыналда үезинде илерээн.

Тарааның изээш, үрелип баксыраан чылдагааны чогум чүден болганыл? Салбырның удуртукчулары болгаш ында агроном Буянов, шаң эргелекчизи Кара-Сал шак ол шык тарааны кургадыр дугайында кандыг-даа хемчег албаан. Тарааны арыглап, саарыш, кургадыр техникалар шаңда кандыг-даа ажыглал чокка анаа чыдып турган. Тарааны кургадып, арыглаарынга хүнде 30—40 хире ажылчын аңаа ажылдаар ужурлуг турган болза, херек кырында хүнде аңаа каш-ла кижилер ажылдап, оларның канчаар ажылдап турарының контролюн чорутпайн турганындан ажылдың бүдүрүкчүлүү кончуг чавыс болган. Тараа изээн дугайында медээни партия-күрүне контролюнуң комитединге дыңнадылганын дыңнааш, салбырның удуртукчулары ам харын дүвүреп, «думчукка тулганда бызаа сугжу» дээн ышкаш ол изээн тарааны кургадыры-биле октябрь 7-де ол шаңче 4 кижини чорутукан, оларның ийизи 74 харлыг болгаш 68 харлыг ирейлер, бирээзи 15 харлыг бичии оол болган. Ол шаңда дыка хөй тараа кудурууң оваалай эңкилеп каан. Шынында ол кудурууктуң хөй кезии арыг чаагай кызыл-тас болуп турар, ол ышкаш довурак-доозун-биле холужуп калган.

Бижиктиг-Хая шаңында үрелип, изип чыдар тарааны кургадып, соодар дугайында айтыышкынны күрүне контролюнуң комитеди бээрге салбырның болгаш совхозтуң удуртукчулары ам изээн дүвүреп, хөй кижи күжүн ынаар октаан. Ол-ла шаңда 20 тонна картошка чартык ай дургузунда овайтыр төп каан хевээр чыдып турда, ону инектер чип, сооkка доңгаш шуут үрелип эгелээн турганы хыналдадан илерээн. Ол ышкаш 70 тонна картошканы канчаар-даа ажок тышкыш черде үрүп каан, аңаа кижи эргилип шимчээри безин берге.

«Барлык» совхозтуң чолаачызы Кайгал-оол шаңдан 565 кг тарааны чүдүргеш, сайгарылга баазазынга чедирери-биле хап чорупкан. Сайгарылга баазазынче баар орукка хадып олурда чүгле дээрде шаштыккан хуу доозун кеступ, машина-даа ужуктуруп-ла олурган. Девиржиктен чолаачы Кайгал-оол баазага хап келгеш, кээрге чүдүрүп алган тараазы шуут чок, кузов куруг болган. Дедир барып кээрге шаң-биле сайгарылга баазазының аразында орук дургаар хоор сарыг тараа төктүп калган, чыып алыр кандыг-даа аргажок болган.

Изээн тарааны амгы үеде кургадып, соодарынче хөй кижи күжүн болгаш техниканы угландырган. Үрелген картошканың өртээн доктааткаш, ону буруулуг кижилерден төледирин партия-күрүне контролюнуң район комитеди совхоз дирекциязынга дааскан, ол ышкаш 565 килограмм тарааны харысалга чогу-биле орук дургаар төккен чолаачы Кайгал-оолдан ол тарааның өртээн төледирин шиитпирлээн.

Хөй тарааны изиткен буруулуг кижи, шаң эргелекчизи Кара-Салдыс суд черинче шилчиткен болгаш совхозтуң кол агрономy Кожушкога, совхоз директору Макальскийге, салбырда агроном Буянов оларга партия-күрүне контролюнуң район комитеди эң сөөлгү доңгуда берген.

Бүрүнениң хөй тараазы изип, чугула үнелиг культура картошка төгчеглеттиниш, үрелип турда совхозта партком секретары Өлчей кандыг-даа хемчег албаан.

Хөй акша-хөреңгини чарыгдап турган, улуг күжениишкин-биле белеткеп алган мал чеминиң ажаалда хайгааралы «Барлык» совхозта кончуг багай болуп турар. 7 тонна сигенни оор алган, амгы үеде 6 сарааттың мал чип турар. Ол ышкаш совхозтуң тараа шөлдеринде саваңның ажаалдазы база-ла багай. Эрткен чылын ол совхоз малга четчир саңныг сигенни белеткеп албайн, биче белеткеп алган сигенин база-ла хайгааравайн, малга чиртип, оорга алзып турганындан кыш ортузу четпейн чорда-ла мал чеми төнүп, хөй баш мал каражалыг болган болгай. Бир эвес сигенни болгаш өске-даа мал чемнерин кыштагларга дүрген чедирип, ону эки ажаап хайгааравас болза, эрткен чылдың четпестери база катап болу бээр дээрзин эштер Макальский, Өлчей утпас болза эки-дир. Совхозтуң кол зоотехниги Моңге мал чемнерин хайгаарап кадагалаарынче кичээңгейни шуут кошкаткан. Сиген оорлаан оорларны илереткеш, районнуң шагдаа килдизинче киирген турбуже, шагдаа килдизи ынчага дээр кандыг-даа хемчег албаан.

Т. СТАЛ-ООЛ,
районда партия-күрүне контролюнуң даргазы.
Т. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Чарыштың бирги одуруунда

«Улуг-Хая» совхозтуң саанчылары Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга киргеш, Төрээн чуртка сүт бүдүрерин улам ковудедип турар. Совхозта беш сүт-бараан фермаларының ужу коммунистиг күш-ажыл коллективиниң адын чедип алыры дээш демиселжип турар.

Бо чылдың эрткен тос айларының түңнелинде чарыштың бирги черин Дөң-Терек фермазы ээлээн. Коммунист эш О. Төмүр-оолдуң удурткан ол ферма чылда 1000 центнер сүт бүдүрер хүлээлгезин 120 хуу күүсеткен азы планда 203,7 центнер хөй сүттү сагган. Оон түңнелинде коллектив күрүнеге 660 центнер сүттүң оруңга 680,5 центнерни киирген азы сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде 104 хуу күүсеткен.

Чарыштың мурнуку одуруунда ол ферманың коллективи бодунуң аргаларын болгаш курлаавырларын сагап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 340 центнер сүттү күрүнеге садарын хүлээнген.

Коллективте мурнакчыларның саны улам-на ковудеп, сүттүң саалдазы чайгы хүннерден кудулавайн турар. Чижээ, Александр Самбуу тос айларда 20 инээниң бирээзинге онаалтыр 1340 кг сүттү сагган. Ол ышкаш Долгар Дамбаа 20 инектен ниитизи-биле 22002 кг сүттү сагган. Ажыл-ишке үлегерлиг малчыннарны ферманың кайы-даа ажыл участоктарындан хөйнү илередип болур.

Дөң-Терек сүт-бараан фермазының кышка белеткели багай эвес. Октябрьның байырлалынга кушажылчы белектиг, улам-на бедик көргүзүглүг ужуражыры дээш малчыннар сорукутуг, чаңгыс эп-сеткилдиг ажылдап турар. **О. ТАВАА.**

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Кыш келген, белеткел чок

Чайгы ажылга кыжын, а кышкызынга чайын белеткенир болгай. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ындыг эвес. Кышка белеткелди частан эгелеп организаставайн, хар шуут-ла киир чаап кээрге дүвүреп эгелээр. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында байдалды мааңа чижекке айтып болур.

Салбырның 4000 ажыг хоюн бо чылдың бригада хевиринге эде организастаан, оон тову ам-даа шиитпирлеттинмээн, дөрт кодан хойнуң кыштаа бо хүннерге чедир белеткеттинмээн. «Думчуунга келгенде бызаа сугжу» дээн ышкаш, салбырның эргелекчизи эш М. Беган, парторганизация секретары эш Дугаржап, зоотехник эш Е. Абрамова олар Мугур-Саадыкта, Даштыг-Кожагарда, Хос-Дытта болгаш Борбак-Арыгда кыштаг белеткээри-биле ынаа дүжүртүп эгелээн.

Кыш удур далаштыг кылган ажылдың шынары багай болуру ол ышкаш тан белеткээн доң кажаа малга таарымча чогу билдингир. Оон чайлаар арганы бүдүн чайның дургузунда канчап болбаан чүве ийик.

Төрүлге үезинде 2000 хойнуң кезиин Арыг-Бажында инек фермазынга кыштадырынче аргажоктуң кырындан албадаттырган. Оон ынай 500 ажыг инек Хеңдергениң Адыр-Сыра, Могай-Аксы чайлагларында хевээр, ол коданнарны кала кыштадыры билдинмес, кышкы кажаа чок хевээр.

Саар инектиң Бесте 200 баш кирер даш кажаазы бар болза-даа, 250 ажыг бызааның (мурнунда хаван турган) саван кажаазы амдыгаа чедир септеттинмээн. Оймакта хаван фермазында байдал оон-даа берге, ында 1200 башка даш кажааны багай дерээнинден, одалга системазын кылбаанындан хаван оолдары ам безин массалыг хорап турар апарган.

Салбырның малы ол хире хөй турда белеткеп алган сигени чүгле 370 тонна, силос планы база ыракта чедир күүсеттинмээн. Ажыл-херекти эки организастаан болза, сиген-биле бүрүн хандыртынар арга турган. Ол ышкаш саваң болуп сарааттаарынче кичээңгей салбаан. Баштайгы ээлчегде ажааттынган муң ажыг гектарның саваңын аңгыс-биле кады андарыпкан чорук ол дугайын тодаргай херечилеп турар.

Ниитиниң мал ажылында удуртуларының шак ындыг кошкак тургустуунганы-биле салбыр бо чылын күрүнеге 261 тонна эът белеткээр турган, чүгле 100 тонналы киирген, дук планын база күүсетпээн. Ол ышкаш 60 тонна сүт садар хүлээлгезинден октябрь 10-га чедир чүгле 18 тонналы киирген. Шак ындыг байдал «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы черин болгаш партия организациязын дүвүретпейн турары шын эвес.

В. БАИР,
«Шынның» тускай корр.

ЭКИ БЕЛЕТКЕНГЕН

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының Даштыг-Тейде эш Х. Даржаа удурткан хойжу бригадазы кышка удур эки белеткенген. Бригада 400 тонна сиген белеткээр турган 8 тонналы артыкка кылган. Оон ынай 107 тонна кукуруза силозу база салдынган. Бригаданың белеткеп алганы мал чемнери кыштагларда чедиртинген.

Бригаданың 4400 баш ажыг хоюнуң 16 коданнарының кажааларының септелгези бүрүн кылдынган болгаш өдек, көржени аштаттынган.

Мал чемниниң белеткелинге болгаш кышка удур септелгеге бригада кежигүннери малчыннар эштер Х. Баактыр, И. Ангыр-оол, Д. Намдай-оол олар идепкейлиг киришкеннер.

Эрткен кышка утуштур бригада мал чемин эки белеткээнинден 400 ажыг хойну өдектен үндүрбейн азырап эрттирген. Бригадир Хертек Сенденмаевичиниң чугаалап турары-биле алырга, бо чылын 500 хире хойну азырап бөлүрүнүң аргазы бар деп турар.

А. АДЫГБАЙ.

Ховунуң ажыл-ишчилеринде

Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң механизаторлары келир чылдың часкы тарылгазынга белеткел кылдыр 2082 гектар күскү черни андарган. Тракторист ийи ээлчег-биле 7 тракторлуг ажылдап турар. Чер андарар нормазын олар 120—153 хуу күүседип келген. М. Молютин, С. Иргекпен, М. Багай-оол хүн бүрүде 6,5 гектар черни андарар турган 8—10 гектар чедир андарып турар. Чер андарарының нормазын хүнде 120 хуу күүсеткен трактористке 2 рубль, 150—200 хуу күүсеткеннерге—3 рубль, 200 хуудан ору күүсеткен кижиге—5 рубль акша төлевирин артель баштаар чери тыпсып бээр.

Тарылга шөлүнге чеминчидилге төгер ажылды колхозчулар чорудуп турар. Чолаачылар И. Кисилицын, М. Капустин олар өдек төгер нормазын ажыр күүседип турар. Колхоз өдек сөөртүрүнге 7 тракторну, 3 чүък машиназын бээжыгаан.

С. ДАНГАА.

МАКТАНЫР ЧҮВЕ ЧОК

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Дөң-Терезин салбыры мал ажылдыг. Ында 30 кодан шээр мал, 5 кодан мыйыстыг бода мал бар. Мал ажылынга улуг шылгалда болур кыштаглаашкын шуут эгелээриниң кырында келген үеде мал ажылдыг салбырның аңаа белеткели кандыгыл дээш көөрге, бо талазы-биле мактаныр чүве чок.

Салбыр сиген белеткелиниң планын 75 хуу күүсеткен. 2500 тонна силос салыр турган, чүгле 104 тонналы белеткээн. Малчын өг-бүле бүрүзүнге 10 тонна сиген белеткээр онаалданы берген турган. Хойжу Чимит-оол 17 тонна, чылгычы Күр-Седи 15 тонна, инек кадарчызы Көк-оол 12 тонна, хойжу Сайым биле өшку кадарчызы Чамзырын 10—10 тонна сигенни белеткеп алганнар. Оон өске малчыннарның чамдызы эвээш сиген кескеннер, бир чамдызы, чижээ, Агбаан, Сезен-Дамбаа, Үепун, Кырынчык, Тас-Кара, Каңнырбай олар коңгус сиген кеспээннер. Салбырда ийи хойжу бригадалар херегледиин чүгле 30 хуузу хире сиген белеткеп алган.

Кыштагларның белеткели кандыгыл? Чазын көшкен соонда кыштагларда немешкен чүве чок, чамдык малчыннар кыштагларынга безин барбаан. Октябрь 1-ге чедир шээр малдың 30 кыштааның 10-ну, бода малдың 2 кыштаа шуут септеттинмээн. Ам 5 кыштагны немей кылыр апарган. Салбыр 200 тонна «дек бээр» планныг турган, чүгле 30 тонналы бөлген. Саваң бөлүүшкүнү чүгле орту киирген. Ол ышкаш кыштагларже сиген сөөртүлгези база чер албаан.

Кыштаглаашкын дугайында айтырыгны ам чаңгыс шакта-даа соңгаарладып болбас. Малчыннарны, тудугжуларны болгаш өске-даа күштерни мал кыштаглаашкынынга бүгү белеткелди октябрьның ийиги чартында доозарынче мобилизастаза чогуур.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

Дөң-Терекчиң саанчылары

Күрүнеге сүт садарының чыл планын чоокку үеде бүрүн күүседир дээш Дөң-Терек сүт-бараан фермазының саанчылары күжениишкинниг ажылдап турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының бо фермазы сентябрьның эгезинге чедир 178 тонна 556 кг сүттү сагган болгаш оон иштинден 164 тонна 155 кг сүттү күрүнеге дужааган.

Фермада эки дидиртип турар саанчылар Х. Севилбаа, О. Алдынкыс, С. Таан кайызы-даа инек бүрүзүнден 1500 кг сүттү саап алган.

С. ӨПЕШ-ООЛ.

Фермага дузалажып тур бис

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг сес чыл школазының өөреникчилери Дөң-Терек сүт-бараан фермазынга боттуг дузаны чедирип, олар дыштаныр хүнде фермага баргаш 3 тонна өдекти бөлгеш хүлээдип берген.

Фермада саанчылаарның амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи-биле өөреникчилер таныжкан. Дараазында дыштаныр хүнде өөреникчилер солун концерт көргүзери-биле фермага чеде бээр.

Ө. САТ.

Шефтээшкин

Торгалыг 11 чыл школазының коллективи чамдык дыштаныр хүннерни аңаа эрттирбейн, хөй-ниитиге дузалыг ажылды кылып турар. Маңаа ол коллективтиң сөөлгү бир дыштаныр хүнде шеф организастаазының түңнели мындыг болган. Башкылар, техниктиг ажылдакчылар болгаш комсомолчу өөреникчилер үш аңгы звено болуп алгаш ажылдааннар.

Бирги звенода 9-ку классчылар, ажылчыннар школаның чем шыгжаар складының тудуунга ажылдааш, оон даш ханазын салып дооскаңнар. Ушку звенода 6—7 класстың өөреникчилери школаның спорт шөлүн кылырынга ажылдааннар. Йолгандыр хемчээли 250 метр бичии стадионну, хол бөмбүү, баскетбол ойнаар шөлчүгештерни дескилеп, аштап доосканнар. Үшкү звенода 8-ки класстың өөреникчилери болгаш башкылар колхозтуң Көш-Теректе 2 га чинге-тараазын чулуп, Көк-Хаакта база 2 га хире картофельди ажааганнар.

Школаның коллективи мындыг ажыктыг ажылды моон соңгаар-даа кылыр.

Э. ШАГДЫР.
Өвүр район.

Самчыгдакчылар, оорлакчылар-биле демиселди күштелдирер

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң ревизия комиссиязы (даргазы эш Захаров) артель баштаар черниң сан-хөө, ажыл-агый чорудулгазын болгаш акша туткан кижилерни үргүлчү шыңгыы хыналдага тургускан. Өртек-үнелиг материалдарның учёдунда илерээн четпестерни дарый чайладыр, учётту будуулдуруп, сандараткан, өртектиг чүүлдерни баксырадып, үрээн кижилерни харысалгага киирер дугайында айтырыгларны колхоз баштаар черниң мурнунга тургузуп келген. Хыналда шыңгыырааны-биле сөөлгү үеде колхозтуң өнчү-хөреңгизин самчыгдаар, оорлаар чоруктар читкен. Бо ажылга ревизия комиссиязының ролю улуг болган.

Ажыл-агый, албан чери, организация бүрүзүнге ревизия комиссияларының, хөй-ниитичи контролёрларының хыналда ажылы тода, дээштиг, бир демей боттуг чорууттунган турар чүве болза, ол черлерге самчыгдаар, оорлаар чоруктарның таварылгалары мырыңай болбайн барып болур. Ындыг-даа болза ревизия, контролёрларның хыналдазы чер-черде бир дески чорууттунмайн турар.

Суд, прокуратура, милиция органнарының болгаш хөй-ниитиниң бир чугула сорулгазы болза, социалистиг өнчү-хөреңгини самчыгдакчылары-биле шыңгыы, аң-не шиитпирлиг демиселди чорудары болур. Оорлаашкын, самчыгдаашкыннар дугайында кылдынган анализ бистиң районда ындыг үүлгедиишкиннер эвээш эвес болганын тодараткан, оларның хөй нуруузу херэглел кооперациязының системазында болгаш колхозтарда болгудан турар.

Оорлаар, самчыгдаар чоруктарның үнүп турар кол чылдагааны болза, материалдыг, өртек-үнелиг чүүлдерни харылап турар кижилерни эки шилип албайн, оларның ажылын чогуурур-биле контрольдавайн, инвентаризацияның шынары кудулу, чамдык ревизия комиссияларының ажылының багай болуп турарындан кестүр-дүр. Садыг организацияларының ажылының ниитиги хыналдазы кошкак тургустунган, садыг четкилеринде ааэи хөй инвентаризация эрэнгей, кыры-биле чорууттунуп турар.

Колхозтарның чамдык ревизия комиссиялары самчыгдалдарны боддурбас дээш боттарының идепкейин көдүрбейн, оор, самчыгдал үүлгедир чорукту баш бурунгаар чайладыптар аргалыг ындыг хемчеглерни албайн турар. Херэглел кооперациязының, колхозтарның ревизия комиссияларының кежигүннери чамдык самчыгдалдакчылары ревизия, инвентаризация, хыналда чорудуп турган үеде, оон ажылынга ёзулуг ак-сеткилдиг киришпейн турар фактылар бар. Ынчангаш оорлакчы, самчыгдакчы кижилер ындыг ажылдакчыларны ажыглааш улуг самчыгдалдарны, оорну үүлгедип турүп бээр-дир.

Каа-Хем районнуң белеткел конторазының директору турган Агаёнок Михаил Степанович албан-дужаалын, ревизия комиссиязының, райпонуң, респотребсоюзтуң контроль чок чоруун ажыглап алгаш, кооперативтиң өртек-үнелиг эт-хөреңгизин бодунга шиңгээдип ажыглаары-биле хоралыг чорукту үүлгедип турган. Агаёнок 1962 чылда чоңдан мал садып алырын организаставышаан, белеткелчи Р. И. Юрков-биле кем-херек үүлгедир харылзааны кылгаш, малдың деңзизин мегелеп, квитанцияларга немей бижип турган. Ынчангаш Юрков 1500 рубль түңнүг кооперативтиң хөреңгизин бодунга шиңгээткен, ол кемниг-херектиг болук ону аразында үлежип ажыглаан.

1963 чылдың чазынында Агаёнок Эржей сууруга картофель белеткедип чорудуп турган, белеткелчи М. Е. Носков-биле кемниг херек үүлгедиишкинниг харылзааны кылган: белеткеттинген картофельдиң кырынга 1800 кг картофельди мегелеп немей бижиир дугайында аңаа айтыышкын берген. Носков оң айтыышкынын ажыглаап алгаш, херек кырында белеткелге садып албаан 323 рубль өртектиг 3230 кг картофельди мегелеп, куруг, хоозун чувени немей бижээн. Райпо бухгалтериязының чогуур учёт, контроль чогуунуң ужурундан хоозун мегелеп бижиттинген картофельди Носковтуң кырындан үндүр бижээн. А 500 рубль түңнүг акша Агаёноктуң, Носковтуң кармазында арткан.

Райпо даргазы Голубцовтуң, бухгалтер Кайгородовтуң думчуунуң адаанга ажылдап турган М. С. Агаёнок бодунуң эрге-хүлээлгезин ажыглап алгаш, белеткел конторазының бухгалтер албан-дужаалының немелде штады чок турбуже, мегечи Бычкованы ол ындыг ажылга хүлээп алыр дугайында айтыышкын үндүрген. Ол айтыышкынны ажыглааш улуг бухгалтер Можаева, бухгалтер Липихина ол албан-дужаалдың шалыңын ап, аразында үлешкен турган. Олар 203 рубльда дүрүмге чоруштур алганнар.

Баштайгы истелгеден илерээни чүү дизе, М. С. Агаёнок мораль талазы-биле бүдүлген, үргүлчү арагалаар кооперативтиң хөреңгизин самчыгдаар кижи болган. Ийи үргүлүг кадайлыг кижи хирезинде, сөөлгү 2 чылда өске ийи кадай-биле кады чурттаан. Агаёноктуң төлеп чок ажы-чаңы райпо баштаар черинге, профэвилел комитединиң даргазы В. Михальченкога, партия организациязының секретары Куларовка билдингир турбуже, оон дугайында кандыг-даа хемчег албайн келген. Райпода күш-ажылдың сагылга-чуруму кудуу деңнелде турары таварылга эвес, чүге дизе, баштаар черниң, хөй-нити организацияларының четпес ажылының түңнели-дир. Коллективте арагалаар чоруктар бар, ону чайладырының хемчеглери алдынмайн турар. Профэвилелдиң кижизидилге ажылын боттуг чорударының улуу, харын Михальченко боду ег-бүле амыдыралынга аморалдыг үүлгедиглиг кылган фактылар бар. Ол талазы-биле прокуратура, милиция органнары аңаа сагындырыгны берип келген.

Белеткел конторазының директорунга Агаёнок ажылдап турган үезинде, контроль чок чорукту ажыглааш, кооперативтиң хөреңгизин, белеткээн көдээ ажыл-агый продуктуларын камгалалдыг тургузарынче мырыңай сагыш салбаан, оон түңнелинде хөй продуктулар үрелип баксыраан, райпонуң кагаралы кылдыр үндүр бижиттинген. Ынчангаш ол райпога беш муң рубль түңнүг кагарал таварыштырган. Амгы үеде М. С. Агаёноктуң, бухгалтер В. А. Можаеваның, склад эргелекчизи Г. В. Поповту болгаш белеткелчи М. Е. Носковтуң, Р. И. Юрковтуң истелге органнары кезенче харысалгазынче киирген. Ревизия комиссиязы (даргазы А. Горбуль) райпо системазынга контроль чорутпаан түңнелинде, самчыгдалдарның болуп турганы ол.

Отчёт киирип турар кижилерниң кырындан өртектиг чүүлдерни үндүр бижээниниң чылдагааның ревизия комиссиязы хынаваан. Тодаргай харылап турар кижилерниң буруузу-биле үрелген бараанарны каража кылдыр үндүр бижээниниң актылары ковудаан. Маңаа чаңгыс чижек: садыгжы Батурина «Коммунизмче орук» колхоздан 1 кг-ын 10 копеек-биле садып алган морковун ажылагыйжы эвес, багай кадагалаап ужурунда оон шынары баксыраан. Садыгжы оон 1 килограммын чүгле 3 копеекке садар ужурга таварышкан, 200 ажыг рубльдиң моркову үрелген болгаш ону садыгжының кырындан үндүр бижээнин прокуратура шын эвес деп көргеш, морковьту багай кадагалаан садыгжының бодундан үстүнде түңну төлеттирген.

Райпо, оон садыг килдизиниң эргелекчизи Г. Прончатов өртек-үнелиг чүүлдерни харылаар кадрларны шилип алыр, таарыштыр тургузар талазы-биле ажылды багай организастап турар. Сут-Бажының столоваязынга Воробьева, Максименко оларны хынавайн, садыг системазының ажылынга өөретпейн-даа райпо хүлээп алган. Баштаар черниң, оон бухгалтериязының контрольдавайн турганының түңнелинде, кооперативтиң хөреңгизин олар үргүлчү төтчеглеп ажыглаар апарган. Үр эвес үениң дургузунда олар ажылдааш, кооперативтиң 1000 рубль ажыг хөреңгизин самчыгдаан.

1963 чылдың эгезинде райпо Г. Прончатовтуң саналын ёзугаар ларёк садыгжызынга назы четпээн, мурнунда кала-даа ажылдап чорбаан, күш-ажыл дептери чок, Сарыг-Сеп суурда киир бижиттирбээн Валентина Шахматова деп урүгну хүлээп алган. Ажылдаан үезиниң дургузунда ону кым-даа ажылга таныштырбаан болгаш хынавайн турган. В. Шахматова кыска үениң дургузунда ларёктуң 80 рубль түңнүг бараанарын бодунуң туразы-биле херэглекчилерге чээлиге берген болгаш кооперативтиң акша-хөреңгизи —100 рубльди боду хуузунда шиңгээдип ажыглаан. Шахматова үүлгеткен херээн чажырар сорулга-биле ларёктан оорлаашкынны будуулдуруп каптар деп оралдашса-даа, истеп хынаар органнар оон оозун илереткен.

Таңныыл камгалалы кончут кошкак организастаттынган. Магазин, склад таңныылдарында күш-шыдалы кончут четпес, улуг назылыг, эмин эртир кырган кижилерни тургусканы дүнеки таңныыл албанының шыңгыы харысалгалыг негелдезинге дүүшпейн турар. Сут-Бажы суурда магазин таңныылы Сандаковтуң күш-шыдалы кошкак, ниити байдалы сулаагай салдынчак болганда, дүнеки таңныыл хүлээлгени ол чогуур негелдезинге чедир күүседирин берге, бо чылдың июльдуң эгезинде, дүне ол магазинниң бараанын оор алырынга эвес, таңныылы кошкак байдалын ажыглааш, аңаа оор кирип турганы ол-дур.

Сарыг-Сеп суурда складтарның садыг объектилериниң таңныыл камгалалы багай тургустунган. Үш чүс ажыг метр хемчээлдиг черде складтарже чоок бүгү садыг бажыңнарын, төп складтарны катай хаара чүгле чаңгыс кижи таңныылдап турар. Кежа-даа болза, аразы арай адырык объектилерни, бүгү садыг бажыңнарын чаңгыс кижи четче таңныылдап хайгаараары берге болгай. Ындыг байдалдыг болганда, складтардан биче ырак моон бараанар садар магазинден 600 ажыг рубль өртектиг бараанарны ийи катап оор алган.

Кооперативтиң хөреңгизин оорлаашкыны болгаш самчыгдааны дээш мурнунда шииттирип чораан болгаш садыг системазының ажылынга бүзүрел чок кижилерни кооперацияның системазындан ыраар талазы-биле райпонуң удуртукчулары Голубцов, Прончатов амдыгаа чедир ажыл чорутпаан. Кооперацияның хөреңгизин самчыгдааны дээш мурнунда шииттирип чораан 6 кижи ам райпонуң материал-харысалгалыг албан-дужаалында ажылдап турар. Чижээ: райпо столовазында материал-харысалгалыг ажылды күүседип турар Сидорова, Головина олар мурнунда ол-ла райпонуң хөреңгизин самчыгдааш шииттирип турганнар. Бүрен-Хемде садыгжы Кажакова, Сут-Бажы суурда столовая эргелекчизи Мельникова эрткен үеде самчыгдал херээн үүлгедип, шииттиргеш, херээн эрттирген кижилер-дир.

Материалдыг үнелиг чүүлдерниң учётунуң талазы-биле райпо баштаар чери, оон бухгалтериязы контроль-ревизия ажылын кончуг кошкак чорудуп турар. Даниловка суурда магазин эргелекчизи Джус өртек-үнелиг бараан-материалдарының инвентаризациязын үр үеде чорутпаан болгаш садып турар бараанарының өртээн дүүштүрбээн. Ол магазинге хыналда болганда, бараанарның, продуктуларның, ылаңгыя чигирниң өртээн бадыткаан илерээн. Ындыг фактылар Гаврил, Батурина эргелекчилээн магазиннерде база бар болган. Ревизия комиссиязының кежигүнү Ф. Головко ажыл-агый херекселдери садар магазинге өртектиг чүүлдерниң инвентаризациязын чорудуп турган үезинде даандырган ажыл-херекке ак-сеткилдиг эвес чоруун көргүскен болгаш өртектерни бедидип, садып алыкчыларны мегелеп, бодунуң артыкшылдарын чажырып турган Гавриге дузалаан.

Райпо баштаар чери кооперативтиң хөреңгизин камгалаар дугайында ажылдакчыларының ортузунга кижизидилге ажылын кошкак организастаан, аңгыы комиссиязының ажылынга кичээңгей салбаан болгаш совет садыг чуруумун үрээрлерин илередиринге хөй-ниитичи контролёрларны хандырар талазы-биле кошкак ажылдаан.

Колхозтарның ревизия комиссияларны баштаар черлериниң сан-хөө, ажыл-агый чорудулгазын хынаар талазы-биле дыка четпес ажылдап турар. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң ревизия комиссиязының даргазы турган эш Бычкова артельдиң сан-хөө, ажыл-агый чорудулгазын чаңгыс-даа хынаваан. Ревизия комиссиязының контроль чок чоруун ажыглааш колхоз бухгалтери Голубцова 1962 чылдың төнчүзүнде болгаш 1963 чылда колхозтуң кассазындан 2000 ажыг рубльди самчыгдаан, оон аңгыда бодунуң таныштарынга болгаш төрелдеринге 3000 ажыг рубльди үлеп берген. Чогуур учёт, контроль чок турган ужурунда, Голубцованың буруузу-биле колхоз баштаар чери колхозчуларга амин эртир хөй—20.000 рубльди авансы кылдыр үндүрүп берген. Амгы үеде Голубцованы болгаш оон-даа өскелерни кезенче харысалгазында киирген.

Документалдыг ревизияны, өртек-үнелиг материалдарның инвентаризациязын чогуур үезинде шын чорудар болза, самчыгдаар, оорлаар чоруктарны баш удур боддурбайн барып болур болгаш харын-даа ындыг чорукту чиги-биле илередир арганы бээр. Ревизия, аңгыы комиссияларының сорулгазы болза хөй-ниитичи контрольдуң комиссиялары-биле сырый харылзааны туткаш, ниитиниң хөреңгизин оорлаар, самчыгдаар чоруктар-биле аң-не шиитпирлиг демиселди чорудары, совет садыгның корум-чурумун шыңгыы сагыры болур.

Т. БАШЕВ,
район прокурору.
А. ТИМОФЕЕВ,
байысаакчы.

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелинде № 1 хову бригадазының повары Людмила Николаевна Сартакова ажыл-ишчилерге хөй янзы, амданныг чемнерни белеткээр талазы-биле дыка мергежээн. Поварның күш-ажылчы хүнү кымдан-даа эрте эгелээр. Ажылдап чорууралары эртенги чем-биле дүрген чемгергеш, ховуга аппаар дүштеки чемнерин белеткеп алыры ындыг белен эвес. Кежээки чемни белеткээрин база эртенден эгелээр ужурлуг.

Людмила Николаевна чугула харысалгалыг кампанияның үезинде тараажыларны аъш-чем-биле хандырары чугула ажылдың бирээзи дээрзин эки билир. Ол бодунуң күш-ажылы-биле механизаторларның хүндүткелин чаалап алган.

— Чем эки-дир! Четтирдивис! — дей, механизаторлар чугаалаарга:

— Ажырбас! Чорууңар чогуп, үүлеңер бүтсүн — деп, повар харыылаар.

ЧУРУКТА: оң талазында Людмила Николаевна Сартакова чаа хаймындырган мунну хуваай кулуп тур.

Фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮҮНГЕ

«Найырал» совхоз эрткен чылын чер андарылгазын багай организастаанындан 12 муң гектарны чазын удур андарып, часкы хову ажылынга бичии эвес шаптыкты таварышкылаан. Ол ышкаш тараанын чайгы ажаалдазын, ыланғыя суггарылганы четпес организастаан. Оон уламындан бо чылын совхоз чегенчиг чавыс дүжүттү, гектардан ортумаа-биле чүгле 2,6 центнер тарааны ажаап алган. Ол чорук совхозтуң күрүнеге тараа белеткээр хүлээлгезин үзериңге чедирген.

Чер ажылында шак ындыг четпестерни катаптавас, келир чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алыр сорулга-биле совхозтуң тараажылары белеткел ажылын организастыг чорудуп турар. Бо чылдың дүжүдүнге эрткен чайын чүгле 5000 гектар шөлдү андарып белеткээн турган, а келир чылдың тарылгазынга октябрь 10-га чедир 13025 гектар черни чарып белеткээн.

Совхозтуң механизаторлары күзүү ангыс андарылгазын мурнуку кайы-даа чылдардан дээре чорудуп турарын онзалап демдеглээри өөрүнчүг. Оон иштинде Терезин бригадазының көргүзүглери бедик болуп турарын онзалап айтыры чугула. Бригадир А. Сертип, механик А. Оналка оларның күш-ажылды шын организастап, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаанының түңнелинде ангыс андарының онаалдазы ажыр күүсеттинген. Аймырлыг бригадазы база багай эвес ажылдап, октябрь 10-га чедир 4063 гектарны андарып белеткээн.

Совхозтуң бригадаларында чер андарарының ээлчег нормазын 150—200 хуу күүседип турар механизаторлар хөй. Терезинде эш Дуван-оол, Шанчыда эш Хуурак, Аймырлыгда эш Дамчат-оол болгаш оон-даа өскелерни чижекке айтып болур.

Хөрзүннүң үнүштүүн улам бедидеринге чемишчидилгениң улуг ужурлуу. Совхоз бо талазы-биле чамдык хемчеглерни база организастап турар. Чижээ, Аймырлыг бригадазы 145 гектарда минералдыг чемишчидилгени тараткан. Ол ышкаш Шанчы, Терезин бригадалары ындыг чемишчидилгелерни 10—10 тоннаны шөлдерде тараткан.

Чаагай дүжүттү өстүрүп алырының бир чугула үндезини—үрезинден, ону четчири-биле белеткеп, эки арыглап алырындан кол хамааржыр. Бистиң совхоз бо хүннерде тараа культураларының 1528 тонна, оон иштинде кызыл-тастың 1082 тонна үрезинин арыглап урган. Үрезин белеткээр, ону арыглаар ажылда быжыглаан звеноларның ажылы бо хүннерде кидин түлүк.

Бистиң совхоз келир чылын Аймырлыгта 1500 гектарның, Терезинге 1200 гектарның шөлдерин суггарып тарыырын көрүп турар. Моон-биле кады ол черлерде улуг суггат будаларын республиканың суг ажыл-агый черни кудуу шынарлыг кылып, оларны бүрүн ажыглалга киирерин дендии саададып турарын база айтыр херек. Чамдык уннарда суггуң агымы хоолбектелчек туруп, оон улам үрелир, арык-будаларның чөвүрүглерин багай кылганындан машина-техника кежиртинмес болуп турар.

Ажыл-херек бүрүзүн кижилер, кадрлар кылып бүдүрер болгай. Бо талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган болзажок, бисте, ыланғыя механизатор кадрлар чедишпейн турар. Тракторларны 24 шакта үзүктел чок ажылдадыр ужурлуг, а бисте ийи эргелигни хандыравынга безин механизаторлар чедишпейн турар.

Эрткен чылын совхоз 21 трактористерни немей белеткээн, а бо чылын Балгазында болгаш Кызылда 30 ажыг кижини өөредип турар, олар ноябрьда дооскуп келирлер. Ол талазы-биле негелдениң улгадып турарын көргеш, совхоз төвүнге 50 ажыг дыңнакчылыг трактористер болгаш чолаачылар курузун чоокку үеде ажыдарын белеткеп турар.

Часкы хову ажылынга белеткел талазы-биле улуг четпестер барын демдеглевейн эртип база болбас. Чижээ, чер андарылгазында өөргээр, кыдыра чарар чоруктар бо-даа илерээн тургулаар. Ону катап андарар чорук ажылдың бүдүрүкчүүн кудулап турар. Ол ышкаш бо чылдың багай дүжүдүнге холбаштыр үрезиниң шынары база чавыс, ону эки үрезин-биле солуур хемчеглер дыка хожудап турар.

«Найыралдың» тараажылары келир чылдың дүжүдүнге белеткелин улам экижитпишаан, Октябрьның байырлалынга, СЭКП Төп Комитетиниң ам болур Пленумунга күш-ажылчы белектиг ужуражырлар.

Р. ХУНАЙ-ООЛ,
совхозта партком секретары.

Ооң ады хүндүлел самбыразында

Пассажирлер АТК-зының коллективинде чиңи таксиниң чолаачызы Николай Незванцев күш-ажылга бодунуң кызымаккай чаруу-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап ап турар. Чаа келген үезинде Николай күш-ажылга ынаан, сагылга-чурумнуун көргүзүп эгелээн. Николай бодунга хүлээп алган машиназын камныг эдилеп, удавайн мурнакчы чолаачыларның санынга кирген.

Чеди чылдың бешки чылының онаалдазын чединишкинниг күүседир дээш демиселге киргеш, Николай чыл планын 110 хуудан эвээш эвес күүседир деп хүлээнген. Эш Незванцев 9 айлар дургузунда 625 литр бензинни камнап алгбышаан, ол хүлээлгезин 133 хуу күүсеткен. Ол көргүзүг чиңи такси чолаачыларынга хевар болур чедишкин болуп турар. Ол «Авария чок шимчээшкин» деп конкурска киришкеш, автотрестиң хүндүлел бижиии-биле шаңнаткан.

Николай Незванцев ажылдан хостуг үезинде бодунуң мергежилин улам бедидип, өөренип, өске эш-өөрүнге дуржулгазының талазы-биле дузалажып турар.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи Николай Незванцевтиң ады республиканың хүндүлел самбыразында база кирген.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

Консультация

Тараа саваңын мал чеминге ажыглаар

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы оът-сиген үнеринге таарымчазы хирелиг болганының ужурунда республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал чемнери белеткээриниң ажылын шудургу чорудуп турза-даа, план чедир күүсеттинмейн турар. Ынчангаш чамдык ажыл-агыйлар тараа саваңын мал чемгереринге хөйү-биле херегләэри чайлаш чок апаар.

Тараа саваңын мал чемгереринге канчаар ажыглаарга эки түңнелдерлиг болурун болгаш ону четчир хоолулуг кылдыр белеткээрин бо чүүлге дорчулап чугаалаксаан мен.

Мал чемгереринге кандыг-даа тарааның саваңын ажыглап болур-даа болза, оларның хоолулуг шынары аңгы-аңгы болур. Чижээ, 1 кг сула 1 чемгерилге единицазынга дениежир болза, ону солуурунга чиңге-тараа саваңы 2,5 кг, арбай саваңы 3,5 кг, чок болза кызыл-тас саваңы 5 кг негеттинер. Эки шынарлыг кылдыр ажааттынган саваңны алырга: бир кг чиңге-тараа саваңында 0,41 чемгерилге единицазы, арбай саваңында — 0,36, кызыл-тас саваңында—0,22 чемгерилге единицазы бар. Эки ажааттынган шык сигенде 0,40-дан 0,46 чедир чемгерилге единицазы бар. Моон алырга харын-даа чиңге-тараа саваңында чемгерилге единицазы сигенниниң дээзинден хөй ышкажыл. Ынчангаш чиңге-тараа саваңы сигенден артык хоолулуг боор турар.

Тараалар саваңының хоолу талазы-биле эң-не экизи чиңге-тараа саваңы, оон адаанга арбай, сула, кызыл-тас, эң-не кудуку шынарлыы вика, чочак-тараа, рис саваңы боор турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараа шөлдеринде эң-не хөйү кызыл-тас, чиңге-тараа, арбай саваңы болгай. Ынчаарга ам негеттинер чүве чүл дээрге, ховуларда бүгү-ле бар тараа саваңын амдыгаазтан болуп, ажаап алыры болур ужурлуг.

Бистиң чуртта мал чеминге миллион-миллион тонна саваңны болгаш шан дүвүнүң чемнерин чылдың-на ажыглап турар. Ындыг түрбүже бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары саваңны ажыглавайн, хөйү-биле иридир, чыдыдыр каактар, азы өртедиптер чүүлдерни шынгыы бүрүү шавар ужурлуг. Ону четче ажыглаар болза, дыка хөй мал чемнери каяаттывар болгаш хөй немелде әъттиг болгаш сүттүг бүдүрүп болур.

Эки шынарлыг саваңны мал кандыг-даа холуушкун чокка ончуг хоонуг чиир. Ындыг-даа болза ажыл-агыйга саваңны хөйү-биле ажыглаар апарганда, ону чидиртингир болгаш хоолулуг кылдыр сайзырадып белеткээри чугула.

Сибирьниң хөй-хөй колхозтары болгаш совхозтары мал чеминге колдуунда-ла саваңны ажыглап турар. Ындыг-даа болза саваңны малга бээриниң мурнунда болбаазырадып белеткеп алыр ажыл-агыйлар инектен хүнде ортумаа-биле 7—8 кг сүттү саап алыр, а ону белеткевейн ол хевээр берип турар ажыл-агыйлар инектен ортумаа-биле 4—5-ле кг сүт ап турар. Белеткээн саван-биле мал чемгерип турар ажыл-агыйларның малының дензизи безин кудулавас, олар харын кыжын-даа семирип, дензизин немеп турар.

Саваңны малга бээриниң мурнунда канчаар сайзырадып ап болуруу? Аңаа хамааржыр чүүлдер болза: үрмектеп дооразы, сүтте чымчадыр шыгыдары, бус-биле чымчадыры, өске чемнер холууру болгаш химиктиг аргалар-биле хоолуун бедидери болгаш оон-даа өске аргалар болур. Бо бүгү аргаларны херегләэрге саваңның хоолулуг шынары 20-ден 50 хуу чедир бедиир. Ол аргаларның чамдыызын көрүп көөрзилинер

Үрмектей дооразы. Саваңны мал чеминге ажыглаарда үрмектей дооран бээри эң-не бөдүүн аргаларның бирээзи. Доораваан саваңны малга чидиртирге оон 20—30 хуузу бок боор үне бээр, а үрмектеп каанда барык-ла чидириг чок ажыглаттынар. Доораан саваңны шыгыдары, өске чемнер-биле холууру, химиктиг аргалар-биле сайзырадыры ончуг эптиг. Эмин эртир үрмектей хээрге база багай, инекке чидиртиринге узуну 4—5 см, әъттарга болгаш хойларга 2—3 см кылдыр дооран бээр. Дооран каан саваңны шыгжаарга ажаарга үр үеде үрелбес, курган катпас болгаш тоглап чуурулбас. Саваңны доораарынга ажыглаар машиналар болза: саван-силос кезер «РСС-6», силос кезер «РСС-12», саван-силос кезер «РСБ-10» деп херекселдер болур. Эң-не эки машина болза мал чеми үрмектээр универсалдыг «ИК-Беларусь» болгаш Тартышниковтуң машиназы. Оон аңгыда саван үрмектээринге ажыглалдан үнген «МК-1100» деп тараа бастырар машиназы ажыглап болур. Чамдык ажыл-агыйлар саван доораарынга «С-6» деп комбайнны база ажыглап турар.

Саваңны доорап алырын аңгы гаштан, саван улуг шык чок, хар холушпаанда кылып албас болза хоржок. Чүге дээрге хар холуктуг саваңны доораш, үрүп каарга шыгааш доораан үрелир. Аңгы-аңгы саваңнарны холуй доорап каарга мал кончуг хоонуг чиир. Оон ужурунда саваңны доорап турар үеде аңаа өске сиденнер холуур болза улам эки.

Шыгыдары. Саваңны мал хоонуг чиизин дээш, доорап каан саваңны дустуг чылыг суг-биле, азы силос суу-биле шыгыдып бээри кончуг эки.

Украинаның колхозтарында болгаш совхозтарында саваң шыгыдарынга ажыглап турар херексел мындыг: узуну 4 метр, дооразы 1,5 м, бедии 1 метр хааржак паш кылып алыр. Аңаа 25—30 кочал суг куткаш, 1 кг дус урар. Олче доораан саваңны доллур урган шыгыдар. Оон ужулгаш, 12—24 шак иштинде тургусаан соонда малга чиртир. Бир хүн бир кижи 2—2,5 тонна чедир шыгыдар. Чамдык ажыл-агыйлар 100 кг доораан саваңны шыгыдарынга 1,5—2 кг дусту 80—100 литр сугга эзиледирип алыр. Саван курган болза, суун элээн көвүдедир. Сугнуң чылыы 20—30 градус болур. Мынчаар белеткээн саваң амданныг, чаагай чыттыг апаар чүве те... мал амырап чиир, оон шиңгээчели болгаш хоолузу бедиир.

Хайындырары. Доораан саваң үрмек-даа болза ол дөмей-ле кадыг. Ындыг болганда ону чымчадырының бир аргазы болза, изиг сугга суга азы буска хайындырары болур. Саваңны демги-ле хааржакка 20—30 см кылын кылдыр тыраш-да изиг суг кудар, ону ол хааржак долгуже чедир урар. Дооран каан саванга 80—100 литр изиг суг херегләттинер. Ынчаар белеткээн саваңны 8—10 шак болгаш малга чидиртир. Ынчаар белеткээн саванга дус, 15—40 хуу сиген болгаш 5—6 кг шишкинди азы дээрбедээн концентрат холуур болза улам эки. Саван шыгыдарынга улуг, ишкир шөй паштарны болгаш чартыын кезип каан демир доскаарларны база ажыглап болур. Оон аңгыда дыка хөй ажыл-агыйларда мал чеми шыгыдар, хайындырар «ЗК-05» азы «ЗКП-1,0» деп херекселдер бар болгай. Чамдык ажыл-агыйлар бо херекселдерни мал чеми болбаазырадырынга ажыглавайн, бажыңны сүт-биле изидер бус котёлдары кылып алган турарын бүрүү шавар ужурлуг.

Саваңның хоолузун бедидеринге херегләп турар химиктиг аргаларны база кысказы-биле таныжып көөрзилинер. Химиктиг аргалар хөй. Саваңның хоолузун бедидеринге каустиктиг сода, чугай, кальций, сода карбид, карбамид (мочевина) болгаш оон-даа өске бүдүмелдер немей холуур. Ол бүдүмелдер саваңның хоолузун, оон шиңгээчелин 70—75 хуу чедир бедидер.

Бо бүдүмелдерни бистиң республиканың «Зооветснаб» болгаш «Сельхозтехника» черлерин дамчыштыр хөйү-биле сөөртүп эккээп турар. Амгы үеге чедир бо бүдүмелдерни херек кырында ажыглап турар чаңгыс-даа колхоз азы совхоз чок боор турары хомуданчыг.

Кандыг түңнел үндүрүп болурул дээрге, тараалар саваңын саар инек фермалары, хойжу бригадалар, семиртилге малдарының кадарчылары амдыгаазтан херегләелге четчир кылдыр сөөртүп, белеткеп алыр болза кыжын мал чеми үстүрүүден хөй-хөй малдар чидирер болгаш аргызар чоруктарны болдурбайн барып болур. Харын-даа аргызар туржук кыжын немелде дензини безин алырының барымдаазы бар.

Мынчангаш малчын кижи бүрүзү бодунга онааган малдарынга четчир саваңны амдыгаазтан белеткеп алгаш, кыжын ол саваңны үстүнде айыткан аргаларны ажыглап тургаш, малды мецди кыш ажыраы аңгы үениң чугула сорулгазы болур ужурлуг.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария өртемнериниң кандидады.

Кижилер дугайында сагыш салыр

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозу Тывага мурнундан тура түңүг суурлуг, бөлүк чурттакчылыг черлерге тургустунгай колхозтарның санынга кирер. Ындыг болза-даа сөөлгү чылдарда колхозка чаа тудуглар немешпестээн, суурнуң чаагайжылгазы харык чок, колхозчуларны, ыланғыя малчыннарны чуртталга бажыңнары-биле хандырар айтырыгже кичээнгей салдынмаан. Колхозтуң девискээри тудуг ыяжы-биле аажок байлак. Ол хирезинде өске районнарда каш-ла чылдар мурнунда чаңгыс өрген-даа чок черлерге тургустунган колхозтарның тудуг суурундан оран чок хожудай бергенин колхозтуң удуртукчулары канчап эскербейн турар чоор деп бодаттынып кээр.

Колхозта бажың-биле хандыртынмаан кижилер, ыланғыя малчыннар эвээш эвес. Бо дээрге кижилерниң ажылдыраа-чурттаалгазын экижидер айтырыгны колхозтуң баштаар черинин, оон даргазы эш Фоменконуң тооп көрбейн турарында. Маңаа мындыг чижектерни көргүзүп болур. Бо чылдың июль айда колхоз даргазы эш Фоменконуң айтышкыныы ёзугаар мал эмчизи эш Савелий Бүренниң Авыйганда № 1 бригаданың төвүнге чедип келгеш, ында пенсионер С. Сымчааның бажыңындан үндүр ойлаткаш, иштинде эт-севин үндүр октааш, бажыңны трактор-биле Чаш-Ыяш деп черже сөөртүп аппаргаш, ында хойжу С. Мижит-оолга тудуп берген. Бо дээрге хамаатыларның оран-бажыңынга, өнчү-хөреңгизинге халдаан чорук-тур. Өг-бүлезинде 5 кижилиг С. Сымчаан бажың чок арткаш, Улуг-Ажык аксында бир колхозчунуң бызаазының кажаазын дилеп алгаш, ону бедидир тудуп алган, ында сыңмарлажып олурар болгаш эт-севи даштын үрелип чыдар. С. Сымчаан дээрге колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, МЧАЭ турардан бээр 15 чыл дургузунда мал малдап келген. Ам оон үне чок апарганының ужуру чүл? деп айтырыгны колхозчулар салып турар.

Колхозка 10 чыл иштинде мал малдап чораан болгаш ийи чыл бурунгаар пенсияга кирген С. Демек ирей база бажың чок. Ол каш чыл иштинде бажың айтырып келгеш, сөөлгү үеде чөгенн берген. Ол ирей чай боорга Улуг-Ажык аксынга чайлаар, кыш боорга колхоз суурунда кладовка ышкаш бичии, чартыы чер, артажок «бажыңга» кыштаар апарган. Белбейде сүт-бараан фермазында ажылдап турар коммунист К. Санчай, оон дуңмазы мурнакчы саанчы М. Дуңмакай олар чөгенчиг казанакта чурттап олурар. Ол дээрге эге бажында бажың эвес, кажан МЧАЭ турда, инек кажаазының ужунга бызаалар кирип турган өрээлди өскээр кожууруп тудуп алганы ол-дур. Оларның бажың дугайында баштаар черге айтырыг тургузуп келгенин ам черле чөп чедишкен деп болур.

Ол-ла фермада он ажыг чыл иштинде бызаа ажаап келген Ч. Севилбаа, Бүрен-Аксында төп сүт-бараан фермазында ажылдап турар К. Кенден түскай чурттаар бажың чок, өске улус бажыңнарында аргастанып чоруурлар. Чүгле бажың аттыг оран-саваларда чурттап олурар кижилерни оон-даа хөйнү көргүзүп болур.

Колхозтуң төп суурунда чаа тудуглар шоолуг немешпээн. Ында клубту 4 чыл иштинде тудуп келген. Ооң ханалары безин четче саадылмаан болгаш ам ирииңниң кырында келген. Колхозта тууйбу бүдүрүлгези чок болганындан колхозчулар хлеб быжырар печканы аңаа дой-довурак-биле ынмып, аңаа улаштыр чем хайындырар демир суугуларны салып ап, чурттаалгага таарымчалыг эвес байдал таваржып турар. Колхоз даргазының хуузунда чуңар бажыңнары бар боордан башка, колхозчулар ортузунда ниитиниң чуңар бажыңы чок. Ол ышкаш Бүрен бригадазында, Белбей фермазында, Шивейде, Чодураалыгда малчыннарда чуңар бажың чок.

Колхозтуң кайы-даа девискээри тудуг материалы-биле байлак, тудугну кылып билир кижилер хөй. Ынчаарга тудуг ажылын чорударынга чүү шаптык болуп турарыл? Маңаа харыы мындыг: колхоз баштаар черниң болгаш партия организациязының удуртукчуларының талазындан материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар кижилер дугайында сагыш човаашкын чок, кээргээр сеткил чок чоруу шаптык болуп турар.

Кижилер дугайында сагыш салбайн тургаш, бурунгаарлап черле шыдавас бис. «Кызыл тук» колхозтуң кожазы колхозтардан чамдык чүүлдер-биле хожудап каап турары аңаа тавармыга эвес. Моон соңгаар кижилер дугайында сагыш салбас, кээргел чок чорук турбас ужурлуг!

С. ИДАМ.

КОЛХОЗТА ЧАА ТУДУГЛАР

«Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң тудугжулары төс айлар дургузунда 10 чурттаалга бажыңнарын, хөй кажааны 4-тү, магазинни, эмнелге салбырын, хлеб быжырар черни, кызыл булуңну 2-ни, тараа урар сарайны тудуп дооскаш ажыглалда киирген.

Тудугжу бригада оон өске кандыг тудугларны кылганыл дизе, 200 инекке — 1, чүс хаванга — 2 кажааларны тудуп турар, малчыннарның 20 чурттаалга бажыңнарын септээн. Бызаңчылар колхоз төвүнде чаа столованың бажыңын парикмахерская турар, аалчылар хонар өрээлдерлиг кылдыр туткан. Ам столовая ажылдап эгелээн. Бо тудугларның кылырынга Дамба, Аныр-оол, Санаажык идепкейлиг ажылдааннар.

М. ДАЛАА.
Улуг-Хем район.

Эки эгелээшкинни деткиир

(Кызылдың ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы)

Кызыл горпозунуң ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Аңаа СЭКП хоорком unуң ийиги секретары эш Добромыслов илеткел кылгаш, ажылчы чонну әъш-чем-биле хандырарын экижидеринче бүгү чуртту кыйгырган Горький хоорайның ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының эки эгелээшкининге холбаштыр Кызыл горпозунуң чемненилге черлериниң: 9 столоваяларның, 2 ресторанның, кафениң болгаш школа кухнязының база 37 буфеттерниң болгаш 18 ларёктарның ажылын ол тодаргай чугаалаан.

Бо чылдың 9 айларында ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчылары бараан саарылгазының планын 105,8 хуу, оон иштинде боттарының бүдүрген продукциязының —100,2 хуу күүсеткенин илеткелчи демдеглээн.

Ниитиниң чемненилге черлериниң иштинден №№ 7, 8 столоваялар бараан саарылгазының планнарын кайызы-даа 115 хуу ажыр, а кухня продукциязының — 103—104 хуу күүсеткилээн.

Ниитиниң чемненилге черлери белеткээн чемнерни садыглаарының чаа хевирлерин: чемни бажыңнарга белеткеп бээрин, кулинария делгелгезин дамчыштыр полуфабрикаттарны, кулинарлыг кылыгларны садыглаарын, боттарының бүдүрген продукциязын ярмаркаларга киирерин калбартып тургаш, бараан саарылгазының планнарын багай эвес күүседип келген. Чижээ, № 3 столовая чемнерни бажыңнарга белеткеп бээрин организастаан. Хүн бүрүде-ле 30 рубль чедир өрулганы киирип ап турар.

Сентябрь 29-та болгаш октябрь 6-да организастаан ярмаркаларга ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчылары ооң киришкеш, боттарының бүдүрген продукцияларын чоңга 3600 рубльге немей садыглааннар. Аңаа №№ 10, 11 столоваялар эң-не хөй ассортиментилиг продукцияны киирген.

Бо чылын ниитиниң чемненилге черлери хоорайга кулинарлыг кылыгларның делгелгезин 105 катап организастаан. Ол ажылды «Улуг-Хем» ресторанда болгаш № 3 столовайда доктаамал чорудуп турар, ыланғыя № 3 столовая чүгле сентябрьда безин 500 чыгам рубльдиң полуфабрикаттарын болгаш кулинарлыг кылыгларын делгелге дамчыштыр садып сайгарган.

Хоорайның школаларында чемненилге черлери бо өөредилге чылында багай эвес организастаттынган. Ийи школада изиг чем белеткээр столовайлар, а өскелеринде буфеттер доктаамал ажылдап турар. Школа кухнязында технологтар эштер Поминова, Казанцева олар удурткан мергежилдиг поварлар ажылдап турар. Школаларда буфеттерниң садыгжыларының хөй кезии уругларны янзы-бүрү чемнер-биле хандырар дээш чүткүлдүг ажылдап келген. Ыланғыя буфетчиктер эштер Пичушина, Чербакова оларны школачылар улуу-биле мактап турарлар.

Хоорайда ниитиниң беш чемненилге черлеринде электри плиталарны, электрилиг одалгаларны, чем хаарар шкафтарны, соодукчу шкафтарны болгаш камераларны тургускулаан чорук кухня ажылдакчыларының күш-ажылын улуу-биле чиигеткен.

Сөөлгү үеде ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының аразында мурнакчыларның саны улам-на көвүдеп турар апарган. Эштер Найденова, Расщупкина, Моламдай, Апирел Түлүш, Дары-Сюрюн ышкаш өске-даа хөй-хөй поварларның, буфет болгаш кухня ажылдакчыларының аттарын хуралдың киржикчилери хөйү-биле адап турганнар.

Ооң-биле кады горпонуң шугумунда ниитиниң чемненилге черлериниң ажылында улуг четпестерниң бары база илерээн. Чамдык столоваяларның ажылдакчылары чаа дерилгелерни кам чокка аажылап, үреп турарлар. Чижээ, № 8 столоваяга ажыл шагының сөөлүнде электри тогун ээлчег повары өжүрбээниниң түңнелинде ийи электри моторлар өртенген, № 6 столоваяга электри плитаның тогун дүне өжүрбейн турганындан ол чаа дерилге база-ла үрелип турган.

Ниитиниң чемненилге черлеринде кооператив өнчүзүнүң камгалалында улуг четпестер база бар. Эрткен чылын чамдык столоваяларга 2940 ажыг муң рубль түңнүг 8 улуг самчыгдал илереттинген турган болза, бо чылдың 9 айларында 2,5 муң рубль түңнүг 3 улуг самчыгдал болдунган. Ыланғыя № 2 столованың эргелекчизи эш Лоц ниитиниң хөреңгизин камгалаар талазы-биле ажылды дыка четпес тургускан. Оон түңнелинде аңаа кладовщиктер чүгле сөөлгү бүдүн чартык чыл дургузунда безин 2 муң ажыг рубльдиң хөреңгизин боттарынга шиңгээткен чорукту бүрүү шапкаш, кооператив хөреңгизиниң самчыгдакчыларынга удур демиселди күштелдирерин ол столованың, а ол ышкаш ресторанның директорларындан чөвүлел хурал шынгыы негээн.

Хуралга чүве чугаалаан хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчылары столоваяларның, буфеттерниң белеткеп турар чемнериниң шынарын экижидеринче угланган дыка хөй өртектиг саналдарын бергеннер.

Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң кулинария салбырын 1958 чылда дооскан, № 7 столоваяда ээлчег повары эш Апирел Түлүш сес алгаш, кулинария кылыгларын хөйү-биле белеткеп тургаш, столоваяларның чемнериниң ассортиментизин көвүдедиринче хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин угландырган.

— Бистиң белеткээн чемнеривистиң бөгүн мында делгээн чүве, столоваяларга хөй янзы нарын чемнерни белеткээри чемненилге черлериниң ажылдакчылары бистерниң шуптувустуң ниити сорулгавыс болгай— деп, чугаалааш, чапсар аразында делгелгени көөрүнче хуралдың киржикчилерин ол чалаан.

Кызылдың ресторанында бирги ээлчегниң повары эш Воронцова он бир чылда ажылдап турар.

— Ниитиниң чемненилге черлерин механизастаар талазы-биле улуг ажыл чоруттунган болза-даа, бистиң чуртувуста ажыглаттынып турар чамдык херекселдерниң Кызылда ам-даа чок болуп турары хараадаанчыг. Ыланғыя картофель аштакчызы бисте чок болгай, ону биске дарый хандырарын дилеп тур мен — деп ол чугаалаарга, өске-даа столоваяларның поварлары ону чүүлдүг деп деткээннер.

Хоорайның школа кухнязының технологу эш Казанцева уруглар чемнериниң шынарын улам экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни эп турарын дыңнаткан.

— Чамдык школаларның буфеттеринде витаминчиткен чемнерни белеткеп эгелээн бис. Школачыга таарыштыр белеткээн бир порцы аңаа чемниң өртээ 10 копеек болза, витаминчиткен чемниң—13 копеек болуп турар. Ынчангаш бо чаа хемчегни боттандырып чорударда аалалар ортузунга тайылбыр ажылын база калбартыр херек—деп, ол чугаалаан.

— Ийи чыл бурунгаар чемнерни бодуун арга-биле белеткеп турган болгай бис. Ам бистиң столоваявыс электрижиттинген. Бо чорук повар кижиниң күш-ажылын дыка чиигедир, магалыг-ла чүве-дир. Чүгле дерилгени чөп ажыглап билири бистерден негеттинер-дир. Ынчаарга кадрлар чедишпезинден бистиң столовайда повардар ажыл шагындан артык шактарда ажылдап турар чүүл бар. Ындыг болза-даа директор артык шактарда ажылдаанының төлевирин бербейн турар. Моон соңгаар ол байдалды горпонуң баштаар чери өөренип көрзе чогуур — деп, № 3 столованың повары Пупылова чугаалаан.

Хуралга Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң директору эш Санчай, Тыва АССР-ниң садыг министри эш Арланмай, респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы Середкин олар чүве чугаалааш, столоваяларның, ресторан-нарның ажылын улам ынай сайзыраңгайжыдарының, Горький хоорайның ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының эки эгелээшкинин Кызыл хоорайга болгаш республиканың бүгү черлеринге нептередириниң аргаларын айтып турганнар.

Ниитиниң чемненилге черлеринге кадрларны быжыглаар, ыланғыя аңгы-ак түскай эртемниглерни оларның мергежилдериниң зайы-биле ажыглаар, столоваяларның, буфеттерниң чемнериниң шынарын экижидер, хлебти камныг болгаш чогуур сорулгазынга чарыгдаар база национал чемнерниң ассортиментизин калбартыр талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры ниитиниң чемненилге черлериниң удуртукчуларындан олар негээннер.

Россияның херегленчилер эвилелиниң (Роспотребсоюзтуң) төлээлекчизи эш Ермаков Кызылда ниитиниң чемненилге черлериниң ажылында чамдык чединишкиннерге доктааган. Оон-биле кады хоорайның чамдык столоваяларының арыг-шевериниң четпезин, чамдык поварларның талазындан чемнерни чогуур шынарынга чедир белеткевейн турар фактыларның барын, ыланғыя национал чемнерниң ассортиментизиниң эвээш болуп турарын четпес деп, ол демдеглээн.

Тожу районнуң Тоора-Хем столоваязының ажылдакчылары балык мүнүн шынарлыг кылдыр белеткеп база балык-биле пирогилерни быжырып турар апарганын мактааш, ниитиниң чемненилге черлеринге белеткээр чемнерниң шынарын улам-на бедидерин, кухня продукцияларын көвүдедип столоваяларның поварларынга болгаш кухня ажылдакчыларынга ол күзээн.

Хоорайда ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы республиканың ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Горький хоорайның автозавод районунуң столоваялар трезиниң коллективиниң бүгү чуртка кыйгырыын деткивишаан, ниитиниң чемненилге черлеринге эки шынарлыг чемнерни белеткээр, чемненикчилерни хандырарының культуразын бедидер талазы-биле бүгү-ле чүүлдерни кылырын, чемни үрей кылгаш, совет поварның ат-алдарын бужартадыр, кооперативтиң хөреңгизин оорлап самчыгдаар чоруктар-биле кам-хайыра чок демисежирин, столоваяларга совет кижилерни улам-на эки хандырарын кыйгырыгда айыткан.

Ниитиниң чемненилге черлеринге әъш-чем аймаан, хлебти болгаш хлеб продуктуларын камныг болгаш бадамчалыг кадагалап база ажыглаарын, продуктуларның үрелир чоруун болдурбазын, чеди чылдың бешки чылында ниитиниң чемненилге черлериниң планныг онаалгаларын хуусаа бетинде, бедик шынарлыг күүседири дээш социалистиг чарышты калбартырын кыйгырыгда база айтып турар.

ЧУРУКТА: Мурнакчы поварлар. № 7 столованың повары Апирел Түлүш Ажыкевна биле № 2 столованың повары Найденова Татьяна Петровна. Оң талазында чурукта: хоорай столоваяларындан организастаан чем делгелгезин хуралдың киржикчилериниң көрүп турары.

Фотолары А. СОДУНАМНЫ.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Ю. Гагарин биле В. Терешкова Мексикада чеде берген

МЕХИКО. (СЭТА). Совет космонавтар Юрий Гагарин биле Валентина Терешкова олар октябрь 12-де Мексикада чеде берген. Делегейниң ужар чүүл федерациязының 56-гы нол конференциязының ажылынга олар киржирлер.

• • •

МЕХИКО. (СЭТА). «Совет космонавтарга ынакшыл болгаш магадаашкын!», «Космонавтарның магалыг аян-чоруу», «Терешкова биле Гагаринни Мексикага улуг көдүрлүүшкүн-биле уткаан»—деп, делегейде баштайгы ужудукчу-космонавт Юрий Гагаринниң болгаш делегейде баштайгы херээжен космонавт Валентина Терешкованың Мексикада аян-чоруунуң дугайында чүүлдерни болгаш репортажтарны мексика найысылал солуннары ындыг эгелер-биле парлап турар.

Космостуң совет маадырларының хөй санныг фото-чуруктарын, оларның маадырлыг чоруунуң дугайын, мексика улустуң оларга көргүскен магалыг чаагай хүлээп алыышкынының дугайында дыңнадыгларны солуннар эң кескү черлеринде парлап турар.

Ю. Гагарин, В. Терешкова олар Мехико хоорайны көрүп, университет хоорайга барып, мексикан сургуулдар, журналистер-биле, радио болгаш телевидение төлээлечилери-биле ужурашканнар.

Университет хоорайынга космос маадырларын диңмиттиг адыш часкаашкыны болгаш байырлыг кыйгылар-биле уткаан.

Румын дылда

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Күрүнениң политиктиг ном үндүрер чери В. И. Ленинниң Чогаалдарының бүрүн чыындазының 21-ги томун румын дылга парлап үндүрген дээрзин Аджерпресс агентилел дыңнадып турар.

Кубага дузаламчы

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Кызыл крези бойдустуң халавындан качыгдааннарга дузалаар кылдыр эм аймаан Кубаже чоруткан. Польша кооператорлар Кубаның качыгдааннар чонунга 1,5 миллион злотых акша түңнүг чоорганнарны, иштики хептер болгаш өске-даа чүүлдерни үндүрүп берген.

ССРЭ биле КУДР-нуң аразында дипломаттыг харылзааларның 15 чыл оюу

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Октябрь 12-де корей улус кайгамчык хүннү—ССРЭ биле КУДР-нуң аразында дипломаттыг харылзааны тургускан хүнүнден бээр 15 чыл болган оюн демдеглеп эрттирген.

«Нодон синмун» солуннуң ол хүнге тураскаал болдурган чүүлүнге демдеглээни чүл дээрге. КУДР биле ССРЭ-ниң аразында дипломаттыг харылзааның тургустунганы ийи чурттарның улустарының аразында найыралчы харылзааларның хөгжүлдезинге чугула болуушкун болган.

Корей болгаш совет улустарның аразында чаңчыл болган найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының хөгжээнин болгаш быжыкканын күзел ханыышкыны-биле демдеглевишаан, «Нодон синмун» солуннуң ыяңгыя 1961 чылда найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боднуга дузалажыр дугайында чарган корей-совет керээ улуг ужур-дузалыг болуушкун болган деп демдеглеп турар.

Корей база совет улустар социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш демиселге бот-боттарын деткижип база кады ажылдажылганы чорудуп турарын ол солун айыткаш. Моон-биле холбаштыр солуннуң бижээни: ыяңгыя КУДР-га Совет Эвилелиниң болгаш акы-дуңма өске-даа чурттарның көргүскен дузаламчызын ажыглавышаан, чурттуң экономиктиг баазазын тургузарының улуг болгаш берге сорулгазын корей улус чедиишкинниг күүсеткен.

Бүгү улустуң бадылаашкынының бүдүүзүнде

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың 13 миллион хире хамаатылары октябрь 20-де улус палатазының болгаш чер-черде улус төлээлекчи черлериниң депутаттарын соңгуур. Чуртта бадылаашкынның 505 тускай черлери ажыттынган болгаш оларга республиканың 60 муң хамаатылары ам безин бадылаан. Олар болза ырак черлерже чорууру далайжылар, ГДР-ниң девискээриниң дашкаар чорууру шөлээлээн болгаш бүгү улустуң бадылаашкынының үезинде чурттап турар черлеринге турбас өске-даа кижилер-дир.

Бүгү улустуң соңгулдазының бүдүүзүнде ГДР-ниң ажылчы чоннары социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп база соңгулдага аллар кылдыр алган хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайын рапорттап турарлар. Берлинде Карл Либкнехт аттыг трансформатор заводу соңгулда мурнуу чарыында болунуң алган хүлээлгезин октябрьның баштайгы хүннеринде күүсеткен болгаш пландан ажыр 1,4 миллион марканың продукциязын чуртка берген. Магденбургтуң тудугжулары аар машина тудуунуң Эрнст Тельман аттыг заводунуң бүгү цехтериниң тудуун хуусаазындан 25 хонук бурунгаар күүсеткен.

Соңгулдага чедир арткан хүннерде Лаубушта (Котбус округ) И. Шер аттыг хөмүр даш үүргайының дагжылары пландан ажыр көргүзүглерни 2 миллион кубометр доңуракты казарынга болгаш 420 муң тонна хөмүр дашты казарынга чедир көвүдедирин хүлээнген.

Великобританияның коммунистериниң кыйгырыы

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының Политиктиг комитеди консерваторларның удуртулгазын чайладыр болгаш ёзулуг политиктиг база социал дээштиглери чедип алыр деп кыйгырыгны чоокта чаа үндүрген.

Консервативтиг удуртулганың даштыкы болгаш иштики угланыышкынының халаптыг уржуктарынга хамаарыштыр англи коммунистерниң демдеглеп турары болза, АКШ-тан бүрүн хамаарылгалыг апарган Англияның делегейге ат-алдары ангызы ышкаш кажан-даа ынчаар кудулап батпайн келген.

Медегелде оон ыңай чугаалап турарындан алырга, консерваторларның экономиктиг политиказы бужар-чүдек буураашкынга таварышкан. Ол политика калбак массаларның ажыл төлевирин кудуладырынга база чазый садыгжыларның болгаш сан-хөөчүлерниң байыырынга чедирген.

Дараазында болур парламент соңгулдазынга ядролуг чепсектен ойталаар болгаш ядролуг эвес зоналарны тургузар дээш, ядролуг чепсектиң бүгү хевирлериниң шенелдезин хоруур болгаш чепсегленииишкинни бүрүн дужурер дээш, ыяңгыя херээженнерниң болгаш бичии шалыныг ажылчыннарның ажыл төлевирин бедидер дээш, шериг чарыгдалдарын кызырар болгаш социал хемчеглерниң системазын калбартыр дээш негелделерни деткиир деп англи улусту Коммунистиг партия кыйгырган.

Чогум-на харын ындыг политика ажылчын шимчээшкиниң күштелдирер болгаш консерваторларга улуг аштырыышкынны таварыштырар деп, Коммунистиг партияның Политиктиг комитеди демдеглеп турар.

КУБАДА КАЖЫЫДАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Куба Республиканың Министрлер Чөвүлели «Флора» шуургандан хоагаралдар-биле холбаштыр үш хонукта национал кажыыдалды октябрь 14-те үндүрген декрет-биле чарлаан.

Соңгу Иракта байдал

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирактан Бейрутта кээп турар дыңнадыглардан билдинип турары-биле алырга, Соңгу Иракта Барзаниниң талазынче кирген патриотчу араб офицерлерге болгаш солдаттарга деткиткен курд отрядтар биле ирак чазак шериглериниң аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан. Басисчилер аштырыышкынга удаа-дараа таваржып турар, ол чорук чазак шериглериниң ортузунга медерел билир чорукту улам күштелдирип турар. «Ан-Нида» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, Эреиль районда чазак шериглериниң бир гарнизонунуң солдаттары тура халышкынче кедурлуп үнген болгаш курдаларга удур тулчуушкуннарга болгаш политиктиг хемчеглерге удур киржиринден боттарының ойталап турарын медеглээн. Хөй санныг солдаттар дезип үнген болгаш Мустафа Барзаниниң шериглери-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, демисежип турар партизан отрядтарынче каттышкан. Сентябрьның төнчүзүнде Амадия районга полк ажыг чазак шериглерин ол отрядтар бүзээлеп алган. Курдалардан дескен баасисчи солдаттар түрк девискээрже дезип чоруткан болгаш оларга түр хоргадаашкынны ында тывыскан.

Бейрут солуннарының бодалы-биле алырга, соңгу талада ирак баасисчилерниң чедимче чок чоруу болза, «Сирия биле Иракттың аразынга шериг талазы-биле чаңгыс эптиг» дугайында дугуржулгада «дүрүмчүткениң» ёзугаар сирий шериглерни Иракче далаштыг чорудуп турарының чылдагааны болган.

Өлүрүкчүнү хостап үндүрген

ПАРИЖ. (СЭТА). Чомбениң жандармериязының хөлезилеңикчизи чораан Роберт Хью Галмерс болза Патрис Лумумбаны өлүрген херекке шууд холбаалыг турган. Ынчалза-даа ону чоокта чаа хостап үндүрген.

АФП-ниң корреспондентизиниң Леопольдвильден дыңнадып турары-биле алырга, Конго эрге-чагыргалар ол кижиге кандыг-даа сонуургалды салбайн турган, хоругдалга турган бүгү үениң дургузунда Галмерсти чаңгыс-даа катап байысаап көрбээн болган.

АЛЖИРДЕ БАЙДАЛ

АЛЖИР. (СЭТА). Кабилияда чамдык эң чугула бедик черлерни, оон иштинде Азазга хоорайны, Айн Хаммамны (мурнундагы Мишле хоорайны), Арбаа Нат Иратенни (мурнундагы Насьональ фортту) национал улусчу армияның күштери ээлеп алганының соонда, армияның кол күштери ол районче ханылап кирбишаан.

Национал улусчу армияның ээлеп алганы кол хоорайларга митингилер болуп, Аит Ахмед баштаан сүлчээлежикчилерниң органызастааны, чазакка удур түлгедиглерниң реакцылыг утка-шынарын армияның төлээлекчилери чоңга тайылбырлаан.

НАЙЫРАЛЧЫ ДУЗАЛАМЧЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Кабулдуң политехниктиг институдунуң бажыңының таваан байырлалдыг ёзу-биле салыры октябрь 13-те Кабулдуң кыдыынга болган. Ол институтту Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тудар деп турар. Бо кайгамчык болуушкун-биле холбаштыр институттуң тудуунуң шөлүнге Кабулдуң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, Кабул университединиң ректору Анварига баштаткан оон профессор-башкылар составы болгаш студентилери чыылган.

Национал кадрларны белеткээр талазы-биле келир үениң төвүнүң таваан байырлалдыы-биле салырынга чедип келген, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти олурушканнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Л. И. Брежнев-биле кады Афганистанның премьер-министри Мухаммед Юсуф, премьер-министрниң оралакчызы Али Ахмед Попол, афган чазактың министрлери, а ол ышкаш Л. И. Брежневти үдеп чоруур кижилер келген.

Л. И. Брежнев олурушканнар-биле чылыг мендилешкеш, институттуң планы-биле таныжкан. Аңаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш Афганистанның премьер-министри Мухаммед Юсуф олар Кабулдуң политехниктиг институдунуң таваанга даш салган дугайында документиге боттарының аттарын салганнар.

Совет тускай эртемниглерниң төлевилелин ёзугаар Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тудар деп турар Кабулдуң политехниктиг институду Афганистан биле ССРЭ-ниң аразында найыралдың демдээ болур болгаш улус ажыл-агыйының хөй-хөй адырларынга ажылдаар афган кадрларны белеткээрин элээн чиигедир. Техника талазы-биле дээди мергежилдиг тускай эртемниглерни—нефтичилерни, геологтарны, энергетиктерни болгаш тудугжуларны институт белеткеп үндүрер.

Политехниктиг институттуң таваанга даш салырының ёзулалынга Л. И. Брежнев чүве чугаалаан. Политехниктиг институт болза Афганистанга херектиг ханы болгаш быжыг билиглер-биле чепсегленген инженер-техниктиг кадрларны белеткээр чер болур деп ол чугаалаан. Афган оолдар болгаш кыстар политехниктиг институтка алган билиглерин бодунуң чонунга бараалгадырлар. «Бо черге туттунган турар политехниктиг институт чыл-чылда өзүп база быжыгып турар афган-совет найыралдың база бир чайыннанчак херечизи болзун!» деп, Л. И. Брежнев түңнелинде чугаалаан.

Тываның ховар куштары

Бистиң чуртувуста эртемниң болгаш техниканың кайгамчык дээштиглезиниң ачызында хүн бүрү чаа-чаа ажыдыышкыннар боол турар. Ынчалза-даа бойдуста кандыг болуушкуннар база кандыг дириг амытаннар бары ам-даа чедир ажыттынмаан.

1771 чылда орус эртемден Палас Алтай таварып аян-чорук кылып чораш, тарбаты деп кушту көрген. Ол чараш, дорт сыныг куштуң чалгыннарының хемчээли 3 метр чедип турар. Ол даглыг черлерде чурттап турар болгаш чиир чеми те, чуңма, чурттакчылыг черлерге келгенде анай, хураган теп чиир. Ооң ол хардан улгады бергениниң оорганының чүглери кызыл-сарыг, бажының кырында калбак кара дилиндек дүктүг. Хаайының адаанда сегел салы хевирлиг дүктүг. Оон аныяктары шуутла кара-хүрең өңнүг. Тарбаты ужуп чорда чалгыннарының даажы ыраккан-на дыңналып чоруур.

Ол ышкаш академик Палас тарбатының Саян дагларының барыын талазында барын база билген.

1914 чылда академик Сушкин Каргы-Хемге чораш, база бо доңчу чүүлдүң автору 1960 болгаш 1962 чылдарда Муңгаш-Ак хемге чораш тарбатыны база көргеннер. Тарбатының кижээ таваржыры, кая ул тудуп, ыяңгыя мал-маганче шоглаарын—ындыг айтырыгны хайдаштарлыг, тайга-сыннар чурттуг араттар-малчыннар эки билирлер боор деп бо чүүлдүң автору бодап турар.

Азияның ажылдыкчызы Г. Н. Потанин 1879 чылдың сентябрьда Убсу-Хөлдүң соңгу талазының эриктеринге аян-чорук кылып чораан. Торлагның чурттакчыларындан Орхоно-Хемниң тулааларында чурттап, амыдырап чоруур дагаа ышкаш куш бар дээрзин база дыңнаан. Ынчангаш дагаа аймактыг куштар Тывада база бар боол чадавас. Ол куштуң турар чери колдуунда-ла хем кыдыы [illegible] гыштыг, тулаалыг ыяш черлер боол турар. Ол черлерге боттарының [illegible] зыннарындан чаштынып чурттап, оолдарын (хевири бичии дагаа оолдары-ла) базып, өзүп доругуп, чурттап турарлар. Ол куштар черден ужуп үнерде шуут дорт көдүрлүп үнер болгаш дагаа дег алгы-кышкылыг болуп турарлар. Эр куштуң [illegible] гызы аныяк аскыр дагаа ышкаш болгаш өткүдү коңгуг боор. Дагаа аймактыг куштар Совет Эвилелинде Кавказта, Ортаакы Азияда болгаш Приморье ынчаар бар боол турар.

Г. Н. Потанинниң аян-чорук кылып чораанындан бээр ам 50 чыл эрткен. Дагаа аймактыг куштуң Тывада бар, чогу амдыгаа чедир билдинмээн. Тес болгаш Орхон-гол хемнерниң уннары хыыргылыштыг, тулаалыг черлерде ындыг куштар бар боору магат чок боор?

Бо черлерге чораан эрес, дидим, аваангыр аңчылар, малчыннар ындыг куштарны (чуруктарны көрүңер) көрген, билген боорлар. Ынчангаш эртемденнер болгаш зоологтар ол аңчыларның, малчыннарның талазындан маңаа дузалаарын улуу-биле күзеп турарлар.

Эргим колхозчулар, аңчылар, база өске-даа эш-өөрлер, тарбаты болгаш дагаа аймактыг куш дугайында чүнү көрүп, билгениңерни, дыңнааныңарны тодаргайлап бижээш, меңээ чорудуп бээрин улуу-биле күзеп диледим. Адрезим: Хову-Аксы суур, № 18 партия, Забелин Владимир Иванович.

В. ЗАБЕЛИН,
инженер-геолог.

Эрткен воскресеньеде

Бут бөмбүүнүн талазы-биле республиканың кубогу дээш маргылдаа эрткен воскресеньеде эгелээн.

Пассажирлер АТК-зының бирги командазы Тыва кобальт комбинаттың командазы-биле ойнааш, 14:1 санга чиик үдүп алган. А ол-ла коллективтиң ийиги командазы Улуг-Хем районнуң чыныды командазы биле ужурашкаш, база-ла тиилээн.

Кызылдың пединститудунуң студентилери Таңды районнуң чыныды командазы-биле таварышкаш, тиилелгени чедип алган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бут-бөмбүкчүлери «Динамо» спорт ниитилелиниң командазының ойнакчылары-биле ойнаан. Аалчы спортчулар бүгү күжүн, камгалалды күштелдирзе-даа, техника талазы-биле эки ойнакчылардыг «Динамо» командазы удурланыкчызын 7:2 санга тиилээн.

Капиталдың чурттарында аңгы демисели

РИМНИҢ АЖЫЛЧЫННАРЫН УЖУР-ДҮРЖОК ААЖЫЛААНЫ

РИМ. Чоокта чаа Римге ажыл соксаткан тудугжу ажылчыннар-биле полицияның аразынга кадыг-дошкун үскүлежиишкиннер болган. Италии найысылалдың тудуг компанияларының ээлериниң каттыжыышкынының бажыңының чанынга чыскаал кылган ажыл соксатканнарже халдааш, полиция ол үскүлежиишкиннерни болдурган.

Найысылалдың бүгү-ле тудугларын чеди хонукта — октябрьның 14-тен 20-ге чедир хаар дугайын бүдүрүге ээлериниң чарлааныныга удурланыышкын кылдыр Римниң 70 муң тудугжулары ажыл соксаткан. Тудуг компанияларының ээлериниң каттыжыышкынының бажыңы турун турар шөлге чыглып келгеш, материалдыг байдалын экижидерин болгаш бүдүрүлгелерде профэвилелдериниң эргелерин хүндүлээрин чедип алыр дээш боттарының шиитпирлиг чорууп ажылчыннар көргүскен.

Чыскаалганнарже полиция хемертен халдааш, чүгле докпактарны эвес, харын-даа карак чажы төгүлдүрер гранаталарны ажыглап эгелээн.

Албан медээлери-биле алырга, шөлге болган үскүлежиишкинге 40 хире кижи балыглаттырган болуп турар (херек кырында—оон хемчээл чок хөй: балыгланган ажылчыннар эмнелге черинге баарын бодавайн турар, чүге дээрге соолунде барып полицияның талазындан ужур-дүржок чоруктарга таваржы бээр боорга мындыг).

300 ажыг кижини полиция участоктарынче чоруткан.

САГЫШ-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРАРЫНЫҢ АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. Профэвилел кежигүнү эвес кижилерни—хуузунда чүък машиналарлыг тус-тус кижилерни ажылга хөлезилеп ап турар практиканы «Висент Инджино» деп улуг тудуг компаниязы соксадырын негеп турар ажыл соксаткан үш муң чолаачылар-биле сагыш-сеткил каттыштырарының ажыл соксадыышкынын Нью-Йорктуң муң хире экскаваторщиктери чарлаан.

Чолаачыларның профэвилелиниң удуртулга чери хоругдап турза-даа, ажыл соксадыышкыны үргүлчүлеп турар.

Ажыл соксадыышкынының уламындан Нью-Йоркта 1964 чылдың бүгү делегей делгелгезиниң тудуг шөлдеринде ажыл үш хүн улаштыр чорувайн турар.

АЖЫЛДАН ҮНДҮРТКЕН ЭШТЕРИН ДЕТКИИРИ-БИЛЕ

ЛОНДОН. «Джозеф Лукас Лимитед» деп компанияның Ливерпульда газ-турбина заводунуң ийи муң ажылчыннары ол бүдүрүлгениң ажылдан үндүрткен 100 ажылчыннарын ажылга катап киирерин негевишаан, ажыл соксадыышкынын эгелээн. Ажыл төлевирин бедидерин негевишаан, ажылчыннар ажыл соксатканы соонда, заводтуң администрациязы оларны ажылдан үндүрген турган.

ЯПОНИЯНЫҢ ДАГЖЫЛАРЫНЫҢ ХУУСАА ЧОК АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

ТОКИО. «Сумитомо» компаниязының рудниктеринде 6 муң даг ажылчыннары «бүдүрүлгелерни рационализастаарының» планын администрацияның хүлээп алганынга удурланыышкын кылдыр хуусаа чок ажыл соксадыышкынын чарлаан. Ол планы ёзугаар ук компания 900 дагжыларны ажылдан үндүрер деп төлевилээн.

(СЭТА).

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕЛЕР

ПАРИЖ. (СЭТА). Агаарга, космоска болгаш сут адаанга ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында Москва Керээзин деткиир, атомнуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр — тайбыңның француз талалакчыларының негелделери шак ындыг болуп турар. Ол негелделер тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң национал чөвүлелиниң ийи хонук үргүлчүлээн сессиязының түңнелинде хүлээп алдынган резолюцияда илергейлеттинген.

Мурнуу Вьетнамда байдал дугайында медегелди база национал чөвүлел бир үн-биле хүлээп алган. Американ интервентилерге деткиттирген өлүрүкчү деремнилээшкиннерге удур боттарының чуртунуң хамаарылгазы чоруу дээш Мурнуу Вьетнамда чоннуң маадырлыг демиселинге боттарының эп-сеткилин бүрүн каттыштырып турарын тайбыңның француз талалакчылары илергейлээн.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг, чаашкын шоолуг эвес хүн болур. Хат кошкактан ой-тавынга чедир, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага—8—13, а Кызылга—8—10 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Чарылбас өңнүктер» 10, «Хорда истер» 12, 2, «Сентиментальдыг төөгү» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Штрафной удар» 11.15, 1.15, 5.15, 7.15 «Тываажыңдан келген эшелон» 3.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дүжүп бербестер» 2.30 4.30, «Кыстар чазы» 6.30, «Чурттаалгазы хиилис эрте берген» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Артист херээжен» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

1963—1964 ЧЫЛДАРНЫҢ ТЕАТР СЕЗОНУ АЖЫТТЫНАР

БӨГҮН

Игорь СОБОЛЕВТИҢ

Хайгыылчылар

деп романтиктиг, 3 кожегелиг, 9 көргүзүглүг шиизи болур.

Эгелээри — кежээкизинин 7 шакта.

Ол-ла шии октябрь 13-те хүндүс болгаш кежээ база болур.

Хүндүскүзүнүн эгелээри—12 шакта, а кежээкизинин — 7 шакта.

ДИРЕКЦИЯ.

Афганистан—бистиң өннүүвүс болгаш кожавыс

Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахтың чалаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Афганистанче аян-чорууну Афганистанның премьер-министри Мухаммед Юсуф «совет болгаш афган улустарның аразында туруп турар найыралдың сууруңга база бир даш салдынган» деп айыткан. ССРЭ-ниң болгаш Афганистанның күрүне ажылдакчыларының сырый харылзаалары болгаш бот-боттарының аян-чоруктары, ийи чурттарның аразында доктаамал хөгжүп турар экономиктиг харылзаалар-биле бир демей, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының чайыннанчак херечизи болур.

Совет Эвилели чурттуң экономиказын көдүрер болгаш оон чонунуң материалдыг чаагай байдалының деңнелин бедидер талазы-биле ак-сеткилдиг болгаш улуг дузаламчыны болуңнуң өннүүнге болгаш кожазынга көргүзүп турар.

...Гиндукуш дагларда 3.500 метр бедик черде узун дурту ийи чартык километр тоннельди тудуп турар. Даш ишвээни штурмнаарын Москвадан, Ленинградтан болгаш Киевтен келген совет метро тудугжулары афган ажылчыннар-биле кады чорудуп турар. Бо бедик дагда тоннель—Гиндукуш дагны дамчыштыр тудуп турар автомобиль оруунуң эң-не берге болгаш эң-не чугула участогу. Бо орук болза Кабулдан Кызыл-Кале хем портунче—Совет Эвилели биле Афганистанның аразында кол садыг хаалгаларынче барган аңгы оруктуу 200 километрге кызырар.

Оон өске черде тудуп турар автомобиль оруу барыын болгаш мурнуу кедээ ажыл-агый районнарын төп район болгаш Кабул найысылал-биле харылзаштырар.

Бо оруктар болза чурттуң кол ажыл-агый төптерин харылзаштырар кол транспорт оруктары болур.

Нефть, газ болгаш өске-даа казар ажыктыг байлактарны шинчилеп тыварын каш-каш чылдарда чорудуп турар совет геологтарның чедиишкинниг ажылы-биле холбаштыр үлетпүрнүң чаа адырларын хөгжүдеринге калбак экономиктиг аргалар ажыттынып турар. Ыяңгыя Афганистанның соңгу талазынга совет геологтар бойдус газы-биле эң-не байлак черлерни илередип тыпканнар. Ол черлерде баштайгы тудуг—азот чемишчидилгелерниң заводу болур. Бо газтыг черлерниң үлетпүр ажыглалының дугайында совет-афган чугаалажыышкыннар чоокку үеде үргүлчүлээр деп турар.

Джелалабадтың суггарылга каналы—совет-афган чугула тудуг. Бо канал 30 муң гектар хире черни суггужудар болгаш ол черлерден ыл бүрүде үнелиг кедээ ажыл-агый культуураларының дүжүдүн ийи-үш удаа ап болур. Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле ол черлерни шиңгээдип алырынга күрүнениң механизастаан дөрт фирмаларын тургузуп турар. Чуртта эң-не улуг гидроэлектростанцияны каналдың өөжү үнген хемде тудуп турар.

Экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганың оон өске чугула тудугларының бирээзи болза Кабулда бажың тудуг комбинат болур. Ол комбинат чылда 35 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү кылыр бүдүрүкчүлүг. 1964 чылдың эгезинде ол ажыглалга кирер болгаш чыл бүрүде найысылалга дөрт каът 20—25 бажыңнарны бээр болур. Ам совет тускай эртемниглер Кабулдуң тудуунуң болгаш чаартылгазының кол планын ажылдап кылып турар. Өөредилгелиг атомнуг төптүң тудуунга болгаш атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле ажылга ажылдаар тускай эртемниглерни белеткээринге деткимчени база көргүзер. Ол дугайында дугуржулгага ат салыышкыны чоокта чаа Москвага болган.

Совет-афган тудугларга техниктиг мергежилди 20 муң афганчылар алган. Мергежилдиг национал кадрларны белеткээринге ол дузаламчы ам калбарып турар. Кабулга политехниктиг институтту болгаш механиктиг техникумну, а Мазари-Шерифке нефть ажылдакчыларын белеткээр техникумну тудар деп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң аян-чоруунга изиг байырын чедирбүшаан, совет кижилер, бистиң афган өннүктеривис-биле бир демей, ол аян-чорук бистиң чурттарывыстың улам ыңай чоокшулажырынга, оларның аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларның быжыгарынга бараан болган турар дээрзинге бүзүрелин илергейлеп турарлар.

Ю. БЕРСЕНЕВ.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 17 ЧЕТВЕРГ № 247 (5651).

Өртээ 2 көп.

Профессионалдар эвилелдериниң съездизинге уткуштур

„Правданың" мурнуку чүүлү

Ийи неделя болгаш, октябрьның 28-те, Москвага ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизи ажыттынар.

Ажылчы чоннарның эң-не массалыг организациязы болур профэвилелдери коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге аажок чугула, улам өзүп турар рольду ойнап турар. Профэвилелдериниң съездизи совет улустуң амыдыралынга шылгарангай болуушкун болур. Ол — делегей талазы-биле база чугула ужур-дузалыг.

Эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны эълеп чорударының школазы, коммунизмниң школазы болур профессионалдар эвилелдериниң ужур-дузазы коммунизмни калбаа-биле тургузуп турарының үезинде онзазы-биле өскен дээрзин партияның Программазында демдеглээн. Ол бедик алдарны боттандырбышаан, СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин күүседир, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын дүргени-биле тургузар, чоннуң амыдыралының деңнелин улам ыңай көдүрер дээш, совет профэвилелдери идепкейлиг демисежип турарлар. Олар болза коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң чаагай принциптериниң ёзузунга ажылчы чоннарны хүн бүрүде кижизидип турар.

Бистиң хүннеривисте социалистиг чарыш онза чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Ол чарышка киржип турган, миллион-миллион ажыл-ишчилер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, продукцияның шынарын бедидер болгаш ону бүдүрериниң көвүдедир дээш, бүдүрүлгениң курлавырларын илередир болгаш ажыглаар дээш идепкейлиг, шуут демисежип турарлар. Харын ол болза эргелеп башкарарының болгаш ажыл-агыйны эълеп чорударының эң дээре, ёзулуг массалыг школазы болур-дур.

Сөөлгү чылдарда коллективтер ниитизинде чарыштар-биле чергелештир улус ажыл-агыйының адырларының аайы-биле чарыштың калбарып турарын демдеглээри өөрүнчүг. Соңгу Кавказтың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң чугаазынга база «Тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының дүжүттүүн бедидеринге минералдыг чемишчидилгелерни болгаш үнүштер камгалаарының химиктиг чүүлдерин бүдүрерин көвүдедир дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Чагаазынга харыы кылдыр, химия бүдүрүлгелериниң коллективтериниң аразында сөөлгү хүннерде калбарган чарыш чаагай үлегер болуп болур. Химияның мурнакчы бүдүрүлгелери — Невинномысскиниң, Лисичанскиниң, Новомосковскиниң, Воскресенскиниң комбинаттары болза, минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрер талазы-биле бедик хүлээлгелерни алгаш, боттарынга төрел бүдүрүлгелерниң коллективтерин ол чижекти эдеринче кыйгырып, боттарының дуржулгазын дамчыдып бээринге, эргежок чугула дузаны көргүзеринге белеңин илерегейлеп турарлар. Химиктер-биле шуут кожа тудугжулар, химия-машина тудуунуң бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары чоруп турарлар.

Социалистиг чарыштың дээштиг, боттуунуң өске бир, база биче эвес үлегери болза Винница областың Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң ажылчы чоннарының патриотчу эгелээшкини болур. Эргелелдиң колхозчулары, совхозтар ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери база эргелелдиң бүгү ажылчы чоннары боттарының аргаларын болгаш курлавырларын ханызы-биле өөренип көрүп, сайгаргаш, экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларның хожудаашкынын ийи чылдың дургузунда ажып эртер деп хүлээнген болгаш колхозтарның база совхозтарның экономиказын көдүрери дээш чарышты калбартырынче чурттуң көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган.

Бистиң чуртта социалистиг чарыштың дээди чадазы болза коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин болур-дур. Ол шимчээшкинниң киржикчилери чүгле бүдүрүлге талазы-биле бедик көргүзүглер дээш эвес, харын база бүдүрүлгеге болгаш амыдыралга коммунистиг ёзуну эдерери дээш демисежип турарлар. Хөй-ниитиниң конструктор бюролары, техниктиг нормалаашкынның, экономиктиг анализтиң хөй-нийти бюролары болгаш ажылчы чоннарның өске-даа шак ындыг хөй санныг чогаадыкчы чаа каттыжышкыннарының тыптып келип турары коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкининиң хөгжүүрүнге идигни берип турар.

Онза демдеглелдиг чүве чүл дээрге, бүгү чуртта техниктиг нормалаашкынның хөй муң хөй-нийти бюроларын тургускулааны болур. Күш-ажыл чарыгдалының техниктиг нормаларын ажылдап кылырынче болгаш ылавылап таарыштырарынче ажылчыннарның боттарын хаара тударының — ол дээрге боттуг хевири-дир. Бодунуң станогунуң болгаш чепсээниң курлавырларын болгаш аргаларын ажылчынның бодундан өске кым дээре билир боорул! Кылышкын бүрүзүнге, кылыг бүрүзүнге нормаларны техника талазы-биле үндезилеттинген шын кылдыр тодарадырынга ооң бодундан өске кым артык сонуургалдыг боорул! Күш-ажылды нормалаарынга ажылчыннарның боттарының киржириниң бодун шынзыктырган ол хевири улуг келир үелиг болуп турар дээрзинге кандыг-даа чигзиниг турбас.

«Ажыл-агый планнарын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының айтырыгларын шиитпирлээринге, ажыл-агый удурткалгазының болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарының органнарының хевирлеп тургустунарынга **профессионалдар эвилелдериниң** шуут болгаш эң-не идепкейлиг киржилгези төп-даа черлерге, чер-черге-даа улам улуу-биле калбарар ужурлуг». СЭКП-ниң Программазында бо чүүлдерни профэвилел организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазының үндезинииге тургузар ужурлуг. Ажыл-агый, партия болгаш профэвилел удурткучулары оларга кичээңгейни салыр болгаш оларны деткиир ужурлуглар.

Профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының бир чугула участогу — ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалын улам экижидер дугайында, оларның кадыының болгаш культурлуг дыштанылгазының дугайында доктаамал сагыш-ты салыры болур. Ол айтырыгларны ёзулуу-биле шиитпирлээринге совет профэвилелдери калбак эргелерлиг болгаш материал талазы-биле хереңгилерлиг. Социал хандырылгазының тос миллиард бюджеди, санаторийлериниң болгаш дыштанылга бажыңнарының, ордуларның болгаш культура бажыңнарының, стадионнарның болгаш спорт база культура-чырыдылгакынның өске-даа албан черлериниң калбак четкизи—оларның дузазы-биле хөй чүүлдерни кылып болур быраларның долу эвес дансызы бо-дур.

Садыгның, хөй-нийтиниң чемгерилге черлериниң болгаш коммунал хандырылга черлериниң ажылын, чуртталга бажыңнарының, уруглар болгаш эмнелге албан черлериниң, садыг бүдүрүлгелериниң, культура одагларының тудугларының чорудулгаларын профэвилелдериниң талазындан хөй-нийти шугуму-биле контрольдаарын күштелдирери эргежок чугула. Олар дээрге миллион-миллион ажылчы чоннарның болгаш оларның өг-бүлезиниң амыдыралчы эрге-ажыктары холбашкан эң-не чиндиг участоктар болуп турар дээрзин уттуп болбас. Профэвилелдери совет күш-ажыл хоойлуларын шынгыы сагыыры дээш улам улуг күш-биле туржур ужурлуг болгаш боттарының багай ажылдарын чажырар дээш күш-ажыл дугайында хоойлуларны үреп турар, далаш-биле, буу-хаалап ажыл кылырынга ынактарны шынгыы харысалгага киирер ужурлуглар.

Профэвилел организацияларынга хөй-ниитиниң эгелели улам улуу-биле хөгжүп турар. Клуб ажылында, ыдангыы бот-тывынгыр уран чүүл ажылында, спорт организацияларында, профэвилелдериниң область комитеттеринде боттарының хостуг шактарын хөй-ниитиниң ажылынга берип турар активчилерни ам улам хөйү-биле көрүп болур, ынчаарга ол черлерге мырыңай чоокта чаа-ла штаттыг ажылдакчылар олуругулап турган болгай. Ол эки шимчээшкин: ону бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер, хөй-нийтичи активчилерге хүн бүрүде дузалаар херек.

Бо бүгү болгаш өске-даа хөй-хөй амыдыралчы чугула айтырыгларны ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң ам болур XIII съездизинге калбаа-биле чугаалажып көөр эвес-пе кылдыр бодаар херек.

Октябрьның 46 чыл оюнга алдар болдурган профэвилелдериниң XIII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш ам бүгү чуртта калбарып турар. Профэвилелдериниң кежигүннери, үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның, транспорттуң ажыл-ишчилери болза Төрээн чуртуң күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле өөртүр деп изиг-биле күзеп турарлар. Ол патриотчу эгелээшкинин бүгү хемчеглер-биле деткиир, бедиткен хүлээлгелерин күүседир талазы-биле ол чарыштың киржикчилеринге дузалаар болза чогуур.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIII съездизин төлептиг-биле, дайынчы ёзу-биле уткуулунар!

Байырлалга уткуштур

Республиканың Культура министерствозунуң типографиязының полиграфистери Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш, байырлал мурнунуң социалистиг чарыжының шалыпчы ээлчээнде кирген.

Коллективте парлаар цех улуг цехтерниң бирээзи. Ол, янзы-бүрү маркалыг, эң нарын, чаа парлаар машиналар-биле хандыртынган.

Парлакчылар эрткен сентябрь айда 6377 рубльдиң продукциязын бүдүрер планын 10072 рубль кылдыр күүседип, коллективте дээре цехтерниң бирээзи болуп, айның бүдүрүлге планын 128,3 хуу күүсеткен.

Цехтерде бригадалар аразының чарыжынга хоочун парлакчыларның бирээзи Мария Сорокинаның бригадирлээни «Пионер» деп машинаның парлакчылары сентябрьның ажыл планын 119 хуу күүсеткеш, тиилекчи болган. М. Сорокинаның бригадазы хуу талазы-биле бедик болурундан аңгыда, олар номнарны, брошюраларны болгаш өске-даа чагыгларны эки шынарлыг парлап, ол талазы-биле шилчиир вымпелди чедип алган.

Төтчеглеттинип, изип чыдар тараа

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырынга бо чылын тарааның дүжүдү багай болза-даа, совхозтуң ында ажыл-ишчилери сыпта турган тарааны кыска үеде бүрүнү-биле ажаап алган. Ниитизи-биле бо күзүн 48 тонна кызыл-тас, 248 тонна арбай, 60 тонна сула ажаап алдынган. Бо тарааларны шаңга эккелгеш, кургадып, арыглап эгелээн. Ынчалза-даа электростанция үрели бээрге тарааны кургадып, арыглаар машиналар анаа турупкан. Шак ол машина-техниканың хөделбейн баарын ажыглап алгаш, тарааны кургадыр, арыглаар ажыл шуут соксаан, шаңдан улус шупту чоруй барган, чүгле таңныыл биле шаң эргелекчизи арткан.

Амдыгаа дээр-ле ол тарааны кургадып, арыглаар ажыл чорбастаан. Шаңда чыдып турар, чалагай черде 260 ажыг тонна кызыл-тас, арбай, сула төтчеглеттинип, изээш адаандан үнүп, кушкаштар чип, төтчеглеттинип туруп берген. Бистиң Төрээн чуртувустуң байлакшылы тараа шак мынчаар изип, төтчеглеттинип турда салбырның удурткучулары кандыг-даа хемчег албайн турарын шынгыызы-биле буруу шавар херек.

— Тараавыс ат болду, мону дүрген сайгарып ажаавас болза кайын боор деп айтырыгны салбыр эргелекчизи Анаратка болгаш салбырда партия эге организациязының секретарының хүлээлгезин күүседип турар, оралакчы секретарь Салчак Адыгта чугаалаан кижи мен. «Машиналар хөделдирер электри кужу чок чүвенә канчаар боор ону» дигеш, херекке албас удурткучулар-ла чорлу—деп, шаңның таңныыды Таңый-оол чугаалады.

Шаң эргелекчизи эш Ойдуп-оол база-ла боттуг хемчеглер албастаан. Чаңгыс борбак тараа бүрүзү-ле бистке улуг үнелиг болуп, ооң чидириин канчап-даа болдурбас дугайында улуг демисел чоруп турда, электростанцияның үрелгенинге сылдап алгаш, хайыран тараа изип, чүс-чүс кушкаштарның тою болуп, чалагай черде төтчеглеттинип чыдырда олче хөй кижи күжүн организастааш, салгынга саарып, тарадыр чадып, хол-биле кургадып албас болза, кем-буруулуг херек болур. Ол дээрге хол-биле сайгарып, ажаап ап шыдавас хире ындыг хөй тонна эвес, чүгле 260 тонна ажыг тараа-дыр. Бир эвес салбырның удурткучулары эштер Анарат, Адыг база совхоз директору эш Чюдюк, партком секретары эш Сүгү Төрээн чурттуң байлаа тарааның төтчеглеттинер, изиир чоруун болдурбас дээш хемчег алган болза хайыран тараа төтчеглеттинмес турган.

Партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүк шак ол улуг буруулуг чорукту мынчага дээр илеретпейн турар.

Тараа изип, төтчеглеттинип турда бо талазы-биле чогуур хемчег албайн, сагыш амыр олуруп турар кижилерге шынгыы хемчегни хүлээлгери негеттинип турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Л. И. Брежневтиң Афганистанда чоруп турары

КАБУЛ. (СЭТА). Октябрь 15-тиң эртенинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Кабул университединиң профессорлары, башкылары болгаш студентилери-биле ужурашкан.

Университеттиң ректору профессор Мухаммед Осман Анвари, ооң оралакчызы Вардаки болгаш университеттиң башкылары хүндүлүг совет аалчыны уткуп алган.

Л. И. Брежневке байыр чедирип тура, университеттиң ректору Анвари Совет Эвилели биле Афганистанның аразында найыралчы харылзаалар хүн бүрүде быжыгып турар деп чугаалаан.

Ооң дараазында Л. И. Брежневке сөс берген.

Бодунуң чугаазынга Л. И. Брежнев чылыг, чүректиң ханызындан хүлээп алганы дээш, чыылганнарга өөрүп четтирип, совет улустуң, Совет Эвилелиниң хөй миллион оолдар, кыстарының байырын афган аныяктарга дамчыткан. Силерниң улуг өөнүктеринер, башкыларынар—профессорлар болгаш башкылар делгеренгей билиглер-биле силерни чепсеглеп, бойдустуң хуулгаазынныг чажыттарын ажыдарлар деп, ол чугаалаан. Ону бодунарның чурттунарга нептерединер. Аныяктар болза улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге ажыктыг чүүлдү шуут берип болур, бодунуң улустарының социал, экономика болгаш культура деңшилгезин улам ыңай хандырар айтырыгларны шиитпирлээриң холга дидими-биле ажыр ужурлуг.

Силерниң кичээңгейиңерни көрүүдүрериң күзээним база бир айтырыг бар деп, Л. И. Брежнев үргүлчүлеп чугаалаан. Ол айтырыг кижи төрелгетенниң өске айтырыгларындан артык дүвүредип турар, чүге дээрге, ону шиитпирлээринден ооң өске бүгү айтырыглар хамааржып турар. Ол болза тайбыңны камгалаарының болгаш делегейниң термоядролуг дайынының баш удур болдурбазының айтырыы-дыр. Бистиң үевисте, кажан планетаның аажок улуг делгемнеринге бүгү-ле дириг амытаннарны барак чивеш дээр аразында узуткап чок кылып шыдаар аргалыг аажок улуг үрелдекчи күштүң чепсээ туруп турар үеде, кижи төрелгетенге тайбыңның агаар ышкаш херектиг болуп турар. Тайбыңны камгалаар дээш, тайбыңның кожа-хелбээ доргуннаашкынның болгаш улустарның найыралын быжыглаар дээш демиселден артык эң ыдыктыг болгаш эң улуг чаагай соругга бистиң үевисте туруп шыдавас деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Ынчангаш бо демиселде хүндүлелдиг улуг чер силерге, аныяктарга, студентилерге хамааржып турар.

Ооң дараазында Л. И. Брежнев улуг электростанцияларны болгаш заводтарны тудуп тургузуп турар совет аныяктарның маадырлыг тургузукчу күш-ажылының дугайын чугаалаан.

Университеттиң студентилери совет улустуң төлээлекчизиниң чугаазын улуг кичээңгей-биле дыңнаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын диңмиттиг, үр адыш часкаашкыны каш удаа үзе кирип турган.

КАБУЛ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Кабул университединиң студентилери-биле ужурашкан соонда Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудканы Джангалактың автосепелге заводунга чораан.

Заводтуң эжиинге Л. И. Брежневти дар хэректер болгаш үлетпүр министерствозунуң департаментизиниң начальниги Фарханг, заводтуң директору Мухаммед Акбар Сайфи, заводтуң кол инженери Мухаммед Хасан Насери олар уткуп алган.

Л. И. Брежнев механиктиг, дарганаар, шуткулга, автосепелге болгаш заводтуң өске-даа цехтерин көрген.

КАБУЛ. (СЭТА). Октябрь 15-те хүнүн ийиги чартыында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахка чораан. Л. И. Брежнев Афганистанның хаанынга ооң терүттүнген хүнү-биле холбаштыр чылыг болгаш чүректиң ханы байырын чедирген.

Хаанның турар өргээзинден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шах олар Баграмиге баргаш, анда «бозкаши» деп национал спорт оюнну көрген.

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанда албанның аян-чоруун кылып чоруп турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев октябрь 15-те, кежээ ССРЭ-ниң Афганистанда элчин черлиниң клувунга совет элчин черлиниң, садыг төлээ черлиниң ажылдакчылары-биле, Совет Эвилелиниң дузазы-биле Афганистанда тудуп турар бүдүрүлгелерде ажылдап турар совет тускай эртемниглерниң коллективи-биле, оларның өг-бүлелериниң кежигүннери-биле ужурашкан.

Л. И. Брежнев-биле совет колониянның коллективиниң аразынга найыралчы болгаш ак-сеткилдиг беседа болган.

Чарыштың эгелекчилеринде

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Кызылдың эът комбинатының ажылчыннары, албан-хаакчылары боттарының бар аргаларын санап көргеш, эът продуктулар база колбаса кылыглар бүдүреринин чыл планын хуусаа бетинде күүседириң, пландан ажыр 200 тонна эътти болгаш эът продуктуларны база 40 тонна колбаса аймаан бүдүрерин хүлээнгеш, октябрь мурнунуң социалистиг чарыжын калбартырынче Кызылдың болгаш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилерин кыйгырганнар.

Комбинаттың ажыл-ишчилери боттарының сөзүнге ээ болур дээш, шудургу ажылдап келгениниң түңнелинде, 9 айларның планын ниити продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле 116 хуу күүсеткен, пландан ажыр 152 тонна эът аймаан болгаш 37 тонна колбаса кылыгларын бүдүргеннер.

Бүдүрүлгениң 2 кол цехтеринден эш Н. Котосов удурткан эът цеги 9 айларның планын 109,2 хуу, а эш Г. Литвинцеваның колбаса цеги 109 хуу күүсеткен.

Эът цегинде. Боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин төлептиг-биле күүседир дээш, эштер В. Коновалов болгаш Ховалыг Сеңгин-оол удурткан мал дөгерер бригадаларның кежигүннери күштүг ажылды механизастаар талазы-биле улуг ажылды кылганнар. Мурнунда бода малды болгаш шээр малды дөгерериниң эгелээш, кежин соярынга, ижин-хырнын уштуп, кол эъдин чара кезеринге чедир бүгү ажылды шала кырынга, кижи бүрүзү тус-тузунда чүгле хол-биле кылып турган болза, ам комбинаттың мал дөгерер цегинде чартык механизацияны шиңгээдип алган, аскыыштыг шугумну тургускан болгаш ол шугумда турган кижилер тус-тузунда доктаамал ажылды кылып турар апарган. Эт чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш продукцияның шынарын бедиткен. Ам комбинатка дөгерген эът чүгле эки шынарлыг боор турар. Чижээ, мал дөгерер 8 кижилиг бригада мурнунда бир ээлчегде 200 хире баш бода малды азы хаванны дөгерип турган болза, ам 340—350 баштыг дөгерер апарган. Азы мурнунда бир ээлчегде олар 8—9 тонна эътти белеткеп турган болза, ам 13—14 болгаш ооң-даа хөй тонна эътти белеткеп турар апарган. Бодуун-даа болза чартык механизацияны шиңгээдип алган чорук ам массалыг мал дөгеришкиниң үезинде 2 ээлчегни тургузар арганы комбинатка берген.

Бүдүрүлге чорудалгазының бо чаа аргазын Кызылдың эът комбинадынга шиңгээдип алырынга бүдүрүлгениң рационализатору инженер А. Басаргин болгаш улуг механик А. Миллер оларның удурткан инженер-техниктиг ажылдакчыларның бөлүү улуг рольду ойнаан. Ажылчыннарның берге күш-ажылын чиңгелир бо мурнакчы арганы бүдүрүлгеге дүрген шиңгээдип ап, ажыглалга киирген дээш, комбинаттың дирекциязы хөй бөлүк ажылчыннарны болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны дужаал-биле мактап, оларны хууда хереэнге демдеглээн. Оларның аразында дуржулгалыг мал дөгерикчизи, бригадир эш Ховалыг Сеңгин-оолду болгаш ажылчын эш Иргит Чоксалды акша-биле база шаңнаан.

Колбаса цегинде. Бо цехте 3 бригада ажылдап турар. Октябрь революциязының 46 чыл оюнун байырлалынга чедиишкиннинг ужуражыр дээш бригадалар аразында социалистиг чарыш калбарган. Таиса Ивановна Петрованың удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, Анна Ивановна Суходоеваның коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар бригадазының кежигүннери болгаш эш Н. Шевкинниң удуртканы эът кезикчилериниң бригадазының кежигүннери бүдүрүлгениң ай опаалдаларын 110—120 хуу күүседир деп бедиткен хүлээлгени боттарынга алгаш, кызымаккай ажылдааның түңнелинде сентябрь айда опаалдаларын 122-ден 245 хуу күүсеткеннер.

Цехтиң ажыл-ишчилериниң ажылдап турарының дугайында ооң начальниги Галина Леонидовна Литвинцеваның чугаалап турары болза:

— Бистиң найыралдыг коллективистиң кежигүннери Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бо хүннерде күженишкинниг ажылдап турарлар. Олар хүн бүрүде ажыл нормазын 110—115 хуу күүседип, бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын экижидеринге онза кичээңгейни салып турарлар. Ооң түңнелинде бистиң цехтиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлге шөлүн улгаттырбайн турган, бүдүрер продукцияның хемчээн, ооң ассортиментизин көвүдедип турар. Бистиң цехтиң бүдүрүлге кужу дүн-хүнде бир тонна колбаса үндүрер турда, бар аргаларны чэп ажыглап тургаш, 2,5 тонна чедир үндүрүп турар. Чижээ, сентябрьда 22 хевириниң колбасаларын болгаш ыштап кадырган эът аймаан үндүрген болзувусса, октябрь байырлалынга таварыштыр ону 32 янзы-бүрү хевирлерге үндүрер хемчегни ап турар бис. Бистиң комбинаттың ажылчыннары октябрь мурнунуң социалистиг чарыжын республикага калбартыр талазы-биле эгелекчи санал үндүргеш, колбаса кылыгларының ийи чаа хевирлерин шиңгээдип алыр бис деп боттарынга хүлээлге алган болгай. Ол хүлээлгени күүседип, колбасаның чаа сорттарын бүдүрер талазы-биле мастерлер эштер Алефтина Черных, Лубовкина олар ажылчыннар-биле чогаадыкчы сүмелерин кылып турган, эң эки шынарлыг шпикачка деп колбасаны бүдүрерин шиңгээдип ап, бо хүнге чедир республиканың садыг органнарынга ону бир тонна ажыны дужааган бис. Ам бир чаа сорттуң колбасазын шиңгээдип алырының бүдүүзүнде турар бис.

Бистиң цехте ажылдап турар, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар Суходоева биле Шевкинниң бригадаларының кежигүннери ажыл-ижиниң болгаш аажычаңының талазы-биле бо бедик атты алырынга төлептиг боор турарлар. Ынчангаш, комбинатта хөй-ниити организациялары ол бригадаларга коммунистиг күш-ажылдыы деп атты байырлал бүдүүзүнде тывсыр деп шиитпирлээннер.

Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының эгелекчилери бо хүннерде ынчаар ажылдап турарлар.

О. ШИРАП.

Байкара Агафья Гавриловна Таңдының райүлетпүр комбинадында дааранычы болуп ажылдап турар. Даштыкы хептер даараар талазы-биле ол мастер. Ооң ажылы шынарлыг болгаш шевер кылган болур. Бүдүрүлге планын ол үргүлчү ажыр күүседир. Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседир болгаш ооң-биле кады бодунуң мергежилин улам бедидер деп хүлээлгени ол алган.

ЧУРУКТА: дааранычы А. Г. Байкара.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

СЭКП-НИҢ XXII СЪЕЗДИЗИНИҢ 2 ЧЫЛ ОЮНГА

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАР АМЫДЫРАЛГА БОТТАНЫП ТУРАР

Бистиң партиивыстың болгаш совет улустуң амыдыралынга төөгүлүг үе болган, СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр 2 чыл болган. Эрткен ийи чыл-биле холбаштыр бодунуң бодалдарын чугаалап бээрин 1902 чылдан СЭКП кежигүнү, съездиниң делегады Д. А. Лазуркинадан СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Бистиң партиивыс Владимир Ильич Ленинниң годаратаан угаазынышкыны-биле чуртту бышыг болгаш чайтылыш чокка аппар чоруур. Ленинчи чагыглар амыдыралга боттанып турар, ынчангаш бо талазы-биле онза роль партияның XXII съездизинге онаашкан. Ооң хүлээп алган Программазын XX чүс чылдың Коммунистиг манифези, ниитилелдиң эртем бодалдың дээди чедиишкиниң деп адап турары халас эвес. Ол дээрге улуг идеялар-биле хереледенген улуг ажылдарның программазы, ленинизм боттанылгада дээни ол! Программа-даа база съездиниң шиитпирлери-даа массаларның чогаадыкчы чоруунуң, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейиниң көзүлбээн көдүрлүүшкүнүнүң чаа күчүлүг үндезиннерин ажыткан. Күш-ажыл — бистиң ниитилеливистиң үндезиннериниң үндезини. Ынчангаш совет кижилер ооң бүдүрүкчүлүүн могаг чокка бедидип, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга киржип турар. Миллион-миллион кижилерниң ханы медерелдиг, ажыл-чорудулгазы — улуг күш болур — деп Д. А. Лазуркина чугаалаан.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга айтып турганы-биле алырга, амгы делегейниң ниитилел хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларының талазы-биле чаа теоретиктиг чүүлдерни ажылдап кылганы бистиң партиивыстың болгаш акы-дуңма өске-даа коммунистиг партияларның аажок улуг салыышкыны болур.

Амгы үеде бүгүдени-даа база кижи бүрүзүн-даа дүвүредип турар айтырыг — дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларын шын шиитпирлээри марксизм-ленинизмниң практиказынга кончуг чугула болуп турар. Ынчангаш массаларны баштаан коммунистиг партияларга онза харысалга онаажып турар. Миллион-миллион кижилерниң күзел-соруун херекке албайн, делегейниң термоядролуг дайынын оскүдериниң угланыышкынын чорудуп турар Кыдаттың Коммунистиг партиязының удурткучуларының аажы-чаңы улуг килеңнээшкинни улам болдуруп турар. Олар боттарының үзел-бодалдарын будуулгаазынныг теориялар-биле быжыглап, Маркс—Ленинниң дириг, мөңгеде хөгжүп турар өөредиинден ындат догматиктерни башкаландырып турар тамыже улам ханылап бар чыдарлар.

Партияның XXII съездизинге, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга идеологтуг ажылда кол чүүл—коммунизмниң идеалдарының тиилелгезин хандырары болур деп демдеглеп турган. Партия организацияларының идея-кижизидилгелиг ажылында үретүңнелдиг чаа чүүлдерниң тыптып келгенин ам бүгү кижилер көрүп турар.

Бисте, Ленинградта, чижээлээрге, чаа ажылчыннарның ажылчын аңгыга баары, баштайгы шалың алганының байырлалы дээн мышкаш ындыг чаа, кайгамчык чаңчылдар тыптып келген. Заводтарга, культура бажыңнарынга болгаш ордуларынга эртип турар кежээлер бөлүн болгулаар. Ажылчыннар-биле, аныяктар-биле чугаалажып, ол чаа өзүмнерге ханызы-биле өөрүп болур.

А коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин! Ол улам күчүлүг күш болуп бар чыдар! Ам бүдүрүлгелерде коммунистиг күш-ажылдың бригадаларын тургузары баштайгы үезиндем артык шыңгыы көрүп, ажылчын бүрүзүнүң чүгле бүдүрүлге чедиишкиннерин эвес, харын база амыдырал-чуртталгага, өг-бүлезинге ооң аажы-чаңын бүгү талазы-биле үнелеп көрүп турар, бодунуң культурлуг билиин канчаар калбартып турарын, эжинге канчаар дузалап турарын бүгү талазы-биле үнелеп турар апарган. Өске сөс-биле чугаалаарга, идея-кижизидилгелиг ажылды кижи бүрүзүнүң ортузунга чорудуп турар болган. Мынчангаш кижи бүрүзү бүгү коллектив дээш бодунуң улам өзүп турар харысалгазын медерел билип турар.

Эрткен ийи чылга бот-шынар апарган база бир онза чугула чүүл бар. Ол дээрге, ажылчы чоннарның өөредилгеже, билиглерже аажок улуг чүткүлү-дүр. Ленинградтың кайы-даа заводунга барып көрүңер: ында бичелериниң эгелээш, улугларынга чедир—шуптузу өөренип турар. Ол дээрге партия өөредилгези, техниктиг бөлгүмнерде болгаш семинарларда, мастерлерниң курстарында, коммунистиг күш-ажылдың школаларында кичээлдер-дир. Дыка хөй ажылчыннар Ленинградтың дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарында заочно өөренип турар.

Партияның XXII съездизиниң шиитпирлеринде сиңниккен ленинчи идеяларны боттандырар талазы-биле эвээш эвес чүүлдер кылдынган. Ындыг болза-даа бистер, большевиктер, коммунистер чедиишкиннерге мензээргенмес ужурлуг бис. (СЭТА)

ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУЛАП БИР ЧЫЛДА

(Тес-Хем районнуң партия конференциязындан)

Алдын күс—Октябрьның баштайгы он хонуктары тес-хемчилерге мурнукузундан-даа хайныгышкынныг. Ында бир-ле чаа чүүл бар. Ол-ла бүгү девискээр эрткен чылын бо айда Тес-Хем, Эрзин, Каа-Хем бо үш районнарга, чеди бичии тарамык колхозтарга, бир совхозка хамааржып турган. Оон ангыда дыка үүрмек бригадалар болгаш фермалар база турган. Ам байдал сыр өске.

Колхозтарны болгаш совхозтарны удуртурунуң чаа органнары—девискээр аайы-биле бүдүрүлге эргелелдери тургустунгандан бээр бир чыл болуп турар.

Тес-Хемниң колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары улуг Октябрьның 46 чыл оюнга алдар болдурган бүгү улустуң чарыжынга киришкеш, ноябрь Пленумунуң бир чыл болганынга чедиишкиннииг ужуражып турар. 1963 чылда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының талазы-биле чыл планнарын хуусаа бетинде күүседипкениниң рапорттары ажыл-агыйлардан удаа-дараа келгилээн. Чодураачылар болгаш чаа-өрукчүлер сүт садарының чыл планнарын чоокта чаа үже санаашканнар. Октябрь 10-да Тес-Хем район ниитизи-биле күрүнеге сүт садарының чыл планын 101 хуу күүсеткенин рапорттаан. Бо дээрге Тес-Хемниң кедээ ажыл-агыйының ажыл-иштичилериниң районнуң XVIII партия конференциязынга күш-ажылчы белектери-дир.

Октябрь 12-де, эртенгиниң 10 шакта-ла Самагалдайның Культура бажыңынга конференцияның делегаттары органзастыг чыглып келгеннер. Оларның аразында районнуң колхозтарының болгаш совхозтуң шолбаннары—мурнакчы саанчылар С. Күндел, Б. Суван, бот-оруглга-чарылгалыг хойжу бригадаларының бригадирлери Д. Дембирел, С. Хайын, хойжу Барый, инек кадарчызы К. Дугар-оол, коммунистиг күш-ажыл фермазының эргелекчизи Михаил Ёлзак болгаш өскелер-даа бар.

Конференцияның бирги айтырыы: «СЭКП ТК-ның ноябрь болгаш июнь Пленумнарының шиитпирлерин Тес-Хем районнуң партия организациязының күүседип турарының дугайы» болган. Бо талазы-биле Тес-Хем кедээ бүдүрүлге парткомунуң бирги секретары М. С. Кызыл-оол илеткел кылган.

«Мал ажылын хөгжүдериниң айтырыгларын бүгү партияның кичээнгейиниң төвүнге тургузар херек» дигени ноябрь Пленумунуң айтыышкынын удуртулга болдургаш, районнуң экономиказының кол адыры — ниитиниң мал ажылын хөгжүдери дээш партком болгаш оон бюрозу, колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелели эрткен отчёттуг үеде чамдык хемчеглерни ап чоруткан болгаш колхоз-совхоз бүдүрүлгезинге удуртулганы экижидериниң кескү базымнарын кылган.

Үүрмек колхозтарны болгаш хойжу бригадаларны улгаттыр каттыштырганының түңнелинде, партия организацияларының удуртулгазы оларже улам чоокшулаан болгаш ол ажыл-агыйларның экономиказы быжыккан. Оон-биле кады артык чарыгдалдар база кызырлып, бүдүрүлгеге кадрлар кужу немешкен, 60 муң рубль түңнүг камналга алдынган.

Партком болгаш түс-түс эге организациялар база эргелел мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш демиселди чорудуп келгениниң түңнелинде, эрткен чылдың чогуур үезиниң деңнели-биле алырга, продуктулар бүдүрери районга көвүдээн болгаш күрүнеге садар талазы-биле чыл планнарын октябрь 10-да эъттиниң—98, сүттүүн — 101, дүктүүн—107 хуу күүседипкен. Бо көргүзүглер болза, Тес-Хемниң кедээ парткомунуң ноябрь Пленумунуң соонда, эрткен бир чыл четкелек үе иштинде, коммунизм тургузуушкунуң шалыпчы фронтузу-биле баштайгы базымын болдурган деп конференция демдеглээн. Ол көргүзүглерде партийжи-органзастыг болгаш идеологтуг ажылдарның чамдык эки талаларының түңнелдери илередиттингенин илеткелчи болгаш санал берген төлээлер боттуг чижектер-биле бадыткап турганнар.

Чаңгыс улуг шөлде хүн ээректиг болгаш хөлегелиг талаларның кесау ылгалдыы ышкаш, чедиишкиннигдаа, четпес-даа талалар Тес-Хем парткомунуң колхоз-совхоз бүдүрүлгезин удуртуп турарында бар болган. Конференцияның төлээлери болгаш парткомнуң, эргелелдиң удуртукчулары ажыл-херекке бар четпестерни шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң аргазы-биле илередип, оон чайлаарының оруктарын айтып турганнар.

— Төп Комитеттиң ноябрь болгаш июнь Пленумнарының шиитпирлеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниниң үндезин байдалдарын тодаргай айыткан. Бо талазы-биле бисте байдал кончуг четпес тургустунган—деп, «Чодураа» колхозтуң бот-оруглга-чарылгалыг хойжу бригадазының бригадири эш Хайын чугаалаан. Чижекке алырга, Ак-Эрик участогунда бодумнуң бригадамның хойжуларының ажыл төлевири шын эвес тургустунган. Ынчаарга бис өске колхозтарда, харын ырынай бистиң колхозтуң Чодураа участогунда бригадаларның ажыл төлевири мындыг эвес, моон хөй дээрэн дыңнап билип турар бис. Ол чорук бодун, и уржуктуг талазын көргүзүп, бо участокта мал ажылынче барып ажылдаар кижилер тывылбастап турар апарган. Эргелел болгаш колхоз баштаар чери база партком-даа бо дугайын билир. Ол ышкаш ажылга харысалга чок, онаашкан машина-техниказын үреп турар кижилерге материал талазы-биле дээштиг хемчег көргүспейн турары дыка таарымча чок. Колхозта партия организациязы болгаш эргелелдиң инспектор-организаторлары мындыг фактыларны чүге оюп эртип турарыл?—деп, бригадир эш Хайын чоптуг шүгүмчүлээн.

— Ленин аттыг колхозта беш хойжу бригадалар бар. Оларның үжү Торе-Холдү долгандыр барык-ла чаңгыс аал одар-белчиирде турар. Бистиң бодалывыс-биле алырга, ол үш үүрмек бригадаларны каттыштыргаш, чаңгыс бригада кылып каар болза ажыктыг-дыр. Колхоз оон дыка хөй акша камналгазын-даа, бүдүрүлгеге ажылынга кижи күжүн-даа алыр. Черле ынчаш районнуң колхозтарының мал ажылынга комплекстиг бригадаларны тургузар кылдыр өөренип көөрүнче партия организациялары, эргелелдиң тускай эртемниглери кичээнгей салза чогуур—деп, ол колхозтуң № 3 хойжу бригадазының бригадири эш Иргит Дагба саналдаан.—Хөй ажылынга сакманныг методту ажыглаарын бисте чүге кадба-биле ажыглаан болбазыл? Колхозтарда зоотехниктер, мал эмчилеринден эгелээш, эргелелдиң тускай эртемниглеринге чедир мурнакчы дуржулганы нептередирин холга албайн турары ол-дур деп, ол чугаалаан.

Илеткелде кол угланмышкын-биле дүүштүр, чер ажылының хөгжүлдези дээш демиселче тес-хемчилер бо удаада улуг кичээнгей салганнар. Ылангыя районда тарылга шөлү бо чылын эрткен чылга удур 56 хуу калбарган болза-даа, чер ажылының культуразы эң чавыс, агротехниктиг бедүүн чурумнар хажыттынып турар.

Партия организациялары болгаш колхозтарның, совхозтуң база эргелелдиң-даа тускай эртемниглери чер ажыглалынче сагыш салбайн келген. Суггарылга болгаш минералдыг чемишчидилге дугайында дүвүреэзин бо конференцияга ам-на кедурээп үнген. Хөй түңнүг акша-хөреңги-биле садып алган минералдыг чемишчидилгелер совхозтуң болгаш «Сельхозтехника» каттыжылгазының Самагалдай салбырының складтарында ажыглал чок үрелип, төттүнгээнин илеткелчи безин мииниип демдеглээн.

— Чер болза кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң кол чепсээ, үндезини ол-ла болгай. 100 гектар ажыглалдыг шөлге онаашкан продукция бүдүрериниң талазы-биле бистиң эргелел чегенчиг куду көргүзүглүг, чижээ, эътти чүгле 5,5 центнерни бүдүрүп турар бис—деп, Тес-Хемниң колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш Сонам чугаалаан. — Чер ажыглалын экижидерниниң бир чугула байдалы болза, механизатор кадрларының техниктиг билиин эктаамал бедидери болгаш чаа кадрларны белеткээри болур. Бүгү-ниитиниң механизатор өөредилгезин районга боттандырарын партком холга албайн келгенин ол шыңгыы шүгүмчүлээн. Мал болгаш чер ажылының хөгжүлдезин чедип алырда, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ортумак звенозунуң ажылдакчылары—бригадирлер, фермалар эргелекчилери, ортумак эртемниг зооветспециалистерниң онаашкан ажыл-херекке харысалгазын болгаш ролюн бедидери эргежок чугула. Партком болгаш эргелелдин-даа, ол ышкаш түс-түс ажыл-агый-даа удуртукчулары, кол тускай эртемниглер оларның-биле ажылды экижидер херек. Эргелелдиң тускай эртемниглери үргүлчү кедээ үнүп турзажок, көску түңнел чедип алкан чери чок — деп, эш Сонам чугаалаан.

Бүдүрүлгеге мурнакчы дуржулганы нептередириниң талазы-биле ажылды, чижээ, малдарны дүрген семиртириниң, минералдыг чемгерилгени ажыглаарының талазы-биле хемчеглерни эргелелдиң шүгүму-биле четпес чорудуп турарын демдеглээн, чамдык перспективтиг айтырыгларже кичээнгей салыр ужурлуг бис деп чугаалаан хирезинде, эргелел начальниги төве болгаш чыдгыны өстүрериниң дугайын тодаргай чугаалавайн барган.

— Тес-Хем парткомунуң болгаш колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозтарны удуртуп турарының стили райком үезиниң стилинден шоодуг ылгалбайн турар. Хуралдар болгаш айтыышкын бижиктер, дүрген командировкалаашкын дамчыштыр удуртулганы боттандырып тургулаары хаая эвес. Бүдүрүлге чорудулгазының ханы, эртем ёзугаар анализтерин кылбайн турар. Ылангыя инспектор-организаторларының болгаш парткомнуң инструкторларының боттуг, органзакчы ажылдары көску эвес — деп, колхоз даргалары эштер С. Амырмит биле С. Чымба олар шүгүмчүлээннер. Мал ажылының хөгжүлдезиниң өйү келген айтырыглары — сүт-бараан фермаларын механизастаары, чаш малдарны эки шынарлыг кажаалар-биле, хову одарларын суггат-биле хандыраары, малчыннарга чуртталга бажыңнарын чедиштир тудары, бригадалар, фермалар төптериниң чаагайжыдары конференцияның кичээнгейиниң төвүнге тургустунган.

— СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин боттандырар херекте ам-даа четпестер бар. «Тес-Хем» совхозта партком болгаш салбырларда эге организациялар малчыннарның амыдырал-чуртталгазының деңнелин бедидерниче бошкак кичээнгей салып турар. О. Шынаада дөртен ажыг малчын өрегелерден чүгле 4 аал ниити бажыңда чурттап турар. Совхозта көрдүнген мал кажааларының болгаш малчыннарга чуртталга бажыңнарының төлевилелдери түс чериниң байдалынга таарымча чок —деп, О. Шынаа салбырының эргелекчизи эш Б. Доюндуп шүгүмчүлээн.

Совхоз директору эш Чадамба, райүлетпүр комбинадында партия организациязының секретары эш Никитин болгаш өске-даа делегаттар боттарының саналынга партийжи-идеологтуг ажылдың бүдүрүлгечи, органзастыг ажылдардан хоорук байдалын, партия организацияларының болгаш ажыл-агый, хой-ниитиниң чамдык өске-даа организацияларының ажылында чагырып дужаар чорук кодлап, кижизидер, бүдүредир ажылдар дээштиг болбайн турарын чугаалааннар. Аныяктар ортузунга кижизидилгени ВЛКСМ-ниң Тес-Хем комитеди (секретары эш Дажы) багай тургузуп келгени шыңгыы шүгүмчүлелге таварышкан.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң соонда идеологтуг болгаш органзастыг ажылды чаңгыс аай болдурарын чедип алыр дээш кандыг чаа хемчеглерни, кижизидилге ажылының кандыг чаа хевирлерин ажылдап кылганының дугайында тодаргай саналдар конференцияга болбааны четпес чүүл деп демдеглээри чугула. Конференцияга санал берген 22 кижиниң иштинде колхозтарда болгаш совхозта парткомнар болгаш эге организациялар секретарьлары чаңгыс-даа чок болганы мырыңай әдеп.

СЭКП ТК-ның ноябрь болгаш июнь Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының талазы-биле шалыпчы фронтуның баштайгы чылында кылдынган ажылдарны быжыглап, чедир шиитпирлеттинмээн сорулгаларны моон соңгаар чедиишкиннииг күүседириниң оруктарын айыткан делгереңгей доктаалды конференция хүлээп алган.

Ук конференцияның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары, обкомнуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң партия-күрүне контроль комитединиң даргазы эш М. К. Шырап киржип, делгереңгей санал берген.

О. МАНДАРЫЙ.

ВОЛГОГРАД ОБЛАСТЬ. «Волга-Дон» совхозтуң механизатору Виктор Тростянский 1962 чылда Россия Федерациязының кукурузачыларының чарыжынга база бирги черни эжелээн болгаш Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң Улуг мөңгүн медалы-биле шаңнаткан.

Ам В. Тростянский чурттуң сураглыг кукурузачызы Люба Линиң арга-методун ёзугаар кайгамчык дүжүттү өстүрген. «Узбектиң ак диш хевирлиг» деп сорттуң кукурузазының ногаан массазының дүжүдү гектар бүрүзүнден 600 центнер болган.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАҢГЫС ТАЛАЛАП БОЛБАС

Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозу кышка удур белеткел ажылын чамдык черлерде баш бүрүнгаар багай эвес организастаан. Ылангыя Хадын сүт-бараан фермазында 220 тонна шараан сигенни болгаш саванны эккээп сараттаан. Тускай дерээн машиналар-биле хүнде 15 тонна саванны фермаже чедирип, саван сөөртүрү үргүлчүлевишаан.

Хадында, Орзакта фермаларның үүрмек септелгези доозулган, фермаларда саанчыларның түс-түзунда инек чемгерер черлерин кылган. Фермаларның кажааларының соңгаларын шилдегилээн.

Аныяк инектерниң 7 кезек черде кыштаг кажааларының көрженин хоорул, чылыглаан. Ол ышкаш кышка удур ийи черде чаа кыштагларны кылып, ында чылыг кажааларны, малчыннарга таарымчалыг эки чуртталга бажыңнарын туткан. Хадын фермазында узуну 40, дооразы 8 метр, инек төрүдер тускай кажааны белеткээн. Фермаларның бызаалар кажааларындан эгелээш, ангы-ангы малчыннарның чуртталга бажыңнарынга чедир — плита, печкаларны септеп чаарткылаан.

Колхоз девискээринде фермаларның болгаш малчыннарның кышка удур белеткели эки-даа болза, колхоз төвүнден 160 километр ырак, Баян-Колда малынче артель баштаар чериниң кичээнгей салбайн турары кончуг четпес.

Артельдиң шээр малы ырак, даг, тайга ында Баян-Колда агы, кандыг одарында баргандан бээр ийи чыл ажып турар. Четчир санныг чем аймаан болгаш чылыг кажаа-хораанны баш бүрүнгаар быжырымчалыг белеткевип алыр чүве болза, Баян-Колдаа шээр малга таарымчалыг-ла оран.

Бо хүннерде мында байдал кандыгыл? Кышка удур 8 тонна сиген белеткеттинген болгаш ийи кодан хойнуң кыштагларында кажаалары, база 3 коданда — чаш мал кажаазы шуут чок. Колхоз баштаар чериниң бо черже сагыш салбааның чамдык коданнарның аар-саар септелгезин кылыр ыяш материалы, чүък сөөртүр, чер казар тракторлар-биле хандырбааны-ла херечи болур.

Эрткен чылын бо черге белеткээн 70 тонна сиген кыш өрту кирбээнде-ле төнген. Ынчангаш даг, тайга ажыр Өөктен сиген сөөртүп турганын баштаар чер утпаан болгу ужурлуг.

Ам улуг соок эгелевээнде бо черже моон күштү октавас болза, малды таарымчалыг кажаа-хораа-биле хандырбайн барып болур.

С. ДАНГАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

КӨРҮЛДЕ ЭГЕЛЭЭН

Тыва АССР-ниң Культура Министерствозу, республиканың улус чогаадылгазының бажыңы СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын болгаш партия ТК-зының июнь Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаар талазы-биле кедээниң ажыл-иштичилериниң ортузунга чоруткан эң эки ажылдыг агиткультбригадаларның конкурузун чарлаан. Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның болгаш республиканың Культура министерствозунуң агиткультбригадаларының ажылын октябрь 11-ден 13-ке чедир Кызыл хоорайга көрген.

Көрүлдеге келзе чогуур агиткультбригадалардан чүгле Тес-Хем районнуу келбейн барган. Бо көрүлде ам-даа үргүлчүлеп турар болза-даа, үстүнде бригадаларның көргүскен чүүлдеринден чамдык чедер, четпестери чугаалаары артык эвес. Агиткультбригадаларының уран чечен болгаш кижизидикчи ролюн системажыдып, республика хемчээлдиг маргылдааны бир-ле дугаар организастап турар чорук, республиканың культура амыдыралында чугула болуушкун деп демдеглээри чугула. Бо кускү дүжүт ажаап алымышкынының үезинде колхозтарның болгаш совхозтарның хову турлагларынга барып, ында ажылдап турарларга таарымчалыг дыштанылганы хандырып, оларның ажыл-ижинге үнелиг салдарны чедирип, сүт-бараан фермаларының болгаш хойжу бригадаларның төптеринге чедип, оларның мурнунга партияның болгаш чазактың салып турар чугула сорулгаларын уран чечен арга-биле таныштырып келген, мындыг ажылдарны түңнеп көөрү конкурстуң сорулгазы бо турган.

Улуг-Хем районнуң культура бажыңының (эргелекчизи эш Даваа) чанынга тургустунган агиткультбригада (удуртукчузу К. Урангай) чогумна мындыг ажылдарны, четче эвес-даа бол кылып, районнуң барык-ла бүгү чурттакчылыг черлерин кезип эрткен. Он кижилиг ол бригада 129 концерт көргүзүглерин 9153 көрүкчүге баралгаткан. Ол черлерге чеде бергеш, агитхуудустарны үндүрүп, комсомолчу прожекторларга дузалажып, ажылдың четпестерин болгаш дүжүт ажаап алымышкыны-биле мал чемнериниң белеткелиниң түлүк үезинде шаптыктыг чүүлдерин дидими-биле сойгалажып келгеннер. Ынчалза-даа республика маймысылалынга кээп, боттарының чоруткан ажылының түңнелин көргүзерде, чүге чүве ийик, анаа-ла концерт-эстрада программазын дүвү-далаш-биле эккелген. Оларның концертиниң программазы байлак болганы-биле өскелерден ылгалдыг. Чижээ, Анай Аракчааның «Көктараа» деп ырны орус дыл кырынга аадык чокка ырлааны, К. Урангайның киржип турары интермедиялар, Ш. Байыр-оолдуң ыры аалгаларлыг сыгыды, Рая Данзынның акробатиктиг этюду дээш оон-даа өске. Ындыг программа түлүк ажылдыг турган кижилерни хөгледип, оларның культурлуг дыштанылгазын хандырары маргыш чок. Ындыг болза-даа бо программада кедээниң ажыл-иштичизиниң дорт адрезинге номерлер көзүлбээн.

Улуг-хемчилерниң «Телеграмма» деп конферансымын мындыг углуг деп болур ийик: чарлакчы үнүп кел чорда, өскези соондан үне чүгүрүп келгеш, «чагаа» тутсур. Оозу адделсиниң тура, номчуп көөрге районнуң мурнакчыларынга байыр чедирген телеграмма болур. Күүседикчилер ону баштак, харын-даа кыжырымак хевир-биле көргүскени таарышпас. Ында ады үнүп турар мурнакчылар көрүкчүлерниң аразынга олурган дижик, мындыг өөрүшкүнү хүнүнү ол маадырларынга уран чечен арга-биле дыңнадыр дээн бодал көрүкчүге соора билдине бээр.

Каа-Хем районнуң агиткультбригадазы ол талазы-биле улуг-хемчилерден улуг ыраваан. Олар база концерт программазы-биле кызыгаарлаттынып, ону безин чедир тургуспаан. Көргүзүглеринде чаңгыс-даа тыва номер чок. Бригаданың уран-чүүл удуртукчузу В. Соковтан ол дугайында айтырыг салырга:

— Бистиң районда тыва чурттакчылар кончуг эвээш, а тыва күүседикчилеривис—ийи кижи бар чүве, олар маңаа келбээн—деп харыылаан. Хамык ужур чурттакчыларда эвес-не болгай, хөгжум чогаалының интернационалчы ужур-дузазын, тыва уран чүүлдүң өзүлдезиниң пропагандазы кайдал? Мурнакчыларда безин тыва кижилер кайы хөй болгай, оларның арга-дуржулгазын чүге нептеретпезил? Кажан ол районнуң уран чүүл коллективин Тыва АССР-ниң уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчызы С. Бухтуев удуртуп турда, каа-хемчилер чогум-на ол талазы-биле сурагжып турган болгай.

Каа-хемчилерниң бо көрүлдеге кара чаңгыс чедиишкини көргүзүглериниң күүселдезин тудуш холбаштырар талазы-биле эки ажылдааны болган. Мында кыска монологтар, эптиг, чараш күүсеттинген танцылар, музыка чогаалдары, тывынгыр интермедиялар дээш көргүзүглер-ле хөй. А ол бүгүнү чаңгыс аайжыдып, кедээ ажыл-агый угланмышкынныг кылып алыр арга турганы илдең.

Бии-Хем районнуң агиткультбригадазының көргүзүү мурнундагыларындан улуг ылгал чок. Харын-даа концерт белеткел чок кылдыр көзүлген. Удуртукчузу И. Филиппов программаны маңаа көргүзери-биле он хонук бурунгаар белеткеп алган бис деп медеглээн, бүгү чүве оон-на тодаргай апаар. Бо күскү сезон үезинде ук бригада 17 удаа үнүүшкүнү кылган, четкен черлеринге шору чедиишкиннерлиг болган. А ол бүгүнүң түңнелин көрүлдеге сонуургатпайн барган.

Культура министерствозунуң чанында тургустунган агиткультбригаданың көргүскүүнде чаа чүүлдер кончуг эвээш. Бир-тээ конкурстуң эгелекчилери болганда, олар ону кедээ амыдыралче чоок, бүгү республика хемчээлдиг болгаш өскелеринге үлегерлиг кылдыр тургузуп алыр арга турган. Оларның түс-түс күүселделер талазы-биле: ВЛКСМ обкомунуң ажылдакчызы С. Херел-оолдуң эки ырлааны, «Өг-бүлеге мындыг база болгулаар» деп сценажыттынган көргүзүгнү Г. Сырат биле М. Кертик-оолдуң ойнааны, Тамара болгаш Кызыл-Уруг Мөчек угбашкыларының танцылары солун болган.

Конкурстуң көрүлдези октябрь 15-тен эгелеп Чадаана хоорайда үргүлчүлеп турар. Аңаа барын талаң районнарның агиткультбригадалары келир. Ол бүгүнүң түңнели дараазында үнер. Амдызында көрүлдеге киришкеннерден Таңдының конкурстуң кол негелдези—кижизидикчи ролюн алзээн чедиишкинниг көргүскен.

О. НАМЧЫЛАК,
(бистиң тускай корр).

ХӨЙ ОЛЧАЛЫГ КЕЛИҢЕР

ЧОГУМ улуг, бедик тайгалар бажы ак энчээн—кылын харын шугланыпкан, ол кайы-даа тайгада бир дески ынчаар агарып кастур. Ынчаарга тайга эдээнде—калбак-калбак сыынар, эзиннер оон чуга харлыг. Оон-даа ишкээр—хемнер уннарында, чавызааш эзиннерде барык-ла хар чок чыгы. Октябрь 8-ке чедир Тожунуң черлери ындыг турган. Ынчалзажок хенертен алээн соогаш, 9-че дүнезинде, ис тода кестүр хире чазй каапкан. Ол хар анчыларга бир-ле өөрүшкүнү эккелген. «Ис тыварынга-ла тергиин-дир», «харын чагзын, шаа келди ыйнаан» деп, чамдыктары ынча дижип тургулаан.

Ийе, ындыг харын. Тожу анчының чуураа доспейн турган хүннер-даа бо. Хар, ис, иви-чары, ырак-узак орук—анчының сеткилин шынап-ла дүвүредип турган. Колхозтар — «Совет Тыва», «Май 1-зи», Хамсырада, Сыстыг-Хемде анныыр-тывыш ажыл-агый черлери, анныырга хамаарылгалыг өске-даа черлер тайга-сынче анчыларын аъткарар дээш четтикпейн манап турган хүннери-даа ол.

Октябрь 9-че дүнезинде дүшкен хар ол-ла хүн эрип берген-даа болза анчылар аңаа хомудаваан: ол-бо чүктерден бүрген кээп, харын төкаантарынга белен турган... Оон-биле кады, тайгада иви фермаларындан эцнап мунар чарылары база кээр четкен. Ийе, ындыг болбайн. Тожу анчының амыдыралы-биле ол бүгү ханы холбашкан, тудуш харылзашкан.

* * *

АННЫЫРДАН хөй ажык оргулгаазы кирип ап турар талазы-биле улуг ажыл-агый — «Совет Тыва» колхозтуң төвү Адыр-Бежиг суур хайнып тур. Оон чонунуң хөй кезии-ле анчылар омак-хөглүг, узун өрукче далаштыг.

Бажын бүрүзүнде-ле анчы. Ол аннап үнеринге белен: ээр, чүгел, шуглак, энчек, барба аъш-чем, бөвчепек херекселдерин белеткээш, чүгле ээнги теверинге белен кылып каан турган.

Колхозтуң анныыр-тывыш бригадири А. Тамдың бичии кабинетте, анчы звеноларын бижик-данзызын ажын көрүп орда, ужуражы бердим:

— Кожавыста «Май 1-зи» колхозтай бистиң планывыс улуг, оларныы 1100 киш, бистии—1500. Киш аннаарынче бо чылын бистен 23 звенодан тургустунган 130 хире анчыны даарта аъткарып үндүрер бис. Оон ынай, 24 диинчилерни баштайгы удаада үндүрер бис. Херээжен диинчилеривис база бар. Даарта 370 ажыг чарыны маңаа сүрүп кээр. Оларны кишчи анчы бүрүзүнге үлеп бээр бис. Анчы звеноларны шырак дээн анчылар удуртур. Олар өлүк планын күүседир дээш улуг харысалгалыгзар. Аннаашкынны организастаарын, анчыларның көрум-чуруумун тударын, өлүрген өлүктү шын ажаап, санап-түңнеп чорууруп оларга ыяк дааскан чүве.

Бараан Дажырган 5 кижини әдертекеш, Серлигиниң Кожемеже, Бараан Серенчиктиң звенозу Кок-Дашче, Кол Нагазының—Өзүмалче хаптар. Өске-даа звенолар тускай баар черлерлиг. Бир кижээ ан-не улуг план—25 киш. Ындыг планны алганнар хөй. Мен бодаарымга бо чылын киш хөй, планны черле күүседир бис.

ЧОЛДАК сынныг, борбак хүрэн арынныг, холчок аныяк эр маан-биле кожа базып ор. Ол — «Совет Тываның» эң тергиин аныяк анчыларының бирээзи, комсомолчу Кол Агыына-дыр.

— Серлигже хаптар деп тур мен. Өөренгең черим-дир ийин—деп, ол чугаалады.

— Планның кажыл?

— 25 киш, 150 диин. Диин эвээш деп сураг дыңналып тур, ынчалза-даа черле планым күүседир мен, кандап-даа турган болза, ону чедир, харын-даа ажыр адар мен. Комсомол хуралынга сөзүм база берген мен.

Оон ындыг диди, бүзүрелдиг чугаазын бодап чоруп олура, үш чыл мурнунда оон-биле кыжын ужурашканымны сактып келдим. Ынчан Агыына база-ла бөгүнгүзү дег, бүзүрелдиг чугаалап олурган чүве. Оон ат-сураа 1960 чылда Тожуга эки билдинип эгелээн. Аныяк оол чүгле «Совет Тыва» колхозтуң эвес, а бүгү Тываның эң тергиин анчыларының бирээзи болганы ол. «Оон эрези тоолда дег, кайгамчык-ла эр!» деп, бир-ле анчының чугаалааныы эрги блокнодумдан база номчуп кордум.

Колхозтуң партия организациязының секретары Бараан Самбуевич Чигжиттиң бажыңынга олурган бис. Хоочун анчылар—82 харлыг Бараан Далдай-биле 71 харлыг Хойлук Соколов кирип келди. Олар-биле база-ла кончуг ужуражыксап чораан мен, чүге дээрге олар, кыраан-даа бол, ам безин тайганың дазылын-даа, сынның сыразын-даа эндевес, эрес-дидим, хоочун анчылар-ла болгай. Олар эрткен чылын безин аныяктарны адааргадыр аннап турганнар. Далдай үлегерлиг кадарчы, а Хойлук — мергежилдиг балыкчы.

Далдай — Азас-Бажы Таскылче, Хойлук Серлигже баар. Кайызы-даа улуг мергежилдиг анчылар-дыр.

Ийи кырган чугаалажып-ла унду.

— База-ла хаптар мындыг-бис аа —деп. Хойлук эгеледи.

— Ынчанмайн, аныяктардан чыдып каар бе?...

— Эжинер кымыл?

— Оглум, оон ынай бо Сүлдем ашак чоруур боор.

— Ы-ыы, ол Сүлдемге шай хайындырып, одаан ээлеп берип чоруур эш болдун халак.

Далдай ашак сеткил-сагыжы уламна хөлзеп, чоргаар көрнүп олур (андиин дугайында чугаазы кыптыгала бээр кижи чүве).

— Ойнавас, ындыг чүве чок ыйнаан, ол база шайлап хеделгей-ле, мен база... Амыр-дыр сен, эр!

Хойлук Далдайны кыжыра аарак, баштактанды:

— Менээ кайын чедер сен, менде план көвей: 15 киш...

— Ол чуңул, менде база 15 киш-ле болгай—деп, Далдай ону үзе кирбишаан, бажын дозуп каглы.

Аннап мунзун дээш, тайгадан чары сүрүп келгенде, Адыр-Бежиг суур ак шааран-на чүве апарган. Үштерт чарыларын четкен, коштанган, мунган кижилер — кара шаар-ла. Шала үзейипкен хевирлиг, сундугур мөөннүг, сыыргактары дызырарган, мунуптарга оргазы хертеш кынып-даа болза, куштуг-шыырак ол мал ийи-үш болгаш оон-даа хөй айларда анчыны кандыг-даа кадырбертке чедирип, узун болгаш берге аннаашкынны харылап шыдаар. Тожу анчыларның тайга, сынга үр үеде чорууруунга таарышкан хөлгези—иви малы ынчангаш «ивиң чокта кишти мен диве» деп чугаага кире берген ол-дур.

* * *

Дем чаа-ла ол хире хөлзенчиг турган суур кежээликтей шыпшын апарган. Анчыларның узун оруунче хапканы ол. Анчы ыттар база-ла эдерипкен.

— Хөй олча-тывыштыг келиңер, эштер!

А. НУГУУРАК.

Чонга хөй продукция дээш

Кызылдың сүт комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары октябрь шурунуң күш-ажылчы ээлчээнге кирген, ажылчы чонга сүт аймааның эки шынарлыг хөй продуктуларын бээр дээш шудургу ажылдап турарлар. Комбинат чеди чылдың бешки чылында сүт аймааның продуктуларын бир миллион 858 муң рубль түңге бүдүрүп үндүрер онаалгазын октябрь бирге чедир 80 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгениң 5 цехтериниң аразында чалбарган социалистиг чарыштың бирги черин бо чылдың үшкү кварталында бүдүрүлге онаалдазын 105 хуу күүсеткеш, цехтер аразынга шилчиир кызыл вымпелди чаалап алган эш А. Лыткинаның удуртуглы сүт хоюу кылырларының коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигуннери быжыы-биле тудуп турарлар.

Комбинаттың ажыл-иштичилери октябрь айда сүт продуктуларын 50 муң рубль түңге үндүрер планының он хонук иштинде 64 муң рубльге азы 100 хуу күүсеткеннер. Ол үениң иштинде олар хоорайның ажылчы чонунуң херегцелинге саржаг, ак саржаг, сметананы 30 ажыг тоннаны белеткеп, садыгларга киирген. Октябрь байырлалынга сүт продуктуларны бүдүрүп турарының дугайында комбинаттың улуг инженери Таисия Кузьминична Крупнинаның чугаалап турары болза:

— Бистиң комбинаттың ажылчыннары Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга күш-ажылчы салымнарын кылыр дээш, боттарынга бедиткен социалистиг хулээлгезин алганнар. Чул дизе, улуг байырлалга таварыштыр республиканың маймысылалының чурттакчы чонунга сүт аймааның низы-бүрү продуктуларын 5,5 тонна хирени бербишаан, чыл планын хуусаа бетинде доозар дээннер. Олар ол сөзүнге ээ боор шимдаарлар. Ону херек кырында боттандырарынга бисте курлавырлар бар. Ындыг-даа болза, Кызыл хоорайны долгандыр турар районнарның колхозтары, совхозтары Кызылче сүт чорударын соолгу хүннерде ээзнежедин турары хомудалчыг боор турар. Күзүн саар инектер улам сүттелип турда, сүт чорударының эвээжеп турары сүт-бараан фермалары саар инектерни чулуктуг болгаш концентраттыг чемнер-биле эки чемгербейн турарында боор турар. Республиканың маймысылалын сүт-биле хандырып турар районнарның баштаар органнары, ылангыя кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң удуртукчулары бо талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры онза негеттинип турар.

Октябрь революциязының 46 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хулээлгезин Кызылдың сүт комбинадының ажыл-иштичилери төлевилелиниң-биле күүседир дээрзинде чигзииниг турбас.

О. ШИРАП.

УЛУСЧУ МООЛДУҢ БИР ХҮНҮ

Моол-совет найыралдың чаңчыл болган айы октябрь 5-те МАР-да эгелээн. Ийи улустарның бо акы-дуңма найыралы чоннуң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш кады демиселге тыптып, каңналган. Совет болгаш моол улустарның найыралдыг харылзаазы В. И. Ленин биле Д. Сухэ-Баторнуң боттарының шуут киржилгези-биле 1921 чылдың ноябрь 5-те ат салдынган дугуржулга-биле баштай быжыглаттынган.

Бо найыралдың чаагай үре-түңнелдерин акы-дуңма моол улустуң социализм тургузуушкунунда улуг чедиишкиннери херечилеп турар. Моол өңнүктерниң маадырлыг ажыл-ижиниң болгаш аас-кежиктиг амыдыралының дугайын улусчу Моолдуң чаңгыс хүнүнүң болуушкуннары бадыткап турар. МАР-га чаңгыс хүнде — 1963 чылдың сентябрь 26-да болуушкуннарның дугайында «Үнэн» солун каш арыннарны чоокта чаа парлаан. Ол арыннардан чамдык материалдарны Б. Хөвеңмейниң очулгазы-биле бо арында үндүрдүвүс.

Тайбың болгаш найырал

Тайбын болгаш найырал организацияларының күүсекчи комитединде моол-совет, моол-чехословак, моол-вьетнам чижектиг он үш найырал ниитилелдери бактаап турар. Тайбын камгалалының моол комитеди, Моолдуң журналистериниң эвилели, Азия болгаш Африканың сагыш-сеткил каттыштырылгазының моол комитеди чижектиг эвилелдер, ниитилелдер, комитеттер мында ажылдап турар. «Совет Эвилели» деп журналдың моол дылының редакциязы база мында.

Тайбын камгалалының моол комитединиң даргазы Ч. Чимэд ол хүн совет чогаалчылар Лев Ошанин биле Иван Куприанов оларны хүлээп алгаш, чугаалашкан болгаш олар-биле кады совет аалчылар үлетпүр комбинадын, каңдан хийти барып көрүп чорааннар.

Тайбын болгаш найырал организацияларының күүсекчи комитединиң даргазы Д. Адилбиш эртенгиниң 10 шакта Совет элчин черниң ийиги секретары А. Д. Шерстнев болгаш СЭТА-ның корреспондентизи Г. Е. Гавриленко оларны хүлээп алгаш, моол-совет найыралдың чаңчыл болган айының ажылының дугайын чугаалап берген.

Тайбын болгаш найырал организацияларының күүсекчи комитединиң ниитилелдер килдизиниң даргазы Л. Норовсамбуу Чехословак Социалистиг Республиканың элчин черинин культура атташези Вернер Яндаңы хүлээп алгаш, ЧССР-ниң тургускан ындан бээр 14 чыл оюн демдеглеп эртиреринин дугайын чугаалашкан.

Атомнуг чепсекке удурланыышкынның Токиога болган конференцияның дугайында Цейлоннуң Тайбын чөвүлелиниң секретары Фернандодан Моолдуң тайбын болгаш найырал организацияларының күүсекчи комитединиң адрезинге чагаа келген. Ол чижектиг чагаалар хөй кээп турар.

«Тайбын болгаш найырал организацияларының күүсекчи комитеди» деп даштында бижиктиг бажыңга чаңгыс хүннүң болуушкуннары хөй чүүлдерниң дугайын чугаалап турар. Моол, орус, англи, немец, испан болгаш өске-даа дылдарда чугааларны анаа дыңнап болур.

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН КУЛЬТУРЛУГ АМЫДЫРАЛ

Ном-билиглерниң дүлгүүрү

Күрүне библиотеказының ниити ном фондузу 200 муң том болуп турар. Сентябрь 26-да библиотеканың номчулга залынга хөй-хөй кижилер келген. Оларның аразында педагогика институдунуң башкызы Лагва, эртем ажылдакчызы Гонгор, венгр эртемден В. Мандоки, Улан-Баторнуң ийи дугаар ортумак школазының өөреникчизи Төмүр-Батор болгаш оон-даа өскелер эртем, техниканың, чечен чогаалдың, политиктиг айтырыгларның, төөгүнүң номнарын библиотекадан ап номчаан.

Библиотека ол хүн орус, англи, япон дылдарда 250 номнарны, 8 журналдарны хүлээп алгаш, ном фондузунга киирген. Ол номнарның аразында «Юан улустуң төөгүлүг сестерниң словары» деп Япониягa парлаан ном, «Түрк шинчилели» деп немец дылда ном чергелиг моол улустуң бурунгу төөгүзүнге, дыл, бижиинге холбашкан хөй номнар бар.

В. И. Ленин аттыг библиотеканың чагаан номнарын эртем ажылдакчызы Лувсанвандан шилип чыгган болгаш библиотеканың ажылдакчызы Чойлон хааржактап белеткээн. Күрүне библиотеказы 26 даштыкы чурттарның библиотекалары-биле болгаш эртем-шинчилел организациялары-биле номнар солчулгазын кылып турар.

Библиотеканың ажылдакчызы Жамбаа Хопту аймактың төвүнге болур беш аймактарның библиотека ажылдакчыларының семинарынга номчуур лекциязының конспектизин белеткеп эгелээн. Библиотеканың эргелекчизи Н. Данзан библиотеканың хоочун ажылдакчызы Сурмаажав-биле «Библиотека болгаш доктаамал үнер парлалганы ажыглаарының сорулгазы» деп айтырыгны сумелешкеш, ол дугайында саавырны бадылаан.

Баштайгы он бир чыл школазында

Найысылалдың бир дугаар он бир чыл школазында 1250 ажыт школачылар өөренип турар. Бо хүн өөң бүгү 39 класс, белүктеринге өөредиглге база-ла өске бүгү хүннергизи ышкаш шелээн эгелээн.

Сески класстың өөреникчилери орус дыл, кедээ ажыл-агый үндезиннери, төөгү чергелиг эртемнерни киччээлдээннер. Баясгалан, Сэндэнжав, Цэгзолмаа, Энхээ, Даваасамбуу чижектиг хөй-хөй өөреникчилер эң эки демдектерни алганнар. Гэндэндарамның чазаныга херээниң кичээлинге өөреникчи Оюнсүрэн украин харылыг биле ыяш харыылдаарын өөренген.

Школа хериминиң иштинге спорт оюннары, кичээлдери болган. Бешки класстың өөреникчизи Балшинниң чериниң узунун 3,50 метр халаан болгаш өнгү класстың өөреникчизи Санмаа дискины 20 метр октаан. Агаар шинчилээр шөлге хайгаарал кылып турган бешки классчы Лагба бөгүн 10 градус чылыг болганын өөрүнге сонуургатнан.

Шүлүкчүлер кежээзи

Сентябрь 26-да 7 шак 45 минутада Элдэвочир аттыг кинотеатргa үлетпүр кооперациязының ажылчыннарының болгаш шүлүкчүлерниң кежээзи болган. Шүлүк чогаал неделязының чорудулгазынга холбаштыр болган бо кежээге күрүне шаңналының лауреады шүлүкчү Ч. Чимэд, шүлүкчүлер Б. Явуухулан, Ц. Цэдэнжав, чогаалчы С. Дашдэндэв, С. Эрдэнэ, Л. Дүдэв олар киришкен. Совет аалчылар шүлүкчү Л. И. Ошанин, драматург И. П. Куприянов ол кежээге олуруушкан.

Совет шүлүкчү Лев Ошанин болуунуң чаа шүлүүн кежээниң киржикчилеринге номчуп бербишаан, мынча деп медеглээн:

— Совет болгаш моол улустарның найыралы болза, шаг үеден бээр үргүлчүлеп келген хөй он чылдар төөгүлүг, каш-каш бергелерни шыдажып эрткен онза быжыг найыралдыр. Совет улус бо найыралды улуг үнелел-биле көрүп турар. Бистер Моолдуң эки чаагай чуртун, эрес шудургу моол улустуң улуг чедиишкиннерин караавыс-биле көрүп тур бис. Совет болгаш моол улустарның найыралынга салыышкын киирер күзел-биле аалдап келген бис.

Оон чаагай сеткилин илереткен чылыг сөстерин кежээниң киржикчилери диниттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

— Дагның бедии, чериниң ырааз, сугнуң терени, ээриниң кызыгаар чогу, кандыг-даа бергелер бисти чарып шыдавас. Бистер катап-катап ужуражыр эргим чоок өңнүктер-бис — деп, драматург Иван Куприянов медеглээн.

Шүлүк чогаалының бо кежээзинге күрүне шаңналының лауреады Чимэд, шүлүкчүлер Б. Явуухулан, С. Дашдоров оларның болгаш оон-даа өске шүлүкчүлерниң номчаан чаа шүлүктерин чыылганнар улуг таалал-биле дыңнааннар.

Моолдуң школачылары акы-дуңма социалистиг чурттарның, ылангыя Совет Эвилелиниң школачылары-биле чагаалажып, боттарының өөредилгезиниң болгаш амыдырал чурталгазының дугайын сонуургажып турар.

Бо чурукта школачы оол Совет Эвилелиниң Воронеж хоорайының № 46 школазының алдыгы клазының өөреникчизи В. Байковтан келген чагааны номчуп олур.

ТЕАТР АМЫДЫРАЛЫНДАН

Күрүнениң балет болгаш опера театрының артистери чаа сезонга ол хүн белеткенип турганнар. Олар моол, испан, венгр, эстон шииллерин белеткеп турарлар. Театрның ыраажылары, алдарлыг артистер Хайдав, Загдсурэн олар радиога дамчыдар ырларын белеткээннер.

Күрүне шаңналының лауреады композитор Лувсаншарав моол-совет найыралга бараан болдурган чогаалын ол хүн чогаадып эгелээн.

Бичии уруглар театрының артистери чаа шиини белеткеп эгелээн. Театр сургуулун бо чылын чаа доосван Зуунмаст, Батсухэ, Тунгалаг олар эң баштай ажылдап эгелеп турарлар.

Найысылалдың кинотеатрлары сентябрь 26-да 3667 кижиге кино көргүскен.

Бир хүннүү 120 хүнге деӊ

Улан-Баторнуң садыг черлери сентябрь 26-да кураждыл-агыйлардан 281,9 тонна янзы-бүрү ногааларны хүлээп алган болгаш мурнунда хүлээп алганы-биле кады 700 тонна ногааларны ылгап сайгарган.

Садыг, ниитиниң чемненилге черлери 80 тонна ажыг эътти, 19 тонна сүттү, 170 тонна чигир, боова, каттыгыс чижектиг янзы-бүрү продуктуларны хүлээп алган.

Төп бараан баазазы, үлетпүр комбинады, чигир, боова фабрикасы чижектиг бүдүрүлге черлери 1 миллион 225 муң тугриг түннүг бараанарны хоорайның садыг эргелелинге шилчидип берген.

Хоорайның садыг эргелелиниң хемчээли-биле ол хүн 176 муң ажыг кижиге 1 миллион 657 муң тугриг түннүг бараанарны садыглаан. Ол болза улустуң революциязының баштайгы үезинде тус чурттуң бүгү күрүне садыгларының 120 хүнде садыглап турган хире бараанны ам ажыл хүнүнүң 8 шагында сайгарып садыглааны ол.

Найысылалдан медээлер

★ Улан-Батор хоорайның партия комитединиң бирги секретары Б. Алтангэрэл партия кежигүнүнге болгаш оралакчызынга кирген 15 кижиге билеттерни тывыскан.

★ «Улан-Батор» деп гостиницага ол хүнде 125 даштыкы аалчылар чурттап турган. Гостиницага орус, англи, япон, чех, венгр, болгар, кыдат чергелиг дылдарга чугаалашкан кижилерни көрүп болур.

★ СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг далган комбинады немээзиниң 5 шаанка чедир 450,6 тонна тараны Угтаал, Баянцогт кураажыл-агыйлардан болгаш Тариат сумудан хүлээп алган.

★ Ол хүн 26 муң кижи ниитиниң чунар бажыңынга кирген. 8210 кижи фото чурукка тырттырган болгаш 4200 кижи амыдырал хандырылга черлериниң бараалгадыын ажыглаан.

★ Улан-Баторнуң демир оруунуң эмнелгезиниң хирургия салбырынга демир орук депозунуң машинизи Бүтэмжидне улуг эмчи Демьянов биле Батсухэ оларның кылган кезиишкини чедиишкинниг болган.

★ Хоорайның амаалга массаларынга ол хүн 578 кижи акша шыгжаткан болгаш оон акша үндүрүп алган. Ол массадан хөй уруглуг 330 иелер 2825 тугриг уруглар акшазын, назылап кырааннардан болгаш инвалидтерден 237 кижи 41.555 тугригтиң пенсиязын алган.

★ Найысылалдың бир дугаар божулга бажыңы тургустунгандан бээр он дөрт чыл дургузунда 53.000 ажыг чаа төрүттүнгеннерни хүлээп алган. Ол хүн аңаа экономиктиг институттуң студентизи Гантулганың кадайы, медицина институдунуң студентизи Хорлоо бодунуң ийи дугаар уруун божаан. Ол чаш хамаатыны Энх-Бат деп чаагай ат-биле адаан. Ол Энх-Бат болза Моолга коммунизм тургузукчуларының улуг армиязының бир дайынчызы болур.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙДА КӨДҮРЛҮҮШКҮН

МУРНАКЧЫЛАРНЫ ШАҢНАП ТУРАР

Республиканың Садыг болгаш белеткелдер министерствозунуң коллегия хуралынга белеткелдер планының канчаэр күүсеттинип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бо чылын дүк, чөөк белеткээриниң планы сентябрь 26-га чедир (агар болгаш хураган дүгүнден өскези) чедиишкинниг күүсеттинген. Өмнө-Гови, Сухэ-Батор, Төп, Дунда-Гови, Ары-Хангай аймактар дүк белеткелиниң планын чедиишкинниг күүсеткен дээш ол аймактарга байыр чедирип, телеграммалар чорудуп, мурнакчыларны шаңнаар дугайын министерствонуң коллегиязы шиитпирлээн.

КӨСКҮ ӨЗҮЛДЕ

Өмнө-Гови аймактың «Сухэ-Батор» көдээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазы, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының депутады Бадам партия кежигүннери-биле сентябрь 26-да ужуражып чугаалашкан. Көдээ ажыл-агый каттыжышкынының чедиишкиннериниң дугайын ол чугаалаан. Каттыжышкын хой бүрүзүнден дүк кыргып алырын 1959 чылдагызындан 23—78 хуу чедир көвүдеткен. Ажыл-агыйның ниити орулгазы ол-ла үеде 2,4 катап, тудугзар 3 катап өскен. Каттыжышкынның кежигүннериниң орулгазы үш чылдарның дургузунда 2,8 катап көвүдээн.

Көдээ ажыл-агый каттыжышкынының ниитилештирген малының баш саны 16 муң чедери бо чылдың планында көрдүнген. Дулмаага баштаткан социалистиг күш-ажылдың бригадазының кежигүннери малдың кышка белеткелин дооскан. Малдың чем суурун белеткээриниң планын каттыжышкын ол хүнде 105 хуу кылдыр күүсеткен.

Тараа дээш демисел

Республиканың көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарының болгаш кураажыл-агыйларының ажыл-ижилери сентябрь 26-да тараа дээш демиселди үргүлчүлеп турган.

Дарханның кураажыл-агыйы сентябрь 26-га чедир 4132 гектар черниң тараазын ангылап кескен болгаш 3336 гектарны шуут комбайннаашкын-биле ажаап алган. Тараазы бастыртынган 18.121 гектар черден 12.018 тонна дүжүтү алган.

Төп аймактың Жаргалант кураажыл-агыйының Тал-Булакта дөрткү бригадазының тракторжу-комбайнери Загд сентябрь 26-да 54 гектар шөлдүң тараазын ажаагаш, 20 автомашиналарга тарааны комбайнның бункериндеи уруп берген.

Батсумбериниң кураажыл-агыйының комбайнери Отгон ол хүнде 50 га черниң тараазын ажаагаш, нормазын 277 хуу күүсеткен. Ол ышкаш комбайнер Мандал бир ээлчегде 36 га черниң тараазын шуут комбайннаашкын-биле кестирип бастыргаш, гектар бүрүзүнден 20,2 центнер тарааны ажааган.

Кады ажылдажылга

МАР-ның хөгжүлдезиниң чооккку чээрби чылдарда перспективтиг чиңгине планының кол үг-шиин бот-боттарынга экономиктиг дузаламчы чөвүлелиниң кежигүнү акы-дуңма социалистиг чурттарның план органнары-биле дугуржуп дүүштүрер айтырыгны чугаалашкан ол чурттарның чөвүлел хуралы сентябрь 26-ның эртенинде 9 шакта Улан-Баторга бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Чөвүлел хуралга ССРЭ-ниң, МАР-ның, Чехословакияның, Болгарияның, Герман Демократтыг республиканың, Польшаның, Венгрияның төлээлекчилери олурушкан.

Көдээ ажыл-агый министерствозунда

1963 чылдың сентябрь 26. Эртенгиниң 9 шак. МАР-ның Көдээ ажыл-агый министерствозунуң апаа бир хүнүнүң ажылының шагы эгелээн. Хоорай, көдээден анаа хөй-хөй кижилер келген. Оларның аразында Хопту аймактың Манхан сумузунуң «Аас-кежиктиг амыдырал» көдээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. Лувсан. Коллективтиг ажыл-агыйның даргазы аймактың аныяк малчыннарның школазын ол каттыжышкынның төвүнде ажытканын, сургуулдарның куээнин өзугаар чазанылга, дарганналга черлерин тургусканын дыңнатпышаан, ажыл-агыйның негелде, херегледериниң дугайын чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый министри эш Балжинням хөй кижилерни хүлээп алган. Вьетнамның Демократтыг Республиказынче чорудар малдарны эргелеп турар мал эмчизи Адилбиш-биле министр чугаалажып, чогуур айтыышкынын берген. Оон соонда Халхин-Голдуң эртем-шинчилел станциязының ажылдакчызы М. Оюнсүрэн, Завхан аймактың «Алдар» көдээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазы Ч. Түмбейбаяр болгаш өскелерни-даа министр хүлээп алган. Совет Эвилелинге аалдап чораашкелген ол эштер совет колхоз, совхозтарда көрген, билген чүүлдерин, оларны боттарының ажыл-агыйынга канчаар нептередир деп бодап турарының дугайын чугаалап берген.

Министр оон соонда көдээ ажыл-агыйның дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге херекзэри-биле парлалгага белеткеп турар чүүлдерниң дугайында ол талазы-биле комиссияның кежигүннери тускай эртемденнер-биле сүмележип, чугаалашкан.

Бот-боттарынга экономиктиг дузалажылга чөвүлелиниң чурттарындан Моолдуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге дузаламчызын канчаар ажыглаар дугайында министерствога ол хүн чугула чугаа болуп турган. Министерствонуң тускай эртемниглери ол дузаламчыны ажыглаар арга-хемчеглерниң телевилелин ажылдап кылып турар.

Министерствонуң канцеляриязынга ол хүн чурттуң чер бүрүзүнден хөй санныг чагаа, бижиктер, телеграммалар келген. Дунда-Гови аймактан келген чагаада аймактың малының сан түңнүн, тараа, ногаа, сиген ажаап алыышкынының дугайын дыңнаткан. Аймактың малы ам 1 миллион 131 муң ажыг болуп турар.

КӨДЭЭДЕН МЕДЭЭЛЕР

Хопту аймактың Эртэнэбүрэн сумузунуң «Социализм оруу» көдээ ажыл-агый каттыжышкыны сентябрь 26-да тараа ажаап алыышкынын дооскан.

• • •

Гови-Алтай аймактың Тонхил сумузунуң «Үнэн» көдээ ажыл-агый каттыжышкынында 7 чыл школазының чаа бажыңының тудуу болгаш электри станциязы ол хүн ажыглалда кирген.

• • •

Сухэ-Батор аймак бо чылын 871,7 тонна дүк белеткээр планын 101,1 хуу күүсеткен деп, аймактың партия комитединиң бирги секретары эш Дамбаринчин «Үнэн» солуннуң корреспондентизинге ол хүн медеглээн.

• • •

Дорно-Гови аймактың культура ордузунга Д. Намдагтың чогаатканы «Бачыт, быян» деп кинону ол хүн 818 кижи көрген. Культура ордузунуң музыка башкызы Банзрагчи «Сетнил өөжүргадыр делгем» деп чаа аялганы чогаадып доосхан.

• • •

Хубсугул аймактың 77 харлыг херээжен ажылчыны Ринчен аймактың профэвилел чөвүлелинден ол хүн сентябрь айның 540 тугриг пенсиязын алган. Ол-ла хүн Бурма-Эрдэнэ ийи өскүс уругларының айда пособиезинге 236 тугригти алган. Ол уруглар өскүс калганының соонда беш чыл дургузунда 14 муң тугригти ийрүнеден алыр.

• • •

Өвөр-Хангай аймактың Хужирт сумузунуң «Тайбың» көдээ ажыл-агый каттыжышкынының малчыннары 6 шак дургузунда 500 шээр мал кирер серилиг кажааны тудуп алган.

• • •

Мандал-Гови аймакка ол хүнде 15 өг-бүле чурттаар бажыңнар ажыглалга кирген. Аймак төвүнүң магазининиң садыгжызы Лэгшид ажыл хүнүнүң баштайгы бир шагында 600 тугригтиң бараанын садыглаан.

ШАПКЫНЫ-БИЛЕ ХӨГЖҮП ҮНГЕН ҮЛЕТПҮР

Үлетпүрнүң баштайгызында

Чурттуң үлетпүрүнүң баштайгызы Улан-Баторнуң үлетпүр комбинады сентябрь 26-да 861,5 муң тугригтиң продукциязын бүдүрүп үндүрген болгаш хүннүң бүдүрүлге планын 133,3 хуу күүсеткен. Тус комбинаттың кидис болгаш кидис идиктер, хөм, идиктер, хөм, дүк, шевро, даараныылга, пөс-таавы цехтери бүдүрүлге планнарын дыка ажыр күүсеткилээн.

Ол хүнде комбинат 1800 метр өг кидизин, 3076,7 метр нарын дүк кылыглыг пөстерни, 360 чоорганнарны, 208 метр шепкенни, 4010 эш янзы-бүрү хөм идиктерни, 160 савья тоннарны болгаш хөйленнерни, 4887 килограмм идик улдуну хөмнү, 5550 өшкү кежи шевроңу, янзы-бүрү 200 чемоданнарны кылып үндүрген.

Комбинаттың дүк арыглаар фабриказы дүк арыглаарының чыл планын ол хүнде 100,8 хуу күүсеткеш, келир чылдың үлүүн күүседиринче кирипкен.

Ийи мергежилдиг кижи

Тарханның тудуунда Хандын Түдэв — ийи мергежилдиг ажылчын. Электростанциязының сантехниктиг монтаж ажылында ол слесарь ажылды болгаш электри каңнаашкынын деңге күүседип турар.

Х. Түдэв бодунуң мергежилин өске эш-өөрүнге база дамчыдып турар. Бо чылын ол 5 кижини 1—3 разрядтың слесарьлары кылдыр өөреткен.

ЧУРУКТА: сантехниканың слесары Х. Түдэвтиң электри-биле каңнаашкын кылып турары.

ЧАА АДЫРЛАРДА

Зуун-Баянның нефть үлетпүрүнүң Лувсанжамц даргалаан коллективи 1963 чылдың 9 айларының планындан ажыр 50 тонна нефтини сордуруп үндүрген. Тос айларның дургузунда планиан дашкаар 222 тонна бензинни дажыглап, сайгарган. Нефть сордуур чолаачылар Батсухэ болгаш Өлзийбаар ол хүнде 100 муңчулар болган.

• • •

Күрүнениң эм хандырылга эргелелиниң эмнер заводунуң сүүк эмнер белеткээр цеги сентябрь 26-да дөрт-ле шак иштинде безин пертусин деп эмни 2500 шилди, беш хуу холумактыг хлорлуг кальцийни 150 килограммны, панкартин деп эмни 2000 шилди, «С» витаминни 100 килограммны, холосос деп эмни бир дугаар-да 174 килограммны бүдүрүп үндүрген.

• • •

Республиканың Эртемнер академиязының парлалга үлетпүрүнүң коллективи эртем-шинчилелдиң болгаш өске-даа айтырыгларының 13 янзы-бүрү ном, сеткүүлдерден хүннүң дөрт шагының иштинде 24.000 ажы хуудустарны парлаан.

Тус үлетпүрнүң ажылчыннарындан дөрт шак иштинде дептерлекчи Шара 12 шактың, парлакчы Сарангэрэл 6 шактың, өрүкчү Пагмажав 7 шактың ажылын күүсеткеннер.

Дархандан медээлер

Дархан-Шара-Гол — Моолда улуг тудугларның шөлү. Мында үлетпүрнүң чаа улуг хоорайын, даг үлетпүрүнүң, тудуг материалдарының бүдүрүлгелерин, демир орукту болгаш өске-даа бүдүрүлгелерни тудуп турар.

★ Дархан-Шара-Голдуң демир орук тудуунуң Дугаржав удурткан участогунда 52 километр черниң тудуу чорууушкунга белен болган.

★ Шара-Голдуң дагжылар суурунда чаа хлеб заводу ажыглалда кирген.

★ Дархан хоорайның он чыл школазының үш каът бажыңының тудуунда Батжаргал, Бундэн-Очир олар сентябрь 26-да 6—7 кижиниң ажылын кылганнар, чолаачы Нацагдорж хүннүң нормазын 200 хуу күүсеткен.

★ Дарханның шериг эмнелгезиниң кезип эмнээр эмчизи Мөнхтөр 427 дугаарлы кезип эмнээшкинни ол хүн чедиишкинниг чоруткан.

Агаарга, черге болгаш сугларга

Улан-Батор демир оруунуң ажылчыннарының ортузунда социалистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин калбаа-биле делгерээн. Социалистиг күш-ажыл дээш демисежип турар хөй-хөй бригадаларның иштинде сентябрь 26-да 14 бригадалар социалистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты тывысканының мандадын хүлээп алган.

• • •

Найысылалдың автобус баазазындан ол хүннүң эртенинде ниитизи-биле 57 автобустар чүк-чүкче боттарының чорууур маршруттарынче үнгүлээн. Олар хүннүң дургузунда 55 муң ажыг кижини дажыглаан. «Шкода» автобустуң чолаачылары Алтангэрэл, Шагдар болгаш «ЗИЛ» автобустуң чолаачызы Бямбаа, контуктор Балжир олар хүннүң ажыл нормазын 106-дан 196 хуу чедир күүсеткен.

• • •

Хубсугулдуң пароход черинде Б. Бадраабала болза Моолдуң эң хоочун пароходчуларының бирээзи. Сентябрь 26-ның 00 шакта Б. Бадраабаланың командалааны «Сухэ-Батор» пароход Ханхадан Хаттгал хоорай чедир бодунуң 637 дугаар эжиндирилгезин эгелээн.

• • •

Улан-Баторнуң аэродромундан хөй-хөй самолёттар чурттуң ол-бо чүктеринче—Гови-Алтай, Завхан, Ары-Хангай, Өвөр-Хангай болгаш өске-даа аймактарже солун, сеткүүл, почта болгаш чорук кижилери чедирерибиле ужудуп үнгүлээн.

Сентябрь 26-да самолётка ужудуп чораан журналист Ж. Пүрэв мынча деп бижээн:

— Бистиң самолёдувуска чораан 30 ажыг кижилерниң иштинде халха, дөрвөд, казах, урианхай, орус, украин кижилер чораан.

Сухэ-Батор аймактың «Халзан» көдээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазы Дамдинсүрэн, Онгоч сумунуң партия үүрүнүң секретары Ендон болгаш оон-даа өскелер Совет Эвилелинче аалдап, Сухэ-Батор хоорайдан ужудуп үнүпкен.

Чедиишкин ынчаар төрүттүнүп турар

Хожудаашкындан мурнакчы ажыл-агый болурунуң эрес-маадырлыг үлегер-чижээ

Республиканың чөвүлел хуралдарынга, парламентке болгаш радиога «Найырал» кодээ ажыл-агый артелиниң даргазы Мечислав Дмитриевич Белоустуң адын үргүлчү адап турар. Винница областа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ол майгамчын организачызын танывас, билбес чаңгыс-даа тараажы чок.

Хмельницк бүдүрүлге эргелеминде дөрт эң хомудаңгай кодээ ажыл-агый артельдерин агроном М. Д. Белоустуң инициативазын өзугаар «Найырал» колхоз кылдыр каттыштырган болгаш ол колхозту ооң даргалап эгелээнинден бээр удавас бир чыл болур. Наш чылдарның мурнунда ол-ла эргелелде Ленин аттыг колхозту М. Д. Белоус удуртуп турган. Ынчаарда ооң удуртулгазы-биле ол ажыл-агый обяста база бир дээре колхозтуң деңнелинге чедир кедүүлүп үнген. Бүгү чүүлдер чедингир эки апарган. Ынчалзадаа коммунист Белоус чедиишкинге менээргенмээн. Ынчангаш ол чаа ажылга ажылдаарынга күзелин боду илергейлеп, ол чаа барган колхозунга ажылды база-ла мурнундагызы ышкаш чаа ёзу-биле эгелеп чоруда берген.

Бо чыл эки ажыл-агыйга-даа, харын ооң туржук «Найырал» ышкаш ындыг артельге-даа нарын берге чыл болган. Ынчалзашок түңнелдер боттарыла чугаалап турар: кандаашкын болган турбуже, гектар бүрүзүнден бүгү культураларның дүжүүд мурнундагызындан өртүмаа-биле алды центнер ажыг болган. Үгле эрте чажар тараа культураларның гектар бүрүзүнден 22 центнер дүжүт алдынган, ынчаарга чыл мурнунда эң үстүнү хемчээли 14 центнер болуп турган.

Фермалар база чаартынган. Мал ажылындан амгызы ышкаш ол хире продуктуну ол черлерге кайнаң-даа албайн келген. Тудуглар немешкен, механизация калбарган, харын хаван фермазында электри аржыылдар кеступ келген.

Партияның Винница кодээ обкомунуң инициативазы-биле «Найырал» колхозка хомудаңгай ажыл-агыйларның удуртунчуларының область семинарын эрттирген. Кожазы Хмельницк биле Тернополь областардан аалчылар база келген. Бир эвес сорулга тодараттынган болгаш ону чедип алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр болза, бедик көргүзүглерни кандыг-даа байдалдарда чедип ап болурун семинарның киржикчилери ол черге барып бүзүреп көргенер.

Семинарга М. Д. Белоустуң чугаалааны болза: кедүрлүүшкүнүң оруунга баштайгы базымнарны кылырын ажыл-агыйга дузалаан бистиң нурлавырларывыс — кижилер-биле ажыл, чер ажылының культуразын бедиткени, бүгү чүүлдер талазы-биле ажыл-агыйжы санажылга болган.

Ында шынында эрги корум-чурум чок болган, хөй чүүлдерин чаа ёзу-биле кылып турар. Хамыктың мурнунда чедиишкинни чедип алырынга колхозтуң даргазынга кижилерниң бүзүрээр чорууп хайныктырып үндүрген, оларның инициативазын болгаш материал талазы-биле сонуургалын кедүрген. Баштайгы алдынган орулгалар-биле күш-хүнүнге төлээр ерелерни төлээн, бот-орулга-чарылгалыг болуур чорукту болгаш акшаның шаңнал телевирин тургускан, ажылдап кылыышкынның чаа нормаларын доктаатткан, тарылга шөлдериниң тургузуун эде көргөн, эвээш дүжүттүг сорттарны тарыырын соксаткан, администрация-эргелел аппарадындан 82 ажылдакчыларны хостаан, бүдүрүлгеже чорутткан.

Моон мурнунда колхозчулар ескө черлерге ажылдаар дээш чаруптар ужур база таварышылап тургулаан, а ам кижи бүрүзү ажыл-агыйда ажылдап турар. Шөлдү ажарган, хөрзүнүң эки ажылдап ыяган, нүзүн чажар тарылганы эртиен чылдыындан эң мыска хуусаада чорутткан.

Шефчилер, бүдүрүлге эргелели артельге биче эвес дузаны чедиргени чугаажок. Ындыг болза-даа колхозта кол чүүл — өскээртен дуза-биле эвес, а хөйүнде бодунуң күжүнге, бодунуң инициативазынга даянып турган.

Үлегер-чижекти коммунистер көргүскен. Коммунистерниң хөй нуруузу бүдүрүлгеге ажылдаарыбиле чорупкан. Партияның 30 хире кежигүннери болгаш кандидаттары хову болгаш трактор бригадаларында, фермаларда ажылдап турар. Чүгле олар боттарының үлегер-чижээ-биле бергелерни ажып эртеринче колхозчуларны сорук киирип, кедүрүп үндүрүп турар эвес болгай. Колхозта дөрт агитколлективтер, үш лектор бөлүктери идепкейлиг ажылдап турар. Беседа, лекция бүрүзү амыдырал-биле, кедээ ажыл-агый артелиниң шиитпирлеп турар ажыл-агыйжы соруглалары-биле хоюбашкан.

Бо хүннерде «Найырая» колхозтуң шөлдеримде келир чылдың дүмүдүнге үндезиннер салдынып турар. Колхозчулар кедээ ажыл-агый чылының түңнелдерин база үзавас үндүрелер. Бо түңнелдер улуг болгаш өөрүшкүлүг болуру бүгү чүүлдер талазы-биле көстүп турар. Ол дугайында колхоз даргазы Мечислав Дмитриевич Белоустуң ачы-хавыяазы улуг.

В. АВРАШОВ.

Киев хоорай.

ЭМЧИДЕ. Этюд. Н. ОНДАР ЧУРААН.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының хуралында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының октябрь 14-те болган эртенги пленарлыг хуралынга төлээлериниң кичээнгейинге мындыг үш айтырыг тургустунган: Скоплете (Югославия) чер шимчээшкини-биле холбаштыр хемчеглер. Мурнуу Родезия дугайында хайгааралдың айтырыгларының талазы-биле комитеттиң илеткели база Кытат Улус Республиканың КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузары.

Бежен ажыг чүрттар, ооң иштинде Совет Эвилели резолюциянын төлевилелин киирген. Скопле хоорайга болган чер шимчээшкини-биле холбаштыр дузаламчыны Югославияга көргүзер деп КНО-нуң кежигүннерни кыйгырып турар түүлдү бижээни экономика болгаш социал чөвүлелиниң сүмезин ол төлевилелде деткип турар.

Совет Эвилелиниң төлээлекчизи Н. Т. Федоренко бодунуң саналынга социалистиг Югославияның акыдуңма улустарынга Совет Эвилелиниң кажыдалын болгаш сагыш човаашкынын база катап илергейлээн. Чоокта чаа шуургандан качыгдаан Кубаның болгаш Гантинин улустарының качыгдалын көөр деп КНО-нуң кежигүннерин Н. Т. Федоренко базып кыйгырган.

Ооң ангыда 23 чурттарның төлээлери санал бергеш, резолюцияның киирген төлевилелин деткип, Югославияның улустарынга болгаш чазаанга сагыш човаашкынын база илергейлээннер. Хуралдың төнчүзүнде Кол Ассамблея резолюцияның киирген төлевилелин бадылаашкынга токка чаңгыс үн-биле түүлдүг деп саналаан.

Бадылаашкын соонда сөс алган Югославияның төлээлекчизи Македониядан болган халап-биле холбаштыр Югославияның улустарынга болгаш чазаанга сагыш човаашкынын илергейлээн төлевилелдин авторларынга болгаш бүгү төлээлерге чүрекпин ханызындан өөрүп четтирген.

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери С. Лосев, Л. Величанский, Л. Пономарев оларның дамчыдып турары болза:

Октябрь 14-те Кол Ассамблеяның үндүсү пленарлыг хуралынга Мавританияның президентизи Моктар Ульд Дадда санал берген. Айыл чок чорук Чөвүлелиниң, экономиктиг болгаш социал чөвүлелдиң база КНО-нуң өске-даа тускайжыктан органнарының составын африк литтиң төлээлекчилериниң калбартыр дугайында өске-даа африк чурттарның төлээлериниң негелдезин ол деткээн.

Мавританияның президентизи ядролуг шенелделерни чамдык-кезиктеп хоруур дугайында керээге байыр чедирип, чепсегленишкинни эңдере бүдүрери, колониализм болгаш ооң бүгү хевирлерни тайбыңга айыылдыг болуп турар деп недеглээн.

Кошкак хөгжүлделиг болгаш индустриалдыг чурттарның аразында ыгылдың моон сонгаар хаңылаарын баш удур болдурбазынга КНО дузалаар боор дээрлинге идегелин ол илергейлээн.

Моктар Ульд Дадда санал бергеш соонда Ассамблея хайгаарал айтырыларының талазы-биле комитеттиң Мурнуу Родезия дугайында илеткелин чугаалажып көөрүп эгелээн. Октябрь 7-де комитет Африканың, Азиянын болгаш Латин Американың 44 чурттарының мурнундан Тунистиң киирткен Мурнуу Родезия дугайында резолюциялы 85 бадылаашкын-биле хүлээп алган, анаа ийи төлөө удур бадылаан болгаш 11 төлөө даргалаваан дээрзин моон мурнунда дыңнаткан болгай. Пленарлыг хуралга Либериянын, Коста-Риканың болгаш Таңганьикапын төлээлери резолюцияны деткип, санал берген. 44 чурттарның төлевилелинин утка-шынары Мурнуу Родезия дугайында резолюция-биле бир дөмей-дир, ол резолюцияны Англия Айыл чок чорук Чөвүлелинге удурланган болгай деп, Либериянын төлээлекчизи демделээн.

44 чурттарның төлевилелинде демделеп турары болза, Мурнуу Родезияда каш санныг ак кештиг кижилерниң амгы чазаа чонунуң хөй нуруузунуң удурланып турары демократтыг эвес конституциянны ажыглаанының түңнелинге эрге-чагырганы холга алган. Чепсектиг күштерге контрольду болгаш «бот башкартынган колонизда» өске-даа бүрүн эргелерни Филдтиң чазаанга дамчыларын англи чазактың планнап турары айыылдыг байдалды улам нарыыдыр ийик. Айыыл чок чорук Чөвүлели бо айтырыгны шагда-ла чугаалажып көргенин демделээш, резолюцияның авторлары чонунуң бүгү болуктерин бүрүнү-биле төлээлэп чазакты тургускужеге чедир чепсектиг күштерге контрольду болгаш өске-даа бүрүн эргелерни Мурнуу Родезияның амгы чазаанга тыпсын болбас деп, Англияның чазаан кыйгырып турар. Мурнуу Родезия дугайында Кол Ассамблеяның 1962 чылдың июнь 28-те болгаш 1962 чылдың октябрь 31-де резолюцияларын, ылангыя амгы расисчи конституциянны күш чок болдурарының негелдезинин амыдырала боттандырарының эргежок чугулазының дугайын төлевилел Англияны сагындырып турар.

Мурнуу Родезия дугайында резолюцияны Кол Ассамблея 90 бадылаашкын-биле хүлээп алган. Мурнуу-Африка Республика биле Португалия удур бадылаан.

13 чурттарның, оларның иштинде АБШ, Франция, Канада, Турция, Греция, Чаа Зеландия болган Аргентинаның төлээлери бадылаашкында дадгалзаан. Хуралга олурушса-даа бадылаашкынга киришпес мен, мени хуралга олурушпаан деп саналзы дээрзин англи чазактың планнап турары айыылдыг байдалды улам нарыыдыр ийик. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Англия резолюцияны база-ла ындыг янзы-биле көрүп турган болгаш хуралга «олурушпаан» дээр эдептиг чүүл болза Мурнуу Родезия дугайында КНО-нуң шиитпирин англи чазак моон соңгаар-даа керекке албас болап турарының бадыткалы-дыр деп. Гананың төлээзи сагындырган.

МУРНУУ-АФРИКА РЕСПУБЛИКАНЫ КНО-ДАН ҮНДҮРЕР

КНО-нуң Тускай политиктиг комитединде

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Пономаревтуң дамчыдып турары болза:

Сөөк-язы ылгаарынын буужар-чүдек политиказын чорудуп турар Мурнуу-Африка Республиканың чазаанга удур Каттышкан Нациялар Организациязының ап турар хемчеглери четпее болган. Сөөк-язы ылгаар Мурнуу-Африка Республиканың чазаанга удур чүгле резолюциялар болгаш декларациялар-биле кызыгаарлаттылмайн, а эң шиитпирлиг хемчеглерни алыр үе келген. Октябрь 14-те Тускай политиктиг комитеттиң хуралынга Мурнуу-Африка Республикада кижи көөр хөөн чок сөөк-язы ылгаарының политиказын чугаалажып турарының үезинде Боливияның, Таңганьиканың, Бразилияның болгаш Югославияның төлээлери үстүнде айыткан негелделерни чангыс үн-бээле көдүрүп турганнар.

Политиктиг хоруглаттыртанналарны «гитлержи шажылалга» таварыштырып, чурттуң үндезин чонун колониалисчи кулданыышкынга боо-чепсектиң күжү-биле тудуп турар Мурнуу-Африка Республиканы КНО-дан үндүрерин Таңганьиканың төлээзи, юстиция министри Амри Абеди негеп турган.

Февурдүүн чазаанга экономиктиг болгаш өске-даа деткимчени көргүзерин соксадыр деп барынын талакы чурттарны Абеди кыйгырган. Мурнуу-Африка Республиканың экономиказын быжыглаарынга чугула рольду Каттышкан Штаттар, Англия, Франция, Италия болгаш Бельгия ойнап турар деп, ол чугаалаан. Мурнуу-Африка Республикажа боо-чепсекти киирбестиргүзү хоруурун чорударынга удур Англияның бадылаанын база уттуп болбас ужурлуг. Февралдүн чазаа барынын талакы улуг күрүнелериниң деткимчезин албайн турган болза, кажан-даа ынчаар хелерленмес ийик деп, Абеди медеглээн.

Югославияның төлээзи Нәсип Дьердьның чугаалааны болза, Мурнуу Африкада чорудуп турар сөөк-язы ылгаар политиканы болгаш ол политиканың уржуктарын «Мурнуу Африканың иштики херээ» кылдыр көрүп болбас, чүгё дээрге бо политика делегейде тайбыңга айыылдыг болуп турар. Мурнуу Африканың чазаа КНО-биле кады ажыдажылганы чорударынга белеңин кажан-даа көргүспейн келген, а ооң чорудуп турар бүжар политиказы бистин хүннеривисте расизмниң хоралыг илерээшкини болур деп, Дьердь чугаалаан.

Тускай политиктиг комитеттиң кежээки хуралы ооң-биле доозулгаан. Октябрь 15-те болган хүндүсү хуралынга комитет сөөк-язы ылгаар политиканы чугаалажып көөрүп үргулчүлээн.

Катап чаартынганы

СОЦИАЛИЗМНИҢ ЧУРТТАРЫНДА

Гданьскиден ырак эвесте, Висла хемниң, ооң оң талакы адыры Нәгаттың болгаш Балтий далайның эриниң аразында үш бүлүң ышкаш черде магалыг чер чаттылып чоруткан. Ол болза Польшаның сонуу тәлазының эң-не чаагай хөрзүнүүг черлериниң бирээзи Жулаваларлыр. Баштарын дескилей кескилеп каан чадаң үңүштерин төгерик кылдыр кажаалап каан ол шөлдер чурттуң өске черлеринде ховуларга бичиндаа дөмейлешпес. Ол делгем болгаш дескиг шөлдерде суг дагжавышаан агыш бадып чыдар ханы бугалар болгаш оңгарлар бар. Шак ындыг шөлдү «польдер» деп голланд сөс-биле адап турар.

— Бо кайгамчыктыг черниң кыры далай деңнелинден бир. ийи. а чамдык черлерде дөрт метр хире чавыс турар. Чартык метр хире казыптарга хөрзүн адааның суу көстүп келир. Үер чер ажылдыларга доктаамал кажынап турар. Ынчангаш суг. ылангыя хову, шыктарны. садтарны болгаш чурттакчылыг черлерни үер албазын дээш. Жулаваларда бугаларны бедик болгаш быжыг чер чалдар-биле курлаан каан...—деп. Жулаварларже аян-чорукка бисти үдеп чоран Польшаның каттышкан ажылчын партиязының Гданьск можу комитединиң инструктору Збигнев Майхшах тайылбырлады.

Ынчалза-даа Жулаваларга үерлээшкин болбас колдуунда-ла 170 муң гектар хире ооң бүгү девискээринде артык сугну бир бүгадан өске бугаже элээн каш шактың дургузунда чайып. суг айыылындан черни чайладыр хөй санныг насос станцияларын тудуп тургускан. Бугаларда сугнуң деңнелии тускай албан черни хынамчалыг хайгаарап турар.

1948 чылга чедир Жулаваалар колдуунда-ла бүрүнү-биле сугга алыскан турган. Совет Армияның согуушкуннарынга шыдашлайн аткаарлап турган фашистер хөй-хөй черлерде далай талазынга кылган камгалал чалдарны болгаш насос станцияларының улуг кезиин чаза тепсип каапкан болгаш оруунга таварышкан бүгү үүвенн үревишаан, ховуларны. шыктарны, оруктарны, чурттакчылыг черлерни суг хөме алы берген. Савазын ажып келген айыыл сугну дедяр чайып киирип, Жулаваларга амыдыралды катап тургузарынга улусчу Польшага үш чыл херек болган. Ол үениң дургузуунда 120 хире насос станцияларын катап тургузуп, элээн каш муң километр бугаларны тудуп. ол ышкаш 200 муң ажыг километр суг дамчыдар оңгарларны каскан. Урелип калган бүгү хоорайларны болгаш суурларны долузу-биле катап тургускан. Ол дээрге Жулаваларның катап чаартынганы ол болган.

Жулаваларда экономиканың углануышкынын болгаш характерин күрүне ажыл-агыйлары болгаш бүдүрүлге кооперативтери тодарадыр. Ында бүгү черлериң 60 хире хуузу оларнын болуп турар. Ол дээрге Польшаның өске кайы-даа черлериге бодаарга аажок хөй чер-дир. Көдээ ажыл-агый продукциязының барааның бүдүрүлгезинге күражыл-агый черлериниң болгаш кооперативтериң үлүүнүң дугайын чугаалаар болза. ону көргускен сан улам-на хөй болур.

Жулаваларның күражыл-агый черлери колдуунда-ла мал ажыл-агыйынга таарыштыр специализастаттынган. Шак оон дыка хөй суттуг. саржагны. быштакты болгаш эттти Польшаның бүгү-ле булуңнарынче чылдың-на чорудуп турар. Мал ажылын быжыг чем-суурлуг болдурар төлээде, тараз культуралары-биле чергелештир мал чеминге хереглээр культураларны. үүнүң-даа мурнунда чигир свёклазын маңаа хөй черге тарып турар. Жулаваларның дыка хөй күрүне ажыл-агыйны хөгжүдериге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

«Быстра» деп күражыл-агый черниң удуртукчузу. үжен беш хире харлыг Ян Ярмулецкий ажыл-агыйның чыл санында өзүп турар девискээрин эргий көргеш. мынча деп чугаалады:

— Социалистиг бүдүрүлге болур бистиң күражыл-агыйывыс чүгле чоогунда тараачын ажыл-агыйларга эвес. а өскелерге-даа үлегер-чижээн көргүзүп турар. Бир инек бүрүзүнде-не чыл санында ортумаа-биле 4 муң литр сүттү саап ап турар бис. Бистиң кызыл-тазывыс гектар бүрүзүнден-не 40—42 центнерни берип турар. Мал болгаш ховуну ажылдарында күш-ажылды колдуунда-ла долузу-биле механизастаан.

Жулаваларның экономиказының хөгжүлдезинин дугайында чугаалавышаан. Польшаның каттышкан ажылчын партиязы болгаш чазаа күрүне ажыл-агый черлериниге кадрларны белеткээр талазы-биле элээн ажылды чоруткан болгаш кижилер дугайында улуг сагышты салып турар дээрзин Ярмулецкий немедя. Аңаа чижек кылдыр күражыл-агый черининг удуртукчузунуң бодунуң допчу намдарын ап көрээли. Ол тараачын өг-булеге төрүттүнген. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында орттумак школаны, а ооң соонда агрономнар белеткээр техникумну дооскан болгаш он үш чыл ажыг үениң дургузуунда улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чедиишкинниг удуртуп турар. Ярмулецкий — Жулаваларга чер ажылын хөгжүдериниң эгелекчилериниң бирээзи болгаш ажыл-агыйны билдилиг башкарып турар.

— Күражыл-агый черининг хөгжүлдезининң планы моон соңгаар бурунгаар улуг базымнарны кылырын көрүп турар. Чооокы ийи чылдарның дургузунда биске саар инекгерниң саны 340 бажы чедер. Бис уксаалыг чаш малды база өстүрүп, күражыл-агый черни оларны өстүрер талазы-биле тускай чер болдурар бис—деп. Ян Ярмулецкий уламчылады.

Жулаваларның күражыл-агый черлеринде специализастаашкынны элээн каш чылдарның дургузунда чедиишкиниг боттандырып турар. Чамдык күражыл-агый черлери сүт. эт бүдүрүп, а өскелери уксаалыг чаш малды өстүрүп, бир чамдыктары мал чемнерин белеткеп турар. Бистер тергиин хоолулуг сиген далганы бүдүрүп турар «Шкарпава» деп күражыл-агый черинге база чордувус. От ажылагыйны Ольштынеде кедээ ажыл-агыйның дээди школазын чоокта чаа дооскан, инженер Людвиг Комосинский удуртуп турар. Ол база-ла Ян Ярмулецкий ышкаш. Жулаваларның экономиказын бүгү талалыг хөгжүдериниң талалакчызы болгаш келир үеде эң солун планнарны бодап чоруур.

Жулаваларның даартагы хүнү механизация болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ыңай хөгжүлдеэм-биле холбашкан. Ол черлериниң экономиктиг чаартылгазының болгаш улам ыңай хөгжүлдезининң он беш чыл планын ажылдап кылган болгаш чазак черинге бадылаан. Ол планны күүсеткенинин түңнелинде Жулавалар кайгамчыктыг чечектелген чер кылдыр чаартынар.

Ол кайгамчыктыг планны тургускан кижи бистиң-биле кады чораан Збигнев Майхшак ол. Ол Жирардув хоорайда хоочун пөс-таавычы ажылчынның оглу. Он бир чыл бурунгаар Сопотеге дээди экономика школазын дооскан болгаш ам үзүктел чок чер ажылында ажылдап чоруур. Жулаваларда ажылдап турар кижилерин эң-не соруктуг болгаш изиг эгелекчилер деп чугаалаары чаңчыл апарган. Ындыг болганда Збигнев Майхшакты бир дугаарлыг эгелекчи деп адаар болза ында хоороодиг чок. Ол элээн каш чыл бурунгаар, партияның можу комитединге ажылдаарының мурнунда, Жулаваларның экономиктиг айтыыларын өөренир талазы-биле улуг эвес эртем бирозун Гданьскиге тургускан болгаш аңаа эвээш ажылдакчылар-биле улуг шиичилел ажылдарын чоруткан. Бюронуң кылган шиичилелдери болгаш эртем талазы-биле түңнелдери Жулаваларның бүгү күражыл-агый черлериниң болгаш бүдүрүлге кооператив терниң ажыглаар талалакчызы болгаш келир үеде эң солун планнарны бодап чоруур.

Жулаваларның хөгжүлдези түңүдаа мурнунда чер ажылын механизастаары-биле холбашкан. Моон мурнунда механизацияны нептередчиринге хемчээл талазы-биле улуг эвес черлер, бот-боттарындан ырак эвес, хөй санныг бугалар болгаш оңгарлар шаптыктап турган. Амгы үеде кезек-кезек бичии черлерни улуг черлер кылдыр каттыштырарының сорулгазын херек кырында шиитпирлеп турар. Ындыг черлерни трактор-лар-биле ажылдап, орта дүжүт ажаалдазын комбайнар-биле чорудуп болур.

Улуг шөлдерни тургузары делгем девискээрден сугну сордуруп болур күчүлүг насос станцияларын тудар дугайында айтырыгны тургузуп келген. Улуг эвес болгаш эвээш күштүг насос станцияларның орнунга амгы үениң улуг станцияларын тудар болгаш ам безин тудуп турар.

Күрүне ажыл-агый черлерин моон соңгаар-даа чедиишкиниг специализастаар сорулга-биле Жулаваларның бүгү девискээрин беш зоналарга чарган. Зона бүрүзүнүң күражыл-агый черлери экономика талазы-биле ажыктыг болгаш черниң байдалынга таарымчалыг түүлдерни бүдүрер. Гданьскиниң чоогунда турар зонаның күражыл-агыйлары сүттү болгаш ногааларны бүдүрер; барыын зона—эът бээр болгаш уксаалыг малды өстүрер; төп зонага—сүт. эът болгаш ногаалар бүдүрер; мурнуу талага—техниктиг культураларны өстүрер; далай чоогунга—чепектер тарыыр кылдыр таарыштыр тургускан.

Ол бүгүнүң дугайын Збигнев Майхшак мактанмайн-даа, харын-даа эпчоксунган ышкаш чугаалады. Кылдыгган ажылдар дыка улуг! Үгле кежээ, Жулаваларже аян-чоруувус доозулган соонда, бис-биле байырлажып тура, ол улам-на чазык апаргаш, мынча деп чугаалаан:

— Жулавалар — бистиң чоргааралывыс! Ол улам-на хөй эттти, сүттү, саржагны чуртка берип, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүп үндүрериң көзүделир сорулганы чедиишкиниг шиитпирлээрингe Польшаның каттышкан ажылчын партиязынга дузалаар.

Я. МАКАРЕНКО.

Варшава хоорай.

СССРЭ—ИТАЛИЯ

Бистиң командавыстың тиилелгези

Октябрь 13-те Москвада Лужники стадионга бо сезонда бут бөмбүүкүн талазы-биле база бир эң солун өөн болган. СССРЭ-ниң чыынды командазы Италияның национал чыынды командазы-биле ужурашкан. Бо маргылдаа болза, совет болгаш италь командаларның чыынды составтыр болуп алган баштайгы ужуражыр турары-биле база бо дээрге Европаның Кубогу дээш сес түнел ужуражыышкынынарның бирээзи болуп турарыбиле солун.

Совет чыынды команданың тренери К. Бесковтуң шилип алган составынга кижи бүрүзү эдепсиниң турган: Урушадзе, Дубинский, Шестернев, Воронин, Крутиков, Короленков, Метревели, Численко, Пономельник, Иванов, Хусаинов. Тренер дээрге, шаап халдаар хевирнин ойнакчыларын ажыктыг кылдыр саналаш, часпайн барган.

Совет бут бөмбүкчүлери баштайгы минуталардан эгелээш-ле шаап халдаашкынче кирикеннер. Ылангыя солагай талага ойнап турган халдакчы Хусаинов аалчыларны элээн мөгүдеп турган. Ооң талазынга ооружургалды тургузуп алыр дээш дуржулгалыг Мальдини дыка кызыткаш, чүнү-даа кылып шыдаваан. Кажан 22-ги минутада солагай таладан келген комбинацияны Пономельник бажы-биле ойнап доозарга. италиялер Хусаиновка боттарының сураглыг ойнакчызы Трапаттонини быжыглап алганнар.

Совет команда халдаашкынынарының угланыышкынын элээн өскерти казыкан. Аалчыларның камгалалчыл Метревели мөгүдеп эгелээн, аңаа Иванов дузалажып кирген. База бир бөмбүктү солагай таладан келген нарын кааи берииншиннерниң дузазы-биле кинр тепкеннер. Хусаинов бөмбүктү Чиленкога таваар дамчыдып берген, а сан —2:0 апарган. Ол болза оюнуң 42-ги минутазында болган.

Часпарлаашкын соонда италь команданың тренери Фаббри бодунуң командазының халдаар шинээн күштелдирери-биле база-ла Трапаттонини бурунгаар үндүрген. Ынчан аалчыларның талазының оюну элээн экижээн. Ынчалза-даа күш дең эвес болуп артпышаан турган. Бирги таймда-ла чурум чок ойнап турганы дээш Паскуттини оюндан үндүрген турган. Оюн доостурунга чедир каш-ла минута бурунгаар, Сормани бодуу чурум үрээш, кемдеп алган. Шөлдүң ээлери оюнуң инициативазын ышкынмайн келзе-даа, темп кошкаан, аалчыларның хаалгазынче бөмбүк кирбейн барган.

Ынчангаш совет бут бөмбүкчүлери 2:0 санга удуп алган, харыы маргылдаа Римге ноябрь 10-да болур.

А. ЛЕОНТЬЕВ.
спорт мастери.

СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

★ ТОКИО. Спорттуң делегей неделязы үргүлчүлеп турар. Севастополь школачызы 15 харлыг Г. Прозументчикова адлын медальды алган. Чурттуң бо аныяк чемпиону. 200 метр черге 2 минута 49 секундада аштып эрткен. Ол болза Совет Эвилелиниң чаа рекорду. Алдын медальдар чаалап алган бистиң спортчуларывыстың саны көвүдеп турар. Медальдарны алганнар: И. Тер-Ованесян—үзүнүң халырыгна, Г. Коптрашев, Т. Пресс—ырадыр октаврынга, В. Иванов—хөме ажерингe, А. Узачин болгаш В. Изменко—боо адарынга.

★ Бут бөмбүүнүн талазы-биле чурттуң бирги чери дээш ийи ужуражышкын болган. «Зенит»—«Арарат» командалар 0:0, «Локомотив»—«Советтер чалгыны»—2:2 болган.

★ Челябинскиниң «Трактор» ниитилелиниң хоккейистери Москваның спартаковчуларынга-биле ужуражып 0:3 санга уттурганнар.

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг, хат кошкактан ой тавыш. чедир, янзы-бүрү чүк угланышкынныг хүн болур. Агларның температуразы: республикага — 2—7, а Кызылга—4—6 градус чылыг болур.

Редакторнуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Эртинелиг ортулук» 10, 12, «Насреддин Ходжентиде» 2, «Сентименталдыг тоому» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Умеязын чоон» 10, «Уттундурбас орунчугаш» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, «Тываамаңдан келген эшелон» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программзлар 10, «Шииткел тевиг» 12.30, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Отвергнутые» (1-ги сериязы, делгем экранныг) 3.15, 7.15, «Тоолчургу чугаа» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

1963—1964 ЧЫЛДАРНЫҢ ТЕАТР СЕЗОНУ АЖЫТТЫНАР

октябрьнын 18, 20-де

Ц. Солодарьнын

Мөңгүн куда

деп шинзи тыва дыл кырынга болур.

Шииниң эгелээри: хүндүс 12, кежээ 7 шактарда.

Октябрь 20-де, хүндүс

Игорь СОБОЛЕВТИН

Хайгыылчылар

деп шинзи болур.

Театрнын дирекция чери.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң орлакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология киллизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьның 23 — 35, төөгө ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш изүрлайжа амыдырал киллизиниң 25—38, 23 — 54, үлегпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал киллизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көөгө корреспондентилер база совет тургузут болгаш амыдырал киллистериниң 21 — 27, иштики информация киллизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солуг келбейн барганга 32 — 75 телефонче болгаар.

ТС—01439.

Культура министерствозунуң типографизы

БУГУ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 18 ПЯТНИЦА № 248 (5652).

Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү күштерни СЭКП-ниң Программазын, партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче!

Коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюу делгерезин!

2. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үени — капитализмниң бууреашкынының болгаш коммунизмниң бадыткаттынып тургустунарының үезин ажыткан Улуг Октябрьга алдар!

3. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү күштерни СЭКП-ниң Программазын, партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче!

Коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

4. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгелиг тугу, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының күчүлүг идейлиг чепсээ — марксизм-ленинизм делгерезин!

5. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

6. Ажылчын ангының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы авангарды — акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларга чалбыыштыг байыр!

7. Москва Чөвүлел хуралдарының Декларациязынга болгаш Медеглелинге үндезилээш бүгү делегейниң коммунистериниң улуг армиязының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны делгерезин!

Мөңге дириг, бүгүдеге тиилелгелиг марксисчи-ленинчи өөредиг делгерезин!

8. Пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудаал!

9. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге бүгү чурттарның ажылчы чоннарының хөделиишкиннериниң чаңгыс эви быжыгып турзун!

10. Реакциядан качыгдааннарга, капиталга хоругдаттырганнарга хосталга!

11. Делегейниң улустары! Колониалдыг кулданыышкынның бужар системазын бүрүн болгаш туюлунга чедир узуткаары дээш, империалистиг хамаарылганың бүгү хевирлеринге удур демисежиңер!

12. Бүгү чурттарның улустары! Ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Москва керээзи — улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чымчадырынче баштайгы боттуг базым. Чепсегленииишкинни бүгү-ниити база бүрүн дүжүрери дээш, оран-делегейге быжыг болгаш бузулбас тайбың дээш идепкейлиг демисежиңер!

13. Делегейниң улустары! Серемчилелдиг болуңар, дайынның империалистиг кыпсыкчыларының чимзениишкиннерин сойгаланар! Монополияларның күчүлелинге, реакцияның болгаш милитаризмниң теңдээшкининге удур демиселди күштелдириңер!

14. Бүгү чурттарның улустары! Герман тайбың керээзин чарарын база Барыын Берлинни чепсээн дүжүрген хостуг хоорай болдурарын негеңер!

15. Делегейниң ажылчын аңгызының төлү, хостуг, бот-эргелиг, социализмниң база коммунизмниң оруу-биле чоруп орар — делегейниң социалистиг системазы делгерезин!

Социализмниң бүгү чурттарының улустарының акы-дуңма найыралы болгаш чаңгыс эви делгерезин!

16. Социализмни тургузуп турар Кыдат Улус Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет Эвилелиниң болгаш Кыдаттың улуг улустарының арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

17. Социализмни тургузуп турар Албанияның Улус Республиказының ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш албани улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

18. Социализмни тургузуп турар Болгарияның Улус Республиказының ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш болгар улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

19. Социализмни тургузуп турар Венгр Улус Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш венгр улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

20. Социализмни тургузуп, демократтыг эгелерге бодунуң чуртунуң тайбың каттыжары дээш демисежип турар Вьетнамның Демократтыг Республиказының ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш вьетнам улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

21. Социализмни тургузуп турар Герман-Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш герман улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

Герман Демократтыг Республика делгерезин!

22. Социализмни тургузуп, демократтыг эгелерге бодунуң чуртунуң тайбың каттыжары дээш демисежип турар Көрей Улус-Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш көрей улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

23. Социализмни тургузуп, америк империалистерниң агрессчи халдаашкыннарындан бодунуң Төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун эрес-маадырлыы-биле камгалап турар Кубаның маадырлыг улузунга акы-дуңманың байыры! Куба республика делгерезин!

Совет болгаш куба улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

24. Бүгү делегейниң улустары! Революсчу Кубага удур империалистерниң өнчүк-чөңгээлерин соксадыры дээш демисежиңер!

Хосталгага ынак куба улуска удур өжээннешкек хөделиишкиннерден, контрреволюстуг идегеттерни деткииринден АКШ-тың агрессчи бөлүктериниң ойталаарын негеңер — ол чокка улустар арзының дүшкүүрлүг чоруунуң ёзулуг чавырлыышкынын чедип алыры болдунмас!

Кубадан холуң ырат!

25. Социализмни тургузуп турар Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш моол улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

26. Социализмни тургузуп турар Польша Улус Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш польша улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

27. Социализмни тургузуп турар Румын Улус Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш румын улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

28. Социализмни тургузуп турар Чехословак Социалистиг Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш чехословак улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

29. Социализмни тургузуп турар Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры! Совет болгаш югослав улустарның арзында мөңге, бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

30. Улуг индий улуска изиг байыр! Совет Эвилели биле Индияның улустарының арзында найырал болгаш кады ажылдажылга делгереп, быжыгып турзун!

31. Улуг индонези улуска изиг байыр! Совет Эвилели биле Индонезияның улустарының арзында найырал болгаш кады ажылдажылга хөгжүп, быжыгып турзун!

32. Улуска удур саттыныкчы ёзу-чурумга болгаш америк империализмниң чепсектиг интервенциязынга удур, бодунуң Төрээн чуртунуң демократтыг эгелерге каттыжары дээш хостакчы демиселди чорудуп турар Мурнуу Вьетнамның эрес-маадырлыг улузунга изиг байыр!

33. Бодунуң Төрээн чуртунуң тайбың катап каттыжары дээш демисежип турар мурнуу Көрейниң эрес-дидим улузунга изиг байыр!

34. Нейтралдыг, хамаарышпас болгаш демократтыг лаосту тургузарының оруунда кирген, лаос улуска изиг байыр!

35. Тайбың дээш база боттарының чурттарының национал хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш демисежип турар Бирманың, Цейлоннуң, Камбоджаның, Непалдың улустарынга изиг байыр!

36. Афган улуска изиг байыр! Совет Эвилели биле Афганистанның арзында чаагай кожа-хелбээ харылзаалар быжыгып, хөгжүп турзун!

37. Колониализмни бүрүн узуткаары болгаш бодунуң хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш демисежип турар араб чурттарның улустарынга изиг байыр!

38. Каттышкан Араб республиканың улузунга изиг байыр! Совет Эвилели биле Каттышкан Араб республиканың арзында найыралдыг харылзаалар хөгжүп турзун!

39. Хамаарышпас, демократтыг күрүнени тургузуп турар Алжирниң маадырлыг улузунга изиг байыр! Совет Эвилели биле Улус демократтыг Алжир Республиканың арзында найырал болгаш кады ажылдажылга хөгжүп, быжыгып турзун!

40. Колониалдыг кулданыышкындан хосталган, боттарының хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш, национал экономиказын база культуразын хөгжүдери дээш эрес-дидим демисежип турар Африканың күрүнелериниң улустарынга изиг байыр!

41. Африканың колониалдыг кулданыышкындан хосталыры дээш, хосталга база национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарынга изиг байыр!

42. Боттарының чурттарының хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш империализмге удур демисежип турар Латин Американың улустарынга изиг байыр!

43. Бүгү делегейде быжыг тайбыңның эрге-ажыктарынга Англияның, Американың Каттышкан Штаттарының, Францияның, Италияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралы база кады ажылдажылгазы делгерезин!

44. Германияның Федеративтиг Республиказының милитаризмге база фашизмниң катап төрүттүнеринге удур демисежип турар ажылчы чоннарынга болгаш бүгү депшилгелиг күштеринге изиг байыр!

45. Фашистиг ёзу-төреге удур, демократтыг хосталгалар дээш эрес-дидим демиселди чорудуп турар Испанияның база Португалияның улустарынга акы-дуңманың байыры!

46. Совет Эвилели биле Финляндия Республиканың арзында найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

47. Совет улус биле Швецияның, Норвегияның, Данияның, Исландияның улустарының арзында найыралдыг харылзаалар хөгжүп, быжыгып турзун!

49. Бодунуң чуртунуң бүрүн хамаарышпас чоруу дээш, америк шериг баазаларынга удур, кожазы күрүнелер-биле тайбың база найырал дээш демисежип турар япон улуска изиг байыр!

50. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

51. Тиилелгелерниң оңмас алдары-биле бүргеттинген Совет Чепсектиг Күштер делгерезин!

52. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыңар, серемчилелдиг болуңар, кандыг-даа агрессорну чылча шаварынга кезээде белен болуңар!

53. Бистиң чуртувустуң ажылчын ангызының болгаш колхозчу тараачыннарының бузулбас эвилели делгерезин!

54. ССРЭ-ниң улустарының бузулбас чаңгыс эви болгаш акы-дуңма найыралы делгереп, быжыгып турзун!

55. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү күштерни коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынче!

56. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыңар! Чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседиңер!

57. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтеринге болгаш шалыпчыларынга, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга алдар!

58. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бистиң чуртувустуң күчү-шыдалының болгаш чоннуң чаагай байдалын улам ыңай өстүрериниң үндезини — социалистиг өнчүнү бүгү хемчег-биле быжыглаңар!

59. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажыл кылбас кижи чем чивес деп коммунизм тургузукчуларының принцивин чайгылыш чокка боттандырары дээш демисежиңер!

60. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чүткүлдүг бедидиңер! Бүдүрүлге күчүлерин болгаш иштики өске-даа курлавырларны эң долузу-биле ажыглаары дээш, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдедири дээш демисежиңер!

61. Үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчылары! Комплекстиг механизацияны болгаш автоматизацияны боттандырыңар, эртемниң, техниканың болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге дидими-биле нептередиңер!

62. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күрүнениң акша-хөреңгилерин камналгалыг чарыгдаарын чедип алыңар! Ажыл-агыйжы эвес, артык чарыгдал үндүрер болгаш төтчеглекчи чорук-биле демисежиңер!

63. Үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчылары! Капитал салыышкыннарны эң бодамчалыг болгаш камналгалыг ажыглаары дээш демисежиңер! Ажыглалга кирер эң чугула тудугларга курлавырларны мөөңнеңер!

64. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, чоннуң чаагай байдалын улам ыңай бедидеринге химия улуг рольдуг болур. Химия үлетпүрүн дүрген хөгжүдери дээш демисежиңер!

65. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрери дээш минералдыг чемишчидилгелерни болгаш үнүштер камгалаарының химиктиг чүүлдерин бүдүрерин дыка көвүдедири дээш демисежиңер! Химия бүдүрүлгелериниң чаа күчүлерин эң дүрген ажыглалга киирип, шиңгээдип ажыглаңар!

66. Совет металлургтар болгаш дагжылар! Руда тывыжын, шой, каң, прокат, хоолайлар, өңнүг болгаш ховар металльдар бүдүрерин көвүдедиңер!

67. Совет энергетиктер, электростанцияларның болгаш электри четкилериниң тудугжулары болгаш эптекчилери! Энергетиканы хөгжүдериниң темпилериниң мурнап турарын хандырыңар, энергия системаларын тударының болгаш ажыглалга киирериниң бот-үнезин чиигедиңер!

68. Машина тудуунуң болгаш прибор тудуунуң ажылдакчылары! Бүдүрүлгениң техниктиг депшилгези болгаш специализастаашкыны дээш чүткүлдүг демисежиңер! Улус ажыл-агыйын эң чаа машиналар-биле болгаш приборлар-биле эң дүрген чепсеглеңер!

69. Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Чуртка улам хөй нефтини болгаш газты берээлиңер!

70. Совет геологтар! Бистиң Төрээн чуртувустуң чер иштинде эгээртинмес байлактарын эң дүрген ажыдыңар!

71. Хөмүр даш үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Даг техниказын эң долузу-биле ажыглаары дээш демисежиңер! Хөмүр даштың бот-үнезин чиигедип, шынарын экижидиңер!

72. Совет тудугжулар! Тудуг ажылдарының темпилерин болгаш шынарын бедидиңер! Эки шынарлыг, каас-чараш болгаш камналгалыг бажын-балгаттарны тудуңар!

73. Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Тудуг индустриязын хөгжүдүңер! Цемент, чаа тудуг материалдарын болгаш чыып-эптээр конструкцияларны бүдүрерин көвүдедиңер!

74. Ыяш, ыяш болбаазырадыр болгаш саазын үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Чуртка бедик шынарлыг хөй ыяшты, бажың эт-севин, целлюлозаны болгаш саазынны берээлиңер!

75. Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Бараанарны болгаш аъш-чем продуктуларын бүдүрерин көвүдедиңер, ассортиментизин калбартып, шынарын экижидиңер!

76. Балык үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Балык тударын көвүдедиңер, балык продуктуларының шынарын экижидип, бот-үнезин чиигедиңер!

77. Совет транспорттуң ажылдакчылары! Транспортту сайзырангайжыдып, амгы үениң техниктиг херекселдери-биле чепсеглеңер! Чүъктер чедирериниң хуусааларын кызырыңар, пассажирлерни улам эки хандырыңар!

78. Харылзаанның ажылдакчылары! Харылзаанның чепсектерин хөгжүдүп, сайзырангайжыдыңар! Чонну хандырарын экижидиңер!

79. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Тараажының ат-алдарын үнелеңер! Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының улам ыңай көдүрлүүшкүнү дээш чүткүлдүг демисежиңер! Бүгү колхозтарның болгаш совхозтарның орулгалыг ажылдаарын чедип алыңар, хожудап турар ажыл-агыйларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрүңер!

80. Чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткен көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге алдар болгаш мактал!

81. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Тараа-ны бүдүрерин көвүдедири — колхозтарның болгаш совхозтарның эң чугула сорулгазы! Тараа болгаш тараа-бобы культураларының дүжүттүүн бедидери дээш демисежиңер!

82. Колхозчулар, совхозтарның ажылдакчылары, көдээ механизаторлар! Механизацияны, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы дидими-биле нептередиңер! Техниканы эң кызымаккай өөрениңер, эки ажыглаңар база камнаңар!

83. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Суггаттыг черлерни бүгү хемчег-биле калбартыңар, тарааны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге суггаттыг черлерниң байлактыг аргаларын эң дээре ажыглаңар!

84. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Тараа, техниктиг болгаш мал чеми культураларның дүжүдүн бедидеринге чер-черниң чемишчидилгезин болгаш минералдыг чемишчидилгелерни эң ажыктыг ажыглаарын чедип алыңар!

85. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Ниитиниң мал ажылын бүгү хемчег-биле хөгжүдүңер! Чем-суурну быжыглаңар, мал чемнерин бодамчалыг ажыглаңар! Эът, сүт, саржаг, чуургалар болгаш өске-даа продукция бүдүрерин көвүдедиңер!

86. Кур черлерниң ажыл-ишчилери! Чаа черлерниң байлаан чүткүлдүг ажыглаңар, тараа, эът, сүт бүдүрерин көвүдедиңер, коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-улусчу херээнге салыышкынны көвүдедиңер!

87. Эр, херээжен колхозчулар! Колхозчу демократияны хөгжүдүңер! Колхоз — тараачыннарга коммунизмниң школазы!

88. Садыгның, ниитиниң чемнелгезиниң болгаш коммунал-чурталга ажыл-агыйының ажылдакчылары! Чонну хандырарының бедик культуразы дээш демисежиңер!

89. Совет албан черлериниң ажылдакчылары! Массалар ортузунга организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылды күштелдириңер! Бюрократизмни дазылындан тура тыртыңар, ажылчы чоннарның хереглелдеринге болгаш негелделеринге дыңнангыр болуңар!

90. Эртемниң болгаш дээди өөредилге черлериниң ажылдакчылары! Эртемниң улам ыңайгы четчектелиишкини дээш, техниктиг депшилге дээш демисежиңер! Коммунизм үезиниң төлептиг тускай эртемниглерин белеткеңер!

Мурнакчы совет эртемге алдар!

91. Кайгамчыктыг космос корабльдериниң тургузукчулары — совет эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга алдар!

Шылагангай совет космонавтарга алдар!

92. Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары! Чогаалдарның партийжи болгаш улусчу болуру, бедик идейлиг болгаш уран мергежилдиг болуру дээш демисежиңер! Коммунизм тургузукчуларының маадырлыг ажыл-херектериниң улуг-чаагайын болгаш чаражын, бистиң амыдыралывыска чаа, коммунистиг харылзааларның тиилелгезин чайынналдыр көргүзүңер!

93. Парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң, ном үндүрер черлерниң болгаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары! Коммунизмниң тиилелгези дээш партияның демиселинге ооң дайынчы дузалакчылары болуңар!

94. Улус чырыдыышкынының ажылдакчылары! Уругларның өөредилгезиниң шынарын бедидиңер, күш-ажылга ынак болурунуң, коллективизмниң, коммунизмниң херээнге бердиңериниң ёзузунга оларны кижизидиңер!

95. Медицина ажылдакчылары! Ажылчы чоннарны хандырарын экижидиңер! Медицина эртемниң эң чаа чедиишкиннерин практикага нептередиңер!

96. Бистиң бүгү-улусчу социалистиг күрүневис делгерезин!

97. Эрге-чагырганың ёзулуг улусчу органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет социалистиг демократия хөгжүп, быжыгып турзун!

98. Коммунизмниң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

99. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнер делгерезин!

100. Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш кур күжү — ленинчи комсомол делгерезин!

101. Аныяк оолдар болгаш кыстар! Коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынга болгаш чурттаарынга чүткүлдүг өөрениңер!

Алдарлыг совет аныяктар делгерезин!

102. Пионерлер болгаш школачылар! Билиглерни шудургу шиңгээдип алыңар, күш-ажылга ынак болуңар, ону хүндүлеңер! Ленинниң херээ дээш, коммунизмниң херээ дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткениңер!

103. Коммунистер болгаш комсомолчулар! ССРЭ-ге коммунизмни тургузары дээш бүгү улустуң демиселиниң авангарды болуңар!

104. Коммунизмниң маадырлыг тургузукчузу, оран делегейге тайбың болгаш бүгү кижилерниң аас-кежии дээш эрес-дидим демиселчи — улуг совет улуска алдар!

105. Партияның болгаш чоннуң бузулбас улуг сырый каттыжыышкыны делгерезин!

106. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

107. Бистиң төрээн Совет чазаавыс делгерезин!

108. Ленинниң тургусканы Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!

109. Чер кырында бүгү улустарга Тайбыңны, Күш-ажылды, Хосталганы, Деп эргени, Акы-дуңмалышкы ёзуну болгаш Аас-кежиин тургузуп, бадыткап турар коммунизм делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

Партийжи удуртулганы экижидер

(Улуг-Хемниң партия конференциязы)

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь болгаш июнь Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга канчаар боттандырып турарының дугайында айтырыгны Улуг-Хемниң коммунистери районнуң XIX партия конференциязынга чугаалашкан. СЭКП-ниң XXII съездизиниң тоогуну шиитпирин боттандырбышаан, бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларынга холбаштыр партия органнарын, оон бүгү ажыл-чорудулгазын эде тургузары, хөгжүлдениң амгы үе-чадазында совет улусту кижизидериниң чаа, улам-на ханы сорулгаларын айыткан Төп Комитеттиң Пленумнарының шиитпирлериниң улуг ужур-дузазын илеткелчи, партком секретары эш **С. Чакар** болгаш конференцияга санал берген делегаттар ажыл-ишке холбаштыр демдеглеп эрткен.

Районнуң партия организациязы Пленумнарның ол документилерин бодунуң ажыл-чорудулгазынга программа болдурбушаан, ону боттандырарынга тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш бо аразында чамдык чедишкиннерлиг болганын конференция айыткан. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң түңнелдерин конференция бүгү тала-биле ханы анализтеп көрбүшаан, районнуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринге улуг четпестер барын, арга-курлавырларны четче ажыглавайн турарын онзалап демдеглээн.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ КУЛЬТУРАЗЫН БЕДИДЕР

Тарылга шөлүнүң тургузуун экижидер, чер ажылында механизацияның деңнелин бедидер, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин ажыглаар талазы-биле боттуг хемчеглер алдынмайн турар. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары, мурнунда сиген тарылгазы ээлеп турган черлерден сөөлгү ийи чылдарда 10 муң гектарны кызыл-тас шөлүнге, 3 муң гектарны кукуруза олуртурунга ажыглаан болза-даа, чер ажылының культуразы чавыс болуп үргүлчүлевишаан.

Агротехниктиг негелдени шыңгыы сагывайн турарындан районнуң тарылга шөлүнүң хөй кезиин бок үнүш шыва алган. Чайгы болгаш күскү андарылганы багай организастааны-биле часкы андарылга (бо чылын 39 муң ажыг гектар) көвүдээш, тарылганы орайтадып, ажылдың шынарын, ылангыя дүжүттү кудуладып турар. Ол ышкаш черни кыдыра чарар, ооргалай андарар чоруктар барын «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң комбайнери эш **Данзы-Белек** тодаргай чугаалаан.

Районда суггаттыг чер 12000 (оон иштинде тарылга шөлү 10000) гектар ажыг, а херек кырында ону бүрүн ажыглавайн турар. «Чодураа» колхозтуң даргазы эш **Кошкар-оол** бодунуң саналынга, дыка хөй суггат бугалары ээлел чогундан ам шуут ажыглалдан үнгенин шүгүмчүлээн.

Үрезин белеткелиниче, оон үнүштүг шынарын бедидеринче кошкак кичээнгей салып турарын конференция демдеглээн. Ол ышкаш органиктиг чемишчидилгени чыылдырар, ону тарылга шөлүнче чогуур өйүнде сөөртүр хемчеглерни багай организастап турар. «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарның болгаш «Х Улуг хурал» колхозтуң мөөңнеттинген дыка хөй одаа чемишчидилгеге ажыглаттынмайн үрелгени илереэн.

Кукурузаның бедик дүжүдүн өстүрүп ап болурунуң аргазын Опай Ыглаашпай, Сундуй Дамдын-оол болгаш өскелерниң-даа эрткен чылгы үлегери көргүскен. Ол дуржулганы бүгү-ниитиниң ажыгталы болдурбайн, чайгы ажаалданы багай организастаан. Оон түңнелинде район бо чылын чогенчиг чавыс дүжүт алган, олурткан 9650 гектарның хөй кезии үнмээн.

Чер ажылында бо бүгү улуг четпестерниң кол чылдагааны удуртулганың кошкаанда, кижилер, кадрлар-биле ажылдың четпес тургустунгазында. «Күш-ажылдың хостуу» колхозта парторганизация секретары эш **Марташ** бодунуң саналынга Улуг-Хем парткомунуң болгаш Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң кадрлар-биле ажылында улуг четпестерни тодаргай чижектерге көргүскен. Техниканы, ылангыя тракторларны үргүлчүлүг ажыглаарынга, оларны ийи ээлчегде үзүктел чок ажылдадырынга четчир механизатор кадрларны белеткээри, оларның билиин улам бедидери чугула.

АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ АМГЫ КОЛ АДЫРЫ

Районнуң мал ажылында чамдык чедишкиннер бар-даа болза, олче кошкак кичээнгей салганындан улуг четпестер бары конференцияга илереэн. Мал өстүрериниң планы күүсеттинмээн. Төрүүр малдың кызыраашкыны ам-даа бедик хевээр. Бо чылын 100 башка онаалтыр чүгле 65 бызаа, 57 хураган алдынган. Ол ышкаш малдың янзы-бүрү чылдагаан-биле хораар чоруун делегаттар шыңгыы шүгүмчүлээн.

Малга чем барда мал ажылының продуктулары база бедик болур. Ажылды эгезинден багай организастааны-биле бо чылын район сиген белеткээр планын чүгле 43 хуу күүсеткен, а силос салыышкыны шуут үзүлген. Октябрь 10-га чедир белеткээн силос планга удур чүгле 5 хуу болган.

Байдал ындыг дүвүренчиг турда, чамдык ажыл-агыйлар будук-бүрү чемнерни, мал чемнге херектиг өске-даа чүүлдерни белеткээр ажылды организаставайн турары четпес, хамык саван тараа шөлдеринде хевээр. Арыг-Бажы салбыр 1000 ажыг гектарның саванын аңгыс-биле кады андарышкан чорукту «Улуг-Хая» совхозтуң учётчиги эш **Тембрел** хомудап чугаалаан. Ол ышкаш малга чаа кажаалар немей тудар, бар кыштагларны септээр ажыл дыка хожудап турарын «Х Улуг хурал» колхозтуң сүт-бараан фермазының учётчиги эш **Биче-кыс** болгаш өске-даа делегаттар шыңгыы шүгүмчүлээн.

Ажыл-агыйның кол адыры—ниитиниң мал ажылында удуртулганың четпезинден район күрүнеге эът белеткээр планын октябрь 10-га чедир чүгле 65,7 хуу, сүттү — 78,7 хуу болгаш дүктү—85,8 хуу күүсеткен. Бо талазы-биле улуг четпестер барын «Найырал» совхозтуң директору эш **Хвостов** миннип чугаалаан.

Ажылдың чугула участогу—мал ажылынга билии шыырак, ажылга үлегерлиг кижилерни, ылангыя коммунистерни быжыглаар айтырыгны партком болгаш райкүүском четпес боттандырып келген. Чижээ, районда 481 кадарчылардан чүгле 106 кижи коммунист, а 200 ажыг саанчыларда коммунист чүгле 12 болуп турар. Мал ажылында ол бүгү четпестерни дарый чайладыр, малдың үксаазын экижидер болгаш продуктулуун бедидер талазы-биле боттуг хемчеглерни алырын конференция негээн.

ПЛЕНУМНУҢ ШИИТПИРИН БОТТАНДЫРБЫШААН

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирин удуртулга болдурбушаан, үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылын экижидеринге Улуг-Хемниң партия организациязы чамдык хемчеглерни ап чорутканын болгаш боттандырып турарын конференция айыткан. Бүдүрүлге комбинадының коллективи тос айларда ниити продукция планын 105 хуу, бараанныг продукцияның онаалдазын 104 хуу күүсеткен.

Тудуг ажылы мурнукузундан алээн экижээн. Районда тудуг участогу тос айларның планын 114 хуу күүсеткен азы чурттаганың 102 бажыңнарын, малдың 25 кажаалары болгаш культура-амыдыралдың 7 тудугларын ажыглалга киирген. Бо ажылды «Чодураа» болгаш «Х Улуг хурал» колхозтарда база багай эвес чорудуп турар.

Моон-биле кады улуг четпестер бары конференцияга илереэн. Бүдүрүлге комбинады продукцияның ассортимент талазы-биле онаалдазын ыракта чедир күүсетпээн. Коллективте күш-ажылдың чуруму четпес, кадрларның үнер-кирер чоруу хөй, продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш демисел кошкак. Ол ышкаш тудугларның шынары куду, чарыгдал улуг, ажыл төлевиринден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү хожудап турарын конференция бурууу шаап көрген.

Шагаан-Арыг автоажыл-агый чери тос айларның сөөртүлге планын тонна болгаш тонна-километр талазы-биле ыракта чедир күүсетпээнин АТК-ның начальниги эш **Мышанский** конференцияга миннип чугаалаан. Коллективте социалистиг чарышты удуртуруп кошкаткан, кижизидилге ажылының четпезинден арагалаар, күш-ажылдың чурумун үрээр чоруктар чайлаттынмайн турар.

Коммунал хандырылга болгаш садыг организацияларының ажылында улуг четпестер барын район прокурору эш **Долук**, «Найырал» совхозта райкооп даргазы эш **Потылицын** болгаш конференцияга санал берген өске-даа эштер тодаргай фактыларга көргүскен. Бир эвес парткомнуң бюрозу, райсоветтиң күүскому ажылзеректи харылап турар кижилерден негелдени дыңзыткан, удуртулганы экижиткен болза, четпестер чогуур өйүнде чайлаттынган турар ийик. Бо талазы-биле районда партия-күрүне контролюнуң комитединиң ажылын улам дааштиг болдурарын конференция айыткан.

АМГЫ НЕГЕЛДЕНИҢ ДЕҢНЕЛИНГЕ

Партияның бүгү идеологтуг ажылын коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларынга бүрүн холбаштыр, ниитилел хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазының бедик негелделеринге дүүштүр чорударын СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленуму онзалап айыткан. Эрткен өөредилге чылында партия чырыдыышкынының районда бүгү хевирлери СЭКП-ниң Программазын, партияның XXII съездизиниң документилерин болгаш Төп Комитеттиң ноябрь Пленумунуң материалдарын ханы өөренирин уламчылап турган. Ындыг болза-даа, районо, «Сельхозтехниканың» район салбыры ышкаш организацияларга, «Күш-ажылдың хостуу» колхозка болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозка чүгле кичээлдер үстүп турган эвес, харын чамдык бөлгүмнер шуут тараан турган.

Пленумнуң материалдарын пропагандалаарынга парлалганы, радиону, кинону болгаш бүгү культура албан черлерин калбаа-биле ажыглап турар. Районда 36 агитколлектив, 4 агиткультбригада, 21 киноустановка болгаш 18 клуб, 17 библиотека ажылдап турар. Моон-биле кады культура албан черлериниң ажылында улуг четпестер бар. Кызыл-Даг, Хайыракан, Үрбүн, Арыг-Бажы ышкаш чамдык черлерде культура одаглары ажылдавайн турар, көскү агитация дериттинмээн, кышка белеткел кандыртынмаан.

«Билиг» ниитилелиниң район салбырының, оон бөлүктерниң болгаш секцияларының лекторлары бо чылын 900 хире лекцияны номчаан. Ай бүрүзүнүң ийиги неделязында «Ээлчег четверг» дээр, агитаторларның үнүүшкүнүн организастап турары чанчыл болган. Бо талазы-биле улуг четпестер барын база айтыр херек. Зоотехник Тур, башкы Сартыков, колхоз даргазы Кошкар-оол, инженер Соколов, агроном Доровских ышкаш чамдык эштер чон ортузунга илеткелдер болгаш лекциялар кылбайн турар.

Улус өөредилгезиниң айтырыында чамдык чедишкиннер барын конференция демдеглээн. Районда 3 ортумак, 14 сес чыл, 7 эге школалардан аңгыда, ажылчын болгаш кежээ аныяктарның 5 школазы ажылдаар. Ындыг болза-даа районнуң школаларында өөреникчилер чыылдазы октябрьга чедир узамдыккан, а аныяктарның кежээки школазы ам-даа ажылдап эгелевээн. Ол ышкаш бижик билбес болгаш биче билирлерниң учёдун амга чедир тодаргай тургуспаан. Бо талазы-биле боттуг хемчегни алырын конференция негээн.

Улуг-Хемниң партия конференциязының ажылынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү эш **Т. Норбу** киржип, районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганы экижидеринге тодаргай саналын берген.

В. БАИР.

ХЛЕБ—ЧОННУҢ БАИЛАА ТӨТЧЕГЛЕКЧИЛЕР

Бо чылдың сентябрь айның төнчүзүнде Бии-Хем райсоветтиң күүскомунуң күүсекчи комитединиң администрация комиссиязы Туран хоорайның Пролетарская кудумчузунуң № 27 бажыңында чурттап турар Михаил Кудря болгаш Туран хоорайның Майская кудумчузунда 127 дугаар бажыңның чурттакчызы Измоденов оларның дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бо дугайында администрация комиссиязының илереткени болза, хамааты Будря Туран хоорайның магазиннеринден быжырган хлебтерни садып алгаш, оон-биле бодунуң ижчирбелеп алгаш тудуп турар ийи ыттарын үргүлчү чемгерип келген.

Хлебти камнаар, ону чөптүг ажыглаар, оон-биле ыт-куш, мал-маган чемгерип, өскээр ажыглаваас дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1963 чылдың май айның 6-да үнген Чарлыын ёзугаар хлеб дугайында айтырыгның чугулазын барымдаалааш Чарлыкка удур чүрүм үрээн Кудряны администрация комиссиязы—15 рубльге, Измоденовту —10 рубльге штрафтап, баштайгы хемчегни көргүскен.

Моон соңгаар бодунуң мал-маганын хлеб болгаш өске-даа тараа продуктулары-биле чемгерип, Чарлыкты хажыдып, чүрүм үрээннерниң дугайында айтырыгны районнуң улус суудунга кеземче херээ кылдыр көргеш, база дагын чүрүм үрээннерни 300 рубль чедир штрафтаар ийикпе, азы 2 чыл чедир хуусаа иштинде эргезин казып шииткер дээрзин сагыдырган.

Хлеб болгаш хлебтен кылган өске-даа продуктуларны чөптүг ажыглаары бистиң районда хамааты бүрүзүнүң бирги хүлээлгези болур. Ынчангаш хлеб болгаш тараа аймаа бистиң чурттуң кол байлаа болур деп чүвени кижи бүрүзү үргүлчү сактып чоруур чугула.

КИЦЫН,
Бии-Хем районнуң шагдаа кииддизиниң начальниги.

КЫЗЫЛ-ТАСТЫ БУДАГДАВА

Тураның чамдык чурттакчылары чоннуң байлаа— хлеб-биле ийи-үш ыттар азырап турар. Ындыг төтчеглекчи чоруу дээш Михаил Кудряны 15 рубльге, Измоденовту 10 рубльге чоокта чаа штрафтаан.
(ЭШ КИЦЫННЫҢ ЧАГААЗЫНДАН).

Ээдин чивес, сүдүн ишпес, чуурга албас,
Ээзин черге кишпе, диңге безин сайбас,
Дөжек ээлээр, удуп хүнзээр дарган ыттың
Төтчеглекчи идегетке ажылы чүү деп?
Тырың боттуг ийи эрниң чиир чемин
Тыныш албайн сыырыптар хирезинде
Эрткен-дүшкен улус чонну коргудардан
Эки чүве ында черле кайда чүвел?
Ам-даа билип, боданып ал, төтчеглекчи:
Ажыл-кончаа алыр негааң кадартыр дээш,
Ажылчы чон күжү сиңген эртинени —
Алдын ышкаш кызыл-тасты будаңнава!
Артель, чоннуң өнчүзүнге дээп болбас
Алдын хоойлу оларларга уттундурар,
Хуузурак аспаан сунгаш ап-ла турда,
Куу-хүргүл черлик ыттан дора деп бил.
Оон хөрээн баккылап ноор турган болза,
Озаң будук, кара кузум долган тур боор.
Шүгүмчүлел оду-биле хозай чирткеш,
Чүүдең шыңгыы негээр херек: Харыылап тур!

ХАРЫЫЛАП ТУР

Бии-Хемниң «Тиилелге» колхозунуң хову бригадири Александра Ящикова колхозтуң сигенин хуузунда инектеринге сөөртүп алган.
(ЭШ РУСАКТЫҢ ЧАГААЗЫНДАН).

Хөйнүң байлаан өстүрер дээш хамык чону
Хөглүг, демниг үүле кылып, тиилеп турда,
«Аалымда инээм бар» деп дедир чүткүүр,
Алыскан-чиснен төнек хейлер таваржы бээр.

ОРУН ЧЕТПЕС

Тожу районнуң Тоора-Хемде галчылар бажыңында чүгле 7 борбак орун бар, 2 арганып турар чон хөй.
(ОРУККА ХАЙГААРАЛДАН).

Чайынначак «ЛИ-2» самолётка
Чаңгыс угда чээрби кижи келир болза,
Чамдыктары Тоора-Хемде төрелдиг боя —
Чартын кезии хонар черден бергедей бээр.
Чаагыглары ырлап баткан хемчигешке
Чайын болза серин тенип чораай эртик,
Харлыг кыжы хаарып турда, ол-даа хоржок,
Хаалга соктап, чонну канчап дүвүредир?
Хамсырадан чорук кылган ивижиге
«Кады хонаал, өңнүк» дигеш коштанчыр бе?
Ол-даа болза эпчок болгай, шыны херек.
Оолак биле Машпаадайга сүме кадаал:
«Тожу дургаар хону ыяш төнген эвес —
Тоора-Хемге делгем бажың тудуп алза!
Сыыладыр дүрген ужар хөлге чок бе —
Сыртык, дөжек, оруннардан сөөртүп алза!»
Алдын-оол **ДАРЖАА.**

Ындыгларны шыңгыы харыысалгаже

Александра Ящикова бистиң районнуң «Тиилелге» колхозунда хову бригадазының бригадиринде ажылдап турар.

Колхозтуң шөлдерин кезип чораш, ол бүгү-ле чүвеже хөлчок-ла топтап көргүлээн чоруур кижи. Ящикова ниитиниң кежиин камгалап, карактаар дээш ындыг-дыр деп бодап болур. Ынчаар бодаванар. Харын Ящикованың бодун эки топтуг хайгаарап көрүңер. Ниитиниң өнчүзүнден кандыг-бир чүвени карак ажыттаарын үргүлчү бодап чорууруңдан Ящикованың хамык чүвени топтап көрүп чоруур ол. Ындыг чоруктар оон талазындан мурнунда база болуп турган. Ящикова бир-ле катап колхозтуң шөлдерин кезип чораш, 2 тонна хемчээлдиг колхоз сараадын демдектей көрүп алган. Бодунуң байып алырының планын ниитиниң кежии-биле күүседип антарын дүрген-не шиитпирлепкен. Чолаачыларның бирээзи-биле дугуржу шаап алгаш, үстүнде сараатты сөөртүп эккеп алган. Ол бүгүнү ол шуут анаа чүве кылдыр бодап турар-дыр.

Ол чоруктуң дугайында медээ партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүкке кирген. Хыналдадан ук факт шын болуп бадыткаттынган. Чон кежииниң ол төтчеглекчилерин кеземче харыысалгазынче дүрген киирерип-биле оларны истелге органнарынче мынчага чедир колхоз баштаар чери чүге шилчитпейн турар чүве ийик.

К. РУСАН.
Бии-Хем районунда партия-күрүне контролюнуң комитединиң даргазы.

Кичээнгей салыр

Чоннуң культурлуг амыдырал-чурттаалгазының деңнелин бедидеринге эң чугула чүүл болза чурттаалга болгаш культура-амыдыралдың тудугларының тудуун дүргедедири болур.

Ындыг турбуже Өвүр районнуң Хандагайты суурда тудуг ажылы кончуг оожум чоруттунуп турар. План ёзугаар бо чылын ийи туйбу сарайын майда ажыглалга киирер турган, чүгле чагылларын тургузуп каан. Оон ынай Хандагайтының 11 чыл школазының бус-биле өдалгазын, бир чунар бажыңны, 4 аал ыштиг чурттаар ийи бажыңнарны октябрь-ноябрь айларда ажыглалга киирер турган, чаңгызын-даа ажыглалга киирбээн.

Бо бүгү четпестерниң болуп турар кол чылдагааны болза, тудуг ажылын удуртуруп экижитпейн, тудугжуларның эки ажылдааргы таарымчалыг байдалды тургуспайн турарында. Тудугга ажылдаары-биле өске черлерден келген ажылчыннарны чурттаар оран-бажың-биле хандырбайн турар. Оон ужурундан ажылчыннар ажыл шагы үзер, өске черлер кезип чоруй баар чүүлдер хөй. Хамаатыларның негелде-хомудалдарын бюрократсыг ёзу-биле көөр чоруктар районнуң баштаар органнарының удуртукчуларында бар. Мен Өвүр райкүүском даргазы эш Сакты-Сюрюнге олурар бажың дилеп, билдиришкиннерни үш катап киирген мен. Мынчага чедир оларның чаңгызын безин харыылап бербээн.

Ындыг-даа болза, Өвүр районнуң тудугжулары Октябрьның 46 чыл оюнга күш-ажылчы чедишкиннер ужуражыр дээш сорук киирген ажылдап турарлар.

К. МОНГУШ.
Өвүр район.

Кыш манавас

Бистиң ала-чаагаарлап олурарывысты кыш манавас, ол бодунуң дүрүм ёзугаар ээлчээнге кирер дээрзин кым-даа билир. Ындыг турбуже, Барыын-Хемчик районнуң мал ажылдыг «Кара-Хөл» колхозу кышты багай белеткелдиг уткуп, ону чиик көрүп турары черле таарышпас.

Колхоз сиген белеткелиниң планын 25-ле хуу күүсеткен. Эш М. Өлчей-оол бригадирлээн трактор бригадазының бо чазын тараан 358 га зелёнказын барык хол тутпаан деп чугаалап болур. № 1 хойжу бригадага тараан 7 га хире черден чүү-даа үнмээн, андарын илиртээн хөрзүн ол хевээр болган. Сукпак, Дапсы-Аксы дээн ышкаш суггаттыг черлерден безин чүү-даа үнмээн. Чүү-кандыг-даа болза хөрзүн кырынга үнүштер көстүп үнер болгай. А мында болза чүү-даа чок болгулаан. Ону черле канчаар чажып, тарааның кым-даа сонуургап көрбээн. Оон түңнелинде колхоз чүгле 10 тонна хире зелёнкалыг болган, а планда кордунгени 350 тонна болгай.

Кыштаг кажаалар белен эвес. Шивилиг деп черде № 3 хойжу бригаданың улуг кажаазын шын эвес туткандан ам бускаш катап тудар деп турар. Ол кажааны бо чылын ажыглалга киирер, киирбези билдинмес. Бо үеге чедир коржени безин коптартынмаан кажаалар хөй.

Колхоз бо чылын ийи муң хойну тарып боозадыр дээн болза, тарып боозадылга пунктуларын амга чедир безин септевээн. Ынчангаш колхоз 1964 чылдың январь-февраль айларында хой ол даашкының чорударындан барык чайлааны ол-дур. Шээр малдың чайгы чуулдазы база чоруттунмаан.

Малчыннарның чурттаалга байдалын экижидер дугайында сагыш салыышкыны четпес. Малчыннарның турум турлагларында хорам бажыңнар чок. Оон туржук төп сүт-бараан фермазының кудеги, чайлаг черлеринде шынарлыг чаңгыс-даа бажың чок.

Түңнеп чугаалаарга, «Кара-Хөл» колхоз келир кыштаглаашкынга эрткен чылдардан безин дора белеткелдиг ужуражып турар.

Х. ДОЙНУҢ.

РЕДАКЦИЯДАН: «Кара-Хөл» колхозтуң хой тарып боозадылгазын чорутпайн турарының дугайында бистиң солунувуска шүгүмчүлелдиг материалдар 1962 чылдан бээр каш удаа үнүп келген. Ынчалза-даа байдал өскерилбээн. Колхозтуң баштаар чери, мал ажылының тускай эртемниглери бо ажылды канчаар көрүп турары? Номчукчуларның шүгүмчүлелдерин кандыг байдалдыг көрүп турары? Дээр дугайында чүү-даа билдинмес. Солунну дамчыштыр номчукчуларга бо талазы-биле харыы бээрин колхозтуң баштаар черинден редакция дилеп тур.

Пльзен хоорайда В. И. Ленин аттыг машина тудуушкунунуң заводу — Чехословак Социалистиг Республиканың эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ол завод бус турбиналарын, компрессорларны, шахталарга, рудниктерге, металлургия бүдүрүлгелеринге болгаш химия үлетпүрүнге хереекселдерни бүдүрүп үндүрүп турар.
Заводтуң мурнунда туруп турар бүдүрүлге сорулгалары оон эрги цехтерин чаартыш, чаа тудугларны кылырын негеп турар.
ЧУРУКТА: чаа цехти тудуп турары.
Фотоэу ЧТК — СЭТА-ның.

Тайбың—социализмниң чөленгиижи

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээриниң мурнунда-ла В. И. Ленин: «**Дайыннарның төнери, улустар аразынга тайбың, дээрбедээшкинни болгаш кучулээшкинни соксадыры — ол харын бистиң идеалывыс**»... деп чугаалаан (Чогаал, т. 21, 264 арында).

Марксисчи-ленинчи мировоззрениениң бедик гуманизми, социалистиг тургузуугнуң ханы, улусчу бүдүжү тайбыңны камгалаар дээш демиселге коммунистерниң мурнакчы ролюн баш бурунгаар тодаргайлаап турар. Атомну демобилизастаары, ядролуг энергияны кижи төрелгетенниң тайбың хереглелдеринге бараан болдурары, чепсегленишкинниң бүгү-ниити баа бүрүн дужурерин боттандырары — бо дээрге кижи төрелгетенниң материалдыг курлавырларын аажок төтчеглеп самчыгдаар чорукту чүтле чок кылыр дээни ол эвес, харын делегейниң социал чаартылгазын аажок дүргедедирин база хандырар дээни ол.

Ракета-ядролуг чепсекти тургузуп база хөгжүдүп турарының фактызы болза тайбыңны камгалаарының айтырыын онза чидиг кылдыр тургузуп турар деп чугаалап болур. Амгы үениң байдалында делегей дайынын эрги хемчээкчи-биле көрүп болбас, оон дугайын эрги байдал-биле угаап болбас. Ядролуг дайынны угаан-сарыыл чок империалистиг дайынзыракчылар өскүдүптер болза, коммунист биле буржуазияның аразында, атеист биле чүдүкчүнүң аразында, солдат биле чаш уругнуң аразында ылгалдарны ол дайын барымдаалавас. Ол дайынның чалбыыжынга сая-сая кижилер амы-тынын оскунуп болур; ол дайын амгы-даа, келир үениң-даа салгалдарынга хемчээттинмес айыылды таварыштырар. Чугаа болза тулчуушкуннарны болгаш операцияларны чорударының аргаларынга база хевирлеринге үндезин өскерлишкиннерниң дугайында, чепсектиң үрегдекчи күжүнүң кызыгаар чок өзүүшкүнүнүң дугайында болуп турар.

Коммунистиг партия дайын сөөлүндеги үеде революстуг стратегияны болгаш тактиканы ажылдап кылып турган, дайын техниказында шывар талазы-биле өскерлишкиннерни барымдаалап көрбейн барып шыдавас турган. Массалыг хыдыышкынның чепсээн шын болгаш бүгү талалыг барымдаалап көрген чорук империализмниң агрессчи политиказынга удур делегейниң революстуг күштериниң идепкейлиг база шиитпирлиг хөделиишкиниң үндезининге салдынган факторларның бирээзи болган.

Кижи төрелгетенниң амыдыралчы салым-чаданынга таарыжып турар ол утканы ыыжкыны ам ККП-ниң удуртулгазы «кортук чорук» болгаш «революцияның херээнге өскерликчи чорук» кылдыр чарлап турар. Атомнуг бомбаны «саазын пар-дыр» деп адаышаан, кыдат удуртулга термоядролуг дайынның өртүнүң хүлүнге «хемчээл чок эң бедик дешшилгени» тургузар чүве деп чулчуруп турар. Кыдат догматиктер антисоветтиг келдерээшкиннинге мындыг чаржынчыг бужар нугулдээшкинни безин чугаалап турар, чүл дээрге Ленинниң чарлааны, янзы-бүрү социал системалыг күрүнелерге тарап непререн турар тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын «дарлакчылар биле дарлатканнарның аразында тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын» деп бадыткап турар.

ККП-ниң удуртукчулары улус массаның күжүнге бодунуң бузурелин сөс кырынга чарлап турза-даа, дайынның болур, болбазы империалистиг күрүнелерниң кол штабтарындан бүрүңү-биле хамааржыр, бодунуң шиитпирлиг сөзүн бо дугайты чон чугаалап шыдаар аргазы чок деп медеглеп турарлар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 90 чыл болганының оюнга тураскааткан чүүлдеринге, 1960 чылда-ла кыдат теоретиктер амгы үеге «империализмниң, дайыннарның болгаш революцияларның үези» деп боттарының тодаргайлаашкынын бергеннер. Ындыг тодаргайлаашкындан чүл дээрге: бирээде, социалистиг эвес, харын империалистиг система бистиң үениң кол фактору болур деп турар; ийиде, чер делегейге капитализм туруп турда дайыннар, ылангыя делегей дайыннары чайлаш чок болур ышкажыл.

Делегейниң чаа дайыны чайлаш чок өскүп үнер дээр чүвезин кыдат удуртукчулар ам барык-ла ажыглап чарлап турарлар. Харын ол дужуп берикчи «теориязын» олар делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң түгү кылырын оралдажып турарлар. Антиимпериалистиг демиселдиң перспективазын үнелеп көөрде фаталисчи чорук тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи политиказының адрезинге хамаарыштыр нугулчу даап бодаашкыннар, делегейниң чаа дайыны чайлаш чок дээр буруу сүртаал — бо бүгү болза ККП-ла догматиктер тайбыңны камгалап ап база империализмни кынныктырбас аргалыг, революстуг күштерниң күчүлүг өзүлдезин көрбейн турар дээрзин маргылдаа чок бузуредип турар-дыр.

Бистиң хүннерибисте социализмге ажыктыг кыдыр болгулаан үндезин өскерлишкиннер ниитилелди революсчу ёзу-биле чаартырының салым-хуузун делегейниң термоядролуг дайынын чайладырының сорулгазы-биле ыяк холбаштырган. Социализмниң идип үндүргени, улустар аразының харылзааларында чаа принциптер — тайбыңның, дең эргениң, улустарның бот баш миннип шиитпирлеттинериниң, бүгү чурттарның хамааржыпас база бот-эргелиг чорууң хүндүлээриниң принциптери агрессчи, империалистиг политиканың принциптерин тиилээн. Бо сорулганы харын аңгы-аңгы социал системалыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ачызында чедип ап турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принциви амгы үениң утка-шынары-биле сиңниккен. Бо дээрге дайынга удур, империализмге удур күштерни мобилизастаарының дайынчы программазы, ниитилелдиң амыдыралындан дайынны бистиң салгакчыларывыстың чайладырының программазы, капиталистиг тургузуг-биле тээгүлүг чарышка социализмниң тиилелгезиниң программазы болур.

Пленумнуң шиитпирин амыдыралга боттандырар дээш

СЭКП Төп Комитединиң бо чылын болуп эрткен июнь Пленуму бистиң коммунизмче бурунгаар шимчээшкинивиске партияның болгаш оон идеологтуг ажылының ролюн улам тодаргайлап турар чугула болуушкун болган. Бүгү-ле идеология ажылын үндезини-биле экижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни алырын Пленум тодаргай айыткан. Бүгү талазы-биле сайзыраңгай, бедик мелерелдиг, мораль талазы-биле арыг-чаагай, эң эки мөзү-шынарлыг чаа кижини кижизидип белеткээри коммунистиг тургузуушкунуң чугула сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Коммунизм тургузукчузу чаа кижини кижизидеринге уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың, ылаңгыя театрның ролю аажок улуг. Республиканың хөгжүм-шии театрының коллективи СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин база республиканың уран чүүл ажылдакчыларының чөвүлел хуралының материалдарын чугаалажып танышкаш, театрның ажылын экижидеринче угланган тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш оларны үдуртулга болдуруп ажылдап турар.

Театрның белеткеп үндүрүп турар шиилериниң болгаш концерттериниң идея болгаш уран мергежил талазы-биле деңнелин бедитпишаан, ажылчы чоннарның культурлуг негелделерин хандырарын экижидер сорулга партияның Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле театрның хемчеглеринде көрдүнген. Ол сорулганы амыдыралга боттандырбышаан, республиканың ажылчы чоннарынга, хамыктың мурнунда, материалдыг чаагай чүүлдерни бүдүрүп турар кодээниң ажылчыларынга, үлетпүр, бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарынга шиилерни, концерттерни көргүзерин экижиткен. 1963 чылдың эрткен 9 айларының дургузунда театрның уран чүүл коллективтери республиканың ажылчы чонунга 520 шиилерни болгаш концерттерни 92 муң 700 кижиге, театрның чанында концерт-эстрада бюрозунуң артистери—169 концерттерни 33 муң кижиге көргүзүп, бо талазы-биле 9 айларның планныг даалгаларын ажыр күүсеткеннер. Оларның иштинден кодээниң ажылчыларынга болгаш үлетпүр черлериниң ажылчыннарынга шупту 501 шиилерни болгаш концерттерни 82 муң ажыг кижиге көргүскен.

Оон аңгыда театрның уран чүүл коллективтериниң районнарже үнүүшкүннери үргүлчү болгаш доктаамал характерлиг апарган. 1963 чылдың эрткен 9 айларында театр болгаш концерт-эстрада бюрозу Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарже 9—10 удаа, Таңды, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарже 8—9 удаа үнүүшкүннерни кылган. Республиканың өзүп олурар үлетпүрүнүң улуг төптери «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарның ажылчыннарынга 7—8 шиилерни болгаш концерттерни көргүскен бис.

Театрның дирекциязы чери, партия организациязы театрның адрезинге болгулаан шүгүмчүлелдерни өөренип көргеш, түс черниң чогаалчылары болгаш композиторлар-биле ажылды база харылзааларны экижидеринче угланган элээн хемчеглерни ап чорууткан. Оон түңнелинде В. Көк-оол «Самбажык», В. Журавлев «Бергелерден төрүттүнген аас-кежик» деп шиилерни бижип дооскаш театрга хүлээткеннер. Чогаалчы С. Сарыг-оол «Чечен биле Белекмаа» деп тыва операның либреттозун эде кылырын дооскан. Чогаалчы С. Пюрбю «Ынакшылды камнаар херек» деп шиини бижиирин доозуп турар. Оон аңгыда хоочун шии чогаадыкчызы В. Көк-оол база эгелеп чоруур автор Клара Сагды театрның чагыын ёзугаар уругларга болгаш малчыннарга тураскааткан шиилерни бижип турарлар.

Театрның дирекциязы чери «Чечен биле Белекмаа» деп операның база «Хүнүн ыраажылары» деп оперетаның музыкаларының сөөлгү редакторлаашкынының доозарын дүргедедир сорулга-биле РСФСР-ниң композиторлар эвилели-биле дугурушкаш, оларның авторлары Бенденбиль биле Чыргал-оолду Москваже чоруткан. Эштер Чыргал-оол болгаш Бенденбиль найысылалдың бедик мергежилдиг композиторларының арга-сүме, удуртулга болгаш дузаламчызы-биле үстүнде адаттынган операның болгаш оперетаның музыкаларын чоокку үеде доозар ужурлуг. Оон аңгыда композиторлар Леонид Израйлевич, А. Чыргал-оол, С. Бюрбе оларга чаа аялгаларны чагаан, олар кылып турар.

Республиканың хөгжүм-шии театрының хөгжүм талазы-биле үделгезиниң сөөлгү каш чылдарда аажок кошкааның республиканың уран чүүл ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилери шыңгыы шүгүмчүлээн. Театрның коллективи ол четпестерни эдер, театрның ажылының музыкалыг талазын экижидер, ылаңгыя оркестриниң составын шыырак хөгжүмчүлер-биле четчелээр хемчеглерни алган. Оон түңнелинде ам театрда 11 кижи составтыг оркестр тургустунган болгаш оон составының бодунуң херээн эки билир, шыырак хөгжүмчүлер-биле четчелээн. Театрның оркестри чүгле шиилерни болгаш концерт номерлерин үдээринге ажыглаттынар эвес, а Кызыл хоорайга болгаш районнарга музыкалыг концерттерни бээр ужурлуг. Театрга оркестрни тургускан чорук, оон белеткеп үндүрүп турар шии бүрүзүн музыка-биле үдээр, оон аңгыда «Чечен биле Белекмаа», «Хүннүң ыраажылары», «Корагай идикчигештер» болгаш өске-даа музыкалыг шиилерни тургузар, ол ышкаш концерт номерлериниң шынарын экижидер арганы бээр болгаш оон-биле театрның уран чүүл ажылының музыкалыг талазын экижидеринге. Тываның музыка культуразын хөгжүдеринге улуг ажыктыг болуру черле билдингир.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарында болгаш Төп Комитеттиң өске-даа айтыышкыннарында бистиң чуртувустуң уран чүүл коллективтериниң аразында харылзааларны быжыглаарынче база оларның ажылының арга-дуржулгаларын солчурунче улуг кичээнгей салдынып турар. Ол чугула хемчеглерни амыдыралга боттандырып, кожа-хелбээ областарның уран чүүл коллективтери-биле харылзааны быжыглаар сорулга-биле театрның дирекциязы чери болгаш республиканың Культура министерствозу бо чылын чамдык ажылдарны организастаан.

1963 чылдың июнь, июль айларында Тываның концерт-эстрада бюрозунуң артистери Хакас автономнуг областың база Красноярск крайының ажылчы чоннарынга концерттерни көргүскеш келгеннер.

Оон аңгыда бистиң чалааныывыс ёзугаар ССРЭ-ниң Улуг театрының танцы артистери, цыганнарның ыры болгаш танцы ансамблиниң база Хакассияның шии театрының артистери бо чылдың август, сентябрь айларында Кызыл хоорайга болгаш республиканың өске-даа районнарынга концерттерни болгаш шиилерни көргүскеннер.

Тываның концерт-эстрада бюрозунуң артистери бо чылдың декабрь болгаш келир чылдың январь, февраль айларда Якут АССР-ниң, Иркутск областың ажылчы чоннарынга, а театрның артистери 1964 чылдың майда болгаш июньда Хакассияның ажылчы чоннарынга концерттерни болгаш шиилерни барып көргүзерин планнап турар.

Кандыг-даа театрның ажылында эң чугула айтырыг болза репертуар (шиилерни болгаш концерт программазын) шын шилип алыры болур. Сезоннуң иштинде чонга көргүзер ужурлуг шиилерниң планынга шиилерни шилип киирип ап турар талазы-биле бистиң театрывыстың ажылында улуг четпестерниң бары илереттинген. Чижээлээрге, эрткен сезоннуң репертуарынга кирген шиилерниң иштинде «Дыштаныр хүн», «Воскресеньеден понедельникче», «Хоорай кыдыында бажыңчыгаш» деп шиилерниң уран чечени болгаш идея-кижизидилгелиг шынары чавыс, чонга сонуурганчыг эвес болуп турганы чажыт эвес. Ынчангаш театр коллективи репертуарны экижидер сорулга-биле эрткен сезоннуң репертуарынга Гольдониниң «Ийи кожайның чалчазы», Розовтуң «Кежээки чем мурнунда», Соболевтуң «Хайгыылчылар» деп шиилерни немей киргеш, чонга көргүскен. Ол шиилер репертуарны экижидеринге ажыктыг болган болгаш оларны чон улуг сонуургал-биле көрүп турар.

1963-1964 чылдарның чаа сезонунда театрның репертуарынга уран чечен болгаш идея талазы-биле деңнели бедик, көрүкчүлерге солун шиилерни шилип киирер дээш хемчеглерни ап турар бис. Чаа сезоннуң репертуарынга шиилерни шилип алыр айтырыгны чүгле театрның чөвүдели эвес, харын Культура министерствозунуң чанында тургустунган штаттан дашкаар уран чүүл кидизи база шиитпирлеп турар. Чаа сезоннуң бирги чартында В. Көк-оолдуң «Самбажык», Ф. Шиллерниң «Ынакшыл болгаш өжээргел», Ю. Скобелинниң «Оруктар», В. Митрафановтуң «Эң-не далаштыг келдириишкин», М. Горькийниң «Сөөлгүлери», Б. Барастылевтуң «Димка кээргебесбей» деп шиилери репертуарда кирген. Оларның иштинден «Самбажык» биле «Эң-не далаштыг келдириишкин» деп шиилерни театр белеткеп эгелээн. Оларны бо чылдың ноябрьдан эгелеп республиканың ажылчы чоннары көөр. 1963—64 чылдарның сезонунда театрның тыва бөлүүнүң артистери «Самбажыктаа» аңгыда тыва чогаалчыларның чогааткан «Чечен биле Белекмаа» (музыказы Р. Кенденбильдиң, либреттозу С. Сарыг-оолдуу) деп бирги тыва операны, «Хүннүң ыраажылары» (музыказы А. Чыргал-оолдуу, либреттозу С. Сарыг-оолдуу) деп опереттаны, С. Пюрбюнуң «Ынакшылды камнаар херек» деп шиизин белеткеп кылгаш, чонга көргүзерлер. Бо шиилер театрның репертуарын дыка экижидер дээрзинге чигзиниг турбас.

Көрүкчүлер-биле харылзааны быжыглаар, массаның аргузунга театр уран чүүлүнүң пропагандазын экижидер, театрның активчилерин өстүрүп белеткээр сорулга-биле 31 кижиден тургустунган көрүкчүлер чөвүлели театрның чанында тургустунган. Ынчалза-даа ол дээрге ажылдың чүгле эгези-дир. Ол чүве болза көрүкчүлер чөвүлелиниң кежигүннери-биле доктаамал ажылдаары, театрның ажылынга оларның идепкейлиг киржилгезин чедип алыры болур.

Театрның чогаадыкчы болгаш уран чүүл ажыл-чорудулгазын экижидеринге чугула рольду ойнаар, таарымчалыг байдалды тургузар ужурлуг, оон материал-техниктиг баазазын база сан-хөөзүн быжыглаар талазы-биле чамдык эки ажылдар кылдынган.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң идеология ажылының талазы-биле төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле республиканың хөгжүм-шии театрының коллективиниң чедип алган чамдык чедиишкиннери театрның ниити ажыл-чорудулгазын үндезини-биле экижидер херектиң чүгле эгези болуру билдингир.

Театрның ажыл-чорудулгазында четпестер ам-даа хөй. Театрның белеткеп үндүрүп турар шиилериниң болгаш концерттериниң уран мергежили болгаш идея талазы-биле деңнели ам-даа чогуур негелдеге дүүшпейн турар, көрүкчүлер-биле ажыл, хөй-ниити организациялары-биле харылзаалар кошкак, коллективтиң иштинде кижизидилге ажылы чавыс деңнелде тургустунган.

Театрның ажылын үндезини-биле экижидер дээш оон коллективи бодунда хамаарыжыр бүгү хемчеглерни алыр апаар.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ,
республиканың хөгжүм-шии театрының директору.

Парлалга чагыдылгазын организастыг чорудар

Бо чылдың октябрь 1-ден эгелээш 1964 чылдың ээлчеглиг парлалга чагыдылгазы эгелээн. Баштайгы медээлерден алырга-ла, республикада парлалга чагыдылгазы багай эвес эгелээни, ажылчы чоннарның парлалгаже хандыкшылы аажок бедээнин херечилеп турар. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. СЭКП ТК-ның июнь Пленуму партияның идеологтуг ажылының талазы-биле чугаалашкаш, совет кижилерниң идей-политиктиг деңнелин бедидерин, коммунистиг кижизидилгезин экижидерин чүгле партия, совет органнарның эвес, харын бүгү-нииттиниң, совет кижи бүрүзүнүң чугула херээ кылдыр санап, бо херекке парлалганың улуг рользуун демдеглээн болгай.

Парлалга дээрге амгы үениң кайгамчыктыг болуушкуннарын, Коммунистиг партияның, Совет чазактың шиитпирлерин номчукчуларга хүн бүрү чедирип турар идеологтуг чугула чепсек болур. Ынчангаш бистиң республиканың ажылчы чоннары солуннар болгаш журналдар чагыдып алырынга дыка ынак. Моон ужурунда чагыдылганың ниити саны чылдың-на өзүп турар. Ол дугайын мындыг чижектер-биле көргүзүп болур. 1963 чылда бистиң республиканың ажылчы чоннарының чагыдылгазының бир удаа чедирилгези 81 муң кезек болган, ол дээрге муң кижиге-ле 420 ажыг кезек солуннар, журналдар онаажып турганы ол.

Ынчалза-даа байдал ынчаар чүгээр боop турган, ындыг болганда парлалга чагыдылгазы боду чаязаарла болу бээр деп санаар болза частырыг болур ийик. Моон ужурунда хоорайларның болгаш кодээниң ажылчы чоннарының парлалгаже хандыкшылын тайылбыр болгаш организастыг ажыл-биле деткиири чугула. Бо дугайын бо чылдың парлалга чагыдылгазының чижектери-биле көргүзүп болур. Эрткен күзүн парлалга чагыдылгазын шын организастап чоруткан районнарга муң кижиге онаажып турар солуннар болгаш журналдар көвей болуп турар. Чижээ, Каа-Хем районнуң муң чурттакчыларынга-ла 612 чагыдылга онаажып турар. Өвүр болгаш Тожу районнарның чурттакчыларынга ийи кижиге-ле бир чагыдылга онаажып турар. Ынчаарга Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик ышкаш улуг районнарның муң кижи бүрүзүнге-ле 300—320 чагыдылга онаажып турарын чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Ол районнарның ажыл-ишчилери совет парлалгага база-ла ханы сонуургалдыг болгаш ону боттарының ажыл-амыдыралынга улуг сүмечи деп санап турарлар. Бо районнарның партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, харылзаа конторалары болгаш салбырлары эрткен чылын парлалга чагыдылгазының талазы-биле организастыг болгаш тайылбыр ажылын багай чорутканнар.

Парлалгага ээлчеглиг чагыдылганы чорудары политиктиг улуг чугула сорулга болур. Парткомнар, комсомол комитеттери болгаш харылзаа конторалары бо талазы-биле улуг кичээнгей салып, организастыг ажылды чорудары чугула. Эң чугула чүүл болза чондан чагыдылганы хүлээп алыр хөй-ниитичи бижидикчилерге төлептиг кижилерни шилип алыры, бижидилге чорудар пунктуларны, парлалга тарадырынга дузалаар бөлүктерни организастаары болур. Парлалга дугайында тайылбыр-массалыг ажылды калбартыры солун болгаш журналдар чагыдылгазын дүргедедир болганда, ону билдилиг ажылдаары чугула. Чамдык солуннарның болгаш журналдарның «чагыттынмас» парлалгалар болу бээри харынга тайылбыр ажылының четпезинден болдуна бээр.

Болунга таарыжыр солунну азы журналды шилип алыры кижи болганга-ла белен чүве эвес. Ынчангаш чагыдылганы бижидерин организастап турар кижилер кымга, кандыг солун, журнал таарымчалыгыл дээрзин чагыкчыларга шын сүмелеп бээр болза, олар аажок өөрүүр болгай. Парлалганы чагыдып ап-даа турар кижи, чагыдылганың хуусаазы узун болгаш түдүм-на чагыкчыга-даа, бурунгегедаа улуг ажыктыг дээрзин бодаар болза эки.

Харылзаа органнары чеже-даа күштүг болза, партия организацияларынга баштаткан эки-турачы активтер, дузалакчылар чокка, совет албан болгаш бүдүрүлге черлериниң идепкейлиг киржилгези чокка парлалга чагыдылгазын боттары бүрүн башкарып, чоннуң өзүп турар негелдезин хандырып шыдавас. Ынчангаш харылзаа органнары бо чылын база-ла хөй-ниити организацияларының, эки-турачы парлалга тарадыкчыларының идепкейлиг киржилгезинге улуг идегелин салып турар.

А. ДАВЫДОВ,
«Союзпечатьтың» республика салбырының начальниги.

Эң эки агиткультбригада дээш деп конкурстуң көрүлдези эгелээнден бээр элээн каш хонуктар эрткен. Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды районнарның болгаш республиканың Культура министерствозунуң агиткультбригадаларының көрүлдези Кызыл хоорайга болуп эрткен. Ам Чадаана хоорайда республиканың барыын талакы районнары Чөөн-Хемчиктиң, Барыын-Хемчиктиң болгаш Өвүрнүң агиткультбригадаларының көрүлдези чоруп турар.

ЧУРУКТА: республиканың Культура министерствозунуң агиткультбригадазының көрүлдезинден номер. Автоклуб эргелекчизи Оюн Марк болгаш бригаданың киржикчизи М. Кертик-оол олар шүүгүмчүлелдиг кожамык ырларны күүседип турары.

Фотозу **В. КУЛИПАНОВТУУ.**

Мурнакчы шеверлер

Чеди чылдың бешки чылының планын доолдур болгаш ажыр күүседир дээш, совет кижилер бүгү күштерин болгаш арга-мергежилин харамнанмайн карак-кызыл ажылдап, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик ат дээш демисежип турарлар. Оларның аразында Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйы черниниң Кызылда мебель фабриказының нарын чүүлдер кылыр цеги база хамааржып турар.

Ол цехке 1949 чылда Борис Федорович Самойлов деп аныяк оол өөреникчилеп ажылдап эгелээн. 1951 чылда Совет Арминяның хүрээлениге келдирткеш, 3 чыл иштинде Төрээн чуртун камгалажып, шериг албаның кончуг эки эрттирген. Борис Федорович шериг хүлээлгезин доозуп келгеш, күш-ажылга бир-ле дугаарында өөренген чери болур Кызылдың мебель фабриказынга катап кээп ажылдай берген. Айлар, чылдар эрткен түдүм-на бажың иштиниң нарын херекселдерин кылырынга мергежип, бодунуң аваангыр, шевер чорууун Самойлов улам-на бедидип турган. Борис Федорович бүдүрүлгениң ай планнарын үргүлчү 150—170 хуудан өрү кылдыр күүседип турар.

Эш Самойлов фабрикага төс чыл иштинде ажылдап келгеш, эң эки ажылчыннарның бирээзи болуп, үргүлчү шаңнал-мактаалды ап турар. Бо чылдың август, октябрь айларының планын ол 200—265 хууга күүсеткен. Бүдүрүлгениң эш Самойлов ышкаш мурнакчылары фабрикада дыка хөй.

Фабриканың нарын чүүлдер чазаар цегиниң хоочун чазаныкчызы Т. Е. Башкирцев бодунуң хар-назыны улгаткан-даа болза, аныяктардан тудак чок ажылдап, бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи болуп турар. Сөөлгү айларның планын ол 170—180 хуу күүсеткен. Башкирцев хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, фабрикада эш-хуузунуң судуның даргазының оралакчызы хүлээлгезин эки күүседип турар.

Аныяк чазаныкчы Шарахо Даваа 1958 чылдан бээр ажылдап эгелээн-даа болза, үстүнде айыткан хоочун шеверлерге деңнежир дээш шудургу ажылдап турар. Июнь, август, сентябрь айларының планын эш Шарахо 170—180 хуу күүсеткен.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш, фабриканың ажылчыннары улам-на улуг күженишкиниг ажылдап турарлар.

ДАЖЫ-СЮРЮН.
Кызыл хоорай.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның байдалында делегейниң революстуг чорудулгазы саат чокка бурунгаарлап турарын фактылар көргүзүп турар. Дайынга удур демиселдиң чедиишкиннери бодунуң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазынче кирер арганы социалистиг системага берген. Совет Эвилелинге коммунизм тургузуушкуну чедиишкинниг боттанып турар. Акы-дуңма дем кадылгазының өске чурттары база сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының оруу-биле бурунгаар бүзүреддиг чоруп орар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының чедиишкиннери капитализм-биле экономиктиг чарышка улуг тиилелгелерни чедип алыр арганы делегейниң социалистиг системазынга берген. Контрреволюцияны экспорттаар дээр империалистиг оралдажыышкыннарны дайын сөөлүндеги үениң төөгүзүнүң дургузунда социалистиг күрүнелер каш-даа удаа үзе шапкан.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы национал-хосталгалыг шимчээшкинниң көдүрлүүшкүнүнге дузалап турар. Ындыг политиканы боттандырганының байдалында Азияның, Африканың болгаш Латин Американың бежен ажыг чурттары национал хамаарышпас чорукту чедип алганы факт-ла болгай. Хосталган күрүнелерге тайбың дээрге амыдыралчы эргим үнелиг, чүге дээрге, ада-чурттуң чечектелдир хөгжүп турар экономиказын тургузарының, чүс-чүс чылдардагы хожудаашкынын ажып эртериниң, политика талазы-биле хамаарышпас чоруун быжыглаарының берге болгаш нарын сорулгазы ол чурттарның түс бүрүзүнүң мурнунда турар.

Адак сөөлүнде, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болза капиталистиг системада чаа звеноларның революстуг кыптыгыышкынының аргазын улгаттырып турар. Тайбынны камгалаар талазы-биле коммунистиг партияларның бедик көдүрген тугу болза кедизинде баргаш, империализмниң быражып шыдавазы политиктиг, күчүлүг арминяны тургузар арганы марксистчилерге — ленинчилерге берип турар.

Бистиң үениң революстуг кол күштериниң чаңгыс аай фронтузу тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш дем каттышкан хөделиишкинге кацналып база быжыгып турар. Оон-биле кады, делегейниң революстуг чорудулгазының чедиишкиниг хөгжүлдези бодунуң ээлчээнде тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның чаа-чаа тиилелгелерин хандырып турар. **«Бистиң үевисте херектиң байдалы болза тайбың дээш демисел социализм дээш демиселдиң эң чугула негелдези апарган. Ажылчын аңгының революстуг шимчээшкининиң, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң чаңгыс-даа айтырыы ам тайбың дээш демиселден, делегейниң термоядролуг дайынын болдурбас дээш демиселден дашкаар көрдүнген туруп шыдавас»** деп Н. С. Хрущев чугаалаан.

Пекинде теоретиктер харын шак ону көөрүн күзевейн турарлар. Оон туржук олар дайын болгаш тайбың айтырыгларында боттарының шын эвес теоретиктиг концепцияларын Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң даштыкы политика талазы-биле чугула хемчеглерин үзеринче угландырган практиктиг хөделиишкин кылдыр шилчиткен. Кариб кризизиниң — дайын сөөлүндеги чылдарда бүгү-ле эң чидиг кризистериниң бирээзиниң үезинде кыдат чарылдырыкчыларының бужар-чүдек алгы-чаны бүтүдеге билдингир. Совет чазактың эрес-диди болгаш ыраккыны көрүштүг хемчеглеринге удур оларның харыысалга чок, өнчүк-чаңгаалыг хөделиишкиннери болза маадырлыг Кубаже ракета-ядролуг халдааашкынны кылырынче кыйгырып турган америк калчаалыглар-биле бир одурутта ККП-ниң удуртуулгазын шак ынчаар тургускан турган. Амгы үеде Пекинде хоп-нугулчулер болза агаарга, космиктиг делгемге болгаш суг адаанга атомнуг шенелделерни хоруур дугайында Керээге хамаарыштыр империализмниң эң-не агрессчи бөлүктериниң сагыш бодалынга бүрүнү-биле каттыжып турарлар.

Чепсегленишкинни бүгү-нииити база бүрүн дужурер дээш, ядролуг шенелделерни соксадыр дээш демисел — бо дээрге ССРЭ-ниң болгаш акы-дуңма өске-даа чурттарның даштыкы политиказының кол угланыышкыннарының бирээзи. Чепсегленишкинни дужурер айтырыгның талазы-биле социалистиг күрүнелерниң туружу болза шуут илергейлеттинген антиимпериалистиг, шынар-бүдүштүг болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң аңгы талазы-биле үндезин арга-ажыктарынга дугжуп турар. Ол туруш чүгле амгы үениң бүгү революстуг күштериниң чаңгыс аай фронтузун быжыглап турар эвес, харын империализмниң агрессчи чүткүлүн мунчулдурбушаан, анаа шуут согуушкунну база таварыштырып турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралының (1960 чылда) Медеглелинде чепсегленишкинни бүгү-нииити база бүрүн дужурер талазы-биле совет программаның боттанышкынын чедип алыры — ол дээрге чурттар аразынга дайын чорударының аргазын шуут чок кылыр дээни ол деп демдеглеп турар.

Москва Керээзи — бо дээрге боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадының нарын болгаш берге сорулгазын шиитпирлээринге баштайгы базым. Агаарга, космиктиг делгемге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни соксадырынга АКШ-тың болгаш Англияның чөпшээрешкени ол факт бежни хөй чүүлдүн дугайын чугаалап турар. Ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин болгаш оон шенелделерин кызыгаарлаарын көрүп турар кандыг-даа дугуржулгага хамаарыштыр барын талакы күрүнелерниң хөй чылдардагы ойталаашкыны буступ дүшкен. Ядролуг чазылдырыгларның айыылдыг уржуктары дыка эвээжээн. Ынчаарга Москва Керээзиниң чарганының политика талазы-биле онза чугула чүүлү чүл дээрге, «соок дайынның» өске талаже шимчээшкин, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының улуг чедиишкини болуп турар. Бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң бо керээни эң калбаа-биле деткээнин болгаш оон-биле кады империализмниң эң-не калчаалыг, дайынзырак бөлүктерин кедергей кыжыктандырганы таварылга эвес.

Үш янзы тала-биле ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында керээни чарганының ол фактызы кыдат чагырыкчыларының антиленинчи үзелдеринге шиитпирлиг согуушкунну берип турар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң туружун дан аңгыланыышкынның, догматизмниң болгаш ревизионизмниң калбак оруунче дайзып кииририн бодаан ККП-ниң удуртукчуларын бо чорук харын шаанга кийр кылыктандырып турар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш революстуг күштериниң демиселиниң төөгүзү хөй чүвеге өөредип турар. Тайбынның херээниң бүрүзү социалистиг күштерниң өзүлдези-биле чарылбас харылзаалыын, революстуг демисел-биле тайбынны камгалаар дээш хөделиишкиннең аразында ханы харылзаалын ол көргүзүп турар. Совет чазактың сентябрь 21-де кылган Медеглелинде онзалап айтып турары-биле алырга, тайбың болза социализмниң, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң, национал-хосталга дээш демисежип турар улустарның шынчы эвилелчизи болуп турар.

Үе-шаг болза социализмниң болгаш депшилгениң эрге-ажыктарынга ажыктыг кылдыр империализмге удур чоруп турар.

Н. ШИШЛИН.

ҮНЕЛИГ ТЫВЫШТАР

Тываның төөгүзүн шинчилээриниң айтырыы солун болгаш нарын айтырыгларның бирээзи. Ону чедип алыр төлээде, төөгүнүң дыка хөй тураскаалдыг чүүлдерин «чугааладып», «диргизери» эргежок чугула. Ол дээрге нарын болгаш харыысалгалыг, берге эртем ажылы болгай, ынчангаш ону тускай эртем-шинчилел экспедицияларының күжү-биле чорудар.

Тываның хөй-ниити болгаш эртем организацияларының диләэн хандырбышаан, Тыва чуртунда тураскаалдыг чүүлдерни шинчилээр кылдыр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология-энтографтыг тыва экспедициязын 1957 чылда тургускан. Оон мурнунга ийи чугула сорулга: археологтуг казыышкыннарны болгаш энтографтыг шинчилелдерни кылгаш, оон Тываның төөгүзүн ажылдап кылырынга чугула материалдарны чыып, түңнээр ужурлуг турган. Бо талазы-биле дыка хөй ажылдар кылдынган.

«Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринде Ишкин хемниң аксында Көк-Эл базырыын бо чылын археология-энтографтыг экспедиция каскаш, Тываның төөгүзүнге холбашкан дыка хөй чугула материалдарны тыпкан. Узуну 68 метр, дооразы 27 метр ол эрги шагның хөөрүн казыл шинчилээрин Күрүнг шаңналының лауреады, төөгү эртемнериниң доктору, профессор Леонид Павлович Потапов удурткан. Археологтуг казыышкынның үезинде тывылган үнелиг тывыштарны ол бодунуң «хову кабинединге» баштайгы шинчилелин кылып орда бис ону чурукка тырттырып алганывыс ол. (БИРГИ ЧУРУКТА).

Тывага эртем-шинчилел ажылдарын чорударынга ооң улуг ачы-хавыязы дээш Л. П. Потаповту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнааның бистиң номчукчуларывыс билир болгай.

Көк-Эл базырыындан эртем-шинчилел ажылдарынга үнелиг элээн хөй чүүлдер тывылган. Олар-биле кады ол бурунгу хөөрге чыткан алдын эдилелди ынчан бис чурукка база тырттыра шаап алганывыс ол чүзе (ИИГИ ЧУРУКТА, ООҢ ХЕМЧЭЭЛИН САНТИМЕТРЛИГ ШУГУМ ТОДАРГАЙ КӨРГҮЗҮП ЧЫДАР).

Фотолары авторнуу.
Г. СИРОТИН.

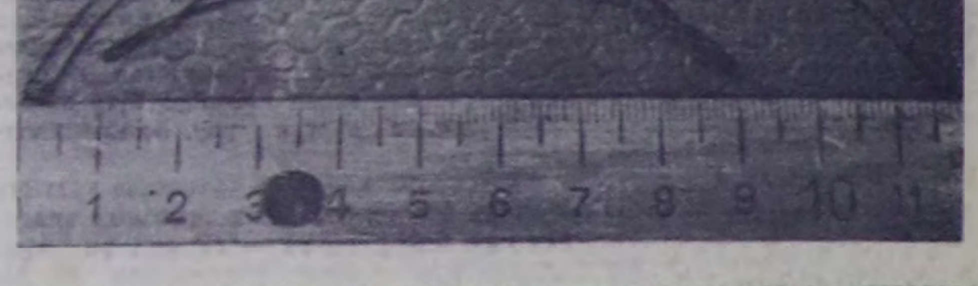

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Социализмниң тудугларында

Бо чылын, эң ылаңгыя республиканың хүнүн болгаш уясчу чазанка соңгуудаларны телептиг уткуур дээш чарыш калбарган сөөлгү айларда немец тудугжулар эки ажылдаан. Чыл планын ёзугаар 17,3 миллиард марка хемчээлдиг капитал салыышкынын көрген болгаш хамыр даш, энергетика база химия дээн ышкаш үлетпүрнүң чугула адырларынга 4,4 миллиард марканы тускайлаан.

ГДР-ниң чартык миллион чедип турар тудугжулары бо чылын күрүне бюджединде көрдүнген 1,9 миллиард марканы шиңгээдип алыр ужурлуг турган. Тудуг талазы-биле чүү кылдынганын чугаалап бээрин ГДР-ниң тудуг министриниң бирги өрлакчызы—ораланчы секретары Карль Шимхенден диледивис. Ол мынча деп чугаалады:

— Республиканың 160 үлетпүр бүдүрүлгелеринде тудуг ажылдары чоруп турар. Ынчалзажок улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг эээн каш индустриалдыг улуг тудугларны деримиринче кол күштү углаан турган. Тудуунуң шелү 16 дөрбелчин километрде чаттылып чоруткан Одерде Шведтеде нефть ажылдап кылыр комбинатты адаары чугула. Ында заводтарның корпустары, нефть болгаш ооң ажылдап кылган продуктулар шыгжаар улуг саваларны дүргени-биле тудуп турар. Ам шак ындыг 56 саваларны ында туткан. Каш неделя эрткен соонда «Найырал» деп нефть дамчыдыкчызы-биле баштайгы совет нефть комбинатка кээр болгаш ооң баштайгы миллион тоннazын аңаа бо чылын ажылдап кылыр. Комбинаттың тудуу доозулган соонда ооң чылда күчүзү 8 миллион тонна нефть болур.

Химияның база бир улуг тудуу болур «Буна» комбинадында тудугжулар келир чылдың эгезинде хуусаадан 16 хонук бурунгаар тудугнуң бирги ээлчээн ажыглалга киирериңге белеткенип турар. Делегейде эң улуг карбид заводунуң тудуу ында база чедимшкинниг чоруп турар.

Химияның база бир улуг үлетпүрү болур Мерзенбург чанында «Лейна» комбинадында бүдүрүлгениң ийиги ээлчээн тургузар талазы-биле ажылдар чоруп турар.

Совет тускай эртемниглерниң бистиң тудугжуларывыска көргүскен шылгаар чок улуг дузаламчызын демдеглээрин күзээр мен. Ол дузаламчыны болгаш совет дуржулганы ажыглааныының ачызында тудугнуң шуушттурар аргазын ажыглап, бүдүрүлге черлерин тударынга чаа чүүлдерни киптередир аргалыг болган бис. Ооң уламындан тудугларны кылырының нити хуусааларын кызырбышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидип, тудуг ажылдарының бот үнезин чингедирин чедип алган бис. Ол бүгү дээш совет улуска чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис — деп, К. Шимхен түңнеп чугаалады.

1964 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне чөвүлелиниң чоокта чаа бадылаан планы үлетпүрнүң эң чугула адырларынга бүдүрүлге күчүлерин тургузар талазы-биле чаа улуг сорулгаларны ажылчы чоннарның мурнунга салган. Эң чугула бүдүрүлге черлерин ажыглалга дүрген киирер сорулга-биле оларны деримиринче тудугжуларның күжүн мөөңнээрин ол планда көрген. Бо чылын тудугжуларның чедимшкинниг ажылы ГДР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң 1964 — 1970 чылдарны хаара тудуп турар перспективтиг планының бирги чылының даалгаларын боттандырарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Евгений БАШМАЧНИКОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Берлин.

Ном үндүрүлгези дыка көвүдээн

Герман Демократтыг Республика ном парлап үндүрериниң талазы-биле улуг чедимшкиннерни чедип алган. Ам ында чурттакчы чоннуң кижи санынга онаалтыр ортумаа-биле 6 номну парлап үндүрүп турар.

Республиканың чурттакчы чону 17 миллион кижи. Ооң-биле чергелештир эрткен чылын чүгле амгы үениң уран-чечен, а ол ышкаш бичии уруглар база анылктар чогаалдарының номнарын 30 муң кезек кылдыр парлап үндүрген.

Ном болза бирги ажылчын-тараачын немец күрүнениң тургузукчуларының үнелиг өнчүү болгаш сүмелекчизи апарган дээрзин херечилеп турар чамдык сан-түңнер бо тур: 1958—1962 чылдарда Бертольд Брехтиң чогаалдарын миллион ажыг кезек кылдыр, Иоганнес Бехерниин — 855 муң, Анна Зегерестиин — 800 муң, Людвиг Ренниниин — 750 муң, Вилл Бределдиин — 530 муң, Арнольд Цвейгниин — 430 муң кезек кылдыр тус-тузунда парлап үндүрген. Бруно Апицаның «Бөрүлер аразынга шара чаасхаан» деп романын нити тиражы 870 муң кезек кылдыр парлаан.

Сөөлгү чылдарда кайгамчык чогаалдарны бижээн хөй анылк авторлар литератураа келген. Дитер Нолдуң «Вернер Хольдуң ужуралдары» деп совет кижилерге билдингир романының ат-сураа чер болганда алдаржаан. Хөй кезек кылдыр парлап үндүрген ол номга үндезилей кино чурукту «Дефа» киностудиязы тыртырып турар. Г. Штейманның «Улуг ынакшыл», Нэрл Гейнц Якобстуң «Чайның бижимелдери» болгаш өске-даа номнарны чон улуг сонуургал-биле номчуп турар.

Даштыкы болгаш эң ылаңгыя совет авторларның, а ол ышкаш өске-даа социалистиг чурттарның чогаалчыларының болгаш шүлүкчүлериниң номнарын хөй кезек кылдыр парлап турар.

1961-1962 чылдарда барыын герман авторларның 52 чаа номнарын нити тиражы 600 муң кезек кылдыр парлап үндүрген.

Герман Демократтыг Республика парлап үндүрүп турар номнарының санының талазы-биле дайынны болгаш өжээн негээр чорукту суртаалдап турар номнар үндүрер Барыын Германияны ыракта ашкан.

Валентин СЕЛИВЕРСТОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Венгрияда театр сезону ажыттынган

Будапешт театрларының болгаш концерт залдарының эжиктери база катап ажыттынган. Оюн-тоглааның баштайгы көргүзүглери болгуулаан. «Видам» деп эстрада театры чаа программаны көргүскен. Ол сентябрьның төнчүзүнде «Бис телевизордан көргүп тур бис» деп аттыг политиктиг шоодугну сонуургаткан. Будапештиң өске-даа театрларында белеткелдер кидин чоруп турар.

Кошут аттыг шаңналдың лауреаттары венгр чогаалчылар Эндре Илеш болгаш Иштван Ваш оларның «Уш-баш чок миннииишкин» деп лириктиг драмазының баштайгы көргүзүү Национал театрга болган. Ону амгы үениң аныяктарынга, моральдың болгаш ынакшылдың айтырыгларынга турасклаткан. Шекспирниң төрүттүнгенден бээр 400 чыл болган соонга таварыштыр катап көргүзер деп турар «Макбет» деп шиниң белеткели театрда чоруп турар. Б. Брехтиң «Симона Машардтың дүштери» деп шиини «Мадач» театрынга бир дугаарында көргүзер.

Габор Турзонуң «Барыын талакы эжик» деп амгы үениң темазынга холбаштыр бижээн шиизин «Виг» деп каттырынчыг шии театры будапештчилерге көргүскен.

«Талия» деп театр (шаандагы «Йокаи» театры) чаа сезонну Макс Фриштиң «Андорра» деп шиизи-биле эгелээн.

Митрофан ПОПОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Будапешт.

Совет Заволжьеден Дунайга, Вислага болгаш Одерге чедир муң километрде экономиктиг бот-бодунга дузалажылга Чөвүлелиниң киржикчилери беш чурттарның тудуп турары «Найырал» деп нефть дамчыдылгазының кайгамчык улуг тудуу чаптылган. Совет нефтизи Братиславта (ЧССР-де) «Словнафт» комбинады болгаш Сенэде (Венгрияда) нефть болбаазырадыр завод ап эгелей берген. Польшаже болгаш ГДР-же нефть дамчыдар участоктуң тудуу дөлузу-биле чоруп турар. ПУР биле ГДР-ниң кызыгаарында Шединск воеводствозунда нефть дамчыдар хоорзаларның участоктарын каттыштырып кылырын дооскан.

ЧУРУКТА: польша болгаш немец участоктарда хоорзаларны эптей каңнап турганының үезинде.

Фото ЦАФ-тың болгаш СЭТА-ның.

В. Ульбрихтиң соңгукчулар мурнунга чугаазы

БЕРЛИН. (СЭТА). Лейпцигтиң аар машина тудуунуң С. М. Киров аттыг заводунуң ажылчыннары ГСЧП ТНның бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихти чүректиң ханызындан уткуп ап, ужурашкан. Ол заводтуң ажылчыннары В. Ульбрихти ГДР-ниң Улус палатазының депутадынга кандидат кылдыр депшидип үндүрген. Чыылганнарның мурнунга чүве чугаалап тургаш, В. Ульбрихт республиканың үлетпүрүнүң мурнунга тургустунган сорулгаларга доктааган. Ылаңгыя продукцияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидериниң, бот-үнени чингедириниң, стандарттыдарының болгаш чаңгыс аай болдурарының херээн бурунгаарладырының эргежок чугулазын ол демдеглээн.

Аденауэрниң канцлер албан-дужаалындан үнүп турары-биле холбаштыр ГФР-де байдалга хамаарыштыр В. Ульбрихтиң чугаалааны болза: Барыын Германияда байдалдың өскерлири барыын-герман ажылчын аңгыдан, чуртта тайбыңның күштериниң өзүлдезинден хамааржып турар.

МОСКВА КЕРЭЭЗИН КНО-ГА БҮРҮТКЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. Агаарга, космос делгемнинге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээни КНО-га бүрүткээринин ёзулалы Нью-Йоркка болган. ССРЭ-ниң КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи Н. Т. Федоренко, АКШ-тың КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи Эдлай Стивенсон болгаш Английның КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи сэр Патрик Дин олар Керээни бүрүткээн.

(СЭТА).

Марокко-алжир кызыгаарда байдал чидигленген

АЛЖИР. (СЭТА). Сахарт районда чамдык маргылдаалыг девискээрлерниң ужу Марокко биле Алжирниң аразында кызыгаар маргылдаазы сөөлгү хүннерде дыка чидиглеңген болгаш марокко биле алжир шериглерниң аразынга чепсектиг үскүлежиишкинге чедирген.

Алжирниң даштыкы херектер министри Бутефликтиң парлаалга конференциязынга айыткаңы болза «дайын чорудулгаларының түңнелинде марокко кезектер алжир девискээрже 50—100 километр ханыладыр бурунгаарлаан». Дайын хемчеглеринде киржип турар марокко шериглерниң саны каш-каш муң кижи болуп турарын министр демдеглээн. Ол хемчеглерни Хасибей да биле Тиндужуб таңныыл черлеринге удур чорудкан. Ол таңныыл черлерин холга тударын алжир шериглер үргүлчүдээ турган.

Октябрь 14-те Алжирниң Министрлер Чөвүлелиниң ээлаштыг хуралы болган, аңаа марокко-алжир кызыгаарда байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Алжир биле Мароккону аразында маргылдаалыг кызыгаар айтырыгларын тайбын аргалар-биле таарыштыр шиитпирлээрин чедип алыр дээш бүгү күженишкиннерни алжир чазак салыр дээрзин даштыкы херектер министри Бутефлик демдеглээн. Ооң-биле холбаштыр алжир чазак төлээлери ол-ла кежээ Рабатче ужудуп үнген. Ооң составында Национал хуралдың депутаты Мохаммеда Язида биле национал камгалал министерствозунун кабинет начальниги майор Слимана бар. Төлээнии кежигүннери Марокконун хааны П Хасан-биле ужуражып ужурлуг.

ПАРИЖ. (СЭТА). Радиога болгаш телевидениеге чүве чугаалап турган Марокконун хааны Хасанның медеглээни болза: ийи чурттуң аразында тургустунуп келген кызыгаар кризизин шиитпирлээр дээш Алжир-биле чугаалажырынга Марокко белен.

«Бистиң кожаларывыс болгаш акы-дуңмаларывыс болуп турар улустар-биле кайгамчык харылзааларны тударын оралдажып турар бис. Ынчалза-даа бистиң ёзулуг кызыгаарларывыска дээп болбас чорукту камгалаарынга бистиң шиитпирливисти ол чүткүл канчап-даа чайгылдырып шыдавас» деп хаан чугаалаан.

Капитал чурттарында аңгы демисели

ФРАНЦИЯ

Па-де-Кале департаментиде «Вермель-3» деп шахтага чер иштинге болган ажыл соксадыышкыны неделя ажыг үеде үргүлчүлээн. Орулга чок дээр чылдак-биле шахталарга ажылды кызырарының чазак планнарынга удур демиселге дагжыларның эп сеткил каттыштырылгазының массалыг митингизи-биле ол ажыл соксадыышкыны доозулган. Шахтёрлар чер иштинден дашкаар үнүп келгеш, өске шахталарда боттарының эштери-биле кады демиселди үргүлчүлээринге бүрүн шиитпирлиин илергейлээн.

Триеде (Мерт биле Мозель департамент) Лотарингияның демир-руда бассейниниң бир шахтазының беш чүс ажылчыннарының медеглээни: «Бистерни мал-биле бир дөмей аажылаар чорукту күзевейн турар бис. Ажылды камгалаар болгаш бистиң үргүлчүлээринге келир үезин хандырып бээр дээш шуптувус демисежир бис». Па-де-Кале департаментиде «Вермель-3» деп шахтада дагжыларбиле бир дөмей Триениң дагжылары шуптузу, чаңгыс кижи ышкаш, чер иштинге ажыл соксадыышкынын каш хүннериниң мурнунда база чарлаан нар. «Руданың сайгарылгазы чок болуп турар» дээр чылдак-биле оларның чартык кезиин ажылдан үндүрер дээн демир-руда трезиниң кыжанынга удур ол ажыл соксадыышкынын үндүрген.

Дагжылар федерациязының кыйгырыын ёзугаар Триеде чер иштинде ажыл соксадыышкынының киржикчилери-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини бүгү Лотарингия демир-руда бассейнинде калбарган.

АНГЛИЯ

Английның «Бутс» деп эм кылыр фирмазының 500 ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының 6 неделяда үргүлчүлээн ажыл соксадыышкыны тиилелге-биле доозулган. Ажылчы чоннар оларның профэвилелиниң хүлээп көөрүн неген турган. Фирма биле профэвилелиниң аразынга дугуржулганы чарган соонда олар октябрь 15-те ажылдап эгелээн.

Лондон-Уэмбли районда туруп турар «Марриотте» фирманың заводунда беш айда ажыл соксадыышкынын үргүлчүлеп турар ажылчыннар ажыл неделязын кызырарын болгаш чугаалажыышкыннарга профэвилелиниң киржир эргезин хүлээп көөрүн неген турар.

АКШ

Окридж хоорайның чоогунда турар (Теннесси штат) ийи атом бүдүрүлгелериниң дөрт муң хире ажылчыннары ажыл соксадыышкынын чарлаан. Олар ажыл төлевирин бедидерин неген турар.

СИНГАПУР

Сингапурнуң шериг-далай баазазының ажылчыннары ажыл соксадыышкынын ийи неделя хире үеде үргүлчүлеп, күш-ажылдың байдалын экижидерин неген турар. Ажылчыннарның негелдезин хандыргыжеге чедир ажыл соксадыышкынын арадэ соксатпас дээрзин баазаның ажылчыннарының профэвилели медеглээн.

(СЭТА).

Бундестагтың тускай хуралынга

БОНН. (СЭТА). Октябрь 15-те бундестагтың тускай пленарлыг хуралынга канцлер Аденауэрниң албандан дүжеенин хүлээп алыр дугайында президент Любкениң чагаазын бундестагтың даргазы Герстенмайер номчаан. Канцлер-биле кады чазак база албандан дүжүп турар. Бундестагтың даразында хуралынга чаа канцлерни соңгугужеге чедир Аденауэр федералдыг канцлерниң хүлээлгезин күүседир.

Герстенмайер биле Аденауэр бундестагтың хуралынга чүве чугаалааннар.

АЛЖИРНИҢ ОРУКТАРЫ-БИЛЕ

Хемистиниң сесерлиг чазак Ордузундан далайже кадыр талаже ийленип киирген. Адаанда пальмалар арызы доозулган черлерде болгаш ону Бен Буланд кудумчунуң кежилдир эрткен черинде буза кагар маскалар каш хүннер улаштыр дагжап келген. Ында, Алжир хоорайның дал ортузунда, француз колонизаторларының кажан-бир шагда тургузуп кааны тураскаалды ажылчыннарның өскээр көжүрүп турарлары ол. Алжирниң даштыкы херектериниң реакционерлерге өлүртүп каан министриниң адын ол сесерлик чоокта чаа алырының мурнунда даштыкы ээлерниң аңаа шагда-ла берип каан адын ол эдилевишаан турган... Алжирлерниң национал алдар-адын дорамчылап турар кылдыр колонизаторларының арттырып кааны чүдек-бужар чүүлдерин ам алжирлер чер болганда арыглап турар.

Аныяк Алжир Республикага аар уржук салгалдар арткан. Ол дээрге шаанга киир баксыраткан экономика, үрегдеттирген муң-муң суурлар, ашчут болгаш элегдел-түрегдел-дир. Миллион-миллион кижилер чурттаар чер болгаш медицина дузаламчызы чок байдаалга турган. 250 муң уруглар өскүс арткан. Чоннуң 90 ажыг хуузу бижик билбес. Колонизаторлар дезип чоруткан, ынчалза-даа олар Алжир кедергей колониализмниң кинчизинге артсын дээш бүгү-ле чүүлдерни кылганнар. Олар боттарының шериг баазаларын аңаа хевээр арттырган. Дыка хөй улуг үлетпүр бүдүрүлгелери, чиңзэ, чурттуң мурнуу талазында чаа-чаа нефть тывыштыг черлер мурнуку хевээр француз капиталдыы болуп турар. Саң база Франциядан дыка улуг хамаарылгада турар. Политика талазы-биле берге чүүлдер база ол бергелерге немешкен. Хамаарышпас чорук дээш демисежип турган чамдык кижилер, боттарының хууда чылдактарын удуртулга болдурган, ам дээрге улус массаларының эрге-ажыктарынга таарыштыр чазак чамдык хемчеглерин чоруткаанының соонда, хоралакчы ажыл-чорудулгазын чүүлбүрү арга-биле идепкейжидип турар апарган.

Ынчалза-даа алжир улус бергелерден чалданмаан. Хосталгалыг дайынга тиилелгени чедип алгаш, ажыл-агыйны катап тургузар, экономиканы хөгжүдер дээш ол көдүрлүүшкүнүг ажылдан кирипкен. Көдээде тараачыннар болгаш хөлечиктер колонизаторларының каапкан черлерин эжелеп ап, оларга кооперативтерни тургузуп турган. Хоорайларда ажылчыннар француз администрациязының каапкаш барган заводтарынга бүдүрүлгени таарыштырып тургузуп ап турган.

Оранда ындыг заводтарның бирээзинге бир-ле кончуг изиг хүн чеде берген бис. Шил сава бүдүрер ол завод мурнунда «Сен Гобен» дээр француз фирманы болуп турган. Ындыг изигде шил хептээр цехке улам изиг болган. Ынчалза-даа мында кижилер кедергей эрес-шудургу ажылдап турар. Ажылчыннар боттарының алжир күрүнезинге ажылдап турарын билирлер деп, бот-эргелел комитединиң төлээлекчизи чугаалаан.

— Алжир хамаарышпас чорукту чедип апарга, заводтуң мурнундагы ээлери ону часкаш, Францияже кезик-чамдыктап алгаш баарын оралдашкан — деп, ол чугаалады.— Ынчалза-даа серемчилел комитедин тургузуп турган ажылчыннар ол оралдажыышкынны үзе шапкан болгаш бүдүрүлгени чазар чорукту болдурбаан. Мурнунда аңаа 40 француз инженерлер болгаш 240 ажылчыннар ажылдап турган. Ынчан бүгү орулгалар бүдүрүлге ээлериниң карманынче кирип турган болгаш ажылчыннарның бүдүрүлгеге сонуургалы чок турган. Заводтуң кылыгларының 30—40 хуузу үрей кылдынып турган. Бөгүн байдал мырыңай өске. 40 француз инженерлерниң орнунга хоочун дуржулгалыг ажылчыннардан ийи оралакчылыг чаңгыс алжир инженер ажылдап турар. Ынчалзажок ажылчыннарның саны өскен. Олар ам 349 апарган. Ам заводта үрей кылыышкын 30 хуу эвес, чүгле 1—2 хуу апарган. Заводтуң бүдүрүүшкүнү чоорту өзүп орар.

База-ла мында, Оранда, прокат бүдүрер талазы-биле эде кылыкчы завод — АСИЛОР турар. Ам Алжирде эң улуг ол прокат заводу база национализастаттынган. 1961 чылда аңаа 31 муң тонна арматур каңны бүдүрген. Ынчаарга кара металл прокадынга чурттуң херегледдериниң колдуу импорттуң күселя-биле хандыртынып турар.

Ажылчыннар-биле, бот-эргелелдиң завод комитединиң, алжир ажылчы чоннарның Бүгү-нити эвилелиниң завод организациязының төлээлекчилери-биле чугаалаштывыс. Ол заводтуң мурнундагы ээлери база ону чазарын оралдашкан болду, ынчалза-даа ажылчыннар ону ынчаар кылдырбааннар. 21 кижи бактааган бот эргелелдиң завод комитеди бүгү ажылхеректи удуртуп турар. Ажылчыннарның аразындан дарганы соңгуп алыр болду. Бүдүрүлгениң планның комитет доктаадып, орулгаларны хуваап, продукцияны саарып, сайгарып турар.

Завод долу күчүзүнде ам-даа ажылдаалак. Ынчалза-даа алжир ажылчыннар заводту чүгле ажылдадып эвес, харын даштыкы тускай эртемниглер чокка-ла бүдүрүп үндүрүүшкүнүү шиңгээдип апканнар.

— Маңаа бүдүрүлгени ажылчыннарның эрге-ажыктарынга таарыштыр, оларның материалдыг деңнелин бедидеринге эптиг кылдыр шак ынчаар организастааныының ачызында ажылга чедимшкиннерни чедип алган бис — деп, профэвилел организациязының төлээлекчизи чугаалаан.

Кайгамчык улуг алжир чурттуң экономиказын шуут-ла колониалдыг шынар-бүдүштүг болдурбушаан, ооң экономиказын француз колонизаторлар Францияның экономиказынга чоорту канчаар «доннаштыр шарып» турганын бо заводтуң чижээнден билип алган бис. Бо заводка бүдүрүп үндүрүүшкүнүү Алжирде чедишпейн турар металл бузундуларын болгаш Франциядан сөөртүп келген ындыг бузундуларны ажыглаарынга таарыштыр тургускан болду. Ынчаарга Алжир дээрге демир рудалары-биле боду кайгамчык байлак болгай!

Бажы мырыңай көгерип калган, ынчалза-даа сергек, орлан-шоваа карактарлыг, хоочун ажылчын, бот эргелел комитединиң кежигүнү Хадж-Абед Нуба чугаалап үнду. Ону мында «алжир индустрияның кырган адазы» деп адаар. Заводта ажылчыннарның улуг рольдуунуң дугайын ол чугаалаан болгаш АСИЛОР долу күчүзүнге ажылдаар деп бүзүрел ооң сөстериндеи-не билдинип келир. Заводка чорааны дээш Хадж-Абед Нуба бистерге өөрүп четтиргенин илергейлээн. Ынчан ол оңза хүндүткелдиң демдээ кылдыр холун чүрек дужунга салып ёзулады.

Амгы үеде 550 чыгам бүдүрүлгелер бот эргелел комитеттериниң холунче шилчээн. Көдээде ажыглаттынып турар бүгү черлериниң 1/6 кезээ коллективтиг секторга хамааржыр. Чазактың 1963 чылдың мартта хүлээп алган декреттери чоннуң ол инициативазын деткээн болгаш хоойлу-биле быжыглаан. Афревилге делегей делгелгезиниң ажыттынганы-биле холбаштыр болган митингиге июнь 28-те чүве чугаалап тургаш, Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Бен Белла ол хемчеглерниң ужур-дузазын мынчаар үнелеп көргүскен: «Бир эвес мартта социалистиг декреттерни хүлээп албаан болзувусса, буржуазия бистиң революциявысты боой тудуп каан турар ийик».

Чурттуң хөгжүлдезин дедир тырттарын күзээн ындыг күштерге удур демиселге бодунуң чазаан алжир улус бүрүн деткээн. Бен Белланың депшилгелиг хемчеглерин деткиишаан, алжир улус сентябрь 15-те ону республиканың президентизи албан-дужаалга соңгаан.

Аныяк күрүнениң мурнунда улуг айтырыглар туруп турар. Мурнундагы ээлерниң чурттуң экономиказын боой туткан хөй саның бартаазынынары ам-даа чедир үзе шаптыртынмаан. Чонну моондактап турган болгаш чаа амыдыралды тургузарының оруунга ам-даа буза шавар апаар социал кинчилер аар болгаш аажок улуг. Чурттуң нитилел амыдыралында хээжиннер ам-даа кошкак хаара туттунган. Колониализмниң кымчызы болур бижик билбес чорукту узуткаар сорулга-биле чуртта аажок улуг күженишкиннерни салып турар. Школаларда уруглар бажыңнарында, заводтарда — чер-ле болганда өөренип турар. Бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле кичээлдериниң текстилерин француз болгаш араб дылдарда солуннар парлап турар. «Өөренип турар чон дээрге, бурунгаар бар чоруур чон-дур»—деп, Алжир хоорайда аскан плакаттарда чугаалап турар. Плакаттың сарыг талазында янзы-бүрү назылыг кижилер холдарында номнар туткан. «Бистиң чепсээвис — карандаш»— деп лозуңну солуннардан номчуп болур.

Орлеанвильден 30 километр черде Беж угбалышкылар аттыг уруглар бажыны турар. Хамаарышпас чорук дээш демиселге өлген ийи маадыр угбалышкыларның чуруктарын ол бажыңче кирер черде бедиди аскан. Элээн каш улуг бажыңнарда уруглар чурттап, өөренип, шыдаар ажылын күүседип турар. Ол дээрге Национал хосталга шериниң дайынчыларының боттарының ада-иелерин чидирген ажы-төлү-дүр. Школага чеде бээривиске француз дыл кичээли чоруп турган. Оларның чамдыктары 7—8, өскелери 11—12 харлыг. Ынчалза-даа оларның программазы чаңгыс: номчуп, бижип өөренир. Үш бичии уругну самбырага башкы келдирерге, олар шупту кичээлди эки харылааннар. Өске класска бичии оолдар кичээлдеп турган. Бистер оларга открыткаларны, значоктарны белекке берип, олар боттарының ада-иелери ышкаш чуртунуң ындыг патриоттары болурун оларга күзээн бис. Бистерниң чугаалаан состеривисти башкы оларга араб дыл-биле очулдуруп бээрге, олар адыш часкап олурганнар. Башкы боду база аажок өөрүй берген.— Силерниң келгениңерге кончуг өөрүп тур бис, ынчангаш бистиң чурттарывыс кезээде найыралдыг болур дээрзинге быжыг бүзүрелдиг мен — деп, өөрээн сеткил-биле ол чугаалады.

Совет кижилерге хамаарыштыр найыралчы сагыш-сеткилдиң ындыг илерээшкиннеринге чер болганга таваржып чордувус.

Министерстволарның бирээзиниң төлээлекчизиниң бистерни үдеп чораан машиназы найысылалче углаңдыр дорт орук-биле чорупкан.

— Бистерниң, алжирлерниң, орустарга ындыг ынаавыстың ужуруи биликсей-дир силер бе?— деп, ол кады чораан киживис бистерже көрүнгеш, айтырды.—Бистиң демисевивистиң аар-берге чылдарында бистерге кезээде дузалап келген силер, парлаалгага азы делегейниң янзы-бүрү организацияларынга Алжир дугайында шыныг херекти бүгү делегейниң мурнунга чугаалаарыңдан кортпаан силер. Социализмни бир-ле дугаарында тургускаш, ону тургузарын өскелерге дузалап турар силер, ак-сеткилдиг дузалап турар силер. А бистер, социалистиг хөгжүлдеден өске орук бисте чок дээрзин билир бис. Силерни, силерниң чуртуңарны, Никита Сергеевич Хрущевту бедии-биле хүндүлеп турарының демдээ кылдыр бисте дыка хөй кижилер боттарының ажы-төлдерин Хрущев деп ат-биле адап турар апарган. Чоокта чаа ол атты Джельф хоорайның даргазының оралакчызы болуунуң оглунга берген — деп, ол чугаазын доосту.

Изиг Сахарада — Хасси-Мессауд деп черде нефть тывыжының чаа төптериниң бирээзинге Алжирге аян-чорук үезинде чораан бис. Эрткен чылын оортан 9.000.000 тонна нефтини тыпкан болду. Ол районнуң кайгамчык хөй нефтилиг черин «РЕПАЛ» болгаш «Алжир нефтиниң француз компаниязы» дээр ийи француз компаниялар мөлчүп турар. Нефть дамчыдылгалары-биле нефтини Чер ортузу далайның эриктеринче чайгап киирип турар, а ооң соонда танкерлер Францияга чедирип турар. Нефть казар черлерин көрүп чоруп туруп-уста, «РЕПАЛ» фирманың бисти үдеп чораан төлээлекчизи «мында бүгү-ле чүвени французтарның болгаш алжирлерниң аразынга деңге үлежип турар» чүве деп оңзалап тайылбырлаар-даа болду. Херек кырында ырактаа-ла ындыг эвес болган. Бүгү инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш мергежилдиг ажылчыннарның хөй кезии французтар болуп турар болгаш оларга дыка эптиг хоорайжыгашты туткан. Алжирлер аар-саар ажылдарны кылып, чударгай казанактарда чурттап турарлар. Алжирлерниң ажыл төлевиринге бодаарга, французтарның ажыл төлевири дыка бедик. Шөлээ дугайы база шак ындыг. Тургустунган байдалды алгаш көөрге, алжирлер ол нефть тывыштыг черлериң аңдызында ээлери болгалак. Эрги концессия керээлерин ёзугаар, француз, америк болгаш англи капитал нефтиниң казып тыварынга болгаш сайгарарынга контролюн хевээр арттырып турар. Эрткен үениң артмышкыннарының дугайын Хасси-Мессаудтуң районунда турар француз даштыкы легионнуң шериг черлери база сагындырып турар.

Ынчалза-даа ол бүгү мөңге эвес. Аныяк алжир күрүне демисежип болгаш тиилеп турар. Амыдырал бурунгаарлап, чаа чүүлдер өзүп болгаш тиилелгелиг базып орар.

В. БОЛЬШАКОВ.

Алжир — Москва.

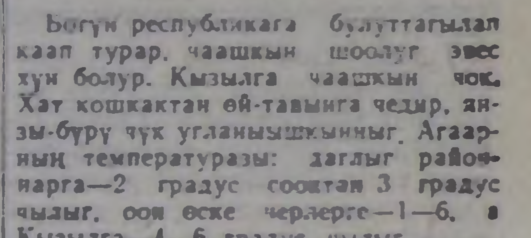

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар, чаашкын шоолуг эвес хүн болур. Кызылга чаашкын чок. Хат кошкактан өй-тавынга чедир, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: даглыг районнарга—2 градус соокtан 3 градус чылыг, оон өске черлерге—1—6, а Кызылга—4—6 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА
1963—1964 ЧЫЛДАРНЫҢ ТЕАТР СЕЗОНУ АЖЫТТЫНАР
октябрьның 18, 20-де

Ц. Солодарьнын

Мөңгүн куда

деп шиизи тыва дыл кырынга болур.
Шииниң эгелээри: хүндүс 12, кежээ 7 шактарда.

Октябрь 20-де, хүндүс

Игорь СОБОЛЕВТИҢ

Хайгыылчылар

деп шиизи болур.

Театрның дирекция чери.

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң районнар аразының «Бурунгаар» солунунуң редакторунуң оралакчызы

ОЮН НАТПИТОВИЧ МАНДАРЫЙ

бо чылдың октябрь 17-де хенертен мөчээнин СЭКП Тес-Хем кожээ парткому, колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелели, райкүүском болгаш «Бурунгаар» солунунуң редакциязының коллективи дыңнатпышаан, ханы кажыыдалын оон өг-бүлезинге база төрелдеринге илереди тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63. редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38. идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарының 23 — 35. көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54. үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64. чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27. иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47. солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01440

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Үндезилеттинген 1925 чылда

1963 ч. ОКТЯБРЬ 19 СУББОТА № 249 (5653).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Улуг Октябрьга чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыыл!

УЛАМ-НА БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

— Пландан ажыр 40 муң тонна чүъкту сөөртүр.

— Пландан ажыр 800 муң тонна-километрни ажылдап арттер.

— 35 муң литр бензинни камнап алыр.

— Бир тонна-километрниң бөтүнезин 0,3 көпеек чиигедир.

Бистиң транспорт конторазының чолаачыларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгези шак ындыг.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш Кызылдың эът комбинадының коллективиниң үнлүргени кыйгырыынга харыы кылдыр, үстүнде хүлээлгелерин күүседип, социалистиг чарышты улам-на калбартыпшаан, АТК-ның ажыл-ишчилери багай эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Эрткен тос айларда чүък сөөртүлгезиниң талазы-биле хүлээлге 141,3 хуу, а тонна-километрниң—128,2 хуу кылдыр күүсеттинген. Ынчангаш 1963 чылда чүък сөөртүлгезиниң чыл планы бо үеге чедир 102 хуу кылдыр, а чүък саарыгазының планы чижек тонна-километр-биле алырга, 127,3 хуу күүсеттинген.

Ай, квартал бүрүзүнүң ажылының түңнелдерин коллективтиң бүдүрүлге чөвүлел хуралдарынга хынамчалыг чугаалажып, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чолаачыларның, септекчилерниң, токарьларның ол хуралдарга идепкейлиг киржилгезин баш удур эки организастап турар. Бүдүрүлге чөвүлел хуралдары ажылдың чедиишкиннег болурунга улуг идигни бербишаан, четпестерни илередип, оларны чайладырының хемчеглерин ап, бүдүрүлге программазын шалыпкын болгаш шынарлыг күүседириниң аргаларын айтып турар. Оон ыңай бүдүрүлгениң мурнакчыларын материал болгаш мораль талазы-биле деткип, Хүндүлел самбыразынга демдеглеп турар бис. Кожудап турар участоктарны хуралдарга болгаш хана парлалгазынга шүгүмчүлеп, оларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрер дээш бүгү коллектив хемчег ап турар. Бо талазы-биле «шуптузу — чаңгызы дээш, чаңгызы—шуптузу дээш» деп принципти удуртулга болдуруп турар бис.

Коллективте мурнакчыларның хүрээлени үргүлчү өзүп турар. Коммунистиг күш-ажылдың Василий Филимонович Петухов баштаан чолаачылар бригадазы чыл планын тос айлар иштинде-ле ажыр күүсеткен болгаш бригадир боду барык ийи чылдың бүдүрүлге онаалгазын ол-ла үениң дургузунда күүседип шыдаан.

Виктор Чухломинниң болгаш Владимир Надточийниң коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турар бригадалары тос айларның программазын 130—135 хуу чедир күүсетклээннер. А бригадир В. Чухломин болунун чеди чыл планын шагда-ла күүсеткен болгаш ам 1966 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Бистиң чолаачыларывыс болгаш оруқ-тудуг машиналарында ажылдап турар өске-даа кижилеривис чүгле чүък сөөртүлгезиниң планын ажыр күүседип турар эвес. Харын найысылалдың чурттакчыларының мурнунга хүндүлүг хүлээлгелерин база алдарлыы-биле күүседип турар. Чижээ, чүлүртүр тракторга ажылдап турган Михаил Еков Улуг-Хемниң севин кежилдир улуг чал кылырынга 7 муң кубометр довуракты казып, тергиниң эки көргүзүглүг болган. Владимир Надточийниң чолаачылар бригадазы хоорай чагаайжыдылгазынга ажылдавышаан, чүгле бо чылын безин 17,5 муң ыяштарны, 16,3 муң чадан үнүштерни, 14,5 га үнүш олурудулгалыг газоннарны өй-шаанда суггарарын хандырып шыдаан.

Чолаачы Виктор Алехин оруқ-тудуг механизмнериниң бригадазынга каш чылдар мурнунда өөреникчилеп кирген. Ол ажылга кончуг кызымаан болгаш бедик сагылга-чурумнуун көргүскен. Ол баштай кудумчу таптай бастырар машинаның башкарыкчызы, оон соонда грейдеристиң, трактористиң тускай эртемин шиңгээдип алган болгаш бүдүрүлгеге ажылдавышаан, үшкү класстың чолаачыларының курузун чедиишкиннг дооскан. «ГАЗ-93» дээр чүъгүн боду дүжүрер автомашинада амгы үеде ажылдавышаан. Виктор бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Бо чылдың үшкү кварталының бүдүрүлге онаалгазын ол 156,3 хуу, а тос айларның—176 хуу күүсеткен. Виктор Алехин чүгле эки бүдүрүлгечи эвес, харын үлегерлиг өг-бүлечи, коллективтиң хөй-ниити амыдыралының идепкейлиг киржикчизи.

Октябрь мурнунуң чарыжынга чолаачылар Ф. Алексеев, П. Будилин, М. Ошмарин, токарь П. Кузьмин, электрик И. Чирков, автослесарьлар А. Югов, В. Подлесных, дарганнар В. Мальцев, А. Фомин болгаш оон-даа өскелер күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап, он айларның бүдүрүлге онаалгазын хуусаа бетинде ажыр күүседирин чедип ап турарлар.

Бистиң транспорт конторавыс моон-даа бедик көргүзүглүг ажылдап болурунуң аргалары бар. Ынчалзажок ажыл-агыйның бодунуң эки септелге баазазы чогу ажылга шаптыктыг болуп турар. Автомобильдер ажыглалының коэффициентизи чавыс. Кол чагыкчы—«Коммун-тудугнуң» септелге-тудуг эргелели янзы-бүрү материалдар сөөртүрде 4 тонналыг күчүлүг автомобильдерин ап алгаш, оларга чүгле 100—200 килограмм чүъктерни дажыгладып, оон уламындан чолаачыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн чавызадып, бүдүрүлге программазын күүседиринге чамдыкта берге байдалдарны таварыштырып турар. АТК-ның диспетчер албанының чери автомашиналарны эң дээре ажыглаар дээш шиитпирлиг демиселди чорутпайн турарын демдеглээр ужурлуг. Оон ыңай күүседир, чогуур хемчээлдиг ажылдар чогунуң уламындан күчүлүг чамдык механизмнер анаа туруп бээр чүүлдер бисте ам-даа бар. АТК-да янзы-бүрү хевириниң 36 аттарлыг автомашиналар бар. Бир эвес оларны ажыл-биле өй-шаанда хандыртпаар болза, чылдың чаңгыс-ла айының иштинде безин дыка хөй хемчээлдиг ажылдарны олар күүседип шыдаар.

Бистиң найыралчы, улуг коллектививис бодунуң ажылында бар чамдык четпестерни чайлатпышаан, Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга күш-ажылчы чаа-чаа белектерлиг ужуражыр деп патриотчу соруктуг кирген ажылдавышаан, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр он-он муң тонна чүъктерни сөөртүп, республиканың мурнакчы автоажыл-агыйларының бирээзи деп адаар эргени база дагын чедип алыр.

И. ВОРОНОВ,
республиканың коммунал ажыл-агый Министерствозунуң АТК-зының начальниги.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүлгезиниң талазы-биле чаа күчүлерни хуусаа бетинде ажыглалга киирер

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели доктаалды хүлээп ап, минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни ажыглалга хуусаа бетинде киирер болгаш оларны дүрген шиңгээдип алыры дээш социалистиг чарышты калбартыр деп, элээн каш тудуг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң тудугжуларының, монтажчыларының база химиктериниң үнелиг инициативазын ол доктаалга чүүлдүг деп санаан. Ол дугайында инициаторлар болза, РСФСР-ниң Тудуг министерствозунуң № 31 болгаш «Ставропольхимстрой» тудуг трестезиниң, Белорус ССР-ниң Тудуг министерствозунуң № 11 трезиниң коллективтери, ССРЭ-ниң монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының талазы-биле Бүрүне бүдүрүлге комитединиң монтаж организациялары, Ленинград совнархозтуң Кингисеп фосфорит рудниги, Соңгу-Кавказ болгаш Белорус совнархозтарының Невинномысск болгаш Гродненск азот-түк заводтары болган.

1963—1965 чылдарда ол коллективтер болза, чылда 2,5 миллион тонна хире минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрер талазы-биле күчүлерни хуусаа бетинде ажыглалга киирер болгаш оларны эң кыска хуусааларда шиңгээдип алырын хүлээнген.

Доктаалда чугаалап турары болза, бо патриотчу эгелээшкин улусчу инициативаның илередиишкини болур болгаш күрүне талазы-биле улуг ужур-дузалыг деп СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС санап турар. Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни хуусаа бетинде ажыглалга киирери болгаш оларны эң дүрген шиңгээдип алыры совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай көдүрериңге дузалаар.

Бо эгелээшкинниң бүгү хемчег-биле деткип, ол шимчээшкинге чугула дузаламчыны көргүзүп, чарыштың чорудун турарын парлалгага, радио болгаш телевидение дамчыштыр калбаа-биле чырыдарын, мурнакчыларның дуржулгазын түңнеп байыдарын база нептередирин СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС сүмелеп турар.

Тудуг болгаш монтаж организацияларының база бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары бо кыйгырыгны деткип, минералдыг чемишчидилгелерни болгаш оларга херегләэр чиг-этти бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни хуусаа бетинде ажыглалга киирер база оларны дүрген шиңгээдип алыр дээш демиселди калбак фронтуга чорудуп, чаа бүдүрүлге чедиишкиннерин чедип алыр болгаш көдээ ажыл-агыйның дүрген көдүрлүүшкүнү дээш демиселдиң ниити улусчу херээнге боттарының төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС илергейлеп турар.

• • •

Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни хуусаа бетинде ажыглалга киирер болгаш оларны дүрген шиңгээдип алыр дээш социалистиг чарышты калбартырының инициаторлары — тудуг-монтаж организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтериниң медеглеп турары болза, 1965 чылда көдээ ажыл-агыйга 35 миллион тоннадан эвээш эвес минералдыг чемишчидилгелерни бээр деп партияның болгаш чазактың салган сорулгазын боттарының чаа программазы кылдыр хүлээп алган.

Айыткан сорулгаларны күүседиринге күштерин болгаш энергиязын харамнанмас база коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга боттарының төлептиг салыышкынын киирерин тудугларның болгаш химия бүдүрүлгелериниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге болгаш Совет чазакка бүзүредип турар.

(СЭТА).

„Совет Тыва“ колхозтуң даргазы эш В. ТАМДЫН-ООЛГА Партком секретары эш Б. ЧИГЖИТКЕ Комсомол организациязының секретары эш Х. ДОЛГАР-ООЛГА

Күрүнеге сүт болгаш дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткени-биле «Совет Тыва» колхозтуң эр, херээжен колхозчуларынга, тускай эртемниглеринге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур.

Колхозтуң ажыл-ишчилери эът садар талазы-биле күрүне планын күүседиринче болгаш күрүнеге пландан ажыр сүт садарынче бүгү хемчеглерин алыр, өлүк белеткээр талазы-биле онаалдаларны күүседир дээш шудургу ажылдаар, мал кыштагладыышкынының чорударынга үлегерлиг белеткенир, мал кажааларын, малчыннар чурттаар бажыңнарны эки белеткээр, келир 1964 чылда колхозтуң ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбартыр деп СЭКП обкому болгаш Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ.
ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садарының чыл планын бо чылдың октябрь 14-те 100 хуу, дүктүң 115 хуу күүсеткен. Эът садарының планын ажыр күүседириниң боттут аргалары бар. 20 тонна сүт күрүнеге немей саттынган турар, оон-биле чеди чылдың беш чылдарында хүлээлтеден ажыр күрүнеге 50 тонна эът, 100 тонна сүт, 2,5 тонна дүк садар талазы-биле биске салдынган сорулга чедиишкиннинг шиитпирлеттинер. Колхозтуң ажыл-ишчилери аңнаашкынче организастыг үнген, мал кыштагладыышкынынга белеткел чорун турар.

Колхоз даргазы В. ТАМДЫН-ООЛ.
Партком секретары Б. ЧИГЖИТ.
Комсомол организациязының секретары Х. ДОЛГАР-ООЛ.

Республикада аңгыс аңдарыышкынының болгаш үрезин урууштунунуң чорун турары

(Октябрь 15-ке чедир медээ, планга удур хуу-биле)

Районнар	Аңдарган аңгыс	Бар үрезин
Улуг-Хем	60,4	62,2
Барыын-Хемчик	48,6	64,4
Чөөн-Хемчик	41,2	59,7
Чөөн-Хемчик эргелелиниң туму	**51,9**	**61,7**
Бии-Хем	65,5	91,0
Тожу	54,9	102,3
Каа-Хем	51,5	84,3
Таңды	46,7	83,2
Таңды эргелелиниң туму	**51,3**	**85,2**
Өвүр	26,8	23,8
Тес-Хем	26,4	35,9
Тес-Хем эргелелиниң туму	**26,5**	**34,7**
СОВХОЗТАР:		
«Найырал»	98,4	79,9
«Өөк»	83,0	63,9
«Шекпээр»	68,6	34,4
«Бай-Тей»	63,3	27,8
«Тиилелге»	61,9	84,4
«ҮТКА 25 чылы»	60,0	78,3
«Сүт-Хөл»	56,8	26,8
«Улуг-Хая»	50,1	44,3
«Элегес»	49,5	96,3
«Межегей»	49,0	82,3
«Барлык»	47,6	100,7
«Тес-Хем»	36,6	31,3
«Чыраа-Бажы»	38,4	88,2
«Тээли»	30,8	19,3
Дуржулга станциязы	30,3	108,8
«Тыва»	26,6	29,3
«Сукпак»	18,0	—

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

БАЯН-ТАЛА. (Телефон-биле). Донат дужуп, соок кыштың чоокшулааның көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге хүн келген тудум-на шыңгыы сагындырып турар. Кыштагларның чылыглаашкыны, септелгези болгаш мал чемииниң чедиришкини ышкаш чугула ажылдарны бо хүннерде шыңгыы чорудуп турар малчыннарга ол коргунчуг эвес. Ону Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары эки билип турар. Кышка белеткел ажылдарын чоокку хүннерде бүрүн доозар сорулганы олар салгаш, бүгү күштү ынаар мооннаан.

Ажыл-агыйның № 1, 2 сүт-бараан фермаларында бо хүннерде ийи чаа бызаа кажааларының тудуун доозуп, ажыглалга кирген. Оларның бирээзинге 200, өскезинге—100 баш бызааны тургузар кылдыр таарыштыр туткан. Ол фермаларда эрги мал кажааларының чылыглаашкыннарын болгаш септелгелерин доозуп турар. Ол ышкаш сүт-бараан фермаларынче, хойжу бригадаларының төптеринче саван, сиген сөөртүлгезин массалыг эгелээн.

Сураглыг хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Лопсаңчаптың удуртуп турары № 1 хойжу бригаданың төвүнде бирээзинге чаңгыс аал ишти болгаш өскезинге — ийи аал ишти чурттаар чуртталга бажыңнарын бо хүннерде бүрүн дооскаш, ажыглалга кирген. Үк колхозтуң хой одарларында суггар таарымча чок болганы-биле бригада төптеринге суггат айтырыын шиитпирлеп, кудуктар казары бир чугула ажыл болуп келген. Ынчангаш бригадалар төптеринде кудуктарның септелгелеринче онза кичээнгей салдынган. № 1 хойжу бригаданың төвүнде эрткен чылын кастынган кудукту бо чылын эки септеп, ону ажыглап эгелей берген.

• • •

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң хойжулары кышка белеткелди шыңгыы чорудуп турар. Колхозтуң Хендергеде одарларынга элээн каш немелде кыштагларны белеткээри-биле Михаил Садыыга удурткан тудугжулар бригадазын ынаар аъткарган. Олар ында үш хой кажаазын, үш чуртталга бажыңын тутканнар. Колхозчу тудугжуларның бо шалыпкын ажылынга эштер Сүрүн-оол, Дансын-оол олар ышкаш хойжулар боттары база идепкейлиг киржип турар.

Участоктуң үш хойжу бригадазы эрткен чылга бодаарга кышты бо чылын элээн белеткелдиг уткуп турар. Хойжулардан эштер Чолдак-оол, Сеңдажы олар кыштагларын боттарының күжү-биле шынарлыг септеп алгылаан. Хойжу бригадалардан В. Таваага удурткан хойжу бригада кышка белеткелди үлегерлиг чорудкан: бригада төвүнүң чуртталга бажыңнарын бүрүн чугайлап дооскан болгаш чаш хураганнарның чылыг кажааларын септеп дооскулаан. Бригадаларның төптеринде кызыл булуңнар болгаш чунар бажыңнарны бүрүн септеп дооскан.

Малчынның күш-ажылчы белээ

«Элегес» совхозтуң сураглыг хойжузу коммунист Чалбаа Чооду ол ажылынга он беш чыл дургузунда ажылдап турар. Бо үениң иштинде ол муң-муң хойларны совхозунга өстүрүп, дыка хөй тонна бедик шынарлыг дүктү, эътти күрүнеге дужааган. Кызымаккай күш-ажылы дээш ол СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнаткан. Чалбаа Чооду ам үеде улуг кадарчы болуп ажылдап, чүс төрүүр хойга онаашты 110 хураганны, хой бүрүзүнден 4 кг. 800 грамм эки шынарлыг дүктү кыргып ап, бедик көргүзүглерни чедип ажылдап турар.

Октябрьның улуг байырлалынга уткуштур кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенирин ол хүлээнген. Ол, хойларының кажааларын септеп, аштап, иштин база чугайлаан. Ол ышкаш, коданында 15 тонна сигенни сөөртүп эккелген болгаш 600 тонна силосту кажаалар чанында эккеп алган. Хойларның тарып боозадылгазын организастыг эрттирген.

ЧУРУКТА: Чалбаа Чооду.

Фотозу **С. Феоктистовтуу.**

Крым ховузунда байырлал

Перекоп чалга хөй кижи киржикчилиг митинг

Украинаның бүгү ажылчы чоннарының улуг байырлалы — Днепрниң суглары Крымда агып келгениниң каналдың тудугжулары-биле кады байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирер дээш, Крымның бүгү булуңнарындан шөлдерниң ажыл-ишчилери, бүдүрүлгелерниң болгаш тудугларының төлээлекчилери, Херсон областан аалчылар октябрь 17-де Перекоп чалга чыглып келген.

350 километр дуртуг Соңгу-Крым каналы — улуг болгаш нарын тудуг. Чартык ортулукту кежилдир эрткен оон бүгү уунга күчүлүг насос станцияларын тудуп тургускан турар. Каналдан адырланып үнген бугалар Раздольненск, Черноморск, Красногвардейск, Старокрымск суггарылга системаларынче сугну дамчыдып бээр болур. Соңгу-Крымның магистраль каналының чүгле бирги ээлчээ безин 165 муң гектарны суггарар болгаш 660 муң гектар черни сугжудар.

Каналдың 125 километр чедир участогунуң тудуун дооскан Крым тудугжуларының рапорттаар болгаш чоргаарланыр чүүлдери бар.

Бо болуушкунның Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде болуп база СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизиниң ажыттынганының ийи чыл оюу-биле капсырлашканы кайгамчык чүүл болур.

Крымның кырында ак-көк дээрге хүн чайыннандыр херелденип турган. Байырлалга келген бүгү кижилерниң сагыш-сеткили сергек, өөрүшкүлүг. Перекоп чалдың кырынга диңмиттиг адыш часкаашкыны, йөрээлдер салыышкыны чаңгыланып турган. Эргим аалчыны — СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Никита Сергеевич Хрущевту, Украинаның Коммунистиг партиязының болгаш чазааның удуртукчуларын тудугжулар болгаш тараажылар изиг болгаш чүректиң ханызындан уткаан.

Каналдың чанында тургускан индирге эш Н. С. Хрущев, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары П. Е. Шелест, УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы И. П. Казанец, Украинаның КП ТК-зының секретары В. Г. Комяков, Крым болгаш Херсон областарның удуртукчулары, каналдың мурнакчы тудугжулары, областың сураглыг кижилери үнүп келген.

Днепрниң сугларының Крымда агып келгени-биле холбаштырган митингини Украинаның КП ТК-зының бирги секретары П. Е. Шелест ажыткан.

«Крымводстройнуң» мурнакчы бульдозеризи В. Т. Золотой, «Таврический» совхозтуң директору А. А. Ткаченко болгаш өскелер-даа митингиге улуг сорук кириишкин-биле чугаалааннар.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң чугаазын киришкеннер диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Митингиниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка байырлыг чагааны аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Митинг доозулган. Совет Эвилелиниң болгаш Украин ССР-ниң күрүне гимннери байырлалдыг дыңналып турган.

Митингиниң киржикчилериниң чыылган чалындан километр ажыг хире ыракта суг агар унну довурак-биле дуглаан турган. Команданы берген соонда, дораан-на чазылдырыышкыннар даргап үнген. Он-он тонна довурак өрү чаштталып турган. Крымның делгемнеринче суг оруу ажыттынган!

Никита Сергеевич Хрущев каналга чоокшулап чедип келгеш, кызыл торгу кожааны диңмиттиг адыш часкап, «Ура!» деп үннер дыңналып турда, үзе кезипкен. Улуг байырлалдың уттундурбас минуталары! Глинканың «Алдаржыдып тур!» деп ыдыр чаагай аялгазы алдарлыг Перекоптуң кырынга куттулуп турган.

Днепрниң суглары Крымның хову делгемнеринче улам хандыр агып кел чыдар...

Хүлээлгелерни алдарлыг күүсеткен

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели күрүнеге тараа садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүсеткени-биле холбаштыр Ульяновск областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан байыр чедирген. Область чуртка 28,3 миллион пуд — планда көрдүнгенинден 1 миллион пуд хөй тарааны берген. Төрээн чурттуң шыгжамырынга кол аъш-чем культуразы — кызыл-тасты 15,8 миллион пудту урган.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка чоруткан рапортунга Ульяновск областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күш-ажылчы тиилелгелерни хандырган хемчеглерни чорудкан дугайын дыңнаткан. Колхозтар болгаш совхозтар чер ажылының культуразын бедиткен, тарылгаларның тургузуун экижиткен, тараа болгаш тараа-бобы культураларының шөлдериң калбарткан. Дыка хөй тараажылар болгаш механизаторлар дүжүт ажаап алыышкынынга маадырлыг ажылдаан.

Келир чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салбышаан, колхозтар болгаш совхозтар чазын чажар тараа болгаш тараа-бобы культураларның үрезиннери-биле бүрүн хандыртынган. (СЭТА).

Иван-Франковск тараажыларының чедиишкини

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткени-биле холбаштыр Иван-Франковск областың ажылчы чоннарынга байыр чедирген. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 3,5 миллион пуд аъш планда көрдүнгенинден 1.100 муң пуд хөй тарааны урган.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка чоруткан чагаазынга Украинаның КП Иван-Франковск обкомунуң болгаш Иван-Франковск облисполкомунуң бажып турары болза, областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары орай бышкар культураларының ажаап алыышкынын доозар дээш күжениишкинниг ажылды чорудуп, мал ажылынга чемнерни белеткеп турар. Шөлдерниң ажыл-ишчилери 1963 чылда алган хүлээлгелерин өй-шаанда болгаш бедик шынарлыг кылдыр күүседир дээш демисежип, келир чылда көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин алырынга үндезиннерни тургузар талазы-биле агротехниктиг ажылдарның комплексизин чорудуп турар. (СЭТА).

ОНЗА ЧУГУЛА ТУДУГДА

Ак-Довурактан медээ

Даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың тудуунда эрткен неделяда болган чугула болуушкуннарның бирээзи болза, чылыдылга-биле ажылдаар чаа электри станциязының тогу бүгү тудуг объектилеринде кирген, чырыдып турары ол болган. Бирги турбоагрегаттың ажыглалга кииргенинден эгелээш, электри-биле хандырылга дугайында айтырыг шиитпирлеттинген.

Ийиги чугула болуушкун болза, ында тудуг участоктарын эде организастааны болган. Моон мурнунда фабриканың девискээринге үш тудуг участоктары турган: кол корпуска, доозун арыглаар корпуска болгаш гаражтарлыг, складтарлыг болгаш мастерскааларлыг административтиг-хандырылга комбинадының тудуунга турган.

Тудуг участоктарының эмин эртир тарамык чоруу хамыктың мурнунда оларның хандырылгазын эки организастаарынга шаптыктыг боол турган. Участок бүрүзүнүң начальниги бодунуң участогун бирги черге деп санааш, тудуг материалдарын (хоюткан довурак, бетон, туйбу, дилген материалдарны болгаш өске-даа) каш, чеже херектиин база кайы тудуг эң чугулазып барымдаалавайн, биче-бичелеп тарадыр сөөртүп, тудугну дүрген чорутпайн турганнар.

Ам үеде доозун арыглаар корпусту, административтиг-хандырылга комбинадын, септелге болгаш мастерскаалар черлерин бир участок (начальниги эш Хохонин) кылып каан. Фабриканың кол корпузун болгаш суур тудуун база бир тудуг участогу кылган, оон начальниги эш Алейников болган. Тудуг участоктарын ынчаар чаарты тургусканы эки түңнелдин бере берген: Дузалаар бүдүрүлгелер комбинадынга чагыг бээрн бөлүгнүн чурумчаан, ынчангаш тудуг материалдары-биле тудугларны хандырары экижээн. Ажылчын күжүн болгаш материалдарны кол объектилерге таарыштыр тургускан.

Кыжын хөй үе-шаг болгаш акша-хөреңги үндүрер кол-кол ажылдарны дүрген кылырынче кичээңгей салыры негеттинип келген. Ындыг чугула ажылдар болза, сес чүс кубометр сүт кудар савааларны (резервуарларны) тургузары, доозун арыглаар корпустуң ханаларын бетоннаары, кол корпуска шалаларны кылыры боол турар. Ол ажылдарны дүрген доозарынга монтажчыларның талазындан бүгү дериг-херекселдерни эптеп тургузарын доосканы шаптыктап турар. Ынчаарга монтажчыларның ону доосиайн турарының кол чылдагааны болза, ылангыя доозун арыглаар электриниг шүүрлерниң чамдык чугула кезектерин чагыкчы оларны белеткеп турар заводтан амга чедир бүрүн эккелбээни боол турар. Шүүрлерни эптеп тургузарын саададыры — фабриканың бодун ажыглалга кииреринин соңгаарладыры чугаажок боол турар. Ынчангаш, чагыкчы четпес кезектерни дүрген келдирер дээш боттут хемчеглерни дүрген алыры негеттинип турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң 5 чыл болганынга

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң беш чыл оюн демдеглээш, ВЦСПС-тиң Президиуму болгаш ВЛКСМ-ниң ТК-зы каттышкан доктаал хүлээп алган. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин бистиң чуртувустуң экономиказының хөгжүлдезин, чеди чыл планын чедиишкинниг күүседирин, СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш Коммунистиг партияның өндүр чаагай Программазын амыдыралга боттандырарын хандырып турар, канчаар-даа аажок тургузукчу күш апарган деп ында демдеглээн.

Рационализатар коммунист Александр Берлов

Александр Берлов 1941 чылдың эгезинде шериг назынын четкеш, чалаг шериг училищезинге киргеш, 1942 чылда ону улуг сержант болуп дооскан. Александр фронтуже шуут училищеден чорупкаш, гитлерчи араатаннарга удур Смоленск, Орловск-Курск болгаш өске-даа угларга боop турган тулчуушкуннарга Совет Арминың хүрээлелинге дидим соруктуг туулушкан. Фашистиг араатаннарны болгаш япон самурайларны чылча шаап тиилээн соонда ийи чыл болгаш, 1947 чылда ол армиядан халашкан. Армияга турган, ол чолаачы мергежилин шиңгээдип алгаш, Красноярск крайның Каратуз районунуң Моторск МТС-ке чолаачылап ажылдап кирген.

Александр электротехник болур деп бичиизинден тура күзеп чораан, ындыг-даа болза ол күзелинге дайын шаптыктаан. Бо Моторск МТС-ке 1949 чылда электротехниктерниң курузун ажыдыптарга, ол аңаа кирип алган. Курсту дооскан, ооң күзели боттанган, кодээ установкаларының электротехниги деп диплому аңаа тывыскан.

Александр Берлов электромеханиктиң дипломун холга алгаш, чедип алган билиин ажыл-ишке бадыткаар дээн изиг күзели-биле Кызылдың туйбу заводунга 1951 чылда чедип келген. Ынчан завод техника-биле кошкак хандыртынган, бүдүрүлгениң технологиязы чавыс деңнелге турган. Заводка бир чылда 2 миллион бичии-ле ажыг туйбуну бүдүрүп, ажылдың хөй нуруузун хол-биле кылыр турган.

Билигже чүткүлдүг, күш-ажылга ынак болгаш чогаадыкчы күзелдиг Александр удавайн өскелерден онзаланып, заводтуң эң дээре электромеханиги апарган. Ынчангаш 1953 чылда аңаа заводтуң механика килдизин удуртурун сүмелээннер. Ооң бээр Александр Никонорович Берлов заводтуң кол механиги апарган болгаш ол ажылга ооң чогаадыкчы арга-мергежили калбаа-биле ажыглаттынган.

Электромеханик болуп ажылдап турган-ла, Александр Никонорович туйбу кылыр пресстерниң ажылын болгаш тургузуун кичээнгейлиг өөренип, оларның бүдүрүкчүлүүн бедидериниң аргазын тывары уругжу болап турган. Туйбуну херегээзи өскен тудум, пресстерниң бүдүрүкчүлүүн бедидериниң айтырыы ону дүвүредип-ле турган. Ынчаарда заводтуң туйбу цегиниң начальниги турган Петр Акимов, туйбу бүдүрүлгезин көрүп келген, улуг практиктиг, байлак дуржулгалыг удурткучу турган. Александр Никонорович Акимов-биле ийилээн пресстерниң ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер аргаларны дизимги-биле дилеп, тып эгелээннер.

Дыка хөй техниктиг номнарны номчуп, бүдүрүлгениң ажылчыннары-биле сүмележип, заводтуң удурткучуларындан консультацияларны ап турганнар. Олар каш-каш кежээлерин өттүр амыр-дыш чок кады ажылдап, чүс-чүс хире саазынга төлевилел шийыгларны кылып келгеннер.

Үр үениң дургузунда кызымаккай дилээшкиннериниң түңнелинде туйбу хептээр дой-доврактың бир-угда хоюдарының хемчээн көвүдедирин чедип алганнар. Могаг чок чаартыкчыларны ол чедиишкини база доктаатпаан. Туйбу хептээринге белеткеп каан дой-доврракты пресстиң уйдур кызарын дүргеедедир деп чаа бодал оларның бодалынга тыптып келген. Үйгу-чыдын чокка ажылдап турган, рационализаторлар Акимов биле Берлов редукторнуң чаа конструкциязын чогаатканнар. Ону оларның доот киржилгези-биле заводка кылып тургускан. Чогаадып кылдынган ажылдар кайгамчык үе-түңнелдерни берген. Эрги пресс мурнунда бир эвээгенде эш-не хөй дээрге-ле 8000 туйбу бүдүрер турган болза, чаартынган сөөлүнде баштай 10—12 муң, оон сөөлзүредир 15—17 муң туйбуну бүдүрер апарган. Ортумак техниктиг билиг безин чок, инициативтиг ийи болуун кижиниң чогаадыкчы бодалының ёзулуг тиилелгези ол болган.

Мурнунда чылдарда безен туйбуну пресстерден кургадылга камераларынга чедир вагонеткаларга чудургеш, хол-биле чедирип турган. Ол чорук чүгле аар-берге эвес, харын бүдүрүкчүлүү кончуг чавыс турган. Борта чогаадыкчы идепкей база улуг дузазы заводка чедирген. Электри шугумун тургускаш, вагонеткаларны трамвайның ажылдаар принцивин ёзугаар электри тогу-биле шимчээр кылып алганнар. Ол чорук вагонеткаларның ынай-бээр чорууруун 3 ажыг катап дүргедеткенинден аңгыда, ажылчын саны 2 кижиге кызырган болгаш ооң күш-ажылын чиигеткен. Ам ажылчын кижи чүгле вагонетканың шимчээрин хайгаарап, башкарып турар апарган. Берловтуң идепкейлиг киржилгези-биле туйбу кургадыр сарайларны, аскыыштыг оруктарны база эде чогааткан, дой-довуракты хүлээп алыр болгаш дамчыдып бээр бүнкерлерни тургускулаан.

1959 чылдың эгезинде Александр Берлов заводтуң кол инженериниң албан-хүлээлгезинге дең шиттирген. Заводтуң мурнунга туйбу бүдүрүлгезин 1,5 миллион кезекке азы 20 хуу көвүдедир деп чаа сорулга салдынган.

Ол улуг сорулганы чедиишкинниг күүседиринге заводтуң туйбу кылыр бүгү агрегаттары болгаш механизмнери узуктелиишкин чокка, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары негеттинип келген.

Инженер Берловтуң саналын ёзугаар туйбу хептээр дой-доврактың составынга хөмүр дашы доозунун холуп, ону бүдүрериниң технологиязын база өжиткен. Ам заводта туйбуну өртедир печкаже сугарын болгаш үштүрүн автоматчыткан транспортёр-биле кылып турар апарган. Ооң түңнели ажылчын күжүн 30 хуу кызырар арганы берген болгаш туйбунуң бус-тур чоруун дыка эвээжеткен.

Кызылдың туйбужуларының күзели 1962 чылда боттанган, 16 камералыг дээрбектелчек суугу ажыглалга кирген. Ам завод чылда 13 миллион туйбуну берип шыдаар болгаш кылып турар туйбунуң шынары экижээн.

Туйбу бүдүрерин эжиждериниң чаа-чаа аргаларын тывар дээш, заводтуң ажыл-ишчилери үргүлчүлеп ажылдап турарлар. Мындыг арганы чоокта чаа база тып алганнар. Туйбуну кургадыры кончуг бергедеп турган. Ынчангаш бирээзинге-ле 3 муң туйбу кирер, 4 камераларны немей тудар деп турарлар. Ол чорук кышкы үеде безин дүн-хүнде 1—1,2 миллион туйбуну немей кургадыр арганы бээр.

Амгы үеде заводтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының болуу туйбу кургадыр, чаа тудар деп турар черлериниң төлевилел документациязын доозуп турарлар. Ол кургадылга черлерин дооскан соонда завод чылда 4 миллион туйбуну немей бүдүрер аргалыг болур. Ынчангаш завод 1964 чылдан эгелеп нииттизи-биле чылда 16—17 миллион кезек туйбуну бүдүрер апаар. Ол дээрге 1958 чылда бүдүрүп турганындан 8 катап хөй болур.

Туйбу бүдүрерин көвүдедири дээш эш Берловтуң кызымаккай чогаадыкчы ажылы чүгле Кызылдың тудугларынга эвес, харын республиканың бүгү тудугларынга негеттинип турар туйбуну бүдүрериниң көвүдедириниң айтырыын шиитпирлээринге дузалаар.

Н. ТЫМЧУК.
«Тыва тудуг» трезиниң кол диспетчери.

ЭЛЕКТРИ ЦЕГИНДЕ

Кызыл хоорайдан ырак эвесте Бай-Хемниң эриинде чалым хая ышкаш улуг тудуг бедип турар. Ооң хоолайларындан хөвөг ак буе, ыш бургуткайнып үнүп турда, кандыг-да бир күчүлүг улуг машина ажылдап турганныг. Ында шынап-ла, республиканың энергетиктиг күчүзүн элбедип турар кайгамчыктыг машиналар бар. Ол база Кызылдың буе-биле ажылдаар электростанциязы-дыр.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын бистиң чуртувуска тургузарының херээнге төлептиг үлүүн киириштирип, коммунистиг ёзу-биле ажылдаары болгаш чурттаары дээш кайгамчыктыг шимчээшкинге идепкейлиг киришпишаан, Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязының коллективи сентябрь айның даалгазын алдарлыы-биле боттандырып, чылдың үш кварталының планын 100,1 хуу күүсеткен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга уткуштур станцияның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары улам күжениишкиннииг ажылдап, коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедик атты чаалап алыр дээш демиселди чорудуп турарлар.

Бус-турбиналыг электростанциязының дээре цехтериниң бирээзи — электри цеги коммунистиг күш-ажылдың цеги деп хүндүлүг атты чаалап алган. Цехте шуптузу 30 кижи бар болгаш олар оперативтиг хандырылгада эштер Пивкинаның, Ефименконуң, Виткинниң, Черкашинаның ээлчег солужар бригадаларында болгаш септелге бригадазында хуваттынган. Кижи бүрүзү бодунуң тодаргай хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип, ону цехтиң бүгү кежигүннериниң өмүнээзинден хыналчалыг көрүп, өске эш-өөрү-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар, а «чаңгызы — хейу дээш, хейу — чаңгызы дээш» деп мерген утканың принцип мында хүн бүрүде боттанып турары кончуг өөрүнчүг.

Цехтиң удурткучузу эш Вшивков — ажылды хандыр билир болгаш кижи бүрүзүнүң сонуургалын эндевес, дуржулгалыг организатор. Ол цехтиң бүдүрүлгеге амыдыралында янзы-бүрү айтырыгларны шиитпирлээринге бүгү ажылдакчыларны хаара тудуп, дээди эртемниг инженерлер Каңга, Куницына, ортумак техник эртемниг эштер Черкашина, Борисова, Пашинов, Виткин, Шегалкова оларга даянып ажылдап турар. Бандыг бир айтырыгны тодаргай чугаалажып турар өйде, кижи бүрүзү бодунуң сорулгазын улам эки билип алыр болгаш коллективтиң мурнунга харысалгазын бүрүн медерээр дээрзин эш Вшивков кончуг эки билир.

Электри цегинде ажылдакчыларның билиин бедидеринге политиктиг чырыдыышкын болгүнү болгаш техниктиг өөредилге кичээлдери доктаамал организастаттынган. Техниктиг өөредилге кичээлдерин эш Вшивков эки белеткелдиг эртирип турар, ылангыя аныяк ажылдакчылар эка билигни үргүлчү ап турар. Комсомолчулардан болгаш аныяктардан тургустунган эш Черкашинаның бригадазы «Аныяк ажылчыннарның дээре бригадазынга» деп вымпелди эдилеп турар, ол болза хоорайның комсомолчу-аныяктар бригадаларының тергиининге шилчип чоруур вымпел болур.

Ажылчыннарның найыралы быжыг, янзы-бүрү коллективтиг хемчеглер чоруттунуп турар. Чайгы үеде Чагытай хөлче массалыг дыштаныышкынны хүннери эртип турган. Ай санында-ла элээн каш катап кинону коллективтин-биле көрүп, оларның утказын чугаалажып, солун номнар номчулгазын хаая эвес организастап турган.

— Бистер бот-бодувуска бүзүрежир бис — деп, комсомолчу эш Черкашина чугаалап турар. Ол дээрге улуг херек. Кижи бүрүзү өөрүнүң бүзүрелин бадыткаар дээш, кылган ажылынга улуг кичээнгейлиг, бичии-даа четпес чорук болдурбас азы аргажоктан чазыын билип кагза, ол-за дораан эдер дээш бүгү хемчеглерни алыр. Аныяк ажылчыннарның аразында безин шырак эштер бар боор турары таварылга эвес. Бай-Хаак ортумак школазын 1958 чылда дооскан Тамара Панкратова баштай котёл цегинге ажылдап турган, оон соонда чаа мергежилди шиңгээдип алгаш, ам электри цегинде ажылдай берген.

Тамара Панкратованың ажылдап турары Пивкинаның бригадазын цехтиң эң-не шырак бригадазы деп болур. Ооң удуртукчузу Наталья Михайловна ёзулуг-ла ол ажылга мергежээн мастер. Ол эң-не баштай 1949 чылда электростанциязынга кочегарлап киргеш, бодунуң техниктиг билиин бедидип, кызымак өөренип ажылдавышаан, 1952 чылдан бээр электри цегинде чугула ажылдарны харылап турар.

Наталья Михайловна бодунуң ажылының дугайында мынчаар чугаалап турар:

— Электри цегинде бистиң ажылывыс канчаар-даа аажок серемчилелдиг болурун негеп турар. Коз-ла чүве чүл дизе, хоорайның, колхозтарның хереглекчилериниң электроэнергиязын бичии-даа узуктелдирбейн, авария чокка бээри болур. Ол ажылды бис чедиишкинниг чорудуп турар бис. Бистиң дежурный электромонтёрувус Владимир Котовщиков, дежурный инженеривис Михаил Карпов авария болу бээрин манавайн машиналарны баш удур хынап, техниктиг профилактиканы онза кичээнгейни салып турарлар.

Наталья Михайловнаның сөстерин хандыр болап көрүңерден: аварияны баш удур болдурбазы! Машиналарның, механизмнерниң, херекселдерниң хыналчалыг техниктиг профилактиказын чорударының чаңчылын бистиң чуртувуста шагда-ла херегле турар, ону коммунистиг күш-ажылдың дээш шимчээшкинниң киржикчилери онза шудургу ажыглап турар. Ол берге болгаш нарын ажыл кижилерден техниканы хандыр билирин, оон чажыдын, эдеп «чаңнын» ылап көөрүн негээр деп чүве билдингир. Ону чүгле техникага ынак, сонуургалдыг кижилер кылып болур. Ындыглар электри цегинде бары Наталья Михайловнаның чугаазындан илдең-дир.

Дежурный инженер Михаил Демьянович Карпов электростанциязынга 1947 чылдан бээр ажылдап келген. Ол үр үениң дургузунда дизель шимчедикчиниң хөлеедирип турган. Ооң соонда бодунуң техниктиг билиин бедитпишаан, ам алды чылдың дургузунда инженер болуп ажылдап турар. Михаил Демьянович бодунуң болгаш эш-өөрүнүң ажылынга негелделиг, а оон-биле кады чугаакыр, хөглүг эш. Коммунизм тургузукчуларының бир кол мөзүзү — ажылга шыңгыызы болгаш амыдыралга онактыы Михаил Демьяновичиде илерээни ол-дур ийин. Ол мынчаар чугаалап турар:

— Бистиң ажылывыстың кол негелдези болза, хереглекчилерни энергия-биле чоп хандырары болгаш станцияның бодунуң хереглелдеринге камналганы чедип алыры болур. Бир эвес бис бүдүрүп ап турар энергиявысты болгаш материалдарывысты камнавас болзувусса, электроэнергиязының бот-үнези улгадыр. Ону болдурбайн, харын күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг болур чоруун чедип алган бис. Электри цегинде күш-ажылдың сагылга-чуруму бедик, станцияның ажылының режимин шын таарыштырар дээш ажылдакчы бүрүзү бүгү күжүн салып турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга уткуштур электростанциязының коллективи күжениишкиннииг ажылдап турар. Хонукта чырыдар үениң узааны-биле база электри хереглээр чаа-чаа бүдүрүлге черлери, чурттаалга бажыңнары ажыглалга кирип турары-биле холбаштыр энергетиктерниң ажылының хемчээли дыка өзер, сорулгазы улам алгыыр.

А. ДАРЖАА.

Кызылдың эът комбинадының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, ажылдың шынарын экижидип, бүдүрүлгеге камналгалыг чорукту чедип ап, сөөлгү үеде бистиң республиканың эки ажылдыг бүдүрүлгелериниң бирээзинге санаттырып турар. Бо комбинаттың эш Т. С. Петрованың бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип келгеш, ону алдарлыы-биле чедип алган. Ол болза оларның бедик медерелдиг чурум-сагылгазындан болгаш онаашкан ажылын ак-сеткилдии-биле көөр чоруундан хамааржып турар.

Чурукта: коммунистиг күш-ажылдың бригадазы (солагай талазындан он талазынче) бригадири Т. С. ПЕТРОВА, кежигүннери А. Д. ЕРЛЫКОВА, М. М. ШЕРСТЮК, Е. М. ЗЫРЯНОВА, М. М. СЕМЫШКИНА.

Фото В. Лутковтуу.

БАЙЫРЛААЛГА БЕЛЕК

Полиграфистер бо хүннерде Улуг Октябрьның 46 чыл оюнун байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш байырлал мурнунуң социалистиг чарыжының шалыпчы ээлчээнде улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Культура министерствозунуң типографиязының дептерлээр цеги коммунистиг күш-ажылдың цеги деп бедик атты бо чылын Май 1-ни таварыштыр чедип алган.

— Ол хүн бистиң цегивистиң бүгү кижилеринге Майның улуг байырлалы-биле кады ийи дакпыр байырлал болган — деп, цех начальниги Ф. Федорова чугаалап турар. — Дептерлекчилер оон бээр-ле боттарының чаалап алган бедик адынга төлептиг болуп, күш-ажылга чедиишкинниг чоруун көргүзүп келген. Дептерлээр цехтиң кижилери шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш бир эп-сеткилдиг, күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер дээш тулчуп турар.

Эрткен айда түңнел эки. Бүдүрүлгениң мурнакчы цегиниң күш-ажылчы көргүзүглери-биле таныжып көөрге, оон түңнели кижиниң сеткилин өөртүптер.

Дептерлекчилер коммунистиг күш-ажылдың цеги деп атты чедип алган хүнүнден эгелээш-ле, социалистиг хүлээлгелерин ай, квартал санында ажыр күүседип келген. Цех сентябрьда бүдүрүлге планында көрдүнген 2294 рубльдиң продукциязын бүдүрер турган, 3772 рубль кылдыр бүдүрген. 354,7 рубль камналгалыг болган. Ынчангаш айның бүдүрүлге планын цех 164,4 хуу күүседип, типография коллективиниң цехтер аразында чарыжының бирги черин эдеп, чаалап алган шилчир кызыл тугун салбайн турар.

Найыралдыг, мурнакчы цех сентябрьда «Улуг-Хем» альманахты, «Хаджи Мурат», «Торуттүгнен хүнү», «Бичии шахтёр» болгаш өске-даа улуг, бичи номнарны дептерлеп чедиишкинниг ажылдаан.

Цехтиң ажылчыннарының аразында эң эки ажылдап турар дептерлекчилер Н. Барницкая, И. Казанцева, А. Мальцева, А. Люшакова, Л. Сиринмей болгаш оон-даа өскелер ай санында ажыл нормазын 110—116 хуу күүседип турар. Саазынны янзы-бүрү хемчээлдерге болгаш белен номнарның, брошюраларның кыдыгларын дескилеп кестирер кестирикчи Д. Муренков ай санында күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болуп келген, чүгле сентябрьда безин ажыл нормазын 121 хуу күүсеткен.

Цехтиң бригадалар аразының чарыжынга Ирина Казанцеваның удурткан бригадазы сентябрьның бүдүрүлге планын 110,2 хуу күүсеткен, бригадалар аразынга шилчир вымпелди чаалап алган. Ол ышкаш Ф. Касинцеваның бригадазы ай планын 108,4 хуу күүсеткен.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш дептерлекчилерден: октябрьның ажыл нормазын Н. Ленкова—110 хуу, М. Баева, Н. Казанцева 115—115 хуу күүседир деп хүлээлгелерни алган. Ниити цех октябрьның бүдүрүлге планын 140 хуу күүседир деп хүлээнген. Ноябрь 7-де коллективтан парадка үнер колоннаның бажынга барып турар эрге дээш, күш-ажылдың чедиишкиннери дээш дептерлекчи ажылчыннар шудургу ажылдап турар.

Олар коллективтин-биле чаа шимилерни, концерттерни болгаш чаа кинолорну көрүп, оон амыдыралга киржиикчи утка-шынарын тайылбырлаан чугаалажыышкыннарны чорудуп турар. Цех чөвүлелиниң кежигүннери эш-өөрүнүң, ог-бүлелериниң амыдыралы-биле үргүлчү таныжып, бир эвес цехтиң кандыг-бир ажылчынынга дуза чедирер дээн болза, ону дораан-на күүседип каар.

Коммунистиг күш-ажылдың цегиниң кежигүннери политбөлгүмде хаара туттунган, өөренип турарындан аңгыда, цехте техниктиг билиг бедидилгези чорып турар. Оларның чамдыктары кежээки школада база өөренип, коллективте үрэн чүүл болгунунуң идепкейлиг киржикчилери болуп турар.

Дептерлекчилер боттарының биче-сеткилдиг, кызымак күш-ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган, коммунистиг күш-ажылдың цеги деп атты бедик тударын бүзүредир.

С. ОЮН.

ЧАРЫШКА МУРНАП ТУРАР

№ 2 АТК-да Трофим Петрович Туренконуң удурткан чолаачыларының бригадазы күзээн күзелин үргүлчү чедип ап турар. Ол найыралдыг коллектив үшкү кварталдың планын эвээш эвес кывар материалды камнап алвышаан, ажыр күүсеткен.

Чарышка бригадир боду үлегерлиг боор турар. Ол үшкү кварталда «ЗИЛ-585» автомашинага план ёзугаар 101,4 муң тонна-километр чоруур турган, 155.230 тонна-километрни эрткеш, 2031 литр кывар чүүлдү камнап алган. Бригаданың өске кежигүннери—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Александр Панкратов, Дмитрий Марков болгаш Николай Кулагин база бедик бүдүрүлгечи чедиишкиннерни чедип алганнар.

Аңныыр чурумун үрээни дээш харысалганы күштелдирер дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Аңныыр чурумун үрээрлерге удур демиселди күштелдирер сорулга-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. Чогуур чөпшээрел чокка азы хоруглут черлерден ийикпе хоругдаттынган хуусааларда, хоругдаттынган чепсектер болгаш аргалар херегле аңнаан таварылгаларда, бир эвес ук үүлгедиглер дээш кеземче хемчег онаары көрдүнмээн болза, аңныыр чепсектерин оларның өртек үнезин эгиттейн хавырбышаан азы хавырбайн-даа 20 рубль чедир торгаар хевир-биле административтиг харысалганы хүлээдирин доктаадыр.

2. РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунуң 166 чүүлүнүң бирги кезээнде «азы 200 чедир рубльге торгаар» дээн сөстерниң эгезинге «тыпкан тывыжын болгаш аңныыр чепсектерин хавырбышаан азы хавырбайн-даа» деп сөстерни немээр.

3. Бо чарлыктың 1 чүүлүнде көрдүнген эрге-чурумнар үрээн кижилерниң материалдарын ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттериниң чанында административтиг комиссияларга көөр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ИГНАТОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1963 чылдың октябрь 14.

Боону кадагалаарының болгаш ажыглаарының чурумун үрээрлер-биле демиселди күштелдирер дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Боону кадагалаарының болгаш ажыглаарының чурумун үрээрлерге удур демиселди күштелдирер сорулга-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. Чурттакчылыг черлерге азы тускайлаттынмаан өске-даа черлерге боону адып боолаан, араалыг боону өске кижилерге дамчыткан, ук боону бүрүткедиринден ойталаан, а ол ышкаш аңныыр билеттери чок кижилерге аңнаар кылдыр араа чок аң бооларын саткан ийикпе дамчыткан таварылгаларда, бир эвес ол үүлгедиглер дээш кеземче хемчег онаары көрдүнмээн болза, боону ооң өртек-үнезин эгитпейн хавырбышаан азы хавырбайн-даа 10 чедир рубльге торгаар хевир-биле административтиг харысалганы хүлээдирин доктаадыр.

2. Араалыг боону садып алыр чөпшээрели чок кижилерге ону саткан, а ол ышкаш араа чок аң боозун аңныыр билеттери чок кижилерге саткан, албан чериниң боозун кадагалаарының чурумун үрээн, ону оорлаткан азы чидирген, ол боону чогуур сорулгазындан өскээр ажыглаар кылдыр үндүрүп берген азы ажыглаан таварылгаларда, бир эвес, ол үүлгедиглер дээш кеземче хемчег онаары көрдүнмээн болза, бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң ол дугайында буруулуг ажылдакчыларын 20 чедир рубльге торгаар хевир-биле административтиг харысалганы хүлээдир.

3. Бо Чарлыктың 1 болгаш 2 чүүлдеринде көрдүнген эрге-чурумнар үрээн кижилерниң материалдарын ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттериниң чанында административтиг комиссияларга көөр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ИГНАТОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1963 чылдың октябрь 14.

Эки кижилер дугайында

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» КОЛХОЗТАН

Ирина Афанасьева хаван ажаакчызынга үр ажылдаан. Эътти бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш ол шиитпирлиг туржуп келген, тос айлар дургузунда кол төрүүр хаван бүрүзүнге онааштыр 14 хаван оолдарын, дүнгүжүнда төрүүр бир хавандан-на 7 хаван оглун менди өстүрген. Чыл бүрүде колхозунга 100—100 хаванны ол семирти азырап берип, 50—60 тонна хаван эъдин дужаап турар.

«НАЙЫРАЛ» СОВХОЗТА

Үрбүн салбырының сүт-бараан фермазының коллективи сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле социалистиг хүлээлгезин тос айлар дургузунда чедиишкинниг күүсеткен: 202 тонна сүттү, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 20 тонна хөйнү сагган.

Ферма бо чылын күрүнеге 156 тонна сүттү садар турагаш, тос айлар иштинде 151 тоннаны саткан ийикле, азы күрүнеге садарының чыл планын 96 хуу күүсеткен. Саанчылар Ш. Мижит-Доржу, Т. Наваштай чыл дургузунда кайызы-даа бир инекке онааштыр 1600 кг сүттү саар тургаш, тос айлар дургузунда 1600—1643 кг-ны сагган, планын ажыр күүсеткен.

* * *

Кызыл-Даг салбырының эш Шаравии удурткан хойжу бригадазының хойжулары кышка элээн белеткелдерни кылган: кажааларны септээн, өдекти бөлген болгаш боттарының чурттап олурар оран-сууруун чылыглаан. Хойжу эш С. Сундуй 8 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткээн. Хойжу Д. Ындыраа 1 баш хойга онаштыр 2,6 кг, М. Хүргүлек хой бүрүзүнден 2 кг 100 грамм дүктү кыргаан. Хой ажылын хөгжүдеринче улам-на сагыш салыр болза, хой санындан оон ыракта хөй дүктү ап болур деп чүвени мурнакчы хойжуларның дуржулгазы көргүскен.

* * *

Совхозтуң механизаторлары келир чылдың тарылгазынга белеткел кылдыр күскү аңгыс аңдарылгазын чорудуп келген. Элээн хөй трактористер тракторларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырган. Механизаторлар күскү чер аңдарылгазының сезонунда 10.513 гектар черни аңдарган. Үрбүн салбыры—4060, Кызыл-Даг салбыры—3621 гектар аңгыс аңдарылгазын чоруткан. Механизаторлар М. Седен, М. Билзек, К. Балчыма болгаш оон-даа өскелер күскү чер аңдарар талазы-биле бүдүн чартык норманы күүседип турар.

Д. МОНГУШ.

Хүнде 50—70 гектар

«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырында комсомолчу комбайнер Леонид Исаков комбайн башкарар ажылда үш чыл дургузунда ажылдап турар.

Ол бо чылын калбарты алыр «ЖВН-10» деп жатка-биле бир-ле дугаар тараа ажааган. Баштайгы үеде чаа жаткага чаңчыкпаан комбайнер эки шулуудап чадап турган. Удатпаанда комбайнер ол байдалын билип аккан болгаш жатка боду-даа чоорту эдиги, бүдүрүкчүлүг ажылдап эгелээн.

Леонид Исаков хүнде 35 гектарны кестирер нормалыг турагаш, хүн бүрүде 50—70 гектарны кестирип келген. Ажаап алыышкын эгелээнден бээр оон кестирген тараазы 614 гектар болган. Ол ам Кара-Булуң салбырының тараазын кестирип дооскаш, Доора-Хадын салбырының тараазын ажаажып турар.

Аныяктар суурга шеф организастаан

Төрээн суурун чаагайжыдары—Улуг-Хемниң «Чодураа» кодээ ажылагый артелиниң колхозчу аныяктарының боттандырар, чайлаш чок сонуургалдыг хераэ апарган.

Чоокта чаа колхозтуң төвүнге 50 ажыг аныяктар чаагайжыдылга талазы-биле воскресник организастаан. Ол хүн ширбиил, хүүрек болгаш балды тудунуулаан аныяктарның демниг күш-ажылы эртенден орайга чедир улажып турган.

Аныяктар бөлүк-бөлүк кылдыр үстүп алгаш, ында клубту болгаш эмнелге бажыңын чылыглап, соңгаларын чуп белеткээн. Бир бөлүк аныяктар ол бажыңнарның херимнерин кылган, а чамдыктары ол девискээрге хөй санныг ыяштарны олурткан нар.

Оон ынай шефчилер школа, интернаттың болгаш өске-даа бажыңнарның делгандыр бок-сакты аштап арыглаап, суурну арыг-шевер байдалга аан киргеннер.

Д. ЕНДАН.

Кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенир

„КҮШ-АЖЫЛДЫН ХОСТУУ“ КОЛХОЗТА

Кожай сүт-бараан фермазының коллективи мал кыштагладыышкынынга белеткелдерни кылган: бригада ферма-биле кады 4300 центнер сигенни белеткээр тургаш, 5062 центнерни белеткээн, 70 тонна саваңны сараатта болгаш 470 тонна силосту салган.

Фермада 200 инек кирер кажааның тудуу доостур чыгаан. Мал чемнериниң белеткелинге Н. Лопсаң, К. Начын-оол кончуг кызымак ажылдаан.

• • •

Көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери, партия организациязы хемчеглерни алганының түңнелинде, эң ырак Хендергениң малчыннарынга хлеб быжырар черни, эмнелге салбырын, 1 магазинни тудуп берген. Колхозунда ферманы электрижиткен, чурттала бажыңнарын 4-түг туткаш, ажыглалда киирген. Кожай фермазы электрижиттинген, малчыннарның бажыңнарында радио кииртинген, фермада телефон харылзаазы тургустунган. Баштаар чер 3 радиоприемникти, 10 аптечканы малчыннарга садып берген. Ийи кызыл булуң тургустунган.

Малчыннарның бажыңнарын септеп дерээн

Моон мурнунда «Межегей» совхозка малчыннарның чурттап турган бажыңнары септеттинмейн турган. Совхоз бо чылын 10 аал ишти чурттаар бажыңнарының крышаларын, кладовкаларын эки шынарлыг кылдыр кылган болгаш шалаларын, соңгаларын дозулап будаан.

Совхозтуң печка кылыр ажылчыннары ол чурттала бажыңнарының бүгү печкаларын чаартып кылган.

Бызанчылар ийи аал ишти чурттаар чаа бажыңны немей туткан. Малчыннарның бажыңнары бүрүн чугайлаттынган. Элээн хөй малчыннар кыжын кедер чылыг хеп-биле хандыртынган. Автолавка график ёзугаар малчыннарга доктаамал чедип, чугула херегледдиң бараннарын садыглап турар.

Т. ТАЖИ-САМБУ.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Кыштың медээзи — доңат дыңзып, хар-чам киир чаап турар апарган. «Тээли» совхозтуң малчыннары кыштың бергелерин чаңгыс эвес удаа ажып эртип келген болзажок, бо чылдың байдалы мурнукузундан берге болуру билдингир апарган.

Бо чылын оът-сигенниң үнүжү багай болган. Ынчангаш бүгү-ле ажаатынган сигенни, саваңны болгаш өске-даа мал чемнерин чогуур өйүнде кыштагларже чедирип чокка сөөртүп чедирери чугула, кышкы кажааларны хынамчалыг белеткээр херек.

«Тээли» совхоз планда көрдүнгени ёзугаар 25 чаа кажааларының ам 19-зун холдан үндүр тудуп кылган. Ам бо хүннерде 400 тонна сигенни кыштагларже сөөртүп чедирген, 200 тонна кургаг өдек турлаг-хонаштарда белдүнген. Кышка белеткел ажылы, ылангыя совхозтуң бирги салбырында эки чоруп турар.

Арапчор удурткан 12 кижи составтыг бригада 4 чаа кажааларны тудуп доосkан. Ам бригада кежигүннери сөөлгү ийи чаа кажааларны тударынче кирген.

Ажыл-агый чериниң Дыттыг-Хем аксында, Дашты-Чарык бажында, Хараганныг-Даг ужунда, Белентиниште хой малдың кыштаг-турлагларын бүрүн септеп, кылып доосkан.

Д. ЕНДАН.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» колхозунуң Үрбүн салбырының саанчызы, комсомолчу Мижит-Доржу Шивит чеди чылдың бешки чылында хой сүт саалдазы дээш чарышка киргеш, бодунга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Ол бодунга бызыглаан инек бүрүзүнден чылда 1600 литр сүт саап хүлээлгени алган болза, эрткен тос айларның дургузунда ооң инек бүрүзүнден сагган сүдү 1700 литр ашкан. Мурнакчы саанчы социалистиг хүлээлгезин ийи ай бурунгаар шак чыылдарлыы-биле күүсеткеш, эм чыл төнчүзүнге чедир улам хөй сүттү саар дээш демисежип турар.

ЧУРУКТА: саанчы Мижит-Доржу Шивит.

Сөзү болгаш фотозу К. СЕДИПТИИ.

Өөрүп четтиргеннер

— Дыштанылга хүнүн каяа эрттирерил?

— Малчыннарже үнээли.

— Чүге?

— Чүге деп чүнер боор. Чугула ажылды бүдүргеш келиилинер: мен малчыннарның сентябрьда ажылдаап акшазын чедирип берейн, а силер массалыг херегледдиң чугула бараннарын оларга сада каапкаш келиңер.

— Кончуг шын санал-дыр, Оюн Күржепеевич! Ол чугула саналга күзелдиним-биле каттыжып тур мен. Чоруптаалыңар, харын...

Бо болза Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң Сесерлиг участогунда магазин эргелекчизи Мария Степановна Губанова биле колхозтуң кассир Оюн Күржепеевич Дендип оларның аразынга боол турган чугаа-дыр.

Олар шак ынчаар дугуржуп алганының ёзугаар октябрь 13-те, воскресеньеде, Биче-Баян-Колда малчыннарже тускай чүък машиназыг хапканнар.

Ол машинага чүдүрген бараннар шуптузу-ла малчыннарга дыка херектиг бараннар болгулаан: кускү болгаш кышкы хеп аймаа, хевеңниг чооргааннар, янзы-бүрү савалар, баштың иштиниң эдилел-херекселдери, аъш-чем аймаа болгаш оон-даа өске.

Малчыннарның мал одарлап, чурттап турар черлеринге акшаны эккеп берип, оон-биле кады чугула херегледдиң бараннарын садыглап чоруп турар бо практиканы малчыннар кончуг чүүлдүгзүнүп көрген болгаш бо дугайында магазин эргелекчизи Мария Губанова, кассир Оюн Дендип, хоочун чолаачы механизатор Николай Хууракkай оларга өөрүп четтиргенин илереткеннер.

С. НАМЧЫЛОВ.

Дүрген эде тургусса

Партияның идеологтуг ажылының чон ортузунга күштелдирии чурттарының херээнге кескү агитация улуг рольду ойнап турар. Партия кескү агитацияның эң-не янзы-бүрү хевирлерин дамчыштыр совет кижилерни коммунизмни тургузарының херээнче сорук киирип, харын ону дамчыштыр бодунуң политиказын чонга дүрген, дээштиг болгаш билдингири-биле дамчыдып турар.

Бистиң ажыл-амыдыралывыска бо херектиң улуг ужур-дузазын кайдала хандызы-биле билип турар болдур. Ында кескү агитация эки тургустунуп турар. Улуг-Хем районнуң колхозтарында, үлетпүр бүдүрүлгелеринде бо талазы-биле багай эвес көргүзүглүг черлер бар.

«Чодураа» колхозта «Бурунгаар» деп хана солуну бо чылын ай санында доктаамал болгаш эки шынарлыг үнүп турган. Солунга колхозтуң ажыл, амыдыралының чедиишкинин болгаш четпес талаларын үргүлчү чырыдып турар. Ол-ла колхозта «Крокодил Чодураада чоруп тур» деп шоодутлуг хана солуну үнүп, четпестерни чидии-биле шүгүмчүлеп келген. «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраада «Малчын» деп хана солуну болгаш «Крокодил» база эки ажылдыг.

Кескү агитацияже чамдык партия, комсомол организацияларының талазындан багай сагыш салып турарыбиле ол ажылдың деңнели дыка кудуу. Маңаа чижек кылдыр чамдык черлерде кескү агитацияның байдалын көргүзүп болур. Районнуң харылзаа конторазында «Связист» деп хана солуну бар. Ол хана солунну бо чылын каш катап үндүргенин билири берге. Чүге дизе ында үндүрген ай, хүнү-даа, дугаары-даа чок. А ону кылып кааның кандыг дээр. Эге материалды «Частың байырлалы», ооң соонда «Арыг-шевер» деп эгелер-биле бижээн. Ол ийи материалдардан аңгыда сөөлгү колонкаларда «Май 1-ниң байыры-биле!», «Байыр чедирип тур мен!» деп ийи открыткаларны чыпшырган болгаш улуг почта хааржаан чевен дүрзүлээн. Оон ыңай ында чүү-даа чок. Моон чүнү сонуургап, номчуп көөр боор. Харылзаа конторазының ажылында чамдык чедиишкиннер-даа, улуг четпестер-даа бар. Ылангыя телефон харылзаазын экижидер, почта чедиризин дүргедедир талазы-биле районга хурал-суглаага болуп турган шүгүмчүлелдер ам-даа күүсеттинмейн турар. Ол четпестерни болдуруп турар ажылдакчыларны чүге шүгүмчүлеп, эдип ап болбас боор.

Хана солуннуң ажылдарын 585-ки орук участогунда, тудуг-монтаж участогунда болгаш өске-даа черлерде багай организастап турар. Ол черлерде хана солуннары база-ла чүгле байырлалдар таварыштыр, ут-ка-шынар талазы-биле кудуу деңнелге үндүрүп турар. «Сельхозтехниканың» район салбырында болгаш 585-ки орук участогунда хүндүлел самбыраларында мурнакчыларның чуруктарын кыжын-на аскан хевээр, ам олар оңуп, ол-шыкка трелип калган турда, ону чаартып үндүрериче кым-даа сагыш човавайн турар. Районнуң Культура бажыңының чанында саанчы кижини багайты былчактап чуруп каан стендини, район чанында үрей иткилен каан стендилерни чаартып кылыры чугула болуп турда-ла, ону харылзаар ужурлуг черлер тооп көрбейн турар.

Районнуң улусчу дружиназының штабы болган комсомол комитединиң талазындан хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээрлерни, арагачыларны, хулиганнарны, ажылдан оңсак-сыраарларны, стиляггар болгаш өске-даа ындыг, ниитилелдиң амыдырал хөгжүлдезинге моондак ужурааштырып турарларны сойгалап илередир шүгүмчүлелдиг хана солунун үндүрбейн турары четпес.

Районнуң харылзаа конторазында болгаш чамдык өске-даа черлерде кылып турары ышкаш, хана солун дээрге таварылга-биле үнер, ааң-саап чүве бижиир саазын эвес. Аңаа-ла чуруктар делгээн көргүзүг эвес, харын партия, профэвилел, комсомол организацияларының, ажыл-агый черлериниң холунда эң дээштиг чепсек болгай. Ону дамчыштыр мурнакчы дуржулганы нептередип, пропагандалаарынга, четпестерни өй-шаанда илередип, оларны чайладырынга ол партия организацияларынга улуг дузаны чедирер.

В. БЫШТАК-ООЛ.

База катаптаарының кырында

Мал семиртир «Сукпак» совхоз 1962-63 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткел чок ужуражканының түңнели кончуг девидеңниг болгаш улуг каражалыг болган. Кыштың улуг соогунда кажаа чок дээ черлерге чеже-даа чемгерерге улуг-даа, аныяк-даа шарылар, инектер арып баксыраан, чүгле хөй деңзи чидирген эвес, харын элээн хөй баш мал өлүп, улуг когарал болдунган. Кыштың соогунда оон черге кажаа кылып, оон-моон мал чеми сөөртүп, арган малды өскээр дажыглап, черле кандыг шүүдел үндүрбээн дээр.

Совхозтуң организастаттынып тургустунганының баштайгы чылы ындыг болган-дыр. Багай ажылдаан дээш баштайгы директорну дүжүрүп, удуртулганы база чаарткан турган. Кижи бодаарга, моон чогуур түңнел кылдынган, байдал өскерилген турар ужурлуг. Ынчалза-даа херек кырында байдалды эрткен чылдың ол ыгланчыг уржуун база катаптаарының кырында келген деп чугаалап болур.

Эрткен чылын чүү кандыг-даа болза, саван, силос болгаш концентраттыг чемнер совхозтуң бодунга хөй турган болгаш өске-даа ажыл-агыйлардан тыптынып алырының аргазы турган. Ам мал чеминиң талазы-биле байдал берге. Совхоз 18 муң тонна шыктыг чемни белеткээр планын чүгле 6 муң тонна кылдыр күүсеткен. Саван чүгле 45 тонна. Шивилитте кыштаар 500 баш мыйыстыг бода малга чиртир 304 тонна саваң бар.

Кызылдың мурнуу талазында Чедер баар орук чанында беш кыштага 1700 хире мыйыстыг бода малды кыштадыр деп планнаан. Эрткен кыжын девидеп тургаш, дон мыш-биле шала кылган ол кажааларны бо чайын белеткеп алыр ужурлуг турда-ла, совхозтуң удуртукчулары оларга хол дегбээн болгаш ам чаа-ла ходелип эгелээн. Кажааларны көөрге иштинде ол-шык ээзэ аштаттынмаан. Ханаларны шаараш, бир чарты чадагай болгаш хаалгалары чок. Кырын дуглаан манзыларның болгаш чиигe ыяштарның чамдыызын улус дажыглап апарган. Чамдык кажааларны кыжын тудуп эгелээш, ара каггаш хевээр. Ам ында мал киирип чаңгыс-даа чедир кылдынган кажаа чок. Кажааларның эжиктерин хүн үнер талаже эвес, эртен, кежээ чывар кагар урже кылыр деп турары таарымчалыг эвес.

Кадарчыларның чурттаар бажыңнары септеттинмээн болгаш чедир кылдынмаан. Чаа бажың база немевээн. Кадарчыларның чамдызы эрткен кыжын соок ховуга өглерге кыштаан болгай. Бир эвес ам чурттала бажыңы немей тутпас болза, ындыг байдалга база катап кирер апаар.

Оон аңгыда 1500 баш мыйыстыг бода малды Балгазынга, 300 баш хирени Каа-Хемниң Улуг-Ажыкка кыштадыр деп ниитилеп турар. Ынчалза-даа ол черлерде оран-сава база белеткеттинмээн.

Совхозтуң ийи дугаар директору эш Петенев ажылындан аныр-тайбың халашкан, үшкү директору эш Середкин хемчегин ам эгелээн. Ынчалза-даа өй-шаанда кылдынмаан ажылдарның халазы аңаа база дүжер апаар. Чыл ажыг үениң дургузунда үш чедир директор халашкан, а ажылдың байдалы ол хире өскерилбээн. Бо дээрге кадрлар-биле ажылдың четпезин база айтып турар.

Мал семиртир совхоз малды кыштан чүгле менди ажырар эвес, харын семирти алыраар, немелде деңзини алыр болгай. «Сукпак» совхозтуң амгы байдалы болза малды семиртирден туржук, харын канчап кыш ажырып алырыл деп айтырыг тургустунуп турар. Мындыг болганда, мал кыштадыр черлерге кажааларны болгаш чурттала бажыңнарының белеткээринге тудугжуларның четчир күштүг бригадазын тургускаш, ажылды шалыпкын организастаары негеттинип турар. Оон ыңай малдың бедүүн чемнерин немей тыптынарының арга-хемчээн алыры чугула.

Л. МОҢГУШ.

Узун орукту эрткен почтачы

ЧУРУМАЛ

Кара таалының аъттыгда артып, чадагда чүъктеп алган, шала күдүйүпкен, чиик, шалыпкын чоруур, хөглүг-омак чаңныг, көк баштыг ирейни Аксы-Барлыктың кудумчуларынга бо-ла көрүп болур.

Кижиниң дыңнап, көрбээни кайгамчык солун чүүлдер-биле кара таалыңын ол үргүлчү-ле шыгырт долдуруп алган чоруур. Ынчангаш ооң бараанын көрүп кааш-ла, аныяк өскенер:—онза солун чүү барыл?—дижип, ол-бо талакы кудумчулардан маннажып кээп, кырганны бо-ла үглей берген турарлар. Ирей олурупкаш, оларынга солуннарын, сеткүүлдерин, чагааларын үлегилеп бээр. Олар ооң өөрүшкү-биле хүлээп алгаш: «Четтирдивис, кырган-ачай!» дижип, тарап чоруптар. Кырган оон турган, узун оруун уламчылап, улус чонунга бараан болуп, солун, сеткүүлүн тарадып чоруп каар.

Ол, суурда эвес, Хемчиктиң ол-бо талаларынче чаттылып чоруй баргылаан, Барлыктың карак четпес калбак-делгем хову-шөлдеринде, кадыр-каскак тайга-сыннарының аразында чурттап турар хойжуларының, малчыннарның аал-оранарын кезип, почтачылап чоруп турар.

Ол база почтачы Хертек Сергеевич Сайын-Херел-дир. Оон онаашкан ажылынга карак-кызыл, эрес-соруктуун чон пат-ла кайгаар.

Быштың соогун соок дивес,
Быштагларны эргий кезип,
Кызыл-доруун ак шаң кылдыр
Хыраалаңдыр челзип чоруур.
Солун, сеткүүл тарадып кээр,
Соруктуг-ла Сайын-Херел.
Чайның изиин изиг дивейн,
Чайлагларны эргий кезип,
Шыкты-көкту чиндиниедир
Чыкпак дорун чыраададып,
Чагаа, бижик тарадып кээр,
Чалгааравас Сайын-Херел—дижип, чоннуң ырлажып турары таварылга эвес.

I.

— Аа, Уран, чоп суглап эккелбес сен, кызым? Адаңның човаан билбес ындыг ийин, бо урутлар.

— Ойт кадай, ойт! Ону дүвүретпе! Кичээлин кылып алзын, харын— дээш, Сергеевич ийи демир хууннарын туткаш, кудукче базыпкан.

— Ооой, акым, ооой! Аңаа турунарам, ужуражыптаалынар! — деп, соонда кижи кыйгырганың дыңнап каан, Хертек Сергеевич хая көрнүп келген.

— Бо чүү деп чүве боор, дуңмазым?

— Конторада даргаларның силерни келдирткен бижии-дир ийин — дээш, демгизи хүлүмзүрээн.

— Мени ынчап-ла улуг дөйнүн бажынга олуртуп амырадыр дээн-дир, аа!—деп, Хертек Сергеевич баштактангаш: «Че, дораан чеде бээр мен, дуңмам» дээн.

Хертек Сергеевич конторага базып кирип келген. Чон-на эмгежок болган.

— Хертек Сергеевич чедип келген ышкажыл? Бээр-бээр, бөже саадаңар—дээш, парторг стул салып берген.

— Хертек Сергеевич, почтачылаар деп ажыл берге-даа, харысаалгалыг-даа ажыл болгай, бо! Силер ажылдап көрзүңерээ кандыгыл? Арай угаады берген кижиге үргүлчү аът мунары-ла берге боор оң...

— Ийет, харын, сөөлгү 3—4 чылдарда даады-ла машинага ажылдап келдим. Аът-хол мунары уттундурган чүве-ле болгай. Баштайгы чорукка аът чуурлуп баксыраар-ла апарган-дыр мен.

Эттээн алгы чымчаар, аът чуурулганы эттинер деп чүве бар болгай. Кырган кижээ бергезиннээр-даа болза канчаар, херек болганда, ажылдаар боор-тур мен ийин харын, харга.

— Бел дээн кедилиг чүве дээн, даргаларыңар чүү деп чарлык болду?

— Ажыл-агый, амыдыралдан аңгы чүү боору аан, кадай, почтачылап көрем-не дидирлер.

— Канчаар болдуң, ынчаш?

— Канчаар боор, чыгыннын баштыны чыраа, чыкпак дорут аъдыы чылгычы тудуп эккээр болду. Почтачылап хаптар бо-ла—дээш, биче каланйлени олургаш, ашак кум кыннып берген.

— Човавас болуң чован, турбас болуң турусап келгенин ол бе? Эй, удуй бердиң бе Херел, шайың соолу, ижип ал.

— Човап, туруп деп чүнүл? Кырган-даа болза, эжиниң чүрээ ам-даа аныяк деп бил, кадай—дээш, Хертек Сергеевич тура халып келген.

II.

— Эрзип олурзувусса-даа, арыышырайывыс-даа дегүй берип-тир ийин моң, кандаай чүвел?

— Дүүн ырак эвес шокшуткан хиремде, эъдим чуурулксай берип-тир, кандаай чоор!—дээш, Сергеевич ийи эктин кагыгылаан.

— Кужурну аар, чүген дыны тудуп, чүгүрүк мунуп көрген эвес, чоп ыйнаан—деп, кадайы кады кырганын шоода дыртыш каан.

— Нам, чазактың ачы-авыралында машина деп чүве көвүдээн. Ажыл кылыр чүвези—машина-ла, машина! Аян-чорук-даа кылып мунар чүве—чымчак чорукту чычаан болуп келирге, кижи база амдажыр чүве эвеспе бо—деп, Хертек Сергеевич чаа ажылды хүлээп алгаш, Барлык девискээрин десиндир бир-ле дугаар почтачылап каккаш, бажынынга ээп келгеш, хөөреп олурганы ол.

Шынап-ла, Хертек Сергеевич эртен туруп келирге, ийи эгни, ийи быкты, ийи дөнмээ уттунмас чыгыы аарышкылыг болган.

Ол ийи, үш чорукту эрткен соонда, аът-хөлге аъттанырда, эзенги безин кыңгырт кылбас, эр шаа катап кирип келген ышкаш, сагындырар апарган.

Ол бир-ле хүн бажыңының чаннынга чындынналы чырааладып кээрге, кадайы хүлүмзүрээш:

— Ам-на аът мунун өөренип алгаш келдиң бе?—деп, баштактаныр айтырган.

— Ийет, ийет. Бир эвес сен, мени таптыг дураннап көөр болзуңза, Барлыктың ол-бо чарыкы карак четпес сарыг ховуларынга тутсуз туруушка, кашпал чериниң хартыгазы бе, каан дээрниң хамнаараа бе деп, бодай бээр сен.

— Ол-ла болгай, харын, хүн үлген, дан аткан тудум-на, кижиниң эжи кырыырын уттуп, аныяксып-ла орар болза, амыдырал-чуртталгага ол дег амыранчыг чүве кана турар боор —дижип, арыг шынга, зас кежиикке, амыдыралга хөй-аът кирген кыргалнар бажыңның эжиинге хөөрежип, хөглеп турганын көргеш:

— Кырыыр байтык, ачам биле аваамның хөглеп хөөрежири дам барган-дыр але,—дизе-ле, райОНО эргелекчизи, улуг оглу Өлзей, улуг кенни үрүг-дарыы-биле бо чеде хонуп келген.

— Нам, чазактың ачы-хавыязында ада-иениң аскының кежиин көрбес сен бе, магалыг чараш бажыңда баштак-хөглүг, байлак-тодуг чурттап орар. Оглу, кызы өскен, онда, сесте өөренген. Адыжының иштинге аадып, чайгап өстүрген оглу артында-ла райОНО эргелекчизи болу бээрге, бис хөөрешпейн, кымнар хөөрежир боор, бис хөглевеске кымнар хөглээр боор —дижип, ирей, кадай оглунуң, кенниниң холун тудуп, оларны оран бажыңынче чалап турганнар.

— Бо ындыг, кандыг кончуг эмге-дикчок солун, сеткүүл боор авай?

— Ачаң дээрге кыраан тудум, аът-хол мунары киткеп барган. Могаар-шылаар дээр чүве-даа чок болган кижи-дир. Ам ырыгай почтачылап хап турар апарган болбас ийикпе.

—Ачай, кырып-даа келзиңзе, нам, чазааның, ажы-төлүң бистерниң, арат чоннуң мурнунга бо дээрге алдарлыг-ла ажыл-херек бүдүрүп турар кижи-дир сен—деп, оглу чугаалаан.

— Четтирдим оглум, нам, чазааның, арат чонунуң, ажы-төлүнүң мурнунга ажылдап бээри—чаагай алдар деп чүвени эки билип, ыңчап-ла кызып, кызайып чоруур кижи-дир мен. А сен база эзирим. Төрээн чуртуннуң мурнунга бүгү талалыг, келир үениң аныяк салгакчыларын кижизидер чаагай ажыл-херээнге ак-сеткилдиг, карак-кызыл ажылдаарыңны күзедим—дээш, кырган оглунуң эктин часкагылаан.

III.

— Бо чарыкта кадарчыларның ол, дөө чарыкта кадарчыларның бо. Кызыл-Тайга, Ак, Алашта улустарның бо эвеспе он—деп, Хертек Сергеевич чагыкчыларның чурт девискээр аайы-биле солун, сеткүүлдерин аңгылай салып орда, кырып орта кирип келдим.

—Солун, сеткүүл аайлангыр, чорук-херек чогунгур болзун!—деп мендилештим.

— Ындыг-ла болзун, чорук чогузун...—дээш, ирей хүлүмзүрдү.

— Кайы хире узак орукту эртип, каш чыл почтачылап келдинер, ол дугайын меңээ чугаалап берип көөр силер бе, Хертек Сергеевич—деп, оон дилээдим.

— Меңээ чүү боор, кыштың кызын харын кыжырады, чайның шалың-ожуун шалырады, аът одаа кевирбес, аар чонаа кургатпас, түсүп-ла билир бо-ла. Хүнде ортумаа биле 70, айда 2100, чылда 25 муң километр хире узун орукту шошкудуп эртип турар кижи мен. Ам таптыг-ла 7 чыл почтачылап келдим. Адырам, 7 чылда чеже километр орукту эрткен кижи боор мен? Ортумаа-биле 186 муң километр бар эвеспе моонар—дээш, кижи каттырады.

— Кайгамчык узун орукту эрткен-дир силер. Ам кайы хире почтачылап тур силер?—деп айтырдым.

— Аскындан ашпай бээр, адаандан доңа бээр мал-маган эвес, солун тарадырда чүү боор, аът кырынга олурупкаш, чортуп чоруур чүвени—деп, чамдык улустар бодаза-даа хоңну. Чок, бо ындыг эвес, харысалгалыг, база бир берге ажыл чүве-дир. Ол чарыкта Кызыл-Тайга, Ак, Алаш чедир, бо талада Барлык арыындан Шыраа-Булак чедир карак четпес делгем девискээрде, чашкан тараа дег чон-дур бо. Оларга солуннарны, сеткүүлдерни өй-шаанда чедирер деп чүвени бодап көрүнердаан. Солуннарны бөө ышкаш чон ора-чаза соккаш, от өзектеп кыпсырынга ажыглавастаан, дугаарларының аайы-биле көктээш, аскылап алыр апарган. Чоннуң билиг-медерелиниң бедээни, солун, сеткүүлге хандыкшылы магалыг-ла апарган чүве-дир.

Чуртта эртем-техниканың хөгжүлдезинде кандыг-кандыг чаа ажылдыышкыннар барын, делегейде кандыг онза болуушкуннар болуп турарын кижилер солун, сеткүүлден номчуп, билип алыксааш, шуут-ла четтикпестер, бичии-ле озалдадыр болза, баш удур бараан хараан турар болдур ийин. Ынчангайн канчаар, солун дээрге, бистиң амыдырал-чуртталгавыстың, ажыл-ижививистиң кескү көрүнчүү чүве болганда. Баштайгы үеде дыка-ла бергелеп турдум. Чамдык ырак черлерге солуннарны, сеткүүлдерни 10—15 хонукта озалдадып чедире бээр турган мен. Оон ужурунда чеме-хаяны-даа дыңнап турдум. Ам ажылдың аргазын тып, мергежип-даа келдим. Чурт девискээрни дөрт кезекке хуваап алгаш, чоннуң чагаан солуннарын, сеткүүлдерин, чагаа-бижиин озалдатпайн, өй-шаанда чедирип турар мен.

Почтачы чүгле солун, сеткүүлдер тарадыры-биле кызыгаарланыр эвес, ооң ажылы-ла хөй боор чүве-дир. Малчыннарның ажыл-амыдыралы-биле таныжар, оларга дузаны чедирер, солун, сеткүүлде бижиттинген чүүлдерниң допчулалдарын таныштырары дээш ажыл-ла хөй. Бо-ла бүгү ажылдарны чон ортузунга күүседиппле турар болза, почтачының ажылы түңнелдиг болур чүве-дир — дээш, кара таалыңында дартайтыр суп каан солуннарын туткаш, Хертек Сергеевич бажыңындан базып үнүптү.

Алдан ажыг харлыг коммунист — Хертек Сергеевичиниң чон мурнунга хүндүлүг шак бо ажыл-херээнге аксы-барлыкчылар чоргаарланып турар.

Соскалдай СААЯ.

Эки организастап билиринде

Клуб эргелекчизи дээрге, ооң ажылын организастаар кол кижи ол. Бир эвес эргелекчи багай ажылдаар болза, клуб ажылы шулуудавазы билдингир. Ол инициативчи, хөй-ниитичи активке даянып ажылдаан тудумна, ооң ажылы кескү түңнелдиг болур.

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хем участогунда клуб эргелекчизи Ховалыг Билчиир-оол шынап-ла хөй-ниитиниң кужунге даянгаш, клуб ажылын эки организастап билир апарган.

Аңаа ол клуб эргелекчилээнинден бээр он үш чыл болган. Ол-ла үениң дургузунда ооң ажылы багай деп ындыг чугаа дыңналбаан. Ол чаас-маанзыраар [illegible]дан хөөрүн ажылдаан болза, культура одааның ажылы шулуудавас деп чүве база билдингир. Эргелекчи организакчы ажылдааны-биле клубтуң септелгези чылдың-на чогуур өй-шаанда доосту бээр турган. Бо кыжын оттулар 40 кубометр ыяш клуб чанында дүмүртүнген.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң район көрүлдезинге Эйлиг-Хем клувунуң концерти багай эвес түңнелдиг болган. Эргелекчи болгаш актив ыр, танцы, дааранып бөлгүмнерни организастаан. Бөлгүмнер үзүктел чок ажылдап турар. Уран чүүлге сонуургалдыг, талантылыг ажылчтар чонга кескү апарган: С. Бичел-оолдуң, Д. Меңништиң, К. Черевениң болгаш оон-даа өскелериниң ырлаарын, танцылаарын көрүкчүлер сонуургап магадаан.

Клубта дыштанылга өрээли эки дериттинген. Аңаа чыылган чон шыдыраалап, бильярдтап ойнап турар. Неделяда 4 катап кино көргүзүү, 2 удаа массалыг оон кежээлери болгулап келген. Клубтуң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ойнакчылары бо чылын хойжу бригадаларга, кожазы суурларга 32 катап концерт көргүскен.

Клуб чөвүлели концерттерниң программазын чаартып турар. ВЛКСМ комитединиң кежигүнү, комсомолчу эш Билчиир-оол бот-тывынгыр уран чүүлдүң ойнакчыларын эвилеңдеп, Улуг Октябрьның байырлалынга таварыштыр чонга көргүзер концертти белеткеп турар.

М. КЫРЛЫГ-НАРА.

ОРУКТУ ЧҮГЕ КЫЛБААНЫЛ

Кызыл—Самагалдай—Эрзин — Нарын аразының автомобиль оруу чоннуң ыңай-бээр аргыжарынга республикада чугула ужур-дузалыг оруктарның бирээзи. Бо оруктуң байдалы кандыг болуп турары болап чоруп турар кижилерге, чолаачыларга эки билдингир.

Ол оруктуң Кызылдың мырыңай кыдыындан эгелээш, «Тиилелге» совхозка чедир, «Тиилелгедеп» Балгазын база Кызыл-Арыгдан Бай-Дагга чедир участоктарының оңгул-чиңгил черлеринге машинаның ыңай-бээр чайгап кээринге чорук чораан кижилерге кайы хире халалыг ийик. Шак ол чайгаашкынының түңнелинде чеже машиналар үрелип баксыраваан, чеже тараа тоглап төгүлбээн дээр.

Көвүрүглерниң болгаш оруктарның кылган шынары деңдии багай. Шырыштыг оруунга бичии-ле ол-час болганда, машиналар эртип албас, ында-мында малгашта кадалы берген олургулаар болгай. Шырыштың ортаа үезинден Чиңге-Катка чедир орукту даштындан көрген кижи тергиин эки, кылаң орук-тур деп болур. Ынчаарга херек кырында байдал сыр өске. Ол орукту кылырда, ооң кырынга багай шынарлыг довуракты эккеп төккениңден, час чагган санында-ла оруктуң довураа час суубиле төктүп бадып, малгашталып туруп бээр. Чиңге-Каъттың адаанда март айда-ла тудуп эгелээн чаа көвүрүг бо хүннерге чедир доозулбаан.

Оруктарны болгаш көвүрүглерни кылып турарын, оларның септелгезиниң чоруп турарын республиканың чазаглыг оруктар эргелелиниң начальниги эш Степанов, № 1029 орук участогунуң начальниги Гилов оларның сонуургап көрбейн, кыры-биле эрнегей удуртуп турары шын эвес-тир.

Ол ышкаш Тес-Хем районнуң Самагалдай суурдан Эрзин болгаш Нарын биле Мөреңге чедер оруктар үрелип баксыраан. Эрзин, Тес-Хемде көвүрүглер үрелип, бустур четкеннер. Оларны шагдан бээр септеп көрбээн болгаш септээр дугайында хемчег албайн турары база кончуг четпес-тир.

Тес-Хем райкүүскомунуң эргезинде ажылдап турар орук ажылдакчызы эш Нурзат узун чайның дургузунда бо оруктарны септеп экижидер талазы-биле бичии-даа ажыл кылбааны кижи кайгаар чүве. Ооң эргезинге берип каан грейдерни ажыглавайн, черде октапкан дадарып чыдар.

Кылып болур бүгү аргалар бар турда-ла, бо оруктарны чүге эки септеп, эде кылбайн турарын эштер Степанов, Гилов база райкүүском харылаар болза чогуур-дур.

К. ӨЛЗЕЙ.

Аңчылар аъттанып турар

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем райпозунуң белеткелдер конторазы бо аңныыр сезонунда 40 муң рубльдиң олук тывыжын киирер планныг. Ол планны күүседир дээш, ук контора аңчыларны тайгаларже аъткарарын бо хүннерде эгелээн.

Районнуң аңчыларында эрткен чылын сезон нормазын 3—4 катап ажыр күүсеткилээн аңчылар эвээш эвес. Чижээ, аңчы эш Пермяков сезон нормазын 440 хуу, эш М. Попков — 413 хуу күүседип, олук тывыжының талазы-биле шылгараннар. Чоокта чаа болуп эрткен районнуң аңчылар слёдунга дыка хөй аңчыларга эңир чылгы эки чедиишкиннери дээш республиканың аңчылар ниитилелиниң болгаш респотребсоюзтуң шаңналдарын тывыскан.

Бо сезонда районнуң 175 дээре аңчыларын тайгаларже аъткарары көрдүнген. Оларны аът-хол-биле хандырарын колхозтар хүлээнип турар. Районнуң белеткелдер конторазы-биле кереэ чарган эң дээре аңчыларга тус организацияның 15 аъдын мундурар. «Октябрь 14 чылы», «Кызыл тук», «Ленинчи орук» колхозтарның чамдык аңчылары октябрь 17-ден эгелеп тайгаларже үнүп эгелээн. Аңчылар аъткарарын районнуң «Тиилелге» биле «Совет Тыва» колхозтары саададып турар. Бо ажыл-агыйлар аңчыларны тайгаларже дарыы үндүрер талазы-биле хемчег алыры чугула.

Аңчыларны ок-чемзек, идик-хеп болгаш аъш-чем талазы-биле четче хандырар сорулга-биле октябрь 17-де райпо ийи тускай автолавканы чоруткан: оларның бирээзи Сарыг-Сеп теп «Совет Тыва» колхозче углуг, өскези — район төвүнден «Тиилелге», Ленин аттыг колхозтарга чедир чоруур. Бо автолавкаларда ок-чемзек, дериг-херекселдерден аңгыда 500 кг крупа, янзы-бүрү консервалар, кургаг сүт дээш оон-даа өске чем продуктулары бар.

Столоваяны ажыдар херек

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда столовая бир чыл бурунгаар ажыттынган турган. Ынчалза-даа бо чылдың апрель айда оон бажыңын септээрин чарлааш, уурагтаан. Ол септелге июль айда доозулгаш болза-даа, ону бо хүннерге чедир ажылдатпайн турары элдептиг. Үш өрээлдиг, крышалыг чаа бажыңны столовая деп чарлааш, ону ээн турузуп турарының ужуру чүдел? деп суурда кедээниң интеллигентилери болгаш чурттакчылар хөйү-биле айтырып турарлар.

Колхоз баштаар чери столовая-ны ажылдаткаш, чоннуң четтүг негелдезин хандырар үе келген.

А. ЕВРОП.

Чазый адыг

«Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының хойжузу Тоңмут Маңчык-оолдуң Чайлаг-Хем деп черде коданынга мындыг таварылга болган. Хойжу салбыр төвү Деспен-Суур чорааш, эртежик залынга чаныр келген. Даштын ыт ээргенин дыңнай салы үне халып келирге, улуг даг иргек малчынның инээниң бызаазын базып каапкан, чиген чыткан. Доңмут дедир кире халааш, боозун алгаш, чазый адыгны чазыг чокка боолап каан.

Хойжу когаралга таварышса-даа, тайганың бир араатаның ынчаар чок кылган.

Ч. ДАНОВ.

ССРЭ биле Афганистанның аразында найыралчы харылзааларны быжыглаарынга чугула салыышкын

КАБУЛ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ону үдеп чоруур кижилерниң Афганистанга 1963 чылдың октябрь 12-ден 17-ге чедир кылган найыралчы аян-чоруувун дугайында совет-афган кады кылган дыңнадыгга ат салыышкыны Кабулга октябрь 16-да болган.

Аян-чоруктуң үезиниң дургузунда совет аалчылар Афганистанның найысылалы—Кабул хоорай-биле танышкан, чамдык үлетпүр бүдүрүлгелерге, культура болгаш социал типтерге чораан. Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң дузаламчылы-биле боттандырган тудугларга, оон иштинде Кабул аэродромга, «Джангалак» деп автосептелге заводунга, автомобиль оруунга чораан. Афган улус болгаш чазак чер болганга совет аалчыларны ийи күрүнелерниң аразында найыралчы харылзааларны илергейлеп, изиг болгаш ак-сеткилдиг-биле хүлээп ап турган.

Кабулга бодунуң чорup турганының үезинде Л. И. Брежнев Афганистанның хааны мындаагылар Мухаммед Захир Шах-биле, а ол ышкаш мындаагылар премьер-министр доктор Мухаммед Юсуф-биле болгаш албанның өске-даа кижилери-биле база найыралчы ужуражып чугаалашкан. Ол ужуражыышкыннар болгаш беседалар ак-сеткилдиг, бот-бодунуң чаагай күзелдииниң болгаш бот-бодун бүрүн билчир чоруктуң байдалынга эрткен.

Совет-афган экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында санал-оналдарны талалар солушкан. Совет-афган кады ажылдажылга таарымчалыг перспективаларлыг болуп турарын олар демдеглээн. Янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказының ботданышкынының эки үлегер-чижээ болуп турар найыралчы совет-афган харылзааларның хөгжүлдезинге күзел ханыышкынын талалар илергейлээн болгаш ол харылзааларның ужур-дузазын Ортаакы Чөөн чүкке болгаш Төп Азияга тайбыңның турум чоруунуң чугула факторукылдыр демдеглээннер. Нейтралитеттиң политиказынга Афганистанның чүткүлү болгаш шериг бөлүглелдеринге киришпейн турар чоруу, а ол ышкаш делегей политиказынга Афганистанның өзүп турар ролю делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының херээнге бараан болуп турар деп демдеглээн.

Дыңнадыгда демдеглеп турары болза, агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Москва Керээзинге Афганистан база бир дугаарында каттышкан. Бо Керээни чаргач чорук, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче угланган моон соңгаарғы хемчеглер дугайында дугуржуушкунну чедип алырынга таарымчалыг байдалды тургускан болгаш бодунуң ээлчээнде чепсегленишкинни бүгү-нити база бүрүн дүжүрериниң айтырыгларын шиитпирлээринге дузалаан дээрзинге ийи талалар бүзүрелдиг.

Ийи талаларның сонуургап турары делегей политиказының айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы болган. Күрүнелер аразында бүгү чөрүлдээлерни бот-бодун билчир чоруктуң ёзузунга тайбың чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг дээрзинге бүзүрелин олар илергейлээн.

Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларация хүлээп алдынган турзажок, миллион-миллион кижилер колониалисчи бекте ам-даа хилинчектенип чыдарын ийи талалар демдеглээн. Оон ужурунда колониализмниң бужар-чүдек системазын туюлунга чедир узуткаар дугайында айтырыг бистиң үениң чугула айтырыы болуп артпышаан.

Күрүне ажылдакчыларының аразында боттарының харылзаалары болгаш санал-оналдарның солчулгазы чурттар аразында найыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга дөгүм болуп турарын талалар бадыткаан.

Афганистанның хааны мындаагылар Мухаммед Захир Шахты Совет Эвилелинге келзин деп Н. С. Хрущевтуң кылган чалалгазын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы дагыннаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң Совет Эвилелинге келзин деп кылган чалалгазын Афганистанның премьер-министри мындаагылар доктор Мухаммед Юсуфка Л. И. Брежнев база дамчыдып берген.

Ол чалалгаларны өөрүп четтиришкин-биле хүлээп алган. Аян-чоруктарның үезин немей дугуржур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Афганистанга кылган аян-чоруу ССРЭ биле Афганистанның аразында найыралчы харылзааларны быжыглаарының херээнге чугула салыышкын болур, ийи чурттарның болгаш бүгү-нити тайбынның эрге-ажыктарынга ол харылзааларның улам ынай хөгжүүрүнге бараан болур дээрзинге бүзүрелин ийи талалар илергейлээн.

Совет космонавтар КНО-га чораан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң чиңгине секретары У Танның чалаанын ёзугаар совет космонавтар Валентина Терешкова биле Юрий Гагарин олар октябрь 16-да Каттышкан Нациялар Организациязының ажылдап турар бажыңынга чораан.

Совет космонавтарның келириниң ырак мурнунда-ла КНО-же кирер кол эжикке солуннарның, радионуң, кинонуң дыка хөй корреспондентилери, бөлүк туристер, КНО-нуң ажылдакчылары чыглып келген турган. Олар Ю. А. Гагаринни болгаш В. В. Терешкованы адыш часкаашкыны болгаш йөрээлдер салыышкыны-биле уткаан. Оон дараазында Валентина Терешкова, Юрий Гагарин ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле кады Ассамблеяның пленарлыг хуралдарының болуп турар залынга кирип келгеш, совет төлээлер-биле кожа олурупкан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязының эртенги хуралын ажыдып тура, сессияның даргазы Венесуэланың төлээлекчизи Карлос Соса-Родригес хуралдаар залда ийи совет космонавтар—Юрий Гагарин биле Валентина Терешкова оларның олуруп турар дугайын төлээлерге дыңнаткан. Адыш часкаашкыны дың-мирең үнген. Совет маадырларга байыр чедирип турган. Кол Ассамблеяның төлээлери-биле ужурашкан соонда совет космонавтар КНО-нуң бажыңы-биле танышкан болгаш парлалганың, радионуң база телевидениениң төлээлекчилери-биле ужурашкан.

Парлалга, радио болгаш телевидение төлээлекчилериниң салган дыка хөй айтырыгларынга совет космонавтар Юрий Гагарин биле Валентина Терешкова олар харыыларны берген.

КНО-нуң албан кылыр бажыңынга чораан соонда совет космонавтар Нью-Йорк хоорайны кезилдир аан-чорук кылган. Оон дараазында ССРЭ-ниң КНО-нуң чанында төлээлекчи—чериниң ажылдакчылары-биле болгаш оларның өг-бүлелери-биле Ю. А. Гагаринниң болгаш В. В. Терешкованың чылыг ужуражыышкыны болган.

Кежээ КНО-нуң чиңгине секретары У Тан совет космонавтарны хүлээп алган. Космонавтар-биле беседа болган соонда У Тан оларга аллар болдурган хүлээп алыышкынны тургускан. Ол хүлээп алыышкынга КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязының даргазы Карлос Соса-Родригес, Ассамблеяның Кол комитединиң кежигүннери, КНО-нуң космос талазы-биле комитединиң кежигүннери олурушкан.

„Көдээ тудуг" деп журнал

Колхозтарда болгаш совхозтарда чурттаар бажыңнарын, мал ажылының база бүдүрүлгезиниң, культура-амыдыралдың тудугларын чепсеглеп дерииир талазы-биле, тудуг материалдарын бүдүрер, көдээниң чурттакчылыг черлерин планнаар, чаагайжыдар болгаш өске-даа хөй-хөй айтырыглар талазы-биле техниктиг арга-сүмени көдээ тудугжулар херeглеп турар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тудуг ажылының талазы-биле Күрүне комитединиң болгаш РСФСР-ниң тудуг ажылының министерствозунуң органы—ай санында доктаамал үнер «Көдээ тудуг» деп бүдүрүлге-техниктиг журнал бо үстүнде айтырыгга улуг дузаны көргүзүп болур.

Журнал болза көдээде тудуг ажылының мурнакчы дуржулгазын түңнеп байыдып, СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң амыдыралга боттандырары дээш идепкейлиг демисежиринче көдээ тудугжуларның ажылын угландырып, көдээ суурларны болгаш сууржугаштарны чаагайжыды туттунган чурттаар бажыңнарлыг, коммунал болгаш амыдырал-хандырылганың бүдүрүлгелерлиг, культура болгаш медицина албан черлерлиг хоорай хевирлиг улуг чурттакчылыг черлер кылдыр чоорту чаартының тургустунарын практиктиг чижектерге көргүзүп турар.

Көдээ тудугну үндезини-биле экижидерниң болгаш көдээ черлерге болгаш бирги ээлчегде совхозтарга, колхозтарга күрүнениң-даа, колхозтар аразының-даа организацияларының күүседип турары культура-амыдыралдың болгаш бүдүрүлге объектилерин ажыглалга киирериниң айтырыгларын бүгү талазы-биле болгаш делгереңгей чырыдары журналдың кол сорулгазы болур.

Көдээже индустриалдыг тудугну болгаш оон бүдүрүлге баазаларын хөгжүдериниң чаа методтарының, көдээ электрижидилгениң, мелиорацияның болгаш суггарылганың объектилериниң тудуунуң база элеваторларның, тараа складтарының болгаш тарааны шыгжаарынга, ажылдап кылырынга херек өске-даа объектилерниң чаа методтарының дугайын, а ол ышкаш чаагайжыдылга болгаш орук тудуунуң дугайын, көдээ тудугга дешпилгелиг конструкцияларны калбаа-биле ажыглаарының, чер-черниң тудуг материалдарын, кылыгларын бүдүрер дугайын журналга бижип турар.

Чаа тудуг техниказын шиңгээдип ажыглаарының болгаш көдээ черлерде күүседип турар тудуг-монтаж механизастаашкынының айтырыгларын, көдээ тудугнуң экономиказының болгаш организастаашкынының, бот-үнени чиигедириниң, тудугнуң шынарын бедидериниң, күш-ажылдың нормалаашкынының болгаш төлевириниң айтырыгларын, мурнакчы тудуг бригадаларының болгаш эки тудугжуларның ажылының дуржулгазын, чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның саналдарын, кур болгаш куруккан черлер районнарында тудугнуң чорup турарын журнал доктаамал чырыдып турар.

Көдээ тудугжулар хоорай болгаш үлетпүр тудуунда эң чаа чедиишкиннер-биле танышып, ол чедиишкиннерни көдээде тудугнуң байдалдарынга ажыглаар талазы-биле сүмелерни ап турарлар. Эвилелдешкен республикаларда, даштыкы чурттарда көдээ тудугнуң практиказының дугайын, эртем-шинчилел институттарының ажылының болгаш көдээ тудугнуң талазында эң чаа чедиишкиннериниң дугайын, көдээ тудугларның болгаш деришкиннерниң чаа конструкцияларының, көдээ ажыл-агыйлыг районнарның район планнаашкынының схемаларының дешпилгелиг, камналгалыг төлевилелдерин, колхозтарның болгаш совхозтарның чурттакчылыг черлериниң планнаашкынының база тудуунуң төлевилелдерин төлевилел институттарының ажылдап кылып турарының дугайын журнал медээлеп турар.

Совхозтуң аңчызы

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ажылчыны эш **Балчит Тюлюш** бодунуң оналашкан ажылынга кызымак болуру-биле кады Төрээн чуртка өлүк белеткээр ажылга чыл бүрүде-ле идепкейлиг киржип чоруур. Эрткен анныр сезонунда 120 км ырак черден чадаг барып аннааш, 7 кишти баштадыр элээн хөй өлүктү күрүнеге ол дужаагаш.

Бо анныр сезонунда 15 кишти болгаш 150-ден эвээш эвес диинни дужаар деп хүлээлгени ол алган. Аңчы бо хүннерде ырак аннаашкынга хынамчалыг белеткенип турар.

Чурукта: аңчы Балчит Тюлюш бодунуң эрес хузалакчызы Хартыгалы-биле.

Фото **К. СЕДИПТИИ.**

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи С. Лосевтуң дамчыдып турары болза:

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле он сестиң комитединде төлээлээн чурттарның өмүнээзинден киирген ядролуг чепсектиг объектилерни орбитаже үндүрбес дугайында шиитпирни политиктиг айтырыгларның болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле бирги комитеттиң октябрь 16-да хүлээп алганын төлээлер адыш часкаашкыны-биле уткаан болгаш бадылаашкын чокка хүлээп алган. Ядролуг чепсектиг объектилерни болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсээн космос делгеминче орбитаже үндүрбес деп Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның илергейлээн бодалынга резолюция байыр чедирип, ындыг хемчеглерни боттары баш удур албазын болгаш деткивезин деп бүгү күрүнелерни байырлал-биле кыйгырып турар.

Кол Ассамблеяның бирги комитединиң шиитпири — XVIII сессияга Совет чазактың мурнундан ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң көдүрүп үндүрген саналының, удаа-дараа болгулаан совет-американ чугаалажыышкыннарның түңнели болур.

ССРЭ-ниң КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи Н. Т. Федоренконуң бодунуң саналынга чугаалааны болза, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле улам ынайгы базымнарны кылырынга таарымчалыг байдалды Москва Керээзи тургускан. Он чединиң төлевилелин хүлээп алган чорук, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга болгаш улустар аразынга бот-бодун билчир чорукту тургузарынга база бир боттуг базым болган дээрзин ол демдеглээн.

Ядролуг чепсектиг объектилерни орбитаже үндүрбес дугайында саналды американ чазак-даа база ол ышкаш Совет чазак-даа деткип турарынга күзел ханыышкынын АКШ-тың КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи Эдлай Стивенсон илергейлээн. АКШ-тың чазаа «бо политиканы бүрүн барымдаалап чорудар бодалдыг» деп ол немеп чугаалаан. Англияның, Австралияның, Канаданың, Италияның, Румын Улус Республиканың, Перунуң болгаш Либерияның төлээлери боттарының деңчу саналдарынга он чединиң төлевилелинге база байыр чедиргеннер.

Комитетте бүгү чурттарның төлээлекчилери төлевилелге боттарының күзелиниң ханганын илергейлээнин демдеглээш, Ассамблеяның даргазы төлевилел бадылаашкын чокка хүлээп алдынганын чарлаарга адыш часкап турган.

КУР-нуң КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 16-да болган Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга Кыдат Улус Республиканың КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн. Польшаның, Венгрияның, Каттышкан Араб Республиканың, Румынияның, Финляндияның, Моолдуң болгаш Камбоджаның төлээлери Каттышкан Нациялар Организациязындан чанкайшичилерни чайладыр болгаш КНО-да база оон бүгү организацияларында дүрүм ёзугаар олуттарын ээлээринче КУР-нуң төлээлекчилерин чалаар деп санал киргеннер.

Бодунуң саналынга американ төлээ Стивенсон улуг кыдат улустуң КНО-га эргелерин соңгаарладыышкын чокка катап тургузарынга удур ёзулуг чылдактарның чок болуп турарының ужурунда КУР-га удур нүгүлдээшкиннерни кылырын оралдашкан. КУР-нуң дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында киирген резолюцияны «шиитпирлиг хүлээп албас» деп ол негээн. Гватемаланың, Филиппиннерниң, Колумбияның, Мадагаскарның, Малайзияның болгаш Японияның төлээлери американ турушту колдуунда деткээннер.

Чанкайшичи бөлүк делегейниң бо организациязында бодундан ангыда кымны-даа төлээлевейн турарының боттуг фактыларын удуртулга болдурар херек деп, Кол Ассамблеяны Моолдуң төлээлекчизи М. Дугэрсүрэн кыйгырган.

Чүгле делегей эргезиниң нормаларын болгаш КНО-нуң принциптерин дорамчылавышаан, Каттышкан Штаттар Кыдат Улус Республиканың дүрүм ёзугаар төлээлекчилериниң КНО-га киирерин кандыг-даа янзы-биле шаптыктап турар деп, ол демдеглээн.

КНО-да КУР-нуң дүрүм ёзугаар төлээлекчизиниң чок болуп турар чоруу КНО-нуң делегейге ат-алдарынга таарымча чок салдарны чедирип турар, а КУР-нуң төлээлелгезин херекке албас чорук болза, Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының сагыштыы-биле үрээр дээни ол деп, Моолдуң төлээлекчизи чугаалаан.

Социалистиг чурттар-биле болгаш өске-даа күрүнелер-биле кады КНО-да КУР-нуң дүрүм ёзугаар эргелерин доп-дораан катап тургузар дээш МАР саналдап турар.

АЛЖИР-МАРОККО ХАРЫЛЗААЛАР

АЛЖИР. (СЭТА). Бен Белланың чазааның чорудуп турар политиказын деткээн массалыг митинг Алжирге октябрь 15-те болган.

Чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, президент Бен Белланың медеглээни болза, ужар чүүлге болгаш танктарга деткиткен марокко шериглер бодунуң турушарын камгалап турган алжир солдаттарга удур шавар халдаашкынны октябрь 14-те чоруткан.

Марокко удуртукчулар КНО-нуң Уставын, Аддис-Абебага ат салган дүрүмнү, араб чурттарның Лигазының Уставын үреп турар деп, Бен Белла демдеглээн. Бүгү чөрүлдээлерни күштүг ажыглаарының аргазы-биле эвес, а чугаалажыышкыннарның аргазы-биле тайбың шиитпирлээр дугайында ол уставтарда болгаш дүрүмде чугаалап турар болгай.

Бодунуң чугаазының түңнелинде президент Бен Белла мурнундагы бүгү шериг албанныгларның бүгү-нити мобилизациязын чарлаарга, митингиниң бүгү киржикчилери чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнген.

Президентиниң кыйгырыынга харыы кылдыр октябрь 16-да Алжир найысылалдың чүс-чүс чурттакчылары чуртун камгалаарынга киржирибиле келдиришкин черлеринче чоруп турган.

РАБАТ. (СЭТА). Мароккоңуң хааны II Хасанның болгаш чазааның турушу тураары Марракешке бир талазында алжир төлээлекчилер Мохаммед Язид болгаш майор Слиманның, өске талазында, марокко удуртукчуларның аразынга чугаалажыышкыннар болган. Хаан Хасан-биле ужурашкан соонда алжир төлээлер марокко удуртукчулар-биле боттарының харылзааларының түңнелдериниң дугайын президент Бен Беллага илеткээр дээш ол-ла дораан Алжирже ужудуп үнүпкен. Чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээри-биле олар октябрь 16-да Марракеште база катап чедип келген.

ЛОНДОН. Дүн ортузу болган соонда 30 минута эрткенде ном садыы ажыттынган. Муң-муң кижилер магазинниң эжиинге ээлчег манап турганнар. Магазинниң эжии ажыттынары билек-ле, кижилер олче чаза таварып кирипкен. Ыт-шимээн, алгы-кышкы-даа аажок. Мурнуунда шериг министри турган Профьюмонуң чогуштуг херээниң дугайында юрист лорд Деннингтиң илеткелин парлаан номну садып алырынче лондончулар далажып турганнар. Илеткелчи бүгү чүүлдерни чулчураан турзажок, англи «дээди чырыктың» чавыс мораль деңнелиниң дугайында илеткелден кылып болур деп дешпилгелиг хөй-нити чептүг санап турар.

Чурукта: номну садып турган үезинде ном садыында.

Фото ЮПИ—СЭТА-ның.

Оюн Натпитович МАНДАРЫЙ

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң органы, районнар аразының «Бурунгаар» солунунуң редакторунуң оралакчызы 1948 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Оюн Натпитович Мандарый 1963 чылдың октябрь 17-де ажыл-хүлээлгезин күүседип тура хенертен мөчээн.

О. Н. Мандарый 1924 чылда Тес-Хем районнуң Чыргаландыга ядыы араттың өг-бүлезинге төрүттүнген. 1932—1934 чылдарда Самагалдай эге школазынга, 1936 чылдан 1940 чылга чедир Кызылдың каттышкан школазының башкы салбырынга өөренип чораан. Школага өөренип турган чылдарында-ла ол хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, пионер болгаш комсомол ажылын кылып чораан.

Оюн Натпитович башкы сургуулун доозуп турар үезинде зар-берге зарыгдан аараан болгаш 1945 чылга чедир, кадыының байдалы берге турганындан, ажылдаар аргазы чок болуп турган. Кадыы чүгле чүгээржип эгелээри билек-ле, 1945 чылдан бээр көдээ советтиң, комсомолдуң ажылынга идепкейлиг киржип, 1951 чылга чедир янзы-бүрү ажылдарга ак-сеткилдиг болгаш идепкейлиг ажылдап келген.

Ажылга кызымак, билигже чүткүлдүг эш Мандарыйны 1951 чылда Тес-Хем районнуң «Бурунгаар» солунунуң баштай корреспондентизинге, ооң соонда харысалгалыг секретарынга дешпиткен. Район солунун быжыглаар, ооң идей-политиктиг деңнелин бедидеринге бодунуң билиин, күжүн ол харамнанмайн, 1955 чылга чедир ажылдаан. Мергежилин болгаш эртем-билиин бедидерин күзеп чораан аныяк ажылдакчыны областың совпартшколазынга 1955 чылдан 1958 чылга чедир өөреткен. Өөредилгени чедиишкинниг дооскан соонда эш Мандарый «Бурунгаар» солунунуң харысалгалыг секретарынга ажылдай берген.

Билигже чүткүлдүг аныяк журналист Партияның дээди школазының бот өөредилге салбырынга өөренип кирген болгаш ону бо чылын доозар турган.

Эш О. Н. Мандарый 1959 чылдан 1961 чылга чедир «Шын» солунунуң корреспондентизи болуп, 1961 чылда СЭКП обкомунуң инструкторунга, а ооң соонда кадыының байдалы-биле база катап «ШЫН» солунга баштай корреспондентилеп, сөөлзүредир солунунуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизинге ажылдап турган. Бо чылын тургустунган районнар аразының «Бурунгаар» солунну кадрлар-биле быжыглап, ажылын экижидер сорулга-биле эш Мандарыйны мергежилдиг, тывынгыр журналист, чүткүлдүг, ак-сеткилдиг ажылдакчы дээш СЭКП обкому ук солунунуң редакторунуң оралакчызынга ажылдады чоруткан.

Оюн Натпитович Мандарый калаа-даа ажылдап чораш, ниитиниң херээ дээш чүткүлдүг, ажыл-херекке, ылангыя солун ажылынга мергежилдиниң, чогаадыкчы тывынгырын көргүзүп, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип чораан. Ол эштеринге эптиг-ээлдек, кижилер дээш сагыш човангыр, бөдүүн аажы-чаңныг коммунист чораан. Эш Мандарыйның ындыг кайгамчык эки бүдүш-шынарлары, аажы-чаңы оон эш-өөрүнүң сагыш-сеткилинге мөңгези-биле артар.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

Демисел үргүлчүлевишаан

Бут бөмбүгүнүң талазы-биле республиканың кубогу дээш маргылдаада шупту 11 командалар киржип турар. Кубок дээш демиселге бо чылын Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарның, «Тыва кобальт», «Тыва даглыгы» комбинаттарның база Кызыл хоорайның пассажирлер АТК-зының бирги, ийиги, «Буревестник», «Динамо» спорт ниитилелдериниң болгаш тудугжулар командалары ойнап турар.

Октябрь 16-да «Динамо» командазының ойнакчылары Каа-Хем районнуң командазы-биле Сарыг-Сеп суурга ужурашканнар. Оюн аалчыларның тиилелгези-биле 13:0 санныг доозулган.

«Совет Тываның беш чылы» стадионга ол-ла хүн пассажирлер АТК-зының ийиги командазы-биле Буревестникчилер таварышкан. Оюннуң бирги чартыында «Буревестник» командазының ойнакчылары бүгү күжүн салып турган, баштайгы санны удурланыкчызының хаалгазынче киир теп, чапсарлаан.

Оюннуң ийиги чартыында кайы-даа командаларның ойнакчылары удур-дедир бурунгаарлап, демиселден байдалга эрткен. Транспортчулар харыы бөмбүктү киир теп алза-даа, буревестникчилер база бир бөмбүктү киирип, сан 2:1 апарган. Пассажирлер АТК-зының ийиги командазының ойнакчылары оюннуң сөөлгү минуталарында санны деңнештирип алыр дээш дыка-ла оралдашкан. Ынчалза-даа түңнел өскерилбээн, 2:1 санныг болуп «Буревестник» командазы тиилээн.

Ам чартык түңнелге «Буревестник» пассажирлер АТК-зының командазы-биле, «Динамо» тудугжулар командазы-биле ойнаар. Ынчангаш тиилээн ийи команда түңнел оюнга келир воскресеньеде ужуражырлар.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

МОТОЦИКЛ СПОРТЧУЛАРЫНГА

Мотоцикл спортунга аныяктарның сонуургалы улам улгадып, аңаа мергежилдиг спортчулар бисте эвээш эвес апарганы өөрүнчүг. Бистиң республикада ол талазы-биле билдингир мотоциклчи-спортчуларның аразында янзы-бүрү профессияның кижилери бар. Чижээ, автоклубтуң слесары В. Васеловский, ХКЕМ-ниң ажылдакчызы Баир, уруглар эмнелгезиниң эмчизи Ю. Дидаренко дээш оон-даа өскелер. Олар мотоциклди берге оруктар-биле башкарарынга спортчу мергежилин бедидип турар.

Октябрь 20-де Кызыл хоорайга мотоцикл спортунуң 2000 метр хемчээлдиг черге чарыжы болур. Спортчулар моондактарлыг берге орукту эртип чаржырлар. Ук маргылдаага Абакан, Минусинск, Кызыл хоорайларның командалары киржир. Абаканның командазында мотоцикл спортунуң мастери Владимир Онтапенко бар. Минусинск хоорайның командазында ол талазы-биле спорттуң бирги, ийиги, үшкү разрядчылары кирип турар. Кызылдың спортчу аалдарын мотоспорттуң ийиги болгаш үшкү разрядчылары камгалаар.

Күскү үеде спортчуларның организасчы белеткелин бо маргылдааның түңнели көргүзер. Мотоспортчуларга чедиишкиннерни күзеп каалы.

Н. МАЛОФЕЕВ,
Республиканың ДОСААФ комитединиң улуг инструктору.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг, чаашкын чок хүн болур. Хат кошкак. Кызылга аяс хүн болур. Агаарның температуразы: республикага—8—13, а Кызылга—10—12 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: **«Шуургандан төрүттүнгеннер»** 12, 2. **«Ынакшыл болгаш мода»** 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Айболит эмчи»** 10, **«Уттундурбас аалчы»** 11.15, 1.15, 3.15. **«Сентименталдыг тоожу»** 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Уттундурбас оруукчугаш»** 2.30, **«Ийи койгун адып алыр дээш»** 4.30, 6.30, **«Дываажандан эшелон»** 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Штрафной удар»** 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харысалгалыг секретарьның 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01441 Культура министерствозунуң типографиязы

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ТӨӨГҮЗҮНГЕ ЧАА ҮЕНИ — КАПИТАЛИЗМНИҢ БУУРААШКЫНЫНЫҢ БОЛГАШ КОММУНИЗМНИҢ БАДЫТКАТТЫНЫП ТУРГУСТУНАРЫНЫҢ ҮЕЗИН АЖЫТКАН УЛУГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 20 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 250 (5654).

Өртээ 2 көп.

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының тиилелгелиг тугу, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының күчүлүг идейлиг чепсээ—марксизм-ленинизм делгерезин!

Партияның чалбыыштыг кыйгырыглары

Бистиң Төрээн чуртувустуң улустары Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг ажыл-херектери, алдарлыг күш-ажылчы чедиишкиннери-биле уткуп турарлар. Дүүн парлалгага парлаан болгаш радиога дамчыткан СЭКП ТК-ның Октябрь Кыйгырыглары бүгү совет кижилерниң чаа чогаадыкчы күжүн хайныктырган. Ол Кыйгырыгларда 225 миллион улустуң — коммунизмниң тургузукчуларының сагыш-сеткилин болгаш чүткүлүн илередип, оларны чаа-чаа тиилелгелерже бурунгаар кыйгырып турар.

1917 чылдың Октябрь кижи төрелгетенниң төөгүзүнге кезээ-мөңгеде уттундурбазы-биле артып кирген. Дөртен алды чылдың мурнунда Россияның ажылчы чоннары Ленинниң партиязының удуртулгазы-биле эрге-чагырганы боттарының холунга алган болгаш бодунуң үлегер-чижээ-биле кижи төрелгетенге ёзулуг аас-кежиктиң оруун чырыткан. Төөгүлүг кыска үениң дургузунда кижи төрелгетенниң үштүң бириниден ажыы, хөй-хөй чурттарның улустары Октябрьның тугунуң адаанга турупкан. Ынчангаш бистиң партиявыстың чалбыыштыг кыйгырыы чер делегей кырында чоргаар дыңналып турар:

— Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үени — капитализмниң буураашкынының болгаш коммунизмниң бадыткаттынып тургустунарының үезин ажыткан Улуг Октябрьга алдар!

Совет кижилер бодунуң өөрүшкүлүг байырлалында делегейниң ажылчын ангызының үре-түлү—күчүлүг социалистиг дем каттыштырылгазының акы-дуңма чурттарының улустарынга чүректиң ханызындан байырын дамчыдып турар. Пролетарлыг интернационализмниң марксистиг-ленинчи тугун бедик тутпушаан, бистер чаңгыс аай орук-биле эчис сорулгаже бар чоруур бис. Ынчаарга ол өндүр улуг тукту кым-даа бужартадып шыдавас! Акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партиялар марксизм-ленинизмниң чаныш-сыын чок принциптерин быжыы-биле камгалавышаан, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дайынчы хуралдениң чарылдырар, ону божаннадыр дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берип турар. Бистиң партиявыстың ленинчи ТК-ның Кыйгырыында чаңгыланып турары:

— Москва Чөвүлел хуралдарының Декларациязынга болгаш Медеглелинге үндезилээш бүгү делегейниң коммунистерниң улуг армиязының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны делгерезин!

— Мөңге, дириг, бүгүдеге тиилелгелиг марксистиг-ленинчи өөредиг делгерезин!

Октябрьның Улуг байырлалынга уткуражывышаан, бистиң чурттуң улустары, партия тайбынче бодунуң чүткүлүн могаг чокка онзалап демдеглеп турар. Совет күрүнениң бодуунуң турупкелген бүгү төөгүзүнүң дургузунда партия, чалак ленинчи тайбың даштыкы политиканы хажык чокка чорудуп келген. Амгы байдалда термоядролуг халапка удур тайбың дээш демисел бүгү кижи төрелгетенге амыдыралчы чугула ужур-дузалыг боор турар.

Чепсегленишкинниң бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш демиселге ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Москва Керээзи аажок улуг ужур-дузалыг боор турар. Ол болза делегей байдалының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга баштайгы бөттүг базым болур дээрзин СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында айтып турар. Милитаризмниң болгаш реакцияның калчаараашкынынга, монополияның күчүлээшкининге удур чер делегейге быжыг болгаш бузулбас тайбыңны хандырары дээш бүгү чурттарның улустары демиселин күштелдирер ужурлуглар.

Ёзулуг төөгүлүг ужур-дузалыг болган, СЭКП-ның XXII съездизи эртксе үеден бээр бо хүннерде ийи чыл боор турар. Съезд партияның чаа Программазын хүлээп алган. Ол өндүр документиде коммунистиг тургузуушкуннуң эртемге үндезилеттинген, тодаргай программазы сиңниккен.

«Программа болза коммунизм тургузукчуларының хүрээлениинге кижи бүрүзүнүң ажылдаар черин айтып турар. Коммунизм дээш канчаар ажылдаар болгаш өөренир ужурлугуз деп чүвени, коммунистиг ниитилелге чурттаарынга бодун канчаар белеткээрин ол көргүзүп турар» деп эш Н. С. Хрущев съездиге чугаалаан.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төгүлүг шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, бистиң Совет Төрээн чуртувус коммунизмче оруктап бүзүрелдиг базым-биле бар чоруур. Бо чылын бистиң чуртувус дыка хөй чаа кайгамчык тиилелгелерни чедип алган. Совет индустрия чедиишкиниг хогжуп, чаа-чаа заводтар, фабрикалар, электростанциялар, шахталар ажыглалга кирип турар. Бо неделяда Уралдың металлургтары болгаш тудугжулары техниктиг дептиштигенин херээнге улуг салыышкынның дугайын партияга болгаш чазакка рапорттааннар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң бөгүн парлап үндүрген дыңнадыы болза, совет үлетпүрүнүң улуг чедиишкиннериниң дугайын херечилеп турар. Бо чылдың тос айларының дургузунда үлетпүр бүдүрүлгениң хемчээли эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, 8,7 хуу көвүдээн, ынчаарга химия продукциязын бүдүрери 17 хуу өскен. Тос айларның дургузунда чурттка шойну, канны, нефтини, хөмүр дашты, электроэнергияны, цементини, хөөргелерны, көдээ ажыл-агый машиналарын, минералдыг чемишчидилгелерни эрткен чылдың ол-ла үезинден элээн хөйну бүдүрүп үндүрген. Улустуң херглел бараанынарын бүдүрери улуу-биле өскен.

Чурттуң элээн районнарынга агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турбужежок, социалистиг көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. Чоокта чаа ставропольчулар колхоз болгаш совхоз шөлдеринде боттарының күш-ажылының түңнелдериниң дугайын илеткээннер. Олар Төрээн чурттуң шыгжамырынга 170 миллион пуд ажыг тарааны урган, ол болза планда көрдүнгениниден элээн хөй болуп турар.

Совет кижилер бүдүрүлгениң мурнакчыларының чедиишкиннеринге чөптүг чоргааарланып турар. Бистиң лозунувус—оларның туржулгазын көвүдедип нептередири, кезээде бурунгаар баары, коммунистиг тургузуушкунда чаа-чаа сорулгаларны чедип алыры болур.

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыңар! Чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседиңер!

Чеди чылдың бешки чылының сөөлгү кварталы чоруп турар. Ынчангаш партия, профэвилел, комсомол организацияларының сорулгазы чүл дизе, үлетпүрнүң, тудугнуң, көдээ ажыл-агыйның ажыглаттынмайн турар бүгү курлавырларын ажыглалга киирери болур. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, улустуң чаагай байдалын улам ынай бедидеринге улуг роль химияга хамааржып турар. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары минералдыг чемишчидилгелерни болгаш үнүштер камгалаар химиктиг чүүлдерни бүдүрерин улуу-биле көвүдедир ужурлуг. Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниң аажок улуг курлавыры ында-даа база ол ышкаш суггатты калбартырында-даа, суггаттыг черлерни дээре ажыглаарында-даа болур турар. Соңгу-Крым каналының бирги ээлчээн ажыглалга кирген дугайын ноючукчу бөгүн күзел ханышкыны-биле дыңнаан. Днепрниң амыдыралчы суглары Крымның ховузунда агып келген.

Бистиң эртемденнериниң ажылдакчылары коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү улусчу херээнге улуг салыышкынны киирип турар. Олар техниктиг дептиштигенин дээш, эртемниң коммунизм үезинге төлептиг бүгү адырларының улам ынайгы чечектелиишкини дээш демиселдиң бирги одуругларында чоруп турарлар. Бо чыл космосту шиңгээдип алыр талазы-биле чаа шылгараңгай чедиишкиннер-биле демдеглеттинген. Валентина Терешкованың болгаш Валерий Быковскийниң кайгамчык эрес-маадырлыг чоруу бүгү делегейни магадаткан.

«Орус хуулгаазынның» каал чажыы — ол дээрге совет кижи, чаа делегейниң кижизи, коммунизмниң улуг идеалдарынга сорук кирген тургузукчу, чогаадыкчы кижи-дир.

Келир чырыткылыг үеже орукту дидими-биле салбышаан, совет кижилер болза боттарының үлегер-чижээ-биле Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустарының демиселинге дузалап турарынга өөрүвейн барып шыдавас. Бодунуң хосталгазы дээш демисежип турар бүгү улустарга, колониалистиг кулданыгдан хосталгаш, бодунуң хамаарышпас чоруун быжыглаар дээш, империализмге удур эрес-маадырлыг демисежип турар бүгү улустарга изиг байырывысты чедирип турар бис.

Бистиң оруувус шын орук. Ону улуг Ленин айыткан, ынчангаш ол орук-биле бүзүрелдиг бар чоруур бис. Бүгү планетаның кырынга Октябрьның мындыг чалбыыштыг Кыйгырыглары дыңналып турар:

— Коммунизмниң маадырлыг тургузукчузу, оран делегейге тайбың болгаш кижилерниң аас-кежиин дээш эрес-дидим демиселчи — улуг совет улуска алдар!

— Ленинниң тургусканы Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!

(«ПРАВДАНЫҢ» ОКТЯБРЬ 18-ТЕГИ МУРНУКУ ЧҮҮЛУ).

Улуг Октябрь чоокшулап кел чыдырда

* * *

ЧУРТТУҢ ҮЛЕТПҮРҮ ЧАА КӨДҮРЛҮҮШКҮНДЕ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыңнадыы

Чурттуң үлетпүрүнүң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дөртен алды чылын төлептиг уткуур дээш чарыжышаан, 1963 чылдың III кварталының болгаш тос айларының планын чедиишкинниг күүсеткеннер. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелели ол дугайын дыңнадып турар.

Бо чылдың тос айларының дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүргени эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 8,7 хуу хөй болган. Химия үлетпүрүнүң продукциязын бүдүргени 17 хууга, оон аштында синтетиктиг чүүлдерни болгаш пластиктиг массаларны бүдүргени — 25 хууга, кара болгаш өңнүг металлургияның продукциязы — 9 хууга, одалга болгаш энергетика үлетпүрүнүң продукциязы — 10 хууга, машина тудуунуң база демир болбаазырадып кылыр бүдүрүлгелериниң — 14 хууга, тудуг материалдарын бүдүрер үлетпүрнүң — 8 хууга, чиик үлетпүрнүң болгаш культура-амыдыралдың чүүлдерин кылыр бүдүрүлгелериниң — 4 хууга, аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязы — 7 хууга көвүдээн.

Улус ажыл-агыйының бүгү чөвүлелдериниң болгаш эвилелдешкен республикаларның үлетпүрү тос айларда продукция бүдүрер планың ниитизи-биле болгаш эң чугула кылыгларның хөй нуруузунуң талазы-биле ажыр күүсеткен.

Үшкү кварталда, ылангыя 14,2 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни, 226 муң тонна синтетиктиг волокнону бүдүрген, 43, 6 миллион тонна шойну, 59,6 миллион тонна канны эзилдирген. 46,3 миллион тонна прокатты, 927 миллион метр кан хоолайларны кылган, 103 миллион тонна демир рудазын, 152 миллион тонна нефтини, 65,5 миллиард кубометр газты, 397 миллион тонна хөмүр дашты тывкан, 273 миллиард киловатт-шак электроэнергиязын ажылдап үндүрген.

Пөс-таавы аймаан, идиктерни, радиоприёмниктерни, телевизорларны, соодукчуларны болгаш чоннуң өске-даа херегле бараанынарын көвүдедир бүдүрген дугайын Төп статистика эргелели дыңнаткан.

Аъш-чем аймаан бүдүрерин тос айлар дургузунда база көвүдеткен. 3,1 миллион тонна эътти (чиг-эттиң күрүне курлавырларындан), 665 муң тонна мал саржаан (чиг-эттиң күрүне курлавырларындан), 7.4 миллион тонна чалаң сүт продукциязын (колхозтарның болгаш чоннуң бажыңнарынга бүдүргениниң санаваска) бүдүрген. Балыктың болгаш далай аңнарының 3,8 миллион тонна эъдин тудуп тывкан.

Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хууга бедээн азы тодаргайлаарга планда көрдүнгениниден ол хире артык болган. Тос айлар дургузунда продукцияның бот-үнезин чиигедир план ажыр күүсеттинген, пландан дашкаар 400 миллион ажыг рубльдиң камналгазы чедип алдынган. Үлетпүрде чыылдалар база өскен. Ынчыг болза-даа, чыылдаларның, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планнарын элээн хөй бүдүрүлгелер черлериниң чедир күүсетпээн чоруу улуг четпес чүүл болуп турар. (СЭТА).

РОССИЯНЫҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРИ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыңнадыы

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, РСФСР-ниң үлетпүрүнүң ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюн төлептиги-биле уткууру дээш чарышты улам калбартканнар. 1963 чылдың үшкү кварталының болгаш эрткен тос айларының планы чедиишкинниг күүсеттинген.

Тос айлар дургузунда ниити продукция бүдүрериниң планы 103 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 8,8 хууга өскен. Улус ажыл-агый чөвүлелдери продукция бүдүрериниң тос айлар планын ниитизи-биле болгаш эң чугула кылыгларны бүдүрер талазы-биле күүсеткеннер.

Тос айларның дургузунда үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлериниң бүдүрүлгезиниң дугайында сан-медээлерни РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында көргүзүп турар. Чижээлээрге, минералдыг чемишчидилгелерни—7,4 миллион тоннаны, кылымал база синтетиктиг волокнону—185 миллион тонналы, шойну—19,9 миллион тоннаны, канны—33 миллион тоннаны бүдүрген, нефть—125 миллион тонна, газ—35 миллиард кубометр, хөмүр даш—226 миллион тонна алдынган, автомобильдерни—389 муңну, тракторларны—106 муңну, хөвеҥ-саазын пөстерни—3160 миллион дөрбелчин метрни, даараныгга кылыглаарын—4,3 миллиард рубльдиңни, хөм идиктерни—195 миллион эштиг бүдүрүп үндүрген. Оон ынай эътти (күрүнениң чиг-эт курлавырындан)—1,7 миллион тоннаны, мал саржаан (күрүнениң чиг-эт курлавырындан)—368 муң тоннаны, сүт кылдыр санаарга арыг сүт продукциязын (колхозтарның болгаш чоннуң хуузунда бүдүргениниң санаваска) — 4,9 миллион тоннаны база бүдүрген.

Тос айларның дургузунда үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 6-дан ажыг хууга бедээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын бүгү улус ажыл-агый чөвүлелдери күүсеткен. Продукцияның бот-үнезин чиигедириниң онаалгалары ажыр күүсеттинген болгаш пландан ажыр 250 миллион ажыг рубльдиң камналгазы алдынган. Үлетпүрнүң мөөннээшкини база өскен.

Ынчалза-даа улуг четпес чүве чүл дээрге, чамдык бүдүрүлгелерниң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, чаа техниканы шиңгээдип алырының, продукциязының бот-үнезин чиигедириниң болгаш мөөннээшкининиң планнарын күүсетпээни болур-дур. (СЭТА).

„КОСМОС-20“ УЖУДУУШКУНДА

СЭТА-ның дыңнадыы

1963 чылдың октябрь 18-те Черниң «Космос-20» дээр кылымал спутниктиниң ээлчеглиг салып үндүрүүшкүнүн Совет Эвилелинге боттандырган.

СЭТА-ның 1962 чылдың март 16-да чарлааны программаны ёзугаар космиктиг делгемни шинчилээр чорукту уламчылаарынга сорудаттынган эртем талазы-биле аппаратураны ук спутникте таарыштыр тургускан. Спутникти дараазында параметрлер-биле салып үндүрген:

— оон Черни бир долганырының эге үези 89,55 минута;

— Черниң кырындан эң-не ырак болуру (апогейзи) 311 километр;

— Черден эң чоок турар хемчээли (перигейзи) 206 километр.

Спутниктиң орууның экваторга хамаарыштыр ийленчээниң булуңу 65 градус.

Эртем талазы-биле аппаратурадан аңгыда спутникте бар чүүлдер болза:

— 19,995 мегагерц частотада ажылдап турар радио дамчыдыкчызы;

— спутниктиң орууның байдалдарын ызавылаадыы-биле хемчээринге таарыштырган радиосистема;

— приборларның болгаш эртем талазы-биле аппаратураның ажылының дугайын Черже дамчыдып бээринге таарыштырган радиотелеметриктиг система.

Спутникте таарыштыр тургускан аппаратура таарымчалыг ажылдап чоруп турар. Каттыштырылга-саналга төвү кирип турар дыңнадыгларны ажылдап кылып турар.

МАРШАЛ Р. Я. МАЛИНОВСКИЙ МОСКВАДА ЧАНЫП КЕЛГЕН

МОСКВА. (СЭТА). СЭКП Төп Комитединиң кежигүнү, ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский октябрь 18-те Варшавадан Москвада чанып келген.

Маршал Р. Я. Малиновский болгаш ооң баштааны шериг төлээлериниң кежигүннери Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш ПУР-нуң чазааның чалааны ёзугаар Польша Улус Республиканга найыралдың аян-чоруун кылып чорук турган.

ССРЭ-ниң шериг төлээлери Польшаның улус шериниң 20 чыл оюу-биле холбаштырган байырлалдарга киришкен.

Тандының райүлетпүр комбинадының даараныкчызы Галина Георгиевна Сатты бүдүрүлгеге чедиишкинниг ажылы дээш, хөй удаа хүндүлел бижиктер-биле шаңнап, өске-даа хевир-биле демдеглегилеп келген. 1952 чылдан эгелеп ажылдааш, бодунуң мергежилин доктаамал көдүрүп келгеш, хереэжен улустуң чиик хептерин даараарының мастери атты ол чедип алган. Планны үргүлчү ажыр күүсетпишаан, чеди чылдың бешки чылының аңаа хамаарышкан онаалгазын хуусаа бетинде күүседир деп хүлээлгени ол алган. Ол ам—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алыр дээш демисежип турар.

ЧУРУКТА: Г. Г. Сат. Фото С. Феоктистоветуу.

Аъш-чем үлетпүрүнге чаа курлавырлар

Молдав ССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары болза продукцияны немей үндүрер, ооң шыкарын экижидер болгаш ассортиментизин калбартыры-биле чаа курлавырларны болгаш аргаларны дилеп тывар дээш походту эгелээр деп, Совет Эвилелиниң аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларын кыйгырган.

Бүдүрүлгелерге болгулаан ниити хуралдарга хүлээп алган кыйгырыгда чугаалап турары болза, сөөлгү чылдарда Молдавияга техника-биле чепсегленип дериттинген аъш-чем үлетпүрү тургустунган. 1963 чылдың планы чедиишкининиг күүсеттинип турар. Бирги чартык чылда бүдүрүлгениң хемчээли эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 17,1 хуу өскен. Чеди чылдың эрткен дөрт чылдарының дургузунда Молдавияның бүдүрүлгелери пландан ажыр 147 миллион лааза консерваны, 104 муң тонна чыгам чиг сүт продукциязын, 82 муң тонна хоюг чигирни, 15 муң тонна үнүш үзүн бүдүрүп үндүрген.

Молдавияның аъш-чем үлетпүрүнүң ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, чеди чылдың контроль чурагайында көрдүнгенинден 259 миллион рубль хөй продукцияны 1963—1965 чылдарда бүдүрүп үндүрер дугайында социалистиг хүлээлгени боттарынга алган. Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүгү адырларының ажылдакчылары тодаргай хүлээлгелерин боттарынга алган. Чиг-эътти ажыглаарын экижидер, бүдүрерде, ажаап кадагалаарда болгаш транспорттаарда продуктуларның чидириглерин кызырар, а ол ышкаш бүдүрүлге күчүлерин өстүрер талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажылдап кылган болгаш боттандырып турар.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. Хрущевка

Москва хоорай.

Бистиң чуртувустуң чөөн талазының кырынга болган үрегдекчи шуурган-биле холбаштыр силерниң акы-дуңма сагыш човаашкының салганыңар болгаш эп-сеткилиңерни каттыштырганыңар дээш акы-дуңма совет улуска, Коммунистиг партияның Төп Комитединге, ССРЭ-ниң чазаанга болгаш Силерге бистиң чүректиң ханызындан хүлээп көрүүшкүнүвүстү Кубаның улузунуң, Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының, революстуг чазактың өмүнээзинден база бодумнуң мурнумдан илергейлеп тур мен. Качыгдаан районнарга дузалаар деп чаагай санал дээш ханы өөрүп четтиришкинни Силерге база илергейлеп тур бис.

Хүндүткелдиң болгаш акы-дуңма найыралдың сагыш-сеткилин Силерге илергейлеп тур мен.

МАЙОР ФИДЕЛЬ КАСТРО РУС,

Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының бирги секретары, Кубаның революстуг чазааның премьер-министри.

Гавана,
1963 чылдың октябрь 17.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Чылыг, кааң хүннер үргүлчүлеп турар. Күс бодунуң эргелеринге кирериниче далашпайн турар чорук күсну хеву ажылдарын чорударынга таарымчалыг болуп турар. Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары бо хүннерде болдунар шаа-биле хөй аңгыс андарар, ховуларда бүгү саваңны белүп алыр, ону фермаларже болгаш хойжулар кыштаар черлерже баш бурунгаар сөөртүп чедирер дээш далажып турар.

Ындыг болза-даа республикада аңгыс андарарының планы чүгле 50 ажыг хуу күүсеттинген, ховуларда ам-даа хөй саваң бар. Ындыг турбуже ол ажыл чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда сежум чоруттунуп турар. Улуг-Хемде, Таңдыда, Бии-Хемде чаңгыс-даа ажыл-агый сиген белеткээриниң планын күүсетпээзи болза-даа, хөй саваң амга чедир ажаап алдынмаан. Ынчаарга ол районнарда эки чижектер база бар. «ҮТКА 25 чылы» совхозту чижекке ап болур. Ында бүгү саваң белдүнген болгаш сараттаттынган, 9 муң гектар хире аңгыс андартынган, ол болза планга удур 70 ажыг хуу бооп турар. Ол ажыл ам-даа соксавайн турар. Совхозта аңгыс андарыышкынында 25 тракторлар ажылдап турар болгаш 10 трактор кыштагларже бадуун чемнер сөөртүп чедирип турар.

Тес-Хем районда мал чемнериниң талазы-биле байдал аажок бергедеп турар. Центнер саваң, тудум сиген бүрүзү учётка алдынган, фермаларга күстен эгелээш чедиртинген турар ужурлуг. Ынчалзажок Тес-Хемниң ажыл-агыйлары ону чорутпайн турар. Мал чемнериниң дөрттүң бириниден эвээзин фермаларда чедиртинген, дыка хөй кыштаглар болгаш хойжулар турлаглары кышка амга чедир белетиеттиммээн.

«Тес-Хем» совхозтуң удуртукчулары эмин эртир өлүтпайн-шуушуң хеенинүг чорукту илередип турар. Ында чүгле чаңгыс салбыр фермаларже мал чеми сөөртүп турар, ынчаарга оон өске ийи салбырда ол ажыл ам-даа эгелеттинмээн. Оон аңгыда ук ажыл-агыйда бүдүн-чартык муң гектар аңгыс кек-сула сыпта хевээр турбушаан. Ону дүрген ажаап алыр ужурлуг. Ынчалзажок ажаап алыышкын техниказының чартык кезии аңаа туруп турар, сиген кезер 6 машиналарны шуут ажыглавайн турар.

Бегүн-даарта хар чаап болур. Таңды-Уланың баштарында хар агартыр чаапкан. «Тес-Хем» совхозтуң удуртукчулары чүнүң дугайын бодап, чүү чүвеге идегеп турарларыл? Бир эвес ажыл-херектиң байдалын дүрген этпес болза ол эки шынарлыг мал чеми хар адаанче кирип болур.

Ам көдээниң ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы болза кышка мал кажааларын эки белетиээри, бөдүүн чемнерни өй-шаанда сөөртүп алыры, малдың чемгерилгезинге контрольду күштелдирери болур. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери чогум-на олче сагыш салза чогуур.

ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОНГУЛДАЛАР

Кижилер-биле ажыл—чедиишкиннерниң үндезини

«Барлык» совхозта парткомнуң отчёт-сонгулдаалыг хуралынга ооң ажыл-чорудулгазының дугайында секретары эш Х. Өлчейниң илеткелин дыңнап чугаалашкан. 81 коммунистерлиг партия эге организациязы парткомда бактаап турар. Ол хуралга кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери база олурушкан. Парткомнуң бюрозу болгаш коммунистер кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир болгаш күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер талазы-биле элээн чамдык ажылдарны чорудуп келген дээрзин отчёт-сонгулдаалыг хурал демдеглээн.

Совхоз төс айлар дургузунда мыйыстыг бода малдың баш саны — 110 хуу, торук хойларының — 106, хаваннының — 109 хуу күүсеткен. Төрүүр инектерниң хойларының үксааны эникээн. Совхоз бүдүрүлгезинде 53 кижи чаа ажылдап, мурнакчыларның өдүрүүнде санадып турар. К. Кан-оол, К. Сотпа чүс инекке онаашты 90—100 бызааны мендиң өстүрген. Саанчылаар Б. Хажыт, Х. Александр төс айлар дургузунда бир инекке онаажтыр 1200—1500 кг сүттү сагган. Механизаторлар С. Доржат, С. Одай-оол, В. Поляков болгаш оон-даа өскелер ажыл-агый чылының 9 айларында ан-не дээре ажылдаан кижилер ол.

Моон-биле чергелештир парткомнуң бюрозу, оон секретары эш Өлчей совхоз бүдүрүлгезинде коммунистерниң ролюн бедидер, комсомол, профэвилел организацияларының ажылын экижидер, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүрер талазы-биле кончуг кошкак ажылдааның санал берген коммунистер демдеглээн.

Парткомнуң удуртулгазының кошкаандан чер ажылының болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири ам-даа кудуу деңнелде турбушаан. Мал чеми—сиген белеткелиниң планы 77.4 хуу, силос салыышкыны чүгле 17 хуу күүсеттинген. Мындыг боорга малдың продуктулуу канчап бедиирил? Малдың быжыг чем-суурун тургузар дээш, бар курлавырларны тып ажыглаар дээш парткомнуң, совхоз дирекциязының тодаргай чорудкан ажылы чок.

Улуг-бичии малдарның баш саны ам-даа каражалыг. 1962 чылда чер ажылы өзүлделиг болбаан. Совхоз 1963 чылда тараа культураларының гектар бүрүзүнден чүгле 3 центнер дүжүт алган. Совхозтуң бүгү тарылгазы шөлүнүң барык 40 хуузу суггаттыг. Суггатты багай организастаан чорук дүжүттүң кудуу болуп турарының бир чылдагааны болган.

Топ шаңда 100 ажыг тонна тараа шаң ажылдакчыларының харысалга чок чорууңдан ыяаш ажыглалдаа шуут үнериңге чедир үрелип, бак-сырап турар. Чээрби тонна картофель шөлде чытпышаан. Бир эвес кижилер-биле ажылды эки организастаан болза, ындыг четпестер турбас ийик.

— Даандырган ажыл-херекке чүгле харысалга чок эвес, харын-даа хора чедирип турар чамдык ийи-чангыс коммунистерге партия талазы-биле чүге шыңгыы харысалга хүлээтпезил?!— деп, коммунистер боттарының саналынга чугаалап, ол дугайында тодаргай фактыларны айтып турган.

Малчыннарның амыдыралын, культуразын бедидер дугайында партком болгаш дирекция ам-даа кошкак ажылдап турар. Ол айтырыг талазы-биле СЭКП обкомунуң 5-ки пленумунуң доктаалын ам-даа четпес күүсеткен. Малчыннарның 85 өг-бүлелери ам-даа кидис, азы чангыс каът пос өглерде чурттавышаан. Бот-оруга-чарылгалыг ёзулуг хойжу бригадаларны тургузар дугайында хөй катап чугаа болуп турган. Ындыг бригадаларның төп турлагларында чуртталга бажыңнары, кызыл булуңнар, чунар бажыңнар болгаш мал кажаалары ам-даа чедир кылдынмаан.

Коммунистер боттарының саналоналдарын мал кыштагладышкынынга белеткелдерни дүрген доозарынче угландырган. Совхоз бо чылын улуг-бичии малдың 24 чаа кажааларын тударын, 25 эрги кажааны септээрин планнаан-даа болза, чоокка чедир-ле бо талазы-биле кылдынган ажыл чок болганы парткомнуң бюрозунуң, дирекцияның удуртулгазының болгаш организакчы ажылының кошкаан айтып турары ол-дур. Кыштагларже сиген сөөртүлгези чорутунмаан. Кажаалавааны болгаш камгалал-хайгаарал чок сигенни доктаамал кадатта киирбээн, мал амыгааштан тетчеглеп чип эгелээн. Мал чемнериниң төтчеглээшкинин доорааш чайладыр, кыштаглаашкынның белеткелин дүрген доозар дугайында партбюро, дирекция оперативтиг, тодаргай хемчеглерни алырын хуралга санал берген коммунистер негээн.

Совхозта культура-чырыдыышкын албан черлери, школалар оттулар ыяш-биле четче хандыртынмаан. Кышка белеткелдерниң четпестериниң бир чылдагааны болза партком бюрозу, оон секретары эш Өлчей удуртулгазында организацияларже сагыш салбааны-дыр. Совхозтуң директору эш Макальскийниң аныяк ажылдакчы дээрин шын-на, харын. Ындыг-даа болза, удуртукчу бүрүзү чон ортузунга тайылбыр ажылын, кижилер-биле ажылды боттандырар хүлээлгелиг, ындыг турбуже. эш Макальский 1962 — 1963 чылдарның дургузунда ажылчыннарның ортузунга чангыс-даа лекция, илеткел кылбааны — удуртукчу коммунистиң мөзү-шынарынга болгаш төвинге канчап-даа дүүшпес чорук болур.— Чангыс сөс-биле чугаалаарга, эш Макальский дужаалдар бижиринге, ажыл-агый, администрачы ажылдарын башкарарынга өйлешкен. ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга киришпейн турары онта болбас—деп шүгүмчүлелдер болган. Ол бодунуң хүн бүрү практиктиг ажыл-чорудулгазының стилин партияның чугула шиитпирлеринге, айтыышкыннарынга дүүштүр эде тургусса чогуур ышкаш.

— Кижи—ниитилелдиң кол бүдүрүкчү күжү—деп, эш Л. Ильичёв СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга бодунуң илеткелинге чугаалаан. Кижи дугайында сагыш салыышкынны, кижилер-биле ажылды бедик деңнелге тургузары, бүгү-ле чүвениң кижиге, кижиниң чаагай чоруунга деп принципти амыдырал кырынга боттандырары дээш тодаргай ажылдаары. совхоз бүдүрүлгезинде кижилер-биле ажылды дээштиг кылдыр үндезиннбиле эде тургузары болур. Кижилерниң ажылдаарынга, амыдырал-чурттталгазынга таарымчалыг байдалды тургузары сонгаарладып болбас сорулга.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Барыын-Хемчик район.

БАДАРЧЫ КОДАН-ООЛ Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунга чолаачылап ажылдап эгелээнден бээр 7 чыл ажып турар. Ажылдап келген үезиниң дургузунда ол бодунуң машиназын ак-сеткилдиг, камныг эдилеп келген. Эрткен чылын Б. Кодан-оол «ГАЗ-51» автомашиназы-биле кандыг-даа септелге чокка 45.000 километрни эрткен.

Мергежилдиг чолаачы чеди чылдың бешки чылының бирги чартыында 1147 кг кывар, чаар материалдарны каммап алган.

Амгы үеде Бадарчы Кодан-оол колхоз төвүнден 45 км ырак Агар хөвүзүндан тараа сөөртүп, хүн нормазын 130—140 хуудан кудулатпайн турар.

Бадарчы Кодан-оолдуң эки ажылын үнелеп көргеш, колхоз баштаар чери ону өртектиг чүүлдер-биле каш удаа шаңнаан.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга чедиишкинниг ужураштыр дээш ол улам-на соруктуг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: чолаачы Б. Кодан-оолдуң дараазында рейсче белеткенип турары.

Сөзү болгаш фотозу Ч. СУЛЬДҮМНҮҮ.

Кыскаазы-биле

МАЛ ЧЕМИНГЕ

«Межегей» совхозтуң хоочун ажылчыны Б. Норбу ниитиниң малынга бөдүүн чем белеткээринге идепкейлиг киржип, керээ ёзугаар 100 тонна сигенни белеткээн, а пенсионер М. Лебедев 60 тонна сигенни совхозка дужааган.

Сиген белеткелинге идепкейлиг киришкен малчыннардан хойжу О. Төкен-оол —15 тонна, чылгычы М. Байыр-Белек—10 тонна сигенни белеткээннер.

Т. ТАЖИ-САМБУ.

КЫШТАГЛААШКЫНГА

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда № 1 сүт-бараан фермазының саанчылары сүт саалдазын көвүдедир дээш демиселин күштелдирбишаан, кышкы үеде малдың продуктулуун кудулатпас сорулга-биле мал кыштаглаашкынының белеткелинге үлүүн киирип турарлар. Бо күзүн олар ферма чоогунда 25 тонна будук-бүрүнү чыып белеткеп, эки кадагалап алганнар. 8 тонна сигенни боттарының күжү-биле сараттап, өдек болдурушкунуң чорутканнар.

К. ОРУС-ООЛ.

АДА-ИЕ ХУРАЛЫ

Кызылдың № 2 школазынга өөреничилери бирги класста өөренип турар ада-иелерниң хуралы болган. Аңаа ада-иелер класстың амыдыралы-биле боттарының харылзаазын быжыглаар хемчеглерни болгаш өг-бүлеге бирги классчыларны кижизидериниң айтырыгларын чугаалашканнар.

Өөредилгеге болгаш сагылга-чурумга үлегерлиг чорукка оларны кижизидериниң талазы-биле үнелиг сүмелерни ада-иелер Бады-Сагаан, Эргил-оол, Шулуу болгаш өскелер-даа хуралга саналдаан. Өөредилге чылының баштайгы айында бирги классчыларның чедиишкиннерин болгаш кошкак талаларын бирги класстың башкызы эш Чылбак түннеп, чугаалаан.

О. ӨПЕЕН.

СОЛУН ЧАГЫЛГАЗЫ

Ажылчы чоннарга болгаш албан-организация, өөредилге, бүдүрүлге черлеринге 1964 чылдың солуннарының болгаш сеткүүлдерниң чагылгалары амгы үеде чугула кампаниялыг ажыл болуп чоруп турар. Бо чугула херек Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чоннарында түлүктээшкиниг чоруп турар.

Чагылга «Барлык» совхозтуң Хөнделен салбырында чедиишкинниг чорун, мында партия болгаш комсомол организациялары бо чугула кампанияже улуг кичээнгейни салган, солун чагылгазынче бүгү чонну эки организастаан. Хөнделенчилер солун, сеткүүл чагылгазының планын 100 хуу күүсеткеш, амгы үеде немелде чагылгаларны чорудуп турар. «Бара-Хөл» колхозта болгаш Кызыл-Мажалык суурда район эмнелгезиниң коллективи келир чылдың солуннарын, сеткүүлдерин чагыдар ажылды база-ла чедиишкиниг чорудкулаан.

Бо чугула ажыл «Тээли» болгаш «Шекпээр» совхозтарда кончуг багай чорун турар. Ол совхозтарда парткомнар база оларның салбырларында партия эге организациялары чагылганың темпизин дүргедедир дээш чугула хемчеглерни ап чорудары негеттинип турар. Районда эң хөй чурттакчылыг, хөй албан-организация, бүдүрүлге черлерлиг Ак-Довурак суурда бо ажыл база-ла кончуг оожум.

Районнуң харылзаа конторазы болгаш партия, комсомол организациялары 1964 чылдың солуннарының, сеткүүлдериниң чагылгазынче кичээнгейни доктаамал угландырар ужурлуг.

Т. САЯН-ООЛ.

УЛУГ КҮШ

Сөөлгү үениң дургузунда Чөөн-Хемчик районнуң «Билиг» ниитилелдериниң лекция пропагандазын чорудуп турары элээн калбарган, оон идейлиг деңнели бедээн, билиглер нептередир талазы-биле ажылдың хевирлери болгаш методтары янзы-бүрү болу берген. Бо бүгү районнуң мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге чугула салдарны чедирип турар.

1963 чылда районнуң ажылчы чоннары агаар-бойдустуң таарымчалыг эвес байдалдары турза-даа, бодунга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Ам үеде район күрүнеге дүк садарын 94.4 хуу, сүттүүн 89.2 хуу, эъттиин 68 хуу күүсеткен. Күрүнеге тараа садар планын 83 хуу күүсеткен. Күрүнеге тараа садар планын СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхоз 100 хуу күүседип шыдаан. Үстүнде чедиишкиннерни чедип алырынга «Билиг» ниитилелиниң район салбырының болгаш оон 170 ажыг лекторлар боттарының төлептиг салыышкынын киирген демдеглеп болур. Ам бо үеде районда 15 лекторлар бөлүктери, оон иштинде 13 бөлүк колхозтарда болгаш совхозтарда бар болуп турар. Ол бөлүктерниң кежигүннеринге 53 кижини бо чылын киирген.

«Билиг» ниитилелиниң район салбырының кежигүннери эрткен 9 айларның дургузунда 1009 лекцияны номчуп, планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш 12 удаа тематиктиг кежээлерни организастаан. Түс-түс тематикалар аайы-биле номчуттунуп турар лекцияларның саны көвүдээн. Ылангыя ниити политиктиг темаларга 220 лекцияларны, кедээ ажыл-агыйның 180, мурнакчы дуржулга нептередир талазы-биле 31 лекцияларны ажылчы чоннарга номчаан. Сөөлгү үеде ниитилел-политиктиг кедээ ажыл-агыйның, атеизмниң, педагогиканың секцияларын тургускулаан.

Ниитилелдиң кежигүннериниң иштинден эштер Дилгижек, Самбуу, Шагжы, Сиринсо, Куулар Серенмаа, Марьясова, Шаламай болгаш оон-даа өскелер лекция пропагандазының ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының номчуп турар лекцияларын амыдырал-биле ханы харылзаштырып турар. «Искра», «Большевик», Ленин аттыг колхозтарда, Чадаана хоорайда лекторлар бөлүктериниң эки болгаш шынарлыг ажылын демдеглээр херек. Эң ылангыя лекция пропагандазының ажылынга идепкейлиг киришкени дээш эш К. Дилгижекти РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң Шаңнал бижии-биле, эштер Самбуу, Шагжы оларны республиканың «Билиг» ниитилелиниң салбырының мактал бижиктери-биле шаңнап мактаан.

Лекция пропагандазының ажылын амыдырал-биле сырый холбаштырганының ачызында «Большевик» колхоз күрүне мурнунга бодунуң хүлээлгезин күүседир талазы-биле өске ажыл-агыйларны мурнап, сүт садарын 107 хуу, дүктүүн 100 хуу күүсеткен. Бо колхозта лекторлар бөлүү 103 лекцияларны номчаан болгаш мурнакчылар-биле ужуражылга кежээлерин эрттирген. Малчыннарның, механизаторларның, түдүгжүлерниң хүнүн эрттирер чорук бо колхозта чаңчыл болган.

Оон-биле чергелештир районнуң «Билиг» ниитилелиниң салбыры лекция пропагандазын түс черниң үлетпүр бүдүрүлгелеринде, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының район салбырында, кедээ түдүг участогунда багай организастап турар. Оон түңнелинде үлетпүр комбинадында бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынары дыка куду. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының район салбыры тракторларның болгаш комбайннарның септелгезин куду шынарлыг кылып келген. Кедээ түдүг участогу чуртталга бажыңнарының септелгезин багай чорудуп, чаа бажыңнары чогуур өй-шаанда ажыглалга киирбейн, турар. Мында күш-ажылдың сагылга-чуруму багай, ажылчыннарның ортузунда арагалап, ажыл шагы үзер таварылгалар ховар эвес.

«Билиг» ниитилелиниң район салбыры (даргазы Шаламай, харысалгалыг секретары эш Дүгержап) хөй санныг активке даянмайн ажылдап турар, бөлүктерниң болгаш секцияларның ажылын багай удуртуп, оларның семинарын эрттирбейн, оларга практиктиг дузаны чедирбейн келген. Ол ышкаш «Билиг» ниитилелиниң салбырының баштаар чери план чок ажылдап, чаа кежигүннерни ээвээш киирип ап, оларга билет-документилерни чогуур өй-шаанда тывыспайн турган. Хөй санныг кижилер чыл-чылы-биле кежигүн дадывырын төлевээн, бо талазы-биле хемчег алдынмаан. Билиг ниитилелиниң кежигүнү болуру хүндүлүг болгаш харысалгалыг херек болур. Бо талазы-биле бистиң ленинчи партиявыстың ТК-зы чугула кичээнгейни салып турар. Бо чугула ажылды районнуң удуртур ажылдакчыларының талазындан үнелеп көрбейн турарлар бар. Мандаа ындыг чижекти айтып болур.

«Билиг» ниитилелиниң кежигүнү, районда тараа хүлээп алыр пунктунуң эргелекчизи эш Дамбар кежигүн дадывырын төлеп көрүнер дээрге, ол «мен лекция номчуур, хуралга баар-даа чайым чок кижи мен, мени харын кежигүнден үндүрүп каап көрүнер» деп харыылаан.

Чөөн-Хемчиктиң бүдүрүлге эргелелинде хөй санныг тускай эртемниглер бар. Оларны лекция пропагандазынче хаара тудар ажыл кончуг кошкак. Мында лектор бөлүүнүң удуртукчузу, эргелелдиң начальнигиниң оралакчызы эш Борисов кандыг-даа ажыл чорутпаан. Тускай эртемниглерден Бондарь, Лысенко, Бондаренко олар чон мурнунга чангыс-даа лекция номчуваан. Ол ышкаш эргелелдиң экономист эртемниг ажылдакчылары эштер Сояи, Чүчүн олар «Чыраа-Бажы» совхозка болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозка экономиктиг семинар эрттиририн планнап каарга ону шуут кылбааннар. Ол дээрге оларның даанган ажылынга харысалга чогун көргүзүп турар-дыр. «Сүт-Хөл» совхозтуң кол агроному эш Иванов ур үеде ажылдап келген хирезинде чон мурнунга чангыс-даа лекция, беседа чорутпаан.

Районнуң «Тыва» совхозта лекция пропагандазы болгаш политмассалыг ажыл кончуг кошкак тургустунган. Аңаа партком секретары турган К. Куулар чон ортузунга масса-политиктиг ажылды калбартып чорударының улуу, харын чамдык кижилерни кончуп, хеҗектеп, партийжи эвес чаның көргүзүп турган. Совхоз планныг онаалгаларын күүсетпейн турар. Күш-ажылдың сагылга-чуруму деңдии багай. Совхозтуң удуртур ажылдакчылары участоктарга хаая баар, тайылбыр-массалыг ажылдан шуут хоорулган болуп турар.

Районда лекция пропагандазының ажылы янзы-бүрү тематиктиг болбажок, хоойлу-дүрүм, медицина, башкылаашкын талазы-биле лекциялар кончуг ховар болуп, ийи-чангыс болуп турар лекциялар шынары куду болуп турар. Бо талазы-биле прокурор эш Дажы-Сегбе, суд даргазы эш Бюрбю, райкүүскомнуң шагдаа килдизиниң начальниги эш Хунажык олар чон мурнунга ховар лекция, беседа кылып турар. Моон ужурунда районда хөй-ниитиниң хоруш-чуруумун үрээр, озал-ондак болур чоруктар сөөлгү үеде бар. Мангыстаачак, ажыл кылбас, хуузунуң ажылын бодаар ийи-чангыс кижилерни лекция пропагандазынга сойгалап илередирин ховар практикалап турар. Шынында ындыг фактылар район девискээринде бар.

«Билиг» ниитилелиниң район салбырының болгаш оон бөлүктериниң чугула сорулгазы болза бистиң партияның политиказын совет кижи бүрүзүнге ханызы-биле таныштырары болур. Районда 270 лекторлар болгаш 700 ажыг агитаторлар — ол дээрге улуг күш. Бо күшке даянгаш, районнуң партия организациялары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирин күүсетпишаан масса-политиктиг ажылга, эң ылангыя лекция пропагандазынга чаа, ажыктыг аргаларны тып, чаа ёзу-биле улам күжениишкиниг ажылдап болур.

М. МИХАЙЛОВ,
М. ДЕЛЕГ,
К. ХЕРТЕК.

Чөөн-Хемчиктен медээлер

Бир үн-биле деткээн

«Большевик» колхозтуң механизаторлары күскү хову ажылдарының түңнелин боттарының хуралынга чугаалажып көрген. Дүжүт аажап алыышкынын олар чедиишкиниг доозуп, күрүне шыгжамырынга Шеминиң 1005 тонна тараазын киирген. 2400 гектар черни келир чылдың дүжүдүнге белеткеп алганнар. Бо ажылдарга трактористер М. Анай-оол, О. Сагаан-оол, комбайнерлер К. Кодур-оол, М. Тоос-Кара олар шылгараан.

Чуртка минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни көвүдедириниң күсели-биле чер ажылын улам сайзырадыр дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ол ажыл-агыйның механизаторлары бо хуралга таныжкаш, бир үн-биле деткээннер. Орта хамаарыштыр боттарының чоокку сорулгаларын айтып турганнар.

— Бистиң артельдиң тарылга шөлдеринге дүжүт бедик, чавыстыг болуп турар, а оон бир кол чылдагааны чамдык механизаторларның херзүнну ханы андарбайн турарында. Оон ынай суггаттыг черлерден бис ам 10—11 центнер дүжүттү агаар-бойдустан хамаарылга чокка канчап-даа чедип алыр аргалыг болуп турардыр бис. Суггаттыг черлерни күзүн база суггарза ажыктыг деп бодаар мен — деп, Д. Монгуш бодунуң саналынга чугаалаан.

Колхозтуң суггарылгалыг черлери 400 гектар ажыг, ону четче ажыглаары-биле эрги бугаларны аргыдып, септээр ажылдарны чорутса чогуур дээрзин механизаторлар хуралынга демдеглээннер.

Күскү суггарылга

Ол-ла колхозтуң кожазында «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы күскү чер суггарылгазынче онза кичээнгей салып турар. Суггарылга — бедик дүжүттүң алырының чугула магадылалы деп олар санааш, тускай суггарыкчы звенолорну ам үеде тургускулаан. Ол ажылче мында октябрь 2-ден эгелеп киирген. Сезонда 400 гектар черни суггарып алыры көрдүнген. Ук звенолар аразында чарыштыг ажылдап турар.

Кышка белеткел

«Чыраа-Бажы» совхозтуң эш Д. Серенге удурткан хойжу бригадазының кежигүннери кышка шыңгыы белеткенип турар. Ук бригада малдың баш санын өстүрериниң чылдың планын 94 хуу күүседип, өске бригадалардан дээре көргүзүглүг болган. План ёзугаар олар 270 тоннаның орнунга 300 тонна сигенни белеткеп алган. Бригада төвүнде ийи аал иштиги чурттаар бажыңны туткан, боттарының күжү-биле мал кажааларының септелгезин шалыпкын чорудуп турарлар.

Ук бригада-биле чарыштыг эш Дембилдейниң хойжу бригадазы пландан ажыр 800 тонна сигенни белеткээн, ийи аал иштиги чурттаар чаа бажыңны ажыглалга киирген.

Улусчу контроль бөлүктери

«Искра» колхозта партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктүң кежигүннери тараа чарыгдалының талазы-биле хыналданы чорутан. Кайда-даа ажылдавайн турар Мартац-оол дээрзи хаваннар азырап, оларны колхоз хаваннары-биле кады халас чемгерип, семиртип ап турганы илереэн. Аңаа чогуур хемчеглер көргүскен.

Ол-ла колхозтуң комбайнери Иргит Хойтпак-оол бодунуң ажылдап турганы комбайнының бункеринге тараа чажырып алгаш, аалынга келгеш туттурган. Топ шаң эргелекчизи Балган 1 тонна 326 кг тарааны каратуразында фактуралааш, ажыл кылбайн турган кижилерге үлеп бергени илереэн. Бөлүктүң кежигүннери ол тарааны дедир экеп урдурган болгаш буруулугларны истелге органнарынче шилчидип берген.

* * *

«Чыраа-Бажы» совхозта эш Бора-Кежеге удурткан дузалаар бөлүк дүжүт аажап алыышкынының үезинде элээн ажылдарны кылган. Олар ковуже 15 кижи составтыг үнгеш, хыналданы чорутан. Оон түңнелинде тарааны чиирингаш ажаап ап турган Хүреш-оол, Артас, Базыр-оол оларның четпес ажылын илереткеннер. Ийиги салбырның комбайнери Ы. Дырын-оолдуң тарааны чиирингаа ажаап алганын илереткеш, оон бодунуң күсели-биле деңги участокту катап ажааткан.

* * *

«Большевик» колхозтуң комбайнерлери Хүлер-оол 600 кг, Б. Доржу —400 кг, Арбай-оол —250 кг, О. Моразук-оол —250 кг тарааны чедир ажаап албааны дээш, оларга ону төлеттирген болгаш шыңгыы сагындырган.

К. ХЕРТЕК.

СЭКП—чогаадыкчы марксизмниң партиязы

Бистиң партиявыс сөөлгү чылдарда марксизм-ленинизмни хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирген, ону чаа өөредиглер-биле болгаш түңнелдер-биле байыткан. Сталинга чүдүп турган чоруктуң уржуктарын шиитпирлиг-биле узуткааш, бистиң партиявыс марксисчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнүң эргежок чугулазының дугайында ленинчи айтыышкыннарының ужур-дузазын катап тургускаш, оларны бодунуң ажыл-чорудулгазының үндезини кылдыр салган.

Марксизм болза ажыл-чорудулгага боттуг удуртулга эвес, харын ширилеңген өөредиглерниң чыныдызы кылдыр санап турган кижилерни В. И. Ленин шиитпирлиг-биле бүгү шаап турганы билдингир. «Бир эвес социалистер амыдыралдан хожулап каарын бодавастар болза, оларга бүгү тала-биле бурунгаарладыр ужурлуг эртемниң ап кол-кол чугула айтырыгларын» Маркс биле Энгельс тодараткан дээрзин Владимир Ильич хөй удаа айтып келген. (Чогаалдар, том 4, арын 191).

Революстуг теория-биле угаан-бодалдың туруңгуп туруптары канчап-даа дүүшпес. Ниитилелдиң депшилгелиг хөгжүлдезин хандырар теле-ле, теория бору соксаал чок хөгжүүр. Төөгүлүг байдалда өскерлиишкиннерни оваарымчалыг эскерип көргөр турар ужурлуг. Теорияның сорулгазы — болуушкуннарны соондан хайбактанып чорууруңда эвес, харын практикага оруктү чырыдып берер чорууруңда болур.

Революсчу теорияны чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдериниң болгаш ажыглаарының эргежок чугулазының дугайында айтырыг сөөлгү чылдарда онза чидии-биле тургустунуп келген. Делегейге улуг чедиишкиннер болган: социалистиг система туруп келген болгаш быжыгып турар. колониализм соксаал чок буступ дүжүп турар, делегейниң революсчу-хостаалгалыг шимчээшкинин дыка бедик чадаже көдүрүлген.

Ындыг байдалдар турда СЭКП болза коммунистиг шимчээшкинниң өске бүгү отрядтары-биле кады амгы үениң өй келген айтырыгларының талазы-биле чаа теоретиктиг өөредиглерни кодуруп үндүрген болгаш чогаадып ажылдаан. Бистиң партиявыстың XXII съездизинге хүлээп алган Программазында амгы үениң үнка-шынарын ханызы-биле көргүзүп, бүгү талазы-биле, ёзулуг эртем ёзу-биле көргүзүп турар: социал революцияның болгаш пролетар диктатуразын чаалап алырының оруктарын шинчилеп көрүп турар; ажылчын аңгының нииити демократтыг сорулгаларын-биле социалистиг сорулгаларының деңнигүүрүн тодарадып айтып турар; социализм биле национал-хостаалгалыг шимчээшкинниң күштерин эвилелдежириниң дугайында Ленинчи өөредигни ажылдап, чогаадып турар: тайбынның болгаш дайынның айтырыгларын шиитпирлеп турар.

Ленинчи өөредигниң ёзузун барымдаалааш, ССРЭ-ге коммунистиг ниитилелди тургузарының чугула айтырыгларын партия чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап кылган. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, коммунистиг ниитилел харылзааларын хөгжүдериниң, чаа кижини кижизидериниң боттуг оруктарын бистиң партиявыс айыткан.

Ниитилел амыдыралының боттуг болуушкуннарын анализтээринге марксизм-ленинизмниң өөредиин чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаарының, чогаадыкчы бодалдың калбааның болгаш дидимниин, марксисчи-ленинчи эртемни улам ынай хөгжүдериниң үлегерин СЭКП-ниң XXII съездизиниң документилериниден, партияның чаа Программазындан делегейниң бүгү диптериниң миллион-миллион марксистери-ленинчилери көрген. Бистиң партиявыстың кодуруп үндүрген чаа теоретиктиг түңнелдериниң болгаш өөредиглериниң шынын, марксизм-ленинизмниң революсчу принциптеринге, ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарынга ол түңнелдерниң болгаш өөредиглерниң дүгжүп турарын бүгү-ниити хүлээп көрген. Делегейниң революсчу демиселиниң хөгжүлдезинге, улустарның салым-чолунга ол түңнелдерниң улуг ажыктыг салдарлыг боор турары маргылдаа чок.

СЭКП-ниң XXII съездизи делегейниң революсчу шимчээшкининиң төөгүзүнге кайгамчыктыг черни ээлээнин, оон идеялары бүгү диптерниң улустарының тайбын, демократия болгаш социализм дээш демиселче кыйгырып, хөй-аът киирип турарын барык бүгү делегейниң коммунистиг партияларының төлээлекчилериниң медеглелдеринде, ол партияларның тускай документилеринде тодаргайы-биле айтып турар.

Ынчаарга чүгле кыдат удуртукчулар ындыг түңнел-биле чөпшээрешпейн, антимарксисчи үзелди барымдаалап турар. Ам Пекинде удуртукчулар бистиң партиявыстың XX болгаш XXII съездилериниң шиитпирлерин бужартадырын оралдажып, ол съездилер бүгү чугула айтырыглар талазы-биле марксизмден чайлаан, оппортунизмге кире берген сүг-сүг дигилеп, ынчаар көргүзерин оралдажып турар. Кыдаттың Коммунистиг партиязының догматиктери бичии-даа бүзүрелдиг барымдаалар тып чадааш, СЭКП-ни база өске-даа коммунистиг болгаш ажылчын партияларны бак сөглеп, каргап, оларга кыжанып турар апарган.

Кыдат удуртукчулар боттарының дайзыннарын дугаарлап: американ империализм № 1 дайзын, «югослав ревизионизм № 2 дайзын» деп адап турарын бүгүде билир болгай. Бо бүгүнү алгаш көөрге, Пекинниң нүгүлчүлериниң Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан артык өжээнниг болгаш бир дугаар дайзыны ам чок боор турар-дыр. Харын олар СЭКП-же эң каржызы-биле халдап, ону бужары-биле нүгүлдеп турарлар. Кыдат догматиктер чогаадыкчы марксизм-ленинизмден чайлааш, СЭКП болза ажылчын аңгының партиязы турганындан бүгү улустуң партиязы болу берген дугайында бистиң Программавыстың эртем ёзузу-биле түңнелин хүлээвейн турарлар.

Ону кылып турарының барымдаалары марксизм-ленинизмниң революсчу принциптеринге хензиг-даа демейлешпези билдингир. Пекинниң теоретиктери боттарының ол принциптерге шынчызын бар-ла шаа-биле чарлап турар. Олар боттарының турушун кандыг-даа революсчу домактар-биле чежемейниң-даа чаап чажырар, оон улуургак чорук, националисчи, адыыргак, авантюрисчи чорук, бүгү коммунистиг болгаш ажылчын партияларны баштаар мен дээр үндезин чок аажы-чан көстүп турар. А ол бүгү марксизм-ленинизмниң бүдүжүнге алызындан таарышпас, ынчангаш ёзулуг революсчуларга канчап-даа таарышпас чорук болур-дур.

Кыдат удуртукчулар ындыг алдагдалдыг болгаш айыылдыг орукка чедирген чылдагааннарының иштинден хамыктың мурнунда оларның марксисчи-ленинчи теорияны догматиктиг ёзу-биле көрүп турары, теорияның ёзулуг утказын билбези, азы билир хөнну чогу илереп турар. Кыдат удуртукчуларының буруузу-биле үнген ажык маргылдаадан делегейниң коммунистиг шимчээшкининге ийи метод, революсчу теорияны чогаадыкчы ёзу-биле болгаш догматиктиг ёзу-биле билириниң шуут удурланыышкак ийи методу үскүлежи берген.

СЭКП база коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партиялар чогаадыкчы ёзунуң чайгылыш чок талалакчылары боор турар; Кыдаттың компартиязының удуртукчулары догматиктиг ёзуну камгалап турар. Мандаа тодазы-биле бүзүрээр иңаа, Кыдаттың компартиязының ТК-зының июнь 14-те чагаазы болгаш СЭКП ТК-ның июль 14-те Ажык чагаазы ышкаш ындыг документилерни деңнеп көөрге-ле четчир.

Биске өөрүшкү

«Кызыл тудугнуң» инженер-техниктиг ажылдакчылары, тудугжулары, монтажниктери, электриктери, малярлары башкы институдунуң студентилеринге улуг белекти бараалгаткан. Чырык-чаагай үш каът бажың коммунистиг кижилерниң кижизидикчилери — келир үениң башкыларының эки өөренип, чурттап, ажылдаарынга кончуг таарымчалыг кылдыр туттунган. Институттуң үш каъдын факультеттер аайы-биле хуваагаан. Мында эки дериттинген янзы-бүрү кабинеттер хөй. Ылаңгыя физика-математика факультединге кабинеттер чедимпезиниң ужурундан эрткен чылын чамдык эртемнерге лабораторийлер шенелде ажылдарны кылыры берге турган. Ам бо факультет ийи каътты бүрүну-биле база бирги каътта машиноведение кабинедин, септелге, чазанылга, механика мастерскаяларын ээлеп турар. Эки дериттинген бо кабинеттер математика эртемнерин өөренип турарларга теорияны практика-биле холбаарынга улуг дузаны чедирер. Өөредилге кинозунуң, физиктиг практикумнуң электрорадиотехниканың лабораторияларын, физика методиказының, препараторскаяның, калориметрическаяның болгаш бөлүктерниң хөй санныг аудиторияларын, черчениениң, шыйылга архивиниң, техника теориязының, математиктиг практикумнуң кабинеттери дээш, чүү чок дээр. Бо-ла каътта улуг, чырык күш-культура залы бар.

Үшкү каъдында дыл, литература болгаш төөгү факультеди бар. Бо факультеттиң студентилери кичээлдээринге, кичээлден дашкаар ажылдаарынга база-ла эптиг байдалдар, четчир санныг кабинеттер бар. Эрткен чылда бодаарга, мында ам тыва дылдың, чечен чогаалдың кабинеттери бар. Марксизм-ленинизм кабинеди база-ла бо каътта.

Октябрь 14-те бо чаа институтка бирги өөредилге хүнү эгелээн. Студентилерге улуг өөрүшкү болган бо тудугнуң дугайында чугаалап турган, мону туткан тудугжулар дугайында ыттавас арга чок. Шупту тудугжуларга, эш Белоусов удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазының кежигүннеринге студентилер улуг өөрүп четтиргенин илередип турар.

Бо чаа тудуг партияның, Совет чазактың совет кижилер дугайында сагыш салыышкынының демдээ-дир. Бо тудугга дыка хөй түмүг акша чарыгдаттынган. Чоокку хүннерде шупту студентилер, башкылар, техниктиг ажылдакчылар чаа институтче өөредилгеге херекселдерин дажыглап, ажылдааннар. Бо ажылга физика-математика болгаш дыл, литература, төөгү факультеттериниң деканнары С. Крастың, Е. Салзынмааның удуртулгазы-биле кызымак ажылдааннар. Ол ышкаш дыл, литература факультединиң 1-ги курузунуң оолдарының эки ажылдаанын демдеглээри чугула.

Келир үениң башкылары партия болгаш Совет чазактың адасагыш салыышкынынга харыы кылдыр эки өөренир, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, партияның идеологтуг ажылын чорударынга бирги одуругга турарлар.

К. ОРТУН-ООЛ.
Башкы институдунуң студентизи.

ЭЪТ КОМБИНАДЫНДАН

Кызылдың эът комбинадының колбаса цеги колбасаның шпикачка деп сортун болгаш ыштап кадырган эът аймаан шиңгээдип алган.
ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талаже) лаборант О. С. Сермавнина, цехтиң мастерлери Г. Лубовкина, А. Черных болгаш цех начальниги Г. Литвинцева (ортузунда) колбасаның чаа хевириниң анализин кылып турлар. Фотозу В. ЛУТКОВТУУ.

Мал кыштаглаашкынынга

Белеткелдиг

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында партия эге организациязының бюрозу мал кыштаглаашкынынга белеткел дугайында айтырыгны актив-биле кады чоокта чаа чугаалажып көрген. Аңаа хойжу бригадаларның бригадирлери болгаш сүт-бараан фермазының эргелекчизи информациялар кылган.

Салбырда мал кыштагладыышкынынга белеткел ниитизи-биле эки чоруп турары ол хуралга илереэн. Салчак Кандан бригадирлээн боторугла-чарыгдалыг хойжу бригаданың 10 кодан хойлары кыштаар кыштагларында мал кажааларының септелгези бүрүнү-биле доозулган. Бригаданың кежигүннери амгы үеде кыштагларже сиген, көк-сула болгаш өске-даа мал чемнерин сөөртүп турар. Ол ышкаш С. Чүлдүм, С. Шөмбүл оларның удурткан бригадаларында мал кажааларының септелгези болгаш немей тудар кажаалар тудуу колдуунда доозуп турар. Олар база-ла кыштагларже сиген сөөртүр ажылче эгелеп кирген. Эш Содунам эргелекчилээн төп сүт-бараан фермазынга хамаарыр инектер кыштаар беш кыштагда кажаалар септелгези ой-шаанда доозулган.

Б. БАРБА.

* * *

Белеткел багай

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» кодээ ажыл-агый артелиниң Оттук-Даш сүт-бараан фермазы мал кыштагладыышкынынга багай белеткенген.

Ферма 10.040 центнер сиген белеткээр планныг турган. 3.106 центнерни белеткеп, планын чүгле 31 хуу күүсеткен. 220 инек кыштаар улуг кажааның септелгези доозулбаан. Буе-биле чылыдар бызаа кажаазының септелгезинче амга чедир эгелеп кирбээн. Ооң иштинде чылыг бээр котёл үрелик хевээр, батареялар хоолайлар-биле тудуштунмаан, кажааның бүгү соңгалары чадагай, эжи чарлып дүшкен хевээр черде чытпышаан. Быжын кажаа иштинге төгер өдек болдунмаан. Ол ышкаш ферма ажылдакчыларының чурттаар бажыңнары септеттинмээн, оларның чамдыктарында изиг демирлер хевээр, оларны түүйбу плиталар-биле солуур дугайын кым-даа бодавайн турар.

Фермага белеткээн түс-түс сараат сигеннер четче кажаалаттынмаан. Ооң ужурунда ук сигенни мал үреглеп, чип турар фактылар бар. Ферманың хериминиң иштинде бир улуг сараатты чартыын ферманың инектери төндүр чиир чыттаан.

Фермада кышка белеткел мындыг багай байдалдыг турда, ферма эргелекчизи эш Белянин Улуг-Хем кежилдир Баян-Кол суурда чурттап турар болгаш фермага ховар кээп, кышка белеткелди дүргедедир талазы-биле тодаргай хемчег албайн турар. Ол ышкаш фермазының учетчиги эш Биче-кыс чамдык хүннерде дыштаныр кижи мен дээш саггаң сүттү саанчылардан хүлээп албайн бажыңынга олура хүнзээр чоруктар база бар.

М. ОРУСПАЙ.

Белеткел дооступ турар

СУШЬ. (Телефон-биле). Мал кыштагладыышкынынга белеткел Бии-Хем районнуң «Тииллелге» колхозунда шыңарлыг чорудуп турар. Малчыннарны чылыг, чырык чуртталга бажыңнары-биле хандырар айтырыгже колхоз баштаар черн болгаш партия организациязы онза кичээнгей салган. Ажыл-агыйда ниитизи-биле бо чылын 27 колхозчу өг-бүлелер чаа бажыңнарлыг болган. Ооң иштинде чүгле Баян-Хемде чурттап турар малчыннардан безин 8 өг-бүле чаа бажыңнарлыг болу берген. Ол ышкаш малчыннарының 11 чуртталга бажыңнарын таарымчалыг кылдыр септеп дооскан. Баян-Колда малчыннар бо чылын 4 чаа бажыңнарны алган. Бажың-биле малчыннарны хандырарының айтырыы бо хүннерде бүрүн шиитпирлеттинген.

Мал кажааларының тудугларын болгаш септелгелерин мында база дооза берген. Кажааларны бо чылын колхоз харып-даа херегледен артык кылдыр белеткеп алган. Колхозтуң төп сүт-бараан фермазында инек кажаазында өдек үндүрүп төгерин механизастааны, мында электротранспортёрну тургузуп алганы — мал ажылын механизастаарының талазы-биле бүдүн районда чаа чүүл болуп турар. Сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының күш-ажылын дыка чиигедип турар мындыг механиктиг апталганы Бегрээде фермага база бо чылын тургузары көрдүнүп турар. Төп сүт-бараан фермазында чаа бызаа кажаазын база доозуп, ажыглалга кирген.

Мал чеминиң курлавырларын фермаларга, хойжуларның кыштагларынга сөөртүп чедирер ажылдар бо хүннерде чедиишкинниг чорудуп турар. Колхозтуң бо чылын малга чиртири-биле белеткеп алганы 670 тонна сигенниң болгаш тараа саваның сөөртүрү чоокку хүннерде доозулган турар. Фермаларның чанында ниитизи-биле 800 тонна силос салдынган. Амгы үеде оларда чедиртинген мал чеми барык-ла ийи ай дургузунда малды тургузу азыраарынга четчир хемчээлдиг кылдыр курлаттынган.

Малчыннарның амыдырал хандырыгазын улам экижидер хемчеглер алдынган. Сесерлигде тускай малчыннарга хлеб быжырар черни тургускан. Сушь суурда харылзаа салбырын ажыткан болгаш малчыннарга почта чедирер тускай кижини тургускан. Ооң-биле кады консомолчуларның болгаш колхозта херээженнер чөвүлелиниң малчыннарже рейдизин чоруткаш, оларның чуртталга бажыңнарын чугайлажып, хеп чуур болгаш өске-даа ол ышкаш ажылдарны кылырынга өөреткен.

Дүк кыргылдазы чүге кудулааныл?

Республиканың ажыл-агыйларынга дүктүң ниити чыылдазы сөөлгү он чылдар дургузунда аажок көвүдээни черле билдингир. Чүл дээрге, 1953 чылда бүдүрген дүк 300 тоннадан ашпас турган болза, 1962 чылда күрүнеге садканы 1900 тонна азы алды катап өскен. Ынчалзажок 1953 чылда республикага 236 муң баш хой турган болза, 1963 чылдың январьда 700 муң ашкан, азы ийи чартык катап өскен. Бир хойга оналаштыр дүктүң ортумак кыргылдазы 1954 чылда 1,3 кг турган болза, 1958 чылда 1,8 кг, а 1962 чылда чүгле 1,9 кг болган.

Баштайгы дөрт чыл иштинде дүктүң ортумак кыргылдазы 500 граммга өскен болза, сөөлгү дөрт чылда чүгле 100 грамм кылдыр өскен. Ниити чыылданы алыр болза база-ла мындыг. Чижээ, баштайгы дөрт чылда 300—400 тонна турганындан 1.500 тонна чедир, азы ол аразында 1100—1200 тонна өскен, а сөөлгү дөрт чылдарда чүгле 300—400 тонна ашкан. Моон чылдагааны чүдел?

Чурттуң эвээш дүк бээр бөдүүн дүктүг хойларын нарын дүктүг уксаалар-биле экижиткениниден алдынган хайнак хойларының бээр дүгү хөй болганда, дүктүң ниити чыылдазы-даа, бир хойга оналаштыр ортумак кыргылдазы-даа өскени ол-дур деп, кым-даа кижи ынчаар харыылаар апаар. Ол бир талазында шын-на, харын. Ынчаарга ам бүгү хойлар хайнактар апарган болза, оларның дүгүнүң кыргылдазы ооң ындай өспес бе, эчизинге четкени ол бе? — деп, айтырыг боду-ла үнүп келири чайлаш чок.

Чок, ол черле ындыг эвес. Бирги салгалдың чартык бөдүүн дүктүг хайнак хойларының ортумак кыргылдазы 3—3,5 кг, иртгерниң 4—5 кг, бир харлыг эр, кыс хурагаларның 2—2,5 кг болгай. Моон алырга хайнак хой көвүдээн тудумна, ооң ортумак кыргылдазы, дүктүң ниити чыылдазы улам бедиир ужурлуг. Ындыг бе дээш көөрге, сөөлгү үеде чамдык ажыл-агыйларның экижиткен хойлары көвүдээн тудумна, кыргылдазы кудулап турар чорук база бар апарган. Чижээ, Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозу хоюн кайы-даа ажыл-агыйларны мурнап экижидип эгелээш, 1960 чылда бир хойдан ортумаа-биле 2,7 кг дүктү кыргып ап турган болза, 1961 чылда 2,5 кг, 1962 чылда 2,4 кг, а 1963 чылда 2,2 кг кылдыр кудулады келген. 1961 чылга чедир колхозта бир хойга ортумаа-биле 3 килограммдан 4—5 килограмм чедир дүк кыргаан хойжуларның саны 10—15 чедип турган болза, ам ооң ийи-бир-ле малчыннар арткан. Өске-даа ажыл-агыйларда ындыг чижектер көвүдээн.

Моон ужурунда дүк кыргылдазы чүге кудулааныл деп айтырыгның үнүп кээри черле чептиг. Ынчангаш бо айтырыг дугайын тодаргай чугаалажырының үези келген.

Мооң бир кол чылдагааны болза хайнак хойларның ажаалдазын, чемгерилгезин чогуур негелдезинге чедир хандырбайн турарын санаваска, хайнак хойларның иштинден кандыг хойларны чылда чаңгыс катап кыргыырыл, кандыгларын ийи удаа кыргыырыл деп айтырыгның амгы үеге чедир тодаргайлаттынмайн турарында болгаш кыргылданың чурумун каржызы-биле үреп турарында деп санаар ужурлуг. Ооң аңгыда республиканың девискээринде чурттуң-даа хоюн чүгле чазын чаңгыс катап кыргыыр черлер база бар болгай. Ол байдалды база сагывастай берген.

Кодээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң хой кыргылдазының үезинде чылдың-на үндүрүп турар саавырында айтып турары болза, агаар-бойдус талазы-биле хойга таарымчалыг девискээрлерге бөдүүн дүктүг болгаш доски эвес чартык бөдүүн дүктүг хойларны чазын болгаш күзүн ийи удаа кыргып болур, а доски дүктүг чартык-нарын болгаш нарын дүктүг хойларны чүгле чазын чаңгыс удаа, харын-даа дүгүнүң узуну 6,5—7 см четкенде ам кыргыыр ужурлуг деп тодаргай айыткан.

Ындыг турбуже бистиң республиканың хойжу ажыл-агыйлары (чамдык совхозтардан аңгылары) хойларын ниитизи-биле чылда ийи удаа кыргып турар апарган. Мооң мурнунда ол черниң агаар-бойдузунуң дошкунунга чагырткаш, чурттуң хойларын чүгле чазын азы чай ортузунда чаңгыс кыргыыр черлерде безин кандыг-даа хойларны чазын кыргып, күзүн агарлап турар ажыл-агыйлар база бар. Ооң аңгыда кыргып ап турар дүктүң чүгле ниити чыылдазын, азы хойдан алыр ортумак кыргылдазын санаар боордан башка, чогум кандыг шыңарлыг, кандыг сорттуг дүктү ап турарын анализтеп көрбейн турар чорук база бар.

Малдың чазын чылый бээрге түлеп дүжүрүп каантар, а күзүн сооп эгелей бээрге үндүрүп алыр дүгү болза агаар-бойдустуң берге үези кышты, сөөкту эрттирип алыр камгалалы дээрзин кым-даа билир. Бир эвес кыжын малдың чиир чеми четпес, кужу арган чыл ажар болза, ооң дүгү шоолуг үнмес, чазын түлевес, үр үеде дүшпес санаар болур болгай. Ындыг үеде ооң дүгүн чазын бир кыргааш, күзүн чаа-ла үнүп олурда база бир кыргып каар болза, ол мал чыл ашпас, чудап өлүр. Ындыг таварылгалар бисте эвээш эвес.

Чурттуң хойларын хайнакташтырып, уксаазын экижидип ап турар болзувусса-даа, оларның ажаалдазының, чемгерилгезиниң негелделерин чедир хандырбайн турар бис дээрзин уттуп болбас. Ол болза дүктүң чедиштир үнери-биле мырыңай дорт харылзаалыг болгай. Чүл дээрге чижээ, төрүүр хойнуң кышкы үеде нормалыг чиир чеми үш кол чүүлдерни: бирээде, мага-боттуң бүгү органнарының чаартынып, ой-тавында ажылдаарын; ийиде, иштинде боозунуң шын өзерин; үште, дүгүнүң өзерин болгаш сооктан камгаланырын хандырар. Мындыг болганда, ону чемгерилге единицазы-биле, санаптары белен. Аңаа сувай хойга чайгы үеде 0,80—1,0 чемгерилге единицазы чедер. А ол-ла хой кыжын боозай бергенде 1,5—1,8 чемгерилге единицазы негээр апаар. Ол чүлерге деннежирил дээрге, сувай хойнуң 2 кг көк сигенге (0,80 ч. е.) деннежир болза, боос хойнуң 2 кг кургаг сигенге (0,60 ч. е.) 400 грамм суларга (0,40 ч. е.) болгаш 4 кг кукуруза силозунга (0,68 ч. е.) деннежир апаар. Мынчалдыр кыжын хоюнуң чемгерер болза боду арбас, семис, хураганы улуг, шыырак төрүттүнер, дүгү үргүлчү өзер болганда, күзүн агарлап каан-даа болза чазын стандарттыг нормазынга чедип, дүгү 6,5—7 см узун кылдыр өзе бээр. Ынчаар ажаар чуве болза, кандыг-даа хоюну, нарын-даа дүктүг болза, ийи катап кыргыыр дугайында маргылдаалыг айтырыг черле турбас ужурлуг.

Бистиң хойжу ажыл-агыйларывыста чүү боол турарыл дээрге, бо бүгү чүүлдерни барымдаалавайн, малдың чогуур нормалыг чемин хандырбайн турган-ла семис, күштүг чыл ашсын, хураганы мендин, дүгү хөй болзун дээрге канчап-даа таарышпас. Ылаңгыя доски дүктүг хайнак хойларны чылда ийи удаа кыргып турар чорук канчап-даа болбас.

Билип алыры чугула база бир чүүл болза, бөдүүн болгаш доски эвес чартык бөдүүн дүктүг удазынның ээрил, нарын материалдар кылбас чүве талаазе, ону садып алыр фабрикаларга ооң узунунуң хемчээлин барымдаалавазы болур. Ынчангаш ол дүк кыска-даа болур болза ажырбас. Ооң ужурунда ындыг дүктүг хойларның дүгүн үнгениниң шаа-биле 2—3-даа катап кыргыыр болза таарыжып турар. Ындыг-даа болза, дүк үнеринге негеттинер чемгерилге единицазын уттуп болбас. Ол ыяавыла хандыртынган турар ужурлуг.

Нарын, чартык-нарын болгаш доски чартык бөдүүн дүктүг хойларның дүгүн белеткел черлери оларны хүлээп алырда шынар бүрүзүнге-ле I, II, III класстарны, класс бүрүзүнге-ле I, II, III деп класс иштиниң клазын, а ооң соонда сортун база доктаадыр болгай. Чижээ, 64 дугаар шынарның доски, быжыг, кургаг эвес, өйүнде үстүг, 7 сантиметрден узун, бөк, холумак чок нарын дүк — 1 класска кирбишаан, класс иштиниң 1 клазынга болгаш лээди сортка санадыр. Ооң өртээн эң-не улуг расценка-биле төлеп бээр (1 кг арыг дүк 10—12 рубль). Ол-ла шынарның азы ол-ла хойнуң дүгү, өске шынарлары демги дүк дег болгаш узунунуң хемчээли 5,5 сантиметрден куду болур болза, ону кудуку сортка санаар болгаш ооң хүлээп алыр өртээ анаа бөдүүн дүктен безин кудулай бээр. Мынчангаш ындыг дүктүг хойларны чылда чүгле чаңгыс удаа кыргыырының чылдагааны ол. Бо чылдагаандан бистиң ажыл-агыйларывыс дүктүң ёзулуг бээр орулгазындан база каражадап турарлар.

Ындыг хойларны бистиң республиканың агаар-бойдузунуң дошкун байдалын көре-тура база чогуур нормалыг чиир чемнерин хандырбайн, чылда ийи катап кыргыырга чаңгыс кыргааныңдан ыракта эвээш дүк берип турарының чылдагааны ында. Чаңгыс катап кыргып турда 3—4 кг чедир дүк бээр хойлар, ийи катап кыргыырга каттыштыр чүгле 2—2,5 кг дүктү арай деп бээр, харын-даа агарлап каан хевээр чыгам кыш ажар хойлар хөй.

Нарын болгаш чартык-нарын дүктүг хураганнарны бистиң девискээривисте кыргыыр чорук шуут таарышпас. Кырган хураганнар арып, баксырап, чудап чыл ажар чорук көвүдээн болгаш ажыл-агыйларда «брак хураганнар», «брак хойлар» деп кодаиннар тыптыр чорук база-ла ооң боол турар. Ажыл-агыйга ындыг кодаиннар черле турбас ужурлуг.

Массалыг хайнактаашкынның баштайгы дөрт чылдарында хайнак хураганнарны болгаш хойларны чылда ийи катап кыргыырындан сестип турган болза, сөөлгү дөрт чылдарда шуут-ла кыргып кирипкен чорук дүктүң ниити чыылдазын-даа куду базып турар, бир хойдан алыр ортумак кыргылданың-даа өспейн, чамдык черлерде харын-даа улам дорайтап турарының чылдагааны ында.

Ооң аңгыда, агаар-бойдузу дошкун, чыл-чылы доски, доктаамал эвес, малга четчири-биле белеткеп алыр мал чеми берге — Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тере-Хөл болгаш ооң-даа өске аңаа домей черлерге хойну күзүн агарлаар чорукту болдурбазының дугайында хемчеглерни дүргедип көөрү чугула деп санаадыг мен.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ.

РЕДАКЦИЯДАН: Сөөлгү дөрт чыл дургузунда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга дүк кыргылдазы шлези-биле кудулааның дугайында эш И. Т. Кызыл-оолдуң бо чүүлге көдүрүп үндүрген айтырыынга хамаарыштыр боттарының бодалдарын чугаалаарын республиканың ажыл-агыйларының тускай эртемниглеринден, хойжулардан болгаш кодээ бижикчилерден «Шын» солуннуң редакциязы дилеп тур.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чагаазында амгы үениң болуушкуннарының марксистчи-ленинчи ёзу-биле тодаргай анализин берип турар; кыдат чагаа дээрге цитаталардан болгаш ушта бижээн чүүлдерден тургустунган эреңгей даап бодаашкыннардан бүткен. Ол ийи барымдаалар кайы хире ылгалдыг боор турарын бадыткаан-даа херээ чок. СЭКП-ниң Чагаазында революстуг чу теорияны ниитилел амыдыралының болуушкуннарын билип алырынга болгаш тайылбырлаарынга база оларны удуртулгага ажыглаар чижек кылдыр ажыглап турар; кыдат чагаада теорияны өлүгленген майык кылдыр ажыглап, боттуг чүүлдүң болуушкуннарының бүгү хөй таларын ол майыкка таарыштыр хептеп быжып турар. Теорияны ынчаар көөрүн В. И. Ленин эң-не шыңгыы-биле буруу шаап турган. Кыдат удуртукчулар теорияны ынчаар көөрүн удуртукчу дүрүм кылып алганнар. Кыдат догматиктер чер болганга-ла Ленинниң адын тудуп, аңаа шынчы бис деп аажкыныып турар. «Боттуг чүүлдү боттуг эвес чүүл-биле солууру дээрге, революцияга кол айыылдарның бирээзи болур» деп Владимир Ильич чугаалап турган. (Чогаалдар, том 25, арын 170).

Бир эвес кандыг-бир теоретиктиг формула амыдыралга удурланышкак апарган болза, ону дидими-биле ап октаптар болгаш ук байдалга таарыжыр чаа эртемниг номналдар-биле ону солуп каантарын бистиң партиявыс барымдаалап турар. Кыдат удуртукчулар ынчаар көөрүн хүлээвейн, ону «ревизионизм» деп көрүп, эргижирээн чүведен, дүүн шын турган болгаш бөгүн шын эвес апарган чүведен халбактанмышаан турар.

Ындыг турушттуг хоралыы, ону марксистчи-ленинчилерниң принциппиалдыг хүлээп албазының ужуру чүдел дизе, амыдыралдан үнүп кээп турар айтырыгларга шын харыыны тып алыр арганы коммунистиг партияларга ол туруш бербейн турарында, оларны улуг алдагалдарга таварыштырып турарында. Ниитилел амыдыралының боттуг болуушкуннарын оваарып көөрде чазар болза, ажыл-чорудулганың шын уун ажылдап кылырынга база часканы ол болур, массаны шын эвес баштааны, демиселге инициативаны ышкынганы ол болур.

Делегейниң термоядролуг дайынны болдурбайн баар арганың бары ышкаш ындыг үндезин болгаш чугула айтырыгны ап көрээлиңер. Херек кырында күштерниң деңзигүүрүн барымдаалаан көрген. СЭКП-ниң үндүрүп турар түңнели болза: амгы үеде күрүнелер аразынга дайынны болдуру чайлаш чок эвес апарган, делегейниң дайынын чайладып болур болгаш чайладыр ужурлуг. Принцип талазы-биле мырыңай өске байдалдарга хөй чылдар бурунгаар бижиттинген номналдарга үндезилеттинген кыдат удуртукчуларының бо талазы-биле түңнелиниип чугаалап турары болза: империализм турбуш тура дайыннар болуру чайлаш чок; империализмни уштукан кагбайн турганш, дайыннарны чок кылып каап болбас — деп турар.

Кыры-биле көөрге, ол ийи түңнелдерниң аразында ылгал болза бүгү эреңгей ышкаш сагындырып, ону дээш маргышкан-даа ажыы чок ышкаш көстүп болур. Ынчалза-даа ол шынап-ла ындыг эвес. Ол түңнелдерниң чогум кайызы партияның политиказының үндезини кылдыр алырындан хамаарыштыр ол политиканың шинчи-шынары ооң хамаарыр.

Бистиң партияның үндүрген түңнели тайбың дээш, дайынны болдурбазы дээш демиселдиң чедиишкиниң болурунга бүзүрелди көдүрүп турар, ол чорук демисежип турарларның күжүн улгаттырып, улустарны идепкейжидип турар. Кыдат удуртукчуларның түңнели идегел чок, салдынар чорукту үндүрүп, масса чонну идепкей чок, хамаан чок чорукче кирип болур боор турар. СЭКП-ниң санаалдап турарын ёзугаар алырга, бир эвес дайынны болдурбайн барып болур чүве болза, ынчан ону кылырда бүгү аргаларны ажыглаар, тайбың дээш, аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доругнаашкыны дээш демиселди коммунистиг болгаш ажылчын партияларның даштыкы политиказының кол шугуму, стратегтиг сорулгазы деп санаар апаардыр. Кыдат удуртукчуларының санаалдап турарын ёзугаар алырга, бир эвес дайынны болдурбайн барып болбас болза, дайынга белеткениринин политиказын, чепсекти эндере бүдүрериниң, делегей байдалын дошкуурадырының политиказын чорудар апаардыр. А ол дээрге улустарның деткивес политиказы-дыр. Чүге дээрге ол политика улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга удурланышкак болуп турар.

Догматиктиг ол алдагалдар айыыл чок эвес: ол алдагалдар делегейниң коммунистиг шимчээшкининге, бүгү кижи төрелгетенниң салымынга аң айыылдыг. Пекинниң удуртукчу ажылдакчылары чүгле дайынның болгаш тайбынның айтырыгларын эвес, харын бүгү чурттарның ажылчы чоннарының эрге-ажыктарынга хамаарышкан айтырыгларны догматиктиг ёзу-биле көрүп турар болганда, ол онаа айыылдыг. Ол дээрге делегейниң социалистиг системазының ролюнуң болгаш хөгжүлдезиниң дугайында, кижиге чүдүүр чорукту идеологиязынга болгаш практиказынга удур демисежиириниң, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң болгаш национал-хосталгалыг демиселдиң стратегиязының болгаш тактиказының дугайында айтырыгаар боор турар. Бүгү хемчеглери-биле, ажык сандарадыкчы чоруктары-биле кады олар боттарының бо айтырыглар талазы-биле ханы алдагалдыг үзел-бодалдарын коммунистиг болгаш ажылчын партияларга доргээрин, оларны мугаш байдалга таварыштырып оралдажып турар. Аңаа бүгү арга-биле моондактаарын, догматизмге болгаш ооң-биле холбашкан хоралыг политиктиг туруштарга удур шиитпирлиг демисежирин СЭКП болуң интернационалчы хүлээлгези деп санап турар.

Бистиң партиявыстың амгы бүгү ажыл-чорудулгазының бүгү талалары — политиктиг, идеологтуг, организастыг талалары чогаадыкчы ленинчи ёзу-биле сиңниккен боор турар. «Өлүгленген чүүлдү», болунуун депшилгелиг ужур-утказын ышкынган бүгү чүвени кайын-даа үндүр октап турар; чаа байдалга болгаш ооң үнүп турар сорулгаларга аң-не таарышкан хевирлерни болгаш аргаларны идекпейлиг-биле дилеп тып турар. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртуруп болбазырангайжыдар, күрүнениң ажылчын херектерин шуут эргелеп башкарарынга калбак улус массаларны киириштирер, социалистиг демократияны улам ындай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырган болгаш боттандырып турар.

Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүдериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң соксаал чок өзүлдезин хандырарының айтырыгларын партия органнарының болгаш удуртукчу органнарының кичээнгейиниң төвүнге тургускан. Ол чорук чүгле совет улустуң эрге-ажыктарынга эвес, харын делегейниң революстуг шимчээшкининиң эрге-ажыктарынга база дүгжүп турар. Бистер бодувустуң ажыл-агый политикавыс-биле делегей революциязынга кол салдарны чедирип турар бис, аңаа сагыш салыры дээрге бүгү делегейге демисел болур дээр дугайында ленинчи айтыышкынны партия минутада-даа утпайн турар. Марксистчи-ленинчи теорияны практиктиг ажыл-чорудулгага чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап билирин партия бодунуң удуртукчу кадрларындан, бүгү коммунистерден негеп турар. Оларның бир дугаар хүлээлгези — бүдүрүлге чери, колхоз, совхоз бүрүзү бүдүрүлгени хөгжүдериниң планын ыяавыла күүседирин чедип алыры, продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдедири, ооң шынарын экижидери болур. Экономиканы болгаш культураны улам ындай көдүреринге ажылга практиктиг түңнелдерлиг чедиишкинниг болуру — теоретиктиг чүүлдерни кайы хире шын билип алганының болгаш амыдыраалга боттандырып турарының кол түңнели ында болуп турар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң партиязының чаа Программазы — чогаадыкчы марксизмниң кайгамчыктыг документизин хүлээп алгандан бээр ийи чыл эрткен. Ол документиниң түгүнүн адаа-биле бистиң партиявыс, бүгү совет улус коммунизмни тургузары дээш улуг күжениишкин-биле демисешпишаан, эчис сорулгазынче улам-на бурунгаарлап олурар. Ол эчис сорулгадан партияны болгаш совет улусту чайладыпкы дег күш турбас! Чогаадыкчы марксизм-ленинизмге шынчы чорук — коммунистиг тургузуушкунуң бүгү сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринин идегелдиг үндезини ол.

Н. ЛОМАКИН.

КИЧЭЭЛ ҮСПЕС

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында аныяктарның кежээки школазының өөредилгези эгелээнинден бээр бир ай чедип турар. Өөредилгеде шупту 65 кижи хаара туттунган. Неделяда вторниктен пятницага чедир 4 катап, кежээнин-не кичээлдер эртип турар.

Аныяктар совхоз бүдүрүлгезинге ажылдавышаан, билиг чедип алыр дээш кызымак өөренип турарлар. Үшкү класста коммунист С. Дарый, комсомолчу К. Сайын-оол, тудугжу Х. Шыдыраа, тракторист М. Мике, чүдүрүкчү Д. Кан-оол, чедиги класста чолаачы С. Бөк-оол, ажылчын Зоя Сегбе болгаш ооң-даа өскелер кичээлдерниң үспейн, сагылга-чурумнуг, кызымак өөренип турар.

Ындыг-даа болза, өөредилге дээш кыспас, адын даңзыладып кааш кичээлдерни хөйү-биле үзүп турар чамдык аныяктарны шугумчулаар херек. Чижээ, үшкү класста Х. Деспи, Д. Кара-оол, 4-кү класста Д. Серенмаа, Л. Кан-оол, алдыгы класста С. Чаш-оол, С. Семис-оол болгаш ооң-даа өскелер өөредилгезин үзүп келген. Бежээки школага кирип алгаш кичээл үзүп турарга, эртем-билиг чедип алыр дээн кижилерге кандыг-даа ажык чок болур. Аныяк назынында, эрте дээре өөренип алган кижиниң чолу. Билиг дээш демисежири — аныяктарның эң-не ыдыктыг хүлээлгези деп чүве кынга билдинмезил? Демги өөредилге үзүп турар аныяктар ам моон соңгаар кичээл үспезиннер.

— Чүге өөренмейн тур силер? — деп айтырарга:

— Чай чок боддувус, ам-на бөгүнден эгелеп өөренир бис — деп, олар сөзүп берген хиризинде, кичээлдерге база-ла келбейн турүп бээр-дир. Ооң өске аныяктар өөренир шакты тып алган, чогуур үезинде өөренип турар-дыр, олар канчап өөренир шак тыппас апарганыл. Кодээ Совет, комсомол организациязы аныяктарның кежээки школазының өөредилгезинче улуг кичээнгей салыры негеттинип турар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ДУРОВТАРНЫҢ ОЮ

МОСКВА. Цирктиң шылгарангай артизи, бүгү делегейге сураглыг дрессировщик Владимир Леонидович Дуровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылы 1963 чылда болур. Владимир Дуров болгаш оон дуңмазы Анатолий орус цирк уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге, дрессирлээн малдарлыг публицисчи Клоунаданың жанрын тургузарынга онза рольду ойнааннар. Чаңгыс дай рефлекслер дугайында И. П. Павловтуң өөредиинге тургускаңы малдарны дрессирлээринин орус школазының үндезиннерин В. Л. Дуров салган. Дрессировкага улуг түңнелдерни ол чедип алган, оон чоруткан дуржулгалары эртем талазы-биле улуг ужур-дузалыг болган.

1912 чылда Владимир Дуров Москвага бодунуң кайгамчык «Дуровтуң булунун» тургускан. Аңаа Владимир Дуров малдарга ынакшылдыг болур чорукту уругларга чаңчыктырып, бойдус-эртем билиглерже оларның сонуургалын хайныктырып турган. Дуров бодунуң булунун «рефлекстерниң фабриказы» деп адаар турган.

В. Л. Дуровтуң өлген хүнүнден бээр ол булуңну улуг дрессировщиктиң уруу болгаш бичезинден тура оон дузалакчызы чораан Анна Владимировна Дурова удуртуп турар.

ЧУРУКТА: Владимир Леонидович Дуров.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хөл шыдыраа маргылдаазы

Хөл шыдыраа талазы-биле хоорайның бирги чери дээш маргылдаа СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга, октябрь 16-да эгелээн.

Маргылдаада күш-культура коллективтеринин хөл шыдыраа талазы-биле тиилекчилери болгаш хоорайның эң шыырак 16 шыдыраачылары киржип турар.

Бирги салыгда Кенин-Лопсан — Нуфриевти, Калзан—Чыргал-оолду, Мындрииаза—Немковту, Беркович — Огородниковту, Ооржак—Зыряновту, Забоев—Иргитти, Оюн—Скобеевти удуп ап, бир-бир саннарны чедип алганнар.

Маргылдаада бирги разрядтың 5, ийиги разрядтың 8, үшкү разрядтың 3 шыдыраачылары киржип турар. Хоорай маргылдаазынга бирги үш черни ээлээн шыдыраачылар республика маргылдаазынга киржир эргени алыр.

Маргылдаа неделяның среда, четверг, суббота, воскресенье хүннеринде болуп турар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин хорууру хүннүң айтырыында тургустунган

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи В. Петрусенконуң дамчыдып турары болза:

Октябрь 17-де болган хүнзүскү куралынга Кол Ассамблеяның Политиктиг комитеди ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн. Хүн айтырыының бо «чекерилге чок чүүлүн» аңгы сессияга чугаалажып көөрү ядролуг чепсектиң шенелделерин чамдык-кезиктеп хоруур дугайында Москва керээзиниң болдурганы идегелдерниң байдалында болуп турар. Бир-тээ агаарга, космос делгемнинге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни ам безин хораан чүве болганда, янзы-бүрү чурттарның төлээлери боттарының саналдарынга кичээнгейни чер иштинге ядролуг чепсектиң шенелделерни хоруурунуң эрежок чугулазынче көрүндүрүп турган.

Бүгү шенелделерни, оон иштинде чер иштинге шенелдени хоруурун баш бурунгаар көрүп турар ындыг дугуржулганы чарары-биле бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни Совет чазак кылып турган дээрзин Совет Эвилелиниң төлээлекчизи К. В. Новиков медеглээн. Чер иштинде-зин кирриштирбишаан, бүгү шенелделерни хоруурун илередиринин национал чепсектеринин дузазы-биле контрольдан болуруи моон-биле кады барымдаалап турар бис деп, ол чугаалаан.

Москва керээзин чарганы-биле холбаштыр делегейниң бүгү байдалынга болган таарымчалыг салдарны ажыглаарын оралдашпышаан, Совет чазак делегей байдалын улам ынай кадыкшыдарынга чедирип, чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужүреринин үндезин айтырыын шиитпирлээринче оруктуу ап болгу дег хемчеглерни боттандырарының бүдүн программазын саналдап киирген деп, К. В. Новиков бодунуң саналының түңнелинде чугаалаан.

КНО-нуң удуртулгазы-биле ажылдаар «бичии» тускай комитетти тургузар болгаш ол комитет бүгү делегейниң сейсм системазының планын ажылдап кылып ужурлуг деп саналды Киприниң төлээлекчизи Зенон Россидис киирген. Ол чорук, оон болазы-биле алырга, чер иштинге шенелделерни хоруур дугайында дугуржулганы чарар арганы чиигедир ийик.

Совет-афган экономиктиг кады ажылдажылга

КАБУЛ. (СЭТА). Чурттуң соңгу районнарында чыдар бойдус газының тывыын организастаар болгаш ажыглаар талазы-биле Афганистанга техниктиг дузаламчыны Совет Эвилелинден көргүзер дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа биле Афганистанның хаан чазааның аразында дугуржулгага ат салыышкыны октябрь 17-де Кабулга болган.

Бо дугуржулганы ёзугаар ССРЭ 1966 чылдың дөртку кварталындан эгелээш чылда 2 миллиард кубометр хемчээлдиг бойдус газының тывыын организастаар, а ол ышкаш газтыг черден Совет Эвилелиниң кызыгаарынче чедир газ дамчыдылгазын тудар талазы-биле техниктиг дузаламчыны Афганистанга көргүзер. Афганистанның иштинге газты ажыглаарын, а ол ышкаш чылда 1,5 миллиард кубометр хемчээлдиг газты Совет Эвилелинче үндүрерин болгаш моон соңгаар оон хемчээлин көвүдедип болурун дугуржулга көрүп турар.

„Кубадан холуң ырат"

ГАВАНА. (СЭТА). «Революсьон» солун Октябрь 46 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларының дугайында дыңнадыгны «Кубадан холуң ырат!» деп СЭКП чугаалап турар» деп эге-биле парлап үндүрген. Солун Кубага хамаарышкан кыйгырыгларны парлап турар.

Революстуг Кубага удур империалистерниң «ичүк-чеңгээлерин соксадыр дээш, хосталгага ынакшылдыг куба улуска удур өжээнниг үүлгедиглерин соксадыр дээш, контрреволюстуг идегеттерни деткип турарынга удур демисежир деп бүгү делегейниң улустарын СЭКП ТК кыйгырган деп, «Революсьон» солун демдеглээн.

Бен Белланың кыйгырыы

ЛОНДОН. (СЭТА). Октябрь 16-да Алжирниң Национал тургузулга хуралынга чүве чугаалап турган, президент Бен Белла болза алжир-марокко кызыгаарда байдал-биле холбаштыр хуралдың сессиязын чапсарладырын база депутаттар шериг хепти кедип алгаш, революцияның хереэ дээш демиселдиң мурнуку одуруунче чоруптарын кыйгырган дээрзин Рейтер агентилелдиң корреспонденти Алжирден дыңнаткан.

Байдал шыңгыы деп Бен Белла медеглээн. Алжирниң бүдүн турар чоруу болгаш революция болу айыылдың адаанда тургустунган. Улустуң соңгуттурганнары демиселдиң авангардынга турар ужурлуг. Нацияның бүгү энергиязын мобилизастаар ужурлуг.

Национал тургузулга хуралдың депутаттарының хөй нуруузу шериг хевин кедипкен болгаш президент Бен Белланың кыйгырыын адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Оон дараазында Национал тургузулга хуралы президент Бен Белланың кыйгырыын чүүлдүгзүнүп база Бен Белланың чазаан бүрүн деткип болгаш бүзүредии илергейлеп турар резолюцияны хүлээп алган.

ТУЛЧУУШКУННАР ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирниң албан кижилериниң дыңнадып турары-биле алырга, Алжирниң барыын кызыгаарларында кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан. Немелде күштү алган болгаш ам 10.000 хире кижиге санаттынып турар марокко шериг кезектери ужар чүүлге болгаш танкыларга деткидип алгаш, алжир шериглериниң турушкарын штурмаарын үргүлчүлеп турар. Ындыг болза-даа алжир армияның солдаттары дайзынның атакаларын ойтур шаап, Хасси-Бейда биле Тинджубту холунда тудуп турар.

Колон-Бешарга октябрь 17-де болган парлалга конференциязынга Саура департаментиниң префектизи Джеллули дайын чорудулгалары болуп турар районнарның байдалын мынчаар чугаалаан: «Хасси-Бейда биле Тинджуб шуут чугаалаарга чурттакчылыг эвес черлер болуп турар. Ол дээрге шынаада турар ижер суглуг кудуктар-дыр. Черниң байдалы берт болган ужурунда шынаада турар ол кудуктар Колон-Бешардан Тиндуфче баар оруктарны контрольдап турар чугула стратегтиг черлер болуп турар...

Мароккожуларның атаказының сорулгазы — чурттуң өске кезиинден Тиндуф районну үзе кирери болур. Тиндуфче барган оруктү үзе кирер арганы мароккожуларга бербезин—ам бистиң шериглеривистиң кол сорулгазы болур».

Марокко шеригниң хүрээлениинде даштыкы офицерлерниң киржип турарының фактызынче корреспондентилерниң кичээнгейин Джеллули көрүндүрген. Марокко шериглериниң хевин кедип алган дайылдажып тура балыгланган француз лейтенантыны алжир шериглер тудуп алган. Бо лейтенант сөөлзүредир ол-ла базымындан өлген. Марокконуң даштыкы херектер министерствозу-биле оон харылзаалыг турганың бадыткап турар бижиктер лейтенантыга чоразн деп, ол чугаалаан.

Кызыгаар районда дайылдажып турар алжир шериглерниң штавының турары Колон-Бешарга аки-турачылар мун-мун-биле кээп турар. Агрессияны ойтур шавары-биле сырый каттыжар деп, президент Бен Белланың кыйгырыынга бүгү чурт харыылаан.

КНО-нуң ажылдап турар бажыңынга ужуражыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мадагаскарның, Нигерияның, Танганьиканың, Гананың, Гвинеяның, Либерияның, Марокконуң, Сьерра-Леоненин, Туништиң төлээлекчилери португал чазактың даштыкы херектер министри Альберто Франко Ногейра биле таан төлээлери-биле ужурашкан.

Бо чугаалажыышкыннарны организастаан КНО-нуң чиңгине секретары У Тан база чиңгине секретарьның оралакчызы Годфри Амакри бо ужуражыышкынга киришкен.

Ужуражыышкынның киржикчилери Англаның болгаш Африкада өске-даа португал колониаларының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

„Калчаарап барганнар" ыйыдып турар

Сенаттың даштыкы херектер талазы-биле комиссиязы октябрь 16-да резолюцияны хүлээп алган. Суднолары болгаш самолёттары-биле «шериг азы стратегтиг бараанарны» Кубага чедирип турар чурттарга дузаламчыны Каттышкан Штаттарның бербезин ол резолюция негеп турар дээрзин АП агентилел дыңнаткан.

«Стратегтиг бараанарга» херек кырында кандыг-даа бараанарны хамаарыштырып болур деп чүве билдингир болгаш резолюцияның сорулгазы—Куба-биле кандыг-даа садыг харылзааларын бүрүн соксадырынче ыйыышкынны АКШ-тың эвилелчилеринге удур кылыры, ынчангаш Кубага экономиктиг бүзээлелдиң дээрбээн улам чыра тыртары болур.

Резолюцияны хүлээп алыышкаш, сенаторлар болза, даштыкы күрүнелерге дузаламчыны тывыспышаан, Каттышкан Штаттар ол күрүнелерге кандыг-даа негелделерни салбайн турар дээр чүвениң дугайында америк пропаганданың бүзүредиглериниң хоозунун база катап көргүскеннер.

КУР-НУҢ ДҮРҮМ ЁЗУГААР ЭРГЕЛЕРИН КАТАП ТУРГУЗАР

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Пономаревтуң дамчыдып турары болза:

Октябрь 17-де КНО-нуң Кол Ассамблеязының эртенги пленарлыг куралынга Кыдат Улус Республиканың Каттышкан Нациялар Организациязында дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажылга үргүлчүлээн.

Бир дугаарында санал берген Чехословак Социалистиг Республиканың төлээлекчизи И. Гаек ядролуг чепсектиг объектилерни космос делгеминче салып үндүрбес дугайында резолюцияны хүлээп алыр үезинде Ассамблеяның төлээлерининг көргүскени чаңгыс эп-сеткилдиг күзел хүнышкыны-биле демдеглээн. Тайбылче болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче улустарның чүткүлү соок дайынның элементилеринден артык күштүг деп чүвени ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Москва керээзиниң ёзузу болгаш мырынай чаа хүлээп алган документ көргүзүп турар-дыр деп, ЧССР-ниң төлээзи чугаалаан.

Каттышкан Нациялар Организациязы Кыдат Улус Республиканың төлээлекчизин бодунуң хүрээлениинге киирип алырынга ам-даа моондактап турарын ЧССР-ниң төлээлери элдепсинмейн барып шыдавас деп, ол чугаалаан. КУР-нуң КНО-да дүрүм ёзугаар эргелери катап тургустунган турар ужурлуг дээрзин ол демдеглээн.

Индонезияның төлээзи Л. Палар КУР-нуң КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузарын деткип база санал берген.

Украин ССР-ниң төлээлекчизи Л. Е. Кизяның бодунуң саналынга демдеглээни болза, Кыдат Улус Республиканың Каттышкан Нациялар Организациязында дүрүм ёзугаар эргелерин соңгаарладыышкын чокка катап тургузар дээш УССР-ниң чазаа өскерилге чокка саналдап келген болгаш саналдап-даа турар.

Кыдат Улус Республиканың Каттышкан Нациялар Организациязында дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дээш УССР-ниң төлээлери бадылаар дээрзин Л. Е. Кизя чугаалаан.

Дузаламчы бе азы үптелге бе?

Америк парлалга болза Каттышкан Штаттарны Азияның, Африканың болгаш Латин Американың кошкак хөгжүлделиг чурттарының улустарының «өңнүү» кылдыр көргүзерин оралдажып турар. Ылаңгыя бодунуң экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле хожудаңгай чурттарга дузаламчы дээр чүвени көргүзериниң политиказын АКШ-тың «чайыралчы чорууну» үлегер-чижээ кылдыр көргүзүп турар. Ындыг политика гуманныг чоруктуң бодалдары-биле, хамаарышпас чурттарга дузалажырының күзели-биле негеттинип турар деп буржуаз пропагандистер чулчуруп турарлар. Ындыг болза-даа америк «дузаламчының» шынары-биле шуут таныжып көргенде ындыг бадыткалдарда шынныг чүүл мырыңай чок деп чүвеге кижи бүзүрээр апаар.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарынга сан-экономика «дузаламчыны» Каттышкан Штаттар ол чурттарны кулданырының болгаш оларның национал экономиказын хоозурадырының чепсээ, капиталистиг ажыл-агыйның делегей системазынга оларны тударының чепсээ кылдыр ажыглап турар. Делегейниң ийиги дайынының сөөлүнде колониалисчи хамаарылгалыг чоруктан хосталганы Азияның болгаш Африканың чурттарының улустары тускайлап экономиканы хөгжүдер сорулга-биле улуг күжениишкиннерин салып турар. Моон-биле кады дыка хөй чурттар, оон иштинде Индия, Индонезия ышкаш аар үлетпүрнүң адырларының талазы-биле күрүне бүдүрүлгелерин тударының аргазы-биле индустриализацияның сорулгаларын дүрген болгаш ажыктыг кылдыр шиитпирлеп болур деп санап турарлар. Өске чурттар, чижээ, Мали, Гана ол сорулгаларны чедип алырын хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруу-биле холбаштырып турар. Ону болдурбазы — кошкак хөгжүлделиг чурттарга «дузаламчының» америк программаларының кол сорулгаларының бирээзи.

Каттышкан Штаттар дузаламчыны күрүнениң экономика талазы-биле тускайлаң чоруунуң үнделиин болур ажылдап кылыр үлетпүрнүң хөгжүлдениң херегленинге эвес, а автомобиль болгаш демир оруктар, аэропорттар, плотиналар, көвүрүглер, электростанциялар, харылзааның херекселдерин болгаш өске-даа ол ышкаш, чугулазының талазы-биле ийиги черге ындыг бүдүрүлгелерни тударынга тыпсып турары чуруму болу берген. Ындыг политика хуу америк компанияларының эрге-ажыктарынга бараан болуп турар, чүге дээрге, олар кошкак хөгжүлделиг чурттарда аажок хөй капитал салыышкыннарлыг болгаш бойдус курлавырларын сөөртүп үндүреринге азы оларның баштайгы ажылдап кылыышкынынга оруктар, электростанциялар, харылзааның чепсектери херек болуп турар. Ындыг бүдүрүлгелерни тудары ажык чок деп санап турар хуу компаниялар ону дузаламчының программазын ёзугаар чээлилерни болгаш чээшкиннерни ап турар аныяк күрүнелерниң күсели-биле тударын оралдажып турар. Чээшкиннерниң негелделери дыка аар: чээшкиннерни чылда 2—2,5 хуу немей төлээри-биле тыпсып турар. Совет Эвилелинден ылгалыштыр Каттышкан Штаттар чылда 5—6 хуу немей төлээрин негеп турар, а хуу компаниялар харын 10 хуу чедир безин немей төледип ап турар.

Ажылдап кылыр үлетпүрнүң адырларын тургузар талазы-биле кошкак хөгжүлделиг чурттарга АКШ-тың дузаламчызынга хамаарыштыр кандыгыл дизе, ол сорулгаларга дөзевилелдерин үндүрүп бээрин Американың Каттышкан Штаттары күзевейн турар. Чүге дээрге, ол чорук кошкак хөгжүлделиг чурттарны үлетпүр бараанарын сайгарарының рыноктары болгаш чиик өртектиг чиг-эттиң үнер дестерин кылдыр мөңгежидеринче угланган америк политикага таарышпас. Моон-биле кады АКШ экономиканың күрүне секторунуң өзүлдезин моондактаар чүткүлдүг удуртулга болдуруп турар. Күрүнениң эргезинде турар үлетпүрнүң адырлары капиталистиг секторнуң адырларын кызырып, бүдүрүкчү күштерниң өзүлдезинге дузалап, бүгү экономиканы эң дүрген хөгжүдерин хандырып турар болгай. Чурттуң экономиказы чүгле хуу бүдүрүлгелерге үндезилээш чедиишкиниг хөгжүп болур дээр чүвениң дугайында капитализмниң камгалакчыларының суңдукан чүүлүн күрүне секторунуң чедиишкинниг ажылдаар чоруу шуут бүрүү ыяап турар байдал база-ла биче эвес ужур-дузалыг болуп турар.

Оон ужурунда Каттышкан Штаттар күрүне секторунуң ужур-дузазын кудуладырын, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарынга күрүне секторунуң хөгжүлдезин болдурбазын кандыг-даа янзы-биле оралдажып турар. Даштыкы күрүнелерге америк дузаламчыны көргүзер дугайында айтырыгны шиитпирлеп көөр сорулга-биле көскү буржуаз экономистер болгаш банк ээлери составтыг комиссияны АКШ-тың чазаа 1962 чылдың декабрьда тургускан. Бо комиссияның даргазынга генерал Л. Клейни томуйлаан. Ол комиссияның сүмелээни болза ажылдап турар хуу бүдүрүлгелер биле адаанпажып турар күрүне бүдүрүлгелерин тудар талазы-биле даштыкы чазакка Каттышкан Штаттар дузалашпас ужурлуг. Ындыг сүмелер амыдыралга канчаар боттанып турар дугайын Бокарода индий металлургия заводунуң тудуун Каттышкан Штаттарның канчаар көрүп турары тодаргай айтып турар.

Индияның чазаа Бокарога чаа улуг металлургия заводун тударын үш чылдың мурнунда шиитпирлээн. Моон-биле холбаштыр индий чазак заводтуң тудуун акшаландырарынга чээли тывсыр дугайында дилеглиг Каттышкан Штаттарның чазаанга киирген. Бир-тээ заводтуң тудуу доозулган соонда күрүне секторунга ол хамааржыр болганда бо заводтуң тудуунга АКШ-тың киржиринге удур идепкейлиг кампанияны америк парлалгага кедүрүп үндүрген. Ол кампания үш чылдың дургузунда соксавайн келген болгаш Бокарога тудугга дөзевилел дугайында айтырыгны үзе шиитпирлээрин 1964 чылдың июньга чедир соңгаарладыр деп төлээлекчилер палатазы чоокта чаа доктааткан.

Ынчаар орта Индияның премьер-министри Неру АКШ-тың президентизинге чагаа чорудуп, Бокарода заводтуң тудуунга америк «дузаламчыдан» ойталаар деп индий чазактың шиитпириниң дугайын ол чагаага дыңнаткан. Заводтуң дерилгезиниң чагыгларын өске чурттарга бээр болгаш ук завод күрүне секторунга хамааржыр ужурлуг деп, Индияның чазаа медеглээн.

Бокаронуң төөгүзү — кошкак хөгжүлделиг чурттарның национал хөгжүлдезиниң планнарын үзер дээр Каттышкан Штаттарның бодалының кара чаңгыс чижээ эвес-тир. Чижээ, каң шуткулга үлетпүрүн тургузарынга дузаламчы дугайында Иранның дилээн америк болгаш даштыкы фирмалар канчаар көрүп турарыл? Иранның «Рузе Иран» солунунуң бижээни болза, «металлургия заводун тудар дугайында айтырыг шиитпирлеттинмес айтырыг болу берген. Бо айтырыг 20—30 чылдарда соңгаарлаттынып келген: үе-үеде бо айтырыгны чугаалажып көрүп, ол талазы-биле янзы-бүрү саналдарны кылып турар, а оон харааазында бүгү чүве шимээн чок баар болгаш чамдык үениң дургузунда оон дугайын ыттаашпас болур-дур. Бодувустуң металлургия үлетпүрүвүстү тургузуп алгыжевиске чедир бистиң чуртувус чүвени кимр сөөртүрүнүң чурту болуп кезээде артар. А бо дээрге бодунуң продукциязын бистиң рыноктарывыска сайгаарынга күжениишкиннерин салып турар кижилерниң эрге-ажыктарынга таарҗып турар».

Экономика талазы-биле ажыктыг болур чорукту барымдаалаарайн чогааткан болгаш улуг өртектиг гидротехниктиг төлевилелдерни чурттарга тогээр чорук — хөгжүп турар чурттарга дузаламчының айтырыгларының талазы-биле АКШ-тың политиказының утка-шынары болуп турар. Чижээ, америк тускай эртемниглерниң сүмезин ёзугаар Пакистанда тудуп турар Манглан болгаш Тарбеланың гидротехниктиг комплекстери, чоокта чаа Иранда туткан Кередж плотина ындыг болган. Ындыг янзылыг төлевилелдер ол чурттарның индустриализациязының эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринден хереңгилерни чардыктырып турар.

Кошкак хөгжүлделиг чурттарга АКШ-тың дузаламчызы амык күрүнелерниң национал тускай догуннаашкынын дорамчылап турар политика, экономика болгаш шериг талазы-биле шыңгыы негелделерни салып турар. Чижээ, Цейлонда америк нефть компанияларының эт-хереңгилериң национализастааны дээш АКШ-тың чазаа ол чуртка экономиктиг дузаламчыны көргүзерин соксаткан. А колониалисчи Малайзия Федерациязынга Индонезияның удурланган чоруу Индонезияга сан-экономиктиг дузаламчыны тыпсырын түр соксадыр деп АКШ-тың шиитпир үндүрериниң чылдаа болган. Төлээлекчилер палатазы хоойлу хүлээп алган, ол хоойлуну ёзугаар алырга, Кубаны бойкоттаарынга киришкен чүгле ындыг чурттарга дузаламчыны тыпсыр болур.

«Дузаламчының» программазын ёзугаар чээшкиннер болгаш чээлилер ап турар чурттар материалдарны болгаш дерилгени Каттышкан Штаттардан садып алырын, ол материалдарны америк суднолорга сөөртүрүн, америк тускай эртемниглерниң дузазын болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдерни ажыглаарын АКШ негеп турар. Чижээ, Эквадорнуң президентизи турган Аросеменаның медеглээни болза, чурттарга тудуунуң сорулгаларынга 10 миллион доллар чээшкинни Эквадорга тывыскаш, американнар 5 миллион доллар түңнүг тудуг материалдарын АКШ-тан алырын негээн. «Бо дээрге бужар шоодут-дур. Даштарны, сугну, харын довуракты безин чурт иштинче кимр сөөртүр ужурга таваржып турар-дыр бис» деп Аросемена демдеглээн.

Ындыг янзылыг «дузаламчыны» көргүспушаан, АКШ кошкак хөгжүлделиг чурттарның хөгжүлдезиниң дугайында эвес, а бодунуң бараанарын сайгарар дугайында, ынавылаарга капиталистиг монополияларның эрге-ажыктарының дугайында сагыш салып турар. Америк дузаламчының ап, чээшкиннерниң шыңгыы негелделеринге холбашкан чурттар өске чурттарның рыноктарында өртектерден аар өртектиг америк бараанарны садып алыр ужурга үргүлчү таваржып турар.

Дашкаар үндүрер чүүлдерни көвүдедириниң айтырыгларының талазы-биле конференцияга сентябрь 12-де чугаалаан бодунуң чугаазынга президент Кеннединиң даштыкы чурттарга америк дузаламчының программаларының америк рыногту калбартырынга салдарының дугайында айтырыгны тайылбырлап турган чоруу чогум-на харын капиталистиг монополияларның кончаалараның дугайында сагыш салыышкын-биле негеттинип келген. «Хөгжүп турар чурттарга машиналар, транспорт херекселдери болгаш үлетпүр дерилгелер херек. Ол дээрге, даштыкы күрүнелерге дузаламчының бистиң делгеренгей программазыстын америк бүдүрүлге эзеринге болгаш америк үлетпүрге тургузуп бээринге дузалап турар үнелиг рынок-тур. Эрткен чылда бистиң кимр сөөртүр чүүлдериниң 11 хуузун дузаламчының программаларының хемчээлинге акшаландырган болгай. Бистиң кимр сөөртүр чүүлүвүске ол дузаламчының ужур-дузазы бир-тээ экономиктиг хөгжүлдениң хереэнге бистиң дузаламчывыс улам көвүдээн — ам Америкадан садып алышкыннар-биле барык бүрүн холбашкан чүве болганда, өзүп турар. Америк фирмаларның дашкаар үндүргени демир орук дерилгезиниң барык дөрттуң бир кезиин бо программаны ёзугаар төлээн, өске чурттарже үндүрген чүък машиналарының болгаш автобустарның 10 хуузун дузаламчының программаларының хемчээлинге саткан, дашкаар сөөртүп үндүрген чемишчидилгелерниң үштүң бир кезиин дузаламчы дугайында керээлерни ёзугаар тывыскан» деп президент чугаалаан. Өске сөс-биле чугаалаарга, президент Кеннеди бистиң улуг өртектиг үлетпүр бараанарывысты сайгарар рынок болгаш чиик өртектиг чиг-эттиң курлавырлары болурун үргүлчүлеңер деп кошкак хөгжүлделиг чурттарга сүмелеп турар-дыр. Англияның лейборисчи партиязының удуртукчузу Г. Вильсоннуң чоокта чаа демдеглээни болза: кошкак хөгжүлделиг чурттарга дузаламчы көргүзер талазы-биле барының талакы күрүнелерниң бүгү чарыгдаалдары чиг-этке өртектерниң кудулаанының түңнелинде кошкак хөгжүлделиг чурттарның дашкаар үндүрер чүүлүнден кирер орулгазының кызырылганы-биле сөөлгү он чылдарның дургузунда чиңги-биле дуглаан.

АКШ-тың «дузаламчы» көргүзүп турары кошкак хөгжүлделиг чаңгыс-даа чурт мынчага чедир бодунуң экономиказын быжыглап база улустуң амыдырал дециелин кодуруп шыдаваан чоруунуң фактызы америк «дузаламчының» политиказының өлүмнүг түңнелдериниң дугайын херечилеп турар. Тодаргай чижек бо. АКШ Либерияга 140 ажыг чылдарда «дузалап» турар. Ындыг дузаламчының түңнели болза бир талазында «Файрстон тайр раббер компани» болгаш «Юнайтед Стейтс стал корпорейшн» деп компанияларның эгээртинмес кылдыр алган кончаазы, өске талазында либери улустуң ядарангай колониалисчи экономиказы болуп турар. «Гардиан» деп англи буржуаз солуннуң ол чуртка чораан корреспондентизиниң бижип турары болза: «Либерияда байдаа кончуг бергедир. Чурттакчылар малярияда чүмү-биле аарып турар, уругларның өлүр чоруу 70 хуу четкен, школа назылыг уругларның чүгле 11 хуузу өөренип турар. Чоннуң кижи санынга онааштыр орулга чылда чүгле 35 фунт стерлинг болуп турар.

Африканың чурттарында, а ол ышкаш Азияның болгаш Латин Американың АКШ-тың дузаламчызын ап турар чурттарында байдал база-ла ындыг болуп турар. Латин Америкада «депшилге дээш эвилелди» «депшилгеге удур эвилел», Азияда америк дузаламчыны «моюнда чиңге баг», Африкада «балыктаар сыырткышка туттунганы» деп адап турарын оон ужурунда кижи хайгаар чүве эвес-тир.

Д. КАСАТКИН.

ЧАЗАЛГА

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларының 48 дугаар дозунун:

«Совет Эвилели биле Австрияның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!» деп номчуур.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

Октябрь 20-де

Ц. Солодарьның

Мөңгүн куда

деп шиизи болур.

Шииниң эгелээри кежээкинин 7 шак.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Октябрь 20-де

«НАЙЫРАЛ»: «Дидим» (делгем экранныг) 10, 2, «Чурттаалгага салымныглар» 12, «Ынакшыл болгаш мода» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Кичээн, кырган-ава» 3.15, «Кижи дужуп бербес» 1.15, 5.15, «Сентиментальдыг тоожу» 7.15 «Маадырлар өлбес», «Сентиментальдыг тоожу» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лукашилерге болган алгыш» 12.30, 4.30, «Тываажандан келген эшелон» 2.30, «Ийи койгун адар дээш» 6.30, «Маадырлар өлбес», «Воскресение» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга программалар 10, «Шииткел тевиг» 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, «Күзелче уткуй», «Күзелдер болгаш салым чолдар», «Шииткел тевиг» 9.15 шактарда.

Октябрь 21-де

«НАЙЫРАЛ»: «Бистиң херимнивис иштин» 10, «Туралаал-на өртек-биле» 12, 2, «Үш адыр Медальон» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Александр Пархоменко» 11.15, 1.15, 3.15, «Ынакшыл болгаш мода» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шииткел тевиг» 2.30, 6.30, «Сентиментальдыг тоожу» 4.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Уттундурбас оруунчугаш» 3.15, 7.15, «Тываажандан келген эшелон» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьның 23 — 35, кезээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн баргаштза 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01443.

Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнделеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 22 вторник № 251 (5655).

Өртээ 2 көп.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгелиг тугу, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының күчүлүг идейлиг чепсээ — марксизм-ленинизм делгерезин!

Мөңге дириг, бүгүдеге тиилелгелиг марксисчи-ленинчи өөредиг делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Октябрь Кыйгырыгларындан).

ПАРТИЯ ЧЫРЫДЫЫШКЫНЫНДА ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

К. С. ШОЙГУ,
СЭКП обкомунуң секретары

Партияның идеология талазы-биле ээлчеглиг сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң тоогуалг шиитпирин удуртулга болдурган, республиканың парторганизациязы политчырыдыышкынның чаа өөредилге чылынга белеткелдерниң үезинде элээн ажылдарны чоруткан. Политчырыдыышкынның четкизин четчелеп турар үеде дыңнакчыларның билииниң деңнелин болгаш кызып турар ажылын, тускай эртемин база оларның эки-туразын барымдаалаар негелделерни боттандырар хемчеглерни алган.

Ажылчы чоннарның марксисчи-ленинчи билиглерни ханызы-биле өөренир чүткүлү кажангызындан-даа артык бедээн. Бо өөредилге чылында политчырыдыышкында дыңнакчыларның саны эрткен чылдаазындан дыка өскен. Партия чырыдыышкынының четкизи дыка калбарган. Дыңнакчыларның саны эрткен чылдаазындан барык-ла 4 муң ажыг кижи немей өскен. Республикада партия организациязының составының (коммунистерниң болгаш партия кежигүнүнге кандидаттарның) 80 хуузу өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган.

Чаа өөредилге чылында партия чырыдыышкынының системазында база бир онзагай чүүл болза, экономиктиг билиглерже, тодаргай экономиканы өөренириниче дыңнакчыларның сонуургалының дыка бедээни болур. Бүдүрүлге, кодээ ажыл-агый, транспорт, саң-хөө болгаш садыг экономиказы өөренириниң 34 теоретиктиг семинарларында болгаш экономиктиг эге билиглерниң 116 школаларында 3500 ажыг кижи хаара туттунган, азы эрткен чылда турганындан бир муң кижи хөй болуп турар. Ол ышкаш өөредилгениң чаа хевири болур коммунистиг кижизидилгениң школазында дыңнакчыларның саны эрткен чылда турганындан 4 катап көвүдээн.

Кызыл хоорКомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университеди өөредилге чылын база организастыг эгелээн. Ында төөгүнүң, философияның болгаш экономиканың 3 факультеттеринде 160 ажыг дыңнакчылар хаара туттунган.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалынга үндезилээш, пропагандист кадрларны шилип алыр болгаш өөредир талазы-биле хоорком, парткомнар болгаш партия эге организациялары, обкомнуң идеология килдизи элээн ажылдарны кылган. Марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң башкыларындан эгелээш, теоретиктиг семинарларның удуртукчуларынга, консультантыларынга, политшколаларның, бөлгүмнерниң пропагандистеринге чедир бүгү пропагандист кадрлар-биле семинарлар, сургаалдалар өйүнде чорудулган. Политшколалар, бөлгүмнер удуртукчуларының болгаш теоретиктиг семинарларның консультантыларының составы элээн экижээн. Оларның 70 хуузу — улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының тускай эртемниглери, 20 хуузу — партия-советтиң удуртур ажылдакчылары, 10 хуузу — ажыл-агый удуртукчулары болуп турар.

Партия чырыдыышкынының шугумунда чаа өөредилге чылынга белеткел ажылдарын Тес-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Өвүр парткомнары, «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң парткому элээн организастыг чоруткан. Тес-Хемниң партия организацияларында дыңнакчыларның саны дыка өскен болгаш политчырыдыышкынның янзы-бүрү хевирлериниң бирээзи — коммунистиг кижизидилгениң болгаш марксисчи-ленинчи эстетиканың 11 теоретиктиг семинарларын чаа өөредилге чылы-биле тургускан, ук семинарларда 200 чыгам дыңнакчылар хаара туттунган. Ол-ла районда кодээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренириниң 11 бөлгүмнери ам ийи дугаар чылында ажылдап турар, оон аңгыда 500 ажыг кижи (оларның кол нуруузу малчыннар) тодаргай экономиканы өөренириниң эге школазында хаара туттунган. Политчырыдыышкын кабинединиң чанында, партком секретарының оралакчызы эш Минчимаага баштаткан 24 кижи составтыг методиктиг чөвүлелди тургускан болгаш ону парткомнуң бюрозунга бадылаан. Чөвүлел болза партия төөгүзү, экономиктиг билиглер өөренириниң база агитас-массалыг ажылдар чорударының 3 секцияларындан тургустунган. Секцияларның удуртукчуларынга эштер: Сонам (колхоз-совхозтарның Тес-Хем эргелелиниң начальниги), Артзев («Бурунгаар» солунунуң редактору), Серээдар Шулу (райоонуң комсомол комитединиң бирги секретары) оларны бадылаан. Оон аңгыда пропагандистерниң үргүлчү ажылдаар район семинары база ажылдап эгелээн, ону парткомнуң бирги секретары эш Кызыл-оол удуртуп турар.

Бо чылын партия чырыдыышкынынга чаа өөредилге чылы Ак-Довуракның тудугжуларында база элээн организастыг эгелээн. Ында партия төөгүзүн, СЭКП-ниң Программазын өөренириниң, база тодаргай экономиканың, коммунистиг күш-ажылдың мурнакчы дуржулгазының, агар политиканың школалары болгаш бөлгүмнери тургустунган. Оон аңгыда ажылчыннар ортузунда бүдүрүлге-техниктиг өөредилге база багай эвес организастаттынган. Дыка хөй ажылчын, албан-хаакчылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар боттары тускай болгаш дээди, ортумак өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле өөренип турарлар.

Оон-биле чергелештир партия чырыдыышкынынга өөредилге чылының белеткелинде болгаш өөредилгениң баштайгы хүннеринде улуг четпестер илерээн. Малаа партияның Кызыл хоорКомун айтыры чугула. Кызыл хоорайда политэкономия, партия төөгүзү өөренириниң база эртемниг коммунизмниң проблемаларын өөренириниң чаңгыс-даа семинарын тургуспаан. Оон-даа дора чүве чүл дээрге, хоорайның чамдык партия организацияларында — хоорайның үлетпүр комбинадының, республиканың хөгжүм-шии театрының, республика эмнелгезиниң, Тыва комплексиг экспедицияның, музыка училищезиниң, чурукчулар мастерскаазының болгаш шахта эргелелиниң коллективтеринге партия чырыдыышкынының четкизи октябрьның 10-га чедир-ле четче тургустунмаан болгаш пропагандистери безин шилип алдынмаан, бюрога-даа бадылаттынмаан турган.

Политчырыдыышкын ажылынга ёзу барымдаалаар, ону чугулага көрбес чорук «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң парткомунга, оон секретары эш Кленовка турган. Сөөлгү хүннерге чедир-ле бо улуг ажылчын коллективте марксизм-ленинизмниң үндезиннерин болгаш политэкономия өөренир чаңгыс-даа семинар, школа, бөлгүм тургустунмаан, консультантылар болгаш лекторлар шилип алдынмаан. 1961 чылда хөй-ниитичи эге тургустунган политчырыдыышкын кабинеди болунуң ажылын соксаткан болгаш методиктиг чөвүлел тургустунмаан. Марксисчи-ленинчи билиглерни бот-өөредилгеде кичээлдеп турарлар-биле кандыг-даа ажыл чорутпайн турар. Партком секретары эш Кленов чүгле политчырыдыышкын эвес, а харын партияның бүгү политкижизидилгелиг ажылын багай удуртуп, бо талазы-биле СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң тоогуалг доктаалындан кандыг-даа түңнел кылбайн турарын буруу шаап демдеглевес аргажок.

Дыңнакчыларның күзел сонуургалын барымдаалавайн, каяа өөренирин оларның боттарындан айтырбайн, оларны боттары-ла даап, бөлгүмнерге кирр дансылап каар фактылар ол ышкаш ырак-узак черлерде малчыннарга өөредилге организастаарындан шүүтсүнгеш, дыка хөй кижилерни бот-өөредилгеде хаара туттунган дээр ийикпе, азы агар политика өөренип турарларының санынга кирр санап алыр таварылгалар Барыын-Хемчик, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем, Тожу база өске-даа чамдык парткомнарның партия эге организацияларының ажыл практиказында бар болуп турарын айтыры чугула.

Политчырыдыышкында өөредилге ам бүгү черлерде чорупп эгелээн. Кичээл үзер, ону тоомча чок көөр азы оон ажылдарынга шаптык ужураштырар, шак ындыг чоруктар өөредилге чылының бүгү дургузунда турбас ужурлуг. Политчырыдыышкында ам бар четпестерни кыска хуусаада эдер болгаш политчырыдыышкынның хүн бүрүнүң кичээнгейиниң төвүнге тургузары — парткомнарның, партия организацияларының эң чугула сорулгаларының бирээзи болур. Чамдык ажыл-агый удуртукчуларының талазындан политчырыдыышкынның ажылын чүгле партия организациязының херээ кылдыр көөр таварылгалар эрткен өөредилге чылында турган. Ону болдурбас талаадае, дыңнакчыларның ажылдаар ээлчээниң шагын болгаш командировкаже улуг аъткарарда, оон хонук-хуусаазын өөредилгеге шаптык болбас кылдыр таарыштырган турар ужурлуг.

Партия чырыдыышкыны-биле чергелештир ажылчын болгаш кодээ аныяктарның кежээки база бот-өөредилге школаларында дыка хөй кижи хаара туттунган. Чүс-чүс аныяк кижилер бүдүрүлге черинге ажылдавышаан, школаны доозуп, бышкан билигниң аттестадын чедип ап турар. Ол школаларга ниити эртемнерден аңгыда, марксисчи-ленинчи билиглерни өөренириниге база онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Бо айтырыг чүгле улуг улустуң, ажылчын болгаш кодээ аныяктарның школазынга хамааржыр эвес, а харын бүгү-ниитиниң школаларынга база хамааржыр. Школаларның үстүкү класстарынга марксизм-ленинизмниң үндезиннерин ыяавыла өөредир тускай эртем кылдыр киирген. Ону шыырак билиглиг башкы кадрлар-биле хандырар, анаа башкылаар кижилерни парткомнарның номенкулатуразынга кирер болгаш бюрога бадылаан турарын СЭКП ТК негеп турар.

Дээди болгаш ортумак база тускай өөредилге черлеринге негелде оон-даа бедик турар ужурлуг. Бистиң республикада ындыг өөредилге черлери — башкы институду, кодээ ажыл-агыйның техникуму, музыканың, эмчиниң, кооперацияның, башкыларның училищелери, механизатор кадрлар белеткээриниң школалары, училищелери бисте ажылдап турар. Оларның доозукчулары болза мурнакчы культураның үрезин тарадыкчылары, эртемниң болгаш техниктиг билиглерниң, марксисчи-ленинчи билиглерниң пропагандистери болур. Ындыгның тээлээзинде партия организациялары болза дээди, ортумак болгаш тускай өөредилге черлериниң сургуулдарының ортузунга марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөредир айтырыгже база онза кичээнгейни угландырган турар ужурлуг.

Политчырыдыышкын ажылында база бир эң харысалгалыг болгаш чугула негелде болза, пропагандист кадрларны шын шилип алыры. Оларның өөредилге семинарларының болгаш сургаалдаларын чогуур өй-шаанда үзүктел чок чорудары болур. Бо талазы-биле эрткен өөредилге чылында элээн ажылдар кылдынган. Ынчалза-даа ону чедир үнелеп көрбес чоруктар партияның чамдык район комитеттеринге тургулаан. Пропагандистерниң республика семинарларынче келдирткен кижилерни доктааткан сан ёзугаар чедир чорутпас чүүлдер Тожу, Барыын-Хемчик, Баа-Хем, Таңды болгаш өске-даа чамдык парткомнарда база турган. Пропагандистерниң район семинарларын, сургаалдаларын эрткен өөредилге чылында элээн хөй парткомнар ховар чорудуп, оларның ажылынга хүн бүрү дузалажыр, кичээлдерге олуржур, санал-оналдарын кадар хемчеглер кошкак алдынып келген.

Политчырыдыышкынның ажыл чорудулгазы өөредилге чылының бүгү дургузунда эң бедик деңнелге турар ужурлуг. Пропагандист кадрларны белеткээр, өөредириниден эгелээш, кичээлдерни бедик деңнелге организастыг эрттирери, өөредилгениң практиктиг сорулгалар-биле холбаштырары чергелиг өске-даа айтырыглар партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң доктаалының негелделеринге ыявыла дүүшкен турар ужурлуг. Ол дээрге партия организациязының, коммунист бүрүзүнүң, совет кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болур.

Октябрь мурнунуң чарыжында

Респотребсоюзтуң АТК-зының коллективи бо чылын Кызылдың автотранспорт ажыл-агый черлериниң социалистиг чарыжынга бирги черин чаалап алган. Мурнунда багай ажылдап турган ол коллектив үндезини-биле өскерилген. Ам мында ажыл планы күүсетпейн турар чаңгыс-даа кижи чок, күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн.

Бүдүрүлге чүък сөөртүрүнүң ай планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Сентябрь айның планы 127 хууга күүсеттинген. Ол дээрге хоорайның бүгү бүдүрүлгелериниң иштинден эң дээре көргүзүг болган. АТК-ның коллективинде үлегер-чижек ап, оларның деңнелинге чедер дээш кызымак ажылдап болур мурнакчылар хөй. Оларның санынга чыл онаалдазын шагда-ла ажыр күүседипкен чолаачылар Дзырин, Дудкин, Бочаров, Лопатин, Сержантов болгаш Кызыл-оол Мочак олар хамааржыр.

Кызыл-оол Мочак Өвүрге төрүттүнгеш, аңаа өзүп доруккан болгаш орта эге школаны доскан. Сөөлзүредир Кызылдың профессионал-техниктиг училищезинге өөренип киргеш, тракторист, комбайнерның тускай эртемин чедип алган. Училищени доскаш, «Тиилелге» совхозтуң малбан-делгем ховуларынга ажылдап тура, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болуп, мактадып турган.

Ооң соонда Мочак Совет Армияның хүрээлеңинге бодунуң хамааты хүлээлгезин күүседип, шериг албаның эрттирген. Шеригден халажып келген дораан Кызыл-оол Мочак Респотребсоюзтуң АТК-зынга чолаачылап эгелээн. Ол ажылынга Кызыл-оол ам 4 чыл чедип турар. Бо үениң иштинде күш-ажылга бодунуң арга-мергежилин болгаш күжүн харам чокка берип келген. Эш Мочак амыдыралдың кол утказы күш-ажылда, кижилерни аас-кежиктиг кылыры — ооң аас-кежии ол, деп санап турар.

— Совет эрге-чагырга, Коммунистиг партия аас-кежиктиг амыдыралче орукту ажыдып берген аныяк ажылчын мээң, совет мурнунуң болгаш чоннуң мурнунга хүлээлгем эки күүседири ышкаш чугула чүве чок — деп, Кызыл-оол Мочак чугаалап турар.

СЭКП ТК-ның Пленумнарының бирээзинге Валентина Гаганова: «Ажылдаар ээлчээмче чоруп тура үргүлчү-ле ажылчы кижи мен, мээң холдарым-биле бүдүрген продукция кижилерге херек деп бодап кээримге, меңээ өөрүнчүг болур» деп чугаалаан.

Чолаачы Мочактың сеткили база шак-ла ындыг. Бүгү бодун күш-ажылга бердинмишаан, ол оон өөрүшкүнүң, арыг-чаагай чоруктуң үндезинин база келир үеге бүзүрелди тып ап турар. Кызыл-оол Мочак ышкаш кижилер чүгле күш-ажылга ынак боор турар.

— Агаар-бойдустуң байдалы кандыг-даа берге турда, кандыг-даа ырак-узун оруче Кызыл-оол Мочак бир дугаарында хаптар кижи деп ооң дугайында АТК-да парторганизация секретары Ковалев чоргаарал-биле чугаалаар. Кызыл-оолдуң сөөртүп бараанары чаңгыс-даа катап четпестиг боон көрбээн. Ол АТК-ның чамдык чолаачылары болганчок-ла Кызылга чүък чүдүрүп албайн, куруг чедип кээп турарлар. Ынчаарга Мочак чүъкту кайы-даа болза тып ап, Кызылга ыяавыла чүъктүг чедип келир кижи.

Улуг Октябрьның байырлалы чоокшулаан. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Кызыл-оол Мочак ону улуг күш-ажылчы чедиишкинниг уткуур дээрзинге чигзиниг чок.

А. ЛЕПЕШКИН.

Хмельницкижилерниң кыйгырыы-биле

Эчис сорулгавыс — элбекшил

Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының, тускай эртемниглерниң болгаш бүгү ажылдакчыларының кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилеринге чагаазын бистиң артельдиң кежигүннери улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган. Ол өй-шаанда болгаш аажок чугула инициативаны колхозчулар изии-биле деткип турар.

Бистиң колхоз чоокка чедир-ле хөй көргүзүглер талазы-биле хожудап турган. Хожудаашкынның чылдагаанын хынамчалыы-биле өөренип көрүп, ажыл-агыйның экономиказын көдүрер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алган бис. Оларны бүгү колхозчулар амыдыралга боттандырган.

Бистиң колхозтуң экономиказын көдүрер талазы-биле кол хемчеглерниң бирээзи болза, күш-ажылдың акша-биле төлевиринче шилчилге болур. Ол болза акша-хөреңгини эң рационалдыг ажыглаар арганы берген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, хову болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге дузалаан. Оон-биле кады күш-ажыл төлевириниң хевирлерин доктаамал сайзыраңгайжыдып, ону бүдүрген продукцияның санындан хамаарыштыр тургузуп турар бис.

Чижээ, мооң мурнунда саанчы бүрүзү анаа бызыглаан инектерден сүт саалдазын көвүдедир дээш «сагыш човап» турган. Ам инек саарының бригада аргазын ажыглаан бис. Ынчангаш күш-ажыл төлевири бүгү коллективтиң ажылының түңнелиринден хамааржыр, бригадада саанчы бүрүзү оон эки эки ажылдазын дээш сагыш салып турар. Ол болза экономика талазы-биле ажыктыг чүүлдү берип турар. Төп сүт-бараан фермазында 200 инектерни чүгле дөрт саанчы азырап ажаап, саап турар апарган.

Күш-ажылды организастаарыл, сайзыраңгайжыдарынче улуг кичээнгей салган бис. Кодээ ажыл-агыйның бүгү продукциязын бүдүрери ам комплексилиг ийи бригадада мөөннеттинген. Ол чорук ажылчын күжүн хуваарының, ниитиниң малын чемнер-биле хандырарының айтырыгларын эки шиитпирлээринге дузалаан.

Кадрларже улуг кичээнгей салдынып турар. Удуртур албан-дужаалдарга идепкейлиг, эртем-билиглиг, ажыл-херекти эки билир кижилер депшиттинген. Чижээ, бирги комплексилиг бригаданың бригадири А. С. Стародумов совпартшкола дооскан, ол чоокта чаа партия организациязының секретарынга соңгуткан. Ийиги бригаданың бригадири Д. И. Мурыгинни колхозтарның болгаш совхозтарның удуртур кадрларының Красноярск школазынче бо чылын өөредип чорудар бис. Дээди эртемниг агроном болгаш инженер, ортумак эртемниг зоотехник колхозта ажылдап турар. Оон аңгыда колхозчу Анна Одушпаякты кодээ ажыл-агый техникумунче өөредип чоруткан бис. Ол зоотехник салбырының үшкү курзунда өөренип турар. Эш Черныштев удавас бухгалтер эртемниг боор чанып кээр. Механизатор кадрларны белеткээр дугайын база утпайн турар бис. Сес чыл школазын дооскаш, чайгы үеде штурвальщиктер болуп ажылдап турган 8 оолду механизация школазынче чорудар бис, олар механизатор мергежилге өөренир.

Бо бүгү кандыг түңнелдерни берип турарыл? Бурунгаар сүт садарының планын колхоз август 1-де күүсеткен. Пландан ажыр 50 тонна сүт садарын хүлээнген бис. Ол хүлээлгениң чартыы шагда-ла күүсеттинге берген. Бурунгаар дук садарының планы чедишкинниг күүсеттинген. Ам чүгле 2,5 тонна эът дужаар болзувусса эът садарының планы күүсеттинер. Ол онаалданы база элээн ажыр күүседир деп бодап турар бис.

Тараа культураларының дүжүттүүнүң талазы-биле бисте көргүзүг районнуң өске ажыл-агыйларындан элээн бедик. Чижээ, А. С. Стародумовтуң бригадазы бир гектардан 12,5 центнер кызыл-тасты алган. Бистиң кожавыс «Октябрь 14 чылы» колхозта ортумак дүжүт 5 центнер болуп турда бисте тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумак дүжүт 9 центнер болган.

Бис ам чүгле бодувустуң колхозувустуң экономиказын көдүрер эвес, харын кожаларывыста хожудап турар колхозтарга дузалаар сорулга салып турар бис.

Г. КИСЕЛЕВ,
Баа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы.

Кадрлар-биле быжыглаар

(Бии-Хем парткомунуң секретары эш Ю. С. Катков-биле беседа)

Колхозтарны экономика талазы-биле быжыглаарынче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак онза кичээнгейни салып турар. Оон херечизин бистиң республиканың колхозтарының амыдыралындан безин көрүп болур. Чыл бүрүде-ле колхозтар хөй санныг чаа-чаа күчүлүг техника-биле хандыртынып, ону башкарар кадрларның болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү-ле адырларының аайы-биле тускай эртемниглерниң хураалеңи өзүп турар. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму болуп эрткенден бээр 10 чыл дургузунда колхозтарның улуг нуруузу кодээ ажыл-агый продукцияларын бүдүрерин 2—3 катап көвүдеткен. Оларның ажыл-амыдыралында кайгамчык чаартылгалар көскү апаргылаан.

Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларынга кыйгырыг үндүрген. Хожудаңгай колхозтарны ийи-ле чыл дургузунда мурнакчыларның деңнелинге чедирер дээн хмельницкижилерниң патриотчу эгелээшкини-биле бистиң республиканың кодээ ажыл-агый ажыл-ишчилери чер болганда таныжып, ону деткип турарлар.

Ындыг «кошкак» ажыл-агыйлар бисте база бар. **Оларны быжыглаар талазы-биле кандыг ажылдар чорудулганыл? Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң эгелээшкинин канчаар үнелеп турарыл? деп айтырыгны Бии-Хем парткомунуң секретары эш Ю. С. Катковтан телефон дамчыштыр бистиң корреспондентивис салган.**

— Бистиң районда экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларга «Хадың», «Искра» колхозтар хамааржыр. Оларның экономиказын көдүрер, ажыл-агыйжы удуртукчулар-биле оларны хандырар хемчеглерни партком мурнундан тура-ла чорудуп келген. Хмельницкижилерниң патриотчу эгелээшкинин дыка чүүлдүг кылдыр санап турар бис — деп, эш Катков беседага чугаалаан.

«Хадың» колхозту чижекке ап көрээли. Бо ажыл-агый районда эң-не куду көргүзүглүг колхоз турган. Чоокта чаа ынаар парткомнуң санал-биле колхоз даргаазынга чаа аныяк ажылдакчыны чоруткан. Ам ында кижилерниң сагыш-чурууму экижип турары көскүлен болу бер чыдар. Колхоз баштаар черинде, черле удуртукчуларда чаа, төлептиг кадрларны шилип алгылаан. Колхозчуларның ортузунда партийжы-политиктиг ажылдар күштелген.

Ылангыя ол колхозтуң төп сүт-бараан фермазынга байдал кончуг дүвүренчиг болуп келген. Сүт саалдазы болгаш план күүселдези дээш демисел кошкак, ажылдакчыларның ажылынга ээ-харысаалга чок чорук көскү турган. Ук ферманың удуртукчузунга коммунист механизатор И. Д. Формовту быжыглаан соонда, амгы үеде ында ажыл дыка экижээн. План күүселдезиниң талазы-биле мурнакчыларның аразында кирип, районда сүт саалдазының талазы-биле үшкү черде үнген. 50 тонна тараа саванын фермада сөөртүп чедирген. 260 тонна сигенни прессеп белеткеп алган, кышка белеткел ажылдарын барык доозуп турар.

«Искра» колхозтуң өске ажыл-агыйлардан хожудаашкынныг чоруун чайладырынга дузалаар сорулга-биле партком оон даргазы эш Дежневту Красноярск хоорайже алды ай хуусаалыг курсче өөредип чоруткан. Оон аңаа баргаш, колхоз бүдүрүлгезин удуртурунуң чаа чүүлдери-биле четчегленип алыры база-ла улуг ужур-дузалыг дээрзин чугаажок. Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң солун эгелээшкинин бо ажыл-агыйга чоокку хүннерде колхозчуларының ниити хуралынга чугаалажып көөр деп турар.

Массаларның ортузунга партийжы-политиктиг ажылды кошкак чорудуп келген черлер — «Өөк» совхоз биле «Тиилелге» колхозче партия организацияларын удуртуру-биле чаа, энергиялыг эштерни база чоруткулаан.

— Хожудаңгай кылдыр санадып келген колхозтарга дузаны көргүзүп турганы, ийи чыл дургузунда мурнакчы ажыл-агыйларның хүрээлеңинче киирер айтырыгны шиип үндүрген хмельницкижилерни бистиң районнуң кодээ ажыл-агый ажыл-ишчилери изии-биле деткип турар. Хожудап турар ажыл-агыйларга дузалаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни партком чоокку үеде планнап турар — деп, эш Катков беседаның төнчүзүнде чугаалаан.

Кызылдың аныяктарының күш-ажылчы үлүү

Кызыл хоорайдан дүжүт ажаап алыышкынынга киришкен аныяктарның кежээзи болуп эрткен. Хоорайның аныяктарының, студентилерниң болгаш өөреникчилерниң колхоз, совхозтарның ажылынга чедирген улуг дузазының дугайын СЭКП Кызыл хоорКомунуң бирги секретары эш П. Т. Киселев чугаалаан.

Бо күзүн хоорайның 1500 ажыг студентилери, өөреникчилери кодээниң чер болгаш мал ажылынга дузалажып ажылдааннар. Оларның ажылын организастаарынга башкылары идепкейлиг киришкен. Студентилер болгаш өөреникчилер 16 5 тонна тарааны арыглап, 200 гектар картофельди, 100 тонна ногааны ажаап ап, 5000 гектар сигенни кезип, 13.000 ажыг хойларны кыргып, Кызылдың № 3 профессионал-техниктиг училищезиниң комбайнер өөреникчилери 11 муң гектар тараа культураларын, 300 гектар кукурузаны ажааганнар.

Хоорайдан барган оолдар, кыстарның хөй кезии боттарының бүгү-ле күжү болгаш аргалары-биле ажыл-херекке ак-сеткилдиг киржип, ажылдааннар. Профессионал-техниктиг училищениң өөреникчилери Тембирел Маадыр-оол чээрби ажыл хүннеринде 400 гектарны, Николай Артис-оол 320 гектарны комбайн-биле ажааган. Ол ышкаш, башкы институдунда Куулар Черлик-оол, Чаңмаа Саяна, Моңгуш Очур-оол, Елизавета Чарышкина, кодээ ажыл-агый техникумунда Тамара Көк, Любовь Ильина, Николай Кунгаа, типографияда Любовь Чадамба болгаш өскелер-даа чүткүлдүг күш-ажылы-биле кодээ ажыл-ишчилерниң чаагай макталын чедип алган. Профессионал-техниктиг № 3 училищениң чүс ажыг өөреникчилери боттарының практиказын хову, шөлдерге эрттиргеннер.

Хөй-хөй аныяктар хову турлагларынга, трактор-хову бригадаларынга ажылдавышаан, аңаа агитхуудустарны, хана солуннарын үндүреринге, көргүзүг самбыраларын, хүн демдеглелдерин дерип кылырынга, тараажыларга оюн, концерттерни үндүреринге база-ла идепкейлиг киришкеннер.

Тараа ажаап алыышкынынга хоорайның аныяктарының эки дузалашканы — бистиң республиканың бо чылын бурунгаар 3,5 миллион пуд тарааны садарынга улуг деткимчелиг болганын эш Киселев болгаш санал берген аныяктар чугаалап турганнар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга эң эки киришкен аныяктар ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле болгаш ажылдап турган ажыл-агыйларындан өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Тээли» совхозтуң хойжузу Үрүле Кандан хоорайның аныяктарының кежээзинге олурушкан. Ол, маадырның амыдыралынга база бир уттундурбас кежээ болган, чүге дээрге аңаа «Маадыр-ие» деп орденни тывысканы болур. Ам бис ону күш-ажылга болгаш өг-бүлеге маадыр деп чоргаарал-биле адап турар бис. Үрүле Кандан — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болгаш «Маадыр-ие» хүндүлүг аттарны алган, Совет Эвилелиниң ийи дугаар херээжен болуп турар. Хөй уруг-дарыгны төрээш, кижизитпишаан, төрээн совхозунуң болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турары-биле эш Үрүле чоннуң чаагай макталын чедип алган. Күш-ажылдың болгаш өг-бүлениң маадыры ам Москваже, ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң XIII-кү съездизинче бистиң республикадан төлээ болуп чорупкан.

Чурукта: Үрүле Кандан Кызылдың медицина училищезиниң сургуулдары-биле кады.

Фотозу К. БЕЛОВТУУ.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга күүсетпишаан

Идеологтуг ажылды үндезинниг-биле экижидер төлээде кижилерниң коммунистиг кижизидилгезиниң, кадрларның идейлиг дадыгыышкынының айтырыглары-биле партияның бүгү органнары адаандан үстүнге чедир хүн-бүрүде ажылдаан турары негеттинер.
(СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалындан).

Идеологтуг ажылга коммунистерниң харыысалгазын бедиткен

Партияның идеологтуг ажылының ээлчеглиг сорулгаларын тодарадып чугаалашкан СЭКП ТК-ның июнь Пленуму болгандан бээр дөрт айлар эртип турар. Чөөн-Хемчик районнуң партия организациялары идеологтуг ажылды экижидер талазы-биле Пленум соонда чамдык ажылдарны кылган. Пленумнуң шиитпиринде айтып турары ышкаш, ам үеде ажыл-агый болгаш идеологтуг ажыл талазы-биле коммунистерниң ролю болгаш харыысалгазы кажангызындан-даа улгаткан. Мону барымдаалааш, районнуң партия организациялары коммунистерниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга мурнакчы ролюн бедидерин оралдажып турар.

ТК-ның июнь Пленумунуң соондунде парткомнуң пленуму, бүгү парторганизацияларга коммунистерниң хуралдарын эрттиргилээн болгаш анаа Пленумнуң шиитпирлерин таныжып, ону күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни дугуржуп чугаалашкылаан. Партия организациялары Пленумнуң материалдарын кижи бүрүзүнге чедир таныштырар сорулганы боттарының мурнунга салгаш, анаа идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин: коллективтиг номчулгаларны, илеткелдерни, лекцияларны, кижи бүрүзү-биле беседаларны ажыглаан. Пленум материалдарының талазы-биле районга 400 ажыг лекциялар номчуттунган болгаш 800 ажыг агитаторлар бо талазы-биле ажылдап келген.

Чурттакчы чоннуң ортузунга политиктиг ажылдың аргаларын болгаш хевирлерин сайзырангайжыдар ажылдарны чорудуп турар. Политмассалыг ажылды экижидер талазы-биле чаңгыс аай ажылдаарының хемчеглерин партком ажылдап кылган болгаш бадылаан, мында культура албан черлериниң, үлүс өөредилгезиниң, кадык камгалалының, комсомол организациязының, «Билиг» ниитилелиниң болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының ажылы хаара туттунган. Ындыг хемчеглерни чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның партия организациялары база ажылдап кылгылаан. Ындыг пландарның үнелии чүдел диле, бүгү организацияларның идеологтуг ажыл-чорудулгазын чаңгыс аай сорулгаже углап турарында.

Төлевилеттинген хемчеглерден ам безин элээн хөйү чоруттунгулаан. «Сүт-Хөл» совхозка юридиктиг консультацияның кежээзин, Ленин аттыг колхозка «ажылга болгаш амыдыралга бедик культура дээш» деп тематиктиг кежээлерни, Чадаана хоорайга үлетпүр ажылдакчыларының дыштанылга кежээзин эрттиргилээн. Удуртукчу ажылдакчыларның политиктиг ажылга үргүлчү киржилгезин Пленум негээн. Ынчангаш бистиң районда айда бир удаа «удуртукчу ажылдакчылар хүнүн» доктааткан. Май айдан бээр удуртукчу ажылдакчылар беш удаа үнүүшкүн кылып, 200 ажыг лекция, илеткелдерни кылып, ажыл-агый айтырыгларын түс-түс черлерге шиитпирлеп келгеннер.

Партия организациялары политкижизидилгелиг ажылды чурттакчы чоннуң түс-түс кезектериниң аайы-биле таарыштыр чорудуп турар апарган. Тематиктиг кежээлерни, лекция, беседаларны кижилерниң билииниң деңнели-биле дүүштүр түс-түс бөлүктерге чорудуп турар. Чижээ, Шеминниң кедээ клувунга «Аныяк совет өг-бүле» деп кежээни аныяктарга, «Октябрь 30 чылы» колхозка херээженнерге «Чараш хеп болгаш аданныг чем» деп кежээни, «Сүт-Хөл» совхозка механизаторларга хүнүн эрттирип, Чадаана хоорайның тыва херээженнериниң хуралынга амыдыралдың культуразын чугаалашкан болгаш өске-даа.

Мурнакчыларның дуржулгазын нептередир сорулга-биле «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырынга, «Октябрь 30 чылы», «Искра», «Большевик» колхозтарга «Күш-ажылга алдар» деп кежээлерни, бүдүрүлге мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организастагылаан. Ам үеде «Чыраа-Бажы» совхозта мурнакчы дуржулганың кабинедин, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң клувунга ындыг бөлүнү тургузуп турар. Оларда ажыл-агыйларның перспективтиг планнарын, оларның күүселдезин көргүзүп, мурнакчыларның арга-дуржулгазын тайылбырлап турар. Районнуң экономиказының болгаш культуразының 10 чылда хөгжүлдезиниң талазы-биле район делгелгезин октябрь айда организастаары планда база көрдүнген. Ам үеде районнуң бүгү ажыл-агыйларында аңаа белеткелди чорудуп, стендилерни кылып, мурнакчыларның дуржулгазын түңнеп, районнуң экономиказы болгаш культура хөгжүлдезиниң динамиказын белеткеп турар болгаш чамдык делгииреринге продукцияның боттарын салгылаар.

Лекция пропагандазының талазы-биле кижилерниң түс-түзү-биле, чурттаар черлериниң аайы-биле беседалажыышкынче, бүдүрүлге участоктарынга лекцияларны, беседаларны көвүдедиринче кол кичээнгей салдынып турар. Эрткен үеде 900 хире лекциялар номчуттунган. Лекцияларның утка-шынары болгаш салдарлыы элээн бедээн, кедээ ажыл-агый темазынга болгаш мурнакчы дуржулга дугайында лекция хөвей номчуттунуп турар апарган. «Билиг» ниитилелиниң район салбырының медицина секциязы бөлүүн ажылын идепкейжиткен. Эмчилер неделяда бир удаа колхозтарже, совхозтарже үнүп, лекция, беседаларны кылып турар. Эмчилер Марьясова, Назаров, Буянова, Долмаров, Щербаков болгаш өскелер-даа лекция пропагандазынга идепкейлиг киржип турарлар.

Парткомнуң пленумунга болгаш партия организацияларының хуралдарынга районнуң культура албан черлериниң ажылы шыңгыы шүгүмчүлелге таварышкан. Сөөлгү үеде парторганизациялар ол черлерниң ажылынче кичээнгейни улгаттырып, клубтарда, районнуң Культура бажыңында уран чүүл бөлгүмнерин тургускулаан. Малчыннарны, тараажыларны хандырып турар агиткультбригадалар тургустунгулаан. Олар сөөлгү үеде безин 53 концерттерни көргүскен, кедээ клубтарга 56 янзы-бүрү кежээлер эрткилээн.

Идеологтуг ажылда чамдык экижиишкиннер ажыл-агый сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге бодунуң салдарын чедире берген. Район ам сүт болгаш дүк садарының планын күүседиринге чоокшулап келген. «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтар күрүнеге тараа садарын багай эвес чорудуп турар.

Районнуң үлүс өөредилгезиниң болгаш партия чырыдыышкын четкизиниң ажылын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглер ажылдап кылдынгылаан болгаш оларны амыдыралда боттандырып турар.

Идеологтуг ажылды экижидер талазы-биле районда чамдык эки чүүлдер кылдынып турза-даа, четпестер ам-даа хөй дээрзин бүгү-ле шыңгыызы-биле демдеглээр ужурлуг. Кол четпес чүүл дээрге, идеологтуг ажылдың ажыл-агыйның тодаргай сорулгаларындан хоорук болуп турарында. Оон чижээ, тараажыларның ортузунда лекция, беседалар үзүк чок чоруттунуп турза-даа, тараа ажаалдызы, күрүнеге тараа садары багай болуп турар факт ол-дур. Ол ышкаш, күш-ажылды хүндүлеп көрбес, хөй-нииттиниң корум-чурумун үрээр, оол-дендээрге кем-херек үүлгедир чорукчулар ам-даа ховар эвес. Мындыг болганда ажылчы чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажыл районда партия организация бүрүзүнге бирги черлелиг сорулгаларның бирээзи болуп турар.

Т. СЕНДИ,
парткомнуң секретарының оралакчызы.

Кол чүүл—шынарын бедидеринде

Бистиң партиявыстың совет чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле төөгүлүг сорулгаларын шиитпирлээринге эки-туржузу «Билиг» ниитилели улуг идей-политиктиг күш болуп турар. Бо ниитилелдиң муң-муң кежигүннери — эртем ажылдакчылары, бүдүрүлгениң чаарттыкчылары болгаш партия ажылдакчылары улусчу массаларга партийжи шынныг сөстерин чедирип турарлар.

Үш чыл мурнунда бистиң республикавыстың пайысылалы Кызыл хоорайга «Билиг» ниитилелиниң салбырын база организастап тургускан. Ам бо хүннерде оон одуруунда 500 ажыг кижи бар. Хоорайның бүдүрүлгелеринге болгаш албан организация черлеринге бо чылдарның дургузунда он муң ажыг лекциялар номчуттунган. Аас пропагандазының ёзулуг мастерлери бар апарган болгаш оларның лекцияларын, беседаларын чон улуу-биле сонуурган дыңнап турар. Ындыгларга эштер Кочетков, Цыганкова, Бажутина, Мазуревскийлер, Кузьмин, Назаров болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Пропагандистерниң чаагай күш-ажылы эки түңнелдерни берген. Кызылдың үлетпүр күрүне планнарын күүседип турарында оларның салыышкыны база-ла бар. Чеди чылдың бешки чылының 9 айларында пландан ажыр 500 муң ажыг рубльдиң продукциязын хоорайның үлетпүрү бүдүрген.

«Билиг» ниитилелиниң чоокта чаа болуп эрткен ийиги хоорай конференциязынга Кызыл хоорайга чоруттунган лекция пропагандазының ажылының түңнелдерин болгаш улам өзүп турар чаа-чаа сорулгаларның дугайында чугаалашкан.

Отчёттуг илеткелде болгаш делегаттарның санал-оналдарында сагыш амыр, оожургалдыг чорук чок болган. Харын-даа санал бүрүзү аас пропагандазының чаа-чаа хевирлерин дилеп тып, ону чорударының арга-мергежилдерин экижидерин херечилеп турган.

Отчёттуг илеткелдиң талазы-биле 9 кижи саналдап, кижи бүрүзү үнелиг сүмелерни берип, ниитилелдиң бо салбырының ажылында ам-даа бар болуп турар четпестерни илереткен. Мааңаа СЭКП-ниң хоорай комитединиң бирги секретары эш Киселев, СЭКП обкомунуң идеология килдизиниң эргелекчизи эш Арапчин, лекторлар бөлүктериниң удуртукчулары болгаш лекторлар чүве чугаалаан.

Конференцияга үк ниитилелдиң кежигүннериниң санын калбартырының дугайында кол сорулга тодараттынган. Хоорайда 280 инженерлерден чүгле 18, 600 башкылардан 92 болгаш 500 ажыг эмчи болгаш ортумак эртемниг медицина ажылдакчыларындан чүгле 54 кижи бо ниитилелдиң кежигүнү болганы конференцияга илерээн. Совет интеллигент кижи бүрүзүнүң хүлээлгези чедип алган билиглерин чоннга дамчыдып бээри болур.

Лекция пропагандазын калбартпышаан, оон идейлиг утка-шынарын хүн-бүрү бедидери эргежок чугула. Конференцияга чамдык Родченко, Степанчук, Пеньковский, Таштандинова дээн чижектиг лекторларның лекцияларны шынар чок номчуп турган фактылары база илерээн.

Лекция пропагандазын ала-чаагаарлаашкын-биле чорудуп болбас. Бүдүн чыл дургузунда хоорайда мурнакчы дуржулга дугайында 10—20 хире, а 9 айларның дургузунда эртем-техника депшилгезиниң дугайында чүгле 40 болгаш (хоорайның 200 коллективтеринге) база ол-ла хире атеистиг темага лекциялар номчуттунган.

Хоорайның ажылчы чоннары боттарының сонуурган турары экономика, төөгү, техника болгаш улустар аразының харылзаалары, ынчаар база даштыкы политиказының дугайында айтырыглар талазы-биле харыыларны манап турар. Хоорайда ниитилелдиң кежигүннери чамдык тускай эртемниглерниң, бүдүрүлге болгаш албан организация черлериниң удуртукчуларының чыл-чылды-биле чон мурнунга лекция, беседа чорутпайн турары-биле моон соңгаар эптежип болбас. Оларга хамаарыштыр республиканың харылзаа эргелелиниң начальниги эш Лавринович, автосептелге заводунуң директору эш Самойленко, эът комбинадының директору эш Маркин, гороно эргелекчизи эш Борисова, республика библиотеказының директору эш Бай-Кара болгаш өскелерниң-даа аттарын конференцияга адаан. Ынчаарга «Билиг» ниитилелиниң кежигүнүнге ам-даа кирбээн № 2 АТК-ның начальниги эш Зубкова, «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң начальниги эш Нестеровский, аптека эргелелиниң начальниги эш Иванова болгаш өскелер-даа совет школага өөренип, чедип алган билиглерин чоннга дамчыдып бербейн турарын делегаттар база шүгүмчүлээн.

Чер бүрүзүнге лекцияларны эки организастап, ону дыңнаары-биле чедип келгеннерге байыр чедирип, оларның сонуурганын бедидип, келген кижи бүрүзү лекциядан сеткил-сагыжы ханган чаныпчоруй баарын чедип алырынче улуг кичээнгей салырын чугулалап чугаалашкан. Чаңгыс-даа лекцияга чоннуң сонуурган турары чидиг айтырыгларынга дорт харыы бээринден чайлап болбас. Тема бүрүзүнге чүгле теорияны эвес, харын кижилерни күш-ажылга болгаш патриотизмге ынак болурунга кижизидери чугула дээрзи айыттынган.

Конференцияның киржикчилери хоорайга лекция пропагандазын экижидериниң дугайында хемчеглерни айтып демдеглээн. Оларның иштинде лекторларның методиктиг мергежилин бедидери, номчуттунуп турар лекцияларның шынарын хынаары, лекторларның санын калбартыры болгаш оон-даа өске чугула хемчеглер айыттынган. Бо бүгү хемчеглер лекторларның марксисчи-ленинчи ёзуга каңналып өзеринге болгаш лекцияларның идейлиг утка-шынарын экижидеринге дузалаар.

Ол ышкаш конференцияга «Билиг» ниитилелиниң хоорай салбырының чаа баштаар черин, ревизия комиссиязын болгаш ниитилелдиң республика конференциязынга баар делегаттарны соңгаан.

КӨСКҮ ТҮҢНЕЛДЕР ДЭЭШ

«Билиг» ниитилелиниң Улуг-Хем район салбырының конференциязы чоокта чаа болуп эрткен. Конференцияга эрткен отчёттуг үениң иштинде кылып чорутканажылдар дугайында ниитилел салбырының даргазы эш Карповтуң илеткелин дыңнап, чугаалашкан.

Илеткелден болгаш төлээлерниң санал-оналдарындан алгаш көөрге, эрткен үениң иштинде «Билиг» ниитилелиниң район салбыры чон ортузунга лекция пропагандазын калбартып чорудар талазы-биле партия организациялары-биле кады чамдык ажылдарны кылып чорудкан. Районда ниитилелдиң 15 бөлүктеринде, 5 секцияларында 183 кежигүннерни каттыштырып турар. Оларның аразында ниитилел-политиктиг секция (удуртукчузу эш Бугалтов) эки ажылдаан, пландан көрдүнгениниден ыракта хөй лекцияларны номчаан. Чаа-Хөл, Арыскан суурларының лекторлар бөлүктери база багай эвес ажылдаан. Бо чылын план ёзугаар көрдүнген 1200 лекциялардан тос айлар иштинде 900-тү номчуп, оларның 90 ажыг хуузун колхоз, совхозтарга кылган. Ниитизи-биле ол лекцияларга 38 муң ажыг дыңнакчылар олурушкан.

Чоңга лекция пропагандазын күштелдирер талазы-биле ак-сеткилдиг ажылдап турар мурнакчы лекторларның саны көвүдеп турар. Китайкин, Санчай-оол, Бавуу-Сүрүң, Баазаң, Билчир-оол болгаш өскелер-даа идепкейлиг ажылдаан лекторларга хамааржыр. Эң идепкейлиг лекторлардан бир кижи РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң Хүндүлел бижии-биле шаңнатпышаан, Ленинградче экскурсияга чораан. Бир кижи ниитилелдиң путёвказы-биле Венгрияже туристеп, бир кижи Новосибирск хоорайга чораан болгаш элээн каш кижи республиканың «Билиг» ниитилелиниң мактал бижиктери-биле шаңнаткан.

Кылдынган ажылдардан аңгыда ниитилел салбырының ажылында улуг четпестер барын конференцияның киржикчилери айыткан. Номчуттунуп турар лекцияларның саны көвей-даа болза, оларның аразында медицина, кедээ ажыл-агый, хоойлу-дурум, техниканың айыыл чок чоруурунуң дугайы эвээш болгаш районнуң амыдыралынга эң чугула, дыңнакчыларга күзенчиг лекциялар кончуг ховар болуп турар. Кедээ ажыл-агыйның мурнакчы дуржулгазының талазы-биле 12, эртем-техникага 16, үлетпүр, транспорт болгаш тудуг экономиказының талазы-биле чүгле 1 лекция номчааны бо дугайын херечилеп турар.

Салбырның Ак-Туругда бөлүү (удуртукчузу турган Мактар) эрткен үениң иштинде эң сула ажылдап, чүгле 9 лекцияларны номчуурун организастаан болгаш план чок ажылдап келген. Торгалыг бөлүүнде байдал оон база-ла шоолуг дээредевес турган.

Чон ортузунга лекция кылырынга чамдык удуртур ажылдакчылар болгаш тускай эртемниглер шуут киришпейн турарын конференцияның киржикчилери айыткан. Оларга «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң кол инженери Соколов, «Улуг-Хая» совхозтуң кол зоотехниги Буркутов, ол-ла совхозтуң № 1 салбырының эргелекчизи Беган, районо эргелекчизи Баный-оол, колхозтар даргалары Кошкар-оол болгаш Висляев олар хамааржыр.

Кежигүн дадывырының талазы-биле байдал база багай болуп турар. Ам-даа ниитизи-биле 57 рубль 60 копеек түңнүг, дадывыр хавыртынмаан артып турар. Ниитилел кежигүннериниң аразында чыл-чылда улаштыр кежигүн дадывыры төлевейн турарлар база бар. Чижээ, М. Сувак 4 чылда, Долбир-оол 3 чылда, Х. Шаравии 3 чылда, Сандак-Хуурак 2 чылда дадывыр төлевээн болгаш оон-даа өскелер бар. «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери турган, оон ажылынга шуут киришпес, кежигүн дадывырын төлевес чамдык Комбуй, Макаренко ышкаш кижилерни кежигүннерден үндүрер деп конференция шиитпирлээн.

Секциялар боттары план ёзугаар ажылдап турза-даа, оларның ажылының дугайын ниитилел салбырының президиумунга ховар дыңнап, чогуур угланыышкынны бербейн турган. Кедээ ажыл-агый секциязының (удуртукчузу эш Сапелкин) ажылы дыка суларап турда, ону баштаар чер анаа эрттирип турган. Президиумге моон мурнунда соңгуткан турган 7 кижиниң аразында тодаргай ажыл хуваалдазы, доктаамал харылзаа чок турганы-биле президиумнуң хуралдарының болгаш салбыр баштаар чериниң хуралдарының чыглыр хуусаалары четтип турган.

Конференция «Билиг» ниитилелиниң район салбырының баштаар чериниң чаа составын соңгаан. Баштайгы пленумга салбырның баштаар чериниң даргазынга эш Докучец соңгуткан.

В. БЫШТАН-ООЛ.

Дээштиг салдарын күштелдирер

Чоокта чаа «Искра» колхозта партия организациязының чанында «Билиг» ниитилелиниң бөлүүнүң кежигүннериниң хуралы болуп эрткен. Анаа ниитилелдиң колхозта бөлүүнүң отчёдун дыңнап, моон соңгаарғы сорулгаларны чугаалашкан. Хурал «Билиг» ниитилелиниң бөлүүнүң ажылында чамдык чедиишкиннер барын айыткан. Отчёттуг үениң дургузунда ниитилелдиң кежигүннериниң саны өскен. Бөлүктүң хуралдарын 6 удаа чорудкан.

Ажылчы чоннарның ортузунга лекция пропагандазын күштелдирип, янзы-бүрү темаларга 105 лекциялар болгаш беседаларны чорудкан. Бөлүктүң ажыл-чорудулгазынга оон үстүкү органнары боттуг дузаны чедирип, шыырак билиглиг, дуржулгалыг лекторларны чорудуп турганы салбырның ажылынга дөгүм болган. Олар колхозтуң девискээринге ажылчы чоннарга лекцияны номчуушаан, түс чериниң лекторларының ажылынга практиктиг дузаны чедирип келгенин хурал демдеглээн. Ниитилел кежигүннери М. Доктугу, М. Чамыяң болгаш өске-даа лекторларның эки ажылын хуралдың киржикчилери өөрүп демдеглээн.

Ооң-биле чергелештир бөлүктүң ажылында бар четпестерни хуралга шыңгыы демдеглээн. Номчуттунган лекцияларның тематиказы чаңгыс аай, амыдырал-биле холбаазы кошкак. Тематиктиг кежээлерни организаставайн келген. Медицина болгаш ветеринария темазынга лекциялар ховар номчуттунган. Ол талазы-биле тускай эртемниглер ниитилел кежигүнүнде хаара туттунмаан. Хоойлу-дүрүмнер таныштырылгазы кошкак, ооң уламындан оорлаар, арагалаар чоруктарның фактылары илереп турар. Номчуттунган лекцияларның дээштиг салдары ам-даа кошкак дээрзин хуралга санал берген эштер онзалап демдеглээн. Түс чериниң лекторларының күжү-биле лекцияларны чогаадып тургузарының, ажыл-агыйның планнарын онаалгаларын күүседиринче массаларны мобилизастаар талазы-биле лекцияның салдарын күштелдирериниң чугулазын бөлүктүң кежигүннери онзалап демдеглээш, моон соңгаарғы сорулгаларын тодараткан.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

РЕДАКЦИЯДАН ЧАГАА

Эптежип болбас байдал

Редакцияның даалгазын ёзугаар чоокта чаа Барыын-Хемчик районга чорупп турагаш, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырынга барганым соонда, мында ажыл, амыдыралдың байдалы бо чагааны бижиириниче мени албадапкан.

Бай-Тал — «Тээли» совхозтуң улуг ажыл-агый черлериниң бирээзи. Бай-талчылар ажыл-ишке ынак, мында кайгамчык эки чон чурттап, ажылдап турар. Совхозтуң ол салбырда малчыннары, тараажылары, өске-даа ажылчыннары, тускай эртемниглери, албан-хаакчылары кедээ ажыл-агыйның хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин, улуг-чаагай сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бедик көдүрлүүшкүн-биле, эрес-шалыпы ажылдап турарлар. Бай-талчылар күрүнеге эът садарының планын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткен. Дүк, сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалгаларын дүрген күүседири дээш улуг ажыл-херек хайныккан. Мал кыштаглалыышкынынга белеткелди база-ла доскан.

Бай-Тал салбырында совхозтуң мурнакчы кижилери көвүдеп турар. Хойжулар эштер Даржаа, Бөңгар, саанчылар эштер Долума, Күске болгаш өскелерниң-даа күш-ажылчы чедиишкиннеринге, кызымак кежээ чоруунга чону, совхозу өөрүп, оларга чоргаарланып турар.

Бай-талчылар ажыл-агыйжы чедиишкиннер, күш-ажылчы бүрүнгаар базымнар дээш эрес-шалыын туржуп турда, мында кижилер-биле ажыл кончуг багай тургустунган. Оларның культурлуг болгаш материалдыг негелделерин хандырарының база ажылчы чон ортузунга культура болгаш агитас-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны эң-не кудум деңнелде тургускан. Төрээн партияның болгаш чазактың чон дээш канчаар-даа аажок сагыш салып, улуг чаагай хемчеглерни ап чорудуп турар. Мында кижилер-биле ажылдың багай тургустунганының чылдагаанын чогум чүдел дээрзин «Тээли» совхозтуң директору Б. Чюдюк, парткомнуң секретары С. Иргит, салбыр эргелекчизи Х. Апарот, партия эге организациязының секретары И. Очур олар канчаар харыылаар силер?

Бо салбырда культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарның багайының, чоннуң культурлуг амыдырал-чурттаалгазынче эң-не кошкак кичээнгей салдынганының дугайын моон мурнунда «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга каш удаа бижигилээн болгай. «Тээли» совхозтуң болгаш Бай-Тал салбырының удуртукчулары СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органнары бо солуннарга парлаттынгылаан материалдарда айыткан четпестерни эдер дугайында боттуг хемчег албаан.

СЭКП ТК-ның июнь Пленуму болуп эрткенден бээр элээн каш айлар эрте берген. Бистиң чурттувустуң амыдыралынга база бир төөгүлүг улуг болуушкун болур июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажыл бистиң чурттувуста хаймыгып, бүрүнгаар улуг базымнар кылдынган болгай. Ынчаарга июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл Бай-Талда дыка багай чорупп турар. Культура-чырыдыышкынның албан черлериниң ажылы онза багай. Каш айлар мурнунда-ла клубту алгыды тудар дээш хаап каан. Оон тудуушкуну үр үеде кончуг озал чорупп турагаш, сөөлүнде шуут ара соксаан. Бай-Тал суурнуң чурттакчылары кино көрбээнден бээр ийи ай чедип турар. Киномеханик Эрес-оол Комбу киноаппаратураларын шыгжап каап, а оон чогум кайнаар барганы безин билдинмес. Суурда библиотека чүгле 170 номчукчуларлыг, оларның хөй кезии школачылар. Оон эргелекчизи Айзат Доржукпан номчукчулар-биле массалыг ажылдар, номчулга конференциязын чорутпаан, кожуп чоруур библиотеканы чаңгыс-даа черде тургуспаан, ному бажың бүрүзүнге чедирер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы күүсеттинмээн. Тыва дыл кырында номнар, ылангыя чогаал номнары кончуг эвээш. Клубтуң, библиотеканың одаар ыяжы белеткеттинмээн.

Көскү агитация талазы-биле суурда кандыг-даа чүүлдер кылдынмаан. Ылангыя партияның Программазының, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң талазы-биле лозун, плакат дээш көскү агитацияның кандыг-даа хевири чок. Агитас-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдар чон ортузунда багай тургустунган.

Идеологтуг ажылды чогуур негелделинге чедир тургуспааныңдан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, хулиганнаар, оорлаар, арагалаар чоруктарны болгаш өске-даа мөзү-шынар чок үүлгедиглерни чамдык кижилер кылгылаан. Чоокта чаа бөлүк арагалаашкын болганының түңнелинде уржуктуг шоп-содаа үнген.

Бай-Талда кедээ интеллигентилерниң хөй санныг отряды бар. Чүгле школада безин 28 башкы бар. Олар дээди болгаш ортумак эртемниглер. Суурда культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажыл бо хире багай турда, мындыг четпестер-биле оларның эптежип олурарын кижи кайгаар. Чүге дээрге бистиң интеллигентилеривис кедээге культура дээш походтуң улуг эгелекчилери болгай. Бай-Талдың кедээ интеллигентилериниң күжү-биле мында клубту идеологтуг ажыл чорударының болгаш культураның ёзулуг өөзү болдурары дыка-ла күзенчиг-дир. Башкыларның иштинде уран чүүлге талантылыг кижилерниң кайызы ол дээр боор. Школа директору Б. Хураган-оол хөгжүмге элээн мергежилдиг. Оон кадайы башкы Александра культура-чырыдыышкынның ортумак тускай школазын доскан, өөредилге эргелекчизи Сат Далар-оол скрипачы болгаш өске-даа хөгжүмнерни мергежилдиг ойнап шыдаар, башкы эш Хүреш-оол база-ла дуржулгалыг баянист болгай, ыры болгаш музыка башкызы, бот-тывынгыр композитор А. Анай-оол база бар. Ырлаар, танцылаарынга мергежилдиг башкылар база-ла хөй. Олар ол суурда бот-тывынгыр уран талантылыг кедээ чон-биле кандыг-даа солун концерттерни тургузуп, улуг чаагай үүле-херектерни кылып шыдаар. Бо улуг күштү салбырда болгаш школада парторганизациялар херекке албайн турар.

Колхозчу араттарның болгаш совхоз ажылчыннарының культурлуг амыдырал-чурттаалгазын улам-на экижидер талазы-биле СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл Бай-Тал салбырда база-ла багай. Ол дугайын үр үеде электри чырыы чок болуп турары тодаргай херечилеп турар. Чурттакчыларының материалдыг хандырылгазын багай тургускан.

Идеологтуг ажылдың талазы-биле шыдажыр аргажок улуг четпестерниң барын, бо чугула участоктуң ажылын кошкадып, олче кичээнгей салбайн турарының дугайын чоокта чаа совхозтуң коммунистери боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга шын илередип, парткомнуң бюрозунуң болгаш оон секретары С. Иргиттиң адынга шыңгыы шүгүмчүлелди кылган. Оон амылызынга боттуг түңнелдер кылбайн турар.

Бай-Тал салбырда идеологтуг ажыл кошкак, партия ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг ажылдар чорбайн турда, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик парткомунуң ол четпестер-биле эптежип турары канчап-даа шын эвес.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ,
(«Шынның» тускай корр.).

Эң эки агиткультбригада дээш деп республика конкурузунуң көрүлдези бистиң республикада чорупп турар.
ЧУРУКТА: Таңды райкүүскомунуң культура килдизиниң агиткультбригадазының көргүзүү. О. Кызыл-оол, В. Гусельников, К. Оюн-оол оларның үделгези-биле Н. Шабалинаның ырлап турары.
Фото В. КУЛИПАНОВТУҢ.

КӨДЭЭ СОВЕТТЕРНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫ

«Улустуң бүгү-ле чүүлду хаара тудуп турар организациязы болур болгаш күрүне база хөй-нити организацияларының шынар-хевирлери болунга каттыштырбышааан, Советтер болза, оларның ажыл-чорудулгазынга массаның калбак болгаш дорт киржилгелиг хөй-нити организациязы кылдыр улам-на чаартынып турар» деп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазында чугаалан турар.

Экономиканың болгаш культураның кол чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнге болгаш херек кырынга шиитпирлээринге, хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин хынаарынга, соңгукчуларның чагыгларын болгаш саналдарын амыдыралга боттандырарынга Советтерниң доктаамал комиссиялары канчаар-даа дажок улуг күш болуп турар.

1963 чылдың март айда чер-чер Советтериге болуп эрткен соңгулдаларга бистиң республиканың кодээ Советтериге соңгуттурган 1374 депутаттардан 210 ажыг доктаамал комиссияларда 984 депутаттар ажылдап турар. Оон аңгыда ол комиссияларда 457 активчилер хаара туттунган.

Доктаамал комиссиялар дугайында Дүрүмге дүүштүр кодээ Совет бүрүзү үүс чериниң онзагай байдалдарын барымдаалап тургаш, аңаа кандыг-кандыг доктаамал комиссияларны тургузарын баш бурунгаар шиитпирлээр. Доктаамал комиссияларны кодээ Советтерниң организастыг сессиялары 4-тен 6 чедир тургускулаан. Советтерниң доктаамал комиссияларын соңгуп турар үеде депутаттарның тускай эртемин, кылып турар ажылын, а оон аңгыда ажыл-агыйның болгаш культураның кайы-бир адырынга ооң ажылдаар күзелин барымдаалаар. Бо чүүлдерни барымдаалааныңың түңнелинде, комиссияларның составынга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң үүс-үүс адырлары-биле таныш ажылдакчылар база тускай эртемниглер соңгуттурган. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык кодээ Советиниң кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының составында зоотехник, агроном, сүт-бараан фермазының эргелекчизи, ферма учётчиги, тракторист, кукуруза звенозунуң удуртукчузу, мал эмчизи кирип турар. Бо доктаамал комиссияның составы эки шилиттинген.

Доктаамал комиссияларының эргехүлээлгелери хөй талалыг: Советтиң сессиязынга болгаш күүскомунуң хуралынга илеткелди азы эдеринчи илеткелди кылыр; Советтиң даалгазы-биле азы бодунуң эгелекчи чоруу-биле партия болгаш совет органнарының шиитпирлериниң күүселдезин, оон аңгыда кодээ Советтиң девискээринде аңаа хамааржышкан албан, организация черлериниң ажылын хынаар; соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин организастаар болгаш хынаар; чер-черге социалистиг чарышты организастаар болгаш өске-даа.

Бистиң республиканың кодээ Советтериниң амыдыралындан көөрге, олар колдуунда даараазында доктаамал комиссияларны тургузуп турарлар: кодээ ажыл-агый талазы-биле; социалистиг хоойлу-дүрүм болгаш хөй-нитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле; садыг болгаш сан-хөөнүң талазы-биле; улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының болгаш культураның талазы-биле; тудуг, коммунал ажыл-агыйының болгаш чаагайжыдылга талазы-биле комиссиялар. Боттарының ажыл-чорудулгазының онза байдалдарын ёзугаар олар ай азы квартал аайы-биле ажыл планын чогаадып ап турарлар. Ажыл планынга бирги ээлчегде ажыл-агыйның эң-не кол адырларынче кичээнгей салыр. Бо талазы-биле Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык кодээ Советиниң садыг болгаш сан-хөө талазы-биле доктаамал комиссиязының (даргазы эш Оттугаш) бо чылдың ийиги кварталда планынга кодээ ажыл-агый үндүрүүн, бот-онаалга болгаш страхование чылдазын, үндүрүглер онаалдазын канчаар чорутканын; бот-онаалга акшазының шын чарыгдалын, күрүне хаайлызының күүселдезин; Шуй болгаш Эрги-Барлык школаларының интернаттарында идик-хеп болгаш аъш-чем талазы-биле байдалын, садыг ажылын хынаары — ындыг ажылдарны киирген. Бо комиссия план күүселдезин үргүлчү чедип ап турар. Комиссия садыг шугумунга, колхозтуң сан-хөөзүнге, школалар интернаттарынга хыналдаларны доктаамал чорудуп турар. Оон түңнелинде Шуй школазының интернадынга сан-хөө болгаш материалдыг харыысалгалыг ажылдакчыларының тудагдалдарын илереткен, магазинге үрелген бараанарны илередип, актылаан болгаш саарылга чок бараанарны дедир чоруткан.

Сөөлгү үеде кодээ Советтерниң сессияларын белеткээринге болгаш эртиреринге доктаамал комиссияларның киржилгези дыка идепкейжээн.

Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хол кодээ Советиниң сессиязынга СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын «Сүт-Хол» совхозта канчаар күүседип турарының дугайында совхоз директорунуң илеткелин дыңнааны-биле холбаштыр, кодээ Советтиң тудуг болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы эдеринчи илеткел кылган. Ол сессияга белеткел ажылының планын баш бурунгаар ажылдап кылгаш, комиссия ону бодунуң хуралынга бадылаан. Белеткел үезинде ук комиссия Ак-Даш, Бора-Тайга, Кызыл-Тайга, Суг-Аксы, Кара-Чыраа суурларында база хойжу бригадалар төптеринде тудуг болгаш чаагайжыдылга ажылы-биле, малчыннарның амыдырал-чурттаалгазы-биле таныжып көрген. Ак-Даш, Кара-Чыраа суурларда болгаш хойжу бригадаларның төптеринде культура-амыдыралдың тудугларының темпизи оожум чоруп, чаагайжыдылга чорувайн турарын илереткен.

Комиссияның чыгган материалы-биле ооң даргазы сессияга эдеринчи илеткел кылган, доктаамал комиссияның санал-сүмелерин сессияның шиитпиринге киирген. Ол эдеринчи илеткел шынарлыг болуп, депутаттарның болгаш активтиң сессияга идепкейлиг киржиринге улуг идиг болган. Шиитпирниң күүселдезин комиссия үргүлчү хынап, ол талазы-биле түңнел хуралды кылган. Ылаңгыя мурнунда чаагайжыттынмайн турган Кара-Чыраа суурнуң чаагайжыдылгазы эки болган.

Чадаана кодээ Советиниң орук, харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязы бодунуң эгелекчи чоруу-биле кодээ Советтиң девискээринде оруктарның, көвүрүглерниң байдалын хынап көргеш, оларны септээр, ажыглаар талазы-биле ажыл дендии багай, ылаңгыя колхоз төвү — Бажың-Алаак суурнуң кудумчуларындан эгелээш, бригада төптеринче, малчыннарже, район төвүнче баар оруктарны септевейн турарын илередип, ол дугайында айтырыгны күүскомунуң хуралынга тургускан. Күүском доктаамал комиссияның санал-сүмезин өөренип көргеш, тускай шиитпирни хүлээп алган. Оон түңнелинде чайлагларже оруктарны, колхоз төвүнүң кудумчуларының оруктарын септеп, оңгарларга сай төп, дескилээн. Чадаана хемниң көвүрүүн база септээн.

Хынамчалыг болгаш ээ-шаанда чорутан белеткел ажылы Советтиң сессиязының азы күүсекчи комитеттиң хуралының үезинде кайы-бир айтырыгны бүгү тала-биле чугаалажып көөр, ол талазы-биле тодаргай ажыл-херекчи шиитпирни хүлээп алыр арганы бээр.

Кандыг-даа эки шиитпир, бир эвес ону амыдыралга боттандырары дээш доктаамал хыналданы чорутпас болза, анаа-ла саазын кырынга шиитпир болуп артып каары билдингир болгай. Эрткен чазын Балгазын кодээ Советиниң суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссиязы чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар дугайында эки хемчеглерни ажылдап кылган турган. Ынчалза-даа ооң күүселдези дээш доктаамал комиссия-даа, кодээ Советтиң даа сагыш салбаанындан кандыг-даа ажыл чоруттунмаан: Балгазын, Владимировка, Кызыл-Арыг суурларының кудумчулары боктуг, ында тудуг материалдары кайы хамаан чок дужуруп каан чыдар. Ол кодээ Советтиң девискээринде ыяш ажыл-агый черинии, профессионал-техниктиг училищезиниң, колхоз баштаар чериниң административтиг бажыңнарының чанында безин ыяш олуртунмааның чугаалаарга-ла ында суур чаагайжыдылгазының нити байдалы билдингир-дир.

Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ Советтери боттарының доктаамал комиссияларының отчёттарын сессияларга дыңнап турар чорук, удуртулганы күштелдирип, комиссиялар ажылын экижидеринге канчаар-даа дажок улуг идиг болур. Чөөн-Хемчик районнуң Ийме кодээ Советиниң доктаамал комиссиялары ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле адырларының ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турарлар. 1962 чылда кодээ Советтиң бүгү-ле 5 доктаамал комиссиялары 2—3 айтырыгларны сессияларга болгаш күүскомунуң хуралдарынга белеткеп, сессияларга шуптузу отчёттарын бергилээн. Ылаңгыя кодээ ажыл-агый болгаш тудуг, орук база чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиялар сессияларга отчёт берип тура, кодээ Советтиң девискээринде кодээ ажыл-агый болгаш тудуг, орук база чаагайжыдылга талазы-биле ажылды анализтеп, ол ажылга комиссияның бодунуң киржилгезин база тодаргай чугаалааннар.

Сөөлгү үеде бистиң республиканың кодээ Советтериниң доктаамал комиссиялары сессияларга боттарының отчёттарын бээри көвүдээн. Бир эвес 1961 чылда кодээ Советтериниң 67 доктаамал комиссиялары отчёт кылган болза, 1962 чылда 119 комиссиялар сессияларга отчёттарын кылганнар.

Кодээ Советтиң болгаш оон доктаамал комиссияларының аразында үргүлчүнүң харылзаазы, дем каттыжышкынныг ажыл нити ажылды экижидеринге улуг ужур-дузалыг. Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана кодээ Советиниң күүскому доктаамал комиссиялар тургустунган соонда, оларның сургаалдалыг хуралын болгаш семинарын эрттирген. Доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазын экижидер, а оон аңгыда оларның мурнакчы дуржулгазын пропагандалаар болгаш тарадыр сорулга-биле күүсекчи комитеттер «Депутат хүнү» организастап эрттирери чугула. Бо талазы-биле ажылды эрткен чылын Барыын-Хемчиктиң Каргы, Өвүрнүң Саглы кодээ Советтери чоруткулааннар.

Күүскомнуң болгаш доктаамал комиссияларның дем каттыжып чорутканы ажылы кайы-бир хемчеглерге тускай акша-хөреңги көрдүнмээнде безин ону бүдүрүп алыр ийикпе азы аңаа көрдүнген акша-хөреңгиниң камнап алыр арганы берип турар. Эрткен чылын Ийме кодээ Советиниң болгаш ол Советтиң тудуг база суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссиязының эгелекчи чоруу-биле ында сес чыл школазынга аъш-чем болгаш идик-хеп шыгжаар ийи складты туткан. Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Даг сес чыл школазының септелгезинге, одаар ыяш белеткелинге хөй-нитиниң киириштирип тургаш, 600 ажыг рубльди школа камнап алган. Шак мындыг чижекти өске-даа кодээ Советтерниң болгаш доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазының практиказындан хөйнү көргүзүп болур.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга оларның ролюн күштелдирер, социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдер болгаш калбартыр база Совет күрүнени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны киириштиреринге Советтерниң ролюн күштелдирер дугайында Коммунистиг партияның салган сорулгаларын күүседип турар амгы үеде доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазы онза ужур-дузалыг апарган. «Амгы байдалда ажылчы чоннар депутаттарының Советтери улустуң бүгүдени хаара тудуп турар организациялары болу бергенде, хөй санныг комиссияларга, а ол ышкаш ажылчы чоннарның бот-тывынгыр организацияларынга даянмышаан, хоорай, суур, кодээ бүрүзүнге, бажың бүрүзүнге кижизидилге, культура-чырыдыышкын ажылын хүн бүрүде чоруткан турар кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузар херек» деп СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалында айыткан.

Кайда-ла Советтер боттарының доктаамал комиссияларынга даянып турар болдур, ында ажыл-херек эки чоруп турар дээрзин практика тодаргай көргүзүп турар. Мурнакчы ажылдыг доктаамал комиссияларның дуржулгазын өөренип көрүп тургаш, Советтерниң мурнунда туруп турар сорулгаларны күүседиринче оларны организастаары — кодээ Советтерниң ыдыктыг хүлээлгези болур.

С. ХЕРТЕК,
Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң инструктору.

Тудугжуларның чедиишкини

«Кызыл тудуг» трестиниң Н. Бопугаева удурткан штукатур-маляржы бригадазының кежигүннери шупту комсомолчу аныяктардан тургустунган. Олар бо хүннерде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнуң байырлалын таварыштыр СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларынга сорук кирип, чеди чыл планының бешки чылының тудуг планын чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар.

Бригаданың кежигүннери коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш кызымаккай ажылдап, ай, квартал санында үлүүн үргүлчү ажыр күүседип, трестиң мурнакчы бригадаларының санында кирип турар.

Аныяк тудугжуларның бригадазы эрткен август-сентябрь айларының тудуг планын 110—120 хуу күүсеткилээн. Бригаданың кежигүннериниң Л. Шебогина, Ф. Садырова, Г. Пупышева олар ажыл үлүүн үргүлчү ажыр күүседип, бригаданың чоргаарлары болуп турарлар.

Комсомолчу аныяктарның бригадазы байырлалга күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражыр дээш октябрьның ажыл үлүүн 130 хуу күүседирин хүлээнгеш, кызымаккай ажылдап кирипкен. Аныяк тудугжулар ажылчын аныяктарның кежээки школазында шупту өөренип турарындан аңгыда, коллективте хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржип турар.

С. ОЮН.

Чеди чылдың бешки чылы ам-даа доозулбаан, а Ленинградтың «Электроаппарат» заводунуң ажылчыны Н. Ф. Балаченков бодунуң чеди чыл нормазын шагда ажыр күүсеткен. Мурнакчы ажылчын ээлчегде бүдүн чартык чедир норманы күүседип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниң болгаш материалдарны камнап алырының аргаларын ол доктаамал дилеп тып турар. Моон мурнунда металл демирлерниң кесиндизи дыка хөй үнер турган. Н. Ф. Балаченковтуң саналын ёзугаар ол кесиндилерден үүрмек келектерни кылып турар. Ол чорук улуг камналганы берген. Участоктуң коллективи-биле кады Николай Филиппович Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш демисежип турар.
Фото Н. Тимофеевтиң. СЭТА-ның фотохроникаазы.

Ортумак колхозтарның деңнелинче үнүп болур

Тожу районнуң «Май 1-ги» колхоз эрткен чылын Танды эргелелиниң талазы-биле хожудап турар колхозтарның бирээзинге санадып турган. Бо колхозтуң экономика талазы-биле хожудап турарының чылдагааны болза, колхоз баштаар чериниң эрги составы колхозтуң иштики курлавырларын четче ажыглавайн, материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар колхозчуларның ажылдаарынга тарымчалыг байдалдарны тургуспайн келгенинде болуп турар.

Колхоз баштаар чери колхозчуларның күш-ажылының төлевирин төлээрде, ажылды кылып-даа база кылбайн-даа турарын барымдаалавайн чаңгыс аай деңнештирилгелиг төлевир тыпсып келген. Оон ужурунда колхозка кирип турган бүгү акша-хөреңгини курлап хамнавайн, оларның барык-ла шуптузун үлүр чарыгдап, ажыл төлевиринге үлеп турган. Төлевир ындыг деңнештирилгелиг болганының хараазы-биле колхозчуларның чамдызы колхоз бүдүрүлгезинге киржилгезин кудуладып турган.

Удуртулгага турган ол бүгү четпестерни бо чылдың февральда болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралга шыңгыы чугаалашкаш, колхоз баштаар чериниң составынга эш Күнчүн баштадыр ажыл-агыйны башкарып билир кижилерни киирген.

Колхоз баштаар чериниң чаа составы бо чылдың эрткен төс айларының дургузунда ажыглаттынмайн келген курлавырларны ажыглаар, колхозтуң сан-хөө байдалын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чоруткан. Школа, эмнелге болгаш өске-даа албан черлеринге 5000 кубометр токпак ыяшты, 8000 кубометр тудуг ыяжын белеткээн болгаш 18 тонна чугайны өртедип саткан. Бо бүгү ажылдарны күүсеткени-биле колхоз 65 муң рубльдиң акша орулгазын киирип алган. Колхоз амгы үеде 50 уруглар өөренилшаан, чурттаар кадыкшылга школазын болгаш ийи аал чурттаар башкылар бажыңын тудуп турар. Акша орулга киирип алырының бо аргаларын колхоз эрткен чылдарда четче ажыглавайн турган.

Нитиниң малының баш санын өстүреринге, ооң продуктулуун бедидеринге дажок чугула чүүлдерниң бирээзи мал ажылында колхозчуларның амыдырал-чурттаалгазын экижидери болурун барымдаалааш, колхоз бо чылын малчыннар чурттаар үш бажыңны немей туткан болгаш бүгү-ле эрги бажыңнарның ханаларын малгаштап, чамдыктарын штукатуралап, чугайлаан болгаш шалаларын будуп, туүйбу плиталарны салгылаан. Колхозтуң сүт-бараан фермаларының төптерин электрижиткен.

Колхозтуң кыш ажар малынга 18.300 центнер сиген, саваң болгаш 27.860 центнер силос белеткеттинген. Ол болза бир баш боза малга 21 центнер бодүүн, 32 центнер шыктыг чемнер болур. Кышкы үеде мал чемнерин сөөртүрүнге хөй күш үндүрбес сорулга-биле тараа саваңын фермаларже бурунгу-биле сөөртүп чедирген болгаш ырак черлерде сигенни сөөртүп турар.

Тожунуң агаар-бойдузунуң байдалынга арбай тараа таарыжып, эки дүжүттү берип турарын анализтеп көргеш, күзүн тарыыр көк-тараа тарыырын болгаш 1964 чылда тарылга шөлүн барык-ла бир катап калбартырын колхоз шиитпирлээн. Ооң ачызы-биле малдың чем-суурун дыка быжыглаарын колхоз баштаар чери көрүп турар.

Сан-хөө талазы-биле байдалды улам ыңай экижидери-биле аң-олук тывыжының күскү, кышкы сезонунда аңнаар 180 ажыт аңчыларны тайгаларже организастыы-биле аъткарып үндүрген.

Колхозтуң сан-хөө талазы-биле байдалын экижидериниң чамдык хемчеглерин алганының соонда, колхозчуларга ай санында акша авансызы тыпсыры чурумчаан. Мурнундагы ышкаш ажылдап-даа база ажылдавайн-даа турар колхозчуларга кайы-хамаан чок аванс бээр чорук соксаан. Ам колхозчулар ай санында ажылдаан күш-хүннериниң төлевириниң 80 хуузун акша-биле авансыга ап турар. А ажыл төлевириниң арткан 20 хуузун бүдүрүлге планы-биле көрдүнген орулгаларны колхоз күүседиптерге, чыл төнчүзүнде колхозчуларга төлеп бээрин чурумчуткан.

Мындыг хемчеглерни чорутканының ачызында колхозчулар боттарының күш-ажылының түңнелдеринге сонуургалдыг апарган болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан. Эрткен чылдарда 50—60 колхозчулар нитиниң ажылынга доктаамал киришпейн турган болза, ам ындыг колхозчулар барык чок болган.

«Май 1» колхоз хожудангай колхозтарның деңнелинден ортумак чергениң, харын-даа мурнакчы ажыл-агыйларның деңнелинче үнүп болур аргалар бар. Ону чедип алырда, колхозтуң девискээринде кат, мөөгү, тоорук, балык болгаш өске-даа байлактарны ажыглаан, оон акша орулга киирериниң эгелээш, бүгү-ле иштики курлавырларны улам четче ажыглаары, сан-хөө байдалын улам экижидери эргежок чугула. Чүгле оон түңнелинде колхоз экономика талазы-биле кодурлуп болур.

С. ИРМА.

Мал чемнеринге немей

«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында тракторист Д. Эрес-оол мал чемнерин белеткээринге киржип ажылдааш, 125 тонна негаан массаны кестирип ажааган турган.

Техниканы ол камныг эдилеп турар. Ооң ажылдап турар трактору үрелиишкинге таварышпаан. Кывар, чаар материалдар камналгалыг. Мал чеминге херекслээри-биле чаагай оът-сигенниг черни кестирип алыр ажыл ам-даа чорып турар. Эш Эрес-оол «ДТ-20» деп трактор-биле хүнде 7 гектар оът-сигенниг черлерни кестирер тургаш 8—9—10 гектарны кестирип турар.

Бүзүн, кыжып кыштагларже сиген сөөртүрүнге ол үргүлчүлеп ажылдаар. Малды хүр кыш ажырар дээш механизатор бодунуң күжүн салып турар.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.
Улуг-Хем район.

СОЛУН УРОК

Дээди эртемниг эмчи Сумулааның, даг инженери Дандар-оолдуң, районунда сураглыг саанчы Дыспыктың, аныяк башкы Уйнуктуң болгаш оон-даа өске чаңгыс чер-чурттугларымның кым болу бергенин орус дыл-биле болганчок-ла холбаштыр бодай бээр мен. Ол хуулгаазын дылдың дузазы-биле тыва араттарның уруглары дээди-даа, ортумак-даа эртемниң эргиин артап, болбаазыраңгай техниканың чүдүүрээнче хандыгын, ону шиңгээдип ап турар. Бистиң амыдыралчы дылывыс болу берген ол дыл-биле баштайла өңнүктештирген, ооң хуулгаазын дылгүүрүн бистиң холувуска тудускан, бир дугааргы орус дыл башкывыс Елена Константиновнаны хүндүткеп чоруур бис. Ооң ийи дыл кырынга чугаалаар болу берген өөреникчилеринден аңаа кым чоргаарланмас, өөрүп четтиргенин кым соглевейн баар боор.

Е. К. Соколова бодунуң баштайгы сураадеңчиг урогун он тос-ла харлыг, хып дээн аныяк кыс тургаш өскей хоорайы Шагаан-Арыгның тыва школазынга 1943 чылда эгелээн. Оон бээр ам чээрби чыл ашкан. А Елена Константиновна ол-ла школада баштайгы өөреникчилериниң уруг-дарыын өөредип, чаа үениң кижизин кижизидер чаагай херээн уламчылавышаан.

Оон баштайгы өөреникчилеринден аныяк салгалды кижизидериниң белен эвес оруун башкызы дег, быжыы-биле шилип алганнар кайы хөй. Бээ дээрге-ле, Шагаан-Арыг хоорайда № 2 школаның эге класстар башкылары Бүрүткел, Уйнук болгаш база-ла ол школаның машиноведение башкызы Шом-оол олар Елена Константиновнаның хөй чылдыг байлак дуржулгазын өөренип ап турар.

1943 чылда тыва школаларга орус дыл башкылаары амгызындан ыраакта-ла берге: ол талазы-биле тодаргай методика ному-даа чок, өөредилге номнары безин чедишпес турган. Ам бо хүннерде-ле харын, орус дылды тыва школаларга башкылаарының методикалары, башкыларның дуржулгазының номнары долу апарган-дыр. Оларның аразында бистиң башкывыстың киржип кылышкан ному база барын демдеглээри өөрүнчүг. А ынчан дээрге, программа-даа, план-даа дөртен беш минуталыг урокка чагырткан, бир эвес ону барымдаалаар болза — кижизидикчи арынныүр барымдаалавайн, «думчук бора лааны» ол апаар дээрзин аныяк башкы удавайн билип каан. А Елена Константиновна дээрге сегирип алганда, сагыш хандыр кылбаан шагда, сеткили ханмас мөзүлүг кижилерниң бирээзи.

Орус дылды чүгле школага келгеш танып эгелээр турган ынчаардагы ооң өөреникчилериниң сөс курлавыры көзүлдүр-ле эвээш чорук, дуржулгазы эвээш-даа бол, ооң дескел чок сеткил-сагыжын амыратпас апарган.

— Амгы үениң школачыларының сөс курлавырын, ада-иелери болгаш акы-дуңмалары, силерге деңнээрге сыр өске-дир. Силерниң үе-чергеңерни орус дылга өөредири болардан канчап-даа берге турган — деп, Елена Константиновнаның ам чугаалап олурары чөп.

Башкылал ажылы бир-ле дугаарында бот идепкейлиг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаары деп, Елена Константиновна ынчан безин биле берген. Чогум-на ынчангаш ооң ынчаардагы бодунуң тыпкан аргазы: дылды практика кырынга, амыдыралга ажыглап өөредири — бо хүннерниң практиказынга дүгжүп турары таварылга эвес. Ол арга дээрге — чүгле орус дылдың грамматиказынга дүрүмнер өөредири, номчулга кичээлдери чорудары-биле кызыгаарлаттынмайн, өөреникчилерни бот-боттарының аразында чугаалажырынга чаңчыктырары, база тыва дылдың онзагай чүүлдерин орус дыл урогунга ажыглап, ийи дылды холбаштырары болган. Бодунуң ол аргазын башкы Соколова бо хүннерге чедир чедиишкинниг ажыглап турар.

1945 ЧЫЛ. Ынчан бис Шагаан-Арыг тыва ортумак школаның бешки клазынга өөренип кирген бис. Бистиң 5 «Б» клазска Елена Константиновна орус дыл башкылавышаан, клазывыстың удуртукчу башкызы турган. Кижизиттирикчилериниң негелдези шыңгыы болурга, башкывысты ынчан бис «кадыг-шириин» кижиге санап турган бис. Онаалга күүсетпээн ийикпе дүрүм билип албаан кижилер ооң кичээлинче кел чыткан дужүү-даа чок турган — башкы демей-ле уроктан үндүрүптер. Ооң соонда пионер, комсомол организацияларынга азы башкылар чөвүлелинге ол өөреникчи хемчег алзырындан чайлавас...

Ынчалза-даа башкывыстың характерин бис ооң чаагай сеткил-сагыжынга будап турганывыс ол болган. Бир-ле катап школа чанынга ойнап турувуста Елена Константиновна бисти кый дээн. Чеде бердивис. Ак-көк карактарын хүлүмзүртү көрүп алгаш, чиңге үнү-биле уроктарга ышкаш дүрген эвес, тавар чугаалап үндү:

— Орус, тыва өөрүнер-биле орустажып чугаалашкан чорууруңар болза көөр-дүр мен. Ону дээш мен силерге «Четтирдим!» дээр бодаан мен — дээш, хүлүмзүрүй-дүр, бис база-ла хеглүг хөөн кирип келген бис.— Ынчалза-даа силерниң ажыглап чоруур сөстериңерде шын эвес, бижиири-ле өлчаан кылдыр ажыглап чоруур сөстериңер хөй-дүр. Чугаалаары-биле бижиири ийи аңгы сөстер орус дылда кайы хөй. «Что» кылдыр бижиир, а адаарда — «што» дээр ийик бис чоп. А силерниң араңарда «ужели» деп, ол сөсту четче чугаалавас кижилер бар-дыр.

Башкывыс ук сөсту бистиң чамдывыстың адаары-ла олчаан кылдыр өттүнерге, каткывыс келе берди.

— Чүге каттырыжыр силер. Мен чижек чугаалап тур мен, а ол аян сөзүн шын адаптар кижи кымыл, че?— дээш, бистиң шуптувусче эргий көрнүү.

— **Неужели** — деп ийи-үш хире кижи аастааш дужурдувус.

— Ол шын-дыр. А силер дээрге артында-ла «у»-биле эгелеп алгаш чугаалаар-дыр силер, а орус дылда «у» деп ажык үн бар эвес...

Башкывыс бистиң-биле ынчаар, уроктардан дашкаар беседалажырынга дыка ынак. Ындыг кыска эдиглер, чамдыкта дорт дээштиг — бүдүн беседалар бистерниң уроктарга билип ап тургудаан чүүлдеривистен-даа үнелиг болгулаар турган.

БАШКЫ КИЖИНИҢ берип турган урогунга өске өөрүнүң олуржупкан мергежил солчуруп — ажык урок дээр. Орта демги башкы арга-мергежилин шыдаар шаа-биле делгээр чүве болганда, ындыг уроктарга ол кызып белеткенир, а аңаа олуржурлар оон элээн хөйнү боттарынга шиңгээдир болгай. Ынчаарга бо урок, өске кижи олуржуп турза-даа, Елена Константиновнаның чээрби чыл дургузунда хүн бүрү чорудуп келгени дег, аңаа-ла ажык эвес урок болган чүве.

Коңга кыңгырт дээрин билек, колжавыста класс ораалинде ийиги класчылар парталар артында олурупкулапканын, кезек када даштыгаа иштигээ шиңгайнып турган шимээнниң чиде хона бергенинден билип кагдывыс.

— Башкыладып-даа, башкылап-даа чораан болганыңда, мээң ажылым-биле таныжыксазыңза, урокка барып олуржур сен бе? Хөөрежир чайым база чок, бөгүн дөрт уроктуг мен — деп, Елена Константиновна, чай чогунга буруузунган хевирлиг, чугаалай-дыр. Ооң бо чылын башкылап турары Шагаан-Арыг № 2 школазының 2—3—4 класстарының бирээзи, ийиги класстың урогунче базыптывыс.

Дазыр кара, сарыгзымаар, бир дески чүве ышкаш костюр башчыгаштарлыг бичии уруглар тура халчып келгеш, бистиң-биле мендилештилер. Елена Константиновнаның эжиктен башкы столунга чедир туфельдериниң токулады дагжап четкенинден эгелээш чиңгежек үнү-биле «олуруңар» дээни-даа, өөреникчилерин четчелей, олуруглар аайы-биле көре каапканынга чедир — кезээде таныш, төрел ышкаш сагындырды. Эвээш эвес чылдар эртсе-даа, ооң аныяк, шимченгир энергиязы, бодунуң кижизидикчилериниң кошкак болгаш эки талаларын билири ол-ла хевээр арткан болду. Ооң кызыл-кызыл долбаннар ында-мында көзүлгүлээр ак арнында дөртен харның бүдүү безин тырышкактары ам-даа көзүлбес.

Номчулга урогун ийиги класска өөредилге чылының эгезинде эрттирери ындыг-ла белен эвес: ийиги классчылар дээрге — дүүнгү бирги классчылар дээрзи ынчан базым бүрүзүнде билдинип турганзыг болур. Ооң ыңай уруглар чайгы хоглуг дыштаныылгага база «элээн алзыпкан» болгулаар. Дуржулгазы эвээш башкы чогум-на борта будалы берип болур. Өөреникчилерниң кошкактары ужуглеп-ужуглеп номчуп олурда-ла санныг минуталар эрте бээр, а шыырактары — өөрүн мурнай номчуй каавыткаш, доора тенектенип, номчааның утказын билбейн баар, башкы аңаа албаакаш, уроктуң кол сорулгазын чедип ап шыдавас.

А Елена Константиновнаның ийиги классчыларындан ол уроктуң дургузунда өскээр көрнүп, кыймыш кыныр безин чайлыг кижи чок болган. Дескел чокка шыпыраңайнып бар чыткан өөреникчини ол черле чандыр көрбес: «Мурнуку олуругнуң оолдары эрес-ле-дир ам! Дыка-ла эки кичээлдеп олурлар, а ортаакы олуругда Вити сугаар шимчеп олурлар, өөрүнер-биле кады ажылдавайн-дыр силер!» деп, сагындыра тыртып каар. Чок болза, уруглар үр олурупканын чайжок кадында сакты хонуп келгеш, уругларны гимнастады кааптар. Ол мергежилгелерге оларның чаңчыкканы кайгамчык, чүгле ол урокка безин үш удаа ындыг суга шимчээшкиннерни ол кылдырты.

— Оналга чүү ийик, кым чугаалаары?— Дораан-на барык бүдүн класс холун көдүрген.— «Мен-мен» деп баарга таан-даа хөңнүм чок, анаа-ла холун көдүрер херек. Че, Санчы Серёжа чугаалап көрем — деп, башкы чугаалай-дыр.

— «Эрес-дидим чорук» деп чугааны номчуур — дээш, Серёжа бажының дүгүн бижиргексеп суйбай тудуп каан.

— Сээң **«отважный»** деп сөстү номчууруң шын эвес-тир. «т»-ни «д» кылдыр, «ж»-ны — «ш» ышкаш чугаалаар-дыр сен.— Башкының ол эдиин кичээнгейлиг дыңнап олурган уруглар, чазыгны эдерин күзеп, холун база катап көдүргеннер. Элээн каш өөреникчиге катап-катап ол сөстүададып тургаш, башкы сорулгазын чедип алган.

— Оюн Вася биске ол рассказты дыңнадыр номчуп бээр, а өскелери эдерти көрүп, ооң чазыын эдер — Вася олура номчуп эгелээн, а башкы ол аразында ынаар кулак салбышаан, өөреникчилерниң кезиин кылаштап тургаш:— «вдруг» дээрге кайын боор, Вася? Ол сөс берге сөс болганда, самбырага бижип тургаш, сайгарзывысса дээре боор. Вася, сен амдызында олуруп ал. Лапчаа Саша ол сөсту барып бижизин. Саша, ону тывалап чүү дээрил?— деп, Елена Константиновна тывалап айтыра-дыр.

— «Хенертен» дээр.

— Шын-дыр. Ам бижи че...

Дараазында ол рассказты ийи-үш хире өөреникчи самбыра мурнунга чеде бергеш, бодунуң сөзү-биле чугаалааннар, катаптаашкын оон-биле доозулган. Башкы шагынче бүдүү көре каапкаш, уроктуң чаа темазын тайылбырлап кирипкен. Ону база-ла өөреникчилерниң бот ажылын колдадып чоруткан.

— **«Дузалакчы»** деп орустаптар кижи бар бе?... **«Помощник»** шын-на, харын. А башкының айтырыынга холун көдүрүп харыылаар болгай. Бөгүн бис, ада-иезинге дузалажып турар бир бичии эрес уругнуң дугайында номчуп көрээли. Дузалакчы херээжен уругну орустап «помощница» дээр. Ону адап өөренип алыылы — дээрге, уруглар чаржалажып, адап эгеледи.— Ам номчуп киреривис мурнунда силерниң боттарыңар, ада-иелериңерге, акылар-угбаларыңарга канчаар дузалажып турарыңарны меңээ чугаалап бериңерем? Кым эгелээрил, че?

Башкының айтырыынга элээн каш өөреникчи орустап идик чокка харыылаан. Дыл урогун бичии школачыларны долгандыр турар амыдырал-биле сырый холбаарының үлегери олдур.

45 минута дургузунда ийиги классчылар эрес-дидим оол-биле таныжып, ону деэксээнин илередип, эрес дузалакчылар болуп өзериниң башкызынга аазап, сөс курлавырын байыдып ап — хөй ажылдарны кылганнар. Елена Константиновнаның мергежилиниң 20 чыл мурнундагы-ла чажыттары бо бодүүн урокка безин бо-ла көстүгүлеп келир болду...

Күш-ажылчы ийи медальдың эдилекчизи, улус чырыдыышкынының шылгаракчызы, республиканың дуржулгалыг башкыларының бирээзи — Елена Константиновна Соколова силерниң араңарда ынчаар ажылдап, чурттап турар, эштер башкылар.

О. НАМЧЫЛАК.
Шагаан-Арыг — Кызыл.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Нефть дамчыдылгазының совет болгаш польша участоктары тудушкан

ВАРШАВА. СЭТА-ның корр. В. Кузнецовтуң дамчыдып турары болза: «Найырал» деп нефть дамчыдылгазының тудугжулары улуг күш-ажылчы тиилелгени байырлап турарлар. Польша-совет кызыгаарга, Токары суурнуң районунга совет-польша дуңзаалакчылар нефть дамчыдылгазының шугумунга сөөлгү улаашкынны кылган. Ынчангаш бодунуң эгезин Волганың эриктеринден алган оол совет участогу польша болгаш немец участоктары-биле тудушкан.

Польшаның химия үлетпүрүнүң министриниң «Найырал» нефть дамчыдылгазының тудуунуң талазы-биле төлээлекчизи Юлиан Малинякның СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы болза: ам нефть дамчыдылгазының кан хоолайларын 70 атмосфера базыышкынныг суг-биле доллдуруп турар. Шенелде чедиишкинниг эртип турар. Эптелге ажылдары дооступ турар, контроль-шенелде приборларының ажылын хынап көрүп турар. Улуг Октябрьның бүдүүзүнде совет нефть польша-совет кызыгаарны таварты эртер, а ноябрьның төнчүзүнде — Плоцкиде нефть-химия комбинадынга кирер. Декабрьның ортанда нефть Одерге чедер. Ынчангаш бот-бодунга Экономиктиг Дузалажылга чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның улуг тудуу удавас бүрүнү-биле ажыглалга кирер болгаш социализм чурттарының экономиктиг хөгжүлдезинге бараан болур апаар.

Угаан-сарыылдың болгаш чаагай тура-соруктуң дуржулгазы дээш

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихт Берлинде электроаппаратура заводунга болган митингиге чүве чугаалааш, Герман Демократтыг Республиканың ГФР-биле база Барыын Берлин-биле харылзааларынга доктааган.

Барыын Германияда угаан-сарыылдың күштери, Германияның тайбың келир үезинче чүткүп турар күштер тиилээр боор деп ынчангаш бистер хөй-хөй чылдарның дургузунда кызыгаарны ажык тургузуп келген бис деп, В. Ульбрихт демдеглээн. Ынчалза-даа ГФР-де шиитпирлиг туруштарны милитаристер болгаш адаан-өжээнчилер ээлеп алгаш, ГДР-биле ажык кызыгаарны боттарының сорулгаларынга ажыглап турганнар. Ындыг болган төлээде, Берлинде кызыгаарның дээп болбас чоруун хандырары онза ужур-дузалыг болу берген. Гитлерҗи генералдар Бранденбург хаалгазын таварты бистиң найысылалывысче базып кирип турзун деп күзеп турган барыын-герман милитаристерниң планы оон-биле бойлап дүшкен.

Харылзааларны чогумчалыг болдурарының дугайында, угаан-сарыылдың болгаш чаагай тура-соруктуң дуржулгазын ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң чазактарының аразынга чарарының дугайында бистиң партиявыстың, чазаавыстың болгаш национал фронтунуң саналы угаан-сарыылдыг дугуржулгаларга бистерниң белеңнивисти херечилеп турарлар деп, В. Ульбрихт медеглээн.

В. Ульбрихтиң демдеглээни-биле алырга, төвүнде Барыын Берлин туруп турар күрүнениң чазаа-биле бот-бодун билчир чорукту тургузарынче барыын-берлин сенаттың оралдажырын барыын берлинчилерниң эрге-ажыктары негеп турар. Барыын Берлинниң ниитилел тургузуунга ГДР-ниң чазааның холгаарлаар бодавайн турары билдингир болгай. Бир эвес Боннда тергидеп турар бөлүктерниң милитаристчи болгаш адаан-өжээнчи чүткүлдеринден Барыын Берлин хамаарышпас болур болза, чүгле ынчан Барыын Берлин тайбың чурттап болур. Ол болза ГФР-биле азы өске-даа барыын талакы күрүнелер-биле Барыын Берлинниң экономиктиг харылзаалары кызырлыр ужурлуг дээни ол эвес-тир. Ынчалза-даа ол болза Барыын Берлинден ГДР-ге удур чорудуп турар соок дайынның хемчеглерин соксаткан турар ужурлуг дээни ол-дур.

АЛЖИР-МАРОККО ЧӨРҮЛДЭЭ

Сахараның барыын талазын таварып эрткен кызыгаар дугайында айтырыгның талазы-биле Марокконуң болгаш Алжирниң аразында туруп келген чөрүлдээлер сөөлгү хүннерде чидиглеңген болгаш шуут чепсектиг чөрүлдээ апарган. Октябрь 14-те эртенгиниң 5 шакта Марокконуң 4 муң кижи чедир санныг шериглери артиллерияга болгаш танкыларга деткидип алгаш, Болон-Бешардан элээн мурнуу-барыын талаже турар алжир кызыгаар черлерже—Хасси-Бейдаже болгаш Тинджубче хенертен халдаан. Кызыгаарга бичии сегиржип алыышкын удатпаанда-ла чепсектиг улуг чөрүлдээ болуп, ийи таланың хөй санныг шериглерин ол чөрүлдээже кирип тырткан. Дайын чорудулгалары болуп турар черлерде Алжир Республиканың национал камгалал министри Хуари Бумедьен биле Марокконуң национал камгалал министри Махджуби Ахардан олар чоруп турарлар. Кайы-даа тала немелде күштерни далаш-биле келдирип ап турар.

Францияның «Эко» солунунуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, маргылдаалыг кызыгаар девискээрлерже Марокконуң тырттылчак чоруу кажан-бир шагда ол черлер Марокко империяның составынга кирип турган дээрзинге үндезиленип турар. Марокко-алжир кызыгаар айтырыгларынга хамаарыштыр чурт чуруктары бот-бодунга удурланышкак болуп турар деп бо солун демдеглээн. Ол районда кызыгаар кажан-даа тарыштыртынмаан болгаш француз колониалдыг эрге-чагыргалар ону ылавылаарын-даа күзевээн. Ам ол айын чорудулгалары чоруп турар районнар сөөлгү үеде Алжирниң составынга кирип турган болгаш Соңгу Африкага француз колониалдыг тергиилелдиң чок кылганының соонда Алжир Республиканың чарылбас кезээ болу бергени чайгаар-ла билдингир.

Кызыгаарлар дугайында айтырыг сөөлгү чылдарда хамаарышпас чорукту алган хөй-хөй күрүнелерге хүннүң чугула айтырыы болуп турар. Колониязырак улуг күрүнелерниң аразынга Африканы үлежип турарының үезинде кызыгаарларны төөгүлүг, экономиктиг болгаш өске-даа онзагай чүүлдерни барымдаалавайн, кара-тура-биле демдектеп турган. Африканың чамдык күрүнелериниң аразынга кызыгаарлар дугайында айтырыгның талазы-биле чөрүлдээлер болдунуп чадавазын баш бурунгаар көргеш, Африка күрүнелериниң болгаш чазактарының баштыңнарының Аддис-Абебага болган конференциязының киржикчилери чурт бүрүзүнүң бот-эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун хүндүлеп көөрүн хүлээнип турарын «Африканың чаңгыс эвилел организастаарының хартиязы» деп боттарының хүлээп алган чүүлүнге шиитпирлиг-биле чарлаарын эргежок чугула деп көргеннер. Күш дөгээр чорукту черле болдурбайн, маргылдааларны чугаалажып, чөпшээрежип, эптежип азы арбитражтап тургаш, тайбың арга-биле шиитпирлеп таарыштырарының принцивин шыңгыы сагыырын база конференцияның киржикчилери хүлээнгеннер.

Алжир-марокко кызыгаарда сөөлгү болуушкуннарның дугайын тайылбырлап биживишаан, чамдык даштыкы солуннар маргылдаалыг черлерже Рабаттың чүткүлү ол черлерде бойдус байлактары-биле сырый холбаалыг деп бодалды чугаалап турар. Нефтилиг черлер мырынай Атлас даглары электеринге чедир шөйлүп чоруткаңы черле чадап чок. Сахарадан нефтиниң кайгамчык хөй курлавырлары тывылган болгаш даштыкы компаниялар ол курлавырларны ам безин коммерлиг ёзу-биле мөлчүп ап турар болгай. Оон аңгыда, Марокконуң кызыгаарындан мырынай ырак эвесте Тиндуф районунда демир рудазының эң байлак черлери чыдар болгаш марганец, кобальт, алдын, даг-дүгү ышкаш шак ындыг үнелиг минералдар база оортан тывылган. Марокконуң «Улусчу күштерниң национал эвилели» дээр оппозистиг партиязының баштыңы Махди Бен Барка Алжир-биле чөрүлдээге марокко чагырыкчы бөлүктерниң туруш-бодалы Тиндуфтуң демир рудаларынга чилбизи хайныгып турар даштыкы монополиаларның эрге-ажыктары-биле тодаргайлаттынып турар деп ливан парлалгага медеглелинге онзалап демдеглээн.

Ынчалзажок, даштыкы хайгаракчыларның бодал-оналы-биле алырга, Марокконуң болгаш Алжирниң аразынга амгы чөрүлдээниң тыптып келиринге эң чугула рольдуг болган база бир чүүл бар. Чүл дээрге, Бен Белланың депшилгелиг хемчеглери-биле болгаш Алжир Республиканың быжыгыышкыны-биле холбаштыр Марокконуң чагырыкчы бөлүктериниң карасыышкыннары болгаш дүвүрээзини улам-на күштелип келген. Марокко-алжир кызыгаар чөрүлдээзи дээрге, хамыктың мурнунда Барыын чүкке улам-на оргалаттынып турар монархияның Марокко улус массаларга улам-на хандыдыкчы күш болуп бар чыдар революция-биле мессилдежиишкини болуп турар деп Парижтиң «Пари-пресс-энтрансижан» солуну бижээн. Оон ыңай үглаза чогуур кижи бар—ол дээрге генерал Франко-дур деп бо солун айыткан. Хааннуг Марокконуң болгаш франкочу Испанияның аразында харылзаа байдалдар сөөлгү үеде дыка экижээн. Хайныгып чыдар революсчу Алжир дугайты боданып, бот-бодувусче көрүнчүп, боттарывыстың эрге-ажыктарывыска таарышкы дег эптиг зонаны Барыын Сахарага тургузуп алзывысса дээре эвес ийнеп деп, генерал Франко биле Хасан хаан санап турарлар.

Марокконуң девискээринде америк шериг-агаар баазаларының бары, Соңгу Африкаже француз сан-хөө болгаш үлетпүр бөлүктериниң улуг сонуургалдыы, делегейниң ол черинге боттарының салдарын катап тургузуп алыр дээр колонизаторларның чүткүлү—ол бүгү дээрге марокко-алжир кызыгаарда дайынныг чөрүлдээге мырыңай шуут хамаарылгалыг.

«Шынын алырга, кызыгаарлар дугайында айтырыг чүгле чагдынышкын болуп турар-дыр. Марокконуң хаанныг ёзу-чурумунуң база чурттуң иштинде болгаш даштында ону деткип турар кижилерниң алыс сорулгазы чүл дээрге, революсчу Алжирни, оон аграр реформазын, национализастаашкын талазы-биле оон хемчеглерин, оон социалистиг угланыышкынын узуткап чок кылыры болуп турар-дыр. Социалистиг чаңгыс-даа революция империалистиг халдаашкын чокка болуп көрбээн. Ынчангаш дайын чорудулгаларының районунче Марокко шериг кезектерин дажыглаарынга америк ужудукчуларның киржип турганы таварылга эвес-тир»—деп, Алжирниң депшилгелиг «Аль же Репюбликэн» солуну бижээн.

Алжир Республикага удур марокко халдаашкын, эгелээриниң мурнунда Бен Белланың чазаанга удур Кабилияга реаксылыг күштерниң дырбаңнажып үнгени база таварылга эвес. Аит, Ахмед, Моханд Уэль-Хадж болгаш «Социалистиг күштерниң эвилели» дижир чүвениң өске-даа удуртукчулары Алжир революцияның даштыкы дайзыннары-биле сырый харылзаалыг хөделип турган хире.

Кызыгаар чөрүлдээзи тыптып келири билек-ле, алжир чазак ону Марокко-биле тайбың арга-хемчеглерни ажыглап, таарыштыр шиитпирлээрин кызыткан. II Хасан хаанның болгаш оон сайыттарының амгы үеде туруп турары Марракешке президент Бен Белланың төлээлеттиргени—Мохаммед Язид биле майор Слиман чеде берген. Ынчалза-даа болган чугаалажыышкыннар түңнелдер чок болган. Алжир төлээлер октябрь 17-де Марракештен Алжирге чанып келгеннер.

Марокко чагырыкчы бөлүктериниң доюлдуруп үндүрген агрессчи үүлгедиглери база ол чөрүлдээни революсчу Алжирге удур ажыглаар дээр империалистиг күштерниң чүткүлү бүгү алжир улустуң килеңнээшкинин хайныктырып үндүрген. Алжир хоорайга октябрь 15-те болган 200 муң кижи киржикчилиг митингиге Бен Белла реаксылыг идегеттерниң болгаш империализмниң агентилериниң чимзениишкиннерин шаанга кирип каргап килеңневишаан, революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш сырый каттыжарынче алжир улусту кыйгырган. Мурнунда шериг албанныг чорааннарны мобилизастаар дугайын митингиниң бүгү киржикчилериниң бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүүшкүнү-биле Бен Белла чарлаан. «Боо-чепсекти тудуп алырынга белен болурунче база хамаарышкан префектураларынче болгаш супрефектураларынче бөгүнден-не чоруп эгелээринче бүгү шериг албанныгларны, шериг албаның эрткен бүгү кижилерни, дайынның мурнундагы бүгү киржикчилерни, боо чүъктеп шыдаар бүгү эр кижилерни кыйгырып тур мен»—деп, президент чугаалаан.

Ынчангаш мобилизация чарлааныныӊ соонда, даразындагы хүнде-ле Алжирниң келдирниишкин албан черлеринге муң-муң эки-турачылар чыглып келген. Шериглер четчелээр черлерже баар дээн бөлүк-бөлүк шериг албанныглар олуртуп алган чүък машиналарының колонналары алжир найысылалдың кудумчуларын таварты шуужуп эртип турар. Патриотчу кедурлүүшкүнүң чалгыы алжир чоннуң бүгү кезектерин хаара тутткан. Ам бүгү чуртта болуп турар митингилерге чон болза чазакты бүрүн деткип турарының дугайын медеглеп, агрессорларга болгаш оларның империалистиг күткүкчүлеринге өлүмнүг ойтур согуушкунну бээр деп быжыг шиитпирлиг чоруунуң дугайын чугаалап турарлар.

А. СТУПАК.
(СЭТА).

Франция. Па-де-Кале департаментиде «Труа-де-Вермель» деп шахтаның 150 ажыг дагжылары каш-каш хонуктарны шахтага эрттирип келген. Үш чүс чыгаа шахтёрлар дашкаар туруп, чер иштинде ажыл соксадыышкынының киржикчилериниң хандырылгазын хайгаарап турар. Шахтаны хаар бодап турар чазактың хемчеглеринге өдүр дагжылар демисежип турар.
ЧУРУКТА: шахтаже кирер эжикте чыскаалганнар.
Телфото Юманите — СЭТА-ның.

И. Броз Титонуң Вашингтонга аян-чоруу

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Югославияның президентизи И. Броз Титонуң Вашингтонга бир хүнде кылган албанныг аян-чоруу доозулган. Президент Тито АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди-биле ужурашкан соонда Ак бажың америк-югослав кады кылган дыңнадыгны парлап үндүрген. Бо аян-чорук болза «делегей байдалынга-даа, ол ышкаш Каттышкан Штаттар биле Югославияның аразында харылзааларга-даа хамаарышкан элээн хөй чугула айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарны ажыктыг солужарынга арганы өй-шаанда берген» деп, ол дыңнадыгда демдеглеп турар.

«Президент Кеннеди биле президент Тито болза агаарга, космос делегейинге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Керээ делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырылдырарынга баштайгы чугула базым болган дээрзинге чөпшээрешкен. Боттарының салыышкыннын киниериниң чүткүлдүг бүгү күрүнелерниң талазындан шиитпирлиг күжениишкиннери болгаш деткимчези бар турда, дайынның айыылын эвээжедиринге болгаш бүгү делегейде тайбыңга үндезиннерни хандырарынга улам ыңайгы депшилгени чедип ап болур деп түңнелди олар кылган» дээрзин дыңнадыгда оон ыңай чугаалап турар.

Ак бажыңга ужуражыышкын доозулган соонда, корреспондентилерниң айтырыгларынга харыылавышаан, Титонуң медеглээни болза, президент Кеннедини Югославияга келзин деп чалаан мен. Кеннеди ол чалалганы хүлээп алган.

Президент И. Тито Вашингтондан ужудуп үнүпкен. Ол Каттышкан Штаттарны кезиидир аян-чорук кылыр.

А. Хьюм—Великобританияның премьер-министри

(Намдар тайылбыр)

Лорд Александр Фредерик Дуглас Хьюм 1903 чылда бай өг-бүлеге төрүттүнген. Итон колледжке өөренип, эртемни чедип алган. 1931 чылда консерваторларның партиязындан парламентиге Мурнуу Ланарк округтан соңгуттурган. Ол чылдан эгелээш Хьюм янзы-бүрү министерстволарга харысалгалыг албан-дужаалдарга ажылдап келген.

1937 чылда Хьюм «аныяктарның империя лигазының» («аныяк консерваторларның лигазының» организациязының) даргазынга соңгуттурган. Бажан Чемберлен премьер-министр болганда, 1937 чылдың майда, Хьюм премьер-министрниң хууда парламент секретарының албанынга кирген.

1945 чылда даштыкы херектер министерствозунуң парламент секретарының оралакчызы болган.

1951 чылдан бээр лордтар палатазының кежигүнү. Черчилльдиң чазааның үезинде 1951 чылдан 1955 чылга чедир Хьюм Шотландияның херектериниң талазы-биле күрүне министри турган. 1955 чылдан 1960 чылга чедир—нациялар дем каттыштырылгазының херектериниң талазы-биле министр. Лордтар палатазының удуртукчузунуң оралакчызынга (1956—1957 чылдар), лордтар палатазының удуртукчузунга болгаш лордтуң—чөвүлелиниң даргазынга (1957 — 1960 чылдар) ажылдап чораан.

1960 чылдың июльдан эгелээш, сөөлгү үеге чедир даштыкы херектер министриниң албан-дужаалынга турган.

Бо чылдың август 5-те Великобританияның чазааның өмүнээзинден Москваже лорд Хьюм агаарга, космос делегейинге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээге ат салган.

Премьер-министрниң албан-дужаалынга томуйлаттырганы-биле холбаштыр лорд Хьюмну сэр Александр Дуглас Хьюм деп албан ёзузу-биле адаар апаар-дыр.

Карьялайненниң албандан дүжер дээнин хүлээвээн

ХЕЛЬСИНКИ. СЭТА-ның корреспондентизи Д. Ершовтуң дамчыдып турары болза:

Чаа чазакты тургузар дугайында айтырыгның талазы-биле үр үеде түңнел чок болуп келген чугаалажыышкыннарны президент У. Кекконен соксаткан. Ажыл-чорудулгазын үргүлчүлээрин А. Карьялайненниң амгы чазаанга президент дааскан. Чаа чазак дугайында чугаалажыышкыннарга киржиринден ойталаар деп шиитпирни Социал-демократтыг эвилелдиң төлээлекчилери үндүрген соонда дораан-на президент ол шиитпирни хүлээп алган. Мынчангаш эрги үндезинге коалисчи чазакты тургузар дугайында чугаалажыышкыннар шуут мугаш байдалга таварышканы ол.

Албандан дүжер дугайында бодунуң медеглелин күш чок болдурарын чазактың хуралынга эреңгей ёзу-биле шиитпирлээр боор деп турар.

А. Карьялайненниң чазаа болза Финляндияның профэвилелдериниң төп каттыжыышкынындан үш министрлерниң чазактың составындан үнгени-биле холбаштыр албандан дүжериниң медеглелин август 30-де кылган турган. Чер ажылдыгларның оруглааларын чем продуктуларга өртектерни улгаттырарының күселиг-биле өстүрер дээн чазактың шиитпиринге удурланып турарын ол министрлер ынчаарда медеглээн.

Финляндияның профэвилелдериниң төп каттыжыышкыны бодунуң үш министрлериниң албандан дүжерин бадыткаан. Мынчангаш Карьялайненниң чазаа ам дээрезинде бодунуң ажыл-чорудулгазын үш министрлер чокка үргүлчүлээр деп турар.

КУБОК ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ ДООЗУЛГАН

ТҮҢНЕЛ ОЮНГА ОЙНААР ЭРГЕ ДЭЭШ

Бут бөмбүүнүң талазы-биле республиканың кубогу дээш ийи дугаар чартык түңнелге Кызылдың «Совет Тываның беш чылы» стадионга «Динамо» биле тудугжулар командалары эрткен пятницада таварышкан.

Динамочулар баштай-ла бурунгаарлап эгелээн. Олар тудугжуларның оң талакы камгалалының кошкак черин ажыглап, он минута чедип чорда Юрий Рощин бөмбүктү киир тепкен. Элээн каш минута эртип чорда бөмбүктү ийи удаа Рощин база-ла киирген. Ынчангаш оюннуң баштайгы чартыы 2:0 санныг, «Динамо» командазының тиилелгезин-биле чапсарлаан.

Оюннуң ийиги чартында тудугжулар боттарының кошкак талазынче күжүн мөөңнеп динамочу халдакчы Юрий Рощинге удур эки камгалакчыны быжыглаанындан оюннуң байдалы элээн өскерлип, акиими-биле бурунгаарлап эгелээннер. Оларның шак ындыг бурунгаарлаашкыны халас болбаан. Оюн мынчаар дүшкүүрлүг апарган үеде динамочуларның хөй кезии камгалалче кирген. Оюнга тудугжулар командазындан Геннадий Кузнецов санны ажыткан.

Барык-ла оюннуң чартыынга чедир динамочулар камгалалче шилчип, бурунгаарлаашкыны чедиишкин чок болуп келген. Тудугжулар ол хире эки бурунгаарлап тургаш, бөмбүктү каш катап хаалгага чооксуладып келгеш, киирип ап болур аргаларын эрттиргилээннер. Ынчангаш «Динамо» командазының ойнакчылары сөөлгү минуталарда үшкү бөмбүктү киирип, 3:1 санга тудугжуларны тиилээш, түңнел оюнга пассажирлер АТК-зының бирги командазы-биле ойнаар эргени чаалап алган.

КУБОК «ДИНАМОДА»

Бут бөмбүүнүң талазы-биле республиканың кубогу дээш түңнел оюн пассажирлер АТК-зының бирги командазы-биле «Динамо» командазының аразынга эрткен дыштаныр хүнде болган. Динамочулар оюн эгелээн бигек бурунгаарлап, бодунуң удурланыкчызының хаалгазындан үргүлчү ыравайн келгеш, 20 ажыг минута эртип чорда бөмбүктү киир теп, санны ажытканнар. Ылаңгыя «Динамо» командазының халдакчызы Юрий Рощинни мактавас арга чок, ол республиканың кубогу дээш ойнаашкыннар үезинде онза рольду ойнап, командазын тиилелгеден тиилелгеге чедирип келген. Командалар сан киирип алыр дээш дыка-ла оралдашканнар. Ынчалза-даа кандыг-даа өскерлиишкин болбайн, сан 1:0 хевээр арткан.

Түңнел оюнга тиилээн «Динамо» командазынга бут бөмбүүнүң талазы-биле республиканың шилчип чоруур кубогун тывыспышаан, спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиниң республика чөвүлелиниден бирги чергениң дипломузу-биле шаңнаан, а команданың ойнакчыларынга мактал бижиктерни тывыскылаан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Чурукта: Республиканың кубогу дээш бут бөмбүүнүң маргылдаазының тиилекчизи «Динамо» командазының составы. Команданың капитаны Тресвянников (оң талазында артыкы одуругда) кубокту тудуп алган тур. Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Олар амыдыралда бистиң-биле

Улуг-Хем районга караа көзүлбестерниң, биче көөрзерниң район эге организациязы тургустунгандан бээр ам 4 чыл чедип турар. Организация ай санында бюрозун чыылдырып, кежигүннериниң амыдырал-чурттаалгазының айтырыгларын, хомудал-бадырыышкыннарын сайгарып чамдык ажылдарны кылып келген.

Тускай көрдүнген смета ёзугаар, акша-хереңгини чарыгдап, кежигүннериниң оран-суурун септеп, садарынга чаңгыс үениң дузаламчызын көргүзүп келген. Чүгле эрткен чылын безин ындыг дузаламчыны 18 кижи алган болуп турар. Чиңзэ, Көк-Чыраа суурда ниитилелдиң кежигүнү Тулуш Токпайга организация бажың салып алырынга дузалаан. Ол ышкаш Чаа-Хөлде Артем Шойдакпанга радиоприёмникти садып берген. А чамдык кижилерниң бажыңнарында радио точкаларын тургустуруп берген.

Бо чылын Үш-Белдир курортка ниитилелдиң шугумундан Степан Бүлчүн халас путёвка-биле дыштанып чораан. Организация кежигүннериниң уругларындан 2 кижи Кызылдың, 1 кижи Чадааның пионер лагерьлеринге дыштангылаан-нар.

Ниитилелдиң кежигүннериниң өөредилгезин организастаары-биле чамдык ажылдар кылдынган. Арыг-Үзүүнде Федор Изместьев бот-өөредилге-биле номчуур, бижиир кылдыр өөренип алган. Аңаа организациядан тускай приборну берген.

Караа көзүлбес база биче көөрлерниң иштинден 5 кижи янзы-бүрү черлерде багай эвес ажылдап турарлар. Оларның аразында Шагаан-Арыг хоорайның музыка школазының башкызы Базыр-оол Сопаан-оол, суг ажыл-агыйында Коваленко, «ҮТБА 25 чылы» совхозта Мундукай Серээ дээш оон-даа өскелер.

Эге организацияның кылдынган бар ажылдарындан аңгыда четпестер хөй. Районда караа көзүлбес болгаш биче көөр чамдык кижилер ол ниитилелдиң кежигүнү болбайн турар. Эге организацияның даргазы эш Исаев болгаш бюро кежигүннери бо талазы-биле тайылбыр ажылдарын кошкак чорудуп, чаа кежигүннерни немей хүлээп албайн турар.

В. БЫШТАК-ООЛ.

Барыын-Хемчик районда караа көзүлбестерниң болгаш биче көөрлерниң район организациязының даргазынга эш Дьяк ажылдаа-ла чыл ажып турар. Ол бо аразында онаашкан ажылынга идепкейлиг, сагыш човангыр ажылдап келген.

Сөөлгү үеде ниитилелдиң конторазының бажыңын кышка удур эки кылдыр септеп алган.

А. ХЕРЕЛ.

Колхозта чаа столовая

ТОРГАЛЫГ. (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң ажыл-ишчилеринге чаа үнелиг белекти тудугжулар кылган. Ында чем кылыр черлиг, чемненир делгем залдыг, буфеттиг чаа столовая ажыглалда кирген. Колхозтуң чаа столовазын бус-биле изидер кылдыр кылган.

Торгалыгның тудугжулары СЭКП Тыва обкомунуң V Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш культура-амыдырал тудугларын чорударынче улуг кичээнгей салып турар. Ам олар аалчылар хонар бажың, баш таарар черниң тудугларын чорудар сорулганы салганнар. Колхозтуң тудугларында эш К. Хунажыкка удурткан тудугжу звено эки ажылы-биле шылгараан. Тудугжулардан эштер Айыр-оол, Мохов олар ук звенода мурнакчы ажылдап турар.

В. БЫШТАК-ООЛ.

Агаар бойдус

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур. Соңгу-чөөн районнарга хар чаар. Кызылга хар шөөлүг чагбас. Хат өй-тавында, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: даглыг черлерге —0—5, оон өскезинге—2—5, а Кызылга—5—7 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Олар 19 кижи чораан» 12, 2, «Үш адыр медальон» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Ырлап турар пудра хааржаа» 11.15, 1.15, 3.15, «Ынаныыл болгаш мода» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Балтикадан келген депутат» 2.30, «Сентиментадыг тоожу» 4.30, 6.30, «Эрниче шөлээ» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи амфибия» 3.15, 7.15, «Амын-кончаа сүрген чолаачылар» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарының 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн баргаза 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01444. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 23 СРЕДА № 252 (5656).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ КЫШКА БЕЛЕТКЕЛИН ДОРААН ДООЗАР

Кандыг-даа албан организация болгаш бүдүрүлге черниң кыжын чедишкинниг ажылдаарының магадылалы кышка удур өй-шаанда эки белеткел болуру кымга-даа билдингир. Эрткен узун кыштың дургузунда бүдүрүлге, албан черлериниң бажыңнарын, одалга системазын септеп, чылыглап алырынга кончуг таарымчалыг үе—чай үези эрткен. Ам хүндүс хүн караа чылыг турза-даа, тайгалар баштарында хар чаап, чер доңуп, хемнер эриктери чаактап турар апарган. Бо болза, Сибирьниң харлыг кыжының чоокшулап орарын айтып, аңаа удур белеткелди сула чорудкан, азы харын-даа амга чедир мырыңай чорутпаан бүдүрүлгелерниң удуртукчуларын, хөй-нийти организацияларын дүвүредип келгени ол.

Бистиң республиканың бүдүрүлгелериниң аразында кышка удур белеткелди эрткен чылдарга бодаарга бо чылын элээн эки организастыг, чогуур өйүнде чорудкан черлер хөй. Оларга бүдүрүлгениң цехтериниң, мастерскаяларының, одалга системазының капитал септелгезин кылып, бүдүрүлге бажыңнарының ханаларын штукатуралап, чугайлап, эжиктерни, соңгаларны чылыглап, шалаларны дозулап, оттулар чүүлдүн четчир курлавырын магадылап алган Культура министерствозунуң типографиязы, Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязы, дааранылга комбинады болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер хамааржыр.

Ындыг-даа болза, кышка белеткелдиң байдалы республиканың шупту үлетпүр, бүдүрүлге, тудуг, транспорт организацияларында бир дөмей эки эвес болуп турар. Чамдык бүдүрүлгелерниң удуртукчулары кыштың соогу аңаа удур эки белеткенгениңдээш манавас деп чүвени уттуп турарлар. Ынчангаш боттарының баштап турар бүдүрүлге черлериниң кышка удур бүгү талалыг белеткелинге сула кичээнгей салып турар.

Кызылдың хлеб заводунда кышка белеткелдиң байдалы дүвүрээзинниг болуп турар. Мында хлеб быжырар печкаларны чылыдар беш котёлдарның кышка удур септээрин амга чедир шупту дооспаан. Оон чылдагааның бүдүрүлгениң удуртукчулары Красноярсктиң «Шитмонтаж» черни котёлдар септээр талазы-биле чарган керээзин үрээнинде деп санап турарлар. Оон ыңай заводтуң администрациязының бажыңының дээвири дүжүп, халайып бады барган турар. Ону септээрин «Коммунтудугнуң» тудуг-монтаж эргелели саадаткан дижип турарлар. Завод кыжын оттулар чүүлдү база чедир белеткеп албаан. Бүдүрүлге хүн бүрүде 12—13 тонна хөмүр даш херегләэр хирезинде, ам чүгле 15—20 тоннаны белеткеп алган.

Кышкы байдалда эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалды автосептелге заводунда амга чедир база тургуспаан, заводтуң бүдүрүлге бажыңнарын мынчага чедир чылытпайн турарындан ажылчыннар автомашиналарны даштын, хүн караанын чылыында септеп турарлар. Бо бүдүрүлге одалгага херегләттинер 3 муң тонна хөмүр дажының чүгле бир муң тонна хирезин сөөртүп алган. Ындыг-даа болза, заводтуң удуртукчулары бис кышка белен бис деп, хөй черге боттарының сеткилин оожургадып турарлар.

Хлеб заводу болгаш автосептелге заводу ышкаш улуг бүдүрүлгелерниң кыштың соогунда чедишкинниг ажылдаарынга шаптыктаар четпестерни чайладыры-биле дүрген боттуг хемчеглерни албас болза, хоорайның ажылчы чоннарын хлеб-биле хандырарынга болгаш автомашиналарның септелгезин чорударынга кыжын улуг бергедээшкиннер таваржыры чугаажок.

Кышка удур белеткелдиң байдалы чүгле үстүнде бүдүрүлгелерде багай боор турар эвес. Кыштың байдалынга ажылдаарынга Кызыл хоорайның үлетпүр комбинаты болуңун бүгү бүдүрүлгелери-биле кады, хоорайның сүт комбинады, алгы заводу, автоажыл-агыйлардан № 1, № 12 АТК-лар болгаш чеди чылдың улуг тудугларындан «Тыва кобальт тудуг» эргелели болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер белен эвес боор турарлар. «Тыва кобальт тудугда» бус-турбиналыг электростанциязындан тудуг объекттеринче болгаш ажылчын суурунуң чуртталга бажыңнарынче, школа, эмнелге, столовая, клуб, уруглар албан черлеринче чылыг суг дамчыыр хоолайны чер иштинге салып, эптээрин ам-даа дооспайн турар.

Бүдүрүлге черлериниң кышка удур белеткелин дүргедедир дугайын «Шын» солун болуңун бо чылдың сентябрь 14-теги муруңу чүүлүнге база айтып, үлетпүр, тудуг, транспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының кичээнгейин олче углаадырган турган.

Ындыг-даа болза бо үстүнде айыткан ажыл-агыйларның удуртукчулары күстүң адак айы төнүп, кыштың улуг соогу дүжүп эгелей бергенде, удуртуп турар бүдүрүлгелериниң кышка белеткелин кажан доозар деп бодап турарлары дээр дугайында айтырыгны ам чогуур организациялар олардан шыңгыы негээр үе келгендир. Үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт организацияларының кышка белеткелинде ам-даа бар боор турар улуг четпестерни дарый чайладыр дээш, бүдүрүлгелерде партия, комсомол, ылангыя профэвилел организациялары сагыш човап, боттуг организакчы хемчеглерни алырын шаг-үе болу-ла негеп келген.

Кыштың чыккылама соогу эгелээри удавас. Үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт черлериниң удуртукчулары, ол бүдүрүлгелерде ажылдап турар хөй-ниитиниң бүгү организациялары кышка белеткелде чедир кылдынмаан бүгү ажылдарны дүрген дооспушаан, чеди чылдың бешки чылының бүдүрүлге оналдаларын хуусаа бетинде күүселдиринче коллективтерниң бүгү күштерин, энергиязын мобилизастаары чугула.

СЭТА-ның дыңнадыы

Агаарга, космос делегейинге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин кылырын хоруглаар дугайында керээни чарган чорук дайынның кыжаныын чайладырының болгаш күрүнелер аразынга ажык-херекчи найыралдыг кады ажылдажылганы аайлап таарыштырарының эрге-ажыктарынга таарыштыр, өске-даа аайлаттынмаан айтырыгларны шиитпирлээрин дилеп тыварынга эң-не таарымчалыг байдалды тургускан.

Совет чазак болза тайбынны быжыглаарының эрге-ажыктарынга ол байдалды ажыглаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам Нью-Йоркта болуп турар XVIII сессиязынга Совет чазак чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында керээни чарар дугайында чугаалажылгаларны бурунгаар чылдырар, ядролуг эндере чепсегленишкинни соксадыр аргалыг тодаргай хемчеглерни саадаашкын чокка боттандырар сорулгалыг, чаа үндезин барымдаалыг саналдарны илип үндүрген. Делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Англияның төлээлекчилериниң аразынга сана-оналдар солчулгазының чорудулгазында Совет чазак делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче болгаш тайбынны быжыглаарынче улам ыңайгы базымнарны белеткээринче хажык чок чүткүп келген.

Тайбынны быжыглаарының талазы-биле улустарга чугула болуп турар хемчеглерге дугуржуушкун чедип алырын нарыыдадып база бергедедип болгу дег кандыг-даа хөделишкиннерден күрүнелерниң чайлаан турары ам онза чугула болуру билдингир.

Ол аразында, парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, НАТО-нуң чурттары ядролуг октаргылыг ракеталар-биле чепсегленген суг кырынга чоруур корабльдерниң флодун хевирлиг хөй талалыг ядролуг күштерни НАТО-нуң хемчээлдеринге тургузарының тодаргай шериг-техниктиг планын ажылдап кылыр сорулга-биле чаа чугаалажылгаштыннарны эгелээнир. Составында АКШ-тың, Англияның, ГФР-ниң, Италияның, Бельгияның, Грецияның болгаш Турцияның төлээлекчилери кирип турар. НАТО-нуң ажылчын бөлүү деп адаар бөлүктүң хуралдары ол айтырыгны чугаалажып көөрү-биле бо чылдың октябрьның 11-де НАТО-нуң Парижте штаб-квартиразынга ажыттынган, а НАТО-нуң американ адмиралга баштаткан, шериг талазы-биле тускай белеткел бөлүү хөй талалыг ядролуг күштерни тургузарының планының шериг талазын өөренип көөрү-биле Вашингтонда ажылдап эгелээн.

Ол планнарның артында туруп турар кол эгелекчилер болгаш кол шимчеликчи күш болза АКШ-тың болгаш ГФР-ниң шериг бөлүктери дээрзи эки билдингир. Парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, бо чылдың сентябрьның төнчүүнде Вашингтонга болуңун чорааның үезинде, атлантика эвилелинге суг кырынга чоруур хөй талалыг ядролуг флотту тургузар сорулга-биле күженишкиннерни улгаттырарын саналдаан ГФР-ниң даштыкы херектер министри Шредер Бонну боданып ажы-биле медеглээн. Бир болза Франция-биле ниити талалыг кады ажылдажылганы ажылдап турган, бир болза НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштеринге киржип турган, бир болза ол ийи арганың кайызын-даа ажыглап турган, ядролуг чепсекти ажыглаарын, ол чепсекти баш билириниң болдунар аргазын канчап-даа тургаш чедип алыр сорулганы Бонннуң адаан-өжээнчи болгаш милитаристиг бөлүктери бодунуң мурнунга шагда-ла салып алган. Кайы-даа таварылгада ядролуг чепсекти эндере бүдүрериинге чаа күрүнелерни хаара тударынче, ядролуг чепсектиң улам ыңай нептереериинче идиг бердинген турары илден-дир.

НАТО-нуң катышкан ядролуг күштерин тургузарының планнарын бодунуң канчаар көрүп турарын Совет чазак чаңгыс удаа эвес чугаалап турган болгаш ядролуг чепсектиң улам ыңай тарап нептерээр чоруунуң тайбынның херээнге таварыштырып болур айыылдыг уржуктарының дугайын АКШ-тың чазаанга ажыы-биле сагындырган. Ол планнарны боттандырар чорук болза, Европада тургустунган кызыгаарларны чаарты көөрүн, чүгле кызыгаарларны чаарты көөрүн эвес, харын өске-даа чүүлдерни чедип алырын боттарының бодап турарын чажырбайн турар барын-герман бундесверниң. ГФР-ниң адаан-өжээнчи бөлүктериниң ядролуг чепсек-биле дериттинеринче оруку ажыдып болур дээрзин Совет чазак айыткан.

Чугаа болза НАТО чурттары биле Варшава керээзиниң киржикчилери чурттарның аразынга халдашпас дугайында пактыны чарарының дугайында азы делегей байдалын экижидеринче болгаш Европага база бүгү делегейге айыыл чок чорукту хандырарынче угланган өске-даа хемчеглерни алыр дугайында болуп турарындан хамаарылга чокка, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының талазы-биле кандыг-даа хемчеглерге ам ГФР-ниң дайынзырак бөлүктериниң эң-не калчаалыы-биле удурланып турары таварылга эвес.

Ам АКШ-тың болгаш ГФР-ниң эгелекчи чоруу-биле, НАТО-нуң ядролуг күштерин тургузар сорулга-биле кылып турар чаа базымнар ядролуг шенелделерни хоруглаар дугайында Москва Керээзиниң ёзузу-биле көңгүс удурланышкак болуп турары ам онза тодаргай-дыр. Херек кырында алырга, бир талазында тайбынны дилеп тыварын үргүлчүлээринге белениниң дугайын: барының чүгтүг чамдык күрүне ажылдакчыларынга чугаалажып турары ышкаш, «соок дайынга» болу берген удуктелиишкинниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың болгаш ядролуг эндере чепсегленишкинниң соксадыр дугайында чугаалажылгыкынар чорударының үези болдурарының дугайын медеглеп турган, а өске талазында барын-герман адаан-өжээнчилерниң айынга кирип база НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузарының аргазы-биле оларның ядролуг чепсекче суңгугуушкунун хандырып, ындыг янзы-биле ядролуг чепсектиң складының эжиин барын-германың милитаристерге ажыдып берип болбас-ла болгай.

ГФР-ни ядролуг чепсекке кандыг-даа хевир-биле киириштирер чоруктуң айыылдыг уржуктарын совет удуртукчу бөлүктер барымдаалавайн барып шыдавас, ол таварылгада Совет Эвилелиниң болгаш оон эвилелчилериниң айыыл чок чоруун хандырарының эргежок чугулазын херекка албайн барып шыдавас болбайн аан. НАТО-да кылып турар айыылдыг базымнар күрүнелер аразында бөтболуун билчир болгаш бузурежир чоруктуң ам-даа быжыкпаан өзүмнеринге багай салдарны чедирбейн барып шыдавас, ындыг болганда бүгү-ниити тайбынны быжыглаарының кижи төрелгетенниң дүвүредип турар айтырыгларының шиитпирлээшкинин дилеп тыварынга таарымча чок салдарны чедирер дээрзин база-ла бодап көөр ужурга таваржыр.

1963 чылдың 9 айларында Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң дыңнадыы

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседир. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, ниити продукция бүдүрериниң күрүне планын 1963 чылдың 9 айларының дургузунда 102 хуу күүсеткеннер.

Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, ниити продукция бүдүрери 21 хуу өскен.

Ниити продукция үндүрериниң 9 айлар планын чер-черниң Советтериниң бүдүрүлгелери 103 хуу күүсеткен, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, ниити продукция бүдүрери 11 хуу өскен.

Ниити продукция бүдүрериниң талазы-биле 9 айларның планын Улус ажыл-агыйының Красноярск Чөвүлелиниң бүдүрүлгелери 112 хуу күүсеткеннер, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, ниити продукция бүдүрери 26 хуу өскен.

Тус-тус бүдүрүлгелерниң ниити продукция бүдүрериниң планының күүсеткени мындыг болган:

Бүдүрүлгелерниң аттары	1963 чылдың 9 айларының планын күүсеткен хуузу	1962 чылдың чогуур үезинге бодаарга 1963 чылдың январь-сентябрь хуу-биле
Улус ажыл-агыйының Красноярск Чөвүлелиниң бүдүрүлгелери	112	126
Оон иштинде:		
Дааранылга комбинады	104	104
Алгы заводу	99,8	103
Эът комбинады	116	137
Пиво заводу	108	108
Даг-руда комбинадының бүдүрүлгелери	112	126
Оон иштинде:		
«Тыва даг-дүгү» комбинат	113	360
«Тывакобальт» руда эргелели	111	155
Элегес шахта эргелели	111	87
Кызылдың электростанциязы	118	147
«Главкрасноярск тудугнуң» бүдүрүлгелери	82	111
Оон иштинде:		
«Тыва даг-дүгү тудугнуң» дузалаар бүдүрүлгелер комбинады	81	89
«Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинады	84	141
Түүйбү заводу	82	106
Чурттакчы чоннуң амыдырал хандырылгазының эргелелиниң бүдүрүлгелери	103	111
Оон иштинде:		
Хлеб заводу	108	110
Райүлетпүр комбинаттары:		
Шагаан-Арыгның	106	108
Туранның	109	124
Сарыг-Септиң	101	99,0
Чадааның	98	99,0
Бай-Хаактың	96	115
Тожунуң	77	99,0
Шуурмактың	94	135
Кызыл хоорайның үлетпүр комбинады	103	107
Кызылдың сүт комбинады	108	104
Кызылдың типографиязы	117	105
Хлеб продуктулар эргелелиниң бүдүрүлгелери	113	128
Оон иштинде:		
Кызылдың далган дээрбези	122	149
Коммунал ажыл-агый Министерствозунуң бүдүрүлгелери	114	115
Оон иштинде:		
Тыва коммунэнергия	108	215
Хоорайның суг дамчыдылгазы	115	103
Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйы	105	116
Автосептелге заводу	100	101
Үстүү Енисейниң ажыглал участогу	156	91

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери электри энергиязы, хөмүр даш, тудуг чугайы, дилген материал, эптээр демир-бетон конструкциялары, эът, колбаса кылыглары, далган, хлеб болгаш булочка кылыглары, кондитер кылыглары, пиво болгаш дус (тыпканы) бүдүрер талазы-биле 9 айларның планын күүсеткен болгаш ажыр күүсеткеннер.

1963 чылдың 9 айларының дургузунда моон адаанда кол-кол продукцияларны мындыг хемчээлдиг бүдүрген:

Продукцияларның аттары	1963 чылдың 9 айларының дургузунда бүдүрген	1962 чылдың чогуур үезинге бодаарга 1963 чылдың 9 айлары хуу-биле
Электроэнергия—муң квт. шак	20622	137
Хөмүр даш—муң тонна	128	102
Тудуг түүйбузу—муң кезек	12748	123
Тудуг чугайы—тонна	6085	127
Дилген материалдар—муң кубометр	71	111
Тудуг ыяжын болгаш оттулар ыяшты сөөрткени—муң кубометр	214	127
Оон иштинде:		
тудуг ыяжы—муң кубометр	150	129
Эптээр демир-бетон конструкциялар — кубометр	5182	99,0
Хөм идиктер — муң эш	30	97
Кидис идиктер—муң эш	41	102
Дааранылга кылыглары — муң рубль	387	103
Бирги чергениң субпродуктуларын киириштирбишаан, эътти — тонна	1802	147
Колбаса кылыглары — тонна	442	113
Мал саржаа—тонна	349	105
Чалаң сүт продуктулары — тонна	5736	105
Далган—тонна	9996	122
Хлеб болгаш булочка кылыглары—тонна	5582	109
Кондитер кылыглары—тонна	411	120
Пиво—муң декалитр	140	99,9
Эзиртпес суксуннар—муң декалитр	134	119
Мебель — муң рубль	485	110
Дус (тыпканы)—тонна	2754	135

Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 1963 чылдың 9 айларының дургузунда электроэнергиязын—5593 муң квт. шак, хөмүр-дашты—2722 тоннаны, тудуг түүйбузун—2377 муң кезекти, тудуг чугайын—1287 тоннаны, дилген материалдарны—7073 кубометрни, тудуг ыяжын болгаш оттулар ыяшты (сөөрткени)—45316 кубометрни, оон иштинде тудуг ыяжын—33685 кубометрни, кидис идикти—887 эшти, дааранылга кылыгларын—11 муң рубльге, эътти—575 тоннаны, колбаса кылыгларын—50 тоннаны, чалаң сүт продуктуларын—258 тоннаны, мал саржаан—15 тоннаны, далганы—1832 тоннаны, хлеб болгаш булочка кылыгларын—444 тоннаны, кондитер кылыгларын—69 тоннаны, эзиртпес суксуннарны — 21 муң декалитрни, мебельди—44 муң рубльдиң болгаш дусту (тыпканы)—718 тоннаны хөйнү бүдүрген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң талазы-биле 9 айларның планын республиканың үлетпүрү 102 хуу күүсеткен. Оон иштинде Улус ажыл-агыйының Красноярск Чөвүлелиниң бүдүрүлгелери 113 хуу, Главкрасноярск тудугнуң бүдүрүлгелери 85 хуу, чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелери 103 хуу күүсеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң талазы-биле 9 айларның планын «Тыва даг-дүгү тудугнуң» дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, «Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, түүйбү заводу, Шагаан-Арыгның, Чадааның, Бай-Хаактың болгаш Тожунуң райүлетпүр комбинаттары, Чадааның далган дээрбези күүсетпээннер.

ТЫВА АССР-ниң СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Цейлоннуң премьер-министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаикениң Москвада келгени

МОСКВА. (СЭТА). Цейлоннуң премьер-министри, камгалал министри, даштыкы херектер министри дээрги кадын Сиримаво Р. Д. Бандаранаике болгаш оңу үдеп чоруур кижилер Совет чазактың чалаашкынын ёзугаар албанның аян-чоруун кылып, октябрь 21-де Москвада чедип келген.

Цейлоннуң болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга цейлон чазактың баштыңын эштер Н. С. Хрущев база-биле, А. Н. Косыгин, Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Цейлоннуң ССРЭ-де элчини Тикири Б. Субасингхе, даштыкы дипломаттар, журналистер уткааннарның аразынга база турган.

Дээрги кадын Сиримаво Р. Д. Бандаранаикениң келгени-биле холбаштыр аэродромга хүндүлел таныылдың тургускан база Цейлоннуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Н. С. Хрущев биле дээрги кадын Сиримаво Р. Д. Бандаранаике чугаалар солушкан.

Сиримаво Р. Д. Бандаранаике Н. С. Хрущевка чораан

Москвада чоруп турар. Цейлоннуң премьер-министри, камгалал министри болгаш даштыкы херектер министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике октябрь 21-де Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка чораан.

Сиримаво Р. Д. Бандаранаике биле Н. С. Хрущевтуң аразынга беседа чүректиң ханызындан болгаш найыралчы шынарлыг болган.

Беседага Цейлоннуң чазааның баштыңы-биле кады Цейлоннуң ССРЭ-де элчини Тикири Б. Субасингхе, Цейлоннуң камгалал болгаш даштыкы херектер министерстволарының доктаамал секретары Н. К. Диас, премьер-министрниң тускай секретары Р. Б. Виракун олурган.

Совет таладан беседага ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы С. Г. Лапин, ССРЭ-ниң Цейлонда элчини Н. Я. Тараканов олар олурушкан. (СЭТА).

СЭКП обкомундан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП кежигүнү, профессор Тыва АССР-ниң литератураның болгаш уран-чүүлдүн алдарлыг ажылдакчызы, тыва бижиктиң болгаш литератураның үндезилекчилериниң бирээзи эш Александр Адольфович Пальмбах үр эвес, аар аарааның соонда 1963 чылдың октябрь 22-де Кызыл хоорайга мөчээнин СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ханы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

А. А. Пальмбахты орууkшударын организастаар талазы-биле дараазында эштерден составтыг комиссияны СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тургускан: М. К. Шыырап (даргазы), Н. Н. Бурсов (дарганың оралакчызы), Ю. Л. Аранчын, К. Н. Дынга, А. Ч. Кунаа, О. К. Саган-оол, Н. А. Сердобов, Л. Б. Чадамба, Н. Д. Шиирипей.

Көдээниң чаа чүүлдери

(СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыгларындан)

Соңгу Осетияның Моздок бүдүрүлге эргелелиниң тараажылары күрүнеге тараа садарының талазы-биле хүлээлгезин күүсеткен. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 2.486 муң пуд тарааны урган. Ол болза планда көрдүнгениниң 372 муң пуд хөй болуп турар. Тарааны садары үргүлчүлеп турар.

• • •

Күзүн чажар тараалар Кубаньның мурнуу болгаш төп кезээниң шөлдеринде аажок үнүп келгелээн. Крайның колхозтары болгаш совхозтары күзүн чажар тарааларны бо чылын делгем шөлдерде чаштырган. Ында чүгле кызылтасты болгаш арбайны безин бүдүн чартык миллион гектар хире черде чаштырган.

• • •

Ярослав областың Ярославль бүдүрүлге эргелелиниң аныяктары боттарының колхозтарын болгаш совхозтарын бүгү тарылга шөлдеринге боттарының бүдүрген үрезиннери-биле хандырар деп шиитпирлеп алган. Ол сорулга-биле аныяк оолдар, кыстар сорттуг үрезин участоктарын боттары ажаар, дүжүүн ажаап алыр, үрезинни белеткээр болгаш кадагалаар апаар.

• • •

Дагестанда Хасавюртовскиниң ортумак школазының өөреникчилери кукуруузаның рекордчу дүжүүн өстүрген. Школаның Ильмухан Кагирмановага баштаткан бүдүрүлге бригадазы агаар бойдустуң берге байдалдары турза-даа, 25 гектар черниң гектар бүрүзүнден кукуруузаның 96,8 центнер мочактарын ажаап алган. Галимат Идрисованың удуртуп турар звенозу оон-даа чаагай дүжүттү алган. Тос гектар черниң гектар бүрүзүнден 108,4 центнер кукуруузаны алган.

• • •

Саратов поволжьезинге бо чылын салтарның шөлү барык-ла 3 муң гектарга калбарып турар. Күскү олурууушкуннарның соонда областа салтарның шөлү 35 муң гектар хире болур.

Поездини херек чок черге кара туразы-биле доктааткааны дээш кеземче харысалгазын күштелдирер дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Поездини херек чок черге кара туразы-биле доктааткааны дээш кеземче харысалгазын күштелдирер сорулга-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. Доктаадыр кран-биле, агаар-биле доктаадыр магистральды адырылдырарының аргазы-биле азы оон өске-даа арга-биле поездини кара туразы-биле херек чок черге доктаадыр болза, бир эвес ол чорук поездилерниң чогумчалыг шимчээшкинин хажыткан болза —

ийи чыл чедир хуусаада хосталгазын казып азы бир чыл чедир хуусаада эдип чазаар ажыл кылдырып, кеземче көргүзер.

Бир эвес ол-ла хөделишкиннер кижилерни озал-ондактыг чорукка таварыштырып, шимчээр составты андарарынга, үреп бузарынга азы өске-даа аар-берге уржуктарга чедирген болза —

сес чыл чедир хуусаада хосталгазын казып кеземче көргүзер.

2. Бо Чарлык-биле дүүштүр эвилелдешкен республикаларның кеземче хоойлуларынга өскерилгелерни болгаш немелделерни киирерин эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга саналдаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. Брежнев.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. Георгадзе.

Москва, Кремль.

1963 чылдың октябрь 21.

Кыйгырыгга сорук кирген

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга СЭКП ТК-ның кыйгырыгларынга сорук кирген республика типографиязының өрүүге цехиниң ажылчыннары Октябрьның 46 чыл оюн боттарының күш-ажылчы чедишкиннери-биле уткуп турарлар. Чижээ, цехтиң линотип салбырында А. Плотникова удурткан бригада эрестиг ажылдап турар. Ол бригаданың кежигүннери бо хүннерде ажыл нормазын хүн бүрү 115—120 хуу күүседип турарлар.

Ном бригадазында эштер З. Герасимова, З. Аржакова, В. Наезжих олар хүнде 70.000 үжүктүг ном өрүүр турган, 90.000 үжүктү өрүп, нормазын хүн бүрүде 115—120 хуу күүседип, мурнуку одуругда чоруп турарлар. Олар чоокта чаа 2000 тиражтыг 58 парлаар амалыг «Марксизм-ленинизмниң үндезиннери» деп номну өрүп дооскаңнар. Ол номнуң баштайгы арыннарын парлаар цех парлап эгелей берген, арткан арыннар удавас парлаар цехче кирер. Линотипистер бо хүннерде «Кезер тоожузу», «Национал айтырыгның дугайында» номнарны болгаш 2 класстың «Тыва дыл» деп өөредилге номун байырлаалга белек кылдыр шуут өрүп доозар дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Партия ажылынга хөй-ниитичи эгелээшкинни калбартыр

СЭКП Төп Комитединиң 1962 чылдың январьда доктаалынга үндезилээш партияның Кызыл хоорkому 1962 чылдың февральда партияга хүлээп алырышкын херектерин болгаш коммунистерниң персоналдыг херектерин баш бурунгаар көөр талазы-биле штаттан дашкаар комиссияны 10 кижи составтыг кылдыр тургускан. Ооң кежигүннеринге партия, совет, профэвилел болгаш сан-хөө, хоойлу камгалаар органнарга үр чылдарда ажылдап келген, дуржулгалыг коммунистерни хоорkомнуң бюрозу бадылаан. Комиссияның даргазынга коммунист эш О. Төлгар-оолду, ооң оралакчызынга республика прокурорунуң дузалакчызы эш Цыганкованы бюро бадылаан. Ол комиссия партия хоорkомунуң оперативтиг ажылдаарынга улуг идигни берип турар. Комиссия тургустунган үезинден бээр бодунуң хуралдарынга партия эге организацияларындан кирген партияга кежигүн хүлээп алырының талазы-биле 244, персоналдыг херектер талазы-биле — 111 шиитпирлерни көрген.

Комиссия бодунуң хуралдарын неделя санында бир катап доктаамал эрттирип турар. Партия организацияларының шиитпирлерин улуг кичээнгейлиг көрүп, чамдык илерээн четпестерни чогуур өйүнде эдер сорулга-биле партия эге организацияларының секретарьларынга бодунуң тодаргай сүмелерин берип турар. Чижээлээрге, республиканың хөгжүмнүг театрында партия эге организациязы партия кежигүнүнге эш Казанцевти хүлээп алган. Партия комиссиязы ол доктаалды көрүп тургаш, Казанцевти партияга хүлээп алырының фактызы чок деп көрген. Чүл дээрге, ол үргүлчү арагалаар, ажылынга ээ-харысалга чок болгаш өөрүнге болгаш өске-даа ажылдакчыларга каржы кижи болган. Комиссияның саналын партия хоорkомунуң бюрозу чүүлдүг деп көрген. Ол ышкаш эрткен чайын хоорайда пенсионерлерниң девискээр аайы-биле партия организациязы пенсионер эш Байкаловту партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган доктаалын комиссия таныжып көргеш, эш Байкаловту партияга кирерин ге төлеп чок деп көрген. Ол мооң мурнунда партияга чүге кирбейн чорааның дугайында айтырыгга мынчаар харыылаан: «Мени партияга кирип алыр дугайында чамдык коммунист өөрүм сүмелээн. Коммунист пенсионерлерге персоналдыг пенсия тыпсыр болгай. Ынчангаш партияга кирип алзымза сеңээ ажыктыг деп сүмелээн. Ынчангаш партияга кирерин шиитпирлээн мен» деп чугаалаан.

Чоокта чаа республиканың тараа сайгарар баазазында партия организациязы эш Кийкону партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. Кажан партия организациязының ол доктаалын комиссия хынап көрүп турда илерээни болза, эш Кийко 1958 чылда ол-ла колхозка дээрбечиге ажылдап турган, күрүнениң 4 центнер тараазын оорлап саткаш, 5 чылда күш-ажыл лагеринге шииттирген турган. 1960 чылда хуусаазының бетинде хостаан. Ооң шииттиргенин дүрүм ёзугаар ам-даа дужуртунмаан болган. Үстүнде фактыларны барымдаалааш, эштер Байкалов болгаш Кийко оларны партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп албас дээр дугайында комиссияның саналы-биле хоорком бюрозу каттышкан. Ол организацияларның секретарьларынга партияга хүлээп алырышкын херектерин ынчаар көрүп болбас дээрзин сүмелээн.

Коммунистерниң персоналдыг херектерин көөрде комиссияның кежигүннери коммунистиң ажылдап турар черинге баш бурунгаар барып, херектиң байдалын хынап, херээн көрдүрүп турар коммунист-биле база ол организацияда өске-даа коммунистер-биле чугаалажып турар. Бо ажылга комиссия кежигүннери эштер Салчак, Токарев, Раздобреев болгаш Новикова олар ак-сеткилдиг-биле киржип турарлар. Министрлер Чөвүлелиниң чанында партия эге организациязы — республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң даргазы коммунист Пашутин бодунуң эрге-дүжээлин ажыглап, аң эъдиниң өртээн таныштарынга чиигедип база балык өртээн улгаттыргаш, Абакан хоорайга садыглап турганы дээш шыңгыы дөңгүлданы аңаа хүлээткен. Бо шиитпирни комиссия кежигүнү эш Салчак хынап көргеш, коммунист Пашутинниң ол чоруу бир дугаар эвес болгаш бодунуң өг-бүлезинге кижизиг эвес чоруун көргүзүп, үргүлчү арагалаар, кадайын эттээр чоруун база немей илеретнен. Комиссия бодунуң хуралынга ук херектиң хыналдазының түңнелин чугаалажып көргеш, Пашутинни партияның хүрээлеңинге артырарының фактызы чок деп түңнел үндүрген. А хоорkомнуң бюрозунда ону партиядан үндүрер деп шиитпирлээн.

Бодунуң бажыңын күрүнеге саткаш, күрүне акшазы-биле ооң септелгезин кылдырып алгаш, ол-ла бажыңынга чурттавышаан турган, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында капитал тудуг килдизиниң начальниги эш Ивановтуң персоналдыг херээн чугаалажып көргеш, хоорай күүскомунуң чанында партия организациязы кандыг-даа хемчег ап шыдаваан. Ук херекти партия комиссиязы хынап көргеш, Ивановтуң үүлгедиишкинин, партийжи эвес деп буруу шаап көргеш, аңаа партияның шыңгыы дөңгүлдазын хүлээтпишаан, учёт карточказынга кирип бижиир деп шиитпирлээн.

Штаттан дашкаар партия комиссиязының хуралдарынга хоорkомнуң оргкилдизиниң эргелекчизи азы секретарьларның кайы бирээзи үргүлчү олуржуп турар. Партия хоорkомунуң бюрозунга комиссияның даргазы азы ооң оралакчызы олуржуп, комиссияның мурнундан санал-оналдарын киирип турар. Комиссияның кежигүннерин партия хоорkомунуң пленумнарынга болгаш актив хуралдарынга үргүлчү чалап олуруштуруп турар. Ооң-биле чергелештир штаттан дашкаар комиссияның ажылынга чедир кылыр ажылдар хөй.

Партияга хүлээп алырышкын херектерин база персоналдыг херектерни өй-шаанда көрүп турар бе дээрзиниң дугайында доктаамал сонуургап көөрү чугула. Партия организацияларынга кирген билдиришкиннерни өй-шаанда көрбес чүүлдер хоорайның чамдык организацияларында база бар. Ооң тодаргай чижээ, ХККМ-те партия кежигүнүнге кандидат эш Шулаков ону партия кежигүнүнге хүлээп алыр дугайында бо чылдың май 30-де-ле билдиришкин киирген турган. А ол билдиришкинни партия организациязының хуралынга чүгле сентябрь айда көөр шиитпирлээн.

Ынчангаш комиссия бодунуң ажылын моон соңгаар улам сайзырангай кылдары, партияның эге организациялары-биле харылзааны улам быжыглаары чугула.

К. ШУЛУУ,
СЭКП-ниң Кызыл хоорkомунуң секретары.

Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының дилиг материалдар кылыр цеги—комбинаттың мурнакчы цехтериниң бирээзи. Ол цех дилиг материалдар белеткээриниң ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип, цехтер аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турар.

Комбинаттың пилорамазының дилдирикчизи Серээ Эник-оол Кыргысович—үлетпүр комбинадының мурнакчыларының бирээзи. Эш Серээ ажылдың хүн нормазын доктаамал 125—130 хуу күүседип турар.

Чурукта: мурнакчы пилорамщик Э. К. Серээ.
Сөзү болгаш фотозу К. СЕДИПТИИ.

Эки кижилер дугайында

Соруктуг-ла Согун-оолду

— Бистиң суурда оон кирбес, барбас-даа бажыңы бар деп бе, чоннуң сеткилин хомудатпас, ак-сеткилдиг ажылдаар, шору-ла уруг-дур бо — деп, Кара-Тал суурнуң чурттакчылары почтачы Таня Согун-оолду бо-ла мактап чугаалажы берген турар.

Чагыгаларның кайызын ол дээр. Оларны каш санныг, эвээш чүве-дир деп соглеп болбас, эмгежок чүве-дир. Суурнуң барык-ла бүгү бажыңнарынга үргүлчү эргип чедери ындыг белен деп бе, шенеп көрүнердээн. Почтачыга 7 чылда эки ажылдаан соруктуг кыс-тыр. Ол, ажылчыннарның, малчыннарның хүндүткелин чаалап алган.

Согун-оол келир чылдың чагылгазы 102 «Шынны», «Тываның аныяктары» солуннуну 28-ти, «Тувинская правданы» 17 кезекти, журналдарны 28-ти болгаш оон-даа өске янзы-бүрү 38 чагыдылгаларны чурттакчыларга чагыткан. Хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткен авалар хөй иелерниң пособиези, 50 хире инвалид кырганнарның пенсия акшазын чүгле бо почтачы улустуң бажыңнарынга чедирип берип турар. Солуннарның, чагаалардың, шилчидилгелерниң тарадылгазын озалдадыр чорук турбаан.

Херээженнерниң ортузунга таныылга ажылын ол үргүлчү чорудуп келген, херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү. Бажыңнарынга радиолуг чурттакчылардан оон хөлезинин төлеттирип алыр ажылды харылаар кижи база эш Согун-оол. Ынчангаш ол Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң эки ажылдыг почтачыларының бирээзинге санадып турар.

Х. КЕНДЕН.

АЖЫЛ-ИШКЕ ЧҮТКҮЛДҮГ

К. Шарап — Совет Армияның шериг албаның үш чыл дургуузунда эрттирген чанып келген. Ол-ла үениң дургуузунда Тывага кандыг чаа болуушкуннар болуп турганын, мурнунда кажан-даа турбааны, ам бо чылын Улуг-Хемниң кежилдар улуг чаагай көвүрүг турупкаанын, Тыва автономнуг область Тыва АССР апарганын көргеш, Киров Шараптың өөрүп магадааны аажок. Ол улуг чедиишкиннер тыва улустуң чаагай амыдыралы дээш Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың аажок улуг сагыш салыышкынының ачызы-биле чедип алдынган.

Шериг албаның эки эрттирип турганы дээш командылал чери солдат эш К. Шарапка 22 катап мактал байыр чедирген. Шеригниң дайынчы, политиктиг белеткелинге ол эки өөренген болгаш Төрээн чуртту камгалаарының албаның дайынчы эрестиг эрттирген. Совет Армияның хүрээлеңинге турган чолаачы курузун ол дооскан, спорттуң бирги, ийиги разрядчызы.

Шеригден халашкаш «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында ажылдап эгелээн болгаш оон ажыл-ишке чүткүлдүү чонга илден апарган. Т. Сендаапай, Д. Маадыр-оол база оон-даа өске эш-өөрү-биле кады К. Шарап көдээ клубтуң кыжын оттулар 136 кубометр ыяжын шалыпкын хап берген. Мал чемнери белеткээр бригадага ол шудургу ажылдаан. Шеригге баар мурнунда Шарап комбайнер мергежилди чедип алган турган. Көдээ ажыл-агыйга ол моон соңгаар улам-на улуг дузаны чедирер дээрзинге чигзиниг турбас.

Д. ЛОПСАН.

Профэвилелдериниң отчёт-соңгулдалары

Хүн айтырыында—месткомнуң отчёду

Тыва продснабтың ажылдакчылары чугула ажылды күүседип турар. Бүгү-эвилел ужур-дузалыг «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарының тудугжуларын, хөмүр-дашчыларны, ыяш белеткелчилерин, аъдыначыларны үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары-биле олар хандырып турар.

Продснабтың коллективи бо чылдың тос айларында бараан саарылгазының планын 100,8 хуу күүсеткен. Бо үениң дургуузунда Кызылдың садыг черлери бараан саарылгазының планын 105 хуу күүседип, мурнакчы черни ээлеп турар. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик ат дээш продснабтың Кызылда № 1, 4, 12 магазиннери, № 1, 2 столоваялары, Бай-Сөөттүң магазини демисежип турар. Кызылда № 1 магазинде эш Шашкова, Элегес-Аксында № 12 магазинде эш Тимошенко, Бай-Сөөтте эш Озерная чижектиг мурнакчы садыгжылар бар.

Бир эвес продснаб коллективиниң профэвилел организациязы магазиннерниң, столоваяларның болгаш баазаның, транспорттуң ажылынче кадыылап кирип, продснабтың ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын коллективтиң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринче эки мобилизастаан болза, коллектив улам-на улуг чедиишкиннерни чедип алган турар ийик. Совет садыгның принцивин чөрчүүр, магазиннерниң, ларёктарның ажылдаар шактарын туразы-биле өскертир чоруктар турда-ла месткомнуң хуралдарынга магазиннер, столоваялар ажылының дугайын, садыгның мурнакчы дуржулгазын нептередир дугайын чугаалашпайн келген.

Складтарда болгаш баазада бар турда-ла магазиннерге оттуг-ыяш, папиростар, чигир, үс, чаг чижектиг чугула бараннар үзүктелип турар. Оор-самчыгдалдар-биле демисел продснабта четпес чорул келген. Тудагдалдарның түңү эрткен чылдагызындан эвээш-даа болза, бо чылдың январь 1-де 15 муң рубль болуп турары база-ла улуг четпес чорук-тур.

Профэвилел организациязы социалистиг чарышты, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни кошкак удуртуп турар. Садыгның эң эки ажылдакчыларының дуржулгазын түңнеп нептеретпейн, коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турар коллективтерге местком дузалашпайн келген.

Профэвилел организациязы дүрүм ёзугаар бодунда тывыскан эргелерин кошкак ажыглап, администрацияның талазындан күш-ажыл хоойлузун сагывас таварылгалар турда, аңаа контрольду четпес боттандырып турар. Продснабтың администрациязы кандыг-бир ажылдакчыны кудуку албан дужаалче 3 айдан хөй эвес хуусаада шилчидер эргелиг турган. Махеваны ларёк эргелекчизинден склад ажылчынынче хуусаазын айытпайн шилчиткен. Ажылга хүлээп алыр ажылдакчының шенелде хуусаазын хоойлуга чорушпас узадып турар таварылгалар база бар. Чижээ, чолаачы Ляховскийни бир ай хуусаалыг шенелде стажы-биле хүлээп алган.

Культура-массалыг болгаш кижизидилге ажылында улуг четпестер бар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны кижизидер талазы-биле ажылды кошкак чорудуп турар. Продснабтың кызыл булуңу культура-массалыг ажылдың төвү болбайн турар. Ында шыдыраа, стол кырынга ойнаар оюн херекселдери болгаш көскү агитация чок. Ол хирезинде месткомнуң культура херекселдери садып алырынга төлевилээн акшазы ажыглаттынмайн турар. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү тургустунмаан. Көргүзүг самбыразы тургузар дугайында чугаа ам ийи чыл дургуузунда үргүлчүлеп турар, а ол ам-даа кылдынмаан. Спорт ажылы чорувайн турар.

Месткомнуң организас-массалыг ажылында улуг четпестер бар. Месткомнуң хуралдарынга чүгле үурмек айтырыглар чугаалажып турар. Профорганизацияның бүдүрүлге-массалыг, культура-массалыг болгаш күш-ажыл камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиялары кошкак ажылдап келген. Коллективте профэвилел кежигүннери 73 хуу болуп турар. Дадывыр хавырылгазының планы 78 хуу күүсеттинген.

Бо бүгүнүң дугайын Тыва продснабтың профэвилел отчёт-соңгулдалыг хуралга шыңгыы чугаалашкан. Месткомнуң ажылында четпестерни чайладырының оруктарын айыткан доктаалды хурал хүлээп алган болгаш месткомнуң болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан.

Б. ТОКАРЕВ.

Акы-дуңма Чехословакиядан дыңнадыглар

Чехословакияның беш чыл планының үшкү чылының дөрткү кварталынга кирбишаан, экономиктиг болгаш культурлуг тургузуушкунунуң чүүл-бүрү участоктарынга чаа-чаа бүдүрүлгечи чедиишкиннерни ажылчы чон чедип ап турар. Социалистиг Чехословакияның хоорайларындан болгаш суурларындан сөөлгү хүннерде келген өөрүнчүг медээлерниң чамдызы бо тур.

ХӨМҮР ДАШ КАЗАР ЧАА КОМБАЙН

Соңгу Моравияда «Острой» деп даг машиналары болгаш дериилделери бүдүрүп үндүрер завод хөмүр даш казар «КСВА-80» деп комбайнның чаа хевирин бүдүрүп үндүрген. Ол машина ийи күүседикчи механизмнерлиг. Шахтаның байдалынга хамаарыштыр хөмүр дашты чок болза чаңгыс, чок болза ийи агрегаттар-биле хары угда казып болур.

Комбайнның ортумак бүдүрүкчүлүү ээлчег дургузунда ийи муң тонна хөмүр даш. Чаа комбайн Острава — Карвинскиниң хөмүр даш бассейниниң шахталарында ажылдап турар даг машиналары-биле кады ажылдаар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ АЛМАЗТАРЫ

Соңгу-Барыын Чехияның Тшебенице дээр суурнуң чоогунда алмазтыг черлерни дилеп тывар шинчилел станциязын тудуп турар. Ында чер кырының тургузуу Якутияның алмаз байлаа-биле сурагжаан черлери-биле дөмей болуп турарын тодараткан. Амга чедир ол черден үш алмазтарны 1869, 1929 болгаш 1959 чылдарда тыпкан. Ол алмазтарны Праганың национал музейинде делгээн.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ АГААР ОРУКТАРЫ

«Чехословакияның агаар оруктары» Эргелелиниң самолёттары 36 чурттарның 38 хоорайларын харылзаштырбышаан, делегейниң 22 агаар оруктарында ужуп турар. Олар Европа күрүнелериниң найысылалдарындан аңгыда Африканың, Ортаакы болгаш Ыраккы Чөөн-чүктүң чурттары болгаш Куба-биле доктаамал харылзажып турар.

Прага биле Джакарта аразы 13 муң 700 километр, а ол болза эң узун агаар оруу болуп турар. Прага—Марсель — Рабат — Дакар—Конакри болгаш Прага — София—Анкара — Дамаск аразынга чаа агаар оруун чоокта чаа ажыткан.

Сөөлгү беш чылда чехословак самолёттарның ужудуп турары агаар оруунуң узуну беш ажыг катап улгаткан болгаш 100 муң километр четкен. Эрткен чылын ол оруктап 850 муң ажыг пассажирлерни самолёттар-биле дажыглаан.

Бо чылын «Чехословакияның агаар оруктар» Эргелели тургустунгандан бээр 40 чыл болганын демдеглээн. Ам социалистиг Чехословакияның бүгү делегей оруктарында колдуунда-ла «ТУ-104» болгаш «ИЛ-18» деп лайнерлер ужуп турар.

АНГИДРИД ЧЫЫКЧЫЗЫ

Усти-на-Лабеде органиктиг эвес химияның эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары электростанцияларның ыш газындан күгүрлүг ангидридти чыыр тускай херекселди чогааткан болгаш шенеп көрген.

Агаарже үнгеш, хову культураларынга болгаш арга-ыяшка хора чедирерлерге удур күгүр кислотазын бүдүрүп болур. Чаа бүдүмелди Ртынеде электростанцияга шенээн болгаш ол эки түңнелди көргүскен.

НУБИЯНЫҢ ШИНЧЭЭЧИЛЕРИ

Чехословакияның эртемден-археологтарының экспедициязы КАР-га алды айлар дургузунда ажылдааш, Прагаже ээп келген. Чехословак эртемденнер Египет Нубиязының мурнуу кезээниң хаяларындан дөрт муң чылдар бурунгаар кылган 2196 чүүл-бүрү чуруктарны болгаш 100 хире бижиктерни тыпкан деп экспедицияның удуртукчузу З. Жаба дыңнаткан.

Чаа бижиктер болгаш чуруктар эрте-бурунгу египетчилерниң чүгле шериг походтарының эвес, а Нубияның казар байлаан тывар сорулга-биле чорудуп турган экспедицияларның дугайын чугаалап турар. Төөгүлүг бижиктер Нубияны египетчилерниң чагырып алган үезин тодарадырынга база дузалаар.

«ҮН ЧАҢГЫЛАНДЫРАР» ЫЯШТАР

Чөөн Словакияда 70 гектар шөлде хөгжүм херекселдери кылырынга херглээр шивилерни өстүрүп турар. Ол ыяштарны ажаарынче күрүне онза кичээнгейни салган. Мооң мурнунда Чехословакия хөгжүм херекселдери кылырынга херглээр чиң-этти даштыкы чурттардан садып ап турган.

ИЛЬЯ МАСЛЕННИКОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.
Прага.

Агитаторларга болгаш пропагандистерге дузаламчы

Чоннуң чаагай чоруунга

(Хереглелдиң ниитилел фондуларының дугайында)

Кандыг-даа чуртта чоннуң амыдырал деңнелиниң көргүзүкчүзү оон материалдыг болгаш культурлуг негелделериниң хандырылгазының хемчээли болур. Совет Эвилелиниң байдалынга алырга ажыл төлевири ол негелделерни хандырарының кара чаңгыс үнер дөзү эвес. Кижиниң хөй талалыг негелде хереглелдерин бисте материалдыг хереглелдерниң ниитилел фондуларының күсели-биле хандырып турар.

Ол фондулар болза чурттуң национал орулгазының кезээ болуп турар. Совет хамаатыларының ажылының саны болгаш шынары хамаан чокка оларның материал-культурлуг хереглелдерин хандырарынче ол фондуларны күрүне болгаш кооператив-колхоз организациялары киирип турар.

Ниитилел фондуларының күсели-биле Совет күрүне хамаатыларга медицина дузаламчызын көргүзүп, халас өөредилгени, уруглар садтарын, яслилерин, санаторийлерин, кырганнар бажыңнарын хандырып, назылап кырааннарга, ажыл кылып шыдавас апарганнарга пенсия, хөй уругларлыг болгаш бот-иелерге пособие, сургуулдарга стипендия төлеп, өске-даа социал-культурлуг хемчеглерни боттандырып турар.

«Ажылчы чоннарның чаагай байдалының, бүгү ниитилелге ниитизи-биле, ооң иштинде кижи бүрүзүнге амыдыралдың эң эки байдалын тургузарының ёзулуг коммунистиг оруу бисте бар. Маңаа: кижилерниң чаагайжыды туткан бажыңнар-биле хандырылгазы, ниитиниң чемненилгезин организастааны, уруглар албан черлериниң четкизин калбартканы, улус өөредилгезин сайзырангайжытканы, чоннуң дыштанылгазын болгаш эки медицина хандырылгазын организастааны, культура албан черлериниң тудуушкуну болгаш оон-даа өскелер хамааржыр» — деп, партияның XXI съездизинге эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Бистиң чуртувуста ниитилел фондуларының хемчээли чыл келген тудум-на өзүп турар. Ол фондулар дайын мурнунда 4.2 миллиард рубль турганындан чеди чылдың дөрт чылдарында 28,4 миллиард рубль четкен, а чеди чылдың төнчүзүнде 40 миллиард рубль чедир өзер.

Ол фондуларның күсели-биле күрүнеден халас хайырлалдарны болгаш чурттаганың таарымчалыг чүүлдерин ажыглавайн турар чаңгыс-даа өг-бүле социалистиг күрүнеде чок.

Совет хамаатыларының социал-культурлуг хереглелдериниң халас хандырылгазынга күрүнениң чарыгдалдарының дугайын мындыг чижектер херечилеп турар: бир бичии уруглар садынга азы яслизинге турарының чарыгдалы айда 50—60 рубль. Дээди өөредилге черинге бир студентиниң айда өөрениринин (стипендияны санаваска) чарыгдалы 75—100 рубль, бир кижиниң эмнелгеге бир хонукта чыдып эмнедириниң чарыгдалы (чем өртээн санаваска) 5 рубль болуп турар.

Социалистиг күрүнеге ажылчы чоннарның материал-культурлуг хандырылгазының хемчээли капиталистиг чурттарда байдал-биле деңнээр болза, совет улустуң амыдырал деңнелин көдүреринге хереглелдиң ниитилел фондуларының ролю онза илергей апаар.

Чоннуң кадыының камгалалының талазы-биле айтырыгны ап көрээли. Делегейниң эң бай капиталистиг чурту — АКШ-та кижиниң кадыының камгалалын күрүнениң херээ эвес, ону хууда кончаа киирип алырының херээ болдурган. Чижээ, ижин язвазын кезип эмнээриниң өртээ 1.264 доллар хөлезилиг. Ээги сынганын эмнедир кижи хуу эмчиге 3.677 доллар төлээр. Ол дээрге бисте болза 3.309 рубль болур. Ында аараан кижи шуут-ла хоозураашкынга таваржып турар. Ынчангаш «болбаазырангай» АКШ-та ажылчы чоннарның эмчиге эмнедири шуут берге. Ядыы кижи аараанда эмчиге баарының орнунга бажыңынга өлгени дээре деп американнар чугаалажып турар.

Бисте байдал оон сыр өске. Совет күрүне делегейде эң-не баштай чоннуң медицина хандырылгазын халас болдурган, а бүгү кадык камгалалын ниити күрүнениң херээ болдурган.

Партия болгаш чазак мурнунда хожуланган чораан улустарның кадыының камгалалының дугайында онза кичээнгей салып турар. Ол талазы-биле бистиң республиканы чижекке ап болур.

Сөөлгү 18 чылдарда (1945—1962 чылдарда) ажылчы чоннарның кадыының камгалалы-биле холбашкан хемчеглерге республиканың күрүне бюджединден 50 миллион рубльди чарыгдаан. Чеди чылдың чүгле дөрт чылдарында безин кадык камгалалының херээнге 22 миллион рубль кирген. Ол дээрге оон мурнундагы он чылдарда ол сорулгага чарыгдалдар-биле деңнежип турар.

Чуртка эмчилерниң саны көвей болган тудум-на медицина дузаламчызы улам эки болур дээрзи билдингир. Тыва АССР-де чоннуң он муң кижи бүрүзүнге 20 ажыг эмчилер онаажып турда, мурнакчы капиталистиг чуртта — АКШ-та 12-ле эмчи онаажып турар.

Чоннуң медицина хандырылгазын экижиткени, совет кижиниң амыдыралынга таарымчалыг бүгү чүүлдерниң тургусканы чорук кижиниң назынының узадырынга болгаш өлүр чорукту эвээжедиринге чугула идиглиг болган. Бистиң чуртта кижиниң назынының узуну революция мурнундагызындан ийи катаптан ажыг өскен. Ам бисте кижиниң назыны ортумаажы-биле 69 чыл болуп турар.

Иелер болгаш бичии уруглар дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кайы хире сагыш салып турарын совет кижилер эки билир. Божулга бажыңнары, херээженнер, уруглар консультациялары, уруглар эмнелгелери, садтар болгаш яслилер чыл бүрүде-ле көвүдеп турар.

Ам ССРЭ-де школа назыны четпээн уругларның албан черлеринде 6 миллион уруглар хаара туттунган. Бүгү хааныыг Россияга школа назыны четпээн уругларның 275 албан черлеринге 7 муң бичии уруглар турган болза, ам чүгле совет Тывада безин уруглар садтарында болгаш яслилеринде 6 муң ажыг уругларны кижизидип турар.

Интернаттар хандырылгазынга күрүне чыл келген тудум-на улам хөй акша-херексели үндүрүп келген. Тыва АССР-де 8,5 муң ажыг уругларны күрүнениң долу хандырылгазы-биле өөредип, аңаа чыл бүрүде-ле 4 миллион рубльди чарыгдап турар.

Совет күрүне ниитилел фондуларының күсели-биле хөй уругларлыг болгаш бот-иелерниң уруглар кижизидилгезинге дузаламчы кылдыр хөй түңнүг акшаны берип турар.

Бистиң республикага 1945 чылдан 1962 чылга чедир бир угда болгаш ай бүрүзүнде 14 миллион ажыг рубльдиң пособиезин хөй уругларлыг болгаш бот-иелерге төлээн. Бо төлелге чыл келген тудум-на өзүп турар: 1945 чылда 465 муң рубль турган болза, 1962 чылда 1.102 муң рубль чедир өскен. Тывада ам үеде күрүнеге пособиезин ап турар хөй уругларлыг болгаш бот-иелер 12 муң чыгыы болуп турар.

Ие-чаш камгалалының дугайында капиталистиг чурттарда байдал мындыг эвес. Чижээ, АКШ-та ие-чаш камгалалының дугайында хоойлу безин чок болгаш хөй уругларлыг болгаш бот-иелер кандыг-даа дузаламчы албайн турар. Америк херээжен кижи сааттангаш, божуур үезинде ажылдан чорурга, бүдүрүлге ээзи ооң орнунга өске кижини хүлээп алыр болгаш божуур деп чоруткан херээжен кижи ажыл чоктарның санынга кире бээр. Америк ие кижи божуур бажыңга алды хонукта чыдарга, оон 600 долларны (540 рубльди) ап турар болза, бисте божуур бажыңнарга божаан херээженнерни халас хандырар болгаш аңаа 112 хүнүнүң төлевирлиг шөлээни берип турар.

Улус өөредилгезин хөгжүдери — бистиң чуртувуста бүгү улустуң херээ болган. Улус өөредилгезиниң хөгжүлдезинге хереглелдиң ниитилел фондуларының ролю дыка улуг. Бистиң республикада сөөлгү 18 чылдарның дургузунда чырыдыышкынга күрүне бюджединден 130.471 муң рубльди чарыгдаан. Ол болза социал-культурлуг хемчеглерге чарыгдалдың 71,3 хуузу болуп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези-биле бистиң чурттуң ажылчы чоннарының кол чаалап алышкыннарының бирээзи болза назылап кыраанда, инвалид апарганда, азыракчызын оскунганда пенсия хандырылгазын алыр эргени чедип алганы болур.

Капиталистиг чурттарда социал страхованиезиниң фондузунга ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар боттарының ажыл төлевиринден чогуур түңнү доктаамал киирер хүлээлгелиг. Бисте ындыг эвес. ССРЭ-де социал страхованиеге ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар боттарының ажыл төлевиринден чүнү-даа бербес. Пенсиялар төлелгезинге хамаарышкан бүгү чарыгдалдарны Совет күрүне бодунуң күсели-биле төлеп турар.

Хереглелдиң ниитилел фондуларының күсели-биле чүгле 1962 чылда безин пенсияларга төлелгелер 8 миллиард ажыг рубль болган. Пенсионерлерге хары угда бээр дузаламчыга, дайынның болгаш күш-ажылдың инвалидтериниң курорттап, эмнээринге болгаш өске хевирниң дузаламчыларынга чыл бүрүде чарыгдап турар хөй түңнү маңаа база немээр херек.

Бистиң республикада 8000 ажыг кижи пенсия ап турар. 1945 чылдан 1955 чылга чедир 11 чылдарның дургузунда пенсияларга 4.350 муң рубль төлээн болза, чеди чылдың чүгле дөрт чылдарында (1959—1962 ч. ч.) ол түң 2.203 муң рубль болган.

Хереглелдиң ниитилел фондуларының чамдызын бистиң күрүневис капитал тудугга болгаш чуртталга бажыңнарының тудуунга чарыгдап турар. Чуртталга бажыңнарының тудуун бистиң чуртта улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Ажылчы чоннарга чуртталга бажыңнары чедишпес айтырыгны чоокку 10—12 чылдарда узуткаар сорулганы партия болгаш чазак 1957 чылда салган. Бо сорулга ам чедиишкинниг шиитпирлеттинип турар. 50 миллион совет кижилер азы чоннуң дөрттүң бир кезээ хирези сөөлгү беш чылдарда чаа бажыңнарже көжүп кирген.

Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда бистиң республиканың хоорайларынга, ажылчын суурларынга болгаш көдээ черлеринге 270 муң дөрбелчин метр хемчээлдиг чуртталга шөлү ажыглалда кирген. Ол дээрге республиканың чонунуң дөрттүң бир кезээнден хөйү чуртталга байдалын экижиткени болур. Чуртталга бажыңнарының ажаалгазынга болгаш септелгезинге күрүне бюджединден чыл бүрүде хөй акша-херекселди үндүрүп турар.

Совет Тываның ажылчы чоннарының материал-культурлуг деңнелиниң үзүктел чокка бедип турарының көргүзүү болза бараан саарылгазының өзүлдези болур. Тодаргайлаарга, 1961 чылдагызындан бараан саарылгазы 7,9 миллион рубль көвүдээн. Ол ышкаш чоннуң ажаалга кассаларынга шыгжавыры база өзүп турар. Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда чоннуң ажаалга кассаларында күш-ажылчы шыгжамырынга 2417 муң рубль немешкен азы 95 хуу өскен. Ам ол шыгжамыр 4.967 муң рубль болуп турар. Ол болза совет кижилерниң бай, шыдалдыг чурттаалгазының дугайын херечилеп турары-дыр.

Бистиң ниитилел коммунизмче бурунгаарлаан тудум-на ниитилелдиң кежигүннериниң ниитилел фондуларындан хандырылгазы улам өзер. Ниитилел фондуларының өзүлдезиниң темпизи ажыл төлевиринден ам ашкан. Ажылдап турар бир кижиге ниитилел фондузундан 250 рубль ам онаажып турар болза, чеди чылдың төнчүзүнде 380 рубль онаажыр апаар.

— Хереглелдиң ниитилел фондуларын чогуур сорулгаларынга чөп ажыглаарын хайгаараары болгаш шыңгыы контрольдаары сан-хөө органнарының хүлээлгези болур.

А. КАПЛУНОВ.
«Билиг» ниитилелиниң Тыва салбырының кежигүнү.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ХӨЙ „ЧЫМЧАК АЛДЫННЫ" БЕРЭЭЛ

Чоргаарланып турар бис

Бистиң колхозтуң аңчыларынга 1500 киштиң, 23.000 ажыг дииңни күрүнеге киирери-биле план бергени белен эвес херек-тир. 25-тен эвээш эвес киш өлүрер болган аңчылар бисте хөй. Моон алгаш көөрге, бо чылгы хүлээлгевис хөй-дүр. Ону бисте кижи бүрүзү медерел билип, планны ыявыла доллур болгаш ажыр күүседир деп соруглганы салып алган. Аңаа чоргаарланып турар бис.

Аңчыларны ырак тайга, сыннарже аъткарар мурнунда, партия организациязының болгаш колхоз баштаар чериниң каттышкан хуралын эрттирге, аңныыр сезонун чедиишкинниг эрттирерин ыяк чугаалажып алган бис. Звеноларның хөй кезиин коммунист эштер удуртур. Кижи бүрүзү эки аңназын дээш олар шынгыы харыысалгалыг болурлар. Аңнаашкынның байдалын, аъш-чем болгаш ок-чемзек-биле хандыртынганын олар биске удаа-дараа дыңнадып турар кылдыр чурумчуткан. Звеноларга чем, ок-чемзек, солун чедирип бээр кижилерни аңгылап тургускан. Аңчыларывыс бети дээрге-ле ийи айдан эвээш эвес хуусаала чорааш келир чүве болганда, оларның кижи бүрүзү дээш чогуур сагыштыг салыр ужурлуг бис.

Аныяк аңчыларны дуржулгалыг аңчы бүрүзүнде быжыглаан. Оларның аңнаарынга канчаар өөренип алганын звенолар удуртукчулары колхозка келгеш, дыңнадырлар. Ындыг арга чаа өөренип чоруур аңчыларны түс-түсте эки шилип алырынга болгаш оларның орта сонуургалдыын тодаралдырынга ажыктыг. Чүге дээрге, бисте сөөлгү үеде колдуунда аныяк аңчылар колдап турар. Оларны моон соңгаар-даа өстүрер соруглга бисте салдынган.

А. ТАМДЫҢ,
аңныыр-тывыш бригадири.

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозу — аңныыр-тывыштан орулга киирер талазы-биле районда эң улуг ажыл-агый. Төрээн чуртка хөй өлүктү кииргени дээш бо колхозтуң чээрби ажыг аңчылары улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң шаңналдары — эң тергиин аңчыларга тыпсыр медальдар болгаш «Роспотребсоюзтуң» хереглел ниитилелдериниң эвилелиниң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнатканнар.

Бүгү-эвилелдиң аңчыларының социалистиг чарыжының тиилекчилери болганнар база бар. Бо аңныыр сезонунда колхозтуң аңчылары 1500 киштиң, 23.000 ажыг дииңни Төрээн чуртка киирир деп планныг.

Аңнаарда арга херек

Бо-ла аңнап чорааш, 1960—61 аңныыр сезонунда эң-не арбын олчалыг болган мен. Ынчан чээрби ажыг киштиң, ийи чүс ажыг дииңни өлүргеш, бодумнуң колхозумнуң мурнакчы аңчыларының санынга кирген мен.

Хоочун-даа, аңнаарынга дүрген өөренип апкан аңчылар-даа меңээ хөй-ле арга-сүмелерин берип, чагыт-чагып аъткарган чүве. Чижээ, Дажырган аңчы меңээ:—Киштиң изин тып, оон эрги, чаазын эки ылгап өөрен, бо дээрге тергиин-не дээн арга. Ону черле утпайн чор—дээн. Оон ынай, өске аңчылар ытты иске салырын, өзеннер иштин, шырыштар аразы черлерге киштиң истээрин, дескен киштиң сүрерин, ыштап турган үндүрүп алырын дээш энмежок-да аргаларны чугаалап турганнар. Олла бүгү сүмелерни демдеглеп бижип ап, уттундурбазы-биле сактып-бодап алган мен.

Хоочун аңчының сүмези холуң, будуң башкарар деп, бисте ынча деп чугаалап турар болгай. Ынчангаш каяа-даа аңнап чораанымда, ол дугайын бодап чоруур мен, чүге дээрге аңчыларның кайы шаган бээр салгап келген байлак арга-дуржулгазы аныяк салгал бистерге эки өөредиг болганы өөрүнчүг-дүр. Эрткен чылын чээрби киш, чүс хире дииң өлүргенимни бодап келгеш, ам-даа эвээш-тир, оон-даа хөйнү өлүрүп болур арга сенде бар деп бодумну буруудадып-даа көрдүм. Ол шын. Бодаарымга, арай-ла шүшпен аңнап турган-дыр мен. Аңчы ындыг болбас, харын эрес-дидим, аштаар-суксаарын билбес, олча дээш олут чок болур ужурлуг. Бо негелдени күүседир ужурлуг бис.

Кады киш аңнап чораан өөрүм Кол Найым, Александр Арагачы, Кол Арбын-оол—кайызы-даа аныяк аңчылар. Олар менден киштиң аңнаарының аргаларын айтырып, мени орук баштакчызы кылып чорааны канчап өөрүнчүг эвес боор. Арагачының ийи хүн эдерткен мен, оон соонда ол шору өөрени берген. 6-ны өлүрген.

К. АГЫЫНА.

Аңчы болгаш малчын

Колхозтуң Культура бажыңынга комсомол хуралы болуп турган. Аныяктарның мал ажылынга киржилгезиниң дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Бир-ле комсомолчу саналынга:— Кижи бүрүзү-ле бистиң Чамый дег эки ажылдаар, ындыг биче сеткилдиг болур болза, дыка-ла кайгамчык-тыр...

Чамыйның дугайында ол хөй-ле чугаалаан. Эжинге, аныяк өңнүүнге өөрүшкүнүң эргим сөстерин ооң чугаалап турганында олурганнарның сагыш-сеткилинге канчап уттундурар боор.

Ооң соонда, колхоз баштаар черинге демги аныяк эриниң үлегерлиг ажылының дугайын база-ла дыңнаан бис. Ол дээрге ажыл-ишке маадыр кижи-дир. Ындыгларга чон ынак, оларны чон хүндүлээр.

Кол Чамый — Талым сүт-бараан фермазында бызаа ажаакчызы. 120 хире бызааларны семис-чаагай кылдыр өстүрүп, ажылынга эки өөренип, мергежип алган. Бызааларының хүнде немелде деңзизиниң болгаш оларны ажаап турарының арга-дуржулгазының талазы-биле Чамый районнуң өске бызаа ажаакчыларын ашкан.

Чамый чүгле бызаа ажаакчызы эвес, колхозтуң тергиин аңчыларының бирээзи. Киш аңнаар улуска чары үлеп берип турда, ооң-биле ужураштывыс. Борбак хүрең арынныг, эрес характерлыг, кончуг аныяк эр чарызын чедип алган, оларже шиичилей аарак корбушаан, бо үне кылаштап келди.

Төрээн чуртка хөй аң-өлүктү дужааганы дээш ол төрээн колхозунуң өске аңчылары-биле кады Бүгү-эвилелдиң аңчыларының социалистиг чарыжының тиилекчизиниң шаңнал бижиин чоокта чаа хүлээп алган болду. Чээрби ийи харлыг комсомолчу Кол Чамыйның өзүп орар мергежилдиг аңчы апарганы аңнаарынга ооң хаая ынакшылдыындан, эрес-дидим аңчы соруктуундан хамааржыр.

Байлак, өлүк олча-кежиин
Барган черден арбын тыпкан
Эрес-дидим оглу, кызын
Эргим чонга бараан болган...—деп тожу аңчы оолдар, кыстар дугайында ынчаар ырлажып турары ынчангаш таварылга эвес-ле болгай.

Аныяк аңчы Кол Чамый.

Аныяктарны өөредир

Бо күзүн бистиң колхозтуң аңчыларынга база бир улуг өөрүшкү таварышкан. Ол болза, меңээ болгаш аңчы өөрүм Кол Нагазыга, Иван Самбуута, Кол Чамыйга, Бараан Лузужукка, Бараан Орай-оолга Бүгү-эвилелдиң аңчыларының социалистиг чарыжының тиилекчизиниң шаңнал бижиктерин болгаш акша шаңналын тывыскан.

Бо шаңналды хүлээп ап тура, сагыш-сеткилим хайныгып, аныяк шаамны, аңчы амыдыралымның эрткен узун оруун бодап турган мен. Бо аразында элээн каш аныяк аңчы оолдарны аңнаарының аргаларынга өөреткен мен. Бо шаңнал алганнарның аразында Чамый, Нагазы сугларга безин чеже сүмемни бербээн мен дээр. Өдүгенге, Серлигге база өске-даа черлерге чорувуста, аң-мең, олча-тывыш, эрес-кажар аңчы дугайында хөй-ле чугаалар болгулаан. Ону мага хандыр дыңнап чордум. Оон алгаш көөрге, ылаңгыя киш аңнаарында аңгы ажыглап турар аргаларывыстан аңгыда, хөй-хөй аргалар бар деп бодаар мен. Ону ажыдып тывары чугула. Бистиң колхозтуң аңчыларының мындыг эки чаңчылы бар: ол болза чүгле аңныыр сезонунда эвес, а өске-даа үелерде киш аңнаарының дугайын болганчокла хөөрежип турары болур. Ол ындыг болбайн канчаар, аңныыр бистиң амыдыралывыстың адырылбас тудуш кезээ апарганы бо-дур.

Эрткен аңныыр сезонунда мээң удуртуп чораан звеном колхозка бирги черни алган. Ам база-ла звено удуртуп чоруптум. Үш кижи 80 ажыг киш, 1000 дииң планныг бис. Бистиң бирээвис — колхозувустуң чолаачызы Дүпчүн Дыртый-оол. Ол бир дугаар-ла киш аңнап үнер кижи. Ону өөредирин меңээ даазкан. Чарыларывыс мунупкаш, Улуг-Хем бажынче чортуп үнүптүвүс. Барык-ла ийи ай хире аңнаар бис. Ол чорааш бодумнуң звеномга киш, дииң болгаш оларны аңнаарының дугайында беседаларны кылып, күрүне мурнунга алган хүлээлгени алдарлыы-биле күүседириниң бүгү-ле аргаларын ажыглаар бис.

Б. СЕРИҢЧИК.

Аңчының турлаанга кежээ

ЧЕЧЕН ЧУГААЛАР БОЛГАШ ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Багай аңчыга боо хараалы безин шаптыктыг.

Боонуң экизи чаа, каазында эвес, часпас адарында.

Аңнап үнериң мурнунда канчаар адарын бодан.

Эки аңчы — часпас адыгжы, багай аңчы — бараан харакчы.

Бөрү өлүргени — буурну камгалааны ол.

Кургу суг ижип ора өрү көрнүп алыр.

МЫНДЫГ БОЛГУЛААР-ДЫР...

Аңчылар пөш,чойган, тал холуй үнген сынны куду чортуп бадып олурганнар. Дүне хар чагган.

— Бо кыр кырында бир каш дииң бар-дыр — деп, бир аңчы ыңай-бээр харанып көрүп ора, чугаалаан.

Оон соонда чугаа-соот-даа уламчылаан:

— Көрем, чекпе чудук кырлап чораан-дыр.

— Бо сыңда беш-алды хире сыыннар бар-дыр, дүүнгү истери чытты.

— Күшкүлдер, коданнар бо эртен дыка-ла маңнашкан-дырлар.

Өөрүнүң ол чугаазы чүгле Тооргумайга солун эвес ышкаш сагындырган. Ол, хажыызынче-даа көрүммейн, ...зээр кырынга олурту шанчып каан чүве дег, чортуп олурган. Тооргумай аажок мактаныр кижи: «Аңнаарын нарын деп бодаар силер бе? Хей чүве-дир. Киш, дииң көзүлгенде, мээң адымжымда-ла...», «дииңни чожудур хөлзеткеш, боолай шаап алыр мен» суг-суг дигилээр-ле болгай. Ол хирезинде, Тооргумай дырбактыг, чекпе истерин көргенде, адыг изи-дир деп коргар, киш изин кырзанындан ылгай албас...

Аң-өлүктү коя-каас сөс-биле эвес, кончуг нарын арга-биле өлүрер.

(КЫРГАН АҢЧЫНЫҢ САКТЫЫШКЫНЫНДАН).

Кыраанынга сылдак какпас...

82 харладым. Менден шала биче, 70 ажыг харлыг Хөйлук биле Тала, олардан каш-ла хар аныяк Дилги суглар безин ырак тайгалап чоруп турда, мен чоонган мен. Шыны-биле алырга, оларның чамдыызын ажыр аткылаар мен ийин. Дыка мактаагаш-даа канчаар... Эрткен чылын сес алды, элээн каш дииң олчалыг болдум. Ол эвээш-тир. Бо чылын 15 алды, 200 дииң планныг мен.

Кызылга-даа чорааш, маңаа Тожумга-даа элээн аңчылар-биле чугаалажырымга, олар менден аңнаарының аргаларын хөйнү айтырар чүве-дир. Чү дээр боор, арга-ла хөй болгай. Аныяк аңчы киштиң кайы ырактан көрүп каар, адарда-даа часпас, чары мунгаш чортары база дүрген, кара кежээге чедир, аъш-чем дивейн базып кээр болгай. Ол аныяк эр ынчаар-ла аңназын... Ынчаарга, бо мен ышкаш кырый берген аңчылар оларга кайыын бырыжырлар. Ынчалза-даа карак, кулаа баксыраан, шимчээшкини өөжумнаан аңчылар алдының изин эки ылгап билири чугула. Үк арга оларны олча-тывышка дүрген чедирер. Оон ынай, хорум-даш иче кирген алдыны таптыг ыштап билир херек. Мен бо ийи арганы чүгле кырганнар ажыглазын дивейн-дир мен, аныяктарга база-ла улуг ажыктыг. Ынчаар-мынчаар аңназа эки бээр деп, бо чаа, боо шыгаап, аң соонче чүгүрүп чоруур оолдарга сургаардыр мен. Өөрүүру кончуг-дурлар.

Ол алды деп кончуг дошкун, чараш-аң амыр эвес кажар-даа, белен боо хараалынга кирбес-даа ыйнаан. Ындыг болганда, ону сын-сынның бажында сыра бажында олурар, чер уттээн өрге, күске-биле дөмей деп чугаалап болур-дур. Кижи кайы хире чүткүлдүг болдур, алган планын ыявыла ажыр аткаш келир. Шынап-ла, ындыг харын...

Бистиң колхозта Сериңчик, Дажырган, Орай-оол оларны мактавас арга чок боор-дур. Олар дээрге чеменип орда безин караа, кулаа арыгаргада, алды, дииңде болдур ийин...

Кыжын аңнап, тайгаа кыштааш, чай боорга фермага туруптар ашактыр мен. Таңмалык фермазының инээн кадарып, узун чайны аңаа эрттирдим. Шаанда чүгле иви малдыг чораан бодум ам инек, хой, өшкү малдыг, аът мунупкан хап турар-дыр мен. Эки аңнааш, эки мал малдааш, чырыткылыг найысылал—улуг Москвага база четкеш келдим. Эки ажыл үнелиг, эки эш макталдыг деп чүве бо-дур.

Кыраанымга сылдаг какпас мен... Ам Даскыл тайгаже үнүптүм. Оон келгеш, кандыг олча-тывыштыг келгенимни бижээй мен аан...

Б. ДАЛДАЙ.

— Көрем, аныяк аңчыларның хөйн!..— деп, кырган аңчы Хөйлук (солагай талазында) эжи кырган Талага чугаалап тур.

ХАРДА ИСТЕР

Аңчы Бараан Дажырганның дугайында очерк

1.

Чоорту бедип үнген калбак аргаларның ийинде, шивы, пөш, дыт мыштар холуй үнген, бичии оймакчыгаштың кыдыында, адакы будуктары черге дөжелир четкен чаглак пөштүң баарынга аңчылар одагланып алганнар. Бажын сыртандыр салгылааш, оттулуп каан будуктардан чаштанчылар чук-чүгүнче ужугуп, кезек-кезек бөлүк чалбыраш, далашкан дег, өрү аттыгып эгелээн. Оон хөө-кара аргаларда мыштар, ында баглагылап каан чарылар тода көстүп тургулаан.

Дөрт аңчы одагга соңнуг-мурнуг чортуп келгеннер. Олар кара пашчыгашка шай хайындырып, аът дүлүп, хүндүс адып алганы күшкүлдерин шиштегилеп, чемнени шаап алганнар. Ооң соонда киш, дииң соңру эгелээн.

Оларның бирээзи—калбак ак арынныг, чолдак эр Бараан Дажырган отче чоокшуладыр олуруп алгаш, киш сугар хавындан дүрс суп каан киштиң ушнуп эккелгеш, ооң кара, арга кылайып көстүр сорулуг дүгүнче үргүлеп, тергиин-не киш-тир, көрүңер дээн ышкаш, шойбейти тудуп алгаш олурган.

Ону кожазында олурган Бараан Хоядыр көрүп кааш, айтырган:

— Каям, черле ховар чараш-аң эвеспе бо. Кайын адып алдың?

— Ында бир, бажы куу сыралаарлыг кызаа өзен бар ийик чоп, оон олчалаптым—деп, Дажырган харыылааш, ону кандыг арга-биле өлүргенин чугаалай-ла берген.

Хоядыр адааргаан-даа, кайгааш-даа хевирлиг көрүп ора, тура халааш, шивиде чөлеп каан чүктешкинин эккелген:

— Бажы сарыгзымаар алды болду бо, эң куду сорттуң болур боор — дээш, хавындан баштай каш дииңин, ооң соонда ам алдызын, чажырган хевирлиг ушнуп эккелген.

— Хээ-э, эр, чоп кончуг кижиң мактап ор сен?—деп, Дажырган арай таарзынмаан.

Хоядыр будуу хүлүмзүрүп каан:

— Дүүн мээң өлүргеним тергиин болган, бөгүн сээң ашкан-дыр. Чырыш дыңзып турар-дыр харын...

— Ындыг-ындыг...

Ыя аразында оларның эжи Чогуңга шиштеп каан күшкүл бүскээн Дажырганче суна каапкан.

— Ма, хемдий шаап ал, семизи дээрге хаван оглу-биле дөмей-ле-дир.

— Күшкүлдеп хүнзедиң ыйнааш, кижиң кайыл, көргүс — деп, звеночу Дажырган баштактанган.

Чогуңга звеночузунуң ол негелдезин биле-тура-ла, база-ла баштактаны дыртып каан:

— Бөгүн хилис дүштүм, ис чок чүм черге чордум-на...

Бараан Дажырган чылдың-на аңчы звенону удуртуп, ол талазы-биле арга-мергежилди мөөңнеп ап чораан болгаш, кежээ одагга ол хүнүнүң олчазын «ревизиялай» каап тар турган. Ынчангаш ол кежээ база-ла ынчаар кылган: киштиң санап, кештиң эки, багайын ылгап турганы ол.

— Кайы, ис соонче чаңгыс безин баспаан эр-дир сен за? Ээ-э, будер бе моң?—деп, бажын дозуп айтырган, бо хире шымбай хүнде, быскан хар чагган, чылыг, аяс хүнде куруглап болбас-ла болгай дээрзин сагындырып чугаалай-ла берген.

Ынчаарга Чогуңга инчеек барбазын дуктуңнедир үжегилээш, кара чең дег, узун киштиң халаңнадыр тудуп алгаш келген:

— Киштеривис деңнештирээл, хупурай берзин, мээң-не кырынга үнер боор, эрлер...

Дөрт аңчы чүгле ол хүн беш киш, элээн каш дииң өлүрген болган.

Звено бо Серлиг-Хемниң Көжемелерге келгенден бээр мындыг быжыг чуруму доктаадып алган: хүнүң олчазын, аңнаашкын үезинде солун, ховар таварылгаларны, даартагы аңнаашкынының планын ыявыла чугаалажып, дугуржуп алыр. Ол «хуралды» (Дажырган ол сүмележилгени ынча деп чаңчыккан) бо кежээ база-ла эрттире каапканнар.

— Хоядыр, канчап өлүрдүң, соолдап ордан—деп, Дажырган негээн.

Улуг төгерик карактарлыг, чолдак эр алдызын союп ора, сактып-сактып чугаалап эгелээн:

— Кудурууң тудар чыгыы истээш баарымга, хорумче караш диди. А, бо ыдым эртемден-не-дир эвеспе... Баштай хорумнуң улуг үдүн тып алгаш, биче үттерин дуглааш, демги улуг үттү са ыштаптым. Азаң сураг, безин шимээргевес де. Оон хорумнуң бир чыгыы турган хос пөштү балдым-биле аа тутсуптум. Алды сүврееш дээш, дөө барып, сөөскеннерни уүй душкеш, бичии шетче үнеле халыды. Оон ыдым ону тудуп чип каар чазып, сылба зэре берди. Оон тог кыла шаап алдым-на...

Хоядыр оон ыңай база-ла хөйнү чугаалаар бодалдыг олурган боор, ынчалза-даа ону Дамдың үзе кире берген:

— Хөй шак эрттирип турбайн, ол мышты чүге соктаваан сен?

— Харын... Билген болза чү дээр...

Киштиң хорум коол чорааш хос мышче кире дүшкени аңчыларны элээн-не бодандырган. Ийе, киш аңнаарының аргалары хөй болгаш нарын. Ооң чамдызын бистиң ат-сураглыг тожу аңчыларывыс ёзулуг-ла ажыдып албааны шын харын, ынчалза-даа дуржулга көвүдеп-ле орар. Бараан Дажырган ол таварылганы ажыглааш, кады чораан өөрүнге Серлиг, Айлыг-Хем, Чаат-Чазы ол ынчаар киш аңнаашкынынга болган солун, алдептиг таварылгаларын чугаалап берип олурган.

Одагның оду чоорту өжүп, аңчы ыттар дыгдынып чыткылапкан, одаг дескиндир оъттап чораан чарыларның ында-кайда шылырааш, шала дүлейзимээр даажы ырмыны үреп, караңгы дээрде чивеңнешкен оттар — бичии-бичии сылдыстар кылайжып тургулаан. Удуп дыштанып аар үе келген. Ынчалза-даа аңчы эрте-чаа удувас, эртир-даа удувас, сыгыр даңда сынны кырлап каапкан турар деп, аңчыларның быжыг чаңчылы бар болганда, кым дораан-на шыгайнып удуй бээр боор. Олар дөртелээ кожа чыткылапкаш, арыгның эмзиг чыдын, арыг агаарын делгеми-биле киир тынгылап каап, даартагы аңнаашкын дугайын чугаалажып чытканнар.

— Ынчаарга мындыг эвеспе: сен, Хоядыр, мурнувуста өзенче, Чогуңга биле Дамдың бурунгу хүн чораанывыс хорумнуг арганың ийи чүгүнден утку базып келир, мен бөгүн көрүп кааным исти сүрер мен. Ындыг але, эрлер?

Өөрү баштай орта харыылавайн чытканнар. Оон Дамдың бодунуң бодалын сөглээн:

— Мен база бөгүнгү черимче барзымза кандыг чүвел?

— Кандыг-ла болду, ийи-үш хирele алды турар черлер чүве. Кайы шаандан бээр ындыг. Сен оон ийини аттың чоп...

Дамдың звеночунуң ол шын болгаш баш бурунгаар билген планынга каттыжып, ооң айыткан черинче чоруур болган.

— Маңаа каш хонар бис?

— Ийи-үш хире.

— Ооң соонда Ортаа-Көжемеже баар бис бе?

— Ынаар-даа болза кандыг боор. Мен бодаарымга, баштай хар улуг дүшпээнде, бо одагланып алган хемнивистиң ол, бо чарында аргаларны, өзеннерни төндүр аңнаар херек. Ол Ортаа-Көжемеде бистиң өөрүвүс бар, оларга ам дээрезинде моондак болбаал, ындыг аа, эрлер?

— Шын-дыр, мында чүм ораш-на болгай.

— Кандыг чарыңны даарта мунар сен, Дамдың?

— Ол бир, шалыыр чарыны. Дүүнден бээр ылап оъткарып алдым.

— Чары биле ыттың иштин тодуга болза, чараш-аңда берт эвес... Кижи боду эртен база-ла хырын быжымы-биле аа чемненип алыр херек.

— Эртен мүн кыла каапкаш, сухарай, боова чий шаап аар мен.

...Ыржым. Аңчылар үр эвес, дөрт-беш-ле шак хире удааның ам-даа хөлүрерип өшпээн от кезектери херечилеп чыткан. Имир. Турар херек, баар чер ырак эвес-даа болза, оруу берге: хар улуг, шыргай, хараган, сөөскенге эки чордунмас. Чок, олар дөрт эжишкини моондактап кайын шыдаар!...

2.

Дүүнгү элээн хөме куда каапкан харның кырынга бо дүне хензигийнеле быскан хар немепкен. Шала тунааргай, ында-хаая калбак-калбак харлар саарлып бадып тургулаар. Ынчалза-даа киш истээринге багай эвес эртен.

Дажырган бөлүк шырышты ооп каапкаш, өзенче эдектелип кирген кырлаңга келгеш, чарызындан дүшкеш, биче када дыштанып алгаш, база-ла ыңайлап чорупкан. Ооң мурнунга киштиң изи таваржы берген. Чарызындан дүшпейн олура, даянгыыжы-биле харда ийи кожа саарзык истерни оожум шашкылап көрген. Киш дүне, даңгаар эртен азы мырыңай чаа маңнап чораан бе дээрзин ылгаар ужурлуг турган. Даянгыыш харда иске деггеш, ыцай, харже мызырнып каап чыда, кире бээр болган. «Даңгаар эртен чораан-дыр. Ам кайда барганыл?..» деп, аңчы дүрген бодангаан. Исти база катап шенээн—ол-ла демдек катап билдинген.

Чары терең харның кыры-биле хостуг базып орган. Ооң калбак даваннары харже шоолуг кирбейн, харын чиик-чиик ушта бастынып тургулаан. Мурнунда хорумнарлыг ой. Ында киш мявыла турар чер деп Дажырган каш чыл мурнунда-ла билир турган. Аңаа хүн элээн хөөреп келгенде чортуп келген. Ис-ле хөй: бир киш чаа-ла дииң тудуп чээн, хөөрүк шыгжап алган тооруун ап чип турган, бир-ле тооргу, октаан даш дег, өзен кырындан халып келгеш, дедир былдай дүшкен, тал доорзунда олурган күшкүл киштен дескеш, хенертен ушкан хире...

Ам-на чаа ис бо. Дажырган ыдын иске чыткаргаш, сала каапкан. Ыды, чап-даа болбаанда, бурунгаар согуналы-ла берген. Ооң соонда сүрген ээзи чарызын теспенип, албадап, мызырты-ла чорув орган. Арга талазынга келгеннер. Ыт исти чидирипкен: Холушкак иске киргеш, киш койгун ойладып алган ыңай болганын аңчы ыяк тодарадып алган.

Истиң ыравшылы, харны күштүг шыя какканының аайы-биле алырга, амыр эвес улуг киш болган. Баткан хемниң арга талазындан ашкаш, база-ла өзенче углапканнар. Өзенниң куду коол орза-орза, киш кодамны тудуп чиггеш, адаа арай аартан, чүгле хокпаңгырлап халып орган.

Ону Дажырган база-ла чазыг чокка билген. Ам-на киштиң изиг чыды бо: ыды думчууң күштүг шужулетпишаан, чудук, төшке, барык-ла метр чедип турар харга бичии-даа мызыртымайн, бөлүк шеттерин уу-чаза мунгаш, ында барып ээре-ле берген.

Ис кезикчизи чарызындан дүже халааш, ынаар чүгүрүп-ле каан. Көөрге, бажы бирде сарыг боол, бирде шулу кара-даа боол көстүр, педегер киш дөө барып, чиңге пөштү дүвүлендир халый берген.

Халааш, беш-алды секунда хире олура каапкар арызында, аңчы тозовка-биле киштиң чаа адып дүжүрген. База бир олча, ол хүннүү-биле кады он үшкү киш болган. Дажырган ыя хире саңга доктаавайн чораан эр, ынчангаш канчап-чооп-даа турган болза, кежээте чедир база бирээни адып алырын шиитпирлеп алган. Ол база-ла ооң бодап алганы дег болган.

3.

Биче шаандан бээр аңнап өскен черлери — Улуг-Хем бажында Айлыг-Хем, Чаат-Чазы, Биче-Баш-Хем, Серлиг ол ынчаар чорааш, Дажырган киш, дииңни өлүрериниң хөй болгаш нарын аргаларын улустан дыңнаан-даа, боду херек кырында шенеп көрген-даа. «Аңчының бодалы арга, даг бажында» деп чугаалажыр чүве болгай. Аңаа Дажырган аңчыны бүрүнү-биле хамааржыырары база-ла шын. Арга билбес аңчыны алды шоодар, ис танывас аңчыны ире коргудар деп чугааны аңчылардан кым билбес боор. Адак соонда, эң-не мергежилдиг, хоочун аңчы дугайында—тайганың дазылын-даа, сынның сыразын-даа эндевес, эдерерге эът, чаг, өттүнерге өлүк-тывыш дижир болгай. Оларга бистиң бо аңчывыс бир дугаарында-ла хамааржыр.

«Киш аңнаарының аргалары кандыг болурул деп, менден ылаңгыя аныяк аңчылар бо-ла айтыра берген турарлар» деп, Дажырган чугаалап турар. Ол айтырыгга ооң харыылааны хөй болгаш солун. Ооң чамдызын маңаа каксы киирээл.

— Киш колдуунда-ла чойган, пөштүг, шырыштарлыг өзеннерге, хемнериң арга талазынга одарлап, чурттап турар. Ол, серинни черге кончуг таарджыр. Өзеннер иштин коол, кижиден дескенде, ону өрү азы куду маңнаптар. Хорумнарлыг, арыскаңныг, көк-каттыг черге база-ла чоргулаар. Дииң, кара-куш, койгун, куртү, дажырган (чолдак кудуруктуг, дүгү күске хевирлиг амытан) өрге болгаш өске-даа бичии үүрмек амытаннарны тудуп чиир. Хөөрүктүң тоорук чемнеп алганы кургаг довурактыг черде киш бо-ла чоруур, чүге дээрге ооң шыгжап алган тоорууп уштуп чип чаңчыккан болур. Кайда дииң хөй болдур, мында киш бар дизе база-ла частырыг эвес.

Киштиң чаа, изиг чыдынга таварышканда, киш ырак эвесте деп билгеш, ыдын ам-на иске чыткаргаш, сала каапкар. Эргижирээш иске азы кыш чер алып ырай бергенде салыр чорук ыттың кужун камнаавызы ол. Иске эки өөренген ыттар эрги истиң соонче барбас. Ыт киштиң соондан эвес, ооң бажын доза аарак, дорт халып чораш истээр боор чүве. Кишчи кижи ытты ынчаар өөредири чугула. Ол дээрге берге-ле ажыл боор-дур.

Аңчы ыт — бистиң өңнүүвүс чүве болганда, ооң хырнын аштатпас, күш-шыдалын төндүрбес херек. Ону кайы-хамаан чок чемгербес, даарта эдертип алгаш чоруур дээн болза, бо кежээ таптыг чемгерип алыр.

Киш аңнаарда агаар-бойдустуң, үениң байдалын баш бурунгаар билири эргежок чугула. Улуг хаттыгда киш мыш аразынче кире бээр, ынчангаш ону истээри-даа, адып алыры-даа бергедээр. Үр үеде кааңнаар болза база багай, аргалыг-ла болза, үш-дөрт хонгаш биче чаап турар болза таарджыр. Доң харлыгда ытка берге. Соок дыңзаан тудум, чижээ, декабрь, январь, февраль айларда киш дошкун, ытка безин четтирбес, дыка маңгыр апаар. Орай кыжын ооң кежи чугалап орар, ынчан дугүнүң шынары эки болур. Февральда киштиң эъттеп чиир үези эгелээр. Ынчан ол дээрге карак-кызыл-ла болу бээр, шымдызы киткээр. Ооң соонда мартта, апрельдиң эгезинде эдержилгээ кирер.

4.

Колхоз баштаар чериниң кежигүнү, Тожу район Совединиң депутаты, ат-сураглыг тыва аңчыларның бирээзи Бараан Дажырган Москвага аңчыларның бүгү-эвилел семинарынга киржип, улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге, найысылалдың солун көрүштүг черлеринге барып, кайгамчык омак-сергек хөөнүг базып турган. Өске ийи эштери-биле кады, ол тыва аңчыларның, Тываның аңныыр ниитилелиниң мурнундан аңаа ужудуп четкени ол.

Ооң эжи —«Май 1-зи» колхозтуң аңчызы Ак Ондарай болганчок-ла мынча деп айтыргылаар болган:

— Дужум бе бо, эжим, кайгамчыкла солун-дур ам. Дыка-ла шырак аңчылар-биле ужураштывыс!

— Ынчанмайн канчаар. Төрээн чурт бо хире улуг делгем болганда...—деп, Дажырган харыылай дыртып каап чораан.

Шынап-ла, олар найысылалга болган семинарга киришкеш, Сибирьниң, Якутияның, Ыраккы Чөөн-чүктүң болгаш өске-даа черлериниң аң-не шилиндек аңчыларының арга-дуржулгазын мага хандыр дыңнаан, тергиин сорттуң баргузун киштериниң база өске-даа аң-өлүктериниң кежин сонуургап көрген. Ооң сөзү-биле алырга, «аңчының бир школазын дооскан» ышкаш сагындырган.

Семинардан чанып келгеш, көрген, билгенин аңчыларның район слёдунга-даа, колхозчу аңчы өөрүнге-даа чугаалап берген. Харын-даа, ол бодунуң саналынга районга аңныыр-тывыш ажылының моон соңгааргы соругаларының дугайын дидим, бүзүрелдиг чугаалап турган. Чижээ, сөөлгү үеде районнуң девискээринде дииң дыка ховартап турар болганда, ооң эвээжээниниң чылдагаанын дүрген тодарадыр. Ону кылырда, чайгы үеде тайга, сыннарже шырак аңчыларны үндүргеш, дииңниң өзүлдезин көөр болгаш кайда дииң хөй азы эвээжин шын тодарадыр. Киш аңнаарының кыска өөредилгезин (семинар хевирлиг) аңныыр сезонунуң үезинде-даа, чайын-даа чорудар. Аңчы ыттарны аңаа-ла сула салбайн, оларны аңнаарынга өөредирин организастаар. Бо чугула хемчеглерни районга боттандырып чорударының баштайгы ажылдары ам чоруттунуп эгелээн. Орта эш Дажырган идепкейлиг киржип турар.

...Бо чылдың аңныыр сезону эгелээриниң бүдүүзүнде бодунуң өске беш аңчы эштери-биле кады Бараан Дажырган «Роспотребсоюзтуң» хереглел ниитилелдериниң эвилелиниң чарлааны, аңчыларның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчизиниң Хүндүлел бижии болгаш акша шаңналы-биле шаңнаткан. Бо дээрге дуржулгалыг аңчының база бир чедиишкини-дир. Эрткен аңныыр сезонунда ооң удуртуп чораан аңчы звенозу эрес-дидим, чедиишкинниг аңнаан. Дажырган боду аңныырдан сес муң ажыг рубльдың орулгазын киирген.

Ам бо хүннерде коммунист Б. Дажырган база-ла дөрт кижилиг звенону баштап алган. Серлиг-Хем ол ынчаар аңнап чоруп турар.

А. НУГУУРАК.

ТЕЛЕГРАФ ДАМЧЫДЫП, ДЫҢНАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

Найыралдың айы үргүлчүлевишаан

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Ийи чурттарның улустарының аразында кады ажылдажылганы болгаш акы-дунма найыралдың харылзааларын улам ынай быжыглаарының лозуңунуң адаа-биле эртип турар моол-совет найыралдың чаңчыл болган айының үшкү неделязы эгелээн.

Найыралдың айының хүннеринде коммунистиг тургузуушкунда совет улустуң чедиишкиннерин бүгү Моолга пропагандалаары калбарган, мурнакчы совет дуржулганы, Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының дугайында база делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин камгалаар болгаш быжыглаар дээш демисежип турар СЭКП-ниң дугайында билиглерни моол ажылчы чон массаларының ортузунга нептередир талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Найыралдың айының хемчеглеринге Моол-совет найырал ниитилели болгаш чурттуң өске-даа хөй-нити организацияларын идепкейлиг киржип турар. Республикада лекцияларны номчуп, совет фильмнерниң фестивалын организастап хоорайларда, аймактар болгаш сумулар төптеринде, фабрикаларда, албан черлеринде совет улустуң чедиишкиннериниң дугайында фото-делгелгелерни организастаан.

—□—

Куба улуска дузаламчы кылдыр

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Куба революция-биле сагыш-сеткил каттыштырарының Аргентинада национал комиссиязы «Флора» деп шуурганнан качыгдаан куба улуска дузаламчы көргүзериниң талазы-биле кампанияны чуртка чорударының дугайын чарлаан. Аргентинаның бүгү организацияларын болгаш хуу кижилерин ол кампанияга идепкейлиг киржиринче комиссия кыйгырган.

Куба улуска аргентиннерниң дузаламчызын бээрин хандырарынче чурттуң президентизи Артуро Ильяны кыйгырар деп шиитпирни комиссия бодунуң онза хуралынга хүлээп алган. Латин Американың өске-даа чурттарында ээлээн каш организациялар-биле харылзааны тургузар болгаш куба улуска дузаламчы көргүзериниң кампаниязын бүгү латин-америк диңке чорударын чедип алыр деп, комиссия база-ла шиитпирлээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). «Шуптузу Кубага дузалаарынче!» — деп ыныг кыйгырыгны Аргентинаның Коммунистиг партиязының ТК-зы коммунистерге болгаш чурттуң бүгү чонунга үндүрген. Акы-дунма Куба Республикага, оон чонунга үре-түңнелдиг бачым дузаламчыны көргүзериниң эргежок чугулазын ТК айтып турар. ТК дузаламчы фондузунга 100 муң пезону киирген.

—□—

Сеулда шуугаазын

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). «Үшкү республиканың» баштайгы президентизинге Пак Чжон Хини соңгаан дугайын Сеулга албан ёзузу-биле октябрь 19-түн эртенинде чарлаан. Шериг эрге-чагыргазының удуртукчузу диктатор Пак Чжон Хи баштаан Мурнуу Корейниң чалча ёзу-чурумун ам «үшкү республика» деп адап турар.

Ады өскерилген, ынчалза-даа эрги ёзу-чуруумнар хевээр арткан. Чалча ёзу-чуруум өскерилбээн болгаш оон чонга удур шынары база-ла өскерилге чокка арткан. Мурнуу Корейде америк шериглер хевээр турар болгаш Ыраккы Чөөн чүкке дүшкүүрлүг чоруктуң айыылдыг одаа ол хевээр артар. Корейниң тайбың каттыштырар дугайында айтырыг, мурнукузу ышкаш база-ла шиитпирлеттинмейн артып турар.

Пак Чжон Хиниң адынга даштыкыдан кээп турар байыр чедириишкиннерин Сеулдуң радиозу дан бажындан эгелээш дамчыдып турган. «Хостуг делегей» дээр чүвениң чурттарының удуртукчулары Пак Чжон Хиниң соңгуттурганының дугайында байыр чедирип турарлар. Ынчалза-даа ол байыр чедириишкиннерниң аразында Мурнуу Корейниң ажылчы чоннарының калбак массаларының байыр чедириишкиннери чок болгаш болбас-даа ужурлуг. Шериг эрге-чагыргазының удуртукчузу Пак Чжон Хи биле Мурнуу Корейниң «хамааты» президентизи Пак Чжон Хиниң аразында улуг ылгалды ажылчы чон массалар көрбейн турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи **С. Лосевтиң** дамчыдып турары болза:

Кыдат Улус Республиканың КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында чугаалажылганы соксадыр болгаш бадылаашкынның машиназын дүрген ажылдадып киирер дээр америк төлээлериниң кордалдары бадыткаттынмайн турар. Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралдарынга 41 чурттарның төлээлери ам безин боттарының туружун тайылбырлаан болгаш бо айтырыгның талазы-биле саналдарын 20 чурттарның төлээлери бээр деп турар.

Белорус ССР-ниң төлээлериниң баштыңы К. Киселевтиң бодунуң саналынга чугаалааны: чонунуң саны-биле алырга делегейниң эң улуг күрүнези — Кыдат Улус Республика КНО-дан дашкаар туруп турда делегейниң хөй-нитизиниң бүрүн бодалын КНО илергейлеп шыдавас деп чүве кандыг-даа кижиге билдингир. Улам хөй санныг күрүнелер КУР-нуң КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дээш саналдап турарлыр. Ам, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының чаа аргалары боттуу-биле туруп турда, КУР-нуң КНО-да чок болуп турарынга мырынай шыдажып болбас апарган деп, ол чугаалаан.

Барыын талакы чурттарның төлээлериниң расисчи Мурнуу-Африка Республиканы КНО-дан үндүреринге база КУР-нуң КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузарынга удурланып турары ол байдалче Ассамблеяның кичээнгейин Гананың КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи Квейсон-Секки көрүндүрген.

«Ийи Кыдат» деп хоозун теориязы КНО канчап-даа деткип болбас ужурлуг деп, Квейсон-Секки чугаалаан. КУР-нуң эргелерин катап тургузар дугайында айтырыг тайбыңның айтырыы-биле холбашкан.

Кубаның, Болгарияның, Ирактың, Бирманың, Алжирниң, Уганданың, Афганистанның төлээлекчилери КУР-нуң дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында резолюцияның төлевилелин хүлээп алыр деп саналын киргеннер. Парагвайның, Сальвадорнуң, Таиландының, Либерияның, Төп-Африка Республиканың төлээлери ол төлевилелди хүлээп албас деп негеп. Стивенсонның моон мурнунда чугаалаан чыдактарын колдуунда катаптап, КУР-нуң тайбыңга ынакшылдыының баштайгы «бадыткалдарын» көргүзерин негеп турганнар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының хайгаарал айтырыглар талазы-биле комитеди 38 чурттарның резолюциязын чүүлдүг деп санаан

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи **Л. Пономаревтуң** дамчыдып турары болза:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының Хайгаарал айтырыгларының талазы-биле комитеди Мурнуу Родезия дугайында айтырыгның талазы-биле резолюцияны 79 бадылаашкын-биле чүүлдүг деп санаан. Резолюцияга удур ийи чурттарның төлээлери бадылаан болгаш 19 чурттарның төлээлери бадылаашкындан дадагалзаан. Мурнуу Родезияда байдалдың дорайтааны-биле холбаштыр дүвүрээзинин ол резолюцияда илергейлеп турар, чүге дээрге ол байдал тайбыңга болгаш айыыл чок чоруктуң кыжаныг болуп турар. 37 африка-азий чурттарның киирген ол резолюцияда айтып турары чүл дээрге, Мурнуу Родезия дугайында Кол Ассамблеяның шиитпирлерин Англия мынчага чедир күүсетпейн турар. Бүгү улуг назылыг чоннуң бадылаар бүгү-нити болгаш деп эргезин чуртка тургускужеге чедир хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Мурнуу Родезияның эвээш санныг ак кештиг кижилериниң чазааның дилээн хандырбас деп, Великобританиядан чазаап резолюция кыйгырып турар.

Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны күүседип турары-биле холбаштыр байдалдың дугайын Кол Ассамблеяның амгы сессиязынга илеткээрин КНО-нуң секретарындан резолюция дилеп турар, чүге дээрге Мурнуу Родезияда болуушкуннарның чорудулгазын доктаамал билгеп турары чугула. Мурнуу Родезия дугайында айтырыгны КНО-нуң 18-ки сессиязының хүн айтырыынга хевээр арттырарын резолюция көрүп турар.

Бодунуң чазааның политиказын бадыткаарынга кандыг-даа чылдактар чок Англияның төлээлекчизи бадылаашкынга киржиринден шуут ойталаан. Бодунуң расисчи политиказы-биле сурагжыг Мурнуу-Африка Республиканың болгаш колониалисчи Португалияның төлээлекчилери 38 чурттарның резолюциязынга удур бадылаан.

Каттышкан Штаттарның талазы болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилери чурттарының төлээлекчилери бадылаашкындан ойталаан болгаш Мурнуу Родезияның улузунуң негелделерин херек кырында деткивейн барган. Бүгү социалистиг чурттар резолюция дээш бадылаан.

Мурнуу Родезияда Африка улустуң эвилелиниң төлээлекчизи Зимбабве Джордж Силундикатиң чугаазын комитет резолюцияны чугаалажып көрүп, хүлээп алырының мурнунда дыңнаан. Бодунуң чугаазынга болгаш комитеттиң кежигүннериниң айтырыгларынга харыызынга оон чугаалааны болза: Мурнуу Родезияның эвээш санныг ак кештиг кижилериниң чазаа түс черниң чонунга удур истеп-сүрүүшкүннү болгаш өлүрүкчү чорукту үлгедип турар. Бүгү-нити болгаш ден эргениң бадылаашкынынга үндезилээш, эрге-чагырганы чоннуң хөй нурууңга шилчидип бээрин Африка эвилели болгаш түс черниң африка чону негеп турар дээрзин ол демдеглээн.

Конференцияның айтырыы — тайбың дээш демисел

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның тайбың талалакчыларының массалыг организацияларының бирээзи — «ядролуг чепсегленишкинниң дүжүрери дээш шимчээшкинниң» чыл бүрүде болур конференциязы Лондонда ажыттынган. Конференцияның киржикчилери организацияның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрер болгаш делегейниң өскерлип берген байдалының үезинде тайбың дээш демиселдиң чаа оруктарын база аргаларын айтыр.

«Ядролуг чепсегленишкинниң дүжүрери дээш шимчээшкинниң» күүскомунуң даргазы каноник Джон Коллинз конференцияны ажыткаш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының херээнге улуг рольду ойнаан тайбың дээш англи демиселчилериниң чедиишкиннерин демдеглээн. Бистиң сорулгавыс чүдел дээрге, ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче чазакты албадаары болур, ол болза чепсегленишкинниң бүгү-нити болгаш бүрүн дүжүрериниче чугула базым деп, Коллинз түңнелинде чугаалаан.

Эрги угланыышкын-биле

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң канцлери Эрхардтың бундестагка тайылбырлаан программазы мурнундагы канцлерниң политиктиг программазындан чүнүн-биле-даа ылгалбас болур турар. Эрхард болза Аденауэрниң чорудуп турганы ышкаш шак ындыг политиканы чорудар апаар-дыр деп, Барыын Германияның сан-монополистиг бөлүктерниң органы «Дейче Цейтунг» солун мурнуку чүүлүнде таарзыныш бижип турар. Эрхард бүгү-ле кол-кол айтырыглар талазы-биле, хамыктың мурнунда даштыкы политиканың талазы-биле эрги угланыышкынны чорудар апаар деп, ук солун чаа канцлерниң чазак медеглелин тайылбырлавышаан, ынчаар онзалап демдеглээн.

Араб чурттарның лигазының кыйгырыы

КАИР. (СЭТА). Араб чурттарның лигазының чөвүлели алжир-марокко чөрүлдээге хамаарышкан резолюцияны октябрь 20-де болган хуралынга хүлээп алган. Дайын чоруп турар кызыгаар районнарда туруштарындан чөрүлдээниң тыптып келириниң мурнунда турган туруштарынче шериглерин чайладырынче Алжирниң болгаш Марокконуң чазактарын кыйгырып турар чүүлдерни ол резолюцияда бижээн.

Алды кижи составтыг комиссияны тургузар дугайында шиитпирни чөвүлел база хүлээп алган. Ук комиссия алжир-марокко чөрүлдээлерин таарыштыр шиитпирлээр ужурлуг.

* * *

КАИР. (СЭТА). Кызыгаарда дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадыр деп Алжирни болгаш Марокконуң Араб чурттарның лигазының чөвүлели кыйгырган. Араб чурттарның лигазының кежигүннери күрүнелер Каирга болган онза сессиязынга чыылгаш, алжир-марокко кызыгаарда байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көрген болгаш «бо айтырыгны шиитпирлээринге баштайгы базым» кылдыр хан төгүүшкүнүн Марокконуң болгаш Алжирниң соксадыры дээш бадылаан.

Йеменниң улузунуң сорулгалары

Президент Салялдың медеглели

САНА. (СЭТА). Сананың радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, Ходейдеге чүве чугаалап тургаш, Йеменниң президентизи Салял Йеменниң улузунуң мурнунда тургустунган кол сорулгаларга доктааган.

Чуртта монархисчи күштерни туюлунга чедир чылча шаварының болгаш чоннуң бүгү бөлүктериниң эргелиг болурун доктаадып тургузарының сорулгазы, кедээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң болгаш тарылга шөлдерин калбартырының сорулгазы Йемен революцияның мурнунда тургустунган деп, президент чугаалаан. Оон аңгыда Йеменниң улузу национал үлетпүрнү тургузар болгаш казар ажыктыг байлактарның тывыжын калбартыр ужурлуг. Үлетпүрнүң бо адыры колдуунда национал болгаш күрүне капиталынга үндезилээш, хөгжүүр болгаш ажыктыг байдалда даштыкы капиталды анаа киириштирип база болур деп, президент немеп чугаалаан.

Йемен Араб Республиканың күштүг национал шериин тургузары, а ол ышкаш бүгү улуска политиктиг хосталгаларны магадылап тыпсыры база Йеменниң сорулгазы болуп турар. Чуртка чаңгыс аай национал араб политиктиг организацияны тургузарынга бүгү күженишкиннерин Йеменниң чазаа салыр деп, Салял демдеглээн. Ол организация чурттуң бүгү политиктиг амыдыралын удуртур.

Йемен чазак даштыкы политика талазы-биле тайбыңның болгаш тайбың кожа хелбээ догуннаашкынның политиказын деткиир деп, чугаазының түңнелинде президент чугаалаан. Туруп турар блоктарның чаңгызынга-даа чурт каттышпас.

Йеменниң улузу империализмниң кандыг-даа чимзенишкиннеринге болгаш оон кандыг-даа хевирлеринге удур демисежир дээрзинге бүзүрелин Салял илергейлээн. Йеменниң улузу араб чаңгыс эпке бүзүрээр болгаш ол чаңгыс эп дээш кандыг-даа шимчээшкинни деткиир деп, ол немеп чугаалаан.

ҮШ ХООРАЙЛАРНЫҢ МОТОКРОСС МАРГЫЛДААЗЫ

Эрткен дыштаныр хүнде Кызылдың үстүү талазында Хербис даанта спорттуң база бир солун маргылдаазы болуп эрткен. Ону көөр дээн кызылчылар каш шак бурунгаар чыглып келген. Ол дээрге үш хоорайның мотоспортчуларының маргылдаазыдыр. Ындыг хевирниң маргылдаазы республикага бир дугаар эртип турар. Оон оруктары: янзы-бүрү моондактарлыг, оңгул-чиңгил, дөш, кудургай, элезинниг, коорган болгаш удаа-дараа ээр черлерлиг.

Чурукта: Бунин дистанцияда. Фото С. Алексеевтиң.

Кызыл, Минусинск болгаш Абакан хоорайларның 21 мотоспортчулары чиик, ортумак болгаш аар «Кажиг» (чиик, ортумак) база «ИЖ-60» марканың мотоциклдери-биле 18, 24, 30 километрлерге чарышкан.

Хүндүскүнүң 12 шак. «Кажиг» марканың (чиик) 8 мотоциклчилери 18 километр чарыштың стартынга турупкан. Судья команда берген соонда, бир дугаар одуруге Бунин (Минусинск) халдып үнген. Ол кынны-даа мурнунга киирбээн. Оон шантараалының оруктарга маннадырының, техниканы эки башкарып билириниң мергежилдиг көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап ап, магададып турган. Оон соо-биле Пыхтин (Абакан) харын чамдык черлерге Бунинни чедип кээп база багай эвес көргүзүглүг чорун турган. Ынчангаш бо дистанцияга бирги черни Бунин, ийи-үшкү черни Пыхтин. Никифоров (Минусинск) алган.

«Кажиг» деп ортумак чергениң мотоцикли-биле 24 километр чарышка мотоспорт мастери Антененко (Абакан) бирги черни. Оскалков (Минусинск) ийиги черни алган.

«ИЖ-60» марканың аар мотоцикли-биле 30 километр чарышка Бунин бирги черни. Артепов (Кызыл), Данекин (Кызыл) ийиги-үшкү черлерни ээлээннер.

Чурукта: спортчу берге орукта. Фото В. Хиникстиң.

Мотоспортчулардан хууда бирги чер дээш чарышка сес кижи кирипткен. Ол чарыш көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан турган. Мурнундаазы ышкаш Бунин мурнуку одуругга чорун-даа турза, Артепов ону ызырты сүрүп чорун турган.

Кызылчылар бодунуң спортчузунга «аарып», хей-аът киирип турганнар. Ол удурланыкчызын каш удаа чедип, ээр черлерге алзы каап чорун турган. Ынчалза-даа мергежилдиг башкарыкчы Бунин өргү черлерге хөй үе-шакты ойнавышаан 30 километр чарышка бирги черни алган. Шантараалының оруктуг чарыштың бирги киржикчилери аныяк мотоспортчулар Артепов ийиги, Данекин (Кызыл) үшкү черлерни ээлээннер.

Команда аайы-биле Минусинск 27, Абакан—18, Кызыл—17 санны чаалап ап, бирги, ийиги, үшкү черлерни үлешкен.

Маргылдааның түңнелинде үш хоорайның аразында шилчиир кубокту Минусинск командазы чаалап алган. Дыка хөй спортчуларны мактал бижик-биле шаңнаан. Оон иштинде 1—3 разрядтарны дужааганнар база бар. Кызылдан Артепов 2-ги, Данекин 3-кү разрядты чедип алганнар.

Маргылдаа үезинде судья коллегиязының талазындан четпес ажылдап турганының уржуу-биле чамдык спортчулар хөй кывар, чаар материалдарны чарыгдап, артык дескинигни кылып турган чорук четпес.

А. СОДУНАМ.

—◎—

Солун концерт

Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозтуң аныяктары чоокта чаа «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырынга солун концерттиг аалдап чорааннар. Оларның аразында Лундуп Сумин, Зоя Аракчаа, Думэт Бадыраа, Александра Серен болгаш оон-даа өске талантылыг аныяктар бар. Салбырның ажыл-ишчилери оларның ам база солун концерттиг келирин күзээннер.

А. ХЕМЕР-ООЛ.

Гондураста дүшкүүрлүг байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Гондурастың политиктиг байдал дорайтап турар, ынчаарга конституциялыг ёзу-чурумче катап ээп кирерин кандыг-даа ынаныжы чок болуп турар» — деп, Сан-Хосе хоорайдан (Коста-Рика) «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Поль Кеннеди дыңнадып турар.

Төп Америка республикаларының төлээлекчилери биле Гондурастың шериг эрге-чагыргаларының аразынга чоокта чаа Манагуа хоорайга (Никарагуа) чоруткан чугаалажылгылар чогумчалыг түңнелдерни бербээн. Конституциялыг чазакты катап тургузарын шериг хунтазынга саналдаан турган, ынчалза-даа «Гондурастың удуртукчулары боттарының туруштарын чүнүн-даа талазы-биле дужуп бээрин күзевейн турарлар» деп, корреспондент айтып турар.

Ол шиитпирни хүлээп алырын соңгаарлаткан дүрүм-на бүгү Төп Америкага байдал улам-на дүшкүүрлүг болур деп, корреспондент бижип турар.

—□—

Алжир-марокко кызыгаарында байдал

АЛЖИР. (СЭТА). Октябрьның 18-те алжир-марокко кызыгаарынга дайын чорудулгазы Бордж-лотфи сектазынга үргүлчүлеп турган.

Алжир шериглер Хасси Бейда болгаш Тинджуб туруштарын туттушкан турар. Дайын чорудулгазын удуртуун национал камгалал министри полковник Хуари Бумедьен боду боттандырып турар. Алжирниң иштики районнарындан быжыглаашкын шериглери дайын болуп турар черге келир үргүлчүлеп турар.

Уждадан Колон-Бешарга чедир кызыгаарның бүгү участогунуң дургузунда марокко шериглер мөөннеттинип турар.

Сөөлгү 48 шактарның дургузунда алжир-марокко кызыгаарынга дайын чорудулгазы болбаан дээр янзылыг марокко парлалга агентилелиниң дыңнадыын Алжирниң национал камгалал министерствозунуң дыңнадыында шын эвес деп турар. Иш тепту (Фигигтиң соңгу талазында 50 километрде) алжир шериглерниң 4 батальоннары бүзээлээш атакалаан дээрзиниң дугайында дыңнадыгны база-ла шын эвес деп турар.

РАБАТ. (СЭТА). Марокко информация агентилели МАП-тың марокко-алжир кызыгаарында дайын чорудулгазының районунга чораан бодунуң тускай корреспондентилериниң дыңнадыын Марракештен дамчыдып турары-биле алырга, кызыгаар туруштары Хасси Бейданы болгаш Тинджубту долгандыр болуп турган дайын чорудулгазы херек кырында соксаан болгаш ол ийи туруштар марокчуларның холунда туруп турар.

СПОРТ

Христофоров мурнунда

Хөл шыдыраа талазы-биле хоорайның бирги чери дээш маргылдааның ийиги, үшкү салыышкыннары көрүкчүлерниң сонуургалын болдурган. Ылаңгыя үшкү салыышкында Христофоров 2,5, Кенин-Лопсан 2 саннарлыг болгаш Мындрима 2 санныг, Ануфриев биле соңгаарлаттынган салыында артык аъттыг болгаш удуп алырының аргазы бар.

Үшкү салыгда Христофоров биле Ооржактың салыын көрүкчүлер улуг сонуургаан. Ооржак бодунуң ёзулугла удуп алыр аргазын ажыглавайн, дуржулгалыг шыдыраачы-биле хайынашкан. А Оюн биле Берковичиниң соңгаарлаттынган салыында Оюн дөрт оолдарлыг, тергелиг арткан, а Беркович база-ла дөрт оолдарлыг, 2 ак, кара тевелиг. Бирги разрядчы Зырянов маргылдааның эгезинден-не эгелээш багай салып, 3 салыгдан чүгле чаңгыс санныг.

Дөрткү салыышкынга каразы-биле ойнаан шыдыраачыларның хөй кезии удуп алганнар. Кенин-Лопсан биле Иргиттиң салыы хайым болган. Оюн биле Кокориниң оюну база-ла соңгаарлаттынган. Христофоров — Мындриманы, Огородников—Ооржакты, Зырянов—Забоевти, Беркович—Калзанны, Немков — Скобеевти, Чыргал-оол—Ануфриевти уткан.

Дөрт хүннүң демиселиниң дургузунда Христофоров 3,5, Чыргал-оол 3, Кенин-Лопсан 2,5 саннарлыг, мурнуку одуруунда чорун турарлар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Агаар бойдус

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар, чааш-кын шоолуг эвес хүн болур. Хат ой-тэвында, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: дагдыг черлерге—2 градус сооктан 3 градус чылыг, оон өскезинге—2—7, а Кызылга—4—6 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «На графских развалинах» 10, 12, «Дужуп бербестер» 2, «Бунтарь» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Синдбадтың чедиги аян-чоруу» 11.15, 1.15, «Албадаттыргаш чалаачы болган» 3.15, 5.15, «Үш адыр медальон» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Трубачёвтуң отряды туланып тур» 2.30, «Ынаныыл болгаш мода» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Отелло» 3.15, «Сентиментальный товму», 5.15, 9.15 шактарда.

Сөөк болгаш чүс туберкулёзунуң дугайында чүнү билзе чогуурул

Кижи туберкулёз халдавырындан чажындан-на аарый берип болур. Ук аарыгның тыпты бээриниң кол чылдагааны туберкулёз аарыглыг кандыг-бир кижиниң чараа, дукпузу-биле кады ылгалып үнүп турар палочканың (ол аарыгны тывылдырып турар микроб) кадык кижиниң организминче киргенинден болур. Ол ышкаш туберкулёз аарыглыг инектиң сүдүн чигте чемге ажыглаанындан туберкулёзтуң халдавыры болуп болур.

Туберкулёз палочказы белен-че өлбес. Шала кырынга, довуракта болгаш караңгы черге ол дыка үр чурттап болур. Ону дөрт деген хүн чырыы, 15 минута дургузунда хайынган сут, а ол ышкаш хлорамин, лизол болгаш өске-даа химиктиг бүдүмелдер өлүрер.

Кижиниң организминге — өкпеге, бестерге азы ижин-шөйүндүге барганш, ол палочкалар кадык шырак уругну аар аартпайн барып болур, ынчаарга чоокта чаа корь, коклюш, гриппте аарып эрткен, организми кошкак уругнуң хан-дамырлары дамчыштыр палочка сөөктерин болгаш чүстерин аартыптар. Ол ышкаш сөөк болгаш чүс туберкулёзу тыптырда, өкпеге, бестерге база ижин-шөйүндүге туберкулёзтуң өөлганнары тыптын келир. Бертиниишкин, хенертен соокка алзыры, угаан-бодал талазы-биле уидараашкын организмни кошкадып, туберкулёзтуң бүдүү өөлганнарының илерен келиринге чедирип, аарыгны улам нарыдадыр. Сөөк туберкулёзу бүдүү, коргүг оожум өскүүр.

Туберкулёзтуң палочкалары хорам токсинни ылгап үндүрер болгаш ол болза организмни хораннаар болгаш аарыг кижиниң ниити байдалын баксырадыр. Кижиниң эъдиниң шоолуг эвес (37,3 градус чедир) изий бээри, аъш-чемге хөөн чогу, мага-боттуң сулараары, уйгу келбестээри болгаш кижиниң ажынчак апаары—бо аарыгның чамдык демдектери ындыг болур. Кижи бүрүзүнге аарыгның үстүнде айыттынган демдектери янзы-бүрү болур. Туберкулёзтан элээн хөй сөөктер болгаш чүстер аарыыр. Хөй нуруузунда-ла оорга сөөктери туберкулёзтан аарып турар. Ол аарыгдан чаш болгаш элээди уруглар аарыыр, ынчалзажок улуг кижилер база аарый бергилээр.

Туберкулёзтан аараанда баштай буттар болгаш оорга шылап эгелээр. Ол үеде уруг чыдыннаар, шимчевир оюннардан дезеттээр апаар. Ол ышкаш уругнуң кылажыында, дурт-сынында элээн өскерилгелер тыпты бээр болгаш ооргазын доңгайтырза холдары-биле дискектеринден даяныптар апаар. Шак ындыг уруг дүне удуп чыткаш, уйгузу-биле билбейн шимченипкеш, аарышкылыг болганындан алгырып чөвүүртай бээр. Оорга сөөктериниң курдак кезээ туберкулёзтан аараанда херек, оорга сөөктеринде болгаш ижинде аарышкылыг черлер бар апаар.

Бир эвес аарыг кижи өй-шаанда эмнеттинмес болза, ук аарыг нарыыдап, оорга сөөгүнүң хевири үрелип, баштай бичии көкпек апаар, ол көкпек байдал шын чыдып турарындан чинги-биле эттиниг болур. Бир эвес эмнедиишкинни озалдап, орайтап эгелээн болза, ол көкпек улам улгадып, аарыг кижи чемдик, тудуу кижи апаар. Оорга сөөктериңден аңгыда туберкулёзтан уттуг чарын болгаш дискек чүстери база аарып болур. Ынчан буттар шылап, кижи аскай бээр. Кижи кылаштап чорда аарыыры демдеп, а шимчевейн олурда азы чыдырда аарыыры намдап турар. Дүне чаш уруглар алгыргылай бээр. Оваарымча чок шимченирге-ле аарышкылыг болур. Даван-даяк мөчүзү чиңгелеп, чолдактаар. Аарый берген чүс ыжа-даа бээр.

Өй-шаанда, шын эмнетпээнде чүстер үрелип, кижи бүкшүйүп, мөчү-сөөктер чолдайып, аскактап, билинместей бээр болгаш ириңниг өөлганнар бар апаар, а аарыг улам нарыдаанда сөөктер болгаш чүстер частыи, улуг-улуг балыгаар бар апаар. Сөөк-чүс туберкулёзун үр үеде эмнетпес болза ону экиртип эмнээри бергедей бээр болгаш аарыг кижи чемдик, тудуу инвалид кижи апаар. Ынчангаш ону болдурбайн барып база болур. Ук аарыгның баштайгы демдектери билдиме бээрге азы туберкулёзтан аарый берген деп сезиигенде эмчиге баары чугула. Аарыгны өй-шаанда эскерип, баш удур эмнеткенде улуг нарыдаашкыннар чокка экиртир эмнедип ап болур.

Сөөк, чүс туберкулёзун туберкулёзка удур тускай диспансерлерге эмнеп турар. Ол диспансерлерниң хирургия кабинеттеринге ук аарыгны өй-шаанда шинчип, тып, шын эмнээшкинни чорудар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 34, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарының 23 — 35, кызыл ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 61, чагаа, ажылчын болгаш кадээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01447. Культура министерствозунуң типографиязы

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Тараажының ат-алдарын үнелеңер! Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының улам ыңай көдүрлүүшкүнү дээш чүткүлдүг демисежиңер! Бүгү колхозтарның болгаш совхозтарның орулгалыг ажылдаарын чедип алыңар, хожудап турар ажыл-агыйларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрүңер!

СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 24 ЧЕТВЕРГ № 253 (5657).

Өртээ 2 көп.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң октябрь мурнундагы чарыжы

Бүгү совет улус-биле кады көдээниң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 46 чыл оон төлептиг-биле уткуурунга белеткенип турар. Хмельницкиниң колхозчуларының болгаш совхозтар ажылдакчыларының үлегери-биле ажыл-агый бүрүзүнүң экономиказын быжыглаары, мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири дээш, бүгү-ле бар аргаларны болгаш курлавырларны улам экизи-биле ажыглаары дээш чарыш бүгү чуртта калбарган.

Октябрь мурнунуң бо хүннеринде СЭКП-ниң Төп Комитеди көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин мынчаар кыйгырып турар:

— Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Тараажының ат-алдарын үнелеңер! Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының улам ыңай көдүрлүүшкүнү дээш чүткүлдүг демисежиңер! Бүгү колхозтарның болгаш совхозтарның орулгалыг ажылдаарын чедип алыңар, хожудап турар ажыл-агыйларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрүңер!

Химизацияның болгаш суггарылгалыг чер ажылын улам ыңай хөгжүдериниң күзели-биле тарааның ниити чылдазын шиитпирлиг көвүдедир талазы-биле партияның боттандырып турары улуг хемчеглерни бүгү совет кижилер идик-биле чүүлдүгзүнүп көрүп турар болгаш олар көдээ ажыл-агыйның миллион-миллион ажылдакчыларын күш-ажылчы алдарлыг ажыл-херектерже сорук кирип турар. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары болза тарааны, эъдин, сүдүү болгаш өске-даа продуктуларны күрүнеге дужаар болгаш садар талазы-биле чурттуң мурнунга алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседирин оралдажып турарлар.

Россия Федерациязының мурнуу чүгүнде эң тараалаң чер болур — Ставрополь крайның ажылчы чоннары күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үлегерин көргүскеннер. Чоокта чаа Төрээн чуртунга, партияга, бүгү совет улуска боттарының улуг тиилелгезин олар рапорттаан, чүл дээрге колхозтар болгаш совхозтар болза, элеваторларга болгаш тараа хүлээп алыр черлерге 170 миллион пуд тарааны урганнар. Край бодунуң бүгү төөгүзүнде ынча тарааны берип көрбээн!

Агаар-бойдус талазы-биле дүжүтке таарымча чок болуп турар бо чылын күрүнеге тараа садар талазы-биле хүлээлгелерин күүседири дээш демиселге хөй-хөй республикаларның, крайларның болгаш областарның колхозчулары база совхозтар ажылчыннары чүткүлдүүн, кызымаан болгаш ёзулуг-ла эрес-маадырлыг чоруун көргүскен. Мурнакчы колхозтарның, совхозтарның, бүдүрүлге эргелелдериниң ажыл-ишчилери болза, чурттуң тараа курлавырын улам көвүдедириниң херээнге Төрээн чуртунуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин мөгерелдии-биле билириниң бедик чижээн көргүспүшаан, тараа культураларын бүдүрер талазы-биле онаалгаларын дыка ажыр күүсеткилээн.

Октябрьның үшкү он хонуунуң эгезинге чедир Россия Федерациязынга күрүнеге тараа садарының планнарын 35 областар, крайлар болгаш автономнуг республикалар күүсеткен. Украинада—13 областар күүсеткен. Барык Казахстанның ажыл-агыйлары Төрээн чурттуң шыгжамырынче хөй тарааны кииртген.

Чарышка эки чижекти Грузияның шайжылары көргүскен. Бо чылын олар кестүп көрбээн хөй дүжүттү—182,8 муң тонна шай бүрүзүн чыггаш, күрүнеге дужааганнар. Грузин чер ажылдакчыларының чеди чылдың ужунда күүседир деп көрдүнген деңнели ам аштынган! Узбекистанның хөвенчилери база боттарының бергеэ сестерин алдарлыы-биле тудуп турар. Олар белеткел черлеринге 2 миллион 643 муң тонна хөвенни шагда-ла бергеннер, ынчаарга план болза 3,5 миллион тонна болгай. Киргизияның ажыл-агыйлары чиг хөвенниң дужаалгазын бедик темп-биле чорудуп турар. Совет көдээниң мурнакчыларының алдарлыг ажыл-херектеринге бистиң улузувус чоргаарланыр. Оларны партия мынча деп чалбыыштыы-биле кыйгырып турар:

«Правданың» октябрь 23-теги мурнуки чүүлү.

— Чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннииг күүсеткен көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге алдар болгаш мактал!

Колхозтарны болгаш совхозтарны удуртур талазы-биле көдээде тургузулган органнарның улуг организакчы ролю алдынган хүлээлгелерни күүседири дээш демиселге илерээн. Бүдүрүлге эргелелдериниң болгаш парткомнарның хөй нурууз боттарының курлавырларын улам долу ажыглаар талазы-биле көдээниң ажыл-ишчилеринге хүн бүрүнүң дузаламчызын көргүзүп турарлар. Оон түңнелинде черни ажыглаары кескүзү-биле экижээн, чер ажылының культуразы бедээн, эртемниң бүгү чедиишкиннерин болгаш мурнакчыларның дуржулгазын улам калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш демиселге бистиң болдунар аргаларывыс кайы хире улуг болуп турарын эң дээре колхозтарның болгаш совхозтарның чедиишкиннери көргүзүп турар. Ынчалза-даа ол болдунар аргаларны чамдык черлерде мергежилдиг ажылавайн турарын хүлээп көөр херек. Элээн хөй районнарга ажаап алышкынын бо чылын безин саададып, дүжүттүң чидирин болдуруп турар. Октябрьның 20-ге чедир чурттуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга кукурузаның тараазын, чигир свёклазын, тарымал тоорукту, ногааларны ажаап алыры доозулбаан.

Бо чылдың байдалдарында тарааны болгаш өске-даа продуктуларны кончуг хумагалаары, камналгалыг чарыгдаары онза чугула. Тараа — улустуң байлаа-дыр. Тарааны самчыгдаар чоруктар-биле улустуң байлаан үрелевес, алыр-чиирин бодаар, чижен садыг кылыр ындыг кижилер-биле шиитпирлиг демиселди хүн бүрү чорудар херек. Белеткеттинген тарааны, кукурузаны, чигир свёклазын, картофельди болгаш ногааларны калагалаарынга болгаш сөөртүп дажыглаарынга үлегерлиг көрум-чурумну тургузар херек. Донецкиниң, Черниговскиниң болгаш Украинаның өске-даа областарының, Соңгу Кавказтың элээн каш районнарының чамдык станция чанындаа шөлдеринде, хүлээп алышкын пунктуларында болгаш элеваторларында кукуруза мочактары, чигир свёклазы, ногаалар ажык дээр алдаа онаалаңдыр төктү бергеи чылдар чорук-биле аптежип болбас.

Бо хүннерде чер ажылдыглар келир чылдың дүжүдүнүң дугайында улуг сагыш салышкынын илередип турарлар. Колхозтар болгаш совхозтар тарылга шөлдериниң структуразын сайзырангайжытпышаан, күзүн чажар тарааларның шөлдерин дыка калбарткан. Эки чемишчиткен дыка делгем шөлдерде кызыл-тастың, арбайның, көк-тарааның чаагай дүжүт бээр сорттарын чаштырган. Чурттуң хөй-хөй районнарының шөлдеринде тараалар аажок ногаарарты үнүп келген. Мурнакчы ажыл-агыйларның тараажылары минералдыг чемишчидилгелер-биле тараалар-ның күскү чемгерилгезин эгелээн. Муң-муң чер ажылдыглар партияның Төп Комитединиң мынча дээн октябрь Кыйгырыынга практиктиг ажыл-херектери-биле харыылап турарлар:

— Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Тарааны бүдүрерин көвүдедири—колхозтарның болгаш совхозтарның эң-не чугула сорулгазы! Тараа болгаш тараа-бобы культураларының дүжүттүүн бедидери дээш демисежиңер!

Көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң үндезиннериниң үндезини болур минералдыг чемишчидилгелер бүдүрерин калбартырының талазы-биле улуг хемчеглерни Коммунистиг партия төлевилеп турар. Суггарылга тудуушкунун калбак хемчээлдер-биле чорудуп турар. Ол бүгү чүүлдер чыл бүрүде тараалар чаагай, магадылаттынган дүжүдүн алырының аргазын бээр. Эш Н. С. Хрущевтуң саналдарын чугаалажып көрбүшаан, Россия Федерациязының, Украинаның, Ортаакы Азияның болгаш Закавказьениң республикаларының тараажылары суггаттыг черниң гектар бүрүзүн эң дээре ажыглаарының талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажылдап кылып, боттандырып турарлар. Суггаттыг черниң гектар бүрүзүнден чылда чүс центнер тарааны алыры дээш чарышты эгелээн узбек комсомолчуларның эгелекчи чоруун бүгү хемчег-биле деткиже чогуур.

— Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Суггаттыг черлерни бүгү хемчег-биле калбартыңар, тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге суггаттыг черлерниң байлак болдунар аргаларын эң дээре ажыглаңар!

— Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Тараа, техниктиг болгаш мал чеми культураларының дүжүдүн бедидеринге ук черниң болгаш минералдыг чемишчидилгелерни эң-не үре-түңнелдиг ажыглаарын чедип алыңар!

Улуг Октябрьның байырлалынга белеткенмишаан, колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары келир чылдың чедиишкиннери элээн чергези-биле оон хамааржыр соңгаарладып болбас бүгү ажыл-херектерни экизи-биле, ажыл-агыйжы ёзу-биле доозарынче чүткүп турар. Ажыл-агый бүрүзү чазын чажар бүгү культураларның үрезиннерин бүрүну-биле уруп, чажарынга белен кылдыр ам-на белеткеп алыр хүлээлгелиг. Аңгыс аңдарылгазының хуусаазы дооступ чыгап турар. Ынчалза-даа ол чугула ажылды чамдык черлерде ам-даа күүсетпээн.

СЭКП Төп Комитединиң октябрь Кыйгырыглары көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин чер болгаш мал ажылын көдүрериңге чаа чедиишкиннер дээш демиселге сорук киирип турар.

Мурнакчылар рапорттап тур

Тарааны—Төрээн чуртка!

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели күрүнеге тараа садарының чыл планын чедиишкиннииг күүсеткени-биле хамбаштыр Житомир областың тараажыларынга болгаш бүгү ажылчы чонунга байыр чедирген. Областың колхозтары болгаш совхозтары Төрээн чурттуң шыгжамырынга 9 миллион 900 муң пуд тарааны урган.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка чорутқан рапортунга Житомир областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң дыңнатканы болза, күрүнеге пландан ажыр 1 миллион 200 муң пуд тарааны садарын олар хүлээнген. Колхозтар болгаш совхозтар күзүн болгаш чазын чажар тараа культураларының үрезиннери-биле боттарын бүрүн хандыртынган, колхозчуларның күш-хүнүнге тарааны берип турар.

(СЭТА).

Ыраккы Чөөн-чүктүң балыкчыларының чедиишкини

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели балык тывыышкынының чыл планын болгаш 1963 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткени-биле Ыракы Чөөн-чүктүң балык үлетпүрүнүң ажыл-ишчилеринге байыр чедирген. Олар план ёзугаар 13.150 муң центнер балыкты болгаш далай продуктуларын тывар тургаш, 13.681 муң центнер кылдыр күүсеткен.

Ыракы Чөөн-чүктүң балык тывыышкынының бассейниниң ажыл-ишчилери партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга шудургу боттандырбышаан, коммунизмни тургузарының улуг херээнге төлептиг салыышкынны боттарының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле киирип турар дугайын бо кайгамчык тиилелге херечилеп турар деп, байыр чедиришкининде чугаалап турар.

Приморье үлетпүр болгаш Хабаровск крайкомнары, партияның Камчатка, Магадан, Сахалин обкомнары база Главдальвостокрыбпром Ыракы Чөөн-чүктүң балык үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери бүгү 1962 чылдыындан 1591 муң центнер хөй балыкты болгаш далай продуктуларын тыпканын СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка илеткээн. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге консерваны 16,7 миллион ааазаны хөйну бүдүрүп үндүрген.

Ыракы Чөөн-чүктүң балыкчылары чылдың төнчүзүнге чедир 850 муң центнер балыкты болгаш далай продуктуларын немей тывырын шиитпирлээн.

(СЭТА).

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

Молдав ССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 46 чыл оюн төлептиг уткуур дээш белеткенип турар. Республиканың бүгү колхозтарында болгаш совхозтарында күрүне мурнунга хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш калбарган. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 40 миллион пуд тарааны урар.

ЧУРУКТА: кукуруза чүдүрген автомашиналар колонназының тараа хүлээп алыр черже баар орукта чорул турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУРТТУН ШӨЛДЕРИНДЕН

КУБАНЧЫЛАР СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

Краснодар крайда ам безин 245 муң гектар шөлдүң кукурузазын ажаап алган. Баштайгы 100 муң га черниң чигир свёклазының дүжүдүн ажаап алган.

Ам механизаторлар тавычалай салган ристи чыыр болгаш бастырар талазы-биле ажылдың темпилерин дүргедедип турар. Бо ажыл ам безин 31 муң гектарга чоруттунган. Рис тарыыр бүгү ажыл-агыйларда ристиң дүжүдү эрткен чылдыындан бедик болуп турар.

Боттарының хүлээлгелерин күүсетпишаан, Кубаньның тараажылары 200 миллион пуд тарааны дужаар дээн сорулгазын күүседиринге бүзурелдиг чоокшулап кел чоруур. Олар күрүнеге 193,6 миллион пуд тарааны дужааган болгаш саткан.

ТУРКМЕНИЯНЫҢ 300 МУҢ ТОННА ХӨВЕҢИ

Туркменистанның колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге үш чүс муң тонна хөвенни саткан.

Октябрь мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнге киргеш, дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар чыл онаалдаларын ноябрь 7-де күүседир дээш демисежип турар. Прикопетдаг оргулаштың, Мургаб, Теджен, Аму-Дарья шынааларының ажыл-агыйлары хөвенни пландан ажыр дужаап турар.

КАРТОФЕЛЬ АЖААП АЛДЫНГАН

Чернигов областың колхозтарында болгаш совхозтарында картофель ажаап алышкыны доозулган. 119 муң гектар шөлдүң дүжүдүн чыып алган. Дыка хөй ажыл-агыйлар гектар бүрүзүнден 140—150 центнер дүжүттү алган, а Чернигов районнуң «Новый шлях» көдээ ажыл-агый артели элезинниг черге га бүрүзүнден барык 200 центнер картофельди өстүрүп алган.

Картофель сөөрткен эшелоннар барык хүн бүрүде Донбасске, Приднепровьеже, Киевче, чурттуң соңгу чүгүнче чорул турар. Черниговчулар «ийиги хлебти» күрүнеге дужаарын доозуп турар. Олар ам безин ону барык 300 муң тоннаны саткан.

ЧОЧАК-ТАРАА ТАРЫЛГАЗЫ

Азербайджанның колхозтарында болгаш совхозтарында чочак-тарааның массалыг тарылгазы эгелээн. Чочак-тараа чазын чажып тарыыр культура болуру билдингир, ынчалза-даа республикада ону кыжын база тарып өстүрерин өөренип алган. Эрткен чылдың күзүнүнде дуржулга шөлдеринге чочак-тарааны баштайгы чүс-чүс гектар черге тараан. Оон түңнелдери кузээни ышкаш болган. Апрельдиң төнчүзүнде-ле чамдык бүдүрүлге эргелелдериниң ажыл-агыйларынга чочак-тараа ажаап алышкынын эгелээн. Мурнакчы колхозтар болгаш совхозтар гектар бүрүзүнден 250—300 центнер болгаш оон хөй ногаан массаны кезип алган. А үрезинге херегл ээр кылдыр артырган чочак-тарааны га бүрүзүнден 10—11 центнерни алган.

Бо дуржулганы ам калбаа-биле нептередип турар. Бо чылдың күзүнде республикага 15 муң гектардан эвээш эвес чочак-тарааны тарыыр деп турар.

(СЭТА).

Республикада аңгыс аңдарылгазының чорул турары

(Октябрь 20-де)

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ	РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Бии-Хем	68.6	«УТБА 25 чылы»	70.1
Таңды	56.3	«Межегей»	63.6
Каа-Хем	54.8	Дуржулга станциязы	63.5
Тожу	54.9	«Көк-Тей»	63.3
Таңды эргелелиниң түңү	**58.1**	«Суг-Хөл»	62.9
Улуг-Хем	63.5	«Тиилелге»	61.9
Барыын-Хемчик	51.9	«Улуг-Хая»	53.3
Чөөн-Хемчик	43.6	«Барлык»	51.4
Чөөн-Хемчик эргелелиниң түңү	**54.8**	«Элегес»	49.5
Тес-Хем	26.4	«Чыраа-Бажы»	40.6
Өвүр	26.8	«Тээли»	35.1
Тес-Хем эргелелиниң түңү	**26.5**	«Тес-Хем»	33.6
Оон иштинде совхозтар:		«Тыва»	29.7
«Найырал»	98.4	«Суглак»	18.0
«Өөк»	92.5		
«Шекпээр»	71.6		

Республикада аңгыс аңдарылгазының планы 55,3 хуу күүсеттинген.

Чүгле чажып алыры арткан

Эки дүжүттү өстүрүп алыры келир чылдың тарылгазынга черни баш удур белеткеп алырындан хамааржырын деп чүвени «Найырал» совхозтуң Терезинде № 1 трактор-хову бригадазының кежигүннери бо чылдың түңнелинден эки билгеннер. Эрткен чылын муң га ажыг чер белеткээш, бо чазын 2,5 муң га черни дала-биле удур аңдарып чашкан. «Даланкан күске сүтке дүжер» деп улустуң үлегер чугаазында ышкаш, ынчаар далажыр чорук черни кыдырэ аңдарарынга, ооргалааларынга, чажыганың шынарын кудуладырынга чедирген.

Бо байдалды өөренип көргеш, бригада аңгыс аңдарылгазынче күштү салып, 3275 га планны октябрь 15-те 3340 га кылдыр күүсеткен.

Келир чылдың тарылгазынга өске-даа белеткелдер чорул турар. Чижээ, күзүн тараа чажары, чер суггарары дээн ышкаш хемчеглер Терезин ховузунга кажан-даа болуп көрбээн. Бригадага күскү суггарылга октябрь 13-те эгелээн. Суггарыкчылар баштайгы ийи хүнде 8 га черни суггарган болгаш суггарылга уламчылавышаан. Кызыл-тасты күзүн чажары база эгелээн. Үш «Беларусь» тракторлар-биле чер доңгуже 200—300 га чедир чаштырар дээш ажылдап турар.

Х. ЫМЫЙ-ООЛ,
бригаданың учётчиги.
Улуг-Хем район.

ПОЛИГРАФЧЫЛАР ҮШКҮ КВАРТАЛДА

Республика типографиязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чеди чыл планының бешки чылының III кварталының планының күүселдезин октябрь 18-те түңнеп чугаалашканнар. Бешки чылдың бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседир дээш коллектив социалистиг чарышты цехтер болгаш бригадалар аразынга калбарткаш, шудургу ажылдааны-биле III кварталда полиграфистер күш-ажылчы чедиишкинниг болган.

Бүдүрүлге квартал планын ниити продукция талазы-биле 128,7 хуу, бараанныг продукциязынын —133 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң онаалдазын 118,7 хуу күүседип, хоорайда мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи болуп турар.

Оон-биле кады сентябрь айда бүдүрүлге продукция үндүрериниң планын 134,9 хуу, бараанныг продукцияны 133,8 хуу күүсеткен. Сентябрь айның планын цехтер аайы-биле мынчалдыр күүсеткилээн: хол-биле өрүүр цех 119,5 хуу, линотип цеги—107,5 хуу, парлаар цех—158,3 хуу, дептерлээр цех—164,4 хуу күүсеткилээннер.

Полиграфистер коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турарлар. Оларның иштинден дептерлээр цех (начальниги Ф. В. Федорова) коммунистиг күш-ажылдың цеги деп бедик атты мээ айда-ла чедип алган болгаш ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип, чедип алган бедик адынга төлептиг болуп турар.

Коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чаалап алыр дээш демисежип турар коллективте амгы бо хүннерде 72 кижи күш-ажылдың шалыпчылары, коллективтиң чоргаарлары болуп турарлар. Оларның иштинден 22 кижи III кварталда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының адын чаалап алгаш, оон херечилел кызыл дептержигежин алганнар.

III кварталдың түңнелинде бүдүрүлгениң шилчиир вымпелдерин болгаш шилчиир тугун квартал планын бедик көргүзүглүг күүсеткен мурнакчы бригадаларга болгаш тиилекчи цехке акша шаңналы-биле кады тывыскылаан. Хол өрүлгезиниң цегинде ном чыскаап, корректуразын эдип турар В. Горбунованың бригадазынга, «Тувинская правда» солунуң линотипистер бригадазы (бригадири Р. Заворотная), парлаар цехте «Пионер» деп машинада М. Сорокина бригадирлээн бригадага, дептерлээр цехте И. Казанцеваның бригадазынга шилчиир вымпелдерни тус-тузунда тывыспышаан, 10—10 рубльдиң акша шаңналын бергилээн.

Парлаар цехтиң парлакчылары (цех начальниги А. Жаров) кварталдың бүдүрүлге планын сан болгаш продукцияның эки шынарының талазы-биле бедик көргүзүглүг болуп, цехтер аразының социалистиг чарыжының бирги черин ап, ажыл нормазын 149,8 хуу күүсеткеш, бүдүрүлгениң цехтер аразынга шилчиир Кызыл тугун болгаш чыып турар беш адырны база 30 рубль шаңналды чаалап алган.

Күш-ажылчы чедиишкиннер-биле кады бүдүрүлгеде четпестер база бар. Ылангыя хол өрүлгезиниң өрүп чыскааган номнарының болгаш янзы-бүрү хемчээлдиг чагыгларның чамдыктарының шынары кудуу, форма хемчээлдери деңнески эвес болганындан парлаар цехке кээрге катап деннеп, материалдарын немээр ийикпе, казыыр ужурга таваржып, саадаашкынны болдура бээр чоруктар бар. Ол четпестерни чоокку хүннерде чок кылып алырының аргалары ол цехте бар.

Республика типографиязының пайырлалдыг коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белектиг уткуражыр дээш байырлал мурнунуң социалистиг чарыжын калбарткаш, аңаа тодаргай бедиткен бот-хүлээлгелерин алганнар. Ылангыя коллективте комсомолчуларның мурнундан дептерлээр цехте механик комсомолчу Юрий Романович Ищенко санал бергеш, бодунуң саналынга чыл планын бүдүн чартык ай бурунгаар ноябрь 15-те күүседир бис деп бедиткен хүлээлгени ап, коллективтиң бүгү кежигүннерин кыйгырган.

Коллективте комсомолчу-аныяктарның бедиткен бот-хүлээлгезин бүдүрүлгениң ажылчыннары деткип, боттары тодаргай бот-хүлээлгелерни ап, чыл планын ноябрь 15-те күүседириниң курлавырлары болгаш аргалары барын илередип турганнар. Парлаар цехте бригадир М. Сорокина бистиң бригадавыс чыл планын ноябрь 15-те 115 хуу күүседир бис деп, хүлээлгени алган. Ол ышкаш линотип цегинде «Шын» солунну өрүп турар бригаданың бригадири Г. Бражникова боду хуузунда чыл планын 130 хуу күүседирин хүлээнмишаан, бригадазының 115 хуу күүседирин хүлээнген.

Ол ышкаш парлакчы В. Плотникова, өрүкчүлер В. Горбунова, дептерлекчилер Ф. Касинцева, И. Казанцева, М. Баева олар чыл планын ноябрь 15-те 110—115 хуу күүседир бис деп күш-ажылчы чөрүүн илереткеннер.

Мурнакчы ажылчыннарның байырлалга уткуштур бот-хүлээлгелерин цехтер начальниктери А. Жаров, К. Осипова, Ф. Федорова олар деткип, чыл планын бүдүн чартык ай бурунгаар эрте күүседип болурунуң аргалары болгаш курлавырлары барын илереткеннер.

О. СИРИН-ООЛ.

СИРИМАВО Р. Д. БАНДАРАНАИКЕ МОСКВАДА

Октябрь 22-де Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Цейлонның премьер-министри, камгалал болгаш даштыкы херектер министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике-биле найыралчы ёзу-биле чугаалашкан.

Делегейниң чугула элээн айтырыгларының талазы-биле, а ол ышкаш совет-цейлон харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле санал-оналдарның ажыктыг солчулгазы беседа чорул турда болган.

(СЭТА).

* * *

Кремльдиң Улуг ордузунга Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа, албанның аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинде келген Цейлонның премьер-министри, камгалал болгаш даштыкы херектер министри дээрги Сиримаво Р. Д. Бандаранаикеге алдар болдурган дүштеки шайлалганы тургускан.

Дүштеки шайлалгага Цейлонның чазааның баштыңы-биле кады Цейлонның Совет Эвилелинде элчини Такири Б. Субасингхе кадайы-биле, Цейлонның камгалал болгаш даштыкы херектер министерствозунуң доктаамал секретары Н. К. Диас болгаш премьер-министрни үдеп чоруур өске-даа кижилер олурушкан.

Дүштеки шайлалгага совет талазын Н. С. Хрущев кадайы-биле, Л. И. Брежнев кадайы-биле, А. Н. Косыгин кадайы-биле, Д. С. Полянский кадайы-биле, Б. Н. Пономарев болгаш өскелер-даа олурушкан.

Н. С. Хрущев байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Оон даразында Сиримаво Р. Д. Бандаранаике чүве чугаалаан.

Н. С. Хрущевтуң болгаш Сиримаво Р. Д. Бандаранаикениң чугаалары алыш часкаашкыны-биле уткаан.

Дүштеки шайлалга чылыг, найыралчы байдалга эрткен.

(СЭТА).

ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОҢГУДАЛДАЛАР

Ак-Довурактың коммунистери ажылын түңнеп көргеннер

Ак-Довурактың коммунистериниң отчёт-соңгудалдалыг хуралынга парткомнуң ажылының дугайында илеткелди партком секретары эш В. Г. Коганков кылган. Отчёттуг үениң иштинде парткомнуң бюрозу даг-дүгү комбинаттың тудуг эргелелиниң, Ак-Довурак — Абаза автоорук тудуунуң коллективтериниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ортузунга партийжи-организакчы болгаш полит-массалыг ажылдарны элээн экижидип чорутканын илеткелчи демдеглээн.

Тудуг ажылчыннарының, инженерлериниң, монтажниктериниң болгаш техниктериниң кужениишкинниг ажылдаанының түңнелинде 5000 киловатт күчүлүг бус-турбина электростанциязының тудуунуң бирги ээлчээн октябрьның 10-да доозуп, үлетпүр тогун тудуг объектилеринде база кожазы Барыын-Хемчик районунуң төвү — Кызыл-Мажалык суурда берип эгелей берген. Хемчикти кежилдир демир-бетон көвүрүг, дүн-хүн иштинде 10 тонна хлеб быжырар завод, 100 олуттуг столовая, аъш-чем магазиннери болгаш чаа эмнелге бажыңы ажыглалда кирген.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи (директору эш В. С. Белявский, партия организациязы, секретары эш Г. П. Жуковская) 9 айлар дургузунда Төрээн чуртка 260 ажыг тонна эки шынарлыг даг-дүгүн берген. Комбинаттың, тудуг эргелелиниң, орук тудуунуң болгаш автоажыл-агыйының коллективтери организас талазы-биле өзүп, быжыккан. Бүдүрүлгеде коммунистерниң мурнакчы ролю элээн бедээн.

Ындыг-даа болза, парткомнуң ажыл-чорудулгазында бар четпестерни илеткелчи болгаш хуралга санал берген коммунистер илередип шүгүмчүлээннер. Хамыктың мурнунда парткомнуң бюрозу, оон секретары эш В. Г. Коганков СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга кошкак боттандырып келген. Бүдүрүлге айтырыгларынче ханылап кирбээн. Моон ужурунда бүдүрүлгени башкарарының талазы-биле чаа аргалар тудуг объектилеринде барык-ла нептеревээн.

Капитал тудугларга чарыгдаары-биле күрүнениң чөпшээрээн акша-хөреңгилерин камналга чокка, үүрмек тудугларга чашканнаар чоруктарга удур партком шиитпирлиг демисел чорутпаан. Моон түңнелинде № 1 үлетпүр участогу (начальниги турган эш Махлиновский), № 2 чурттаалга участогу (начальниги эш Константинов) болгаш өске-даа чамдык участоктар шалың төлевирин ажыр чарыгдап, ажылды үрей кылыр чорукту болдурган, тудуг эргелелин хөй түңнүг каражага таварыштырганнар.

Тудуг эргелели (начальнигиниң хүлээлгезин түр күүседип турар эш Н. К. Смольянинов) 9 айларның монтаж ажылының планын тудуг талазы-биле 73,1 хуу, субподряттыг организациялар — 68 хуу, үлетпүр тудуун — 66,2 хуу, культура-амыдырал тудугларын — 90,7 хуу, чурттаалга тудуун 88,5 хуу күүсеткен.

Ак-Довурак — Абаза автоорук тудуунуң № 834 эргелели (начальниги эш Г. В. Шотунов) 9 айларның планын 93,5 хуу, № 89 Мехколонна (начальниги эш Н. И. Букалов) 95,9 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Кызыл-Мажалыктың автотранспорт конторазы (начальниги эш Пальцев) 9 айларның планын чүък сөөртүлгезиниң болгаш тонна-километр-даа талазы-биле күүсетпээн.

— Тудуг-монтаж ажылының планының күүсеттинмээниниң, ылаңгыя даг-дүгү арыглаар фабрика тудуунуң бирги ээлчээн чазактың айыткан хуусаазында доозуп шыдаваанының кол чылдагаанын чамдык эштер ажылчыннар кужу чедишпезинге шаанап турарлар. Ол шын эвес. Ажылчыннар бисте четчир санныг бар. Ужуру чүл дээрге, партком болгаш бүдүрүлгениң база бир удуртукчузу, коммунист мен, кижилер-биле ажылды, оларның күш-ажылын шын башкарарын кошкак тургусканывыста — деп, эш И. Смольянинов боттүгүмчүлел ёзузу-биле хуралга миннип чугаалаан.

Арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлерге болгаш прогулщиктерге удур партком четпес хемчег алган. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 35,5 хуу кудулаан. Ажылчыннарның 36,9 хуузу ажылдың доктааткан нормазын күүсетпээннер.

Коммунистиг күш-ажылдың дээштии чаалажыышкынынга 600 ажыг ажылчыннар киржип турар. Оларның иштинден чүгле 159 ажылчыннарга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан.

Социалистиг чарыштың түңнелин ай, квартал айы-биле үндүрбейн турар. Бир-тээ түңнел үндүрбес болганда, мурнакчылар чогуур үезинде илереттинмес, оларның дуржулгазы нептереттинмейн турары билдингир.

Мурнакчыларны доктаамал илередир көргүзүг болгаш хүндүлел самбыраларын тудугжулар байырлалы эрткенинден бээр чаартып кылбаан. А мурнакчы кижилер, бригадалар хүн бүрү көвүдеп, олар Октябрьның социалистиг революциязының 46 чыл оюнуң байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш улам-на кужениишкинниг ажылдап турарлар.

ПОЛИТ-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар сорулга-биле парткомнуң бюрозу багай эвес хемчеглерни ажылдап кылгаш, бадылаан. Оон күүселдези херек кырында оожум чоруп турарын отчёт-соңгудалдалыг хурал демдеглээн.

18 агитколлективтер эрткен соңгудалдалардан бээр ажылын ара соксаткан. Билиг нептередир ниитилел номчуп турар лекцияларын бүдүрүлгениң мурнунда салдынган сорулгалар-биле кошкак холбаштырып турар. Партия өөредилгезиниң кичээлдери чамдык коллективтерде эгелевээн.

Бо чылын коммунистиг күш-ажыл школазын, кадык камгалал университедин болгаш партия чырыдыышкынының кабинедин организастап тургузар дугайында парткомнуң бюрозу доктаал хүлээп алган. Организакчы ажыл-биле быжыглап, күүседикчилерден негевээн төлээде, ол чүүлдер күүселде чок, хоозун чугаалажыышкыннар-биле кызыгаарлаттынып турар.

Бөскү агитация ажылында база-ла өскерлиишкин чок, мурнукузу хевээр. 1964 чылдың солуннар болгаш журналдар чагылдазының планы чүгле 15 хуу чедип турар. Полит-массалыг ажыл кошкак дээш партком секретары эш Коганков чамдык партия эге организацияларының секретарьларын болгаш удуртукчу ажылдакчыларны шыңгыы шүгүмчүлээни чөптүг болган. Ынчаарга ону хүн бүрү шуут удуртур, негээр болгаш хөй санныг активтерниң кужун мобилизастап тургаш, чер-черге тодаргай, организакчы ажыл кылыр ужурлуг парткомнуң бюрозу, оон тус-тус кежигүннери чогум канчаар ажылдап турганын илеткелчи боттүгүмчүлелчи эвес, кыры-биле эреңгейлей эрарак чугаалаан.

ХӨЙ-НИИТИ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫ

Партком профэвилел, комсомол, күш-культура болгаш спорт, дружина база өске-даа хөй-нити организацияларының ажылын четпес удуртуп турар. Коллективтерде профэвилелиниң чер-чер комитеттериниң хөй кежигүн чүгле кежигүн дадывыры хавырары-биле ажылын кызыгаарлааш, бүдүрүлгеде хөй санныг ажылчыннар ортузунга культура-массалыг ажыл чорударынга кичээңгей салбаан. Ылаңгыя социалистиг чарыш, күш-ажылдың камгалалы, коллективтиг керээлерниң күүселдези дээн ышкаш кол сорулгаларын тудуг комитеди (даргазы эш Тупицын) болгаш профэвилелиниң чер-чер комитеттери ыракта четпес боттандырып турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуу. Бүгү-эвилелдиң онза чугула, шалыпчы комсомолчу тудугларының бирээзинге кирип турар. Ажылчыларның барык-ла 60 ажыг хуузу — комсомолчу-аныяктар.

Маңаа комсомол организацияларының ажылы эң-не көскү черни ээлээр болгаш ол бедик атты төлептиг калагалаар ужурлуг. Ынчанмыжежок аныяктарның чамдык кезиктеринде арагалаар, ажыл шагы үзер болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп, хулиганнаар чоруктар бүрүн чайлаттынмаан. ВЛКСМ комитединиң секретары турган эш Чижик бодунга меңээргенир, арагалаар болгаш өске-даа төлеп чок үүлгедиглер кылгаш, ажылындан дүжүрткен.

Херээженнер чөвүлелиниң, эштүүзунуң судтарының, дружиналарның, культура-чырыдыышкын албан черлериниң болгаш суур Совединиң ажылында улуг четпестерни санал берген коммунистер айыткан.

Ак-Довурактың коммунистериниң эң-не харысалгалыг болгаш хүндүлүг сорулгазы болза, ТЭС-тиң тудуунуң ниити ээлчээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде, даг-дүгү арыглаар фабрика тудуунуң бирги ээлчээн бо чылдың төнчүзүнде болгаш Ак-Довурак — Абаза автоорук тудуун келир чылын ажыглалга киирери болур. Ол сорулганы амыдыралга боттандырарынче угланган бүгү-ле практиктиг хемчеглерни отчёт-соңгудалдалыг хуралдың киржикчилери ажылдап кылган болгаш бадылаан.

Т. ТАЛГАНЧИК.
(«Шынның» корр.)

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Ниитиниң мал ажылын бүгү хемчег-биле хөгжүдүңер! Чем-суурну быжыглаңар, мал чемнерин бодамчалыг ажыглаңар! Эът, сүт, саржаг, чуургалар болгаш өске-даа продукция бүдүрерин көвүдедиңер!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДЕР

***

Контрольдан илерээни

Каа-Хем районнуң колхозтары мал кыштагладыышкынынга канчаар белеткенгениниң дугайында массалыг хыналдаларны октябрьның ийиги он хонуунда чер болганга чорудкан. Хыналдаларга партия-күрүне контролюнуң район комитединиң кежигүннери, штаттан дашкаар инспекторлары, контролёрлары, комитетке дузалаар бөлүктерниң кежигүннери, Таңдының колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң, колхозтарның ажылдакчылары киришкен.

Хыналдаларның түңнелдерин болгаш мал кыштагладыышкынынга белеткелдиң чоруп турарының дугайын ажыл-агыйларның тускай эртемниглериниң, бригадирлериниң, колхозчу активчилерниң киржилгези-биле колхозтар баштаар черлериниң хуралдарынга чугаалажып көрген.

Мал кыштагладыышкынынга чамдык колхозтар чүгээр, а чамдыктары аажок багай белеткенгенин хыналдалардан илерээн.

«Ленинчи орук» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарда кышка белеткелдиң байдалын маңаа дончулап айтырга-ла четчир.

«Октябрь 30 чылы» колхоз мал кыштагладыышкынынга эрткен чылдан элээн дээре белеткенген. Инектерни баглавайн азырап ажаар чаа кажааның тудуушкуну болгаш эрги кажааларның септелгези доозулган. Чинге-Дагга бир кодан хөй кыштаар кажаа болгаш ында чурттаалга бажыңы эки белеткеттинген. Кызыл-Хавакта инек кажаазын белеткээри бүрүнү-биле доозулган. Фермаларже болгаш кыштагларже мал чемнери сөөртүрүн чедиишкинниг чорудуп турар.

Ындыг болза-даа бо ажыл-агыйда ыыттавайн баар аргажок четпестер база бар. Чижээ, малчыннар чурттаар дыка хөй бажыңнар септеттинмээн, чугайлаттынмаан, иштики соңгалары чок, печкалары үрелик. № 2 фермада чамдык сарааттар кажаалаттынмаал, оларны мал үреп чип турар. Колхоз хереглезе чогуур мал чеминиң чүгле үштүң бирин хирезин белеткээн хирезинде бүдүн-чартык муң гектар шөлдүң саваның бөлүп ажаап албаан.

«Ленинчи орук» колхозтуң мыйыстыг бода малын алды, шээр малын чеди, хаваннарын үш кезек черге кыштагладырын төлевилээн. Мал кажааларының болгаш чурттаалга бажыңнарының септелгезин үш фермада чорудуп турар. И. Е. Купчигиш бригадирлээн Шан фермазының коллективи кыштаглаашкынга белеткелче эрте эгелеп киргеш, кажааларының адаан коптарып, оларның бүгү дыдыктарын, тиглерин дуглап, кырып саван-биле шып, мал чемгерер чадагай кажааларны, кормушкаларны болгаш яслилерни немей туткулаан. Фермаже мал чемнерин сөөртүп турар. Малчыннар В. Сенцов, И. Пульчукей, П. Пар-оол олар кыштаглаашкынга эки белеткенгеннер.

Колхозтуң өске фермаларының ажылдакчылары болгаш хойжулары мал кыштагладыышкынынга белеткелче чоокка чедир-ле эгелеп кирбээн турган. Төп сүт-бараан фермазының коллективи кышка онза харысалга чок белеткенген. «Ёлочка» хевирниң саалда тургузулгазы ажылдавайн турар. Инек кажааларының соңгаларын тургуспаан, соңга шилдээр шил чок, бызаа кажаалары септеттинмейн турар. Молдургалар кадарчызы эш Винокуровтуң кыштаар черинде белеткел оон-даа дора байдалдыг. Ында кажааның иштин аштаттынмаан, часкы хевээр, кажааның крышазында сан чок хөй дыдык черлер бар, ону дуглаар саван чок, мал чемгерер чадагай кажаа болгаш кормушкалар белеткеттинмээн. Мал чемгерер чаңгыс тулум-даа сиген чедиртинмээн.

Хайырлыгда байдал дыка дүвүреңчиг. Анаа 1962 чылда төрүттүнген 210 баш казыралар кыштаар. Ында кажаа чок. Малчыннар чурттаар бажың чедир кылдынмаан, печка чок. Суггат дугайы шиитпирлеттинмээн. Кудук казар бе, азы цистернага суг сөөртүр бе дээрзин амга чедир билдинмес.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелде мындыг четпестерни санаар болза колхоз бүрүзүнде бар. Колхозтарның хөй кезии сиген, силос болгаш өске-даа чемнерни эвээшти белеткээн, мал кажааларын болгаш малчыннар чурттаар бажыңнарын оожум септеп турар. Мынчангаш партком болгаш партия-күрүне контролюнуң комитеди мал кыштагладыышкынында четпестерни чайладыр, колхоз, ферма, бригада, малчын бүрүзү кышка мак белеткелдиг ужуражырын хандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган, оларның боттаныышкынын организастап турар.

Я. САВКИН,
Каа-Хем районда партия-күрүне контроль комитединиң даргазы.

ХЫНАМЧАЛЫГ

ШУЙ. (Телефон-биле). Бандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг удуртулгадан улуг хамаарыжыр. Барыын-Хемчик районда «Мурнакчы» колхоз мал кыштагладыышкынынга белеткелин организастыг чорудуп турар.

Бо хүннерде бода малдың 60, чаш малдың 40 кажааларындан 90 кажааның септелгези доозулган. Ийи сүт-бараан фермазында кышка белеткел эки чоруп турар. Хой ажылының Манчүректе болгаш Тар-Үзүүте чаа бригада төптеринде ниитизи-биле чеди муң хойга 4 кажааны, кызыл бөлүннарны болгаш чунар бажыңнарны туткан, элээн каш чурттаалга бажыңнарын ажыглалда киирген. Бригадаларда одар солуп кожеринге 17 белеткел кыштагларын база организастаан.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирин боттандырбышаан, чурттаалганың 24 бажыңнарын крышалаан, кладовкалаан болгаш печказын салган. Малчыннарның 46 өглерин септээн, үш хөй бригадаларының төвүнде чаа кудуктарны каскан. Ол ышкаш дөрт кызыл бөлүнну, 3 чунар бажыңны дерип белеткээн.

Шагның кайы-даа ээлчээнде, ылаңгыя кыжын силосту мал көнчүг хөөнүүг чиир. Колхоз бо чылын 1085 тонна силосту салып алган, 90 тонна концентратты болгаш 12 тонна дусту белеткээн. Ниитиниң малынга 556 тонна сиген белеткээр турган, херек кырында 677 тонналы, а ол ышкаш 470 тонна саванны бөлүп сарааттаан. Бо хүннерде фермаларже болгаш кыштагларже мал чеми сөөртүрү организастыг эгелээн.

БЕЛЕТКЕЛ БАГАЙ

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбыры мал кыштагладыышкынынга дыка багай белеткенген. Бо чыл кандаашкынныг, таарымча чок болза-даа кезип ап болур сиген салбырның девискээринге үнген турган. Ону кезип белеткээринче салбырның ажылчыннарын өй-шаанда организаставаанындан мал чемнери белеткээриниң планын салбыр ыракта чедир күүсетпээн.

Улуг, Биче Хөндергейниң Доңгуруунда, Адырыкта, Чинге-Дагга, Кара-Өдекте, Хараган-Дагда, Божагарда, Шара-Бутта шээр малдың 20 ажыг, бода малдың 5 кажаалары септеттинмээн. Оларның кыры-даа, ханалары-даа дыдык, хүн кыланнайнып турар. Кажаалар иштинде көржең коптартынмаан. Кыштагларда чурттаалга бажыңнары эвээш, малчыннарның хөй кезии сандар өглерге кыштаар ужурга таваржып турар. Маңаа Чаш-Терек фермазы тодаргай чижек болур. Ында чурттаалга бажыңнары кылдыр санап турар бажыңчыгаштар бар-ла харын. Ынчалзажок оларның крышалары, соңгалары чок, үк бажыңнар амга чедир малгаштаттынмаан, чугайлаттынмаан, чылыг печкалар чок. Фермаже мал чемнери сөөртүр ажыл база эгелевээн.

Совхозтуң, салбырның удуртукчулары, тускай эртемниглери, совхозта партком үстүнде четпестерни чайладып, кыштаглаашкынга организастыг белеткелди хандырар хемчеглер алыры эргежок чугула.

С. БАДЫ.

Дүргедедир

«ҮТКА 25 чылы» совхоз мал кыштагладыышкынынга белеткел ажылын чамдык черлерде дендии багай организастап турар. Ылаңгыя совхоз төвүнде № 3 фермада кышка белеткел дыка багай. Ында 3 кажааның чүгле адаан коптарып, одаан үндүргенинден өске барык-ла кылдынган чүве чок. Мал чемнерин фермаже сөөртүрү организастаттынмаан.

Хойжу бригадаларда белеткел база багай. Чижээ, эш Чаш-оол удурткан бригадада бир улуг кажааның кыры шала дуглаттынган. Хойжулар Дөрбет-оол, Доржу оларның кыштагларынга тудар ужурлуг ийи улуг кажааның ыяжын ам чаа сөөртүп турар. Үшкү-дөрткү баазаларда чурттаалга бажыңнарының септелгези кылдынмаан. Ол ышкаш чаа тудуп турар кыштагларда малчыннар чурттаар чаңгыс-даа бажың туттунмаан.

Кыштагларда бүгү септелге ажылын малчыннар чүгле боттарының кужу-биле чорудуп турар. Оон харазы-биле мал кажааларын кышка белеткээри чедимче чок чоруп турар. Мал кажааларын, чурттаалга бажыңнарын септээринге ажылчын кужун немеп, кыштаглаашкынга белеткелди дүргедедири совхозтуң дирекциязындан негеттинип турар.

М. МОНГУЛ-ООЛ.

ИЛЕРЭЭН ЧЕТПЕСТЕРНИ ШИИТПИРЛИГ ЧАЙЛАДЫР

(Каа-Хемниң партия конференциязындан)

Каа-Хемниң партия конференциязынга СЭКП ТК-ның ноябрь болгаш июнь Пленумнарының шиитпирлерин районда күүседип турарының дугайында партком секретары эш А. Аракчаа илеткел кылган.

Колхозтарның экономиказынче ханызы-биле кирип, колхоз бүдүрүлгезиниң хөгжүдериниң үндезин айтырыгларын шиитпирлээрин экижидер талазы-биле Каа-Хемниң партия организациязы сөөлгү тос айлар иштинде чамдык ажылдарны кылганын илеткелчи болгаш конференцияга санал берген эштер демдеглээн.

Районнуң колхозтары бо чылын тарылга шөлүн 51784 га чедир калбарткан, азы эрткен чылдаазынга 4 муң гаңы немей шиңгээткен. Чамдык колхозтар тарааның ниити чыылдазын көвүдедирин чедип алганының түңнелинде район октябрь 15-ке чедир күрүнеге шыгжамырынга 17 муң 211 тонна тарааны урган. Ленин аттыг болгаш «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артельдериниң ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садар планнарын ажыр күүсеткеннер.

Районга тараа культураларының ортумак дүжүдү гектардан-на 7,5 центнер турда, часкы тарылганы чогуур үезинде чорудкан, чайын, күзүн андаргылаан черлерге районнуң тывылган «Скала» деп кызыл-тас үрезиннерин чаштырган. «Тиилелге», Ленин аттыг, «Кызыл тук» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтар тудан-на ортумак-биле 9—12 центнер дүжүттү алгылаан. Ылаңгыя сорттуг үрезинни химиктиг чүүлдер-биле чогуур шыгжанынга чедир хораннап арыглааш, чажып тараан тиилелгежилер чамдык участоктарының га бүрүзүнден-не 15—18 центнер дүжүттү алган.

Оон-биле кады черни холлуунда-ла чазын удур андарып, шынары четпес үрезиннер чажып, часкы тарылга ажылдарын орайтадкаш, га бүрүзүнден 4—5-ле центнер дүжүт алгылаан болгаш күрүнеге тараа садар планнарын чүгле 26—35 хуу күүсеткилээн «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның удуртукчуларының ажылдыйжы эвес чоруктарын конференция шыңгыы бүрүн шапкан.

Районнуң ажыл-агыйлары кукурузаның, чочак-тарааның, картофельдиң тарылга шөлдерин элээн калбарткылаан болза-даа, ол үнелиг культураларның бедик дүжүттерин чедип ап шыдаваан. Кукурузаның га бүрүзүнден район ниитизи-биле 75, чочак-тарааның га бүрүзүнден — 3,6 центнер ортумак дүжүт алган. Чочак-тарааның ажаап алыышкынының чамдык колхозтарның удуртукчулары улуу-биле саадаткаш, улуг чидириини болдурган.

Картофельдиң ажаалдазынче партия организациялары кичээңгейни кошкаткаынының уламындан ол культураның бедик дүжүүн алырының аргалары ажыглаттынмаан, оон түңнелинде район ниитизи-биле бир гадан чүгле 22,3 центнер ортумак дүжүт алган.

Чамдык колхозтар удуртукчулары суггарылга бугаларын аштап, тарааны суггарарынче сагыш салбайн, минералдыг чемишчидилгелерни ажыглавайн база бок үнүштерни узуткаарының хемчеглерин албайн келген. Чижээ, «Октябрь 30 чылы» колхоз 1200 га черде суггарылга бугаларлыг турган, ону барык ажыглаваан. Бо чылдың эгезинде районга эккелген турган 2172 центнер минералдыг чемишчидилгениң дең кезии ажыглаттынмаан. Ылаңгыя «Совет Тыва», «Октябрь 30 чылы» «Ленинчи орук» колхозтарның удуртукчулары ол үнелиг чүүлдү кукуруза болгаш одуруглар аразы сайзыралдыг культуралар шөлдеринге төкпээннер.

Чер ажылын хөгжүдеринге четчир санныг техника-биле район хандыртынган. Ону башкарарынга мергежилдиг болгаш чыл бүрүде-ле бүдүрүлгениң бедик көргүзүглерин чедип ап турар механизаторлар В. Хартыч, П. Фунтиков, Л. Чернов, О. Аржаалай, В. Логинов, Воротников ышкаш хөй-хөй мурнакчы кадрлар районда өзүп үнген. Ындыг болза-даа чамдык колхозтарда техниканы үрээр, оон кезектерин тоймаглаар чоруктуң фактылары бар болуп турар. «Совет Тыва» колхозта чамдык чаа машиналар, тракторлар сезон эртпир ажылдаваанда-ла үрелип турган, ол колхозтуң «СК-3» маркалыг 5, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң 2 комбайннары үрелгениниң ужурунда дүжүт ажаап алыышкынынга киришпээн. «Сельхозтехниканың» район салбыры септелгени багай чорудкан.

Районда ниитиниң мал ажылынга партия организациязының удуртулгазында улуг четпестер бар. Малдың баш саның өстүрериниң чыл планы октябрь 1-де 97, оон иштинде инектии — 80, хой, өшкүнүү — 88 хуу күүсеттинген. Чүс баш төрүүр малга онаалтыр 74,4 бызаа, 61,7 хураган алдынган. Малдың тарып боозадылгазын болгаш элерҗилгезин районда кончуг четпес организастаан. Колхозтарга 13200 хойну тарып боозадыры планнаттынган турда, октябрь 1-ге чедир чүгле 3300 ажыг хой база бүгү колхозтарда чүгле 830 ажыг инек тарып боозаттынган. «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук», «Кызыл тук», «Тиилелге» колхозтарның удуртукчулары төрүүр малды тарып боозадыр техниктерни безин амга чедир тургуспаан. Амгы үеде ниитиниң малының кыштаглаашкынының белеткел ажылдары «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» колхозтарда чүгээр чоруттунган болза-даа, оон өске колхозтарда мал кажаалары белен эвес, малчыннарның чурттаар бажыңнары чедир септеттинмээн. Октябрьның 1-ге чедир районга 660 баш мыйыстыг бода мал, 1700 ажыг баш хаван, 4 муң ажыг баш хой, өшкү хорамчага таварышкан.

Районнуң дыка хөй колхозтары күрүнеге эът, дүк садарының чыл планнарын чедир күүсетпейн турар. Октябрь 1-ге чедир сатса чогуур 321,8 тонна эътти, 2,4 тонна дүктү олар чедир дужаавали. Ол-ла хуусаада колхозтарның сүт садар планы 93,5 хуу күүсеттинген. Бир эвес чамдык ажыл-агыйлар сүттү иштики херегледеринге чарыгдаарын кызыргай турган болза, ол көргүзүг оон-даа бедик болган турар ийик.

— СЭКП обкомунуң 5-ки пленумунуң доктаалын күүсетпишаан, Хайырлыг бригадазының хойжуларының бүгү чурттаалга бажыңнарын штукатуралап, орус печкаларны кылып берген бис—деп, «Ленинчи орук» колхозта парторганизация секретары эш Спрыгин чугаалаан. Колхозтар аразының тудуг организациязы 100 бызаа кирер кажааны тударын саадатканын ол шүгүмчүлээн.

Күрүнеге эът садар планга киириштир хаван, дагаа эъдин Кызылче сөөртүп чорударга, белеткел организациязындан ону хүлээп албайн, хедир чорудкан чорукту «Тиилелге» колхозтуң даргазы эш Зайцев бүрүү шаап демдеглээн. Эът садар планын октябрь байырлалынга чедир күүседирин, сүттү пландан ажыр 30 тоннаны садар аргалыын ол медеглээн.

Келир чылдың тарылгазынга четчир хемчээлдиг черни андарып, үрезиннерни бүрүн үрүп, дыка хөй тонна ирин декти, минералдыг чемишчидилгени белеткеп алганын эш Зайцев чугаалаан. 11 чыл школазының бажыңынга бус-биле чылыдар одалганы колхоз кирип берген. Эрткен чылын мурнакчыларның иштинден 10 ажыг кижини Москвадже Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче чорутканың, ам ол делгелгеде 8 кижиниң чоруп турарын, назылап-кырааң дыка хөй колхозчуларга пенсияларны тывсып келгенин ол база дыңнаткан. Малдың тарып боозадылгазын организастаар, оон кыштаглаашкынынга белеткээр ажылда четпестерин эш Зайцев конференцияга билинген.

Түңнелинде Таңдының бүдүрүлге эргелелиниң тускай эртемниглериниң колхозтарга шоолуг келбейн турарын, эргелелдиң организатор-инспекторларының боттуг дузаламчызының кезүлбейн келгенин эш Зайцев шүгүмчүлээн. Ылаңгыя эш Артас «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Октябрь 30 чылы» колхозтарга үргүлчү ажылдап келген болза-даа, ол ажыл-агыйлар чегеннчиг, чавыс дүжүт алган чорукту чүнүң-биле тайылбырлап болурул деп айтырыгны ол салып турган.

«Кызыл тук» колхозтуң мурнакчы хойжузу делегат эш Салчак Бөрзек конференцияга санал бергеш, колхозтуң зоотехнигиниң болгаш хойжу бригаданың бригадириниң четпес практиказын илереткен.

— Зоотехник бо чылын биске алды ай дургузунда, а бригадиривис ийи ай дургузунда чаңгыс-чаңгыс удаа келгеннер. Оон түңнелинде чамдык хойжуларның ажылында улуг четпестер илереп турар. Чижээ, хойжу турган Байыр-оол 517 төрүүр хойдан 148-ле хураган, хой бүрүзүнден часкы кыргылдала 900 грамм дүк алган болгай. Ам Кол Комбунуң коданында иртер чудап эгелээн. 2 ирт өлген, 13 ирт өөрүнге чедип шыдавас кылдыр арып баксыраан. Оон чылдагааны болза, хойжунуң турлаазының чоок-кавызында одар участоктарын шуптузун андарып каапканынга болур. Хой ажылы биске ажыктыг, оон 27 муң рубльдиң орулгазы кирген. Бистиң чамдык удуртукчуларывыс мал ажылын хөгжүдерин чугулалап көрбейн турары бо чижектен илден-дир—деп, эш Бөрзек хомудап чугаалаан.

Хойжу коммунист болунуң кодазында хоюнуң чаш төлүн бүрүн өстүрүп турганын, дүк кыргылдазының талазы-биле алган хүлээлгезин ажыр күүсеткенин демдеглээш, чеди чылдың бешки чылында чүс хойга онааштыр 105 хураганны өстүрерин болгаш хой бүрүзүнден 4 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген.

Конференцияның дараазында парткомнуң 5-ки пленуму болган. Анаа эш А. Аракчааның өске ажылче шилчиири-биле холбаштыр парткомнуң секретарындан ону хостаан. Секретарьның оралакчызы, оргкилдис эргелекчизи эш Чернышеваны ол ажылындан хостаан болгаш бюро кежигүнүнден үндүрген. Пленум парткомнуң секретарынга эш Н. П. Федоровту, секретарьның оралакчызынга болгаш оргкилдис эргелекчизинге К. С. Очур-оолду, бюро кежигүнүнге районнуң партия-күрүне контроль комитединиң даргазы эш Я. У. Савкинни соңгаан.

С. ЛОПСАН.

Туланың комбайн заводу көдээ ажыл-агыйга ол машиналарны бүдүрерин чыл бүрүде-ле көвүдедип турар. Калбартыр алыр, «ЖВН-10» деп 14 муң база «ЖВН-6» дээр 10 муң жаткаларны ол бүдүрүлге бо чылын бүдүрген, олар Кубаньның, Доннуң, Ставропольениң болгаш чурттуң өске-даа районнарынга эки шынарын көргүскеннер. Оон-биле кады заводта өске чаа хевирниң машиналарын база тургускулап турар. «КПН-2» дээр комбайн завод шенелдезин ам чедиишкинниг эртип турар. Ол машина тарааны арыглаарын экижидер, тарааның шыгы кандыг-даа бол ону ажаап алыр арганы бээр.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Шылгаттынган авангард

ПОЛИТБӨЛГҮМНЕР ДЫҢНАКЧЫЛАРЫНГА

БҮГҮ УЛУСТУҢ ПАРТИЯЗЫ

Бистиң партиявыс, бүгү совет улус, делегейниң деңнилгелиг улустары РСДРП-ниң II съездизиниң 60 чыл болган оюн бо чылын демдеглээн. Бо кыш он чылдарда партия болгаш бүгү совет ажылчы чон кайгамчык улуг, төөгүлүг оруктү эрткен. Бир эвес партияның Ийиги съездизинге чүгле 50 ажыг делегаттар олурушкан болза, СЭКП-ниң XXII съездизинге он миллион ажыг коммунистерни төлээлээн 5000 хире делегаттар олурушкан, 80 ажыг акы-дуңма партияларның төлээлекчилери келген.

СЭКП — Россияның ажылчын аңгызының төлү. Партия ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң эң-не эки чүүлдерин, эң-не мерген угаанын, организастыг чоруун бодунда сиңирип алган, оларның эң-не мурнакчы кезээн бодунуң хүрээлеңинде каттыштырып турар.

1956 чылдың январь 1-ден 1961 чылдың октябрь 1-ге чедир партия сан талазы-биле 2,5 миллион ажыг кижиге өскен. 1963 чылда СЭКП-ниң хүрээлеңинде 10 миллион ажыг коммунистер бактаап турар.

Үш орус революцияның одунга, социализм болгаш коммунизм дээш демиселге ажылчын аңгыны, тараачыннарны болгаш совет интеллигенцияны бодунуң талазынче чаалап алган.

Коммунистерниң социал байдалын 1961 чылдаазы-биле алырга мындыг: ажылчыннар — 34,5 хуу, колхозчу тараачыннар — 17,5 хуу, албан-хаакчылар болгаш өске-даа кезектер — 48 хуу. 1963 чылдың январь бирде сан-биле алырга, коммунистерниң 71,8 хуузу материалдыг бүдүрүлгениң адырларында ажылдап турар.

Чаа ниитилел тургузукчуларының бирги одуруунга, эң-не берге, харысалгалыг черлеринге коммунистер туруп келген болгаш туруп-даа турар. Харын коммунистер бүгү совет улус-биле кады Төрээн чурттуң индустриязын дарганнап, тараачыннарның социалистиг орукче кирерин дузалап, социализмниң бүрүн болгаш туюлунга чедир тиилелгезин хандырган, бистиң чуртувустуң бүгү нацияларын болгаш улустарын чаңгыс аай акы-дуңма өг-бүлеге каттыштырган. Ынчангаш коммунистер кижи төрелгетенниң төөгүзүнге «делегейни чаартып болгаш немеп турар эң-не тургузукчу улуг күш болуп киргеннер» деп, эш Н. С. Хрущевтуң чугаалаанында ханы утка илереттинген.

ССРЭ-ге социализмниң үзе тиилээни-биле, коммунизмниң калбаа-биле тургузарынче киргени-биле совет ниитилелдиң аңгы тургузуу өскерилген. Өжээннешкек аңгыларның, национал деӊ эвес чоруктуң турар социал болгаш политиктиг үндезиннери узуткаттынган. Ниитилелдиң аңгыларының болгаш нацияларының аразында социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эп, акы-дуңма ёзунуң бузулбас найыралы тургустунган. Ам бүгү совет улус, ажылчын, тараачын аңгылар, совет интеллигенция партияны эдерип турар. Марксизм-ленинизм бүгү совет улустуң идеологиязы апарган.

СЭКП-ниң составының барык бештиң бир кезээ азы 2 миллион хирези херээженнер. Партияның хүрээлеңинде Совет Эвилелиниң 100 нацияларының болгаш улустарының төлээлери кирип турар. Бүгү коммунистерниң үш миллиондан хөйү азы оннуң үш кезээ дээди болгаш тускай ортумак эртемниг болуп турар.

Бистиң партиявыстың бүгү ажыл-чорудулгазы ажыл-ишчи кижи дугайында сагыш салыышкынга үндезилеттинген. СЭКП-ниң Программазында тодараттынган бүдүрүлге өзүлдери, бүдүрүкчү күштерниң хөгжүлдези, коммунистиг кижизидилгениң сорулгалары совет кижиниң эргежаңынга көрдүнген. Коммунизм — бүгү кижилерге материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарны, ээс-кежиктиг, өөрүшкүлүг чурттаалганы хандырар сорулгалыг ниитилел.

«Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга!» — бистиң партиявыстың, улузувустуң дайынчы кыйгырыы ындыг. Ынчаарга бо улуг чаагай сорулганы чүгле бүгү улустуң чогаадыкчы күш-ажылы-биле, күчүлүг энергиязы-биле, бедик идепкейи-биле чедип ап болур. Ынчангаш бистиң ленинчи партиявыс ажылчы чоннарны маадырлыг күш-ажылче баштап, сорук киирбишаан, оларны күрүнени, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга калбаа-биле киириштирип, партияның болгаш күрүнениң чугула айтырыгларын шиитпирлээрде чон-биле үргүлчү сүмележип турар.

Үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнге 40 миллион ажыг кижи, колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш МТС-терни эде органзастаар хемчеглер дугайын чугаалажып көөрүнге — 50 миллион хире кижи, чеди чылдың контроль чурагайларының дугайын чугаалажып көөрүнге — 70 миллион ажыг кижи киришкен. СЭКП-ниң чаа Программазының төлевилелин ажылчы чоннарның 500 муң ажыг хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш аңаа 73 миллион хире кижи киришкен.

СЭКП-ниң Программазында көрдүнген бистиң чуртувустуң чиңгизе перспективазы ёзулуг-ла өндүр улуг. Оон-биле кады СЭКП-ниң удуртукчу болгаш башкарыкчы ролю улам өскен. Бо дээрге коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларының хемчээли болгаш шынары өскениинден, массаның чогаадыкчы идепкейиниң өзүлдезиниден, марксистчи-ленинчи теорияның улам өзүп турар ужур-дузазындан болгаш ону чогаадыкчы хөгжүдерниң чугулазындан үнүп кээп турар.

Бодунуң бо аажок улуг хүлээлгезин партия партийжи удуртулганың хевирлерин болгаш аргаларын үргүлчү сайзыраңгайжыдып турар. Коммунистерниң хүлээлгелерин болгаш идей-политиктиг салдарын бедидип тургаш, чединишкинниг боттандырып турар. Ол Советтерниң, профэвилелдерниң, комсомолдуң, чогаадыкчы каттыжылгаларның болгаш өске-даа массалыг организацияларның ролюн бедидипшаан, бодунуң политиказын, шугумун оларны дамчыштыр массаже улам нептередип турар.

СЭКП бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга 2 миллион хире депутаттарлыг, 20 миллион ажыг активтерлиг Советтерге, 66 миллион кежигүннерлиг профэвилелдеринге, 21 миллион ажыг оолдар, кыстарны каттыштырып турар комсомолга болгаш ажылчы чоннарның өске-даа хөй санныг массалыг организацияларынга, интеллигентилерниң чогаадыкчы каттыжылгаларынга даянып турар.

Бистиң улузувус бодунуң партиязы дээш чоргаарланыр эргелиг, чүге дээрге, оон бүгү политиказы, оон могаг чок ажыл-чорудулгазы кижиниң чаагай чоруунга, делегейге тайбың дээш демиселге бараалгаттынган. Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң тугун бистиң партиявыс бедик тутпушаан, совет улусту коммунизм тургузуушкунунуң чаа-чаа тиилелгелеринче аппар чоруур.

УЛУГ ОН ЧЫЛ

СЭКП-ниң XXII съездизи бистиң Төрээн чуртувустуң мурнунга чайынналчак перспективаны ажыткан. Совет улус бодунуң төрээн Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг программазын күүседип шыдаар дээрзин эрткен он чылдарның түңнели чуден-даа бүзүреңчиг көргүзүп турар.

* *

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын улам ханы таныжып кааш, совет улус бодунуң партиязының мерген угаанныг удуртулгазы, дидим базымнары дээш, совет улуска берип турар энергиязы, кужу болгаш эрес соруу дээш катап-катап сеткили ханар. Моон кылдынган чүүлдерниң, амыдыралда боттанган бодалдарның болгаш коммунизмче оруктап хөгжүлдениң перспективазының кайы хире хемчээлдиин, улуг чаагайын тода эскерип болур.

Ленинчи идеяларның совет экономикага, ажылчы чон дугайында сагыш салыышкынга, совет улустуң идейлиг амыдыралынга тиилелгези, ылаңгыя сөөлгү он чылдарда онза бүзүреңчиг болгаш тода болган. Ол дээрге партия бодунуң базым бүрүзүн өлүм чок Ленинниң шылгараңгай өөредии-биле үргүлчү дүүштүрүп, кижиге чүдүүр чорук ышкаш бодунуң оруунга турган шаптыктарны шиитпирлиг чайлатканының ачызында чедип алдынган. Партияның болгаш улустуң улуг чаңгыс эви кайгамчыктыг үре-түңнелдерни берген.

Пленумга бистиң чуртувуска сөөлгү он чыл дургузунда экономика көдүрлүүшкүнүнүң магаданчыг саннарын көргүскен. Ол саннарның дончузу бо-дур: үлетпүрнүң нииити продукциязы барык үш катап өскен, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери 67 хуу бедээн. Тудуушкунче 8400 ажыг улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин киирген. Национал орулга ийи чартык катап өскен! Бо саннарны төнчү чокка-даа үргүлчүлеп болур бис. Оларның чамдыызын мында чураан диаграммалардан көрүп болур.

Бо фактылар бистиң чуртувустуң чаа, мурнунда коступ көрбээн чечектелиишкинни чедип алганын көргүзүп турар. Бир эвес төөгү талазы-биле алыр болза, он чыл дээрге заажок бичии хуусаа-дыр. Бистиң уругларывыс он харлыында чүгле пионер галстуктарны багланыр, а чиимистиг салтар он чыл болгаш чүгле четчир болгай. А бистиң Төрээн чуртувус бо он чылдарда чүгле маадыр күчүлүг, бодунуң кужунге, бодунуң бүгү чүүлдерни тиилээр шынчызынга бүзүреңдиг, чүгле ындыг улустуң эртип шыдаары ындыг алдарлыг оруктү эрткен. Ынчангаш бис база бир улуг турушту алдарлыы-биле болгаш хүндүлүү-биле чаалап алгандыр бис.

«Хаанныг Россия ышкаш, экономика талазы-биле ол хире хожудангай чурт безин, эрге-чагырга күш-ажылчы улустуң холунче шилчээн соонда төөгү талазы-биле кыска хуусаада-ла бодунуң бүдүрүлгезин аажок улуг бедикче: ол үлетпүр бүдүрүлгезиниң талазы-биле делегейде ийиги черже үне бээр кылдыр, а делегейге бирги черни ээлептер үезин ырак эвес кылдыр көдүрүп шыдаар дээрзин бистер, коммунистер, бистиң улузувус бүгү делегейге көргүскен» — деп Никита Сергеевич Хрущев чугаалаан.

Харын бо бүгүнү бистиң үевистиң чаа кижизи — совет кижи кылып каан-дыр!

— СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга ол чаа кижиниң дугайында шыңгыы чугаа болган, чүге дээрге идеология айтырыы — бо дээрге хамыктың мурнунда кижиниң идейлиг болгаш культурлуг сайзыралының, оон ниитилелге ээлээр туружунуң болгаш бүгү-ниитиниң мурнунга оон харысалгазының, хүлээлгезиниң дугайында айтырыг болгай. Совет кижи угаан болгаш күш-шыдал талазы-биле кайы хире бышкыг туруштугул, миллион-миллион совет кижилер чаа ниитилел — коммунизм дайынчызының болгаш тургузукчузунуң бедик шынарларын кайы хире бүзүреңдиг шиңгээдип ап турарын Пленум база катап көргүскен.

Кижиниң бүгү талалыг дески сайзыралынче бисти партия аппар чоруур. Бир эвес бистиң аравыста хожудангай үзел-бодалдыг, буржуаз пропаганданың салдарынга алзып чоруур, эргиниң артыышкыннарындан халбактанып, социалистиг моральдың нормаларын хүндүлевейн чоруур кошкак болгаш туруш чок кижилер бар-даа болза, олар мыраңай эвээш. Оларга хамаарыштыр бистиң партиявыс болгаш бүгү хөй-ниитивис салдар чедиреринин бүгү аргаларын болгаш чепсектерин ажыглавышаан, оларның шын орукка кирип алырынга шыдамык болгаш чүткүлдүг дузалап турар.

Совет черде чурттап, совет хлебти чип чораащ-ла, кандыг-бир даштыкы ойнаарак көрүп кааш, ону бүзүрел чок болгаш мелегей кижилерге салган сыырткыыш-тыр дээрзин эскербейн, ох, эх диҗип чоруур ындыг кижилер дугайын эш Хрущев кайгамчык-ла өлүмнүг шоодуг-биле чугаалаан! Ындыг кижилерни өске черден келген кижилерниң бир холунда тудуп алган бижээн эскербейн, оон өске холундан шил чинчилерни чазыйы-биле сегирип ап турган черлик кижилер-биле деңнээрден өске канчаар боор! Ол ышкаш, бодуң-биле кожа өзүп орар индустрия гигантызын көрбейн, бок оңгарлары чукшуурунга ам-даа ынак кижилерни Пленум база-ла кам-хайыра чок сойгалап илереткен.

Пленумнуң ажылдап турган хүннеринде Өртемчей делегейинче В. Ф. Быковский биле В. В. Терешкованың башкарганы совет космиктиг корабльдер улай-улай ужугуп үнгенде бистиң чүректеривисти кандыг чоргаарал долуп туржук! Олар сылдыстар делгеминче бедик көдүрүлген тугунна, совет чурттуң, совет кижиниң — тургузукчу кижиниң ат-алдары бүгү делегейге улам бедип турган.

Бедик мөзүлүг кижи дээш ленинчи демиселдиң база бир тиилелгези бо-дур. Совет кижиниң чаа мөзү-шынары салгалдан салгал дамчыштыр ынчаар өзүп, быжыгып келген.

Совет кижилерниң амыдыралчы кужу болза, олар боттарының амыдыралының, ажыл-ижиниң болгаш демиселиниң эчис сорулгазын тода көрүп турарында, олар Маркс биле Ленинниң айытканы улуг идеалдар дээш чурттап, ажылдап база демисежип турарын эки билип турарында. Бистиң тиилелгелеривистиң, дидим бодалдарывыстың үнер дөзү харылңа мында.

Идейлиг чорук — партияның күчүлүг чепсээ. Бистиң күрүневистиң идейлиг амыдыралының айтырыы эдилчеглиг Пленумга анаа-ла ынчаар ханы тургустуна бербээн. Чаа кижини кижизидери дээрге-ле — идеологтуг фронтуга, ийи удурланышкак идеологияның ажык бөлгам эптеш чок тулчуушкунунга чаа дайынчыны кижизидери ол. Бистиң философиявыс эң-не революсчу, бистиң мировоззрениевис эң-не деңнилгелиг, ынчангаш олар кезээде партияның болгаш улустуң чепсээ болур, кезээде дайынчы байдалга, шаап халдакчы шииничиге турар ужурлуг.

Алдарлыг он чыл иштинде бистиң улузувус коммунизмче улуг базымны кылган. Бистиң кол перспективавыстың болгаш бурунгаар угланыышкынывыстың партия тодарадып берген. Ынчангаш совет улус эчис сорулгазынче бүзүреңдиг чоруп орар. Совет улустуң аңгы салгалы безин коммунизм үезинде чурттаар-ла болгай. А ол дээрге кижилерниң мөдерелинде эргиниң артыышкыннарын бүрүн узуткаарының дугайын, совет аныяктарының коммунистиг кижизидилгезиниң, бүгү талалыг дески сайзыралының айтырыын шиитпирлээри кажангызындан-даа артык чугула дээни ол-дур.

Кайы хире өндүр улуг, чаагай сеткиилдиг сорулга-дыр!

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ

Көдээ спортчулар крозу

Эртен дыштаныр хүнде база бир спортчу маргылдаа — көдээ спортчуларның күскү республика крозу болган. Үк кроссту профэвилелдериниң ам болур XIII съездизинге тураскааткан.

Түңнел ужуражыышкынга киржир эргени алган спортчу бүрүзүнге ону чедип алыры ындыгла белен эвес болган: олар республика найысылалының бо крозунга киржир дээш, баштай боттарының коллективтеринге, оон соонда районнарга маргылдааларга чединишкинниг киришкилээн.

«Урожай» эки-тура ниитилелиниң эрттирип турары бо маргылдаага улуг-хемчилерниң белеткели шыырак болган. Херээженнерниң бир километр чарыжынга Баян-Колдан келген зоотехник Л. Санникова 4, 30 секундада маңнап келгеш, бирги черни быжыы-биле ээлээн. Эр улустуң ол-ла хемчээлге чарыжынга база-ла улуг-хемчилер тергиидээн: Б. Бюдуп — 3 мин. 31 секундада маңнааш бирги черни, а районнуң спорт чөвүлелиниң даргазы А. Шумихин — үшкү черни алган.

Кроссуң түңнелинде 3000 метрге чарыш болган. Аңаа Таңды районнуң спортчузу О. Куулар 10 минута 02 секундада маңнааш, бирги черни ээлээн.

Команда талазы-биле бирги черни Улуг-Хем районнуң спортчулары чедип алган. Ийиги черни — Таңды районнуң командазы алган. Тиилекчи командага шилчиир кубокту болгаш бирги чергениң дипломун тывыскан, түс-түс тиилекчилерни мактал бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Бо маргылдаага четпестерни чугаалавайн барып болбас. Улуг-Хем районнуң спорт ниитилелиниң чөвүлели мурнунда шүгүмчүлелге үргүлчү таваржып келген. Ам оларның спортчу чединишкиннери ында ол байдалдың экижээнин херечилеп турары өөрүнчүг. Олар чүгле бо кроска киржири-биле шилилгеге оюннарны чорударда безин, районнуң 301 спортчуларын киириштирген, олардан 44 кижи спортчу разрядтарны күүсеткени мактанчыг.

Бо кросска оон ыңай Таңды, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарының болгаш Кызыл хоорайның командалары киришкен. Республиканың база бир улуг району — Чөөн-Хемчиктен бо чугула маргылдаага команда чорутпааны четпес. Ол районнуң спорт чөвүлели (даргазы эш Ш. Дилгижек) «Урожай» эки-тура ниитилелиниң республика чөвүлелинче районда чорутуп турган ажылдарының дугайында отчёдун безин чорутпаан. Ындыг шуушпен чоруктан уштунар өй келген.

Г. ПЕТРОВ.

Сезон хагдынган

Чоокта чаа Шагаан-Арыг хоорайга чайгы спортчу сезонну хагтанының байырлалы болган. Аңаа Улуг-Хем районнуң колхозтарындан, совхозтарындан 6 команда кээп киришкен.

Маргылдаа 100 метрге чарыш-биле эгелээн. Ол хемчээлге Шагаан-Арыг хоорайның төлээзи Г. Хохлов тергиидээн. Ийиги черни Ак-Туругнуң спортчузу М. Конгул-оол алган. Уруглардан ол-ла хемчээлге № 1 школаның төлээзи Н. Шумихина тиилээн. 1000 метрге эр улустуң чарыжынга Г. Хохлов база катап тиилекчи болган. Оон соондан Эйлиг-Хем суурнуң көдээ спортчузу М. Кырлыг-Кара келген. Черниң бедиин халырыпга М. Конгул-оол тиилээн.

16 шилиндек мөгелерниң хүрежи көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. Аңаа эрткен чайын республика спартакиадазынга деңзи аайы-биле шаңнал четкилээн мөгелер С. Доржу, Б. Моңгул-оол, М. Кырлыг-Кара болгаш өскелерда чединишкинниг хүрешкеннер. Үшкү салыгда Эйлиг-Хемден келге мөгелер С. Бертик-оол — С. Доржуну, М. Кырлыг-Кара — Б. Моңгул-оолду октагылааш, ийилээ-ле артканнар. Аңаа С. Бертик-оол шүүлген, а оон чаңгыс чер чурту — М. Кырлыг-Кара ужуурлешкен.

Маргылдааларның түңнелин үндүргеш, тиилекчи командаларны болгаш түс-түс спортчуларны мактал бижиктер-биле база өртектиг белектер-биле шаңнагылаан. Амгы үеде Улуг-Хем районнуң спортчулары кышкы спортчу сезонның байырлыг ажыдыышкынынга шыңгыы белеткелди чоруда берген.

Н. БИЧЕ-ООЛ.

Школаларга маргылдаалар

Удавас бистиң улуг Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвага профэвилелдериниң 13-кү съездизи бодунуң ажылын эгелээр. Орта бүгү чурт белеткенип турар. Аңаа тураскааткан школачыларның күскү крозун Чыраа-Бажы 11 чыл школазынга чоокта чаа эрттирген. Орта киржири-биле школаның үстүкү класстарының өөреникчилери чыглып келгеннер.

Кроссту оолдарның 1000 метрге чарыжы-биле эгелээн. Бо хемчээлди 3,2 минутада эрткен 11-ги классчы К. Бакаар бирги черни алган. Ийиги болгаш үшкү черлерни ол-ла класстың өөреникчилери О. Эрес-оол биле Э. Маадыр-оол олар үлешкеннер.

Дараазында уругларның 500 метрге чарыжы болган. Аңаа 9-ку классчы М. Долзатмаа бичии спортчуларның ийиги разрядчызының нормазын күүседип, 1.47 минутада келгеш, бирги черни ээлээн.

Кросс соон дарый 8—11 класстарның командаларының аразында хол бөмбүүнүң маргылдаазы болган. Аңаа 8-ки классчылар бүгү командаларны удуп алганнар.

Школачы спортчуларның шүгүм чыскаалынга тиилекчилерни шаңнагылаан. Районнуң ВЛКСМ комитединиң төлээзи оларга херек демдектерин тыпсып тура, өөредилгеге болгаш күш-ажылга ышкаш, спортка база улам-на тедиишкиннерлиг болуруң күзээн.

В. САТ.

• • •

Ол хүн сооксумаар турза-даа, Шагаан-Арыгда № 2 он бир чыл школазының спорт шөлү байырлал шинчи кирген турган. Ол болза школаның класстарының аразында күскү спортчу маргылдааларның эгелеп турганы ол. Школачылар чиик атлетикага кужун шенежиринден эгелээннер. Баштай үстүкү класстарның оолдарының болгаш уругларының 100 метрге чарыжы болган.

Оңгу классчы Бюдүп ол хемчээлге кымдан-даа дээре көргүзүглүг болуп, бирги черни алган. Уруглардан ол хемчээлдиң тиилекчизи С. Эренчин болган.

Оон дараазында 800 метрге — оолдарның, 500-ке — уругларның чарыжы болган. Орта оңгу классчылар кымга-даа алыспаннар.

Чарыш төнген соонда маргылдааның түңнелин үндүрген болгаш тиилекчилерге шаңналдарны тывыскылаан.

Б. ДАШ-ООЛ,
10-гу классчы.

„Век маргылдаазы"

Таптыг-ла чүс чыл бурунгаар, октябрь 23-те Лондон хоорайда англи найысылалдың болгаш Кембриджи хоорайның спортчу клубтарының төлээлери чыылгаш, бут бөмбүүнүң баштайгы ассоциациязын тургузуп, оон дүрүмүн бадылаан. Бут бөмбүү ынчаар төрүттүнген.

Октябрь 23-тү англилер байырлалдыы-биле темдеглээр дээш, Лондоннуң «Уэмбли» деп стадионунга бөдүн «вектиң маргылдаазын» чорудуп турар. Ында Англияның чыыңды командазы-биле бут бөмбүүнүң бүгү-делегей федерациязының чыыңды командазы ойнап турар. Үк командада Европаның болгаш Мурнуу Американың сураглыг бут бөмбүкчүлери кирип турар. Ол шилиндектер данзызының эгезинде совет вратарь Лев Яшин кирген, дараазында: Д. Сантос (Бразилия), А. Поплухар (Чехословакия), К. Шнеллингер (ГФР), С. Плускал биле Масопуст (ийилээ — Чехословакиядан), Р. Копа (Франция), Д. Лоу (Шотландия), А. ди Стефано (Испания), С. Эусебио (Португалия), Ф. Хенто (Испания) олар кирип турар.

Санажылга будулчак

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбыры районнуң колхозтарынга техниктиг хандырылга талазы-биле улуг дуза чедирип турары маргылдаа чок. Салбыр комбайннарны, тракторларны, автомашиналарны, көжүг машиналарын, оларның артык кезектериң колхозтарга садып турар. Оон уламындан «Сельхозтехника» салбыры-биле колхозтар аразында улуг санажылгалар болуп турар.

Ынчалзажок ол санажылгаларда будулгаазыныг чорук сөөлгү үеде көвүдээп. Салбырның бухгалтерия черни септелгениң улуг, бичезин барымдаалавайн, аңаа кылган септелге бүрүзүн капитал септелгеге хамаарыштыр санааш, оон хөлезиниң чаңгыс аай расценка ёзугаар төлеттирип турар. Чижээ, «Хадың» колхозтуң № 2 «ДТ-54» тракторунуң капитал септелгезин салбырга кылган. Оон рамазын солуваанындан колхоз чаа раманы 165 рубль-биле саткаш, катап септээн. № 18—14 «ГАЗ-51» машинаны септээни дээш 536 рубль 90 копеекти салбыр төлеттирип алгаш, оон соонда чаа кезектер кииргени дээш 596 рубльди колхозтан база катап немей төлеттирген. «ДТ-54» деп ийи тракторну колхоз-биле оршашканы дээш оон өртээниң ылгалы кылдыр 2587 рубль 20 копеекти салбыр немей төлеттирип алган.

Оон ыңай салбырның бухгалтерия черни агар-даа, капитал-даа септелгеге кирген машиналарга кандыг кезектерни солааның дефект-ведомозун колхозче чорутпас, чамдыкта машина-херексел садып алырга, оон кезектерин четче бербес, азы сыр өске кезек бээр чорук салбырда база бар. Чижээ, бо чылдың майда бистиң колхозтуң садып алган «СУ-24» деп үш сеялказының 18 сошниктерин, «ГТ-6» деп ийи трактор дырбаажының 84 диштерин салбыр чедир бербээн.

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбыры колхозтарга машина-техника садыглаар, олар-биле санажылга талазы-биле бо будулчак чоруктарны узуткап, ажылының стилин өскертири чугула.

В. СЮРЮН-ООЛ.

ШЫНЗЫКТЫРГАН

Чоокта чаа Эрзин көдээ Совединиң херээженнер чөвүлелиниң отчёттуг хуралы болуп эрткен. Суурнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунга херээженнер чөвүлелиниң багай эвес киржип келгенин хурал демдеглээн. Тодаргайлаарга чөвүлелдиң организастаашкачы бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң концерттерин 11 удаа үндүрген, ону 1686 кижи сонуургап көрген.

Ол ышкаш 8 уруглар албан черлериниң ажылын үргүлчү хайгаарап, чамдыктарында четпестерни чогуур үезинде чайлаткан. Чөвүлелдиң кежигүннериниң киржилгези-биле янзы-бүрү беседаларны 18 кезек черге эрттирген.

Херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Суван-оол ажылчы чонунуң кирип келгени негелде-хомудалдарын чогуур үезинде шиитпирлеп берип, дыңнаатыр ажылдааның хурал демдеглээн. Бо чөвүлелге хамааржып турар чурттакчы херээженнерниң 60 ажыг хуузу ажылда хаара туттунган, харын-даа чамдыктары бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп турар.

Отчёттуг хуралга санал бергеннер хөй-ниитиниң ажылынга кирипшес Фина, Минчеймаа Соруктугларны, Митахина, Саартай Эрмаа оларны шыңгыы шүгүмчүлеп, адап турганнар.

Н. ӨЛЗЕЙ.

ЧЕДИИШКИН

«Тыва тудуг» трестиң Кызылда туүйбу заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга кайгамчык улуг тиилелгени чедип алганнар.

Завод октябрьда туүйбу бүдүрериниң ай планын 18-те күүседипкен. Заводтуң бүгү суугулары ай иштинде 800 муң туүйбу бүдүрер тургаш, чүгле 18 хонук иштинде безин 806,6 муң туүйбуну бүдүрген.

Ол чедиишкин болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Ыйыгырыглары туүйбужулар коллективин чаа-чаа күш-ажылчы маадырлыг чоруктарже сорук киирген. Боттарының бар аргаларын санап көргеш, коллектив ай төнчүзүнге чедир ам-даа 200 муң туүйбуну пландан ажыр немей бээр деп шиитпирлээн.

Чаржып турарларның мурнуку одуруунда Амыр Куулярга баштаткан бригада чоруп, хүн нормазын 10 болгаш оон-даа хөй хууларга ажыр күүседип турар.

Антонина Пронина, Полина Корнеева, Петр Черепанов, Мария Першинова удурткан бригадаларның кежигүннери болгаш туүйбу чүдүрүкчүлери А. Асфальт биле Н. Королев олар база кончуг эки ажылдап турарлар.

Н. ТЫМЧУК.

Концерт-эстрада бюрозунда

Октябрьның улуг байырлалынга уткуштур республиканың концерт-эстрада бюрозунуң бөлүк артистери ажылчы чоннарга концерт көргүзерин планнап алган. Олар боттарының баштайгы концерттерин «Элегес», «Межегей» совхозтарга, дуржулга станциязынга, «Коммунизмниң херели» колхозка болгаш Бай-Хаак» суурга сонуургаткан. Барган-на черинге артистерниң ойнааның көдээ көрүкчүлер сонуургаадыг уткуп ап турган.

Концерт-эстрада бюрозунуң номерлери барык шупузу чаа болуп турар. Мурнунда ырларны манаа чүгле баян-биле ылээр турган болза, ам чаңгыс-даа, хөй-даа кижиниң ырлаарын аккардеон, электрогитара база контрабас-биле үдеп күүседир. Танцыларының хөй кезии чаа. Ылаңгыя Сергей Монгуш биле Галина Носковскаяның күүсеткени «Почтачы», Андрей Сагды биле Сергей Монгуштуң — «Шилгедек солдат Швейк болгаш поручик Дуб» деп танцыларны көрүкчүлерге дыка сонуургаачыг болган. Фрунзениң музыка-хореография училищезин бо чылын дооскан Монгуш Өшкү-Саар биле Лилия Орловскаяның эки ырлаарын база-ла демдеглээр херек. Монгуш «Айлаң кужум», «Шолбаным сеңэ» деп тыва ырларны, «Паризат» деп кыргыс, «Аяңда» деп орус ырларны черле аянныг, тааланчыг кылдыр ырлаан. Оон эжи кыс «Бичии хорабльдер», «Мунгарава» деп ырларны база-ла эки күүседип турар.

Уран чүүл удурткучузу — Андрей Сагдыга удурткан бо бөлүк артистер эрткен субботада Кызыл хоорайның аныяктарының кежээзинге оюн көргүскен соонда, Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларынга барып, боттарының талантызын көргүзери-биле чорупканнар.

Концерт-эстрада бюрозунуң номерлери улам-на чаартынып, көргүзүглери идейлиг утка-шынар талазы-биле шынаржып турары өөрүнчүг. Ынчалза-даа оон чамдык номерлерин көдээ чонга таарыштыр чаартып, немеп ажылдаары кызыры күзенчиг. Тыва номерлерниң санын көвүдедирин көрүкчүлер база-ла күзеп турар.

ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

Бо чылдың октябрь 1-де үнген № 233 солунга «Тээли» совхозтуң төвүнде партия эге организациязының ажылында четпестерни шүгүмчүлээн, «Ындыг туруп кайын болур» деп эгелиг эш С. Салчактың чүүлү парлаттынган.

Барыын-Хемчик парткомунуң секретары эш Н. Бойдунуң редакц[illegible] дыңнатканы болза авторнуң бижээни фактылар хымалдаан шын [illegible] бадыткаттынган.

Партия эге организациязының секретары турган эш Пирогов[illegible] пес ажылдааның коммунистерниң хуралынга шыңгыы шүгүмчүлэ[illegible] катап соңгуваан. Коммунистерниң ниити хуралы эге организация[illegible] кретарынга эш Иликчарны соңгаан. Сөөлгү үеде партия организ[illegible] ның бюрозунга совхоз төвүнде комсомол организациязының ажыл[illegible] жидерниң дугайында чугаалажып, тодаргай хемчеглерни ап эгел[illegible]

• • •

Октябрь 2-де үнген № 234 «Шынга» ол-ла районнуң «Нара-Хе[illegible] хозунуң кышка удур белеткелиниң чыл бүрүде багай чоруп келгени[illegible] реткен эш С. Комбуй-оолдуң «Чылдагаан ында эвес» — деп эгелиг [illegible] лү парлаттынган.

Колхозта партком секретары эш Х. Дыртайның биске дыңнатканы[illegible] алырга автор мал ажылында четпестерни шын илереткен. Ук четпестер[illegible] чайладыр дугайында колхозта парткомнуң болгаш колхоз баштаар черк[illegible] ниң хуралдарынга чугаалажып, хемчегни ап эгелээн.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирериниң тускай комиссиязын тургускан. Ол ышкаш ай санында мал чеминиң чарыгдалының балансызын чогаадып кылган. Мал одарларының аайы-биле кадарчыларны, оларның дузалакчыларын четчелеп тургускан.

БУЗУРЕЛДИГ ТҮҢНЕЛДЕР

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи Е. Башмачниковтуң дамчыдып турары болза:

Октябрь 20-де Герман Демократтыг Республикага Улус палатазынга болгаш чер-черниң улус төлээлекчи черлеринге соңгулда болган. Бүгү немец улуска чаа амыдыралды тургузуп бээринче болгаш социализмни калбаа-биле тургузарынче угландырган бодунуң чазааның политиказын республиканың чонунуң чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турарын соңгулда бузурелдиг көргүскен.

Улус палатазынга соңгулданың баштайгы сан-медээзин ёзугаар алырга, республикада бадылаар эргелиг 11.604.626 хамаатылар санаттынып турган. Оларның иштинден 11.517.241 кижи азы 99,25 хуузу бадылаашкынга киришкен. Бюллетеньнерниң 99,96 хуузун куштуг деп санаан, ол куштуг деп санаан бюллетеньнерниң 99,95 хуузу национал фронтунуң кандидаттары дээш бадылаашкынны берген болган.

Национал фронтунуң самалын ёзугаар бүгү соңгулда округтарынга соңгуттурган депутаттарның даңзызында Вальтер Ульбрихт, Отто Гротеволь ышкаш, немец ажылчын аңгының херээ дээш ындыг демисежчилер, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының өске-даа удуртукчу ажылдакчылары, а ол ышкаш республиканың бүгү демократтыг партияларының болгаш массалыг организацияларының удуртукчулары кирген. Депутаттарның кол нуруузу ажылчыннар болуп турар. Республиканың хоойлу-дүрүм үндүрер дээди органында эң хөй нуруузу мурнуку хевээр ажылчыннар болгаш тараачыннар болуп турар.

Леопольдвильде онза байдалды чарлаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 21-ден эгелээш Леопольдвильде онза байдалды бети-ле дээрге алды ай хусаада чорударын чарлаан. Президент Касавубунуң декредин ёзугаар бүгү эрге-чагырганы камгалал министри Жером Ананиге баштаткан үш кижиниң холунга мөөңнээн. Шеригниң тускай суктарын тургускан. Хоорайга шериг байдалын чарлаан. Ол дугайын Ассошиэйтед Пресс агентилединиң корреспондентизи Леопольдвильден дыңнаткан.

Дыңнадыгдан билдинип турары-биле алырга, чазактың баш удур алган онза хемчеглерин Патрис Лумумбаның болгаш Антуан Гизенганың талалакчылары конго патриоттарга удур, а ол ышкаш профэвилелдеринге удур угландырган.

Конгонуң профэвилелдериниң удуртукчулары ажылчы чоннарның экономиктиг негелделерин хандырарын база чуртта кара-туразында аажылалды болгаш күчүлээшкинниң соксадырын чазактан негээн деп чүве билдингир болгай. Бир эвес ону күүсетпес болза, ажыл соксадышкынын чарлаарын шиитпирлээн турган. Тургускан негелделерни хандырарының эң ындыкы хуусаазын октябрь 22-де кылдыр чарлаан.

Леопольдвильге онза байдалды чарлаан соонда дораан-на профэвилелдериниң бөлүк удуртукчуларын болгаш Лумумбаның кескү талалакчыларын тудуп хоруур дугайында чөпшээрел бижиктерни эрге-чагыргаларга тывыскан дээрзин АП-ниң корреспондентизи дыңнадып турар.

Чаа конституцияны хүлээп алыр, бүгү-нииити соңгулданы болгаш акша реформазын чорудар дээн ышкаш ындыг чугула хемчеглер республиканың мурнунга тургустунган үеде чазактың ындыг кедергей хемчеглерни алган факт кичээнгейни бодунче көрүндүрүп турар. Конго улустуң демократтыг организацияларынга удур күш-биле кара-туразында аажылаарын реакция шиитпирлээн дугайын чазактың алган хемчеглери херечилеп турар.

«ХОСТАЛГА АМ ХЕРЕК»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 20-де Нью-Йоркка расаның дең эргезиниң конгрези хоорайның тудугларынга ажылга хөлезилеп алырда негрлерни ылгай көөр чорукка удурланыышкынның чыскаалын организастаан.

Чыскаалдың чүс-чүс киржикчилери Гарлемниң төвүнден Нью-Йорктуң даргазының турар бажыңынга чедир эрткен болгаш «хосталганы ам тывыгыр» негээн. Бүгү орукту дургаар чыскаалчыларны полицияның таңныылдары үдеп алгаш чорупп турган.

—□—

Сирий шериглер Ирак Курдистанда

ЛОНДОН. (СЭТА). Иракты соңгу районнарында сирий шериг кезектери туруп турар дээрзин Иракты «Ирак ньюс эйдженси» деп чазак информас агентилели албан ёзуг-биле билинген. Ол районнарда ирак шериглер курдларга удур тулчуушкуннарны чорудуп турар болгай деп, Рейтер агентилел дыңнаткан. Чурттуң соңгу талазында дайын чорудулгаларының районунга президент Арефтиң сургаалдалыг аян-чоруунуң дугайында «Ирак ньюс эйдженси» агентилелдиң дыңнадыынга ол миннишкинни кылган деп, Рейтер агентилел айтып турар. «Ареф болза Аси деп адаар (Аси—Сирияда хемниң ады) лагерьде турар сирий шериглерге база чораан» деп, ол дыңнадыгда чугаалап турар. Сирий шериглерниң командылакчызы, бригада генералы Фахд Шаар Арефке байыр чедирип турган деп, «Ирак ньюс эйдженси» агентилел база айыткан.

—□—

Венесуэлага эргилде кылырын оралдашкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Венесуэлага күрүне эргилдезин кылырын оралдашкан дээрзин ЮПИ агентилел дыңнадып турар. Президент Бетанкурнуң эргилдени болдурбайн барган. Эрге-чагыргалар элээн хөй хамааты болгаш шериг кижилерни тудуп хоруглаан.

АЛЖИРДЕ БАЙДАЛ

АЛЖИР-МАРОККО КЫЗЫГААРДА БАЙДАЛ

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирге парлап үндүрген албанның сөөлгү дыңнадыгларын ёзугаар алырга, алжир-марокко кызыгаарда дайын үргүлчүлеп турар. «Алжирниң улусчу национал шериниң солдаттары, марокко кезектерниң талазындан аткылаар соксавайн турзажок, чугула стратегтиг турушларны мурнуку хевээр тудуп турар» деп, ол дыңнадыгларда айтып турар.

Алжир парлалганың дыңнатканы-биле алырга, октябрь 20-де Алжирде келген, Эфиопияның даштыкы херектер министри Фетема Ифруну президент Бен Белла хүлээп алган, ол-да хүн Фетема Ифру тускай самолёт-биле Рабатче ужудуп үнүпкен. Ооң-биле кады Алжирниң даштыкы херектер министри Бутефлика ужудуп үнүпкен. Бутефлика Бен Белланың аас-биле чорудкан чагаазын Рабатта чорупп турар Эфиопияның императору I Хайле Селассиеге дамчыдып бээр ужурлуг.

АЛЖИР ЧАЗАКТЫҢ ШИИТПИРИ

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирниң национал экономиказының министри Башир Бумаза даштыкыже капиталдарны үндүрер болгаш шилчидерин чурумчулар дугайында медегледи октябрь 20-де болган парлалга конференциязынга кылган.

«Алжир девискээрге байып алган хуу капиталды дашкаар үндүрерин соксадырының эргежок чугула болуп турарының үези келген. Ооң ужурунда чазак даштыкыже капиталдарны шилчидерин октябрь 21-ден эгелеп чурумчуларын шиитпирлээн» деп ол чугаалаан.

Бо хемчеглер болза бистиң экономиктиг системавыска быжыгар арганы бээр деп министр оон ынай чугаалаан.

ТАЙБЫҢ КОЖА-ХЕЛБЭЭ ДОГУННААШКЫН ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

КАИР. (СЭТА). БАР-ның президентизи Насер Марокконуң хаанынга, Ливияның хаанынга, Тунистиң президентизинге болгаш Алжирниң президентизинге бижиктер чоруткан. Чөптүг болгаш хүндүлүг тайбыңга үндезилээш, алжир-марокко чөрүлдээни дүргенш шиитпирлээриниң оруун тывары БАР оралдажып турар деп «Аль-Ахрам» солун бижээн.

ТАЙБЫҢНЫ ТААРЫШТЫР ШИИТПИРЛЭЭРИНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

АККРА. (СЭТА). Марокко-алжир кызыгаарында аткылажышкынның доп-дораан соксадырынче болгаш чугаалажышкыннарны чорударынче Гананың президентизи Кваме Нкрума кыйгырган.

Алжирниң президентизи Бен Беллага болгаш Марокконуң хааны II Хасанга Нкруманың бодунуң чоруткан бижиктеринде ынчаар кыйгырып турар деп, «Дейли график» солун дыңнадып турар.

ЭПТЕШТИРИЛГЕ КОМИССИЯЗЫ АЛЖИРЖЕ ҮНҮПКЕН

КАИР. (СЭТА). Алжир-марокко кызыгаар чөрүлдээзин таарыштыр шиитпирлээри-биле араб чурттарның Лигазының Чөвүлелиниң чоокта чаа тургускан эптештирилге комиссиязының кежигүннери Каирден Алжирже октябрь 22-нин эртенинде чоруткан. Ол комиссияның составында араб чурттарның Лигазының чиңгине секретары Абдель Халек Хасуна болгаш өске-даа араб чурттарның төлээлекчилери бар.

Барыын Берлин ГДР-ге удур ажыл-чорудулганың баазазы

БАРЫЫН БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Паньшинниң дамчыдып турары болза:

Герман Демократтыг Республиканың Улус палатазынга соңгулданың бүдүүзүнде «соок дайынның» барыын-берлин талалакчылары ГДР-ге удур эалчеглиг кампанияны эгелээннер. Ол сорулга-биле Шенеберг ратушазынга сенаттың болгаш депутаттарның хоорай хуралының каттышкан хуралын олар эртирген. Анаа бургомистр Брандт-биле чергелештир, СДПГ-ден бундестагка депутат Франц Нейман болгаш барыын-берлин «хостуг демократтарның» баштыңнарының бирээзи Ганс Рейф олар чүве чугаалаан.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның төөгүде баштайгы герман күрүнезиниң демократтыг тургузуун олар нүгүлдеп-мегелеп, социалистиг чурттарның тайбыңга ынакшылдыг политиказын кара өжегээр хажыдып турганнар.

ГФР-ниң чазааның төлээлекчизи болуп баштайгы аян-чорук кылып чедип келген, Боннуң чаа оралакчы канцлери болгаш нииити-герман айтырыгларының талазы-биле министр Менде ол хуралга хүндүлүг аалчы болуп киришкен. Чыылганнарның мурнунга Менде допчу медеглел кылгаш, нииити герман айтырыгларының талазы-биле министр болганында, мээң мурнумда ол эрге-дужаалга турган Якоб Кайзерниң политиказын үргүлчүлээр бодап турар мен деп ол онзалап демдеглээн.

Александр Адольфович ПАЛЬМБАХ

Тываның дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институдунуң хоочун эртем ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң литература болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, профессор Александр Адольфович Пальмбах үр эвес, ынчалза-даа хап аарааныының сөөлүнде, 1963 чылдың октябрь 22-де мөчээн.

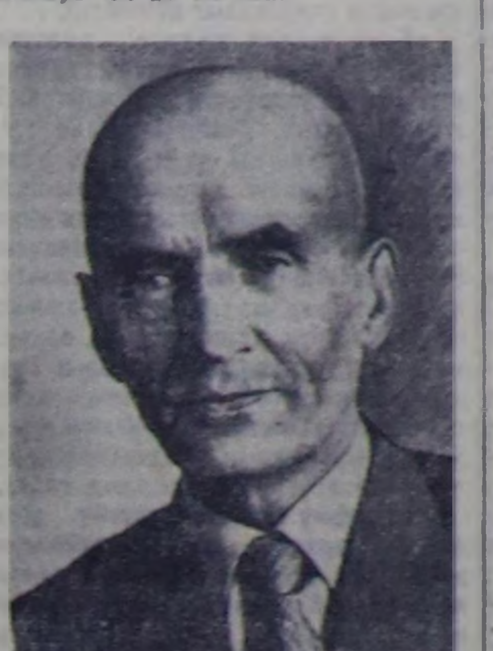

А. А. Пальмбах 1897 чылда Белорус ССР-ниң Дрисса деп черинге эмчиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Ортумак школага өөренген соонда ол 1920—1921 чылдарда Кызыл Армияга албан эрттирип турган, а оон дараазында дээди өөредилге черин болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Дыл эртеминиң институдунуң аспирантуразын дооскаш, эртем-педагогиктиг ажыл-чорудулганы кылып чораан. 1930 чылда РСФСР-ниң Чырыдыышкын улус комиссариазы А. А. Пальмбахты бөлүк совет эртемденнер-биле кады Тываже чорудкан.

А. А. Пальмбах бодунуң ажыдыралының 30 чылдарын тыва дыл эртеминге, национал кадрларны белеткээринге, тыва школаларга совет өөредилге номнарын чогаадып тургузарынга бараан болдурган. Ол, тыва национал бижиктиң база бир тургузукчузу, тыва филология талазы-биле дыка хөй эртем ажылдарының автору болган.

Совет чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү А. А. Пальмбах тыва чечен чогаал литератураның төрүттүнеринге болгаш хөгжүүрүнге хөйүнде дузалаан. Тыва тематикадан баштайгы шиилерни болгаш рассказтарны бижээн. Ооң ажылдары болгаш тыва дылдан орус дылче кайгамчык очулгалары чүгле Тывага эвес, харын база оон дашкаар ыракта сураглыг.

А. А. Пальмбах дыңнангыр, сагыш човангыр, улуг чаагай сеткилдиг кижи чораан. Ол, бодунуң кады ажылдап чораан эштеринге доктамал дузаламчыны көргүзүп, оларның чогаадыкчы өзүлдезинге бүгү хемчег-биле деткип, бодунуң бүгү байлак дуржулгазын болгаш билиглерин харам чокка берип чораан.

1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү А. А. Пальмбах идепкейлиг хей-ниитичи, марксизм-ленинизмниң идеяларының чүткүлдүг пропагандизи болуп, могаг чок ажыл-иштчи — совет эртемденнерниң үлегер-чижээн көргүзүп чораан. А. А. Пальмбах Совет Тываның ажылчы чоннарының ортузунга улуг ат-алдарлыг чораан.

Шылгарангай ачы-хавыязы болгаш эрес-маадырлыг күш-ажылы дээш А. А. Пальмбах Совет Эвилелиниң Күш-ажылдың Кызыл тук болгаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденнери-биле база Тыва Арат Республиканың Күш-ажыл болгаш Республика орденнери-биле, «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга эрес-маадырлыг күш-ажылы дээш» деп медаль-биле шаңнаттырган.

Бодун кызыгаар чокка бердинген коммунист, чаагай сеткилдиг, бодунуң болгаш дыңнангыр эргим эш Александр Адольфович Пальмбахтың дугайында чырыткылыг тураскаал ону билир болгаш ызыг-биле хүндүлеп чораан бүгү кижилерниң чүректеринге кезээде артар.

Тока С. К., Анчимаа Х. А., Мендуме М. К., Шойгу С. К., Шыырап М. К., Норбу Т. Ч., Долчанмаа Б. Ш., Ширшин Г. Ч., Коссов Н. Н., Аранчын Ю. Л., Пахомов М. И., Горелов П. М., Соколов В. А., Киселев П. Т., Красный С. Х., Курбатский Н. К., Хомушку М. С., Каплунов А. И., Сердобов Н. А., Саган-оол О. К., Конгар Хургулек, Биче-оол М. Д., Чадамба Л. Б., Толгар-оол О. А., Кунаа А. Ч., Сейфулин Х. И., Болдур-оол Б. Х., Алдын-оол О. Т., Кандан У. Ш., Хуреппен К. К.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Тыва бижиктиң болгаш литератураның үндезилекчилериниң бирээзи, Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, ДЛТТЭШИ-ниң улуг эртем ажылдакчызы, профессор, СЭКП кежигүнү

АЛЕКСАНДР АДОЛЬФОВИЧ ПАЛЬМБАХТЫҢ

октябрь 22-де электен мөчээниниң дугайын Дылдың, литератураның, төөгүнүң тыва эртем-шинчилел институдунуң, Кызылдың педагогика институдунуң коллективтери ханы кажыдал-биле дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге кажыдалын илередип тур.

Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, чогаалчы, профессор

АЛЕКСАНДР АДОЛЬФОВИЧ ПАЛЬМБАХТЫҢ

электен мөчээнин Тыва АССР-ниң Культура министерствозу ханы кажыдал-биле дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге кажыдалын илередип тур.

Тыва бижиктиң болгаш литератураның үндезилекчилериниң бирээзи, ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, профессор, СЭКП кежигүнү

АЛЕКСАНДР АДОЛЬФОВИЧ ПАЛЬМБАХТЫҢ

октябрь 22-де электен мөчээнин Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң болгаш Журналистер эвилелиниң башкаар черлери ханы кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге кажыдалын илередип тур.

Тыва бижиктиң болгаш литератураның үндезилекчилериниң бирээзи, Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, профессор, 1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү

АЛЕКСАНДР АДОЛЬФОВИЧ ПАЛЬМБАХТЫҢ

октябрьның 22-де электен мөчээнин СЭКП Кызыл хоорком болгаш ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң күүскому ханы кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге кажыдалын илередип тур.

А. А. ПАЛЬМБАХТЫ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИССИЯДАН

Мөчээн А. А. Пальмбахтың мага-бодун кадагалаан хааржакты бо чылдың октябрь 24-те хөгжүмшин театрының бажыңынга салган турар. Кижилер 11 шактан эгелээш хостуг кирип болурун комиссия дыңнадып тур.

Мөчээн кижиниң мага-бодун орнукшудары-биле октябрьның 24-те 3 шакта алгаш чорудар.

Италияның мурнуу чүгү—элегдеп-түрегделдиң, зарыгларның, культура чок чоруктуң крайы. Чурттуң ол кезиинде 2600 суурлар эмнелгелер чок болуп турар. Үрелип бузулган дыка хөй казанактарның бичии өрээлчигештер бүрүзүнде 4—6 кижи чурттап турар. Ол өрээлдерге малдарны тургузуп турары база-ла хаая эвес. Эмчилерниң бодалы-биле алырга, чамдык суурларда чаңгыс-даа кадык кижи чок. Багай чемнелге, доктаамал ёзулуг аш чорууо чорук, медицина хандырылгазының чогу, аар-берге чурттаалга байдалдаа —мурнуу чүктүң тараачыннарының үлүү ол.

ЧУРУНТА: ядыы кижиниң өг-бүлези. Ында кижилер-биле кады малды тургузуп турар.

Фото ЧТК—СЭТА-ның.

Англияда политиктиг калчаараашкын

Англияның консервативтиг партиязы нйиги неделяда калчаарап турар. Партияның удуртулгазының кризизи чыл бүрүде болур партия конференциязының ажыттынарының бүдүүзүнде харысалгалыг үеде консервативтиг партияга таварышкан. Партияның солулга чок удуртукчузу болгаш англи чазактың баштыңы Макмиллан албан-дужаалдан дүжер бодап турар дугайын октябрь 10-да медеглээн. Консерваторлар соңгулда мурнунуң кампаниязын калбартыр болгаш соңгукчуларның мурнунга үндезини-биле дорайтаан бүзүрелин катап тургузарын оралдажыр деп турган үезинде олар боттарының удуртукчузун ышкынганнар. Парламентиге соңгулданың болур үези ырак эвес. Чазактың таарымчалыг деп санаан кандыг-даа үезинде, ынчалза-даа 12 айлардан орай эвес үеде соңгулданы чорударын чарлап болур.

Соңгулда мурнунуң үезинде иштики политиктиг боттуг байдал консерваторларга ыракта-ла ажыктыг эвес кылдыр тургустунуп турар. Консерваторларның партиязы чуртту 12 чыл дургузунда башкарып келген. Бодунуң эрге-чагыргазының чылдарының дургузунда консервативтиг чазак англи улуска амыдыралы [illegible] чугула айтырыгларның чаң[illegible]рыл-даа шиитпирлээн. Чуртта [illegible] чокталыр чоруктуң хемчээли [illegible]агаткан. Бо чылдың июньда [illegible]а 515 муң ажыл чоктар [illegible]аттырган — ол дээрге, эрт[illegible]лдың бо үезинден 84 муң [illegible] дээни ол. Үлетпүрүң [illegible] адырларында, ынчангаш [illegible]р тудуунда хоозураашкын [illegible] турар. Чурттап амыдырары[illegible] Рартек-үезин өстүрүп турган[illegible]ы чоннарның ажыл төлевирин [illegible]бестиң» тускай политиказы [illegible] соксадышкынныг демиселдиң [illegible]үнеринге чедирген. Ажыл [illegible] бедидерин болгаш күш-

ажылдың байдалдарын экижидерин негээн англи ажылчыннарның чаа ажыл соксадышкыннарының дугайын парлалга дыңнатпас чаңгыс даа хүн эртпейн турар. Бо чылдың августа чүгле тудуг үлетпүрүнге безин 200 муң кижи ажыл соксаткан. Квартира хөлезизин аажок улуг хемчээлдер-биле тыртып ап турар бажың ээлериниң кара-туразында чорууга удурланыышкынның чалгыы бүгү чуртту сөөлгү үеде хаара туткан. Чурттакчыларны доп-дораан бажыңдан үндүр сывырар деп кыжанып, оларны коргудуп турар. Тудуг ажылчыннарының каттышкан профэвилелиниң Клактонга май 21-де болган чыл бүрүдеги конференциязынга дыңнадып турганы болза, чуртта 8 миллион бажыңнар чедишпейн турар. Конференцияга хүлээп алган резолюцияга демдеглээни: англи тудуг үлетпүрү чурттаалга айтырыын шиитпирлеп шыдавас.

Өөредилгеде байдал англи хөй-нииитиниң улуг дүвүрээзинин база болдуруп турар. Чуртта школалар болгаш башкылар мырыңай чедишпейн турар. «Чамдык школаларда байдал мырыңай коргунчуг болуп турар, ынчангаш оларга уруглар өөренмес-ле болза дээрези ол» деп түңнелди англи школаларда байдалдың дугайында илеткелде кылып турар. «1963 чылда чырыдыышкын дээш кампания» деп организация ол илеткелди чоокта чаа парлап үндүрген. Ындыг турбужежок, консерваторларның чазаа 1964—65 чылдарда школалар тудуунга дөзевилелди 186 миллион фунт стерлингиден 47 миллион фунт стерлингиге чедир кызырган. Дээди өөредилгеде ажыл-херектиң дээредээр чүвези база-ла чок. Ортумак школаларның 7,5 миллион өөреникчилеринге дээди өөредилге черлериниң чүгле 117 муң студентилери онаажып турар. Ындыг дүүшпес чорук дээди өөредилге черлериниң болгаш башкылар составының четпезинден болган.

Профьюмонуң шуугаазыныг херээ консерваторларның ат-алдарынга улуг согуну таварыштырган. Вульвар кадын кызы Киллер биле шериг министри чораан Профьюмонуң сезиктиг харылзааларының истелгезиниң чорудулгазында англи нииитилелдиң бо каш санныг бөлүүнүң мораль талазы-биле ханы буурап батканының болгаш саңдараазының дугайын херечилеп турар тодаргай чүүлдер чажыртынган. Консерватор Профьюмо база-ла ол каш санныг бөлүкке хамааржып турар деп чүве билдингир болгай.

Консервативтиг партияның даштыкы политиказын база-ла шыңгыы шугумчулеп турар. НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузарынга Англияның киржириниң дугайында айтырыг төп черлерниң бирээзин ээлеп турар. Ядролуг чепсекче барыын-герман адаан-өжээннекчилерни кирерин херек кырында чөпшээреп турар планы англи хөй-нииитиниң шуут таарымча чок көрүп турарын барымдаалааш, Англияның чазаа АКШ-тың талазындан ыйыышкын турзажок, ол күштерни тургузарынга киржиринге бодунуң чөпшээрелин ам-даа бербээн болгаш маназарының туружун ээлеп турар. Ындыг болза-даа англичаннарны ол база-ла дыка дүвүредип турар — Макмилланның чазаа ол планы баштай чугаалажып көөрүнге киржиринге чөпшээрешкен. Политиктиг бөлүктерниң демдеглеп турары-биле алырга, бо планы ажылдап кылган соонда, ол айыылдыг авантюрага киржирилдеп ойталаары Англияга дыка берге болу бээр.

Ол күштерни тургузарынга Англияның киржириниң дугайында айтырыгның талазы-биле чөрүлдээлер консерваторларның ортузунда чок болуп турарын демдеглезе чогуур. Октябрь 8-те далай лигазының организациязының чыл бүрүдеги конфедерациязынга ол төлевилелди шыңгыы шугумчулээн. Парламентиниң кежигүнү консерватор Лячфилд ол төлевилелди «хоозун» чүве деп айтып, амыдыралга ол кажан-даа боттанмас азы бети-ле дээрге, Англияның ооң-биле нииитилежир чүзү-даа чок болур дээрзинге идегелин илергейлээн. Бир талазында Вашингтонуң англи чазакка кылып турар ыйыышкыны, өске талазында чуртка бо планның бүрүн алдар чок болуп турар чорууну барымдаалааш, Лондонуң политиктиг бөлүктериниң болап турары болза, НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштеринге Англияның киржириниң дугайында айтырыг соңгулданың бүдүүзүнде консерваторларга таваржыр бээр эң берге айтырыг болу бээрин чадап чок.

Макмилланның аарынга чылдак тыртып, албан-дужаалдан дүжер дугайында медеглели партияның удуртулгазын дүвүредип үндүрген. Консервативтиг партияның блогуага чоокта чаа доозулган чыл бүрүдеги конференциязы чаңгыс эптиң чаңгыс чыл болган көрүлдезин көргүзериниң орнунга, харын Макмилланның орнунга олуруп болур кижилерниң аразында ыт чок демиселдиң чери болу берген турган. Ол чорук өске бүгү айтырыгларны көдүрүп үндүрген болгаш соңгулда мурнунуң организастыг кампаниязын эгелээрин херек кырында үскен.

Макмилланның албан-дужаалдан дүшкен соонда партияның удуртукчузунуң албан-дужаалынга олурарын кордап турарларның чажыт демиселери консерваторлар партиязының удуртукчу бөлүктериниң аразынга эвес хүнунуң дургузунда чорупп келген. Консерваторлар партиязының удуртукчузунуң дугайында айтырыгны алызында барып шиитпирлеп шыдаар чажыт күштер Англияның улуг саңлетпүр капиталының чөлеңгиижи — Лондонуң ситинде туруп турар. «Хөлезизин төлеп шыдаар кижи хөгжүмнү чагып апаар». Чогум-на хамаатын сити консервативтиг партияны акшаландырып, соңгулда мурнунуң кампанияларының үезинде ону деткип турар болгай. Макмилланның чазаанга даштыкы херектер министриниң албан-дужаалынга олурган лорд Хьюмнуң бодунуң адааңнакчылары ажып тиилээринге чогум-на харын ол күштер дузалаан деп чүвени бодаар ужурлуг. Эрги аристократтыг өг-бүледен үнген лорд Хьюм Макмилланның салгакчызы болуп, Англияның премьер-министриниң болгаш консервативтиг партияның удуртукчузунуң албан-дужаалынга олурганы ол. Бо ындыг-ла кончуг сураглыг эвес ажылдакчы ам болур соңгулдага консерваторларның соңгулда кампаниязын баштаар апаар-дыр. Партияда удуртулга дээш чидиг демисел англи соңгукчуларның ортузунга консерваторларның ат-алдарын улам дорайтаткан дээрзин Англияның политиктиг бөлүктери санап турар.

Консерваторларның политиказында бо бүгү таарымча чок чүүлдерни Англияның оон өске база бир улуг политиктиг партиязы — лейбористиг партияның удуртулгазы бодунуң соңгулда мурнунуң пропагандазынга ажыглаарын оралдажып турар. Лейбористер боттарынга ажыктыг кылдыр тургустунуп турар байдалды ажыглаарынга быжыг шиитпирлиин илергейлеп, канчап-даа турдаш болза, эрге-чагырганы чаалап алырын оралдажып турар. Лейбористер партиязының чоокта чаа Скарборога болган чыл бүрүдеги конференциязынга консерваторларның чазааның адынга кылган шыңгыы шугумчулелде четпес чүүлдер чок болган. Ынчалза-даа лейбористерниң иштики политиканың талазы-биле тодаргай программазының бижиттингени-биле холбаштыр ол шугумчулел күзээни ышкаш доозулбайн барган. Бо конференция болза, британ тред-юниоңнарының эрткен конгрези-биле деңнээрге харын бир базым аткаарлаашкын болган. Чижээ, конгресс англи үлетпүрүнүң кол адырларын калбаа-биле национализастаары дээш саналды киирген билдингир болгай. Ынчаарга конференцияда барыын удуртулга хуу-өнчүге дээл халдаарын күзевейн, бо айтырыгны чугаалашпайн барган. Мынчангаш барыын удуртулга лейбористи партияның кежигүннериниң алдының беш кезии бактаап турары профэвилелдериниң негелдезин херекке албайн барганы ол-дур. Конференция даштыкы политиканың айтырыгларының талазы-биле саналды киирбээн. Хүн чурумунда тургустунган айтырыгларның «көвүдээнин» барымдаалааш, лейбористерниң удуртулгазы бо айтырыгларны, ооң иштинде НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштериниң дугайында айтырыгны киирбейн барган. НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерниң дугайында ол планы партияның чүгле анаа кежигүннери эвес, харын база ооң удуртукчулары чаңгыс эвес удаа ажыы-биле чугаалажып турган деп чүве билдингир. Ам болур соңгулдага боттарының тиилелгезинге барык бүзүреп турган лейбористер байдалдарга боттарын холбаштырбас деп санаан кылдыр бодалды конференция эрттирип каан.

Делегей арназында ат-алдарының дорайтааннының ындыг байдалында, иштики чедимче чок чүүлдерниң база чүгле кол адааннакты партияларының аразында эвес, харын база оларның иштинде чидиг политиктиг демиселдиң байдалында Англия бүгү-нииити парламент соңгулдазының мурнунда бодунуң сөөлгү чылынче кирген.

Келир чоокку үеде англи политика кандыг орук-биле баарыл? Бөлүүн англичаннарга ол политика чүнү бээрил? Удуртулганың солуттуна бериг болурунуң түңнелинде угланыышкын өскерлир бе азы бүгү чүүлдер эрги хевээр артар бе? Ам англи улустуң харылыын алырын манап турар айтырыглары бо-дур.

О. ПИВОВАРОВ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Дээр кыйгырып тур» 10, 12, «Чүс чылдың чажыттары» 2, «Кара думаалай» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчык чараш Василиса» 10, «Бирги шенелде» (1-ги сериязы) 11.15, 1.15, «Сорванец» 3.15, 5.15, «Мени мана» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программалар 10, «Хемде оттар» 2.30, «Дөртен тос хонук» 4.30, «Ынакшыл болгаш мода» 6.30 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Екатерина Воронина» 3.15, 7.15, «Сентиментальдыг тооку» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харысалгалыг секретарьның 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 51 үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн баргаңза 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01449. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 25 ПЯТНИЦА № 254 (5658).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Улуг Октябрьга алдар кылдыр

ӨӨРҮНЧҮГ МЕДЭЭЛЕР

Новомосковскиниң химия комбинадының (Тула область) минералдыг чемиштидилгелер болгаш кислоталар заводунуң коллективи он айларның онаалгазын хуусаа бетинде дооскан. Төс айларның болгаш октябрьның ийи он хонуктарының дургузунда химиктер эрткен чылдың ол үезинге бодаарга, азоттуг чемиштидилгелерни 36 хууга хөйнү бүдүрүп үндүрген.

Никопольмарганец бассейнинде Орджоникидзе аттыг эң улуг рудниктиң коллективи Приднепровьениң болгаш Донбасстың домначыларынга бо хүннерде металлургия чиг-эдиниң пландан артык эшелоннарын чорудуп турар. Октябрь мурнунуң чарыжының бирги одурутларында «ЭШ-14 (75)» деп экскаваторнуң Николай Потаповка баштаткан экипажы туруп турар. Машинаны дүрген ажылдадыр арганы ажыглааш, мурнакчы коллектив октябрьның эгезинден бээр планга немей 41 муң кубометр породаны казып үндүрген, ол болза бодунуң социалистиг хүлээлгезин үш катап ажырганы ол.

Харьковтуң трактор заводунда кан ээлдирикчизи Владимир Борисов удурткан, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг коммунистиг күш-ажыл бригадазы улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол бригаданың харылап туразы электросуугу бо чылын пландан артыкка 1100 тонна металлды берген.

Ленинградтың «Электрик» деп заводу бо чылын пландан артыкка он алды улуг дунзаалаашкын агрегаттарын берген. Ол бүдүрүлгениң механиктиг эпшелгецегиниң коллективи чаа хевирниң ам-даа үш машиналарын хуусаа бетинде белеткээрин хүлээнген. Оларның ийизин — «Кировец» деп тракторнуң белдирлерин дунзаалаарынга херегээр машиналарны чудуруп чорударынга ам-на белеткеп каан.

Карелияның ыяш белеткекчилери улуг Октябрьның байырлалынга белек кылдыр пландан артыкка 632 муң кубометр ыяшты белеткээн. Республиканың бүгү-ле ыяш комбинаттары программаны ажыр күүседип турар. Ол бүдүрүлгелерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылга деңнээрге 5 хууга өскен.

«Союзцелингаз» трестиң тудугжулары ховуларның ажыл-ишчилеринге эки белекти берген. Олар бо чылын «ак-көк оттарны» кур чер крайының Куйбышевск, Ершовск, Украинск, Тенизовск болгаш өске-даа совхозтарының 3500 квартираларынга кывысканы.

(СЭТА).

Чыл планын күүсеткен

«Кызыл кедээ тудугнуң» Туранда тудуг-монтаж участогунуң тудугжулары чыл планын хуусаа бетинде күүседир деп социалистиг хүлээлгени алганнар. Туранчылар 1963 чылдың дургузунда планын ажыр күүседип келгеннер. Ылангыя 3-кү квартал тудуг-монтаж ажылдарының планын 128,9 хуу, оон иштинде: чурталга тудуунуң талазы-биле 138,4 хуу, бүдүрүлге объектилериниң 102,8 хуу күүседип, шудургу ажылдааннар.

Оон уламындан октябрь айның ортан үезинде тудуг-монтаж ажылдарының чыл планы хуусаа бетинде күүсеттинген.

Петр Гладковтуң бригадирлаан тудугжуларның бригадазы кужениишкинниг ажылдап турар. Ол бригадага коммунистиг күш-ажылдың деп бедик атты тывыскан. Бо чылдың эрткен 9 айларының планын бригада 127 хуу күүсеткен.

Эш Трушковтуң удурткан чазанынкчылар цеги база эки ажылдап, коммунистиг күш-ажылдың цеги деп бедик ат дээш демисежип турар. Чазанынкчылар коллективи 9 айларның планын 124 хуу күүсеткеннер.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларынга сорук кирген Туранның тудугжулары бо хүннерде чыл төнчүзүнге чедир 100 муң рубльди шиңгээдип ап, чыл планын 120 хуу күүседир деп бедиткен чаа хүлээлгени алган шудургу ажылдап турарлар.

Иштики курлавырларны бүдүрүлгеге четче ажыглаар

Совет улустуң амыдыралында кайгамчыктыг үе—Улуг Октябрьның 46 чыл оюн хүн келген тудум чоокшулап орар. Бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары алдарлыг чаңчылды сагывышаан, байырлалга күш-ажылчы чаа чедиишкиннерлиг ужуражырынга белеткенип турарлар. «Чаа курлавырларны ажыглалга киирип, Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга төлептиг ужуражылы!» деп Кемерово областың ажылчы чоннарының кыйгырыы бистиң республиканың шыг деткимчени алган. Байырлал мурнунуң чарыжынга Тываның хөй-хөй коллективтери киргеннер. Курлавырларны, дериг-херекселдерни ажыглаарын экижидери, эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, продукция бүдүрүп үндүрерин көвүдедири дээш чаа поход эгелээн.

Мурнакчы бүдүрүлгелерниң, коммунистиг күш-ажылдың мурнакчыларының бригадаларының саны республикада чыл келген тудум көвүдеп турар. 1963 чылдың планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыш улам калбарып турар. Чарыштың мурнуку одуруунда Кызыл хоорайның хөй бүдүрүлге коллективтери чорүп турар. Олар продукция бүдүрер талазы-биле чыл планын хуусаа бетинде, декабрьның 23-ке чедир күүседип, пландан ажыр 500 муң рубльдиң продукциязын бээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хуу ажыр күүседир, продукцияның өртүнезин улам чиигедир арга-биле 250 муң рубльди камнап алыр деп хүлээнгеннер.

Боттарының хүлээлгезин күүседири дээш демисешпишаан, үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй-хөй коллективтери бүдүрүлгениң иштики курлавырларын ажыглавышаан. Планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседирин хандырганнар. Ол чорук хоорайның үлетпүрү 8 айларның планын 105,4 хуу күүседир, пландан ажыр 545 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер арганы берген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү элээн өзүп, бүдүрүп турар продукцияның өртүнези чиигээн.

Бодунуң социалистиг хүлээлгелерин Кызылдың электростанциязының, Элегес шахта эргелелиниң, республиканың типографиязының болгаш республиканың транспорт организацияларының хөй-хөй коллективтери алдарлыы-биле күүседип турарлар. Ол коллективтерниң чедиишкинниг боор турарының чылдагааны болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын үргүлчү ажыглап турарында болуп турар. Манаа Кызылдың электростанциязының коллективи чижек болуп турар. Мында кижилер-биле ажылды эки тургускан. Барык шупту ажылчыннар боттарының техниктиг болгаш экономиктиг билиин бедидип турар, хөй-ниити эгелээшкини-биле конструктор бюрозу ажылдап турар, он кижиниң дөртү мында эрационализатор болуп турар болгаш күш-ажылды организастаарын улам ынай болбаазырангайжыдар талазы-биле боттарының үнелиг саналын киирип турар. Коллектив коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Ындыг коллективтер республикада хөй боор турар. Ындыг-даа болза, бо талазы-биле улуг четпестер ам-даа бар боор турарын демдеглевес аргажок. Бисте хожудап турар коллективтер эвээш эвес. Олар боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн, күрүне планын күүседирин үзүп турарлар. Ындыг бүдүрүлгелерге Тожунуң болгаш Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинаттары, «Тыва тудуг» трестиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың туүйбу заводу хамааржыр. Республиканың тудуг организациялары база дыка багай ажылдап турарлар.

Хөй бүдүрүлгелерниң хожудап турарының кол чылдагааны күш-ажылды багай организастап, бүдүрүлгениң иштики аргаларын четпес ажыглап турарында. Чижек кылдыр Кызылдың туүйбу заводун ап болур. Ол бүдүрүлге чаа техника-биле хандыртынган, чаартынган болза-даа ол бүгү бар аргаларны бүдүрүлгениң эрге-ажыынга таарыштыр четпес ажыглап турар. Мнза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү куду, дыка хөй ажылчыннар ажыл нормазын күүсетпейн турар, ажылга озалдаар, прогулдаар чоруктар ам-даа бар, хөй механизмнер ажыглал чок анаа турар. Ынчангаш завод тудуг туүйбузун республиканың тудугларынга дыка хөйнү чедир бербейн турар.

Ажылчы чоннарның чурталга талазы-биле негелдезин «Кызыл тудугнуң» коллективи хандырбайн турар. Ол коллектив муң-муң дөрбелчин метр чурталганы шелуп, чуе-чуе квартираларны чоңга чедир бербээн. Ынчаарга мында ажылчыннарның күжүн шын эвес ажыглаар, бүдүрүлгеде бар хөй аргаларны четпес ажыглаар чоруктар кайы хөй. «Кызыл тудугнуң» удуртукчулары ажылчын күжү четпес дижип турарлар. Ол хирезинде ажылчыннарның күш-ажылын кончуг багай организастап турар. Тудуг объектилеринде ажылчыннар янзы-бүрү хөй чылдагааннар уржуундан хей турар чуулдер хөй. Кадрларны өөредир болгаш ажылга бижыглаар талазы-биле ажылды ында багай тургускан. Бо чылын «Кызыл тудуг» эргелели 108 ажылчыннарны ажылга хүлээп алгаш, 300 ажыг кижини ажылдан үндүрген. Мында ажылдан озалдаар, прогулдаар чорук дыка хөй. Бо чылдың чүгле сес айларының дургузунда 2000 ажыг кижи-хүн прогул кылган. Бүдүрүлгениң ажыглаттынмаан иштики курлавырлары бо-дур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң бир кол үндезини болза, хөй күш үнер аар ажылдарны механизастаары, станок дериг-херекселдерин калбаа-биле ажыглаары болур. Ындыг турда дыка хөй организациялар механизацияны кошкак шиңгээдип ап, ажылдың хөй кезиин ам-даа хол-биле кылып турар. Ылангыя Тожунуң, Сарыг-Септиң, Чадааның райүлетпүр комбинаттарының столярь цехтеринде хөй станоктар ажыглаттынмайн анаа турар. Ол бүдүрүлгелерде ажылды чаңгыс ээлчег-биле чорудуп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң база чугула курлавыры болза, коммунистиг күш-ажыл дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы болуп турар. Бүдүрүлгениң мурнакчыларының дуржулгазын нептередири күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң база бир чугула чүүлү болур. Ындыг-даа болза социалистиг чарышты удуртуурунда болгаш мурнакчыларның дуржулгазын нептередиринде улуг четпестер бисте ам-даа бар.

Партия, совет болгаш профэвилел организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының сорулгазы болза бүдүрүлгениң бүгү бар күчүлүг курлавырларын ажыглаар дээш бүгү хемчеглерни алыры болур. Үлетпүр болгаш тудуг, транспорт бүдүрүлгелеринде бар, ам-даа ажыглаттынмаан хөй иштики курлавырларны дүрген ажыглаар ужурлуг. Ол бүгү курлавырларны илередири, ажыглаары бистиң улузувустуң амыдырал-чурталгазының деңнелин бедидериниң чугула чүүлү болур.

Непалдың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Москвада келген

МОСКВА. (СЭТА). Непалдың хаан чазааның баштыңы болгаш даштыкы херектер министри Тулси Гири Совет чазактың чалалгазын ёзугаар албанның аян-чоруун кылып, октябрь 23-те Москвада чедип келген.

Внуково аэродромга хүндүлүг аалчыны болгаш ооң кадайын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев кадайы-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. Н. Косыгин кадайы-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Лесечко болгаш өскелер-даа уткаан.

Аэродромга хүндүлел таңмылын тургускан болгаш Непал хаан күрүнезиниң база Совет Эвилелиниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущев хүндүлүг аалчыга байыр чедирген. Доктор Тулси Гири харыы чүве чугаалаан.

МОСКВА. (СЭТА). Октябрь 23-те Кремльдиң Улуг ордузунга Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа болза албанның аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинде келген. Непалдың хаан чазааның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы болгаш даштыкы херектер министри Тулси Гириге алдар болдурган эртенги шайлалганы тургускан.

Шайлалгага Непалдың чазааның баштыңы-биле кады ооң кадайы дээрги К. Гири, Непалдың ССРЭ-де элчини Джарендра Н. Сингха, Непалдың даштыкы херектер министерствозунуң секретарының дузалакчызы Шардуль Шамшер Гана олурушкан.

Эртенги шайлалгага совет таладан Н. С. Хрущев кадайы-биле, Л. И. Брежнев кадайы-биле, А. Н. Косыгин кадайы-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Лесечко, ССРЭ-ниң министрлери болгаш албанның өске-даа кижилери олурушкан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Непалдан келген аалчыларга байыр чедирген. Ооң дараазында Непалдың чазааның баштыңы доктор Тулси Гири чүве чугаалаан.

Н. С. Хрущевтуң болгаш Тулси Гириниң чугааларын адыш часкаашкыны каш удаа үзе кирип турган.

Эртенги шайлалга чылыг, найыралчы байдалга эрткен.

Н. С. Хрущевка доктор Тулсиниң чорааны

Москвага чедип келген, Непалдың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы, даштыкы херектер министри болгаш хаан чазааның өргээ министри доктор Тулси Гири Октябрьның 23-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка барып чораан.

Н. С. Хрущев биле доктор Тулси Гириниң аразынга чылыг, найыралдыг беседа болган.

Непалдың чазааның баштыңы-биле кады Непалдың ССРЭ-де элчини Джарендра Н. Сингха база чораан.

Совет таладан беседага ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, ССРЭ-ниң Непалда элчини Е. Г. Забродин олар киришкен.

(СЭТА).

Шаңналды тывыскан

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бо чылдың июль 11-де Чарлыын ёзугаар Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскашкынының грамотазын пассажирлер АТК-ның чолаачызы **Ооржак Кара-Ашакка** октябрь 22-де тывыскан берген.

Дээди Советтиң Президиумунуң секретары К. Дилга грамотаны Ооржак Кара-Ашакка тывыспышаан, оон-биле холбаштыр аңаа изиг байыр чедирип, ооң моон-даа ынай улам улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕКТЕР

ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының ажыл-ишчилери күскү дүжүт ажаап алыышкынының болгаш мал чеминиң белеткелиниң планын совхозтуң өске салбырларындан дээре түңнелдерлиг дооскан. Октябрь 5-ке чедир салбыр 700 тонна сигенни белеткээн, 500 тонна силос салдынган, тараа саваның бүрүн ажаап алгаш, малчыннарның кыштагларында сөөртүп чедирген.

Салбырның механизаторлары келир чылдың дүжүдүнге черни белеткээринче онза кичээнгей салган. Октябрь 10-га чедир 1600 гектар күскү чер андарылгазын чорудкан, ол ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан. Бо күскү чер андарылгазының шынары мурнундагы чылдардаазы ышкаш бүү-хаа эвес, эки чорудтунган. Ол ажылда механизаторлар Ч. Донгурак, М. Самбуу, Б. Доржу олар үлегерлиг ажылдап, хүн үлүүн үргүлчү 150—170 хуу чедирип келгеннер.

База бир чаа чүүлдү айытпайн барып болбас. Чүл дизе, механизатор кадрлар кывар, чаар материалдарның камналгазы дээш демиседи бо чылын шыңгыыратткан. Оларның бо кужениишкини ниити күрүнениң чүү-херенгизинге улуг үнелиг камналганы берген. Чижээ, салбырның механизаторлары 1962 чылдың часкы, чайгы болгаш күскү сезоннарында 1 тонна 250 кг хире кывар, чаар материалды чарыгдаан турган болза, бо чылын чүгле 550 килограммны чарыгдаан, чылда 15—20 хуу чедир камналганы алган болуп турар. Ол ышкаш техниканың үрелир, кам чок эдилелге тургузар чоруу дыка ховартаан.

Арысканның механизаторлары бо бүгү чедиишкиннерни Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга алдар болдуруп, моон соңгаар-даа ол ышкаш чедиишкинниг ажылдаарын аазап турарлар.

Д. ДҮКҮЛ-ООЛ, тракторист.

• • •

ЧАРЫШ УЛАМ КҮШТЕЛГЕН

Улуг Октябрьның байырлалын чаа күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажында коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп бедик атты чаалап алган ферманың коллективи чарышты улам калбарткан.

Ук ферма бо чылын күрүнеге 330 тонна сүттү садар хүлээлгезин октябрь 10-да 249 тонна кылдыр күүсеткен. Арткан 81 тонна сүттү ноябрь 7-ниң бетинде күүседир сорулгалыг салып алган ажылдап турар. Элбек сүт дээш саанчыларның чарыжынга хоочун саанчылар Хомушку Кувискаал биле Кара-Сал Таан тиилекчи болуп, оларның кайызы-даа бир саар инектен 9 ай иштинде 1746 кг сүттү саап алган. Комсомолчу саанчылар Монгуш Өшкү-Саар, Монгуш Опуй олар 1694 кг сүттү саап ап, мурнакчылар болуп турарлар.

Ферманың саанчылары болгаш кадарчылары кыштаглаашкынга белеткел кылдыр боттарының күжү-биле 200 тонна саванны, 73 тонна сигенни белеткээн болгаш 200 тонна кургаг өлекти бөлүп алган. Ферма чанында 350 тонна силос белеткеттинген, эрги бызаа кажаазын өске черже көжүрүп, чаартып туткан. Инек саар болгаш инек турар кажаазының чылыглаашкынын эки шынарлыг кылган. Ферманың ажылдакчыларының чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Совхозтуң тудугжулары 2 аал ишти чурттаар бажыңны немей туткан. Оон иштин малгаштап, чугайлаар дээш өске-даа ажылдарыг саанчылар боттары кылган.

Ферманың малчыннарының бажыңнарынга баарга, чугайлыг, шалазы доңалуг, туүйбу печкаларлыг, хөй кезиинде аъш-чемниң, идик-хептиң шкафтары дээш дериг-херекселдер бары дыка өөрүнчүг. Оон ынай 7 хонгаш чунар бажыңнап, идик-хевин солуп келип, культурлуг чурттап турарлар.

Фермада кызыл булуң база бар. Олар боттарының хостуг шактарын аңаа солун болгаш ажыктыг кылдыр эрттирип турар. Орта лекция, беседаларны дыңнап, чаа солуннарны, журналдарны номчуп турары чаңчыл болу берген. Ам олар кызыл булуңга зоотехниктиг өөредилгезин уламчылаарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга уткуштур СЭКП ТК-ның үндүрген Кыйгырыглары ферманың ажыл-ишчилериниң күш-ажылче улам сорук киирген. Саанчылар Кувискаал, Таан, М. Өшкү-Саар олар чыл төнчүзүнге чедир бир саар инектен 200 кг сүттү саар деп бедиткен хүлээлгелерин алганнар.

К. ХЕРТЕК.

Кышка белен

НАРЫН. (Телефон-биле) Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артели кышка белеткелин организастыг чорудуп турар. Шээр малга (бирээзинге-ле 400 баш кирер) 3 чаа кажааны немей туткан. Сүт-бараан фермазынга 100 инектиң болгаш 300 бызааның кажааларын база ажыглалда киирген.

«Коммунизмче орук» колхоз бо чылын малынга кукуруза массазындан 2264 тонна, сигенден 100 тонна силосту белеткээн. Сигенниң үнүжү орайтаан болзажок, ажылды эгезинден организастыг чорутканы-биле 453 тонна бөдүүн чемни белеткеп алган. Кыштагларже мал чемин сөөртүрү база организастыг эгелээн.

«Межегей» совхозта саанчы Мария Антоновна Гоголева дөрт чыл дургузунда саанчылап ажылдап турар. Ол аңаа бижыглаан инек бүрүзүнден хөй сүттү саап алыр дээш бүгү күжүн салып, кызымаккай ажылдап турар. Улуг Октябрьның байырлалынга алдар кылдыр М. А. Гоголева бодунга бижыглаан 22 инектериниң бирээзинден-не 9 айлар дургузунда 1807 кг сүттү саап алган. Хөй сүт саар талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алгаш, мактал бижиктер-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: саанчы М. А. Гоголева.

Фото С. Феоктистовтуу.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының дугайында допчулал

Тараа ажаап алыышкыны доозулган. Ам республиканың ажыл-агыйларында ховулардан саваң бөлери болгаш чер аңдарары доостун, үрезин уарары болгаш ону арыглаары кидин-түлүк чорүп турар. Октябрь 20-ге чедир республикада 163 муң 800 гектар аңгыс аңдартынган, тараа-бобы культураларының үрезиннериниң 60 ажыг хуузу уралынган. Чамдык колхозтар болгаш совхозтар үрезиннерни хемчээрин амга чедир доосгаан болгаш ооң уржуунда статистика органнарының мурнунга отчёттарын бербейн турар. Чижээ, «Сүт-Хөл», «Көк-Тей», «Шекпээр» совхозтарда үрезиннер бар болза-даа, олар ук үрезиннериниң чүгле 27—34 хуузун медээлерде көргүзүп турар. Бо ажылды кыска хуусаада доозар болгаш үрезин материалын арыглаарынче эгелеп кирерин эргежок чугула. Үрезиннер болза, чажып тарыырының шынарынга өй-шаанда чедиртинген, шынары багай үрезиннер эки шынарлыг үрезиннерге орнаттынган турар ужурлуг.

Сөөлгү кварталдың баштайгы айы төнер чыгап турар. Мурнакчы колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге сүт база эът садарының планнарын күүседирин доозар дээш шудургу ажылдап турар. Сүт болгаш дүк садар талазы-биле чылдың планныг онаалдаларын күүсеткениниң дугайын Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери, Таңдының «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы», Тожунуң «Совет Тыва», Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозтары болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар рапорттаан. «Сүт-Хөл», «Тес-Хем», «Көк-Тей» совхозтар сүт садарының планын база күүсеткен. «Барлык», «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтар, хуржулга станциязы чыл онаалдаларын күүседиринге чоокшулап турар.

Ынчалзажок сүт садарының планы республикада ниитизи-биле чүгле 89,4 хуу, эъттиң — 80,8 хуу, дүктүң — 94,2 хуу күүсеттинген. Октябрьның сөөлгү он хонуунда мал хүлээп алыр черлерже эът дужаарының темпизи илези-биле кудулаан. Бир эвес октябрь айның баштайгы он хонуунда Кызылдың сүт заводунга совхозтардан «Межегей»— 21 тонна, «Өөк»— 7, «Элегес»— 15, дуржулга станциязы — 12 тонна сүттү чедирген болза, сөөлгү он хонукта олар тус-тузунда 1, 3, 11, 9 тонна сүттү чедиргилээн.

Моон-биле эптежип болбас. Саар инектерни амга чедир чер одарладып турар болза-даа, олар эки тодуп турар болгаш сүт саалдазы кудулай бээриниң барымдаазы чок. Чүгле үстүнде адаан ажыл-агыйлар сөөлгү он хонук дургузунда 16 тонна сүттү күрүнеге чедир бербээн, а бир эвес республиканы ниитизи-биле алыр болза ол чурагай оон-даа хөй. Чылдагааны болза чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары сүттү боттарының ажыл-агыйларынга тыртып, тырткан сүт-биле хаваннар чемгерип турарында болгаш олар дыка хөй чалаң сүт продукциязын хоорайга чедир бербейн турар.

Республиканың бүгү районнарында тракторлар септелгези эгелээн болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын кышкы кадагалаага тургузарының он хонуу ам чорүп турар. «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының болгаш Чадаана каттыжыышкынының машина-трактор мастерскаяларының ажылдакчылары септелгеге эки белеткенген.

Колхозтар болгаш совхозтар боттарының мастерскаяларында техника септелгезинче ам-даа эгелеп кирбээн. Бии-Хем районнуң колхозтарындан, «ҮТКА 25 чылы», «Өөк» совхозтардан аңгыда чаңгыс-даа ажыл-агый боттарының машина-трактор мастерскаяларын ажылга белеткевээн. Ынчангаш байдал дыка дүвүреңниг. Ону мырыңай чоокку хүннерде дүрген эдер херек.

Техниканы кадагалаага канчаар тургусканындан машиналарның үр ажылдаары болгаш оларның келир чылын авария чок ажыглаттынары хамааржыр. Ону межегейжилер (кол инженер эш Рудольф) өөренип көрүп турар. Ында кожулда машиналары болгаш комбайннар күрүне стандартын ёзугаар кадагалалда тургустунган. Өске ажыл-агыйлар машиналарны база механизмнерни кадагалаага тургузар дугайында ажыл-агыйжы сагыш салып, межегейжилерниң үлегерин эдерзе чогуур.

Күс болгаш кыш механизаторларның өөренир үези. Ындыг болза-даа трактористер, комбайнерлер, чолаачылар курстары чаңгыс-даа районда ажылдап эгелевээн, механизаторларның бүгү-ниити өөредилгези организастаттынмаан. Механизаторлар курстары октябрьның төнчүзүнде ажылдап эгелээр ужурлуг.

Чылдың сөөлгү кварталы мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле чылдың планныг онаалдаларын күүседириниң шиитпирлиг үе-чадазы болур. Ынчангаш республика продукцияның чаңгыс-даа хевириниң талазы-биле күрүне мурнунга өре чок артар кылдыр бүгү күштү салыр херек.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!.. Бүдүрүлге күчүлерин болгаш иштики өске-даа курлавырларны эң долузу-биле ажыглаары дээш, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдедири дээш демисежиңер!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Совет космонавтарны шаңнааны

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республикада чорүп турар алдаржаан совет космонавтар Юрий Гагаринни база Валентина Терешкованы ГДР-ниң дээди шаңналы—Карл Маркс ордени-биле шаңнаан. Совет маадырларга орденнерни ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихт тывыскан.

Шаңналдың ёзулалынга В. Ульбрихт, В. Терешкова болгаш Ю. Гагарин чүве чугаалаан. Совет космонавтар бедик шаңнал дээш В. Ульбрихтиге болгаш ооң нуурунде ГДР-ниң бүгү чонунга ханызы-биле өөрүп четтиргенин илереткен.

Конференция, отчёттар болгаш соңгулда

ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛДЫ КҮШТЕЛДИРЕР

(Чөөн-Хемчиктиң партия конференциязы)

СЭКП ТК-ның ноябрь болгаш июнь Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ажылчы чоннуң ортузунга кижизидилгелиг ажылды күштелдирер, чоннуң культурлуг амыдырал-чуртталгазын бедидер талазы-биле Чөөн-Хемчик районунуң партия организациязы практиктиг хемчеглерни ап чорутканын, чамдык түңнелдиг ажылдарны чедип алганын районнуң партия конференциязынга демдеглээн. Конференцияга илеткел кылган партком секретары эш **Д. Ондар** болгаш санал берген делегаттар бо талазы-биле тодаргай чижектерни чугаалаан.

Районнуң ажыл-агыйларында хой ажылында үүрмек кодаларны улгаттыр каттыышкан бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадалар кылдыр тургузарынче кичээнгей салдынган. Ам үеде 21 хойжу бригадаларның төптерин тудуп турар. «Сүт-Хөл» совхозта, «Искра», «Большевик» болгаш Ленин аттыг колхозтарда хойжу бригадаларның төптеринде чурттаглга бажыңнары, кызыл булуңнар, кудуктар туттунган. Районнуң хойжу бригадаларынга болгаш сүт-бараан фермаларынга ниитизи-биле бо чылдың 9 айларының дургузунда 88 чурттаглга бажыңын, 43 кызыл булуңну, 38 чунар бажыңны, 15 кудукту кылган.

Колхозчуларга, совхозтарның ажылчыннарынга, ылангыя малчыннарга культурлуг амыдырал-чуртталганы тургузар, кедээ суурларның болгаш хоорайның чаагайжыдылгазын экижидер талазы-биле бичеэвес ажылдар чоруткан. Бо талазы-биле «Большевик», «Искра» колхозтарның, «Чыраа-Бажы» совхозтуң төптери өскелерге үлегер-чижек болуп турар.

Хожудап турар ажыл-агыйларны өру көдүрер талазы-биле партком болгаш оон бюрозу эгелекчи ажылды кылган. «СЭКП XXII съездизи» колхоз районнуң өске ажыл-агыйларындан хожудап калган турган. Ону сегидерниң хемчеглери ажылдап кылдынган болгаш ам күүседип эгелей берген.— 1964 чылдың бо үезинде артельди районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының деңнелинге чедирер бис—деп, колхозтуң чаа даргазы эш **Бичен-оол** коммунистерниң болгаш колхозчуларның мурнундан конференцияга медеглээн.

СЭКП ТК-ның пленумнарының материалдарын, Н. С. Хрущевтуң чугааларын ажылчы чоннуң меделелинге чедирер сорулга-биле колхозтарның, совхозтарның чурттакчылыг черлеринге лекцияларны, илеткелдерни, ырак одарларда малчыннарның ортузунга тайылбыр ажылын чоруткан. Июнь Пленумунуң соонда идеология ажылын күштелдирип, коммунизмниң тургузукчуларын кижизидер сорулга-биле суурларга, сүт-бараан фермаларынга, хойжу бригадаларның төптеринге лекция, илеткел кылыр дээш район организацияларының удуртукчуларының айда бир катап үнүүшкүнүн организастаан. Июньдан бээр ындыг үнүүшкүннү беш удаа чорутканс.

Бедээ ажыл-агыйда өскелериниң деңнелинден оранчок ырап турар мурнакчы кижилер болгаш планныг онаалдаларын багай эвес күүседип турар «Большевик», «Искра» колхозтар, «Сүт-Хөл» совхоз ышкаш ажыл-агыйлар бар болза-даа, район ниитизи-биле бо чылын дыка хожудап турар деп конференцияга демдеглээн. Мал ажылының продукталарын күрүнеге садар талазы-биле чаңгыс-даа планны конференцияга чедир район күүсетпээн. Оон иштинде дүк садарының планы 98,3 хууга четкеш, доктаап турупкан. Эрткен чылдың бо үезинде турганынга бодаарга, районнуң малының баш санында өзүлде бар-даа болза, бо чылдың планынга 9 муң ажыт баш хөй четпейн турар.

Малдың баш санының өспейн турарының чылдагааны төрүүр малдың кызыраашкыны болгаш малдың хорамчазы хөй болуп турарында. Эрткен 9 айларның дургузунда кызыраашкынның чылдагаанындан район 815 бызааны, 2500 хураганны чедир албаан; чүс баш төрүүр мал бүрүзүнден чүгле 65 бызаа, 55 хураган, 57 анай алган. Хөй тарып бозадылгазының планы күүсеттинмээн. Сиген белеткелиниң планы чүгле 51,5 хуу күүсеттинген.

Район бо чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден чүгле 4,8 центнер дүжүт алган, күрүнеге тараа садарының планын 46,3 хууда күүсеткен. Ол болза республиканың ортумак хуузунга безин четпес болганы ол. Кукуруза биле картофельдиң дүжүдү эң куду болган, а чигир свёклазындан чүнү-даа албаан. Дүжүттүң куду болганы чүгле агаар-бойдустуң байдалында эвес, агротехниктиг негелделерни күүсетпейн, черниң хөй кезиин чазын удур андарып, куду шынарлыг тарып, суггаттыг черлерни ажыглавайн, бок үнүштер-биле демисешпейн, тарылга шөлдериниң тургузуун ам-даа эки эде көрбейн турарында. «Большевик» колхозка тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумак дүжүдү 7 центнер болуп турда, оон чанында «Чыраа-Бажы» совхозка—4 центнер хире болган. Совхоз 8 муң га тарылганың кол нуруузун чазын удур андарып, херзүнү куду шынарлыг ажылдап кылган.

— Улуг-Ховунуң, Дагыр-Шеминиң, Улуг-Алаактың суггарылга бүгалары шуут кагдынган-дыр. Бо чылын чүс га элезинниг кургаг черге кызыл-тасты тарааныңдан он га суггаттыг черге тарааны ажыктыг болур турган ийик. Бүскү чер суггарылгазы уттундурган. Бистиң агрономнарывыс чүгле тарылганың планын күүседирин барымдаалаар, а шынарын бодавас—деп, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу эш **Чүлдүм** шын шүгүмчүлээн.

Дүжүт ажаап алыышкынын район дыка узамдыктырган болгаш чидирүг улуг болган. Чамдык шаңнарда арыглаттынмаан тараалар үрелип чыдар, мал-маган чип турар болгаш шаңның бок-сагы-биле кады үндүр ажэр дээн чижектиг тарааны кымнаас база оорлаар чоруктар-биле демиселди чорутпайн, анаа эрттирип турар.

«Тыва» совхозта 200 га хире тараа сыпта хевээр, тывылдада ажаап алдынмаан тараа база бар. Черле ол совхозтуң бүгү ажылы өшүлелевейн, бүрүн күүсеткен көргүзүү чок болуп турар. Оон директору коммунист Юртаевтиң партияның негелдезин күүсетпейн турарының дугайында шүгүмчүлелдер, хомудалдар турза-даа, партком, оон бюрозу база бүдүрүлге эргелели чогуур түңнел кылбайн, үр үеде эптежип келгенин дээш делегаттар шыңгыы шүгүмчүлелди кылган.

Колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелели бо районнуң төвүнде туруп турар болганда районнуң хожудап турары анаа база хамааржыр. Эргелелдиң тускай эртемниглери колхозтарга, совхозтарга практиктиг дузаны ээлээш чедирип, оларның экономиказынче ханылап кирбейн турарын, мал ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизастаарынче эргелел-даа, партком-даа, «Сельхозтехниканың» район салбыры-даа кичээнгей салбайн турарын делегаттар шүгүмчүлээн.

— Бүдүрүлге эргелелиниң тускай эртемниглери биске ховар бээр. Болдуунда телефоннаашкын-биле, хөй саазын-бижик чорудары-биле кызыгаарлаттынып олурар канцеляржы практикадан чайлааш, херек кырында барып боттуг дузаны көргүссе чогуур—деп, эш **Доктугу** шүгүмчүлээн.

Хөй-нийти организацияларының ажылын партком четпес удуртуп турар. Ылангыя колхозтарда, совхозтарда комсомол ажылы сээлгү үеде чорувастап, аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылының кошкак бергенин, комсомол райкомунуң удуртулгазында четпестерни элээн хөй делегаттар саналдарынга шүгүмчүлээн.

Парткомнуң талазындан үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларының ажылынче кичээнгейни кошкаддыпкан. Оон түңнелинде Чадаананың амыдырал-хандырылга комбинады 9 айларның планын күүсетпээн. Оон ылаӊ садыг болгаш улус өөредилгезиниң, культура-чырыдыышкын ажылдарында бар четпестерни конференцияга база демдеглээн.

Коммунистерни мал ажылынче хөнүдедир чорудуп, чугула участоктарга партия бөлүктерин тургускулаан, агитаторлар, лекторлар, районнуң удуртур ажылдакчылары тайылбыр ажылын удаа-дараа чорудуп, үнүүшкүннерни-даа организастаан. Сээлгү үеде бичии сооп берген болза-даа, чоннуң культура-амыдыралын бедидер талазы-биле хемчеглерни ап чорудулаан болгаш өске-даа эгелекчи чүүлдер кылдынган. Ынчалза-даа районнуң мал болгаш чер ажылының талазы-биле чаңгыс-даа көргүзүгну чедип албайн, хожудап турарының чылдагааны чүдел? Делегаттар боттарының саналдарынга болгаш конференцияның ажылынга киришкен, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. Тока** чугаазынга ол бүгү массалыг хемчеглерни организакчы ажыл-биле быжыглавааныңда деп түңнелди кылган. Сураал ажылын чеже-даа чоруткa, бир эвес ону организакчы ажыл-биле быжыглавас, ажылдың шынарын, күүселдезин чедип албас, бар курлавырларны четче ажыглаар дээш практиктиг хемчеглер албас болза эки түңнелдер чедип алдынмас.

Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының хемчеглерин улам күштелдирер, ылангыя мал кыштаглаашкынының, келир чылдың тарылгазынга белеткелди чедиишкинниг чорудар, өөредилге, культура-чырыдыышкын талазы-биле болгаш өске-даа хемчеглерни конференцияга чугаалажып, доктаалды хүлээп алган.

М. ЛЮНДУП.

САРАТОВ. Волганы кежилдир Европада эң улуг көвүрүгнүң тудугжулары улуг тиилелгени чедип алганнар.

166 метр узун дурттуг оорганың коъ-кезээ болур, узуну 120 метр, 260 тонна деңзилиг демир-бетон блок стендиден адырттынган болгаш тускай понтоннарга чүдүргеш көвүрүгнүң баганаларынга чедирип келген. Ам ону баганаларга тургузар болгаш быжыглаар ажылдар чорүп турар.

Чурукта: Блокту тургузар черинге чедир Волга хем-биле аппар чорууру.

Фото **Е. Соколовтуу.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Чаа коллектив болгаш оон баштайгы чедиишкиннери

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи эрткен чылдың август айда организастаттынып тургустунган. Үш ай бурунгаар ол комбинатка 452 ажылчыннар турган болза, амгы үеде оон ажылчыннары 812 кижи чедир өскен. Ол ажылчыннар комбинаттың янзы-бүрү цехтеринде, даг-дүгүнүң шахтазында, руда фабриказында, ТЭС-те, дизельдиг электростанцияда, дуржулга болбаазырадылга черинде, хөмүр даш шахтазында болгаш өске-даа участоктарда ажылдап турарлар. Комбинатта 129 инженер-техниктиг ажылдакчылар бар, олар дээди болгаш ортумак эртем-биле чепсегленгеннер.

Бут кырынга чаа-ла туруп, быжыгып олурар шак ол аныяк коллективтиң партия-ажыл-агый активиниң бирги хуралы чоокта чаа болуп эрткен. «Тыва даг-дүгү» комбинадының директору эш В. Белявский ол хуралга бо чылдың тос айларында ажыл-херектиң түңнелин болгаш дөрткү кварталда комбинаттың мурнунда кандыг сорулгалар салдынганын, планныг онаалгаларны кандыг аргалар-биле күүседер экил дээрзин чугаалаан.

Бо чылдың эрткен каш-ла айларының дургузунда комбинат багай эвес чедиишкиннерни чедип алган. Үшкү кварталда ниити продукция бүдүрериниң планын комбинат 115,9 хуу, тос айларның планын 113 хуу күүсеткен, барааныг продукция бүдүрерин 160 хууга, сорттуг даг-дүгү казып бүдүрерин 145 хууга күүсеткен. Черле ынчаш комбинат өске-даа планныг онаалгаларын шуптузун-на планда көрдүнгенинден оранчок ажыр күүсеткен. Ол дээрге аныяк бүдүрүлге чериниң күш-ажылды баштайгы улуг тиилелгелери-дир.

Күш-ажылга ынак кижилер комбинатта өзүп, аныяк кадрлар-биле быжыглаттынып турар. Комбинаттың бүдүрүлгезинде ажылдап турар ажылчыннарның хөй кезии национал тыва кадрлар болуп турар, олар даг херээниң болгаш өске-даа мергежилдерниң талазы-биле тускай билиглерни шиңгээдип турарлар. Кежээки курстарга бо эрткен айларның дургузунда 58 ажылчыннар тускай мергежилди чедип алганнар, амгы үеде 58 кижи тускай курустарда өөренип турар, дөрткү кварталда кежээки курстарга 100 ажыг ажылчыннар өөренип тургаш, тускай мергежилди чедип алыры планда көрдүнген. Комбинатка доктаамал ажылдаар кадрларны белеткеп үндүрер ажылда ам-даа улуг четпестерниң барын санал берген чамдык эштер кончуг шын чугаалааннар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оонга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры дээш социалистиг чарыш калбарган. Ниити продукция бүдүрүп үндүрери болгаш сорттуг даг-дүгүнүң тывылыныц база өске-даа бүдүрүкчү ажылдарының талазы-биле алдынган социалистиг хүлээлгелер амгы үеде чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Күш-ажылды шын организастаар, ажылды контрольдаар талазы-биле ам-даа улуг четпестерниң барын комбинаттың мурнакчы кижилериниң бирээзи, забойщик эш Күнчүн бодунуң саналынга чугаалаан. Май айга чедир доктаамал забой чок турган, бир эвес ол турган болза эки шынарлыг, хөй даг-дүгүн бээр ужелут турган бис, руда дужаарының отчёт-учёду кончуг кошкак чамдык кижилер чавыс бүдүрүкчүлүг ажылдап турда, оларның ажылын контрольдавайн турар, автокудурукчу эргежок чугула херегеттинип турар дээрзин ол саналдаан. Инженер-техниктиг ажылдакчылар, тускай эртемниглер хөй-даа болза, олар ажылчыннар-биле ажылды чогуур негелдезинге чедир организастап шыдавайн турарын, масса-политиктиг ажылды чорутпайн турарын, мастерлер боттарының удуртуп турар кижилери-биле ажылды моон соңгаар экижидерин санал берген эштер чугаалаан.

Шынап-ла комбинаттың бүгү-ле участоктарында, цехтеринде бригадирлер, мастерлер, өске инженер-техниктиг ажылдакчылар ажылчыннарның ажылынче, амыдыралынче ханылап кирбейн турар, оларның ортузунга политкижизидилгелиг ажылды чорутпастаан. Ажыы-биле чугаалаарга, бүдүрүлгениң удуртукчулары кижилер-биле ажылды кошкаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол үндезини болур социалистиг чарышты комбинатта калбартпаан. Чоң ортузунга партийжи болгаш политмассалыг ажылдар кончуг кошкак тургустунган. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлериниң күүселдезин багай боттандырып турар. Культура амыдырал айтырыынче база-ла кончуг кошкак кичээнгей салдынган. Ам удавас, 7—8 айлар болгаш-ла, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының саны 1500 кижи чедир өзер турбуже, чуртталга-амыдырал айтырыы амгы үеде багай шиитпирлеттинип турар.

Ажылчыннарның ажылче үнеринге болгаш ажылдан чанып кээринге транспортту таарыштыр тургуспаан. Ылангыя ырак черлерде чурттап турарлар эртен ажылче үнерде улуг бергедээшкиннерге болганчок-ла таваржып турар. Дагда ажылдап турарлар ижер суг-биле хандыртынмаан, тускай хептер-биле хандырылга база-ла чок.

Коммунистиг күш-ажыл бригадазы болгаш коллективи, шалыпчызы дээш шимчээшкин комбинатта массалыы-биле калбарбаанын илеткелчи болгаш санал берген эштер чөптүг шүгүмчүлээннер. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары дээш деп чарышта чүгле 80 кижи киржип турар. Оон иштинде экскаваторжуларның ийи экипажы, забойщиктерниң эш Саяновка удурткан бригадазы, төп лабораторияның коллективи туржуп турар. 26 кижиге бо хүндүлүг атты тывыскан. Дизельдиг электри станцияның 26 кижи составтыг коллективинге (начальниги эш Манжосов) бо хүндүлүг атты тывыскан. Ол дээрге коммунистиг күш-ажылдың белик адын комбинатта чаалап алган карачаңгыс коллектив болур. Коммунистиг күш-ажыл дээш деп шимчээшкинни калбаа-биле эгелээр дугайында ажылды комбинаттың удуртукчулары болгаш ында партия, профэвилел, комсомол организациялары эзулут башкарбайн, бо чугула херекче кончуг кошкак кичээнгей салып келген.

Чадаана шахтазының казып үндүрүп турар хөмүр дажының шынары эң-не багай дээрзин илеткелчи-даа, санал берген эштер-даа шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол шахтада техниканың болгаш чепсек-херекселдерниң шыгжамыры багай, ол ышкаш кывар-чаар чүүлдерниң чарыгдалының учёт, хыналдазы чок, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээриниң фактылары бар. Ында экскаваторларның анаа турар чоруу дыка хөй боол турар.

Тывада аар үлетпүрнүң баштайгызы тургустунга-ла каш айлар болган «Тыва даг-дүгү» комбинат бо чылдың эрткен айларында бодунга чаа күштерни немеп ап, күш-ажылга баштайгы чедиишкинниг базымнарны кылганы дыка өөрүнчүг. Комбинаттың партия-ажыл-агый активиниң бирги хуралының киржикчилери моон соңгаар чаа-чаа күш-ажылчы базымнар дээш улуг күженишкинни үндүрүп ажылдаарының, ажылда бар, илереттинген четпестерни дораан узуткаар дугайында тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Хожудаашкыннарны шиитпирлиг ажып эртер

Барыын-Хемчик районунуң «Большевик» колхозу ийи чыл мурнунда чүгле районга эвес, харын республикага мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзинге санадып турган. Артель кедээ ажыл-агыйның машина-техниказы-биле багай эвес хандыртынган. Ында амгы үеде 10 комбайн, янзы-бүрү маркалыг 38 тракторлар, 15 автомашиналар болгаш күш-ажыл кылып шыдаар 839 эр, херээжен колхозчулар ажылдап турар.

Районнуң өске ажыл-агыйларынга деңнээрге, «Большевик» колхозтуң девискээри арга-ыяштыг, тараалан шөлдерлиг, суг-суггаттыг болгаш эң эки мал одарларлыг чер. Ынчалзажок бо колхоз сээлгү ийи чылдан бээр республикада экономика талазы-биле хожудангай колхозтарның бирээзинге санадып турар апарган.

Партия организациязының чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга илеткел кылган партбюро секретары эш Б. К. Эмер-Сарыг болгаш санал берген коммунистер кол кичээнгейни колхоз бүдүрүлгезинге партийжи удуртулганы күштелдиреринче угландырганнар. Ол таварылга эвес.

Бо дугайында тодаргай фактыларны көргүзерге мындыг: 1961 чылдан бээр ниитиниң малының баш саны болгаш оон продукциязын бүдүрери чыл бүрүде-ле кудулаашкынныг болуп келген. Чижээ, эът бүдүрери 1961 чылга удур 1962 чылда 20 хуу кудулаан болгаш бо чылын база ол чорук уламчылавышаан. Дүк бүдүрери 1961 чылга деңнээрге 14 хуу кудулаан.

Тараа культураларының ниити чыылдазы 1961 чылда 35 муң центнер турган болза, 1963 чылда чүгле 7 муң центнер болган азы гектардан 3,5 центнер дүжүт алдынган. А 1961 чылда гектардан ортумаа-биле 22,5 центнер дүжүт ап турган.

Төрүүр 100 баш малга онаашттыр 1963 чылдың 9 айларында 77 бызаалар, 61 анай, хураганнар болгаш 5 хаван оолдары алган. Чыл эгезинден бээр янзы-бүрү чылдагааннардан 825 баш мал хораан. Оон түңнелинде колхоз 9 айлар иштинде 23,7 муң рубль каражалыг болган.

Малдың уксаазын экижидери шиитпирлеттинмээн. Чер ажылының культуразын бедидери эң куду деңнелде туруп турар.

Бо чылын 1116 гектар суггаттыг тарылга шөлүнүң чүгле 300 гектарын чаңгыс катап суггарган. Бир эвес ону бүрүнү-биле суггарып эки ажааган болза, колхоз агаар-бойдустуң болушкуннарындан хамаарылга чокка 1500—1800 центнер тарааны алыр турган.

Харысалга чок чоруктуң уржуу-биле «Ж-60» деп ийи электростанция өртенген. Күш-ажылдың организастаашкыны аң-не куду деңнелде турар. Амы-хуузунуң чоруун кылып, хүнүнү-не 50-ден эвээш эвес колхозчулар район төвүнче барып турарлар.

Х. Маңган-оол, К. Самолет, Д. Очур болгаш өске-даа чамдык колхозчулар колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн, ниитиниң хөрүм-чүрүмүн каржызы-биле үреп, арагалаар, хулиганнаар, оорлаар чорукту үүлгедип турар. Кадарчылар Хомушку Аракчаа 22 хойну, бир аътты, Орбүй-оол 16 хойну, Конзай-оол 6 хойну самчыгдааннар. Бөгүнге чедир ол кижилерге харысалга хүлээтпээн болгаш самчыгдаан малдарын төледип албаан.

Колхоз бо чылын мал ажылының продукциязын күрүнеге садар хүлээлгелериниң эъттен өскезин күүседип шыдавас шинчизин көргүзүп турар. Мал болгаш чер ажылындан кирип алыр орулга чүгле 46 хуу күүсеттинген. Оон түңнелинде колхоз бо хүннерде күрүнеге болгаш организацияларга төлээр хөй өрелиг болуп, сан-хөө талазы-биле бергедээшкинге таваржып турар.

Колхозта ажыл-херектер канчаар чоруп турарының дугайында үстүнде көргүскен фактылар партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны кошкак тургусканын херечилеп турар.

Колхозтуң хожудаашкынының барыла ийи чыл дургузунда уламчылап турда, ол дугайын хуралдарга хөй удаа чугаалажыры-биле кызыгаарлаттынып, коммунистерниң мурнакчы ролюн колхоз бүдүрүлгезинге күштелдирер талазы-биле партбюро кошкак ажылдаан.

Мал болгаш чер ажылының бригадаларын билиглиг, ажылга дуржулгалыг кадрлар-биле быжыглаарынга партбюро болгаш колхоз баштаачыларының удуртукчулары эштер Шыырак-Кара, Очур-оол кошкак кичээнгей салып келген. Мал болгаш чер ажылы орулга чок, харысалгалыг болуп турарының кол чылдагааны ында болуп турар.

Бо дугайында чаңгыс чижекти көргүзерге-ле четчир. Бот-орулга-чарылгалыг бригадалар болур сидер дээш болук хойжулары үскеш, оларның удуртукчуларынга эге билиглиг, ажылга шоолуг дуржулга чок кижилерни томуйлап кагылаан. Олар чогум канчаар ажылдаарының ужурун билбес, биеэги-ле чыдып калган эрги аргалар-биле ажылдап турарлар.

Партбюро, оон секретары эш Эмер-Сарыг колхозтуң ажыл-агыйында хожудаашкынны шиитпирлиг чайладыр төлээде, хамыктың мурнунда хүн-бүрүнүн практиктиг ажыл-чорудулгазының методун партияның амгы үедеги негелделеринге ылангыя СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштур эде тургузарын коммунистер негээн.

Чаа соңгуткан партбюронуң сорулгазы болза, отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистерниң шүтүлчүлелдиг саналдарынга үндезилээш, колхоз бүдүрүлгезинге партийжи удуртулганы күштелдирип, ылангыя мал болгаш чер ажылының бригадаларының бригадирлеринге, тускай эртемниглеринге шыырак билиглиг, инициативтиг кадрларны шилиири болгаш таарыштыр хуваап тургузарынга кичээнгей салыры, колхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң киржилгезин улам күштелдирери болур.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корреспондентизи.
К. КАЛГА-ХӨӨ,
парткомнуң инструктору.

Молдав ССР. Кишиневтуң хлеб продуктулар комбинадынче машиналар төнмези-биле шуужуп турар. Оларның кырында кукурузаның алдын мочаалары чудүрген. Хонук санында-ла комбинат чаа дүжүттүң муң тонна ажыг тараазын хүлээп ап турар.

ЧУРУКТА: комбинаттың тараа аңгылаар заводунда кукуруза чудүрген машиналарның чугум механизм дүжүрүп турары.

Фото Л. ПАНТУСТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

„Шынның" материалдарының изи-биле

„Садып алыкчылар хомудап тур"

Мындыг эге-биле бо чылдың август 30-де үнген солунга Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң төвүнде пекарня эргеленчизи Алексей Кузьминниң хлебти улуг өртекке садып турарын илереткен эш К. Колдуң чагаазы парлаттынган.

Колхозта партия комитединиң секретарының бистиң редакцияже харыылааны болза: парлаттынган материалда чамдык шынныг фактылар бар. Ылангыя хлебти деңзилевейн садыгылап турганы болгаш 40 рубль-биле садып алган молдургазын Кузьмин күзүн соңкаш 120 рубльге чедирип алган. Бо чүүлдер коммунист кижиниң мөзү-шынарынга дүүшпес деп санааш, колхозта партком Кузьминге партия талазы-биле шыңгыы доңгудааны берген, ол бодунуң буруузун билинген.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ЧООКТА чаа Бай-Хаак райүлетпүр комбинадынга делегей байдалының дугайында лекцияны СЭКП Тыва обкомунуң лектору эш Б. Куренев номчаан. Комбинаттың ажылчыннары сонуургаан элээн каш айтырыгларын лекторга салгылааш, допчу болгаш билдингир харыыларны алганнар.

* * *

ОКТЯБРЬ 15-те Бай-Хаактың райүлетпүр комбинадында тургустунган үлетпүрнүң экономиказын өөренир бөлгүмнүң баштайгы кичээли болган. Бөлгүмнүң удуртукчузунга дээди эртемниг эш Полуннинни, оралакчызынга эш Третьяковту соңгаан. Ук бөлгүмге бухгалтерлер, саанчылар, механиктер, чолаачылар, бригадирлер кирип турар.

Комбинаттың тайгада ыяш белеткеп турар бригадазында 12 дыңнаачылыг эш Румянцевка удурткан агар политика бөлгүмү бодунуң ажылын организастыг эгелээн.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

БИР-ЛЕ дыштаныр хүнде «Тиилелге» совхозтуң Бара-Хаак салбырында 7 чыл школазының башкылары болгаш үстүкү класстылары 65 кижи шеф организастаан. Хавырга деп черниң чоогунда 350 центнер сигенни белеп бергеннер. Школаның дузазын ажылчыннар үнелеп, улуу-биле четтиргенин илереткеннер.

Д. АРАКЧАА.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК районда «Большевик» колхозтуң аныяктары боттарының билиин бедидеринче чүткүлдүглер.

Баштайгы агар политика кичээлинге пропагандист эш Эмер-Сарыг СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга эш Ильичевтуң илеткелиниң допчуладын кылган. Орта киришкен чогуур бүгү кижилер четче олуруштан.

Ында ол ышкаш партия төөгүзү, комсомол төөгүзү өөренир болгаш марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир бөлгүмнер баштайгы кичээлдерин чоруткулаан. Ол кичээлдерге организастыг айтырыгларны дыңнакчылар чугаалашкаш, кичээл үзер чоруктар-биле демиселди чарлаан.

А. ЕВРОП.

«КЫЗЫЛ-ТУДУГ» эргелелиниң № 2 участогунуң дашчылары Сарыглар Москоов биле Моңгуш Ким-оол олар Семен Погореловтуң бригадазында мурнакчы ажылчыннар болбушаан, ажылчын аныяктарның кежээки школазында чедиишкинниг өөренип турарлар.

Октябрь байырлалынга уткуштур бригада бо айның бүдүрүлге планын 120 хуу күүседир дээш сорулгазынга ол мурнакчылар төлептиг үлүүн кирип. Өөлдег нормазын ургулчу ажыр күүседип турарлар.

С. САНДАН.

ЧОГААЛЧЫ БОЛГАШ ҮЕНИҢ КИЖИ

(Эш Токаның чаа чогаалының

Ном. Ол дээрге бистиң чуртувустуң болгаш бистиң улустуң төөгүзү, оон культуразының байлаа-дыр. Чогаалчының бижээни ном бүрүзү чоннуң амыдыралындан алдынган кандыг-бир болуушкунну немеде байлакдыышкын-биле, уран чечен чидилге-биле, салгалдарга мөңге артар өөредиглиг болгаш кижизидилгелиг саадар-биле доңдургаш, биске катап дамчыдып бээри-дир. Ынчангаш бистер парлалгадан үнген ном бүрүзүн улуг хандыкшыл болгаш бедик үнелээшкин-биле номчуп таныжар бис. Оларның маадырлары совет боттуг чуулдуң болгаш патриотизминиң эң эки шынарлары-биле, бедик идеялары-биле, интернационализминиң улусчу күзелдериниң дээжизи-биле, күш-ажылга ынакшыл-биле биске эң чоок болгаш оларны дөзексен чурттаксаар бис.

Ынчангаш совет чогаалчыларының мурнунда бистиң үеге, оон чонунга төлептиг, партийжи утка-шынар-биле бай, улусчу уран аргалар-биле холбаалыг, совет литератураның негелделерин долузу-биле хандырып, социалистиг реализминиң шынныы-биле бадыткап турар чогаалдарны тургузары салдынган. Ол дугайын партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпиринде тодаргайы-биле айытканын эки билир бис.

Бистиң тыва литература болуунуң кидин-түлүк чечектелиишкининде, хөй национал совет литератураның одуруунда дидими-биле бурунгаар базып олурар. Оон тодаргай херечизин чүгле сөөлгү үш-дөрт чылдарда үнгүлээн улугларга болгаш уругларга бижиттинген база орус дылдаа очулдуртунган номнардан көрүп болур.

Тываның хоочун чогаалчыларының бирээзи Салчак Калбакхорекович Тока бодунуң номчукчуларын **«Ада көрбээнин оглу меен»** деп база бир чаа тоожузу-биле өөрткен. Ол дээрге, тыва араттың шаандагы аар-берге, шыдажыр аргажок амыдыралын болгаш Октябрь революциязының ачызында оон хостуг болгаш аас-кежиктиг болганын, бодунуң оглу—бистиң үениң кижизиниң чаа үеге хевирлеттинип, туржулгалыг ажылчын болурунга чедиргенин бүзүреңчиин-биле көргүскен ном болур.

Акка «чок дээн чыдалдыг, малының санын оорашты чинзэ-биле ончалаар, алдын-мөңгүннүг аптарасавазын аът-шарыга чүдүрүп дендээр Хувулгаанның» чалчазы Мөчекпен дээрзи бодунуң кожайы бай-биле сөс былаажып, ойтур баскаш, каш катап тепкеш, оон ужуруңда чуда эрииндеткеш, эш-өөрүнүң дузазы-биле Амыяк-Чыргакыга чедип келир. Ол анаа келгеш, кандыг-даа өскерилгени болгаш амыдыралынга экижилгени көрбээн. База катап шаажылалга кирген. Бай Хувулгаанга хол деггеш дээш, Мөчекпен Чамзы камбының кезээ-мөңгеде кулу кылдыр шииттирген. Байда-даа берге амыдырал, кирген өглери, ишкен-чигени аъш-чеми база-ла оларның деп, чүгле ядыы кижилерниң сагыжы чаагай, бар-чогун деңге үлежир. Чадаана хураазынче бар чыда, бир өгге киргеш, ол мынчаар боданыр:

«Бо чадырның иштин мээниинден дээредевес. Ширтектер оруунда курган эдек, оон кыры ыяш бүрүзү, ижик-дежек оруунда курган кадар ситен. Харык чок, паш-саваны анаала черде салып каан. Боттары самдар хептиг, оозунуң дыдыктарындан эъди костүп олурар, база-ла түреңги чон-дур».

Чамзының кулу ядыы арат Мөчекпенниң амыдыралынга база бир улуг болуушкун—орус ажылчын Иванов-биле оон таныжып, Хемчик, Чыргакының кырында бир дугаар бүдүрүлгениң эгези—дээрбени тургускан болур. «Балды тутканда шевер, ном тутканда билир» Иван Ивановтуң нүүрүнден орус улустуң найыралга бүзүрелдиин, ядыыларга чылыг баарлыын тывалар билип алырлар. Эң ылангыя орус аалчы кел-сал-ла Мөчекпеннерниң чер үңгүрү караңгы болурга, лаа-биле чырыдыптар. Ол чүгле оларның караңгы үңгүрүн эвес, а харын боттарының баш-меделелин чырыдыпканы билдингир. Чүге дээрге, Ивановту наңның Төп хоораазындан туслай даалга-биле чоруткан турган. Ынчан ол оозун кымга-даа чугаалаваан болгаш чүгле сөөлүнде, Мөчекпен-биле Кызылга ужуражып келгенде, ам сөглээр.

Бистерге болгаш бистиң амгы салгалдарывыска аас-кежиктиг болгаш хостуг, тайбың болгаш бай-шыырак чурттаалганы тургузар дээш, адаларывыс—мөчекпеннер кайы хире аар-берге дарлалды болгаш аңгының чидиг демиселдерин эртип туржуп келгени—номнуң бирги кезээнде билдилиг-биле чуруттунган. Чылдар эрткен тудум-на бистиң амгы маадырывыс келир үениң төлептиг салгакчызы болуп, өзүп кел чыдар. Ол авазы Саглай-биле муңгаралдың болгаш чааскаанзыралдың, аштың болгаш базымча-дорамчылалдың чеже хире хүннерин болгаш дүннерин эрттирбээн дээр.

604-тен 3571 баш четкен

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң баштаар чери, колхозта партия организациязы мал ажылының орулгалыг адыры хой ажылын улам сайзырадыр хогжүдеринче хүн бүрүнүң кичээнгейин салып келген болгаш салып турар.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму (1953 ч.) болуп турар үеде колхозка хой малдың ниити чер базар баш саны чүгле 604 чедип турган. Оон бээр хойнуң баш саны чыл келген тудум-на өзүп келген. 1962 чылда 2588 баш турганындан 1963 чылда 3571 баш чедир өскен. Хойнуң баш саны өзери-биле кады оон продуктузуу бедип, колхозка киирер орулгазы база көвүдеп турар. Чижээ, эрткен чылын колхоз хой ажылындан 32.689 рубльдин, а бо чылдың чүгле тос айларында 31.441 рубльдин акша орулгазын алган.

Колхозта дуктуң ниити чылдалы чылдың-на көвүдеп турар. Оон ачызы-биле колхоз күрүнеге дук садар талазы-биле планны-даа база хүлээттени-даа доктаамал ажыр күүседип турар. Көдээ ажыл-агыйы артели бо чылын күрүнеге 6.9 тонна дукту садып, дук садар планын 115 хуу күүсеткен ийикпе 1962 чыл-биле деңнээрге 1,5 тонна хой дукту садар аргалыг болган.

Хой малдың үксаазын экижидип, продуктузуун бедидеринче колхоз баштаар чери чогуур кичээнгей салып турар. Эрткен чылын 700 баш хойну тарып боозаткан. Олар шуптузу өй-шаанда төрээн болгаш төрүттүнген хураганнарны бүрүну-биле доруктуруп алган. Бо чылын Таңды районнуң нарын дуктуг уксаазының 9 кошкарларын немей садып ап, август айдан эгелээш 800 хойну тарып боозаткан.

Хой ажылын хогжүдеринге ак-сеткилдиг ажылдап турар дуржулгалыг хойжулар колхозта бар. Оларга Кол Биче-оол, Кол Шимит хамааржыр. Бо хойжулар чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап турар. Оларның көргүзүглери бо чылын база багай эвес болган. Хойжу Кол Шимит бо чылын төрээн 456 хойларның хураганнарын менди доруктуруп, хой бүрүзүнге онаштыр 2.4 кг дукту кыргып алган. Хойжу Кол Биче-оол 425 хойларның хураганнарын четче камгалап ап, хой бүрүзүнден 2.2 кг дукту кырган. Бо хойжулар чеди чылдың алдыгы чылынга уткуштур малды менди кыш ажырарын, оларга быжыглаан төрүүр хойларның хураганнарын 100 хуу камгалап алырын, бир хойга онаштыр кайызы-даа 2,2 кг дукту кыргып алырын хүлээнгеннер.

Малчыннарның амыдырал чурттаалгазын экижидер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырар талазы-биле колхоз баштаар чери тодаргай хемчеглерни чорудуп турар. Бо чылын малчыннар чурттаар 9 бажыңнарны септеп, крышалап, кладовкалап, элээн каш бажыңны немей туткан. Оон иштинде хойжулар чурттаар 5 бажыңны эки шынарлыг тудуп, ажыглалга киирген.

Хой ажылында чедип алдынган чамдык чүүлдер-биле кады моон соңгаар эптежип болбас четпестер колхозта база бар. Хой аарыындан болгаш өске-даа янзы-бүрү чылдагааннардан хойларның хораар чоруу болган чок-ла болдунуп турар. Мал аарыы-биле демисел ам-даа кошкак чорун турар. Чамдык хойжулар оларга быжыглаан малды азырап ажаар талазы-биле харысалга чок чорукту болдуруп турар. Чижээ, Эн-Сугга хой малдап турган Кол Дарийгиниң багай ажылдааны-биле бо чылдың март, апрель айларында 60 ажыг чаш хураганнар хораан.

Амгы үеде колхоз баштаар чериниң болгаш хойжуларның кол сорулгазы кыштаглаашкынга эки белеткенип хандырары, ону организастыг эгелеп, эки дооззары болуп турар. Ындыг түрбүже хой кыштаар кыштагларның кышка белеткели дыка багай. Чамдык кажааларның көржеңи коптартынмаан. Хой кажааларының чылыглаашкыны ам-даа четпес. Кыжын төрүттүнер чаш хураганнар хүлээп алырынга белеткел багай. Хойга сиген каап бээр кормушкалар чамдык кыштагларда кылдынмаан. Ол чорук сигенниң кам чок төтчеглээр чорукка чедирип болур.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы хой ажылында четпестерни доп-дораан узуткавышаан, кыштаглаашкынны эки организастап, хой ажылында чедиишкиннерни быжыглаза чогуур.

А. ДОРЖУ.

КЫШКА БЕЛЕН

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң хойжузу Ооп Лаа-Сүү кыштаанда кажааларын септеп доозкан, чаа хураган кажаазын база туткан.

Бо хойжу оон чылыглап септээн, кажаа көрженин хоорган болгаш 13 тонна сигенни кыштагда сөөртүп алган. Бо чылын ол төрээн 100 хойдан-на 103 хураганны, хой бүрүзүнден 1900 грамм дукту алган. Оон ажаалгазында хойларның күжү семис.

1964 чылда 100 хойдан чүс беш хураганны, бир хойдан-на 2 кг 100 грамм дукту алыр деп, ол хүлээлге алган. Колхоз баштаар чери эш Лаа-Сүүнү эки ажылдап турар малчыннарның бирээзи деп демдеглээш, колхозтуң хүндүлел самбыразында киирген.

В. ШОЙЛАА.

Тудуг бригадазынче кичээнгей салыр

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозта тудуг бригадазы багай ажылдап турар. Колхозтуң бүдүрүлге планында көрдүнген тудугдардан тудуг бригадазының кужу-биле бо чылын тудуп доозкан тудуг объектизи чок.

Бригаданың бир тудугнуң эгезинден төнчүзүнге чедир ажылдатпайн, оон тудуг материалдары-биле четче хандырбайн турарындан ук бригада бир тудугну эгелээш ону ара каггаш, өске тудугже шилчиир чорук хөй. Чижээ, Могай сүт-бараан фермазынга ийи аал ниити чурттаар бажыңны тудуп эгелээш, оон ханазын туткаш ара каггаш. Хойжуларны санаваста сүт-бараан фермаларында-даа, колхоз төвүнде-даа бажың чок колхозчулар ам-даа бар. Бажыңныг деп санап турар колхозчуларның бажыңнарының чамдыктары крыша, кладовка, түйбү плита чок болуп турар. Хаван кадарчызы Узун-оолдуң 1956 чылда туткан бажыңы амга чедир крышалаттынмаан, ында түйбү печка чок, изиг демирлиг хевээр. Ону кылдыртып бээрин негээрге тудуг бригадири эш Зеленков шифер, түйбү чок деп харылаарынга өйлежип турар.

Чамдык колхозчулар колхоз организастаттынганындан бээр ажылдааш, чурттаар бажыңга чедиммейн азы эрги бажыңын септедип ап чалап турда, колхозка бо чылдың мартта кирген Зеленков колхозтуң ыяш кезер участогундан ыяш кескеш, бодунга бажың тудуп, оозун артындыла колхозтуң шифери-биле крышалап алган. Бригадир бодунуң эргезин ажыглааш, кара-туразында аажылап турар бе азы колхоз баштаар чери Зеленковту онзалап көрүп турар бе дээрзи билдинмес.

Мал кажааларының септелгезин база-ла тудуг бригадазының кужу-биле кылыр ужурлуг турган. Ындыг болза-даа тудуг бригадазының кежигүннери ук ажылче чоокта чаа эгелеп кирген. Бо талазы-биле бригаданың кылып бүдүрген чүүлдери тодаргай көзүлбейн турар.

Ынчангаш колхоз баштаар чери тудуг бригадазынче чогуур кичээнгей салып, аңаа эргежок чугула дузаны көргүзүп, тодаргай удуртуру чугула.

О. БОЛАЙ-ООЛ.

Чагаа парлаттынмаза-даа

Томскиниң индустрия техникумунуң ушкү курузунуң студентизи М. Аксененкону Ак-Довуракта геолог шинчилел партиязынга практика эрттирери-биле чоруткан. Студентиниң редакцияже бижээни болза, бо черге 4 ай иштинде кол ажылчын хүлээлгезин күүседип келдим. Программа ёзугаар ээлчег мастеринге ажылдап, практика эрттирер ужурлуг кижи мен. Партия начальниги эш Шельвашенко ээлчег мастерлериниң четчезинге чылдак каккаш ажылдаза чогуур черимге киирбейн келди—дээн.

Тыва комплекстиг шинчилел экспедициязының начальниги эш Селезнев бистиң чоруткан бижикке эш Аксененконуң октябрь 15-тен эгелеп ээлчег мастеринде ажылдап кирипкенин дыңнаткан.

Бедик идепкейлиг эрткен

«Кызыл көдээ тудугда» профэвилел месткомунуң отчёт-соңгудалыг конференциязы болуп эрткен. Оон даргазы Петровтуң илеткелинге болгаш конференцияга санал берген делегаттар «Көдээ тудугнуң» тудугжулары багай эвес ажылдаанын демдеглеп турганнар. Эрткен 9 айларның тудуг-монтаж ажылдарының планы 100,3 хууга күүсеттинген. Пландан ажыр 38 муң рубльдиң орулгазы алдынган. Эш Петров илеткелинге месткомнуң практиктиг ажыл-херектерин ханызы-биле көрбейн, ажылда бар четпестерни илеретпээнин конференцияның делегаттары боттарының саналдарынга шын шүгүмчүлеп турганнар.

Бир эвес местком бүдүрүлгениң ажылынче ханылап кирип, коллективтиң мурнунга салдынган сорулгаларны күүседиринче ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны эки мобилизастап турган болза, тудугжулар улуг чедиишкиннерни чедип алыры чугаажок турган. Месткомнуң хуралдарынга бүдүрүлге айтырыгларын чугаалашпайн турган болгаш «Көдээ тудугнуң» удуртукчуларының отчёттарын дыңнавайн турган. Отчёттуг үениң иштинде месткомнуң хуралы чүгле үш катап болган. Ол хуралдарга билдириишкиннер сайгарып көөрү дээн ышкаш үүрмек айтырыгларны чугаалажып турган.

Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны бүдүрүлгениң удуртурунга киириштирер ужурлуг, доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлелин амга чедир организаставаан. 1963 чылдың коллективтиг керээзи бээн чарлынмаан.

Конференцияга шупту 18 кижи санал берген. Администрацияның болгаш месткомнуң социалистиг чарышты, күш-ажылды болгаш ажыл телевирин, күш-ажылдың камгалалын база техниканың айыыл чок чоруун организастаарынга кошкак кичээнгей салып турарын конференцияның киржикчилери шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Коллективте үш бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ададыр дээш демиселжип турар. Глазков бригадирлээн Турания бригада ындыг атты чаалап алган. Коммунистиг күш-ажылдыы деп ададыр дээш демиселжип турар бригадаларга боттарының алган хүлээлгелерин күүседиринге эргежок чугула байдалдарны тургузуп бербейн турар. Ындыг бригаданың кежигүннерин өске участоктарже шилчидер ийикпе азы бригаданы тарадыптар чүүлдер турган. Эргелелге келген нарядтарны кайы-хамаан чок өскертир, кылган ажылдарының хемчээлин болгаш ол ажылдарның өртээн эвээжедип турган, ажылчыннарның шалыңын кызырар чоруктар база турган. Ажылчыннар-биле бо айтырыг дугайында местком чугаалажып көрбээн.

Күш-ажылдың камгалалынга болгаш техниканың айыыл чок чоруунга херегзээр акша-хөреңги ажыглаттынмайн турар.

Херек кырында бар херекселдер болгаш механизмнер четче ажыглаттынмайн турар, хөй-хөй ажылдарны амга чедир хол-биле кылып турар. Бетон хоюдар болгаш элиидирээ херекселдер тудугда барык чок. Шалаларны хол-биле хаарылгалап турар, электриниг хаарылгалар, электриниг өрүмнер чок.

Местком бүдүрүлгениң мурнакчыларының ажылының дуржулгазын тарадып непперетпээн, «Фабрика-завод комитеттериниң эргелериниң дугайында дүрүмде» айыткан бодунуң эргелерин местком ажыглавайн турар болгаш күш-ажыл хоойлужудулгазының байдалын четче хынавайн турган. Оон уламындан «Кызыл көдээ тудугнуң» администрациязы (эштер Заидеев, Гапонов) күш-ажыл хоойлузун каржызы-биле үреп, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны местком-биле сүмелешпейн, ажылдан үндүрүп турган. Шак ынчаар, месткомнуң чөпшээрели чокка таныышкы Карповту, штукатуржу Горбунованы, экономист Серегинаны, табельщик Ковалеваны, санакчы Шишованы, нормировщик Басесты, экспедитор Трояковту болгаш өскелерин-даа ажылындан үндүргеннер.

Делегаттар месткомнуң культура-массалыг болгаш кижизидилге ажылының талазы-биле четпестерин шын айтып шүгүмчүлээннер. Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле көөрүнге болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга кижизидер ажылдар кончуг суда чоруттунуп турган. Коллективте соңгулаан эш-хуузунуң суду көңгүс ажылдаваан. Тудугжуларның кызыл булуңу культура-массалыг ажылдың төп одаа болбайн турар. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери тургустунмаан. Көскү агитация, күш-культура болгаш спорт ажылдары шуут чорувайн турар.

Месткомнуң чанынга тургустунгулаан доктаамал комиссиялар ажылдаваан. Месткомнуң ажылының бир көргүзүү—профэвилелге кежигүн кирип ап турары кончуг эвээш, бөгү ажылчыннарның чүгле 60 хуузу профэвилелдиң кежигүнү болуп турар.

«Кызыл көдээ тудугнуң» отчёт-соңгудалыг профэвилел конференциязы месткомнуң ажылында четпестерни узуткаарының оруктарын айыткан шиитпирни хүлээп алган болгаш месткомнуң чаа составын база ревизия комиссиязын соңгаан.

Б. ТОКАРЕВ,
Профэвилелдерниң область Чөвүлелиниң улуг инструктору.

Олар сөглеп бээр

Бистиң Тываның девискээриниң чүк бүрүзүнге чоруурга, болганчокла көжээлер азы бижиктиг хаялар костүп тургулаар болгай. Оларны тыва улус шагдан тура-ла «бижиктиг хая», «бижиктиг көжээ» дижип чугаалаар. Ол чүү ындыг көжээлерил? Оларның херээ чүл? Олар чүнү көргүзүп турарыл? Ол дугайын Тываның ном үндүрер чериниң 1963 чылда И. А. Батманов биле А. Ч. Кунааның редакторлааны-биле үндүрген «Тываның эрги түрк бижиктиг көжээлери» деп номчугажы чугаалап бээр. Ол ном боду бичежек болза-даа, тыва улустуң эртеги төөгүзүн өөренип шинчилээринге улуг ужур-дузалыг.

Тываның девискээринден тывылгылаан шак ындыг эрги үедеги чурумалдыг болгаш бижимелдерлиг көжээ-тураскаалдарны чуп-бүрүдеп чыып эккелгеш, эртем ажылдакчылары ында бижимелдерин шинчилеп, оон түрк дылда домактарын үндүрүп номчааш, орус, тыва дылдарже очулдуруп каан.

Көжээ бижик—төөгү-дүр. Шаандакы тываларның—бистиң ада-өгбелеривистиң экономика, культуразы, амыдырал-чурттаалгазы, дыл-домаа кандыг турганыл, олар кайы үеде, каяа чурттап чорааныл, — ооң шуптузун бижиктиг көжээлер биске сөглеп турарлар. Амгы Тываның девискээринден совет эртемденнер эрги түрк бижик кырында эвээш эвес материалдарны чыып шинчилээннер.

1961—1962 өөредилге чылында Кызылда башкы институдунуң төөгү, дыл факультеттериниң I болгаш 3-кү курстарының студентилери «Түркологияга киирилде» деп курстуң программазын өөренип тура, «Тываның эрги түрк бижиктиг көжээлери» деп бо номну ажыглап турган. Тываның Алдан маадырлар аттыг чурт шинчилел музейинге чыып кадагалаан көжээлерниң бижиктерин дужуруп белеткээринге бир-ле дугаар киржип, боттарының улуг-хуузун кииргеннер.

1961 чылда эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчызы З. Б. Арагачи биле Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязындан келген И. А. Батманов олар эрги түрк бижиктиг чамдык көжээлерин Тываның ховуларындан барып шинчилеп өөренип турган. «Амгы болгаш шаандакы енисейка» деп база бир төөгү талазы-биле ужур-дузалыг номну үндүрген.

Эрги көжээ бижиктерин чыып, ону шинчилеп номчуурунга башкы институдунуң студентилери, ылангыя төөгү, дыл факультеттериниң 1-ги болгаш 3-кү курстарының студентилери амдыгааштан идепкейлиг киржип турар. Олар чыгган көжээлерниң бижиинин үлегер-майыын дужуруп чуруп каарга, студент В. Степанов оларны фотоаппарат-биле тода кылдыр тырттырып турар.

Тываның төөгүзүн болгаш аңаа хамаарышкан эрги бижиктерин өөренип көөрүнге, база ол ышкаш хемнер эриктеринде, дагларда, ховушөлдерде, оңгуа-чиңгыйларда «чаштынып» чыдар, ам-даа шинчилеттинмээн көжээлерни тып илередир талазы-биле номчукчуларга, школаларда төөгү бөлгүмнүң удуртукчу башкыларынга, келир үениң башкылары, дылчылары, төөгүчүлери—студентилерге устүнде чугаалааным номнар кончуг дузалыг, ынчангаш ону ажыглаарын сүмелексээн мен.

Бо номнар болза эрги түрк аймактыг улустарның дыл-домаан, база амгы төрээн дылывыстың төөгүзүн, тургузуун өөренип алырынга, база ол ийи дылдарның аразында дөмейлешкээн болгаш ылгавырлыын өөренип көөрүнге студентилер бистерге өөредилге ному болу берген, а школаларга—төөгү кичээлдеринге көргүзүг кылдыр ажыглаар ном болган. Шак бо ном көжээлерде бижиктерниң хевирин тып, эрги түрк бижиити орус, тыва дылдарже очулдурарынга база дузалаар.

Ынчангаш «Тываның эрги түрк бижиктиг көжээлери» деп номчугаш моон соңгаар ам-даа шинчилеттинмейн чыдар көжээ—тураскаалдарны тыварынга номчукчуларның сонуургалын көдүрер. Бо номчугашка киирген көжээлерниң үжүк-бижиин дужуруп чуруурунга студентилер улуг күш үндүрүп, идепкейлиг киришкен. Келир үеде эртемденнер, башкылар болур амгы студентилерниң бо киржилгезин ук номга демдеглээн турган болза эки ийик деп күзевес арга чок.

Тываның девискээринде болганчокла таваржы бээр ол көжээ-бижиктер бөгүнгү бистерге төөгүнү сөглеп бээр деп чүвени бо номнар база айтып турар-дыр.

К. КЕРТИК-ООЛ,
Кызылдың башкы институдунуң студентизи.

Номчукчуларның редакцияга чагааларындан

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң балыкчы бригадазының кежигүннери эштер Баразы Хойлуб, Кол Сүлдем олар 982 кг балыкты тудуп, 11 доскаарга дузап белеткээш, белеткел пунктузунга дужааганнар.

Ч. СЕРЕН.

• • •

...арыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозундан октябрь 15-те 25 анчылар тайгаже аъттанышкан. Анчы бригада 5 звенога үзүлген, аразында социалистиг чарышты салган. Чарыштың түңнелинде тиилээн, эки көргүзүглүг звенога өртектиг шаңналды тыпсыр деп колхоз баштаар чери шиитпирлээн.

С. ЛАСЮРЮН.

• • •

Бии-Хем районнуң Аржаан 8 чыл школазының үстүкү класстарының өөреникчилери школа чанында спорт шөлүн кылып алганнар. Турниктер болгаш янзы-бүрү ааткыштар, туттунуп, үнер ыяштарны башкы А. Желудкова удурткан бригада хыналчалыг, эки шынарлыг кылдыр кылган. Ажылдың түңнелинде школачылар хол, бут бөмбүүнүң шөлдерин, черниң узун, бедиин халыыр, тенче ойнаар черлерни белен кылып алганнар.

Н. СЕДЕН.

Аныяк натуралистерниң слёду

Кызылдың ...ынга октябрь 19—20 хүннеринде боттарының хөй янзы дуржулга ажылдарының түңнелин үндүрүп, республиканың бүгү булуңнарындан 230 аныяк натуралистер чыылган. Бо слётка ол ышкаш бистиң кожавыс Хакас автономнуг областан оларның аалчылары база келген.

Туран хоорайының төлээлекчилериниң слётка ...угаалары уруглар дыка кичээнгейлиг дыңнааннар. Ындыг болбас аргажок: олар бо чылын көдээ ажыл-агыйы культураларының бедик дүжүдүн ап, школа чанының эң эки участогу дээш шилчиир Кызыл тукту алганнар болгай.

Слёттуң киржикчилери республиканың бүгү аныяк натуралистеринге кыйгырыгны хүлээп алган. Үнүш өстүрүлгезинге чедиишкиннери дээш шаңналдарны дыка хөй киржикчилерге тывыскылаан.

Дыштаныр хүнде олар делгем экранныг кинотеатрга кино көрүп, республиканың чурт шинчилел музейинге экскурсия кылып, аныяк натуралистер станциязының делгелгезин сонуургааннар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) мурнуку одуруда Турандан келген школачылар—А. Ярославова, В. Гоголь, ...гадар Ю. ...Демин. Чадаанадан келген—Д. Саая. Тарлаг школазының өөреникчизи М. Кунчунмей, артыкы одуруда Өөктен келген—З. Сауленко, Тураның школачызы Г. Микова, Хадың школазының өөреникчилери Н. Тамдын-оол, Г. Таны-оол, Тарлагдан келген—М. Бай-Кара.

Сөзү болгаш фотозу В. Лутковтуу.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП

БЭДЧ-ниң Күүскомунуң хуралы хагдынган

МОСКВА. (СЭТА). Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң (БЭДЧ-ниң) Күүскомунуң тоску хуралы доозулган. Ол хуралга БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарының экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылгазының хөгжүлдезиниң айтырыгларын чугаалажып көрген.

Рубльге шиңчиткен хөй талалыг санажылгаларның болгаш экономиктиг кады ажылдажылгаңның делегей банкызын организастаар дугайында дугуржулгага ат салган. Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның төлээленчилери боттарының чазактарының төлээлеткенин өзүгаар дугуржулгага ат салганнар.

Румын Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Александру Бырлэдяну хуралды даргалап эрттирген.

Кыдат удуртукчуларның ийи арынныг, принцип чок чоруу

СОФИЯ. (СЭТА). Сталинга чүдүп турган чорукту дидими-биле шүгүмчүлээш, партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын катап тургускаш, амгы үениң кол-кол айтырыгларының талазы-биле, чаа, теоретиктиг түңнелдери-биле СЭКП-ниң XX съездизи делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хөгжүлдезинге чаа үе-чаданы ажыткан деп, «Отечествен Фронт» солуннуң чүүлүнде демдеглеп турар.

Ынчалза-даа кыдат удуртукчулар XX съездиниң шиитпирлеринге болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң коллективтиг ажылдап кылган шугумунга удурланып үнгеш, кижиге чүдүүр чоруктуң камгалакчыларының ролюн бодунга алганнар деп, солун уламчылап бижээн. Ынчаарга кижиге чүдүүр чоруктуң дугайында айтырыг чүгле Сталинниң ажыл-чорудулгазын үнелээри-биле болуп калбас, ол айтырыг партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын катап тургузары-биле, партияга болгаш күрүнеге демократиялы хөгжүлдери-биле база холбашкан.

Кыдат удуртукчулар болза ийи арынныг болгаш принцип чок чоруун көргүзүп турар-дыр, чүге дээрге СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда бүгү-ле коммунистиг партиялар-биле кады кижиге чүдүүр чорукка удур демиседи деткип, ону шын деп санап турганнар, а ам кээп ол демиселге удур болгаш СЭКП-ниң XX съездизиниң чогаадыкчы түңнелдеринге удур калчаалыг кампанияны чорудуп турарлар-дыр деп, ол солун бижээн.

Кыдат удуртукчулар акы-дунма компартияларның санал-оналын болгаш чөптүг шүгүмчүлелин дыңнаарын күзевейн, ону тоомча чок көрүп, оларның иштики херектерин каржызы-биле холгаарлаарының аргазы-биле болгаш албадаарының аргазы-биле боттарының сектантычы болгаш догматиктиг шугумун күткүүрүн оралдажып турарлар-дыр деп, солун айтып турар.

Оларны улустар буруу шаап турар

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделер кылырын хоруглаар дугайында Москва керээзинге ат салган чорук болза делегей байдалынга чогумчалыг салдарны чедирген болуушкун болур деп. Тайбыңның бүгү венгр чөвүлелиниң чиңгине секретары Л. Дежери тайбыңның бүгү-венгр чөвүлелиниң президиумунуң хуралынга чүве чугаалааш, медеглээн.

Ук керээ болза чугаалажыышкыннарның политиказының чедиишкининиң дугайын херечилеп турар-дыр деп, Л. Дежери уламчылаан. Бүгү чурттарда тайбың талалакчылары ол керээге каттышкан күрүнелерге өөрүп четтирип турар. Аңаа каттышпайндан дадагалзап турар чазактарны оларның улустарының эрге-ажыктары ук керээге каттыжарын негеп турар дээрзинге бүзүредирин эргежок чугула деп, Л. Дежери медеглээн.

Москва керээзинге удурланып турар кыдат удуртукчуларның туружу тайбың талалакчыларынга улуг дүвүрээзинни болдуруп турар деп, Л. Дежери улам ынай чугаалаан. Кыдат удуртукчуларның туружун улустар ойтур шаап турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң дузаламч...

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «Унэн» солунга МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Т. Рагчаның бижээни: «Совет Эвилелиниң бүгү талалыг болгаш ак сеткилдиг дузаламчызы Моол Арат Республиканың хөгжүлдезинге шыгарангай ужур-дузалыг болуп турар. Ленинизмниң улуг Төрээн чуртунуң интернационалчы дузаламчызы болза бодунуң Төрээн чуртунга социализмни бүрүн тургузар дээш демиселге моол улусту сорук кирип турар». «МАР-га социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга совет дузаламчының ужур-дузазы» деп эгелиг бо чүүлдү МОНЦЕМЭ агентилел дамчыткан.

Совет Эвилели Моолга калбак херглелдиң хөй санныг бараанныарын, үлетпүр дерилгезин, кодээ ажыл-агый машиналарын болгаш механизмнерни

Чон биле күрүнен... чайынначак

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Улус палатазының соңгулдазынга кирипшкен соңгукчуларның 99,95 хуузу демократтыг Германияның Национал Фронтузунуң кандидаттары дээш бадылаан. Ол фронтуда Германияның Социалистиг чаңгыс зай партиязы, республиканың өске-даа демократтыг партиялары болгаш массалыг организациялары каттышкан. Депутаттарның округтар хуралдарынга соңгулданың түңнелдери база-ла ол кире болган.

ГДР-ниң Бүрүне чөвүлелиниң даргазының оралакчызы, Либерал-демократтыг партияның даргазы Макс Зурбирниң медеглээни: Октябрь 20-зи — төөгүлүг хүн. Ол хүнде республиканың хамаатыларының хүлээп алган шиитпири—Герман Демократтыг Республиканың чорудуп турар политиказынга оларның бүзүрелиниң, ол политиканы үргүлчүлээринге оларның күзелдиниң чайынначак илерегейлээшкини болур.

Германияның тараачыннарының

Хамаарышп... негеп

ЛОНДОН. (СЭТА). Басутолендиниң конституциязын чаарты көөрүн кылып турган комиссия бүгү талалардан мурнуу-африкан республика-биле хүрээлеткен ол англи де...

...ҮШТЕЛДИРЕР

(...ренциязы)

Парткомнуң талазындан үлетпүр, чудуг, транспорт организацияларының ажылынче кичээнгейни кошкан. Оон түңнелинде Чадааның амыдырал-хандырылга комбинады 9 айларның планын күүсеткен. Оон ыңай садыг болгаш улус өөредилгезиниң, культура-чырыдылгазының ажылдарында бар четпестерни конференцияга база демдеглээн.

Коммунистерни мал ажылынче хөделдир чорудуп, чугула участоктарга партия бөлүктерин тургускулаан, агитаторлар, лекторлар, районнуң удуртур ажылдакчылары тайылбыр ажылын удаа-дараа чорудуп, ...-даа организастаан, сеэлгү үеде бичии соой берген болза-даа, чоннуң культура-ажылдарын бедидер талазы-биле хемчеглерни ап чорудулаан болгаш өске-даа үгелебчи чүүлдер кылдынган. Ынчалза-даа районнуң мал болгаш чер ажылының талазы-биле чаңгыс-даа көргүзүгнү чедип албайн, хожудап турарының чылдагааны чүдел? Делегаттар боттарының саналдарынга болгаш конференцияның ажылынга киришкен. СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. Тока чугаазынга ол бүгү массалыг хемчеглерни организакчы ажыл-биле быжыглаарынга деп түңнелди кылган. Сураал ажылын чеже-даа чорутса, бир эвес ону организакчы ажыл-биле быжыглавас, ажылдың шынарын, күүселдезин чедип албас, бар курлавырларны четче ажыглаар дээш практиктиг хемчеглер албас болза экл түңнелдер чедип алдынмас.

Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының хемчеглерин улам күштелдирер, ылаңгыя мал кыштаглалыышкынының, келир чылдың тарылгазынга белеткелдиң чедиишкиниг чорудар, өөредилге, культура-чырыдылгазы талазы-биле болгаш өске-даа хемчеглерни конференцияга чугаалажып, доктаалды хүлээп алган.

М. ЛЮНДУП.

...нарны ... эртер

Колхозта ажыл-херектер канчаар чорупп турарының дугайында үстүнде көргүскен фактылар партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны кошкак тургускаанын херечилеп турар.

Колхозтуң хожудаашкынын барыктала ийи чыл дургузунда уламчылап турда, ол дугайын хуралдарга хөй удаа чугаалажыры-биле кызыгаарлаттынып, коммунистерниң мурнакчы ролюн колхоз бүдүрүлгезинге күштелдирер талазы-биле партбюро кошкак ажылдаан.

Мал болгаш чер ажылының бригадаларын билиглиг, ажылга дуржулгалыг кадрлар-биле быжыглаарынга партбюро болгаш колхоз баштаар черниң удуртукчулары эштер Шыырак-Кара, Өчүр-оол кошкак кичээнгей салып келген. Мал болгаш чер ажылы өрулга чок, харыы хөй карылгалыг болуп турарының кол чылдагааны ында болуп турар.

Бо дугайында чаңгыс чижекти көргүзерге-ле четчир. Бот-орулгачарылгалыг бригадалар болур сизер дээш бөлүк хойжуларны үскеш, оларның удуртукчуларынга эге билиглиг, ажылга шөолуг дуржулгазы чок кижилерни томуйлап каггылаан. Олар чогум канчаар ажылдаарының ужурун билбес, биеэги-ле чыдып калган эрги аргалар-биле ажылдап турарлар.

...сутолен... ин заштыкы политика... зын, ка... лалын болгаш айыыл чок чоруун ... ндырарын Англия эргелээр апаар.

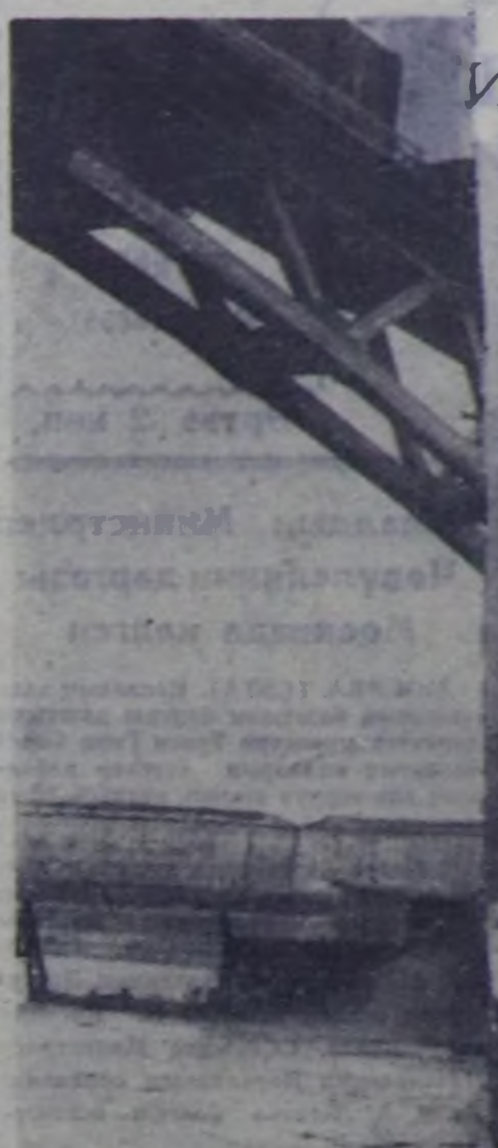

САРАТОВ. Волганы кежилдир Евро... вүргүнүң тудугжулары улуг тиилелге... нар.

166 метр узун дурттуг өөргениң к... узуну 120 метр, 260 тонна деңзилиг ... стендиден адырттынган болгаш тускай...

Чаа колл... баштайг...

«Тыва дат-дүгү» комбинаттың коллективи эрткен чылдың август айда организастаттынып тургустунган. Үш ай бурунгаар ол комбинатка 452 ажылчыннар турган болза, амгы үеде ооң ажылчыннары 812 кижи чедир өскен. Ол ажылчыннар комбинаттың янзы-бүрү цехтеринде, даг-дүгүнүң шахтазында, руда фабриказында, ТЭС-те, дизельдиг электростанцияда, дуржулга болбаазырадылга черинде, хөмүр даш шахтазында болгаш өске-даа участоктарда ажылдап турарлар. Комбинатта 129 инженер-техниктиг ажылдакчылар бар, олар дээди болгаш ортумак эртем-биле чепсеглентеннер.

Бут кырынга чаа-ла туруп, быжыгып олурар шак ол аныяк коллективтиң партия-ажыл-агый активиниң бирги хуралы чоокта чаа болуп эрткен. «Тыва даг-дүгү» комбинадының директору эш В. Белявский ол хуралга бо чылдың тос айларында ажыл-херектиң түңнелин болгаш дөрткү квартадда комбинаттың мурнунда кандыг сорулгаалар салдынганын, планныг онаалгаларны кандыг аргалар-биле күүсетсе эки дээрзин чугаалаан.

Бо чылдың эрткен каш-ла айларының дургузунда комбинат бөгай эвес чедиишкиннерни чедип алган. Үшкү кварталда нити продукция бүдүрериниң планын комбинат 115,9 хуу, тос айларның планын 113 хуу күүсеткен, бараанныг продукция бүдүрерин 160 хуута, сорттуг даг-дүгү казып бүдүрерин 145 хуута күүсеткен. Черле ынчаш комбинат өске-даа планныг онаалгаларын шуптузун-на планда көрдүнгениниден оралчок ажыр күүсеткен. Ол дээрге аныяк бүдүрүлге чериниң күш-ажылдыг баштайгы улуг тиилелгелери-дир.

...иң аалчыларывыс

...лунуң редакциязынга аалдап чорааннар. Аалчыларга солуннуң ажыл-чорудулгазын таныштырган соонда, олар боттарының аймааның ажыл, амыдыралын редакцияның ажылдакчыларынга чугаалап бергеннер.

Баян-Өлгий аймактан келген аалчылар совет-моол улустарның найыралының демдээ кылдыр уран-чечен моол угулзаларының альбомун белекке берген болгаш редакцияның ажылдакчыларынга херек демдектерин кадап берген. Редакция моол аалчыларның кижи бүрүзүнге элээн каш тыва номнарның чыылдазын болгаш моол улус дугайында арыннар үндүрген «Шын» солуннуң номерлерин белекке берген. Редакцияның ажылдакчылары Б. Хөвеңмей биле Т. Кызыл-оол боттарының шүлүктериниң болгаш рассказтарының чыынды номнарын аалчыларга белек кылдыр бараалгаткан.

ЧУРУКТА: Баян-Өлгий аймактан келген аалчылар—«Шын» солунну көрүп турлар.

Оң талазындан солагай талазынче: хойжу эш Өнүржеп, партияның аймаком секретары эш Цэрэн, партия үүрүнүң секретары эш Тазын, механизатор эш Булгумоай.

А. А. ПАЛЬМБАХТЫ ОРНУКШУТКАНЫ

Республиканың хөгжум-шии театрының залдарының бирээзи. Маңаа А. А. Пальмбахтың мага-бодун тургузуп каан турган. Венок-чечектер эңнежок. СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели, Дылдың, чогаалдың болгаш төөгүнүң тыва эртем-шинчилел институду, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери дээш, хөй-хөй черлерден ол венок-чечектерни салгылаан. А. А. Пальмбахтың эң чоок төрелдеринден база венокту салган.

А. А. Пальмбахтың Төрээн чуртунуң мурнунга ачы-хавыязын демдеглеп, оон болуун шаңнаан орденнерни болгаш медальдарны база кызыл сыртыкчыгаштарга чыпшыр нагалээш, ында стол кырында салгылап каан.

Тываның чонунга сурагдыг эртемденниң мага-бодун көрүп, аңаа сеэлгү хүндүткелин илередир дээш, кижилер шуужуп кээп-ле турар. Ол дээрге, мөчээн кижиниң кады ажылдап чораан чоок өңнүктери, Кызылдың бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң төлээлери, студентилер, суругуулдар, пионерлер-дир.

Беш минута болгаш-ла хүндүлел таңныылы солчуп турар. Оон бодунуң эң чоок төрелдери, партия, совет, комсомол, пионер организацияларының төлээлекчилери хүндүлүг таңнылга тургулап турган.

Хүндүскүнүң үш шак чедип турда СЭКП Тыва обкомунуң секретарьлары эштер С. К. Тока болгаш А. В. Анкудинов, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш М. Б. Мендуме, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш В. Ш. Долчанмаа болгаш өске-даа эштер хүндүлүг таңныылга турупкааннар.

Александр Адольфовичиниң мага-бодун машина кырынга салгаш, ону сеэлгү орукче үдээн чоң хөөрже чорупканнар. Хөгжүм кажыдалдыг аялгаларын күүседип чораан.

Хөөрге митинг болган. А. А. Пальмбахты орнукшудар талазы-биле комиссияның даргазы эш М. Б. Шыырап кажыдалдыг митингизин ажыткаш, СЭКП обкомунуң бирги секретары С. Токага сөс берген. Александр Адольфович болза алдарлыг, өөредиглиг болгаш улуг өрукту чурттап эрткен кижи дээрзин ылаңгыя эш Тока демдеглээн. А. А. Пальмбах—чаа, совет Тываның культуразының чүткүлдүг тургузукчуларының бирээзи чораан.

Оон соонда Кызылдың бүдүрүлгелериниң мурнундан типографияның хоочун ажылдакчызы В. Рачковская, аныяк өскеннерниң мурнундан эш Х. Куулар, эртем ажылдакчыларының болгаш чогаалчыларның мурнундан эш О. Саган-оол олар база чүве чугаалааннар.

Кажыдалдыг митингизин доозулган. А. А. Пальмбахтың хөөрүнүң кырынга янзы-бүрү өңнүг чечектерден кылган веноктар овааланыш берген.

Кызылдың чону эргим А. А. Пальмбахты бодунуң сеэлгү оруунче ынчаар үдээннер.

...истиң шоодуглары

...КОМИССИЯ

Сан-хоо чурумун быжыглаар дугайында айтыышкын келген соонда, ол айтырыгны өөренип көөр тускай комиссияны бистиң цехте тургузарын шиитпирледивис. Ол талазы-биле комиссия тургузардан дээре чүве чок дээрзин бүгү улус билип турган. Чүвениң байдалы дарый хемчеглерни алырын негеп келген.

Комиссияның бирги хуралынга организастыг айтырыгларны чугаалашкан.

— Бистиң мурнувуста чугула сорулга туруп турар. Ол айтырыгны шиитпирлээри-биле көрбес болза черле хоржок. Ынчангаш комиссияның составын улгаттырар ужурлуг-дур бис,—деп, комиссияның даргазы чугаалаан.

— Комиссияның составынга Задзерканы киирерин сүмелеп тур мен,—деп, бир кижи дораан саналдаан.

— А мен—Кусаяниковту киирипсеп тур мен.
— Пискляк биске улуг дузаны көргүзүп болур.
— Каптурчак чок болза, комиссияның турары берге-ле боор.
— Майеркевич—ёзулуг таарчыр кижи ол.
— Мен Пенциняк дээш бадылап тур мен.
— Муляраевичини киирбес болза хоржок.
— Цебжиковский дыка-ла таарчыр боор.
— Организакчы аргазы тергиин кижи—Байдаякова-ла болгай.
— Купленяк оон база-ла дора эвес болдур ийин.
— А Сипячек канчап барган! Чок дээн кижи ол-ла болгай!

Комиссияның бирги хуралы шак ынчаар чогумчалыг эрткен. Оон составынга бистиң цехте ажылдап турар элээн каш ажылдакчыларны киирдивис. Саналдар киирер тускай секцияны тургузар дугайында база бир чугула айтырыгны ынчаар шиитпирлей шаап каан мындыг чүве.

Кирген саналдарны чугаалажып көөрү-биле ай төнчүзүнде чыылдывыс.

— Хромоляктың ээлеп турар албан-дужаалын кызырары чугула дээрзин секция саналдап тур...—деп, ооң даргазы чугаазын эгелээн.

Олурганнар алгыржы берген:
— Хромоляк—комиссияның кежигүнү кижи-дир.
— Ынчаарга Пасиконьскийни казыыр.
Килеңнээн үннер оон-моон шоодайны берген:

— Пасиконьский организастыг айтырыглар талазы-биле секцияда ажылдап турар.

— Үш дугаарында Барабашектиң адын бижип алган улус бис.

— База-ла хоржок.

Эрге-дужаалындан кызырар дээн кижилерниң кайызы-даа бистиң киддистиң өске ажылдакчылары ышкаш, комиссияның кежигүннери болган. Ам канчаар: бистиң киддисте артык эрге-дужаал чок деп чаңгыс түңнелди үндүрдүвүс.

Польша чогаалчы ФЕЛИКС ДЕРЕЦКИНИҢ чечен чугаазы.

АГААР бойдус

Бөгүн республикага бүлүттүгылап каап турар хүн болур. Республиканың чамдык черлеринге бичии чааш кыннныг болур. Хат барыын чүк углаанышкынныг, чоорту дыңзыыр. Агаарның температуразы: республикага—0—5 градус, а Кызылга—2—4 градус чылыг.

ЧАЯГААР БОЛГАН АЙЫЫЛ

Фидель Кастронуң чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Октябрь 21-де Кубаның премьер-министри Фидель Кастро чүве чугаалаан, ол чугааны радио болгаш телевидение-биле дамчыткан турган.

Чаягаар болган айыылдың — «флора» деп шуурганның чуртка таварыштырган каража-когаралының дугайын Кастро тодаргай чугаалааш, мун ажыг кижилер өлген Ориенте можуга кофе дүжүдүнүң 30-дан 50 чедир хуузу когараан деп айыткан.

Чаягаар болган айыыл-биле демиселге ажылчы чоннарның маадырлыг чоруун Фидель Кастро бедии-биле үнелээш, кижилерниң амытынын алырының болгаш качыгдааннарга дузаламчы көргүзериниң талазы-биле ажылдарны чер-черге организастаарынга партия органнарының шиитпирлиг ролюн онзалап демдеглээн. Ол херекке Кубаның чепсектиг күштериниң болгаш кадык камгалал ажылдакчыларының улуг ролюн премьер-министр база-ла демдеглээн.

Ол берге үеде качыгдаан можуларга бүгү чурт дузалаан деп, Кастро чугаалаан. Делегейниң бүгү чурттары, ылангыя социалистиг күрүнелер база-ла Кубага улуг дузаламчыны көргүскен.

Ортулукту экономика талазы-биле американнарның блокадалаары үргүлчүлеп турда, Кызыл Крестиң өмүнээзиниден Кубага дузаламчы көргүзерин саналдаан Каттышкан Штаттарның арын чаган чоруун Фидель Кастро сойгалап илереткен.

Шуурганның уржуктарын узуткап чок кылыр талазы-биле хемчеглерни Кубаның премьер-министри чугаалаан. Келир үеде бойдустуң шак ындыг болуушкунун чайладыр талазы-биле кол хемчеглер кылдыр, Ориенте можуга гидротехниктиг дериишкиннерниң системазын тургузарының чугулазын ол айыткан.

Чурттуң экономиказын хөгжүдери-биле херенгилерни чогумчалыг ажыглаарынче Фидель Кастро түңнелинде кыйгырган болгаш хемчээлиниң талазы-биле туруп көрбээн, чаягаар болган айыылдың таварыштырганы бергелерни куба улус чедиишкиннг ажып эртер дээрзинге быжыг бүзүрелин илереткен.

Чөөн Словакияда улуг комбинат

Мырынай чоокка чедир-ле улуг залга хамаан чок кылдыр өктагылап каан чыткан чүүл-бүрү кезектер кижи көрүп турда-ла чаңгыс аай бүдүрүлге организминиң составтыг кезектери болур бүдүн белдирлер болгаш шугумнар кылдыр чаартына бээр. Ында ажылчыннарның, техниктерниң угаан-бодалы болгаш күш-ажылы металл ээлдирер автоматтыг стан дээр нарын машинаны эптеп кылып турар.

Экскаваторлар мырынай-ла кожа ажылдап, чүък көдүрер краннарның согуннары соганайнып, чүък дажыглаар машиналар ынай-бээр чоруп, бетон хоюдар херекселдер дагжап турар-даа болза, 1964 чылдың апрель 1-де аңаа баштайгы канны ээлдирер. Кошице хоорайның чоогунда Чөөн Словакияның металлургия комбинадының тудуунун оңза чугула бир объектизиниң 500 ажылчыннары болгаш техниктери шак ынчаар шиитпирлээннер.

Ынчалзажок оон-даа эрте ноябрьның бирде, чылыг кужу-биле ажылдаар электростанция, оон бир котёлу ажыглалга кирер ужурлуг. Ынчангаш ында ажылдап турар кижилер чүгле шакты эвес, а минутаны болгаш секунданы чеп ажыглаарын оралдажыр. Чүгле тудугжулар эвес, а эт-херекселдерни чорудуп турар заводтар далажып турар. Олар дуза кылдыр монтёрларны, электротехниктерни мынаар чоруткан: чүге дээрге электростанция комбинаттың бүдүрүлгелеринге амыдыралды бээр. Ында нитизи-биле 42 бүдүрүлге черлери бар болгаш оларның кайызы-даа улуг үлетпүр болур ужурлуг.

1959 чылда Кошицеге эвээш кижи келгеш, тудуг планын боттандырып киргенден бээр дөрт чыл безин эки четпес үе эрткен. Ам Шацы ындыында чоокка чедир-ле хөй оларда турган шөлдерде 700 гектар девискээрде тергиин улуг металлургия бүдүрүлгезин тудуп турар. Ам Чөөн Словакияның металлургия комбинадында 8 муң хире ажылчыннар бар. Хоорзалар каңнаар цехти, механиктиг мастерскаалларның бир чамдызын ажыглалга киирген. Оон девискээринде 120 километр демир орук оруктарын, 90 километр бетоннаан орукту туткан болгаш 80 километр суг дамчыдыкчызын, 200 километр ажыг чер адаанның харылзааларын кылган. Бо хүннерге чедир 40 муң тонна кан кылдынныгларны эптээн. Комбинаттың баштайгы бүдүрүлгелери продукцияны берип эгелээн.

Ынчалзажок кол сорулга болза—тудугну дүргедедип, оон темпизин бедидери болур. Бо чылга деннээрге тудуг ажылдарының хемчээлин бүдүн чартык катап улгадыр чылдың планында ... чылдың апрель 1-ге ... кужу-биле ажылдаар ... цияның ийи котёлдары ... рер ийи цехтер, ... боксутуг батерея, кан ... түң баштайгы конвер... далга кирер. Бүгү ... болгаш цехтерин тех... чүүлдери-биле дерил... май 1-де комбинат ... ну бээр кылдыр пла... ынчаар чоорту-ла ... демир-руда калбак ... чаартынар.

...тырарын ке... көрген. 1966 ... чедир чылыг ... электростан... ы, кан ээлди... ниниг суугу, ...шткуур завод... торлары ажыг... бүдүрүлгелерин ... никаның эң чаа ... р. 1965 чылдың ... баштайгы шой... инап турар. Шак ... аңаа кээп турар ... кан кылдыр

Чөөн Словакия... ын металлургия комбинадының чун... -даа мурнунда калбак канны бүд... рүп үндүрери ол материал үргүлчү... чедиишпейн турар чехословак маши... а тудуунга улуг ужур-дузалыг. Бү... дүрүлгени специализастап болгаш — кооперастаарынга үндезилей ол пр... олукпияның бир безиин Бот-боттар... ынга Экономиктиг дузалажылга Чөв... үлелиниң кежигүннери чурттарже... е-Чехословакия ындыр салып болурун ... база көрүп турар. Ол келир ү... үениң херээ. Ынчалзажок социалис... тиг чурттарның бүгү делегейге кады ... ажылдажылгазының көскү чижээн ... комбинат ам безин көргүзүп турар. Ол бүдүрүлгениң кол металлургия дерилгелерин совет документация ёзугаар Чехословакияда кылып, а бир чамдызын шуут-ла Совет Эвилелинден киир сөөртүп турар. Ол тудугга совет экспертер барып, чехословак тускай эртемниглер совет өөренири-биле Совет Эвилелинге кээп турар. Ол-он инженерлер болгаш техниктер нарын агрегаттарны башкарарынга Совет Эвилелинге болгаш Польшага барып өөренип ап турар. Герман Демократтыг Республика дерилгелерин база чорудуп, чехословак тускай эртемниглер чамдык айтырыгларга хамаарыштыр польша металлургтар-биле сүмележип турар.

Үш-дөрт чылдар эрткен соонда ам бир дугаарлыг тулуг деп аладып турар Чөөн Словакияның комбинады чуртта деннежир чүвези чок эң улуг металлургия үлетпүрү апаар. Комбинат долу кужу-биле ажылдап эгелээн соонда ам Чехословакияның бүгү металлургия заводтарының ээлдирип турарындан 50 хуу хөй—12 миллион тонна канны чыл санында бүдүрер апаар.

Т. МАРТЫНОВА. (СЭТА).

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Ногаан терге» 10, 12. «Куу куштар чыскаалганы дег бөлүттар артында» 2. «Нара думаалай» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Баштайгы шенелде» (2-ги сериязы) 11.15, 1.15. «Чалбыыштыг чылдарның төөжүзү» (делгем экранныг) 3.15, 5.15. «Аллахома» (делгем экранныг) 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «730 дугаарлыг самолёт хонарын дилеп тур» 2.30. «Үш адыр медальон» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээн өннүүм дугайында» 3.15, 7.15. «Ынакшыл болгаш карак чажы» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3а. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарының 23 — 35, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн баргаша 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01452. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан үнезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 26 СУББОТА № 255 (5659).

Өртээ 2 көп.

Чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүсеткен көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге алдар болгаш мактал!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Ажылчы чоннарның чагааларын болгаш билдирииишкиннери

Совет күрүне аппарады чонга бараан болур, аңаа отчёттуг болур дугайын партияның Программазында айыткан. Партия болза чоннуң негелделерин болгаш херегледдерин кезээде дыңнангыр, кичээнгейлиг көрүп, хүн-бүрү сагыш-салырынче совет органнарның болгаш оон ажылдакчыларының кичээнгейин доктаамал угландырып келген. Ол дугайында СЭКП ТК-ның Октябрь Кыйгырыгларында база катап улам күштүг-биле мынчаар чугаалап турар:

— Совет албан черлериниң ажылдакчылары! Массалар ортузунга организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылды күштелдириңер! Бюрократизмни дазылындан тура тырттыңар, ажылчы чоннарның хереглелдеринге болгаш негелделеринге дыңнангыр болуңар!

Манаа бир кол чүгула чүүл болза, ажылчы чоннарның чагааларын, билдирииишкиннерин эң кичээнгейлиг көрүп, оларны чогуур өйүнде харылаары болур. Чоннуң чагааларын, билдирииишкиннери бүдүрүлгениң, ажыл-агыйның база албан организацияның түс-түс адырларында болгаш чамдык кижилерниң ажылында база амыдыралында четпестерни тодаргай илередип, ону чайладырының оруктарын айтып турар чугула документилер болур. Оон-биле кады оларның дыка хөйү кижилерниң хуузунда айтырыглары болгаш кандыг-бир чүүлдүң дугайында дилеглери, негелделери, хомудалдары болуп турар. Ынчангаш оларның чаңгызы-даа харыы чок артпас болгаш партия, совет база хөй-нийти организацияларының кичээнгейинге турар ужурлуг.

Соолгу чылдарда бистиң АССР-ниң хөй-хөй районнар болгаш чер-чер Советтери, чамдык албан черлери бо талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турарын ажылчы чоннар сеткил ханышкын-биле чугаалап турарлар. Аңаа чижек кылдыр Улуг-Хемниң райкүүскомун, Эрзинниң база Чадааннаның кодээ Советтерин, республиканың Социал хандырылга министерствозун болгаш өске-даа албан черлерин кирип болур. Бо черлерде чоннуң киирген чагааларын, билдирииишкиннерин кичээнгейлиг көрүп, чогуур өйүнде харылаап, ол талазы-биле оперативтиг хемчеглерни ап турар. Ол ышкаш оларда хамаатыларны хүлээп алырының тускай хүннерин, шактарын доктаататкаш, ону болур-чогууру-биле чорудуп турар. Ылангыя Эрзинде эш Кенден даргалаан кодээ Советке кирген 36 билдирииишкиннерни шуптузун чогуур өйүнде харылаан.

Советтерниң ажылының бо чугула участогунга депутаттар, активчилер идепкейлиг киржип турарлар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Салчак Даржаа среда бүрүзүнде-ле Ак-Довурак суурнуң чурттакчыларын хүлээп алыры чаңчыл апарган. Эрзин кодээ Совединиң депутады Дамба Чаш база-ла ындыг хүлээп алышкыннарны чорудуп турар. Ындыг депутаттарны он-ону-биле адап болур.

Оон-биле чергелештир ажылчы чоннарның чагааларын, билдирииишкиннерин хүлээп ап, ону шиитпирлеп турарында улуг четпестер болгаш ёзу барымдаалаар бюрократтыг чуруктар ам-даа бар. Баа-Хем райкүүскомунда (даргазы эш Даржаа) хамаатыларның киирген билдирииишкиннериниң сан-даңзызы сандаргай, оларның чамдыктарын улуг озалдадылышкыннар харылап турар. Чижээ, «Бурунгаар» колхозтан хамааты Шарайның билдирииишкинин айы-ай хире болгаш харылап берген. Бо дег таарымча чок байдалдар Барыын-Хемчиктиң, Бии-Хемниң райкүүскомнарында, республиканың Кадык камгалал министерствозунда, респотребсоюзтуң баштаар черинде бар.

Ылангыя кадык камгалал министри эш Любимов, оон оралакчызы эш Шабаев олар министерствога кирген чоннуң билдирииишкиннерин кижи шыдажыр аргажок байдал-биле саададып турарының фактылары бар. Бо чылдың 4 айда Барыын-Хемчиктиң «Кара-Хөл» колхозунуң колхозчузу Очур Сарыг-Донгактың киирген билдирииишкини үр үеде аңаа шиитпирлеттинмээн чок чыткаш тодаргай чижек болур-дур. Барыын-Хемчикте «Малчын» колхозтуң төвү Мугур-Аксы суурнуң магазининде бажың ниң-тиниң эдилел-херекселдериниң чок боор турарының дугайында бөлүк кижилер ат салган негедде билдирииишкинни респотребсоюзтуң баштаар чери база-ла шак ынчаар саадаткан.

Масса-биле харылзааның, ылангыя оларның чагааларын, билдирииишкиннерин оперативтиг шиитпирлээриниң база бир чугула чүүлү болур Советтерге болгаш өске-даа албан черлеринге чонну хүлээп алырының хүннери, шактары Бии-Хем райкүүскомунда болгаш өске-даа хөй-хөй черлерде доктааттынмаан, хүлээп алышкын кылыр кабинеттер чок боор турар. Ылангыя ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Кызыл тараачын» колхозта депутадының чонну хүлээп алырының талазы-биле ажылы безин Бии-Хемниң райкүүскому организаставаанын таарымчалыг деп санап болбас.

Советтерниң организас-массалыг ажылының бо чугула кезээн болур-чогууру-биле организастаары, депутаттарының сонгукчулар-биле ужуражышкыннарын чер-черге өй-өйде чорудары, хүлээп алышкынны доктаамал организастаары — хамаатыларның чагааларын, билдирииишкиннерин оперативтиг харылап, шиитпирлээринге улуг ужур-дузалыг болур.

Чагаа, билдирииишкин бүрүзүнүң ээзи — совет кижи болуп турар деп чүве билдингир болгай. Ынчангаш оларны оперативтиг көрүп, кичээнгейлиг шиитпирлээр чорук — чер-чер Советтериниң болгаш өске-даа бүгү хөй-нийти организацияларының эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи болур. Кол чүүл болза, келген чагааларның, билдирииишкиннерниң сан-даңзызын шыңгыы тургузары, оларны көрүп база шиитпирлеп турар кижилер бот-харысалгазын бедидери болур, ынчаарга чоннуң чаңгыс-даа чагаазы, билдирииишкини, саналы харыы чок артпайн, өзинге чогуур өйүнде харылаттынган турарын дээш партия, совет органнарының талазындан бо чугула херекке хүн бүрүзүнде контрольду күштелдирер ужурлуг.

Хойжу Моңгуш Чүлдүм

Республиканың мал ажылында кол черни хой ажылы ээлеп турар. Хойжу кижи бүрүзү нийтиниң чүс-чүс баш шээр малын болунуң бүрүн харысалгазынга ап, чылдың кайы-даа үезинде мени ажаап чемгерер, одарладып кадарар, чаш төлүн доруктуруп өстүрер, Төрээн чуртка хөй эът, дүк бээр хүлээлгелиг. Хойжунуң бо хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар мурнакчы хойжулар бистиң колхозтарывыста болгаш совхозтарывыста эвээш эвес. Ылангыя оларның бирээзинге коммунист Чүлдүм Моңгуш Баржыкович кирер.

Моңгуш Чүлдүм — Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Ак-Хаяда № 6 хойжу бригаданың кежигүнү. Бригаданың бир кодан хоюн мени кадарбышаан, мурнакчы хойжу чеди чылдың бешки чылында хойжуларның социалистиг чарыжынга алдарлыг чедиишкинни чедип алган. **Бо чылын төрээн 352 хойдан 398 хураганны азы 100 хойга онаалтыр ортумаа-биле 113 хураганны алган.** Бо дээрге Чөөн-Хемчик районда бо чылын малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эң дээре көргүзүг болуп турар. Төрүүр чүс хойга онаалтыр район чүгле 55 хураган, а хойжунуң бригадазы 65 хураган алганын ап көөрге, Чүлдүмнүң көргүзүү оон ийи катап ажып турар.

Мурнакчы хойжу дүк кыргылдазының талазы-биле база багай эвес көргүзүглүг: **бодунуң дуктуг хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 килограмм 195 грамм дүк алган.**

Мындыг чедиишкин боду чайтаар чедип келбес, хойжунуң, оон өг-бүлезиниң ак-сеткилдиг, кызымаккай күш-ажылының түңнели болур. 1962—63 чылдың кыжынында хойларның ажаалдазын, немелде чемгерилгезин, одарладышкынның шын таарыштырганындан хойжунуң коданынга чүгле хоралча чок болган эвес, харын бүгү хой кышты хүр семис ашкан. Кажааның ол өдээн үнзүр эжип, төрүүр чоокшулаан хойларны тускай үзүп ап, курлап алган чоок одарларынга кадарбышаан, коданга чемгерип турган. Оон кышкы одарлары планныы-биле ажыглаттынган.

Мал оолдаашкыны — хойжуларның ажылының чугула түңнели, эң харысалгалыг болгаш карак-кызыл ажылдаарының үези болур деп чүвени хойжу Чүлдүм, оон кадайы Чүдүр ханызы-биле билип, ол үеде боттарының амыр-дыжын харамнанмайн ажылдааннар. Олар ийилээ чаш хураганнарны хүлээп ап, баштайгы каш хонукта иези-биле кады ажаап, оон соонда хураганнарны иелеринге каткыжеге чедир бөлүктеп ажаар арганы бүрүн күүседип турган. Хойларның массалыг оолдаашкынының үезинде бир сакманщик кезек када дузалашкан.

Малдың кыштан хүр ажары чайгы семиртилгеден кол хамааржыр деп чүвени хойжу шыңгыы барымдаалап, бо чайын Улуг-Чыргакының чайлагларынга беш чедир чаа одарлар солуп, хойларын семирткен. Чаа одарларны ажыглаары-биле кады кадарылганы шын организастаары чугула. Бо талазы-биле хойжу бодунуң дуржулгазын мынчаар чугаалап турар: чайын эртенгиниң 5 шактан орай кежээ чедир хойну одарладыр. Дүште изиг үезинде дыштандырар. Хүнде үш-дөрт чедир суггарар. Чайгы одарның оът-сигени элбек дээш хамаан чок көрбейн, ону ээлчештир одарладыр. Чайгы үеде хойну дүне кажаалавас болгаш кажаа чок черге, харын-даа өдекшивээн черлерге хондурары чугула. Ол болза хойнуң деңгилдезинге, дүгүнүң өзеринге дузалыг. Тараалар чоогунга чайын мал турбас болганда, оон одары чүм болур. Ынчангаш күскү үеде баштай тараа чоогунга, оон соонда ангыстарга хойну кадарар. Одарладышкынның мынчаар организастаанындан Чүлдүмнүң кодан хоюнуң деңгилдези бо чылын база аажок эки болган.

Ол чүгле бодунуң онаашкан коданының кадарарынга өйлежип турар эвес, оон-биле кады чаа тургустунган хойжу бригадазының нийти ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол бо чайын сиген белеткелиниң үезинде аңаа үргүлчү ажылдаан. Бригаданың төвүнде үш кодан хой турар улуг кажааның, ийи өрээл чуртталга бажыңының, кызыл булуңнуң, чунар бажыңның тудугларын кылышкан.

Моңгуш Чүлдүм бодунуң ажыл амыдыралының хөй чылдарын хөй-нийтиниң ажылынга бараалгадып келген. Ол 16 чыл дургузунда суму даргалаан, 4 чылда партия организациязының секретарынга ажылдаан. Сөөлгү үеде материалдыг чүүлдерни шуут ход-биле тудуп бүдүрер, хойжу болган.

Мал ажылын хөгжүдүп, оон баш санын өстүрүп, дүк, эът, сүт бүдүрерин көвүдедир дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың салып турар сорулгаларын күүседири малчыннардан кол хамааржыр. Бо дугайын хойжу Чүлдүм ханызы-биле билир. Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң партия конференциязынга санал берип тургаш, ол мынча деп чугаалаан:

— Мал ажылынга ак-сеткилдиг, дуржулгалыг кижилерни шилип киирери чугула. Бир эвес чаа кижилер болза, өскелерниң дуржулгазынга өөредир херек. Бисте мону барымдаалавайн, душкан-на кижилерге малды хүлээди бээр чүүл бар. Чижээ, бистиң совхоз бо чылын М. Мамбар-оолга бир кодан кыс хураганнар хүлээдип бээрге, оортан 100 башты чидирген болгаш ам чүгле 58-ти тыпкан. Ол ышкаш харысалга чок хойжулар бисте бар.

М. Чүлдүм бодунуң чедиишкининге өөжургавайн, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер дээш кыштаг кажааларын белеткеп алган. Оон коданында чамдык хойлары ам-даа төрүп турар. Ынчангаш, чыл төнчүзүнге чедир чүс хойга онаалтыр 120 чедир хураганны алырының аргазы бар деп санап турар.

М. ЛЮНДУП.

М. ЧҮЛДҮМ.

Хүлээлгезин ажыр күүсеткен

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң Оттук-Дашта сүт-бараан фермазында саанчы Молдурушку Бүрбү Байкараевичини ферманың коллективи мурнакчы саанчывыс дижип, оон ажылын бедии-биле үнелеп турар. Кажан 1961 чылда аныяк оол фермага саанчылаар дээш келирге, «эр кижи канчап саанчылаарыл, өске кылыр ажыл тыппаан эвес» деп турган чамдык кижилер ам оон чедиишкинин көргеш, кайгап-даа, алаарган-даа турар апарганнар.

Б. Молдурушкунуң бо чылгы чедиишкинин ап көрээлиңер. Ол бо чылын бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден 1650 кг сүттүг саар дээн хүлээлгезин эрткен 9 айларның дургузунда 1772 кг кылдыр ажыр күүсеткен. Ол дээрге чүгле ол фермада эвес, харын районда безин бедик көргүзүглерниң бирээзи-дир. Нийти сүт саалдазының талазы-биле чылда алган хүлээлгезин ол база ажыр күүсеткен. Бо болза Октябрьның 46 чыл оюнуң байырлалынга саанчының күш-ажылчы белээ болур.

Чыл төнчүзүнге чедир инек бүрүзүнден сүт саалдазын 2000 кг чедирер дээш мурнакчы саанчы демисежип турар.

Бүрбү Байкараевич чүгле мурнакчы саанчы эвес, оон-биле кады, хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг киржикчи. Ол, Улуг-Хем район Совединиң депутады, колхозта комсомол комитединиң бюро кежигүнү болгаш фермада агитатор. Бо хөй-нийти хүлээлгелерин база идепкейлиг күүседип турар.

К. УРАНГАЙ.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТКЕН

* * *

Черновчуларның улуг чедиишкини

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүсеткени-биле холбаштыр Чернов областың чер ажылдыгларынга болгаш бүгү ажылчы чоннарынга байыр чедирген. Областың колхозтары болгаш совхозтары план ёзугаар үш миллион пуд тараа дужаар тургаш, 5 миллион 300 муң пуд тарааны күрүнеге саткан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка чоруткан рапортунга Буковинаның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң дыңнадып турары болза, бүгү ажыл-агыйлар часкы тарылгага херглээр үрезиннер-биле боттарын бүрүн хандыртынган. Ам областың колхозтарында болгаш совхозтарында кукуруза, чигир свёклазы, ногаалар, картофель ажаап алышкынын, аңгыс андарылгазын болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый ажылдарын дүрген доозар дээш социалистиг чарыш малбарган. Малчыннар мал кыштаглаашкынынга эки таарымчалыг байдалдарны тургузар болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерни алдарлыы-биле күүседир дээш бүгү күжениишкиннерин салып турар.

(СЭТА).

Бурятияның хлеви

Бо чылгызы ышкаш, ол хире хөй тарааны Бурятияның чер ажылдыглары кажан-даа күрүнеге садып көрбээн. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 8,8 миллион пуд тарааны Төрээн чурттуң шыгжамырынга урган,— ол болза планда көрдүнгениниден 3,9 миллион пуд хөй болуп турар.

Ол чедиишкин-биле — күрүнеге тараа садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүсеткени-биле холбаштыр, Бурят АССР-ниң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеринге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш Бурят АССР-ниң ажылчы чоннары кодээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрерин улам ыңай көвүдедирин чедип алыр дээрзинге бүзүрелин илереткен.

Бурятияның колхозтары болгаш совхозтары 1964 чылда чазын чаңгыс культураларның үрезиннери-биле боттарын бүрүн хандыртынган. Республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге картофель садарының планын база-ла күүсеткен.

Кодээ ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозар, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле хүлээлгезин күүседир, мал кыштаглаашкынын эки эрттирер дээш боттарының бүгү-ле күжениишкиннерин салып турарын Бурятияның ажыл-ишчилери СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, эш Н. С. Хрущевтуң бодунга чоруткан рапортунда дыңнадып турарлар.

(СЭТА).

Профэвилелдериниң XIII съездизинче

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң найысылалы Москваже, Профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизинче профэвилелдериниң төлээлери чоруп турар. Олар дээрге күш-ажылга шылгараан, чоннуң идегелин чаалап алган мурнакчы кижилер болур.

Тыва АССР-ден ол съездиже үш кижи чоруткан. Олар—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Тээли» совхозтуң сураглыг малчыны Ү. Ш. Кандан, «Өөк» совхозтуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының бригадири М. Б. Карбы болгаш облпрофсоветтиң даргазы Т. Ч. Норбу.

Бистиң төлээлеривис Москважэ самолёт-биле ужудупкан.

Күш-ажылчы белек

Октябрьның улуг байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Кызылдың пассажирлер АТК-зының ажылдакчылары күжениишкиннинг ажылдап турарлар.

Ол чүткүлдүг ажыл-шупни мурнуку одуруунга чоруп турарларның бирээзи — слесарь-агрегатчик Сат Салчак-оол. Автомашиналарның агрегаттарын билир талазы-биле оон мергежили улуг. Чээрби чыл хиреде бо бүдүрүлгеге ажылдавышаан, ол ажылынга улам-на мергежип турар. Ам бо хүннерде Сат ажылдап алышкынының хүн нормазын ажыр күүседип, коллективте калбарган социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунга кирген.

Аныяк оол, автоэлектрик Геннадий Агаповту мында база-ла хүндүткелдии-биле адап турар. Автомобильдерниң электри дериилгелерин ол эки билир болгаш кандыг-даа ажылдарны дагзырга, өй-шаанда эки шынарлыг кылып турар.

Непалдың албан черинге ужуражышкын

МОСКВА. (СЭТА). Непалдың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы, даштыкы херектер министри болгаш хаан чазаанын өргээ министри доктор Тулси Гири болгаш оон кадайы дээрги К. Гири Непалдың элчин черинге шайлалга кылган.

Шайлалгага Н. С. Хрущев кадайы-биле, А. Н. Косыгин кадайы-биле, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко кадайы-биле, даштыкы садыг министриниң оралакчызы М. Р. Кузьмин, ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, Совет Эвилелиниң Непалда элчини Е. Г. Забродин болгаш албанның өске-даа кижилери киришкен.

Шайлалгага Непалдың Совет Эвилелинде элчини Джарендра Н. Синха, Непалдың даштыкы херектер министерствозунуң секретарының дузалакчызы Шардуль Шамшер Рана болгаш элчин черниң дипломаттыг составы киришкен.

Чылыг, найыралдыг байдалга эрткен шайлалга үезинде доктор Тулси Гири биле Н. С. Хрущев чүве чугаалаан.

Доктор Тулси Гиринин Н. С. Хрущев-биле ужурашканы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң болгаш Непалдың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы, даштыкы херектер министри болгаш хаан чазаанын өргээ министри доктор Тулси Гиринин ужуражыышкыны октябрь 24-те Кремльге болган.

Ужуражыышкынга совет таладан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, даштыкы садыг министриниң оралакчызы М. Р. Кузьмин болгаш Совет Эвилелиниң Непалда элчини Е. Г. Забродин олар киришкен.

Ужуражыышкынга непал таладан Непалдың Совет Эвилелинде элчини Джарендра Н. Сингха болгаш Непалдың даштыкы херектер министерствозунуң секретарының дузалакчызы Шардуль Шамшер Рана киришкен.

Непалдың хааны дээрги Махендраның чоруткан бижиин доктор Тулси Гири Н. С. Хрущевка дамчыдып берген.

Н. С. Хрущев биле доктор Тулси Гириниң аразынга найыралдыг беседа болган, оон чорудулгазында Непал биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының айтырыгларын чугаалажып көрген. Делегей байдалының өйүү келген элээн хөй айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарны база-ла солушкан.

(СЭТА).

Кубаның качыгдаан районнарының чонунга ССРЭ-ниң дузаламчызы

Н. С. Хрущевтуң Фидель Кастро Руска чагаазы

СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының Национал удуртулгазының бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның премьер-министри эш Фидель Кастро Руска чагаа чоруткан.

Чаагаар болган халаптарның аар уржуктары-биле демисежип турар куба улустуң шудургу болгаш эрес-маадырлыг чоруу Совет Эвилелиниң бүгү улустарының ханы хүндүткелиниң сагыш-сеткилин бодлуруп турар деп, Н. С. Хрущевтуң чагаазында чугаалап турар. Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының Национал удуртулгазы, Кубаның Революстуг чазаа болгаш Силер качыгдаан чөөн можуларда ажыл-агыйны дүрген катап тургузары-биле кайы хире аажок улуг күжениишкиннерни салып турарын билип турар бис, эш Фидель.

Чагаада оон ыңай чугаалап турары болза, СЭКП Төп Комитети болгаш Совет чазак, чедирген когаралдың хемчээлдериниң дугайын дыңнааш, моон мурнунда далаштыг чоруткан эм аймаандан болгаш аъш-чемден аңгыда, халас дузаламчыны куба улуска көргүзерин шиитпирлээн. Совет Эвилели Кубага тудуг дериилгезин, механизмнерни, а ол ышкаш аъш-чемни болгаш улустуң хереглел бараанныарын чорудуп бээр.

Куба улуска Совет Эвилелиниң көргүзүп турар акы-дуңма дузаламчызы качыгдаан можуларда ажыл-агыйны дүрген катап тургузарынга дузалаар дээрзин бодап турар бис деп, Н. С. Хрущев түңнелинде бижээн.

Чер-чер Советтериниң 120 муң дузалакчылары

ХАБАРОВСК. (СЭТА-ның корр.) Ульчиниң үлетпүрлүг районунуң кедергей делгем девискээринде соңгу чүктүң чеди улустары — ульчилер, негидальдар, нанайлар, нивхилер болгаш өскелер-даа чурттап турар. Хааның ёзу-чурум үезинде ол улустар, көшкүн амыдырал-биле чурттап, соңгу чүктүң дошкун бойдузунуң эвээш-биче хайырлалы-биле амыдырап чораан.

Ам ол районнуң девискээринде школаларлыг болгаш клубтарлыг, эмнелгелерлиг болгаш уруглар албан черлерлиг, чаагайжыды тургускан он-он суурлар бар апарган.

Чоокта чаа райкүүском соңгу чүк улустарының хөй-нийти комиссиязын тургускан. Ол комиссияга библиотекарь-нанай Г. Ходжер, башкы-нивхи М. Пухта, партийжи ажылдакчы-ульч В. Тыкану, эмчилер, аныяктар төлээлекчилери кирген. Суур бүрүзүнге үлегерлиг корум-чурумну тургузарын, клубтар, уруглар садтары болгаш яслилери эки ажылдаар турарын комиссия бодунуң сорулгазы кылдыр салган. Чамдык суурларга чаагайжыдылга талазы-биле воскресниктерни чоруткан. Уругларның албан черлериниң тудуун шыңгыы контрольга алган. Санитар албанназын тургускан. Комиссияның кежигүннери херээженнер чөвүлелдеринге дузаламчыны көргүскен.

Райкүүскомнуң парлап үндүргени «Чер-чер Советтериниң ажылында хөй-нийтиниң эгелерин» деп дептерижигеште ол бүгүнүң дугайын чугаалап турар. Крайның чер-чер Советтериниң болгаш оларның тургусканы хөй-нийти организацияларының ажыл-чорудулгазында 120 муң хире кижи киржип турар деп, дептерде дыңнадып турар. Биробиджанның кудумчу комитеттериниң, Амурда-Комсомольскиниң уран чүүл чөвүлелиниң, Хабаровскиниң бажың эргелдериниң чаныңда эш хуузунуң судтарының дуржулгазын калбаа-бирле нептеретсе чогуур.

Улусчу контроль боттанылгада

СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң партия-күрүне контроль комитединде

Партия-күрүне контролюнуң комитеди бодунуң сөөлгү хуралынга республикада белеткеттинип турар алгы-кештиң шынарының база күрүнениң тараа курлавырларын камнаар талазы-биле хемчеглериниң дугайы—мындыг ийи чугула айтырыгларны чугаалажып көрген.

Бирги айтырыг талазы-биле комитеттиң хүлээн алган доктаалында айтып турары болза:—Белеткелдер организацияларының, Кызылдың эът комбинады, колхозтар болгаш совхозтар «Күрүнеге садар алгы-кеш болгаш өлүк чиг-эдиниң шынарының дугайында» Федерация чазаавын 1962 чылдың май 14-теги база республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ол-ла чылдың июль 14-теги доктаалдарын четпес күүседип турар. 1962 чылда белеткеттинген бүгү-ле алгы-кеш чиг-эдиниң кудуку сорттарының бот дензизи 74.9 хуу, бода мал кежиниң—50 хуу, хаван кежиниң — 81 хуу болган. Бо чылын белеткеттинген алгы-кештиң шынарының байдалы оон-даа дорайтааң. Ылангыя Чөөн-Хемчик, Таңды, Барыын-Хемчик райпоаларының белеткелдер конторалары, Кызылдың эът комбинады багай шынарлыг алгы-кешти дужаап турарлар.

1963 чылдың бирги чартыында Бии-Хем райпозунуң белеткелдер конторазының белеткээн алгы-кежиниң 93.3 хуузу куду шынарның сорттары болган. Кызылдың эът комбинадының бо чылдың бирги кварталында дужааган алгы-кежиниң барык шуптузу кудуку сорттуу, 3 хуузу чырындактар болган. Ол комбинатка соккан малдарның кежин кам чок сойганы-биле кештерниң эъттиринмалы, үс-чары келергей болуп турар. Чамдык кештерниң үс-ширинмалы бүгү кештиң дензизиниң 44.2 хуузу чедип турар. Ылангыя 1963 чылдың апрель 1-ге чедир комбинаттың дужааганы 5380 хаван кештериниң чаглыы онза улуг болуп, оон ужурундан белеткээн эът болгаш чаг талазы-биле күрүне 7 тонна хире когаралга таваржыкан. Оон ынай, чүгле куду сорттарлыг алгы-кеш аймаан дужааганының уламындан безин комбинат 1962 чылда 77.150 рубльдиң, 1963 чылдың бирги чартыында — 22.500 рубльдиң когаралын күрүнеге чедирген.

Ынчаарга республиканың колхозтары, совхозтары чүгле күрүнеге багай шынарлыг алгы-кеш дужаап турар эвес, харын оон-биле кады боттары база улуг каражага таваржып турар. Шак мындыг байдал чүнүң ужурундан болдунганыл дизе. Кызылда эът комбинадының, түс-түс колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары күрүнеге эки шынарлыг алгы-кешти дужаарынче чогуур кичээнгей салбайн келгенинден болгаш респотребкооперацияның түс-түс белеткелдер организациялары бо талазы-биле тайылбыр-массалыг ажылды чорутпайн барганындан, а бо чугула ажылдың чорудулгазынга хайгаарал салза чогуур, республика организациялары — Красноярск совнархозтуң республикада даг-руда комбинады, респотребсоюзтуң баштаар чери, Кадээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозу база колхоз-совхозтарның девискээр дайы-биле бүдүрүлге эргелелдери чогуур хемчеглер албайн келгенинден болган деп, комитет демдеглевишаан, бо айтырыг талазы-биле Федерация чазааның болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының күүседилгезинге доктаамал контрольду тургузарын, республикада Кадээ ажыл-агый продуктуларының шынарын хынаар инспекция черинге, Красноярск совнархозтуң Тывада даг-руда комбинадының директору эш Туровецке, респотребсоюз баштаар чериниң даргазы эш Будегечевке, Кадээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң удуртукчулары эштер Соколов, Достак-оолга дааскан.

Кызылдың эът комбинадының директору эш Маркин күрүнеге алгы-кеш дужаар талазы-биле моон мурнунда комбинатка турган четпестерни чайладып узуткаарынче угландыр кынал болгаш сөөлүнде чамдык дадаштыг хемчеглерни ап, кызып ажылдаарын партия-күрүне контролюнуң комитеди кичээнгейге албышаан, моон соңгаар ындыг четпестерни болдурбайн, доктааттынган стандарт ёзугаар күрүнеге чүгле бедик шынарлыг алгы-кешти дужаагар турарын анаа хүлээндирген.

Күрүнеге дужаар алгы-кеш чигээзиниң шынарын экижидери-биле холбаштыр колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннарының ортузунга тайылбыр ажылын күштелдиреринге респотребсоюзтуң баштаар черинге, ылангыя оон белеткелдер эргелелинге комитет база дааскан.

Партия-күрүне контролюнуң комитеди ийиги айтырыгның талазы-биле республика прокурору эш Дорун-оол, Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал министерствозунуң министриниң оралакчызы эш Голубев оларның информацияларын дыңнаан. Ынчаарга «Күрүнениң тараа курлавырларын камнаар талазы-биле хемчеглерниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың август 20-деги тускай доктаалы бар турбуже, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, белеткелдер органнарының ажылдакчыларының талазындан улустуң байлаа—тараа камгалалын күштелдирер талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн, манаа ажыл-агыйжы эвес чорукту болдуруп келгениниң уламы-биле чамдык колхозтар болгаш совхозтарның шаңнарында, тараа белеткелиниң черлеринде үрдүнген тарааларның ажаалга шыгжамыры баксырап, харын-даа тоогчегдээшкиннер болуп турары хыналдадан илерээн.

Мону барымдаалааш партия-күрүне контролюнуң комитеди тускай доктаалды хүлээп ап, белеткеттинген тарааларның камгалал шыгжамырын экижидер хемчеглер дугайын айтыл турар.

Мурнакчыларга деңнежир

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Түлүш Осурнуң удуртканы хой бригадазының көргүзүглери Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң өске бригадаларындан ыыре. Оларның хою 3050 ажыг, а төрүүрү—1700 баш. Коллективтиң чаңгыс эп-сеткилдиг күш-ажылының түңнелинде бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 92 хураган доруктуртунган, а хой бүрүзүнден 2500 грамм дүк ажаап алдынган.

Ниитиниң малын өстүреринге, оон продуктулуун улам бедидеринге үлегерлиг ажылдап турар кижилерлиг бригададан хөйну илередип болур. Чижээ, Түлүш Тастың коданында 405 хой бар, эрткен чылын оон хоор кыштаан. Бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 87 хураганны доруктурбушаан, хой бүрүзүнден 2600 грамм дүкту кыргып алган. Моңгуш Баир-оолдуң көргүзүү оон-даа бедик. 1962 чылда кыс хураганнар хүлээп алган, оларны менди, семис кыштагалаткан. Оон түңнелинде бо чылын баш бүрүзүнден 2800 грамм дүкту кыргыткан. Чайгы одарладышкынны эки организастааны-биле эш Баир-оолда аныяк хойларның кужу өске коданнардан ажыг турар.

Бригада бодунуң ажылында чедиишкиннерни быжыглавышаан, келир чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга, ылангыя кышка хыналчалыг белеткенип турар. Хойнуң 6 кежек кыштагларында кажааларның септелгезин доосан. Бо чылын 600 башка 2 чаа кажааны немей туткан. Олар солуп кежеринге бир белеткел кыштагны кылган. Ол ышкаш кыштагларның чоогунда 510 центнер сигенни, 500 центнер зелёнканы болгаш 300 центнер саванны белеткеп алган.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, бригада чамдык хемчеглерни база организастап чорудкан. Чижээ, бригаданың төвүнде эрткен чылын туткан чунар бажыңны улам таарымчалыг кылган, бо чылын кызыл булуңну кылып дерээн.

Малчыннарның культурлуг чуртталга амыдыралынче кичээнгейни улам-на дыңзыдып турар. Чижээ, 9 чуртталга бажыңнарындан 5 бажыңда печкаларны салган. Ол ышкаш одар солуп кежеринге таарымчалыг 5 өглерин септеп дерээн.

Бригада чайгы одарларны Хелеме болгаш Кум-Суунуң чайлагларынга эки организастааны-биле хоюнуң кужу шупту ортумактан өру семирээн. Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа эки ажылдаар, улам бедик көргүзүглүг болуру дээш чарыш малчыннар ортузунда калбарган.

Тараа дайзыннарын узуткаан

«Найырал» совхозтуң тараа шоодеринге тараа хээкчизи өргелер болганчок-ла тыптып келгилээр-дир. Оларны чер болганга-ла узуткаар херек. Чаа-Холде сезен харлыг Моңгуш Бөкен-оол 2 ай дургузунда — 500, Кара-Талда Х. Шойдак-оол ирей ол-ла үениң дургузунда —400, Үрбүн салбырында 12 харлыг школачы В. Түлүш үш ай иштинде 716 өргелерни янзы-бүрү аргаларны херглеп тургаш узуткаан. Бүгү өргелериниң кештерин олар Чаа-Хол суурда белеткел конторазынга кирген.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Саанчы болгаш чолаачы

Бай-Кара Баналдай—Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң мурнакчы саанчыларының бирээзи. Саанчы ажылынга мергежилдиг, биче сеткилдиг ол кижини Искрачылар хүндүлеп, оон ажыл-херээниң чедиишкиннинге чоргаарланып турарлар. Ол бодунга быжыглаттынган чээрби инектерин эки ажаап, олардан сүт саап аарын улам-на көвүдедип турар.

Пассажирлер АТК-зында **Александр Яковлевич Потылицынның** удурткан коммунистиг күш-ажылдың чолаачылар бригадазы бо чылдың 9 айларының планын 115 хуу күүседип, улуг күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган. Бригаданың бүгү-ле ажылын организастаарынга эш Потылицын бодунуң мергежилин улам-на бедидип турар.

Чуруктарда: Бай-Кара Баналдай (үстүнде) биле Александр Потылицын.

Фотолары П. СТАХНЕВ биле И. ЦЕЛИЩЕВТИҢ.

Улуг-Хемден медээлер

САНЧЫ ДАМДЫН ЧЕЧЕК

Малдың продуктулуг чорууң көвүдедиринге боттарының улуг-хуузун киирип турар саанчылар «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазында бар. Оларның бирээзи—саанчы Дамдын Чечек.

1963 чылда ол бир инекке онаштыр 1600 кг сүттү саап алырын хүлээнгеш, төс айлар дургузунда ниитизи-биле 31.735 кг сүттү саггаш, бир инекке онаштыр хүлээлгезин 110 хуу кылдыр ажыр күүседипкен. Ынчангаш саанчылар аразында шилчиир кызыл тукчугашты ол чаалап алган.

• • •

ЧАА КЛУБ

«Күш-ажылдың хостуу» колхозта эки дериттинген, делгем улуг залдарлыг, библиотекалыг, кино үндүрер черлиг, бус-биле чылыдар одалга системалыг Юрий Гагарин аттыг кедээ клуб бар. Колхозтуң тудугжулары ону чаа телевизел ёзугаар кылган. Клуб чанында чем кылыр черлиг, чемненилге залдыг, буфеттиг столовая болгаш баш таарыыр чер, гостиница бар. Ол чаа тудугларны ажыглаалга кииреринге Быргыс Хуналык удурткан тудугжу звено эки ажылдаан болгаш тудугжулар Аныр-оол, Мохов анаа идепкейлиг ажылдап келген.

Д. АРАКЧАА.

• • •

Кышка белеткел

«Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының малчыннары шээр малдың кыштагаарын бурун септээш, амдызында 20 тонна сигенни, 61 тонна силосту, 10 тонна саванны кыштагларда чедирген. Кыштагларда 20 тонна өдек белдүнген.

Салбырда хойну деңгел, назы хар дайы-биле аңгылап үзеринче онза кичээнгей салдынган. Чижээ, январьда төрүттүнген хураганнарны июньда төрүттүнгеннеринден аңгылап үскен.

А. ДАРЖАА.

Белеткел доозулган бе?

Шак-ла мындыг айтырыгны бөгүн бистиң редакцияның корреспондентизи республиканың чамдык райполар даргаларынга, райүлетпүр комбинаттарының директорларының мурнунга тургускан. Оларның улуг мурузу «ийе!» деп харыылаанннар.

САРЫГ-СЕП. Каа-Хем райпозунга хамаарылгалыг магазиннерниң, пекарияның болгаш столоваяларының септелгези, чаартылгазы эки чорутгунгулаан. Сарыг-Сеп раймагының садып алыкчылар чыглыр залын алгыдын чаарткаш, ону аки чаа делгиирлер-биле дерээн, херегленкчилер бараанны боттары хостуг кирип, садып алыр кылдыр таарыштыр кылган. Ында печкаларны бус-биле изидер система киргиже курлавырлап септеп дооскан. № 1 аъш-чем магазиниң база-ла раймаг дег кылдыр эде дерип тургускан. Бо чылын ол база бус-биле изидер кылдыр дериттинген турар. Район төвүнде столованы бо хүннерде эде дерип чаартылга ажылдары доозулган. Ук столоваяга келген чемненикчилер боттары чемни дажып чемненир, таарымчалыг кылдыр кылган. Ында бус-биле чылыдарының системазын киирерин доозуп турар. Ол ышкаш ук суурда бүгү магазиннерни кышка белеткээри бурун, эки шынарлыг доозулган, оттулар чүүл-биле четчир кылдыр хандыртынган. Сарыг-Септиң хлеб быжырар чериниң барык бүрүн механизастаан.

Суг-Бажы, Бүрен-Бай-Хаак магазиннеринде бо чылын бодунда төөчүттүнген суг-биле изидер чылыдылга системазын кылгылаан, а печкаларны курлавырлап септеп каан. Зубовка, Федоровка, Бояровка, Даниловка, Бүрен-Аксы, Мойналык, Бай-Хаак, Ильинка суурларның магазиннериниң кышка белеткел ажылдары бүрүн доозулган.

Оттулар чүүл белеткели ук райпонуң магазиннеринде база эки чоруттунган. Чүгле райпо конторазының девискээринде безин 350 кубометр ыяш белен. Бүрен-Бай-Хаак магазининге чедиртинмээн 3 тонна, «Совет Тыва» колхозтуң магазинчиге—3 тонна хөмүр дашты чоокку хүннерде чедирип бээри көрдүнген.

Каа-Хем райүлетпүр комбинады кышка белеткелди база-ла «хол күрүг» эвес чорудуп турар. Ында бүгү цехтерни септеп, чылыглаан, оттулар чүүл бурун белеткеттинген, оон-биле кады шанак, терге кылыр чаа цехти, үш мастер ажылдаарынга таарыштыр тудкаш, ажыглаалга киирген.

ЧАДААНА. Чөөн-Хемчик райпозунга хамаарышкан садыг албан черлериниң кышка белеткелинден үүрмек септелгелер доозулган. Бо чылын ук райпо херегленкчилерни мындыг чаа чүүлдер-биле өөртүр: Чадаана хоорайның аъш-чем магазинин гастроном кылдыр эде дерип тургускан. Келир айның төнчүзүнге чедир ресторан-гостиницаның тудуг ажылдарын доозуп, ажыглаалга киирер. Хөндергейде тудуп турар, ийи садыгжы ажылдаар улуг магазин бо чылдың төнчүзүнде ажыглаалга кирери көрдүнген. Ол бүгү улам чоокшулап олурар кышка белеткелдиң ажылдары-биле холбаштыр чоруттунуп турар.

ШАГААН-АРЫГ. Улуг-Хем райпозу бодунга хамаарышкан садыг четкилеринге кышка белеткелче эки кичээнгей салган. Раймагтың капитал септелгезин бо хүннерде доозуп, бус-биле изидер чылыдылга системазын ында кылган. Ол системаны кожазында райпо конторазынче дамчыдарын бо хүннерде доозуп турар болгаш үлетпүр бараанарының складынга ону бо чылын кылыры база көрдүнген. Райпонуң гаражында капитал септелге доозулган.

Кедээ магазиннерден Торгалыгда, Чодураада, Хайыраканда капитал септелгеге киирери көрдүнген магазиннерден чүгле Баян-Колда («Х Улуг хурал» колхоз) магазиниң септелгезин анаа ревизия болуп турганы-биле хуусаазындан озалдап турар, ынчалза-даа чоокку хүннерде ону доозар хемчеглер алдынган.

Бо райпода чаа чүүлдер база бар. Чижээ, Торгалыг суурда 4 садыгжы ажылдаар чаа улуг магазинни тудуп эгелээн. Улуг-Хемниң ол чарыында болгаш район төвүнден ырак турар Баян-Кол суурда хлеб быжырар черни кылып турар, ону октябрь байырлалынга чедир ажыглаалга киирери көрдүнген.

Оттулар ыяш ында бурун сөөртүнген болуп турар, а хөмүр даш ам-даа чедир курлаттынмаан. Кызыл-Хавак шахтазындан районнуң ап турар хөмүр дажының шынары багай деп садыг ажылдакчылары, ылангыя Шагаан-Арыг хоорайда хлеб быжырар чериниң ажылдакчылары хомудап турар.

Шагаан-Арыг райүлетпүр комбинадында бүгү цехтер кышка белеткелин октябрь 24-ке чедир доозуп, кееку чедиишкиниг болган. Комбинаттың чанында 100 кубометр ажыг оттулар ыяш дужуртунген, төп девискээрден 3 км ыракта турар—идик кылыр болгаш дааранылыр цехтерден аңгыда, өске чоок цехтерни бус-биле чылыдар кылдыр эде кылган. Идик кылыр болгаш дааранылыр цехтерде печкаларны кылырын доосан. Херегленге четчир хире хөмүр дашты сөөртүп эккеп алган.

ТУРАН. Бо хоорайның садыг четкилеринде чамдык ажылдар база кылдынган: кол машина орууннуң чанында турар столованы чемненикчилер саадал чокка чемненип алыр кылдыр, республика найысылалының столоваяларынга дөмейлештир эде кылган, магазиннерниң кышка удур септелгелерин доозуп турар, хоорайның № 1 столовазының капитал септелгезин доосан. Ында чылыдылга котёлун тургускан. Оттулар чүүл белеткели дооступ турар.

Колхозта кежээки школа

«Большевик» кедээ ажыл-агый артелиниң комсомолчулары болгаш аныяктары 42 кижи Эрги-Барлык 8 чыл школазында ажыттынган кежээки школаның 3—9 класстарында өөренип эгелээн. Школаның 7—8 класстарында колхоз баштаар чериниң кежигүнү Очур-оол, ревизия комиссиязының даргазы Оолак, мурнакчы чолаачы Мандат-оол, саанчылар Секина, Матпадак болгаш өскелер-даа кичээлдер үспейн, кызымак өөренип турарлар.

Кежээки школаның өөреникчилери четчир саныг өөредилге номнары болгаш херекселдери-биле хандыртынган.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

Кышка белен силер бе?

(рейдиниң хыналдазындан)

Хүндүс хүн караанга чылыг турза-даа, дүне сооп, агаарның температуразы он градустан ажыг соок болуп турар апарган, ынчангаш Сибирьниң соок кыжы келир чоокшулаан. Ындыг-даа болза, кышка белеткенип алган кижиге ол коргунчуг эвес, ажылга шаптыктап шыдавас. Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязы кышка частан эгелеп белеткенип эгелээн. Ол дугайында тускай графикти тургускаш, ону күүседир харысаалгалыг кижилерни томуйлап, оларның ажылының контролюн эки организастаан. Ынчангаш оон түңнели мындыг болган: станцияның бүгү бажыңнарын септеп, чылыглаан, иштин, даштын үлегерлиг арыг-шевер байдалда тургускан. Бүдүрүлгеге чери четчир хемчээлдиг оттулар чүүлдү сөөртүп алган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бүдүрүлге кышка бүгү талазы-биле белеткелдиг ужуражып турар. Кызылдың дааранылга комбинады болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер кышка база эки белеткелдиг ужуражып турарлар.

Ындыг-даа болза кышка удур белеткел хоорайның чамдык бүдүрүлгелеринде бир демей эки эвес чоруп турар. Чижээ, автосептелге заводунуң кышка белеткели дыка багай. Мында заводтуң херимниң иштин, ылангыя шуткулга цегиниң чаны аажок хир-чамныг. Заводтуң одалга котёлу ажылдап турар-даа болза, заводтуң бажыңынга чылыг эвес. Заводтуң директору эш Самойленко болгаш кол инженери эш Филимонов «кышкы байдалда ажылдаарынга белен бис» деп тайылбырлап турза-даа, ажылчыннар септелге ажылдарын даштыгаа кылып турарлар. Херек кырында завод кышкы соок үезинде эки ажылдаарынга ыракта белен эвес деп чүвени ажылчыннар болгаш партия-күрүне контролюнга дузалаар бөлүктүң даргазы эш Попов чугаалап турар.

Хоорайның аъш-чем бүдүрүлгелериниң аразында эң чугула бүдүрүлге болур хлеб заводу кышка удур белеткел ажылдарын кылза-даа, ында байдал ам-даа дүвүренчиг. Бүдүрүлгениң механиги М. Соболев ол дугайында мынча деп чугаалап турар:

— Красноярскиниң «Шитмонтаж» чери-биле чарган керээни ёзугаар алырга, бүгү котёлдарның септелгезин ол организация 1963 чылдың апрельде-ле доозар турган. Ындыг-даа болза, эш Желдуктуң удурткан участогу үе-шаг болгаш материалдар четчир турда-ла үш котёлдарны мелдүк-калдык септээн. Котёлдарның септелгезин үскениң эш Жёлдук ону кылыр чай чок болган деп тайылбырлап турар. Участок начальнигиниң хүлээлгезин түр күүседип турар эш Метюков септелге кылып турган бүгү ажылчыннарны оон өскээр чорудупкан. Ынчангаш ам котёлдарны кый-даа септевейн турар.

Заводтуң кол административтиг корпузунуң дээвири буступ дужер дей берген. Ону «Коммунтудугнуң» септелге-тудуг эргелели (начальниги эш Зильберман) бо чылын септеп шыдавас деп турар. Бо чорук бүдүрүлгениң кыштың соогунда берге байдалга таварыштырар чадавас боор турар. Оон ынай завод четчир хемчээлдиг оттулар хөмүр дашты база дужурүп албаан. Оттулар чүүлдер хуваап сайгарар талазы-биле районнар аразының баазазының директору эш Пашковский чүгле хүнде херектиннер хирезн-биле сөөртүп берип турар. Мынчангаш автосептелге заводунда болгаш хлеб заводунда кышка белеткелде бар четпестерни дүргеп чайладыр талазы-биле боттуг хемчег алыры негеттинип турар. Мындыг байдал чүгле бо бүдүрүлгелерде эвес боор турар.

Хоорайның үлетпүр комбинады кышка белен деп санап база болбас. Бо бүдүрүлгениң эр кижилер хеви даараар ательеде дөрт печкаларның чаңгызын септээн. Албан черниң бажыңын чугайлаваан, соңгаларын чылыглаваан. Комбинаттың саңык даараар, демир септээр, стол, сандай кылыр мастерскаяларында кышка белеткел байдалы база ындыг болуп турар.

Хоорайның сүт комбинады кыжын ажылдаарынга база белен эвес. Мында комбинаттың бажыңының болгаш бүдүрүлгениң дузалаар бажыңнарының ханаларын чугайлаваан, соңгаларын чылыгзап бүдүваан, шалазын дозулаваан, котёгарнаада ийиги котёлду септевээн, оон бажыңының иштии, даштыы, херим иштин хир-чам тудуп чээн. Бүдүрүлгениң гаражы кыжын ажыглаттынмас байдалда кирген.

Аъгы заводу, респотребсоюзтуң аъш-чем комбинады, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери, хоорайның коммунал-хандырылганың бүдүрүлгелери кышка белеткел талазы-биле ээлээн ажылдарны кылганбар. Ындыг-даа болза, хоорайда чунар бажыңнарны кышка ам-даа белеткевээн боол турар. № 1 чунар бажыңның котёл бажыңының соңгаларын, хаалгазын кылбаан. № 2 чунар бажың котёлу аварияга таваржып болуп хире байдалда турар.

Кызыл хоорайда автоажыл-агыйлардан № 1, № 12 АТК-лар кышка кончуг багай белеткелдиг боол турарлар. № 1 АТБ-ның кол инженери эш Стрельников биле ында партбюро секретары эш Лобачёв олар коллективтиң кышка белеткелиниң дугайында графикти май айда-ла чогаадып кылган чүве, ындыг-даа болза, чылыглыга котёлдарын септээрин ам-даа дооспаан бис. Хамыктың мурнунда гаражты доозар дээш хемчег алган бис деп турарлар. Ындыг-даа болза, гараж кышкы үеде ажыглаарынга ам-даа белен эвес. № 12 АТК-ның кышка белеткели оон-даа дора боол турар.

Үстүнде адың үнген организацияларның удуртукчулары бо дугайында чүнү бодап турарлары? деп айтырыг боду-ла тургустунуп кээр-дир. Оларның белеткенип, шимченип чадап турарын кыш манаар деп бодап турарлар бе? Ол хей бодал-дыр. Кыш оларны берге байдалга таварыштырары чугаажок. Ынчангаш кышка белеткелде чедир кылдынмаан ажылдарны доп-дораан кылып, кышка белеткелди эки шынарлыг доозар херек. Бо дугайында бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, оларның удуртукчулары болдунар-ла бүгү хемчеглерни алыр ужурлуглар.

Партия-күрүне контролюнуң Кызыл хоорай комитединиң, республика радиозунуң болгаш ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң «Комсомолчу прожектор» штавының рейд бригадазы: **В. МУРЫГИН, Ю. КОНОВАЛОВ, Л. МЕТРИНА, В. КОЗОРИЗ.**

Байырлалга уткуштур

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң Кара-Хаак салбырының клуб эргелекчизи Рая Ендан хөй-ниитиниң киржилгезинге даянып турган, кедээ клубтуң септелгезин доосан. Бо хүннерде кедээ клубта музыка үнү, ыр-шоор үзүлбестээн. Клуб чөвүлелиниң удуртулгазы-биле бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери байырлалга уткуштур концерти белеткеп турары ол.

Концертке ойнакчыларның кедери янзы-бүрү костюмнерни бөлгүмнүң киржикчилери Раяның удуртулгазы-биле боттары даарап, доозуп алганнар.

Д. АРАКЧАА.

САНЧЫЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң сүт-бараан фермазының саанчылары эш Чорбааның удуртулгазы-биле колхозтуң хаван фермазының кажаазын чылыглап, малгаштааш, чугайлаан. Ферма коллективи саанчыларга өөрүп четтиргенин илереткен.

К. ДЫВАА.

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕ УНИВЕРСИТЕДИ

Бистиң Кызылывыс ажылчыннарның, албан хаакчыларның, бүгү интеллигенцияның патриоттуг ажыл-херектери-биле болгаш эгеленчи санаалдары-биле база-ла хүн бүрү байып турар. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлге болгаш тудуг черлеринде бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары көвүдеп, инженер-техниктиг ажылдакчылар хөй-ниитичи эгебиле конструктор бюроларын, техниктиг чөвүлелдерни тургускулап, оон-биле коммунистиг тургузуушкунга боттарының улуг-хуузун киириштирип турарлар.

Инженер-техниктиг интеллигенцияның шак ындыг идепкейлиг хөй-ниитичи киржилгезиниң база бир херечизи болза республиканың Тыва күртөлевилел коллективинде партия организациязының техниктиг депшилгениң университедин тургускаш, ону удуртуп эгелээни болур-дур.

Республикада бүдүрүлге, чуртталга болгаш культура-амыдырал тудугларының калбарып турарын барымдаалааш, республиканың төлевилел ажылдакчылары тудугнуң технологиязында чаа-чаа чүүлдерни, тудуг техниказының чедиишкиннерин болгаш чурттуң мурнакчы тудугжуларының дуржулгазын шиңгээдип алыры-биле тудуг организацияларының инженер-техниктиг ажылдакчыларынга дузалаар деп шиитпирлеп алган.

Республиканың күртөлевилел чериниң начальниги эш Харламов, оон кол инженери эш Корсуновский, партия организациязының секретары эш Жулев болгаш өске-даа тускай эртемниглер ол чаагай херекти улуг күзел-биле сегирип алгаш, тус черниң негелделерин болгаш аргаларын, тускай эртемниг кадрларның четчирин барымдаалап туруп, университеттиң тускай өөредилге программазын чогаадып кылганнар. Оон-биле черлештир ол университетче дыңнакчыларны сонуургадыр дээш, Кызылда тудуг, төлевилел ажылдарынга хамаарышкан албан, организация черлериниң ажылчын, албан-хаачыларының ортузунга улуг тайылбыр ажылын чорутканнар. Оларның ол үнелиг эгелээшкинин изиг-биле деткип, эдээн эштер боттарының үнелиг саналдарын-даа бергилээн.

Ол эгеленчи, патриотчу саналды СЭКП-ниң Кызыл хоорkому чугаалажып деткээш, университеттиң өөредилге программазын, удуртулгазын бадылап каан. Техниктиг депшилгениң университеди ам ажылдап эгелээн.

Ол чаагай эгеленчи херектиң калбак чаагай өруу шуудаан деп чүве эрткен ийи кичээлден-не илдең болган.

Техниктиг депшилгениң университединиң программазын үш чыл иштинде өөренир кылдыр тургускан. Бир ай иштинде ийи кичээл эрттирер, бир кичээл-ле 3—4 шак болур. Чиккээзэрге, бир дугаар чартык чылда өөренип эртер темалары мындыг: Тываның индустриалдыг хөгжүлдезиниң перспективалары; төлевилелдиң болгаш тудугнуң шынарын экижидери; техниктиг депшилге—коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының үндезини дээн ышкаш өске-даа айтырыглар. Бирги тема дугайында даг-руда комбинадының инженери эш Жустырев лекция номчаан.

Университетке үлетпүр-тудуг талазы-биле тускай эртемниг эштер лекциялар кылгылаар. Красноярскиниң эртем-шинчилел институдундан тускай эртемниг эштерни лекция номчуур-биле база чалап келдирген турар. Бирги болгаш ийиги темаларга дыңнакчылар зачёт дужаар, ону тускай комиссия хүлээп алыр.

Университеттиң ийиги чартык чылда өөренир темалары база-ла тудуг дугайында солун айтырыглар болур.

Баштайгы кичээлдерге дыңнакчылар хөй болгаш оларның сонуургалы кончуг улуг болган. Университеттиң дыңнакчыларының саны 72 кижи чедип турар. Ында колдуунда-ла Тыва күртөлевилелдиң, Министрлер Чөвүлелиниң коммунал тудуг килдизиниң, кедээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң, даг-руда комбинадының, тудуг банкызының болгаш коммунал ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчылары өөренип турар. Дыңнакчыларның өөреникчиринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан. Тускай эртемниглер ында хөй-ниитичи ёзу-биле халас башкылап турар. Дыңнакчыларның аразында удуртур ажылдакчылардан аңгыда, прорабтар, мастерлер, бригадирлер база өөренип турар.

Университеттиң директору эш Харламов, өөредилге эргелекчизи эш Корсуновский.

Тыва күртөлевилел коллективинде бо тургустунган техниктиг депшилгениң университеди болза Кызылдың партия организациязының политчырыдылгазында база бир чаа чүүл болур болгаш тудуг ажылдарын дүргедедир, ботүнезин чиигедир база шынарын экижидер талазы-биле улус ажыл-агыйжы ужур-дузалыг херек болур.

Бо чаа патриотчу, эгеленчи университеттиң чөрүү чогузун деп күзеп каалыңар.

А. ЛЕПЕШКИН,
СЭКП Кызыл хоорkомунуң инструктору.

ЧАА АҢНЫЫР СЕЗОНУ ЭГЕЛЭЭН

Аңчыларның чугула сорулгалары

Коммунизмниң баазазын тургузарының, бойдустуң курлавырларын бүрүн болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаарының, оларны катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң чугулазын СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлеринде онзалап айыткан. Чер кырының курлавырларынга хамаарыштыр алырга, ол сорулганы күүседириниң талазы-биле аңныыр ажыл-агый черлериниң, ылангыя аңныыр ажыл-агый эргелелиниң, аңчылар база балыкчылар ниитилелдериниң болгаш херектел кооперациязының мурнунда улуг харысалга онаажып турар.

Аңныыр ажыл-агыйның чорударының аргазы чыл бүрү экижип, бойдустуң байлактарын камгалаар, оларны ажыктыг ажыглаар талазы-биле улуг хемчеглер алдынган. Аңныыр ажылынга холбашкан туңнуларга хөй акша-хөреңгини чарыгдап турар. Чамдык аңныыр черлериниң байлактарын элээн долу ажыглаар сорулга-биле сөөлгү үеде республикада кооперативтиң аңныыр-тывыш ажыл-агыйларын ийи, күрүнениң бир кезек черлерде тургускулаан. Аңныыр-тывыш ажылының техниктиг хемчеглерин чорудуп, ырак-узак аңныыр черлерин шиңгээдири-биле кады өлүк чүүлүнүң чаа аңнарын түс черниң агаар-бойдузунга чаңчыктырып өстүрер ажыл база эгелээн.

Ындыг болза-даа үстүнде айыткан хемчеглер эки түңнелдерни ам-даа бербээн. Өлүк тывыжының күрүне планы күүсеттинмейн келген. Эрткен чылын республикага өлүк тывыжының планы 76,2 хуу болган, ынчангаш үлетпүрже өртектиг чүүлдерни чорудары күүсеттинмээн.

19 херектел ниитилелдеринден өлүк белеткелиниң чыл планын чүгле Балгазын сельпозу биле Кызылдың аң фермазы күүсеткилээн. Өлүк белеткелиниң планы күүсеттинмээни чорук, хамыктың мурнунда аңныыр-тывыш ажыл-агыйынга үндезин чаа-тылгаларны чорударының чугула бооп келгенин херечилеп турар.

Аңныыр участоктарын колхозтарга, совхозтарга, аңчыларның болгаш балыкчыларның эки-тура ниитилелдеринге база түс-түс аңчыларга быжыглаар дугайында чугаалар сөөлгү чылдар дургузунда үргүлчүлеп келген болза-даа, аңнаар черлер амга чедир ээн хевээр арткылаан чорук, күрүнеге улуг когаралды таварыштырып турар.

Аңнаар черлерни кооперативтиң, күрүнениң аңныыр ажыл-агыйларынга болгаш аңныыр ажылдыг колхозтарга чүгле ёзу барымдаалап быжыглап каан, а херек кырында аңчылар чыл бүрүде-ле кайы-даа ажыл-агыйларның девискээрлери дивейн, холушкак байдал-биле аңнап турарлар. Аңчы кижи бодунга быжыглаан чери чок болганда, аңнарны өстүрүп көвүдедиринче сагыш салып шыдавас, өлүк аңнар тывыжын 30—40 хуу көвүдедирин хандырып болур, чижээ маспак чижектиг өске-даа чепсектерни херектээр аргазы чок болур-дур.

Аңчыларга түс-түс участоктарны быжыглаар чорук, бүгү сезон дургузунда оларның доктаамал аңнаарынга, аңчылар чурттаар бажыңнарны, баазаларны план ёзугаар тударынга, өлүктүң шынарын бедидеринге таарымчалыг байдалдарны хандырар чүве болганда, бо айтырыгны шиитпирлээри негеттинип турар.

Республиканың мурнакчы аңчыларының боттарының алдарын камгалавышаан, кэрээлиг хүлээлгелерни күүседип болурунун чижээн көргүзүп турарлар. Россияның херектел эвилелиниң баштаар чери эрткен чылын бистиң аңчыларывыстың аразындан тос кижини «Аңныыр-тывыштың шылгаракчызы» деп демдектер-биле, 33 кижини Хүндүлел бижик-биле, өртектиг чүүлдер-биле шаңнагылаан. Оларның аразында Тожунуң кооператив аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң аңчызы А. Балган, Улуг-Хемниң Т. Май-оол, Таңдының В. Тарченко, Барыын-Хемчиктиң Н. Ооржак дээш өскелерниң-даа аттары бүгү республикага билдинген.

Бо эгелеп турар сезонда бистиң аңчыларывыстың мурнунда улуг сорулга тургустунган. Бо чылдың 4-кү кварталында 528 муң рубльдиң өлүүн белеткээр ужурлуг бис. Ол сорулганы күүседири аңчыларны тайгаларже организастыг аъткарарындан, оларга бооларны, оъқ-чемзекти, аъш-чемни, транспортту хандырарындан кол хамааржыр.

Тыва респотребсоюз районнарже аңчыларны хандырарынга четчир саныг бооларны, оъқ-чемзекти, идик-хепти, чем-продуктуларны чорудуп берген. Тайгаларга аңчылар чурттаар 300 хире бажыңнарны туткан болгаш септээн. 1000 ажыг аңчыларны аңнаар черлеринге чедирерин организастап турар.

Сөөлгү үеде тайгаларга чоруткан шинчилелдерниң, а ол ышкаш аңчы активтерниң медээлерин ёзугаар алырга, киш, ас, күзен, кырза, кызыл диилги чижектиг аңнар элбек өлүктүң кол хевири—дииң эрткен чылдаазындан хөй болуп илерээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытканы ёзугаар, аңнаашкынче 3156 аңчылар аъттанып үнер ужурлуг. Аңчы бүрүзүнүң өлүрер аң өлүү база планнаттынган. Чаңгыс-даа аңчы аңнап аъттанмайн баар болза, планның күүселдезинге улуг моондак болуру утпас херек.

Районнарның парткомнары, райкүүскомнар, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытканы ёзугаар бүгү аңчыларның тайгаларже аъттанырын хандырар ужурлуг. «Барлык», «Шекпээр», «ҮТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарның болгаш Бии-Хем районнуң «Искра» колхозунуң удуртукчуларындан аңчыларның аңнаашкынче белеткениринге дузалашпайн, чамдык аңчыларга шөлээ бербейн баар чоруктарны ам болдурбас.

Бистиң белеткел организацияларывые кэрээ чарган бүгү аңчыларын ок-чемзек болгаш өске-даа херекселдер-биле бүрүн хандыргаш, оларның аңнаашкынче организастыг аъттанып үнерин хандырар ужурлуг.

Аңчы бүрүзү болза өлүк аңнарны план ёзугаар өлүрериниче сагыш салбышаан, оон-биле кады өлүктүң шынарын экижидерин база оралдажыр ужурлуг. Чамдык аңчылар өлүк аң кежин деже кезер, чагландырар, сооңка донурар чижектиг өске-даа четпестерни болдуруп турарындан чыл бүрүде-ле бистиң үлетпүрже дужаан турар өлүк чүүлдеривистиң ниити өртээниң 10 болгаш оон-даа хөй хуузу казыттынып турар чорукту ам болдурбазы чугула.

Аңныыр сезону бүгү-ле черлерге октябрь 25-те эгелээн. Ынчангаш районнарның бүгү аңчылары ол хүнде тайга сыннарже үнүпкен. Өлүк белеткели—ол дээрге өске бүгү белеткелдер-биле бир дөмей чугула кампания.

О. ВОЛЧЕНКО,
Тыва респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы.

★★★

Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказы. Сөөлгү 19 чылдарның дургузунда Белград таныттынмас кылдыр чаартынган. Гитлержи бомбалар-биле үреп каапкан хоорай чоорту туттунуп эгелээн. Үлетпүрнү катап тургузуп, өөредилге болгаш эртем албан черлерин, библиотекаларны, музейлерни, театрларны, магазиннерни тудуп тургускан. Амгы үеде югослав найысылалдың тудугларының кызыгаары Сава хемниң солагай талазынче калбарган, ында 250 муң чурттакчылар чурттаар чаа районнуң тудуу чоруп турар.

ЧУРУКТА: хоорайның чаа районунда чуртталга бажыңнары.

Фотозу **И. Дынинниң.**

СЭТА-ның фотохроникази.

★★★

Сөглээн сөзүн ээлеп шыдаар

КУНГУРТУГ. **(Радио-биле).** Тес-Хем районда «Тере-Хөл» колхоз Гөрээн чуртка чыл бүрү эвээш эвес «чамчак алдынның» орулгазын киирип турар. Колхозчу аңчылар бо аңныыр сезонунда күрүнеге 42500 рубльдиң тывыжын белеткээр хүлээлгени алган.

Колхоз баштаар чериниң даргазы эш Севенниң дыңнатканын ёзугаар алырга, бо чылын аңнаашкынга белеткел багай эвес, тывыш-те аъттаныышкын база организастыг болган. Ыраккы сыннарже 100 кижини аъткарар тургаш, херек кырында 130 аңчыны чогуур өйүнде организастап, 12 бригада кылдыр чоруткан. Ол ышкаш, чоокку девискээрлерден барып, кээп аңнаары-биле 60 хире кижини түс-түс звеноларда быжыглаан.

«Тере-Хөлдүң» аңчылары сөзүн ээлеп шыдаар. Сорулганы чедиишкиниг боттандырарынга чүгле бригада, звено эвес, харын аңчы бүрүзү тодаргай хүлээлгелиг болгаш аразында социалистиг чарыштыг. Олар тывыштың ниити түң талазы-биле чедиишкиниг күүседзинден аңгыда, кол кичээнгейни аң-өлүктүң чузүн аайы-биле онаалданы боттандырарынче угландырып турар.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРДА

Социалистиг Берлин чаартынып турар

...Владимир Ильич Лениниң бүрүнгаар көрүнген чуруу. Цальтозунуң эдектери Нева хемниң эриин дургаар хадып чоруп орар. Революцияның салым-чолу дээш сагыш-човаашкын баштыңчының арнындан-на илден.

База бир чурук бар. Ында Петроградтың чурттакчылары чарлал азар черде чыглып келген. Совет чазактың бирги актызы болур чер дугайында Декретти өөрүшкүлүг таныжып турар кылдыр көргүскен.

Берлинниң төвүнде тудугларның информастыг бюрозунга чораш, кээкү черде аскан ол чуруктарны бистер чүнүн-даа мурнунда эскерип кагдывыс. Ол чуруктарны ында асканы онза уткалыг болу берген. Ынчаа Советтиг Россияга чугула ужур-дузалыг турган революция, тайбың, социализм деп ленинчи идеялар ам немец республиканың ажыл-херектеринде база боттанып турар. Аңаа кээкү чижек кылдыр ГДР-ниң найысылалында тайбың, социалистиг тудугну көргүзүп болур.

Хоорайның кол магистралы болур Карл-Маркс-Алленың дургаар Штраус-бергер-плац шөлүнүң чоогунда ажыл хайнывышкынныг чоруп турар. Тудуг ажылдары Маркс-Энгельс-плац шөлүн болгаш Унтер ден Линден кудумчузун Барыын Берлин-биле кызыгаарда Бранденбург хаалгазынга чедир хаара туткан.

Ам безин Карл-Маркс-Алленың ийи талазында, Штраус-бергер-плац биле Александре-плацтың аразында социалистиг Берлинде бирги болур чуртталга кварталдарын тудуп эгелээн. Шаанда бузундулар чыткан черлерде кайгамчык чараш, хөй каъттыг чуртталга бажыңнары, культура-амыдыралдың тудуглары өскен.

— 1965 чылга чедир ниитизи-биле 5 муң аал ишти чурттаар чаагайжыды кылдынган бажыңнарны маа тудар. Ам 2200 аал ишти чурттаар бажыңнар холдан үнген, а чыл төнчүзүнге чедир кайызы-даа 10 каъттыг 4 чуртталга бажыңнарын ажыглаага кирер. Бузундуларын арыглаан хостуг девискээрлерни ам тудуп доозкан. Моон соңгаар эрги тудугларны көжүргеш, оон орнунга тудар—деп, информация бюрозунуң удуртукчузу Хорсот Эрдман чугаалады.

Тудуг ажылдарының темпизиниң кайы хире дүргедээнинин дугайын дараазында чижек херечилеп турар: ийи чыл бурунгаар панелдер болгаш блоктар эптеп кылыр 16 тудугжуларлыг бир бригада бир ажыл хүнүнүң дургузунда (ийи ээлчегде) ортумаа-биле 1,2 квартираларны чыып кылып турган. Ам ол-ла бригада ол-ла үениң дургузунда ортумаа-биле 4-ден 5 чедир квартираларны эптеп кылыр апарган. Ам 120 аал ишти чурттаар 9 каът чуртталга бажыңын 40 хүннерде тудуп доозар, а 1960 чылда ындыг бажыңны тударынга ийи катап хөй үени чарыгдап турган. Тудуг ажылдарының хуусаазын шак ынчаар кызырарын ажылчыннарның мергежилин бедидип, күш-ажылдың организациязын экижидип турган чедиң алган.

Х. Эрдман-биле бистиң беседавыс кудумчуга база уламчылаан. Шилден, бетондан, пластиктерден болгаш керамикадан кылган павильоннарже айыткаш, ол мынча диди: бо чылын мороженое садар кафени, чаа бажыңнарның чурттакчылары бажыңнарынга бүгү таарымчалыг байдалды тургузарынга херектээр чугула чүүлдерни садып ап болур «Чуртталга бажыңының культуразы» деп аттыг павильонну, «Идик-хептиң бажыңын», баш таарыыр черни ажыглаага киирген. 600 олуттуг «Интернационал» деп кинотеатрны удавас ажыглаага кирер. «Москва» деп ресторанның бажыңының иштики кылыгларын кылып турар болгаш ону садыг эргелелинге дамчыдып бээрин декабрьның 31-де кылдыр доктааткан.

Александер-плацтың шөлүнге чоокшулап келдивис. Ында хөй каът бажын бедип үне берген. Ол—эртемденнер бажыңы болур. Оон чанында конференциялар, хуралдар кылыр болгаш концерт көргүзер хөй кижи кирер төгерик залдыг «Конгрессхалле» бажыңының шывыы кыланайныр турду. Ол бажыңнарның кайызы-даа 1964 чылда белен болур.

Ратхауз-штрасса кудумчузу-биле чоруткаш, Берлинниң хоорай чагырғазының бажыңының чаны-биле эрткеш, Маркс-Энгельс-плацтың шөлүнге келдивис. Ол ам тудуг шөлү-биле дөмей апарган: оон кожазында күрүне чөвүлелиниң чараш бажыңын тудуп турар.

Алдарлыг «Либкнехт ордузун» дерип эгелээн. Оон төөгүзү мындыг: Маркс-Энгельс-плац шөлүнүң орнунга моон мурнунда герман хааның ордузу турган. 1918 чылда Германияга революсчу болушкуннарның үезинде немец ажылчыннар ол шивээни эжелеп алган болгаш хаан бодуу Голландияже дезип чорупкан. Ноябрьның 9-та немец улустуң кайгамчык оглу Карл Либкнехт чепсектиг ажылчы чоннарның мурнунга чүве чугаалаан болгаш ынчаардагы Герман Социалистиг Республиканың тургустунганының дугайын чарлаан. Ол ынчан ордунуң мурнуу талазында чараш балконнуң кырынга туруп алгаш чүве чугаалап турган. Делегейниң ийиги дайынының соонда буступ калган ордунуң артынчыларын чаза тепсириниң мурнунда, ол бажыңның балкон турган 30 метр бедик таламын камныг адыргаш, шыгжап каан.

Ол тудугнуң дужунда бүгү эриинде шуут катап кылыр «Марсталь», деп аттыг бажыңның орнун аргыяштан арыглап эгелээн. Ол база-ла төөгүлүг бажың. Шаанда ол делгем бажыңга хааның дузалал албан черлери турган. 1918 чылдың революстуг хүннеринде ол бажыңга немец ажылчыннарга дузалаары-биле Кильден болгаш Вильгельмсхафенден келген кызыл матростарның штабы турган. Оон иштин кылыр ажылдар 1965 чылда доостур болгаш ол бажыңны Культура бажыңы кылып алыры-биле немец студентилерге дамчыдып бээр.

Унтер ден Линденге кээп бистиң аян-чорувус доозулган. Немецтиң күрүне операзының бажыңы-биле кожа оон-биле аяннашпышаан, опера кафезиниң чаа бажыны бедип үнген. Ол чоокку хүннерде ажыглаага кирер. Опера бажыңының бир талазында немец архитектураның түрээкаалы болур бажыңны колдуунда-ла долузу-биле катап тургускан. Бранденбург хаалгаларының мырынай чанында улус өөредилге министерствозунуң, а оон дужунда даштыкы болгаш иштики герман садыг министерстволарының бажыңнарының демир-бетондан кылган баганаларын тудуп эгелээн.

Амгы үеде 1200 ажыг кижини хаара туткан «Ауфбау центрум Берлин» тудугжуларының ортузунда ажылды хусаа бетинде доозар дээш күрүне чөвүлелиниң бажыңының тудуунуң киржикчилериниң саналып ёзугаар эгелээн социалистиг чарыш калбарган. Олар ол кайгамчыктыг тудуун план ёзугаар 1964 чылдың декабрь 31-де доозар ужурлуг турган, келир чылдың октябрь 7-де — ГДР-ниң 15 чыл болур оюн таварыштыр доозарын хүлээнген.

Германияның төөгүзүнде бир-ле дугаар ажылчыннарның болгаш таранчыларның күрүнезиниң найысылалы—социалистиг Берлинни немец ажыл-ишчилериниң холдары шак ынчаар чаартып турар.

Евгений Башмачников,
Берлин.
СЭТА-ның корреспондентизи

Хоочун аңчы сүмелеп тур

Улуг-Хем районнуң белеткелдер конторазынга чолдак тоннуг, ындазында эрези аажок ашак кирип келгеш «Шупту менди!» деп мыңдыг. Аныяктар аайын тыппайн барган. Мен «Менди!» деп харылааным.

— Аңчылар хуралынга келген кижи мен, хурал кажан болурул, оолдарым?— деп айтыра-дыр.

— Хүндүскүнүң 12 шакта дээн чүве болгай, ирем — деп, аңныыр организакчызы Дадар-оол аңаа эвилең харылап берди.

— Бистиң алдарлыг аңчыларывыстың бирээзи Кыргыс Шивит-Дамба дээрзи бо-дур — деп, белеткелдер конторазының директору таныштырарга, оон аңчы амыдыралын сонуургай бердим.

— Аңчы кижиде тоолчургу чугаалар-ла хөй боор чүве болгай, чогум чүнү чугаалаар мен, хөй олчалыг болганымны бе, азы аңчы амыдыралда коргунчуг болуушкуннарны бе? — деп, ол чугаалап эгеледи.

— Чок, аңчы дуржулгаңар дугайын чугаалап көрүңер — дидим.

— Аңчы дуржулга дээрге хөй чүүл айтырыг-дыр. Аң бүрүзүнүң байдалы аңгы-аңгы болур чүве болгай. Чижээ, дииң эртен эрте арга бажы хүнээректерге баар, дүште ыяш ортузунга келир, кежээ хат, чывар какпас өзеннер унунга хонары-биле келир.

— Аңчы кижиге хамыктың мурнунда чериң эки билири чугула. Улуг, биче бооларның ыракшылы, дээштиг аңгы-аңгы болур. Ынчаарга аңчы чериниң демчээлин базымнап билип алгаш, ол демчээлден бодуңуң дээжин шенеп, караны адып көөр херек. Бооның дээштиг болуру чүгле чериниң ырак, чоогундан хамааржыр эвес, харын хат-салгынның кошкак, дыңзызындан база хамааржыр. Аңнаашкының чедиишкиниг болуру аңчының дидиминден, оон кажар аргазындан, чалгааравас, могаг-шылаг билбес, кызымаккай чоруундан кол хамааржыр. Адыг, бөрүнү, диилгини, чоок үнгээлеп баргаш, чазыг чок адып алыр кижи мен. Чамдык дуржулга чок аңчылар ырактан-на боолааш, часкылаптар, чок болза, далашкан, боозун безин хараалдавайн, чүгле аңче углай туткаш, салгылаптар боор чүве болгай. Аңнап өөренмээн аныяк аңчылар ындыг болур. Ынчаарга мен чаңгыс борбак-даа окту халас ыгпазын бодаар мен. Арай деп көрүп алган аңын чазарындан хараадаанчыг чүве кайда дээр силер. Аңчының кажар аргазы-ла хөй, ылаңгыя чериң байдалын эки билири, аңнарны кайы таладан чаштынып кедээрин, хат-салгынның кайызын хап турарын, «чыттың» уун билири чугула—деп, ол тодаргай чугаалады.

— Дииңнерде, киштээрнерде кандыг аргаларны кол херектээр силер?

— Дииң ыяштың адакы будуунга олурда, далашпайн адып алырын бодаар мен. Ынчаарга ону чазыптар болза, ол ыяшче өрү үне бээр, ону адып алыры кончуг берге, хөй шак үени чарыгдаар апаар. Киш тайга сынның бедиинге, арга-ыяштың шарлайынга чоруур. Бир эвес аңчы кижи чалгаараар болза, кишти, ол кажан-даа өлүрүп ап шыдаавас. Аңнап билбес кижилер ону чүгле изи-биле сүрүп чоруп турарлар. Дуржулгалыг аңчы оон баар черлерин баш бурунгаар билир, ынчангаш баш дозуп чораш, өлүрүп алыр.

Бо дугайында дараазындагы таварылганы маңаа чугаалап көрейн: бичимде бир-ле дугаарында Кызыл-оол, Сарыг-оол дээр ийи аңчыны эдерип чорупкан мен. Олар киш изиниң хевирин меңээ айтып бергеннер. Бир-ле эртен аңнап чорупкаш, чаа иске ... бердим. Бо-даа ыраваан-дыр деп бодааш, ону сүре базып чорупкан мен. Хүнзедир кылаштааш, бараанын безин көрүп чадааш, чаным кээримге, өөрүм мени чаңчап-даа, доңгудуп-даа турганнар. Киштиң изин сүрбейн, оон доктааган черлерин дозар, мырыңай чаа ис болза, аңаа ытты салыр дээрзин олар меңээ айтып берген. Оон соонда-ла, кишти өлүрүп чорудар апарган мен — деп ол тайылбырлап олурду.

— Эрткен чылын 10 кишти, 14 диигини, бир бөрүнү, 60 дииңни өлүрүп, белеткел чериинге экеп дужааган. Оон бодунуң чугаазының аразында ол база демдеглээн. Ол аразында, районнуң аңчыларының слету эгелээн.

Аңчы Шивит-Дамба аңаа чүве чугаалаан,— 16 харлыымдан бээр бо 52 чылда аңнап келдим. Харым 68 чеде берди. Бо аразында кажан-даа багай аңчы диртип корбээн мен. Ам харын меңээ 2—3 хире аныяк аңчылардан кожуп бээр чүве болза, оларны бодумнуң дуржулгамга өөредирин күзеп тур мен, мээн өөреткен аңчыларым хөй, оларны санап-даа четпес мен — деп медеглээрге, хуралдың киржикчилери аңаа өөрээнин илередип турганнар.

Районнуң аңчылары кижи бүрүзү ортумаа-биле 150 рубльдиң аңнарны өлүүн күрүнеге кирер деп хүлээлгени алган турда, аңчы Шивит-Дамба 400 рубльдиң өлүүн кирерин хүлээнип алган.

И. ТОРЖУ.

Кымның нүгүлүн Пекинден катаптап турарыл

Кыдат удуртукчуларның ылаптыг бодалын Совет Эвилелинде хажыдыр тайылбырлап турар дээр дугайында калчаалыг кышкылар КУР-нуң парлалгазында үнүп турар албан ёзузунуң медеглелдеринде болгаш теоретиктиг дижир чүүлдерде төнмес-батпазы-биле дараалажып турар. «СЭКП-ниң удуртулгазы-биле бистиң аравыста маргылдааларның тывылганы болгаш хөгжүп калбарганы» деп чүүлүнде «Женьминь жибаонун» болгаш «Хунциниң» редакциялары «Фактыг барымдаалар чүүден-даа чечен болгай, ол дээрге эң дээре херечилердир, фактыларны көрүп көрээлинерем, че!» деп, кыйгырып турарлар.

Ындыг кыйгырыгга чүгле байыр чедирип болур. Кыдат удуртукчуларның ол-даа, өске-даа чүүлдеринде фактыларның чыды безин чок боор турары-ла чаржынчыг-дыр. Пекинде чамдык кижилер «факт» деп сөстү-ле хөй удаа катаптап турза, оларны херек кырында боттуг чижектер киирериниң эргежок чугулазындан хостаптар боор деп бодап турарлар ышкаш-тыр. Ойлук чок колчуттунуушкун кылырынга ындыг арга аажок эптиг болбайн аан. Ынчангаш ол арга ажыл-херек дугайында принципиалдыг чугаалажыышкынга таарышпас болгай.

Кыдат пропаганда СЭКП-ниң болгаш өске-даа акы-дуңма партияларны чүзүн-баазын муң-муң меге чүүлдерге шыжыгып буруудатпышаан, чижеглээр чүве чок антисоветтиг кампанияны калбарты берген деп чүве делегейде ам кымга-даа чажыт эвес боор турар. Пекинде чогааттынып тывылган бүгү-ле ужур-утка чок хоозун чүүлдерни чыскаай санап дамзылаар дизе, дыка хөй саазын болгаш будук херектеттинер апаар боор.

Чамдык доскут угаанныгларның чулчуруп турары кол нүгүлчү барыткалдарының бирээзи болур-дур. Кандыг-даа барымдаалыг шинчилеедер кылбайн тургаш, КБП-ниң теоретиктери «совет тургузуг буржуазчый берген», ол капитализм кылдыр «дедир төрүттүнген» дээр дугайтыр бар-ла шаа-биле кышкыржып турарының дугайында чугаа чорup турар-дыр. Марксизм-ленинизмге шынчы бис деп аашсынып турар кыдат идеологтар бо таварылгада кымнарның-биле чаржалаштыр ырлажып турарыл деп айтырыг туруп келир. Бир эвес СЭКП-ниң Программазының дугайында, бир талазында, калчаалыг антикоммунистерниң, өске талазында, Пекинде теоретиктерниң чугаалап турары сөс-домактарын дөмейлештирип көөр болза, бо салдынган айтырыгга харыы мырынай-ла тодаргай болу бээр.

«Совет тургузугнуң чайлаш чокка дедир төрүттүнүе бээри» социалистиг болгаш капиталистиг системаларның кандыг-ла бир хайнак ниитилели кылдыр каттыжарынга чылдак болур дээр дугайында утка-шынар чок идеязы антикоммунистиг пропагандада улам-на улуг черни ээлеп бар чыдар деп чүве билдингир болгай. «Мен бодап көөрүмге, Москвада эгелээн политиктиг чорудулга өрүс хевирлиг коммунизмниң бүдүш-шынарын өскертиптер хире-дир» деп. Американың «Ньюсуик» журналының корреспондентизи Гроувер бижээн. Төөгүлүг болушкун болур Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге хамаарыштыр «НЭФ» журналдың үндүрген тускай номеринге эрткен чылын француз буржуаз публицистер Э. Морэн биле Ж. Изар мынчаар медеглээннер: «ССРЭ барыын талазы делегей-биле чаңгыс угланывышкынче — буржуаз демшилгениң үг-шиинче хөгжүп бар чыдар».

СЭКП-ниң Программазының эпчэ сорулгаларын болгаш ужур-утказын бистиң ажык идеологтуг дайзынчарывыс нүгүл-каралыг ёзу-биле тайылбырлай бээрге, бис аңаа элдепсинмейн турар бис. Ынчаарга ленинчи идеяларның кара чаңгыс «салгакчылары» кылдыр боттарын чарлап турар кыдат удуртукчулар ол нүгүл-мегени катаптай бээрге, бужар-чуттуг болгаш элдеп-чиктиг-дир. «Жэньминь жибаонун» болгаш «Хунцинниң» редакциялары СЭКП-ниң Программазын «капитализмни хевээр артырарынче болгаш эгидип тургузарынче угланган» документ кылдыр адаарындан безин ыттпас чорукка четкен. Ол дээрге эгениг чок нүгүл-дур деп чүвени бадыткап көргүзүп турганының-даа дужуу чүү боор!

Империализмниң улустарның кээрхөөн чокталырының дурум ёзугаар болур чоруун оптуу-биле ажыглавышаан, кыдат ажылдакчылар ол кээрхөөн чокталышкынны империализмге эвес, харын делегейде бир дугаар социалистиг ниитилелге удурланыштыр угландырарын чүткүдүп, аңаа «буржуаз» деп демдек чыпшырып турарлар. Ол болза Совет чазактың сентябрь 21-деги Медеглелинде кылдынган түңнелдиң шынныын көргүзүп турар база бир бадыткал болур-дур. Сөөлгү үеде кыдат удуртукчуларның көдүрүп турар бүгү-ле калбак суртаалчы кампаниязы болза, «коммунистерниң аразында эш-хуузунуң маргылдаазы эвес, харын СЭКП-ниң болгаш Совет Эвилелиниң ат-алдарын канчап-даа турграш баксырадыр, коммунистиг шимчээшкинниң сандаралып чарылдырар, антиимпериалистиг күштерниң чаңгыс эвиз кошкадып суларадыр сорулганы боттарының мурнунга салып алган кижилерниң чугаалары-дыр» деп, Совет чазактың Медеглелинде түңнеп чугаалаан.

Советке удур кампанияны кыдат парлалгага калбарткаш, ККП-ниң удуртукчулары кандыг-даа чүттүг-бужар аргаларны даладавайн турар болгаш өжээтен антикоммунизм-биле өттүр сииникен империалистиг пропаганданың аргаларын херек кырында өтүндүр хоолгалап ап турар апарган. Буржуаз реакция бистиң амыдыралывыстың хелегелиг чамдык талаларында шоолуг эвес фактыларны хөөредип хөрлээледип, оон «үндезиннинге» нүгүлдүг меге түңнелдерни кылып турар деп чүве шагдап тура билдингир болгай. Сөөлгү үеде ККП-ниң удуртукчулары база-ла шак ындыг үне-төлеп чок орукта туруп алганы хомуданчыг-дыр.

Совет парлалга янзы-бүрү четпестерни шыңгыы шүгүмчүлеп, бюрократтарны, ажайтыгларны болгаш маңгыстарны сойгалап илередип турар ээлээш эвес материалдарны парлап турар болгай. Ынчалза-даа чиялдеңнер, чилбилиглер болгаш өске-даа бужар-чүттүг кижилер бистиң ниитилеливистиң үндезинин, барык-ла оон хевир-шинчизи боор турар дээр бодал ак-сеткилдиг чүү кижиниң сагыжынга кирерил ынчаш? Ындыг болбуже-ле, кыдат парлалга ол дугайын хүн бүрүде бадыткаан боор чулчуруп, совет боттуг амыдырал дугайында шынны каржы-хажагайы-биле хажыдып турар ышкажыл.

Кыдат солуннарның аңнынарының «дуюкаа бижиттинген чажыт чагаалар» безин үнүп кээп турар. Ажылчын коммунистерниң ССРЭ-ден чорудуп берген медеглелдери кылдыр (ат-сывы безин чокка) меге-нүгүл чүүлдерни парлап үндүрүп, аңаа совет кижилерниң хөй кезии ККП-ниң удуртукчуларының чээл-бодалдарынга бүрүн каттыжып турар деп кыдаттарны төөредир сурган турарлар.

Пекинде пропаганданың ажыглап турары чүттүг-чүдек аргалар антикоммунизмниң суртаалчыларының, өжээнниг нүгүлдеринге, сүгүн ийи бөрбак дамдызынга дөмейлежип турар. Чоокта чаа Канаданың «Канадиен трибюн» солуну болза «кыдаттарның совет амыдыралды чуруп көргүзүп турары соок дайын үезиниң меге тарадыкчыларының эң-не чүдек мегези-биле дөмейлежип, ону дөзеп турар-дыр» деп бижээн.

Пекинге кылдынган өнчүк-чөңгээлиг материалдарны чүзүн-баазын антикоммунистиг, троцкисчи организациялар күзелдии-биле нептередип тарадып турар чорук таварылга эвес. Чижээлээрге, Римниң «Мессаджеро» деп буржуаз солуну чоокта чаа мындыг чарлал үндүрген: «улусчу Кыдаттың өөнүктериниң ассоциациязы документилер тарадырын күзээннерни дилеп тур; күзелдиг кижи Римде, Джолитти кудумчузунуң 305 дугаар бажыңында Пьячентиниге баар, телефон—713337». Шак бо бир янзының чарлалын тайылбырлааш, «Унита» солуң болза, антикоммунистиг пропаганда бодунуң таладакчыларын тыптынып ап, компартияже «барыын үзелден» халдаарының орнунга «чөөн үзелден» халдаар кылдыр тускай мергежилдиглерни чалап турар-дыр» деп чөптүг-биле демдеглээн.

Совет Эвилелиниң иштики политиказын бакка сугар деп Пекинниң удуртукчуларының чүткүлү болза, СЭКП-ниң болгаш бүгү-ле коммунистиг шимчээшкинниң даштыкы политиктиг курузунуң адын баксырадыр дээн кол сорулгазынга бараан боор турар. Ол даштыкы политиктиг курстуң кол утказы, аңгы-аңгы социал системаларлыг күрүнениң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи политиказы болгай. Ол политиканы чайгылыш чок боттандырар чорук коммунистиг болгаш бүгү-ле хостаалгалыг шимчээшкинге дыка улуг чедиишкиннерни хандырып берген. Чогум-на шак оон ужурунда антикоммунистер болгаш кедергей деркиттеннер улустар аразының дужкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга удур амыр-соксаал чок демисежип турар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказындан ойталаарынче боттарының чурттарының чазактарын албадаарын «калчаалыгларның» оралдажып турар чылдактары чүл ынчаш? Ол дээрге «социализмни бүгү делегейге күш-биле тургузарынче коммунистер чүткүп турар» дээр дугайында шагдагы-ла хоозун чулчуруушкун-дур. Шак ындыг хоозун чулчуругларга бүзүрээр кижилер делегейде улам-на эвээжеп бар чыдары-ла шын. Дайын болгаш тайбың дугайында айтырыгның талазы-биле СЭКП-ниң база марксистиг-ленинчи өске-даа партияларның тодаргай туружун, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын принцибиниң тииледгези дээш ССРЭ-ниң болгаш эш Н. С. Хрущевтуң бодунуң чайгылыш чок демиселин бүгү чер бөмбүрзээниң улустары сеткил-сагыжындан алыс ынаныш-биле көрүп турар.

Ынчаарга ам кээп... коммунизмниң агрессчи чорууниң дугайында буржуаз идеологтарның нептередип турар кара нүгүлүн кеңгүс-ле сагышка кирбейн турган таладан деткип турар ышкажыл. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның хүлээвезин база делегейниң термоядролуг дайынының чайлаш чогун хүлээп көөр чорукту барымдаалаан кыдат удуртукчуларның авантюристиг политиказы империализмниң эзээргек бөлүктеринге ажыглал чиш боор турар-дыр.

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсекти чазылдырып шенээрин хоруур дугайында Берээге делегейниң угаан-сарыылдыг кижилери шуптузу байыр чедирип турар. Чүгле америк «калчаа аарыгзыгаар», барыын герман, француз милитаристер болгаш өске-даа эгенинишкин чок дайынзырак ээзергектер ол Берээге удур сулчээлежип мөөннежи бергеннер. Калчаарап барган антикоммунистерниң кампаниязынче кыдат удуртукчулар база кире берген болган. Мегелээриниң орнунга туруп алгаш, олар дерээни оларның-биле кады хөй-хөй улустар, ылаңгыя Бирманың улузу база бүрүү шаап турар деп делегейни бүзүредирин оралдашканнар. «Москва Берээзинге удурланып үнүп турар кижилерниң сүлчээзи» деп чүүлүнге Бирманың «Пьидангцау» солуну Пекинниң нүгүлчүлеринге таленниг ойтур согуушкунну берген. Ол чүүлде онзалап демдеглээни болза, «Делегейниң хөй-ниитизиниң караанга бирма улустуң дугайында меге бодал тургузарын күзээн Синьхуа агентилелиниң корреспондентизиниң дыңнадыы—күзенчиг эвес болгаш чашпаачы меге».

Бедергей чоон болгаш кедергей барыын үзелдер кезээде-ле бот-боттарынга чогужуп таарлжып турар деп чүвени төөгү каш-даа удаа бадыткаан. Бистиң чуртувуска болгаш оон политиказынга хамаарыштыр ККП-ниң баштыңнарының нүгүлчү болаадары ол түңнелди ам база катап бадыткап турар. Чогаадыкчы марксизм-ленинизмден чарылгаш, СЭКП-же болгаш акы-дуңма өске партияларже өштүг нүгүл-биле халдааш, кыдат сандарадыкчылар херек кырында антикоммунизмниң идеологтарының хоозун мегелерин катаптап турар-дыр.

Г. ХРОМУШИН.

КЕЛИР ҮЕНИҢ АҢЧЫЗЫ.
Фотоэтюд А. НУГУРАК.

Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалын эрттирериниң планы

Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы ноябрь 7-де, эртенгиниң 10 шакта эгелээр. Ажылчы чоннар чыскаалга каттышкан колонналар аайы-биле чыглып келир, колонна бүрүзү айыткан черинге чыглыр.

Колонна № 1 — ДОСААФ-тың мотоциклчилери (эвилелдешкен республикаларның туктары-биле) ДОСААФ обкомунуң чанынга чыглыр. Харысалгалыг кижи И. М. Бардин.

Колонна № 2 — транспарантылыг тускай машиналарда күш-культуржулар. Чыглыр чери күш-культура комбинады. Харысалгалыг кижи А. Т. Кумаяк.

Колонна № 3 — Хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери. Ленин кудумчузунда № 7 школаның чанынга чыглыр. Харысалгалыг кижи В. Ф. Клюшин.

Колонна № 4 — Башкы институдунуң студентилери, көдээ ажыл-агый техникуму, механизация училищези, садыг-кооператив, медицина училищелери. Культура болгаш дыштанылга парыгының эжиинде шөлге чыглыр. Харысалгалыг кижи К. Ф. Шишигин.

Колонна № 5 — Коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп атты чедип алыр дээш демисежип турар коллективтер: Электростанция, типография, аэропорт, пиво заводу. Музей бажыңының чанынга чыглыр. Харысалгалыг кижи В. И. Чемков.

Колонна № 6 — Культура-амыдырал хандырылга эргелелиниң, даараныгла комбинадының, алгы заводунуң, харылзааның республика эргелелиниң болгаш хоорай конторазының коллективтери. Харылзааның республика эргелелиниң бажыңының чанынга чыглыр болгаш Кочетов, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи А. Д. Лутанин.

Колонна № 7 — «Тыва тудуг» трезиниң, аңаа хамаарышкан тудуг эргелелдериниң коллективтери, механизация эргелели, КПП, тууйбу заводу, № 12 АТК. «Тыва тудуг» трезиниң бажыңының чанынга чыглыр болгаш Комсомольская, Кочетов, Интернационал кудумчуларын таавартыр чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи И. И. Цевелев.

Колонна № 8 — Автоэргелел, автосептелге заводу, № 1, 2, 3 АТК, пассажирлер АТК-зы, автоорук тудуунуң болгаш септелгезиниң ДСУ, ДЭУ, хем пароходствозунуң коллективтери. Пассажирлер АТК-зының бажыңының чанынга чыглыр. Колонна культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгын тавартыр чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи Ф. Г. Круговой

Колонна № 9 — Көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткел болгаш будурулге министерствозунуң, Тандының девискээр аайы-биле колхоз-совхоз эргелелиниң, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, Тываның «мал семиртир» трезиниң, «Көк-Тей», «Суқпак» совхозтарның, септелге-монтаж эргелелиниң, көдээ электро тудуунуң, септелге-тудуг эргелелиниң, зооветснабтың, мяш ажыл-агый эргелелиниң, Улуг-Хемниң мяш ажыл-агый будурулгезиниң, сут ажыл-агый эргелелиниң, Тыва суг ажыглал тудуг-монтаж эргелелиниң, сайгарылга баазазының, хлебопродуктулар эргелелиниң коллективтери. Кызыл партизан кудумчузунда хоорай дээрбезиниң чанынга чыглыр болгаш Кызыл партизан, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи И. И. Ещенко.

Колонна № 10 — Даг руда комбинадының, эът комбинадының, сут комбинадының, Тываның комплекстиг экспедициязы (бодунуң будурулгелери-биле), ДОСААФ, метеостанцияның, аэрологтуг экспедицияның, спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиниң, балыкчыларның болгаш анчыларның эвилелиниң, аңныыр инспекциязының коллективтери. «Совет Тываның 5 чылы» стадионунуң чанынга чыглыр. Харысалгалыг кижи Ю. Ф. Головин.

Колонна № 11 — Бүгү редакцияларның, «Билиг» ниитилелиниң Тыва салбырының, Башкылар билиин бедидер, Дыл, литература болгаш төөгүнүң Тыва эртем-шинчилел институттарының, Чырыдыышкын министерствозунуң, республиканың ном үндүрер чериниң, радио дамчыдылга болгаш телевидение комитединиң, Культура министерствозунуң, музейниң, хөгжүм-шии театрының, библиотекаларның, кинотеатрларның, кинопрокат конторазының, Культура бажыңнарының, чурулга мастерскаязының, Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының, төлевилел конторазының, статистика эргелелиниң коллективтери. Республиканың төлевилел бажыңының чанынга чыглыр болгаш Кызыл партизан, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи А. С. Поляков.

Колонна № 12. СЭКП обкомунуң болгаш хоорkomунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, хоорқүүскомунуң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш хоорkomунуң, Социал хандырылга министерствозунуң, хоорайның социал-хандырылга чериниң, профэвилелдериниң область чөвүлелиниң, профэвилелдериниң обкомнарының, уруглар садтарының, яслилерниң, банкыларның, Сан министерствозунуң, ажаалга кассаларының коллективтери. СЭКП обкомунуң Щетинкин-Кравченко кудумчузунда гаражының чанынга чыглыр болгаш Щетинкин-Кравченко, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи Л. А. Лантухов.

Колонна № 13 — Кадык камгалал министерствозунуң, республиканың болгаш хоорайның санэпидстанцияларының бүгү эмнелге албан черлериниң, аптека болгаш аптека эргелелдериниң коллективтери. Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чанынга чыглыр. Интернационал кудумчузу-биле чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи Н. В. Сизых.

Колонна № 14 — Судтарның, прокуратураларның, материал-техника хандырылгазының эргелелиниң, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң, хоорайның коммунал ажыл-агыйы (будурулгелери-биле кады), «Коммунтудугнуң» септелге-тудуг эргелелиниң, чаагайжыдылга конторазының, орук көвүрүг ажыл-агыйының коллективтери. Дээди судтуң бажыңының чанынга чыглыр. Комсомольская, Кочетов, Интернационал кудумчуларын таварып чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи В. С. Старинков.

Колонна № 15 — Респотребсоюзтуң, респотребсоюз АТК-зының, Тываның эъп-чем хандырылгазының, Садыг министерствозунуң, курупениң садыг инспекциязының, горпоунуң, Сесерлиг сельпозунуң, Главтекстильторг конторазының, нефть баазазының, садыг баазаларының коллективтери. Респотребсоюзтуң бажыңының чанынга чыглыр. Щетинкин-Кравченко, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харысалгалыг кижи П. Л. Маслов.

Бүгү колонналар чыглыр дээш черинге эртенгиниң 9 шак 30 минутада чыылган турар. Колонналарның чыскаалы болгаш чыскаал үезинде шимчээшкинге корум-чурумну хандырарын хоорайның шериг комиссарының оралакчызы эш Д. Н. Сибиряковка даасkan. Чыскаал үезинде корум-чурумну тударын хоорайның шагдаа килдизиниң начальнигиниң оралакчызы эш В. Ф. Федоровка даасkan.

ХООРАЙ КОМИССИЯЗЫ.

ХӨЛ-ШЫДЫРАА

Хоорайның бирги чери дээш

Бешки салыгда, хоорайның чемпиону ат дээш хөл-шыдыраа маргылдаазында киржип турар 5 бирги разрядчыларның дөртту боттарының аразында ойнааннар.

Бирги разрядчылар Зырянов (ак тала-биле ойнаан), Оюн оларның салыынга, ак талазы 3-кү кошге-ле бир оглун алдыкан. Кара талага ойнаан Оюн артык ооллуг олура, Зыряновтуң ноян чанында оглун аъды-биле алган.

Оон соонда Оюн аъдын удурланыкчызынга каап берип, халдаашкынны дыңдыларын оралдашкан, ынчалза-даа Зырянов шаптыг шыи камгаланып, халдаашкынны ойтур шапкаш, бүзүреллиг тиилелгени чедип алган.

Огородников-биле ойнаан Христофоров венгр кошке туружун чоорту экижидип тургаш, удурланыкчызын дужуп бээринче албадапкан. Өске салыглардан Чыргал-оол — Миндриманы, Забоев — Белекти удуп алганнар.

Берковичиге удур кара тала-биле ойнаан Кенин-Лопсан бурунгу индий камгалалын шилип алган. Ийи оглун каап бербишаан, кара нояниче чедимчелиг болгу дег шавар халдаашкынны Беркович эгелээн. Ак таланың мерзези болгаш ийи тергези кара ноян чоогунче шургуп кире бергеннер. Берковичиниң тиилелгези чайлашчок болгу дег апарган. Эрестиг камгаланып келгеш, Кенин-Лопсан шын коштерии тып, халдаашкынны ойтур шапкан. Салыг сонгаарлаттынган. Сонгаарлаттынган байдалда Кенин-Лопсан ийи артык ооллуг болгаш туружу эки.

Калзан — Кокорин оларның салыы база сонгаарлаттынган. Ында ак таланың байдалы идегел чок.

Бешки салыгның соонда 4,5 санныг **Христофоров** биле 4 санныг **Чыргал-оол** олар мурнап турар.

СЭТА дыңнадып тур

Варшава космостуң маадырларынга байыр чедирип тур

ВАРШАВА. (СЭТА). Космостуң маадырлары В. В. Терешкова биле В. Ф. Быковский Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-ның болгаш польша чазактың чалааны-биле октябрь 23-те Варшавада чеде берген. Польшаның найысылалы алдаржаан космонавтарга чүректиң ханызындан байыр чедирип турган. Океңче аэродромга чыылгаш Варшаваның муң-муң чурттакчылары оларны дииниттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү И. Лога-Совиньский космостуң маадырларынга польша улустуң мурнундан байыр чедирген.

В. В. Терешкова биле В. Ф. Быковский харыы чүве чугаалаан.

Космостуң маадырларының чуруктары-биле база «Космостуң делегейде баштайгы чагырып алыкчылары — совет кижилерге алдар», «Чеңсегленишкинни эндере будурериниң орнунга — сылдыстарже ужуушкуннар» деп бижимелдиг пестер-биле шимээн Варшаваның кудумчуларынга чоруп турда, алдаржаан космонавтарга Варшаваның муң-муң чурттакчылары өөрүшкүлүг байырын чедирип турган.

ГДР-ДЕ СОҢГУЛДАНЫҢ СӨӨЛГҮ ТҮҢНЕЛДЕРИ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Төп соңгулда комиссиязы октябрь 23-те болган хуралынга Улус палатазынга соңгулданың сөөлгү түңнелдерин бадылаан. Соңгулданы хоойлуларга шынгыы дүүштүр чоруткаңын комиссия демдеглээн.

ГДР-ниң Улус палатазынга соңгулдага бадылаар эргелиг хамаатыларның ниити саны 11.621.158 кижи болган. Оларның иштинде 11.533.859 кижи азы 99.25 хуузу бадылаашкынга киришкен. Күштүг бюллетеньнер 99,96 хуу, күш чогу — 0,04 хуу болган.

Национал фронтунуң кандидаттары дээш 99,95 хуузу бадылаан, 0,05 хуузу удур бадылаан.

Ам бо үеде ГДР-ниң Барыын Германияда турар 28.119 хамаатылары улус палатазының соңгулдазынга киришкен.

Японияның 1000 хире будурулгелери буурап дүшкен

ТОКИО. (СЭТА). Бо чылдың апрельден сентябрьге чедир үениң дургузунда Японияның 844 будурулгелери буурап дүшкен. Оларның өрезиниң түңү 85 миллион иен ажыг болган. Октябрьның түгле 19 хүнериниң дургузунда 150 будурулгелер бууралашкынга таварышкан.

Массалыг бууралашкынның дугайын дыңнатпышаан, «Асахи» деп буржуаз солуннуң демдеглеп турары-биле машина тудуунуң, металлургиянының, пос-таавының, химияның аъш-чем аймааның болгаш тудуг үлетпүрүнүң коллуунда-да оттумак будурулгелери буурап бадыв турар. Буурап бадар чорукпун саны чоокку үеде көвүдээр чадавас боор деп, япон сан-хөө бөлүктери сидаксынып турар.

БЭДЧ-ниң күүскомунуң хуралы

Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга чөвүлелиниң күүсекчи комитединиң тоску хуралы октябрьның 15—22 хүннеринде Москвага болуп эрткен. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, МАР-ның, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның — күүсекчи комитетте чөвүлелдиң кежигүннериниң төлээлекчилери аңаа киришкен. Румынияның төлээлекчизи, РУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы А. Бырлэдяну хуралды даргалаан.

БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Төп Комитеттериниң бирги секретарьларының болгаш чазактар баштыңнарының июль (1963 чыл) чөвүлел хуралының база чөвүлелдиң XVIII сессиязының шиитпирлерин күүседириниң талазы-биле чөвүлелдиң органнарының хемчеглериниң программазын болгаш 1966—1970 чылдар үезинде БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарын таарыштырып дүүштүрериниң, будурулгени специализастаарының болгаш кооперастаарының талазы-биле болгаш экономиктиг база эртем-техниктиг кады ажылдажылганың өске-даа айтырыгларының талазы-биле тодаргай хемчеглерни чорударын баш удур көрүп турар 1964 чылда бодунуң ажылының планын күүсекчи комитет чугаалажып көрген болгаш чуулдуг деп бадылаан.

Чамдык үлетпүр черлериниң тудуушкунун, а ол ышкаш экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың өске-даа чугула айтырыгларын аайлап таарыштырарының талазы-биле БЭДЧ-ниң органнарының чоруткан ажылының дугайында күүсекчи комитеттиң бюрозунуң илеткелин күүсекчи комитет дыңнаан.

Күүскомунуң хуралы акы-дуңмалыышкы найыралдың болгаш бот-бодун бүрүнү-биле билчиришиниң байдалынга эрткен.

БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарының хуралга киришкен төлээлекчилери шилчидер рубльдериниң хөй талалыг санажылгаларының болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың делегей банкызын Москвага организастаарының дугайында дугуржулгага ат салганнар. Дугуржуп турар талалар кежигүннери болуп турар ол банк болза шилчидер рубльдериниң хөй талалыг санажылгазын боттандырар, дугуржуп турар талаларның даштыкы садыг болгаш өске-даа хемчеглерин чээлижидер, үлетпүр будурулгелерин болгаш өске-даа черлерни тударын, чаарты тургузарын болгаш ажыглалга киирерин банкының кежигүннери чурттарның үндүрүп берген акша-хөреңгилериниң күсели-биле акшаландырар болгаш чээлижидер.

(СЭТА).

Эп-сеткил каттыштырылгазының ёзузу

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның күш-ажылчы улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей профэвилел комитединиң тургузулга конференциязы бодунуң ажылын октябрь 23-те доосkan. Бурун чаңгыс эптиң байдалынга хамаарышкан хөй документилерни, оон иштинде «Мурнуу Вьетнамның күш-ажылчы улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей профэвилел комитединиң уставын», «Делегейниң ажылчы чоннарынга болгаш профессионал эвилелдеринге кыйгырыгны» чуулдуг деп санаан.

Америк империалистерниң болгаш Нго Динь Дьемниң диктатуразының агрессиязынга удур Мурнуу Вьетнамның күш-ажылчы улузунуң маадырлыг демиселин деткиирин күштелдирер, ынчангаш тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш бүгү оран-делегейниң ажылчы чоннарының демиселинге делегей эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынга дузалаар деп делегейниң ажылчы чоннарын болгаш профэвилелдерин конференция кыйгырып турар.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының даргазы Ренато Битоссиниң түңнел сөзүнге медеглээни болза, конференция сырый каттыжышкынның болгаш найыралдың байдалынга эртип, Мурнуу Вьетнамның демисежип турар улузу-биле ёзулуг пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының көргүзүү болган.

Чылыг ужуражыышкын

КОЛОМБО. (СЭТА). Цейлонуң премьер-министри хээрги Сиримаво Бандаранаикениң Совет Эвилелинде чоруп турарын, Н. С. Хрущев-биле, совет кижилер-биле оон ужуражыышкыннарын бо хүннерде цейлон улус чугаалажып турар. Внуково аэропортка ужуражыышкын үезинде Н. С. Хрущевтуң болгаш хээрги С. Бандаранаикениң чуруктарын бирги арыннарынга парлаап солуннар мындыг эгелерни бижээн: «Кремльге чылыг ужуражыышкын», «Бандаранаике Хрущевту Цейлонга келир кылдыр чалаан», «Хрущев Цейлонга чедип келир».

Цейлон радио бодунуң эртенги дамчыдылгаларын база-ла ол дыңнадыгдан эгелээн.

Дээрбечилер соксавайн турар

ГАВАНА. (СЭТА). Хосталганың өртүлуунга удур контрреволюсчуларның чаа дээрбечи үүлгедиишкиннериниң дугайында медегледи Кубаның революстуг чепсектиг күштериниң министерствозу парлалгага дамчыдып берген. Үрегдекчилерни болгаш боо-чепсекти Лас-Вильяс можунуң мурнуу чүкте эриктеринге дужуруп турган ийи дээрбечи катерлерни куба самолёттар октябрьның 21-ниң дүнезинде көрүп кааннар деп, медегледе чугаалап турар. Эриктен ийи чартык мильге кээп доктааган, эштип чоруур бааза кырынга ол катерлерни эккелген болган. Дээрбечилер Флоридадан чедип келген деп, дыңнадыгда демдеглеп турар. Үрегдекчилерни дужуруп турган чериң кырынга АКШ-тың агаар шериг күштериниң самолёттары дескинип турган болгаш Кубаның чепсектиг күштериниң дээрбечилерге удур операция чорударынга шаптыктаарын оралдашкаңнар деп, дыңнадыгда база-ла айтып турар.

Күш-ажыл биле капиталдың аразында демисели

ИТАЛИЯ

Италияның «Рави» шахтазының дагжылары барык дөрт неделя чер иштинден үнмээн. Олар, будурулгени хаар дээр будурулге ээлериниң бодалынга удурланмышаан, ашты чарлааннар.

Эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн чагаалар болгаш телеграммалар Италияның бүгү булуңнарындан шахтёрларның адынга кээп турар. «Рави» шахтаның ээзи болур «Монтекатини» компанияның рудниктеринде болгаш шахталарында удурланыышкынның ажыл соксадыышкыны болган. Гроссето можунуң үлетпүр будурулгелериниң ажылчыннары эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү-нииити ажыл соксадыышкынын чорударын шиитпирлээн.

Италияның эът-консерва заводтарының 25.000 ажылчыннарының 48 шакта ниити национал ажыл соксадыышкыны эгелээн. Ажылчыннарның ажыл неделязын кызырар, ажыл төлевирин бедидер, будурулгелерде профэвилелдериниң эргелерин хүлээп көөр деп кол негелделерин хандырарындан будурулге ээлери ойталаан турар.

Сан албан черлериниң ажылдакчылары беш хүнүн ажыл соксадыышкынын чарлаан.

Неапольда «Фиат» деп автомобиль заводунуң ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны хайнышкыннаар эртип турар. Автомобиль тудугжулары Туринде «Фиат» заводтарга ажыл төлевири-биле дениээрге эвээш ажыл төлевирин доктааткаанынга удурланып турар. Ажыл соксатканнар чыскаалды эрттирген.

Чазый садыгжыларның кара туразында аажыдалынга удурланган таараачыннарның чыскаалы Феррарга болган. Садып алыкчы организациялар яблоко садып алыр өртектерин улам кудулаарын шиитпирлээн, ынчаарга хоорай рыноктарында яблоконуң кедергей улуг өртек-биле садып турар. Чыскаал улуг митинг-биле доозулган.

ФРАНЦИЯ

Октябрь 23-те эртенгиниң 4 шакта демир орукчуларының ажыл соксадыышкыны бүгү чуртка эгелээн. Францияның бүгү вокзалдарында, станцияларында, оруктарда демир орук составтары доктаап туруптан.

Ажыл соксатканнарының кол негелдези — ажыл төлевирин бедидери.

Ядролуг чепсектиг эндере будурериңге акша-хөреңгилерни ажылчыннардан хавырып ап турар чазактың сан болгаш экономика политиказы-биле чөпшээрешпейн турарын ажыл соксадыышкынның эгелээн демир орукчулар чазакка баш удур сагындырган. Ажыл соксадыышкынны сырый каттыжыышкынга чоруп турар. Ында чурттуң эң улуг профэвилел каттыжыышкыннары киржип турар.

АНГЛИЯ

Лондон портунуң алды муң хире докерлери бир хүнүн ажыл соксадыышкынын чарлаан. Хөй суднолардан чүък дүжүрери соксаан. Докерлер ажыл неделязын кызырар дугайында негелдени деткип, ажыл соксадып турар.

АВСТРАЛИЯ

«Броккен хилл пропрайетари» компанияның эң улуг металлургия заводтарында ажыл барык соксаан. 7.000 металлургтар күш-ажылдың байдалдарын экижидерин болгаш ажыл төлевирин бедидерин негеп турар.

ГОЛЛАНДИЯ

Амстердамның порт ажылчыннары ажыл төлевирин бедидерин негевишаан, ажыл соксадыышкынның эгелээн. 5.000 докерлер порттуң администрациязының бажыңының чанынга чыскаалган.

(СЭТА).

Президент Сукарнонуң декреди

ДЖАКАРТА. (СЭТА). «Нацияның айыыл чок чоруунга болгаш амы-тынынга кыжанып турар» үрегдекчи ажыл-чорудулганы болдурбас дугайында президент Сукарнонуң декредин солуннар парлап үндүрген. Бүрүнеге удур үүлгеткен херектиң заарындан хамаарылга чокка, үрегдекчи ажыл-чорудулгазы дээш кемчеге хулаадырының үш хемчеглерин: өлүрүп шиидерин, бүгү назынында хоругдаарын азы 20 чылда кара бажыңнаарын декретте баш удур көрүп турар.

База катап дайынзырак кыйгырыг

БОНН. (СЭТА). Барыын-герман чазактың чорудун тураары, шериг күчүзүн күштелдириериниң политиказын үргүлчүлээринче ГФР-ниң камгалал министри фон Хассель база катап кыйгырган. Нюрнбергке чугаалаан чугаазынга ол, ядролуг чепсектиң шенелделерин кезик-чамдыктап хоругдаар дугайында керээни чарганының түңнелинде тайбынны болгаш тайбың кожа-хелбээ догунгаашкынны быжыглаарынга ажыттынып турар боддунар аргаларга «чиганнып»кинин» база катап илереткен. «Дайынчы күчүнү кандыг-даа байдалдарның үезинде эвээжетпес ужурлуг» деп, барыын-герман камгалал министри онзалап демдеглээн.

Леопольдвильде байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Леопольдвильге онза байдалды чарлааны-биле холбаштыр ында тургускан үш кижиниң шериг эрге-чагыргазы хедилип эгелээн, АП агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турары-биле алырга, онза кол комиссарның эргелерин алган камгалал министри Жером Анани дужаалды үндүрген. Эге школаларының ажыл соксадып турар бүгү башкыларын доп-дораан ажылдап эгелээрин ол дужаал негеп турар. Конгонуң эге школаларының башкылары ажыл төлевирин талазы-биле алза чогуур өрени төлээрин негевишаан, ажыл соксадыышкынның беш ай ажыг үеде үргүлчүлеп турар.

Ажыл соксаткан башкылар ажылдаалга чагыртпас таварылгада оларны шериг судунга киирер деп, Анани радио дамчыштыр баш удур сагындырган.

Леопольдвильден дыңнадып турары болза, онза байдалды чарлаан турзажок, профэвилелдери боттарының негелделеринге туржур деп шиитпирлээн. Эртенден эгелээш ажылга үнмес деп күрүне албан черлериниң албан-хаакчыларын профэвилел удуртукчулары кыйгырган дээрзин АП агентилелиң корреспондентизи дамчыткан. Күрүне албан-хаакчылары ажыл төлевирин бедидерин болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негеп турар деп чүве билдингир болгай.

Профэвилел удуртукчуларының боттарының парлап үндүрген медегледиинге айыткааны болза, Леопольдвильде онза байдалды чарлааны «фашистиг диктатураны тургузарының эгези бодур».

ЛЕОПОЛЬДВИЛЬ. СЭТА-ның корреспондентизи Вл. Кузнецовтуң дамчыдып турары болза:

Конгода патриоттуг партияларның ажыл-чорудулгазының бүрүн хоралаашкынының дугайын чарлаан, оон иштинде Патрис Лумумбаның принциптеринге шынчы Конгонуң национал шимчээшкини, Антуан Гизенганың хамааржып турары Африка эп-сеткил каттыштырылгазының партиязы, ол ышкаш Улусчу конвент партия болгаш Африка демократтыг эвилел бар.

Октябрь 23-те Леопольдвильге болган парлалга конференциязынга ол дугайын шериг башкарылгазының баштыңы камгалал министри Жером Анани медеглээн. Жером Анани онза байдалды чарлаан соонда үш кижиниң шериг эрге-чагыргазын баштап, онза комиссарның эргелерин алганы билдингир болгай. Ол партияларга хамаарышкан аныяктар организацияларының ажыл-чорудулгазын моон-биле кады база хоруп турар.

Партияларның ажыл-чорудулгазын хораан шериг башкарылгазы, Леопольдвиль эрге-чагыргаларының чорудуп турар хемчеглерин боттарының медеглелинге буруу шапкан профэвилел организацияларының демиселинден болгаш улус чоннуң чөлээшкиннеринден корткаш, Леопольдвильде «ёзу-чурумну» тургузуп турар. Полицияның моторжуткан болгаш вациялар-биле чепсегленген таныылдары хоорайда чоруп турар. Онза комиссарның салбырларын бүгү хоорайда тургузуп турар.

Онза байдалды чарлааны-биле холбаштыр хамаатылар судтарны солаан үш кижиниң шериг эрге-чагыргалары ажылдап эгелээн.

Леопольдвильдиң болгаш оон чоогунда кара бажыңнарда дыка хөй конго патриоттар хилинчектенип чыдар. Кара бажыңда корум-чурумну күштелдирген.

Ам бо үеде Леопольдвильде дыңкуурлуг байдал тургустунуп турар.

Сирия-ливан кызыгаарга болган чөңгээлиг чорук

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Бейруттан дыңнадып турары-биле алырга, октябрьның 19-та кызыгаарга болган аткылажыышкын-биле холбаштыр удурланыышкынның нотазын Ливанның чазаа Сирияның чазаанга чоруткан. Ол аткылажыышкын үезинде 4 ливан солдаттар өлүрткен. Ливан чазак бодунуң нотазынга ол үүлгедиишкинни «ливан кызыгаарга агрессия» деп адап турар.

Ливан болза Сирияны араб чурттар лигазынга хомудап билдирээр бодап турар деп аңаа холбаштыр Ливанның премьер-министри Рашид Караме медеглээниниң дыңнадыгда чугаалап турар.

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия-ливан кызыгаарынга болган кызыгаар аткылажыышкынының дугайында Ливанның медеглелинге Сирияның албан төлээлекчизиниң харыы медеглелин солуннар парлап үндүрген. Болган аткылажыышкын дээш харысалгазы Сирия бодунга албайн турар болгаш истеп-хынаарын кады чорударынче Ливанның чазаан кыйгырып турар деп, медегледе чугаалап турар.

Япон парламентини тараткан

ТОКИО. (СЭТА). Октябрь 23-те Японияның чазаа парламентини тараткан.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттап, аязыы каап турар хүн болур. Чамдык черлерге хар чаар, Кызылга хар бичии чаар. Хат ой-тавында. Чамдык черлерге дыңзыг. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: республикага — 1 градус сооктан 4 градус чылыг, а Кызылга — 1 градус сооктан 1 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

«НАЙЫРАЛ»: «Оттук» 10, «Өпей ыры» 12, 2, «Кара думаалай» 4, 6, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Буратинонуң ужуралдары» 10, «Чидиг кызыл өңнүг парустар» (делгем экранныг) 11.15, 1.15, «Үймээчи» 3.15, 5.15, 9.15, «Өг-бүлениң чажыды» 7.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Он үштүң дүнезинде» 2.30, «Ийистериниң үүлгедиглери» 4.30, 6.30, «Баштайгы ынакшыл дугайында тоожу» 8.30 шактарда.

«РОСТОК»: «Дима Горинниң карьери» 3.15, «Үш адыр медальон» 5.15, 7.15, «Ынакшыл болгаш мода» 9.15 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

октябрь 26-да В. РОЗОВТУҢ «КЕЖЭЭКИ ЧЕМ МУРНУУ ЧАРЫЫНДА» деп шиизи үнер.

октябрь 27-де И. СОБОЛЕВТУҢ «ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР» деп шиизи үнер.

Бо шиилер хүндүс 12, кежээ 7 шактарда эгелээр.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 21, 25 — 38, партийжи килдистиң 37 — 13; харысалгалыг секретарьның 23 — 35, көдээ ажыл-агый будурулгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54, үлетпүр будурулгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солуу кедбейн баргаваза 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01454. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 27 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 256 (5660).

Өртээ 2 көп.

Колхозчулар, совхозтарның ажылдакчылары, көдээ механизаторлар! Механизацияны, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы дидими-биле нептередиңер! Техниканы эң кызымаккай өөрениңер, эки ажыглаңар база камнаңар!

СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларындан.

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ БҮГҮ-НИИТИ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Эрткен чылын Чита областың Оловяннинский бүдүрүлге эргелелиниң «Коммунизмче орук» колхозунуң ажыл-ишчилериниң инициативазы-биле механизаторжу бүгү-нийти өөредилге дээш массалыг шимчээшкин бүгү чуртка эгелээн. Ол эгелээшкинни СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу чүүлдүг деп көрген, ону көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчылары деткээн.

Читажыларның инициативазын ёзугаар бистиң республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга эрткен чылдың ноябрьдан эгелээш, механизаторлар өөредилгези база организастаттынган. 49 школаларга болгаш бөлгүмнерге өөренип выштаан 725 механизаторлардан 556 кижи өөредилге программазын апрель 30-де чедимишкинниг дооскан, оларның хөй кезии комбайннарны, тракторларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын башкарар талазы-биле баштайгы билиглерни шиңгээдип алганнар. «Найырал», «Элегес», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», «Межегей» совхозтарга, Каа-Хемниң «Тиилелге», «Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артельдеринге болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларга механизаторлар өөредилгези эгезинден төнчүзүнге чедир организастыг эрткен.

Ындыг болза-даа дыка хөй ажыл-агыйлар, ылаңгыя Бии-Хем, Өвүр, Тес-Хем районнарының ажыл-агыйлары, «ҮТКА 25 чылы», «Тиилелге» совхозтар, дуржулга станциязы механизаторлар өөредилгезин эгезинде ёзу баримдаалап организастааш, ооң соонда чоорту шуут сандараткан. Школаларга болгаш бөлгүмнерге хөй кижилерни даңзылап алгаш, оларның өөредилгезин ёзулуг организастап шыдавааның түңнелинде часкы тарылга болгаш дужут ажаап алышкынының үезинде совхозтарның барык-ла шуптузу, ол ышкаш чамдык колхозтар механизаторлар чедишпес чорукка таваржып, комбайннарның, тракторларның хөй кезиин анаа тургузуп, азы чаңгыс ээлчег-биле ажылдадып келген. «Сельхозтехниканың» Тес-Хем, Улуг-Хем салбырларының удуртукчулары, инженер-механиктери механизаторлар өөредилгезин организастаар талазы-биле ажыл-агыйларга боттуг дуза көргүспейн, ол ажылдан хоорук туруп келген. Дуржулга станциязының алды инженер-механиктерлиг экспериментальдыг ажыл-агыйы эрткен өөредилге чылында чүгле 13 механизаторларны белеткээн.

Механизаторларның өөредилгези республиканың бүгү ажыл-агыйларынга ноябрь 10-дан, а чамдыктарынга оон-даа эрте эгелээр. Ниитизи-биле 66 школаларга болгаш бөлгүмнерге 1100 ажыг кижи, ооң иштинден Чөөн-Хемчик эргелелиниң ажыл-агыйларынга 510, Таңдыныңга—440, Тес-Хемниинге — 148 кижи өөренир ужурлуг.

Соңгу Кавказтың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Краснодар хоорайга болган чөвүлел хуралынга чугаазынга эш Н. С. Хрущев мынча деп чугаалаан:

«...Колдуунда-ла ажылдакчыларның чедимче чок мергежилдииниң харазы-биле бодувустуң байлаавысты болганчок-ла рационалдыг эвес ажыглап турар-дыр бис...

Бис көдээ ажыл-агыйга школалар тургузар, мал болгаш чер ажылын канчаалдыр эки чорудары-нга кижилерни өөредир ужурлуг бис. Кадрларны өөредири — кол айтырыгларның бирээзи».

Мынчангаш херек кырында бир эвес-черни, чемишчидилгелерни, техниканы хүлээдип каан кижилер четчир мергежил чок болур болза, чедишкин чедип алыр деп кордааның херээ-даа чок. Ындыг ажыл-агыйларга чемишчидилгелер-даа хөй чүве апаар, машиналар-даа элекке-ле ажыглаттаан үнер, чер-даа болза берзе чогуур чүүлдерни берип шыдавас апаар. Ооң ужурунда техниканы шиңгээдип алырынче онза кичээнгей салыр ужурлуг. Колхозтар болгаш совхозтар чыл келген тудум-на хөй санныг чаа техника-биле хандыртынып турар бистиң үеңисте ханы техниктиг билиглер чокка көдээ ажыл-агыйга ажылдаар аргажок.

Көдээниң чурттакчы чонун механизатор мергежилдерге массалыг-биле өөредиринче партия улуг кичээнгей салып турар. «Көдээде чурттап турар болганыңда — техниканы шиңгээдип ал!» деп лозуң-биле көдээниң чурттакчы чонунуң техниктиг билиин бедидер дээш массалыг шимчээшкинни калбартыр херек.

Механизаторжу бүгү-нийти өөредилгени калбартыр деп саналды читажылар бо чылын «Совет России» солунну дамчыштыр база катап үндүргеннер. Олар бодунуң чагаазынга мынча деп кыйгырып турар: «Орук ара доктаавааладар, механизаторжу бүгү-нийти өөредилге дээш эгелээн нохудувусту уламчылаалыңар, өңнүктер! Колхозчу бүрүзү, совхозтуң ажылчын бүрүзү тракторну азы комбайнны, автомашинаны азы саалда тургузулгазын башкарып шыдаптар кылдыр өөренириңи чедип алыңар!».

Чита областың «Коммунизмче орук» колхозунуң колхозчуларының бо чаа эгелээшкинниң хамыктың мурнунда бүдүрүлге эргелелдериниң, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының болгаш салбырларының ажылдакчыларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының база тускай эртемниглерниң талазындан калбаа-биле деткиири чугула. Бо хүннерде бүгү-нийти өөредилге школаларынга, бөлгүмнеринге кичээлдер эгелээринге бүгү чүүлдер белен бе, дээрзин база катап хынап көөр, янзы-бүрү маркалыг машиналарга ажылдаар тускай эртемниг чеже хире механизаторлар херектиин колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң аайы-биле тодарагылаар херек. Партия организацияларны болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң ажылдакчылары бо ажылды шыңгыы контрольдаар ужурлуг. Амдызында шаг-үе барда эрткен чылын болдунуп турган частырыгларны эдер, школалар, бөлгүмнер башкыларын «Сельхозтехниканың», бүдүрүлге эргелелдериниң инженерлериниден болгаш механиктеринден, ажыл-агыйларның дуржулгалыг механизаторларындан четчелээр, өөредилге номнарын, өөредилгеге холбашкан кинофильмнерни болгаш өске-даа чүүлдерни өй-шаанда тыптынып алыр херек. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары башкылаар инженерлер механиктер чок деп чылдак хап турар. Ол шын эвес. Республикада 60 ажыг инженер-механиктер, оон ыңай дээди болгаш ортумак эртемниг агрономнар, үр ажылдаан, дуржулгалыг хөй санныг механизаторлар бар. Оларны чөп ажыглаары чугула. Ынчаарга башкылаар кижилер болза амдан эгелээш, өөредилге планын чогаадып кылып алыр ужурлуг.

Механизаторжу бүгү-нийти өөредилге ээлчеглиг кампания эвес. Ол болза, үргүлчү чорудар, план ёзугаар боттанып ажыл болур. Тракторист, комбайнер, чолаачы кадрларны, инектерни машина-биле саар мастерлерни беледкээрин канчаар организастаарындан көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын улам ыңай көдүрериниң чугула сорулгаларын шиитпирлээри улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш механизаторжу бүгү нийти өөредилгени чер болганга үлегерлиг организастаарын хандыраары чугула.

Журналистерниң үшкү бүгү-делегей ужуражыышкынының бөлүк киржикчилери-биле эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ беседазы

Сентябрьның 23-тен октябрьның 3-ке чедир Чер ортузу далайның районунга болуп эрткен, делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының ам ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң чалааны-биле Москвада чедип келген бөлүк киржикчилерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев октябрьның 25-те Кремльге хүлээп алган. Чылыг, найыралдыг беседа ийи шак ажыр үргүлчүлээн.

Азияның, Африканың, Американың болгаш Европаның хөй-хөй чурттарындан келген 50 ажыг сурагаштыг журналистер беседага киришкен. Оларның аразында—Иганга в Пангуху, В. Ньяванда (Кения), Т. Миссам-Хан (Камерун), Г. Ситу (Ангола), Маданмани Дикшит (Непал), Г. Очирбат, Н. Шарав-Иш, Ж. Зундуй (Моол Арат Республика), Онорио Муньос, Эдель Суарес Венегас, Гильермо Сантистебан Мендоса (Куба Республика), Б. Борче, Николаццо Эдуардо (Уругвай), Сесар Савельос Аларкон, Херман Карнеро Роке, Густаво Валькарсел (Перу), Франсиско Де Альмейда, Мигель Коста Фильо, Гильермо Гомеш Де Мориаш, Апарисио Виена Э. Сильва (Бразилия), Хосами Эдуардо (Аргентина), Мальдонадо Саласар (Эквадор), Рамон Пиментель Агилар (Мексика), Мария Венегас (Чили), Леопольдо Пинеон Варгас (Колумбия), Ш. Ганьон (Канада), Г. Боков, И. Игнатов, Х. Трайков, Н. Кюльовский (Болгарияның Улус Республиказы), Н. Шиклоши, Ш. Колеса, Этель Фабик (Венгр Улус Республика), Г. Браус, Х. Фойгт, Ю. Гольдштейн, Н. Фишер (Герман Демократтыг Республика), Т. Маркнеску, Георге Сакуйю (Румын Улус Республика), Г. Коротыньский (Польша улус Республика), А. Градецкий, Ф. Гавличек, В. Штовичкова, Э. Иоганесон (Чехословакияның Социалистиг Республиказы), Бибо Душан (Югославияның Федеративтиг Социалистиг Улус Республиказы), Ле Вайан Ивон (Франция), Митроклеус Диомидис, С. Папагеоргиу, Батсамбас Христиакис, Канаурас Андреас, Юксель Текин, Ахмет Эвсин (Кипр), журналистерниң делегей организациязының оралакчы президентизи М. Гофман, ЖДО-нуң чиңгине секретары И. Мейснер болгаш өскелер-даа бар.

Делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынынга чорааш совет төлээлер—ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң даргазы П. А. Сатюков, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң секретарьлары—А. И. Аджубей, Д. П. Горюнов, Б. С. Бурков, М. А. Харламов, Н. Н. Чхиквишвили, Е. А. Лазебник, П. П. Ерофеев, а ол ышкаш В. И. Снастин, П. А. Наумов, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары А. В. Романов, П. К. Романов, төп солуннарның болгаш журналдарның кол редакторлары, СЭТА-ның болгаш АПН-ниң удуртур ажылдакчылары, парлалганың, радионуң, телевидениениң, кинохрониканың хайгааракчылары, корреспондентилери беседага база-ла киришкен.

Залга чыглып келген журналистер эш Н. С. Хрущевту диниттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

П. А. Сатюков чыылганнарны төлээлевишаан, ужуражыышкынның адрезинге Н. С. Хрущевтуң чоруткан бижиин журналистер улуг көдүрлүушкун-биле хүлээп алган, ынчаарга, ол бижикке харыылавышаан, ук бижик чаагай болган сорук киирикчи айтылга болган деп бижиириңге бүгү-ле журналистер чаңгыс эп-сеткилдиг болган деп демдеглээн. ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң даргазы чоруткан бижии болгаш журналистерниң бүгү делегей шуулганының киржикчилери-биле ужуражыышкынынга чөпшээрешкени дээш, Н. С. Хрущевка өөрүп четтирген.

Н. С. Хрущев залда олурган журналистерге болгаш оларның нүүрүнде бүгү диптериин, 70 чурттарының парлалга, радио болгаш телевидение ажылдакчыларын төлээлеп турган делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының бүгү киржикчилеринге байыр чедирген. Ол, депшилгелиг журналистерниң улуг ролюн онзалап демдеглээш, оларның холунда күчүлүг чепсек—ростун чепсээ бар деп чугаалаан. Демократтыг журналистерниң хүлээлгези болза кижи төрелгетенниң социал депшилгезиниң херээнге, тайбың дээш, колониалдыг дарлалдан бүгү улустарның национал хосталышкыны дээш демиселге боттарының төлептиг салыышкынын киирери болур деп, Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн.

Ооң соонда Н. С. Хрущев журналистерниң хөй санныг айтырыгларынга харыылаан.

Совет чазактың удуртукчузун журналистер улуг кичээнгей болгаш сонуургал-биле дыңнааннар. Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказынга, коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга совет улустуң чедиишкиннеринге алдар болдурган йөрээлдер залга чаңгыланып турган.

Ажыт-чажыт чок болгаш чүректиң ханызындан беседа дээш журналистер Н. С. Хрущевка чылыы-биле өөрүп четтирген.

Кениядан келген журналист В. Ньяванда микрофонга чедип келген. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының болгаш тайбынга ынакшылдыг чазааның бистиң дивиинге көргүзүп турар найыралдыг, харам чок дузаламчызын Африканың улустары бедии-биле үнелеп турар деп, ол чугаалаан. Африканың депшилгелиг журналистери Москва кеээзиниң бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга чарлынган делегей дугуржулгазы кылдыр бүрүнү-биле деткип турар. Ынчаарга бистер, бүгү расаларның төлээлекчилери журналистер, Москва кеээзиниң ёзузун бызыглаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис.

Диниттиг адыш часкаашкыны болуп турда Н. С. Хрущев Кенияның маадырлыг улузунуң төлээлекчизин быжыы-биле куспактаан.

Азияның журналистериниң өмүнээзинден, неделя санында үнер «Самикша» деп журналдың (Непал) редакторы Маданмани Дикшит чүве чугаалаан. Тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының дугайында, бүгү чурттарның болгаш улустарның аразынга харылзааларны экижидер дугайында Силерниң могаг-шылаг чок сагыш салыышкыныңар дээш, тайбың кожа-келбээ эргушкаашкынның быжыглаар дугайында Силерниң сагыш салыышкыныңар дээш, Азияның болгаш Африканың бичии чурттарының, улустарының салым-чолунуң дугайында Силерниң сагыш салыышкыныңар дээш, Силерге өөрүп четтирдивис деп, Н. С. Хрущевка ол чугаалаан.

Куба Журналистер эвилелиниң даргазы Онорио Муньос болза Латин Американың парлалгазының депшилгелиг ажылдакчыларының өмүнээзинден Н. С. Хрущевка байыр чедирген. Бойдус айыылының чуртка таварыштырган улуг каража-когаралдары-биле холбаштыр Кубаның улузунга Совет Эвилелиниң көргүзүп турар дузаламчызы дээш, ол өөрүп четтирген. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дузаламчызы—ол дээрге пролетаржы интернационализмниң, сагыш-сеткил каттыштырылгазының болгаш чаагай сеткилдиг чоруктуң үлегер-чижээ-дир. Маркстың болгаш Лениниң улуг өөредииниң элерикчилери ында кижизиттинген деп, Онорио Муньос онзалап демдеглээн. Эргим Никита Сергеевич, Кубаның улузу бодунуң мурнунда туруп турар сорулгаларны күүседип шыдаар деп, ол чугаалаан.

Немец демократтыг парлалганың хоочун ажылдакчызы, немец журналистер эвилелиниң даргазы (ГДР) Георг Браус гитлеризмни чылча шаапкан Совет Армияның улуг маадырлыг чоруунуң дугайын сактып чугаалаан. Герман улустуң — Маркстың төрээн чуртунуң—найыралдыг мендилериниң демдээ кылдыр Карл Маркстың бюстузун Н. С. Хрущевка ГДР-ниң төлээлекчизи тывыскан.

Венгрияның журналистериниң төлээлериниң өмүнээзинден венгр журналистер Эвилелиниң чиңгине секретары Н. Шиклоши Н. С. Хрущевка байыр чедирген.

Делегей журналистериниң ужуражыышкынының секретариадының бежигүнү, журналистерниң делегей организациязының чиңгине секретары И. Мейснер делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының бүгү киржикчилеринден тураскаалдыг белекти Н. С. Хрущевка дамчыдып берген.

Делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының бөлүк киржикчилери-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң беседазы бүгү делегейниң депшилгелиг журналистериниң сагыш-сеткил каттыштырылгазының, бистиң үевистиң мурнакчы идеяларынга кезээде шынчы бараан болур дээн оларның шиитпирлииниң, Совет Эвилелинге, коммунизмни тургузуп турар совет улуска оларның сагыш-сеткил каттыштырылгазының кайгамчыктыг көргүзүү болган.

(СЭТА).

Тараа талазы-биле хүлээлгезин Киргизия чедишкинниг күүсеткен

Киргизияның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери октябрь мурнунуң чарыжынга киргеш, күрүнеге тараа садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен. Төрээн чуртунуң шыгжамырынга 13 миллион 116 муң пуд тарааны ургаг, азы пландан 3 миллион пуд хөй болуп турар.

Ош областың Тюп, Джеты-Огуз болгаш Иссык-Куль бүдүрүлге эргелелдериниң колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыннары онза эки ажылдап, тараа культураларының чаагай дүжүдүн алган болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин дыка ажыр күүсеткен.

Ам көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының күженишкиннерин чиг хеменни база чигир свёклазын ажаап алырын болгаш күрүнеге садарын чедишкинниг доозарынче, кузун чажар тарааларны чаштырарын, ангыс аңдарылгазын, мал кыштаглаашкынынга белеткелди доозарынче угландырган.

Кубага дузаламчы

Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели, хөй миллион совет ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының сагыш-сеткилин илергейлевишаан, Кубага болган бойдус халавы-биле холбаштыр революстуг Кубаның ажылчы чоннарының профэвилел төвүнге, куба ажылчы чоннарга сагыш човаашкының телеграммага илергейлээн.

Кадыгдаанарга 100 муң рубль түннүг эм болгаш хеп аймаан дузаламчы кылдыр чорударын ВЦСПС-тиң шиитпирлээнин телеграммада дыңнадып турар.

Ала-чайгаар болган халаптарның уржуктарын Кубаның ажылчы чоннары дүрген узуткаар дээрзинге идегелди телеграммада илергейлеп турар.

Экономика институду

ИРКУТСК. (СЭТА-ның корр.). Чөөн-Сибирьниң совхозунда хөй-ниитиниң экономиктиг институдун тургускан. Ол институт 28 семинарлардан тургустунган, семинарларның кайызы-даа үлетпүрнүң бир адырының инженерлерин болгаш техниктерин каттыштырып турар.

Хөй-нийти институдунуң ректорунга совнархозтуң даргазының бирги оралакчызы И. Н Прихотькону базылаан.

АЛДАРЛЫГ МАЛЧЫНДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң мурнакчы хойжузу ХОВАЛЫГ САҢГЫСПАА ук чер уксаалыг 400 хойларны кадарып турар. Хоочун хойжу чыл бүрү дүк кыргыыр талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Бо чылын ол хой бүрүзүнден-не 2 кг 200 грамм дүктү кыргып алган.

Ол 14 чылдар дургузунда хойжу болуп ажылдап, эки ажылы дээш мактал бижиктер-биле болгаш өртектиг чүүлдер-биле каш удаа шаңнаткан. Ол бодунуң төрээн колхозунуң хөй-нийти ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Мурнакчы хойжу Ховалыг Саңгыспаа дүк кыргылдазын улам бедидерин шиитпирлеп алган күженишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: хойжу Ховалыг Саңгыспаа.

Фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Профэвилелдериниң XIII съездизинге

Октябрь 28-те ажыттынар ССРЭ-ниң Профэвилелдериниң XIII съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты бистиң республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкому болгаш совхозтарда ажылчын комитеттери, местькомнар калбартып чорутган. Күш-ажылчы чедиишкиннериниң рапортун киир бижиир дептерни база организастаан. Кол кичээнгей күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын бедидеринче угланган. Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп бедик атты чедип алыры дээш демисел чарыштың бир кол чүүлү болган.

Социалистиг чарышты организастаар талазы-биле көскү ажылдарны чамдык ажылчын комитеттер кылып чоруткан. Чижээ, «Тээли», «Тиилелге», «Найырал», «Чыраа-Бажы» совхозтарда ажылчын комитеттериниң, оларның даргалары эштер Сюзюкей, Аракчаа, Кунгаа, Байсылаң оларның чарышты багай эвес организастааның түңнелинде оларда мурнакчыларның саны хүн бүрү өзүп турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин өй-шаанда үндүрүп, мурнакчыларга өртектиг шаңналдарны болгаш «социалистиг чарыштың тиилекчилери» деп тукчугаштарны тывысып турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйында бо хүннерде 198 бригадалар болгаш фермалар коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чаалап алыры дээш демисежип турар. Республиканың чүгле мал ажыл-агый чериинде безин ол ат дээш 15 бригада демисежип турар. Социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар бригадалар, фермалар эвээш эвес. Чижээ, «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында сүт-бараан фермазы тос айлар дургузунда алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип, 202 тонна сүттү азы эрткен чылдыңдан 20 тонна хөйнү сагган. Ферма бо чылын 156 тонна сүттү күрүнеге садар тургаш, тос айлар иштинде 151 тоннаны садып, чыл планын 96 хуу күүсеткен. Ынчангаш совхозтуң бүгү фермаларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Профэвилелдериниң XIII съездизинге бистиң республиканың көдээ ажыл-агый профэвилелдериниң кежигүннери боттарының төлээлери кылдыр күш-ажылдың шалыпчылары «Тээли» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Маадыр-ие» Үрүле Кандааны, «Өөк» совхозтуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының бригадири Моңгуш Карбыны соңгуп чорутканнар.

Бо хүннерде көдээниң ажыл-ишчилери боттарының ажылын түңнеп, күш-ажылга рапорттарны киирип турарлар. Оларның аразында бистиң соңгуп чоруткан төлээвис эш М. Карбының хойжу бригадазы база бар. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыры дээш демисешкишаан, хойжу бригаданың кежигүннери кышка эки белеткенип алганнар. Олар 3300 хойнуң кажааларын, 9 аал иштин чурттаар бажыңнарны, кызыл булуңну, чунар бажыңны септеп, тарып боозадылгазын организастыг дооскан.

«Элегес» совхозтуң мурнакчы хойжузу Чооду Чалбаа бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 110 хураганны, хой бүрүзүнден 4.8 кг дүктү ап, кыштаглаашкынга эки белеткенген. Ооң кыштаанда 15 тонна сиген, 600 тонна силос бар. Ол ышкаш «Межегей» совхозтуң комбайнери Исаков Леонид, хойжузу Куулар Сюрюнчап, «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы Вера Увангыр, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң бызаа ажаакчызы Санаа Долума, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу Моңгуш Чүлдүм, ол-ла совхозтуң саанчылары Кара-Сал Таан, Хомушку Кувискаал болгаш оон-даа өске мурнакчылар бар.

Көдээ ажыл-агый профэвилел обкомунуң президиуму болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозу ам үеде мал кыштагладыышкынынга белеткел дугайында бүгү-ниитиниң көрүлдезин организастап турар. Көрүлде үезинде малчыннар ортузунга социалистиг чарышты улам калбарткан.

Бо талазы-биле «Тээли» совхозта элээн көскү ажылдар кылдынган. Совхоз планда көрдүнген 25 кыштагларның 19-зун септеп дооскан, 436 тонна сигенни кыштагларда чедирген, 220 тонна өлекти белеткен. Ол ышкаш «Чыраа-Бажы» совхозта эш Серен бригадирлээн хойжу бригаданың кежигүннери бригада төвүнде ийи аал иштин чурттаар бажыңны тудуп, 270 тонна сиген белеткээр планын 300 тонна кылдыр белеткеп, кажааларын септеп алганнар.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты организастаар талазы-биле бистиң ажылывыста бар четпестерни демдеглээри чугула. Бо талазы-биле ажылды «Барлык», «Шекпээр», «Улуг-Хая», «Тыва», «Өөк» совхозтарда ажылчын комитеттер кошкак организастап, чарыштың түңнелдерин өй-шаанда үндүрбейн, мурнакчыларны илеретпейн турарлар.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң бүгү-нийти көрүлдезиниң түңнелинде СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын чер-черде четпес күүседип турары илерээн.

Профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының бир чугула участогу болза ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының база амыдыралының байдалын улам экижидер дугайында, оларның кадыкының болгаш культурлуг дыштанылгазының дугайында доктаамал сагыш салыры болур. Бо талазы-биле чамдык кылдынган ажылдар бар. Эрткен 9 айлар дургузунда көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларындан 268 кижи курорттарга дыштанган болгаш эмненген. Оларның иштинден 36 кижи халас чораан. Курорттарга чорааннарның 88 хуузу көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары: малчыннар, механизаторлар болгаш өске адырларның ажылчыннары болган. Пионер лагерьлеринге чүс-чүс уругларны дыштандырган.

Ам үеде культура албан черлериниң ажылын улам экижидер сорулгабиле көдээ ажыл-агыйның профэвилел обкому көдээниң профэвилелдериниң уран чүүл болгаш кино көрүлдезин чарлап чоруткан. Көрүлдеге белеткел ажылын «Тиилелге», «Элегес!», «Шекпээр» совхозтарда ажылчын комитеттер эки чорудуп турар.

Профэвилел обкомунуң культура албан черлериниң ажылында улуг четпестер ам-даа бар. Ылаңгыя «Барлык», «Өөк» совхозтарда ажылчын комитеттериниң даргалары эштер Данзы, Селезнев олар культура албан черлериниң ажылын багай организастап келгенинден ол совхозтарда янзы-бүрү бөлгүмнериниң ажылы чорувастаан, кышка белеткел кошкак, саң-хөө чурумун үрээр юруктар тургулаан.

Республиканың көдээ ажыл-агый профэвилелдери болза, массаның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирип тургаш, ажыл-агый чылын чедиишкиннинг доозарынче, 1964 чылда улуг чедиишкиннерни чедип алырынче ажылчы чоннарны мобилизастаар ужурлуг.

С. КИРОВ,
көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

Совет-непал кады кылган дыңнадыгга ат салганы

МОСКВА. (СЭТА). Октябрь 25-те Кремльдиң Улуг ордузунга совет-непал кады кылган дыңнадыгга ат салган.

Дыңнадыгга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, Непалдың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы доктор Тулси Гири олар ат салганнар.

Совет-непал кады кылган дыңнадыгга ат салып турда эштер Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Лесечко болгаш албанның өске-даа кижилери олурушкан.

КРЕМЛЬДИҢ УЛУГ ОРДУЗУНГА ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

МОСКВА. (СЭТА). Бистиң чуртувуска албан ёзузунуң аян-чоруун кылып келген, Непалдың хааның чазааның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы, даштыкы херектер министри болгаш өргээ министри доктор Тулси Гириге болгаш оон кадайы дээрги Б. Гириге алдар болдурган хүлээп алыышкынны Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа октябрьның 25-те Кремльдиң Улуг ордузунга тургускан.

Эштер Н. С. Хрущев, Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң министрлери болгаш албанның өске-даа кижилери ол хүлээп алыышкынга киришкен.

Залга оон ыңай ССРЭ-де туруп турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары база тургулаан.

МАЛ АЖЫЛЫНДА КИЖИЛЕРГЕ

«Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң М. Садыга удурткан тудуг звенозу Хендергениң чаа кыштагларынга чаңгыс-аай херимлиг үш хой кажаазын, малчыннарга үш чурттаалга бажыңнарын туткан.

Эйлиг-Хем участогунда үш хойжу бригада кыштаглаашкынга эрткен чылдан эки белеткенген. Хойжулар Сендажы, Чолдак-оол болгаш оон-даа өскелер мал чеми белеткээриңге идепкейлиг киржип, кыштагларының боттары белеткээн. Хойжу бригадаларның төптеринде хлеб быжырар черлер, кызыл булуңнар, чунар бажыңнар кылдынган. Эш В. Даваа удурткан хойжу бригаданың төвүнге кажааларның, чурттаалга бажыңнарының капиталдыг, үүрмек септелгелери шынарлыг чоруттунган. Чурттаалга бажыңнары бүрүн чугайлаттынган.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ УЛАМ БЫЖЫГЫП ТУРЗУН!

Ажыл-иш, бергелер улам-на быжыктырган

Көвүрүг тудуунуң № 5 отрядының Ак-Суг участогунуң тудугжулары Ак-Довурак—Абаза оруунуң көвүрүглерин тудуп турар бис.

Оруктуң көвүрүг тудуунда 139 хире кижилер ажылдап турар. Ол дээрге янзы-бүрү национал кижилерден тургустунган канчаар-даа аажок быжыг найыралдыг коллектив-дир. Бисти интернационалчы коллектив деп адап турары анаа эвес. Шынапла бисте Совет Эвилелиниң бүгү национальностарының төлээлекчилери бар деп хөөрем чокка чугаалап болур. Оларның арасында поляк, чех, болгар-даа национал кижилер бар. Хөй национальныг коллективтиң күзел-соруу—Төрээн чуртка канчаар-даа аажок ужурлуг даг-дүгүн сөөртүр оруктуну дүрген ажыглалга киирери болур. Бисте ажыл-ишке шылгарап турар кижилер болгаш бригадалар хөй. Оларның чамдыктары Тывада улуг хемнер Улуг-Хемни болгаш Хемчикти кежир көвүрүглерни туттуп, ажыглалга киирипкеш келгеннер. Көвүрүг тудуунуң № 5 отрядының Ак-Суг участогу бодунуң ажылының темпизин Саян ындындан бээр ут-куштур чорупп олурар Абаза — Ак-Довурак оруунуң көвүрүг тудугжуларындан ыракта дүргедедип, кылып турар ажылдың шынарын экижиткеш, шилчип чоруур вымпелди чаалап ап, эң эки ажылдыг участок деп мактаттырган бис. Ол чорук интернационалчы коллектив бистерни күш-ажылчы чедиишкиннерже улам-на хей-аът киирген. Бистиң Ак-Суг участогунуң начальниги Аврам Ясонович Дзоциев осетин национальныг кижи чүве. Көвүрүг тудугжулары бистерни ол ажыл-ишке мергежилдиг удуртуп, кижилер дээш улуг сагыш салып турар кижи.

Бистиң участок бо чылын 4 көвүрүг кылыр турган, оларны эки шынарлыг кылып күүсеткен. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа ийи көвүрүгнү немей кылыры дээш ажылдап турар бис. Күш-ажылга шылгарап турар кижилер бисте кайы хөй. Украиннер Борис Чабан, Анатолий Кучиненко, Владимир Марусяк, Иван Дерских, орустар Виталий Кожуговский, Александр Шулянский, Александр Мельников, тывалар Хомушку Тока, Күжүгет Тыртык-Кара, Моңгуш Биче-оол, поляк Фроль Акстын, белорус Александр Стишлин, хакас Михаил Таскараков дээш оон-даа өске мурнакчыларның кайызын ол дээр боор.

Совет Эвилелиниң хөй национал кижилеринге аас-кежиин тывыскан Октябрьның Улуг революциязының 46 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры дээш деп чарыш бисте калбарган. Үшкү кварталдың бүгү-ле планныг онаалгаларын бистиң участок 120 хуу күүсеткен. Дөрткү кварталдың планын ийи ай бурунгаар күүседириниң социалистиг хүлээлгезин алган бис. Оовус база-ла чедиишкинниг күүсеттинип турар. Амгы үеде чамдык дыштаныр хүннерде болгаш чамдык дүнелерде безин ажылдап турар апардывыс. Чүге дизе, кыш, соок үеде көвүрүглер тургузуп, адагаштар орну казары, орук кыдыынга бетоннар тургузары берге болгай. Чылыг турда хөй ажылды кылып алырының айтырыын бистиң интернационалчы коллективтиң кижилери боттары чаңгыс угда кодурүп үндүрген.

Янзы-бүрү черлерден чыылган көвей национальныг төлээлекчилери маңаа келгеш, бот-боттары дораан-на таныжып, быжыг найыралды тургузуп, чаңгыс неннин ажы-төлү ышкаш апарган. Ак-Суг тайгазының агаар-бойдузу кадыг-дошкун, ылаңгыя кыжын хат-шуурганны, чывар соокту чүү дээр ону, ажылдың кончуг берге черлери база-ла таваржып келир, оон аңгыда амыдырал-чуртталга талазы-биле база-ла берге байдалдар бо-ла туруп келир. Ынчалза-даа каш янзы национальныг кижилери шак ол бергелерни чаңгыс демниг күш-биле ажып тиилеп, бергелерден корткас болуп чанчыгып калган. Күш-ажыл болгаш бергелерни ажып тиилээр чорук найыралды улам-на быжыглап турар.

Совет Эвилелиниң янзы-бүрү национальностарының кижилериниң чаңгыс черде чурттап, ажылдап, улуг-чаагай үүле-херекти бүдүрүп, коммунистиг ниитилелди тургусчуп турар чорук ленинчи национал политиканың ачызы-дыр дээрзин бистер эки билип турар бис.

А. ПАНКРАТОВ,
Көвүрүг тудуунуң № 5 отрядының Ак-Суг участогунуң прорабы.

Ак-Довурак — Абаза оруунуң көвүрүг тудуунда хөй национал кижилер ажылдап турар. Оларның коллективин интернационалчы коллектив деп адап турары анаа эвес.

ЧУРУКТА: Ак-Довурак — Абаза оруунуң көвүрүг тудуунуң мурнакчы кижилери: орус Виктор Кожуговский, украин Анатолий Шулянский, тыва Моңгуш Биче-оол, белорус Иван Дерских, орус уруг Валя Лазерева, украин Владимир Марусяк олар.

Фото **Т. КЫЗЫЛ-ООЛДУУ.**

Социалистиг интернационализмниң ёзузунга ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле ажылды күштелдирерин, социализмниң өндүр чаагай чаалап алыышкыны — Совет Эвилелиниң улустарының найыралын быжыглаарын, ССРЭ-ниң улустарының культураларының бот-боттарын байыдарынга идепкейлиг дузалаарын, национализмниң кандыг-даа илерээшкиннеринге: түс черниң эрге-ажыын хараар чоруктарга, национал талазы-биле онзагай болгаш тускайланчак чорукту нептередиринге, эрткен үени идеалчыдарынга, реакцылыг чаңчылдарны болгаш ёзулалдарны мактаар чорукка удур эптеш чок демиселди чорударын Пленум партия организацияларынга дагзып тур.

(СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалындан).

ДАГЕСТАНДАН КЕЛГЕН ААЛЧЫ

«Ийи дагның бажы чоок-даа бол дээшпес, ийи кижиниң аразы ырак-даа бол ужуражы бээр» деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар болгай. Ол шын, чиге сөглеттинген чугаа деп бодаар мен.

Амгы үеде бистиң — улуг делгем Төрээн чуртувуста кижи четпес, аргыжып шыдавас дээр ындыг чер чок апарган. Чурттуң кандыг-даа ырак, чоок булуңнарында, ол-бо кыдыгларында чон бот-боттарының арасында кел дижип чалажып, аалдажып, арга-дуржулгазын солчуп, мөңге, быжыг найыралды тургузуп турарлар. Дагестандан келген шүлүкчү-биле ужуражылга болурунуң дугайында чарлал чоокта чаа бистиң институтка астына берген.

Ол-ла кежээ институттуң делгем, чырыткыланчак залынга студентилер шыгырт долу олурупканнар. Дагестандан келген аныяк авар шүлүкчү Ахмед Абашилов тыва, орус шүлүкчү өөрү-биле кады залга кирип келирге, студентилер, башкылар ону чылыг, чымчак хүлүмзүрүүшкүн-биле уткуп алганнар. Өгге аалчы кирип келирге ону дөр бажынче чалаары ышкаш, авар шүлүкчүнү өөрү-биле катайгызын сценада таарыштыр, шевергин салдынган олуттарже дораан-на чалап олуртупкан. Чаа туттунган делгем, чырык институтта кады өөренип, общежитиелерде кады чурттап турар, чаңгыс өг-бүлениң ажы-төлү дег найыралдыг тыва, орус, украин, бурят, хакас дээш каш чүүл нация студентилерже, башкыларже авар шүлүкчү чылыг, чаагай хүлүмзүрүг, өөрүшкү-биле көрүп олурду.

Аныяк чогаалчыларның дөрткү Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчизи, чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге чаа кирген аныяк чогаалчы Алдын-оол Даржаа бир дугаарында-ла ужуражылгага чүве чугаалаан. Чыылганнарга ол бодунуң чаа шүлүктерин сонуургадып номчаан. Журналист Ким Лясно болгаш херээжен тыва шүлүкчү Е. Танова база Тывага элээн каш чылдар иштинде чурттап, тыва литератор өөрү-биле кады ажылдап турар орус шүлүкчүлер, очулдурукчулар А. Емельянов, С. Козлова олар боттарының шүлүктерин номчаан.

Дагестандан келген авар шүлүкчү Ахмед Абашилов бодунуң шүлүктерин номчуур дээш туруп келирге залда олурганнар ону адыш часкаашкыны-биле уткаан. Аалчывыс «Сылдыстар», «Аарышкы», «Ленин чүрээ» деп шүлүктерин болгаш билдинмес маадырлар дугайында шүлүктеринден «Каска» деп шүлүктү номчаан. Улуг Ленин башкының дылы—орус дыл кырынга ол шүлүктерин номчуурга чыылганнар ону улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Шүлүктерин номчуп доозуптарга чыылы-биле адыш часкап, өөрүп четтиргенин дыңнакчылар илереткеннер.

Ужуражылга кежээзинге студентилер база-ла чүве чугаалааннар. Олар авар шүлүкчүнүң Тывага аалдап чедип келгенинге өөрүп турарын, Тываның күш-ажылчы чонунуң, бүгү аныяктарының, студентилериниң мурнундан Дагестанның хөй национал улузунга студентилеринге аас-дүжаныг байырын дамчыдып чедирерин дилеп, аныяк шүлүкчүнүң чогаалдарын ажылынга чедиишкиннерни күзеп, Тывага кээп турарын чалаан. Ахмед Абашилов чыылганнарның кичээнгей салып дыңнааны, чүве чугаалаан студентилерниң чылыг, чымчак сөстери дээш өөрүп четтиргенин илередип, Тывага база катап аалдап чедип келирин аазаан.

Авар шүлүкчүнүң биске аалдап чорааны—даглыг чер Дагестанда чурттап, коммунизмни тургузуп турар акы-дуңма бүгү совет улустар-биле Тываның ажылчы чоннарының бузулбас найыралын улам-на быжыглаарының херээнге базым болур.

К. ОРТУН-ООЛ,
Кызылдың башкы институдунуң студентизи.

ЧОЛДУҢ ОРУУ

Оттуг дайын тулук турда,
Өөрүм-биле тевек даглыр.
Ойнап, тоглаар, чээрген чыыр
Өгбен баштыг оолак чордум.

Молдургалар чарыштырар
Борбак-Тейге ойнап кынээш,
Кежээзинде школага
Кечил даайга чедирткен мен.

Кышты оттур өөренип,
Санны санап, үжүк кожуп,
Чайын тайгаа чылгы манап,
Кылбазым чок өзүп ордум.

Москваны бо-ла бодап,
Чайынналган МГУ-нуң
Бозагазын артаксаштың
Саян сынны ажа бердим.

Улуг Сибирь кежир кагкаш,
Улус чонга чоргаарадым.
Чаңгыс чүгээр шүлүктү-даа
Сактып келген черим ол боор.

Арагвадан келген кижи
Москвага уткуп алды.
Аас-кежик оруктары
Борта келгеш белдирлешкен.

Алдын-оол **ДАРЖАА.**

Күчүлүг интернационалчы күш

«Эргип четпес аъргa, хову, хемниг,
Өскен төрээн чурттум дег делгем,
Эрге-шөлээ бүрген, чаптыг турар
Өске ындыг чурту билбес мен»

деп ырлажып турарывыс совет черниң кайы-даа булуңнарынга хоорай, суурларынга, ажыл-иштиң хайныккан черлеринге, эртем өөредилге черлеринге баарга, социалистиг улуг өг-бүлениң хамаатылары янзы-янзы национальныг кижилер. Олар улуг-чаагай үүле-херектерни бүдүрүп турарлар. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш-ле интернационализмниң күжү кайгамчык тиилелгелерни чедип, магалыг чаагай херектерни бүдүрүп эгелээн. Чаа тургустунган Совет курумнени боой тудар дээш, даштыкының болгаш иштикиниң дайзыннары халдап келирге, хөй национал совет кижилер дайзыннарны чылча шапкан. Оон соонда каш янзы национальныг совет кижилер холдарындан туттунчуп, күжүн каткаш, социализмни тургускан, немец фашистерни чылча шапкан, ам коммунистиг ниитилелди тургузуп турар.

Бистиң аныяк Совет Тыва республикада тывалар, орустар, буряттар, хакастар, украиннер дээш чеже национальностарның кижилери чок дээр! Олар шупту-ла быжыг найыралдыг. Улустарның интернационалчы найыралы Тывага улуг чаартылгаларны кылырынга кол күш болуп турар. Кызылдың чаа заводтарлыг, бүдүрүлгелерлиг, хөй каът бажыңнарлыг чараш хоорай болу бергени база-ла интернационализмниң күжү-дүр. Республиканың найысылалында школаларга, дээди, ортумак, тускай өөредилге черлеринге кире бээрге, база-ла интернационализмниң илерээшкиннери көстүп турар. Студентилер, сургуулдар, өөреникчилер, чаңгыс өг-бүлениң ажы-төлү ышкаш найыралдыг, чаагай херектерни кылып, бүдүрүп, эртем-билигни чүткүлдүг шиңгээдип ап турарлар. Эниир чылын Моол Арат Республиканың хамаатызы Джап Нансалма өртенгеш, амы-тынындан чарлырының мырынай кырында чыдырда, Кызылдың медицина училищезиниң аңгы-аңгы национальныг сургуулдары моол уругну кээрген кежин бергеш, ону өлүмден камгалап алган болгай. Ол база-ла интернационализмниң бедик медерелиниң илерээшкини-дир.

Республиканың совхозтарында, колхозтарында база-ла каш янзы национальностарның кижилери ажылдап турар. Чедерде кур чер совхозу — «Тиилелгени» чижекке ап көрээлиңер. Ында тывалар, орустар-биле кады элээн хөй аймак-сөөк кижилер чурттап, ажылдап турар. «Тиилелге» совхоз чыл бүрүде-ле ховулардан байлак дүжүттү өстүрүп, ажаап ап турар. Ол дээрге кур чер совхозунуң каш янзы национал кижилеринден тургустунган найыралдыг коллективиниң тиилелгелери, демниг күжү-дүр.

Тывада аар үлетпүрүнүң баштайгы улуг тудуглары Ак-Довурактың даг-дүгү, Хову-Аксының кобальт комбинаттарының тудуу чорупп турар. Бо улуг тудугларны республиканың районнарындан болгаш Совет Эвилелиниң бүгү-ле черлеринден келгилээн аңгы-аңгы национальностарның кижилери тудуп турар. Тыва черниң кырын чаартып, кааштап турар интернационалчы күшке чүү-даа чүве доктар-моондак болуп шыдавайн турар. Олар күчүлүг кемнер—Улуг-Хемни болгаш Хемчикти кежир мөге-быжыг көвүрүглерни кыска үениң дургузунда тургуза каапкан болгай.

— Ак-Довурак—Абаза оруу Хемчик көвүрүүнүң бир ужундан улажып алгаш, делгем ховуларны кежир, Кызыл-Тайганың кадыр артын таварты ам Саян сынында хаңылап бар чыдар. Оруктуң тудугжуларының демниг, найыралдыг улуг коллективи база-ла аңгы-аңгы национал кижилерден тургустунган. Орук тудугжулары мурнунга таварышкан кандыг-даа бедик, чалым тудугларны бускаш, арыдыр аштап, эзим-аргаларның шыргай озаңнарынга, кадыр-берттеринге тура дүшпейн, Саян сынын чире казып, улам-на бурунгаарлап бар чыдарын көөрге, шынап-ла магалыг. Шак ол интернационалчы күчүлүг күш удавас Саянны чире казып, найыралдың чазаглыг, баалама оруун ажыглалга киирер.

Бүгү-эвилелге онза ужур-дузалыг Ак-Довурак даг-дүгү комбинадының тудуунуң бүгү-ле участоктарында ажыл-иштиң дүн-хүн чокка хайныккан черлеринге баарга, база-ла интернационализмчи улустарның найыралының күжү көстүп кээр. Дүүн чаа-ла курган, ээн турган ховуга келир үедеги хоорай болу бээр, аныяк ажылчын суур Ак-Довуракты тудуп тургускан.

Ол-ла чер чурттуг забойщиктер Хертек, Ооржак суглар Сибирьден келген орус Иванов, Киев чурттуг украин Ребяк, Уралдан келген татар Вахитов, таджик Ахмедов суглар-биле кожа турупкан, Кара-Даш дааның иштинче ханылап кирип, оон тонна-тонна даг дүгүн казып үндүрүп, Төрээн чуртунга баралгадып турарынга канчап өөрүвес, магадавас боор!

Даг-дүгү арыглаар фабриканы база-ла тывалар, орустар, украиннер, казахтар, узбектер, грузиннер, башкирлер, осетиннер дээш Совет Эвилелиниң оон-даа өске хөй национальностарының төлээлекчилери тудуп турар.

Каш-ла хонуктар бурунгаар Ак-Довуракта күчүлүг улуг электростанцияның баштайгы тогун берип, ажыглалга киирген. Ол ГЭС база-ла хөй национал кижилерниң тудуп тургускан күш-ажылчы тиилелгези-дир.

Интернационализмниң шак ол күчүлүг күжүнүң кайгамчык улуг тиилелгелери, быжыг найыралы — партияның, оон ленинчи национал политиказының улуг чаалап алыышкыны-дыр.

Журналист **Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.**

ЧАҢГЫС НЕ ТӨЛДЕРИ ДЕГ

Бистиң арматура цегиниң ажылчыннары боттарынга онаашкан ажылды кылымак кежээ улуг чүве. Бүдүрүлгениң ай, квартал планын күүсетпээн силер деп ындыг шактыг сөстү черле дыңнап көрбээн бис. Эрткен сентябрь айда бүдүрүлге планын цех ажыр күүсеткен. Октябрь айда 170 тонна арматура кылыр планныг бис. Ол сөзүвүске база-ла төлептиг ээ болуп турар бис.

Планныг онаалгаларны ай, квартал санында-ла чедиишкинниг күүседип турарывыстың бир кол чажыды — бистиң цехтиң ажылчыннарының быжыг найыралдыг, тура соруктуг чорууңда болуп турар. Цехтиң ажылчыннарында орустар, тывалар, украиннер, татар, чуваш, белорус дээш каш чүүл национальностарның төлээлекчилери бар. Олар бистиң улуг Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан келгилээн. Украин Борис Кузьмич Скидо ыраккы Украинадан келген, ол аңаа база-ла хөй национал кижилер-биле кады улуг тудугларны туттунуп тургаш, ооң соонда Красноярск ГЭС-ке ажылдап турган, тыва оол Ооржак Дайнаныкович Достаныыш өскен төрээн чурту — Ак-Довурак бо, татар кыс Хатима Юнусовна Ибрасова Татар АССР-ден келген, орус национальныг Борис Иванович Воронцов, Игорь Алексеевич Быков олар база-ла ырак-узак оруктун эртип чораш аржай бедик Саянны ажылдыр маңаа чедип келген. Олар цехтиң мурнакчы кижилери болу бергеннер.

Бо устунде эштерден аңгыда өске национальныг кижилери боттарынга онаашкан улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип. Бүгү-эвилелге онза чугула бо тудугга эки шынарлыг кылдынган арматураларны берип турар. Каш соок национальныг кижилеринден тургустунган бистиң цехтиң улузунуң найыралы аажок быжыккан. Олар кады кинолап, ойнап, хөглеп шуптузу—чаңгызы, чаңгызы — шуптузу дээш деп коммунистиг моралдыг принципиин ёзугаар чурттап, ажылдап турарлар. Олар өг-бүле, ажыл-ижиниң талазы-биле боттарынга бо-ла дузалажы берген турзулаар. Хөй-ниитиниң ажыл-херээнге база-ла идепкейлиг киржип турар.

Бистиң цех—ээзэш кижиден тургустунган бичии коллектив. Ынчалза-даа олар бичиизинге, ээзэжинге чалынмастар, оларның бүдүрүп турар ажыл-ижи улуг-чаагай, кандыг-даа ажылды кылырда чаңгыс дем-биле, чаңгыс эп-сеткил-биле сегирип алгаш, дескештирбестер. Ол дээрге хөй национал совет улустуң улуг найыралының быжыының, чиңгис эп-сеткилдииниң херечизи-дир.

А. РВАЧЕВ,
Ак-Довуракта дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының арматура цегиниң мастери.

Кызылдың медицина училищезинде тывалар-биле кады орустар болгаш өске-даа национальностарның ажы-төлү кады өөренип, ойнап-хөглеп, дыштанып турарлар. Оларның шуптузунуң-на күзел соруу—эки өөренип доосказ, Төрээн чуртка хөй-ле ажыктыг чүүлдерни кылыры.

ЧУРУКТА: медицина училищезиниң сургуулдары Кыргыс Амир, Нина Соловьева, Светлана Маадыр-оол оларның кичээлге кады белеткенип олурары.

Фотозу **В. ЛУТКОВТУУ.**

Чоннуң шолбаны, найыралдыг өг-бүле

Солаан Шаравии «Кызыл тараачын» колхозтуң конторазынга келирге, дарга ында бар болган. Эжикти соктааш, кире бергеш, бүгү-ле чүвениң ужурун даргага бирден-бирээ чокка чугаалап берген.

— Чаа-ла хосталганым бо. Бүгү кижилер-биле бир дөмей тараа өстүрүксээр, тудуг кылыксаар кижи-дир мен. Силерниң колхозка ажылдазымза кандыг ирги?—дээш, Солаан шыдыпалгазын көргүскен.

Петр Васильевич Астафьев саазынны номчуп көрүп ора:

— Аал-оранынар ышти, чер чуртунар кайдал?—деп, айтырган.

— Чер-ле бот кижи мен. Чаңгыс херээжен дуңмам, кырган даайларым Эрзиниң «Чаа орук» колхозта ажылдап турар. Колхозтуң бай-байлактыг экизи кончуг, хосталган дораан-на чаныр кээп көр деп каш удаа бижээннер.

— Чуну үүлгедипкениңер ол ынчаш?

— Колхозтуң ажыл-агыйы бышкаан турар үеде хөй оорлапкан мен ийин. Ажыл-ишчиниң алдарын эгидип албаан шаамда оран-чуртче чанмас деп шиитпирлиг мен, дарга.

Солаан ажылга хүлээн алыр дугайында дарганың айтыышкын бижиин тудуп алгаш, контора ырак эвесте тараа арыглап турган улус чанынга кээп, алдын-сарала тарааны, ажылдап турарларын чугаасоодуп магадап, ур-ле көрүп турган.

Даартазында хүннүң эртенинде-ле холунга балдыны тудуп алгаш, ажылдап кирипкен. Үш чыл эрткен. Солаан Шаравии байырлалдарда болгаш отчет-соңгулдалыг хуралдарда баштаар черниң мактал-шаңналын четтирип, районнуң Хүндүлел самбыразынга безин кирип турар апарган.

1957 чылдың чазы. Бии-Хемниң шөлдеринге тарылга эгелээн. Районнуң эң тараалаң черлериниң бирээзи Ак-Хөлдүң бетии талазынга «Кызыл тараачын» колхозтуң ийиги бригадазы турган. Ол бригадага ажылдаары-биле Шаравиини чорудукан.

— Машина-техникага чевенни кончуг кижи болгай мен. Чүну кылыр болзумза экил?—деп, ол ынчаарда бригадир турган эш Зайцевтен айтырган.

— Тракторларга херегтээр кывар-чаар материалдар сөөртүр кижи херек. Бо дээрге чугула кампания үезинде харысалгалыг ажылдарның бирээзи болгай. Орта ажылдазыңза кандыгыл?

Солаан Шаравии чөпшээрешкен.

Ол шөлге ажылдап турган машинист-тракторларга херектиг кывар-чаар чүүлдерни үзүк-соксаал чок сөөртүп чедирип, тудугга турганы-биле бир дөмей чүткүлдүг ажылдап келген.

Тарылга доозулганынга болбаштырган часкы байырлалга эң тергиин ажылдаан тракторристерниң болгаш ховужуларның аттарының арасында Солаан Шаравиниң ады база бар болган. Кежээ болган хуралга мурнакчыларны шаңнаан.

— Эр-кейин, Шаравиини! Шак ынчаар ажылдаар херек!—дээш, колхоз даргазы улуг саазынга бөле ораап каан белекти тудускаш, оон холун дыңзыг туткан.

Колхозтуң шөлдеринге ынчаарда тергиин дүжүттү өстүрген. Шөлдерниң алдын сарала кызыл-тазы гектар бүрүзүнден-не 18 центнер дүжүттү берип турган. Чамдык черлерниң тараазы га санындан-на 22 центнер безин чедип турар болган. Артель күскү тараа ажаап алышкынын чедиишкинниг доосказ, күрүне шыгжамырынга хөй-хөй тонна алдын тарааны киирген. Оларның тергиин бүдүрүкчүлүг күш-ажылын партия, чазак бедии-биле үнелээн— колхоз даргазынга баштадыр дыка хөй мурнакчылар чазактың шаңналын алган. Оларның арасынга Солаан Шаравии база кирген. Кызылга болган мурнакчыларның хуралынга «Хүндүлелдиң демдээ» орденин ооң хөрээнге кадап берген.

Ынчан «Кызыл тараачын» колхозка Ада-чурттуң улуг дайынның чылдарында чаңгыс оглу Мишазының адазын оскунган бир ажыл-ишчи кижи чурттап турган. Ол болза Анастасия Тарасовна Вавилина-дыр. Ол Солаан Шаравии-биле кады тудугга-даа, хову бригадазынга-даа каш чылдар дургузунда кады ажылдап келген. Олар бот-боттарының аажы-чаңын билчип, өг-бүлелиг болурунуң дугайын дугуржуп алган.

Таптыг-ла чаа дүжүттүң байырлалы-биле капсырлаштыр олар таныш-көрүш эш-өөрүн чалап алгаш, бичии кежээжнгеш тургускаш, кудазын кылып, бир өг-бүле болуп ажылдай бергеннер.

Удавааңда Солаанның амыдыралынга бир аас-кежик чок таварылга болган: Эрзиниге чурттап турган кара чаңгыс кыс дуңмазы аныяндыг аарыгдан ажараш, хенертен чок апарган. Ооң бичии оглу өскүс арткан.

— Эрзинче баргаш, дуңманның оглун эккел. Оглувус Мишага дуңма болзун. Ийлаадырзын кижизидип алыр бис—деп, Анастасия Тарасовна чугаалаан.

Ол езугаар болган-даа. Солаан Даржаевич кадайы-биле кады каккаш, ылым чаш төлдү аалынга эккелген. Ону Толя деп адап алганнар.

Кижи өзер, кидис шөйлүр. Миша биле Толя ийи алышкылар өзе берген. Михаил ам өг-бүлелиг болуп, кыс уруг олчалыг болган. А Толя Туран школазының 6-гы клазында эки өөреникчилериниң бирээзи.

Бөдүүн ишчилер Солаан биле Анастасия оларның чылыг чүрээниң, сагыш салышкынының ачызында Толя ыргалдыг чурттап, өзүп-даа кел чыдар. Ол оол чай дүжер санында-ла Хүтте чурттап турар акызы Михаилдың аалынга аалдап чеде бергеш, оон тракторунга ушкажып алгаш дузалажып, дыштаныр чайлаар.

Чылдар эрткен. Бир-ле катап Солаан Шаравии Эрзиниче хаптар деп шиитпирлеп алган. «Кызыл тараачын» колхозтан үнер дугайында билдирипшкинин-даа бижээн. Ол хире ак-сеткилдиг, ажылчы кижини чорудары бригадир Кунаевке, колхоз даргазы Астафьевке харааданчыг турган. Ынчалза-даа канчаар боор, чорудар ужурга таварышкан.

Өг-бүлезин алгаш, аъттанып тар деп турда, оолдары удурланып үнген. Ол кадайы-биле кады чүргүн көрүп аалдап чорааш, эл кээр ужурга таварышкан. Чаңын кээриндизе дораан-на чаа органзаттыган тудуг участогунга ажылдап көр деп таныштары чалап эгелээн.

— Кана-даа ажылдаар, дөмей-ле болгай—дээш, ол чөпшээрежипкен.

Аныяк коллективтиң кижилери Солаан Шаравиниң бүгү-ле эки шынарларын дораан эскерип каан. Ол бөдүүн кижи бодунуң чүткүлдүг болгаш ак-сеткилдиг күш-ажылы-биле эштериниң хүндүткелин чаалап апкан.

— Коллективтиң ажыл-ишчилери болгаш Туран хоорайның чурттакчылары мээң бөдүүн күш-ажылымны үлүг-биле үнелээн. Олар ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуп алганнар. Ол дээрге шаанда бир шагда частырыг кылгаш, эттиниш, шын орукче кирген кижи менээ кызыгааржок идегел болгаш бүзүрел-дир. Ол идегелди бадыткаары ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа чонумга дузалыг кижи болур дээш бүгү-ле чүвени кылып чор мен—деп, Солаан Даржаевич чугаалады.

Солаан Шаравии коллективтиң шолбаны. Хүн бүрүнүң бүдүрүлгеге планың 130—140 хуу күүседип, эң эки шынарлыг продукцияны кылып турар. Ооң ындыг эки ажылчы болурунга кады ажылдап чораан болгаш кады ажылдаан турары орус эштери уттундурбас улуг дузаны чедирген. Уругларының кижизидеринге, найыралдыг өг-бүлениң туруарынга ол бодунуң үлегерни көргүзүп, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, күрүне херээн башкарып турар.

Бир эвес Тураның шолбаннарының бирээзи Солаан Даржаевич Шаравиинге ужуражырын күзээр боозуңарза четвергте, 4 шакта Бии-Хем райкүүскомунуң депутаттар өрээлинге чеде бээр силер. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының көрек демдээн кадап алган, соңгукчуларын хүлээп ап турар.

Солаан Даржаевич Шаравии, Анастасия Тарасовна Вавилина олар эрткен чылын чаа бажың алган. Ам ында оглу Анатолий ужелээн аас-кежиктиг, найыралдыг өг-бүле болуп чурттап олурарлар.

А. ИРГИТ.

Калинин область. Волганың өөруунда тудуп турар энергетиктиг эң улуг станция—Конаковск ГРЭС улам-на бедип үнүп турар.

ЧУРУКТА: Конаковск ГРЭС-тиң котёлдарынга суг бээр эриктиң насос станциязының тудуушкуну.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

Хүр кыштагладырынга

АРЫГ-БАЖЫ. (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). Өвүр районда «Коммунизмче оруқ» колхоз бо чылын шээр малын 47 кезенге, мыйыстыг бода малын 15 кезен черге кыштагладырын белеткеп турар.

Сүт-бараан фермаларында болгаш хой бригадаларында кышкы кажаа-ларның септелгези бо хүннерде барык доозулган. Шээр малга бирээзинге-ле 400 баш кирер чаа 5 кажааны, иңекке чүс-чүс баш кирер 2 кажааны немей туткан. Кышка белеткел талазы-биле Хам-Дытта хой бригадазы үлегерлиг ажылдап турарын демдеглээри чоптуг. Ол коллективе белеткеп алган 1400 центнер сигенинден 1200 центнерни кыштагларда чедирген.

Ажыл-херек бүрүзүн кижилер, кадрлар кылып боттандырар. СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, малчыннарның чурттаалга амыдыралынче улуг кичээнгейни салып турар. Бар бажыңнарны чурттаарынга улам-на таарымчалыг кылдыр септевишаан, 6 бажыңнарда печканы салган, бо чылын 8 чаа бажыңны немей туткан. Автолавка, культура бригадазы малчыннарны доктаамал эргип турар.

«Коммунизмче оруқ» колхоз бо чылын төрүүр 100 малга онааштыр 78 хураганны, 81 бызааны дорукту-руп өстүрген.

Бо чылын сигенниң үнүшү орайтаан болзажок, колхоз мал чемиинге 4000 тонна силосту болгаш 1370 тонна сигенни белеткеп алган. Бо хүннерде кыштагларже сиген сөөртүлгези организастыг эгелээн, ам безин 340 тонннаны сөөртүп чедирген.

Амыдырал хандырылгазынга

„БЕШ ДУГААРНЫҢ" КӨШКЕНИ

—«Беш дугаар» барган, азы-чем садып алгаш келийн, дуңмаларың ойнадып олур, уруум.

— Беш дугаар магазин—бүдүн квартал эртер, ырак-ла болгай авай.

— Оон чоок магазинни кайыл тывар кижи мен? Сээн туран болза, бажыңдан үнмейн чыда-ла садыглап ап турзы дээр ышкаш-тыр сен, аа!

— Ынчанмайн канчаар, авай! Сен хүндүс ажылдап чорупда бистиң адавысте, бир дугаар кайызы магазин кээп ажылдай-ла бергеч болгай!

— Па-а, ындыг бе?!

Бо чугаа Кызыл хоорайның 26-гы кварталында чаа чурттаалга бажыңнарының бирээзинге болган. Кызылчыларга «Беш дугаар» деп ат-биле сурагжыг, Кочетов шкузунга турган азы-чем магазинниң ол квартал дын № 6 бажыңынче көжүре берген.

Ам ол чаа бажыңның чурттакчылары кандыг-даа чүгүла херегселдин бажыңдан безин үнмейн чыда хандыртынып алыр аргалыг апарган—ол база-ла Октябрь байырлалынга уткуштур чурттакчыларга белек-тир.

* * *

САДЫГЖЫЛАР ЧАРЫШТА

АРЫГ-ҮЗҮҮ. (Телефон-биле). Күш-ажылчы чедишкиннерин Улуг Октябрьның байырлалынга бараалгадып турарларының аразында Арыг-Үзүүнүң рабкоовунуң садыгжылары база бар. Оларның аразында Арыскан ның кодээ магазининиң эргелекчизи А. Жулинаның бараан саарылгазының талазы-биле 3-кү кварталдың планын 101 хуу күүсеткен, а бо айның планын база-ла күүседир чыгаан. Арыг-Үзүүнде № 2 магазин (эргелекчизи эш Тупицына) 9 айда бараан саарылгазының планын 102 хуу күүседип, база-ла мурнакчы садыгжыларның одуруунда үнген.

Ол-ла рабкооптуң Ак-Туругда хлеб быжырар черниң ажылын түс черниң чурттакчылары мактап турар. Ол ындыг болбас аргажок: эш Бабушкина эргелекчилээн ол хлеб быжырар черниң быжырган хлевиниң шынары кажан-даа кудулавайн келген. бо хлеб быжырар чер 3000 хире чурттакчыны хлеб-биле четчир кылдыр хандырып турар.

* * *

РАЙҮЛЕТПҮР КОМБИНАДЫНДА

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Райүлетпүр комбинады ниити продукция бүдүреринин 9 ай планын 106 хуу, бараанныг продукциязының—108 хуу күүседип алыр аргалыг болганынга ук комбинаттың мурнакчы ажылчыннары: чазаныкчы В. Ширяевтиң, дааранықчы М. Сорокинаның, тракторист В. Андросовтуң болгаш өскелериниң-даа чүткүлдүг күш-ажылчы үлүү кирген.

Бо бүдүрүлге черниң ажылчыннары Улуг Октябрьның байырлалынга тураскааткан чарышка киришпишаан, октябрь айның планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир деп бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Ону күүседири дээрге, чүс-чүс чурттакчыларның херегледин хандырары-дыр.

* * *

ЧАГЫКЧЫГА ЧЕДЕ БЭЭР „ДААРАНЫКЧЫ"

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Ийи ай бурунгаар Таңды районнуң Кочетово, Успенка, Сосновка, Алаак суурларын кезий эргип, ында чурттакчыларның хеп кылыр дарынга чагыгларын алгаш, каш хонган соонда база катап эргип келгеш, ол хептерни ээлеринге кедирип тургаш хемчээп алыр, дааранықчы мастерлиг автомашина тыпты берген. Ол болза Бай-Хаак райүлетпүр комбинадының кежүп чораан дааранар мастерскийиниң машиназы-дыр.

Чагыкчыларның боттарынга чеде бээр бо «дааранықчы» кыска хуусааның дургузунда безин ук суурларның чурттакчыларының макталын чаалап алган. Бодунга таарыжыр, чараш хепти ол-ла черинге кым даарадып алыксавас боор, платье болгаш хөйлең чергелиг үүрмек чагыгларны кылыр дээш кандыг кижи район төвүнче бар чыдарыл? Чонуң амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле бай-хаакчыларның бо эгелээшкинни бүгү республикага деткимчени алыр дээрзи чугаажок.

* * *

НЕГЕЛДЕНИ ХАНДЫРАР

Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем суурда кодээ магазинниң бажыны кончут бичии, аңаа янзы-бүрү бараанарны коскү кылдыр делгээр арга чок болган.

Бо четпес чорукту чайладыр дугайында хуусчуларның чоптуг негелдезин районнуң баштаар чери 1962 чылда-ла хүлээп алгаш, аңаа магазинниң чаа, делгем бажыңын тудуп эгелээн. Ынчалза-даа ол чылын оон чүгле хаваларын тургускан, оон-биле соксап каан.

Бо чылдың эгезинде ол тудугнуң ажылын катап эгелээш, шалазын, крышазын, соңгаларының чаактарын, хаалгаларының кастактарын кылып, рамаларын тургускулап каан.

Шынында ол өөрүшкү ам база боттанмазынга четкен. Ук тудугнуң ажылы соолгу айларда чорувайн турар.

Ынчангаш шала кылган тудугнуң ажылын доозар талазы-биле боттуг хемчегни алырын районнуң удуртукчуларындан чон шынгыы негеп турар.

Х. КҮЖҮГЕТ.

БЭЧД-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң талазы-биле доктаамал комиссиязын тургускан

СОФИЯ. (СЭТА). 1963 чылдың октябрь 16-дан 21-ге чедир Софияга Бот-боданга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң (БЭДЧ-ниң) аъш-чем үлетпүрүнүң талазы-биле доктаамал комиссиязының бирги (тургузулга) хуралы болуп эрткен.

Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Германа Демократтыг Республиканың, Моол Арат Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румын Улус Республиканың, Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң, Чехословак Социалистиг Республиканың төлээлери комиссияның хуралынга киришкен.

Доктаамал комиссия Болгарияның Улус Республиказының төлээлериниң баштыңы А. Димитровту даргазынга соңгаан.

1963 чылдың июльда БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының ТК-ларының бирги секретарьларының база чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралының. Чөвүлелдиң XVIII сессиязының шиитпирлеринде салдынган сорулгаларны чугаалажып, ол шиитпирлерни күүседири-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылган болгаш 1964 чылда бодунуң ажылының планын чүүлдүг деп санаан.

Комиссия сүт үлетпүрүнүң техниказын болгаш технологиязын хөгжүдериниң угааныышкынының дугайында сүмелерни чүүлдүг деп санап, элээн хөй нормативтиг документилерни хүлээп алган. БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның аразынга аъш-чем үлетпүрүнүң талазы-биле кады ажылдажылганы улам ыңай калбартыр болгаш ханыладырынче угланган чамдык организастыг хемчеглерни чугаалажып көрген.

Четпестерни чайладыр

Чадаана райүлетпүр комбинадының ажылында улуг четпестер бар. Сетгелге кылган ажылчыннарга ажыл төлевирин улуг бухгалтер Носков биле нормировщик Шевченко боттары кара-туразы-биле кызырып, ийи ай иштинде шын төлевейн келгеннер.

Кижилерниң ажылга үнүп турган хүннериниң шактарын кызырып, чамдык хүннерде келбээн деп мөге демдегледи технорук П. Непомнящий ай төнчүзүнде даап салып турган. Соолунде Кудрявцев дээрзин табельштедип каарга, база шак ындыг чүүлдерни кылып туруп берген.

Комбинаттың директору эш Цвелев болгаш ында партия организациязының секретары оларны бүрүү шавар туржук, харын-даа болчуп турары чиктиг. Носков биле Непомнящий ажыл шагында бо-ла эзирик элейтип кээрлер. Оларга кандыг-даа хемчег көргүспейн турар.

Шынында техниктиг удуртукчу эш Непомнящийниң харыылап турар техниказы сандаргай байдалда. Бир самосвал машинаның бүгү кезектерин өске машиналарга үлен берипкен. 18—64 дугаарлыг «ГАЗ-63» автомашинаның септелгези шагда доозулган турбужe, ооң рессорун өске машинада салып каан. Чүгле ол дээш 20 хонук хире машина аңаа турган, септээн техниканың шынары кончут багай. Носков болгаш Непомнящийниң күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээш дээш үш катап үндүргеш, дедир кирип ап турары база элдептиг. Райлога хөй самчыгдал кылгаш үндүрткен Кудрявцевти ажылга алган. Бо бүгү четпестерни илередип, парткомга, райкүүскомга болгаш партия-күрүне контролюнуң комитединге барып дыңнаткан дээш, ам бисти бүгү талазы-биле кызып үндүрерин оралдажып турар-дыр,

Л. ЧУГУР-ООЛ,
Х. ШОЙДАР.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

Кызыл хоорайның бүдүрүлге коллективтери чеди чылдың бешки чылының онаалдазын хуусаа бетинде күүседир. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Ындыг хүлээлгени ооң ажылдап турарык «Тыва тудуг» трезиниң дугаалаар бүдүрүлгелер комбинадының коллективи база алган. Цехтиң ажылчыннарының сөзүнге ээ болур дээш кызымаккай ажылдап келгенинин түңнелинде бо чылдың 9 айларының бүдүрүлге планын цех 106 хуу күүсеткен.

Сентябрь айның түңнелин үндүрүп, октябрьда цехтиң мурнунда салдынган сорулгаларны чугаалажып турда, бистиң цехтиң коллективи октябрь айның бүдүрүлге планын, кылып үндүрер продукцияның шынарын экижитпишаан, 110 хуу күүседир деп хүлээлгени алган. Ол хүлээлгезин цехтиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары багай эвес күүседип турарлар. Октябрьның баштайгы 20 хонуунда планны графиктен 15 хуу мурнадыр күүседип турар бис.

Бистиң найыралдыг коллективисте ажылдап турар ажылчыннар аразында күш-ажылдың сагылгачурумун үрээр, ажыл нормазын күүсетпес кижи барык чок. Мурнакчыларның саны хүн келген тудум өзүп турар. Бүдүрүлгениң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседири дээш, боттарының күжүн, энергиязын харамнанмайн, аргадуржулгазын өске өөрүнге берип турар эштерни демдеглексеп тур мен. Ажыл нормазын хүн бүрүде 140—160 хуу күүседип, республиканың Хүндүлел самбыразынга чуруу кирген бызанчы П. Устюгов болгаш оон хожудавайн турар М. Налпин, станокта ажылдап турар Н. Мельникова, слесарь Н. Такмачев, электрик С. Яковлев болгаш оон-даа өскелер оларга хамааржыр турар.

Коллективтиң чедишкиннинг ажылдап турарынга чүү дузалап турарыл дээрге, хамыктың мурнунда ажылчын кижиниң берге болгаш хүндүлүг ажылын чиигедир дээш, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салып турарының ачызында бистиң цегивис соолгу үеде болбаазырангай техника-биле хандыртынып турарында. Чижээ, чоокта чаа бистиң цегивис ыяш чазаар ийи чаа станокту, ыяш өрүмнээр чартык-автоматтыг станокту алгаш, тургузуп алган. Оон ыңай чүдүкту ыңай-бээр дажыглаар, электри күжү-биле хөделир оруқту база тургускан. Ам удавас ыяш кургадыр 4 камераны эптеп тургузуп алыр бис. Улуг күштүг бус котёлун эптеп тургузары доостур деп турар. Хөй доозун бүрүладыр станоктарның кырында доозун-довурак үндүр тырттырар вентиляцияларны тургускан. Цехтиң бажыңының иштин, даштын септеп, малгаштап, чылыглап, чугайлаан. Бо бүгү алган хемчеглер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукцияның шынарын экижидеринге дыка дузалап турар.

Чедишкиннер-биле чергелештир цехтиң ажылында чамдык четпестер бар. Кургадыр камералар четпезиниден база бус котёлу үргүлчү үрелип турарындан чүве кылыр ыяштың шыгы улуг боол, оон бүдүрген продукцияның шынары чавыс болур чүүлдер таваржып турар. Калбак ыяштың бүдүүн оюп, эптээр станок бисте аңга чедир чок.

Цехти ыяш дериг-биле багай хандырып турар. Оон уламындан бүдүрүлгениң таарымчалыг чорудулгазынга шаптыктаар чоруктар бар. Оон ыңай калбак ыяшты дөрт талазы-биле харыылгалаар станок чогундан өске бүдүрүкчү ажылды кылып болур ийи кижи ол ажылда дузалажып ажылдап турар. Чазаныкчыларның 14 кижилиг бригадазы станок дериг-херекселиниң үрелгениниден ийи ай иштинде бүдүрүгениниң кол планынга киришпес, аарсаар ажылдарны кылып турарлар. Ынчаарга чазаныкчыга цегинде септел ап болур ындыг станок аңаа туруп турар. Ону трестиң дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының механиктиг мастерскаызы септеп бээр дээш хоозун аазаашкынны кылып-ла турар. Чазаныкчылар бригадазынга ыяш чазаар станокту ам 5 айлар иштинде септеп турар. Бир эвес бо четпестерни дүрген чайладыр болза, бистиң цехтиң ажылчыннары оон-даа эки ажылдап, республиканың улуг тудуг организацияларының: «Тыва тудуг» трезинге, «Кызыл кодээ тудугга» болгаш «Чадаана кодээ тудугга» херек соңга, хаалга блоктарын болгаш бажыңның өске-даа нарын ыяш кылыгларын бүдүрерин улам улуг чедишкиннинг ажылдап болурлар.

Г. ВАГАЕВ,
мастер.

Анатолий Кириллович Рошков баштаан ийи звенолуг бригада Кызылдың № 2 школазының интернадының тудуунда ажылдап турар. Олар ам ында малгаштаар, чугайлаар, будуур, арыглаг-чурумчудар ажылдарны кылып турарлар. Бригадада Н. Голубцова, Н. Смазнова, В. Танбаева, Е. Белоусова олар эки ажылдап турар болгаш олар шуптузу кезээзи өөредилге-биле хагра туттунган. Чиижээзэрге, эш Смазнова кезээзи школаның сесии клазында, а Танбаева—медицина училищезиниң ийиги курузунда өөренип турар.

Бо ниити чурттаалга бажыңын октябрь айның төнчүзүнге чедир ажыглаалга киирер деп турар, аңаа 300 кижи чурттаар.

ЧУРУКТА: № 2 школаның интернадының тудуунда иштики ажылдарны кылып турар бригаданың эң дээре ажылдакчылары (солагай таладан оң талаже): Н. Смазнова, Н. Голубцова, В. Танбаева болгаш Е. Белоусова. Сөзү болгаш фотозу Х. ЧАПТЫКОВТУУ.

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕР—УЛУСТУҢ БАЙЛАА

Тараа бүдүрерин улам ыңай көвүдедиринин кол үнер дөстери болза, амгы үеде минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрерин көвүдедири болгаш бар суггаттыг черлерни эки ажыглаарының, база чаа суггарылга системаларын тударының аргазы-биле суггаттыг черлерге тарылгаларны калбартыры болур дээрзин эш Н. С. Хрущев кодээ ажыл-агый ажылдакчылары-биле беседаларынга хөй удаа чугаалап келген.

Бар турар суггаттыг черлерни ажыглаарын чурттка ниитизи-биле дыка экижидерин болгаш 1970 чылга чедир 2 миллион 800 муң гектар шелге суггарылга системазын чазы-биле тударын төлевилеп турар.

Оон-биле холбаштыр Тыва АССР-де суггаттыг чер ажылы улам ыңай хөгжүүр ужурлуг. Ол дугайында колхозтарның болгаш совхозтарның хүй бүрүдеги практиказы, Тывада суггаттыг чер ажылының хөй чүс чылдардагы төөгүзү бадыткап турар.

Амгы үениң техниказының ачызы-биле ирригация системазын дүрген болгаш быжырымчалыг тудуп, суггарылганың болун улуг хемчээлге механизастап болур. Ынчангаш кандыг-даа чылда кодээ ажыл-агый культураларынын четчир чыыдазын хандырып шыдаар ындыг хемчээлдерге суггарылганы хөгжүдериниң сорулгазын кыска хуусаада шиитпирлеп болур.

Суггарылга фондузу 350 муң гектар хире болган турарының бүгү аргалары республикада бар.

Суггарылганы хөгжүдериниң улуг перспективалары бар турбуже бар суггаттыг черлерни ажыглаар талазы-биле ажыл республиканың ажыл-агыйларында дыка багай тургустунганын демдеглээр чогуур. Оон ужурунда хамыктың мурнунда бар-ла турар суггаттыг черлерни ажыглаарын экижидери эргежок чугула. Тываның суггаттыг 128 муң гектар черлериниден чүгле 7,5 муң гектар чер инженер аргазы-биле туттунган суггарылга четкизи-биле хандыртынган, оон арткан черлер эрги арга-биле суггартынып турар болгаш оларны доп-дораан экижидип, эде кылыры чугула.

Механизация эки калбарбааның хараазы-биле хөй чүс чылдар мурнунда турганы ышкаш суггаттыг чер ажылында кол күш хүүрек туткан суггарыкчы кижи болуп турар. Оон ужурундан суггарылга талазы-биле ажылдарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиви турар.

Суггарылганы калбаа-биле механизастаары бар суггарылга фондузунуң ажыглалын үндезини-биле экижидериниң талазы-биле кол сорулга. Суггаттыг черлерге агротехниканы экижидери, ылангыя чемишчидилгелерни төгери база эргежок чугула.

Бисте суггарылганың техниказы хову ажылында ажылдарны механизастаарының ниити деңнелиндеи дыка хожудап турар. Ындыг чогумча чок чорукту узуткаар төлээде суггарылганың эргижирээн аргазындан чоокку чылдарда бүрүнү-биле ойталаары, амгы үениң дептилгелиг аргаларын ажыглаарынче шилчиири эргежок чугула.

Амгы үениң эң-не дептилгелиг аргазы болза чаашкыннадыр суггарары болур. Бо арганы ажыглаанда 15—30 хуу эвээш суг чарыглаттынар, ол-шык чер кырынга деп-дески дужер болганда дужүт 20—30 хуу көвүдеп турар. Чаашкыннадыр суггарар арганы ажыглаанда арык, суумнар-даа херек чок апаар, суггарылга бүгаларының саны эвээжээр, чамдык таварылгаларда оларны чер иштинче киирген хоолайлар солуур. Чаашкыннадыр суггарар арганың ачызы-биле чер элээн эки ажыглаттынар болгаш амгы үениң улуг күчүлүг машиналары бүдүрүкчүлүг ажылдаар. Суггарылганың ол аргазы холдун күш-ажылын механизастаар болгаш суггарылгага күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы бээр. Чаашкыннадыр суггарар арганы ажыглап тургаш, суг-биле кады немелде чемгерилгени кылып болур.

Ындыг арганы түс черниң байдалдарынга таарыштыр калбаа-биле нептередир херек.

Суггарылганың дептилгелиг техниказын нептередири-биле кады суггарылга системазының эрги аргаларын бүгү хемчег-биле экижидери, ол ышкаш оларны бүрүнү-биле эде кылыры эргежок чугула. Хамыктың мурнунда кол болгаш магистральдыг бугаларның өөнтерин экижитсе чогуур. Ол болза суггаттыг черлерже сугну чогумчалыг бээрин хандырар. Дыка хөй таварылгаларда бүгалар үнмарын аштаар, азы бичии-ле алгыдар талазы-биле шоолуг эвес ажыл безин эки түңнелдерни берип турар.

Республикада суггарылга четкизинге 128 муң гектар черниң хөй кезиин гидротехниктиг тудуглар чок эрги арга-биле казып туткан бугаларзан суггарып турар. Ам Барлык, Чөк, Торгалыг ышкаш элээн каш улуг суггарылга системаларын тудар талазы-биле төлевилел ажылы кылдынып турар. Перепективтиг планнаашкын өзүгаар республикага суггарылга фондузу 350 муң гектар четкен турар.

Саян ГЭС-ти тудары-биле холбаштыр суггаттыг черлерни улам ыңай калбартырынга онза таарымчалыг байдал тургустунуп турар. Бедик участоктарны суггарарынга сугну меxаниктиг кедиртүр суггарылга системаларын чиик өртектиг энергияның баазазынга тудары ажыктыг апаар. Саян ГЭС-тиң суг шыгжамыры тургустунары-биле холбаштыр Улуг-Хем районда кодээ ажыл-агыйның ажылдыг чамдык черлериниң суг алгач турар. Ол суг алган черлерниң өрнүн дуглаары-биле районга үш улуг инженер суггарылга системалары туттунар. Ол болза Чаа-Хөл, Улуг-Хем, Сенек бугалары болур. Оларның ниити шөлү 10 муң гектар ажар.

Суггарылгага ажыглаар суг Тываның суггаттыг чер ажылының практиказынга бир-ле дугаарында сугну 30—100 метр бедик хемчээлге көдүртүр аргалыг күчүлүг насостарның аргазы-биле Улуг-Хемден алдынар.

Ынчаллажок суггарылганы улам ыңай хөгжүдери улуг, чаа суггарылга системалары кайы хире чедимчиниң туттунарындан бүрүнү-биле хамааржыр деп болзаар болза частырыг апаар. Бар турар суггаттыг черлерни эки ажыглаары база ажыл-агыйлар боттары бичии-даа болза чаа-чаа суггарылга объектилери турарлыг эргежок чугула. Ам келир чылдың суггарылгага ажыглаар бугаларны тудугларны септеп, белеткээр херек.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында суг ажыл-агый кизин болгаш суггарылга четкилериниң районнар арасының эргелелдери суггарылга ажылын организастаар талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга максималдыг дуза көргүссе чогуур. Ажыл-агыйларже тускай эртемниг гидротехниктерни чорудуп тургаш, оларга техниктиг дузаны көргүзер херек.

Күрүне күсели-биле улуг хемчээлдиг суггарылга четкилерин тудар болганда колхозтар болгаш совхозтар үүрмек участоктарны суггарар талазы-биле ажылдаан херээ чок дээр янзылыг бодал үндүрер болза частырыг болур. Ол болза ажыл-агыйлар боттарының күжү-биле ногаа культураларын өстүрер бичии участоктарын суггарар суггарылга бугаларын безин туппастаарынга, ногааларны эрги арга-биле кочалдарга суг кудуп алгаш, суггарар чорукка чедирер апаар.

Бичии участоктарны суггарарынга ажыглаар «ДТ-54» трактордан ажылдаар, секундада 130 литр чедир суг үндүрер бүдүрүкчүлүг, кежүп чорууp «ПНС-Т2-6НДВ» деп тускай насос станциязын үлетпүр амгы үеде бүдүрүп үндүрүп турар. Оон өртээ 1000 рубль хире. Ол станция хонукта 7—10 гектар черни суггарып шыдаар. Ажыл-агыйлар ол насос станциязын садып ап, калбаа-биле ажыглаза чогуур.

Суггарылга эки шынарыг болганда база агротехниканың бүгү чурумнарын сагаанда суггаттыг черлерге дужут суггат чок черлерден 3—4 болгаш оон-даа хөй катап бедик болурун хөй чылдарның практиказы көргүскен. Тываның байдалынга суггарылга болза мал ажылынга быжыг чем-сурну тургузарынга улуг ужур-дузалыг. Бир эвес үнүш ажылынга кандаашкын болганының түңнелинде когараан продукцияны таарымчалыг чаңгыс чыл дургузунда мурнуку хемчээлинге катап тургузуп аптар болза, кандаашкын соонда кудулаан малдың баш санын болгаш оон продукциязын катап тургузарынга элээн каш чылдар негеттинер.

Суггарылганы чер болганга ажыглаары, суггаттыг тарылгаларны калбартыры бедик үре-түңнелдерни берип турда ону колхозтар болгаш совхозтар херекке албайн турарының чылдагааны чүдел?

Кол чылдагаан болза, ажыл-агыйлар хөй бугалар казып, буга тудугларны кылырындан дүвекенингеш, чүгле суггат чок черлерни ажыглап турары болур. Оон ыңай суггарыкчы механизаторларның, агрономнарның материалдыг сонуургалын бедидер хемчеглер алдынмайн турар.

Суггаттыг черлерниң база суггарылга системаларының ажыглалын үндезини-биле экижидер сорулга-биле хамыктың мурнунда чер суггарар ажылда ажылдап турар суггарыкчы механизаторларның, агрономнарның болгаш өске-даа бүгү ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын бедидери, оларны деткиир хемчеглерни ажылдап кылыры эргежок чугула. Суггаттыг черлерге доктаамал ажылдаар бригадаларны азы звенолары быжыглаар, оларны өске ажылдарже чардыктырбас херек. Суггаттыг черлерлиг ажыл-агый суггарылга бугаларын ажыглаар болгаш суггаттыг черлерни шиңгээдип алыр талазы-биле бүгү ажылды удуртур инженерлиг азы гидротехниктиг болур ужурлуг.

Чамдык ажыл-агыйлар суггарылгаже улуг кичээнгей салып турар. Чижээ, Улуг-Хем районнуң «Х Улуг Хурал» кодээ ажыл-агый артели суггаттыг черлерни эки шиңгээдип ап турар. Ында суггарылга бугалары ой-шаанда аштап, арыглаттынып, суггарылга чедишкиннинг чорутттунуп турар.

Бар турар суггаттыг черлерни бедик үре-түңнелдиг ажыглаар болгаш Тывага суг ажыл-агыйын улам ыңай хажык чок хөгжүдер төлээде, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң база колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң талазындан бо чугула айтырыгже бирги черниң кичээнгейин салыры чугула. Республиканың суг ажыл-агый организацияларының «Тыва суг ажыл-агый тудуунуң» тудуг-монтаж эргелелиниң болгаш «Росгипроводхоз» институдунуң Абакан салбырының бүдүрүкчү күчүзүн улгаттырар херек.

Суггаттыг черлер—улустуң байлаа. Республикада бар турар суггаттыг черлерниң ажыглалын үндезини-биле экижидери болгаш чаа-чаа суггарылга тудугларын улуг хемчээлдерге боттандырары агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарында кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин алыр арганы колхозтарга болгаш совхозтарга бээр.

П. БОГУСЛАВСКИЙ,
«Росгипроводхоз» институдунуң Абакан салбырының кол гидротехниги.

„Ленинчи политиканың тиилелгези"

ЛОНДОН. (СЭТА). «В. И. Ленин тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкын дугайында» деп чыынды номну Лондонга англи дылга парлап үндүрген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштынчызының 1917 чылдан 1922 чылга чедир үениң дүргузунда бо айтырыгның талазы-биле чүүлдерин болгаш чугааларын ол номда киирген.

Тайбыннын болгаш тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның, капиталистиг чурттар-биле садыгны болгаш экономиктиг харылзааларны хөгжүдериниң ленинчи идеялары бо бүгү ажылдарда синниккен деп, «Дейли уоркер» солун бижээн.

Бо политика болза тайбынны хандыралы чиигээн, империализмниң будуш-шынары өскерилген болгаш империалистер Совет Эвилелинге хамаарыштыр боттарының агрессчи планнарындан ойталаан дээр хоозун бодалдарга үндезилеттинмээн деп, Ленин демдеглеп турар дээрзин солун үргүлчүлеп бижээн.

В. И. Ленинниң ажылдарын парлап үндүргенин «бүгү адырлар талазы-биле өй-шаанда болган» деп «Дейли уоркер» айыткан.

ТАЙБЫҢ ОРУК-БИЛЕ ШИИТПИРЛЭЭР

АЛЖИР. (СЭТА). Эфиопияның императору I Хайле Селассие, биле Улус Демократтыг Алжир Республиканың президентизи Бен Белланың аразынга чугаалажыышкыннарның дугайында дыннадыгны ында парлап үндүрген.

Африк чаңгыс эпти организастаарының принциптериниң үндезининге Африканың соңгу районунга тайбынны катап тургузарының эргежок чугулазының дугайын дыннадыгда чугаалап турар.

Колониализмге болгаш аймак-сөөк ылгаар чорукка удур демиселди уламчылаар дээн ийи чурттарның шиитпирлиг чоруу дыннадыгда илерээн.

Анголаның, Мозамбиктиң, португалиниң деп адаар Гвинеяның, Мурнуу Родезияның болгаш диптиң өске-даа кезектериниң ам-даа колониалдыг тергиидели алаанда турул турар улустарны хостаары дээш демиселдиң боттарының деткип турарын ийи талалар медеглээн.

Мурнуу-Африка Республиказында тергиидеп турар ёзу-чурумну кижиниң эргелерин каржызы-биле хажыдып турар чорук кылдыр Эфиопияның императору болгаш Алжир Республиканың президентизи буруу шапканың дыннадыгда чугаалап турар.

Тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан

АЛЖИР. (СЭТА). Алжир армия артиллериязга деткидип алгаш, шавар халдаашкынны эгелээн болгаш каш он-он километр бурунгаарлаан дээрзин «Альже репюбликэн» солун бижээн. Марокко шериглерниң ужар чүүлге болгаш танкыларга деткидип алгаш кылган удур шавар халдаашкынын арада доктаатакан. Ам бо үеде Хасси-Бейда биле Тинджуб секторда кадыг-дошкун тулчуушкуннар чорул турар.

Айыылдыг базымнар

ВАРШАВА. (СЭТА). НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузар дугайында чугаалажыышкыннар-биле холбаштыр СЭТА-ның кылган медеглелин чүмү-биле парлап үндүрген. «Трибуна люду» солун эгезинге ынчаар демдеглээн: «ГФР-ге ядролуг чепсекти тыпсыры делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам ыңай чавырылдырарынче угланыышкын-биле дүүшпес. НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузары Москва керээзиниң ёзуунга таарышпас».

Варшаваның оон өске солуннары СЭТА-ның медеглелиниң делгеренгей тайылбырын «Айыылдыг базымнар», «НАТО-нуң ядролуг күштери Москва керээзиниң ёзуунга таарышпас» деп эгелер-биле парлап үндүрген.

СОФИЯ. (СЭТА). НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузар дугайында чугаалажыышкыннар-биле холбаштыр СЭТА-ның кылган медеглелин Софияның бүгү солуннары кескү черлеринге парлап үндүрген. Солуннарның эгелеринде демдеглеп турары болза, НАТО-нуң ядролуг күштерин тургузар соруглга-биле баш удур ап турар чаа базымнар Москва керээзиниң ёзуунга иледе таарышпас.

ПРАГА. (СЭТА). Прагаының бүгү солуннары НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузарының планнары-биле холбаштыр СЭТА-ның кылган медеглелин парлап үндүрген.

НАТО болза, барыын-герман адаан-өжээн негебчилерниң агрессчи бодалдарынга өөээржип, термоядролуг чепсекти тарадып нептередиринге дузалашпышаан, айыылдыг базымнарны кылып турар деп солуннар демдеглээн. НАТО-нуң планнары тайбынга айыылды тургузуп, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдирип, Москва керээзиниң ёзуунга таарышпайн турар дээрзин чехословак солуннар медеглээн.

Италияның Компартиязының ТК-зының пленуму

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму Римге чыылган. Пленумга «Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң айтырыгларының дугайында» илеткелди ИКП-ның секретариадының кежигүну Энрико Берлингуэр кылган.

РИМ. (СЭТА). «Унита» солун Италияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленумунуң ажылының дугайында дараазында информастыг дыннадыгны парлап үндүрген:

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чугула айтырыгларын чугаалажып көөру-биле чыылдырганы, Италияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленарлыг хуралы октябрь 24-те болган. Эш Энрико Берлингуэр документиниң төлевилелин тайылбырлап, чүве чугаалаан. Ол документини партияның удуртулгазы Төп Комитетке көрдүрери-биле киирген болгаш бо айтырыгларның талазы-биле партияның туруужун ында тайылбырлап турар.

Төп Комитеттиң хуралынга калбан чугаалажыышкын болган болгаш аңаа эштер Аликата, Пеккиоли, Павоини, Окнетто, Реазио, Спано, Лупорини, Лама, Барка, Инграо болгаш Джулиано Пайетта олар чүве чугаалаан.

Чугаалажып көргениниң түңнелинде Төп Комитет документини шуут чүүлдүг деп чаңгыс эп-сеткил-биле санаан болгаш ону «Унита» солунга парлап үндүрер деп шиитпирлээн.

Космонавтарга байыр чедирип тур

ЛОДЗЬ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Кузнецовтуң дамчыдып турары болза:

Валентина Терешкова биле Валерий Быковский Польшада ийиги хүнде аалчы болуп чорул турар. Делегейде баштайгы херээжен-космонавт Валентина Терешкова Польшаның пөс-таавы үлетпүрүнүң төвү — Лодзьга октябрь 24-те чеде берген. Лодзьның бүгү чону кудумчуже үнген. Хоорайда ак-кызыл болгаш кызыл туктар, лозуннар далай ышкаш чалгып турган. Постерде бижээни: «ССРЭ — космоску шиңгээдип алыр талазы-биле мурнакчы күрүне», «Лодзь чер совет космонавтарга байыр чедирип тур». «Хоорайның чурттакчылары космостуң маадырларының чуруктарын тудуп алгаш чорул турган. Польша-совет найыралдың көргүзүү болган кыска митингиниң соонда Валентина Терешкова ПКАП-ның Лодзь хоорай болгаш воевод комитеттериниң, улус советтериниң болгаш хөй-нити организацияларының удуртукчулары-биле ужурашкан.

Валерий Быковский октябрь 24-түң эртенинде Ольштында чеде берген. Хоорайның чурттакчылары Быковскийни өөрүшкү-биле уткаан. Олар «Космос — тайбың — ССРЭ», «Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның улустарының найыралы делгерезин!» деп бижимелдиг лозуннарны тудуп алгаш чорул турган. Ольштынче баар орук аайы-биле Валерий Быковский немец рыцарьлар-биле польша болгаш орус полктарның тулчуушкунунуң төөгүлүг чери — Грюнвальдка чораан. Совет космонавт ол черниң музейин көрген.

Акы-дуңма дузаламчы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «Флора» шуурганның Кубаның экономиказынга когаралды чедиргени-биле холбаштыр 542 муң төгерик хемчээлдиг материал дузаламчыны Кубага көргүзер деп шиитпирни МАР-ның Министрлер Чөвүлели хүлээп алган дээрзин МОНЦАМЭ агентилел дыннадып турар.

ВЕНГРИЯНЫҢ КҮРҮНЕ ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Күрүне хуралының ээлчеглиг сессиязы ында ажыттынган. Сессияның хүн айтырыында: ийи сессияларның аразында үеде ВУР-нуң президиумунуң ажыл-чорудулгазының дугайында дыннадыг. Чурттуң экономиктиг байдалының дугайында ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң илеткели. ВУР-нуң дээди судунуң даргазының отчёду.

ВУР-нуң президиумунуң ажыл-чорудулгазының дугайында дыннадыгны президиумнуң секретары Карой Киштин кылганының соонда чурттуң экономиктиг байдалының дугайында илеткелди ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Йене Фок кылган.

Оон соонда сессияга Йене Фоктуң илеткелиниң талазы-биле санал бериишкини эгелээн.

Барыын Берлин ГДР-ге удур ажыл-чорудулганың баазазы

БАРЫЫН БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Паньшинниң дамчыдып турары болза:

Герман Демократтыг Республиканың Улус палатазынга соңгудаңның бүдүүзүнде «соок дайынның» барыын-берлин талалакчылары ГДР-ге удур ээлчеглиг кампаниянны эгелээннер. Ол сорулга-биле Шенеберг ратушазынга сенаттың болгаш депутаттарның хоорай хуралының каттышкан хуралын олар эрттирген. Аңаа бургомистр Брандт-биле чергелештир, СДПГ-ден бундестагка депутат Франц Нейман болгаш барыын-берлин «хостуг демократтарның» баштыңчыларының бирээзи Ганс Рейф олар чүве чугаалаан.

Ажылчыннарның болгаш тараачылдарның төөгүде баштайгы герман күрүнезиниң демократтыг тургузуун олар нугулдеп- мегелеп, социалистиг чурттарның тайбынга ынакшылдыг политиказын кара өжегээр хажыдып турганнар.

ГФР-ниң чазааның төлээлекчизин болуп баштайгы аян-чорук кылып чедип келген, Боннуң чаа оралакчы канцлери болгаш нити герман айтырыгларының талазы-биле министр Менде ол хуралга хүндүлүг аалчы болуп киришкен. Чыылганнарның мурнунга Менде дөпчү медеглел кылгаш, нити герман айтырыгларының талазы-биле министр болганымда, мээң мурнумда ол эрге-дужаалга турган Якоб Кайзерниң политиказын үргүлчүлээр бодап турар мен деп ол онзалап демдеглээн.

Американың уттундурган кижилери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Бистиң чурттувуста бурунгу-биле уттундурган бөлүк хамаатылар бар болуп турар» деп, «Юнайтед стейтс ньюс энд уорлд рипорт» журнал редакциязы чүүлүнге америк индейлерниң байдалын ынчаар бижээн.

«Чартык миллион ажыг америк индейлер болза, 350 чылдар мурнунда ак кештиг чурттакчылар келгеш, оларны турум черлеринден үндүр кысканы ышкаш, ам база-ла үндүр кыстырган болуп турар» деп, журнал демдеглеп турар. Резервацияларда туруп турар 380 муң индейлер «аргажок багай казанак бажыннарда чурттап турар».

Америк индейлерниң өг-бүлезиниң алыр орулгазы аъш-чемниң эргежок чугула продуктуларынга болгаш идик-хепке чедишпейн турар. Ынчангаш оларның ядаргай-түреңги байдалы улам-на кедерепп турар. «Чижээ, эрткен чылын резервацияда туруп турар индейлерниң өг-бүлезиниң ортумак орулгазы негр өг-бүлелерниң ортумак орулгазындан эвээш болган, ынчаарга америк өг-бүлелерниң ортумак орулгазындан барык-ла дөрт катап куду болган» деп, чүүлде демдеглээн.

Резервацияда амыдыралдың шыдажыр арга чок берге байдалдарынга таварышкан чамдык индейлер ажыл дилеп, хоорайларже чорул турарлар. Кандыг-даа мергежил болгаш эртем-билиг чок болганда, олар бир болза ажыл чок америкаңнарга немежип турар, бир болза резервацияларга катап ээп кээп турар.

Кижилерниң чаагай чоруунга

Кызылдың культура болгаш дыштаныылганың Гастелло аттыг парыгының хоорайже талазында делгем сеп бадып чыдар. Сад турар ортулукту чаагаар бүткен бойдузу чурумал дег чараш. Хоорайжылар ол чараш бойдустуг булунну боттарының дыштаныылгазынга ажыглап, селгүүстээринге улам таарымчалыг кылып алыр деп шиитпирлээш, аңаа суг хөлбээн тудугзуп эгелээн.

Хөлбек тудуунга баштай «Коммунистиг күдүгүнүң» сеткелге-тудуг эргелелиниң бульдозеристери чайын ажылдап эгелээн. Олар паркче кирер көвүрүгнүң үстүнде сайны кучулуг тракторлары-биле бөле иттирген, сайны боду ускааш чүдүрер тракторбиле машиналарга чүдүргеш, Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң чиге бажында, септиң Улуг-Хемче кирген аксын үзе борган чал кылдыр эккеп төп эгелээн. Сугну чалдың адаа-биле өйлеп бадырарынга таарыштыр 300 метр ажыг черни бульдозер-биле кастырып, бугажыгаш кылгаш, оон нитин даш, цемент-биле быжыглааннар.

Бульдозеристер ажылын дооскан соон дарый хоорай чаагайжыдылгазының конторазы (начальниги В. Мирошников) кылымал хөлбектиң ажылын уламчылаан. Бо хүннерде мооңдак чалда кол ажылдар дооступ турар.

Чаагайжыдылга конторазының тудугжуларындан ол бассейн тудуунда хүнде кылыр ажыл нормазын ажыр күүседип турар ажыл-ишчилер хөй. Сеп аксын кежилдир асфальтылаан орук тудуунга Б. Болужаеваның ажыл нормазын 100 ажыг хуу күүседүрткен дөрт кижилиг бригадазы дип, асфальт орукту хуусаазындан эрте дооскан. Ам олар чалдың ол-бо талазында даш быжыглай салыышкынында идепкейлиг киржип турарлар.

Ол ышкаш асфальт оруктуң кыдыында быжыглал дажын салырынга Г. Клепов, А. Худанаков олар узуну 320 метр чалды дөрт хүн иштинде кызымаккай ажылдааш дооскаңнар.

М. Моланжайның беш кижилиг бригадазы дөрт хүн иштинде 440 дээбелчин метрин, хүнде-ле 100 ажыг кубометр чедир салып, чал кыдыын быжыглаар ажылга кужениишкиниг ажылдап турар. Ол бригадаза А. Шарахова, В. Кузьмина олар хүн үлүүн 120—130 хуу күүседип турарлар.

Хөлбек бүрүн туттунган соонда кыжын аңаа улуг каток тургустунар. Ынчаарга чайын суг спортунга ынакгар хемелеп, эштип, эрик кыдыының алаагынга дыштанып селгүүстээр. Аңаа хеме станциязы база турар.

СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга Быйгырыгларынга сорук кирген чаагайжыдылга конторазының ажылчыннары хөлбек тудуунда арткан ажылдарны чоокку хүннерде дооздар дээш шудургу ажылдап турарлар.

С. ОЮН.

ЧУРУКТАР: чалдың нити хевири.

Чураан Н. НИКОЛАЕВ.

„Самбажыкты" белеткеп тур

Сценага бистериниң көрүкчүлериниң мурнунга амыдыралда ышкаш көстүп келир болуушкуннарда маадырларның янзы-бүрү овур-хевирлеринге чедир шии артизи кайгамчык улуг ажылды кылып эртер. Оларның берге, солун уран мергежилдиг ажылындан бир чүүлдү көре кааптаалыңар: бо хүннерде хөгжүм-шии театрының тыва бөлүү РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизин көрүкчүлерге бараалгадыр сорулга-биле хайныышкынныг ажылды эгелээн.

Тываның төөгүзүнде бир-ле дугаар дарлакчыларга удур, араттарның боо-чепсектиг тура халчып үнген улуг кил-еңниниң болуп эрткен үезинден бээр ноябрьда 50 чыл оюн болур. Шак бо болуушкуннуң байырлалы «Самбажык» деп шииниң көрүлдези-биле эгелээр.

Эртенгиниң 10 шак. Белеткел чорудар өрээл. Бүгү рольдарның күүседикчилери шупту чыглып келгеннер. Шиини тургузарын театрның аныяк режиссёру Оюн Сиин-оолга дааскан. Артист бүрүзү ойнаар маадырының аажы-чаңын, дыл-домаан, ол үениң байдалын, чаңчылын өөренген, бир-ле чүвени кылган, чай-ла чок белеткенген турлар.

Бо шииде Тываның сураглыг, хоочун артистери хаара туттунган.

Шииниң кол маадыры — Самбажыктың ролюнда артист Н. Өлзей-оол. Бо дээрге эң-не хармысалгалыг, ханы утка-шынарлыг рольдарның бирээзи. Оон күүседикчизинден бедик мергежил, улуг дуржулга негеттинер дээрзи билдингир. Самбажык дээрге алдан маадырларның баштыңы, оларны берге, деңэвес демиселче эвилелеп, дарлакчыларга удур килеңнин эң-не тода, быжыг турушту илередип турар удуртукчуларның бирээзи.

Самбажык дээрге дарлаткан чонунуң херээ дээш, шинниг чорук, деңэргe дээш демиселге өөрүн хөй-аъттыг кирип, байларга чыргалдыг дышты бербейн турар демисэлчи. Самбажыктан болгаш ооң өөрү Алдан-маадырлардан байлар, дужуметтер от дег коргарлар. Самбажыктың улузу хенертен кайы-даа үеде халдап кээп болурлар. Алдан-маадырларның халдаашкынындан, оларның чүнүң-даа мурнунга доктаавас бурунгаарлаашкынындан корткаш, сугла мыш дег сириңейнип турарлар.

Алдай-оол Алдан-маадырларның бирээзи, ады ооң. Ооң националы алтай. Алтай чуртундан кээп, Самбажыктың бөлүүнге каттышкан. Шииде чүгле чаңгыс тыва улустуң эвес, а харын өске-даа национал улустарның дайзыны — байлар, дужуметтер. Олар ады чону дарлаал, кинчи адаа — думбей-караңгыга тудар дээш кандыг-даа бужар үүлгедиглерниң мурнунга доктаавас. Ядыы хөлечик Бошкажыктың-даа, Алдай-оолдуң-даа дайзыны чаңгыс — байлар, дужуметтер. Алдай-оолдуң ролюн РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Кысыгбай ойнап күүседир.

Моон мурнунда шиилерден көрүкчүнүң улуг мактазын чедип алган РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Мунзук чонуң дайзыны — дужумет Кызыңнайның ролюн ойнап күүседир. Кызыңнай дээрге оптуг, кажар, эң-не хоралыг болгаш айыылдыг дайзыннарның бирээзи. Ол алдын, мөңгүн, лаң хээли алыр дээнде кандыг-даа айыылды үүлгедиптер. Ол Алдан-маадырларның баштыңы Самбажыкты өлүрер деп белеткенип, хоралыг үүлгедигни кылыр деп турар шиипшкиннериниң бирээзи.

Ынаштарлыг арга нити. Аңаа Кызыңнай, «алдан дургуннарның» бир эжи Урунзайның уруу Чинчиге дужа бээр. Баштай ол кажар аргазы-биле Чинчиниң көңгүүп, ооң адазын, база «алдан-дургуннарның» турар черин билип алырын кызыдып турар. Ынчалза-даа ол, ядыы кыстан кажан-даа маңаваанны согуглуг харыыны алыр. Шак бо сценага дуржулгалыг артист ёзулуг оптуг дайзынның овур-хевирин ол-ла хевээр көргүзүп, ойнап кээр. Режиссёр артистиң оюнунга таарзынганның илередип, болуушкун бүрүзүн улам кичээнгейлиг көрүп, хүлүмзүрүп каап олур. Оон алгаш көөрге, Кызыңнайның аажы-чаңын, овур-хевирин ойнап көргүскени чедимчелиг болганы илдең.

Самбажыктың эң чоок эжи, дузалакчызы Дажыманың ролюнда артист Д. Дамба-Даржаа. Дужуметтер — Белдир-Хүнду, Өскүр-Чылан, Койнаа Хүнду оларның рольдарын артистер Б. Балы-Сагаан, С. Адыг, А. Таваккоол олар ойнап күүседир.

Адактың соонда шииниң каасталга, шимелдезиниң болгаш сценага көстүр байдалының дугайын режиссёр тайылбырлады:

— Чоокта чаа бистер — шииниң автору, РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Көк-оол, театрның кол чурукчузу С. Ланзы — үжелээ Чөөн-Хемчиктиң Сүт-Хөлге чораш келдивис. Ол чорук дыка-ла солун болгаш ажыктыг болду. Алдан-маадырларның турлаг-куую болуп турган Алды-Баштыг Кара-Дагның кырынга үнүп кээрге, шынап-ла кадырындан баш десиниип турар. Шак моон кырындан бүгү-ле черлер тода көстүр. Ылаңгыя мрда кирген Оргу-Шөл адыш ортузунда дег тода. Алданмаадырларның чуушу белеткеп, оңгу казып турган черлери ол-ла хевээр арткан. Чурукчу Ланзы каасталгага эргежок чугула солун чараш этюдтарны шилип алган. Ынчангаш көрүкчүлер Тываның кайгамчык чараш каас бойдус чурумалын каасы-даа бол, сценадан база дагын таныжарлар.

Чонуң шаандагы аар-берге чурттаалгазын, деңэргe, хосталга дээш улуг чүткүлдүг демиселин, дарлакчыларны көөр хөөн чок чоруун көрүкчүлер шииден көөрлер. Мындыг улуг хармысалгалыг теманы сценага ойнап көргүзериниче диднии-биле кирген чогаадыкчы улуг коллективке чедиишкинни күзевишаан, мындыг сөстү сөглексээзи кээр-дир: «Четтикпейин манап тур бис».

Д. БААЗАН.

„ДАЗЫЛДЫГ" ЭШ

Аът, хой, инектери — төрелдерде,
Азырал куш, хаван, ыдын ботта туткан,
«Ажыл-агыйдепте рин де» колхозчу дээн
Албан-дужаал ээлекчизин таныштырайн.
Албан-хаакчыт чуржу, чээни, күдээзинде
Айтып берген өнчүлерин катай алгаш.
Хөреңгизин, шалының маа немээр болза,
Хөлү барык, бичии колхоз чүве дийин.
Ашаа Дүдүк — фермада эргелекчи.
Агайы Көк — кылза кылыр — сула хүндү.
Кады чорда, тырып каан чоон шоодайлар дег,
Кайгамчык-да чыргал тыпкан ирей, кадай!
Хууда малы Үстаа та бар чижек-өйден
Куду боордан, ажа дужер өреге чок.
Ындыг турда, Дүдүк чүге ылгалдыгыл?
Ында бир-ле чыдаан турган чүвен иргин:
Болхозунуң, сумузунуң даргалары
Бончуг-ла чоок кудалары апаргылаан,
Бухгалтери — дуңмазы бооп келир орта,
Буян кылыр кужу-ле хөй, мындыг-тыр бо.
Баштаар черде кежигүннер бүгүдези,
Магазинде садыгжылар дөгерези,
Складтар ээлери, таныылдар дээш...
Ында черле «өске кижи» оларда чок.
«Чылан эртпес шыргай арыг» дижири дег,
Шыны-биле чугаалаарга, «дазылдыг» эш.
Чаныңдыва сезиктиглер чагдатпас дээш,
«Шагар-оъттар» база тарып алган дижир.
Көрүш-таныш аайы-биле хээли кылып,
Хөреңгини кустуккуже чоогалп орар.
Кылыр ишке боду сонуваш, ады мурнаан
«Кылын чурттап ораларның» чижээ бо-дур.
Аңаа дөмей, ийи чаңгыс «чыргалдыглар»
Аравыста олурган-даа чадавас боор.
Чизечилер, хынакчылар эки дилеп,
Чиигедип сыгытса кандыг чүвел?

М. САЛЧАК.

«Шагар-оъттар» — мында: камгалакчылар дээн утказы.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

„Шын" солун редакциязынга

Бистиң эргим ачавыс, кыргаан ачавыс болгаш өөнүүвүс Александр Адольфович Пальмбахтың мөчээнибиле холбаштыр биске улуг ажыгның хүннеринде бистерни деткип, боттарының кажыызалын илереткээн бүгү организацияларга болгаш эштерге ханы четтиринишкинивисти Силерниң солуннарны дамчыштыр илередирин дилеп тур бис.

А. А. ПАЛЬМБАХТЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мичман Панин» 10.30, 11.15, «Лукашаларда алгыш» 2.45, «Кара думаалай» 4.35, 6.25, 8.15, 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Буратинонуң аян-чоруу» 10, «Дидим кижилер» 11.15, 1.15, 3.15, «Өг-бүлениң чажыдыв» (делгем экранныг) 5.15, 7.15, «Үймээнчи» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айболит эмчи» 10.30, «Олар баштайгылары болганнар» 12.30, 2.30, «Дээрбениң аныяк ажылчыны» 6.30, «Ынакшыл болгаш ийи үжүдукчу» 4.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга программалар 10, «Барабанны как!» 11.15, 1.15, «Үш авыр медальон» 3.15, «Ынакшыл болгаш мода» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Даштыкы парлалганың допчулалы

★ Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң Күүсекомунуң Москвага болган хуралының доозулганы-биле холбаштыр социалистиг чурттарның солуннары акы-дуңма чурттарның аразында кады ажылдажылганың улам ыңай калбарган дугайында хөй чүүлдерни бижип турар. БЭДЧ-ниң чанында организастаан делегей кады ажылдажылгазының банкызының ажылының принциптериниң дугайын «Жице Варшавы» солун тодаргай бижээн. Бо банк БЭДЧ-ниң чурттарының экономиктиг кады ажылдажылгазының чугула звенозу болгаш социалистиг чурттарның амыдыралының бүгү адырларынга тодаргай ажыктыг чүүлдү бээри чигизиниг чок деп, солун демдеглээн.

★ КНО-нуң организастаанындан бээр 18 чыл болган оюн даштыкы парлалга калбаа-биле демдеглеп турар. Тайбынны быжыглаарынга болгаш колониализмни узуткаарынга ажыктыг кылдыр, делегейниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазынга ажыктыг кылдыр ажылдаарынга КНО-нуң өзүп турар аргаларын демократтыг солуннар демдеглээн.

★ Совет космонавтар В. Терешкова биле В. Быковскийни Варшаваның чонунуң өөрүшкүлүг уткаан дугайында делгеренгей репортажтарны варшава солуннар бирги арыннарынга парлаан.

★ Француз демир орукчуларының 24 шакта чедиишкиниг чорукткан бүгү-нити ажыл соксадыышкыны париж солуннарының кол темазы болуп турар. Францияның демир орукчуларының национал федерациязының чиңгине секретары Жорж Сегиниң «Юманите» солунга демдеглээни болза, «турумчударының планы» дээр чүве-биле оптуг аргаларны кылыр дээн чазактың оралдажыышкыннарынга демир орукчуларның харыызы ындыг болган. Ажыл соксадыышкынынга 300 муң ажыг кижи — херек кырында чурттуң бүгү демир орукчулары киришкениниң «Либерасьон» солун демдеглээн. Бо болза чазакка «баштайгы кичээндириг» болган деп «Попюлер де Пари» солун бижип турар. Хөреңгитен бөлүктерниң органы «Эко» солун экономиканың өске-даа адырларынга ажыл соксадыышкыннарның удаа-дараа болуруң баш бурунгаар айтып турар.

★ Барыын-европ эвилелдиң министрлер чөвүлелиниң Гаагада чугаалажыышкыны октябрь 25-те эгелээниниң тайылбырлавышаан, англи болгаш француз солуннарының баш удур айтып турары болза, «нити рынокка» Англияның кирер дугайында мурнунда бүрүп дүшкен чугаалажыышкыннарны аңаа катап эгелээр магат чок.

★ Англияның болгаш делегейниң шилиндектериниң бүт бөмбүүнүң талазы-биле маргылдаазының дугайында отчёттарга англи, француз болгаш өске-даа солуннар совет вратарь Л. Яшинниң ойнаарын бедии-биле үнелеп көрүп турар.

★ Агаардан дужуртүнер америк шериглерниң «биг лифт» деп өөредилгези-биле холбаштыр америк шериглерин Барыын Германияже чорудуп турар дугайында хөй чүүлдерни барыын-европ парлалга бижип турар. Барыын-герман парлалга бо өөредилгени мурнуку хевээр калбаа-биле чырыдып, бо теманың дугайында чөрүшкек дыннадыгларны парлап турар. «Генераль-анцейтер» солунуң бижээни: «туман тураажок, бо хемчеглер эки чорул турар». «Бүскү туман «биг лифт» хемчеглерни чорударынга шаптыктап турар» деп «Франкфуртер рундшау» солун бижээн. Солуннарның медээлери-биле алырга, 7 шактың дургузунда реактивтиг транспорт машиналарының чаңгызы-даа «Рейн-Майн» аэродромга хонуп шыдаваан.

★ Нью-Йоркта Югославияның президентизи И. Б. Титонуң АКШ-та чорупп турар дугайын, күрүне секретары Раскының Бонниче аян-чорук кылып чоруур деп турар дугайын. Нго Динь Дьемниң ёзу-чурумунуң 'кризистиг байдалының дугайында илеткелди кылыры-биле Мурнуу Вьетнамдан америк элчин Лоджтуң келирин манап турар дугайын кескү черлеринде парлап турар.

★ Парламентиниң адакы палатазын тараткынынга болгаш ноябрь 21-де бүгү-нити соңгулааны чорудар дугайында шиитпирге кол кичээнгейни Токионуң парлалгазы көрүндүрүп турар. Демократтыг хөй-нити чазактың аштики болгаш даштыкы политиказын баштай чугаалажып көрбейн, парламентини таратканынга удурланып турар. Ол политиканы шекертирин демократтыг хөй-нити негеп турган.

(СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63. редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38. идеология килдизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарының 23 — 35. көвээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64. чагаа ажылчын болгаш көвээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, иштики информация килдизиниң 20—60. бухгалтерияның 31 — 75. корректорларның 21 — 47. солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01456. Культура министерствозунуң типографиязы

БУГУ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 29 вторник № 257 (5661).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XIII СЪЕЗДИЗИ АЖЫТТЫНГАН

МОСКВА. (СЭТА). Октябрьның 28-те Кремльдиң Съездилер ордузунга ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң XIII съездизи болунуң ажылын эгелээн.

Эртенгиниң 10 шак. Улуг залды дөрт муң хире делегаттар долдур олурупкан. Хөй аалчылар—Москваның заводтарының, фабрикаларының, тудугларының ажыл-ишчилери, партия болгаш комсомол ажылдакчылары база олуржуп турар. Делегейниң 80 чурттарының төлээлери болгаш хайгааракчылары съездиде чедип келген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының чазак ложазынга көзүлгүлеп келгенин делегаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үр адыш часкаашкыны-биле байыр чедирип турган.

Съездини ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин ажыткан.

Профэвилелдериниң съездизиниң удуртур органнарын соңгаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Президиумун эш Н. С. Хрущевтуң баштадыр хүндүлүг президиумга улуг көдүрлүүшкүн-биле съезд соңгаан.

Съездиниң чугаалажыр айтырыгларын болгаш хүн чурумун делегаттар бир үн-биле бадылаан.

Профэвилелдериниң XIII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң чедирген байырын делегаттар болгаш аалчылар изиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан, ону СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев номчуп дыңнаткан.

ВЦСПС-тиң ажылының болгаш коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үеде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин кылган.

(СЭТА).

* * *

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизинге

ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң XIII съездизиниң делегаттарынга болгаш оларның нүүрүнде—бистиң чуртувустуң маадырлыг ажылчын ангызынга, бүгү ажылчы чоннарынга изиг байырын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чедирип тур.

Совет улус Коммунистиг партиязының удуртулгазын ёзугаар, улуг Ленинниң айыткан оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур. Совет кижилер бодунуң маадырлыг күш-ажылын, тургузукчу сорук кириишкинин, эгээртинмес күжүн СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы, коммунизмни калбаа-биле тургузарының Программазын күүседиринге берип турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзү чайгылыш чокка өзүп турар, эртем болгаш культуравыс чаа бедиктерже көдүрүлген, совет улустуң чаагай байдалы соксаал чокка бедип турар. Коммунистиг тургузуушкунда бүгү-ле өндүр-чаагай бүдүрүүшкүннерде башкарыкчы роль совет ниитилелдиң эң-не мурнакчы болгаш организастыг отрядынга—ажылчын ангыга хамааржыр.

Ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш совет интеллигенцияның тургузукчу улуг күш-ажылы, бүдүрүлге, культура болгаш ниитилел амыдыралында бистиң чедиишкиннеривис профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазындан чарылбас, ынчаарга профэвилелдери болза, эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны удуртурунуң школазы, коммунизмниң школазы болур деп—ленинчи улуг чагыгны алдарлыы-биле күүседип турар. Бодунуң бүгү-ле ажыл-херектеринге партияның идегелдиг даянгыыжы—профессионалдар эвилелдериниң ачы-хавыяаларын СЭКП бедии-биле үнелеп турар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң чиңгине сорулгаларын боттандырары: коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, коммунистиг ниитилел харылзааларын хевирлеп тургузары болгаш чаа кижини кижизидери дээш бүгү улустуң демиселинге төлептиг салыышкынын совет профэвилелдер киирер хүлээлгелиг.

Коммунистиг ниитилелди тургузары ажылчы чоннарның холдарының, оларның энергиязының болгаш угаан-сарыылының херээ болуп турар. Ажылчыннарның база албан-хаакчыларның идепкейлиг чорууң болгаш инициативазын бүгү талалыг деткиир, мурнакчы дуржулганы нептередир, күш-ажылдың коммунистиг хевирлерин, коммунистиг ёзу-биле өөредиринче, ажылдаарынче болгаш чурттаарынче совет кижилерниң чүткүлүн сайзырадыр, бүдүрүлге планнарын болгаш даалгаларын долдур база ажыр күүседир дээш, техниктиг дешпилгеге үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг өстүрер дээш, продукцияның шынарын бедидер база бот-үнезин чиигедир дээш чарыштың организакчызы болур ужурлуг—профэвилелдериниң кол сорулгазы шак ында.

Ажылчы чоннарның эң-не калбак массаларын киириштирип тургаш, эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны удуртурунуң школазы болур профэвилелдериниң ролю коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинде хемчээл чокка бедип турар. Профэвилелдериниң хүлээлгези— улус ажыл-агый планнарын чогаадып кылырынга болгаш боттандырарынга, улус ажыл-агыйын удуртурунга база бүдүрүлгелерни эргелеп башкарарынга, күш-ажылдың хемчээлин болгаш херегледиин хемчээлин контрольдаарын боттандырарынга, партия-күрүне контролюнуң ажылынга улам идепкейлиг киржири болур. Үргүлчү ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының, ажылчы чоннарның чогаадыкчы каттыжыышкыннарының ажылының деңнелин бедидер. күрүнениң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарының мергежилдерин ажылчыннарның база албан-хаакчыларның шиңгээдип алырынга дузалаар. ниитилелдиң коммунистиг бот-башкартынарынга оларны белеткээр херек.

Профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазы болза, совет кижилерниң угаан-бодал талазы-биле херегледерин улам долу хандырар, күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң бедик принциптерин шынгыы сагыырынга оларны кижизидер дугайында сагыш салыышкын-биле сиңниккен турар ужурлуг. Профэвилел организацияларының болза бүдүрүлгениң сандарадыкчылары-биле, хуузунда өнчүзүрек артыышкыннарның эдилекчилери-биле, бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске моондактыг бүгү-ле кижилер-биле шиитпирлиг демиселди чорудар ужурлуг.

Профэвилелдериниң бедик хүлээлгези — ажылчын, албан-хаакчыларның материалдыг эрге-ажыктарын болгаш эргелерин камгалаары, оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалын экижидер дугайында сагыш салыры болур. Күш-ажыл дугайында совет хоойлуларны сагып турарынга, чурттаар бажыңнар болгаш культура-амыдырал черлериниң тудуушкунунуң планнарын күүседип турарынга, чуртталга шөлдериниң хуваалдазынга контрольду күштелдирери, садыг болгаш нити чемненилге бүдүрүлге черлериниң ажылын, чоннуң коммунал-амыдырал болгаш медицина хандырылгазын экижидериниң идепкейлиг чедип алыры, ажылчы чоннарның негелде, хереглелдерин бюрократсыг болгаш сагыш амыр ёзу-биле көөр чорукка удур чүткүлдүг демиселди чорудары эргежок чугула. Ажылчы херээженнер, ажылдап турар иелер болгаш аныяк ажылчыннар дугайында онза кичээнгейни салза чогуур.

Профэвилелдериниң организакчы ажыл-чорудулгазының деңнелин чайгылыш чокка бедидерин, ажылдың стилин болгаш арга-методтарын сайзырангайжыдарын, профэвилелдериниң иштики демократиязын, шугумчулелди бүгү хемчег-биле хөгжүдерин, профэвилел амыдыралынга хөй-ниитичи эгелерни калбаа-биле нептередирин өзүп келген сорулгалар негеп турар. Профэвилелдериниң организация бүрүзү аңаа тыпсып берген улуг эргелерни болгаш болдунар аргаларны ажыглавышаан, коллективтиң бүдүрүлге болгаш хөй-нити амыдыралының бүгү талаларынга салдарын хүн бүрү көргүзүп турар, херек кырында ооң дайынчы организакчызы болган турар болза, чедиишкин хандыртынган турар.

Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы чаңгыс-эптиң принциптеринге, тайбының болгаш социализмниң херээнге шынчы чоруу-биле Совет Эвилели бүгү чурттарның улустарының изиг ынакшылынга болгаш хүндүткелинге төлептиг болган.

Бистиң чуртувустуң профессионалдар эвилелдери, пролетаржы интернационализмниң ыдыктыг принциптерин удуртулга болдурбушаан, делегейниң профэвилел болгаш ажылчын шимчээшкининиң күштерин сырый каттыштырарынга идепкейлиг салдарны көргүзүп турар. Совет профэвилелдери моон соңгаар-даа даштыкы чурттарның профэвилелдери-биле интернационалчы харылзааларны улам хөгжүдер болгаш быжыглаар, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң ангылыг үндезининде чаңгыс-эвин, империализмге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар, пролетаржы чаңгыс-эптиң бүгү-ле сандарадыкчыларынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээр ужурлуг.

Коммунистиг партияның Төп Комитеди съездиниң делегаттарының үре-түңнелдиг ажылдаарын күзеп, совет профэвилелдери Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр ажылчы чоннарның массаларын улам сырый каттыштырар болгаш Тайбынны, Күш-ажылды, Хосталганы, бүгү улустарның Деңэргелиин, Акы-дуңмалышкыны, Аас-кежиин оран-делегей кырынга бадыткап турар эң чөптүг ниитилелди — коммунизмни тудуп тургузары дээш улам улуг күш-биле демисежир дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Коммунизмниң школазы—совет профэвилелдери делгерезин!

Совет ниитилелдиң кол шимчедикчи күжү—Совет Эвилелиниң маадырлыг ажылчын ангызы делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс-эви делгерезин!

Коммунизмниң маадырлыг тургузукчузу, тайбың болгаш чер кырында күш-ажылдың бүгү кижилериниң аас-кежиин дээш эрес-дидим демиселчи — улуг совет улуска алдар!

Коммунизмче, бурунгаар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

Бөгүн ленинчи комсомолдуң 45 чыл ою

Партияның шынчы дузалакчызы

— КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ БОЛГАШ КУР КҮЖҮ — ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Комсомолдуң коммунизм тургузуушкунунга ролюн бистиң партиявыстың Октябрь 46 чыл оюнга Кыйгырыгларында ындыг сөстер-биле тодараткан. Ынчаарга комсомол бөгүн 45 хар харлап турар-дыр. Коммунистер дээрге — делегейниң эде тургузуп, чаартып турар эң-не өндүр улуг чогаадыкчы күш болгай. Ол күштүң шынчы дузалакчызы болгаш кур күжү болур деп — кайы хире харыысалгалыг болгаш алдарлыг-дыр! Ленинчи комсомолдуң эртип келген оруунче хая көрүп көөр болза, кижиниң чүрээ чоргаарал-биле бүргелип келир. Хамааты дайынның чылдары... Н. Островскийниң «Кан канчап катканында» маадырлар каракка доораан-на көстүп кээр. Тайбың тургузуушкунун чылдарын ап көрээли. Амурнуң эриктеринге Комсомольскиниң тудар дээш чеде бергеннерниң майгыннарын сактып келир бис, Днепрогэстиң тудуунуң даашшимээни дыңналып кээр.

Ынчаарга Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарын сактыр болза, Николай Гастеллонуң, Зоя Космодемьянскаяның, Александр Матросовтуң, Юрий Смирновтуң болгаш өске-даа маадырларның, Краснодоннуң аныяк-гвардейжилериниң маадырлыг чүүлдери бистиң мурнувуска туруп келир.

А кур черлериниң эгээртинмес делгемнери! Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү булуңнарындан комсомолчу аныяк оолдар, кыстар аңаа чеде берип, амыдыралче путёвканы ап, эрес-маадырлыг үүлелерни бүдүрген болгай. Ынчаарга Сибирьде Дивногорскиниң оттарын кижи канчап көрбес боор!

Кайа-даа баарга, кажан-даа көөрге, комсомолдуң бүгү совет аныяктарның төлептиг үлүү кирбээн ындыг ажыл черле чок. Аныяк кижи кандыг-даа хүлээлгени күүседип — станокка-даа турганда, комбайнга-даа ажылдап чорааңда азы космиктиг корабльдың башкарылгазынга-даа турганда — бүгү совет аныяктарны чаңгыс чүве каттыштырып турар. Ол чүл дээрге, марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилээринге кызыгаар чок бүзүрел-дир. Харын-на ол бүзүрел аныяк салгакчыларның ужудар чалгыны ол!

Мынчангаш, партия кандыг-даа кыйгы салырга, комсомол, бүгү совет аныяктар аңаа шалыпкын ажыл-херек-биле харыылап турар. Бо талазы-биле чижек көөр дизе, ыраан-даа херээ чок. Көдээ ажыл-агыйга улуг химияны хөгжүдер дугайында партияның хемчеглерин комсомол хүлээп алгаш, ону күүседирин бодунуң эң чугула сорулгазы кылдыр санап турар. Чүл дээрге, көдээ ажыл-агыйга минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер 59 объектилерни бүгү-эвилелдиң комсомолчу тудуглары кылдыр чарлаан. 1965 чылда Төрээн чуртка 35 миллион тонна чемишчидилгелерни бээр дээш, комсомол улуг походче кирипкен.

А үлетпүр талазын алырга? Ылаңгыя бистиң республикада бо дугайында көскү чижектер эмгежок. Ак-Довурактың даг-дүгү комбинадының — бүгү-эвилелдиң ол комсомолчу тудуунда бүдүн чартык муң ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдап турар. Төрээн чурттуң бүгү булуңнарындан — Свердловскиден болгаш Башкир АССР-ден, Новосибирскиден болгаш Бурят АССР-ден, Ригадан болгаш Одессадан, Краснодар крайдан, Ленинградтан болгаш Москвадан аныяк кижилер, Совет Армиядан халашканнар мында четкилеп келген, ажылдап турарлар.

База бир кайгамчык чүве чүл дээрге, шаанда көшкүн, быдаргай чурттап чораан араттарның оолдар, кыстары аңаа баргаш, тускай мергежилдерни чедип ап, Төрээн совет чуртунга төлептиг үлени бүдүрүп турар апарганы болур-дур. Олардан чүс-чүс кижилер тудугжулар, чазанынкчылар, дашчылар, крановщиктер, экскаваторщиктер, бетонщиктер болу берген. Ынчаарга С. Мокраштың, Ура-Бызырның, Кара-оолдуң, Сарыгларның бригадаларын көрүңер. Кара-оолдуң удурткан бригадага ол тудугга бир-ле дугаар коммунистиг күш-ажыл бригадазы атты тывыскан турган болгай. Ынчаарга комсомолчу Ооржак Мартаалай 1959 чылда школага 7 класс дооскаш, ол тудугга чеде берген. Дөрт чыл иштинде ажылдааш, дашчы, бетонщик, чазаныкчы тускай мергежилдерни ол чедип албышаан, аңаа 10 классты кежээки школага дооскаш, кежээки техникумга кирип алган, ам ооң үшкү курузунда өөренип турар. Шуут чугаалаарга, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуу кадрлар белеткээриниң база улуг школазы болуп турар.

Ам мында аныяктар даг-дүгү арыглаар фабриканың чылда 15 муң тонна бедик шынарлыг даг-дүгү бээр бирги ээлчээн бо чылын ажыглаалга киирериниң хереэнге төлептиг салыышкынын киирип турар.

Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйында кандыг комсомолчулар, аныяктар чок дээр! Тандының «Тиилелге» совхозунуң комбайнери Ондар Доржу сезонда 700 гектар тарааны ажаар хүлээлгени алгаш, ону 750 гектар кылдыр күүсеткен. Ынчаарга ол совхозтуң төп сүт-бараан фермазында коммунистиг күш-ажыл коллективин чижекке алырга, аныяк кыстар өөренмишаан, чылда 380 тонна сүттү саар хүлээлгезин тос айлар дургузунда 480 тонна кылдыр күүсеткен.

Аныяк эртемденнерни, башкыларны, артистерни... алыр болза, мында кандыг эки кижи чок дээрил!

Бо бүгүнү көргеш, ленинчи комсомолдуң бо байырлалдыг хүннеринде «КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ТИИЛЭЭРИНГЕ ЧЕДЕ БЭЭР БИС» деп В. И. Ленинниң сөстерин канчап сактып келбес боор!

Ам сорулга дугайында чүнү чугаалап болур бис?

Кол чүве — коммунистиг ёзу-биле ажылдап болгаш чурттап өөренирилир. Ынчаарга ажыл-даа, өөредилгедаа талазы-биле комсомолчуларның, аныяктарның кол даяныр чүүлү— коммунистиг күш-ажылдың коллективтери, шалыпчылары дээш демисежири болур ужурлуг. Бо шимчээшкиниң өндүр улуг келир үелиг.

Өөренир, тускай эртемнер чедип алыр талазы-биле өөредилгелен ангыда, политчырыдыышкын талазын база ап көөр херек. «ПОЛИТИКТИГ ЧЫРЫДЫЫШКЫН ДЭЭРГЕ, БҮГҮ ЧҮВЕГЕ ТҮҢНЕЛДИ КЫЛГАНЫ ОЛ БОЛУР» деп, Владимир Ильич Ленин чугаалаан.

Мону уттуп болбас: «КОММУНИСТИГ ДЕПТЕРЛЕРДЕН БОЛГАШ ЧОГААЛДАРДАН КОММУНИЗМНИ НОМЧУП БИЛИРИ АЖЫЛ ЧОККА, ДЕМИСЕЛ ЧОККА ЧҮҮ-ДАА БОЛУП ШЫДАВАС» деп, улуг Ленинниң өөредиин.

Ленинчи бо айтыышкынны удуртулга болдуруп алгаш, комсомол организациялары ажылдаар ужурлуг.

Үстүнде айыттынган бүгү чүүлдерниң ужурунда СЭКП ТК-ның Улуг Октябрьга Кыйгырыгларында дараазында сөстер комсомолчуларга улуг харыысалганы, хүлээлгени онаан турар.

— КОММУНИСТЕР БОЛГАШ КОМСОМОЛЧУЛАР! ССРЭ-ГЕ КОММУНИЗМНИ ТУРГУЗАРЫ ДЭЭШ БҮГҮ УЛУСТУҢ ДЕМИСЕЛИНИҢ АВАНГАРДЫ БОЛУҢАР!

Делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилери-биле 1963 чылдың октябрь 25-те

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ БЕСЕДАЗЫ

Делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилери-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң беседазы октябрь 25-те Кремльге болганың парлалгага дыңнаткан болгай. ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң чалаалы-биле Совет Эвилелинге чедип келген Африканың, Латин Американың, Азияның болгаш Европаның хөй-хөй чурттарының 50 ажыг журналистери, а ол ышкаш делегей ужуражыышкынынга чораан совет журналистериниң төлээлери, төп солуннарның, журналдарның, радионуң болгаш телевидениениң редакторлары беседага кириишкен.

Беседаның эгезинде эш Н. С. Хрущев делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилеринге байыр чедирген болгаш оларның улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн. Ол ооң соонда журналистерниң айтырыгларынга харылаан.

Н. С. Хрущевтуң эге сөзүн болгаш журналистерге харыыларын моон адаанда парлады.

* * *

Эргим эштер, дээргилер, өңнүктер!

Делегейниң хөй-хөй чурттарының парлалгазын, радиозун болгаш телевидениезин төлээлеп турар журналистер силерниң-биле бөгүн ужуражыры меңээ тааланчыг-дыр. Бүгү диптерниң 70 күрүнелериниң демократтыг журналистерин төлээлеп турган делегей журналистериниң ужуражыышкынының бүгү киржикчилеринге силерниң нүүрүңерде база катап изиг байырны чедирип тур мен. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Силерниң холуңарда күчүлүг чепсек — сөстүң чепсээ бар. Дешпилгелиг журналистер силер делегейде болуп турар чүүлдерниң дугайын миллион-миллион номчукчуларга, дыңнакчыларга болгаш көрүкчүлерге чугаалап бербишаан, боттарыңарның мергежилиңерни болгаш күш-ажылыңарны, талантыңарны чаагай сорулгаларга бараан болдуруп турар-дыр силер. Хөй-ниитиниң санал-оналының, кижилерниң хөөнүнүң хевирлеттинери хөйүнде силерниң ажыл-чорудулгаңардан хамааржыр. Силерниң хүлээлгеңер — чер бөмбүрзээнде болуп турар ол социал болуушкуннарны кижилерниң дээре билип алырынга дузалаары болур.

Бистер болза, эртем болгаш техника, экономика болгаш культура шапкыны-биле хөгжүп турар үеде, социализмниң делегей системазының, ажылчын шимчээшкининиң, улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң ролю улам-на өзүп турар үеде чурттап турар-дыр бис. Ол бүгү чүүлдер төөгүлүг хөгжүлдениң бүгү чорудулгазын кайгамчык дүргедедип турар.

Бистер болза, кижи көөр хөөн чок империалистиг, колониалдыг дарлалдың илчирбезин үзе шаап турар улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң арыглаашкынныг чаңның дынмиреп турар улуг үеде чурттап турар-дыр бис. Социалистиг күрүнелерниң делегей дем каттыштырылгазы, бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкини ол улуг болгаш чөптүг демиселге акы-дуңма деткимчени көргүзүп турар.

Делегейниң социалистиг системазының, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң күштериниң чаңгыс нити агыышкын кылдыр каттыжары — ол дээрге делегейниң империалистиг системазын божуннадып, үреп, кижи төрелгетенниң социал дешпилгезин тодаргайлап турар чүүл ол-дур.

Тайбының болгаш социализмниң күштери империализмниң агрессчи күштерин болгаандырып шыдаар эргалыг деп санаарының барымдаазын империализмниң болгаш агрессияның күштеринге удур демиселге бистиң нити чедиишкиннеривис берип турар. Төөгүлүг хөгжүлдениң чорудулгазынга тайбынга ынакшылдыг күштерниң улам-па өзүп турар салдарының херечизи болза, ядролуг шенелделерни кезик-чамдык хоругдаар дугайында Москва Керээзинге ат салганы болгаш ол баштайгы чедиишкинни хөгжүдери-биле Совет чазактың, социалистиг чурттарның чазактарының болгаш өске-даа күрүнелерниң кылып турар улам ынайгы базымнары болур.

Совет чазак болгаш бистиң партиявыс бодунуң даштыкы политиказында янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принцивин өскерлиш чок удуртулга болдуруп турар. Төөгүлүг хөгжүлдениң бүгү чорудулгазы-биле хынаттынган ол принципти бистер моон соңгаардаа амыдыралга хажык чок чорудар апаар бис.

Демократтыг журналистерниң хүлээлгези — кижи төрелгетенниң социал дешпилгезиниң херээнге, тайбың дээш, бүгү улустарның колониалдыг дарлалдан национал хосталыышкыны дээш демиселге бодунуң төлептиг салыышкынын киирери болур.

Силер хөй-хөй чурттарга чораандыр силер. Ам Совет Эвилелинде чедип келген болганыңарда, бистиң улузувустуң амыдыралы-биле, коммунизмниң бедик идеалдарын боттандырары дээш ооң демисели-биле болгаш күш-ажылы-биле хууда таныжып болур-дур силер.

Ужуражыр болгаш журналистерниң айтырыгларынга харылап бээрин дээн силерниң дилээңерниң дугайын меңээ дыңнадырга, мен аңаа күзелдиим-биле чөпшээрештим. Ынчангаш бистер бөгүн ужуражып турар-дыр бис. Мен силерге байыр чедирерин өөрүп тур мен.

Делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилеринден 50 ажыг айтырыгларны меңээ дамчыдып берди. Бир-тээ хөй айтырыглар катаптап турар ийикпе, азы чаңгыс ол-ла темалага хамааржып турар болганда, айтырыгларны бөлүк-бөлүк кылыр болза чогуур-дур, ынчангаш мен ол айтырыгларга дөпчүзү-биле харылаарын оралдажып көрейн. **(Адыш часкаашкыны).**

Бирги бөлүк — делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкыны-биле холбашкан айтырыглар болуп турар.

Ийиги бөлүк—Москва Керээзи-биле болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чорууң улам ынай чавырыдырының перспективалары-биле холбашкан айтырыглар болуп турар.

Үшкү бөлүк—национал-хосталгалыг демиселдиң айтырыглары.

Дөртүк бөлүк—делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң айтырыглары.

Бешки бөлүк—Совет Эвилелиниң иштики херектеринге болгаш социалистиг өске чурттар-биле харылзааларынга хамааржыышкан айтырыглар.

Ынчангаш, силерниң айтырыгларынарга харылаарынга белен мен. Бир эвес удурланыышкын чок болза, айтырыгларны номчуурун Журналистер эвилелиниң даргазы эш Сатюковтан дилээр-дир мен.

* * *

Айтырыглар: Рамон Пиментаэль Агилар («Пренса Латина», Мексика): Чоокта чаа Чер ортузунуң далайынга болуп эрткен делегей журналистерниң үшкү ужуражыышкынының түңнелдерин кандыг деп бодап турар силер?

Мигель Коста Фильо (Бразилия): Ол ужуражыышкынның хөй-ниитиге салдары кандыгыл?

Леопольдо Пинсон Варгас (Колумбияның журналистериниң национал комитединиң даргазы): Бир эвес капиталистиг делегейде парлалга магнаттарының углап-баштап турары күчүлүг индустрия болу берген болза, ынчаарга ылангыя хөгжүп турар чурттарга улустарның тура-соргуун илередип турар хостуг парлалганы тургузарынга чүү идиглиг болур деп бодап турар Силер, дээрги Дарга?

Н. С. Хрущев. Бистиң бөгүнгү беседавысты эгелээрде, мен ол айтырыгга хамааржыштыр база-ла чугаалаан мен. Чугаалаттынган чүүлге элээн каш бодалдарны немеп каары күзенчиг ийик.

Мен хамыктың мурнунда, бо залда олуруп турар, коммунистиг эвес парлалганы төлээлеп турар ол журналистерге ниитилелдиң амыдыралынга парлалганың ролюн болгаш турар черин бистиң канчаар көрүп турарывысты чугаалап каар бодайдыр мен.

Үндезин чүүл чүл дээр болза, капиталистиг чурттарда ниитилел өжээтен ангыларга хуваартынган туруп турары болгаш ында ангы демисели болуп турары болур. Ол ангы демиселин дарлаттырганнар болгаш дарлакчылар бар чурт бүрүзүнде чорудуп турар. Ам бедик хөгжүлделиг капиталистиг чурттарда чаагай чоруктуң, ангы талазы-биле тайбың-ның үези эгелээн, эртемниң, техниканың, бүдүрүлгениң бедик хөгжүлдези бүгүдеге деңэргелиг болур чорукту хандырып турар, ангы талазы-биле ылгалдар чидип турар, ангы демисели ужур-утказын чидирип турар дээр янзылыг кылдыр капитализмниң чамдык идеологтары бадыткап турар-дыр.

Ангы демиселинден коргуп турар кижилер, бодунуң капиталдары дээш девидеп сирицейнип турар болгаш бодунуң тергиидээшкининиң мөңгежилерин күзеп турар кижилер ынчаар чугаалажып турар. Бүдүрүлгениң бүгү-ле чепсек-херекселдерин ээлеп турар болгаш ооң-биле чергелештир боттарының эвээш безик болуп турарын, материалдыг үнелиг чүүлдерни тургузуп турар кижилерни боттарының үптеп турарын билип турар ындыг кижилер ынчаар чугаалап турар.

Шак ындыг хөөннерни, хоозун мегe бодалдарны дарлакчылар оларның боттарының холунда туруп турар болгаш оларга дыннангыры-биле бараан болуп турар парлалганы, радиону болгаш телевидениени дамчыштыр улустуң медерелинге киирерин оралдажып турарлар. Ажылчы чоннарны мегелеп төөредир төлээде, боттарының эргелери дээш демиселдиң оруундан оларны чайладыр төлээде, өжээннешкек ангылар чок болуп турар, нацияның иштики чаңгыс эви, күрүне талазы-биле чаңгыс эп туругустунган дээр янзылыг бодалдар, идеялар монополистерге эргежок чугула болуп турар.

Монополистер. империализмниң идеологтары хамыктың мурнунда бодунуң ангы талазы-биле күжүн, империализмге удур ангы демиселинге ажылчы массаларны сырый каттыштырарының эргежок чугулазын амдаа медереп билбейн турар ындыг кижилерге ынаныжын салып турарлар.

Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин ээлеп турар болганда, дарлакчыларның ангызы парлалганың, радионуң, телевидениениң чепсек-херекселдерин база-ла ээлеп турарлар, тодаргайлаарга кижилерге массалыг салдар чедирериниң ындыг чепсек-херекселдерин ээлеп, оларны дамчыштыр тодаргай хөй-нити бодалын, угаан-хөөннерни бодунга ажыктыг угланыышкынга хевирлеп тургузарын оралдажып турар.

Империализм болза бодунуң идеологтуг ажыл-чорудулгазынга парлалганы, радиону болгаш телевидениени чугула чер кылдыр көрүп, массаларны мегелеп төөредириниң бүгү-ле методтарын болгаш аргаларын ажыглавышаан, ажылчы чоннарга удур ангы демиселин чорудуп турар.

Ындыг болган төлээде ажылчы чоннарга, бодунуң хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улустарга болунуң парлалга, радио, телевидение чепсек-херекселдери бар болуру эңза чугула-дыр. империализмге болгаш колониализмге удур демиселди ындыг чепсек-херекселдерни дамчыштыр чорудуп болур болгай.

Ынчалза-даа капиталистиг ниитилелде хөй кезиинде, тодаргайлаарга ажылчы чоннарда, база эвээш кезиинде, тодаргайлаарга, дарлакчыларда пропаганданың, радионуң, парлалганың болгаш телевидениениң чепсек-херекселдеринге болдунар аргалар янзы-бүрү болуп турар. Сөстүң хостуун, парлалганың хостуун конституцияда чарлап турар, демократтыг дижир буржуаз чурттарда безин чамдык кижилер парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң чепсек-херекселдерин ээлеп турар, а өскелери ол чүүлдерни ээлевейн турар. Херек кырында алырга, эрге бар, а ук эргени ажыглаарының болдунар аргазы чок болуп турар-дыр, чүге дээрге, ол болдунар аргалар кедергей кызыгаарлаттынган болуп турар. Кол чүве мында-дыр.

Дарлакчы ангылар журналистерни боттарының күзелдеринден болгаш сорулгаларындан бүрүн хамаарылгалыг кылдыр тургузарын оралдажып турар. Чондан үнген болгаш чоңга бараан болуруң күзеп турар ак-сеткилдиг журналистер безин черле күзелин боттандырып шыдавас болуп, боттарының парлаарын күзеп турар чүүлүн парлап үндүрериниң болдунар аргазы чок болуп турар. Эң-не быжыг туруштуг болгаш эрес-дидим журналистер капиталга бараан болбайн, бодунуң талантызын бодунуң үнген ангызынга хора кылдыр ажыглаарын болдурбайн турарлар. Ындыг кижилерни капиталдың чурттарында кадыг-дошкуну-биле истеп-сүрүп турар.

Ынчалза-даа боттарының хуузунда эрге-ажыктарын бодаар, быжыг туруштуг эвес журналистер база-ла барын силер билир болгай силер. «Алдын шоодайга», долларга азы стерлингиге бараан болуп турар кижилерге буржуазия төлеп билир дээрзини маңаа чугаалаза чогуур.

Парлалганың ангы характерлиг болуп турарынга бодумнуң ол үзелбодалымны журналистерге ажыы-биле чугаалаар бодай-дыр мен.

Мында янзы-бүрү кижилер чыылган дээрзин база-ла барымдаалап тур мен. Үлегерлеп чугаалаарга, бо дээрге журналисчи ной ковчег хевирлиг болуп турар-дыр, чүге дээрге силер янзы-бүрү угланыышкыннарның парлалгазын төлээлеп турар-дыр силер.

Янзы-бүрү угланыышкыннарның журналистери нити чүүлдү чүүлен тып болурул?

Ол дээрге хамыктың мурнунда тайбың болгаш янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны дээш демиселдиң айтырыглары боор. Ол

(Уланчызы 2—3-кү арыннарда).

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ БЕСЕДАЗЫНЫҢ УЛАНЧЫЗЫ

(Эгези 1-ги арында).

болза чепсегленишкинниң дужурери, маргылдаалыг айтырыгларны тайбын шиитпирлээри дээш демиселдиң айтырыглары болгаш тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптерин барымдаалап турган, күрүнелерниң шиитпирлээри эргежок чугула болуп турар өске-даа айтырыглары-дыр. Маңаа үзел-бодалдар чаңгыс эптиг боор болур.

Коммунистиг болгаш буржуаз идеологияларның аразында демисел чоруп турар, ол демисел хөгжүүр болгаш калбарар апаар. Ынчаарга ол демисел эң-не мурнакчы, эң-не дептиилгелиг марксчи-ленинчи өөредигни теңнелеп турар ол күштерниң тиилелгези-биле доостур дээрзинге бистер бүзүреп турар бис.

Колонизаторларга удур демиселге хамаарышпас чорукту чаалап алган, хөгжүп турар аныяк чурттарда парлалганың ролюнга, бир-тээ ындыг күрүнелерниң телээлекчилери мында хөй-биле олуржуп турар чүве болганда, онзалап доктаарын чөпшээреп көрүнер.

Дыка хөй чурттар политиктиг хамаарышпас чорукту чедип алзажок, бүрүн экономиктиг хамаарышпас чорукту чедип алыры-биле олар ам-даа улуг ажылды чорудар ужурлуг деп чүвени билир ужурлуг. Мээн чаңгыс эвес удаа чугаалап турганым ышкаш, колонизаторлар боттарының шаандагы колонияларынга «дазылчыгаштарны» арттырып кааннар. Колонизаторлар ол улустарны мөлчүүрүнүң хевирлерин болгаш аргаларын үргүлчү солуп турар, ынчалзажок алыс утказы мурнуку хевээр артып турар. Бир эвес моон мурнунда мөлчүүшкүнге, үптеп-дээрбедээшкинге хымыктың мурнунда бөө-чепсекке даянган каржы күштү ажыглап турган болза, ам колонизаторлар хосталган дыка хөй чурттарга безин боттарының экономиктиг тергиизелин хевээр арттырар дээш, янзы-бүрү чылдактар болгаш шывыглар-биле бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин боттарының холунга арттырбышаан, өске-даа аргаларны база ажыглавышаан оралдажып турарлар.

Бир эвес шаанда колонизаторлар чүгле эрии-шаагайга болгаш чыдага даянып турган болза, ам олар, чугаалажып турары ышкаш, оларга дыңнангыр парлалганы, радиону, телевидениени, шажын-чүдүлгени болгаш идеялыг салдарның өске-даа чепсектерин оптуу-биле ажыглавышаан, боттарының үүлгедиглерин идеология талазы-биле чажырып турар.

Колониалисчи ёзу-чурум хевээр арткан чурттарда ам-даа империалистер каржы күшке даянып турар болбайнаан, ынчалзажок олар мында база-ла чаа методтар болгаш аргалар-биле үүлгедип турарлар, сорулга болза ол-ла мөлчүкчүлерниң тергиидээшкинин хевээр арттырып алырында болуп турар.

Колониалисчи кинчилерни ап октапкан болгаш боттарының хосталгазы дээш демисежип турар улустар политиктиг хамаарышпас чорукту чедип алган, арала доктаавас, экономиктиг хамаарышпас чорукту боттарынга хандырып алыры оларга эргежок чугула болуп турарының ужуру-даа бо. Улустар шаандагы мөлчүкчүлерни, колонизаторларны, бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринде оларның айбычыларын кызып үндүрер дээш демисежип турар. Колонизаторларны, мөлчүкчүлерни парлалга, радио болгаш телевидение талазындан кызып үндүрери база эргежок чугула. Ынчаарда парлалга күш-ажылчы улус чонга ёзулуг бараан болган турар.

Шаандагы колония чурттарда ниитилел бөлүүнүң социал составының талазы-биле чаңгыс аай эвес. Ону барымдаалап көөрү база эргежок чугула. Хосталган аныяк чурттарда улуг үлег черлерни, бүдүрүлгелерни ээлеп турар кижилер, колонизаторларның үезинде оларга бараан болбушаан байып алган кижилер бар, ам олар колонизаторларның орнун ээлеп алыр дээш оларны үндүр сывырарынга база-ла күзелдиг болуп турар.

Ажылдап турар кижилерге — ажылчынга, тараачынга, күш-ажылчы интеллигенцияга, оларны кым — ак кештиг азы кара кештиг кижиниң мөлчүп турарының ылгалы чок.

Бо утка-биле алырга, кеш өңүнүң айтырыы кандыг-даа ужурлуза чок. Ниитилел хөгжүлдезиниң, ниитилел демиселиниң үндезининде аңгы принципи салдынган. Социализм үезинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдери улустуң холунда турар, а ындыг болганда парлалга улустуң холунга туруп, оон эргежыктарынга бараан болуп турар. Социализмниң болгаш коммунизмниң бедик идеалдары дээш демисежип турар парлалгага, радиога болгаш телевидениеге, журналистерге байыр чедирип турар бис.

Коммунист болганымда ону силерге чугаалап тур мен, ынчангаш ону билип тур боор силер. Ынчалза-даа мээн коммунист болурум — ол дээрге кымны-даа кайгатпайн турар «чажыт-тыр». Ниитилелде чурттап турар бүгү кижилерге дең аргаларны чүгле социализм тургузуп турар, чүгле социализм парлалганы бүгү улустуу кылып турар деп үргүлчү чугаалап турар бис.

АЙТЫРЫГЛАР: **«Новый Камерун» солуннуң редакторы Теодор Миссам-Хам** бодунуң бижимел айтырыынга аргаарга, космоска болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Керээге Москвага ат салганының тайбынга ынакшылдыг улустар наңа байыр чедирип турарын айыткан. Дыка хөй санныг чазактар шагда-ла бо керээге ат салган, Камеруннуң чазаа бодунуң холунуң үжүүн база-ла бир дугаарында салып, ынчангаш «Тайбың—Күш-ажыл—Төрээн чурт» деп бистиң лозунувусту оон бадыткаанынга чоргаарланып турар мен.

Моон-биле кады бижимел айтырыгның автору, керээге чамдык күрүнелерниң ам-даа ат салбаанын демдеглээш, мындыг айтырыгларны салган:

— Ол чорук чепсегленишкинниң бүгү-ниити болгаш контроль ёзугаар дужурер дугайында керээни чарар сорулгалыг чугаалажышкыннарны ооҗумнадып болгу дег шынгыы моондак болу бээр деп бодап турар Силер бе?

— Чепсегленишкинниң бүгү-ниити дужурер дугайында чугаалажышкыннарны бурунгаарладыр төлээде, Совет чазактың бодалы-биле алырга, кандыг хемчеглерни алыры эргежок чугула болуп турарыл?

Непалдың неделя самында үнер «Самикша» солуннуң редакторы Мадамани Дикшит Москва керээзинден төрүттүнген чаа байдалды быжыглаары-биле Совет чазак кандыг базымнарны баш удур кылганыл? Керээге ат салган хүнүнден бээр эрткен ол үш айларның түңнелдерин канчаар үнелеп көрүп турар Силер? деп айтырган.

Герман Демократтыг Республиканың журналистер төлээлериниң кежигүннери Г. Краус биле А. Фойгт, Венгрияның — Н. Шикяоши олар ындыг утказыг айтырыгларны салгылаан.

Н. С. ХРУЩЕВ: Үш тала-биле ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээге ат салган чорук улуг таарымчалыг ужур-дузалыг болбайнаан.

Ам безин агаар моон соңгаар радиоактивтиг чүүлдер-биле хораннанмас болгаш кижилер ындыг хораннанган агаарны тынмас болганда кижи төрелгетенге чаагай чүүл болганы чигзиниг чок.

Ядролуг шенелделерни чамдыкзезектеп хоруур дугайында Керээни чарганы, делегейниң дүшкүүрлуг чоруунуң иледе чаввырлышкынының деткимче болуп, күрүнелер аразында харылзааларның чогумчуурунга дузалап турары, бир эвес күзенцерэе, делегей аренызында чүткүлдериниң ооҗургаарынга кандыг-бир черге-биле дузалап турары маргыш чок. Ынчалзажок делегейниң бо дугуржулгазын шын үнелеп көөрү база оон ужур-дузазын эмии эртир ажыр үнелеп көрбезин күзээн ийик мен. Ядролуг шенелделерни хоруур чепсегленишкинниң дужүргени ам-даа ол эвес-тир. Харын оон туржук, чепсегленишкинниң эндере бүдүрериңге безин керээ салдарны чедирбейн турар, чүге дээрге ядролуг чепсектиң эндере бүдүрүлүшкүнү моон мурнунда чорутган ядролуг шенелделерниң баазазынга үргүлчүлеп турары харааданчыг-дыр. Оон аңгыда чер иштинге ядролуг чазылдырыышкыннарны чорударының аргазы-биле ядролуг чепсекти сайзырангайжыдары база үргүлчүлевишаан. Чер иштинге чазылдырыышкыннар чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериңге догуу болуп турзажок, олар агаарны хораннавайн турар, үнүштерни болгаш дириг амытаннарны хораннавайн турар.

Ядролуг шенелделерни хоруур чорук ядролуг чепсегленишкинниң эндере бүдүрериңге теңчүнү салбас дугайын мээн база катап сагындырып турарымның ужуру чүл? Чүге дээрге, ядролуг шенелделерни хоруур дугайында керээни чарганы болгаш ол бижиктиң ужур-дузазының үнелээшкини чепсегленишкинниң дужурери дээш демисежип турар ол күштерниң мораль болгаш угаан-бодал талазы-биле сандараарынга чедирбес ужурлуг. Дайынны болдурбас дээш демиселге оларның ролюн кошкатпас ужурлуг. Күрүнелер аразында маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээриниң чепсээ болур дайынны чайладыр төлээде, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурерин чедип алыры эргежок чугула.

Үш тала-биле ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Керээге чамдык чурттар ат салбаан байдал чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле чугаалажыышкыннарны бергедедир бербес бе дээр дугайын менден айтырып турар-дыр.

Москва керээзин чурттарның болгаш улустарның хөй нуруузу чүгл дугзунуп көрген. Харын бо керээге ат салбаан кижилер безин, харын аңаа ат салган күрүнелерни шыгыы шугумчулеп турган кижилер безин чепсегленишкинниң дужүрериниң айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле бүгү делегейниң күрүнелериниң баштыңнарының ужурашкан турар дугайын ам боттары чугаалажып база кыйгырып турар.

Ядролуг шенелделерни кезиктеп хоруур дугайында Керээни чарган соонда тургустунган амгы байдалда, а ол ышкаш космоста орбитаже ядролуг чепсекти салып үндүрбес дугайында дугуржуушкунну чедип алган чорук чепсегленишкинниң бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурер дээш демиселге эң таарымчалыг байдалдар-дыр.

Ынчалза-даа бир эвес ажыы-биле чугаалаар чүве болза, ол оруктва кол моондак империалистерниң чепсегленишкинниң дужуреринң күзевейн турары, чепсегленишкинниң дужуреринден коргуп турары болур. Оон ужурунда чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле чугаалажыышкыннарга империалистиг күрүнелерниң төлээлекчилери шиитпирлеп болбазын боттары-за эки билип турар ындыг айтырыгларны өжегерээн иди үндүрүп турарлар.

Өскениң девискээрлеринде турар шериглерни боттарының күрүнелеринче чайладып үндүрери ышкаш ындыг билдингир болгаш тодаргай саналды чижек кылдыр ап көрээли. Ындыг саналды боттандырары чепсегленишкинниң дужүргени ам-даа ол эвес болбайнаан, ынчалзажок ол чорук чепсегленишкинниң дужүрер талазы-биле чугаалажышкыннарга, өске-даа айтырыглар талазы-биле дугуржулганы чедип алырынга эки эгелээшкин болган турар ийик. Ынчалзажок чугаалажышкыннар талазы-биле бистиң эвилелчилеривис аңаа база-ла чөпшээрешпейн турарлар.

Бо байдалдарда чепсегленишкинниң дужүрериңге кордап болбас ышкажыл деп чугаалаар магат чок. Чок, ол дээрге шын эвес түннел-дир. Чепсегленишкинниң дужүрери — боттаны болур сорулга-дыр. Ол сорулганы боттандырар төлээде, ону чедип алыр дээш демисежип турар бүгү кижилерниң күжениишкиннерин көвүдедири эргежок чугула. Ынчалза-даа империалистиг чурттарның чазактарынга салдар чедирер күштерниң четпес сырый каттышканын, чепсегленишкинниң дужүрериңге сонуургалдыг күш-ажылчы улус дыка хөй чурттарда ам-даа четпес организастаттынганын чугаалап каар ужурлуг. А чогум-на харын чепсегленишкинниң дужүрериңге удурланып турар чазактарга дээштиг салдарны улус чедирер ужурлуг; улус чазактарга шиитпирлиг салдарны чедирип, чазактарны солуп шыдаар ийик. Улус бодунга чедингир бүгү чепсектерни, оон иштинде парламент болгаш парламент эвес чепсектерни чепсегленишкинниң дужүрериңге шаптыктап турар кижилерге удур, чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин күткүп турар кижилерге удур ажыглап болур ийик.

Чепсегленишкинниң дужүрери дээш, термоядролуг дайынга удур демисежип турар улустарның шимчээшкини сөөлгү чылдарның дургузунда хемчээл чок өскен. Тайбынны үнелеп турар бүгү кижилер, оон иштинде дептиилгелиг журналистер тайбынны камгалаар дээш боттарының күжениишкиннерин улам каттыштырар дээрзинге чигзиниг чок.

АЙТЫРЫГЛАР: **Перунуң «Ревиста де Латиноамерика» журналының кол редакторы Сесар Севальос Аларкон биле Колумбиядан келген Леопольдо Пинсон Варгэс мындыг айтырыгларны салганнар:** Германия-биле тайбың керээзин чарарынга болгаш берлин айтырыын шиитпирлээриңге чедирип болгу дег кандыг-бир хемчеглерни баш удур алыр деп турар бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Европаның төвүнде болгаш ылангыя Барыын Германияда херектерниң байдалынга хамаарыштыр салдынган айтырыгга дүвүрээзин илереп турар-дыр. Ол дүвүрээзин бүрүн бадыткаттынган.

ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктери чуртту милитаризастаарын шапкынчыдарының политиказын үргүлчүлеп турар. Чүгле сөөлгү 8 чылдарның дургузунда безин дайын белеткелдеринге барыын-герман чон 100 миллиард хире марканы үндүрген, ынчаарга ГФР-ниң шериг чарыгдалдары чыл келген тудум-на өзүп турар. Барыын Германияның ындыг-ла улуг эвес девискээри ам безин миллиондан эвээш эвес солдаттар мөөңнеттинген шериг лагери кылдыр хуулган, янзы-бүрү муң-муң ракеталарны сайгара тургускан, он-он шериг баазаларын болгаш арсеналдарны тургускан. ГФР-ниң чазаа бундесверни ядролуг чепсек-биле чепсеглээрин чедип алырын аажок оралдажып турар.

Барыын-герман милитаристер болгаш адаан-өжээн негекчилери болза Герман Демократтыг Республикага боттарының корум-чурумнарын нептередир дээр дугайында күзелдерин үргүлчүлеп турарлар.

Москва керээзиниң ёзузу-биле ындыг политиканың ниитилежир чуудаа чок болгаш болуп-даа шыдавас деп чүве билдингир.

Милитаристерни болгаш реваншистерни бектептер база чуртту тайбың демократтыг оруктап, өске күрүнелер-биле, чүнүн-даа мурнунда, Герман Демократтыг Республика-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың оруу-биле углаптар күштер барыын-герман чоннуң иштинден тыптыр дээрзинге чигзинмейн турар бис.

ГДР-ниң чазааның туружу билдингир: ол болза ГФР-биле оларның бот-боттарының аразында харылзааларның эң чугула айтырыгларының талазы-биле дугуржулганы чедип алырынче угланган.

Совет Эвилели герман тайбың таарыштырылганы амгы делегей харылзааларының эң кол айтырыы деп көрбүшаан, ол айтырыгны бирги черге чугула кылдыр санап турар. Герман тайбың керээни чарарын болгаш аңаа үндезилээш Барыын Берлинде байдалды таарыштырып шиитпирлээрин Совет чазак саналдап турар. Ол санал тускай хамаарышпас ийи герман күрүнелерниң туруп турарының боттуг фактызын болгаш тускай политиктиг Барыын Берлинниң туруп турарының боттуг фактызын барымдаалаарынга үндезилеттинген.

Герман тайбың таарыштырылганың айтырыгларынга дугурушпуушкан шиитпирлерни чедип алыр дээш Совет чазак күжениишкиннерни үргүлчү салып келген. Бир эвес барыын талакы күрүнелер делегейниң дүшкүүрлуг чоруун кошкадырынче ёзулуг-ла сонуургалдыг чүве болза, олар герман тайбың таарыштырылганың айтырыгларын шиитпирлээриңге улам-на боттуг турушту ээлээр ужурлуглар.

АЙТЫРЫГ: **«Жиче Варшавы» солуннуң кол редактору Г. Коротыньский болгаш ПАП-тың директору М. Гофман** хөй талалыг атлантика термоядролуг күштерни тургузары ГФР-ни атомнуг чепсек-биле чепсеглээни ол болур ийик, ол бодалды боттандырары Европага тайбынга болгаш айыыл чок чорукка кандыг уржуктарны тургузуп болурул? деп айтырыгны сонуургааннар.

Н. С. ХРУЩЕВ: НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузары болза термоядролуг дайынны өөскүдеринге улам-на улуг айыылды чайлаш чок төрүттүндүрер. Кандыг-даа негелделерни кедүрүп, кандыг-даа тайылбырларны чогаадып турза, НАТО-нуң ядролуг күштери хөй талалыг болур деп, чаңгыс ол факт бодун боду-ла чугаалап турар. Ол болза барыын герман тала, тодаргайлаарга, эң-не калчаарап, өжээнзиреп, дайынзырак тала ядролуг чепсектиг апаар болгаш ол чорук термоядролуг дайынны өөскүдериниң улам улуг айыылын тургузар. Ынчангаш тайбынга ынакшылдыг улустар НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузарынга шиитпирлиг-биле удурланып турар.

АЙТЫРЫГ: **Бразилияның «Диарио де Нотисиас» деп солуннуң редактору Апарисио Виена э Сильба** мынча деп айтырган: Варшава Керээзиниң киржикчилери болгаш Атлант керээзиниң чурттарының аразынга боттарынга халдашпас дугайында керээни чарып болурунуң дугайында Силерниң бодалыңар кандыгыл?

Н. С. ХРУЩЕВ: Совет Эвилелиниң болгаш Варшава Керээзиниң чурттарының ол айтырыг талазы-биле туружун бис удаа-дараа тайылбырлап турган бис. НАТО-нуң болгаш Варшава Керээзиниң чурттарының аразында бот-боттарынга халдашпас дугайында керээни чарып болур деп санап турар бис. Ындыг керээ болза, алыс утказын ап көөрге, күштү болгаш күштү дөгээрлеп болдурбас дугайында бот-боттарының хүлээлгези болур ийик. Ындыг керээни чарары кайы-даа талага когарал чедирбес. Харын оларның кайызы-даа бодунуң айыыл чок болурунга улуг идегелдиг болур. Бодунуң ужур-утказының талазы-биле халдашпас дугайында керээ ядролуг чепсектиг талаларның аразынга тайбынның керээзи болур ийик.

Ындыг керээни чарарын хевирлээринге хамаарыштыр база кандыг-даа бергелер чок.

НАТО-нуң чурттарынга бодаарга, Варшава Керээзиниң чурттары ындыг керээни чарарынга улуг сонуургалдыг дээр чергелиг чүвени НАТО-да кирип турар чурттарның эң дайынзырак күштери шыдзыдарын оралдажып турарлар. Элдептиг-ле-дыр. НАТО-да кирип турар чурттарда болгаш Варшава Керээзиниң чурттарында хеделишкинни домей термоядролуг бомбалары бар дээрзин бүгүдеге билдингир-ле болгай. Ынчангаш дайынның бүгү-ле уржуктарын боттуу-биле көөр херек. Дайынны эгелээри белен, ынчалза-даа ону доктаадыры берге. Ынчангаш дээрги империалистер ону угаазыландыры-биле өөренип көөр ужурлуглар.

Халдашпас дугайында керээни чарарынга Варшава Керээзиниң чурттары-даа, НАТО-нуң чурттары-даа сонуургалдыг дээрзи тодаргай. Чүгле ол чурттар эвес, харын делегейниң өске-даа чурттары сонуургалдыгзар.

АЙТЫРЫГЛАР: **Парлалга ажылдакчыларының Аргентина федерациязының секретары, «Кларин» солуннуң редакторы Эдуардо Хосаминиң** бижип турары болза: бүрүн эргезинге бөгүн кыжанып турар, алжир революцияны камгалаарынга Совет Эвилели кандыг хемчеглерни саналдап болуруул? Бүгү делегейниң улустарының дүвүрелин бөгүн болдуруп турар марокко-алжир үскүлежиишкинге хамаарыштыр Н. Хрушев Дарганың бодалы кандыгыл?

Ол ышкаш айтырыгларны Болгарияның журналистери эштер **Г. Боков, Х. Трайков, И. Игнатов, И. Кюльовский** олар база салганнар.

Н. С. ХРУЩЕВ: Ийи араб күрүнелерниң аразында тыптып келген чепсектиг марокко-алжир үскүлежиишкинниң талазы-биле бодунуң сеткил дүвүрелин Совет чазак илеретпейн барып шыдавас.

Ол үскүлежиишкин кызыгаар маргылдаазындан эгелээн деп болган. Ынчалза-даа бир эвес ону хамыыы-биле көөр, өөренип көөр чүве болза, ол оон-даа артык шынгыы дөстүг. Колониалдыг дарлалды ап октапкан улустарның дептиилгелиг шимчээшкинин ара доктаадыр, хосталган чурттарга бодунуң экономиктиг тергиизелин хевээр арттырар, ол чурттарны капиталистиг үндезинге тудар дээш, монополистиг бөлүктер эң янзы-бүрү хемчеглерни ап турарлар. Алжир биле Марокконуң аразында үскүлежиишкинниң өөскүп келгенинге империалистер адыштарын дүвүп, өөрүп турарлар. Ынчангаш боттарының кара сагыштыг сорулгаларын эдербишаан, империалистер ол үскүлежиишкинни бар шаа-биле изиндирип, чидиглендирип турар.

Ол үскүлежиишкин-биле холбаштыр, колонизаторлар-биле шиитпирлиг болгаш хан төгүүшкүннүг демиселге бодунуң тускай хамаарышпас чоорун чүгле чоокта чедип алган алжир улусту хаара туткан дүвүрээзинни черле билип болур-дур.

Марокко чазак колониализмниң оларга арттырып кааны кызыгаар айтырыгларын тайбын таарыштырылганың оруу-биле эвес, харын бодунуң чепсектиг кужу-биле шиитпирлээр деп шиитпирни үндүргени харааданчыг-дыр. Алжир биле Марокконуң аразында чепсектиг үскүлежиишкинни үргүлчүлээр чорук болза, тургустунуп келген байдалды ол күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаарынга ажыглаарын оралдажып турар чүгле империалистерге ажыктыг.

Бо үскүлежиишкин болза ол ийи кожа араб чурттарның национал сонуургалдарынга үндезини-биле чөрүшкек болуп, оларның айыыл чок чоруунга кыжаныгны тургузуп, политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорукту быжыглаарының чугула болгаш соңгааргладыышкын чок сорулгаларын шиитпирлээринге ол чурттарның чазактарының кичээңгейин чардыктырып база африка күрүнелерниң чаңгыс эвилге болгаш дем каттыштырылгазынга улуг когаралды чедирип турар.

Аңгы күрүнелерниң иштики херектеринге өске күрүнелерниң холгаарлап кириишкезиниң туружун Совет чазак кезээде барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар, ынчаарга бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларны, оон иштинде кызыгаар чөрүлдээлерни сонуургалдыг талаларның аразынга дорт тайбың чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээн турарын бистиң чазаавыс саналдап турар. Совет чазактың бодалын ёзугаар алырга, Марокконуң болгаш Алжирниң аразында амгы чөрүлдээ чогум-на шак ынчаар шиитпирлеттинген турар ужурлуг. Марокко-алжир чөрүлдээни тайбың шиитпирлээр сорулга-биле боттарының чаагай сеткилдиг дузалажылгазын саналдаан элээн хөй африка болгаш араб күрүнелерниң күрүне ажылдакчыларының инициативазынга байыр чедирбейн барып болбас. Бо чаагай херекке чедиишкинниг болурун оларга сеткиливистиң ханызындан күзеп турар бис.

Кайы-бир чурттуң социал-политиктиг болгаш күрүне хөгжүлдезиниң айтырыгларынга хамаарыштыр бистиң бодалывыс кандыгыл диве, ол айтырыгларны ук чурттуң чону даштыкыдан холгаарлаашкын чокка боду шиитпирлээн турар ужурлуг деп, ол дугайын чаңгыс эвес удаа медеглеп келген бис. Даштыкыдан холгаарлап киржир чорук улуг бергедээшкиннерге чедирип, чөрүлдээлерни кыпсып үндүрген агрессорларның боттарынга онза шынгыы айыылдыг уржуктарлыг, ындыг чөрүлдээни бодура берип болур.

АЙТЫРЫГ: **Кенияның журналистериниң Национал эвилелиниң чиңгине секретары Нганга Вангуху** мынча деп айтырган: Кенияның хамаарышпас чоруунуң дугайында Силерниң бодалыңар кандыг ирги?

Н. С. ХРУЩЕВ: Кенияның хамаарышпас чоруун 1963 чылдың декабрь 12-де чарлаар деп турарын кения улустуң хосталга дээш, колониалдыг дарлалга удур хөй чылдарда, маадырлыг демиселинге оон улуг тиилелгези кылдыр Совет чазак үнелеп көрүп турар.

Хамаарышпас, тускайлаң болуп, ынчаар хөгжүүр талазы-биле бодунуң эргезин камгалавышаан, хөй когаралдарга таварышкан Кенияның маадырлыг чонунуң талазынга совет кижилер кезээде туруп, аңаа хүндүткелин болгаш сагыш-сеткил каттыжышкынын илергейлеп келген.

Кенияның хамаарышпас чоруун чарлаары хамаарышпас африк күрүнелерниң өг-бүлезин улам ыңай калбартып, колониалдыг тергиизелден бүгү африка дипти бүрүн хостаарының херээнге үргүлчүлелдиг деңшээге болган турар.

Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы совет улус болза, бодунуң хосталгазы база хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улустарның талазынга, хамаарышпас чоруун чаалап алган, ол хамаарышпас чорукту быжыглаар болгаш ажылчы чоннарга дээре амыдырал байдалдарын тургузуп бээр дээш ажылдап турар кижилерниң талазынга туржуп турарын билир болгай силер.

АЙТЫРЫГ: Бодунуң национал хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар Анголаның чонунга каш сөстү чугаалаарын **Анголадан келген журналист Ситу Гаспар диләэн.**

Н. С. ХРУЩЕВ: Бодунуң хосталгазы дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар Анголаның чону-биле ханы эп-сеткил каттыжыышкынының бодалын Совет чазак болгаш совет улус илергейлеп, колониалдыг дарлалды узуткаары болгаш хамаарышпас күрүне болур чоруун Анголаның чаалап алыры дээш ол чөптүг демиселди шиитпирлиг деткип турар. Совет Эвилелиниң улустарының сагыш-сеткил каттыжыышкынын демисежип турар Анголаның чонунуң талазында.

Анголада байдалдың дугайында Медеглелин Совет чазак 1961 чылдың майда парлаан. «Анголада колониалдыг дээрбечи дайынны соксадыр кылдыр Португалияны албадаары бүгү күрүнелерниң болгаш улустарның хүлээлгези болур» деп ук Медегледе онзалап демдеглээн болгай.

Бодунуң чуртундан колонизаторларны дүрген үндүр сывырар дээш Анголаның чонунуң чөптүг демиселинге, бүрүн хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын оон чедип алырынга дузаны Анголаның чонунга чедирери делегейниң бүгү улустарының ыдыктыг хүлээлгези болур.

АЙТЫРЫГ: **Перунуң «Коррео» солуннуңуң корреспондентизи Херман Карнеро Роке** мындыг айтырыгны салган: Латин Американың улустарының хосталгалыг демисели калбарган тудум-на тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын быжыгар дээрзинге идегеп турар Силер бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Колониалдыг дарлалдың адаанда улустарның хосталгалыг демисели азы монополистиг капитал тергиидээн чурттарда ажылчы чоннарның демисели болгаш янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаары — ол дээрге мырыңай-ла ийи аңгы билиишкиннер-дир, оларны холуп болбас. Тайбың кожа-хелбээ догуннаарының лозунгун чамдык кижилер хажыдарын болгаш ону боттарының сорулгаларынга ажыглаарын күзеп турарлар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаары дээрге, улустар боттарының мөлчүкчүлеринге удур, дарлакчыларга удур хосталгалыг демиселин соксадыр ужурлуг деп бадыткаарын олар оралдажып турар. Ол дээрге, ханы хажыдыышкын-дыр, империалистерге болгаш колонизаторларга удур улустарның хосталгалыг демиселин, ол ышкаш монополистиг капиталга удур ажылчы чоннарның аңгы демиселин кошкадырын күзээн кижилер ук хажыдыышкынны өжегерээн кылып турарлар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын деп билиишкин болза янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга харылзааларны тодарадып турар болгай.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принципи Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының үндезини болуп турар. Улустар аразында маргылдаалыг айтырыгларны тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи принципинге үндезилээш, чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээрин чедип ап турар бис. Амгы үениң байдалдарында ындыг даштыкы политика кара чаңгыс шын дээрзинге бүзүрээр бис, ынчангаш ол угланыышкынны быжыы-биле барымдаалаар апаар бис.

Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаары эргежок чугула болгаш ол черле болдунуп болур. Ынчалзажок ол дээрге, мөлчүткен улустарның болгаш оларның даштыкы мөлчүкчүлериниң аразынга азы ажылчы чоннарның болгаш оларның дарлакчыларының аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаары болур ужурлуг дээни черле ол эвес-тир. Маңаа дугуржулга черле туруп болбас, эптежилге черле туруп болбас, чүге дээрге, чон бүрүзү даштыкы мөлчүкчүлерни үндүр сывырары азы иштики мөлчүкчүлерниң тергиизелин дүжүрери дээш хосталгалыг демиселди чорударынга ыдыктыг эргелиг болгай.

Янзы-бүрү ниитилел-политиктиг системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаары дээш туржуп турар бис, ынчалзажок өске талазында бодунуң хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар, бодунуң хосталгалышкыны дээш демисежип турар улустарга деткимчени көргүзүп турар бис. Шак ында кандыг-даа чөрүлдээ чок ийин.

Совет Эвилели, чижээлээрге, Англия-биле бодунуң харылзааларын тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынга үндезилээш тургузуп турар. Ынчалзажок ол дээрге, эрги азы чаа, элээн чажырган-даа хевир-биле өске улустарга хамаарыштыр бодунуң тергиизелин хевээр арттырарын оралдажып турар англи империализмниң политиказы-биле бистер эптежип болур бис дээни ол эвес-тир.

Англия-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаары дээш Совет Эвилели туржуп турар, ынчалзажок англи империалистерниң тургусканы Малайзия — ол дээрге, колонизаторжу эрги политиканың чүгле чаа хевири-дир деп чугаалап турар бис. Мурнуу-Чөөн Азияга бодунуң колониалдыг тергиизелин хевээр арттырарын англи империалистер күзеп турарлар, ынчангаш олар Малайзия деп күрүнени тургусканнар, ол районга эрги политиказын чаа чагдыныышкынның адаа-биле уламчылап чорудар дээш эргижирээнин солуур бодап турарлар-дыр. Улустарның аңаа удурланып турары, империалистиг, колонизаторжу ындыг политикага удур оларның демисежип турары черле шынныг херек-тир.

АЙТЫРЫГ: **Аргентинаның парлалга ажылдакчыларының Федерациязының секретары, «Кларин» солуннуң редакторы Эдуардо Хосами** бижимел-биле мындыг айтырыг салган: Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле Аргентинаның харылзаалары Аргентинаның политиктиг чагырыкчыларының буруузу-биле сөөлгү чылдарда баксыраан болгай, ук чагырыкчылар ийи чурттарның аразынга эки харылзааларны моондактап турарлар. Аргентинаның чаа чазаа-биле ол харылзааларны экижидеринге кандыг перспективалар бар деп Совет чазак санап турар ирги?

Н. С. ХРУЩЕВ: Совет-аргентин харылзаалар Совет Эвилелинден хамаарышпас чылдагааннарның ужурунда сөөлгү чылдарда шынап-ла сайзыраваан болдур ийин.

Бистиң чурттарывыстың аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы тургузарынга бүгү-ле байдалдар бар деп санап турар бис. 1953 чылда чедип алдынган совет-аргентин садыг дугуржулгазы экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге багай эвес үндезин болуп турган. Аргентинаның даштыкыже үндүрер чаңчыл болган бараанарынга орнаштыр машина дериглгелерин, прокатты болгаш өске-даа үлетпүр кылыгларын Совет Эвилели хөйү-биле чорударын ол дугуржулгада көрген турган. Ынчалзажок, ук дугуржулганы 1962 чылдың майда Аргентина боду чааскаан күш чок болдуруп кааны хомуданчыг-дыр.

Бүгү-ниити соңгулдаларның түңнелинде амгы үеде Аргентинада эрге-чагырга президент Артуро Ильиа баштаан чаа чазак кирген. Бүгү чурттар-биле харылзааларны быжыглаарынче болгаш калбартырынче угланган политиканы бодунуң чазаа чорудар дээрзин Аргентинаның чаа президентизи медеглээн.

Президентиниң ол бодалынга Совет чазак байыр чедирип, найыралдың, бот-боттарын билчириниң болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың харылзаалары бистиң чурттарывыстың аразынга хөгжүп эгелээр дээрзинге идегеп турар.

АЙТЫРЫГ: **Бразили журналист Фредерико Мораис** мынча деп айтырган: Мээн чуртумнуң иштики политиктиг байдалының бергелерин кичээңгейге албышаан, Бразилияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга садыг харылзааларын калбартыр аргаларның дугайын бодап турар Силер бе? Ынчаарга ук харылзааларга удур күштер мээн чуртумда бар болуп турар болгай. Ындыг садыг харылзааларының түңнелинде ийи талалар кандыг артык ажыктыг чүүлдерни ап болур деп бодаар Силер?

Н. С. ХРУЩЕВ: Совет-бразили харылзаалар амгы үеде таарымчалыг хөгжүп турар.

Улустар аразының элээн хөй айтырыгларының талазы-биле Бразилияның болгаш Совет Эвилелиниң туруштары чоокшулажып азы дүгжүп турар. Ол дээрге, хамыктың мурнунда янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказынга үндезилээш, улустарның аразынга тайбынны быжыглаары, чепсегленишкиннерни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурери, дайын пропагандазын хоругдаары, ядролуг шенелделерни хоругдаары, колониализмниң артышкыннарын узуткаары болгаш амгы үениң өске-даа улуг айтырыгларынга хамаарыжыр.

ССРЭ-ниң болгаш Бразилияның дашкаар үндүрер чаңчыл апарган бараанарын садыглажырынга боттарының сонуургалдыг чоруу ийи чурттарның аразынга садыг харылзааларын хөгжүдеринге таарымчалыг арганы тургузуп турар. Ол чорук ылангыя ССРЭ-ниң болгаш Бразилияның аразында узун хуусаалыг садыг дугуржулгазында илергейлеттинген, ук дугуржулганы 1963 чылдың апрель 20-де чарган болгай. 1960—1962 чылдарда херек кырында болган бараан саарылгазын катай алгаш аңаа деңнээрге 3 чыл хуусаалыг үеде бараан саарылгазын барык 4 катап көвүдедири ол дугуржулгада көрдүнген. Ол дээрге, чаагай эге-дир деп бодаар мен.

АЙТЫРЫГЛАР: Делегейниң коммунистиг шимчээшкининде чөрүлдээлерге, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Кыдаттың Коммунистиг партиязының аразында, Совет Эвилелиниң болгаш Кыдат Улус Республиканың аразында харылзааларга хамаарышкан **элээн каш айтырыгларны ылангыя Бразилияның, Кенияның, Камерунуң журналистери салган.**

Н. С. ХРУЩЕВ: Кыдаттың Коммунистиг партиязының болгаш абыдүнмалышкы өске-даа партияларның аразында шыгыы чөрүлдээлер делегейниң коммунистиг шимчээшкининде тыптып келгени, Совет Эвилелиниң болгаш Кыдат Улус Республиканың аразында таарымча чок харылзааларның сөөлгү үеде тургустунганы бүгү кижилерге билдингир болгай. Ынчалзажок ол чөрүлдээлерниң тыптып келгенинге бистиң буруувус чок, ук чөрүлдээлерниң тыптып келгени биске хомуданчыг-дыр. Бо айтырыгларның талазы-биле бистиң партиявыстың, Совет чазактың, марксисчи-ленинчи өске-даа партияларның документилери парлаттынган, Кыдаттың Коммунистиг партиязының, Кыдат Улус Республиканың чазааның документилери парлаттынган болгай.

Журналистер чүгле бижип чорур эвес, харын база номчуп чорур улус, олар бо документилер-биле таныш боор деп бодаар мен. Ынчангаш бо айтырыгның талазы-биле документилерниң алыс утказын делегрейгей-биле чугаалап турган херээ чок, харын чаңгыс беседа иштинде ону чугаалаарының кандыг-даа болдунар аргазы чок.

Бистер болза коммунистиг партияларның аразында маргылдаа кагжышкынны соксадыр чорук бүгү социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар төлээде, социалистиг чурттарга, коммунистиг болгаш ажылчын партияларга эң-не чогумчалыг болур деп санап келген болгаш санап-даа турар бис.

Бистиң партиявыс болгаш марксисчи-ленинчи өске-даа партиялар 1957 чылдың Декларациязында болгаш 1960 чылдың Медеглелинде — делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң коллективтиг-биле ажылдап кылган ол программа документилеринде илергейлеттинген принципиалдыг туруштар дээш быжыы-биле туржуп турар. Кыдат удуртукчулар база-ла ол документилерниң туруштарын барымдаалап турар бис деп бадыткап турарлар.

Бир эвес ол ындыг чүве болза, ынчан бот-бодунга удур маргылжып кагжырын соксатканы дээре эвес чүве бе? Бир эвес Декларацияның болгаш Медеглелдиң аңгы-аңгы чүүлдерин билиринде болгаш тайылбырлаарында ылгалдар бар боор турарлаа болза, кандыг үзел эң-не шынныгыл дээрзиниң дугайында бодунуң сөзүн чугаалаар арганы үе-шагга берээлинер. Бис бодаарывыска, ол чорукка улуг хуусаа негеттинмес — марксисчи-ленинчи туруштарның шынныын амыдырал көргүзүптер.

(Уланчызы 3-кү арында).

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ БЕСЕДАЗЫНЫҢ ТӨНЧҮЗҮ

(Эгези 1—2-ги арыннарда).

Коммунистиг шимчээшкинде, социалистиг чурттарның аразында харылзааларда бар боон турар чорулдаалер — коммунизмниң дайзыннарынга, тайбын болгаш социализм херээниң дайзыннарынга таарымчалыг чемиш-биле дөмей болур. Оларга ындыг таарымчалыг чемишти берип турганының база тайбынның болгаш социализмниң өнүүктерин хомудатканының хереэ чүү деп?

Бистиң ленинчи партиявыс чорулдааларны ажып эртер, социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилеп быжыглаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып келген болгаш кылыр апаар.

АЙТЫРЫГ: **Эквадордан келген журналист Мальдонадо Саласар** айтырган: Чамдык совет чогаалчыларның чогаалдарын номчуп көөрүмге, ында күрүне аппаратының бюрократизминиң аажок шыңгыы шүгүмчүлеп каан болгулаар-дыр. Күрүне болгаш Коммунистиг партия бюрократизм-биле демиселдиң айтырыын канчаар шиитпирлеп турарыл?

Н. С. ХРУЩЕВ: Ол-бо чуртта ажылчын ангы, ажылчы чон эрге-чагырганы бодунуң холунга ап турда, күрүнени чаартып тургузарының онза нарын болгаш берге сорулгалары оларның мурнунга туруп келир болгай. Ындыг оруктап чорупкан улустар ону боттарының дуржулгазындан билип турарлар, а ол оруктап моон соңгаар чорупр апаар улустар — бүгү-ле улустар шак ол оруктап чорупр дээрзинге бүзүрээр бис — ындыг янзылыг бергелерге база-ла таваржы бээрлер.

Кажан ажылчын ангы эрге-чагырганы бодунуң холунга ап турар үеде, ол чогуур белеткелдиг кадрлары чок, күрүнени эргелеп башкарарының чаңчылдары чок болур. Ол черле билдингир. Кандыг-бир капиталистиг чуртта күрүне херектеринче ажылчын кижини киирип турар деп бе ынчаш? Чогу-ла билдингир. Бо дээрге сээң угаан-сарыылыңга эннешпес чүве-дир, ол айтырыглар-биле ажылдап шыдаар кылдыр түскай белеткээн кижилер бар деп аңаа чугаалаар болгай.

Оон ужурунда эрге-чагырганы бодунуң холунга алгаш, ажылчын ангы күрүнени эргелеп башкарар талазы-биле бодунуң кадрларын, үлетпүрнү эргелеп башкарар талазы-биле бодунуң кадрларын тургузар, бодунуң эртем кадрларын тургузар, бодунуң техниктиг интеллигенциязын тургузар, бодунуң чогаадыкчы интеллигенциязының, чогаалчыларының, журналистерниң кадрларын тургузар ужурлуг. Харын чогум-на бодунуң кадрларын, тодаргайлаарга, мөлчүкчүлерге эвес, харын ажылчын ангыга, ажылчы чоннарга бараан болуп ажылдап бээр ындыг кадрларны тургузар апаар.

Капиталистиг чурттарда буржуазия, чижээ, силерниң кужур журналист эштериңерни азырап, олар эки чараш болурга эвес, харын капиталистерниң, помещиктерниң ангызынга ол журналистер шынчы бараан болзун дээш азырап турар болгай. Ынчаарга эрге-чагырганы ажылчын ангының алганының соонда ындыг кижилерниң психологиязын чаартыры ындыг-ла чиик эвес болур.

Күрүнени эргелеп башкарар чорукту бодунуң холунга алгаш, ажылчын ангы, ажылчы чоннар бодунуң ортузундан чаа кадрларны дешпидер. Бодунуң дугайын чижек кылдыр айтыры эпчок дижир болгай. Оон-биле чөпшээрежир мен. Ынчалза-даа черле ынчаар кылыр деп бодап тур мен, ынчангаш мени ол дээш шыңгыы буруудады бербес боор силер деп идегеп каайн. Шаанда таарачын чораан бодуун ажылчын кижини мени. Коммунистиг партия, совет улус бедик эрге-дужаалче депшидип үндүрген. Ынчаарга ам мен силерниң-биле Донбасстың шахтёру, аңаа ажылчын кижи боор эвес, харын күчүлүг күрүнениң — улуг Совет Эвилелиниң баштыңы боор ужуражып тур мен. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).** Бистиң чуртувуста үлүртүр албан-дужаалдарны чоннуң иштинден депшип үнген кижилер ээлеп турар.

Бодунуң үе-шаан чурттап эртип турар капиталистерниң, помещиктерниң ангызы өлүрде ирийр болгай, ол ирийрде агаарның байдалынга дудуксуг ирилкчи чытты арттырып каар. Ынчангаш социалистиг революцияның тиилээниниң соонда-даа үр үениң дургузунда чаа ниитилелдиң кижилеринге буржуаз психологияның артыышкыны артып калган турар. Эң-не дешпилгелиг ангы болур ажылчын ангының ортузунга безин ниитилел амыдыралының бөлүүшкүннарын буржуаз ёзу-биле билириниң салдарынга алыскан кижилер тургулаар. Хамааты дайынның үезинде ажылчыннарның иштинден Кызыл Армияга удур ак гвардейжилерниң талазынга боор дайылдажып турган дедир төрүттүнгеннерге таварышкылаан мен.

Чаа социалистиг күрүнени тургузары, чурттуң ажыл-агыйын чаа үндезиннерге эде тургузары, күрүне механизмниң бүгү звеноларын тургузары болгаш ажылдап кылыры — ол дээрге нарын болгаш үр үениң ажыл-чорудулгазы-дыр. Ынчаарга чаа ниитилелди тудуп тургузарының эң берге сорулгазы болза, кижилерниң меделелинде эргиниң артыышкыннарын узуткаары болур. Кижилерниң психологиязын өскертиринге бодаарга, чуртта социал-экономиктиг байдалды өскертири чиик болур. Дужур октаттырган болгаш чылча шаптырган тургузугнуң артыышкыны болур буржуазчы артыышкыннарны бистиң партиявыс, совет улус кам-хайыра чокка чылча шаап турар. Бистер эргиниң артыышкыннарын сойгалап илередириниден корттас бис, чүге дээрге чүгле оларны сойгалап илередип тургаш, оларны ам чедимшкинниг тура тыртып узуткап болур болгай.

Эргиниң эң-не аар артыышкыннарының бирээзи — бюрократизм болур. Ол хутбай бак чорукка удур демисежирде административтиг хемчеглер эргежок чугула-даа болза, аңаа административтиг хемчеглер четпес. Бюрократизмни кара бежынга олуртуп каап хоржок-ла болгай. Бюрократизмге удур демисел дээрге, хамыктың мурнунда бюрократтың психологиязынга удур демисел болур. Бюрократизмни узуткаары дээш демиселди бистер административтиг хемчеглер-биле-даа, ол демиселге чечен чогаалдың болгаш парлалганың чидиг чепсээн ажыглап тургаш, кижизидилгениң аргазы-биле, шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң аргазы-биле-даа эң-не шиитпирлиг чорудуп турар болгаш чорудар апаар бис. Бюрократизм-биле демиселге шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел шынчы чепсек болур. Бо айтырыгның талазы-биле чугаалаза чогуур чүүлдүн шуптузу ол боор. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

АЙТЫРЫГ: **Канададан келген журналист дээрги Шарлотта Ганьонуң** айтырганы болза: Тарааны Совет Эвилелиниң даштыкыдан садып ап турары-биле холбаштыр барыын талакы парлалгада янзы-бүрү чүүлдер бижиттинип турар. Тарааны садып ап турарының чылдагааннарының дугайында Хрущев Дарга чүнү чугаалап болур ирги?

Н. С. ХРУЩЕВ: Хамыктың мурнунда мону чугаалаар апаар. Бир-тээ бис кызыл-тасты капиталистиг чурттардан садып ап турар болганывыста, ол дээрге бисте бо чылын бодувустуң кызыл-тазывыс четпес болганы ол-дур. Бир эвес бодувустуң кызыл-тазывыс четчир турган болза, бис ону садып ап турбас ийик бис. Бистиң кызыл-тас садып ап турарывысты дугайтыр барыын талакы парлалгага эвээш эвес мүгүлчү чүүлдер парлаттынган. Ынчанмыже капиталистиг делегейниң болгаш оон парлалгазының ол хыы ханып, өөрүп турар чорук оон бодунга-ла харын багай боор доостур. Бистиң кызыл-тас садып ап турарывысты дугайтыр олар улам-на хыы ханып, өөрээн тудуп-на, олар деңги бир чери-биле малгашка олуруптарга улам-на өчигей апаар.

Бисте бо чылын кызыл-тастың чедишпейн турар чоруу болза, агаар-бойдустуң эң таарымча чок байдалдарының тургустунганы-биле тайылбырлаттынар. Бо чылын кончуг соок, чыккылама берге кыш болган. Ынчангаш хөй-хөй районнарга күзүн тараан тарылгалар өлген. Күзүн тарыыр тарылга деп чүл дээрзин силерниң чамдыыңар билир боор. Күзүн тараан тарылгага хар чок, соок кыштың айыылы аажок улуг болур болгай. Ол чорук дужутту кудулаткан, а чамдык черлерге бистер күзүн тараан черлерни чазын тарыыр культуралар-биле катап чаштырар ужурга таварышкан бис. Бистиң дыка хөй районнарывыска күзүн чажар культураларның дужуттуу чазын чажар культураларывыстан бедик боор турар болгай.

Оон ангыда бо чылдың чайы база-ла кан болган изиг болган. Сибирьде болгаш Казахстанда күр черлерниң аажок улуг делгемнери, а ол ышкаш чуртуң Европа кезээниң чамдык дыка делгем девискээрлери хелчок кандаан. Бисте бо чылын кызыл-тастың четпес болганының ужуру ында.

Айтырыг мынчаар тургустунуп турган: бир эвес тарааны чарыгдаарын өйлээринче, албан ёзузу-биле таарыштырарынче шилчир болза, чурт иштиндеп тарааны бо чылын садып алырын өөренип көрүп тургаш, бодувустуң курлавырларывыс-биле ажырбайн барып болур турган бис. Ол-даа янзылыг кылган болзувусса, биске кандыг-даа аш кыжанмас турган. Элээн хоолулуг, ынчанмыже бистиң улузувустуң чаңчыккаты кызыл-тастан болгаш көк-тараадан арай куду шынарлыг продуктулар бисте бар болгай. Бир арга ындыг турган.

Ынчалза-даа бистер чурттакчы чонга немелде бергелерни таварыштырбас дээш өске арганы ажыглаар, кызыл-тасты капиталистиг рыноктан садып алыр деп шиитпирлээн бис. Бистер Канададан 6 миллион 800 муң тонна кызыл-тасты садып алдывыс. Ол ышкаш тарааны Совет Эвилели Австралиядан болгаш оон-даа өске чамдык чурттардан садып алган. Румын эштер бистерге дөрт чүс муң тонна кызыл-тасты чээлиге берген. Ам кызыл-тасты АКШ-тан садып алыр дугайында чугаалажыышкыннар база чоруп турар. Ынчалза-даа оон кызыл-тасты садып алыр бис бе, азы чок бе дээрзи амдызында билдинмес. Бир эвес американнар кызыл-тасты садарда, кандыг-бир кызамалдыг негелде сала бээр чүве болза, ынчан бистер Американ кызыл-тасты садып албас-даа бис. Херектиң байдалы мындыг болуп турар-дыр.

Бо байдалдарда бистер тарааны чарыгдаарда бүгү-ле хемчеглер-биле камнаарывыс билдингир. Бистер тарааның бар курлавырларын шын ажыглаар болзувусса, чурттакчы чонну четчири-биле хандырып шыдаар-даа бис.

Ынчалза-даа өнүктер, хээргилер, амгы, бо аар-берге чылдың уржуктарын келир чылда-ла ажып эртер дээш бистер эртемге болгаш техникага даянмышаан, бүгү күжениишкиннерни ап чорупкан бис.

Келир үеде четчир санныг тарааны магадылаан турар ужурлуг хемчеглерни ам партия болгаш чазак ап чорудуп турар. Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрериң көвүдедир дээш күжениишкиннерни мобилизастап турар бис. Бо чылын бистиң чуртка 20 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрген турар. Бистиң заводтарывыстың күчүзүн бо чылын бирык 8 миллион тоннага улгаттырар бис, а келир чылын — 9 миллион тоннага чедирер бис.

1965 чылда минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер заводтарның күчүзү 35 миллион тонна чедер, а оон-даа көвүдей берип база чадавас. Деңнеп көөрү-биле АКШ-ка 1962 чылда 35 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни бүдүргенин чугаалаайн.

Ам бистиң партияның Төп Комитединиң Пленумунга белеткенип турар бис, аңаа химия үлетпүрүн шалыпкын хөгжүдер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр.

Америк кедээ ажыл-агыйның «чажыттарының» бирээзи болза, АКШ-та тараа культураларының шөлдеринге хөй минералдыг чемишчидилгелерни төп турарында, а ону амдызында бисте кылбайн турар болгай. Оон ужурундан дужут колдуунда-ла чаъсчыгаштан хамааржып турар апарган. Ынчангаш эргиниң улегер сөзүнде: «Диңмирээшкин болбаан шаанда, тараачын тейлевес» деп чугаалдары ышкаш болуп турар. Ынчап кандыг-бир халап болу бергенде, тараачын кижиниң сагыжынга бурган кирип келир турган-дыр.

Бистер бойдустуң шаптараазынныг чоруунуң хоралыг уржуктарындан хосталырын, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында-даа доктаамал дужуттерни өстүрериң чедип алырын күзеп турар бис. Бо сорулгага бистер эртемниң, химияның, суггарылганы долузу-биле ажыглаар ужурлуг бис.

Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериң көвүдедири-биле кады, суггарылганы калбаа-биле хөгжүдерин база баш удур көрүп турар. Суггаттыг чер ажылын хөгжүдери дээрге, минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрери ышкаш база-ла хөй капитал салыышкыннар-биле холбаалыг. Мурнунда биске ол берге турган, ынчаарга ам ол сорулгага хөй херекселдерни үндүрүп шыдаар апарган бис. Оон ужурундан ол хемчеглерни ам боттандырып шыдаар бис.

Совет чазак болза, химияны болгаш суггарылганы хөгжүдеринге хөй акша-хөренгини чарыгдаар дей берген-дир, ынчангаш чепсегленишкиннинге акшаны бербестээр эвес бе, ынчангаш бистер ам-на дайынчы техниканы хөгжүдер талазы-биле Совет Эвилели ажар-дыр бис деп, дээрги империалистер бодай берип болурлар. Дээрги империалистер, оон чүү-даа үнмес болдур ийик, амыравапар! Камгаланырынга эргежок чугула чүүлдерни кылып алган болгаш кылып-даа турар болдур бис ийин! Ракеталарны кылып алган бис, олар турза чогуур черлеринде-даа. Бурган-на өршээнием, олар ужуптайн, а чүгле аңаа турзуннар деп чугаалаза чогуур боор. Ынчалза-даа бир эвес империалистер биске дайынны чыгап келир болза, ынчан ол ракеталар кнопка базарга-ла ужугуп үнүптерлер. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, химияны болгаш суггарылганы хөгжүдеринге чарыгдалдар бистиң камгалалывыска салдарын чедирбес.

Бо чылын бисте чамдык бергелер тыптып келгилээн, ынчалза-даа оларны бистер ажып эртип турар бис! Бистиң партия, бистиң улус коммунизм тургузар дээш демиселге кол сорулгаларның бирээзин күүседип — кижилерниң тараага, эътке, хепке, идиктерге, чуртталга черлеринге негелдезин, чурттакчы чоннуң өзүп турар негелделерин хандырарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни четчири-биле хандырып бээринге долузу-биле шиитпирлиг. Ол—эң кол чүүл-дүр. Ол болза бистер коммунизм тургузары дээш демиселге улуг тиилелгелерни чедип алганывыстың эң чугула бадыткалы болур! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

АЙТЫРЫГ: **Журналист Леопольдо Пинсон Варгас** (Колумбия) айтырган: Совет космонавтарның Айже ужуларының ындыкы азы бетики эң чоок үезин баш удур көрүп турар бе дээрзин биске дыңнадып болур ирги Силер бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Айже аян-чорукту кылыры дыка-ла солун болур ийик. Ону кажан боттандырып болурун дээрзин ам чугаалап шыдавас-тыр мен. Амгы үеде бистер космонавтарның Айже ужуушкунун планнавайн турар бис. Совет эртемденнер ол айтырыг талазы-биле ажылдап турар чүве. Ону эртем айтырыы кылдыр өөренип көрүп, эргежок чугула шинчилел ажылдарын кылып турар.

Американнар Айга кижини 1970 чылга чедир аппарып хондурарын күзеп турар дугайында дыңнадыгны номчаан мен. Чүү-ле боор ийик, оларга чедишкинни күзеп каар-дыр бис. А бистер олар аңаа канчаар ужуп чедерин, канчаар барып «конуптарын», дорту-биле чугаалаарга, «айга дужуптерин» болгаш кол-за чүүлдү—оларның оон канчаар дедир ужудуп үнүптерин болгаш дедир ээп кээрин көөр апаар бис. Бистер оларның дуржулгазын өөренип көөр бис.

Ыяк белеткел кылбайн турган, Айже кижилер чорудары-биле маргыжарын күзевейн турар бис. Ындыг чорук кижилерниң өлүрүнге чедирип болур чүве тейлээде, ындыг чарыштан ажыктыг чүүл үнмес болгаш харын-даа хоралыг болуру билдингир-дир. Бистиңиде мынчаар бактактаның чугаалай бээри ховар эвес: кым черге чурттаарынга дестүнмес болдур, ол Айже ужудун чоруй барзын. А биске чер кырынга-даа чурттаары багай эвес. Ынчалза-даа бир эвес шыңгыызы-биле чугаалаар чүве болза, кижиниң Айже чедишкинниг ужудуушкунун белеткээр дизе, хөй-ле ажылдаары, эки белеткенири негеттинер апаар.

АЙТЫРЫГЛАР: **Кубаның журналистери Онорио Муньос, Эдель Суарес Венегас, Гильермо Сантистебан Мендоса** мынчаар бижээн: хамыктың мурнунда база боттарывыс айтырыгларывысче киреривистиң мурнунда, куба журналистерниң төлээлери эрткен улуг шуурганның таварыштырганы чоокта чаа болган халаптыг айыылга холбаштыр бистиң чуртка чедирген дузаламчы дээш Силерни дамчыштыр партияга, чазакка болгаш совет улуска бистиң өөрүп четтиргенивисти илереткенин дамчыдып тур.

Амгы үеде бүгү куба улустуң сагыш-сеткилин илередип турар боор бис дээрзинге бүзүрээр бис.

Ам бистиң айтырыгларывысты салырын чөпшээреп көрүңер.

Бирги айтырыг — Октябрь революциязының 46 чыл оюнга холбаштыр Кыйгырыгларны совет парлалгадан номчаан бис. Оларның иййиги куба улуска болгаш оон демиселинге турааскааттынган болду. Ынчангаш ол Кыйгырыгларның ужур-дузазының дугайында кандыг-бир чүүлден чугаалаар күзелдиг Силер бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Бистиң партиявыстың, улустуң үзел-бодалдарын, оон иштинде улустар аразының айтырыгларынга үзел-бодалдарын СЭКП ТБ-ның Кыйгырыгларында эң-не боттуг хевир-биле илередип турары билдингир болгай. Социалистиг ниитилелди тургузуп, америк империалистерниң холгаарлаашкыннарындан боттарының Төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар маадырлыг куба улус-биле бузулбас акы-дунмалышкы найыралдың сеткил-бодалдары бо чугаалап турарывыс Кыйгырыгларда илереттинген.

Кубага таварышкан халаптыг болуушкунуң чедирген когараалдары-биле холбаштыр Кубаның улузунга акы-дунмалышкы ёзунуң дузаламчызын чедирер деп шиитпирни Совет чазактың үндүргени силерге билдингир болгай. Бистер ол дузаламчыны арыг чуректиң ханызындан көргүзүп турар бис. Совет улус чаа амыдыралды тургузарынга бергелерни боттарының ажып эртип келген болгаш ажып-даа турар, ынчангаш өнүүктерниң революстуг ёзунуң талбышыныг дузаламчызы деп чүл дээрзин бистер эки билир бис. Чаглактаныр чери чок арткан кижилерниң, чоок кижилерин ышкынганнарының ажыг-шүжүүн чиңгедир, хереэженнерниң болгаш үргаарның түрегделин чиңгедир дээш ону ынчаар кылып турар улус бис.

Социалистиг революцияның чаңгыс аай партиязының, куба улустуң баштыңчызы болгаш национал маадыры Фидель Кастро Рустуң удуртулгазы-биле Кубада чаа амыдыралды тудуушкунуң ыракта-ла чиик эвес байдалда боттандырып турар. АКШ-тың агрессчи бөлүктери куба улустуң чаалап алыышкынын узуткаарын оралдашкаш, улусчу тургузуга удур хоралыг ажыл-чорудулганы организастап база углап, өнчүк-чоңгээнин, сүүчээлер кылырынга болгаш экономиктиг агрессияның политиказын чоруттушаан, ол республиканың иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлап турар.

Кариб кризизин таарыштырып шиитпирлээниниң түңнелинде Кубаже шериг халдаашкынының ол үеде турган шуут айыылы чайлаттынган турган болза-даа, ол районда байдал ыракта-ла таарыштынмаан. Кубаның девискээринче дээрбечи ужуушкуннар. Кубада амыдыралчы эң чугула объектилерни агаардан болгаш дээрбечи бомбалаары үргүлчүлеп турар.

Оон ужурунда революсчу Кубага удур империалистерниң өнчүк-чеңгээлерин соксадыры дээш демиселди күштелдиреринче, хосталгага ынаашылдыг куба улуска удур өжээнниг үүлгедиглерден АКШ-тың агрессчи бөлүктериниң ойталаарын негээринче бүгү делегейниң улустарын совет улус кыйгырып турар. Бо хемчег чокка делегейниң дүшкүүрлүг тура-ла чавырылдырар чорук чедип алдынмас.

Силерниң солуннарыңарны болгаш радионарны дамчыштыр акы-дунма куба улуска, эш Фидель Кастрога изиг болгаш чуректиң ханызындан байырны база катап дамчыдарын. Совет Эвилелиниң улустары силер-биле кады, ынчангаш Кубаның дайзыннары ону билир ужурлуг дээрзин база катап чугаалаарын силерден дилеп тур мен. **(Диңмиттиг, үр адыш часкаашкыннары).**

АЙТЫРЫГ: Куба журналистер база мынчаар бижип турар: совет улус коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары дээш демисежип турар болгай. Эш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, чеди чыл планының күүселдезиниң кандыг чоруп турарын чугаалап берип болур Силер бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Бир эвес бисте чеди чыл планының күүселдези канчаар чоруп турар дугайын тодаргайы-биле чугаалаар болзувуза, силер дүштеки болгаш кежээки чемни безин чемненир апаар силер. **(Залга хөглүг шимээн болган).** Ынчалза-даа кысказы-биле чугаалаарын кызыдайн. Чеди чыл планының күүселдези кандыг чоруп турарын чаңгыс сөс-биле чугаалаар болза, эки!, копчүр эки! чоруп турар деп чугаалаар херек. **(Адыш часкаашкыны).**

Үлетпүрнү хөгжүдер талазы-биле чеди чыл планын боттандырарында улуг ажыр күүселдиишкинниг чоруп турар бис. Баштайгы саналгалардан алырга эң-не делгем, эң-не күчүлүг эвилелдешкен республика болур Россия Федерациязы чеди чылдың төнчүзүнде планны 30 миллиард рубльге ажыр күүседир хире. А бир эвес бүгү Совет Эвилелин алыр болза: Украина, Белоруссия, Казахстан, Узбекистан, Грузия, Литва, Азербайджан Латвия, Киргизия, Молдавия, Таджикистан, Армения, Туркмения болгаш Эстонияны, тодаргайлаарга чурттуң бүгү республикаларын алыр болза, пландан ажыр база бир 10 миллиард рубльдиң немелдези бар болур хире. Мынчангаш бо чеди чылда Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйы пландан ажыр продукцияны 40 миллиард рубльден эвээш эвести бүдүрер-дир. Бо черле бүзүрелдиг чурагай-дыр!

Планны ажыр күүседириниң күсели-биле биске ам бар болур ынча акша-хөренгини бирги беш чыл планында биске чурттуң улус ажыл-агыйынга киирген турган чүве болза, боттарывысты талыгыр дээрде кылдыр санаар ийик бис. Бисте ажылдап херек мындыг чоруп турар-дыр! Экиле чоруп турар-дыр! **(Адыш часкаашкыны).**

Ынчалза-даа чедип алган чүүлдерге өөжургавас бис, бар четпестерни шүгүмчүлеп турганнар болгай, ам, ол чорук бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске дузалап турар. Четпестерни бис кезээде шүгүмчүлеп турар болгаш ындыг политиканы үргүлчүлээр бис, чүге дээрге чүгле четпестерни илередип тургаш, кижилерни ол четпестерге удур демиселге мобилизастап болур. Бир эвес четпестерни шүгүмчүлевес, оларның дугайында чугаалавас болзувусса, олар черле ынчаш хөочүргай байдалга шилчип, кижилерниң база албан черлериниң доктаамал зарыглары болуп артып каап болур.

Совет удуртукчулар чылдың эгезинде, боттарын кадыг-дошкуну-биле шүгүмчүлеп турганнар болгай, ам чыл төнүп турда, оларның планы ажыр күүсеттиниип турары илереп келген дээр чергези-биле чамдык буржуаз журналистер шагда-ла бижий бергеннер. Чеди чыл планының күүселдези-биле база ындыг болур. Чеди чыл планының хуудаан ап турувуста, ол дээрге боттанмас херек, хоозун тоол-дур, ол планны күүседир талазы-биле Совет Эвилели буурап дүжер деп, чамдык даштыкы ажылдакчылар болгаш журналистер бижип тургулаан. Ол шак ынчаар бижип турганнар безин ам дылдарын ызырынгаш олурупканнар. Совет күрүнеге удур доктаамал демисежип турар, империалистерниң Гарри Шварц ышкаш ындыг, калчаараан пропагандизи безин чүвениң боттуун барымдаалап бодап турар апарган.

Катаптап каайн, чеди чыл планының күүселдези үлетпүр талазы-биле бисте ажыр күүседиишкинниг чоруп турар. Ол планның чамдык көргүзүглерин ам ылавылап турар болгаш ону ынчаары черле билдингир дээрзин база чугаалаза чогуур.

Бистиң үевисте — атомнуг энергияның чүс чылында, космиктиг ужудуушкуннарның чүс чылында, эртемниң, техниканың дүрген хөгжүлдезиниң, чаа-чаа ажыдыышкыннарның болгаш чогаадып тывыышкыннарның чүс чылында—чеди чылдың сөөлгү хүнүнде бистиң чүнү кылыр ужурлуувусту шуптузун баш бурунгаар көрүп, баштай планга бижиттинген чүүлдерни ужук санап ылавылаар арга чок. Ол дээрге догматизм болур ийик.

Эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдези бүдүрүлгениң үргүлчү сайзыраңгайжыдар, чаа, улам-на ажыктыг методтарны болгаш аргаларны херглээр арганы берип турар. Чижээ, чеди чылдың арткан ийи чылында химияның хөгжүлдеринче онза күжениишкин салыр бис. Ынчангаш чүгле минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазынче эвес, харын база синтетиктиг материалдарны, хөй пестер бүдүрер аргалыг болур, пээде волокноларны, синтетиктиг дагыларны, техникага болгаш амыдыралга пластмассаларны бүдүреринге химияның хөгжүдеринче күжениг салыр. Химия үлетпүрү кижилерниң херегледдерин хандырарынга байлак аргаларны ажыдып турар.

Синтетиктиг материалдар, пластиктиг массалар мурнунда чок турда, чиик үлетпүр чүгле кедээ ажыл-агый чиг-эдинге даянып турда, кижилерниң херегледдерин, чижээ, хептер азы идиктер талазы-биле херегледдерин хандырары элээн берге турган. Бир эвес синтетиктиг бээрааннар чок турган болза, кижи бүрүзү чаңгыс эвес эш ботинкалыг болзун дээш кижилерни канчаар хептерин, оларны канчаар идиктендирерин бодаары берге. Ам-даа делегейде кижилерниң чүгле ушкун бар кезээ эки хептер-биле, идиктер-биле хандыртынган боор, ынчаарга бистиң бөмбүрзектиң чүс-чүс миллион чурттакчылары ботинкалар чок дээрзин билир боор силер. Ынчалза-даа ол дээрге техниктиг эвес, а социал айтырыг-дыр.

Химияның хөгжүлдезиниң түңнелинде ам эртем болгаш техника улус херегледдиниң чүүлдери-биле чоннуу хандырарының айтырыын дүрген шиитпирлээр арганы берип турар. Совет Эвилелинде бистер ам өлче улуг күжениишкин салып турар бис.

Чоокку үеде, ноябрьде-ле боор, бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Пленумун чыылдырарынга белеткенип турар бис, аңаа химия хөгжүлдезиниң айтырыгларын, минералдыг чемишчидилгелерни, пластиктиг массаларны, синтетиктиг материалдарны бүдүрерин көвүдедир дугайында чугаалажыр.

Келир чеди чылда химия үлетпүрүн хөгжүдеринге чеже акша-хөренгилер негеттинерин санаар ажылды бистиң экономистеривис кылып турар. Баштайгы саналга чээрби миллиард чыгыы рубльди адап турар. Ол дээрге дыка улуг түң-дүр.

Бистиң үевисте Ленин чурттап турган болза аар! Үлетпүрнү хөгжүдеринге 20 миллион рубльди мооңнеп алган турувуста ол өөрүп турган. А бис ам чүгле чеди чыл планының ажыр күүседириниң күсели-биле безин 40 миллиард хире рубльди алыр бис. Марксизм-ленинизмге үндезилээш Совет эрге-чагырганың чылдарында улустуң эрткен дистанциязы бо-дур, оруу бо-дур. Экономиканың хөгжүлдезинде бистиң кандыг бедиктерге четкенивис бо-дур. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Чамдык адырларның хөгжүлдезиниң темпизиниң өзүлдезин элээн саадаткаш, оон күсели-биле чоокку үш-дөрт чылдарда химияның хөгжүлдезинге артык эргени бээр апаар магат чок. А оон соонда күчүлүг химия үлетпүрүнге даянгаш, түр үеле саадалын каан өске-даа адырларның талазы-биле хөгжүлдениң темпилерни чедип алыр бис.

Химия үлетпүрүнге, чижээ, кылымал дук бүдүрер талазы-биле заводтуң тудуушкунунуң өртээ бир чыл—бүдүн чартык чыл болгаш эгиттинер. Чижээ, бир эвес ындыг заводту үш чылда туткаш, чаа бүдүрүлгезин ажылдадыптар болза, дөрт дугаар чылында-да чарыгдаттынган бүгү хөренгиниң өрүү төлеттинер, а беш дугаар чылында ол заводтуң тудуушкунунга бүгү чарыгдалдарга деңнежир түңнүг арыг орулганы бере бээр. Үлегерлеп чугаалаарга, химия дээрге алдынны дарганнап турар чөөс бүдүрүлгези-дир.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле заводтарның тудуушкунунга капитал салыышкыны база-ла ындыг байдалдыг болуп турар. Ындыг заводтарның тудуушкунунга киирген хөренгилер бүдүн чартык—ийи чылдарда долузу-биле эгиттинер.

Экономика талазы-биле ап көөр болза, химия үлетпүрүнүң хөгжүлдезинче хөренгилерни болгаш күжениишкиннерни мөөңнээр төлээде, чамдык өске адырларны элээн саадатыры ажыктыг. Улам-на күчүлүг химия үлетпүрүн тургускаш, бүдүрүлгениң бүгү адырларын хөгжүдеринче шимчээшкинни дүргедедир арганы биске бээр акша-хөренгилерни мөөңнеп алырын хандырар бис. Химия деп чүл дээрзи бо-дур! Бис ам ынчангаш оон дүрген хөгжүлдезиниң айтырыгларын ажылдап турар бис.

Чээрби чылдың төнчүзүнде, тодаргайлаарга 1980 чылда силер-биле катап ужуражыр боор мен деп бодап тур мен. **(Үр адыш часкаашкыны).** Партияның XXII съездизиниң тодаратканы, Совет Эвилелиниң экономиказының хөгжүдер дугайында бистиң партиявыстың программазы хуусаа бетинде күүсеттинер дээрзин силерге бүзүредип тур мен, ону бижип алыңар! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң партиявыс экономиканың хөгжүлдезин дыка улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Социализмниң чурттарынга экономика хөгжүлдезиниң айтырыглары—ол дээрге бирги чергениң айтырыглары-дыр. Социализмни канчаар тургузар, революцияның тиилелгезин канчап чедип алырының дугайында ам чорууп турар маргылдаалар дыка чугула ужур-дузалыг болуп турары чугаажок. Революцияны өөскүдери бергеле, ынчалза-даа революцияның чаалап алыышкынын быжыглаары, социалистиг экономиканы чедишкинниг хөгжүдери оон чиик эвес.

Бистиң чуртувуста күш-ажылдың кижилери ленинчи партияның баштайгызы-биле революцияже кирген. Олар оон политиказын деткип турар. Чүге дизе, революция чаа чүүлдү эккеп, ажылчы чоннарга эки амыдыралды революция берип турар.

Социалистиг экономиканың хөгжүлдези — ол дээрге чоннуң чаагай амыдыралы дээш демиселдиң кол көргүзүкчүзү. Ынчангаш революцияны боттандырган, империалистерге удур демиселге ханын төккен улус чоннуң материалдыг чаагай чоруунун болгаш культуразының көдүрлүүшкүнүн хандырарынче кичээнгейни мөөңнеп турар бис. Ынчаарга Совет чуртка удур интервентилерниң халдаашкынының кандыг болганын силер билир болгай силер! Биске ухур он дөрт күрүнелер халдаан. Революцияны бооп тударын оралдашкан, Американың Каттышкан Штаттары, Англия, Япония, Франция бистиң чуртувустуң девискээринге шериглер эккеп дүжүрген. Германия биске удур дайын-биле кирген, Польшаның күш-ажылчы улузу, аныяк Совет республиканың талазынга турза-даа, Пилсудскийниң ак-поляктары биске удур кирипкен. Россияның революстуг ажылчыннарының болгаш тараачыннарының талазынга бүгү делегейниң ажылчы чоннары турган. Хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның чылдарында бүгү чурттарның ажылчын ангызының, ажылчы чоннарының биске көргүскен дузаламчызын бедик-биле үнелеп турар бис. Ол чорук делегей империализмниң каттышкан күштериниң ыйыдыышкынын шыдажып эртер талазы-биле Советтер чуртунга дузалаан.

Бистиң улус коммунизмни чедишкинниг тургузуп турар. Экономиканың хөгжүлдезинде социализм чурттарының чедишкиннери — ол дээрге эрги делегейге эң-не көргүнчүг чүүл болур. Кубага удур экономиктиг блоканы америк империалистер чүге чарлааны? Куба улустуң социалистиг үндезинге экономиктиг дешпилгезиниден олар коргуп турарлар-дыр. Америк империалистерни шак-ла бо тала ол хире улуг сагыш аартып турар, социалистиг экономиканың хөгжүлдезинге Куба чедишкиннерни чедип апкаш, латин-америка чурттарга улам улуг хандыкчы күш болу бээр дээрзин олар билип турарлар. Социализмниң күштериниң өзүлдезинге бүгү чурттарның реакционерлери чеже-даа удурланып турза, төөгүнүң чайлаш чок чорулгазын олар доктаадып шыдавас. Капиталистиг тургузуг бурараан, социализмниң хереэ тиилээр.

Мээң-биле чөпшээрешпестер силерниң аранарда бар боор, чүге дизе олар капиталистиг системага сундугуп турарлар: ам канчаар боор, силер-биле маргыжып турар-дыр мен деп санаңар. Ол черле чалгаар ындыг болур. Бо маргылдаага кымныы шыны база кымныы шын эвези—ону төөгү кыңдан-даа артык шиидир, төөгү дээрге эң-не кам чок болгаш чайгылыш чок шииткекчи болгай, ол бодунуң шиитпел доктаалын үндүрер.

Социалистиг система чедишкинниг хөгжүп, быжыксып дээш, оон улуг артык күштүүн кижилер көрзүн дээш, өлче бүгү күжениишкинивисти салып турар бис.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың экономика хөгжүлдезиниң талазы-биле 20 чылга бодап чогааткан Программазы—ол дээрге коммунизм тургузуушкуну дээш демиселге бистиң бүзүрелдиг чүүлүвүс-түр. Ону боттандырары дээрге капиталистиг делегейниң шиитпел доктаал-дыр. Ынчангаш коммунистиг тургузуушкунуң ол улуг программазы күүсеттинер! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыннары).**

Силерниң айтырыгларынарга бодумнуң харыыларым-биле чамдыыларны хандырбааным чадавас, ол болдунмас-даа болгай. Боттарыңарның айтырыгларыңарга силерниң көдүрген айтырыгларыңарны бодумнуң билип турарымны бо харыыларга ажыы-биле тайылбырладым.

Кичээнгей дээш өөрүп четтирдим!

(Диңмиттиг, үр адыш часкаашкыннары).

Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң эге чугаазын болгаш харыыларын журналистер улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын, совет улустуң улуг чедишкиннерин диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле байырлап турганнар.

Беседаның киржикчилери Н. С. Хрущевка изии-биле өөрүп четтиргениң илереткеннер. Африканың журналистериниң өмүнээзинден Кенияның төлээлекчизи **В. Ньяванда**, Азияның журналистеринден—**М. Диншит** (Непал), Латин Американ — **О. Муньос** (Куба), ГДР-ниң парлалга ажылдакчыларындан —**Г. Краус**, венгр журналистерден—**Н. Никлоши**, Журналистерниң делегей организациязындан—**И. Мейснер** чүве чугаалааннар.

Журналистерниң Үшкү Бүгү-делегей ужуражылгазының хөй кижилиг болуу-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң беседазы болза, бүгү чурттарның дешпилгелиг журналистериниң сагыш-сеткил каттыштырылгазының, амгы чүс чылдың мурнакчы идеяларынга кезээде шынчы бараан болур деп оларның шиитпирлииниң. Совет Эвилелинге, оон коммунизм тургузуп турар улузунга оларның ынакшылының хайныкшылдыг көргүзүү болган.

Байырлалга уткуштур

ТОРГАЛЫГ. **(Телефон-биле).** Кыштың хүннеринде малга тудум-даа сиген үнелиг. Өвүр районда «Торгалыг» колхоз мал чемин белеткээр ажылды багай эвес организастаан. Тодаргайлаарга: сиген планын —92 хуу, а силос салыышкынын —101 хуу күүсеткен. Белеткеттинген мал чемин кажаалап калагалаар, ону кыштагларже сөөртүр хемчеглерни ферма, бригада аайы-биле боттандырып турар.

Октябрьның байырлалынга уткуштур чарышты калбартканы-биле мал кыштагладыышкынынга белеткел организастыг чоруп турар. Сентябрьниң чаагтан эгелеп чорутканы-биле ыянгыя шээр малдың чеден хире кыштаглары ам белен болган. Ол ышкаш хойга 15, инекке 2 кажааларны немей туткан, 6 кажааны улгаттыр алыткан.

Чайын эки семирткен мал кыштың берге үелеринде шыдамык, а продуктулуу-даа бедик болурун ажылдың практиказы улам-на бүзүредип турар. Колхоз бо чылын чайгы семиртилгени организастыг чорутккан. Малчыннар амгы күскү одарны база чөп ажыглап турар.

Моол-совет найыралдың айы чоруп тур

АКЫ-ДУҢМА МООЛДАН МЕДЭЭЛЕР

МАГАЛЫГ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур моол-совет найыралдың чаңчыл болган айының хүннерин ам МАР-да улуг келдирлүүшкүннүг чоруп турар. Чурттуң бүгү бүдүрүлгелеринде, тудугларында, көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарында, госхозтарда, машина-мал ажылының станцияларында, албан черлеринде, өөредилге, культура черлеринде моол-совет найыралга болгаш совет улустуң чедиишкиннеринге холбаштырган лекцияларны, беседаларны, делгелгелерни организастап турар.

Совет Эвилелинде коммунистиг тургузуушкунунуң чедиишкиннериниң дугайында материалдарны моол солуннар хөйү-биле парлап турар. «Коммунизм тургузуушкунунуң чедиишкини» деп улуг чүүлдү «Үнэн» солун октябрь 12-ниң номеринге парлаап. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң улуг чедиишкиннериниң дугайын тодаргай сан, чижектер-биле ол чүүлде көргүзүп турар.

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң соонда эрткен ийи чылдарда совет улус экономиканың бүгү адырларында чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планының чедиишкинниг күүседип турар» деп, «Үнэн» солун бижээн. Чеди чылдың эрткен дөрт чылдарында үлетпүрүң ниити продукциязы 39 хуу өзериниң орнунга 45 хуу өскенин болгаш ол үеде 28 миллиард рубльдың продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүргениң «Үнэн» болунуң номчукчуларынга таныштырып турар.

Совет көдээ ажыл-агыйның сөөлгү он чылдарда улуг чедиишкиннерин солун база тодаргай бижээн.

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле совет улустуң боттандырып турар ажыл-херектери болза, социалистиг лагерьниң чурттарынга болгаш депшилгелиг кижи төрелгетенниң келир үезиниң оруунга магалыг үлегер-чижек болуп турар»—деп, «Үнэн» солун түңнелинде бижип турар.

ШАХТЕРЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Моол-совет найыралдың чаңчыл болган айының ажылы Налайха хоорайда чедиишкинниг чоруп турар. Хөмүр даш үлетпүрүнде эң баштайгы социалистиг күш-ажылдың бригадазы моол-совет найыралдың айының хүннеринде хөмүр даш казып үндүрериниң планын чедиишкинниг күүседир дээш чарыштың эгелекчизи болган. Ол бригаданың социалистиг чарышка кыйгырыын Налайханың хөмүр даш үлетпүрүнүң бүгү бригадалары изиг-биле деткээн.

Эш Алгааның удурткан бригадазы октябрьның баштайгы чеди хонуунда 497 тонна хөмүр даш казып үндүрер хүлээлгезинден 202 тонна хөмүр дашты ажыр каскан. Ындыг бригадаларның саны көвүдеп турар.

Мөнхбүрээн, Довдон, Пүрэва чижектиг хөй-хөй эң эки шахтёр ажылчыннар 6 хонукта 7—8 хонуктарның нормазын күүседип, улуг чедиишкиннерлиг болуп турар.

ЧАРЫШ-БИЛЕ

Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур чоруп турар моол-совет найыралдың айынга алдар кылдыр Налайха хоорайның садыг-белеткел эргелелиниң Бямбасүрэн эргелекчилээн дөрт дугаар столовазы октябрьның баштайгы чеди хонуунда бодунуң планын 10 хуу ажырган.

Улан-Баторнуң үлетпүр комбинадының дүк чуур фабриказының коллективиниң кыйгырыы-биле комбинаттың цехтеринде, салбырларында Октябрь байырлалынга болгаш моол-совет найыралдың айынга бараан болдурган социалистиг чарыш калбарган.

Комбинат бо чылдың тос айларында продукция бүдүрериниң планын ниитизи-биле 106 хуу күүсеткен болгаш оон хөм идиктер кылыр, алгы-кеш, хөм, шеврет, шевро, дүк болбаазырадыр бүдүрүлгелери үшкү кварталдың планын 102-ден 148 хуу чедир күүсеткен.

Октябрь байырлалынга уткуштур моол-совет найыралдың айында калбарган социалистиг чарыш-биле түс комбинатта 32 кижи 36 янзы чаа продукция бүдүрериниң чаартыкчы саналдарын киирген. Ол саналдардан 26 саналды бүдүрүлгеде шиңгээдип ап, 80 муң чыгыы тугриктиң арыг орулгазын комбинат киирип алган.

МЕРГЕЖИЛДИГЛЕРДЕН ӨӨРЕНИП ТУРАР

Улан-Батор демир орууннуң Зуунхарада вагон депозунуң чери моол-совет найыралдың айында боттарының хүлээлгелерин шудургу боттандырып турар. Ол депо сентябрьның ажыл планын хуусаазындан үш хонук бурунгаар күүсеткен.

Совет тускай эртемниглер А. С. Валина болгаш А. И. Малеев олар вагон тормозун септээриниң техниказынга моол эштерни практика кырынга өөретпишаан, теоретиктиг кичээлди неделя санында чорудуп турар.

Ам бо депонуң ажылчыннары Бурят республиканың вагон депозу-биле акы-дуңма харылзаалыг ажылдап, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Н. Ошировтуң дуржулгазын өөренип турарлар.

ПЛАНДАН ДАШКААР

Сүхэ-Батор аймактың үлетпүр болгаш садыг черлери Октябрь байырлалынга уткуштур чоруп турар моол-совет найыралдың айынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбарткаш, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

Аймактың үлетпүр кооперациязы эрткен айның бүдүрүлге планын 21,3 хуу ажыр күүсеткен. Аймак төвүнүң тудуг артельдери эрткен айда бөттарының планнарын 135,8 хуудан 161 хуу чедир күүсеткилээн. Удвал, Цогзол, Дугар оларның удурткан социалистиг күш-ажылдың бригадалары чыл планын хуусаазындан үш ай бурунгаар күүсеткеннер.

Аъш-чем комбинады сентябрьның планын 120,8 хуу күүсеткен. Нарын, Эрдэнэ-Цаган, Халзаа, Баян-Дэлгэр чижектиг тос сумулар саржаг бүдүрериниң планын ажыр күүседип, аймактың хемчээли-биле чыл планын долдур болгаш ажыр күүседириниң төлептиг магадылалын берип турар.

ӨӨРЕДИП ТУРАР

Дарханның улуг тудуунуң бир дугаар автотрезиниң баазазында бол механик, совет тускай эртемден В. И. Гуков чүс ажыг моол эштерин бодунуң байлак дуржулгазынга өөредип турар.

Гуковтуң өөредикчилери 50 ажыг аныяктар үш айның курузунга өөренип алгаш, ам Дарханның улуг тудуунда чолаачылап турарлар.

Дарханның тудуунда моол ажылчыннарны өөредиринге дузалап турар нарын чазанылганың сургакчызы И. Г. Сорокин хөй-хөй кижилерни мергежилдиг ажылчыннар кылдыр өөреткен.

САРЖАГ, ДАЛГАН

Өвөр-Хангай аймактың Зүйл сумузунуң ажылчы чоннары 1963 чылдың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планын чедиишкинниг күүседип турар. Ол суму беш чүүл дүк белеткелиниң планын 101,7—111 хуу күүседип, пландан ажыр 3,5 тонна дүкү күрүнеге дужааган. Октябрь 1-ниң байдалы-биле алырга, алгы-кеш белеткелиниң чыл планы 112—133 хуу, ак саржаг болбаазырадыры—98,7 хуу күүсеттинген.

Баян-Хонгор, Төп, Селенги аймактар бо чылдың ак саржаг белеткээр планын 100—103 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Дорнодтуң болгаш Мөрөнниң далган дээрбедээр бүдүрүлгелери бо чылдың эрткен тос айларында боттарының планнарын 101,9 — 104,7 хуу күүседип, Октябрь байырлалынга күш-ажылчы белекти бараалгадып турарлар.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА. Улан-Баторда Чойбалсан аттыг үлетпүр комбинадының идик фабриказының цегинде.
Фотозу **В. СОБОЛЕВТУУ.**
СЭТА-ның фотохроникаzы.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Барыын-герман парлалга Францияның Даштыкы херектер министри Кув де Мюрвильдиң англи даштыкы херектер министри Батлер-биле ужуражыышкынын, а ол ышкаш барыын-европа эвилелдиң министрлер Чөвүлелиниң Гаагада ажылын тодаргай чырыдып база тайылбырлап турар. Парлалга ол чугаалажыышкыннарның боттуг түңнелдерлиг болурунга идегевейн турар. Женевьева Табуиниң «Пари жур» солунга медеглээни болза, Макмилланның албандан дүшкен чоруу «чаа болгаш удавас француз-англи чоокшулажыышкынга Парижтиң идегелдеринге согугну таварыштырган». «Пари жур» солуннуң сөзү-биле алырга, дыка хөй айтырыглар талазы-биле Батлерниң туружу Макмилланның туружунга бодаарга, Францияның туружундан эң ырак болуп турар. Бо туруш болза, төлевилеп турары «Париж-Лондон европа атомнуг өзекке» база хамааржып турар. «Штутгартер цейтунг» солуннуң бижээни-биле алырга, «мөөреңгей идегелдерни» Гаагада ужуражыышкын-биле холбаштырып турар болгаш европа экономиктиг ниитилежилгеге Англияның кирериңге чаа перспективаларның тургустунуп келиринге херектиң ужурун билир бөлүктер бузуревейн турар.

Америк, англи, француз болгаш барыын-герман солуннар агаардан дужуртүнер америк шериглерниң доступ турар өөредилгезиниң дугайында хөй чүүлдерни бижип турар. Шериглерниң өөредилгези француз-америк харылзаалары улам дорайтаткан дээрзин Парижтиң «Фигаро» солуну демдеглеп турар. АНШ-тың республиканчы оппозициязы өөредилгеге чылдак тыртып, америк шериглерни Европадан үндүрерин негээр апаар. Бонн ындыг негелделерге шуут удурланып үнер ужурлуг. Деголльчу «Насьон» солун француз чазактың чорудуп турары ядролуг чепсегленишкинниң эдере бүдүрүүшкүнүн бадыткаарынга америк шериг өөредилгелерин ажыглап турар. Моон-биле холбаштыр барыын-герман парлалга Барыын Европада туруп турар бодунуң чепсектиг күштерин АНШ-тың кызырар бодап турар дугайында чугаалажылганы үргүлчүлеп турар. Боннга октябрь 25-те келир АНШ-тың күрүне секретары Раск бо айтырыгны тодарадып апаар деп, «Рейнише пост» солун бижээн. Лондоннуң «Таймс» солуну шериг айтырыгларының талазы-биле бодунуң тайылбырлакчызының америк шериг өөредилгелериниң дугайында чүүлүн парлап үндүрген.

Хөй-ниитиниң санал-оналын алыр институттуң чорутман санал алыышкынының түңнелдерин америк солуннар парлап турар. Совет Эвилели-биле садыгны калбартыр дээш америк хөй-ниитиниң саналдап турарын ол санал алыышкыны херечилеп турар. Келир чылда болур соңгулдага президентиниң албан-дужаалынга кандидаттарны депшидери-биле холбаштыр республиканчы партияның иштинге Рокфеллерниң, Голдуотерниң болгаш Никсоннуң маргылдаашкыннарынга улуг кичээнгейни Нью-Йорктуң солуннары көрүндүрүп турар.

Японияда болур деп турар соңгулдага белеткелдиң дугайында материалдар болгаш дыңнадыглар Токионуң солуннарының арыннарында кол черлерни ээлеп турар.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң эң хөй төлээлекчилиг орган болдурар талазыда, оон составын калбартыр дугайында совет саналды хүлээп алыры дээш саналдап турар чүүлдү Делиниң «Таймс оф Индиа» солуну редакция чүүлүнге бижээн.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртукчуларының частырыглыг туруштарын шүгүмчүлеп бижээн чүүлдерни Чехословакияның «Руде право» солуну болгаш Болгарияның «Труд» солуну парлап үндүрген.

(СЭТА).

Алжир тараачыннарының амыдыралында чугула болуушкун

АЛЖИР. (СЭТА). Көдээ ажыл-агыйның национализастаан секторунда ажылдап турар тараачыннарның чурттуң төөгүзүнде эң баштайгы съездизи аңаа «Мажестик» деп кинотеатрга ажыттынган. Чурттуң бүгү булуңнарындан четкилеп келген 2,5 муң хире феллахтар съездиде киржип турар.

Үш хүн үргүлчүлээр ол съездиге көдээ ажыл-агыйны чорударының болгаш ында бар болуп турар бергелерни ажып эртериниң, тараачыннарның орулгаларын бедидериниң айтырыглары, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый продуктуларын садыы алырын болгаш хуваарын төпчүдериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөр.

«Альже репюбликэн» солуннуң бижип турары болза: «Бо съезд болза, хамаарышпас чорукту чаалап алганының соонда бистиң чуртувустуң амыдыралынга эң-не чугула болуушкуннарның бирээзи болур».

Алжир-марокко үскүлежиишкин

ПАРИЖ. (СЭТА). Колон-Бешарның кызыгаар районунда алжир болгаш марокко шериглерниң аразында тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Алжир армияның штавының дыңнадып турары-биле алырга, марокко шериглерниң эжелеп алганы Тинджуб туруш дээш тулчуушкуннар октябрь 24-түң хүнүнүң дургузунда үргүлчүлээн деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи дыңнадып турар. Марокколарның удурланыышкыны күштелип турар, оларга быжыглаашкын автомашиналарга кээп турар.

Баррен Сахарның кызыгаар районунга марокко шериглерге удур шавар халдаашкынны үргүлчүлээр дужаалды алган алжир шериглер быжыглаашкынны хүн бүрү ап турар. Октябрьде чазакка удур үймээнни үндүрген полковник Мохиурль-Хадж алжир-марокко кызыгаарында сөөлгү болуушкуннар-биле холбаштыр. Алжирниң чазаанга каттыжып турарын медеглээн соонда, 3.000 хире берберлер алжир чазак шериглерин деткиири-биле дайын чорудулгазының районунче чорупкан.

Алжирлерниң шавар халдаашкынының соонда каапкан туруштарын дедир эгидип алырын оралдажып турар марокколарның удур атакаларын алжир шериг кезектери ойтур шаап турар деп, Алжирниң радиозу дыңнадып турар. Тулчуушкуннуң түңнелинде 17 марокколар өлүрткен болгаш 12 кижи балыглаткан.

Алжир болгаш марокко шериглерниң үскүлежиишкини Джебель Ахмар районунда, Колон-Бешардан 40 километр черде база-ла болуп турар деп, радио дыңнаткан.

—□—

Алдыгы салыг

Бо салыгга Мындрима биле Огородников хамыкты мурнай оюнун доозупканнар. Ноян гамбиди дээр дебютке (эге көштер) тыптып келген кончуг нарын байдалга элээн дуржулгалыг Мындрима (ак талазы) бодунуң аныяк удурланыкчызын будап каапкан.

Маргылдааның мурнунда чорупт турар Христофоров Забоевти, Чыргал-оол Скобеевти, Зырянов Калзанны чиик удуп алганнар.

Хенертен-не хөлзээшкин үнүп, көрүкчүлер болгаш ойнакчылар Оюн биле Белектиң ойнап олурган столунуң хоме алы бергеннер. Чүү болганыл? Оюн дараазында кылыр 36-гы көжүн тывар боданып олурган. А шагы. Шагы дээрге шагда-ла 2 шак ажа берген турган. Ону Оюн-даа, Белек-даа эскербээннер. Бо маргылдааның чурумун ёзугаар ойнакчы бүрүзү 2 шак иштинде 40 көшту албан кылыр ужурлуг. Бир эвес ойнакчы 2 шак иштинде 40 көш кылбаан болза уттурган деп санаттырар.

Ынчангаш Оюнга бодунуң уттурганын миннип, удурланыкчызынга байыр чедирериниң өске чүве артпаан.

Үр демиседдиниң сөөлүнде Кенин-Лопсан Кокоринге уттурган, Немковтуң Беркович-биле салыы дең байдалдыг соңгаарлаттынган. Ол болза Берковичиниң дөртку соңгаарлаткан салыы-дыр.

Алдыгы салыгның сөөлүнде маргылдааның мурнунда 5,5 санныг Христофоров, 5 санныг Чыргал-оол олар чоруп турар.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

ССРЭ-биле Цейлоннуң аразында найырал быжыгып турар

Цейлоннуң премьер-министри дээрги Сиримаво Бандаранайкениң Совет чазактың чалааны ёзугаар Москвада келгени — совет-цейлон найыралчы харылзааларның төөгүзүнде чугула болуушкун.

Цейлон—улуг эвес чурт, ынчалза-даа улустар аразының херектеринге ол кескү рольду ойнап турар: империализмге, колониализмге, чаа хевириниң колониализминге удур, тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрери дээш демиселге африка-азий чурттарның эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш идепкейлиг киржип турар; кыдат-индий кызыгаар чөрүлдээзин тайбың арга-биле шиитпирлээринге күженишкиннерин салып турар; Мурнуу Вьетнамда чүдүлгелиг чоңга удур нго-диньдьемчи ёзу-чурумнуң араатанзыг үүлгедиглерин соксадырын негеп турар. Ядролуг чепсектиң шенделделерин чаңдык-кезиктеп хоруур дугайында Москва Керээзинге Цейлон база-ла бир дугаарында ат салган. Бүгү чурттар-биле найыралдың база нейтралитеттиң политиказын ол быжыы-биле чорудуп турар.

Цейлон улус бодунуң хосталгазы дээш демиселди баштай португалчыларга удур, оон дараазында оларны солаан голландыларга болгаш англичаннарга удур үр чылдарда чорудуп келген. Үр чылдарда манап келген хүн 1948 чылдың февраль 4-те болган: Цейлон хамаарышпас чорукту ынчаарда алган.

Чурттуң хамаарышпас чоруу дээш демиселге цейлон хөрээженнер база идепкейлиг рольду ойнаан. 30 чылдарның эгезинде цейлон хөрээженнерниң эвилелин тургускан болгаш ол эвилел ылангыя көдээ черлерде хөрээженнерниң ортузунга улуг ажылды чорудуп, кадык камгалалын, өөредилгени, көдээ ажыл-агыйны болгаш ус-тывышты хөгжүдеринге дузаламчыны көргүзүп турар. Эвилелдиң ажылынга 19 чылдарның дургузунда дээрги Бандаранайке киржип, Эвилелдиң Төп комитединиң даргазы болуп чораан. Ам хөрээженнер организацияларының хөй нуруузун хөрээженнерниң Бүгү-цейлон федерациязынга каттыштырган.

Аныяк күрүнениң тускай доктаашкынының баштайгы чылдарында эрге-чагыргага каттышкан национал партияның нүүрү-биле даштыкы болгаш түс чериниң улуг капиталының чалчалары олуруп турган. Ол чалчалар боттарының өмээржикчилеринге бараан болуп турган. Оон ужурунда олар чуртка демократтыг реформаларны боттандырарынга кандыг-даа янзы-биле моондактап турган. 1956 чылдан 1959 чылга чедир үеде, демократтыг ажылдакчы Соломон Бандаранайкениң чазаа эрге-чагыргага турган үеде элээн чугула хемчеглер алдынган. Ылангыя бодунуң шериглерин Цейлондан үндүрер болгаш шериг баазаларын эзүткаар ужурга англичаннар таварышкан. Цейлон даштыкы политиказынга тайбың кожа-хелбээ доктуннаашкынының принциптерин удуртулга болдуруп эгелээн. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле дипломаттыг харылзааларны тургускан, ажылчы чоннарның демократтыг эргелерин калбарткан, үлетпүрнү национализастаар болгаш аграр реформаны чорударының херээнге чугула базымнар кылдынган.

С. Бандаранайкениң чазааның политиказы реаксычы идегеттерниң болгаш оларның камгалакчылары империалистерниң калчааратткан. Иштики реакцияның агентилери С. Бандаранайкени араатанзыг ёзу-биле өлүрген. Цейлоннуң чазаан ол өлүрткен премьерниң кадайы Сиримаво Бандаранайке баштай берген. Чурттуң Шри Ланка Фридом деп башкарыкчы партиязын Сиримаво Бандаранайке база баштаан.

Ам Цейлон көдээ ажыл-агый продукциязының (рис, чигир болгаш өске-даа) өзүлдезин, национал үлетпүрнү (металлургия, цемент болгаш далган) тургузарын баш бурунгаар көрүп турары экономиктиг хөгжүлдениң он чыл программазын боттандырып турар. Эрткен чылда Цейлон 467 миллион фунт шайны, 229 миллион фунт кауучукту, 811 миллион борбак кокс тоорукту бүдүрүп үндүрген. Чуртта рис мынчага чедир чедишпейн турар. 1962 чылда 625 муң тонна хире ристи бүдүрген. Ынчалза-даа ол рис чурттуң иштики хереглелдерин хандырарынга четпейн барган: даштыкыдан 404 муң тонна ристи чурт иштинче кииреп ужурга таварышкан.

Реакция хоралакчы ажыл-чорудулгадан эгелээш, күрүне эргилдезин кылыр оралдажыышкынга чедир болдунар-ла аргаларны ажыглавышаан, 10 чыл программазын күүседиринге моондактап турар.

С. Бандаранайкениң чазааның нейтралитеттиг, тайбыңга ынакшылдыг угланыышкыны АКШ-тың империалистеринге шагдан бээр таарышпайн келген. Цейлончулар безин кудар колонкаларны база чуртта кара-туразында ажылап турар «Эссо», «Калтекс» деп америк нефть компанияларның болгаш «Шелл» деп англи нефть компанияның өске-даа чамдык өнчүзүн национализастаар деп шиитпирлээн үезинде АКШ Цейлонга америк «дузаламчыны» көргүзериш соксатканын чарлаан. Ынчалза-даа АКШ-тың кордалдары буурап дүшкен. Америк монополияларның калчаалыг чоруунга харыызы бербишаан, премьер-министр дээрги Бандаранайкениң медеглээни болза: «Цейлон бодунуң хосталгазын америк дузаламчыга садып солувас».

Цейлоннуң калбак улус массалары чазактың бызыг туружун хайгаараашкынныг митингилер болгаш чыскаалдар-биле деткип, ол митингилерниң база чыскаалдарның үезинде АКШ-тың бужар-чүдек үүлгедиглерин кииленнээшкин-биле буруу шаап көрген. Барыын таланың бүгү нефть компанияларының хөреңгизин национализастаарын, «Тайбынның корпузу», «Азияның фондузу» болгаш «Американың үнү» организацияларның ажыл-чорудулгазын соксадырын база оларның төлээлекчилерин чурт иштинден үндүр сывырарын цейлончулар негээн. Ол аар-берге шылгалданың үезинде Цейлонга дузаламчыны оон ак-сеткилдиг өннүү көргүскен: Цейлоннуң чоокта чаа тургускан национал нефть корпорациязынга хөй санныг нефтиниң болгаш нефть продуктуларны Совет Эвилели чорудуп берген.

Дээрги Бандаранайке чазакта ажылдап турар кижилери-биле кады биче эвес кичээнгейни ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле экономиктиг база культурлуг харылзааларны быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринче көрүндүрүп турар.

Экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында совет-цейлон дугуржулга каш-каш чылдарда күштүг болуп үргүлчүлеп турар. Цейлонда совет дузаламчы-биле каш-каш үлетпүр бүдүрүлгелерни: дугуй болгаш металлургия заводтарын, элеваторлуг далган тырттырар заводту, гидротехниктиг дерикшкиннерни тудуп, чигир тростнигин, рис болгаш хөвен тарыыры-биле шөлдерниң ыяш-дажын аштап турар. Чер болганда цейлончулар-биле кады совет тускай эртемниглер болгаш совет техника ажылдап турар.

Совет-цейлон культурлуг харылзаалар база хөгжүп турар. Совет-цейлон найыралдың Лигазы, ылангыя оон даргазы, «Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» деп делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, сарыг шажынның ламазы Удакендавала Саранаңкара Тхеро цейлон болгаш совет улустарның аразында найыралды быжыглаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Депшилге база национал патриотчу күштерни каттыштырар дээш демиселде улуг рольду Цейлоннуң Коммунистиг партиязы ойнап турар. Цейлоннуң Коммунистиг партиязы бодунуң үндезилеттинип тургустунганындан бээр 20 чыл болган оюн бо чылдың июль 3-те демдеглээн.

Цейлоннуң Коммунистиг партиязы марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптерин шудургу камгалап. Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртукчуларының амгы политиктиг угланыышкынын болгаш чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын шиитпирлиг буруу шаап турар.

Коммунистиг партия «С. Бандаранайкениң чазааның империализмге удур болгаш демократтыг программазын боттандырар дээш чайгылыш чокка демисежип турар. 1956 болгаш 1960 чылдарда парламентиге соңгулда үезинде цейлон соңгукчулар боттарының бадылаашкынын ол программа дээш берген болгай» деп, партияның чиңгине секретары Питер Кейнеман медеглээн.

Ол программаны боттандырар сорулга-биле Цейлонга социалистиг шииҹээшкинниң күштери 1963 чылдың август 12-де каттышкан чоон үзелдиг фронтуну тургускан. Ол фронтуга үш партиялар: Цейлоннуң Коммунистиг партиязы, Ланка Сама Самадж база Махаджана Ексат Перамуна партиялар кирген. П. Кейнеманның бижээни-биле алырга, ол чорук «реакцияның шаап халдаашкынын ойтур шаварынга база антиимпериалистиг болгаш антифеодалдыг революцияның сорулгаларын боттандырарын доозарынга дузалаар».

Н. МАРКОВ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Синдбадтың чедиги аян-чоруу» 10, «Зээрге өлүм» 12, 2, «Чаашкынныг дыштаныр хүн» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Артемканың ужуралдары» 11.15, 1.15, «Кызыл бүрүлер» 3.15, «Кара думаалай» 5.15 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Коллеги» 2.30, 4.30, «Любовь Яровая» (1-ги сериязы) 6.30, «Любовь Яровая» (2-ги сериязы) 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үймээнчи» 3.15, 5.15, 9.15, «Заречная кудумчузунда час» 7.15 шактарда.

Туберкулёзтан аараан кижиниң хүн чуруму

Совет Эвилелинде туберкулёз-биле демисел күрүнениң чугула сорулгазы болур. Бистиң чуртувуста туберкулёзка удур диспансерлерниң, эмнелгелерниң, санаторийлерниң четкизин тургускан, хөй-хөй бүдүрүлге черлеринде дүне ажылдаар туберкулёз санаторийлерин организастаан. Сөөлгү үеде ол аарыгны эмнээр чаа эм аймаан база тыпкан. Шын тургустунган хүн чурумун сагып, аъш-чемни таарыштырып, арыг-шеверни сагыыр болза, чүгле ынчан ол эмнер ажыктыг болур.

Туберкулёзтан аараан кижиге чемненииглениң чурумун сагыры кончуг чугула. Бир хүнде 3—5 катап доктааттынган шактарда чемненир херек. Чем чивейн ажылче чоруп болбас. Витаминнер-биле бай чемнерни ажыглаары чугула. Ол витаминнер капустада, помидорларда, морковьта болгаш өске-даа чаа ажаап алган ногаа аймаанда бар. Ыт-кадының хандызында, инек-караанда, чыжырганада, кат-чимисте, кара хлебте, ак үсте олар база хөй.

Бир хүнде 100—130 грамм үс аймаа негеттинер. Хөй үс чиир болза, база хоралыг.

Туберкулёзтуг кижиге үнелиг болгаш ажыктыг чүүлдер болза белоктар болур. Олар иртпекте, сүтте, эътте, балыкта, дагаа чуургазында бар.

Аарыг кижи чыда эмнедип турар үеде хөй чемни, ылаңгыя углеводтарны — чигирни, хлебти, картофельди болгаш өске-даа чүүлдерни берген херээ чок. Каҗан ол хөделип, ажылдап эгелээрге, ол чемнер негеттинип келир.

Арыг агаар чемден эвээш эвес ужур-дузалыг. Өрээлдерни агаарладыр херек. Аарыг кижи үе-шактың чамдык кезиин арыг агаарга эрттирер ужурлуг. Соокка алзыр болза, туберкулёзтуг кижиге айыылдыг чүве төлээде, үениң байдалынга таарыштыр кеттинер херек.

Туберкулёзтуг кижиниң ажылын шыңгыы таарыштырар ужурлуг. Аарыг кижи хөлүн эрттир тургузу ажылдавас болза эки. Дүне эки удуп алыры чугула. Чамдыкта хүндүс немей дыштанып алыр болза база ажырбас.

Туберкулёз — халдавырлыг аарыг. Туберкулёз-биле аараан кижиниң чаразында ол аарыгның өөскүдүкчүлери — туберкулёзтуң микробтары чоруур. Ынчангаш аксы хаадлыг дүкпүрер шилди ажыглаары чугула. Дүкпүрер шилге шоолут эвес суук чүүлдү, чок болза, хлораминниң 5 хуулуг холумаан кудуп алыр. Аарыг кижи чөдүрүп, азырарда солагай холунуң артыы талазы-биле аксын дуглаар ужурлуг.

Туберкулёзтан аараан кижи тускай аяк-савалыг, дөжектиг, аржыылдыг болур. Ол эт-херекселдерни өске кым-даа ажыглавас ужурлуг.

Өрээлдиң доозунун ол пос-биле хынамчалыг аштап, а шаланы шык щётка азы өттүрүп каан ширбииш-биле чүлгүүр ужурлуг.

Камгаланыышның шак ол хемчеглерин, ылаңгыя бичии уруглар-лыг өг-бүлеге сагыыры черле чугула. Бир эвес камгаланыышның шыңгыы хемчеглерин сагывас болза, бичии чаштар туберкулёзтан дораан аарый берип болур.

Туберкулёзтан аараан кижиниң медерелдиг чурум-сагылгазындан ону долгандыр турар кижилерниң кадыы болгаш бодунуң экиртир эмнеттинери хамааржыр.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3 телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13, харыысалгалыг секретарының 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 34, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27. Информация килдизиниң 20—60. бухгалтерияның 31—75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01458. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 30 СРЕДА № 258 (5662).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү күштерни коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынче!

Коммунизмниң школазы—совет профэвилелдери делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ССРЭ-ниң Профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизи

ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш коммунистиг ниитилелди калбаа-биле тургузарының үезинде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң сорулгалары

ВЦСПС-тиң даргазы эш В. В. ГРИШИННИҢ илеткели

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XII съездизиниң соолунде дөрт чартык чыл эрткен деп, В. В. Гришин чугаалаан. Ол үениң дургузунда совет улустуң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралынга аажок улуг төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкуннар болгулаан. Ол болуушкуннарның эң шылгарангайы болза, марксистиг-ленинчи теорияның эртинезинге эң улуг салыышкынны киирген, коммунистиг тургузуушкунуң перспективаларын ажыткан, партияның чаа Программазын хүлээп алган СЭКП-ниң XXII съездизи болган.

XX, XXI болгаш XXII съездилерниң айытканы СЭКП-ниң политиктиг шугумунуң шынныын эрткен чылдарның дургузунда болуушкуннарның бүгү чорудулгазы бадыткаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш оон дайынчы штавы—эш Никита Сергеевич Хрущев баштаан Төп Комитеди совет улусту ленинчи угланыышкын-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бузурелдиг чорудуп, пролетарлыг интернационализмниң, социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынының быжыглаарының туғун бедик тудуп чоруур.

Партияның удуртулгазы-биле бистиң чуртувустуң амыдыралының бүгү адырларынга болгулаан ханы, ёзулуг-ла революстуг чаартылгаларның дугайын В. В. Гришин сагындырган. Партия, күрүне болгаш хөй-нити амыдыралының ленинчи нормалары база коллективтиг удуртулганың принциптери катап тургустунган, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының ведомство-бюрократтыг хевирлерин сый шапкан. Партия үлетпүрге, тудугга болгаш көдээ ажыл-агыйга удуртулганы эде тургускан, партия-күрүне контролюнуң ленинчи принциптери катап тургустунган, идея-кижизидилгелиг ажылды экижидер талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган.

Профессионал эвилелдериниң ажыл-чорудулгазы коммунистиг ниитилелди тургузар дээш, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар дээш бистиң партиявыстың болгаш улустуң демисели-биле сырый холбашкан. Ам бо үеде ССРЭ-ниң профэвилелдери 68 миллион ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны каттыштырып турар—ол болза профэвилелдериниң XII съездизинге бодаарга оон 16 миллион кижи хөй болган дээни ол.

Чурттуң экономиказының хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерниң дугайын херечилеп турар тодаргай фактыларны илеткелчи көргүскен. 1963 чылдың план күүселдезин катай санаар болза, беш чылдарның дургузунда үлетпүрнүң ниити продукциязы чеди чыл планында көрдүнген 51 хуузунуң орнунга 58 хуу өзер. Продукцияны онзалдадан ажыр 37 миллиард хире рубльге бүдүрген турар. Аар индустрияның чугула адырлары—металлургия, нефть болгаш химия үлетпүрүнүң, машина тудуунуң, энергетиканың өзүлдези онза улуг. Атом, электрон болгаш ракета үлетпүрү чедиишкинниг хөгжүп турар. Машиналарның, станоктарның, приборларның, автоматика чепсектериниң мурнуун сайзырангай хевирлерин тургузар болгаш нептереткен. Болуңуп техниктиг деңнелиниң талазы-биле бистиң үлетпүрүвүс делегей экономиказында мурнакчы туруштарны ээлеп турар. Совет Эвилели Англия, Франция, Италия, Канада, Япония, Бельгия болгаш Нидерландыны катай алырга, оларныындан хөй продукцияны ам бүдүрүп турар. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың бүдүрүлгезиниң аразында ылгал кызырлып бар чыдар. 1962 чылда чуртта үлетпүр продукциязының хемчээли АКШ-тың үлетпүр продукциязының 63 хуу хирези болган.

Бүдүрүлгелерниң болгаш тудугларның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның коллективтериниң амыдыралынга профэвилел организацияларының өзүп турар ролюнуң дугайында эш Гришин чугаалаан. Төп болгаш чер-черде профэвилел организациялары ажыл-агый болгаш план органнары-биле боттарының харылзааларын калбарткан, планнаашкынның айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турар.

Профэвилелдери социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин онзагай калбарыышкынны алган. Ам ол шимчээшкинде 26 миллион ажыг кижи—ниң ажылчын болгаш албан-хаакчының бирээзи азы үшкүзү киржип турар. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп хүндүлүг ат дээш 47 муң бүдүрүлгелер, 250 муң цехтер болгаш фермалар, 1.380 муң бригадалар демисежип турар. 2.600 хире бүдүрүлгелер, 50 муң ажыг цехтер, салбырлар болгаш фермалар, 400 муң бригадалар коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп бедик атты ам безин чаалап алган. Бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда он-он муң хөй-нити конструктор бюролары, экономиктиг анализтиг бөлүктери болгаш өске-даа чогаадыкчы каттыжыышкыннар ажылдап турар. Оларда миллион ажыг инженерлер болгаш техниктер техниктиг деңнелиниң болгаш бүдүрүлгени сайзырангайжыдарының сорулгаларын шиитпирлээри-биле хостуг үеде хылас ажылдап турарлар.

Массаларның чогаадыкчы идепкейлиг чорук коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын күүседир дээш демиселге күчүлүг күш болу берген деп, В. В. Гришин чугаалаан. Металлургтарның, нефтичилерниң, химиктерниң, дагжыларның, машина тудукчуларының, пөс-таавычыларның, тудугжуларның күш-ажылчы маадырлыг чорууну чижектерин ол айыткан. Чижээ, Магнитканың суугучулары демир эзилдирер суугуларның бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган, ол дээрге АКШ-тың дээре бүдүрүлгелеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнден бүдүн чартык катап бедик болуп турар. Чеди чыл планының эгезинден бээр нефтичилер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүдүн чартык катап бедиткеннер. Химия үлетпүрүнде чарыш күш-ажылчы аладарлыг ажыл-херектер-биле демдеглеттинген. Хөмүр даш тывыжының делегей рекордтарын Кузбасстың болгаш Донбасстың дагжылары тургускан.

Профэвилел организацияларының бүдүрүлге-массалыг болгаш экономиктиг ажылының дугайын В. В. Гришин демдеглеп чугаалаан. Бо ажыл сөөлгү чылдарда элээн калбарган.

Чурттуң улус ажыл-агыйын дүрген көдүреринге моондактыг элээн хөй четпестерни илеткелде айтып, планнарның болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле даалгаларын күүсетпейн, карылгалыг ажылдап турар эвээш эвес бүдүрүлгелерниң база тудуг черлериниң ам-даа барын демдеглээн.

Эң-не дептилгелиг адырларны болгаш бүдүрүлгелерни колдадыр сайзырадыры коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш демиселге эң чугула ужур-дузалыг болур. Химия үлетпүрү болза чогум-на ындыг адыр болуп турар. Химия үлетпүрүнге дөрт чартык чылдарның дургузунда 250 чаа бүдүрүлгелер болгаш цехтер немешкен. Химия бүдүрүлгелериниң тудуунуң канчаар чоруп турарынга контрольду сөөлгү үеде профэвилел организациялары кошкаткан. Нефть болгаш химия үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилел ТК-зы ёзулуг инициативаны база илергейлевейн турар. Невинномысскиниң, Гродноның азот-үс заводтарының болгаш Кингисеппскиниң фосфор руднигиниң тудуг хууcaаларын кызырар болгаш минералдыг чемишчидилгелер кылыр чаа күчүлерни шиңгээдип алыр дээш чарышты калбарткан тудугжуларының, монтажниктериниң база химиктериниң эгелээшкинин бүгү тала-биле деткиири эргежок чугула.

Күчүлүг үлетпүр-биле чергелештир бүгү тала-биле сайзырангай, бедик продуктулуг көдээ ажыл-агыйны тургузары коммунистиг ниитилелди тургузарының эң чугула негелдези болуп турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрериниң калбак программазын ажылдап кылган СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму болган үеден бээр бо чылын он чылдар эрткен. Бо чылдарда тараа бүдүрери 1953 чылда 5 миллиард пуд турганындан 1962 чылда 9 миллиард пуд чедир, сүттү белеткээри 10,6 миллион тонна турганындан 29 миллион тонна, эътти бүдүрери—2,1 миллион тоннадан 5,2 миллион тонна чедир көвүдээн. Көдээниң ажыл-ишчилери бо чылын база-ла эвээш эвес ажылдааннар. Ынчалзажок, чурттуң хөй районнарында агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары планда көрдүнген тарааны савалап алыр арганы бербээн.

Чоннуң хереглелдериниң бүрүн хандырарынга бисте тараа курлавырлары көдээ ажыл-агый чылын доозарывыстың түңнелинде четчир болур. Ындыг болза-даа, тарааны камналгалыг чарыгдаар, ону баазарлап үндүрбес, чеглээр чорукка удур демиселди чорудар, магазиннерге болгаш столоваарга хөй-ниитиниң контролюн күштелдирер, элеваторларда база складтарда тарааның кадагалалын үргүлчү хынап хайгаараар, ол херекке профэвилелдиң калбак активин киириштирер ужурлуг бис.

Көдээ ажыл-агый продуктулары-биле чуртту хандырарынга совхозтарның өзүп турар ролюнуң дугайын эш Гришин чугаалаан. Көдээ ажыл-агый продуктуларының күрүне белеткелдеринде оларның ниити үлүү 40 хуу ажыг болуп турар. Бо чылын кайгамчык эки чедиишкиннерлиг болган мурнакчы хөй ажыл-агыйларны илеткелчи адаан.

Чедир ажыглаттынмаан улуг курлавырлар үлетпүрде, тудугда, транспортта болгаш көдээ ажыл-агыйда бар болуп турар. Ук курлавырлаар бүдүрүлге, тудуг, совхоз, цех, ферма, бригада болгаш ажылдаар чер бүрүзүнде бар. Ол курлавырларны коммунизм тургузуушкунунга бараан болур кылдыр ажыглаары—чугула сорулга болур деп, В. В. Гришин онзалап демдеглээн. Бо сорулганы күүседиринче профэвилелдериниң, бүгү ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының күженишкиннери угланган турар ужурлуг.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү тала-биле бедидер дугайында айтырыглар профэвилел организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. ССРЭ-де күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү капиталистиг чурттарга даазынга бодаарга дүрген өзүп турар. Чеди чыл планының төнчүзүнде чедип алыр кылдыр планнаттынган деңнелди хөй бүдүрүлгелер ам чедип алган. Москваның, Москва областының, Ленинградтың экономиктиг районнарының, Белоруссияның, Латвияның болгаш Эстонияның үлетпүрү даалгаларны чедиишкинниг күүседип турар. Ындыг болза-даа, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле чеди чыл планының даалгазы ниитизи-биле чедир күүсеттинмейн турар. Улус ажыл-агый чөвүлелдериниң бүдүрүлгелериниң 20 хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле даалгаларны эрткен чылын күүседип шыдаваан, а бо чылын—23 хуузун чедир күүсетпээн.

Оон ынай эш Гришин техниктиг нормалаашкынның айтырыгларынга доктааган. Амгы үеде дыка хөй эргижирээн нормаларны, техника талазы-биле үндезилиг чаа нормалар-биле солугулаан. Ындыг нормаларның бот-дензизи 50 хуу чедир улгаткан. Профэвилел организацияларының киржилгези-биле нормалаашкынның хөй-ниитичи бюролары тывылгылаан болгаш калбак нептерелди алган. Ынчалза-даа техниктиг нормалаашкында четпестер ам-даа дыка хөй.

Ажыл-агыйжы планнарны чогаадып кылырынга болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштирип турарының фактыларын илеткелге айыткан. Амгы үеде 66 муң бүдүрүлге болгаш тудуг черлеринде база 52 муң улуг-улуг цехтерде болгаш совхозтар салбырларында доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары тургустунгулаан. Оларның составында 4.600 муң мурнакчы ажылчыннарны, инженерлерни болгаш албан-хаакчыларны соңгуп киирген. Бүдүрүлге чөвүлел хуралдары чылдын-на бир миллион хире саналдарны киирип турар.

Ажыл төлевирин айлап чурумчуткан чорук, материалдыг сонуургалдың принцивин улам ыңай быжыглаарынга идиглиг болган деп В. В. Гришин чугаалаан. Амгы үеде 49 миллион ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны күш-ажыл төлевириниң чаа байдалдарынче шилчиткен болуп турар. Чижээлээрге, чурумчудулга соонда ажыл төлевири хөмүр даш үлетпүрүнге 37 хуу, кара металлургияга—11 хуу, химия үлетпүрүнге—16 хуу, демир орук транспортунга болгаш тудугга—13 хуу, совхозтарга—21 ажыг хуу улгаткан. Эң ылангыя эвээш шалынныг ажылдакчыларның ажыл төлевири онза улгаткан. Күш-ажыл төлевиринге ведомство аайы-биле карыштак чорукту узуткаан.

Ынчалза-даа бо херекте улуг четпестер ам-даа бар. Чамдык бүдүрүлге болгаш албан черлеринде ажыл төлевириниң системазын шын эвес ажыглап, деңнелгелиг төлевирни киирип, ажылдарны болгаш ажылчыннарны тарифтээрде, ажылдың үнезин доктаадырда частырыгларны кылып турар.

Күш-ажылдың байдалдарын экижидер талазы-биле ажылдарның улуг хемчээлдииниң дугайында сан-түңнерни эш Гришин чижекке көргүскен. Отчёттуг үениң дургузунда чүгле коллективтиг керээлер ёзугаар безин күш-ажылдың камгалалынга ийи чартык миллиард ажыг рубльди чарыгдаан. Күш-ажыл камгалалын, айыыл чок чоруктуң техниказын сагыырын хынаарынга профэвилел организацияларынга ийи миллион хире кижини хаара туткан. Бо бүгү ажыктыг түңнелдерни берген. Дөрт чылдың дургузунда бүдүрүлге черинге кемдеп бертинер чорук 25 хуу эвээжээн. Ынчалза-даа чамдык адырларда—хөмүр даш, ыяш үлетпүрлеринде, тудугда болгаш көдээ ажыл-агыйда—ол таварылгалар ам-даа көвей болбушаан.

Бистиң чуртувуста күрүнениң болгаш ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын хандырып турар күш-ажыл дугайында хоойлулар боттанып турар. Ол болза эң шынчы хоойлулар. Оларны шыңгыы сагыыры—администраторларның болгаш ажылчы чоннуң-даа ыдыктыг хүлээлгези болур. Ынчалза-даа бүдүрүлгени болгаш ажылды организастаарын экижидер талазы-биле хемчеглерни алырының орнунга, ажыл шагындан артыр ажылдадыр чорукту ажыглаар, дыштаныр хүннерни өскээр шилчидер, ооң-биле бүдүрүлгеге чидириглерни дооларынче чүткүүр ындыг ажыл-агыйжы удуртукчулар бисте ам-даа бар. Профэвилелдери күш-ажыл дугайында хоойлуларны сагыырының хыналдазын улам күштелдирер хүлээлгелиг.

Улустуң чаагай амыдырал байдалын көдүреринге чугула ужур-дузалыг чуртталга айтырыгларын шиитпирлээри бирги чергениң ужур-дузалыг деп, Коммунистиг партияның санап турарын эш Гришин онзалап демдеглээн. Ынчалза-даа тудуг ажылдарының хемчээлин калбартырынга болгаш шынарын экижидеринге бар курлавырларны болгаш аргаларны чамдык черлерде ажыглавайн турар. Россия Федерациязының, Украин ССР-ниң дыка хөй областарында чуртталга тудуунуң планнары четпес күүсеттинип турар. Профэвилел организациялары бо айтырыгларны улам ханызы-биле көөр, чуртталга бажыңнарының тудуунга хөй-нитиниң контролюнуң дээштинин күштелдирер, тудугну үрей кылыр кижилерниң дугайында ниитиниң санал-оналын барымдаалаар ужурлуг. Чуртталга тудуунуң кооперациязының хөгжүүрүнге бүгү хемчеглер-биле деткимче көргүзери эргежок чугула. Профорганизациялар болза чуртталга шөлдерин хуваарынга ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны киириштирер, кадржаан ажылчыннарга — бүдүрүлгениң мурнакчыларынга, чурттаар чер хереглеп турар ак-сеткилдиг инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш албан-хаакчыларга квартираларны бирги ээлчегде бээрин хандырар ужурлуг.

Күрүнениң социал камгалал черлери ажылчы чоннарның кадыкшылын быжыглаары дээш демиселге, оларның чаагай чоруун бедидеринге улуг рольду ойнап турар. Оларны эргелеп башкарарын профэвилелдеринге даасkan. 1959—1963 чылдарда социал камгалалга күрүнениң чарыгдалы 40 миллиард хире рубль, азы ооң мурнундагы 30 чылдарны ышкаш барык ындыг болган. Социал камгалал акша-хөреңгизиниң күселини-биле ол-ла үениң дургузунда кадыкшылга черлеринге 21 миллион ажыг ажылчы чоннар халас ийикт азы чиигелделиг байдал-биле эмнедип дыштанган, 18 миллион уруглар пионер лагерьлеринге чорааннар.

Профэвилелдери күрүнениң дуза-биле кадыкшылга черлериниң четкилерин улам калбартырының, санаторийлерни, пансионаттарны, дыштаныр бажыңнарын тударының, оларны улам чаагайжыдарының талазы-биле улуг ажылдарны чоруткулаан. Профэвилелдериниң кадыкшылга черлеринге дыштанганнарның саны 1960 чылдыынга деңнээрге, чылда-ла бир миллион ажыг кижиге көвүдээн. Ийи он чылдарның дургузунда кадыкшылга черлеринге олуттарның санын сес катап көвүдедирин айтып турар.

Херээжен ажылчыннарның ажылдаар байдалын болгаш амыдырал-чуртталгазын экижидериниң, оларның кадыкшылын камгалаарының дугайында партия биле чазак үргүлчү сагыш салып турар деп, илеткелчи демдеглээн. Херээжен чонга дыка чиигелделиг байдалды болгаш ооң-биле кады четчири-биле төлевирлиг ажылдарны бээр, ажылчын херээженнерниң профессионалдыг өөредилгезин экижидер, бажыңга херээженнерниң ажылдаарын кызыраарын болгаш чиигедирин чедип алыр херек. Профэвилелдериниң хүн-бүрү контролюнуң адаа-биле уруглар садтарының, яслилериниң, школа-интернаттарның, ниитиниң чемненилгезиниң тудуушкунун чорудары эргежок чугула.

Ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының көдүрлүүшкүнү, чоннуң хереглел бараанnарын бүдүреринин өзүлдези совет садыының кежүүлдезинге улуг негелделерни салып турар. Бараан курлавырларын көвүдедир дугайында үргүлчү сагыш салыр, бараанnарның ассортиментизин калбартырын болгаш шынарын экижидерин, садыг четкизиниң өзүлдезин, ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаарын, чонну хандырарын экижидерин чедип алыр херек.

Профэвилелдериниң культура-массалыг ажылын илеткелчи тодаргайы-биле чугаалаан. Кол чүүл болза, бүгү ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны күш-ажылга, ниитиниң бүдүрүлгезинге бедик медерелдиг болурунга кижизидери болур. Чарыштың күчүлүг кужунге, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге даянмышаан, профэвилелдери ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны бүдүрүлгениң чаартыкчыларының болгаш мурнакчыларының чогаадыкчы күш-ажылының үлегер-чижектеринге кижизидип турарлар.

Ажылчын хуралдарның, бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының, эш-хуу судтарының кижизидилгелиг ролюн улам ыңай бедидер, төлептиг ажыл-херээ дээш ажылчыннарны база албан-хаакчыларны шаңнаарының хемчеглерин эки ажыглаар болгаш ооң-биле кады ажыл кылбастарга, ажыл шагы үзерлерге, чалгааларга, арагачыларга болгаш хулиганнарга удур шиитпирлиг-биле демисежир. ВЦСПС өске органнар болгаш ведомстволар-биле кады хөй чылда, үлегерлиг ажылдаан ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны шаңнаар дугайында, а ол ышкаш күш-ажыл чурумун үрээрлерге удур угланган хемчеглерниң дугайында саналдарны ажылдап кылгаш, чазак черинге киирген. Ылангыя ажыл шагы үзерлерниң үскен хүннеринге хамааржыштыр шөлээзин кызырарын көрүп турар.

Ажыл-агый ажылдакчылары, мастерлер, бригадирлер кижилерни кижизидериниң херээнге чугула рольду ойнаар ужурлуг. Ындыг турзажок, бүгү-ле бүдүрүлге сорулгаларын дужаап чагырарының методу-биле шиитпирлээрин кызытпышаан, хүн бүрүнүң кижизидилге ажылын чоруттпайн турар ажыл-агый удуртукчулары ам-даа бар. Ол чорук ажыл-херекке каража-хорагал чедирип турар-дыр. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинче онза кичээнгейни угландырар херек.

Ам чеди миллион хире ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш колхозчулар өөредилгезин бүдүрүлгеде ажыл-биле холбаштырып турарлар. Он миллион ажыг ажылчы чоннар чыл бүрү чаа-чаа тускай мергежилдерге өөренип, боттарының бүдүрүлге мергежилдерин бедидип ап турар. Ажылчы чоннарның культура-техниктиг деңнелин бедидериниң чаа-чаа хөй-нити хевирлери — культураның болгаш техниктиг дептилгениң улусчу университеттери, мурнакчы дуржулганың хөй-нити институттары, экономиктиг школалар болгаш өскелер-даа тыптып келген болгаш хөгжүп турар. Чуртта 10 муң культура университеттери санаттынып турар. Төөгүте көстүп көрбээн сорулга — бүгү ажылчыннарның болгаш тараачыннарның культура-техниктиг деңнелин интеллигенцияның деңнелинге чедир көдүрери шиитпирлеттинип турар.

Ажылчы чоннарның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылга чугула роль болза, четкизи үргүлчү калбарып турар профэвилелдериниң культура-чырыдыышкын албан черлеринге хамааржып турар деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. Дөрт чылдарның дургузунда бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң саны 380 муң чедир өскен. Оларда чеди миллион ажыг кижи киржип турар. 350 улусчу театрлар тургустунган. Профэвилелдери боттары тузунда болгаш министерстволар база ведомстволар-биле кады адырлар аайы-биле он төп солуннарны, бүдүрүлге-массалыг он болгаш эртем база бүдүрүлге-техниктиг 60 ажыг журналдарны үндүрүп турар.

Отчёттуг үениң иштинде профэвилелдериниң спорт ниитилелдериниң кежигүннериниң саны 16 миллион чедир өскен. Туристиг походтарга, аян-чоруктарга болгаш экскурсияларга 1962 чылда 13 миллион ажыг кижи киришкен. Дөрт чартык чылдың иштинде профэвилелдери күш-культураны, спортту болгаш туризмни хөгжүдеринге 650 миллион ажыг рубльди чарыгдаан.

Отчёттуг үеде профэвилелдериниң бүгү ажыл-чорудулгазы демократияның, шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң, коллективтиг удуртулганың принциптериниң үндезининге тургустунган деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. ВЦСПС профэвилелдиң ажылын ажылчы чоннарның калбак чугаалажыышкынынга тургузуп келген. Профэвилелдериниң XII съездизиниң соонда, бүдүрүлгелер болгаш тудуглар ажылчыннарының, хоорайларның болгаш областарның профэвилел активтериниң хуралдарынга ВЦСПС-тиң ажыл-чорудулгазының дугайында 300 хире илеткелдерни кылгылаан.

Организакчы ажылга кол кичээнгейни профэвилелдериниң эге организацияларының ролюн улам бедидеринче угландырып келген. Ам 470 муң эге организациялар санаттынып турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылчы идепкейин бүгү хемчег-биле хөгжүдеринче, бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тывар болгаш ажыглаарынче, техниктиг дептилгени дүргедеринче олар боттарының күженишкиннерин угландырып турарлар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ВЦСПС-тиң XI пленумунуң доктаалынга үндезилеттинип чорутунган профэвилел органнарының эде тургузуушкуну чогуур түңнелдерни берген деп, илеткелчи демдеглээн. 75 крайларда болгаш областарда профэвилелдериниң үлетпүр болгаш көдээ чөвүлелдери тургустунган. ВЦСПС-те, эвилел болгаш автономнуг республикаларның профэвилелдер чөвүлелдеринде үлетпүрге профэвилел организацияларының талазы-биле бюрозу, көдээ ажыл-агыйга профэвилел организацияларының ажылының талазы-биле бюрозу тургустунган. Колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелдериниң профэвилел комитеттери тургустунгулаан. Ол эде тургузуушкун болза, профэвилел органнарын бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга чоокшулаштырарын, оларның кичээнгейин бүдүрүлгени хөгжүдериниң кол сорулгаларын шиитпирлээринче угландырарын, ажылчы чоннарның амыдырал, культурлуг хандырылгазын болгаш кижизидилгезин экижидерин хандырган.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң соонда хөй-ниитичи эгелээшкинни хөгжүдеринге эвээш эвес чүүл кылдынган деп, В. В. Гришин чугаалаан. Профэвилелдериниң фабрика-завод, район болгаш хоорай комитеттериниң 95 хуузу база совхоз-колхоз бүдүрүлге

(Төнчүзү 2-ги арында).

Ак-сеткилдиг болгаш найыралчы харылзаалар

Совет-непал кады кылган дыңнадыг

Непалдың хаан чазааның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Даштыкы херектер министри доктор Тулси Гири болгаш ону үдеп чоруур кижилер ССРЭ-ниң чазааның чалалгазының ёзугаар күрүнениң аап-чоруун кылып, Совет Эвилелинге чораан. Октябрь 23-тен 26-га чедир ССРЭ-ге чоруп турган үезинде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле Непалдың хаан чазааның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Даштыкы херектер министри доктор Тулси Гириниң аразынга ужуражыышкыннар болгаш беседалар болгулаан. Ак-сеткилдиг найыралдың болгаш бот-бодун бүрүн билчир чоруктуң байдалынга эртилээн ол ужуражыышкыннарның болгаш беседаларның чорудулгазында ниити сонуургалдыг делегей айтырыгларының талазы-биле база совет-непал харылзааларны улам ыңай хөгжүдер болгаш быжыглаары-биле холбашкан айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарның ажыктыг делгеренгей солчулгазы болган.

Беседаларга совет таладан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң өске-даа күрүне ажылдакчылары база киришкен.

Совет Эвилелиниң болгаш Непалдың хаан күрүнезиниң чорудуп турары тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы, а ол ышкаш нейтралитеттиң болгаш шериг бөлүглелдеринге киришпестиң политиказынга Непалдың хаан күрүнезиниң бодун бердинген чоруу тайбыңны быжыглаарының болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының херээнге бараан болуп турарын ийи талалар күзел ханыышкыны-биле демдеглээн. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптери бүгү күрүнелерниң аразында харылзааларга эң калбаа-биле нептерээн турар ужурлуг дээрзин олар санап турар.

Талалар бүгү-нити тайбынче болгаш найыралче боттарының чүткүлдүүн чаңгыс ап-сеткил-биле бадыткап база делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээриниң чепсээ кылдыр көрүп турар дайынны кезээде ойталаза чогуур, улуг даа база биче-даа бүгү күрүнелерниң аразында чөрүлдээлерни чугаалажыышкыннарның болгаш чаагай кады ажылдажылганың аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлээннер.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин чамдык-кезиктеп хоруур дугайында Москвага ат салган керээ делегейге улуг ужур-дузалыг документ болурунга быжыг бүзүрелин талалар илергейлээн. Чепсегленишкинни бүгү-нити болгаш бүрүн дужурериниң айтырыын шиитпирлээри болза, бүгү чер бөмбүрзээниң улустарының чедип алыры ол хире оралдажып турары тайбыңны быжыглаарынга аажок улуг рольду ойнаан турар ийик дээрзин ийи талалар хүлээп көрген.

Совет Эвилели биле Непалдың аразында харылзаалар тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге үндезилеттинген болгаш кезээде ак-сеткилдиг база найыралчы болуп келгенин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Непалдың хаан чазааның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы күзел ханыышкыны-биле демдеглээннер. Совет Эвилели биле Непалдың аразында найыралчы кады ажылдажылганы бүгү тала-биле хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга күзелдиин ийи талалар айыткан.

Чугаалажыышкыннар чоруп турда ийи талалар Непалдың хөгжүлдезинге Совет Эвилелиниң талазындан моон соңгааргы экономиктиг дузаламчының болдунуп болурун чугаалажып көрген. Непалга моон соңгааргы экономиктиг дузаламчының аргаларын дилеп тыварынга Совет Эвилели чөпшээрешкен. Чогуур дугуржулганы чедип алыр сорулга-биле ол чугаалажыышкынны албанның деңнелинге үргүлчүлээрин шиитпирлээн. ССРЭ биле Непалдың аразынга садыг харылзааларын хөгжүдеринге күзелдиин талалар хүлээп көрген.

Доктор Тулси Гири ийи күрүнелерниң аразында чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы демдеглеп, Непалдың хаан күрүнезинде энергетика болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерниң тудуун боттандырарынга база госпитальдың тудуун доозарынга Совет Эвилелиниң көргүзүп турар дузаламчызы дээш Совет чазакка өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Доктор Тулси Гири ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевту болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти боттарынга таарымчалыг үеде Непалга келзин деп мындаагылар хаан Махендраның өмүнээзинден чалаан.

Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев ол чалалганы өөрүп четтиришкинчиле хүлээп алган.

Октябрь 25-те Москвага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле Непалдың хаан чазааның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тулси Гири кады кылган совет-непал дыңнадыгга ат салганнар.

(СЭТА).

Кремльдиң Улуг Ордузунга хүлээп алыышкын

МОСКВА. (СЭТА). Октябрьның 28-те Совет чазак Цейлоннуң премьер-министри дээрги Сиримаво Р. Д. Бандаранаикеге аалдар болдуруп, Кремльдиң Улуг Ордузунуң Георгиевск залынга хүлээп алыышкын кылган.

Хүлээп алыышкынга эштер Н. С. Хрущев кадайы-биле, А. Н. Косыгин, Д. С. Полянский, Н. М. Шверник болгаш совет күрүнениң өске-даа ажылдакчылары, а ол ышкаш хөй-нити организацияларының төлээлекчилери киришкен. ССРЭ-де төлээлеттирген дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары база-ла аңаа келген турган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле Цейлоннуң премьер-министри дээрги Сиримаво Р. Д. Бандаранаике чүве чугаалаан болгаш кады кылган совет-цейлон дыңнадыгга ат салган.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизи

Эш В. В. Гришинниң илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 1-ги арында).

[illegible]

ның демиселин тодаргайлавышаан, ол чурттарда ажылчын шимчээшкининиң күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң дугайын, ажыл соксадышкынының аажок улуу-биле өскенин В. В. Гришин чугаалаан. Бир эвес 1958 чылда ажыл соксадышкыннарының киржикчилериниң саны 27 миллион хире турган болза, 1962 чылда ол сан 60 миллионга чедир өзе берген. АКШ-та, Грецияда, Францияда болгаш капиталдың өске-даа чурттарында ажылчыннарга удур чаа хоойлулар хүлээп алдынгылаан. Ажылчы чоннарның демиселин боой тудар дээш монополиялар болгаш оларның чалчалары чазактар бүгү-ле чүүлдерни кылып турарлар. Ажылчын аңгының хереэ дээш эрес-дидим демиселчилерге акы-дуңма байырывысты чедирээлинер, капитал-биле аңгының тулчуушкуннарынга тайбының болгаш социал дептшилге хереэниң тиилелгези дээш демиселге оларның чаа-чаа тиилелгелерлиг болурун күзээлинер деп, съездиниң индиринден илеткелчи медеглээн.

Партияның удуртулгазы-биле профессионал эвилелдериниң аажок улуг күш кылдыр хуулганын В. В. Гришин онзалап демдеглээн. Профэвилелдериниң бүгү ажыл-чорудулгазы ленинчи партия-биле харылзашкан. Бистиң чуртувуста профэвилелдер партияны долгандыр тыптып, хөгжээн, оон удуртулгазы-биле олар алдарлыг оруктуг эрткен. Партияның удуртулгазы совет профэвилелдериниң күштериниң күчүлүг үнер дөстери, ажылчы чоннуң эрге-ажыы, коммунизмниң эрге-ажыы дээш, оларның үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазының магадылалы болуп турган, болуп турар болгаш кезээде-ле болур.

Лениннин партиязының улуг хереэ дээш демисежиринден артык бедик хүлээлге совет профэвилелдеринге турбаан болгаш чок хээрзиниң дугайын бистиң төрээн партиявыска оон ленинчи Төп Комитединге, эш Никита Сергеевич Хрущевка ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIII съездизиниң өмүнээзинден база катап бүзүредирин чепшээреп көрүнер. Профессионал эвилелдери кажан-даа, база бүгү-ле чүүлдүң талазы-биле партияның салган сорулгаларын алдарлыг-биле күүседир, коммунизм дээш демиселге оон идегелдиг чөлеңгииш болур. Маадырлыг ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның партиязын долгандыр улам-на сырый каттыжып, массаның иштинге организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылын сайзырангайжытпышаан,

[illegible]

Съездиниң эртенги хуралы

[illegible]

...чоннар, эмчилер, башкылар болгаш коммунизмниң профессионалдар эвилелдеринде каттышкан тургузукчуларының 68 миллион кижилиг улуг армиязының өске-даа төлээлекчиле-

ри кайгамчык улуг залда олуттарны ээлепкен.

Делегейниң 80 чурттарындан төлээлер болгаш хайгааракчылар съездиге чедип келген. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязындан ол федерацияның даргазы Ренато Битосси биле чиңгине секретарь Луи Сайян баштаан төлээлери залда олуржун турар.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизи болза Лениниң партиязының XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери-биле, СЭКП-ниң чаа программазы-биле чепсегленген болгаш чалгыннанган бистиң бүгү улузувус — коммунизм тургузуушкунун калбартырынче кирипкен кайгамчыктыг үеде болуун ажылын эгелээн.

Эртенгиниң 10 шак. Эштер **Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, О. В. Куусинен, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, В. В. Гришин, Л. Н. Ефимов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин** залга кестүп келирге, төлээлер болгаш аалчылар бут кырынга тура, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIII съездизи ажыттынган деп чарлаан.

Даштыкы аалчыларга съездиниң өмүнээзинден В. В. Гришин изиг байыр чедирген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Президиумун эш Н. С. Хрущевту баштадыр съездиниң хүндүлүг президиумунга кайгамчык улуг көдүрлүүшкүн-биле бир эп-сеткилдиг соңгаан.

Съездиниң удуртур органнарын — президиумну, секретариатты, редакция болгаш мандат комиссияларын соңгаан.

Съездиниң хүн айтырыгларын болгаш ажылдаарының чурумун бир үн-биле бадылаан. Съезд дараазындагы айтырыгларны чугаалажып көөр:

1. ВЦСПС-тиң ажылының дугайында отчёт болгаш коммунистиг ниитилелди калбаа-биле тургузарының үезинде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң сорулгалары.

2. Ревизия комиссиязының отчёт илеткели.

3. ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң Уставынга өскерилделер дугайында.

4. Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-Эвилел Төп Чөвүлелин болгаш Ревизия комиссиязын соңгуур.

СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичевке сөс берген. ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң байырлыг чагаазын төлээлерниң болгаш аалчыларның диңмиттиг адыш часкаашкыннары белуп турда, эш Демичев номчаан.

Съезд хүн чурумунуң бирги айтырыын чугаалажып кирипкен. ВЦСПС-тиң ажылының дугайында болгаш коммунистиг ниитилелди калбаа-биле тургузуп турар үеде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында отчёт илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин кылган.

Съездиниң кежээки хуралы

Кежээки хуралга съезд ревизия комиссиязының отчёт илеткелин дыңнаан, ук илеткелди комиссияның даргазы **Я. С. Кувшинов** кылган.

Оон соонда В. В. Гришинниң болгаш Я. С. Кувшиновтуң илеткелдериниң талазы-биле санал-оналдар эгелээн.

Профэвилелдериниң Москва хоорай чөвүлелиниң даргазы **В. И. Крестьяниновна** сөс берген.

Дөрт миллион ажыг кижини каттыштырып турар Москваның профэвилел организациязы янзы-бүрү талалыг улуг ажылды чорудуп турар. Найысылалдың бүдүрүлгелеринде күш-ажылчы күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң дугайында оратор дыңнаткан. Москваның үлетпүрү дөрт чылдарның болгаш төс айларның дургузунда 2.248 миллион рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүрген.

Найысылалда чуртталга тудуушкунунуң шапкын хөгжүлдезиниң дугайын херечилеп турар солун медээлерни эш Крестьянинов чижек кылдыр көргүскен. Дөрт чылдарның болгаш төс айларның дургузунда москвачылар 474 муң чаа квартираларны алган.

Коммунистиг күш-ажыл дээш чарыш Москвага улуу-биле калбарган. Амгы үеде ол шимчээшкинде ийи миллион кижи киржип турар. Найысылалдың ажылчы чоннары дыка хөй үнелиг эгелээшкиннерниң эгелекчилери болган. Россияның 30 миллиард рублиниң саңынга 4.200 миллион рубльди киирерин олар хүлээнген.

Индирде—Украинаның профессионал эвилелдериниң чөвүлелиниң даргазы **В. К. Клименко.** Отчёттуг үе болза национал республикаларның экономиказының болгаш культуразының шапкын көдүрлүүшкүнүн хандырган күжениишкинниг күш-ажылдың болгаш алдарлыг тиилелгелерниң чылдары болган деп, ол чугаалаан. Украинаның ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннериниң дугайын чугаалааш, республикада профэвилелдериниң ролю өзүп турар деп, эш Клименко демдеглээн. Профэвилелдери ам бүдүрүлгениң, амыдыралдың болгаш кижизидилгениң эң чугула айтырыгларын тургузарынга болгаш шиитпирлээринге эгелекчи чорукту улуу-биле илередип турарлар. Украинаның профэвилелдери чарышты организастаарын эки-

[illegible]

публикада калбарган. Ам оон олуругларында беш миллион хире кижи кирип турар.

Профэвилелдериниң эге организацияларының ажылын болбаазырадыышкындары эргежок чугула. Чүге дээрге коммунизмниң тургузукчуларының анаа, бүдүрүлге коллективтеринге өзүп, кижизиттинип турар-дыр деп, оратор айыткан.

Кара болгаш өңнүг металлургияның бүдүрүлгелеринге социалистиг чарышты калбартырының талазы-биле, бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын нептегедириниң талазы-биле, профэвилелиниң ажыл-чорудулгазынга хөй-ниитиниң эгелерин улам-на калбартырының талазы-биле профэвилел организацияларының чорудуп турган улуг ажылының дугайын металлургия үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **В. А. Подзерко** съездиниң төлээлеринге чугаалаан. Сөөлгү чылдарның дургузунда металлургтар улуг чедиишкиннерни чедип алган. Чеди чыл планының шой, кан, прокат бүдүрер талазы-биле контроль чурагайларының онаалгазы дыка ажыр күүсеттинген. Өңнүг металлургияның бүдүрүлгелериниң коллективтери нити продукция бүдүрерин бүдүн чартык катап көвүдеткен. Бүдүрүлге планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болгаш чаа кижини кижизидери дээш демиселге күчүлүг күш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин болу берген.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрерин көвүдедир дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чагаазын металлургтар изии-биле деткээн деп, оратор чугаалаан. Усть-Каменогорскиниң коргулчун-цинк комбинадының, Балхаштың даг-металлургия комбинадының болгаш Волховскиниң алюминий заводунуң коллективтери 1963 чылдың планын хуусаа бетинде күүседири болгаш күгүр кислотазы бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни шингээдип алыры дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Азот-түк заводунуң аппаратчиги **А. П. Штых** индустриялыг Горловканың ажылчы чоннарының мурнундан чүректиң ханы байырын профэвилелдериниң съездизиниң делегаттарынга

[illegible]

күүседип турарын оратор чугаалаан. Контроль чурагайларда доктааткан онаалдадан ажыр 138 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрген.

Химия үлетпүрүнде бүдүрүлгениң курлавырларын ырак-та-ла долу эвес ажыглап турарын эш Штых чугаалаан. Бо айтырыглар келээде профэвилел организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Эш Штыхтың ажылдап турар бригадазында технологтуг дериглерни эң бүрүн ажыглап тургаш продукцияны немей бүдүрүп үндүрер дээш шимчээшкин тыптып келген. Ол чорук бо чылын чүгле Горловка заводунга безин пландан ажыр 2600 тонна аммиакты болгаш 7711 тонна минералдыг чемишчидилгелерни ажылдап үндүрер аргавы берген.

Индирде — Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының чиңгине секретары **Луи Сайян.** Делегаттар болгаш аалчылар ону диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Съездиниң делегаттарынга болгаш оларның мурнунда социализмниң баштайгы чуртунуң бүгү ажылчы чоннарынга изиг байырны ол чедирген. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле улуг төөгүлүг херекти — коммунистиг ниитилелди тургузарының хереэн боттандырып турар-дыр силер деп, оратор чугаалаан. Ол болза силерде ажылдар чер бүрүзүнде чаа моральдың дадыгыы тыптып турар дээни ол, кижилерниң аразында чаа харылзааларның төрүттүнүп турар дээни ол, бо чорук бүдүрүлгениң бүгү адырларынга профэвилелдериниң харысалгазын бедидип турар. Совет Эвилелинде кижиниң амыдыралының бүгү талаларында дээди демократияның концепциязы боттуг, материалдыг хевирлерни тып ап турарын оортан база барымдаалап көөр ужурлуг. Ол чорук бистерни магададып, Улуг Октябрь революциязының оолдар, кыстары-биле бистиң найыралывыстың быжыгарынга дөгүм болуп турар.

Делегейниң ийиги дайынының доозулган үезинден бээр чогум-на харын совет профэвилелдери-биле кызы хөделиишкиннериниң ачызында Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының хүрээлени хөгжээн

[illegible]

дулгазы-биле бүгү делегейниң ажылчы чоннарының мурнунга бодунуң хүлээлгезин күүседип турарынга чоргаарланып турар. Агаарга, космос делгемнинге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Кереэге Москвага ат салтанынга Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының байыр чедирип турарының ужуру-даа бо.

Бо-ла залга, бо-ла индирден профэвилелдериниң Бешки бүгү-делегей конгрезинге байыр чедирбишаан, бистиң эргим эживис Н. С. Хрущев болза чорулдаалерни чайлаткаш, ниити аңгы принциптеринге үндезилеттинген чаңгыс аай платформаны ажылдап кылыры-биле чаңгыс столга чыглыр деп делегейниң профэвилелдерин кыйгырган дээрзин эш Сайян ургулчулеп чугаалаан. Эш Н. С. Хрущевтуң ханы мерген сүмези амгы үениң негелделеринге кажангызындан-даа артык дүгжүп турар кылдыр бодап тур мен. Бо сүме дүүнгүзүнден бөгүн артык чугула болуп турар. Бо сүме делегей пролетариадының негеп турары чаңгыс эптиг хандырарынга бүрүн дүгжүп турар. Ындыг чаңгыс эптиң байдалдарында ажылчы чоннарның тайбын, социал дептшилге болгаш демократия дээш демисели улам шиитпирлиг болгаш дээштиг болган турар ийик.

Оратор сөөлгү сөстерин чугаалап турган үезинде Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының төлээлери чиңгир кызыл тукту индирге эккелгеннер.

Бистиң улуг найыралывыстың ханы хүндүткелдиң, бистиң быжыг болгаш бузулбас чаңгыс эвивистиң херечизи — бо тукту Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының төлээлери силерге дамчыдып тур деп, эш Сайян чугаалаан. Совет Эвилелиниң бүгү профессионалдарының эр, херээжен ажылчыннарынга бистиң улуг бузурелививистиң бадыткалы кылдыр бо тукту калагаладыр. Зал бо сөстерни диңмиттиг, ургулчуледдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Бүгү кижилер туруп келген.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIII съездизиниң кежээки хуралы моон-биле доозулган. Октябрь 29-та съезд бодунуң ажылын уламчылаан.

И. АРТЕМОВ,
В. БЕЛЯЕВ,
М. РОЖДЕСТВЕНСКАЯ,
А. СЕРЭИН.
(СЭТА-ның тускай корреспондентилери).

ДЕПУТАТТАР ХҮНҮ

[illegible]

М. МАНЫЙ.

Хөй-ниитиниң кичээнгейин—библиотекаларже

[illegible]

В. КУЛИПАНОВ,
Культура министерствозунуң улуг инспектору.

БАШКЫ болгаш ӨӨРЕДИЛГЕ

Октябрь 28-те, Россия Федерациязының башкылар билиг бедидер институттарының тургустунганындан бээр 25 чыл болган оюн улус өөредилгезиниң бүгү-ле ажылдакчылары болгаш өске-даа хөй-нити органнары калбаа-биле демдеглеп эрттиргеннер.

Бо оюнну бистиң республиканың башкылар билиин бедидер институдунуң 25 чыл болганынга калбаштыр үндүрген.

Эки урок—чедиишкинниң үндезини

Өөреникчи бүрүзүнүң эки өөредилгезин канчаар чедип алырыл дээн айтырыг башкы бүрүзүн дүвүредип турары чугаажок. Урок бүрүзү-ле боттарынга дөмей эвес — чамдыктары кончуг эки-даа, өскелери арай чедимче чок-даа болгулаар. Чогум чүнү эскербейн эрттиргишкен азы чедир билиндирбейн барганывысты боттарывыс-даа билбейн баар таварылгалар тургулаар. Уругларның билииниң деннели ол бүгүден хамааржыр. Кошкак эрткен уроктуң түңнели дораан-на көску.

Урокту эрттирерингe башкы эки белеткенген болза, уруглар бүгү урок дургузунда идепкейлиг харыылап, номнуң чижектеринден аңгыда боттары-даа чогаадыр болгаш түңнелди-даа үндүрерлер.

Чижээ, 3-кү класска арифметика урогунга казылгага чижектер болгаш бодалгаларны кылып тура, ийиги класска-ла чедип алган билиглерин ажыглааннар. Казылгада беш хевирниң бодалгалары бар дээрзин олар сактып алган. Ынчангаш ол бодалгаларны янзы-бүрү чуруктар база амыдыралдан алган саннардан тургусканнар. Ийиги класска бо теманы эртерде кандыг чуруктар ажыглап турганын безин дораан сактып алганнар.

Бодумнуң ажылымга мындыг арганы үргүлчү-ле ажыглап турар мен. Кандыг-бир чаа материалды кошкак шиңгээдип алыр өөреникчилерни ол теманы өөренир мурнунда 2—3 хонук бурунгаар артырып алгаш, тайылбырлап бээрге, ол теманы бүгү класска өөренип эртип турар үеде, дөмги өөреникчилер улам эки шиңгээдип алыр. Ынчан оларны деткип, мактаглаары база чугула. Өөреникчи ам-на бодунуң билиинге, күжүнге бүзүреп, уроктарга үргүлчү харыылаксаар апаар.

Чамдык башкыларның багай алган өөреникчилерге хомудап чугаалаптан тургулаарын бо-ла дыңнап болур. Херек кырында өөреникчи чедир билбейн барган, урок солун эвес, ол бодунуң күжүнге бүзүрел чок апарган. Ынчан аңаа башкының, эжиниң азы ада-иениң дузазы чугула.

Кошкак өөреникчиге урок бүрүзүнге дузалаар болза, эки түңнелди чедип ап болур. Чамдык башкылар өөреникчиниң чыдып каап турарын, оон билииниң кошкаан чүгле сөөлгү улдунда эскерип каан болгулаар. Ынчангаш башкы кижи бодунуң өөреникчизин бүгү тала-биле билириниң чугулазы ол.

Янзы-бүрү темаларга өөреникчиниң билиин тодаргай билип алырынга карточкаларны хөйнү ажыглаары чугула. Ол ышкаш мээң клазымның эки өөреникчилери кошкак эштериниң билиин хынаарынга мензэ дузалажып турарлар.

Кызымак, чүткүлдүг чорукка уругларны кижизитпейн тура, багай өөредилгени чайладыры берге. Ынчангаш кижи бүрүзү чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, янзы-бүрү аргаларны база көргүзүг материалдарын хөйнү-биле херегләэр апаар. Өөредилге чылының бирги улдунуң төнүп турар. Бо улдунуң түңнели өөреникчиниң салым-чаланың шиитпирлээринге улуг рольдуг. Бир эвес өөреникчиге идегеп, бүгү-ле күш-биле аңаа дузалаар болза, ол өөрүнден чыдып калбас, чүгле эки өөренири кызар. Мақта үстүкү класстарның башкыларын чемелексевейн тур мен. Ынчалза-даа өөреникчиниң ийи-чаңгыс айтырганы-ла, улдуң демдээн үндүрүп каар таварылгалар школаларда ам-даа бар.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга белен кылдыр бистер, башкылар аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидеринге боттарывыстың үлүүвүстү киирер ужурлуг бис.

Е. ЛУБОШНИКОВА,
Кызылдын № 5 школазының башкызы.

Мурнакчы дуржулганы нептередириниң төвү

Россия федерациязының улус өөредилге органнарының ажылдакчылары, башкылары октябрьның 28-те башкылар билиин бедидер институттарының тургустунганындан бээр 25 чыл болган оюн демдеглеп эрттирген.

Тургустунуп келгениниң баштайгы чылдарындан эгелээш, башкылар билиин бедидериниң институттары аныяк өскенниң коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, башкыларның нийти болгаш методиктиг деңнелин бедидер, мурнакчы башкылаашкын дуржулгазын нептередир талазы-биле улуг ажылдарны кылган.

Тывага башкылар билиин бедидер институт 1946 чылда Тыва областың чанынга турган методиктиг кабинеттиң баазазынга организастаттынган. Институттуң тургустунганының баштайгы чылдарында эгелээш, хөй-хөй чаа тургустунган школаларга башкы кадрларны белеткээриниң айтырыы, школаларга ажылдап турган, колдуунда-ла чеди класс билиглиг башкыларга методиктиг дузаларны чедирериниң айтырыы оон мурнунга туруп келген.

Бистиң республиканың партия болгаш совет организацияларының удуртулгазы-биле, Россия Федерациязының хөй-хөй институттарының, аныяк Тыва областка ажылдаары-биле төп областардан чаладып келген хөй-хөй тускай эртемниг башкы кадрларның киржилгезиниң болгаш хүн бүрүде дузаламчызының ачызында, башкылар билиин бедидериниң институду чугула сорулганы шиитпирлеп шыдаан.

Институттуң организастаттынып тургустунганының баштайгы чылында безин башкыларның нийти болгаш методиктиг деңнелин бедидериниң курстарынга 199 башкыларны хаара туткан. Чаа тургустунган школаларга башкы кадрларын хөйү-биле негеттинип турганының хараазы-биле башкылар билиин бедидер институт 6 болгаш 10 ай хуусаалыг курстарны дамчыштыр башкылар белеткээр айтырыгны база-ла шиитпирлеп турган.

Башкыларның билиин бедидериниң курстарындан аңгыда, мурнакчы дуржулга солчулгазының хөй санныг семинарларын, эртем-практиктиг конференцияларны, бир класска катап өөренирин болдурбайн турар мурнакчы башкыларның дуржулга солчулгазын институт эрттирип турган.

«Класс удуртукчуларынга дузаламчы», «Школа болгаш күш-ажыл» (Туранның он бир чыл школазының дуржулгазы) «Эртем-практиктиг конференцияның материалдары», «Тыва дыл башкыларынга дузаламчы», «Орус дыл башкыларынга дузаламчы», «Педагогиктиг номчулга материалдары», «Орус дылга чугаа сайзырадылгазының уроктары», «Хайыракан интернады», «Туранның өөредилге-дуржулга участогу» дээн ышкаш өске-даа, тыва школаларның амыдыралын, башкыларның мурнакчы дуржулгазын көргүзүп турар элээн хөй номнарны, брошюраларны болгаш плакаттарны институт парлап үндүрген.

Школа дугайында Хоойлуну үндүргенинден бээр, өөредилгени амыдырал-биле холбаарының, башкылаашкынның методтарын экижидер, кижизидилге ажылының деңнелин бедидер, сес болгаш он бир чыл школаларының өөредилге планнарын болгаш программаларын ажылдап кылыр талазы-биле элээн үре-түңнелдиг ажылдарны кылгылаан.

1959 чылдан бээр башкылар билиин бедидериниң курстарынга 3445 башкылар хаара туттунган, а чүгле 1962 чылда 1097 башкылар азы республиканың бүгү башкыларының үштүң бири курстарны эрткен.

Өөредилге планнарын, программаларын өскерткени-биле холбаштыр институттуң мурнунга өөредилге номнарын чаартырының айтырыглары тургустунуп келген. Ук айтырыгларны шиитпирлээринге эртем-практиктиг ажылдакчылардан, Кызылдың башкы институдунуң болгаш школалар башкыларындан тургустунган өөредилге-методтуг чөвүлел улуг рольду ойнаан. Оон түңнелинде тыва школалар колдуунда четчир санныг, эки шынарлыг өөредилге номнары-биле хандыртынган. 1962—1963 чылдарда 17 санныг тыва өөредилге номнарын Тывага ном үндүрер чери үндүрген. Амгы үеде республиканың дээре башкыларының дуржулгазының чыындызын, бежээки школаларның тыва литература программаларын, тыва школаларның V—VIII класстарынга орус дылдың диктантылар чыындызын үндүрери-биле ам белеткеп турар.

Институттуң болгаш педномчулгаларның ажылынга идепкейлиг киржип турар башкыларның саны чыл келген тудум өзүп турар. Республика башкыларының педномчулгаларга кээп турар дээре ажылдарын Россия Федерациязының Төп педномчулгаларынга киирип турар. Ук педномчулгаларга В. В. Тимофеев, А. У. Дерягина болгаш В. К. Богатова оларның ажылдары эки түңнелдерни алган болгаш тускай шаңналдар-биле демдеглеттинген.

РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары эштер А. П. Лаврентьева, Х. С. Алдын-оол, Е. И. Федорова, Н. В. Седова, М. П. Ермишкина, В. И. Путовкина, А. К. Конгарова болгаш өскелер-даа боттарының байлак дуржулгазын республика школаларының башкыларынга берип турар.

Институттуң организастап турар курстарының дыңнакчыларынга бедик шынарлыг илеткелдерни В. И. Пуговкина, А. М. Онищенко, Е. И. Григорьева, Е. И. Лубошникова, В. И. Глебова, А. У. Дерягина болгаш өскелер-даа кылып турарлар.

Республика школаларының директорларынга болгаш өөредилге эргелекчилеринге Кызыл хоорайның дээре башкылары: Л. И. Серова, А. Л. Башкерцева, Н. А. Местрюкова, Ф. Н. Зябрева, Е. И. Лубошникова, В. К. Богатова оларның чорудуп турар ажык уроктары ёзулуг-ла мурнакчы дуржулганың школазы апаарган.

Институттуң методистериниң районнарга чорудуп турар семинар-практикумнары башкыларга улуг дузаны чедирип турар. Эрткен өөредилге чылында Таңды, Улуг-Хем районнарының школаларының физика-математика башкыларынга, Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының школаларының орус дыл башкыларынга семинар-практикумнарын эрттирген. Бо өөредилге чылында шак мындыг семинар-практикумнар Барын-Хемчик районга орус дыл болгаш эге класс башкыларынга, Чөөн-Хемчик районга класс удуртукчуларынга болуп эрткен.

Моон-биле кады, институттуң ажылында чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа бар боор турар. Амгы үеде башкылар билиин бедидер институттуң ажылын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр эде тургузар талазы-биле чогуур хемчеглер алдынган.

С. ТЮЛЮШ,
башкылар билиин бедидер институттуң методизи.

Туран школазында

Бии-Хем районнуң Туран 11 чыл школазы бистиң республиканың эки ажылдыг школаларының бирээзи. 1963—1964 өөредилге чылында ол школа өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының талазы-биле база-ла улам эки, улуг чедиишкиннерни чедип алыры дээш башкылар коллективи, партия, комсомол, профэвилел, пионер организациялары улуг күженишкин-биле ажылдап турар.

ЧУРУКТА: ол школаның өөреникчилери Нина Теплых, Надя Исаева электромонтаж херээниң талазы-биле кичээлге практиктиг ажыл кылып турары. Адаанда, 8 «в» класстың кончуг эки өөреникчизи Люба Зверева электрилиг хенектиң тургузуун тайылбырлап турары.

Фото **П. СТАХНЕВТУҢ.**

Школа болгаш ада-иелер

Уругларның эки өөренири ада-иелерден бичии эвес-биле хамааржыр. Оларның киржилгези чокка өөредилге-кижизидилге ажылын школа чааскаан долузу-биле шиитпирлеп шыдавас. Барын-Хемчик районнуң Дөң-Терезин 8 чыл школазында уруглары өөренип турар дыка хөй ада-иелер уругларының өөредилгезинче доктаамал кичээнгей салып, башкылар коллективиниң ёзулуг дузалакчылары боор келгеннер.

Чижээ, Ооржак Кестик-оолдуң 4 уруглары чүгле 4—5 демдектиг өөренип турар. Ол ышкаш оон уруглары кончуг эки чурумнуг, хөй-нити ажылынга идепкейлиг. Оон чажыды чүдел? Чүнүң-даа мурнунда эш Кестик-оол уругларын өөредилге херекселдери болгаш идик-хеп-биле долу хандырарынче, оларның өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып келген. Өөреникчилерге быжыг хүн чурумун тургускаш, ону хажык чок күүсеттирип турар.

Коммунист ие Сарыглар Айыыр бичиизинде-ле адазы чок өскүс калган уругларының кижизидилгезинче кичээнгей салып, күш-ажылды хүндүлээр, аңаа ынак болурунга чанчыктырып келгенинден, улуг оглу совхозтуң дуржулгалыг чолаачызы, оон бичези — башкы институдунда студент, арткан ийи уруглары 8-ки класста эки өөренип турар. Ол ышкаш ада-иелер О. Комбу, О. Мээрен-оол, У. Кертик-оол олар школа-биле сырый харылзаалыг, башкылардан сүмени ап турарлар.

Оон-биле чергелештир, чамдык ада-иелер уругларының өөредилгезин сонуургавас, школа-биле харылзаа тутпас болгаш харын-даа уругларын школадан элекке үндүрүп ап турары канчап-даа таарышпас. Чижээ, коммунист Д. Байыр-оолдуң 4 уруглары эрткен өөредилге чылында ол-ла класстарынга катап олурган. Бо ада-иени школаже чалаарга-даа келбес. Чаа өөредилге чылының эгезинден бээр оларның уруглары база-ла багай өөренип турар.

О. Лама, О. Хеймерек, Керженей болгаш өскелерниң-даа уруглары база кончуг кошкак өөренип турар. О. Бокуштааның оглу Эрес-оол үргүлчү шак үзүп, чурум үреп, багай өөренип турда, бо ада-ие оон чогуур түңнел үндүрбейн турар.

Чамдык ада-иелер өөреникчи уругларын дүнекиниң 11—12 шактарга чедир салыпкаш, сагыш амыр олургулаар чүүл бар. Оон уламындан олар хайгааралдан үнүп, шын эвес орукче киргилээн таварылгалар бар. Ада-иелер О. Ангыр-оол, О. Арын-Херел оларның өөреникчи оолдары оорланып-даа тургулаан. Эш Ангыр-оолдуң оглу Дарат-оол амгы үеде кичээл үзүп, башкыларның сөс-домаан дыңнавас, кежээниң-не суур кезип маннап турда-ла, бо ада-иениң ону херекке албайн турары кончуг четпес.

Бо кавының девискээринде чурттап турар аныяк оолдар, кыстарның өөредилгезин сонуургап айтырарга, 6—8 класс четкеш-ле өөредилгезин ара каггаан болгулаар. Чылдагааны — хөй кезиинде-ле ада-иези элекке ыглээш, будап каан болур. Ындыг таварылгаларның ам-даа бар боор турары хомуданчыг.

Школага өөренип, күрүне хандырылгазынга турган өскүс өөреникчи Вера Ооржакты төрели болур О. Комбу дээрзи Мунгаш-Ак деп черже ушкарып аппарган болгаш өөредилгезин саададып турар. Бо өөреникчиниң школага дарый эккээри чугула.

Ада-иелер-биле ажылды экижидеринче углаан хемчеглерни салбырда партия организациязы ада-иелер комитеди-биле сүмележип тургаш, школа ажылдап кылган. Тус-тус класстарның база бүгү ада-иелерниң хуралдарын эрттирген бис. Оларга педагогиктиг номчулгаларны чорударын планнаан. Ол ышкаш өг-бүлеге уругларны шын кижизидеринге хамаарышкан дуржулга солчуушкуннары болур. Чаңгыс-даа өөреникчи школадан дашкаар артпазын болгаш ол-ла клазынга катап олурбазын дээш, ада-иелер болгаш школа коллективиниң деңниг ажылы негеттинип турар.

А. ХЕРТЕК,
Дөң-Терезин 8 чыл школазының директору.

РОВНО ОБЛАСТЬ. Дубновск районнуң Вербск ортумак школа-интернадының аныяк кукурузачыларының чедиишкиннери бүгү чуртка сураглыг. Эрткен чылын Полесьеге көзүлбээн дүжүттү — гектар бүрүзүнден 105,5 центнер кургаг тарааны алгаш, өөреникчилер бригадазы боттарының чедиишкиннериниң дугайын Н. С. Хрущевка илеткээннер. Эш Н. С. Хрущев уругларга чылыг байырны чедирип, күш-ажылга болгаш өөредилгеге чедиишкиннерни күзээн.

Бо чылын школачылар алдарлыг ажылдаан. Олар гектар бүрүзүнден 110 центнер кукуруза тараазын алган.

ЧУРУКТА: өөреникчилер бригадазының кежигүннери.

Фото А. ПЛАТОНОВТУУ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Ниитилел эртемнерин ханызы-биле өөредир

Бүгү талазы-биле сайзыраңгай, коммунистиг ниитилелдиң аныяк салгакчыларын кижизидеринге ортумак школаның ролю улуг. Школаларда ниитилел эртемин киргени аныяк салгакчыларны коммунизмниң бедик идеяларынга кижизидип турар. Ниитилел эртеми марксизм-ленинизмниң идеяларының амыдыралда херек кырында тиилеп турарын, социализм системазының ирип турар капиталистиг тургузугдан ылгалын, буржуаз идеологиядан бүгү кижи төрелгетенниң чырык келир үези коммунизм идеологиязының ылгалдыын өөредип турар. Бо эртем амгы үениң болуушкуннарын база анализтеп, бүгү делегейде ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкиннерниң хөгжүлдезин база өөренип турар. Оон кол идейлиг утказын илередип турар документ Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазы.

Ниитилел эртемин школа программазынга кииргенден бээр бир чыл болган. Ол эртемниң башкылаашкыны Барын-Хемчик районнуң школаларында эки чоруп турар. Чаа эртемниң коммунистиг кижизидилгеге ужур-дузалыын районнуң башкылары билип, мурнунда салдынган сорулгаларны эрткен өөредилге чылында чедиишкинниг күүсеткеннер. Районнуң школалары ниитилел эртеминиң программазын долузу-биле өөренип эрткен болгаш өөреникчилер быжыг билиглерни алганнар.

Ынчалза-даа башкыларның дуржулгазындан ап көөрге, чамдык бердээшкиннер болгаш четпестер бар болуп турар. Марксчи-ленинчи философияның болгаш политэкономияның чамдык айтырыгларын өөреникчилерге билдингир кылдар тайылбырлап шыдавайн турган чоруктарны миннир ужурлуг бис. Бо эртемниң башкы кадрларының чедишпези-биле чамдык школаларда дээди эртемниг эвес башкылар чорудуп турары четпес.

Ниитилел эртемин эрткен чылын школаларга өөредилгениң ийиги чартыында киргени кончуг эптиг. Көргүзүг материалдары эвээш турган. Ол ышкаш программа-биле номнуң дараалашкаа карышкак. Политэкономия болгаш философияның чамдык айтырыглары кызыы болгаш нарын бердинген. Ниитилел эртемин башкыларынга ол эртемни башкылаарының дугайында көргүзүг материалдар болгаш хрестоматия номнары негеттинип турар.

Бистиң районнуң школаларында эрткен чылдың четпестерин узуткаары-биле партия, совет, өөредилге органнары элээн ажылдарны чорудкан. Чижээ, Аксы-Барлык 10 чыл школазының башкылары болгаш салбырының партия ажылдакчылары кады чыылдырган хуралынга төөгү, литература, биология, география кичээлдеринге өөреникчилерни коммунистиг мировоззрениеге кижизидер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Дуржулгалыг башкылар болгаш партия ажылдакчылары ол эртемнерни быжыг харылзаштырып турган башкылаарын саналдааннар. Ынчангаш план ёзугаар «Философия болгаш оон эртеми», «Физика болгаш философия» деп темаларга бежээлерни эрттирген. Ниитилел эртеминиң уроктарынга тус черниң амыдыралындан тодаргай чижектерни ап тургаш, өөредирге билдингир болгаш солун болур.

Совет школа өөреникчилерни коммунистиг кижизидилгеге кижизидип, улуг чаагай херектерни кылып турар болганда, школаларда төөгү болгаш ниитилел эртемниң башкылары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын кичээнгейлиг өөренири чугула.

М. МААДЫР,
Аксы-Барлык ортумак школаның башкызы.

Пионерлер бажыңында

Кызылдың пионерлер бажыңында хоорайның бүгү школаларының шупту пионер организацияларындан 500 ажыг пионерлер хаара туттунган. Ында янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдап турар. Уруглар боттарының сонуургалының аайы-биле бөлгүмнерде киржип турар. Шииниң, киномеханиктиң, ниити ырының, авиамодельдиң, шевер холдарының, танцының, судно модельдиң болгаш радионуң бөлгүмнери ажылдап турар. Шииниң болгаш радионуң бөлгүмнеринге уругларның сонуургалы улуг. Бо бөлгүмнерниң удуртукчулары ажылын солун болгаш шынарлыг эрттирип турарлар. Радио бөлгүмнүң техника талазы-биле тускай ортумак эртемниг, башкы институдунуң студентизи Я. Лябегин эрттирип турар.

Пионерлер бажыңының ажылдакчылары август 31-де школаның эжиин бир дугаарында ажыдып турар хоорайның бүгү биргиклассчыларының хүнүн эрттирген. Өөредилге эгелээниниң соонда школачыларга «Экии, школа!» деп кинофестиваль неделя иштинде эрткен, школачылар болгаш пионерлер солун кинороларны көргеннер. Пионерлер чайгы дыштанылгазында республиканың пионер лагерьлеринге 3 ээлчегге дыштанганнар. Хоорайдан ырак эвесте Володя Дубинин аттыг пионер лагеринге дыштанып турганнарга пионерлер бажыңының пионерлери аалдап барып, солун концерттерни болгаш спорттуң янзы-бүрү оюннарын, маргылдааларын эрттиргеннер.

Ам пионерлер бажыңының уруглары, коллективи Октябрьның 46 чыл оюн төлептиг уткуур деп шиитпирлээннер. Байырлалдың бүдүүзүнде бүгү школаларның эге классчыларынга утренник болур. Үстүкү класстарның өөреникчилеринге «Сактыышкыннар кежээзин» организастаар.

Ында «Пионер» деп кинотеатр ажыттынган. Шииниң болгаш уран номчулганың бөлгүмнеринде уруглар ам Н. А. Островскийниң «Кан канчап катканы» деп номундан шимчиткен үзүндүлерни, революсчу ырларны, шүлүктерни, «Кезээде белен бис» деп инсценировкалап каан монтажты белеткеп турарлар.

Хоорайның чурттакчылары, бүдүрүлгелери, ылаңгыя пенсионерлер-биле пионерлер бажыңы харылзаалыг. Ында пенсионерлер чөвүлели бар. Бо чөвүлелде улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга, улус өөредилгезиниң шугумунга, үлетпүр бүдүрүлге черлеринге ажылдап чораан кижилер бар. Пенсионерлер М. Н. Инкульская, В. Ф. Фастунова, И. Н. Полев, А. Наркевич, Шнырова болгаш өскелер-даа идепкейлиг ажылдап турар. Шаанда артист чораан Мария Николаевна Инкульская шии бөлгүмүн солун болгаш шынарлыг эрттирип турар. Үр чылдарының иштинде колхоз даргалап ажылдап чораан Иван Никандрыч Полев көдээ ажыл-агыйының ажылының үндезиннериниң дугайында солун беседаларны эрттирип турар. Байырлалда болур «Сактыышкыннар кежээзинге» чалаттырып келгеннерге көргүзер концертти пенсионерлер тускай белеткеп турарлар.

Ам бүгү-эвилелдиң «Эң эки пионер отряды» дээш маргылдаазы чоруп турар. Хоорайның пионерлери ол маргылдааны өөредилгеге, чурумга, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, төлептиг уткуур деп шиитпирлеп алганнар.

К. ОРТУН-ООЛ.

АДА-ИЕЛЕР ХУРАЛДАРЫНДАН

Чоокта чаа Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң 8 чыл школазының ада-иелер хуралы болуп эрткен.

Школада 267 өөреникчилер өөренип турар, башкылар коллективи 17 кижи составтыг. Өөредилге-кижизидилгелиг ажыл куду деңнелде турун турар дээрзин башкылар болгаш ада-иелер ол хуралга миннип, моон соңгаар канчаар ажылдаза эки дээрзин чугаалашканнар.

Школа директору эш Агбааның ажылынга харысалга чогундан школаның септелгези дыка орай эгелээн, ынчангаш септелгениң шынары багай болган. Дирекция черниң четпес ажылдап турарын ада-иелер база демдеглээннер. Өөреникчилерниң сагылга-чуруму кошкак. Мындыг байдал школада политкижизидилгелиг ажылдың четпес тургустунганын тодаргай көргүзүп турар. Школаның ада-иелер-биле харылзаазы багай. Ылаңгыя 7-ги класста өөредилге болгаш чурум багай. Класс башкылары Т. Кол, Тапа олар ажылын экижидип, чогуур дээштиг хемчеглерни даарый алыры чугула. Интернатта байдал моон дээредевес. Школа дирекциязы, башкылар коллективи, школада пионер, комсомол организациялары өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидеринче ажылын угландырары чугула.

Ч. СЕРЕН.

* * *

Барлык 8 чыл школазының бүгү ада-иелериниң хуралы эрткен өөредилге чылында төреллер комитединиң чорудуп келген ажылын, өөредилге чылының түңнелин болгаш чаа өөредилге чылында сорулгаларны чугаалашкан.

Эрткен өөредилге чылының түңнели ортумак болган. Башкылар Сазанова, Куусаал багай эвес түңнелди чедип алганнар. 4 «б» класстың түңнели эрткен өөредилге чылында эң-не куду болган (класс башкызы Б. Куулар). Бо чорук өөреникчилерниң хөй урок үскениндси, башкыларның болгаш ада-иелериниң харылзаа чогуудаң, четпес ажылдааныңдан хамааржыр.

Бо өөредилге чылында төреллер комитеди багай эвес ажылдап эгелээн. Ада-иелер Х. Севил, С. Соскармаа, Х. Очур, С. Маадыр болгаш өскелер-даа быжыглаттынган класстарынга эки ажылдап, школаның амыдыралынга идепкейлиг киржип, уроктарга олуржуп турар. Ада-иелерниң аразында уругларының канчаар өөренип турарынче сагыш салып, сонуургап көрбес, башкылар-биле беседалажып, чугаалашпастар бар. Оларга М. Бадыраа, Серен-Шимит, Х. Дарыма болгаш өскелер-даа хамааржыр. Харын-даа «Мээң оглум школада өөренип турар болганда, башкыларның херээ чүү боор, олар кижизидер апаар» деп, башкыларже чая каар. Бо чорук шын эвес. Бо өөредилге чылында соңгуткан төреллер комитединиң кежигүннери ажылын күштелдирип, ада-иелер ортузунга тодаргай ажылдап, эрткен чылдың четпестерин катаптавазын ол хуралга дугуруушкан.

С. КУЖУГЕТ.

Барын-Хемчик район.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛДЫҢ АЙЫ

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааны илередир дээнде Моолда «Найыралдал — найырал» дижир. Совет станция—Наушка биле Улан-Баторну тудуштурган МАР-да демир оруукту найыралдың оруу деп адаар. 1949 чылдың ноябрь 7-де, Совет Эвилелиниң дузазы-биле туткан бо оруктап Улан-Баторже баштайгы поезд чедип келген, ол хүн Моолдуң найысылалынга бүгү-ниитиниң байырлалының хүнү болган.

Моол-совет найыралдың айы бистиң чурттарывыска октябрь байырлалының бүдүүзүнде, чылдың-на демдеглээри эки чаңчыл болган. Найыралдың айында акы-дуңма Моолдуң болгаш Совет Эвилелиниң улустарының экономика, культура болгаш айыыралдың өске-даа талаларынга кады ажылдажылганың чаагай үре-түңнелдерин үндүрерлер. Чарлаттынган найырал айының хүннеринде чурттуң тудугларында болгаш бүдүрүлге черлеринде боттарының күш-ажылы-биле моол улуска дузалажып, кайгамчык эки социалистиг ниитилелди тургусчуп турар совет специалистер-биле ужуражыышкынның кежээлери база эртип турар.

Ол кежээлерге дыка хөй эки ажыл-херектерниң дугайын чугаалап тургулаар. Аңаа чаа Дарханның тудугжуларының алдарлыг күш-ажылчы чедиишкиннериниң, «Иро» кураажыл-агыйының ховуларында дүжүт дээш демиселдиң дугайын болгаш Улан-Баторнуң опера болгаш балет театрының чаа көргүзүглериниң дугайын-даа чугаалаарлар. Моолга совет кижилерниң дузазы калбак болгаш хөй талалыг.

Наушкадан Улан-Батор чедир найыралдың оруу-биле эрткен кижи моол-совет найыралдың чаагай салдарын болгаш Совет Эвилелиниң улуг чок дузаламчызының ачызында моол чериниң хажок чаартынып турарын эскерип каап болур.

Кыштагаарны эрте хона бергеш, дораан-на моол революцияның баштыңының адын эдилээн Кызыгаар хоорайга баар силер. Ында аңгы үениң вокзалы, дөрт кудумчулар, одуругай турупкан чуртталга бажыңнары болгаш ол-ла бүгүден бедий берген турар, чылда 25 муң тонна далган бүдүрер күчүлүг далган комбинадының тараа шыгжаар чериниң ак-ак бажыңнары бар.

Ол бүгү болза моол ажылчыннарның күш-ажылының үре-түңнели, ССРЭ-ниң техниказының, специалистерниң, тудугжуларның болгаш телевилекчилерниң билииниң дузазы-дыр, национал бедик мергежилдиг кадрларны өөредиринге болгаш белеткээринге дуза көргүскениниң түңнели-дир. Сухэ-Батордан мурнуу талада элээн каш километрде Моолдуң соок хадынган ак хадынарлыг чергеленчек тейлер-биле камгаланган, МАР-ның Эртемнер академиязының дуржулгалыг чимис-кат станциязы чаттыла берген турар. Мында академик Шагдарның удурткан сад ажылдакчыларының найыралдыг коллективи ажылдап турар. Мичуринниң идеялары Моолдуң бойдус чаартыкчыларын чедиишкиннерже сорук кииргеш. Станция ам 70 гектар кат-чимистерлиг болган, мында совет улустуң дузазы база-ла илден.

Оон ыңай баарга, мурнуу чүгүнде шапкын суглуг Иро хемниң эриктеринде улуг тараа кураажыл-агыйының чери чаттыла берген. Бо чазын оон шөлдеринге Бурятиядан келген совет трактористер Павел Очиров, Семен Еранский, Максим Роднаев болгаш оон-даа өскелерниң канчаар ажылдап турганын ук кураажыл-агыйның ажылчыннары болгаш удуртукчулары өөрүшкү-биле сактып турарлар. Олар мырыңай кыска хуусаада кедээ ажыл-агый техниказын септээринге болгаш техниканы часкы тарылгага белеткээринге дузаны чедиргеннер. Тарылга эгелээри билек совет механизаторлар тракторларга олуруптарлаш, часкы чер андарылгазынга кириишкеннер болгаш ам ол ажыл-агый кестүп көрбээн чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылын «Правдага» чаагай дүжүттү ажаап ап тура бурят совхоз «Селенгийскизе» болгаш Карл Маркс аттыг колхозтан келген совет трактористерниң дугайын моол эштер чылыг сөстер-биле чугаалап турарлар.

Бистиң оруувус мурнуу чүкче улам-на ырап каар. Улуг эвес Хары деп хемчигештиң эриктеринде мурнунда куруг, ээн турган черде моол улустуң күзел-соруу база күш-ажылы-биле тургустунган чаа моол хоорай—Дарханга чоокшулап чеде бээр бис. Дарханның тудуу болза ССРЭ-ниң болгаш Моолдуң акы-дуңма найыралының база кады ажылдажылгазының эң-не көскү чижээ болур.

Мында Совет Эвилелиниң дузазы-биле республиканың чаа улетпүр энергетиктиг баазазын тургузуп турар. 50 муң киловатт (бирги ээлчээ) күштүг одалгага ажылдаар электростанциязы 1965 чылда Моолдуң улус ажыл-агыйынга энергияны бээр.

Одалгага ажылдаар электростанцияның тудуг шөлүнде энергетиканың ол улуг станциязының дузалал корпузунга улуг оңгарны казып турар. Дарханда 70 километрде турар Шарынголдуң хөмүр даш ургайында чаза тевиишкиннер болгаш казылга ажылдары идиг тулук чорып турар. 1964 чылдың төнчүзүнде ургай ажыглалга кирер болгаш республиканың чылдың-на 1 миллион тонна ажыг энергетиктиг хөмүрнү бээр. Ургайның тудугжулары бо чылдың ноябрь 7-ге чедир 600.000 кубометр довуракты казып үндүрерин хүлээнгеннер.

Октябрь байырлалынга чедир Дархан — Шарынгол демир оруунуң шугумунуң тудуушкунну база долуузу-биле доостунган турар. Ынчаарга ам безин бүгү 62 километр орукта шыкчээшкин ажыттынган. Бо чылдың чазынында бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының 50 километр шугуму хуусаа бетинде ажыглалга кирген. Элеваторнуң суургазы 64 метр бедикте кедүрүлген, 16.000 тонна тараа шыгжаар черлериниң тудуу бедип турар.

Дарханның кол-кол объектилериниң тудуун бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер-биле хандырар ужурлуг улетпүр баазазының тудуг шөлдеринде ажыл мырыңай соксавайн турар. Мында кислород болгаш ацетилен станцияларының дериишкиннери дооступ турар, демир-бетон конструкциялар заводун, котельная черин, тудугнуң автоажыл-агыйының болгаш өске-даа объектилерни тудуп турар.

Дарханның тудуунда элээн каш муң совет ажылчыннар, инженерлер, техниктер киржип турар болгаш черле ынчаш Дархан боду аныяк моол ажылчыннарга ёзулуг школа апарган. Өөредилге комбинадында болгаш шуут-ла тудуг шөлдеринде бо чылын 2000 ажыг бедик мергежилдиг даашчыларны, бызанчыларны, штукатурларны, бетонщиктерни, дунзаачыларны, бульдозеристерни болгаш Моолга херек тускай мергежилдиң өске-даа хөй ажылчыннарын белеткээри көрдүнген. Совет инженер Д. Е. Якимовтуң удурткан чаңгыс чугле Дарханның өөредилге комбинады ам безин муң ажыг янзы-бүрү мергежилдиң ажылчыннарын өөредип үндүрген. Штукатуржу П. Соловей, Донбасстан дашчы И. Л. Солодуха, бетонщиктерниң бригадири ленинградчы Я. Б. Позин, арматурщиктерниң бригадири ленинградчы Н. Д. Рахманов, Москвадан чазаныкчы В. М. Диденко болгаш оон-даа өске дыка хөй эштер моол өөнүктерге боттарының байлак дуржулгазын күзел-биле дамчыдып турарлар.

Тудутнуң даашт-диңмиди Моолдуң найысылалы — Улан-Баторда база-ла соксавайн турар. Бажың тудуунуң комбинады продукциязын берип эгелей берген, ук комбинат долу күчүлел-биле ажылдай бергенде чылда тудугну 70.000 дөрбелчин метр чуртталга шөлү-биле хандырар аргалыг. Чуртталга тудуунуң бо заводунуң тудуунга хөй күжүн берген инженер москвич А. А. Борисовтуң адын чаа квартираларны алган улан-баторжулар чаагай хүндүткел-биле сактып чугаалаарлар.

Моолдуң найысылалының мурнуу-барының талазында бажың тудуунуң комбинады-биле кожа автосептелге заводунуң бажыны база өзүп турар. Мында моол ажылчыннар-биле кады дуржулгалыг инженер Б. П. Изотовтуң удуртулгазы-биле совет специалистер ажылдап турарлар. Хонуктада 50 тонна хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары бээр бүдүрүкчү күштүг хлеб заводун ында тудуп турар. Моол өөнүктерге боттарының билии-биле инженерлер А. Б. Обухов, А. Н. Корнилов, Горькийден келген дунзаалакчы Н. И. Борунов дузалажып турар.

Социализмниң национал-техниктиг баазазын тургузуп, Моолдуң келир үезин салып турар, республиканың хөй санныг тудуг шөлдерин оон-даа хөй ну санап, адап болур, ынчаарга чер болганда Моолдуң аныяк ажылчын аңгызы-биле совет кижилер кады ажылдап турар. олар боттарының байлак дуржулгазын өөнүктеринге дамчыдып бербишаан, бистиң улустарның найыралын быжыглаар херекке боттарының салыышкыннарын киирип турарлар. Бүгү делегейге совет улустуң бедик интернационалдыг сагыш-сеткилиниң илереашкыны шак ында.

Геннадий ГАВРИЛЕНКО.
СЭТА-ның корреспондентизи.
Улан-Батор.

Комсомолчуларның ажыл-херектери

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажында комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрериниң тос айлар планын ажыр күүсеткен, 310300 ажыг кг сүттү саган. Моңгуш Опуй бодунга быжыглаан 30 инектериниң бирээзинге оңаалтыр 1614 кг сүттү саган. Бызаачы О. Сады, саанчы М. Өшкү-Саар ышкаш үлегерлиг ажылдап турар аныяктарны совхозтуң кайы-даа ажыл участоктарындан көргүзүп болур.

Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң аныяк механизатору Түлүш Сот сезонда 320 гектарның тараазын ажаар хүлээлге алгаш, херек кырында 535 гектарны ажаарган.

«Искра» колхозтуң Ооржак Сурлагага удурткан аныяктар звенозу 150 гектар кукуруза шөлүнүң гектар бүрүзүнден 600 центнер ногаан массаны өстүрүп алган.

• • •

КАА-ХЕМ. «Коммунизмче оруук» колхозтуң комсомолчу комбайнери Сандараа Мижит-оол сезонда 600 гектарның орнунга 757 гектарның тараазын чыдырыг чокка ажаарган. Оон башкарганы «СК-3» комбайнга чаңгыс-даа үрелиишкин таварышпаан.

«Кызыл тук» колхозтуң саанчызы Галина Валинова ам беш чыл үлегерлиг ажылдап келген. Комсомолдуң 45 чыл оюнга алдаржыткан социалистиг чарышка киргеш, эш Валинова тос айларда инек бүрүзүнден 1670 кг сүттү саган.

• • •

ӨВҮР. Сарлык малды ажаап өстүреринге чарыгдал болгаш күш онза негеттинмес. Саглыда «Кызыл тук» колхозтуң сарлыгы, ол ажылда мергежилдиг кадрларны быжыглаанындан, чыл бүрү улам өзүп турар. Чижээ, комсомолчу Ооржак Сарыг-оолдуң кадарган коданындан бо чылын 101 сарлык төрээн.

Октябрь байырлалынга уткуштур чарышты улам калбартпышаан, ВЛКСМ-ниң алдарлыг 45 чыл оюн районнуң аныктары күш-ажылчы белектиг уткаан.

• • •

ТОЖУ. Төрээн чуртка «Чыңгыс алдын» оргулазын белеткээринге Тожунуң комсомолчулары болгаш аныяктары биче эвес үлүг-хуууну киирерлер. Бо аңныыр сезонунуң эгезинде 120 ажыг комсомолчулар аътталган. Оларның аразында районда сураглыг аңчылар Кол Агымы, Кол Часый болгаш тывышка мергежилдиг өске-даа аныяктар бар. Кол Чамый «Совет Тыва» колхозтуң Талым фермазының малчын-аңчызы. Оон кадарган 120 бызааларының хонукта кежелде деңнэзи оргумаа-биле 600 грамм чедир турган. Саанчы кыс Роша чылда инек бүрүзүнден 1500 кг сүт садарын хүлээнгеш, тос айларда 1412 кг сүттү саган.

Чооглаар Пактаарович

(Шоодуг чигаа).

Чогум хүнүлеп адаары дег эвес-даа болза, кожавыстың бо шолазынга таарзынары-ла аажок кижи. Оон-биле кожа бажыңга мындаа чаа көжүп келдивис. Кожамның аажы-чаңын, ажыл-ижин мыя аразында безин элээн-не таныи биле бердим: ийи быктың даянышкан базып турда. — чиңгистиг черлеп кызашгаан мажаалай-ла, чүгле ол-бо талазынче чаяннаар, үнү чоон. Оон бажыңының эжиинде, бөг бызыы-биле турар, эрткен-дүшкен кижилер көрүп каазда, үзе-чаза-ла тыртып алгы дег ээргилээр, «Арзылан» дээр калдар ыттыг.

Шынап-ла, бодунуң чугаалаары дег, могап-шылааже ажылдаар-даа дивес:

— Гөрпонуң ажылдаар аъттарының хомуттарын, кыш болурга — шанактарын септээр дээш. оон-даа ыңай эние-халажок аар-саар ажыл кылып турар, мындыг комчуг чымыштыг кижи-дир мен ийин—деп, бо-ла чугааланган олурар. Бажыңының даштында чавыт серижигештиг. Чооглаар Пактаарович ону ажылдаар «кабинедим» дээр. Оон ханазында кажи караанга илдигер-ле чүве — ийи хомут. Та кажан-чежен аскан, та кажан-чежен септээр чүве. Оларның читкелеринде довурак-доозунну хемчээр болза, хөөрем кижи илиг-даа чеде берген дээр чыгыы. Аът мойнунга кедирбээнден бээр үр-ле апаргач, аас-биле септеттиниш-ле турар! Ынчалзажок Чооглаар Пактаарович анаа олурар деп ужур-даа турбас: бир-ле болза майыктаалтар, чок-ла болза бедик ажектиг туфельдер септээн орар. Бир катап хоорай Советиниң депутаты-биле Пактааровичиниң чугаалажып органын дыңнаан-дыр мен:

— Назы дегүй берген ирей, кадайда—бисте-даа чүү боор ийик: бо ийи уруувусту он класс доозарынга чедир канчап-ла өөредип алыр ийик бис—бодаар-ла чүвевис ол-дур ийин — дей-дир ол. Оон чанында чадагай отта аскын халыптап каан шой пашта адаанда кезектер чушкүрүп олурган уруунче-даа айтыр, калдар ындындаа херектегилээр.

Депутат чоруй барганда Чооглаар Пактааровичиниң чоон үнү-даа аңдызы дег эвилен-ээлдек эвес, дээрен дээр дыңнаан-ла—чыжыраар:

— Билдиң бе, амдыы агбагар баштыг уруг чүү дей каапты? Хлебти камнаар, кадай, төтчеглевес дигилээн, ужурлуун көрбедиң бе, оор? Аскың дөстүнер эвес, арай серемчилелдиг бол, хаван оолдары садып алыр кижи бар бе деп чарлаттына бердиң халак, дуюкаа дугурушкай!

Депутат биле кожамның чогум чүнү чугаалашканы ченээ ам-на билдине берди. Пактааровичиниң бажыңынга демги депутаттың соон дарый уурук-суруктап үш-дөрт-даа кижи келди. Олар-биле кожамның чугаазы-ла бо:

— Кызып-кылайып-ла турган кылдым. Ам майыынар-биле калы-ла оорлуп калбас болза, бо туфель дурдүр деп ужур-даа турбас ынар. Даады-ла кадыг кара хөм, кадаг-шөптү биле уреддежип келирге, салаа-сайгыт-даа артпас чүве-дир—дээш, бодунуң кылган аап-саап ажылын кижим кедергей-даа үне киирилээр.

Кускү хүн ам-даа бедик. Ниик септеткеннер чоруй барган. Чооглаар Пактаарович-даа ном номчуп олурган школачы уруун ширин-дөңгүн дужаай-ла берди:

— Согур сен бе, пашта чарба соглур дей беди ышкажыл, кедээр ат халывын ажылып каг, соозун!

Биче болганда уругнун улурлзанган үнү дыңналып келди:

— Тараа-хлебти камнаар деп турда-ла, хайыран кызыл-тасты хавын чемгерер дээш чарбалай хайындырып-ла турарынга канчап болур чүвед, ачай, демги депутат безин чугаалады чеп...

— Алгырбайн тур. сээң херээң эвес-тир, кирипшеске кирипше — дээш, Чооглаар уруунуң ак кожаа-биле өрүп алган чашчыгажындан алгалак чорда, уруу алгырып-ла ыглаар:

— Мени эттээр-даа болзуңза, ам-мей-ле башкымга барып соглаар мен, пионерже сөзүм шынчы...

Сүдде-ле бо! Кожамның бүдүү хаван азырап турарын баштай-ла оон уруундан дыңнаазым бо-дур! Чүвениң байдалы арай ораашттыг хире боорга, школачы уругга болчуп, «чаш кижини эттей бээрге кайын боор» деп ыктыкыр чугааландым.

Уруг мендээ өөргаланган, улам дынзыг алгыра-дыр:

— Башкымдан чүнү-даа чажырбас мен, пионерже сөзүмнү черле сеглээр мен!...

Чооглаар Пактааровичиниң чаны черле ындыг—ол кежээ база дыкала хыртеннеди. Иштер септээшкииниң садыызынга алган акшазын садыгга баргаш арагага-ла хуулдуруп эккелгени ол боор, «ажылдаар кабинединде», база-ла кадайын дужаан шимээргей-дир:

— Дузаан арбузтан баштаткаш, мааңа чемден делге.

Оон биче болганда, элээн апкан ышкаш, алгыра-дыр:

— Кадыг кара хлеб тавакка каап канчаарын ол, хаванга азы Арзыланга октап бер!

— Дүүн чаа-ла саткан хлебти ынча, хаванга каап бер деп канчап албыстап олурарын ол? Дем депутат чүү дээш баржык?

Даартазында мени-даа, кожамны-даа школага келинер дээн, мындыг. Директорнуң кабинединге кире бээримге, Чооглаар Пактаарович бо олур. Бистиң чажын ак кожаа-биле өрүп алган, кызыл галстуктуг уруу саалады-ла чугаалаан тур:

— Пионер тараа-хлебти төтчеглеп турарлар-биле демисежир хүлээлгелиг деп Антонина Федоровна бисге чугаалаан чүве. А мээң ачам хайыран-на кызыл-тасты ушгур-калалак иштинден үндүрбес, оолдарлыг хаваныңжыска, ак хлебти Арзылан деп ыдывыска уругдачу бээр кижи-дир. Дүүн...—дээш уруг ыглажыырай берди. Оон директорже көрүп чорда, эжикти кижи соктады. Кирип келзе-ле, аныяк шагдаа оол:

— Хамаатты—дээш, Чооглаар Пактааровичиже айытты.—Силерниң херек ужурунда шагдаа килдизинге келинер деп чалаан-дыр — диди.

Девидевес Пактаарович ам-на девидей берген:

— Мени бе, кандыг херек ужурунда ирги, кужур оглукум?

— Девидевенер ынар. Аңаа баргаш дыңнай бээр силер.

Чооглаар Пактаарович, оон соонда шагдаа болгаш бистер ынчаар-ла шуужуп үнүптүвүс.

— Дивежик мен бе! Хоорай черге артында-ла он ажыг оолдуг хаванны канчап азыраар чүвел? Хомут, илик септээр деп булган-будуллурбайн, ооң орнунга кайы-бир черге ажылдаан болза аайлыг бе! Амдыы шагдаа оол ол ийи хомутту база андара-дүндере тудуп корун турду, та кайын эккеп алган чүвези... А бо эние-хала чок каргыраан-коргураан хаваннарын кала чажырар боор — деп оон бажыңының чаңынга чоокшулап келгенивисте Пактааровичиниң кадайының хыйланган үнү дыңналып келди.

Кожам чогум чүү кижи дээрзи оон улам-на билдине берген: бо чазын хоорай кыдыында семиртилге совхозундан ийи аът кошкан бир терге чык долу кызыл-тас читкен деп чугаа-соот сагыжымга доораан-на база кирип келди.

— Чооглаар Пактаарович чогум чүү кижил?

Билдингир-дир. Орта оон казыйы-ла харыылапты ышкажыл. Ол ам халас чөп кежии чооглавас, ажылдаар апаар!

Б. КАРАШПАЙ.

АФГАНИСТАН. Джангалактың автосептелге заводун Совет Эвилелиниң дузазы-биле туткан. Ында совет тускай эртемниглер боттарының дуржулгазын афган бүдүрүлгечилерге дамчыдып берип турар.
ЧУРУКТА: заводтуң механиктиг цегинде. Совет фрезеровщик Борвихин (ортузунда) афган ажылчыннарны өөредип тур.
Фото В. ГАВРИЛИННИҢ.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Тайбыңның салым-чолунуң дугайында кижизиг ханы сагыш салыышкын

Н. С. Хрущевтуң журналистер-биле беседазын даштыкыда канчаар көрүп турары

Журналистерниң үшкү бүгү-делегей ужуражыышкынының киржикчилери-биле эш Н. С. Хрущевтуң 1963 чылдың октябрь 25-те кылган беседазын даштыкыда канчаар көрүп турар дугайында баштайгы медээлерни радио болгаш телетайп, телефон болгаш телеграмма-биле дамчыдып турар.

ПРАГА. «Руде право» солун эш Н. С. Хрущевтуң беседазының бүрүн бижимелин «СЭКП-ниң Программазы—коммунизмни тургузарының тодаргай перспективазы» деп эге-биле парлап үндүрген. Коммунизмни тургузарының улуг программазын совет улустуң чедиишкинниг боттандырып турарын болгаш ону боттандырары—ол дээрге капиталистиг делегейге шииткел болур дээрзин солун демдеглээн.

Н. С. Хрущевтуң беседазы найысылалдың өске-даа солуннарының төп черин ээлеп турар. Ол солуннар беседаның тодаргай допчулалын парлап, тайбың болгаш улустарның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны дээш демиселди күштелдирериниң эргежок чугулазын Совет чазактың баштыңы база катап айытканын демдеглээн. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының үндезини болур деп, Н. С. Хрущевтуң харыызында айыткан чүүлдерни солуннар тускайлап турар.

БЕРЛИН. Журналистерниң бүгү-делегей ужуражыышкынының киржикчилера-биле Н. С. Хрущевтуң беседазының бүрүн бижимелин «Нейес дейчланд» солуннуң арыннарынга парлап үндүрген. Беседа дугайында дыңнадыышка солуннуң айтып турары болза, тайбыңның болгаш социализмниң күштери ам империализмниң агрессчи күштерин кыңчыктырбайн барып шыдаарын Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн.

БУДАПЕШТ. «Непсабадшаг» болгаш Венгрияның өске-даа төп солуннары Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтуң журналистер-биле беседазының бижимелин көскү черлеринге парлап үндүрген. Солуннарның эгелеринге демдеглээни: «Герман айтырыгының тайбың шиитпирлээри — улустар аразында харылзааларның кол айтырыы», «Янзы-бүрү ниитилел системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны эргежок чугула болгаш болдунар-даа», «Коммунистиг шимчээшкинде чөрүлдээлерни ажып эртер дээш бүгү-ле чүүлдерни СЭКП кылып турар».

ГАВАНА. Н. С. Хрущевтуң беседазы Кубаның парлалгазының кичээнгейиниң төвүнде турар. «Нотисиас де Ой» солуннуң эгелеринде бижээни болза: «Хрущев: Хосталгага ынакшылдыг Куба улуска удур өжээнниг үүлгедиглеринден АКШ-тың агрессчи күштериниң ойталаашкыны чокка делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң ёзулуг чавырлыышкыны чедип алдының шыдавас», «ССРЭ Кубаны деткиирин база катап көдүрлүп үнүп турар. Араатанзыг халдаашкыннарның организакчыларын ол база катап сагындырып турар» деп, «Мундо» солуннуң эгезинде демдеглээн.

УЛАН-БАТОР. Н. С. Хрущевтуң беседазы Моолда хөй-ниитиниң кичээнгейин хандыткан. Тайбың камгалалының моол комитединиң даргазы, Моолдуң сураглыг чогаалчызы Ч. Чимидтиң СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалааны болза, бодунуң чугаа бүрүзүнге Н. С. Хрущев көдүрүп турар айтырыгларның чугулазын, оларны шиитпирлээриниң саналдап турар оруктарының тодазын болгаш күрүне талазы-биле ханы мергениң көргүзүп турар.

Тайбыңның салым-чолунуң дугайында Н. С. Хрущевтуң доктаамал болгаш ханы кижизиг сагыш салыышкынын магадап турар мен деп, Чимид медеглээн. Чепсегленишкинниң дужүрериниң, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның айтырыгларының талазы-биле, амгы үениң өске-даа айтырыгларының талазы-биле Совет чазактың туружу ханызы-биле ботуг, ынчангаш аңаа ханы бүзүрээр бис, бүгү сорууралдыг талаларга бүрүн таарыжып турар.

НЬЮ-ЙОРК. Журналистерниң үшкү бүгү-делегей ужуражыышкынының киржикчилери-биле Н. С. Хрущевтуң беседазының допчулалын америк информация агентилелдери «даланштыг», «чанның» деп демдектер-биле дамчыткан.

Бүгү социалистиг чурттарның чаңгыс эвин быжыглаарының эргеажын барымдаалааш, коммунистиг партияларның аразында маргылдааны соксатса чогуур дугайында Н. С. Хрущевтуң сестерин АП биле ЮПИ демдеглеп турар.

ССРЭ «чогуур белеткел чокка» Айже кижилер чорудар талазы-биле АКШ-биле чаржырын күзевейн турар дугайында Н. С. Хрущевтуң демдеглелин АП агентилел демдеглээн.

«Россия» айга маргылдажырын «күзевейн турар дугайында совет премьер Хрущевтуң медеглелин барымдаалааш, Кытташкан Штаттар 1970 чылга чедир Айже кижи чорудар дугайында бодунуң программазын эде көрүп болур» деп, ЮПИ-ниң Вашингтонда корреспондентизи дамчыткан.

ТЕЛЬ-АВИВ. Израильдиң бүгү солуннары Н. С. Хрущевтуң беседазының допчулалын бирги арыннарынга парлап үндүрген. Коммунистиг шимчээшкинде чөрүлдээлерни ажып эртер, социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин марксизм-ленинизмниң принциптеринге быжыглаары-биле болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылырынче СЭКП чүткүп турар дугайында Н. С. Хрущевтуң сестерин «Кол гаам» солуну онзалап айтып турар.

Бир эвес америк тала кызыл-тасты садар үезинде ылгай көөр негелделерни тургузуп келзе, ССРЭ АКШ-тан кызыл-тас садып алырындан ойталаар апаар дугайында Совет чазактың баштыңының сестерин бүгү солуннар демдеглеп турар.

(СЭТА).

МАЛЧЫННЫҢ ГИГИЕНАЗЫ

Бруцеллёз — халдавырлыг аарыг. Ол аарыг кедээ ажыл-агый малдарындан кижиге халдаар. Кижилер аарыг малды азырап ажаап, азы мал саар черлерге ажылдап тургаш, ол аарыгдан халдавырлыжыыр. Аарыг малдың чиг сүдүн, азы оон кылган сүт продуктуларын (сметана, сливка, ааржы, быштак) аъш-чемге ажыглааш, кижи бруцеллёзтан аарып база болур.

Аарыг мага-боттуң халыыдаашкынындан эгелээр. Кижиниң чүстери аарышкылыг апаар, дериттирер, мага-бот сударап кошкаар, эът изиир. Үш-дөрт неделя эрткенде мага-бот тур үеде эзиндир, оон соонда аарыг база катап чидиглеңир. Бир эвес бруцеллёзту эки эмнетпес болза ол узамдыгар, хоочургуу харайтерлиг болуп, янзы-бүрү каданнаашкынны бөдүрүп болур.

Бруцеллёзту бөлдурбазының идегелдиг чепсээ болза тарып эмнедири болур. Ынчалзажок тарыышкының соонда 7—10 айлар болганда халдавырга удур удурланыр аргазын организм чөорту чидирип турар. Ынчангаш бруцеллёз талазы-биле тарыынча чок мал ажыл-агыйларының азы бүдүрүлгелерниң ажылдакчылары тарыышкынны чыл бүрүде катаптаар ужурлуг. Халдавыр тыптып унериниң айлыны барда мал бар эгбүлелерге тарыышкын чоруттунган турар ужурлуг. Тускай тарыышкынныарны малдың бодунга база кылыыр.

Кедээ ажыл-агый малдарын азырап ажаарда хууда гигиенаның чурумун шыңгыы сагыза чогуур. Чижээ, эът комбинаттарында, мал соор черлерде ажылдап турар ажылчыннар, ынчалзажок колдуунда таанпылаар ажылчыннар бруцеллёзтан болганчок-ла халдавырыжып турары тодараттынган. Ол болза арыдыр чугбаан холда микробтар папиростарга чыпшыныр, а оон аасче кирериниң ужурунда ол болуп турар. Холдарда бичии-ле шыйбактар, өйбактар, кестинген черлер халдавырның нептерээр аргазын улгаттырып турар.

Малды азырап ажаарда, оон эъдин сайгарарда тускай хепти кетсе чогуур.

Аарыг мал өөлдап, ара салып турар үеде кижилер болган чок-ла бруцеллёзтан халдавырыжып турарын билир херек. Чедир өзүп хөгжүвээн төл-биле кады организмден хөй санныг микробтар үнер.

Малдың бруцеллёзу колдуунда чөрүмт хевирге эртип турар. Ооң ужурунда малды чыылдың-на ветеринария эмчизинге көргүзүп турар херек. Сүттү, ылаңгыя өшкү сүдүн ыяавыла хайындырар херек, сүт продуктуларын хайындырган азы пастеризастаан сүттен белетээрин база сүмелеп турар. Бруцеллёзтуг малдың эъдин баш бурунгаар эки хайындырып азы хааргаш, аъш-чемге ажыглап болур.

Бо бүгү хемчеглерни шыңгыы сагыыры болза бруцеллёз халдавырыжыывазының, ону нептеретпезиниң идегелдиг магадылалы болур.

эмчи **В. НИКОЛАЕВ.**

АГААР бойдус

Бөгүн республикага булуттагылаан каап турар, хар шоолут чагбас хуу болур. Хат кошнактаан ой-тавынга чедир, янзы-бүрү чүк улганышкыныг. Соңгу-чөөн районнарга биче хар чаар. Агаарның температуразы: даглыг черлерге—3 градус сооктан 2 градус чылыг, оон өскезинге—0—5 градус чылыг, а Кызылга—2—4 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гусар балладазы» 10, 12, «Нормандия-Неман» — 2, «Төнчүзү болгаш эгези» (делгем экраныг) 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чажыт тывыш» 11.15, 1.15, «Аңгы-аңгы салым хуулар» 3.15, «Чаъстаашкынныг воскресенье»—5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дидим кижилер» 2.30, «Кара думаалайлыг» 12.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Симлеге ынакшыл» (1-ги кезээ) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Хамаатылар, ойнаашкын тиражынга киржиңер!

1963 чылдың акша-бараан лотереязының чедиги үндүрүлгезиниң тиражы 1963 чылдың ноябрь 12-де Рязань хоорайга болур.

Тиражка «Москвич» деп автомобильдер, «Планета» деп мотоциклдер, хеп чуур машиналар, сөөдүкчүлар, хевис болгаш хевис чадыглар, дааранылга машиналары болгаш өске-даа үнелиг эт-чүүлдер ойнаашкынга таваржыр.

Лотерея билеттерин акшаалга кассаларындан, киоскилерден, харылзааның бүдүрүлгелеринден, вокзалдардан болгаш аэропорт кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алыңар!
Ойнаашкыннарның тиражынга киржиңер!

ТЫВА АССР-НИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ КҮРКРЕДИТТИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 21 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харыысаалгалыг секретарьның 23 — 35, совет ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25—38, 23 — 54 улетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 61, чагаа ажылдары болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуу болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, даштыкы информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун кедээйн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС — 01460. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылдан үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 31 ЧЕТВЕРГ № 259 (5663).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң даргазы эш К. ДАМДЫҢГА.
Партком секретары эш Х. ДЫРТАЙГА.
Кедээ Совет даргазы эш С. ОЧУР-ООЛГА.
Комсомол комитединиң секретары эш Х. САЙДАКПАНГА

Күрүнеге сүт, эът садарының чыл пландарын хуусаа бетинде күүсеткен, «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчуларынга, тускай эртемниглеринге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирбишаан, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 100 центнер сүттү күрүнеге садар деп шиитпирлээшкиннерин изиг-биле деткип тур.

Колхозтуң ажыл-ишчилери мал кажааларын болгаш малчыннарга чурталга бажыңнарын эки белеткеп, амгы мал кыштагладыышкынын үлегерлиг чорудуп, боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле ниитиниң ажылын улам ындай быжыглаарын, 1964 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедирин чедип алыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илеретти.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

«Кара-Хөл» колхозтуң эр, херээжен колхозчулары, СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин боттандырып, Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш демисешпишаан, күрүнеге эът садарының чыл планын 101,4 хуу, сүттү — 101,5 хуу күүсеткенин илеткээри өөрүнчүг-дүр. Колхозтуң ажыл-ишчилери чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 100 центнер сүттү немей садарын хүлээнгеннер. Ам мал кыштагладыышкынын организастыг чорудар дээш бүгү хемчеглерин ап турар.

Колхоз даргазы К. ДАМДЫН.
Партком секретары Х. ДЫРТАЙ.
Кедээ Совет даргазы С. ОЧУР-ООЛ.
Комсомол комитединиң секретары Х. САЙДАКПАН.

Барыын-Хемчик район.

ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XIII СЪЕЗДИЗИ

Октябрь 29-та эртенги хурал

Октябрь 29-та Кремльдиң съездилер Ордузунга ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизи ийи дугаар хүн ажылдап турар. Делегаттар ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришинниң болгаш ревизия комиссиязының даргазы Я. С. Кувшиновтуң илеткелдерин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байырында салдынган сорулгалар — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, коммунистиг ниитилел харылзааларының тургустунары, чаа кижиниң кижизидери, кижиниң күш-ажылының болгаш амыдыралының дугайында айтырыглар делегаттарның саналының кол черин ээлеп турар. Ораторлар бистиң чуртувустуң хоорайлары болгаш суурларында аажок улуг күш-ажылчы идепкейниң көдүрлүүшкүнүнүң дугайын чугаалап, боттарының ажылчын дуржулгазын солчуп турарлар.

Эртенги хуралга бир дугаарында профэвилелдериниң Ленинград бүдүрүлге область чөвүлелиниң даргазы **А. А. Лепухин** санал берген. Оон чугаалааны болза:

— Ленинградтың болгаш областың профэвилел организациялары техниктиг деншилгени дүргедедиринче, бүдүрүлгени механизастаарынче болгаш автоматчыдарынче онза кичээнгейни салып, база ол айтырыгларны бодунуң ажылынга кол угланыышкын кылдыр санап турар. Чеди чылдың эгезинде 4700 чаа машиналарны, механизмнерни, приборларны ажыглалга киирген. Профэвилел организацияларының идепкейлиг киржилгези-биле бүдүрүлгениң техниктиг деңнелиниң база үндүрген продукциязының талазы-биле массалыг хөй-ниити көрүлделерин бүдүрүлгелерге доктаамал чорудуп турар. Чүгле сөөлгү үеде көрүлделерниң чорудулгазында он муң ажыг кылыгларны өөренип көргеш, оларның дөрт муң ажыг хирезин бүдүрүлгеге херегжээр ийикпе, азы чеартып кылыр деп санаан.

Баштай-ла Ленинград хоорайга тыптып келген коммунистиг күш-ажылдың школаларының ужур-дузазын ол демдеглээн. Чыл дургузунда ындыг школаларның саны 4560 чедир өскен, оларда 150 муң хире ажылчы чоннар өөренип турар.

Бистиң хоорайывыста ажылчын ангыга тураскаадып алдаржыткан хемчеглер, эң баштайгы шалың алган хүнү, күш-ажылчы эстафеталар, норманы шупту-ла күүседип болур дээн ышкаш чүүлдерге холбашкан хемчеглерни чорудуп турар. Ол бүгү болза аныяктарны ниитиге ажыктыг күш-ажылга, бодунуң бүдүрүлгезинге ынак болгаш ону хүндүлеп көөр кылдыр, совет ажылчын ангының бедик ады дээш чоргааралдыг ёзузунга кижизидип турар.

Профэвилелдериниң Белоруссия республика чөвүлелиниң даргазы **И. Н. Макаров** бодунуң саналынга мынчаар чугаалаан: — Бистиң съездивиске СЭКП Төп Комитединиң чедирген байырын бистер улуг көдүрлүүшкүн-биле дыңнадывыс. Ында профэвилелдериниң ажылын бедидиле үнелээн чорук бистиң шуптувуска өөртүп турар.

Оратор республиканың экономиказының болгаш культуразының көдүрлүүшкүнүнүң дугайын чугаалаан. Үлетпүрнуң ниити продукциязы дөрт чылдарның дургузунда 58 хууга көвүдээн. Белоруссияның көдээ ажыл-агыйы база-ла улам бурунгаар хөгжүп турар.

Техника талазы-биле үндезилеттинген нормаларны ажылдап кылырының айтырыгларынче оратор улуг кичээнгейни салган. Ажыл төлевириниң чаа байдалынче шилчээн соонда совнархозтуң үлетпүрүнге ындыг нормаларның бот-дензизин 64, 7 хуу чедирген. Мурнунда техника талазы-биле үндезилеттинген нормаларның бот-дензизи он хуудан бичии-ле ажып турган. Ажыл төлевирин сайзырангайжыдарынга норма тургузарының хөй-ниитичи бюролары дыка чугула салыышкынны киргеннер.

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның чогаадылгазын пропагандалаар талазы-биле Белоруссияның совнархозу-биле республиканың профэвилелдер чөвүлелиниң ажылының дуржулгазының дугайында эш Макаровтуң чугаазын съездиниң делегаттары сонуургап дыңнааннар.

Октябрьның байырлалынга болгаш профэвилелдериниң съездизинге төлептиг уткуражыр дээш чарышка киришпишаан, бистиң совхозтуң коллективи күрүнеге тараа болгаш картофель садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен дээрзин Иваново областың «Шуйск» совхозунуң мал ажылының комплекстиг бригадазының бригадириниң дузалакчызы **З. И. Заботина** чугаалаан. Совхоз Төрээн чурттуң шыгжамырынче көрдүнген пландан ажыр ийи чартык катаптан хөй тарааны урган, картофельдиң планы 1700 тонна турда, ийи муң ажыг тоннаны саткан, сүттү болгаш эътти база-ла эрткен чылдан хөйнү саткан бис деп, ол медеглээн.

Эш Заботинаның оон ыңай уламчылап чугаалааны болза, улустуң элбекшилиниң саавазынга бистиң салыышкынывыс — ол дээрге көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедири ол деп чүвени бистер, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери эки билир бис. Ону кылырда көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн хөй катап бедидер херек, ынчаарга комплекстиг механизацияны калбаа-биле ажыглаваайн, ону база чедип ап шыдавас. «Елочка» хевириниң саалда шөлүнде ажылдың дуржулгазының дугайын бригадириниң дузалакчызы чугаалаан. Эш Заботина кажан инектерни машина-биле саарының мастери бооп эгелеп турар үеде ферма 307 тонна сүттү берип турган болза, бо чылдың төс айларында безин ында 555 тонна сүттү саткан.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң съездизинге демир орукчулар чүък сөөртүрүнүң болгаш эң чугула экономиктиг көргүзүглерниң планын күүсеткени-биле уткуражып турар дээрзин Орук харылзаа министри **Б. П. Бещев** медеглээн. Сөөлгү чылдарда демир орук транспортунга аажок улуг чаартылгалар болган. Кан оруктарны чаартып кылганы оларның овур-хевирин үндезини-биле өскерткен. Амгы үеде демир оруктарда чүък сөөртүлгезиниң 70 ажыг хуузун электровозтар болгаш тепловозтар-биле сөөртүп турар. Техниктиг эде дерилгелер болза ажыглап турар бүгү ажылдарның деңнелин бедиткениниң ангыда, демир орукчуларның ажылын чиигедип, ону айыыл чок болдурган. Хол-биле кылыр аар күш-ажылдың хөй-хөй хевирлерин солуттунган болгаш ону амгы үениң бедик техниказынга дүүштүр таарыштыр кылган.

Ораторнуң уламчылап чугаалааны болза, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң тугун көдүрген Москва-сортировочная депонуң ажылдакчыларының алдарлыг эгелээшкининиң беш чыл оюн чоокта чаа бүгү чурт демдеглээн. Хүн бүрү чарыштың мурнакчылары өзүп, чаартыкчы инициатива тыптып кээп турар. Чөөн-Сибирь демир оруунуң коллективиниң үлегер-чижээ-биле чеди чылдың бешки чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш массалыг чарыш калбарган. Локомотивтерниң бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле Барыын-Сибирь демир оруунуң Барабинск демир орукчуларының эгелээшкинин улуг ужур-дузалыг боор турар.

Таарымчалыг эки болгаш чараш пөс-таавыга, идик-хепке база өске-даа бараанарга совет кижилерниң хереглелдерин хандырар талазы-биле партияның салган сорулгалары канчаар күүсеттинип турарын пөс-таавы болгаш чиик үлетпүр ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **М. А. Колбецкая** съездиниң киржикчилеринге чугаалаан.

Эш Колбецкаяның демдеглээни болза, Валентина Гагановаңын үлегерин чүгле пөс-таавы үлетпүрүнде безин 10 муң ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар эдергеннер, оон-биле кады оларның хөй-хөйү хожудап турар бригадаларже ажээн хөй катап шилчип, оларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүргеннер. Пөс-таавычы Юлия Вечерованың бригадазының эгелээшкининиң нептерээниниң ачызында амгы үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң 1965 чылдагы деңнелин 112 муң ажыг кижи чедип алган.

Эрткен дөрт чылдарда пөс-таавы болгаш чиик үлетпүр дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган, оон-биле кады чамдык аймакларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ам-даа ооҗум бедидип турар, продукцияның шынарын экижидер, ассортиментизин калбартыр талазы-биле ам-даа хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг бис дээрзин оратор чугаалаан.

Индирде — профэвилелдериниң Свердловск үлетпүр область чөвүлелиниң даргазы **А. И. Быков**. Чурттуң бүдүрүлгелеринде көстүп келген мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге нептередириниң үлетпүрнуң адыр бүрүзүнге пландаарын улус ажыл-агый чөвүлели ылавыла кылыр чурум-биле чорудуп эгелээрин 1961 чылдаа бээр чедип алган бис — деп, ол чугаалаан.

Минералдыг чемиштидилгелерни бүдүрерин көвүдедир дугайында партияның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чагаазын бистиң областың ажылчы чоннары кайгамчык улуг көдүрлүүшкүн-биле уткааннар — деп, оратор медеглээн. Профэвилелдериниң XIII съездизинге алдар кылдыр Уралмаш заводтуң ажылдакчылары янзы-бүрү чүс ажыг аппараттарны хуусаазындан ийи ай бурунгаар белеткээн болгаш эң чугула 23 тудугларже чудуруп чорудтан. Ол бүдүрүлгениң коллективи чыл төнчүзүнге чедир мурнунда алган хүлээлгелеринге немештир 120 муң кезектен эвээш эвес нарын дериглер болгаш аппараттар чүүлдерин тудугларга бээрин хүлээнген.

Профэвилелдериниң Бүгү-кыдат федерациязының секретары **Чжао Го-цзянга** сөс берген.

Кыдаттың бүгү ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының мурнундан съездиге Совет Эвилелиниң ажылчын ангызынга болгаш бүгү ажылчы чоннарынга акы-дуңманың изиг байырын ол дамчыткан.

Совет Эвилелиниң алдарлыг ажылчын ангызы Октябрь революциязының оруун кижи төрелгетенге ажыдып берген — деп, Чжао Го-цзян чугаалаан. ССРЭ-ниң ажылчын ангызы болгаш бүгү ажылчы чоннары чедиишкиннерни улаштыр-улаштыр чедип алгышаан, хожудангай Россияны бежен четпес чыл иштинде-ле социалистиг улуг күрүне болдурган.

Кыдат ажылчыннар болгаш бүгү кыдат улус ССРЭ-ниң ажылчын ангызының болгаш ажылчы чоннарының чедиишкин бүрүзүн боттарының база чедиишкини кылдыр көрүп турар болгаш аңаа сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүп турар. Чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун ангы талазы-биле совет акы-дуңмаларга шынчы сеткил-биле күзеп турар бис — деп, оратор чугаалаан.

Чжао Го-цзян оон ыңай кыдат улустуң социалистиг тургузуушкунда чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан.

Оратор бодунуң чугаазының дыка хөй кезиин делегей айтырыгларынга хамаарыштырган. Делегей байдалы болза революсчу улустарга таарымчалыг болгаш империализмге, делегей реакциязынга таарымчажок угланыышкында хөгжүп үргүлчүлеп турар — деп, ол айыткан. Фактыларның көргүзүп турарын ёзугаар алырга, агрессияның болгаш дайынның кол кужу, улустуң эң-не каржы-дээрги дайзыны американ империализм болуп турар — деп, Чжао Го-цзян медеглээн.

Революстуг демиселдиң болгаш социалистиг тургузуушкуннуң чорудулгазында Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында ханы найырал болгаш сырый каттыжыышкын тургустунган — деп, бодунуң чугаазының түңнел кезээнге эш Чжао Го-цзян чугаалаан. Бистиң ийи чурттарывыстың улустарының үндезин эрге-ажыктары, а ол ышкаш бүгү делегейниң улустарының үндезин эрге-ажыктары ол чүүлдерден илергейлеттинип турар.

Кыдаттың болгаш Совет Эвилелиниң ажылчын ангызының база ажылчы чоннарының аразында акы-дуңма найыралдың болгаш сырый каттыжыышкынның алдары дээш, бүгү делегейниң ажылчын ангызының улуг сырый каттыжыышкынының алдары дээш, бүгү делегейге тайбың херээниң тиилээриниң алдары дээш йөрээлдер салыышкыны-биле бодунуң чугаазын эш Чжао Го-цзян дооскан.

Польшаның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазы **Игнаци Логасовинский** польша профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң мурнундан төлээлерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген. Совет Эвилелиниң ажылчын ангызынга, ажылчы чоннарынга болгаш улустарынга польша профэвилелдериниң 7 миллион кежигүннеринден, улусчу Польшаның ажылчын ангызындан болгаш бүгү ажылчы чоннарындан акы-дуңманың байырын ол дамчыткан.

Социализмче болгаш коммунизмче оруктуң бүгү кижи төрелгетенге айтып берип турар Совет Эвилелиниң улустарының төөгүлүг ачы-хавыязы чүл дээрге, чаа ниитилелди тургузарының аргаларын оларның херек кырынга бадыткап турары болур — деп, оратор чугаалаан.

Польша болгаш орус революсчуларны холбаштырып келген болгаш бөгүн польша улусту Совет Эвилелиниң улустары-биле холбаштырып турар акы-дуңма чаңгыс эптиң демдээ кылдыр Юлиан Мархлевскийниң бюст тураскаалын польша профэвилел ажылдакчыларының төлээлери съездиниң президиумунга дамчыдып берген.

Архангельск областың Коношский ыяш ажыл-агый чериниң бичии комплекстиг бригадазының бригадири **И. С. Яковлев** санал берген. Областың ыяш белеткелчилери төс айларның дургузунда онаалгага немештир 1.300 муң кубометр тудуг ыяжын сөөртүп үндүрген болгаш чудуруп чоруткан — деп, ол чугаалаан.

Бистиң коллектививис база чедиишкиниг ажылдап турар деп, оратор чугаалаан. Чеди чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткенивистиң дугайын эрткен чылдың октябрьда СЭКП ТК-га, эш Н. С. Хрущевка рапорттаан бис. Чедиишкинниг болганывыс-биле Никита Сергеевич биске байыр чедирген. Күш-ажылчы чаа-чаа ажыл-херектерже бистерни ол сорук кииирген. Чеди чыл планының ажыр бистиң бригадавыс 22 муң кубометр тудуг ыяжын белеткээниниң болгаш хереглээр черже чудуруп чорутканын бөгүн съездиге илеткээр өөрүшкүлүг болдувус.

Ыяш, целлюлоза-саазын, ыяш сайзырады ажылдап кылыр үлетпүрүнүң болгаш ыяш ажыл-агыйының талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүнениң чанында Күрүне комитеди тудуг ыяжының артынчыларын ажыглаарының айтырыгларынче шоолуг кичээнгей салбайн турарын оратор демдеглээн. Эртем-шинчилел институттары ыяш үлетпүрүнге күш-ажылды механизастаарының айтырыглары-биле кошкак ажылдап турар.

Профэвилелдериниң Москва үлетпүр область чөвүлелиниң даргазы **Г. В. Подельщиков** профэвилел ажылының солун дуржулгазын чугаалаан. Найысылал областың профэвилелиниң дөртку кежигүн бүрүзү — активист. Профэвилелдериниң область чөвүлели болгаш область комитеттери активтиг өөредирин бирги черге чергенин ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Фабрикаларның болгаш заводтарның профэвилел комитеттериниң даргаларынга доктаамал ажылдаар семинарларны органызастаан. Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга дыштаныр хүннерде профэвилел активиниң хүннээрин эрттирип турар.

Эш Подельщиков съездиниң төлээлеринге мындыг эгелээшкинниң дугайын база дыңнаткан. Чарыштың түңнелдерин маңаа бир-ле дугаарында дөрт чылдар мурнунда хүн бүрү үндүрүп эгелээн. ВЦСПС ону чүүлдүгзүнүп көрген. Ам областа 600 ажыг бүдүрүлгелер болгаш тудуглар социалистиг чарыштың түңнелдерин хүн бүрү үндүрүп турар.

Индирде — Францияның Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының чиңгине секретары **Бенуа Фрашон**. Француз ажылчын ангызының мурнундан съездиге изиг байырны ол чедирген. Коммунистиг ниитилелди тургузар дээш силерниң чорудуп турар аажок улуг болгаш алдарлыг демиселиңерни бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары улуг кичээнгей-биле хайгаарап көрүп турар деп, ол чугаалаан. Олар силерниң тиилелге бүрүзүнге ону делегейниң ажылчын ангызының тиилелгези кылдыр көрүп, байыр чедирип турарлар.

Тайбыңны камгалаар дээш улустарның демиселинге силерниң улуг рольду ойнап турарыңар дээш, силерге база байыр чедирип турар бис, ядролуг чепсектиң шенеделделерин хоруур дээш керээге ат салырынга силерниң киирген улуг салыышкыныңар дээш силерге байыр чедирип турар бис деп, оратор үргүлчүлеп чугаалаан.

Тайбың дээш, социал дептиилге дээш Францияның ажылчын ангызының демиселиниң дугайын Бенуа Фрашон чугаалаан.

Чехословакияның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазы **Франтишек Зупканың** чугаалааны болза: коммунизм тургузуушкунунда совет улустуң чедиишкин бүрүзү боттарының эргелери, тайбың дээш, чаа дээре амыдырал дээш демиселге бүгү диптерниң ажылчы чоннарын сорук кийрип турар. Делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырылдырарынче болгаш улустарның тайбың кожа-хелбээ дегжиннаашкынның чедип алырынче угландырган Совет чазактың ылаңгыя тайбың дээш, улустар аразында найырал дээш мөгаг чок демиселчи Н. С. Хрущевтуң кужениишкиннерин бүгү дешпилгелиг кижи төрелгетен улам-на калбаа-биле деткип турар.

Эш Зупка съездиге скульптураны белек кылдыр дамчыткан.

Москваның ажылчы чоннарының төлээлери ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизинге байыр чедирген. Сураглыг тудугжу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Г. В. Масленников** төлээлериниң мурнундан чүве чугаалаан.

Октябрь 29-та кежээки хурал

Кежээки хуралга санал берген Магнитогорскиниң металлургия комбинадының директору **Ф. Д. Воронинниң** дыңнатканы чүл дээрге, дөрт ажыг чылдарның дургузунда бүдүрүлгениң коллективи ниити продукцияны чеди чылдың контроль чурагайларында айытканындан он-он миллион рубль хөйнү берген. Ол-ла үениң дургузунда металлургтар күрүнеге бир миллиард ажыг рубльдиң арыг орулгазын берген. Магниткаының домначылары болгаш кан шуткукчулары агрегаттарның бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле американнарны шагга ашкан.

Комбинаттың профэвилел комитеди 1964—1965 чылдарның планының төлевилелин чугаалажып көөрүнге ажылчы чоннарны массалыы-биле киириштирген дээрзин эш Воронин чугаалаан. Ол чорук чүгле иштики курлавырларны болгаш аргаларны эң долузу-биле илередип тыварынга дөгүм болган эвес, харын база планның бүгү бүдүрүлге көргүзүглерин күүседири дээш харыысалганы бедиткен.

Ажылчыннар хуралдарынга Магнитканың ажылчы чоннары партияның болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг политиказын, тайбың кожа-хелбээ дегжиннаашкын дээш, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш оларның мөгаг чок демиселин бүгү-биле чүүлдүгзүнүп көрген деп, оратор үргүлчүлеп чугаалаан.

Бүдүрүлгелерниң коллективтеринден, профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларындан муң ажыг байыр чедиришкиннери, рапорттар профэвилелдериниң XIII съездизинге келген дээрзин хуралдың даргалакчызы дыңнаткан.

Коммунистиг күш-ажылдың комплекстиг бригадазының бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Н. Я. Мамай** мынча дээн: Совет профэвилелдериниң XIII съездизинге болгаш Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга белеткенмишаан, сентябрьда «Элукр-1» деп комбайн-биле 25 муң тонна хөмүр дашты казып үндүрер деп бедик хүлээлгени боттарывыска алган бис деп чугаалаан. Бригада бо чедиишкиниң күүсеткенин съездиге илеткээри менээ өөрүнчүг-дүр.

Чаа техниканы зидими-биле нептерезинили, оон бүдүрүкчүлүүн бедидээли! — деп, сураглыг дагжы индирде кыйгырган.

Совет Эвилелиниң Маадыры **Ю. А. Гагарин** ужудукчу-космонавтарның мурнундан съездиге байыр чедирген. ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизи совет улустуң амыдыралынга, совет профэвилелдериниң амыдыралынга улуг болуушкун болур деп, ол медеглээн. Съезд бүдүрүлге ажылдакчыларының мурнунга чаа сорулгаларны, Коммунистиг партияның Программазын күүседир талазы-биле, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузар талазы-биле чаа сорулгаларны совет улустуң мурнунга салыр. Эш Гагарин ажылга улуг чедиишкиннерни съездиге күзээн.

— Ужудукчу-космонавтар, бистер эң ынчан болгаш эң харыысалгалыг чаа ужудуушкуннарга белеткенип турар бис. Ол ужудуушкуннарның мурнундагы бүгү ужудуушкуннардан биче эвес шынарлыг кылдыр күүседиринге идегеп турар бис — деп, эш Гагарин чугаалаан.

Хостуг немец профэвилелдериниң каттыжыышкынының Төп баштаар чериниң даргазы **Герберт Варнкаге** сөс берген. Съездиниң делегаттарынга болгаш оларның ньүрү-биле Совет Эвилелиниң ажылчын ангызынга Герман Демократтыг Республиканың ажылчын ангызының болгаш профэвилелдериниң изиг байырын ол чедирген.

Чугаазының түңнелинде Герберт Варнке «Найырал» деп нефть дамчыдылгазының тудуун чураан чурукту съездиге белек кылдыр дамчыткан.

Индирде — Күш-ажылдың бүгү-ниити итали конфедерациязының секретары **Лючана Лама**. Италияның ажылчы чоннарының ангы талазы-биле профэвилел каттыжыышкыны — Күш-ажылдың бүгү-ниити итали конфедерациязының изиг байырын силерниң улуг съездиңерге, Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга дамчыдары менээ өөрүнчүг-дүр деп, оратор чугаалаан. Мээң чедирген байырым ёзу барымдаалаан байыр эвес. Бистиң профэвилел организацияларывыстың аразында акы-дуңма болгаш найыралчы харылзаалар туруп турар, ол дугайын эш Гришин бодунуң илеткелинге чугаалаан болгай.

Румын Улус Республиканың профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазының оралакчызы **Елена Ласку** Румынияның ажылчы чоннарының мурнундан съездиге чүректиң ханы байырын чедирип, чүве чугаалаан. Чугаазының түңнелинде Е. Ласку съездиниң президиумунга белекти дамчыткан.

Профэвилелдериниң Бүгү-венгр чөвүлелиниң чиңгине секретары **Янош Братьонуң** чугаалааны: Съездиге илеткелди болгаш саналдарны дыңнавышаан, коммунизм тургузуушкунунуң чорудулгазында совет ажылчы чоннарның чедип алган чедиишкиннеринге өөрүп турар бис. Силерниң чедиишкиннериңерге көгүүг өөрүп турар бис, чүге дээрге хамыктың мурнунда ол бистиң ёзулуг чагай өнүүтүвүстүң чедиишкиннери-дир; чүге дээрге, делегейде баштайгы социалистиг чурттуң чедиишкиннери-дир. Бо чедиишкиннер болза дешпилге дээш, тайбың дээш демиселге чаа-чаа күштерни бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга берип турар.

Индирде Болгарияның Улус Республиканың профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазы **Стоян Гюров**. Съездиге болгаш оон ньүрү-биле Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байырын дамчыткаш, оон чугаалааны болза:

— Бүгү делегейге төөгүлүг дешпилгениң бажында чогум-на Совет Эвилели — чаа үениң — капитализмден коммунизмче революстуг шилчилгениң үезиниң төрүттүнгениниң дугайын делегейге чарлап дыңнаткан чурт туруп турары чөрле билдингир.

Георгий Димитровтуң улуг Ленин-биле баштайгы ужуражыышкынын көргүзүп турар скульптураны Стоян Гюров болгар профэвилелдериниң өмүнээзинден найыралдың демдээ кылдыр съездиге дамчыдып берген.

Вьетнам Демократтыг Республиканың профэвилелдер федерациязының даргазының оралакчызы **Нгуйен Конг Хоа** Вьетнамның ажылчы чоннарындан изиг байырны съездиге болгаш акы-дуңма бүгү совет улуска дамчыткан. Коммунизмниң тургузуушкунунга совет улустуң кедергей улуг чедиишкиннери бистиң чуртувустуң улузунуң социализмни тургузарынга болгаш Вьетнамны каттыштырары дээш демиселге кезээде күчүлүг сорук киирикчизи болуп келген болгаш ындыг болуп артар-даа деп, ол чугаалаан. Нгуйен Конг Хоа база-ла съездиге белек берген.

Акы-дуңма профэвилелдериниң төлээлекчилериниң эртенги болгаш кежээки хуралдарга чугаалаан чүүлдерин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының диниттиг адыш часкаашкыны чаңгыс удаа эвес үзе кирип турган.

Мандат комиссиязының илеткелин оон даргазы **П. Е. Бармасов** кылган. Профэвилелдериниң XIII съездизинге 4.001 төлээлер соңгуткан деп, ол чугаалаан. 3.916 төлээлер съездиде олуржуп турар. Профэвилелдериниң XIII съездизинче төлээлер соңгуурун уставка бүрүн дүүштүр чорутканы дээрзин мандат комиссиязы илеткеп тур. Бүгү төлээлерниң бүрүн эргелерин комиссия күштүг деп хүлээп көрген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удурткучуларын шынчы ленинчи, күш-ажылдың кижилериниң аас-кежии дээш могаг-шылаг чок демиселчи эш Н. С. Хрущевту баштадыр съездиниң төлээлеринге чаңгыс эп-сеткил-биле соңгаан.

Эң-не хөй төлээлер болза: Москваның — 167 кижи, Ленинград областың — 104, Москва областының — 74, Свердловскиниң — 68 кижи болуп турар. Украинаның профэвилелдери хөй төлээлерлиг — олар 487 кижи, көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдерниң ажылчыннарының база албан-хаакчыларының профэвилелинден — 181 кижи.

Съездиниң төлээлери — 60 национальдарның болгаш улустарның төлээлекчилери болуп турар. Оларның аразында — 2.005 ажылчыннар, бүдүрүлгениң 365 инженер-техниктиг ажылдакчылары, эртемниң болгаш культураның 94 ажылдакчылары, 131 башкылар болгаш эмчилер; бүдүрүлгелерниң, бүдүрүлге эргелелдериниң, совнархозтарның удурткучулары, министрлер база бар болуп турар.

Ажылчын ангының болгаш совет интеллигенцияның эң дээре төлээлекчилерин — Совет Эвилелиниң Маадырларында болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларында 250 кижи, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының 55 лауреаттары съездиге соңгуткан. Төлээлерниң санында — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары 122, эвилелдиг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары 174, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар, хоорайлар болгаш районнар Советтериниң депутаттары 1.031.

1.447 төлээлер дээди эртемниг, доостпаан дээди эртемниглер — 149, ортумак эртемниглер — 1160. Ынчангаш төлээлерниң хөй нуруузу, 69.9 хуузу — дээди, доостпаан дээди болгаш ортумак эртемниг болуп турар. Съездиге 1.668 херээженнер соңгуткан. Ол чорук болза ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга херээженнерниң улам-на өзүп турар ролюн көргүзүп турар.

Төлээлерниң составының 60 хуузу СЭКП кежигүннери болгаш партия кежигүннеринге кандидаттар болуп турар. Бистиң ленинчи партиявыс болза, улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарының эң-не дээре, эң-не кажык чок илередикчизи дээрзин совет кижилер эки билир.

Мандат комиссиязының илеткелин съезд бадылаан.

Бөгүнгү хуралдарга Ашхабадтың аргылда-пөс-таавы фабриказының аргыкчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **З. Овезова**, Узбек республиканың профэвилелдер чөвүлелиниң даргазы **С. Нурутдинов**, Батуминиң нефть тигер заводунуң операторунуң дузалакчызы **Ц. В. Микэшавидзе**, Латвия республиканың профэвилелдер чөвүлелиниң даргазы **В. А. Блюш** олар база-ла чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

Н. АБРАМОВ.
В. КАЛИСТРАТОВ.
В. ЛЕЙБОВ.
В. ТЕРЕНТЬЕВ.
(СЭТА-ның тускай корр.).

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЭВИЛЕЛ ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

1963 чылдың үшкү кварталында үлетпүр бүдүрүлгелериниң, автоажыл-агыйларының болгаш тудуг организацияларының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофэвилел чөвүлели бо чылдың III кварталында үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, ниити продукцияны бүдүрер талазы-биле планны 106,3 хуу, бараанныг продукциязыны — 119,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 113,2 хуу күүсеткен Кызылдың төп электростанциязының коллективин (директору эш Асеев, партия организациязының секретары эш Дмитров, местком даргазы эш Пашинов, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Воронцова) социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаан болгаш Кызылдың төп электростанциязының коллективинге бирги черни тыпсыр база СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофэвилел чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун аңаа арттырар деп доктааткан.

Бо чылдың III кварталында ниити продукцияны бүдүрер планын 116 хуу, бараанныг продукциязыны — 160 хуу болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 109 хуу күүсеткен «Тыва даг-дүгү» комбинаттың (директору эш Белявский, партия организациязының секретары эш Жуковская, профэвилелиниң местком даргазы эш Варков, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Ширяев) коллективиниң, ниити продукцияның планын 127,5 хуу бараанныг продукциязыны — 139,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 128,6 хуу күүсеткен типографияның (директору эш Чемков, партия организациязының секретары эш Блинов, профэвилел комитединиң даргазы эш Блинова, комсомол организациязының секретары эш Ищенко) коллективиниң эки ажылдааның СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофэвилел чөвүлели демдеглээн.

«Тыва тудуг» трезиниң КПП-зының тууйбу заводунуң, Чадаана, Бай-Хаак, Тожу, Шуурмак райүлетпүр комбинаттарының үшкү кварталда багай ажылдап, төс айларның планын күүсетпээнин моон-биле кады демдеглээн.

Квартал планын күүсетпээниниң чылдагаанын хынап көрүп, чеди чылдың бешки чылының социалистиг хүлээлгелерин күүседирин, хожудап турар бүдүрүлгелерниң экономиктиг көргүзүглерин экижидериниң хандырып турар тодаргай хемчеглерин ажылдап кылырын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофэвилел чөвүлели амыдырал-хандырылга эргелелинден (эш Кавырышкин), «Тыва тудуг» трезинден (эш Безматерных) негээн.

* * *

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофэвилел чөвүлели бо чылдың үшкү кварталында республиканың автоажыл-агыйларының социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып, чүък сөөртүлгезиниң планын 133,5 хуу, тонна-километрниң 132,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 122,9 хуу күүсеткен Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зын (начальниги эш Воронов, партия организациязының секретары эш Трачук, местком даргазы эш Лощенко, комсомол организациязының секретары эш Михайльченко) социалистиг чарышка тиилекчи деп санаан болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофэвилел чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун респотребсоюз АТК-зының коллективинден алгаш, бирги черни ээлээн Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зынга тыпсыр деп доктааткан.

Үшкү кварталда — 1 болгаш 2 АТК-ларның, Кызыл-Мажалык болгаш Шагаан-Арыг, Чадаана АТК-ларның база № 3 АТК-ның багай ажылдааның СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофэвилел чөвүлели база демдеглээн.

ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОНГУЛДАЛАР

Тараа—көдээ ажыл-агыйда кол чүүл

Танды районнуң партия конференциязындан

Районнуң партия организациязы, совхозтар, колхозтар тарааны, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садарын көвүдедир сорулга-биле черни материалдыг курлавырларны, кижилерниң күжүн, техниканы эки ажыглаар дугайында айтырыгларны болан, ажылдап кылып келген. Тараа культураларының тарылга шөлү эрткен чылга улур бо чылын 10.000 гектар калбарган. Ындыг өзүлде кызыл-тас тарылгазын көвүдеткениниң күсели-биле чедип алдынган. Районнуң тарылга шөлү 130 муң гектар четкен.

Агаар-бойдустуң таарымча чок, берге байдалы турза-даа «Революцияның чалбыыжы» колхоз (даргазы эш Гулков, парторганизация секретары эш Диденко, агроном эш Чуева) ниитизиниң ажыл-агыйында бүгү бар аргаларны херерлеп тургаш, эки дүжүттү өстүрген болгаш социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Бо колхоз тараа культураларының гектар бүрүзүнден 11,5 центнер дүжүттү алган, ады 7287 тонна бирги сорттуң Балгазын тараазын күрүнеге дужаар. Эки шынарлыг үрезинниң үрүн алыр аргалыг болган.

Ол артель чайгы, күскү чер андарылгазы-биле эки белеткеттинген черге тарылгазын чоруткан. Часкы тарылга кыска хуусаада доозулган. Чалым үнүш чаа өзүп үнүп, оон-биле кады бөк үнүштер тыптып келирин билек колхозчулар оларны арыгаан, культураларның немелде чемгерилгезин чоруткан.

Ажаап алымшкын үезинде дүжүттүң чидирин болдурбас дээш демиселдиң инициативчизи база «Революцияның чалбыыжы» колхоз болган. Механизаторлар шөлге чаңгыс баш-даа тараа кагбас дээш демисежип келген. Ол чорук чидиригни кончуг эвээжеткен. Бо артельдиң колхозчулары келир чылдың дүжүү дээш баш бурунгаар сагыш салып турар. Чайгы, күскү чер андарылгазы-биле 11.000 гектар черни часкы тарылгага белеткээн. Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур үрезин белеткелин доозар. Күс дургузунда шөлче 7 муң тонна өдекти төгер, 2 муң гектар шөлге херерлээр минералдыг чемишчидилгени тып алыр деп баштаар чер шиитпирлээн. Ол хемчеглер боттанганда, гектар бүрүзүнден 3—4 центнер немелде дүжүттү алыр арганы бээр дээрзин партия конференциязынга Танды парткомунуң секретары эш М. Сухачев бодунуң илеткелинге демдеглээн.

Дуржулга станциязының бирги трактор-хову бригадазы (бригадиры эш Бондрашев) 3845 гектар тараа культураларының бир гектарындан 10,9 центнер, «Совет Россия» колхозтуң ийиги хову бригадазы (бригадири эш Меркушев) гектар бүрүзүнден 9,5 центнер дүжүттү өстүрген.

Чуртка тарааның, мал чеми культураларының, мал ажылының продуктуларының элбекшилин тургузар дээш партия аажок улуг сагыш салып, тодаргай хемчеглерни ап турар. Ындыг турбуже, ол чугула сорулганың күүседир талазы-биле партком ам-даа четпес ажылдап турарын партия конференциязы демдеглээн. Оон удуртукчу, организакчы болгаш кижизидикчи ажылының кошкаандан районнуң чамдык ажыл-агыйларында ажыл-херек дедип өөнделевээн. Оларның хөй нуруузу чавыс дүжүт алган, ынчангаш район күрүнеге тараа дужаарының планын күүседип шыдаваан.

«Межегей» совхозтуң (директору эш Пащенко, кол агроному эш Лысак) дүжүдү 4 чыл дургузунда чылдың-на кудулап келген. Бо чылын совхоз гектар бүрүзүнден чүгле 3,3 центнер дүжүт алган. Оон кол чылдагааны чүгле кандаашкынында эвес, а харын тараа культураларының агротехниказын багай чоруткаанында. Херзүн сайзырадыышкыны багай шынарлыг, үрезинниң шынары кудук, чазын черни удур андаргаш тарыыр, база оон-даа өске хөй четпестер бар болганда, ол совхозтуң дүжүдүн кудулап турарының чылдагааны ында деп конференцияның делегаттары шүгүмчүлээн.

Кукурузаның күсели-биле колхозтар, совхозтар бо чылын 32.521 тонна силосту салган. Дуржулга станциязының кукурузачылары эштер Мурыгин, Лувин кайызы-даа гектар бүрүзүнден кукурузаның 390 центнер ногаан массазын ажааган. Ындыг-даа болза, ажыл-агыйларның хөй нуруузу кукурузаның ногаан массазының кончуг чавыс дүжүдүн алган.

Тараа культураларының гектар бүрүзүнден чоокку чылдарда 20—25 центнер дүжүттү алыр деп партияның салып турар сорулгазы районнуң байдалынга күүселтиниң болур деп конференция айыткан. Танды—республиканың эң-не тарааланган районy. Ынчангаш оон перспективазы улуг. Ындыг болганда, тарааны бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын кажангызындап-даа артык көвүдедир сорулга-биле партия эге организациялары, ажыл-агыйлар келир чылдың тарылгазынга херзүннүг белеткээринче кичээнгейни салып келген.

Ындыг болза-даа, «Межегей» совхоз, «Коммунизмниң херели» колхоз күскү чер андарылгазының планын күүсетпээн.

Четчир санныг органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлге ажыглаанындан тараа, мал чеми культураларының бедик дүжүдүн чедип ап болур. Ынчангаш ажыл-агыйлар күс, кыш үезинде тарылга шөлдеринче четчир чемишчидилгелерни сөөртүп турары сонгаарлаттыг болбас чугула ажылдарның бирээзи дээрзин конференцияга онзалап демдеглээн.

Районда 21.649 гектар суггаттыг черлер көдээ ажыл-агый культураларының байлак дүжүдүн чыл бүрүде чедип ап болур арганы бээр. Ажыл-агыйларның хөй нуруузу суггарылга четкизин шуут каггаан. Суггат бугаларын септээш, шуут ажыглаалга кирерин чугула айтырыг болуп турар.

Районда мал ажылынче кошкак кичээнгей салганын, парткомнуң чаңгыс талалап ажылдап турарын партия конференциязы шын эвес практика деп санаан. Тандыда хөй ажылы сандаргай, кызырааш чорук үргүлчүлеп турар. Чүгле дүжүт ажаап алымшкынынче кичээнгей салдынгаш, хөйнүң тарып боозадылгазын сонгаарлаткан. Парткомнуң кадрлар-биле болгаш малчыннар-биле ажылы кошкак дээрзин конференция айыткан.

Идеологтуг ажылдың байдалын конференцияга база тодаргай чугаалашкан. «Тиилелге» совхозта аныяк коммунист С. Седен-оолдуң суг-бараан фермазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган. Комсомолчу аныяктарның ол фермазы 380 тонна сүттү бүдүрер тургаш, 402 тоннаны бүдүрген. Харылзааның район конторазының оперативтиг кижизиниң, раймагтың коллективтери коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алган.

Сес малчын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары апарган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алыр дээш 20 кижи, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 180 кижи демисежип турар. Мурнакчы дуржулганы нептередири-биле кукурузачы Пикало, Цыпушев болгаш тускай эртемниглер кукурузачыларның өөредилгезин эрттирген. «Элегес» совхоз хөй кыргызының Оренбург аргазын хөйжуларга өөреткен.

Партия чырыдыышкынының өөредилгези чер болганда организастаттынган. Ам хамык ужур өөредилгениң шынарын, дыңнакчыларның билиин бедидери дээш боттуг ажылдары, контрольду күштедирери бээр конференция демдеглээн. Чоң ортузунда чорутунуп турар лекцияларның, беседаларның идейлиг деңнелин, амыдыралчы дээштиин ам-даа бедидерин парткомдан, партия эге организацияларындан конференция негээн.

«Тиилелге» совхозтуң хойжузу О. Баян-Доо болунуң саналынга — синтетиктиг өг-биле хандыртынганы, 530 хойну ажаан. Чүс хойга онаалтыр 100 хураганны, бир хойдан 2 кг дүкту алганын, 6 тонна сигенни болу белеткээнин, өлурар бажыны, кажаалар септеттингенин чугаалаан. Малды хүр кыш ажыраарын ол хүлээнген.

— Дуржулга станциязы күрүнеге дүк садар хүлээлгезин чүс хуу күүсеткен. Улуг Октябрьның байырлалынга белек кылдыр күрүнеге сүт дужаар хүлээлгевисти күүседир бис, садар эът чүгле 16 тонна арткан, ам-дораан күрүнеге дужааттына бээр—деп, станцияның директору Н. Юртаев саналынга демдеглээн. Келир чылдың тарылгазынга станция 12,5 муң гектар черни белеткээн, оон эртем кылдыр 5 эртем рекомендациязын кылган, 60 кижи киржикчилиг семинарларны эрттирген. Хөй ажылының мурнакчыларының дугайында плакаттарны парлап үндүрген. Сүт саалдазын көвүдедир, сүттүң үскүрүн бедидер талазы-биле эртем-шинчилел ажылы чоруп турарын ол айыткаш, ажылда чамдык четпестерни чугаалаан.

— Парткомнуң бюрозу чаңгыс көдээ ажыл-агыйже кичээнгейин салгаш, үлетпүр-бүдүрүлгени, тудугну, садыгны тодаргай удуртуп үттүп турар—деп, эш А. Москаленко шүгүмчүлээн. «Кызыл тудугнуң» Бай-Хаак тудуг участогу парткомнуң боттуг удуртулгазын, дузаламчызын күзеп, райүлетпүр комбинады туйбу, тудуг материалдары-биле тудуг участогун хандырып шыдавайн турар. Сөөлгү үеде райүлетпүр комбинаттың ажылы өөделевестээн, парткомнуң бүдүрүлге, тудуг айтырыынче онза кичээнгейни салыры негеттинип турар — деп, оратор демдеглээн.

СЭКП обкомунуң секретары эш А. Попов конференцияга олуржуг, санал берген.

К. КУНДУП,
(«Шынның» тускай корреспондентизи).

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажында сүт-бараан фермазының саанчылары сүт саар талазы-биле бедиткен хүлээлгени алган. Чижээлээрге, саанчылар Карасал Таан болгаш Хувискаал Хомушку олар быжыглаан инек бүрүзүнден 2000 литр сүттү саарын хүлээнген болгаш тос айлар иштинде инек бүрүзүнден 1746 литрни сагганнар, олар ам фермада бирги черде турарлар.

Чоокта чаа Карасал биле Хувискаал чаа туткан бажынче көшкүлээн.

ЧУРУКТА: Карасал Таан чаа бажыңында.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

УЛУГ БАЙЫРЛАЛДЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

СЪЕЗДИГЕ РАПОРТТААН

Кызыл электростанциязының коллективи республиканың үлетпүр, бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка чыл эгезинден бээр тиилекчи болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчир Кызыл тугун бирги, ийиги, үшкү кварталдарда улаштыр чаалап алган.

Мурнакчы коллектив октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга кирип тура, алган хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIII съездизинге рапорттаар эргени алган.

Кызылдың энергетиктери коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисешпишаан, бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазын улам бөдбаазыраңгайжыдар, ажыглаттынмайн турар иштики курлавырларын дилеп тыпкаш, боттарының чедиишкиннерин улам быжыглаар сорулга-биле рационализаторжу болгаш чаартыкчы ажылдарже улуг кичээнгейни угландырып турарлар. Чыл эгезинден бээр олар 75 чаартыкчы саналдарны кииргеш, бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткен. Ылангыя коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары А. Маношин, С. Черных, М. Камалтынов, Б. Гуцало, П. Рябов болгаш өскелер-даа түс-түзүнда 7—8 чаартыкчы саналдарны кииргеннер.

Мурнакчы коллективтиң кежигүннери шилчир Кызыл тукту бо чылын кынга-даа алыспас дээш, дөрткү кварталда бедиткен чаа хүлээлгелерни алганнар.

131 КИЛОМЕТР

«Көдээ электротудуг» эргелелиниң коллективи республиканың тудуг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарышка ийиги болгаш үшкү кварталдарда тиилекчи болган. Көдээ электротудугжулары үшкү кварталда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга электри дамчыдылгазының ниитизи-биле 131 километр шугумун шөйүп тургусканнар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң квартал планы 151,2 хуута күүсеттинген, оруулга киирилдезиниң планы 208,8 хуута күүсеттинген. Ол дээрге кандыг-даа тудуг организациязынга хамаарыштыр тергиин бедик көргүзүглердир!

Көдээ электротудугжулары Кызылдан Сарыг-Сепке чедир бедик вольттуг электри дамчыдылгазының шугумун ноябрь 5-ке чедир шөйүп тургузар хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турарлар. Ол дээрге улуг байырлалга мурнакчы коллективтиң күш-ажылчы белээ болур.

УЛАМ КҮШТЕЛИП ТУРАР

Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш социалистиг чарыш Октябрь байырлалының мурнуу чарыында бо хүннерде Кызылдың пассажирлер АТК-зында онза калбарган.

АТК-ның чолаачыларының болгаш гараж ажылчыннарының шупту каттыштыр 287 кижилиг 20 бригадалары келир үениң разведчиктериниң адын чедип алыр дээш демисежип кирипкеннер. Коллективте калбарган чарыштың мурнакчылары Н. Яковлев, А. Чернышев, А. Ядрышев болгаш өскелер-даа хүн бүрүнүң ажыл нормазын 140 хуу чедир күүседип, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Улуг байырлалга уткуштур чаа күш-биле кыптыгып үнген социалистиг чарыштың чалгыглары улам күштелип турар.

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының коллективи Улуг октябрьның 46 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка киржип тура, күш-ажылчы чаа тиилелгени чедип алган. Чүък сөөртүрүнүң чыл планы октябрь 11-де күүсеттинген, 8385 литр бензинниң камналгазы чедип алдынган. Үшкү кварталда республиканың автоажыл-агый коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка АТК-ның коллективи бирги черни чаалап алган.

ОРУК АЙТЫКЧЫЛАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Кызылдың № 2 АТК-зының коллективинде калбарган социалистиг чарышка эң дээре көргүзүглерни чолаачыларның Д. Чмаров удурткан бригадазы чедип алган. Октябрь айның бүдүрүлге планын бригада кежигүннери он хонук бурунгаар күүсеткеннер, а үшкү кварталдың планы 171 хуута күүсеттинген, 2662 литр бензинниң камналгазы чедип алдынган. Чарыштың ийиги черинде А. Сухачев, П. Тюков оларга удурткан бригадалар мырыңай дең көргүзүглерлиг чоруп турарлар.

Социалистиг чарышты чыл төнчүзүнге чедир уламчылаарын шиитпирлээш, АТК-ның чолаачылары бедиткен чаа хүлээлгелерни ап турарлар. Төөгүлүг чеди чыл планының боттарынга онаашкан үлүүн хуусаа бетинде күүседипкен чолаачылар Непомнящих, Мишин, Дулов, Благодатских болгаш өскелер-даа коллектив кежигүннерин чаа-чаа тиилелгелерже сорук киирип турарлар. Оларны коллективте орук айтыкчылары шөлбаннар деп дүрүм ёзугаар адап турар.

МУРНАКЧЫЛАР САНЫНГА КИРГЕН

Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының коллективи улуг байырлалга чедиишкинниг уткуражып турар. Ниити болгаш барааның продукциязы бүдүрүп үндүрериниң планныг онаалгалары үшкү кварталда ажыр күүсеттинген. Коллектив кежигүннери бүдүрүп үндүрген продукцияның шынарын экижидер дээш социалистиг чарышка база бедик көргүзүглерни чедип алган.

Байыр мурнунуң социалистиг чарыжынга бирги черни ыяш белеткелчилериниң участогу чаалап алган. Чарыш ам-даа улам күштелип турар. Мурнунда хожудангай ажылдыг турган коллектив ам мурнакчыларның санынга кирген.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ ИЙИ ЧЫЛ БУРУНГААР

Бистиң республиканың рационализаторлары чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткениинден бир миллион рубль түңнүг камналганы чеди чыл дургузунда күүседир деп хүлээлгени 1959 чылда алганнар. Ол хүлээлге ам чедиишкинниг күүсеттинген. Төөгүлүг чеди чыл планының эгезинден бээр бистиң рационализаторларывыс 1 миллион 422 муң рубль түңнүг камналганы киирген нер. 1959 чылда республикага 110 рационализаторлар турган болза, ам оларның саны 308 кижи четкен. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткениинден 1959 чылда 40 муң рубль камналга алдынган, а бо чылдың чүгле эрткен тос айларында 574 муң рубль түңнүг камналга киирттинген.

Рационализаторлар болгаш чогаадыкчылар-биле ажылды Элегес шахта эргелелинде, Кызылдың электростанциязында, Тываның комплекстиг даг экспедициязында, «Тыва даг-дугу» комбинадында эң бедик деңнелге организастап турар. Ол коллективтерде конструктор бюролары, рационализаторлар чөвүлели, техниктиг дешпилгениң бөлүүмнери доктаамал ажылдап турар.

КӨДЭЭ ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

Кызылдың «Көдээ тудуг» эргелелиниң коллективи бо чылдың эрткен тос айларында тудуг-монтаж ажылдарының планын 100,3 хуу күүсеткен. Республиканың көдээ черлеринге 4460 дөрбелчин метр чаа чуртталга шөлдерин, он-он мал кажааларын болгаш өске-даа тудугларны эргелелдиң коллективи бо чылын ажыглалга киирген. Күүсеттинген ажылдарның шынары бедик болуп турар.

Коллективте калбарган социалистиг чарыштың мурнунда Петр Тимофеевич Гладков удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазы чоруп турар. Ол бригаданың кежигүннери шупту үш-дөрт тускай мергежилдерни чедип алган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чок бедидип турарлар. Эрткен тос айларда бригада кежигүннери чыл планының 98 хуузун күүседипкеннер.

Колхозтарны экономика талазы-биле быжыглаар

Бии-Хем районнуң партия конференциязындан

СЭКП ТК-ның ноябрь база июнь Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга кандаар боттандырып келгенин Бии-Хемниң коммунистери районнуң XVI партия конференциязынга чугаалажып берген. Анда партком секретары эш **Ю. С. Катков** илеткел кылган.

Чер ажылында бар чедиишкиннер өөрүнчүг. Ажыл-агыйларда херзүннү ажылдап кылыры экижээн. Көдээ ажыл-агый культураларын районда сөөлгү чылдарда колдуунда күзүн андарган черге чаштырар апарган. Эрткен чылын 14500 гектар күзүн андарган черге, 7500 гектар чайын андарган черге тараалар чаштынган. Бо күзүн колхозтар болгаш совхоз 20673 гектар черни күзүн андарып, 7327 гектарны чайын-на келир часка белеткеп алган. Ынчангаш келир чазын район барык белен черге тараа культураларын чаштырар.

Районнуң сураглыг механизаторлары Ф. К. Буряк («Кызыл тараачын» колхоз), В. А. Изосимов («Өөк» совхоз), Н. Пичугин («Хадын» колхоз), Н. Ф. Федосов («Тиилелге» колхоз), Ф. А. Кузьмин («Искра» колхоз) болгаш өскелер-даа чыл бүрүде-ле техниканы каныг эдилээрениң күсели-биле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип ап, херзүнү эка шынарлыг кылдыр ажылдап кылып келгеннер. Олар ышкаш мурнакчы кадрларның дуржулгазын ажыл-агыйларның бүгү механизаторларыны болдурар ажыл чоруттунмайн келгенин конференцияның киржикчилери чөптүг шүгүмчүлээн.

Механизатор кадрларны четчелээр ажыл районда бо чылын шиитпирлеттинмээн. «Искра», «Хадын», «Тиилелге» колхозтарга болгаш «Өөк» совхозка «ДТ—54» тракторга ийи ээлчеглиг ажылдаар трактористер, комбайнерлер болгаш автомашина чолаачылары чедишпейн келген. Сезон үезинде келгеш, техникага туражок, ону эки башкарып билбес кижилерни ажылдадыр ужурга таваржып турган. Механизаторжу бүгү-ниити өөредилгени чамдык ажыл-агыйлар удуртукчулары чугулага көрбейн келген. «Искра», «Хадын» колхозтарга болгаш «Өөк» совхозунга ону эрткен чылын организаставаан. Ажыл-агыйларның удуртукчулары эштер Дежнев, Буулар, Лихтина олар ындыг кадрларны боттарының кужу-биле өөредип алырын сагынмааннар.

— Бистиң колхозтуң Сесерлиг участогунга 10 хире чаа өөредилге дооскан механизатор оолдар ажыл чок олура кускан, а колхозтуң техниказын эдилээн чамдык кижилер арага-дарыга хандыгып, чурум үреп турган болгай. Аныяктарны күрүнениң херенгизин чарыгдап турган ээредин каап, оларның ажылын көрбес таварылгалар база бар—деп, «Тиилелге» колхозтан келген эш Шагдырның шүгүмчүлээн.

Механизатор—дүжүт дээш демиселге кол күш болганда, оларның амыдырал хандырылгазынче онза кичээнгей салдынган турар ужурлуг. Ындыг турбуже районда чүгле «Өөк» совхозтуң төп хову турлаанда чунар бажың бар, а өске ажыл-агыйларда ол чок болуп турар.

Херзүнү чемишчидер болгаш суггаттыг черлерни ажыглаар талазы-биле Бии-Хемниң коммунистери конференцияга база чугаалашканнар. Түңнеп чугаалаарга, ол талазы-биле кылдынган чүүлдер чөгенчиг эвээш. Бо чылын районда ниитизи-биле бир гектардан чүгле 3,3 ц тараа культураларын алыр аргалыг болганының кол чылдагааны ында. 1962 чылда конференцияга районнуң коммунистери шиитпиринге 30 муң тонна иригдин өдекти тараа шөлдеринче сөөртүр, суггарылга бугаларын катап тургузуп, бети дээрге 5 муң гектар черни суггат-биле хандырар деп бижип алган. А херек кырында шупту 5 муң тонна хире-ле азы бир гектарга онаалтыр 43 кг өдек сөөртүп, чүгле 550 гектар черни чаңгыс удаа суггарган. Суггарып болур чер районда 10 муң гектар хире чедип турар. Турум болгаш агаар-бойдустуң байдалындан хамааржыга чокка быжыг дүжүттү магадылап болур курлавыр ол-дур. Минералдыг чемишчидилгелер ажыл-агыйларның шаннарында үрелип чыткылаар, ону ажыглаарын мынчага холга албааны кайгамчык. Районнуң ажыл-агыйларындан «Өөк» совхоз ону хойну ап турар, а херек кырында ажыглаавайн келген.

Техника септелгезинге белеткел ажылдарының бо хүннерде чоруп турары шүшпен. Эрткен часкы тарылгага септелгени шынар чок белеткээни дүжүт дээш демиселге багай салдарны чедирген. Районнуң «Сельхозтехника» салбырынга (эргелекчизи эш Хунданов, мурнунда парторганизация секретары турган эш Варновский) септелгеге кирген тракторларның, комбайннарның 30 хуузу дыка куду шынарлыг болуп келген. Ынчан тарылга эгелеп турда, чаа-ла капитал септелге эрткен тракторлар безин үрелип каар, ону ховуга механизатор удур катап септээр таварылгалар эвээш эвес болган.

Чер ажылында ол бүгү бар четпестер-биле агаар-бойдустуң таарымча чок болганы капсырлашкаш, районнуң күрүнеге тараа садар планы күүсетпээн. Чүгле 956 тонна тараа дужааган, оон иштинде чаа дүжүттүң тараазы чүгле 653 тонна болган. «Искра» колхоз болгаш «Өөк» совхоз үрезин үрүн албаан.

Мал ажылында бар четпестер районнуң коммунистериниң сагыш-сеткизин дүвүредип турары чөп. Малга быжыг чем-суурну тургузары шиитпирлеттинмейн келген. Эрткен чылын ол талазы-биле план күүсеттинмээни улуг уржуктарлыг болган. Ынчан мал чеминиң белеткелиниң 40 хире хуузу күүсеттинмээниниден, бо чылын малдың баш санының хоромчазы улуг болган. Ылангыя «Тиилелге» колхозка 152 баш мыйыстыг бода мал, 239 хаван, 841 баш хой өлүп хораан, «Хадын» колхозка болгаш «Өөк» совхозка оон-даа дора болган. Бо дүвүренчиг байдалдың тургустунган чылдагааны ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери чүгле кыш, сөөкче чууй каап, мал чеминиң чедишпейн турганы-биле тайылбырлап турар. Бо чылын районда өлүп хораан 8401 баш малдың 458-зи чүгле сентябрь айда өлген болуп турар. Оон бир чылдагааның конференцияга санал берген «Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбек участогундан келген эш Мөгениң бадыткап турары дег, ажыл-агыйларның тускай эртемниглериниң малчыннарга ховар барып турарында.

— Бистиң участокта ийи дузалакчылыг бир мал эмчизи бар болза-даа, малдың аарыглары эвээжевейн турар—деп, ол чугаалаан. Малчыннарже үнүүшкүннерни районнуң мал эмнелгези (эргелекчизи эш Севостьянов) чорутпайн келген.

Тарып боозадылга ажылында аалчангаарлаашкынның уржуу-биле малдың үксаалыг чоруу, оон продуктулуу куду деңнелде дээрзин конференцияга демдеглээн. Эрткен чылын районга 9 айларда ортумаа-биле бир инекке онаалтыр 1086 кг сүттү саап алган турган болза, бо чылын оон 99 кг куду болган. Нинти сүт саалдазы эрткен чылдың бо өйүнден бо чылын 160 тонна кудулаан.

Мал чеминиң белеткели бо чылын 46,3 хуу күүсеттинген. Ол дээрге эрткен чылда херегледге чедир белеткеттинмээн сиген курлавырындан безин 7 катап эвээш болуп турар. Саваң сөөртүлгези, хыыргыыш белеткели, артык кыштаглар чергелиг, кылдының болгу дег аргаларны бүрүн ажыглаарынче коммунистер кичээнгейин угландырганнар.

Кижизидиинге ажылын экижидеринче угланган чамдык ажылдар кылдынган. Экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларга дуза чедирип, ынаар партияның шыырак кадрларын чорудулаан.

«Тиилелге» колхозка планныг онаалга күүселдези кошкаан турган. Өлче чоокта чаа мурнунда комсомол ажылынга болган бир чылда Туран хоорай Совединиң даргазынга ажылдаан, аныяк кадр М. Н. Моллеровту парторга чоруткан.

— Тиилелгечилер күрүне мурнунга онаалгаларының чүгле тараазынындан өскезин күүседип алганнар. Колхозтуң ажыл-ишчилери хмельницкийжилериниң кыйгырыы-биле таныышкан. Чер ажылын экижидериниң чамдык ажылдар кылдынган. Эрткен чылын 1000 гектар күскү чер андартынган турган болза, бо күзүн ону 2800 гектар чедирип алдывыс, келир часка черивис белен, чемишчидилгеже, суггаттыг черлерни ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар бис—деп, конференцияга эш Молдеров дыңнаткан. Партия организациязы колхозчу бүрүзүнүң сагыш-сеткилинче хандылап, кижи бүрүзү-биле беседаны чорудуп турар. Мурнуку чылдарда хөй херээжен колхозчулар колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн келген. Партия организациязы оларның кижи бүрүзү-биле тайылбыр ажылын чоруткан. Ам херээженнерниң кужу-биле 27 квартиралар септеттинген, бызаа кажаазы болгаш хаван кажаазын олар кышка белеткээннер.

СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин күүседири районда куду деңнелде дээрзин санал берген чамдык эштер демдеглээннер.

— Ээрбек участогунда хойжуларның амыдырал-чурттаалгазын колхозтун-даа, районнуң-даа удуртур ажылдакчылары сонуурган көрбээн, лекция-беседа, кино, концерт болбастаан. Эмчилер база биске барып көрбээн—деп, «Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбек участогунда хойжу бригадазының бригадири эш Х. Биче-оол чугаалаан. Ээрбек чоогунда районнуң өске-даа колхозтарының хойжулары чурттаалга бажыңнары чок, оранжылер-биле багай хандыртынганы, кажылер дээш ёзулуг сагыш човавас чорукту көргүзүп турар.

Конференцияга «Кызыл тараачын» колхозтуң даргазы эш Астафьевтиң чугаазын коммунистер улуг сонуургал-биле дыңнааан. Ол экономика талазы-биле бодунуң удуртканы ажыл-агыйның чедиишкиннерин «Өөк» совхозтуу-биле деңнеп, түңнелдиң анализтерин берген. «Кызыл тараачын» колхоз бо чылын 43 тонна дүктү, а совхоз чүгле 38 тонна 300 кг дүктү күрүнеге саткан. Совхозтуң директору эш Лихтинниң саналында мал чеми белеткээр шөл чедишпес дээр хоонну эш Астафьев удуртулганың кошкаа деп түңнээн. Совхозта чүгле сиген шөлү безин 7000 гектар, а колхозта—4000 гектар болгаш деп, ол чугаалаан.

Конференцияның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш К. С. Шойгу киришкен болгаш санал берген.

О. НАМЧЫЛАК.

Космонавтар комсомолга байыр чедирген

Бистер бүзүреп тур бис, өңнүктер!

Алдарлыг байырлалдың хүнүнде, Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 45 чыл болган оюнуң хүнүнде, бистиң 21 миллионнуг комсомолиявыска, кайгамчыктыг совет оолдарга болгаш кыстарга чүректиң ханызындан байырны чедирип тур бис.

Хамааты дайынның кадыг-дошкун чылдарында төрүттүнген, партияга шынчы, маадырлыг комсомол шенелделериниң болгаш улуг тиилелгелериниң аар-берге чылдарын таварты улуг Ленинниң адын алдарлыы-биле болгаш чайынналчаа-биле эдилеп келген. Үрелиишкин-биле болгаш аш-биле демисел, Амурда чижеглээр чүве чок Комсомольскини тургускан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында массалыг маадырлыг чоруктар, миллион-миллион гектар андарган кур черлер, Братск болгаш бистиң хүннеривистиң «улуг химиязы»—ленинчи комсомолдуң кайгамчыктыг оруунда алдарлыг үелер ол-дур.

Аныяктар боттарының күш-ажылчы чаңчылдарының болгаш дайынчы ажыл-херектериниң эстафетазын салгалдан салгалга дамчыдып берип турар. Бистер база-ла амыдыралче шынчы путёвканы комсомолдан алганывыска төнчү чогу-биле чоргаарланып, оон-биле аас-кежиктиг болуп турар бис.

Херээжен комсомол демдектерлиг аныяк оолдарның болгаш кыстарның чер кырынга болгаш космоска маадырлыг чоруктарының дугайында медээ ам-даа делегейге кыптыгып үнер дээрзинге бистер быжыы-биле бүзүрээр бис.

Ужудукчу-космонавтар Ю. ГАГАРИН, Г. ТИТОВ, А. НИКОЛАЕВ, П. ПОПОВИЧ, В. БЫКОВСКИЙ, В. ТЕРЕШКОВА.

ПОЛЬШАНЫҢ ДЭЭДИ ОРДЕННЕРИН — СОВЕТ КОСМОНАВТАРГА

ВАРШАВА. (СЭТА). Дээди шериг шаңналдарын — Грюнвальд крестизиниң бирги чергелерин ПУР-ның Күрүне чөвүлелиниң даргазы Александр Завадский совет космонавтар Валентина Терешковага болгаш Валерий Быковскийге байырлалдыг байдалга тывыскан. Бельведер ордузунга болган шаңнал тывыскан ёзулалынга ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш секретарьлары, чурттуң кесиу күрүне ажылдакчылары киришкен.

Оон соонда А. Завадский совет космонавтарга алдар болдуруп шайлаалга кылган.

Хойжулар бурунгаар базымда

О. Ч. Лопсаңчаптың бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазында

Хоймуларның ег-бүлелери хостуг шаңтарда радио дамчыдылгазын дыңнап турар. ЧУРУКТА: Кызылдың дамчыдылгазын радиоприёмнин-биле дыңнап турары.

ОНУ АМЫДЫРАЛ НЕГЕП КЕЛГЕН

Кежээкиниң каранғы ишинде Улуг-Тейниң алдыы колдуу-биле ашкаш, кудулап бадыттарга, Баян-Тала хөвүзүнүң чөктээн бажында, чавыскылактарлыг, бедик эвес даглар-биле хүрээлеткен улуг чоогада сылыстаар дег оттар чыратканы көөр. Ол дээрге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчап бригадирлээн бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданың төвү кылдыр чаартынып турар Дүвүрең ол.

Каш-ла чылдар мурнунда Баян-Таланың хойжуларынга бир удаалар «улуг дүжүт»—төрүүр чүс хойга онаштыр чылда 162 хураган алдының, баштайгы маадырның тывылган ораны ол болгай. Ынчаарда хойжулар төрүүр коданнарга чардынып, күжүн хаттайн, түс-түзүнде ажыттан турган. Ындыг төрүүр коданнарны ажаап тудары экономика талазы-биле ажыктыг эвес: кижи күжүн болгаш материалдыг түүлдерни быдарадыр. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери берге. Оон-биле кады хойжуларның чүрттелге байдалын экижидери, культурлуг негелдемелерин хандырары база берге.

Моон ужурумда хой ажылынга байдалды аскертирин амыдырал негеп келген. Ынчангаш Баян-Таланың кезек хойжулары яйы чыл бурунгаар хойжу бригаданы организастап эгелээн. Баштайгы чылында организас талазы-биле башкарылып, мал чемининиң белеткелинче күштү салгаш, тудуг талазы-биле улуг ажыл кылып шыдаваан. Эрткен чылдан бээр кыштагларда болгаш бригаданың төвүнде элээн хой тудугларны кылган. Мурнунда чангыс куш кажаазы турган Дүвүреним ам көөрге, чаа тудуглар-биле ааң киргеп сууржуган хевирлиг апар чыдар.

Хойжу бригаданың ол чаа ажылагай төвүн маңаа төдарыпп көрээлинер. Бригадир Лопсаңчаптың ег-бүлези чаа бажында. Ол күнүдээ ангыда үш өрээлдиг, төлевилеп өзүгаар кылганы-биле сонгалары делгем, чырык, ийи кат, курлаг штукатуралыг болгаш чугайлаттынган, крышазын шифер-биле кылган. Бажыңның ишти арыг-силиг болгаш эргежок чүгүлээ адилелдер-биле деритингенген.

Оон чанында чаа туткан, шифер-биле крышалаан узун бажың көрүүнүт. Ол үш кезекке хуваатынар: бир ужында чурттаар өрээл, мында бригаданың кежигүнү Б. Чимит-Доржунун ег-бүлези чурттай бергел. Оон соңгалары ийи кат, ишти тутгайлыг, туувйбу печкалыг, кладовкалыг. Тудугнуң бир ужында база чурттатга өрээли, мында плитаны салып эгелээн. Ортузунда өрээл культурз баазазы болур. Ол бүрүн доозулган болгаш ам чүгле дерип алыры арткан. Аңаа удавас номнар, журналдар, солуннар болгаш шыдыраз, домино база өске-даа чүүлдер бар болур. Садыгжызы чок садыг база турар.

Ол тудугларны дескиндир херимнээн. Оон иштинге ыяш тарылгазын чорудар. Оортан чүс чээрби метр хире ырак дөн кырында база бир чурттатга бажыңы туттунган. Ол аразының орту үезинде шөлде ийи бичии бажың. Бирээзининг хоолайындан суббота санында ыш шөйлүп үнүп турар. Ол дээрге хойжу бригаданың кежигүннериниң ег-бүлелериниң субботада чунар бажыңнап турары ол.

— Бистиң чунар бажыңывыска хары үгда 5—6 кижи чунуп болур. Бо күзүн хову бригадазының механизаторлары база маңаа кээп чунуп турлу. Кыжын бо долгандыр даглардан кыштагларга хойжуларывыс көжүп келир. Олар моон ырак эвес, даа хостуг тергулааны ол. Хойжулар неделя санында маңаа чунуп ап тургайлаараан—деп, бүзу бурунгайдың турган чунар бажыңның хаалгазын ажытпышаан, Лопсаңчап сеткил ханып чугаалады.

— Мында чурттап турар улгазы берген хойжулар мурнунда неделя санында чунар хамлан чок, чунар бажың барааны безин көрбейн чораан улус ыйнзан ол—деп, аныяк хойжу, тракторист Д. Бистан-оол немей каапты.

— Ол-даа шын, түс-түс быдаргай хойжулар чораан болза, мындыг чүве кала турарыл. Бригадалажып алырга мындыг ажыктыг-дыр. Дуу ол кызыл булунуларны дерип алгаш, хураг, кичээл арттыргей силер, илеткел, лекция, радио дыннаай силер—дел, бистер база-ла хойжуларга уламның чүвенин таарымчалыын балыткай бердивис.

ТЕХНИКА-БИЛЕ ӨҢНЕЖИП ТУРАР

Ол аразында СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. Тока болгаш райкүүсков даргазы эш Б. Дылгижек база чедип келдилер. Олар база-ла бо бүгүнү көрүп эгелээн. Чунар бажыңның чанында бичии бажында 109 метр хандыр өрүмнеп каскаш, механизастап каан кудук бар. Ону суг ажыл-агый черинин дузазы-биле кылган. Ында тургускан «Ульяновец УД-2» деп шимчедикчиниң чанында чеде бердивис.

— Моңу кайынар хөделиреривис, ажылдалып көрүнерем—деп, эш Тока чугаалады.

— Даштын оолдар-даа хөделирер-ле, мен бодум-даа өренип алдым—дээш, Лопсаңчап ону ажылдады берди. Удавазында чер иштинден сорулуруп үндүрген суг шынайның келгеш, хоолай дамчыштыр даштын онгачаже агымы дыңзыг бадып эгелээн. Ында улап чоруткан онгачаларны суг дораан-на долар чыгап келди. Коданга турган каш инектер маңбиле келгеш, сугну хөлүреливе ике берди.

— Бо инектер пат өөренген, моон суг ишпээн шаанда ыравастар, кажан мотор даажы үзе бээрге эндевес, боттары чүтүржүп кезип болдур ийин. Үеттүү кажаала хураган дөтпелер моон сускуннаа алгаш, моңу өрү дешкилежир болгайлар—деп, Лопсаңчап хөөрей дыртып кагды.

— Электрицер кайдал?

— Ол бээ маңаа турган, шак-ла мындыг шимчедикчи чүве. Түр кааа Ак-Шатта бригада дилеп аппарган, удавас экеп бээрлер.

— Ону кым ажылдадып билирил?

— Мен бодум ажылдадып турдум. Моон чанында тургузуп алгаш хөделиререге амыр чүве чорду. Даштын чунар бажың изидип турган Чимит-Доржу болгаш трактерист мергежилдиг Быстан-оол-даа ол электри шимчедикчиним ажылдадып шыдаар болгайлараан — деп, Лопсаңчап, арай чоргаарланган чүве дег, харыылаап, демги суг үндүрери-биле ажылдадып каан моторун соксадып кагды.

Оон үс метр хире черде хойжуларның боттарының хол-биле каскап кудуу бээ бар. Оон суу бээ ажаок арыг. Оон аразында шөлде ыяштар тарып олуртказ, долгандыр кажаалап каан. Демги кудукта хол насозун быжыптарга, суг баштай онгачалап, оон соонда арык буга-биле баткаш, ол садчыганты суггарар. Ында чакдык кургаксай берген ыяштарны солуп, улам сегидер деп турар.

— Маңаа мурнунда суг турган бе?— деп, эш Тока айтырарга:

— Маңаа черле кижиниң амыдыралын хандырар хире суг турбаан. Шаанда дуу ол ыйгылдың бир оңгарынга сыскак суг чыткан чүве. Маңаа чарыш аъды мунуп келген ооллар оон аас шыгыдып алгаш, бадып турган бис. Соонда ол суг кадып калган чораан. Ам суг-биле бо хову бригадазын болгаш бо кавының малчыннарын хандырып болур бис — деп, Лопсаңчап харыылады.

Бригада «ДТ-20» деп трактерлуг. Хойжуларның эң аныяа, тракторист Быстан-оол Донгак Дагбаевич ол тракторну башкарып, сиген кезилдезинге ажылдаан.

Амгы үеде хойжулар чүгле мал кадарары-биле өйлежип турар эвес, харын техника-биле база өңнежип турары ол-дур. Хой ажылынга техниканы улгаттыр каттышкан хойжу бригадалар ажыглап шыдаарда ангыда, ийи-чангыс хойжулар ажыглап шыдавас деп чүве билдичигир. Дүвүренге мурнунда электри чырыы турбаан, ону хойжу бригада бир дугаарында ажытканы ол-дур. Дүвүренге мурнунда кижинин-даа, малдың-даа хереглеэни хандырар мындыг арыг болгаш өлбек суг турбаан. Моңу база хойжу бригада чедип алган.

Моон ап көөрге, улгаттырган хойжу бригада хойжуларның амыдыралын, культурлуг хандырылгазын экижидеринге, хой ажылында күш-ажылды механизастазырынга болгаш продукцияның бот-үнезин чинтедиринге улуг аргаларны берип турар.

Бригаданың чеди кыштагларында 4 чурттаага бажыңы бар. Бо кыжын үш хойжу өг-бүле өглерге кыштаар апаар, а келир чылын шупту бажыңнар-биле хандыртынар.

МАЛ ЧЕМИ АРТЫКТАЛГАН

Эрткен кыжын хар кылын дүжүп, мал ажылынга улуг бергедээшкинни таварыштырганы билдингир болгай. Ынчалза-даа Лопсаңчаптың бригадазының хойжуларының белеткеп алган сигенин чүгле болдунуң хереглелинге четчир эвес, харын оранчок артыкталыр турган.

Өске чаа тургустунган хойжу бригаданың кежигүнүнге кирген Моңгуш Шыырапның хойларының байдалы часкаар кыжын бергедеп келирге, бо бригададан дуза дилеп келген. Ам канчаар, берге теде ажинге дузалазыны үттүндүрбас деп чүве бар болгай, бир автомашина чүгү сигельи беринген. Ол хойжу оон-биле частын берге үезинге шыдап эрткен болгаш ам чурталга алйы-биле бо бригаданың хойжузу болу берген. Оон көргүзүү шыырак: 100 хой бүрүзүнден 95 хураганны, хой санындан ортумаа-биле 2,5 кг дүктү алган.

Удавазында колхозтуң төп сүт-бээран фермазының коллективи сигенип келген. Аңаа дузалавас база арга чок апарган—бригаданың төвүнде сараатгарның чамдыкчы шынар чүдүрүп чоруткан. Фермаңың саанчыларының, кадарчыларының өөрүп четтирген чылыг сөстери кээп турган.

Суг элбек... О. Лопсаңчап «УД-2» деп шимчедикчиниң моторун ажылдадыптарга, чер иштинден сордуруп үндүрген суг оңгачаларны дораан дола берген. Чеже-даа малды суггарарынга сугну чүгле өйлеп үндүрер.

Бригаданың хойлары кыштаан хүр ашкан болгаш хой бүрүзүнден 2.1 кг дүктү кыргып, төрүүр 100 хойга онаштыр 87 хураганны дорукгурун алган. Чамдык коданнарда хойлар ам төрүп турар болганда, чыл төнчүзүнге чедир 100 хой бүрүзүнден 100 хураганны ап болурунуң аргазы бар деп хойжулар идеген турар. Бригада бо чылын күрүнеге 5,5 тонна дүк садар хүлээлгезин 8 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Моон соңгаар ажаап тудары ажыктыг эвес апарган 400 баш хире кырган хойларны түскай үекеш, Дүвүренге бригадир болду одарладып семирткеш, күрүнеге эът садар хүлээлгени күүсединге киириштирген. Ынчангаш бригада күрүнеге 16 тонна эът садар хүлээлгезин 18 тонна кылдыр база ажыр күүсеткен.

КЫШ КОРГУНЧУГ ЭВЕС

Маллы чайгы, күскү үелерде эки семирткеш, оон чиир чемин, кыштаг кажааларын белеткеп, одарларны курлап алыр болза, кыш мал ажылынга коргунчуг эвес. Бригаданың хойжулары бо чайын Адар-Төштүн, Бегээн-Булактың чайгы одурларынга хойларын семиртип чайлаан, а бригадир болду бригада төвү—Дүвүренге чайлап, ында түүгү болгаш өске-даа ажылдарны башкарбышаан, түс-түс коданнардан ыялап үзүп алган 200 ажыг дөтпелерни кадарган. Оларны семирткеш, өске коданга кадып берген, 180 хире бо часкы хураганнарны түс-түс коданнардан база ыялап чыып алган. Олар ам күш кирип, артында дешкилежир турар апарганнар.

Чайгы одарладышкынны таарыштырганындан, күжү кошкактарын түскай үзүп кадарганындан бригаданың шупту хойларының күш-дегилдези эрткен чылдагыындан оргынчок артык болган. Бүскү үеде хойларны кышкы одарларга чагыгтайн, элээн ырак одарларда, тарга ангыстарында кадарып турар.

Бригаданың бо чылын белеткээн сигени эрткен чылдагызынга четпеле. Ынчалза-даа сиген хезилдезининң үезинде хойжуларның организастаг ажылдаанындан 96 тонна сиген белеткеттингеп, азы планга 4-ле тонна четпейн барган. Ам үеде ырак кыштагларда сигенни чедирип алган, бригаданың төвүнде ийи улуг сараат сиген тургустунган. Оон бирээзи чаа мал азыраары-биле көк турда кескен. Эки шынарлыг сиген, 30 ажыг тонна саван бөлдүнген болгаш аңаа доктаавас, ам-даа бөлүп алыр.

Бригада кыштаглар белеткелинче база күштү салган. Ийи хой кажаазын, 6 улуг өрээлдиг уш хураган кажаазын түдүп алган. Эрги кажааларны септээн болгаш дезинфекцилээн. Кажаалардың көрөөшин чазын оон көжерде-ле көйтарып каапкан. Бригаданың төвүнде ам дээрезинде мал ажылынга улуг түзүг кыдынмаан. Аңаа мурнунда турган күш кажаазын хураган дөтпелер кыштадыры-биле өде кылып алган. Оон чанында шала кылган хой кажаазын келир чылын ажыглалга киирер. Бригаданың төрүүр хойларының 70 ажыг хуузу тарып бөөзадылгага киргеп.

«Кыш биске коргунчуг эвес» деп чугаа аңаа таварылга эвес. Эки белеткенип алганда, кыштың чүге тоорул! Ынчалза-даа хойжулар кыдынган ажылдарга оожургавайн, белеткелди ам-даа чорудуп, кайда, чүү четпезин чугаалажып турар.

ОРУЛГАЛЫГ БОЛГАН

Бригада бо чылын 36 мүң рубльдиң орулгазын киирер деп планнаан болза, ону оранчок ажырган. Чүгле дүк сатпанындан безин орулганың хой келин киргеп. Хойжулар доктаатган ажыл төлевирииниң 70 хуузун ай санында ап турар, арткан 30 хуузун чыл төнчүзүнде бүдүрүлге планның кайчаар күүсеткенинден хамаарыштыр саналырлар.

Бригаданың 6000 хире баш сес кодан хөөн кадагалаан хойжуларда К. Умер-оол, М. Маңге, М. Байыр-Белек, М. Ыйдок дээн ышкаш дүржүлгелиг хойжулар бар. Оон ынай ажыл-ишке кежээ, аныяк хойжулар мал ажылынга мергежип турар. Олар шупту хойжу коллектив болуп алгаш, күжүн, арга-сүмезин кадып, бригадазының шыдалын улгатырып, экономиказын улам быжыглаар дээш, чүткээ хой дүктү, эът-сүт бээринге улуг-хуузун киирер дээш ажылдап турарлар.

КҮЗЕЛДЕР

Маңаа чугаалап кагза чоргуур чүве чүл дизе, хойжулар болдунуң бригадазынга чангыс ап-сеткилдиг ажылдап, көскү түннелдерни чедип ап турар. Ынчалза-даа коммунистег күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш орулга салбайн турары хомудавайн. Оон ынай чангыс кодан хой хайнактаагган, оон өскези бөдүүн дүктүг. Моон соңгаар хойнуң уксазының экижидеринин төдаргай орулгазы салдынгайн турары четпес.

Бо ийи орулганы чедип ап болурунуң бүрүн барымдазы, болдунар аргалары бар. Эрткен-даа чылын, бодаа чылын хойжу бригаданың көргүзүүлери багай эвес, организас тургузуу улам быжыглып олурар. Хойжулар аныяк бригадазының ажылы дээш бир ап-сеткилдиг ажылдап турар. Бригаданың тургустунган чери одар-биле байлак, оон төвү долгандыр кыштагларның ортузунда, ынай-бээр аргыжарынга болгаш ажыл кылырынга таарымчалыг орук харыызаанын бездирип. Оон ынай оон чаны тарыга шөлү. Ында колхозтуң хову бригадазы ажылдап турар. Бо бүгү таарымчалыг байдалдарны ап көөрге, хойжу бригаданың күжүнүн моон соңгаар улам улгадыры болгаш ажыл көргүзүүлериниң улам бедик болуру маргылдаа чок. Ынчангаш коммунистег күш-ажылдың бригадазы деп бедик ат дээш демисежирип күзенчиг.

Удавас маңаа келген кижилер: «Коммунистег күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш ажылдап турар бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригада» деп адрести номчуур апаар боор деп, бодувустуң идегелиивисти, сүмевисти оларга чугаалаан бис.

Ийнги айтырыг талазы-биле чүл дизе, бригаданың төвүнге мал ажылынын үлегерлиг тудуун, тарын бөөзадылганың пунктузун тургузуп, хойну нарын дүктүг уксаа-биле экижидеринин сорулгазын шуут хүннүн айтырынга тургусса чогуур. Ынчангаш хой эътти, эки шынарлыг хой дүктү будуреринн чедип алыр. Бо айтырыгны дидим шиитпирээр болза колхозка хойнуң уксазының экижидеринин өзөө оон тургустунуп болур.

Үш чүүл күзел чүл дизе, Дүвүренни долгандыр кыштагларга хойжулар көжүп келген соонда, оларның чередилгезин организастаары чугула.

• • •

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчаптың бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазы ынчаар ажылдап турар. Бригада тургустунга-ла үр болбаан болза-даа, мурнукузунга бодаарга, бурунгаар базымны ыяштаны тодаргай. Ындыг улгаттырган хойжу бригадаларны тургузары — амыдыралдың негелдези, ону хой ажылын улам ыңай хөгжүдүрининг эрге-ажыы, хойжуларның амыдырал-чуртталгазын экижидеринин эрге-ажыы негеп келген.

Ындыг хойжу бригадалар чүгле «Октябрь 30 чылы» колхозта ынчаар тургустунган эвес. Чөөн-Хемчик районнуң өске ажыл-агыйларында база бар. Оларның саны 31, оон иштинде 21 бригаданың төнчүтештерик шак ынчаар тургузуп турар.

М. ЛЮНДУП,
(«Шынның» түскай корреспондентизи).

Силерни эки чунуп алганы дээш... — деп, хойжулар суббота санында бот-боттарынга чугаалажыр. Ындыг чылыг сөстерни чүгле хойжулар эвес, дүжүт ажаап алышкынының үезинде Дүвүреңниң чоогунга ажылдап турган ховунуң ажыл-ишчилери база чугаалажыр турган.

Бо удаада ындыг сөс хойжу Чимит-Доржу Куулар Опайовичиниң адресинге болган.

Фотолар
С. Феоктистовтуу.

Ооржак Ыйма Чаш-ооловна чунар бажыңче чорууру-биле белеткенип тур.

ЫР, ТАНЦЫНЫ ДИҢМИРЕДИРЛЕР

Танцы коллективтериниң ажылын улам хайнықтырар соруга-биле Культура министерствозунуң Улустуң чогаадылга бажыңы республиканың танцы коллективтериниң удуртукчуларының бир ай хуусаалыг семинарын организастап эрттирген. Аңаа культура бажыңнарының, көдээ клубтарының болгаш профэвилеел клубтарының танцы бөлгүмнериниң хөй-ниитичи чорук-биле ажылдап турар удуртукчулары, танцы культуразының салым-чаяанныг нептередикчилери шупту 40 хире кыстар, оолдар өөренип турган.

Танцы удуртукчуларының ол семинарын Бүгү-эвилелдиң Н. К. Крупская аттыг улустуң Төп үогаадылга бажыңындан чалап келдирген түскай эртемниг танцы башкызы эш Л. И. Фоминич баштап эрттирген.

Октябрьның 26-за типография клубунга танцычыларның түнелел кичээли болган. Аңаа СЭКП обкомунуң идеология килдизинин эргелекчизи эш Ю. Л. Аранчин, Культура министри эш М. С. Хомушку, совпроф президиумунуң секретары эш Л. А. Лантухов болгаш өске-даа культура ажылдакчылары олурушкан.

Аныяк өскенниң ортузунга ыры, танцыны моон соңгаар улам хайнықтырып чорударынга ол семинар улуг ажыктыг. Семинарның киржикчилерин өөренип алган нарын шимчээшкиннерин болгаш хөй кижилиг танцыларын аңаа чиик, чалгыгланчак, аянныг, чараш кылдыр көргүзүп турганнар. Классиктиг нарын шимчээшкиннерниң мергежилдиринден болгаш массалыг танцыларны күүседип турда, олар шынап-ла салым-чаяанныг танцычылар-дыр деп чүве билдеп болган. Оларның иштинден: Туран школазының өөреникчизи, хөй-ниитичи балетмейстер Люба Яровикова, Хову-Аксының Культура ажылының ураң чүүл удуртукчузу Лариса Сала (семинарның даргазы), Чадаананың Культура бажыңының ураң чүүл удуртукчузу Таня Филатова, Кызылда «Совет Тываның X чылы» Культура бажыңының ураң чүүл удуртукчузу Валя Оськина, Тандының автоклуб эргелекчизи Оюн Кызыл-оол, Ак-Довуракның танцы удуртукчузу Люба Шапошникова, Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының инструктору Лиля Чалба, Кызылдың ыры болгаш танцы ансамблиниң удуртукчузу Ида Усольцева, Шагаан-Арыг хоорайның хөй-ниитичи танцы удуртукчузу Толя Ниместьев олар улуг мергежилдиин киргускеннер.

Семинарның киржакчилери хөй кижилиг танцылар: сураглыг орус танцы «Березкадан» үзүндүнү, «Мазурка», «Белорусь танец», «Бадриль», «Сылдысчыгаш», «Эжелчигештер» суг-суг деп танцыларны аянныг, чараш ойнап күүседеннер.

Семинарның киржикчилериге эштер М. С. Хомушку, П. М. Самороков, Л. И. Фоминич суглар чагыгларын берген.

Ыры, танцы — аныяк өскенниң, коммунистиг ниитилелдиң тургузуучузу чаа кижини марксизм-ленинизм эстетиказа кижилдиринге улуг ужур-дузалыг. Семинарның киржикчилери чер-черинче чаа бергелээп, өөренгенин ажыглап, ону улам байыдып тургаш, танцы бөлгүмнериниң ажылын экижидери чугаажок.

«Чаштанчыдан чалбыыш өскүүр» дээр. Бо салым-чаяанныг танцычылар республиканың Культура бажыңнарынга, клубтарга ёзулуг культуруг дыштанылганы организастап, чалгыгланчак чараш болгаш казмургыландыр хиикелиин турар хөлүг танцыларны диңмиредин умдырар бис дээш сорукгуг тарап чангганнар.

Л. САЯНОВ.

УЛУГ-ХЕМДЕН

Шагаан-Арыг АТК-ының чоланчыдары Улуг Октябрьның 46 чыл ойнга чедишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарышта калбаа-биле киришкен. Коллективте дуржулгалыг чоланчылар Петр Чүсов ийнги, үшкү кварталдарда чүк сөөртүлгезинин планның төнна-километр талазы-биле 128 хуу күүседип, 845 кг кывыр-чаар-чүүдү камнап алгаш, чарыштың тиилекчизи болган. Ол ышкаш Георгий Татарчук ол-ла үеним иштийде планның онаалгазын 151 хуу күүседип, 100 литр кывыр-чаар чүүдү камнап ап, тиилекчи болган.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында Монгуш Сагаан сөөлгү 10 ажыт чылдарда инек малдан келген. Бо чылын хадарчы 100 инектен 80 бызаны алган.

Жданов аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң хөөчүн механизатору Сергей Темир-оол сөөлгү 13 чылдарда трактеристен ажылдаан. Ол бо чылын эрткен 9 айларында «ДТ-54»-биле 1403 га чымчак черни ажылдап кылган.

Д. МОНГУШ.

Дүвүренчиг медээ

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге шөлдериниге бо чылын багай эвес дүжүт өстүртүнген: ында бир гектардан-на ортумаа-биле 4—5 центнер дүжүттүп ап турары — районда бо чылын хөөре көргүзүг болур. Ынчалза-даа совхоз дирекциязы ында дүжүттү ажаап алырынче кошкак кичээнгей салып келгени-биле, Хендергеде тараалар бо хүннерге чедир ажаап алдынмаанын бистиң — редакциянның штаттан дашкаар корреспондентизи дыннаадып турар.

Бөгүнге чедир ында 480 гектар хире черле тараа чидиргиг ажаап алдынган, ону ам бүрүнү-биле катап ажаар ужурга таварышкан. Ажааттынмаан, сыпта хевээр тараа ам-даа 137 гектарда, а 57 гектар черде тараа тавычага чытпышаан.

Совхозтуң ында 6 комбайны чедиртингей, оларның чүгле үжү бо хүннерде ажылдап турар, а арткаларны үредиген. Ажыл-агыйның түскай эртемниглеринден аңаа кым-даа барбаан. Хынаала чогунган механизаторлар ярагалап, чурум үреп турар.

Хендертеге бо чылын 400 гектарда тарымал тоорук өстүртүнген. Ол үнелиг мал чемининиң чүгле чартының ажаап алган, а 200 гектарда тарымал тоорук черде калган.

Адыш-даа тараа алдын дег үнелиг турда, ол сайбырда тараанны төтчегеп, комбайн бункерлеринден олчаанна Көк-Чыраага чедир 180 км оруктка төп, чайып, денизилээшкин чокка өөртүп турар. Ол тараанын четче чедиртинин турарын кым-даа билбес.

Хар республиканың чамдык черлеринде чаал эгелээн, а Хендергениң тараазын «Улуг-Хая» совхозтуң удуртукчулары ак хар аланга каар чыгаан.

Парлалга чагыдылгазы

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сайбырының ажылчын, албан-хаакчылары 1964 чылдың солун, сеткүүлдерин 182 кезекти чыл хуусаалыг кылдыр чагытканнар. Чагылганың нургулайы республика солуннары: «Шын» 105, «Тывanың аныктары» 33, «Ленинчи орук» 28 кезек.

Эштер Доллуг-Зник, Тембирей, Ак-кыс, Димит, Кызыл-оол олар 2-3 чедир чагылгаларны бижиккеннер. Ында почта сайбырының почтачызы эш Шивит чаа чылдың парлалга чагыдылгазын эки организастап турар.

С. КОМБУ.

Барыын-Хемчик районнуң Шүй ортумак школазының коллективи келир чылдың парлалга чагыдылгазында идепкейлиг киржип турар. Коллектив бо хүннерде төп солуннарны 65, республиканың 37 кезекти чагыткан. Эштер Баян-оол, Тюлюш, Былак олар 6-тан 7 чедир чагылгалардыг.

Школаның 3 «а», «б» классталарының өөреникчилери чаа чылдың парлалга бижидилгезинде база идепкейлиг киржип турарлар.

М. САЛЧАК.

Келир чылдың парлалга бижидилгези Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң девискээримде организастаг эгелээн. Номчукчулар баштайгы үдээда 182 янзыбүрү солуннарның чагылгазын кылганнар. Чагылганың нургулайы «Тувинская правда», «Шын», «Коммунистиг күш-ажыл дээш» деп солуннар болган.

Эштер Н. Куулар, М. Доржу, Б. Ершов олар 3—5 чедир чагылгаларны кылганнар. Чаа чылдың парлалга чагыдылгазы үргүлчүлеп турар.

С. ДАНГАА.

Эрткен неделяда

Барыын-Хемчик районнуң Шүй ортумак школазында төрелдер комитеди школага ада-иелер кежээзин организастаан. Ол кежээге башкы С. Чыжыр-оол «Ада-иениң уругларга хуудаүлегерни» деп илеткелэп кылган.

М. САЛЧАК.

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери Ц. Соводарының «Моңгун нуда» деп шинзин Улуг-Хем районнуң «Х улуг хурал» артелиниң клубунга көргүскен. Артистерниң шинии ойнаанын колхозчулар белиби-биле үнелеп, үргүлчүледдиг алыш часкаашкыны-биле үдээлеер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

„Шынның" материалдарының изи-биле

Орукту чүге кылбаанып?

Мындыг эге-биле бо чылдың октябрь 19-та үнген 249 дугаар солунга эш К. Олзейниң Тес-Хем районнуң чамдык колхозтар, суурлар, фермалар аразынга аргымар оруктарның үрелип баксыраанын илереткен чагаазы парлаттынган.

Амылчы чоннар депутаттарының район Совединиң үүсеекчи комитединиң секретары эш Сан-Хөөнүң редакциягa дыңнатканы болза, оруктар талазы-биле авторнуң бижип турааы шын. План ёзугаар бо чылын чамдык черлерде оруктарны септеп, кылган. Чоокшу үеде оруктарже чоргуур кичээнгейни салып, бо талазы-биле амылды шымгыырзырым районнуң орук мастери эш Нурзатка сагындырган.

Парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң, ном үндүрер черлериниң болгаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары! Коммунизмниң тиилелгези дээш партияның демиселинге ооң дайынчы дузалакчылары болуңар!

(СЭКП ТК-нын Кыйгырыгларындан).

Библиотекарь болуру—эчис күзелим

Мен Кызылдың № 2 школазының он бирги класын өөрүм-биле кады чедиишкинниг дооскаш, Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң Суг-Аксы суурунда библиотекарь бооп ажылдап турар мен. Ортумак школаны дооскаш, библиотекарь болур дээн күзелимни ам боттандырып эгелеп чор мен. Практика кырынга кезек ажылдап чоруй кайы-бир библиотека институдунга өөренип, тускай эртемни чедип алыр деп бодап алдым.

№ 2 школага тура-ла бүдүрүлге өөредилгезиниң библиотека курузунга кирип алганым библиотека херээниң билиглерин өөренип билип алырынга дузалаан.

Бис бо «Совет Тыва» колхозта № 2 школаның он бир класын дооскан үш эжишкилер бар бис: киномеханик Валентина Амыян, клуб эргелекчизи Сереимаа Сарыг олар база ол-ла школага ындыг билиглерни чедип алганнар. Школаны доосканы, ынавыла бир колхозка барып ажылдаар бис дээн бодалывыс-биле бээр келгенивис бо.

Бо дээрге тускайлаң ажылга бистерниң чүгле баштайгы базымывыс-тыр. Кайывыска-даа баштайгы хүннерде бергелер дыка хөй таваржып тургулаан. Мен библиотеканы хүлээп алган дораан, ооң номнарын өөренгенивис ёзугаар алфавит, тема аайы-биле аайлап башкарып алган мен. Ооң соонда библиотека чөвүлелин тургузуп, активти чыып алдым. Оларның-биле библиотеканың массалыг ажылдарының планын кылып, идепкейлиг хөй анияк өскенниң дузазы-биле ол ажылдарны чорудуп эгеледивис. Чүвениң шыны херек: ындыг-ла хөй массалыг ажылдар чорудуп четтикпээн бис.

Бисти өөреткени ышкаш, библиотека ажылын бүдүрүлге, амыдырал-биле холбаштырар деп чүвени барымдаалааш, ажылды колдуунда дужут ажаап алыышкынынче, ферма, бригадаларже угландырып келген бис. Колхозта ийи бригада бар. Чеди-Паш болгаш Чиңге-Даг бригадаларынга чаа номнарны, солун, сеткүүлдерни чедирип, адаа агитхуудустарны үндүрүп турдувус. Бригадаларга болгаш фермаларга номнарны 5—10 хонук болгаш-ла солуп турар бис. Ында библиотеканың активтери бар, олар кончуг эки дузалап турар.

Бистиң колхозтуң комсомолчу-аныяктарының ажылишчи найыралы быжыг. Клубтуң-даа, библиотеканың-даа, киноустановканың-даа ажылын бис кады, дузалажып чорудуп турар бис. Оларның ажылынга аныяктар идепкейлиг киржип турар. Ооң уламындан бистиң библиотеканың номчукчулары ам 380 кижи чедип турар. Оларның иштинде комбайнер Биндей Сарыг-оол, тракторист Александр Сендажы, Шимит-оол Каң-оол, саанчы Алдын-Кыс Ламажык ышкаш идепкейлиг болгаш номга ынак аныяктар бар. Бис ындыг идепкейлиг аныяктарга даянып алгаш, чамдык агитмассалыг ажылдарны база хире-чергевис-биле чорудуп турар бис. Чажээ, бүгү делегейниң херээженнериниң чыыжын тавапыштыр «Авалар тайбыңны негеп тур» деп делгелгени кылган бис, ону чурттакчылар кончуг сонуургаан. Оон аңгыда «Аныяк саанчыга», «Коммунизм дугайында чүнү билирил», «Коммунистиг кижизидилге» дээш өске-даа монтажтарны кылган бис. Номнарны бажың-өреге бүрүзүнге чедирер дээш плааннап алган ажылдап турар бис.

Аныяктар номга черле кончуг ынак. Ажыл сөөлүнде олар библиотекага чыылган турар. Бригадаларда база фермада аныяктар ажыл сөөлүнде номнарны, солуннарны четтикпээн чүве дег номчуп турар. Бистиң колхозтуң аныяктары культурлуг, хөглеп дыштанырынга, ном, солуннарны номчуп, кинофильмнерни көрүп, чаа солун чүүлдерни билип алырынга улуг сонуургалдыглар. Ынчалза-даа колхоз баштаар чери, партия, комсомол организациялары клубту, библиотеканы көрүштүг, таарымчалыг болдурарынче шоолуг-ла сагыш салбайн турар. Клувувус соок. Печказын багай кылган. Удавас кыш дүжер, ынчан ам канчаарыл?

Бистер, чаа школа доосках болгаш, арга-сүмени кончуг хереглеп, удуртур эштериниң дузазын, боттуг арга-зым дилеп турар бис.

Библиотекарь болуру — чаагай херек. Ажылга таарыжы бээр кандыг-даа бергелер турза, эштеримниң дузазы-биле ону ажып эртип тургаш, ынавыла библиотекарь болур мен. Марксист-ленинчи идеяларны, партияның, Совет чазааның шиитпирлерин ажылчы чоннуң ортузунга нептередир хөй-хөй библиотекарьларның бирээзи болур деп эчис күзелимни чедип алыр-даа мен.

М. ТЮЛЮШ.
Каа-Хем районнуң
Суг-Аксы суурда
библиотекарь.

Ажылынга ылап бердинген

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге номнуң улуг ажык-дузазын бистер эки билир бис. Ном совет кижиниң билиг-медерелин байыдып, бедик культурлуг болур чорукка кижизидип турар.

Библиотекарьларның хөй муң санныг отряды чоннуну ном-биле хандырар база чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партияның дузалакчылары болур дээш бүгү-ле күжениишкиннерин, билиг, мергежилин харам чокка берип ажылдап турарлар.

Н. К. Крупская аттыг библиотеканың ажылдакчылары бистер библиотека ажылының талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин, ылангыя партия Төп Комитединиң номну өг-өреге бүрүзүнге чедирер дугайында доктаалын база СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң библиотека ажылдакчыларының мурнунда салган сорулгааларын күүседир дээш бүгү-ле күжениишкиннеривисти, билиг, мергежилдивисти үндүрүп ажылдап турар бис. Бистиң библиотеканың каш-ла кижи ажылдакчыларлыг коллективи ханы найыралдыг, боттарының ажылынга бердинген болгаш аңаа ынактар. Номчукчуларның саны бисте ам 1925 кижи четкен. Номчукчуларның номчулга кылырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузары, библиотеканың арыг-шевери, чылыг-чырыы дээш, өлче улуг кичээнгейни угландырган бис. Кандыг-бир чугула ажылдарны кылыр дээнде шупту-ла чаңгыс угаа сегирип алгаш, ону ынавыла чедиишкинниг кылып күүседири бистерге чаңчыл апарган.

Номчулга залының эргелекчизи В. К. Нечаева бодунуң онаашкан ажылынга ак-сеткилдиг, кызымак кижи, номчукчуларга база-ла эптиг ээлдек, оларның-биле быжыг харылзааны тургузуп алган. Библиотекарьлар Александра Антоновна Кавальская болгаш Любовь Сергеевна Мякишева олар ажылга кызымак, номчукчуларның хүндүткелин чаалап алганнар, чаа номнар дугайында тайылбырны номчукчуларга допчу билдингир-биле берип, номчуттунган номнар дугайында беседаларны чорудуп, номчукчулар кандыг-бир ном дугайында дилег кылырга, ону саадаашкын чокка хандырып турар.

Библиотека бодунуң чоок-кавызында туруп турар албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлери-биле харылзааны тургузуп алган. Эртем-тайылбырлыг болгаш күш-ажылчы кижилер дугайында, бистиң шолбаннарывыстың ажылчын аңгының маадырлыг чоруктарының дугайында чечен чогаал номнарын калбаа-биле нептередип турар. Бо чылдың эрткен 10 айларының дургузунда номнар делгелгелерин 46 катап янзы-бүрү темаларга организастап эрттирген. Чижээ, политиктиг темаларга бистиң чуртувуста болгаш дыштыкыда болуушкуннарның дугайында делгелгелерни эрттиргени дыка солун болган. СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш партияның Төп Комитединиң пленумнарының материалдарынга холбаштырган янзы-бүрү темаларлыг делгелгелерни организастаан.

Албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлеринге чаа номнарның допчулалының дугайында беседаларны, номнар делгелгелерин кылып турар бис. Коммунистиг кижизидилге, культурлуг амыдырал-чуртталга, партия, комсомол дугайында беседаларны чоруткан. Медицина училищезинге болгаш № 6, 11 яслилерге диспуттарны эрттиргенивис улуг сонуургалды болдурган. № 9 школаның ада-иелеринге Медынскийниң «Ат-алдар» деп номунуң талазы-биле номчулга конференциязын эрттиргенивис база-ла солун болган. Агитаторларга болгаш пропагандистерге тускай делгелгелерни организастаан.

Библиотека бодунга быжыглаттынган микрорайоннарның чурттакчыларының бажыңнарынга доктаамал барып, номнарны чедирип, номчукчулар-биле ажылды чорудуп турар бис.

Г. НЕЛЮБИНА,
Кызылдың Н. К. Крупская
аттыг библиотеказының
эргелекчизи.

ДАГОМЕЯДА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадыгларындан билдинип турары болза, Дагомеяның эң улуг хоорайы—Котонуда байдал дүшкүүрлүг болуп артпышаан. Котонунуң чоогунга шериглер-биле чоннуң аразынга болгулаан үскүлежиишкиннериниң үезинде ийи кижи өлүрткен. Дагомеяның октябрь 27-де тараткан чазааның бүгү министрлери тудуп хоругдаттырган болгаш Гизонуң шериг лагеринде хоругдалда олуруп турарлар.

Дагомея Республиканың президентизи Юбер Мага, республиканың оралакчы президентизи Суру Миган Апити болгаш Национал хуралдың даргазы турган Ж. Ахомадежбе олар «национал эрге-ажыктарның чазаа» турузарын чопшээрешкен.

ПАРИЖ. (СЭТА). Күш-ажылдың байдалдарын экижидериниң болгаш профэвилел ажылдакчыларын кара бажыңдан хостап үндүрер дугайында боттарының негелделерин хандырарындан чазактың ойталааныңга удурланып турар ажылчы чоннарының массалыг чыскаалдары Дагомеяның найысылалы—Котону хоорайда үргүлчүлеп турар.

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Котонудан дыңнадып турары-биле алырга, Дагомеяда бүгү-нитти ажыл соксадыышкынынга киржип турар муң-муң ажылчыннарның шериглерниң камгалап турары президент өргээзиниң чанынга болгаш найысылалдың кудумчуларынга чыскаал кылган.

«Президент Мага амдызында хүлээлгезинден дүшпээн турда, Дагомеяга бүгү-нитти ажыл соксадыышкыны үргүлчүлээр апаар» деп, «Дагомеяның революстуг комитединиң» ат салганы медеглелде чугаалап турар. Дагомеяның ажылчы чоннарының бүгү-нитти эвилели Национал хуралды дүжүрерин негээн.

Дагомеяның найысылалында байдал дүшкүүрлүг болуп артып турар. Дагомеяның радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, 18.00 шактан эгелээш, эртенгиниң 6.00 шакка чедир комендант шагын Котонуда тургускан.

Бен Белланың чугаазы

АЛЖИР. (СЭТА). Көдээ ажыл-агыйның хөй-ниити секторунда ажылдап турар тараачыннарның үш хүн үргүлчүлээн съездизи бодунуң ажылын Алжирге дооскан. Республиканың президентизи Ахмед Бен Белла съездиге программныг чүүл чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйның национализастаттынган секторун улам ыңай быжыглаарынче угланган элээн хөй хемчеглерни чоокку үеде алган турар деп, ол онзалап демдеглээн. Көдээ ажыл-агыйның бүгү херекселдерин бот эргелелдиң комитеттериниң эргезинге дамчыдып берген турар, а ол ышкаш ийи чаа албан чери: кооперативтиг ажыл-агыйларны акшаландырар автономнуг кассаны болгаш ол ажыл-агыйларны чартык кооперативтиг үндезинге бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер-биле дериир, чарган контрактылар ёзугаар продуктуларны үндүр сөөртүрүн хандырар органны тургускан турар деп, ол демдеглээн.

Кандыг-даа онза эргелиг хөреңгитен бөлүктүң тыптып келиринге болдурбас кылыр, шак ындыг хемчээлдер-биле хуу-өнчүнү кызыгаарлаарының чаа сорулгазы бистиң мурнувуста туруп турар деп, Бен Белла уламчылаан. Бен Белланың бодап турары-биле алырга, көдээ ажыл-агыйны чорударының ийи кол хевирлери: бот эргелелдер комитеттериниң башкарып турары коллективтиг ажыл-агыйларны болгаш чүгле тараачын өг-бүлелерниң кежигүннериниң чорудуп турары улуг эвес хуунуң ажыл-агыйларын үндезин кылдыр хүлээп алгаш, национал көдээ ажыл-агыйның чаа структуразын Алжирге тургузары эргежок чугула болуп турар.

Аграр реформазының дугайында хоойлу болза хуунуң өнчүзүнде туруп турар черлериниң хемчээлдерин, а ол ышкаш тараачын өг бүлениң чорудуп болур ажыл-агыйының хемчээлдерин тодаргайлаар деп, Бен Белла медеглээн. Арта берген черлерин күрүнеге сорулп алыр.

Улус ажыл-агыйының үлетпүр секторунуң дугайында Бен Белланың чугаалааны болза: үлетпүрнү тургузарын эң-не дүрген темп-биле чорудар ужурлуг. Ол чорук кедергей улуг капитал салыышкыннарын негеп турар. Бүгү нацияның эң-не улуг күжениишкиннерин үндүрүп тургаш, ол бүгүнү чедип ап болур деп, Бен Белла түңнелинде чугаалаан.

СИРИЙ-ЛИВАН КЫЗЫГААРДА БАЙДАЛДЫН ЧИДИГЛЕНГЕНИ

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадыы-биле алырга, сирий эрге-чагыргаларга ливан чазактың кыйгырыын Бейрутта парлап үндүрген. «Сирий-ливан кызыгаарда үргүлчүлеп турар өнчүк-чөңгээлерге» удурланыышкынның ол кыйгырыгда бижээн.

Кыйгырыгда айтып турарын ёзугаар алырга сирий тала ливан кызыгаарга агрессчи үүлгедиглерни 17 удаа чоруткан. Харын Ливанның чепсектиг күштери безин ливан девискээрге халдаашкынга таваржып турарын ливан чазак демдеглээн. Ындыг байдал «шыдажыр аргажок болуп бар чыдар болгаш аар уржуктарга чедирип болур магат чок деп, кыйгырыгда чугаалап турар. Бодунуң удурланыышкынын илергейлеп шаан, ливан чазак «өнчүк-чөңгээлерниң истеп хынаарын болгаш буруулугларга кеземче көргүзерин, а ол ышкаш өнчүк-чөңгээлерниң чедирген когаралдарының орнун эгидип төлээрин негеп турар».

Дыңнадыгда оон ыңай чугаалап турары чүл дээрге, ливан эрге-чагыргаларга Сирияның чоруткан харымзынга сирийжилер «алдагдал-биле ливан кызыгаарже кирген» деп бадыткап, «чоокта чаа болган үскүлежиишкиннерниң үезинде дөрт ливан солдаттарның өлүрткенинге сирий таланың буруулуг болуп турарын» хүлээп көрбейн турар.

Канаданың тайбың талалакчылары Оттавада парламент бажыңының чанынга чыскаалды «Канада-америк ядролуг дугуржулга-биле — атказр эвес, харын ядролуг шенелделерни хоруур дугайында керээ-биле бурунгаар!» деп лозуңнуң адаа-биле эрттирген. Тронто, Оттава, Монреаль болгаш чурттуң өске-даа хоорайларындан келген чыскаал киржикчилери ийи ажыг шак та кылашташкан. Оларның холунда туткан пөстерде бижээни болза: «Кандага кандыг-даа ядролуг чепсек турбазын!», «Канаданың девискээринге чаңгыс-даа америк ядролуг бааза турбазын!», «Атомнуг бомбаны хоруур!», «Ядролуг чепсек дугайында канада-америк дугуржулга узуткатсын!», «Ам чепсеглениишкинни бүгү-нитти болгаш бүрүн дужурер!».

СЭТА-ның фотохроникаазы.

ДАШТЫКЫДАН ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ Ам бо үеде Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының хүрээлелинде 1.474.521 кежигүннер болгаш партия кежигүнүнге кандидаттар санаттынып турар болгаш олар 63 муң партия эге организацияларында каттышкан. Бо чылдың эрткен үш кварталдарының дургузунда партия кежигүнүнге кандидадынга 103 муң кижини хүлээп алган. Оларның хөй нурруузу—25 харга чедир аныяк кижилер.

⊙ Исланд-совет найырал айының ажыдыышкыны Рейкьявикке болган. Совет Эвилелиниң дугайында лекцияларны организастаарын, совет кино-фильмнерни көргүзерин, а ол ышкаш совет пианист Яков Флиерниң оюнун көргүзерин айның программазында айыткан.

⊙ 1964 чылда Моолдуң ажылчы чоннары 971 аңгы-аңгы аттарлыг совет солуннарны болгаш журналдарны алырлар.

⊙ Марокко эрге-чагыргалар болуунуң шериглерин болгаш боо-чепсээн алжир кызыгаарга чедирериинге америк ужудукчулар башкарган америк самолёттарны ажыглап турар деп, Каирниң неделя санында үнер «Роз-эль-юсиф» солуну дыңнаткан. Марокко эрге-чагыргаларының бо үүлгедиглерин АКШ-тың разведка эргелелиниң чопшээрели-биле үүлгедип турар деп, ол солун демдеглээн.

⊙ Японияның кадык камгалал болгаш социал хандырылга министерствозу АКШ-тан келген кургаг сүттү уругларга бээрин соксадыр деп айтыышкынны чурттуң 23 префектураларының школаларының дирекция черлеринге берген. Симанэ префектурада уругларның массалыы-биле хораннанып турарының ужурунда бо айтыышкынны үндүрген. Сүттү АКШ-тан Японияже чорударының мурнунда-ла хораннап кааның лабораториязы кылган шинчилелдер көргүскен.

⊙ Касемниң чазаанга даштыкы херектер министри турган Мухаммед Якьяның херээниң талазы-биле ажык суд чорудулгазы Ар-Рашидтиң шериг лагеринде (Багдадтың чоогунда) эгелээн. Политиктиг болгаш өске-даа кемниг үүлгедиглерни кылганы дээш ону буруудадып турар.

⊙ Кулактарны быжыглаарынче болгаш көдээге капиталистиг улуг ажыл-агыйларны тургузарынче угландырган чазактың политиказының түңнелинде 1962 чылда Японияга 710 муң тараачын ажыл-агыйлар ядарап, хоозураан.

⊙ Венесуэланың Маракайбо хоорайында «Файрстон тайр энд раббер» компанияның склад бажыңнарын билдинмес кижилер өрттеткен. Компаниянга улуг когаралды чедирген.

(СЭТА).

Чазалга

Бо чылдың октябрь 25-те үнген № 254 «Шынның» үшкү арнынга парлаттынган «Чогаалчы болгаш бистиң үениң кижизи» деп эгелиг эш О. Суваклиттиң чүүлүнүң төнчүзүнден өрү үшкү абзацтың үшкү домаан «Ол бодунуң хуу сонуургалын меззэде хайнүүнден кулу кирип келген...» кылдыр чазап номчуур дур.

Дыңнадыг

Хоорайның XVII партия конференциязы ноябрь 2-де, суббота да хөгжүм-шии театрының бажыңынга эртенгиниң 9 шакта ажыттынарын СЭКП-ниң Кызыл хоорkomу делегаттарга дыңнадып тур.

Делегацияларның төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы эртенгиниң 8 шак 30 минутада эгелээр.

СЭКП хоорkomу.

Туберкулёз халдавырындан ботту канчаар камгалаарыл?

Туберкулёз — халдавырлыг аарыг. Халдавыр болза туберкулёз палочказындан болур. Туберкулёз-биле кижиниң кандыг-даа органы аарып болур: өкпе, бөөр таа, шөйүндүлер, бүүрек, сөөктер, чүстер, карак, кеш, мээ болгаш оон-даа өске.

Өкпе туберкулёзу-биле аараанда — чараа-биле, сөөк болгаш чүстер туберкулёзунга—ирин-биле, бүүрек туберкулёзунга—сидик-биле, шөйүнду туберкулёзунга—ыжык-биле туберкулёзтуң палочкалары дашкаар үнүп келип болур. Өкпе болза өске органнардан хөй туберкулёзтап аарыыр, ооң ужурунда туберкулёз палочкалары долгандыр кижилерге аарыг кижиниң чараазы-биле болгаш өске-даа өл чүүлдери-биле тарап болур. Ынчангаш, туберкулёз палочказы аарыг кижиден кадык кижиге чараа чаштазыны-биле азы чөдүргенде, азырганда, ошкашканда, оон үнген чараалардан чыпшына бээр. Туберкулёзтуң халдавыры аарыг кижиниң чем чиир саваларын дамчыштыр база халдап болур (стакан, тавак, шопулак, сөрээ болгаш оон-даа өске), оон ыңай хеп дамчыштыр (аржыыл, сыртык хавы, думчук аржыылы болгаш өске-даа), аарыг кижиниң эдилеп чорууру хептерин болгаш өске-даа чүүлдерни дамчыштыр (чоорган, сыртык, диш щетказы, данза, таапкы болгаш өске-даа) база халдаар.

Туберкулёз палочказы аажок өлбес: курган калган чүүлге болгаш доврак-доозунга барык ай хургузунда ол өлбес, оон ужурунда бир эвес аарыг кижи чударгай, арыг-шеверни сагывас, бодунуң болгаш хөй-ниитиниң гигиеназын сагывас болза, туберкулёз ол аарыг кижиден кадыктарга чиңгибиле халдай берип болур.

Туберкулёз-биле чүгле кижилер эвес, харын мал-маган (инек, моортай, ыттар) болгаш бажың куштары (дагаа) база аарыыр. Кижилерге аарыг халдадыр талазы-биле туберкулёзтуң палочкалары аарыг инектиң сүдүнге кире бээр.

Чаш уругларны халдавырдан камгалаары онза чугула. Олар болза бес, сөөк болгаш чүс туберкулёзу-биле улуг кижилерден хөй аарыырлар. Кулак шаашкаа (золотуха)—бес туберкулёзу ол-дур.

Туберкулёз баштай эскет чок болур, чажыт хевирлиг ышкаш сагындырар. Бодунуң кадыынга сагыш салбас кижи оон аарый бергенин эскербейн барып болур. Ынчаарга кижи чогуур өйүнде эмчиге чеде бээр болза, туберкулёзту эмнээри чиик болур. Эмчиге чогуур өйүнде баргаш, чогуур өйүнде эмнедип эгелээр төлээде, ол аарыгның эгелээр демдектерин кижи бүрүзү билир болза эки.

Өкпе туберкулёзундан ботту канчап камгаланырыл? Ол аарыгны эң-не эгезинде канчап билип алырыл? Моон адаанда бижээн сүмелерден болгаш чурумнардан ол айтырыгларның кайызынга-даа харыыны тып ап болур. Ол сүмелер болгаш чурумнар бодуун, кижи бүрүзү ону сагып болур:

Кымны-даа бодунарның арынарлыва чөдүртүп, тынырбаңар. Ол сорулга-биле чөдүрерде болгаш азырарда аскын, думчууң адыш арты-биле дуглай туда алынар, кожа азы чугаалажып олурган кижинден хая карнуп бер деп, кижилерге сүмелеп чорунар.

Туберкулёз аарыглыг кижи-биле ниити сава, ниити аржыыл, ниити хеп, чоорган болгаш өске-даа чүүлдерни ажыглаванар. Ол чүүлдерге туберкулёз палочкалары чоруп болур. Бадыынын байдалы силерге билдинмес кижилерге хамаарыштыр бодунар база ынчаар кылынар.

Бодунар шала кырынче дүкүрбенер, өскелерни база ынчалдырбанар. Дүпкүрген чараа туберкулёзтан халдавырны болдуруп болур. Чараа дүпкүрер савалары ажыглаар херек.

Сонга көзенээн кыжын, чазын болгаш күзүн хүнде үш катап ажыдып, өрээлинерни ынчаар агаарладып турунар. Чайын соңганы ажык тургузар херек. Арыг агаар өкпени быжыглаар.

Бажыңга, албан черинге, бүдүрүлгеге шалаларны өл чүве-биле чодуп турарын хайгааранар, ол сорулга-биле щетканы өл пөс-биле ораап алыр азы өл хирээнди теп алыр. Курган хевээр чодарга чүгле доозун бурулаар, ол доозунга туберкулёз палочкалары чоруп болур. Ол доозунну киир тыныыңгаш, туберкулёз халдавырынга таваржып болур.

Стол, сандайларны өл пөс-биле үргүлчү зодуп турунар.

Бажыңга ай санында улуг аштаашкынны кылынар. Чүл дээрге хевинерни, ижик-дежекти болгаш өске-даа чүүлдерни дашкаар үндүрүп, силгип, хүнге деген турунар, бажын ханазындан, дээвиринден довуракты ширбип турунар.

Тускай ижик-дежектиг удунар, нииты ижик-дежектиг удуурга халдавыр тараар.

Дижинерниң, ыга-бодуңарның арыг-силиг болурун хайгааранар. Дишти эртен болгаш кежээ чуп арыглаарын сүмелеп турар. Неделяда бир удаа чунар бажыннал, ижик-дежекти солуп турар. Иштики хептер чуурда оларны ыяавыла хайындырынар.

Спирт ишпенер, таапкы тыртпанар: олар организмни кошкадып, туберкулёз-биле аарыырынга дузалап турар.

Хүнде үштен эвээш эвес чемненинер, оларның өөда бирээзинде ыяавыла изиг чем чиир херек.

Чүгле хайындырган сүт ижинер: хайындырар чорук туберкулёз палочказын өлүрер. Күш-культураны болгаш спортту кылып турунар (баштай эмчи-биле сүмележип алгаш). Эртен суг-биле чоттунуп турунар. Күш-культура кылыры болгаш суг-биле чоттунары организмни дадыктырып, оон аарыг-биле демиселин быжыглаар.

Дыштаныр хүнде ажылдан организмнерин дыштандырынар, аргаарланар, кадыынарның хизи-биле спортту кылынар. Чайын сугга эштип, хүнге дөгеленинер, ынчалза-даа баштай эмчи-биле сүмележип алыр херек, чүге дээрге хүнге шын эвес дөгеленирге болгаш шын эвес сугга эштири организмге хора чедирип болур.

Шагзырап, арып, чудурүп, дүне деридип турар апарганынарда — бодунарның кадыынарны хынаары-биле эмчиге дораан барыңар.

Бир эвес өг-бүлеңерде, төрелдериңерде болгаш кожаларыңарда туберкулёз аарыглыг кижи бар болза, боттуң кадыын туберкулёз диспансеринге хынадыр херек. Чаа божаан уругга эмчиниң сүмезин ёзугаар туберкулёзка удур сыккыртыышкынны кылдырынар.

Кижи бүрүзү ийи чыл иштинде бирээден эвээш эвес эмчээ хынадып турар херек. Оон сорулгазы — чажыт байдалдыг туберкулёзту тывары болур.

ССРЭ-де туберкулёзка удур демиселче улуг кичээнгейни салчып турар. Туберкулёз аарыглыг, бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерни дүнеки ажылдардан хостап, чиик ажылдарже шилчидип турар. Туберкулёзтан аараанда бюллетеньни өске аарыглардан хөй хүннерде бээри доктааттынган. Тускай туберкулёз эмнелгелеринге, санаторийлерге туберкулёз аарыглыг кижилерни эмнеп дузалап турар.

Туберкулёзка удур демиселди чүгле кадык камгалал органнары эвес, харын бүгү чон база чорудар болза, чүгле ынчаарда туберкулёзка удур демисел чедиишкиннинг болур дээрзин утпас херек.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага бүргег хүн болур, чамдык черлерге хар чаар. Хат кошкактан ый-тавынга чедир. Чамдык черлерге дынзыг. Кызылга база бүргег хүн болур, биче хар чаар. Агаарның температуразы: республикага—3 градус сооктан 2 градус чылыг, а Кызылга—2—4 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Хамаатылар, ойнаашкын тиражынга киржиңер!

1963 чылдың акша-бараан лотереязының чедиги үндүрүлгезиниң тиражы 1963 чылдың ноябрь 12-де Рязань хоорайга болур.

Тиражка «Москвич» деп автомобильдер, «Планета» деп мотоциклдер, хеп чуур машиналар, соодукчулар, хевис болгаш хевис чадыглар, дааранырга машиналары болгаш өске-даа үнелиг эт-чүүлдер ойнаашкынга таваржыр.

Лотерея билеттерин акшаалга кассаларындан, иносчилерден, харылзааның бүдүрүлгелеринден, вокзалдардан болгаш аэропорт кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражынга киржиңер!

ТЫВА АССР-НИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ КҮРКРЕДИТТИҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Буратинонуң ужурадлары» 10, «Ёзулуг кижи дугайында тоожу» 12, 2, «Төнчүзү болгаш эгези» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Илья Муромец» (делгем экранныг) 11.15, «Үш кадар ийи» (делгем экранныг) 1. 15, 3.15, «Чаашкынныг дыштаныр хүн» 5.15, 7.15 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программалар 10, «Диңго деп черлик ыт» 2.30, «Кара думаалай» 12.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Симлеге болган ынакшыл» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3 телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24.25 — 34 ... киллизиниң 37 — 13, харыысалгалыг секретарының 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ... болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш ... ал килдистериниң 21 — 27, Информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31—75, корректорларының 21 — 47, солун белбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01462. Чагыг № 172. Культура министерствозунуң типографиязы.